THEOLOGIA MORALIS

ILLUSTRISSIMI AC REVERENDISSIMI

D. ALPHONSI DE LIGORIO.

ALPHONSUS de LIGORIO
Patricius Neapolitanus.
S. Agathæ Gothorum Episcopus.
Congregationis SS. Redemptoris
Institutor.

THEOLOGIA
MORALIS

ILLUSTRISSIMI AC REVERENDISSIMI

D. ALPHONSI DE LIGORIO

Olim Episcopi S. Agathæ Gothorum, & Rectoris Majoris Congregationis
SS. Redemptoris,

ADJUNCTA IN CALCE PERUTILI INSTRUCTIONE AD PRAXIM CONFESSARIORUM,

UNA CUM ILLUSTRISSIMI AC REVERENDISSIMI

JOANNIS DOMINICI MANSI ARCHIEPISCOPI LUCENSIS

EPITOME DOCTRINÆ MORALIS, ET CANONICÆ

EX OPERIBUS BENEDICTI XIV.

EDITIO NONA ABSOLUTISSIMA,
IN QUA PRÆTER EA OMNIA, QUÆ IN CÆTERIS ADDITA FUERE,
NUNC PRIMUM
Auctor ipse plura reformavit, aliquibus sententiis clarius explicatis, aliis de novo additis, aliis re melius perpensa immutatis, & novas animadversiones magni ponderis adjecit.

TOMUS PRIMUS.

BASSANI MDCCLXXXV.

PROSTANT
VENETIIS APUD REMONDINI.
Superiorum Permissu, ac Privilegio.

BEATISSIMO

AC SANCTISSIMO PATRI

BENEDICTO XIV.

PONTIFICI MAXIMO

ALPHONSUS DE LIGORIO.

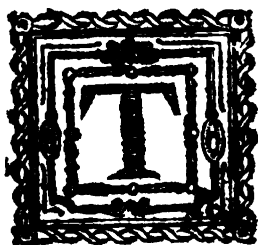
UÆ Dignitatis Majestas, Beatissime Pater, doctrinæ, atque eruditionis tuæ fastigium, ne Tibi hoc meum Opus Morale simpliciori, ac prorsus humili stylo conscriptum exhiberem, aut suadere me omnino, aut dubitantem deterrere magnopere debuissent: summa vero Sanctitatis Tuæ benignitas, ac ferventissimus zelus, qui in Te semper eni-

tuit, prius ut optimi Præsulis singularum Ecclesiarum partes absolveres, & deinde ut Summi universalis Ecclesiæ Pastoris muneri vigilantissime satisfaceres, me impulerunt, ut hos tenues labores meos, quos nonnisi pro animarum salute suscipere, & in publicam edere lucem constitui, Tibi libentissime dedicarem. Cum enim fuissem Dei beneficio vocatus ad Missionum ministerium pro adjuvandis populis per rura dispersis, iisque potissimum, qui spiritualibus magis destituuntur auxiliis, visa mihi ad hoc fuit necessaria scientia plusquam mediocris Rerum Moralium, quæ tum ad instruendas, tum ad regendas animas esset accommodata. Qua de re tam pro mea, quam pro Juvenum nostræ Sodalitatis intelligentia opportunum duxi opiniones probabiliores, utilioresque ad animarum salutem seligere. Cumque plurimis per plures annos relectis Auctoribus tam benignæ, quam rigidæ sententiæ, alios nimium benignitati indulgentes, alios nimium austeritati addictos comperissem, operæ pretium me facturum credidi, si librum ederem qui mediam viam tenens, sententias magis veritati consonas, magisque scitu necessarias ad conscientias dirigendas exponeret; atque, hac arrepta opportunitate, multa in eo ad praxim pertinentia, quæ Sacrarum Missionum exercitio didiceram, Fratribus meis committerem. Opus Deo juvante cœpi, & absolvi, & absolutum typis demandavi: quod cum universe fuerit acceptum, rursusque debuerit publici juris fieri, in meliorem ordinem redegi, diligentius quibusdam doctrinis enucleatis, compluribus aliis adjectis, additisque insuper aliquibus Dissertationibus de infallibilitate Definitionum Pontificiarum, & de earundem supra Concilia superioritate.

At quia libri omnes, qui ex Theologiæ principiis Fidei, ac morum controversias pertractant, Tibi soli debentur, qui & summus es Theologiæ Princeps, unusque Ecclesiæ Moderator, Divinæ Veritatis conservator, & vindex, unusque controversiarum Judex, ab ipso Deo singulari providentia ad hoc constitutus, prout dixit Ma-

ximianus Episcopus Constantinopolitanus (Epist. ad Orientales) „ Omnes fines terræ, omnesque veram Fi-
„ dem profitentes in Romanorum Pontificum potentiam
„ tanquam in Solem respicere; quem de ceteris morta-
„ libus ex terrarum Orbe Conditor Orbis elegit, cui
„ Cathedram magisterii principaliter possidendam tene-
„ re perpetuo privilegii jure concessit, ut quisquis di-
„ vinum aliquod, sive profundum nosse desiderat, ad
„ hujus præceptionis oraculum, doctrinamque recurrat.

Hinc juste hoc Opus Tibi dicandum existimavi, eoque magis; quod una ex præcipuis caussis, quæ me ad illud edendum induxerunt, fuit, ut cognitas omnes haberent saluberrimas Bullas, Epistolasque Encyclicas tuas, quæ tantopere profuerunt, & proderunt usque ad seculorum consummationem universali morum reformationi cunctorum fidelium: quandoquidem in eisdem S. T. summa prudentia neque ad nimium rigorem, neque ad nimiam benignitatem declinans, sed temporum defectui condescendens, mira suavitate disposuit id quod cum ingenti animi fortitudine sibi proposuerat.

Fuit præterea mihi consilium plurimas in medium doctrinas proferre, quas ex aureis tuis Operibus sum edoctus, quibusque S. T. non pauca immortali recordatione digna atque ediscenda universæ Reipublicæ Litterariæ tradidit. Hæc enim tua grandis doctrinæ eminentia non minus, quam reliquæ quæ in Te elucent virtutes, nempe morum integritas, admiranda a Propinquis alienatio, prudentia singularis, incomparabilis salutis animarum zelus, & summo Sacerdotio apprime necessarius, Te supremo Pontificatu dignissimum reddiderunt.

Demum si Librorum dedicationes solent testes esse grati animi, ac non immemoris acceptorum ab aliquo magno Principe beneficiorum, cum unus ipse sim ex Fratribus Congregationis SS. Redemptoris, cui Tu nuper Apostolicam Auctoritatem benignissime accommodasti, oportebat jure merito, ut Tibi uni hoc Opus sisteretur, ac præterea nemini.

Tu igitur, Beatissime Pater, per illam, qua genus humanum complecteris, charitatem, per curam illam quam Christianis omnibus enixe & debes, & præstas, per illum ipsum cujus in terris vices fungeris Jesum Christum, excipe pietate qua soles hoc qualecumque munusculum, quod Tibi sacro, & præsento, ut modereris, corrigas, deleas quicquid in eo veritati absonum visum fuerit; & si quid boni est, faveas, & tuearis, paternaque, ac Apostolica Benedictione tua prosequi non dedigneris tum Opus ipsum, ut animarum prosit saluti, tum me, Sodalesque meos, ut in nostro ministerio divinæ gloriæ cooperantes, uberrimum in vinea Domini fructum reportare valeamus.

Nostrum autem erit jugiter Deo fundere preces, ut universo Christiano Orbi Sanctitatem Tuam diu servet incolumem, diuque in terris relinquat, quo tandem aliquando non sine Omnipotentis Dei præsidio Catholicæ Religionis hostes, omnesque a vera Fide aberrantes ad ovile, fideliumque cœtum, ad unicum salutis portum felicissime deducantur.

MQ.

MONITUM
TYPOGRAPHI
AD LECTOREM.

ILIGENTER advertat benignus Lector, quod octava hæc præsentis Operis Editio, nedum in multis Sententiis reformata prodit in lucem, aliis clarius explicatis, aliis de novo adjectis, aliis etiam re melius perpensa mutatis; verum & plures in ea Tractatus inveniuntur, ac magni ponderis animadversiones, quæ in aliis hucusque Editionibus desiderantur, adeo ut Opus videatur omnibus suis numeris modo absolutum. Auctori ea debemus, a quo longius a typis nostris commorante omnia per Epistolas accepimus. Si Opus istud septem aliis vicibus editum benigne lectum, & extra Europam quoque translatum, communique plausu exceptum ubique fuit, potiori jure postrema hæc Editio, novis curis ab Auctore ad severiorem trutinam revocata, auctior, & emendatior, id sibi promittit.

COPIA DELLA LETTERA
DEL SOMMO PONTEFICE
BENEDETTO XIV.

In commendazione dell' Opera.

Dilecto Filio Alphonso de Liguori Presbytero Congregationis Sanctissimi Redemptoris.

BENEDICTUS XIV.

Dilecte Fili, salutem, & Apostolicam Benedictionem.

ABBIAMO ricevuta una sua lettera degli otto di Giugno, unitamente col secondo Tomo della sua Morale, ed altri pure suoi Libri di minor mole, ma di gran profitto per la salute delle Anime. Noi la ringraziamo del regalo, ed avendo data una scorsa al libro della sua Morale (ch' è dedicato a Noi, del che rendiamo particolari grazie,) l'abbiamo ritrovato pieno di buone notizie; ed ella può restar sicura del gradimento universale, e della pubblica utilità. Tratto tratto l'anderemo leggendo, e speriamo, che quanto leggeremo, corrisponderà a quanto abbiamo letto. Terminiamo col darle l'Apostolica Benedizione.

Datum Romæ apud S. Mariam Majorem die 15. Julii 1755. Pontificatus Nostri anno decimo quinto.

AD LECTOREM,

Qui rogatur legere hanc Præfationem pro intelligentia totius Operis.

CUM præcipuum sit intentum nostræ minimæ Congregationis SS. Redemptoris Missionibus vacare, cumque Missionariorum exercitio necessario annexum sit munus conscientias Hominum instructionibus, & Confessionibus dirigere: Ideo plurimis ab hinc annis excogitavi Juventuti Sodalitatis nostræ librum de re morali tractantem tradere, qui mediam inter alios aut nimis rigidos, aut nimis benignos viam teneret. Opus absolvi, sed quia nimis festinanter fuit illud typis demandatum, ut aliis satisfacerem, mihi non satisfeci; plura enim in eo vel non bene excussa exciderunt, vel confuso ordine fuerunt exposita. Idcirco, cum ea diligentiore examine, nec non clariore methodo indigere animadvertissem, animum ad secundam editionem applicui, in qua ad meliorem ordinem omnia redigere curavi, & utillimis doctrinis librum copiosiorem reddere. Nonnullas etiam opiniones (temporis decursu rebus ad utiliorem trutinam revocatis), hominem me agnoscens, reformavi. Neque in hoc erubui, cum D. Augustinus non erubuerit in pluribus se retractare; Sicut etiam D. Thomam fecisse testantur Cajetanus, Catharinus, & Capreolus, ac ipse Doctor Angelicus (3. *p. quæst. 9. art.* 4.) sic fassus est: *Quamvis alibi aliter scripserim*. Ut enim Tullius dixit: *Sapientis est mutare consilium*. Et alibi: *Numquam laudata fuit in una sententia permansio*.

Nemini autem superfluum videatur post tot libros scientiam moralem pertractantes hunc me suscepisse laborem, quasi actum agerem, cum etenim plurimos legerim Auctores, alios inveni, qui plus æquo indulgentes iis qui (ut ait Isaias *cap.* 30.) dicunt: *Nolite aspicere nobis ea quæ recta sunt, loquimini nobis placentia*; consuunt pulvillos sub eorum capite, ut in peccatis misere conquiescant: Haud enim dubitandum multum detrimenti Dei Ecclesiam sentire ex istorum Auctorum sectatoribus, cum major hominum laxioris vitæ pars ad illos concurrat. Contra vero reperi alios, qui ad reprobanda assueti quæcumque extremam rigiditatem non sapiunt, consilia cum præceptis confundunt, novisque mandatis conscientias aggravant, humanam imbecillitatem nihil pensi habentes, nihilque memores illius sacri Canonis (*cap. ult. de Transact.*) qui admonet: *In his vero, in quibus jus non invenitur expressum, procedas æquitate servata, semper in humaniorem partem declinando, secundum quod personas & causas, loca & tempora videris postulare*. Et hoc modo jugum Christi Domini, quod est suave, intolerabile reddunt, viamque salutis sic pluribus præcludunt, juxta illud S. Ambrosii: *Sunt etiam in nobis qui timorem Domini habent, sed non secundum scientiam, statuentes duriora præcepta,*

pta, quæ non possit humana conditio sustinere. In Psal. 118. *Serm.* 5. Utraque sane extremitas maxime periculosa, nam prima spatiosam viam relaxatione ad perditionem aperit; Altera (ut ait perdoctus Cabassutius *in Theor. jur. Præf. ad Lect.*) duplici tramite urget Animas in ruinam, erronea scilicet conscientia, & desperatione; cum plurimi, audita hac rigidiore doctrina, in mortalia labuntur vel credentes inesse lethale peccatum ubi non est, vel nimia difficultate deterriti, impossibile putantes eo modo posse salvari, salutis suæ curam penitus abjiciunt.

Propterea in lucem edere deliberavi hoc novum opus, quod inter opiniones nimis benignas & nimis severas medium locum teneret, quodque non tam diffusum esset, ut non facile legeretur, nec tam breve, ut in multis deficeret. Concinnatas in hoc reperias omnes quæstiones, & res morales, quæ magis ad praxim deserviunt. Ut vero sententias veritati conformiores seligerem in quacunque quæstione, non parum laboris impendi; per plures enim annos quamplurima Auctorum classicorum volumina evolvi tam rigidæ quam benignæ sententiæ, quæ ultimo (ut arbitror) in publicum prodierunt. Præsertim autem sedulam operam navavi in adnotandis doctrinis D. Thomæ, quas in suis fontibus observare curavi. Insuper in controversiis intricatioribus etiam doctos Juniores consului.

Præterea hic invenies in suis propriis locis diligenti studio adnotatos textus tum Canonicos tum Civiles ad rem pertinentes. Item Propositiones damnatas, & (quod utilius) Decreta recentiora Summorum Pontificum, & præcipue Bullas, Sanctionesque nuper editas a SS. D. N. Papa Benedicto XIV. Necnon plurima hic exposui, quæ magis Missionum, & Confessionum exercitio, quam librorum lectione didici. Ut autem justa methodus servaretur, Medullam Ermanni Busembaum præmittendam censui, non jam ut omnes ipsius Auctoris opiniones approbarem, sed tantum ut ejusdem methodum sequerer, quæ inter aliorum Auctorum methodos ad res morales exponendas valde accommodata mihi visa fuit; deinde ut Tyronibus nostræ Congregationis, juxta finem mihi principaliter propositum, magis prodessem, ad modum captu faciliorem meas Appendices studui exarare: In hoc enim maxime incubui, ut potius in claritate, quam in sermonis elegantia abundarem.

In delectu autem sententiarum ingens cura mihi fuit semper rationem auctoritati præponere; & prius quam meum ferrem judicium, in eo (ni fallor) totus fui, ut in singulis quæstionibus me indifferenter haberem, & ab omni passionis fuligine expoliarem: Quod satis, benevole Lector, ex eo cognoscere poteris, quod ego non paucas sententias, quas in prioribus hujus operis editionibus tenueram, in hac postrema mutare non dubitavi. Ceterum sategi ut plurimum meam exponere sententiam, justum pondus tribuendo majoris, vel æqualis, vel minoris probabilitatis cuique sententiæ, prout meæ imbecillitati visum fuit, ne ancipitem relinquerem Lectorem, more aliquorum, qui sententias aliorum tantum referentes non parum exosos Legentibus se præbent. Ubi vero non inveni rationem pro una parte convincentem, non sum ausus oppositam damnare, more aliorum, qui nimis facile reprobant opiniones, quas plures, & graves Auctores tuentur, quorum doctrinas prælaudatus N. SS. P. Benedictus (longe ab illis alienus qui eas liberius parvipendunt) in suis elaboratis Operibus, & omnigena eruditione refertis, non sine æstimatione commemorat, & sæpe eis utitur; quin etiam ipsorum opinionibus non

parum

parum defert, iisque innixus in multis Christi Fideles instruit, ut videre est in suo Bullario.

Cæterum, benigne Lector, te admonitum volo, ne existimes me opiniones illas approbare, ex eo quod non reprobem; eas enim quandoque fideliter exponam cum suis rationibus, & Patronis, ut alii pro sua prudentia, cujus ponderis sint, adjudicent. Deinde advertas, quod cum aliquam opinionem veriorem voco, tunc contrariam non habeo ut probabilem, etsi non expresse ut improbabilem damnem. Insuper quando unam ex sententiis probabiliorem appello, nullo judicio dato de probabilitate alterius, aut utor hoc verbo, *non audeo damnare*, non propterea intelligo eam probabilem dicere, sed judicio prudentiorum remittere. Si autem observare vis, quodnam Systema tenendum ipse teneam circa moralium opinionum electionem, vide *cap.3. in Tract. Altero de Conscientia Probabili pag.6. num.53. & seq.* Vale.

INDEX

CAPITUM, ET DUBIORUM,

Cui adnectuntur omnia Summaria, quæ singulis Capitibus, & Dubiis apponentur, ut simul hic præ oculis habeantur cunctæ res, & quæstiones, quæ in Libro continentur.

Littera I. *denotat librum*, n. *numerum marginalem*, v. *versiculum*.

MO-

DU-

ARTICULUS II.

Quæ sit pœna Simoniæ? pag. 198.

ARTICULUS III.

An, & cui restituendum quod simoniace acceptum? pag. 202.

TRACTATUS II.

De secundo Præcepto Decalogi. pag. 204.

CAPUT I.

Quid, & quotuplex Blasphemia? ibid.

CAPUT II.

De Juramento.

DUBIUM I.

Quid sit Juramentum? pag. 216.

DUBIUM II.

Quotuplex sit Juramentum? pag. 217.

DUBIUM III.

An, & quando sit licitum jurare?
pag. 218.

DUBIUM IV.

An in juramento liceat uti æquivocatione?
pag. 219.

fusius

280. An pingere? 281. An delineare, retrahere, & an sculpere? 282. An liceat Typographis componere. At an distillare? 283. An venari, & piscari? 284. Quæ sint opera spectatim vetita in Festis? 285. An liceant venditiones, & contractus? 286. An liceant nundinæ, & mercatus? 287. An liceat excommunicare, conficere Testamenta, & similia?

DUBIUM II.

Quæ causæ excusent ab observatione Festorum, ut quæ opera prohibita liceant? pag. 261.

288. Qui possint Dispensationem dare ad laborandum? (*Pro Parocho vide etiam n. 1092. v. 3. Parochi*) 289. Quinam laborantes excusentur ex *Consuetudine*? 290. An metentes segetes &c. An Barbitonsores, & Sutores? Et quid sufficiat ad notitiam consuetudinis? 291. Quomodo excuset *Pietas*? 292. An liceat in festo verrere Templum, ornare Altaria, erigere Sepulchrum, &c. 293. An liceat laborare ad subveniendos pauperes, vel locos pios? 294. Quomodo excuset *Charitas* erga Proximum? 295. Quomodo *Necessitas*? 296. An excusentur famuli a Dominis coacti ad laborandum? 297. An pauperes reficientes vestes, &c. 298. An liceat in Festo coquere cibos, occidere animalia, conficere pastillos, & colligere fructus? 299. An conficere panem? 300. An tondere, conflare ferros, coquere calcem, nitrum &c. An ferrare equos? 301. An liceat laborare pro magno lucro. Et an ob id etiam omittere Sacrum? (*Vid. etiam n. 332.*) 302. An ad vitandum otium? 303. An excusentur Instauratores viarum &c. & Sartores perficientes vestes in Festo? 304. Quomodo excuset *Utilitas* ad Publicam lætitiam? 305. Quomodo excuset *Parvitas materiæ*? (*Vide etiam l. 7. n. 436.*) 306. An peccet graviter mandans sex famulis laborare per horam? 307. Unde sumatur gravitas materiæ in forensibus?

DUBIUM III.

Quæ opera Festis præcipiantur? pag. 265.

308. Quomodo præcipiatur in festis auditio Concionis, & Missæ? 309. An satisfaciat recitans sub Missa Officium, &c.? (*Vide etiam lib. 3. n. 276. v. Circa, in fine.*) An inserviens Missæ? 310. Quænam omissio sit gravis in audiendo Sacro? 311. An liceat audire successive duas Missas dimidias? 312. E quo loco possit audiri Missa? 313. An in audienda Missa requiratur attentio interna? (*Vide etiam lib. 4. n. 177.*) 314. An satisfaciat se confitens tempore Missæ? 315. An extasim patiens? 316. An dormitans? 317. An confabulans, se vertens, aut calceans, aut deambulans, aut colligens eleemosynas, canens &c. 318. In qua Ecclesia audienda sit Missa? 319. Quinam satisfaciant audiendo Missam in Oratoriis privatis? An satisfaciant audientes in littore, aut Castris?

DUBIUM IV.

An sit obligatio audiendi Missam in Parochia Dominicis, & Festis majoribus? pag. 273.

DUBIUM V.

Quæ excusent ab auditione Sacri? pag. 274.

324. An habens privilegium Oratorii teneatur conducere Sacerdotem? 325. Quomodo excusentur navigantes, vel carcerati, vel infirmi, aut excommunicati? 326. An excusentur custodientes domos &c. vel timentes carcerari, aut assistentes infirmis? 327. An uxores, filii, & famuli timentes offensionem Dominorum? (*Vide etiam num. 296.*) 328. An aliquando viatores? 329. Quæ distantia ab Ecclesia excuset ab audienda Missa? 330. An excusentur feminæ ratione luctus, vel partus, vel quia non habent vestes convenientes? Et an puellæ gravidæ, vel tempore quo faciendæ sunt Proclamationes pro ipsis? 331. An possit omittere Sacrum puella sciens ab aliquo turpiter concupisci? (*Vide etiam lib. 2. n. 41. v. Dubium num. 301.*) 332. An excuset omissio magni lucri? An aliud bonum spirituale majus? An peregrini ad breve tempus commorantes teneantur audire Missam in loco, ubi est de præcepto? (*Vide etiam lib. 1. num. 156. & n. 158.*)

CAPUT II.

De Quarto Præcepto.

Honora Patrem, &c. pag. 277.

DUBIUM I.

Ad quid teneantur liberi erga Parentes?

333. Quæ teneantur filii præstare Parentibus circa Amorem? 334. Quæ circa Reverentiam? 335. Quæ circa Obedientiam? Vide alia ibid.

DUBIUM II.

Ad quid teneantur Parentes erga filios? pag. 279.

336. Quæ teneantur Parentes præstare filiis quoad alimenta, & educationem? 337. An teneatur Pater dotare filiam nuptam contra ejus consensum? 338. Sanctio Neapolitana circa alimenta filiorum. 339. Ad quid aliud teneantur Parentes? 340. Ad quid teneantur Fratres? 341. An possint aliquando Parentes filios exheredare? Et quæ sint causæ justæ exheredandi? (*Vide etiam num. 929. & 930.*)

DU-

DUBIUM III.

Quæ sint species luxuriæ consummatæ contra naturam? pag. 317.

DUBIUM IV.

An aliquando liceat procurare pollutionem? pag. 320.

TRACTATUS V.

De Septimo Præcepto.

Non furtum facies.

TRACTATUS PRÆAMBULUS

DE JUSTITIA, ET JURE. pag. 325.

CAPUT I.

De Furto.

DUBIUM I.

Quid sit Furtum, & quale peccatum? pag. 335.

randum a captivitate? Qu. II. An pauper extreme indigens possit accipere, antequam petat? Qu. III. An possit accipere rem magni valoris? Qu. IV. An fur teneatur restituere, si consumserit rem ablatam in extrema necessitate? Qu. V. An surripiens in extrema necessitate teneatur ad restitutionem, si fiat dives? Et hic quæritur, an dives satisfaciat suæ obligationi, si det mutuo rem Pauperi? Qu. VI. An dives non subveniens teneatur postea ad restitutionem?

521. Quando liceat creditori facere compensationem? 522. An famuli possint sibi compensare salarium pro suis operibus? (Sequitur idem 523. & 524.) 525. An Christiani possint auferre res Turcarum?

DUBIUM II.

Quæ sit quantitas notabilis vel mortalis peccatum? pag. 339.

526. Quæ sit quantitas gravis respectu ad diversa genera personarum, vel ad diversas circumstantias? 527. Id clarius elucidatur? 528. Conclusio & probabilior sententia. 529. Quid de furto rerum expositarum, nempe fructuum, & lignorum? 530. Quæ quantitas sit gravis in furtis minutis? (*Vide etiam num. 533. & 534.*) 531. Quid si sit animus restituendi brevi tempore, vel partem complentem materiam gravem? 532. An sit mortale furari parum Reliquiis sacris?

DUBIUM III.

Quando graviter peccet, qui materia minuta furta committit? pag. 342.

533. Quid si qui furatur, non habeat animum ditescendi? Quid si habeat? 534. An furtula facta a diversis coalescant? Et an tunc restitutio possit fieri temporibus? 535. Quid si plures furentur parva, altero alterum nesciente? 536. Quid si mutuo sciant, & eodem tempore furentur? 537. Quid si unusquisque moveatur exemplo alterius? (*Vide etiam lib. 2. num. 45.*) 538. An sit mortale furari quid leve post completam materiam gravem?

DUBIUM IV.

Quid sentiendum de furtis domesticorum vel ministrorum? pag. 344.

539. Quid de furto uxorum, & virorum? 540. An uxor possit dare eleemosynas &c. 541. An aliquando possit expendere? 542. An liceat ipsi subvenire Parentibus &c.? 543. Quale furtum filiorum sit grave? 544. An filius possit a Patre mercatore surripere mercedem pro opera sua? (*Vide etiam lib. 1. num. 35. & hoc lib. 3. num. 488. vers. III.*) 545. Quid de furtis famulorum in esculentis &c.? 546. De restitutione facienda ab uxore, & filiis.

CAPUT II.

De Restitutione.

DUBIUM I.

Quid sit Restitutio, & quis teneatur ad eam? pag. 346.

547. Quid est restitutio, & an debeatur tantum ex læsione justitiæ commutativæ? 48. Quæ sint Radices restitutionis? 549. Quæ culpa Theologica, & quæ Juridica? 550. Ex qua culpa oriatur obligatio restituendi? 551. Quid si quis leviter alterum lædat animo graviter nocendi? 552. An culpa venialis inducat obligationem restituendi? (*Vide etiam num. 994.*) 553. An ex levi furto possit aliquando oriri gravis obligatio restituendi? 554. An ad restitutionem in contractibus requiratur culpa Theologica? (*Vide etiam lib. 1. num. 156.*) 555. An idem in Officia? 556. Quid de injuria materiali, & formali? Et vide ibi resolutiones.

DUBIUM II.

An qui cooperantur ad damnum alterius, teneantur ad restitutionem pag. 349.

557. Quotuplices dicuntur cooperantes? 558. Quid de *mandante*?

559. Quid de *consulente*? An præbens pravum consilium, & postea revocans teneatur ad restitutionem? 560. Quær. I. Executo consilio, quinam primo teneatur? 561. Quær. II. Quid si damnum etiam sine consilio evenisset? 562. Quær. III. Quid in dubio, an consilium fuerit causa damni? 563. Quær. IV. Quid si alter sit determinatus ad damnum, & tu tantum suadeas modum? 564. Quær. V. An teneatur ad restitutionem suadens damnum ex ignorantia culpabili? 565. Quær. VI. An parato inferre majus damnum possit suaderi minus?

566. Quando tenetur ad restituendum *dans iniquum suffragium*? 567. Quando teneatur *palpo*? 568. Quando *præbens recursum*? 569. An emtor rei furtivæ possit illam reddere furi ad recuperandum pretium? 570. An idem possit emtor malæ fidei? 571. Quando teneatur participans? Quid si ob metum? (*Vide etiam lib. 2. num. 66. v. Quær. IV.*) 572. Quid si impedias alium ne reparet damnum alterius? 573. Quomodo teneantur *causæ privativæ*? 574. Vide alios casus apud Busemb. usque ad *num.* 578.

DUBIUM III.

An supradicti teneantur singuli restituere in solidum, & quo ordine? pag. 355.

579. Qui teneantur restituere in solidum? (*Vide etiam lib. 1. num. 38.*) 580. Qui teneatur primo restituere? 581. 581. Quid si damnificatus condonet restitutionem?

CAPUT III.

De Contractibus.

DUBIUM I.

Quid in genere sit Contractus? pag. 401.

DUBIUM II.

Quid in specie de Promissione, & Donatione? pag. 406.

DUBIUM III.

Quibus casibus donatio possit revocari? pag. 410.

DUBIUM IV.

Quid sit donatio mortis causa? Et an possit revocari? Et quomodo, & quibus competat? pag. 411.

DUBIUM V.

Quid sit Commodatum, Precarium, & Depositum? 412.

DUBIUM VI.

Quid sit Mutuum? pag. 413.

DU-

DUBIUM VII.

Quid sit Usura? 414.

DUBIUM VIII.

De Emtione, & venditione.

ARTICULUS I.

Quid sit Emtio, & Venditio? pag. 428.

DUBIUM III.

De Renunciatione hæreditatum? pag. 475.

DUBIUM IV.

Qui possint, & debeant esse Executores Testamenti? pag. 476.

DUBIUM V.

De iis, qui testari, & hæredes institui possunt? pag. 478.

TRACTATUS VI.

De Præcepto Octavo, Nono, Decimo, & Præceptis Ecclesiæ.

CAPUT I.

De Præcepto octavo.

DUBIUM I.

Quid sit suspicio, judicium temerarium, & dubitatio, ac quale peccatum? pag. 482.

DUBIUM II.

Quid sit, & quam grave peccatum Detractio? pag. 483.

DUBIUM III.

An, & quomodo fama restituenda? *pag.* 491.

CAPUT II.

Quid de præcepto Nono, & Decimo? *pag.* 495.

CAPUT III.

Quid de Præceptis Ecclesiæ? *ibid.*

DUBIUM I.

Quid requiratur ad jejunium Ecclesiasticum, & quanta ejus obligatio? *ibid.*

DUBIUM II.

Quæ causæ excusent a jejunio? *pag.* 509.

DE

DE ROMANORUM PONTIFICUM DECRETIS, EORUMQUE USU IN MORALI THEOLOGIA.

§. I.

Canones in usu Pontificiorum Decretorum servandi.

IS qui Moralem Theologiam tradunt, cavendum cum primis est, ne quidquam doceant, quod cum Pontificum Romanorum decretis pugnet; cæteris vero, qui facultati eidem dant operam, ipsa illa decreta sedulo sunt evolvenda, ne Theologorum, qui antequam sanctiones illæ prodirent, sua scripta vulgarunt, auctoritate in errorem pertrahantur. Hæc porro decreta plura quidem sunt, ut eum de Morali Theologia optime meriturum censeam, qui ad Juris Canonici normam illa plures in classes redigeret, singulis latissimæ hujusce Scientiæ tractatibus respondentes. Præcipua tamen in novissimis Casuistarum editionibus, ut La-Croixii, Tamburini, Bonacinæ, Vivæ invenies, quæ nuper e typographio Remondiniano prodiere.

Quæ autem leges in usu horum decretorum servandæ? Multæ ex iis peti possunt, quas cap. sequente proferemus. Interea hos habe.

Canon I. Videndum, ut quæ citantur decreta, genuina sint. Hinc frustra quidquam efficies ex falsis Pontificum Decretalibus usque ad Siricium, quas Critici omnes explodunt.

Canon II. Cave ne quod meræ disciplinæ præceptum fuit, id ad Morales quæstiones decidendas trahas. Nam quod olim disciplina vetabat, idque sub gravi, nunc ad meram consilii legem revocari facile potest. Sic Nicolaus I. *ad consulta Bulgarorum cap. 9.* respondit, in quadragesima esse a conjugibus *omni voluptati renunciandum, & ut licenter orationi vacetur, castitati mentis, & corporis incumbendum*; quis autem tunc inferat, non licere quadragesimæ tempore opus conjugii? Vide Benedictum XIV. *de S. D. lib. 5. c. 1. num. 8.*

Canon III. In iis quæstionibus, in quibus de valore alicujus rei agitur, puta Matrimonii, frustra Pontificum Decreta citantur, quæ solum illicitum aliquid statuunt. Sic si de Matrimonii clandestini valore quæritur, perperam adlegaretur Siricii decretum in epist. ad Himerium c. 4. volentis, sacerdotali benedictione obsignari sponsalia de futuro; nam ne dicamus, etiam promissionem Matrimonii inanem fuisse sine Sacerdotis benedictione, dicendus est Pontifex præceptum tantummodo imposuisse, quod illicita redderet, non invalida sponsalia absque Sacerdotis benedictione. Confer Benedictum XIV. *de S. D. lib. 8. cap. 12. num. 5.*

Canon IV. Pontificis decreto aliquid universim permittenti non derogatur per subsequentia decreta, quæ in specialibus quibusdam casibus illud limitant. Innocentius III. ex. gr. in *cap. A nobis 9. de cohabitat. Cleric. & mulier.* ait: *Cum Clericis quoque non permittas mulierculas habitare, nisi forte de illis personis existant, in quibus naturale fœdus nihil permittit sævi criminis suspicari*. Contra Nannetense Concilium incerti anni, cujus constitutio inserta fuit compilatione Decretalium Gregorii IX. etiam *matrem, amitam, sororem* a Clericorum domibus excludit, scilicet cum de hoc aut illo agitur, cujus depravati sunt mores, & cum qualibet prorsus muliere consuetudo suspecta. Itaque, uti scite monet Benedictus XIV. *de S. D. lib. 11. c. 5. n. 7.* Decretalis Innocentii III. regulam constituit universaliter communiter observandam; Decretum autem Nan-

netense a Gregorio IX. probatum ponit regulæ limitationem in specialibus tantum quibusdam eventibus adhibendam.

Canon V. Pontificis aliquid permittentis verba non licet ad sensum trahere catholico dogmati repugnantem, aut ab obvio verborum, quibus Decretum illud editum est, sensu alienum. Contra hunc Canonem peccant, qui Innocentii I. verba in epist. ad Decentium: *Quod* (oleum sacrum) *ab Episcopo confectum non solum Sacerdotibus, sed & omnibus uti Christianis licet, in sua aut in suorum necessitate ad ungendum*; qui, inquiam, ita hæc interpretantur, ut omnes Christianos Extremæ Unctionis ministros Innocentius indicarit. Porro cum Maldonato, aliisque a Benedicto XIV. citati *de S. D. lib.* 8. *cap.* 4. *num.* 3. verisimillimum est, loquutum fuisse Innocentium de Unctione non *activa*, sed *passiva*, hoc est non de collatione, sed de receptione Sacramenti, quum essent, qui oleo sancto solo inungi posse censerent a quibus conficitur, Sacerdotes. Certe ipsum verbum *uti* hoc indicat.

Canon VI. Si Pontifex aliquid concedat, quod prius negaverat, ex priore illa negatione, quid per ipsum deinde licuerit, optimum intelligitur. Hinc quum S. Greg. Magnus lib. 4. ep. 26. Calaritanis Presbyteris facultatem *ungendi in fronte baptizatos infantes* concedit, quam iisdem ep. 9. denegaverat, de unctione Confirmatoria loquutuum illum fuisse constat etiam ep. 26. quum manifestum sit, eam unctionem prius ep. 9. fuisse illis a Pontifice denegatam. Vide Bened. XIV. de Syn. Diœcef. lib. 7. cap. 7. num. 5.

Canon VII. Privilegiorum per Pontificem universalis abrogatio non impedit, quominus alioui abrogata privilegia iterum per alium Pontificem, aut etiam per eumdem concedantur. Hinc etsi communi Scriptorum suffragio post S. Pii V. Constitutionem *Sanctissimus in Christo* non licet ullibi celebrare Missas in privilegio Nativitatis ante mediam noctem, esto ex vi præcedentium Privilegiorum id olim in Ecclesiis aliquot obtinuisset; tamen is mos etiamnum in quibusdam Venetiarum templis licite perseverat, vel ob alia privilegia posteriore ævo indulta, vel ob veterum privilegiorum confirmationem. Confer Benedictum XIV. *de S. D. lib.* 6. *cap.* 8. *num.* 9.

Canon VIII. In Pontificiis Constitutionibus, quæ aliquid faciendum præcipiunt, notandum est cum primis quos illæ adficiant, tum quæ ad illud præcipiendum rationes Pontificem impulerint.

Consectarium I. Ex Decretali Innocentii III. qua Presbyteris apud Constantinopolim constitutis districte prohibetur, ne Confirmationem conferant, male infertur, irritam esse, illicitamque Confirmationem a Græcis Sacerdotibus collatam. Nam Innocentius de *Latinis* Sacerdotibus expresse loquitur. Vide Benedictum XIV. *de S. D. l.* 7. *cap.* 9. *num.* 3.

Consectarium II. Græcis Sacerdotibus universim non licere Confirmationis Sacramentum conferre etiam male infertur ex Nicolai I. constitutione Bulgaros a Sacerdotibus consignatos iterum confirmari jubentis. Nam aliis omnino ad id ductus est Nicolaus rationibus, quam quæ id Græcis omnibus Sacerdotibus prohibitum efficiant. Bulgari nempe, inquit citato loco Benedict. XIV. Confirmationem receperant a Sacerdotibus, qui Photii errore imbuti eam contulerant jure ordinario, existimantes nimirum, potestatem eam conferendi & Episcopis, & Sacerdotibus pari jure competere; præterea, iidem Sacerdotes delegati fuerant a *Photio mœcho, & invasore*, uti loquebantur Apostolici Legati, hoc est pseudopatriarcha, cui propterea legitimi Patriarchæ jura non conveniebant: tandem Bulgaria pertinebat ad Patriarcham Occidentalem, atque ideo delegatio, de qua est sermo, a Romano Pontifice Græcis Presbyteris sive expresse, sive tacite facta ministrandi Confirmationem in Patriarchatibus Orientis nequaquam iisdem Presbyteris id ipsum in Bulgaria peragere permittebat.

Canon IX. Ubi Pontifices aliquam propositionem damnant, in sensu potissimum, quo ab Auctoribus edita est, damnasse illam censendi sunt.

Consectarium. Quid damnaverit Alexand. VIII. dum propositionem confixit ajentem *non licere sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam*, ex Sinnichio, ex cujus libro excerpta est, potissimum est desumendum.

Canon X. Ex alicujus propositionis Pontificia damnatione non licet inferre damnationem alterius, quæ alteri omnino rationi innititur. Exemplum esto. Damnavit Clemens VIII. adserentes, *licere per litteras, seu internuntium Confessario absenti peccata Sacramentaliter confiteri, & ab eodem absente absolutionem obtinere*. Urbanus tamen VIII. a. 1632. non solum statuit valide impendi absolutionem, quando ægrotus coram uno, vel altero teste signa contritionis exhibet, deinde superveniente confessario nullo externo signo confitendi voluntatem ostendit, constat tamen ex relatu internuntii, ægrotum ostendisse signa contritionis, & confitendi voluntatem; sed etiam declaravit, id non repugnare decreto Clementis VIII. *cum diversam contineat rationem*. Consule Benedictum XIV. *Lib.* VIII. *de S. D. cap.* 15. *num.* 8.

Canon XI. Ex eo, quod Pontifices aliquid sub anathematis pœna prohibeant, non fit, illud semper *de se* grave esse peccatum. Sic Gregorius II. in Concilio Romano ann. 721. anathemate perculit Clericos comam nutrientes; quod secundum se lethalis criminis accusare durum est. Confer Benedictum XIV. *de S. D. L.* 10. *cap.* 3. *n.* 1. *sequent.*

Canon XII. Ubi Pontifices aliquid prohibent, ad circumstantias attendere oportet prohibitionis. Huc transfer dicta can. VIII.

Canon XIII. Si quid Pontifices prohibuerint, videndum num vivæ vocis oraculo ita mentem suam explicuerint, ut locus non sit argumentationi ad alium omnino casum. Ita plures TT. defendunt etiam post Sixti V. Constitutionem *detestabilis* licitum esse Trinum Contractum; *Cardinalis enim Toletus, & Cardinalis S. Severina, quibus munus mandatum fuit a Sixto V. componendæ Legis, seu Bullæ, Detestabilis, affirmarunt P. Stephano Tucio Theologo Soc. Jesu, noluisse Sixtum sua lege prohiberi, nisi injustos contractus; quare qui ante legem latam justi erant* (hujusmodi autem fuisse Trinum Contractum multis confirmant) *post latam quoque licere*; ut scri-

hit doctus Comitolus *Respons. Mand. lib. 3. q. 12. num. 3.*

Canon XIV. Videndum praeterea est, num posteriores Pontifices latam a decessoribus suis prohibitionem restrinxerint. Sic quum Sixtus V. inter crimina graviora sub degradationis poena Clericis prohibita numerasset abortum foetus etiam inanimati, vel per se, vel per alios procuratum, effectu sequente, Gregorius XIV. ad abortum solius foetus animati Sixtinam restrinxit.

Canon XV. Et illud animadvertendum, num Pontificia Constitutio aliquid prohibens alicubi recepta non sit, quod de S. Pii V. constitutione *Cum onus* gravissimi Doctores apud Benedictum XIV. de S. D. lib. 10. cap. 5. num. 5. narrant, in Gallia scilicet, Belgio, & Germania non esse illam receptam.

§. II.

Pontificia Decreta a Theologo Morali prae ceteris consideranda.

PROPOSITIONES DAMNATAE

AB ALEXANDRO PAPA VII.

Feria 5. die 24. Septembris 1665.

IN Congregatione Generali sanctae Romanae, & universalis Inquisitionis, coram SS. D. N. Alexandro Papa VII. mature discussis infrascriptis propositionibus.

1. Homo nullo unquam vitae suae tempore tenetur elicere actum fidei, spei & caritatis ex vi praeceptorum divinorum ad eas virtutes pertinentium.

2. Vir equestris ad duellum provocatus potest illud acceptare, ne timiditatis notam apud alios incurrat.

3. Sententiam asserens, Bullam Coenae solum prohibere absolutionem haeresis, & aliorum criminum, quando publica sunt, & id non derogare facultati Tridentini, in qua de occultis criminibus sermo est, anno *1629.* 18. Junii in Consistorio sacr. Congr. Eminentiss. Card. visa, & tolerata est.

4. Praelati regulares possunt in foro conscientiae absolvere quoscumque seculares ab haeresi occulta, & ab excommunicatione, propter eam incursa.

5. Quamvis evidenter tibi constet, Petrum esse haereticum, non teneris denuntiare, si probare non possis.

6. Confessarius, qui in Sacramentali Confessione tribuit poenitenti chartam postea legendam, in qua ad venerem incitat, non censetur sollicitasse in Confessione; ac proinde non est denuntiandus.

7. Modus evitandi obligationem denuntiandae solicitationis est, si solicitatus confiteatur cum solicitante, hic potest ipsum absolvere absque onere denuntiandi.

8. Duplicatum stipendium potest Sacerdos pro eadem Missa licite accipere, applicando petenti partem etiam specialissimam fructus ipsimet celebranti correspondentem, idque post Decretum Urbani octavi.

9. Post Decretum Urbani potest Sacerdos, cui Missae celebrandae traduntur, per alium satisfacere, collato illi minori stipendio, alia parte stipendii sibi retenta.

10. Non est contra justitiam pro pluribus sacrificiis stipendium accipere, & sacrificium unum offerre, neque enim est contra fidelitatem, etiamsi promittam promissione etiam juramento firmata, danti stipendium, quod pro nullo alio offeram.

11. Peccata in confessione omissa, seu oblita, ob instans periculum vitae, aut ob aliam caussam, non tenentur in sequenti confessione exprimere.

12. Mendicantes possunt absolvere a casibus Episcopis reservatis, non obtenta ad id Episcoporum facultate.

13. Satisfacit praecepto annuae Confessionis, qui confitetur Regulari Episcopo praesentato, sed ab eo injuste reprobato.

14. Qui facit confessionem voluntarie nullam, satisfacit praecepto Ecclesiae.

15. Poenitens propria auctoritate substituere sibi alium potest, qui loco ipsius poenitentiam adimpleat.

16. Qui beneficium curatum habent, possunt sibi eligere in Confessarium simplicem Sacerdotem non approbatum ab Ordinario.

17. Est licitum Religioso, vel Clerico calumniatorem gravia crimina de se, vel de sua Religione spargere minantem, occidere, quando alius modus defendendi non suppetit, uti suppetere non videtur, si calumniator sit paratus, vel ipsi Religioso, vel ejus Religioni publice, & coram gravissimis viris praedicta impingere, nisi occidatur.

18. Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, ac etiam judicem, a quo iniqua certo imminet sententia, si alia via non potest innocens damnum evitare.

19. Non peccat maritus occidens propria auctoritate uxorem in adulterio deprehensam.

20. Restitutio a Pio V. imposita beneficiatis non recitantibus non debetur in conscientia ante sententiam declaratoriam Judicis, eo quod sit poena.

21. Habens Capellaniam collativam, aut quodvis aliud beneficium ecclesiasticum, si studio literarum vacet, satisfacit suae obligationi, si officium per alium recitet.

22. Non est contra justitiam beneficia ecclesiastica non conferre gratis, quia collator conferens illa beneficia ecclesiastica, pecunia interveniente, non exigit illam pro collatione beneficii, sed veluti pro emolumento temporali, quod tibi conferre non tenebatur.

23. Frangens jejunium Ecclesiae, ad quod tenetur, non peccat mortaliter, nisi ex contemptu, vel inobedientia hoc faciat, puta, quia non vult se subjicere praecepto.

24. Mollities, sodomia, & bestialitas sunt peccata ejusdem speciei infimae, ideoque sufficit dicere in Confessione, se procurasse pollutionem.

25. Qui habuit copulam cum soluta, satisfacit Confessionis praecepto, dicens, commisi cum soluta grave peccatum contra castitatem, non explicando copulam.

26. Quando litigantes habent pro se opiniones æque probabiles, potest Judex pecuniam accipere pro ferenda sententia in favorem unius præ alio.

27. Si liber sit alicujus junioris, & moderni, debet opinio censeri probabilis, dum non constet, rejectam esse a Sede Apostolica tamquam improbabilem,

28. Populus non peccat, etiamsi absque ulla causa non recipiat legem a Principe promulgatam.

Quibus peractis, dum similium Propositionum examini cura, & studium impenderetur, interea idem Sanctissimus, re mature considerata, statuit, & decrevit, prædictas Propositiones, & unamquamque ipsarum, ut minimum tanquam scandalosas esse damnandas, & prohibendas, sicut eas damnat, ac prohibet: ita ut quicunque illas aut conjunctim, aut divisim docuerit, defenderit, ediderit, aut de eis etiam disputative, publice, aut privatim tractaverit, nisi forsan impugnando, ipso facto incidat in excommunicationem, a qua non possit (præterquam in articulo mortis) ab alio, quacumque etiam dignitate fulgente, nisi a pro tempore existente Romano Pontifice, absolvi.

Insuper districte in virtute sanctæ obedientiæ, & sub interminatione divini Judicii prohibet omnibus Christifidelibus cujuscumque conditionis, dignitatis, ac status, etiam speciali, & specialissima nota dignis, ne prædictas opiniones, aut aliquam ipsarum ad praxim deducant.

Deinde Feria 5. die 18. Martii 1666.

Propos. 29. In die Jejunii, qui sæpius modicum quid comedit, non frangit jejunium.

30. Omnes officiales, qui in Republica corporaliter laborant, sunt excusati ab obligatione jejunii, nec debent se certificare, an labor sit compatibilis cum jejunio.

31. Excusantur absolute a præcepto jejunii omnes illi, qui iter agunt equitando, utcunque iter agant, etiamsi iter necessarium non sit, & etiamsi iter unius diei conficiant.

32. Non est evidens, quod consuetudo non comedendi ova, & lacticinia in quadragesima obliget.

33. Restitutio fructuum ob omissionem Horarum suppleri potest per quascunque eleemosynas, quas antea beneficiarius de fructibus sui beneficii fecerit.

34. In die Palmarum recitans officium Paschale satisfacit præcepto.

35. Unico officio potest quis satisfacere duplici præcepto pro die præsenti, & crastino.

36. Regulares possunt in foro conscientiæ uti privilegiis suis, quæ sunt expresse revocata per Concilium Tridentinum.

37. Indulgentiæ concessæ Regularibus, & revocatæ a Paulo quinto, hodie sunt revalidatæ.

38. Mandatum Tridentini factum Sacerdoti sacrificanti ex necessitate cum peccato mortali, confitendi quamprimum, est consilium, non præceptum.

39. Illa particula, *quamprimum*, intelligitur, cum Sacerdos suo tempore confitebitur.

40. Est probabilis opinio, quæ dicit, esse tantum veniale osculum habitum ob delectationem carnalem, & sensibilem, quæ ex osculo oritur, secluso periculo consensus ulterioris, & pollutionis.

41. Non est obligandus concubinarius ad ejiciendam concubinam, si hæc nimis utilis esset ad oblectamentum concubinarii, vulgo *regalo*, dum, deficiente illa, nimis ægre ageret vitam, & aliæ epulæ tædio magno concubinarium afficerent; & alia famula nimis difficile inveniretur.

42. Licitum est mutuanti aliquid ultra sortem exigere, si se obliget ad non repetendam sortem usque ad certum tempus.

43. Annuum legatum pro anima relictum non durat plus quam per decem annos.

44. Quoad forum conscientiæ, reo correcto, ejusque contumacia cessante, cessant censuræ.

45. Libri prohibiti, donec expurgentur, possunt retineri, usque dum adhibita diligentia corrigantur.

PROPOSITIONES DAMNATÆ

A SS. D. INNOCENTIO PAPA XI.

Feria 5. die 2. Martii 1679.

1. NON est illicitum in Sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore Sacramenti, relicta tutiore, nisi id vetet lex, conventio, aut periculum gravis damni incurrendi. Hinc sententia probabili tantum utendum non est in collatione Baptismi, Ordinis Sacerdotalis, aut Episcopalis.

2. Probabiliter existimo, Judicem posse judicare juxta opinionem etiam minus probabilem.

3. Generatim, dum probabilitate sive intrinseca, sive extrinseca, quantumvis tenui, modo a probabilitatis finibus non exeatur, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus.

4. Ab infidelitate excusabitur infidelis non credens, ductus opinione minus probabili.

5. An peccet mortaliter, qui actum dilectionis Dei semel tantum in vita eliceret, condemnare non audemus.

6. Probabile est, ne singulis quidem rigorose quinquennis per se obligare præceptum charitatis erga Deum.

7. Tunc solum obligat, quando tenemur justificari, & non habemus aliam viam, qua justificari possumus.

8. Comedere, & bibere usque ad satietatem ob solam voluptatem, non est peccatum, modo non obsit valetudini, quia licite potest appetitus naturalis suis actibus frui.

9. Opus conjugii ob solam voluptatem exercitum, omni penitus caret culpa, ac defectu veniali.

10. Non tenemur proximum diligere actu interno, & formali.

11. Præcepto proximum diligendi satisfacere possumus per solos actus externos.

12. Vix in sæcularibus invenies, etiam in Regibus, superfluum statui. Et ita vix aliquis tenetur

tur

tur ad eleemosynam, quando tenetur tantum ex superfluo statui.

13. Si cum debita moderatione facias, potes absque peccato mortali de vita alicujus tristari, & de illius morte naturali gaudere, illam inefficaci affectu petere, & desiderare; non quidem ex displicentia personæ, sed ob aliquod temporale emolumentum.

14. Licitum est absoluto desiderio cupere mortem patris, non quidem ut malum patris, sed bonum cupientis, quia nimirum ei obventura est pinguis hereditas.

15. Licitum est filio gaudere de parricidio parentis a se in ebrietate perpetrato, propter ingentes divitias inde ex hæreditate consecutas.

16. Fides non censetur cadere sub præceptum speciale, & secundum se.

17. Satis est actum fidei semel in vita elicere.

18. Si a potestate publica quis interrogetur, fidem ingenue confiteri, ut Deo, & fidei gloriosum consulo: tacere, ut peccaminosum per se non damno.

19. Voluntas non potest efficere, ut assensus fidei in seipso sit magis firmus, quam mereatur pondus rationum ad assensum impellentium.

20. Hinc potest quis prudenter repudiare assensum, quem habebat supernaturalem.

21. Assensus fidei supernaturalis, & utilis ad salutem stat cum notitia solum probabili revelationis: imo cum formidine, qua quis formidet, ne non sit locutus Deus.

22. Non nisi fides unius Dei necessaria videtur necessitate medii, non autem explicita remuneratoris.

23. Fides late dicta ex testimonio creaturarum, similive motivo ad justificationem sufficit.

24. Vocare Deum in testem mendacii levis, non est tanta irreverentia, propter quam velit, aut possit damnare hominem.

25. Cum causa licitum est jurare sine animo jurandi, sive res sit levis, sive gravis.

26. Si quis vel solus, vel coram aliis, sive interrogatus, sive propria sponte, sive recreationis causa, sive quocumque alio fine juret, se non fecisse aliquid, quod revera fecit, intelligendo intra se aliquid aliud, quod non fecit, vel aliam viam ab ea, in qua fecit, vel quodvis aliud additum verum, revera non mentitur, nec est perjurus.

27. Causa justa utendi his amphibologiis, est quoties id necessarium, aut utile est ad salutem corporis, honorem, res familiares tuendas, vel ad quemlibet alium virtutis actum, ita ut veritatis occultatio censeatur tunc expediens, & studiosa.

28. Qui mediante commendatione, vel munere ad Magistratum, vel Officium publicum promotus est, poterit cum restrictione mentali præstare juramentum, quod de mandato Regis a similibus solet exigi, non habito respectu ad intentionem exigentis, quia non tenetur fateri crimen occultum.

29. Urgens metus gravis est causa justa Sacramentorum administrationem simulandi.

30. Fas est viro honorato occidere invasorem, qui nititur calumniam inferre, si aliter hæc ignominia vitari nequit: idem quoque dicendum, si quis impingat alapam, vel fuste percutiat; & post impactam alapam, vel ictum fustis fugiat.

31. Regulariter occidere possum furem pro conservatione unius aurei.

32. Non solum licitum est defendere defensione occisiva, quæ actu possidemus, sed etiam ad quæ jus inchoatum habemus, & quæ nos possessuros speramus.

33. Licitum est tam hæredi, quam legatario contra injuste impedientem, ne vel hæreditas adeatur, vel legata solvantur, se taliter defendere; sicut & jus habenti in Cathedram, vel Præbendam, contra earum possessionem injuste impedientem.

34. Licet procurare abortum ante animationem foetus, ne puella deprehensa gravida occidatur, aut infametur.

35. Videtur probabile, omnem foetum, quamdiu in utero est, carere anima rationali, & tunc primum incipere eandem habere, cum paritur; ac consequenter dicendum erit, in nullo abortu homicidium committi.

36. Permissum est furari, non solum in extrema necessitate, sed etiam in gravi.

37. Famuli, & Famulæ domesticæ possunt occulte heris suis surripere ad compensandam operam suam, quam majorem judicant salario, quod recipiunt.

38. Non tenetur quis sub poena peccati mortalis restituere, quod ablatum est per pauca furta, quantumcunque sit magna summa totalis.

39. Qui alium movet, aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad restitutionem istius damni illati.

40. Contractus Mohatra licitus est, etiam respectu ejusdem personæ, & cum contractu retrovenditionis prævie inito cum intentione lucri.

41. Cum numerata pecunia pretiosior sit numeranda; & nullus sit, qui non majoris faciat pecuniam præsentem, quam futuram, potest creditor aliquid ultra sortem a mutuatario exigere, & eo titulo ab usura excusari.

42. Usura non est, dum ultra sortem aliquid exigitur, tanquam ex benevolentia, & gratitudine debitum, sed solum, si exigatur tanquam ex justitia debitum.

43. Quidni non nisi veniale sit, detrahentis auctoritatem magnam sibi noxiam falso crimine elidere?

44. Probabile est non peccare mortaliter, qui imponit falsum crimen alicui, ut suam justitiam, & honorem defendat. Et si hoc non sit probabile, vix ulla erit opinio probabilis in Theologia.

45. Dare temporale pro spirituali non est simonia, quando temporale non datur tanquam pretium, sed dumtaxat tanquam motivum conferendi, vel efficiendi spirituale, vel etiam quando temporale sit solum gratuita compensatio pro spirituali, aut e contra.

46. Et id quoque locum habet, etiamsi temporale sit principale motivum dandi spirituale, imo etiamsi sit finis ipsius rei spiritualis, sic ut illud pluris æstimetur, quam res spiritualis.

47. Cum dixit Concilium Tridentinum eos alienis peccatis communicantes mortaliter peccare, qui

qui nisi quos digniores, & Ecclesiæ magis utiles ipsi judicaverint, ad Ecclesias promovent: Concilium vel primo videtur per hoc *digniores* non aliud significare velle, nisi dignitatem eligendorum, sumpto comparativo pro positivo; vel secundo locutione minus propria ponit *digniores* ut excludat indignos, non vero dignos; vel tandem loquitur tertio, quando fit concursus.

48. Tam clarum videtur, fornicationem secundum se nullam involvere malitiam, & solum esse malam, quia interdicta, ut contrarium omnino rationi dissonum videatur.

49. Mollities jure naturæ prohibita non est. Unde si Deus eam non interdixisset, sæpe esset bona, & aliquando obligatoria sub mortali.

50. Copula cum conjugata, consentiente marito, non est adulterium, adeoque sufficit in confessione dicere, se esse fornicatum.

51. Famulus, qui submissis humeris scienter adjuvat herum suum ascendere per fenestras ad stuprandam virginem; & multoties eidem subservit, deferendo scalam, aperiendo januam, aut quid simile cooperando, non peccat mortaliter, si id faciat metu notabilis detrimenti, puta ne a Domino male tractetur, ne torvis oculis aspiciatur, ne domo expellatur.

52. Præceptum servandi festa non obligat sub mortali, seposito scandalo, si absit contemtus.

53. Satisfacit præcepto Ecclesiæ de audiendo sacro, qui duas ejus partes, imo quatuor simul a diversis celebrantibus audit.

54. Qui non potest recitare Matutinum, & Laudes, potest autem reliquas Horas, ad nihil tenetur, quia major pars trahit ad se minorem.

55. Præcepto Communionis annuæ satisfit per sacrilegam Domini manducationem.

56. Frequens Confessio, & Communio, etiam in his, qui gentiliter vivunt, est nota prædestinationis.

57. Probabile est, sufficere attritionem naturalem, modo honestam.

58. Non tenemur Confessario interroganti fateri peccati alicujus consuetudinem.

59. Licet Sacramentaliter absolvere dimidiate tantum confessos, ratione magni concursus pœnitentium, qualis, verbi gratia potest contingere in die magnæ alicujus festivitatis, aut indulgentiæ.

60. Pœnitenti habenti consuetudinem peccandi contra legem Dei, naturæ, aut Ecclesiæ, etsi emendationis spes nulla appareat, nec est neganda, nec differenda absolutio; dummodo ore proferat, se dolere, & proponere emendationem.

61. Potest aliquando absolvi, qui in proxima occasione peccandi versatur, quam potest, & non vult omittere, quin imo directe, & ex proposito quærit, aut ei se ingerit.

62. Proxima occasio peccandi non est fugienda, quando causa aliqua utilis, aut honesta non fugiendi occurrit.

63. Licitum est quærere directe occasionem proximam peccandi pro bono spirituali, vel temporali nostro, vel proximi.

64. Absolutionis capax est homo, quantumvis laboret ignorantia Mysteriorum fidei, & etiamsi per negligentiam etiam culpabilem nesciet Mysterium sanctissimæ Trinitatis, & Incarnationis Domini nostri JESU Christi.

PROPOSITIONES DAMNATÆ

AB ALEXANDRO VIII.

CUM feria 5. die 24. Augusti 1690. in Congregatione Generali S. Rom. & Univ. Inquisitionis fuissent in examen adductæ duæ sequentes propositiones, videl.

1. Bonitas objectiva consistit in convenientia objecti cum natura rationali: formalis vero in conformitate actus cum regula morum. Ad hoc sufficit, ut actus moralis tendat in finem ultimum interpretative: *Hunc homo non tenetur amare, neque in principio, neque in decursu vitæ suæ mortalis.*

2. Peccatum philosophicum, seu morale est actus humanus disconveniens naturæ rationali, & rectæ rationi. Theologicum vero & mortale est transgressio libera divinæ legis. Philosophicum quantumvis grave, in illo, qui Deum vel ignorat, vel de Deo actu non cogitat, est grave peccatum, sed non est offensa Dei, neque peccatum mortale dissolvens amicitiam Dei, neque æterna pœna dignum.

SS. Pontifex primam Propositionem declaravit hæreticam; secundam temerariam, scandalosam, &c.

Deinde feria 5. die 17. Decembris idem SS. Alexander Papa VIII. damnavit sequentes 31. Propositiones.

1. In statu naturæ lapsæ ad peccatum mortale, & demeritum sufficit illa libertas, qua voluntarium, & liberum fuit in causa sua, peccato originali, & voluntate Adami peccantis.

2. Tametsi detur ignorantia invincibilis juris naturæ, hæc in statu naturæ lapsæ operantem ex ipsa non excusat a peccato formali.

3. Non licet sequi opinionem, vel inter probabiles probabilissimam.

4. Dedit semetipsum pro nobis oblationem Deo; non pro solis electis, sed pro omnibus, & solis fidelibus.

5. Pagani, Judæi, Hæretici aliique hujus generis nullum omnino a JESU Christo accipiunt influxum: adeoque hinc recte inferes, in illis esse voluntatem nudam, & inermem sine omni gratia sufficienti.

6. Gratia sufficiens statui nostro non tam utilis, quam perniciosa est, sic ut proinde merito possimus petere, a gratia sufficiente libera nos Domine.

7. Omnis humana actio deliberata est Dei dilectio, vel mundi: si Dei, charitas patris est, si mundi, concupiscentia carnis, hoc est, mala est.

8. Necesse est, infidelem in omni opere peccare.

9. Revera peccat, qui odio habet peccatum mere ob ejus turpitudinem, & disconvenientiam cum natura, sine ullo ad Deum offensum respectu.

10. Intentio, qua quis detestatur malum, & prosequitur bonum, mere ut cælestem obtineat gloriam, non est recta, nec Deo placens.

11. Omne,

11. Omne, quod non est ex fide Christiana supernaturali, quæ per dilectionem operatur, peccatum est.

12. Quando in magnis peccatoribus deficit omnis amor, deficit etiam fides; & etiamsi videantur credere, non est fides divina, sed humana.

13. Quisquis etiam humanæ mercedis intuitu Deo famulatur, charitate, si caruerit, vitio non caret, quoties intuitu beatitudinis licite operatur.

14. Timor gehennæ non est supernaturalis.

15. Attritio, quæ gehennæ, & pœnarum metu concipitur, sine dilectione benevolentiæ Dei propter se, non est bonus motus, & supernaturalis.

16. Ordinem præmittendi satisfactionem absolutioni induxit non politia, aut institutio Ecclesiæ, sed ipsa Christi lex, & præscriptio, natura rei idipsum quodammodo dictante.

17. Per illam praxim mox absolvendi ordo pœnitentiæ est inversus.

18. Consuetudo moderna quoad administrationem Sacramenti pœnitentiæ, etiamsi eam plurimorum hominum sustentet auctoritas, & multi temporis diuturnitas confirmet, nihilominus ab Ecclesia non habetur pro usu, sed pro abusu.

19. Homo debet agere tota vita pœnitentiam pro peccato originali.

20. Confessiones apud Religiosos factæ pleræque, vel sacrilegæ sunt, vel invalidæ.

21. Parochianus potest suspicari de Mendicantibus, qui eleemosynis communibus vivunt, de imponenda nimis levi, & incongrua pœnitentia, seu satisfactione, ob quæstum seu lucrum subsidii temporalis.

22. Sacrilegi sunt judicandi, qui jus ad Communionem percipiendam prætendunt, antequam condignam de delictis suis pœnitentiam egerint.

23. Similiter arcendi sunt a sacra Communione, quibus nondum inest amor Dei purissimus, & omnis mixtionis expers.

24. Oblatio in templo, quæ fiebat a B. V. MARIA in die Purificationis suæ per duos pullos columbarum, unum in holocaustum, & alterum pro peccatis, sufficienter testatur, quod indiguerit Purificatione, & quod filius, qui offerebatur, etiam macula Matris maculatus esset secundum verba legis.

25. Dei Patris simulacrum nefas est Christiano in templo collocare.

26. Laus, quæ defertur Mariæ ut Mariæ, vana est.

27. Valuit aliquando Baptismus sub hac forma collatus: In nomine Patris, &c. prætermissis illis, Ego te baptizo.

28. Valet baptismus collatus a ministro, qui omnem ritum externum, formamque baptizandi observat, intus vero in corde suo apud se resolvit; Non intendo quod facit Ecclesia.

29. Futilis, & toties convulsa est assertio de Pontificis Romani super Concilium Œcumenicum auctoritate, atque in fidei quæstionibus decernendis infallibilitate.

30. Ubi quis invenerit doctrinam in Augustino clare fundatam, illam absolute potest tenere, & docere, non respiciendo ad ullam Pontificis Bullam.

31. Bulla Urbani Octavi, *In Eminenti*, est subreptitia.

Hinc refert addere quinque Propositiones circa Duellum novissime proscriptas a N. SS. P. Benedicto XIV. in Bulla Detestabile, *edita die 13. Nov. ann. 1752.*

I. *Vir militaris, qui nisi offerat & acceptet duellum, tamquam formidolosus, timidus, abjectus, & ad officia militaria ineptus haberetur, indeque officio, quo se suosque sustentat, privaretur, vel promotionis alias sibi debitæ, ac promeritæ spe perpetuo carere deberet, culpa & pœna vacaret, sive offerat, sive acceptet duellum.*

II. *Excusari possunt etiam honoris tuendi, vel humanæ villipensionis vitandæ gratia, duellum acceptantes, vel ad illud provocantes, quando certo sciunt pugnam non esse sequuturam, utpote ab aliis impediendam.*

III. *Non incurrit ecclesiasticas pœnas contra duellantes latas Dux vel officialis militiæ acceptans duellum ex gravi metu amissionis famæ, vel officii.*

IV. *Licitum est in statu hominis naturali acceptare & offerre duellum ad servandas cum honore fortunas, quando alio remedio earum jactura propulsari nequit.*

V. *Asserta licentia pro statu naturali applicari etiam potest statui civitatis male ordinatæ, in qua nimirum, vel negligentia, vel malitia magistratus, justitia aperte denegatur.*

EPISTOLÆ ENCYCLICÆ, ET DECRETA

BENEDICTI XIV. morum materiam respicientia, quibus nunc primum adjecta Constitutio SS. D. N. Clementis XIII. de jejunio.

EPISTOLA ENCYCLICA I.

super Jejunio.

Venerabiles Fratres Salutem & Apostolicam Benedictionem.

NON ambigimus, Venerabiles Fratres, quin universis Catholicæ Religionis cultoribus notum sit, a tota per Christianum Orbem Ecclesia inter præcipua Orthodoxæ disciplinæ capita perpetuo adnumeratum retineri quadragesimale jejunium; quod olim in lege & Prophetis primitus adumbratum, ipsius Domini nostri Jesu Christi exemplo veluti consecratum, ab Apostolis traditum, a sacris Canonibus ubique præscriptum, & ab universali Ecclesia, ab ipso sui primordio retentum, & observatum est. Hoc nimirum, ut veteres tradidere Patres, nobis quotidie peccantibus communis pœnitentiæ constituto remedio, per consortium crucis Christi nos etiam aliquid in eo, quod ipse propter nos præstitit, agimus; simulque ad recolenda sacratiora Redemtionis nostræ mysteria, quæ Dominicæ Passionis, ac Resurrectionis memoriam, quadragesimali potissimum tempore solemnius celebrantur, purificatis jejunio

nio corporibus, & animis dignius paramur. Hoc veluti nostræ militiæ tessera ab inimicis crucis Christi secernimur, flagella divinæ ultionis avertimus; & cælesti præsidio in dies adversus Principes tenebrarum munimur. Hoc despectui habito non contemnendum divinæ gloriæ detrimentum, non leve catholicæ Religioni dedecus, nec dubium animabus Christifidelium periculum oboritur; nec aliunde populis calamitates, rebusque publicis, & privatis cladem exitiumque importatum esse constat. Ab hac vero insita, inhærentique in omnium Catholicorum hominum animis de sacratissima quadragesima, aliisque diebus jejunio consecratis persuasione, & reverentia, quam aliena, quam discors, quam absona sit hodierna jejunantium consuetudo, quantum ab ipsa jejuniorum institutione, & servata semper, ubique, & ab omnibus disciplina quam longissime distet; vos, venerabiles Fratres, qui populorum curæ vestræ commissorum mores, & usus probe nostis, pro singulari sapientia vestra præ cæteris clarius intelligitis. Nos sane, quibus in hac sublimi Apostolicæ procurationis specula constitutis undique gentium nuntii afferuntur, lacrymis deplorare non possumus, augustissimam quadragesimalis jejunii observantiam ob nimiam nullis legitimis urgentibus causis ubique indiscriminatim dispensandi facilitatem plane sublatam esse; ita ut Orthodoxæ quidem Religionis cultores merito querantur; hæresum vero sectatores illudant, & exultent. *Perniciosæ huic corruptelæ plurimorum insuper licentiam adjunctam esse graviter dolemus; quæ usque adeo invaluit, ut nulla Apostolici Instituti sacratissimique præcepti habita ratione, jejuniorum tempore palam & impune ab iisdem agitentur convivia, & epulæ interdictæ promiscue inferantur.* Ea propter quemadmodum quibus curis, sollicitudinibus, & angoribus urgeamur, cum Fraternitatibus vestris communicamus; ita facere non possumus, quin pro injuncto nobis supremo sacrosancti Apostolatus officio, & ardentissimum Fraternitatum vestrarum zelum ad opportunum hisce malis adhibendum remedium excitemus, & ad congruentes hujusmodi abusibus penitus extirpandis leges præscribendas meditemur. Interea, Venerabiles Fratres, gaudium, & corona nostra, nobiscum considerantes, nihil Deo acceptius, nihil pastorali ministerio nostro dignius, nihil gregibus curæ nostræ commissis utilius, quam ut verbo, & exemplo præeuntes, Christifideles ad tam salutarem Christianæ pœnitentiæ, & pietatis exercitationem alacrius suscipiendam, & constantissime retinendam, & ea, qua instituta fuit disciplina, peragendam vehementius inflammemus; omni opera atque industria studeamus, ut fideles populi in conspectu Dei per austeriorem jejuniorum observantiam tales permaneant, quales in ipso Paschali festo dignum est inveniri. *Debitum igitur paternæ uniuscujusque vestrum sedulitatis & charitatis officium jure postulat, ut omnibus notum faciatis & annuntietis, nemini quidem sine legitima causa, & de utriusque Medici consilio; multitudini vero, veluti populo, aut civitati, aut genti indiscriminatim integræ, nonnisi gravissima, & urgente necessitate, & in casibus per sacra Canonum statuta præscriptis cum debita Apostolicæ hujus Sanctæ Sedis reverentia a quadragesimali jejunio dispensationem toties, quoties opus fuerit, & concedendam, nec audacter fidenterque usurpandam, nec superbe & arroganter ab Ecclesia, sicut alicubi in more positum esse accepimus, esse postulandam. Gravissimam vero urgentemque necessitatem, etsi non est, cur vobis explicemus; nolumus tamen vos ignorare, cum hujusmodi necessitate & servandam esse potissimum Unicam Comestionem, sicut alias hic Romæ, ac nos hoc anno urgentibus causis dispensantes, & expresse præscripsimus, & licitas atque interdictas epulas promiscue minime apponendas esse.* Porro quemadmodum de ejusmodi indulgentia tam caute impertienda, si secus fieret, nos persuasum habemus, districtam supremo divino Judici redditum iri rationem; ita conscientiam uniuscujusque vestrum onerandam esse ducimus. Insimul Fraternitates vestras rogamus, &, in Domino exhortantes, obsecramus, ut populos, qui communem omnium Christifidelium pœnitentiam, ac disciplinam servare nequeant, commonere satagatis, ne per alia pietatis opera, ut sua cuique devotio suggeret, peccata sua expiare, & Deo satisfacere negligant; quinimmo sanandis vulneribus, quibus humana infirmitas sauciatur, diligentem adhibere studeant curationem, ut culpas de mundano pulvere contractas, dum casta jejunia decoquere non possunt, pia opera, orationum suffragia, & eleemosynæ munera redimant. Interim solatium & levamen non leve mœrori nostro a pastorali vigilantia, & charitate vestra præstolantes, ac certo nobis pollicentes, Apostolicam benedictionem cum uberi celestium charismatum copia conjunctam in eosdem populos vestros redundaturam, vobis Venerabiles Fratres, peramanter impertimur. Volumus autem, ut præsentium transumtis sive exemplis etiam impressis manu alicujus Notarii publici subscriptis, & Sigillo personæ in dignitate ecclesiastica constitutæ munitis eadem prorsus ubique fides adhibeatur, quæ præsentibus adhiberetur, & adhiberi posset, si forent exhibitæ, vel ostensæ. Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem sub Annulo Piscatoris die trigesima mensis Maji millesimo septingentesimo quadragesimo primo, Pontificatus nostri Anno primo.

D. Cardinalis Passioneus.

EPISTOLA ENCYCLICA II.

Super eodem Jejunio.

IN suprema universalis Ecclesiæ procuratione, meritis licet imparibus, per ineffabilem divinæ bonitatis abundantiam, ut Orthodoxæ fidei assertores, sic etiam ecclesiasticæ disciplinæ custodes ac vindices constituti, quadragesimale præsertim jejunium, quod inter præcipua Orthodoxæ disciplinæ capita semper, & ubique ab ipso Ecclesiæ exordio numeratum esse nemo ex Catholicis inficiatur, ab hodierna jejunantium corruptela vindicare, & in pristinam, quantum, benedicente Domino, fieri posset, observantiam revocare cupientes, per alias nostras in simili forma

Brevis literas ad Fraternitates vestras die xxx. proxime elapsi mensis Maji currentis anni datas eximium Fraternitatum vestrarum zelum excitandum curavimus, ut adlaborare studeretis, ne hac in parte & optatum Apostolicæ nostræ sollicitudinis angoribus levamen, & salutare abolendæ sacratissimi Jejunii corruptelæ remedium deesset. Quoniam autem paternæ Pontificiæ caritatis, quæ novit imbecillitates infirmorum sustinere, atque etiam cum infirmantibus infirmari, non immemores, quemadmodum a jejunio aliquando legitima causa, aut gravissima urgentique necessitate exigente dispensandum esse ex Apostolica benignitate censuimus; ita inter cetera præscripsimus unicam comestionem servandam, & licitas atque interdictas epulas minime esse apponendas. *Hinc factum esse accepimus, quod non defuerint, qui per humanas, & hominibus a Christiana pænitentia abhorrentibus dumtaxat dignas illationes sibi aliisque persuadeant, unicam potissimum comestionem servari, atque epulas licitas, & interdictas minime apponi debere; cum multitudini quidem indiscriminatim ob urgentem gravissimamque necessitatem, non vero singulis ob legitimam causam, & de utriusque Medici consilio dispensatur. Quam sane persuasionem a sententia nostra alienam, ut ex omnium animis penitus evellamus, nos quibuscumque, quacumque occasione, sive multitudini indiscriminatim ob urgentem gravissimamque necessitatem, sive singulis ob legitimam causam, & de utriusque Medici consilio, dummodo nulla certa, & periculosa affectæ valetudinis ratio intercedat, & aliter fieri necessario exigat, in Quadragesimæ, aliisque anni Temporibus, & diebus, quibus carnium, ovorum, & lacticiniorum esus est prohibitus, dispensari contigerit, ab omnibus omnino, nemine excepto, unicam comestionem servandam, & licitas atque interdictas epulas minime esse apponendas tenore præsentium declaramus, & edicimus; quemadmodum per singulas nostras in pari forma Brevis literas singulis utriusque sexus Christifidelibus ob corporis infirmitates, quibus obnoxii reperiuntur, in sacratissima Quadragesima aliisque jejunio consecratis diebus vescendi prohibitis licentiam dantes, unicuique expresse præscribimus, atque præcipimus.* Eapropter Fraternitates vestras rogamus, atque in Domino obsecramus, ut populos vestræ curæ commissos ad tam opportunum sanandis vulneribus, quibus per humanam infirmitatem quisque sauciatur, sanctissimi jejunii remedium alacriter adhibendum cohortantes, sedulo ac paterne moneatis, rem agi non quidem exiguam, sed longe gravissimam de observando sustinendoque jejunio purificandis animis corporibusque salutari. In spem igitur illos erigite cælestium præmiorum, quibus assequendis non sunt condignæ passiones hujus temporis, imo leve ac momentaneum non tribulationis, sed modicæ abstinentiæ nostræ incommodum magnum gloriæ pondus operatur in cælis. Ab omnibus se abstinent, qui in agone contendunt, ut corruptibilem coronam accipiant; pudeat tam imbelles ac delicatos christianæ militiæ milites refugientes a consortio crucis Christi, qui coronam legitime certantibus propositam sperare præcipit incorruptam; ad cujus auspicium, & pignus Fraternitatibus vestris Apostolicam benedictionem iisdem etiam populis vestris nostro nomine impertiendam peramanter elargimur. Volumus autem, ut præsentium transumtis sive exemplis etiam impressis manu alicujus Notarii publici subscriptis, & Sigillo personæ in dignitate ecclesiastica constitutæ munitis eadem prorsus ubique fides adhibeatur, quæ præsentibus adhiberetur, & adhiberi posset, si forent exhibitæ, vel ostensæ. Datum Romæ apud sanctam Mariam Majorem sub Annulo Piscatoris die vigesima secunda mensis Augusti millesimo septingentesimo quadragesimo primo, Pontificatus nostri Anno secundo.

EPISTOLA ENCYCLICA III.

Super eodem Jejunio.

Libentissime quidem amplectimur, quæ nobis offeruntur, occasiones ad vestros animos excitandos, ut ecclesiasticæ disciplinæ reparandæ sedulam curam conferatis. Etenim Summi Pontificatus dignitati, ad quam nos, licet immerentes, evecti fuimus, conjunctam esse intelligimus sollicitudinem aliarum Ecclesiarum, nobisque commendatam, qui plane tenuitatem virium nostrarum non ignoramus.

Cum itaque præsentium literarum argumentum totum sit de jejunio, quod tempore Quadragesimæ, veteri Ecclesiæ instituto, ac lege fidelibus indicitur; supervacaneum ducimus longam orationem conficére de Quadragesimæ institutione, & Patrum, & Conciliorum omnes super hac re in medium proferre auctoritates. Difficile id quidem nobis parum videretur, sed potius alienum, & nullo modo consentaneum vobis, quos doctrinæ laude, Canonum, & sacræ historiæ cognitione præstantes arbitramur. Porro ad scribendas has literas adducti fuimus gravissimis illis verbis Trid. Syn., quæ *Sess.* 25. *de Ref.* præcipit Episcopis omne studium impendere, ut fideles ipsorum curæ traditi magna religione perficiant ea, quæ a sacris Canonibus præscribuntur: *Ut illis omnibus, & iis præcipue sint obsequentes, quæ ad mortificandam carnem conducunt, ut ciborum delectus, & jejunia.*

Ubi primum Bononiensem Ecclesiam administrandam suscepimus (ad quam beneficio Clementis XII. fel. record. ab Sede Anconitana translati fuimus), Mandatum evulgavimus (quod Libro primo Institutionum nostrarum pro viris ecclesiasticis decimoquinto loco continetur). In illo plures difficultates indicavimus, ob quas minime solvendos jejunii legibus putabamus illos, qui ob legitimam causam, & legitima prius auctoritate interposita, quadragesimæ abstinentiam non observarent, minime, inquam, solvendos a jejunio, ita ut liceret ipsis quolibet die mensam bis instituere, non unica vice, vespertina superaddita refectione, quæ permitti jejunantibus consuevit. Tandem in hac Pontificia Sede collocati, rem totam in examen iterum revocavimus, & præstantissimis quoque viris demandavimus ipsam diligenter, accurateque perpendere, ac suas deinde opiniones nobis exponere. His peractis, hujusmodi controversiæ finem tribuere constituimus, illudque decrevimus, ne ulla in posterum, sive peculiaris, sive generalis pro aliqua Civitate, vel Oppido concedatur facultas adhibendi carnes ad mensam tem-

tempore jejunii, vel Quadragesimæ, nisi conditio servandi jejunii, sive unius comestionis interponatur; & illud quoque monitum addatur nequaquam licere mensam eamdem carne, ac piscibus instruere. Equidem declinatis hac ratione nimium implicatis quæstionibus, existimavimus unicam singulis diebus comestionem inducere illis etiam, qui carnibus uti, cum jejunium indicitur, rite obtinuerunt: & pravam illam consuetudinem, quæ apud multos jam nimis invaluerat, penitus evellere, afferrendi nempe carnes in mensam cum piscibus, postquam ipsi Quadragesimalis abstinentiæ præcepto soluti fuerunt, ob eam potissimum causam, quod grave detrimentum saluti ab esu piscium accipiant.

Hæc apertissime constant ex nostris Apostolicis Literis, quas in forma Brevis dedimus ad omnes Episcopos orbis Catholici anno 1741. quarum primæ incipiunt, *Non ambigimus*; alteræ vero, *In suprema*. Nos profecto nulli unquam elargiti sumus vesci carnibus, cum tempus Quadragesimæ, sive aliud jejunium præcipitur, nisi indicta, scriptaque conditione, quam superius commemoravimus. Maximam pariter lætitiam percepimus, cum redditæ nobis fuerunt plures Epistolæ, ac mandatà vestra Literis nostris Apostolicis omnino consentanea, quibus pro virili parte contendistis adducere populos vobis subjectos, ut propositam in illis disciplinam pie servarent.

Interim promulgatis iisdem Apostolicis Literis, quas paulo ante nominavimus, plures cavillationes excogitatæ sunt a nonnullis, uti nos antea facili conjectura suspicati fuimus. Plures etiam quæstiones propositæ nobis fuerunt, exigui quidem ponderis, ac momenti, quemadmodum nos opinamur; cum illæ vel ipsis legis verbis, vel sensu penitus corruant, ac dissolvantur. Attamen sacro Tribunali nostræ pœnitentiariæ rerum hujusmodi conscio, ac peritissimo, easdem quæstiones expendendas commisimus, quibus omnibus plene, cumulateque, quoties opus fuit, satisfecit.

Archiepiscopus Compostellæ, in Hispaniarum Regnis primus Inquisitor, nuperrime vita functus, longam ad nos dedit Epistolam, qua plures recensebat difficultates, quæ literis nostris Apostolicis adversabantur, quominus executioni mandarentur, eo quod nonnulli Theologi in diversas opiniones, ac sententias abirent in solvendis quibusdam quæstionibus, quibus Literæ nostræ Apostolicæ causam, & occasionem præbebant; ac proinde de illis judicium nostrum exquirebat. Equidem Archiepiscopi literæ nos gravissimis, ac difficillimis temporibus occupatos deprehenderunt. Attamen, dum quæstiones in ipsis expositas percurrimus, visum nobis est non quidem expedi, ut iis quæstionibus responsum fieret, ipsisque solutis nullum impedimentum, sive obstaculum nostris Literis Apostolicis superesset, sed potius, ut objectis cavillationibus ad optatum finem ipsæ minime adducerentur. Accedit etiam, quod Epistola Archiepiscopi multis argumentationibus, & obscuris vocibus redundabat: quamobrem, licet plures hortarentur, ac ullum Archiepiscopo responsum redderemus; illi tamen satisfecimus, res præcipuas ex ejus literis delibantes, & quæstiones omnes ad certum numerum redigentes. Primum nostris occupationibus tribuendum testati sumus, quod tarde ipsi responsum daremus: ejus studium commendavimus, & etiam magnopere probavimus, quod anceps, ac dubius ad hanc sanctam Sedem confugerit, ut consilium exposceret. Deinde prolatis quæstionibus satisfacere non prætermisimus, illum tamen monentes de instituto Summorum Pontificum, qui leges condere solent, disciplinam decernere, neque ullam habere rationem illorum, qui dubitandi causas objiciunt, ut quæ constituta sunt, perturbent, ac evertant.

Vix redditis Literis, Archiepiscopus paulo post vitæ cursum absolvit: itaque non immerito suspicamur, responsa nostra, quæ literis continebantur, haud cognita fuisse, & perspecta illis, qui quæstiones excitaverant. Post hæc alii pariter ex Hispanis Episcopi nonnullas ex iisdem quæstionibus nobis proposuerunt; quare iisdem responsis usi sumus, quæ tradita prius Archiepiscopo Compostellæ a nobis fuerant. Non defuerunt etiam præstantes inter Italos Theologi qui Literas nostras Apostolicas datas anno 1741. egregiis commentariis illustrarunt: idem contigit Responso, quod fecimus Archiepiscopo Compostellæ *die* 8. *Julii anno* 1744. quod sane integrum suis libris præfigendum curaverunt. Atque quoniam libri ejusmodi ad vos fortasse nondum pervenerunt, vel curis aliis distenti illos percurrere minime potuistis, his Literis Encyclicis adjungimus illas pariter, quas (ut dictum sæpius est) ad Archiepiscopum Compostellæ jam pridem scripsimus, ut quæ disciplina vestris in Diœcesibus tenenda sit, plane cognoscatis, ac ne vos deterreant difficultates, si quæ a captiosis hominibus concitentur.

Venerabili Fratri Archiepiscopo Compostellæ.

BENEDICTUS PAPA XIV.

Venerabilis Frater, Salutem, & Apostolicam Benedictionem.

SI Fraternitas tua secum reputabit, quot gravissimis, & maximis curis propemodum obruamur, quantumque, hoc præsertim difficillimo tempore, prorsus nos teneat imposita tenuitati nostræ sollicitudo omnium Ecclesiarum, non sane mirabitur, tamdiu sibi procrastinatum fuisse responsum ad eas literas, quibus Apostolica auctoritate dissolvendas rogasti obortas in Hispania disputationes aliquas e duabus nostris Epistolis ad omnes Episcopos superioris anni 1741. 30. *Maji, & 22. Augusti, quibus intra legitimos fines coercuimus invalescentem ecclesiastici jejunii relaxationem. Potius tibi in mentem veniet cogitare de singulari nostro in religiosissimam Hispanam Ecclesiam amore, unde nos, immensa licet rerum mole fatigatos, ad expediendum sibi in omni sua perplexitate salutis iter opem nostram præsto habet. Quamquam igitur dum prænuntiatas Constitutiones edidimus, non aliud propositum nobis fuerit, ac refrænare paucorum nimis ingenio fidentium Theologorum licentiam, qui opinionum novitate gaudent; nec otium, nec animus nobis fuerit definire quidquid subtili indagatione deduci possit ex proposita a nobis jejunandi regula: tamen eximia paterna charitate complectimur adeo observantissimos Romanæ Sedis Hispanos, tantique facimus obse-*

obsecrationes tuas, ut occurreret anxietati vestræ libenter adjecerimus animum, & nos ipsi quæstiones abs te propositas dirimendas constituerimus. Res autem se habent.

I. *Utrum, quæ in antedictis nostris literis in forma Brevis de unica comestione, & de epulis non permiscendis præscribuntur, sub gravi etiam præcepto prohibeantur?*

Respondemus: *Concedentes facultatem vescendi carnibus tempore vetito, sub gravi teneri easdem facultates non aliter dare, quam geminis hisce adjectis conditionibus, videlicet unicæ in diem comestionis, & non permiscendarum epularum. Eos vero qui hujusmodi facultatibus utuntur, sub gravi ad binas ipsas conditiones implendas obligari.*

II. *An ii, quibus concessum est vesci carnibus, possint in vespertina refectiuncula ea quantitate carnis vesci, quæ jejunantibus permittitur?*

Respondemus: *Non licere, sed opus habere, eo cibo, eaque uti portione, quibus utuntur homines jejunantes rectæ meticulosæ conscientiæ.*

III. *An qui jejunii tempore vesci carnibus permittuntur, & unica comessatione uti debent, horam jejunantibus præscriptam servare opus habeant?* Edicimus, *observandam iis esse.*

IV. *Quænam sint epulæ licitæ, quæ vetantur cum interdictis conjungi?*

Respondemus: *Epulas licitas pro iis, quibus permissum est carnes comedere, esse carnes ipsas: epulas interdictas esse pisces, adeoque utrumque simul adhiberi non posse. Piscibus tamen edendis non interdicuntur ii, quibus datur tantum facultas adhibendi ova, & lacticinia.*

V. *An præceptum de utroque epularum genere non miscendo, dies quoque Dominicos quadragesimales complectatur?* Affirmatur, *complecti.*

VI. *Utrum hæc lex ad eos quoque pertineat, qui ex Bulla Cruciatæ edere possunt ova, & lacticinia?*

Rescribimus: *Nihil in prænunciatis nostris Apostolicis Literis statutum esse, quod respiciat gratiosum Cruciatæ Diploma. Quare qui eo gaudent, illius tenorem stricte, & considerate perpendant, ex ejusque sententia se gerant. Caveant autem, ne inani quapiam excusatione sese solutos esse arbitrentur præscriptis ibi legibus.*

VII. *Utrum memorata duo præcepta urgeant extra quadragesimam?*

Respondetur: *Urgere extra quadragesimam utrumque præceptum: illud scilicet unicæ comestionis cum reliquis legibus in secundo, & tertio ad hæc postulata responso expressis: & alterum non permiscendi epulas licitas cum interdictis, ut in quarto postulato definitum est.*

Habes, Venerabilis Frater, penitus explicatum quidquid apud vos ex nostris sæpius nuncupatis Apostolicis Literis dubitationem attulisse scribis. Qua quidem in re laudavimus consilium tuum interrogandæ supremæ Romanæ sedis, ut libero, & non vacillanti gressu ad oves sana doctrina imbuendas incedere Pastores queant: in istoque tuo suscepto consilio agnovimus Hispanam religionem, nihil sibi tutum, nisi e divi Petri Cathedra acceptum reputantem; qua splendidissima gloria tantum nomen, & incorruptæ fidei fructum Hispania sibi peperit. Cavendum autem vobis est (idque plurimum ad te pertinet, qui illustris Archiepiscopi, & Inquisitoris geris præcipuum munus) ne in expendendis Apostolicæ Sedis Constitutionibus præ nimia exhauriendi argumenti sollicitudine nullus fiat differendi, ambigendique modus. Sedula deinde opera conferenda, ut istiusmodi dubia, quæ facile, pro ingeniorum varietate, disputando emergunt, penitus inter vos dirimantur, ne diuturna unquam disceptatione fluctuent animi; præsertim cum Constitutiones ipsæ Apostolicæ scopum, quo tendunt, aperte demonstrent, & illuc prompte dirigi possit quidquid dubitando interturbare videatur. Id si animadvertissent qui de præsenti negotio plura dubitarunt, nodum sibi exsolvissent. Pateat enim, nihil nobis in animo fuisse, quam cohibere vivida nonnullorum Theologorum ingenia, qui nimium sani jejunii fines prætergressi, & non parum obliti, illud ad retinendum in officio corpus divinitus institutum, hosti huic spiritus infensissimo blandiebantur. Statim siquidem comperissent quid in propositis quæstionibus constituendum esset, nec sibi molestiam exhibuissent, nec nobis, quos gravissimæ undique circumstant curæ, non parum temporis occupassent, quod tamen pro singulari nostro in vestram gentem studio, atque amore libenter impendimus ad rectum vobis iter monstrandum; in posterum simul præcaventes, quomodo in hujusmodi quæstionibus firmare gressus vestros in promtu sit. Reliquum est, Venerabilis Frater, ut tibi, quod facimus ex animo, præcipuæ benevolentiæ nostræ pignus Apostolicam Benedictionem peramanter impertiamur. Datum &c. 8. Julii 1744.

Cum hæc ita se habeant, satis muneri nostro fecisse videmur, ne illi (quibus licet carnes edere) cum jejunium tempore quadragesimæ, vel extra quadragesimam fidelibus præscribitur, unius comestionis limites excedant, ac ne piscibus simul, & carnibus parari sibi mensam patiantur, neve cavillationes perscrutentur, ut legi tenebras offundant. Pauca tamen adhuc supersunt, quæ remedium a nobis deposcunt.

Siquidem advertimus jam multis ab hinc annis non solum plures in qualibet Italiæ urbe vestra auctoritate dissolvi a quadragesimali abstinentia, sed etiam magno studio contenditis, ut universam Civitatem, totamque Diœcesim eadem abstinentia liberemus. Hinc factum est, ut in quibusdam civitatibus, ac Diœcesibus jam per multos annos fideles universi absque ullo discrimine carnibus per quadragesimam utantur. Id quidem maximam nobis affert sollicitudinem, eo quod deprehendimus certis testimoniis in quibusdam Regionibus septemtrionis toto quadragesimæ cursu lactis, & ovorum usum libere permitti; quia per plures annos eandem facultatem petierint, & a Sede Apostolica consecuti fuerint: quamobrem illi populi sibi in animum induxerunt, non esse rursus ad Pontificem confugiendum pro hujusmodi facultate impetranda, sed priores concessiones singulis annis acceptas sufficere, ut lactis, & ovorum consuetudo per quadragesimam comprobetur. Praeterea maximi facienda esse ducimus ea verba Trid. *Conc. sess. 25. cap. 18. de Reform. Sicuti publice expedit, legis vinculum quandoque relaxare, ut plenius, evenientibus casibus, & necessitatibus pro communi utilitate satisfiat; sic frequentius Legem solvere, exemploque potius, quam certo personarum*

rum, rerumque delectu, petentibus indulgere, nil aliud est, quam unicuique ad leges transgrediendas aditum aperire.

In Literis nostris Apostolicis, quas anno 1741. ad omnes Catholicos Episcopos dedimus, huic corruptelæ viam præcludere cogitavimus ea ratione, illisque verbis, quæ rursum hic subjicimus: *Debitum igitur paternæ uniuscujusque vestrum sedulitatis, & caritatis officium jure postulat, ut omnibus notum faciatis, & annuntietis, nemini quidem sine legitima causa, & de utriusque Medici consilio, multitudini vero, veluti populo, aut civitati, aut genti indiscriminatim integræ, nonnisi gravissima, & urgente necessitate, & in casibus per sacra Canonum statuta præscriptis, cum debita Apostolicæ hujus sanctæ Sedis reverentia a quadragesimali jejunio dispensationem, toties quoties opus fuerit concedendam, nec audacter, fidenterque usurpandam, nec superbe, & arroganter ab Ecclesia, sicut alibi in more positum esse accipimus, esse postulandam.*

Porro nos hanc normam secuti sumus, cum multitudinem, veluti populum, aut civitatem integram quadragesimali abstinentia immunem declaravimus. In primis loci Episcopus id postulare a nobis debuit, ac de gravissima, urgentique necessitate suum testimonium interponere. Deinde carnes minime permissæ fuerunt, si lactis, & ovorum usus satis esse videretur. Tum vero facultas edendi carnes tribui solum consuevit, cum interposito Episcopi testimonio id omnino necessarium judicaretur; nec sufficiens necessitati remedium afferri constaret, si ova solum, & lacticinia concederentur. Quoties autem abstinentia quadragesimæ nostra auctoritate soluta fuit, certos tamen dies præscripsimus, quibus integra abstinentia servaretur, nempe diem Cinerum, dies quatuor temporum, vigilias præcepto obeundas, dies majoris hebdomadæ a Dominica Palmarum. Quandoque recensuimus etiam totam hebdomadam Cinerum: aliquando etiam indiximus abstinentiam feriis sextis, ac sabbatis, etiamsi facultas a nobis tradita lactis, & ovorum usum solum complecteretur. Postremo eam conditionem semper addidimus, ne jejunii lex unius per diem comestionis ullo modo violaretur, ac ne simul in mensa carnes, & pisces apponerentur.

Dum rationem hujus consilii nostri serio perpendimus, haud plane acquiescimus, ob eam sollicitudinem, ac dubitationem, ne causa ab Episcopo loci prolata, quam nos legitimam credidimus, ad solvendam quadragesimæ abstinentiam, ejus naturæ fortasse non sit, quæ veram, & urgentem necessitatem contineat. Quippe illud nobis semper ante oculos propositum habuimus, ut nihil inconsulto, ac temere faciamus. Hærent pariter animo defixa sancti Bernardi verba ad Pontificem Eugenium *libro 3. de Consideratione c. 4. Facitis hoc, quia potestis: sed utrum debeatis, quæstio est, & quando*: attamen fidem præstitimus iis, quibus præstanda fuerat, Episcopis nempe locorum. Non enim alio pacto exerceri potest sollicitudo peculiarium Ecclesiarum, ac Diœcesum, nisi fides habeatur Episcopis, a quibus illæ administrantur. Sed in postremum, ut gravissimum hoc negotiorum tutius, quam fieri possit, geratur, molestum vobis non sit, animum iis advertere, quæ subjicimus.

Non ignoratis ab Innocentio III. Prædecessore nostro *Cap. Consilium, de observatione Jejuniorum*, inter causas legitimas solvendi abstinentiam a carnibus jejunii tempore recensori veram, & existentem reipsa ægritudinem: *Preterea, de illis, qui in quadragesima, vel in aliis jejuniis solemnibus infirmantur, & petunt sibi esum carnium indulgeri, respondemus: quod, cum non subjaceat legi necessitas, desiderium infirmorum, cum urgens necessitas exigit, supportare potes, & debes, ut majus periculum in eis evitetur.* Item statuerant multo ante Innocentium III. Patres octavi Concilii Toletani *Can. 9.* quod anno 653. celebratum fuit: *Quisque absque inevitabili necessitate, atque fragilitatis evidentis languore, seu etiam ætatis impossibilitate, diebus quadragesimæ esum carnium præsumpserit attentare, non solum erit reus Resurrectionis dominicæ, verum etiam alienus ab ejusdem diei sancta Communione..... Illi vero, quos aut ætas incurvat, aut languor extenuat, aut necessitas arctat, non ante probibita violare præsumant, quam a Sacerdote permissum accipiant.*

Nemo est, qui non intelligat hujusmodi casus satis esse, ut aliqui a jejunii legibus, & abstinentia immunes existimentur, non autem, ut populus, vel integra civitas idem privilegium obtineat. Quis enim sibi persuadere possit, cives universos alicujus Urbis, vel Diœcesis eodem tempore gravissimo morbo teneri, vel in eodem discrimine versari omnes, ut periculosam ægritudinem contrahant? Nisi forte eos morbos intelligamus, qui ab aeris intemperie, vel infectione promanant, de quibus paulo post verba faciemus. Quis credat unquam populum universum alicujus Diœcesis, vel communi languore penitus extenuatum, vel extrema senectute confectum?

Neque vero causa sufficiens habenda est, ut aliqua civitas, vel populus abstinentia quadragesimali liberetur, ipsique carnes permittantur, si forte pisces, vel ova caro pretio vendantur. Sicut enim urbes habent egenos cives, ita etiam opulentos, e quibus etiam alii vitæ sustentationem labore, ac sudore sibi comparant, alii vero patrimonio, ac divitiis satis superque abundant. Itaque, si pro emendis piscibus grave pretium solvendum sit, id quidem egenis civibus, non vero divitibus suffragatur. Id afferunt etiam nonnulli Theologi haud severioris disciplinæ, quorum sententiam recensuimus Capite nono libri tertii nostrarum Institutionum, quas Bononiæ Typis impressimus.

Illud etiam inane commentum prorsus existimari debet, solvendas esse abstinentia quadragesimæ Civitates, vel Diœceses, ubi exercitus versantur, eo quod milites in iis locis permanentes abstinentiæ leges minime observant. Id potius animos civium inflammare deberet ad jejunium rite, religioseque suscipiendum, ut nempe milites tanta virtute temperantiæ permoti ipsorum exemplum sequantur. Illud solum pro legitima causa in medium proferri potest, copias militum tantam afferre civitati penuriam herbarum, atque olei, licet quadragesimæ jejunio non obtemperent, ut harum rerum pretia summopere augeantur. Tunc au-

autem eadem statuenda sunt, quæ paulo ante diximus, cum pisces, & ova cariori pretio comparantur. Igitur peculiares morbi, quamvis frequentes, in posterum pro causa solvendæ abstinentiæ non adducantur, nisi forte civibus universis iidem morbi communes habeantur ob aliquam aeris corruptionem; neque in posterum herbarum, olei, piscium, & ovorum pretia tanti ponderis esse censeantur, ut omnis civitas, vel Diœcesis ab instituto quadragesimæ jejunio, ac temperantia liberari contendat. Quod si veras, ac legitimas a nobis causas ad hanc facultatem obtinendam expetitis, duas potissimum percensebimus, quarum prima ex jure canonico, altera vero ab ipsa rerum magistra experientia deprompta est.

Innocentius III. quem superius nominavimus, *eodem c. Consilium, de observatione jejuniorum*, Archiepiscopo Bracarensi postulanti, qua pœna plectendos judicaret illos, qui tempore quadragesimæ a carnibus non abstinuerant ob summam rerum caritatem, & angustiam, itaut plures fame enecarentur, respondit his verbis: *Cum autem quæsieris, quæ sit illis pœnitentia injungenda, qui diebus quadragesimalibus, tempore quo tantæ famis inedia ingruebat, quod magna pars populi propter inopiam annonæ periret, carnes comedere sunt coacti; respondemus, quod in tali articulo illos non credimus puniendos. Preces tamen Domino pro illis, & cum illis effundens, ne ipsis aliquatenus imputetur, quia bonarum mentium est, ibi timere culpam, ubi culpa minime reperitur.* Si quis hoc tempore Episcopus adductus exemplo Bracarensis Antistitis idem consilium peteret ab Sede Apostolica, tanquam ineptus, ac simplex haberetur, sed illo Ecclesiæ felicissimo sæculo maximi pendebatur, uti æquum est, quadragesimæ præceptum. Hinc magna severitate inquirebantur illi, qui minime paruissent, licet talis causa intercederet, ut liberi ab eodem præcepto viderentur: nec ulla ratio habebatur Virorum Principum, licet ipsorum incolumitas cum Reipublicæ felicitate conjuncta putaretur; uti nos fuse ostendimus in decima quinta nostrarum Institutionum libri primi. *Sed iis omissis, & aliis bene multis, quæ in hanc rem congeri a nobis possent; illud primum delibabimus ex responso Innocentii III. tunc quadragesimæ abstinentia solvi posse integram Civitatem, vel Diœcesim, cum reipsa non suppetunt ea, sine quibus præceptum quadragesimæ observari nequit. Itaque si revera in aliquo loco neque oleum, neque pisces comparari possint, tunc incolis ejusdem loci permitti fas est ut lacte, & ovis utantur: si hæc autem revera deficiant, tunc carnis, salubris tamen, edendæ facultas concedetur, interposita semper jejunii servandi conditione.*

Insula sancti Dominici in America Meridionali in temporalibus paret charissimo in Christo filio nostro Ludovico Galliarum Regi Christianissimo, nec ei ullus præest Episcopus. Præfectus Patrum Societatis Jesu anno 1742. a nobis quæsivit, an ex concessione sibi facta a Sede Apostolica dispensandi super esu carnium, ovorum, & lacticiniorum tempore jejuniorum, & quadragesimæ dici posset, sibi etiam datam fuisse facultatem dispensandi nedum particulares personas, sed etiam multitudinem hominum, & omnes sui districtus Incolas, quando coram Deo id expedire judicasset: habitoque responso, facultatem ei fuisse concessam dispensationem indulgendi particularibus hominibus, non autem multitudini hominum, omnibus Incolis sui districtus, pro concessione exoravit. Pro causa exposuit veneficam piscium qualitatem, exiguum piscatorum numerum, qui longe ab Insula piscantes, pisces deferebant aut fœtentes, aut corruptos ob nimios calores, paupertatem earum gentium, quæ oleum emere non poterant pro cibis quadragesimalibus necessarium, deficientiam denique olerum, & leguminum, quæ in ea regione facile corrumpuntur, aut a vermibus consumuntur. Re subinde mature discussa coram nobis in Congregatione Generali sanctæ Romanæ, & universalis Inquisitionis *die* 12. *April. anno* 1742. habita ratione regionis nimis remotæ, a qua quolibet anno impossibilis erat ad Sedem Apostolicam recursus; indulgentes necessitati fidelium degentium in Insulis Ditionis Gallicæ in America, facultatem concessimus Præfectis Missionum illarum partium, ut in casu veræ, & ineluctabilis necessitatis, & tantum de anno in annum, præfataque vera necessitate durante, & non aliter, nec alio modo, ut possent, & valerent cum fidelibus Populis ipsorum regimini commissis dispensare super esu ovorum, & lacticiniorum, & etiam carnium tempore quadragesimali, indicta simul cum hujusmodi dispensatione observantia jejunii per unicam comestionem, onerataque prædictorum Præfectorum conscientia, si adamussim juxta præscriptum concessa facultate usi non fuissent.

Sed jam ad experientiam deveniamus. Quindecim ab hinc annis per totam fere Europam morbus invaluit, qui pectoris inflammationem inferebat, ita tamen, ut ex una Provincia in aliam hæc funesta lues promanaret. Id contigit annis 1730. 1733. 1740. Licet autem morbus ejusmodi, qui universos hominum ordines, atque ætates corripiebat, lentam solum in pectore inflammationem excitaret, tamen senibus matura jam ætate debilitatis extremam afferebat perniciem: nam ex ipso febres acutissimæ, ac mortales sequebantur. Idem morbus in periculum trahebat juniores etiam, qui paululum infirmo pectore laborarent. Postremo multorum pectora adeo labefactavit, ut gravissima deinde mala provenerint.

Alios quoque morbos hujus generis, pectoris inflammationem magno cum periculo afferentes, ægros in discrimen vitæ adduxisse Medici Scriptores luculenter testantur. *Itaque, si Medicinæ Professores acciti, monitique graviter, ut nihil a veritate alienum respondeant, unanimi consensu fateantur (uti nobis ipsis accidit, cum adhuc Bononiæ versaremur) morbum esse talis naturæ, qualem superius commemoravimus, ita ut nulla ætas libera, & incolumis esse queat; & affirment illis ipsis, qui inter Cives salvi, & integri numerantur, eandem perniciem imminere; id præterea conferre plurimum ad ejusmodi luem depellendam, aut evitandam, si tum ægrotantes, tum sani a piscibus, & oleo, & quandoque pariter a lacte, & ovis abstineant; si, inquam, res ita se habeat, tum procul dubio causa sufficiens judicanda est, quæ experientiæ innititur, & quæ semper probata, & in posterum probanda videtur, ut nempe Populus, seu*

Civitas integra a carnibus abstinendi precepto non teneatur.

Neque ulla difficultas removere Vos debet a consulendis Medicis, qui præstantiores habeantur. *Cavendum pariter, ut quidquid revera senserint, scripto testari non prætermittant; quæ conditio si desit in posterum, nulla unquam facultas Civitati, aut Diœcesi carnibus, aut lacticiniis vescendi tempore quadragesima tribuetur: quippe id necessarium omnino videtur*. Accedit etiam, quod Medici, facilitate quadam incredibili peculiares quidem Cives a quadragesimæ præcepto liberos, & immunes decernere soleant; (de qua re graviſsime monendi a vobis sunt, ne suas animas indulgendo nimis aggravent) cum vero pro universis Civibus idem statuendum proponitur, tum se difficiles, anxios, ac sollicitos præstare nos ipsi experti sumus. Postremo si velint percurrere ea, quæ in Italia, & extra ipsam præclarissimi Auctores Medici typis evulgarunt, facile deprehendent, abstinentiam ciborumque parsimoniam ab illis magnopere commendari, discrimen inter morbos constitui, & certis rationibus ostendi, in curandis quibusdam morbis nequaquam requiri, ut jusculum, & carnes loco piscium, olei, & herbarum substituantur; in aliis vero juvare plurimum, si sublatis carnibus, cum inducitur jejunium, oleo, vel lacte ægrotantes utantur: demum advertent, quam diligenter, accurateque scribant de pectoris incommodis, cum in omnibus generatim excitantur, ne corripiantur eodem morbo, qui adhuc incolumes a communi lue supersunt.

Hæc vobis indicanda putavimus. Reliquum est, ut vos hortemur, ne tam facile suscipiatis negotium petendæ facultatis utendi carnibus, & lacticiniis tempore quadragesimæ pro universa Civitate, vel Diœcesi. Quippe abrumpenda tandem est consuetudo, ob quam jam per tot annos in quibusdam locis hæ facultates tribui consueverunt. Illud etiam experientia a vobis compertum erit, delicatis quoque, ac mollibus abstinentiam quadragesimæ nullam inferre perniciem; neque plures ob hanc causam inter ægrotos, vel mortuos accenseri. Hanc rationem, & institutum nos ipsi secuti sumus Romæ, ac Bononiæ (cujus Sedem adhuc retinemus), cum nuper quadragesimæ tempus ageretur. Si vos id quoque præstabitis, neque facile a nobis pro universa Civitate, vel Diœcesi facultatem solvendi quadragesimæ abstinentiam postulabitis, vel (si necessarium id arbitremini) non aliter, quam servatis præmissis conditionibus, dispensationis instantia ad nos deferretur, non solum ii fructus provenient, quos jam indicavimus, sed etiam repulsæ pudorem evitabitis, nosque pariter ea molestia vindicabitis, quam ferimus, dum votis vestris minime obsecundamus. Postremo vos omnes peramanter amplectimur, & Apostolicam Benedictionem vobis, Populisque vestris impertimur. Datum ex Arce Castri Gandulphi die 10. Junii 1745. Pontificatus Nostri Anno quinto.

EPISTOLA ENCYCLICA IV.

Super Missarum stipendio.

Quanta cura adhibenda sit, ut sacrosanctum Missæ Sacrificium non solum omni Religionis cultu ac veneratione celebretur, verum etiam ut a tanti Sacrificii dignitate cujusvis generis mercedum conditiones, pacta, importunæ atque illiberales eleemosynarum exactiones potius, quam postulationes, aliaque hujusmodi, quæ a simoniaca labe, vel certe a turpi quæstu non longe absunt, e medio tollantur, nemo est ex Catholicæ fidei cultoribus, qui ignoret. *Verum eousque tandem progressa est, sicut non sine ingenti cordis nostri mærore undique accepimus, nonnullorum sive ecclesiasticorum, sive laicorum Virorum avaritia, quæ est idolorum servitus, ut eleemosynas quidem seu stipendia propter Missarum celebrationem juxta locorum consuetudines, vel Diœcesanarum Synodorum Sanctiones in subsidium alimentorum uniuscujusque Sacerdotis dumtaxat pro regionum opportunitatibus præscripta colligant, Missas vero celebrari curent alibi, ubi eleemosynæ seu stipendia vel consuetudine, vel Synodali lege pro singulis Missis attributa sunt minoris pretii, quam illic, ubi accipiuntur, darentur. Id quam absonum sit atque alienum ab ipsa sive expressa, sive tacita pie offerentium voluntate, omnes plane intelligunt, nec aliter existimandum est; in illa enim potius Missas esse celebrandas quisque vult, ad quam religionis, & pietatis stimulis ductus eleemosynas confert, aut in qua quispiam fortasse tumulatus est, quam in alia Ecclesia sibi prorsus ignota. Quod sane veluti mercaturis faciendis a turpis lucri cupiditate inductum non solum ab avaritiæ suspicione, & vitio, verum etiam a furti crimine, unde restitutioni subjacet; haud immune; in causa est, ut bonorum quamplurimi, ad quorum notitiam mercatura hujusmodi venit, graviter offensi, ab eleemosynis ad celebrandas Missas amplius offerendis sese abstineant.* Execrabilem hujusmodi abusum alicubi sensim irrepentem detestantes Romani Pontifices Prædecessores nostri, de consilio tum Congregationis S. R. E. Cardinalium Universalis Inquisitionis contra hæreticam pravitatem, tum Congregationis Cardinal. Conc. Tridentini Interpretum, *decretum voluerunt, nimirum a quolibet Sacerdote stipendio seu eleemosyna majoris pretii pro celebratione Missæ a quocumque accepta non posse alteri Sacerdoti Missam hujusmodi celebraturo stipendium seu eleemosynam minoris pretii erogari, etsi eidem Sacerdoti Missam celebranti, & consentienti se majoris pretii stipendium seu eleemosynam accepisse indicasset*. Eapropter Vos, Venerabiles Fratres, in Apostolici ministerii, & sollicitudinis nostræ partem adscitos rogamus, & maximopere in Domino hortamur, ut custodientes vigilias super gregibus vestris, enitamini, ne ea pestis amplius pervagetur, sed ut penitus extinguatur. Ab avaritia enim, tanquam a radice, mala omnia germinant; quam quidam appetentes erraverunt a fide, & inseruerunt se doloribus multis. Avaritia quidem nulla potior contagio, quæ conceptam apud omnes Sacerdotalis dignitatis perfectionisque opinionem magis

gis inficiat evellatque. Avaritia opibus Deum posthabere, ac servire Mammonæ docens, efficit, ut avari hæreditatem non habeant in regno Christi, & Dei. Quod si hæc in laicis hominibus minime toleranda, atque adeo legibus coercenda, quid in ecclesiasticis viris, qui terrenis rebus nuntium miserunt, qui in sortem Domini vocati, qui Deo mancipati sunt? Quid, quod non per mundana lucra, sed per Altaris ministerium tam sordide, & cum sanctissimarum legum contemtu, & cum Sacerdotalis characteris dedecore in avaritiam præcipiti animo rapiuntur? Contendite, igitur, Venerabiles Fratres, quibus Christi ovium cura demandata est, non solum ut verbo, & exemplo præeuntes, Christi sitis bonus odor in omni loco, unde populi vestigia vestra sequantur; verum etiam ut ecclesiasticos primum, deinde laicos viros ab infectis vitiorum pascuis avertentes, per viam mandatorum Dei ad cæleste ovile currere doceatis. *Quoniam autem ita comparatum est, ut præsentis pœnæ metu salutaribus monitis facilius obtemperetur*; *per Edictum in vestris Diœcesibus proponendum affigendumque universis notum facite, quemcumque, qui eleemosynas seu stipendia majoris pretii pro Missis celebrandis, quemadmodum locorum consuetudines, vel Synodalia statuta exigunt, colligens, Missas, retenta sibi parte earumdem eleemosynarum seu stipendiorum acceptorum, sive ibidem, sive alibi, ubi pro Missis celebrandis minora stipendia seu eleemosyna tribuuntur, celebrari fecerit, laicum quidem seu secularem, præter alias arbitrio vestro irrogandas pœnas, Excommunicationis pœnam, Clericum vero sive quemcumque Sacerdotem pœnam Suspensionis ipso facto incurrere; a quibus nullus per alium, quam per nos ipsos, seu Romanum Pontificem pro tempore existentem, nisi in mortis articulo constitutus, absolvi possit*. Fore autem in Domino confidimus, ut unusquisque memor conditionis suæ, posthac bene consultum velit animæ suæ, nec tam salutares leges censurasque ecclesiasticas parvipendat. Interea Fraternitatibus vestris Apostolicam Benedictionem in populos etiam curæ vestræ commissos redundaturam peramanter impertimur. Volumus autem, ut præsentium literarum transumtis sive exemplis, etiam impressis, manu alicujus Notarii publici subscriptis, & Sigillo personæ in ecclesiastica dignitate constitutæ munitis eadem prorsus fides in judicio, & extra adhibeatur, quæ adhiberetur ipsis præsentibus, si forent exhibitæ, vel ostensæ. Datum Romæ apud sanctam Mariam Majorem sub Annulo Piscatoris die trigesima mensis Junii millesimo septingentesimo quadragesimo primo, Pontificatus nostri anno primo.

EPISTOLA ENCYCLICA V.

Super Missa Parochiali, & Conventuali.

CUM semper oblatas nobis occasiones Apostolica scripta dirigendi ad Fraternitates vestras libenter amplectimur, ut sinceræ nostræ erga vos dilectionis argumenta frequenter eluceant; tum vero majori animi alacritate idipsum præstamus, quum ad excitandum Fraternitatum vestrarum zelum pro conservatione rectæ disciplinæ in Clero regimini vestro commisso; præsentibus rerum, aut temporum conditionibus commovemur. Nec enim impositum imbecillitati nostræ omnium Ecclesiarum sollicitudinis onus aliter substituere nos posse confidimus, quam si divini cultus augmentum, atque exactam ecclesiasticarum sanctionum in singulis Diœcesibus custodiam religiosæ vigilantium Pastorum curæ, identidem inculcando, commendemus.

Hujus porro Epistolæ ad vos scribendæ occasionem nobis atque argumentum in primis præbet onus illud, quod omnibus animarum curam gerentibus incumbit, applicandi Missam Parochialem pro populo ipsorum curæ commisso: tum etiam applicatio Missæ Conventualis, quæ pro Benefactoribus in genere facienda est ab iis, qui Missas canunt in Ecclesiis Patriarchalibus, Metropolitanis, Cathedralibus, & Collegiatis; tum denique debitum psallendi, quo tenentur Canonici prædictarum Ecclesiarum Choro assistentes. Cujus quidem argumenti minime nova, sed a scriptoribus frequenter habita tractatio est; cumque ea res in hujus Almæ urbis nostræ Congregationibus, & potissimum in Congregatione Venerabilium Fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium Concilii Tridentini Interpretum, cujus Secretarii munere olim in minoribus constituti multos annos perfuncti sumus, multoties discussa ac definita fuerit; quamvis earumdem Congregationum Decreta plerumque circa eam uniformia, & sibi consona prodierint, eorumque Decretorum nonnulla etiam Pontificiam Prædecessorum nostrorum approbationem, & confirmationem meruerint; minime tamen mirandum esset, eorum notitiam ad singulos quosque vestrum non adhuc pervenisse. Quapropter non modo opportunum, verum etiam necessarium duximus, Encyclicam hanc Epistolam ad vos scribere, per quam, sublata demum diversarum, in quas scriptores abierunt, opinionum varietate, constans hujus Apostolicæ Sedis sententia prædictis de rebus cuilibet innotescat, & Fraternitatibus vestris quædam veluti norma ac regula suppetat, juxta quam Synodales, aliasque vestras circa præmissa Constitutiones, Ordinationes, seu Edicta, quorum publicationem vobis injungimus, dirigere valeatis. Eorum vero executionem, dum, juxta ea, quæ in præsentibus tenenda atque servanda præscribimus, omni, qua decet, sollicitudine ac vigilantia urgere studebitis, minime dubitandum vobis erit, ne statutorum vestrorum implemento obicem, aut moram afferre valeant recursus ad hujus nostræ Curiæ Tribunalia forsitan habendi; utpote quos omnino rejiciendos esse præcipimus ac jubemus: quamobrem has ipsas literas nostras in singulorum Tribunalium regestis asservari volumus, atque ad earum præscriptum tam ipsorum Tribunalium resolutiones, quam de vestris decretis, quæ ipsi præsentibus inhærentes edituri estis, judicia exigi, & conferri mandamus.

Et quidem quod nuper enunciavimus, sacrosanctum Missæ Sacrificium a Pastoribus animarum applicari debere pro populo ipsorum curæ commisso, id veluti ex divino præcepto descendens, a sacra Tridentina Synodo diserte exprimitur *sess.* 23. *cap.* 1. *de Reformat.* per hæc notabilia verba: *Cum præcepto divino mandatum sit omnibus, quibus animarum cura commissa est, oves suas agno-*

 scere,

scere, pro his Sacrificium offerre. Et quamvis minime defuerint, qui per inanes, & frivolas interpretationes hujusmodi obligationem a sancta Synodo memoratam de medio tollere, vel saltem extenuare contenderint, quum tamen relata Concilii verba satis clara, & perspicua sint, *quumque prædicta Congregatio ejusdem Concilii interpretationi privative præposita, constanter edixerit, eos, quibus animarum cura demandata est, non modo Sacrificium Missæ celebrare, sed illius etiam fructum medium pro populo sibi commisso applicare debere, nec illud pro aliis applicare, aut pro hujusmodi applicatione eleemosynam percipere posse, quodque magis interest, quum hæc intelligentia a Prædecessoribus nostris Romanis Pontificibus approbata fuerit, & confirmata: nihil jam amplius ulli vestrum desiderandum superest, ut eam amplecti, eidemque obsequi, necnon illius promptam executionem in vestris respective Diœcesibus omni studio procurare debeatis*.

Neque nos tamen, qui, ut superius innuimus, in minoribus adhuc degentes, munus Secretarii prædictæ Congregationis Concilii Tridentini Interpretis plures annos obivimus, aliosque non paucos partim in Anconitanæ Cathedralis, partim in Metropolitanæ Bononiensis, patriæ nostræ dilectissimæ, quam adhuc retinemus, gubernatione assidue transegimus; non, inquam, nos latent multiplicis generis effugia, per quæ nonnulli prædictæ obligationis implementum declinare satagunt, quibusque proinde opportune a nobis est occurrendum.

Quum enim sacrum Tridentinum Concilium, ne animarum cura negligatur, non uno in loco Episcopis mandet, ut quotiescumque opus fuerit, idoneos Vicarios cum certorum fructuum assignatione ad eandem curam exercendam eligant ac deputent, uti videre est *in sess. 7. c. 5. & 7. sess. 21. cap. 6. sess. 25. cap. 16.* non raro autem eveniat, ut aliqua Ecclesia Parochiali vacante, Vicarius pariter ad implenda hujusmodi Ecclesia onera, usque ad novi Rectoris electionem, ab Episcopo deputari debeat, eodem Concilio Tridentino id jubente *sess. 24. cap. 18. de Reformat.* nonnulli ex hujusmodi Vicariis nituntur se ipsos a prædicta obligatione subtrahere, vel ex eo quod, habituali cura penes alium seu alios residente, ipsi actualem dumtaxat exerceant; vel quod ipsi sint ad nutum amovibiles; vel ad breve tempus hujusmodi curæ sint addicti; ut nihil hic loquamur de Parochis Regularibus, qui a prædicta applicatione Missæ pro populo nonnunquam alienos se ostendunt. *Itaque mens nostra, & sententia est, sicuti etiam pluries a prælaudatis Congregationibus judicatum fuit ac definitum, quod omnes, & singuli, qui actu animarum curam exercent, & non solum Parochi aut Vicarii seculares, verum etiam Parochi aut Vicarii regulares, uno verbo, omnes & singuli, de quibus supra dictum est, utque alii quicumque etiam specifica, & individua mentione digni, æque teneantur Missam Parochialem applicare pro populo, ut præfertur, ipsorum curæ commisso*.

Nonnulli vero ad evitandum hujusmodi obligationis implementum allegare solent, congruos sibi Parochiæ suæ reditus non suppetere; alii denique ad inveteratam consuetudinem confugiunt, sustinentes id neque sibi, neque decessoribus suis per longum tempus, quod immemorabile affirmant, unquam in usu fuisse. *Nos autem ad præcedentes prædictæ Congregationis Concilii resolutiones nostram approbationem, & confirmationem extendimus; & quatenus opus sit, auctoritate Apostolica iterum tenore præsentium decernimus, & declaramus, quod licet Parochi, seu alii, ut supra, animarum curam habentes, congruis præfinitis reditibus destituuntur, & quamvis antiqua seu etiam immemorabili consuetudine in ipsorum Diœcesibus seu Parochiis obtinuerit, ut Missa pro populo non applicaretur, eadem nihilominus omnino in posterum ab ipsis debeat applicari*.

Quum tamen diximus, omnes animarum curam habentes Missæ Sacrificium pro populo sibi commisso applicare debere, non ideo statuere voluimus, eosdem aut quotidie, aut quotiescumque celebraverint, ad prædictam applicationem pro populo teneri. Et quidem sacrosancta Tridentina Synodus *sess. 23. cap. 14.* præcipit Episcopis curare, ut Sacerdotes saltem diebus Dominicis, & Festis solemnibus Missarum sacra faciant, *si autem curam habuerint animarum, tam frequenter ut suo muneri satisfaciant, Missas celebrent*; in pluribus autem Synodalibus Episcoporum constitutionibus novimus provide constitutos ac designatos esse dies, quibus animarum Pastores Missas celebrare debent. At vero nos id unum in præsenti suscepimus decernendum, quando nimirum iidem pro populo celebrare, & applicare teneantur; *& quamvis compertum habeamus id, quod alias a Congregatione Concilii responsum fuit, Parochum nempe pinguibus reditibus dotatum quotidie pro populo celebrare, & applicare debere; eum vero qui uberioribus hujusmodi reditibus non gaudeat, festivis tantum diebus id ipsum præstare teneri*: quum tamen pariter nobis perspectæ sint tum controversiæ super hoc ipso exortæ, nimirum ad quam summam pertingere debeant Ecclesiæ Parochialis proventus, ut pingues, & uberes appellari possint: quoniam pingues minime habendi sunt reditus, etiam copiosi, quibus tamen multiplicia, & gravia sint onera adnexa; tum etiam multorum querelæ adversus hujusmodi decretum, tamquam plus æquo rigidum, excitatæ, nobis innotescant: *Idcirco opportunum censemus Fraternitatibus vestris declarare, nobis abunde satisfactum fore, vobisque proinde satis esse posse, dum ii, qui animarum curam exercent, Sacrificium Missæ pro populo celebrent atque applicent in Dominicis aliisque per annum diebus Festis de præcepto*; quum prædicti Dominici, aliique Festi dies si sint, in quibus juxta præceptum Concilii Tridentini *sess. 5. c. 2. & sess. 25. c. 4.* quilibet animarum curæ præpositus populum sibi commissum salutaribus verbis pascere debet, docendo ea quæ scire omnibus necessarium est ad salutem; iidemque sint dies, de quibus eadem sancta Synodus statuit, ut *moneat Episcopus populum diligenter, teneri unumquemque Parochiæ suæ interesse, ubi commode id fieri potest, ad audiendum verbum Dei*; & quibus Parochi subditos suos in Doctrina erudire debent, juxta id quod a prædicto Concilio in *citat. Cap. 4.* Episcopis præcipitur, ut nempe *saltem Dominicis & aliis festivis diebus pueros in singulis Parochiis, fidei rudimenta, & obedientiam erga Deum,*

& pa-

& parentes, diligenter ab iis ad quos spectabit, doceri curent.

Et quia in nonnullis Diœcesibus numerus dierum Festorum de præcepto, de Apostolica nostra auctoritate & consensu, eatenus est imminutus, ut nempe in aliquibus Festis Christi, fideles & Missam audire & ab operibus servilibus abstinere debeant; in aliis vero populo permissum sit opera servilia exercere, firma remanente obligatione audiendi Missæ Sacrificium; nos, ut obortæ jam dubitationes circa onus applicationis Missæ Parochialis in hujusmodi diebus Festis, penitus eliminentur, *statuimus, & declaramus, quod etiam iisdem Festis diebus, quibus populus Missæ interesse debet, & servilibus operibus vacare potest, omnes animarum curam gerentes Missam pro populo celebrare teneantur.*

Quia vero propria nonnunquam experientia satis agnovimus, aliquos esse Parochos adeo pauperes, ut ferme ex eleemosynis, quas a fidelibus pro Missarum celebratione accipiunt, vivere cogantur; eos vero qui, Ecclesia Parochiali vacante, ad animarum curam exercendam, sub Vicarii, seu Œconomi nomine, deputantur, aliquibus in locis adeo illiberaliter tractari, ut exigui reditus ipsis constituti, & pauca incerta emolumenta eisdem obvenientia, ægre ad eorum vitæ necessaria sufficiant, quod iis quoque non raro evenire solet, qui in aliquibus Ecclesiis, habituali cura apud alios manente, actuali tantum exercitio sunt addicti, proindeque cum istis, severe nimis agi videretur, si diebus festis, quibus potissimum hujusmodi occasio se offert, eisdem vetitum esset eleemosynam pro applicatione Missæ recipere: *Idcirco nos tam istorum, quam illorum inopiam summopere miserantes, eisdemque, quantum nobis integrum est, consulere volentes; quamvis, ut supra dictum est, omnes & singuli prædicti teneantur diebus festis Missam pro populo celebrare, & applicare; attamen, quod pertinet ad prædictos Parochos egentes, unicuique vestrum facultatem concedimus, cum iis, quos revera tales esse noveritis, opportune dispensandi, ad hoc, ut, etiam diebus festis hujusmodi, eleemosynam ab aliquo offerente recipere, & pro ipso Sacrificium applicare, quatenus id ab eo requiratur, libere & licite possint & valeant; dummodo ad necessariam populi commoditatem, in ipsa Ecclesia Parochiali Missam celebrent; ea tamen adjecta conditione, ut tot Missas infra hebdomadam pro populo applicent, quot in diebus festis, infra eandem hebdomadam occurrentibus, juxta peculiarem intentionem alterius pii benefactoris obtulerint.*

Quod autem spectat ad Vicarios, sive Œconomos Ecclesiarum vacantium, quum a sacro Tridentino Concilio *cit. sess.* 24. *c.* 18. cuilibet Episcopo tribuatur facultas eos deputandi, & constituendi, *cum congrua, ejus arbitrio, fructuum portionis assignatione*; vestrum erit, Ven. Fratres, cum iis agere, qui vacantis Ecclesiæ fructus exigunt, *ut egenti Vicario, qui exigua hujusmodi certorum fructuum assignatione, paucisque incertis proventibus gaudeat, congruum aliquod augmentum præbeatur pro onere celebrandi, & applicandi Missam pro populo diebus festis. Quapropter pro iis locis, in quibus Ecclesiarum vacantium fructus ad commodum Cameræ nostræ Apostolicæ exigitur, opportuna Thesaurario nostro Generali mandata dirigamus, quæ iis denunciare non prætermittet peculiaribus dictorum locorum Collectoribus, cum quibus Episcopi ecclesiasticæ nostræ ditionis, ceterorumque locorum, in quibus, ut præfertur, Ecclesiarum vacantium fructus ad Cameram prædictam pertinent, officii sui partes in eum finem, de quo supra diximus, interponere debebunt.*

Ac demum, quoad illos, qui tamquam *Vicarii*, sive perpetui, sive ad tempus constituti, animarum curam administrant, quæ apud alios habitu residet, ratione alicujus Ecclesiæ Parochialis ipsorum Ecclesiis, seu Monasteriis, Collegiis, aut locis Piis olim unitæ; quamvis a recol. mem. Prædecessore nostro S. Pio Papa V. præfinita fuerit certa pars fructuum hujusmodi Vicariis assignanda, prout in ipsius Constitutione, quæ incipit; *Ad exequendum*, data Kalendis Novembris anni MDLXVII. distincte statuitur; *nihilominus ubi præscripta fructuum portio, vel nullo modo, vel non integre Vicariis prædictis assignata reperiatur, vel etiam ubi ea, quæ ad normam prædictæ constitutionis eisdem fuerit attributa, minime sufficiens a vobis reputetur, propter temporum circumstantias, & signanter pro implendo onere celebrandi & applicandi Missam pro populo diebus Festis de præcepto; utendum vobis erit potestate, quam fecit Episcopis Synodus Trid. sess. 7. cap. 7. dum illorum arbitrio permisit, juxta temporum, atque injunctorum onerum rationem, congruam prædictis Vicariis fructuum portionem assignare;* quam ob causam nos etiam Fraternitatibus vestris, quatenus opus sit, necessarias omnes & opportunas facultates impertimur; quibuscumque appellationibus, privilegiis, aut exemptionibus, ut in eodem Concilio sancitur adversus ea, quæ salubriter a vobis constituta fuerint, minime suffragantibus.

Hæc igitur circa Missam Parochialem statuenda, & Fraternitatibus vestris denuncianda judicavimus. Indeque gradum facientes ad ea quæ pertinent ad Missam Conventualem, neminem vestrum latere putamus sacrorum Canonum sanctiones, quibus præcipitur, ut singulis diebus in Ecclesiis Patriarchalibus, Metropolitanis, Cathedralibus, & Collegiatis tum Horæ Canonicæ debitis modo, & forma recitentur, tum etiam *Missa Conventualis* celebretur, quæ adeo claræ sunt, ut nulla super iis oriri possit dubitatio, eaque de re perspicuæ pariter, & per omnia uniformes existunt Resolutiones ab hac Congregatione Vener. Fratrum nostrorum Concilii Tridentini Interpretum repetitis vicibus emanatæ, quas omnes Apostolica auctoritate nostra confirmamus, & approbamus, earum executionem vobis enixe inculcantes: *ut scilicet Missa Conventualis quæ singulis diebus canitur a Clero prædictarum Ecclesiarum pro earundem Benefactoribus in genere quotidie applicetur*; eodem prorsus modo, quo Missam Parochialem ab iis qui curam Animarum gerunt, pro populo sibi commisso, singulis saltem diebus festis de præcepto, applicari debere superius declaravimus. *Itaque date operam, ut falsam quorundam opinionem eliminetis, quam in aliquibus Ecclesiis ejusmodi, sive dolo malo, sive per errorem invectam esse novimus: quod nempe dum Missa Conventualis pro certo aliquo*

Ecclesiæ benefactore, vel grati animi ergo, vel ex vi oneris impositi celebratur, & applicatur, satis impletum censeatur debitum applicationis Missæ Conventualis. Etenim hujusmodi debitum non quidem respicit singulares aliquos Benefactores, sed Benefactores in genere cujuslibet Ecclesiæ, cujus servitio addicti sunt quicumque in eadem sive Dignitates, sive Canonicatus, sive Mansionariatus, sive Beneficia Choralia obtinent, & Missam Conventualem suis respective vicibus celebrent.

Neque minus improbandam noveritis aliorum sententiam, qui satis putant supradictam obligationem impletam esse, dum in eorum Ecclesiis pro Benefactoribus in genere aliquæ interdum preces fiunt, vel anniversaria statis diebus Sacrificia pro illis peraguntur. Nemo enim id sibi arrogare debet, ut impositæ obligationi alia ratione satisfacere possit, quam ea, quæ a lege ecclesiastica multoties præscripta fuit; nimirum Missam Conventualem singulis diebus pro Benefactoribus celebrando, eandemque pro illis in genere applicando.

Profecto non solum prioribus Ecclesiæ sæculis, verum etiam temporibus haud longe a nostra ætate remotis (quod vos ex historia Ecclesiæ didicisse non dubitamus) servabatur olim in singulis Ecclesiis series accurata omnium, & singulorum, quorum liberalitate unaquæque aucta fuerat, eorumque nomina sacris Diptychis; sic enim vocabantur; ideo consignata erant, ut eorundem recordatio nunquam interiret, utque pro iis tum preces funderentur, tum etiam Missæ Sacrificium offerretur, quam ob causam etiam prædictus Catalogus in plerisque Ecclesiis ob oculos Presbyteri celebrantis apponi consuevit, licet iidem pii Benefactores in suis donationibus nihil penitus pro se pacti essent, sed tantummodo pro peccatorum suorum remissione se bona sua Deo offerre declarassent. Ecclesiarum siquidem Præsules preces pro iis imperandas esse duxerunt: quamvis illi propria bona offerentes ne verbum quidem ea de re fecissent. Sacrorum hujusmodi Diptychorum usus sensum defecit; ob idque in oblivione jacent alicubi complurium benefactorum nomina. At non idcirco fas est usum, & disciplinam orandi pro iis, & Sacrificium Missæ pro illis offerendi. Atque inde præceptum applicandi Missam Conventualem pro Benefactoribus in genere, originem atque rationem desumit.

Quemadmodum vero, loquendo de Missa Parochiali, superius dictum est, varias excusationes afferri solere, ad declinandam illius applicationem pro populo diebus festis de præcepto, ita pariter usuvenit quoad applicationem quotidianam Missæ Conventualis pro Benefactoribus in genere. Ut autem superiores illæ, si etiam hæ posteriores, provide e medio sublatæ fuerunt per opportunas Congregationis Concilii Tridentini resolutiones, quas proinde in his etiam auctoritate nostra approbamus, & confirmamus.

Nonnulli siquidem obtentu *contrariæ consuetudinis*, etiam immemorabilis, in propria Ecclesia vigentis, se ab hujusmodi onere eximi posse sibi persuaserunt. *Verum jam pluries responsum fuit; hujusmodi consuetudinem, licet immemorabilem, quæ potius abusus, & corruptela dicenda est, nemini suffragari.* Alii a Missa pro Benefactoribus in genere applicanda se excusatos voluissent, ex eo quod alio quopiam Missarum onere obstricti inveniantur, vel ratione proprii Canonicatus, aut alterius Beneficii ecclesiastici, quod insimul cum Canonicali præbenda obtinent; vel quia, præter munus Canonici, seu Beneficiati, aut Mansionarii in Ecclesia Cathedrali seu Collegiata, quum etiam in eadem, vel in alia Ecclesia Parochialem curam exerceant, dum Missam Conventualem canunt diebus festis de præcepto, debent pro populo sibi commisso eam applicare: ac proinde nequeunt eandem pro Ecclesiæ Benefactoribus specialiter offerre. Sed his quoque obviam itum est, jubendo *singulis prædictis, ut Missam Conventualem, quam canunt, pro Ecclesiæ Benefactoribus in genere applicent, pro aliis vero pro quibus ipsi peculiariter Missam applicare tenentur, alterum substituant, qui ipsorum loco Missam hujusmodi celebret, applicetque.*

Aliorum pariter exceptio fuit, quod Missa Conventualis non semper a Canonicis, aut Dignitatibus celebretur, sed aliquando etiam a Beneficiatis, aut Mansionariis, quos minus æquum videtur pro Missæ celebratione omni eleemosyna carere, quæ unde desumi valent, ignoratur. Cui tamen rei pariter consultum est, demandando, ut ea desumatur ex Massa distributionum.

Alii denique obtenderunt exiguitatem hujusmodi distributionum, quæ, ob detractam eleemosynam quotidianam pro Missa Conventuali, ad nihilum fere redactæ, vix foret, ut ab aliquo curarentur, cum magno detrimento servitii Ecclesiæ præstandi. Tridentina quidem Synodus *sess.* 24. *cap.* 15. opportunas rationes ostendit, quibus Canonicalium Præbendarum inopiæ valeat provideri. Si vero designatam a Concilio viam, ut fere evenire solet, nequaquam iniri posse contingat, reliquum erit ad Congregationem Concilii recursum habere: cujus erit, perspecto ex vestris relationibus rerum statu, auctoritate Apostolica Prædecessoribus nostris eidem impartita, & a nobis etiam præsentium tenore confirmata, quotidianam applicationem Missæ conventualis pro benefactoribus in genere, ut alias, ad Festos tantummodo dies reducere.

Non modo Ecclesiis Patriarchalibus, Metropolitanis, Cathedralibus, & Collegiatis injunctum reperitur, ut quotidie Missa Conventualis in eisdem canatur, sed etiam in Rubricis generalibus, quarum exactissimam Fraternitatibus vestris custodiam commendamus, præscribitur, ut certis diebus non una, sed bina, atque etiam aliquando tres Missæ Conventuales uno die celebrentur. Itaque quum nuper a nobis dictum fuerit, primam Missam Conventualem quotidie pro benefactoribus in genere celebrandam, & applicandam esse; nunc expendendum superest, an earundem Ecclesiarum Capitula Jurisdictioni vestræ respective subjecta adigere debeatis, ut alias quoque Missas, si plures, ut præfertur, celebrari contigerit, pro benefactoribus in genere similiter applicent.

Hujusmodi quæstio ab aliquibus ex vobis ecclesiastico zelo flagrantibus supradictæ Congregationi Venerabilium Fratrum nostrorum Concilii Tridentini Interpretum proposita est. Jamque ante illius propositionem compertum fuerat, alias ab eadem Congregatione responsum fuisse, concedendam esse exemptionem ab onere applicandi secundam

dam

dam & tertiam Missam Conventualem pro benefactoribus in genere, attenta Canonicatuum, & Beneficiorum tenuitate; ex quo inferri poterat, hujusmodi applicationis debitum manere, ubi de Ecclesiis pauperibus non ageretur. Verum quum hanc definiendæ quæstionis regulam apud prædictam Congregationem non admodum veteri observantia firmatam probe noverimus, cumque hujusce dubii solutionem eadem Congregatio nuper judicio nostro remittendam esse censuerit; *Nos ita judicamus, idque vobis tenendum indicimus, laudandos nempe, & confirmandos esse, quotquot sponte sua secundam, aut tertiam Conventualem Missam pro benefactoribus in genere applicant; qui vero idem agunt ex vi consuetudinis in ipsorum Ecclesia vigentis, iis imperandum, ut in ea consuetudine perseverent. Ubi vero id usu receptum non invenitur, liberam omnino secundæ, tertiæque Missæ Conventualis applicationem celebrantibus relinquendam esse, dummodo in commemoratione pro Defunctis, Ecclesiæ benefactorum in genere non obliviscantur.*

Huic demum Epistolæ nostræ finem imponentes, Fraternitates vestras enixe hortamur, ut maximam curam, & vigilantiam in id conferatis, ut in Ecclesiarum vestrarum choris, præter devotam celebrationem, debitamque applicationem Missæ Conventualis, Horæ Canonicæ non præpropere, sed exacte, pausa nempe interposita, & maxima, qua decet, reverentia, ac religione canantur. Equidem scimus, in aliquibus Metropolitanis, & Cathedralibus Ecclesiis, inter Canonicos eam opinionem invaluisse, ut se munus suum satis implere contendant, dum choro præsentes assistunt, licet ipsi sibi silentium imperent, neque psallentibus Beneficiatis, aut Mansionariis in cantu se adjungant. In hujusce vero opinionis confirmationem adduci ab iisdem solent inveteratæ consuetudines, statuta peculiaria aut etiam prætensa Ecclesiarum suarum Privilegia. At quum Synodus Tridentina *sess.* 24. *cap.* 12. loquens de Dignitatibus, & Canonicis, qui choro interesse debent, unum ex eorum officiis esse dicat: *in choro ad psallendum instituto, Hymnis & Canticis Dei nomen reverenter, distincte, devoteque laudare;* quumque pauca omnino sint Capitula, in quibus eo modo a Canonicis in choro assistitur, ideoque receptæ in universa Ecclesia disciplinæ paucos illos adversari dignoscatur; quum insuper opinio ista nunquam in Congregatione Concilii Tridentini interpretationi præposita examinata sit, quin statim explosa fuerit, & improbata; quamvis præsumptis consuetudinibus, aliisque fundamentis, & rationibus innixa perhiberetur, Canonicis etiam Ecclesiarum Patriarchalium hujus nostræ urbis super hoc instantibus: quum denique idem judicium prolatum reperiatur a pluribus Conciliis Provincialibus, ab hac etiam Apostolica Sede approbatis, & confirmatis: nihil jam reliquum esse videtur, quominus pauciores universorum legi se accommodent. *Equidem minime nobis compertum est, quo peculiari titulo suffulti persuasum habeant unius, vel alterius Ecclesiæ Canonici, se muneri suo satisfacere per simplicem in Choro assistentiam, absque divinæ Psalmodiæ cantu; Verum nisi illis præsto sit Apostolicum non præsumptum vel abrogatum, sed legitimum ac vigens Privilegium sive Indultum, jure ac merito verendum est, ne isti, dum ita se gerunt, præbendarum ac distributionum fructus minime suos faciant; consequenter ne ad eorum restitutionem teneantur.* Quapropter vestrum erit, Venerabiles Fratres, hæc omnia illis aperire, ut neque nobis, neque vobis apud divinum Judicem fraudi sit, si in hujusmodi re, quæ tanti est momenti, utpote quæ ad ipsius Dei cultum proxime spectat, abusus & corruptelas, quas arguendo, & increpando evellere debebamus, dissimulatione ac silentio nostro fovisse & confirmasse inveniamur. Interea Fraternitatibus vestris, quas intimo cordis affectu complectimur, Apostolicam Benedictionem amantissime impertimur.

Datum Romæ apud S. Mariam Majorem die XIX. Augusti MDCCXLIV. Pontificatus nostri Anno quarto.

EPISTOLA ENCYCLICA VI.

Super Usura.

VIX pervenit ad aures nostras, ob novam controversiam (nempe, an quidam contractus validus judicari debeat) nonnullas per Italiam disseminari sententias, quæ sanæ doctrinæ haud consentaneæ viderentur; cum statim nostri Apostolici muneris partem esse duximus opportunum afferre remedium ne malum ejusmodi, temporis diuturnitate, ac silentio, vires magis acquireret, aditumque ipsi intercludere, ne latius serperet, & incolumes adhuc Italiæ Civitates labefactaret.

Quapropter eam rationem, consiliumque suscepimus, quo Sedes Apostolica semper uti consuevit; quippe rem totam explicavimus nonnullis ex Venerabilibus Fratribus nostris sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus, qui sacræ Theologiæ scientia, & Canonicæ Disciplinæ studio ac peritia plurimum commendantur: accivimus etiam plures Regulares in utraque facultate præstantes, quorum aliquos ex Monachis, alios ex Ordine Mendicantium, alios demum ex Clericis regularibus selegimus: Præsulem quoque Juris utriusque laurea præditum, & in foro diu versatum adhibuimus. Diem quartam indiximus Julii, qui nuper præteriit, ut coram nobis illi omnes convenirent, quibus naturam totius negotii declaravimus; quod illis antea cognitum perspectumque deprehendimus.

Post hæc præcepimus, ut omni partium studio, omnique cupiditate soluti, rem totam accurate perpenderent, suasque opiniones scripto exararent; non tamen expetivimus ab ipsis, ut judicium ferrent de contractu, qui controversiæ causam initio præbuerat, cum plura documenta non suppeterent, quæ necessario ad id requirebantur; sed ut certam de usuris doctrinam constituerent, cui non mediocre detrimentum inferre videbantur ea, quæ nuper in vulgus spargi cœperunt. Jussa fecerunt universi; nam suas sententias palam declararunt in duabus Congregationibus, quarum prima coram nobis habita est die 18. Julii, altera vero die prima Augusti, qui menses nuper elapsi sunt; ac demum easdem sententias Congregationis Secretario scriptas tradiderunt.

Porro hæc unanimi consensu probaverunt.

I. *Peccati genus illud, quod usura vocatur, quodque in contractu mutui propriam suam sedem, & locum habet, in eo est repositum, quod quis ex ipsomet mutuo, quod suapte natura tantundem duntaxat reddi postulat, quantum receptum est, plus sibi reddi velit, quam est receptum; ideoque ultra sortem, lucrum aliquod, ipsius ratione mutui, sibi deberi contendat. Omne propterea hujusmodi lucrum, quod sortem superet, illicitum, & usurarium est.*

II. *Neque vero ad istam labem purgandam, ullum arcessiri subsidium poterit, vel ex eo, quod id lucrum non excedens, & nimium, sed moderatum; non magnum, sed exiguum sit: vel ex eo, quod is, a quo id lucrum solius causa mutui deposcitur, non pauper, sed dives existat; nec datam sibi mutuo summam relicturus otiosam, sed ad fortunas suas amplificandas, vel novis coemendis prædiis, vel quæstuosis agitandis negotiis, utilissime sit impensurus. Contra mutui siquidem legem, quæ necessario in dati atque redditi æqualitate versatur, agere ille convincitur, quisquis eadem æqualitate semel posita, plus aliquid a quolibet, vi mutui ipsius, cui per æquale jam satis est factum, exigere adhuc non veretur: proindeque si acceperit, restituendo erit obnoxius ex ejus obligatione justitiæ, quam commutativam appellant, & cujus est, in humanis contractibus æqualitatem cujusque propriam, & sancte servare, & non servatam exacte reparare.*

III. *Per hæc autem nequaquam negatur, posse quandoque una cum mutui contractu quosdam alios, ut ajunt, titulos, eosdemque ipsimet universim naturæ mutui minime innatos, & intrinsecos, forte concurrere: ex quibus justa omnino legitimaque causa consurgat quiddam amplius supra sortem ex mutuo debitam rite exigendi. Neque item negatur, posse multoties pecuniam ab unoquoque suam, per alios diversæ prorsus naturæ a mutui natura contractus, recte collocari & impendi, sive ad proventus sibi annuos conquirendos, sive etiam ad licitam mercaturam, & negotiationem exercendam, honestaque indidem lucra percipienda.*

IV. *Quemadmodum vero in tot ejusmodi diversis contractuum generibus, si sua cujusque non servatur æqualitas, quidquid plus justo recipitur, minus ad usuram, (eo quod omne mutuum tam apertum, quam palliatum absit) ac certe ad aliam veram injustitiam, restituendi onus pariter afferentem, spectare compertum est; ita si rite omnia peragantur, & ad justitiæ libram exigantur, dubitandum non est, quin multiplex in iisdem contractibus licitus modus & ratio suppetat humana commercia, & fructuosam ipsam negotiationem ad publicum commodum conservandi, ac frequentandi. Absit enim a Christianorum animis, ut per usuras, aut similes alienas injurias florere posse lucrosa commercia existiment: cum contra ex ipso Oraculo divino discamus, quod justitia elevat gentem, miseros autem facit populos peccatum.*

V. *Sed illud diligenter animadvertendum est, falso sibi quemquam, & nonnisi temere persuasurum, reperiri semper, ac præsto ubique esse, vel una cum mutuo titulos alios legitimos, vel secluso etiam mutuo, contractus alios justos, quorum vel titulorum, vel contractuum præsidio, quotiescumque pecunia, frumentum, aliudve id generis alteri cuicumque creditur, toties semper licet auctuarium moderatum, ultra sortem integram salvamque, recipere. Ita si quis senserit, non modo divinis documentis, & Catholicæ Ecclesiæ de usura judicio, sed ipsi etiam humano communi sensui, ac naturali rationi procul dubio adversabitur. Neminem etiam id saltem latere potest, quod multis in casibus tenetur homo, simplici ac nudo mutuo alteri succurrere, ipso præsertim Christo Domino edocente = Volenti mutuo a te, ne avertaris =, & quod similiter multis in circumstantiis, præter unum mutuum, alteri nulli vero, justoque contractui locus esse possit. Quisquis igitur suæ conscientiæ consultum velit, inquirat prius diligenter oportet, vere ne cum mutuo justus alius titulus, vere ne justus alter a mutuo contractus occurrat, quorum beneficio, quod quærit lucrum, omnis labis expers & immune reddatur.*

His verbis complectuntur, & explicant sententias suas Cardinales, ac Theologi, & viri Canonum peritissimi, quorum consilium in hoc gravissimo negotio postulavimus. Nos quoque privatum studium nostrum conferre in eandem causam non prætermisimus, antequam Congregationes haberentur, & quo tempore habebantur, & ipsis etiam peractis; nam præstantium virorum suffragia, quæ modo commemoravimus, diligentissime percurrimus. *Cum hæc ita sint, adprobamus, & confirmamus quæcunque in sententiis superius expositis continentur;* cum Scriptores plane omnes, Theologiæ, & Canonum Professores, plura sacrarum literarum testimonia, Pontificum Decessorum nostrorum Decreta, Conciliorum, & Patrum auctoritas, ad easdem sententias comprobandas pene conspirare videantur. Insuper apertissime cognovimus Auctores, quibus contrariæ sententiæ referri debent; & eos pariter, qui illas fovent, ac tuentur, aut illis ansam, seu occasionem præbere videntur. Neque ignoramus, quanta sapientia, & gravitate defensionem veritatis susceperint Theologi finitimi illis Regionibus, ubi controversiæ ejusmodi principium habuerunt. Quare has literas Encyclicas dedimus universis Italiæ Archiepiscopis, Episcopis, Ordinariis, ut hæc tibi, Venerabilis Frater, & cæteris omnibus innotescerent; & quoties Synodos celebrare, ad populum verba facere, eumque sacris doctrinis instruere contigerit, nihil omnino alienum proferatur ab iis sententiis, quas superius recensuimus. Admonemus etiam vehementer, omnem solicitudinem impendere, ne quis in vestris Diœcesibus audeat literis, aut sermonibus contrarium docere: si quis autem parere detrectaverit, illum obnoxium, & subjectum declaramus pœnis per sacros Canones in eos propositis, qui mandata Apostolica contempserint ac violaverint.

De contractu autem, qui novas has controversias excitavit, nihil in præsentia statuimus; nihil etiam decernimus modo de aliis contractibus, pro quibus Theologi, & Canonum Interpretes in diversas abeunt sententias. Attamen pietatis vestræ studium, ac Religionem inflammandam existimamus, ut hæc, quæ subjicimus, executioni demandetis.

Primum gravissimis verbis populis vestris ostendite, usuræ labem ac vitium a divinis literis vehementer improbari; illud quidem varias formas atque species induere, ut fideles Christi sanguine restitutos in libertatem & gratiam, rursus in extremam

nam ruinam præcipites impellat; quocirca si pecuniam suam collocare velint, diligenter caveant, ne cupiditate omnium malorum fonte rapiantur, sed potius ab illis, qui doctrinæ ac virtutis gloria supra ceteros efferuntur, consilium exposcant.

Secundo loco, qui viribus suis, ac sapientiæ ita confidunt, ut responsum ferre de iis quæstionibus non dubitent, (quæ tamen haud exiguam sacræ Theologiæ, & Canonum scientiam requirunt): ab extremis, quæ semper vitiosa sunt, longe se abstineant: etenim aliqui tanta severitate de iis rebus judicant, ut quamlibet utilitatem ex pecunia desumptam accusent, tanquam illicitam, & cum usura conjunctam; contra vero nonnulli indulgentes adeo, remissique sunt, ut quodcumque emolumentum ab usuræ turpitudine liberum existiment. Suis privatis opinionibus ne nimis adhæreant; sed priusquam responsum reddant, plures Scriptores examinent, qui magis inter cæteros prædicantur; deinde eas partes suscipiant, quas tum ratione, tum auctoritate plane confirmatas intelligent. Quod si disputatio insurgat, dum contractus aliquis in examen adducitur, nullæ omnino contumeliæ in eos confingantur, qui contrariam sequuntur, neque illam gravibus Censuris notandam asserant, si præsertim ratione, & præstantium Virorum testimoniis minime careat: siquidem convicia, atque injuriæ vinculum Christianæ charitatis infringunt, & gravissimam populo offensionem, & scandalum præseferunt.

Tertio loco, qui ab omni usuræ labe se immunes, & integros præstare volunt, suamque pecuniam ita alteri dare, ut fructum legitimum solummodo percipiant, admonendi sunt, ut contractum instituendum antea declarent, & conditiones inserendas explicent, & quem fructum ex eadem pecunia postulent. Hæc magnopere conferunt non modo ad animi sollicitudinem & scrupulos evitandos, sed ad ipsum contractum in foro externo comprobandum: hæc etiam aditum intercludunt disputationibus, quæ non semel concitandæ sunt, ut clare pateat, utrum pecunia, quæ rite data alteri esse videtur, revera tamen palliatam usuram contineat.

Quarto loco vos hortamur, ne aditum relinquatis ineptis illorum sermonibus, qui dictitant, de usuris hoc tempore quæstionem institui, quæ solo nomine contineatur, cum ex pecunia, quæ qualibet ratione alteri conceditur, fructus ut plurimum comparetur. Etenim quam falsum id sit, & a veritate alienum, plane deprehendimus, si perpendamus naturam unius contractus ab alterius natura prorsus diversam & sejunctam esse; & ea pariter discrepare magnopere inter se, quæ a diversis inter se contractibus consequuntur. Revera discrimen apertissimum intercedit fructum inter, qui jure licito ex pecunia desumitur, ideoque potest in utroque foro retineri; ac fructum, qui ex pecunia illicite conciliatur, ideoque fori utriusque judicio restituendus decernitur. Constat igitur haud inanem de usuris quæstionem hoc tempore proponi ob eam causam, quod ut plurimum ex pecunia, quæ alteri tribuitur, fructus aliquis excipiatur.

Hæc potissimum vobis indicanda censuimus, sperantes fore, ut mandetis executioni quæcunque per has literas a nobis præscribuntur: opportunis quoque remediis consuletis, uti confidimus, si forte ob hanc novam de usuris controversiam in Diœcesi vestra turbæ concitentur, vel corruptelæ ad labefactandum sanæ doctrinæ candorem, & puritatem inducantur: postremo vobis, & Gregi curæ vestræ concredito, Apostolicam Benedictionem impertimur.

Datum Romæ apud S. Mariam Majorem die prima Novembris MDCCXLV. Pontificatus nostri anno sexto.

EPISTOLA ENCYCLICA VII.

Super Matrimonii secretis.

Satis vobis compertum esse non dubitamus *Venerabiles Fratres*, eam semper fuisse piæ Matris Ecclesiæ vigilem curam, ut Sacramentum Matrimonii, *Magnum* ab Apostolo nuncupatum, publice, & palam a fidelibus celebretur. Quod quidem ut diligentius, quam antea factum fuerat, in posterum ab omnibus observaretur, sancta Tridentina Synodus Lateranensis Concilii sub Innocentio III. celebrati vestigiis inhærendo, præcepit, ut in posterum antequam Matrimonium contrahatur ter a proprio contrahentium Parocho tribus continuis diebus festivis in Ecclesia inter Missarum solemnia publice denuntietur: deindeque, nullo legitimo concurrente impedimento, ad illius celebrationem in facie Ecclesiæ coram Parocho, vel alio Sacerdote de ipsius Parochi, seu Ordinarii licentia, & duobus, vel tribus testibus præsentibus rite procedatur. Voluit etiam eadem sancta Synodus, apud Parochum diligenter librum custodiri, in quo conjugum & testimonium nomina, diesque, & locus Matrimonii describantur.

Provide tamen hujusmodi leges, tanta auctoritate saluberrime institutæ, prava horum temporum conditione sensim prolabi visæ sunt, & enerves propemodum reddi, ob Matrimonia usu nimis recepta, quæ occulte adeo celebrantur, ut illorum notitia, quantum fieri potest, obliteretur, & in tenebris ignorantiæ perpetuo jaceat consepulta. In more etenim positum est, illa celebrari nullis præviis factis denunciationibus, coram solo Parocho, vel alio Sacerdote de ejus licentia, adhibita præsentia tantum duorum testium apposite a contrahentibus advocatorum, quorum fides nemini illorum est suspecta, remque peragi sæpe extra Ecclesiam, quandoque etiam intra illam, januis tamen occlusis, vel eo temporis momento, quo semota alterius cujusvis præsentia, scientia initi Matrimonii præter Parochi, Contrahentium, testiumque personas, alios penitus effugiat.

Quantum a Sacramenti dignitate, & ab ecclesiasticarum legum præscripto occulta hæc Matrimonia, *Conscientiæ* vulgo nuncupata, ut plurimum abhorreant, satis superque conjicere quis poterit, qui mentis aciem ad exitiosos illorum effectus convertat. Hinc enim gravia ortum habent peccata, præsertim vero eorum, qui divini Judicii interminatione posthabita, priore uxore, cum qua clam contraxerunt, relicta, cum alia spe futuri Matrimonii decepta, & in turpem secum vivendi licentiam abducta, palam contrahere promittunt. Quorumdam vero mentem ita pravæ cupiditates excæcant, ut novum contrahere secretum Matrimonium audeant post alterum secreto itidem con-

contractum, & nondum prioris conjugis morte solutum, seseque magno scelere polygamos reddant. Alii etiam eo impudentiæ devenere, ut hujus magni Sacramenti contemtum, post primas secreto initas, alteras aut publice, aut privatim nuptias contrahendo, sese audacius polygamia pariter innodare non perhorrescant. Age vero quam gravia, quam nullo pacto ferenda ex his Matrimoniis mala oriantur. Si enim ad quamcumque Matrimonii suspicionem summovendam, virum seorsim a muliere vivere contingat, sublata est illico individua vitæ consuetudo, & contemtum est verbum Domini: *Adhærebit homo uxori suæ, & erunt duo in carne una.* Sin hæc vitæ consuetudo servetur, nemo est, qui illam criminis non arguat, & utpote detestabilem, in scandali materiam non traducat. Neque illata per scandalum dispendia rependit subsecuta celebratio occulti Matrimonii, quod in tenebris delitescit, & ab omnibus ignoratur.

Leviora quoque damna non sunt, quæ susceptæ proli irrogantur. Sæpe enim contingit, illam a parentibus, & a matre præsertim amotam, nec pie, nec liberaliter institui; sed incertis fortunæ casibus objectam relinqui; nisi etiam parentes ipsi contra naturæ leges, ausu nefario illius vitæ insidientur. Ubi vero tam immane facinus parentes deterreat, illosque ad sobolem alendam, instituendamque humanitas ipsa compellat; alia imminet liberis susceptis ex occulto Matrimonio lugenda avitarum facultatum, & bonorum jactura, pro quorum possessione assequenda quamvis clament jura sanguinis, illis tamen careant necesse est propter occulta parentum Matrimonia, & ademtam legitimitatis, & filiationis probationem. Huic etiam malorum origini sunt referenda ipsa quoque secreta Matrimonia contracta a filiisfamilias contra patris juste dissentientis voluntatem; ex quibus quam gravia incommoda exoriri soleant, neminem latet. Quid plura? adeo invaluit malitia, ut quandoque in minoribus Ordinibus constituti pensiones, & beneficia, ad divinum cultum, & ecclesiastica munia instituta, etiam post initum clam Matrimonium retinuerint, sibique de mammona iniquitatis loculos miserrime comparaverint.

Deflenda hæc igitur potius uberibus lacrymis, quam latiore calamo explicanda malorum congeries, cum ex hac Apostolicæ Sedis specula omnes sibi vindicet nostræ vigilantiæ curas; temperare non possumus, quin vos ipsos, Ven. Fratres, in partem nostræ sollicitudinis evocantes, vestram pietatem, & zelum excitemus ad custodiendas vigilias noctis super grege vobis credito, quem luctuosa horum temporum conditio in discrimen adducit. Primum itaque periculi non infrequens occasio vos reddat difficiliores ad remittendum publicationes, a quibus contracturi Matrimonium sæpe per malitiosam suggestionem petunt dispensari. Quam caute, solerterque oporteat ea in re Episcopos versari, non obscura vobis a Concilio Tridentino exhibentur argumenta. Si enim (ait eadem sancta Synodus) probabilis fuerit suspicio Matrimonium malitiose impediri posse, si præcesserint denunciationes; tunc vel una tantum denunciatio fiat, vel saltem Parocho, & duobus testibus præsentibus Matrimonium celebretur, & deinde ante illius consummationem denunciationes in Ecclesia fiant, ut si aliqua subsunt impedimenta, facilius detegantur. Præterea licet Episcopo relictum sit omnimode super denunciationibus dispensare, hæc tamen facultas, non a sola dispensantis voluntate pendet, sed a Tridentino coercetur arctis prudentiæ, discretique arbitrii legibus; quod idem est, ac legitimam causam dispensationis requirere.

Parem quoque, imo fortasse majorem vigilantiam necesse est a vobis adhiberi, ne post remissas denunciationes celebretur Matrimonium coram Parocho, vel alio Sacerdote ab ipso Parocho, vel a vobis deputato, præsentibus duobus, vel tribus testibus confidentibus, ne ulla celebrationis notitia, vel rumor oriatur. Id enim ut ad præscriptum sacrorum Canonum licite fieri possit, non satis est obvia quævis, & vulgaris causa, sed gravis, urgens, & urgentissima requiritur. A sacro nostræ Pœnitentiariæ tribunali, eo potissimum casu fit potestas ita celebrandi Matrimonium, quo vir, & fœmina in figura Matrimonii publice degentes, & de quibus nulla viget criminis suspicio, in occulto tamen concubinatu perseverent; facile enim quisque conjiciet, quam absonum esset, eos, a statu damnationis per gratiam Sacramenti revocandos, ad publice contrahendum Matrimonium præviis denunciationibus compelli. Hanc vero praxim vobis duximus proponendam; non quia dispensatio præmissa casui solum congruat, cum alii similes, & fortasse urgentiores esse possint, in quibus dispensari expediat; sed quia vestri pastoralis officii partes versari debent in sedulo investiganda legitima, & urgenti causa dispensationis, ne Matrimonia occulte celebrata luctuosos habeant exitus, quos intimo cordis mœrore recensuimus.

Hunc porro in scopum vos hortamur, & impense admonemus, ut personarum Matrimonium secreto contrahere petentium diligens fiat a vobis inquisitio: an scilicet ejus qualitatis, gradus, & conditionis sint, quæ id probe exposcant; an sint sui, vel alieni juris; an filiisfamilias, quorum nuptiæ patri juste dissentienti sint invisæ; ab Episcopali etenim, quod geritis, munere nimium esset alienum, facilem præberi filio inobedientiæ occasionem; an res sit de personis ecclesiasticis, licet in minoribus Ordinibus constitutis, pensiones, & beneficia ecclesiastica obtinentibus, ut detestabilis ilorum retentio in statu uxorato congruis remediis postea compescatur. Potissimum vero curet vestra sollicitudo, antequam secreti Matrimonii licentia concedatur, quod contrahentes clara, & indubia, & a quavis fraude immunia exhibeant documenta status liberi, ad avertendum ab iis, qui improbi sunt ingenii, polygamiæ periculum.

Quod attinet ad ministrum secreti Matrimonii, volumus ad id munus deputari Parochum alterius ex contrahentibus, quem notitia personarum, experientia, & diuturnus rerum usus quovis Sacerdote extraneo peritiorem effecisse præsumuntur. Si quæ tamen vobis occurrant circumstantiæ, quæ alium Sacerdotem loco Parochi exposcere videantur; gravi impellente causa, is Sacerdos a vobis eligatur, qui probitate, & doctrina, & obeundi muneris peritia commendetur.

Uni

Uni tamen, aut alteri Sacramenti ministro a vobis deputando districte præcipiatur, ne Matrimonio intersit, nisi prius paterna charitate conjuges in Domino monuerit, sobolem procreandam regenerari quamprimum oportere sacro Baptismatis lavacro; ac Christo Judici districtam reddituros esse rationem, nisi filios ut legitimos agnoverint, eosque pietate, bonisque moribus imbuerint, & frui patientur bonis temporalibus, a majoribus in supremis tabulis relictis, vel provida legum auctoritate delatis.

Celebrato autem Matrimonio, indilate a Parocho, vel alio Sacerdote, coram quo initum est, exhibeatur Episcopo illius scriptum documentum, cum nota loci, & temporis, testiumque, qui celebrationi interfuerunt. Vestrum erit postea diligenter incumbere, quod ad perennem gestæ rei memoriam præfatum documentum fideliter transcribatur in libro prorsus distincto ab altero, in quo Matrimonia publice contracta de more adnotantur. Hujusmodi liber pro Matrimoniis secretis apposite compactus, clausus, & sigillis obsignatus, in vestra Episcopali Cancellaria caute erit custodiendus: & eo tantum casu resignari, & aperiri vestra accedente licentia patiemini, quo alia id genus Matrimonia describi oporteat, vel id sibi vindicet justitiæ administrandæ necessitas, vel demum aliquod quod documentum ab eo exposcant verum interesse habentes, quibus probationum aliunde petendarum non suppetit copia: sedulo tamen animadvertentes, quod, re absoluta, denuo claudatur, & sigillis, ut antea, obsignetur. Fides, seu attestationes clam celebrati Matrimonii a Parocho, vel Sacerdote, qui vices Parochi gessit, exarandæ, vobisque exhibendæ, transcribantur, in dicto libro, prout jacent de verbo ad verbum a persona a vobis deputanda, quæ apud omnes integritatis, probatique nominis luculentum habeat testimonium. Fides vero, & attestationes ipsæ in secretiori loco sartæ, tectæque a vobis serventur.

Quod si ex occulto hujusmodi Matrimonio prolem nasci contingat; eadem mundetur salutari aqua Baptismi in Ecclesia, in qua aliis infantibus hoc Sacramentum indistincte confertur. Et quia ad operiendum clam initum Matrimonium facile est in libro baptizatorum nullam fieri mentionem parentum, & eorum nomina consulto retineri: volumus, ac expresse mandamus, quod a patre baptizati, eoque defuncto, ab illius matre suscepta proles vobis denuncietur, dictaque denunciatio fiat vel immediate per parentes ipsos, vel per literas eorum charactere exaratas, vel per fide dignam personam ab ipsis parentibus designatam, ut certo, & clare vobis constet, quod proles tali loco, & tempore, est legitima, licet occulti Matrimonii fœdere procreata. Quæ sane omnia cum vobis innotuerint, ne illorum excidat memoria in libro fideliter describentur ab eo, cui facta a vobis est potestas adnotandi Matrimonia occulte celebrata. Liber, in quem baptizatorum, ac utriusque parentis nomina referentur, quamvis distingui debeat ab altero Matrimoniorum, eadem tamen diligentia, iisdemque cautelis in Cancellaria Episcopali clausus, & sigillis obsignatus, erit custodiendus prout librum Matrimoniorum caute custodiri supra mandavimus.

Quia vero nonnulli deesse non possunt, qui propriæ conscientiæ vocibus obsurdescant, & nostris hisce mandatis parere negligant; debita pœnarum districtione pro modo culpæ a vobis puniantur. Quinimmo cum satis nobis experientia compertum sit, in hujusmodi negotiis homines, in terram oculos declinantes ob humanos respectus, tardiores effici, & a recta agendi semita revocari: mandamus idcirco, Matrimonia occulta a vobis evulgari, & nota fieri, si certo vobis constiterit, ex aliquo Matrimonio occulto procreatam fuisse sobolem, & baptizatam suppressis parentum nominibus, nulla præstita vobis notitia, ut par erat, ab illius parentibus intra triginta dies a nativitate numerandos.

Ne autem contumaces, & inobedientes violatæ fidei, proditique secreti Pastores suos insimulent, sedulo a vobis curandum est, ut a Parocho, vel alio Sacerdote pro secreta celebratione Matrimonii a vobis deputando, conjuges clare, & aperte moneantur, ea lege, & pacto illis permitti secreti Matrimonii celebrationem, ut soboles inde procreanda non solum regeneretur sacro Baptismate, sed post Baptisma denuncietur Episcopo cum nota loci, & temporis administrati Sacramenti, ac sincera indicatione parentum, a quibus ortum habuit, quemadmodum supra præmissum est: alioquin Matrimonium licet contractum data per Episcopum secreti fide, in lucem proferetur in gratiam filiorum, & propulsandam ab illis gravem, nulloque pacto ferendam jacturam. Volumus denique, ac mandamus fides, seu attestationes Matrimonii clam initi, & sobolis ex eo procreatæ, excerptas ex dictis libris, modo, quo dictum est, apud vos caute custodiendis, tantam promereri fidem, quantam sibi alii libri Parochiales Baptismatis, & Matrimonii vindicare consueverunt.

Hæc a vobis, Ven. Fratres, in hac temporum calamitate observari enixe præcipimus ad communem animarum salutem, & ad præsidium ecclesiasticæ disciplinæ, propter invalescentem hominum malitiam nova semper detrimenta vel patientis, vel reformidantis. Ceterum nostris hisce Literis sublata nolumus ea validiora remedia, quæ huic malo, in diem ingruenti, consona dignoscet prudentia vestra, ad pastorale officium cumulate obeundum. Vobis interea paternæ charitatis, & benevolentiæ testem, Apostolicam Benedictionem impertimur.

Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem die 17. Novembris 1741. Pontificatus nostri anno secundo.

DECRETUM I.

Contra sollicitantes, & complices peccati turpis.

Sacramentum pœnitentiæ, quam secundam post naufragium deperditæ gratiæ tabulam sancti Patres apte nuncuparunt, nos licet immerentes ad universi Dominici Gregis curam superna dispositione vocati omne studium, & pastoralem sollicitudinem adhibere tenemur, ne, quod post amissam Baptismi innocentiam datum est divina benignitate perfugium, per dæmonum fraudem,

& ho-

& hominum Dei beneficiis perverse ...ntium malitiam naufragis, ac miseris peccatoribus luctuosum evadat exitium; & quod in salutem, & curationem animarum a Deo, qui dives est in misericordia, institutum est, execrabili scelestorum quorumdam Sacerdotum improbitate in earum perniciem, atque interitum vertatur.

Dudum quidem a fel. rec. Gregorio Papa XV. Prædecessore nostro per suas literas in forma Brevium sub data Romæ apud S. Mariam Majorem die xxx. Augusti MDCXXII. Pontificatus sui anno secundo, sapienter provisum fuit contra quoscumque Sacerdotes audiendis Confessionibus deputatos ad turpia, & inhonesta solicitantes: & deinceps successivis temporibus ad earum literarum interpretationem, ac declarationem plura subinde a Congregatione Vener. Fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium sub die xi. mensis Februarii anno Domini MDCLXI. prodierunt decreta, & rec. mem. Alexandro PP. VII. pariter Prædecessore nostro in Congregatione Generali die xxiv. Septembr. MDCLXV. coram eo habita, inter alias ab evangelica veritate, & sanctorum Patrum doctrina alienas, & dissonas propositiones, sexta videlicet & septima, huc revocandæ, damnatæ, & prohibitæ fuerunt. Nos itaque mature perpendentes quanti momenti sit ad æternam animarum salutem ea ubique exacte observari, & quanti ad infirmas oves curandas & decorem S. Ecclesiæ Dei retinendum intersit, ne aliqui Sacerdotes Pœnitentiæ Sacramento nefarie abutentes pœnitentibus pro curatione vulnus, pro pane lapidem, pro pisce serpentem, pro medicina venenum porrigant; sed animo secum recolentes, se a Christo Domino Præsides, & Judices animarum constitutos, ea sanctitate, quæ sublimitati, ac dignitati muneris convenit, tam venerandum Sacramentum administrent motu proprio, & ex certa scientia, ac matura deliberatione nostra præfatas literas hujusmodi, ac omnia, & singula decreta prædicta ad illarum interpretationem, & declarationem emanata Apostolica auctoritate tenore præsentium approbamus, & confirmamus, illisque omnibus, & singulis inviolabilis Apostolicæ firmitatis robur adjicimus: atque etiam, quatenus opus sit, denuo committimus, & mandamus omnibus locorum Ordinariis omnium Regnorum, Provinciarum, civitatum, dominiorum, & locorum universi orbis Christiani in suis respective Diœcesibus, ut diligenter, omnique humano respectu postposito, inquirant, & procedant contra omnes, & singulos Sacerdotes, tam seculares, quam regulares quomodolibet exemptos, ac Sedi Apostolicæ immediate subjectos, quorumcumque Ordinum, Institutorum, Societatum, & Congregationum, & cujuscumque dignitatis, & præeminentiæ, aut quovis Privilegio, & Indulto munitos, *qui aliquem pœnitentem, quæcumque persona illa sit, vel in actu Sacramentalis Confessionis, vel ante, vel immediate post Confessionem, vel occasione, aut prætextu Confessionis, vel etiam extra occasionem Confessionis in Confessionali, sive in alio loco ad Confessiones audiendas destinato, aut electo simulatione audiendi ibidem Confessionem, ad inhonesta, & turpia solicitare, vel provocare, sive verbis, sive signis, sive nutibus, sive tactu, sive per scripturam, aut tunc, aut post legendam tentaverint, aut cum eis illicitos, & inhonestos sermones, vel tractatus temerario ausu habuerint*: & quos in aliquo ex hujusmodi nefariis excessibus culpabiles repererint, in eos pro criminum qualitate, & circumstantiis severe animadvertant per condignas pœnas juxta memoratam Gregorii Prædecessoris nostri Constitutionem, quam hic de verbo ad verbum pro inserta haberi volumus: dantes etiam, si opus sit, & rursus concedentes facultatem, ne delictum tam enorme, & Ecclesiæ Dei injuriosum remaneat ob probationum defectum impunitum, jam alias in præfata Constitutione tributam procedendi cum testibus etiam singularibus, dummodo præsumptiones, indicia, & alia adminicula concurrant.

„ Meminerint præterea omnes, & singuli Sacerdotes ad Confessiones audiendas constituti teneri se, ac obligari suos pœnitentes, quos noverint fuisse ab aliis, ut supra, solicitatos, sedulo monere juxta occurrentium casuum circumstantias de obligatione denunciandi locorum Ordinariis prædictis personam, quæ solicitationem commiserit, etiamsi Sacerdos sit, qui jurisdictione ad absolutionem valide impertiendam careat, aut solicitatio inter Confessarium, & pœnitentem mutua fuerit, sive solicitationi pœnitens consenserit, sive consensum minime præstiterit, vel longum tempus post ipsam solicitationem jam effluxerit, aut solicitatio a Confessario, non pro se ipso, sed pro alia persona peracta fuerit. Caveant insuper diligenter Confessarii, ne pœnitentibus, quos noverint jam ab alio solicitatos, Sacramentalem absolutionem impertiant, nisi prius denunciationem prædictam ad effectum perducentes delinquentem indicaverint competenti Judici, vel saltem se cum primum poterunt, delaturos spondeant, ac promittant.

„ Et quoniam improbi quidam homines repeRiuntur, qui vel odio, vel ira, vel alia indigna causa commoti, aliorum impiis suasionibus, aut promissis, aut blanditiis, aut minis, aut alio quovis modo incitati, tremendo Dei judicio posthabito, & Ecclesiæ auctoritate contemta, innoxios Sacerdotes apud ecclesiasticos Judices falso solicitationis insimulant: ut igitur tam nefaria audacia, & tam detestabile facinus metu magnitudinis pœnæ coerceatur, quæcumque persona, quæ execrabili hujusmodi flagitio se inquinaverit, vel per seipsum innocentes Confessarios impie calumniando, vel sceleste procurando, ut id ab aliis fiat, a quocumque Sacerdote quovis privilegio, auctoritate, & dignitate munito, præterquam a nobis, nostrisque successoribus, nisi in fine vitæ, & excepto mortis articulo, spe absolutionis obtinendæ, quam nobis, & successoribus prædictis reservamus, perpetuo careat.

Demum magnopere cupientes a Sacerdotalis Judicii, & Sacri tribunalis sanctitate omnem turpitudinis occasionem, & Sacramentorum contemtum, & Ecclesiæ injuriam longe summovere & tam exitiosa hujusmodi mala prorsus eliminare, & quantum in Domino possumus, animarum periculis occurrere, quas sacrilegi quidam dæmonis potius, quam Dei ministri, loco eas per Sacramentum Creatori suo, ac nostro reconciliandi, ma-

„ majori peccatorum mole onerantes in profundum iniquitatis barathrum nefarie submergunt, nonnullorum Venerabilium Fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium & aliquorum in Theologia Magistrorum consilio desuper adhibito, accedentibus quoque iteratis plurium Episcoporum supplicationibus, hac nostra in perpetuum valitura sanctione, quemadmodum a pluribus Episcopis per Synodales suas Constitutiones jam factum esse novimus & singulis Sacerdotibus, tam sæcularibus, quam regularibus cujuscumque Ordinis, ac dignitatis, tametsi alioquin ad Confessiones excipiendas approbatis & quovis Privilegio, & Indulto, etiam speciali expressione, & specialissima nota, & mentione digno suffultis, Auctoritate Apostolica, & nostræ potestatis plenitudine interdicimus, & prohibemus, ne aliquis eorum extra casum extremæ necessitatis, nimirum in ipsius mortis articulo, & deficiente tunc quocumque alio Sacerdote, qui Confessarii munus obire possit, Confessionem Sacramentalem personæ complicis in peccato turpi atque inhonesto contra sextum Decalogi præceptum commisso excipere audeat, sublata propterea illi ipso quacumque auctoritate, & jurisdictione ad qualemcumque personam ab hujusmodi culpa absolvendam, adeo quidem, ut absolutio, si quam impertierit, nulla, atque irrita omnino sit, tanquam impertita a Sacerdote, qui jurisdictione, ac facultate ad valide absolvendum necessaria privatus existit, quam ei, per præsentes has nostras, adimere intendimus: & nihilominus si quis Confessarius secus facere ausus fuerit, majoris quoque excommunicationis pœnam, a qua absolvendi potestatem nobis solis, nostrisque successoribus dumtaxat reservamus, ipso facto incurrat, declarantes etiam, & decernentes, quod nec etiam in vim cujuscumque Jubilæi, aut etiam Bullæ, quæ appellatur Cruciatæ sanctæ, aut alterius cujuslibet Indulti, Confessionem dicti complicis hujusmodi quisnam valeat excipere, eique sacramentalem absolutionem elargiri; cum ad hunc effectum, & in hoc casu nullus Confessarius, utpote qui in hujusmodi peccati, & pœnitentis genere jurisdictione, ut præfertur, careat, & absolvendi facultate a nobis privatus existat, habendus sit pro Confessario legitimo, & approbato. Non obstantibus Constitutionibus, & Ordinationibus Apostolicis, præsertim, quæ nuncupantur Cruciatæ sanctæ, vel Jubilæi universalis, & plenarii, nec non quibusvis Ecclesiarum, & Monasteriorum, & Ordinum quorumlibet, quorum ipsi Sacerdotes fuerint, etiam juramento, confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis; statutis, & consuetudinibus, privilegiis quoque, Indultis, & Literis Apostolicis sub quibuscumque tenoribus, & formis, ac cum quibusvis clausulis, & decretis, etiam motu proprio, aut alias quomodolibet concessis, etiam iteratis vicibus approbatis, & innovatis; quibus omnibus eorum tenores præsentibus pro expressis habentes hac vice dumtaxat specialiter, & expresse derogamus, ceterisque contrariis quibuscumque.

Volumus demum, ac præcipimus, ut omnes locorum Ordinarii, tam præsentes, quam futuri pro tempore existentes, in approbatione Confessariorum, tam prædictam constitutionem Gregorii Prædecessoris, quam præsentem hanc nostram ab omnibus Sacerdotibus approbandis attente legi, & accurate observari curent, moneantque eos in Domino, atque hortentur, ut sacrum Ministerium ipsorum fidei commissum summa animi innocentia, morum puritate, judicii integritate peragant, exhibeantque semetipsos, ut Ministros Christi, & dispensatores Mysteriorum Dei. Memores præterea sint, se locum tenere, ac vices obire summi, atque æterni Sacerdotis, qui sanctus, innocens, impollutus per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, ut emundaret conscientiam nostram ab operibus mortuis ad serviendum Deo viventi. Sedulo igitur studeant, diligenterque caveant, ne quærentibus, & pulsantibus eorum culpa cælum claudatur, ne deperditæ oves ad ovile Dominicum redire properantes eorum manibus ferarum dentibus dilaniandæ tradantur, ne prodigi filii egentes, & saucii, ad cælestem Patrem revertentes nefaria eorum improbitate gravioribus peccatorum vulneribus, dum adhuc in vita sunt, confodiantur.

Ut autem præsentes Literæ ad omnium notitiam facilius deveniant, & nemo illarum ignorantiam allegare valeat, volumus illas, seu earum exempla ad valvas Ecclesiæ Lateranensis, & Basilicæ Principis Apostolorum, nec non Cancellariæ Apostolicæ, Curiæque Generalis in Monte Citatorio, ac in Acie Campi Floræ de Urbe, ut moris est, affigi, & publicari, sicque publicatas, & affixas omnes, & singulos, quos illæ concernunt, perinde arctare, & afficere, ac si unicuique eorum nominatim, & personaliter intimatæ fuissent: utque ipsarum præsentium Literarum transumtis, seu exemplis, etiam impressis, manu alicujus Notarii publici subscriptis, & sigillo alicujus personæ in ecclesiastica dignitate constitutæ munitis eadem prorsus fides tam in judicio, quam extra illud, ubique adhibeatur, quæ ipsis præsentibus adhiberetur, si forent exhibitæ, vel ostensæ.

Nulli ergo omnino hominum liceat paginam hanc nostræ voluntatis, sanctionis, præcepti, mandati, & derogationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem Omnipotentis Dei, ac Beatorum Petri, & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem anno Incarnationis Dominicæ millesimo septingentesimo quadragesimo primo Kal. Junii Pontificatus nostri anno primo.

DECRETUM II.

Contra eosdem complices &c.

APostolici muneris partes in procuranda præcipue rerum sacrarum pura illibataque penitus administratione versari debere probe intelligentes, non modo, & assiduis hortationibus, & justa, ubi res postulat, legum severitate, ut

ab

ab ecclesiasticis quibusque Ministris sancta sancte tractentur, quantum cum Domino possumus, providere studemus, verum etiam leges ipsas, ne forte sinistris interpretationibus in alterutram extremam partem, aut immoderati rigoris, aut detestabilis laxitatis perperam detorqueantur, opportune communire ac roborare pro earumdem tuendo vigore, cum occasio poposcerit, non prætermittimus. Sane cum nos alias per quamdam nostram Constitutionem, cujus initium est, *Sacramentum pœnitentiæ*, anno Incarnationis Dominicæ millesimo septingentesimo quadragesimo primo Kalendas Junii Pontificatus nostri anno primo editam omnibus, & singulis Sacerdotibus tam secularibus, quam regularibus interdiximus, & prohibuimus, *ne aliquis eorum, extra casum extremæ necessitatis, nimirum in ipsius mortis articulo, & deficiente tunc quocumque alio Sacerdote, qui Confessarii munus obire possit*, Confessionem Sacramentalem personæ complicis in peccato turpi atque inhonesto, contra sextum Decalogi præceptum commisso, excipere auderet; itaut absolutio, si quam impertivisset, nulla, atque irrita omnino esset, tanquam impertita a Sacerdote, qui jurisdictione, & facultate ad valide absolvendum necessaria ipsi per nos vigore ejusdem Constitutionis adempta privatus existeret, & alias prout in memorata Constitutione, cujus tenorem præsentibus pro plene, & sufficienter expresso, & inserto haberi volumus, uberius dicitur contineri. Cum nos subinde super ea dictæ Constitutionis parte, quæ mortis articulum respicit, dubitationes quasdam exortas fuisse accepimus, quarum resolutionem privato cujusque judicio relinquendam, minime existimamus, ne lex incertis conjecturis, & opinionibus jactata in sensus a mente nostra alienos forsitan distrahatur, ejusque vigor paulatim langueat, atque enervetur: hinc est, quod nos omnem dubitandi rationem, quantum cum Domino possumus, de medio auferre cupientes, motu proprio, ac ex certa scientia, & matura deliberatione nostris, deque Apostolicæ potestatis plenitudine memoratam Constitutionem nostram cum omnibus, & singulis in ea contentis tenore præsentium quatenus opus sit, confirmamus, illamque integre, penitus, & omnino, atque ab aliis, ad quos spectat, & pro tempore quandocumque spectabit, inviolabiliter, & inconcusse observari præcipimus, & mandamus. Præterea habita super his cum Venerabili Fratre nostro Vincentio Episcopo Prænestino sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinali Petra nuncupato Pœnitentiario nostro majori, ac dilectis filiis Officii Pœnitentiariæ Apostolicæ Ministris, qui rem jussu nostro mature perpenderunt, deliberatione, motu, scientia, & potestatis plenitudine paribus, dicimus, ac declaramus eadem „ Constitutione singulis, ut supra, Sacerdotibus, quemadmodum „ interdictum non est in mortis articulo personam in prædicto turpi peccato complicem confitentem audire, atque ab hujusmodi quoque „ culpa rite contritam absolvere, deficiente tunc „ quocunque alio Sacerdote, qui Confessarii munus obire possit, ita interdici re ipsa, & prohiberi prædicto modo tunc audire, & absolvere, ut si alius aliquis Sacerdos non defuerit, „ etiamsi forte iste alius simplex tantummodo Sacerdos fuerit, sive alias ad confessiones audiendas non approbatus, possit nihilominus ipse Sacerdos simplex confessionem excipere ac absolutionem impertiri. Porro, si casus urgentis „ qualitas, & concurrentes circumstantiæ, quæ „ vitari non possint, ejusmodi fuerint, ut alius „ Sacerdos ad audiendam constitutæ in dicto articulo personæ confessionem vocari, aut accedere sine gravi aliqua exoritura infamia, vel „ scandalo nequeat, tunc alium Sacerdotem perinde haberi, censerique posse, ac si revera „ abesset, atque deficeret, ac proinde in eo rerum statu non prohiberi socio criminis Sacerdoti absolutionem pœnitenti ab eo quoque crimine impertiri. Sciat autem complex ejusmodi Sacerdos, & serio animadvertat, fore se re „ ipsa coram Deo, qui irrideri non potest, reum „ gravis adversus prædictam nostram Constitutionem inobedientiæ, latisque in ea pœnis obnoxium, si prædictæ infamiæ, aut scandali pericula sibi ultro ipse confingat, ubi non sunt: „ imo intelligat, teneri se graviter hujusmodi pericula, quantum in se erit, antevertere, vel „ removere opportunis adhibitis mediis, unde „ fiat, ut alteri cuivis Sacerdoti locus pateat illius confessionis absque ullius infamia, vel scandalo audiendæ. Ita enim ipsum teneri vigore „ memoratæ nostræ Constitutionis declaramus, & „ nunc quoque ita ipsi faciendum esse districte „ mandamus, & præcipimus. Quod si idem Sacerdos aut quovis modo sese nulla gravi necessitate compulsus ingesserit, aut ubi infamiæ, „ vel scandali periculum timetur, si alterius Sacerdotis opera requirenda sit, ipse ad id periculum avertendum congrua media adhibere de „ industria neglexerit, atque ita personæ in dicto crimine complicis, eoque in articulo, ut „ præfertur, constitutæ Sacramentalem confessionem excipere, ab eoque crimine absolutionem „ largiri nulla, sicut præmittitur, necessaria causa cogente præsumpserit, quamvis hujusmodi „ absolutio valida futura sit, dummodo ex parte „ pœnitentis dispositiones a Christo Domino ad „ Sacramenti pœnitentiæ valorem requisitæ non „ defuerint: (non intendimus autem pro formidando mortis articulo eidem Sacerdoti quantumvis indigno necessariam jurisdictionem auferre, ne hac ipsa occasione aliquis pereat): „ nihilominus Sacerdos ipse violatæ ausu ejusmodi temerario legis pœnas nequaquam effugiet; „ ac propterea latam in dicta Constitutione majorem excommunicationem, eodemque plane „ modo, quo ibidem decernitur, nobis, & huic „ sanctæ Sedi reservatam incurrat, prout illum „ eo ipso incurrere declaramus, volumus, atque „ statuimus. Non obstantibus omnibus, & singulis illis, quæ in præfata nostra Constitutione „ voluimus non obstare, ceterisque contrariis quibuscumque". Volumus autem, ut earumdem præsentium Literarum transumtis seu exemplis etiam impressis manu alicujus Notarii publici subscriptis, & sigillo personæ in ecclesiastica dignitate constitutæ munitis eadem prorsus fides in judicio, & extra illud ubique locorum habeatur, quæ haberetur ipsis præsentibus, si forent exhibitæ, vel ostensæ. Datum Romæ apud sanctam Mariam Majorem sub annulo Piscatoris die octava Februarii anno

anno millesimo septingentesimo quadragesimo quinto, Pontificatus nostri anno quinto.

DECRETUM III.

Contra sollicitantes, & Sacrificio Missæ abutentes.

IN Generali Congregatione sanctæ Romanæ, & universalis Inquisitionis habita in Palatio Apostolico Quirinali coram Sanctissimo Domino nostro Domino BENEDICTO Divina Providentia Papa XIV. & Eminentiss. ac Reverendiss. DD. S. R. E. Cardinalibus adversus hæreticam pravitatem Inquisitoribus Generalibus a Sancta Sede Apostolica specialiter deputatis.

Sanctissimus Dominus noster sollicite animadvertens, quam grave sit delictum illorum perditorum hominum, qui sacrosancto Missæ Sacrificio, ac salutaris pœnitentiæ Sacramento, ad animarum reparationem a Christo Domino institutis, in illarum perniciem, & damnationem abutuntur „ decrevit, quod in posterum Sacerdotes „ tam sæculares, quam regulares cujuscumque „ Ordinis, Instituti, Congregationis, & Societatis etiam de necessitate exprimendæ, vel in actu Sacramentalis Confessionis sive illius occasione, aut prætextu, ad turpia sollicitantes, „ vel Sacrificio Missæ abutentes ad sortilegia, „ præter pœnas Jure, & Apostolicis Constitutionibus, & signanter San. Mem. Sixti V. & Gregorii XV. contra eosdem inflictas perpetuam „ etiam inhabilitationem incurrant ad præfati Sacrificii celebrationem; quodque ejusmodi Decretum significetur singulis cujuscumque Ordinis Superioribus, ac Præpositis, ad hoc ut de illo, sicuti & de prædictis, aliisque Summorum Pontificum Constitutionibus juxta præscriptum in generali Decreto supremæ Inquisitionis die 15. Decembris 1633. semel saltem in anno, idest Feria sexta post octavam Assumptionis Beatæ Mariæ Virginis in publica Mensa, vel in Capitulo ad hoc specialiter convocato, ac insuper in quocumque Generali, vel Provinciali Capitulo, vel alio quovis nomine nuncupato Capitulari congressu suos subditos, ac Religiosos commonendos curet, ejusdemque commonitionis coram suprema Congregatione juratum testimonium exhibeant.

DECRETUM IV.

Contra Confessarios exquirentes nomen Complicis.

UBI primum de perversa quadam, & absurda praxi in Sacramento pœnitentiæ administrando apud nonnullos Confessarios in Portugalliæ, & Algarbiorum Regnis introduci cœpta, non sine animi nostri dolore, nuntium accepimus non levi aliquo incertoque rumore ad nos perlatum, sed ita gravibus, solidisque fundamentis innixum, ut prudentem omnino fidem de periculi cum veritate, tum magnitudine facerent; prætermittere non potuimus, quin continuo datis ad Venerabiles Fratres eorumdem Regnorum ac Ditionum Archiepiscopos & Episcopos Apostolicis nostris Literis, remedium nascenti malo quam promptissime adhiberemus. Earum vero Literarum die septima mensis Julii superioris anni millesimi septingentesimi quadragesimi quinti editarum, quas præsenti huic nostræ constitutioni inserendas existimamus, hic tenor erat.

„ Suprema omnino Ecclesiarum solicitudo, & „ divina Jesu Christi omnium Pastorum Principis, cujus vices plane immerentes gerimus, „ caritas assidue urget nos, ut pro commissa divinitus imbecillitati nostræ universi Dominici „ gregis cura semper advigilantes, periculis animarum, sicubi forte superimpenderint, per omnes Christiani Orbis populos ac nationes opportune, quantum cum Domino possumus, occurramus, atque iis præcipue Regnis, & locis „ peculiari quodam Apostolicæ nostræ caritatis „ studio, auctoritatisque providentia consulamus, „ in quibus cum fides, religio, pietas quam maxime floreant, callidus humani generis hostis „ nocere fidelibus dum aperto bello desperat, per „ insidias molitur, in Angelum scilicet sese lucis transfigurans, & ementita boni specie incautis illudens, qua ex arte non minora sæpe „ animarum detrimenta, quam ex aggressione „ manifesta, esse proventura nequissimus veterator confidit. In harum autem fraudum numero computamus, quod in florentissimis Portugalliæ, & Algarbiorum Regnis, & ditionibus, „ quibus vos Antistites summa cum Sacerdotalis „ virtutis vestræ commendatione præsidetis, & „ quibus pro singulari erga Catholicam Ecclesiam, atque Apostolicam hanc sanctam Sedem „ observantia meritæ debentur laudes, nuper evenisse non sine ingenti animi nostri dolore cognovimus “. Pervenit enim haud ita pridem ad aures nostras, nonnullos istarum partium Confessarios falsa zeli imagine seduci se passos, sed a zelo secundum scientiam longe aberrantes, perversam quamdam, & perniciosam praxim in audiendis Christifidelium confessionibus, & in saluberrimo pœnitentiæ Sacramento administrando, invehere atque introducere cœpisse, ut videlicet, si forte in pœnitentes incidissent socium criminis habentes, ab iisdem pœnitentibus socii hujusmodi, seu complicis nomen passim exquirerent; atque ad illud sibi revelandum non inducere modo suadendo conarentur; sed, quod detestabilius est, denuntiata quoque, nisi revelarent, absolutionis Sacramentalis negatione, prorsus adigerent, atque compellerent: immo etiam complicis ejusdem nedum nomen, sed habitationis insuper locum sibi exigerent designari. „ Quam illi quidem „ intolerandam imprudentiam tum procurandæ „ complicis correctionis aliorumque bonorum colligendorum specioso prætextu colorare, tum emendicatis quibusdam Doctorum opinionibus defendere non dubitarent; cum revera opiniones „ hujusmodi vel falsas, & erroneas sequendo, „ vel veras, & sanas male applicando, perniciem „ tam suis, quam pœnitentium animabus consciscerent; ac sese præterea plurium gravium damnorum, quæ inde facile consecuta fore prævidere debuerant, reos coram Deo æterno Judice constituerent. Et vero jam secuta fuisse „ multa ejusmodi damna infelici experientia compertum est: nec fieri potuit quin ea de causa, „ & oblocutiones, & scandala, & non Ministro-

„ rum

„ rum tantum, sed sacri etiam ipsius ministerii „ odium, & animorum ingens conturbatio in po„ pulo fideli exorta sint. Tristia nos hæc nuncia „ cum accepimus, simul audivimus, contra exi„ tialem hujusmodi abusum protinus justa indi„ gnatione pro munere suo commotos fuisse dile„ ctos Filios nostros S. R. E. Cardinales Nun„ num a Cunha in iisdem Portugalliæ, & Algar„ biorum Regnis Generalem Inquisitorem, & „ Thomam de Almeyda Patriarcham Lisbonen„ sem, atque utrumque solicite gliscenti malo „ compescendo, atque etiam eradicando adlabo„ rasse. Nos autem, ne in tam gravi animarum „ discrimine nulla ex parte Apostolico nostro Mi„ nisterio deesse videamur, neve mentem hac su„ per re nostram apud vos obscuram, & ambi„ guam esse sinamus; notum vobis esse volumus, memoratam superius praxim penitus reprobandam esse, eamdemque a nobis per præsentes nostras in forma Brevis Literis reprobari, atque damnari, tanquam scandalosam, & perniciosam, ac tam famæ proximorum, quam ipsi etiam Sacramento injuriosam, tendentemque ad sacrosancti sigilli Sacramentalis violationem, atque ab ejusdem pœnitentiæ Sacramenti tantopere proficuo, & necessario usu fideles abalienantem. „ Eapropter Ve„ nerabiles Fratres, quamquam de pastorali ve„ stra vigilantia nihil est, quod dubitemus: su„ premi tamen officii quoque nostri esse censemus „ alacritatem ipsam vestram hac mentis nostræ „ aperta significatione, & Apostolicis insuper hor„ tationibus nostris intentius acuere, & excita„ re, ut pro se quisque vestrum opportunioribus, „ quascumque prudentia suggesserit, initis ratio„ nibus, & efficacioribus quibusque juris reme„ diis, quoad opus fuerit, contra delinquentes „ Ministros adhibitis noxiam hujusmodi novita„ tem strenue insectemini, ac pene nascentem op„ primatis, neque patiamini traditis curæ vestræ „ ovibus ibi offendiculum parari, ubi salus a Chri„ sto posita est, ab eoque divinæ misericordiæ „ fonte illas averti, ac deterreri, ad quem ab „ eodem Redemptore nostro ad abluendas, deal„ bandasque in sanguine suo animas amantissime „ invitantur. Interea, dum a zelo vestro, ac „ prudentia luculentiora nobis certo pollicemur „ vestræ pietatis & observantiæ argumenta, Apo„ stolicam Benedictionem cum uberrima cælestium „ charismatum copia conjunctam vobis, Venera„ biles Fratres, ex animo impertimur. Volumus „ autem, ut præsentium transumtis, sive exem„ plis, etiam impressis, manu alicujus Notarii „ publici subscriptis, & sigillo personæ in digni„ tate ecclesiastica constitutæ munitis, eadem „ prorsus ubique fides adhibeatur, quæ præsenti„ bus adhiberetur, & adhiberi posset, si forent „ exhibitæ, vel ostensæ. Datum Romæ apud san„ ctam Mariam Majorem sub annulo Piscatoris „ die VII. mensis Julii MDCCLV. Pontificatus „ nostri anno quinto. *Cajetanus Amatus*.

Has porro nos Literas in forma Brevis tunc datas iterum præsentibus nostris confirmamus, & roboramus, easque ab omnibus, & singulis fideliter, exacteque observari injungimus, atque præcipimus.

„ Statuentes insuper, ac decernentes, ut qui„ cunque cujusvis status, gradus, conditionis, „ dignitatis, & ordinis, etiam speciali & indivi„ dua, ad effectum ut hisce nostris præsentibus „ comprehendantur, mentione & expressione di„ gni, ausus in posterum fuerit docere licitam „ esse hujusmodi praxim, prout ea in relato no„ stro Brevi exponitur ac reprobatur, vel scribe„ re, aut loqui præsumserit in ejusdem damnatæ „ praxis defensionem; vel ea, quæ in dicto Bre„ vi contra eandem praxim decreta sunt, impu„ gnare, aut in alienos sensus temere detorque„ re, seu interpretari, incidat ipso facto in ex„ communicationem, a qua non possit, præter„ quam in articulo mortis, ab alio quocumque „ etiam dignitate fulgente, vel auctoritate suf„ fulto, nisi a nobis, vel a pro tempore existen„ te Romano Pontifice, absolvi.

Et quia non modo cavendum est, ut, quæ sunt a nobis in præinsertis Literis decreta, ab omni impugnatione, contradictione, pravaque interpretatione salva sint, & immunia, verum etiam ne quis in Sacramenti Pœnitentiæ administratione ab eorum omnimoda observantia unquam recedat; idcirco omnibus & singulis Confessariis utriusque Cleri tam sæcularis, quam regularis, quantumvis exempti, & quacunque speciali & expressa mentione alias fortasse nominandi, graviter & districte, divini interminatione judicii, atque in virtute sanctæ obedientiæ, prohibemus „ ne, conformiter ad prædictam reprobatam pra„ xim pœnitentes, qui peccatum, seu crimen a„ liquod, cujus socium, aut socios habuerint, „ ipsis in Tribunali Pœnitentiæ confiteantur, in„ terrogare præsumant de nomine socii, seu com„ plicis, loco habitationis, vel aliis hujusmodi „ adjunctis, sive circumstantiis, expressionem ma„ gisque individuam ejusdem complicis manife„ stationem concernentibus; eidem pœnitenti, si „ manifestare renuerit, Sacramentalem absolutio„ nem denegando: alioquin noverint sese, ultra „ peccati lethalis incursum, suspensioni ab offi„ cio audiendarum confessionum, aliisque etiam „ gravioribus pœnis fore subjiciendos.

Præterea quoniam contra damnatum hujusmodi exitialem abusum, ne cum animarum pernicie radices agat, necesse ducimus modum, ac formam etiam in foro externo procedendi, & ultrices adversus reos pœnas imponendi, statuere, atque ordinare; omnesque super hoc exorituras, vel etiam jam exortas dissensiones componere, & penitus amputare; volumus, decernimus, ac declaramus „ quod docentes, ut supra, licitam esse praxim „ a nobis jam reprobatam, vel in ejusdem praxis „ defensionem scribentes, aut loquentes, vel e„ jusdem reprobationem in memorato nostro Bre„ vi contentam impugnantes, aut perverse inter„ pretantes, in Officio sanctæ Inquisitionis præ„ dictorum Regnorum atque ditionum severe pu„ niantur, & contra eos, & eorum quemlibet in „ eodem Officio procedatur, non minus ac contra „ illos ibidem procedi solet, qui asserunt, tra„ dunt, tuentur opiniones scandalosas, pernicio„ sas, & ut tales a Sede Apostolica rejectas, & „ condemnatas.

„ Similiter in eodem Officio procedendum erit „ & procedi volumus ac statuimus contra Con„ fessarios quoque, ut supra delinquentes, ac de „ nomine complicis pœnitentem interrogantes,

„ eidem-

,, eidemque pœnitenti, nisi illud sibi manifestet,
,, absolutionem denegantes. Dummodo tamen hu-
,, jusmodi interrogandi, ac denegandi actus tali-
,, bus circumstantiis conjunctus sit, ac convesti-
,, tus, quæ sic agentem Confessarium de adhæsio-
,, ne ad prædictam reprobatam praxim, tanquam
,, ad licitam, vel alio quovis modo de prava cre-
,, dulitate suspectum reddant.

Itaque contra prædictos omnes & singulos delinquentes tam sæculares, quam quorumvis etiam quomodolibet exemptorum, ac sedi Apostolicæ immediate subjectorum Ordinum, Institutorum, Societatum, & Congregationum regulares, cujuscumque dignitatis, ac præeminentiæ, aut quovis privilegio muniti existant, & quorum specialis & nominatim mentio facienda sit, prædictorum regnorum, ac ditionum Inquisitores, potestate a nobis tradita, & quatenus opus sit, præsentium tenore de novo concessa, prout in casus fidei, juxta sacrorum Canonum formam, nec non sancti Officii Inquisitionis hujusmodi constitutiones, privilegia, consuetudines, & decreta, diligenter inquirant, & procedant, & quos in aliquo ex hujusmodi excessibus culpabiles repererint, in eos, pro criminum qualitate, & circumstantiis, suspensionis ab officio confessiones audiendi, vel etiam ab executione Ordinum, privationis Beneficiorum, Dignitatum, ac perpetuæ inhabilitatis ad illa, nec non vocis activæ ac passivæ, si Regulares fuerint, aliasque pœnas decernant; omnes etiam, vel earum tantum aliquas, in perpetuum, vel ad tempus infligendo.

,, Quicumque vero alium quemlibet aliquo ex
,, supradictis modis deliquisse cognoverint, cum,
,, intra terminum dictum, in Edictis sancti Offi-
,, cii ejusmodi Inquisitioni præfigi solitum eidem
,, sancto Officio denunciare teneantur: alioquin
,, pœnas non denunciantibus per eadem Edicta
,, infligi consuetas incurrant. Verumtamen ab hu-
,, jusmodi onere denunciandi justis de causis exi-
,, mi volumus & eximimus personam ipsam pœ-
,, nitentem dumtaxat in causa propria, idest in
,, casu, quod suum peccatum confitens, a Con-
,, fessario adigatur ad sibi manifestandum nomen
,, complicis in eodem peccato: tunc enim pœni-
,, tentem hujusmodi ab obligatione eundem Con-
,, fessarium denunciandi liberamus. Sed quando
,, aliunde, quam ex propria, ut dictum est, con-
,, fessione, noverit Confessarium aliquo ex supe-
,, rius enumeratis, & sancto Officio denunciandis
,, modis deliquisse, tunc eum & ipse denunciare
,, ex ista aliunde habita notitia teneatur.

,, Quod si Confessarii de complicis nomine per-
,, peram interrogantis, absolutionemque, ni sibi
,, detegatur, denegantis actum contingat ejusmo-
,, di esse, ut, quamvis imprudens, & malus,
,, simplex tamen quidam, & nudus actus fuerit,
,, idest iis circumstantiis destitutus, quæ de pra-
,, va credulitate, vel de mala adhæsione ad pra-
,, xim in sæpe dicto nostro brevi reprobatam,
,, tanquam ad licitam, eundem confessarium su-
,, spectum reddant; tunc istiusmodi delictum,
,, neque denuntiationis oneri, neque sancti offi-
,, cii prædicti cognitioni subjectum erit; sed de
,, illo cognoscere, atque in delinquentem Con-
,, fessarium per suspensionem ab audiendis con-
,, fessionibus, vel alias canonicas, & legitimas
,, pœnas pro delicti modo animadvertere, ad lo-
,, corum Ordinarios in sua cujusque Diœcesi o-
,, mnino spectabit.

His igitur circa ordinem, formam, modumque contra ejusmodi delinquentes procedendi, ut præfertur, constitutis, ac suis unicuique Judici ecclesiastico juribus assignatis, & distributis; hanc vos deinceps regulam ab omnibus observari ac custodiri volumus, & mandamus, si quando talia delicta deprehendi contigerit, quæ tamen haud unquam posthac eventura in Domino confidimus, accedente insuper præclara inclytæ Lusitanæ nationis universæ erga sedem Apostolicam observantia & obedientia, nec non eximia tum istius sanctæ Inquisitionis Officii, tum cujusque loci Ordinariorum nunquam defutura vigilantia. Quapropter quæcumque aliter, quam præsentibus nostris decrevimus & constituimus, sive in Edictis præfati Officii Inquisitionis, sive in quibuslibet quorumvis Ordinariorum mandatis, aut pastoralibus Literis, vel decretis antehac statuta prodierunt, ea nos, quoniam post Apostolicam hanc a nobis propositam agendi, seu judicandi normam, minus necessaria fore censemus, desinere jam, & cessare, ac, veluti nunquam emanassent, omnem obligandi vim amittere, motu proprio & ex certa scientia, deque Apostolicæ potestatis plenitudine declaramus, statuimus, atque sancimus.

Decernentes easdem præinsertas, nec non præsentes nostras Literas, & in eis contenta quæcumque, etiam ex eo quod quicumque cujusvis status, gradus, ordinis, præeminentiæ, & dignitatis existant, seu alias speciali & individua mentione & expressione digni, in præmissis interesse habentes, seu habere quomodolibet prætendentes, illis non consenserint, nec ad ea vocati, citati, & auditi, neque causæ propter quas tum præinsertæ, tum præsentes emanaverint, sufficienter adductæ, verificatæ, & justificatæ fuerint, aut ex alia qualibet etiam privilegiata causa, colore, prætextu, & capite, de subreptionis, vel obreptionis, aut nullitatis vitio, seu intentionis nostræ, vel interesse habentium consensus, aliove quolibet defectu notari, impugnari, aut in controversiam vocari posse; sed ipsas præsentes, easdemque præfatas in forma Brevis Literas, firmas, validas, & efficaces existere & fore; suosque plenarios & integros effectus sortiri & obtinere, & ab omnibus & singulis præmissis, ad quos spectat, seu pro tempore spectabit, exacte, & inviolabiliter observari.

Sicque & non aliter in præmissis censeri, atque ita per quoscunque Judices ordinarios & delegatos, etiam S. R. E. Cardinales, & contra hæreticam pravitatem Generales Inquisitores, Legatos quoque de latere, & Apostolicæ Sedis nuntios; aliosve quoslibet quacunque auctoritate, potestate, & præeminentia fungentes & functuros, sublata eis, & eorum cuilibet aliter judicandi & interpretandi facultate, judicari & definiri debere, ac irritum & inane, si secus super has a quoquam scienter, vel ignoranter contigerit attentari.

Non obstantibus quibusvis Apostolicis, & in universalibus, sive provincialibus, aut Synodalibus Conciliis editis generalibus, sive specialibus Consitu-

stitutionibus, & Ordinationibus, Edictis quoque prædicti Inquisitionis Officii, & quorumcumque Ordinariorum, etiam Episcoporum & Metropolitanorum Mandatis, Literis Pastoralibus, sive decretis, nec non ejusdem Officii, & quarumcumque Ecclesiarum etiam Episcopalium & Metropolitanarum, & quorumcumque Ordinum, Congregationum, Religionum, & Institutorum, etiam Societatis JESU, aliisve quibusvis, etiam juramento, confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis statutis, stilis, usibus, & consuetudinibus; privilegiis quoque, indultis, & Literis Apostolicis eidem Inquisitionis Officio, illiusque Inquisitoribus, Commissariis, aliisque Officialibus, tum etiam Ecclesiis, eorumque Prælatis, Ordinibus, Congregationibus, Institutis, Societatibus, illarumque superioribus, & personis quibuslibet, sub quibusvis verborum tenoribus & formis, & cum quibuscumque etiam efficacissimis & insolitis derogationibus, clausulis, atque decretis, etiam motu, & Apostolicæ potestatis plenitudine similibus, seu ad quarumcumque personarum, etiam Regia, aliave qualibet mundana, vel ecclesiastica potestate fulgentium instantiam, vel alias quomodolibet in contrarium præmissorum concessis, confirmatis, & innovatis.

Quibus omnibus, & singulis, etiamsi pro illorum sufficienti derogatione, de illis, eorumque totis tenoribus specialis & individua, ac de verbo ad verbum, non autem per clausulas generales idem importantes, mentio, seu quævis alia expressio habenda, aut alia exquisita forma ad hoc servanda foret, tenores prædictos pro sufficienter, & de verbo ad verbum expressis & insertis, formasque hujusmodi pro plene & exacte observatis habentes, ad præmissorum effectum, hac vice dumtaxat specialiter & expresse derogamus. Volumus autem, ut earundem præsentium transumtis &c. Datum in Arce Gandulphi Albanensis Diœcesis anno Incarnationis Dominicæ millesimo septingentesimo quadragesimo sexto, quarto nonas Junii, Pontificatus nostri anno sexto.

DECRETUM V.

Super Oratoriis privatis.

CUM duo Nobiles Conjuges Diœcesis Marsicen. obtinuissent a Sede Apostolica Indultum pro celebratione Missæ in privato suæ domus Oratorio sic conceptum. „ Dilecte fili, & dilecta in „ Christo filia salutem, & Apostolicam Bene„dictionem. Spirituali consolationi vestræ, quan„tum cum Domino possumus, benigne consule„re, vosque spiritualibus favoribus, & gratiis „ prosequi volentes, & vestrum singulares perso„nas a quibusvis excommunicationis, suspensio„nis, & interdicti, aliisque ecclesiasticis senten„tiis, censuris, & pœnis a jure, vel ab homi„ne quavis occasione, vel causa latis, si qui„bus, quomodolibet innodatæ existunt, ad effe„ctum præsentium dumtaxat consequendum harum „ serie absolventes, & absolutas fore censentes, „ supplicationibus vestro nomine nobis super hoc „ humiliter porrectis inclinati, vobis, qui (ut „ asseritis) locorum Gallichii, & Messanelli Mar„sicen., seu alterius Diœcesis Jurisdictionem „ temporalem in illis, seu eorum altero exercen. „ Baro, & Baronissa respective existitis, ut in „ privatis domorum vestræ habitationis in Civi„tate, & Diœcesi Marsicen. existen. Oratoriis „ ad hoc decenter muro extructis, & ornatis, „ seu extruendis, & ornandis, ab omnibus do„mesticis usibus liberis, per Ordinarium loci„orius visitandis, & approbandis, ac de ipsius „ Ordinarii licentia ejus arbitrio duratura, unam „ Missam pro unoquoque die, dummodo in eis„dem domibus celebrandi licentia, quæ adhuc „ duret, alteri concessa non fuerit, per quem„cumque Sacerdotem ab eodem Ordinario ap„probatum sæcularem, seu de superiorum suo„rum licentia regularem, sine tamen quorum„cumque Jurium Parochialium præjudicio, ac „ Paschatis Resurrectionis, Pentecostes, & Na„tivitatis Domini Nostri Jesu Christi, aliisque „ solemnioribus anni festis diebus exceptis, in „ vestra, ac natorum, consanguineorum, & affi„nium in eadem domo vobiscum insimul habi„tan., familiæque, & quoad Oratoria ruri exi„stentia, etiam in hospitum nobilium, vestro„rumque præsentia celebrari facere, libere, & „ licite possitis, & valeatis, ac vestrum quilibet „ possit, & valeat, auctoritate Apostolica tenore „ præsentium concedimus & indulgemus: non ob„stantibus Constitutionibus, & Ordinationibus A„postolicis, cæterisque contrariis quibuscumque. „ Volumus autem, quod familiares servitiis ve„stris tempore dictæ Missæ actu non necessarii ibi„dem Missæ hujusmodi interessentes ab obligatio„ne audiendi Missam in Ecclesia diebus festis de „ præcepto minime liberi censeantur. Datum Ro„mæ apud Sanctam Mariam Majorem sub annu„lo Piscatoris die 12. Februarii 1739. Cumque exorta esset dubitatio, an ex vi hujusmodi indulti liceret Missam celebrari in privato Oratorio, etiam sine præsentia alterutrius ex dictis Conjugibus, in quos Indulti concessio directa erat, cui quidem dubitationi locum dedit opinio nonnullorum Doctorum pro affirmativa, & negativa respective sententia inter se certantium, sacra Congr. Concilii, ad quam hujus quæstionis resolutio delata fuit, die tertia Dec. 1740. censuit: NON LICERE; deinde vero Sanctissimus Dominus noster reprobata contraria Doctorum sententia, prædictam sacræ Congregationis resolutionem nedum approbavit, verum etiam præsenti Decreto publice evulgando voluit omnibus notum fieri, non posse vigore similis Indulti celebrari Missam in privatis Oratoriis, quando eidem Missæ actu non interfuit aliquis ex iis, quibus principaliter Indultum concessum est; Indultum vero principaliter concessum intelligi iis tantum, quibus Brevis dirigitur, nimirum personis illis quæ a tergo ejusdem Brevis proprio nomine nuncupantur, adeout sine præsentia alicujus ex dictis personis minime liceat Missæ Sacrificium peragi, etiamsi præsens sit aliquis sive ex filiis, sive ex consanguineis, sive ex affinibus, sive ex familiaribus, sive demum ex hospitibus nobilibus in eodem Brevi memoratis, quippe quibus nil aliud per ejusmodi Brevia conceditur, quam quod unusquisque eorum (dummodo, quod attinet ad familiares, juxta clausulam

lam in iisdem Brevibus insertam, non sit ex illis actu necessariis) assistens Missæ, quæ celebratur in Oratorio privato in præsentia alicujus ex personis a tergo Brevis proprio nomine nuncupatis, satisfaciat obligationi audiendi Missam diebus festis de præcepto. Sublata igitur, & proscripta quacumque minus germana interpretatione ejusmodi Brevium, & Indultorum in contrarium hactenus facta, SANCTITAS SUA ita declaravit, & servari omnino mandavit, districte præcipiens, ut omnes Episcopi, aliique locorum Ordinarii, etiam tanquam a Sede Apostolica Delegati executioni, & observantiæ hujus Decreti diligenter incumbant per Canonicas pœnas contra inobedientes eorum arbitrio constituendas.

DECRETUM VI.

Super Clausura Monialium.

Salutare in Catholica Ecclesia institutum ab ipsa antiquitate susceptum, ac tanta cum sollicitudine & pastorali zelo custoditum, ut flos ille ecclesiastici germinis, decus atque ornamentum gratiæ spiritalis, læta indoles, laudis & honoris opus integrum atque incorruptum, Dei imago respondens ad sanctimoniam Domini, illustrior portio gregis Christi, sacræ Virgines, quarum, quo sublimior gloria est, major & cura est, intra Monasteriorum septa, & claustra vigili sollicitaque custodia servarentur, tam ante, quam post Tridentinæ Synodi Decreta Romani Pontifices Prædecessores nostri tot sanctissimis Legibus, & initis Apostolicæ providentiæ caritatisque consiliis communire & confirmare studuerunt; ut, quæ se Christo dicaverint, & a carnali concupiscentia recedentes, tam carne, quam mente se Deo voverint, consumment opus suum magno præmio destinatum. Quoniam autem, etsi providas hujusmodi Sanctiones Constitutionesque, si ea, qua decet, regularis disciplinæ observantia custodirentur, satis esse scimus, ut Virgines ea, quæ cælestis earumdem Sponsi Jesu Christi sunt, cogitantes, sint sanctæ & corpore, & spiritu; longa tamen experientia edocti, & assiduis Venerabilium Fratrum aliarum Ecclesiarum Antistitum querelis admoniti, supremas Apostolicæ auctoritatis providentiæque partes requiri „ ut abusibus quamplurimis ex nimia quorumcumque, aut sibi quocumque pacto arrogantium, aut prætendentium, aut obtendentium facultatem alias sibi quomodolibet sive a jure, sive ab homine concessam, vel demandatorum munerum ratione debitam esse, ut sive ipsi, sive alii ingredi clausuram Monialium, aut ipsæ Moniales e clausura ob quascumque etiam non legitimas causas egredi, & extra clausuram hujusmodi commorari possint, licentiam concedendi indulgentia sensim invectis opportune occurratur: Hinc est, quod nos pro suprema omnium Christifidelium procuratione imbecillitati nostræ in universalis Orthodoxæ Ecclesiæ regimine divinitus imposita opportunum abusibus hujusmodi remedium, quantum cum Domino possumus, adhibere satagentes, auctoritate Apostolica, tenore præsentium omnes & singulas Constitutiones a Romanis Pontificibus Prædecessoribus nostris tam ante, quam post Concilii Tridentini Decreta super clausura Monialium editas renovamus, & confirmamus, nec non imposterum ab omnibus & singulis, ad quos spectat, & in futurum spectabit sub iisdem pœnis in Constitutionibus eorumdem Prædecessorum nostrorum Romanorum Pontificum, & Decretis Concilii Tridentini præfati contentis inviolabiliter observandas esse statuimus, decernimus, præcipimus atque mandamus.

Præterea motu proprio, & ex certa scientia, ac matura deliberatione nostris, deque Apostolicæ potestatis plenitudine earumdem præsentium tenore *omnia, & singula indulta*, privilegia, prærogativas, facultates, licentias, & quocumque alio pacto nuncupatas concessiones omnibus & singulis *quibuscumque ecclesiasticis* personis, quacunque auctoritate, dignitate, honore, præeminentia, ac jurisdictione fungentibus, etiam Venerabilibus Fratribus nostris sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus, sive singulis, sive eorundem Cardinalium Congregationibus, etiam de Latere Legatis, sive qui Provinciis, & Legationibus Status nostri ecclesiastici pro tempore præsunt, sive quos ad Clarissimos in Christo filios nostros Romanorum Regem in Imperatorem pro tempore eligendum, vel electum, Reges & Reginas illustres, aliasque summas potestates, prout rerum conditio postulaverit, mitti & ablegari contigerit; sive qui, licet aliarum insignium Ecclesiarum Antistites, tamen tanquam Apostolicæ hujus S. Sedis Legati de Latere alias nuncupati & habiti sunt, & fortasse habentur, aut haberi, & esse prætendunt, & in posterum habendi sunt; sive Ordinarii, sive Extraordinarii nostri, & ejusdem Apostolicæ Sedis ubicumque, etiam apud ipsos Imperatorem & Reges ac summas Potestates Nuntii, sive Inter-Nuntii resident „ (exceptis duntaxat „ locorum Ordinariis, iisque omnibus superioribus, quibus tanquam Ordinarii, & ordinaria „ jurisdictione utentibus Monialium Monasteria „ subjecta & addicta sunt in casibus tamen necessariis, & servatis aliis de jure servandis, & „ non aliter omnino) ac demum quibuscumque aliis quocunque nomine, & expressione nuncupatis personis quocumque tempore a quibusvis, etiam ab ipsis Romanis Pontificibus Prædecessoribus nostris quacumque de causa, occasione, titulo, colore & prætextu per quascunque Apostolicas sive in simili forma Brevis, sive sub Plumbo expeditas Literas sub quibuscunque verborum formis facta, data, concessa, & impertita, sive factas, datas, concessas, & impertitas super hujusmodi ingressu *revocamus*, *abolemus*, *annullamus atque irritamus*; nec non a datarum earundem præsentium die revocata, abolita, annullata, & irrita, ac nullius prorsus momenti, ac vigoris esse & fore, neminique cuilibet quocumque tempore suffragari; ac quemlibet omnium antedictorum, etiam speciali mentione dignorum, quacumque facultate hujusmodi sive pro se, sive pro aliis temere uti audentem, ipso facto absque ulla alia declaratione pœnas & ecclesiasticas censuras contra violantes Clausuram Monialium inflictas, a quibus, præterquam a nobis & pro tempore

pore existente Romano Pontifice, nisi in mortis articulo, absolvi possit, incurrere & incursum esse; licentiamque hujusmodi concessam nullo modo suffragari, atque nullius momenti, perinde ac si minime concessa fuisset, ipso facto fore, & haberi, ac pœnas & censuras ecclesiasticas ipso etiam facto, ut præmittitur, per contrafacientem incurri & incursas esse, statuimus, decernimus ac declaramus. Decernentes easdem præsentes Literas, & in eis contenta quæcumque etiam ex eo, quod quæcumque in præmissis interesse habentes, seu habere quomodolibet prætendentes cujusvis status, gradus, ordinis, præeminentiæ & dignitatis existant, seu alia specifica & individua mentione & expressione digni illis non consenserint, nec ad eas vocati, citati & auditi, causæque, propter quas præsentes emanarint, sufficienter adductæ, verificatæ, & justificatæ non fuerint, aut ex alia qualibet etiam quantumvis juridica & privilegiata causa, colore, prætextu & capite, etiam in corpore juris clauso, etiam enormis enormissimæ & totalis læsionis nullo unquam tempore de subreptionis, vel obreptionis, aut nullitatis vitio, aut intentionis nostræ, vel interesse habentium consensu, aliove quomodolibet, etiam quantumvis magno, & substantiali, ac incogitato, & inexcogitabili individuamque expressionem requirente defectu notari, impugnari, infringi, retractari, in controversiam vocari, aut ad terminos juris reduci, seu adversus illas aperitionis oris, restitutionis in integrum, aliudve quodcumque juris, facti, vel gratiæ remedium intentari, vel impetrari, aut impetrato, seu etiam motu, scientia & potestatis plenitudine paribus concesso vel emanato quempiam in judicio, vel extra illud uti, seu se juvare alio modo posse, sed ipsas præsentes Literas semper firmas, validas & efficaces existere & fore, suosque plenarios & integros effectus sortiri & obtinere, ac ab illis, ad quos spectat, & pro tempore quandocumque spectabit, inviolabiliter & inconcusse observari: sicque, & non aliter in præmissis per quoscumque Judices ordinarios & delegatos, etiam Causarum Palatii Apostolici Auditores, ac Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales etiam de Latere Legatos, & Sedis prædictæ Nuntios, aliosve quoslibet quacumque præminentia & potestate fungentes & functuros sublata eis & eorum cuilibet quavis aliter judicandi & interpretandi facultate & auctoritate, judicari & definiri debere, ac irritum & inane, si secus super his a quopiam quavis auctoritate scienter, vel ignoranter contigerit attentari. Non obstantibus præmissis, ac, quatenus opus sit nostra & Cancellariæ Apostolicæ Regula *de jure quæsito non tollendo*, aliisque Constitutionibus Apostolicis; necnon quibusvis etiam juramento, confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis statutis & consuetudinibus, ac usibus & stylis, etiam immemorabilibus; privilegiis quoque, indultis & Literis Apostolicis prædictis, aliisque quibuslibet personis etiam quacunque ecclesiastica vel mundana dignitate fulgentibus, & alias quomodolibet qualificatis, ac specialem expressionem requirentibus sub quibuscunque verborum tenoribus & formis, ac cum quibusvis etiam derogatoriarum derogatoriis aliisque efficacioribus, efficacissimis & insolitis clausulis, ac irritantibus, & aliis decretis, etiam motu, scientia, & potestatis plenitudine similibus, ac consistorialiter, & alias quomodolibet in contrarium præmissorum concessis, editis, factis ac pluries iteratis; & quantiscumque vicibus approbatis, confirmatis & innovatis. Quibus omnibus & singulis, etiamsi pro illorum sufficienti derogatione de illis, eorumque totis tenoribus specialis, specifica, expressa & individua; ac de verbo ad verbum, non autem per clausulas generales idem importantes mentio, seu quævis alia exquisita forma ad hoc servanda foret, tenores hujusmodi, ac si de verbo ad verbum, nihil penitus omisso, & in illis tradita, observata, exprimerentur, & insererentur, præsentibus pro plene & sufficienter expressis & insertis habentes, illis alias in suo robore permansuris, ad præmissorum effectum ac vice dumtaxat specialiter & expresse derogamus, ac derogatum esse volumus, cæterisque contrariis quibuscumque. Volumus autem ut earundem præsentium Literarum transumtis &c. Datum Romæ ap. S. Mariam Majorem sub annulo Piscatoris die tertia Januarii millesimo septingentesimo quadragesimo secundo Pontificatus nostri anno secundo.

DECRETUM VII.

Super Clausura Religiosorum.

Regularis disciplinæ observantiam ante etiam, quam & generalium ac particularium alicujus nationis, aut Provinciæ Conciliorum decretis confirmaretur, & Romanorum Pontificum Prædecessorum nostrorum legibus sanctionibusque præscriberetur, quoad vetitum mulieribus quibuscumque, etiam consanguineis intra quorumcumque religiosorum virorum clausuram ingressum tam integerrime custoditam fuisse constat, ut, nedum feminis quibuscumque, sed masculis quoque, non tam ad Monasteriorum claustra seu septa, quam ad ipsa eorumdem Monasteriorum Oratoria, & Ecclesias nullus patuerit aditus, & accessus; quin imo sub gravissimis pœnis fuerit interdictus; ne scilicet, ut inquit S. Gregorius PP. I. Prædecessor noster, in servorum Dei secessibus occasio præbeatur popularibus conventibus, & simpliciores ex hoc animas plerumque, quod absit, in scandalum trahat. Hujusmodi autem regularis disciplinæ observantia, etsi pro temporum varietate ac necessitate tot tantasque subiit vices, ut iidem Prædecessores nostri aditum & accessum ad publicas Monasteriorum Ecclesias dumtaxat sive masculis, sive feminis Sacrosanctum Missæ Sacrificium audiendi, prædicationibus verbi Dei interessendi, & Sacramentum sanctissimæ Eucharistiæ sumendi, ac peccata sua confitendi causa, sine tamen Parochorum præjudicio, interdum concesserint; vicissim tamen ipsi Prædecessores nostri tam ante Concilii Tridentini decreta, quam post eorumdem decretorum promulgationem denuntiationemque providis saluberrimisque constitutionibus ordinationibusque sub pœna etiam excommunicationis latæ sententiæ feminis quibuscumque aditum ingressumque hujusmodi intra Monasteriorum clausuram interdixerunt. „ Quoniam autem, sicut dolentes accepimus,

„ alii

„ alii quidem Apostolicas leges ac præcepta hujusmodi vel ausu temerario parvipendentes, vel ad eorum arbitrium interpretantes, feminis quibuscumque aditum ingressumque tam manifeste ac tanta solemnitate vetitum permittunt; alii vero privilegia, indulta, prærogativas, facultates, licentias, & alias quocunque pacto excogitatas concessiones sibi sive a jure, sive ab homine factas & impertitas, seu facta & impertita, ac quorumcumque munerum, dignitatum, ac præeminentiarum ratione debitas seu debita arrogantes, prætendentes, obtendentesque, feminas quaslibet intra Monasteriorum claustra, septa, cœnacula, cubicula, aliasque officinas aut admitti ac recipi sinunt, mandantque, aut una secum ducunt; alii denique sub pietatis ac religionis prætextu, cum supplicationes sive cum sanctissimo Eucharistiæ Sacramento, sive cum sacris Sanctorumque Reliquiis, Statuis, & Imaginibus per claustra, septa, & alia Monasteriorum loca de more, ut asserunt, habentur, sine ullo prorsus discrimine masculos & feminas supplicationes hujusmodi per eadem loca sequi & comitari licitum, quin imo, ut Indulgentias lucrari valeant, necessarium esse obtendunt. Hinc est, quod nos, qui, dum in minoribus essemus, quamplurimos hujusmodi abusus compertos habebamus, in hac sublimi sacrosancti Apostolatus specula constituti, non tam assiduis nonnullorum aliarum Ecclesiarum Antistitum documentis, quam justis etiam Superiorum, aliorumque virorum ex religiosis Ordinibus Dei honorem, & instituti sui disciplinam zelantium expostulationibus de antedictis similibusque abusibus in dies admonemur, ut opportunum ac salutare iisdem abusibus tollendis, quantum cum Domino possumus, remedium afferamus; auctoritate Apostolica, tenore præsentium primum quidem omnes, & singulas *Constitutiones* Sanctionesque a Romanis Pontificibus Prædecessoribus nostris tam ante, quam post Concilii Tridentini decreta super Clausura Monasteriorum quorumcumque religiosorum virorum editas *renovamus, & confirmamus*; nec non in posterum ab omnibus & singulis, ad quos spectat, & in futurum spectabit, sub iisdem pœnis in Constitutionibus Sanctionibusque eorumdem Prædecessorum nostrorum Romanorum Pontificum, & decretis ejusdem Concilii Tridentini contentis inviolabiliter observandas esse statuimus, decernimus, præcipimus, atque mandamus. Deinde motu proprio & ex certa scientia ac matura deliberatione nostris, deque Apostolicæ potestatis plenitudine earumdem præsentium tenore *omnia, & singula indulta*, privilegia, prærogativas, facultates, licentias, & quocumque alio pacto nuncupatas concessiones omnibus & singulis quibuscumque ecclesiasticis personis quacumque auctoritate, dignitate, honore, præeminentia ac jurisdictione fungentibus, etiam Venerabilibus Fratribus nostris S. R. E. Cardinalibus; sive singulis, sive eorumdem Cardinalium Congregationibus, etiam de Latere Legatis, sive qui Provinciis, & Legationibus Status nostri Ecclesiastici pro tempore eligendum, vel electum, Reges, & Reginas illustres, aliasque summas Potestates, prout rerum conditio postulaverit, mitti & ablegari contigerit; sive, qui, licet aliarum insignium Ecclesiarum Antistites, tamen tamquam Apostolicæ hujus S. Sedis Legati de Latere alias nuncupati & habiti sunt, & fortasse habentur, aut haberi & esse prætendunt, & in posterum habendi sunt: sive ordinarii, sive extraordinarii nostri, & ejusdem Apostolicæ Sedis ubicumque etiam ad ipsos Imperatorem, & Reges, ac summas Potestates Nuntii, sive Inter-Nuntii resident, ac demum quibuscumque aliis quocumque nomine & expressione nuncupatis personis quocumque tempore a quibusvis, etiam ab ipsis Romanis Pontificibus Prædecessoribus nostris quacumque de causa, occasione, titulo, colore, & prætextu per quascumque Apostolicas sive in simili forma Brevis, sive sub Plumbo expeditas literas sub quibuscumque verborum formis facta, data, concessa, & impertita, sive factas, datas, concessas & impertitas super hujusmodi accessu & ingressu *revocamus, abolemus, annullamus atque irritamus*, nec non a datarum earumdem præsentium die revocata, abolita, annullata & irrita, ac nullius prorsus momenti ac vigoris esse, & fore, neminique cuilibet quocumque tempore suffragari statuimus, decernimus, & declaramus; quemadmodum etiam statuimus, decernimus, & declaramus quemlibet, omnium antedictorum, etiam speciali mentione dignorum, quacumque facultate hujusmodi temere uti audentem, ipso facto absque ulla alia declaratione pœnas & ecclesiasticas censuras, a quibus, præterquam a nobis & pro tempore existente Romano Pontifice, nisi in mortis articulo, absolvi possit, incurrere & incursum esse, licentiamque hujusmodi cuicumque concessam nullo modo suffragari, atque nullius momenti perinde, ac si minime concessa fuisset, ipso facto fore, & haberi, ac pœnas & censuras ecclesiasticas ipso etiam facto, ut præmittitur, per contrafacientem incurri & incursas esse. Decernentes easdem præsentes literas, & in eis contenta quæcumque, etiam ex eo quod quicumque in præmissis interesse habentes, seu habere quomodolibet prætendentes cujusvis status, gradus, ordinis, præeminentiæ & dignitatis existant, seu alia specifica & individua mentione & expressione digni illis non consenserint, nec ad ea vocati, citati, & auditi, causæque propter quæ præsentes emanarint, sufficienter adductæ, verificatæ, & justificatæ non fuerint, aut ex alia qualibet etiam quantumvis juridica & privilegiata causa, colore, prætextu & capite, etiam in corpore juris clauso, etiam enormis enormissimæ & totalis læsionis, nullo unquam tempore de subreptionis, vel obreptionis, aut nullitatis vitio, aut intentionis nostræ, vel interesse habentium consensus, aliove quomodolibet, etiam quantumvis magno & substantiali, ac incogitato & inexcogitabili, individuamque expressionem requirente defectu notari, impugnari, infringi, retractari, in controversiam vocari, aut ad terminos juris reduci, seu adversus illas aperitionis oris, restitutionis in integrum, aliudve quodcumque juris, facti, vel gratiæ remedium intentari, vel impetrari, aut impetrato, seu etiam motu scientiæ & potestatis plenitudine paribus concesso vel emanato quempiam in judicio, vel extra illud uti, seu se ju-

vare ullo modo posse, sed ipsas præsentes literas semper firmas, validas, & efficaces existere & fore, suosque plenarios & integros effectus sortiri & obtinere, ac ab illis, ad quos spectat, & pro tempore quandocumque spectabit inviolabiliter & inconcusse observari; sicque & non aliter in præmissis per quoscumque Judices ordinarios & delegatos, etiam causarum Palatii Apostolici Auditores, ac S. R. E. Cardinales, etiam de Latere Legatos, & Sedis prædictæ Nuntios, aliosve quoslibet quacumque præeminentia, & potestate fungentes, & functuros, sublata eis, & eorum cuilibet quavis aliter judicandi & interpretandi facultate, & auctoritate, judicari & definiri debet, ac irritum & inane, si secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter, vel ignoranter contigerit attentari. Non obstantibus præmissis, ac quatenus opus sit, nostra, & Cancellariæ Apostolicæ regula de jure quæsito non tollendo, aliisque Constitutionibus & Ordinationibus Apostolicis, nec non quibusvis, etiam juramento, confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis statutis & consuetudinibus, ac usibus & stylis, etiam immemorabilibus, privilegiis quoque, indultis, & literis Apostolicis prædictis, aliisque quibuslibet personis, etiam quacumque Ecclesiastica, vel mundana dignitate fulgentibus, & alias quomodolibet qualificatis, ac specialem expressionem requirentibus sub quibuscumque verborum tenoribus & formis, ac cum quibusvis etiam derogatoriarum derogatoriis, aliisque efficacioribus, efficacissimis, & insolitis clausulis, irritantibusque, & aliis decretis, etiam motu, scientia & potestatis plenitudine similibus, ac consistorialiter, & alias quomodolibet in contrarium præmissorum concessis, editis, factis, ac pluries iteratis, & quantiscumque vicibus approbatis, confirmatis & innovatis. Quibus omnibus & singulis, etiamsi pro illorum sufficienti derogatione de illis, eorumque totis tenoribus specialis, specifica, expressa & individua, ac de verbo ad verbum, non autem per clausulas generales idem importantes mentio, seu quævis alia expressio habenda, aut aliqua alia exquisita forma ad hoc servanda foret, tenores hujusmodi, ac si de verbo ad verbum, nihil penitus omisso, & forma in illis tradita observata exprimerentur, & insererentur præsentibus pro plene & sufficienter expressis & insertis habentes, illis alias in suo robore permansuris, ad præmissorum effectum hac vice dumtaxat specialiter & expresse derogamus ac derogatum esse volumus; cæterisque contrariis quibuscumque. „ Cæterum per præsentes non in-
„ tendimus derogatum esse iis concessionibus, quæ
„ ad favorem quarumcumque Nobilium femina-
„ rum ex eo, quod sive earumdem majores, ac
„ pro tempore existentes de familia fuerint & ha-
„ beantur Fundatores, vel insignes Benefactores
„ illius Monasterii, intra cujus claustra vel septa
„ feminas etiam de familia ingredi vel conces-
„ sum, vel cautum esse sibi voluerunt, & de con-
„ cessione hujusmodi confirmationem ab Aposto-
„ lica hac Sancta Sede obtinuerunt; sive feminæ
„ hujusmodi sint consanguineæ & Affines eorum,
„ qui sunt Domini in temporalibus locorum, in
„ quibus Monasteria sita reperiuntur, & quacum-
„ que legitima tituli vel consuetudinis causa &
„ occasione ingressu hujusmodi de præsenti gau-
„ dent, factæ & impertitæ fuerunt; dummodo
„ concessiones hujusmodi per Apostolicas in simi-
„ li forma Brevis, vel sub plumbo desuper ex-
„ peditas literas dumtaxat, & non aliter omnino
„ factas & impertitas fuisse prius Ordinariis lo-
„ corum, Antistitibus, vel Præsulibus per legiti-
„ ma & authentica documenta constare fecerint;
„ & dummodo nec vagandi, nec otiandi, nec co-
„ medendi cœnandique, nec per ambulacra, cu-
„ bicula, cœnacula, aliaque loca & officinas discur-
„ rendi causa, sed ad Ecclesias accedendi, Sa-
„ crosanctum Missæ Sacrificium audiendi, alia-
„ que erga Deum pietatis officia & opera exer-
„ cendi studio ingrediantur; & dummodo de ea-
„ rum adventu & ingressu interdiu & opportune
„ faciendo superiores pro tempore existentes cer-
„ tiores fiant, ad hoc, ut absque fratrum incom-
„ modo & offensione, recto tramite ad Ecclesiam
„ pergatur, & alia de jure servanda serventur.
Volumus autem, ut earumdem præsentium literarum transumtis, &c. Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem sub annulo Piscatoris die tertia Januarii millesimo septingentesimo quadragesimo secundo Pontificatus nostri anno secundo.

DECRETUM VIII.

Super Matrimoniis Hæreticorum.

MAtrimonia, quæ in locis fœderatorum ordinum dominio in Belgio subjectis iniri solent, sive inter Hæreticos ex utraque parte; sive inter Hæreticum ex una parte Virum, & Catholicam fœminam ex alia, aut viceversa, non servata forma a Sacro Tridentino Concilio præscripta, utrum valida habenda sint, nec ne, diu multumque disceptatum est, animis hominum, ac sententiis in diversa distractis: id quod satis uberem anxietatis, ac periculorum sementem per multos annos subministravit, quum præsertim Episcopi, Parochi, atque illarum Regionum Missionarii nihil certi hac super se haberent, nihil vero inconsulta Sancta Sede auderent statuere, ac declarare. Cum autem proxime evolutis annis in tam ancipiti, gravique causa Apostolicæ Sedis judicium vehementius exposceretur, urgeretque id imprimis vigilantissimus Iprensis Episcopus, dum pro debiti Officii sui, & sua erga Beati Petri Cathedram observantia de Ecclesiæ sibi concreditæ statu ad Romanum Pontificem referebat, ponendumque omnino esse tam prolixæ dubitationi finem gravissimis verbis, ac rationibus persuaderet: Clemens XII, id temporis Romanus Pontifex, qui rei gravitatem, quanti oportebat, æstimaret, Sacræ Congregationi Eminentiss. Cardinalium Concilii Tridentini Interpretum in mandatis dedit, ut de tota controversia diligenter more suo cognosceret. In re itaque tanti momenti volens eadem Sacra Congregatio quam accuratissime procedere commissæ sibi cognitionis initium ab exquisitis aliorumque quoque Belgii Episcoporum relationibus, atque Sententiis, quas desuper explorari fategit, petendum duxit, eodemque tempore audire voluit præstantes aliquot hujus Almæ Urbis Theo-

Theologos, quibus injunxit, ut rem totam ea, qua decet, maturitate discuterent, suamque opinionem proferrent. At dum hæc maxime agerentur, supersedendum per aliquot menses fuit ab istiusmodi causæ expeditione propter viduitatem, quæ intercidit Romanæ Ecclesiæ, donec ad Summum Pontificatum feliciter evectus Sanctissimus D. N. BENEDICTUS XIV. inter primas Regiminis sui curas, causæ hujus cognitionem repeti jussit a memorata Sacra Congregatione Concilii, quam voluit coram se haberi, ut, auditis Eminentissimorum Patrum Sententiis, ipse demum quid hac in re tenendum foret, supremo suo pronuntiaret oraculo. Cum igitur Congregatio præfata sub die 13. Maji currentis anni 1741. coram Sanctitate sua fuerit habita, idem Sanctissimus D. N. spatio aliquo temporis ad rem secum expendendam accepto, hanc super declarationem, & instructionem exarari præcepit, qua, veluti certa regula, ac norma, omnes Belgii Antistites, Parochi, earumque Regionum Missionarii, & Vicarii Apostolici deinceps in hujusmodi negotiis uti debeant.

Primo scilicet, quod attinet ad Matrimonia ab Hæreticis inter se in locis fœderatorum Ordinum dominio subjectis celebrata, non servata forma per Tridentinum præscripta, licet Sanctitas sua non ignoret, alias in casibus quibusdam particularibus, & attentis tunc expositis circumstantiis, Sacram Congregationem Concilii pro eorum invaliditate respondisse, æque tamen compertum habens nihil adhuc generatim, & universe super ejusmodi Matrimoniis fuisse ab Apostolica Sede definitum, & alioquin oportere omnino ad consulendum universis fidelibus in iis locis degentibus, & plura avertenda gravissima incommoda, quod generaliter de hisce Matrimoniis sentiendum sit, declarare, negotio mature perpenso, omnibusque rationum momentis hinc inde sedulo libratis, declaravit, statuitque Matrimonia in dictis fœderatis Belgii Provinciis inter Hæreticos usque modo contracta, quæque imposterum contrahentur, etiamsi forma a Tridentino præscripta non fuerit in iis celebrandis servata, dummodo aliud non obstiterit canonicum impedimentum, pro validis habenda esse; adeoque si contingat, utrumque Conjugem ad Catholicæ Ecclesiæ sinum se recipere, eodem, quo antea, conjugali vinculo ipsos omnino teneri, etiamsi mutuus consensus coram Parocho Catholico ab eis non renovetur; sin autem unus tantum ex Conjugibus sive masculus, sive fœmina convertatur, neutrum posse, quamdiu alter superstes erit, ad alias nuptias transire.

Quod vero spectat ad ea Conjugia, quæ pariter in iisdem fœderatis Belgii Provinciis, absque forma a Tridentino statuta contrahuntur a Catholicis cum Hæreticis, sive Catholicus Vir hæreticam fœminam in Matrimonium ducat, sive Catholica fœmina Hæretico Viro nubat, dolens imprimis quam maxime Sanctitas sua, eos esse inter Catholicos, qui insano amore turpiter dementati ab hisce detestabilibus Connubiis, quæ S. Mater Ecclesia perpetuo damnavit, atque interdixit, ex animo non abhorrent, & prorsus sibi abstinendum non ducunt, laudansque magnopere zelum illorum Antistitum, qui severioribus propositis spiritualibus pœnis Catholicos coercere student, ne sacrilego hoc vinculo sese Hæreticis conjungant, Episcopos omnes, Vicarios Apostolicos, Parochos, Missionarios, & alios quoscumque Dei, & Ecclesiæ fideles Ministros in iis Partibus degentes serio, graviterque hortatur, & monet, ut Catholicos utriusque sexus ab hujusmodi nuptiis in propriarum animarum perniciem ineundis, quantum possint, absterreant, easdemque Nuptias omni meliori modo intervertere, atque efficaciter impedire satagant. At, si forte aliquod hujus generis Matrimonium, Tridentini forma non servata, ibidem contractum jam sit, aut imposterum (quod Deus avertat) contrahi contingat, declarat Sanctitas Sua, Matrimonium hujusmodi, alio non concurrente canonico impedimento, validum habendum esse, & neutrum ex Conjugibus, donec alter eorum supervixerit, ullatenus posse sub obtentu dictæ formæ non servatæ novum Matrimonium ire; id vero debere sibi potissimo in animum inducere Conjugem Catholicum sive Virum, sive Fœminam, ut pro gravissimo scelere, quod admisit, pœnitentiam agat, ac veniam a Deo precetur, coneturque pro viribus alterum Conjugem a vera fide deerrantem ad gremium Catholicæ Ecclesiæ pertrahere, ejusque animam lucrari, quod porro ad veniam de patrato crimine impetrandam opportunissimum foret, sciens de cetero, ut mox dictum est, se istius Matrimonii vinculo perpetuo ligatum iri.

Ad hæc declarat Sanctitas Sua, ut quidquid hactenus sancitum, dictumque est de Matrimoniis sive ab Hæreticis inter se, sive inter Catholicos, & Hæreticos initis in locis fœderatorum Ordinum dominio in Belgio subjectis, sancitum, dictumque intelligatur etiam de similibus Matrimoniis extra fines Dominii eorumdem fœderatorum Ordinum contractis ab iis, qui addicti sunt Legionibus, seu militaribus copiis, quæ ab iisdem fœderatis Ordinibus transmitti solent ad custodiendas, muniendasque Arces conterminas, vulgo dictas *di Barriera*; ita quidem, ut Matrimonia ibi præter Tridentini formam, sive inter Hæreticos utrinque, sive inter Catholicos, & Hæreticos inita valorem suum obtineant, dummodo uterque Conjux ad easdem copias, sive Legiones pertineat; & hanc declarationem vult Sanctitas sua complecti etiam civitatem Mosæ Trajectensis a Republica fœderatorum Ordinum, quamvis non jure dominii, sed tantum oppignorationis, ut ajunt, nomine possessam.

Tandem circa Conjugia, quæ contrahuntur, vel in regionibus Principum Catholicorum ab iis, qui in Provinciis fœderatis domicilium habent, vel in fœderatis Provinciis ab habentibus domicilium in Regionibus Catholicorum Principum, nihil Sanctitas Sua de novo decernendum, aut declarandum esse duxit, volens, ut de iis, juxta canonica Juris communis principia, probatasque in similibus casibus alias editas a Sacra Congregatione Concilii resolutiones, ubi disputatio contingat, decidatur; & ita declaravit, statuitque, ac ab omnibus imposterum servari præcepit. Die 4. Novembris 1741.

DE-

DECRETUM IX.

Super Dispensationibus in Matrimoniis.

AD Apostolicæ servitutis nostræ ministerium pertinet sedula invigilare cura, ut dispensationes super gradibus affinitatis, seu consanguinitatis, intra quos Matrimonia contrahi prohibentur, vel super aliis a Sacris Canonibus statutis impedimentis, nisi ex debitis causis non concedantur, & omnia inde amoveantur, unde nota aliqua ab improbis aspergi possit nomini, ac decori Romanæ Ecclesiæ, cui licet immerito Divina benignitate præsidemus.

Sane quidem ad dispensationes obtinendas ab iis, qui eas postulant, in supplici libello causæ pro illis consequendis exprimi solent, quæ si ejusmodi fuerint, ut juxta canonicas Sanctiones, & prudens ecclesiasticæ provisionis arbitrium locus ad dispensandum esse videatur, dispensatio concedi solet, ejusque executio Ordinario ut plurimum committi, cui onus incumbit diligenter inquirere, an causæ expositæ veritate nitantur, ut, veris illis existentibus, gratia executioni demandetur, secus vero, si causæ nullatenus veritati consentaneæ sint; si autem contingat ob causas minime veras existentes, ut dispensatio executioni non tradatur, qui eam impetrarunt, apud negotiorum Gestores, seu Literarum Apostolicarum expeditores conqueruntur, a quibus nonnunquam responderi solet executionem perperam, & injuria denegatam fuisse, quia expressio causarum, earumque verificatio in dispensationibus, non est aliquid substantiale, sed formalitas quædam, & Forensis stili consuetudo: quod non minus veritati adversatur, quam executionis ordinem ac modum bene, ac prudenter constitutum subvertere: „ cum expressio causarum earumque verificatio „ ad substantiam, & validitatem dispensationis „ pertineat, illisque deficientibus, gratia nulla „ ac irrita sit, nullamque executionem mereatur.

Id autem ut plurimum evenit in dispensationibus, in quibus apponi solet clausula: *Et Oratoribus vitæ periculum immineret*, quæ cum sæpe in dispensationibus in primo, & secundo, vel in secundo gradu, & in nonnullis aliis canonicis impedimentis sine ulla ratione, causa, & veritate expressa reperiatur, ordinarii locorum, qui cautius, & accuratius se gerunt, nisi vitæ periculum immineat, dispensationem exequi recusant; alii vero, fortasse falso rumore inducti, quod hujusmodi clausula sit mera formalitas, indulgentius quam necesse est procedentes, periculo vitæ neque argumentis probabilibus verificato, eoque Oratoribus saltem verisimiliter imminente comperto, gratiam dispensationis exequuntur.

S. M. Prædecessor noster Pius PP. V. in sua Constitutione per viam motus proprii expedita, & publicata sub die v. Decemb. ann. MDLXVI., cujus initium est: *Sicut accepimus*: „ decrevit, „ omnes & singulos Procuratores tam Officii Sacræ Pœnitentiariæ, seu contradictorum, quam „ alios quoscumque Sollicitatores, & Scriptores, „ qui veritatem facti a narratione, quam ab ipsius „ Partibus habuerunt, quoad substantialia, & „ qualitates necessario exprimendas diversam faciunt, seu quoquo modo intervertunt, aut immutant, aut depravant, & per subreptionem, „ & obreptionem gratias a Romanis Pontificibus „ extorquent, pœnam falsi incurrere, & ea puniri omnino debere.

Hujusmodi autem constitutio quamquam videatur pertinere dumtaxat ad Procuratores, Sollicitatores, & Scriptores Officii sacræ Pœnitentiariæ, ubi per id temporis Matrimoniales dispensationes etiam in foro externo concedi solebant, nihilominus pro pastorali nostra, & paterna ex alto nobis commissa cura hortamur, monemus, ac præcipimus omnibus, & singulis negotiorum Gestori- „ bus, Procuratoribus, & expeditoribus Literarum Apostolicarum, etiam Datariæ nostræ, ut „ cum supplices preces pro aliqua matrimoniali „ dispensatione porrecturi sunt, id primum ante „ omnia agant, ut plenam atque exactam facti „ notitiam assequi curent, sciscitantes ab ipsis „ Oratoribus, an hæ & illæ causæ adsint, ex „ quibus sciunt dispensationem concedi solere in „ hoc vel illo gradu, deinde in supplici libello „ facti speciem nitide, ac sincere exponant, caveantque diligenter, ne illam aliquatenus in „ rebus substantialibus alterent, immutent, invertant, corrumpant, sed stricte adhæreant iis, „ quæ ab oratoribus sibi exposita fuerunt, & multo magis abstineant, ne quid falsi aut ficti proprio ingenio inventum vel excogitatum ad gratiam dispensationis facilius obtinendam in precibus obtrudant; demum præ oculis habentes, se operam suam in ecclesiasticis negotiis in hac alma urbe exhibere, ubi Cathedra veritatis est, ipsam solam ament, & sectentur veritatem, non lucrum, aut gratiam, & favorem supplicantium, diligenterque videant, ne mendacii aut erroris merito argui cum animæ suæ detrimento possint falso, & perperam afferentes causas, earumque verificationes ex provida nostrorum Prædecessorum dispositione in hujusmodi gratiis ad ecclesiasticæ disciplinæ vigorem, & Canonicarum legum, & Apostolicarum Constitutionum voluntatem servandam apponi, & respective demandari solitas, vanas, & superfluas esse, & tanquam inanes Curiæ formalitates parvi aut nihili esse faciendas.

Præterea hujusmodi graves abusus, quibus honor, & decus hujus Almæ Urbis dehonestatur, & Sedis Apostolicæ splendori, ac dignitati officitur, penitus abolere cupientes: motu proprio, ex certa scientia, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine præfatam „ Constitutionem s. m. Pii V. „ Prædecessoris nostri extendimus, dilatamus, ac „ producimus ad omnes prædictos negotiorum „ Gestores, Procuratores, & Expeditores literarum Apostolicarum cujuscumque status, gradus, ordinis, & conditionis, & quocumque indulto, privilegio, & dignitate munitos, & quatenus opus sit, eam de novo ferimus, statuimus, & innovamus, valentes, ac decernentes, „ ut in omnibus superius expressis casibus pœna „ falsi contra delinquentes locum habeat, sine „ tamen præjudicio obligationis refundendi expensas oratoribus, qui ob illorum culpam ejusmodi dispensationes, quæ executioni demandari nequeunt, obtinuerunt.

De-

Denique omnes, & singulos Venerabiles Fratres nostros Archiepiscopos, Episcopos, & locorum ordinarios, cæterosque „ Executores Lite„ rarum Apostolicarum, quibus hujusmodi dispen„ sationum exequutio committi solet, enixe ro„ gamus, & obsecramus, ut sedulo ac diligen„ ter attendant, priusquam dispensationis gra„ tiam exequantur, an causæ in Apostolicis li„ teris expressæ, & quarum verificatio eorum cu„ ræ, & vigilantiæ a Sede Apostolica commissa „ est, veræ ne, an secus existant, an potius Se„ di Apostolicæ falsum expositum, & veritas re„ ticita fuerit; qua super re eorum conscientiam „ oneramus. Et quoniam in iisdem Apostolicis literis super dispensationibus in gradibus prohibitis, aliisque præfatis impedimentis nonnulla observata sunt, quæ negotium executoribus quandoque exhibere, & scrupulos eorum animis ingerere solent, Apostolicæ nostræ sollicitudinis erit, ea dilucidius, & apertius in iisdem dispensationum literis Apostolicis exponere, ac declarare, ut omni dubitatione sublata, & causis coram executore hujusmodi probationum genere probatis, quo die illarum veritate moraliter certus reddatur, Apostolicæ literæ matrimonialium dispensationum sine ulla hæsitatione ad debitam executionem deduci possint.

Mandamus quoque, & injungimus dilecto filio Pompejo tituli sancti Eusebii Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbytero Cardinali Aldovrando nuncupato Prodatario nostro, ejusque successoribus Datariæ Apostolicæ Prodatariis, seu datariis pro tempore existentibus, ut in præmissis reos, & culpabiles repertos pœna falsi, ut præfertur, puniant, cum potestate citandi, etiam per edictum, constito summarie de non tuto accessu, aliaque dicendi, & faciendi in præmissis necessaria, seu quomodolibet opportuna. Non obstantibus Constitutionibus Apostolicis, statutis, & consuetudinibus, & quibusvis privilegiis quibuscumque personis etiam speciali mentione dignis, datis &c. Datum Romæ apud S. Mariam Majorem quinto Cal. Martias anno Incarnationis Dominicæ millesimo septingentesimo quadragesimo primo Pontificatus nostri anno secundo.

Hic juvat addere SS. D. N. Clementis XIII. feliciter regnantis Constitutionem nuper editam de Jejunio, quæ est ut sequitur.

Venerabilibus Fratribus, Patriarchis, Primatibus, Archiepiscopis, & Episcopis

CLEMENS PAPA XIII.

Venerabiles Fratres, salutem, & Apostolicam Benedictionem.

Appetente Sacro Quadragesimali tempore, quod plenum mysteriis non sine mysterio magnam illam Paschæ celebritatem præcedit, qua una omnium solemnitatum dignitas est consecrata, providendum, Venerabiles Fratres, ut sacratissimum Jejunium sancte religioseque a Fidelibus observetur, quod Legis & Prophetarum testimonium commendatum, a Christo Domino consecratum, ab Apostolis traditum Ecclesia Catholica perpetuo retinuit, ut per macerationem carnis, & animæ humiliationem ad Dominicæ Passionis, Paschaliumque Sacramentorum Mysteria paratiores accedamus, & in ejus Resurrectione resurgamus, in cujus Passione, deposito veteri homine, simus commortui. Cujus tam sanctæ tamque salubris institutionis retinendæ studio fel. record. Prædecessor noster Benedictus XIV. etsi binis ad vos Litteris in forma Brevis eximium Fraternitatum Vestrarum zelum excitavit, quo pluribus labefactata corruptelis Quadragesimalis jejunii disciplina ad pristinam observantiam vestra opera & studio revocaretur, ob eamque rem nonnullas cavillationes, quibus omnis sacrorum vis jejuniorum infringebatur, de medio sustulit; tamen cum ab infensissimo teterrimoque humani generis hoste tam multæ & assiduæ sint Gregi Dominico insidiæ; verendumque propterea sit, ne subinde infirmiorum animis novas veterator ille rationes, pravasque suggerat consuetudines, quibus enervate jejunii severitas, unde revocata dudum fuerat, illuc iterum relabatur; necessarium existimavimus vobis has Litteras dare, quanteque in timore simus, ne quas vetus remanserit corruptela, vel nova labes cum fidelium animarum pernicie ecclesiasticæ in hac re disciplinæ inferatur, Fraternitatibus vestris significare. De quo quidem timore nostro tantum intelligimus minui oportere, quantum ex eo sollicitudinis ad pastoralem vestram vigilantiam accesserit; qua sive quidpiam de veteri corruptela post memoratas supradicti Prædecessoris nostri Literas fortasse reliquum fuerit, sive pro infringendis jejunii legibus vel opinionum commenta, vel a vera jejunii vi & natura abhorrentes consuetudines humani pravitate ingenii novissime sint invectæ, ea omnia, quantum juvante Domino fieri potest, radicitus convellenda curetis. In quibus profecto abusum illum censemus omnino numerandum, quem rumor quidam ad nos pertulit; cum nonnulli, quibus ob justas & legitimas causas ab abstinentia carnium dispensatum fuerit, licere sibi putant potiones lacte permistas sumere, contra quam prædicto Prædecessori nostro visum fuerit, qui censuit, tam dispensatos a carnium abstinentia, quam quovis modo jejunantes, unica excepta comestione, in omnibus æquiparandos iis esse, quibuscum nulla est dispensatio, ac propterea tantummodo ad unicam comestionem posse carnem, vel quæ ex carne trahunt originem, adhibere.

Verum neque commodius, nec majori proficiendi spe revocare homines aggrediemini ad sacrosanctam jejunii legem observandam, quam si illud populos doceatis: Christiani hominis Pœnitentiam, præter cessationem a peccatis & male anteactæ vitæ detestationem, eorumdemque peccatorum Sacramentalem confessionem, illud etiam postulare, ut per jejunia, eleemosynas, orationes, & alia spiritualis vitæ opera divinæ justitiæ satisfaciamus: omnem enim iniquitatem, parva, magnave sit, aut ab ipso pœnitente, aut a Deo vindicante puniri oportere; nisi igitur a Deo puniri velimus, id non aliter vitare non posse, quam si ipsi nos puniamus. Quæ quidem doctrina si con-

constanter populorum animis inculcetur, & a fidelibus denique alte imbibatur, minus profecto verendum erit, ne qui profligatos mores abjecerint, ac per Sacramentalem Confessionem peccata sua eluerint, non eadem peccata velint, atterenda carnis concupiscentia, per jejunium expiare. Præterea, quibus persuasum fuerit se peccatorum minus dubie pœnitere, eum se impunitos esse non sinant, ii profecto pœnitentiæ amore capti, lætabuntur, Quadragesimali tempore cæterisque certis diebus, cum S. Mater Ecclesia edicit fidelibus jejunandum, oblatam sibi esse occasionem, qua dignos pœnitentiæ fructus faciant: Cumque nullo non tempore oporteat domitas habere concupiscentias; scriptum est enim: *Post concupiscentias non eas, & a voluntate tua avertere*: facile animum inducant, Sacratissimo totius anni potissimum tempore, corporis intemperantiam mitigare jejunio; ut anima cognitione sui recepta intelligat, qua compunctione parare se debeat ad Sanctissimæ Passionis, Mortis, & Resurrectionis Jesu Christi recolenda mysteria. Itaque pœnitentiæ stimulis tacti, minus suavitates exquirant in dapibus, minus sectentur cupediarum delicias, quæ quamvis cum abstinentia a vetitis cibis non discrepare videantur, tamen eas qui mensæ apponat suæ, illum non immerito dixeris, non tam usitatas abjecisse delicias, quam cupiditatem suam ad inusitatas illecebras traduxisse: minus denique, aut, quibus se subducant à jejunio, quærant effugia, aut argutiis studeant Ecclesiasticam legem infringere.

Vestrum igitur est, Venerabiles Fratres, exemplo æque ac verbo populis præeuntes, tantum in eorum animos pœnitentiæ studium & amorem injicere, ut alacriter jejunium aggressi, & illud ad præscriptas a Catholica Ecclesia leges observent, & eleemosynis etiam, atque oratione sanctificent: & id, quo maxime spectat Ecclesia, denique consequantur, ut corpore mortificati & Christo consepulti, ad novam in Paschali solemnitate novi hominis vitam revocati, magna cum fiducia reviviscenti Christo Domino possint occurrere. Gratia Domini Nostri Jesu Christi cum vobis omnibus, quibus Apostolicam benedictionem benevolentiæ in vos & charitatis nostræ pignus, amantissime impertimur.

Dat. Romæ apud S. Mariam Majorem die xx. Decembris anno MDCCLIX. Pontificatus nostri anno II.

Casus reservati in Synodo Neapolitana sine Excommunicatione.

I. Blasphemantes Deum, vel B. Virginem ex perversa consuetudine coram pluribus supra quatuor. II. Exercentes peccatum Sodomiæ, vel cum Brutis coeuntes; ita tamen ut in his luxuriæ casibus tantum masculi comprehendantur. III. Confessarii omnes, etiam curati, ad obscœna quaslibet personas sibi frequenter confitentes, licet non immediate post vel ante Confessionem, inducentes, seu sollicitantes, vel cum iis quomodolibet impudice tractantes. IV. Medici, qui visitantes in lecto infirmos, post tres dies a visitatione non curaverint, ut prædicti infirmi peccata sua idoneo Confessario confiteantur, aut alias non deseruerint, secundum terminos Constitutionum S. Pii V. & Innocentii XI. V. Debitores quorumlibet piorum locorum, sive eorumdem debitorum Administratores, si intra mensem, etiam extrajudicialiter, requisiti a Rectoribus, Procuratoribus, seu Administratoribus dictorum locorum, reditus, & census non solverint. VI. Non absolvantur Concubinarii, & Concubinæ, etiamsi excommunicationis sententia in eos lata non fuerit, nisi facta reali separatione & tori, & domus, per duos se menses continuerint; vel nisi certo, aut valde probabiliter constet factos physice, vel moraliter impotentes ad reincidendum, aut paulo post esse inter se Matrimonium contracturos. VII. Omnes utriusque sexus, qui a dominica Palmarum, usque ad diem Ascensionis Domini inclusive, Paschalis Communionis præcepto in Cathedrali, vel propria Parochia non satisfecerint, Interdicti pœnam ex cap. *Omnis utriusque sexus, de Pœnit. & remiss.* ipso facto incurrunt a nobis, sive facultatem a reservatis, absolvendi a nobis, vel Vicario nostro Generali habentibus, tantummodo relaxandam, dummodo non fuerint nominatim denunciati.

Scriptos casus ita nostro judicio reservamus, ut Confessariis omnibus, & etiam Parochis sit *omnino restricta facultas absolvendi ab iis, & non sint quoad illos approbati*, excepto tantummodo mortis articulo.

Monemus Parochos, & Confessarios omnes, ut, quamvis eis facultatem absolvendi ab aliis reservatis in hoc capite contentis, & *a tribus* etiam *Casibus in Pagella Confessariorum expressis*; *Parochis* vero *absolvendi* insuper *Sponsos brevi contracturos*, & *qui Paschali præcepto Communionis non satisfecerunt*, concedamus: graviter tamen ipsi admoneant pœnitentes hujusmodi de gravitate peccati; & graviora satisfactionis opera imponant. Præterea declaramus, a locutione cum Monialibus, sive aliis, in Monasteriis degentibus de rebus obscœnis, aliisque, ut dictum est, actibus impudicis, nunquam intelligi concessam, nisi facta fuerit expressa mentio de ea. Similiter declaramus, sine speciali concessione nostra non censeri concessam facultatem absolvendi a casu *Invitationum ad Ecclesias* Monialium, & Regularium quomodolibet exemtorum, occasione quarumcumque functionum, cui Summus Pontifex voluit adnexam esse excommunicationem *Sibi, & nobis tantum* reservatam. Nec a casu *expensarum* factarum a Monialibus, aliisque in Monasteriis, Conservatoriis, Collegiis, Domibusque Oblatarum degentibus, *ratione Officii*, in quibuscumque functionibus: cujus Absolutionem præcepit etiam Summus Pontifex esse *nobis tantummodo* reservatam. Nec denique a cæteris casibus, quibus est adnexa excommunicatio Summo Pontifici, & nobis reser ata. Ante decimum quartum ætatis annum completum neminem censuris hisce, & casibus comprehendi volumus. Confessariis omnibus non liceat in vim facultatis, quam obtinent, quempiam a censuris absolvere, nisi audita integra Confessione, eundem Sacramentaliter etiam absolvant; secus ex nunc absolutionis præ-

stita

ſtitæ beneficium, ſive reſervationis ablationem irritam, & illicitam declaramus.

Caſus reſervati cum Excommunicatione.

I. Omnes utriuſque ſexus, & cujuſvis ſtatus, aut dignitatis perſonæ, quæ Hæreticorum cujuſcumque ſectæ cœtus adeunt, in quibus conciones, & catechiſmi, aut quicumque eorum ritus, præſertim a S. Catholica Romana Eccleſia damnati exercentur, quoties hujuſmodi exercitiis, quovis prætextu, & occaſione, etiam ſimplicis curioſitatis aſſiſtunt. II. Omnes perſonæ utriuſque ſexus, quæ vel per ſe, vel per alium, Sanctiſſimo Altaris Sacramento, Chariſmate, Oleo ſancto, ſive quacunque alia re conſecrata vel veneficia, Divinationes, Sortilegia, aut ad alium uſum quam fuerint ordinata, vel inſtituta, quomodolibet abutantur: Omneſque utriuſque ſexus, qui de prædictis ad prædictos fines aliquid ſumſerint, vel alicui dederint, aut datum acceperint, etiam abuſu minime ſubſecuto. III. Omnes utriuſque ſexus perſonæ, quæ Dæmoni ſpondent obſequium, thus, & Sacrificia offerunt, quamvis abſque errore intellectus. Inſuper quæcunque, ſive ſuo, ſive alterius nomine, condunt, aut condere faciunt imagines, annulos, aut quodvis aliud artefactum, in quo Dæmonem conſtringant. IV. Venefici, & Veneficæ omnes, Necromantes, Divinatores, Sortilegi, Lamiæ, Striges, ſive quovis alio nomine nuncupentur, ex utroque ſexu, qui cum expreſſa Dæmonis invocatione, ad captandam dilectionem, vel odium concitandum, ſive ad inveniendos theſauros, aut ad alium finem quemcumque, utuntur incantationibus, aliiſque maleficiis: ſive etiam ligaturis, ut a naturali, & legitimo Matrimonii uſu Conjuges avertant: aut ſcienter in præfatis cooperantes, aut quovis modo conſentientes. Declaramus autem ex prædictis criminibus, in ſupradictis II. III. & IV. Caſibus contentis, excommunicationem nobis reſervatam ipſo facto incurrere non ſolum eos, qui ſæpe, & ex arte hujuſmodi criminibus operam dant, ſed etiam eos, qui quomodocumque, etiam ſemel, ea perpetraverint. V. Loquentes ſine noſtra, vel Vicarii noſtri Monialium licentia cum Monialibus, in Monaſteriis etiam exemtis, vel cum aliqua, aut aliquibus earum, etiamſi ſit Converſa, aut Novitia, ſive educationis, ſive alterius rei cauſa ibidem commoretur; conjunctis in primo, vel ſecundo Conſanguinitatis gradu dumtaxat exceptis. Declarantes, quod qui facultatem obtinuerit loquendi cum aliqua prædictarum, non poſſit data opera, & ex profeſſo cum aliis loqui.

Inſuper ii præſertim, qui cum aliqua ex prædictis, aut coram ipſis, tam in Monaſteriis, quam Conſervatoriis, ſeu Collegiis commorantibus, de rebus obſcœnis, per verba, aut actus impudicos, præſentes egerint, abſentes vero per literas, aut internuncios. Nec non viri, aut mulieres, ſive intra, ſive extra Monaſterii, vel Conſervatorii, aut Collegii clauſtra, ac ſepta, qui prædictas literas, vel mandata detulerint. VI. Omnes in cauſa Criminali, aut civili cum gravi damno alterius falſum deponentes, aut deponendum curantes, nec non inducentes ad falſum deponendum, falſiſque teſtibus, depoſitionibus, inſtrumentis, ſcripturis, tam publicis quam privatis, quomodocumque utentes, directe, vel indirecte, in quavis curia civitatis, & Diœceſis Neapolitanæ. Item quicumque falſum aliquod impedimentum Matrimonii doloſe objecerint; nec non conſilium vel auxilium ad illud doloſe objiciendum dantes. Falſificantes etiam cum gravi damno alterius, vel corrumpentes; falſo, aut quæ falſum continent, conficientes Apochas, Syngrapha, vulgo *Fedi di credito, ó Polizze notate in Fede*, ſive Inſtrumenta, proceſſus, aut Scripturas publicas, & authenticas, aut ſcienter his utentes, nec non mandantes aut cooperantes.

Similiter præſentantes falſum, fictum, aut fiduciarium Patrimonium, aut quomodolibet fraudulentum pro Ordinibus ſuſcipiendis, etiam pro prima Clericali Tonſura: nec non conſtituentes, conſulentes, aut quomodolibet concurrentes, ſive cooperantes. Declaramus autem, quod Clerici præſentantes, quando ab excommunicatione abſolvuntur, remaneant ab exercitio ſuſceptorum Ordinum ſuſpenſi; quam ſuſpenſionem nullus, niſi nos perſonaliter, conſtituto reali Patrimonio, & cauſa diſcuſſa, relaxare valeat.

Præter hos, Actuarii, Subactuarii, Notarii, Scribæ, qui cum alterius Partis offenſione, aut cum Reipublicæ, aut legalis juſtitiæ detrimento, doloſe auctam, vel diminutam informationem capiunt, & ſic dicta Teſtium ſcribunt; ac Nuncii, Curſores, aut alias nuncupati, qui in grave Tertii præjudicium falſum in acta referunt. VII. Confeſſarii omnes, etiam Parochi, ad inhoneſta perſonam quamcunque, ſive in actu Confeſſionis, ſive ante, vel poſt immediate, aut prætextu, vel occaſione Confeſſionis, etiam Confeſſione non ſecuta, vel extra Confeſſionem in Confeſſionalibus, ſollicitantes, aut quomodolibet cum iiſdem impudice tractantes. Reſpectu Regularium vero Cenſuram ſuſpenſionis ab audiendis Confeſſionibus, quam ipſo facto incurrunt, nobis tantummodo reſervamus. VIII. Pariter Confeſſarii omnes, etiam Parochi, attentantes prædictas perſonas, & quaſcunque alias, cum quibus extra antedictos caſus quomodolibet impudice verſati fuerint, a peccatis, quorum ipſi complices ſint, nulliter abſolvere: Qui omnes, etiam Regulares, etiam in Cenſuram ſuſpenſionis ab audiendis Confeſſionibus ipſo facto incidunt, nobis tantummodo reſervatam. IX. Inceſtus cum conjunctis in primo, vel ſecundo gradu Conſanguinitatis, vel Affinitatis. Mulieres autem, ſi vere ſint pœnitentes, a quocunque Confeſſario a nobis approbato abſolvi poſſunt, gravi tamen impoſita pœnitentia ſalutari; & dummodo occaſio proxima facta ſit ſalutaribus mediis moraliter remota. X. Qui contra diſpoſitionem Sac. Canonum, Clericos, quos noverint, ad Forum ſeculare traxerint, etiam conſentiente reo: extra caſus hac in re tum in Bull. Cœn. Dom. tum in Martini V. Conſtit. *Ad reprimendas*, S. Pontifici reſervatos. XI. Homicidia, vel mutilationes membrorum in ipſis Eccleſiis, Cœmeteriis, aut Sacriſtiis, aut publicis Oratoriis patrantes. XII. Conficientes cujuſcumque generis venena in hominum perniciem; eadem ſcienter dantes, apponentes, vel quomodolibet propinantes;

tes; sive ad hoc qualitercumque cooperantes, vel consulentes, etiam non secuto effectu. XIII. Cujusvis conditionis personæ, quæ libros in Civitatem, vel Diœcesim introducunt, vel scienter introductos tradunt, aut traditos recipiunt, sive etiam de eadem civitate, & Diœcesi extrahunt, priusquam a Deputatis nostris fuerint recogniti: Similiter Bibliopolæ, qui Bibliothecas emunt, non exhibito prius prædictis Deputatis emtorum librorum catalogo: Transgressores autem, etiam de nostra licentia nunquam absolvantur, quoad usque libros sine prædictis requisitis introductos, aut emtos, recogniti subjecerint. Typographi similiter, & eorum Operarii, qui sine nostra, vel Vicarii nostri licentia libros aut cujuscunque generis folia imprimunt; præterea Auctores eorum, si typis mandent, vel quicunque mandari faciunt. XIV. Qui in Paschate non communicantes ab aliis dolose accipiunt schedulas, seu chartulas, quæ eo tempore distribui solent in Metropolitana, vel in Parochiis, ut fidem Parocho exhibeant de peracta Communione. Item illi, qui easdem non communicantibus quomodocunque accommodant in fraudem, aut utcunque cooperantes. XV. Falsarii monetarum, videlicet ii, qui monetas quomodocumque vitiant, nimirum, vel eas diminuendo, vel fundendo, aut imprimendo cum deteriori liga, aut sine legitimo Principis sigillo. XVI. Sponsi, & Sponsæ post contracta sponsalia etiam privata inter se, & ante Matrimonium legitime celebratum, carnalem inter se copulam habentes; nec non parentes, consanguinei, & affines omnes, aut quicumque domus curam habentes; eandem carnalem copulam, vel Sponsorum cohabitationem, vel pernoctationem, etiam pro una vice permittentes.

THEO-

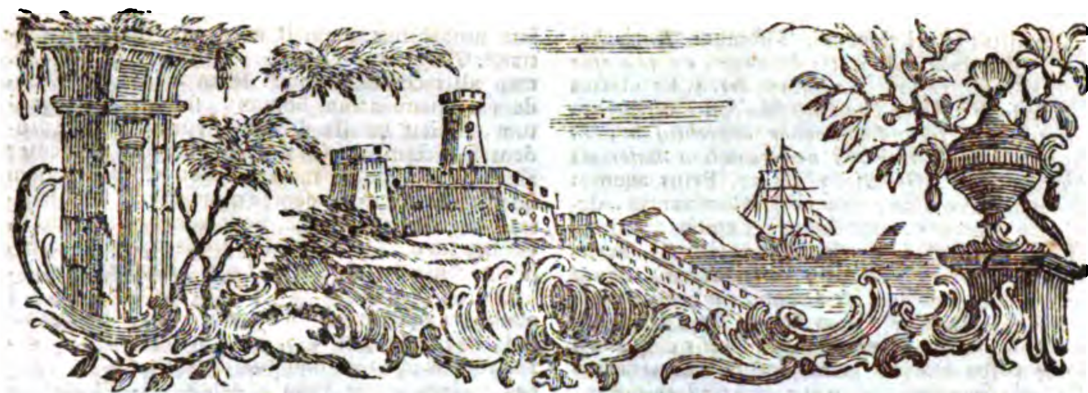

THEOLOGIA
MORALIS
TRACTATUS PRIMUS
DE CONSCIENTIA.

MONITUM AUCTORIS.

DVERTE Lector benevole, quod primum hunc Tractatum de Conscientia, quo aditus ad universam Moralem Theologiam aperitur, speciali studio a me elucubratum pro faciliori Alumnorum meorum instructione apponere volui; hoc dico, quia deinde omnes alios Operis Tractatus ab alieno Auctore virgulis signatos invenies, meis tamen Adnotationibus adjunctis. Elegi autem illos alterius Auctoris Tractatus inserere, ut ordinem rerum ab eo servatum sequerer, eo quod talis ordo propter rerum distinctionem & connexionem optimus universe a pluribus reputatus est.

CAPUT I.

Quid Conscientia, & quotuplex? & quaenam sequenda?

DUplex est Regula Actuum humanorum, una dicitur Remota, altera Proxima. *Remota*, sive Materialis est Lex divina, *Proxima* vero, sive formalis est Conscientia; quia licet Conscientia in omnibus Divinae Legi conformari debeat, bonitas tamen, aut malitia humanarum actionum nobis innotescit, prout ab ipsa Conscientia ap- 1

prehenditur, uti docet S. Thomas: *Ratio humana est regula voluntatis humanæ, ex qua ejus bonitas mensuratur*. 1. 2. *q*. 19. *art*. 4. Et clarius alio in loco: *Actus humanus judicatur virtuosus, vel vitiosus secundum bonum apprehensum, in quod voluntas fertur, & non secundum materiale objectum actus*..*Quodlib*. 3 *art*. 27. Prius agemus de regula Proxima, nempe de Conscientia, deinde de Remota, nimirum de Legibus.

2 Conscientia definitur sic: *Est judicium, seu dictamen practicum rationis, quo judicamus quid hic & nunc agendum ut bonum, aut vitandum ut malum*. Dicitur autem Conscientia *Dictamen practicum*, ad differentiam Synderesis, quæ est cognitio speculativa principiorum universalium ad bene vivendum, scilicet: *Deus est colendus: Quod tibi non vis, alteri ne feceris &c.* ut habetur ex S. Thoma *p*. 1. *quæst*. 79. *art*. 12.

3 Dividitur autem Conscientia in Rectam, Erroneam, Perplexam, Scrupulosam, Dubiam, & Probabilem. *Recta* est ea, quæ dictat verum; peccat ideo qui contra eam operatur, cum dicat Apostolus: *Omne quod non est ex fide* (nempe ex dictamine Conscientiæ, ut explicant Estius, & alii) *peccatum est*. *Rom*. 4. Confirmat Innocentius III. in *cap. Litteras, de Rest. Spol. Quicquid fit contra conscientiam ædificat ad gehennam*. Conscientia vero *Erronea* est ea, quæ dictat falsum, tanquam verum. Hæc autem alia est Vincibilis, alia Invincibilis. *Vincibilis* est, quæ, cum debeat, & possit vinci ab operante, vel quia errorem jam advertit, vel saltem dubitat de errore, advertitque simul ad obligationem illum vincendi, tamen negligit illum vincere, ut docent *S. Antonin*. 2. *p. tit*. 5. *c*. 1. §. 5. *Navarr. Prælud*. 9. *n*. 9. *Salmant. tract*. 20. *cap*. 14. *n*. 9. & *Suarez in* 3. *p. d*. 4. *Sect*. 8. *n*. 18. cum *Sylvio, Cajetano*, aliisque communissime ex S. Thoma *de Verit. q*. 15. *a*. 4. *ad* 10. Notant autem *Salmant. l. cit. & Castr. tract*. 2. *de Pecc. D*. 1. *p*. 15. *n*. 6. *cum Azor. Suar. Vasq. Bonac. &c. & Wigandt de Consc. Ex*. 1. *q*. 3. *n*. 7. non esse opus, ut diligentia adhibenda ad vincendum errorem sit maxima, sed sufficere ut sit communis, & ordinaria. *Invincibilis* vero est, quæ moraliter vinci nequit, cum nulla cogitatio, nec dubium erroris veniat in mentem operantis, nec etiam in confuso, dum operatur, vel cum actionis causam ponit, prout latius explicabitur in *Lib. V. Tract. de Peccatis*, ubi agetur de Advertentia ad peccatum requisita.

4 Hinc dicimus 1. Qui Conscientiam vincibiliter erroneam habet, semper peccat, sive juxta eam, sive contra eam operatur. Peccat enim agendo contra eam, eligendo malum quod judicat esse malum: Peccat vero agendo juxta eam, quia, cum errorem debeat & vincere possit, illum non deponendo temere operatur.

5 Dicimus 2. Qui Conscientiam invincibiliter erroneam habet, non solum non peccat juxta eam operando, sed etiam aliquando tenetur illam sequi. Ratio utriusque est: Non peccat, quia licet in se actio recta non sit, recta est tamen juxta conscientiam operantis; tenetur autem juxta eam aliquando operari, si Conscientia, quæ est regula proxima, sic ei suggerit agendum.

6 Non solum autem, qui operatur cum Conscientia invincibiliter erronea, non peccat, sed etiam probabilius acquirit meritum, ut recte sentit *P. Fulgentius Cuniliati de Consc. cap*. 1. *n*. 6. cum aliis communissime. Ratio, quia ad dicendum aliquem actum bonum, saltem inadæquatum, sufficit ut ille dirigatur per rationis & prudentiæ dictamen. Cum ergo operans prudenter agit, procul dubio mereri debet propter bonum finem quo operatur, nempe gloriæ Dei, aut charitatis erga Proximum &c. sicut contra demeretur, qui bonum opus facit, sed apprehensum ut malum, propter malum finem quo opus illud exequitur.

Objicit *Franzoja* (*Theol. Mor. l*. 1. *c*. 1. *A*. 1.) 7
nunquam malam actionem posse esse causam meriti, affertque pro se S. Thomam, qui 1. 2. *qu*. 19. *a*. 6. sic ait: *Bonum causatur ex integra causa, malum autem singulis defectibus*. Et ideo ad hoc ut dicatur malum id, in quod fertur voluntas, sufficit sive quod secundum suam naturam sit malum, sive quod apprehendatur ut malum. Sed ad hoc ut sit bonum, requiritur ut utroque modo sit bonum. At respondetur, quod S. Doctor loquitur hic de bono absolute & simpliciter sumto, non autem de bono respective & per accidens, prout a Conscientia, quæ est regula proxima agendi, invincibiliter apprehensum est, juxta id quod idem Angelicus docet (ut supra retulimus) dicens: *Actus humanus judicatur virtuosus vel vitiosus secundum bonum apprehensum, in quod voluntas fertur, & non secundum materiale objectum actus*. *Quodlib*. 3. *art*. 23. Juxta quod *P. Concina* (*Theol. Christ. to*. 2. *lib*. 2. *de Consc. Diss*. 1. *cap*. 5.) quamvis in Argumento dicat opera ex conscientia erronea etsi invincibili nulla prædita esse bonitate, aut merito, postmodum tamen ibidem *num*. 36. nobiscum sentit dicens: *Potest enim quis, dum exercet opus materialiter malum, habere plures actus bonos, intentionem nempe bonam Deo placendi. Hos bonos & meritorios dicimus, quamvis actus qui per se tunc exercetur sit materialiter malus, non imputabilis ad culpam... quia opus materialiter malum, cum non sit voluntarium, refundere in istos actus malitiam non valet*. Id fortius confirmatur a S. Bernardo, qui docet (*de Præcept. & Disc. c*. 12. & 17.) Subditum Prælato obedientem ex recta intentione, meritorie agere quamvis materialiter erret contra legem. Et *c*. 14. *n*. 35. sic scribit: *Et quidem laude dignam dixerim vel solam intentionem piam, nec plane condigna remuneratione fraudabitur in opere quoque non bono ipsa bona voluntas*.

Quæritur 1. An dari possit Conscientia invincibiliter erronea circa præcepta juris naturæ? 8
Respondetur hic breviter, quod potest dari circa Conclusiones mediatas & remotas a primis principiis, non vero circa Conclusiones immediatas, & proximas, ut esset auferre alienum, invito domino, occidere innocentem &c. Est communis sententia, quam infra probabimus auctoritate præsertim *S. Thomæ* in *Tractatu II. de Legibus n*. 169.

Quæritur 2. An dari possit Conscientia invincibiliter erronea in eo, qui cupit aliquod patrare 9
malum, puta fornicationem, judicans per errorem solum desiderium fornicandi non esse mortale, si fornicatio facto non sequitur? Affirmant id ut probabilius *Sanchez, & Cardenas*, dicentes hunc peccare tantum materialiter, quia licet

cet ipse velit malum illud objectum, tamen invincibiliter credit desiderium suum injuriam Deo non irrogare. Hanc tamen opinionem nunquam probabilem censere potui, nunquam enim intelligere valui, quomodo qui vult deliberate actionem exercere, qua scit Deum offendi, possit inculpabiliter credere Deum non offendere, dum efficaciter cupit illam exequi, qua certe agnoscit averti a Deo. Sed dices: Quomodo iste peccabit formaliter illo suo desiderio, si malitiam ejus ignorat? Respondetur: Quamvis detur, quod ignoret malitiam illius actus interni, certo tamen agnoscit malitiam actus externi: si ergo vult illum exequi, jam cognitum ut malum, quomodo a peccato excusabitur? omnes quidem ex ipso lumine naturæ dignoscunt teneri ad obediendum suo Creatori; quando igitur quis deliberate vult agere id quod scit a Deo sibi vetitum, necessario simul agnoscit, quod male agit; & quamvis reflexe tunc non peccet, putando solum actum externum esse peccatum; exercite tamen & in facto esse jam peccat, volens negare Deo tempore, quo cogitat peccatum consummare, debitam obedientiam. Instabis: plures rustici ideo non confitentur de his pravis desideriis, quia credunt tum tantum peccare, cum peccatum externe consummant. Respondeo: isti potius falso decipiuntur in credendo, quod non tenentur confiteri peccata quæ non consummant; sed prudens Confessarius judicare debet, quod cum consenserunt in peccatum consummandum, vere & formaliter peccaverunt, voluntate prava se a Deo avertentes. Ex his omnibus opinionem contrariam cum aliis doctis Recentioribus parum probabilem censeo.

10 Pergamus ad alias Conscientiæ species discutiendas. Conscientia *Perplexa* est ea, qua quis in medio duorum præceptorum constitutus peccare credit, quamcunque partem eligat, ex. gr. si quis perjurio posset in judicio servare vitam Rei, & ex una parte angeretur a præcepto Religionis non pejerandi, & ex alia (errore ductus) a præcepto Caritatis erga proximum, nec resolvere se valeret, quæritur quid agere deberet in hoc casu? Respondetur: si potest actionem suspendere, tenetur illam differre, donec consulat Sapientes: si vero suspendere nequeat, tenetur eligere minus malum, vitando potius transgressionem juris naturalis, quam humani, aut positivi Divini. Si autem non possit discernere, quidnam sit minus malum, quamlibet partem eligat, non peccat, quia in hujusmodi casu deest libertas necessaria ad peccatum formale.

11 Agamus hic ultimo de Conscientia *Scrupulosa*, de qua longiorem oportet habere sermonem. Conscientia scrupulosa est ea, quæ ob levia motiva absque rationabili fundamento (scrupulus enim est inanis apprehensio) sæpe formidat de peccato, ubi revera non adest. Signa Conscientiæ scrupulosæ hæc sunt: 1. Pertinacia judicii, qua Scrupulosus Sapientum consiliis parere renuit, varios consulit, sed nullius judicio acquiescit; imo quanto magis plures audit, eo plus perplexus evadit. 2. Frequens judicii mutatio ex levibus motivis; unde oritur inconstantia in agendo, mentisque perturbatio, præsertim in operationibus externis, puta in celebratione Missæ, in Horarum recitatione, aut Sacramentorum administratione, vel perceptione. 3. Habere reflexiones impertinentes plurium circumstantiarum, quæ in actione adfuerint, vel adesse potuerant. 4. In omnibus formidare de peccato, & mente hærere contra Sapientum, ac etiam proprium judicium, & ideo nunquam contentum esse una Confessarii assertione, sed sæpius eodem actu eumdem exquirere an in agendo juxta consilium datum conscientia esse possit immunis a culpa.

Remedia autem pro hujusmodi Scrupulosis adhibenda sunt hæc. Postquam Confessarius ex signis supra allatis jam perceperit Pœnitentem esse scrupulosum, præscribat ei 1. Ut valde humilitatis virtutem colat, sæpe enim scrupuli ex superbiæ vitio ortum habent. 2. Ut caveat a lectione librorum scrupulos excitantium, & Scrupulosorum conversationem evitet. 3. Ne diu moretur in examine Conscientiæ, præsertim circa ea in quibus magis vexatur. 4. Ut fugiat otium, ex quo sæpe mens inanibus apprehensionibus impletur. 5. Ut instanter Deo se commendet, ad opem obtinendam parendi præceptis sui Directoris; hoc enim super omnia præcipuum, imo unicum potest dici remedium hujusmodi Infirmorum esse, omnino acquiescere judicio sui Superioris sive Confessarii, ut omnes docent Patres, Theologi, & Spirituales Magistri. Hinc valde proderit ad sedandas conscientias scrupulis agitatas, ut Confessarius eis ante oculos exponat has egregias Sapientum auctoritates, quas hic subdo. Natalis Alexander *Theol. Dogm. mor. l.* 3. *c.* 4. *R.* 1. dicit: *Quod autem scrupuli sperni debeant, accedente prudentis, pii, doctique Directoris judicio, & contra illos sit agendum, constat ex C. Inquisitionis, de sent. exc. ubi dicitur, quod si quis autem habet conscientiam ex credulitate levi .... ad sui Pastoris consilium licite potest agere.* Id confirmat S. Antoninus ex Joanne Gersone, qui (*Tract. de præpar. ad Miss.*) sic scribit: *Qui renuunt credere Superiorum & prudentum consilio ad tales scrupulos deponendos, & agendum contra eos, errant multipliciter. Decipiuntur in hoc multi ex simplicibus, distinguere nescientes inter ea quæ portio Animæ superior, & ea quæ inferior patitur absque Superioris assensu.* Hinc affert illud B. Bernardi, qui dixit discipulo cuidam scrupuloso: *Vade, & in fide mea celebres.* At dicet aliquis, utinam esset mihi S. Bernardus! nunc vero, dum Superioris mei mediocrem sapientiam inspicio, non audeo illi conscientiam meam committere. Respondet S. Antoninus ex eodem Gersone: *Quisquis ita dicis, erras; non enim commisisti te in manibus hominis, quia literatus, quia pius &c. sed quia tibi est præpositus. Quamobrem obedias illi, non ut homini, sed ut Deo.... Caveas ad extremum, ne dum quæris securitatem, in gravem ruas præcipitationis foveam.* Hinc S. Philippus Nerius suis Pœnitentibus (ut in Vita *l.* 1. *c.* 10.) sic ajebat: *Qui proficere in via Dei cupiunt submittant se Confessario docto, cui obediant ut Deo. Qui ita operatur, fit securus a reddenda ratione cunctarum actionum suarum. Dicebat item, fidem præstandam esse Confessario, quia Dominus eum errare non permittet. Nihil esse securius, quam in operando volun-*

voluntati Directoris obtemperare; nihilque periculosius, quam sui ipsius judicio se dirigere. Pariter S. Franc. Salesius (*Introd. Cap.* 4.) loquens de directione Patris spiritualis, scribit ex V. Joanne Avila: *Nullo meliori modo de Dei voluntate aperte nos certos fieri, quam per humilem obedientiam ipsius praeceptis*. Hoc etiam confirmat Glossa in *c. ad Aures, de Temp. Ord. lit. f. in fine*, ubi dicitur: *Si vero dubium sit praeceptum, propter bonum obedientiae excusatur a peccato, licet in veritate sit malum*. Idem dicitur in *c. Quid culpatur*, 23. *q.* 1. S. Bernardus (*de Praecep. & Disc. c.* 12.) ait: *Quidquid vice Dei praecipit homo, quod non sit tamen certum displicere Deo, haud secus omnino accipiendum est, quam si praecipiat Deus*. S. Ignatius Lojola (*in Constit. Soc. Jes.*) *Obediendum in omnibus, ubi peccatum non cernitur*, idest (ut in *Declarat.*): *In quibus nullum manifestum est peccatum*. B. Humbertus (*in l. de Erud. rel. c.* 1.): *Nisi aperte sit malum quod praecipitur, accipiendum est ac si a Deo praeciperetur*. B. Dionysius Cartus. (*in* 2. *Dist.* 39. *q.* 3.): *In dubiis an sit contra praeceptum Dei, standum est praecepto Praelati, quia etsi sit contra Deum, attamen propter obedientiae bonum non peccat subditus*. Idem docet S. Bonaventura in *Spec. Disc. c.* 4.

13 Quapropter Confessarius enixe curet Poenitentibus scrupulis vexatis suadere, quod omnino tutus incedit qui sui Directoris consiliis acquiescit & obtemperat in omnibus, in quibus evidens peccatum non apparet; tunc enim non homini obedit, sed ipsi Deo dicenti: *Qui vos audit, me audit; & qui vos spernit, me spernit*. *Lucae* 10. 16. Contra vero inculcet magno suae salutis discrimini se committere, qui praeceptis sui Confessarii renuit obedientiam praestare, tunc enim periculo se exponit amittendi non tantum cordis pacem, devotionem, & in virtute progressum, verum etiam mentem (quot enim Scrupulosi obedientiae non acquiescentes in amentiam ceciderunt!) item corporis valetudinem; imo quod deterius est etiam Animae jacturam faciendi, nam eo possent scrupuli devenire, ut ad tantam eum redigerent desperationem, qua vel sibimet mortem inferret, ut pluribus contigit, vel ut sic de sua salute desperans habenas ad omnia vitia amplectenda laxaret.

14 Praeterea satagat prudens Confessarius hujusmodi Poenitentibus regulas potius generales, quam particulares praescribere; regulis enim particularibus Scrupulosi fere nunquam se resolvere valent ad operandum; quia semper dubitant, an regula illa praescripta possit valere pro casu occurrenti, qui saepe videbitur ei differens a casu praeterito cum Confessario collato. Hinc recte ait *Concina* (*Compendio Theol. lib.* 1. *Diss.* 1. *cap.* 6. *num.* 7.): *Acceptis semel regulis directionis, non debent* (Poenitentes) *importune Directorem adire, & molestissimis interrogationibus vexare: sed regularum, quas acceperunt, beneficio abigere scrupulos debent*.

15 Tripliciter autem Scrupulosi ut plurimum a scrupulis vexantur. Alii anguntur a pravis cogitationibus, quibus assentiri saepe timent. Alii propter Confessiones praeteritas, quibus satis numquam fecisse dubitant. Alii propter timorem peccandi in qualibet operatione, quam acturi sunt. Hinc I. Poenitenti, qui pavet cuilibet malae cogitationi (puta contra Fidem, Castitatem, aut Caritatem) assensum praebere, imponat Confessarius, ut hujusmodi scrupulos omnino despiciat, affirmans non pravas cogitationes, sed tantum pravos consensus esse peccata. Et in hac materia non omittat semper uti regula illa a Doctoribus sapienter tradita, nempe eos qui sunt timoratae conscientiae, nisi moraliter certo sciant se in grave peccatum consensisse, immunes a peccato esse judicandos; nam, ut ait P. Alvarez, impossibile est peccatum in Animam ab illo abhorrentem ingredi, quin ab ea clare agnoscatur. Qua de re saepe expediet Scrupulosis expresse imponere, ut a Confessione hujusmodi cogitationum se abstineant, nisi tam certo sciant, se in illas consensisse, ut id jurare possint.

II. Poenitenti, qui semper anxius est de praeteritis Confessionibus, quia formidat defecisse 16
in integritate, vel in dolore, si ipse generalem Confessionem jam alias expleverit, aut per aliquod notabile tempus Confessiones suas diligenter peregit, huic imponat, ne amplius cogitet de culpis praeteritis, nec de iis verbum faciat in Confessione, nisi jurare possit certo peccata illa mortalia perpetrasse, & insuper nunquam de illis confessum esse. Imo docent *Azor. Bonac. Becan. Coninch. Layman*, & alii, quod aliquando potest quis taliter scrupulis angi, quod licet ei videatur certo aliqua non dixisse, adhuc ad ea confitenda non teneatur. Confirmat id *Wigandt* apposite scribens: *Minime audiendum Scrupulosum, qui vellet repetere Confessiones; nam dato quod aliqua peccata non sit confessus, tamen ob grave suum damnum, & ob periculum perpetuo haerendi in tanta anxietate excusatur ab integritate Confessionis*. In hoc autem vehementer instet Confessarius, ut ei Poenitens obediat: quod si obedire recuset, eum objurget, Communione privet, & quantum potest duritiem ejus retundat. Cum Scrupulosis obedientibus blande agendum est; cum iis autem qui in obedientiam delinquunt, maximus exercendus est rigor, & austeritas: hac enim obedientiae anchora destituti nunquam ipsi sanari possunt.

III. Illis denique Scrupulosis, qui in omni a- 17
ctione peccare formidant, imponat, ut libere agant, scrupulosque despiciant, & contra illos operentur, ubi evidens peccatum non apparet; quia ordinarie ipsi ob rationem perturbatam ex nimio timore timent adesse peccatum, ubi non est. Ideo oportet eis praecepto injungere, ut scrupulos vincant, ne amentes, aut omnino inutiles ad operandum evadant: & postea de talibus actionibus abstineant in Confessione se accusare; licet enim aliquando errent sic agendo, tamen non peccant ratione obedientiae, quam Confessario praestare debent. Imo sapienter docent *Sanchez Dec. lib.* 1. *cap.* 10. *num.* 81. *cum S. Antonin. Gerson. Valent. Corduba &c.* Item *Salmant. tract.* 20. *cap.* 7. *num.* 10. *cum Cajet. Navar. Castrop. Bonac. Filiuc. &c.* dicunt Scrupulosum teneri aliquando obligatione gravi adversus scrupulos operari, cum ex scrupulorum anxietate possit grave damnum timere in profectu spirituali, aut in valetudine corporis, vel mentis.

Nec

18 Nec refert, quod ipse cum conscientia scrupulosa, seu cum actuali timore peccandi operetur; nam ex communi & vera sententia, quam docent *Concina Tom. 2. lib. 2. de Consc. Diss. 1. cap. 8. num. 15. Roncaglia eod. tit. cap. 4. qu. 2. Anacl. eod. tit. qu. 5. num. 72. S. Antonin. 1. p. tit. 3. c. 10. §. 10. Salmant. tract. 20. cap. 7. num. 8. cum Nav. Cajet. Bonac.* & aliis plurimis, Scrupulosus ita agens minime peccat. Ratio, quia Conscientia scrupulosa, seu dictamen mentis ex scrupulis ortum non potest auferre assensum de actionis honestate prius efformatum ex Confessarii judicio, vel alio modo; nam, ut ait P. *Concina*: *Dubium suspendit assensum, secus vero scrupulus, utpote a dubio distinctus. Scrupuli ergo sunt quædam animi nubeculæ, quæ obscurare aliquantulum possunt judicium intellectus, nullo tamen modo illud præfocare valent.* Idque præsertim valet, si urget obedientia Confessarii agendi contra scrupulos, ubi evidenter culpa non cernitur, ut habetur ex *cap. Inquisitionis 44. de Sent. Excom.* ubi securum declarat Pontifex, qui Pastoris sui consilium sequendo scrupulos abjicit; sic enim ibi dicitur: *Ad sui Pastoris consilium conscientia levis, & temeraria explosa licite potest &c.* Nec officit textus ab aliquo allatus *in cap. Per tuas 2. de Simon.* ubi Pontifex præscripsit cuidam habenti conscientiam nimis scrupulosam, ne ascenderet ad Ordines superiores, nisi conscientia illa prius deposita. Nam respondetur, ibi non agi de mero scrupulo, verum etiam de errore, quo tenebatur Ordinandus, ut explicat Glossa: *Conscientiam habebat erroneam.* Et sic etiam exprimitur in Textu: *Nisi deponat errorem.*

19 Hinc pro praxi concludendum, Scrupuloso præ oculis semper obedientiam habendam esse, ut scrupulorum suorum timorem fortiter abigens libere operetur. Nec opus est ut in quolibet particulari actu hoc judicium efformet, nempe quod scrupulos contemnere debeat ex præcepto Confessarii, satis enim est quod ex judicio prius formato contra scrupulum agat; quia propter experientiam præteritam in ejus conscientia judicium illud virtualiter sive habitualiter existit licet tenebris obscuratum. Tanto magis quod cum scrupulosus in illa confusione operatur, non certe operatur cum conscientia formata & deliberata, quæ requiritur quidem ad constituendum peccatum, ut recte scribit Joannes Gerson (Tract. de Consc. & scrup.) his verbis: *Conscientia formata est, quando post discussionem & deliberationem ex definitiva sententia rationis judicatur, aliquid faciendum, aut vitandum; & contra eam agere est peccatum. Timor vero seu scrupulus Conscientiæ est, quando mens inter dubia vacillat, nesciens ad quid potius teneatur; non tamen vellet omittere quod sciret esse placitum Divinæ voluntati; & contra istum timorem seu scrupulum facere non semper est peccatum, licet periculosum valde sit* (intellige nisi timor contemnatur ut vanus, maxime si accedat Directorum consilium; ideo addit Gerson): *& quantum fieri potest abjiciendus, & extinguendus.* Hinc idem Gerson (Conf. 6.) sic scribit: *Scrupulosis contra scrupulos agendum est, & fixo operis pede certandum. Scrupulos compescere melius quam per contemtum nequimus, & regulariter non absque alterius, & præsertim Superioris consilio. Alioquin timor immoderatus, aut inconsulta præsumtio præcipitat.* Denique pro Scrupulosis Natalis Alexander ait servandam esse regulam illam a B. Alberto Magno, & a S. Antonino traditam: *Inter duram, & benignam sententiam circa præcepta, benigna interpretatio ceteris paribus facienda est.* Dicendum remanet de Conscientia Dubia, & Probabili. De his in sequentibus duobus Capitibus seorsim differemus.

CAPUT II.

De Conscientia Dubia.

20 *Quænam sit Conscientia Dubia? Quodnam sit Dubium Positivum, & Negativum?*
21 *Quodnam Dubium Speculativum, & Practicum?*
22 *Nunquam licet operari cum Conscientia practice dubia.*
23 *De eo qui scit aliquid esse malum, sed dubitat, an sit grave, aut leve.*
24 *Quid debeat agere, qui est practice dubius?*
25 *An liceat operari cum conscientia speculative dubia?*
26 *De pluribus Principiis reflexis, ex quibus formari potest conscientia practice certa.*
27 *De lege dubia, vel dubie promulgata; & de Lege certa dubie abrogata.*
28 *De voto dubie emisso; & de voto certe emisso, & dubie impleto.* 29. *Quid de eo, qui judicat probabiliter implesse votum?* 30. *Quid si quis opus voti jam præstitit, sed voti immemor?*
31 *An subditus teneatur obedire Superiori in re, quæ est dubie mala?* 32. *Dubia de diversis rebus.*
33 *Quid in dubio de valore Matrimonii?* Remissive ad lib. VI. num. 903. & 904.
34 *Quid in dubio de solutione, si debitum est certum?*
35 *Quid in dubio de debito, si quis rem possidet bona fide?*
36 *Quid si contra Possessorem urgeat ratio probabilis, & nulla pro ipso?*
37 *Quid si Possessor, superveniente dubio neglexerit inquirere veritatem?*
38 *An possit Eucharistiam accipere, qui dubitat, an aliquid cibi vel potus deglutiverit?*
39 *Quid si dubitat, an deglutiverit ante vel post mediam noctem?*

CONSCIENTIA dubia est ea, quæ suspendit assensum pro utraque parte dubii, remanetque anceps, & hæsitans. Dividitur autem Conscientia dubia in practice dubiam, & speculative dubiam. Dubium vero dividitur in Negativum, & Positivum. *Negativum* est, quando ex neutra parte occurrunt rationes probabiles, sed tantum leves. *Positivum* est, quando pro utraque parte, vel saltem pro una adest grave motivum, sufficiens ad formandam Conscientiam probabilem, licet cum formidine de opposito; ideo dubium positivum fere semper coincidit cum opinione probabili, de qua in *Capite sequenti* loquemur. 20

Deinde dividitur dubium in speculativum, & Practicum. *Speculativum* est, quo quis dubitat 21

de rei veritate; v. g. an bellum aliquod sit justum, vel injustum: an pingere die festo sit opus servile, vel liberale: an Baptismus cum aqua distillata sit validum, aut nullum, & similia. *Practicum* autem dubium est, quo dubitatur de rei honestate, v. gr. an liceat mihi in tali bello dubie justo militare: an hac die festiva pingere: an hunc Puerum aqua distallata baptizare. Semper itaque distinguendum Verum a Licito; dubium enim Speculativum, licet in obliquo, & potius consequenter respiciat Licitum, tamen in recto, & principaliter Speculativum respicit Verum, Praticum autem respicit Licitum.

22 His positis, dicimus I. numquam esse licitum cum Conscientia practice dubia operari; & casu quo aliquis operatur, peccat, & quidem peccato ejusdem speciei & gravitatis, de quo dubitat; quia qui se exponit periculo peccandi, jam peccat, juxta illud: *Qui amat periculum, in illo peribit. Ecc.* 3. 21. Quare si dubitat, an illud sit mortale, mortaliter peccat.

23 Quid si sciat quis aliquid esse malum, sed dubitat, an sit mortale, aut veniale, & cum tali dubio operatur? Alii censent hunc peccare graviter, vel leviter prout in specie objectum peccati est grave, aut leve. Ita *Vasquez*, *Sanchez &c.* Alii cum *Azor. Bonac. Castropal. &c.* putant semper peccare graviter. Alii tandem cum *Navarr. Valent. Granad.* & aliis plurimis satis probabiliter tenent tantum venialiter peccare, si homo ille minime advertit nec etiam in confuso ad periculum graviter peccandi, neque ad obligationem rem examinandi, & modo objectum non sit certe per se peccatum grave: adderem, modo etiam homo sit timoratæ conscientiæ.

24 Qui igitur est practice dubius circa aliquam actionem, debet utique prius dubium deponere per principium certum, vel reflexum de honestate actionis illius, juxta id quod exponemus in Dissertatione de Usu opinionis probabilis; modo homo ille sit sufficiens ad formandam sibi conscientiam practice certam, & deinde potest operari. Si vero insufficiens sit (puta quia rudis) tenetur Parochum, aut Confessarium, vel alium pium ac doctum consulere, & juxta consilium agere. Qui vero dubius esset, sed omnibus ponderatis adverteret dubium esse inane, hic bene potest (ut recte scribit *Continuat. Tournely Tom. 1. tract. de Act. hum. cap. 3. art. 4. de Conf. dubia*) dubium suum deponere sine alia reflexione, & sic actionem exequi; tunc enim si malitia illius ignoratur, ignorantia illa est omnino involuntaria, utpote quæ studio superari non potest, prout docet Angelicus.

25 Dicimus II. Licitum esse operari cum conscientia speculative dubia, semper ac operans per alias rationes, sive principia reflexa judicat practice actionem suam esse certe moraliter honestam. Aliæ enim (ut sapienter ratiocinatur Episcopus Abelly) sunt rationes, quibus judicamus de rei vetitate, nempe de probabilitate, sive de dubietate alicujus opinionis, v. gr. quod bellum hoc sit probabiliter, aut dubie justum: aliæ quibus judicamus de honestate actionis, scilicet quod in hoc bello, imperante Principe, liceat subdito præliari, juxta doctrinam S. Augustini supra allatam in *cit. can. quid culpatur.* Quod autem ex principiis reflexis possit bene formari conscientia moraliter certa de honestate actionis, clare patebit infra ex Dissertatione Opinionis probabilis, quam in fine hujus Tractatus afferemus.

Horum principiorum principalissimum est illud, quod *Lex dubia non potest certam inducere obligationem*. Veritas hujus principii (quod non negatur neque ab ipsis rigidæ sententiæ fautoribus) evidenter in Dissertatione mox enunciata probabitur. Vide ibi dicenda. Ex hoc autem primo efformatur secundum illud principium: *Melior est conditio possidentis*. Quoties enim lex dubia minime ligat hominem, homo utique remanet solutus, & liber ab obligatione legis, eoque casu licite potest uti sua libertate, quam vere possidet, cum lex est dubia; ait enim S. Thomas: *Illud dicitur licitum, quod nulla lege probibetur. In 4. sent. Dist. 15. qu. 2. a. 4. ad 2.* Hoc autem secundum principium, licet aliqui illud infirmare conentur, dicentes quod valet tantum pro foro, vel tantum in materia justitiæ; ego tamen nescio, quomodo in omnibus negari possit. Quæstio tantum esse potest, an in quolibet dubio morali possideat lex, aut libertas. Antiprobabilistæ dicunt semper legem possidere; nos vero dicimus, aliquando possidere legem, aliquando libertatem, nempe cum lex non est adhuc promulgata. Hæc (dico) quæstio est, sed nemo negare potest principium, meliorem semper esse possidentis conditionem. Casu igitur quo possidet lex, pro ea standum est; si vero possidet libertas, standum pro libertate. Ad dignoscendum autem pro qua parte in dubiis stet possessio, videndum pro qua stet præsumtio. Præsumtio vero stat pro ea parte, quæ non tenetur ipsa factum probare, sed onus probandi illud transfert in alteram: *Factum enim non præsumitur, nisi probetur;* quod est aliud principium approbatum a *l. 2. de Probation.* In dubio igitur factum non præsumitur, sed est probandum. Si vero factum est certum, puta si Matrimonium certe est initum, & dubitatur, an rite initum sit, aliud principium servari debet: *In dubio omne factum præsumitur recte factum*. Sive: *In dubio præsumitur factum, quod de jure faciendum erat*. Sive: *Standum pro valore actus*. 26

Ex præfatis infertur I. quod si lex est dubie 27
condita, vel dubie promulgata, non obligat, quia possessio non stat pro ipsa, sed pro libertate. Idem dicendum, si dubitatur, an in lege promulgata comprehendatur vel ne aliquod onus; tunc enim non tenemur illud implere, quia pro illa parte, de qua lex est dubia, lex non possidet. Contra vero si lex est certe condita, & certe promulgata, & inde oritur dubium, an sit abrogata, vel revocata, aut dispensata, est observanda; quia tunc ipsa possidet. Sic etiam in dubio, an lex per se justa fuerit acceptata, etiam observari debet, quia præsumendum est, eam fuisse receptam ex illo alio principio: *In dubio præsumitur factum, quod de jure faciendum erat*.

Infertur 2. id quod de lege dictum est, dicen- 28
dum

dum esse etiam de voto; votum enim est instar legis particularis, quam homo sibi imponit. Hinc si quis dubitat, an emiserit votum, non tenetur illud implere, ut communiter docent *Cabassutius Theor. Jur. l. 1. c. 8. n. 19. Suar. in 3. p. Disp. 40. sect. 5. n. 15. Sanch. in Dec. l. 1. c. 10. n. 36. Anacl. de Voto q. 2. Concl. 3. Salmant. eod. tit. c. 1. n. 143.* cum aliis innumeris. Sic pariter qui dubitat, an in voto emisso comprehendatur aliquid, vel non, non tenetur ad votum, quoad partem de qua dubitat; pro illa enim parte votum non possidet, ut habetur ex *cap. Ex parte 18. de Censibus*, ubi, cum aliqui quædam vota emisissent, & postea dubitarent, an tenerentur ad majus, vel ad minus promissionis factæ, sancitum fuit teneri eos tantum ad minus; ideoque notat ibi Glossa. *In dubiis liberum est sequi, quod magis placuerit.* Contra vero si quis est certus de voto, & dubitat de satisfactione, tenetur quidem ad votum, quia tunc votum possidet.

29 Dicunt tamen plures Auctores, quod si quis probabiliter judicat jam voto satisfecisse, an teneatur hoc non obstante illud implere? Negant plures AA. nempe *Roncaglia de Præc. Dec. c. 2. de Voto qu. 4. Salmant. eod. tit. c. 1. n. 145. cum Laym. Lugo de Pœnit. Disp. 16. n. 60.* & alii; quia (ut ajunt) cum obligatio legis eo casu sit dubia, sit dubia etiam legis possessio. Olim probabilem hanc opinionem putavi, ductus magis a probabilitate extrinseca, quam intrinseca; sed re melius perpensa, nunc minime illam probabilem censeo. Hinc oppositam dico tenendam cum *Concina tom. 3. Diss. 2. de Voto c. 4. n. 10. Antoine de Relig. c. 3. de Voto q. 5. Filliuc. Leandr.* & aliis. Ratio, quia, cum votum est dubie emissum, recte dicitur non adesse obligationem illud implendi, tunc enim possidet libertas; cum tamen votum est certum, libertas hæc ligata remanet ab obligatione voti, donec votum certe non sit impletum. Tum tantum prima sententia admitti posset, cum probabilitas esset talis, quod præsumere faceret quadam certitudine morali voto jam fuisse satisfactum. Quod autem diximus de voto, intelligendum est etiam de satisfactione pœnitentiæ sacramentalis.

30 Si quis autem votum emisisset, & postea opus promissum jam præstitisset, immemor tamen obligationis ex voto contractæ, valde probabiliter non tenetur opus illud iterum præstare, ut docent *Suarez de Rel. l. 4. c. 26. n. 8. Layman. l. 1. t. 4. c. 4. n. 7. Sanch. Dec. l. 1. c. 13. n. 10. Bonac. de Leg. q. 1. p. 10. n. 13. cum Azor. Less.* & aliis communiter. Hoc tamen procedit semper ac vovens certe judicare potest, quod si memor voti fuisset, pro illius satisfactione applicasset opus illud: quod utique communiter præsumendum est; quisque enim generalem voluntatem habet prius oneri ex obligatione debito faciendi satis, proinde opera supererogationis addendi.

31 Infertur 3. quod subditus, quamvis non teneatur obedientiam præstare Superiori præcipienti in iis quæ sunt certe illicita, tenetur vero in iis de quibus dubium est, an sint licita vel ne; quia in dubiis standum est pro Superiore possidente jubendi potestatem, qua in dubio expoliari nequit; ita communiter *Cajet. qu. 169. a. 2. ad 4. Contin. Tournely t. 3. pag. 89. qu. 5. R. 2.* & alii plures cum *S. Antonin. S. Bonav., Cabassut. Soto, &c.* Limitant vero *Sotus, Tournely, Less. Sanch. Salmant. &c.* communissime, quoties res præcepta esset valde difficilis & molesta, nempe si subditus obediendo deberet se vel alterum exponere periculo gravis damni spiritualis, vel temporalis. Hæc fusius exponemus tractando de Præceptis particularibus *Lib. IV. Cap. I. num. 47.*

Infertur 4. quod adolescens dubitans, an vigesimum primum annum expleverit, non tenetur ad jejunium. Dubitans vero, an pervenerit ad annum sexagesimum, quo completo, probabiliter homo deobligatur a jejunio, ut dicemus *Lib. III. num. 1036.* tenetur ad jejunium, quia tunc possidet jejunii præceptum. Idem dicendum de eo, qui dubitat de ætate requisita ad sacrum Ordinem, vel Beneficium suscipiendum; tunc enim stat possessio pro præcepto. Idemque dicendum de eo, qui est in Sabbato, & dubitat, an transierit hora mediæ noctis; tunc enim nequit vesci carnibus, cum adhuc possideat præceptum abstinentiæ. Secus vero si quis dubitat de hoc in feria quinta, quia tunc post adhibitam diligentiam licite potest edere carnes, cum adhuc possideat libertas. Ita *Laym. lib. 1. cap. 4. num. 35. Sanch. de Matr. Disp. 40. & 41. Busemb. ut supra Dub. 3. num. 4. & 5. & alii* plures. 32

Infertur 5. quod si post Matrimonium bona fide contractum supervenit dubium de valore illius, ante inquisitionem veritatis dubitans non potest petere, sed tenetur reddere, ex *cap. Dominus, de Sec. nupt.* quia conjux dubium ignorans adhuc possidet jus petendi. Post vero inquisitionem dubitans potest etiam petere, ut probabilius tenent *Soto, Habert, Wigandt, Roncaglia, Sanch. Salmant.* &c. Vide dicenda *lib. 6. n. 903. & 904.* 33

Infertur 6. quod certus de debito, & dubius de solutione, tenetur solvere, ut communiter docent *Suar. Vasq. Lugo*, & alii cum *Sanch. Dec. l. 1. c. 10. n. 12.* Casu vero, quo etiam creditor de suo jure dubitaret, censet *Layman l. 1. tr. 1. c. 2. Diana p. 4. tr. 3. R. 35. & Sporer de Consc. c. 1. n. 85. cum Tamburin.* Debitorem teneri tantum ad partem pro rata dubii. Subdit tamen *Layman*, quod non auderet condemnare creditorem, si totum exigeret. 34

Sed hic quæritur I. An possessor bonæ fidei, superveniente dubio, teneatur aliquid pro rata dubii restituere? Si dubium est æquale pro & contra, communis est sententia cum *Sanch.* in Dec. *l. 1. c. 10. n. 9.* adversus paucos, possessorem ad nihil teneri, *ex Reg. 65. de Reg. Jur. in 6.* ubi legitur: *In pari casu melior est conditio possidentis.* Et Reg. 128. *In pari causa possessor potior haberi debet.* Sed quid, si rationes contra possessorem sint validiores? *Prima* sententia dicit, quod licet ipse habeat rationem probabilem pro se, tenetur tamen in eo casu ad restitutionem pro rata illius majoris propensionis, quia conditio possidentis est quidem melior in pari, non autem in dubio inæquali. Ita *Sanch. de Matr. l.* 35

2. *D.* 41. *numer.* 19. *cum Con. Val. & Led.* apud *Salm. de Rest. c.* 1. *numer.* 67. *Secunda* tamen communior & probabilior sententia docet ad nihil eum teneri, nisi moraliter constet rem esse alienam. Ita *Palaus tr.* 1. *D.* 3. *p.* 2. *num.* 11. *Lugo D.* 17. *num.* 93. *Roncaglia de Rest. c.* 2. *qu.* 3. *R.* 2. *cum Laym. Carden. Dic. Tamb. Dian. Burg. & aliis apud Croix lib.* 3. *part.* 2. *num.* 563. *Mazzot. de Consc. cap.* 3. *Sporer de Consc. cap.* 1. *sect.* 4. *num.* 66. *cum Mol. & S. August. lib. de Fid. & Op. cap.* 7. relato in *can. Si Virgo* 34. *qu.* 1. qui ait: *Possessor rectissime dicitur, quandiu se possidere ignorat alienum.* Dum autem certo non constat (ait *Sporer*) rem esse alienam, tandiu possessor ignorat se possidere alienum. Ratio præcipua hujus sententiæ est, quia per possessionem bonæ fidei acquiritur verum jus; possessio enim a Juristis sic definitur: *Jus insistendi in re non probibita possideri.* Quapropter dominium rei donec dubium est, possessor retinet jus insistendi; ita tamen ut ante diligentiam adhibendam ad veritatem assequendam, ipse tenetur rem servare; at post diligentiam, & veritate non assequuta, potest illam consumere, & etiam alienare, admonito rerum emtore de dubio vertente super re. Et propter hanc potissimam rationem *Sanchez, Dec. dict. num.* 9. mutavit sententiam alibi defensam, & secundam est secutus. *Cardinalis* etiam *Sfondratus, in Reg. Sac.* 1. §. 20. *num.* 11. dicit non esse procedendum contra possessorem, nisi ex certitudine. Hinc parum probabile videtur id quod hic addit *Roncaglia l.* 1. *c.* 2. *qu.* 3. *R.* 2. nempe quod si rationes possidenti faventes sint tantum tenuiter probabiles, tunc ipse teneatur rem restituere, saltem quoad majorem partem; nam si contra possessorem rationes sint taliter probabilissimæ, ut fundent contra ipsum moralem certitudinem, tunc ipse tenetur totam rem restituere; si autem secus, ad nihil tenetur.

36 Quæritur II. Quid si contra possessorem adsit ratio probabilis, & nulla pro ipso? *Prima* sententia tenet, quod si ratio illa probabilis generat assensum opinativum unicum, quod res sit aliena, ita ut possessor nullum habeat assensum, quod res sit sua; tunc tenetur restituere. Secus si adhuc probabiliter putaret rem esse suam. Ita *Sanch Dec. l.* 1. *c.* 10. *n.* 9. citans *Vasquez, Palaus tom.* 1. *tr.* 1. *Disp.* 3. *p.* 2. *Renzi de* 7. *Præc. c.* 3. *sect.* 2. *q.* 15. *Tamb. Dec. l.* 1. *c.* 3. 5. 7. *verb. Restitutio num.* 7. *Viva opusc. de Consc. dub. qu.* 2. *art.* 1. *num.* 8. *in fin.* ubi dicit, quod cum possessor habet rationem probabilem contra, & nullam pro se, tunc habet moralem certitudinem, quod res sit aliena. *Secunda* sententia, quam tenet *Salas* 1. 2. *qu.* 21. *tr.* 8. *Disp. unic. Sect.* 23. *num.* 231. dicit quod adhuc quando rationes pro contraria parte assensum generant, modo non convincant, nec assensus sit certus moraliter, sed mere opinativus, includens formidinem, quæ necessario in opinione includitur, tunc possessor potest rem retinere, quia possessio præponderat omnibus rationibus non convincentibus.

Præfatæ opiniones videntur sic posse conciliari. Certum est, quod legitima possessio cuique tribuit jus certum rem retinendi, donec non constet de jure alterius, ut dicunt communissime *Palaus, Luym. Sporer, & alii cit.* ut sup. cum *Croix dicto num.* 563. Et ipse *Viva loc. cit.* id concedit, dicens quod *possessio bonæ fidei parit jus certum, quod prævalere debet juri probabili, & non moraliter certo alterius.* Ratio est, quia possessio legitima fundat de se præsumptionem certam de justitia possessoris, ut dicunt *Wigandt Exam.* 3. *de Consc. & Lugo de just. D.* 17. *num.* 94. Ergo etiamsi adsit judicium probabile contra possessorem, & nulla probabilitas illi assistat, adest tamen præsumptio orta ab ipsa possessione, quæ tribuit ei jus certum, quod nequit superari, nisi a jure certo alterius per rationes certas convincentes.

Qua propter prima sententia dicens, quod possessor teneatur restituere, quando habet assensum opinativum contrarium, & nullum pro se, sane est intelligenda, quando possessio esset ex aliqua parte infirma, utpote dubia, vel incœpta cum dubia fide, ita ut nulla legitima præsumtio ex ea oriri videatur pro possessore; tunc enim vere nulla probabilitas ipsi assisteret, unicumque judicium opinativum tunc ipsa haberet rem esse alienam. Secus vero, si haberet possessionem certam ac legitimam bonæ fidei; quia tunc sola possessio, etiamsi nulla alia ratio ei suffragaretur, præberet illi jus certum, quod superari non potest nisi a rationibus certis oppositis, non autem ab opinione probabili, quæ necessario formidinem includit. Et hoc clare innuit *Lugo citata D.* 17. *num.* 94. ubi ait possessionem de se parere præsumptionem prævalentem pro possessore, ne ipse sit privandus, donec non constet de jure alterius per probationem superantem præsumptionem possessionis. Unde recte concludit *Croix lib.* 1. *num.* 501. quod licet pro possessore non sit probabile argumentum, si tamen pro petitore non sit argumentum nisi probabile, possessor adhuc licite retinet, quia possessio est jus certum retinendi, contra quod non prævalet nisi certitudo. Hoc idem dicetur pariter de Matrimonio probabiliter nullo. Vide *l.* 6. *n.* 904.

Quæritur III. Quid si possessor bonæ fidei, dubio superveniente, negligat culpabiliter diligentiam adhibere, sed postea non possit verus dominus amplius adinveniri? *La-Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 564. *Ronc. l. cit. & Salm. n.* 64. *cum Sanch. Less. &c.* dicunt tunc possessorem teneri rem restituere pro rata dubii. Contra vero *Palaus tom.* 1. *tr.* 1. *D.* 3. *p.* 2. *n.* 9. *Bonac. de Contr. D.* 1. *q.* 2. *p.* 2. *n.* 8. *Tamb. de Consc. c.* 3. *v. Restitutio, n.* 9. *cum Dian. & Reb.* probabile putant quod possessor, quamvis peccarit mortaliter, diligentiam omittendo, tunc tamen ad nihil tenetur, cum ex una parte damnum illatum sit dubium, & ex alia jus possessionis bona fide acquisitum ipse adhuc retineat. Verius autem censeo dicendum, quod talis possessor teneatur aliquid restituere (vel domino, vel pauperibus, si dominus sit incertus). Ratio est, quia cum ipse culpabiliter dominum privarit spe, quam dominus ad rem habere poterat, & illa spes erat quidem pretio æstimabilis, jam damnum certum est illatum domino, qui spem illam etiam certe possidebat. Puto tamen non esse faciendam restitutionem pro quantitate dubii, ita ut si rationes ex utra- 37

que

que parte essent æquales, res sive ejus pretium pro medietate sit restituendum, sed minus, & forte valde minus; quia illa spes domini non poterat æstimari pro medietate valoris rei, sed multo minoris, stante æquali probabilitate rationis ex una parte, & certo jure possessionis ex alia, quæ possessori favebat, & adhuc favet: possessio enim rei multo quidem majoris æstimatur, quam possessio spei.

Notat autem I. *Tamb. l. c. n. 7. cum Villal. & aliis*, quod si possessor incipiat dubitare per rationes probabiles, tenetur quidem inquirere veritatem, secus vero si dubitaret per rationes tantum tenues. Notat II. *Croix l. 3. p. 2. n. 562. cum Vasq. Lay. Pal. Sanch. Mol. &c.* & non improbabile putat *Ronc. d. q. 3. n. 1.* quod cum possessor (etiam qui cum dubio incœperit possidere) rem habuerit a possessore bonæ fidei, si postea diligentia sit impossibilis, nihil tenetur restituere; ipse enim in omne jus illius legitime tunc succedit.

38 Quid denique dicendum in dubio, si aliquid cibi vel potus deglutiveris, an possis tunc Eucharistiam accipere. Negant *Sanchez lib. 2. de Matr. Disp. 41. n. 40. Roncaglia de Euchar. c. 5. qu. 6. & Salmant. eod. tit. c. 7. n. 69.* cum aliis, tum quia (ut ajunt) legi certæ non communicandi sine jejunio non satisfacit per dubiam satisfactionem; tum quia id videtur gravi irreverentia non carere. Alii tamen, ut *de Lugo de Eucharistia Disp. 15. n. 43. Castrop. Disp. 3. punct. 8. n. 9. Layman lib. 1. tract. 1. cap. 5. num. 36. Diana tom. 2. tract. 4. de Sacram. Resol. 29. La-Croix lib. 6. part. 1. num. 576. Busemb. loc. cit. num. 6. & Sporer de Sac. Miss. cap. 6. num. 274. cum Sa, Carden. Med. Gobat. Boss.* & aliis dicunt, in tali dubio bene te posse communicare. Ratio horum est, quia lex jejunii non est positiva, ita ut præcipiatur jejunium tanquam requisitum absolute necessarium ad communicandum; sed est prohibitiva, qua prohibetur quisque accedere ad Communionem, si aliquid cibi aut potus sumserit, ne conjungatur terrenus cibus cum divino. Id enim, ait *Lugo loco cit.* constare ex Conc. Bracharensi II. *Can. 10.* ubi prohibetur, *ne aliquis, quocunque cibo præsumpto, oblationem consecret in altari*. Item in Conc. Toletano VII. *Can. 2.* habetur: *Nullus post cibum, potumque quamlibet minimum sumptum Missam facere præsumat*. Item in Concilio Œcumenico Constantiensi *Sess. 13. §. In nomine Sanctæ &c.* dicitur: *Sacrorum Canonum auctoritas, & approbata consuetudo Ecclesiæ servavit, & servat, quod hujusmodi Sacramentum non debet confici post cœnam, nec a fidelibus recipi non jejunis, nisi in casu infirmitatis, aut alterius necessitatis a jure, vel Ecclesia concesso, vel admisso.* Ita apud *Lugo loco cit. num. 18. & 19.* Posito igitur, quod lex jejunii est prohibitiva, nempe ne quis communicet post cibum sumptum, probandum est factum jejunii fracti, ut quis communicare prohibeatur. In dubio autem an factus sit casus, quo vigeat prohibitio legis, non tenetur is se abstinere a Communione, dum adhuc tunc possidet sua libertas; præcepto enim Ecclesiæ, inquit *Lugo*, ne quis communicet post cibum, non adversatur, qui facto examine non scit se aliquid sumsisse. Licite igitur in dubio de fractione jejunii, ille communicat; etenim cum ipsi eo casu tantum vetita esset Communio, quo jejunium fregisset bene possidet libertas communicandi, usquedum de fractione non constat. Ratio hæc non videtur contemnenda ut futilis: saltem eo casu lex prohibens Communionem non videtur certa, & tamquam dubia non obligat, juxta dicta *Lib. I. n. 34. & seq.* Ad secundam autem rationem irreverentiæ oppositam respondent non censeri irreverentem, qui utitur jure suæ libertatis, maxime si ex devotione ad Communionem accedit.

An autem idem dicendum, quod possit communicare, qui dubitat, an post mediam noctem 39
cibum, aut potum sumserit? Negat *Lugo*, quia (ut ait) cum quis scit se comedisse, & dubitat an comederit post mediam noctem, videtur ipsi incumbere onus probandi, post mediam noctem non comedisse. Sed pace tanti viri dicimus, quod ratio supra adducta, quod lex sit prohibitiva, non positiva, si valet pro primo casu, valet etiam pro secundo; prohibitio enim est non communicandi illis, qui aliquid sumserint post mediam noctem; si ergo, ne ipsi communicare possint, probandum est factum, quod aliquid sumserint, probandum est etiam factum, quod sumserint post mediam noctem. Ceterum affirmativam sententiam tenent alii DD. supra citati, quibus accedit doctus *P. Eusebius Amort Theol. tom. 2. Disp. 5. qu. 4.* ubi inquirens, an comedens in dubio, utrum jam sonuerit hora duodecima noctis, possit sequenti die communicare? Sic respondet: *Potest communicare, quia melior est conditio possidentis, quandiu in contrarium non dantur præsumtiones tam fortes, ut operans probabilius credat jam sonuisse duodecimam.*

CAPUT III.

De Conscientia Probabili.

40 *Quæ sit conscientia probabilis. Quotque enumerentur diversæ probabilitatum species?*

41 *Quænam sit probabilitas facti, & quænam juris?*

42 *Numquam licet uti probabilitate facti cum periculo damni alterius?*

43 *Quamnam opinionem sequi teneamur in materia fidei?*

44 *Quamnam opinionem sequi debeat Medicus? 45. An possit uti remedio minus tuto? 46. Quid si desperatur de salute infirmi?*

47 *Quamnam opinionem debeat sequi Judex?*

48 *Quamnam minister in collatione Sacramentorum? 49. Quid si adsit necessitas? 50. An liceat uti opinione probabili quoad contrahendum Matrimonium, & quoad jurisdictionem Confessarii, casu quo præsumitur suppleri ab Ecclesia? De hoc vide dicenda* lib. VI. num. 573. & dicenda de Errore Communi num. 572.

51 *An quod dicitur de administratione Sacramentorum circa usum sententiæ tutæ, idem dicendum sit de susceptione Sacramentorum?*

52 *Quid*

52 *Quid si venator dubitat, an animal feriendum sit fera, vel homo?*
53 *An liceat uti opinione, probabili probabilitate juris. De opinione tenuiter probabili.*
54. *De opinione probabilissima.*
55 *DISSERTATIO de usu moderato opinionis probabilis.*

40 CONSCIENTIA probabilis est, qua quis innixus aliqua opinione, probabili, format sibi practicum dictamen rationis ex certis principiis reflexis, sive concomitantibus ad licite operandum. Hinc tamen advertendum diversas dari probabilitatum species: alia enim est opinio tenuiter probabilis, alia probabilis, alia probabilior, alia probabilissima, alia certa moraliter, alia tuta, alia tutior. Opinio tenuiter probabilis est, quæ aliquo fundamento nititur, sed non tali ut valeat assensum viri prudentis ad se trahere; hac autem opinione nequimus licite uti ex Propos. 3. proscripta ab Innoc. XI. quæ dicebat: *Generatim dum probabilitate sive intrinseca sive extrinseca, quantumvis tenui, modo a probabilitatis finibus non exeatur, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus.* Probabilis est, quæ gravi fundamento nititur, vel intrinseco rationis, vel extrinseco auctoritatis, quod valet ad se trahere assensum viri prudentis, etsi cum formidine oppositi. Probabilior est, quæ nititur fundamento graviori, sed etiam cum prudenti formidine oppositi, ita ut contraria etiam probabilis censeatur. Probabilissima est, quæ nititur fundamento gravissimo, quapropter opposita censetur vel tenuiter, vel dubie probabilis; hac autem opinione semper licite utimur, ut constat ex Propos. 3. damnata ab Alexandro VIII. quæ dicebat: *Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam.* Opinio sive sententia moraliter certa est, quæ omnem prudentem formidinem falsitatis excludit, ita ut opposita reputetur omnino improbabilis. Opinio demum tuta est, quæ recedit ab omni peccandi periculo. Tutior vero, quæ magis a tali periculo recedit, tametsi rationibus firmioribus non nitatur.

41 Deinde advertendum, aliam esse probabilitatem Facti, aliam Juris. Probabilitas *Facti* est quæ versatur circa rei veritatem, sive rei substantiam, nempe an Sacramentum cum tali materia collatum, sit validum, aut nullum: an contractus cum tali pacto initus, sit usurarius, vel ne. Probabilitas autem *Juris* versatur circa honestatem actionis, idest an liceat Sacramentum cum tali materia conferre: an contractum cum tali pacto inire.

42 His positis dicimus, nunquam esse licitum uti opinione probabili probabilitate *Facti* cum periculo damni alterius, aut sui ipsius; quia hujusmodi probabilitas minime aufert periculum damni; si enim opinio illa est falsa, non evitabitur proximi, aut operantis damnum; nam si exempli gratia Baptismus cum saliva collatus revera est nullus, ita ut Infans sine Baptismo remaneat, probabilitas in oppositum non potest utique efficere, ut sit validus.

43 Hinc infertur 1. non esse licitum in materia fidei, & in omnibus ad æternam salutem necessitate medii spectantibus, sequi opinionem nec minus probabilem (ut inepte dicebat Propos. 4. ab Innoc. XI. proscripta) neque probabiliorem, sed tenemur sequi sententiam tutiorem, ac per consequens amplecti debemus Religionem magis tutam, qualis est procul dubio nostra Catholica; cum enim quævis alia Religio falsa sit, etiamsi aliqua videatur alicui probabilior, tamen amplectens eam, relicta tutiori, nequaquam damnum suæ æternæ salutis effugiet.

Infertur 2. quod Medicus tenetur adhibere medicamenta tutiora Infirmis profutura, nec potest uti remediis minus probabilibus, relicto probabiliori, sive tutiori: in medicamentis enim probabilius est, quod est tutius pro sanitate Infirmi. 44

Sed dubitatur 1. utrum quando non apparet medicamentum certum, possit Medicus uti remedio minus probabili, probabiliori relicto? Affirmant *Azor. Arag. Montes. Salas, &c. apud Salmant. de Præc. V. cap. 1. num.* 143. Sed probabilius negant ipsi *Salm. Sanch. Dec. lib. 1. cap. 9. num.* 41. & ipsi *Salm. num.* 144. *cum Soto, Suar. & Bonac.* quia Medicus non solum ex caritate, sed etiam ex justitia, ratione officii, & taciti contractus, tenetur providere meliori modo saluti Infirmi, a quo stipendium accipit. 45

Dubitatur 2. an quando desperatur de salute Infirmi, possit Medicus applicare illi remedia, quæ ipse dubitat, an prosint, vel obsint? Certum est & commune 1. quod si probabile sit, remedium fore profuturum, tunc potest, imo tenetur illud applicare, quando certius non habet: Vide *Salmant. loco cit. num.* 150. *in fine.* Certum est 2. non licere applicare Infirmo etiam desperato remedium, de quo ignoratur, an sit salutare, vel noxium, ad experimentum faciendum super Infirmo. Ita communiter *Salm. num.* 148. *cum Navarr. Azor. Castrop. Salas, Perez, &c.* Ratio, quia illicitum est experimentum quærere cum periculo mortis Infirmi, vel accelerationis illius. Certum est 3. cum *Sanch. l. c. n.* 42. *& Salmant. n.* 153. *in fine*, quod si remedium est dubie profuturum, & certo non nociturum, omnino Infirmo est applicandum. Quoad quæstionem autem duplex est sententia. *Prima* negat, quia (ut supra dictum est) nunquam licet exponere Infirmum periculo mortis, nec illam accelerandi; ita *Salmant. cit. cap. 1. n.* 150. *cum. Azor. Castrop. Sylv. Villal. &c. Secunda* tamen Sententia, quæ satis probabilis est, & forte probabilior, eamque tenent *Sanch. Dec. lib. 1. c. 9. n. 39. cum Valent. item Busemb. l. 4. infra n. 291. ad IV. & Bonac. Filliuc. Reginald. Bardi apud Salm. n.* 149. affirmat esse licitum, quia cum de Infirmo desperatur, conformius est prudentiæ, & voluntati Infirmi (præsertim si ipse expresse in hoc consentiat) applicare illi remedium dubium, quam illud omittere cum certitudine mortis. Idque ut certum habet *Antoine tract. de Oblig. c. 7.* agens *de Officio Medici.* Notat præterea *Sanchez n.* 42. *cum Navarro,* quod etsi Medicus non potest contra suam opinionem auctor esse remedii, si tamen illud ab aliis Doctoribus approbatur, & Infirmus consentit, licite potest eo uti. 46

Infertur 3. quod Judex tenetur Judicare juxta sententiam probabiliorem; ipse enim tenetur ex 47

præ-

præcepto divino, & humano jus suum cuique tribuere pro majori pondere rationum, quæ cuique favent. Hinc damnata fuit ab Innoc. XI. Propos. 2. quæ dicebat: *Probabiliter existimo, Judices posse judicare juxta opiniones etiam minus probabiles*. Recte vero advertit *Cardenas* cum aliis, quod si Reus est in legitima possessione rei controversæ, & habet pro se rationem probabilem, nequit Judex eum expoliare, etiamsi Actor probabiliores rationes pro se adducat; possessio enim legitima (ut diximus num. 35.) dat possessori jus certum rei retinendæ, donec constet de jure alterius. Vide dicenda *Lib. IV. num.* 212. Qu. II. ubi id fuse probabitur.

48 Infertur 4. quod in collatione Sacramentorum nequit Minister uti opinione nec probabili, nec probabiliori circa eorum valorem, sed tenetur sequi sententiam tutam, quæ est illa, quæ vel est tutior, vel moraliter certa. Constat id ex Propos. I. ab Innoc. XI. proscripta, quæ dicebat: *Non est illicitum in Sacramentis conferendis uti opinione probabili de valore Sacramenti, nisi id vetet lex, conventio, aut periculum gravis damni incurrendi. Hinc sententia probabili tantum utendum non est in collatione Baptismi, Ordinis sacerdotalis, vel episcopalis*.

49 Dixi, nisi *adsit necessitas*, etenim in extrema necessitate bene uti possumus qualibet opinione non solum probabili, sed etiam tenuiter probabili pro valore Sacramenti, ut recte dicunt *Holzmann de Bapt. a. 2. n. 97. Antoine de Bapt. qu. 2. Cuniliat. de Sacr. in gen. c. 1. §. 3. n. 3.* & alii communiter, modo Sacramentum conferatur sub conditione; quia conditio satis reparat Sacramenti injuriam, si forte invalide conferatur, & contra necessitas sufficiens & justa est causa Sacramenti conditionate conferendi. Vide dicenda *Lib. 6. c. 1. de Bapt. n.* 103. *v. Materia autem dubia, & de Pœn. n.* 482. *in fin.*

50 Dicunt autem plures AA. quod licite uti possumus opinione probabili ubi præsumitur Ecclesia supplere, ut evenire potest in Sacramento Matrimonii ad convalidandum contractum probabiliter tantum validum, si forte contractus ille est nullus ob impedimentum, quod Ecclesia supplendo aufert; & in Sacramento Pœnitentiæ ad supplendam jurisdictionem Confessarii, si forte illa desit. Hanc sententiam vocant communissimam *Viva in Prop. 1. damn. ab Innoc. XI. n. 20. & La-Croix lib. 6. n. 117. cum Suar. Less. Conincb. Regin. &c.* Imo *Sporer de Consc. c. 1. n. 56. cum Dicast.* vocat moraliter certam; hancque testatur esse praxim totius Ecclesiæ *de Lugo disp. 19. n. 31. cum Arriaga, Suar. & Diana apud Carden. in Prop. 1. damn. ab Innoc. XI. diss. 11. n. 166. & seq.* Sed vide *Lib. VI. n.* 573. ubi plura dicetur circa jurisdictionem Confessarii, quomodo & quando præsumitur ipsa suppleri ab Ecclesia. An autem, stante errore communi, semper Ecclesia suppleat jurisdictionem in Sacramento Pœnitentiæ, vide *ibidem, num.* 572.

51 Quæritur præterea, an quod dictum est de administratione Sacramentorum, dicendum etiam sit de susceptione, ita ut nullus possit suscipere Sacramentum cum opinione probabili? *Prima* sententia affirmat, & hanc tenent *Carden. in Prop. 1. damn. ab Innoc. XI. Diss. 2. c. 3. n. 18. Viva sup. ead. Prop. 1. & La-Croix lib. 6. n.* 105. Ratio eorum, quia specialis reverentia debita Sacramentis exposcit, ut ea non exponantur periculo frustrationis. Hinc dicunt ex præfata *Prop. 1. damn.* quoad ministrationem, virtualiter damnari etiam quoad susceptionem, cum in utraque idem subsit periculum. *Secunda* vero sententia negat, quam tenent *Pontius de Matr. l. 4. c. 25. n. 9. Sanch. Dec. l. 1. cap. 9. n. 33. cum Vasq, Salon. Sayr. Perez,* & aliis *apud Card. n. 17.* Item *Spor. de Consc. c. 1. n. 57. & Viva in sua Tb. Mor. de Pœnit. q. 3. art. 3. n. 9.* ubi videtur se revocare, saltem quoad opiniones, quæ ex parte suscipientium passim a fidelibus in praxim deducuntur. Ratio, quia nullam censentur injuriam Sacramento irrogare, qui utitur opinione probabili; nec videntur Sacramenta exposcere majorem reverentiam, quam probabilem, quam exposcunt alia præcepta divina. Et hanc sententiam, ait *Mag. Hozes in eadem Propos. 1. apud Carden. n. 27.* non amisisse suam probabilitatem ex damnatione Pontificis; quia non constat, Propositionem potius proscriptam fuisse respectu reverentiæ erga Sacramenta, quam respectu caritatis erga suscipientes. His tamen non obstantibus, censeo non recedendum a prima sententia, saltem quia secunda fere nunquam poterit deduci in praxim a suscipientibus sine proprio animæ detrimento.

Infertur 5. & ultimo, quod si quis dubitat, 52
an id quod videt in silva, sit fera, vel homo, non potest illud ferire, etiamsi probabiliter, aut probabilius existimet, illam esse feram; nam si revera illud animal esset homo, probabilitas illa, sive major probabilitas, non liberaret hominem a morte. Itaque universe dicendum, nunquam esse licitum uti opinione probabili probabilitate facti, ubi est periculum damni, vel injuriæ Proximi.

Secus tamen dicendum de opinione, quæ est 53
probabilis probabilitate Juris; tunc enim quisque licite uti potest opinione illa, formans sibi conscientiam moraliter certam de honestate suæ actionis. Explanata demum opinionum natura, nostrum Systema exponimus.

MORALE SYSTEMA.

Pro delectu opinionum, quas licite sectari possumus.

DICO I. quod si opinio, quæ stat pro lege, videatur certe probabilior, ipsam omnino sectari tenemur; nec possumus tunc oppositam, quæ stat pro libertate, amplecti. Ratio, quia ad licite operandum debemus in rebus dubiis veritatem inquirere, & sequi: at ubi veritas clare inveniri nequit, tenemur amplecti saltem opinionem illam, quæ propius ad veritatem accedit, qualis est opinio probabilior.

Dico II. quod si opinio, quæ stat pro libertate, est tantum probabilis, vel æque probabilis, ac altera quæ stat pro lege, nec etiam ipsam quis sequi potest, eo quod sit probabilis; nam ad licite operandum sola non sufficit probabilitas

tas, sed requiritur moralis certitudo de honestate actionis, juxta illud D. Pauli ad Rom. 14. 23. *Omne, quod non est ex fide, peccatum est*. Dicitur *ex fide*, nempe ex certo dictamine conscientiæ, ita ut homo in sua conscientia persuasum sibi habeat, quod agendo recte agat, prout explicant illud *ex fide* S. Chrysost. S. Ambros. & alii cum S. Thoma *q. 17. de Verit. art. 3.* Propterea in præfata Dissertat. falsum reputavi effatum illud commune inter Probabilistas, nimirum: *Qui probabiliter agit, prudenter agit*.

Dico III. quod, duabus æque probabilibus opinionibus concurrentibus, quamvis opinio minus tuta teneri non possit, quoniam, ut diximus, sola probabilitas (nota, sola probabilitas) haud firmum præbet fundamentum ad licite operandum; tamen opinio illa, quæ stat pro libertate, cum æquali potiatur probabilitate, ac opposita, quæ stat pro lege, grave quidem immittit dubium, an existat lex, quæ actionem prohibeat; ac proinde sufficienter promulgata minime dici potest; ideoque, dum eo casu promulgata non est, nequit obligare; tanto magis quod lex incerta non potest certam obligationem inducere. Et hæc est sententia D. Thomæ, quam ego sequor, & quæ certa mihi apparet tum ob auctoritatem Theologorum, ut videbimus, atque Patrum (quorum doctrinæ observari possunt in prædicta Differt. *num.* 11. & 12. Vide etiam Christian. Lupum *to.* XI. *Dissert. de Usu sentent. probab.* ubi congerit plures Patrum auctoritates), tum ob rationes intrinsecas, quæ non jam fucatæ sunt, sed certæ ac evidentes, ut demonstrabitur.

Theologorum Princeps D. Thomas 1. 2. qu. 90. art. 1. sic docet: *Lex quædam regula est, & mensura actuum, secundum quam inducitur aliquis ad agendum, vel ab agendo retrahitur; dicitur enim Lex a ligando; quia obligat ad agendum*. Hinc prosequitur S. Doctor ad docendum, quod hæc regula & mensura, ut hominibus applicetur, & ipsi ad eam servandam teneantur, debet eis promulgatione manifestari. *Lex*, ait ibidem, *imponitur aliis per modum regulæ & mensuræ; regula autem & mensura imponitur per hoc, quod applicatur his, qui regulantur & mensurantur. Unde ad hoc quod lex virtutem obligandi obtineat (quod est proprium legis) oportet, quod applicetur hominibus, qui secundum eam regulari debent. Talis autem applicatio fit per hoc, quod in notitiam eorum deducitur ex ipsa promulgatione. Unde promulgatio ipsa necessaria est ad hoc, quod lex habeat suam virtutem*.

Quod autem lex nequeat subditos obstringere, nisi eis sit promulgata, est axioma apud omnes compertum: *Leges tunc instituuntur, cum promulgantur*, scribit Gratianus in Can. *In istis dist.* 4. Ratio patet quia lex tantum in mente legislatoris manens non est, nisi mera cogitatio, sive intentio constituendi legem, non vero constitutio legis, quæ subditos obliget. Hinc a D. Thoma lex definitur: *Quædam rationis ordinatio ad bonum commune promulgata*. 1. 2. *q.* 90. *art.* 4. Nulli dubium, ut scribit Franciscus Henno *tract. de leg.* quod promulgatio sit de essentia legis; nam ut recte ait Ludovicus Habert *to.* 3. *de leg. cap.* 6. *qu.* 4. *Ad rationem legis pertinent promulgatio, & vis obligandi*. Addit Card. Gotti *Theol. to.* 2. *tract.* 5. *de leg. qu.* 1. *dub.* 3. §. 3. *num.* 18. quod promulgatio est indispensabiliter requisita ad subditos obligandos: *Ad hoc ut lex in actu secundo obliget, requiritur quidem indispensabiliter, ut subditis promulgatione proponatur*. Idem tradit Dominicus Soto *de Just. & Jure lib.* 1. *qu.* 1. *art.* 4. dicens: *Nulla lex ullum habet vigorem legis ante promulgationem, sed tunc instituuntur, cum promulgantur*. Statimque subjungit: *Itaque nullam exceptionem conclusio hæc permittit*. Idem scribit Doctor Gallus Du-vallius in 1. 2. *S. Thomæ de leg. qu.* 2. dicens, legem æternam non potuisse homines obligare ab æterno: *Quia*, ut ait, *de ratione legis est, ut promulgetur subditis; nulli autem fuerunt subditi ab æterno*. Idem scribit P. Gonet *Clyp. de leg. D.* 2. *art.* 2. *Legem æternam defectu promulgationis non potuisse obligare creaturas ab æterno*. Idem scribit Lorichius *Thesaur. verb.* Lex *num.* 6. *Hominibus autem* (lex æterna) *promulgatur, quando eis innotescit*. Idem inquit etiam acer Adversarius meus P. Patuzzius in sua Theolog. Morali *de leg. c.* 5. *n.* 7. *Consentiunt quidem omnes, promulgationem esse omnino necessariam, ut lex virtutem obligandi obtineat*. Mirabitur quis, me studuisse tot auctoritates hic congerere ad hanc doctrinam probandam, quæ a nemine in dubium revocatur; sed me id fecisse sciat, quia ab ea sententiæ meæ firmitas pendet, nempe quod lex dubia non obligat, ut infra videbimus.

Porro S. Thomas id ut certum habens hanc oppositionem sibi objicit 1. 2. *q.* 90. *art.* 4. *ad* 1. *Lex naturalis maxime habet rationem legis; sed lex naturalis non indiget promulgatione; ergo non est de ratione legis quod promulgetur*. Et sic respondet: *Dicendum quod promulgatio legis naturæ est ex hoc ipso, quod Deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendam*. Idque clarius explicando Sylvius ait 1. 2. *qu.* 90. *art.* 4. *in fin. Actualiter tunc unicuique* (lex) *promulgatur, quando cognitionem a Deo accipit dictantem, quid juxta rectam rationem sit amplectendum, quid fugiendum*. Idem docet Joannes Gerson. *de Vita spir. &c. Lect.* 2. *col.* 176. *Lex ista est quædam declaratio creaturæ rationali facta, per quam illa cognoscit, quid Deus de certis rebus judicat, ad quas vel præstandas, vel omittendas ipse creaturam obligare vult*. Addit tandem Petrus de Lorca *in* 1. 2. *Disp.* 6. *de leg. pag.* 386.: *Quemadmodum promulgatio est intrinseca & essentialis humanis legibus, sic rationis judicium, & cognitio intrinseca est legi naturæ*. Quapropter sine rationis judicio, & cognitione nullo modo existit promulgatio legis sufficientis ad obligandum.

Lex vero ut obliget non tantum promulganda est, sed etiam promulganda ut certa. Et hoc punctum firmiter est hic statuendum, ideoque in eo perpendendo diutius non frustra immorabor, cum plura opus sit hic repetere, quæ jam alibi scripsi; enim vero ex hujuscemodi fundamento firmitatem haurit nostra sententia, nempe non posse legem incertam certam obligationem imponere. Dicimus igitur, neminem ad aliquam legem

gem servandam teneri, nisi illa ut certa alicui manifestetur. Posito enim, ut vidimus, quod lex necessario est promulganda ut obliget, si promulgatur lex dubia, promulgabitur duntaxat dubium, opinio, sive quæstio, an adsit lex prohibens actionem, sed non promulgabitur lex. Hinc omnes ad asserendum conveniunt, quod lex, ut obliget, debet esse certa ac manifesta, debetque uti certa manifestari sive innotescere homini, cui promulgatur. Audiamus id quod communiter inquiunt Doctores super hanc sententiam, sive super hoc Principium, quod inter alios maxime tradit D. Thomas, atque probat. S. Isidorus inter conditiones legis ut obliget, ait legem debere esse manifestam. Ita habetur in Can. *Erit autem Dist.* 4. *Erit autem lex manifesta &c.* Idque certum est etiam in jure Civili, ut patet ex Authent. *Quibus modis nat. eff.* §. *Natura*, ubi dicitur: *In dubio nullus præsumitur obligatus.*

D. Thomas loquens de lege æterna & naturali, docet quod ad hoc ut ipsa possit esse nobis mensura, debet esse certissima, nobisque innotescere. Attendamus verba S. Doctoris. Ipse 1. 2. *qu.* 19. *art.* 4. *ad* 3. sibi objicit: *Mensura debet esse certissima* (nota); *sed lex æterna est nobis ignota; ergo non potest esse nostræ voluntatis mensura, ut ab ea bonitas voluntatis nostræ dependeat.* Et ita respondet: *Licet lex æterna sit nobis ignota, secundum quod est in mente Divina; innotescit tamen nobis aliqualiter per rationem naturalem, quæ ab ea derivatur ut propria ejus imago, vel per aliqualem revelationem superadditam. S. Tho.* 1. 2. *qu.* 19. *art.* 4. *ad* 3. Ratio patet, cur lex debet esse certa, quia cum lex juxta S. Doctorem sit mensura & regula, qua homo mensurari & regulari debet circa suas actiones, nequaquam ille recte mensurari & regulari potest, nisi mensura & regula illa sit certa, ut obliget, quia & homini innotescat. *Lex enim*, scribit doctissimus Petrus Colet, *ut obliget debet dari ut regula, ac proinde innotescere; atqui lex non innotescit nisi per promulgationem, cum per eam solam eo intimetur modo, qui obediendi necessitatem inducit. Colet Theol. Mor. to.* 1. *de leg. c.* 1. *art.* 2. *concl.* 2. Idem tradit Joannes Gerson dicens, quod lex ut obliget necessario debet homini manifestari, alias Deus eum obligare non potest ad illam servandam: *Necesse est* (valde notabilia sunt Gersonis verba) *dari manifestationem ordinationis, ac voluntatis Dei; nam per solam ordinationem, aut per solam suam voluntatem non potest Deus absolutè creaturæ imponere obligationem; sed ad hoc opus est, ut ei communicet notitiam unius æque, ac alterius. Gerson de vita Spir. &c. Lect.* 2.

Idem tradit Gonet dicens: *Homo non tenetur conformari voluntati Divinæ.... nisi quando voluntas Divina nobis præcepto, vel probibitione manifestatur. Gon. Clyp. to.* 3. *D.* 6. *art.* 2. *n.* 37. *in fin.* Et *ibid.* de hoc rationem præbet, scribens hominis peccatum pendere ab ipsius voluntate transgrediendi legem; si autem peccatum (ait) penderet ab existentia vel non existentia legis, peccatum esset fortunæ, sive casus, non jam voluntatis, quod magnum esset absurdum: *Plerumque* (scribit) *esset fortunæ, non voluntatis, quod homines peccent, vel non peccent, prout videlicet id, quod agunt, est conforme vel difforme juri naturali ab eis ignorato; quod etiam absurdissimum est, cum vera & sola causa peccati sit voluntas creata, ut operans difformiter ad regulas morum. Gon. in Clyp.* 49. 3. *to.* 3. *Disp.* 1. *art.* 4. §. 1. *n.* 48.

Idem tradit Sylvius dicens: *Actualiter tunc* (lex) *unicuique promulgatur, quando cognitionem a Deo accipit dictantem, quod juxta rectam rationem sit amplectendum, vel fugiendum. Sylv. in* 1. 2. *qu.* 90. *art.* 4. *in fin.* Non tenetur igitur quis ad legem, nisi eam juxta rectam rationem cognoscat esse necessario amplectendam. Idem tradit Fulgentius Cuniliatus, hoc absolute proferens: *Legis violatores non sunt illi, quibus nondum lex innotuit. Cunil. tract.* 1. *de Reg. Mor. cap.* 2. §. 1. *num.* 5. Idem tradit Jodochus Lorichius: *Hominibus autem lex promulgatur, quando eis innotescit. Loricb. Thesaur. theol. verb. Lex num.* 6.

Ex omnibus his præfatis evidenter apparet moralis certitudo sententiæ nostræ, vel potius sententiæ D. Thomæ, qui pluribus in locis eam docet. Signanter in *Opusc. de Verit. qu.* 17. *art.* 3. hoc morale Principium absolute profert: *Nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti.* Ab omnibus Philosophis cum D. Thoma docetur distinctio inter Opinionem, & Scientiam: *Opinio* denotat cognitionem dubiam, aut probabilem alicujus veritatis: *Scientia* vero cognitionem certam ac patentem significat. Sed audiamus ipsum S. Doctorem; & quod S. Thomas nomine *Scientiæ* intelligat præcise cognitionem certam, patet quia proponit loco citato hoc quæsitum: *Utrum conscientia liget?* ac deinde ait: *Ita se habet imperium alicujus Gubernantis ad ligandum in rebus voluntariis illo modo ligationis, qui voluntati accidere potest, sicut se habet actio corporalis ad ligandum res corporales. Actio autem corporalis agentis nunquam inducit necessitatem in rem aliam, nisi per contactum coactionis ipsius ad rem in quam agit. Unde nec ex imperio alicujus Domini ligatur aliquis, nisi imperium attingat ipsum, cui imperatur. Attingit autem ipsum per scientiam: Unde nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti.... Sicut autem in corporalibus agens corporale non agit, nisi per contactum; ita in spiritualibus non ligat, nisi per scientiam.* Similitudo a D. Thoma hic allata nequit esse magis lucida, & convincens ad probandam nostram sententiam, sive Principium, nempe quod lex incerta non potest certam obligationem inducere. Dicit S. Doctor, quod scientia præcepti est instar vinculum quod vel voluntatem ligat; unde sicut ad rem aliquam ligandam opus est, ut actualiter funis applicetur; ita ad ligandam hominis voluntatem, ut actionem aliquam exerceat vel omittere teneatur necesse est ut ipse præcepti scientiam habeat, alioquin homo ille in sua libertate remanet. Quamobrem, dum ille in dubio est, an adsit vel non præceptum prohibens, vel præcipiens (sicut accidit, cum duæ opiniones ejusdem ponderis æque proba-

babiles concurrunt), tunc non habet quidem scientiam præcepti, ideoque præceptum servare non tenetur.

Ad hoc magis explicandum Doctor Angelicus eodem loco subdit: *Ad videndum autem, quando* (conscientia) *liget, sciendum quod ligatio metaphorice a corporalibus ad spiritualia sumta necessitatem importat; ille enim qui ligatus est, necessitatem habet consistendi in loco ubi ligatus est, & aufertur ei potestas alio divertendi.* Sicut igitur contra qui ab aliquo vinculo actualiter non est ligatus, habet potestatem divertendi quo vult, ita qui non est ligatus per scientiam præcepti, liber est ab obligatione præcepti. Ideo S. Doctor scribit, legem dici a ligando: *Dicitur enim lex a ligando, quia obligat ad agendum.* 1. 2. *qu.* 90. *art.* 1.

Hanc suam sententiam D. Thomas valde confirmat in alio loco, nempe in 1. 2. *q.* 19. *a.* 10. Ibi quærit: *Utrum necessarium sit voluntatem humanam conformari voluntati Divinæ in volito, ad hoc ut sit bona?* & affirmat; sed & postmodum eodem *art.* 10. *ad* 1. S. Doctor hoc sibi objicit: *Videtur quod voluntas hominis non debeat semper conformari Divinæ voluntati in volito; non enim possumus velle, quod ignoramus ..... Sed quid velit Deus ignoramus in pluribus, ergo non potest humana voluntas Divinæ voluntati conformari in volito.* Et respondet: *Ad primum dicendum, quod volitum Divinum secundum rationem communem quale sit, scire possumus; scimus enim, quod Deus quidquid vult, vult sub ratione boni. Et ideo quicunque vult aliquid sub quacumque ratione boni, habet voluntatem conformem voluntati Divinæ quantum ad rationem voliti. Sed* (nota sequentia verba) *in particulari nescimus, quid Deus velit; & quantum ad hoc non tenemur conformare voluntatem Divinæ voluntati.* Itaque docet S. Tho. quod homo semper ac rem aliquam vult sub ratione boni, voluntati Divinæ jam conformatur; sed minime tenetur se conformare voluntati Divinæ in rebus particularibus ignoratis, & signanter in præceptis, ubi hæc Divina voluntas non est ei manifestata. Id autem distinctius declarat P. Gonet, dicens: *Homo non tenetur conformari voluntati Divinæ in volito materiali, nisi quando voluntas Divina nobis præcepto vel prohibitione manifestatur. Gon. Clyp. to.* 3. *D.* 6. *ar.* 2. *n.* 37. *in fin.* In dubio igitur, ubi nescimus an Deus aliquo præcepto nobis aliquid in particulari imponat aut vetet, non tenemur conformari circa tale præceptum voluntati Divinæ, nisi præceptum nobis manifestetur; etenim, ut tradit Joannes Gerson, ubi Deus non manifestat nobis suam voluntatem, non potest (ait) nos obligare ad eam sequendam. Repetamus hic ejus verba jam alibi supra relata: *Necesse est dari manifestationem ordinationis, ac voluntatis Dei; nam per solam suam voluntatem nondum potest Deus absolute creaturæ imponere obligationem. Gerson. de Vit. Spir. &c. Lect.* 2.

Eandem sententiam D. Thomas fortius confirmat in alio loco 2. 2. *qu.* 104. *art.* 4. ubi signanter loquitur de obedientia, quæ præceptis Divinis debetur. Ita quærit: *Utrum in omnibus Deo sit obediendum?* S. Doctor affirmat, sed *ad* 3. sibi objicit: *Quicumque obedit Deo, uniformat voluntatem suam voluntati Divinæ, etiam in volito; sed non quantum ad omnia tenemur conformare voluntatem nostram voluntati Divinæ, ut supra habitum est.* (1. 2. *qu.* 19. *art.* 10. ubi habetur textus jam supra relatus): *Ergo non in omnibus tenetur homo Deo obedire.* Et sic respondet (attendamus hic quomodo S. Doctor fuerit semper firmus & uniformis in hac sua sententia): *Ad tertium dicendum, quod etsi non semper teneatur homo velle, quod Deus vult, semper tamen tenetur velle, quod Deus vult eum velle, & homini præcipue* (nota) *innotescit per præcepta Divina.* Homo igitur tenetur Deo obedire, & ipsius voluntati conformari circa præcepta, non jam in omnibus quæ Deus vult, sed tantum in iis quæ vult Deus nos velle (*quod Deus vult nos velle*). At quomodo sciemus id quod Deus non solum ipse vult, sed etiam vult nos velle? sciemus, inquit S. Thomas, cum nobis id manifestatur per sua Divina præcepta. *Et homini præcipue innotescit per præcepta Divina.* Ergo non obligat sola dubia notitia præcepti ad illud servandum tanquam voluntatem Divinam, sed requiritur certa & manifesta præcepti cognitio, quod quidem significat verbum illud *innotescit*. Itaque, ubi duæ sunt opiniones æqualis ponderis, cum eo casu desit sufficiens promulgatio legis, ipsa non habet virtutem obligandi, ut firmatum est sub initio hujus Moniti. Lex autem, quæ non obligat, non est lex: *Dicitur enim lex a ligando*, ait S. Thomas; lex ergo quæ non ligat, lex dici non potest.

Hanc autem sententiam, quod ubi præceptum est vere & stricte dubium, non adest obligatio illud servandi, sequuti sunt communiter Auctores tam antiqui, quam recentes. S. Raymundus scripsit (*lib.* 3. *de Pœnit.* §. 21.): *Non sis pronus judicare mortalia peccata, ubi tibi non constat per certam Scripturam.* Lactantius scripsit (*lib.* 3. *Instit. cap.* 21.): *Stultissimi hominis est præceptis eorum velle parere, quæ utrum vera, aut falsa sint, dubitatur.* Textus habetur in *cap.* 13. *Cum in jure, de offic. & pot. Jud. deleg.* ubi dicitur: *Nisi de mandato certus extiteris, exequi non cogeris quod mandatur.* Idem scripsit Joannes Nyder (*in Consol. An. par.* 3. *cap.* 20.) citans Bernardum de Claromonte: *Ex quo enim opiniones sunt inter magnos, & Ecclesia non determinavit alteram partem, teneat quam voluerit.* Idem scripsit S. Antoninus: *Secundum Cancellarium non plus nocet homini errare in articulo Fidei, qui non est declaratus adhuc ab Ecclesia, quod sit articulus de necessitate credendus; quam nec esse posset actus moralis contra aliquid agibile perpetratus, qui actus non dicitur certus ex Scriptura, aut determinatione Ecclesiæ, quod sit illicitus. Sed constat, quod in materia Fidei licitum est ante determinationem Ecclesiæ tenere unam vel alteram partem sine periculo peccati; & ergo a simili licet unam opinionem in moralibus tenere juxta limitata superius, ubi saltem magis sapientes non sentiunt contrarium. S. Antonin. Part.* 1. *tit.* 3. *cap.* 10. §. 10. *verb. Revertendo.* Juxta igitur S. Antoninum, & Cancella-

la-

larium (videl. Gersonem) non tenemur sequi opinionem tutiorem, ubi tutior non apparet probabilior. Gabriel Biel scripsit (*in 4. sent. D. 16. qu. 4. concl. 3.*): *Nihil debet damnari tanquam mortale peccatum, de quo non habetur evidens ratio, vel manifesta auctoritas Scripturæ*. Dominicus Soto scribit, quod lex, cum ipsa sit regula actionum, opus est ut homo eam *intueatur*, nempe quod cognoscat eam ut certam: *Qui regula utitur, eam intueri necesse est*. *De Just. l. 1. q. 1. art. 4.* Unde scripsit postea (*ibid. lib. 6. qu. 1. art. 6. circa fin.*): *Quando sint opiniones probabiles inter graves Doctores, utramque sequaris, in tuto habes conscientiam*. Ita etiam Card. Lambertinus (qui postea ad Pontificatum evectus est sub nomine Benedicti XIV.) scripsit in suis Notificationibus (*Notif. 13.*): *Non debbono imporsi ligami, quando non vi è una manifesta legge che gl' imponga.*

Doctissimus Melchior Canus scribens adversus Scotum, qui obstringebat peccatores ad eliciendam contritionem in quocunque die festo, dicit: *Jus humanum nullum est, aut Evangelicum, quo hoc præceptum asseratur, proferant, & tacebimus*. *Canus Relect. 4. de Pœn. p. 4. qu. 2. prop. 3.* Atque *ibidem num. 5.* sic scribit: *Quoniam ignoro, unde ad hanc opinionem Doctores illi venerint, libere possum, quod non satis explorate præceptum est, negare*. Joseph Rocafull Præpositus Valentiæ scripsit: *Casu quo facta diligentia non constat, an lex sit imposita, sed res dubia manet, non obligat, sive sit lex, vel præceptum naturale*. *Lib. 1. de Leg. in comm. cap. 4. num. 65.* P. Suarez ita scribit: *Quamdiu est judicium probabile, quod nulla lex sit prohibens actionem, talis lex non est sufficienter proposita homini; unde cum obligatio legis sit ex se onerosa, non urget, donec certius de illa constet*. *De Consc. Disp. 12. sect. 6. & to. 5. in 3. par. D. 40. num. 45.* Idem scripsit P. Joannes Idelphonsus Dominicanus: *Si dubium est de ipsa existentia legis, an existat talis lex? an sit publicata? an in tali lege comprehendatur iste casus? facta sufficienti diligentia, & durante dubio, non teneris te conformare tali legi, vel obligationi*. *Idelf. in 1. 2. Disp. 209. num. 1132.* Idem tenet Auctor recens P. Eusebius Amort, vir Germanus valde eruditus, & undique notus ob suam doctrinam, & plura insignia Opera vulgata. Hic in sua Theologia Morali & Scholastica, excusa Bononiæ anno 1753. (quæ priusquam ederetur, emendata fuit, aut saltem revisa a Papa Bened. XIV. prout ipse Auctor suppliciter ab eo petierat) sic scribit: *Quandocunque existentia legis non redditur credibilior, moraliter certum est non dari legem; quia ex natura Providentiæ Divinæ Deus tenetur reddere suam legem credibiliorem &c. Amort to. 1. D. 2. §. 4. qu. 20. pag. 232.* Et alibi *D. 2. §. 4. qu. 5. pag. 283.* ait quod cum adsunt duæ opiniones æque probabiles, *non datur lex directe prohibens, quia hoc casu non datur sufficiens promulgatio legis, quæ est character essentialis legis*. Idem tenent Vasquez 1. 2. *Disp. 62. cap. 9. num. 45.* Card. de Lugo *de Pœnit. Disp. 16. sect. 3.* Mansrius *Theol. Mor. Disp. 1. qu. 2. art. 3. num. 56.* Holzman *Mor. to. 1. pag. 29. a num. 135.* Roncaglia *Theol. Mor. lib. 2. cap. 3.* Salmant. *tract. 6. de Pœn. cap. 8. num. 25. & tract. 11. de Leg. cap. 2. num. 100.* & alii plures, quos omittimus brevitatis causa.

Posito igitur Principio a D. Thoma tradito, ac satis superque probato, nempe quod *Nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti*, quod idem est ac dicere, non posse legem incertam certam obligationem inducere; necessario eruitur esse moraliter certum, quod ubi duæ opiniones æqualis ponderis concurrunt, non est obligatio sequendi tutiorem. Si quis autem de hujus sententiæ certitudine rationem exposcat, breviter ei ex omnibus in hoc Monito probatis respondebitur, quia lex dubia non obligat. Et si quærere perget, cur lex dubia non obliget? respondebimus hoc succincto argumento: Lex non sufficienter promulgata non obligat: lex dubia non est sufficienter promulgata (quia, dum lex est dubia, promulgatur sufficienter dubium, sive quæstio, sed non promulgatur lex): ergo lex dubia non obligat. Qui argumentum hoc inficiari vellet, probare deberet vel quod lex etiam non promulgata obligat; vel quod lex dubia est vere promulgata; contra id quod expresse docet S. Thomas, & alii communiter, ut vidimus; sed nunquam harum propositionum ullam probabit in æternum. Hæc tandem sit conclusio hujus sententiæ: Spectato pondere æquali utriusque opinionis, homo dubius maneret, neque operari posset; spectata autem vi legis, cum ipsa eo casu non sit sufficienter promulgata, non obligat, nec ligat. Et ideo homo, utpote ab hujusmodi lege dubia non ligatus, redditur certus de sua libertate, & sic licite operari potest.

Dixi sub initio, quod ubi opinio pro lege videtur certe probabilior, eam sequi tenemur; secus vero si est æque probabilis, ac opinio pro libertate. Auctor vero Ephemeridum mihi objecit, quod hæc secunda propositio probat nimis; nam si non teneremur sequi opinionem pro lege, quando opinio pro libertate est æque probabilis, quia tunc lex est dubia; nec etiam teneremur sequi opinionem pro lege, quando opinio pro libertate esset minus probabilis; quia etiam opinio minus probabilis efficit, quod lex sit dubia, & non sufficienter promulgata. Sed respondeo, quod cum opinio tutior est certe probabilior, eo casu (ut in principio hujus Moniti præmisi) quamvis lex omnino certa non sit, tamen propter illam majorem probabilitatem opinio pro lege videtur moraliter verior, & consequenter etiam lex moraliter sive sufficienter promulgata; & ideo lex nequit dici tunc omnino dubia dubio stricto; remanet tantum eo casu aliquod dubium latum, quod non permittit ab opinione tutiore discedere.

Constat autem ex ipso naturali dictamine, licere nobis agere omne id, quod a lege non prohibetur, sicut scribit Heinecius (*Lib. Elementa Jur. Nat. & Gent.*) sic ajens: „ Omnia libertati hominis permittit Deus, quæ non præcepit, „ vel prohibuit. Sic v. g. cum sola arbore „ scientiæ boni & mali hominibus interdixisset „ Deus, recte omnino inferebant Protoplasti, „ li-

„ licere sibi fructibus reliquis omnino vesci, „ *Gen.* 2. 3. Cessante enim legis obligatione, „ viget libertas ". Id porro validius confirmatur textibus Juris Civilis, & Canonici, nam *Instit. de Jure Person.* §. 1. dicitur: *Cuique facere libet, nisi id a Jure probibetur. Item cap. autem* 13. *Cum in jure, de Offic. & pot. Jud. Deleg.* sic habetur: *Nisi de mandato certus extiteris, exequi non cogeris quod mandatur.* Quapropter S. Thomas docet id tenendum tanquam commune & certum Axioma in lege naturali, sic scribens: *Illud dicitur licitum, quod nulla lege probibetur. In* 4. *sent. Dist.* 15. *q.* 2. *art.* 4. *ad* 2.

Hinc inepte arguit quidam Auctor dicens: *Ubi dubium est, an adsit lex, consequenter dubium etiam est, an adsit libertas.* Male (dico) arguit, nam ubi dubium est an adsit lex, certum est legem non obligare, docet enim S. Thomas (ut notavimus *pag.* 6.) quod: *Nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti.* Patet autem, scientiam importare cognitionem certam de lege; & hujus ratio etiam patet, quia lex donec est dubia, non est sufficienter promulgata, atqui lex non sufficienter promulgata non habet virtutem obligandi, sive ligandi, ut ait Doctor Angelicus, juxta dicta sub initio hujus; ubi autem non existit lex ligans, sive prohibens, homo licite operatur, ut ait idem S. Thomas loco mox supra citato.

Dixi sub initio, quod ubi opinio pro lege videtur certe probabilior, eam sequi tenemur; secus vero si est ejusdem ponderis, quod habet opinio pro libertate. Auctor autem Ephemeridum Gallicarum mihi objecit, quod hæc propositio probat nimis; si enim sequi non teneremur opinionem, quæ stat pro lege, cum opinio pro libertate est æqualis momenti, quia tunc lex est dubia; nec etiam teneremur sequi opinionem pro lege, cum opinio pro libertate esset minus probabilis; quoniam etiam opinio minus probabilis efficit, quod lex sit dubia, & non sufficienter promulgata. Sed respondeo, quod cum opinio tutior est certe probabilior, eo casu (ut in principio hujus Moniti præmisi) quamvis lex omnino certa non sit, attamen propter illam majorem probabilitatem opinio pro lege videtur moraliter verior, & consequenter apparet moraliter, ac sufficienter promulgata; & ideo nequit dici tunc omnino dubia dubio stricto; remanet tantum eo casu quoddam dubium latum, quod ab opinione tutiore discedere non permittit. Cum autem opinio quæ stat pro libertate, est æqualis momenti, tunc adest dubium strictum de existentia legis; ac propterea, sicut probavimus, non adest tunc obligatio amplectendi opinionem strictiorem, nec servandi legem, de qua omnino dubitatur, an ipsa existat, vel non existat.

Sed priusquam finem ponam huic Dissertationi, præterire nolo duabus oppositionibus respondere, quas invenio objectas a P. Flaviano Ricci in Theologia Morali P. Anacleti ab ipso nuperrime reformata, ubi sic scribit: Omnes Divinæ & humanæ leges sunt certæ, & sufficienter promulgatæ; controversia ergo non cadit super existentiam legis, aut super ejus promulgationem, sed super ejusdem extensionem; ideo in casu particulari debemus legem generalem ad illum applicare, & investigare an casus ille comprehendatur vel ne a lege. Hinc falso nobis imponit, quod in concursu duarum opinionum, quæ sunt æqualis ponderis, judicamus legem certe ad eum casum non extendi; ipse vero Auctor duo supponit eo casu accidere, *Primum*, quod tunc nostra libertas evenit dubia: *Secundum*, tunc tribuendum esse locum Regulæ Canonum quæ dicit: *In dubiis tutior via eligenda est.* Juxta, ut addit, Scripturam illam: *Qui amat periculum, in illo peribit. Eccli* 3. 27.

Respondeo ad *Primum*. Quando dubitatur, an casus comprehendatur a lege vel non, nequaquam dicimus legem tunc certe non extendi, sed dicimus quod in casu duarum opinionum æqualis ponderis, quamvis lex generalis (v. g. non furandi, non occidendi) sit certa quoad existentiam, & sit sufficienter promulgata; respectu tamen ad illum casum est dubia tam quoad existentiam, quam ad promulgationem; ac propterea tunc, quia dubitatur, an lex ad casum illum extendatur, certum est non extendi quoad obligationem; nam ut late probavimus supra, eo casu cum lex dubia sit, nequit ligare certam hominis libertatem, quæ donec a lege sit ligata, manet soluta. Id quidem agnovit D. Thomas, cum dixit legem esse instar ligaminis, quod donec per contactum applicatur alicui, hic *habet potestatem divertendi quo vult*, sunt verba S. Doctoris (*de Verit. q.* 17. *art.* 3.) Hinc protulit sententiam illam: *Nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti, ibid.*

Hoc autem maxime alibi confirmatur a S. Thoma, ubi sic scripsit: *Lex quædam regula est & mensura actuum, secundum quam inducitur aliquis ad agendum, vel ab agendo retrabitur; dicitur enim lex a ligando, quia obligat ad agendum; 1. 2. quæst. 90. art. 1.* Mensura autem, ait Card. Gotti, *non mensurat, nisi mensurabili applicetur*; & ideo addit: *Requiritur indispensabiliter, ut lex subditis promulgatione proponatur.* Quomodo autem poterit quis suas actiones recte mensurare, nisi mensura illa sit certa, & non ambigua? Nec valet dici, quod ubi lex est dubia, est etiam dubia libertas hominis; quia libertas manet semper certa, usquedum a lege pariter certa & manifesta non ligatur. Quantumvis igitur lex generalis sit certa, certe existat, & certe sufficienter sit promulgata; donec tamen ipsa non est casui particulari applicata, libertas utpote non adhuc ligata, in sua possessione remanet.

Respondeo ad *Secundum*, nempe ad Regulam Canonum a P. Flaviano adductam, & quæro ab eo: Certum ne est quod præfata Regula comprehendat omnia dubia speculativa, & non tantum practica, aut dubia de facto? id equidem certum non est, nam communior sententia tradit Regulam illam dumtaxat locum habere in dubiis practicis, & de facto. Ecce quod scribit S. Antoninus: *Quod autem volentes probare contractum esse illicitum, inducunt illud*: In dubiis

tu-

tutior via est eligenda. *Respondetur, hoc esse verum de honestate, & meriti majoritate, non de salutis necessitate quoad omnia dubia, alioquin oporteret omnes Religionem intrare, part. 2. tit. 1. cap. XI. §. 31.* Idem scribit Christianus Lupus *Diss. de Op. prob. tom. XI.* illud arguens ex doctrina S. Augustini: eandem sententiam sequuntur Navarra, Dom. Soto, Abbas, Nyder, Tabiena, Suarez, Angles, S. Bonav. Gerson. Isambertus, Jo. Idelfonsus, Salas, Cornejo, Jo. a S. Thoma & alii, quorum loca observari possunt apud aliam quamdam meam Dissertationem, quam olim diffusius de hac materia edidi, ibi evidenter probavi, quod hujusmodi Canonum Regula tantum casus practicos, & de facto spectabat. Saltem igitur prædicta Regula sive lex Canonum est vere dubia extra casus practicos, & de facto; ac ideo non sufficienter promulgata, & propterea vim non habet obligandi.

Sed demus gratis hanc legem procedere pro omnibus dubiis, rursum peto: Quid dicit lex hæc, sive Regula. *In dubiis tutior via est eligenda?* Ergo cum homo est in dubio, nequit agere; sed quid si formet sibi dictamen moraliter certum de honestate suæ actionis? tunc non est *in dubio*, sed est extra dubium, & extra casum Regulæ, ob Principium illud jam plusquam plene probatum, quod lex dubia non obligat, quia tunc deficit ei promulgatio, quæ est de essentia legis.

Textus autem quem addit, *Qui amat periculum in illo peribit*, nescio quomodo possit suæ opinioni favere. Non ignoro, hujusmodi Scripturam afferri ab omnibus ejusdem rigidæ sententiæ Propugnatoribus; sed non valeo intelligere, quidnam ex ea eruere possint isti Magistri (ut se jactant) sanæ & purioris doctrinæ. Attendatur Scripturæ contextum, dicitur ibi: *Cor durum habebit male in novissimo, & qui amat periculum in illo peribit. Eccli. 3. 27.* En quod casus Scripturæ, in quo homo graviter peccat, est cum ipse in verum se immittit periculum suæ salutis, protrahendo usque ad mortem suam conversionem; sicut pariter verum periculum incurrit, & graviter peccat, qui occasionem proximam peccandi voluntarie renuit removere; omnino differt ergo casus a nostro, in quo, posito quod lex dubia non obligat, nullum est periculum transgrediendi legem: quia, cum eo casu non sit ea sufficienter promulgata, nullam habet virtutem obligandi.

Ex hac autem Doctrina S. Thomæ, nempe quod lex non habet virtutem obligandi, nisi sit promulgata, & innotescat, duo Corollaria descendunt, quibus præfata nostra Dissertatio magis solidatur, primum quod lex dubia non obligat: secundum huic annexum; quod lex incerta nequit certam obligationem inducere. Hinc subdimus

COROLLARIUM PRIMUM

Lex dubia non obligat.

Ex Principio autem tam firmiter & multipliciter a D. Thoma probato, nempe quod lex non promulgata non habet virtutem obligandi, certa descendit præfata prima Conclusio, quod lex dubia non obligat. Hujusmodi Conclusio probatur ex eo quod certum & exploratum communiter est inter omnes Doctores, quod certitudo moralis alicujus sententiæ si non probatur ex aliquo certo Principio *Directo*, probetur tamen ex alio Principio *Reflexo* pariter certo, ut probatur primo ex *can. 4. Quid culpatur. 23. q. 1.* ubi S. Augustinus scribit: *Vir justus, si forte sub Rege homine etiam sacrilego militet, recte potest illo jubente bellare, si vice* (alias *civicæ*) *pacis ordinem servans, quod sibi jubetur, vel non esse contra Dei præceptum certum est, vel utrum sit, certum non est; ita ut fortasse reum faciat Regem iniquitas imperandi, innocentem autem militem ostendat ordo serviendi.* Quamvis igitur Subditus sit dubius de belli justitia, potest tamen licite militare ex jussu sui Principis, & qua ratione? innixus Principio reflexo, quod Princeps habet jus certum, ut semper ac de injustitia non constat, ei obtemperetur. Probatur pariter ex *cap. Dominus, de Secund. nupt.* ubi dicitur, quod si Vir dubitet de morte prioris Viri suæ Uxoris, nequit debitum petere, sed tenetur reddere Uxori, quæ non dubitans in bona fide petit; & cur? ob certum Principium reflexum, quod cum uxor sit in bona fide, ipsa in dubio jus habet petendi debitum.

Hanc doctrinam ut certam habet P. Jo. Laurentius Berti in sua Theologia (*tom. 2. lib. 21. cap. 13. prop. 3. vers. Patroni*) qui tenet illicitum esse sequi opinionem minus tutam, licet sit æque probabilis; sed unde id probat? probat ex falsitate duorum Principiorum, quibus Probabilistæ licitum esse sustinent; primum enim est illud: *Qui probabiliter agit, prudenter agit.* Merito revera *P. Berti* ait, Principium hoc non esse sufficiens ad operandum cum opinione tantum probabili; etenim cum opinio adversa pro lege æque sit probabilis, certitudo de actionis honestate ad recte operandum necessaria nobis deinde non suppetit. Alterum Principium quorundam Probabilistarum est hoc, quod cum utraque opinio est probabilis, homo circa opinionem tutiorem judicium suspendit, & probabilitati opinionis benignæ se innitens, operatur. Sed juste idem *P. Berti* tale Principium etiam reprobat, illud enim nequaquam de actionis honestate nos certos reddere valet, cum hujusmodi suspensio judicii sit mere voluntaria; unde excusare non potest, quin ignorantia sit vere vincibilis, ideoque eo modo nequit equidem dubium deponi. Quapropter concludit *Berti*: posito quod aliud fundamentum non adest deponendi dubium, quam illa sola opinionis benignæ probabilitas, minime licebit nobis illa opinione uti. Secus vero est, scribit ipsemet *Berti*, casu quo præter illam probabilitatem opinionis, aliunde se offerat alia reflexa ratio, sive Principium certum, quod de honestate actionis in praxi moraliter certos nos reddit: siquidem tunc nostri judicii certitudo non jam rationibus illius opinionis probabilis, sed Principio reflexo certo supervenienti innititur. Exemplumque affert Religiosi, qui dubitans an possit jejunium solvere, ut studio operam præbeat, potest uti-

que solvere, si urgeat Superioris praeceptum, quo certus fiat posse citra culpam cibum sumere. Aliud affert exemplum de possessore, qui praedium bona fide possidens, superveniente dubio, licite potest possessionem prosequi, si a Viro docto tutus reddatur, quod nemo in dubio re legitime possessa spoliari tenetur. Hinc sic concludit: *Proculdubio potest hoc pacto ex reflexione mentis antea perplexae fieri judicium practicum moraliter*. Idem scribit P. Wigandt Ordinis Praedicatorum dicens: *Probabilius est non esse peccatum operari cum Conscientia speculative dubia, habente annexum judicium practicum de honestate operationis*. Ratio quia qui sic operatur, prudenter judicat in his circumstantiis se licite, & honeste operari: *Tract. 2. Ex. 1. q. 5. art. 2.*

Consentiunt Domini *Ballerini* in suo Opere, cui titulus: *Moralium actionum regula, sive Quaestio de opin. probabili*, qui licet strenue rigidam sententiam tueantur; huic tamen doctrinae tanquam certae libenter subscribunt dicendo: *Quod in praxi ex directis Principiis minime certis incertum est, ex certo reflexo Principio, fit omnino certum*. Ipsique pariter de hoc plura adducunt exempla, & signanter illud mox supra a nobis relatum de dubio impedimento Matrimonii contracti, quo casu ajunt, quod licet ob Principia directa incertum sit, an Conjux dubitans possit debitum reddere, nihilominus ob Principium reflexum, quod ex canone, & ratione deducitur, secure reddere valet. Unde concludunt: *In his omnibus exemplis observandum est, reflexa Principia particularem quaestionem non solvere, sed incertam relinquere; sola praxis certa est, eo quod Principia reflexa praxis in ea dubio dirigendae certam regulam figant*. Idem scribit P. Gonet *Manual. tom. 3. tract. 3. Cap. 16. circa fin.* Tandem idem P. Lector Jo. Vincentius Patutius, qui in hac controversia duplici libello strenue mihi se opposuit, id pro explorato admittit, nempe quod cum Principium reflexum est certum, jam reddit actionem certe honestam; sic enim ait in suo Libello, *La Causa del Probabilismo &c.* §. IV. *pag. 40.* & expressius *pag. 45.* ubi scribit: *Se fosse vero, che nel caso d'incertezza della legge, la legge non vi fosse, perchè non promulgata abbastanza, ob allora sì (come accennai) avresti un Principio certo, se non diretto, almeno reflesso, onde formar un dettame prudente certo di poterlo celebrare lecitamente* (loquitur de quoddam contractu dubie licito), *attesochè non essendovi legge che lo proibisca, qual timor saggio potrebbevi essere di trasgredire la legge, che certamente non v'è?* Melius dixisset, quae *certe non obligat*; quod alias ad idem reducitur, quia lex quae non obligat, est tanquam non esset.

Et sic intelligitur, quomodo judicium speculative dubium, sive probabile de honestate actionis, potest in praxi fieri moraliter certum. Sed quis objiciet, quomodo rationes speculative tantum probabiles, possunt in praxi moraliter certae evadere? Hoc evenit, optime tradunt Episcopus *Abelly*, & *P. Eusebius Amort*, non ex eo quod ipsaemet rationes speculative probabiles alicujus opinionis sunt in praxi moraliter certae, sed quia aliae sunt rationes ipsius opinionis, quae tantum probabiles sunt, aliae vero sunt rationes Principii reflexi, quibus in praxi ultimum formatur judicium moraliter certum ex illo Principio certo, & sic actio quae speculative est tantum probabiliter honesta; in praxi certe moraliter honesta evadit.

Ut ergo nostram firmemus Conclusionem, nimirum quod lex dubia non obligat, sic certo tramite arguimus: Principium a D. Thoma superius jam probatum est, quod lex non habet virtutem obligandi, nisi sufficienter promulgata sit, & innotescat. Casu autem quo duae opiniones concurrant aequalis ponderis, tunc quidem lex nequit dici sufficienter promulgata, tunc enim sufficienter promulgatum est dubium, an lex existat, sed non est promulgata lex; ac propterea ipsa non potest obligare.

Hanc sententiam novissime *Eusebius Amort* Germanus, vir doctrina undique perspicuus, tanquam certam defendit in sua *Morali & Scholastica Theologia*, Bononiae typis data an. 1753. postquam Romae emendata fuit jussu Benedicti XIV. cui ipse Auctor supplices preces dedit, ut curaret opus ante ejus publicationem a cordatis Theologis Romae revideri, & ubi oportere censeret, emendari. Pontifex votis annuit, & transmisit ei aliqua menda in Opere emendanda, salva tamen quaestione de opinione aeque probabili, ut videre est in ipsius Opere. Scribit Auctor, quod ubi opinio pro lege evidenter, & notabiliter probabilior non apparet, moraliter certum est, legem obligantem non existere, dicens quod Deus juxta suam Divinam Providentiam cum ipse vult legem suam obligare, efficere tenetur ut evidenter & notabiliter probabilior appareat: *Quandocunque* (sic loquitur) *existentia legis non redditur credibilior, non ipsa, moraliter certum est non dari legem; quia ex natura Providentiae divinae Deus, sicut tenetur suam Religionem reddere evidenter credibiliorem, non ipsa; ita etiam tenetur suam legem reddere credibiliorem, seu probabiliorem, non ipsa. Amort, Theol. tom. 1. disp. 2. §. 4. q. 10. pag. 232.* Tò, *non ipsa*, intelligit, non ipsa lege, sed rationibus quae nobis illam notabiliter probabiliorem reddunt. Deinde alio loco rationem adducit, quia lex stricte dubia sufficienter caret promulgatione, sine qua lex non est lex, sive non est lex obligans: *In hoc casu* (nempe cum utraque opinio est aeque probabilis) *non datur lex directa probibens, quia in hoc casu non datur sufficiens promulgatio legis, quae est character inseparabilis, & essentialis legis, siquidem illa est sola legis promulgatio, qua lex fit credibilior. Loc. cit. disp. 2. quaest. 5. pag. 283.* Additque, idem sensisse Patres: *Patres in dubio stricte tali, ubi in neutram partem inflectitur mentis sententia, reliquunt homini potestatem sequendi benigniora; ergo agnoscunt aliquod generale Principium, quo possit formari prudens judicium concomitans de non existentia legis*. Et revera S. Gregorius Nazianzenus (*Orat. 39.*) de quodam Novatiano loquens ait: *An juvenibus viduis propter aetatis lubricum ineundi matrimonii potestatem facis? At Paulus hoc facere minime dubitavit, cujus scilicet te Magistrum profiteris. At hoc minime*

post Baptismum, inquis. Quo argumento id confirmas? Aut rem ita se habere proba, aut si id nequis, ne condemnes. Quod si res dubia est, vincat humanitas, & facilitas. Item S. Leo (*Epist. 90. ad Rustic. Narbonens. in Præfat.*) ut habetur in *can. Sicut quædam, fin. Dist. 14.*): *Sicut quædam sunt, quæ nulla possunt ratione convelli* (prout sunt Decalogi præcepta, & Sacramentorum formæ, sicut explicat *Glossa*); *ita multa sunt, quæ aut pro necessitate temporum, aut pro consideratione ætatum oporteat temperari: illa consideratione semper servata, ut in iis quæ vel dubia fuerint, aut obscura, id noverimus sequendum, quod nec præceptis Evangelicis contrarium, nec decretis Sanctorum Patrum inveniatur adversum.* Dicit, *sequendum*, nam Prælati Subditis permittere debent, ut possint opinionibus minus rigidis uti, ubi illa nec Evangelio, nec Patrum doctrinis adversantur, juxta illud Chrysostomi documentum: *Circa vitam tuam esto austerus, circa alienam benignus*, ita in *Can. Alligant*, 26. *quæst. 7.* Item Lactantius (*lib. 3. Instit. cap. 27.*) scribit: *Stultissimi est hominis præceptis eorum velle parere, quæ utrum vera sint, an falsa, dubitatur.*

Item S. Augustinus brevibus totum quod dicimus confirmat: *Quod enim contra fidem, neque contra bonos mores esse convincitur*, (*nota convincitur*) *indifferenter esse habendum. Serm. 294. cap. 11. col. 224. Edit. Paris.* Qualibet igitur actio nobis permissa est, modo convicti, aut moraliter certi non simus, illam contra fidem, aut bonos mores esse. Item S. Ambrosius scribens ad Januarium improperat animos nimium timidos habere, qui in dubiis nihil rectum existimant, nisi quod Scripturæ auctoritate, aut Ecclesiæ traditione, aut quod pro vitæ corrigendæ utilitate certum esse dignoscitur. En ejus verba: *Sensi enim sæpe dolens multas infirmorum perturbationes fieri per quorundam Fratrum contentiosam obstinationem, vel superstitiosam timiditatem, qui in rebus hujusmodi, quæ neque Scripturæ Sanctæ auctoritate, neque universalis Ecclesiæ traditione, neque vitæ corrigendæ utilitate ad certum possunt terminum pervenire ..... tam litigiosas excitant quæstiones, ut nisi quod ipsi faciunt, nihil rectum existiment. S. Ambros. Epist. ad inquis. Januar. Cap. 11. num. 3.* His accedit S. Basilius, qui de quibusdam loquens, qui juramentum quoddam a se præstitum invalidum fuisse autumabant, ita scripsit: *Consideranda autem sunt & species jurisjurandi, & verba, & animus, quo juraverunt, & sigillatim quæ verba addita fuerunt; adeo ut si nulla prorsus sit rei leniendæ ratio, tales omnino dimittendi sunt. Epist. 188. Can. 1. Cap. 10.* Dixit igitur, tum dumtaxat dimittendos (sive non audiendos) esse, cum nulla penitus favens benigna ratio eis subesset. Item accedit S. Bernardus, qui, generice loquendo de rebus in utramque partem disputatis, ad Hugonem S. Victoris sic scribit: *Sane ibi unusquisque in suo sensu securus abundat, ubi aut certæ rationi, aut non contemnendæ auctoritati, quod sentitur, non obviat. Vol. 1. Oper. Cap. 5. n. 18. Edit. Maur. Paris. col. 634.* Ait itaque S. Doctor, quemque tuto procedere, eas opiniones sequendo, quæ certæ rationi, aut auctoritati, quæ sit tanti momenti, ut nemo ab illa desciscere possit, se non opponunt. His addendus S. Bonaventura, qui de votis agens, super quibus Papa dispensare possit, tres in medium adducit opiniones, & deinde concludit: *Quæ istarum trium opinionum sit verior, fateor me nescire; & satis potest quælibet sustineri. Si quis tamen velit hanc ultimam acceptare, non occurrit ei inconveniens manifestum. In 4. dist. 38. art. 2. quæst. 3.* Non ait præferendam esse tutiorem, sed quamlibet earum sustineri posse, & acceptari.

Audiamus insuper Melchiorem Canum, qui impugnando sententiam *Scoti* obligantis peccatores omnibus diebus festivis ad contritionis actum producendum, scripsit: *Jus humanum nullum est, aut Evangelicum, quo hoc præceptum asseratur; proferant, & tacebimus. Relect. 4. de Pœn. p. 4. quæst. 2. Prop. 3.* Et *num.* 5. subdit: *Quoniam ignoro, unde ad hanc opinionem Doctores illi venerint, libere possum, quod non satis explorate præceptum est, negare.* Idem sensisse Scotum certum videtur, ubi de quadam opinione scripsit: *Cum multis sit probabilior pars negativa, non sine peccato aliquis se exponit dubio, sequendo affirmativam minus probabilem. In 4. Dist. 11. quæst. 6.* Ergo juxta *Scotum*, qui sequitur opinionem æque probabilem, non peccat. Idem pariter scripsit Cardinalis Lambertinus, deinde creatus Pontifex sub nomine Benedicti XIV. dicens: *Non debbono imporsi legami, quando non vi è manifesta legge che l'imponga. Notif. 13.*

Sed deveniamus nunc ad rationes intrinsecas nostræ sententiæ, pro quibus rem ex suis principiis, Angelico Doctore semper duce, sumamus. S. Thomas sic legem definit: *Lex quædam regula est, & mensura actuum, secundum quam inducitur aliquis ad agendum, vel ab agendo retrahitur: dicitur enim lex a ligando, quia obligat ad agendum. 1. 2. quæst. 90. art. 1.* Deinde idem S. Thomas docet, hanc regulam sive legis mensuram, ad hoc ut subditi eam observare adstringantur, debere eis esse per promulgationem manifestatam; quapropter *art. 4.* quæsitum proponit: *Utrum promulgatio sit de ratione legis?* Et sic respondet: *Lex imponitur aliis per modum regulæ, & mensuræ; regula autem, & mensura imponitur per hoc, quod applicatur his, qui regulantur, & mensurantur. Unde ad hoc quod lex virtutem obligandi obtineat, quod est proprium legis, oportet quod applicetur hominibus, qui secundum eam regulari debent. Talis autem applicatio fit per hoc, quod in notitiam eorum deducitur ex ipsa promulgatione. Unde promulgatio ipsa necessaria est ad hoc, quod lex habeat suam virtutem.* Lex igitur ante promulgationem vim obligandi non habet, leges enim, ut scribit Gratianus in *can. In istis in dist.* 4. tunc vim legis acquirunt, & leges tunc proprie nuncupantur, & sunt, cum sunt promulgatæ: *Leges tunc instituuntur, cum promulgantur.* Hinc a S. Thoma alibi ita lex definitur:

Quædam rationis ordinatio ad bonum commune promulgata. 1. 2. *q*. 90. *art*. 4. Notentur verba, *Ordinatio promulgata*.

Hæc autem promulgatio est necessaria omnino ad obligandum, nedum in humanis legibus, sed etiam in divinis, & naturalibus, prout idem Sanctus Doctor tradit; nam in citato *art*. 4. *ad primum* hoc sibi objicit: *Lex naturalis maxime habet rationem legis; sed lex naturalis non indiget promulgatione: ergo non est de ratione legis, quod promulgetur*. Et sic respondet: *Dicendum, quod promulgatio legis naturæ est ex hoc ipso, quod Deus eam mentibus hominum inseruit, naturaliter cognoscendam*. Itaque Sanctus Thomas non negat, legem naturalem promulgatione indigere, dicit tantum, legis naturalis promulgationem non fieri humano modo, sed naturali lumine, quod Deus in hominum mentes ingerit. Hinc doctissimus Cardinalis Gotti ait: *Ad hoc ut lex in actu secundo obliget, requiritur quidem indispensabiliter, ut Subditis promulgatione proponatur*. *Theol. tom*. 2. *tract*. 5. *de Leg. quæst*. 1. *dub*. 3. §. 3. *num*. 21. Dicit, *in actu secundo*, quia lex non adhuc promulgata, habet in se vim obligandi in actu primo, scilicet ut ipsa actualiter deinde obliget, cum promulgata fuerit; sed ut in actu secundo, nempe actualiter obliget, requiritur indispensabiliter ejus promulgatio subditis facta: *Actualiter* (scribit Sylvius) *tunc lex unicuique promulgatur, quando cognitionem* (homo) *a Deo accipit dictantem, quid juxta rectam rationem sit amplectendum, quid fugiendum*. *In* 1. 2. *quæst*. 90. *art*. 4. *in fin*.

De hac promulgationis necessitate, ut lex obliget, Dominicus Soto rationem assignat, dicens: *Nulla lex habet vigorem legis ante promulgationem. Nullam exceptionem conclusio hæc permittit. Et probatur ex natura ipsius legis: est enim regula nostrarum actionum; regula autem nisi operantibus applicetur, vana est. Applicari autem nequit, nisi per ejus notitiam; nam qui regula utitur, eam intueri necesse habet*: (nota, *intueri*). *Fit ergo consequens, ut ante promulgationem, qua Subditis innotescit, non eos obligando perstringat, sed tunc percipi, quando promulgatur*. *Sot. de Just. & Jure lib*. 1. *quæst*. 1. *art*. 4. Quapropter ait Joannes Gerson, nec etiam Deum obstringere posse creaturam ad legem observandam, nisi prius præceptum, ac voluntatem suam Deus creaturæ manifestet: *Necesse est dari manifestationem ordinationis, ac voluntatis Dei, nam per solam ordinationem, aut per solam suam voluntatem non potest Deus absolute creaturæ imponere obligationem, sed ad hoc opus est, ut ei communicet notitiam unius æque ac alterius*. *Gerson de Vita Spirit. &c. Lect*. 2. *col*. 176. Ex hoc P. Gonet argumentum ducit bene posse dari ignorantiam invincibilem etiam præceptorum naturalium, quæ a primis principiis valde sunt remota, sicque arguit: *Lex enim vim obligandi non habet, nisi applicetur hominibus per promulgationem; sed lex naturalis non promulgatur omnibus hominibus quantum ad omnia præcepta, quæ sunt remotissima a primis principiis, ergo non obligat omnes quantum ad illa præcepta. Subindeque potest dari de illis ignorantia invincibilis, & excusans a peccato*. *Gon. in Clypeo theol. tom*. 3. *Disp*. 1. *art*. 3. *num*. 47.

Sed nunc accedamus ad objectiones P. Patutii discutiendas, quibus hujus nostri Principii certitudo clarius innotescet. P. Lector objicit I. contra hoc Principium, ad reddendam legem sat promulgatam satis esse notitiam tantum probabilem, quæ ex opinione probabili stante pro lege, jam habetur. Huic objectioni dico primo, verbum *Notitia*, juxta omnia Vocabularia idem esse ac *Cognitio*. Cognitio autem legis, & Opinio probabilis legis omnino differunt. Præterea respondeo, quod si admitti vellet, sub verbo *Notitiæ* intelligi Notitiam probabilem, ad summum id solummodo admitti potest, casu quo Notitia adesset probabilis tantum pro lege, tunc enim legi quædam moralis certitudo adsisteret; sed cum adest ex alia parte opinio æque probabilis pro libertate, tunc ex neutra parte aliqua potest superesse probabilitas, seu probabilis ratio apta ad prudentem hominis assensum sibi trahendum; nam ex his æqualibus probabilitatibus aliud quam merum dubium non resultat, an existat, vel non existat lex. Id clare docet Sanctus Thomas: *Intellectus noster respectu partium contradictionis se habet diversimode; quandoque enim non inclinatur magis ad unum, quam ad aliud, vel propter defectum moventium, sicut in illis problematibus, de quibus rationes non habentur, vel propter apparentem æqualitatem eorum quæ movent ad utramque partem, & ita est dubitantis dispositio, qui fluctuat inter duas partes contradictionis*. *De Verit. quæst*. 14. *art*. 1. Idemque alibi brevius docet: *Inter æqualitatem etiam rationum, & argumentorum soli dubio est locus*. S. Thom. Vide in *Instruct. de Reg. prox &c. p*. 1. *cap*. 3. *pag*. 48.

P. Berti præterea inquit, quod sicut statera tam in æquilibrio est, cum ei nullum pondus imponitur, quam cum æqualia imponuntur onera; eodem modo, cum duæ probabiles opiniones occurrunt, ipsæ adeo judicium suspendunt, tanquam nulla ex utraque parte probabilitas existeret: *In æquilibrio manet lanx, sive nullum neutri parti, sive utrique æquale onus imponatur*. *Berti Theol. tom*. 2. *lib*. 21. *cap*. 14. *prop*. 3. *pag*. 151. Idem dicunt *P. Gonet*, *Vasquez*, *La-Croix*, & communiter omnes Probabilistæ, & Probabilioristæ, idemque tandem fatetur idem P. Patutius his verbis (*in cit. Instruct. de Reg. prox. &c.*) *Immota manet libra, in cujus utraque lance æquale pondus collocatur, nec ad unam inflectitur partem, nec ad aliam*. Et idem confirmat in Libello (*La Causa del Probabilismo ec. pag*. 48.) ubi dicit: *Essendo evidente, che due opinioni contraddittorie egualmente probabili non possono, se non generare il dubbio*. Itaque respectu ad nostram controversiam, in qua de duabus opinionibus æque probabilibus agitur, dici non valet probabilem legis notitiam sufficere ad eam promulgatam efficiendam; eo enim casu neutiquam notitia sufficiens ad legem promulgandam habetur, sed tantum

ad promulgandum dubium, sive meram hæsitationem, an adsit lex, vel non; quandoquidem cum duæ æqualis ponderis opiniones concurrunt, evenit (ut diximus) nullam earum pondus habere.

Objicit II. & ait, aliam esse promulgationem legis, aliam legis divulgationem, sive notitiam privatam, quam Subditi de lege recipiunt; lex enim, cum jam promulgata fuit, sine hac notitia a Subditis accepta, eos obstringendi virtutem habet. Subdit autem, quod omnes leges sive humanæ, sive divinæ, jam satis promulgatæ fuerunt. Et primo loco de humanis legibus loquens, dicit, hæ, ut obligent, sufficere, quod Communitati per Banditores, aut per affixionem scripturæ in publicis locis promulgatæ fuerint.

Concedimus, quod ut lex humana vim habeat obligandi, sat est ut Communitati promulgetur, nec, ut notitia ad quemcumque perveniat Subditum, requiritur; sed advertendum, quod id valet tantum quoad materiale legis objectum, quod a lege præceptum, aut vetitum fuerit, non tamen quoad conscientiæ obligationem legem servandi. Me explico: si v. gr. quædam fuerit lex promulgata, qua invalidus contractus aliquis sine aliquibus solemnitatibus initus declaratur, tunc Subditus, licet legem ignoret, tenetur tamen, cum de illa notitiam accipit, stare præscripto legis jubentis contractum habendum esse uti irritum, aut aliquam pœnam solvendam fore: nam in foro externo, cum lex jam promulgata fuerit, omnes eam scire præsumuntur. Respectu vero conscientiæ, profecto minime peccat, qui legem illam sibi ignotam non servat, modo ob suam negligentiam non scivisse acciderit. Sicque intelligitur textus S. Thomæ a P. Patutio adductus: *Illi, coram quibus lex non promulgatur, obligantur ad legem observandam, in quantum in eorum notitiam devenit per alios, vel devenire potest, promulgatione facta. S. Th. 1. 2. q. 90. a. 4. ad 2.* Id, *vel devenire potest*, intelligitur in quantum legis notitia Subditis pervenire poterat, & ob eorum negligentiam non pervenerit; nam alioquin, si eorum ignorantia fuerit inculpabilis, legem non servando, minime peccant. Ita relatum textum recte explicat Cajetanus (*loc. cit.* S. Thomæ) dicens eos tantum reos offensæ legis esse, qui eam nesciunt, *vel quia noluerunt, vel quia neglexerunt facere, quod in eis erat ad sciendum. Alioquin absentes nescii promulgatæ legis non ligantur. Propter quod .... accusari nec apud Deum, nec apud homines ignorantiæ possunt.* Idemque scribunt P Petrus Colet *de Legib. tom. 3. cap. 1. ar. 2. concl...* & P. *Franciscus Suarez in Opere de Leg. lib. 3. cap. 17. num. 3. & seq.* Adduntque idem P. Suarez alibi *tom. 5. in 3. p. Disp. 40. sect. 5. num. 4. Aravius in 1. 2. q. 97. Disp. 3. diff. 3. Tapia lib. 4. q. 15. art. 2. Castropal. tom. 1. tract. 1. Disp. 3. punct. 7. num. 1. Gregorius Martin. q. 96. art. 4. Dub. 5. Concl. 3. 4. Sanchez Dec. lib. 1. cap. 10. num. 32. & 33. Villalob. tom. 1. tract. 1. Diff. 24. Salmant. de Leg. cap. 2. num. 110.* non tantum eos reputandos esse nescios qui legem omnino ignorant, sed etiam illos, qui post debitam diligentiam de ea dubitant; lex enim (ut diximus non ligat, nisi Subditis applicetur per certam, non autem dubiam notitiam. Idque traditur ab eodem S. Thoma, qui docet: *Nullus ligatur per præceptum, nisi mediante scientia illius præcepti. De Verit. quæst. 17. art. 3.* Sed de hoc textu infra latius differendum erit.

Sic de humanis legibus; loquens autem P. Patutius de legibus divinis, dicit ipsas jam ab æterno promulgatas fuisse, & usque ab æterno perfectam obligandi habuisse virtutem, priusquam creaturæ legem audirent, ac cognoscerent. Idque procedere ait ex eo, quod lex æterna habet ab æterno promulgationem *Causalem*, *Virtualem*, & *Eminentem*, quæ deinde in tempore formalem etiam promulgationem infert. Hoc deducit ex verbis S. Thomæ, qui ait: *Dicendum quod promulgatio fit & verbo & scripto; & utroque modo lex æterna habet promulgationem ex parte Dei promulgantis, quia & Verbum divinum est æternum, & scriptura libri vitæ est æterna; sed ex parte creaturæ audientis, & inspicientis non potest esse promulgatio æterna. 1. 2. q. 91. a. 1. ad 2.* Veruntamen ego assero (idque clare probabo) quod lex æterna respectu hominum non est propria lex, propria enim lex quoad ipsos est lex naturalis, quæ licet sit participatio legis æternæ, ipsa tamen est ea quæ proprie homines ligat, cum lex naturalis tantum hominibus promulgetur, & rationis lumine applicetur. Saltem dico (prout alii Theologi loquuntur) quod lex æterna, quamvis in se vim habuerit obligandi in actu primo, attamen non fuit lex obligans actualiter, & in actu secundo, donec fuerit proposita, & per ejus cognitionem creaturis applicata: sicque asseveranter ajo a S. Th., & ab omnibus Theologis doceri.

En quomodo loquitur Duvallius: *Postremo dubitabis, an ipsa lex* (æterna) *semper habuerit, & habeat veram & propriam rationem legis? Respondeo, in tempore quando productæ sunt creaturæ, habere de facto rationem legis, siquidem vere & proprie omnibus creaturis tanquam subditis est indita, & imposita; si tamen ab æterno spectetur, dicendum est, eam non esse vere & proprie legem, sed tantum aliquid quod se habeat instar legis.* Deinde rationem assignat: *Tum quia de ratione veræ legis est, ut imponatur, & promulgetur subditis; nulli autem fuerunt subditi ab æterno: tum quia lex essentialiter est regula quædam practica, hæc autem regula non potuit imponi Verbo, & Spiritui-Sancto, quia ipsimet sunt regula, & rectitudo ipsa. In 1. 2. S. Thom. de Leg. q. 2. pag. 293.* Idem scribit Petrus de Lorca: *Si quomodo autem lex æterna respicit creaturas, remote respicit, quatenus a Deo moventur, & gubernantur, non vero quia sit imperium in creaturas latum, aut quia proponatur ipsis ut regula, qua suas actiones mensurare, & componere possint..... Lex æterna non est principium, & ratio agendi alicui, qui legi subditus sit, neque est illi regula proxima suarum actionum, sed est ratio agendi ipsi Deo, & regula divinarum actionum, qua Mundum gubernat; si cui ergo esset lex, esset Deo. In 1. 2. S. Tho-*

S. Thomæ Disp. 5. *membr.* 2. Et loquens de verbis illis S. Thomæ, *& verbo, & scripto*, dicit: *Expressio illa in Verbo divino æterna fuit in Deo necessitate naturæ facta, & non relata ad aliquas creaturas, quod promulgatio legis requirit; semper enim promulgatio legis ad subditos refertur.* Idem scribit Ludovicus Montesino: *Resp. hujusmodi legem æternam promulgatam esse ab æterno ipsimet Deo ..... Deus sibimet est lex, & sibi est regula; & ita intelligimus Deum sibi promulgare legem. De Leg. Disp.* 20. *quæst.* 4. *num.* 83. *pag.* 494. Idem scribit Jodochus Lorichio loquens de lege æterna: *Hac lege Deus omnia ordinat ad seipsum, & est promulgata apud ipsum ab æterno; hominibus autem promulgatur, quando eis innotescit. Thesaur. novus utr. Theol. verb. Lex num.* 6. Quomodo autem his doctrinis conciliari potest, quod asserit P. Patutius, nempe legem æternam ab æterno perfectam obligandi habuisse virtutem, priusquam creaturæ legem audirent, ac cognoscerent?

Præfatis aliorum doctrinis congruit id, quod in alio loco docet ipse S. Thomas, dicens, legem æternam non esse propinquam regulam humanæ voluntatis, sed potius esse *rationem Dei*; en ejus verba: *Regula autem voluntatis humanæ est duplex. Una propinqua, & homogenea, scilicet ipsa humana ratio. Alia vero est prima regula, scilicet lex æterna, quæ est quasi ratio Dei.* 1. 2. *q.* 71. *a.* 6. Nec obstant verba ejusdem S. Doctoris supra relata: *Lex æterna habet promulgationem ex parte Dei promulgantis.* 1. 2. *q.* 91. *a.* 1. *ad.* 2. Nam ibidem jam subdit S. Doctor: *Sed ex parte creaturæ audientis & inspicientis non potest esse promulgatio æterna.* Nunc quæro, quænam divinæ legis promulgatio est illa, quæ homines ligat? Promulgatio *ex parte Dei*, aut promulgatio *ex parte creaturæ*? Id declarat idem S. Th. loco ubi dixit, quod ut lex *virtutem obligandi obtineat, oportet quod applicetur hominibus .... Talis autem applicatio fit per hoc, quod in notitiam eorum deducitur ex ipsa promulgatione.* 1. 2. *q.* 90. *a.* 4. Et deinde objiciens sibi (*ad primum*) legem naturalem non indigere promulgatione, respondet quod *promulgatio legis naturæ est ex hoc ipso, quod Deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendam.* Nunc arguo: Si verum esset, quod S. Th. sensisset legem æternam, eo quod æternam promulgationem habet, ab æterno homines obligasse, priusquam ipsi legem cognoscerent, utique ob hanc rationem respondisset, legem naturalem, quæ legis æternæ participatio est, promulgatione non indigere; sed ipse respondit, promulgationem legis naturæ fieri, cum ipsa ab hominibus naturali lumine cognoscitur. Nec aliter respondere poterat, cum prius in eodem articulo firmiter statuerit, quamcumque legem vim obligandi non habere, nisi in notitiam hominum ex promulgatione deducatur.

Adde id quod tradit S. Th. alio loco, ubi quærens: *Utrum sit in nobis aliqua lex naturalis?* Sic respondet: *Dicendum, quod lex, cum sit regula, & mensura, dupliciter potest esse in aliquo, uno modo sicut in regulante, & mensurante: alio modo sicut in regulato, & mensurato; quia in quantum participat aliquid de regula, sic regulatur .... & talis participatio legis æternæ in rationali creatara lex naturalis dicitur.* 1. 2. *q.* 91. *a.* 2. Igitur S. Doctor distinguit hic legem æternam a naturali, & docet, quod lex æterna respicit Deum regulantem, lex autem naturalis respicit hominem regulatum; & quoniam lex naturalis est legis æternæ participatio, ideo *in quantum participat aliquid de regula per legem naturalem, sic regulatur.* Ideo in tantum lex æterna homines ligat, in quantum ipsa hominibus per legem naturalem participatur, eisque promulgatione innotescit, prout dicit Duvallius: *Quæres, quomodo nobis innotescit lex illa æterna, quod idem est, ac si quæratur, quomodo publicetur? Dico eam, ut est in creaturis tanquam subditis, per alias leges nobis innotescere, cum leges illæ sint illus participationes. In* 1. 2. *de Leg. quæst.* 3. *art.* 3. *pag.* 296. Idem scribit Franciscus de Aravio: *Cum lex æterna non obliget creaturas rationales, nisi mediante lege naturali, vel positiva divina, vel humana ad istarum promulgationem illa quoque sufficienter promulgatur. In* 1. 2. *q.* 90. *disp.* 1. *sect.* 5. *pag.* 525. Lex igitur quæ hominem ligat, est tantum lex naturalis, quia ipsa tantum potest esse homini regula, & mensura, qua reguletur, & mensuretur.

Præterea, quamvis admittamus legem æternam esse propriam legem respectu etiam hominum, atque habere vim in actu primo eos obligandi, quid inde? Equidem æterna lex non ligat in actu secundo, quousque creaturis non promulgetur; & per ejus cognitionem applicetur. Sapienter id tradit Cardinalis Gotti: *Sequitur quod lex æterna ab æterno in actu secundo neminem obligaret, non ex defectu virtutis, sed ex parte termini ...... Ita ab æterno fuit lex in mente Dei concepta, quamvis pro æterno non promulganda, nec implenda, nec in actu secundo obligans .... Fuit tamen ab æterno lex, quia ad rationem legis satis est, ut vim habeat obligandi, quamvis nondum ligat, quia nondum applicata, & promulgata. Theol. tract.* 5. *q.* 2. *dub.* 1. *n.* 13. Notentur verba, *quamvis nondum ligat, quia nondum applicata, & promulgata.* Idem scripsit Honoratus Tournely: *Quia tamen lex ante creaturarum existentiam vere obligans non fuit, cum nihil esset ad extra, quod ea obligaretur, palam est rationem completam legis tunc tantum ei competere potuisse, cum extiterunt creaturæ, quibus fuit lex promulgata, aut saltem quæ impressione ipsius moveri cœperunt. Prælect. theol. tom.* 2. *Cap.* 2. *q.* 3. Idemque dixit P. Petrus Colet: *Quia tamen lex æterna vere, & stricte obligans non fuit, palam est rationem plenam legis tunc tantum ei competere potuisse, cum extiterunt creaturæ, quibus intimata fuit, ac promulgata. Tom.* 2. *de Leg. Cap.* 2. *pag.* 17. Idem dixit P. Cuniliati: *Legis violatores non sunt illi, quibus nondum lex innotuit. Tract.* 1. *de Moral. &c. Cap.* 2.

Instat P. Patutius dicens: Sed si lex æterna fuit vera lex, antequam homines eam cognoscerent, vere priusquam lex ipsis innotesceret, homines obligavit, cum sit essentialis proprietas cujuscumque legis obligare. Et pro se citat Car-

Cardin. Gotti, qui dicit legem æternam veram fuisse legem, ac propterea ab æterno vim habuisse obligandi. Respondeo, & distinguo: Alia est proprietas legis promulgatæ, alia legis non promulgatæ. Proprietas legis promulgatæ est perfecte obligandi actualiter, & in actu secundo. Proprietas autem legis non promulgatæ est obligandi imperfecte tantum in actu primo; lex enim non promulgata habet siquidem in se vim intrinsecam obligandi, sed dumtaxat in futuro, pro tempore quo ipsa intimata, & per notitiam applicata fuerit; donec vero non fuerit applicata, ipsa non obligat, nec virtutem habet actualiter obligandi: *Ad hoc quod lex* (docet Angelicus Doctor) *virtutem obligandi obtineat, oportet, quod applicetur hominibus, qui secundum eam regulari debent*. 1. 2. *quæst*. 90. *art*. 2. Nihil autem obstat, quod scribit Card. Gotti dicens, legem æternam, etsi homini non adhuc promulgatam, vim obligandi habere; nam S. Thomas loquitur de vi actuali obligandi etiam in actu secundo, Gotti autem loquitur de vi obligandi tantum in actu primo: hoc quidem importat obligare in actu primo, nempe quod lex apta sit ad actualiter obligandum, cum promulgabitur, sed non ante promulgationem: sicut ignis in se vim habet comburendi, sed non comburit actualiter, nisi postquam rei urendæ applicetur: En quomodo nos instruit idem Cardin. Gotti, de lege æterna loquens: *Ita ab æterno fuit lex in mente Dei concepta, quamvis pro æterno non promulganda, nec implenda, nec in actu secundo obligans .... Et hoc modo, cum ab æterno non fuerit creatura, quam obligaret, & cui applicaretur, ab æterno actu non obligavit; fuit tamen ab æterno lex, quia ad rationem legis satis est, ut vim habeat obligandi, quamvis nondum ligat, quia nondum applicata, & promulgata*. *Theol. tract*. 5. *quæst*. 2. *Dub*. 1. *num*. 13.

Nec potest dici, quod lex æterna ab æterno non obligavit ex defectu termini, nempe quia creatura ab æterno non aderat; nam non ideo tantum lex æterna creaturam ab æterno non obligavit, quia ipsa ab æterno non existebat, sed etiam quia lex nequibat creaturam actualiter in actu secundo obligare, priusquam illi applicata, & promulgata esset. Dixerat jam alibi Cardinal. Gotti, quod *ut lex in actu secundo obliget, requiritur quidem indispensabiliter, ut Subditis promulgatione proponatur*. *Quæst*. 1. *Dub*. 3. §. 3. *num*. 31. Idcirco postmodum scripsit ut supra, quod lex æterna fuit ab æterno lex, *quamvis nondum ligat, quia nondum applicata, & promulgata*. Idemque scripsit, ut vidimus, Tournely, loquens de lege æterna: *Palam est rationem completam legis tunc tantum ei competere potuisse, cum extiterunt creaturæ, quibus fuit lex promulgata*. *Tom*. 2. *Cap*. 2. *q*. 3. Idem scripsit Sylvius: *Actualiter* (lex æterna) *unicuique promulgatur, quando cognitionem a Deo accipit dictantem, quid juxta rectam rationem sit amplectendum, quid fugiendum*. *In* 1. 2. *q*. 90. *art*. 4. *in fin*.

Objicit III. Pater Patutius, & ait: Lex naturalis promulgatur in habitu, cum Deus Animam creat, eamque in corpus infundit, quia tunc in ea lumen rationis imprimit. Ex quo infertur Patutius, hominem ligari a lege usque ab ipsius conceptione; Deus enim cum legem in Anima imprimit, tum illam promulgat. Et hic citat pro se textum S. Thomæ: *Promulgatio legis naturæ est ex hoc ipso, quod Deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendam*. 1. 2. *quæst*. 90. *art*. 4. *ad* 1. Respondetur: Ad mentem S. Thomæ indagandam observare oportet id quod S. Doctor in articuli corpore scribit; ibi docet legem imponi per modum regulæ & mensuræ, unde ait quod ut lex virtutem habeat obligandi, opus est ut ipsa *hominibus applicetur, qui secundum eam regulari debent; talis autem applicatio* (subdit) *fit per hoc, quod in notitiam eorum deducitur ex ipsa promulgatione*. Lex igitur juxta S. Thomam tunc homines ligat, cum eis applicatur per ejus notitiam, sive cognitionem. Cum autem dicit, promulgationem legis esse *ex hoc ipso, quod Deus eam inseruit naturaliter cognoscendam*; id sine dubio, ne velimus S. Doctorem in eodem articulo se contradixisse, intelligendum, quod lex tunc revera promulgatur, & virtutem obtinet obligandi, cum actualiter applicatur, & cognoscitur. Idcirco idem Angelicus alibi (1. 2. *qu*. 91. *art*. 1. *ad* 2.) dixit: *Sed ex parte creaturæ audientis, & inspicientis non potest esse promulgatio æterna*. Tunc igitur lex promulgatur, cum creatura legem *audit* per vocem Ecclesiæ, aut *inspicit* per lumen rationis. Hinc *art*. 2. ait legem naturæ non aliud esse nisi *lumen* (super nos signatum) *rationis naturalis*, quo *discernimus quid sit bonum, & quid sit malum*. Hoc autem lumen, quo discernimus bonum & malum, & in quo lex naturalis consistit, inquit S. Antoninus, non prius ostendere homini bona & mala, quam homo usum rationis habet: *Nota diligenter* (verba S. Antonini) *secundum B. Thomam, quod istud lumen legis naturalis non ostendit homini, quæ sint bona, quousque perveniatur ad usum rationis*. *Part*. 1. *tit*. 13. *cap*. 12. §. 3. Ergo lex naturalis non promulgatur homini, nisi cum ipse ad rationis usum pervenit. Unde concludendum, quod proprie & stricte loquendo, in infusione Animæ non jam inseritur lex, sed inseritur lumen, quo lex cognoscenda erit ab homine, cum pervenerit ad usum rationis, sive inseritur potentia, capacitas, sive habilitas ad legem cognoscendam tempore usus rationis. Et tunc, cum homo legem cognoscet, lex ei perfecte & vere promulgabitur, eumque ligabit; alioquin, usquedum lex non deducitur in hominis notitiam ex promulgatione, docet S. Thomas, legem virtutem obligandi non obtinere. Accedit id quod scribit Dominicus Soto, quod lex *applicari nequit, nisi per ejus notitiam; nam qui regula utitur, eam intueri necesse habet*. *De Just. lib*. 1. *quæst*. 1. *art*. 4. *& qu*. 3. *art*. 2. Et quod dixit Jo. Gerson notabilibus verbis: *Lex ista sit quædam revelatio, ac proprie dicta declaratio creaturæ rationali facta, per quam illa cognoscit quid Deus de certis rebus judicet, ad quas vel præstandas, vel omittendas ipse creaturam obligare vult, ut ea digne reddatur ad vitam æternam*. Hinc tali definitione divinæ legis posita, subjungit: *Neces-*

se est dari manifestationem ordinationis, ac voluntatis Dei, nam per solam suam ordinationem, aut per solam suam voluntatem nondum potest Deus absolute creaturæ imponere obligationem; sed ad hoc opus est, ut ei communicet notitiam unius æque ac alterius. Ex quo liquet immediate deducibilis conclusio, creaturam rationalem non posse esse indignam amicitiæ Dei, nec proprie peccato obnoxiam, nisi dum sciens, volens, ac libera ponit actionem sibi probibitam, aut omittit rem præceptam. Lib. de Vit. Spirit. &c. Lect. 2. col. 176. edit. Paris. Ergo ex Gersone nec etiam potest Deus homini præcipere observantiam legis, quam prius ipsi non manifestavit.

Nec obest, quod dicit S. Thomas 1. 2. *q.* 94. *art.* 1. *ad* 3. nempe quod lex naturalis inest homini usque a sua pueritia, nam ipsemet S. Doctor ibidem ait, legem esse proprie actum, non habitum. Ratio est, quia lex consistit in actu, quo lex enunciatur mediante rationis dictamine præscribente, quid agendum, & quid fugiendum; ita apposite scribit Sylvius: *Lex naturalis est actus rationis, actuale scilicet judicium, & dictamen rationis practicæ. Quia omnis lex habet se per modum enunciationis: enunciatio autem est quidem actus. In* 1. 2. *q.* 94. *a.* 1. *concl.* 2. Et *art.* 2. *Prob.* 2. ait: *Vis obligationis non est simpliciter ex cognitione, quatenus est talis, aut talis .... Sed ex dictamine rationis præscribentis ea, quæ secundum se bona sunt & agenda, aut probibentis ea, quæ secundum se sunt mala & fugienda.* Id explicat diffusius Cardin. Gotti, dicens: *Ex his patet, nos loqui de lege naturali, ut in actu secundo denunciante, in quo essentia legis consistit, quæ habetur per modum denunciationis. Quod si sumamus legem naturalem in actu primo, sic in virtute, & quodammodo habitu lex naturalis est, etiam dum quis actu principia ejus non considerat, cum semper maneat in intellectu lumen rationis, quod simul cum natura unicuique rationali creaturæ Deus indidit: ex quo si usu rationis polleat, potest formare judicium, & dictamen de agendis, vel omittendis: Theol. tract.* 5. *de Lege quæst.* 2. *dub.* 2. §. 1. *num.* 9. Itaque Card. Gotti distinguit legem naturalem in actu primo, & in actu secundo: & ait, quod lex naturalis considerata in actu primo, atque in habitu, consistit in illo habituali rationis lumine, quod nobis cum natura inseritur: quo lumine deinde practicum formatur dictamen, tempore quo homo ad usum rationis pervenit. Sed considerata lex naturalis in actu secundo, essentialiter consistit in actuali legis denunciatione, quæ fit homini per illud practicum dictamen. Nunc quæro, ubinam proprie invenitur legis essentia? Fortasse in habitu legis inserto, cum Anima creatur, aut vero in actuali illa denunciatione legis? Et quidem legem naturalem reddit proprie legem perfectam, & obligantem solum lumen illud in creatione insertum, vel actualis denunciatio, sive intimatio legis. Dicit Gotti (idemque dicit Sylvius, ut supra vidimus, & dicunt omnes, S. Thomas, Gerson, Soto, Gonet, & alii, ut infra videbimus) quod non quidem in habitu, sed in actuali denuntiatione legis essentia consistit: *Patet nos loqui* (repetamus verba Cardinalis) *de lege naturali, ut in actu secundo denunciante, in quo essentia legis consistit, quæ habetur per modum denunciationis.* Et ex denunciatione deinde formatur in homine rationis dictamen eum obligans ad legem.

Nec aliter sentit Sylvius, dum ait 1. 2. *q.* 90. *art.* 4. juxta verba S. Thomæ legem naturalem inseri in homine, cum Anima in eum infunditur; nam ibidem difficultatem agnoscit, quomodo per illam habitualem legis inseritionem possit homo ligari, quin prius ei lex manifestata fuerit; & propterea subdit: *Ideo addendum est, legem naturalem quasi promulgari in habitu, eo ipso quod Deus illam mentibus hominum imprimit.... Actualiter autem tunc unicuique promulgatur, quando cognitionem a Deo accipit dictantem, quid juxta rectam rationem naturalem sit amplectendum, quid fugiendum.* Itaque Sylvius hanc primam legis inseritionem in homine, dum concipitur, appellat unam *quasi promulgationem* in habitu; vocat autem absolute promulgationem illam, quæ actualiter fit, cum homini innotescit lex, qua regulari debet. Certe igitur id proferens intendit dicere, quod illa impressio in homine facta, antequam homo actualiter legem cognoscat, non est sufficiens ad eum obligandum; quapropter subjungit, *ideo addendum est &c.* Et postea dicit, actualem promulgationem tum fieri, cum homo legis cognitionem accipit, quoniam hæc est sufficiens, ac necessaria promulgatio, per quam homo ligatur a lege, qua mensurandus est. Et quod ita sentiat indubitanter Sylvius, constat ex eo, quod alibi scribit: *Lex æterna fuit ab æterno lex materialiter, non fuit tamen ab æterno formaliter, seu sub ratione legis actualiter obligantis; quia tunc non fuit actualis, & perfecta promulgatio.* 1. 2. *quæst.* 91. *art.* 1. *ad* 2. Itaque ait Sylvius, legem æternam (idemque procedit de lege naturali, quæ est participatio quædam legis æternæ) non esse legem formaliter, & actualiter obligantem, nisi cum aderit actualis promulgatio: quæ tunc efficitur, cum homo discernit, quid agere, & quid vitare debet; juxta quod ipse Sylvius antea jam expresserat: *Actualiter tunc unicuique (lex) promulgatur, quando cognitionem a Deo accipit dictantem, quid juxta rectam rationem sit amplectendum, quid fugiendum.* 1. 2. *quæst.* 90. *art.* 4. *in fin.*

Lex igitur naturalis non promulgatur homini, nec ipsum ligat, nisi cum homo pervenit ad usum rationis, qua sibi lex innotescit, & promulgatur. Ita P. Ludovicus Montesino: *Lex naturalis promulgatur in unoquoque, dum primo venit ad usum rationis; & quamvis pro tunc solum promulgatur ista lex quantum ad principia communissima juris naturæ, tamen postea paulatim per discursum promulgatur eadem lex quantum ad alia. De Leg. Disp.* 20. *quæst.* 4. *n.* 85. Idem scribit Duvallius: *Quæres, quo tempore lex naturæ unumquemque obligare incipiat? Resp. incipere, quando promulgatur. Tunc autem sufficienter promulgatur, quando quisque annos discretionis incipit. In* 1. 2. *de Leg. quæst.* 3. *art.* 3. Idem scribit Petrus de Lorca: *Quemadmodum promulgatio est intrinseca & essentialis humanis legi-*

legibus, fit rationis judicium, & cognitio intrinseca est legi naturæ. In 1. 2. Disp. 6. de Leg. pag. 386. Nota, *judicium, & cognitio intrinseca est legi;* ergo sine judicio, & cognitione legis, lex non ligat. Idem scribit P. Cuniliati: *Legis violatores non sunt illi, quibus nondum lex innotuit... Actualis legis naturalis promulgatio evenit, quando quis a Deo cognitionem accipit dictantem, quid juxta rationem naturalem, sit vel fugiendum, vel amplectendum. Tract. 1. de Moral. &c. Cap.* 2. Idem scribit P. Gonet: *Promulgatio legis naturæ fit per dictamen rationis intimantis homini ea, quæ lege naturæ præscripta, aut prohibita sunt; ergo cum deest tale dictamen, lex naturæ non obligat ad ejus observationem. In Clypeo theol. tom. 3. Disp. 1. art. 4. §. 1. n.* 55. Idem scribit doctus P. Mastrius: *Hoc autem jus* (naturæ) *hominibus intimatur, & obligare incipit ab eo tempore, quo rationis usum accipiunt, & per talem legem sibi intimatam inter bonum & malum discernere incipiunt; hic enim rationis usus est veluti ipsius legis naturalis notificatio, & manifestatio. Et hoc intendit Paulus* (*Rom.* 7.) *illis verbis*: Ego autem vivebam sine lege aliquando, sed cum venisset mandatum, peccatum revixit. *Unde Hieronymus* (*Epist. ad Aglasiam*) *sic explicat*: Cum mandatum venerit, hoc est tempus intelligentiæ appetentis bona, & vitantis mala, tunc peccatum reviviscere incipit, & homo reus est peccati. *Mastrius Theol. Moral. Disp. 2. de Leg. quæst. 2. art. 2. num.* 34.

Objicit IV. P. Patutius, & sic ait „ Ut aliqua lex sit dubia, dubitari debet, utrum talis lex existat, an non; hoc autem esse non potest, cum leges tam divinæ, quam humanæ, quas observare tenemur, omnes sint certæ, & sufficienter promulgatæ. Dubium igitur restat non de legis existentia, sed de casibus particularibus, sint ne sub lege universali comprehensi, vel non: quapropter, si Principio supposito uti voluerimus, nempe quod lex dubia non potest obligare, dicere non possumus, quod lex dubia non sit lex, sed tantum dicere debemus, *Cum ex utraque parte probabilis opinio habetur, quod lex ad eos casus se extendit vel non, lex certe non se extendit*. At si hoc dicitur, redit difficultas Principii, cum enim dubitatur sit vel ne licita talis actio, uti in lege comprehensa, vel non comprehensa, non potest hoc tale Principium pro certo statui ". Huc usque præfatus P. Lector, in hoc inhærens illi quod prius scripserat P. Daniel Concina in sua Theologia.

Sed pro responsione sit idem, quod scripsit ipse P. Concina in Compendio suæ Theologiæ (*tom. 1. de Leg. Cap. 2. num.* 10.) ubi dicit, quod licet lex sit certa, nihilominus diversæ quæ accidunt circumstantiæ, efficiunt, ut lex nunc obliget, & nunc non obliget: siquidem præcepta, quamvis sint immutabilia, tamen aliquando non præcipiunt sub hac, vel illa circumstantia. Hinc nos reassumimus, & dicimus: Non valet igitur dicere, quod leges sunt certæ, nam mutatis casuum circumstantiis, redduntur non obligantes, vel saltem dubiæ, & tunc tanquam dubiæ nec etiam obligant. Ergo (replicat P. Patutius) juxta vestrum Principium, quod lex dubia non obligat, concluditis, quod in dubio, utrum lex ad illum casum se extendat, an non, certe ipsa non extenditur? Sed respondemus, retorquendo argumentum: Ergo juxta vestram sententiam, in dubio an lex ad illum casum se extendat an non, debemus dicere certe se extendere? hoc autem est, quod negamus. Nos autem, non utique asserimus, quod lex dubia certe ad illum casum non extenditur; sed dicimus: Quoties ex utraque parte sunt opiniones æque probabiles, cum certum non sit, legem tunc ad casum illum se extendere, respectu illius Casus legem reddi dubiam, & uti dubiam, non obligare, quia tunc sufficienter promulgata non est. Exemplo res clarior fit. Legem universalem habemus, quæ usuram vetat; at cum ex utraque parte æqualis est probabilitas, quod aliquis contractus sit, & non sit usurarius, tunc nulla lex quæ vetet illum, certa apparet. Idcirco, usquedum prudenter dubitatur, utrum ille contractus sit, an non usurarius, licet adsit opinio, quod ille contractus a lege interdictus sit, attamen nulla assignatur lex certa, qua ille vetatur. Respectu usuræ, lex eam prohibens est certa: respectu autem illius contractus, lex est incerta. Ad quid igitur objicere (ut opponit Adversarius) quod hic non agitur, utrum lex existat, nec ne, dum lex vetans usuram est certa, sed solum inquiritur, an ad casum illum se extendat, aut non? Nam patet responsio: Posito quod vere probabile sit, casum illum a lege non comprehendi, idem est dicere, dubium esse an ad casum illum lex se extendat, ac dicere legem respectu illius casus esse dubiam, proindeque respectu illius casus non obligare.

§. II.

Alterum Principium: Lex incerta non potest certam obligationem inducere, quia hominis libertas anterius ad legis obligationem possidet.

ERIT *autem lex manifesta*, ait S. Isidorus in *can. Erit autem, Dist.* 4. Hinc scripsit Panormitanus (*in Cap. fin. de Constit.*): *Ubi lex est dubia, excusatur quis a juris ignorantia*. Eadem quidem naturalis ratio dictat, neminem ad eorum præceptorum, de quibus dubitatur, utrum existant an non, teneri observantiam, ut habetur in Authentica *Quibus modis nat. &c.* §. *Natura*, ubi legitur: *In dubio nullus præsumitur obligatus*. Hoc idem docet D. Thomas, dicens, legem (& loquitur de lege divina, & æterna) ut obliget, debere esse certam. 1. 2. *quæst. 19. art. 4. ad* 3. Ibi S. Doctor sibi objicit: *Mensura debet esse certissima: sed lex æterna est nobis ignota; ergo non potest esse nostræ voluntatis mensura, ut ab ea bonitas voluntatis nostræ dependeat*. Et respondet: *Licet lex æterna sit nobis ignota secundum quod est in mente divina, innotescit tamen nobis aliqualiter per rationem naturalem, quæ ab ea derivatur, ut propria ejus imago, vel per aliqualem revelationem superadditam*. Non negat igitur S. Thomas, legem divinam, prout est nostrarum actionum mensura, debere esse certam; dumtaxat,

xat, ait, non opus esse, ut illa eodem modo a nobis, ac a Deo dignoscatur, sed sufficere ut nobis rationis naturalis lumine, aut speciali aliqua revelatione innotescat.

Sed hoc clarius, & firmius in alio loco statuit Magister Angelicus, ubi quærit: *Utrum conscientia liget*. Et sic sermonem habet: *Ita se habet imperium alicujus Gubernantis ad ligandum in rebus voluntariis illo modo ligationis, qui voluntati accidere potest, sicut se habet actio corporalis ad ligandum res corporales necessitate coactionis. Actio autem corporalis agentis nunquam inducit necessitatem in rem aliam, nisi per contactum coactionis ipsius ad rem, in qua agit. Unde nec ex imperio alicujus Domini ligatur aliquis, nisi imperium attingat ipsum, cui imperatur. Attingit autem ipsum per scientiam. Unde nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti. Et ideo ille, qui non est capax notitiæ præcepti, non ligatur; nec aliquis, ignorans præceptum Dei ligatur ad præceptum faciendum, nisi quatenus tenetur scire præceptum. Si autem non teneatur scire, nec sciat, nullo modo ex præcepto ligatur. Sicut autem in corporalibus agens corporale non agit, nisi per contactum; ita in spiritualibus non ligat, nisi per scientiam. De Verit. quæst. 17. art. 3.* Nota illud, *Unde nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti*. Sed nunc audiamus objectiones P. Patutii ad hoc secundum Principium, & signanter respectu ad hunc D. Thomæ textum.

Objicit I. sub voce *scientiæ* non intelligi cognitionem certam, sed tantum simplicem præcepti notitiam, quæ (ut ait) in nostro casu probabiliter jam habetur ob utriusque opinionis probabilitatem. Respondeo, & dico primo: Quod sub nomine *Scientiæ* intelligatur probabilis notitia, hæc est novi Vocabularii nova significatio, dum Philosophi omnes cum eodem S. Thoma distinguunt Opinionem a Scientia, quæ accipitur ut cognitio certa alicujus veritatis. Sed instat P. Lector, quod S. Thomas sub voce *Scientiæ* intelligit comprehendi adhuc Notitiam probabilem, quæ jam habetur in casu nostro; Angelicus enim (ut ait) ibidem subdit, *& ideo ille qui non est capax notitiæ præcepti, non ligatur*. Sed pariter dico in omnibus Vocabulariis *Notitiam* pro eodem significari, ac *Cognitionem*, unde *Notitia* legis idem est, ac Cognitio legis. Ceterum, dato etiam quod nomine *Notitiæ* intelligi posset probabilitas existentiæ legis, ad summum admitti poterit Probabilitas illa, quæ tantum stat pro lege, absque probabilitate in contrarium; alioquin, cum opinio pro libertate æque est probabilis, tunc certum est (ut diximus) non aliud superesse nisi meram legis hæsitationem, quæ nec Scientia, nec Notitia dici potest; tunc enim non legis notitiam habemus, sed tantum notitiam dubii, sive quæstionis, an lex existat, vel non. Sed quod S. Thomas dicendo, *mediante Scientia*, intenderit loqui non de dubio, sive de dubia opinione, sed de vera Scientia, constat a contextu ejusdem articuli dum ait: *Sicut autem in corporalibus agens corporale non agit, nisi per contactum* (*coactionis ad rem*, ut supra dixerat); *ita in spiritualibus præceptum non ligat, nisi per Scientiam*. Et postea subdit: *Ad videndum autem, quando* (coscientia) *ligat, sciendum quod ligatio metaphorice a corporalibus ad spiritualia sumta, necessitatis impositionem importat; ille enim qui ligatus est, necessitatem habet consistendi in loco, ubi ligatus est, & aufertur ei potestas alio divertendi*. Ergo sicut qui actualiter non est ligatus, potestatem habet divertendi quo vult; ita qui non adhuc est ligatus a præcepto, mediante illius præcepti scientia, potestatem habet agendi quod voluerit. Quomodo autem dici potest, aliquem scire præceptum, si ipse sciat præceptum esse dubium? tunc omnino dicendum, quod ille præceptum ignorat, cum dubitat, an præceptum adsit, vel non.

Præterea objicit super eundem textum D. Th. P. Patutius verba illa: *Nec aliquis ignorans præceptum Dei ligatur ad præceptum faciendum, nisi quatenus tenetur scire præceptum*. Ergo (arguit P. Patutius) licet quis notitia præcepti careat, si tamen eam habere tenetur, jam ligatur præcepto; nec excusatur, si illud transgreditur. Sed hoc minime quidem S. Doctor intelligit, tantum ibi docet a peccato non excusari, qui præceptum scire tenetur, & culpabiliter illud ignorat. Id patet ex eo quod in eodem articulo (*ad* 4.) subjungit: *Tunc conscientia erronea non sufficit ad absolvendum, quando in ipso errore peccat*. Quomodo *in ipso errore* peccatur, nisi cum ipse error est peccatum ob voluntariam negligentiam? prout idem S. Thomas ex D. Augustino in alio loco aperte declaravit. *Ignorantia, quæ est omnino involuntaria, non est peccatum, & hoc est quod Augustinus dicit*: Non tibi imputatur ad culpam, si invitus ignoras, sed si scire neglexeris (*lib.* 3. *de Lib. arb. Cap.* 19.) *Per hoc autem quod ait, sed si scire neglexeris, dat intelligere, quod ignorantia habet, quod sit peccatum ex negligentia præcedente, quæ nihil est aliud, quam non applicare animum ad sciendum ea, quæ quis scire debet. De Verit. quæst. 3. art. 7. ad 7.* Ergo nequaquam peccat, qui in duarum opinionum æque probabilium hæsitatione, inquirit legem, & debita diligentia adhibita, eam omnino dubiam invenit, & ideo non obligantem.

Objicit II. Legis æternæ possessionem, nostræ libertatis possessionem antecedere; ideoque ait, quod in dubiis opinio quæ stat pro lege, præferri debet. Respondeo. Jam supra vidimus, quot Theologi dicunt legem æternam respectu hominum non esse vere, & proprie legem. Sed concesso quod sit, nequaquam dici potest legis æternæ obligationem possidere antecedenter ad libertatem a Domino homini donatam. Quamvis enim nulla sit in Deo cognitionis, & consilii successio, quia omnia Deo ab æterno præsentia fuerunt, nihilominus *prioritate rationis*, sive *naturæ* homo in mente divina ante legem contemplatus est; prius enim a Legislatore considerantur Subditi juxta propriam naturam, & eorum statum, & postea consideratur lex conveniens eis imponenda. Dico *conveniens*, siquidem Deus aliam legem statuit pro Angelis, aliam pro hominibus: & pro his aliam pro Sacer-

cerdotibus, aliam pro Laicis: aliamque pro Conjugatis, aliam pro Cœlibibus. Hæc doctrina utique non est mea, est D. Thomæ, qui (1. 2. *q.* 91. *art.* 1.) ponit quæsitum: *Utrum sit aliqua lex æterna?* Et *ad primum* sic sibi objicit: *Videtur quod non sit aliqua lex æterna, omnis enim lex aliquibus imponitur: Sed non fuit ab æterno, cui aliqua lex possit imponi, solum enim Deus fuit ab æterno; ergo nulla est æterna.* Et respondet: *Ad primum dicendum, quod ea quæ in seipsis non sunt, apud Deum existunt, in quantum sunt ab ipso cognita, & præordinata, secundum illud* (Rom. 4.): Qui vocat ea, quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt. *Sic igitur æternus divinæ legis conceptus habet rationem legis æternæ, secundum quod a Deo ordinatur ad gubernationem rerum ab ipso præcognitarum.* Adverte, *rerum ab ipso præcognitarum.* Itaque, *prioritate rationis*, prius a Deo consideratus fuit Homo tanquam liber, & deinde considerata fuit lex, qua homo ligandus erat. Exempli gratia, Deus ab æterno prohibuit homicidium, ergo *prioritate rationis*, prius consideravit Homines, qui interfici possent, & postea præceptum dedit eis, ne alter alterum interficeret.

Ergo, dicit P. Patutius, homo nascitur liber, & independens? Neutiquam, nascitur potestati divinæ subjectus, & consequenter obligatus omnibus parendis præceptis, quæ Deus illi imposuerit; sed ut homo hujusmodi præceptis ligetur, requiritur, ut illa ipsi promulgentur, & innotescant per rationis lumen; sed donec præceptum non est homini manifestatum, possidet ipse libertatem illi a Deo donatam, quæ cum sit certa, nonnisi a præcepto certo ligatur; & cum lex sit regula, & mensura, qua homo suas actiones regulare, & mensurare debet, oportet quidem, ut hæc regula, & mensura incerta non sit. Falsum autem est id quod Adversarii autumant, nempe quod nihil possit homo agere, nisi certo sciat illud sibi fuisse a Domino permissum. Nam si hoc esset, lex divina non indiguisset promulgatione, sed tantum opus fuisset, ut Deus omnia quæ nobis permittebat operari, declarasset. Sed Deus non ita fecit: *Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilii sui. Adjecit mandata, & præcepta sua: Si volueris mandata servare, conservabunt te &c. Eccli.* 15. 14. Prius itaque Dominus hominem liberum creavit, ei donando ex suo beneplacito libertatem, juxta id quod scribit Apostolus: *Potestatem habens suæ voluntatis.* 1. *Cor.* 7. Et postea mandata, quæ tenebatur servare, adjecit, ac imposuit; & ideo hominis libertas, cum certa sit, possideatque ante legis obligationem, ipsa nonnisi a lege certa ligatur.

Hinc est, quod Auctores antiqui communiter docuerunt, ubi lex est obscura, nec pro illa reperitur scripturæ textus, aut Ecclesiæ determinatio, aut evidens ratio, nihil de gravi peccato damnandum fore; nam pro certo habuerunt, legem dubiam non obligare. En quomodo scripsit S. Raymundus: *Non sis pronus judicare mortalia peccata, ubi tibi non constat per certam scripturam. Lib.* 3. *de Pœnit.* §. 21. Idem scripsit S. Antoninus dicens: *Si vero non potest* (Confessarius) *clare percipere, utrum sit mortale, non videtur tunc præcipitanda sententia, ut dicit Guillelmus, ut deneget propter hoc Absolutionem, vel illi faciat conscientiam de mortali. Et cum promptiora sint jura ad solvendum, quam ligandum* (*c.* Ponderet *Dist.* 1.) *& melius sit Domino reddere rationem de nimia misericordia, quam de nimia severitate, ut dicit Chrysostomus C. Alligant;* 26. *quæst.* 7. *potius videtur absolvendus. S. Anton. part.* 2. *tit.* 4. *Cap.* 5. §. *In quantum.* Idem scripsit Gabriel Biel, qui vixit an. 1480. dicens: *Nihil debet damnari tanquam mortale peccatum, de quo non habetur evidens ratio, vel manifesta auctoritas Scripturæ. In* 4. *D.* 6. *quæst.* 4. *concl.* 5. Idem docuit S. Thomas, ubi dixit: *Qui ergo assentit opinioni alicujus Magistri contra id quod publice tenetur secundum Ecclesiæ auctoritatem, non potest ab erroris vitio excusari. Quodlib.* 3. *art.* 10. S. Thomas igitur tantum damnat, qui aliquam sequitur opinionem contra manifestum Scripturæ testimonium, aut contra communem sententiam juxta auctoritatem Ecclesiæ; non autem qui sequitur opinionem, quæ legi certæ non adversatur, ut adnotat Joannes Nyder: *Hæc verba S. Thomæ non possunt intelligi, nisi de illis, ubi manifeste patet ex Scriptura, vel Ecclesiæ determinatione, quod sit contra legem Dei; & non de illis ubi illud non apparet, alias sibi contradiceret in eodem libro. In Consolat. &c. Cap.* 11. *art.* 3. Idem tradidit alibi S. Thomas scribens: *Omnis quæstio, in qua de mortali peccato quæritur, nisi expresse veritas habeatur, periculose determinatur; quia error quo non creditur esse peccatum mortale, quod est mortale, conscientiam non excusat a toto, licet forte a tanto. Error vero, quo creditur esse mortale, quod non est mortale, ex conscientia ligat ad peccatum mortale. Quodlib.* 9. *art.* 15. Adverte verba *nisi expresse veritas habeatur, periculose determinatur.* Ergo falsum est Principium Adversariorum, quod in dubio possidet lex, ac proinde in dubio pars tutior est tenenda. Sed dicet P. Patutius: Si possidet libertas, cur S. Thomas scripsit, quod in dubio partem mitiorem sequens *non excusatur a toto?* Respondetur, S. Doctorem hic non loqui de ultimo judicio practico, quod certum fieri potest ex aliquo Principio certo reflexo, sed loquitur tantum de judicio directo, quod dubium est, cum utraque opinio dubia sit, & ideo ait non excusari, qui tantum ex judicio directo mitiorem partem amplectitur. Secus tamen esset, ait S. Antoninus, si quid amplecteretur ex opinione probabili, intellige, formato ultimo dictamine certo ex certo reflexo Principio. Audiamus S. Archiepiscopum: *Notandum est, quod dicit S. Thomas in quadam quæstione de Quodlibetis, quod quæstio in qua agitur de aliquo actu, utrum sit peccatum mortale, vel non, nisi ad hoc habeatur auctoritas expressa Scripturæ sacræ, aut Canonis Ecclesiæ, vel evidens ratio, nonnisi periculosissime determinatur. Nam si determinet, quod sit mortale, & non sit, mortaliter peccavit contrafaciens, quia omne quod est contra conscientiam, ædificat ad gehennam; si autem determinatur, quod non sit mortale, & est, error suus non excusabit eum a mortali. Sed hoc secundum*

vide-

videtur sane intelligendum, quando erraret ex crassa ignorantia; secus si ex probabili, puta quia consului peritos in tali materia, a quibus dicitur illud tale non esse mortale; videtur enim tunc in eo esse ignorantia quasi invincibilis, quæ excusat a toto. Et hoc quantum ad ea, quæ non sunt expresse contra jus divinum, vel naturale, vel contra articulos Fidei, & decem præcepta in quibus ignorans ignorabitur ..... Et si diceretur hic esse usuram, & usura est contra Decalogum; respondetur, sed hunc contractum esse usurarium non est clarum, cum Sapientes contraria sibi invicem sentiant. S. Anton. p. 2. tit. 1. Cap. 11. §. 28. Itaque secundum D. Thomam, & D. Antoninum, ubi veritas non est patens, lex tanquam dubia non obligat.

Objiciunt III. nostri Adversarii, nihil fas esse nobis, nisi quod est conforme divinæ voluntati. Gaudeo hanc objectionem mihi fieri, quod enim in hoc puncto S. Thomas docet, id solum sufficit ad nostram sententiam omnino firmandam. Quærit Angelicus (1. 2. *q.* 19. *art.* 10.): *Utrum necessarium sit voluntatem humanam conformari voluntati divinæ in volito, ad hoc ut sit bona?* & ait teneri hominem se conformare voluntati Dei in volito *Formali*, scilicet in *volito boni communis* (quisque enim non potest licite aliud velle, nisi bonum) sed non in volito *Materiali*. Deinde S. Doctor (ad *primum*) sic sibi objicit: *Videtur quod voluntas hominis non debeat semper conformari divinæ voluntati in volito; non enim possumus velle, quod ignoramus.... Sed quid velit Deus, ignoramus in pluribus; ergo non potest humana voluntas divinæ voluntati conformari in volito.* Et respondet: *Ad primum dicendum, quod volitum divinum secundum rationem communem, quale sit scire possumus; scimus enim quod Deus quicquid vult, vult sub ratione boni. Et ideo quicumque vult aliquid sub quacumque ratione boni, habet voluntatem conformem voluntati divinæ, quantum ad rationem voliti*, quod est volitum *Formale*, sive Commune. Subdit deinde: *Sed in particulari nescimus, quid Deus velit; & quantum ad hoc non tenemur conformare voluntatem nostram divinæ voluntati*. Ergo non tenetur homo se conformare divinæ voluntati in particulari etiam respectu ad divina præcepta, ubi hæc Dei voluntas homini non est adhuc manifestata, prout distinctius declarat P. Gonet dicens: *Homo non tenetur conformari voluntati divinæ in volito Materiali, nisi quando voluntas divina nobis præcepto, vel prohibitione manifestatur. In Clypeo tom. 3. D. 6. art. 2. num. 37. in fin.*

Sed instat P. Patutius, & ait: *Riguardo al precetto; e proibizione* (libet hoc adnotare suis propriis verbis) *sempre dobbiamo conformarci alla volontà divina, eziamdio quanto al volito Materiale, mentre Dio ci ha dati i suoi precetti, affinchè gli osserviamo, e questi già sono notificati nelle sue leggi*. Sed ego peto: Si aliquod præceptum est dubium, & obscurum, prout accidit quidem in conflictu duarum opinionum æque *probabilium, quomodo dici potest* præceptum sufficienter notificatum? Tunc non est satis notificatum præceptum, sed tantum dubium præcepti, prout supra ostendimus, quod ubi duæ opiniones concurrunt æque probabiles, neutra probabilis, sed tantum dubia remanet. Quapropter eo casu solummodo potest dici, quod præcepti dubium habemus, non autem cognitionem. Et revera quomodo unquam dici poterat, nos legis cognitionem habere, cum vere nescimus, an lex existat vel non? tunc bene asserere valemus, quod legem nescimus, & ideo non tenemur, juxta S. Thomam, in particulari conformari voluntati divinæ in eo volito Materiali, quod nobis ignotum est; Deus enim nobis non præcipit obedire suæ voluntati, quæ non adhuc est nobis patefacta.

Idque confirmat expressius respectu ad nostrum casum D. Thomas in alio loco (2. 2. *quæst.* 104. *art.* 4. *ad* 3.) ubi quærens: *Utrum in omnibus Deo sit obediendum?* Respondet affirmative, sed postmodum sibi objicit ad *tertium: Quicunque obedit Deo, uniformat voluntatem suam voluntati divinæ, etiam in volito. Sed non quantum ad omnia tenemur conformare voluntatem nostram voluntati divinæ, ut supra habitum est* (1. 2. *q.* 19. *art.* 10. hic est locus jam supra relatus de volito Materiali). *Ergo non in omnibus tenetur homo Deo obedire*. Et ita respondet: *Ad tertium dicendum, quod etsi non semper teneatur homo velle quod Deus vult, semper tamen tenetur velle, quod Deus vult eum velle, & homini præcipue innotescit per præcepta divina*. En igitur S. Doctor bene explicat, nos non teneri sua præcepta servare, nisi postquam illa nobis sunt manifestata. Itaque tenetur homo parere Deo, & conformari ipsius voluntati, non jam in omnibus, *quæ Deus vult*, sed in eo tantum, *quod Deus vult nos velle*. Sed quomodo sciemus id, quod vult Deus nos velle? Sciemus, inquit S. Thomas, cum *præcipue innotescit per præcepta divina*. Non sufficit igitur dubia notitia præcepti, ut teneamur servare præceptum tanquam Dei volitum, sed requiritur insuper notitia præcepti certa, & manifestata: hoc quidem significat verbum illud, *innotescit*.

Quæro nunc, ut hunc punctum concludamus: Casu quo voluntas divina quoad particularium præceptorum observantiam nobis adhuc non innotuerit, tenemur ne illi conformari? Minime, ait Angelicus dicens: *Sed in particulari nescimus, quid Deus velit, & quantum ad hoc non tenemur conformare voluntatem nostram divinæ voluntati*. Idque confirmat, ut vidimus, expresse P. Gonet: *Homo non tenetur se conformari voluntati divinæ in volito Materiali, nisi quando voluntas divina nobis præcepto, vel prohibitione manifestatur. Clyp. Disp. 6. art. 2. num. 37.* Imo scripsit Joannes Gerson, ut alibi retulimus, quod nec Deus quidem potest creaturam obligare ad suam voluntatem servandam, nisi prius eam ipsi manifestet: *Necesse est dari manifestationem ordinationis, ac voluntatis Dei, nam per solam suam voluntatem nondum potest Deus absolute creaturæ imponere obligationem. Lib. de Vita Spir. Lect. 2.*

Hinc patet, quod S. Thomas semper conformis fuit, nos instruens, leges certas esse debere, ut obligent; in cunctis enim locis ubi de hac materia sermonem habuit, semper usus est verbis expressis, quæ hanc esse mentem suam clare

clare ostendunt. Dixit ipse, quod lex ut obliget, oportet *ut per ipsius notitiam applicetur*. 1. 2. *quæst.* 90. *art.* 4. Dixit ibidem *ad primum*, promulgationem legis esse *ex hoc ipso*, *quod Deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendam*. Inquit *naturaliter cognoscendam*, ergo tunc homo tenetur legem servare, cum legem cognoscit, non vero cum dubitat de lege. Dixit legem esse mensuram, qua homo mensurare se debet, ac proinde dixit quod hæc *Mensura debet esse certissima*. 1. 2. *quæst.* 19. *art.* 4. *ad* 3. Dixit, quod sicut funis non ligat, nisi applicetur rei ligandæ per contactum, ita præceptum non ligat nisi per ejusdem scientiam. Et ideo subdit: *Unde nullus ligatur per præceptum*, *nisi mediante scientia illius præcepti*. *De Verit. quæst.* 17. *art.* 3. Dixit, hominem tum tantum teneri ad obediendum Deo, cum ejus divina voluntas *homini præcipue innotescit* per præcepta divina, 1. 2. *q.* 19. *art.* 10. Itaque juxta has omnes D. Thomæ doctrinas concludendum, divinam legem non obligare, nisi cum est *cognita*, nisi cum est *certissima*, nisi cum de illa habetur *scientia*, nisi ipsamet *innotescit*.

Quapropter his positis frustra objicitur a nostris Adversariis, quod cum opiniones sunt æque probabiles, opinio tutior, si non inducit obligationem certam, inducit saltem obligationem probabilem; & ideo deerit dictamen moraliter certum de actionis honestate, sine quo non licet operari. Sed huic pluries supra data est responsio, nempe quod cum duplex concurrit opinio æque probabilis, opinio quæ stat pro lege aliam non inducit obligationem nisi deponendi dubium; sed hujusmodi dubia, juxta omnium Probabilistarum, & Probabilioristarum, ipsiusque P. Patutii sententiam, ut vidimus, bene potest deponi, non tantum ex directo, sed etiam ex reflexo Principio certo, quo certitudo de honestate actionis jam habetur.

Objiciunt IV. Regulam sacrorum Canonum illam: *In dubiis tutior via est eligenda*, ut habetur in *cap. Illud Dominus*, *de Sent. excomm.* idemque dicitur in *cap. Ad audientiam*, *de Homic.* & *in cap. Petitio tua*, *eod. tit.* item in *Clement. Exivit*, §. *Item quia*, *de Verb. signif.* & in *cap. Juvenis*, *de Sponsal.* Dicunt Adversarii: Canones hi generaliter loquuntur de omnibus dubiis, generaliter igitur accipiendi sunt. Respondeo, & concedo, quod generaliter accipiendi sunt quoad omnia dubia practica, & facti, qualia utique erant illa, quæ occurrebant respectu ad casus præfatorum Canonum; sed non quoad omnia dubia speculativa, & juris, ut dicunt S. Antoninus, Christianus Lupus, Joannes Nyder, Dominicus Soto, Suarez, Tabiena, Sylvester, Angelus, Henriquez, Angles, S. Boventura, Gerson, Pelbartus, & alii fere communiter, ut mox videbimus; ajunt enim, Regulam præfatam Canonum quoad dubia speculativa esse de consilio, non de præcepto.

En quomodo loquitur S. Antoninus: *Inducunt illud*, In dubiis tutior via est eligenda. *Respondetur hoc esse verum de honestate*, *& meriti majoritate*, *& non de salutis necessitate quoad omnia dubia*; *alioquin oporteret omnes Religionem intrare*. *Part.* 2. *tit.* 1. *cap.* XI. §. 31. Verba D. Antonini sunt nimis clara, Sed P. Patutius ait, S. Archiepiscopum loqui tantum de eo, qui opinionem mitiorem habet pro unice vera; idque infert ex verbis illis, *alioquin oportet omnes Religionem intrare*; ergo, dicit P. Patutius, S. Antoninus intelligit hic loqui de duabus opinionibus æque tutis, & moraliter certis; & contra prætendit probare, S. Antoninum sentire quod vi præfatæ Regulæ in omnibus opinionibus dubiis tutiorem esse tenendam. Sed ut res clarescat, hic præmittendum id, quod præmittit S. Antoninus in §. 28. *loc. cit.* loquens de quodam contractu, circa quem tunc valde inter Sapientes discreptabatur, an esset, vel ne usurarius. Sic scribit Sanctus: *Et si diceretur hic esse usuram*, *& usura est contra Decalogum*. *Respondetur*, *sed hunc contractum esse usurarium*, *non est clarum*, *cum Sapientes contraria sibi invicem in hujusmodi sentiant*. *Cum autem dicitur ignorantia juris naturalis non excusare*, *intelligitur de his quæ expresse per se*, *vel reductive sunt circa jus naturale & divinum*, *ut contra fidem*, *vel præcepta per evidentes rationes*, *vel determinationem Ecclesiæ*, *vel sententiam communem Doctorum*; *& non de his quæ per multa media*, *& non clare probantur esse contra præcepta & articulos*.

Deinde §. 31. ait: *Quod autem volentes probare contractum esse illicitum*, *inducunt illud*, In dubiis tutior via est eligenda. *Respondetur*, *hoc esse verum de honestate*, *& meriti majoritate*, *non de salutis necessitate*, *quoad omnia dubia*, *alioquin oportet omnes Religionem intrare*. S. Antoninus igitur neutiquam sentiebat universalem adesse legem, quod tutiora sequamur in omnibus dubiis; nam in speculativis, quæ occurrunt, cum duæ probabiles opiniones concurrunt, juxta casum qui tunc disceptabatur, censebat præfatam Canonum Regulam non esse de præcepto. Nihil autem obstat, quod ibi exemplum adduxerit, sive absurdum, quod alioquin oporteret omnes Religionem intrare; nam ibi non quidem loquebatur Sanctus adversus eos, qui dicere præsumpserint, omnes de præcepto teneri propter Regulam illam Religionem ingredi; sed respondet ibi directe eis, qui dicebant contractum illum vetitum esse vigore prædictæ Regulæ obligantis ad tutiorem partem sequendam: *Quod autem volentes probare* (repetamus verba jam supra relata) *contractum esse illicitum*, *inducunt illud*, *In dubiis tutior via est eligenda*. Hic igitur sermo fit præcise de contractu illo speculative dubio, & respondet S. Antoninus, *Hoc esset verum de honestate*, *& meriti majoritate*, *non de salutis necessitate quoad omnia dubia*. Unde non valet dici: S. Antoninus intendit loqui de eo, qui volens contractum inire, reputat illum, non dubitanter, sed certe licitum; nam S. Archiepiscopus non intendit utique loqui ibi de opinione habita pro unice vera, sed de opinione omnino dubia: alioquin ad objectionem eorum qui probare volebant contractum esse illicitum, quia Canones præcipiunt, in dubiis tutiorem viam esse eligendam, inepte respondisset Regulam illam *esse de honestate*, *& meriti majoritate*, *non de necessitate quoad omnia*

du-

dubia; sed debuisset respondere, Regulam procedere tantum in dubiis, non vero cum operans habet pro vera suam opinionem; Sanctus autem ait, Regulam Canonum non esse de præcepto universali *quoad omnia dubia;* quoad omnia enim dicit esse tantum *de honestate, & meriti majoritate*.

Sicut scribit S. Antoninus, sic etiam sentit Joannes Nyder, dicens: *Viam tutiorem eligere est consilii, non præcepti*. *In Consolat. part.* 3. *cap.* 16. Idem sentit Tabiena: *Non valet, quod in dubiis tutior via est eligenda, quia hoc non est Præceptum, sed consilium*. *In summa verb. Scrupulus*. Idem scripserunt Navarrus *Manual. cap.* 27. *n.* 181. Dom. Soto *de Just. & jure lib.* 7. *part.* 3. *art.* 2. Abbas in *cap. Significasti*, Sylvester *verb. Jejunium quæst.* 10. *numer.* 27. Suarez *tom.* 3. *in* 3. *p. Disp.* 40. *Sect.* 6. *num.* 8. Angles *p.* 1. *de Jejun. quæst.* 9. *art.* 1. *Dub.* 2. *Concl.* 3. Henriquez *lib.* 14. *de Irreg. cap.* 3. *num.* 4. *in fin.* Item S. Bonaventura, Gerson &c. apud Terillum *de Probab. quæst.* 26. *num.* 21.

Et revera juxta casus relatorum Canonum omnino servari opus erat regula illa, quia dubia erant practica, & facti, nec haberi poterat Principium aliquod certum, directum, aut reflexum, quo excusanda foret obligatio partem sequendi tutiorem propter scandala, aliaque mala, quæ in iis casibus vitari debebant. Utque dilucide hoc dignoscatur, brevibus hic discutere oportet, qui tunc acciderunt casus, & decisiones textuum, qui nobis objiciuntur. Quoad *cap. Illud Dominus, de Sent. excomm.* ibi casus fuit, quod quidam Episcopus, non obstante fama publica de excommunicatione adversus eum lata, temere celebrare maluit, qua de re jure dicimus, eum depositione fuisse ab Innocentio III. punitum; nam persistente dubio de excommunicatione, ipse diligentiam adhibere tenebatur ut de veritate certior fieret, interimque a celebratione desistere debebat. Idcirco merito dixit Pontifex: *Quia in dubiis via tutior est eligenda, etsi de lata in eum sententia dubitaret, debuerat tamen potius abstinere, quam Sacramenta Ecclesiæ celebrare*.

Quod *cap. Ad audientiam, de Homic.* casus fuit, quod quidam Sacerdos intulit viro cuidam vulnus, ex quo vita decessit. Deinde dubitabatur, an ille propter hujusmodi vulnus mortuus fuisset. Clemens III. decrevit convenire, ut Sacerdos a sacrificando abstineret, & ideo dixit: *Cum in dubiis semitam debeamus eligere tutiorem, vos convenit injungere Presbytero, ut non ministret*. Hic primo advertendum, quod non adhuc facti veritas erat tunc explorata, nimirum an tali ex vulnere mors accidisset, qua de causa subjungit textus: *Si ex alia infirmitate obierit, poterit divina ministrare*. Ideoque sapienter statuit Pontifex, quod interim Sacerdos non celebraret; decebat enim in tali dubio viam tutiorem eligere. Advertendum secundo cum Navarro, & Suarez, quod eo casu non agebatur de observando aliquo præcepto, sed tantum de quadam convenientia, ut si deinde constaret Sacerdotem fuisse homicidam, Populo non esset scandalum eum celebrantem conspicere. Idem statutum fuit in simili casu dubii homicidii in *cap. Petitio tua, 24. de Homic.* ubi dictum fuit: *Cum sit consultius in hujusmodi dubio abstinere, quam temere celebrare*. Quis non videt in his casibus necessario ad scandalum effugiendum convenisse, ut via tutior eligeretur, a celebratione abstinendo?

Ad Clementinam *Exivit* respondemus, quod ibi Fratres Minores Sedem Apostolicam efflagitarunt, an sub gravi tenerentur ad illas Religionis Regulas, quæ verbis præceptivis conceptæ erant? Papa respondit: *In his quæ animæ salutem respiciunt ad evitandos graves remorsus conscientiæ pars securior est tenenda*. In primis, ut censet P. Eusebius Amort, cum Papa dixerit, *pars securior est tenenda*, non de securitate materiali intendit loqui in amplectendo tutiorem partem, sed de securitate formali conscientiæ in operando cum morali certitudine sine dubio practico; nam si de materiali securitate loqui intendisset, utique declarasset omnes voces imperativi modi præceptum denotare, quod materialiter tutius procuIdubio fuisset; at Pontifex dixit *esse intelligenda* verba imperativa tantum illa, quæ talia videbantur *ex vi verbi*, nempe ob verborum expressionem, *vel saltem ratione materiæ*. Ceterum inquit: *Licet Fratres non ad omnium quæ ponuntur in Regula sub verbis imperativi modi sicut ad præceptum, seu præceptis æquipollentium observantiam teneantur, expedit tamen ad observandam puritatem Regulæ, & rigorem, quod ad ea sicut ad æquipollentia præceptis se noverint obligatos, quæ hic inferius adnotantur*. Et post hæc Papa quæ tanquam præceptum habenda essent, adnotavit. Ita respondet ad hanc Clementinam P. Eusebius Amort.

Sed ego aliam responsionem addo magis convincentem. Casus erat, ut in eodem textu legitur: Antecedenter a Fratribus fuerat dubitatum, an Regula tantum ad vota paupertatis, castitatis, & obedientiæ obligaret; sed Nicolaus III. Papa jam declaraverat obligare etiam ad illa Consilia Evangelica, quæ in Regula exprimebantur verbis obligatoriis præcepti, vel præcepto æquipollentibus. Deinde Fratres Clementem V. supplicarunt, ut eis declararet, *Quæ censeri debeant præceptis æquipollentia?* Idcirco Clemens, priusquam explicasset ea, quæ præceptis æquipollentia videbantur ex vi verborum, & ratione gravis materiæ de qua agebatur, præmisit illa verba, *ad vitandos graves remorsus conscientiæ*, pars securior est tenenda. Itaque eo casu non agebatur de duabus partibus æque probabilibus, sed tantum an adesset obligatio illam sequendi partem, quæ juxta Regulæ rigorem, & juxta id quod Nicolaus III. jam declaraverat, non tantum tutior, sed erat unice tuta; cum jam constabat, Regulam ex vi verborum, & gravitatis materiæ obligare ad observanda tanquam præcepta, non solum principalia tria vota Religionis, sed etiam Consilia Evangelica, quæ in Regula exponebantur; & ideo ipsa præteriri non poterant sine gravi conscientiæ remorsu. Hinc dixit Clemens, ad vitandos hujusmodi remorsus tenendam esse securiorem partem, quæ reipsa erat unice vera, & unice secura; & ex alia parte nullæ rationes suppetebant,

bant, quæ transgressionem illorum Consiliorum a gravi culpa excusare valebant.

Tandem quoad *cap. Juvenis 3. de Sponsal.* casus fuit, quod Juvenis quidam septennis Puellam quandam duxit, qua mortua, postea cum Consobrina illius alias nuptias contraxit. Hinc suborto dubio, an primum matrimonium fuisset invalidum ob ætatis septennis impotentiam, Eugenius III. præcepit, ut vir a præfata Consobrina separaretur, propter honestatem Ecclesiæ, subjungens: *Quia igitur in his, quæ dubia sunt, quod certius existimamus, tenere debemus &c.* His positis, dicimus I. Pontificem jure separationem præcepisse, non quia putavit in opinionibus dubiis semper tutius tenendum esse, sed quia separatio necessaria erat ad scandala vitanda, adque Ecclesiæ honestatem sartam tectam servandam. Dicimus II. quod Papa, proferendo verba, *Quod certius existimamus, tenere debemus*, minime id dixit respectu Juvenis, qui utique bene conscius erat, si tempore primi Conjugii potens vel impotens esset; sed respectu Judicum qui in Foro, cum Partium rationes sunt dubiæ, proculdubio quod certius est sequi tenentur; proindeque dixit, *certius*, (non tutius) nempe quod ipse Papa certius judicabat, separationem imponendam esse, quia adhuc persistebat dubietas valoris primi matrimonii, pro quo possessio potius stabat. Quid autem inter hoc, & quæstionem nostram, ubi de Foro interno agitur, & non de dubio facti, sed de opinione æque probabili? Hinc patet, quod omnia dubia ad textum casus pertinentia erant dubia practica, & facti, quæ nullo ex reflexo Principio deponi poterant.

Tanto magis quod ipsi Pontifices in dubiis speculativis hac Regula tenendi partem tutiorem non semper usi fuerunt. Adrianus VI. ut refert *Domin. Soto in 4. Dist. 27. quæst. 1. art. 4.* non obstante quod ipse oppositum sentiret, dispensavit in quodam matrimonio rato, tantummodo sententiæ Cajetani confisus. Præterea in *cap. Laudabilem, de Frigid. & mal.* habetur Pontificem cuidam Conjugi, qui dubius erat de potentia ad copulam, concessisse ut eam per triennium experiretur. Si lex dubia semper est servanda, ut volunt Adversarii, & tunc dubium vertebat, an Mulier illa esset aliena, quomodo Pontifex Viro illi permittere poterat per triennium ad eam accedere, & copulam experiri? Adde, quod si lex ista esset universalis sequendi in cunctis dubiis etiam speculativis tutiorem partem, sequeretur, ne probabilissimam quidem teneri posse opinionem, quæ utique non est tutior, sed intra fines probabilitatis manet; sed hoc dici nequit, cum proscripta sit ab Alexandro VIII. Propositio, quæ dicebat: *Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam.* Adde, quod etiamsi esset res dubia, an præfata Regula Canonum intelligenda sit de omnibus dubiis, & non tantum de dubiis practicis, rationes ipsæ, quibus sat clare probatum est legem dubiam, utpote non satis promulgatam non obligare, eædem probant hanc Canonum Regulam non esse legem universalem quoad omnia dubia, sed tantum quoad dubia facti, & practica.

Denique ut præsenti puncto finem imponamus, quæro (& ad hanc rationem quam proferam, ignoro quid responderi possit): Quid Canones præcipiunt? præcipiunt in dubiis tutiorem viam esse eligendam. Dicitur itaque, *in dubiis*; sed si non simus in dubiis? Quid obstat Regula illa si Homo alicui Principio certo innititur? tunc sibi jam format conscientiam moraliter certam de honestate actionis, & a finibus dubietatis egreditur, nec amplius dici potest eum esse in dubiis. Præterea ipsimet Adversarii concedunt, præfatam Regulam sequendi partem tutiorem locum non habere in materia justitiæ; at si regula Canonum sequendi quod est tutius esset universalis pro omnibus dubiis, etiam qui legitime rem possidet, in dubio an res sit aliena, de illa expoliari teneretur; sed D. Augustinus in *Can. Si virgo 34. q. 1.* contrarium docet, inquiens: *In jure prædiorum tandiu quisque bonæ fidei possessor rectissime dicitur, quamdiu se possidere ignorat alienum.*

Objiciunt V. decisionem cujusdam Concessus Episcoporum Gallorum, ubi fuit decretum, in opinionibus æque probabilibus tutiorem partem esse tenendam. Horum tantorum Præsulum auctoritatem magnopere veneror, sed omnes docent auctoritatem extrinsecam Sapientum magni non posse esse ponderis, ubi intrinseca ratio certa videtur, & convincens; tanto magis cum ipsa sufficienti aliorum auctoritate non destituatur. Ego autem animadverto, quod pro nostra sententia non minor quam pro opposita extat auctoritas extrinseca, imo valde major. Nec negari potest nostram sententiam saltem per octoginta, aut etiam nonaginta annos circiter communem fuisse apud moralis scientiæ Auctores, quos inter plurimi fuerunt Cardinales, Episcopi, Universitatum Doctores, & signanter plures Magistri Dominicanæ Religionis, in qua semper magna doctrina floruit. Hic brevitatis causa omitto cunctorum ipsorum nomina, & suarum propositionum citationes adnotare, quas jam attuli in meo Opusculo seorsim edito, cui titulus; *Dell' Uso Moderato dell' opinione egualmente probabile.*

Nec valet dicere, horum auctoritatem, in hac materia parum æstimandam esse, etiam a me, dum ipsi habentur a me tanquam decepti, cum ad nostram tuendam sententiam innixi sunt Principio illi, quod egomet reprobavi: *Qui probabiliter agit, prudenter agit.* Jam dixi sub initio Dissertationis hujus, quod tale Principium solum, & per se directe sumtum, non est sufficiens ad cohonestandum usum opinionis æque probabilis. Attamen adverto, jam plures Auctores (ut supra vidimus) pro nostra sententia tuenda innixos fuisse eidem nostro Principio, nempe quod lex dubia non potest obligare. Præterea dico, quod nec etiam illi Auctores solo præfato Principio illo, *Qui probabiliter agit, &c.* utebantur. Et sic rem confero. Auctores illi ex una parte jam fatebantur, quod ad licite operandum necessaria esset moralis certitudo de honestate actionis. Contra vero ipsimet Auctores eadem nostra Principia in suis Operibus in diversis locis jam statuerunt, nempe quod lex non sufficienter promulgata non obligat: & quod ubi

liber-

libertas possidet, lex incerta nequit certam inducere obligationem, ex illo Principio tam ab ipsis acclamato, quod *In dubio melior est conditio possidentis*. Ergo si de hujusmodi Principiis, loquendo de opinionum probabilium usu, expressam non faciebant mentionem, saltem ea indubitanter supponebant. Quapropter juste censendum, quod ipsi Dicto illo, *Qui probabiliter agit, prudenter agit*, potius utebantur tanquam Corollario quodam, sive consequentia, quæ a Principiis reflexis inferebatur. Tanto magis quod hæc materia opinionum probabilium tunc erat valde confusa, unde confuse de ea loquebantur, postquam antiquiores Auctores confusius de illa locuti fuerant. Ceterum Dictum illud, *Qui probabiliter agit &c.* dupliciter accipi potest, si accipitur tanquam innixum aliis Principiis reflexis, vere prudens, & certum est: si vero accipitur tanquam Principium directum, seclusa judicii reflexione, falsum est. Et sic de effato illo directe sumto jure merito Gallicani Præsules contenti non extiterunt, tuleruntque Decretum, quod circumfertur, nempe: *In dubiis de salutis negotio, ubi æqualia utrinque animo se offerunt rationum momenta, sequamur id quod tutius est, sive quod est in eo casu unice tutum; nec id consilii, sed præcepti loco habeamus, dicente Scriptura: Qui amat periculum in illo peribit*. Attentis quibus postremis verbis, apparet pro certo, quod ipsi Præsules locuti sunt de operante cum dubio practico, nullum habente Principium, quo dubium deponere posset; si autem loqui maluissent de Operante, qui ultimum format judicium, non ex sola probabilitate opinionis, sed ex alio certo Principio reflexo, aliter quidem puto, quod Præsules illi decrevissent.

Quod autem ad plura Episcoporum Edicta in Gallia emanata, quæ a P. Patutio in suo Opere; *La Regola prossima delle umane azioni*, afferuntur, & transcribuntur, quibusque ipse ait proscriptum fuisse Probabilismum, illa perlegi attente, & consideravi, quod omnia ipsa respiciunt præcise quendam librum cui titulus: *Apologia Casuistarum*, qui merito damnandus erat, utpote asserens propositiones nimis laxas, nempe teneri posse secure quamcunque opinionem, non tantum minus probabilem, sed etiam probabiliter probabilem, secundum quatuor vel trium atque etiam unius Auctoris auctoritatem. Quamobrem Edicta præfacta nihil, aut valde parum nostram sententiam adversantur. Ceterum quoad vim rationum intrinsecam (quæ principaliter attendi debet, auctoritas enim extrinseca non aliud operatur, quam afferre vis intrinsecæ præsumtionem) judico, & plurimi alii judicant mecum, habere jam convincentem, & evidentem. Quod autem ad extrinsecam Doctorum auctoritatem pertinet, censeo, ut supra ostendi, tenere sufficientissimam. Tanto magis cum animadvertimus, quod nostri Adversarii nihil adæquate ad nostras rationes respondent; & ex alia parte si eorum argumenta valerent, probarent utique Tutiorismum damnatum necessario esse tenendum. Loquendo vero de iis, qui non jam scribunt de proposito pro rigido Sistemate, sed tantum illud oretenus approbant, omnes ego veneror, & reputo me sapientiores, sed dico quod tunc hi majorem auctoritatem mihi afferent, si scirem ipsos mature utriusque sententiæ momenta ponderasse; sed de hoc valde dubito, & jure merito, dum video eosdem Scriptores rigidæ sententiæ ab eis probatæ, aut parum nostras rationes animadvertisse, aut respondisse nobis æquivocis, & fallaciis, quibus, unusquisque intelligens facillime respondere valet. Addo. Hujusmodi Approbatores, ut plurimum (sicut supra dixi) directa respiciunt motiva, sed parum vel nihil ad reflexa animadvertenda animum intendunt, quæ de cetero multam reflexionem requirunt; sed ego pro certo habeo, quod hujusmodi reflexio ab iis, qui hodie Antiprobabilistæ se produnt, & jactantur, minime adhibetur. At progrediamur ultra, quia materia est odiosa, & in ea parum valeo me explicare. In libello autem super hanc controversiam a me nuperrime edito, plures Episcoporum, Abbatum, & aliarum eruditarum Personarum in ejus calce transcripsi, quæ nostrum Sistema verum ac certum non dubitant appellare.

Objiciunt VI. textum Ecclesiastici (3. 27.): *Qui amat periculum, in illo peribit*; ergo ajunt, qui in periculum se immittit transgrediendi legem, jam peccat. Sed hic advertere oportet æquivocum, sive ambiguitatem, quæ intercedit. Qui opinione æque probabili utitur, Principio certo innixus, est quidem in periculo transgrediendi legem, sed non peccandi. Sed cur? replicant Adversarii, quomodo non peccat qui transgrediendi legem periculo se exponit? Repeto, non peccat; oportet enim distinguere legem certam ab incerta. Quando lex est certa, profecto non possumus exponi periculo eam transgrediendi, sicut est periculum propriam conversionem procrastinandi usque ad mortem, prout in textu præfato dicitur: *Cor durum male habebit in novissimo; & qui amat periculum, in illo peribit*. Certa est lex caritatis, quam quisque erga seipsum habere debet non manendi diu in peccato ob periculum in suo peccato moriendi; amans autem hoc periculum, in illo peribit. Pariter hic objiciunt doctrinam illam D. Thomæ, quæ in idem coincidit: *Quicunque committit se discrimini peccati mortalis, mortaliter peccat*. *Quodlib. 9. art. 15.* Hæc verba dupliciter explicari possunt, vel de immittente se in periculum transgrediendi legem certam juxta casum in Scriptura expressum, vel potius de operante cum dubio practico juxta alium textum ejusdem S. Doctoris, ubi dixit: *Qui aliquid committit, vel omittit, in quo dubitat esse peccatum mortale, discrimini se committit*. *S. Th. in 4. Dist. 21. quæst. 2. art. 3. ad 3.* Notandum: Non dicit Angelicus, in quo dubitat offendi legem, sed in quo *dubitat esse peccatum mortale*; alibi enim ipsemet de incerto præcepto loquens dixit, ut supra retulimus: *Nullus ligatur per præceptum, nisi mediante scientia illius præcepti*. *De Verit. quæst. 17. art. 3.*

Dicunt igitur Adversarii, quod cum lex est dubia, qui se immittit in periculum eam transgrediendi, certe peccat ex Scriptura allata: *Qui amat periculum, in illo peribit*. Ergo resumo,

sumo, ad hoc periculum vitandum semper opus erit strictum amplecti Tutiorismum, non aliter operando, quam cum morali certitudine absoluta & immuni ab omni formidine, quod opinio illa quam quis sequi vult, sit vera? Minime, ipsi respondent, satis est quod illa opinio sit probabilissima, cum proscripta jam fuerit ab Alexandro VIII. opposita Propositio, quæ dicebat: *Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam*. Igitur, dico primum, ex hoc deduci veram non esse sententiam, quod cum lex est dubia, peccat qui se exponit periculo eam transgrediendi, nam adhuc cum probabilissima opinione operans incurrit periculum (quamvis sit remotius) legem transgrediendi. Sed præterea dico (& hic aliquantulum immoremur) quod is qui credit nunquam esse licitum se exponere periculo lædendi legem, & contra dicit posse opinionem minus tutam teneri, solummodo quando est probabilissima, difficillime, & vix unquam induci poterit ad eam sequendam cum secura conscientia, nisi eam invenit stricte certam, & ab omni formidine immunem. Et sic ratiocinor. Opinio probabilissima est illa, quæ etsi supremum occupat probabilitatis gradum, tamen fines probabilitatis non excedit, juxta terminos ejusdem Propositionis ut supra damnatæ, quæ dicebat, *inter probabiles probabilissimam*; & ideo, prout communiter Doctores ajunt, opinio probabilissima, quæ etiam moraliter certa (large tamen loquendo) vocatur, omnem prudentem formidinem non excludit, ne sit falsa: ad differentiam opinionis sive sententiæ stricte certæ, quæ omnem prudentem formidinem excludit. Si ergo opinio probabilissima omnem non excludit prudentem formidinem, opinio probabilissimæ opposita non equidem est illa, quæ tenuiter tantum est probabilis; tenuis enim probabilitas non est probabilitas, sed dumtaxat quædam falsa apparentia, seu vana probabilitatis apprehensio, quæ nullum prudentem timorem producere potest, sed tantum aliquam imprudentem formidinem; sed imprudens formido, non est formido, quæ valeat ullum peccati periculum secum afferre. Ipsimet rigidi, & stricti Tutioristæ communiter ajunt, quod hujusmodi imprudentes formidines contemni debent, nec de eis ulla ratio est habenda. Insipientia revera esse dicere, quod Deus nobis imposuerit etiam futiles & irrationabiles timores vitare. Itaque proprie loquendo opinio probabilissimæ adversa non est ea, quæ tenuiter, sed ea quæ dubitanter probabilis est: & hæc, sicut probabilissima (ut diximus) non caret omni prudente formidine, quod sit falsa, ita opinio probabilissimæ opposita non caret omni prudenti motivo, quod sit vera. Nunc peto, posito quod opinio stans pro lege, opposita probabilissimæ stanti pro libertate, est dubie probabilis, quomodo qui censet illicitum esse immitti in periculum transgrediendi legem, volens probabilissimam sequi, poterit unquam in praxi cum tranquilla conscientia induci ad firmiter credendum, quod opinio stans pro lege non sit vere probabilis, & sic probabilissima uti, quin periculo transgrediendi legem exponatur? Ubi stateram inveniet tam exactam, quæ ipsum reddat securum, quod opinio stans pro lege careat quidem tanto probabilitatis pondere, quod illam efficiat probabilem, & sic ipse secure, & a periculo immunis operetur? Idcirco repeto, quod ab initio dixi, quod ille qui credit non posse teneri in praxi aliquam opinionem minus tutam, nisi probabilissima sit, cum magna difficultate poterit sibi formare dictamen certum ad operandum, nisi strictum amplexetur Tutiorismum, quod solummodo ab omni periculo legem transgrediendi immune, atque liberum est.

Instant Adversarii, & dicunt: Qui tutiores opiniones amplectitur, tutius incedit. Respondeo. Nefas quidem est, divinarum legum observantiam relaxare plusquam licet; sed non minus est malum, divinum jugum plus quam oportet durum aliis reddere; nimia enim severitas (scribit Cabassutius in *Præfat. Theor. Juris &c.*) „ dum homines ad nimis ardua compellit, viam „ salutis æternæ præcludit; salvandos (ut ait D. „ Bonaventura) damnat, & conscios propriæ in„ firmitatis ad desperationem adigit. Accidit „ enim, ut miseri homines, hac audita rigidio„ re doctrina, credant, vel dubitent inesse mor„ talem culpam, ubi nulla est; sed tamen rei „ difficultate victi ex erronea conscientia mor„ taliter peccent, & damnentur. Recte ergo D. „ Bonaventura (*Comp. theol. verit. lib. 2. cap.* „ *32. n. 5.*): *Cavenda est conscientia nimis lar*„ *ga, & nimis stricta; nam prima generat præ*„ *sumtionem, secunda desperationem; item pri*„ *ma sæpe dicit malum bonum, secunda e con*„ *tra bonum malum; item prima sæpe salvat* „ *damnandum, secunda e contra damnat salvan*„ *dum* ". Hinc sapienter scripsit Jo. Gerson: „ Doctores theologi non debent esse faciles ad „ asserendum aliqua esse peccata mortalia, ubi „ non sunt certissimi de re; nam per ejusmodi „ assertiones rigidas, & nimis strictas in rebus „ universis nequaquam eriguntur homines a lu„ to peccatorum, sed in illud profundius, quia „ desperatius, demerguntur. Quid prodest, imo „ quid non obest coarctare plus justo mandatum „ Dei, quod est latum nimis "? *De Vit. spirit. Lect.* 4. Optime nos instruit S. Chrysostomus: *Circa vitam tuam esto austerus, circa alienam benignus*. Ita in *can. Alligant*, 26. q. 7. Addit P. Suarez & ait: *Imo potius periculum animarum incurreretur, si tot vincula in casibus dubiis injicerentur. In 2. 2. quæst. 89. art. 7.* Idque fusius Cardin. Pallavicinus scite explicat: „ Per se spectatum Effatum illud, *In dubio tu*„ *tior pars est eligenda*, verissimum est, si re„ cte intelligatur: nam vel agitur de electione „ practica, & hæc semper debet esse tutissima, „ quia debet esse evidenter licita: vel de ele„ ctione sententiæ speculativæ, & circa eam „ quærenda quidem est major securitas senten„ tiæ, non major securitas actionis. Si induce„ retur opinio, quod semper teneremur facere „ actionem, quæ securior est, etiam a trans„ gressione materiali, hæc opinio non esset tu„ tior, sed maxime exposita periculo frequen„ ter transgressionis formalis; quare tutior est „ opposita. (*Pallav. in 1. 2. disp. 9. cap. 4. art. 11. num. 12.*) Idem scripsit P. Bancel Dominicanus: *Multa sunt, quæ tutius est facere*, *sed*

sed simul etiam tutius est non se credere obligatum ad ea facienda, nisi moraliter ipsi constet de tali obligatione. Brev. univ. theol. p. 2. tract. 6. quest. 5. art. 5. Hinc idem Auctor concludit: *Cum non debeamus formare conscientiam de obligatione ad aliquid sub pœna, nisi moraliter constet de obligatione, non debemus onus illud imponere, dum moraliter nobis constat superesse nobis libertatem amplectendi quamcumque voluerimus ex hujusmodi opinionibus.*

Ego ut sincere veritatem fatear, cum Theologiæ Moralis scientiæ vacare cœpi, quia rigidioris sententiæ Magistrum mihi audire contigit, pro hac strenue cum aliis tunc temporis contendebam; sed postea melius rationes hujus controversiæ discutiens, opposita sententia quæ pro opinione æque probabili stat, moraliter certa mihi visa fuit: & quidem inductus ab illo pluries hic repetito Principio, quod lex dubia non potest obligare. Hinc persuasus remansi, nefas esse conscientias, cum opiniones sunt æque probabiles, ad tutiorem sequendam adstringere cum periculo in plurimas formales culpas incurrendi. Præterea tamen, cum nostra hac tempestate viderim ita acriter adversus mitiorem sententiam reclamari, multoties hunc punctum ad trutinam diligenter revocavi, legens, ac relegens Auctores omnes quotquot ad manus habere potui modernos, qui pro rigida sententia certabant, promptus a mea sententia desciscere, statim ac non amplius certa mihi appareret; prout enim plures opiniones, quas aliquando tanquam probabiles habui, postea non erubui eas reprobare; ita, imo tanto magis non erubuissem hanc sententiam, quæ majoris est momenti retractare. Sed quo diligentius rationes nostræ sententiæ perpendere sategi, eo magis certæ mihi visæ sunt. Ceterum, si quis adesset, qui me clarioribus momentis illuminare posset, falsitatem ostendendo duorum Principiorum, quæ hic exponere curavi, multas ei gratias haberem, atque statim etiam per publicam scripturam me revocari polliceor. Donec tamen aliter mihi, quam in præsentiarum sentio persuasum non erit, dico quod sine gravi conscientiæ remorsu non possem alios adstringere ad sequendam tutiorem, cum opiniones æque sunt probabiles, nisi oppositum declararet Ecclesia, cui libenter, si declarabit, judicium meum submitto.

Ceterum protestor, quod sicut Confessarios illos non approbo, qui nimiæ austeritati adhærentes facile damnant usum plurium opinionum, quæ gravi fundamento nituntur; ita contra neque approbare possum eos, qui de facili opiniones sine certo fundamento tanquam probabiles acclamant. Confessarius, antequam aliquam opinionem amplexetur, tenetur utique intrinsecas rationes perpendere, & cum ei occurrit ratio aliqua convincens pro tutiori opinione, cui adæquatam responsionem suppetere non aspicit; tunc oppositam minus tutam amplecti non potest, quamvis plurimorum Doctorum auctoritas ipsi faveat; modo auctoritas non sit tanti ponderis, ut videretur ei magis quam rationi apparenti deferendum, juxta id quod docet S. Thomas: *Aliquis parum scientiæ magis certificatur de eo, quod audit ab aliquo Scientifico, quam de eo quod sibi secundum suam rationem videtur. 2. 2. q. 9. a. 8. ad 2.* Sed iste casus valde rarus erit.

Hoc pro theorica, sed quantum ad praxim spectat deligendi opiniones, quæri solet an expediat rigidas, aut benignas præferre? Respondeo: Ubi agitur de removendo Pœnitente a periculo peccati formalis, Confessarius debet, generaliter loquendo, & in quantum Christiana prudentia suggerit, benignis opinionibus uti; ubi vero opiniones benignæ proximius reddunt periculum formalis peccati, prout sunt nonnullæ Auctorum opiniones, v. gr. quoad vitandas occasiones proximas, & aliæ id genus; tunc semper expedit, ut Confessarius utatur, imo dico quod ipse ut Medicus Animarum tenetur uti opinionibus tutioribus, quæ Pœnitentes ad se servandos in statu Gratiæ conducunt.

Nescio autem, quomodo possit cum bona conscientia doceri (generice loquendo), quod Pœnitenti, qui ob confessionem suarum culparum peractam jus certum ad Absolutionem jam fuerit adeptus, possit ipsa ei negari, eo quod Pœnitens inter duas æqualis ponderis opiniones noluit tutiorem sequi. Hic est rigor ille, quem immoderatum & injustum procuidubio reputo, & reprobo; cum austeritas hæc causa esse potest, ut plures Animæ damnentur; dum alias plures Auctores inveni etiam Probabilioristas, tam modernos, quam antiquos, relatos quidem ab Adversariis uti rigidæ sententiæ fautores, qui oppositum docent. En quomodo loquitur Probabiliorista Pontassus: *Fatendum tamen, quod si Confessario persuasum foret, opinionem sui Pœnitentis esse probabilem* (loquitur jam de opinione, cui tutior opposita etiam est probabilis) *tunc ei Absolutionem posset impertiri, quandoquidem tunc contra conscientiam suam non ageret. Pontas verb. Confessarius, cap. 2.* Si autem Confessarius potest Pœnitentem absolvere, tenetur, cum ille jus ad Absolutionem habeat. Idem pariter scribit probabiliorista Cabassutius: *Quivis Confessarius absolvere debet eum Pœnitentem, qui non vult ab opere abstinere, quod secundum probabilem piorum, & doctorum aliquot hominum non reprobatam in Ecclesia auctoritatem est licitum, quamvis juxta probabilem aliorum auctoritatem, quam ipse sequitur Confessarius, habeatur minus probabilis* (intelligendum, non notabiliter minus) *ut ostendunt Navarrus, Sylvius &c.* Et de hoc rationem dat, *quoniam, esto Confessarius agat contra propriam opinionem, non tamen contra propriam conscientiam, cum teneatur absolvere Dispositum. Theor. jur. lib. 3. cap. 13. num. 23.* Præterea Victoria, qui scripsit ante annum 1545, sic ait: *Sed quid faciet* (Confessarius) *quando ambæ opiniones sunt probabiles, & habent suos proprios assertores? Respondeo, sive sit ejus proprius Sacerdos, sive non, tenetur eum absolvere in tali casu; ita Paludanus* (4. §. 17. *quæst. 2. art. 1.*) *Probatur aperte, talis enim est in Gratia, & Confessor habet probabilitatem, quod sit in Gratia, quia scit esse probabilem ejus opinionem: ergo non debet ei negare Absolutionem. De Confess. num. 109.* Item Adrianus similiter scribit: *Si a pluribus Doctoribus gravioris, seu etiam æqualis auctoritatis consentiunt tenetur, non debet adeo de se pe-*

præsumeret Sacerdos, ut totum velit in suam opinionem, quæ forsitan erronea est, coarctare. De Confess. q. 5. dub. 7. Idem scripsit Navarrus: Si sint contrariæ Doctorum opiniones, & Confessarius credit evidenti se textu, vel ratione niti, Pœnitentem autem dubia, non debet eum absolvere; at si Pœnitens utitur pari ratione, vel fere pari, & habet pro se aliquem doctorem clarum, poterit eum absolvere. Proinde subdit: Cum dubitatur, an Pœnitens hoc facere, aut dare debeat, benigniorem opinionem Confessarius eligere debet, & pro hac sententia citat Angelum, & Sylvestrum. Manual. Cap. 26. n. 4. Idem confirmat S. Antoninus pluribus in locis, in uno scribit: Idem videtur sentire Goffredus de Fontibus, in his scilicet opinionibus contrariis, quæ tolerantur ab Ecclesia, ut dictum est; & quod debet proponere Confitenti, quod bene studeat de hoc se ipsum per prudentes informari, eo quod alii tenent contrariam opinionem, maxime si illius contrariæ opinionis Confessor sit inordinarius ejus, & sic eum absolvere. Idem sentit Ricardus claro modo, non distinguendo: utrum Confessor ejus sit Ordinarius, vel non ordinarius. P. 1. tit. 6. Cap. 10. §. 10. In alio loco idem S. Archiepiscopus, loquens de illo contractu (de quo supra sermonem habuimus) Florentiæ disceptato, ait consulendum ei qui inire illum vellet, ut abstineatur; at postea subdit: Quod si tale consilium recipere recusaret quis .... relinquendus videtur judicio suo, nec condemnandus ex hoc, aut deneganda Absolutio. Part. 2. tit. 1. Cap. 11. §. 29. Alibi tandem ait: Si vero non potest (Confessarius) clare percipere, utrum sit mortale, non videtur eum præcipitanda sententia, ut dixit Guillelmus, ut deneget propter hoc Absolutionem, vel illi faciat conscientiam de mortali; quia faciendo postea contra illum, etiamsi illud non esset mortale, ei erit mortale, quia omne quod est contra conscientiam ædificat ad gehennam (28. q. 1. §. ex his). Et cum promptiora sint jura ad absolvendum, quam ligandum ... potius videtur absolvendum, & divino examini dimittendum. Part. 2. tit. 4. Cap. 5. §. In quantum. Idem, ut supra notavimus, ait Jo. Gerson: Doctores Theologi non debent esse faciles ad asserendum aliqua esse peccata mortalia, ubi non sunt certissimi de re. De Vit. Spir. Lect. 4. Nota, ubi non sunt certissimi. En quomodo hi magni nominis Auctores, quos de laxitate nemo audebit culpare, uno ore loquuntur. Idem tandem scribit Dominic. Soto: Postquam opinio Pœnitentis est probabilis, excusat eum a culpa, & ideo jus habet absolutionem petendi, quam ideo Plebanus tenetur impendere. In 4. D. 18. q. 2. art. 5. ad 5. Ipsemet autem Soto alibi jam dixit: Et quando sunt opiniones probabiles inter graves Doctores, utramque sequaris, in tuto habes conscientiam. Lib. 6. de Justit. & jur. q. 1. art. 6. circa fin. His perspectis, oportet quod sint animi valde audentis Confessarii illi, qui Pœnitenti opinionem tutiorem, dum opposita minus tuta est æqualis ponderis, amplecti nolenti post suorum reatuum confessionem Absolutionem denegare non dubitant: Tandem ab omnibus quæ hic exposita sunt, firmiter confirmatur principium a S. Thoma nobis traditum, quod lex nisi sit sufficienter, ac certe promulgata, non obligat. Deinde concluditur, quod nisi opinio quæ stat pro lege sit aut certa, aut saltem certe probabilior, prout ab initio diximus, eam sequi non tenemur.

MONITUM

In quo exponitur Decretum S. C. Generalis Inquisitionis Romæ conditum an. 1761. circa usum opinionum probabilium.

QUIDAM Parochus Avisii Tridentinæ Diœcesis anno 1760. Folium edidit una cum undecim Thesibus plures continentibus Propositiones, quæ deinde ab eodem Parocho publice promulgatæ fuere. Folium erat hoc:

Probabilismus publicæ disputationi Ven. Cleri Avisiensi exercitii gratia expositus contra Probabiliorismum stricte talem, utpote *negotium perambulans in tenebris*. Pro die 10. Junii 1760. Ædibus Canonicalibus Avisii. *Utinam observaremus mandata Domini certa! Quid nobis tanta sollicitudo de dubiis? Celeber. P. Const. Roncaglia lib. 12. cap. 3.*

I. Probabilismus noster versatur circa hæc tria: Licet sequi æque probabilem pro libertate, relicta æque probabili pro lege. Licet sequi minus probabilem pro libertate, relicta probabiliori pro lege.

II. Usus probabilismi maxime tutus: Usus Probabiliorismi maxime periculosus.

III. Usus genuini Probabilismi minime in laxitatem degenerare potest: Usus Probabiliorismi stricte talis in Rigorismum excurrere debet.

IV. Probabilioristas, qua tales, qui ex consilio probabiliora sequuntur, laudabilissime operari affirmamus.

V. Probabilioristis stricte talibus, qui ex præcepto, quod nunquam clare probant, seipsos, & alios ad probabiliora impellunt, merito Rigoristarum nomen imponimus.

VI. Qui nullatenus ad Christianam perfectionem tendere possunt, nisi sequendo probabilissima.

VII. Abusus Probabiliorismi stricte talis, non solum licentiæ frenum, sed licentiæ calcar est, quod Gallorum testimonio comprobamus.

VIII. Genuinus itaque noster Probabilismus, qui nec morum corruptelam inducit, nec a S. Sede unquam male fuit notatus, origine sua Thomisticus, progressu ætatis Jesuiticus: utpote a quo arctatus, emendatus, & a Jesuitis contra Jansenianos furores propugnatus fuit.

IX. Qui ergo habitat in adjutorio fundatissimi Probabilismi, sub protectione plurimorum ex omnibus Orbis Christiani Nationibus præstantissimorum Theologorum commorabitur securus.

Ex Historia Critica. X. Hinc sine ulla laxismi nota Benignissimum etiam vocamus; sed legitimum, quem suadent utraque lex Cæsarea, & Pontificia; sed Dominicanum, quem Illustris Dominicanorum Ordo jam a primis tempori-

bus est amplexus; sed Pium, qui Christianam pietatem fovet, sed Thomisticum, quem S. Thomas in amoribus habuit, qui ducentas, & plures opiniones libertati faventes in suis Sententiarum libris docet; sed Christianum, qui Christo Domino summe familiaris fuit.

O. A. M. D. & V. G.

Pro Coronide. Probabilismus noster stans pro libertate, est notabiliter probabilior ipso Probabiliorismo stante pro lege.

Hoc autem Folium anno sequenti proscriptum fuit a Tridenti Principe, & Episcopo; & deinde a S. C. Inquisit. Romana die 26. Febr. 1761. sic, ut fertur, damnatum fuit: „ Cum vero Theses hujusmodi notæque Theologicæ expensæ fuerint in C. Gen. coram Ss. D. N. Clemente Papa XIII. Sanctitas sua, auditis &c. Folium prædictum, & Theses in illo expositas, damnat, & prohibet, *tanquam continentia propositiones, quarum aliquæ sunt respectivæ falsæ; temerariæ; & piarum aurium offensivæ*; illam vero excerptam a *num. X.* nempe *Probabilismum, qui Christo Domino summe familiaris fuit*, proscribendam censuit, uti erroneam, & hæresi proximam. Præfatum itaque Folium, sive Theses, ut supra exscriptas, sic damnatas & prohibitas Ss. D. N. vetat, ne quis cujuscumque status &c. imprimere, ac imprimi facere, vel transcribere, aut jam impressum, sive impressas apud se retinere, & legere, sive privatim, sive publice propugnare audeat &c.

Rev. P. Jo. Vincentius Patutius in suo Opello inscripto, *La Causa del Probabilismo ec.* sub nomine Adelphi Dositheï, contendit hoc Decreto, in prima Thesi integre Probabilismum vetitum fuisse, ita ut illicitum sit sequi, non tantum opinionem æque probabilem, sed nec etiam probabiliorem pro libertate. Sed id injuste contendit; Folium enim illud plura distincta continet: continet diversas Theses, continetque etiam diversas Propositiones, quæ Thesium membra sunt, sive partes. Cum autem Folium prædictum emanavit, duo factæ fuerunt difficultates a Sapientibus super hujusmodi Folii proscriptionem. Prima fuit, an singulariter damnatæ fuissent, non solum omnes Folii Theses, sed insuper omnes Propositiones in Thesibus contentæ. At communiter visum fuit, quod licet pro vero se haberet, omnes Theses proscriptas fuisse, & unamquamque ipsarum, minime tamen omnes in Thesibus contentas Propositiones damnatæ erant, sed tantum illæ quæ censuram merebantur; nam in Decreto dicebatur: *Sanctitas sua Folium prædictum, & Theses damnat & prohibet, tanquam continentia propositiones, quarum aliquæ sunt respectivæ falsæ, temerariæ &c.* Itaque non fuit damnatum Folium, & Theses quoad omnes Propositiones in illis contentas, *sed tanquam continentia propositiones, quarum aliquæ sunt respectivæ falsæ &c.*

Harum autem Propositionum proscriptio valde differt a proscriptione facta ab Alexandro VII. Propositionum, respectu quarum dictum fuit: *Sanctissimus decrevit, prædictas Propositiones, & unamquamque ipsarum damnandas .... ita ut quicumque illas aut conjunctim, aut divisim docuerit &c. incidet &c.* Eodemque modo damnatæ fuerunt aliæ Propositiones ab Innocentio XI. & ab Alexandro VIII. Unaquæque igitur Propositionum illarum in particulari damnata fuit; atque eas docere, sive *conjunctim*, sive *divisim* fuit vetitum. At Propositiones prædicti Folii damnatæ fuerunt, non singulæ in particulari, sed, ut dicitur, *in globo*, & *respective*, nempe illæ tantum, quæ merebantur ut damnarentur; nec prohibitum fuit docere eas *conjunctim*, aut *divisim*, sed acervatim sumtas, prout quidem Tridentinus Episcopus in suo Decreto expressit: *Probibentes, ne iidem Articuli acervatim sumti, in disceptationem, usumque deducantur.*

Quoad primam igitur Folii Thesim pertinet, neutiquam damnata fuit prima illius Propositio, quæ dicebat licere sequi opinionem probabiliorem pro libertate, neque altera de opinione æque probabili. Difficultas tantum supererat an tertia Propositio de opinione minus probabili damnata esset; & quoniam Propositio generaliter loquebatur, ita ut adhuc opinionem notabiliter minus probabilem amplecteretur, idcirco dubitabatur, an ipsa saltem proscripta esset. Sicque etiam dubitari poterat, an damnata fuisset ultima Thesis, quæ dicebat: *Probabilismus noster stans pro libertate est notabiliter probabilior &c.* ita ut Propositio hæc affirmaret sententiam, quod sequi posset opinio adhuc notabiliter minus probabilis, esse etiam notabiliter probabiliorem sententia, quæ stat pro Lege.

Hoc posito jam compertum erat, quod licet omnes Theses proscriptæ fuissent, minime tamen damnatæ erant omnes harum Thesium Propositiones. Dubium tantummodo remanebat, an damnatis sic *in globo*, & in confuso Folio, ac Thesibus, damnatæ essent singulæ Theses in particulari, aut dumtaxat aliquæ illarum; etenim in Decreto non dicebatur, *omnes Theses*; & verba, *quarum aliquæ &c.* dubitabatur, an referri deberent ad Theses, vel ad Propositiones in Thesibus contentas. Verumtamen dubium hoc ab eadem S. C. postea declaratum fuit, cum enim proscriptio prædicti Folii deinde jussu ejusdem S. C. inserta fuisset in Indice librorum prohibitorum, non dictum fuit, *Folium, & Theses in illo expositæ*, prout prius dictum fuerat in Decreto; sed simpliciter dictum fuit: *Plagula undecim Thesium, cui titulus: Probabilismus disputationi &c.* Quapropter in præsenti declaravit S. C. esse tantum præfatam *Plagulam* proscriptam, idest tantum Chartam, sive Folium undecim Thesium, non autem omnes, & singulas Theses. Et revera, cum de hoc dubio litteras dedissem, ut certior de hoc omnino fierem, ad duos S. Inquisitionis Romanæ Consultores, nempe ad Reverendiss. P. M. Thomam Augustinum Ricchini Sacri Palatii Magistrum, adque Reverendiss. P. M. Pium Thomam Schiara S. C. Indicis Secretarium, ambo mihi responderunt, minime prorsus in Decreto S. C. vetitum fuisse Probabilismum, nec quoad primam, nec secundam, nec tertiam propo-

positionem de opinione minus probabili pro libertate.

Praeterea, ut tutius agerem, de hoc epistolam misi etiam ad Eminentiss. Dom. Cardinalem Galli Poenitentiarium Majorem, eum deprecans ad faciendum de re hac verbum cum Regnante Pontifice, & ipse Eminentiss. Cardinalis idem mihi respondit, hæc verba signanter scribens: *Posso assertare V. S. Illustriss. che nella condanna dell' accennato Foglio, di cui mi scrive, non si è inteso di condannare veruna delle Proposizioni, che si controvertono nelle Scuole Cattoliche, e da molti cattolicamente si difendono, ma si è avuto il motivo di proibirlo, perchè le Proposizioni, che ella medesima riconosce meritevoli di censura &c.* Censeo quod hæc sola hujus Eminentissimi, & Sapientissimi Cardinalis responsio ad occludenda omnium ora sufficiat.

MONITUM II.

POSTQUAM hæc typis mandassem, valde miratus sum legendo apud novam Theologiam moralem novissime æditam a P. Patutio id, quod ibi P. Sidenius Veronensis ejusdem Patutii vitam describens, præcipue ubi illius Opera enumerat, confidenter asserit, quod in controversia inter Patutium & me habita circa usum probabilium opinionum; cum ipse Patutius mihi respondisset secundo Libello, cui titulus: *Osservazioni Teologiche sopra l' Apologia dell' Illustriss. e Reverendiss. Monf. D. Alfonso de Liguori ec.* Ego vi argumentorum convictus, nihil jam ultra habens quod Adversario meo opponerem, ab iterum respondendo abstinui; ne tamen omnino cederem, ut ipsi quod scripsit esset dedecori, omnia ejus adversum me Scripta ad S. C. Indicis ut damnarentur detuli.

Papæ! hoc probrum mihi deerat, nomen Accusatoris! Sed res ita se habet. Brevem quandam Dissertationem ego olim in lucem edidi pro usu moderato opinionis æque probabilis, illo ductus principio, quod lex incerta nequit certam parere obligationem, eo quod lex dubia caret sufficienti promulgatione, quæ essentialiter requiritur *ad hoc quod lex virtutem obligandi obtineat, quod est proprium legis*, hæc verba sunt *S. Thomæ 1. 2. q. 9. art. 1.* Quapropter idem S. Doctor protulit deinde celebrem illam sententiam: *Nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti. De Verit. q. 17. a. 3.* Hanc meam Dissertatiunculam P. Patutius ann. 1764. suo primo Libello, inscripto, *La causa del Probabilismo richiamata all' esame da Monf. D. Alfonso de' Liguori ec.* acri & vehementi stylo oppugnavit, duas has præcipuas objectiones proferens, quarum prima fuit, quod nomine *scientiæ præcepti*, uti scripsit Doctor Angelicus, nequaquam intelligitur cognitio certa præcepti, sed tantum probabilis quamvis dubia præcepti notitia, quæ (ut ajebat) jam habetur, ubi de duabus oppositis opinionibus æque probabilibus agitur. Secunda fuit, quod lex æterna, ex qua omnes aliæ naturales leges emanant, ab æterno jam promulgata fuit, priusquam creatus fuisset homo, promulgatione *Casuali*, *Virtuali*, aut *Eminenti*, & ideo ipsa usque ab æterno vim habuit obligandi.

Huic Libello copiose ego respondi in *Apologia* meæ Dissertatiunculæ, in qua Patutii objectiones omnino mihi & aliis diluisse visum fuit. At deinde adversus hanc meam Apologiam secundus Patutii Libellus prodiit, *Osservazioni Theologiche ec.* de quo sub initio *Moniti* mentionem feci; ibique meus adversarius cognoscens primas suas objectiones parum firmas esse, spectatis responsis quæ illis ipse dedi, duas alias adjecit: unam nimirum, in qua reapse nihil aliud egit nisi antecedentem oppositionem in priori Libello scriptam repetere, mutando solummodo epithetum promulgationis, nam ubi hanc *Casualem*, seu *Virtualem* prius dixerat, in hoc secundo essentialem appellavit: alteram, quod Lex naturalis homini promulgatur in ipsa Animæ in corpus infusione, priusquam ipse actualem legis cognitionem acquirat. Hinc coactus fui respondere ampliori Libro, cui titulus: *Dell' Uso moderato dell' opinione probabile.* Ibi convincenter omnibus his & aliis Patutii objectionibus feci satis, & plura alia adjeci, quæ magnopere meam sententiam confirmarunt.

Ad primam autem objectionem, quod sufficit probabilis etsi dubia notitia legis ad ejus promulgationem, jam responsum est supra in allata Dissertatione, & proprie. Ad secundam vero, & tertiam, nempe quod Lex Divina jam ab æterno fuit hominibus promulgata promulgatione *Casuali*, aut *Essentiali*, respondi, & ostendi ex auctoritate D. Thomæ, ac omnium Theologorum, quos diligenti studio perquisivi, legem Divinam nullo modo homines obstrinxisse, nisi postquam actualiter eis promulgata & manifestata fuit. En verba S. Thomæ, quem Patutius omnino sequi profitetur (in hac tamen re aut nolle sequi, aut intelligere nolle videtur, dum S. Doctor nimis aperte, & pluribus in locis nostram sententiam docet): *Lex æterna habet promulgationem æternam ex parte Dei promulgantis .... sed ex parte creaturæ audientis, & inspicientis non potest esse promulgatio æterna. 1. 2. q. 91. art. 1. ad 2.* Ergo nulla dici potest facta homini Divinæ Legis promulgatio, donec homo non audit legem, & inspicit, scilicet donec lex ei intimatur, & ipsi innotescit. Omnes autem reliqui Theologi S. Thomam sequentes uno ore docent, quod licet lex divina ab æterno habuerit in se virtutem obligandi in actu primo, tamen in actu secundo nunquam ipsa actualiter obligavit homines, nisi postquam ipsis applicata fuit per ejus actualem promulgationem. *Sylvius* ita scribit: *Actualiter tunc (lex) unicuique promulgatur, quando cognitionem a Deo accipit dictantem, quid juxta rectam rationem sit amplectendum, quid fugiendum. In 1. 2. q. 90. a. 4. in fin.* Et alibi ait: *Lex æterna fuit ab æterno lex materialiter, non fuit tamen ab æterno formaliter, seu sub ratione legis actualiter obligantis; quia tunc non fuit actualis & perfecta promulgatio. In 1. 2. q. 91. art. 1. ad 2.* Cardinalis Gotti sic loquitur: *Ad hoc, ut lex* in

in actu secundo obliget, *requiritur equidem indispensabiliter*, *ut subditis promulgatione proponatur*. *Theol. tom.* 2. *tract.* 5. *de legib. quæst.* 1. *dub.* 3. §. 3. *numer.* 31. Et in alio loco dicit: *Ab æterno* (lex æterna) *fuit in mente Dei*, *quamvis pro æterno nondum ligat*, *quia nondum applicata & promulgata*. *Tract.* 5. *q.* 2. *dub.* 1. *n.* 13. P. Gonet scribit: *Legem æternam defectu promulgationis non potuisse obligare creaturas ab æterno*. *Vide in Clypeo Theol. tom.* 3. *D.* 1. *a.* 3. Joan. Gerson scribit: *Necesse est dari manifestationem voluntatis Dei*, *nam per solam suam voluntatem nondum potest Deus absolute creaturæ imponere obligationem*. P. Gonet in alio loco scribit: *Promulgatio legis naturalis fit per dictamen rationis intimantis homini quæ præscripta*, *aut prohibita sunt*; *ergo cum deest tale dictamen*, *lex non obligat*. *Diss. de Op. prob. a.* 6. §. 1. *n.* 172. Idem sentiunt plurimi alii qui observari possunt in citato meo Opere: *Dell' Uso ec.* Sed deveniamus ad quartam objectionem Patutii, cui respondendo prædicta hic validius confirmantur.

Quarta & ultima sua præcipua oppositio fuit hæc, quod lex naturalis homini promulgatur habitualiter, cum Deus animam creat, eamque in corpus infundit, quia tunc rationem in homine imprimit. Huic suse in opere citato a me responsum est, hic satis esse censeo ad Patutium confutandum afferre eadem verba S. Thomæ, quibus ipse utitur: *Promulgatio legis naturæ est ex hoc ipso*, *quod Deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendam*. 1. 2. *q.* 90. *art.* 4. *ad* 1. Patutius uti vult pro se verbo tantum *inseruit*, sed uti debet etiam verbis subsequentibus, *naturaliter cognoscendam*: ergo non cum Anima corpori infunditur, sed cum homo legem cognoscit, lex ei promulgatur. Id S. Doctor alibi confirmat docens: *Etsi non semper teneatur homo velle*, *quod Deus vult*; *semper tamen tenetur velle*, *quod Deus vult eum velle*, *& homini præcipue innotescit per præcepta Divina*. 1. 2. *q.* 19. *art.* 10. *ad* 3. Tunc igitur tantum tenetur homo sequi voluntatem Divinam, cum illa ipsi manifestatur, *innotescit per præcepta Divina*. Audiamus quid dicant in hoc alii Auctores. Joannes Gerson explicans quænam sit lex naturalis, dicit: *Lex ista est proprie dicta declaratio creaturæ rationali facta*, *per quam illa cognoscit*, *ad quas res Deus creaturam obligare vult*. *Vita Spir. &c. Lect.* 2. *col.* 176. *Edit. Paris.* Duvallius scribit: *Quæres*, *quo tempore lex naturæ unumquemque obligare incipiat? Resp. incipere*, *quando promulgatur*; *tunc autem sufficienter promulgari*, *quando quisque annos discretionis attingit*. 1. 2. *de Leg. q.* 3. *a.* 3. Card. Gotti scribit: *Lex naturalis est in Anima per modum actus*, *& quidem dum actu consideratur* .... *In Amentibus est in habitu*, *in Pueris autem est in potentia*, *qui nondum possunt sibi Divinum præceptum*, *in quo consistit lex*, *intimare*. *De Leg. q.* 2. *dub.* 2. *n.* 21. S. Antoninus: *Nota diligenter*, *quod istud lumen legis naturalis non ostendit homini*, *quæ sint bona*, *quousque perveniatur ad usum rationis*. *Part.* 1. *tit.* 13. *cap.* 12. *vide* §. 3. P. Cuniliati scribit: *Actualis legis naturalis promulgatio evenit*, *quando quis* «*Deo cognitionem accipit dictantem quid fugiendum*, *vel amplectendum*. *Tract.* 1. *de Reg. mor. cap.* 2. §. 1. *n.* 5. & §. 3. *num.* 2. D. Ludovicus Montesinus scribit: *Lex naturalis promulgatur in unoquoque*, *dum primo venit ad usum rationis*; *& quamvis pro tunc solum promulgatur ista lex quantum ad principia communissima juris naturæ*, *tamen postea paulatim per discursum promulgatur eadem lex quantum ad alia*. *De Legib. Disp.* 20. *q.* 4. *n.* 85. Sed omissis aliis Auctoribus relatis in meo Libro *pag.* 154. audiamus quid dicat S. Hieronymus; ipse (*Epist.* 121. *al.* 151. *ad Agasiam q.* 8.) sic scribit: *Hanc legem* (naturalem) *nescit pueritia*, *& peccans absque mandato non tenetur lege peccati*. *Maledicit patri & matri*, *parentes verberat*, *& quia necdum accepit legem sapientiæ*, *mortuum est in eo peccatum*. *Cum autem mandatum venerit*, *hoc est tempus intelligentiæ* (quo Dei mandata cognoscimus) *appetentis bona*, *& vitantis mala*, *tunc peccatum reviviscere incipit*, *& homo reus est peccati*. Notentur verba illa: *Cum autem mandatum venerit*, *hoc est tempus intelligentiæ*; ita ut tunc lex venit ad Hominem, scilicet ei promulgatur, cum Homo illam intelligit. Idem scripsit prius S. Basilius (*Homil. in Psalm.* 1. *n.* 5.): *Postquam ratio nostra perfecta est*, *atque cumulata*, *tunc fit quod scriptum est*: *Ego autem vivebam sine lege aliquando*; *sed cum venisset mandatum*, *peccatum revixit*.

Hæc omnia in relato meo opere, *Dell' Uso moderato ec.* reperiuntur, quod omnibus fere Italiæ Episcopis, & primariis Ordinum Prælatis mittere curavi; ac propterea cum accepissem, Patutium in lucem edere novam Theologiam Moralem, in hac aliquid his quæ scripsi responsurum putabam, sed mea me fefellit opinio, nam iis quæ majoris ponderis erant, nullum responsum inveni. Quod autem ipse detulissem ad S. C. Indicis scripta contra me a Patutio, hoc minime verum est, nec unquam in mentem mihi venit; immo quoad convicia a Patutio adversum me prolata, potius eum excusavi, dicendo quod ipse non jam animo me conviciandi talia scripserit, sed ut hac arte legentium mentes imbueret de præstantia suæ causæ, & sic ipsorum conniventiam sibi conciliaret. Ceterum pluries ego in meis Operibus Eruditos rogavi, ut si quid contra mea scripta haberent, mihi patefacerent, ut cognito errore a mea discederem sententia. Nemo tamen usque adhuc fuit, qui id mihi manifestaverit, præter Ephemeridum Gallicarum Scriptorem, qui mihi tantum objecit, quod ego opinionem æque probabilem admittendo, eo quod in hujusmodi casu lex est dubia, etiam minus probabilem admittere deberem, quia tunc lex etiam est dubia. Sed huic oppositioni jam in Libro meo prævivi, statuens quod ubi adest probabilior opinio pro lege, tunc lex est moraliter promulgata, ideoque obligat, non obstante illo dubio lato pro opinione benigniori; ubi enim veritatem certam non invenimus, illam sequi debemus opinionem, quæ magis veritati se appropinquat; contra vero, ubi opiniones sunt æque probabiles, lex est vere dubia dubio stricto, ita ut nullo modo tunc lex dici potest sufficienter promulgata.

Nolo

Nolo hic præterire id quod nuper reperi in postrema editione Theologiæ Moralis P. Fulgentii Cuniliati (*Tract. de Conscientia cap. 1. in fin. ad §. 6.*), allatum nempe in medium Decretum S. R. Inquisitionis quo Theses quædam a Parocho Avisii Diœcesis Tridentinæ exaratæ anno 1761. proscriptæ fuerunt, & quo Adversarii autumant Probabilismum universe damnatum fuisse. Sed ego in pluribus Opellis ostendi, in relato Decreto nec Probabilismum universum, nec aliquam opinionum quæ in Catholicorum Scholis propugnantur, sed aliquas tantum quæ nimis laxæ erant fuisse proscriptas, sicut duo S. Officii Consultores, & ipse Cardinalis Gallus in eo tempore Pœnitentiarius Major, mihi rescripserunt, ut notavi in Dissertatione supra descripta.

Præterea res admiratione digna est videre aliquos, nullum reputare tutiorem modum salvas faciendi Animas, quam eas per semitas asperiores ducere; sed non minus isti errant, quam alii qui Conscientias per laxiorem perducunt viam. Non solum enim rationem Deo reddere tenemur de nimia indulgentia, verum etiam de nimia rigiditate, qua conscientiæ Animarum illaqueantur, quod proprie est (juxta S. Antoninum) *ædificare ad gebennam*. Valde apposite id explicat doctus Cabassutius ex doctrina S. Bonaventuræ, postquam enim detestatur immodicam benignitatem, reprobat immoderatum rigorem, qui, ut ait, *dum bomines ad nimis ardua compellit, viam salutis æternæ præcludit; salvandos* (ut ait D. Bonaventura) *damnat, & conscios propriæ infirmitatis ad desperationem adigit. Accidit enim, ut miseri bomines, hac audita rigidiore doctrina, credant vel dubitent inesse mortalem culpam, ubi nulla est; sed tamen rei difficultate victi, ex erronea conscientia mortaliter peccant, & damnantur. Cabassut. Tbeor. Jur. in Præfat.* Deinde subdit ibidem idem Auctor verba D. Bonaventuræ, qui docuit: *Cavenda est conscientia nimis larga, & nimis stricta; nam prima generat præsumptionem, secunda desperationem. Item prima sæpe salvat damnandum, secunda e contra damnat salvandum. S. Bonav. Comp. theol. verit. l. 2. c. 32. num. 5.* Idem validius firmat Joannes Gerson dicens: *Doctores theologi non debent esse faciles ad asserendum aliqua esse peccata mortalia, ubi non sunt certissimi de re; nam per ejusmodi assertiones rigidas & nimis strictas nequaquam eriguntur bomines a luto peccatorum, sed in illud profundius, quia desperatius, demerguntur. Lib. de Vita Spir. lect. 4.* Hinc scripsit S. Raymundus: *Non sis pronus judicare mortalia peccata, ubi tibi non constat per certam Scripturam. Lib. 3. de Pœnit. §. 21.* Idem dixit Gabriel Biel, qui an. 1480. scripsit: *Nibil debet damnari tanquam mortale peccatum, de quo non babetur evidens ratio, vel manifesta auctoritas Scripturæ. In 4. Dist. 16. q. 4. concl. 5.* Idem scripsit S. Antoninus dicens: *Quæstio in qua agitur, utrum sit peccatum mortale, nisi ad boc babeatur auctoritas expressa Scripturæ, aut Canonis Ecclesiæ, vel evidens ratio, periculosissime determinatur. Part. 2. tit. 1. c. 11. §. 28.* Et alibi scribit loquens de Confessario: *Si vero non potest clare percipere, utrum sit mortale, non videtur tunc præcipitanda sententia, ut dicit Guillelmus, ut deneget propter hoc Absolutionem, vel illi faciat conscientiam de mortali. Et cum promptiora sint jura ad solvendum, quam ligandum...., potius videtur absolvendus. Part. 2. tit. 4. c. 5. §. In quantum.*

TRACTATUS II.

De Legibus.

CAPUT I.

De natura, & obligatione Legis in genere.

DUBIUM I.

Quid sit Lex, sive Præceptum?

„ RESPONDEO: Lex, & præceptum, prout 90
„ hic indistincte accipitur, est recta agendorum, aut omittendorum ratio. Interim, „ cum a Superiore non Communitati, sed alicui „ tantum, aut aliquibus in particulari, aliquid „ præcipitur, non appellatur Lex, sed præceptum tantum. *Suar. Laym. Bonac. d. 1. q. 1. p. 1.* Unde resolves.

„ 1. Ad Legem, seu Præceptum quis tene- 91
„ tur, non ad consilium: cum hoc tantum dirigat, illud vero obliget, *ibid.*

„ 2. Cum iniqua Lex est, & contra ratio- 92
„ nem, non obligat: quia deficit a rectitudine, „ *ibid.*

„ 3. Cum dubium est de justitia, teneris le- 93
„ ge; quia legislator possidet jus præcipiendi: „ idemque regitur altiore consilio, ac potest habere rationes subditis occultas. Addit *Suarez*, etiam obligare, licet contra justitiam legis sint rationes probabiles; quia alias nimia „ daretur licentia legibus non parendi, cum vix „ possint esse tam justæ, quin aliqua apparens „ ratio dubitationem movere possit. *Suar. l. 1. c. 9. Bon. p. 8. n. 11.* * (*Vide n. 99.*) *

94 „ 4. Leges, & sententiæ latæ a Tyrannis obligant, si ii pacifice Regna possideant, & a Republica tolerentur. Nec obstat, quod sententia judicis illegitimi dicatur esse nulla: id enim verum est de sententia, prout est præcise a Tyranno; non autem prout est a voluntate, saltem interpretativa, & implicita Reipublicæ, quæ dum Tyrannum, & judices ab eo constitutos repellere nequit, tacite confert iis potestatem gubernandi, eorumque leges, & acta ratificat. *Less. l. 2. c. 29. d. 9. Salm. d. 10. sect. 3. num. 14.* * (*Idem dicunt Salm. c. 2. n. 10. cum Pal. &c.*) *

95 „ 5. Non tenetur quis ad legem, nisi promulgata sit, sive denunciata. *S. Th. 1. 2. q. 90. Laym. lib. 1. t. 4. c. 3. Molina, Salas, Suarez*, & alii communiter.

96 Circa Promulgationem Legis, I. Notandum est id quod docet *S. Thom. 1. 2. q. 90. art. 4. Promulgatio necessaria est, ut lex habeat suam virtutem.* Et *in c. In istis. Dist. 4.* habetur: *Leges tunc constitui, cum promulgantur.* Ratio, quia lex nequit obligare, nisi perveniat per promulgationem ad notitiam Communitatis. Hinc lex non obligat, si denuntietur tantum personis particularibus. Ita *Scotus de Just. lib. 1. q. 1. art. 4. Suar. de Leg. lib. 3. cap. 17. a n. 5. Palaus tr. 3. D. 1. p. 11. n. 6. & Salm. cap. 1. num. 75. cum Tapia, & Diana.* Hinc infertur quod si quis sciret aliquam legem esse conditam, non teneretur eam servare, nisi postquam esset promulgata: ut *Palaus l. c. par. 10. n. 2. Salm. n. 76. & Less. l. 2. c. 22. n. 44.* Sufficit autem ad obligandum, quod lex communiter & solemniter publicetur in locis, ita ut possit pervenire ad notitiam majoris partis Communitatis, licet a singulis ignoretur. Vide *Salm. ib. n. 77. 78. & 79.*

II. Notandum circa modum promulgationis, quod leges Cæsareæ, sive Principum subjectorum Imperatori, debent promulgari in singulis Provinciis, seu Civitatibus Metropolitanis; & non obligant, nisi post duos menses a promulgatione. *Auth. Ut facta novæ. Coll. 5.*

Sed quæritur I. An Leges Pontificiæ (& aliorum Principum non subjectorum) ut obligent, promulgari debeant, non solum Romæ (sive in Curia) sed etiam in singulis Provinciis? *Prima* sententia affirmat, & hanc tenent plures graves Auctores, ut *Becanus de Leg. q. 5. num. 5. Nat. Alex. Theol. lib. 4. Art. 3. Reg. 25. Continuat. Tourn. tom. 2. de Legib. sect. 4. Gabassut. Theor. Jur. lib. 1. c. 4. n. 4. cum Medina, Angel. &c.* & probabilem vocant *Sylvius tom. 2. in 1. 2. q. 96. art. 4. Concl. 3. Anacletus, Roncaglia*, & alii. Citatur pro hac sententia etiam *Cajetanus*, sed *Cajetanus* aliud non dicit, quam quod Leges Canonicæ non obligant ignorantes. Citatur etiam *Lessius*, sed *Lessius lib. 2. c. 22. n. 89.* loquitur tantum de Legibus, quæ contractus irritant. Citatur quoque *Dom. Soto*, sed *Soto de Just. l. 1. q. 1. a. 4.* potius loquitur de Legibus inhabilitantibus, aut revocatoriis Privilegiorum. Fautores autem hujus primæ sententiæ principaliter fundantur in *Authentica* mox supra relata, *Ut facta novæ*, & ajunt quod ubi non adest specialis dispositio Legis Canonicæ, standum Civili, prout infertur ex *cap. 2. de Nov. Op. nunc.* in quo dicitur: *Sacrorum statuta Canonum Principum constitutionibus adjuvantur.* Præterea inquiunt nimis esse durum Fideles totius Orbis Christiani obstringere ad servandas leges tantum Romæ publicatas. Sed adhuc juxta hanc primam sententiam excipi debent Bullæ insertæ in Bullario, quoniam hæ sunt jam corpus legum; & in hoc omnes conveniunt, ut testatur *Cardinalis Petra in Proœmial. c. 4. n. 50. & 54.*

Secunda vero sententia valde communius, & probabilior id negat, tenetque Leges Pontificias obligare Fideles sola promulgatione Romæ peracta; ita *Suarez de Leg. l. 3. c. 16. n. 8. Bonac. eod. tit. D. 1. q. 1. p. 4. num. 16. vers. Concedo, Laym. l. 1. tract. 4. c. 3. num. 4. Azor. p. 1. l. 5. c. 3. vers. In hac q. Castrop. de Leg. tract. 3. D. 1. p. 11. n. 4. Carden. in 1. Crisi D. 9. c. 10. a. 12. Ferrar. Bibl. tom. 4. verb. Lex art. 2. n. 5. Salm. tract. 11. de Leg. c. 1. ex n. 86. cum Valent. Navarr. Vasq. Menoch. Pontio, Diana, & Salas.* Ratio hæc est. Nulli dubium quod lex, ut vim habeat obligandi, debet esse promulgata, alias ad notitiam subditorum pervenire non posset; sed quod ad promulgationis modum pertinet, hic ab arbitrio & intentione Legislatoris pendet. Hinc observavi (prout etiam *Salmanticenses* pro certo testantur) quod inter omnes DD. adhuc inter Adversarios, non est qui neget opus non esse de sua natura, ut lex obliget, quod in qualibet Provincia publicetur, sed satis est quod promulgetur in Curia Legislatoris, sicut de facto etiam in Hispaniis (scribunt iidem *Salmanticenses*) Leges Regiæ, eo quod Rex ibi non teneatur Cæsareas servare, tantum Matriti promulgantur. Et sic pariter Bullæ Pontificiæ ut plurimum, juxta usum jam receptum, tantum Romæ promulgantur locis ibi ad id destinatis, & vigore hujusmodi Constitutionum deinde omnes causæ Ecclesiasticæ judicantur. Contra autem Sedes Apostolica, cum vult aliquam legem non obligare nisi post publicationem factam in Provinciis, id exprimit, sicut expressit in Interdicto ab Ecclesia, imposito a Concilio Lateranensi IV. adversus Medicos, qui pergunt ad assistendum Infirmis, antequam illi Confessionem expleverint, ut præcipitur in *cap. Cum infirmitas de Pœnit. & remiss.* Et sic etiam expressum fuit a Concilio Tridentino *Sess. 24. cap. 1.* circa invaliditatem Matrimoniorum clandestinorum.

Hoc posito, cum Pontifex statuit, suas Bullas tantum Romæ publicari, minime verisimile est, quod ipse non alias Provincias, sed solam Romanam obligare intendat. Cum Papa tantum Romanos obstringere vult, solet peculiaria Edicta emanare (& hæc Italico idiomate efformat); sed Statuta per totam Ecclesiam condens, eaque solemniter promulgans cum Clausulis obligatoriis, procul dubio præsumitur omnes Fideles obligare velle, statim ac ipsis notitia pervenerit. Quæ notitia facile est, ut e Roma ad Provincias perveniat; Romæ enim conveniunt omnes fere Nationes, & omnes Prælati habent ibi suos Procuratores, qui ordinarie satagunt suos Principales de novis Bullis, quæ promulgantur, certiores facere. Præterea, quod Leges Pon-

Pontificiæ obligent statim ac solemniter promulgantur, id clare deducitur ex *cap. 1. Ad hæc §. de Postulat. Prælat*, uti dicitur: *Non sit necessarium, cum Constitutio solemniter editur, aut publice promulgatur, ipsius notitiam singulorum auribus per speciale mandatum inculcare; sed solum sufficit, ut ad ejus observantiam teneatur, qui noverit eam solemniter editam, aut publice promulgatam.* Notetur, *solemniter editam, aut publice promulgatam:* Qui igitur notitiam certam habet de aliqua Bulla jam solemniter Romæ promulgata, bene tenetur ad eam servandam. Idem satis infertur ex *cap. Quia cunctis 1. §. Nec obstaret, de Concess. præbend. in 6.* ubi habetur: *Lex, seu Constitutio, vel Mandatum nullos adstringunt, nisi postquam ad notitiam pervenerint eorumdem, aut nisi post tempus, infra quod ignorare minime debuissent.* Ergo quisque tenetur leges illas observare, quarum notitia jam ipsi pervenit, cum illæ jam promulgatæ fuerint modo quo Legislator eas promulgare potest. Nec est dubitandum, quin Papa adstringere possit omnes Fideles ad observantiam Bullarum suarum per solam promulgationem Romæ factam, sicut quilibet Princeps (prout omnes Auctores admittunt, ut supra vidimus) obligare suis legibus valet cuncta sua Regna per solam publicationem in sua Curia expletam.

Sed quod magis nostræ sententiæ vim præbet, sunt duæ Clausulæ quæ apponi solent in his Bullis quæ Romæ promulgantur, locisque consuetis affiguntur. Altera clausula sic dicit: *Ut autem præsentes litteræ ad omnium notitiam facilius deveniant, & nemo illarum ignorantiam allegare valeat, volumus illas ad valvas &c. affigi, & publicari, sicque publicatas omnes & singulos quos illæ concernunt, perinde arctare & afficere, ac si unicuique eorum personaliter intimatæ fuissent.* Altera dicit: *Volumus autem, ut præsentium litterarum transumptis, etiam impressis, manu alicujus Notarii publici subscriptis, & sigillo personæ in dignitate Ecclesiastica constitutæ munitis, eadem prorsus tum in judicio, quam extra illud ubique adhibeatur observantia, ac si unicuique forent exhibitæ, vel ostensæ.* Hæ autem Clausulæ nimis diserte ostendunt, mentem Pontificis esse velle omnes Fideles obstringere ad hujusmodi Statuta independenter ab eorum publicatione in singulis Provinciis. Et *Sylvius*, ac *Roncaglia*, quamvis admittant ut probabilem primam sententiam, habent tamen ut certum, quod omnes Bullæ cum præfatis Clausulis Romæ promulgatæ obligent per se absque alia promulgatione. Ceterum, recte ait *Roncaglia*, quod ex relatis verbis talium Clausularum firmum adduci potest argumentum pro primæ sententiæ probabilitate respectu ad eas Bullas, ubi prædictæ Clausulæ desunt; nihil enim in legibus frustra appositum supponendum, & Clausulæ illæ omnino essent superfluæ, si omnes Bullæ Romæ publicatæ etiam sine talibus Clausulis obligarent ante quamlibet aliam publicationem in Provinciis, modo (excipit) in aliquo loco consuetudo non vigeret indifferenter amplectendi Bullas Romæ quocunque modo promulgatas.

Quærit autem *Sylvius* loco supra citato *vers. Petes*, an Episcopi teneantur promulgare, aut satagere ut alii observent omnia Pontificia Statuta jam Romæ promulgata? Et sic respondet. *Teneri curare ut observentur, quando Pontifex significat se velle quod sua lex ubique obliget, etiam absque alia promulgatione alibi facta. Non tenentur tamen curare, ut promulgentur, nisi vel mandatum Pontificium ad eos dirigatur, vel rationabiliter judicent, promulgationem in suis Diœcesibus esse necessariam. Nihilominus qui legis notitiam habent, ad eam obligari videntur, nisi illa recepta non fuerit, vel per non usum ejus obligatio desierit. Ceterum, si Pontifex non significet esse opus alia promulgatione, neque mandatum dirigat ad Ordinarios, probabile est quod ipsi non tenentur legem promulgare, vel curare ut observetur, nisi fructum notabilem ex talis legis promulgatione in suis Diœcesibus expectent. Possunt enim tunc interpretari mentem Pontificis esse, quod lex in diversis Provinciis tunc observari, vel promulgari curetur, quando Ordinarii existimaverint ita esse pro suis locis expediens & utile.* Idem scribit *Diana in Summa v. Lex n. 18. cum Wigers, & Maldero*, dicens: *Quando Pontifex non significat opus esse alia publicatione, & non præcipit Ordinariis, ut servari eam* (legem) *faciant, nec populis ut servent, non tenentur publicare, & observari curare, nisi pro loco sperent fructum; nam mens Pontificis generalem legem præscribentis est, ut ubi cum fructu fieri potest, curetur observari.*

Præterea probabiliter ajunt *Suarez de Leg. l. 5. c. 33. n. 8. & Layman eodem tit. c. 2. num. 7. cum Molina, & Soto*, quod leges Pontificiæ, quæ infirmant aliquem contractum suapte natura validum (prout fecit Bulla S. Pii V. quoad contractus censuales) vel quæ jurisdictionem auferunt, v. gr. in Sacramento Pœnitentiæ, circa has benigne interpretari possumus mentem esse Pontificis, quod nolit eas effectum habere, nisi postquam fuerint in Diœcesibus promulgatæ; alioquin ipsæ redundarent in detrimentum plurimorum, qui illas invincibiliter ignorarent. Secus autem est respectu pœnarum, quæ statuuntur adversus Clericos male ordinatos, & Episcopos male ordinantes, prout Sixtus V. declaravit (præsertim quoad simoniace promotos, & promoventes, nam quoad alios Bulla Sixti per aliam Bullam Clementis VIII. 40. *Romanum*, fuit reducta ad terminos Concilii Trid.). Sicut etiam secus procedit in legibus irritantibus actum aliquem ob defectum solemnitatis; quæ leges, postquam obligandi vim habuerunt, etiam respectu Ignorantium valent, ut dicunt *Sanchez de Matr. l. 3. D. 17. & l. 9. D. 32. n. 2. ac Layman loc. cit. cum Navarr. & aliis.*

Quæritur II. an, ut lex obliget, requiratur spatium duorum mensium a promulgatione? Tres sunt sententiæ. *Prima* dicit statim obligare. Ita *Salas, Vasq. Villal. &c. apud Salm. cap. 1. n. 89.* Ratio, quia lex, cum promulgatur, jam in suo esse integro constituitur. *Secunda* dicit obligare statim, vel quasi, saltem existentes in Curia; alios autem non obligare, nisi post sufficiens tempus, plus minus juxta distantiam locorum. Ita *Palaus tract. 3. D. 1. part. 11. n. 7.*

Suar.

Suar. lib. 3. cap. 17. a n. 7. item *Montes. Gran. &c. ap. Salm. n. 90. Tertia* sententia probabilior dicit, quando in lege non determinatur tempus ad obligationem, nullos obligare, neque in Curia existentes, nisi post duos menses a promulgatione; sed transactis duobus mensibus, jam arbitrio prudentum taxatis, omnes obligare. Ita *Soto de Just. lib. 2. quæst. 1. art. 4. Bonac. tom. 3. cap. 6. concl. 2. n. 3. Sa v. Lex n. 8. Sylvest. eod. verb. quæst. 6. & Salm. n. 91. cum Valent. Reg. Men. Tab. & aliis.* Ratio, quia lex non obligat, nisi ejus notitia moraliter ad omnes subditos pervenire possit, ut eruitur ex *l. Leges C. de Leg.* ubi: *Leges sacratissimæ intelligi ab omnibus debent, ut universi, præscripto earum manifestius intellecto, probibita declinent.* Et ex *cap. de Concess. præb. in 6. v. Nec obstat*, ibi: *Lex, seu constitutio & mandatum nullos adstringunt, nisi postquam ad notitiam pervenerint eorundem, aut nisi post tempus intra quod ignorari minime debuissent.* Hoc autem tempus quod lex humano modo pervenire possit ad aures subditorum, taxandum est arbitrio prudentum, hocque arbitrium jam taxatum habemus in *Auth. Ut facta &c.* uti supra dictum est; Ergo illi standum, ubi tempus non est determinatum.

97 Adduntur hic variæ quæstiones circa Legem dubiam.

Quæritur, an in dubio si lex existat, lex obliget? Respondetur minime obligare post adhitam sufficientem diligentiam ad inquirendam veritatem, præciso tamen scandalo, vel alio notabili inconvenienti, quia tunc possidet libertas. Ita communiter *Suarez tom. 5. in 3. p. D. 40. Sect. 5. n. 15. Sanch. Dec. lib. 1. cap. 10. n. 32. & 33. Pal. tr. 1. D. 3. p. 7. n. 1. Salm. de Leg. cap. 2. n. 110. cum Tap. Vill. Arav. &c.* Id expresse confirmant *D. Th. Quodlib. 14. de Verit. art. 3.* ubi: *Nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti.* Scotus *in 4. D. 3. q. 4. Nullus tenetur ad aliquod præceptum Divinum, nisi per aliquem idoneum & authenticum sibi promulgetur.* Item *Glossa in c. Cum sunt, de Reg. in 6. In dubio nullum præsumi obligatum, ex Authent.* Quibus modis. Item *Glossa in cap. Ex parte de Cens. in dubio liberum est sequi quod magis placuerit.* Item N. SS. Bened. XIV. *Notif. 13. ibi: Non si debbono porre legami, quando non v' è una chiara legge che gl' imponga.* Id clare probatur ex *cap. Erit. Dist. 4.* ubi S. Isidorus sic ait: *Erit autem lex manifesta.* Item ex *c. Cum jure 31. de Off. & Pot. Jud. del.* ibi: *Nisi de mandato certus extiteris, exequi non cogeris quod mandatur.* Item in *cap. fin. de Transact. In his vero, ubi jus non invenitur expressum, procedas æquitate servata, semper in humaniorem partem declinando.* Item S. Leo in *cap. Sicut quædam. Dist. 14.* sic docuit: *In his quæ vel dubia fuerint, vel obscura, id noverimus sequendum, quod nec præceptis Evangelicis contrarium, nec Decretis SS. Patrum inveniatur adversum.* Item Lactantius in *lib. 3. Instit. cap. 21.* dixit: *Stultissimi est hominis, præceptis eorum velle parere, quæ utrum vera aut falsa sint dubitatur.* Ratio est, quia Deus sane donavit homini Dominium libertatis ex Apostolo (*1. Cor. 7.*) *Potestatem autem habens suæ voluntatis.* Et ex Ecclesiastico (*15. 14.*): *Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilii sui. Adjecit mandata & præcepta sua. Si volueris mandata servare, conservabunt te.* Quamobrem possidet homo libertatem ad agendum quicquid vult, quod non constet a lege sibi vetitum, ut ait D. Th. (*in 4. D. 15. q. 2. a. 4. ad 2. & 9.*): *Illud dicitur licitum, quod nulla lege probibetur*, ex *l. Necnon, ff. Ex quib. caus. maj.* ubi: *Omnia sunt permissa per legem, quæ probibita non inveniuntur.* Hinc Melchior Canus (*in Relect. 4. de Pœnit. part. 4. q. 2. prop. 3. n. 5.*) sic impugnat sententiam Scoti & aliorum, qui volunt peccatores teneri ad actum contritionis in quolibet die festivo: *Quoniam* (ait Canus) *ignoro, unde ad hanc opinionem DD. illi venerint, libere possum quod non satis explorate præceptum est, negare.* Ac propterea D. Th. *Quodl. 9. art. 15.* dixit: *Periculosum est* (determinare aliquid esse peccatum mortale) *ubi veritas ambigua est*, nempe *si in jure Divino non invenitur determinata expresse.* Et D. Antoninus *part. 2. tit. 1. c. 11.* ait: Bene excusari ignorantiam, utpote invincibilem, *quantum ad ea quæ non sunt expresse contra jus Divinum, vel naturale.*

Et idem dicendum cum *Salm. dicto n. 116.* & aliis, si dubitetur, an aliquid comprehendatur sub lege: seu an lex extendatur ad aliquid. Idem in dubio, an incœperit legis obligatio; secus autem in dubio, an finierit. *Salm. ibid. n. 120. cum Laym. Sanch. Pal.*

Quid in dubio, an causa, quam habes, sit sufficiens ad te excusandum a lege? Quicquid dicat *Salas*, verius est te teneri ad legem; quia tunc possidet lex antecedenter ad tuam libertatem. *Salm. ibid. n. 112. cum Sanchez, Pal. &c.*

Quid in dubio, an lex sit promulgata? Legem non obligare tenent *Dicast. apud Croix ib. n. 590. & Salm. d. cap. 2. n. 110.* Excipit tamen *Croix*, si lex fuerit jam usu recepta.

Quid in dubio, an lex usu recepta sit? Adsunt tres sententiæ. *Prima sententia* tenet tunc legem non obligare, saltem si sit pœnalis, ut *Azor. tom. 1. lib. 2. cap. 19. q. 12. Salas D. un. num. 169. & Dian. Tap. &c.* apud *Salm. de leg. cap. 2. num. 113.* Et universaliter de omni lege hoc tenent *Nav. Rebell. Felin. Dec. &c.* apud *Pal. de Consc. disp. 3. part. 7. n. 4.* & probabile putant ipse *Pal. Sporer de Consc. cap. 1. n. 81.* ac *Tamb. de Consc. cap. 3. §. 7. verb. Legis.* Ratio, quia, tunc, cum dubitetur de receptione Legis, dubitatur etiam, an Lex unquam obligaverit; & ideo possidet libertas. Hanc autem opinionem dicunt esse probabilem, quia probabile putant esse necessariam acceptationem Legis ut ipsa obliget, juxta sententiam referendam *num. 138. Secunda* sententia, quam tenet *Croix, lib. 1. n. 591.* dicit Legem obligare, si sit Ecclesiastica; secus vero si sit Civilis. *Tertia* tamen sententia sequenda affirmat Legem obligare. Et hanc tenent *Pal. loc. cit. n. 3. Sanch. Dec. lib. 1. cap. 11.* & *Salm. loc. cit. n. 114.* Ratio 1. quia cum constet de Lege, pro ea stat possessio, regula enim generalis est, ut factum præsumatur, quod de jure faciendum erat, prout

hic

hic præsumitur facta acceptatio. Ratio 2. quia Lex, cum jam lata & promulgata fuerit, non indiget acceptatione, uti præfati AA. censent: Saltem, ut recte dicunt *Croix lib. 1. n. 591. & Mazzot. cap. 8. quæst. 6.* lex modo non sit certe abrogata, ante acceptationem jam habet vim obligandi; unde, licet quis non peccet contra legem, quia ipsa nondum est recepta; peccat tamen, quia eam non acceptat, prout dicemus *dict. n. 138.*

98 Quid in dubio an Legislator sit Superior legitimus? Negant *Vasq. Salas, Diana, & Arav. ap. Salm. c. 2. n. 118. in fin.* quia cum dubium sit jus præcipiendi, dubia etiam est possessio. Sed affirmandum cum *Sanch. Dec. lib. 7. cap. 3. n. 29. Croix lib. 1. n. 593. cum Oviedo, & Salm. loc. cit. cum Tap. & Martin.* semper ac Superior est in pacifica possessione suæ potestatis, tunc enim melior est ejus conditio jam possidentis jus præcipiendi.

Quid in dubio, an Superior suam potestatem excedat? Tunc non teneri subditum obedire censent *Adrian. Rodr. Vasq. Salm. ap. Pal. de Consc. D. 3. part. 13. n. 1. & alii ap. Croix lib. 1. n. 594.* Sed recte contradicunt *Nav. de Rest. cap. 3. d. 12. n. 252. Palaus n. 2. cum Tol. Mol. Az. Sa, &c. communiter, cum Sanch. Dec. lib. 6. c. 3. n. 4.* quia possessio stat pro potestate Superioris. Limitat tamen *Sanch. ib. & n. 23. & 24. cum Sot. Lot. Lop. Tap. Salm. &c.* si res præcepta sit nociva subdito, vel tertio, aut valde difficilis vel molesta.

99 An autem subditus teneatur obedire in dubio de justitia Legis? Negant *Dicast. & alii apud Croix lib. 1. n. 595.* quia tunc non habetur possessio pro jure Superioris. Sed omnino affirmandum cum *Bon. de Leg. D. 1. q. 1. part. 7. §. 3. n. 11.* qui citat *Vasq. Suar. & Salas; Salm. de Leg. cap. 1. n. 15. cum aliis* communiter. Ratio, quia revera in dubio Superior possidet jus præcipiendi. Excipiunt tamen DD. si lex sit nimis ardua, vel si grave damnum subdito afferat. Vide dicenda *lib. 3. n. 617. Quær. V.*

Quid in dubio, an lex præcipiat, vel suadeat? Aut an obliget sub gravi, vel levi? Resp. tunc Legem aut non obligare, aut non obligare sub gravi, ex regula juris 59. *ff. de Regulis jur. Semper in dubiis benigniora sunt præferenda.* Ita *Croix n. 596. cum Nav. Sanch. & contra Laym.* Contra, in dubio an lex sit abrogata, aut dispensata; vel adsit causa excusans a lege? ad eam tenemur ex communi. Vide *Spor. n. 82. Salm. n. 112. Tamb. n. 2. ll. cc. Croix n. 597. & 598.* Quid in dubio, an advenerit, vel præterierit tempus obligationis legis? Resp. In dubio inceptionis, v. gr. an expleveris annos 21. non teneris ad jejunium, quia tunc possessio est pro libertate. Secus in dubio præteritionis, v. gr. an in Sabbato transacta sit hora mediæ noctis, nequis edere carnes, tunc enim possidet lex. Sic etiam si dubitas, an habeas annos 16. ad Professionem, vel an. 25. ad Sacerdotium, nequis profiteri, aut ordinari. Ita communiter *Laym. lib. 1. tr. 1. cap. 5. §. 4. Sanch. de Matr. lib. 2. D. 41. n. 4. & Dec. lib. 1. c. 10. n. 38. Pal. tract. 1. D. 3. part. 8. a n. 6. & Sal. c. 2. n. 120. cum Tapia, Diana, & Villalob.*

Quid in dubio, an legem impleveris? In dubio negativo teneris implere; secus, in positivo. *Carden. & Ill. cum Croix lib. 1. n. 600.*

Circa materiam Legis humanæ nota sequentes quæstiones.

Quæritur 1. An lex humana possit directe præcipere actus internos? 100 Probabilius negant *Salm. cap. 1. n. 66. cum S. Thom. Caj. Suar. Bon. &c.* contra alios; quia Legislator humanus nequit judicare de internis.

Quæritur 2. An possit lex humana præcipere actus indirecte internos ob connexionem cum actibus externis? Distinguitur: Potest, si actus interior per se cum exteriore conjungitur. Et duplici modo potest conjungi, vel tanquam forma constituens actum externum in esse morali actus virtutis: Sic requiritur consensus internus ad Matrimonium contrahendum, ad contractum ineundum &c. Vel tamquam causa cum effectu: Et sic qui prohibet homicidium, prohibet etiam voluntatem occidendi. Ideo *cap. Commissa. §. Ceterum, de Electione in 6.* obligatur Clericus ad resignationem Beneficii, si receperit illud animo non se ordinandi intra annum. Ita *Salm. d. c. n. 69. cum Tapia, Caj. Pal. &c.*

Si vero actus interior per accidens conjungatur cum exteriore, tunc non potest præcipi a lege humana, puta, si præcipiatur dari eleemosynam ex vera devotione &c. Ita *Salm. ibid. n. 70. cum Suar. Pal. Tapia, &c. contra Caj. & Sot.*

Quæritur 3. An actus exteriores occulti possint a lege humana prohiberi? Affirma; & sic prohibetur sub excommunicatione hæresis externata, licet occulta; sic sub irregularitate homicidium occultum. Actus enim occulti, licet non cadant sub judicio, cadunt tamen sub lege, ut docet *S. Th.* Vide *ib. n. 71. & 72.*

Utrum autem in dubio an res sit licita, teneatur subditus obedire? Negant *Sylvest. Ang. Hostiens. &c. apud Sanch. Dec. lib. 6. c. 3. n. 19.* qui dicunt tunc eum nec teneri, nec posse obedire, nisi prius inquirat a Peritis, quod res saltem non sit certe illicita. Sed verius affirmat *Sanch. loc. cit. cum Nav. Val. &c. ex D. Thom. de Verit. q. 17. a. 5. ad 4.* qui docet non pertinere ad subditos, sed tantum ad Superiores inquirere de honestate rei præceptæ; ideoque bene potest & tenetur subditus obedire, semper ac ei non constet rem esse malam. Vide *Croix lib. 1. n. 439.* Ceterum, præcisa quæstione, an subditus de honestate rei præceptæ teneatur, vel non, prius inquirere ab aliis rei veritatem, communis est sententia omnium Theologorum tam recentium, quam antiquorum, qui docent in obscuris esse obediendum Superioribus, ubi non est certum peccatum; ita *S. Bonaventura in 2. D. 39. art. 1. q. 3. Gerson de Poll. noct. Cons. 3. Nyder in Consolat. part. 3. c. 17.* ubi citat *Raymund. & Henr. Gandens. Halensem part. 2. q. 121. Membr. 3. a. 2.* & sic docuerunt omnes qui de hac re egerunt. Ita etiam omnes Mysticæ Theologiæ Magistri cum S. Ignatio Loyola *in Epist. de Virt. Obed.* ubi: *Est igitur hæc ratio subjiciendi proprii judicii, non solum sanctis viris usitata, sed etiam perfectæ obedientiæ studiosis imitanda, omnibus in rebus quæ cum peccato*

to manifesto conjunctae non sunt. Audiatur præcipue D. Bernardus (*de praecep. & Dispens. c.* 12.): *Quidquid vice Dei praecipit Homo, quod non sit certum displicere Deo, haud secus omnino accipiendum est, quam si praecipiat Deus*. Deinde sibi objicit: *Sed Homines facile falli possunt*. Et respondet: *Sed enim quid hoc refert tua, qui conscius non es? praesertim cum teneas de Scripturis, quia labia Sacerdotis custodiunt scientiam &c. Ipsum proinde quem pro Deo habemus, tanquam Deum in his quae non sunt aperte contra Deum, audire debemus*. Item Leo X. (ut infert *Caesaruhius v. Declarare, n.* 4. & 5.) concessit Fratribus Minoribus, ut possint in omnibus dubiis secura conscientia stare determinationi suorum Superiorum. Item S. Bernardinus Senensis *in Dialogo de Obed.* ait: *Ubi subditus rationabiliter dubitat, an quod praecipitur sit peccatum, an non, tunc profecto obedire debet*. Item B. Humbertus (*in l. de Erud. Relig. cap.* 1.): *Nisi aperte sit malum quod praecipitur, accipiendum est, ac si a Deo praeciperetur*. Item Dionysius Carthusianus (*in* 2. *D.* 39. *q.* 3.): *In dubiis an sit contra praeceptum Dei, standum est praecepto Praelati, quia, etsi sit contra Deum, attamen propter obedientiae bonum non peccat subditus*. Item Glossa in *c. Ad aures. De Temp. Ord. lit. f. in fine*: *Si vero dubium sit praeceptum, propter bonum obedientiae excusatur a peccato, licet in veritate sit malum*. Idem docuit prius D. Augustinus loquens de obedientia debita Superioribus temporalibus in *c. Quid culpatur*. 3. *Caus.* 23. *q.* 1. ubi: *Ergo vir justus, si forte sub Rege homine etiam sacrilego militet, recte potest illo jubente bellare, si quod sibi jubetur vel non esse contra Dei praeceptum, certum est: vel utrum sit, certum non est; ita ut forsasse reum faciat Regem iniquitas imperandi, innocentem autem militem ostendat ordo serviendi*.

Quæro etiam hic, an tenearis parere legi fundatæ in falsa præsumptione? Universe negat *Rebel. ap. Croix de Resp. n.* 174. Sed *Mol. & alii ibid. ac Mazzot. de Leg. c.* 5. *q.* 7. melius affirmant teneri ad legem, puta reficiendi damnum ex tuo animali causatum etiam sine tua culpa? quia finis legis est, non solum punire culpam, sed etiam reddere homines cautiores. Hoc tamen non ante sententiam Judicis. Si vero tuum animal non intulit damnum, sed juridice probetur intulisse, tunc non teneris solvere etiam post sententiam, præciso scandalo; & poteris compensare, si solvisti; quia tunc lex esset certe injusta, falsum præsumendo, & in foro interno præsumptio debet cedere veritati, ex *cap. Veritatem. Dist.* 8. Ita communiter *Suar. lib.* 3. *cap.* 23. & *lib.* 5. *c.* 24. *Pal. tr.* 3. *D.* 1. *part.* 4. *n.* 12. *Sotus de Just. lib.* 1. *q.* 6. *art.* 4. *Pontius de Matr. lib.* 5. *c.* 5. *n.* 4. *Bon. D.* 2. *q.* 1. *part.* 7. §. 3. *n.* 2. & 6. & *Salm. cap.* 2. *num.* 78. cum aliis. Nec obstat dicere, quod Tridentinum irritans Matrimonia clandestina nititur præsumptioni de fraudibus in illis occurrentibus, & tamen nemo dixit valere tale Matrimonium, ubi nulla revera intervenit fraus: Item irritantur testamenta solemnitatibus carentia, ut fraudes vitentur, & nihilominus, licet fraus aliquando cesset, nec testamentum subsistit; sed in his, & similibus casibus distinguenda est præsumptio juris, in qua lex quærit avertere pericula, quæ facile evenire soleant, & tunc lex locum habet etiam in casibus qui fraude carent, a præsumptione facti, quod, si deest, lex merito cessat.

DUBIUM II.

Quotuplex est Praeceptum?

101 *Praeceptum dividitur* 1. *In Affirmativum, & Negativum.*
102 *Dividitur* 2. *In Naturale, & Positivum.*
103 *Praeceptum autem Positivum dividitur in Praeceptum Divinum, & Humanum.*
104 *Quinam possint ferre Leges? An Reges, & Respubl.? An Papa? An Concilia? An Episcopi, Synodus, & Capitula? An Abbatissa?*
105 *Quid comprehendat Lex Canonica, & Civilis?*
106 *An Declarationes S. Congr. & Decreta Rotae habeant vim Legis? An Leges Civiles obligent in Conscientia?*
107 *De CONSUETUDINE; Et quae conditiones requirantur ad statuendam Consuetudinem?*
108 *De effectu Consuetudinis. Et quid si a Lege reprobetur?*
109 *Quid si Consuetudo a Lege revocetur?*
110 *DISSERTATIO De Potestate Pontificis, usque ad n.* 135.

„ RESPONDEO: Præceptum dividitur 1. 101
„ universaliter in Affirmativum, & Negativum. Illud est quod bonum præcipit, hoc quod malum prohibet. Differunt inter se, quod Affirmativum obliget quidem semper, sed non ad semper, seu non pro omni tempore; v. gr. Honorandi sunt parentes, non semper, sed suo tempore. Negativum obligat & semper, & ad semper. Vide *Bec. in* 1. 2. *t.* 3. *c.* 1. *q.* 3.

„ 2. In Naturale, & Positivum. Præceptum 102
„ Naturale, seu juris naturæ, est dictamen, seu judicium nostræ rationis, quo per lumen nobis ab Auctore naturæ impressum statuimus, quid agendum, & quid vitandum sit; quale est illud: Bonum est faciendum, malum fugiendum. Ex quo præcepto generali, particularia, v. gr. Deum esse colendum, nemini faciendam esse injuriam, imo omnia præcepta Decalogi (excepta circumstantia Sabbati) multaque alia derivantur. Præceptum Positivum, seu juris positivi est quod libera Dei, vel hominum voluntate positum est, & ex eadem dependet; v. gr. Præceptum de Baptismo, jejunio quadragesimali, &c.

„ Porro, quomodo Præcepta Positiva mutari, ac variari possint, ac soleant, Naturalia vero semper maneant, vide apud *Scholasticos*, & *Less. l.* 2. *de Jure, & Just. c.* 2. *d.* 2.

„ Resp. 2. Præceptum Positivum dividitur in 103
„ Præceptum Juris Divini, quod scilicet a Deo traditum est, & in Juris humani, quod ab homine. Positivum Divinum dividitur in Præcepta Veteris, & Novæ Legis. Lex vetus continebat præcepta moralia, cæremonialia,

„ & ju-

„ & judicialia, de quibus vide *S. Thom.* 1. 2. „ *q.* 103. Lex nova continet præcepta supernaturalis Fidei, & Sacramentorum. Positivum „ humanum dividitur in præceptum Juris Ecclesiastici, sive Canonici, quod auctoritate „ Ecclesiæ, scilicet Summi Pontificis, aut Concilii, statutum est; & Juris Civilis, seu Politici, quod fundatur in potestate seculari.

104 Certum est dari in hominibus potestatem ferendi leges; sed potestas hæc quoad leges Civiles a Natura nemini competit nisi Communitati hominum, & ab hac transfertur in unum, vel in plures, a quibus Communitas regatur. Hinc Summus Pontifex nequit leges Civiles ferre, nisi in populos qui ejus temporali ditioni subduntur. Poterit tamen abrogare, vel corrigere Leges Civiles aliorum Principum, si opponantur æquitati. Ideo in *c. Cum haberet. De eo qui duxit matr.* abrogatur lex prohibens alimenta dari filiis illegitimis.

Reges autem & Principes Supremi, qui superiorem non agnoscunt, Leges Civiles ferre possunt in suis ditionibus, & ad eas in conscientia obligare. Vide dicenda *hoc l. n.* 145. Circa autem Reginas Regni hæredes, dubitatur inter DD. Nam si conjugatæ non sint, certum est posse ferre leges; si vero sint conjugatæ, etiam constante Matrimonio, ad ipsas pertinere potestatem gubernandi, & inde ferendi leges, probabilius putant *Salm. c. 3. n.* 10. *cum Suar. Pal. &c.* contra aliquos.

Eandem potestatem habent Respublicæ. Aliæ vero Civitates non exemptæ nequeunt ferre leges, nisi ex consuetudine, aut concessione Principis. Possunt tamen aliqua statuta condere, quibus vi contractus obligentur Cives; vel alia præcepta statuere temporalia (non perpetua), revocabilia tamen a Principe, cui subditi teneantur. Vide *Salm. ibi. n.* 12.

Quoad leges autem Ecclesiasticas, certum est adesse in Ecclesia potestatem eas ferendi immediate a Christo Domino Ecclesiæ Institutore communicatam. Et hanc potestatem certe tenendum est reperiri apud Summum Pontificem, tanquam Caput Universale, Christi Vicarium, & Successorem S. Petri; cum totum Ecclesiæ regimen a Christo fuit commissum independenter a Conciliis, ut *Salm. de Leg. cap.* 3. *n.* 23. *cum Bellar. Caj. Laym. Pal. &c.*

Concilia Generalia etiam possunt ferre leges pro tota Ecclesia, modo sint congregata de licentia Summi Pontificis, & pro loco ac tempore ab ipso assignatis. An autem leges, seu Definitiones ab Œcumenicis Conciliis editæ robur habeant ante Pontificis confirmationem? Affirmant aliqui, si consensus accesserit Pontificiorum Legatorum. Sed omnino dicendum necessario requiri expressam Papæ confirmationem, quando ipse non est Concilio personaliter præsens; Legatis enim nulla tribuitur facultas confirmandi Synodorum statuta, quæ ceterum nullam majorem authoritatem habent, quam ipsis Pontifex impertitur, ut docet *S. Th. de Potentia &c. q.* 10. *art.* 4. *ad* 13. & cum eo communiter nostri DD. ut *Card. Turrecrem. Suarez Laym. Pal. Tapia, &c.* cum *Salm. de Leg. c.* 3. *n.* 24. contra recentiores Gallos. Et confirmatur exemplo tot Conciliorum Generalium, quæ post confectas Definitiones necessarium duxerunt confirmationem Pontificis petere & obtinere; ut factum fuit in Conc. Nicæno, & ultimo in Concilio Tridentino, sicut legitur *Sess.* 25. *in fine.* Hinc merito ab Alex. VIII. proscripta fuit Propos. 29. quæ dicebat: *Futilis & toties convulsa est assertio de Pontificis Romani supra Concilium Œcumenicum Auctoritate, atque in Fidei quæstionibus decernendis infallibilitate.*

Hanc falsissimam Propositionem plene, & ex principiis confutari valde prodest ad firmanda tam Fidei, quam morum Dogmata: Omnes enim Propositiones a Pontificibus damnatæ, licet non omnes sint hæreticæ, sed aliæ temerariæ, aliæ erroneæ, aliæ scandalosæ, &c. tamen accedente Pontificis Definitione, tenendum est de Fide, quod illæ Propositiones vere sint temerariæ, vel alia inficiantur nota, quam ipsas pati Pontifex declaravit; & ideo esset quidem hæreticus, qui easdem tamquam veras & licitas sequeretur, aut propugnaret, ut bene ait *Viva in Qu. prod. ad Prop. damn. n.* 1. Qua de re operæ pretium censuimus peculiarem super prædictam Propositionem Dissertationem conficere, quam reperies in fine hujus dubii *n.* 110.

Verum est, quod ceteris Apostolis etiam fuit collata potestas universalis Ecclesiam gubernandi, diverso tamen modo, ac fuit commissa S. Petro, qui poterat eos obligare, & ipsorum leges abrogare, ut *Salm. ibi. c.* 3. *n.* 15. & 16. *cum Bell. Suar. Caj. Sal. &c.*

Hinc Episcopi, qui successores sunt Apostolorum, bene ferre possunt leges pro suis Diœcesibus sine consensu Capituli, *ex c. de Majorit. & c.* 2. *de Const. in* 6. Exceptis rebus, quæ cedere possunt in præjudicium Capituli, vel Cleri, ut in *cap. Quanto, de his quæ fiunt a Prælato.* A quonam vero hanc potestatem legislativam Episcopi recipiunt? Alii dicunt recipere immediate a Christo Domino, quia ab ipso est Dignitas, & Officium Episcopale institutum; ut *Vasq. Victor. &c. apud Salm. d. c.* 3. *num.* 20. Alii dicunt recipere a Pontifice, ut *S. Thom. S. Antonin. Sot. Pal. &c. apud Salm. ibid. n.* 21. Et sic definitum videtur a Gregorio in *cap. Decreto. Dist.* 6. ubi: *Romana Ecclesia vices suas ita aliis impertivit Ecclesiis, ut in partem sint vocatæ sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis.* Ceterum hæc quæstio est tantum de nomine; nam ex una parte certum est quod Episcopi, licet immediate recipiant hanc potestatem a Christo, semper tamen suscipiunt cum subordinatione ad Papam: Et ex alia, licet Episcopi recipiant a Pontifice, possunt tamen leges ferre absque ejus licentia, modo non opponantur Legibus Pontificis, & modo potestas circa aliqua non sit Pontifici reservata. Vide *Sal. d. c.* 3. *n.* 18. & 19. Archiepiscopi autem non possunt ferre leges in Diœcesibus suffraganeis, nisi ex consuetudine id habeant; Vid. *Salm. ib. n.* 22.

Concilia Provincialia, sive Nationalia alicujus Nationis: sive Provincialia alicujus Metropolis nempe Episcoporum cum suo Archiepiscopo; sive Synodalia, in quo Episcopus cum suis Parochis, &c. conveniunt, ferre etiam possunt

leges

leges perpetuas pro suo territorio; Vide *Salm. d. c. 3. n. 25.*

Capitula autem nequeunt condere leges sine consensu Episcopi (nisi tantum circa suos Capitulares, ut probabile putant *Pal. Suar. &c.*) Ita *Salm. d. c. 3. n. 32. cum Sylvest. Tapia &c.* An vero mortuo, Episcopo, possit Capitulum ferre legem pro tota Diœcesi, usquedum revocetur ab Episcopo successore? Recte affirmant *Salm. ib. n 33. cum Laym. Bon. Pal. Suar. &c.* quia, Sede vacante, Capitulum succedit loco Episcopi.

Abbatissæ possunt etiam ferre præcepta pro recta gubernatione Domus, & adhuc sub culpa gravi obligare, ut dicunt *Sanch. Dec. l. 6. c. 1. n. 17. & Mazzot. tr. 1. D. 1. Quæst. 1. c. 2. q. 4.* vid. lib. 4. *n.* 52.

Communiter autem lex humana dicitur alia *Canonica*, sive *Ecclesiastica*, alia *Civilis*. Lex *Civilis* dividitur in leges Imperiales, quæ dicuntur Jus Commune, divisum in Digestos, Codicem, & Instituta: Et in leges Regias particulares Regnorum, quæ dicuntur Jus Municipale.

Lex autem *Canonica* comprehenditur in quinque voluminibus, quorum I. est *Decretum* Gratiani (quod verius vim legis non habere, præter illam quam ex se habent decreta in ea contenta, dicunt *Salm. cap. 1. n. 43. cum Caj. Sot. Suar. &c.* contra aliquos). II. *Decretales*. (*Decretum* citatur per Causas, Quæstiones, Distinctiones, & Canones; *Decretales* per Capitula, & Titulos. III. *Sextus Decretalium*; qui etiam citatur per Capitula, sed addito in *Sexto*. IV. *Clementina*, & *Extravagantes*. V. *Bullarium*. Hi libri constant Sanctis Pontificum, & Conciliorum Statutis, & sine dubio vim legis habent.

Quæritur hic 1. an Decretalia, sive Epistolæ, Responsa, aut Declarationes Pontificiæ non insertæ in corpore juris vim obligandi habeant? Respondetur affirmative ex *c. Si Romanorum. 1. Dist. 19.* Ubi Papa Nicolaus V. id expresse declarat. Advertit tamen *P. Suarez* eas non obligare nisi post promulgationem; quamvis enim citatus Auctor *l. 4. de Legib. cap. 14. n. 3.* dicat: *Ordinarie Epistolæ sive Responsa Pontificia sunt potius non constitutiva, sed declarativa, & habent vim legis obligantis ad illam interpretationem tenendam, vel ad servandum antiquum jus secundum illam interpretationem.* Attamen *l. 6. c. 1. n. 3.* hæc addit: *Ut authentica sit interpretatio, oportet, ut habeat legis conditiones, ut sit justa, sufficienter promulgata &c. Unde consequenter fit, ut hæc lex interpretativa alterius exposita sit dubiis, ita ut aliæ interpretationes necessariæ sint.* Idem docet *Castropal. tract. 3. de Leg. Disp. 5. Punct. 3. §. 2. n. 2.* ubi ait: *Debet autem hæc Declaratio publicari ea solemnitate, qua lex; alias non erit authentica, quæ legis obligationem habebit, sed solum erit Declaratio doctrinalis.* Idem scribit *Escobar tom. 1. l. 5. de leg. cap. 3. n. 21.* ubi sic ait: *Hinc colligo Epistolas Pontificias non habere vim legis, nisi publicentur eo modo, quo epistolæ assolent publicari.* Idem scribit *Bonac. t. 3. de legib. Disp. 1. q. 1. Punct. 4. n. 1.* ubi ait: *Interpretationem legis factam auctoritative non habere vim legis, nisi promulgetur, quia de ratione legis est promulgatio; ita ut qui interfuerunt publico legis Concilio, non teneantur ad eam, nisi post promulgationem.* Et citat pro hac sententia *Salas*, & alios. Subditque *n. 12.* sic inquiens: *Ex quo licet inferre epistolas Pontificias non habere vim legis, nisi publicentur eo modo, quo publicari solent leges.* Idque satis etiam confirmatur ex eodem citato *Can. Si Romanorum*, ubi refertur & confirmatur Decretum S. Leonis Papæ, quo sic ille declaravit & decrevit. *Ne quid vero sit, ut quid a nobis prætermissum forte credatur, omnia Decretalia constituta tam beatæ recordationis Innocentii, quam omnium Decessorum nostrorum, quæ de Ecclesiasticis ordinibus, e canonum* (nota) *promulgatæ sunt disciplinis, ita a vestra dilectione custodiri mandamus.* Sed hic sapienter advertit *Roncag. de Leg. Quæst. 1. c. 2. q. 7. Resp. 11.* quod non solum Constitutiones Pontificiæ, quæ solemniter sunt promulgatæ, obligationem legis inducunt, sed etiam omnes aliæ quæ ex usu & consensu Ecclesiæ universalis jam a pluribus seculis habentur pro sufficienter promulgatis & authenticis.

Quæritur 2. an declarationes Sacræ Congregationis Cardinalium vim legis habeant? Nulli dubium quod pro casibus particularibus, pro quibus fiunt, obligant ut leges, prout est commune apud *Salm.* de Legib. *cap. 3. n. 30. & Croix, l. 1. n. 574.* Dubium est, an obligent pro casibus similibus? Duplex est sententia, utraque probabilis, ut recte dicunt *Salm. n. 28. in fin. Prima Sententia* asserit, quod tales Declarationes, si sint munitæ sigillo, & subscriptione Eminentiss. Cardinalis Præfecti, robur habent obligandi omnes, quia talem potestatem declarandi Cardinales habent a Pontifice, ut eruitur ex Bulla 74. *Sixti V.* Nec obstat non esse promulgatas, quia promulgatione indigent leges novæ, non jam declarationes de legibus jam promulgatis. Ita *Garcia, Salas, Rodr.* apud *Salm. n. 28. Fagnan. Barb.* &c. apud *Croix n. 574.* Sed dicunt esse necessarium, quod in ipsa Declaratione exprimatur eam fuisse promulgatam, aut saltem latam mandato Summi Pontificis, aut saltem Pontifice consulto, nam in Bulla Sixti V. sic dicitur: *Interpretandi facultatem* (*Nobis autem consultis*) *impertimur.* Ceterum, sicut dictum est cum *Roncaglia num. 105. vers. Quæritur hic 1. in fin.* de Declarationibus Pontificiis, sic etiam potest dici de Declarationibus Sacr. Congr. Concilii, quod illæ Declarationes, quæ ex usu & consensu Ecclesiæ a pluribus annis sunt sufficienter promulgatæ per Orbem Christianum, ipsæ satis obligent omnes ad earum observantiam.

Secunda vero sententia dicit, quod, licet tales Declarationes magni sint ponderis, non obligant tamen universe, nisi sint, non solum Papa consulto & mandante editæ, sed etiam sint ejus mandato speciali solemniter promulgatæ pro tota Ecclesia, ita ut præcipiat Pontifex ab omnibus illas observari. Tunc enim tantum ipse loquitur ut Ecclesiæ Caput, & Doctor; alioquin videtur loqui solum ut Præses illius Congrega-

tio-

tionis, cui non videtur tunc communicare totam suam authoritatem, & infallibilitatem. Ita *Sanch. de Matr. l. 8. D. 2. n. 10. Bonac. de Leg. D. 1. q. 1. p. 8. n. 4. Pontius de Matr. l. 5. c. 13. §. 2. n. 7. Suar. de Leg. l. 6. cap. 1. num. 3. & 6. Mazzotta tr. 1. D. 2. q. 1. c. 2. q. 3. Croix lib. 1. n. 215. 216. & 217. cum Carden. & Terril. ac n. 574. cum Loth. & Delbene, Diana p. 1. tr. 10. R. 29. cum Vega, Valer. Serat. &c. Salmant. c. 3. n. 30. cum Vasquez, Tapia, Lezan. & Villal.* Ratio hujus sententiæ est, quia, ut lex obliget, omnino requiritur solemnis promulgatio legis, juxta dicta n. 9. Hinc hujusmodi Declarationes, cum frequenter non promulgentur solemniter; sunt quidem magni ponderis, sed nequeunt habere vim legis, & tantum obligant uti sententiæ particulares illorum casuum, pro quorum decisione petuntur, non vero pro similibus. Nec obstat dicere, quod promulgatio requiritur quidem pro legibus, sed non pro Declarationibus legum jam promulgatarum. Nam respondent AA. citati quod tales Declarationes, quando fiunt de rebus dubiis, in quibus extare possunt opiniones contrariæ circa intelligentiam legis, tunc se habent ut novæ leges. Saltem in dubio an ipsæ habeant vel ne vim obligandi ut leges, eas non obligare dicit, *Laym. l. 1. tr. 4. c. 7. §. 7. in fin.* ubi sic ait: *Pendet quæstio hæc ex mente Pontificis potestatem ipsis* (Cardinalibus) *tribuentis. Iterum præsumendum non est habere vim legis, præsertim cum authentice non promulgentur*. Citatque pro hoc *Sanchez*, & *Rodriquez*.

Decisiones autem Rotæ minorem utique quam Declarationes S. C. authoritatem habent. *Croix l. 1. n. 576. cum Luca, & Fagund.* apud *Tamb. Dec. l. 8. Tr. de Præsc. §. 2. num. 16.*

An vero Regulæ Cancellariæ obligent ubique? Negat *Leff. in Auctar. v. Beneficium*, qui ait obligare tantum in Curia Romana, & huic adhærent *Diana*, & alii. Sed affirmat *Mazzott. l. c. q. 3. cum Az. Gomez, &c.* Quia sic fert praxis. Vide *Croix l. 1. n. 575.*

Quæritur 2. an Leges Civiles obligent in conscientia? De hoc puncto, valde scitu necessario, oportet aliqua principaliora hic adnotare. Aliæ Leges Civiles sunt expresse a jure Canonico approbatæ, aliæ expresse correctæ, aliæ vero neque approbatæ, neque reprobatæ. Hinc dicendum 1. Leges approbatæ sine dubio in conscientia obligant; ita est Lex Justiniani in *Novel. §. per occasionem*, in qua datur triennium ad experiendam conjugum impotentiam: Hæcque approbata fuit a Cælestino III. in *c. Laudabilem. de Frig. & Mal.* Ita pariter Nicolaus I. *in Resp. ad Bulgaros, in c. Ita 30. q. 4.* approbavit Leges invalidantes Matrimonium inter Adoptantem & Adoptatum, atque obhoc descendentes, ut ex *l. Quin etiam 55. ff. de Ritu Nupt.* item inter Adoptatum, & filios Adoptantis, ex *l. Per adoptionem. 17. ff. eodem tit.* item inter Adoptantem, & uxorem Adoptati, & contra, ex *l. Adoptivus. 14. ff. eod. tit.*

Dicendum II. Leges Civiles a jure Canonico correctæ non obligant quidem in conscientia; talis est lex *in prin. Instit. de Nupt. & in l. Nuptiæ. 2. ff. de Rit. Nupt.* ubi invalidantur Matrimonia filiorum fam. inita sine consensu Parentum: Sed hæ Leges correctæ sunt in *c. Cum locum, de Sponsal. & Matr. & c. Licet ac c. Tua. de Sponf. duor.* & ultimo in Tridentino *Sess. 24. c. 1. de Reform. Sac. Matr.* Ita etiam in *c. Cum haberet, de eo qui duxit Matr.* abrogatur lex Civilis prohibens alimenta dari filiis spuriis. Sic pariter in *l. 6. §. 1. ff. de Adulteriis, & l. 2. C. eod. tit.* Conjugatus cognoscens solutam non tenetur adulterii judicio, licet damnetur conjugata solutum admittens. Sed in *c. Nemo. 32. q. 4.* uterque judicio subjicitur, quia utrinque fides conjugalis adhibenda est. Item *in l. Liberorum 81. ff. de His, qui not. in fam.* Vidua nubens intra annum luctus multis subjicitur pœnis: Sed hoc abrogarunt Urbanus III. in *c. 4. & Innoc. III. in c. 5. de Secund. Nupt.* Item in *l. Marito ff. ad Legem Jul. de Adulter. & l. Gracchus. C. eod. tit.* datur facultas viro occidendi adulterum turpiter cum uxore agentem, & in *l. Quod ait. ff. eod. tit.* conceditur Patri facultas interficiendi filiam in adulterio deprehensam. Sed hæc reprobantur in *c. Inter hæc 33. q. 2.* & ab Alexandro VII. in Prop. damn. 19. Dubitatum autem fuit, an fuerit abrogata *l. Uxorem. de Ritu Nupt.* quæ invalidabat Matrimonium inter vitricum, & uxorem privigni? Sed S. C. Concilii die 28. Martii ann. 1721. (apud *N. SS. P. Benedictum XIV. in Opere de Synodo pag. 418. n. 2.*) declaravit validum tale Matrimonium.

Dicendum III. Leges Civiles non reprobatæ videntur tacite approbatæ a Jure Canonico; nam in *c. 1. de Novi oper. nuntiat.* sic dicitur: *Sicuti Leges non dedignantur sacros Canones imitari, ita & Sacrorum statuta Canonum Principum Constitutionibus adjuvantur*. Item in *cap. Super specula. de Privil.* sic habetur: *Sancta Ecclesia Legum secularium non respuit famulatum, quæ æquitatis & justitiæ vestigia imitantur*. Hinc *Fagnanus in c. Cum esses. de Test. n. 18.* & noster Papa Benedictus XIV. *l. c. pag. 420. n. 1. cum Abbate, Menoch.* & communi dicunt Judicem Ecclesiasticum in quæstionibus, in quibus de Jure Canonico nihil reperitur decisum, debere se conformare Juri Civili. Et Gelasius Papa *Epist. 4. ad Anast. Imperat.* scripsit: *Quantum ad Ordines pertinet publicæ disciplinæ, Legibus tuis ipsi quoque parent Religionis Antistites*.

DE CONSUETUDINE.

De Consuetudine hic tractandum, de qua nihil habetur apud *Busemb.*

Dictum est de Lege scripta, nunc aliqua sunt addenda de Consuetudine, quæ dicitur lex non scripta.

Ut Consuetudo vim legis habeat, tria requiruntur. I. quod introducatur non a persona particulari, sed a Communitate; saltem a majori parte Communitatis, quæ capax sit ferendi leges, licet actu leges ferre nequeat, nam Consuetudo tunc habet vim legis ex tacito Principis consensu. *Salm. de Leg. c. 6. ex n. 6. cum S. Th.* Notandum hic, quod mulieres nequeunt introducere consuetudinem contra leges propriam viro-

virorum, nec vice versa; uti neque Ecclesiastici contra Leges Laicorum, vel contra, nisi materia sit communis. *Salm. ib. n.* 8. *&* 37. Hinc etiam circa res spirituales Clerici non obligantur ad consuetudinem factam a Laicis. *Salm. ibid. num.* 38. *cum Sanch. Pal. &c.* Mercatores tamen, quia distinctam faciunt Communitatem, possunt introducere consuetudinem obligantem omnes. *Salm. ibid. num.* 8. *cum Pal. Suar. Bon. Tap.*

II. Requiritur, ut Consuetudo sit rationabilis: quare nulla valet Consuetudo contra legem naturalem, aut Divinam, sed tantum contra humanam. Addendum tamen, non requiri bonam fidem; nam etiam peccando potest fieri Consuetudo *Salm. c.* 6. *n.* 11. *cum Suar. Pal. &c.* Consuetudo enim triplicem statum habet. In initio, introducentes Consuetudinem contra legem, omnes peccant. In progressu non peccant illa jam a majoribus introducta utentes, sed possunt a Principe puniri. In fine autem nec peccant, nec puniri possunt illa jam praescripta utentes. *Ita Salmant. ibid. num.* 13. *cum Pal. Caj. Sot. Laym. &c.*

III. Requiritur tempus diuturnum continuatum cum repetitis actibus. Quodnam autem tempus sufficiet? *Prima sententia* dicit relinqui arbitrio Prudentum, juxta repetitionem actuum, & negotiorum qualitatem, *Vasq. Tap. Vill. &c. apud Salm. de Leg. c.* 5. *n.* 15. *Secunda sententia* dicit sufficere, & requiri decennium; hoc enim est longum tempus requisitum a jure ad Consuetudinem introducendam; nisi aliud sit alicubi sancitum, *ex L. ult., C. de Praescriptione.* Ita *Salm. num.* 15. *cum Laym. Suar. Pal. &c.* licet doceant primam esse valde probabilem.

An vero hoc decennium sufficiat contra Leges Canonicas? affirmant *Less. Sa, Azor. Pal. Nav. &c.* Negant tamen *Salm. d. c.* 6. *n.* 17. *cum Laym. Bonac. Suarez Regin. &c. ex c. de Quarta, & ex c. Ad aures, de Praescriptione:* Sed vide *infr. num.* 139. Notant autem *Salm. cum Granad. Salas, &c. num.* 18. sufficere dictum eximii Doctoris, etiam moderni, asserentis legem abrogatam esse, ut a Lege deobligemur.

Dicitur autem requiri *tempus continuatum;* nam si interrumpatur etiam per unicum actum a majori parte Communitatis, vel si interim Princeps puniat Consuetudinem introducentes, Consuetudo non praescribitur. Ita *Salm. d. cap.* 6. *n.* 18. *cum Laym. Suar. Bon. Pal. &c.*

Dicitur autem *repetitis actibus*, ad Consuetudinem enim requiritur: 1. Ut actus sint repetiti per plures vices juxta Prudentum arbitrium, ut *Salm. ib. n.* 21. *cum Pal. Bon. Suar. &c.* contra *Less. Reg. Sa, Dianam, &c. n.* 21. qui dicunt duos, vel tres actus sufficere. 2. Ut actus sint liberi, non autem per vim, aut metum, aut ignorantiam positi; puta si Populus censeat existere Legem, quae revera non est. *Salm. d. c.* 6. *n.* 24. *&* 25. *cum S. Thom. Dian. Tap. &c.* 3. Requiritur, ut actus sint notorii, saltem notorietate facti, ut *Salm. num.* 27. *cum Pal. Suarez Bonac. Dian. Basil. &c.* contra aliquos, qui requirunt notorietatem etiam juris, ut sententia Judicis Consuetudo probetur.

IV. Requiritur ad Consuetudinem perficiendam intentio se obligandi, vel Consuetudinem introducendi. Quare nulla fit Consuetudo, si Populus, aut major ejus pars agit ex devotione, gratitudine, & simili; aut si laeserit legem animo tantum non satisfaciendi ex levitate. *Salm. d. c.* 6. *num.* 28. *cum Pal. Laym. Bonac. &c.* Hic autem animus cognoscitur ex circumstantiis, nempe si Consuetudo constanter observetur, & cum non levi incommodo: si transgressores puniantur: si ita sentient communiter homines pii. *Croix l.* 1. *n.* 571. *& Salm. ib. n.* 30. In dubio autem, an Consuetudo sit ex devotione, vel obligatione? sub gravi, vel levi? an obliget ad culpam, vel poenam tantum? Benignior pars tenenda est; nam nulla lex obligat, nisi de ea constet. Ita *Salm. d. n.* 30. *cum Pal. Suar. Bon. Dian. &c.* Et ita *Croix lib.* 1. *n.* 592. Qui notat tamen ibi cum *Carden.* quod universalis Consuetudines Ecclesiae de se obligant. Hoc intelligendum vero de consuetudinibus proprie ut talibus obligantibus sumptis, ut de consuetudinibus jejunandi in Vigilia Pentecostes, & de alia aliqua simili, si adest. Nam aliter dicunt plures AA. de consuetudine abstinendi a lacticiniis in Vigiliis extra Quadragesimam: de qua vide *l.* 3. *n.* 988. Et aliter dicunt aliqui etiam de consuetudine Monialium recitandi Officium in privato. Sed de hoc vide *l.* 4. *num.* 122. quid alii communius & probabilius dicant.

V. Requiritur consensus Principis ex *l. de quibus, ff. de Leg.* Requiritur enim, ut habeatur consensus saltem tacitus generalis Principis, scilicet approbandi quamcumque legitimam Consuetudinem, quando illam specialem Consuetudinem Princeps ignorat. Ita *Salm. c.* 6. *n.* 33. *cum S. Th. Pal. Suar. Sanch. Laym. Bonac. Tapia, &c.* Quando vero Princeps resistit, tunc nulla fit Consuetudo. *Salm. ib. num.* 31. Hinc dicunt *n.* 32. *cum Laym. Bon. Suar. Barbos. &c. contra alios*, nullam dari Consuetudinem contra Immunitatem Ecclesiasticam.

Quoad effectus autem Consuetudinis pertinet, notandum quod Consuetudo potest non solum tollere Legem, sed etiam poenam illius, remanente culpa vel contra. Vide *Salm. d. c.* 6. *ex n.* 35. Potest etiam Consuetudo validare contractum irritatum per Legem. *Salm. de Matrim. cap.* 11. *punct.* 2. Potest etiam introducere nova impedimenta irritantia Matrimonium. *Salm. ib. punct.* 1.

Sed quid si a lege prohibeatur contraria Consuetudo? Distingue: si apponatur clausulam, *non obstante quacumque Consuetudine*, intelligitur reprobari Consuetudo opposita praeterita, non vero futura. *Salm. de Leg. c.* 6. *n.* 42. *cum Suar. Tapia, Vill.* Si autem clausula reprobat quamcumque Consuetudinem futuram, adhuc *Salm. ib. n.* 43. *& de Matr. d. c.* 11. *n.* 33. *cum Suar. Basil. Bon. &c.* dicunt probabilius esse posse Consuetudinem talem legem abrogare.

Quid si reprobetur omnis Consuetudo futura, ut irrationabilis? Respondetur, quod si reprobetur tamquam contraria Legi naturali, seu Divinae,

vinæ, nulla tunc Consuetudo valere potest. Si vero reprobetur ut irrationabilis pro tempore quo fit Lex, tunc ex nova causa rationabilis reddi potest, & valere. *Salm. de Leg. d. c. 6. n. 44. cum Suar. Tap. Dian.*

Potest denique Consuetudo Legem dubiam interpretari; & hæc interpretatio vel potest esse authentica, ita ut illa interpretatio sit nova Lex; Vel potest esse probabilis, cum Consuetudo præcedat, vel Legem subsequatur; Lex enim non intelligitur derogare Consuetudini antecedenti, nec Consuetudo Legi, nisi expresse opponantur. Et ad hanc Consuetudinem probabiliter interpretantem minus tempus requiritur, quam ad Consuetudinem Legi adversantem præscribendam. Communiter autem asserunt DD. Leges interpretandas esse juxta loci Consuetudinem, etsi verba Legis minus proprie accipienda sint. *Salm. d. cap. 6. ex n. 45.*

Potest autem Consuetudo per contrariam Legem a Superiore revocari.

Sed quæritur 1. An per Legem generalem derogetur Consuetudini speciali alicujus loci? Respondetur negative, nisi in Lege mentio fiat illius Consuetudinis, vel in ea revocetur quæcumque Consuetudo. Et probatur ex *c. 1. De Consuetudine in 6.* ubi sic habetur: *Non enim censetur abrogata Consuetudo speciali Lege, quia præsumitur Princeps ignarus talis Consuetudinis.* Vide *Salm. d. c. 6. n. 52.* Si vero Princeps notificatus de consuetudine nolit Legem revocare, tunc censetur revocata Consuetudo. *Salm. ib. n. 53. cum Pal. Suar. Bon. &c.* Episcopi tamen per eorum leges abrogant quamcumque Consuetudinem particularem, quia præsumuntur ipsi plenam notitiam habere Consuetudinum Diœcesum suarum. *Salm. ibid.* Nota autem, quod prædicta doctrina procedit de Consuetudine jam præscripta, non autem de incœpta. *Salm. n. 54. cum Musc. Gloss. &c. contra Suar.*

Quæritur 2. An posita clausula revocatoria cujusque Consuetudinis, intelligatur revocata etiam Consuetudo immemorabilis? Nega, nisi exprimatur; quia, quando Superior vult etiam illam revocare, id exprimit. *Salm. ibid. n. 55. cum Abb. Suar. Bon. Pal. & Garcia*, qui affert plures Declarationes S. C.

Potest autem reliqua Consuetudo abrogari per aliam contrariam, quæ repetitis actibus modo, ut supra, præscribatur. Vide *Salm. d. c. 6. n. 56. & 57.*

DISSERTATIO

Super Proposit. 29. damnatam ab Alexandro VIII. quæ dicebat: *Futilis, & toties convulsa est assertio de Pontificis Romani supra Concilium Œcumenicum authoritate, atque in Fidei quæstionibus decernendis infallibilitate.*

210 HÆC celeberrima quæstio, & hoc tempore tam fortiter agitata, sicut ad eam pertractandam integro libello (qui tamen lucem non vidit) aliquando me duxit; ita nunc me urget, ut in ea aliquantulum immorer. Hinc parcat mihi Lector, si a meo instituto nimis recedere videar. Duo hic valde magni ponderis enucleanda occurrunt; Primum, an Auctoritas Summi Pontificis extra Concilium in rebus Fidei & Morum decernendis sit infallibilis? Alterum, an Authoritas Papæ sit supra Œcumenicum Concilium?

§. I. *De infallibilitate Papæ.*

Circa hanc Pontificis infallibilitatem plures adsunt opiniones. *Prima* est Lutheri & Calvini, qui hæretice docent Papam loquentem etiam ut Doctorem universalem, etiamque una cum Concilio, esse fallibilem. *Secunda* sententia omnino opposita est Alberti Pighii sentientis Papam non posse errare etiam private loquendo. *Tertia* est nonnullorum dicentium Papam esse fallibilem extra Concilium docentem. Circa quod pro rei majori elucidatione præsciendum hanc sententiam amplexatum fuisse Clerum Gallicanum ann. 1682. cum illas quatuor celebres Propositiones emanavit; Quarum, omissis aliis ad præsentem materiam non pertinentibus, secunda asserit: *Sic inesse Apostolicæ Sedi rerum spiritualium Potestatem, ut simul valeant Synodi Constantiensis Decreta de Auctoritate Conciliorum: Nec probari ab Ecclesia Gallicana, qui eorum Decretorum ad solum schismatis tempus Conciliaria dicta detorqueant.* Quarta autem: *In Fidei quoque quæstionibus præcipuas Summi Pontificis esse partes, ejus Decreta ad omnes Ecclesias pertinere; Nec tamen irreformabile esse Judicium, nisi Ecclesiæ consensus accesserit.* Et in eodem Gallicanæ Facultatis Decreto demandatum fuit, ut nullus Lauream Doctoratus reciperet, nisi has Propositiones publice prius propugnasset, & exinde ad eas sustinendas juramento se adstringeret. Postmodum Alexander VIII. per Bullam quæ incipit: *Inter multiplices*, anno 1690. præfatum Facultatis Parisiensis Decretum irritum declaravit, nullamque de eo rationem habendam esse præcepit. Sed Ludovicus Maimburgus (cui postea se adjunxit alter, Ludovicus Dupinus), dimisso habitu Societatis Jesu, imo ab illa merito expulsus, ad eas tuendas se obtulit, sicut audacter fecit, donec inopinata morte dignam suæ audaciæ a Deo mercedem recepit. Verumtamen circa annum 1693. iidem Episcopi qui ad eas quatuor Propositiones emanandas conspiravere in Consessu habito anno 1682.; postea per Epistolam ad Innocentium XII. missam ab omnibus illis se retractarunt. Idemque Christianissimus Rex Ludovicus XIV. Edictum publice prius editum pro observatione antecedentis Parisiensis Decreti, alio publico Edicto revocans, aliam retractationis Epistolam ad Pontificem transmisit. Vide de hoc *Graveson. tom. 8. part. 1. fol. 198. Roncaglia in Animadvers. ad Nat. Alexand. §. XI. sup. Conc. Constant. & Milante loco infra citando.* Hactenus de tertia sententia. *Quarta* vero communis sententia, cui nos subscribimus, est, quod, licet Romanus Pontifex quatenus particularis persona, sive privatus Doctor possit errare (sicut etiam est fallibilis in quæstionibus meri facti, quæ ex hominum testimoniis præcipue pendent); cum tamen Papa loquitur tamquam Doctor universalis definiens ex Cathedra, nempe ex Potestate suprema, tra-

dita Petro docendi Ecclesiam, tunc dicimus. Ipsum in controversiis Fidei & Morum decernendis omnino infallibilem esse. Hanc sententiam tuentur D. Thomas 2. 2. quæst. 1. art. 10. Turrecrem. Sotus, Cajet. Alexandr. de Alos, S. Bonavent. B. August. Triumph. Nic. de Lyra, S. Franc. Sal. Spondan. Thomass. Ludovic. Bail, Duvallius, aliique innumeri citati a Milante Episcopo Stabiensi in suis doctis Exerc. 28. sup. Proposit. 19. Alexand. VIII., & communiter reliqui Theologi omnes, ut testantur Cardin. Gotti de Ver. Eccles. Jesu Christ. tom. 1. cap. xi. §. 1. Milante loc. cit. & Troila in sua Theolog. Dogm. tract. 6. de Pontif. d. 1. §. 2. num. 24. Adsunt aliqui inter hos, qui dicunt Papam esse quidem infallibilem, sed tum tantum cum in quæstionibus definiendis mature procedit, Sapientum judicium audiendo: Sed rectius alii dicunt hanc conditionem solum de congruentia esse, non autem de necessitate: infallibilitatis enim promissionem necesse est, ut omnes, qui Pontificiam infallibilitatem tuentur, non Consiliariis, nec examini, sed soli Pontifici factam fuisse fateantur: Alias Hæretici semper objicere possent sufficiens examen non extitisse, sicut de facto Sectarii in Tridentinum opposuere. Ad providentiam autem Spiritus Sancti pertinebit (ut recte ait Suar. 5. De Fide sect. 8.), quod Pontifex non temere, nec imprudenter unquam in tantis rebus agat, & decernat.

111 Nostra conclusio probatur I. ex Scripturis, & præcipue ex illa Matt. 16. 8. *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversus eam.* *Natalis Alexander* pro *Petra* explicat Ecclesiam; sed inepta interpretatio, quæ ineptum redderet sensum, nimirum (ut ipse intelligit) *super hanc Ecclesiam ædificabo Ecclesiam meam.* Attamen ex ipso sensu patet, quod totus sermo dirigitur ad Petrum; communiter SS. Patres, ut Basilius, Cyprianus, Chrysostomus, Hilarius, Tertullianus, Epiphanius, & Origenes (apud Jos. Baron. contra Piccinin. Diss. 2. cap. 3.) dicunt nomine *Petræ* intelligi Petrum; & signanter S. Basilius *l. 2. contra Eunom.* ait de Petro: *Quoniam fide præstabat, Ecclesiæ ædificationem in seipsum recepit.* Et S. Leo serm. 94. de Transfig. *Tantum in hac fidei sublimitate complacuit* (Christo), *ut Beatitudinis felicitate donatus, sacram inviolabilis petræ acciperet firmitatem, supra quam fundata Ecclesia portis inferi & mortis legibus prævaleret.* Item S. Cyprianus *lib. de Unit. Ecclesiæ* dicit: *Primatus Petro datur, ut una Christi Ecclesia, & Cathedra una monstretur.* Et alibi adversus Novatianos post verba: *Tu es Petrus, & super hanc Petram &c. Et pasce oves meas,* subdit: *Super illum unum ædificat Ecclesiam, & illi pascendas mandat oves suas.* Item S. Leo *serm. 3. in Anniversf. Assumpt.* ita Christum loquentem Petro repræsentat: *Cum ego sim inviolabilis Petra ..... tamen tu quoque petra es, qui mea virtute solidaris, ut quæ mihi potestate sunt propria, sint tibi mecum participatione communia.* Et id magis patet ex Concilio Chalcedonensi Action. 3. apud Bellarm. Contr. tom. 1. pag. mihi 540. ubi dicitur: *Appellat Petrum Petram Ecclesiæ Catholicæ.* Hinc addit Bellarm. „(Catholici docent hac metaphora significari Petro esse commissum Regimen totius Ecclesiæ, & præcipue circa Fidem; Petræ enim fundamentalis hoc est proprium, totum ædificium regere, & substentare“). Accedit S. Cyrillus Alexand. dicens: *Secundum hanc promissionem Ecclesia Apostolica Petri ab omni seductione manet immaculata.* Si itaque hujusmodi ædificium est Ecclesia, adversus quam inferi prævalere non possunt; ut illa non possit ruere, necesse est basem ejus & fundamentum neque destrui posse, ne, destructo fundamento, tota domus corruat. Ideo Origenes in hoc loco dicit: *Si prævaleret inferi adversus Petrum, in quo Ecclesia fundata est, contra Ecclesiam etiam prævalerent.* Probatur quoque ex Luca 22. 32. *Ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua.* Ex quo pariter textu affirmat Maldonatus Auctores collegisse Pontifices esse perpetuo infallibiles.

Probatur II. Ex Conciliis Œcumenicis, & ex Concilio Chalcedonensi, ubi (ut refert D. Th. in Opusc. contra errores Græc.) habetur: *Omnia ab eo,* scil. Papa, *definita teneantur tanquam a Vicario Apostolici Throni.* In ejusdem Synodi Act. cum legeretur Epistola D. Leonis, dictum fuit anathema iis qui ita non crederent. Deinde ibidem Act. 3. Patres Concilii Pontificis doctrinam ut Beati Petri amplexi sunt, & universa Concilii Dogmata petierunt Sedis Apostolicæ Authoritate firmari. II. Ex Concilio Lugdunensi Œcumenico 2. habetur: *Ipsa quoque Sancta Romana Ecclesia Summum Principatum super universam Ecclesiam obtinet, quem se ab ipso Domino in B. Petro, cujus Romanus Pontifex est Successor, cum Potestatis plenitudine recepisse recognoscit; Sic, si quæ de Fide subortæ fuerint quæstiones, suo debent judicio definiri.* III. Ex Concilio Florentino, ubi in sess. ult. sic legitur: *Definimus Romanum Pontificem in universum Orbem habere Primatum, & Successorem esse Petri, totiusque Ecclesiæ Caput, & Christianorum Patrem, ac Doctorem existere: & ipsi in B. Petro regendi Ecclesiam a D. N. Jesu Christo plenam potestatem traditam esse, quemadmodum etiam in gestis Œcumenicorum Conciliorum, & in Sacris Canonibus continetur.* Si ergo certum est Papam esse totius Ecclesiæ Doctorem, certum quoque tenendum ipsum debere esse infallibilem, ne Ecclesia a suo Magistro aliquando decipi possit. Accedit Concilium Viennense XV. Generale sub Clem. V. ubi sic sancitum fuit: *Dubia Fidei declarare, ad Sedem dumtaxat Apostolicam pertinere.* 112

Probatur III. ex SS. Patribus; S. Irenæus l. 3. c. 3. scribit: (Omnes a Romana Ecclesia necesse est, ut pendeant tanquam a Fonte, & Capite.) S. Athanasius in Epist. ad Fel. Pap. dicit: (Romanam Ecclesiam semper conservare veram de Deo sententiam). Et in eadem Epistola, ad Pontificem S. Doctor suum sermonem dirigens, sic eum alloquitur: (Tu profanarum Hæresum, atque imperitorum omniumque infestantium Depositor, Princeps, & Doctor, Caputque omnium Orthodoxæ Doctrinæ, & immaculatæ Fidei existis). Theodoretus Episc. Asianus 113

nus in Epist. ad Leonem Papam inquit (Ego, Apostolicæ vestræ Sedis expecto sententiam, & supplico: & obsecro V. S. ut mihi opem ferat justum vestrum & rectum appellanti judicium). S. Cyprianus Epist. 8. l. 1. scribit: (Deus unus est, Christus unus est, & una Ecclesia, & Cathedra una super Petrum Domini voce fundata: Aliud constitui Sacerdotium novum, fieri præter unum Sacerdotium non potest. Quisquis alibi collegerit, spargit). Et idem Cyprian. in lib. de Unitat. Eccles. (Qui Cathedram Petri, super quam fundata est Ecclesia, deserit, in Ecclesia se esse non confidat.) S. Hieron. in Epist. ad Damasum Papam scribit: (Cum successore Piscatoris loquor.... super illam Petram (scilicet Cathedram Petri) ædificatam Ecclesiam scio, quicunque extra hanc domum agnum comederit, profanus est; Si quis in Arca Noe non fuerit, peribit regnante diluvio.... Quicunque tecum non colligit, spargit, hoc est, qui Christi non est, Antichristi est). S. Basilius Epist. 52. ad Athan. scribit, (Romanum Pontificem compellendum esse, ut quid credendum sit, si per Concilium definiri non donetur, ipse determinaret). S. August. l. 1. contra Julianum c. 5. (Per Papæ Rescriptum causa Pelagianorum finita est). S. Thomas quodlib. 10. art. 6. Magis standum est sententiæ Papæ, ad quem pertinet determinare de Fide, quam quorumlibet sapientum). Et 2. 2. q. 11. art. 2. ad 5.: (Postquam essent aliqua Ecclesiæ authoritate determinata, hæreticus esset, si quis repugnaret; quæ quidem authoritas principaliter residet in Summo Pontifice). S. Bon. in summa Theol. q. 1. a. 3. D. 3. (Papa non potest errare, suppositis duobus: Primum quod determinet quatenus Papa; Alterum, ut intendat facere Dogma de Fide:).

114 Probatur IV. ex ipsa Schola Gallicana, falso enim nobis objicit Hottingerus hæreticus, dicens: Gallia universa a nobis dissentit. Quandoquidem asserit Milante Exercit. 19. dict. Prop. 29. Alexand. VIII. paucos esse Gallos, qui Romani Pontificis infallibilitatem contendunt, respectu ad Gallos Nobiliores, qui illam propugnant, præsertim Petrus Matthæi in Sum. Const. Spondanus ann. 1415. num. 16. differens in Decr. Const. Bosvinus tom. 4. de Concordia. Idem aliquando docuit Gerson de Prot. Eccl. cap. 10. dicens: (Tandem ex his dicere possumus, quod plenitudo potestatis est a Christo collata Petro, sicut Vicario suo, & suis Successoribus). Ita scripsit hic Doctor in præfato loco. Ceterum nulli dubitandum quod Gerson, ut ait P. Victoria in suo Tract. de Authoritate Papæ & Concilii tr. 5. *per omnia fuit infestissimus Authoritati Summorum Pontificum, & multos alios infecit suo veneno; parum enim differt a Schismate ejus sententia de Authoritate Papæ.* Idem statuere conati sunt Episc. Gallicani antiqui ann. 1626. art. 137. & in Concil. Generali Lugd. 2. (ubi præ ceteris numerabantur Episcopi Galli, qui Græcorum confessionem acceperunt: scilic. quod Sancta Romana Ecclesia plenum Principatum obtineret super Universalem Ecclesiam, &c. ut infra referetur). Et quamvis Universitas Sorbonica (ortum agnoscens a Roberto Sorbon ex anno 1253. Confessario S. Ludovici, erectaque a Carolo Rege ann. 1290. in Universitatem) contrariæ fuerit sententiæ, hoc tamen accidit tantum ex tempore Concilii Constantiensis opera Gersonis, & Almaini, qui in eadem Universitate adscripti ad comprimendum trium Pontificum Schisma, ad Concilium, tanquam ad Judicem Superiorem, & in hujusmodi casu necessarium, causam deferendam existimarunt. Novissimi vero Sorbonici non attendentes, quod ipsorum Majores de Papa dubio sint loquuti, eorum inniхi authoritati, dixerunt Judicium Romani Pontificis non esse infallibile, nisi Ecclesiæ, sive Generalis Concilii consensus accedat. Ceterum ante Concilium Constantiense, & Basileense advertit Raynaldus scriptor Gallus in Opusc. de Rom. Pont. omnes Theologos anteriores unanimiter docuisse definitiones Pontificias, etiam extra Concilia, rem facere de Fide. Immo habetur apud Nauclerum part. 4. lib. 8. c. 6. quod Facultas Parisiensis anno 1320. damnavit tanquam hæreticos articulos Marsilii Paduani dicentis: Romanum Pontificem esse fallibilem. Et anno 1534. (ut apud eundem Nauclerum) damnavit eumdem errorem contra Joannem Morandum. Item Duvallius Doctor Gallus, qui scripsit circa ann. 1712. de Sup. Pont. p. 1. q. 7. refert consuetudinem fuisse Facultatis Parisiensis, ut ab ea Laureati protestationem nunquam Ecclesiæ Romanæ contradicendi præmitterent. Idem Author refert ipsam Facultatem damnasse ut hæreticum Marcum Antonium de Dominis, quia docebat Pontificis authoritatem esse fallibilem. Ideo præfatus Duvallius, quamvis ejusdem Sorbonæ Doctor, loco citato non dubitavit sic scribere: *Opinio quæ Romæ tenetur, vacat omni temeritate, cum totus Orbis, exceptis pauculis Doctoribus, eam amplectatur, & præterea rationibus validissimis tum ex Scriptura, Conciliis, & Patribus, tum ex principiis Theologiæ petitis confirmetur.* Et part. 4. q. 7. subdit: *Nemo nunc est in Ecclesia, qui ita pro certo sentiat præter Vigorium & Richerium, quorum si vera esset sententia, totus fere Orbis Christianus; qui contrarium sentit, in Fide turpiter erraret.* Propterea addit quod Opinio de prælatione Conciliorum Authoritati Romani Pontificis, *a temeritate inobedientiæ vix potest excusari; fovet enim ut plurimum inobedientiam & dissidia multa; magnosque tumultus semper in Ecclesia excitavit.* Hinc videre est apud Troila tr. 6. de Sum. Pont. art. 6. ex n. 54. & ap. Milante in Exercit. Dogm. 19. super Prop. 29. Alexand. VIII. quot Concilia Provincialia Gallicana plauserint Pontificis infallibilitati. Synodus ipsa Parisiensis anno 1626. in art 137. ubi Tit: Monita Cleri Gallicani ad Dominos Archiepiscopos Regni, ecce quid sensit: (Hortamur igitur Episcopos omnes, ut Sanctam Apostolicam Romanamque Ecclesiam, utpote ex Dei sponsione infallibili Ecclesiarum Matrem...) Et infra loquens de ipso Romano Pontifice: (Is enim Successor est Petri, super quem Christus Jesus Ecclesiam fundavit, quando illi claves Regni Cælorum, & donum infallibilitatis in causis Fidei reliquit.) Valde autem notandum id quod Episcopi Galliarum (ut refert Milant. l. c.) in obsequium Bullæ, quam Innoc. X. emanavit in con-

confixione Jansenianarum Thesium, ad ipsum scripserunt; & inter cetera verba hæc; (Hujus doctrinæ lucem pristino decori restituit prolatum a S. V. postulantibus Galliarum Episcopis Decretum) quo in negotio illud observatione dignum accedit, ut quemadmodum Innocent. I. Pelagianam Hæresim damnavit olim, sic Hæresim ex adverso Pelagianæ oppositam Innoc. X. auctoritate sua proscripserit. Enimvero vetustæ illius ætatis Ecclesia, Cathedræ Petri authoritate fulta, quæ in Decretali Epistola Innocentii elucebat, Pelagianæ Hæresis damnationi absque cunctatione subscripsit. Perspectum enim habebat non solum ex Christi D. pollicitatione Petro facta, sed etiam ex actis priorum Pontificum, & ex anathematismis adversus Apollinarium, & Macedonium nondum ab ulla Synodo Œcumenica damnatos, a Damaso paulo ante jactis, judicia pro sancienda regula a Pontificibus lata, *Divina æque, ac summa per universam Ecclesiam auctoritate* niti, Christiani omnes ex officio ipsius quoque mentis obsequia præstare teneantur.) Deinde præfati Episcopi Bullam venerantes eam promulgare promiserunt, sicque ad Innocentium rescripserunt: (Beatissime Pater. Optata pervenit ad nos Constitutio illa, qua V. Sanctitatis auctoritate quid sentiendum sit de controversis quinque Propositionibus excerptis e Cornelii Jansenii Yprensis Episcopi Libris perspicue decernitur .... Quo in negotio illud observatione dignum accedit, ut quemadmodum ad Episcoporum Africæ relationem Innoc. I. Pelagianam Hæresim damnavit olim, sic ad Gallicanorum Episcoporum consultationem Hæresim ex adverso Pelagianæ oppositam Innoc. X. auctoritate sua proscripserit. Enim vero vetustæ illius ætatis Ecclesia Catholica, sola Cathedræ Petri auctoritate fulta, quæ in decretali Epistola Innocentii ad Africanos data elucebat; quamque dein Zosimi altera ad universos Orbis Episcopos Epistola subsecuta est, Pelagianæ hæresis damnationi absque cunctatione subscripsit: perspectum enim habebat, non solum ex Christi D. pollicitatione Petro facta, sed etiam ex actis priorum Pontificum & anathematismis adversus Apollinarium, & Macedonium, nondum ab ulla Synodo œcumenica damnatos, a Damaso paulo antea jactis, *judicia pro sancienda regula fidei a summis Pontificibus data, super Episcoporum consultatione (sive suam in actis relationis sententiam ponant, sive omittant, prout illis collibuerit) divina æque, ac summa per universam Ecclesiam auctoritate niti: cui Christiani omnes ex officio ipsius quoque mentis obsequium præstare teneantur &c.*

Probatur V. rationibus; Prima ratio est D. Th., qui 3. p. q. 25. art. 1. docet pollicitationem infallibilitatis in rebus Fidei tantum Successoribus Petri esse factam, & ideo dicit Ecclesiam non posse errare, quia Papa errare nequit: *Ecclesia universalis* (verba D. Th.) *non potest errare, quia ille qui in omnibus exauditus est pro sua reverentia, dixit Petro: Ego oravi pro te, Petre, ut non deficiat fides tua.* Secunda ratio est ejusdem S. Doctoris, qui alibi 2. 2. q. 1. art. 10. ait, quod in Ecclesia non posset una Fides servari, nisi per ejus Caput Pontificem quæstiones Fidei definirentur. *Et ratio est, quia una Fides debet esse totius Ecclesiæ (secundum illud 1. ad Cor. 1.), quod servari non posset, nisi quæstio Fidei determinaretur per eum, qui toti Ecclesiæ præest.* Ratio tertia est inveterata Ecclesiæ consuetudo. Hac ratione pro nostra sententia tuenda utitur eruditissimus Melchior Canus in suo perdocto Opusculo de Locis Theologicis lib. 6. c. 7. ubi ait: (Si nullus itaque (sic Author arguit) legum Christi serior est interpres, quam perpetuus Ecclesiæ usus, Ecclesia vero in Fidei rebus, non ad Antiochenum, Alexandrinum, Hierosolymitanum, sed Romanum Pontificem omni tempore recurrerit, ejusque judicia uti irrefragabilia semper tenuerit; cur dubitabimus illum Petro in hac prærogativa dare successorem? Hoc ipso rerum testimonio roboratur: nam Christi de Petro, & Successoribus vaticinia in Romana Ecclesia videntur impleta. Cum ceteræ Apostolorum Ecclesiæ, vel ab Infidelibus occupatæ, vel ab Hæreticis affectæ aliquando fuerint: hæc una tot inter Hostes nec Infidelibus, nec Hæreticis valuit expugnari. Hinc quæri solet, an Hæreticum sit asserere, posse quandoque Romanam Sedem, quemadmodum & ceteras, a Christi Fide deficere? Ei faciant satis Hieronymus perjurum dicens, qui Romanæ Sedis Fidem non fuerit secutus; Cyprianus dicens: Qui Cathedram Petri, supra quam fundata est Ecclesia, deserit, in Ecclesia esse non confidat; Synodus Constantiensis hæreticum judicans, qui de Fidei Articulis aliter sentit, quam S. Romana Ecclesia docet: Illud postremo addam, cum ex Traditionibus Apostolorum ad evincendam Hæresim argumentum certum trahatur; constat autem Romanos Episcopos Petro in Fidei Magisterio successisse, ab Apostolis esse traditum, cur non audebimus assertionem adversam tamquam hæreticam condemnare? Sed nolumus Ecclesiæ judicium antevertere: Illud assero, & fidenter quidem assero, pestem eos Ecclesiæ & perniciem afferre, qui negant Romanum Pontificem Petro in Fidei Doctrinæque authoritate succedere, aut certe astruunt Summum Ecclesiæ Pastorem, quicumque ille sit, errare in Fidei judicio posse. Utrumque scilicet Hæretici faciunt: Qui vero illis in utroque repugnant, hi in Ecclesia Catholici habentur.) Hucusque Canus; Cui valde favet id quod D. Cyprianus sedulo advertit in Ep. 3. lib. 2. dicens: *Neque enim aliunde Hæreses obortæ sunt, quam inde, quod Sacerdoti Dei non obtemperatur, nec unus in Ecclesia Sacerdos, & ad tempus Judex vice Christi cogitatur.* Et ratio hujus gravis sententiæ Cypriani est, quia Romanæ Sedis Decretis illi qui pertinaciter restiterunt, primum (ut bene advertit cit. Episcopus Sabiensis) Schismatici facti sunt, deinde Hæretici.

Ex his omnibus tandem inferunt DD. prout Suar. lib. 3. de Fidei defens. Bannez, & Bellarm. lib. 4. de Pont. cap. 2. nostram sententiam esse saltem Fidei proximam; & *contraria* (dicit Bellarm. loc. cit.) *videtur omnino erronea, & hæresi proxima.*

Postquam hæc scripsi, alia mihi occurrerunt multum notatu digna pro Summi Pontificis infallibilitate, quæ præsertim adversus relatam Gallica-

licani Cleri Declarationem urgent. Dicitur in ea: *Nec tamen irreformabile esse judicium* (nempe Pontificis) *nisi Ecclesiæ consensus accesserit*. Nunc quærimus, quomodo hujusmodi consensus accedere debet? Alii dicunt tum Pontificias Definitiones evadere irreformabiles, cum omnium Fidelium consensus accedit. Alii, cum saltem accedit consensus omnium Episcoporum. Alii putant unius tantum Provinciæ consensum satis esse. Alii demum requirunt consensum majoris partis Episcoporum in Orbe Christiano degentium; hæc enim opinio conformior est consuetudini, qua Œcumenicæ Synodi usæ sunt in dubiis Fidei decernendis. Hoc posito quæritur, quid dicendum, si Pontificio decreto pars æqualis Episcoporum accedat? quid tunc de Pontificis judicio sentiendum? & quid si minor accedat pars, ut seculo IV. accidit, cum sententiæ S. Melchiadis Papæ tantum 18. Episcopi orthodoxi adhæserunt, sed contra alii 400. eam rejecerunt; prout refert Hannoldus *Introd. ad Jus Canon. pag.* 162. In simili casu quis litem dirimet, si unus supremus Judex non agnoscatur, qui Fidei causas definiendi infallibilem potestatem habeat? Si autem consensus majoris partis Episcoporum sufficit, utique Papam esse infallibilem credere omnes tenemur, statim ac aliquid circa fidem, aut mores ipse definitive decernit; non solum etenim major pars, sed tota fere Ecclesia, excepta Gallia, id docet, & semper docuit. Aut igitur infallibilitatem Pontificis fateri oportet, aut dicere quod Ecclesia Catholica tantum ad exiguum Gallorum numerum redacta sit.

Præterea certum est, quod si Gallicani Cleri admitteretur sententia, ita ut Pontificis judicium esset infallibile, donec consensus Ecclesiæ accederet, modus Hæreticos de suis erroribus convincendi amplius non suppeteret, etiamsi Generalia Concilia adhiberentur; Hæretici enim judicio Concilii, in quo ipsi non intersunt, nunquam acquiescunt, eoquod deficiente interventu ipsorum, qui saniorem Ecclesiæ partem constituere præsumunt, quodcunque Concilium irritum esse exclamant. Hinc mos ortum habuit, quod Heterodoxi, cum errores suos ad Romanam Sedem viderint denuntiari, aut ab ea proscribi, ad damnationem evitandam statim appellare ad Œcumenicum Concilium consueverunt. Quapropter sapienter scripsit S. Cyprianus, cujus verba hic juvat repetere: *Non aliunde hæreses obortæ fuerunt, aut nata schismata, quam inde, quod Sacerdoti Dei non obtemperatur, nec unus in Ecclesia ad tempus judex vice Christi cogitatur; cui si secundum magisteria divina obtemperaret fraternitas universa, nemo Ecclesiam scinderet*. Proinde scribit P. Petitdierus Abbas Senonensis *in præfat. ad Tractat. de auctorit. & infallibilit. S. Pontif.* quod si hæc S. Cypriani regula servata fuisset, facile Jansenianorum ora præclusa fuissent in tam longa Bullæ *Unigenitus* disceptatione; at quia ipsi relatæ Gallicani Cleri declarationi sunt innixi, qua infallibilitas Pontificis, antequam Ecclesiæ accedat consensus, negatur, ideo usque adhuc de acceptatione Bullæ certant, & lis in Gallia adhuc vivit, & viget.

Fautores Declarationis opponunt, quod Ecclesia est Corpus Christi mysticum, unde dicunt, quod sicut Corpus nequit subsistere sine Capite, ita Caput nequit subsistere sine Corpore. Sed huic facile respondetur. Nulli dubium est, quod nec Corpus potest esse sine Capite, nec Caput sine Corpore; sed nihil obest hoc in casu nostro, ubi non de Corporis constitutione, sive integritate, sed tantum de Corporis Ecclesiæ regimine agitur: constitutio quidem Corporis importat, ut ipsum non sit sine Capite, & Caput non sit sine Corpore: Corporis autem Ecclesiæ regimen importat, ut sicut Corpus humanum a mente hominis gubernatur, sic Corpus Ecclesiæ gubernetur a Papa tanquam ab ejus Capite. Officium igitur Capitis, idest Pontificis, est docere & regere Ecclesiam; officium Corporis, idest Ecclesiæ, est instrui, & obedire Pontifici.

Id quippe Concilium Florentinum diserte nos docuit, appellando Pontificem *Caput totius Ecclesiæ, omnium Christianorum Patrem, & Doctorem*: ac proinde subjungens, *Et ipsi regendi Ecclesiam plena potestas tradita est*. Idque sane eruitur ex verbis Christi Domini, cum dixit Petro: *Tu es Petrus & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam*. Et alias: *Et tu aliquando conversus confirma Fratres tuos*. Quod autem Dominus Petro dixit, profecto omnibus etiam ejus Successoribus dixit, namque, ut observat S. Augustinus, potestas Pastoris universalis non fuit Petro propter ipsum collata, sed propter Ecclesiam ab ipso regendam; & ideo potestas in Ecclesiam ita Petro conferri debuit, ut ad omnes Pontifices successores pertransiret, & Ecclesia usque ad consummationem seculi permansura recte regeretur, unitasque ejus usque ad finem conservaretur. Si decreta Pontificum non essent infallibilia, nisi consensus Ecclesiæ accederet, utique dicendum foret, quod non Ecclesia fundata sit super Petrum, sed quod Petrus fundatus sit super Ecclesiam. Et sic pariter dicendum, quod non Fratres confirmandi fuissent a Petro, sed Petrus confirmandus a fratribus.

Ceterum Doctrinam nostram, quod decreta dogmatica Pontificis sint infallibilia, testatur Bellarminus (*Controv. lib. 4. de Rom. Pontif.*) fuisse antiquam fere omnium Catholicorum, Theologorum, & Patrum. Canus *de Loc. theol. lib. 6. c.* 5. refert pro ea testimonia Irenæi, Cypriani, Ambrosii, Cyrilli, Hieronymi, & Bernardi. Habetur præsertim inter alias auctoritas S. Th. 2. 2. *q.* 1. *art.* 10. qui ut certam doctrinam hanc tradit, dicens: *Ad illius* (idest Pontificis) *ergo auctoritatem pertinet finaliter determinare ea quæ sunt Fidei, ut ab omnibus inconcussa Fide teneantur. Et hujus ratio est, quia una Fides debet esse totius Ecclesiæ; quod servari non posset, nisi quæstio Fidei determinetur per eum, qui toti Ecclesiæ præest*. Eandem rationem olim protulit Joannes de Parisiis *Lib. de Potest. Regis, & Papæ cap.* 3. pro infallibilitate Pontificis, antequam in eam infestus esse inciperet; en ejus verba: *Divideretur Ecclesia, nisi per unius sententiam unitas servaretur; hic autem principatum ejusmodi habens est Petrus, Successorque ejus*.

Id etiam plurimi Pontifices expresse declaraverunt. Anacletus (*Epist. 1. de Oppress. Episc.*) sic scripsit: *Majores causæ ad Sedem Apostolicam referantur ... super quam Christus universam construxit Ecclesiam, dicente ad B. Principem Apostolorum: Tu es Petrus, & super hanc petram &c.* Id confirmat idem Pontifex *in Epist. 3. de Patriarch.* (ut habetur in *Can. Sacrosancta, Dist. 22.*) ibique explicat, quid intelligatur nomine *Sedis Apostolicæ*, dicens: *Hæc sacrosancta Romana, & Apostolica Ecclesia ab ipso Domino obtinuit eminentiam potestatis super universas Ecclesias.* Idem expressius declaravit Nicolaus I. ut legitur in *Can. Omnes, Dist. 22.* ubi habetur: *Fidem quippe violat, qui adversus illam* (scil. Ecclesiam Romanam) *agit, quæ mater est fidei.* Ibique hæreticum dicendum esse præscribit, qui Romanæ Ecclesiæ privilegium negaret Petro concessum, nempe ut ei *terreni simul & cælestis imperii jura a Christo Domino commissa fuerint.* Hancque Nicolai sententiam confirmavit Synodus VIII. *Act.* 1. 7. adversus Photium, & Michaelem, qui hujusmodi privilegium Romanæ Sedis infirmare conati fuerant.

Idem scripsit Innocentius III. *Epist. 209. ad Patriarch. Constantin. apud Baluz. lib. 3.* ubi loquens de primatu Romanæ Ecclesiæ, & memorans de verbis illis, *Ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua*; sic deinde subdit: *Ex hoc innuens manifeste, quod Successores ejus a Fide Catholica nullo unquam tempore deviarent, sed revocarent magis alios, per hoc sic ei alios confirmandi potestatem indulgens, ut aliis necessitatem imponeret obsequendi.* Idem scripsit Gregorius VII. inquiens: *Ecclesia Romana nunquam erravit, nec pro catholico habendus est, qui huic Ecclesiæ non conjungitur.* Idemque senserunt plures alii Pontifices, Evaristus, Alexander I. Sixtus I. Pius I. Victor, Zephirinus, Marcellus, Eusebius, & alii quos refert Canus *Lib. 6. Cap. 4.*

Eandem sententiam de infallibilitate Pontificiarum definitionum, præter Concilia Chalcedonense, Lugdunense, & Florentinum *num.* 112. supra relata, confirmavit Synodus VIII. ubi loquendo de auctoritate Sedis Romanæ sic Patres fassi sunt: *In qua est vera, & integra Christianæ Religionis soliditas; quare non consentientes Sedi Apostolicæ, eorum nomina inter sacra mysteria non sunt recitanda.* Idem habetur in Concilio Œcumenico Viennensi (ut refertur in *Clem. unic. de Summ. Trinit.*) ubi dictum fuit: *Dubia Fidei declarare ad Sedem Apostolicam dumtaxat pertinet.* Alia plura clarissima testimonia referuntur a Cano *Lib. 6. Cap. 6.* quibus Romanæ Ecclesiæ comprobatur auctoritas.

Scribit P. Petitdierus loco supra relato *Cap.* 14. historiis satis compertum haberi, quod nullus vel fere nullus Hæreticus Conciliorum judicio unquam acquievit; contra vero plures eorum judicio Pontificis acquieverunt, cum ipse illis præsto occurrerit. De cætero primis Ecclesiæ seculis plures errorum contra Fidem Satores, semper ac a Romanis Pontificibus damnati fuerunt, statim ut hæretici, nullo expectato Ecclesiæ consensu, ab omnibus habiti sunt. Sic accidit anno 150. cum Valentinus damnatus fuit ab Higino: anno 215. Montanistæ a Zephirino: anno 300. Jovinianus a Siricio: anno 416. Pelagius ab Innocentio I. Unde ipsimet Galliæ Episcopi in litteris ad Innoc. X. missis, postquam Pontifex ille Jansenianas Propositiones proscripsit, ita scripsere: *Non solum ex Christi pollicitatione Petro facta, sed ex actis priorum Pontificum, judicia pro sancienda regula Fidei a Summis Pontificibus lata super Episcoporum consultatione, divina æque ac summa per universam Ecclesiam auctoritate niti, cui Christiani omnes ex officio ipsius quoque mentis obsequium præstare teneantur.* Definitionibus ergo Pontificis, priusquam Fidelium accedat consensus, ipsi obsequium ex officio præstare tenentur.

Ita igitur firme tenuerunt omnes Antiqui; sed eadem, scribit Bellarminus loco supra cit. est hodie sententia cunctarum Nationum, sola Gallia excepta. Eamdemque ubique receptam esse scribit Benedictus XIV. in Epistola data ad Inquisitorem Generalem Hispaniarum die 13. Jul. 1748. ut refert *Billuart* 2. 2. *tom.* 1. *Dis.* 4. *a.* 5. Quamvis autem (ait *P. Petitd. Cap.* 15. §. 5.) ad caliginem offusam ex dictis a Gersone, & Cardinali de Alliaco quædam Universitates Germaniæ, & Poloniæ aliud senserint, postea tamen omnes in infallibilitatem Pontificiarum definitionum consenserunt; ita ut hodie nulla Universitas, nullusque Theologus extra Galliam reperiatur, qui infallibilitatem Papæ, ejusque supra Concilia auctoritatem non tueatur. Imo *Augustinus Triumphus* Academiæ Parisiensis Doctor *Lib. de Potest. Ecclesiæ q.* 10. *art.* 3. non obstante Gersonis auctoritate, asserere non dubitavit, hæresim esse, Pontifici aliquid de Fide decernenti non adhærere.

Objiciunt Adversarii plures Pontifices in Fidei judiciis errasse. Sed facili negotio nos ab hac oppositione possemus expediri, generaliter respondendo cum Cano, & Bellarmino, quod ii Pontifices, qui errasse adducuntur, non ut universales Ecclesiæ Doctores, sed tantum privatæ locuti fuerint, ut ex Historiis patere demonstrant. Sed ne ex aliquibus gestis, quæ passim, & jactanter, sed nimis discerpta ab Adversariis adducuntur, quis forte decipiatur, nobis ad singula libet respondere. 116

Objiciunt I. quod Liberius Papa Arianam Hæresim non dubitaverit subscribere. In hoc autem sciendum, quod cum Liberius primum ad Mediolanense Conciliabulum subscribendum reluctaret, in exilium a Constantio Imperatore fuit expulsus, ac in ejus locum ab Arianis suffectus fuit Felix II. Indeque Ariani in Conventu Firmiensi novam Fidei formulam prodiderunt, in qua dolose dixerunt Filium Patri similem in substantia. Hanc Liberius tædio exilii victus imprudenter subscripsit: Ob quam rem ab exilio revocatus Romam devenit, sed a Romanis ob hujusmodi flagitium aversis rejectus fuit, & in ejus locum Felix advocatus; qui postmodum ob sui constantiam in abjicienda Arianorum formula damnatus capite plexus est. At Liberius, Felice defuncto, cum resipuisset, eamdemque formulam damnasset, denuo Pontifex est acclamatus. Liberii itaque privatus lapsus, cum ipse

non.

non ex Cathedra docuerit, nostram non infirmat sententiam.

117 Objiciunt II. Vigilium Papam in Epist. ad Theodoram Imperatricem anathema dixisse iis, qui duas in Christo naturas confiterentur, quo videtur ipse Pontifex Hæresi Eutychetis adhæsisse. Sed hic notandum, ut refert Baron. ann. 547. num. 40. quod hunc errorem Vigilius professus est tempore, quo, expulso Imperatricis ope Silverio legitimo Pontifice, ipse Papa, potius Antipapa, fuit creatus. Sed postmodum, cum idem, mortuo Silverio, legitime Sedem Pontificiam est adeptus, nullimode errorem illum protulit unquam, aut simulavit.

118 Objiciunt III. in eundem Vigilium, quod approbasset tria Capitula, quæ postea damnavit Concilium Constantinopolitanum Generale, jam ab ipso Vigilio inde confirmatum. Sciendum hic quod Justinianus Imperator, opera Theodori Cæsariensis, Edictum prodidit, in quo tria Capitula continebantur, scil. damnatio memoriæ & scriptorum Theodori Mopsuesteni, Ibæ Episcopi Edessæ, & Theodoreti Episcopi Cypri, in quibus errores Nestorii excusabantur. At quia in Conc. Chalcedonensi præfatorum Authorum laudabilis mentio facta fuit, plures Episcopi Edictum illud reprobarunt. Deinde Constantinopoli consensu Pontificis Concilio convocato, juxta Cæsaris Edictum, tria illa Capitula fuerunt confirmata; Et Vigilius ad suasionem Imperatoris Edictum clam subscripsit. Sed, ut hoc propalatum fuit, magna in Ecclesia scissio orta est. Qua de re Vigilius decrevit, ut effectus Edicti suspenderetur, & res ad Generale Concilium revocaretur. Deinde idem Vigilius in quodam suo Rescripto, *Constituto* Vigilii vocato, damnavit quidem scripta Theodoreti, & Ibæ, sed personas a censuris immunes reliquit. Verum est, non negamus, quod postea anno sequenti Imperator a Vigilio revocationem *Constituti*, & Concilii Constant. confirmationem obtinuit; sed ex hac revocatione quid aliud inferre possunt Adversarii, nisi ad summum id quod dicit S. Gregorius lib. 3. Epist. 3. *Non enim mutatio sententiæ, sed inconstantia sensus in culpa est.* Si quis autem dixerit, quod Vigilius in suo *Constituto* in Fide erravit, pariter dicere deberet, quod erravit & Synodus Chalcedonensis, quæ idem declaravit ac Vigilius in suo *Constituto*. Cæterum constat rem hanc non ad Fidem pertinuisse; quod enim Theodoretus, & Iba non solum male, sed etiam mala fide descripsissent, & ideo non tantum scripta, sed etiam personæ fuissent damnandæ, meri facti res erat. Hinc ne dicantur Concilia inter se discrepasse, dicendum quod in Chalcedonensi fuit pertractatum de Personis, in Constantinopolitano autem de scriptis. Hinc S. Gregorius monuit: *Scire vos volo, quod in ea,* (scilicet in Synodo Chalcedonensi) *de personis tantum, non autem de Fide aliquid gestum est.*

119 Objiciunt IV. Maimburgus, & Juenìnus, in VI. & VII. Synodo Honorium Papam ob Epistolas ad Sergium Monothelitarum Principem damnatum ut hæreticum fuisse, in Actione enim 13. VI. Synodi sic legitur: *Simulque anathematizare prævidimus & Honorium, qui fuerat Papa antiquæ Romæ, eo quod invenimus per scripta, quæ ab eo facta sunt ad Sergium, quod in omnibus ejus mentem secutus est, & impia dogmata confirmavit.* Ac proinde Concilium Romanum II. sic de eo declaravit: *Honorium judicatum fuisse post mortem a VI. Synodo, quia de hæresi fuit accusatus.* Hocque asseritur confirmatum a S. Leone Papa in epistola ad Constantinum Imperatorem, in qua legitur Leo inter Hæreticos enumerasse etiam Honorium.

Resp. I. Non desunt plures Scriptores, qui asserunt epistolas enunciatas a Græcis fuisse suppositas, & Roncaglia in *Animadv. tit. ad Nat.* dicit peritiores Criticos asserere, quod acta præfatæ Synodi ad nos adulterata pervenerint. Nec adulteratio hæc gratis asseritur, sed eam ut certam testatur S. Gregor. *l. 5. Ep. 14.* Et videtur clare etiam probari ex eadem Synodo, in qua alibi tantum damnati leguntur ii qui in epistola Agathonis Papæ ad Imperatorem nominati fuerunt, & in ea epistola nulla mentio de Honorio facta fuit, imo fuit pronunciatum, Romanam Cathedram numquam defecisse, & nunquam deficere posse. Et hoc sane creditur Agatho pronuntiasse ad omnem evellendam erroris suspicionem adversus Honorium, cujus innocentia antea diu discussa, & enixe a S. Maximo propugnata fuerat, & patefacta judicio Joannis Papæ antecessoris Agathonis. Pariter Acta VII. Synodi corrupta fuisse testatur Anastasius Bibliothecarius *in Præf. Hist. ad VI. Synodum*. Ad Concilium autem Romanum respondetur, id Patres Concilii asseruisse ducti ex falsis corruptisque Actis prædictæ VI. Synodi, ut supra ostensum est. Pariter epistolam S. Leonis suppositam fuisse a Græcis late multisque validis argumentis probat Baronius ad annum Christi 683. *n. 19. & sequenti.*

Sed adhuc admissis pro veris tum Actis præfatarum Synodorum, tum epistola Leonis: Resp. II. quod epistolæ Honorii bene possunt explicari in sensu Catholico, ut tenent *Frassen, & Tournely*, ac id affirmant viri dignissimi, ut S. Maximus, qui in disputatione contra Pyrrhum eodem tempore Honorii eum defendit, & de Monothelitarum erroribus indemnem fecit. Idem scripsit Anastasius Honorii Secretarius. Idem Joannes IV. in Apologia pro Honorio ad Constantinum Imperatorem, ubi asseruit, quod Pyrrhus festinabat quidem ad sensum suum Honorium attrahere, sed Honorius a falso dogmate prorsus fuit alienus. Honorius enim duas in Christo voluntates, & operationes fassus est, sed prudenti consilio nomina prohibuit unius vel duarum voluntatum, quæ tunc erant inaudita; tunc enim temporis, cum Monothelitarum error exurgeret, & Cyrus Alexandrinus unam in Christo operationem, Sophronius autem Hierosolymitanus duas prædicaret, Honorius ad sedandum imminens schisma in sua prima epistola scripsit abstinendum tam a voce unius operationis, ne videretur cum Eutychianis unam in Christo naturam agnosci; quam a voce duarum operationum, ne cum Nestorio duas personas supponi appareret. Et hoc patet ex epistola II. ipsius Honorii, ubi sic habetur: *Referentes ergo, sicut diximus, scandalum novellæ adinventionis, nos non oportet unam vel duas operatio-*

nis prædicare, sed pro una, quam quidam dicunt, operatione nos unum operatorem Christum Dominum in utriusque naturis veridice confiteri. Ita apud *Frassen tom. 7. tr. 1. Dissert. 2. art. 1. sect. 2. q. 3.* Nec obstat illud quod Honorius etiam scripsit: *Unam tantum voluntatem fatemur Domini nostri Jesu Christi.* Nam ibi tantum de Humana Natura Christi locutus est, cum dixerit in Homine Christo non adfuisse duas pugnantes voluntates, alteram carnis, alteram spiritus, sed unam spiritus tantum; in Christo enim caro non concupiscebat adversus spiritus: *Quia profecto* (en sua verba) *a Divinitate assumta est nostri Natura, non culpa .... Nam lex alia in membris, aut voluntas diversa non fuit vel contraria, aut super legem natus est humanæ conditionis.* Hinc prædictus Joannes scripsit: *Secundum hunc igitur modum dictus Decessor noster scripsisse dignoscitur, quia in Salvatore nostro duæ voluntates contrariæ in membris ipsius penitus non consistunt, quoniam nihil vitii traxit ex prævaricatione primi hominis.* Ita apud *Nat. loc. cit.* qui non dubitavit id confirmare dicens, quod Honorius in suis epistolis *locutus est mente Catholica, siquidem absolute duas voluntates Christi non negavit, sed voluntates pugnantes.*

Resp. III. Dato etiam quod Honorius vere errasset, ait *Natalis*, dicendum a Fidei tramite illum non deviasse, sed non virtute qua debuit Monothelitis repugnasse. Et quamvis *Natalis* credat VI. Synodum vere Honorium damnasse, dicit tamen non damnasse ut hæreticum sententia & pertinacia, sed ut Fautorem Hæreticorum ob patrocinium ipsis impensum; pro cujus probatione affert epistolam Leonis II. ad Constantinum Pogonatum pro confirmatione Synodi, ubi Leo scripsit: *Anathematizamus Theodorum, Cyrum, Sergium, Pyrrhum, necnon & Honorium, qui profana proditione immaculatam* (Ecclesiam) *maculari permisit.* Et quamvis in Canone VI. Synodi asseratur *Honorius mentem Sergii in omnibus secutus, & impia dogmata confirmasse;* hoc intelligendum, ait *Natalis*, non consentiendo, sed connivendo, seu silentium indicendo: Hæreticos enim dicit in eandem impietatem tendisse, sed ipsos pravi dogmatis assertione, Honorium Catholici dogmatis dissimulatione. Hinc infert, quod licet Honorius hæreticus non fuerit, merito tamen damnatus fuit ob negligentiam in damnanda Monothelitarum hæresi: Sic etiam sentit Author anonymus in *lib.* cui titulus: *Gallia vindicata Diss. 3. 5. n. 9.* respondens Ludovico Maimburgo: *Quis nescit epistolas Honorii privatas fuisse, non dogmaticas, in quibus nihil Honorius definivit, sed tantum suam privatam sententiam aperuit?* Concedit enim errare posse Pontifices ut homines, scriptis privatis respondendo, non autem ut Magistros Ecclesiæ, Fideles docendo: *Cum hoc privilegium* (addit) *infallibilitatis in publicum Ecclesiæ bonum vergat, nolit Deus illud personæ, sed officio adnecti; Et tunc solum præsto esse, cum Pontificali Officio fungeretur.*

Objicitur V. Quod S. Cyprianus fortiter restitit Decreto Stephani Papæ, & ad futurum Concilium appellavit. Sed respondetur I. quod S. Martyr numquam hoc Dogma putavit spectare ad Fidem, sed tantum ad Disciplinam, dum ipsemet scripsit ad Jubajanum Epist. 73. in hac controversia quemlibet Episcopum se gerere posse juxta suum arbitrium. Stephanus enim numquam declaravit hoc esse de Fide, sed tantum ad ipsum Cyprianum scripsit: *Si quis a quacumque Hæresi venerit ad nos, nihil innovetur, nisi quod traditum est.* Et quia Cyprianus putabat vetustam traditionem esse, ut Baptizati ab Hæreticis iterum rebaptizarentur: ideo Concilium Generale expetivit, ut ex testimonio tot Episcoporum praxis Ecclesiarum, hujusque rei veritas innotesceret. Præterea, esto Cyprianus prius restiterit, tandem Decreto se subjecit, ut testantur quamplurimi AA. Cabass. Baron. Thomass. Lud. Bail, & alii apud Milante, & hoc absolute ex Majorum testimoniis testatus est S. Hieronymos in Dialogo adversus Lucifer. Sed nolo hic multus esse, cum altius hæc prima Conclusio confirmabitur ex dicendis mox in secunda, ad quam nunc veniamus.

§. II. *De Auctoritate Pontificis supra Concilium.*

Prænotandum I. hoc quod Papa sit supra Con- 121
cilium, non intelligendum de Papa dubio tempore Schismatis, cum probabiliter dubitetur de legitima ejus electione: Quia tunc quisque debet Concilio subesse, sicut definivit Concilium Constantiense in Sess. 4. Tunc enim Generale Concilium Supremam Potestatem immediate habet a Christo, sicut in tempore Sedis vacantis, ut bene advertit S. Antonin. p. 3. tit. 23. cap. 2. §. 26. Prænotandum II. Idem valere respectu Pontificis hæretici manifesti & externi, non autem occulti aut mentalis. Quamvis alii rectius dicant, tunc nequaquam Papam a Concilio tamquam a suo superiore authoritate privari posse, sed immediate expoliari a Christo, supposita conditione depositionis, prout ad id requisita. Prænotandum III. Quod Concilium Generale respectu Papæ potest multipliciter intelligi: Primo, cum Concilium sine Papa consideratur, & tunc nullam Concilium auctoritatem habet, nisi in casibus prædictis Schismatis, & Hæresis: quia Concilium est Episcoporum Congregatio sub Papa uti Capite constituta. Secundo, quando in Concilio præsidet Papa, ut Caput a corpore (nempe ab Episcoporum cœtu) non divisum; vel quando Concilium confirmatur a Papa; tunc nequit Concilium intelligi esse supra Papam, nam alias Concilium nulla indigeret Papæ auctoritate, vel alias Papa authorizaret contra seipsum, quod nequit subsistere. Tertio, cum Concilium est congregatum a Papa, & Papa consideratur ut Caput, & Episcopi ut corpus a Capite divisum; in hoc sensu quæritur, an Papa sit supra Concilium, vel e converso?

Circa hoc quæsitum *prima* Hæreticorum sen- 122
tentia est, quod Concilium sit supra Papam, ut Calvinus, & alii. Huic autem sententiæ adhæserunt Episcopi Conciliabuli Basileensis cum Joanne Antiocheno: Et tempore Schismatis Joannes Gerson, de quo ait Victoria: (Ille Doctor per omnia fuit infestus auctoritati Pontificum, & mul-

multos infecit suo veneno). Et sic etiam tenuere Almainus, Alliacensis, & alii pauci illius temporis, quorum sententiam Fagnanus ait pro nihilo esse habendam, eo quod ex ambitione ortum habuit in Concilio Basileensi, dum de eis fuit benemeritus Felix V. Antipapa, postquam Eugenium IV. deposuerunt. Clerus autem Gallicanus declaravit, ut supra relatum est, Decretum Concilii Constantiensis de auctoritate Synodi supra Papam etiam extra Schismatis tempus extendendum. Differt tamen hæc sententia Hæreticorum, qui dicunt Papam non esse totius Ecclesiæ Caput, sed tantum Romanæ; Catholici vero dicunt Papam esse Caput totius Ecclesiæ, non autem in Concilio congregatæ & collective, sed divisive singularum Ecclesiarum, ut se habet Generalis respectu ad Monasteria Religionis. Adest *secunda* sententia Glossæ in cap. *Nisi competerent*, 2. q. 7. dicentis, quod Papa sit supra Concilium; tamen, ubi ipse sponte se subjiciat Concilio, Concilii sententiæ teneatur parere. Hoc vero recte reprobant S. Antonin. Cajet. Bellar. &c. quia, cum Auctoritas Pontificia sit de jure Divino, non potest Papa ei renunciare, ut declaravit Bonif. VII. in Extrav. *Unam sanctam, De Major. & obed.* dicens: *Potestas Suprema a Deo solo, non ab homine poterit judicari.* Secus vero esset, si ageretur tantum de judicio discretivo (non autem coactivo), ut aliqui Papæ fecerunt, dum accusati causas suas in Concilio discuti voluerunt. *Tertia* tamen sententia, cui subscribimus, tenet Papam non dubium semper esse supra Concilium Generale, sive supra omnes Ecclesias, etiam collective sumtas. Et hanc tuentur S. Thom. S. Bonav. Alex. de Ales, S. Joann. a Capistr., S. Bern. Sen. B. August. Triumphus. Baron. Bellarm. Sfondratus, Pallavic. Emman. Schelstrate, Lupus, Cabass. Cajet. Gotti, & alii nostri AA. communiter. Vide apud Milant. loc. citat.

123 Probatur I. ex Scripturis, & ex Luca 1. 22. 31. *Simon, Simon; ecce Satanas expetivit vos, ut cribaret sicut triticum; Ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua; & tu aliquando conversus confirma fratres tuos.* Observa, quod Christus Dom. pro solo Petro rogavit, qui solus Fratres confirmare debebat. Ergo, si fides Petri deficere potuisset, Fratres non valuissent confirmari a Petro. Falsum est nonnullorum Parisiensium commentum, qui hoc loco putant Christum orasse pro Ecclesia universali, sive pro Petro ut totius Ecclesiæ figuram gerente; Dominus enim designavit unam tantum personam, *Simon, Simon;* Et cum cœpisset loqui in plurali: *Satan expetivit vos, ut cribraret;* deinde mutavit loquendi formam: *Ego autem rogavi pro te.* Certe, si de tota Ecclesia locutus fuisset, multo rectius dixisset rogavi pro vobis. Verba porro illa, *confirma fratres tuos*, manifeste revincunt Christum non fuisse Ecclesiam allocutum: Qui enim fingi possunt Ecclesiæ Universalis Fratres? Nec audiendi sunt qui docent Christum orasse hoc loco pro perseverantia Petri, laborant namque ad interpretanda in eo sensu posteriore illa verba, *confirma fratres tuos.* Est itaque habenda textus expositio, ut privilegium Petro, & Successoribus ejus Christus impetraverit, ne aliquid contra Fidem possent docere. Ita scripsit Agato Papa in Epistola ad Constantinum Imperat. quæ lecta est in VI. Synodo, & ibi ab omnibus probata: *Hæc est vera Fidei Regula* (verba Epistolæ), *quam tenuit Apostolica Christi Ecclesia, quæ per Dei gratiam a tramite Apostolicæ traditionis nunquam errasse probabitur, quia dictum est Petro:* Ego autem rogavi pro te, &c. *Hinc Dominus Fidem Petri non defecturam promisit, & confirmare Eum Fratres suos admonuit, quod Apostolicos Pontifices meæ exiguitatis Prædecessores confidenter fecisse semper cunctis est agnitum.* Ita elegantius S. Leo etiam monuit in serm. 3. Assumpt. ad Pontif. *In Petro ergo omnium fortitudo munitur, ut firmitas, quæ Petro tribuitur, per Petrum Apostolis conferatur.* Probatur 2. ex Act. Apost. c. 15. 7. ubi, Concilio inter Apostolos inito, sic Petrus affatus est: *Viri fratres, vos scitis, quoniam ab antiquis diebus Deus in nobis elegit per os meum audire Gentes verbum Evangelii, & credere.* Quibus verbis sat diserte Petrus significavit Deum tantum ipsi, & Successoribus suis Potestatem docendi Gentes, quid debeant credere, tradidisse. Probatur 3. ex Joann. 21. v. 16. & 17.: *Pasce agnos meos .... pasce oves meas.* Hinc D. Cyprianus Epist. 9. lib. 3. ait: *Ecclesia est Plebs Sacerdoti adunata, & Grex Pastori suo adhærens.* Eusebius Emiss. in serm. Nat. S. Jo. dicit: *Prius agnos, deinde oves commisit, quia non solum Pastorem, sed Pastorem Pastorum eum constituit.* S. Bern. lib. 2. de Consid. ad Eug. III. addit: *Habent illi assignatos Greges, Tibi universi crediti: uni unus.* Sic loquuntur Patres; probent autem Adversarii, ubi in Scripturis habeatur, quod oves in Concilio desinant esse oves subjectæ suo Pastori, immo quod oves ibi in Pontificis Pastorem commutentur. E contrario in Scriptura legitur, quod Pontifex fuit positus ut Pastor, non tantum ovium, sed totius ovilis, quando Christus pronunciavit Jo. 10. 16. *Fiat unum ovile, & unus Pastor.* Nec obstat dicere, quod Act. 8. Apostoli miserint Petrum una cum Joanne in Samariam; nam non miserunt imperio, sed consilio tantum, prout Rex a suis Ministris dicitur etiam ad bellum missus.

Probatur II. ex Conciliis, & I. Ex Concilio Nicæno Can. 18. ubi sancitur: (Omnes Episcopi in gravioribus causis libere Apostolicam appellent Sedem, cujus dispositioni omnes majores causas antiqua Apostolorum auctoritas reservavit). De quo Canone Julius I. memoratur; & Nicolaus I. dicit, quod Concilium sic non esset allocutum, nisi infallibilem in Pontifice agnovisset Potestatem. Rursusque habetur in Can. 29. ejusdem Nicænæ Synodi (ut apud Fagnan. cap. *Nullus de elect. num. 49.*): Ille, qui tenet Sedem Romæ, Caput est omnium Patriarcharum, sicut Petrus, ut qui sit Vicarius Christi super cunctam Ecclesiam Christianam. Si ergo Papa est supra Ecclesiam, necessario supra Concilium erit, quod Ecclesiam repræsentat, ut Constantiensis Synodus in relato Decreto quartæ sess. expressit. II. Ex Concilio Chalcedonensi habetur (ut legitur apud D. Thom. opusc. contra Græcos); *Omnia ab eo* (scilicet a Papa) 124

def-

definita teneantur tamquam a Vicario Apostolicæ Throni. Refert insuper Bellarm. tom. 2. lib. 2. pag. mihi 87. ex Act. 3. ejusdem Concilii, ibi damnatum fuisse Dioscorum, quia Romanum Pontificem ausit judicare & damnare, etiamsi hoc fecerit suffultus auctoritate Synodi Ephesinæ generaliter congregatæ. Ergo bene arguit Bellarm. si Dioscorus cum generali Concilio Papam non valuit judicare, profecto infertur Concilium non esse supra Papam. III. Ex Concilio Constantinopolitano IV. ubi in sess. V. sic habetur: *Neque nos sane novam de illo judicii sententiam ferimus, sed jam olim a SS. Papa Nicolao pronunciatam, quam nequaquam possumus immutare*. Et in Can. 2.: *Itaque BB. Papam Nicolaum tamquam Organum Sancti Spiritus habentes, &c.* Ergo hoc Concilium declaravit sententiam Pontificis esse immutabilem. IV. Ex Concilio Constantiensi, ubi, ut refert Bellarm, approbata fuit Epistola Martini V. in qua de hæresi suspectos sic interrogare præcipiebatur; *Utrum credant, quod Papa sit Successor Petri, habens Supremam Auctoritatem in Ecclesia Dei?* At certe Potestas Suprema illa est (recte arguit Bellarm.) qua nulla est major, & cui nulla æqualis. Deinde habetur, quod idem Concilium Constantiense damnavit Propositionem 37. Wiclephi, quæ dicebat: *Papa non est immediatus, & proximus Vicarius Christi*: Si ergo Papa est immediatus Christi Vicarius, necessario dicendus etiam Superior Concilio, alias non immediatus, sed vix mediatus Vicarius Christi dici deberet. Valde etiam nostram sententiam confirmat Concilium Florentinum, prout relatum est supra in probatione primæ Conclusionis, ubi Papa appellatur totius Ecclesiæ Caput, Doctor, & Pastor: Caput enim non pendet a membris, Doctor non instruitur a discipulis, Pastor non regitur ab ovibus. Maxime autem urget Concilium Lateranense V. sub Leone X. sess. 11. in quo Decretum Basileensis Conciliabuli fuit reprobatum, & solemniter recepta fuit Constitutio Leonis X. *Pastor Æternus*, in qua perspicuis verbis fuit declaratum: *Solum Romanum Pontificem, tamquam super omnia Concilia auctoritatem habentem, Conciliorum indicendorum, transferendorum, ac dissolvendorum plenum jus & potestatem habere, nedum ex S. Scripturæ testimonio, dictis SS. PP. ac aliorum Romanorum Pontificum, sed propria eorundem Conciliorum confessione manifeste constat*. Huic autem expressæ definitioni Potestatis Pontificiæ supra Concilia, duo tantum ait Bellarminus objici posse: primum, quod hoc Concilium non fuerit Generale, quia Episcopi nec ad numerum centesimum pervenerunt. Sed Bellarm. respondet hoc vix dici posse, dum Concilium legitime convocatum fuit, omnibus patuit, & in eo verus Pontifex præsedit; & ideo hoc Concilium ut certe legitimum & Œcumenicum communiter habetur, prout videre est apud Cabass. Gravef. Baron. Thomassin. &c. Alterum, quod Concilium non fuerit ab omnibus receptum: Sed hoc parum refert (addit Bellar.), nam constat Conciliorum Decreta approbatione Populi non indigere, cum non ab eo Auctoritatem accipiant. Et, si Decreta circa mores aliquando per desuetudinem abrogari valent, quia ex temporis diuturnitate præsumitur ipse Pontifex in abrogationem consentire, hoc tamen nequit esse in Decretis circa Fidem, quæ postquam sunt constituta, necessario immutabilia evadunt: *Quod vero* (subjungit Bellarm.) *Concilium hoc rem istam non definivit proprie ut Decretum Catholica Fide tenendum, dubium est; Et ideo non sunt proprie hæretici, qui contrarium tenent, sed a temeritate magna excusari non possunt*. Idemque tenent Ludovicus Bail, & alii apud Milant. loc. cit.

Probatur III. ex definitionibus Pontificum 125
(quos ideo Novatores ambitionis, temeritatisque arguunt): Quamvis enim non videtur probare definitio Judicis illius, qui an Judex sit, in dubium revocatur: attamen negari non potest, saltem magnum pondus nostræ sententiæ addere tot definitiones Pontificum, qui juste existimantur, quod non ita facile has Sanctiones emanassent, nisi in Ecclesia fat universe hæc sententia esset recepta. Infallibilia autem esse Romani Pontificis Decreta definivit Anacletus cap. *Sacrosancta*. *Dist. 22. cap. Facta 9. Qu. 3.* Gelasius c. *Cuncta 9. Q. 3.* & præcipue Paschalis II. cap. *Significasti*. *Extrav. de Elect.* qui ita decrevit: *Omnia Concilia per Romanæ Ecclesiæ auctoritatem robur acceperunt, & in eorum statutis Rom. Pontificis patenter excipiatur auctoritas*. Bonifac. VII. in cap. *Sacrosancta*: *de Major. & Obed.* dicens: *Porro subesse Romano Pontifici omnem humanam creaturam declaramus, definimus, & pronunciamus omnino esse de necessitate salutis*. Leo IX. scribens ad Leonem Acridanum cap. 31. dixit: *Petrus, & ejus Successores liberum de omni Ecclesia habent judicium*. Idem declaravit Innocent. I. in Epist. ad Chartaginenses. Idem Dionysius Papa Ep. 2. ad Severum. Idem Greg. Magnus lib. 4. Ep. 52. Has quidem Sanctiones, licet in causa propria, ut vocitant Galli, editas, Gersoni tamen, & quibuscumque aliis Auctoribus præferendas esse constat. Et quod Potestas Romani Pontificis sit superior omni Concilio magis patet ex irritatione Canonis 28. Concilii Chalcedonensis, quam decrevit S. Leo Papa contra Privilegium primi loci post Romanum Pontificem delatum a Concilio Antistiti Constantinopolitano adversus Episcopum Alexandrinum; Sic enim S. Pontifex (*Ep. 53.*) scripsit ad Pulcheriam Augustam: *Consensiones vero Episcoporum, Sanctorum Canonum apud Nicæam conditorum regulis repugnantes, unita nobiscum vestra Fidei pietate, irritum mittimus, & per auctoritatem B. Petri Apostoli generali prorsus definitione cassamus*. Si Concilia Pontifici superiora essent, quomodo S. Leo hujus Synodi Canonem irritare potuisset? Hinc Nicolaus I. (*Ep. 8.*) ad ostendendum, omnes Conciliorum Sanctiones nullo robore pollere, nisi a Romano Pontifice firmentur, sic scripsit de S. Leone, qui non solum præfatum Canonem Chalcedonensem irritum fecit, sed etiam Acta Ephesini Cocilii rescidit, quamvis unanimi consensu omnes Patres illa approbassent: *Non ergo dicatis non eguisse vos in causa pietatis Romanæ Ecclesiæ, quæ collecta Concilia sua auctoritate firmat. Unde quædam eorum, quia consensum Romani Pontificis non habuerunt; valetudinem perdide-*

diderunt. Quomodo non eget qualibet Synodus Romanæ Sedis, quando in Ephesino Latrocinio, cunctis Præsulibus probantibus, nisi magnus Leo, divinitus excitatus, totum Orbem, & ipsos quoque Augustos concuteret, Religio Catholica penitus corruisset?

126 Probatur demum ex ratione, quia Regimen Monarchicum inter alia est optimum, ut docet D. Thom. in 4. contra Gentes cap. 76. his præstantibus verbis: *Optimum Regimen multitudinis est, ut regatur per unum; pax enim, & unitas subditorum finis est Regiminis, unitatis autem congruentior causa est unus, quam multi, unde Christus Jo. 10. 16. dixit: Et fiet unum ovile, & unus pastor.* Calvinus docuit Christum non instituisse Gubernium Monarchicum in Ecclesia; sed communiter oppositum vere docent Catholici cum D. Cypriano; & idem Gerson. scripsit: *Hæreticum esse qui contrarium tenet; nullam aliam politicam constituit in Ecclesia Christus præter Monarchicam.* Adde si Regimen in Ecclesia non esset Monarchicum, non satis a Deo Ecclesiæ bono provisum esset; nam cum raro Concilia conveniant, & raro convenire possint, ob incommoda, dispendia, bella, raro etiam hoc Regimen existeret. Et ideo D. Antonin. p. 3. tit. 22. cap. 2. §. 3. dixit Christum Dominum Monarchiam in Ecclesia instituisse, Pontificem Vicarium sui constituendo. Quapropter pluries accidit, ut notat Bellar. lib. 4. de Rom. Pont. cap. 3. Pontifices absolute Hæreses sine Concilio damnasse, ut Pelagii, Priscilliani, Joviniani, Vigilantii, aliorumque multorum, quæ eo ipso, quod a Papa damnatæ fuerunt, a tota Christi Ecclesia pro veris Hæresibus habitæ sunt. Hinc docet D. Thomas, quod auctoritatem, quam Concilia præseferunt, totam e Pontificia auctoritate exhauriunt: Et ideo a Concilio ad Papam bene appellari potest, sed non a Papa ad Concilium. S. Thom. Quæst. X. de Potentia a. 4. ad 13. sic loquitur: *Sicut posterior Synodus potestatem habet interpretandi Symbolum a priori Synodo conditum .... ita, & jam Rom. Pontifex sua potest: Cujus auctoritate sola Synodus congregari potest, & a quo sententia Synodi confirmatur; & ad ipsum a Synodo appellatur.* Et in opusc. Contra Impugn. Relig. cap. 4. dicit: *SS. Patres in Concilio congregati nihil statuere possunt, nisi Auctoritate Romani Pontificis interveniente.* Accedit S. Jo. a Capistrano de Papæ, & Concilio dicens: *Pater igitur expressissime Papam supra Concilium, & non Concilium supra Papam jurisdictionem plenariam in omnibus obtinere. Et Concilium quantumlibet Œcumenicum Papæ subjici, & obedire teneri, a quo Salus Fidelium post Christum pendet.* S. autem Antoninus p. 1. tit. 23. de Appel. Pap. c. 3. §. 3. non abstinuit a declarando opinionem contrariam esse hæreticam, his verbis: *Sed nec ad Concilium Generale a Papa appellari potest, quia Papa omni Concilio superior est; nec robur habet quicquid agitur, nisi auctoritate Rom. Pontificis roboretur, & confirmetur. Sentire ergo quod a Papa ad Concilium appellari posse, est hæreticum.*

127 Objiciunt Adversarii I. & dicunt, si ergo Pontifex est supra Concilia, hæc inutilia sunt, & frustra ipsi Pontifices toties, ut Fidei quæstiones decernerentur, Concilia indixerunt. Sed responsio cuique patet; non enim Pontifices Concilia dicuntur convocasse, quia de Fide controversias definire non valerent, sed hoc fecerunt, ut, rebus magis ad trutinam mandatis, Hæretici validius convincerentur, & Dogmata Fidei, totius Ecclesiæ judicio examinata, statuerentur firmius, ac facilius a Fidelibus reciperentur. Et ideo (ut Adversarii opponunt, sed immerito) plures Pontifices post suas Definitiones Concilia convocarunt: Sed omnia, quæ in Conciliis sunt unquam definita circa res Fidei, a Pontificia approbatione auctoritatem exhauserunt, prout declaravit Lateranense Ultimum, sess. 11. ubi sic habetur: *Consueverunt antiquorum Conciliorum Patres pro eorum, quæ in suis Conciliis gesta fuerunt, corroboratione a Romanis Pontificibus, subscriptionem, approbationemque humiliter petere, & obtinere, prout ex Nicæna, Ephesina, Chalcedonensi, Sexta Constantinopolitana, Septima Nicæna, Romana sub Symmacho Synodis habitis, eorumque gestis manifeste colligitur.* Ita apud Porrect. in D. Thom. 2. 2. q. 1. art. 10.

Objiciunt II. textum Matth. 18. 15. *Si peccaverit in te frater tuus, vade, & corripe eum .... quod si te non audierit, dic Ecclesiæ.* 128
Ergo dicunt, si correctio a Petro ad Ecclesiam est deferenda, Potestas suprema est in Concilio per Ecclesiam designato. Et confirmant ex verbis Innocentii IV. in cap. Ad Apostolicæ, de Sent. & re judic. in 6. Qui Friderico II. scripsit, se paratum esse de consilio Concilii suam revocare sententiam. Sed respondetur, quod Christus non direxit Petro verba illa ut suo Vicario, sed omnibus Discipulis & Fidelibus, præceptum correptionis imponendo. Deinde per illa verba, *dic Ecclesiæ*, non fuit designatum Concilium (quod raro habetur), ut possit corrigere delinquentes, sed nomine Ecclesiæ intelliguntur Superiores jurisdictionem habentes, ut docet Chrysostomus Hom. 61. in Matth. *Dic Ecclesiæ* (explicat), *Præsulibus scilicet ac Præsidentibus*. Ad illud autem Innocentii respondet Bellarm. lib. 2. de Conc. cap. 18. posse intelligi de judicio discretivo, non decisivo. Præterquamquod ibi non agebatur de quæstione Fidei decernenda, sed tantum de sententia punitionis moderanda, si id pro pace cum Imperatore per Pontificem excommunicato concilianda conveniens visum fuisset. Hinc S. Irenæus *l. 3. adv. Her.* cap. 3. loquens de Ecclesia Romana, ait: *Ad hanc enim Ecclesiam propter principalitatem necesse est omnem convenire Ecclesiam* (hoc est, eos qui sunt undique Fideles), *in qua semper ab his, qui sunt undique, conservata est ea quæ ab Apostolis est traditio.*

Objiciunt III. D. Leonem, Eutychetis Hæresi damnata, judicium illud passum esse denuo in Synodo Chalcedonensi discuti: Ex quo inferunt ipsum Pontificem sensisse suam Definitionem sine Concilio fallibilem esse. Sed respondetur, quod S. Pontifex non ideo permisit Synodum, quia suam Sanctionem non censuerit irreformabilem, sed ut error pleniori judicio Concilii potuisset aboleri, & omnia exorta dissidia,

pax-

juxta Imperatoris desiderium, hoc modo sedari. Hoc patet ex ejusdem S. Leonis Epistola 17. pateteque ex ejusdem Synodi subsequenti Decreto, ubi sancitum fuit: *Definitio omnibus placet: per os Leonis locutus est Petrus: hæc Fides Patrum: qui aliter sentit anathema est.*

129 Objiciunt IV. Concilia Constantiense, & Basileense. De Constantiensi duo Decreta opponunt edita, unum in sess. 4. quo dictum fuit: *Hæc Sacrosancta Synodus Ecclesiam repræsentans potestatem a Christo immediate habet, cui quilibet cujusque Dignitatis, etiamsi Papalis existat, obedire tenetur in iis, quæ pertinent ad Fidem, & extirpationem dicti Schismatis, & reformationem generalem Ecclesiæ in capite, & in membris.* Hoc Decretum editum in sess. 4. fuit postea confirmatum in sess. 5. Sed antequam ultra procedamus, circa Decreta hæc sciendum, ut referunt Milant. loc. cit. & Troila Tract. 7. §. 8. num. 58. ex Emmanuele Schelstrate de Sensu Decret. Concil. Constant. quod Sacrum Cardinalium Collegium cum tribus Nationibus (adversus Germanicam) interfuerunt in Sessione, tantum ob timorem Sigismundi Imperatoris, sine animo articulum definiendi: Atque in scriptis Patres sunt protestati de nullitate Sessionis hujus. Verba autem Protestationis Cardinalium, & trium Nationum, factæ die 29. Septemb. anno 1417. hæc fuerunt: *Clerus & Populus nonnullorum Regnorum nondum clare & solide huic Sacri Concilio adhæserunt propter rumores discordiarum, quas in eodem Concilio fieri audiunt, fides jam de eodem Concilio dicitur vacillare &c.* Ita ap. Renc. in Animad. in Nat. tom. 20. p. mihi 115. Insuper testatur Card. Turrecr. lib. 2. de Ecclesia cap. 99. & 100. quod, *sicut apertissime patet ex gestis illius Congregationis, Decreta illa, si ita sunt appellanda, facta sunt solum a Patribus aliquibus obedientiæ Joannis XXIII.* Qui Patres tantum ad tertiam partem pertingebant; qua de re (asserit Milante loc. cit.) Concilium definitionem illam emanavit, cum nondum fuerit Œcumenicum. Et ideo quisque videt cujus roboris sit illud Decretum tam tumultuarie editum, saltem sine unanimi suffragio Patrum: Nam ut scripsit idem Joannes XXIII. Duci Bituricæ apud Troila num. 59. non fuerunt data suffragia per singulos, uti oportebat, sed inconguenter statutum fuit quemlibet Nationem unum suffragium habere. Et hoc factum confirmat Cardinalis Alliacensis in Tract. de Eccl. Auth. p. 1. c. 4. qui in Concilio adfuit, hocque dubium in illo proposuit, ne ipsius Acta deinde in dubium de nullitate vocarentur. Hinc præfatus Cardinalis Turrecrem. loc. cit. qui etiam Synodo interfuit, & Cajet. p. 1. de Auth. Papæ c. 8. absolute asserunt Decreta illa nullius fuisse momenti, cum non intervenerit Ecclesia: prout etiam affirmavit Eugenius IV. in Apologia contra Basileenses, affirmans, *Quod ibi actum est, universæ Ecclesiæ non debet adscribi.*

130 Præterea, adhuc præfatis Decretis admissis, respondent Bellarm. Turrecrem. Spondan. & alii, quod Decreta illa fuerunt pro Papa dubio, & tempore Schismatis tunc grassantis, cum inter tres Pontifices tunc constitutos quisque Pontificiam Dignitatem sibi vindicabat; sed si omnes a Concilio fuerunt depositi, & Martinus V. eodem tempore a Cardinalibus Pontifex legitime creatus. Et hoc bene constat ex ipsius Concilii verbis, ut supra relatis: *Cui quilibet .... obedire tenetur in iis, quæ pertinent ad Fidem, & extirpationem dicti Schismatis.* Nec officiunt verba subsequentia: *Et reformationem generalem Ecclesiæ Dei in capite, & membris.* Nam primo respondet Troila Tract. 7. art. 7. §. 8. num. 54. ex doctissimo Emman. Schelstrate de Sensu Decr. Conc. Constant. quod prædicta ultima verba fuerunt a Basileensibus adulterata in secundo Decreto, ubi eadem verba primi Decreti identice respondetur repetito, additis illis, *& reformationem &c.* Deinde respondetur, quod Decreta illa loquebantur in subjecta materia, scilicet in casu Papæ dubii, in quo (ut notandum est in præmissis) Suprema Potestas est in Concilio tam quoad materias Fidei, quam quoad definiendum quis sit verus Pontifex, tunc enim quisque definitioni Concilii subjici debet. Tunc autem temporis in dubium revocabatur, quis esset verus Pontifex: Et quamvis legitimus Potifex esset Joannes XXIII. ut aliqui contendunt, attamen hoc ubique non constabat; quapropter, ut habetur ex Historiis (apud Suarez de Fid. l. 3. c. 18.), ipse Joannes ad Ecclesiæ pacem firmandam sponte Pontificatum resignavit. Idem confirmatur ex declaratione ejusdem Synodi Constant. sess. 5. ubi dictum fuit: *Item declarat, quod quicumque qui mandatis hujus S. Synodi, & cujusque alterius Concilii Generalis super præmissis, seu ad ea spectantibus factis, vel faciendis, obtemperare contempserit, &c.* Ex quibus verbis sat patet Synodum locutam esse tantum de Conciliis, quæ celebranda fuerint *super præmissis, &c.* Quæ autem erant illa *præmissa*, nisi Schisma sopiendum, Pontificesque dubii deponendi? Hæc enim fuit vera causa hujus Synodi celebrandæ, nempe eventus Papæ dubii. Ceterum in Congregatione habita die 11. Septemb. ann. 1417. communiter decisum fuit, quod *Papa rite & canonice electus a Concilio ligari non posset.* Si igitur est certum, Papam non posse ligari legibus Concilii, certum est etiam Concilium non esse supra Papam, nec a Papa appellari posse ad Concilium.

Nec obstat quod objicit *Jueninus Inst. Theol. Diss. 4. q. 3. art. 16.* scilicet Martinum V. (ut in ult. Sessione Concilii legitur) per Advocatum Concilii hæc denuntiari jussisse: *Se omnia, & singula determinata in materiis Fidei per Concilium Constantiense conciliariter tenere velle, ipsaque sic conciliariter facta approbare, & non aliter, nec alio modo.* Ergo (dicunt) etiam Martinus confirmavit Decreta Quartæ, & Quintæ Sessionis. Nam respondetur. Per illa verba, *in materiis Fidei*, Martinus tantum comprehendere voluit Decreta adversus Wicleffum, & alios Hæreticos in Concilio damnatos, non vero Decreta de superioritate Concilii; hæc enim Decreta non ad Fidem, sed ad reformationem tantum spectabant, ut ipsi PP. dicebant, *ad reformationem generalem Ecclesiæ Dei in Capite, & in membris.* Ergo Decreta illa minime confirmare voluit Martinus. Resp. II. Decreta illa Pontifex non solum approbavit, sed expresse re- 131

pro-

probavit: Cum enim a Concilio damnatus fuisset ut hæreticus quidam libellus a Joanne Falckemberg editus contra Regem & Nationem Poloniæ, Martinus obstitit, declaravitque hanc non esse Fidei causam. Et ex hoc, cum Poloni ad futurum Concilium a Martino appellassent, Pontifex Constitutionem edidit, in qua dixit: *Nulli fas est a Supremo Judice, videlicet Apostolica Sede, seu Romano Pontifice Jesu Christi Vicario in terris appellare, aut illius judicium in causis Fidei (quæ tanquam majores ad ipsum, & Sedem Apostolicam deferendæ sunt) declinare*. Hujus Constitutionis meminit *Joannes Gerson in Dial. Apolog. pro Conc. Const.* & hujus causa edidit Tractatum: *An liceat a Pontifice appellare?*

132 Accessit inde Synodus Basileensis, quæ non solum Decretum Constantienses confirmavit, sed etiam Concilium supra Papam indubium esse definivit; proposuitque tanquam credendas de Fide sequentes tres impias Propositiones?

I. *Veritas de Potestate Concilii Generalis, universalem Ecclesiam repræsentantis, supra Papam, & quemlibet alterum, declarata per Constantiense, & hoc Basileense Generalia Concilia, est veritas Fidei Catholicæ.*

II. *Veritas hæc, quod Papa Concilium Generalem, universalem Ecclesiam repræsentans, actu legitime congregatum super declaratis in præfata veritate, aut aliquo eorum, sine ejus consensu nullatenus auctoritative potest dissolvere, aut ad aliud tempus prorogare, aut de loco ad locum transferre, est veritas Fidei Catholicæ.*

III. *Veritatibus duabus prædictis pertinaciter repugnans, est censendus Hæreticus.*

Tandem usque adeo Basileensium Antistitum audacia pertransiit, ut postquam Eugenius Concilium Ferrariam transtulit, ausi fuerint ipsum a Sede Papali deponere, & hæreticum declarare, ac Amadæum Sabaudiæ Ducem in ejus locum sufficere nomine Felicis; reclamantibus tamen, & a Concilio recedentibus fere cunctis Episcopis, ut testatur D. Antoninus *Hist. tit.* 22. *c.* 10. §. 4. & Spondanus ad ann. 1431. qui de hac iniqua depositione sic scripsit: *Crescente dissensione, adeo diminutus est eorum numerus, ut cum judicium in Eugenium intentarunt, vix triginta adfuerint, & in ejus depositione septem tantum Episcopi*. Adeo ut ipse Felix postea suæ electionis nullitatem agnoscens, ab omni jure ad Papatum se abdicaverit, & Nicolao V. Eugenii Successori obedientiam humiliter præstiterit.

133 Ludovicus Dupinus, quem secuti sunt aliqui alii ex Gallis, hoc Basileense Conventiculum Œcumemicam Synodum non erubuit appellare, dicens ipsam legitime a Martino V. fuisse indictam, ab Eugenio autem IV. ut legitimam confirmatam, & demum a Nicolao V. in omnibus approbatam. Ad horum falsissimas suppositiones refellendas longa utique ac integra dissertatio requireretur, sed ne nimis a meo proposito recedam, breviter respondeo, & dico, quod hujusmodi Basileensis Conventus nullo modo Generalis Concilii nomen meretur; & hoc ex ipsis gestis, quæ dubitari non possunt, aperte constat. Primo, quia numerus Episcoporum fuit in eo tam exiguus, ut nulla ratione potuerit unquam universalem Ecclesiam repræsentare. In Sessione enim II. & III. in quibus præfatæ definitiones editæ fuerunt, septem vel octo tantum Episcopi adfuerunt; idque habetur ex Responso ipsius Synodi dato 6. Id. Nov. 1640. ubi legitur: *Cum tempore primæ dissolutionis prætensæ pacis Prælati essent in Concilio, non numerum quatuordecim excedentes, neque medietas numeri Suppositorum in Concilio haberetur, quæ præmissis Actibus interfuit, &c.* Et licet, aucto deinde Antistitum numero, in Sess. XVIII. fuerint Decreta II. Sessionis renovata; refert tamen Cardinalis Turrecremata *in Resp. ad Basileenses* habito in Conc. Florentino, & in *Summ. de Eccl. l.* 2. *c.* 100. quod in illa Sess. XVIII. non omnes consenserunt, sed plures potestati sunt; alii vero consensum præstiterunt, vel ut privatæ personæ, vel potius violenter; alii tandem noluerunt intervenire, cum Decreta ederentur non per solos Episcopos; ut opus erat, sed *per multitudinem populi parvi pretii, & nullius auctoritatis*. Quod confirmatur ex Oratione Cardinalis Arelatensis (quæ legitur apud Æneam Sylvium *in Act. Basil.*), qui cum esset præcipuus promotor præstantiæ Concilii supra Papam, ibi fortiter conquestus fuit de hoc Prælatorum dissensu, & ideo præfata Decreta inferioris potius Cleri suffragiis, quam ipsorum, adscripsit, dicens: *Opus Dei hac vice fuisse autumo, ut inferiores ad dicendum reciperentur*. Et prædictus Æneas Sylvius in Oratione habita an. 1452. adversus Australes (ut fert Ludovicus Muratorius *tom.* 2. *in suis Anecdotis*) de relatis Decretis loquens, dixit: *Inter Episcopos vidimus in Basilea coquos & stabularios Orbis negotia judicantes*.

Secundo nequit Concilium Basileense nuncupari œcumenicum, quia ibi non adfuerunt Legati Pontificii, ut oportebat. Quomodo enim Concilium dici potest œcumenicum, ubi Caput suum deest, quando existit Papa certus? S. Th. *Opusc. contr. Impug. Relig. cap.* 4. docet: *Sancti Patres in Conciliis congregati nihil statuere possunt, nisi auctoritate Romani Pontificis interveniente*. Et Glossa *in Dist.* 17. *verb. Gener. Con.* ait: *Universale* (Concilium) *est quod a Papa, vel ejus Legato cum omnibus Episcopis statuitur*. Hinc Nicolaus I. *Epist.* 7. ita scripsit: *In universalibus Synodis quid ratum, nisi quod Sedes B. Petri probavit, ut scitis, habetur? Sicut e contrario quod ipsa sola reprobavit, hoc solummodo constat hactenus reprobatum*. Si igitur loquimur de Sessione II. ut supra habita 14. Kal. Mart. ann. 1432. habetur ex *Act. miss. lib.* 2. quod Cardinalis Julianus, tunc temporis S. Sedis Legatus, jam antea die 8. Febr. se præsidentia Concilii exoneravit. Adde quod Eugenius post primam Sessionem jam Concilium revocaverat, ut refert Didacus Payva ex Alexandr. *art.* 3. *n.* 1. Ita pariter in Sess. XVIII. Legati Pontificii defuerunt; nam alii abfuerunt, alii autem non ut Legati, sed ut privatæ personæ subscripserunt, ut supra diximus, & ostendit Roncaglia in *Animadvers. ad Nat. Alex. sup. Conc. Bas.* §. 1.

Tertio præterea scitur suffragia data in præ-

fata Synodo minime fuisse libera, ut refert Cardinalis Turrecr. & ut asseruit Eugenius in sua Bulla ad Archiep. Colon. edita 3. Idus Februar. an. 1431. dicens: *Plerique accedere sunt coacti, in quibus nec vis, nec potestas Concilii Generalis consistit, quorum deliberationes minime sunt liberæ, cum ab eorum qui compulerunt, voluntate dependeant*. Quapropter S. Antoninus *p.* 3. *tit.* 22. *cap.* 10. §. 4. vocavit hanc Basileensem Synodum *Conciliabulum viribus cassum, & Synagogam Satanæ*. S. Jo. de Capistrano *de Papæ & Conc. Auct. cap.* 3. appellavit illam *Synodum profanam, excommunicatam, & Basiliscorum speluncam*. Episcopus Meldensis Legatus Caroli VII. ad Eugenium (apud Raynald. *ad ann.* 1441. *num.* 10. nuncupavit *Dæmonum catervam*. Florentinum in Sessione habita ann. 1439. prid. Non. Sept. damnavit Declarationes Basileenses tamquam impias, & scandalosas. Concilium demum Lateranense V. ut legitur in Bulla Leonis V. edita, præfato Concilio approbante, Synodum Basileensem Conciliabulum schismaticum, seditiosum, & nullius authoritatis agnovit. Quis ergo modo Concilium illud legitimum dicet, quod temerarii, profani, & diabolici grande nomen promeruit? Postquam igitur Eugenius Basileensem Synodum revocavit, prorsus quidem illegitima ipsa evasit. Nec obstat, quod Eugenius deinde dissolutionem illius revocasset, ut Adversarii objicient; nam refert Card. Turrecrem. *dict. lib.* 2. *cap.* 10. hanc revocationem ab Eugenio metu extortam fuisse, & ipsius Constitutionem revocationis quodammodo ipso nesciente fuisse publicatam. Scripsit enim S. Athanasius (*Ep. ad Solitar.*); *Non est censenda ejus sententia, quam minæ & terrores extorserunt, sed ea quam protulit, cum liberos haberet affectus*. At dato quod Eugenius liberrime dissolutionem Concilii revocasset, ipse tamen ut patet ex ejusdem Epistolis *lib.* 15. *p.* 117. & 123. & *l.* 17. *p.* 201. expresse declaravit Decisiones tantum ad extirpandam Hæresim, & pacem inter Principes statuendam editas, non autem adversus Pontificiam Potestatem pertinentes, confirmasse. Atque in ipsa Constitutione revocationis *Dudum*, duas conditiones apposuit; unam ut Legati ab eo Deputati *ad Concilii præsidentiam cum effectu admitterentur*. Alteram, ut expressit: *Ut omnia & singula contra Authoritatem nostram facta prius omnino tollantur*. Sed Patres Basileenses neutrum implevere: Neque enim Decreta abstulerunt, neque Legatos in Session. XVIII. admiserunt, nisi exutos omni jurisdictione coactiva, contra Eugenii intentionem; imo nec etiam Legatorum assensum in Session. XVIII. ubi Decretum de præeminentia Concilii fuit renovatum, curaverunt obtinere: Nam testatur Cardin. Turrecrem. in præfata Responsf. ad Basileenses in Concilio Florentino, quod in dict. Sess. XVIII. Præsidentes Pontificis *non consenserunt, imo contradixerunt, & protestati sunt. Licet aliqui non ut præsidentes, sed ut privatæ personæ, & quasi violenter, cum aliter non admitterentur ad præsidentiam, in renovationem illam consenserunt*. Deinde, cum ipsi Basileenses Patres instanter postmodum ab Eugenio approbationem Decretorum suorum petiissent, illam numquam Eugenius concedere voluit, ut ipse Eugenius in Concilio Florentino declaravit, inquiens: *Nos quidem progressum Concilii approbavimus, non tamen ejus Decreta*. Et cum Rex Romanus ac Imperii Electores instassent pro Decretorum confirmatione, Eugenius scribens ad legatos suos in Germania, quamvis Concilia tum Constantiense, tum Basileense in sua Epistola fassus sit venerari, verumtamen ibi expresse protestatus est ea suscipere, *absque tamen præjudicio juris, dignitatis, & praeminentiæ S. Sedis Apostolicæ, ac potestatis sibi & in eadem canonice sedentibus concessæ*. Atque in Synodo Florentina ad proscribendas Propositiones Concilii Basileensis, Concilium Pontifici præferentes, Constitutionem edidit *Moyses* (quæ legitur in nova Editione Veneta Conciliorum *t.* 18. *n.* 1202.), in qua habetur: *Quas Propositiones juxta pravum Basileensium intellectum, quem facta demonstrant, velut S. Scripturæ, & SS. Patrum, & ipsius Constantiensis Concilii sensui contrarias, tamquam impias, scandalosas, necnon in manifestam Ecclesiæ scissuram .... cedentes, ipso Sacro approbante Concilio, damnamus & reprobamus*. Vide hic autem quam futilis sit verborum istorum ingeniosa interpretatio Natalis Alexandri, dicentis, quod ideo Eugenius Propositiones illas damnavit, quia hæresis nota inurebantur qui adversus eas sentiebant: Nam ad istius commenti insubsistentiam probandam sufficit verba relatæ Bullæ relegere, quibus clare patet noluisse quidem Pontificem ab hæresi tutari solum qui contra Concilium sentiebant; sed expresse damnare voluisse & reprobare *tamquam impias, scandalosas, necnon in manifestam Ecclesiæ scissuram cedentes* Propositiones illas, *juxta* (nota) *pravum ipsorum Basileensium intellectum*, qui asserebant Concilium præstare Pontifici etiam certo: & hujusmodi intellectum, quem facta demonstrabant (cum Patres Basileenses Eugenium monuerint, citarint, &c.) utique Pontifex improbavit.

Instant Adversarii, & ajunt præfatam Constitutionem *Moyses* postmodum abolitam fuisse a Nicolao V. Sed revera in Litteris Nicolai (ut videre est apud ipsum Natalem *art.* 4. *n.* 15.) nihil aliud reperitur, quam confirmatio possessionum & collationum Beneficiorum, quas fecerant Basileenses, nulla penitus facta mentione potestatis prætensæ Concilii supra Papam.

Instat ultimo pro superioritate Concilii Ludo- 134
vicus Maimburgus, objiciens eosdem Pontifices aliquando Conciliorum superioritatem supra Papam fuisse confessos. Et opponunt I. factum Siricii, qui ab aliquibus Episcopis requisitus super errore Bonosi, nempe quod B. V. Maria alios post Jesum filios suscepisset; respondit super hanc controversiam se non posse judicare, cum ejus judicium Concilio Capuensi commissum fuerit. Sed respondetur 1. quod hoc argumentum probaret nimis, nam hoc modo Papa non solum Generali Concilio inferior esset, sed etiam Provinciali, utpote erat Capuense. Resp. 2. quod hæc verba falso Siricio apponuntur; cum tantum in Epistola 79. Ambrosii reperiantur. Resp. 3. quod, dato etiam quod sint Siricii, Siricius ibi non declaravit se Synodo inferiorem, sed

sed significavit dedignari sua auctoritate ex declaratione illius Concilii causam judicare: Et patet ex verbis ibi: *Nos quasi ex Synodi auctoritate judicare non convenit*. Vide Troil. loc. cit. Opponit II. Maimburgus testimonium Sylvestri II. quod *si Romanus Episcopus Ecclesiam non audierit, ut Ethnicus habendus sit*. Respondetur illud testimonium non fuisse Sylvestri, sed Gerberti Monachi, qui (ut referunt Baronius anno 992. & Spondanus anno 991. num. 2.) dum fuisset illegitime assumtus ad Rhemensem Archiepiscopatum, Arnulpho injuste deposito, & tunc contendebat sui confirmationem, non obstante dissensu Pontificis, Seguino Metropolitano verba illa scripsit. Sed postmodum idem Gerbertus, cum favore Otthonis Imperatoris ad Pontificatum assumptus esset, ipsumet Arnulphum in suam Rhemensem Ecclesiam restituit. Opponit III. Maimburgus confessionem Pii II. qui in sua Bulla Retractationis fassus est, ipsum antea in Synodo Basileensi antiquam sententiam de superioritate Concilii tutatum fuisse: Ergo, arguit Maimburgus, hæc est antiqua sententia. Sed respondetur opus esse legere Bullam præfatam (apud Troilam Tract. 7. art. 7. n. 9.), & ibi patenter quisque intelliget, quo sensu Pius asseruerit sententiam illam *antiquam*; antiquam, quia ipse prius, cum non esset Pontifex (tunc temporis dictus Æneas Piccolominus), pro superioritate Concilii contenderat: Sed postea, veritate perspecta, adhuc ante Pontificatus adeptionem se retractavit, ut patet ex Epistola ab ipso ad Eugenium IV. missa. Hinc cernitur, quam fraudulenter miser Maimburgus gestis; verbisque utatur.

135 Adversarii pro eorum opinione stare dicunt *Cardinales Cusanum & Alliacensem*, item *Gersonem*, *Almaynum*, *Adrianum VI. Panormitanum*, *Alphonsum Tostatum*, *Dionysium Carthusianum*, *& Driedonem*. Sed operæ pretium est observare cum Roncaglia *in Animadvers.* §. XI. *in Natalem Alex. de Concil. Constant.* quot exceptiones præfactorum auctoritatibus opponantur. *Cardinalis* enim *Cusanus*, licet prius in *libro de Concordia* Concilium Papæ prætulisset, tamen postea non obscure oppositum se sensisse ostendit: Signanter *in Epist. 2. de Usu Calicis ad Bohem.* docuit Romanam Ecclesiam esse, ac jugiter futuram Columnam veritatis, & proinde numquam a Fide defecisse, nec alterius Sedis correctione indiguisse; ac veritatem certo apud eos inveniendam, qui a Romano Pontifice non separantur. *De Alphonso Tostato* refert *Spondanus* ad annum 1447. quod ipse ideo Papæ prærogativis fuit infensus, quia quædam suæ theses Eugenio IV. non fuerunt acceptæ, & repulsæ fuerunt a Cardinali Turrecremata; proinde scripsit *Spondanus*, quod ipse *in Pontificum auctoritatem invectus præ studio tuendi sua apparuit; sed cum non obtinuit quod petiit, non potuit adeo genio imperare, ut non acerbius rem in contradictores ageret*. Verumtamen ipse Tostatus *in cap. 16. Matth.* sic scripsit: *Voluit Christus, quod Confessio Fidei esset per Petrum solum, ut innuatur quod talis Fides tenenda est, qualem prædicat Romana Sedes, quæ est Mater & Caput Ecclesiarum, cui Petrus præfuit*. De *Panormitano* (*in Compendio* gestorum ejus inter vitas Pontificum descriptas a Ciaconio) legitur, quod hic Doctor fuit a Rege Aragonensi, contra Eugenium irritato, ad Synodum Basileensem data opera missus, ut Romani Pontificis Auctoritatem impugnaret, prout jam egisse refert *Panzaroli de Leg. Interpret.* subdens eundem, *ex pluribus responsis editis magnam pecuniam conflasse, pleraque indigna egisse*. Ceterum legens quæ ipse scripsit in *cap. Significasti. de Elect.* circa Potestatem Conciliorum, numquam asserere poterit ipsum infallibilitatem Conciliis tribuisse adversus Pontificis Potestatem.

De auctoritatibus *Alliacensis*, *Gersonii*, & *Almaini* scribit *Andreas Duvallius* eas non multi faciendas, cum præfati Auctores tempore Schismatis scripserint. Addit *Thomassinus dissert.* 15. *in Conc. num.* 24. *Gersonium* scripsisse exasperatum schismatis pertinacis importunitate; *atque ideo plurimum degenerasse a reverentia Pontificum Gallicanorum, qui cum Leone adfuere Romanæ Synodo. Antiquitas ergo eorum, & numerus anteponi debet novitati & paucitati per abrupta molienti sese extricare a schismate intricatissimo*. Jactant etiam habere *Adrianum VI*. Sed revera hic Pontifex, dum privatus Doctor fuerat in Lovanio, nil aliud scripsit (*Sum. Theol. in 4. sent. de Sacr. Confirm.*) quam posse Pontificem in sua Decretali hæresim docere, scilicet intelligendum, quatenus doceat prout Doctor privatus, non vero ut Doctor Ecclesiæ. Quis enim negabit Papam ut hominem erroribus posse esse obnoxium? Jactant etiam *Dionysium Carthusianum* pro ipsis esse, sed qualis fuerit hujus Doctoris sententia, valde dubium est; nam hic expendens in *lib. de Auctoritate Papæ, & Conc. part. 2. art. 48.* dicit Papam intolerabiliter vitiosum subjici Concilio; sed ibidem aliter loquitur dicens: *Papam, ut summum Ecclesiæ Pastorem*, non posse a Generali Concilio judicari aut deponi, *quia ut talis est Superior, & Prælatus, & Judex Ecclesiæ*. De auctoritate *Driedonis* (ut observari potest *in l. 4. c. 4. in fin.*), ipse nihil aliud sentit, nisi quod Pontifex Concilio subjiciatur, si Doctrinam Evangelio contrariam pertinaciter defendat, quod nemo negat. En quomodo istæ omnes auctoritates ab Adversariis Romanæ Sedis adductæ, aut infirmæ sunt, aut dubiæ.

Ex his omnibus denique, in unum colligendo sensum Scripturarum, Pontificum, Patrum, ipsorumque Conciliorum, quisque animadvertere potest nostram sententiam non esse tam nostram, quam totius Ecclesiæ sententiam, regulam, & sensum. Et ideo non ipsam, sed potius oppositam, ut futilem, sæpiusque convulsam, merito censendam ac rejiciendam.

DUBIUM III.

An vis, & substantia Legis Positivæ dependeat ab acceptatione Communitatis?

136 *An obliget Lex non acceptata?*

137 *Quid si Lex a majore parte Populi non accipiatur? Quanto tempore præscribantur Leges?*

An

138 *An peccent Legem non acceptantes? Et an Lex pendeat ab acceptatione Populi? Quid circa Leges Pontificias? Quid circa Civiles?*

139 *Quid si Lex sit ardua, vel abrogata, vel si major pars eam non receperit?*

136 „ RESP. Etsi ita sentiant Canonistæ, item „ *Navar. Azor. &c.* citati a *Laym. lib.* 1. „ *tr.* 4. *c.* 3. eo quod ponant leges hac tacita „ conditione ferri, si a Populo fuerint accepta„ tæ, alioquin vim, seu obligationem non ha„ bituras. Verior tamen sententia est Theolo„ gorum, leges absoluti Magistratus non pen„ dere a Populi acceptatione, & consensu, sed „ mox ut legitime promulgatæ sunt, obligare „ Populum ad recipiendum. Unde a *Laym. loc.* „ *cit.* resolvuntur hi Casus.

„ 1. Episcopis ex officio incumbit novas Le„ ges Pontificias (ut Principibus Imperatorias) „ promulgare per suas Diœceses, atque in u„ sum deducere.

137 „ Si lex in Provincia promulgata sit, sed a „ majore parte Populi non accipiatur, nec ob„ servetur; tunc, si Legislator id sciat, & ur„ geat observationem, quisque tenetur eam ser„ vare, quia potius caput suum, quam reliqua „ membra, sequi debet.

„ 3. Si deinceps nesciat non accipi, nec de„ duci ad usum, durat legis obligatio, donec „ elabatur decennium: quo elapso, præscriptum „ est contra eam, sive Imperatoria sit, sive Pon„ tificia, & tunc non amplius obligat. Uti & „ Lex Ecclesiæ, etsi semel recepta sit, abole„ tur per præscriptionem, sed annorum plu„ rium, nempe quadraginta *Navarr. Azor.* „ *Suarez* * (*Sed vide dicenda numer.* 139. *v.* „ *Lim.* 2.) *

„ 4. Si tu legem promulgatam paratus sis su„ scipere, & data occasione etiam observes; „ sed alii plerique e Communitate non reci„ piant, nec recepturi videantur, tunc saltem „ ab ea excusaberis per discretionem.

„ 5. Etsi primi Episcopi forte peccaverint, „ non recipiendo legem, nec in usum deducen„ do, successores tamen eorum, si post longum „ tempus videant non observatam, credere pos„ sunt esse sublatam per præscriptionem.

„ 6. In dubio, num lex recepta sit, necne „ præsumendum est pro ipsa: quia factum in „ dubio præsumitur, si de jure faciendum erat. „ Vide *Azor. l.* 5. *c.* 4. *Laym. hic cap.* 3. *Salm.* „ *de leg. disp.* 13. *s.* 3.

138 Quæritur, an Lex obliget de se independenter ab acceptatione Populi? Certum est peccare Legem justam non acceptantes ex Prop. 28. ab Alex. VII. quæ dicebat: *Populus non peccat, etiam si absque ulla causa non recipiat Legem a Principe promulgatam.* Ratio, quia, licet Lex de se non obligaret, nisi Populus eam acceptaret: tamen Princeps jus habet, ut subditi justas leges suas recipiant. Dubium fit, an essentia Legis pendeat ab acceptatione Populi, ita ut ipsa non liget, donec Populus acceptet? Et hic distinguendum inter Leges Ecclesiasticas, & Civiles. Et quoad leges *Ecclesiasticas* certum est, quod Summus Pontifex potest obligare ad Leges Populum Christianum independenter ab illius acceptatione, quia certum est Papam non recipere potestatem legislativam a populo, sed à Christo Domino, qui dixit: *Pasce oves meas. Quodcumque ligaveris super terram &c.* Et idem dicitur de Episcopis, qui vel immediate, vel mediate (ut supra) per Christi Vicarium ab eodem Domino potestatem habent. Vide *Sal. c.* 1. *n.* 94. An autem idem sit quoad Leges *Civiles*? Vide *infra*.

Quæstio igitur est, an lex, ubi non exprimitur velle Principem obligare independenter ab acceptatione Populi, de se obliget sine Populi consensu?

Circa leges Pontificum, vel aliorum Prælatorum, *prima sententia* negat ex *cap.* 3. *dist.* 4. §. *Legis*; ubi habetur ex *S. Aug. Leges constituuntur, cum promulgantur; confirmantur, cum moribus utentium applicantur.* Ratio, quia hoc spectat ad suave regimen Ecclesiæ, ut perturbatio Populi evitetur. Ideoque multa Decreta Pontificia de facto non obligant, quia non sunt acceptata. Ita Cabass. Theor. Jur. l. 1. c. 4. n. 5. *Et Val. Fill. Reg. Bon. Cov. & alii apud Salm. c.* 1. *n.* 98.

Secunda sententia contraria, cui subscribimus, affirmat, quia Prælati Ecclesiastici non habent potestatem a Populo, uti prænotatum est a principio. Ad textum *S. Aug.* respondetur, Leges per acceptationem confirmantur facto, non jure. Ita *Salm. ib. n.* 99. *& seq. cum Laym. Suar. Pal. &c.* Notatur autem, quod lex tunc dicitur recepta, cum major pars Communitatis eam recipit in totum, vel in partem. *Salm. n.* 97. *cum Bon. & Val.*

Idem, quod dicunt de Legibus Pontificiis, dicunt etiam de Legibus Civilibus *Bumsemb. cum Pal. Suar. Laym. &c. apud Salm. cit. c.* 1. *n.* 101. (Quamvis negent alii *ib. cum Croix l.* 1. *n.* 591.) Ratio, quia obligatio legis oritur non ex acceptatione Populi, sed ex ipsa potestate Principis, quam habet condendi leges independenter a Populo.

Limitant aliqui DD. (sive lex sit Civilis, sive Ecclesiastica) 1. si lex sit difficilis observantiæ, vel contraria consuetudini: quod judicatur ex arbitrio Prudentum: Vel si plures ab ea appellent. Ita *Pal. Suar. Salas apud Salmant. ibid. num.* 104. Contrarium tamen sentiunt *Tap. & Gorgon. ibid. num.* 105. *Salmanticenses* adhærent primæ sententiæ, quando lex sit adeo dura, ut per epikejam judicetur, quod si Legislator illas circumstantias advertisset, legem minime emanasset.

Limitant 2. si lex fuerit abrogata per desuetudinem a majori parte Populi. Sed dubitatur 139
inter DD. an præscriptio per decennium sufficiat ad abolendas leges Ecclesiæ? Negant *cum Busemb. ut supra n.* 3. *Salm. de Leg. c.* 6. *num.* 17. *cum Bon. Laym. Diana*, &c. quia ad præscribendum adversus Ecclesiam requiruntur 40. anni, ut habetur ex *cap. De quarta, & cap. ad Aures, de Præscript.* Sed *Lessius l.* 2. *c.* 6. *n.* 47. *& Pal. Sa, Gran. Nav. & Azor. apud Salm. loc. cit.* probabiliter dicunt sufficere decem annos, sive leges sint receptæ, sive non; quia non major ratio habenda est de consuetudine contra legem

gem Ecclesiasticam, quam Civilem, cum nullum jus inter has leges distinguat. Respondet autem *Lessius* ad citatos textus, eos non loqui de Legibus, sed de juribus, & bonis immobilibus Ecclesiæ præscribendis; nomine autem jurium Ecclesiæ non veniunt quidem Ecclesiæ leges. Quando vero lex numquam fuerit recepta; certe sufficit decennium pro utraque lege sive Civili, sive Ecclesiastica, ut dicit *Bus. hic n.* 3. Et tunc, licet primi non observantes peccarint; præsentes tamen non peccant. *Salm. n.* 106. *cum Suar. Bon. Pal. & communiter cum Busemb. hic num.* 5.

Limitant 3. Si major, & sanior pars Populi legem non receperit; quamvis enim primi non acceptantes peccent, si desuetudo nondum sit præscripta: ceteri tamen non tenentur ad legem; nam præsumitur Princeps nolle hos obligare ad observandum quod non est a majori parte receptum. Ita *Salm. n.* 107. *cum Suar. Pal. Tap. &c. cum Busemb. hic n.* 2. *& Less. l.* 2. *c.* 22. *n.* 98.

Quæritur hic, an si Populus supplicet Principem, ut revocet legem, teneatur illam observare? Negant *Bon. Villal. Salas, &c. apud Salm. c.* 1. *n.* 111. Sed recte contradicunt *Salm. cum Suar. & Pal.* At si Princeps audiat supplicationem Populi, & taceat, nec instet pro observantia, censetur legem abrogare; nisi aliud conjiciatur ex circumstantiis. *Salm. c.* 1. *n.* 112. *cum Pal. Bon. Salas, & aliis.*

DUBIUM IV.

An præcepta etiam humana obligent sub peccato, & quali?

140 *An Legislatores humani possint præcipere? Et quot conditiones requirantur, ut Lex obliget?*
141 *An Superior possit præcipere rem levem sub culpa gravi?*
142 *An res levis fiat gravis per circumstantias, præsertim contemptus?*
143 *An res gravis possit præcipi sub levi?*
144 *Quando præsumatur Lex obligare sub gravi?*
145 *An Lex pœnalis obliget ad culpam?*
146 *Quid de Lege sub pœna suspensionis &c.*
147 *Quid si Lex assignet pœnam, & simul præcipiat?*
148 *An incurratur pœna, ante sententiam?*
149 *Quid de pœnis positivis, & inhabilitantibus?*
150 *An pœna conventionalis solvi debeat ante sententiam?*
151 *An Lex irritans actum carentem solemnitatibus obliget in conscientia?*
152 *An teneamur tollere impedimentum obstans impletioni Legis?* (Sed vide etiam lib. 3. n. 1045.

140 „ RESP.: Cum Deus sit Dominus noster, atque etiam Superioribus parere nos jusserit, non solum ipse, sed & illi nobis præcipere possunt, & præcipiunt, tum sub pœna, tum etiam sub culpa, sive peccato; eoque gravi, aut levi, prout & rei præceptæ ad intentum finem necessitas, & materiæ quantitas, & eorum voluntas sese habent, quæ ex eorum verbis, circumstantiis, aut prudentum æstimatione solet colligi. Ita Theologi communiter, *S. Th. Suar. Salas, &c.*

Ut lex obliget, quatuor conditiones requiruntur. I. Ut lex sit pro tota Communitate. II. Ut Legislator habeat publicam potestatem. III. Ut lex sit perpetua. IV. Ut sit ad bonum commune: deinde sit honesta, justa, & possibilis. Vide *Salm. de Leg. c.* 1. *ex n.* 7. Hinc Lex differt a Præcepto, seu Mandato, nam Præceptum fertur pro persona particulari, & etiam a persona privata. Deinde Præceptum est ad tempus, cum spiret morte mandantis; nisi res non sit amplius integra, vel nisi Præceptum sit ad causas pias, vel pariter favorabiles. Vide *Croix lib.* 1. *num.* 565. *&* 566. *Salm. d. c.* 1. *n.* 5.

Unde resolvuntur hi Casus.

„ Graviter peccat, qui deliberate, & in materia magna violat præceptum aliquod Decalogi, vel Ecclesiæ;

„ 2. Cum res levis est, non peccat mortaliter transgrediens, etsi Superior sub mortali præceperit: quia id eum posse negant *Suar. Luym.* & alii communiter; v. gr. ne quis frangat silentium, ne edat uvam, ut claudat ostium, &c. quia est res parva, & incapax tantæ obligationis. Nec ipse Deus in materia parva sub mortali obligat. Vide *Less. l.* 2. *c.* 4. *d.* 9. *Salas d.* 10. *s.* 7. * (*Est communissimum apud Salm. de Leg. c.* 2. *n.* 18. *Tenent tamen in Tract.* 15. *de Statu Relig. c.* 6. *ex n.* 85. *cum S. Th. Valent. &c. contra Sanch. Vasq. &c. posse Prælatum Regularem præcipere sub gravi, quod a Regula præceptum est tantum sub levi, si timetur, quod regula aliter non observetur.*) 141

„ 3. Aliud esset, si materia alias levis, fieret gravis ratione circumstantiarum; ut verb. gr. contemtus, scandali, magni boni communis, vel finis a Legislatore intenti. Sic abstinentia a pomo in Paradiso, in se quidem parva, gravissima tamen erat ex circumstantia finis. *Suar. l.* 3. *c.* 25. 142

Nota quod in quacumque materia contemptus formalis legis, aut Legislatoris (quod est contemnere legem, vel Legislatorem, seu Superiorem qua Superior est) semper est peccatum mortale. *Salm. c.* 2. *n.* 38. *cum S. Thom. Suar. & communi.* Secus si contemnatur res præcepta, quia parvi æstimatur, vel ex indignatione particulari contra Superiorem. *Salm. cap.* 2. *n.* 35. *cum Sanch. Cajet., &c.* Contemptus enim non qua Superioris, sed qua singularis personæ, v. gr. quia indocti, imprudentis, &c. de se non est culpa mortalis; nisi forsan judicium sit graviter temerarium. Ita *Salm. ib. n.* 40. *cum Pal. Sanch. Less. Bon.* Hinc dicunt raro contingere peccatum mortale ratione contemptus.

„ 4. Quando materia est gravis, potest Superior præcipere sub culpa tantum levi: quia sicut potest nullo modo obligare non præcipiendo: ita etiam potest obligare sub veniali tantum. Ita *Suar. Less. loc. cit. contra Vasq.* 143

Quæstio est, an Legislator in materia gravi possit obligare tantum sub levi; *Prima sententia* negat, quia gravitas obligationis non dependet ex voluntate Superioris, sed gravitate materiæ. Ita *Bellarm. Reg. Sot. Vasq. Bec. Secunda* tamen *sententia* probabilior affirmat, quia in legibus obligatio taxatur a Legislatore juxta finem intentum, ad quem aliquando expedit non imponere obligationem gravem in gravi materia. Ita *Lessius l. 2. cap. 42. n. 46. Salm. de Leg. c. 2. n. 20. cum Sanch. Pal. Bon. Val. &c.* Sicut bene quis potest vovere in quacumque materia, etiam gravissima, tantum sub levi; ut *S. Antonin. Pal. Sanch. &c. apud Salm. ib.*

144 „ 5. Potissima signa, ex quibus colligi possit, „ an lex obliget sub gravi culpa, sunt hæc. I. „ Si materia sit gravis, & non constet in contrarium de voluntate præcipientis. Unde *Cajet. in summ. verb. Cler.* docet Clericos tantum peccare venialiter, dum contra præcepta „ juris positivi aves, & canes sequuntur ad venandum. II. Si verba magnam vim habent, „ ut jubemus, interdicimus, in virtute sanctæ „ obedientiæ; vel vi voti, aut juramenti, vel „ graviter mandamus, &c. III. Si pœna magna „ adjiciatur, ut excommunicationis, depositionis, maledictionis æternæ, exilii perpetui, „ mortis, &c. IV. Si ita fert usus, & consuetudo inter peritos, & timoratos: quia consuetudo est optima legum interpres, ut patet in „ lege jejunii Ecclesiastici, & abstinentiæ a carnibus; item Communionis annuæ, quas graviter obligare probant hic *Tol. Laym. c. 14. n. 4. Bonac. p. 7. §. 4.*

145 Docet Auctor legem obligare sub gravi, si magna pœna in ea adjiciatur. Hic addendæ sunt plures quæstiones scitu necessariæ: Et ante omnia est notandum, quod alia est Lex pure pœnalis, quæ nullum dat præceptum, v. gr. Qui hoc fecerit, solvat pœnam. Et hæc non obligat in conscientia, etiamsi pœna sit gravissima, ut *Salm. c. 2. n. 53. cum Nav. Pal. Tap. Regin. &c.* Hinc leges Oppidorum prohibentes sub pœna cæsionem lignorum, sive herbarum, piscationem, venationem, non obligant sub culpa; sic enim habet consuetudo. Ita *Salm. ib. num. 54. cum Nav. Val. Montes. &c.* Alia est Lex non pure pœnalis, seu mixta, quæ præcipit, & pœnam imponit, v. gr. Nemo hoc faciat sub pœna &c.

Omnes leges sub pœna excommunicationis latæ sententiæ obligant graviter: Est commune. V. *Salm. c. 2. n. 44.*

146 Quæritur 1. An obliget sub gravi lex, quæ præcipit sub pœna Suspensionis, Interdicti, vel Irregularitatis? Negant obligare sub gravi, cum ista possint incurri sine peccato gravi, *Cajet. Val. Salon.* (*& Azor.* quoad Suspensionem) apud *Salm. ib. n. 45.* Contradicunt tamen *Salm.* tam quoad Irregularitatem cum *Sanch. Pal. Tap. &c.* quam quoad Interdictum, & Suspensionem, si sint majores, prout Suspensio ab Officio, vel Beneficio ad longum tempus, & Interdictum ad omnem usum, quæ dicunt non posse incurri sine peccato gravi. Ita *Salm. de Cens. c. 1. n. 126. ex Suar. Bon. Con. Pal. &c. ibid. n. 124.* (Vide etiam de hoc *l. 7. de Censur. n. 313.*) Et idem dicunt de aliis pœnis spiritualibus gravissimis *dict. n. 45. ut sup.*

Quid si tales pœnæ sint ferendæ sententiæ, an obligent sub gravi? Alii affirmant: Alii probabilius negant, ut *Salm. de Leg. c. 2. n. 46. cum Cajet. Pal. Suar. Sanch. Vasq. &c.* Nisi dicatur, quod censura incurratur *sine alia monitione*: Vel nisi de se materia sit gravis.

Quæritur 2. An Leges assignantes pœnam temporalem & simul præcipientes, obligent ad culpam, an solum ad pœnam? *Prima sententia* negat, nisi ipsa Lex exprimat velle obligare etiam ad culpam. Ita *Nav. Man. c. 23. n. 55. & 60.* ubi ait: *Leges humanæ etiam præcipientes, quæ pœnam temporalem constituunt, in dubio ad æternam non obligant, quatenus sunt leges ejus qui pœnam statuit.* Ita etiam *Cajet. in Summ. v. Clericus, §. Verum.* Item *Mercada, Gomez, Imola ap. Salm. de Leg. c. 2. n. 47.* & probabilem *ibid.* vocant *Val. Bon. Dian. Tap. ac Vill.* & loquendo de lege civili probabilem etiam putat *Mazzot. de Leg. q. 2. c. 1. cum Fill.* Ratio, quia, licet Principes bene possint obligare tam ad pœnam, quam ad culpam, tamen cum non sint imponenda onera sine necessitate, non præsumuntur ipsi velle ad culpam obstringere, quando sufficit pœna ad eos coercendos: Et ita hujusmodi leges dicunt a consuetudine interpretari. Verius tamen contradicit *secunda* sententia, quam absolute tenent *Salm. l. c. n. 49.* & probabiliorem *ibi* censent *Val. Bon. Dian. Tap. & Vill.* Ratio, quia hæc est differentia inter legem *pure pœnalem*, quæ obligat ad solam pœnam, & hæc est quando in ea tantum pœna assignatur; & legem *mixtam*, quæ obligat etiam ad culpam; & hæc est quando ultra pœnam Præceptum adjungitur; ipso enim præcepto tunc creditur Superior velle ad culpam obligare, ne frustra videatur præcipere. Quid si pœna sit magna? vide dicenda *de Rest. l. 3. n. 616.*

Quæritur 3. An incurratur pœna ante Judicis sententiam? Pœnæ spirituales, ut excommunicatio, irregularitas, &c. quando imponuntur ipso facto, non indigent sententia; est certum apud omnes, *vide Salm. de Leg. c. 2. n. 57.* Et patet *ex c. Non dubium de Sent. exc. c. Significasti de Hom. & aliis*, Idem dicitur de pœnis privativis, modo reus subire eas possit sine infamia, sicut esset privatio vocis activæ, & passivæ, ut *Suar. l. 5. c. 9. n. 5. Bon. D. 1. q. 1. p. 7. n. 10. & Salm. n. 58. cum Tapia, Vasq. Montes., &c.* Et modo alicubi non habeat aliter consuetudo particularis: *Salm. n. 60.* Adde, nisi pœna consistat in privatione alicujus juris acquisiti, puta in Beneficio, electione, &c. tunc enim semper requiritur declaratio juridica vel pœnæ, vel saltem criminis, etiamsi pœna imponatur, *ipso facto incurrenda, nulla expectata declaratione*, ut docent *Less. l. 2. c. 29. dub. 8. & c. 34. dub. 34. Mol. de Just. t. 2. tr. 2. D. 96. n. 8. Soto l. 1. q. 6. a. 6. & l. 4. q. 6. a. 6. Sanch. de Matr. l. 2. D. 53. n. 5. & l. 7. D. 89. n. 11. Pal. tr. 3. D. 2. p. 2. n. 8. & Salm. c. 2. n. 59. & 60. cum Led. Cajet. & Gran.* Cum enim lex pœnalis accipi debeat in mitiori sensu, verba illa, *nulla declaratione &c.* possunt explicari, scil. nulla expectata declaratione pœnæ; sed non excluditur declaratio

147 (margin beside "Quæritur 2.")
148 (margin beside "Quæritur 3.")

satis criminis, ut pœna possit reo applicari. Id confirmatur ex c. *Secundum, de Haret, in 6.* ubi Haretici, licet priventur ipso jure bonis suis, tamen non tenentur bona tradere ante sententiam, ut in eodem textu habetur.

149 Quod dictum est de pœnis privativis, a fortiori dicendum de positivis, quæ consistunt in actione positiva, v. gr. aliquid restituendi, aut patiendi, ut communiter cum *D. Th.* 2. 2. *q.* 62. *a.* 3. *Sanch. de Ma. l.* 6. *D.* 53. *n.* 1. *Mol. l. c. Soto l.* 1. *q.* 6. *n.* ..... *ad* 8. & *Salm. c.* 2. *n.* 61. & 64. *cum Tap. Sa, Vasq. &c.* Et sic igitur dicendum de legibus privantibus Beneficiis jam obtentis, ratione simoniæ, vel alienationis bonorum Benefici, &c. ubi semper requiritur declaratio Judicis, *Salm. d. n.* 64. *cum AA. cit.* Ratio autem omnium horum est, quia nimis ardua, & inobservabilis esset lex illa humana; quod reus ipsemet in seipsum deberet pœnam exequi.

Pœnæ autem inhabilitantes obligant ante Judicis sententiam, ut est pœna imposita a Tridentino non rsidentibus non lucrandi fructus, & similia. Vide *Salm. ib. n.* 62. Item quando pœnæ sunt conditionales, v. gr. ut habens Beneficium curatum, si non ordinetur Sacerdos infra annum, sit ipso facto privatus beneficio, ut *ex Cap. Licet. de Elect. in* 6. Sic etiam Clericus beneficiatus non deferens habitum, ipso facto privatur privilegio fori. *Salm. c.* 2. *num.* 63. *c n Sanch. Pal. Bon. &c.*

150 Quæritur 4. An pœna conventionalis in contractibus debeat solvi ante sententiam? *Prima Sententia* affirmat, quia quisque tenetur ante sententiam pactum observare. Ita *Bon. Suar. Mol. Sa. ap. Salm. c.* 2. *num.* 66. *Secunda sententia*, quam æque probabilem vocant *Salm. n.* 67. & *tenent Nav. Less. Sanch. Vasq. Laym. Pal. &c.* negat, quia sentiendum est, contrahentes non aliter velle sibi imponere pœnam, quam juxta dispositionem juris circa Leges pœnarum, quæ nonnisi post sententiam contrahuntur. Profecto tenetur reus post sententiam ad pœnam: Sed notandum est, non teneri eum ad solvendam pecuniam, nisi petatur a parte. Et si pœna sit nimis dura ultra sententiam requiritur præceptum Judicis, & Ministrorum executio. Vide *Salm. c. n.* 70.

Deinde notandum, quod Leges, quæ fundantur in falsa præsumptione, de se non obligant in foro conscientiæ, quando præsumptio certe sit falsa. Sic enim heres non tenetur, omisso inventario, ad omnia debita solvenda, si hereditas revera non est solvendo. Vide *Salm. c.* 2. *ex n.* 78. Et vide dicta *n.* 100. *v. Quæres.*

151 An quando Lex requirit aliquam conditionem, sine qua irritet actum, uti Lex irritans testamentum sine solemnitatibus, vel Lex irritans alienationem bonorum Ecclesiæ sine consensu Capituli, obliget in conscientia? *Prima sententia* negat, *ut Nav. Covarr. Tap. Sylv. Medin. & alii ap. Salm. c.* 2. *n.* 44. & 103. Ratio, quia tales Leges fundantur in præsumptione fraudis, quæ tunc non adest. *Secunda sententia* affirmat, quia tales leges non solum fundantur in præsumtione fraudis, sed etiam in periculo illius, quod semper adest. Ita *Salm. cum Sanch. Pal. n.* 104. Utraque est probabilis, sed secunda probabilior.

Quæritur hic ultimo, quando teneamur tollere impedimenta, vel ea non apponere, quæ obstant impletioni Legis? Prænotandum est ad quæstionis solutionem, aliud esse quod quis non obligetur a Lege, sive ab illius obligatione extrahatur: Aliud quod excusetur a transgressione Legis, manendo tamen sub ejus obligatione. Unde fit, ut dupliciter possis te impedire ab observatione Legis; vel apponendo causam, qua extraharis a Legis observatione, scilicet si ab hoc loco, ubi est præceptum audiendi Sacrum, descendas ad alium, ubi tale præceptum non viget: Vel efficiendo opus, quod licet impediat te ab observatione Legis, non te extrahit tamen a Legis obligatione; nempe si die Dominico discedas a loco Sacri ad silvam, ubi etsi Sacrum audire nequeas, ab illius obligatione tamen non extraheris. Deinde notandum est, quod contra Leges naturales nunquam licet apponere impedimentum, ut ab illius obligatione extraharis: Secus autem dicendum de Legibus humanis, quæ non obligant cum tanto rigore. Ita sapienter distinguit *Salm. c.* 2. *n.* 158. 159. & 160. 152

Hinc inferunt non peccare excommunicatum, si Sacrum non audiat, & absolutionem non procuret; nam per impedimentum excommunicationis jam extrahitur ab obligatione audiendi Sacrum: sed vide dicenda *l.* 3. *n.* 325. *v. excommunicatus*, & *l.* 7. *n.* 161. Inferunt 2. Non peccat contra Præceptum jejunii, recitandi Officium, &c. qui sua culpa incidit in infirmitatem, etsi præviderit: Nec qui die jejunii pedester iter agit, vel multum laborat, ex quo excusetur inde a jejunio: etiamsi ex pravo fine iter assumat, nempe ad furandum &c. Ita *Salm. c.* 2. *n.* 161. *cum Sanch. Medin. Henr. &c.* Sed nos omnino oppositum sentimus cum *S. Th.* vide dicenda *Lib.* 3. *n.* 1046.

An vero peccet contra Legem, qui eo animo id imdedimentum apponit, ut a Legis obligatione extrahatur, scilicet si fatiget, ut non jejunet? Affirmant peccare *Pal. Salas, Med. &c. ap. Salm. c.* 2. *n.* 163. quia nemini debet prodesse sua fraus. Negant tamen peccare contra jejunum *Sanch. Fill. Azor. Vill. &c.* quod satis probabilem sententiam vocant *Salm. ib. n.* 164. quia tunc ille utitur jure suo, quo potest extrahi ab obligatione Legis, in quo nulla est fraus: prout si quis exeat a sua Patria, ubi est obligatio jejunandi, ut eximat se a jejunio. Sed nos tanto potius, juxta sententiam quam mox supra secuti sumus, omnino primam sententiam sequimur; vide *l.* 3. *n.* 1045.

Peccat vero contra præcepta naturalia, vel Divina qui prævidens se hominem occisurum in ebrietate, ab ebrietate non abstinet: vel qui non procurat absolutionem excommunicationis tempore Paschali; tunc enim urget gravius præceptum radicaliter Divinum Communionis. Sic etiam peccat, qui se inebriat, vel somno se tradit tempore audiendi Sacrum, vel recitandi Officium, quia illa præcepta tunc jam eum obligant, neque per eas actiones a præcepto extrahitur. Ita *Salm. ib. n.* 162. *cum communi.*

CAPUT II.

De Subjecto, cui datur Praeceptum.

DUBIUM I.

Quae personae praeceptis obligentur?

153 *An ad Leges obligentur ebrii, infideles, ignorantes, &c.*
154 *An Legislator teneatur ad Legem?*
155 *Quando pueri obligentur ad Leges Ecclesiasticas?*

153 „ RESP. Soli subditi ratione utentes obligantur, ita ut eorum transgressione peccent. „ Quod addo propter ebrios, & ad tempus amentes, qui, etsi vere iis obligentur, eorum „ tamen violatione non peccant, defectu advertentiae rationis, & consensus. Pars prior est „ communis, & certa *Fil. t. 21. cap. 11. q. 10. „ Bonac. p. 6. &c. Laym. l. 1. tr. 4. c. 10.* Posterior est eorundem. Cujus ratio est, tum „ quia praeceptum, cum sit directivum, supponit usum rationis: tum quia obedientia tantum est eorum, qui ratione, & voluntate utuntur. Neque alias transgressio ad culpam „ imputari posset.

Pro majori claritate notanda est regula: aliud est ad Legem non teneri; sicut non tenentur ad Leges Ecclesiasticas Infideles, pueri, amentes. Aliud a lege excusari, sicut excusantur ebrii, ignorantes, dormientes. Hinc est peccatum praebere carnes in die vetito secundis, non vero primis. Sicut etiam peccatum est incitare omnes istos ad aliquid malum jure naturae.

Unde resolves hos casus.

154 „ 1. Legislator non tenetur suis legibus, ut „ sic, quoad vim coactivam, & poenam, sive „ directe: indirecte tamen, & quoad vim directivam, & ex aequitate quadam tenetur se, „ tamquam caput, membris conformare. *Ita S. „ Th. q. 96. a. 5. ad 3. Sylv. Suar. Bonac. Laym. „ lib. 1. c. 4. c. 9.* contra *Azor.* Tenetur etiam „ in contractibus cum reliquis pari conditione „ uti. Vide *Fill. t. 21. c. 5.*

Ita ex communi *Salm. d. cap. 3. n. 37.* Num autem Legislator teneatur ad suam Legem sub gravi, vel levi? Alii dicunt sub gravi, sicut Lex alios obligat, ut *Sot. Laym. Vasq. &c. ap. Salm. ib. n. 38.* Sed probabile est, praeciso scandalo, tantum teneri sub levi; quia tantum ex honestate obligatur ad legem: Ita *Salm. ib. n. 42. cum Less. Azor. Bon. Pal. &c.* Limitatur tamen; si Lex lata sit de taxatione pretii, vel de irritatione contractus; tali legi enim tenetur stare etiam Princeps ad servandam aequalitatem. V. *Salm. ib. n. 43. & 44.*

„ 2. Infideles non baptizati, etiam Cathecumeni, non obligantur praeceptis Ecclesiae: obligantur tamen haeretici, & alii, qui per Baptismum Ecclesiae semel sunt subjecti.

155 „ 3. Etsi pueri ratione utentes legibus iis Ecclesiae, quarum materia eorum aetati est conveniens, v. gr. Confessionis annuae, secundum „ *Navar. Henriq. & Azor.* item abstinentiae a „ carnibus, auditionis Sacri, secundum *Sanch.* „ &c. obligentur quoad culpam; non tamen „ quoad poenas ordinarias, nisi sint puberes, „ quales sunt masculi anno 14. puellae 12. absoluto. Ita *Sotus, Vasq. de Poenit. q. 90. a. „ 2. Sa v. Censura.*

Quaeritur, an pueri statim ac pervenerint ad usum rationis teneantur ad Leges Ecclesiasticas audiendi Sacrum, abstinendi a carnibus, vel lacticiniis, & confitendi? Affirmant *Sanch. Dec. l. 1. c. 12. n. 6. Laym. cap. 10. n. 4. & Salm. de Leg. c. 3. n. 52. cum Pal. Bon. Salas, &c.* Atque peccare dicunt Parentes, qui negligunt impletionem ipsorum. Et regulariter ajunt hunc usum rationis judicandum advenire, expleto septennio. Admittunt tamen pueros ante pubertatem non obligari ad poenas *ib. n. 50. in fine*; nec ad Communionem ante decennium: nisi in articulo mortis, si sit usus rationis; ut *Salm. de Euch. c. 7. a n. 15.* Negant vero *S. Antonin. Sot. Sa, Henr. Marcb. ap. Salm. n. 51.* dicentes non teneri statim, post aliquod tempus. Hoc tempus, *Sa* ait, esse tempus pubertatis; *Sotus* vero & *S. Anton.* dicunt saltem esse decimum annum, vel nonum cum dimidio in foeminis. Sed haec opinio merito rejicitur communiter, ut ait *Croix l. 3. p. 1. n. 615.* An vero obligentur pueri, qui ante septennium pervenerint ad usum rationis? Negant *Diana, Sanct. Burgh. ap. Croix l. 1. n. 676.* qui probabile putat, quia leges positivae attendunt tantum ad ea quae communiter contingunt. Sed probabilius *Bosco ibid.* affirmat teneri. Vide dicenda *lib. 3. num. 270. & 1012.*

„ 4. Infantibus non baptizatis, & perpetuo amentibus licite dantur carnes diebus vetitis, „ & imponuntur opera servilia festis; non tamen ebriis, cum legi maneant subjecti; uti „ nec licite irritantur amentes ad blasphemandum, laedendum, &c. eo quod talis actio tribueretur principali agenti, qui alterius opera uteretur, quasi instrumento, ut *Laym. l. „ 1. t. 4. c. 10. Bonac. p. 6. & Sanch. 1. Moral. „ cap. 12.*

DUBIUM II.

An Peregrini teneantur legibus suis domicilii, dum ab eo absunt?

156 *An Peregrinus teneatur ad Leges loci ubi est?*
157 *An teneatur ad Leges Patriae? Deinde ponuntur resolutiones plurium casuum.*
158 *An peregrini possint dispensari ab Episcopo loci in legibus, & in votis?*

„ SUPPONO I. Praeceptum aliud esse locale, quod scilicet certo tantum in loco, 156
„ urbe v. gr. vel parochia obligat; aliud universale, seu juris communis, quod totam fere Ecclesiam obligat.

„ Suppono II. Peregrinos proprie dici eos, qui „ aliquo veniunt animo non manendi, sed tantum subsistendi, per aliquot dies, vel ad summum per minorem anni partem, ut mercatores, „ via-

„ viatores, non autem studiosi, neque ancillæ, „ quæ veniunt ad serviendum.

„ Respondeo, non obligari. Ita *Nav. Sanch.* „ *Less. l.* 4. *c.* 2. *dub.* 8. Ratio, qua præcepta „ localia, per se, & directe respiciunt territo„ rium, eique sunt affixa; atque adeo non ob„ ligant, nisi existentes intra illud. Lex enim „ ita fertur; v. gr. Festum illud tali loco ce„ lebretur: ideoque hic valet illud: *Si fueris* „ *Romæ*, *&c.* Addit *Laym. c.* præceptum loca„ le expirare etiam intra proprium territorium „ in loco exemto, quod is æquiparetur loco „ sito extra territorium.

Hic refert ante omnia distinguere domicilium a quasi domicilio. Verum domicilium acquirit, qui habitat alicubi, animo ibi perpetuo manendi, ut communiter docet *Bonac. de Lug. D.* 1. *q.* 1. *p.* 7. *n.* 39. *Roncag. eod. tit. c.* 1. *p.* 3. *pag.* 44. *& Salm. tr.* 8. *c.* 4. *n.* 48. *cum Palao*, *Trull. Dicast.* & aliis passim, ex *l.* 2. *C. Ubi Senatores*, *& l. Heres absens* §. *Proinde*, *ff. de Judic.* I. autem censetur hujusmodi animum habere, qui habitat alicubi per decennium, non significata voluntate recedendi, vel qui majorem partem bonorum ibi asportaverit, aut domum emerit, aut ædificaverit, ut habetur in Bulla *Speculatores* relata *T.* 2. *l.* 6. *n.* 770. *ad n. V.* vel qui saltem expressis verbis (ut addunt *Salmant. num.* 49.) voluntatem ibi perpetuo manendi expresse significaverit. Ille autem acquirit quasi domicilium qui manet in aliquo loco per majorem anni partem, ut dicunt *Sylvest. v. Domicilium*, *n.* 2. *& Sanch. de Matr. l.* 3. *D.* 18. *n.* 9. vel qui ibi moratur per aliquod notabile tempus cum animo ibi manendi majori parte anni, ut recte ajunt *Roncaglia loc. cit. Laym. l.* 1. *tr.* 4. *c.* 12. *n.* 1. *v. Quæres*, *cum Navarro*, & N. SS. P. Benedictus XIV. *Notif.* 33. *num.* 6. utque eruitur ex citata *l. Heres*, *&c.* His positis, dubitatur 1. an, ut quis teneatur legibus loci ubi est, requiratur ut ibi verum domicilium contraxerit. Affirmant *Glossa in c. Quæ contra*, *Dist.* 8. *verb. Aut peregrini*, & alii *apud Sanch. loc. cit. n.* 8. Quia advena (ut ajunt) donec non acquirat verum domicilium, saltem per animum ibi perpetuo manendi, non fit subditus illius loci. Sed communis sententia tenenda docet sufficere quod is contraxerit ibi quasi domicilium: Ita *Suarez tom.* 1. *de Relig. c.* 14. *n.* 5. *& l.* 3. *de Leg. c.* 33. *n.* 3. (qui oppositam putat non esse practice probabilem) *Sanch. loc. cit. n.* 9. *Salmant. de Legib. c.* 3. *n.* 55. *& Laym. dicto c.* 12. *n.* 1. *cum S. Antonin. Palud. Sylvest. Rosella*, *&c.* Ratio, quia tales peregrini jam subjiciuntur jurisdictioni Superiorum illius loci, ergo etiam legibus tenentur; & tenentur a prima die, qua illic perveniunt animo habitandi per majorem anni partem, ut recte notat *Sanch. dicto n.* 9. *Cum Sylvest. Palud. Rosella*, *&c.*

Dubitatur 2. an si quis in aliquo loco ad breve tempus moretur, teneatur leges illius servare? *Prima* sententia affirmat; & hanc tenent *Pontius de Matr. l.* 5. *c.* 7. §. 1. *n.* 6. *Suarez de Leg. l.* 3. *c.* 33. *n.* 33. *& l.* 1. *de Rel. cap.* 14. *a n.* 9. *Salas de Leg. D.* 16. *Sect.* 4. *concl.* 4. *Tapia l.* 4. *q.* 16. *art.* 3. *n.* 2. *& Covarr. Gordon. Henr. &c. apud Salm. de Leg. c.* 3. *n.* 56. & alii plures apud *Sanch. de Matr. l.* 3. *D.* 18. *n.* 4. *& in Dec. l.* 1. *cap.* 12. *n.* 3. qui vocat valde probabilem, sicut etiam putant *Salm. loc. cit. n.* 58. Probant 1. ex *c. Illa*, *Dist.* 20. ubi refertur illud celebre D. Ambrosii: *Cum Romam venio, Sabbatum jejuno; cum Mediolani sum, non jejuno; sic & tu ad quamcumque Ecclesiam veneris, ejus morem serva; si cuiquam non vis esse scandalo, nec quemquam tibi.* Probant 2. ratione, tum quia qui sentit commodum, debet sentire & incommodum, sicut enim talis advena deobligatur legibus patriæ a qua abest, ita æquum est eum obligari legibus loci ubi moratur; & hoc modo advena vere fit subditus superioris loci, quamvis brevi ibi sit; Tum quia expedit ad pacem publicam servandam, & ad scandalum vitandum, ut omnes servent leges loci ubi reperiuntur, uti colligitur ex relata doctrina D. Ambrosii; Et saltem ratione dicti scandali vitandi, ut ait *Suarez*, Episcopus loci jurisdictionem habet in peregrinos; eadem enim jurisdictio, quæ ipsi competit super oves suas, ut eas bene regere possit, competit etiam super advenas, ne scandalum ovibus præbeant, leges loci non servando. Plures alias rationes pro hac sententia adducit *Suarez* Fatentur tamen AA. citati, non satis esse solum transitum ad hanc obligationem contrahendam; etenim (apud *Sanch. Dec. l.* 1. *cap.* 12. *n.* 37.) *Emmanuel Sa* dicit teneri peregrinum, si maneat illa die qua pervenit: *Leonardus*, si integra die: *Sayrus*, si illic accedat multo spatio ante prandium, & tota die ibi quiescat. Sed melius videtur distinguere *Suarez dicto cap.* 13. *ex n.* 8. dicens quod si quis venit ad locum destinatum ut terminum viæ, tenetur ejus legibus, licet parum ibi adsit; secus si ibi sit in via, sive per transitum ad alium locum; tunc enim si præceptum est affirmativum, puta audiendi Sacrum, non tenetur, quia tale præceptum obligat existentes, quales non sunt itinerantes; tenentur vero, si præceptum sit negativum, nempe abstinendi a carnibus, vel ab opere servili, etiamsi ibi morentur ad horam, quia præceptum negativum, cum obliget pro semper, habet tractum successivum per totum diem.

Hæc sententia est satis probabilis, sed probabilior videtur *secunda*, quæ dicit advenam non teneri legibus loci, ubi non moratur, nec intendit morari per majorem anni partem; hanc tenent *Sanchez locis cit. de Matr. n.* 6. *& in Dec. n.* 38. cum pluribus aliis, *Bonac. de Legib. D.* 1. *q.* 1. *p.* 6. *n.* 7. *&* 43. *S. Antonin. p.* 2. *tit.* 6. *c.* 2. §. 2. *Azor. tom.* 1. *D.* 5. *c.* 11. *q.* 2. *Tolet. lib.* 6. *c.* 5. *n. ult. Laym. l.* 1. *tr.* 4. *c.* 12. *n.* 4. *cum Sylvest. Ang. & Medina*, item *Sayr. Diana*, *Granado* & alii *apud Salm. dicto c.* 3. *num.* 58. qui hanc non minus probabilem vocant. Ratio, tum quia leges non obligant nisi subditos, quales non sunt peregrini, cum ipsi ob brevem illam moram minime subjiciuntur jurisdictioni Superioris loci, ut habetur ex pluries citata *l. Heres absens*, tum quia non dicitur moraliter commorari in aliquo loco, qui ibi non manet, nec animum manendi habet per majorem partem anni. Ad textum autem D. Ambrosii respondetur 1. illum procedere tantum ubi vitandum

dum est scandalum. Respondetur 2. S. Doctorem loqui ibi de lege communi servandi jejunii, quod Mediolani non servatur in primis quatuor diebus Quadragesimæ; sed lex communis utique servanda est a peregrinis, quando absunt a patria, ubi lex illa non servatur, ut ex communi sententia docent *Suarez cit. c. 14. n. 27. & Laym. loc. cit. n. 3. cum Medina, & Henriq.* Quamvis tamen *Laym.* non improbet oppositam *Sanchezii*, qui *de Matr. loc. cit. num. 7.* ait cives mox in patriam redituros, per fictionem juris pro præsentibus haberi.

Limitatur vero hæc secunda sententia 1. in Legibus de jure communi, vel circa solemnitates contractuum, aut circa commoda ipsius loci, v. g. de non extrahendo triticum, arma &c. 2. Limitatur si eædem Leges vigeant in patria peregrini, licet *Sanchius cum Dian.* huic contradicat. 3. Limitatur, si peregrinus ibi delinquat contra jus commune; tunc enim fit subditus ratione delicti, ex *c. Finali, de Foro compet.* Vide *Salm. num. 59. & 60. & Sanch. Dec. loc. cit. num. 36.*

Non tenentur autem absentes ad Leges Patriæ, ut communissimum est *ex c. Ut animarum, de Const. in 6.* Etiamsi Lex sit de jure communi; quando peregrinus est in loco, ubi illa abrogata est. *Salm. c. 3. n. 62. cum Pal. Less. &c.* Et hoc etiamsi discederet a Patria ad eximendum se a Lege. *Salm. num. 63. cum Pal. Bon. Sanch. &c.* (Hinc docet ibi *Palaus cum Basilio*, posse peregrinum, qui nolit confiteri peccata reservata proprio Parocho, alio discedere, ut ab alio absolvatur; quia tunc utitur jure suo. Sed de hoc vide dicenda *De Pænit. l. 6. num. 589.*) Et hoc etiam valet, si ille maneat in sua Patria, sed in loco exempto, ut tenent *Salm. de Leg. d. c. 3. n. 64. cum Laym. Bon. Pal. Sallas, Diana, Tap.* An vero pro locis exemptis intelligantur etiam Conventus Regularium? Negant *Suar. Con. apud Salm. de Cens. c. 1. num. 114.* Sed dicunt intelligi tantum Oppida, & Ecclesias intra Diœcesim, alienæ tamen jurisdictioni subjectas. Sed affirmant *Salm. ibid. num. 114. cum Avil. Henr. Suyr. Candid. & Dian.* Et id confirmat *de Leg. d. c. 3. n. 74. in fine.* Quia tam loca, quam personas Tridentinum exemptas appellat *Sess. 14. cap. 5. de Ref. in fin.* Et valde probabile est. Vide etiam *l. 7. de Censur. n. 24.*

Ex quibus resolves hos Casus.

157 „ 1. Si Episcopus sub pœna excommunicationis vetet lusum aleæ, non obligantur Clerici ludentes in loco exempto a jurisdictione Episcopi. *Bon. part. 6. Laym. cap. 11. n. 5.*

„ 2. Si quis die jejunii, aut festo sit in loco alio, non sui territorii, aut exempto, ubi nunc non est jejunium, aut festum; potest ibi comedere, exercere servilia. *Laym. loc. cit. c. 11. Bonac.*

„ 3. Id etiam habet locum in præceptis juris communis, si in loco isto sint usu abrogata, vel non recepta, vel habeatur privilegium. Quare potes v. gr. Mediolani primis quatuor diebus Quadragesimæ vesci carnibus, cum id ibi liceat. Item in Belgio sabbatis intra Nativitatem, & Purificationem vesci carnibus. Item in loco, ubi Tridentinum non est receptum, valide (etsi non licite) inire matrimonium clandestinum. *Suar. Sanch. l. 1. c. 12. Less. &c.*

„ 4. Potest quis discedens mane ex oppido, ubi non est jejunium, vesci carnibus, etsi meridie rediturus sit domum, ubi est jejunium; nec tunc, ubi domum venerit, tenebitur ad servandum jejunium ista die, cum illud jam violaverit, ideoque servare non possit; tenebitur tamen domi ad abstinentiam a carnibus, cum illa adhuc possit ibi servari, eo quod sit dividua. Vide *Sanch. loc. cit. Less. c. 2. d. 8.*

„ 5. Si quis abiturus est loco, ubi est jejunium, sciatque certo perventurum vesperi ad locum, ubi non sit jejunium, tunc etsi non possit ibi vesci carnibus, unde abit (cum ista abstinentia sit dividua) potest tamen ibi mane jentare, & meridie prandere, ut contra quosdam docent *Less.* & *Sanch.* supra. (* *Et probabile putant Salm. de Leg. c. 3. num. 70. cum Suar.*) *

„ 6. Probabile etiam est, & in conscientia securum, quod docet *Sanch. l. 3. de Matrim. d. 18. & 1. mor. c. 12.* contra *Navarrum*, peregrinos, antequam excedant proprio territorio, non teneri implere præcepta, quæ ibi deprehendunt, v. gr. non teneri eum mane audire Sacrum die festo, qui ante prandium venturus sit alio, ubi non sit festum; quia si mansisset in loco, ubi præceptum obligabat, poterat differre ad id tempus; quando autem pervenit ad alium locum, desinit obligari. Nec obstat, quod prævidens impedimentum teneatur prævenire; quia id tunc tantum verum est, quando, manente vi præcepti, quis est impediendus; hic autem ab obligatione præcepti absolvitur, *. (*Ita etiam Salm. d. c. 3. n. 67. cum Pal. Tapia, Salas, &c. Secus tamen esset, si ibi unum illud Sacrum diceretur, quia teneretur audire, antequam discederet; Non tenetur autem expectare. Salm. n. 66.*) *. Contraria tamen sententia, tamquam magis pia, suaderi potest, nisi quid obstet. *Sanch. l. 1. moral. c. 12. & l. 3. de matrim. dub. 8. n. 21.*

Hic magna quæstio occurrit disceptanda, an 158
peregrini possint dispensari ab Episcopo loci ubi sunt, tam in Legibus communibus (puta jejunii, vel abstinentiæ ab opere servili), quam in votis, & juramentis? Adsunt quatuor sententiæ. *Prima*, quam tenent *Pontius de Matr. l. 8. c. 4. n. 7. Joseph. de Januar.* vide *in tract. de Leg.* & cui adhæret *Tanner.* apud *Croix l. 6. p. 3. num. 734.* probabilemque merito putat *Palaus de Leg. tr. 3. D. 6. §. 2. n. 5.* affirmat universe tam pro Legibus, quam pro votis. Ratio, quia peregrinus per illum accessum, quamvis unius diei, fit vere subditus Superioris loci, ubi reperitur, ut dicunt *Suar. Salas, ac Pontius, cum Palao de Leg. D. 1. p. 24. §. 3. n. 12.* Vide dicta n. 156. & dicenda *l. 3. num. 332. in fin. v. An autem.* Quamobrem sicut peregrinus tenetur ad leges loci illius, ita æquum est, ut gaudeat etiam privile-

vilegiis. *Secunda* sententia prorsus opposita, quam tenent *Sylvest. Abb. Tab. Ang.* apud *Pal. de Leg. D.6. §.2. n.5.* item *Palud. Med. Led. Hostiens.* apud *Suar. de Rel. l.2. cap.14.* dicit, quod peregrinus quoad usque acquirat alicubi verum domicilium (idest per animum perpetuo ibi manendi), nunquam subditus est censendus; & ideo nec tenetur ad Leges loci, nec potest dispensari in Legibus communibus, neque in votis aut juramentis ab illius Episcopo. Ad confirmationem hujus sententiæ *Farinac. & Garz.* apud *Pal. n.7.* afferunt quamdam Declarationem S. C. Concilii approbatam a Gregor. XIII. ubi dictum fuit posse peregrinum recipere beneficium absolutionis a peccatis in loco ubi est, sed non posse dispensari ab Episcopo illius. Sed *Mazzot. de Leg. D.4. q.1. c.3. q.1.* dicit hanc Declarationem non constare authentice; saltem, ut infra videbimus in quarta sententia, communiter illa non fuit recepta. Tanto magis, quia *Henriq. l.14. de Irreg. cap.18. §.2.* affert aliam diversam Declarationem S. Pii V. ubi Pontifex declaravit Episcopum loci bene posse dispensare in votis Scholasticorum Salmanticæ commorentium. Hanc secundam sententiam etiam putat probabilem *Pal. num.5.* Attamen *Suar. loc. cit.* improbabilem eam putat, quoad eximendum peregrinum a servandis legibus loci, si ibi maneat majori parte anni. *Tertia* sententia, quam tenent *Pal. dict. D.6. n.5. & 6. cum Navar. & Menoch.* qui plures alios refert, censet peregrinum adhuc transeuntem, bene posse dispensari ab Ordinario loci in legibus etiam communibus, quia ipse quoad leges bene subditur jurisdictioni illius Superioris; non autem quoad vota & juramenta, quia hæc jurisdictio pendet a consuetudine, & a conniventia Episcoporum, quæ non habentur pro hujusmodi dispensationibus, prout alias habentur pro absolutione peccatorum, & censurarum eis annexarum. *Quarta* sententia communissima, ut ait *Croix l.6. p.3. num.721.* & communiter recepta, ut asserunt *Salm. de Leg. c.3. n.55.* cui subscribimus, tenet posse peregrinum dispensari ab Episcopo loci, non solum in legibus, sed etiam in votis, & juramentis, modo ibi sit animo permanendi per majorem anni partem. Ratio, quia ex illa diuturna habitatione contrahitur quasi domicilium, ut probant *Abbas, & Innoc.* Quapropter tunc peregrinus dispensatur non jam ratione consuetudinis, & conniventiæ sui proprii Superioris, sed ex propria auctoritate Ordinarii loci, cui peregrinus per illud quasi domicilium tunc vere subditur. Ita *Sanch. de Matr. l.3. D.23. num.12. & 13. cum Henr. Ang. Arag.* &c. *Less. l.2. c.40. num.122. Croix loc. cit. cum Laym. Salm. loc. cit. Sporer de Leg. cap.1. n.254. cum Suar. & Manuel. apud Pal. loc. cit. num.3.* Et idem sentit *Sanch. loc. cit. cum Henr. & Man.* quoad dispensationem facultatum concessarum Episcopis a Tridentino in *cap. Liceat*. Atque idem quoad conferenda omnia Sacramenta, præter Ordinem, ut dicunt etiam *Croix cum Laym. & Salm. ll. cc.* Circa vero Matrimonium, vide *l.6. n.1083.*

DUBIUM III.

An Peregrini, & vagi teneantur præceptis locorum, in quibus morantur.

„ RESPOND. Regulariter non tenentur præ- 159
„ ceptis specialibus illorum locorum. Ita
„ *Laym. Sanch. Azor. Koninch. Less. Reginald.*
„ *Fill.* contra *Navar. Suar. Sa, &c.* Et quoad
„ vagos etiam * (*ut cum Busemb. tenent. Less.*
„ *Laym. Sayr. &c. apud Salm. qui contradicunt*
„ *c.3. n.69. in fine*)*, contra *Bonac. & Sanch.*
„ Ratio est, quia non potest dari ulla ratio hujus obligationis, cum illi non sint subditi vel locis, vel Superioribus, quorum tales leges fuerunt; ideoque sint extra eorum jurisdictionem. Nec obstat 1. eos nullis partialium locorum statutis, sed solo jure communi teneri, quia id non est absurdum. Nec 2. quod vagi, ob delicta admissa, puniri possint: hoc enim consuetudo recepit, ne scelera maneant impunita.

„ Dixi 1. *regulariter*; quia tenentur quibusdam legibus, maxime quarum violatio cederet in damnum, & injuriam illius loci, in quo morantur; ut etiam iis, quæ sunt de contractibus celebrandis.

Unde resolves hos Casus.

„ 1. Tales non tenentur audire Missam, & possunt opera servilia exercere die istic festo: non tenentur jejunare, nec abstinere a carnibus, quando istic est jejunium, & domi suæ non est. Intellige utrumque, secluso scandalo, propter quod Episcopus loci punire posset. *Laym. loc. cit. t.4. c.12. n.4.*

„ 2. Peregrinis non licet frumenta evehere vel vendere supra pretium ibi statutum, noctu arma ferre, &c. si talia ibi prohibita sunt. *Panorm. Regin. Sanch. n.36.*

„ Dixi 2. *præceptis specialibus*: quia si domi tuæ consuetudine derogatum sit alicui præcepto juris communis, & alio venias, ubi illud viget, eodem obligaberis. Ratio est, quia lex juris communis est universalis, & obligat omnes sine ordine ad locum. *Laym. cap.12. num.3.*

Unde resolvitur hic Casus.

„ Belga aliquis veniens Coloniam, v. gr. tenetur istic sabbatis inter Nativitatem Christi, & Purificationem abstinere a carnibus, quia privilegium ejus comedendi tunc carnes non est personale, sed locale: ideoque expirat extra locum. *Laym. loc. cit.*

DUBIUM IV.

An Peregrini teneantur præceptis juris communis, si non sunt in usu in loco, ubi morantur?

„ RESP. Non teneri. Ratio est, quia tunc 161
„ valet privilegium locale, quo frui pos-

„ sunt omnes, qui in loco morantur. Ita *Sanchez* 2. *mor. c.* 12. *Suar. Laym. &c.*

Unde resolvuntur sequentes Casus.

„ 1. Si Germanus per Hispaniam transeat, potest sabbatis vesci intestinis animalium. Idem si per Belgium, aut Mediolanum iter habeat, potest inter Nativitatem Christi, & Purificationem, in Belgio sabbatis, Mediolani vero quatuor primis diebus Quadragef. carnibus vesci. *Sanch. Suar. Bon. p.* 6. *n.* 61.

„ 2. Si quis ex Diœcesi Catholica, v. gr. Hildesio, ubi vetus Calendarium adhuc est in usu, veniat in aliam, ubi novum est receptum, v. g. Monasterium, potest, si ibi Quadragesima præteriit, carnibus vesci, ut docet *Sanch. loc. cit. Salas n.* 69. *Bon. n.* 46. *Less. l.* 4. *c.* 2. *d.* 8. qui tamen contrariam sententiam suadet in praxi, licet hæc tuta sit, ut etiam docet *Laym.*

„ Addidi *ex Diœcesi Catholica*: quia si Catholicus veniat in terras hæreticorum, ubi alii Catholici non sunt, tenetur ibi servare novum Calendarium ad vitandum scandalum, & contemtum Ecclesiæ Catholicæ. Vide *Laym. l.* 1. *tom.* 4. *cap.* 11. *num.* 8.

CAPUT III.

De modo, quo observanda sunt præcepta.

DUBIUM I.

An debeant impleri ex charitate?

162 „ RESP. Possunt impleri sine charitate, nisi hanc in substantia includant, v. g. præceptum dilectionis Dei. Ratio est, quia tantum præcipitur substantia actus inclusi in præcepto, v. gr., ut honorentur parentes; non autem finis, aut modus præcepti, ut docet *S. Th.* 1. 2. *q.* 100. *art.* 10. Interim certum est, requiri charitatem in operante, ut impletio præcepti sit meritoria, juxta illud 1. *Cor.* 13. *Si linguis hominum loquar, &c. S. Th. Suar. Sanch.*

Unde resolvuntur sequentes Casus.

„ 1. Si quis jejunet, vel intersit Sacro ob vanam gloriam, vel etiam ut furetur, potest nihilominus implere præceptum, etiam per actum ex circumstantiis peccaminosum, quia implet substantiam illius præcepti, licet peccet contra aliud, cui finis ille malus opponitur, ut docet *Sanch.* 1. *mor. cap.* 14. *Laym. l.* 1. *t.* 4. *n.* 6. *Card. de Lugo disp.* 22. *sect.* 2. *n.* 23. * (*Cum Salmant. de Leg. cap.* 2. *num.* 147. & 148.) *

„ 2. Similī ratione impletur votum, juramentum Deo factum, pœnitentia Sacramentalis, licet actus ipse sit peccatum, *ibid. ll. cc.* * (*Nota tamen hic prop. damn. ab Alex. VII. n.* 14.: *Qui facit Confessionem voluntarie nullam, satisfacit præcepto Ecclesiæ.*) *

DUBIUM II.

An ad impletionem præceptorum requiratur intentio iis satisfaciendi?

„ RESP. Quod non * (*Requiritur tamen intentio faciendi illud quod est Præceptum, ut Salm. cap.* 2. *n.* 139. *cum Bus. infra Dub. IV.*) * Ita sentit *Sanch. Vasq.* 1. 2. *q.* 100. *art.* 9. & alii communiter. Ratio est, quia lex tantum præcipit liberam operis externi executionem, v. g. auditionem Sacri, non autem, ut alio peculiari actu quis velit, vel intendat præcepto satisfacere: sive, ut alii loquuntur, præcepta non obligant ad obedientiam formalem, hoc est, ut illud fiat, quia præcipitur, sed tantum ad materialem, sive, ut fiat, quod præcipitur. Vid. *infr. l.* 3. *tr.* 3. *c.* 1. *d.* 3. 163

Unde resolvuntur sequentes Casus.

„ 1. Qui alicujus præcepti immemor, illud implevit, v. gr. ignorans esse diem festum, libere tamen interfuit Sacro, is satisfacit. Neque, ut quidam volunt, necesse est, ut postea intelligens diem festum, velit tunc satisfacere per Missam auditam, quia implevit substantiam actus præcepti. *S. Thom. Henr. Fill. t.* 3. *c.* 7. *q.* 7.

„ 2. Is votum, juramentum, & pœnitentiam Sacramentalem vere implet, qui opera promissa, vel injuncta exequitur, etsi non habeat intentionem implendi: modo tamen non applicet ea pro alia re. Ratio est, quia vota, &c. sunt leges quasi peculiares, quas homo sibi, vel alteri imponit, unde tantum obligant ad substantiam actus. *Suar. Azor. Less. Laym. n.* 6.

DUBIUM III.

An satisfaciat præcepto, qui faciens opus, expresse intendit per illud non satisfacere?

„ RESP. Satisfacit. Ita *Suar. Val. Vasquez* 164
loc. cit. & *Less. l.* 2. *c.* 7. *dub.* 10. contra *Navar. Azor. &c.* Ratio est, quia præcepta tantum obligant ad substantiam operis injuncti: ergo, illa posita, non est in potestate operantis ut non satisfaciat. Nec refert 1. quod actus non operentur ultra intentionem agentis; quia id intelligitur, quando est in potestate operantis, v. gr. satisfacere, vel non. Nec 2. quod si debet alteri centum, non satisfaciat obligationi, si liberali donatione det ducentos. Nec 3. quod voto obligatus ad recitandum Rosarium, si recitet animo non implendi, non satisfaciat. Ratio est, quia hæ, & similes obligationes proveniunt ex voluntate promittentis, qui sicut ab initio debitorem se libere constituit, sic in debito libere permanere potest: obligatio autem parendi legi provenit ex voluntate Legis, ideoque non extenditur ultra ejus intentionem, & voluntatem,

„ tem, nempe ultra substantiam operis præce-
„ pti. *Kon. num. 309. v. Less. loc. cit. & Layn.*
„ *hic. (Et sic tenet sententia communissima cum*
„ *Tournely, Pontas, Suar. Vasq. Valent. Salm.*
„ *&c. Vide lib. 4. n. 176.)*

Unde resolvuntur sequentes Casus.

„ 1. Sacerdos, qui legit Horas non ea devotione, qua voluit, ideoque proposuit ad satisfaciendum præcepto repetere: etsi deinde non repetat, satisfecit tamen præcepto. *Suar. Kon. Card. de Lugo, &c.*

„ 2. Audiens Sacrum die festo, quod scit esse ultimum (vel, si non sit ultimum, intendens non audire aliud), licet intenderit non satisfacere, vere tamen satisfecit præcepto de audienda Missa; etsi peccarit contra aliud præceptum, quo quis tenetur esse subditus Legislatori. *Card. de Lugo loc. cit.*

DUBIUM IV.

An ad impletionem præceptorum requiratur intentio, seu voluntas faciendi id quod præceptum est?

165 „ RESP. Quod sic. Ratio est, quia, cum lex detur hominibus, non brutis, ideoque humano modo sit implenda, hinc impletio omnis præcepti, sive humani, sive divini debet esse actus humanus conjunctus cum libertate, & voluntate operantis, id est, ut velit, sive intendat facere hoc, quod est præceptum, v. gr. audire Sacrum, jejunare, &c. Est communiss. Vid. *Vasq. 1. 2. q. 100. a. 9. Suar. Sanch.*

Unde resolvuntur hi Casus.

„ 1. Qui audivit Sacrum die festo ebrius, dormiens, aut impos sui quomodocumque, aut nescius, quid aggrederetur, aut vellet facere, tenetur postea compos sui factus audire aliud Sacrum. *Suarez, Sanch. Salas d. 9. num. 32.*

„ 2. Is, qui audivit Sacrum, jejunavit, &c. prorsus violenter coactus, non satisfecit; non enim fuit actus humanus defectu voluntarii. *Vasq. Suar. Azor. Fill. n. 232.*

„ Dixi *prorsus violenter;* Quia, si famulus, v. gr. metu domini, aut puer metu magistri Sacrum audiat (esto non sit auditurus, si magister abesset) is, etsi perversa voluntate illa peccet, præcepto tamen satisfacit. Ratio est, quia metus non tollit libertatem, *Sanch. Salm. loc. cit. Laym. l. 2. t. 4. c. 4. n. 12.*

„ Recitans Horas sola intentione legendi, vel addiscendi non satisfacit; uti nec ille, qui vadit ad Sacrum tantum, ut oculos pascat, cum alio colloquatur, vel expectet amicum. *Card. de Lugo loc. cit. n. 23.*

„ 4. Nec satisfacit is, qui tantum ficte confitetur, v. gr., orat, &c. quia non ejus fictio, sed opus præceptum est.

DUBIUM V.

An duplici præcepto, uno actu, vel diversis actibus eodem tempore possit satisfieri?

„ RESP. 1. Uno actu diversa præcepta simul 166
„ impleri possunt, nisi aliud colligatur ex mente præcipientis. Patet ex praxi quotidiana: qui enim obligatur ad Horas ratione Ordinis, & Beneficii, satisfacit una recitatione. *Sanch. l. 1. c. 14. Salm. Bonac. p. 10.*

Unde resolvuntur hi Casus.

„ 1. Cum Dominica, & festum incidunt in eundem diem, non teneris audire duo Sacra.

„ 2. Votum, & Pœnitentia in Confessione injuncta plerumque non implentur per actum alias debitum: quia hæc plerumque non est mens voventis, & Confessoris. Vid. *Suarez l. 4. in 3. p. Sanch. 1. mor. c. 14.*

„ Dixi *plerumque;* Quia subinde Confessarii injungunt opus alias præceptum.

„ 3. Qui alteri ex pluribus obligationibus debet centum, v. gr. non satisfacit, si semel dat centum: quia in debitis justitiæ attenditur æqualitas rei ad rem; non potest autem unum centum æquale esse debitis plurium centum. Unde in his alia est intentio, & mens se obligantis. *Sanch. Salas loc. cit.*

„ Resp. 2. Potest quis eodem tempore diversis actibus duplici Præcepto satisfacere, dummodo unum non impediat alterum. Est communis. Et ratio est, quia plerumque temporum diversitas non præcipitur. *Suar. Az. p. 1. l. 7. c. 5. Sanch. lib. 1. cap. 14.*

Unde resolves.

„ 1. Potest quis eodem tempore audisse Missam in festo præceptam, & simul legere Horas, vel alias orationes voto, aliave ratione debitas. *Bonac. p. 10. n. 8.*

„ 2. Potest item qui tenetur audire duas missas, eas audire simul, imo etiam tres, ut docent aliqui, dum simul in pluribus Altaribus celebrantur. *Sanch. 1. mor. c. 14. 12. Major* in 4. *dist.* 18.

DUBIUM VI.

An qui uno actu violat plura præcepta, committat plura peccata?

„ RESP. Si violet præcepta materialiter tan- 167
„ tum diversa, ita ut licet sint plurium Legislatorum, habent tamen motivum formale idem, & versentur circa materiam eandem numero cum iisdem circumstantiis, unum tantum peccatum committit: Si vero præcepta sint formaliter diversa, ob motiva proxima specie distincta, vel versentur circa materiam numero diversam, committent plura peccata: quia sunt obligationes, & malitiæ diversæ. Ita *Sanchez lib. 9. de matrim. dist. 15. Vasq. 1. 2. dist. 19. Salmant. C. de Lu-*

„ go

„ go d. 16. num. 245. * (Vide dicenda l. 5. n. „ 3.) *

Unde resolvitur.

„ 1. Qui non jejunavit die vigiliæ incidentis „ in Quadragesimam, aut neglexit Sacrum fe- „ sto incidente in Dominicam, unicum commi- „ sit peccatum, satisque est confiteri de jeju- „ nio, & Sacro uno; quia his præceptis unica „ est ratio formalis, & motivum proximum, „ v. gr. in priore maceratio carnis, in posterio- „ re cultus Dei. *Laym. Sanch. Card. de Lugo* „ *loc. cit.*

„ 2. Qui violat votum, & juramentum, vel „ votum, & præceptum Ecclesiæ de eadem re, „ duplicem malitiam committit, ac proinde id „ in Confessione explicandum est: quia voti ob- „ servatio præcipitur, ut fides Deo debita ser- „ vetur; juramenti autem, ne Deus vocetur in „ falsum testem: & sic duæ sunt hic rationes „ formales; uti & sunt in omissione Missæ, quæ „ & propter festum, & ex injuncta pœnitentia „ audiri debet. *Card. de Lugo loc. cit.*

„ 3. Si ligatus cum ligata adulteretur, du- „ plex peccatum injustitiæ committit, unum „ contra propriam uxorem, alterum contra ma- „ ritum adulteræ: uti etiam si quis uno actu „ occidat plures, sunt plura homicidia, quia in „ istis materia est numero diversa. *Laym. l. 1.* „ *t. 2. c. 10. n. 3. Sanch. Card. de Lugo loc. cit.*

CAPUT IV.

Quæ excusent a transgressione præcepti.

DUBIUM I.

An ignorantia excuset?

168 *An ignorantia invincibilis excuset?*
169 *An detur ignorantia invincibilis etiam circa Precepta juris naturæ? usque ad* 173
174 *An ignorantia excuset a pœna annexa Legi?*

168 „ RESP. si sit invincibilis, excusat; quia ne- „ mo peccat, nisi actu voluntario; hic au- „ tem cognitionem præsupponit. Si autem sit „ vincibilis, & culpabilis, non excusat; qualis „ est, cum poteras, & tenebaris scire, aut di- „ scere, & in mentem veniebat dubitare, nec „ studuisti intelligere. *S. August. S. Th. Sanch.* „ *10. mor. c. 6. & cæteri communiter*, contra „ Palaum.

Unde resolvitur.

„ 1. Si quis die jejunii, nihil cogitans de „ præcepto, cœnet, aut carnes comedat non „ peccat: similiter in aliis, ut si occidas homi- „ nem, putans esse feram. *Bonac. quæst. 8. p. 3.*

„ 2. Si in aliqua re tantum advertas malitiam „ unius generis, illam solam contrahis; ut v. „ gr. si quis cognoscat fœminam, quam scit „ non esse suam, ignorat autem esse consangui- „ neam, is fornicationem tantum, vel adulte- „ rium committit, non incestum. *Laym. l. 1.* „ *tom. 2. t. 4. Bonac. loc. cit.*

Quæritur inde, an ignorantia excuset a pœna 169
Legi annexa? Respondetur ex *Laym. l. 1. Tract. IV. cap. 20.* quod qui ignorat inculpabiliter Legem, excusatur a culpa, & ab illius pœna. E converso qui scit legem, sed ignorat pœnam illi annexam, minime excusatur a pœna. Ita *Laym. cum communi ibid. num. 6.* Excipitur 1. Si pœna sit gravissima excedens meritum criminis. 2. Si sit censura Ecclesiastica, quam ignorantes non incurrunt, nisi ignorantia sit crassa, seu inculpabilis, ut docet *Laym. cum communi de Cens. c. 5. n. 7.* Et constat *ex c. 2. de Const. in 6.* Idem autem efficit ignorantia quam oblivio Legis. *Laym. ibid.* Ratio est, quia ad incurrendam censuram requiritur contumacia, sive virtualis contemtus Legis. Vide *l. 7. n. 47.*

Immo si censura sit indicta præsumentibus, sive temere, consulto, aut scienter peccantibus; tunc excusat ignorantia etiam crassa, non autem affectata (quæ adest, cum quis studiose negligit scire legem, ut liberius agat); quia hæc scientiæ æquiparatur. Ita *Laym. d. c. 5.* & alii, sed vide *Tom. III. l. 7. n. 48.*

DISSERTATIO,

In qua ostenditur dari ignorantiam invincibilem in nonnullis ad naturalem legem spectantibus.

EXPLORATÆ jam veritatis est, invincibilem ignorantiam dari non posse in rebus iis, quas homo scire potest, & tenetur. Cum itaque quod scire tenetur ignorat, & ignorantiam versa vice *studio superare potest*, ut verbis utar Divi Thomæ 1. 2. *q. 76. a. 2.* a culpa liberari neutiquam potest. Quænam vero nos scire tenemur, tradit Angelicus ibidem; cujus hæc sunt verba: *Omnes tenentur scire communiter, quæ sunt Fidei, & universalia juris præcepta; singuli autem quæ ad eorum statum, vel officium spectant.* Eapropter, ubi de naturali jure sermo fit, palam est, invincibilem ignorantiam in primis ipsius principiis dari non posse, quo pacto sunt: *Deus est colendus: Quod tibi non vis, alteri ne feceris.* Ita etiam dicimus, neque immediatas ab ipsis erutas Conclusiones, seu proxime præfatis principiis connexas, & cohærentes invincibiliter posse ignorari, quemadmodum certe sunt Decalogi præcepta. Porro insuper affirmamus, quod istiusmodi ignorantia invincibilis nec in obligationibus quidem datur, quæ ad proprium statum, vel officium pertinent; quandoquidem qui cuipiam statui se mancipat, ex. gr. Ecclesiastico, vel Religioso, vel qui aliquod munus suscipit obeundum veluti Judicis, Medici, Confessarii, aut id genus munus aliud, tenetur illius status, aut officii obligationes callere, vel in iis instrui, & qui eas ignorat, negligens instrui, aut ob timorem ne deinceps teneretur eas observare, aut ob voluntariam negligentiam, ejus ignorantia culpabilis semper erit, atque omnes errores, quos tali negligentia deinde patraverit, omnes culpabiles erunt, etiamsi in iis patrandis actualem eorum malitiæ advertentiam non habeat; siquidem ad hoc ut culpabiles sint, virtualis advertentia satis est, seu interpretativa

va (ut alii loquuntur) quam initio habuit, cum proprias obligationes scire neglexit, ut sapienter, & communiter docent *Habert Theol. Dogm. tom.* 3. *De Act. Hum. Cap.* 1. §. 3. *quæst.* 5. *Colet Contin. Tournely Comp. mor. t.* 1. *pag.* 520. 525. Antoine *Theol. Mor. cap.* 4. *de Peccat. q.* 7. aliique Divo Thoma Duce, juxta quod superius prænotatum est, & pro eo, quod expressius idem S. Doctor *Opusc. de Consc. q.* 17. *art.* 5. *ad* 3. & ad 5. ad hanc rem apposite dicit, ubi docet excusari non posse Judicem illum, qui in sententia ferenda errat, propterea quod leges ignorat, quas didicisse tenebatur.

Dixi communiter, quia licet alii multi DD. ut *Sylvius*, *Suarez*, *Gammachaus*, *Isambertus*, videantur pro singulis peccatis actualem advertentiam postulare, saltem quando cujusque peccati causa ponitur, tamen omnes nemine discrepante consentiunt, satis esse, ut culpabiles futuri errores fiant, advertentiam illam, quam initio habet homo, cum statum quempiam assumit, aut aliquod munus suscipit, de obligatione sese peritum reddendi, si peritus non sit in iis quæ agere debet, & in quibus necesse est versari ratione muneris, & hoc non obstante negligit; quia tunc in confusio saltem errores prævidet, quos non informatus, & instructus admittere poterit, & cavere non curat. Si vero quis in suo munere sufficienter antea curaverit instrui, & nihilominus in re quapiam erraverit quæ munus suum respiciat, aut statum, non ob negligentiam, sed ob invincibilem ignorantiam, vel invincibilem inadvertentiam, ab omni prorsus culpa utique liber esset, ut mox docebimus.

Certum igitur est, quod in primis juris naturalis principiis, æque ac in proximis Conclusionibus, & certis obligationibus proprii status non datur invincibilis ignorantia, quia lumine ipso naturæ talia in omnibus nota sunt, præterquam illis, qui oculos claudunt, ne ea videant. Et de his nimirum loquitur *D. Thomas* 1. 2. *q.* 94. *art.* 6.: *Ad legem naturalem pertinent primo quidem quædam præcepta communissima, quæ sunt omnibus nota;* secundario autem *quædam secundaria præcepta, magis propria, quæ sunt quasi conclusiones propinquæ principiis*; & affirmat utraque ignorari non posse nisi ex passione, vel ex ignorantia culpabili; quoniam sicuti docet *P. Suarez*: *Natura ipsa, ac conscientia pulsat in actibus eorum, ut non permittat ea inculpabiliter ignorari.*

271 Contra vero unanimis Theologorum sententia est, tum Probabilistarum, tum Antiprobabilistarum, in Conclusionibus mediatis, & obscuris, seu remotis a principiis utique dari & admitti debere ignorantiam invincibilem: ita docet idem S. Thom. 1. 2. *quæst.* 76. *art.* 3. qui statuit, dupliciter ignorantiam esse voluntariam, & culpabilem, vel *directe, sicut cum aliquis studiose vult nescire, ut liberius peccet: vel indirecte, sicut cum aliquis propter laborem, vel propter alias occupationes negligit addiscere id per quod a peccato retraheretur. Talis enim negligentia facit ignorantiam ipsam esse voluntariam, & peccatum. Si vero ignorantia sit involuntaria, sive quia est invincibilis, sive quia est ejus, quod quis scire non tenetur, talis ignorantia omnino excusat a peccato.* Affirmans itaque Angelicus, *Si vero ignorantia sit involuntaria, sive quia est invincibilis, sive quia est ejus, quod quis scire non tenetur, talis ignorantia omnino excusat a peccato*, sane ostendit, ignorantiam adhuc eorum quæ scire tenemur, posito quod sit invincibilis, a peccato excusare. Idem pariter docet lucutentioribus verbis *Quodlib.* 8. *art.* 15. ubi hæ reperiuntur verba. *Error autem conscientiæ quandoque habet vim absolvendi, sive excusandi, quando scilicet procedit ex ignorantia ejus, quod quis scire non potest, vel scire non tenetur; & in tali casu, quamvis factum sit de se mortale, tamen intendet peccare venialiter, peccaret venialiter;* & consequenter si nullum peccatum committere intenderet, nullum quidem committeret. Notetur attente: *Scire non potest, vel scire non tenetur;* Igitur etiam in casu, quo quis scire tenetur præceptum, si illud scire nequeat, ejus ignorantia est invincibilis, excusatque a culpa, prout in sua natura esset; sapienter advertendo Joannes a S. Thom. 1. 2. *q.* 6. *Disp.* 3. *Diffic.* 1. illa verba *scire potest* intelligi non remote, sed proxime, & expedite, ita ut omissio debitæ diligentiæ in veritate requirenda sit proprie volita: *Illud axioma: Qui potest, & tenetur, & non facit, peccat, intelligi de eo qui potest proxime, & expedite, non remote tantum, & impedite, quia (ut supra diximus) Omissio, ut sit voluntaria, debet præcedere ab ipsa voluntate.*

Itidem D. Antoninus aperte monet in Conclusionibus remotis quidem dari ignorantiam invincibilem *p.* 2. *tit.* 1. *cap.* 11. §. 28. sic inquiens: *Et si diceretur hic esse usuram, & usura est contra Decalogum. Respondetur, sed hunc contractum esse usurarium non est clarum, cum Sapientes contraria sibi invicem in hujusmodi sentiant. Cum autem dicitur ignorantia juris naturalis non excusare, intelligitur de his quæ expresse per se vel reductive sunt circa jus naturale, & Divinum, ut contra Fidem vel præcepta per evidentes rationes, vel determinationem Ecclesiæ, vel sententiam communem Doctorum; & non de his, quæ per multa media, & non clare probantur esse contra præcepta, & articulos.* Idem tuetur *Habert*, dicens Theol. *tom.* 3. *De Act. Hum. cap.* 1. §. 3. circa fin. *Circa conclusiones remotiores juris naturalis, quales sunt prohibitio usuræ, uxorum pluralitas, Matrimonii indissolubilitas, etiam interveniente aliqua gravi causa, potest esse ignorantia invincibilis, quia non deducuntur ex primis principiis, nisi longiori discursu.* Et Gersonii *de vita Spirit.* qui scripsit: *Concors est sententia, nullam in iis quæ legis naturalis sunt cadere ignorantiam invincibilem*, respondet, id dici, & affirmari quoad prima principia, & primarias conclusiones, secus vero quoad remotiores conclusiones; immo addit quandoque adhuc ipsas primarias conclusiones quibusdam in circumstantiis invincibiliter ignorari posse, ex. gr. si quis sibi persuadeat errore deceptus, quod teneatur mentiri, ut Proximum a morte vindicet.

Joannes Baptista Du-Hamel non absimiliter nos certiores facit (*lib.* 2. *de Act. Hum. cap.* 5. *in fin. vers. ad legem*) sic scribens: *Quod autem*

tem ex eo jure necessario quidem, sed non ita manifeste deducitur, ut forte Polygamia, & alia hujus generis invincibiliter ignorari posse probabile videtur, adeo ut nulla vel levi suspicione ea esse prohibita bis in mentem venerit; ac licet ea vitia ex peccatis libere admissis oriantur, ac proinde voluntaria videantur, & ea ratione ignorantia sit pœna peccati; hinc tamen non sequitur ea esse voluntaria, cum ex iis peccatis sequutura mala prævisa non fuerint.

P. Laurentius Berti *de Theolog. discipl. t.* 2. *lib.* 21. *cap.* 10. eandem sententiam sic scribendo defendit: *Verissimam tamen puto sententiam oppositam, & circa consequentias juris naturæ remotissimas censeo ignorantiam invincibilem esse admittendam.... Illam tenent omnes fere Ægidiani, ac Thomistæ, & Sylvius, l'Herminier, aliique communiter, cujus Assertionis hæc videtur ratio apertissima, quod conclusiones juris naturæ remotiores deducuntur ex principiis longiori, implexoque discursu, quem rudes plurimi efformare nequaquam valent.* Idque comprobat cum D. Th. in 1. 2. *q.* 100. *a.* 1. ubi dicit: *Quædam vero sunt, quæ subtiliori consideratione indigeant disciplina.* Quocirca concludit P. Berti, rudem hominem, si in hoc negligens non sit, non esse condemnandum. Et ne peritum quidem esse damnandum, subjungo, si ex ignorantia invincibili operetur; quoniam nullus reperitur doctissimus, licet sit, qui judicare sciat de cunctis obscuris rebus ad jus naturale pertinentibus juxta inconcussam veritatem; nam eadem veritas, ut ait D. Th. 1. 2. *q.* 49. *a.* 4. non est omnibus æque nota: *Sed quantum ad proprias conclusiones rationis practicæ non est eadem veritas, seu rectitudo apud omnes, nec est etiam æqualiter nota apud quos est eadem veritas.* Idem habet P. Gonet in suo *Clypeo Theolog. t.* 3. *disp.* 1. *art.* 4. §. 1. *n.* 55. ubi loquens de præceptis remotis a primis principiis, dicit: *Potest dari de illis ignorantia invincibilis, & excusans a peccato.* Et in *tract. de Probabil. circa finem* de eadem sententia loquens, ait contrariam esse singularem, paucorum, & improbabilem. Idem habet P. Colet Continuat. Tournely *Comp. Mor. t.* 1. *c.* 1. *a.* 1. *sect.* 2. *Concl.* 4. *pag.* 23. hisce verbis: *Non datur ignorantia invincibilis juris naturalis quoad prima principia, & proximas eorum Conclusiones, datur vero quoad magis remotas.* Idem quoque P. Antoine in *Theolog. Mor. De Peccat. c.* 4. *q.* 6. dicens: *Datur in aliquibus ignorantia invincibilis circa quædam præcepta juris naturalis valde abstrusa, & remota a principiis: Est communis sententia, quia cum aliqua præcepta sint valde abstrusa, & remota a primis principiis, a quibus sine longo, & difficili discursu deduci nequeunt, facile ignorari possunt invincibiliter.* Et insuper refert anno 1685. die 8. Augusti Romæ inter varios articulos tertium sequentem articulum fuisse damnatum: *Nullam admittimus ignorantiam invincibilem juris Naturæ in ullo homine, dum hic, & nunc contra jus Naturæ agit.* Arrisit mihi fuse, & distincte horum quos retuli Auctorum referre verba, quia sunt Antiprobabilistæ. Ceterum innumeri pene sunt alii, qui veluti certam eamdem vindicant sententiam, uti *Sylvius, Sotus, Gammachæus, Isambertus, Cardinalis Aguirre, Wigandt, Cuniliati, Salmant. Scholastici, & Morales*, quibus omnibus adhærent *D. Anselmus, Azorius, Suarez, Tapia, Prado, Vasq., la-Croix, Duvallius, Medina, Maldonatus*, & alii. Neque in aliam sententiam ivit doctissimus Præsul Julius Torni in suis notis in Estium, ubi scripsit ejusdem fuisse sententiæ Cajetanum, (quem perperam pro se stare facit Contensonius) cum hisce conceptis terminis scripserit Cajetanus: *Hominem quantum in se est in opinionum delectu a Divina Bonitate excusari, si veritatem non assequens a recta deflectat morum regula, non exigit magis Deus ab homine.* Prorsus idem nuperrime scriptum reliquit Archiepiscopus Parisiensis Beaumont in sua Pastorali Catechesi, cujus verba Gallico sermone conscripta sic latine reddita afferuntur: *Licet invincibiliter ignorari non possint juris naturalis principia, eorumque proximæ Conclusiones, nihilominus tamen eorum obscuriores, remotioresque consequentiæ possunt esse, & sæpe sunt invincibilis ignorantiæ materia. Hoc punctum cunctis in verbis simul congregat celebriorum Theologorum suffragia.*

Comprobatur autem magisque firmatur nostra sententia a secunda Bajana propositione ab Alex. VII. proscripta: *Tametsi detur ignorantia invincibilis juris Naturæ, hæc in statu Naturæ lapsæ operantem ex ipsa non excusat a peccato formali.* Ab cujus propositionis proscriptione luculenter infertur, quod Pontifex idcirco eam damnavit, quia pro certo habuit, dari utique posse ignorantiam invincibilem in aliquibus difficilibus, reconditisque rebus, quæ ad legem naturalem spectant. Nec dissimile colligitur ab alterius Bajanæ propositionis damnatione: *Infidelitas negativa in iis, quibus Christus non est prædicatus, peccatum est.* Ulterius apertissime confirmatur a Thesi ab eodem Pontifice damnata: *Non licet sequi opinionem inter probabiles probabilissimam.* Nisi ignorantia invincibilis daretur circa jus naturale, ut ajunt Adversarii, a culpa neque excusaretur quidem qui sequitur opinionem probabilissimam, quia adhuc probabilissima versatur in discrimine errandi, quandoquidem hæc non extra, sed intra probabilitatis terminos existit: Ratio nostræ sententiæ, ut finem tandem aliquando faciam, quam S. Thomas adducit 1. 2. quæst. 19. art. 6. ea cum primis evidens est. *Manifestum est, quod illa ignorantia, quæ caussat voluntarium, tollit rationem boni, & mali.* 172

Sed ad eam Dissertationis partem deveniamus, ubi audire vacat, quæ contra nos jaciunt duo acerrimi Contradictores, alter nempe P. Jo. Vincentius Patutius, qui se ficto nomine appellat Adelphum Dositheum, alter Anonymus, qui librum suum *Regulam morum* inscribit, qui ambo quæ Italico sermone scripserunt, latine hic redduntur. Absolute igitur negantes dari ignorantiam invincibilem circa quamlibet rem audiamus primum Patutium italicæ (ut dixi) scribentem in ea, quam latine traducimus, forma: 173

„ Juxta ideam quam habemus a Divinis Scripturis, a SS. PP. a Divo Thoma, & a communi Antiquorum sensu, ac etiam a modernis primi subsellii Theologis, peccata igno-

„ ran-

„ rantiæ, quando tenemur scire legem, ea sunt „ (rigorose, & proprie loquendo) quæ committuntur, & quorum coram Deo rei sumus tempore, quo ignoramus ea committere, quia a „ propria nostra culpa oritur, quod ignoramus; „ & hac de causa D. Thomas hac in re *in c. 1. „ Epist. ad Rom.* clarissimum axioma illud, & „ certum docuit: *Ignorantia, quæ causatur ex „ culpa, non potest subsequentem culpam excu„ sare;* atque hac ratione peccatur, quamquam „ non habeatur, nedum scientia a vobis expostulata; cognitio nimirum certa, & evidens „ (loquitur hic mecum circa licitum usum opinionis æque probabilis, quem defendo) sed „ ne incerta quidem, & obscura peccati, quæ „ haberi poterat, & habere tenebamur. Et de„ inde concludit: *Pauca hæc sint satis, ut in„ struamini in negotio, cujus adæquatam non vi„ demini ideam efformasse*". Sed hic erravit P. Patutius, existimans, me, ut ipse est, penetrantis, & acris esse ingenii, sed dura, obtusaque mente cum ipse sim, fateor hanc brevem instructionem mihi satis non esse, quoniam intelligere numquam potui, quomodo homo peccet, cum invincibili ignorantia de peccato laboret, postquam debitam adhibuerit diligentiam, ut informetur, & ignorantiam caveat.

Auctor vero *Regulæ morum* in ejus universo fere libro probare nititur, nos minime posse sine formali peccato rem quampiam ignorare, quæ ad jus naturæ spectet; sed videamus quæso quomodo id probat, etenim a responsionibus, quæ suis oppositionibus reddentur, clarius patebit nostra sententia: *Non datur, (inquit pag. 345.) ignorantia invincibilis juris Naturæ, & Divini, præterquam in pueris, furiosis, & amentibus.* Deinde *pag.* 354. sic concludit: *Ignorantia juris naturalis numquam illos excusat, qui cognitione, & libero rationis usu operantur.* Quæ sane conclusio reprobat, damnatque cujuscumque probabilis opinionis usum, etiamsi probabilissima foret; omnesque ad amplectendum Tutiorismum proscriptum adigit.

Probat ipse potissimum intentum suum, affirmans, nos teneri sequi veritatem, propterea quod veritas est unica morum norma, & idcirco in *Cap.* 1. ob eam rem multos coacervat simul Scripturæ textus: *Ego sum via, veritas, & vita.* Jo. 14 6. *Viam Dei in veritate doces. Matth.* 22. 16. *Omnes viæ tuæ veritas. Ps.* 118. 151. *Si Filii tui ... ambulaverint coram me in veritate:* 3. *Reg.* 3. 4. *Ambulantes in veritate, sicut mandatum accepimus a Patre.* 2. Jo. 4. *Gentium custodiam veritatem. Isaiæ* 26. 2. *Qui facit veritatem, venit ad lucem.* Jo. 3. 21. *In veritate non stetit.* Jo. 8. 44.

Verum enim vero tanto poterat Auctor labori parcere, nemo enim inficiatur, in operando teneri nos veritatem quærere, eamque sequi: At petere fas sit, quonam alio pacto possumus nos veritatem noscere, nisi ratione ducti?" Dicendum igitur, illam veritatem nobis esse sequendam, ac amplectendam, quæ a ratione exhibetur, & præter oculos veluti ponitur: Hinc P. Colet *tom.* 1. *cap.* 3. *art.* 1. *sect.* 1. *Concl.* 2. *pag.* 59. recte distinguit moralitatem objectivam actus in se considerari a moralitate formali agentis, docetque, quando ex invincibili ignorantia quis operatur, contingere posse, ut non solum non peccet, sed insuper mereatur, operando juxta rationem, quæ recta videtur, licet ipsa revera supremæ rationi repugnet. *Sed quia* (inquit Colet) *repugnantia hæc aliquando involuntaria est, ut in iis, qui invincibili laborant ignorantia; ideo non semper imputatur ad culpam, sed aliquando ad meritum ob bonam fidem agentis, qui rectam rationem sibi sequi videtur, dum etiam ab ea deficit.* Idque totum confirmat D. Th. 1. 2. *q.* 19. *a.* 1. *ad* 3. docens, objectum actus ratione mediante repræsentari voluntati, atque in quantum cadit sub ordine rationis, objectum illud causat in voluntate bonitatem moralem. En ejus verba: *Ad* 3. *dicendum, quod bonum per rationem repræsentatur voluntati ut objectum, & in quantum cadit sub ordine rationis, pertinet ad genus moris, & causat bonitatem moralem in actu voluntatis; ratio enim principium est humanorum, & moralium actuum, ut supra dictum est q.* 18. *a.* 5. Ubi idem S. Doctor docendo notat, voluntatis actus bonos, & malos dici, prout a ratione manifestantur: *In actibus autem bonum, & malum dicitur per comparationem ad rationem; quia ut Dionysius dicit* 4. *cap. de Divinis Nominibus*: Bonum hominis est secundum rationem esse; malum autem quod est præter rationem ..... *Dicuntur autem aliqui actus humani, vel morales, secundum quod sunt a ratione.*

Quocirca idem Angelicus Doctor 1. 2. *q.* 71. *a.* 6., humanam rationem statuit tamquam proximam voluntatis naturæ regulam, dicens quod lex æterna, licet sit prima Regula, nihilominus tamen est remota, & potius est ratio Dei, quam nostra: *Regula autem voluntatis humanæ est duplex, una propinqua & homogenea, scilicet ipsa humana ratio: alia vero est prima Regula, scilicet lex æterna, quæ est quasi ratio Dei.*

Sed nequaquam inquit præfatus Anonymus Auctor *Regulæ bonorum morum*; quando contra legem quis operatur, semper peccat, neque ratio sufficit ad excusandum a peccato. Sic ipse *Cap.* XI. *p.* 168. ubi quod italice scribebat, sic nos fideliter latine reddimus: Non negatur quod „ ratio debet esse Regula proximior nostrarum „ actionum .... At hoc intelligitur, cum ipsa „ legi æternæ submittitur &c. Sed non semper „ accidit, quod Ratio a lege Dei dirigatur; un„ de non solum dici non potest, rationem esse „ regulam nostrorum morum, & in errorem la„ bi non posse quemquam ipsam sequentem, sed „ etiam veritas est universis in Scholis receptis„ sima, quod quando ratio fallitur, voluntas „ peccat, si eam sequitur: *Ratio humana po„ test errare, & ideo voluntas concordans ratio„ ni humanæ, non semper est recta; sed volun„ tas concordans rationi erranti est mala.* Hæc „ est conclusio S. Thomæ, omniumque Theo„ logorum. Sic Auctor finem facit.

Sed videamus quæso, quod tradit S. Thomas in loco, ubi hunc articulum proponit: *Utrum voluntas concordans rationi erranti sit bona?* 1. 2. *q.* 19. *a.* 6. Ibi S. Doctor sic ait: *Hæc autem quæstio dependet ab eo, quod supra dictum est* (*q.* 6, *a.* 8.) *quod ignorantia quandoque causat invo-*

involuntarium, quandoque autem non. Et quia bonum, & malum morale consistit in actu, in quantum est voluntarius, ut ex præmissis patet (*art. 2. hujus quæstionis*) manifestum est, quod illa ignorantia quæ causat involuntarium tollit rationem boni, & mali moralis, non autem illa, quæ involuntarium non causat. *Dictum est etiam supra (q. 6. art. 8.) quod ignorantia, quæ est aliquo modo volita, sive directe, sive indirecte non causat involuntarium; & dico ignorantiam directe voluntariam, in quam actus voluntatis fertur;* indirecte *autem propter negligentiam, ex eo quod aliquis non vult illud scire, quod scire tenetur. Si igitur ratio, vel conscientia errat errore voluntario, vel directe, vel propter negligentiam, quia est error circa id, quod quis scire tenetur, tunc talis error rationis, vel conscientiæ non excusat, quin voluntas concordans rationi, vel conscientiæ sic erranti, sit mala.* Notentur verba: *si igitur ratio, vel conscientia erret errore voluntario, vel directe, vel propter negligentiam, quia est error, circa id quod quis scire tenetur, tunc talis error excusat.* Quapropter quando error non est volitus, neque directe neque indirecte per negligentiam, excusat a peccato.

Neque obstat dicere, quod cum res aliqua mala sit, etiamsi ratio eam repræsentet ut bonam, semper est mala, etenim respondet D. Th. *in eod. art. ad 1.*, id esse verum propter illud generale axioma: *Bonum ex integra causa causatur, malum autem ex singularibus defectibus*, & ideo S. Doctor subjungit, *ex hoc quod dicatur malum id, in quod fertur voluntas, sufficit sive quod secundum suam naturam sit malum, sive quod apprehendatur ut malum.* Hoc vero nequaquam efficit, actiones, quæ contra legem fiunt, esse formalia peccata. Quando peccatur contra legem invincibiliter ignoratam, materialiter tantum, non formaliter peccatur, quia lex non ut in se est, sed prout repræsentatur a Ratione, ita fit regula, & mensura nostræ voluntatis, ut sapienter animadvertit, & scribit Joannes a S. Thoma 1. 2. *quæst. 18. disp. 11. art. 2. circa finem* dicens: *Et cum instatur, quod potest ratio proponere contra legem ex errore invincibili, dicimus, quod non potest proponere contra legem formaliter, sed materialiter, idest contra legem ut est in se, non contra legem ut existimatam, sub qua conditione tantum potest lex mensurare, non secundum se præcise ut in re, & nondum ut manifestatam.* Juxta id, quod idem Auctor antea scripserat (*cit. quæst. 18. disp. 9. art. 1.*): *Moralitas in actibus liberis non est aliud, quam eorum commensuratio, & ordinatio secundum Regulas Rationis.*

Sed reponit Auctor *Regulæ morum*, D. Th. eodem articulo hæc verba subjungere: *Si ratio errans dicat, quod homo teneatur ad uxorem alterius accedere, voluntas concordans huic rationi erranti est mala, eo quod error iste provenit ex ignorantia legis Dei, quam scire tenetur.* Igitur, infert, quotiescumque quis operatur contra legem Dei, non excusatur a peccato, licet ratio contrarium ei repræsentet. Idque confirmat alio Angelici textu (*in Quodlib. 3. art. 27. ad 2.*) *Si alicui dictat conscientia, ut faciat illud, quod est contra legem Dei, si facit, peccat, quia ignorantia juris non excusat a peccato, nisi forte sit ignorantia invincibilis, sicut est in furiosis, & amentibus, quæ omnino excusat.* Insuper id confirmat textu Bonifacii VIII. de *Reg. Juris 13. in 6. Ignorantia facti, non juris, excusat.*

Verum textibus hisce omnibus claræ sunt responsiones. Cum S. Thom. ait: *Ignorantia legis Dei, seu ignorantia juris non excusat*, loquitur tantum de ignorantia illorum præceptorum Dei, quæ idem exprimit aliis in locis, prout superius animadvertimus (*1. 2. q. 76. a. 2. & q. 94. a. 6.*) quæ ignorari non possunt sine culpa positivæ negligentiæ, quemadmodum sunt prima principia legis Naturalis, eorumque proximæ conclusiones, idest præcepta Decalogi, ut communiter docent cum D. Th. alii supra laudati AA. Nec absimiliter intelligi debet auctoritas Gersonis nobis ab Adversario objectata, uti explanat Habert. Eadem quoque ratione explicandæ sunt auctoritates Alberti Magni, & Adriani Papæ, nam in Pastorali epistola Archiepiscopi Beaumont pro me hos Auctores stantes, citatos reperio, nempe Albertum Magnum in 2. *dist. 22. art. 10.* & Adrianum *in 4. Sent. tract. de Clav. Eccl. q. 5.* Ceterum certum est, D. Th., primis principiis exceptis, ac proximis inde Conclusionibus, in reliquis astrusis, & obscuris admittere, pluribus in locis, uti monuimus, ignorantiam invincibilem, siquidem 1. 2. *q. 76. a. 3.* affirmat, quod cum ignorantia est invincibilis, licet sit de rebus, quas homo scire tenetur, excusat a peccato illis verbis: *Si vero sit talis ignorantia, quæ omnino sit involuntaria, sive quia est ejus, quod quis scire non tenetur, omnino excusat a peccato.* Accedit quod alio superius allato loco 1. 2. *q. 19. a. 6.* docet, tunc esse malam voluntatem quæ sequitur erroneam rationem, quando ratio errat sive directe, sive indirecte propter voluntariam negligentiam circa ea, quæ homo scire debet: *Si igitur ratio, vel conscientia erret errore voluntario, vel directe, vel propter negligentiam, quia error est circa id, quod quis scire tenetur, tunc talis error non excusat.* Igitur cum error non sit voluntarius saltem ratione negligentiæ, utique excusat a peccato.

Ad textum autem Bonifacii VIII. qui contra nos ponitur: *Ignorantia facti, non juris, excusat*, apposite respondent Sylvius in 1. 2. *q. 76. a. 3. q. 7. concl. 7.* & Antoine *De peccat. Cap. 4. q. 6.*, id locum habere in Statutis Forensibus, quorum ignorantia plerumque præsumitur vincibilis post eorum promulgationem in foro factam, dummodo aliqua specialis ratio, qua contrarium præsumeretur, non adesset, ut habetur ex *cap. Infua, tit. Qui matr. accus. &c.*

Opponit deinde Anonymus varias Scripturæ auctoritates, quibus probare nititur, non dari ignorantiam invincibilem circa jus naturæ: *Qui autem non cognovit, & facit digna plagis vapulabit multis.* Luc. 12. 48. *Delicta juventutis meæ, & ignorantias meas ne memineris. Psal. 24. 7. Misericordiam Dei consequutus sum, quia ignorans feci in incredulitate.* 1. *Timoth.* 1. 13. Verum textus hi omnes, prout docet Habert *de Act.*

Act. Hum. cap. 1. §. 3. *circa fin.* & ex concordi suffragio Interpretum universorum de ignorantia crassa intelliguntur, quæ ceteroqui peccatum diminuit, sed supplicium non effugit, *quia*, ut ait Habert, *est volita saltem indirecte, quatenus qui ea laborat, voluntarie omittit diligentiam, ut addiscat, vel suscipit officium, ad quod præstandum non potest adipisci scientiam requisitam*. Et ideo, prosequitur idem Auctor, a Concilio Diospolitano damnata fuit propositio Pelagii, hisce terminis concepta: *Ignorantia non subjacet peccato, quoniam non secundum voluntatem, evenit, sed secundum necessitatem*. Fuit igitur damnata, quia nempe ignorantia crassa est vincibilis, adeoque culpabilis.

At insurgit Anonymus: Christum Judæi eruci affixerunt, ipsum non cognoscentes, prout idem Salvator noster patefecit, cum dixit: *Pater dimitte illis, non enim sciunt, quid faciunt*. Luc. 23. 34. Infideles credunt honorem se præstare Deo, Apostolos morti tradentes: *Sed venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur, se obsequium præstare Deo*. Jo. 16. 2. Ita pariter Heretici veritatem tueri putant, Catholicos persequendo. Verum quidquid objicitur, paucis alare diluit prælaudatus Habert: *Judæi per miracula, & prophetias potuerunt cognoscere Christum Dominum, juxta illud: Si enim crederetis* Moysi, *crederetis forsitan & mihi; de me enim ille scripsit*. Jo. 5. 46. *Si opera non fecissem in eis ..... peccatum non haberent*. Jo. 15. *Heretici, & alii Infideles, si velint attendere ad notas veræ Religionis, eam in Ecclesia Romana facile deprehendissent*.

174 Sed iterum instat Anonymus sic dicens: Ignorantia cognoscendi aliquod naturale præceptum oritur a nobis ipsis, vel quia omnem debitam diligentiam non adhibemus in veritate quærenda, vel quia a Deo non postulamus, uti par est, gratias, ut Divinam legem cognoscamus; quoniam (inquit), quemadmodum Fides nostra Divino elevari debet lumine ad Sancta Mysteria credenda, ita nostra ratio ab eodem lumine elevari debet, ad habendas perspectas vias progrediendi ad Deum. Quocirca David Propheta orabat: *Domine ostende mihi legem tuam, & doce me facere voluntatem tuam*. Hinc pag. 253. sic denique concludit: *Non potest sine peccato esse, quod hac ignorantia contra legem Dei efficitur*.

Ergo, respondeo, cum videmus tot viros doctos & pios ac etiam in Sanctorum numerum relatos multis in quæstionibus invicem adversatos fuisse in pluribus ad legem naturalem spectantibus, dicere forte ne debemus alterutros eorum peccasse, & damnationem subiisse? Ita loquitur P. Antoine in *cit. loc. De Peccat. Cap.* 4. in hanc rem; *Si S. Th. & S. Bonav. de multis ad legem naturalem pertinentibus inter se dissident; alteruter ergo erravit*; *& tamen neuter opinionem ullam ante obitum retractavit*; *ergo si non datur ignorantia invincibilis legis naturalis in re quapiam, alteruter in gravi peccato diem clausit extremum, cum sit gravis culpa docere culpabiliter errorem circa præcepta divina, sicque damnatus est*. Et revera nos non latet S. Thomam defendere, Judicem debere damnare illum, quem in jure constat esse reum, licet ipse Judex sciat illum esse innocentem, sed S. Bonaventura id negat. E converso S. Bonaventura tuetur, peccatorem nisi statim a commisso peccato confiteatur, novum patrare peccatum, idque negat D. Thomas. Atque id genus exempla eruditorum, sanctorumque Virorum, qui de præceptis naturalibus discutientes discordes manserunt, ait S. Antoninus *p.* 1. *tit.* 3. *cap.* 10. §. 10. sexcenta prope afferri posse. Idem doctissimus Morinus *part.* 3. *Exercit.* 5. *cap.* 9. *de Sacram. Ord.* docet, cum dicit: *Quicumque annales Ecclesiæ attenderit, facile animadvertere, Auctores Ecclesiasticos multa aliquando opinionum varietate discordes fluctuasse*. Insuper Natalis Alexand. *tom.* 3. *disp.* 16. *Sect.* 2. P. Petri *Theol. lib.* 21. *cap.* 12. *num.* 5. affirmant, quamplures etiam SS. Patrum in nonnullos esse lapsos errores; *Fatemur in singulis pene Patribus nævos reperiri, in plerisque etiam errores*. Et quid de S. Jo. Chrysostomo refert Xistus Senensis *Bibl. Sacr. Adnot.* 89. *Restat tertium, quod in premissis Chrysostomi verbis continetur assertum, videlicet, Saram in eo potissimum esse laudandam, atque imitandum, quod servandi mariti causa barbarorum sese adulterio exposuerit, consentiente tamen marito in ejus adulterium, imo etiam suadente*. Concludendum proinde ex eo foret, Sanctos hosce, vel alios Ecclesiasticos Auctores ad Tartara esse detrusos, propterea quod erroneas scripserunt opiniones, earumque postea non curarunt emendationem; vel saltem concludendum, in iis scribendis semper mortaliter peccasse; verum nescio an quis reperietur, qui id audebit asserere.

Quapropter non valet dici, quod ille qui, ut convenit, studet, ac orat, cognitionem quidem obtinet veritatis in universis naturæ legis dubiis; siquidem opportune respondet P. Colet *l. c. c.* 1. *pag.* 24. præstantiora Ecclesiæ lumina minime neglexisse studium, & orationem, nec propterea ad veritatis notitiam pervenisse, ut eam assequerentur; *Et vero, si quælibet ignorantia juris naturalis vinci posset, maxime per orationem; atqui falsum consequens, cum majora Ecclesiæ lumina dies, noctesque orando, & studendo consumpserint, nec tamen eas quas optabant cognitiones obtinuerint*. Quandoquidem, ut optime idem P. Colet animadvertit, multarum legis naturæ conclusionum, sed remotarum a primis principiis ne Patres quidem, & Ecclesiæ Doctores cum omnibus præsidiis a Natura, & a Gratia acceptis veritatem in pluribus assequi potuerunt: *Atqui multæ sunt conclusiones a primis principiis oriundæ, quarum cognitio ne cum magnis quidem naturæ, & Gratiæ auxiliis haberi potest, cum circa eas dividantur acutissimi simul, & piissimi Patres Ecclesiæ*.

Sed replicatur: Deus est Fidelis, promisit exaudire orantem se: *Petite, & accipietis*. Si nos lucem suam a Deo debitis conditionibus postularemus, eam Ipse non denegaret; quamobrem si non obtinemus, per nos profecto stat, nosque sumus in culpa. Sed duo sunt distinguenda genera lucis. Altera lux, seu cognitio est naturalis, vel potius naturæ viribus comparata, qua morales veritates cognoscimus Divinæ legis circa imperata, & vetita. Altera est lex superna-

tura-

turalis gratiæ, qua illustramur, ut cognoscamus Divinæ gratiæ valorem, maximum æternæ salutis negotium, media ad eam consequendam, occasiones quæ ad ejus jacturam præcipites nos agere possunt, & id genus alia. Cum autem contra legem formaliter delinquitur ex hujus lucis gratiæ defectu, quam a Deo poscere minime curavimus, dubium non est, quin ejusmodi negligentia nobis imputetur ad culpam, quippe tunc nostra oscitantia est voluntaria; nam si lucem hanc postulavissemus, non defuisset utique; Deus enim non desinit impertiri gratiam oranti, ut quod bonum esse cognoscit, amplectatur, & quod malum fore noscit, caveat; atque hæc illa lux est, quam petebat David, cum ajebat: *Da mibi intellectum, & discam mandata tua: Doce me facere voluntatem tuam*. Contra vero Deus neque dat, neque se daturum promisit omnibus lucem veritates omnes cognoscendi, quæ naturali lumine cognosci possunt; ideoque cum quis materialiter operatur contra legem, sed invincibiliter, ob hujus naturalis cognitionis defectum, tunc ad formale peccatum non imputatur error, contentus cum sit Deus, ut nosmet nos dirigamus juxta conscientiæ dictamen, quod per rationem nobis exhibetur, & ostenditur tamquam rectum. Apostolus ait: *Omne autem quod non est ex Fide* (idest juxta conscientiam uti communiter explicant Ambrosius, Chrysostomus, Theodoretus, aliique) *peccatum est*. Igitur qui operatur juxta propriæ conscientiæ dictamen, non peccat. S. Joannes quoque tradit: *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam babemus ad Deum*. 1. *Jo*. 3. 2. Ut uno verbo dicam, Deus non damnat, nisi illas actiones, in quibus adest malitia voluntaria, vel voluntaria negligentia; unde qui existimat invincibiliter recte operari, Deus non solum non punit, sed quandoque rectam ejus intentionem remuneratur, etiamsi opus suum legi prout est in se repugnet, *sed quia repugnantia bæc* (scribit P. Colet, ut superius prænotatum est) *aliquando involuntaria est, ut in iis, qui invincibili laborant ignorantia, ideo non semper imputatur ad culpam, sed aliquando ad meritum ob bonum finem agentis, qui rectam rationem sibi sequi videtur, dum etiam ab ea deficit*.

Id pariter scribit severissimus P. Daniel Concina *Theolog. Christ. t.* 2. *lib.* 2. *de Conscientia dissert.* 1. ubi licet in argumento Capitis 5. dicat, opus ex errore conscientiæ patratum adhuc invincibili, neutiquam bonum esse posse, meritoque dignum; nihilominus infra *num.* 36. *pag. mibi* 46. expresse sententiæ nostræ adhæret, dicens: *Potest enim quis, dum exercet opus materialiter malum, babere plures actus bonos, intentionem nempe bonam Deo placendi, bos bonos, & meritorios dicimus, quamvis actus, qui per se tunc exercetur, sit materialiter malus ...... Hæc bona intentio nulla prava circumstantia inquinatur, quia opus materialiter malum cum non sit voluntarium, refundere in ipsos actus malitiam non valet*.

Verum Anonymus noster contra id quasi tuba exaltat vocem suam & Caput integrum in hoc insumit (quod est XIII.) ubi magna vi nititur probare, quando actio Divinæ legi est contraria, semper hominem peccare, licet recta intentione operetur. En quomodo Italice loquitur, quod nos latine vertimus. Primum, inquit: „ Est igitur in Evangelio, & in Patrum doctri„ na constans axioma, intentionem, & finem „ communicare eorum bonitatem, aut malitiam „ nostris actionibus, easque bonas, aut malas „ facere “. Sed paulo post sibimet ipsi adversans aliter loquitur, & inquit: „ Quamquam „ recta sit intentio, si quod fit, suapte Natura „ pravum est, vel aliqua alia peculiari circum„ stantia, vel si Divina lege prohibeatur, hoc „ non obstante, peccatur ab eo qui facit.

Ita sentit noster Adversarius, sed præter P. Concinam superius laudatum, & præter sententiam communem aliorum Doctorum D. Th., D. Ambrosius, D. Bernardus, & D. Jo. Chrysostomus contrarium sentiunt, uti ostendemus. Primum itaque D. Th. 2. 2. *q.* 18. *art.* 6. proponit quæsitum: *Utrum actus babeat speciem boni, & mali ex fine?* Et respondet: *Dicendum quod aliqui actus dicuntur bumani in quantum sunt voluntarii, ut supra dictum est. In actu autem voluntario invenitur duplex actus, scilicet actus interior voluntatis, & actus exterior, & uterque eorum actuum babet suum objectum. Finis autem proprie est objectum interioris actus voluntatis. Actus exterior accipit speciem ab objecto, circa quod est; ita actus interior voluntatis accipit speciem a fine sicut a proprio objecto. Id autem quod est ex parte voluntatis, sed babet ut formale ad id quod est ex parte exterioris actus .... Neque actus exteriores babent rationem moralitatis, nisi in quantum sunt voluntarii, & ideo actus bumani species formaliter considceratur secundum finem, materialiter autem secundum objectum exterioris actus*. Isthæc Sancti Doctoris verba clariora sunt, quam explanatione egeant, nam in his luculentissime docet, actum humanum, bonum, aut malum evadere prout finis est, quo fit; etenim ipse humanus actus, in tantum habet rationem moralitatis, idest ut sit bonus, vel malus, in quantum est voluntarius. Objectum actus externi est res, prout est in se ipsa: objectum vero actus interni voluntatis est intentio, qua quis operatur; unde licet materialiter actus sit in se ipso malus, tamen formaliter bonus est, quando bonus est finis; hoc tamen semper intelligendum, cum nempe malitia actus materialis invincibiliter ab operante ignoretur.

Adversarius vero pro se affert longam admodum D. Bernardi periodum *de Præcept. & Disp. Cap.* 12. & 18. & deinde dicit: *Ejusmodi Divi Bernardi responsio clare ostendit, quod ut oculus simplex faciat Corpus luminosum, duo continere debet, bonam nempe intentionem, & veritatis cognitionem*. Hoc ipse italice, nos latine dicebamus. Ego autem lego, D. Bernardum duas doctrinas dare iis oppositas, quæ adversarius affirmat; in eodem *tract. c.* 12. & 17. Bernardus ait, quod ille qui obedit Prælato *ex recta intentione, meritorie agit, quamvis materialiter errat contra legem, & c.* 14. *n.* 35. hæc verba habet: *Et quidem dignam dixerim vel solam intentionem piam, nec plane condigna remuneratione fraudabitur in opere quoque non bono ipsa bona*

vo-

voluntas. D. Ambrosius *lib*. 1. *Offic. cap*. 30. scribit: *Affectus tuus nomen imponit operi tuo*. Jo. Chrysostom. *Hom*. 19. *in op. imperf*. similiter scribit: *Ex proposito bono etiam quod videtur malum bonum est, quia propositum bonum excusat malum opus*.

Sed qui contra legem operatur, instat Auctor, semper peccat ignorantia vincibili, quia non orat, nam si oraret, sibi non deesset gratia ad cognoscendam legem. Ad quod sic respondeo: Deus oranti, ut formale peccatum caveat, non denegat sufficientem gratiam, sed non semper gratiam impertit, ut materiale peccatum vitetur. *Non deest gratia* (scribit P. Colet) *qua peccatum formaliter devitet, concedo: peccatum etiam materialiter, nego. Porro peccatum, quod ex ignorantia invincibili committitur, non est peccatum, nisi materialiter, nec impedit, quominus æterna salus obtineri possit. Imo sunt qui credunt, quarumdam rerum cognitionem homini subtrahere, quia mavult ut propter cognitionis defectum non peccet, nisi materialiter, quam, ut occasione cognitionis suæ formaliter delinquat*.

Vix tamen, imo ne vix quidem intelligo, quid ad rem nostram pertineat propositio, quam opponunt ab Alexandro VII. damnata, circa peccatum philosophicum, quæ habebat: *Peccatum philosophicum, seu morale quantumvis grave in eo qui Deum vel ignorat, vel de Deo actu non cogitat, est grave peccatum, sed non est offensa Dei, neque peccatum mortale dissolvens amicitiam Dei, neque æterna pœna dignum*. Quid ad rem nostram, inquam, pertinet propositio isthæc? Qui cognoscit offendere Naturam, necessario offendit etiam Naturæ Auctorem, qui est Deus, etiamsi de Deo non cogitet: Sed qui operatur ex ignorantia invincibili legis naturalis, neque Deum offendit, nisi tantum materialiter, vel (ut melius dicam) in nihilo offendit; Etenim materialis offensio non habet rationem offensæ, sed ad summum esset materia offensæ, si homo tamquam offensam Dei, aut Naturæ eam apprehenderet.

Nec quicquam suffragatur dicere in sensu Adversarii, quod quemadmodum fides nostra elevari debet lumine supernaturali, ut revelata Mysteria credamus, ita etiam nostra ratio eodem debet elevari lumine, ut juris Naturæ negotia cognoscamus: quia quantum attinet ad Mysteria, ultro concedimus; sed ad bene operandum, licet homini in tenebris veluti constituto in pœnam primigeniæ labis non sufficiat sola, nudaque ratio naturalis, sed requiritur insuper Divina præceptorum revelatio, ut ea intelligat quæ facienda sint, quæque cavenda; postquam vero homo hoc divinæ revelationis lumen acceperit ad bene vivendum, & ad omnes morales veritates cognoscendas, prout in se sunt, aliud non opus est supernaturale lumen; etenim Deus gratias supernaturales minime pollicitus est ad hunc finem, sed vult, ut homo naturali ratione utatur directa jam a revelatione præceptorum facta; tantummodo, ut jam supra dictum est, ea eget gratia, qua ipsum illuminetur, & confortetur ad id amplectendum, quod cognoscit bonum, idque fugiendum malum quod cognoscit esse vitandum. Optime admonet D. Th. 1. 2. *q*. 76. *a*. 2. *ad* 2. non posse hominem propriis actibus gratiam acquirere, sed utique propria diligentia rerum Scientiam comparare posse. *Homo potest aliquam scientiam acquirere per suos actus, gratias vero non acquiritur ex nostris actibus*. Si igitur ita se res habet, non debet homo necessario expectare gratiam, ut naturalium præceptorum ignorantiam superet, quia ejusmodi ignorantia propria diligentia superanda est; & quotiescumque hæc diligentia tanti non esset roboris, ut ad cognitionem perduceret remotorum, obscuriorumque præceptorum, invincibilis cum sit ignorantia, a Deo non imputatur ad culpam.

Atqui Anonymus aliam insistit viam, culpabilem ut reddat ignorantiam invincibilem cujuscumque rei ad jus naturæ spectantis; ait enim: Duo nobis inflicta vulnera esse, & adhuc residentia ab originali peccato, concupiscentiam nimirum ob quam voluntas ad malum proclivis remansit, & ignorantiam ex qua obnubilata remansit ratio; proindeque sic argumentatur Italice loquendo, quod nos latine: *Si concupiscentia non excusat eum, qui sequitur concupiscentiæ deordinationes, quare ignorantia excusare debet, qui sequitur deordinationes ignorantiæ?* Ex quo deinde concludit, quod sicuti peccat operans propter concupiscentiam, ita peccat operans propter ignorantiam.

Sed responsio est aperta. Idcirco peccat concupiscentiæ deordinationes sequens, quia cum voluntate sponte illius malitiæ adhæret, tunc etiam concupiscentia ipsa est voluntaria. Aliter vero accidit in ignorantia invincibili, quæ non est volita, neque placet. Manifestum est nullum esse peccatum, nisi voluntarium; eo fit, ut quemadmodum sequentes nos voluntarias concupiscentiæ deordinationes peccamus, ita pariter peccamus ignorantiæ vincibilis, & volitæ sequentes deordinationes, e contrario tamen, sicuti operari juxta concupiscentiam, sed contra voluntatem nostram, peccatum nullum est, juxta quod ajebat Apostolus (*Rom*. 7. 19.): *Quod nolo malum hoc ago*; ita quoque peccatum nullum est operari ob ignorantiam invincibilem, cum non sit volita.

Ulterius vero progreditur Auctor, & culpabilem putat ignorantiam nostram, saltem propter propria peccata a nobis prius commissa, affirmatque, quod quemadmodum nos propter peccata nostra in morali constituimur impotentia operandi bonum, ita in morali etiam impotentia constituimur cognoscendi bonum, quod faciendum sit, & malum quod sit fugiendum. Quapropter, sicuti non excusat impotentia, quando malum operamur, quod cognoscimus esse malum; ita non excusat impotentia, cum ignoramus malum quod facimus.

At cum Du-Hamel *lib*. 2. *de Act. Hum. c*. 5. *in fin*. respondemus primum, pœnam peccati non esse malum, quod imputatur ad culpam ejus, qui talem patitur pœnam; quare licet talis ignorantia esset pœna aliorum peccatorum quæ antea admisimus, attamen hæc peccata non faciunt culpabiles errores, quos deinde committimus ex invincibili ignorantia; quoniam tales erro-

errores non sunt a nobis voliti, neque praevisi. *Ac licet ea* (scribit Duhamel) *vitia ex peccatis libere admissis oriantur, ac proinde voluntaria videantur, & ea ratione ignorantia sit poena peccati; hinc tamen non sequitur ea esse voluntaria, cum ex iis peccatis secutura mala praevisa non fuerant*. Insuper respondetur, a veritate prorsus alienum esse, quod sicuti nostra peccata nos constituunt in morali impotentia operandi bonum, ita pariter constituunt in morali impotentia praecepta naturalia cognoscendi; quia, juxta quod superius praenotavimus, ut bonum operemur, requiritur gratia, ad quam sane obicem ponit qui peccat; ut vero simpliciter praecepta cognoscantur, necesse non est gratia, sed satis est naturale lumen; unde neutiquam d.ci potest peccatum locare hominem in morali impotentia cognoscendi praecepta.

At fortasse dicet; Peccata peccantes excaecant, & cognitionem abripiunt. Libenter annuo, peccata a peccatoribus auferre cognitionem illam, quae ad bonum agendum allicit, removetque a malo patrando; & ut cognitio ista habeatur, requiritur gratia, & ad eam obtinendam orare oportet. De hac nimirum cognitione loquebatur Augustinus contra Pelagium: *Dum tamen potius disputet, quam, ut oret, & dicat: da mihi intellectum, & discam mandata tua*: Bellarminus hunc Davidis explicans textum inquit: *Da mihi intellectum, non significat da mihi vim intelligendi, sed da mihi lumen divinum, quo mens mea discat mandata tua* (scilicet) *ut sibi persuadeat, optimum esse illa complere*. Postulabat igitur Propheta gratiam, ut illuminaretur, & sibi persuaderet, quantum illud foret bonum, quod in exequendis Divinis praeceptis requiritur. Id quoque expostulabat, quando orabat: *Viam justificationum tuarum instrue me*: *idest* (idem Bellarminus explicat) *doce me quae sit via praeceptorum tuorum, quomodo videlicet debeam in lege tua ambulare*; nempe quomodo ambulare debeam juxta tua praecepta. Id insuper, quando orabat: *Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam*. *Petit* (Bellarminus) *ut scrutari possit ejus utilitates*. Id pariter, cum ajebat: *Doce me facere voluntatem tuam*; idest doce me Domine, ut secundum voluntatem tuam operer; sed, ut supra dictum est, voluntas Dei est, ut nos operemur juxta nostrae conscientiae dictamen. Peccatum igitur peccantem privat hac cognitione gratiae; sed non cognitione naturali praeceptorum, quae nobis se praestant cognoscenda ratione dumtaxat naturali, ut recte scribit Habert *de Act. Hum. c. 1. §. 3. pag. 17.* ex D. Thoma: *Peccatum naturam humanam prorsus non corrumpit; alioquin per peccatum desineret esse homo*.

Multas autem Auctor Divi Augustini opponit auctoritates, & praesertim illam *de Gratia, & lib. arbitr. c. 3.*: *Ignorantia quae non est eorum, qui scire nolunt, sed qui tamquam simpliciter nesciunt, neminem sic excusat, ut sempiterno igne non ardeat*. Super hanc auctoritatem Auctor sic Italice scribit quod nos latine: „ Minime contendit S. Augustinus, semper esse „ reum, qui ignorantia deliquit, quemadmodum „ qui peccat cum cognitione suae culpae ...... „ addit tamen quod hoc non debet aperire asy„ lum ad tenebras ignorantiae, ut in ea suam „ inveniat excusationem, quia eadem non sic „ excusat, ut quis minime damnetur ad ignem „ aeternum„: Verum ego non intelligo, quid Auctor velit pro rei summa inferre ab hac Augustini auctoritate. Si ab illis verbis, *qui tamquam simpliciter nesciunt*, inferre vellet ignorantiam non excusare ab aeterna damnatione, quamvis invincibilis sit, contra ipsum obstaret propositio secunda ab Alexand. VIII. proscripta, & superius jam allata, quae habebat, ignorantiam invincibilem juris naturae non excusare a peccato formali. Ceterum Du-Hamel, & P. Berti recte huic Augustini textui respondent. Et sic Du-Hamel (*de Act. Hum. lib. 2. disp. 3. cap. 6. num. 6.*): *Haec intelligenda, ut nescientia simplex non excuset a peccato, cujus non est caussa, sed eximit ab eo cujus est caussa. Unde qui legem Dei nesciunt, nec scire potuerunt, non pereunt, quod legem ignotam violaverint, sed propter peccata, quae in lege Naturae admiserunt*. Eademque ratione relato Augustini textui respondet P. Berti *lib. 21. c. 10.* dicens Augustinum scripsisse, quod Infideles, qui non crediderunt Jesu-Christo, merentur ignem aeternum, *non quia non crediderunt, id enim non imputatur ad culpam, dummodo nescire noluerunt; sed quia legem naturae inscriptam cordibus suis libere transgressi sunt*. Itaque mens Augustini ea profecto est, quod ignorantia nempe illorum, qui penitus ignorarunt veram Religionem, licet eos ab incredulitatis peccato excusset, non tamen ab iis peccatis excusat, quae ipsi talia esse cognoscunt juxta Naturae lumen. Quod vero S. Doctor de ignorantia culpabili loqueretur, ex verbis jam constat, quae immediate citato textui subjungit, dicens: *Non enim sine causa dictum est: Effunde iram tuam in Gentes, quae te non noverunt*. Deum non cognoscere, non potest, nisi malitia, aut voluntaria obcaecatione contingere. Idem scribit S. Joannes Chrysostomus *Hom. 27. in Ep. ad Rom. num. 3.* *Judaei ignorarunt, sed haec ignorantia non erat digna venia. Graeci quoque ignorarunt, sed defensionem non habent*. Sed postea immediate subjungit: *Quando enim ea quae sciri nequeunt, ignoraveris, culpae obnoxius non eris*. Cui conformatur celebris illa S. Augustini doctrina (*lib. 3. de lib. arb. c. 19. n. 53.*); *Non tibi deputatur ad culpam quod invitus ignoras, sed quod negligis quaerere quod ignoras*.

Ceterum ne longum faciam, & ne ulterius taedio Lectorem afficiam, omnibus aliis Augustini textibus, quos Anonymus objicit, una tantummodo ejusdem Sancti auctoritate respondemus. Is in *primo lib. retract.* videtur prima facie sentire, nescientem se peccare, adhuc peccare, quando voluntarie id agit, quod in se peccatum est: *Qui nesciens peccavit non incongruenter nolens peccasse dici potest, quamvis & ipse, quod nesciens fecit, volens tamen fecit, ita nec ipsius esse potuit sine voluntate peccatum*. Sed ut egregie animadvertit Du-Hamel *l. c. n. 5. in fin.* idem S. Doctor aperit mentem suam, explanatque quod dicere intelligebat: *Quia voluit, ergo fecit; etsi non quia voluit, peccavit nesciens* pec-

peccatum esse quod fecit. Ita nec tale peccatum sine voluntate esse potuit, sed voluntate facti, & non voluntate peccati. Id denotat, quod licet factum sit materia peccati, cum tamen voluntas deest peccandi, peccatum est tantum materiale, sed non formale, seu voluntarium, ut optime Du-Hamel, *quod nimirum factum ipsum est materia peccati, non formaliter, & reipsa peccatum est.*

Id pariter est quod scripsit D. Thomas *Opusc. de Malo quæst. 3. art. 8. Si ignoretur deformitas, puta cum aliquis nescit, fornicationem esse peccatum, voluntarie quidem facit fornicationem, sed non voluntarie facit peccatum.* Non negatur vero, ut sincere loquamur, Angelicum, alibi negare fornicationem invincibiliter ignorari posse; & merito id negat, quia fornicatio prohibetur præcepto proximo, & immediato primis principiis; attamen S. Doctor loco nuperrime adducto, ut certam, exploratamque rem statuit, quod quando quis invincibiliter ignorans operatur etiam contra aliquid spectans ad jus naturæ, is materialiter tantum errat, sed nequaquam peccat.

Eadem responsio datur cum Du-Hamel textui Divi Hieronymi contra Pelag. cap. 10. 11. 12. nobis ab Anonymo objectato, ubi S. Doctor ait adversus Pelagianos, ignorantiam non excusare a peccato; quod intelligitur de peccato facti materialiter, secus vero de peccato formaliter accepto. Et quidem Sanctus loquitur de homicidio casu patrato, pro quo in veteri lege etiam victimæ erant offerendæ, non obstante quod sine culpa voluntatis contingeret.

Item opponit Auctor quamdam Divi Bernardi auctoritatem *tract. ad Hugon. de quæst. c. 1. & 4.* ubi ignorantiam esse ait unam ex causis peccatorum, quæ nos committimus, sed quæ Deus non excusat. Attamen advertendum est, de qua ibi ignorantia S. Bernardus sermonem facit; en de qua ignorantia loquitur: *Multa nesciuntur, aut sciendi incuria, aut discendi desidia, aut verecundia inquirendi.* Sed hanc ignorantiam ortam a negligentia se instruendi de propriis obligationibus, aut inquirendi veritatem quis umquam a peccato excusare poterit? Neque obstat, quod ait S. Doctor *de Præcept. & dispens. cap. 14. num. 40.: Sive itaque malum putes bonum quod forte agis, sive bonum malum, quod operaris, utrumque peccatum est.* Quoniam scribit P. Berti (*lib. 21. cap. 14. prop. 2. vers. Præterea*) perperam Vendrochium ab hac auctoritate colligere, Divum Bernardum negare ignorantiam invincibilem excusare a peccato, nam S. Doctor *n. 37.* jam scripserat: *Est qui bonum diligit, & malum nescius agit; hujus quidem bonus est oculus, quia pius, non tamen simplex, quia cæcus.* Et Berti addit: *Igitur est oculus, qui non est simplex, & tamen non est nequam, scilicet nescientis ignoratione excusabili.*

En igitur demum quomodo nostri Contradictores ad negandam ignorantiam invincibilem omnium Conclusionum etiam remotarum, obscurarumque de rebus ad legem naturæ spectantibus, nedum adversati sunt communi sensui Sanctorum Thomæ, Bonaventuræ, Antonini, Anselmi, aliorumque Theologorum tam benignioris, quam severioris sententiæ, verum etiam funditus everterunt firmissima, receptissimaque Theologiæ axiomata; Idque sane non ad alium finem, quam ut illicitum facerent usum quaruncunque probabilium opinionum.

DUBIUM II.

An metus excuset?

„ RESP. Si ex metu facis, quod simpliciter 175
„ malum est, peccas quidem; minuitur ta-
„ men per metum malitia, quia minuitur liber-
„ tas, Interim sæpe fit, ut præcepta quædam
„ non obligent, cum eorum observatio cederet
„ in grave alicujus incommodum: & tunc, si
„ ex metu talis incommodi quis tale præceptum
„ omittat, non peccat, cum præceptum non li-
„ get. Est communis.

Unde resolvuntur hi Casus.

„ 1. Præceptum naturale negativum, prohi-
„ bens rem intrinsece malam, non licet viola-
„ re, ne ob metum quidem mortis. * (*Et si*
„ *aliquando videatur licere violari præceptum*
„ *negativum, v. gr. non furandi, non occiden-*
„ *di, puta ad defensionem vitæ propriæ &c.*
„ *tunc dicitur, præceptum non existere. Vid. l.*
„ *2. n. 51.*) *

„ 2. Metus gravis, v. gr. mortis, &c. sæpe
„ non tantum excusat a præcepto positivo, tam
„ Divino, quam humano; sed quandoque et-
„ iam ab affirmativo naturali, & sic (ut *San-*
„ *chez 1. mor. cap. 18.*) non tenetur quis cum
„ periculo vitæ integre confiteri, servare depo-
„ situm, implere votum, succurrere proximo
„ extreme indigenti. *Bec. tom. 2. lib. 3. cap. 6.*
„ *Azor. 1. p. l. 1. cap. 11. Laym. l. 1. t. 4. cap.*
„ *14.* Excipe tamen casum de quo infra, *l. 2.*
„ *ad n. 25.*

„ 3. Si observatio legis humanæ necessaria sit
„ ad conservandum bonum, aut avertendum
„ malum commune, quod pluris sit, quam vi-
„ ta propria, tunc lex illa obligat cum peri-
„ culo vitæ, ut v. gr., si dux mandat militi non
„ discedere ex statione; item, si perituræ sint
„ animæ, nisi Pastor adeat ægros tempore pe-
„ stis. *Laym.* * (*Cum Salmant. cap. 2. numer.*
„ *127.*) *

„ 4. Alioqui nulla præcepta humana, etiam
„ Ecclesiastica, per se obligant cum periculo
„ vitæ, aut similis incommodi, *Sanch. 1. mor.*
„ *cap. 18.* ut si v. gr. cogaris metu mortis con-
„ trahere cum consanguinea in gradu prohibito
„ lege Ecclesiastica, posses contrahere (in spe-
„ ciem), non tamen posses consummare; quia,
„ cum matrimonium esset irritum, fornicare-
„ ris, quod intrinsece malum est. *Sanchez de*
„ *Matr. l. 7. d. 5. n. 4.*

„ 5. Per accidens interim accidere potest,
„ ut lex humana obliget cum periculo vitæ,
„ ratione alterius præcepti juris naturalis, aut
„ Divini concurrentis, ut v. gr. si quis cogere
„ vellet transgredi præceptum Ecclesiæ in odium

Fidei, vel contemptum Religionis. *Sanchez loc. cit. Con. p. 3. t. 2. d. 13. dub. 12.* * (*Ita etiam Salm. ibid. n. 130.*) *.

DUBIUM III.

An excuset impotentia totius vel partis?

176 RESP. 1. Cum ad improbabile nemo teneatur, certum est, quod impotentia excuset, etiam illa, cui ante causam cum peccato dedisti, dummodo de hoc doleas. Quare id præcipue hic dubitatur, an qui non potest implere totum, teneatur ad partem.

Resp. 2. Si præceptum tale sit, ut commode possit, aut soleat dividi, atque in ejus parte salvetur ratio, seu finis præcepti, tunc qui non potest servare totum, debet servare partem, quam potest. Quod si vero non salvetur ratio præcepti in parte, neque id commode possit, aut soleat fieri, tunc qui non potest totum, hoc est tantum, quo moraliter impleri censeatur integrum præceptum, is non tenetur ad partem. Quæ omnia æstimanda sunt, 1. Ex intentione Legislatoris. 2. Ex ratione, fine, & materia legis. 3. Ex judicio prudentum. 4. Ex communi usu. Ita *Sanch. 1. mor. c. 9. Laym. l. 1. t. 4. c. 19.*

Unde resolvuntur hi casus:

177 1. Qui non potest legere omnes Horas, debet dicere eas, quas potest; quia divisæ sunt. *Laym. loc. cit.* & *Bonac.*

2. Qui in Quadragesima non potest jejunare, debet abstinere a carnibus, si potest: aut qui non potest omnibus diebus, tenetur iis, quibus potest. Ita *Laym. loc. cit.* & *Bonac.*

3. Qui potest notabilem partem Sacri (v. gr. usque post Consecrationem) audire, aut Horarum dicere, aut commode potest cum alio, & solet, tenetur, alioquin non. *ibid. v. infra de Horis.*

4. Si quis carens Breviario pauca ex Horis sciat memoriter, non tenetur ea dicere. *ibid.*

5. Qui obligatur visitare Limina Apostolorum Romæ, & scit se eo pervenire non posse, non tenetur ingredi iter; quia nec finis, nec ratio præcepti salvatur. *ibid.* & *Suarez Bonac. d. 1. q. 8. p. 1.*

DUBIUM IV.

An excuset Dispensatio?

RESP. In jure humano dispensatio Legislatoris, vel parem potestatem habentis, facta ex justa causa, excusat a transgressione præcepti. Est communis. *Sanch. Azor. 1. p. l. 5. c. 15. Salas d. 20.* 178

Ratio est, quia, cum sit auctor suæ legis, potest quemvis eximere. Dixi 1. *Ex justa causa*, quia, si temere, & sine causa dispenset, tenet quidem dispensatio, peccat tamen tam dans, quam petens dispensationem; contra jus naturale, dictans partem debere conformari suo toti, nisi justa causa excuset. *Sanch. l. 8. d. 18. Suar. Fill. n. 438.* & quidem (ut vult *Suar.*) mortaliter, venialiter, ut *Pontius* apud *Dian. p. 8. t. 3. R. 8. 9. & 10.* * (*Idem tenent Salm. de Leg. c. 5. n. 66. cum Sanch. Laym. Pal. &c. præciso tamen scandalo, &c. Utentem autem tali dispensatione communis est non peccare graviter; & probabile nec etiam leviter, ut Salm. n. 76. cum Suar. Pal. Pon. &c.*) *, quem, si dubitet, an causa sit justa, posse dispensare, vult *Sanch.* * (*Cum Salm. n. 75. Tapia, Gran. Dian. Quia possidet potestas dispensativa. Secus esset, si dubitaret an adsit causa.*) * contra *Bon.* qui dicit peccare. Etsi autem causa sit justa, non tamen tenetur dispensare, nisi cum vel jus præcipit ex ea causa dispensari, vel necessarium est ad communem bonum, vel spirituale pœnitentis: vel ad avertendum grave damnum, aut publicum scandalum; & sine dispendio fieri potest. *Dian. p. 8. t. 3. R. 27. & 28.* contra *Suar. Sanch. &c.*

Quæritur, an existente causa, teneatur Superior dispensare? Distingue: si causa sit tantum sufficiens, ut dispensatio sit permissa, non autem debita, potest licite Superior eam concedere, & negare; vel uni concedere, & alteri negare; quia, licet expediat bono subditi dispensatio, expedit vero bono communi Legis observantia. 179

Ita

Ita *Salm. d. cap. 5. numer. 80. cum Conin. Pal. Bonac. Sanch. Suar. &c.* Si vero causa sit talis, quæ efficiat dispensationem esse debitam, nempe ad evitandum damnum commune, vel privatum magni momenti, vel ad utile commune, vel magnum particulare (expedit enim aliquando dispensare, etiam pro bono particulari, quod indirecte redundat ad bonum commune. Et ideo docet *S. Thom. 1. 2. quæst. 97. a. 4.* quod convenit dispensare, quando alias majus bonum privati impediretur. Ita *Salm. de Matr. cap. 14. num. 20. cum Con. Sanch. & Aversa*; tunc tenetur Superior dispensare, alioquin peccaret graviter, vel leviter juxta materiam. Denegata tamen (etiam injuste) dispensatione, nequit subditus agere contra Legem; nisi talis causa urgeat, ut eum extrahat a Lege: quare, si Episcopus injuste neget dispensationem publicationum ante Matrimonium, potest, urgente gravi causa, illud contrahi sine eis. Ita *Salm. de Matrim. c. 8. num. 92. cum Con. Sanch. Pal. Sot. & aliis.*

180 „ Dixi 2. *Legislatoris*: quia dispensatio inferioris in lege Superioris sine justa causa invalida est, ac proinde non excusat a transgressione præcepti. Ratio est, quia qui nomine alterius sine causa dispensat, dissipat, *Suar. l. 6. cap. 19. Sanch. l. 8. de Matr. d. 17.* Valide autem, & licite inferior potestate ordinaria dispensat ex justa causa in lege Superioris 1. Circa levia, hoc est, quæ sub mortali non obligant, etsi facilis sit ad Superiorem recursus. 2. Circa ea, quæ frequenter occurrunt, v. gr. in jejuniis, celebrandis festis, &c. * (*Vide n. 190. circa fin.*) * 3. Circa ea, quæ ita sunt propria uni Communitati, ut non conveniat alii. 4. Quando recursus ad Superiorem difficilis est, sive quando est necessitas, & periculum in mora, *Dian. p. 8. tr. 3. R. 2. ex Gran. Sal. Gord. & Pal.* qui addit 5. Si consuetudo præscripserit, ut inferior dispenset, ut *Dian. loc. cit. R. 95.* 6. Quando est dubium negativum, an casus egeat dispensatione. Quo casu, secundum Palaum, non opus est dispensatione, cum præsumptio sit pro libertate, *Barb. Dian. p. 3. t. 6. R. 28. p. 4. t. 3. R. 46. p. 8. t. 3. R. 72. & 95.* Unde resolvitur. * (*Vide n. 192.*) *.

„ 1. Pontifex sine justa causa non potest dispensare in lege Dei, nec Episcopus in lege Ecclesiæ. *Sanch. d. 17. n. 3. Suar. Vasq.*

„ 2. Dispensatio in voto, vel juramento, sine justa causa, etiam a Papa facta, est invalida, ut *Sanch. Suar. ll. cc.*

„ 3. Valida est, si Superior per errorem justam causam arbitretur * (*In bona fide, ut Sotus, Laym. Sanch. Azor. cum Salm. cap. 5. n. 71. Sed oppositum est tenendum. Vid. de Voto l. 3. n. 251.*) *: Aut (etsi non arbitretur, & temere dispenset) reipsa tamen sit. *Sanch. loc. cit. Azor. Sa, Salas, n. 81.*

181 Quæstio est, si Superior mala fide dispenset, judicans non subesse causam, aut causa revera existat, an valet dispensatio, & dispensatus illa uti possit? *Prima sententia* dicit valere, si fiat a Legislatore, non autem si ab inferiore; quia isti data est facultas dispensandi tantum cum causa. Ita *Pal. Azor. Covar. apud Salm. cap. 5. n. 78.* *Secunda sententia* probabilior, & communior dicit, quod, existente causa, valet dispensatio, & licite dispensatus utitur illa, a quocumque Superiore illa sit impensa. Ratio, quia valor dispensationis non pendet a cognitione causæ, sed ab existentia illius; sicut valet electio capacis ad Beneficium, licet capacitas ignoretur ab Electore, *ex c. Nihil de Electione*. Ita *Salm. d. c. 5. n. 79. cum Sanch. Suar. Tapia, Basil. Diana, Vill.* Secus tamen dicendum, si inferior dispenset bona fide, sed sine causa, contra *Busemb.* & alios ut supra; vide *lib. 3. num. 251.*

„ 4. In dubio de valore dispensationis, validam censeri, eo quod præsumatur in favorem actus, ne pereat, probabile putat *Sanch. &c.* cum *Dian. p. 3. t. 6. R. 9. p. 4. t. 3. R. 45. 64. p. 8. t. 3. R. 62.* * (*Sum Salm. n. 88. Vide l. 3. n. 251.*) * 182

„ 5. Habens potestatem generalem dispensandi potest etiam secum dispensare directe, & immediate. *Sanch. Dian. p. 8. t. 3. R. 10.* contra *Suarez* * (*Ita Salm. c. 5. n. 60. & 61. cum S. Thom. Cajet. Laym. Pal. Bonac. &c. Quia est jurisdictio pure voluntaria, quæ etiam erga seipsum exerceri potest. Hinc bene sibi dispensare potest in votis, juramentis, jejunio &c*) * 183

„ 6. Valet dispensatio obtenta per vim, aut metum; (modo causa sit justa). Item data sine ullis verbis, sola mente. *Turrian. Dian. p. 8. tr. 3. R. 17. 76. p. 4. t. 4. R. 118.* 184

Quæritur, an valeat dispensatio extorta per metum? Resp. quod quando causa dispensationis existit, dispensatio semper est valida: dummodo non constet Superiorem dispensasse sine animo dispensandi: metus enim voluntarium non tollit, sicut tollit vis. Obtentio autem talis dispensationis est etiam licita, si juste Prælato metus incutitur; nempe si subditus minatur se conquesturum apud supremum Superiorem: vel justam accusationem laturum de aliquo suo crimine. Illicita autem esset, si metus sit injustus; ideoque dispensatio tunc pro libito a Superiore posset postea revocari. Ita *Salm. d. c. 5. n. 82. 83. & 84. cum Sanch. Pal. Suar. Bon.* Quando vero Superior metu coactus verbis tantum concedit dispensationem, non autem animo, tunc certe ipsa est nulla: Ceterum, nisi constet defuisse animum, hoc non est præsumendum. *Salm. d. n. 82. ex c. 22. Quæst. 5.*

„ 7. Qui impetravit dispensationem, v. gr. in impedimento dirimente matrimonium, & per ignorantiam, vel simplicitatem expressit causam falsam, eum valide contrahere matrimonium dicit *Pont. de Matrim. l. 8. c. 16.* ex *c. Cum inter*. Sed contrarium tenet *Pal. t. 1. t. 3. d. 6. p. 16. §. 5. ex cap. Sup. litteris, v. Dian. p. 8. t. 3. R. 69.* * (*Vid. de Matr. l. 6. n. 1131. Not. 2.*) * 185

Quæritur, an petitio subreptitia, vel obreptitia vitiet dispensationem? Subreptitia dicitur, quando veritas reticetur: Obreptitia, quando mendacium apponitur. Resp. regula sit, quod tunc dispensatio erit nulla, quando tacetur veritas, quæ de stylo Curiæ debeat necessario ex-

exprimi: vel allegatur falsum, quod de jure tacere debebat. Ita *Salm. de Matr. c.* 14. *n.* 33. *cum Sanch. Pal. Con. Suar. &c.* Alia regula est, si tacetur, vel exponitur falso causa tantum impulsiva, valet dispensatio: secus vero, si causa esset motiva, ita ut sine ipsa Superior minime dispensasset. *Salm.* 16. *n.* 35.

Quid si plures causæ allegentur, quarum aliæ sint falsæ, aliæ veræ? Resp. quod semper ac vera sit una ex illis, quæ sufficiens sit ad dispensandum, valida est dispensatio. *Salm. de Matr. d. c.* 14. *num.* 36. *cum Basil. Sanch. Pal. Suar.* Quid autem in dubio, an causa falso allegata fuerit motiva, an impulsiva? Tunc valida censenda est dispensatio facta, cum in dubio jura faveant valori actus *ex l. Quoties, ff. de Rebus dubiis*. Ita *Salm. ibid. n.* 37. *cum Dicast. Basil. Sanch. Pal. &c.*

186 „ 8. Subditus bona fide Dispensationem petens, rationibus Superiori allatis, potest, dispensatione impetrata, esse securus V. *Laym. l.* 1. *t.* 4. *c.* 22. * (*Idem dicunt Salm. n.* 71. *&* 76. *cum S. Th., Sanch., & Bon.*) *

„ 9. Peccat, qui aliquem inducit ad dispensandum sine causa, vel allegata falsa causa. *Nav. Sanch. l.* 8. *de Matr. d.* 18. *n.* 8. *Fill. t.* 10. *n.* 314. *Salas disp.* 20. *s.* 6. *n.* 58. qui addit, id verum esse, etsi dispensans excusetur ob bonam fidem.

„ 10. Dispensatio potest impetrari non tantum pro ignorante, sed etiam invito, quando necessitas exigit *Sanch. Beja* contra *Suar.* vid. *Dian. p.* 8. *t.* 3. *R.* 86. 87. Id tamen locum non habet in ea, quæ impetratur ex Pœnitentiaria Romana; nisi impetretur a personis conjunctis, vel consanguineis intra quartum gradum, vel saltem a Confessario. *Marcus Leo in praxi p.* 1. 34. * (*Ita Salmant. de Matr. c.* 14. *n.* 38. *ex c.* Si motu proprio. De Præben. in 6. *A principali tamen, opus est, ut dispensatio acceptetur, ut Sanchez &c.*) *

„ Quæres, An, cessante causa dispensationis, cesset ipsa?

„ Resp. pro hoc servient sequentes Regulæ.

„ 1. Si tantum impulsiva, seu minus principalis causa cesset, manet dispensatio.

„ 2. Etsi cesset pars causæ motivæ, seu principalis, manet dispensatio, v. *Dian. p.* 8. *t.* 3. *R.* 62.

„ 3. Si commissa facultate dispensandi, priusquam dispensetur, cesset omnino causa principalis, nulla est dispensatio.

„ 4. Si dispensatione redacta ad actum irrevocabilem, cesset tota causa, non ideo cessat, vel vim amittit; v. gr. dispensatum fuit in impedimento consanguinitatis, propter paupertatem fœminæ, licet, contracto matrimonio, divitias obtineat, non est irritum. Idem est, si Beneficium per dispensationem obtinueris, & postea cesset causa, ob quam dispensatum fuit.

„ 5. Si facta dispensatione, cesset omnino causa finalis, & actus possit facile revocari, v. gr. dispensatum est in voto castitatis propter vehementes tentationes, quæ postea cessant, an reviviscat votum? Vel in præcepto recitandi Horas, jejunandi, &c. propter infirmitatem, & postea convalescit, an teneatur recitare, jejunare? &c. Affirmant *Sanch. Amicus, Portel. Bonac. &c.* quia alias non esset justa. Negativam tamen sententiam probabilem, & in praxi tutam esse censet *Dian. p.* 8. *t.* 3. *R.* 24. *ex Salm. Gran. &c.* si quidem dispensatio fuerit absoluta: quia obligatio legis semel extincta non reviviscit: & quod destructum est, non reproducitur, nisi ab eo, qui producere potest. Vide *Suar. de leg. c.* 22. *Laym. Præpos. &c.* qui recte id concedunt, quando non est de re dividua, & successiva; alias negant. Unde, supposita probabilitate sententiæ negativæ *Gran. Dian. &c.* sequentes casus (in quibus tamen alii melius contrarium sentiunt) resolvunt * (*Vide n.* 196.)

„ 1. Cum quo dispensatum est propter morbum in esu carnium, potest vesci, licet omnino convalescat.

„ 2. Cum quo propter infirmitatem dispensatum est in voto Religionis, postquam convaluit, non tenetur. *Dian. p.* 6. *t.* 7. *R.* 45.

„ 3. Cum quo propter oculorum infirmitatem dispensatum fuit in onere recitandi Horas, etsi convaluerit, non tenetur legere.

Deinde notandum, quod dispensatio, cum sit odiosa, stricte est accipienda *c.* 1. §. 1. *De Filiis Presb. in* 6. Potestas contra dispensandi, cum favorabilis sit, late accipitur, ut *Sanch. Gran. Martin. ap. Salm. de Leg. c.* 5. *n.* 10. 187

Bene autem dari potest dispensatio tacita, quæ colligatur ex conjecturis, ut si sciens Prælatus, te esse excommunicatum, confert tibi beneficium, tunc tacite dispensat. Requiritur tamen ad hoc præsumptio voluntatis præsentis Superioris, vel antecedentis ad actum. Non enim sufficit præsumptio de futuro, v. gr. si sciret, dispensaret. Tantum licentia præsumpta de futuro admittitur, non vero dispensatio, quæ est vulneratio Legis. Vide *Salm. de Leg. c.* 1. *ex n.* 11. *cum Suar. Laym. Pal. Sanch.*

Quæritur, an Superior videns subditum agere contra Legem, & tacens, cum facile posset corrigere, censeatur dispensare? Affirmant *Salm. de Leg. c.* 5. *n.* 15. *cum Tap. Sanch. Pal. Suar.* Quia non est tunc præsumendum delictum Superioris, qui aliter ex officio, & ad evitandum damnum, teneretur loqui. Secus tamen dicendum, si Superior non posset corrigere sine incommodo. *Salm. ib. n.* 17.

De iis, qui possunt dispensare.

Potestas dispensandi alia est ordinaria, alia est delegata. Summus Pontifex potestate ordinaria potest dispensare in quibuscunque Legibus Canonicis, etiam sancitis ab Apostolis, tamquam particularibus Prælatis Ecclesiarum, ut sunt jejunium Quadragesimale, observatio Festorum in Dominicis. Ita *Salm. c.* 5. *n.* 30. *cum S. Th. & communi.* Non vero in Legibus traditis ab Apostolis, quas ipsi acceperunt a Christo Domino, tamquam Auctore principali, ut sunt Leges circa formas, & materias Sacramentorum: circa oblationem Sacrificii, &c. 188

Num autem Papa possit dispensare in aliquibus 189

bus Præceptis Divinis? *Prima sententia* affirmat ex potestate delegata a Deo, quando expedit dispensatio. Ita *Sanch. Canus, & Bonac. apud Salm. de Leg. c. 5. n. 25.* qui vocant hanc satis probabilem. *Secunda*, quam probabiliorem merito putant *Salm. n. 26. cum S. Th. Pal. Suar. &c.* negat, quia nullibi hæc concessio reperitur Papæ facta a Deo. Objiciunt: cur dispensare potest, ut Minister Ordinis, & Confirmationis sit simplex Sacerdos? Resp. quod ex jure Divino Episcopus in his est Minister Ordinarius, non autem necessarius. Ita *Salm. ib. n. 27.* Vide dicenda *de Matr. l. 6. n. 1119. infra*.

Certum autem est posse Pontificem, & Prælatos dispensare in votis, cum in his gerant vicem Dei. Ita *S. Th. 2. 2. q. 88. a. 12.* Vide *Salm. de Voto Tract. 17. c. 1. ex n. 84.*

190 Episcopus potestate ordinaria potest dispensare in omnibus Statutis sive Episcopalibus, sive latis a Synodo Diœcesana, independenter a Capitulo, & Clero, ut supra diximus. Et idem potest Capitulum, Sede vacante. Hoc tamen non potest Vicarius Generalis, nisi expresse ab Episcopo ei concedatur. Vid. *Salm. c. 5. n. 31. & 32.* Episcopi possunt etiam dispensare in Legibus Concilii Provincialis in suis Diœcebus; modo non sint Concilio specialiter reservatæ. Hoc enim expedit ad bonum regimen. *Salm. cap. 5. num. 33. cum Sanch. Suar. Bonac. Palaus &c.*

Notandum, quod Legislator non potest dispensare in sua Lege, si Lex transeat in contractum, ut si dicat: *Gaudeant immunitate habitantes in tali loco &c.* Vide *Salm. ibid. num. 35.* Potest autem inferior dispensare in Lege Superioris, si in Lege generaliter permittatur dispensatio, v. gr. si dicatur: *Donec Dispensetur. Salm. cap. 5. numer. 37. cum Cajet. Bon. Suar. Pal. &c.*

Possunt etiam Episcopi dispensare in rebus quæ communiter eveniunt in: jejuniis, esu ciborum, observatione Festorum, recitatione Officii, votis non reservatis. *Salm. c. 5. n. 38. cum Pal. Basil. Bon. Sot. Suar. &c. cum Bus. hic.*

Item in Legibus latis a Papa pro illa particulari Diœcesi, in quibus videtur relicta facultas dispensandi illius Prælato. *Salm. cap. 5. n. 39. cum Sot. Valent. Cajet. Azor. &c. cum Bus.*

Item potest Episcopus dispensare in Legibus communibus Pontificis, v. gr. in Impedimentis Matrimonii, in Irregularitatibus, in Votis reservatis, & similibus, quando non est facilis aditus ad Papam, & periculum est in mora; quia hoc expedit ad commune bonum. *Salm. d. c. 5. n. 39. cum Sanch. Bus. Pal. Tap. Gran. Salas, &c.* Et hoc etiamsi sit facilis recursus ad habentem facultatem dispensandi ex privilegio Pontificis, *Salm. ib. cum Tap. & Martin. de Cens. c. 2. num. 65.* Parochi possunt etiam dispensare cum suis ovibus in jejunio, & observatione Festorum, ubi non est facilis recursus ad Episcopum, *Suar. & Tap.* Immo ex consuetudine, etiamsi sit facilis recursus ad Episcopum, posse semper Parochos dispensare in his duobus Præceptis testatur *Sanch. Gran. Sylv. apud Salm. d. cap. 5. n. 40.* Vide *lib. 3. n. 288.*

Et in his omnibus dicuntur Episcopi dispensare jure ordinario, cum talis facultas eis competat vi proprii officii, cui est perpetuo annexa, *Salm. d. cap. 5. num. 40. cum Suar. Pal. Basil. &c.* Et ideo bene possunt eam aliis delegare, ut certum est, Vid. *n. 193.* cum *Salm. de Voto c. 3. n. 83.*

Quæritur 1. An præter dictos casus possit Episcopus dispensare in Legibus Superioris, in quibus non sit reservata dispensatio? *Prima sententia* affirmat; quia hoc ipso, quod Superior eam non reservat, videtur eam concedere; aliter ad quid deserviret reservatio? Ita *Sotus in 4. D. 27. q. 1. art. 4. §. At quo, Covarr. in c. Alma mater. 1. §. 7. n. 8.* Et probabilem dicunt *Pal. de Leg. tr. 3. D. 6. p. 4. n. 7. ac Bonac. eod. tit. D. 1. q. 2. p. 1. num. 27.* dum oppositam tantum probabiliorem vocant; sed expresse docet, vocatque communem *D. Antonin. p. 1. tit. 17. c. 2. §. 20.* dicens: *Episcopi autem dispensare possunt, secundum communem opinionem Doctorum, in iis quæ non sunt eis a jure prohibita.* Eandemque tenet etiam *Glossa in c. Nuper. de sent. excomm.* ex quo Canone præfati AA. hanc sententiam probant; cum enim ibi quæsitum fuerit a quodam Episcopo, an ipse potuisset absolvere ab excommunicatione lata a jure? Affirmative respondit Pontifex, sic inquiens. *Quia tamen conditor canonis ejus absolutionem sibi specialiter non retinuit, eo ipso concessisse videtur facultatem aliis relaxandi.* Et ibi *Glossa* verb. *Retinuit*, sic addit: *Et est hic argumentum, Episcopos posse dispensare, ubi specialiter Dispensatio non est inhibita, & concessum videtur, quod non est prohibitum ex l. Necnon, ff. Ex quib. caus. maj. &c.*

Hanc primam sententiam olim probabilem censui; sed re melius perpensa omnino tenendam puto secundam oppositam, quam tenent *Suar. tom. 5. in 3. p. D. 7. sect. 4. Bonac. de leg. D. 1. q. 1. p. 1. n. 17. Castrop. loc. cit. n. 8. Salm. de Censur. c. 5. n. 45. cum Pontio, & Salas*; item *Benedict. XIV. de Synodo l. 7. c. 30.* Favetque *S. Th. 1. 2. q. 97. a. 4. ad 3.* ubi ait: *In lege humana publica non potest dispensare, nisi ille a quo lex authoritatem habet, vel is cui ipse commiserit.* Ratio est, quia Inferior nihil potest in lege superioris, ut expressum est in *Clement. 2. de Elect.* ubi dicitur: *Lex Superioris per Inferiorem tolli non potest.* Nec prorsus concludit textus citatus in *cap. Nuper* pro prima sententia; valde enim differt facultas absolvendi a censuris a facultate dispensandi in legibus Canonicis, prout sapienter scribit *P. Suarez*. Verum est leges, in quibus imponuntur censuræ, etiam leges esse, sed commune est apud omnes, & constat ex consuetudine recepta, quod censuræ non reservatæ, præsertim excommunicationes, bene possunt absolvi ab Episcopis, & a Parochis, & adhuc ab approbatis Confessariis; ut probat *Suar. loc. cit. n. 9. cum Soto, Navarro*, & aliis. Unde in hoc bene urget ratio apud textum allata, nempe quod cum Legislator non sibi reservaverit absolutionem a censura, videtur præbuisse facultatem aliis eam absolvendi. Sed quoad Dispensationes in legibus Pontificiis nequaquam adest hæc communiter recepta consuetudo, ut ipsæ concedantur ab Episcopis, sem-

per ac non sint expresse Pontifici reservatæ; sed circa ipsas procedit generale & certum axioma, quod ex ipsa natura rei oritur, quod Inferior nequeat dispensare in legibus Superioris, prout habetur exemplo expressum in alio Canone, nempe in *cap. Dilectus, de Temp. Ord.* ubi dicitur, quod circa leges Ordinationum Episcopus dispensare non potest, ideo nimirum, quia id Episcopis minime est concessum: *Cum illi hujusmodi dispensatio a Canone minime sit permissa*, sunt verba textus. Et nota, quod ibi non dicitur, *cum non sit prohibita*, sed *cum minime sit permissa*. Nec jam anterius aderat aliqua prohibitio Episcopis dispensandi in tali materia, sed tantum id aderat, quod talis dispensatio ipsis nunquam permissa fuerat; ex quo Glossa recte infert: *Argumentum, quod Episcopus dispensare non potest, nisi in casibus sibi concessis a jure*. Nec valet dicere, quod Episcopi immediate a Deo jurisdictionem habent, juxta sententiam *Natal. Alex. Cont. Tournely, Soto, Vasq., Victoriæ*, & aliorum; & ideo possunt Dispensationem impertiri, ubi illa non est eis specialiter vetita. Nam respondetur, quod licet præfata sententia sit satis probabilis, attamen nemo negat talem jurisdictionem semper esse Pontifici subordinatam. Præterea arguimus adversus primam opinionem, quod si ratio illius Fautorum valeret, non solum Episcopi, sed etiam Parochi dispensare possent eodem modo in legibus Pontificis; dum etiam Parochis permissum est absolvere a censuris non reservatis, ut loquitur textus in *cap. Nuper* allatus, dicens; *A suo Episcopo, vel a proprio Sacerdote poterit absolutionis beneficium obtinere*. Sed hoc quis audebit dicere? Quoad autem Axioma a pluribus DD. admissum, ut referetur *l. 6. num. 980. vers. Sed dubitatur*, nempe quod, quicquid potest Papa in tota Ecclesia, potest Episcopus in sua Diœcesi, nisi specialiter id ei prohibeatur, ait *P. Suarez loc. cit. num. 5.* aut non admittendum, aut admittendum dumtaxat in iis rebus, quæ spectant ad communem directionem Animarum, & quæ sunt mortaliter necessariæ; sed ad hunc ordinem nequaquam pertinere Dispensationes legum Canonicarum. Hoc tamen non excludit, ut scribit *Bonacina loco supra citato*, quod Episcopi dispensare possint in iis casibus, qui frequenter occurrunt, & sæpe Dispensatione egent; aut vero (inquit) cum aliqua gravis urget necessitas, aut gravis utilitas, & tunc non possit commode Apostolica Sedes adiri, juxta quæ dicentur in *Append. de Privil. num. XL.*

192 Quæritur 2. quid in dubio, an casus indigeat dispensatione? Resp. quod sive dubium sit positivum, sive negativum, potest subditus uti sua libertate. Consultius tamen est tunc adire Prælatum, qui declaret, vel dispenset; cum in tali dubio bene possit etiam Prælatus inferior dispensare sine concessione Legislatoris. Ita *Pal. n. 3. D. 6. p. 5. n. 10. Laym. c. 2. n. 4. & Salm. d. c. 5. n. 45. cum Sa, & Diana*. Idem dicunt *ib. Suar. & Sanch.* de dubio circa vota reservata. Idem in dubio, an adsit causa sufficiens ad dispensandum, *Salm. ib. n. 46. cum Cajet. Gran. & Sylv.* Idque afferit *Croix l. 1. n. 804.* tenere *Sanch. Gob. & Tap.* quia potestas dispensandi late interpretanda est, intellige, si data sit, non per modum commissionis, sed gratiæ (ut infra dicetur *num. 195.*); & tunc dispensans non obligatur ad examen plena sufficientia causæ. Notat autem quod *Pal. tr. 3. D. 6. p. 7. num. 12. Cov. Sanch. Suar. Bas. &c.* quod potestas, quam habent Prælati inferiores dispensandi ratione Officii in legibus Superioris, utpote in casibus qui frequenter occurrunt, debet dici potius ordinaria, quam delegata.

Circa potestatem autem delegatam dispensandi, notandum, quod quisque habens potestatem ordinariam potest eam delegare; & tunc si delegatio est per modum commissionis pro certo casu, expirat morte concedentis, si res sit adhuc integra; si vero per modum gratiæ, tunc non expirat, ex *regul. 16. juris in 6.* Pariter quisque inferior, qui jure ordinario potest dispensare in Legibus Superioris (ut possunt Episcopi in jejuniis, votis, &c. uti supra diximus *num. 190.*) potest etiam delegare potestatem dispensandi; modo hoc ei non sit limitatum. Vide *Salm. cap. 5. n. 51.* Delegatus autem nequit subdelegare, nisi sit Delegatus a Principe, sive a Papa, ut *ex c. fin. §. 1. de Offic. & Pot. Deleg.* Vel nisi sit ab inferiore Ordinario delegatus ad universitatem causarum, *ex Leg. 1. §. An ab eo ff. quis, & a quo*. Aut nisi concessa sit facultas subdelegandi. Sed de his sedulo observa, quæ dicentur de *Sacram. Pœnit. lib. VI. n. 566. vers. Generaliter*. 193

Nota, quod Prælati Regulares non possunt dispensare in Regula, nisi iis concedatur a *Privilegio*, vel a *Jure*. Ratione *Privilegii*, quod ex se muneri Prælati adnectitur, possunt Prælati etiam inferiores dispensare 1. In rebus levibus, quæ scilicet sub levi præcipiuntur. 2. In rebus frequentibus. 3. In statutis propriis, scilicet quæ sunt propria illius Conventus. *Peyrin. Tom. 2. q. 1. p. 5. & Pal. d. p. 7. cum aliis*. 194

Ratione autem facultatis iis concessæ a *Jure*, Prælatus dispensare nequit in votis essentialibus *ex c. Cum ad Monast. De stat. Monac.* In aliis vero regulis bene potest in casu particulari, nisi expresse sit ei interdicta dispensatio. Ita *Peyrin. cum Rod. Angel. Sylv. Turrecr. Miranda*. Talem enim facultatem Prælati habent a jure, ut *Gloss. c. Monachum. 20. q. 4.* Et ratio est, quia cum lex humana non possit providere omnibus casibus, expedit, ut in particularibus Rectores provideant; alioquin non sufficienter provideretur bono communi. Et ideo *ex S. Thom. 1. 2. q. 97. art. 4. in corp.* quique Rector habet potestatem dispensandi in lege humana ex justa causa. Sed adverte dicta *num. 191.* An autem subditus teneatur obedire Prælato præcipienti aliquid contra Regulam? Resp. negative, si certum sit rem præceptam esse contra Regulam, atque constet Prælatum in illa non posse dispensare, vel non duci ex causa justa, ut *Peyrin. d. l. Sanch. in Dec. l. 6. c. 3. lib. 8. Salm. de Stat. Rel. c. 6. n. 72.* At *ibid. n. 66. & 67.* dicunt Prælatum jubentem aliquid probabiliter licitum, vel quod non sit certe injustum, juste jubere; alias magna confusio adesset, si jubere nequirent Prælati, nisi evidenter justa. Vide dicta *n. 24.*

An

195 An autem facultas delegata dispensandi sit late, vel stricte interpretanda? Resp. late, si concessa sit per modum gratiæ, ut supra; stricte, si per modum commissionis pro certo casu. *Laym. tr. 4. c. 22. n. 6. Sanch. de Matr. l. 8. D. 2. n. 1. & 6. ac Salm. de Leg. cap. 5. n. 53. cum Tapia, Basil. &c.* Ipsa vero dispensatio, cum sit odiosa, semper stricte sumenda est; nisi dispensatio sit debita: vel sit ex motu proprio Principis: vel sit inserta in corpore juris, vel tandem nisi concedatur Communitati, vel ad bonum commune. In his enim casibus late accipienda est. Ita *Salm. d. cap. 5. num. 54. cum Tapia.*

Quæritur autem, quotupliciter dispensatio cessare possit? Ad hoc prænotandum est, quod, si dispensatio jam sortita sit suum effectum, vel si dispensationi fuerit adjuncta aliqua commutatio oneris: tunc etiam, cessante causa, dispensatio non cessat. Vide *Salm. de Leg. c. 5. n. 86. & 87.*

Notandum etiam est circa causas dispensationum, quod aliæ causæ per se excusant a præcepto, puta jejunii, Officii Divini &c. Et istæ non egent dispensatione, si sint certæ, vel saltem probabiliter justæ. Aliæ vero sufficiunt ad dispensationem, sed ea indigent. Sufficiens nempe causa est Dignitas petentis, aut superioris, ut benignum se ostendat: Necnon utilitas communis vel privata, & similes. Vide *Salm. c. 5. n. 73. & 74.* In dispensationibus autem impedimentorum in Matrimoniis sufficit pro causa solutio pecuniæ in subsidium Ecclesiæ, ut est praxis. *Salm. c. 5. n. 72. cum communi.*

196 Tribus autem modis dispensatio cessare potest. I. per *Cessationem causæ*. II. per *Revocationem dispensantis*. III. per *Renunciationem dispensati*.

Et I. per *Cessationem causæ*, si cesset causa motiva, & totalis. Secus autem, si cessat causa impulsiva; aut cessat motiva, sed non totaliter; nam si aliquid istius perduret, adhuc perdurat dispensatio, ut *Bus. n. 2. cum Salm.* At si dubium sit, an totaliter cessaverit? Standum est pro dispensatione, quæ possidet. *Salm. c. 5. n. 88.* Vide *lib. 6. n. 1133.*

Quæstio vero est, an, certo cessante totaliter causa, pereat dispensatio? *Prima sententia* affirmat, quia valor dispensationis pendet a voluntate Superioris, qui præsumitur nolle dispensare, nisi pro tempore, quo causa duret. Ita *Sanch. de Matr. l. 8. D. 30. n. 15. Bon. de Leg. D. 1. q. 2. p. 10. §. 1. num. 5. & Dicast. Con. Hurt. & Trull. apud Sal. c. 5. n. 89.* *Secunda sententia* negat; Ratio, quia obligatio Legis jam ablata per dispensationem, non redit, nisi rursus imponatur a Legislatore: Ita *Pal. de Matrim. l. 8. c. 20. n. 3. Suar. de Leg. l. 6. c. 20. n. 15. & l. 8. cap. 30. Pal. de Priv. D. 4. p. 5. num. 7. Laym. tract. 4. c. 22. n. 15. & Salm. c. 5. n. 90. cum Perez, Salas, Sa, Ang. Sylv. Tapia, &c.* Et probabilius vocant *Sanch., Dicast. & Trull.* Et probatur ex *Reg. 73. de Reg. jur. in 6. 16.* *Factum legitime retractari non debet, licet casus postea eveniat, a quo non potuit incohari.* Secus vero dicendum, si dispensatio non fuerit concessa absolute, sed sub conditione expressa, vel tacita, si causa perduret. Utraque sententia satis probabilis videtur.

Sed difficultas magis urget, quandonam dispensatio censenda sit concessa absolute, & quando sub tacita illa conditione, *si causa duret*? Resp. quod, si causa judicatur perpetua, tunc dispensatio censetur data absolute, etsi postea per accidens causa cesset. Hinc dicunt *Salm. c. 5. n. 91.* quod si quis obtineat dispensationem ab Officio, vel abstinentia a carnibus pro infirmitate, quæ existimatur perpetua, tunc, etiamsi valetudo superveniat, potest uti dispensatione. Sed huic minime acquiesco, quia in iis casibus, puto dispensationem omnino censendam esse factam sub conditione. Consentio autem cum *Salm. num. 92.* quod irregularis, qui obtinuit dispensationem ob paupertatem parentum, ob inopiam Ministrorum, vel ob honestatem morum, bene possit illa uti, etsi casu postea cessent illæ causæ. Secus autem, si causa judicatur tantum pro tempore duratura; Hinc si quis obtinet dispensationem a jejunio ob infirmitatem, quæ non judicatur perpetuo duratura, cessante causa, cessat dispensatio.

Quando vero dispensatio sit absolute concessa, non cessat per unum actum; v. gr. obtinuisti dispensationem in voto castitatis ad contrahendum Matrimonium, mortua Conjuge, perdurat dispensatio; nisi fuerit concessa pro speciali casu, scilicet ad ducendam virginem a te defloratam; & sic de similibus. Ita *Salm. c. 5. ex n. 91. usque 94. cum Bon. Laym. Sanch. Basil. & aliis supra citatis.*

II. Cessare potest dispensatio per *Revocationem Dispensantis*. Et quidem, cessante causa, vel alia nova contraria superveniente, Superior dispensationem revocare potest, immo tenetur, cessante totaliter causa motiva. Peccabit tamen (sed tantum leviter) revocans sine causa, licet revocatio valeat. *Bonac. D. 1. quæst. 2. p. 7. §. 2. num. 2. & Salm. cap. 5. num. 97. cum Tapia.* 197

Etiam Prælatus inferior, qui potest concedere dispensationem sive jure ordinario, sive ex commissione Legislatoris, potest ex justa causa dispensationem revocare; sine tamen causa, nulla erit revocatio: *Bonac. loc. cit. Sanch. lib. 8. de Matrim. D. 33. n. 14. & Salm. d. c. 5. n. 99. cum Salas, Tapia &c.*

Notandum hic, quod dispensatio, quæ absolute sit concessa, non cessat morte dispensantis, quicumque ille sit, sive supremus, sive inferior; cum dispensatio sit gratia, & gratia non spiret morte concedentis. Excipe, si Superior dispensaverit, *donec ei placuerit*, vel *ad suum arbitrium*; tunc enim morte ejus spirat, si res adhuc sit integra: puta si Confessarius nondum incœperit audire Confessionem. Si vero dispensatio concessa sit, *donec revocetur*, tunc non spirat morte concedentis: Idem si concessa sit *ad arbitrium Sedis Apostolicæ*, vel *Episcopi*; tunc neque spirat morte Pontificis, aut Episcopi. *Vid. Salm. dict. c. 5. n. 93. & 96.*

III. Cessat dispensatio per *Renuntiationem dispensati*; quod ipse bene facere potest, quando effectus dispensationis nondum sit secutus, nisi renunciatio redundet in damnum alterius, vel 198

Com-

Communitatis, in cujus favorem fit impensa dispensatio; Vel nisi Prælatus præcipiat subdito uti dispensatione concessa, ex justa causa. *Salm. d. cap. 5. n. 100. cum Cajet. & Tapia.*

Potest igitur dispensatus renunciare dispensationi expresse, & etiam tacite; & consummata renuntiatione, nequit illa amplius uti. Consummata autem intelligitur renunciatio, quando a Superiore renuntiatio acceptatur, alias dispensatio durat. *Salm. c. 5. n. 101. cum Suar. Tap. Bonac. &c.*

Quando autem intelligatur facta tacita renunciatio dispensationis? Alii dicunt, quando dispensatus per decennium illa non utitur, cum uti possit, ut ait *Martin.* Alii (ut *Sanch. & Bordon.*) quando dispensatus actum contrarium ponit, puta, si obtenta dispensatione ad contrahendum cum una, quærat inde contrahere cum alia, sed per ista signa nullo modo censeri factam renunciationem, tenendum esse dicunt *Sal. d. cap. 5. num. 102. cum Suar. & Tap.* Hinc inquiunt, quod dispensatus ad contrahendum cum una, bene potest illa dispensatione uti etiam postquam cum alia contraxerit, quæ mortua sit; Vel postquam emiserit votum castitatis, voti dispensatione postea tantum obtenta. Denique, qui habuit dispensationem jejunii, Officii Divini, potest illa uti, etsi Officium, & jejunium postea servaverit. Ita *Salm. 16. num. 103.* Hic libet addere aliqua I. de Cessatione legis. II. de Interpretatione. III. de Epikeja.

De Cessatione Legis.

299 Nota, quod per Legem generalem nunquam abrogatur Lex particularis alicujus loci, etsi expresse dicatur: *Non obstante quacunque lege particulari. Salm. c. 3. num. 14. cum Sanch. Pal. Bonac. &c.*

Sed hic notanda est quæstio illa magna inter DD. an cesset Lex, cessante fine adæquato Legis? Finis adæquatus est ille, qui est totalis finis Legis: nam si Lex plures fines habeat, finis adæquatus ex omnibus illis constituitur. Hoc posito certum est, quod cessante fine adæquato, seu totali Legis in communi, cessat Lex; ut si vovisti non ingredi talem domum ob periculum fornicationis, cessante periculo, cessat votum. Ratio, quia Lex cum sit inutilis, vim amittit obligandi. Ita *D. Thom. 1. 2. quæst. 103. art. 4. ad 3. in fine & Salm. de Leg. cap. 4. n. 3. cum communi.* An vero tunc sit expectanda declaratio Legislatoris, vel contraria consuetudo? Affirmant aliqui; sed alii omnes negant cum *Salm. ibid. n. 4.* Sufficit enim, ut mihi in particulari constet, vel saltem probabile sit (ut *Salm. ib. cum Palao, & Gran.*) cessasse in communi finem Legis adæquatum.

Quæstio urget, an cesset Lex, cessante fine adæquato in casu particulari? *Prima probabilior sententia* negat, si tantum cessat privative scil. si Lex tunc redderetur inutilis: Nam si cessat contrarie, quando scilicet materia Legis redderetur in illo casu nociva, vel valde difficilis; tunc omnes asserunt Legem non obligare. Ratio dictæ primæ sententiæ est, quia, licet cesset finis damni in casu particulari, non tamen cessat finis periculi in communi; ideo tunc non cessat finis adæquatus. Ita *Salm. d. c. 4. n. 6. & 7. cum D. Th. 2. 2. q. 154. a. 2. ac Sot. Suar. Pal. & communiori. Altera vero sententia* (quam tenent *Cajet. Sot. opusc. tom. 1. num. 12. q. 2. Sylv. verb. Lex q. 8. & 9. Ang. ibid. n. 4. Cas. 7.* item *Valent. Tiraq. Hurt. & Cardan. apud Croix lib. 1. n. 867. Gran. Henr. Castr. ac Diana apud Salm. loc. cit.* qui *num. 5.* dicunt hanc sententiam non posse negari esse satis probabilem, sicut probabilem etiam vocat *Viva de Leg. q. 6. Art. v. n. 5. cum Panorm. Led. Sa,*) tenet, quod cessante fine adæquato, etiam privative in casu particulari, cesset obligatio Legis. Quia, ut dicunt, in quocumque casu cessat finis Legis, Lex etiam cessat; & sicut cessante fine Legis in communi pro uno tempore cessat Lex, licet non cesset pro alio; sic cessante pro uno casu particulari, cessat Lex pro illo, licet non cesset in communi. Sic ajunt evenire etiam in Legibus naturalibus; Correctio enim fraterna non obligat, ubi non speratur fructus. Idem etiam tenet *Tamb. in D. l. 2. c. 1. §. 7. num. 38. cum Abbat. Nav. Con. &c.* Quia (ait *Tamb.*) sicut cessante fine in universo, cessat lex universaliter, sic cessante fine in particulari, cessat lex in particulari, cum in utroque casu æque Lex reddatur inutilis, cessante fine legis. Fornicatio autem semper est mala jure naturæ, licet in aliquo casu cessaret periculum malæ educationis prolis. Ratio, quia in fornicatione semper adest periculum magnæ hallucinationis, immo in illa, ultra periculum malæ educationis, sunt alia damna, scilicet hebetatio mentis, subjectio rationis sensui, &c. ideoque ibi nunquam cessare potest, nec in particulari quidem, finis adæquatus; Vide *Viva super Prop. 48. Innocent. XI.* Ac ideo non obstat auctoritas *D. Th.* in contrarium adducta a *Salm.* nam S. Doctor tantum loquitur ibi de fornicatione, quod certum est apud omnes. His tamen non obstantibus, magis mihi arridet prior sententia, eo quod communiter loquendo fere nunquam in particulari cessat omnino periculum hallucinationis. Si vero aliquando casus acciderit, quod aliquis omnino certus & securus esset abesse omne hallucinationis periculum, tunc non auderem secundam sententiam improbare; at hujusmodi casus rarissime poterit evenire.

Utrum autem probabile sit legi posse libros prohibitos, cessante periculo, & scandalo? Affirmant ob eandem rationem *Felin. Ab. Masc. Decian.* & inclinat *Laym. l. 2. cap. 14. n. 5.* Sed negandum cum *Pal. de Fide D. 2.* qui citat *Tol. Suar. Sanch. &c. ac Tamb.* qui dicit, quod in hoc non cessat omnino periculum, vel non cessat omnino finis prohibitionis, nec etiam in particulari, cum finis prohibitionis sit, non solum ut vitetur damnum conscientiarum ex lectione pravorum librorum, sed etiam, ut servetur obedientia Ecclesiæ in materia tam periculosa; & ne detur ansa Hæreticis, vel malis scriptoribus perniciosa typis demandare; Ideo bene inquit *Tamb.* nullo modo aperiendam esse januam impune legendi hujusmodi libros, etiamsi quis putet pro se abesse periculum.

II. De

II. *De Interpretatione Legis*.

200 Interpretatio alia est Authentica, alia Usualis, alia Doctrinalis. *Authentica* fieri potest vel ab ipso legislatore, vel a suo successore, aut a Superiore. *Usualis* est illa, quæ ita ab usu est recepta. *Doctrinalis* autem est declaratio quædam mentis Legislatoris, quæ a quocunque Doctore fieri potest.

Hic dubitatur an Declarationes, quæ fiunt a Pontifice, vel a Principe alicujus legis, indigeant promulgatione, ut obligent? In hoc distinguere oportet Declarationes *pure tales* ab aliis, quæ sunt *non pure tales*, sed potius sunt meræ Interpretationes. Declarationes *pure tales* sunt, cum ab illis explicatur aliquis sensus, qui usque ab initio jam erat clare imbibitus in lege: ex. gr. si dubium sit, an sub verbo *Filii* intelligatur solus legitimus, aut etiam spurius, & Legislator declarat intelligi etiam spurium, tunc verum fit quod sensus in lege erat clare imbibitus. Interpretatio autem, sive Declaratio *non pure talis* est illa, cujus sensus non est clare imbibitus in lege, sed circa ipsum variæ sunt opiniones, & tantum deducitur ex argumentis, v. gr. quod sub nomine *Patris* intelligatur etiam Avus, aut quod sub nomine Mortis intelligatur etiam mors civilis, prout est carcer perpetuus, aut simile, recurrendo ad quandam impropriam significationem.

His positis, dicimus cum *Suarez*, *Castropal. Vasquez*, *Salas*, *Salmant. Holzman*, *La-Croix*, *Supplet. Sporer &c.* quod Declaratio sensus clare imbibiti in lege non requirit promulgationem, sed statim obligat eos omnes qui illum noverint, cum talis Declaratio non fit nova lex. Interpretatio vero alicujus sensus non clare, sed tantum obscure, sive improprie imbibiti in lege, quæ est declaratio *non pure talis* (ut diximus) hæc, quia habetur tanquam nova lex, ut obliget, necessario promulgationem requirit, sicut omnes aliæ leges juxta dicta *n.95. & 96.* Hinc infertur cum *Suar. de leg. l. 6. c. 1. n. 3. & Castrop. tr. 3. eod. tit. D. 5. p. 3. §. 1. num. 5.* (qui citat pro se *Bonac. Salas, & Lorca*) quod Declaratio, quæ fit a Legislatore alicujus sensus clare in lege imbibiti (juxta exemplum adductum filii legitimi, & spurii) non requirit promulgationem, ut obliget. Contra vero Declaratio sensus obscure imbibiti (juxta exemplum Avi sub nomine *Patris*, vel mortis civilis sub nomine *Mortis*) indiget quidem promulgatione; tunc enim ipsa novam constituit obligationem, quæ per se non erat prius clare in lege imbibita. Et idem dicunt *Suar. loc. cit. & Castrop. n. 2.* de illis Declarationibus, quæ fiunt non ab eodem Legislatore, sed ab ejus Successore, aut Superiore; quia Legislatoris mens nequit his esse ita cognita, ut erat ipsi Legislatori; unde tunc, ut declaretur sensus (quamvis imbibitus in lege) alicujus obligationis, semper opus est recurrere ad argumenta, & interpretationes, quæ novam legem jam constituunt reddendo certum quod erat dubium; & ideo promulgatio requiritur, alias Declaratio nunquam Authentica, sed tantum Doctrinalis reputabitur.

Interpretatio autem Doctrinalis, quæ est declaratio simplex mentis Legislatoris, a quocunque Doctore fieri potest, modo fiat juxta regulas, & sensum a Sapientibus magis receptum; cum enim sæpe dubia occurrant, nec de facili semper obtineri possint resolutiones a Legislatore, necesse fuit, ut Viris peritis hæc facultas interpretandi præbeatur, ut eruitur ex *cap. 2. de Privil. in 6.* An vero possit fieri interpretatio Legis, si in ea omnis interpretatio prohibetur? Negant *Salm. cap. 4. n. 23. cum Regin. Henriquez, &c.* Sed affirmant *Palaus tract. 3. D. 5. p. 2. §. 2. n. 6. Salas D. 21. Sect. 2. in fin. Sa ver. Interpretatio num. 5.* Tunc enim dicunt excludi tantum interpretationes frivolas, non autem prudentes. Idque colligunt ex Tridentin. *Sess. 4. Decret. de Usu sacr. libror.* ubi prohibetur fieri interpretatio S. Scripturæ contra sensum quem tenet Ecclesia; Quare ajunt, quod si quis præter consensum Patrum, non tamen illi contrarium, Scripturam interpretetur, huic tali prohibitioni non adversatur, ut *dicunt Azor. p. 1. l. 8. c. 2. q. 3. Bannez p. 1. q. 11. Barbosa in Rom. Concil. loc. cit. Trid. & Palaus dicto n. 6.* Qui tamen advertit *num. 7.* aliquando prohiberi etiam interpretationem doctrinalem, non vero quamcumque, sed quæ typis mandatur, & ex professo fit; Nam hæc tantum videtur vetita a Pio IV. in bulla Confirmatoria Tridentini, ubi prohibetur, ne quis commentarios in præfatum Concilium edere audeat: quod verbum *edere* ex consuetudine sumitur pro interpretatione typis mandata, ut dicunt *Barbosa in Remiss. Concil. Sess. 25. c. 2.* & idem *Palaus cum Sa, Rodriq., Salas, Regin.* ..... Imo ajunt *Bonac. de Leg. D. 1. p. 7. n. 3. in fin. & Palaus eod. n. 7. cum Suar. & Salas*, nec prohiberi quamlibet interpretationem typis excusam, sed eam tantum quæ ex professo desumitur, non vero si unum vel alterum Tridentini Decretum incidenter interpreteris.

Regulæ in interpretandis Legibus, sunt videl. 1. Ut si attendatur mens, sive finis intrinsecus Legislatoris: Hinc, si constat de mente Legislatoris, huic magis standum est, quam verbis Legis. 2. Attendenda est ratio Legis. 3. In dubio mentis Legislatoris verba Legis accipienda sunt secundum proprium sensum, semper ac non sequatur aliquod absurdum. Sensus autem proprius potest esse naturalis, & hic accipiendus est in pœnalibus; potest esse etiam civilis, & hic etiam accipi potest in favorabilibus. 4. Ut in dubio fiat interpretatio pro valore actus. 5. Quod Lex in favorabilibus amplietur, restringatur in odiosis. Quando vero Leges sint favorabiles, quando odiosæ, primarium motivum Legis attendendum est. Vide *Salm. c. 4. §. 2.*

Quæritur hic, an lex extendi debeat de casu ad casum ob identitatem rationis? Si non currit eadem, sed tantum similis ratio, communiter docent Doctores non esse faciendam extensionem, nisi casus exprimatur in lege tantum causa exempli, puta si lex imponat pœnam contra furantes centum aureos, certe comprehendit etiam furantes rem ejusdem valoris. Dubium fit, an fieri debeat extensio quando occurrit pro alio casu non tantum similis, sed eadem adæquata

quata ratio? *Prima* sententia affirmat ex illo trito Dicto: *Ubi eadem est ratio, ibi eadem currit legis dispositio*, ut habet summarium in *l. Illud ff. Ad L. Aquil. & c. Inter de Translat. Episcop.* Et hanc tenent *Laym. l. 1. tract. 4. c. 18. n. 9. Roncag. de Legib. c. 2. q. 4. R. 2. pag. 50. & Salm. eod. tit. tract. 11. c. 3. n. 34. cum Suar. Gran. Tapia*, & communi ut asserunt. Ratio quia mens Legislatoris colligitur ex legis ratione, quæ ideo dicitur anima legis; unde censetur Legislator bene comprehendere voluisse omnes casus, ubi eadem adæquata ratio legis reperitur. *Secunda* vero sententia, quam tenent *Palaus de Legib. l. 1. tract. 3. D. 5. p. 3. §. 4. n. 2. Bonac. eod. tit. D. 1. q. 1. p. 8. n. 28. & Mazzotta tract. 1. D. 2. q. 1. cap. 3. q. 5.* negant fieri extensionem de casu ad casum ob eandem rationem etiam in casibus favorabilibus, & tanto minus in odiosis, & correctoriis. Ratio, quia ratio legis non est lex, & ideo quamvis militet pro alio casu, illum non comprehendit: Potuit enim Legislator unum casum velle comprehendere, & non alium, vel quia non expedit omnia præcipere aut vetare, vel quia potest adesse aliqua superior ratio nobis ignota movens Principem, ut in uno casu, non in alio disponat.

Hæc tamen sententiæ facile conciliantur; nam licet Fautores primæ sententiæ (a qua non recedendum cum sit communis, ut idem Palaus fatetur) doceant extendi legem de casu ad casum, quando eadem currit adæquata ratio: tamen addunt tunc currere eandem adæquatam rationem, quando, nisi lex extenderetur, Legislator argui posset de injustitia vel imprudentia; tunc enim casus non expressus potius dici debet comprehensus in lege, quam lex extendi ad illud: ita *Suar. de Leg. l. 6. cap. 3. ex n. 4. Roncag. d. R. 2. & Laym. d. n. 9. v. Ceterum.* Et in hoc conveniunt etiam Auctores secundæ sententiæ, ut *Bonac. dict. n. 25. v. Ad secundam. Palaus loc. cit. num. 8. & Mazzotta. v. Excipe.*

Id autem evenire dicunt I. In Correlativis, prout in viro & uxore; tunc enim quod est sancitum de uno, censetur etiam de alio, si pro utroque eadem ratio procedat. Sicut enim Sponsa potest resilire a Sponsaliis, si Sponsus sine ejus licentia absit, ex *c. de illis de Sponsal.* sic etiam Sponsus. Item si uxor potest communicare cum viro excommunicato, *ex c. Quoniam 2. q. 3.* ita etiam vir. II. In Æquiparatis, ut sunt Electio, Præsentatio, Provisio ad Beneficium. III. In Connexis, ut sunt Diaconus, & Subdiaconus. IV. In Contentis, ut sunt Vicarius Episcopi, & Vicarius Capitularis Sede vacante, Filia & Neptis. In his conveniunt omnes, etiamsi lex sit pœnalis, aut correctoria.

Regulam autem juris 49. in 6. *Odia restringi, favores convenit ampliari*, recte dicunt *Suar. l. 6. c. 4. & Bonac. loc. cit. n. 27. cum Menoch.* procedere, quando dispositio legis extenditur ex interpretatione congruitatis, ut ajunt, non autem quando extendi debet ex interpretatione necessitatis, quæ dicitur potius adæquata interpretatio legis, quam extensio.

Advertunt tamen 1. *Sanch. l. 3. de Matrim. D. 20. n. 3. & Mazzotta loc. cit. pag. 98.* quod si lex decernat aliquid causa frequentioris usus, ipsa etiam comprehendit casum minus frequentem. Et ideo lex S. Pii V. permittens Monialibus egressum propter incendium, & lepram, aut epidemiam, extenditur etiam ad ruinam domus, inundationem, & invasionem hostium, ut communiter DD. docere ait *Mazzotta loc. cit.* Advertunt 2. *Laym. n. 11. Pal. n. 14.* quod Judices ex similitudine rationis tenentur legem ad alios casus extendere, quia ipsi quantum fieri potest legibus debent conformari, juxta *l. 12. ff. de Leg.* Cum in aliqua causa sententia earum (nempe legum ut supra exprimitur) manifesta est, is qui jurisdictioni præest ad similia procedere debet.

III. *De Epikeja Legis.*

201 Epikeja, seu Epikia est exceptio casus ob circumstantias, ex quibus certo, vel saltem probabiliter judicatur Legislatorem noluisse illum casum sub Lege comprehendi. *Salm. cap. 4. n. 41.* cum *Pal. & Martin.*

Hæc Epikeja non solum locum habet in Legibus humanis, sed etiam in naturalibus, ubi actio possit ex circumstantiis a malitia denudari. *Salm. ib. n. 42. & 43.*

Ut tamen detur locus Epikejæ, non solum debet Lex cessare in causa particulari negative, quia nimirum deficiet tunc finis Legis; sed debet cessare contrarie, nempe quod Lex reddatur damnosa, vel nimis onerosa: Quare potest negari ensis depositus domino, si ille sit abusurus. Ita *Salm. ibid. n. 44. cum S. Th.* Sufficit autem, si aliter Lex redderetur nimis dura. *Salm. ib. n. 45. cum Arav. Gord. &c.* Hinc excusatur ab auditione Sacri, qui timet notabilem jacturam bonorum. Et etiam excusatur ab observatione Festi, qui aliter amittere cogitur magnum lucrum; ut *Suar. & Pal. apud Salm. ibid. in fin.* Et super hoc vide dicenda *l. 3. numer. 301.*

APPENDIX I. Busembai.

De Dispensationibus S. Pœnitentiariæ.

202 „ QUIA ex officio S. Pœnitentiariæ multæ „ dispensationes (& gratis quidem) impetrari possunt, saltem pro foro conscientiæ, operæ pretium censui quædam circa hujus rei praxim pœnitentibus, & confessariis utilia hic subnectere.

„ Et quidem tria potissimum circa hanc rem „ requiri possunt. 1. Circa materiam, & causas, in quibus nimirum casibus dispensationes istæ concedi soleant. 2. Circa formam litterarum Pœnitentiariæ, quibus dispensatio Confessario committitur, quarum verba nonnulla, quæ difficultatem pariunt, explicanda sunt. 3. Circa ipsam executionem dispensationis, quæ nimirum in ea observanda sint. „ De quibus ex *Bon. Dian. p. 4. t. 4. R. 71. & p. 8. t. 1. R. 103. &c. usque ad R. 111. & Marci Pauli Leonis volumine integro ea de re edito.*

203 ,, Resp. 1. In triplici materia (pro cujus diversitate diversa quoque est forma) dispensationes, sive gratiæ istæ concedi solent.

,, Prima est in votis, v. gr. ut votum Religionis, ob inopiam parentum, vel fratrum, similive ex causa liceat differre: ut quis a voto simplici castitatis, vel etiam Religionis (postquam matrimonium contraxit) absolvatur ad manendum in matrimonio, debitumque licite petendum: ut a voto Religionis (ob debilitatem virium, per quas ejus onera ferre non possit, aut ob metum incontinentiæ, aut dotis defectum) absolvatur in ordine ad contrahendum matrimonium.

,, Secunda in impedimentis occultis matrimonii, sive ea impedientia tantum, sive etiam dirimentia, sive matrimonium cum iis publice contractum sit, sive contrahendum, dummodo de eo privatim fuerit actum, & conclusum, præsertim bona fide, sive etiam quando contracto superveniunt. Circa quæ *notandum*. 1. Impedimenta occulta dici, quæ vel nulli nota sunt, vel licet uni, alterove innotuerint, ad forum tamen contentiosum non sunt deducta * (*Vide lib. 6. n. 1115.*) *. 2. Etsi aliqua impedimenta, v. gr. cognationis spiritualis, natura sua sint publica, cum contrahantur in facie Ecclesiæ; fieri tamen potest per accidens, ut sint occulta, v. gr. 1. Ob diuturnitatem temporis, ex quo sunt contracta. 2. Ob distantiam loci a loco contractæ cognationis. 3. Per mortem eorum, qui fuerunt conscii. 4. Per ignorantiam hujus contractionis.

,, Tertia in variis censuris, ut excommunicationibus, suspensionibus (item irregularitatibus), præsertim occultis, ad absolvendum ab iis, dispensandum, rehabilitandum, &c. Item ad condonandam obligationem restitutionis ob Horas neglectas, ad commutandum onus recitationis Horarum, eligendum Confessarium, etiam pro reservatis; transeundum ad aliam Religionem, sive Ordinem (pro utroque foro) etiam post apostasiam a suo.

204 ,, Resp. 2. In formulis frequentioribus ipsius Brevis Apostolici verba, quæ substantialia continent, & difficultatem habent, sunt hæc.

,, *Si est ita*; vel *quatenus si ita est*: Quorum sensus est, ut si preces veritate nitantur, præsertim tempore datarum litterarum Apostolicarum. Requiritur autem veritas rerum narratarum, principaliter quoad essentialia facti, v. gr. affinitatem esse contractam, incestum commissum, & actum, sive tractatum esse de matrimonio (intellige perfecte, ita ut in id utrimque consenserint), & periculum revelationis, ac scandalum imminere. Secundario autem requiritur quoad accidentalia, v. gr. bona fide actum esse, & similia, quæ tantum sunt impulsiva, & sine quibus nihilominus conceduntur tales dispensationes: unde, etsi in iis, vel in aliis parvi momenti sit erratum in petitione, gratia nihilominus est valida. v. M. *Leon. p. 2. f. 226. & p. 3. f. 391.* * (Vide hic Bullam Bened. XIV. l. 6. n. 1131.) *

,, 2. *Si periculum immineat revelationis*. Ad hoc enim, ut subsistat dispensatio, requiritur, ut sit periculum, ne reveletur impedimentum (intellige, quando id in formula exprimitur) si non subsequatur matrimonium, docet *Marc. Leo p. 2. f. 230.* Periculum autem hoc non importare necessariam detectionem, sed tantum probabilem, & moralem credulitatem, futurum, ut si resiliatur a matrimonio contrahendo, & hujus causæ assignari non possint, ex vehementi suspicione, & curiosa inquisitione detegatur. V. *l. c. f. 233.*

,, 3. *Et scandalum*. Quo nomine intelligitur gravis infamia, ex qua deinde sequantur contentiones, minæ, pugnæ &c. *Leo f. 30. & 317.*

,, 4. *Ut dicta muliere de nullitate prioris consensus certiorata, &c.* Clausula hæc est substantialis, ut nimirum, si dispensandum sit in impedimento dirimente, cum quo matrimonium contractum fuit in facie Ecclesiæ, conjux ignorans illud impedimentum fiat certa de nullitate prioris sui consensus; & novum, validumque libere præstet (ita tamen, ut in cognitionem occulti impedimenti non veniat). *Leo p. 251. Diana p. 8. t. 3. R. 110.* Sufficit autem, ut istum consensum præstent inter se secreto, nemine præsente, per verba vel signa sufficientia, v. gr. copulam maritali affectu. Neque debet Executor dispensationis eos coram se, & testibus iterum copulare. *Leo p. 552.* * (*Vide dicenda l. 6. de Matrim. num. 1119.*) *

,, 5. *Postquam dicto Sacerdoti, si nondum satisfecerit*. Verba hæc solent esse in facultate absolvendi ab excommunicatione, v. gr. ob percutionem Clerici: & important conditionem prius satisfaciendi parti læsæ, quam possit absolvi, hoc est, compensandi injuriam; expensas & omnia damna, quæ ob percussionem illam incurrit, quorum æstimatio committitur Executori dispensationis: neque ab ejus obligatione liberatur percussor per hoc, quod percussus injuriam remiserit. Vide *Leon. p. 382. 384.* Si autem non possit in præsenti satisfacere, sufficit, si juratus promittat se satisfacturum, cum primum poterit.

,, ,, Resp. 3. Circa praxim, sive executionem hujus dispensationis, hæc facienda. 205

,, 1. Literæ sacræ Pœnitentiariæ diriguntur ad oratorem hoc est ad ipsum, qui dispensationem (per se, vel alium petiit, qui non debet eas resignare, sed eligere Confessarium talem, quali inscribuntur, qui eas sibi ab oratore tradita resignet, legat, & deinde cum eo secundum commissionem dispenset. Licet vero quocumque casu ab alio aperiantur, non ideo carent effectu, *Salas, Dian. p. 8. t. 3. R. 103.*

,, In Confessario hoc requiritur. 1. Ut sit approbatus ab Ordinario territorii, in quo dispensaturus est. 2. Ut sit Magister, sive Doctor in Theologia, vel Jure Canonico; promotus in Academia, vel Religiosus habens privilegium, quale concessit Gregorius XIII. Anno 1582. Confessariis Societ. Jesu, quos Generalis, vel alius Superior de ejus licentia ad id designarit. 3. Ut specialiter ad hoc sit electus ab oratore, hoc est, ab eo, cum quo dispensandum est: qui tamen semel electum, nisi deprehendat ignorantem, mutare non potest, *Leo f. 22. Dian. p. 8. t. 3. R. 104.* Contrariam

,, tamen

„ tamen docent *Sanch.* & *Perez de Matr. l.* 48. *sect.* 5. *n.* 7.

206 „ 3. Confessarius ad id electus, 1. Debet dispensare in ipsa Confessione, vel saltem immediate post. *Dian. p.* 4. *t.* 4. *R.* 7. *Leon. p.* 1. *f.* 54. & 28. 2. Debet causæ cognitionem quando ea in Brevi exigitur, essentialiter præmittere per diligens examen pœnitentis, nisi habeat ante perspectam: quia non est merus Executor, sed Judex, cui delegatur potestas dispensandi. 3. In ea debet credere illi, etiam sine testibus, & juramento, nisi aliunde sciat esse falsam; tunc enim dispensare non debet. *Leon. Diana p.* 8. *t.* 3. *R.* 108. 4. Opera in ipso Brevi præscripta, etsi possit moderari, non tamen condonare potest. 5. Etsi non præscribantur certa verba ad dispensandum, debet tamen servare formam a Rituali Romano probatam, & post verba ista (*Absolvo te a peccatis tuis* addere: *Et eadem auctoritate declaro te in dicto matrimonio manere, & debitum conjugale reddere posse, & debere: necnon dispenso tecum, ut idem debitum etiam exigere licite valeas. In nomine Patris, &c.* Si vero sit absolvendus ab excommunicatione, *vide formulam infra l.* 7. *num.* 116. Absoluta dispensatione, debet lacerare litteras, præcipue sigillum, ita ut ad probandum servire non possint, alias incurrit excommunicationem majorem, *Leon. f.* 239. Laceratio tamen ista non est de substantia: quia tantum intenditur, ut non suffragentur in foro externo. 7. Nullo modo debet attestationem dispensationis factæ, neque ipsum Breve, seu diploma reddere, cum pro solo foro conscientiæ debeat servire. 8. Nihil debet accipere, ne via quidem compensationis pro dispensatione etiam pro foro externo facta: ideo enim inscribitur, *gratis ubique.* Alias incurrit ipso facto excommunicationem majorem. *Gavant. Dian. loc. cit. ex declarat. Cardin.*

Ex dictis resolvuntur sequentes Casus.

207 „ 1. Confessarius pro hac dispensatione elegi non potest qui tantum est Doctor Ordinis, vel Professor, vel Licentiatus Theologiæ; quod enim hic in favorabilibus veniat nomine Doctoris, tantum intelligitur de iis, quæ ratione exercitii, non quæ ratione dignitatis committuntur. *Leo. p.* 3. *f.* 21. *Dian. p.* 4. *t.* 4. *R.* 42.

„ 2. Ex privilegio Soc. Jesu concesso, alii etiam Mendicantes eligi possunt, ob communicationem. Debent tamen tam hi, quam isti specialem ad hoc habere facultatem a suis Superioribus: alias dispensatio erit nulla; *ita Auct. cit.* Et patet ex dictis.

„ 3. Confessor debet ita examinare pœnitentem, ut cognoscat, & quidem distincte, merita causæ, possitque inter ea discernere: Ideo enim inscribitur *Viro discreto.* Præcipue autem debet inquirere, an preces nitantur veritate, quia gratia non conceditur simpliciter, sed sub conditione, ideoque solet addi clausula: *Quatenus si ita est*: vel, *si ita esse repereris.* V. *Auct. cit.* * (*Vide de Matrim. l.* 6. *n.* 1131.) *

„ 4. Is, qui dispensationem petit, debet Executori ad id electo confiteri: nec sufficit ante ei confessum fuisse. Patet ex dictis. *Leon. f.* 28. *Dian. p.* 4. *t.* 4. *R.* 71. *Reg. Pont.* contra *Sanch. Sal. Perez, Palaum,* quorum sententiam non amplius esse probabilem docet *Fill. Escob. Lezan. Dian. loc. cit.* & *p.* 8. *t.* 5. *R.* 105.

„ 5. Commissio hujus dispensationis non expirat morte Pœnitentiarii concedentis, re integra: quia est gratia non facienda, sed facta in favorem oratoris, cui jus quæsitum est; & Executor est dispensator necessarius, si quidem preces nitantur veritate. Neque etiam morte Pontificis, tum ob rationem allatam, tum quia officium majoris Pœnitentiarii non expirat morte Pontificis. *Dian. p.* 8. *t.* 3. *R.* 89. ex *Suar. Sanch. Garc. &c.* contra *Navar. Bon. &c.* 208

APPENDIX II.

De Privilegiis.

CAPUT I.

De Privilegiis in communi.

Differentia inter Privilegium, Dispensationem, & Licentiam. I. *Quando Privilegium deroget juri communi.* II. *Quando Privilegiatus teneatur uti Privilegio.* III. *Utrum extra Sacramentum censuræ, &c.* IV. *De Clausulis,* Ad instar &c. Quatenus sacris Canon. non adversetur &c. Supplentes defectus &c. V. *De interpretatione Privilegiorum.* VI. VII. & VIII. *De Communicatione.* IX. X. & XI. *De Privilegiis Regularium revocatis, cum Declarationibus S. Pii* XII. *De Rescriptis Gratiæ, & Justitiæ, utrum expirent morte Pontificis.* XIII. *Quot modis cesset Privilegium.* XIV. *Quomodo cesset per Revocationem.* XV. *De revocatione Expressa.* XVI. *De Tacita, & utrum sit intimanda, vel saltem publicanda Revocatio.* 17.

PRIVILEGIUM definitur: *Lex privata, aliquod speciale concedens beneficium.* Privilegium differt a Dispensatione quæ eximit a lege, & ideo semper est odiosa; differt etiam a licentia quæ conceditur tantum ad paucos actus. De Privilegiis in particulari inferius proprio loco dicemus; hic tantummodo adnotabimus quasdam regulas advertendas circa Privilegia in communi. 1

Et I. Ut Privilegium deroget juri communi, non requiritur clausula derogatoria, præsumitur enim Princeps jam scire leges communes. Excipitur tamen 1. Quando Privilegium non posset suum effectum sortiri sine ac expressa derogatione. 2. Si in lege cui derogatur esset apposita clausula: *Non obstante quocunque privilegio:* hoc intelligitur, dummodo in Privilegio non extet clausula: *Ex certa scientia*; vel: *Ex plenitudine potestatis. Salm. tract.* 18. *c.* 1. *n.* 42. & 43. 11

& 43. cum aliis. 3. Quando Privilegium est contra aliquam consuetudinem, aut legem Municipalem? His enim non derogatur, nisi de illis specialis mentio fiat. *Suar. de leg. l.* 8. *c.* 14. *n.* 4. *Castrop. t.* 1. *tract.* 3. *D.* 4. *p.* 10. *n.* 9. & *Salm. loc. cit. cap.* 1. *num.* 8. *cum Pelliz. Tambur. &c.*

III II. Privilegiatus non tenetur, regulariter loquendo, uti Privilegio. *Reg.* 61. *Jur. in* 6. Sed excipiendum est. 1. Si non utendo grave damnum Proximo inferret: hoc tamen intellige si per se, non vero consequenter; E. C. Si Confessarius habeat privilegium absolvendi a peccatis reservatis, post auditam confessionem tenetur eo uti. *Vide Salm. tr.* 18. *c.* 1. *n.* 11. *cum aliis.* 2. Si privilegium cedat in bonum commune, quemadmodum est Privilegium Immunitatis, quo unusquisque tenetur uti ex *cap. Si diligenti, de Foro compet.* 3. Si privilegium tollat impedimentum ad observandum præceptum: E. C. Si infirmus habet Domi Oratorium privatum, & facile potest audire Sacrum, tenetur privilegio uti. *Suar. c.* 35. *n.* 8. *Pal. p.* 7. *n.* 3. *Sanch. de Matr. l.* 6. *D.* 6. *n.* 14. *Salm. cap.* 1. *n.* 12. *cum Sylvest. Avila &c.* 4. Si Privilegium non est Personale, sed reale, addictum loco, vel Dignitati, vel Statui, quemadmodum sunt Privilegia concessa Episcopis, & Regularibus. Vide *Salm. c.* 1. *n.* 17. & 18.

IV III. Qui habet Privilegium pro foro pœnitentiali, &c. absolvendi a censuris, & pœnis Ecclesiasticis, valde probabiliter potest eo uti etiam extra Sacramentum, etiamsi facultas concepta esset in terminis: *Sacerdoti Confessario. Suar. lib.* 8. *cap.* 6. *num.* 15. *Castrop. D.* 4. *p.* 2. §. 5. *num.* 6. & *Salm. cap.* 1. *num.* 33. *cum Sylvest. Tamb. &c. contra alios qui probabiliter etiam negant.*

V IV. Loquendo de clausulis: clausula *Ad instar* importat tunc valere Privilegium, quando aliud (ad cujus formam secundum concessum est) fuerit validum saltem a principio, quamvis postea revocatum fuerit, vel non acceptatum, ut advertit *P. Mazzota*. Alias enim, si primum Privilegium fuerit nullum, nullum quoque erit secundum, dummodo in secundo non exprimatur id quod conceditur. *Suar. c.* 15. *n.* 2. *Castrop. D.* 3. *p.* 2. §. 8. *n.* 1. *Salm. c.* 1. *n.* 30. *cum Bonac. &c. & P. Mazzota tom.* 1. *de Privil. pag.* 221. *v. Sexto*. Hoc tamen currit (ut ajunt præfati Auctores) quando dicitur: *Ad instar*; non vero si dicatur, *sicut concessum est*, &c. ut limitant *Bonac.*, & *Garcias* apud *Salmanticenses*. Clausula: *Quatenus sacris Canonibus non adversetur*, intelligitur de iis tantummodo Canonibus in quibus est expressum: *Non obstante quocumque Privilegio. Salm. c.* 1. *n.* 50. *cum Nav. Suar. Garc. &c.* Clausula, *Supplentes singulos defectus* intelligitur tantum de defectibus earum rerum, quæ requiruntur solum de *Jure positivo*, & qui sunt tantummodo accidentales; non vero de defectibus naturalibus, aut substantialibus, utpote esset, si Supplicans foret excommunicatus, aut si Supplicatio foret subreptitia, vel fraudulenta; aut si defectus esset circa causam, aut personam Supplicantis. *Salm. cap.* 1. *num.* 51. *cum Barbosa, & Tamb.* Aliæ clausulæ videri possunt *apud Salm. c.* 1. *ex n.* 40.

V. Loquendo de interpretatione Privilegiorum, plura adnotanda sunt. Notetur 1. omne privilegium interpretandum esse eo modo, quo Privilegiato non sit neque inutile, neque onerosum. *Salm. cap.* 1. *n.* 70. & 71. 2. Privilegia solum Princeps, vel alii, quibus a Principe foret commissum, authentice, vel juridice possunt interpretari. Doctrinaliter vero potest ea interpretari quicunque vir doctus, cujus resolutioni licite potest acquiesci, ut omnes affirmant, & quando in Privilegio prohibetur quæcunque interpretatio, de sola authentica, & juridica est intelligendum; *Vide Salm. c.* 1. *n.* 72. & 73. aut ad summum intelligi debet de interpretatione quæ fit *ex professo*, ut dictum est de Legibus (*Tract. II. n.* 75.) 3. a Clemente IV., & ab aliis Pontificibus prohibentur Episcopi interpretari juridice privilegia Regularium. Solum id ab Alexandro VI. & Paulo III. (quando Apostolica Sedes consuli nequit) concessum est Jurisperitis, ceterisque judicibus in favorem Regularium. Idem concessum est Generalibus Visitatoribus, & etiam Provincialibus, & Prælatis immediatis, quoties ipsi Peritos consulunt. Idem locum habet in interpretatione Regularum, Constitutionum, & Consuetudinum. Eodem modo possunt iidem Prælati auferre, vel limitare subditis usum Privilegiorum. *Vide Salm. c.* 1. *n.* 74. 75. & 76. VI

Notandum 4. Quod generaliter loquendo de Privilegiis, omne Privilegium large est interpretandum, ut habemus ex *Cap. Olim* 6. *de Verb. sign.* ubi dicitur: *Cum beneficia Principum interpretanda largissime* &c. Et *ex l. ult. ff. de Constit. Princ.* Contra vero Privilegia odiosa stricte sunt interpretanda, cujusmodi sunt illa quæ sunt derogatoria Juris communis, aut Statutorum, & consuetudinum particularium, dummodo hæc statuta non sint contra Jus commune; aut dummodo Privilegium non sit insertum *in corpore juris*; ideoque ajunt *Sanch.*, & *Mazzotta*, *Sanch. de Matrim. l.* 8. *D.* 1. *num.* 8. & *Mazzotta loc. cit. pag.* 223. *c.* 2. *v. Resp.* omnia Privilegia realia late esse interpretanda; ob suam enim perpetuitatem habentur tamquam inserta in Jure communi. Insuper excipitur si alias Privilegium redderetur inutile, aut si in eo exstaret clausula; *ex certa scientia*, vel *ex motu proprio*. Vel si Privilegium esset absolvendi, dispensandi, aut communicandi illud ad alios. *Salm. tr.* 18. *c.* 1. *n.* 78. *ad* 80. Privilegia vero in præjudicium aliorum, cujusmodi essent ad obtinenda plura Beneficia, aut ad conferenda Beneficia vacantia, aut contra observantiam regularem, stricte sunt intrepretanda, etiamsi concessa fuerint *ex motu proprio*. *Salm. num.* 83. & 84. VII

Hoc vero intelligendum est de Privilegiis concessis personis particularibus: sed ea quæ sunt concessa alicui Ordini, Conventui, Communitati, aut ad aliam piam Causam, omnia sunt interpretanda non modo late, sed etiam latissime, etiamsi adversentur juri communi, vel alicui Tertio, quemadmodum communissime affirmant DD. *Suar. c.* 27. *n.* 7. *Castrop. D.* 4. *p.* 10. *n.* 6. VIII

Maz-

Mazzotta loc. cit. & *Salm. c.* 1. *n.* 27. & 29. & *iterum n.* 85. & 86. *cum Azor. Laym. Sylv. Bonac. Henr. Conimb. Lezana, Bord. & aliis*. Privilegia enim Communitatibus concessa præsumuntur omnia esse remuneratoria servitiorum præstitorum, & ideo omnia habentur tamquam favorabilia, ex *l. Sicut persona, ff. de Relig.* Vid. *Salm. c.* 1. *n.* 23. *ad* 27.

IX VI. Loquendo de Communicatione Privilegiorum adnotetur 1. quod Religiones Mendicantes communicant in totum inter se de Privilegiis præteritis, & futuris, tum circa personas, tum circa loca, Festivitates, & Indulgentias, prout habetur ex Bullis Sixti IV. Clementis VIII. & Leonis X. Vide *Salm. n.* 88. & 89. Et hoc currit, quamvis Religio, cui concessum est Privilegium, vel non acceptaverit, vel eo usu non fuerit. Insuper quando ampliatur Privilegium alicui Religioni concessum, intelligitur ampliatum etiam quoad alias. *Salm. c.* 8. *n.* 98. & 99. Insuper hæ Religiones Mendicantes communicant Privilegiis ceterarum Religionum, vel Congregationum, vel Collegiorum Monasticorum, vel non Monasticorum. *Ita communissime Salm. tr.* 18. *cap.* 1. *num.* 90. *cum Rodr. Pelliz. Tamb. &c.* Et hoc valet, etiamsi in Privilegio concesso alteri Religioni, vel Congregationi, adsit clausula quod non communicetur; nam in aliis Bullis de Communicatione dicitur, quod tollitur quodcunque impedimentum communicationis. *Salm. n.* 107. *cum Rodr. Basseo, Miranda, Bon. Diana, Donato, &c.* Hujusmodi Privilegiis perfruuntur tam Conversi, ipsi enim vere Religiosi sunt, Vide *Salm. Tract.* 15. *de Statu Relig. c.* 1. *n.* 33. quam Novitii, quemadmodum declaravit Clemens VIII., & est communis sententia (quicquid dicant quidam pauci) cum *Suarez, Sanch. Castrop. &c. Suarez Tom.* 4. *De Relig. Tr.* 10. *L.* 9. *c.* 1. *num.* 18. & *Salm. ibid. cap.* 3. *n.* 85. *cum Sanch. Castrop. Lezana, & Pelliz. & aliis*; fruuntur quoque Religiosi ad Episcopatum promoti, dummodo non agatur de rebus, quibus Episcopi si utantur, aliquod Religioni præjudicium proveniret, ut esset habitatio in Monasterio, datio suffragii, &c. Vid. *Salm. dict. Tr.* 15. *c.* 5. *n.* 43. *cum Suar. Lez. & Castrop.* Tertiarii autem, & Tertiariæ (vel Beatæ) subditæ Mendicantibus, & quæ Habitum Religionis deferunt, & votum habeat Castitatis (quibusdam tantum rebus exceptis), eorum quoque Privilegiis gaudent, sed quatenus sunt capaces. Confratres Scapularis, & Cinguli (vocati *Cordoni*) fruuntur tantum, & participant in omnibus Indulgentiis & Remissionibus peccatorum, sed non in alio. *Salmant. ibid. n.* 94. *cum aliis*.

X Notandum 2. Moniales tam Ordinum Mendicantium, quam non Mendicantium, gaudere Privilegiis Monachorum sui Ordinis, & consequenter cujuscumque alterius Ordinis in omnibus, quorum sunt capaces (intellige de favorabilibus). Hoc valet, etiamsi Privilegium tantum de hominibus loqueretur, ut deducitur ex Bulla Leonis X. Atque ita e contrario Fratres gaudent Privilegiis Monialium Ordinum, ex eo quia ipsi communicant (ut superius dictum est) Privilegiis concessis cuicumque Religioni, Congregationi, aut Monasterio. Vide *Salm. Tract.* 18. *de Priv. c.* 1. *n.* 91. Sed redeundo ad Moniales; hujusmodi Privilegiis gaudent etiam illæ, quæ Pontifici, aut Episcopo subjiciuntur; atque ita, quando Religiosis conceditur Privilegium ut absolvantur, vel dispensentur a suo Prælato, Moniales subjectæ Episcopo possunt quidem ab eodem absolvi, & dispensari. Et hoc currit etiamsi in Privilegio nominentur tantum Moniales quæ Regularibus subditæ sunt. *Suar. de Leg. l.* 8. *c.* 10. *n.* 7. *Bon. Dist.* 1. *q.* 3. *p.* 7. §. 2. *n.* 2. & *Salm. Tr.* 18. *c.* 1. *num.* 92. *cum Castrop. Lez. Pelliz. Bordonio, Boss. & aliis contra paucos*.

Notandum 3. Privilegia non communicari quando sunt odiosa, vel contraria propriis Statutis; adeo ut præjudicent bono sive communi observantiæ Religionis. *Castrop. Dist.* 4. §. 9. *n.* 2. & *Salm. c.* 1. *n.* 100. *cum Pelliz. Lez. Portell. Tamb. Bord.* Notetur 4. Privilegia alicui concessa non tanquam personæ particulari, sed ratione sui officii, seu dignitatis, vel tanquam membro illius Communitatis, intelliguntur concessa omnibus aliis ejusdem officii, aut ejusdem Communitatis. Et Privilegia concessa Subditis, seu Prælatis inferioribus, etiam Prælatis Superioribus concessa intelliguntur. *Salm. c.* 1. *n.* 110. & 111. Similiter Privilegia concessa alicui Conventui, aut Ecclesiæ, aut Particularibus alicujus Conventus; sed tamquam membris illius, intelliguntur quoque concessa ceteris Religiosis tam illius Ordinis, quam aliorum, qui communicationem habent, quando scilicet eadem, vel similis ratio militat. *Salm. ibid. cum Pelliz. Garcia, Quintan. Tamb. &c.* Sed hoc non est intelligendum de Privilegiis quæ conceduntur alicui Congregationi ad tempus determinatum; vel per Brevia particularia sunt concessa alicui Monasterio ob specialem aliquam causam, vel quando agitur de rebus quæ difficile solent concedi. *Salm. c.* 1. *n.* 118. *cum Peyrin. Tambur. Merolo &c.*

VII. Certum est, ut habetur ex Propos. 36. XII
damnata ab Alexandro VII. Religiosos non posse amplius uti Privilegiis jam revocatis per Concilium Tridentinum. Verum hoc non obstante, attendendæ sunt quædam Declarationes Concilii factæ per S. Pium V. in sua Bulla: *Etsi mendicantium*: Hæ sunt 1. Quod Seculares possunt audire Sacrum, & Conciones in Ecclesiis Regularium. 2. Quod Episcopus nequeat impertiri licentiam ingrediendi Monasteria Monialium exemptarum. 3. Quod Quarta Funerum non intelligitur nisi de eo quod affertur. Vid. *Salm. Tr.* 18. *c.* 1. *n.* 137. 4. Quod Confessarii Monialium exemptarum, & Concionatores Regulares in propriis Ecclesiis non examinentur ab Ordinario; verum quod attinet ad Confessarios hoc Privilegium abrogatum est per varias Apostolicas Constitutiones, & præsertim per Bullam *Apostolici Ministerii*, emanatam ab Innoc. XIII. ann. 1723. & confirmatam per Benedictum XIII. die 29. Septembris anni 1724. Ibi in §. 18. declaratur, quod Confessarii Monialium exemptarum debeant examinari, & approbari ab Episcopo Diœcesis, *remota quacumque contraria consuetudine etiam immemorabili*.

VIII. Di-

XIII VIII. Distinguendum est *Rescriptum Gratiæ*, ut esset absolvendi, dispensandi &c., a *Rescripto Justitiæ*, ut exercendi jurisdictionem, appellandi &c. In Rescripto Gratiæ dicitur, *Gratia facta*, quando Delegatus habetur tamquam merus necessarius executor: *Gratia facienda*, quando conceditur facultas dispensandi, & relinquitur arbitrio Delegati. Rescriptum Justitiæ expirat morte Principis, dummodo res adhuc sit integra; & idem de Rescripto Gratiæ faciendæ. Oppositum vero dicendum de Rescripto Gratiæ factæ, ut absolvendi, recipiendi Ordines *extra tempora*, de Oratorio privato &c. *Castrop. D. 3. p. 16. §. 4. n. 11. Sanch. de Matr. l. 8. D. 38. num. 43. Salm. c. 1. a n. 141. ad 146. cum Suar.* Privilegium concessum cum clausula, *Donec voluero*, probabiliter non expirat post mortem Concedentis. *Salm. c. 16. n. 149.* Quod si in Concessione exprimitur Officium Delegati, mortuo Delegato, transit etiam ad Successorem, *Salm. n. 150.*

XIV IX. Privilegium multis modis cessare potest, & 1. per decursum termini constituti. 2. Per cessationem causæ finalis: intellige quando Privilegium est concessum sub conditione dictæ causæ; sed quando concessum esset absolute, adest opinio valde probabilis, quod etiamsi cessaret causa finalis, non cesset tamen Privilegium; neque cessat, quamvis semel privilegio usi fuerimus. *Salm. c. 3. n. 3. & 4.* juxta id quod diximus de Dispensatione, *Cap. II. n. 66. in fin.* 3. Ob renuntiationem Privilegiati; in quo notandum est, quod Particulares nequeunt renuntiare Privilegiis Communitatis; & ut valida sit renuntiatio, fieri debet in manu illius qui Privilegium concessit, & ab eodem acceptanda. Vid. *Salm. Tr. 18. c. 2. n. 5. ad 8.* 4. Per usum contrarium, vel per non usum; in dubio tamen præsumptio semper est pro usu. Sed in hoc advertendum est, quod Privilegia gratiosa, quæ non sunt aliis gravamini, ut absolvendi, dispensandi, vel jejunandi, & his similia, hæc numquam amittuntur per non usum, & etiam per usum contrarium, quamvis temporis longissimi. *Suar. de Leg. l. 8. c. 34. n. 17. Bonac. D. 1. q. 3. p. 8. §. 3. n. 4. Castrop. Tr. 3. D. 4. p. 18. n. 3. & p. 19. n. 1. & Salm. c. 2. n. 13. cum Laym. Pont. Lez. Garcia, &c.* Privilegia contra quæ tertio sunt onerosa, ut non solvendi Decimas & similia, hæc præscribuntur per usum contrarium, & etiam per non usum privativum (non vero dumtaxat negativum) quod accidit, quando Privilegiatus conscius jam sui Privilegii, occasionibus oblatis, sponte uti recusavit. Hoc autem currit, dummodo in Privilegio non sit clausula *utendi ad sui arbitrium*. *Castrop. p. 18. n. 4. Bonac. n. 3. & Salm. n. 14. cum Laym. Garc. Lez. &c.* Insuper hoc intelligitur pro foro externo, nam in conscientia non amittit Privilegium qui animum non habet renuntiandi. Vid. *Salm. cap. 2. n. 18.* Potest cessare etiam Privilegium per abusum sive in totum, sive in partem. *Salm. n. 17.*

XV Cessat 5. Privilegium ob revocationem Principis. In hoc autem distinguere oportet Privilegia Gratuita a Remunerativis, & ab Onerosis; si Privilegium est mere gratuitum, revocari potest valide etiam sine justa causa: quamvis hoc non excusatur saltem a culpa veniali, si scandalum absit. *Pont. l. 8. c. 19. n. 15. Castr. p. 21. §. 3. n. 3. & Salm. c. 2. n. 37. cum Suar. Sanch. Bon. &c.* Si vero cum Privilegio translatum fuisset dominium alicujus rei in Privilegiatum, illud revocari nequit nec licite nec valide, nisi ob causam urgentissimam boni communis, vel gravis delicti, vel ob illas causas, ob quas revocari nequit qualibet donatio. *Castrop. p. 21. §. 2. n. 2. Bonac. p. 8. §. 2. num. 5. Suar. l. 8. c. 37. n. 7. & Salm. c. 3. n. 29. cum Pont. Garc. Lez. &c.* Sed si Privilegium est remuneratorium, vel ob justitiam, vel ob gratitudinem, semper requiritur justa causa, ut valide revocetur. Et si insuper est onerosum, ut exempli causa, concessum ob pretium acceptum, vel ob aliquod onus Privilegiato impositum, tunc ut revocetur (ultra justam causam) requiritur compensatio. Et hoc dicendum de Privilegiis Remuneratoriis ob justitiam, ut dicunt communiter DD. *Suar. l. c. n. 6. & 7. Pont. n. 13. & Salm. tr. 18. cap. 2. n. 30. & 85. & cum aliis.*

Revocatio vero Privilegiorum alia est *Expressa*, alia vero *Tacita*; quoad *Expressam* regulariter loquendo sufficit clausula generalis, *non obstantibus Privilegiis* &c. ut revocentur omnia Privilegia in contrarium. Excipiuntur tamen 1. Privilegia concessa per modum contractus, sive onerosa sint, sive remunerativa ob justitiam (ut supra dictum est) in quibus mentio specialis fiat meritorum in particulari. 2. Privilegia quæ clausulam habent, quod non intelligantur derogata, nisi mentio particularis fiat. 3. Privilegia Regularium, quæ etiam specialem mentionem requirunt, quia sunt remunerativa, & videntur clausulam habere derogatoriam futuræ revocationis, nisi eorum mentio specialis fiat, ut affirmant *Rodriq. Portel. & Miranda* apud *P. Mazz.* 4. Privilegia inserta in *corpore juris*, quia tunc sunt veræ leges, & ut revocentur, requiritur clausula specialis, *non obstantibus legibus in contrarium, &c. Suar. l. 8. c. 38. n. 2. Bonac. tr. 2. D. 3. p. 8. §. 4. n. 11. Castrop. tr. 3. D. 4. p. 21. §. 3. a n. 2. Pont. l. 8. c. 19. n. 16. Mazz. t. 1. de Priv. q. 2. c. 1. pag. 231. & Salm. c. 2. n. 39. & 40.* Idem asserunt *Bonac. Sanch. Castrop.*, & *Salm.* cum *Mol. Pell.*, aliisque quamplurimis, (contra *Pontium*) de Privilegiis concessis ab aliquo Conc. Generali, quæ non censentur revocata, nisi per clausulam expressam, *non obstante quacumque Constitutione, etiam a Conc. Generali edita*; ut colligitur ex *Cap. Ex parte*, & *cap. ult. de Cappell. Mon. Bonac. n. 13. Castrop. §. 4. n. 6. Sanch. de Matr. L. 3. D. 26. n. 7.* & *Salm. tr. 18. c 2. n. 41. cum Pellizz. Boss. &c. contra Pontium n. 19.* Opponit *Pontius* Ecclesiæ praxim, & quandam Declarationem S. Pii V. Sed *Castrop.* cum *Garcia* respondet gratis id asseri; Tantum inquit *Garcia* referri quendam Motum Proprium S. Pii, in quo dicitur, quod Confessiones propria Pontificis manu signatæ non egent aliqua Tridentini revocatio- XVI

ne, neque generali, neque speciali. Omnes vero præfatæ limitationes intelliguntur locum habere si non constet de contraria mente Derogantis, quemadmodum omnes præfati DD. communiter affirmant; unde si in lege revocatoria adsit clausula ex *certa scientia*, aut *ex motu proprio*, aut *de potestatis plenitudine*, tunc revocatur omne Privilegium quantumcumque qualificatum, exceptis onerosis; aut quando revocatio præjudicaret juri a tertio acquisito. Vid. *Salm. c.* 1. *n.* 40. & 42.

XVII Quod attinet ad revocationem *Tacitam*, Privilegia ante concessa intelliguntur revocata per quamcunque legem Universalem in contrarium, etiamsi in ea non adsit clausula revocatoria, quando ipsa lex, vel novum Privilegium aliis concessum non posset effectum intentum sortiri, nisi revocatis Privilegiis antea concessis; non præsumitur enim Legislator velle condere legem inutilem, aut concedere Privilegium elusorium, sive generale, sive particulare illud sit. Hoc tamen intelligendum est, quando Privilegia prius concessa nota sint Principi, quemadmodum præsumitur de omnibus Privilegiis insertis in *Corpore juris*. Quod e contra non præsumitur de aliis quæ existunt *Extra jus*; unde horum specialis mentio est facienda. *Suar. Lib.* 8. *c.* 30. *n.* 2. *Pont. L.* 8. *c.* 19. *n.* 19. *Castr. D.* 4. *p.* 21. §. 4. *n.* 10. *Bonac. D.* 3. *p.* 8. §. 4. *n.* 14. *Salm. c.* 2. *n.* 43. & 44. *cum aliis communiter*. Affirmant aliqui, ut *Sot. Henriq.*, & *Quintanad.* quibus adhærent *Salm. tr.* 10. *de Cens. c.* 2. *n.* 80. quod Privilegium remanet in suo vigore, quousque revocatio non intimetur Civitati, vel Religioni. Verum ipsimet *Salm.* postea *tr.* 18. *de Privil. c.* 2. *n.* 45. se retractant, & merito, asserentes cum *Laym. Suar. Portell. & Lezana*, quod sufficit ad invalidandum Privilegium, ut publicetur revocatio, & ut transeant duos menses a publicatione, ita ut pervenire possit notitia ad Privilegiatos, quamvis de facto non perveniat.

Actum est usque adhuc de Privilegiis in communi, in sequentibus Tractatibus agetur de Privilegiis in particulari Ecclesiasticorum, Episcoporum, & Religiosorum.

CAPUT II.

De Privilegiis Ecclesiasticorum.

Quibus in rebus Ecclesiastici sint exempti a Potestate laicali. XVIII. *De Privilegiis Canonis, & Fori quoad personas*. XIX. *Quoad bona*. XX. *Quis gaudeat hujusmodi Privilegiis*. XXI. *De Beneficiatis*. XXII. *De Tonsuratis*. XXIII. *De illis qui deposuerunt Habitum*. XXIV. *De Immunitate Piorum Locorum*. XXV. *ad* XXVIII.

XVIII Ecclesiastici jure Divino exempti sunt a potestate sæculari quoad materias spirituales, vel mere Ecclesiasticas, ut sunt Ordinationes, Electiones Prælatorum, &c. ut constat ex *Can.* 3. Concilii Romani. Quoad personas vero, & loca Ecclesiasticorum, quæstio est, utrum sint vel ne exempti jure Divino? Multi negant, ut *Lessius, Cajet. Becan.*, & *Salm. Tr.* 8. *de Ord. c.* 7. *n.* 6. Multi alii affirmant, ut *Suarez*, & *Azor. Laym.* &c., & probant ex pluribus textibus, & præsertim ex *c. Quanquam de Gentibus in* 6., & ex Trid. *Sess.* 25. *c.* 20. *de Ref. Ecclesiæ, & personarum Ecclesiasticarum immunitatem Dei ordinatione, & Canonicis sanctionibus esse constitutam*. Certum tamen est Ecclesiasticos tum jure Canonico, tum Civili non esse subjectos Foro Laicali. *Vide Jura ap. Less. de Just. L.* 2. *c.* 33. *dub.* 3. Ceterum tenentur in conscientia illis legibus civilibus quæ non repugnant eorum statui, non vi *coercitiva*, ut dicitur *sed directiva*, ut uniformentur Communitati. *Est commune cum Salm. tr.* 8. *c.* 7. *num.* 16.

Ecclesiastici ergo gaudent I. exemptione circa suas personas. Præter Privilegium Canonis, cujus vigore incurrunt excommunicationem qui injuste illos percutiunt, gaudent Clerici immunitate, ne puniantur a Curia Laicali, ut patet ex Legibus a *Becano* relatis. *De Sacr. c.* 26. *q.* 9. Et quamvis Jus Civile eos eximat tantum in Causis Civilibus, & in Criminalibus eas recognoscendi sibi jus reservaverit, nullatenus Clericos condemnando nisi post degradationem; Nihilominus Jus Canonicum totaliter eas exemit. Vide *Salm. tr.* 8. *c.* 7. *ex n.* 24. Verum his non obstantibus, in aliquibus casibus potest Potestas Laicalis ad Clericorum carcerationem procedere, ut si e. c. aliquem noctis tempore inveniret deferentem arma prohibita, vel sine veste Clericali, vel inveniret *in fragranti* patrantem aliquod delictum, tunc enim potest ad ejus carcerationem procedere, ut postea remittat Curiæ Ecclesiasticæ; quod si interdiu illum invenerit, potest armis prohibitis spoliare. Potest etiam in quibusdam casibus illum castigare (sed non pœna mortis), si ille rebellionem adversus Principem moliretur, aut Populum ad seditionem excitaret, & a proprio Episcopo de hoc non esset punitus. Insuper probabiliter potest supplicio afficere Clericos notorie Sodomitas; hi enim a Leone X. & S. Pio V. omni Clericali Privilegio spoliati sunt. Vide *Salm. a num.* 27. *ad* 29. & *a num.* 18. *ad* 20. Ceterum pro quocumque alio crimine Clerici nequeunt puniri a Curia Seculari, *cap. fin. de Vita, & hon. Cleric.* & *cap. In audientia* 25. *De Sent. Excomm.* XIX

II. Gaudent Ecclesiastici exemptione a Foro laicali quoad propria bona tam Ecclesiastica, quam quocumque alio modo acquisita; unde respectu illorum non tenentur solvere ullum vectigal, ut habetur ex *c. Quia*, & *c. Clerici de Immunit. Eccl. in* 6. & *ex l. Sancimus* 22. *C. de Sacros. Eccl.* Vid. *Salm. Tr.* 8. *c.* 7. *n.* 35. & 55. Clerici vero negotiatores circa bona mere Ecclesiastica negotiationi jam destinata, spoliantur omni exemptione *c. Quanquam.* 4. *de Censib. in* 6. Quoad vero reliqua bona propria, privantur post tertiam monitionem. *Salm. n.* 54. *cum Less. Mol.* &c. Insuper notandum hic est, quod in casu urgentis necessitatis, potest Princeps extrahere e Domibus, & vendere frumentum Ecclesiasticorum. *Salm. tr.* 8. *c.* 7. *n.* 17. *cum Diana, & Molf.* XX

II.

XXI Ii qui gaudent præfatis exemptionibus tam quoad personas, quam quoad bona sunt primo, omnes Regulares cum suis Novitiis, & Tertiariis, & etiam Franciscanæ Tertii Ordinis, Carmelitanæ &c. quæ deferunt habitum una cum voto Castitatis: quemadmodum declaravit S. C. Insuper Equites S. Joannis, S. Jacobi, Alcantaræ, & Calatravæ, ut probant *Bon. Filliuc.*, *& Diana*. Vid. *Salm. c. 7. n. 77.* Insuper omnes Clerici in *Sacris* constituti. De aliis vero in *Minoribus*, vel simpliciter tonsuratis, ita loquitur Trid. *Sess. 23. cap. 6. Fori privilegio non gaudeat, nisi Beneficium Ecclesiasticum habeat, aut Clericalem Habitum, & Tonsuram deferens alicui Ecclesiæ de mandato Episcopi inserviat; vel in seminario Clericorum, aut aliqua Schola, vel Universitate de licentia Episcopi quasi in via ad suscipiendos Majores Ordines versetur.* Atque hoc Privilegio gaudent etiam Clerici Conjugati qui deferunt Habitum, & Tonsuram, & Ecclesiæ inserviunt: verum in *Cap. ult. de Temp. Ordin. in 6.* prohibetur Conjugatis Tonsura, nisi velint Religionem ingredi, vel in *Sacris* ordinari prævia uxoris licentia. Vid. *lib. 6. num. 827. in fin.*

XXII Igitur Privilegio Fori gaudent 1. Beneficiati, etiamsi nulli Ecclesiæ inserviant, neque deferant Habitum, & Tonsuram, ut probabiliter infertur ex Concilio, ut volunt *Salmant. cum Filliuc. Diana, & Rodriq. adversus Suar.* Et etiamsi non percipiant fructus Beneficii, neque possideant; sufficit enim quod solum titulum habeant, ut ajunt *Garcias, & Filliucius, & Diana* contra *Salm.* Sufficit etiam Capellania, vel Præstimonium, quæ censentur tamquam vera Beneficia: sed non sufficit Pensio. Vide *Salm. tr. 8. c. 7. n. 62. & 63. cum aliis.*

XXIII Gaudent 2. Clerici *in minoribus*, & Tonsurati, dummodo Habitum simul & Tonsuram deferant, juxta id quod affirmat Concilium, *Clericalem Habitum, & Tonsuram deferens*, & ut probabilius existimant multi DD. cum *Castrop.*, *& Barbosa*, contra *Salm.*, qui interpretantur particulam & pro particula *vel*, ita ut sufficere dicant utrumque. Vid. *Lib. 6. n. 927.* dummodo Ecclesiæ similiter inserviant, sed quoad Ecclesiæ servitium (dummodo spirituale sit, quia temporale non sufficit) satis est, ut alicui Ecclesiarum serviant, etiamsi hæc destinata non sit ab Episcopo, ut declaravit S. C. apud Card. Lambertini, *De Synodo l. 7. c. 69. n. 4.*

XXIV Ut vero Clerici in minoribus constituti foro priventur (nam aliud de Canonis Privilegio dicendum) non requiritur trina monitio, quia hæc requiritur tantum pro Beneficiatis, & pro Ordinatis in *Sacris*, ut deducitur ex *c. contingit de sententia excomm.*, vel pro minoristis qui negotiis sæcularibus se addicunt, ut habetur ex *c. Ex literis de vit. & hon. Cleric.* Vid. *lib. 6. n. 827.* sed sufficit quod habitum, & tonsuram dimiserint, quemadmodum pluries declaravit S. C. & quemadmodum communiter affirmant DD. *Apud Card. Lambertini de Synodo l. 5. c. 12. n. 1. & apud Salm. tr. 8. c. 7. n. 65.* Dummodo per longum tempus dimiserint, ut notant *Salm. cum Bonac. Suar. Barb.* & aliis. Quamvis vero præfati Clerici nequeant alegare Forum, potest nihilominus Episcopus eos a Foro Seculari resumere juxta Declarationem S. C. ab hodierno Summo Pontifice approbatam. Vid. *Lamb. loc. cit.* Illi vero Clerici qui Habitum resumunt, jure gaudent Privilegio, dummodo id in fraudem non faciant: quæ fraus tunc supponitur, cum aliquis in aliqua Causa Civili jam citatus fuisset ad Forum laicale: aut pro causa criminali jam fuisset in carcerem conjectus; aut vero a carcere sub cautione egressus: ut ajunt *Salm. cum Bonac.* (adversus *Guttierez, & Ceballos*), & Cardin. Lambertini cum pluribus Decretis S. C. *Salm. loc. cit. num. 67. & C. Lamb. De Synod. c. 67. n. 1.* Magna vero quæstio est utrum Potestas Laicalis possit cognoscere causas Innocentium adversus Ecclesiasticos. Quidam Theologi absolute affirmant: sed quidam alii magis communiter tantummodo admittunt quando aut nullo modo, aut difficulter potest haberi recursus ad Superiores Ecclesiasticos majores. Vid. *Salm. tr. 8. c. 7. ex n. 76.*

Immunitas autem Ecclesiastica locorum quoad Asylum Delinquentium, competit jure Ecclesiastico, & Civili omnibus Ecclesiis quamvis Interdicto subjectis, sive pollutis, & etiam dirutis (nisi omnino Præsulis auctoritate fuerint profanatæ), earumque Capellis, Sacristiis, Cœmeteriis, etiam ab Ecclesia separatis, muris, campanilibus, tectis, atriis, atriorum gradibus, cum quadraginta passibus ultra pro Ecclesiis Cathedralibus, & triginta pro aliis Ecclesiis (sed hoc intelligendum de illis, quæ sint positæ extra mœnia Urbis, vel Loci), dummodo non intercedat via publica, aut aliqua Secularium domus; aliud vero est si domus sit alicujus Clerici. Vid. *Salm. Tr. 8. c. 7. ex n. 76.* Gaudent eadem immunitate Hospitalia, in quibus extat aliqua Capella publica, Oratoria ab Episcopis erecta, Palatium Episcopale, & Domus Regularium cum suis Dormitoriis, Claustris, hortis, & porticibus ante Ecclesias, vel Monasteria. Vide *Salm. Tr. 8. c. 7. a n. 84.* XXV

Omnes vero Delinquentes, dummodo sint Christiani, licet hæretici, aut interdicti, aut in carcere inclusi, qui ruptis carceribus ad prædicta sacra loca confugerint, hac gaudent immunitate. Et in hoc reprobatur quælibet consuetudo in contrarium; *c. Noverint de sentent. excomm. & authent. de Sacros. Eccles. ibid. n. 88.* Excipiunt tamen in Bulla Gregorii XIV. Latrones publici, depopulatores agrorum, qui committunt homicidium per proditorium, vel per assassinium (sed regnans Summus Pontifex excepit omnia homicidia pro tota Ecclesia), vel in ipsa Ecclesia, vel Cœmeterio; insuper hæretici, & rebelles contra eamdem personam Principis. Vid. *Salm. Tr. 18. c. 5. numer. 91. cum Suar. Castrop. Pelliz. Guttier, &c.* Et in casibus clare exceptis potest Judex Sæcularis ex se extrahere ab Ecclesia Delinquentes juxta communem praxim. In dubio autem judicium exceptionis spectat ad Episcopum; ita *Salm.*, & alii. Vid. *Salm. ex n.96.* XXVI

n. 96. Præter Delinquentes exceptos, omnes alii gaudent immunitate, quemadmodum gaudent debitores ad Ecclesiam confugientes. *Salmant. n.95.*

XVII Quæstio est, utrum Clerici, & Religiosi gaudeant eadem immunitate respectu suorum Præsulum: Affirmant multi, ut *Barbosa*, *Bordonus*, *Guttierez*, quibus suffragatur quædam Declaratio Sacr. Congreg. atque hæc sententia est probabilissima, ut ajunt *Salmanticenses*. Nihilominus ipsi cum sententia communissima *Suarez*, *Castropalaus*, *Layman*, *Bonacinæ*, *Sylvestri*, aliorumque negant tam vigore Bullæ Gregorii XIV. quæ respectu præfatæ immunitatis loquitur tantummodo de Laicis, *Ut Laicis ad Ecclesiam confugientibus*, &c. quam vigore communis, & jam receptæ consuetudinis; alias enim Religiosi semper in Monasterio commorantes difficulter possent puniri. Sicuti vero possunt Superiores Ecclesiastici (Episcopi & eorumdem Vicarii) extrahere proprios Subditos ab Ecclesia, ita quoque, si opus sit, possunt eandem extrahendi licentiam Curiæ Sæculari concedere. *Salmanticens. Tract.* 10. *numer.* 20. Episcopus vero nequit extrahere suos Clericos ab Ecclesiis Regularium, non ratione immunitatis, sed quia illa sunt loca a sua jurisdictione exempta.

XXVIII Extrahentes vero, aut illi qui tentaverint extractionem, incurrunt excommunicationem *ipso facto*, a qua nequeunt absolvi nisi a Pontifice. Quidam DD. opinati sunt hujusmodi excommunicationem posse absolvi etiam ab Episcopo; ita *Salmanticenses cap.* 3. *de Privileg. tract.* 18. *numer.* 116. *&* 117. cum *Bonacina*, *Castropal.* & aliis. Id tamen negandum cum *Fagnano in Cap. Cum pro causa*, *de Sentent. excommunic. Farinac.* & aliis; nam Gregorius XIV. declaravit quod Violatores immunitatis incurrunt censuras omnes, & pœnas prius impositas a Canonibus, Conciliis, & aliis Pontificibus iis, qui violant libertatem, his verbis: *Declaramus eum ipso facto censuras, & pœnas Ecclesiasticas incurrere, quæ contra libertatis, juris & immunitatis Ecclesiasticæ Violatores per sacros Canones, & Conciliorum generalium, nostrorumque prædecessorum Constitutiones sunt promulgatæ*. Contra vero habetur ex *Extrav.* 3. *Inter communes*, *de Pœnitent. & rem.* Pauli II. quod olim adversus Violatores Ecclesiasticæ libertatis excommunicatio Papalis jam inflicta fuerat. Nec obstat dicere, prius Pontifici reservatam esse tantum violationem libertatis, quæ personas respicit, non autem violationem immunitatis, quæ respicit loca; & quod tametsi a Gregorio lata fuerit excommunicatio contra Violatores immunitatis, minime tamen fuit illa Papæ reservata; reservatio autem excommunicationis, nisi exprimatur, facta non censetur. Respondetur enim, quod Gregorius, cum violationi immunitatis eandem imposuerit censuram, quæ prius imposita erat violationi libertatis, si reservata erat censura quoad læsionem libertatis, est etiam reservata quoad læsionem immunitatis. Tanto magis quod Clemens VIII. duobus Decretis ab ipso emissis super casus Papæ, & Episcopis reservatos, in primo Decreto prohibuit omnibus Confessariis absolvere a quocunque casu reservato Pontifici; in altero autem inter casus Papales, quos ibi enumerat, docet adesse violationem immunitatis juxta Bullam Gregorii XIV.; ceterum satis erat, quod læsio immunitatis vocaretur casus Papalis, ut ab Episcopis nequiret absolvi. Hoc tandem *Fagnanus numer.* 36. refert sic decisum fuisse a Sacr. Congreg. Concilii. Deinceps advertendum hic est quod Religiosi qui expellerent a suis Ecclesiis aut Monasteriis aliquem Delinquentem ad evitandum aliquod incommodum seu periculum, hi non violant immunitatem, & rite id facere possunt. *Salm. n.* 118.

CAPUT III.

De Privilegiis Episcoporum.

I. *De Facultate* Cap. Liceat. *Utrum valeat Episcopus dispensare in irregularitate* ex delicto, *&* ex defectu *dubia*. XXIX. *Quibus in locis non est receptum Tridentinum, &c.* XXX. *Qui veniat nomine Episcopi*. XXXI. *De Peregrinis. Et utrum Episcopus absolvere possit a casibus Papalibus extra Confessionem*. XXXII. *Quomodo delictum intelligatur occultum*. XXXIII. *Utrum Episcopus valeat hanc facultatem delegare*. XXXIV. *Utrum a casibus ab aliis Episcopis reservatis &c.* XXXV. *Si a casibus post Concilium &c.* XXXVI. *Utrum Episcopus possit absolvere Confessarium absolventem Complicem in peccato turpi*. XXXVII. *Utrum Episcopi a casibus Bullæ Cœnæ &c.* XXXVIII. *Utrum valeant dispensare in irregularitate, quæ per Hæresim incurritur*. XXXIX. *Utrum valeant absolvere Impeditos*. XL. *Et utrum per alios*. XLI. *Qui dicantur* Impediti. XLII. *De perpetuo* Impeditis. XLIII. *Utrum hi teneantur per Epistolam &c.* XLIV. *Utrum teneantur saltem recursum habere ad Episcopum? Quid si recurrere nequeant &c. Quid si sint in mortis articulo?* XLV.

II. *De sex Casibus Episcopalibus, & præsertim de absolutione censuræ propter percussionem Clerici*. XLVI. XLVII. *&* XLVIII. III. *De Dispensatione cum Illegitimis*. XLIX. *Cum Bigamis*. L. IV. *Circa Irregularitates ob delictum occultum*; *& quid si homicidium sit omnino occultum*. LI. *De Homicidio casuali*. LII. V. *Circa Inhabilitates*. LIII. VI. *De Facultatibus Episcoporum circa Matrimonia*. LIV. *De Dispensatione circa Publicationes, votum castitatis, & impedimentum ad petendum*, remissive. *Circa impedimenta dirimentia dubia*. LV. *Circa dirimentia certa, si Matrimonium sit contractum*. LVI. *Si non sit contractum*. LVII. *Utrum Episcopus possit hanc facultatem delegare*, LVIII. VII. *De Dispensatione Interstitiorum*. LIX. VIII. *De Dispensatione Capellani, ut celebrare valeat in alia* Ec-

Ecclesia. lx. IX. *De celebratione post meridiem*. lxi. X. *De Oratoriis*. lxii. *Quibus in locis possit celebrare Episcopus*. lxiii. *Utrum valeat dispensare ad celebrandum domi*. lxiv. XI. *De facultate Episcoporum, & Prælatorum circa electionem proprii Confessarii*. lxv. XII. *Circa Clausuram Monialium*. lxvi. *De Approbatione Confessariorum Monialium*. lxvii. XIII. *Utrum valeant commutare ultimas voluntates*. lxviii. XIV. *De compositione in restitutionibus incertis*. lxix. XV. *De Reductione Missarum*. lxx. *Quoad Juramenta, & Vota De unione Beneficiorum, novarum Parochiarum erectione &c.* lxxi.

xxix EPISCOPI vigore Tridentini *Sess.* 24. *c.* 6. *Liceat*; sequentes habent facultates, *Liceat Episcopis in irregularitatibus, & suspensionibus ex delicto occulto, excepta ea quæ oritur ex homicidio voluntario, & aliis deductis ad forum contentiosum, dispensare; & in quibuscunque casibus occultis, etiam Sedi Apostolicæ reservatis, delinquentes sibi subditos in Diœcesi sua per se ipsos, aut Vicarium ad id specialiter deputandum, in foro conscientiæ gratis absolvere, imposita pœnitentia salutari. Idem & in hæresis crimine in eodem foro conscientiæ iis tantum, non eorum Vicariis sit permissum*. Quare Episcopi vigore dicti *cap. Liceat*, dispensare possunt in omnibus irregularitatibus, & suspensionibus Papalibus incursis ob delictum occultum, excepto homicidio voluntario, aliisque deductis ad Forum contentiosum. Diximus ob *Delictum occultum*; unde bene ajunt *Bonac. Castrop. Salm.* &c. quod non potest Episcopus vigore prædictæ facultatis dispensare in aliqua irregularitate occulta *ex defectu*; Vid. *Lib.* 7. *n.* 469. nisi esset dubia, ut probabiliter tenent *Fagnanus*, & *Tournely* cum *Gibert* aliisque deducentes *ex c. Nuper de Sentent. exc. Fagnan. in c. Veniens de Fil. Presbyt. n.* 7. & 8. *Torunely cum aliis Tom.* 2. *pag.* 116. Sed insuper absolvere possunt proprios subditos vel per se, vel per alium Sacerdotem ad id specialiter deputatum, a casibus Papalibus occultis; quinimmo juxta Concilium poterant antea etiam ab hæresi absolvere (per se, non per alios); sed vide dicenda *num.* xxxviii.

xxx Quoad hanc Concilii facultatem plura notatu digna consideranda sunt. Notandum 1. quod in iis locis, in quibus Tridentinum non est receptum, nequeunt Episcopi uti præfata facultate *cap. Liceat*, ut notant communiter DD. *Suar. de Censur. D.* 41. *n.* 6. *Sanch. Dec. l.* 2. *c.* 11. *n.* 2. *Salm. de Pœnit. t.* 13. *n.* 3. *dum Alter. Castr. t.* 1. *tr.* 4. *D.* 4. *p.* 3. §. 2. *n.* 2. *cum Barb. & Garc.* & merito: Facultas enim Concilii non recipitur ab Episcopis, nisi per acceptationem illius: Et valde incongruum esset ut Concilii gauderet Privilegiis, qui onera subire recusaret.

xxxi Notandum 2. sub nomine Episcoporum communi sententia venire etiam Vicarios Capitulares *Sede vacante*; non vero Vicarios Episcoporum ex generali eorum commissione Vicariatus; nam Vicarius bene potest quod potest Episcopus potestate ordinaria propria (ut dicetur *n.* xxxvii.) non vero id quod potest Episcopus potestate delegata, quamvis ordinaria, utpote adnexa Officio, ut dicetur *n.* xxxiv. & xlvii. Præterquamquod hac in facultate requirit Concilium expresse delegationem specialem. Vid. *Sanch. de Matrim. l.* 2. *D.* 40. *n.* 16. Utrum veniant Abbates, & alii qui Jurisdictionem Episcopalem habeant: negant *Coninchius*, *Barb.*, & alii cum *P. Suar.* qui affert etiam quandam Declarationem S. C. Affirmant vero communius *Fagnanus*, *Sanchez*, *Castrop. Sairus*, *Avila*, *Salm. La-Croix &c.* dicentes, quod quando concessio facta est *in jure*, habet rationem Legis quæ extenditur ad omnes casus in quibus currit eadem ratio: alias, ajunt, talium Prælatorum subditi ad quem recurrerent non haberent: Vide *Lib.* 6. *num.* 593. *vers. Eadem*, & *lib.* 7. *n.* 79.

Notandum 3. nomine *Subditorum* venire etiam Peregrinos qui ab Episcopo loci absolvi possunt ab omnibus casibus Papalibus occultis, ut docent *Suarez*, *Sanchez*, *Bonacina*, *Navarrus*, *Barbosa*, *Trullenchius*, *Bossius*, aliique; quia etsi Tridentinum concedat Episcopis absolvere tantummodo *delinquentes sibi subditos*, nihilominus, ajunt præfati AA. quod Exteri subjiciendo se Foro Sacramentali jam fiunt illorum subditi; & *P. Suarez* affert etiam quandam Declarationem S. C. in qua dicitur Peregrinus posse quidem absolvi a præfatis casibus occultis ab Episcopo loci, non vero a suo proprio, quia Absolutio Sacramentalis de qua loquitur Concilium requirit præsentiam, Vid. *Lib.* 6. *n.* 593. Et ideo in eadem Declaratione dictum fuit quod Episcopi extra Sacramentum nequeant a casibus jam dictis absolvere, contra id quod asserunt *Salmanticenses cum Bonacina*, *aliisque*, immo *Fagnanus* tradit, *In Cap. Dilectus de Temp. ord. n.* 36. hoc idem declaratum etiam fuisse a Gregorio XIII. Hoc currit quoad Absolutionem casuum: quoad vero Dispensationem ab irregularitatibus, & suspensionibus propter delictum occultum, idem Gregorius XIII. declaravit, non posse illam concedi ab Episcopis loci, nec etiam iis qui ibidem officium Prætoris, vel Medici exercendo commorarentur, ut refert *Fagnanus loc. cit.* Utrum vero proprius Episcopus valeat dispensare in irregularitate cum *Subdito* absenti in aliena Diœcesi, negant *Avila* aliique; sed communius & probabilius affirmant *Bonacina*, *Tournely*, *Suarez*, *Barbosa*, *Sanchez*, *Salm.* &c. quia Dispensatio potest etiam absentibus dari, & jurisdictio voluntaria potest etiam extra proprium territorium exerceri: Neque obstant verba illa, in *Diœcesi sua*, præfati *c. Liceat*, quoniam ajunt *Salmantic.*, & *Tourn.*, illa sufficienter verificari, quando Episcopus dispensat a sua Diœcesi. Immo valde probabiliter dicunt *Suar.*, *Sanch.*, *La-Croix*, & *Holzman* cum *Castrop.* & *Pignatello*, præfata verba non referri ad primam partem Dispensationis irregularitatis, sed tantummodo ad

ad secundam (in qua sunt posita) de Absolutione casuum: unde concludunt posse Episcopum dispensare, etiamsi ipse & Subditus maneant extra propriam Diœcesim. Vid *l.* 7. *n.* 81.

XXXIII Notandum 4. Nomine *delicti occulti* non intelligendum illud quod potest in judicio probari per duos Testes, ut quidam volunt, ratione cujusdam Declarationis S. C. apud *Fagnanum*, in qua dicitur quod tutus sit in conscientia qui tali casu absolutus, vel dispensatus sit; Sed ut vult communior sententia, nomine *delicti occulti* intelligendum quodcumque delictum quod aliquo modo possit celari; etiamsi in judicio probari possit. Unde dicunt *Azorius*, *Sanchez*, *Tournely*, *Bonacina*, *Castropal. Salmanticenses*, aliique, tunc delictum non censeri occultum, quando innotuit, majori parti oppidi, vel viciniæ, vel Collegii, dummodo ibi decem saltem commorentur personæ. Vid. *Lib.* 6. *n.* 593. *v. Hic autem*. Et *Card. Lambertinus Notif.* 87. *n.* 45. *in fin.* cum *Tiburtio*, *Navarro*, *Siro*, &c. (loquendo de impedimentis occultis Matrimonii, ubi currit eadem regula) asserit haberi pro occulto impedimentum illud quod innotuit septem vel octo in aliqua Civitate, & sex in aliquo oppido. Et idem *Fagnanus in cap. Vestra de Cohab. Cler.* &c. num. 118. testatur S. Pœnitentiariam habere pro impedimento occulto illud quod quatuor, aut quinque tantum personis sit notum. Immo mihi constat S. Pœnitentiariam dispensasse in quodam impedimento quod decem circa personis innotuerit. Vid. *Lib.* 6. *n.* 1111. Præterquamquod idem *Fagnanus* affirmat tunc delictum vel impedimentum non censeri occultum quamvis duobus testibus notum, quando in concessione absolvendi, aut dispensandi extat clausula, *dummodo sit omnino occultum*.

XXXIV Dubitatur hic 1. Utrum Episcopus possit generaliter delegare aliis Sacerdotibus hanc Tridentini facultatem? Quoad Dispensationem Irregularitatum, sufficit (*ut dicunt Suarez*, *Barbosa*, *Sanchez*, *aliique*) quod Episcopus simpliciter aliis suam facultatem committat, sine ulla speciali deputatione, quoniam præfata dispensandi facultas vigore Concilii competit hodie Episcopis de potestate ordinaria, cum ea adnexa sit Officio Episcopi, non vero industriæ Personæ. Quantum autem ad Absolutionem casuum, quidam affirmant requiri specialem deputationem pro quocumque casu particulari attentis verbis Tridentini, *per se*, *aut Vicarium ad id specialiter deputandum*. Verum hoc non obstante, communissima sententia est & probabilior cum *Suarez*, *Sanchez*, *Barbosa*, *Navarro*, *Layman*, *La-Croix*, *Salmanticensibus*, &c. posse Episcopum etiam generaliter delegare alicui Sacerdoti hanc facultatem *cap. Liceat*, dummodo expresse illam specificet; quoniam specificando jam habetur pro facta specialis deputatio, quæ recte quidem poterit inde generalis esse pro cunctis casibus occurrentibus: nam, ut diximus, hæc facultas hodie competit Episcopis *de jure Ordinario*, utpote adnexa Dignitati Episcopali. Vide *Libr.* 6. *num.* 594. *Dub.* 9.

Dubitatur 2. Utrum Episcopus absolvere possit, aut delegare, vigore *cap. Liceat*, facultatem absolvendi etiam a casibus reservatis cum censuris ab aliis Episcopis, quando sunt occulti? *Bonacina*, & alii affirmant ob particulam *etiam* quæ in eodem Capite legitur: *In quibuscunque casibus occultis ETIAM Sedi Apostolicæ reservatis*. Unde ajunt, ne particula *Etiam* inutiliter videatur apposita, intelligendum esse concessam Episcopis facultatem absolvendi etiam censuras occultas ab aliis Episcopis sibi reservatas; ita *Bonac. de Censur. Disp. quæst. III. punct. III. Quæres quinto &c.* Ibique addit hoc videri receptum consuetudine, quæ conferre solet jurisdictionem. Item addit hoc intelligendum, *modo illa censura lata sit per statutum*, *vel per sententiam generalem*; nam si lata sit per sententiam particularem, existimat absolutionem impendendam esse a Prælato, qui eam tulit, vel ejus superiore, vel successore. Ratio quia eo casu, cum censura lata sit per sententiam particularem, crimen non est amplius occultum, sed publicum; citatque *Suar. tom.* 5. *Disp.* 7. *sect.* 2. *n.* 27. *Avila*, *Coninch.* & alios. Idem tenent *Barbosa Collect. DD. in Concil. Trident. Sess.* 24. *de Reform. c.* 6. *n.* 43. *verb. Quoscumque subditos*, intra quos numerat etiam Advenas, & Peregrinos, & etiam Vagabundos, quia isti subduntur Episcopo loci ratione fori Sacramenti Pœnitentiæ; citatque *Suar. Sanchez*, *Navar. Bossium*, *Trunchell. &c.* Idem tradit *Barbosa* cum aliis *de Potest. Episcop. Alleg.* 39. *n.* 27. Idque ibi referunt decisum *Nicol. Garc. de Benef. p.* 11. 2. *c.* 10. *n.* 139. *in* 3. *Decl. Armentar. lib.* 7. *de Irregul. n.* 18. *& Steph. Dalvin. de Potest. Episc. c.* 26. *in fin.* Id tamen videtur intelligendum juxta limitationem Clementis X. qui Bulla *Superna*, edita 21. Jun. 1670. ait, *posse Regularem Confessarium in diœcesi, in qua est approbatus confluentes ex alia diœcesi a peccatis in ipsa tantum reservatis absolvere*; *nisi eosdem pœnitentes noverit in fraudem reservationis ad alienam diœcesim pro absolutione obtinenda migrasse*. Quomodo autem intelligi debet illud, *in fraudem*, vide dicenda *lib. VI. de Pœnit. tract.* 4. *cap.* 2. *Dub.* 4. *n.* 589. *vers. Quomodo &c.* ubi probabilius censemus cum *Roncaglia* & aliis, illud *in fraudem* intelligendum esse, cum quis alienam petit diœcesim ob principalem finem obtinendi absolutionem, vitandique judicium proprii Pastoris. E contra Auctor Theologiæ Moralis in usum Seminarii Petrocorensis relatus a Bened. XIV. in Opere *de Synodo Diœces. lib.* 5. *c.* 5. *n.* 8. scribit: *Receptissima consuetudo est*, *ut viatores*, *mercatores*, *aliique qui propter negotiorum necessitatem*, *vel ob pium alium finem in alienas diœceses transeunt*, *ibi possint sacramentaliter absolvi*. XXXV

Dubitatur 3. Utrum facultas Tridentini intelligatur concessa Episcopis etiam pro casibus, & irregularitatibus post Concilium reservatis? *Garcia*, *& Floronus* apud *Dianam* negant, & inferunt ex quadam Declaratione Gregorii XXXVI

gorii XIII. in qua cum dubitatum fuisset utrum Episcopus posset absolvere Monialem frangentem Clausuram ab excommunicatione (quando est occulta) a S. Pio V. reservata, Pontifex declaravit non posse. Attamen sententia communissima cum *Sanchez*, *Bonacina*, *Suarez*, *Bosso*, *Diana*, *Vega*, aliisque jure affirmat; *in cap.* enim, *licent*, conceditur facultas indefinite: & secundum *Axioma generale*; *ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus*. Neque obstat laudata Declaratio, quia in Bulla S. Pii extabat clausula, *a qua, præterquam a Romano Pontifice, nisi in mortis articulo absolvi nequeat*. Unde prorsus non dubitamus cum *Diana*, quod per illas Bullas in quibus extat aliqua clausula derogatoria, ut est illa *nisi in mortis articulo*, intelligitur ablata Episcopis facultas. Vide *Lib. 6. n. 594.*

XXXVII Dubitatur 4. Utrum Episcopus vigore *cap. liceat* possit absolvere ab excommunicatione Papali, quam per Bullam N. SS. P. Benedicti XIV. *Sacramentum*, incurrunt Confessarii absolventes suos complices in peccato turpi? Ex parte una videtur quod non possit, quia cum casus iste per se sit occultus, si Episcopi possent ab illo absolvere, evaderet inutilis Pontificis reservatio; & jam diximus n. 16. quod intelligitur tacite revocatum omne Privilegium, quando aliter lex emanata post privilegii concessionem non posset suum effectum sortiri. Ex alia posset quis respondere, quod salva Episcopis jam dicta facultate, memorata reservatio non remaneret prorsus inutilis, tum quia evenire potest quod casus aliquando publicus fiat; tum quia reservatio ista saltem Romæ suum semper sortietur effectum, & in omnibus aliis locis, in quibus Tridentinum non est receptum, & in quibus (ut diximus n. 30.) nequeunt Episcopi hoc privilegio gaudere.

XXXVIII Dubitatur 5. Utrum Episcopis vigore Bullæ *Cœnæ* ablata fuerit præfata Tridentini facultas respectu hæresis occultæ, & respectu aliorum casuum per ipsam reservatorum? Negant *Navarrus*, *Coninchius*, aliique, a quibus non dissentiunt *Milante*, *Concina*, & *Salmanticenses*, dicentes quod in Bulla non fuerit expresse revocata Concessio Tridentini, quemadmodum oportebat *ex c. Nonnulli de Rescrip.* Sed nos cum sententia communiori affirmamus, & ob plures S. C. Declarationes, tam vigore clausulæ derogatoriæ, *Nisi in mortis articulo*, quæ in Bulla jam legitur, ut diximus *antedenti num. 36.* quam vigore alterius clausulæ, qua prohibetur ab illis absolvere, *prætextu quorumvis indultorum per nos, ac cujusvis Concilii Decreta concessorum*. Hac de re plures a Fagnano, & Cardinali Lambertino, *De Synodo l. 7. c. 32.* afferuntur Declarationes etiam S. Pii V. & Gregorii XIII. Insuper ab Alexandro VII. damnata fuit Propositio 3. quæ dicebat quod prior sententia a S. C. fuerat *visa & tolerata*. Quæ damnatio, ut recte dicunt *Viva*, *Holzman*, *Elbel*, prælaudatus *Cardinalis Lambertinus*, *De Synodo l. 7. c. 32.* certe reddidit improbabilem Contrariorum sententiam, nam cum Pontifex declaraverit nunquam illam fuisse toleratam, implicite quoque declaravit non esse tolerandam: unde Lambertinus concludit, quod non sine temeritatis nota quis ea hodie uti possit.

Advertendum tamen hic est, quod licet Episcopus in foro interno nequeat ab hæresi occulta absolvere, potest nihilominus tamquam Delegatus Apostolicus dispensare in irregularitate incursa ob dictam hæresim occultam, ut dicunt *Salmanticenses*, & *Felix Potestas*. Vide *Lib. 7. n. 76.* Insuper bene potest Episcopus ut Delegatus Apostolicus absolvere Hæreticum etiam notorium quoad forum externum, facta prius abjuratione coram Notario & Testibus: & postquam absolutus fuerit ab Episcopo Delinquens, tunc poterit ipse absolvi a peccato hæresis a quolibet Confessario: ita affirmant communiter DD. *Roncagl. tract. 4. q. 1. cap. 6. q. 4. pag. 81. cum Farinac. ex Castrop. de Fide tr. 4. D. 4. p. 3. §. 2. n. 1. & 2. cum Sanch. Navarr. Bannez, Gutter. Comit. Vivald. &c. ex Bulla, Cum sicut, Clem. VII. edita a 1530.* XXXIX

Dubitatur 6. Utrum Episcopus absolvere possit ab hæresi, & ab aliis casibus Bullæ Cœnæ, impeditos ire Romam? Alii absolute negant. Alii negant tantum in hæresi. Sed nos affirmamus communiter posse cum communi sententia Theologorum, & Canonistarum, quam tenent *Lugo*, *Laymann*, *Conc.*, *Roncag.*, *Castrop.*, *Milante*, *Salmant.*, *Coninchius*, *Avila*, *Potestas*, *Viva*, *Pellizzarius*, &c., quia stante impedimento, restituitur Episcopis potestas ordinaria, quam prius habebat super dictis casibus vigore *cc. 13., 29. & 58. de sententia excomm.*, ubi quamvis sermo habeatur tantum de censura ex percussione Clerici, tamen communiter DD. extendunt ad omnes alias censuras; & specialiter ex *c. Eos qui 22. eodem tit.*, ubi generaliter sermo habetur de omni censura *Canonis*, vel *Hominis*, & dicitur, cum ad illum, a quo fuerant absolvendi, nequeunt, propter impedimentum, habere recursum, ab alio absolvantur. Vide *Lib. 7. n. 48.* XL

Et notandum hic 1. quod in tali casu impedimenti Episcopus non solum absolvere potest hæresim per se ipsum, sed etiam per alios generaliter delegatos. Nec obstat Tridentinum, in quo dicitur, *eis tantum, non Vicariis sit permissum*, quia tunc Episcopus non absolvit in virtute Concilii, sed juris communis, juxta quod ex potestate ordinaria conceditur Episcopis absolvere, & delegare, ut in aliis casibus. Vid. *Lib. 7. n. 90.* XLI

Notetur 2. quod respectu eorum qui sunt impediti veniunt senes, mulieres, infirmi, impuberes, pauperes, & illi qui aliquam habent inimicitiam, & omnes alii *qui habent alias justas excusationes, quibus ab itinere rationabiliter excusentur*, ut habetur ex *c. de certo, de sententia excomm.*, & ex *c. Ea noscitur*; & *quamvis eodem tit.* In hoc autem advertatur, quod si impedimentum sit temporale, & est notabile (durante exempli causa sex, vel septem mensibus) tunc impediti pos- XLII

sunt bene absolvi, sed ipsi, exceptis mulieribus, & pueris, debent juramentum præstare se præsentandi, cessante impedimento, Sedi Apostolicæ, saltem per Procuratorem, ut ab illa directe absolvantur; & non se præsentantantes reincident in eamdem censuram, ut habetur *ex cap. eos qui de sent. excomm. in 6.* Et hoc currit, etiamsi emendati sint, & partibus offensis satisfecerint. Vid. *Lib. 7. num.* 85. *ad* 87.

xliii Si vero impedimentum sit perpetuum (idest duraturum sit per decem annos, vel saltem quinque, ut dicunt *Roncaglia*, *Viva*, & *Tamb.*) absoluti remanent penitus liberi ab obligatione se præsentandi. Sed generaliter loquendo impediti in perpetuum dicuntur 1. Filiifamilias. 2. Religiosi, etiamsi incurrerint censuram ante ingressum. 3. Senes septuagenarii. 4. Servi. 5. Pauperes. 6. Damnati in vita ad triremes, vel carceres. 7. Infirmi morbo gravi, & diuturno, ut quartana, & simili, 8. Qui alere tenentur, vel ministrare bona familiæ. 9. Omnes mulieres, etiamsi non Moniales (excepta excommunicatione quæ incurritur a Monialibus ob fractionem Clausuræ, quamvis occultam, quæ semper reservatur Papæ ex Declaratione Gregorii XIII., ut diximus *n.* xxxvi.) 10. Impuberes, etiamsi peterent absolvi post pubertatem. 11. Qui convivunt in loco aliquo unde egredi nequeant, ut Milites, Seminaristæ. Et tandem ceteri omnes qui nequeunt Romam ire sine gravi damno vel spirituali, vel temporali. Vid. *Lib. 7. n.* 87. & 88.

xliv Notandum 3. Quod taliter impediti secundum probabiliorem, communemque sententiam *Castropal.*, *Avilæ*, *Coninchii*, *Milantis*, *Roncagliæ*, *Salmanticensium*, *Vivæ*, *Sporer*, *Dicastilii*, aliorumque (contra *Bonac.* & *Potestatem.*) non tenentur recurrere Romam per Procuratorem, aut per Epistolam; quia stante impedimento (ut diximus *numer.* xl.), restituitur Episcopis potestas ordinaria absolvendi, quæ ipsis per Pontificiam reservationem fuerat ablata. Eo magis quia lex ad aliud non obligat, nisi ad recursum personalem; unde qui personaliter Romam ire impeditur, solvitur omni alia obligatione. *Numer.* 80.

xlv Notandum 4. Quod quando Pœnitens nequit se Pontifici præsentare, tenetur necessario ad Episcopum habere recursum, ut absolvatur a censura Papali, ut habetur *ex c. de cetero* 1. & *cap. Ea noscitur de sent. excomm.* Quando vero nec etiam se potest Episcopo præsentare (etiam extra mortis periculum) est valde probabile *cum Soto*, *Navarro*, *Suarez*, *Castropalao*, *Layman*, *Roncaglia*, *Salmanticensib. La-Croix*, &c. quod absolvi possit a quocumque simplici Confessario (cum obligatione tamen se præsentandi Episcopo, cessante impedimento) ut deducitur ex textu *in cap. nuper eod. tit.* Vid. *Lib. 7. n.* 92. Et tunc dicimus, quod Pœnitens probabiliter, per se loquendo, ut dicunt *Castropal. Gerson. Sotus*, *S. Antoninus*, *Lugo*, *Salas*, &c. non tenetur confiteri peccata reservata, nisi quando in illis est recidivus, aut ratione illorum extet in occasione proxima, adeo ut necesse sit illa manifestare, ut confessarius recte judicare valeat de sua dispositione; Vid. *Lib. 6. n.* 265. *Quæst. II.* Et quando Pœnitens est in mortis articulo probabiliter etiam præsente Episcopo absolvi potest a casibus Papalibus a quocumque confessario; in morte enim (ut diximus) cessat quæcumque reservatio. Dicimus a *casibus Papalibus*, sed non a casibus reservatis cum censura ab eodem Episcopo; quoniam Confessarius etiam moribundo injungere debet, quod se præsentet suo Superiori, casu quo convalescat, ut accipiat ab eodem tam convenientem admonitionem, quam pœnitentiam ob censuras reservatas, quamvis absolutas, juxta communem sententiam: unde quomodo potest inde absolvere Superiore præsente? Vid. *Lib. 7. n.* 92. Sed transeamus ad reliqua Privilegia, & facultates quibus gaudent Episcopi.

II. Extant in Jure quædam excommunicationes, quarum absolutio tantummodo Episcopis est reservata; Et sunt 1. Contra percutientes Clericum, vel Monachum, vel aliam personam habentem privilegium Canonis. 2. Contra procurantes abortum fœtus animati. 3. Contra eos qui absolvuntur in mortis articulo a censura Episcopis reservata, & postea recuperata sanitate non curant se eidem præsentare. 4. Contra Fratres Minores admittentes in suis Ecclesiis ad Divina Officia Fratres Tertii Ordinis. 5. Contra communicantes in eodem delicto cum Excommunicatis ab Episcopo. 6. Reservantur tandem omnes excommunicationes quas Episcopus sibi reservat. Vid. *Lib. 7. numer.* 213. Adnotanda autem hic sunt quædam specialia circa absolutionem excommunicationis ob percussionem Clerici. Ante omnia distinguenda est percussio Levis a Gravi (seu Mediocri) & ab Enormi. Ad incurrendam excommunicationem semper requiritur peccatum mortale: Percussio *Levis*, ut habemus ex *Extravag. Perlectis*, quam per extensum refert *Navarrus*, *Manual. cap.* 27. *numer.* 91. est quando intercedit simplex percussio quæ fit manu, pede, baculo & his similibus. *Gravis* quando eruitur dens, quantitas notabilis capillorum: aut quando intervenit aliqua percussio relinquens maculam, aut contusionem in carne, aut quando adest effusio sanguinis pugnis, vel ungulis causata. *Enormis* vero est quando mutilatur aliquod membrum, aut fit aliquod magnum vulnus; aut vulnus fiat instrumento aliquo, aut adsit magna effusio sanguinis, aut quando irrogatur magna quædam injuria. Unde sæpe vulnus ex levi potest evadere grave, aut enorme, ratione aut dignitatis personæ offensæ, aut scandali, ut si religiosus Clericum percuteret: aut ratione loci sacri, aut publici: aut ratione temporis, ut si e. c. dum fiunt sacræ aliquæ functiones; aut tandem si injuria ipsa per se sit enormis. Vid. *Lib. 7. num.* 277. & 279. xlvi

His positis, habetur ex *Extravag. Perlectis supra cit.* quod si excommunicatio incurritur xlvii

ob

ob percussionem levem, potest absolvi ab Episcopo: immo etiam a suo vicario, hæc enim facultas competit Episcopo de jure ordinario, ut dicunt *Sanchez*, *Bonacina*, *Molina*, aliique; & juxta regulam generalem (ut diximus *numer.* xxxi.) quicquid potest Episcopus ex jurisdictione ordinaria, non vero delegata, idem potest Vicarius, qui cum Episcopo constituit unum idemque Tribunal, ut probant *Fagnanus*, *Sanchez*, aliique. Vide *lib. 7. num.* 224. Eadem excommunicatio probabiliter absolvi potest etiam ab iis qui habent Jurisdictionem quasi Episcopalem, quique veniunt sub nomine Episcopi, ut diximus *numer.* xxxi. Quod si percussio fuerit *publica*, excommunicatio tantum a Pontifice, aut a suo Legato potest absolvi (potest etiam haberi recursus ad S. Pœnitentiariam,) sed non ab Episcopo; excipe si fuerit occulta, aut si percutientes essent impuberes, aut mulieres, ut *ex c. Pueri*, & *cap. Mulieres de Sentent. excomm.* aut si impedirentur Romam ire, juxta ea quæ diximus *num.* xl. Collegialiter conviventes possunt absolvi ab Episcopo, si percussio fuerit gravis, non vero si fuerit enormis, ut ex Cap. *Quoniam. de Vita, & Hon. Cleric.* Vide *Lib. 7. n.* 279.

xlviii Notandum hic 1. Quod in dubio utrum percussio fuerit levis, an gravis: judicatur gravis, ut habemus ex memorata *Extravaganti, Perlectis*, in qua dicitur: *Potius in dubio esse percussorem gravem, & ab ea non posse absolvere.* Notandum 2. quod juxta sententiam communiorem, & probabiliorem, si aliquis det venenum Clerico, tunc incurrit censuram, quando venenum cœpit nocere, quia tunc adest jam violentia; E contra, priusquam noceat, non adest violentia effectiva, sed solum actio apta ad causandam violentiam: *ita Bonacina, Viva, Diana*, &c. *Numer.* 280.

xlix III. Quoad irregularitates non occultas, Episcopus *ex cap. 1. & cap. 2. de Filiis Presbyteror.* potest dispensare cum Illegitimis tantum ad recipiendos Ordines Minores, & Beneficia Simplicia, & Canonicatus in Collegiatis, ut etiam Portiones non integras in Ecclesiis Cathedralibus; aut alia Beneficia quibus Sacer Ordo non est adnexus; Sed non ad Beneficia Curata; ut ex *cap. Is qui eod. tit.* In hoc conveniunt omnes. Dubitatur autem 1. Utrum Episcopus possit dispensare ad Canonicatum in Ecclesiis Cathedralibus? Et quidem cum probabiliori sententia, & communiori *Bossii*, *Castropal. Barbosæ*, *Concinæ*, *Salmanticensium*, &c. (contra *Pontas*, & *Tournely*, cum *Gibert*) dicimus non posse; quamvis enim Canonicatus in se sit simplex Beneficium, tamen vigore Tridentini *Sess.* 24. *c.* 12. est adnexus Ordini Sacro; unde hodie de sua natura Ordinem Sacrum requirit. Vid. *lib. 7. num.* 428. & 429. Dubitatur. 2. Utrum Episcopus possit generaliter dispensare in hujusmodi irregularitatibus cum Illegitimis occultis? Admittunt *Diana*, *Avila*, *Barb.* &c. dicentes Tridentinum jam permittere Episcopis posse dispensare in irregularitatibus ex delicto occulto provenientibus. Sed nos negamus cum *Suarez*, *Layman*, *Bonacina*, *Castropal. Tournely*, aliisque: Quin & ipse Diana quoad hoc se retractavit, ex eo quia hujusmodi irregularitas non oritur ex delicto, sed ex defectu; & etiamsi oriretur ex delicto *Caput liceat* intelligitur de delicto proprio, non alieno. Vid. *lib. 7. n.* 430. Dubitatur 3. Utrum Episcopus valeat dispensare cum Illegitimo occulto, saltem ad ministrandum in Ordinibus Majoribus jam susceptis. Affirmant *Layman*, *Castropal.* & *Diana*, non solum si ille susceperit Ordines bona fide, sed etiam mala fide; & inferunt ex *cap. Nisi*, §. *Personæ*, *de Renunc.* ubi dicitur posse Episcopum dispensare cum Illegitimo occulto qui culpabiliter est ordinatus. Verum omnino negandum est cum *Suarez*, *Fill. Salmant. &c.* ex rationibus supra allatis, quod Episcopus nequeat dispensare circa Ordines Majores. Neque obstat citatus textus, quia illud posse dispensare intelligitur omnino de Papa; ibi enim sermo est de quodam Episcopo hoc modo perperam ordinato. *Ibid. n.* 431.

Asserunt *Navarrus*, *Sanchez*, *Concina*, aliique cum *D. Thoma* posse Episcopum dispensare etiam cum Bigamo ad suscipiendos Ordines Majores, & Beneficia Simplicia. Sed nos negamus cum *Suarez*, *Laym. Castropal. Tournely*, *Barbosa*, *Bonacina* &c. vigore cujusdam Declarationis Sixti V. in qua Pontifex declaravit suspensum quemdam Episcopum, ex eo quia contulerat Beneficium cuidam Bigamo, addiditque Ordinatum incurrisse pœnas, utpote perperam promotum, *Apud Fagnan. in c. Quoniam de const. numer.* 32. Si vero Bigamia sit similitudinaria, quamvis ea sit publica, communissima est sententia cum *Toleto*, *Suarez*, *Castropal. Sanchez*, *Salmantic. Tournely*, aliisque compluribus, posse Episcopum dispensare etiam quoad susceptionem Majorum Ordinum; & probatur ex Cap. 4. *de Cler. Conjugat.* & *cap.* 1. *Qui Cler. vel Mon.* Excipiendum vero communiter si Clericus habuerit in uxorem viduam aliquam, aut aliam non virginem, aut si habuerit aliam uxorem ante Ordinationem. Vid. *lib. 7. n.* 552. l

IV. Ut diximus ab initio, potest Episcopus dispensare in irregularitatibus incursis ob delictum occultum, excepto homicidio voluntario. Circa hoc ajunt quidam Doctores, quod his non obstantibus, si homicidium esset taliter occultum, ut nullo modo in judicio probari posset, tunc posse Episcopum dispensare. Verum hæc sententia jure fuit a *Salmant.* reprobata, a *Roncaglia* &c. quia ex parte una Episcopi nihil possunt super irregularitatibus, præter id quod ipsis a Tridentino concessum est in eodem *cap. Liceat*, in quo expresse excipitur homicidium voluntarium occultum. Quod vero nomine *occulti* intelligatur, ut volunt Contrarii, id quod in judicio probari potest, licet non adhuc probatum sit, id gratis omnino asseritur. Vid. *Lib. 7. num.* 392. Atque ita declaravit S. C. Concilii die 21. Maji 1718. In ea enim cum propositum esset, utrum Episcopus posset dispensare in quodam homi- li

homicidio perpetrato a quodam puero, qui ludens cum alio puero, istum parvo gladiolo vulneraverat, & qui post quadraginta dies ex eodem vulnere mortuus est; ea scilicet ratione quia delictum istud per decem & octo annorum spatium fuerat occultum; & quia erat moraliter impossibile ut ad Forum deduceretur, S. C. respondit *Negative*. *In Thesaur. Decivar. S. C. pag.* 85. Ceterum communis sententia est posse Episcopum dispensare, quando immineret periculum Animæ, aut alia causa gravissima, & difficile esset ad Pontificem habere recursum. *Ibidem n.* 391. Insuper communiter asserunt *Suar.*, *Castropal. Bonacina*, *Salm.*, aliique, posse Episcopum dispensare in irregularitate per mutilationem occultam. *Num.* 381. Insuper est sententia communissima cum *Navarro*, *Layman*, *Sylvestro*, *Barbosa* &c. posse Episcopum dispensare in irregularitate ob homicidium casuale non modo occultum, sed etiam notorium, ad suscipiendos Ordines Minores, & Beneneficia simplicia; hoc enim antiquitus jam poterant Episcopi, ut plures DD. testantur; & Tridentinum excepit tantummodo homicidium voluntarium, non casuale, quamvis publicum. Vide *lib.* 7. *numer.* 393.

III Homicidium vero casuale e. c. est, si aliquis volens simpliciter percutere, ob negligentiam occidat: aut si Chirurgus ob negligentiam sit causa mortis, & his similia. Dubitatur inde utrum reputetur casuale homicidium commissum in rixa? Multi affirmant, ut *Diana* & *Salmanticenses* cum aliis: sed nos negamus cum sententia communiori *Suarez*, *Navarri*, *Concinae*, *Tamburini*, *Sporer*, aliorumque cum eodem *Diana* qui se retractat; nam qui in rixa perpetrat homicidium, jam voluntarie occidit. Vid. *Lib.* 7. *n.* 394. Attamen est valde probabilis, & communissima sententia cum *Suarez*, *Laym. Nav. Tournely*, *Bonac.* & *La-Croix* (qui eam communem vocat) posse Episcopum dispensare cum eo qui occidit ob propriam defensionem, sed in defensione aliquantum excedit; nam hujusmodi homicidium nequit dici absolute voluntarium.

IIII V. Quoad Inhabilitates injunctas a Pontificibus in poenam, dubitatur utrum Episcopus possit dispensare: talis v. gr. est inhabilitas ad recipienda Beneficia, imposita a Sixto V. in sua Bulla *Effrenatum*, procurantibus abortum; & inhabilitas ad celebrandum a Regnante S. P. Benedicto XIV. injuncta Confessariis sollicitantibus, in sua Bulla: *In Generali Congregatione*. Alii affirmant, sed negandum juxta dicta *lib.* 1. *n.* 192. ubi diximus omnino tenendum non posse Episcopos dispensare in legibus Pontificiis, nisi specialiter eis facultas a Pontifice fuerit impertita. Negat *Anacletus*, & dubitat *Roncaglia* loquendo de abortu; verum *Elbel*, & *Sporer* admittunt absolute ob regulam communiter receptam (ut dicunt) a *Scoto*, *S. Bonaventura*, aliisque; quod Dispensatio, ab omnibus poenis impositis a jure communi, & Pontifici specialiter non reservatis, intelligitur concessa Episcopis, ut colligitur *ex Cap. Nuper* 29. *de Sent. excomm.* Vide *Lib.* 1. *n.* 397. *in fine*, & *lib.* 6. *n.* 705. *in fin.*

VI. Circa materiam Matrimonii Episcopus II habet varias dispensandi facultates. Dispensare quoque potest in Publicationibus. Insuper dispensare potest in voto castitatis emisso a Conjugibus. Videndum nunc superest utrum Episcopi habeant aliquam facultatem circa impedimenta dirimentia.

In impedimentis dirimentibus solum Pontifex potest dispensare. Quod si impedimentum esset dubium, communissima est sententia posse etiam Episcopum dispensare; ita dicunt *Sa*, *Merbesius*, *Tournely*, *Diana*, *Pichler*, &c. & quamvis *Sanch.* in Tractatu de Matrimonio, *Lib.* 8. *D.* 6. *n.* 18. id neget, tamen in Decalogo, *Lib.* 4. *c.* 40. *n.* 26. videtur se retractasse; ibi enim ait tanquam ex regula generali: *Cum Dispensationis reservatio sit odiosa, est restringenda ad casus certos*; *dubii enim non comprehenduntur sub reservatione*; ut asserit probasse antea *Lib.* 1. *c.* 10. *n.* 7. Vid. *Lib.* 6. *n.* 902. *v. Ceterum.* IV

E contrario quando impedimentum dirimens esset certum, & matrimonium jam fuisset contractum, est communis sententia posse Episcopum in eo dispensare quoties non facile posset haberi recursus ad Pontificem, & quoties immineret periculum scandali, aut infamiæ si Conjuges separarentur, aut incontinentiæ, si non separarentur; ita *Sanchez*, *Castrop. Concina*, *Merbesius*, *Tournely*, *Cabassutius*, *Natalis ab Alexandro*, *Bonac. Barbosa*, *Salmanticenses* &c. contra quosdam paucos. *Vid. N.* 1123. Et idem sentit Benedict. XIV. *de Synodo l.* 7. *c.* 31. *Præsumendum est Summum Pontificem delegare Episcopo facultatem dispensandi, quam certe requisitus non esset denegaturus.* Sed advertunt hic *La-Croix*, & *Felix Potestas*, quod si Dispensatio potest commode obtineri a S. Poenitentiaria, & Conjuges essent in bona fide, tunc illa est expectanda, & interim Sponsi sunt relinquendi in sua bona fide. Insuper advertendum est cum *Pontio*, *Castrop. Barb. Escob. Sanchez*, *Salm.* aliisque communiter, non posse Episcopum, si ambo Conjuges mala fide contraxerint; tunc enim si daretur locus hujusmodi dispensationibus, daretur ansa celebrandi quotidie Matrimonia nulla sub spe Dispensationis. Præterquamquod Tridentinum *Sess.* 24. *c.* 5. vult omnino privari quacumque spe Dispensationis quicumque scienter contrahit in gradu prohibito. Notandum tamen cum *Sanchez*, *Salm. Bann. Conc. Aversa*, &c. quod ad constituendam in hoc casu malam fidem, oportet, ut contrahens non modo scienter factum commiserit, quod scilicet cum conjuncta contraxerit, sed insuper quod sciverit extitisse impedimentum, immo quod de eo veram notitiam habuerit; Concilium enim inquit: *Scienter præsumpserit.* Unde cum ignorantia crassa potest quidem dispensari. Deneganda est insuper Dispensatio ei qui contraxit, sed ex malitia Publicationes prætermisit, ut habetur ex eodem Concilio loc. cit. Vid. *lib.* 6. *n.* 1124. VI

Si vero Matrimonium non adhuc contractum VII sit,

sit, probabilissima quoque adest sententia, & est communis, quod possit tunc Episcopus dispensare in impedimento dirimenti, quando imminet periculum infamiæ, & facilis non est recursus ad Pontificem; ita *Suarez*, *Pignatellus*, *Pontius*, *Concina*, *Cabassutius*, *Castrop. Salmant. Bonac. Cardenas*, *Sylvius*, *La-Croix*, *Viva*, &c. cum *Benedicto XIV. De Synodo Lib. 9. c. 1. n. 2.* contra rigidissimum *Fagnanum*, qui id negat etiam in mortis periculo, & in necessitate legitimandi prolem: Sed alii communiter ajunt tunc præsumi aut quod Pontifex deleget Episcopo suam dispensandi facultatem, vel quod in casu tantæ necessitatis cesset dispensationis reservatio, & quod tunc Episcopus dispenset ex potestate sua ordinaria. Vide *Lib. 6. n. 1122. & fusius eodem Lib. num. 613.* Immo asserit *Pignatellus* probatque, *Tom. 3. Consult. 33. n. 6.* in tali casu cessare non modo reservationem, sed etiam legem impedimenti, utpote eam quæ jam perniciosa evaserit; cum certum omnino sit, legem nocivam non obligare, ut docet omnes cum *D. Thoma*. Et ex hoc inferunt *Roncaglia*, & *Instructor novor. Confessarior.* quod adveniente casu quo Sponsi jam ad Ecclesiam pervenerint, & unus ex ipsis manifestaret Confessario impedimentum occultum jam contractum tanquam peccatum, & sine scandalo, aut infamia Matrimonium differri non posset, potest tunc Confessarius declarare eo casu non obligare legem impedimenti, & posse licite contrahi. Verum ad majorem cautelam consulunt, ut obtineatur inde dispensatio a S. Pœnitentiaria. Sed advertendum est hoc currere quando Episcopus esset absens; quando etenim fieri potest, necessario ad ipsum est recurrendum, ut dispenset juxta ea quæ diximus *numer.* xlv. Dicunt autem *Sambovius & Gibert*, quod si contrahentes sint diversarum Diœcesum, quisque sponsus debet a proprio Episcopo dispensari. Verum probabiliter id negat *Honoratus Tournely* cum aliis, quia sublato per Episcopum impedimento sui subditi, jam hoc ipso reddit habilem ad contrahendum cum alio impedito; quemadmodum qui habet facultatem dispensandi in aliquo gradu, eo ipso quod dispensat cum uno ex sponsis, dispensat etiam cum alio. *Num.* 1142.

lviii Quæritur utrum Episcopus possit aliis delegare hanc facultatem dispensandi in impedimentis dirimentibus in supranarratis casibus? Quidam pauci negant; sed communiter affirmant *Castrop. Bonac. Barbosa*, *Sylvest. Sanch. Pontius*, *Conincb. Salmantic. Escobar*, &c. Et potest eam delegare non modo in particulari, sed etiam generaliter pro omnibus casibus occurrentibus, ut ajunt *Sanchez*, *Castrop. Salmantic. Bonac. Elbel*, *Valentia*, *Vasquez*, *Salas*, *Henriq. Coninch. Guttier.* &c. cum enim hujusmodi potestas non industriæ personali, sed Episcopali officio sit adnexa, ipsa jam reputatur ordinaria, & ideo recte potest delegari, ut notavimus *num.* xxxiv. Et tanto magis idem dicendum de omnibus aliis facultatibus quas habent Episcopi circa Publicationes, & impedimenta impedientia. Advertendum tamen, quod hanc facultatem dispensandi non habent Vicarii Episcoporum sine eorumdem speciali commissione; diximus enim *n.* xxxi. quod in generali commissione Vicariatus non committitur facultas illa quam habent Episcopi dispensandi in hujusmodi casibus, ob præsumtam Pontificis voluntatem. Vid. *Lib. 6. n. 613. & fusius n. 1126.*

VII. Episcopus dispensare potest in Interstitiis a Tridentino præscriptis quoad ordinationem Clericorum. Et I. quoad Ordines Minores, Concilium remittit prudentiæ Episcopi hujusmodi dispensationem, dicens: *Minores Ordines per temporum interstitia, nisi aliud Episcopo expedire videretur, conferantur. Sess. 24. c. 11.* Quare etiam inter Ordines Minores (per se loquendo) habet aliquid temporis intercedere, scilicet vel ab una generali Ordinatione ad aliam, ut quidam asserunt, vel ab uno die festivo ad alium, ut quidam alii affirmant. Ceterum, ut dispensetur in hujusmodi Interstitiis, quævis sufficit causa, ut plurimi DD. docent. Inter Primam vero Tonsuram, & Ordines Minores probabilius nullum requiritur intervallum, quia probabilius Prima Tonsura non est Ordo. II. Quoad Subdiaconatum, Concilium requirit annum intervalli a susceptis Minoribus Ordinibus, sed subdit inde: *nisi necessitas, aut utilitas Ecclesiæ aliud requirat, cit. c. 11.* To *Ecclesiæ* intelligendum de Ecclesia in qua Clericus est adscriptus, ut constat *ex cap. 13.* III. A Subdiaconatu ad Diaconatum etiam annus requiritur; sed in hoc potest Episcopus ex quacumque rationabili causa dispensare; inquit enim Concilium: *Nisi aliud Episcopo videatur. Sess. 23. c. 13.* IV. Tandem a Diaconatu ad Sacerdotium annus item requiritur, sed magis rigorose. Exigit enim Concilium non modo Ecclesiæ utilitatem, sed etiam necessitatem, dicens: *Ad minus annum integrum, nisi ob Ecclesiæ utilitatem, ac necessitatem aliud Episcopo videretur.* Vid. *Lib. 6. n. 794.* lix

VIII. Episcopus potest etiam dispensare ad celebrandum in alio Altari, aut Ecclesia non destinata a Fundatore, quando adest aliqua justa causa: e. c. si hoc ad ejusdem Ecclesiæ utilitatem redundaret: aut si Capellanus morbo detineretur, aut studiis operam daret, vel aliis negotiis; aut si non sine magna molestia ad Ecclesiam destinatam se conferre nequiret, aut ex similibus aliis rationabilibus caussis; ita communiter asserunt *Castropal. Concina*, *La-Croix*, *Salmantic. Barbosa*, *Roncagl. Passerinus*, *Henriq. Tambur. Mazzota*, *aliique*; tunc enim Episcopus (ut recte potest, juxta ea quæ dicemus *n.* lxviii.) Fundatoris voluntatem interpretatur. Merito tamen excipit *La-Croix* cum *Pasqualigo*, si Fundator Ecclesiam designasset, & horam, ob commodum speciale familiæ, vel Populi, vel ad cultum alicujus Sancti peculiarem. E contra de *Lugo & Tourn.* ajunt, quod si Fundator nullum circa hoc finem habuerit; aut si finis jam cessaverit; Sacerdos alibi celebrans nonnisi venialiter peccat; immo excusatur ab omni culpa si celebret in Altari Privilegiato; quia lx

tunc

tunc redundat in majus bonum ejusdem Fundatoris. *Vid. Lib. 6. n. 329.*

lxi IX. Potest insuper Episcopus dispensare justis de causis tam secum, quam cum aliis ad celebrandum post meridiem, ut dicunt *Lugo*, *Wigandt*, *Navarrus*, *Castrop. Laym. Salm.* &c. Vid. *Lib. 6. n. 354. in fin.*

lxii X. Olim ex *Can. Missarum* 11. *de Consecr. Dist.* 1. poterant etiam Episcopi celebrare vel per se, vel per alios Sacerdotes in quocumque loco etiam in privatis domibus. Sed postea a Tridentino *Sess. 22. in Decr. de celebr. Missar.* &c. vetitum fuit Episcopis celebrandi licentiam impertiri in aliis locis, præterquam in oratoriis ab eisdem benedictis, & ad sacros usus destinatis, quæ censentur tanquam publicæ; unde ibidem potest quotidie celebrari. Hujusmodi Oratoria debent habere januam ad viam publicam; sed hoc non est intelligendum de illis, quæ in Regularium domibus sunt erecta, aut alicujus Communitatis, ut esset in Seminariis, Conservatoriis, Hospitalibus, vel in Carceribus, quæ non requirunt januam secus viam, & rite potest in diebus solemnibus, quemadmodum S. C. declaravit. Idem dicendum de Oratoriis quæ habent Episcopi in suis Domibus etiam Campestribus extra proprias Diœceses. *Num. 357.*

lxiii Insuper Episcopi olim *ex cap. ult. de Priv. in 6.* cum a suis Diœcesibus essent absentes, poterant celebrare per se, vel per alios in quacumque Domo extra propriam habitationem. Sed Clemens XI. abstulit ipsis hujusmodi facultatem: Verum Innocentius XIII. iterum illam restituit in sua Bulla: *Apostolici Ministerii*, sub die 4. Maji 1723. in qua dixit quod prohibitio non erat intelligenda de Domibus, in quibus morarentur Episcopi, *Occasione Visitationis, vel itineris, ut nec etiam quando Episcopi in casibus a jure permissis absentes moram faciunt in aliena domo.* Atque hoc confirmatum fuit per aliam Bullam Benedicti XIII. Sed cum hoc privilegium sit personale Episcopi, ideo advertit *Tamburinus*, alios Sacerdotes absentibus Episcopis non posse in dictis Domibus celebrare. Vid. *Lib. 6. n. 358.*

lxiv Dubitatur utrum Episcopus possit aliquando dispensare, ut celebretur in Oratoriis existentibus in Domibus privatis? Negat *P. Mazzotta*; sed communiter affirmant *Suarez*, *Lugo*, *Castrop. Navarrus*, *Vasquez*, *Coninchius*, *Salmantic. Holzman*, *Elbel*, *La-Croix*, aliique complures; dummodo adsit aliqua rationabilis causa, & dummodo licentia non concedatur permanenter *per modum habitus*, sed solum *per modum actus*, idest ob illam accidentalem causam. Dicuntque minime obstare tam Decretum Tridentini, quia per illud ablata fuit Episcopis potestas ipsis data (ut diximus *num.* lxii.) impertiendi licentiam celebrandi per modum privilegii, & ad suum arbitrium, sed non dispensandi ex aliqua justa causa, quam Decretum Clem. XI. Illud enim est intelligendum juxta Decreta Pauli V. & Urbani VIII. in quibus prohibetur Episcopis dispensare per modum habitus, præter casum alicujus necessitatis transitoriæ, ut infirmitatis &c. Istud tamen aliqui admittunt tantum pro quibusdam vicibus intra annum; sed *Pasqualigus*, & *Gallemart in Trident. Sess. 22. Decret. de Celebrat. Missar. numer. 6.* (neque dissentiunt *Holzman*, & *Elbel*) dicunt indefinite posse concedi quousque illa accidentalis causa perduret; & merito, nam prohibitio (quæ semper stricte est intelligenda) cum respiciat tantum dispensationes permanentes per modum habitus, non debet extendi ad illas quæ conceduntur ad tempus per modum actus ratione alicujus causæ transeuntis. Sed vide de hoc, quæ fusius dicentur *lib. 6. Tom. II. n. 359.*

In *cap. fin. de Pœnit. & remiss.* legitur concessum Episcopis extra propriam Diœcesim commorantibus, Prælatisque minoribus exemptis (quo nomine veniunt Abbates, & Superiores locales, & etiam Prælati Romanæ Curiæ, ut Protonotarii, Auditores Rotæ &c. ut dicunt *Suarez*, *Lugo*, *Diana* &c.) posse sibi eligere Confessarium, sine aliqua ordinarii illius licentia. Sed S. C. declaravit (quod confirmatum est a Gregorio XIII. apud *Fagnagnum*) hoc intelligendum esse, quod valeant sibi eligere aliquem Sacerdotem sibi subditum, vel aliquem non subditum, sed a proprio Ordinario approbatum, idest ab Ordinario Domicilii ejusdem Sacerdotis, ut explicat *Lugo*. Vid. *Lib. 6. n. 565. v. Dubitatur hic* 1. Eodem privilegio gaudent Cardinales, sed non alibi nisi Romæ, ut inquit *Fagnanus*: & valent eligere in Confessarium quemlibet Sacerdotem tam pro se, quam pro sua familia, quem possunt etiam extra Romam perducere; quod etiam Episcopis est concessum. *Ibidem vers. Dub.* 11. lxv

Episcopi sunt Delegati Sedis Apostolicæ ad tuendam Clausuram Monasteriorum Monialium etiam exemptarum, earumque quæ Regularibus sunt subjectæ. Ex hoc inferunt *De Alexand. Bautrius*, *Clericatus*, *Pellizar.* &c. (contra *Dianam* & *Pasqual.*) quod bene quidem possunt Episcopi reservare sibi casus circa Clausuram, atque ita declaravit S. C. Concilii die 16. Novemb. 1720. Quod est intelligendum etiam respectu Jesuitarum &c. lxvi

Omnes Confessarii Monialium etiam exemptarum debent ab Episcopo approbari, ut præscripsit Gregorius XV. in Bulla *Inscrutabili*, quam confirmavit in omnibus Clem. X. cum alia Bulla *Inscrutabili* 7. Benedictus XIII. & nuper Clem. XII. qui in omnibus Gregorii Bullam innovavit (de qua infra *num.* lxxx.) etiam quoad ea quæ Benedictus XIII. contra Gregorii Bullam concesserat. *Numer.* 577. Et ideo ait *Tamburinus* etiam Moniales exemptas incurrere casus ab Episcopo reservatos; quia sicut ille in approbatione limitare potest tempus, & personas, ita etiam Casus. Sed alii communius, & probabilius (*Pelliz. Quintanad. & de Alexand.*) id negant, quia Moniales exemptæ sunt extra jurisdictionem Episcopi; & approbatio Confessarii respicit tantum ejusdem idoneitatem; tanto magis quia in Bulla Clem. X. *Superna*, dicitur Episcopus lxvii

posse

posse limitare tempus, locum, & personas; & nulla sit mentio Casuum. Vid. *Lib. 6. n. 603. Quæst. VI.* Verum hoc non currit quoad Clausuram, circa quam bene potest Episcopus tam casum, quam censuram sibi reservare; juxta quæ dicemus *n.* lxxx. Insuper advertendum est, quod per Bullam *Pastoralis*, Bened. XIV. potest Episcopus assignare Confessarium extraordinarium Monialibus exemptis, si illarum Prælatus Regularis illum concedere recusaret (qui esse debet alterius Ordinis, vel Sæcularis), & hoc non solum in morte, sed etiam in vita singulis annis. Vid. *Lib. 6. n. 576.*

lxviii XIII. Plures DD. asserunt, ut *Angel. Sylvest. Armilla, Tabiena*, aliique cum *Croix* (qui illi adhæret) posse Episcopum ex justa causa commutare pias Testatorum dispositiones, ex eo quia ipsi habent dispensandi potestatem in lege quæ jubet impleri ultimas voluntates, quoties adsit justa causa; idque confirmant ex Trident. *Sess. 22. c. 6.* Sed nos negamus cum sententia probabiliori *Mol. Laym. Sanch.* &c. quia in *c. Tua de Testam. & in cap. 8.* ejusdem *Sess. 22.* a Concilio jubentur Episcopi adamussim exequi ultimas voluntates. Neque obstat quod opponunt, & quod legitur in eodem Cap. 8. quia ibi tantummodo committitur Episcopis, ut examinent causas utrum veræ sint, nec ne, quando ultimæ voluntates a Sede Apostolica commutantur. Tanto magis quia in *Clement. Quia contingit de Relig. dom.* dicitur bona in aliquem usum applicanda, non posse in alios nisi a Sede Apostolica applicari. Ceterum est valde probabile quod dicunt *Laym. Bonac. Salm. Coninch. & Trull.*, quod sive superveniat aliqua causa, sive testator ignoraverit aliquam causam, quam si cognovisset, aliter disposuisset, tunc Episcopus potest opus commutare, sed una cum hærede; quamvis si hæres contradicat, asserant plures DD. posse id facere Episcopum illo contradicente. Vid. *plura de hoc L. 3. n. 931. Quær. 2.*

lxix XIV. Dicunt insuper DD. ut *Viva, Diana, Trull. Busemb.* aliique, posse ab Episcopo fieri compositionem incertarum restitutionum (illarum scilicet quarum Dominus est incertus) quæ pauperibus sunt erogandæ; quoniam (ut ipsi dicunt) hujusmodi Compositio nulla Lege Pontifici reservatur; & e contra ipsa est juxta præsumtam Creditorum voluntatem. Sed magis rationabiliter contradicunt, *Lugo, Molina, Turrianus, Corduba*, aliique, quia talium bonorum administratio pertinet tantummodo ad Pontificem, vel ad Principem. Vid. *Lib. 3. n. 591. V. Notat.* Et re quidem vera hodiernus Pontif. Bened. XIV. in Bulla *Pastor bonus* (23. April. 1744.) hujusmodi facultatem S. Pœnitent. concessit. Vid. *L. 7. n. 470. ad X.*

lxx XV. Affirmant quoque *La Croix, Tamb. & Pasq.*, posse ab Episcopo minui numerum Missarum a Testatore relictarum, quoties ob eleemosynæ parvitatem, qui Missas celebraret, non inveniretur. Sed hic se opponit *P. Concina*, & quidem rationabiliter; nam Decretum S. C. emanatum jussu Urbani VIII. & confirmatum ab Innoc. XII. prohibet districte Episcopis reductionem, moderationem, aut commutationem onerum Missarum impositorum in *Limine fundationis*, & post Tridentinum; volens quoad hoc omnino ad Sedem Apostolicam recursum haberi. Quare recte ibidem declaratum fuit, quod facultas concessa Episcopis, aliisque a Concilio *Sess. 25. c. 4.* intelligenda est pro reductione Missarum relictarum ante Concilium. Ceterum ait *Fagn.* cum *Felino*, quod si ab initio reditus erant sufficientes, & deinde taliter fuerint imminuti, ut nullo modo sufficiant, tunc non videri ablatam facultatem quam habent Episcopi de *jure communi* moderandi Missas juxta *c. Nos quidem de Testam.* Vid. *Lib. 6. n. 331. v. Dub. 1.*

Jam superius dictum est *num.* lii. posse probabiliter Episcopum dispensare in omnibus, in quibus dispensatio non est specialiter Pontifici reservata. Notandum hic denique posse ab Episcopo, juxta Trident. *Sess. 21. cap. 7.* uniri, aut transferri ad aliam Ecclesiam Beneficia simplicia jam ad tenuitatem redacta, aut fundata in aliqua Ecclesia, quæ lapsu temporis jam corruit, adeo ut nequeat amplius reparari; vide *Barb. de Pot. Ep. All. 66. ex n. 15.* Insuper Episcopus potest unire Seminariis Beneficia simplicia etiam reservata, aut affecta, aut vacantia in Curia Romana: Trident. *Sess. 23. cap. 18.* Insuper tempore Visitationis potest Episcopus cogere Parochianos ad necessaria Parocho subministranda, Trident. *Sess. 21. cap. 4.* Potest etiam novas Parochias erigere, & de Matricis fructibus dotare, si hæc abundet, sed sine præjudicio Possessoris; Trid. eodem loco. Potest etiam duas Parochias unire, si divisæ nequeant singulæ suum Parochum substentare; dummodo Populus non adeo distet, ut non sufficiat unius Parochi assistentia; ibid. cap. 5. lxxi

CAPUT IV.

De Privilegiis Regularium.

De Privilegiis spectantibus ad omnes Regulares in communi.

I. *De Exemptione a jurisdictione Episcoporum.* lxxii. lxxiii. & lxxiv. *Casus excepti, præcipue circa celebrationem Missarum.* lxxv. *Declaratio S. C.* lxxvi. *Quibus casibus potest Episcopus obligare Regulares &c.* lxxvii. *Utrum Regulares teneantur præceptis Episcoporum.* lxxviii. *Utrum Episcopus possit eos visitare.* lxxix. *Utrum visitare Clausuram Monialium.* lxxx. *Utrum petere rationem Missarum relictarum &c.* lxxxi. *Quibus casibus possit criminaliter procedere &c.* lxxxii. & lxxxiii. II. *De obligatione Decimarum*, lxxxiv. *ad* lxxxvii. III. *Circa Fundationes*, lxxxviii. *De Monasteriis Episcopo subjectis*, lxxxix. IV. *De Judice Conservatore*, xc. *De Sepultura*. xci. & xcii. *De Portione Canonica &c.* xciii. & xciv.

I. REGULARES habent privilegium exemptionis a jurisdictione Episcoporum, nam Prælati Regulares habent in suis Ecclesiis lxxii

fiis & Monasteriis jurisdictionem quasi Episcopalem, tam quoad personas, quam loca, sicut probant *Salm.*, qui agunt fusius de omnibus privilegiis prædictis in hoc puncto, sed nos solum denotabimus hic res magis principales. *Salm. tract.* 18. *c.* 3. *n.* 3.

LXXIII Itaque quoad prædictam exemptionem adnotandum primo quod in dubio alicujus Privilegii, decisio spectat ad Summum Pontificem, quemadmodum declaratum fuit a Clemente IV., & ab aliis Pontificibus. *Salm. ibid. n.* 6. Adnotandum secundo, quod huic Privilegio exemptionis Regulares cedere non possunt, sicuti habetur ex *Cap. cum tempore de arbitris*, quia id redundaret in damnum Religionis. Quare nulla consuetudo in contrarium potest in hoc prævalere. *Salm. ibid. num.* 7.

LXXIV Notandum tertio, hoc privilegio gaudere non solum Professos, & Conversos, sed etiam Novitios, qui in favorabilibus veniunt sub nomine Religiosorum, & etiam Tertiarios, & Beatos, sicut dictum est num. VIII. Servi etiam regularium, qui actu famulantur, & resident intra claustra Monasteriorum, & vivunt sub obedientia, juxta Tridentinum *Sess.* 24. *c.* 11. eximuntur a jurisdictione Episcoporum, tam quoad censuras (juxta Bullam Alexandri IV. apud *Salm.*) quam etiam quoad Communionem Paschalem. Vid. *Salm. c.* 3. *n.* 8. & *vide Lib.* 6. *n.* 240. *in fin.* Notandum quarto, quod Apostatæ, & fugitivi possunt capi ab Episcopis; sed solummodo, ut consignentur suis superioribus. Episcopus solum eos posset punire in casu, quo eorum Monasteria essent in longinquo posita, & ab ipsis moniti nollent regredi juxta Tridentinum *Sess.* 7. *cap.* 3. *Salm. c.* 3. *n.* 8. Vide alia, quæ de hac re dicentur num. LXXXII. & LXXXIII. Notandum quinto, quod Sæculares in Monasteriis existentes si ibi patrent aliquod delictum, non incurrunt pœnas ab Episcopo impositas. *Salm. ib. n.* 9. & *Tract.* 10. *de Censur. cap.* 5. *n.* 113. *cum Laym. Avila, Peirin. Garzia, & aliis pluribus.* Excipiatur, si contravenirent Ordinibus Episcopi circa Missarum Celebrationem, sicut dicetur in fine sequentis numeri.

LXXV Sexto adnotantur e contrario multa hoc in loco, in quibus Regulares non eximuntur ab Episcoporum jurisdictione. Et primo sine Episcoporum licentia nequeunt Regulares ædificare Monasteria juxta Bullam Urbani VIII. die 28. Aug. 1624. Et animadvertatur, quod in Bulla Gregorii XV. *Alias* prohibetur Episcopis dare hanc licentiam, si in Monasterio nequeant ali reditibus, aut eleemosynis saltem duodecim Religiosi, sed hoc non intelligitur quoad Hospitia, ut dicunt *Barb. Peirin.*, & ceteri. Secundo, Regulares non possunt in lucem libros edere sine Episcopi licentia, ut ex Tridentino *Sess.* 4. *Decret. de Edit. librorum. Salm. c.* 3. *n.* 10. & 12. 3. Episcopus potest cogere Religiosos ad restituendum Novitiis, qui nolunt professionem emittere, totum id, quod attulerunt ingressu. Vid. *Salmant. Tract.* 15. *c.* 3. *p.* 7. 4. Dispositio facienda a Novitio, non ante duos menses, quam profiteatur, fieri non potest (juxta Tridentinum *Sess.* 25. *c.* 16.) absque licentia Episcopi, aut Vicarii. 5. Episcopus habet potestatem cognoscendi simul cum Superiore de Religiosi causa nullitatis Professionis. *Salm. ibid. c.* 5. *n.* 15. 6. Episcopus, aut alius ab eo deputatus debet scrutari voluntatem Virginum, quando ingrediuntur, aut profitentur in Monasteriis ex Tridentino *Sess.* 23. *c.* 7. Sed id debet efficere infra quindecim dierum spatium, aliter non potest hac in re se amplius ingerere. 7. Episcopus potest prohibere, ne in Monasteria Monialium, etiam exemptarum, suscipiantur ultra numerum earum quæ possint inibi ali juxta redituum facultatem, sicuti statutum fuit in Bulla S. Pii V. *Salm. Tract.* 18. *c.* 3. *n.* 14. 8. Episcopus potest cogere Monachos, qui permanenter degunt extra Monasteriorum claustra, propter debita ab ipsis contracta cum pauperibus Personis, ut sunt pupilli, viduæ, &c. *Salm. ibid. n.* 15. 9. Episcopus potest adstringere Religiosos, ut Processionibus intersint; juxta Tridentinum *Sess.* 25. *cap.* 13., dummodo eos vocet non per publicum Edictum, sed medio aliquo nuntio personaliter. *Salm. dict. cap.* 3. *num.* 16. & 17. 10. Episcopus habet jurisdictionem supra Monasteria, in quibus non possunt ali 12. Religiosi, ut dicetur num. LXXXVIII. Deinde excipiuntur Episcoporum Ordines circa Missarum celebrationes: Etenim quoad hoc statuit Tridentinum *Sess.* 22. *de Observ. in Celebr.*, ut Episcopi se gerant velut Delegatos Apostolicos, dicens: *Ut non solum ea ipsa, sed quæcumque alia huc pertinere visa fuerint, ipsi ut Delegati Sedis Apostolicæ prohibeant, mandent &c. atque ad ea inviolate servanda censuris, aliisque pœnis Fidelem Populum compellant: non obstantibus privilegiis, exemptionibus, ac consuetudinibus quibuscumque.* Item hic notandum quod adest Respons. S. C. ad Episc. Nebiens. 7. Februar. 1632. (lib. 14. Decret. p. 571. a tergo) ubi generaliter loquendo dictum fuit: *In his in quibus a jure communi, a S. Concilio Tridentin. a Constit. Apostolicis tributa est Episcopo jurisdictio in Regulares, potest illos etiam per censuras Ecclesiasticas compellere.* Et idem decisum fuit die 4. Junii 1672. (lib. 27. Decret. pag. 406.), Quare, sicut bene advertit Benedictus XIV. *Synod. Lib.* 9. *c.* 16. *n.* 5. Episcopi quoad celebrandas Missas possunt adigere omnes, quamvis Regulares, ad observanda non solum ea, quæ statuuntur a Concilio, sed etiam quæ statuuntur a se ipsis. Quare recte Eminentissimus Cardinalis Spinelli cum esset Archiepiscopus Neapolis die quinta Januar. 1743. præcepit sub pœna suspensionis a Divinis, etiam Regularibus, ne admitterent ad celebrandum in suis Ecclesiis aliquem Sacerdotem advenam sine licentia Ordinarii.

Adnotantur alia, quæ declarata fuere a S. C. in Decreto die secunda Julii 1620. Et 1. Regulares possunt recipere, quæ a Devotis offeruntur, sed non mendicando per Ecclesiam. 2. Non possunt uti Pallio, aut Pluviali per Parochiam extra earum Ecclesias, aut earum LXXVI

recin-

recinctum; neque possunt facere Processiones, dummodo non habeant pro se consuetudinem in contrarium, ut dicunt *Rodriq. Bordon.* & *Villalobos*. Vid. *Salm. Tract.* 18. *cap.* 8. *num.* 18. & 19. 3. Vocati ad funeralia debent ire ad Ecclesiam, ubi manet Clerus jam coactus; sed in hoc dicunt *Salmant.* cum *Lezana*, esse consuetudinem in contrarium. *Cit. numer.* 19. 4. Non potest vetari Regularibus, ne celebrent Missam in suis Ecclesiis ante Missam Parochialem, & non pulsent Campanas, uti declaravit S. Pius V. in Constit. *Etsi Mendicantium* §. 2. 5. Regulares nequeunt publicare Matrimonia. 6. Possunt ipsi concionari in suis Ecclesiis, tempore Adventus, & Quadragesimæ, quamvis in Parochia sermocinentur. Vid. *ap. Salm. c.* 3. *n.* 19.

LXXV In tribus Casibus potest Episcopus cogere Regulares ad obediendum, etiam adhibitis censuris: primus est, ad restituendas res Novitiis, ut dictum est, juxta *Trident. Sess* 25. *c.* 16. 2. ad observandam Clausuram, loquendo de Monialibus *Trid. ib. cap.* 5. 3. ad observandum totum id, quod ab Episcopo statutum est quoad Missarum celebrationem, ut dictum est *num.* 75. Et circa id refert Bened. XIV. *De Synodo lib.* 9. *cap.* 15. *num.* 5. duo Decreta S. C. Concilii, in quibus dictum fuit, quod Episcopi ut Delegati Apostolici possint etiam censuris cogere Religiosos, & procedere adversus eosdem, si admittant ad celebrandum in suis Ecclesiis Advenas sine Episcopi licentia, juxta *Trident. Sess.* 22. *Decr. de Observ. in Cel.*, ubi præceptum fuit, præsertim Episcopis: *Interdicant, ne cui vago, vel ignoto Sacerdoti Missas celebrari liceat*. An deinde in aliis casibus supracitatis possit Episcopus cogere censura Regulares; Affirmant *Barbosa*, *Garzia*, & alii, sed communius negant *Sanchez*, *Lezana*, & *Salmanticenses*, cum aliis, propter multa privilegia Papalia, quæ hac de re afferunt, & addunt cum *Barbosa*, *Diana*, *Lezana* (contra alios) quod Episcopus ne denuntiare quidem potest Regulares excommunicatos, etiam ob publicum delictum. *Salm. cap.* 3. §. 4. *per totum*.

LXXVIII Quæritur primo, utrum Regulares obligentur Decretis Synodorum Provincialium, aut Diœcesanarum, aut aliis Episcopi præceptis? Certum est Regulares non teneri interesse dictis Synodis, dummodo non essent Parochi, sicut habetur ex *Trid. Sess.* 24. *c.* 2. ex pluribus Decretis S. C. Deinde quoad quæsitum, *Vasquez*, *Sanchez*, *Becanus*, aliique dicunt, eos obligari ad eorum omnium observantiam, quæ non præjudicant Observantiæ Regulari; sed non intelligitur quoad vim coactivam, ita ut contraveniendo non incurrant aliquam pœnam, sed solummodo quoad vim directivam, idest ut se conforment Reipublicæ, cujus sunt partes. Alii tamen, ut *Suarezius*, *Lezana*, *Salmanticenses &c.* id negant (dummodo hoc necessarium non sit ad evitandum scandalum, aut casus non esset, in quo Religiosus aliquis haberet aliquod munus dependens ab Episcopo, ut munus Parochi, Confessoris, Concionatoris, &c.). Et id probant ex *cap.* 1. *de Privil. in* 6. ubi dicitur, Regulares eximi a præceptis Episcoporum, exceptis casibus in jure expressis. Rationem deinde Adversariorum dicunt valere, quando partes sunt homogeneæ, non cum sunt heterogeneæ, ut sunt Religiosi, qui non perinde ac sæculares multa alia onera particularia habent. Ceterum in duobus ulla sine hæsitatione ipsi obligantur ad obediendum, ut dicunt in *Tridentino Sess.* 25. *cap.* 12. I. quoad observantiam Interdicti positi ab Episcopo semper ac observatur ab Ecclesia Matrice. II. quoad observanda Festa ab Episcopo statuta. Vid. *Salm. tract.* 18. *cap.* 3. §. 4. *per totum*. Præter ordinationes circa Missarum celebrationem ut dictum est superius num. 75. *circa finem*. Præterea notetur Episcopum posse Regularibus interdicere auditum Confessionum in propriis ædibus, sive cellis, juxta Decretum S. C. emanatum *ann.* 1617. 15. Septembr. & videri potest apud P. Ferraris. Potest etiam vetare omnibus Confessariis audientiam Confessionum Mulierum, aut Puellarum extra Confessionarium sub pœna suspensionis ab audiendis Confessionibus ex Decreto Congr. 18. *Decembr.* 1694. apud eumdem Ferraris.

Quæritur secundo, utrum Episcopi possint visitare Personas, & Monasteria Regularium? Communiter loquendo, certum est ex *c. Nulli*, 16. *quæst.* 1., & *ex Tridentino Sess.* 25. *c.* 8. exempta esse a Visitatione Episcopi, tam Personas, quam Monasteria, & Ecclesias Regularium (dummodo in illis degant duodecim Religiosi. Vide numer. LXXXVIII.). Et juxta plures Declarationes Sacræ Congregationis etiam Ecclesias Parochiales Secularium, quæ subduntur Regularibus, & ubi Parochus est Religiosus; qui, si delinqueret etiam circa suum officium, non posset ab Episcopo puniri. Sed hoc non obstante nunc præter Bullam Gregor. XV. *Inscrutabili*, a Benedict. XIV. declaratum atque definitum est in Bulla *Cum nuper* 51. *ann.* 1751. hujusmodi subjectos esse Episcopo *in his vel quæ ad ipsum spectant exercitium curæ animarum, vel etiam ad eorum vitam, & mores pertinent*. Sed fusius idem Bened. XIV. de hac re agit in quadam Bulla peculiari *Firmandis*, edita die 6. Novemb. 1744. ubi plura statuit. 1. Quod Parochi Regulares omnimodo subsunt jurisdictioni, & correctioni, & visitationi Episcopi, in iis quæ concernunt curam animarum, & proprios mores. 2. Quoad visitationem localem possunt visitari Altare, in quo SS. Eucharistiæ Sacramentum asservatur, Sacrum Tabernaculum, Fons Baptismalis, Confessionale in quo residet Parochus, Pulpitum e quo Parochus concionatur, Sacrarium ad inspiciendam sacram supellectilem, Sepulchrum Parochianorum, eorumque Cœmeterium, Turris Campanaria, si adsint ibi Campanæ Parochiales, omnia sacra Vasa. 3. Quoad personalem, debet scrutari vitam ac mores Curati, quatenus ea quæ extra Claustrum prodierint; item examinare an titulo legitimo eam curam exerceat, an resideat, an ad Synodum vocatus iverit, an Conferentias casuum conscientiæ LXXIX

habeat frequenter, an onera curæ adimpleverit, an Missam pro Populo applicaverit, an festis diebus concionatus fuerit &c. an vacet confessionibus audiendis, an ægrotantibus assistentiam præstiterit, an Pueros ante Confirmationem & Communionem instruxerit, an de Matrimonii impedimentis inquisiverit, & an Sponsi in rebus Fidei sint edocti, & an recte ordinatos habeat libros Parochiales. 4. Quod licet Superiores Regulares non possint deputare aliquem ad curam sine Episcopi approbatione, possunt tamen eum removere, illo inscio, & ita pariter Episcopus potest cura illum privare sine consensu superioris, si id justa causa expostulet, &c. Potest etiam visitare Ecclesias etiam adnexas, & subditas Monasteriis, si earum administratio sit penes Parochos seculares, prout pluries declaravit S. C. apud *Bellarminum*, & *Barbosam;* Excipe, si incorporatæ essent Monasteriis, aut nullius essent Diœcesis. Possunt præterea Episcopi visitare Confraternitates Sæcularium fundatas in Monasteriis, sed dumtaxat quoad administrationem bonorum, non quoad Altaria, ut ex *Trid. Sess.* 25. *c.* 20. & ex pluribus Decretis Sacræ Congregationis. Excipiuntur insuper illæ quorum Præfectus est Religiosus ex privilegio Gregorii XIII., cui nulla contraria consuetudo potest obstare. *Salm. Tract.* 18. *c.* 3. *n.* 31. *ad* 36.

lxxx Quæritur tertio, utrum Episcopi possint visitare Claustra Monialium exemptarum? Negant *Salm.* cum *Nav. Sanch. Bonac. Pelliz. &c. ex Cap. Periculoso, de statu Monach. in* 6., ubi cura Christi Monialium exemptarum manifeste conceditur Superioribus Regularibus. Neque obstat (ut ajunt) *Tridentinum Sess.* 25. *c.* 5., ex quo contendunt Patroni adversæ sententiæ, Episcopos esse Delegatos Apostolicos quoad Claustrum Monialium exemptarum, cum ibi statuatur, ut ipsi curent, ut restituatur aut conservetur Claustrum *in omnibus Monasteriis sibi subjectis ordinaria, in aliis vero Sedis Apostolicæ authoritate*. Etenim respondet, quod sub *in aliis &c.* non intelligantur Monasteria Regularibus subjecta, sed subjecta immediate Pontifici, quod asserunt declaratum fuisse per Pium V. sua Bulla *Circa Pastoralis*; eo magis, quia Concilium in loco prædicto renovat, non revocat citatum textum *Periculoso*. His non obstantibus contraria sententia amplectenda est cum *Barbosa*, *Gavanto*, *Lezana &c.*; quia licet non obstaret Tridentinum, nihilominus obstat equidem Bulla Gregorii XV. *Inscrutabilis* Anni 1622., in qua dictum fuit. 1. Ut Regulares nequeant destinare alium ad audiendas Monialium Confessiones, præter eum, qui fuerit approbatus ab Ordinario (& in hoc animadvertendum est, quod præterea statuit Benedictus XIV. in Bulla *Pastoralis* die 5. Augusti 1748., confirmans Bullam, *Apostolici Ministerii*, Benedicti XIII.; quod scilicet, si Regularis Superior negligeret assignare saltem semel in anno Confessarium extraordinarium, aut secularem aut alterius Ordinis, quemadmodum Pontifex præcipit; possit illum assignare Diœcesis Episcopus). 2. Statuit Gregorius XV., ut Administratores Monasteriorum dictarum Monialium debeant rationem reddere Episcopo administrationis bonorum. 3. Ut Episcopus valeat removere Confessarium, aut alium Administratorem Monasterii, si superior monitus illum non removet. 4. Ut Episcopus præsidere possit electioni Abbatissæ. Ac quinto specialiter fuit statutum, ut Episcopus possit corrigere, & punire, veluti Delegatus Apostolicæ Sedis, eos omnes, qui aliquid admittunt adversum Claustrum Monialium, etiam exemptarum. Placet hic adnotare verba Bullæ. *Tam Sæculares, quam Regulares nullis privilegiis tueri se possint, quominus si deliquerint circa personas intra septa degentes, aut circa Clausuram Monialium, etiam Regularibus subjectarum, ab Episcopo, tamquam ad hoc Sedis Apostolicæ Delegato, puniri, & corrigi valeant*. Vid. *Barbosam de pot. Episc. All.* 102. *n.* 7. *& Salm. c.* 3. *n.* 37. *ad* 30. Et ibidem refert *Barbosa* Decretum quoddam Sacræ Congregationis, ubi statuitur, quod nullimode possit impediri Episcopis, quin visitent Monasteria exempta, & Regularibus subjecta quoad observantiam Clausuræ, & qui præsumit impedire, post tertiam monitionem incurrit excommunicationem ipso facto ex *Clem. Attendentes, de statu Mon.* Vid. *de Alexandr. de Monial. c.* 6. §. 4. *q.* 3. Præterea hoc in loco adnotandum est, quod Clemens X., & Clemens XII. præceperunt, ut observaretur Bulla Gregorii XV. *non obstante quacunque contraria consuetudine*.

Quæritur 4. Utrum Episcopi exigere queant a Regularibus rationem Hæreditatis relictæ cum onere Missarum, aut Legatorum satisfaciendorum Sæcularibus? Videntur posse, ex eo quod eruitur ex *Tridentino Sess.* 22. *c.* 8. ubi præbetur Episcopis potestas visitandi omnia Legata pia, *non obstante quocunque privilegio in contrarium*. Et dicunt *Salmanticenses*, quod ex hoc recte sententia ista redderetur probabilis. Sed ipsi deinde id negant ob multa privilegia Regularibus concessa, præsertim per Pium V., in quibus declarantur exempta Religiosorum bona a quacunque Episcopi jurisdictione, non obstantibus quibuscunque Constitutionibus Apostolicis, & Conciliis. *Salmant. Tract.* 18. *c.* 3. *n.* 40. *ad* 42. lxxxi

Quæritur 5. Utrum Episcopus in aliqua causa possit procedere criminaliter contra Regulares? Dictum est Regulares exemptos esse ab Episcoporum jurisdictione, præterquam in casibus in jure expressis. Præter id, quod spectat ad Missarum celebrationem, & Clausuram Monialium; in duobus aliis casibus possunt ex Tridentino Episcopi contra eos procedere. 1. Si Regularis aliquis patraret delictum, degendo extra Monasterium, *Trid. Sess.* 6. *c.* 3. Sed hoc intelligitur eorum respectu, qui permanenter extra Monasterium habitant, non vero quoad illum Religiosum, qui extra maneret causa Confessionum excipiendarum, aut Concionandi, aut alterius negotii ad tempus; aut incoleret Pagum, aut locum alium dependentem a Monasterio ob negotia Religionis. Sed lxxxii

hic

hic oritur dubitatio, utrum possit Episcopus punire illum delinquentem, qui habitaret alium locum ob longum tempus ex licentia sui Superioris? Alii affirmant, veluti *Tamburin. Barbosa, Lezana &c.* pluribus innixi declarationibus Sacræ Congregationis. Alii, quemadmodum *Salm.* cum *Sanch. Sylvest. Peirino, Bordono, &c.* negant ex *Cap. Ex Rescripto, de jurejur.* ubi dicitur, quod qui manet extra Monasterium ex licentia superioris judicetur in Monasterio manere. Quare ajunt, quod tam Concilium, quam prædictæ declarationes vigere intelligantur in eos qui extra Monasterium morantur sine licentia, aut in loco adeo remoto ab eorum Superiore, ut puniri non possint, nisi post longissimum tempus. *Salm. c. 3. n. 46. ad 48.*

lxxxiii Secundus casus est, cum Religiosus, etiam degens in Monasterio, extra illud delinqueret cum publico Populi scandalo, & Superior eum non puniret: *Trid. Sess. 25. cap. 14.* Et quia Superiores quidam transmittebant hujusmodi Delinquentes extra Diœcesim, ut immunes essent a pœna, statuit Clem. VIII. Ann. 1596. in Bulla *Suscepti oneris*, ut in tali casu, instante Episcopo, Superior infra tempus ab Episcopo præscriptum revocare debeat delinquentem, & punire; alias possit eum castigare Episcopus loci, quo ipse transmissus est: *Salm. Tract. 18. c. 3. n. 46. ad 48.* Adnotant deinde *Salm.* cum aliis 1. ut hujusmodi Concilii Decretum vigere debet cum delictum est notorium etiam facti publicitate. 2. Non valeat adversus Superiores Delinquentes, qui in odiosis non includuntur sub nomine Regularium, quemadmodum ait Concilium. 3. Ut Episcopus procedere non possit, nisi postquam pluries monuerit Superiorem, ut delinquentem puniret, & ille neglexerit. Si tamen Episcopus Delinquentem in actuali delicto interciperet, potest illum capere (sicut dictum fuit), sed ut statim eum transmittat ad Superiorem; & quando crimen fuisset gravis scandali, potest etiam eumdem retinere in Carcere, ut transmittat infra 25. saltem horarum spatium. Superior deinde præbere Episcopo debet sufficientia argumenta sequutæ punitionis. Episcopus, licet capere possit summariam informationem, ut eam ad Superiorem transferat, non potest tamen juridicum efformare processum adversus reum; sed si forte efformasset, probabile est eo superiorem uti posse ad procedendum in suum Religiosum, ut ajunt *Salm.* cum aliis. *Num. 50. & 51.*

lxxxiv Secundo, Regulares Privilegium habent exemptionis a contributione Decimarum. Arrepta occasione, opportune hoc in loco adnotantur quædam circa Decimas. Decimæ dicuntur illa fructuum portio, aut industriarum personalium, quæ a Fidelibus tribuenda est Ecclesiæ Ministris pro eorum substentatione. Revera Decimæ debentur ex jure Divino Naturali; sed quoad quantitatem, idest decimam partem, sunt ex jure Ecclesiastico, cum cessaverit jus antiquum divinum, ut judiciale. Hinc fit 1. Pontificem posse quemlibet eximere ex onere Decimarum. Pontificem, inquam, non Episcopos: ipsi dumtaxat possunt ex Trid. *Sess. 21. c. 5. 6. & 7.* applicare Decimas unius loci ad alium, & unire, ac separare Beneficia. Vid. *Salm. Tract. 18. c. 3. n. 52. & 54.* Infertur 2. quod consuetudo rite potest aliquos eximere a solvendis Decimis, dummodo remaneat id quod sufficit ad congruam Ecclesiasticorum substentationem; sed hujusmodi consuetudo præscriptionem quadraginta annorum non interruptorum habere debet, licet ab initio, nec titulus, nec bona fides interfuerit: ad præscriptionem deinde (accipiendo vocem prout sonat præscriptio, non ut consuetudo) necessaria sunt bona fides, & quadraginta anni cum titulo; sine autem titulo requiritur tempus immemorabile. Pro futuris Decimis fieri potest compositio; sed etiam solummodo a Pontifice, non ab Episcopo, nisi fieret inter unam, & aliam Ecclesiam. Dictum est pro futuris, quia præteritas remittere potest etiam ille, cui debentur. *Salm. Tract. 18. c. 4. n. 55.*

Olim Decimæ debebantur, ut dictum est, lxxxv tam ex fructibus bonorum, quam ex Personarum industria. Sed juxta præsentem consuetudinem pene universalem solvuntur solum ex fructibus bonorum tam stabilium, quam mobilium, juxta *Cap. non est, de Decim.* Et debentur ex fructibus integris non deductis expensis, & oneribus contributionum, ut ait S. Th. 2. 2. *quæst. 87. art. 2. ad 4.* & alii communiter ex *c. cum non sit, de Decim. Salm. c. 3. n. 58.*

Decimæ præterea solvi debent ab omnibus lxxxvi Fidelibus, etiam a Principibus; sed non a pauperibus: Toti tamen, nisi sint in extrema necessitate, sed solum in gravi, si pervenirent ad meliorem fortunam, tenentur solvere præteritas Decimas, ut dicunt *Suar. Laym. Castr.* & alii, cum *Salmanticensibus. Ibid. n. 59.* De jure autem communi tam Clerici, quam Religiosi, & etiam Parochi tenentur solvere Decimas suorum bonorum patrimonialium, licet assignata fuissent ad titulum Ordinationis, non autem bonorum beneficialium, ut docet D. *Th. loc. cit. art. 4. in corp. & ad 1.* ex *C. Si quis Laicus 16. q. 1.* Quoad eos vero, qui deficiunt a solvendis Decimis, hæc statuit Trid. *Sess. 25. c. 12. Qui Decimas subtrahunt, vel impediunt, excommunicentur, neque ab illo crimine, nisi plena restitutione requisita, absolvantur.* Vid. *Salm. n. 60. ad 62.*

Sed quicquid sit de jure antiquo, hodie ex lxxxvii multis privilegiis Pontificiis omnes Regulares, etiam Moniales, cujuscumque Ordinis (& etiam Equites Hierosolymitani) eximuntur a Decimis non solum personalibus, sed etiam stabilium, tam propriorum (etsi colantur a Colonis) quam Conductorum, ut Emphiteuticarum. Vid. *Salm. n. 82. ad 89.* Notandum tamen quod si transeant in dominium Regularium bona jam Decimis obnoxia, remanent ipsa ad idem onus subjecta, ex pluribus Decretis S. C. & Rotæ apud *Pignatell. t. 1. Consf. 355. & tom. 8. Consf. 8. n. 9.*

Tertio. Olim Regularibus vetitum erat, lxxxviii ne nova ædificarent Monasteria, aut delinque-

quærent ædificata sine expressa licentia Summi Pontificis. *Cap. 1. de Excess. Prælat. in 6. ex cap. un. de Relig. Dom. in 6.* Tractu deinde temporis obtinuerunt diversa privilegia; sed hæc omnia ann. 1624. limitata fuere ab Urbano VIII. in Bulla *Romanus Pontifex*; ubi statutum fuit, non posse acceptari nova Monasteria, nisi observata forma Canonum Tridentini, & Bullæ Clementis VIII. *Quoniam ad institutam*. Quare hodie ad fundandum novum Monasterium tria requiruntur. I. Licentia Episcopi. Utrum vero requiratur etiam licentia Pontificis, alii affirmant, ut *Barb. Tambur. Pellic.*, ex declaratione S. C., negant vero *Salm.* cum *Lez. Suar. Rodriq.* & alii. 2. Adsit consensus eorum, quorum interest, & præsertim omnium Monasteriorum existentium intra quatuor miliariorum spatium, aliter Episcopus concedere non potest dictam licentiam; nisi quando illi injuste contradicerent. *Salm. tract. 18. cap. 8. num. 24. ad 131.* Carmelitæ tamen Privilegium habent, ut alii Ordines fundare non possint, ubi ipsi habent Monasterium intra spatium 560. Ulnarum Florentinarum; & Minores intra spatium 1200. Ulnarum &c. Contra Minimi, & Jesuitæ privilegium habent fundandi in locis etiam non remotis intra spatium 560. Ulnarum prædictarum. Et in omnibus his Privilegiis conceditur communicatio. At prædicta privilegia circa Ulnas juxta consuetudinem non intelliguntur quoad Monasteria, quæ fundantur in civitatibus. Vid. *Salm. n. 137. ad 140.* 3. Requiritur, ut novum Monasterium possit commode reditibus, aut eleemosynis substentare duodecim Religiosos; sufficit tamen, ut adsit intra breve tempus probabilis spes prædictæ sufficientis substentationis. Quod si Monasterium (intelligitur de Monasteriis fundatis post citatam Bullam Urbani VIII. emanatam ann. 1624.) non valeret substentare duodecim Religiosos, qui revera in illo non habitarent, statutum fuit per Sacram Congregat. pluribus Decretis, confirmatis a Gregorio XV. & Urbano VIII. ut hujusmodi Monasterium omnino subjectum esset Episcopo per hæc verba: *Ordinarii loci visitationi, correctioni, atque omnimodæ jurisdictioni talia Monasteria erecta absque eo, quod 12. Fratres in eis valeant habitare, & de facto habitent, subjecta esse intelligantur. Salm. Tract. 18. c. 3. n. 129. &* 130. Eædem conditiones requiruntur in fundandis Monialium Monasteriis. Et advertendum hic quod ex Tridentino, & Sacr. Congregat. prohibetur, ne fundentur Monialium Monasteria extra habitatum. *Ibid. n. 134.*

LXXXIX Prædictæ conditiones non requiruntur in fundandis Hospitiis Religiosorum, ut notant *Peyrinus, Tamb.* &c. saltem (ut limitat *Lezana*) si ibi non recipiant Missas, & non habeant Ecclesiam. *Ibid. n. 132.* Neque requiritur in translationibus Monasteriorum, quæ possunt fundari (ut probant *Salmantic.* cum *Navarr. Barbos. Peyrino, Lezana &c.*) sine consensu Pontificis, nec Episcopi, nec aliorum Monasteriorum, dummodo translatio non afferat iis præjudicium: Etenim dicunt, quod jam antea habebant tale privilegium a pluribus Pontificibus concessum, & quod illud limitatum est tantum quoad novas Fundationes, quales non vocantur translationes Monasteriorum ex uno situ ad alium commodiorem ejusdem Terræ (ut intelligitur), aut prope illam, derelinquendo antiquum Monasterium. Et in tali casu Religiosi retinent omnia bona, & jura Monasterii derelicti. *Num. 133. ad 143.* Possunt præterea Religiosi ex concessione Urbani VIII., & Innocentii VIII., quando deficerent reditus, & eleemosynæ unius Monasterii, illud unire, & incorporare alteri. *Salmanticenses cap. 3. num. 150.* Insuper possunt ad libitum redire ad Monasteria derelicta, dummodo reditus non afferrent aliquod novum præjudicium aliis Monasteriis. *Num. 148.* Possunt insuper Generales Religionum Superiores ex concessione Sixti IV., & ejusdem Urbani VIII. supprimere Monasteria miserabilia, transferendo eorum bona ad majora Monasteria. Adnotetur hic, quod Monasteria concessa ab Universitatibus, cum derelinquuntur, in manus Ordinarii derelinqui debent; at si propriis reditibus, & eleemosynis ædificata fuerint, remanent in dominio Religiosorum, ut de iis possint libere disponere. *Salmanticenses n. 147.*

IV. Regulares habent privilegium eligendi XC judicem conservatorem, qui judicet de omnibus illis causis, in quibus Religiosi sunt rei, & etiam in quibus sunt Auctores; sed quando sunt Actores, solum propter injurias, & manifestas violentias ipsis irrogatas. Vid. *Salmanticenses Tract. 18. cap. 3. a num. 152. ad* 178.

V. Regulares habent privilegium admitten- XCI di eos omnes, qui volunt sepeliri in eorum Ecclesiis. Adnotamus hic præcipua quædam circa sepulturam, de qua fusius tractant *Salmanticenses Tract. 18. c. 3. punct. 6.* Quicumque ad pubertatem pervenerit, sibi eligere valet sepulturam ubicumque; etiam Episcopi; nisi autem illam sibi eligant, sepeliri in Cathedrali debent. *Ibid. num. 186.* Religiosi tamen debent sepeliri in Monasterio, etsi morerentur extra illud, dummodo locus non esset nimis remotus. Novitii valent sibi eligere sepulturam extra Monasterium: quod si non faciant, sepeliri debeat in illo, licet obirent dum alia in domo manerent ex licentia sui Superioris. *Num. 187.* Idem intelligitur quoad Commensales, & Familiares, qui actu serviunt, & resident in Monasterio sub obedientia superioris. Et hi valent recipere omnia Sacramenta a Religiosis, Baptismo excepto, & Matrimonio, *Num. 118. 214., & 215.* Gravissimas incurrunt pœnas Clerici, & Religiosi inducentes alios ad promittendum juramento, voto, aut fide data, se electuros sepulturam in propria Ecclesia. *Num. 191.* Privandi sunt sepultura, qui moriuntur impœnitentes, & publice constat non fuisse confessos in anno, nec communicasse Paschali tempore, & ita etiam Hæretici, Excommunicati, qui sibi ex ira mortem intulerunt, si deinde pœnitentiæ indicia non præbuerint,

ubi

qui habetur in Rituali Romano: *Peccatores publici cujuscumque peccati, & qui moriuntur in fragranti crimine (ut ex c. Fures de furto)* nullo dato signo pœnitentiæ; etenim tunc præsumuntur & in peccato obiisse, ut dicunt communiter DD. cum Rituali, quicquid dicant *Lezana*, *& Sancius*, *Salm. cap.* 3. *n.* 99. Qui hujusmodi Defunctos sepelit, lethaliter peccat: Et qui sepelit Hæreticum, aut Hæreticorum Fautorem, aut publice Excommunicatum, aut Usurarium, etiam Excommunicationem incurrit; Et hujusmodi Defuncti, si fieri possit, ex sepultura extrahendi sunt. Ceterum nemo sepultura privandus in quocumque casu sine sententia Episcopi, aut Superioris, si cadaver est Religiosi. *Salm. Tr.* 18. *c.* 3. *n.* 302. *&* 304.

XCII Sed ad rem nostram, ad Regulares videlicet, redeamus. Plura sunt notanda. 1. Quilibet Clericus, aut Sæcularis sibi eligere potest Sepulturam in Ecclesia Regularium. Et quando aliquis haberet Sepulturam suorum Majorum in illa, & non elegisset aliam Ecclesiam, possunt Regulares illic eum sepelire. *Salm. Tract.* 18. *c.* 3. *n.* 205. 2. Parochi qui in Associatione ad Ecclesiam Regularium plus exigunt, quam exigerent in sepeliendo Defunctos in Parochia, ut retraherent Fideles ab eligenda alibi sibi sepultura, Papalem excommunicationem incurrunt, ex Bulla Clementis VIII. apud *Salm.*; & licet Bulla edita fuit pro Indiarum Parochis; tamen *Lezana*, *Peyrinus*, & *Salmanticenses* cum aliis intelligunt eam editam fuisse universaliter pro omnibus. *ibid. n.* 205. 3. Cum sepeliendus est Defunctus in Regularium Ecclesia, debent ipsi vocare, & attendere Parochum; sed si ille renuit venire, aut nimis moratur, possunt ipsi extollere cadaver, & illud in suam Ecclesiam asportare. Ita communiter *Barbosa*, *Lezana*, *Peyrinus*, & alii cum *Salmanticensibus*, ex pluribus Decretis S. C. *Num.* 208. *&* 209. Officium supra Cadaver tum celebrandum est, non a Parocho aut Canonicis, sed ab iisdem Regularibus. Nec Parochus exercere potest illum actum in eorum Ecclesia; nec cogere Hæredes ad celebrandas Missas, aut eorum partem in Parochia, ex pluribus Decretis etiam S. C. Et idem observandum est etiam pro Monasteriis Monialium exemptarum. *Ib. num.* 212., *&* 213. Adnotandum tamen, in Monialium Ecclesiis sepeliri non posse Laicos sine licentia Sacr. Congr. dummodo aliquis non haberet in eo jus Sepulturæ. Vid. *Lib.* 4. *num.* 62.

XCIII Quæritur, utrum Regulares teneantur ad solvendam Canonicam Portionem Ordinario, aut Parocho? Alia est Portio Canonica *Episcopalis*, & est illa, quæ debetur Episcopis pro omnibus donationibus *causa mortis*, & pro Legatis Ecclesiis relictis, aut locis piis eorum Diœcesum, ut ex *Clem. Dudum. de Sepult.* Hæc portio quandoque fuit tertia, quandoque quarta pars; ut Innocentius III. *Cap. Requisitis de Testam.* statuit, ut quoad quantitatem attenderetur consuetudo. *Salm. Tr.* 18. *c.* 3. *n.* 216. Alia est *Parochialis*, quæ proprie vocatur *Quarta Funeralis*, & est illa portio, quæ Parocho debetur ex Funeralibus, Legatis piis, & omnibus, quæ perveniunt ad Ecclesiam, in qua sepeliendus est Defunctus, statuerant. Et ista etiam fuit diversa, sed quoad eamdem etiam consuetudo attendenda est. *Ibid. numer.* 218.

Sed quoad Regulares, eximuntur a solvenda Portione Episcopali, eorum Monasteria tam Hominum, quam Fœminarum, ex *Extravaganti Inter cunctas*, §. *Quibuscumque*, *de Privilegiis*, & ex aliis Privilegiis apud *Salmanticenses*. *Num.* 217. Quo vero ad *Quartam Funeralem*, ex jure communi olim Regulares tenebantur ad illam solvendam, sed hodie attentis eorum Privilegiis, & *Trident. Sess.* 25. *cap.* 13. & Bulla Pii V. *Et si Mendicantium* anni 1567. tenentur ad illam solvendam ea Monasteria dumtaxat, quæ ultra 40. annos antequam Concilium confirmaretur, solebant solvere: Ita probant *Salm.* cum sententia communi, & pluribus Decretis S. C. ex multis Privilegiis Pontificiis, & præsertim Sixti IV., qui imposuit pœnam Excommunicationis, & privationis Beneficiorum Parochis, qui vellent exigere prædictam *Quartam*. Vid. *Salm. Tract.* 18. *c.* 5. *a n.* 218. *ad* 228. Excipiuntur tamen illa Monasteria, quæ solverent præfatam *Quartam* ex Contractu inito, aut ex consuetudine immemorabili. *Ibid. n.* 229. *ad* 233. XCIV

CAPUT V.

De privilegiis Regularium in particulari.

I. QUOAD Facultatem, quam habent Superiores Regulares circa Absolutionem Casuum reservatorum, & censurarum, oportet hic distinguere potestatem erga Subditos ab illa, quam habent erga Sæculares. XCV

Sub nomine *Superiorum Regularium* veniunt non solum Generales, & Provinciales, & eorum Vicarii subrogati in eorum locum, sed etiam omnes Locales Superiores, ut Priores, Guardiani, Rectores, & etiam eorum Vicarii, quando ipsi absunt, saltem per integrum diem. Ita communiter Doctores Vid. *Salm. Tract.* 18. *cap.* 4. *num.* 1. ex *Cap. Abbatis*, *de Privil. in* 6. Omnes isti absolvere possunt suos Subditos primo ab omnibus casibus, & censuris non reservatis Pontifici, licet fulminatæ essent *ab homine* per specialem sententiam, ut dicunt *Salmanticenses* cum *Lezana*, *Candido*, *Pellizz. &c.* ex Privilegiis Pauli V. Sixti IV. & Eugenii IV. *Salmantic. ibid. n.* 2. Et id quod currit pro Professis, valet & pro Novitiis, ita ut iidem absolvi possint a Superioribus Regularibus a casibus Episcopis reservatis incursis, non solum post ingressum; sed etiam ante, ut *Salmanticenses* cum *Bonac. Pellizz. &c. & P. Mazzotta* cum *Sanchez*, *Tamb. &c. Salm. Tract.* 18. *cap.* 3. *num.* 87. *& Mazzot. tom.* 3. *de Ref. Caf. c.* 2. *quæst.* 5. Et idem dicunt *Salmanticenses*, *& Mazzotta* cum *Peyrino*, *& Tambur. Salm. ibid. n.* 98. *& Mazzotta loc. cit.* quoad illos qui proximi sunt, qui recipiantur, verb. gr. si manent in probatione in Monasterio, ut assumant Habitum, & id ex Bulla Clementis VII. relata a *Candido*, *Rodriq.* & a *Salm. Tract. de Cens. cap.* 2. *num.* 80. in qua fuit concessum Provincialibus Regularibus, & eorum Vicariis, aut aliis Deputatis absolvere Novitios Ordinis ab omnibus casibus reservatis (exceptis illis *Bullæ Cœnæ*) incursis ante ingressum, & a censuris quæ illis sunt annexæ. His posset aliquis objicere Decretum Urbani VIII. allatum *Lib.* 7. *n.* 95. in quo fuit statutum, quod per Confirmationem Privilegiorum obtentorum a Regularibus post Tridentinum non intelligebantur rursus concessa ipsa Privilegia ipsis ablata tam a Concilio, quam a S. C. absolvendi a casibus reservatis Ordinario. Multipliciter respondent *Salmanticenses* huic oppositioni loco citato; sed eorum responsiones non suadent, ut diximus. *Ibid. num.* 103. Responsio congruentior videtur esse; ita scilicet, quod Decretum Urbani loquitur de Sæcularibus, sicut etiam loquebatur Propos. 12. damnata ab Alexandro VII.; sed non de Novitiis, qui in favorabilibus communiter a DD. reputantur, ut Religiosi; ita *Sanchez*, *Suar. Castrop. Lezana* cum iisdem *Salmantic. tract.* 15. *cap.* 3. *num.* 85. & aliis. Eo magis quia Clemens VIII. ita declaravit. *Diana Part.* 3. *Tract.* 2. *Ref.* 73. refert Privilegium concessum Jesuitis (quod ex communicatione extenditur ad omnes Religiones), quo possint communicare Novitiis omnia Privilegia Societatis. Excipiunt tamen *Bonacr. Pelliz. & Salmanticens. loc. cit. num.* 87., casum, quo jam inceptum esset judicium Episcopi contra Novitium, antequam intraret; quia tunc (ut ajunt) posset Episcopus eum extrahere, & punire. Quod dictum est de Novitiis, idem dicit *P. Mazzotta* loco citato cum *Peyrino* de Familiaribus Monasteriorum: dummodo *ipsi sint quasi de Familia*, *& continui commensales*, ut dicunt in Bulla *Superna* Clementis X.

Possunt secundo Regulares absolvere suos Subditos Professos, & Novitios, etiam sicut superius dictum est *lib.* 6. *num.* 593. *v. Eadem in fine*, ab omnibus casibus Papalibus occultis eodem modo, quo Episcopi valent absolvere suos Subditos ex *cap. Licet*. Atque hoc ex Privilegio Pii V. relato per extensum a *Salmanticensibus*, & *P. Concina*, confirmato a Benedicto XIII. in Bulla *Pretiosus* Anno 1727. in qua fuit concessa Regularibus potestas absolvendi etiam a casibus *Bullæ Cœnæ*, excepto relapsu in Hæresim, Falsificatione Litterarum Apostolicarum, & translatione rerum prohibitarum ad Infideles. Ac obiter hic notandum, quod in dicta Bulla fuit etiam concessa Generali Dominicanorum potestas dispensandi ab irregularitate ob homicidium commissum a Subditis, dummodo patratum non fuerit data opera, & secutum intra Claustra Monasterii. Sed id revocatum est a Clemente XII. Vide dicenda *l.* 7. *n.* 101. XCVI

Possunt tertio Regulares absolvere suos Subditos ab excommunicatione ob percussionem, etiam gravem, & enormem, & publicam, inflictam non solum Religiosis ejusdem Ordinis, sed etiam alterius, & etiam Clericis Sæcularibus. *Castr. Ronc. Salmant.*, *& Croix* ex Privilegiis Bonifacii IV. & Clementis VIII. Atque hic adnotandum, quod si percussio sit levis, aut occulta, Religiosus percussor (si velit) potest petere absolutionem etiam ab Episcopo; sed obtenta sui Superioris licentia. *Lib.* 7. *num.* 107. Dictum est *Subditos*, quia nequeunt absolvere Sæculares, cum hic casus limitatus sit Regularibus intra Italiam, & extra Romam a Clemente, ut mox dicetur *numer.* 99. XCVII

Adnotandum hic præterea, Superiores Regulares ex concessione Clementis VIII. posse, si ipsis expediens videtur, reservare undecim casus; sed non plures sine consensu Capituli Generalis, aut saltem Provincialis pro Provincia. Si autem Superior denegat licentiam, & utrum pro prima vice possint Religiosi absolvi a reservatis? vide ibid. *n.* 134. XCVIII

Quoad vero Sæculares, olim Mendicantes gaudebant privilegio, quo poterant absolvere Sæculares ab omnibus casibus, & censuris reservatis tam a Pontifice, quam ab Episcopis. Sed deinde Decreto Clementis VIII. anno 1602. confirmato a Paulo V. anno 1617. & Urbano VIII. anno 1627. limitata fuit prædicta potestas, & statutum fuit, ne Regulares existentes extra Romam, & intra Italiam possent absolvere Seculares nec a casibus *Bullæ Cœnæ*, nec ab aliis sex sequentibus: Scilicet 1. A percussione Clerici. 2. A Duello. 3. A violatione immunitatis. 4. A violatione Clausuræ Monasteriorum Monialium ob pravum finem. 5. A Simonia Confidentiali in Beneficiis; & denique ab omnibus casibus, quos sibi reservant Episcopi. Itaque tam ex dicto decreto Clem. VIII. quam etiam ex Bulla Gregorii XII. *Cum a Sacra*, & præsertim XCIX

ex

ex Propositione 12. damnata per Alexandrum VII. quæ sic se habebat: *Mendicantes possunt absolvere a casibus Episcopis reservatis, non obtenta ad id Episcoporum facultate*; hodie non est in dubium revocandum (quicquid aliqui dicant) quin Sæculares absolvere possint a casibus ab Episcopis reservatis. Vid. *Lib. 6. n. 599. vers. Certum est, & Lib. 6. num. 95.* Ita neque possunt absolvere Sæculares a sex casibus Clementis: etsi occulti sint, contra *P. Vivam*: Potestas enim, quam Regulares habent ex Bulla S. Pii V. relata *num. 96.* qua possunt absolvere casus occultos, quam habent Episcopi ex *cap. Liceat*; est solum respectu suorum Religiosorum, non autem Sæcularium. Id tamen probabile judicamus cum *Viva, Comitolo*, & aliis, quibus adhæret etiam *P. Concina*, scilicet quod Regulares possint absolvere a casibus, quos sibi in Synodo Episcopus reservarit, sed deinde non expressit illos in Tabella; quia tunc præsumitur se voluisse concedere potestatem ab iis absolvendi omnibus Confessariis, modo ab ipso approbatis. Vid. *Lib. 7. n. 100.*

C Dubitatur I. Utrum Religiosi possint absolvere Sæculares a casibus non reservatis sibi ab Episcopis, sed *in jure*, aut ex consuetudine reservatis Episcopis, ut sunt abortus fœtus animati, & alii adnotati *num. 46.*? Negant *Viva, Bord. Cabass. Milante*, & alii, eo quod (ut ajunt) in Decreto Pauli V., & Urbani VIII. prohibetur Regularibus absolvere Laicos a casibus Episcopis reservatis. *A casibus eisdem Ordinariis reservatis* sunt verba Urbani. Nihilominus probabilius affirmant *Conc. La-Croix, Sporer, Salmanticenses, Lezana, Sanch.* cum multis aliis, quibus adhæret etiam (se retractans) *P. Viva in sua Morali*. Ratio est, quia citata verba Decreti Urbani (& idem de Decreto Pauli V.) intelligenda sunt de casibus, quos Episcopi sibimet reservant: cum talia Decreta, ut diximus *n. præc.* sint confirmativa Decreti Clementis VIII. in quo fit mentio tantum casuum, qui sibi ab Episcopis reservantur. *Nec a casibus* (hæc ait Clemens) *quos Ordinarii* reservarunt, aut in posterum *reservabunt*. Eo magis, quia, ut ait *P. Suarez*, casus reservati Episcopis *in jure* debeant potius dici Delegati Episcopis, quam reservati. Sed animadvertendum, id non valere quoad percussionem Clerici, nec quoad omnes alios casus, quos sibi Ordinarius reservaret; Etenim quoad istos sublata fuit omnis facultas Regularibus, ut dictum est *num. præced.* Vid. *Lib. 7. n. 99.*

CI Dubitatur II. utrum Regulares absolvere valeant Sæculares a casibus Papalibus? Negant pauci quidam, idest *Viva* cum *Bordono*, & *Florino*, ex iisdem Decretis Pauli V., & Urbani VIII., quibus etiam vetitum fuit Regularibus absolvere a casibus reservatis Sedis Apostolicæ. At communissime, & probabilius affirmant *Bonacina, Aversa, Salmanticenses, Pelliz. Rodriquez, Potestas, Peyrinus*, & ipse *Viva* in sua morali (licet id affirmet solummodo quoad casus Papales occultos) ex Privilegio Pauli III. concesso ann. 1545. *Jesuitis*, quo dictum fuit, quod possent absolvere Sæculares *ab omnibus peccatis etiam Sedi Apostolicæ reservatis, exceptis contentis in bulla Cœnæ*. Nec obstant prædicta Decreta Pauli V., & Urbani VIII., quia (ut dictum est *n. anteced.*) intelliguntur de casibus Clementis VIII. (quos supradicti Pontifices confirmare voluerunt) in quo solum casus Bullæ Cœnæ, & sex alii excepti fuere. Animadvertendum autem est, hanc potestatem valere tantummodo quoad forum internum *Num. 96. & 97.* Observetur præterea, quod dictum est *n. 31.* de Abbatibus, habentibus quasi Episcopalem jurisdictionem.

Adnotandum hic, quod olim Confessarii Regulares ex concessione Gregorii XIII. & Eugenii IV. in itinere poterant excipere Confessiones, non modo subditorum Diœcesis, ubi approbati erant, sed ceterorum omnium. Ex Bulla Cruciatæ, cum approbarentur in uno loco, erant approbati pro omnibus. *Ita apud Salm. Tract. 38. c. 4. n. 71. & 72.* Innocentius autem X. deinde statuit, ne Regulares possent excipere Confessiones alicubi sine loci Ordinarii licentia: etiamsi haberent privilegium Cruciatæ, ut declaravit Innocentius XII. in Bulla *Cum Sicut*, Anno 1700. Vid. *Lib. 6. n. 548. V. 5. & n. 549.* CII

Animadvertendum præterea est, quod olim ex *Clem. Dudum de sepult.* Regulares approbati absolute semel ab Ordinario non poterat obligari, ut denuo examinarentur. Attamen S. Pius V. in *Extrav. Romani Pontificis*, dixit, quod Episcopus Successor *pro majori quiete suæ conscientiæ* posset rursus illos examinare. Sed post Gregorium XIII. in sua Bulla *In tanta negotiorum, &c.* (relata a *Navarro* in fine sui Manualis) ad tollendas lites exortas circa Regulares, revocavit omnes Declarationes S. Pii, & præsertim hanc concernentem approbationem Confessariorum Regularium: revocavit, inquam, ad statum pristinum dispositionis Tridentini, quod *Sess. 23. cap. 15.* nihil aliud exegit quoad Regulares, nisi ut approbarentur ab Ordinario. Hinc inferunt multi DD., ut *Anavius, Dicastillus, Villalobos, Delbene, &c.* apud *Salmanticenses, Tr. 18. c. 4. n. 119.* quod Regulares approbatos examine ab aliquo Episcopo non possit denuo examinare successor. Attamen contrarium tuentur *Diana p. 3. tract. 2. Resp. 27., & Lezana, Boss. Bordone*, & multi alii ex Decreto S.C. (relato a *Lezana*, & *Diana*), quo fuit declaratum, quod non obstante Bulla Gregorii XIII. posset Episcopus successor examinare approbatos ab Antecessore, & hanc hodiernam esse Episcoporum praxim testantur *Diana*, ipsi *Salmanticenses*. Sed probabiliter dicunt *Salmanticenses, ibid. numer. 120.* cum *Villalobos*, quod tam ex Constitutione S. Pii, quam ex Declaratione S. C. possit Ordinarius successor iterum vocare ad examen aliquem, aut aliquos Regulares, quos notitiam habet non esse idoneos; sed non potest Edicto generali suspendere omnes Confessarios Regulares, usquedum denuo examinentur. Ceterum animadvertendum est, quod revocando gene- CIII

raliter Ordinarius omnes licentias, non comprehendantur Regulares, qui in odiosis non comprehenduntur, nisi exprimantur. *Salmant. Tract.* 18. *c.* 4. *n.* 15. *cum Communi*. Animadvertatur insuper quod Capitularis Vicarius *Sede Vacante* non possit ad examen vocare Regulares ex privilegio iis concesso a Clemente IV. Vid. *Salm. n.* 116. *& Dianam*, *p.* 3. *Tract.* 2. *Res.* 27. Animadvertendum præterea, supradicta valere pro approbationibus concessis absolute, non tamen pro concessis ad tempus, e. g. ad sex menses, ut plerumque fit; cum certum sit ex Bulla Innocentii XIII. *Apostolici Ministerii*, confirmata per Benedictum XIII. quod Confessarii tam Sæculares, quam Regulares non valeant excipere Confessiones extra locum, Personas, & tempus præscriptum, quocunque privilegio non obstante.

CIV II. De facultate Regularium dispensandi in Irregularitatibus. Regulares valent ex privilegio S. Pii V. relato *num.* 97., confirmato a Julio II. dispensare cum suis subditis in omnibus irregularitatibus occultis, in quibus possunt Ordinarii dispensare cum suis Diœcesanis ex *Cap. Liceat*, ut dictum est *num.* XXIX. Et idem possunt cum Sæcularibus, ut ajunt *Suarez*, *Sanchez*, *Pelliz. Sairus*, *Salmanticenses*, *Sporer*, *Lezana*, &c. ex concessionibus Sixti IV., & prædicti Julii II. Vid. *Lib.* 7. *n.* 355.

CV Possunt præterea Regulares dispensare cum subditis in quacunque irregularitate, aut ob delictum, aut ob defectum ex Privilegio Martini V. Vid. *eodem num.* 335. Itaque, ut ad particularia descendam, possunt Superiores dispensare cum subditis 1. in Irregularitatibus ob homicidium non solum occultum, ut concessum fuit in Privilegio Martini V., sed etiam voluntarium notorium, ut dictum est *n.* XCVI., ex Privilegio Benedicti XIII., dummodo data opera patratum non fuerit, & consummatum intra Claustra. 2. Quoad defectum Animæ possunt dispensare cum Religioso ad suscipiendum Sacerdotium, licet ipse passus esset permanentem dementiam, si deinde medicorum judicio cessavit ejus periculum. Vid. *Lib.* 7. *n.* 400. *in fin.* 3. Quoad defectum corporis, ut si alicui pes, aut oculus deficeret, etiam sinister possunt dispensare, ut probant *Salm. Tract.* 10. *de Cens. c.* 9. *n.* 75. *cum Bordon.* ex Privilegio Sixti IV. Et in dubio possunt etiam declarare, defectum non obstare, ut possunt Ordinarii cum suis Subditis. Vid. *Lib.* 7. *num.* 4. *v. in fine*. 4. Quoad defectum Natalium, hæc irregularitas per se cessat Religionem profitendo quoad id, quod spectat ad ordinum susceptionem, ut habetur ex *c.* 1. *de Fil. Presbyt.*, nam quoad Dignitates necessaria est Dispensatio. Sed pluribus privilegiis possunt dispensare cum suis omnes Superiores Regulares Generales, Provinciales, & etiam Priores. *Lib.* 7. *n.* 354. & 426. Vid. *etiam Salm. Tract.* 10. *c.* 9. *n.* 57. *& Tract.* 18. *c.* 4. *n.* 28. *cum Bord. Peyr. Lez. Pelliz. &c.* Quod vero inquit *Sotus* Professione cessare quamlibet Irregularitatem, id communius negatur. Vid. *Salm. Tract.* 10. *c.* 7. *num.* 58. 5. Possunt dispensare in bigamia etiam vera ex privilegio Martini V., ita *Castropal. Pellizz. Macado*, *Salm. &c.* Vid. *Lib.* 7. *n.* 355. *&* 452. 6. In Irregularitate etiam publica ob defectum lenitatis. *Lib.* 7. *num.* 469. 7. Et ultimo possunt Regulares dispensare cum suis subditis in omnibus inhabilitatibus, & pœnis contractis ratione delicti, ut privationis Officii, Beneficii, Vocis, Loci, &c. etsi illæ reservatæ sint Pontifici, ut ajunt *Suar. Sanch. Pellizz.*, & *Salm.* cum aliis privilegiis Sixti IV., S. Pii V., & Gregorii XIV. *Salm. Tract.* 18. *c.* 4. *n.* 29.

III. Prælati Regulares habent Potestatem dispensandi cum suis Subditis in præceptis Ecclesiasticis, ut possunt Episcopi cum suis Diœcesanis. Etenim ipsi habent quasi Episcopalem jurisdictionem, ut communiter docent DD. ex Clem. *Ne Romani*, *de Elect. Salm. Tract.* 18. *c.* 4. *n.* 31. *cum Bonac. Pasqual. &c.* Et ideo possunt probabiliter dispensare in omni eo, quod non est specialiter Pontifici reservatum. Et præsertim in dubio, utrum res dispensatione indigeat, ut diximus. *Salm. num.* 33. Possunt etiam dispensare cum causa (sicuti semper supponitur) in Legibus Pontificiis, cum latæ sunt pro aliqua Provincia, aut Monasterio particulari, quia tunc præsumitur data hujusmodi facultas; aut cum talis est consuetudo, aut quando non potest facile recurri ad Superiorem: aut quando agitur de rebus parvi momenti, quæ non obligant ad lethale peccatum, aut quæ frequenter accidunt, ut jejunia, abstinentia a carnibus, Festorum observantia, recitatio Officii; dummodo non dispensetur per longum tempus, ut dicunt *Salmanticenses* cum *Cajetano*, *Soto*, &c. Et idem valet quoad Regulares Religionis. *Num.* 34. *&* 35. Ita dicunt etiam *Azor. Castrop. Salm. Trullench. Macedo*, &c. posse Superiores dispensare ad operandum diebus Festis tam cum Religiosis, quam servis domesticis, sed non cum extraneis; qui alioqui possunt operari pro Monasterio, si Monasterium sit pauper, ut ajunt *Sylvest. Fagund.*, & *Salm.* cum *Pasqual.*, *Leandro*, & aliis. *Salm. Tract.* 18. *c.* 4. *n.* 37. CVI

Quoad Divinum Officium notentur hic privilegia, quæ habent Regulares. 1. Leo X. concessit Religiosis, ut possent recitare Horas privatim omnino mentaliter. (Sed P. Ferraris Biblioth. v. Offic. num. 101. citans *Sporer*, ait hoc privilegium esse adulterinum). Præterea ut possint anticipare Officia longiora, & reservare brevia pro diebus majoris occupationis. 2. Clemens VII. concessit omnibus Regularibus infirmis (intelligitur de illis infirmis, qui per se non excusantur ab Officio) & Infirmariis posse satisfacere Officio recitando 6., aut 7. Psalmos (assignandos a Superiore) 7. *Pater*, & duo *Credo*. Et Martinus V. concessit convalescentibus, ut satisfacere possent dicendo illam Officii portionem, quam judicaverit eorum Confessarius. 2. Innocent. IV. concessit Monialibus S. Claræ (& ita intelligitur pro omnibus aliis communi- CVII

municantibus) satisfacere Officio conversarum ob quamcumque rationabilem causam, v. g. si Religiosa non sit bene instructa juxta judicium Abbatissæ, aut Confessarii, in Officio Coristarum: aut si sit scrupulosa, aut ob labores lassa, aut occupata in rebus utilibus, ut esset Religiosis esse applicatum ad excipiendas Confessiones, prædicationi, aut studio Ecclesiastico pro majori diei parte; Etenim supponitur, quod privilegiis concessis Monialibus gaudeant etiam Religiosi *ad invicem*, ut dictum fuit *num.* x. Ammadvertunt insuper *Salmanticenses* hujusmodi privilegio eas posse uti etiam sine licentia Superiorum; fuit enim concessum sine ista conditione. Animadvertunt præterea, quod si Moniales omitteret Laicorum Officium, utentes hujusmodi privilegio non peccarent lethaliter, quia tunc reputantur ut Laicæ, quæ sub mortali non tenentur ad sui Officii recitationem. Sed hoc non mihi placet, etenim hujusmodi privilegio Monialis non transit in qualitatem Laicæ, sed tantum Officium ejus Coristæ transit, & commutatur in illud Laicæ.

CVIII V. Confessarii Mendicantium, & ceteri Regulares communicantes potestatem habent irritandi, remittendi, & dispensandi Juramenta, ac Vota. Possunt insuper dispensare cum Conjugibus quoad impedimentum ad petendum debitum, propter incestum commissum cum consanguinea Conjugis, ut communiter ajunt *Sanchez*, *Pontius*, *Salm.* aliique contra *P. Concinam*, ex multis privilegiis variorum Pontificum. *Vid. Lib.* 6. *n.* 1076. *v. Insuper*. Animadvertendum est autem hic, quod Confessarius debet in hoc obtinere licentiam specialem, saltem a Superiore inferiore sui Monasterii. *Ibid. v. An autem*.

CIX Possunt præterea Confessarii Mendicantes dispensare cum conjugibus in voto castitatis elicito ante Matrimonium, ad petendum debitum, sicut etiam communiter dicunt *Castr.*, *Pont. Sanch. Tourn. Wigandt, Salmant. &c.* ex privilegio S. Pii V. Et etiam in voto elicito post Matrimonium, uti rite existimant *Sanch. Salm.*, *&c.* (contra *Pontium*) ex aliis privilegiis, ex quibus possunt ipsi dispensare in omnibus votis, in quibus valent *de jure ordinario* dispensare Episcopi cum suis subditis. Vid. *Lib.* 6. *num.* 987. *v. An autem*, *& num.* 1128. Id vero, quod magis ambigitur est, utrum in casu necessitatis possint dispensare cum Sponsis, ut possint Episcopi in voto Castitatis ad contrahendum Matrimonium? Plerique affirmant, ut *Anacletus*, *Vidal*, *Passeus*, *Henriquez*, *&c.* quam sententiam probabilem judicant *Salmanticenses*, *& Elbel*. Sed communius negant, *Layman*, *Barbosa*, *Sanchez*, *& Pontius*, dicentes, quod Regulares possint dispensare solum in votis, in quibus valent dispensare Episcopi *de jure ordinario*, sed non extraordinario, ut in casu isto. Respondent autem adversarii: In casu necessitatis Episcopos etiam *de jure ordinario* dispensare, cum sit hujusmodi potestas annexa eorum officio, & dignitati, ut dictum fuit *num.* xxxiv., & xli. Unde non possumus habere ut improbabilem primam sententiam. Vid. *Lib.* 6. *num.* 1128. *in fin.*

VI. Cum Sæcularibus conceditur facultas deligendi sibi Confessarium, aut a Summo Pontifice, aut ab eorum Ordinario, semper supponitur, quod sit Confessarius approbatus ab Episcopo; sed Regulares ex expressa, aut tacita sui Superioris licentia possunt confiteri cuicumque simplici Sacerdoti: quod communiter existimatur cum *Suarez*, *Lugo*, *Salm. Tract.* 18. *cap.* 4. *num.* 40. Quare omnes Superiores Regulares possunt sibi eligere in Confessarium quemlibet Sacerdotem, ut etiam communiter dicunt DD. *ex cap. ult. de Pœnit.*, *& Rem.* Idem vero quod pro Religiosis, valet & pro Famulis Commensalibus Monasterii, uti habetur ex *Trid. sess.* 25. *cap.* 11., ex quo possunt recipere a Religiosis Sacramenta Pœnitentiæ, Eucharistiæ, & Extremæ-Unctionis. Et idem valet quoad Novitios, qui *in favorabilibus* sub Religiosorum nomine veniunt, ut omnes fatentur, & declaravit Sacr. Congr. die 14. Augusti 1665. Quare ipsi possunt absolvi ab omnibus casibus ab Episcopo reservatis. *Salm. num.* 524., ut dictum est *n.* xcv. Sed id non valet pro Equitibus S. Jacobi, & similibus; ut dicunt *Salmanticenses* cum Communi, nam hujusmodi viget consuetudo. *Ibid. num.* 58. CX

Adnotandum insuper, quod Religiosi peregrinantes, si habeant socium (dummodo sit idoneus) ejusdem Ordinis, illi confiteri debent. Si vero desit Socius, aut alius ejusdem Ordinis Sacerdos, tunc confiteri possunt cuilibet Sacerdoti idoneo Regulari, aut Sæculari: quod commune est apud omnes. Sed quæritur utrum talis Sacerdos approbatus in illo loco esse debeat? Ita volunt pauci quidam ut *Wigandt*, *Concina*; *&c.* Sed communissime, & quidem recte negant *Suarez*, *Roncaglia*, *Castropal. Salmantic. Elbel*, aliique. Et quia talis est consuetudo Religionum, quæ facit præsumere consensum Ordinariorum; Et quia Innocentius VIII. absolute concessit Religiosis peregrinantibus, ut cum non possent habere sui Ordinis Confessarium, *quemcumque alium Presbyterum idoneum Religiosum, vel Sæcularem eligere valeant*. Vid. *Lib.* 6. *numer.* 575. CXI

Dicunt insuper *Lugo*, *D.* 20. *n.* 86. & *Salmanticenses*. *Tract.* 18. *cap.* 4. *num.* 124. cum *Navarro*, *Soto*, *Castrop. Peyrino*, *Bossio*, *&c.* quod tempore Generalis Jubilæi possint Regulares, & etiam Moniales sine suorum Superiorum licentia confiteri Religiosis alterius Ordinis, licet haberent Confessarium Ordinis sibi assignatum, ex pluribus Privilegiis, quæ referunt *Lugo*, *Mendo &c.* Vid. *Lib.* 6. *n.* 788. *not.* 8. CXII

VII. Regulares, quoad Ordines, non recipiunt Litteras Dimissoriales ab Episcopis, sed ab eorum Superioribus, aliter graviter peccant, & incurrunt suspensionem. Attamen quoad recipiendos Ordines, primo S. Pius V. ipsis concessit Privilegium recipiendi Ordines a quocumque Episcopo; sed hoc revocatum fuit per Gregorium XV. Quæ abrogatio confirma-

firmata est a pluribus aliis Pontificibus, & nuper a Benedicto XIV. Bulla *Impositi &c.* Anno 1747. qua præterea præcipitur, ut, si loci Ordinarius Ordinationem tenet, ab ipso debeat examinari, & ordinari Religiosus; quod si Episcopus absit, aut non habet Ordinationem, potest ordinari ab alio Episcopo; sed tunc requiritur attestatio authentica vel Vicarii Generalis, vel Secretarii, aut Cancellarii ipsius Episcopi, qua constet aut vel ipsum abesse a Diœcesi, vel Ordinationem habiturum non esse proximo legitimo tempore per leges Ecclesiasticas statuto. Et præcipit idem Pontifex hoc expresse declarandum esse, ut cognoscatur, quod non sufficit, ut dicatur Episcopus Ordinationem non habiturus si accedant extra tempora; aliter easdem subit pœnas, quas subeunt, qui sine Dimissorialibus Litteris ordinantur. Insuper vetatur Religioso, ne alibi data opera permaneat, ut eximat se ab examine Episcopi Loci, ubi prius morabatur. Religiosi vero morantes in Diœcesibus, quæ sunt *nullius*, ordinari debent ab Episcopo viciniori. Vid. *Lib. 6. n. 768. & n. 788. not. 8.*

CXIV Quæritur hic 1. à quo debeant ordinari Novitii? Dicunt *Suarez*, & *Henriquez*, ab Ordinario aut Originis, aut Domicilii: Sed *Sanchez*, *Castrop.*, *Del-bene*, & *Fagnanus* cum aliis existimant, quod possint ordinari ab Ordinario Loci, ubi est Novitiatus. Recte dicunt *La Croix*, & *P. Mazzotta*, utramque Sententiam esse probabilem, dummodo (quoad hanc secundam) Novitius animum habeat, quantum in se est, perpetuo permanendi in illo Monasterio, in quo est, & hac de re juramentum præbeat, ut præcipitur in Bulla *Speculatores. Ibid. n. 765.*

CXV Quæritur secundo utrum Religiosi possint ordinari *extra tempora? Negant Vasquez*, *Lezana*, *&c.*; etenim ajunt, quod etsi Gregorius XIII. id concesserit Jesuitis, attamen prohibuit communicationem. Sed hodie non amplius est in dubium revocandum, quin possint tam ex multis Privilegiis, concessis aliis Religionibus, quam ex Declaratione nuper facta per Bened. XIII. in Conc. Romano (*Tit. 5. c. 2.*) in quo statutum fuit, quod talia privilegia *in suo robore persistant, nec eis derogatum fuisse constat. Ibid. num. 797. Dub. 3.*

CXVI Quæritur tertio, Utrum cum ordinantur Regulares *extra tempora*, valeant ordinari quocumque die, in quo sit Officium duplex, etiamsi non sit Festum de præcepto? Affirmant *Fagundez*, *Villalob. Diana &c.* & dicunt esse probabile *Suarez*, aliique; quia Alexander VI. cum ageret de hujusmodi Privilegio dixit posse ordinari *diebus Dominicis*, *sive Festivis Duplicibus*, at non dixit de *præcepto*. Hanc opinionem rejicere non audeo, existimo tamen probabiliorem oppositam cum *Lug. Morin.*, *& Escobar*, quia Gregor. XIII. agens de eodem privilegio declaravit, dicens, *diebus Dominicis*, *& Festivis diebus*, & non dixit *duplicibus*: Dies Festivus proprie accipitur, ille, in quo vetantur opera; unde intelligitur de præcepto. Et revera usus obtinet quoad omnes eos, qui Dispensatione ordinantur, *in tribus diebus Festivis*, pro quibus valet eadem regula. Vid. *Lib. 6. numer. 797. Dub. 4.*

Quo vero ad potestatem conferendi Ordines, olim Abbates Regulares ex concessione ipsis facta in Synodo VII. (sicuti habetur in *Can. Quoniam Dist. 169.*) poterant ministrare Tonsuram, & ordines Minores; non solum suis subditis Religiosis, sed omnibus aliis. Attamen per *Trid. sess. 23. c. 10.* hujusmodi potestas fuit ipsis limitata pro solis Regularibus subditis. His tamen non obstantibus plerique DD. sustinuerunt Abbates, saltem Mitratos (ut existimant *Salm.*, & adducunt plura S. C. Decreta) qui possunt Pontificalia exercere, posse ordinare etiam Sæculares suos subditos, & etiam alios, habentes Dimissoriales Litteras suorum Ordinariorum; nihilominus omnes istæ opiniones locum amplius hodie non obtinent post Decretum S. C. approbatum ab Urbano VIII. die 17. Jan. Anno 1632., in quo rejecta quacumque contraria sententia, prohibitum fuit Abbatibus, ne ordines conferrent, vel Litteras Dimissoriales concederent aliis, quam solis subditis Regularibus; iisque contrarium facientibus suspensio imposita fuit. Excipiuntur tamen plerique descripti in Cancellaria Rom., qui Privilegium habent Dimissoriales Epistolas concedendi, ut Abbas Montis Cassinensis, Abbas Cavensis, &c. Vid. *Lib. 6. n. 763.* CXVII

Quæritur hic 1., utrum Abbates habentes jurisdictionem pene Episcopalem in aliquo territorio separato, possint ordinare suos subditos Sæculares? *Molfesius* apud *La Croix Lib. 6. p. 2. n. 2236.* affert Declarationem affirmativam S. C. Sed Benedict. XIV. *De Synod. L. 2. c. 11. n. 15.* refert alteram contrariam, & idem affert decisum *P. Zacharia* apud *La-Croix* loco citato. CXVIII

Quæritur 2., utrum Abbates, qui possunt ordinare subditos Professos, valeant & Novitios? Negant *Castrop. Barb. Sayrus &c.* Communius autem, & probabilius affirmant *Suar. Laym. Sanch. Escobar*, *& Salm.* cum aliis, quoniam in *favorabilibus* regulariter sub Regularium nomine veniunt etiam Novitii ut diximus. Vid. *Lib. 5. cit. n. 764.* CXIX

Quæritur 3., utrum Ordines collati ab hujusmodi Abbatibus, Sæcularibus, aut Regularibus non subditis, sint validi? Negant *Suar. La-Croix*, *&c.* Sed affirmandum est cum *Sanchez*, *Salm. Tambur. Pelliz.*, *&c.* quia hæc facultas (ut diximus) olim fuit concessa Abbatibus; Et a Concilio deinde, & Decreto Urbani vetitum illis fuit tantum facultatis exercitium: unde ipsi illicite, sed valide ordinant. Et quod ita se res habeat, apparet ex eodem Decreto Urbani, in quo ordinatis imponitur suspensio. Pro validis itaque habentur Ordines iis collati. Et ita decisum pluries per S. C. affert Benedict. XIV. *De Synodo Lib. 2. c. 11. num. 13.* CXX

VIII. Quoad celebrandam Missam, & ministrandam Eucharistiam, olim ex Privilegiis Sixti IV. Alexandri VI., & Urbani VIII. poterant CXXI

terant celebrare in Altari portatili, tam in suis Domibus, quam in suis ruralibus domibus vulgo *Grancie*, etiam contradicente Episcopo. *Salm. Tract.* 15. *c.* 7. *n.* 79. Sed Clemens XI. Anno 1703. suo Decreto declaravit, quod omnia eorum privilegia celebrandi in Altari portatili revocata sint per Tridentinum. Idemque declaravit Benedict. XIV. in Bulla *Magno* §. 29. Nec possum assentiri *P. Mazzottæ* dicenti, hujusmodi prohibitiones intelligi factas quoad Domos privatas, sed non quoad proprias Religiosorum; nam in Decreto Clementis agitur de Privilegio celebrandi *in locis, in quibus degunt*; Loca autem, in quibus degitur, sunt Domus propriæ, non alienæ. Innocentius insuper XIII. Anno 1723. in Bulla *Apostolici Ministerii*, quæ cum ab ipso pro cleri Hispanici reformatione tantum edita esset, confirmata fuit ann. 1724. a Benedicto XIII. in Bulla, *in supremo* pro toto orbe, prohibuit, *ne in privatis Regularium Cellis, seu Cubiculis erigatur Altare, remota quacumque in contrarium consuetudine*. Vid. *lib.* 6. *n.* 360. *v. Hanc*. Sciatur tamen, quod Greg. XIII. concessit Provincialibus Jesuitarum facultatem deputandi publica Oratoria in suis Ecclesiis, in quibus omnes possunt celebrare, &c. *Apud Merat.* *p.* 1. *tit.* 20. *ad lit. F.*

CXXII Ex privilegio Gregorii XIII. possunt Regulares celebrare una hora ante Auroram; quare valent celebrare Missam tribus horis ante solis ortum; ita *Lugo, Suarez, Rodriquez, & Salmantic.*, *tractat.* 15. *cap.* 7. *num.* 94. Immo cum adest aliqua justa causa, possunt celebrare immediate post duas horas post mediam noctem ex Privilegiis Alexandri VI., & Clementis VIII. Et hujusmodi privilegia dicunt *Lugo, Rodriquez., Diana, Narbona, & Salm.* cum aliis non esse revocata per Tridentinum *Sess.* 22. *de evitand. &c.* Monent tamen prædicti DD, id valere tantum pro Ecclesiis propriis; in quibus tamen (subdunt) possunt hujusmodi privilegio uti etiam Sacerdotes Sæculares. *De Lugo de Euch. D.* 20. *num.* 27. *& Salmanticenses ibid, num.* 95. Insuper Eugenius IV. concessit Regularibus licentiam celebrandi tribus horis post meridiem, justa tamen ex causa: attamen *Azorius, Fagundez*, aliique dicunt, hujusmodi Privilegium fuisse revocatum per S. Pium in Bulla, *Amantissimus*, Anno 1566., cujus rei *Lezana* affert declarationem S. C. Sed his non obstantibus, dicunt *Lugo, & Salmanticenses* cum *Aversa, Dicastillo, Narbona, Diana, &c.* authentice non constare de revocatione S. Pii, qui loquutus fuit de Missis tantum, quæ celebrantur *de sero, etiam forsan circa solis occasum*; Unde dicunt, vigere Privilegium Eugenii IV., & ut quis illo utatur, sufficere quamcumque mediocrem causam, ut convalescentiæ, studii, & similium.

CXXIII Quo vero ad ministrandam Eucharistiam Paulus III., aliique Pontifices concesserunt Regularibus facultatem ministrandi in suis Ecclesiis omnibus Fidelibus. Excipitur, tamen, 1. Si Episcopus rationabiliter prohiberet alicui, ne Eucharistiam sumeret. Excipitur 2. Communio in mortis articulo, aut periculo, dummodo non adsit extrema, aut gravis necessitas, & Parochus nequeat, aut nolit ministrare; *Lugo, Roncaglia, &c.* Vid. *lib.* 6. *n.* 229. & 240. Excipitur tertio Communio Paschalis; idest illa, qua Præcepto satisfit, ut communiter ajunt *Fillucius, Sa, Busembau, &c.*

IX. Quoad facultatem concionandi olim Regulares ex Clementina *Dudum* de sepult. poterant libere prædicare in suis Ecclesiis, & in Plateis; sed *Tridentinum Sess.* 5. *cap.* 2. statuit, ne in alienis Ecclesiis prædicare possent sine licentia Ordinarii, & in Ecclesiis propriis sui Ordinis antequam benedictionem petant ab Episcopo. Quare Religiosi, ut in suis concionentur Ecclesiis, sufficit, ut petant Benedictionem, etsi illa denegetur, ut dicunt *Lezana, Pelliz. Bordonus, & Salmanticenses Tr.* 18. *cap.* 4. *num.* 178. cum aliis, adducto Decreto S. C. Sed hujusmodi Benedictio, ut dicunt *Salmanticenses*, non requiritur, ut prædicent per *Plateas*: nam Concilium loquitur solum de Ecclesiis. Semper tamen debent Regulares habere approbationem suorum superiorum, qui peccarent, si nullo eorum præhabito examine, iis prædicare permitterent. *Salm. ibid. n.* 176. & 177. Possunt autem Superiores committere etiam simplicibus Clericis Tonsuratis ut prædicent ex privilegio Gregorii XIII. Licet S. C. generaliter declaraverit, prædicationem posse committi cuicumque Tonsurato. *Ibid. n.* 174. CXXIV

CXXV Quo vero ad Ecclesias alienas, ut dictum est. Regulares ibi prædicare non possunt sine venia ordinarii, nisi id esset pro duabus, aut tribus vicibus, ut dicunt *Navarrus, Barbosa, Diana, Salmanticenses*, aliique; aut dummodo Ordinarius non maneret inibi, & Religiosus aliquis transeunter ibi esset; quia tunc potest illi Parochus licentiam concedere prædicandi, uti concessit Gregorius XIII. *Salmant. cit. cap.* 4. *n.* 184. Quando tamen Ordinarius veniam concederet, Religiosus valet concionari in Parochiis, etiam contradicente Parocho, & quia Ordinarius est Parochi Superior; & quia id fuit expresse concessum per Alexandrum IV. *Ibid. n.* 179.

CXXVI Quæritur 1., utrum liceat Regularibus concionari contradicente Episcopo? Quando sunt alienæ Ecclesiæ, & Episcopus ab initio veniam denegat, proculdubio non licet. Sed si Episcopus jam concessisset licentiam, & inde vellet eam revocare, atque Ecclesiæ essent propriæ, dicunt *Peyrinus, Vega, Pellizzarius, & Salmanticenses* cum *Diana, &c. Ibid. num.* 171. posse prædicare. Sed huic obstat quod in Tridentino statuitur (*sess.* 24. *cap.* 4. *nullus Sæcularis, sive Regularis contradicente Episcopo, prædicare præsumat*. Obstat insuper Bulla Gregorii XV. *Inscrutabili*, in qua statuitur, Episcopum, ut Delegatum Apostolicæ Sedis, posse punire Religiosos, *qui in alienis Ecclesiis suorum Ordinum non petita Benedictione, aut ipso contradicente, prædicare præsumpserint*. Sed respondent *Salmanticenses*, quod tam prædicta Bulla,

quam

quam Concilium accipienda sint juxta id, quod statuitur in Clementina *Dudum* supra citata, qua prohibetur prædicare, quando prædicat Episcopus, aut quando solemniter coram ipso prædicatur. Et ita decisum referunt per S. C. Episcoporum, & Regularium die 30. Januar. 1629. apud *Barbosam, in Trident. Seß. 5. cap. 2. numer. 19.* Cum ego tamen observassem *Barbosam* loco citato; inveni, quod Sacr. Congregat. declaratio fuerit solummodo quoad Conciones in Ecclesiis propriis Regularium; Unde, quoad Ecclesias alienas mihi non videtur probabilis supradicta responsio.

XXXVII. Quæritur 2., utrum Episcopus valeat examinare Religiosos petentes veniam concionandi in Ecclesiis non propriis? Sacr. Congregat. apud *Barbosam loc. cit. num. 20.* die 12. Jan. Anno 1628. statuit affirmative; sed negant *Salmanticenses, cit. cap. 4. num. 186.* cum *Pellizzario, Bordono, Diana, Peyrino, &c.* ex Bulla Leonis X. *Superna*, in qua statutum fuit, ut nemo ad concionandum admitteretur, *nisi prius per Superiores suos respective examinatus*, & deinde declaratum fuit ibidem, quod Religiosus approbationem sui Superioris ostendere deberet. Respondent deinde *Salmanticenses* cum *Pellizzario*, & *Granado* supradictam contrariam S. C. declarationem non amplius quam probabilem præseferre sententiam; unde non esse præferendam Bullæ Leonis. At, inquam, saltem probabile est ex dicta Declaratione, quod Episcopus valeat examinare, & aliter negare possit licentiam. E contrario Bulla Leonis prohibet Episcopis, ne admittant Religiosum non afferentem approbationem sui Superioris, sed non vetat illum examinare, si velit, & negare veniam, si ipse renuat examinari.

XXXVIII. Animadvertendum tandem est, Ordinarium ex Concilio Lateranensi V. posse suspendere, & punire Concionatores Regulares in tribus Casibus, in quibus immo ipsi *ipso facto* suspenduntur a concionando: 1. Si prædicent *miranda falsa, aut incerta*. 2. Si prædicent Prophetias non fundatas in Sacra Scriptura, aut non approbatas a Sede Apostolica. 3. Si prædicando detrahunt Episcopis, & suis Superioribus. Insuper ex *Trident. Seß. 5. cap. 2.* Episcopus potest suspendere, & punire Regulares illos, qui prædicant propositiones hæreticas, erroneas, aut scandalosas. *Salmanticenses Tract. 18. cap. 4. num. 188.* Demum adnotandum quoad Urbanus VIII. in Constitut. *Alias felicis rec.* &c. adnotata 11. Apr. 1635. (in extensum relata apud *P. Ferrar. Bibliothec. tom. 5. verb. Oracula pag. 341. numer. 9.* revocavit omnia privilegia ab Antecessoribus Regularibus concessa *vivæ vocis oraculo*, exceptis iis, quæ testificata fuerint per Ministros, quibus vi sui Officii fides adhiberi solet.

APPENDIX III.

DISSERTATIO

De justa Prohibitione & Abolitione librorum nocuæ lectionis.

Brevi calamo plura continens, quæ diffuse ab Auctoribus tradita sunt.

NUPER in duas offendi Epistolas calamo exaratas, in quibus saluberrima ac pernecessaria Ecclesiæ disciplina circa librorum prohibitionem perperam impetitur, & temere asseritur licitum esse, Ecclesiæ lege non obstante, modo evidens non appareat periculum subversionis, libros quoscumque perlegere. Epistolarum Auctores his duabus falsis fulciuntur rationibus: prima, quia lex prohibitionis librorum non procul ab hisce temporibus invecta est in Ecclesiam, sed prisca disciplina non comprobatur. Secunda, quia Ecclesia in hac re nec canonice procedit, nec recto juris ordine servato, & ideo hujusmodi lex obligare nequit. Miratus sum quidem novas hasce opiniones tam perfricta fronte ab Auctoribus Epistolarum obtrudi, cum satis compertum sit disciplinam, qua pravorum librorum lectionem Ecclesia prohibet, a primis usque Seculis semper & constantissime viguisse: tum etiam Ecclesiam Catholicam in hujusmodi librorum proscriptione accurato semper examine, rectoque ordine processisse, & nunc quoque procedere. Hinc aggressus sum rem hanc funditus ad trutinam revocare: præsertim cum experimento constet ex præfatis pravis opinionibus auctoritatem Ecclesiæ non minimum labefactari, & Fidelium mentes ab obsequio Ecclesiæ Definitionibus debito valde retrahi; ex quo deinde in alios errores contra Fidem & mores misere & de facili incidunt, cum immensa Animarum strage. Ac proinde operæ pretium duxi in publicam lucem hanc Dissertationem edere, in qua primum ostendam necessitatem prohibendi libros omnes, qui errores in legentes ingerere possunt: deinde hanc Ecclesiæ legem vetandi libros ab ejus incunabulis usque nunc continuato semper usu firmatam fuisse: tertio demonstrabimus, quam prudenter & ordinate in hujusmodi prohibitione semper Ecclesia processit, & procedit. Tandem quorundam confutabimus inanes objectiones Hæreticorum, a quibus postmodum Catholici aliqui minus caute effata quædam sunt mutuati, quæ deinde impudenter in vulgus maxima cum Fidelium pernicie prodiderunt.

CAPUT I.

Demonstratur utilitas ac necessitas prohibendi libros noxiæ lectionis.

I. HÆRETICOS homines omni modo & studio evitare speciale Domini mandatum est, tam in Veteri (*Deuteron. c. 16.*) quam in novo Testamento (*Rom. 19. & ad Tim.*

Tim. cap. ult.) Præsertim S. Joannes scripsit: *Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec Ave ei dixeritis*. 2. *Joann.* 1. 10. Sapienter enim dixit S. Paulus: *Verba eorum multum proficiunt ad impietatem, & sermo eorum ut cancer serpit*. 2. *Tim.* 10. Hinc Joannes maxime fategit se cavere ab Ebione; horruitque adhuc balneum, quo Cerinthus usus fuerat. Vid. *Baron. ad ann.* 44. *num.* 8. & 9. Eodem modo se gessit Polycarpus cum Marcione. *Eus. Hist. lib.* 4. *cap.* 13. Eusebius Vercellensis potius fame destitui patiebatur, quam ex Arianorum manibus panem accipere. *Apud Baron. ad ann.* 356. *num.* 96. Cyprianus loquens de quibusdam excommunicatis, sic oves suas commonuit: *Ne fallacibus verbis consensum facile commodetis, ne pro luce tenebras, venenum pro remedio, mortem pro salute sumatis .... Procul ab hujusmodi hominum contagione discedite, & sermones eorum velut canr, & pestem fugiendo, vitate. De S. Cyprian. Edit. Pamel. Ep.* 40. *alias* 8. *lib.* 1. Porro quod ab omni cum Hæreticis & Excommunicatis commercio Fideles abstinerent, semper in Ecclesia custoditum fuit, ut testatur S. Ephrem *de Virtute cap.* 8. Alexander Alexandrinus, *Ep. ad Alexandr. Episc.* S. Athanasius, *in Vita S. Ant. Abb.* S. Leo, *Ser.* 5. *de Jejun.* & sic pariter Concilia Pontifices, & Patres omnes.

II. Si igitur pravum Collocutorem devitare tam instanter ab Ecclesia semper præceptum fuit, quanto magis se cavere oportebit a libro pernicioso, qui valde plus quam sermo potest Lectores corrumpere? Si verbum, quod statim avolat, serpit ut cancer, & ad mortem vulnerat; quid mali non afferet liber improbus, qui potest evadere perpetuus fons subversionis? Nefarius liber quascumque potest penetrare domos, ad quas Auctor numquam forte aditum posset habere. Si Religio, & publica quies consistere non possent, ubi perversi Homines permitterentur prava dogmata evulgare, aut perniciosas ingerere opiniones contra receptas morum regulas, ut dicitur in *l. Congruit. ff. de Offic. Præsid.* quanto minus salva consistere valebunt, ubi hujusmodi Nebulones permitterentur eadem latius disseminare scriptis, ipsaque comprobare captiosis argumentis, quæ longe magis perlecta, quam audita nocent? Quicquid enim legimus, mentem validius occupat, ac facilius ad cor pertransit. Sicut sancta lectio virtutes fovet, sic contra lectio prava ad vitia impellit, & fortius impellit, cum ad vitia procliviores sint Homines, quam ad virtutes. Bene S. Basilius libros appellavit *Cibum animarum*; quia sicut cibus delectabiliter ingreditur in hominem, & deinde fit proprius hominis sanguis; sic liber, cum legitur, delectabiliter legitur (quis enim leget invictus?), & sic de facili fieri solet res propria Lectoris. Præterea, qui ad Auctorem legendum accedit, illi pene Discipulum se tradit, ipsique cor docile, & benevolum offert, & ideo facile ab illo decipi potest; valde enim difficile est, quod Lector aliquo amore erga Auctorem illum non afficiatur: ex quo deinde facile eveniet, ut impietas, & error latens hauriatur insensibiliter, & tenaciter postea retineatur.

III. Adde quod impii Scriptores magno quidem studio errores suos ita ornant & colorant, ut non solum simplices, sed etiam docti decipiantur. Illos enim nunquam (saltem sub initio) aperte produnt, sed eos variis speciosis rationibus, eruditionibus, ac leporibus vestiunt & liniunt, sicque lethale venenum ingerunt. Quandoque sanctitatem ac zelum præseferunt, sollicitudinem de publico bono affectant, canonesque perfectionis tradunt, sed latet anguis in herba. Spectabis eos innumeras Scripturæ & Patrum sententias, & exempla afferre, sed cuncta, vel adulterata, vel perperam interpretata. Ita Hæretici decipere plures consueverunt, scientes factores suos nulli cito fore placituros, si nudi exhalentur; & ideo illos cælestibus eloquiis velut quibusdam aromatibus condiunt, ut alii impietates horrentes, Divina non facile oracula contemnant. Hinc Salvator clamabat: *Attendite a falsis Prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Matth.* 7. 15. Quid est *Vestitus ovium*, nisi simulatio pietatis, qua captiosi Scriptores callide se induunt? Quid *Lupi rapaces*, nisi sensus Hæreticorum, qui gregem Christi dilaniant? *Vide*, inquit Origenes, *ne te decipiat fulgor operis, ne te rapiat sermonis pulchritudo*. Pariter ait S. Gregorius: *Hæretici permiscentes recta perversis, ut ostendendo bona, Auditores ad se trahant; & exhibendo mala, latentis eos peste corrumpant*, *Tom.* 1. *lib.* 1. *Mor. c.* 11.

IV. Sed valde refert hic afferre verba cujusdam docti Hæretici, *Abraham Le Moine in Traductione trium Epist. Pastor. Episcopi Londinensis ann.* 1730. qui loquens de pluribus libris in Anglia editis Atheismum sapientibus, sic ait: „ Libri hujusmodi, cum incidissent in manus „ gentis innumeræ, malum pepererė infinitum. „ Et eo magis, quo prima facie exornati appa„ rent ex fine & ratione laudabili. Contra in„ credulitatem, quæ se palam prodit, quisque „ se vertit. Sed Auctores isti Angli sub specie „ deferendi Evangelicam veritatem, difficulta„ tibus suis ejusdem fundamenta submovent, „ ac principia diruunt, nihilque omittunt, quo „ ejusdem argumenta reddant valde suspecta. „ Virus evomunt, eo magis lethale, quo sub„ tilius, & magis abditum. Diu inde dementa„ ti homines bibunt; nihil autem ibi vident, „ quia nihil suspicantur. Vellicationes etiam „ ac eruditiones miscent, ut melius visco obli„ niant. Et quoniam delectat novitas, & exi„ gua est Religionis instructio, inclinatio vero „ ad pravitatem nimia, non est mirum, si li„ bri hujusmodi spiritum ac corda pervertant „ illorum, qui incaute perlegunt. Sermo incre„ dulorum ferit: Lectores implicantur, egre„ diuntur scrupuli, & tandem fiunt increduli „ inopinato. Effræna inde mentis libertas im„ moderatam necessario, ac irresistibilem creat „ cordis licentiam; hæc passionibus indulget, „ ac vitiorum dilatat imperium. Hinc vere di„ ci potest magnam hanc Civitatem (nempe „ Londini) nunquam eo magis fuisse depravatam, „ sicut est hodie. Et quidem pene Status „ omnes Europei, & Regna nimis infeliciter „ conspiciuntur infecta; sed essent absque du„ bio

„ bio amplius, si esset in illis libertas, quæ in „ nobis est cogitandi, scribendi, ac legendi. Hactenus ille. Quippe hujus Hæretici querela præfata, & exclamatio vel sola sufficit ad ostendendum, quam sit necessarium ad Religionem, & publicam pacem fovendam libros perniciosos interdicere. Atque utinam falsum esset illud, quod præfatus Auctor ultimo loco asserit, nempe etiam apud Catholicos pestem Atheismi plures infecisse. Et hoc cui tribuendum, nisi damnatorum librorum improbæ lectioni? Alii quoque Angli cum Hæretico relato de suæ gentis communi contagione fortiter conqueruntur; sed interim minime curant exitiosam scribendi & legendi libertatem comprimere. Tempore quo Anglia Romanæ Ecclesiæ obtemperabat, nulli quidem ibi lugebantur Increduli, nulli Athei, Deistæ, vel Latitudinarii nulli, eo quod nulli ibi edebantur, & nulli legebantur qui talia docerent libri.

V. Nunc præstat id exemplis confirmare. Testatur B. Dionysius Alexandrinus, *apud Baron.* libros noxios Nepotis Episcopi in partes Kiliastarum pene medium adduxisse Orientem. Bardasanes Syrus in Mesopotamia, ad Fidem jam conversus, ita olim fuit pietate conspicuus, ac sollicitus in exagitandis Hæreticis voce & scriptis, ut Catholicis admirationi haberetur; sed ubi Valentinianorum quædam volumina legit, non tantum eorum subscripsit erroribus, sed alia atrociora paradoxa finxit, & sic innumeros Homines seduxit. *Vide Ephraim Chamber in Cyclop. verb. Bardasanitæ*. Idem testatur Sanctus Hieronymus, *in Isajam lib.* 18. *cap.* 64. quod Hispania, & Lusitania non contaminatæ fuerunt, nisi cum ibi libri Priscillianorum fuerunt vulgati. Pariter S. Turibius in suis ad Idacium, Ceponium, & B. Leonem epistolis corruptionem Iberiæ, & Galliæ Narbonensis deplorat, ob quosdam nefarios libros, quos unicam dicebat causam fuisse tantæ stragis. Eutyches invictus antea Fidei defensor, ad unam lectionem libri cujusdam Manichæi mutatus est in infandum Caput innumerabilium Hæreticorum. *Vide Anastas. Sinait. lib. contra Acephalos c. 6. & 14.* Postea ille in Monasterio detentus mutire coactus est, sed sua scripta, ipsius silentio non obstante, ad Orientem corrumpendum progredi non cessarunt. Julianus Halicarnassæus in Caria ex lectione librorum Valentini a Fide similiter misere defecit. *Anastas. ibid.* Sic & Avitus Presbyter Hispanus, legendo scripta Origenis, quamvis simul legeret ipsorum confutationem, & per Hieronymum admonitus fuisset ab erroribus se cavere, virus tamen rejecta monitione lethaliter absorbuit. *Baron. ad an.* 144. *n.* 4. Luctuosius Henricus Bulincerus Doctor catholicus, olim piissimus, imo perfectionis cupidus, mox ad Carthusianos ingressurus, in librum incidit Melanctonis, a cujus lectione, licet Divina voce interius exterritus, tamen ad legendum a Dæmone impulsus, legit, & cecidit: sicque ex probo Dei Ministro infelix minister Satanæ evasit. *Vide Diction. Portat. verb. Zuinglius*. Hieronymus Wicleffi post multos improbos suos labores in Anglia editos, donec ore docuerit, nihil pene nisi improperia reportavit, & paucissimos fecit sui erroris sectarios; at ubi nefarios suos libros diffudit, totam quam nunquam vidit Bohemiam perdidit, potumque venenatum & aliis tradidit; cum enim Joannes ab *Hus* Wicleffi libros a quodam Bohemo, qui Oxoniæ studuerat, acceperit, eorumdem impiam doctrinam undique disseminavit: *Cocleus in Hist. Hussitarum*. Vid. *etiam Bon. Blacciot. in Notis ad Thom. Waldens. ad. Doctri. 6. Wicleffi*. Omittimus, ne longiores simus, alia similia exempla, quæ in historiis passim inveniuntur. Ceterum Eruditis cunctis patet, novas Hæreses fere semper exhaustas & exscriptas fuisse ex libris aliorum veterum Hæreticorum.

VI. Hinc Concilia, Pontifices, ac pii Principes, & calamo, & voce, & censuris, & aliis pœnis toti fuerunt ad extirpandos libros, qui Fidem, aut mores quoquomodo inficere potuissent. Hinc Patres in suis scriptis magnopere sunt conati avertere Fideles ab hujusmodi Librorum lectione. Origenes eos, qui libros impudicos aut impios injuste revolvant, ejusdem culpæ asseruit reos, quam qui carnes falsis Numinibus oblatas manducarent. *Orig. Hom.* 20. *in Num.* S. Isidorus scripsit, impia scripta legere, idem est ac thus immolare Diabolo; addiditque non licere Christianis legere figmenta Poetarum, quia per illa mens ad libidinem incensa excitatur. *S. Isid. in c. Ideo* 15. *dist.* 37. S. Hieronymus ait: *Nemo in perforatam intrat cymbam, ut discat vitare naufragium; & ad hæresibus plenum volumen animam diriges immunem doli, ut ibi discas catholicam veritatem? S. Hier. Ep. ad Lætam*. Fortius Tertullianus: *Nemo inde strui potest, unde destruitur: Nemo ab eo illuminatur, a quo contenebratur. Tertull. de Præscript. c.* 2. Etiam impius Lutherus Librum edidit de abolendis scriptis pravæ doctrinæ. Vid. *Sleidanum lib.* 2. Calvinus pariter ejulabat adversus malos libros, *Braschius de lib. Eccl. tom.* 3. *c.* 26. *num.* 5. Notum est etiam libros Michaelis Serveti ann. 1552. una cum impio Auctore Genevæ fuisse, Calvino instante, concrematos. Ipsi Gentiles, sola duce ratione, aut experientia, idem de malis scriptis extirpandis judicium protulerunt. Plato hinc necessarium duxit, ut Libri, priusquam ad alios pertranseant, Sapientum examini subjiciantur.

VII. Quippe apud omnes Nationes cultas mos abolendi libros noxiæ lectionis semper invaluit. Apud Hebræos Joakim, cum per Baruch librum accepisset a Jeremia transmissum, timens ne Judæis scandalo esset, ignibus dari jussit. Vid. *Bodinum lib.* 2. *Dæmonomaniæ cap.* 2. Rex etiam Herodes omnes hebraicarum originum Codices concremari voluit, utpote paci publicæ adversos, *Euseb. Hist. lib.* 1. *cap.* 8. Apud Syros Antiochus Epiphanes publico Edicto præcepit libros Hebræorum comburendos, *I. Machab.* 1. 5. *Joseph. Hebr. lib.* 12. *cap.* 7. Apud Athenienses Protagoras ex Senatus Consulto undique exterminatus est, ejusque scripta publice igni tradita, quia in illis de existentia Deorum dubitabatur, *Cicero lib.* 1. *de Nat. Deor. & Lactant. de Ira Dei cap.* 9. Apud Græcos pariter concremati fuerunt libri Epicuri, *Erasm. in Prov. Ficuln.* Apud Romanos, cum quidam Bubulcus ara-

aratrum trajiciens in arcula sepulchrali Numæ volumina repererit, ubi Numa de cultu Deorum non bene (licet vere) sentiebat, Senatus jussit illa igni tradi, *Valer. Max. lib.* 1. *cap.* 1. *& Plin. lib.* 13. *cap.* 13. Marcus Æmilius certior factus de multitudine librorum, qui Romam intromittebantur, jussit ore Præconis omnia concremanda scripta, ubi novi ritus & preces continebantur. Testatur Arnobius *lib.* 3. *apud Baron: ad ann.* 302. *numer.* 19. Romanos petiisse extirpari libros Ciceronis de Natura Deorum; ubi Cicero de ipsorum Religione patenter male sentire jam videbatur. Plura item Romana jura habentur, ubi jubetur exterminandos libros improbæ lectionis. *Libr.* 10. §. *Tantumdem*, *ff. Fam. ercisc. cap.* 4. *Cetera Paul. Sent. lib.* 5. *tit.* 23. *ad L. Cor. l. Quicumque, l. Damnato, infra laudandis.* Præterea testatur Livius *lib.* 10. *Dec.* 10. apud Romanos Pontifici Maximo demandatum esse de scriptis agnoscere, eosque damnare, & comburere. Item Imperator Augustus supra duo millia combussit libros, ubi nullus Auctor, vel parum idoneus legebatur, *Sveton. in August. & Niceph. libr.* 13. Idemque Cæsar cavit, ne legeretur liber de Arte amandi; ejusdem Auctorem Ovidium in exilium misit.

VIII. Et hic maxime advertendum quod multo studio Episcopi & Parochi curare debent, ut removeantur a suis ovibus libri obscœni, aut de vitioso amore tractantes, quos sapienter vocat Origenes, *Calices Babylonis venena propinantes*; & S. Augustinus, *Ranas ascendentes de ore bestiæ*. Etiam Gentiles hujusmodi putida scripta execrabantur. Plato ajebat, impudicos libros omnino a Civitatibus arcendos. Apud Lacedæmones, & per totum Spartianorum dominium; vetitum fuit legere ac retinere libros Archilochi, eo quod obscœnum quid continebant, *Valer. Maxim. lib.* 6. *cap.* 13. Fama est, ut tradit quidam Auctor, *Bejerlingh. Cyclop. verb. Liber*, *pag.* 78. *litt. D.* Virgilium opus suum propter confictam Didonis impudicitiam, præcepisse jam morti proximum in ignem injici. Plures hujus farinæ libelli, dicti Romanenses (vulgo *Romanzi*,) undique hodie per domos circumferuntur, & per manus simplicium Adolescentium circumeunt. Horum Romanensium primus inventor fuit Heliodorus Phœnix Episcopus Tricensis in Thessalia, ut enarrat Nicephorus, *lib.* 12. *cap.* 34. hic cum talem Romanensem tempore suæ juventutis inscripserit, cujus lectio facile poterat Juvenes impellere ad exitiosos amores, Synodus Provincialis, cognito hoc periculo, eam Heliodoro imposuit conditionem ut vel opus suum traderet flammis, vel Episcopatui renuntiaret; at ille maluit suæ dignitati cedere, quam opus suum distruere.

IX. Hujusmodi Romanenses non sunt quidem universe damnati de jure Ecclesiastico, nam in Indice (*Regula* 7.) tantum damnantur *libri, qui res lascivas ex professo tractant, aut docent*; tamen de jure naturali, ut optime advertit quidam doctus Auctor, *Continuator Tournely tom.* 3. *Decal. cap.* 1. *art.* 1. sæpe sunt per se vetiti propter grave damnum, quod legentibus inferunt; in ipsis enim virus quanto minus patet, tanto magis nocet. Scribit de hujusmodi libellis Alexander Tassoni, *lib.* 7. *Pensieri diversi cap.* 11., *col leggere accidenti, e stratagemmi amorosi, particolarmente nelle solitudini; e negli ozj, si appresentano fantasmi osceni sotto apparenza di diletto, e l'inganno vi si abbandona.* Porro ipsi non apertæ impudicitiæ scatent, sed animum ad profanos amores mirabiliter incendendo, illum obtenebrant, a Deo alienant, & vehementer ad malum inclinant, ita ut occasione oblata homo facile in infandas libidines ruat, & pertinacius in ipsis deinde perseveret. Et insuper hic notandum, quod sæpius Patresfamilias rei sunt de hoc damno, quia ipsi tenentur eripere hos improbos libellos e manibus filiorum; & si non faciunt, intelligant, non posse a culpa excusari; & minime deinde quærantur, si filii utilia studia negligant & despiciant, quia ipsi delectabili illi Romanensium lectioni assuescendo, alios proficuos libros legere postea fastidiunt & horrent; & sic remanent rudes, & vitiosi evadunt. Joannes Gerson scribens contra quendam Romanensem, inscriptum *de Rosa*, damnationem affert Cæsaris Augusti libri Ovidii, deinde, exclamat: *O Deus, ob præsentis temporis mores! Inter Paganos paganus Judex & incredulus Paganum condemnat, qui doctrinam scribit quæ ad futuum allicebat amorem, & inter Christianos tale opus sustinetur, laudatur, defenditur!*

X. Similis farinæ est liber inscriptus, *Pastor fidus* (hodie jam merito expresse damnatus); cujus non defuit quidam insipiens, ut refert Petrus Bayle, *Diction. verb. Guarin. Remarq. litt.* C. *pag.* 1414. qui tutelam hujus perniciosi libelli assumsit, inepte dicens nihil damni eum allaturum, si Puellæ a se repellant Amasios. Sed bene idem Bayle, licet vir impius, & sine fide, sic defensorem illum insulsum exprobrat (ejus verba e gallico idiomate ad latinum transferimus): *Responsio hæc sophistica est, nam ipsa conditionem exigit, quam liber idem difficillimam reddit. Duas tu res requiris, ut tuum legamus opus, & ut Amasios repellamus. Si hæc duo simul requiris, injustus es, quia idem nostrum poema vim repellendi nobis aufert. Illud porro amoribus nos implet, concupiscentiam accendit, mentem deturbat: illud ad Amasiorum præsentiam expetendam nos violenter impellit. Sed dato quod eos repelleremus, nonne propter hujusmodi narrationes multis impuris passionibus expositæ ac excitatæ miseræ inveniremur?* Et deinde prosequitur Bayle ad exhortandum, quod hæc librorum genera undique & omnino aboleantur.

XI. Scripsit Cicero, *lib.* 2. *Tusculan. Quæst. Videsne Poetæ quod mali adferant? molliunt animos nostros ...... nervos omnes virtutis elidunt.* Hinc Quintillianus, *lib.* 1. *cap.* 13. prohibuit, ne unquam libri Horatii, & aliorum similium Poetarum pueris explicentur; & S. Hie-

S. Hieronymus dixit: *Dæmonis cibus est Poetarum carmina. S. Hieron. Ep. 136.* Ipse Lutherus, quamvis moribus fœdissimus, scripsit: *Necessarium est, ut libri Juvenalis, Martialis, Catulli, & Priapea Virgilii ex omnibus locis & scholis exterminentur, quia tam turpia & obscœna scribunt, ut sine magno detrimento juventutis non possint legi, Lutherus tit. de Doctis.* Similis, imo perniciosior est liber pestiferus Boccacii (adhuc ille, qui expurgatus dicitur, & circumfertur), qui meo sensu plus Juvenibus nocere potest, quam opera Lutheri & Calvini. At ibi, proferunt aliqui, selectum idioma discitur, & plura adsunt, quæ ad bonos mores instruunt. Sed bene respondet huic Joannes Gerson, scribens adversus Romantium de Rosa: *Sunt ne quæso propterea mala in eo deleta? Ignis est periculosior. Hamus nocet pisci, si coopertus sit esca: Gladius unctus melle ferit ne minus?* Subdit sapienter Gretserus: *At hæc bona pura & sincera in Catholicorum libris reperies; quid ergo opus divertere ad lutulentos illos rivos? Quis non libentius aquam limpidam bibat, quam veneno tinctam, licet veneni segregandi non sit ignarus? Saltem enim periculo exitii caret, quisquis aquas omnis contagionis expertes bibit. Gretserus de Jure & More prohibi libros lib. 1. &c. cap. 29.* Scripsit etiam S. Augustinus adversus legentes Terentium, ut verba addiscant: *Non omnino per hanc turpitudinem verba ista commodius discuntur, sed per hæc verba turpitudo ista confidentius perpetratur. Non accuso verba, sed vinum erroris quod in eis nobis propinabatur. S. August. lib. 1. Confess. cap. 16.*

XII. Sed ad nostrum propositum redeamus, & concludamus ex omnibus dictis constare, quod ipsius naturæ judicium sit libros illos, qui Religioni aut bonis moribus officiunt, omni modo extirpandos, ut Theologi omnes docent; imo addunt, ne cum licentia quidem Pontificis lectionem permitti posse illius libri, qui subversionis occasio alicui esse posset. *Juvenin. Theol. tom. 6. p. 7. Diss. 4. quæst. 1. cap. 6. §. 2. Continuat. Tournely tom. 3. Decal. cap. 1. art. 1. Graveson Hist. part. 2. Colloqu. 5. Busemb. lib. 2. c. 4. dub. 3. num. 6. Habert tom. 3. tract. de Virt. theol. art. 1. cap. 4. quæst. 9.* Subdit autem doctissimus *Sylvius apud Continuat. Tournely loc. cit.* neminem posse Hæreticorum Opera legere sine proximo periculo gravis damni, nisi tribus saltem quatuorve annis Theologiæ operam dederit. Si igitur Gentes, ut supra vidimus, ad ipsorum falsam Religionem conservandam, libros adversantes aboleri necesse putarunt; quanto magis Ecclesia incumbere debet, ut veram Religionem illæsam custodiat? *Necesse est* (dixit Theodosius in *l. Jubemus. C. de Summa Trinit.*) *ut quæ scripta vel Deum accendunt ad iracundiam, vel animos Hominum in perniciem & fraudem impellunt, ad nullius aures perveniant.* Et Marcianus *apud Concil. Chalcedon. act. 3. & vide l. Quicumque. C. de Hæret. & Manich.* dicit: *Materia subtrahetur erroris, si peccatorum & doctor defuerit, & auditor, & pravitatis facinorosæ vestigia in flammis combusta deperieant.* Item Carolus V. *in suo Edicto dato Bruxellis anno* 1550. sapienter sic protulit: *Si optimi quique cibi unius tantum guttæ veneni, qua humanum corpus læderetur, infusione suspecti sunt omnino abjiciendi; quanto magis ea scripta, quæ tantis, & tam noxiis animabus venenis passim infecta sunt, non solum nobis cavenda sunt, sed etiam, ne aliis noceant, ab omnium hominum memoria sunt obliteranda?*

CAPUT II.

Demonstratur quod sancta Dei Ecclesia usque ab initio, ex Apostolorum præcepto, pro abolitione pravorum librorum solicita fuit.

I. COMMUNITER Theologi tradunt dogma esse, veritatemque Fidei, quod Ecclesia, & pro ipsa ejus Caput Romanus Pontifex, utpote Christi Vicarius, jurisdictionem ab ipso Domino acceperit prohibendi Fidelibus lectionem librorum, sive de Religione impie tractantium, sive contra bonos mores, aut Ecclesiæ Disciplinam aliquid continentium. *Suarez de Triplici Virt. Disp. 20. Sect. 2. num. 4. Cardinal. Albit. de Inconst. in Fide cap. 30. n. 186. Charlas lib. 7. cap. 18. num. 3. Braschius de lib. Eccl. tom. 3. cap. 26. num. 6. Anonym. resp. ad Hist. de Inquis. F. Pauli pag. 226.* Equidem si hæc facultas penes Ecclesiam non esset, & Fideles in hoc parere illi non tenerentur, nec Fides illæsa servari posset, nec Christus satis Ecclesiæ suæ providisset. *Frustra Ecclesia*, bene ait Baronius *ad ann. 447. num. 7. laboraret in hæresibus extirpandis, bonisque moribus fovendis, nisi unde scatet errorum, ac vitiorum colluvies, fons penitus obstrueretur.* Patet equidem, quod cura & jus removendi e manibus Fidelium noxios libros, specialiter Ecclesiæ competit: illi nam soli datum est de Fidei, & morum caussis decernere, ovibusque suis bona pascua ad pascendum designare. Recte hinc docent Doctores, (Vid. *Honorat. Tournely de Eccl. t. 5. quæst. 5. art. 3.*) quod Ecclesiæ circa libros censura, seu judicium sit omnino infallibile: *Ecclesiæ enim*, ut ait Natalis Alexander *Hist. Tom. II. ad Sec. 6. Diss. 5. pag. 448. Edit. Neap. cum sanam doctrinam ab hæretica discernere pro suo judicio datum sit a Christo, & cum qualibet doctrina libris aliquibus contineatur, operæ pretium erat, ut Ecclesia in judicio quod tulerit de libris, in quibus de Fidei & moralis Christianæ quæstionibus agitur, non posset deficere.* Nemo quippe Pastorem illum censebit idoneum ad oves pascendas, qui noxia pascua a salutaribus certo distinguere non posset. Inepte igitur Ecclesiæ Fidelium cura esset demandata, si certa scientia ad libros rectæ vel improbæ doctrinæ dijudicandos ipsi tributa non fuisset.

II. Quod autem mos Ecclesiæ prohibendi & abolendi pravos libros sit ex traditione, & præcepto Apostolorum, plura demonstrant. Primo enim constat hanc disciplinam semper & ubique in Ecclesia viguisse, quin aliquis Pontifex, aut Concilium possit indicari a quo ipsa initium sumserit. Dicit Origenes: *De his, qui diversa ab Ecclesiis docentes divinam pertulerunt ultionem, si judicaretur, nonne judicarent, ut si quid scriptum reliquerunt, universa pariter cum ipsorum*

eine-

cineribus deperirent? *Origen. Hom. 9. sup. Num.* Ergo jam ex tempore Origenis mos vigebat erronea scripta extirpandi. Sensus Ephremi, Tertulliani, & Cypriani jam supra exposuimus. Alexander Alexandrinus (qui vixit tempore Concilii Nicæni) enarratis damnis, quæ Fidei inferebant Hæreticorum libri, dicit scripta illa suscipere non potuisse. *Alexand. Alexandrin. Epist. ad Alex. C. P. apud Theodoret. lib. 1. Hist. cap. 4. & apud Baron. ad ann. 318. num. 85.* Idem testantur Arnobius, *apud Baron. ad ann. 56. n. 302.* S. Athanasius *de Incarn. Verb. apud Brascbium*, Socrates *Hist. lib. 2. cap. 24.* & Historici omnes, recenter conversos ab hæresi nusquam fuisse in Ecclesia receptos, nisi postquam cunctos codices, quos haberent, ultro concremandos detulissent. Item Nazianzenus *Orat.* 18. notat, S. Cyprianum non aliter receptum fuisse, nisi cum attulerit plures libros comburendos. S. Augustinus idem confirmans, de quodam Hæretico loquens, sic scripsit: *Perierat iste, nunc quæsitus, inventus, adductus est. Portat secum codices incendendos, per quos fuerat ipse incendendus; ut illis in ignem missis, in refrigerio transeat. S. August. in Psalm. 61. in fin.* Idem tradit Damascenus de quodam Theuda, *S. Joann. Damasc. apud Bejerling. verb. Liber.* Præterea in Apostolicis Constitutionibus (*lib. 1. cap. 6.*) sic habetur: *Abstine ab omnibus libris Gentilium ... Quid autem tibi cum alienis sermonibus, aut legibus, aut falsis Prophetis, quæ quidem Homines a Fide recta detorquent?*

III. Constat igitur juxta receptam Augustini regulam, *de Baptismo lib. 4. cap. 24.* morem cavendi ab impiis libris, ipsosque concremandi, ab Apostolis demanasse; S. Paulus enim dixit: *Rogo autem vos Fratres, ut observetis eos, qui dissensiones, & offendicula, præter doctrinam quam vos didicistis, faciunt, & declinate ab illis. Rom. 6. 17.* Idem Apostolus sic monuit Timotheum: *O Timothee, depositum custodi, devitans profanas vocum novitates, & oppositiones falsi nominis scientiæ.* 1. *Tim.* 6. 20. Significavit hic Apostolus principia Gnosticorum, & falsas doctrinas Simonis, Nicolaitarum, aliorumque Hæreticorum ævi illius, admonens Timotheum, ut se & Fideles ab eis removeret. Item eidem scripsit: *Profana autem, & vaniloquia devita; multum enim proficiunt ad impietatem, & sermo eorum ut cancer serpit; ex quibus est Hymenæus, & Philetus, qui a veritate exciderunt, & subvertunt quorundam fidem.* 2. *Tim.* 2. 16. Illud *devita* importat quidem cavere non tantum a sermone, sed etiam a scriptis Hæreticorum. Atque si Apostoli Fidelibus præceperunt ne quidem *Ave* dicere Hæreticis (2. *Joan.* 1. 10.), quanto magis putandum jussisse cavere ab eorum codicibus, dum nulla pejor cum Hæreticis potest esse communicatio, quam in legendo eorum scripta?

IV. Tandem quod mos ille avertendi Fideles a scriptis impiorum hominum, ab ipsis Apostolis fuerit inductus, constat ex Actis Apostolorum, ubi legimus: *Multi autem ex eis, qui fuerant curiosa sectati, contulerunt libros, & combusserunt coram omnibus, & computatis pretiis illorum, invenerunt pecuniam denariorum quinquaginta millium; & crescebat fortiter verbum Dei, & confirmabatur. Actor. 19. 19.* Valde insipienter ait Pecitinus *Apolog. Cap. 18. n. 495.* textum hunc non jam intelligi de libris hæreticis, sed de curiosis, & sortilegiis. At si, respondetur, Apostoli opus esse judicabant libros sortilegos concremari, quanto magis hæreticos? Sed quidquid deliret Pecinimus, S. August. testatur ut certum *post. tract. de Psal. 65. n. ult. Col. 442. Tom. IV.* quod omnes Sectarii, cum in Ecclesia recipiebantur, ad pedes Apostolorum suos codices afferebant ut cremarent: *Nostis*, inquit, *in Actis Apostolorum esse scriptum, quia multi perditi, & variarum doctrinarum Sectatores omnes codices suos ad Apostolos attulerunt, & incensi sunt libri multi.* Ipse impius Lutherus non renuit scribere: *Est veteris exempli, & antiqui moris, infectos & improbos codices comburendi, quemadmodum legimus in Actibus Apostolorum.* Vid. *tom. 2. Epist. ad Spalat.* Idem faciendum scribit S. Cyprianus de libris mordacibus: *Si quando talia quorundam calumniosa temeritate conscripta sunt, legi apud nos non patimur. S. Cyprian. Epist. 42. ad Corn.* Idem scripsit Justinianus Imperator de libris hæreticis in suo Edicto ad Populum Constantinopolitanum.

V. Sed præstat nunc exemplis rem hanc magis elucidare. Quamvis videbatur de se permittendum Ecclesiæ Pastoribus *pro necessitate & tempore* libros Hæreticorum legere, ut eos confutare valerent, juxta Concilium Carthaginense IV. *Can. 16.* Attamen primis Ecclesiæ sæculis iidem Patriarchæ ab hujusmodi operum lectione se cavebant; vel cum esset necessitas, non sine magno legebant timore: *Ego vero* (scribit Dionysius Alexandrinæ Ecclesiæ Patriarcha) *in libris, & traditionibus Hæreticorum cognoscendis operam posui: execrandis quidem illorum sententiis animum meum tantisper coinquinans; hanc tamen ex eis utilitatem percipiens, ut illos tacitus apud me refutarem, multoque magis, quam antea, detestarer. Et cum Frater quidam ex Presbyterorum ordine prohiberet me, veritus ne forte nequitiæ illorum & cæno commiscerem; quippe animum meum contaminatum iri ajebat, & quidem verissime & ipsemet sentiebam ..... E visione cælitus missa confirmatus sum. Ita apud Euseb. Hist. lib. 7. cap. 7.* Attende: quamvis Dionysius Patriarcha extaret tam magnæ Ecclesiæ, & libros Hæreticorum tantum ad eos confutandos inspiceret, tamen ex lectione animum suum nonnihil inquinationis, aut saltem perturbationis attraxisse fatetur. Et quod magis mirum est, licet Dionysius esset vir tanta sanctitate & doctrina præditus, ipse enim expulit Kiliastarum errores, & Nepotis Episcopi libros explosit, ipse primus Sabellii hæresim debellavit, & de ea Sixtum Papam reddidit certiorem: ipse contra Novitianos felicissime disputavit, ac Fabium Antiochenum mox in eundem errorem prolapsurum sustinuit: ipse scriptis confutavit etiam Paulum Samosatenum, Nepotianos, aliosque Hæreticos: & tamen, his non obstantibus (ut refert Eusebius), Fideles cum noverint Dionysium libros Hæreticorum evolvere, magnum scandalum passi sunt; imo de hoc

apud

apud Pontificem eum accusarunt, & Pontifex reprehendit, ac prohibuit ne Hæreticorum lectionem prosequeretur, ubi suis offendiculum præberet. Præterea narrat Socrates *Hist. lib. 6. cap.* 15. quod Theophilus ejusdem Alexandrinæ Ecclesiæ Patriarcha, vir doctissimus, cum perlegisset Origenis libros *de Principiis* (quos ipse omnium primus damnavit), non modo a suis objurgatus est, sed in Concilio damnatus, ubi excusationes ab eo allatæ nequaquam admissæ fuerunt.

VI. Usque ab Ecclesiæ primordiis, hoc ipso quod aliquod opus ab Hæretico nosceretur conscriptum, etiam nulla emanata speciali prohibitione, illud legere (saltem generaliter loquendo) vetitum erat. Sic respondit S. Gregorius Anastasio Patriarchæ Antiocheno interroganti, an damnato quodam Hæretico, omnia ejus opera statim damnata habenda essent? Vid. *Card. Petra t.* 1. *pag.* 8. *in Const. Gelasii*, Valde &c. Præterea, cum in domo cujusdam Athanasii Presbyteri Monachi in Isauria inventus fuisset codex, in quo errores aliqui contra Fidem continebantur, Joannes Episcopus, damnato codice, ipsum a Monasterio expulit, transmisitque acta ad S. Gregorium, qui rem probavit; sed cum Athanasius asseruisset ignoranter legisse, Gregorius ei reditum ad Monasterium concessit, expresse tamen prohibens illius operis lectionem. *S. Gregor. ep. ad Athanas.* 64. *lib.* 5. *cap.* 164. Hinc notant Editores e Congregatione S. Mauri *Tom.* 2. *Oper. S. Greg. Epist. lib.* 6. *ad Epist.* 66. *Nota* C. antiquam jam fuisse apud Romanos Pontifices libros proscribendi potestatem, & disciplinam, cui parere etiam Orientalis Ecclesiæ Patriarchæ, & alii tenebantur.

VII. Hinc etiam illud eruitur, eos, qui Hæreticorum libros legissent, vel habuissent, semper reputatos fuisse de hæresi suspectos, ac ut tales puniri potuisse. Vid. *Archid. Jo. Andr. &c. in cap. Filii. de Hære. lib.* 6. *Ananiam in cap. Episcopus. de Hæres. Rojas Sing. in Fav. Fidei Sign.* 124. Et quod tandem in primis Ecclesiæ seculis omnia Hæreticorum scripta fuerint igni damnata, ex eo Eruditi demonstrant, quod cuncta sic perierint, ut omnium pene Hæreticorum ne nomina quidem hodie haberentur, nisi illorum Ecclesiæ Patres meminissent. Ubi sunt enim Arianorum innumeri libri Orientem replentes? Ubi plura Volumina Apollinaris, Celsi, Manetis, & Gnosticorum? De illis omnibus factum est id quod dixerunt Patres Concil. Constantinopolitani II. *cap.* 1. *Hæreticorum quidem effrænatas linguas, & impiissima conscripta patri mendacii Diabolo connumerantes, illis dicemus: Omnes vos convalescere facitis flammam ignis: ambulatis in lumine ignis vestri, & per flammam quam incendistis.*

VIII. Hic etiam sedulo notandum id quod tradunt Baronius, *ad ann.* 490. *a n.* 21. *ad* 47. Cardinalis Albitius, *de Inconst. in Fide cap.* 30. *num.* 155. Braschius, *de libert. Eccl. tom.* 3. *c.* 26. *num.* 13. Ludovicus Bail, *tom.* 1. *Summ. Concil. in Conc. Lat. II. in fin.* & alii, nimirum quod ex primis Ecclesiæ sæculis mos fuit, ut quilibet libros suos subjiceret examini & censuræ Summi Pontificis, prout fecisse testantur in Occidente Cæsarium Arelatensem, S. Honoratum, Gennadium, & alios. Fecit & Episcopus Possessor, qui cum de codicibus suis, quos ad Hormisdam pro examine & correctione direxerat, responsione non dignaretur, sic illum interpellavit: *Codicem tractatuum ante hac direxisse memini continentem B. Pauli Epistolarum explanationes, pro quibus rescripto gratulari non merui. Unde simili prece deposco, ut prærogativam benedictionis vestræ competenti responsione merear adipisci. Epist. Possessor. ad Hormisd. inter Epist. Hormisdæ.* Fecit & Anselmus, prout constat ex ejus Præfatione ad Urbanum II. libri *de Fide Trinitatis &c.* Idem fecit S. Augustinus quoad libros suos contra Pelagianos, quos ad S. Bonifacium transmisit. *S. Augustin. lib.* 1. *contra duas Epist. Pel. cap.* 1. *num.* 3. Idem fecerunt Orientales prout Dionysius Alexandrinus, Joannes Orthodoxus, Photius, & alii, præsertim Eulogius Patriarcha Alexandriæ, scripta sua censuræ S. Gregorii submittens, ut apparet ex ejusdem Gregorii Epistola. *S. Greg. lib.* 8. *Indict.* 3. *Ep.* 35., & 42.

IX. Item inter scripta Abbatis Joachim chartula inventa fuit ann. 1200. ipsius manu subscripta, dicens: *Universis quibus, in qua ista leguntur. Pro angustia temporum non potui hucusque opuscula prædicta, præter librum Concordiæ, Apostolico culmini præsentare, ut ab eo corrigerentur, quia ea conditione suscepi dictanda, ut cui datum est, omnimode magisterium præsentarem. Si me contigerit prius egredi ab hac luce quam possim, rogo ex parte Dei omnes Coabbates meos, & Priores, & ea qua posse videor auctoritate præcipio, quatenus præsens scriptum aut exemplar habentes secum, ac si pro testamento opuscula (quamcitius poterunt) collecta omnia, relictis in salva custodia exemplaribus, Apostolico examini repræsentent, recipientes ab eadem Sede, vice mea, correptionem, abjiciens quod ipsa abjicit, suscipiens quod ipsa suscipit, &c. Apud Natal. Alexand.*

X. Item S. Julianus Toletanus Episcopus circa annum 685. subjecit examini Benedicti II. Apologiam suam adversus obtrectatores Concilii VI. universalis; Pontifex in ea nonnulla reprobavit, quæ cum iterum recte explicasset Julianus, ac iterum opus cum explicatione ad Sergium Papam transmisisset; Sergius opus approbavit, & aliis legendum indixit. *Natal. Alex. Hist. ad sec.* 7. *cap.* 3. *art.* 22. Refert Baronius *ad ann.* 1186. *num.* 26. de quodam Gothofrido, qui fuit Notarius Conradi III. & Friderici I. ac Henrici VI. quod iste, quamvis esset in Curia præfatorum Principum tam adversantium Ecclesiæ juribus, tamen pro certo habuit Romanorum Pontificum proprium esse libros recognoscere & approbare. Sed præstat hic ipsum audire Gothofridum, qui in Præfatione ad Opus suum chronicum, quod anno 1189. transmisit ad Urbanum III. sic scripsit: *Si quod Historiarum opus conficitur, ratio suggerit, ut antequam in publicum deveniat, Apostolico examini præsentetur. Quapropter hoc opusculum ante vestrum examen protuli, ut si per Vos fuerit approbatum, ad alias Ecclesias derivetur.* Item Patres Synodi

nodi Suessionensis ann. 1121. sanxerunt libros Petri Abaelardi hoc ipso damnatos reputandos, quod Romani Pontificis aut Ecclesiæ auctoritate commendati non apparerent. *Petr. Abaelard. Epist. 1. ad Amicum, inter opera Petri Abbatis.* Sic etiam Nicolaus Papa, cum Scotus Erigenas circa medium Seculum IX. volumina traduxisset S. Dionysii, S. Maximi, & aliorum, sine Ecclesiæ approbatione, eum acriter increpavit dicens: *Quia juxta morem Nobis mitti, & nostro debuit judicio approbari.* Et ideo præcepit statim scripta illa transmitti. Tandem ad hoc propositum unum suffecit Decretum Nicolai I. in *Can. 5. Romanorum. Dist. 19.* Ubi dicitur: *Romanorum Pontificum decreto caeterorum opuscula tractatorum approbantur, vel reprobantur.*

XI. Romani igitur Pontificis olim semper fuit prætidere arbitrium librorum omnium, sed ubi in immensum excrevit moles librorum, statuit Leo V. anno 1515. Constitutione probata in Concilio V. Lateranensi, & deinde confirmata in Regulis Indicis, ut non vulgentur libri cujusque generis absque licentia, & approbatione Ordinariorum, vel Inquisitorum, sub pœna amissionis librorum, & suspensionis, ac excommunicationis pro Editoribus; qui si in excommunicatione ultra annum permanserint, erunt acriter puniendi. Et notandum quod præfata Constitutio Leonis jam reperitur adnotata in Archivio Regiæ jurisdictionis in Regno Neapolitano, ut refert Bartholomæus Chioccarellus. *Archiv. Reg. Jurisd. Tom. 17. Tit. 7.*

CAPUT III.

Fusius ostenditur Ecclesiæ præcipuum & proprium semper fuisse libros malos proscribere; & hujusmodi jurisdictionem semper Ecclesiam exercuisse.

I. SECULO IV. Concilium Nicænum anno 325. Arii scripta damnavit; *Nicephor. Histor. lib. 8. cap. 18.* & deinde Constantinus præcepit morte multari, qui librum aliquem ab Ario confectum statim non attulisset. *Apud Socrat. Hist. lib. 1. cap. 6.* Patres etiam pseudo-Concilii in Tyro circa annum 336. Marcellum Ancyranum ideo deposuerunt, quia sententiæ damnationis suorum librorum noluit acquiescere, nec illos igni tradere. *Socrates ibidem* Theophilus Alexandriæ Episcopus anno 385. fuit primus, qui libros Origenis damnavit, prohibuitque, ne sui illos legerent; de quo eum postea Hieronymus, Epiphanius, & Damasus Papa valde commendarunt. At cum Origenis opera usque tunc ubique cum plausu perlecta fuissent, quidam Monachi in Palæstina dicebant, errata, si quæ in libris invenirentur, illa ex aliena manu in scripta Origenis irrepsisse; hinc contendebant, non propter illa etiam reliqua esse damnanda; Theophilus vero, hoc non obstante, ut refert Sulpitius Severus: *Dial. 2. Cogebat renitentes pro potestate recta etiam universa cum pravis damnare, quia satis superque sufficerent libri, quos Ecclesia recepisset; subdens respuendam esse penitus lectionem, quæ plus esset nocitura insipientibus, quam sapientibus profutura.*

II. S. Epiphanius pariter, coacto Concilio cum Episcopis suæ Insulæ, eosdem Origenis libros proscripsit, suosque a lectione compescuit. Denique Anastasius Papa illos pariter damnavit. Vide *S. Hieron. Epist. 78. ad Pammach.* Censuit Baronius *ad ann. 402. num. 11.* tantum *Periarchon* Origenis fuisse damnatum; sed in hoc aperte ei contradicunt Severus, Palladius, Sozomenus, Hieronymus, & alii, dicentes omnes codices Origenis vetitos fuisse. Eosdem deinde medio seculo VI. Justinianus comburendos mandavit, de hoc ab Ecclesia requisitus; & non obstante plurimorum reclamatione, Edictum concremationis omnino executioni demandari voluit. Eodem seculo VI. Concilium Carthaginense IV. (sed verius V.) anno 398. sic statuit; *Episcopum Gentilium libros non legat; Hæreticorum autem pro necessitate, & tempore.* Ita refertur *in c. Episcopus. Dist. 37.* Circa eadem tempora S. Joannes Chrysostomus Montani opera interdixit, ac igni tradidit. Vide *Nicephor. Hist. lib. 8. cap. 18.*

III. Seculo V. Innocentius I. in sua Epistola anno 418. Pelagii, & Cælestii opera damnavit. Præterea anno 431. Patres Concilii Ephesini, postquam libros omnes proscripserunt Nestorii; *Liberatus in Brev. cap. 10.* prævidentes autem non defuturos homines pertinaces, qui censuras despicerent, in Epistola Synodali Theodosium Imperatorem rogaverunt, ut obtrectantes sua potestate puniret: *Epist. Synod. Conc. Ephes. ad Theod. Act. 2.* & ideo Theodosius, ac deinde Valentinianus non solum bonorum publicatione, sed etiam capitis supplicio contumaces coercendos esse mandarunt, ut habetur in *l. Damnato. C. de Hæret. & Manich. & l. Jubemus. C. de Summa Trinit.* Deinceps, cum Nestoriani curaverint circumferri libros Diodori Tarsensis, & Theodori Mopsuesteni, in quibus Nestorii errores magna ex parte latebant, Cyrillus Alexandrinus, & Acacius Metropolita Armeniæ, coactis Synodis, illos proscripserunt, caveruntque ne Fideles eos haberent. *Liberatus in Breviar. cap. 10.* Item anno 451. Concilium Chalcedonense libros Eutychetis damnavit; *Concil. Chalcedon. Act. 2.* & eodem tempore insuper mandavit, ut omnes Manichæorum libri flammis traderentur; *Platina apud Braschium loco supra cit.* ac proinde Marcianus Imperator horum Canonum contemtores damnavit pœna deportationis: atque si impia dogmata postea docuissent, pœna mortis; *Exstat apud Concil. Chalced. Act. 3. & vide etiam Baron. ad ann. 418. & 419.*

IV. Eodem Seculo V. iterum S. Leo libros Manichæorum proscripsit, ut refert S. Prosper *in Chron. ad ann. 443.* sic scribens: *Diligentia Papæ Leonis innotuit, qui Manichæos de secretis suis erutos, & oculis totius Ecclesiæ publicatos omnis dogmatis sui turpitudinem & damnare fecit, & prodere, incensis eorum codicibus; multique Orientalium Sacerdotes industriam Rectoris sunt imitati.* Idem S. Leo scripsit: *Curandum esse, & Sacerdotali diligentia maxime providendum, ut falsati codices in nullo usu* lectio-

lectionis habeantur. Apocrypha autem Scripturæ, non solum interdicendæ, sed ignibus concremandæ .... Unde si quis Episcoporum apocrypha haberi per domos non prohibuerit, hæreticum se noverit judicandum; quoniam si alios ab errore non revocat, seipsum errare demonstrat. S. Leo *Epist. 15. alias 93. cap. 15. Edit. Ven.* Idem S. Leo, ut legitur in suo Responso ad S. Turribium, scripta damnavit Apollinaristarum, & Dictinii Episcopi Asturicensis (qui tamen ab errore jam resipuerat) sic inquiens: *Sed nemo hæc Catholicus præsumat, nec inter Catholicos censeatur, quisquis utitur scriptis, non solum ab Ecclesia Catholica, sed etiam a suo Auctore damnatis*.

V. Eodem Seculo V. putatur prodiisse celebre Decretum de Censura librorum, Gelasio attributum. Baronius *ad ann. 69. num. 4.* cum aliquibus aliis Damasum credit Decreti illius auctorem, Gelasium vero promulgatorem; sed Pearsonius *in Vindic. Ignatian. Lib. 1. cap. 4.* ex antiquissimo codice, in Angliam perlato a Lanfranco ex Coenobio Beccensi, legit titulum: *Decretum Gelasii Papæ de recipiendis, & non recipiendis libris; quæ sunt scripta ab eo cum 70. eruditissimis Episcopis*. Et idem confirmat Gratianus, Lupus Ferrariensis, aliique cum Nicolao Papa. *Epist. 42. ad Episc. Galliæ. Lupus Ferr. Epist. ad Carol. Calv. in fin. Gratian. c. Sancta Rom. Dist. 15.* Non obstat quidam codex apud Baluzium, ubi Decretum illud adscribitur Hormisdæ Papæ, nam, ut referunt idem Baronius, Pagius, Card. Noris, & alii. *Baron. ad ann. 420. num. 21. Pagius ibi in Crit. ann. 494. num. 4. Noris in Cenotaphii Pisani Diss. 4. §. 1. P. Ors. Hist. Eccles. ad ann. 494.* idem Hormisda scribens ad Possessorem Episcopum, asserit jam pridem extitisse Decretum, dicens: *Quæ essent catholica dogmata* (in illo Decreto) *definiuntur, ac certa librorum, etiam veterum in auctoritatem recipienda*. In Decreto autem Hormisdæ legitur: *Non solum repudiata* (nempe Hæreticorum scripta), *verum ab omni Romana, & Apostolica Ecclesia eliminata, atque in suis Auctoribus anathematis indissolubili vinculo in æternum confitemur esse damnata*. Abbas de *Fleury* scribit *Tom. 19. Orat. 7. sup. Hist. Eccl. num. 13. & Tom. 7. pag. 64.* in eo Decreto simplicem directionem ad cautelam dari; non vero præceptum prohibitionis, quia nullæ in ipso adsunt censuræ, seu pœnæ injunctæ. Sed perperam, nam verbum *eliminata* satis demonstrat, quod scripta illa jam ab Ecclesia fuerint damnata. Quomodo autem asserere potest *Fleury* in illo Decreto nullam adesse censuram impositam, dum in eo legitur, *Sub anathematis indissolubili vinculo*? Accedit quod Clemens VIII. in Constitutione *Sacrosanctum*, data die 17. Octobris anno 1595. testatur Gelasium sub censura librorum illorum detentores jam damnasse. Accedit insuper, quod Patres Concilii Tridentini, ut refert Cardinalis Pallavicinus, *Hist. Conc. Trid. par. 2. cap. 18. & 19.* ex digestis a Gelasio arguerunt non esse opus in prohibitione librorum, ut citentur Auctores, quorum sunt libri interdicendi. Alius autem Auctor, nempe *Van-Espen part. 1. tit. 22. de Congr. Card. cap. 4. num. 2.* dicit in laudato Decreto actum esse tantum de publica, non autem de privata lectione. Sed hic etiam perperam, nam in Decreto dicitur, *Cum hæc ad Catholicorum manus devenerint*; quis non videt hic etiam de privata lectione fieri sermonem?

VI. In seculo VI. anno 536. Patres Concilii sub Menna Constantinopolitano proscripserunt libros Severi, Petri Antiocheni, & Zoaræ, dicentes: *Abjicimus, & anathematizamus omnia ab ipsis conscripta*. Et deinde ab Imperatore petierunt, ut sua sanctione canones pro re illa statutos roboraret. *Synod. sub Menna Action. 1.* Eodem tempore Papa Vigilius damnavit scripta Theodoreti adversus S. Cyrillum; item libros Theodori Mopsuesteni, & Epistolam Ibæ; ac deinde anno 555. libri isti in Concilio II. Constantinopolitano igni traditi fuere, & omnia eorum exemplaria, si quæ postmodum invenirentur, sub excommunicatione vetita. De libris pariter Priscillianorum in Concilio I. Bracharensi anni 563. sic legitur (*ibi in Can. 17.*) *Si quis Scripturas, quas Priscillianus secundum suum depravavit errorem, vel tractatus Dictinii* (quos ipse scripsit, priusquam converteretur) *legit, aut defendit, anathema sit*. Pariter in Concilio Toletano III. anni 589. habetur: *Sancitum est, ut libri omnes Hæreticorum igne comburendi darentur*. *Baron. ad ann. 589. num. 44.* In sequentibus seculis anno 649. in Concil. Romano sub Martino I. *Can. 18.* dictum fuit: *Si quis non respuit, & anathematizat animo & ore nefandissimos Hæreticos* (nempe Theodorum Pharanitam, Cyrum, Sergium, & Paulum Pyrrhum) *cum omnibus impiis eorum conscriptis ... condemnatus sit*. Et in *Act. 4.* damnata fuerunt, & sub anathemate prohibita scripta commentitia Mennæ, & Vigilii Papæ de unica Christi voluntate. Et in Trullano anno 692. *Can. 63.* proscriptæ fuerunt quædam apocryphæ Martyrum Historiæ, & flammis traditæ. Item anno 745. S. Bonifacius Episcopus Moguntinus, Sedisque Apostolicæ Legatus Concilium advocavit, cujus imperio scripta impii Adalberti combusta fuerunt. Deindeque Zacharias Papa in Concilio Romano idem confirmans dixit: *Optime provisum a vestra sanctitate, ut conscripta illius omnia igne concremarentur*. *Apud Baron. ad ann. 745. num. 16.* Item in Concilio Nicæno II. ann. 787. proscripti fuerunt aliqui Iconoclastarum libri, his verbis: *Anathema illis libris, & eis qui legunt*. *Ibi Act. 2.*

VII. Nono seculo Nicolaus Papa, cum requisitus fuisset a Bulgaris, quid faciendum de libris allatis a Saracenis; Respondit: *Utpote noxii & blasphemi, igni tradendi*. *Nic. Papa Epist. ad Bulgar.* Præterea Adrianus Papa anno 869. sic Basilio Imperatori scripsit: *Cuncta denique exemplaria* (Photii) *prorsus a possessoribus ablata igne cremari; nec superesse apud quemlibet ex his unum apicem, nisi forte quisquis totius nominis Christiani dignitate, & anathemate perculsus, carere voluerit. Accendatur etiam hic zelus pietatis &c.* Sicque prosequitur Pontifex, rogans Imperatorem, ut ipse suis etiam Edictis pœna coerceret inobedientes. *Apud Bayer. ling. verb. Dedicks tit. 5.* Concilium Tul-

lense

latus XIV. anno 860. Can. 4. confirmavit Canonem IV. Concilii Valentini III. qui de libris Scoti Erigenæ ita statuerat: *A pio Fidelium auditu penitus explodimus, & ut talia & similia scripta caveantur, auctoritate Spiritus Sancti interdicimus.* Leo IX. anno 1050. in Concilio Vercellensi sub anathemate pariter damnavit librum Scoti de Corpore Christi. Honorius III. anno 1225. confirmans Acta Concilii Senonensis proscripsit alium præfati Scoti librum *de Naturis*. *Lanfranc. de Corp. Dom. cap. 4.* Præterea in Concilio Romano sub Nicolao II. anno 1050. Berengarius, ejuratis erroribus, adducere omnes suos suorumque libros coactus est, qui omnes concremati fuerunt. *Lanfranc. loco cit.* In Concilio Suessionensi anno 1121. coactus est Petrus Abelardus sua scripta propriis manibus igni committere. *Gaufrid. in Vita S. Bernardi lib. 3. cap. 5.* Innocentius II. sub excommunicatione mandavit, ut qui haberet libros præfati Abelardi, & Arnaldi a Brixia, illos statim combureret. *Extat in Concilio Later. in fine.* Idemque præceptum datum fuit anno 1140. in Concilio Senensi. *Apud S. Bernard. ep. 115. ad Yvonem Card.* Idem de libris Gilberti Porretani statuit Eugenius III. anno 1148. in Concilio Rhemensi, ut refert Gaufridus dicens: *Dominus Papa Apostolica auctoritate capitula ipsa damnavit, districte præcipiens, ne quisquam librum legere, vel transcribere, quia auctore* [illegible]. *Gaufrid. ep.* [illegible] *Gravesonius in Hist.* [illegible] *& ap. Nat. Alexand. tom. 12. pag. 275.*

VIII. Pariter Concilium Parisiense ann. 1209. damnavit libros Davidis a Dinando: *Qui libri, ait Rigordus, de Gestis Philip. apud Petavium in Prolog. cap. 3. num. 8. & apud Natal. Alexand. tom. 16. pag. 756. jussi sunt omnes comburi: & sub pœna excommunicationis cautum est in eodem Concilio, ne quis* [illegible] *de cætero scribere, legere præsumeret, vel quocunque modo habere.* In Concilio Tolosano 1229. vetitum fuit, ne Laici cujuscunque generis, & status penes se haberent, durante hæresi, quemcumque librum sacræ Scripturæ, exceptis Psalterio, & Breviario. *Concil. Tolosan. Statut. 14. apud Harduin. tom. 7. Collect. col. 178.* Et quoniam Hæreticorum est sacras Scripturas in vernaculam linguam vertere, ut illas modo suo interpretantes errores postmodum vulgo suis addiscendas; ideo Synodus Biterrensis anno 1246. (*cap. 36.*) interdixit omnes Scripturæ libros vulgarem in linguam traductos. Idem statuerunt Concilia Hierosolymitanum, Mechliniense, Cameracense, & alia plura, quæ observari possunt in libro edito Parisiis anno 1661. ex præcepto Cleri Gallicani sub titulo: *Collectio Actorum, qui ex professo Sacræ Scripturæ in vulgarem linguam translationem damnarunt.* De hac re adest etiam quarta Regula Indicis. Insuper Papa Clemens XI. proscripsit Propositionem 79. Quesnellii, quæ dicebat: *Utile & necessarium est omni tempore, omni loco, & omni personarum generi studere, & cognoscere spiritum, pietatem, & mysteria sacræ Scripturæ.* Præterea Cancellarius Parisiensis, & Doctores regentes jussu Gregorii IX. libros Thalmudicos publice concremarunt. *Natal. Alexand. Tom. 16. pag. 41.* Idem statuerunt Clemens IV. Honorius IV. Joannes XII. & alii. Vide *Sixtum Senens. lib. 2. tom. 1. pag. 202.*, & ex sola Bibliotheca Judæorum, quæ erat Cremonæ, combusta sunt duodecim millia exemplaria. Insuper Julius III. Constitutione 23. *Cum sicut jus*, præcepit quoscunque Codices Judæorum ex eorum domibus eruendos, & concremandos: & Clemens VIII. Constitut. 20. *Cum Hebræorum*, omnibus facultatem ademit, adhuc Inquisitoribus, & Legatis a Latere, impertiendi licentiam ad eos legendos.

IX. Alexander IV. Const. *Romanus Pontifex*, anno 1256. sub excommunicatione vetuit, ne quisque haberet scripta Gulielmi a Sancto Amore, mandavitque, ut intra octo dies illa comburerentur; & omnes paruerunt. Vide *Guilielm. Nancium in Vita S. Ludov. ann. 1255.* Pariter Petrus Tarraconensis Archiepiscopus, auctoritate Alexandri V. anno 1260. sub anathemate libros Laurentii Lulli proscripsit; & cum deinde anno 1376. Gregorius XI. prohibitionem confirmasset, Petrus Aragoniæ Rex de illa mœrens Pontificem rogavit, ut opus Lulli iterum examinaretur ab Episcopo Barcinonensi: sed hoc non obstante, proscriptio stetit, & Rex humiliter illi acquievit. Item Thomas Arundelius Archiepiscopus Cantuariensis, coacto Concilio Provinciali anno 1408. Oxoniæ prohibuit sub excommunicatione, ne quis legeret aut haberet quemcunque librum ab Academia Oxoniensi aut Cantabrigiensi prius non probatum. Pariter Joannes XXII. in Concilio Romano anno 1513. plures libros damnavit, Episcopis curam injungens, ut omnes illi concremarentur. Vide *Labbe tom. 1. Conc. par. 2. & Natal. Alexand. tom. 16. pag. 231.* Idemque mandatum renovavit Concilium Generale Constantiense anno 1415. His perspectis nequeo intelligere, qua fronte possint quidam asserere Ecclesiæ tantum esse censuram dare de pravis libris, non vero illos prohibere, & comburere.

CAPUT IV.

Respondetur inanibus Adversariorum objectionibus, quibus impugnatur librorum prohibitio ab Ecclesia indicta.

I. DIVERSI diversa objiciunt. Alii absolute asserunt librorum prohibitionem per se nocuam, & injustam esse. Alii concedunt quidem ad Ecclesiam pertinere censuram ferre de libris, ad Principes vero lectionem eorum prohibere, illosque comburere. Alii demum utrumque Ecclesiæ concedunt, quod possit nimirum libros damnare, & eorum lectionem interdicere, sed autumant prohibitiones, quæ hisce temporibus ab Ecclesia prodeunt, omnino esse irregulares, & a recto ordine aberrantes, ac proinde non posse conscientias obstringere. Singula discutiamus.

II. Objiciunt igitur I. Injustam esse librorum prohibitionem, ex illo Apostoli: *Omnia probate, quod bonum est, tenete. 1. Thess. 5. 21.* Errat igitur Ecclesia Romana, temere dicunt, librorum lectionem prohibendo, cum unicuique

ex præcepto Apostoli datum sit libros lectione probare, bona in eis inventa retinendo, mala autem reprobando.

III. Id confirmant auctoritate S. Hieronymi, qui cum argueretur ab aliis, quod Hæreticorum opera evolveret, sic respondit: *Si quis immurmurat, quare eorum explanationes legam, quorum dogmatibus non acquiesco, sciat me illud Apostoli libenter audire:* Omnia probate, quod bonum est retinete .... *Cur me lacerant Amici mei, & adversus stimulum crasse sues grunnitant? Meum propositum est Antiquos legere, probare singula, retinere quæ bona sunt, & a Fide Catholicæ Ecclesiæ non recedere. S. Hieron. ep. ad Miner. & Alexandr.* Confirmant deinde exemplis, & dictis Theophili, & Dionysii Alexandriæ Episcoporum. Teophilus enim, cum reprehenderetur quod scripta Origenis legeret, respondit: *Si quid boni in illis reperio, illud excipio; si vero spinosum quid visum fuerit, hoc tanquam aculentum prætereo.* Item Dionysius, pariter reprehensus de lectione Hæreticorum, rem cum Deo in oratione conferens, cælestem vocem audivit ei dicentem: *Lege omnia, quæ in manus tuas veniunt; valebis enim omnia expendere, & probare.* Hinc Dionysius legit, & aliis (forte ipsum reprehendentibus) scripsit: *Acceptavi visionem hanc, tanquam apostolicæ voci conformem. Apud Euseb. Hist. lib. 7. cap. 7.*

IV. Addunt, quod etiam Hormisda Papa lectionem librorum pravorum non reprobavit, imo laudavit, eo quod alias non bene possent errores confutari, nec vitari, sic enim dixit: *Nec tamen improbatus diligentia per multa discurrens, sed animus a veritate declinans. Sæpe de his necessaria providetur, de quo ipsi æmuli convincantur, instructio. Nec vitia dari potest nosse, quod fugias: atque ideo non legentes incongrua in culpam veniunt, sed sequentes. Quod si ita non esset, nunquam Doctor ille Gentium acquievisset nunciare Fidelibus: Omnia probate, quod bonum est tenete. Hormisda epist. 70. ad Possessor.* Quin & ipse Gelasius in Decreto supra laudato, eodem tempore quo damnata opera recensebat, sic ibidem adnotavit: *Sed cum hæc ad Catholicorum manus advenerint, B. Pauli Apostoli præcedat sententia: Omnia probate, quod bonum est tenete.* Hinc Fleury, & Van-Espen inferunt Pontifices, ac ipsummet Gelasium libros notatos damnasse, non ut eorum lectio prohiberetur, sed ut illi cum præventione, & cautela legerentur; dum alias rigorosa prohibitio (ut ajunt) nonnisi perniciosa esse potest, eo quod libertinos ipsa prohibitio magis ad lectionem impellit; & contra aufert cordatis viris, ut possint errores qui serpunt adnotare, & confutare.

V. Respondetur. Et primo quoad textum illum Apostoli, *Omnia autem probate, &c.* communiter dictum illud explicatur a Commentatoribus, *Estio, Cornelio a Lapide, Ugone, Nat. Alexand. Tirino, & aliis;* nimirum quod omnia quæ dubia & incerta sunt, examine & probatione indigent, prout erant quædam prophetiæ, de quibus sermonem fecerat Apostolus in versu præcedenti, ubi dixerat: *Prophetias nolite spernere;* has voluit B. Paulus judicare, an veræ fuerint aut falsæ; jam pridem enim ab ipso Domino (*Deuter. 13. 3.*) mandatum fuit, ne Pseudo-Prophetæ a Fidelibus audirentur; Tertullianus autem misere in hæresim impegit, quia Montani, & insanarum Mulierem somnia, ut prophetias habuit. Non igitur, inquit Estius, de omnibus doctrinis verba illa dixit Apostolus, sed tantum de iis quæ de novo proferebantur a Fratribus, & nondum probata erant; hæc enim dijudicari oportebat, secundum id quod idem Paulus præcepit Corinthiis scribens: *Prophetæ duo aut tres dicant, & ceteri dijudicent.* 1. Cor. 14. Ea vero quæ ab ipso, aut ab aliis tradita erant Apostolis, non dijudicari vult, sed teneri; ut in 2. *ad Tessal.* cap. 2. inquit: *Tenete traditiones, quas didicistis.* Et 1. Cor. 11. *Laudo vos, quod sicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis.* Præterea dicit Natalis Alexander, probare doctrinas librorum, non unicuique commissum est, sed tantum Episcopis, quos Spiritus-Sanctus Ecclesiæ Dei præfecit, & maxime summo Pontifici Christi Vicario, ac totius Gregis Christi supremo Pastori. Pravi autem libri non damnantur ab Ecclesia nisi post diligens examen; nullum igitur judicium aliud de illis operibus expectandum, quæ jam Ecclesia improbanda judicavit.

VI. Quod vero ad S. Hieronymum attinet, certum est, quod ipsemet Sanctus Doctor lectionem pravorum librorum constanter reprobavit; in quadam enim Epistola ipse scripsit: *Doctorum hominum tractatus lege, eorum dumtaxat quorum fides nota est; non necesse habes aurum in luto quærere. S. Hieron. Epist. 10. ad Furiam.* Hancque Epistolam animadvertens Marianus Victor, sic adnotavit: *Usque sanctissimus Vir inculcat, ut ab Hæreticorum, apocriphisque voluminibus abstineamus, & improbat rationem, qua prætenditur aurum ex luto quæri. In Oper. S. Hieron. tom. 1. pag. 10. in Schol.* Præterea, S. Hieronymus summis celebravit laudibus Decreta Eusebii, & Dionysii Alexandrini, quibus a lectione librorum Origenis Fideles arcebantur. Præterea ipse Hieronymus auctor fuit, ut iidem Origenis libri proscriberentur a Venerio Episcopo Mediolanensi, & a Pontifice Anastasio, cujus deinde Decretum undique ipsemet propagavit. *S. Hieronym. Epist. 78. ad Pammach.* Ipsemet præterea laudat Pammachium, quod cum legisset Origenis Principia, *Exhortatus, & reclusit scrinio, ne prolata in vulgus multorum animos vulnerarent. Item Epist. 59. ad Avitum.* Tandem testatur exemplar Origenis olim a se translatum nulli unquam præbuisse, ex quo adnotat Commentator: *Audiant hæc qui Hæreticorum libros passim sibi legendos fore contendunt, & salubrem Parentis Ecclesiæ probibitionem despiciunt; venenum enim aureo etiam haustum poculo semper nocet. Marian. Vict. in præf. Epist.* Scribit alibi idem Hieronymus hæc magni ponderis verba: *Melius est aliquid nescire, quam cum periculo discere. Sanctus Hieronym. Reg. Monach. tom. 9. Edit. Col. pag. 198.* Alibi demum, ut alia prætereamus, sic gravissime monet: *Nemo ad Lupanar mittit Virgines suas, quamvis quædam ibi reperiri possent de turpi corruptione lugentes: nemo Hæredem suum latronum*

tur-

turbæ committit, ut discat audaciam: nemo in perforatam intrat cymbam, ut discat vitare naufragium; & ad planum prostibulum, hæresibus plenum volumen animam diriges immunem doli, ut ibi discas catholicam veritatem? Idem S. Hieron. apud Sixtum Senens. l. 2. tom. 1.

VII. Quod si uno isto in loco ab Adversariis objecto diversimode S. Doctor sentire videtur, hoc nimio ejus ardori parcendum, quo a Rufino & aliis impetebatur. Hinc non desunt, qui de hujusmodi lectione Hieronymum reprehendunt. Vid. *Christian. Lupum* ..... Et ipsemet adhuc fatetur de tali re a Domino fuisse correctus, ac etiam flagellis coercitus. *S. Hieron. in Reg. Monach.* Scribunt alii, Hieronymum libros quoscunque legisse propter Ecclesiæ necessitatem, & de licentia saltem tacita Damasi, aliorumque Pontificum. Ceterum sciendum est, quod tunc temporis magna vertebat controversia inter Episcopos, an permittenda, aut vetanda foret Operum Origenis lectio? Negabat Theophilus Episcopus Alexandriæ, & Epiphanius Salaminæ in Cypro, quorum tamen decreta erant tantum particularia pro suis Ecclesiis. Affirmabant autem Eusebius (qui tunc Apologiam de libris Origenis tradiderat), item Chrysostomus, Theotimus, Cassiodorus, & alii, ac ipse Hieronymus, dummodo caute atque a paucis peritis præfati libri legerentur. Adde quod lectio ipsorum non erat usque tunc damnata; quis dubitet, quin si ipsa ab Ecclesia fuisset vetita, Hieronymus Ecclesiæ non paruisset?

VIII. Quod autem ad Theophilum Alexandriæ Patriarcham pertinet, respondetur quod licet ipse immunem se diceret ab omni reprehensione, quia in lectione librorum Origenis caute se gerebat, omnino reprobando quæ prava videbantur; attamen refert Socrates, *Hist. lib. 6. Cap.* 17. Theophilum nihilominus damnatum fuisse a Concilio, nec excusationes ab eo allatas fuisse admissas. Si igitur hic Patriarcha damnatus fuit, eo quod libros nondum vetitos legerit, quisque videre potest, qualis fuerit Orientalium sensus circa lectionem librorum jam proscriptorum. Quod vero adducunt Adversarii de Dionysio, id valde longius eorum caussam infirmat, quam adjuvat. Relege benigne Lector, quæ de hoc diximus *Cap. II. num.* 5. ubi retulimus quod Dionysius non ausus est legere Hæreticorum libros, nisi Divina visione, & voce confirmatus; & nihilominus adhuc a suis apud Pontificem accusatus fuit, qui non omisit eum de hoc reprehendere, prohibuitque ne deinde hujusmodi lectionem prosequeretur. Mira res! primis illis Ecclesiæ seculis, quando paucissimi habebantur Sacræ Scripturæ Explanatores, si vel Patriarcha opera legisset alicujus magni nominis Interpretis, qui in aliquem errorem incidisset, scandalo erat Fidelibus, & repræhendebatur, & deferebatur, & damnabatur; & hodie cum Ss. Patribus, & multis affluamus Explanatoribus, in quorum operibus doctius quam in libris Hæreticorum veritates elucidantur, inveniuntur homines Ecclesiam criminantes, quod librorum erroribus infectorum ovibus suis lectionem probibeat!

7. IX. Scripta demum ab Hormisda nobis opposita minime obsunt: non enim Pontifex ignorare potuit traditionem Ecclesiæ, Conciliorum Canones, Decessorumque Decreta, nempe Leonis, aliorumque Pontificum, & multo minus Decretum Gelasii, quod ipsemet Hormisda in eadem sua commendat Epistola. Ipse insuper ibidem adnotat Gennadii libros ab Ecclesia non recipi. Insuper ipsemet Fideles a lectione librorum Manichæorum, aliorumque Hæreticorum compescuit. Vid. *Platinam in Hormisdam apud Bejerling. Verb. Deletur.* Quod autem Hormisda scripsit Possessori, nempe, *Non legentes incongrua in culpam veniunt, sed sequentes*, illud quidem scribit sine præjudicio prohibitionis damnatorum librorum, Fervente Constantinopoli magna controversia circa Gennadii librum, bene poterat Possessor Episcopus eum legere, etsi novisset damnatum, quandoquidem Concilium Carthaginense (ut supra diximus) non diu ante celebratum, decreverat posse Episcopos legere damnatos libros Hæreticorum *pro necessitate, & tempore*: quanto magis igitur legere poterat Possessor, tempore quo liber Gennadii nondum fuerat damnatus. Nolebat autem ipse illum legere, nimis in ea re scrupulis indulgens; at de hoc ab Hormisda fuit exprobratus, propter illud Apostoli monitum, *Omnia probate*; opus est enim ut Pastores aliqua probent, ne deinde oves instruant de iis quæ tenere, & quæ abjicere debeant. Dicere autem cum Adversariis, quod stricta librorum prohibitio non potest esse nisi perniciosa, eo quod Libertinos magis ad legendum impellit: hoc argumentum infringit omnia Ecclesiæ, imo ipsius Dei mandata. Hæc quidem est misera hominum conditio, ut vetita avidius patrare cupiant, juxta vulgare illud proverbium; *Prohibitio generat appetitum.* Sed hoc non evenit, ut ait Chrysostomus, *Hom. 10. in Epist. ad Rom.* ob legis naturam, sed propter eorum, qui legi tenentur parere, defectum. Augustinus dixit: *Auxit prohibitio desiderium, Serm. 4. de Verbis Apostol.* Et alibi: *Hoc ipsum quod concupiscitur, fit jucundius cum vetatur. Ibidem cap. 10.* Sed quid inde? Nunquid justa præcepta ex hoc erunt perniciosa, ac proinde permittendum erit, ut homines agant quicquid velint?

X. Præfatum hoc ridiculum argumentum primus proposuit petulans Petrus Soave; sed illud egregie diluit Cardinalis Pallavicinus, dicens, quod licet lectio noxia librorum per se a natura sit vetita, tamen valde prodest ad vitandos lapsus injuncta Ecclesiæ prohibitio; „ *Imperciocchè* (sunt verba Pallavicini) *maggiori pec-*
„ *cati si schifano, mentre innumerabili persone*
„ *per ubbidienza rattenendosi da sì fatti libri,*
„ *rimangon liberi dal male, in cui le trarebbe*
„ *improvvedutamente una tal lezione. Nè si scor-*
„ *ge bastante in pratica il rimetter ciò alla co-*
„ *scienza di ciascuno, il quale consideri, se un*
„ *tal libro il ponga in lubrico di caduta, onde*
„ *sia in obbligazione di non usarlo. Questo pe-*
„ *ricolo mal si conosce, se non tardi, ed a rea*
„ *prova. Di molte opere a molti non è nota la*
„ *contenenza prima della lezione. Oltre a ciò*
„ *troppa è la fidanza che ha l'Uomo sì del suo*

 sape-

" *sapere, che del suo potere: ciascheduno si persuade, che da niun seduttore sarà ingannato, da niun vischio sarà impaniato. Le Istorie che raccontano ciò che una volta fu, e le favole che rappresentano ciò che molte volte suol essere, son piene di esempj, i quali insegnano, quanta in ciò sia la presunzione degli Uomini avanti al fatto, quanta la debolezza nel fatto; senza che la proibizione de' libri cattivi porta insieme due altri salutevoli, e considerabili effetti: l'uno è che il timore di questa autentica nota ritiene molti dallo scriverli, e dal divulgarli: l'altro che ella col difficoltarne lo spaccio, ritrae gli Stampatori dall'impressione, ed i Libraj dalla compera; onde la trista erba per difetto di coltivatori a poco a poco si dirada, e muore; e le penne, i torchi, e le botteghe son invitate dall'esca dell'utilità ad impiegarsi solo in opere profittevoli* ". Quamvis igitur aliquando alicui viro pio prodesse poterit legere pravum librum erroribus notatum, nihilominus (generaliter loquendo) magis expedit ab hujusmodi lectione homines removere, ut illusionum periculum vitetur, aut saltem ne ipsorum exemplo Libertini ad legenda inducantur ea, quæ facile subversionis causa eis esse poterunt.

XI. Objiciunt II. per librorum prohibitionem, ac multo magis per eorum concremationem ipsam Rempublicam lædi, & ideo plures maximam subire bonorum ac famæ jacturam; hinc illas nonnisi a sæculari Principe posse imperari, ad quem unice spectat super bona temporalia jurisdictionem exercere. Addunt quod Ecclesia nonnisi posterioribus hisce seculis hujusmodi negotiis se immiscuit; quamvis enim, ait Petrus Soave, *apud Pallavic. Hist. Trid. p. 2. lib. 15. cap. 18.* Ecclesia semper libros malos damnaverit, eorundem tamen prohibitio & concrematio nonnisi per Principes legitur imperata, ut apparet ex prohibitione librorum Arii vetitorum a Constantino, Nestorii a Theodosio, Porphyrii a Justiniano, Eutychetis a Valentiniano & Marciano, Pelagii ab Honorio, ac tandem Lutheranorum a Carolo V. Nec nisi sæculo XIII. Ecclesiam hanc jurisdictionem usurpasse asserunt; tempore quo in Concilio Tolosano prima vice ipsa Fidelibus interdixit Sacræ Scripturæ lectionem.

XII. Respondetur. Jam supra *Cap. II. & III.* satis evidenter ostensum est ad Ecclesiam præcipue pertinere libros, qui Fidem vel mores offendunt, prohibere, cum ipsi Ecclesiæ præcipue incumbat oves suas a venenatis pascuis removere, & hanc jurisdictionem jam a primis seculis innumeris exemplis demonstravimus semper exercuisse interdicendi & concremandi libros noxiæ lectionis, ipsis videntibus & comprobantibus piis Principibus. Quod si aliquando Principes libros Fidei aut moribus adversos proscripserunt, aut concremarunt, hoc fecerunt ad petitionem Ecclesiæ, ut sua potestate coercerent renuentes Ecclesiæ canonibus se subjicere, prout Constantinus ex præcepto Concilii Nicæni scripta Arii aboleri mandavit. *Raynaud. de bon. & mal. lib. P. 3. Erot. 2. num. 460. Barbosa de Off. Ep. p. 3. All. 50.* Honorius libros Pelagianorum, instantibus Zosimo & Bonifacio Episcopis. Vid. *Cap. III.* Theodosius & Valentinianus libros Nestorii, & Porphyrii, postulante Concilio Ephesino. *Ibidem.* Justinianus libros Severi, petentibus Patribus Concilii Constantinopolitani. *Ibidem.* Basilius scripta Photii ad instantiam Adriani Papæ, qui illa prius damnaverat, & ex Oriente transmissa Romæ ignibus tradidit. *Ibid.* Ludovicus Pius librum Claudii a Sorino ex Episcoporum judicio commisit igni. Idemque fecit S. Ludovicus Rex de libris Thalmudicis judicio Innocentii IV.

XIII. Saltem omnes libri, qui a Principibus damnati fuerunt, prius ab Ecclesia fuerunt interdicti. Sic libri Eutychianorum proscripti a Marciano, antea jam a Concilio Chalcedonensi (cui Imperator interfuit) fuerunt vetiti. Libri Wicleffi damnati a Riccardo II. Angliæ Rege, jam prius a Gregorio XI. fuerant damnati. Et idem accidit de libris Novatorum a Carolo V. proscriptis. Porro ipsimet Principes fatentur se gladium habere ad Canones Ecclesiæ custodiendos; sic enim declaravit Chidelbertus Rex: *Quia necesse est, ut plebs quæ Sacerdotis præcepta non ita ut oportet custodit, nostro etiam corrigatur imperio. Constitutio Chidelberti in Capitular. in Labbè tom. 6. Concil. col. 487.* Et Ludovicus VII. Galliarum Rex; *Quare digna vox est majestate Regnantis, Dei servum, & Ecclesiæ defensorem se Principem profiteri. Epist. Ludov. VII. ap. Baluz. in Addit. ad lib. 2. de Concord; Petr. de Marca.* Concedimus, alii opponunt, posse Ecclesiam prohibere libros Religionem impugnantes, sed quo jure Ecclesia poterit sibi potestatem arrogare proscribendi libros de Philosophia, vel de aliis materiebus tractantes? At istis sapienter respondit Cardinalis de Luca inquiens: *Quamvis impium Vulgus hanc prohibitionem ad solos libros, qui Fidei dogmata continent, restringere satagat, quasi quod ea quæ mores, vel pietatem, sive Ecclesiasticam potestatem seu libertatem concernunt, ad Fidem non pertineant: prorsus tamen erronea est hæc opinio, quæ ignorantiæ & malitiæ filia est, quoniam ista sunt semina hæresum, vel schismatum, vel radices, vel præparationes. Card. de Luca Theatr. Verit. & Just. tom. 15. p. 2. d. 19. a num. 20.* Confirmatur quod dicimus, ex Decretali die 4. Mart. anni 1755. emanata a Benedicto XIV. & directa ad Episcopos Regni Poloniæ (vide in *Bullar.* ejusd. Benedicti *tom. 4.*): ibi loquens Pontifex de quodam libro edito a P. de Borde Congregationis Oratorii in Gallia, in quo Auctor *labefactat* (verba sunt Decretalis) *potestatem Ecclesiæ a Christo Domino collatam, non solum dirigendi, sed etiam jubendi per leges, & contumaces exteriori judicio & pœnis coercendi Ecclesiasticum ministerium, ita seculari Dominationi subjiciens ut ad hanc spectare pronunciet de externa omni ac sensibili gubernatione cognoscere, ac judicare. Hoc pravum ac perniciosum systema jam pridem a Joanne XXII. in Constitutione*, Licet juxta doctrinam, *reprobatum, ac pro hæretico expresse damnatum*, ut testatur, Benedictus iterum damnat, præfatique Auctoris propositiones impias, & hæreticas declarat.

XIV. Ob-

XIV. Objiciunt III. non raro censuras librorum committi viris imperitis, aut maledicis, & invidis, qui de rebus scriptis vel nesciunt judicare, vel quibus Auctores sunt exosi, & ideo ipsi, salebras in plano quærentes, sive bene sive male Auctor scripserit, damnandum esse volunt, ut loquuntur Raynaudus, *de bonis & mal. lib. p. 3. Erot. 3. n. 512.* & Ludovicus Muratorius, *Buon-Gusto p. 2. cap. 1.* Et sic opera Ven. Bellarmini fuerunt vetita, *Fuligat. in Vita Bellarm. cap. 11.* Sic etiam scripta S. Thomæ fuerunt sub anathematis fulmine interdicta a quodam Episcopo Parisiensi, *Raynaud. loc. cit. n. 579.* Quapropter referunt Pium II. Francorum Regem sic monuisse Carolum VII. Filium, ut refert Launojus (*Vide apud Launojum*) *Obsecro, carissime Fili, ut Doctoribus Sedis Apostolicæ semper non credas; multa illorum passionibus tribuas.* Hinc dicunt, quod ad errores fraudesque vitandas omnino opus est, ut in prohibitione librorum Auctores, vel alii pro ipsis audiantur, qui operum tuentur partes; agitur enim de re gravi, nimirum de fama Scriptoris, & de ejus non levi damno propter editionem libri jam perfectam: ideo pertinet ad substantiam judicii, ut reus citetur & audiatur, juxta ipsorum Canonum præscriptum, nam in Clementina *Pastoralis* sic dicitur: *Dici ne ergo sententia meruit, quæ a Judice .... in absentem, non citatum legitime, ac inauditum per consequens & indefensum, non maturo fuit judicio, sed præcipitio promulgata.* Idem pluries & fortius per Leges civiles præscribitur. Non potuit igitur Ecclesia Romana retractare, quod lex Gentium, & Imperatorum, Canones, item natura, & ipse Deus præceperint. Nec aliter, dicunt, se gessisse Ecclesiam; in Concilio enim Lateranensi IV. ubi de libro Joakimi agebatur, qui e vivis discesserat, ejus Monachi pro ipso auditi fuerunt. In Concilio Basileensi, cum damnandus esset cujusdam Augustini liber, Auctor citatus fuit, quamvis ille postea non accesserit. Pariter in Concilio Tridentino, quoniam singulos Auctores citare impossibile erat, facta est generalis citatio per edictum eorum, de quorum libris agebatur; & sic in similibus casibus pariter actum est.

XV. Respondemus: Fatemur quidem in damnatione librorum errores & fraudes intervenire posse, sicut in aliis omnibus humanis judiciis: sed quid inde? numquid ideo legitimæ auctoritati minime parendum? Hoc unum inde deduci potest, scilicet probos & peritos seligendos esse Censores; & hoc jam ab Ecclesia præstatur. Ad id firmandum oportet hic rectum exponere ordinem, quo Ecclesia in prohibitione librorum cautissime se gerit. Primis Ecclesiæ seculis tantum a Pontificibus, vel Conciliis, vel Episcopis scripta perniciosa proscribendi mos erat; sed ubi Hæretici excreverunt, eorumque libri latius diffunderentur, necesse judicatum fuit novis malis novis remediis occurrere. Ideo Ecclesia Congregationes prius Inquisitorum, & deinde Indicis statuit, quibus Librorum examen, & facultatem eos prohibendi commisit. Primus omnium Innocent. III. anno 1204. contra Albigenses Hæreticos, Tolosanam Provinciam infestantes, misit inquisitores, cum potestate in eos procedendi, eorumque libros prohibendi, ac concremandi. Idem confirmarunt postea alii Pontifices pro aliis Provinciis. Et idem obtinuit ab Alexandro IV. S. Ludovicus pro Gallia, & a Pio IV. Carolus V. pro Hispania, aliisque suis ditionibus. Philippus II. idem Tribunal Inquisitionis voluit & in nostro Regno Neapolitano constitui, sed Neapolitani, qui semper erga Romanam Ecclesiam summa fuerunt fidelitate affecti, & in Fide Catholica stabiles, ab eo tamquam non necessario ac fidelitati suæ quodammodo injurioso, instantibus precibus, magnoque conatu exemtionem impetrarunt.

XVI. Paulus autem III. anno 1542. in Bulla 24. quæ incipit, *Licet ab initio*, statuit Romæ Congregationem Generalis Inquisitionis, cui pravos libros prohibendi curam imposuit; licet enim damnatio librorum nunc sit Congregationis Indicis, quæ postea erecta fuit, attamen etiam nunc prævalet illi Congregatio Inquisitionis, adeo ut plures libri, quorum lectio a Congregatione Indicis permittebatur vel damnabatur, postmodum a Congregatione Inquisitionis damnati sunt vel permissi. Benedictus autem XIV. in Bulla, *Sollicita ac provida*, edita anno 1753. die 9. Julii (vide in *Bullar. tom. 4. n. 19.*) statuit Canones, vel potius antiquos (jam olim statutos, saltem æquivalenter) renovavit, circa optimum regimen in libris examinandis, & prohibendis. Primum enim in Congregatione (juxta præscripta) liber tradendus est uni ex Consultoribus, sive Qualificatoribus, qui illum expendere debet, censuramque signare, errores adnotando. Deinde idem liber alteri traditur Revisori, suppresso primi Censoris nomine; ut alter liberius judicium suum exponat. Si Censor secundus primo assentitur, tunc liber ad singulos Consultores mittitur, ut suum quisque suffragium præbeat: sin autem, adhibetur tertius Revisor. Postea liber cum Censura, & Consultorum suffragiis ad Cardinales transmittitur, ut hi in Congregatione de re definitive pronuncient. Demum, acta omnia ad Pontificem referuntur, cujus judicio res absolvitur. Quandoque etiam Pontifex ob rei gravitatem judicium coram seipso habendum mandat.

XVII. Quod autem ad Congregationem Indicis pertinet, sciendum quod cum Novatores transacto seculo XVI. Occidentem impiis libris replevissent, & eorum damnationes ad Fidelium notitiam, maxime propter bella, difficile possent pervenire, opus fuit ut vetitorum librorum Index efformaretur. Hinc Paulus IV. ann. 1557. Inquisitoribus mandavit, ut hunc Indicem conficerent, qui jam perfectus fuit, & anno 1559. jussu ejusdem Pauli evulgatus. At quia in Indice illo melior methodus, aliæque declarationes, ac plurium aliorum librorum & Auctorum nomina desiderabantur, hinc Pius IV. Patribus Synodi Tridentinæ, quæ tunc celebrabatur, commisit novum Indicem efformandum. Concilium 18. Patres ad hoc selegit, qui opus perfecerunt, detuleruntque; at quia Patres nimium fatigati de reditu erant solliciti, & jam aliqui discesserant, rem ad judicium Pontificis una cum Regulis jam elaboratis absolvendam remiserunt.

XVIII. Proinde Pius IV. adhibitis pluribus doctissimis Prælatis, Indicem perfecit, ac mandavit ut ab omnibus Fidelibus cum suis Regulis ubique observaretur; decrevitque, ut si quis deinde librum aliquem propter falsi dogmatis suspicionem damnatum legeret, vel haberet, ipso jure in excommunicationem incideret, & in eum tanquam de hæresi suspectum procedendum esset; qui autem libros alia de causa vetitos legeret, præter peccati mortalis reatum, Episcoporum arbitrio severe se nosceret puniendum; ita in Bulla præfati Pii IV. *Dominici Gregis*, data 24. Martii 1964. Deinde Philippus II. Rex Hispaniarum, Neapolis &c. die 15. Febr. 1569. Edictum emanavit; *Edictum Phil. II. extat apud Van-Espen part. 1. tit. 22. de Congr. Cardin. c. 4. num. 34. & apud Harteum in Annal. Belg. ad ann. 1560.* quo præcepit Indicem Romanum præfatum, prout a Pontifice fuerat publicatus, ab omnibus suis Regnis recipi & observari; ipsumque ad omnia Concilia Regia transmitti, ut per Provincias more solito publicaretur; quod in Regno Neapolitano sine contradictione factum est.

XIX. Postmodum, cum libri perniciosæ lectionis magno in numero undique ederentur, nec Congregatio Generalis Inquisitionis sufficeret ad eos examinandos, S. Pius V. (ut asserit Benedictus XIV. in laudata Bulla; *Sollicita*) operæ pretium duxit novam Romæ Congregationem instituere, appellans *Indicis*, quæ in id unicé incumberet, ut Ecclesiam a pravis libris expurgaret; eamque confirmarunt Gregor. XIII. Sixtus V. & Clemens VIII. qui Clemens insuper anno 1594. præfatum Indicem, multis libris; aliquibusque declarationibus adauctum, iterum per totum Orbem publicari mandavit; addens aliam excommunicationem contra legentes libros Hæreticorum, licet ipsi libri errorem non continerent; nisi prius approbati fuerint; & contra legentes libros Catholicorum de hæresi suspectos.

XX. Refert hic breviter adnotare Regulas Indicis, ut noscantur quam rectæ fiat, & necessariæ ad commune bonum. 1. Libri omnes ante annum 1515. damnati, etiamsi in Indice descripti non reperiantur, declarantur vetiti. 2. Libri omnes eorum, qui Capita vel Duces fuerunt Hæreticorum, omnino vetantur; & etiam omnes alii Hæreticorum libri de Religione tractantes; ceteri autem Hæreticorum permitti possunt, modo fuerint examinati, & probati. 3. Scripturæ, & libri controversiarum in lingua vernacula non permittantur, sine autem permissione legi non possunt. 4. *Lexica, Concordantiæ, Indices*, & alia hujusmodi, in quibus pene nihil Auctoris hæretici habetur, probata permitti possunt. 5. Libri obscœna tractantes absolute prohibentur, quamvis non inveniantur in Indice descripti. 6. Pariter vetantur omnes libri & scripta Necromantiæ, Geomantiæ, Hydromantiæ, Pyromantiæ, Onomantiæ, Chiromantiæ, Astrologiæ judiciariæ, & omnia alia in quibus continentur sortilegia, veneficia, ac auspicia: & contra hæc legentes vel habentes procedi potest tamquam suspectos de hæresi. 7. In impressione Scripturarum, & aliorum librorum servandum est statutum in Concilio Lateranensi *Sess.* 10. nempe ut non imprimantur, nisi ex Superiorum permissione. Tum regulæ traduntur pro visitatione Bibliotecarum, & Typographiarum: item instructiones pro Episcopis, Bibliopolis, &c. Demum declaratur, quod legentes vel habentes librum propter falsi dogmatis suspicionem damnatum, ipso facto incurrunt excommunicationem: qui autem alia de causa damnatum legerit vel habuerit, præter peccati mortalis reatum; erit severe ab Episcopo puniendus.

XXI. Congregationis igitur Indicis est, ut ibi se declarat Benedictus XIV. *in cit. Bulla, Sollicita*, §. 1. in examen vocare libros, quorum prohibitio vel permissio deliberari debet. In hac Congregatione plures adsunt Consultores, & Relatores selecti ex utroque Clero Seculari & Regulari, atque plures Cardinales a Pontifice Congregationi adscripti. Antequam censura ad Congregationem Cardinalium feratur, alia Congregatio privata sive præparatoria habenda est, cui sex assistunt consultores, cum Magistro Sacri Palatii, & Secretario, cui incumbit vota Consultorum in scriptis adnotare, ut deinde in Congregatione Cardinalium una cum Relatorum censura omnia referat. Præter id novissime præfatus Benedictus XIV. §. 9. statuit, ut cum de libro agitur Auctoris Catholici, qui sit integræ famæ, & clari nominis, vel ob alios editos libros, vel forte ob ipsum, qui in examen adducitur, & hunc quidem proscribi oporteat, præ oculis habeatur jamdiu recepta consuetudo prohibendi librum, adjecta clausula, *Donec corrigatur*, si locum habere possit; ac suspensa Decreti publicatione, res antea cum Auctore, vel altero pro eo communicetur. Si noluerit emendari, vel nullus compareat, Decretum edatur; si vero emendatur, priora tantum exemplaria vetentur. De cetero sequenti §. 10. declarat non esse opus Auctores in judicium vocare, ac ideo minime improbandas librorum prohibitiones inauditis Auctoribus indictas; optans nihilominus illud in posterum servari, nempe quod sæpe alias eadem Congregatio facere consuevit, ut quando res fit de Auctore Catholico aliqua fama illustri, ejusque opus (demtis demendis) prodesse possit, vel Auctor audiatur, vel unus ex Consultoribus designetur, qui ex officio opus patrocinetur. Subdit tamen §. 11. hanc Regulam non esse adhibendam; cum agitur de hæretico libro, in quo errores Auctor consulto tradit, vel de aliquo alio opere, in quo rectæ morum regulæ labefactantur, ac vitiis fomenta præbentur. Deinde dicit, ut ambigua dicta Catholici probatique Auctoris in æquam partem accipiantur. Loquendo autem de libris, in quibus dogmata Religioni vel moribus exitiosa referuntur, absque eo quod Auctor ea refutandi curam in se recipiat (quod novum vocat seducendi genus), mandat ut Revisores in id diligenter intendant, ut vel hujusmodi libri emendentur, vel in Indicem referantur.

XXII. Tandem §. 22. valde exprobrat libros, in quibus *Auctores alios sibi diffidentes* (verba sunt Pontificis) *conviciis proscindunt, alterum opiniones nondum ab Ecclesia damnatas censura per-*

perstringunt, Adversarios, eorumque Cœtus suggillant, & pro ridiculis ducunt; magno equidem bonorum scandalo, Hæreticorum vero contemtu; qui, Catholicis se mutuo lacerantibus, plane triumphant. Etsi vero fieri non posse intelligimus, ut disputationes omnes e Mundo tollantur ..... compertum præterea Nobis sit magnam aliquando utilitatem ex iis capi posse; modum tamen in defendendis opinionibus servari merito volumus. Subditque §. 23. id jam præscriptum fuisse ab Innocentio XI. in Decreto, ubi dictum fuit: *In virtute sanctæ obedientiæ præcipit, ut tam in libris, quam in thesibus &c. caveant ab omni censura & nota, necnon a quibuscumque conviciis contra eas propositiones, quæ adhuc inter Catholicos controvertuntur, donec a S. Sede recognitæ sint, & super eis judicium proferatur.* Deinde prosequitur Benedictus: *Cohibeatur itaque ea Scriptorum licentia, qui (ut dixit S. Augustinus lib. 12. Conf. c. 25. num. 34.* Sententiam suam amantes, non quia vera est, sed quia sua est) *aliorum opiniones non modo improbant, sed etiam notant, atque traducunt. Non feratur itaque omnino privatas sententias, veluti certa Ecclesiæ dogmata, a quopiam in libris obtrudi, oppositas vero erroris insimulari.* In quam Scriptorum licentiam, præcipit Pontifex, ut Revisores librorum *pro munere suo censuram intendant, eamque Congregationis Cardinalibus cognoscendam subjiciant, ut eam pro zelo suo, & potestate coerceant.*

XXIII. Inspice igitur, benevole Lector, quam caute ac mature in hujusmodi examine, & prohibitione librorum Mater Ecclesia procedat. Ad ea vero quæ scripserunt Raynaudus, & Muratorius, respondetur hos Auctores non de legitima prohibitione locutos, sed tantum de aliqua prohibitione facta a quodam maledico Inquisitore, sive Censore. Ceterum ipsi Raynaudus, & Muratorius. *Raynaud. de malis, ac bon. lib. &c. Erotem. 2.* jurisdictionem Ecclesiæ ad obligationem proscribendi libros infectos multis confirmant: „ Exploratum est (inquit Muratorius) nihil magis futurum esse cordi pascentibus gregem Christi, quam avertere ab ovili suo quæcunque venena, quoscunque lupos. Quei ergo ferant perniciosos libros grassari passim? Perniciosi autem, minimeque ferendi sunt ii omnes libri, in quibus aut corrumpitur doctrina, aut justitia desideratur, aut caritas, aut prudentia. In his autem omnibus locum habere debet Ecclesiasticorum judicium, & Apostolicæ præsertim Sedis, atque Conciliorum auctoritas. Audiendi porro non sunt Hæretici, qui Ecclesiasticis Pastoribus irascuntur, & male quotidie dicunt, propter usus istiusmodi juris: parum sane æqui, dum Ecclesiæ ac Deo negant, quod ipsi in suis Urbibus propter temporaria commoda faciendum putant “. Contra vero mœrens de aliquibus Censoribus, qui objurgandi aliorum scripta desiderio abrepti facile & sæpe injuste libros erroribus notant, eos valde exprobat. Protestatur tamen non loqui de librorum prohibitionibus, quæ Romæ per sacras Congregationes emanant; de his namque sic ait: „ Nobis enim jam constat, neque Pontificibus Maximis, neque supremis aliis Ecclesiæ Magistratibus ista hæc esse tribuenda. Nonnisi sanctissime instituta sunt Tribunalia, ad quæ deferantur pravi libri, eorumque Auctores. Optimis item legibus armata fuere.

XXIV. Respondetur autem ad alia supra objecta, quod jure merito opusculum quoddam Bellarmini traditur fuisse vetitum. Opera autem S. Thomæ, si injuste ab uno Episcopo Gallicano damnata fuerunt, jam ab Ecclesia Romana undique commendantur. Quod si quandoque aliquis liber inconsiderate proscriptus fuerit, id Ecclesiæ auctoritati non officit, nec Fideles ab onere obediendi excusat; hoc enim raro accidit, & valde magis expedit equidem ad commune bonum, alicujus libri lectionem aliquando non damnandam damnari, quam perniciosi libri damnandam lectionem permitti. Quod autem Pius II. Rex scripsisset, non semper Doctoribus Sedis Apostolicæ esse credendum; id inique asseritur; ipse enim Launojus (qui fuit multum Romanæ Ecclesiæ infensus) confitetur, *Launojus Ep. 14. part. 8. Animadv. 18. num. 537.* & 538. verba illa legi in una sola editione Basileensi anno 1571. per Hæreticos elaborata; sed in aliis omnibus tam vetustioribus, quam recentioribus editionibus sic legi: *Unum a te petimus, ut detractoribus Sedis Apostolicæ semper non credas; multa illorum passionibus tribuas.* Valde quidem differunt verba hæc ab aliis supra relatis. Ejusmodi vero *Detractores* sunt Van Espen, Fleury, Dupinus, præfatus Launojus, & alii similis furfuris Auctores.

XXV. Quod autem subdunt Adversarii, nempe opus esse ad justum patrandum judicium, Auctores audire, priusquam ipsorum opera damnentur; dicimus id nec oportere, nec expedire, ut jam olim judicarunt Patres Synodi Tridentinæ contra quosdam paucos Episcopos, qui omnino requirebant, ut Auctores audirentur; in hujusmodi enim judicio non de personis Scriptorum damnandis tractatur, sed de removendo damno, sive damni periculo, cui Fideles propter librorum illorum lectionem subesse possunt. Ad quid autem requiritur citatio Auctoris, ubi ipsa sua scripta ejus confessionem exhibent? *Cum vitium*, ait Ludovicus Muratorius *de Ingen. Moder. lib. 2. cap. 5. satis apertum se dissimulari non patitur, & excusationi locum aufert, intrepide sententia feratur, & inauditis quoque Auctoribus, proscribantur libri. Reipublicæ debetur isthæc medicina.* Minime igitur opus, nec expediens est, ut audiantur Auctores, ubi ex iisdem libris potest judicium efformari, quod eorum lectio noxia vel saltem periculosa aliis esse possit. Quamvis enim Auctor innoxie scripserit, & deinde in bono sensu valeat scripta sua explicare, nihilominus bene potest & debet Ecclesia librum proscribere, si judicat lectionem illius perniciem populis allaturam.

XXVI. Quæro, quid tunc ageret Auctor, si coram audiretur? Vel diceret se catholico sensu fuisse locutum, vel opus non esse suum? Si primum, nihil id ei proderit ad damnationem operis vitandam, ubi aliqua propositio censetur posse aliis offendiculo esse, quamvis ipse innocens judicetur. Si secundum, neque id prohibi-

hibitionem impedire valebit, cum non Auctor damnationi subjiciendus sit, sed tantum Fideles ab operis lectione removeri debent, prohibitio enim non tam libros respicit, quam Fideles quos interest ab eorum lectione avertere. *Nihil opus esse*, inquit Benedictus XIV. *in Bulla cit. Sollicita*, §. 10. *Auctores in judicium vocare, ubi non quidem de eorum personis agitur, sed de consulendo Fidelium indemnitati, atque avertendo ab ipsis periculo, quod nocua librorum lectione facile incurritur. Si quæ vero ignominiæ labes Auctoris nomini ex ea aspergi contingat, non id directe, sed oblique ex libri damnati damnatione consequi. Qua ratione minime improbandas censemus librorum prohibitiones inauditis Auctoribus factas, cum præsertim credendum sit, quidquid pro se potuisset Auctor afferre id minime a Judicibus ignotum fuisse.*

XXVII. Sed quid amplius de hoc dubitandum, cum id semper ita fieri in Ecclesia consuevit? Ubi judicium (regula est) de persona faciendum, oportet personas audire: ubi autem de libro agitur, liber audiatur. Imo quid obest, quin ipse Auctor ex suis scriptis, quando manifeste sunt impia, damnetur? Berengarius calumniabatur S. Bernardum, & Synodum Senonensem, quod Petrum Abaelardum inauditum damnassent; sed adversus Berengarium sapienter scripsit Natalis Alexander *Hist. tom.* IX. *ad Sec. 6. Diss. 5. Anne ideo inconvictus, cujus errores in libris ab ipso editis ita erant manifesti? Ex scriptis itaque judicium de personis ferri posse, & sic institutum Ecclesiæ judicium indeficiens esse, Martinus I. & 105. Lateranensis Concilii Patres sic sanxerunt: Si causæ cognitio instruatur ex hominum testimoniis, & instrumentis, criminis vel innocentiæ probationem continentibus, potest Ecclesia errare. Si de facto doctrinali quæstio sit, & cognitio causæ instruatur ex libris Auctoris, qui erroris accusatur, non potest errare.* Præterea, seculo septimo Maximus Aquilejensis in eodem Lateranensi Concilio sic Martinum allocutus fuit: *Si placet vestræ Beatitudini, convenienter de his, quæ proponuntur, cognoscere per proscripta eorum adversus Fidem exposita, & quæ sine accusantis persona redarguere apertissime demonstrantur, propterea enim accusatio hominum superflua esse dignoscitur, quando a suis temerariis conscriptis apertius accusantur.* Ita namque Dominus ait: *Ex verbis enim tuis justificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis. Matth.* 12. 37. Item contra Theodorum, & Origenem in Synodo V. accusator quippe nullus adfuit, sed tamen sola ipsorum scripta ut eos damnandos sufficerunt. Ceterum, ubi scripta sunt ambigua, justum est Auctores audire, priusquam ipsi Auctores damnentur.

XXVIII. Testibus autem allatis respondetur, nempe quod ibi non de libris, sed de personis agebatur. Sic pariter Abbatis Joakimi, & Augustini non sola opera, sed etiam personæ accusabantur. Et sic alii qui adducuntur, ipsi citati fuerunt, quoniam non in scripta inquirebatur, sed in personas quæ de hæresi arguebantur. Citatio autem illa per edictum a Tridentino data est, non quidem ad legitimam reddendam hæreticorum librorum proscriptionem, sed tantum ad ipsos Hæreticos & Auctores reducendos. Quod aliqui tandem fuerint quandoque vocati, priusquam ipsorum libri damnarentur, hoc non necessitatem inducit, sed tantum æquitatem ostendit in quibusdam casibus adhibendam, prout sapienter insinuat Benedictus XIV. *in cit. Bulla* Sollicita, §. 10. ubi dicit: *Nihilo tamen minus, quod sæpe alias ab eadem Congregatione factum fuisse constat, hoc etiam in posterum servari optamus, ut quando res sit de Auctore catholico aliqua fama illustri, ejusque opus (demptis demendis) prodesse posse dignoscatur, vel Auctorem ipsum suam causam tueri volentem* (Congregatio) *audiat, vel unum ex Consultoribus designet, qui ex Officio Operis patrocinium suscipiat.*

XXIX. Objiciunt IV. Ad valorem legis Ecclesiasticæ non sufficere, ut illa Romæ tantum promulgetur, eam affigendo ad *Valvas* Basilicæ S. Petri, vel in *Campo Floris*; sed requiri ut per singulas Provincias publicetur. Hinc adstruunt aliqui nostrates Nebulones, quod Index Romanus in hoc Regno Neapolitano non obliget, utpote non publicatus, nec acceptatus. Et idem asserunt de Bulla Cœnæ, ubi excommunicantur sub anathemate Papæ reservato omnes legentes, vendentes, aut retinentes libros Hæreticorum, hæresim continentes, vel de Religione tractantes.

XXX. Respondetur hanc objectionem in nostro casu prorsus inanem esse; nam primo habemus, ut diximus supra *num.* XVII. tam Pium IV. quam Clementem VIII. mandasse & curasse ut Index per totum Orbem publicaretur. Deinde habemus, quod Philippus II. per Edictum datum die 15. Februar. anno 1569. (*Extat hoc Edictum Phil. II. apud Van-Espen part. 1. tit. 22. de Congr. Card. cap. 4. num. 34.*) præcepit Indicem Romanum, sicut per Pium IV. publicatus fuerat, recipi & observari in omnibus Regnis suæ Ditionis, & ideo ipsum ad omnia Consilia Regia transmitti mandavit, ut eorum auctoritate per Provincias more solito promulgaretur. Quod proinde præsertim in nostro Regno Neapolitano sine ulla contradictione executioni demandatum fuit. Et cum Innocentius XII. conquereretur apud Carolum II. quod in Flandriis quidam libri ab Ecclesia proscripti impune legerentur, Carolus de hac re scripsit Gubernatori (tunc Bavariæ Electori), & hic Regis Epistolam Bruxellarum Senatui transmisit, qui die 13. April. 1696. sic Electori respondit: *In hoc usque tempus non audivimus quemquam tueri voluisse scripta, & libros legitime prohibitos. Præterquamquod & cum gaudio auxilium daturi sumus Ecclesiasticis, quibus ad hoc eo opus fuerit.* Adde quod in Pragmatica *de Impressione librorum*; Vid. *apud Rovitum*, *pag.* 276. præceptum fuit, nullo modo posse vendi, & retineri libros prohibitos. Quod vero pertinet ad Bullam Cœnæ, constat ex pluribus Scriptoribus (Vid. *Barth. Chioccarell. Archiv. ad tom. 4. tit. 2. & Troyla Hist. Neap. tom. 4. p. 2. cap. 4. §. 2. num. 17. &* 18.) oppositiones a Regis Ministris propositas adversus laudatam Bullam restrictas fuisse tantum respectu ad aliqua peculiaria capita; quæ

Re-

Regalem jurisdictionem lædere censebantur: sed non se extendisse ad alias res, quæ juribus Regiis nullum afferebant gravamen. Ceterum, quamvis legentes libros ob hæresim, vel ob falsa dogmatis suspicionem damnatos excommunicationem Bullæ Cœnæ non incurrerent, saltem effugere non possunt excommunicationem inflictam in Indice.

XXXI. Adde quod lectio librorum erroribus infectorum ipso jure naturali vetita est illis, quibus offendiculo esse potest, ut recte inquit P. Petrus Collet Continuator operum Honorati Tournely *tom.* 3. *de Decal. c.* 1. *artic.* 1. „ Lectio librorum Hæreticorum multis prohibita „ est jure naturali, iis scilicet quibus est peri„ culosa; atqui periculosa est multis, cum pau„ ci vafritiem hæreticorum detegere valeant, „ pauciores ab eorum laqueis se expedire. Er„ go merito dixit Sylvius, rudes, & in Theo„ logia leviter instructos, quales sunt ii fere om„ nes qui duobus aut tribus tantum annis „ Theologiæ studuerunt, non sine gravi pecca„ to legere posse istiusmodi libros, etsi nulla es„ set lex Ecclesiæ. Idem scripsit Natalis Ale„ xander, *lib.* 4. *de Decal. art.* 8. *Reg.* 25. Qui „ libros legunt absque licentia, Auctoritate Se„ dis Apostolicæ concessa, in lethale peccatum, „ & excommunicationem incurrunt. Hæc enim „ lectio Pontificiis Constitutionibus plerisque „ sub excommunicatione latæ sententiæ vetita „ est. Merito quidem, ne ab imperitis, vel se„ midoctis, aut etiam eruditis viris absque ne„ cessitate, & cum subversionis periculo legan„ tur: quod doctis etiam, sed nimium curio„ sis, & quorum fides interdum infirmior est, „ quam simplicium & ineruditorum, ex hujus„ modi lectione plerumque imminere, infelix „ experientia comprobavit. „ Additque „: Et „ nec cum licentia posse legi, si vel periculum „ subsit, vel nulla adsit causa gravis legendi. „ Tandem quicquid alii audacter autument, „ priorum Fidelium cordi semper fuit satage„ re, ut Ecclesiæ in omnibus humilem & de„ votam obedientiam servarent „. Carolus Magnus solitus erat dicere: *In memoriam B. Petri honoremus Romanam & Apostolicam Sedem, ut quæ nobis Sacerdotalis Mater est dignitatis, esse debeat Magistra Ecclesiasticæ rationis. Quare servanda est cum mansuetudine humilitas, ut licet vix ferendum ab illa S. Sede imponatur jugum, tamen feramus, & pia devotione toleremus*. Vid. *in Concil. Tribur. Can.* 30.

CAPUT V.

Resolvuntur quædam dubia ad praxim spectantia.

I. QUÆRITUR I. An qui moraliter certi sint, nullum perversionis periculum incurrendi, possint absque licentia prohibitos libros legere? Probabile esse eo casu quod possint, putarunt aliqui cum Caramuele (laxorum facile Principe): dicentes quod, cessante fine legis adæquato, cessat lex prohibitionis. Sed cum sententia communissima (*Quam tenent Castrop. de Fide D.* 2. *p.* 10. §. 2. *numer.* 9. *cum Suar. Tolet. Sanch. & Tambur. in Dec. l.* 2. *c.* 1. §. 7. *num.* 41.) omnino negandum; primo, quia licet probabilis esset opinio, quod cesset lex, cessante ipsius fine adæquate, etiam in casu particulari: cui opinioni alias opponitur communior & probabilior sententia, eo quod cessante fine damni in particulari, non cessat nihilominus finis legis in communi, qui est ut vitetur periculum hallucinationis: licet (inquam) opinio illa a pluribus habeatur ut probabilis, nempe *Soto, Cajet. Sylv. Valent. Carden. &c.* attamen quoad lectionem librorum damnatorum minime potest esse probabilis, quia in hac re nunquam periculum omnino cessare potest, vel saltem nunquam finis prohibitionis cessat adæquate, neque in communi, neque in particulari; prohibitionis enim finis non solum est, ut damnum vitetur conscientiarum ex lectione pravorum librorum, sed etiam ut servetur obedientia Ecclesiæ debita, maxime in re tam periculosa; & insuper finis est, ne detur ansa Hæreticis, aut aliis improbis Scriptoribus perniciosa typis demandandi.

II. Hinc nullo modo permittendum alicui legere damnatos libros, etiamsi ipse putet respectu ejus omne abesse periculum. Tantummodo, ut supra notavimus, Concilium Carthaginense IV. permisit Episcopis legere libros Hæreticorum *pro necessitate & tempore*. Ceterum non videtur improbabile id quod plures DD. docent, *Holzmann Theol. Mor. pag.* 177. *num.* 77. *vers.* Sed numquid, *Elbel t.* 2. *pag.* 439. *num.* 99. *cum Mayr. item Laym. & Dicast. apud La-Croix lib.* 7. *n.* 343. nempe ex justa epikeja excusari virum pium & doctum legentem librum hæreticum, si necessario tali indigeat lectione ad convincendum aliquem Hæreticum ex suo proprio, puta inveniendo contradictiones, concessiones, fallacias, & similia; dummodo (dixi) urgeat necessitas, & insuper non pateat recursus ad Romam, vel ad proprium Episcopum, licet enim ordinarie a Pontifice, vel a Congregationibus Romanis sacræ Inquisitionis, vel Indicis, licentia legendi libros prohibitos impetranda sit, tamen in casu magnæ necessitatis poterit Episcopus illam impertire. *Viva Mor. Theol. de Cens. quæst.* 5. *art.* 1. *num.* 10.

III. Quæritur II. Quænam requirantur, ut incurrant excommunicationem, qui scienter retinent, legunt, imprimunt, vel defendunt libros Hæreticorum? Requiritur I. ut Auctor sit hæreticus, vel saltem, prout dicit *Holzm. tom.* 1. *pag.* 198. *n.* 78. *v. Qui legunt*, ut liber, quamvis lateat Auctor, ex professo tractet de hæresi. Non autem incurrunt legentes libros Infidelium, licet hæresim contineant. *Ita Suar. D.* 20. *sect.* 2. *num.* 12. & 13. & *Salm. de Cens. c.* 4. *num.* 71. *cum Sanch. Pal. &c.* Libri vero Thalmud, & similes Hæbræorum prohibentur per Bullas Pii IV. & Clementis VIII. Vid. *apud La-Croix lib.* 7. *num.* 333.

IV. Requiritur II. ut hujusmodi libri Hæreticorum *scienter* legantur, aut retineantur, ut dicitur in Bulla. Unde excusat legentes a censura, non solum ignorantia invincibilis, sed etiam crassa; imo juxta plures, *Sanch. Sylvest. Bonac. Ronc. Salm. &c.* Vid. *lib.* 7. *n.* 47. & 48. etiam affe-

affectata; quia (ut dicunt) in ea, rigorose loquendo, deest dolus formalis, qui verum censuræ contemptum inducit.

V. Requiritur III. ut liber vel de Religione tractet, vel hæresim contineat. Sufficit autem ut liber tractet de Religione, tametsi errorem non contineat, nempe de Sacra Scriptura, aut de Theologia, aut Canonibus, Ritibus Ecclesiæ, aut aliis rebus spiritualibus. *Ita Sanch. Dec. lib. 2. cap. 10. num. 21. Laym. l. 2. tract. 1. c. 5. numer. 3. Suar. ut supra num. 16. Salm. cap. 4. num. 72. & alii.* Sufficit etiam, ut liber unum solum errorem contineat contra Fidem, etiamsi de alia re agat. *Sanch. Bonac. Castrop. & Salm. nost. Mor.* Vid. *lib. 7. num. 287.* Quid si error sit abrasus a libro? Adhuc remanere prohibitum tenent multi DD. *Suar. Sanch. num. 3. Bon. & alii*, quia particularis illa expunctio non aufert communem libri proscriptionem. Sed alii, ut *Pignatel. & La-Croix lib. 7. num. 33.* dicunt excusari a censura illum qui reliqua libri legit, quia tunc liber non amplius continet hæresim, nec offendiculo esse potest. Idque probabile videtur cum *Sporerio, de Fide tom. 1. pag. 123. num. 40.* semper ac liber non de Religione tractet, sed de alia materia, v. gr. de Philosophia, aut de Historia: exceptis tamen libris Centuriatorum Magdeburgensium, & similibus, in quibus revera de Religione agitur.

VI. Requiritur IV. ut lectio sit in materia notabili, nam communiter DD. in hac re bene admittunt dari parvitatem materiæ; discrepant vero in assignando quænam sit materia parva. Alii, idest *Sanch. cap. 10. num. 31. cum Sa, Manuel. & Vivald.* dicunt esse paginam, & quid amplius, si volumen sit ex grandioribus: sed hoc merito (sic saltem generaliter dictum) ab aliis rejicitur. Alii contra, nempe *Graffius & Reginald. apud Bonac. D. 1. quæst. 2. punct. 4. n. 14.* dicunt esse tantum tres vel quatuor versus. Alii (*Suar. num. 20. Palaus Tract. 4. D. 2. punct. 10. §. 2. num. 6. cum Azor. Con. & Sayr.*) dicunt esse decem lineas. Alii tandem (*Holzm. pag. 176. num. 77. v. Dixi quarto, Sporer tom. 1. pag. 124. num. 44. Elbel tom. 1. pag. 297. n. 113. & Croix lib. 6. num. 330. cum Marchant.*) melius distinguunt, & dicunt in hoc attendendum finem prohibitionis; si enim aperiendo librum offendis in doctrinam, quæ directe Fidei adversatur, & legis, etiam si paucas lineas legas, excommunicationem non effugies, quia tunc periculo perversionis jam te exponis; secus si liber Hæretici ageret de re indifferenti; tunc enim legendo forte usque ad paginam, poteris a mortali excusari, si nullam ibi advertas propositionem erroris suspectam. Ceterum bene incurri potest censura, legendo solum procemium, aut indicem libri, si in notabili quantitate percurratur. *Laym. Bon. ll. cc. &c.*

VII. Dubitatur 1. an incurrat excommunicationem, qui legit Hæretici Concionem, aut Epistolam seorsim editam? Affirmant alii; *Suar, Farinac. apud Salm. cap. 4. num. 72.* sed negant alii, *Sanch. Dec. lib. 3. c. 10. num. 30. Holzm. pag. 77. n. 77. v. Dic. 6. cum Laym. Marchant, &c. Salm. loco cit. ac Bonac. Castrop. & Lugo apud Croix lib. 7. num. 337.* ratio, quia revera hujusmodi Concio, vel Epistola non potest dici liber; & in hac re dicunt stricte faciendam esse interpretationem, cum agatur de re odiosa, utpote de poena incurrenda.

VIII. Dubitatur 2. an incurrant censuram legentes Manuscripta Hæreticorum? Negant *Azor. Viva, Sporer, & alii cum Sylvio*; qui Sylvius insuper pro hac opinione quandam Declarationem S. C. profert. *Azor. Barbos. &c. ap. Croix lib. 7. n. 339. Viva ad prop. 46. Al. VII. n. 10. Spor. pag. 123. num. 39.* Affirmant tamen constanter *Holzm. tom. 1. p. 77. Croix loc. cit. cum Suar. Sanch. &c.* dicens Manuscripta adhuc venire sub nomine librorum, sicut olim ipsa, antequam typus inventus esset, pariter libri appellabantur: utque etiam nunc Manuscripta, ubi adnotantur Baptismata, & Matrimonia, a Rituali & ab omnibus adhuc libri vocantur; de præfata autem Declaratione S. C. respondent fatis non constare. Censeo quidem hanc sententiam omnino esse consulendam, quia in hac re expedit ordinarie rigidiores opiniones sequi; cæterum rationes supra allatæ non videntur satis convincere; nam hodie nomine librorum proprie libri intelliguntur, non Manuscripta. Maxime tamen advertendum, quod ex præscriptis in Indice Romano (*Regula 10. circa finem*) incurrit excommunicationem ipso facto, qui *libros Hæreticorum, vel cujusvis Auctoris scripta, ob hæresim, vel ob falsi dogmatis suspicionem damnata atque prohibita, legerit, sive habuerit.*

IX. Dubitatur 2. an excommunicatione irretiatur, qui audit alterum librum hæreticum legentem? Alii affirmant, *Laym. Azor. &c.* sed communius, & probabilius negant alii, modo non induxerit alterum ad legendum. *Spor. t. 1. pag. 124. num. 43. Et Croix lib. 7. n. 342. Cum Sylvest. Pignatel. Sayr. &c.* Imo alii, *Sanch. Dec. lib. 2. cap. 10. num. 48. Castrop. Disp. 2. p. 10. §. 2. num. 4. cum Coninch. & Bonac. Disp. 1. quæst. 2. p. 4. num. 11. cum Nav. Reg. &c.* adhuc probabiliter excusant, etiam si induxerit; & alii, *Sporer, Sufa, & Steph. apud La-Croix loc. cit.* excusant adhuc a peccato, si audiens nullum ex auditione timeat morale periculum perversionis.

X. Notandum insuper, quod non sunt prohibiti libri Catholicorum, qui verba Hæreticorum referunt ad eos confutandos, ut omnes communiter docent. *Laym. loc. cit. cum Nav. & Sanch. ac Azor. Pignatel. & Bonac. apud Croix lib. 7. num. 335.* Neque libri Catholicorum, ubi adsunt alicujus Hæretici Notamenta, sive Scholia: dummodo (sapienter limitant *Suarez, Pignatellus &c.*) hujusmodi Notamenta non sint tam copiosa, ut potius liber illis, quam scriptis Auctoris, constet. *Suar. Pignat. &c. apud Croix lib. 7. num. 334.* Neque libri Hæreticorum, qui de alia materia tractant, quam spirituali, ut diximus, sed absque ullo errore; nam (ut diximus supra *num. V.*) quamvis vel solus error adhuc incidenter inesset in libro, quicquid aliqui dicant, liber revera damnatus existit.

XI. Incurrunt autem excommunicationem non solum legentes libros Hæreticorum prohibitos ut supra, sed etiam qui illos retinet. Quapropter qui eos habet, tenetur quamprimum juxta præ-

ceptum

septum Pii IV. tradere vel Inquisitoribus, vel Episcopis. Et loquendo pro Regnis ubi viget Inquisitio, dicit *P. Suarez* cum aliis (*Barbosa, Dicast. apud Croix lib. 7. num. 355.*) incurrere censuram etiam qui librum non tradit, quamvis comburat. Sed communiter excusant alii (*Salmant. cap. 1. num. 74. & Croix ibidem cum Sanchez, Pignatell. & Filliuc.*) quia (ut ajunt) qui librum destruit, nequit amplius dici quod retineat. De cetero non excusatur qui librum retinet etiam nomine alterius, verb. gr. in deposito, mutuo, aut pignore: nec qui librum suum tradit alteri ad tenendum, quia retento sibi dominio, ipse etiam dicitur retinere, cum possit illum suo arbitrio repetere; ita DD. communiter. *Suarez D. 20. Sect. 2. num. 21. Sanchez num. 52. Castropal. p. 10. §. 2. num. 7. Roncaglia pag. 99. quest. 2. Resp. 4. Salmanticenses num. 74. Croix num. 347. Bonacina p. 4. num. 13. &c.* Praeterea hic advertenda est propositio 54. proscripta ab Alexand. VII. quae dicebat: *Libri prohibiti, donec expurgentur, possunt retineri &c.* Dicit tamen *La-Croix lib. 6. num. 352.* cum *Veriuys* excusari qui tradit librum, ut retineatur in locis sequestratis, qui solent assignari in singulis Monasteriis. Ceterum, si quis deponeret librum apud habentem licentiam, cum expresso pacto non repetendi (ita ut alter non teneatur reddere), nisi post expurgationem, vel post licentiam impetratam, hunc non auderem damnare, quia in hoc videtur omnino cessare periculum legendi absque dispensatione; & tanto minus damnarem, si donaret absolute librum habenti licentiam, sub conditione ut reddat ipsi donanti, si deinde licentiam obtinebit. Excusatur etiam a censura, qui librum retinet per breve tempus, verb. gr. uno vel altero die, ut docent communiter DD. *Layman num. 7. Bonac. num. 15. Castrop. num. 10. Holzm. num. 77. cum Sanch. Sayr. &c.* Idque admittunt alii, *Castropal. loc. cit. & Viva quaest. 5. art. 1. num. 11.* (quoad examinandum retinentem a censura), etiamsi ipse in illo brevi tempore intenderet perpetuo librum retinere; quia (ut ajunt) deficit tunc materia gravis circa actionem externam. Praeterea, alii plures; *Sanchez Dec. lib. 2. cap. 10. num. 55. Laym. cap. 15. num. 7. cum Sayr. ac Graff. & Pignatell. ac Sylv. apud Croix lib. 7. num. 351.* eum excusant, etiamsi diu retineret, expectans tamen tempus opportunum, ut librum Superiori, vel habenti licentiam tradat.

LIBER II.

De Praeceptis virtutum Theologicarum.

TRACTATUS I.

De Praecepto Fidei.

CAPUT I.

Quae Mysteria Fidei necessario credenda sint?

1 *Quae Mysteria credenda necessitate medii?*
2 *An Mysteria Trinitatis, & Incarnationis sint credenda explicite?*
3 *Quae ex praecepto scienda? & an memoriter?*
4 *Quale sit objectum fidei materiale, & quale formale?*

„ EX iis, quae fideles explicite credere tenentur, quaedam necessario credenda sunt necessitate medii, seu finis; sine quibus, etiam inculpabiliter ignoratis, finis ultimus obtineri nequit: illa necessitate praecepti, sine quibus, inculpabiliter omissis, finis potest obtineri. „ *Sanch. 2. mor. c. 2. Azor. Val.* 1

„ Resp. 1. Necessitate medii necessaria sunt „ haec duo: 1. Explicite credere, Deum esse, „ & Remuneratorem bonorum esse, juxta illud „ Apostoli ad *Hebr. 11. Credere oportet. Trid.* „ *Sess. 6. c. 8.* 2. Post sufficientem Evangelii pro- „ mulgationem, credere explicite, ut vult *Mol.* „ aut saltem implicite ut probabiliter quidam „ docent cum *Con. & Laym.* Christum, & San- „ ctissimam Trinitatem. Vid *Escob. ex 2. c. 9.* „ *n. 20.* ubi ex *Vasq. l. 2. d. 116. c. 3.* docet cul- „ pabilem ignorantiam horum Mysteriorum, sive „ negligentiam ea discendi esse grave peccatum, „ distinctum ab eo, cujus est causa. Vid. *Dian.* „ *p. 3. t. 5. R. 47. & 48.*

Fides definitur: *Est virtus theologica, a Deo infusa, inclinans nos ad firmiter assentiendum, ob Divinam Veracitatem, omnibus quae Deus revelavit, & per Ecclesiam nobis credenda proposuit.* Dicitur 1. *Virtus Theologica*, idest, quae Deum respicit; fides enim, prout etiam Spes, & Charitas, Deum directe spectant, ad differentiam virtutum moralium, quae indirecte eum respiciunt. 2. *A Deo infusa*, quia Fides est donum supernaturale Divinum, 3. *Inclinans nos ad firmiter credendum*, nam assensus Fidei nequit cum formidine consistere, prout perperam dicebatur Propositione 4. ab Innocentio XI. proscripta, sed omnino firmus esse debet. 4. *Ob Divinam Veracitatem*. Veritas enim infallibilis (quae est ipse Deus) est formale objectum Fidei. 5. *Omnibus quae Deus revelavit*: omnia enim a Deo revelata sunt objectum fidei materiale. 6. *Et per Ecclesiam nobis credenda proposuit*, nam Divina Revelatio nobis non patefit, nisi per Ecclesiam quae Revelationes proponit; cum sit aliunde evidens propter signa credibilitatis (qualia sunt Prophetiae, Miracula, Constantia Martyrum, & similia) quod Ecclesia nec falli, nec fallere potest. Praeterquamquod S. Au- 2

S. Augustinus illud celebre dictum protulit: *Evangelio non crederem, nisi me Ecclesiæ Catholicæ commoveret auctoritas.*

Quæritur, an Mysteria SS. Trinitatis, & Incarnationis post promulgationem Evangelii credenda sint fide explicita de necessitate medii, vel præcepti? *Prima* sententia, quæ est communior, & videtur probabilior, docet credenda esse de necessitate medii; ita tenent *Sanch. Dec. lib. 2. cap. 2. num. 8. Valent. 2. 2. D. 1. quæst. 2. p. 4. Molina 1. part. quæst. 1. art. 1. D. 2. Cont. Tournely tom. 3. tr. de Decal. cap. 1. art. 1. §. 2. concl. 1. Juven. tom. 6. diss. 4. art. 3. Antoine de Virt. Theol. cap. 1. quæst. 2. Wigandt tr. 7. Ex. 2. de Fide num. 22. Concina tom. 1. D. 1. de Fide cap. 8. num. 7. cum Ledesma, Serra, Prado, &c.* item *Salmant. tract. 20. cap. 2. p. 2. n. 15. Cuniliat tract. 4. de 1. Dec. Præc. cap. 1. §. 2. & Roncaglia tract. 6. cap. 2. quæst. 2.* Sed postremi hi tres dicunt, quod per accidens, & casu raro possit quis justificari fide tantum implicita. Id probant ex Scripturis, quibus (ajunt) clare probari necessitatem medii. Probant etiam rationes; quia licet ante promulgationem Evangelii sufficiebat fides implicita Christi, post tamen promulgationem, eo quod status gratiæ est perfectior, perfectior requiritur notitia, nempe explicita fides Christi, & Trinitatis. *Secunda* vero sententia satis etiam probabilis dicit necessitate præcepti omnes teneri hæc Mysteria explicite credere, necessitate autem medii sufficere, si credantur implicite. Ita Dominicus Soto (*in 4. sentent. tom. 1. Dist. 5. quæst. un. art. 2. concl. 2.*) ubi ait: *Quamvis præceptum fidei explicitæ* (sc. Trinitatis, & Incarnationis) *absolute obliget universum mundum, nihilominus possunt multi ignorantia invincibili ab eadem obligatione excusari.* Franciscus Sylvius (*tom. 3. in 2. 2. quæst. 2. art. 7. & 8. concl. 6.*) scribit: *Post promulgatum sufficienter Evangelium fides Incarnationis explicita est omnibus ad salutem necessaria necessitate præcepti, ac etiam (ut probabile est) necessitate medii.* Et in sequenti conclusione idem profert de Mysterio Trinitatis. Card. Gotti (*Theol. tom. 2. tract. 9. quæst. 2. D. 4. §. 1. num. 2.*) ait: *Dico 1. sententia negans fidem explicitam Christi, & Trinitatis esse ita necessariam, ut sine ea nemo justificari, aut salvari queat, valde probabilis est.* Et asserit *num. 1.* Scotum hanc tenere sententiam. Euseb. Amort recens Scriptor & valde doctus (tom. 1. D. 3. de Fide quæst. 17.) absolute eandem sententiam tuetur. Elbel (tom. 1. Conferent. 1. num. 17.) scribit hodie hanc sententiam teneri ab insignibus DD. Castropal. part. 1. tract. 4. D. 1. p. 9. Viva in Prop. 64. damn. ab Innocent. XI. num. 20. Sporer tract. 11. cap. 1. sect. 11. §. 4. num. 9. Laym. lib. 2. tract. 1. cap. 8. num. 5. qui dicit hanc non esse minus probabilem, quam primam cum Richard. Medin. Vega, Sa, & Turriano. Card. de Lugo de Fide D. 12. num. 91. vocat primam speculative probabilem, sed hanc secundam absolute & fuse ut probabiliorem tuetur cum Javell. Zumel, & Suarez D. 12. sect. 4. num. 10. scribitque de Lugo eandem sententiam videri esse S. Thomæ 3. part. quæst. 69. art. 4. ad 2. ubi S. Doctor ait: Ante Baptismum Cornelius & alii similes consequuntur gratiam & virtutes per fidem Christi & desiderium Baptismi implicite vel explicite. Unde arguit Lugo: sicut Cornelius gratiam est consequutus per fidem implicitam, quia nondum in illa Regione Evangelium perfecte promulgatum fuerat, ita pariter consequi poterit iste qui Mysteria hæc invincibiliter ignorat; ipsi enim pariter non satis Evangelium est promulgatum. Dicunt autem repugnare bonitati, & providentiæ Divinæ ut damnet Adultos invincibiliter ignorantes, qui juxta lumen naturæ honeste vivunt; dum contra (Actor. 10. 34.) habetur: *In omni gente qui timet eum, & operatur justitiam, acceptus est illi.* Respondent vero quod omnes Scripturæ, & SS. Patrum testimonia quæ opponuntur de facili explicari possunt de necessitate præcepti, vel quia ordinarie nullus fere salvatur sine fide explicita horum Mysteriorum, quia post Evangelii promulgationem fere nullus de his laborat invincibili ignorantia; vel quia, ait Lugo, explicari possunt de fide implicita, sive explicita in voto. Præterea, ait Laymann, vir adultus si esset mutus & surdus a nativitate, quamvis baptizatus, non posset alia Sacramenta accipere, si optaret; imo nec salvari, quia hujusmodi homo incredibile est quod vero conceptu apprehendat, & explicite credat Mysteria Incarnationis, & præsertim Trinitatis.

Notant autem *Tannerus in 2. 2. D. Thom. D. 1. quæst. 7. dub. 1. num. 20. Sylvius ibid. quæst. 2. artic. 8. concl. 8. Azor. tom. 1. lib. 8. cap. 1. quæst. 6. & Valent. cum Guillelmo Parisi. apud Sanch. Dec. lib. 2. cap. 3. num. 18.* quod si quis adeo sit rudis, ut ea mysteria percipere nequeat, tunc excusatur ratione impotentiæ, & comparatur infantibus, ac fatuis. Attamen *Sanch. loc. cit.* dicit quod aliud est credere, aliud scire mysteria, nempe rationem de eis reddere; unde censet omnes adultos teneri necessitate medii, aliquando hujusmodi mysteria credere, necessitate vero præcepti ea scire; a quo præcepto scientiæ excusari mente obtusos; & sic intelligendos ait AA. citatos. Concluditque cum *Gabriele*, qui dicit: *Sufficere eis* (scilicet rudibus) *quod singulos articulos explicite credant dum eis proponuntur.* Quamvis autem sint damnatæ *Propos. 64. & 65. ab Innoc. XI.* quæ dicebant: *Absolutionis capax est homo, quantumvis laboret ignorantia Mysteriorum Fidei, & etiamsi per negligentiam culpabilem nesciat Mysterium SS. Trinitatis, & Incarnationis D. N. Jesu Christi. — Sufficit illa semel credidisse.* Dicit tamen *Viva cum March.* probabiliter non esse necessario repetendas Confessiones factas cum ignorantia prædictorum Mysteriorum; cum ex præfata opinione jam probabile sit fuisse validas; si ignorantia fuit inculpabilis. Certum enim est talem ignorantiam, si sit vincibilis, peccatum esse lethale. Prædicta autem Propositio merito damnata est, quia dicebat capacem esse absolutionis etiam illum qui tempore Confessionis laborat ignorantia prædictorum Mysteriorum. Ceterum opinio Patris *Viva* mihi non est satis probabilis; quamvis enim Pœnitens probabiliter validam Confessionem expleverit, ita ut videatur deinde possidere exemptionem ab iteranda Confessione,

ne, cum prius bona fide se confessus fuerit; attamen respectu ad eum, qui certo graviter peccavit, semper urget, ac possidet antecedenter obligatio explendi Confessionem, non tantum probabiliter, sed certo validam. Quapropter, cum ipse adverterit Confessionem suam ob ignorantiam Mysteriorum SS. Trinitatis, aut Incarnationis Jesu-Christi fuisse probabiliter validam, sed etiam probabiliter nullam, tenetur, postquam de illis Mysteriis instructus fuerit, Confessionem iterare.

„ Porro implicite credere dicitur, qui credit „ aliquid explicite, in quo alterum implicite „ est, v. gr. si credas, quod credit Ecclesia; „ Vid. Salm. & Lugo. lib. 2. tract. 1. cap. 8.

3 „ Resp. 2. Necessitate precepti quivis fidelis
„ sub mortali explicite credere, & scire, crasso
„ so saltem modo, & quoad substantiam, tene-
„ tur hæc.

„ 1. Symbolum. 2. Orationem Dominicam. „ 3. Præcepta Decalogi, & Ecclesiæ. 4. Sacramenta maxime necessaria, ut Baptismum, „ Eucharistiam, & Pœnitentiam, reliqua autem tunc, quando vult suscipere. Suar. Sanchez, Fill. num. 39. Quæ omnia intellige, „ nisi impotentia, aut invincibilis ignorantia „ excuset.

Unde resolvitur.

„ 1. Non omnes tenentur sub mortali hæc „ prædicta scire memoriter, aut eo ordine, aut „ iis verbis, quibus proponuntur; sed quoad Orationem Dominicam, scire omnia bona petenda esse a Deo, quæ est ejus summa: quoad „ Symbolum vero, Præcepta, & Sacramenta, „ sufficit, si quis rogatus de singulis recte respondeat. *Bonac. Laym. loc. cit. cap. 9. Sanchez lib. 2. cap. 3. n. (Hoc est conforme ad id, „ quod tradidit S. Carolus Borromæus in sua Instruct. ad Confessarios, ubi docuit satis esse, „ quod Fideles rudes sciant Credo saltem in substantia.)*

„ 2. Quamvis sit præceptum Ecclesiæ discendi memoriter Symbolum, & Orationem Dominicam, & Salutationem Angelicam, velitque *Bon. p. 3. c. 27.* non esse absolvendum, „ qui ob negligentiam, vel verecundiam ea addiscere non curat; consuetudo tamen, ut notat *Navarr. & Lopez.* exposuit obligationem „ non esse ultra venialem. (*Ita tenet etiam Viva super Prop. I. Alex. VII. cum Azor. Trull. „ & Vibal. apud Salm. de Præc. Fidei cap. 2. „ num. 49. ex Concilio Rhemensi, & Toletano 4. „ Vide Prax. Confess. in fol. tom. 12. num. 22.*) „ Ita nec est ultra veniale, nescire facere Crucem, ut docet *Sanch.* contra *Sylv.* qui docet „ esse mortale.

„ 3. Moraliter nihilominus necessarium est, „ ut rustici ex memoria teneant Symbolum sua „ lingua; quia alioquin non possunt habere sufficientem cognitionem articulorum.

„ 4. Falsa est opinio quorumdam Canonistarum, rusticis esse satis, articulos Fidei, aliaque dicta credere implicite, credendo quidquid credit Ecclesia.

„ 5. Excusantur ii, quibus aut deficit doctor, „ aut nunquam venit in mentem obligatio similia discendi; aut qui nimis sunt rudes, ita „ ut non possint ea comprehendere, aut retinere; quod sæpe contingere docent *Azor. & Bec.* „ contra alios.

„ 6. Si Confessarius probabiliter judicet pœnitentem ignorare ex Doctrina Christiana ea, „ quæ scire tenetur (quod de litteratis, vel frequenter confitentibus præsumendum non esse, „ monet *Sanch. 2. mor. cap. 3.*), debet eum interrogare de negligentia in iis addiscendis: „ cum per eam plurimi graviter peccent. *Ded. „ Azor. tom. 1. lib. 8. cap. 8. Trull. lib. 1. c. 1. „ d. 4.*

„ 7. Possunt absolvi (contra quosdam) qui „ ignorant ea, quæ sub mortali scienda esse dixi. Ratio est, quia licet peccarint omittendo discere, possunt tamen de hoc dolere, cum „ proposito discendi. *Sanch.* (*cum Salm. de „ Præc. Fid. cap. 2. num. 58. Nisi prius bis admoniti neglexerint addiscere*). Quod si tamen ignorarent ea, quæ necessitate medii „ scienda sunt; deberent instrui ante absolutionem. *Bonac. d. 3. quæst. 2. p. 2. Sanch. loc. cit. „ cap. 3. num. 11.*

„ 8. Parochus suas oves (sicut parens libe- 4
„ ros) tenetur sub mortali per se, vel alium
„ docere ea saltem, quæ sub mortali scire te-
„ nentur. *Sanch. 2. mor. c. 3. Fillius. Palaus,*
„ *Trull. l. 2, c. 1. Kon. &c.*

Notandum quod objectum *Materiale* fidei (nimirum id quod credere tenemur) principaliter est ipse Deus, & deinde omnia a Deo revelata: ita S. *Thomas quæst. 14. de Verit. art. 8.* dicens; *Fides quæ hominem divinæ cognitioni conjungit per assensum, ipsum Deum habet sicut principale objectum, alia vero sicut consequenter adjuncta.* Objectum autem *Formale* (idest motivum propter quod revelata credere tenemur) est Dei Veracitas. Disceptatur autem inter Scholasticos, an Revelatio Divina sit etiam objectum *Formale* fidei. Pro sententia affirmativa sunt *Jueninus & alii*, qui dicunt Veracitatem Dei esse objectum formale *Quod*, nempe rationem præcipuam, ob quam credimus: revelationem vero esse objectum formale *Quo*, hoc est medium quo credimus. Sed communior sententia *Haberti, Card. Gotti, & Holzmanni cum Scotø &c.* docet totale objectum formale fidei esse Veracitatem Dei, & Revelationem esse tantum conditionem, sine qua non crederemus, sive medium per quod nobis applicatur notitia eorum quæ credimus.

CAPUT II.

Quomodo obliget præceptum Fidei.

5 Quos, & quando obliget præceptum Fidei?
6 Notandæ Propos. damnatæ in hac materia.
7 Quoties tenemur in vita elicere actus Fidei, & Spei?
8 Quoties circa Charitatem?
9 Quando Hæreticus teneatur suam Sectam ejicere?
10 An circa Fidem liceat sequi opinionem minus probabilem?

11 Quan-

I. Quando teneamur Fidem exterius confiteri? Et qui teneantur jure Ecclesiastico ad externam Professionem Fidei?

5 RESP. 1. Præceptum Fidei internum obligat 1. Pueros inter fideles educatos, quando rationis usum perfecte consecuti Mysteria Fidei audiunt apprehenduntque, quod illa credere sit eis necessarium ad salutem; peccantque mortaliter omittendo, (*Sanch. Dec. num. 2. & 3.*) pl. 3. adulto plurimos eorum excusat inadvertentia, aut invincibilis ignorantia: 2. Adultos infideles, quando ratio incipit dictare, res Fidei sufficienter propositas esse, & contrarium sectam esse falsam. *Sanchez lib. 2. mor. cap. 2. Coninck d. 14. de Fide. Fill. num. 45. 3.* Quando urget tentatio contra Fidem, quæ aliter vinci nequit. Quod tamen non convenire scrupulosis, rectè monet *Sanch.* quia iis, secundo animum ad alia objecta, facilius superant. Et in his duobus casibus præceptum obligat per se, in sequentibus per accidens. 4. Quando tentatio urgens contra alias virtutes aliter superari nequit. 5. Quando facienda est professio Fidei exterior, vel ex præcepto eliciendus est actus alterius virtutis, v. gr. Spei, Charitatis, Pœnitentiæ, quæ Fidem supponunt. *Bonac. q. 2. p. 2.* His addit *Hurt. contra Sanch.* 6. In hora mortis, & 7. Semel quotannis. Vide *Dian. p. 5. t. 13. R. 10.*

6 Certum est hominem teneri ex lege naturali ad Deum per Fidem, Spem, & Charitatem se convertere; & ideo eliciendi earum virtutum actus, cum quæque virtus suis actibus vivat. Hinc merito omnino damnatæ sunt omnes Propositiones proscriptæ super hac materia; Videlicet.

Prop. 1. ab Alex. VII. *Homo nullo unquam vitæ suæ tempore tenetur elicere actum Fidei, Spei, & Charitatis ex vi Præceptorum Divinorum ad eas virtutes pertinentium.*

Prop. 16. ab Innoc. XI. *Fides non censetur cadere sub præceptum speciale, & secundum se.*

Prop. 17. ab eod. *Satis est actum Fidei semel in vita elicere.*

Prop. 6. ab eod. *Probabile est ne singulis quidem rigorose quinquenniis per se obligare Præceptum Charitatis erga Deum.*

7 Quæritur autem, quoties in vita teneantur elicere actus Theologales.

Quoad Præceptum Fidei spectat, plures sunt opiniones. *Scotus* censet teneri nos ad eliciendos actus Fidei omnibus diebus Festis. *Nider* quoties Mysteria in Ecclesia celebrantur. Sed *Salmant. de Præc. Fid. cap. 2. num. 31. & Croix lib. 2. num. 51.* horum opiniones minime approbant; imo *Oviedo apud Croix ibid.* asserit illas passim rejici ab aliis. *Lugo apud Croix d. num. 51.* ipse dicit, toties Fideles teneri ad repetendos actus Fidei, quoties sufficiat ad proponenda Mysteria nostræ Religionis. At quia hæc regula est obscura, sat probabiliter putant *Salm. d. cap. 2. cum Sanch. Trull. Bonac. Led. & aliis* teneri saltem semel in anno Fideles ad exercendum actum Fidei; & idem sentiunt Concina & Franzoja cum communi. Advertunt tamen cum *Sum. Prado*, & idem dicit *Croix loc. cit.* quod huic præcepto sit satis etiam per exercitium aliarum virtutum, sive per susceptionem Sacramentorum, sive ex quacumque alia occasione actus Fidei ponatur.

Num autem teneantur ad eliciendos hos actus Fidei formaliter, scilicet ex motivo Dei revelantis? Affirmant *Viva d. prop. 1. Alex. VII. & VI. Quidquid sit*, ut addit, *an semper Fides sit supernaturalis, si nitatur huic motivo saltem aliquid attacto.* Notat vero *num. 7. in fine*, quod viri timorati nullo modo circa hoc anxii sint, cum vix accidat, eos abunde huic præcepto non satisfacere. *Croix d. num. 51.* dicit non esse tutiorem, cur quis ob id scrupulose se divexet, cum huic præcepto fiat satis (ut asserit *n. 27.*) audiendo Missam, adorando Crucifixum, formando Crucem, orando, &c. quamvis hæc non fiant reflexe ex motivo Fidei. Qui enim, ait, semel posuit Fidem tamquam regulam suarum actionum, quibus ad Deum vult tendere, quidquid postea boni agit, ex eadem regula jam ad Deum dirigit exercitè, licet non advertat. Atque *Hurtad. apud Carden. in prop. 17. Innocent. XI.* hos actus esse vere actus Fidei, quia radicaliter ex motivo Fidei oriuntur. Insuper *de Lugo de Fid. disp. 13. num. 44.* sic docet: *Cum materia honeste, & inhoneste operandi frequenter occurrat, non esse dubitandum, quin homo, qui Fidem Christianam semel amplexus est, plusquam sufficienter satisfaciat præcepto Fidei.*

Quod autem pertinet ad actus ergà præceptum Charitatis, jam adnotavimus supra damnatam fuisse propos. *Ne singulis quidem rigorose quinquenniis* hoc præceptum obligare per se. *Pelizar. apud Croix d. lib. 2. num. 141.* dicit esse peccatum grave differre actum Charitatis per triennium. Alii, ut *Hurtad. Illsung. Rhodes &c.* apud *Croix loc. cit.* dicunt requiri elici actum Charitatis erga Deum saltem semel in anno. Et hanc sequuntur *Salm. tract. 21. cap. 6. num. 12.* cum *Trull. Tapia, Lessio*. Alii vero, ut *Gubr. Alemain. Tamb.* ap. *Croix num. 139.* ajunt hoc præceptum obligare quolibet die festivo. *Cardenas* tandem in *2. Crisi d. 6. num. 8.* (cui adhæret *Croix num. 141.*) censet non excusari a mortali, qui per mensem actum charitatis differt; Hancque sententiam omnino ego suadendam puto, cum difficulter possit Homo diu mandata divina servare, nisi dilectionem erga Deum frequenter foveat, quæ nonnisi per actus charitatis fovetur, & nutritur. Notat autem idem *Cardenas, a num. 14.* quod sufficit elicere actus Amoris, etiamsi eliciantur in ordine ad implenda alia Præcepta, vel ad aliam virtutem exercendam, puta ad se continendum, ad vincendam tentationem. Insuper dicit *Croix num. seq. 143.* esse veros actus Amoris quibus bene satisfit huic præcepto, omnia opera meritoria exercitata ad finem placendi Deo, ut eleemosynam, jejunium, & similia: Talis autem rectus finis dicit quod præsumitur in eis, qui jam sciunt sic placere Deo, modo non operentur ex fine pravo. Addit etiam *Croix* satisfieri adhuc orando, signanter cum oratione Dominicali, ubi dicitur *Sanctificetur &c., Adveniat &c. Fiat voluntas tua, &c.* Advertatur hic Prop. 10. damnata ab Innocentio XI. quæ dicebat: *Non tenemur proximum*

proximum diligere actu interno, & formali. Recte igitur dicunt P. *Viva* in cit. *Prop.* 10. *num.* 8. & 9. quod sicut tenemur elicere actus formales caritatis erga Deum, sic etiam tenemur erga proximum ex motivo supernaturali; nimirum propter amorem Dei, vel ut præcepto Christi pareamus, qui dixit: *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem*. *Jo.* 13. Unde S. Thomas docet: *In dilectione proximi includitur dilectio Dei, sicut causa in effectu*. *In Epist. ad Rom.* 13. *sect.* 2. Sicut ergo tenemur saltem semel in mense elicere actum amoris erga Deum, sic etiam saltem in mense exercere actus caritatis erga proximum. Ceterum sapienter scribit P. *Suarez Disp.* 5. *de Carit. sect.* 4. cum aliis ex S. Thoma 2. 2. *quæst.* 25. *art.* 8. quod aliquando hi actus caritatis bene exercentur occasione vitandi odium, aut largiendi eleemosynam. Et cum hujusmodi occasiones frequenter occurrant, hinc ait *P. Viva* esse moraliter impossibile, quod Fideles christiane viventes huic præcepto abunde satisfaciant.

Ex iis resolvuntur hi Casus.

„ 1. Hæreticus, quamdiu suam sectam judicat „ esse credibiliorem, vel æque credibilem, non „ tenetur credere, quia Fides nondum est suf„ficienter proposita, ageretque imprudenter. „ *Sanch.* 2. *mor. suppos. Laym. lib.* 2. *t.* 2. *c.* 10. „ & 12.

„ 2. Quando ii, qui in hæresi nutriti sunt, „ persuasum est a pueritia, nos abjicere, & per„sequi Verbum Dei, esse idololatras, pestilen„tes deceptores, ideoque, tanquam pestem fu„giendos; non possunt, stante hac persuasio„ne, salva conscientia, nos audire, & labo„rant ignorantia invincibili, cum non dubi„tent esse in bona via. *Laym. cap.* 10. *Sanch.* „ *lib.* 2. *cap.* 1.

„ 3. Si talibus oriatur dubium de sua secta, „ tenentur ulterius inquirere, & a Deo pete„re lumen: quod si negant, peccant contra „ Fidem, cum non adhibeant media ad im„plendum præceptum Fidei. Quod si deinde „ nostra Fides eis sufficienter proponatur, te„nentur amplecti, *ibid. V. Ferdin. de Castr.* „ *Pal. t.* 4. *d.* 1. *p.* 12, & *d.* 2. *p.* 2.

10 Notanda est hic *propos.* IV. *damnata ab Innocent.* XI. *Ab infidelitate excusabitur non credens ductus opinione minus probabili*. Ex hac aliqui non recte inferunt prohiberi in omni materia sequi probabilem, relicta probabiliori: Nam respondet *Viva in dicta propos. num.* 5. & alii communiter quod, etsi liceat sequi opinionem minus probabilem, nunquam tamen liceat cum periculo gravis damni, quando illud vitare non pendeat ab opinionis probabilitate; ut est in collatione Sacramentorum, in medendo &c. & hoc esset pariter in sequendo sectam minus probabiliter veram. A probabilitate enim opinionis fit quidem, ut peccatum formale vitetur in aliis humanis actionibus, sed non potest fieri, ut sit vera secta non vera. Et semper ac secta sit falsa, nunquam cum quacunque probabilitate vitatur periculum damnationis, cum non vitetur periculum carendi Fide necessaria ad salutem, Gratia, Sacramentorum, &c. Adde quod Infidelis nunquam habere potest veram probabilitatem suæ sectæ sine culpa: Si enim oraret, Deus absque dubio infunderet lumen suum in illum de vera Religione. Ita *Viva*.

„ Resp. 2. Præceptum exterius Fidem confi„tendi jure naturali obligat, duplici casu, sci„licet, cum vel honor Deo debitus, vel uti„litas proximo impendenda, privative, vel „ contrarie subtraheretur. Dixi *privative*, ut „ si ideo cessaret magnus honor in Deum, vel „ utilitas in proximum redundans. Dixi 2. *con„trarie*, ut si aliqui Deus afficeretur injuria, „ vel proximus gravi malo; verb. gr. si inde „ penderet aliorum conversio, aut perversio, „ contemptus Religionis, scandalum, &c. Ra„tio responsionis est, quia actus virtutis, tunc „ videtur præceptus, quando est necessarius ad „ finem præcepti, quod hic contingit; quia fi„nis præcepti est Caritas. *S. Th.* 2. 2. *quæst.* „ 3. *art.* 2. *Suar. Reg. Fill. tract.* 22. *cap.* 2. „ *quæst.* 1.

Unde resolvuntur hi Casus.

„ Si hæretici conculcent Imagines, aliisque „ injuriis Fidem afficiant, tenetur eam sua con„fessione tueri Catholicus, si quidem inde pru„denter speret profectum.

„ Resp. 3. Ad professionem Fidei externam „ jure Ecclesiastico tenentur sub mortali, se„cundum *Tridentinum*, cum juramento obe„diendi Ecclesiæ Romanæ, ut docet *Fill.* 2. 2. „ *tr.* 22. *cap.* 3. sequentes personæ.

„ 1. Provisi de Beneficio curato, idque intra „ duos menses a die possessionis, coram Episco„po, aut ejus Vicario Generali, vel Officia„li, *sess.* 24. *cap.* 12. *de ref.*

„ 2. Provisi de Canonicatu, vel Dignitate in „ Cathedrali Ecclesia: idque non tantum co„ram Episcopo, vel ejus Vicario, sed etiam „ in Capitulo. *ibid.* addita pœna, (ad quam „ non videntur teneri ante sententiam.), ut a„lioqui fructus non faciant suos. Vid. *Sanch.* „ *lib.* 2. *cap.* 5. *Barb. de potestate Episc.* 3. *p.* „ *art.* 61. *num.* 29.

„ Primates, Archiepiscopi, Episcopi, in pri„ma Synodo provinciali, cui interfuerint, *Trid.* „ *sess.* 25.

„ 4. Extendit Pius IV. hanc legem ad omnes „ Prælatos Religionum, etiam militarium; Pius „ V. autem apud *Rodr.* *t.* 2. *q. reg. quæst.* 32. „ ad omnes promovendos in Doctores, Magi„stros, Regentes, Professores, addita excom„municatione latæ sententiæ, & privatione o„mnium beneficiorum in eum, qui alios pro„movent ad talem gradum, sine prævia profes„sione. Vid. *Fill. t.* 22. *cap.* 3. *quæst.* 11. *Barb.* „ *remiss. s.* 24. *num.* 12. Verum, ubi hoc decre„tum non est receptum usu, & non obligare „ monet *Sanch. cap.* 3. *num.* 4.

Unde resolvitur.

„ 1. Non tenentur ad dictam professionem „ provisi de Canonicatibus in Ecclesiis tantum

Collegiatis, vel de Beneficiis tantum simplicibus.

2. Etsi probabile sit hanc professionem posse fieri per procuratorem, ut docet *Azor. Navarr. & Sanch.* probabilius tamen est teneri personaliter, ut docet *Fill.* Ratio est, tum quia alias non videtur fieri satis juramento, quod personaliter faciendum esse docet Glossa apud *Fill.* tum quia ita decidit Rota apud *Garc. lib. 3. de benef. cap. 3.*

CAPUT III.

An aliquando liceat exterius Fidem veram negare, aut falsam profiteri.

22 *An liceat unquam positive Fidem negare?*
23 *An uti verbis ambiguis? An tacere?*
24 *An fugere? Vide ibid.*
25 *An uti vestibus, vel signis Infidelium?*
26 *An audire conciones Hæreticorum? Vide ibidem.*

12 RESP. Nullo casu licet, sive voce, sive alio signo fiat, dicente Christo: *Qui negaverit me coram hominibus, &c.* Interim vero, etsi licitum non est mentiri, seu simulare, quod non est, licet tamen dissimulare; quod est, sive tegere veritatem verbis, aliisve signis ambiguis, & indifferentibus, ob justam causam, & cum non est necessitas fatendi. Est *comm. S. Thom. Kon. dis. 15. dub. 2. num. 9. Layin. lib. 2. t. 1. c. 11.*

Unde resolvitur.

13 1. Rogatus de fide in odium religionis, sive publica auctoritate, sive privata, nullo modo potest utendo restrictione mentali, aut verbis ambiguis ita respondere, ut præsentibus videatur Fidem negasse; multo minus, dicere esse hæreticum, vel Calvinistam, vel non Catholicum. *Azor. Fill. cap. 3. numer. 97.*

2. Qui rogatus seu privata, seu publica auctoritate, vel tacet; vel respondet obscure, vel ait se nolle respondere, se jure non rogari, non teneri se, nec velle aliis dicere quid ipse credat; ac simili modo tergiversatur, non videtur negare Fidem, sed nolle prodere. Unde, si sic potest molesta inquisitione liberari, licet; ut habet *Roncaglia loc. cit.* Generatim enim verum non est, quod interrogatus auctoritate publica teneatur positive Fidem profiteri, nisi quando id necessarium est, ne præsentibus videatur Fidem negasse. *Kon. d. 15. dub. 2. Navarr. Azor. Sanch. Bec. cap. 9. quæst. 4.* * (Hac de re vide *Propos.* 8. inter damnatas ab Innocent. XI.) *

14 3. Non negat Fidem, sed prodit, qui fugit: quod etsi liceat, non tamen Pastori, tunc cum ejus opera oves indigent, uti contra, si eis consultius est, ut ad tempus se subducat, & in bonum earum reservat, tenetur fugere. *Reg. l. 17. n. 26. Bec. c. 9. Fill. n. 75. &c.*

4. Si quo casu tacere esset negare, tunc id non liceret; verbi gratia si, aliis rogatis, an Fidem negare vellent, iisque respondentibus, quod non, tu taceres. *ibid.* Vide *Bonacina loc. cit. Layni. loc. cit. tom. 1. c. 11. Tol. lib. 4.*

4. Si Princeps generali lege jubeat, ut fideles se prodant, gestato signo, vel ostendo se, vel aliter, non tenentur, cum nemo teneatur verum dicere, nisi specialiter rogatus. Excipe, nisi eæ sint circumstantiæ, ut hoc ipso, quod se non prodant, videantur Fidem negasse, ut verb. gr. si quidam antea noti essent, & tunc ex hoc putarentur defecisse. *Sanch. n. 19. Bec. Reg. Fill. num. 88. &c.*

6. Cum non rogaris de Fide, non solum licet, sed sæpe melius est ad Dei honorem, & utilitatem proximi tegere Fidem, quam fateri: ut si latens inter hæreticos plus boni facis; vel si ex confessione plus mali sequeretur, verbi gratia turbatio, neces, exacerbatio Tyranni, periculum defectionis, si torquereris. Unde temerarium plerumque est offerre se ultro. *S. Th. Sanch. Laym. cap. 11. num. 2.*

7. Redimere pecunia, ne de tua Fide fiat inquisitio, licitum est, & sæpe magna virtus discretionis est vitam ad Dei gloriam servare, ac Fidem tegere modis licitis.

8. Talis modus non est uti vestibus, aut si- 15
gnis Infidelium, quæ alium usum non haberent, quam quod essent signa professiva falsæ Religionis, seu cultus: uti essent vestes, quarum usus est in sacrificiis: item incensio thuris, aut genuflexio coram idolo: item sumtio cœnæ hæreticæ, &c. *Sanch. l. 2. cap. 4. Fill. n. 9. &c. comm.*

9. Licitus autem modus est, quando subest causa (ut verb. gr. ad evitandum grave periculum, ad obtinendam victoriam, eludendos hostes), uti vestibus, & signis infidelium, quæ aliquem alium usum habent, quam profitendæ Religionis, quales sunt vestes talis Nationis (non Religionis), quibus uterentur, etsi converterentur, ut sunt vestes, & signa Nationis Turcicæ, quod verum est, etsi sint vestes ipsorum Religiosorum, dummodo non habeant peculiare signum profitendi erroris, sed sint tantum indicium nitidioris cultus, ut saga Prædicantium in Germania, vel eminentioris vitæ inter suos; ut togæ Bonziorum in Japonia. Idem dicendum est de signis, quibus Judæi utuntur, verb. gr. flavo annulo in pallio Francofurti, &c. quia hæc sunt signa mere politica, & distinctiva unius generis hominum ab alio, & non proprie professiva Fidei. Quæ sententia probabilis est. Vid. *Sanch. 2. mor. c. 4. Bec. 2. 2. cap. 9. quæst. 5. d. 6. Laym. l. 2. t. 1. cap. 11. Covarr.* contra *Caj. Nav. Tol.*

10. Licitus item modus est, cum Catholicus transit per loca hæretica, & periculum grave ei imminet vitæ, v. gr. vel bonorum (non tamen, si derisio tantum, vel vexatio, ut habet *Bec. cap. 9.*) ad dissimulandam Fidem; vesci carnibus die prohibito; quia præceptum Ecclesiæ non obligat sub tali pericu-

lo.

lo. Nec hoc est Fidem negare, cum esus carnium non sit institutus ad professionem Religionis; & Catholici mali, & gulosi id faciant. Si tamen ex circumstantiis fieret signum professivum, ut si v. gr. in odium Fidei convivæ statuerent, ut qui est hostis Fidei Pontificiæ, comedat carnes, peccaret contra Fidem, qui ederet sine protestatione; secus, si protestaretur. *Sanch. Azor. Bec. &c. comm. loc. cit.*

16 „ 11. In Germania audire conciones hæreticorum, deducere funus, assistere Baptismo pro patrino, non habentur signa professiva Fidei, vel communionis cum hæreticorum sacris. *Fill. Azor. Sanch. ll. cc.* Unde, seclusis aliis, v. gr. scandalo, periculo, prohibitione, & si ex justa causa fiant, licent. *(*At in Synodo Neapolitana expresse prohibetur assistere concionibus, catechismis, et quibuscumque ritibus hæreticorum, ex quocumque prætextu. Estque Casus reservatus cum excommunicatione ipso facto. Ceterum Salm. Tract. 21. c. 2. num. 522. tenent licere, modo absit scandalum, periculum perversionis, & communicatio impietatis*) *. Imo patrinum fieri talis infantis, videtur potius optandum, seclusis aliis, quia non est aliud, quam obligare se ad eum olim erudiendum in Fide Catholica.

„ 12. Infidelium, & hæreticorum sacris non licet ita interesse, ut ei communicare censearis; alioquin licet, verb. gr. ut quis spectet tamquam comœdiam, aut famulatum præstet politicum domino suo, exemplo Naaman Syri; de quo vide *Bec. Fill. Sanch. loc. cit. Laym. l. 2. t. 1. c. 11.*

„ 13. Si Princeps hæreticus mandet sub gravissima pœna omnibus subditis, adire conciones hæreticorum, etiamsi verbis dicat, se hac re aliud nihil exigere, quam obedientiam civilem, nec velle cogere, ut a Fide discedant, cum tamen reipsa contrarium velle videatur (nam obedientiam suorum aliter exercere potest, & hæc res ex se apta est Catholicos paulatim pervertere, & insuper conciliare auctoritatem hæresi, ac vilipensionem veræ Fidei), non licet obedire. Atque ita bis rescripsit Anglis Pius V. apud *Sanch. l. 2. c. 4. n. 27. Fill. & Azor. ll. cc.*

„ 14. Catholici viventes inter hæreticos, si ex præcepto Magistratus contrahant matrimonium coram Ministro hæretico, peccant contra Fidem, etiamsi contraxerint ante, vel contracturi sint postea coram Sacerdote Catholico. *Kon. d. 15. art. 3. Pal. tract. 4. d. 1. p. 13. quæst. 12. 13. 14.* testaturque contrahens ceremonia illa se illum agnoscere vere Fidei Ministrum: quæ sunt intrinsece mala. *Mald. 2. 2. quæst. 2. art. 3.* quia auctoritas Ministri, & sequenter doctrina ejus augetur, concurriturque ad ritus hæreticos, quos Minister isto actu exercet. Licite tamen contrahunt coram Magistratu civili, vel potius testantur se contraxisse; modo prius, vel posterius ritu Catholico contrahant: quia hæc actio est instituta ad finem politicum, ut conjuges habeantur, & proles non censeantur illegitimæ.

CAPUT IV.

De Infidelitate & vitiis Fidei oppositis.

DUBIUM I.

Quid, & quotuplex sit infidelitas?

RESP. 1. Infidelitas generatim est triplex: 17
Prima dicitur Negativa, eorum scilicet, qui nihil unquam de Fide audiverunt. Quæ non tam est peccatum, quam pœna peccati; quia, si fecissent, quod in ipsis erat, Deus Fidem eis non abscondisset. *Secunda* dicitur Contraria, eorum scilicet, qui Fidem sibi sufficienter propositam vel contemnunt, vel ei contradicunt pertinaciter, ut Hæretici. *Tertia* dicitur Privativa, quod privative opponatur Fidei, & est culpabilis ignorantia, vel error circa res Fidei. *Thom. Sanch. Vasquez Laym. cap. 10.*

„ Resp. 2. Infidelitas Contraria ex triplici modo repugnandi Fidei est triplex, scilicet Paganismus, qui Fidei nondum susceptæ, Judaismus, qui Fidei susceptæ in typo, & Hæresis, quæ Fidei susceptæ veritati repugnat. Apostasia a Fide revocatur ad hæresim a qua tantum differt, quod Hæresis sit error Fidei ex parte tantum contrarius, Apostasia vero ex toto. *S. Thom. Laym. loc. cit.*

DUBIUM II.

De Judaismo.

Quæritur hic tantum, quæ communicatio cum Judæis sit interdicta Christianis?

RESP. 1. His casibus, qui colliguntur ex c. 18
Nullus c. Omnes. c. Judæi. 1. Non licet cohabitare. 2. Nec conviviis interesse. 3. Nec uti communi balneo. 4. Nec medicos adhibere. 5. Nec medicinas ab iis datas recipere, emere tamen licebit præscriptas. 6. Nec Judæorum filios enutrire in ipsorum domibus. 7. Iis non famulari. 8. Nec servituti subjici. 9. Prohibentur publicis officiis inter Christianos fungi. 10. Vetitum est eorum azymis vesci. Quibus addit *Azor.* prohibitum esse, accedere ad eorum nuptias, festa, Synagogas * (*Adire Synagogas curiositatis causa, non esse peccatum grave dicunt Salm. Tract. 21. c. 2. n. 123. in fine cum Bon. Con. Pal. &c*) *; cum eis ludere, salutare, &c. Ratio horum est, tum ut conservetur dignitas Christianæ Religionis: tum ut caveatur Familiaritas cum Judæis, & periculum perversionis, vid. *Laym. l. 2. t. 1. cap. 12. & 17. Sanch. lib. 2. cap. 3. Fill. tr. 22. c. 5. num. 128.*

„ Resp. 2. in decem dictis casibus communicare cum Judæis ex genere suo videtur esse mortale. Ratio; quia, si Clericus id faciat, incurrit periculum depositionis: Laicus vero excommunicationis (*c. Constitutis. 17. q. 4.*), quæ nonnisi ob peccatum mortale imponi solet. Dixi *ex genere suo*: quia probabile est,

vel ob materiæ parvitatem, vel ob necessitatem, aliamve causam rationabilem (si tamen non sit periculum perfidiæ, nec familiaritatis cum Judæis) sæpe excusari a mortali, aliquando etiam ab omni peccato. Ita communiter. Vid. *Auth. supra cit. & Bon. loc. cit.* item *Laym. lib. 2. t. 1. cap. 13.* * (*Principes Christiani possunt permittere Judæis, & Paganis, aut Hæreticis libertatem conscientiæ tantum ob bonum Religionis, & ob spem conversionis; non autem ob temporale emolumentum Salm. Tract. 21. cap. 35. num. 5. Bene autem potest Ecclesia, & quicunque Princeps Supremus compellere Judæos, & Paganos subditos ad audiendam Fidem nostram. Salm. ibid. num. 8. cum Suar. Az. Bec. Bon. &c.* (*contra Con. & Val.*); *& constat ex praxi, quæ viget Romæ*) *.

DUBIUM III.

Quid sit Hæresis?

17 „ RESP. Hæresis est error intellectus, & pertinax contra Fidem, in eo, qui Fidem suscepit. Ita commun. *Suar. Becan. cap. 14. quæst. 2.* Unde patet, ad Hæresim, ut & Apostasiam, duo requiri, 1. Judicium erroneum, quod est ejus quasi materiale. 2. Pertinaciam; quæ est quasi formale. Porro pertinaciter errare non est hic acriter, & mordicus suum errorem tueri; sed est eum retinere, postquam contrarium est sufficienter propositum: sive quando scit contrarium teneri a reliqua universali Christi in terris Ecclesia, cui suum judicium præferat: sive id fiat ex vana gloria, sive libidine contradicendi, aliave causa. *Sanch. Vasq. Laym. l. 2. t. 1. cap. 13.* & alii commun. Ratio est, quia tunc putat judicium Ecclesiæ non esse sufficiens fundamentum credendi, quæ est vera pertinacia; quam cum *Koninck* facilius sic explicant alii, eam tunc esse, cum, etsi objectum Fidei credibiliter proponatur, ita ut prudenter de eo non possit dubitare, contrarium tamen judicet, a quo nolit avelli ullo casu, vel saltem nisi evidenter convictus. *V. Con. d. 18.*

Unde resolves.

„ 1. Non est hæreticus, qui exterius tantum Fidem negat, aut adorat idolum. Ratio est, quia non errat. Neque talis incurrit in foro conscientiæ censuras latas contra hæreticos, etsi in foro externo secundum externa procedatur. *Fill. t. 22. cap. 6. quæst. 4.*

„ 2. Est hæreticus, qui affirmative de aliquo articulo Fidei dubitat, hoc est, judicat esse dubium. Dixi *Affirmative*: quia negative tantum dubius, hoc est suspendens judicium, per se, & simpliciter non est hæreticus, quia non habet judicium; ergo nec erroneum: modo tamen non ideo suspendat, quod virtualiter judicet, non liquere de certitudine objecti. *Sa, Azor. l. 8. c. 9. q. 5. Tol.* contra *Sanch, & Mald.* * (Vide *dicenda l. 7. n. 302.*) *.

„ 3. Nemo est hæreticus, quamdiu paratus est judicium suum Ecclesiæ submittere, aut nescit contrarium tenere veram Christi Ecclesiam, esto ex ignorantia etiam culpabili & crassa sententiam suam mordicus tueatur. *Laym. loc. cit. num. 2.*

„ Nec est hæreticus, qui ita dispositus est, saltem habitualiter, ut a suo errore esset discessurus, si sciret esse contrarium Fidei, dummodo pertinaciam actualem nunquam habuerit, *ibid. & Kon. loc. cit.*

„ 5. Rustici, aliique homines simpliciores in Germania, qui hæretici habentur, & tamen pertinaces non sunt, possunt absolvi a suis Parochis. Ratio est, quia non sunt hæretici formales: habent Fidem Catholicam in Baptismo acceptam, quæ non perditur, nisi errando pertinaciter. *Laym. loc. cit.*

„ 6. Cum hæresis, & quævis infidelitas mortalis sit, peccant quoque mortaliter, qui ejus periculo se exponunt, sive conversando, sive conciones audiendo, sive libros legendo; quæ proinde, si cui periculosa sint, illicita sunt jure naturæ: si vero periculum absit, lectio librorum hæreticorum nihilominus illicita est jure positivo Ecclesiæ, uti etiam formalis disputatio Laici de Fide. Quod posterius tamen in Germania, locisque similibus, ubi Catholici hæreticis sunt permixti, abrogavit consuetudo, *Azor. Fill. Bec. Sanch. Bonac. disp. 3. q. 2. p. 5.*

„ 7. Matrimonium contrahere cum hæretica, etsi per se sit illicitum, habeaturque in Hispania, & Italia mortale, probabile tamen est ob gravium Doctorum Authoritatem, (*Sanch. de Matrim. t. 2. l. 7. d. 72. n. 5. Azor. p. 1. l. 8. c. 3. c. 3. Reg. tract. 21. l. 32. n. 106. Basilii Pontii de Matr. c. 6.* V. *Card. de Lugo de Sacramentis in genere, disp. 8. sect. 14. n. 120.*), in Germania licere ex gravi causa, salvo tamen jure naturali, & semoto periculo tum contrahentis, tum prolis: unde de iis initio constitui debet, ut Catholice educentur. Vide *Bec. lib. 5. cap. 30. Dian. p. 3. t. 4. R. 260.*

„ 8. Eum, qui lapsus est in hæresim, non teneri in Confessione explicare, qualis illa sit, eo quod omnes ejusdem speciei sint, docent *Reg. Dian. t. 4. tr. de circumst. R. 46. citans alios, & Escob. Ex. 2. c. 5.* Alii tamen contrarium tenent, quos sequitur *Card. de Lugo de pœnit. d. 16. n. 288. & num. 295.* * (Vid. *dicenda lib. 5. num. 50.*) *.

TRACTATUS II.

CAPUT UNICUM.

De Precepto Spei.

„ PER Spem, quæ est secunda virtus Theologica, intelligitur amor concupiscentiæ erga Deum, quo Deum, & Divina, præ omnibus aliis concupiscibilibus, nobis concupiscimus, ita ut omnia potius parati simus 20

„ per-

„ pendent, quam Deum, & Divina. De hac quaeritur, quando ejus praeceptum obliget?

„ Resp. 1. Probabile est praeceptum Spei obligare per se, cum primum homini usum rationis assecuto Deus, & Beatitudo, tamquam finis, ad quem tendere debet, sufficienter est propositus; ita ut notabili tempore non differat. Ita *Becan. cap. 17. quaest. 7. num. 2. Turr.* & caeteri commun. Et est ratio, quia sine usu Spei nec justificari, nec in Justitia Divina persistere, nec meritorie operari possumus. *Schol.*

„ Resp. 2. Praeceptum Spei per accidens obligat, 1. Quando actus Orationis, Poenitentiae, Charitatis &c. in praecepto sunt, qui sine praevio actu Spei exerceri non possunt. Ita *Auth. cit. & Fill. tract. 22. cap. 8. n. 255.* 2. Quando quis ita tentatur, ut periculum sit consensus, nisi animum spei erigat. Vid. *Fill. loc. cit. Laym. lib. 2. t. 2. cap. 2. Bonac. d. 3. quaest. 3.*

Unde sequentes casus resolvuntur.

„ 1. Mortale peccatum est sperare, sive amare magis (amore concupiscentiae) terrena haec, quam caelestia: v. gr. si quis ita comparatus sit, ut desideret perpetuo degere in hac vita, & Deo relinquere Caelum, si sibi relinquat Terram.

„ 2. Mortale item est desperare de consequendo Deo, aut salute, & venia peccatorum, aut mediis ad illam consequendam necessariis, verbi gratia auxiliis Gratiae, & emendatione vitae. Quod peccatum ratione parvitatis materiae non potest esse veniale, cum sit injuriosum Misericordiae Dei. *S. Thom. q. 20. art. 3. Laym. lib. 2. t. 2. cap. 2. n. 3.*

„ 3. Mortale etiam est praesumere de Misericordia Dei, verbi gr. dum quis sperat id, quod est impossibile secundum legem Dei ordinariam; ut si speres remissionem peccatorum, & salutem sine poenitentia, vel per propria merita, & vires naturae: vel etiam si quis statuat perseverare in peccatis, quandiu bene valet, & tamen speret se acturum poenitentiam ante mortem. *S. Th. q. 21. ar. 1. Laym. loc. cit.*

„ Denique mortale est odisse Deum (odio scilicet abominationis, seu aversionis) v. gr. si Deus displiceat tamquam nobis infestus propter vindictam peccatorum. Vid. *Laym. l. c. Bon. disp. 3. q. 3.*

21 Spes brevius & congruentius sic definitur: *Est virtus per quam cum certa fiducia futuram Beatitudinem, & ejus media assequenda expectamus per Dei auxilium.* Objectum *Materiale Primarium* Spei (nempe id quod sperare debemus) est aeterna Beatitudo, quae est ipse Deus fruendus: *Secundarium* autem sunt Divinae gratiae, atque nostra bona opera Divino auxilio exsequenda. Objectum vero *Formale* (sive motivum propter quod sperare tenemur) alii dicunt esse Dei Misericordiam; alii Divinam Omnipotentiam, prout communiter tenent Thomistae; alii divinam Promissionem, sicut sentit *Jueninus*; alii tandem dicunt esse Divinam Bonitatem, in quantum ipsa bonis communicat auxilia ad salutem assequendam; & juxta hanc intelligentiam Bonitas idem est quam divina Misericordia; si quis enim vellet objectum formale Spei esse Dei Bonitatem, in quantum ipse est res sperata, sapienter ait *Contin. Tourn. tom. III. de Spe pag. 226. Concl. 2.* quod non bene loqueretur.

His autem positis, concludendum puto quod prima tria praefata motiva constituunt objectum *Formale* Spei, nempe Misericordia, & Omnipotentia Divina, qua Deus nobis auxilia impertitur ad salutis hostes superandos, & haec duo motiva expresse docentur a S. Th. in *Quaestionib. disp. q. un. de Spe*, ubi ait: *Ita objectum Formale Spei est auxilium Divinae pietatis, & Potestatis, propter quod tendit motus Spei in bona sperata, quae sunt Materiale objectum Spei.* Censeo insuper his duobus omnino tertium addendum motivum, nempe Divinam Promissionem, prout recte sentit *Jueninus*, sive Divinam Fidelitatem circa promissionem quam exhibuit salvandi nos propter merita Christi; alias sine hac promissione non valeremus salutem cum certa fiducia sperare.

Vitia autem opposita Spei, ut supra dictum est, sunt Desperatio, & Praesumtio. Circa Praesumtionem notandum, quod ille de Praesumtione peccat, qui salutem sperat vel tantum propter merita propria, vel tantum propter merita Christi, absque ulla cooperatione suorum bonorum operum.

Dicit *Busemb. hic n. 3.* peccare graviter eum qui vult in peccato perseverare usque ad mortem, sperans quod se poenitebit ante mortem; Et citat *S. Th. & Laym.*, sed hoc non dicunt neque *S. Th.* neque *Laym. S. Th.* enim 2. 2. q. 21. *art.* 1. in corpore circa finem docet tantum, quod praesumptio sit (sunt ejus verba) *sperare veniam sine poenitentia, vel Gloriam sine meritis.* Addit autem *d. l. a. 2. art. 2. ad 3.* quod *peccare cum proposito perseverandi in peccato sub spe veniae, sit praesumtio, & auget peccatum. Peccare autem sub spe veniae quandoque percipiendae, cum proposito abstinendi a peccato, & poenitendi de peccato, non sit praesumptio, & minuit peccatum; Quia per hoc videtur habere voluntatem minus firmatam ad peccandum.* Quare secundum *S. Th.* non est peccatum contra Spem, velle perseverare in peccato sub spe aliquando poenitendi. Verum est tamen, quod difficulter hic posset excusari a peccato gravi contra charitatem erga seipsum; cum ex communi consensu DD., qui sic proponeret, magno periculo suae damnationis se exponeret.

Hinc recte ajunt *Bonac. Spor. de Praec. Spei c. 4. n. 17. & Croix l. 2. n. 126.* quod qui differt poenitentiam sub spe veniae, non peccat contra Spem, dum spes illa remissionis tantum concomitanter se habet ad peccatum, sed non efficitur illi motivum sive ratio peccandi. Idem dicendum de eo, qui peccat sub spe veniae. Tunc autem judicandus est aliquis contra Spem peccare, quando spei facilitas de venia obtinenda fieret illi ratio, seu motivum ad peccandum influens. Secus vero dicendum, si ille peccaret ex Passione, sperando concomitanter peccatum illud postea simul sibi remitti. Qui autem augeret peccata, prae-

temptu quia Deus tam facile ignoscit decem quam quinque peccatis, peccat ex praesumptione, ut *Turn. t. 3. pag. 250. v. Ratio.*

TRACTATUS III.

De Praecepto Charitatis.

CAPUT I.

An quando, & quomodo obliget Praeceptum Charitatis Dei?

22 *Quando Deus amandus?*
23 *Quando obligat praeceptum Charitatis?*
24 *Resolvuntur Casus.*

22 » CHARITAS Dei est amor amicitiae, quo Deo bene volumus, & omnia bona ipsi cupimus, ob summam, & infinitam ejus Divinae Naturae perfectionem.

» Resp. 1. Praeceptum Charitatis Dei praecipit Deum super omnia amandum. Patet ex Scriptura. Ratio est, quia finis ultimus plus est diligendus, quam omnia media, quae ad eum referuntur: non quidem intensive (etsi enim hoc etiam deceat, non tamen est in praecepto); sed appretiative, ita ut nullam creaturam pluris facias, quam Deum; velisque potius omnia perdere, quam Deum offendere; & sic illi male velle. *S. Thom. 2. 2. quaest. 27. art. 3. Azor. Sanch. Bec. 2. 2. c. 19.* * (Vide dicenda Tom. II. lib. 6. num. 442. v. *Id clare*) *.

23 » Resp. 2. Probabile est praeceptum Charitatis Dei obligare I. quando homo adeptus est sufficientem cognitionem Dei infinite boni, a quo omnia sua bona habet, & cui omnia debet. Ratio est, quia cum teneatur Deo ex filiali amore tota vita servire, id non videtur posse fieri, nisi eliciat actum amoris. * Hac de re vide Propos. oppositam damnatam ab *Alexand. VII. Propos. 1.* * Ita *S. Th. quaest. 89. art. 6. Navarr. Valent. &c.* communiter (notat autem *Con. disp. 24. d. 3. n. 50.* non statim post talem notitiam peccare mortaliter, sed tantum, si differat notabiliter, verb. gr. ultra annum) contra *Palaum*, qui dicit probabile esse, quod non obliget. Si scrupulus te angat, an praecepto huic satisfeceris, docet *Escob.* ex *Petro, Hurt. 2. 2. d. 172. s. 1. §. 24.* quod, si positive non meministi te omisisse, tenere possis te satisfecisse. *Trull.* tamen *lib. 1. cap. 5. dist. 13. num. 9.* monet expedire, ut quis se in Confessione aliquando accuset sub dubio, si forte praeceptum istud violarit, vel alia praecepta affirmativa, de quibus non certo constet, quando obligent vel violentur. II. Quando est periculum labendi in odium Dei, nisi actum Charitatis elicias. III. Quando quis tenetur conteri, verb. gr. moriturus, aut celebraturus, cui Confessarius deest. Ratio est, quia contritio includit actum Charitatis. IV. Si quis gravem tentationem, praesertim in articulo mortis, putet se aliter vincere non posse. Quibus aliqui addunt articulum mortis absolute, eo quod tunc securissima via eligenda sit. Vid. *Laym. lib. 2. tom. 3. cap. 2. Bonac. lib. 3. q. 4. p. 2. Hurt. 2. 2. dist. 174. sect. 6. §. 17.* * (*Et probabilissimum est, ut Sporer numer. 45. & March. & Tourn. tom. 5. pag. 261. num. 2. cum Antoine, & communi*) *.

» 1. Mortale est, si quis omittat dilectionem Dei tunc, quando praeceptum obligat. 24

» 2. Mortaliter peccat etiam, si quis amet Deum amore appretiative seu aestimative minore, quam creaturas.

» 3. Peccat item contra Charitatem Dei, si quis Deum non diligat principaliter propter se, tamquam finem ultimum omnium rerum; sed tantum propter aliud, v. gr. vitam aeternam, vel ad evitandum infernum: Quod esse mortale docet *Sylvest. & Navar.* quia scilicet Deus non diligeretur appretiative super omnia, si aliud ab illo amaretur, ut finis principalis. Addo, *principalis*, quia (ut bene ait *Tolet. lib. 4. cap. 9.*) Deus propter retributionem vitae aeternae amari potest, sed minus principaliter, ut scilicet vita aeterna, vel alia Dei bona sint tantum causa movens, ut facilius, expeditius, & ferventius diligatur.

» 4. Mortale, & gravissimum omnium est, si quis Deum formaliter oderit odio inimicitiae, seu malevolentiae (amori amicitiae opposito), v. gr. si optes Deum non esse, non habere scientiam, potentiam, &c. De his vid. *Laym. Bon. Il. cc. Sanchez lib. 2. cap. 5. Reg. lib. 27.*

Objectum materiale Charitatis erga Deum primarium est Deus, secundarium nos, & Proximus; indirecte autem sunt omnia, quae augent Divinam Gloriam. Objectum vero formale est Deus, quatenus est infinita Bonitas prout est aggregatio omnium perfectionum, sive infinita perfectio, ut ait *Tour*.... Sed *Gonet* censet objectum formale Charitatis esse Divinae Naturae Bonitatem, prout est radix cunctarum perfectionum, sed virtualiter distincta a perfectionibus. *Boyvin* autem dicit esse quamlibet perfectionem Divinam, propter quam Deus diligitur. Ceterum ex communi sensu Sapientum verus actus amoris est dicere: *Deus meus, quia es Bonitas infinita, sive quia es infinite Bonus, imo te super omnia.*

Hic Dubitatur 4. an desiderium possidendi Deum sit objectum Charitatis? Et dicimus affirmandum, quia Charitas (ut supra dictum est) tendit in Deum tamquam ultimum finem, & ideo desiderium possidendi Dei, qui est ultimus quidem noster finis, est proprius actus Charitatis, imo perfectior aliis, nam possessio Dei est Charitas consummata. Hinc perfectum Charitatis Actum Apostolus emisit, cum dixit: *Desiderium habens dissolvi, & esse cum Christo. Phil. 1. 23.* Idque expresse docet S. Augustinus, scribens: *Charitatem voco motum animi ad fruendum Deo propter ipsum.* Nec obstat dicere, quod hoc modo objectum Charitatis idem evaderet ac objectum Spei, quod pariter est possessio Dei speratі,

nui. Recte enim respondet *Habert tom. 3. de Spe Cap. 2. quæst. 2.* dicens quod Spes tendit in possessionem Dei uti bonum nostrum, sed Charitas Deum possidere cupit propter ipsius Dei gloriam; dum (ut ait S. Bernardus) *cum Homo Deum possidet, sui obliviscitur, & Eum totis viribus diligit*.

Dubitatur 2. an sit Charitas actus, Divinam diligere Bonitatem, tamquam nobis convenientem, cum hic actus videatur potius esse amoris concupiscentiæ, quam amicitiæ? Bene respondent *Jueninus*, *Habert*, & *Gotti*, quod si in hujusmodi actu respicimus nostrum proprium bonum tamquam terminum, talis actus revera est amoris concupiscentiæ, qui ad spem tantum pertinet. Si vero respicimus bonum nostrum ut terminum gloriæ Dei, diligendo Divinam Bonitatem, tamquam nobis convenientem, eo quod Ipsa nos adjuvat ad Dei voluntatem adimplendam, & consequendum ultimum nostrum finem, qui est diligendi Deum, & propter quem *Deus nos* creavit, hic est verus actus Charitatis. Unde S. Augustinus ajebat: *Sic amare debes, ut ipsum (Deum) pro mercede desiderare non desinas, qui solus te satiet. In Psalm. 134.*

Diligere autem Deum propter beneficia, non est verus actus Charitatis, sed gratitudinis, ut dicunt *Habert*, & *Croix lib. 2. num. 147.* Nisi, ait *Habert*, spectentur beneficia uti communicationes Bonitatis Divinæ; tunc enim in iis amamus non utilitatem nostram qui accipimus, sed Bonitatem Dei qui communicat.

Nota hic propos. damn. 10. ab *Alex. VIII. Intentio, qua quis detestatur malum, & prosequitur bonum, mere ut obtineat cælestem Gloriam, non est recta, nec Deo placens.* Tunc tamen (dicit *Laym.* de Charitate *cap. 2.*) quis in hoc peccaret, quando actuali intentione nollet amare Deum, nisi propter spem, aut timorem.

CAPUT II.

De præceptis Charitatis erga Proximum.

„ CHARITAS proximi præcipit 1. Ordinem „ in eo diligendo. 2. Dilectionem inimi- „ corum. 3. Eleemosynam. 4. Correptionem „ fraternam. Deinde prohibet. 1. Odium pro- „ ximi. 2. Scandalum. 3. Ne injuria, bellum, „ aliudve grave damnum, vel malum inferatur. De quo postremo agetur in Decalogo: „ de reliquis hic.

DUBIUM I.

Quis ordo servandus inter personas, quæ diliguntur?

25 „ RESP. 1. Ordine Charitatis quisque tene- „ tur post Deum diligere 1. Seipsum, se- „ cundum bona spiritualia. 2. Proximum, quoad eadem bona. 3. Seipsum, quoad bona corporalia. 4. Proximum, quoad eadem. 5. Denique seipsum, & deinde proximum quoad „ bona externa. Ita *Laym. l. 2. t. 3. cap. 3.* ex „ *S. Th.* communiter.

Unde resolvuntur hi Casus.

„ 1. Peccat contra Charitatem sui, qui salutem suam spiritualem, vel corporalem negligit: quod grave est, si fiat sine causa, & „ cum gravi damno, v. gr. mortis, vel gravis „ morbi: *Trull. l. 2. c. 6. d. 1.*

Nota, quod per se loquendo potest quis privare seipsum bonis spiritualibus non necessariis ad salutem ob bonum Proximi spirituale, vel corporale, ut esset omittere ingredi in Religionem, ad alendos Parentes suos, vel Filios. *Salm. de Præcepto Charitatis c. 6. num. 26.* Sed vide dicenda *lib. 4. num. 78.* 26

Pariter licitum est ob salutem spiritualem Proximi se exponere probabiliter periculo peccandi; quia periculum illud, quando adest gravis causa illud subeundi, non judicatur voluntarie suscipi. Ita *Salm. d. lib. n. 27. cum Sanch. ex S. Basilio.* Imo *num. 28. cum Val. Azor. & communi* dicunt ad hoc teneri, qui dubitat de suo periculo, dum periculum Proximi e contrario est certum; nempe si infans certo sit moriturus sine Baptismo, si tu non accedas, licet accedere non possis sine subversionis periculo. Vide *lib. 5. num. 63. & lib. 6. num. 453.*

„ 2. Nullius boni consequendi causa licet peccare, etiam venialiter: quia talis vellet sibi „ malum spirituale. *Laym. ibid.*

„ 3. Tenetur quisque proximo in extrema ne- „ cessitate spirituali constituto succurrere, etiam „ cum certo vitæ periculo: dummodo sit æque „ certa spes illum juvandi, neque gravius in- „ de malum immineat; v. gr. teneris cum vi- „ tæ periculo baptizare, vel absolvere moritu- „ rum, si alius non adsit, qui faciat. *S. Au-* „ *gustinus l. de mend. S. Thom. quæst. 20. art. 5.* „ *Regin. cap. 4.* 27

„ Dixi, *in extrema*; v. gr. qua certo putetur „ moriturus in mortali, quia in gravi tantum „ obligatur is, qui ex officio alienam salutem „ curat, ut Parochus; cui ideo non licet fuge- „ re tempore pestis, nisi substituto æque idoneo. „ *Valent. & Laym. loc. cit.*

Tenetur quidem quisque succurrere Proximo in extrema necessitate spirituali, adhuc cum jactura suæ vitæ. Dummodo tria constent, 1. Ut sit æque spes juvandi, ut ait *Bus.* cum *Laym.* 2. Ut Proximus nullum alium habeat a quo sublevetur. 3. Ut Proximus certo damnandus sit, nisi a te adjuvetur; ita ut (addit *Mald.*) tibi constet Proximum aliter non esse convertendum contritione, vel alia operatione Divinæ Gratiæ.

Hinc si Proximus sit in necessitate tantum gravi, non teneris ei succurrere cum periculo vitæ, famæ, vel bonorum, nisi sis Pastor, ut ait cum *Busemb. Tourn. tom. 3. pag. 283.* vel nisi tuum damnum temporale esset leve, ut *Salm. Tract. 21. cap. 6. num. 34.* Hinc dicunt *Salm.* ibid.

ibid. num. 32. cum Suar. Pal. Con. ex S. Thom. 2. 2. q. 26. art. 5. ad 3. quod non tenearis retrahere peccatores cum tali periculo: nec ad Indos convertendos navigare; cum sint alii, qui hoc facere possunt: & alias fructus sit incertus; ut etiam notat Tamb. Bon. de Char. p. 4. n. 2. Pal. p. 9. n. 9. & Tourn. l. c. v. Dico 2.

Secus vero te teneri dicunt I. Salm. d. n. 32. si Communitas aliqua esset in gravi necessitate spirituali; quia tunc grave damnum commune præcavendum est magis, quam tuum particulare. Hinc inferunt teneri cum periculo vitæ ministrare Sacramenta Populo, qui alias esset in periculo amittendi Fidem. Vel si tempore pestis Populus sit omni Sacerdote destitutus, ut Laym. de Char. c. 3. n. 3.

Dicunt II. teneri in gravi necessitate, qui ex officio debet subvenire; modo speret fructum. Hinc tenentur ex justitia Pastores, scilicet Episcopi, & Parochi cum periculo vitæ ministrare ovibus Sacramenta necessaria, ut Baptismum, & Pœnitentiam, non vero alia. Nec Pastor potest tunc officium renunciare (licet possit alios substituere, cum justa licentia Ordinarii, ut Laym. ex communi cum Valent. de Char. c. 3. n. 3. Pal. p. 9. n. 13.) Ita cum Bus. Salm. d. c. 6. n. 33. & 34. cum S. Th. Pal. &c. Et hoc certum esse dicit Croix l. 2. n. 174. Ubi addit Suar. quod Pastor tenetur etiam cum magno suo damno temporali procurare magnam utilitatem spiritualem subditi.

Quænam autem sit necessitas spiritualis extrema, & quænam gravis? Croix d. l. n. 175. cum Carden. Valent. &c. dicit extremam esse, quando Proximus est in proximo periculo damnationis, vel peccandi ex vehementia passionis. (Sed melius dicunt Salm. num. 32. & Pal. d. num. 9. cum Bonac. neminem teneri cum periculo vitæ, aut bonorum extrahere alios a peccatis, a quibus possunt ipsi se liberare per seipsos, aut per pœnitentiam). Grave autem esse, quando ex circumstantiis salus æterna ei difficilis redderetur.

An autem sit obligatio absolvendi moribundum cum periculo vitæ? Affirmandum, si is habituatus sit in peccatis, & sit adeo rudis, ut nesciat actum contritionis elicere. Ita Palaus p. 9. num. 6. Con. D. 13. dub. 7. num. 90. Nav. cap. 24. num. 9. Salm. n. 31. Mazzot. c. 2. §. 3. &c. Tempore autem pestis censeo cum Laym. ut supra, contra Pal. d. n. 6. in fin. teneri Sacerdotes, deficientibus aliis, absolvere moribundos cum periculo vitæ, quia in tanta multitudine morientium numquam deficient hujusmodi ignorantes.

Quæritur, an quis teneatur occidere nocentem pro tuenda vita innocentis? Affirmat Laym. de Char. d. c. 3. n. 5. ut probabilius cum Navar. Mol. &c. nisi non possit accidere sine gravi incommodo. Sed verius negatur, ut infra de V. Præc. l. 3. n. 390.

„ 4. Ordinarie non licet vitam suam postponere alienæ. Addo, ordinarie; quia licet, si sit persona publica, a qua multum pendet; & uti etiam pro amico propter Deum dilecto. Less. l. 2. c. 9. d. 6. Laym. l. c.

„ Resp. 2. Quoad proximos inter se servandus est hic ordo, 1. Qui melior est, magis diligendus est, ea dilectione, quam comitatur gaudium circa bona possessa, item honor, cultus, & reverentia. Sic v. gr. plus diligendus est vir sanctus, quam parens improbus. Ratio, quia est magis conjunctus cum præcipuo objecto Charitatis, quod est Deus. Item parentes magis quam filii, vel uxor, magisque benefactores, quam ii, quibus benefacimus. Laym. l. c. & comm. 2. Appretiative, & dilectione ea, qua alteri optamus bonum nondum possessum, cum beneficentia, magis diligendi sunt, qui nobis sunt conjunctiores quoad ea bona, quæ sunt debita tali conjunctioni, & in quibus hæc fundatur.

Unde resolves.

„ 1. In bonis pertinentibus ad naturam, & vitam corporalem conservandam, succurrendum est (extra necessitatem extremam); Primo omnium uxori, quia est una caro cum viro. 2. Filiis. * (In æquali necessitate primo est succurrendum filiis, quam Parentibus. Salm. de IV. Præc. c. un. n. 21. cum S. Th. & communi). * 3. Parentibus, & quidem patri præ matre. 4. Fratribus, sororibus, deinde propinquis, domesticis, & familiaribus. Dixi extra extremam necessitatem, quia in hac parentes, eo quod vitam dederint, præferendi sunt etiam uxori, & liberis. Laym. ibid. n. 5. & 6. * (ita etiam Tourn. t. 3. pag. 287. & probabilius, contra Salm. d. num. 21. Nota hic, quod in extrema necessitate præferendi sunt Parentes creditoribus. Salm. num. 25. cum Caj. Soto, contra Nav. &c.) *

„ 2. In rebus pertinentibus ad civilem communicationem præferendi sunt concives, in bellicis commilitones, in spiritualibus spirituales filii, patres, fratres. Bannez tamen probabiliter docet, parentes carnales, etiam spiritualibus, aliis omnibus præferendos: quia conjunctio carnalis est fundamentum aliarum conjunctionum. Vid. Laym. hic loc. cit.

DUBIUM II.

De Amore, & dilectione inimicorum.

28 *An quisque teneatur inimico exhibere communia signa dilectionis?*
29 *An injuriam remittere?*
30 *An æmulatio sit licita? An in Confessione explicanda sit species mali proximo voliti? Et an aliquando liceat proximo velle malum?*

„ CERTUM est, inimicos aliquo modo diligendos cum sint proximi, cum S. Th. 2. 2. quæst. 25. art. 8. communiter omnes. Sed quæritur de modo, & an possint odio haberi. 28

„ Resp. 1. Quilibet homo, saltem privatus, tenetur proximo, etiam inimico, communia dilectionis signa, & beneficia exhibere ex præcepto; specialia vero ex consilio tantum; nisi aliunde ratio obligationis accedat. Ita comm. cum Laym. c. 4. ex S. Th. l. c. q. 25. a. 8. & 9.

Dixi

„ Dixi 1. *communia*, qualia secundum *Caj. v. odium*, sunt quæ Christiano debentur a quovis Christiano in communi, concivi a concive, cognato a cognato. Ratio autem est, quia ista negare est vindicare injuriam, quod non licet privato. Dixi 2. *nisi aliunde accedat ratio obligationis*, qualis esset v. gr. 1. Timor scandali ex omissione. 2. Spes salutis inimici, vid. *Azor. to. 2. l. 11. cap. 3.* 3. Necessitas temporalis, vel spiritualis. 4. Culpæ deprecatio, & exhibitio specialium signorum amoris. Ratio est, quia his casibus, neglectus specialium signorum esset exterior odii declaratio. *Lay. l. c.*

Unde resolves Casus sequentes.

„ 1. Per se loquendo, nemo tenetur ad inimicum diligendum positivo, & peculiari actu, neque ad eum salutandum, alloquendum, ægrotum invisendum, mœstum consolandum, hospitio excipiendum, vel familiariter cum eo agendum, &c. quia hæc sunt signa specialia amoris. *Fil. tr. 28. c. 1.* Dico, *per se*, quia, si omissio scandalosa esset, aut per aliquid notum posses sine tuo incommodo inimicum tibi, & Deo reconciliare, id omittere esset grave: uti etiam, si inæqualis persona soleret aliam salutando prævenire, v. gr. subditus Prælatum. *Lay. l. c.* * (*Sic etiam, si prius consueveras inimico peculiaria signa exhibere, ut Tour. to. 3. p. 261. n. 5. cum Suar. Bon. &c. ad hoc tamen non teneris cum gravi tuo incommodo, modo scandalum amoveas.*) *

„ 2. Non licet inimicum excludere a communibus orationibus, v. g. oratione Dominica, quæ pro communitate instituitur, nec a communibus eleemosynis, resalutatione, responsione, expositarum mercium venditione; quia hæc sunt communia dilectionis signa, ideoque contra hæc facere, v. g. cognatos omnes invitare, obvios omnes ex vicinia, vel vel collegio ex consuetudine salutare, solo inimico excluso, est ex genere suo, & regulariter mortale, *S. Th. Nav. Lay. ll. cc.* Addo 1. *ex genere suo*, quia si levitas materiæ, aut causa rationabilis excuset, v. gr. si pater, vel Superior filio, vel subdito ob correctionem ea subtrahat ad tempus, leve, vel nullum erit: quia habet jus puniendi. Addo 2. *regulariter*: quia, si persona multo major inferiorem non resalutet, v. g. nobilis rusticum, pater filium, non videtur mortale, ut notat *Sa. ver. Charitas. Bonac. d. 3. quæst. 4. p. 3. V. Azor. 3. p. l. 11. c. 20. q. 7. & (Notat etiam Tournely t. 3. p. 266. Tertio, quod si nolis cum inimico conversari, quia non aliud quam malum ab eo expectare possis; vel quia (ut ait S. Bern. Sen.) probabiliter times ex hoc pejus eveni-re, tunc abstinendum ab illis amicitiæ signis, modo interius diligas, & apud alios scandalum reparas.*) *

Quæritur, an tenearis salutare inimicum? Resp. negative, regulariter loquendo, quia per se omissio salutationis non est signum odii, nisi antea solebas eum salutare, vel nisi ex circumstantiis colligatur ex odio non salutare; vel nisi ille sit tuus Superior: vel nisi occurrentibus pluribus, inter quos est ille, reliquos, eo excepto, salutes. Ita *Palaus de Char. p. 6. n. 5. cum Val. & Con. Sal. tr. 21. c. 6. n. 21. Mazzot. de Char. c. 21. §. 2. q. 3. Bon. de Char. D. 2. q. 2. Tamb. de Char. c. 1. n. 11. Spor. de I. Præc. n. 29.* Vel etiam (addendum) si sine magno incommodo salutando inimicum posses eum ab odio & culpa gravi liberare: ad hoc enim bene videtur charitas te obstringere, ut recte ait *Tournely tom. 3. pag. 267. n. 4.* Omnino autem teneris eum resalutare, quia alias censeris inimicum contemnere, & in hostilitate velle perseverare, ut communiter cum *AA. cit.* docetur. Excipe: nisi esses Prælatus, Parens, vel Judex; vel nisi hoc facias non ex odio, sed justo dolore acceptæ injuriæ, ut *Spor. Mazz. & Hurt. ap. Tamb. ll. cc.* Modo (ut bene advertunt *Ronc. & Maz. cum Tamb.*) ex brevi tempore injuriam acceperis. Religiosus autem, qui renueret per notabile tempus, puta post hebdomadam, colloqui cum inimico, merito dicit *Spor. n. 34.* non esse absolvendum.

„ 3. Etsi quivis teneatur inimico veniam legitime petenti non tantum interius remittere, sed etiam externa remissionis signa ostendere: negat tamen *Trul. l. 15. cap. 5. d. 5. ex Azor. & Fill.* teneri statim postquam offensio est illata, eo quod sit res violenta, & supra fragilitatem humanam. * (*Ita etiam probabiliter Spor. de 1. Præcep. cap. 6. num. 44. cum Tamb. ex comm. quia videtur supra humanam fragilitatem læsum cogere statim ad reconciliationem faciendam, nondum sedata perturbatione. Unde expectandum tempus opportunum; & interea sufficiet, quod offensus deponat odium.*) * Non tenetur autem remittere satisfactionem pro damno si ab eo sit læsus: imo nec eam acceptare, si offerat; sed etiam juridice potest compensationem petere, dummodo in utroque casu ponatur odium, ut docent *Valent. Nav. Laym. l. 2. to. 3. cap. 4.* Quod si tamen pœna sit valde gravis, v. gr. capitis, mutilationis, neque læso ex ea commodum proveniat, non videtur ea, deprecante altero, sine peccato vindictæ posse expeti. Similiter si satisfaciat quantum potest, ad id quod non potest, eum urgere videtur contra charitatem, ut docet *Syl. & Fill. tom. 28. cap. 11. quæst. 9.*

Licet quis teneatur inimico injuriam remittere, dicunt tamen *Salm. Tract. 21. c. 6. n. 38.* quod nemo tenetur vindictam publicam condonare, cum pœna cedat in bonum Reipublicæ. Sed ibi fatetur *Bannez* cum *Busemb. ut supra* difficile esse tunc non uti livore vindictæ, si pœna sit capitis, vel mutilationis: Et hoc dicendum est de quacumque pœna gravi, quia difficile est, ut offensus diligat vindictam publicam propter amorem communis boni disjuncte ab amore propriæ vindictæ, ut bene advertunt *Laym. de Charitate c. 4. Assert. 3. Spor. de I. Præc. c. 6. n. 20. Viva de Char. art. 5. n. 3. & Ronc. tr. 6. c. 2. q. 2.* Hinc adhæreo *Antoin. de Virt. Th. cap. 2. quæst. 3.* quod practice loquendo numquam liceat expetere *punitionem inimici, etsi justam, & legitima auctoritate faciendam.*

Ce-

Ceterum ait *Tamb. tom. 3. pag. 260.* cum *Hebert*, bene posse aliquem prosequi coram judice satisfactionem injuriarum, si alias tota sua familia infamiam sit passura. Item *D. Thom. 2. 2. quæst. 108. art. 1.* dicit vindicationem posse aliquando esse licitam, nempe si sumatur *ad emendationem peccantis, vel ad cohibitionem ejus, & quietem aliorum.* Addit: *Et ad justitia conservationem*; sed hoc ultimum (ut dictum est) magis speculative, quam practice verum est, vel saltem rarissime.

30 Resp. 2. Etsi odium inimicitiæ, sive personæ secundum se, & bonorum, quæ in se habet, volendo scilicet illi malum, ut sic, sive quatenus illi malum est, ex genere suo sit mortale; odium tamen abominationis, sive qualitatis, quo non hominem, sed ejus malitiam, vel saltem personam tantum quatenus malam, vel nobis noxiam aversamur, saepe licitum est, ut docet *Hen. art. 10. disp. 3.* & communiter.

Unde resolves sequentes Casus.

1. In Confessione satis esse, si dicas, te grave malum voluisse proximo; neque opus esse explicare speciem mali, v. gr. mortem, infamiam, &c. quod omnia comprehendantur sub una ratione mali, *Cas. Bon. Tamb. Tract. lib. 1. cap. 5.* docent probabiliter; sed contrarium probabilius docent *Suar. & Palaus tom. 6. disp. 4. p. 11.* * (*Prima autem sententia neque probabilis est, si quis affirmative proponat aliquod speciale malum alicui inferre; tunc enim omnino explicanda est species mali, quia tunc illud proximum propositum sumit speciem ab opere externo, sive damno intento.* Vide *dicenda lib. 5. num. 5. quæst. 5.*) *

2. Licet proximo velle malum aliquod, v. gr. temporale (dummodo non sit justo gravius), quatenus id illi bonum est, verb. gr. morbum, vel adversitatem, ut a peccatis emendetur. *Bon. d. 3. q. 4. part. 1. §. 2. ex multis.* Cavendum tamen est, ne fiat ex vindicta, ex qua si Psalmum 108. super inimicum tuum leges, peccas mortaliter. Generatim vero, ob bonum spirituale, proprium, vel alienum, licet mala posse inefficaci affectu aliis velle: quia, cum in hoc affectu bonum spirituale præferatur temporali, non est inordinatus. *V. Less. lib. 2. cap. 47.* (Vide *dicenda lib. 5. num. 21.*) *

Sic licet verb. gr. mortem optare hæresiarchæ, vel publicæ pacis turbatori, ob bonum commune, & multorum, juxta illud *Galat. 5. Utinam abscindantur.* Item tristari de eo quod dignitates conferantur indignis, vel de sanitate ejus, qui ex illa sumit occasionem peccandi. Item mortem, egestatem, aut morbum alicujus desiderare, ut cesset a peccatis, & vitam in melius mutet. Eadem ex causa *Bonac. Azor. & Palaus tract. 6. p. 2. num. 11.* excusant a peccato matrem, quæ mortem filiarum exoptat, eo quod ob deformitatem vel inopiam commode, & honeste nuptui tradere non possit. * (*Sed hoc minime admittendum, ut recte dicunt Salm. de Pecc. tract. 20. c. 13. num. 46. Roncag. tract. 2. cap. 3.*) * Basi vero sibi ipsi optare mortem *Nav.* & caeteri dicant esse mortale, ad evitanda tamen gravia mala, v. gr. afflictionem internam, id licere volunt *Sanch. Sot. Gran. Dian. p. 5. t. 14. R. 92.* * (*Ita etiam recte admittit Virus sup. prop. 14. Innoc. XI. num. 3. si quis mitam expetiatur morte amaviorem, ex Eccl. 30. ubi:* Melior est mors, quam vita amara. *Sic enim Elias 3. Reg. 9.* petivit animæ suæ, ut moreretur, *ad evitandas Jezabelis insidias*.) * Ita & *Tract. lib. 1. dist. 2. num. 11.* excusat feminam, quæ sibi, vel alteri mortem optat ad vitandam gravem infirmitatem, mendicitatem, vitam acerbam, &c. vel alia similia mala a marito, verb. gr. infligenda. Mulierculas tamen ob minimas molestias mortem optantes *Dian. loc. cit.* mortalis damnat, nisi (ut plerumque fit) excuset defectus advertentiæ, & deliberationis. * (*Et non est improbabile cum Patestate de I. Praec. n. 298.*) *

3. Privatus, qui aversus ab alio fugit illum, si id faciat ut eum suo colloquio, & solatio privet, atque ita contristet, & male illi sit, est odium inimicitiæ, & peccatum; si vero nihil mali optando tantum fugias, quia tua naturæ est difformis, vel tibi solet esse molestus, est odium aversionis, & peccatum, si fit sine ratione 1. quale non erit, si sit persona valde aspera, modo absit consensus, scandalum, & vindictæ cupiditas. *Vid. Bon. loc. cit.*

Nota hic tres propos. damnat. ab *Innocentio XI.*

Propos. 13. *Si cum debita moderatione facias, potes absque peccato mortali de vita alicujus tristari, & de illius morte naturali gaudere, illam inefficaci affectu appetere, & desiderare, non quidem ex displicentia personæ, sed ob aliquod temporale emolumentum.*

Propos. 14. *Licitum est absoluto desiderio cupere mortem Patris, non quidem ut malum Patris, sed ut bonum cupientis, quia nimirum ei obventura est pinguis hæreditas.*

Prop. 15. *Licitum est Filio gaudere de parricidio Parentis a se in ebrietate perpetrato, propter ingentes divitias inde ex hæreditate consecutas.*

DUBIUM III.

De præcepto Eleemosynæ, seu misericordiæ corporalis.

SUPPONO 1. Hujus præcepti obligationem nasci ex duplici capite 1. Ex necessitate proximi egentis. 2. Ex persona possidentis bona vel necessaria, vel superflua. 31

Suppono 2. Duplicem dari necessitatem proximi. I. Dicitur *extrema*, ex qua egenti imi-

„ minet periculum vitæ, vel etiam gravis, &
„ diuturni morbi, secundum *Dian. p. 6. tract. 8.*
„ *R. 1.* II. *Gravis*, ex qua imminet periculum
„ gravis mali, ut captivitatis, infamiæ, gravis
„ jacturæ bonorum, vel status, unde fiat, ut
„ difficulter se possit sustentare; verb. gr. si non
„ possit vivere secundum suum statum, vel si
„ nobilis cogitur alteri famulari, vel artifex,
„ aut vir honestus mendicare. 3. Dicitur com-
„ munis, qua laborant mendici triviales, *Lay-*
„ *man lib. 2. tract. 3. cap. 6.*
„ Suppono 3. Bona necessaria, & superflua di-
„ ci, vel respectu vitæ, sive naturæ, vel re-
„ spectu status, vel decentis conditionis perso-
„ næ; quo modo seculares raro putant se habe-
„ re superflua, ut docet *Laym. & Nav. c. 24.*
„ Nam quæ sunt necessaria ad alendos liberos,
„ famulos, honestas donationes, convivia, ho-
„ spitum tractationem, (qualia tamen non
„ sunt quæ ad quemcumque fastum, & pompam
„ quisque sibi requirit), spectatis etiam com-
„ munibus eventibus, heredibus, necessitate fu-
„ tura &c. non sunt superflua. * (Nota hic
„ propos. damn. 12. ab Innoc. XI. quæ dicebat:
„ *Vix in secularibus invenies, etiam in Regi-*
„ *bus, superfluum statui. Et ita, vix aliquis*
„ *tenetur ad eleemosynam, quando tenetur tan-*
„ *tum ex superfluo statui*) *.
„ Resp. 1. Nemo tenetur dare eleemosynam
„ ex bonis sibi ad vitam necessariis, nisi pau-
„ per esset persona talis, ex qua penderet salus
„ Reipub. Est communis. Et ratio patet ex or-
„ dine charitatis.
„ Resp. 2. Probabile est, ex superfluis natu-
„ ræ, & statui teneri aliquem, etiam in gravi
„ necessitate, succurrere proximo; si probabili-
„ ter putet alium non subventurum; idque, ut
„ *Azor. t. 2. lib. 12. cap. 7. Sylv. & Fumus* vo-
„ lunt, sub mortali, contra *Medin.* qui vult
„ esse tantum consilii. Ratio est, quia, cum in
„ Scriptura frequenter damnentur homines ob
„ neglecta opera misericordiæ, hæc non sunt
„ restringenda ad extremam, & raram necessi-
„ tatem. Vid. *Laym. loc. cit.* * (*Et hoc tenen-*
„ *dum cum Viva in d. prop. 12. num. 8. & Bo-*
„ *nacina tract. 6. cap. 3. quæst. 2. cum Suar. Pal.*
„ *ac Azor. & Salm. tract. 21. cap. 7. numer. 12.*
„ *cum comm. ex D. Thom. 2. 2. quæst. 32. art. 5.*
„ *ad 3. Et videtur clare inferri ex præfata prop.*
„ *12. Notat tamen Viva, (& idem dicit Tour-*
„ *nely t. 3. p. 296. in fin. cum Sylvio) quod ne-*
„ *que in gravi, neque in extrema necessitate pau-*
„ *peris teneatur dives magnam pecuniam eroga-*
„ *re, cum hæc sint media valde difficilia, & fe-*
„ *re moraliter impossibilia. Tenetur vero Benefi-*
„ *ciarius, nisi reliquum velit aliis operibus ap-*
„ *plicare.*) *.
„ Resp. 3. Proximo in extrema necessitate te-
„ neris succurrere ordinarie ex bonis etiam ali-
„ quo modo ad statum necessariis. *Suar. Laym.*
„ *ex communi.* Satisfacis tamen probabiliter, si
„ das cum onere restituendi, quando erit di-
„ tior. *Vasq. &c.* contra *Suar. Kon. &c.* Vide
„ *Dian. p. 5. t. 8. R. 5.*
„ Addo *ordinarie*: quia, si majus damnum
„ æstimaretur, te excidere tuo statu, quam mors
„ pauperis, non teneris. *Azor. loc. cit.*

„ Resp. 4. Probabile est, quod proximo in
„ gravi necessitate constituto quisque teneatur
„ subvenire cum modico detrimento proprii sta-
„ tus: quia parvo suo incommodo tenetur ma-
„ gnum incommodum proximi impedire. *Laym.*
„ *loc. cit. S. Thom. Bonacina disp. 3. quæst. 4.*
„ *p. 6.*

Ex dictis collige.

„ 1. Homines privati non tenentur inquire-
„ re pauperes. *Vasq. &c.* si tamen dubitent de
„ extrema alicujus indigentia, tenentur inqui-
„ rere veritatem. *Sanch. Dian. pag. 5. tom. 6.*
„ *R. 39.*
„ 2. Nemo tenetur magnam vim pecuniæ da-
„ re pauperi, ad pretiosissimam medicinam e-
„ mendam vitæ servandæ necessariam, vel ad
„ redimendum a periculo mortis, *Sa, & Kon.*
„ *disp. 27. dub. 8. num. 135.* Et ratio patet ex
„ dictis.
„ Si proximus tantum egeat usu rei, satis est
„ illam commodare, v. gr. si ab hostibus spolia-
„ to vestem commodes, vel vulnerato equum,
„ donec domum revertatur. *Laym. Bonac. ll. cc.*
„ * (*cum Tournely p. 297.*) *.
„ Resp. 5. In communibus pauperum necessi- 32
„ tatibus tenetur aliquando dare eleemosynam,
„ qui habet bona naturæ, & statui superflua.
„ Ita *communiter S. Thom. Suar. Bellar.* contra
„ *Nav. & Vasq.* qui negant teneri. Ratio est,
„ tum quia quisque tenetur diligere proximum,
„ sicut seipsum: tum quia alioquin pauperes isti
„ inciderent in necessitatem gravem. Videtur
„ tamen hæc obligatio tantum esse sub venia-
„ li; ut recte *Medina*: idque, si nulla sit justa
„ causa negandi: alias sub nullo. Vide *Laym.*
„ *Bonac. loc. cit.*

Quæritur, an in communibus pauperum necessitatibus sit obligatio gravis dandi eleemosynam ex superfluis statui? *Prima* sententia negat, & hanc tenent *S. Antonin. p. 2. tit. 1. cap. 24. §. ult.* ubi loquendo de divite obstricto ad eleemosynam, de eo tantum loquitur qui *de superfluo utriusque necessitatis, naturæ scil. & personæ, non subvenit magnas necessitates patientibus, etsi non extremis*; item *Laym. tr. 2. cap. 6. num. 3. cum Alensi, Major, & Gabr. Dian. p. 2. tr. 15. R. 32. cum Turrian. Abbat. Fernand. Victorell. Vasq. & Medina*, item *Sotus & Sylv. apud Croix l. 2. n. 202.* item *Covarr. P. Nav. & Malder. apud Bonac. t. 2. D. 3. q. 4. p. 6. num. 7.* qui *num. 8.* probabilem putat cum *Cardenas apud Croix num. 203.* Ratio quia communiter obligatio eleemosynæ non oritur ex superfluitate bonorum, sed ex urgenti proximi necessitate; alias non liceret divitibus de superfluis donationes aliis elargiri; saltem (ut ait *Laym.*) cum pauperum communis miseria soleat esse levis, & tolerabilis, non videtur culpa gravis auxilium eis denegare. *Secunda* vero sententia communior, cui adhæreo, affirmat; & hanc tenent *Palaus tr. 6. D. 2. p. 2. num. 15. Holzm. tr. 1. §. 4. num. 177. Viva in Prop. 12. Innoc. XI. num. 3. Contin. Tour. to. 3. pag. 295. v. Prob. 3. Sanch. Cons. L. 1. cap. 5. dub. 5. num. 37. cum Aragon. Led. Bann. Abul. &c. Salm. tr. 21. cap. 7. num. 17. cum*

27. cum Cajet. Tap. & Prado ex D. Th. 2. 2. q. 32. art. 5. ubi: *Sic ergo dare eleemosynam de superfluo est in præcepto, & dare eleemosynam ei qui est in extrema necessitate*. Prob. 1. ex Luca c. 11. *Quod superest date in eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis*. Prob. 2. ratione, tum quia divisio rerum, communi gentium consensu facta, nequit esse in præjudicium pauperum; tum quia, si divites absolutam non haberent obligationem subveniendi communiter mendicis, possent isti ab omnibus in sua necessitate derelinqui. Et hic notandum id quod dicit *Navarr. cap. 24. num. 6. cum Cajet.* scilicet pertinere ad decentem statum conservandum omnia quæ requiruntur, non solum ad filios, & famulos, & hospites sustentandos, sed etiam ad honestas donationes, convivia, & moderatas magnificentias exhibendas; Et sic respondetur rationi primæ sententiæ: Additque *Navarr. ibid. cum eod. Cajet. & Sylvest. ex D. Th.*, quod necessarium ad decentiam status non consistit in individuo, sed habet latitudinem, & eo majorem quo status est major.

Dicunt autem probabiliter *Viva loc. cit. num. 11. Mazzot. Tom. 1. pag. 441. quæst. 1. Roncag. de Charit. cap. 3. Reg. in praxi num. 2. Salm. num. 18. cum Lorca, & Tambur. Dec. lib. 5. c. 1. §. 1. num. 17.* cum aliis, non esse obligationem omne superfluum hujusmodi pauperibus elargiri; hoc enim præceptum non obligat singulos in solidum, sed communiter omnes divites, ex quibus, si singuli aliquid largiantur, satis subvenitur his communibus necessitatibus. Unde sic scribit Sylvius: *Tenetur Dives dare, non omnibus Pauperibus occurrentibus, nec totum superfluum, sed non ita modicum pro quantitate suæ substantiæ, ut si alii Divites sic facerent, Pauperibus deesset subsidium*. Huic consentit *Sanch. loc. cit. num. 38. cum Ledesma*, dicens quod habens superflua statui non tenetur omnia pauperibus erogare, sed aliquando & modo morali, ita ut satisfaciat suæ obligationi dives qui habet curam pauperum, aliquando illis subveniendo; unde concludit, illum peccare mortaliter qui statuit nullam dare eleemosynam in communibus necessitatibus, vel qui in hoc est notabiliter negligens. Idem etiam sentit *Laym. loc. cit.* ubi licet hanc obligationem dicat non esse sub gravi, addit tamen in malo statu versari divitem, qui omnes mendicos a se inhumaniter repelleret. Verum subdit quod Confessarius non facile tali diviti absolutionem negare debet, cum de hac obligatione, qualis sit, Doctores non consentiant. Ceterum *Viva, Tambur. Mazzot. & Roncag.* cum communiori *loc. cit.* censent satisfacere probabiliter divites, erogando in pauperes communes quinquagesimam partem suorum redituum, sive duos aureos ex centum, sed non in eadem proportione, si divitiæ multum excedant. Ecclesiastici vero tenentur erogare de reditibus Beneficiorum quidquid superest eorum sustentationi; sufficit tamen Episcopis dare pauperibus quartam partem, aliis vero Beneficiatis simplicibus quintam vel sextam, ut dicunt *Viva num. 11. & Ronc. loc. cit.* Modo alia applicent in alios pios usus. Sed melius, vide dicenda *lib. 3. n. 491. Qu. I.*

Unde resolvuntur Casus sequentes.

„ 1. Pauperibus trivialibus, etsi ex nuditate, „ morbo, &c. videantur ostendere signa extre„ mæ necessitatis, raro quis tenetur ex præce„ pto subvenire, etiam de superfluis: tum quia „ fere, ad movendos spectatores ista necessitas „ exaggeratur, tum quia ab aliis juvandi præ„ sumuntur. (*Mald. Wigers. Dian. p. 5. t. 8. „ R. 17.*)

„ 2. Si quis dives, abundans divitiis, neget o„ mnes eleemosynas, cum proposito dandi me„ liore, & commodiore loco, ac tempore, vel „ egentioribus, vel in alium pium usum con„ vertendi, is non peccat, cum non habeat ju„ stam causam negandi; si vero talis sine ratio„ nabili causa, omnes ut sic pauperes inhumani„ ter repellat, eum dicit *Laym. loc. cit.* versa„ ri in malo statu.

„ 3. Nulli omnino, quantumvis diviti, omnes „ pauperes sine eleemosyna repellenti, facile „ neganda est absolutio, tum ob dubium & dis„ sensum DD. de hac obligatione, tum quia vix „ reperitur, qui causam saltem apparentem non „ prætendat, si superflua se habere fateatur, „ *Laym. ibid.*

„ 4. Etsi dicta de eleemosyna danda intelli„ gantur respectu omnium egentium, etiam pec„ catorum, infidelium, & inimicorum; damnan„ di tamen non sunt Magistratus excludentes a „ suis civitatibus, justa de causa, pauperes pe„ regrinos. *Laym. ib. Tambur. Dec.* [illegible]

„ 5. Religiosis egenis, ac aliis pauperibus de„ bentur eleemosynæ, quia eorum paupertas, „ & necessitas est vera, [illegible] voluntarie contracta, cum voluntas [illegible] causa „ fuerit rationabilis, & grata Deo. *Bonac. Dian. „ p. 5. t. 8. R. 18.* Aliud est de iis, qui sponte „ sua culpabiliter sunt pauperes, ac vagabundi. „ *Ibid. R. 19.*

„ Resp. 6. Eleemosyna tantum facienda est ex 33 „ bonis propriis, & quorum quis liberam habet „ administrationem. Potest tamen fieri ex alie„ nis, quando proximus est in extrema, vel „ quasi extrema necessitate, & aliunde succur„ ri non potest, tunc enim omnia sunt commu„ nia. * (*Si vero potuisses non largiri tuam, „ & dedisti alienam, videtur quod teneris ad „ restitutionem; quia non poteras determinare a„ lienam, cum tibi propria suppetebat. Ita Croix „ lib. 3. p. 2. num. [illegible] cum Sporer; quia eo ca„ su, præceptum eleemosynæ te obstringebat ad „ subveniendum de tuis*) *. In communi vero „ necessitate, licet tantum cum consensu domi„ ni taciti, vel expresso. *Vid. S. Th. 2. 2. q. „ 32. art. 7. Regin. 286. Fill. Laym. Bonac. loc. „ cit. num. 11. Less. lib. 2. cap. 12.*

Unde resolves.

„ 1. Non licet dare eleemosynam ex bonis „ obnoxiis restitutioni, v. gr. furto ablatis: li„ cet tamen ex acquisitis per opus illicitum (sed „ non cum injustitia), v. gr. ex lucro meretri„ cum. Ratio est, quia hæc sunt propria; prio„ ra non. *Bon. ibid.*

„ 2. Pue-

„ 2. Pueris, filiis-familias, servis, ancillis, „ uxoribus non licet dare eleemosynam, nisi te- „ nuem, in qua parentum, dominorum, & „ maritorum voluntas præsumitur. Particulares „ vero Casus, in quibus uxor dare potest, vid. „ suo loco *præcept.* 4. *&* 6. *cap.* 1. *d.* 4. v. *Bon.* „ *disp.* 4. *quæst.* 4. *p.* 6. *Dian. p.* 5. *t.* 8. *R.* 25. „ ubi ex *Hurt.* notat, si pater nullas det elee- „ mosynas, posse pro eo dare filium. * (*Cir-* „ *ca uxores vide lib.* 3. *num.* 540.) *.

„ 3. Tutores, & Curatores, qui habent cu- „ ram bonorum alienorum, possunt facere mo- „ dicas eleemosynas ex bonis, quæ admini- „ strant, quales nimirum ipsi facere deberent, „ quorum sunt. *Vasq. Azor. Con.* & *Dian. p.* 5. *t.* „ 8. *R.* 35.

DUBIUM IV.

De misericordia spirituali, seu præcepto correptionis fraternæ.

34 *Ob quodnam peccatum Proximi teneamur ad correptionem?*
35 *An ob peccatum leve?*
36 *An ob peccatum factum ex ignorantia?*
37 *Quid si correptio omittatur ob timorem?*
38 *An in dubio teneamur corripere?*
39 *An quando absit periculum relapsus? Vel si adsit alius idoneus? Vel non sit spes fructus? Vel si expectetur occasio?*
40 *Qui teneantur corrigere?*
41 *Quinam ordo servandus in correptione?*
42 *Resolutio plurium casuum.*

34 „ CORREPTIO fraterna est admonitio, qua „ quis proximum conatur revocare a pec- „ cato. De qua certum est, præceptum esse ju- „ re tum naturali, quo membra unius corpo- „ ris se mutuo juvare tenentur, tum Divino „ positivo, *Matth.* 18. *Si peccaverit in te frater* „ *tuus, corripe ipsum.* (*Bec.* 2. 2. *c.* 21. *Laym.* „ *cap.* 7. *Fill. Bon. p.* 7. Quæritur autem, quæ „ sit ejus materia? Et quibus, & quomodo ob- „ liget?

„ Resp. 1. Omne mortale peccatum proximi „ per se est sufficiens materia, ut hoc præce- „ ptum obliget sub mortali. Ita communiter. „ Et ratio est, quia, cum vitam spiritualem „ tollat, sufficientem necessitatem correptio- „ nis inducit. Dixi 1. *omne mortale*; quia, „ etsi etiam veniale sit materia correptionis, „ non tamen graviter obligans, nec nisi facil- „ lime possis.

35 Hinc dicit *Laym.* peccati venialis correptio- nem rarius esse præceptum; excipitur nisi es- set Prælatus Religionis, qui aliquando tenetur sub gravi corrigere leves subditorum culpas, ex quibus incipiat minui vigor disciplinæ cum magno Religionis detrimento. Ita *Tourn. tom.* 3. *pag.* 315. *vers. Hæc. Laym. de Caritat. c.* 7. *num.* 3. *Cum Bus. infra num.* 40. Et vide *lib.* 4. *num.* 13.

36 Quæritur hic, an sit obligatio corrigendi pec- cata facta ex ignorantia invincibili? Responde- tur distinguendo, si peccata sint contra jus Na- turæ, correptio fieri debet: quia tunc illa sunt intrinsece mala, ut commune est apud *Croix l.* 2. *num.* 214. Et idem dicit *Oviedo* cum com- muni de ignorantia juris Divini. Nisi tamen desperetur fructus, aut timeatur, quod mala ex materialibus fiant formalia, ut communiter di- cunt *Salm. tract.* 21. *cap.* 7. *num.* 53. *& Roncag. de car. cap.* 3. *quæst.* 4. *cum aliis.* Si vero sint contra Jus Positivum tantum, probabile est pri- vatis non esse obligationem, saltem non sub gra- vi, corrigendi; secus autem Prælatis, Parenti- bus, Confessariis, Magistris; quia ipsis specia- liter incumbit docere subditos. Ita *Salm. d. n.* 53. *cum Bann. Ledesm.* Item *Bon. de Car. q.* 4. *p.* 7. *num.* 11. *Nav. num.* 24. *num.* 12. *Viva de* 4. *Præc. q.* 11. *art.* 6. *n.* 11. *Pal. de Car. D.* 3. *p.* 4. *num.* 2. Ratio, tum quia proximus non est in peccato, quo deficiente, non urget præce- ptum correctionis; tum quia ille nil agit intrin- sece malum. Sed probabilius & communius *Pal. num.* 3. *Con. D.* 28. *q.* 4. *n.* 38. *Sanch. de Matr. lib.* 2. *D.* 38. *n.* 5. *Mazzot. de Car. cap.* 2. *§.* 6. *Tourn. tom.* 3. *p.* 318. *& Croix lib.* 2. *num.* 214. *cum Burgh. & aliis* docent omnes teneri ad cor- reptionem; quia illa transgressio, licet materia- lis, & non intrinsece mala, attamen posita le- ge, adhuc est mala, & ideo per correptionem tenemur eam impedire.

„ Dixi 2. *per se*; quia si quis ob timorem, „ verecundiam, pusillanimitatem putet se non „ non ita stricte obligatum, vel minus esse ido- „ neum ad corripiendum, videtur tantum pec- „ care venialiter. Vid. *S. Th.* 2. 2. *q.* 33. *art.* 2. „ & ceteros supra cit.

Nota hic doctrinam *S. Thom.* 2. 2. *q.* 33. *art.* 2. *ad* 3. ubi ita docet: *Hujusmodi omissio est pec- catum veniale, quando timor, vel cupiditas tar- diorem facit hominem ad corrigendum: Non ta- men ita, quod si ei constaret, quod fratrem pos- set a peccato retrahere, propter timorem, vel cu- piditatem omitteret, quibus in animo suo præ- ponit caritatem fraternam. Et hoc modo quan- doque viri sancti negligunt corrigere delin- quentes.*

„ Resp. 2. Præceptum hoc obligat occurren- 38
„ tibus his circumstantiis, I. Si certo tibi con- „ stet de peccato proximi, * (*vel de proximo* „ *periculo peccandi, ut Tourn. pag.* 318. *concl.* „ 2.) indagare enim tenetur solus Superior. „ * (*ut etiam Tourn. p.* 314.) *.

Ita ut, si non constaret de peccato proximi, nempe si notitia de peccato illius nobis perve- niret tantum per auditum, aut per alia signa dubia, non tenemur corripere. *Salmant. tract.* 21. *cap.* 7. *num.* 52. *cum Sanch. Dian. &c.* Nisi suspicio sit de homicidio, vel de damno com- muni, vel nisi quis esset Prælatus, qui in du- bio debet corripere, cum is ex officio teneatur peccata subditorum inquirere: licet potius tunc expediat, ut correptionem faciat in commu- ni, ut *Salmanticens.* cum aliis *d. num.* 52. *cum Busemb.*

„ II. Si probabile sit non emendasse, nec e- 39
„ mendaturum, vel relapsurum: quia eleemo- „ syna egenti tantum danda est.

Quæritur, utrum, quando abest periculum re- lapsus, sit obligatio corripiendi fratrem non e- mendatum? *Prima* sententia negat, eamque tenent apud

apud *Salm. Tract. 21. c. 7. num. 49. Sa, Abul. Pal. Regin. Con. Dian. Villal. &c.* & valde probabilem vocant *Laym. de Charitat. cap. 7. n. 2. vers. Corripe, cum Sylvest. Turrian. & Glossa in cap. Si quis, 24. quæst. 1.* Ratio istorum, quia neque ipse quidem peccator tenetur statim peccatum delere per pœnitentiam; tanto minus igitur illum a peccato sublevare tenetur alter, cui incertus est emendationis fructus. Ideo ait *Laym.* præcipe in *Ecclesiast. c. 19. Corripe proximum, ne forte iteret.*

Secundam tamen sententiam contrariam merito probabiliorem putant Tournel. t. 3. p. 319. concl. 2. & Salm. ibid. num. 50. cum Suar. Bon. Less. &c. Ratio, quia frater in peccato constitutus jam gravem patitur necessitatem, a qua teneris illum, si potes, eripere; ideoque Christus Dominus præcepit: *Si peccaverit in te frater tuus, vade, & corripe eum.* Nec officit opposita ratio; nam bene per accidens aliquando potest esse obligatio major aliena, quam propria: v. gr. potest quis ob amorem paupertatis non se eripere a gravi egestate, sed alter dives tenetur ei subvenire, si potest.

„ III. Si alius æque idoneus non adsit, qui correpturus putetur. IV. Si sit spes fructus; quia desperato fine, cessant media. * (*In æquali dubio, an correctio sit profutura vel obfutura, omittendum esse dicunt Concina de Ecclesia, cap. 9. n. 9. & Tournely t. 3. pag. 320. cum Habert, & Antoine. Recte autem limitat Tournely 1. Si corrigendus sit in periculo mortis. 2. Si timeatur ex omissione defectio aliorum in fide, aut moribus. Et sic etiam, si correctio certius sit profutura. Dicit autem idem Tournely t. Tertio, non esse obligationem corrigendi, si probabile sit quod reus per se resipiscat: ex D. Th. dict. quæst. 33. art. 2. ubi:* Cadit sub præcepto (*correctio*) secundum quod est necessaria ad istum finem. *Item notat Tourn. p. 323. num. 2. & 4. cum Soto, Bann. & Malder. neminem teneri ad corrigendum in necessitate gravi spirituali cum periculo notabilis damni honoris, vel bonorum, nisi sit Pastor, aut alius, cui ex officio incumbat alterius cura*). * V. Si sit bona occasio, locus, & tempus opportunum, possitque sine suo gravi damno fieri. Quod si horum aliquid desit, præceptum non obligat. Unde patet ejus omissionem in privatis vel nullam esse, vel levem culpam. *Vid. Bon. loc. cit.* * (*Sed ita generice dictum, non placet*) *.

40 „ Resp. 3. Etsi hoc præceptum obliget omnes etiam subditos, magis tamen Prælatos. Ratio prioris est, quia omnes sunt commembra, tenenturque sibi invicem officia Charitatis præstare. Ratio posterioris est, quia subditi ex Charitate, Prælati vero etiam ex officio, & justitia tenentur. Unde peccare possunt etiam graviter, veniales culpas non impediendo, si vigor disciplinæ per hoc minuatur. * (*Vide lib. 4. num. 29.*) * Eademque fere est ratio de patrefamilias, præsertim erga liberos. *Laym. loc. cit. n. 5. Pall. Trull. lib. 2. cap. 5. d. 23. & 25. & cæteri.*

Strictius ergo tenentur ad correptionem Episcopi, Parochi, Prælati, Parentes, Confessarii, Domini, Mariti, Magistri, Tutores, & Curatores. Sed dubitatur, an hi teneantur ad corripiendum etiam cum gravi damno proprio? Quoad Episcopos, & Parochos pertinet, non est dubitandum, quin ipsi tum ex officio, tum ex stipendio quod exigunt, teneantur ad subveniendum subditis, ac propterea ad eos corrigendos, adhuc cum periculo vitæ, in eorum necessitate, non solum extrema, sed etiam gravi, ut communiter docent *D. Th. 2. 2. quæst. 185. art. 5. ubi: Et ideo ubi subditorum salus exigit Pastoris præsentiam, non debet Pastor personaliter gregem deserere, neque etiam propter aliquod personale periculum imminens, ex illo Jo. 10. Bonus Pastor animam suam dat pro ovibus suis. Suar. D. 9. Sect. 2. num. 4. Pal. tract. 6. D. 1. p. 9. n. 12. Bonac. D. 3. quæst. 4. p. 4. num. 5. Viva de 4. Præc. quæst. 11. art. 6. num. 13. Mazzotta t. 1. pag. 458. & Salm. tract. 21. cap. 6. num. 33. cum Con. Trull. Tap. & Vill.* Utrum autem cum periculo damni proprii teneantur ad correptionem Parentes, Mariti, & alii ut supra, qui nullum ad hoc stipendium recipiunt? Videntur affirmare *Salmanticenses tract. 21. cap. 7. num. 58.* dum dicunt quod ipsi tenentur ad correptionem ex officio, ac proinde (addunt) ex justitia. Sed huic additioni seu doctrinæ minime acquiesco; nam licet verius teneantur Superiores ex officio magis quam ex mera charitate, ut docent *Sanchez Pal. Cajet. Val. & Dian.* (contra *Suar. Tap. & Lorca*) *apud ipsos Salm. dicto n. 58.*: attamen tale officium, cum ortum habeat ex obligatione sola pietatis, aut charitatis, non videtur obligare ex justitia ad tantum onus; aliud enim est teneri ex justitia ratione stipendii, ut tenentur Pastores, aliud ratione officii. Addunt *Salm. ibid. num. 67. in fine.* Concionatores teneri peccata publica reprehendere, etiamsi ideo damna privata timeantur. Hoc tamen intelligendum, si ex reprehensione aliquis fructus speretur, & majus damnum commune non timeatur.

„ Resp. 4. Ordo in correptione servandus est, quem Christus præscripsit *Matt. 18.* scilicet primo, ut corripias privatim; deinde coram testibus: tum ad Prælatum Ecclesiæ, sive Superiorem deferas. Excipe tamen I. Nisi prius fiat Superiori viro probo, & prudenti, quam aliis testibus innotescere; prout cautum est *in Regula S. Aug.* * (*Vide lib. 4. num. 243. & seq.*) * II. Nisi peccatum sit publicum, tunc enim potest publice corripi. III. Nisi vergat in grave damnum tertii, aut Communitatis, si Superiori non statim innotescat: verb. gr. si quis proditionem moliatur, hæresim occulte spargat; tunc enim immediate Superiori indicandum, quia commune bonum præferendum est privato, *Fill. t. 28. cap. 7. n. 140. & 155.* IV. Quando corripiendus est contentus, ut Superiori statim significetur, ut est apud quosdam religiosos, qui quoad hoc juri suo renunciaverunt. *Vid. Suar. Becan. Laym. bic, Sanch. Fill. loc. cit.* 41

Ex dictis resolvitur.

„ Qui facile potest impedire peccatum mortale

tale proximi, & ob mali temporalis timorem neglexerit, peccat mortaliter. Ita Laym. Suar. Sanch. lib. 6. mor. c. 18. Vid. Pal. hic.

2. Si certo constet, fratrem perfecte emendasse peccatum occultum, nec ex eo esse ullum periculum relapsus, vel damni ipsi, aut alteri, non licet (etiam in Soc. Jesu) denuntiare Patri, vel Prælato, nisi frater expresse in istam denunciationem consentiat. Sanch. 2. mor. lib. 6. cap. 18. num. 40. & 60. Pal. de Char. t. 6. disp. 3. p. 12. Fill. Trull. lib. 1. cap. 5. d. 14. Suar. Hurt. disp. 162. & denique Card. de Lugo Resp. mor. lib. 4. d. 46. ubi tamen notat, in Soc. Jesu casum esse rarissimum. (Vide lib. 4. num. 245.) Ratio autem est, quia cessat motivum charitatis, atque adeo ratio denunciandi, ideoque est peccatum, & quidem (ut Card. Lugo loc. cit. notat ex Suar.) mortale ex genere suo. Vid. Dian. p. 4. t. 4. R. 71.

3. Si Superior immediatus se solo possit delinquentem emendare, ita ut nullum periculum damni, vel relapsus ipsi, vel alteri, vel Communitati immineat, videtur peccare manifestando Superiori mediato delictum. Pal. loc. cit. Trull. d. 16. n. ...

4. Prælati, & Magistratus tenentur aliquando inquirere subditorum peccata, ut corripiantur; non tamen multum, & curiose de aliquo in particulari rogare debent, nisi is speciale ejus signum dederit: neque facile admittere accusatores spontaneos; quia illi specie boni communis sæpe se quærunt. Hurt. &c. Dian. p. 7. tract. 13. R. 10. & 12.

5. Episcopi, Prælati Religiosorum, Pastores animarum tenentur etiam cum suo incommodo, imo aliquando cum vitæ periculo, adhibere diligentiam, quam possunt, ut peccata publica, & occulta impediant; quia cum Christo pacti sunt curam, & solicitudinem gregis, pro qua multa ab eo bona accipiunt. Hurt. t. 2. d. 162. sec. 7. §. 6. (apud Dian. p. 7. t. 3. R. 28.) atque hanc esse omnium Patrum, & Theologorum doctrinam, quam Christus verbo, & exemplo docuit; additque idem esse de magistratibus, & concionatoribus. Licet vero hi non teneantur ad id ex justitia (sicut Prælati, & Magistratus), tenentur tamen peccata publica corripere (sed non facile Prælatorum, & Religiosorum, quorum auctoritas ad bonum commune est necessaria), etiamsi non sit spes emendationis. Con. Hurt. Dian. loc. cit. R. 13.

6. Correptio adhibenda est non semper statim, sed cum major fructus speratur. Hinc interdum permitti potest reiteratio peccati, ut ferventius resipiscat. Dian. p. 7. t. 3. R. 29. & 30. ex Reg. Fill. Trull. Neque sufficit semel esse factam correptionem, sed debet iterum iterumque fieri, quamdiu speratur fructus. ibid. R. 31.

DUBIUM V.

De Scandalo.

ARTICULUS I.

Quid, quotuplex sit, & quale peccatum?

43 *Quale est scandalum activum, & quale Passivum?*
44 *Resolutio plurimorum casuum apud Bus.*
45 *Quando scandalum sit speciale peccatum?*
46 *An circumstantia inductionis sit necessario in Confessione explicanda?*
47 *An liceat petere aliquando a patrato ad peccandum id quod ille non præstabit sine peccato?*

RESP. 1. Scandalum dicitur peccatum occasionatum, & est duplex, Activum, & Passivum. *Activum* est dictum, vel factum (quo nomine etiam omissio intelligitur) minus rectum, præbens alteri occasionem ruinæ spiritualis. Ex S. Thom. 2. 2. quæst. 43. art. 1. Sanch. Azor. Laym. c. 13. Bon. d. 2. quæst. 4. p. 2. Dixi *minus rectum*, hoc est, quod vel in se malum sit, ut si loquaris turpia coram adolescente; vel mali speciem habeat, ut si justa de causa, coram aliis eam ignorantibus, comedas carnes die vetito. 43

Scandalum Activum aliud est per se tale, aliud per accidens. *Per se* dicitur, quando directe intenditur alterius ruina, id est, si ideo aliquid fiat, ut aliquis ad peccatum inducatur: v. gr. si adulter alienam solicites ad adulterium. *Per accidens* dicitur, quando indirecte, & interpretative tantum causatur alterius peccatum; ut si quid facias, quod tibi in mentem venit, aptum natum ad inducendum alterum hic & nunc ad peccatum, & nihilominus facis, ut si coram pusillis pecces, vel die vetito carnes comedas, non dicendo, quod habeas veniam. Item, si Clericus domi suæ alat mulierem populo suspectam, etsi absit omne peccatum, & peccandi periculum. Vid. Sa v. Clericus, Laym. Bon. l. c.

Scandalum *Passivum* est ipsa ruina, sive peccatum, in quod labitur proximus, ex occasione alterius dicti, vel facti. Quod dividitur in *Datum*, seu *Pusillorum*, quod oritur ex activo: & in *Acceptum*, quod non oritur ex activo, sed ex ipsius sumentis malitia: quale erat odium, & invidia Pharisæorum in Christum, occasione ejus dictorum, vel factorum: unde hoc dicitur *Pharisaicum*. Ex his patet

1. Ad scandalum activum non requiri, ut de facto passivum consequatur; sed satis esse, quod data sit occasio, ex qua natura sua sequi possit: ut si quem inducere velis ad peccatum, qui tamen non consentiat; sicut etiam contra, passivum potest dari sine activo. Laym. ibid.

2. Scandalum passivum non esse speciale peccatum, neque addere circumstantiam aggravantem; verb. gr. qui viso alterius furto,

„ to, etiam furatur, non ideo peccat gravius. „ *Laym. ibid.*

„ 3. Non semper esse scandalum, si peccas „ coram aliis, sed tantum quando, attentis „ circumstantiis tam personæ agentis, quam „ coram quibus fit actus, potest probabiliter „ timeri, ne per hunc actum trahantur ad peccatum, qui alias peccaturi non essent. *Sanch.* „ *Laym. lib. 2. tr. 3. cap. 13.*

„ 4. Omne scandalum activum, directe intendens ruinam proximi, est speciale peccatum contra Caritatem, ut habet communis „ sententia. An vero idem sit, quando intenditur indirecte, controvertunt Scholastici, „ & parum refert ad praxim. *Sanch. lib. 7. c.* „ *6. & 9. Azor. 1. part. lib. 4. cap. 7. Bonac.* „ *loc. cit.*

Unde resolves hos Casus.

44 1. Mortaliter peccat, qui alteri dat occasionem ruinæ mortalis, nisi indeliberatio excuset: & sic opus indifferens, vel veniale sæpe „ transit in mortale, ratione scandali, v. g. si „ jocosum verbum proferat Religiosus coram „ feminis, vel iis, qui inde occasionem peccati mortalis sumere possunt. *Laym. l. c.*

„ 2. Venialiter peccat ratione scandali, qui „ alteri dat occasionem ruinæ venialis tantum. „ Quod verum est, etsi directe illam intendat, „ & quidem per actum mortalem. *Sanch. l. 1.* „ *cap. 6. num. 11.* ex communi contra *Suar.* „ Ratio autem est, quia ruina est parva. Et „ patet a simili, ut si quis per fornicationem „ intendat furari rem minimam, furtum tantum erit veniale.

„ 3. Scandalizans committit, præter peccatum scandali, etiam peccatum ejus speciei, „ ad quod alterum inducit: ideoque confiteri „ debet speciem peccati mortalis, per quod, „ & ad quod induxit, cum numero inductorum, vel qui probabiliter induci potuerunt. „ *Sanch. Azor. Laym. Bonac. l. c. Card. de Lugo de pœnit. d. 16. s. 4. Dian. de Sacr. tom.* „ *2. tr. 4. r. 114.* Excipit tamen *Card. de Lugo l. c.* si præter intentionem scandalum dederit. *Tamb. de Exped. Conf. l. 2. c. 1. nu.* „ *9. cum Lugo* ait, quoad inductos, sufficere, si „ dicas: *Fui multis occasio peccandi meo exemplo.* * (Vid. *lib. 5. num. 46.*) *

„ 4. Etsi is, qui scandalizavit alios, teneatur „ illis rursus dare bonum exemplum, ut inquit *Sa*, si quis tamen nudo exemplo suo „ alios ad furtum induxit, neque alio peculiari modo, verb. gr. exhortatione, consilio, „ mandato est cooperatus, non tenetur ad restitutionem, quia talis inductio est tantum „ contra Caritatem, non contra Justitiam. (* „ *Ita etiam Sanch. Dec. lib. 1. cap. 6. num. 5.* „ *& Salm. de Rest. cap. 1. num. 114. cum Mol.* „ *Bon. Dic. & aliis communiter cum Roncaglia* „ *de Car. cap. 6. q. 2. qui recte ait, quod licet* „ *is peccet etiam contra justitiam, juxta probabiliorem sententiam, quam sequemur nu. seq.* „ *45. non tenetur tamen ad restitutionem, quia* „ *non est causa, sed tantum occasio damni. Vide num. seq. in fine.*) * Idem docet *Less.* si „ cum *Cajo*, v. g., putares ea intentione, ut „ ipse, consumtis pecuniis, furetur. Vid. *Less.* „ *cap. 9. d. 16. num. 110.*

„ 5. Non censetur dare scandalum, qui licet „ publice peccet, facit id tamen coram iis, qui „ vel sunt ita viles, vel infames, aut improbi, „ ut nemo moveatur ad peccatum; vel qui sunt „ ita prompti, v. g. si quis fornicetur coram aliis, qui sunt parati idem facere, nec ejus „ exemplo moventur; vel si coram mansuetis „ quis contendat, rixetur, vel alium cædat. „ *Sanch. 1. mor. c. 6. n. 6.*

„ 6. Non ideo factum aliquod est scandalum, „ quia alius incipit de tali homine male suspicari, aut sentire, quia hic non peccat, si ob „ sufficientia indicia suspicetur. Secus tamen „ est, si incipiat male sentire de Fide Catholica, Clero, Ordine Religioso, vel minus ad „ pietatem affici. Unde patet facilius dari scandalum ab iis, qui sunt magna auctoritate, „ vel pietatis existimatione, quam ab aliis. „ *Conc. d. 32. num. 33.*

Hic operæ pretium est ad trutinam revocare tres quæstiones valde scitu, & ad praxim necessarias. Quæstio I. Quandonam scandalum sit speciale peccatum? Adsunt tres sententiæ. *Prima* asserit tunc tantum scandalum esse speciale peccatum contra caritatem, quando directe intenditur spiritualis ruina proximi. Ita *Sanch. dec. lib. 1. cap. 6. num. 3. Bonac. tom. 2. d. 2. de Peccatis quæst. 3. punct. 2. §. unic. num. 13. cum Pal. Azor. Bann. Trull. &c. apud Salm. tr. 21. cap. 7. num. 51.* Ratio horum DD. quia, ut peccatum aliquod sit specialiter distinctum, requiritur, ut habeat specialem finem contra virtutem oppositam. At cum proximi ruina non intenditur, non specialiter læditur caritas, sed potius illa virtus, ad quam lædendam proximus inducitur: Ideo tale scandalum ad illam speciem reducitur peccati, ad quod proximus inducitur, sive directe, jussu, consilio; sive indirecte, verbis, aut exemplo.

Secunda sententia, quam tenent *Lugo D. 16. sect. 4. ex nu. 157. cum Navar. & Tamb. Meth. exped. Conf. lib. 2. c. 1. n. 105. cum aliis recentioribus*, distinguit, & dicit posse aliquem tripliciter inducere alterum ad peccatum, I. Directe & formaliter, intendendo illius spiritualem ruinam. II. Directe, sed non formaliter, quando scilicet vult, ut alter castitatem violet; non jam ut animam perdat, sed ut ipsi inducenti satisfaciat. III. Indirecte, nempe quando ex suo exemplo alter accipiet occasionem peccandi. Hinc ajunt, quod si scandalum accidat primo & secundo modo, peccat scandalizans, non solum contra caritatem, sed etiam contra virtutem, ad quam lædendam proximum inducit. Quando vero tertio modo peccat, scilicet prævidendo, sed non intendendo peccatum proximi, tunc peccat tantum contra charitatem, non autem contra virtutem quæ læditur, unde non tenetur illius speciem explicare. Ratio, quia reliquæ virtutes non obligant, saltem graviter (prout ait *Lugo*, ut impediamus in aliis vitia opposita, sed tantum ne positive intendamus proximum inducere ad eas offendendas.

Tertia sententia, cui subscribo, tenet, quod qui

qui directe vel indirecte inducit proximum ad peccatum, dupliciter peccat, scilicet tam contra caritatem, quam contra virtutem, ad quam lædendam proximum inducit. Quod peccet contra caritatem, mihi videtur non posse negari, & nescio acquiescere primæ sententiæ expositæ; Si enim caritas obligat ad proximum corrigendum, & impediendum, cum possumus, ne ruat in peccatum; quanto magis obligat ad eum non impellendum ad peccatum consilio, vel exemplo? Nec obstat ratio allata, quod ad caritatem lædendam requiratur finis eam lædendi specialis; nam generaliter sufficit ponere destructivum cujusvis virtutis, ut illa offendatur, etsi hoc non intendatur; prout si quis occidit inimicum in Ecclesia, etiamsi non intendat Religionem offendere, tamen non solum peccat contra justitiam, sed etiam contra Religionem, cum ipso facto illam lædat. Et sic tenent *Lugo loc. cit. num. 159. Tournely tom. 3. p. 327. v. Tota, Roncagl. de Scand. c. 6. quæst. 2. Tamb. loc. c. Salm. loc. cit. nu. 53. cum Soto, Val. Suar. Tap. Prad.* Et hoc expresse docet *S. Thomas*, quamvis enim *Sanch.* citet ipsum pro sua sententia *in 2. 2. q. 43. a. 3.* veruntamen *a. 1. ad 4.* S. Doctor ita loquitur: *Quando aliquis suo malo facto, vel verbo intendit alium ad peccatum inducere; vel etiamsi ipse non intendat, ipsum factum est inductivum ad peccatum; tunc ille dat occasionem ruinæ, unde vocatur scandalum activum.* Quod autem is peccet etiam contra virtutem, ad quam lædendam proximum (etsi indirecte) inducit, Ratio est, quia qualibet virtus non solum contrarios prohibet actus, sed etiam prohibet, ne detur occasio aliis inductiva ad peccandum; tunc enim occasio illa, esto non sit causa de se influxiva, est tamen causa moralis, ut proximus peccet; dicitur *causa moralis*, quæ in substantia æquivalet causæ directe inductivæ ad peccatum, cum sine ea proximus non peccaret. Ita *Cajet. 2. 2. q. 43. art. 1. Sanch. loc. cit. Roncaglia loc. ut sup. Tournely loc. cit. & Sal. nu. 55. cum Laym.* Vide dicenda in *quæst. III. nu. 49. circa fin.* Qui tamen suo exemplo induceret alium ad furandum, licet peccet contra justitiam duplici peccato, non tenetur tamen ad restitutionem, ut comm. docent DD. *Molina D. 34. num. 2. Bon. D. 2. quæst. 2. p. 21. num. 14. Sanch. Dec. l. 1. c. 7. n. 15. Roncaglia (vide loc. cit.) & Salm. de Rest. tr. 13. cap. 1. num. 114.* (contra *Tournely tom. 3. p. 329. in fin. cum Antoine*). Ratio, quia exemplum illud non est causa directe influxiva, sed tantum occasio, quæ non præstat ad furandum positivum influxum, qui requiritur ad obligationem restitutionis.

46 Quæstio II. An circumstantia inductionis ad fornicationem sit in Confessione explicanda? Negant *Lugo de Pœn. D. 16. & Tamb. in Meth. Conf. cap. 3. §. 4. num. 24. cum Jo. Sanch. & Vasq. Leandr.* cum aliis apud *Sal. de Pœn. c. 8. num. 107.* qui dicunt sufficere fateri fornicationem, quia malitia inductionis sive scandali (ut ajunt) jam habetur, licet non gravis, quando aliquis non sollicitat, sed consentit; adhuc enim participat cum altero in suo peccato, & est causa cooperans ad ejus ruinam; quare solum videtur aggravari magis ibi malitia intra eandem speciem, quando quis positive sollicitat. Et idem ait *Lugo* dicendum de collocutione turpi, & similibus. Contradicunt tamen *San. Dec. l. 1. c. 6. num. 14. Pal. tom. 2. tr. 6. D. 6. p. 3. num. 4. & Salmant. Diana, Con. Fill. &c.* dicentes omnino explicandam esse circumstantiam sollicitationis, cum hæc sit peccatum distinctum a peccato, ad quod proximus inducitur. Hac tamen ratione non obstante videtur satis probabilis primæ sententia *Lugonis*, cum etiam in cooperatione ad fornicationem adsit peccatum contra caritatem, bene distinctum a peccato cooperationis ad fornicationem, cooperando ad ruinam alterius partis, juxta mox dicta in quæstione antecedenti, & dicenda in quæst. sequenti; Unde infert *Lugo*, inductionem non esse nisi circumstantiam aggravantem intra eandem speciem, non necessario explicandam, juxta sententiam quam referemus *l. 6. ex num. 467.*

Ex hac autem sententia *Lugonis*, & aliorum ut supra, scil. quod circumstantia sollicitationis sit ejusdem speciei, quam cooperatio ad fornicationem, infertur quod cooperatio ad fornicationem (licet in ipsa fornicatione necessario contenta) sit peccatum distinctum tam contra castitatem, quam contra caritatem; Unde qui fornicatur, secundum hanc sententiam, non unum peccatum committit, sed plura contra castitatem; & tot (ut arguo) quot peccata tu committeres, si ad invicem cum altero pollutionem faceres. Tunc enim unum peccatum ageres, quia te polluis; secundum, quia polluis alterum (idque jam tenet *Tour. tom. 3. p. 337. v. Ex his*, ubi ait quod fornicans dupliciter peccat, propter fornicationem propriam, & propter alienam); tertium, quia cooperaris, ut alter te polluat, præter duo alia peccata, quæ committis contra caritatem, cooperando ad pollutionem illius; & ad actionem ipsius, ut tu polluaris. Omnia hæc peccata enumerantur etiam in fornicatione; & pariter in sodomia, adulterio, & incestu. Hæc autem diversa peccata non certe sunt explicanda in Confessione ab eo qui fornicatur, nam sufficienter illa exprimit fatendo fornicationem; & ut ipse fornicando jam confuse illa apprehendit, ita etiam in confuso Confessarius ipsa intelliget.

Dici posset cum *Suar. apud Salm. tr. 21. c. 12. de Peccat. num. 60.* quod cum plura objecta mala respiciunt unum actum, tunc unum peccatum constituunt, etiamsi per se seorsim divisum unumquodque objectum eorum suam propriam malitiam complete haberet, prout dicit *Spor. de Pœnit. c. 3. nu. 435.* de Sacerdote celebrante in mortali, qui licet plures actiones per se malas perpetret, nempe indigne consecrando, sumendo &c. tamen, ut tenet *Sporer*, quia omnes illæ actiones unum ministerium Sacrificii respiciunt, unum sacrilegium ipse committit. Et sic pariter dici posset in fornicatione, ubi, quamvis plures actiones pravæ concurrant, omnes per se singularem malitiam habentes, quia tamen unum peccatum fornicationis respiciunt, ideo (præciso peccato inductionis) unum peccatum constituunt. Sed regulam, quam ponit *Suar.* ut supra, negant *Sal. n. 69. l. c.* & dicunt, quod sicut plura ob-

objecta prava, specifice distincta in uno actu (puta in occisione Sacerdotis), plura peccata efformant specie diversa; ita plura objecta ex se propriam malitiam completam habentia, etiam in uno actu plura peccata numero diversa constituunt. Quod autem Missa celebrata in mortali sit unum Sacrilegium, hoc negamus cum *Croix*. Vide dicenda *lib.* 4. *num.* 48. His tamen non obstantibus, non improbo opinionem eorum, qui dicunt fornicationem esse unum peccatum; sed magis mihi arridet sententia *Lugonis*, ut supra, qui in quacumque fornicatione plura peccata agnoscit. Unusquisque abundet in sensu suo.

47 Quæstio III. An sit peccatum scandali petere ab alio aliquid, quod ipse non præstabit sine peccato, si jam paratus sit ad peccandum? Hinc distinguendum: si res quæ petitur sit de se intrinsece mala, ita ut nullo modo præstari possit sine peccato, prout est petere fornicationem a meretrice parata, non desunt plures DD. qui dicunt non esse peccatum scandali; quia, cum talis mulier sit semper in actuali aut virtuali voluntate peccandi, non censetur graviter, sed leviter cooperari, qui occasionem ei præbet peccatum illud exequendi. Ita *Sotus lib.* 6. *de Just. quæst.* 1. *art.* 5. item *Henriq. Azor. Valent. Medin. Salon. Manuel, Lop. &c. apud Sanch. Dec. lib.* 1. *cap.* 6. *num.* 13. *cum Conink. & Salas ap. Bon. de Pænit. quæst.* 5. *Sect.* 2. *p.* 2. §. 3. *diff.* 3. *num.* 19. & 20. Veneror tantorum DD. auctoritatem, sed non auderem recedere a sententia contraria, quam sequendam censeo, & tenent *Sanch. loc. cit. num.* 14. *cum Cajet. Nav. & Fill.* item *Bonac. de Peccat. D.* 2. *quæst.* 4. *p.* 2. §. *un. num.* 21. *Ronc. tract.* 6. *de Char. cap.* 6. *quæst.* 6. *Tamb. Dec. lib.* 5. *cap.* 1. §. 4. *num.* 65. & *Spor. in V. Præc. c.* 1. *ex n.* 45. qui vocat communem & certam. Ratio mihi valde potens, quia, licet meretrix sit in actuali voluntate peccandi, certe tamen sibi infert ruinam graviter majorem, opere complendo illud particulare fornicationis peccatum. Is igitur, qui illi cooperatur ad peccatum consummandum, dupliciter graviter peccat, tum contra caritatem, tum contra castitatem, ut mox melius patebit ex infra dicendis.

Si autem res quæ petitur sit indifferens, & bene possit præstari sine peccato alterius, ut esset petere mutuum ab usurario, juramentum a falsum juraturo, Sacramentum a Sacerdote peccatore, & similia; *prima* sententia tenet, non esse peccatum grave, petere prædicta sine justa causa. Ratio, quia (ut ajunt), cum usurarius ille, aut Sacerdos, &c. jam habeat voluntatem deliberatam peccandi, non inferes ipsi grave damnum, si proponas illi occasionem, qua exequatur peccatum præter tuam intentionem; ea enim anticipatio operis externi peccatum illius tantum accidentaliter variat. Ita *Lugo de Just. D.* 25. *ex num.* 234. *Cajet.* 2. 2. *quæst.* 78. *art.* 4. & *in Summa v. Usura, Sot. loc. cit. dub.* 1. *Nav. summa c.* 17. *n.* 262. *Sa v. Usura, num.* 5. *item Arag. Led. & alii ap. Sanch. Dec. lib.* 3. *cap.* 8. *num* 23. & probabilem putant ipse *Sanch. Pal. & Tamb.*

Secunda vero sententia, quam amplectimur, tenet id esse peccatum mortale tam contra caritatem, quam contra virtutem, ad quam lædendam occasio proximo præbetur, petendo ab illo mutuum, Sacramentum, aut juramentum sine gravi causa; nam, cum adsit gravis causa, petens omnino excusatur, ut docet *D. Th.* 2. 2. *quæst.* 78. *art.* 4. *cum S. Aug. Elbel de Scand. n.* 365. & *aliis comm. ap. Salm. de Contract. cap.* 3. *num.* 120. quia licite potest homo, causa alicujus sui notabilis boni, permittere peccatum alterius, quod provenit tantum ex illius malitia. Petens autem sine justa causa peccat primo contra caritatem, quia est causa moralis, ut proximus patiatur grave damnum spirituale; nam præscindendo a quæstione, an actus externus augeat malitiam actus interni, ut tenent *Scotus*, & sui Discipuli cum *Dupasq. Theol. tom.* 4. *Disp.* 2. *quæst.* 5. quia (ut dicunt) integritas, seu difformitas actus externi diversa est ab integritate actus interni, cum actus externi & interni sint diversæ rationis: Vel an, manente voluntate plena erga peccatum, actus externus nihil addat malitiæ actui interno, ut tenent probabilius *D. Th. Gonet in Clypeo tom.* 3. *diss.* 7. *art. un. Estius l.* 2. *dist.* 42. §. & *alii*, quia tota malitia actus externi consistit in voluntate. Sed quicquid sit de hoc, etiam Thomistæ, prout declarat *Estius*, dicunt, quod, cum contingit perpetratione operis mali voluntatem magis affici ad rem concupitam, tunc sine dubio per opus externum additur aliquid malitiæ, quia tunc ipsius voluntatis malitia augetur. Quapropter, quamvis, speculative loquendo, sit probabilior Thomistarum sententia, practice tamen dicimus, quod ex communiter contingentibus per actum externum semper augetur malitia voluntatis, ob ejus majorem complacentiam, conatum, diuturnitatem, &c. ut advertit bene *Habert de Act. Hum. c.* 8. *q.* 2. Hinc *Estius loc. cit. in fin.* sic concludit: *Ceterum, quoniam externum opus revera peccatum est, hinc fit, ut semper dicendum sit plus mali eum fecisse qui peccatum opere perpetravit, quam qui in sola voluntate continuit.* Cum igitur peccator actu externo notabilem majorem ruinam sibi infert; non potest excusari a peccato gravi contra caritatem, qui sine gravi causa cooperatur illi ad opus exequendum, ut ait etiam *Tourn. t.* 3. *p.* 427. *v. ex his*: Caritas enim nos obligat ad vitandum damnum grave proximi, quotiescumque sine notabili incommodo id possumus. Cum autem habemus gravem causam petendi, non possumus sine gravi incommodo a petendo abstinere; & ideo tunc equidem excusamur; secus vero, si causa sit levis, & tanto magis si sit illicita, aut vana. Ita *Bus. n.* 49. *Sanch. Dec. lib.* 3. *cap.* 8. *n.* 22. & 23. *cum Valent. Arag. & Conrad. Sylvest. v. Usura,* 7. *q.* 1. *Molin. tom.* 2. *de Just. D.* 335. *Concl.* 4. *Ronc. tract.* 6. *q.* 6. *de Car. c.* 6. *q.* 6. *Tamb. Dec. lib.* 5. *cap.* 1. §. 4. *n.* 76. *Salm. de Contract. c.* 3. *n.* 123. & *tract.* 21. *c.* 8. *n.* 123. *cum Pal. Bann. & Trull. Bonac. de Pecc. D.* 2. *q.* 4. *p.* 2. *n.* 22. *cum Suar. & Fill.* & censet *Bon.* rationem primæ sententiæ non videri satis firmam. Item *Sporer in V. Præc. c.* 1. *n.* 46. *cum S. Antonin. Vasq. Pont. Palud. Aug. & aliis ap. AA. cit.* Et eandem nostram sententiam sequitur etiam *P. Elbel, de Scand. n.* 365. asserens hanc esse communem.

Pro-

Probabiliter tamen *Sporer num.* 47. *cum Less. Hurt. & aliis* excusat ab hoc peccato contra caritatem petentem sine justa causa mutuum ab usurario parato, si usurarius ob multitudinem petentium æque certe ac facile præstabit alteri pecuniam illam ad usuras; quia tunc non adest obligatio impediendi peccatum, quod ille æque certe alias patraret. Verum dicimus, quod petens sine gravi causa, etiam in casu mox posito, non excusatur ab alio peccato gravi contra virtutem, ad quam lædendam mortaliter inducit proximum. Et hoc, etiamsi daretur casus, quem practice jam diximus moraliter impossibile est evenire, quod opere externo non augeretur malitia proximi parati ad peccandum. Ratio, quia sine justa causa nunquam licet cooperari ad actionem objective malam; concurrere enim moraliter, etsi permissive, ad actum objective malum sine justa causa, per se semper est malum; prout certum est, quod inducere amentem ad pejerandum, fornicandum, &c. etiamsi ille non peccat, est grave peccatum contra virtutes oppositas, ut communiter dicunt *Salm. de Leg. c.* 3. *n.* 49. *& Bus. n.* 155. *cum Laym. Bonac. Pal. Sanch. Gran. &c.* Hinc eodem modo petens sine gravi causa mutuum ab usurario, Sacramentum a Sacerdote peccatore, quamvis parato, peccat non solum contra caritatem, sed etiam contra justitiam, aut Religionem, ut dicunt *Salm. loc. cit. de Contract. c.* 3. *num.* 123. *& de Sacr. cap.* 8. *num.* 36. *Sanch. Bec. loc. cit. cum Sylvest. Mol. Valent. Pal. Trull. Villal. Ban. Tap. apud Salm. in fine.*

Notant autem *Sporer loc. cit. n.* 75. *& Pontius de Matr. lib.* 5. *cap.* 18. *num.* 51. *cum Soto, & Cajet.* quod ad mutuum licet petendum ab usurario non requiritur præcisa necessitas, sed sufficit quævis notabilis utilitas, sive ad conservationem, sive ad decentiam status, aut familiæ: puta (ut ait *Pon. cum iisdem DD. cit.*) si vir nobilis petat mutuum ad exercenda torneamenta cum suis amicis, & aliàs abstinendo aliquam notam incurreret.

ARTICULUS II.

An, & quando Scandalum passivum permitti possit? an ob illud vitandum aliquid omitti debeat?

48 *Quando Scandalum passivum permitti possit?*

49 *An sufficiat sola utilitas ad petendum mutuum ab usurario, & Sacramenta a Ministro excommunicato, vel peccatore?*

50 *An aliquando teneamur omittere, vel differre bona Spiritualia, ad vitandum Scandalum alterius?*

51 *An aliquando teneamur omittere quædam Præcepta?*

52 *An dimittere bona temporalia? An peccet graviter mulier utens veste virili? Vide ibid. alios casus.*

53 *An puella decenter ornata teneatur se avertere a conspectu alicujus particularis eam concupituri?*

54 *Quid si se ornet ornatu superfluo?*

55 *Quid si putet in genere aliquos scandalizandos? Et an peccent graviter mulieres pectus ostendentes?*

56 *Quomodo peccent obscœna componentes, aut repræsentantes, aut pingentes?*

57 *An liceat suadere minus malum, ad majus evitandum?*

58 *An aliquando liceat permittere ruinam Proximi?*

„ RESP. 1. Permitti non potest absque necessitate, vel utilitate propria, vel aliena. 48
„ Ratio est, quia tenemur ex Caritate impedire peccata proximi, si facile possimus,
„ *Laym. cap.* 23. ex commun.

Unde resolvuntur hi Casus.

„ Absque causa non licet petere mutuum ab usurario, vel ab infideli juramentum per falsos Deos, a concubinario administrationem Sacramenti, vel ut celebret: cum enim absque peccato id non sit facturus, cooperareris ejus peccato. *Suar. Sanch. Trull. lib.* 1. *c.* 6. *dist.* 5. *num.* 15.

„ Resp. 2. Ex causa necessitatis, vel utilitatis 49
„ potest permitti. Patet in dicto casu, qui simpliciter sine peccato fieri potest: ideoque licet talia petere ex rationabili causa, etsi alter ex malitia sit peccaturus. Requiritur autem major necessitas, ut permittatur scandalum Pusillorum, quam Pharisaicum. Item major, si plures sint scandalizandi; si timeatur peccatum grave; & denique, si certo prævideatur, quam alias. *Laym. loc. cit. Bonac. d.* 2. *q.* 4. *p.* 2. * (*Sufficit inde ab usurario, ut Viva ex communi, & Salm. Tract.* 21. *c.* 8. *n.* 76. *cum Caj. Nav. Con. &c. Et ad petenda Sacramenta a Ministro peccatore, aut excommunicato tolerato, ut Laym. de Car. c.* 13. *n.* 8. *cum Sanch. & Nav. ex S. Th. vide dictu n.* 47. *Et vide etiam infra n.* 77. *v.* 4. *Licitum*) *.

„ Resp. 3. Debet permitti, si alioqui propria 50
„ salus periclitaretur, vel aliis, præsertim Communitati, grave damnum immineret. Unde bona spiritualia necessaria ad salutem nec debet, nec potest quisquam dimittere ob cujuscquam scandalum. *Fill.* 28. *cap.* 8.

„ Resp. 4. Bona spiritualia (& secundum *Lorcam disp. D. an. p.* 5. *t.* 7. *B.* 24. etiam temporalia) non necessaria ad salutem non tenetur quis omittere, vel differre, ob scandalum Pharisaicum, juxta illud *Matth.* 15. *Sinite illos, &c.* nisi tamen ex dilatione fructus speraretur: facilius vero, ac sæpius talia bona differenda, vel etiam omittenda sunt, ob scandalum Pusillorum: v. gr. ingressus Religionis debet differri ob scandalum parentis, si consensus illius brevi speretur. *Laym. loc. cit.*

Docet *S. Th.* 2. 2. *q.* 43. *art.* 7. quod aliquando tenemur differre bona spiritualia non necessaria ad salutem, ob scandalum Pusillorum, non vero ob Pharisaicum. Attamen notandum hic est ex *Laym. de Car. c.* 13. *n.* 8. *cum S. Th.* quod scandalum Pusillorum post monitionem fit Pharisaicum. Hinc, quamvis quis debeat differre ingredi Religionem ob scandalum propinquorum, si illorum consensus brevi speretur, ut ait *Bus.*

potest tamen recte ingredi, si ipsi pergant resistere, ut *Laym. cum S. Antonin. Palud. &c. l. c. num. 8. in fine*. Sed quoad hoc punctum vide omnino dicenda *l. 4. n. 68*.

Et hic præterea notandum, certum esse; ut dicunt *Salmanticenses de IV. Præcepto cap. un. num. 7.* posse filios, inscio patre Religionem ingredi, aut Clericatum sumere: maxime si sciant, patrem ex affectu carnali impediturum; quod regulariter accidit, ut bene advertit *Pinamon. De Vocation. cap. 3. circa initium*. Hinc docet *S. Thom. 2. 2. quæst. 189. art. 6. in corp.* quod *recte possunt filii, prætermisso parentum obsequio, Religionem intrare etiam contra præceptum parentum*. Et *art. 10. in corp.* dicit quod *filii non debent consilium sumere, nisi ab his, de quibus speratur; quod prosint & non impediant, ex Eccl. 37. Cum viro irreligioso tracta de sanctitate, & cum injusto de justitia*. Atque *dicto art. 10. ad 2.* affert *S. Cyrillum*, qui super illa Evangelii verba: *Permitte me renunciare his, qui domi sunt, &c.* sic loquitur: *Communicare proximis, indicat adhuc languentem, & retrocedentem: propter quod audit a Domino: Nemo mittens manum ad aratrum, & respiciens retro, aptus est Regno Dei. Respicit retro, qui dilationem quærit cum propinquis conferendi*. Vide alia valde utilia, quæ dicentur super hoc puncto *cit. lib. 4. num. 78*. Tunc tantum filiis non liceret ingredi Religionem, quando relinquerent parentes in necessitate gravi, vel fratres in extrema, ut *Salmanticenses de Statu Relig. cap. 3. numer. 53. &c. cum S. Thom. & commun*. In dubio tamen, an necessitas sit talis, permittitur ingressus; cum in dubio possideat libertas, ut docet *Sanch. Decal. lib. 4. cap. 20. numer. 6*. Vide dicenda *dict. lib. 4. ex num. 66*.

51 „ Resp. 5. Ad vitandum grave scandalum Pusillorum quædam præcepta impleri non debent, nisi tamen omissio esset magis damnosa omittenti. Vid. *Laym. lib. 2. t. 3. cap. 13.* „ Ratio hujus est, quia tunc, concurrente duplici præcepto, scilicet naturali de cavendo scandalo, & positivo, majus, & fortius est naturale.

Quæstio est, an ad vitandum scandalum proximi sint omittenda Præcepta? Certum est I. Quod præcepta, quæ omitti non possunt sine peccato, hæc nunquam prætermittenda sunt ob alterius scandalum, sive sit Pharisaicum ex illius malitia, sive pusillorum ex ejus infirmitate, aut ignorantia. Hujusmodi sunt præcepta Fidei, & Sacramentorum, quæ sunt necessaria ad salutem, ut docet *S. Thom. 2. 2. quæst. 43. art. 7.* Item omnia præcepta naturalia; & quamvis DD. aliqui dicant aliquando posse omitti præcepta naturalia affirmativa, nempe corrigendi peccatores, vel puniendi delinquentes, quando magis timetur damnum, quam speratur fructus; tamen melius dicit *Palaus de Carit. t. 6. D. 6. p. 10. num. ..., in fin.* tunc verius in iis casibus ipsa præcepta cessare, & non obligare. Certum est II. Quod alia præcepta positiva nec etiam omitti possunt, si scandalum proximi esset pharisaicum, quia tunc potius laretur illi occasio bona aliorum malitiose impediendi, ut ait *Sporer de 5. Præc. cap. 1. num. 29. ex D. Th. d. q. 43. art. 8.*

Dubium autem est, an sint omittenda præcepta positiva, ad scandalum pusillorum vitandum? *Prima sententia* probabilis, quam tenent *Nav. Summ. cap. 24. num. 44. Vasq. quæst. 43. art. 7. d. 1. Palaus d. p. 16. num. 3. cum Bas. de Leon.* & probabilem putat *Croix lib. 2. numer. 244. ac Tamb. Dec. lib. 3. cap. 2. num. 8.* negat, quia præcepta etiam positiva, & humana non cessant obligare, quando scandalum non est datum; sed acceptum; magis enim tunc obstringit obligatio implendi præcepta tibi injuncta, quam vitandi omissionem præcepti alteri impositi. Affirmat vero secunda sententia probabilior, quam tenent cum *Busemb. Laym. de Carit. cap. 3. num. 10.* qui vocat communem, *Canus in Rel. de Pœn. p. 5. Suar. D. 10. de Scand. sect. 4. num. 9. Tournely tom. 3. pag. 330. Roncaglia de Car. cap. 6. quæst. 7. Sporer de 5. Præc. cap. 1. n. 29. & Salmantic. tract. 21. cap. 8. num. 87. cum Valent. Sylv. Bann. Led. Hurt. Med. Cord. & Lorca*. Citant etiam *Salmantic. S. Thom. in dict. art. 7.* sed revera S. Doctor ibi non loquitur de præceptis, sed de bonis spiritualibus, pro quibus verius intelligenda sunt consilia. Ratio hujus sententiæ est, quia præceptum generale de vitando scandalo Proximi, cum sit naturale, præferendum est præceptis positivis. At quia magnum esset incommodum mulieris, si ipsa ob scandalum alterius ad longum tempus abstinere a Missa teneretur, ideo valde probabiliter dicunt *Laymann de Carit. cap. 13. num. 10. Tournely loc. cit. & Sporer dict. cap. 1. num. 29. & 37.* quod illa ad hoc non tenetur, nisi pro una vel altera vice. Imo tenet *Elbel de Scand. cum Illf. aliisque pluribus*, bene posse illam semel vel iterum omittere Sacrum, sed ad hoc non teneri, cum accidat scandalum omnino ex alterius malitia.

Ex dictis resolvuntur hi Casus.

„ 1. Prælati Ecclesiastici non tenentur (imo 52
„ nec possunt) ea, quæ ad bona Ecclesiæ conservanda sunt necessaria, v. g. lites, &c. omittere ad vitanda scandala Pharisaica, imo etiam
„ pusillorum: etsi his prius reddi debeat ratio
„ restitutionis. *Dian. part. 5. t. 7. R. 24.* Ex *S. Thom. &c.*

Quæritur, an ad vitandum scandalum sint dimittenda bona temporalia? Distinguit *D. Th.*, & docet *2. 2. quæst. 43. art. 8.* quod si bona sint propria, *tunc vel totaliter dimittenda, vel aliter scandalum est sedandum, scilicet per aliquam monitionem*. Nam, facta monitione de veritate justitiæ, scandalum evadit pharisaicum, de quo nihil amplius curandum, ut docet idem *D. Th. eod. loc.* Imo dicunt *Palaus de Carit. tom. 6. D. 6. p. 17. Sanchez Dec. lib. 1. cap. 7. num. 11. & Sporer de V. Præcept. cap. 1. numer. 32. cum Suarez, Dian. &c.* nunquam esse obligationem gravem, pati magnam jacturam in bonis propriis, ne Proximus patiatur scandalum, etiam ex infirmitate. Ratio, quia caritas erga Proximum non obligat cum tanto incommodo. Hoc tanto magis procedit, si bona sint com-

commissa ad conservandum, ut bona Ecclesiæ committuntur Prælatis, & similia: Ipsa enim nec etiam possunt dimitti propter scandalum alterius, uti possunt dimitti bona privata. Quamvis, ut monent recte *Laym. de Charit. cap.* 13. *num.* 9. *cum S. Antonin. & Palud. ac Sporer loc. cit. d. num.* 32. etiam pro iis differri debet exactio, donec instruantur debitores de sua obligatione. Imo dicunt *S. Antonin. Cajetan. & Vals apud Laym. ibid.* quod si adhuc post monitionem populi scandalum nec etiam cesset, & magna immineat fructus spiritualis jactura, tunc melius se geret Prælatus, si procuret Ecclesiæ assensum, ut debitum remittatur. Attamen bene ait *Laym.* in hoc pensandas esse circumstantias tam bonorum dimittendorum, quam scandali eventuri, & ne forte ex remissione malitia debitorum magis augeatur; Nam *S. Thom.* de eo casu *d. art.* 8. sic loquitur: *Propter scandalum pharisaicum non sunt bona temporalia dimittenda, quia hoc & noceret bono communi; daretur enim malis occasio rapiendi; & noceret rapientibus, quia retinendo non sua, in peccato remanerent.*

„ 2. Si femina utatur veste virili, vel contra, „ tantum ex levitate, sine prava intentione, „ aut periculo scandali, & libidinis, veniale „ tantum erit; alias mortale; nullum vero, si „ ex necessitate. *Dian. part.* 5. *tract.* 7. *R.* 32. „ ex *S. Th. Sylv. &c.*

Si mulier utatur veste virili, ex se non est peccatum grave; sed posset grave esse ex circumstantiis periculi libidinis, vel scandali, ut *Laym. de Charit. d. cap.* 13. *in fin. Sylvius ap. Tourn. tom.* 9. *p.* 515. *quæst.* 3. *& Salm. Tract.* 21. *d. cap.* 8. *num.* 62. Et hoc indicat *S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 169. *art.* 2. *ad* 3. ubi: *De se vitiosum est, quod mulier utatur veste virili, aut e converso: & præcipue, quia hoc potest esse causa lasciviæ: & specialiter prohibetur in lege (Deut. 22.), quia Gentiles tali mutatione habitus utebantur ad idololatriæ superstitionem. Potest tamen quandoque hoc fieri sine peccato propter aliquam necessitatem, vel causa se occultandi ab hostibus, vel propter defectum vestimenti, vel propter aliud hujusmodi.* Secus autem est tantum veniale; & aliquando nullum, si adsit justa causa, v. gr. ad se occultandum, ut docet *D. Thom. loc. cit. & Laym. ibid. cum Navarr. & Cajet.* qui dicit præceptum *Deut. cap.* 22. prout ceremoniale jam cessasse.

„ 3. Peccatum, ex quo Confessarium in Con„ fessione (ex infirmitate tamen) graviter scan„ dalizandum nostri, debes reticere. *Laym.* „ *loc. cit.* ex *Nav. &c.*

„ 4. Uxor semel, vel iterum debet omittere „ jejunium, ex quo maritus graviter offende„ tur, & oriretur discordia. *ibid.*

„ 5. Si, ituro te ad Sacrum die festo, exci„ tanda sit gravis rixa, vel cædes, non tene„ ris ire. *ibid.*

„ 6. Superior peccata subditi sæpe potest dis„ simulare ad vitandas turbas, & majora ma„ la, quæ alioqui teneretur punire.

53 „ 7. Mulier, quæ scit in se, vel in sui aspe„ ctu aliquem in particulari scandalizandum, „ mortaliter peccat, si data opera ei se conspi„ ciendam offerat: adeoque potest, & debet non „ tantum publico, sed etiam Sacro abstinere die „ festo semel, aut iterum, ad peccatum illud „ evitandum. Dixi 1. *aliquem in particulari:* „ quia ob timorem scandali alicujus ex Com„ munitate in genere vel etiam plurium, ab„ stinere, nimis esset difficile, & plenum scru„ pulis. Dixi 2. *semel, aut iterum*: quia sæpe „ nimis esset grave, & durum. *Bonac. Sanch.* „ *Laym. loc. cit. num.* 10. & alii. Vid. *Dian.* „ *part.* 5. *tract.* 7. *R.* 21. *&* 22. ubi in contra„ rium citat aliquos Auctores negantes obliga„ tionem prætermittendi rem præceptam ad e„ vitandum aliorum scandalum.

Si ergo agitur de omittendis rebus præceptis, nempe Missa a puella, ne se offerat conspectui juvenis, a quo scit turpiter concupisci, juxta secundam sententiam relatam *num.* 51. debet ipsa semel, & iterum omittere Sacrum: sed probabiliter etiam juxta aliam primam sententiam *ib.* allatam, ut ait *Tamb. Dec. lib.* 4. *cap.* 2. *n.* 8. bene posset, imo teneretur, non obstante scandalo illius, Ecclesiam adire ad Sacrum audiendum.

Si vero agatur de re non præcepta, quæritur, an peccet mortaliter puella, ad conspiciendum se præbens conspectui viri scandalum passuri? Affirmant cum *Busemb. S. Antonin. Sylvest. Nav. Azor. &c. apud Sanch. Dec. lib.* 1. *cap.* 6. *n.* 16. qui asserit hoc esse commune, quando illa se offert, nullam aliam causam habens rationabilem, puta invisendi amicas, eundi ad Ecclesiam, &c. Sed valde probabiliter negant peccare graviter *Cajet.* 2. 2. *quæst.* 154. *art.* 4. *in fin. & quæst.* 169. *art.* 2. *ad* 5. *Sanch. loc. cit. n.* 17. *cum Nav. Med. & Azor.* item *Sporer de* 5. *Præc. cap.* 1. *num.* 34. *&* 35. *cum Armill. & Pal. Less. lib.* 4. *num.* 113. *Salm. tract.* 21. *cap.* 8. *num.* 59. & probabile putat *Croix lib.* 2. *num.* 247. *cum Bonac. & Diana.* Sufficit enim, ut dicunt, ad eam excusandam saltem a mortali causa, ne ipsa sua libertate privetur; cum ex una parte hoc scandalum non est datum, sed acceptum ex malitia viri; & ex alia vice esset res valde incommoda mulieri, & scrupulis obnoxia, si expendere deberet semper, an habeat justam causam egrediendi, vel non. Nequirem autem (ut bene ajunt *Palaus tom.* 6. *D.* 6. *part.* 7. *num.* 4. *Sanch. d. num.* 17. *& Sporer num.* 35.) illam excusare a mortali, si ipsa ex vanitate ducta, etsi scandalum illius viri non intendat, data opera ejus aspectui se offerret. Hinc recte dicunt *Spor. num.* 36. *& Dian. p.* 3. *tract.* 7. *R.* 3. *cum Hurt.* teneri mulierem sub gravi scandalum viri determinati vitare, si posset commode aliam Ecclesiam adire, per aliam viam progredi, a fenestra abstinere, & similia: Hoc tamen non intelligendum ad longum tempus, sed tantum pro una vel altera vice, donec alter advertere possit se fugi ab illa, ut diximus *dict. num.* 51. *in fin.* & asserit *Sporer num.* 37. dicens in hoc omnes consentire. Nequirem etiam mulierem a mortali excusare, si illa peteret aliquem locum, quem non adiret, nisi sciret ibi amasium adesse, ut recte advertit *Sporer numer.* 35.

„ 8. Mulier, quæ ex ornatu, etiam conve- 54

nien-

niente suo statui, probabiliter prævidet aliquem in particulari lapsurum mortaliter, tenetur ad breve tempus eum dimittere, aut talis conspectum fugere. Dixi *ad breve tempus*; quia ad longum, nimis illi grave foret. Vid. *Dian. loc. cit.*

Salmant. Tract. 21. cap. 8. num. 59. cum Cajet. Trull. Reg. Navar. &c. asserunt nullo modo peccare mulierem se ornantem juxta suam conditionem, si hoc faciat ad placendum viro suo, vel ut sponsum inveniat, ut docet etiam *S. Thom. 2. 2. quæst. 169. art. 2.* vel tantum, ne sua libertate privetur, *Salm. d. 1. num. 60.* Sed hoc semper intelligendum ad diuturnum tempus; alias tenetur saltem bis vel semel abstinere a conspectu juvenis concupituri, juxta dicta mox num. 58.

9. Si vero idem timeretur in particulari ex ornatu superfluo, vano, & inconvenienti (quem assumere vanitatis, & placendi causa, ut videantur pulchræ, & procum facilius inveniant, seclusis aliis, non nisi veniale est), teneretur eum omnino dimittere, etiam sub mortali; quia nullum habet jus ad illum ornatum, & ex altera parte tenetur vitare peccatum alterius, quando commode potest. Vid. *Sylv. v. ornatus.* * (*Idem recte sentiunt Salm. tract. 21. cap. 8. num. 60. ac Laym. tract. 3. c. 13. in fine, Lessius autem lib. 4. cap. 4. num. 112. censet tantum per breve tempus fœminam teneri abstinere ab illo superfluo ornatu. Nota autem hic quod docet S. Thomas 2. 2. quæst. 169. art. 2. ubi dicit mulieres, appetentes placere viris ex vanitate, quandoque peccare tantum venialiter. Alibi vero S. Doctor in Epist. 1. ad Tim. cap. 2. in fin. sic ait*: Ornatus simplex, servata recta intentione, consuetudine, & conditione status, non est peccatum. De fucato autem semper est peccatum; mulieribus enim non permittitur ornari, nisi propter viros, & viri nolunt decipi, ut fucatæ eis appareant) *. Alii tamen, ut *Caj. Nav. c. 23.* videntur docere, eam tantum teneri sub veniali (sed minus probabiliter), quando in particulari lapsus prævidetur, & brevi tempore abstinendum est; qui etiam cum *Azor. Less. & Bonac.* excusant a mortali eas, quæ ex consuetudine loci media ubera detegunt, fuco, pigmentis, alienis crinibus utuntur; dummodo non aliorum lasciviam, sed tantum majorem pulchritudinis ornatum intendant, absque alio fine mortali, aut lege particulari id sub mortali prohibente. Addunt tamen fore grave, & mortale peccatum hujusmodi morem detegendi pectus, vel tenuiter tantum tegendi, ubi non est, introducere. *Nav. n. 18. Less. 112. Laym. loc. cit. &c.* vid. *Bonac. de matr. quæst. 4. p. 9. num. 17.*

55 10. Si mulier non in particulari, sed in genere multos aliquos in se scandalizandos putet, modo eorum lasciviam non intendat, nec ei placeat (licet ei placeat, quod laudetur ut formosa), non videtur teneri abstinere ab illo ornatu, etiam superfluo, sub mortali, v. gr. fucando faciem; imo etiam denudando ex communi consuetudine pectus: nisi tamen denudatio, vel ornatus esset valde turpis per se, ac directe ad libidinem provocans. Ratio est, tum quia est scandalum potius acceptum, quam datum, & ornatus ille, ac pulchritudo remote tantum ad peccatum provocat, ut docent *Laym. & Bonac.* Tum quia nimis grave esset isti sexui, præsertim si maritum quærant, perpetuo sic abstinere, cum illa occasio sit universalis, & perpetua; nec formosiores unquam licite irent foras, cum pulchritudo naturalis plus noceat, quam artificialis. Plura de hac re vide apud *Dian. tom. 1. R. 37. Bardel. lib. 3. d. 5. n. 13.* Interim feminam nudum pectus gerentem non mala intentione, etsi quidam excusent a mortali, ego tamen, inquit *Sa*, difficile absolverem. Et certum est, quod Confessario incumbat hujusmodi ornatum dissuadere, & deterrere ab eo. Vid. *Sa, verb. Ornatus, & Dian. ll. cc.*

Quæritur, an peccent graviter mulieres ad sui ornatum ubera ostendentes? Acriter invehunt contra hunc morem *Natalis Alex. Dec. lib. 4. art. 5. reg. 8. de Scandalo, & Roncagl. de Charit. cap. 6. quæst. 5. Resp. 3.* dicentes hoc per se esse peccatum mortale, quia per se aliis grave scandalum affert; Et hoc probari inquiunt ex SS. Patribus, qui hujusmodi consuetudinem magnopere increpant. Cum ego munus Concionatoris gessi, pluries etiam hunc perniciosum usum fortiter conatus sum exprobrare; sed cum his officium agam scriptoris de scientia morali, oportet, ut dicam quod juxta veritatem sentio, & quod a DD. didici. Non nego I. quod illæ feminæ quæ hunc morem alicubi introducerent, sane graviter peccarent. Non nego II. quod denudatio pectoris posset esse ita immoderata, ut per se non posset excusari a scandalo gravi, tanquam valde ad lasciviam provocans, uti bene ait *Sporer de V. Præc. cap. 1. num. 39.* Dico vero III. quod si denudatio non esset taliter immoderata, & alicubi adesset consuetudo, ut mulieres sic incederent, esset quidem exprobranda, sed non omnino damnanda de peccato mortali. Id tenent communissime *Navarrus, Cajet. Lessius, Laym. Bon. Salm.* & alii plurimi. *Navarr. Summ. cap. 23. num. 19.* sic ait: *Neque etiam feminæ mortaliter peccant ostendentes pectora nuda, quo pulchriores videantur, absque alia mala intentione mortali; quia nullo jure naturali Divino, aut humano, saltem ad mortale obligante, vetatur.* Idem dicit *Cajetanus in 2. 2. quæst. 169. art. 2. qui vers. Secundo* sic ait: *Pectus a mulieribus nudum alicubi deferre, quod juxta morem Patriæ non est de se mortale.* Idem docet *Lessius lib. 4. cap. 4. ex num. 112.* dicens: *Potest esse peccatum mortiferum, si pudenda non satis tegerentur; Secus in nudando pectore, ut Cajet. Sum. Nav. nam partem illam nec natura, aut pudor postulat absolute tegi. Grave tamen esset hujusmodi morem introducere.* Sententiam hanc dicit esse communem *Laym. lib. 3. tract. 3. cap. 13. in fin. n. 6.* Idem censent *Azor. de 4. Pr. cap. 18. Sanch. Dec. lib. 1. cap. 6. n. 7. Bonac. de Matrim. quæst. 5. punct. 9. num. 17. & Salm. de VI. Præc. cap. 3. num. 16. cum Sylv. Fill. &c.* (contra *S. Antonin. Ros. & Eliz.*): quia (dicunt) pectus non est pars vehementer

pro-

provocant ad lasciviam. Videtur etiam huic adhærere *S. Thom.* 2. 2. *q.* 169. *art.* 2. ubi loquens de ornatu superfluo mulierum (ut patet ex 3. objectione), sic ait: *Et si quidem hac intentione se ornent, ut alios provocent ad concupiscentiam, mortaliter peccant. Si autem ex quadam levitate, vel etiam ex quadam vanitate propter jactantiam quamdam, non semper est peccatum mortale, sed quandoque veniale.* Deinde addit: *In quo tamen casu possent aliquæ excusari, quando non fieret ex aliqua vanitate, sed propter contrariam consuetudinem: quamvis talis consuetudo non sit laudabilis.* Deridet autem *Roncaglia* hanc rationem consuetudinis excusantis, dicens: *Potestne quæcumque consuetudo dare jus ad id quod aliis de sua natura præbet gravem occasionem peccandi?* Sed immerito deridet, nam patet, quod consuetudo sic incedendi, non quidem dat jus ad id quod est contra jus naturale, sed bene diminuit vim concupiscentiæ; ubi enim non est mos, majus scandalum dabunt illæ mulieres, quæ brachia aut crura ostendent, quam eæ quæ pectus (modo denudatio sit moderata), ubi talis viget consuetudo, quia assuefactio efficit, ut viri ex tali visu minus moveantur ad concupiscentiam, prout experientia constat. SS. autem Patres aut modo concionatorio sunt locuti, vel de usu immoderato, ut diximus. Tandem idem *Roncaglia loc. cit. in fine*, concedit modicam discooperitionem pectoris excusare a peccato gravi. Et idem docet doctissimus *Sylvius* 2. 2. *q.* 169. *art.* 2. Cæterum non dubito, quod sententia, ut supra relata, cum magna discretione oportet ut prudens Confessarius utatur, ne indulgeat nimis mulierum licentiæ, quæ libidinem involvet, cum pie viventes non sic incedant. Bene enim *Croix lib.* 2. *num.* 248. *cum Eliz.* advertit, quod ejusmodi feminæ denudatione pectoris non raro quærunt inhoneste appeti a viris, ut illos sibi irretiant & captivent; & hanc ob causam recte putat *Eliz.* plures feminas damnationem pati. Hinc non dubito, quod hujusmodi indecens mos enixe a Prædicatoribus, & Confessariis, quantum fieri potest, coercendus est, & extirpandus. Audiatur id quod docet *D. Antonin. p.* 2. *tit.* 4. *cap.* 5. ubi, quamvis detestetur enixe usum mulierum ostendendi ubera, quando talis usus esset valde immoderatus, prout refert adesse in partibus Rheni, his verbis: *Si enim de usu Patriæ est, ut mulieres deferant vestes versus collum scissas usque ad ostentationem mamillarum, ut in partibus Rheni, valde turpis & impudicus est talis usus, & ideo non servandus.* Attamen in sequenti §. *In quantum*, addit: *Si enim mulier ornet se secundum decentiam sui status, & morem Patriæ, & non sit ibi multus excessus, & ex hoc aspicientes rapiantur ad concupiscentiam ejus, erit ibi occasio potius accepta quam data; unde non mulieri, sed ei soli qui ruit, imputabitur ad mortale. Poterit autem esse tantus excessus, quod erit occasio etiam data.* Sic denique concludit: *Ex prædictis igitur videtur dicendum, quod ubi in hujusmodi ornatibus Confessor inveniret clare, & indubitanter mortale, talem non absolvat, nisi proponat abstinere a tali crimine. Si vero non potest clare percipere, utrum sit mortale, non videtur sibi præcipitanda sententia (ut dicit Guillelm. specie in quodam simili) scilicet, ut deneget propter hoc absolutionem, vel illi faciat conscientiam de mortali, quia, faciendo postea contra illud, etiamsi illud non esset mortale, ei erit mortale, quia omne quod est contra conscientiam, ædificat ad Gehennam, 28. q. 1. §. Ex his. Et cum promptiora sint jura ad solvendum quam ligandum, cap. Ponderet. Dist. 1. & melius sit Domino reddere rationem de nimia misericordia, quam de nimia severitate, ut dicit Chrysost. cap. Alligant. 26. quæst. 7. potius videtur absolvendum, & divino examini dimittendum. Fateor tamen, quod & Prædicatores in prædicando, & Confessores in audientia Confessionum debent talia detestari, & persuadere ad dimittendum, cum sint nimia & excessiva; non tamen ita indistincte asserere esse mortalia.*

„ 11. Peccant etiam graviter, qui componunt, describunt, repræsentant, vel pingunt „ turpia, & ad libidinem provocantia. *Bonac.* „ *Sanch. Fill.* 56

Procul dubio componentes, sive repræsentantes comœdias valde turpes excusari non possunt a peccato gravi. *Sanch. de Matr. lib.* 9. *D.* 46. *n.* 21. *cum S. Antonin. Ang. Sylv. &c.* Et ob quodcumque lucrum, ut *Tamburin. Dec. cap.* 8. §. 5. *num.* 1.

Pariter graviter peccant pingentes, sive exponentes publice imagines obscœnas, scilicet detectis pudendis, sive tenui velo coopertis, ut *Salm. Tract.* 21. *c.* 8. *num.* 64. *cum Sanchez & Trull.* Secus, si detectis aliis partibus, pudenda tegantur. *Salm. ibid. cum Tamb. Dian. & pluribus aliis.*

Utrum liceat suadere, aut persuadere minus malum ad majus evitandum? *Prima sententia* negat, prout tenet *Laym. de Char. c.* 12. *n.* 7. *cum Azor. & aliis.* Ratio, quia comparativum non tollit positivum; unde qui suadet minus malum, vere malum suadet. Limitat vero *Laym. cum Azor.* nisi malum illud sit virtualiter inclusum in illo alio majori. Sic parato aliquem occidere potes suadere, ut manum tantum amputet; eidem tamen, non alteri, designato; Sic etiam volenti adulterari potes suadere fornicationem cum soluta in generali, non autem in particulari. Admittunt hoc *Salm. loc. cit.* dummodo ille decreverit utrumque malum patrare, cum *Nav. &c.* At *Laym.* indistincte loquitur, & *Sanch.* cum secunda sententia, ut mox dicetur, hanc limitationem expresse rejicit: quia (dicit) tunc minus malum proponitur, non ut alter illud perpetret, sed ut a majore retrahatur. 57

Secunda igitur sententia probabilior tenet, licitum esse minus malum suadere, si alter jam determinatus fuerit ad majus exequendum. Ratio, quia tunc suadens non quærit malum, sed bonum, scilicet electionem minoris mali. Ita *Sanch. de Matrim. lib.* 7. *D. XI. num.* 15. *cum Sot. Mol. Nav. Medin. Sylvest. & aliis pluribus*, ac *Salm. tract.* 21. *cap.* 8. *n.* 58. *cum Cajet. Sot. Pal. Bon. &c.* probabilem putat *Croix lib.* 2. *num.* 223. Hinc docet idem *Sanch. num.* 19. *cum Caj. Sot. Covarr. Valent.* parato aliquem occidere, licite posse suaderi, ut ab eo furetur, vel ut fornicetur. Et probat *ex S. August. in c. Si*

quod verius, 33. q. v. ubi: *Si enim facturus est, quod non licet, jam faciat adulterium, & non faciat homicidium: & vivente uxore sua, alteram ducat, & non humanum sanguinem fundat.* Ex quibus verbis, *jam faciat adulterium*, probat *Sanch. dict. num.* 15. *cum Soto, Mol. Nav. Abb. &c.* S. Doctorem, non tantum permittendo, sed etiam suadendo locutum fuisse. Et hoc addit *Sanch. num.* 23. *cum Salon.* licere non solum privatis, sed etiam Confessariis, parentibus, & aliis, quibus ex officio incumbit, impedire peccata subditorum.

58 „ Resp. 6. Potest aliquando permitti proximi „ ruina, quando is paratus est ad malum, & „ alter non intendit, ut peccet, sed tantum, „ non auferendo occasionem, permittit unum „ peccatum, ne fiant plura, ita ut permissio sit „ impeditiva majoris mali.

Unde resolves.

„ 1. Hero licet non auferre occasionem furandi filiis, aut famulis, cum eos nihilominus ad furandum propensos, & paratos novit, „ ut sic deprehensi puniantur, & resipiscant: „ tunc enim rationabiliter permittit furtum u„ num, ut evitentur plura, *Sanch. Laym. Bonac.* „ * (*Et hac sententia videtur satis communis „ cum Sanch. de Matr. lib.* 10. *d.* 12. *num.* 32. „ *qui citat pro ea Sot. Led. Nav. Sa, &c. Et „ consentit D. Th. in* 4. *p.* 2. *d.* 35. *q. un. art.* 3. „ *ad* 4. ubi: *Quandoque vir uxorem suspectam ha„ bens ei insidiatur, & deprehendere eam potest „ cum testibus in crimine fornicationis; & sic po„ test ad accusationem procedere. Idem admittit „ Tourn. tom.* 3. *p.* 337. *cum Antoine*) *.

„ 2. Probabile est non licere talia ultro po„ nere, aut iis objicere, quia positive concur„ reret ad peccatum; & non tam auferret oc„ casionem, quam poneret: *Sa* v. *peccatum*, & „ *Sanch.* qui ex eadem causa docet non licere „ marito dare uxori ansam adulterandi, vel ad„ ultero, ut tentet uxorem. Interim probabili„ ter contrarium docet *Laym. lib.* 2. *t.* 3. *c.* 13. „ Quod confirmari potest exemplo Judith, quæ „ vix aliter videtur fecisse *c.* 9. Cum enim sci„ ret permissionem libidinis in Holoferne fore „ impeditivam malorum, posuit ei occasionem, „ nempe ornatum suum, alioqui licitum, & ta„ men communiter censetur in hoc non peccas„ se. Vid. *Bon. d.* 2. *q.* 4. *p.* 2. *Palaum hic.*

Et hoc probabile putant etiam *Urua de IV. Præc. quæst. XI. Art.* 5. *n.* 11. *vers. Infertur IV. Laym. de Carit. cap.* 13. *n.* 5. *cum P. Nav. Item Elbel de Scand. num.* 377. *& Sporer de V. Præc. cap.* 1. *num.* 65. *cum Dian. & Tamb.* & probat ex *l. Si quis servus*; *& de Furtis*; ubi permittitur domino tradere servo sæpe sollicitato a fure res, *ut ad furem deferat, ut sic fur deprehensus cum re furtiva, & punitus, non amplius sollicitet.* Quem textum dicit *Spor. cum P. Nav. Pal. apud Tamb.* locum habere etiam in foro Conscientiæ. Contradicunt tamen *Sanch. de Matrim. lib.* 10. *d.* 12. *num.* 53. *cum Sa, item Bon. de Scand. d.* 2. *quæst.* 4. *p.* 2. *num.* 34. *& Spor. loc. cit. num.* 63. vocans hanc probabiliorem, quia (ut dicunt) hæc videtur positiva inductio, sive ad peccatum cooperatio, quæ est intrinsece mala. Sed hoc non obstante, satis probabilis videtur prima sententia, quia, cum maritus, vel dominus præbet ansam mœchandi, vel furandi, non vere inducit ad peccandum, sed præbet occasionem, & permittit peccatum alterius, ex justa causa, scil. ut se indemnem servet a periculo damni obventuri. Aliud enim est inducere, aliud præbere occasionem. Illud est intrinsece malum, non autem hoc; alioquin nunquam liceret, etiam ex causa justa, petere mutuum ab usurario, juramentum ab infideli, &c. Quod est contra communem DD. sententiam (quicquid aliquis dicat), & contra *D. Th. cum S. August.* 2. 2. *quæst.* 78. *art.* 4. Unde *S. Th.* ibi hanc regulam dat: *Inducere hominem ad peccandum nullo modo licet; Uti tamen peccato alterius ad bonum, licitum est.* Imo S. Doctor videtur *ibid.* etiam opinioni mox allatæ expresse adhærere, exemplo decem virorum, qui dixerunt ad Ismael (*Jer.* 41.) *Noli occidere nos, quia thesauros habemus in agro.* Et hos S. Doctor asserit minime peccasse.

ARTICULUS III.

An liceat alterius peccato materialiter cooperari?

59 *Quando liceat materialiter cooperari peccato proximi?*

60 *An liceat nubere cum sponso existente in mortali, vel obstricto voto castitatis?* 61. *An reddere debitum eidem?* 62. *An dare Communionem peccatori occulto?* 63. *Quid liceat famulis? Et quæ sit cooperatio Materialis, & quæ Formalis?* 64. *An comitari Herum ad lupanar &c. Et an comitari concubinam ad herum?* 65. *An deferre munera meretrici?* 66. *An aperire ostium meretrici? An deferre scalam, ut Dominus ascendat ad mulierem?* 67. *An scribere litteras amatorias?* 68. *An ministrare carnes?*

69 *An liceat cauponibus dare vinum ebriosis; vel carnes in die vetito? Vide alia ap. Busemb.*

70 *An locare domum meretrici, & usurariis?*

71 *An vendere aleas, gladios, venena &c.?*

72 *An agnum Judæo?*

73 *An liceat Christianis captivis remigare &c.* 74. *An adjuvare Tyrannum?* 75. *An vehere annonam ad Hæreticos? An aurigis vehere meretricem?*

76 *An accipere munera ab Amasio? an reddere gladium occisuro?*

77 *An liceat petere juramentum a pejeraturo? Et mutuum ab usurario sine gravi causa?*

78 *An adjuvare usurarium? An dare mutuum abusuro?*

79 *An petere Sacramenta ab excommunicato, vel a peccatore; & an a parato?*

80 *An dare cibos vetitos?*

„ RESP. Cooperari tantum materialiter, sub- 59 „ ministrando tantum materiam, & facul„ tatem peccandi, vel exhibendo objectum, li„ cet, si sequentes conditiones adsint, I. Si tum „ opus, vel cooperatio sit secundum se bona, vel „ saltem indifferens. II. Si bona intentione, „ & ra-

„ & rationabili ex causa fiat, & non uti juves
„ alterum peccare. III. Si alterius peccatum im-
„ pedire nequeas, aut saltem non tenearis pro-
„ pter causam rationabilem. Circa quam notant
„ *Sanch. & Laym.* etsi ejus gravitas certa re-
„ gula definiri nequeat, sed prudentis judicio
„ metienda sit; tanto tamen graviorem requiri,
„ 1. Quanto gravius est peccatum, cujus occa-
„ sio datur. 2. Quanto probabilius est, te non
„ cooperante, alterum non peccaturum: aut
„ quanto certior est affectus peccati. 3. Quanto
„ propinquius tua cooperatio peccatum attingit,
„ 4. Quanto minus juris habeas ad tale opus.
„ 5. Denique quanto magis peccatum cum ju-
„ stitia pugnat, idque propter damnum tertii.
„ *Laym. l. 2. tr. 3. cap. 13.*

S. Antonin. Gabr. Sylvest. &c. apud Sanch. in Decal. l. 1. c. 7. n. 4 videntur sentire, nullo casu licitum esse cooperari ad peccatum alterius: At hoc communiter DD. permittunt, si debitæ conditiones adsint. Vide *Tamb. Dec. l. 5. c. 1. §. 4.* Et *Sanch. loc. cit.* censet Authores citatos locutos fuisse casu, quo absit justa causa excusans; vel quando cooperatio sit intrinsece mala. Semper autem est intrinsece mala illa actio, quæ ex se determinata est ad peccatum: uti esset, quærere domino concubinam, idola fabricare, & quid simile. Secus, si actio potest fieri sine peccato, puta ministrare mensæ, aperire januam, &c. Hinc ad licite cooperandum peccato alterius, vide conditiones requisitas apud *Busemb.* ut mox supra.

Unde resolves hos Casus.

60 „ 1. Hoc modo licite materialiter cooperatur
„ sponsa contrahens cum sponso quem scit Sa-
„ cramentum accipere in peccato mortali. Sciens
„ vero eum habere votum castitatis, peccat
„ contrahendo cum ipso, quia ad contractum
„ illicitum concurrit. *Laym. l. c. ex Sanch. l.*
„ *7. de matr. d. 11. n. 11.*

61 „ 2. Licite quoque post matrimonium contra-
„ ctum materialiter cooperatur conjux, si con-
„ jugi obstricto voto castitatis reddat debitum:
„ imo ad id tenetur ex justitia, si eum exigen-
„ tem non possit a proposito avocare. *Ibidem* *
„ (*Et hæc est communissima & probabilior sen-*
„ *tentia cum Suarez, Lugo, Laym. Bonac. Pal.*
„ *Sanch. Concina, Holzmann, Boss. &c. Licet*
„ *opposita cum Pontio, Croix, Comit. Sylv. &c.*
„ *etiam sit probabilis; vide dicenda l. 6. n.*
„ *944.*) *

62 „ 3. Similiter Parochus Eucharistiam licite
„ potest, & debet ministrare peccatori, & ex-
„ communicato, & hæretico occulto, si petat
„ publice; imo Confessarius præbere debet pe-
„ tenti etiam privatim, si ex sola Confessione
„ ejus peccatum novit. *ibid.* * (*Et ita tenen-*
„ *dum ex communissima sententia cum Spor. de*
„ *Sacr. Pœn. n. 869. &c. contra Petrocor. Vide*
„ *dicenda l. 6. n. 658.*) *

63 „ 4. Excusantur a peccato famuli, si ratione sui
„ famulatus præstent quædam obsequia, quæ si-
„ ne gravi suo incommodo negare non possint;
„ ut verb. gr. vestiant dominum, sternant e-
„ quum, comitentur ad lupanar, meretrici de-
„ ferant munera, eidem venienti aperiant o-
„ stium: quia hæc tantum remote se ad pecca-
„ tum habent, & sine iis peccatum fieret. Un-
„ de tamen non sequitur, alteri cuivis licere
„ ea præstare. *Bon. p. 11. cap. 26. Azor. t. 2.*
„ *l. 12. c. ult. q. 8. Laym. l. 2. t. 3. c. 13. Sanch.*
„ *l. 1. mor. c. 7. n. 21.* * (*Sed vide n. seq. 64.*) *

Ad distinguendum autem, quando cooperatio sit materialis, & quando formalis, alii dicunt, ut *Cardenas, & M. Milante in prop. 51. Innoc. XI.* quod cooperatio tunc est materialis, quando ipsa per accidens & remote conducit ad peccatum alterius; tunc autem formalis, quando per se, vel ob aliquam circumstantiam adjunctam, proxime conducit ad executionem peccati, licet per se esset indifferens. Sed melius cum aliis dicendum illam esse formalem, quæ concurrit ad malam voluntatem alterius, & nequit esse sine peccato: Materialem vero illam, quæ concurrit tantum ad malam actionem alterius, præter intentionem cooperantis. Hæc autem est licita, quando per se actio est bona vel indifferens, & quando adest justa causa & proportionata ad gravitatem peccati alterius, & ad proximitatem concursus, qui præstatur ad peccati executionem. Ratio, quia, cum tu præstas actionem indifferentem sine prava intentione, si alter illa abuti voluerit ad suum peccatum exequendum, non teneris nisi ex caritate illud impedire; & quia caritas non obligat cum gravi incommodo, ideo ponens tuam cooperationem cum justa causa, non peccas: tunc enim peccatum illius non provenit ex cooperatione tua, sed ex malitia ipsius, qui tua actione abutitur. Nec valet dicere, quod tua actio, etsi indifferens, conjuncta tamen cum circumstantia pravæ intentionis alterius, evadit mala; nam revera actio tua non est per se conjuncta cum mala voluntate illius, sed ille conjungit suam malam voluntatem cum actione tua; Unde tua actio non erit tunc causa per se influens in peccatum, sed tantum occasio qua ille abutitur ad peccandum. Vide dicenda *l. 3. n. 571.*

Quær. I. An famulus ratione famulatus possit comitari herum ad lupanar, vel sternere equum? 64
Affirmant *Busemb. hic cum Nav. Man. &c. ap. Sanch. Dec. l. 1. cap. 7. n. 22.* At probabilius non sufficit ad id sola ratio famulatus, etiamsi sine famuli ope herus adiret; saltem requiritur metus gravis damni. Ita *Sanch. l. c. Viva in prop. 51. Inn. XI. n. 5. Salm. tract. 21. c. 8. n. 72.* Qui recte advertunt id nunquam licere, si herus ex comitatu animosior reddatur. An autem liceat famulo deducere concubinam in domum heri? Dicit *Sanch. l. c. n. 25. cum Nav. & Man.* quod si inter dominum & concubinam jam conventum erat, tunc famulus sola ratione famulatus excusatur, quando dominus etiam sine famulo æque peccatum committeret (Alias non excusatur nisi ex metu gravis damni, ut *Sanchez n. 22.*). Et idem ait *num. 25.* de famulo deferente concubinam curru vel sella. Sed merito id non admittunt *Carden. & Milant. in dict. proposit. 51. & P. Concina tom. 2. pag. 284. & 285.* Idque tanto magis non admittendum de famulo vocante concubinam ad domum heri contra *Azor.* Et idem dico de Aurigis & Nau-

tis

tis vehementibus meretricem ad amasium, qui tantum excusari possunt ob metum gravis damni; vide *num. 76.*

65 Quær. II. An liceat famulo deferre munera meretrici ratione famulatus? Affirmant, loquendo tantum de esculentis & aliis munusculis, *Bus. & Sanch. lib. 1. cap. 7. num. 29. Spor. de 5. Præc. cap. 1. num. 99. & Pal. de Char. p. 11. num. 4. cum Nav. & Azor.* Sed verius *P. Conc. tom. 2. pag. 284.* putat hoc esse intrinsece malum, quia revera munera per se turpem amorem fovent.

66 Quær. III. Utrum liceat famulo ostium meretrici aperire? Negat *Croix lib. 2. num. 253.* At communius affirmant cum *Bus. Salm. d. cap. 8. num. 74. Laym. de Charit. c. 13. Res. 5. Tamb. cum Sanch. Dian. Azor. Sa, Rodr. &c.* Nec officit propos. 51. *Innocent. XI.* dicens: *Famulus, qui submissis humeris scienter adjuvat herum suum ascendere per fenestras ad stuprandam virginem, & multoties eidem subservit, deferendo scalam, aperiendo januam, aut quid simile cooperando, non peccat mortaliter, si id faciat metu notabilis detrimenti, puta ne a domino male tractetur, ne torvis oculis aspiciatur, ne domo expellatur.* Nam ly *aperiendo januam* ex ipsomet contextu intelligitur de aperitione per vim confecta, ut recte dicunt *Roncagl. de Char. Tract. 6. in Reg. pro prax. num. 4. post cap. 6. Salm. ibid. n. 74.* Modo (ajunt) ipso non aperiente, adsit alius qui aperiat.

Quær. IV. An ex metu mortis vel magni damni liceat famulo subjicere humeros, vel deferre scalam domino ascendenti ad fornicandum, vi aperire januam, & similia? Negant *Viva, & Milante in dict. prop. 51, P. Concina tom. 2. pag. 289. Salm. num. 75. Croix lib. 2. num. 244.* & alii, Quia, ut dicunt, tales actiones nunquam licent, utpote intrinsece malæ. Sed contradicunt *Busemb. infra n. 68. Sanch. dict. c. 7. num. 22. & Less. l. 2. cap. 16. num. 59.* quorum sententia spectata ratione mihi probabilior videtur. Ratio, quia, ut mox supra diximus, cum ut præstas actionem per se indifferentem, scil. quæ potest esse bona & mala, non teneris nisi ex charitate ab illa abstinere, ne alter ea abutatur ad peccandum; Quando autem alias grave damnum metuis, licite permittere potes peccatum alterius; nam ex una parte charitas te non obligat cum gravi damno peccatum ejus avertere; & ex altera malitia alterius nequit mutare naturam tuæ actionis, ita ut de indifferenti evadat intrinsece mala. Et idem mecum sentit doctus Auctor continuation. *Tournely t. 1. pag. 303.* dicens: *Non teneor grave subire detrimentum, ut alterius peccatum avertam; ipse sane malitiam suam sibi imputet.* Nec valet dicere, quod præfatæ actiones sunt per se malæ, quia cooperantur ad peccatum stupri; Idque probari ex ipsa prop. damn. ubi dicitur, *aut quid simile cooperando.* Nam respondetur, quod Tò *cooperando* non intelligitur de cooperatione formali, sed de materiali, cum de ea solum locuti sint AA. propositionis, & in tali sensu certe fuit propositio proscripta. Non autem verbis, *si id faciat metu notabilis detrimenti*, comprehenditur metus mortis; ibi enim declaratur qualis metus non excuset, *puta ne a domino male tractetur, ne torvis oculis aspiciatur; ne domo expellatur*: quæ mala certe non comprehendunt damnum mortis. Quia tamen prædictæ cooperationes vere concurrunt ad damnum stupri, quamvis solum materialiter concurrant ad peccatum stupratoris, puto nullum alium timorem excusare cooperantem nisi mortis; Nam alias ob solum metum jacturæ facultatum, vel infamiæ, non licet concurrere ad dehonorationem puellæ deflorandæ. Vide dicenda *lib. 3. n. 571.* ubi dicemus non licere pariter tibi scalam, vel claves tradere furi, nisi ob timorem mortis, vel infamiæ cum *Tournely loc. cit.* Tradere autem gladium occisuro nunquam licet, quia non licet occidi innocentem, ut tu mortem vites, ut bene docent *Conc. tom. 7. p. 168. & Tourn. 304. V. lib. 3. num. 6. 7.*

Quær. V. An liceat famulo ob metum gravem scribere vel deferre literas amatorias concubinæ domini? Quidquid alii dicant, puto cum *Salm. num. 68. Sanch. num. 26. Viva num. 5. Laym. Bonac. Tambur. &c. cum Croix lib. 2. n. 273.* hæc nunquam licere, quia formaliter concurrunt ad peccatum heri, fovendo turpem ejus amorem. Et hoc censeo dicendum cum *Sanchez & Salm. num. 67.* (contra *Pal. & Peb. ap. Tamb. num. 18.*) etiam in dubio, an literæ contineant amatoria; Quia, cum constet de turpi amore, moraliter creditur turpia continere. Si vero contineant sola signa urbanitatis; etiam requiritur ad excusandum famulum causa justa, ultra obsequium famulatus, ut dicunt *Salmant. Sanch. & Tamb. ll. cc.* 67

Quær. VI. An liceat famulo ministrare carnes in die vetito? Negant *Salm. cap. 8. num. 81. cum Pal. Vasq. Dian. &c.* Advertunt tamen in dubio præsumendum herum justa causa excusari. Sed vide *seq. num. 69. Qu. VII.* 68

„ 5. Ad ea opera, quæ propinquius se ad peccatum habent, aut juvant, v. gr. subjicere humeros, admovere scalas, hero per fenestram ascendendi ad concubinam, deferre literas amatorias ad meretricem, comitari ad duellum, &c. communis ratio famulatus non sufficit, sed exigunt majorem necessitatem, & causam, ut licite fiant; v. gr. periculum gravis, aut saltem notabilis damni, si detrectent; *ib.* * (*Sed vide dicta mox supra ex num. 66.*) *.

„ 6. Sic enim excusantur caupones vendentes carnes in die jejunii comesturis, & vinum ebriosis, si alii æque venderent. *Sanch. Bonac. &c.* 69

Quær. VII. An liceat cauponibus vendere vinum iis quos ebriandos prævident? Excusat eos *P. Conc. n. 29.* ex metu mortis, aut mutilationis, quia (ut ait) *tam venditio quam potus sunt actiones indifferentes, & sola malitia bibentis intemperanter ebrietas accidit*; unde infert cauponem nonnisi ex charitate teneri impedire ebrietatem illorum. Probabilius tamen mihi videtur dicendum cum *Bus. hic num. 6. Bonac. & Sanch. Elb. nu. 383. Spor. de 5. Præc. c. 1. nu. 82. Tournely to. 3. nu. 335. v. Secunda, Tamb. nu. 36. & aliis* satis communiter *apud Croix n. 261.* quod caupones satis excusantur ob metum cujuscunque gravis damni, puta si alias notabiliter

liter læderentur ex diminutione emptorum. Ratio quia, cum nullum eo casu grave damnum temporale obveniat ebriaturo, charitas non obligat cum gravi incommodo peccatum illius vitare. Et idem dico cum *Busemb. ut supra num. 6. & Sanch. ibid. ac Muzzar. tom. 1. pag. 480.* de præbente carnes comesturis in die vetito. Illud autem quod dicunt *Tambur. num. 37. cum Sanch. & Pal.* scil. licitum esse vendere, vinum eis qui revendent mixtum aqua si æque commode nequeant aliis vendere, id non admittimus, nisi ob metum mortis, vel infamiæ.

„ 7. Ea quæ ad peccatum proxime concurrunt, vel inducunt, vel cum justitia pugnant, „ etsi ex genere suo sint indifferentia; v. g. hero alterum occisuro gladium dare, ostendere „ illum, qui ad necem quæritur, compulsare „ campanam (sine scandalo tamen) ad concionem hæreticam, meretricem, etsi conductam, „ ac paratam e domo evocare, & ad herum deducere, furi scalam applicare, gerenti injustum bellum dare mutuas pecunias, pagum „ hæretico domino vendere, gravissimam causam requirunt, hoc est, metum tanti mali, „ quod secundum leges charitatis nemo teneatur subire ad evitandum malum alterius, v. „ g. si alias occidendus esset, *Laym. cap. 13. num. 4.*

70 „ 8. In civitatibus, in quibus vitandi majoris mali causa permissum est, licet domum „ locare usurario (excipit tamen jus Alienigenam), & meretricibus, maxime si alii conductores desint, nisi tamen meretrices graviter „ nocerent viciniis honestis; vel ob situm ansam „ majorem darent peccatis. *Sanch. lib. 1. mor. cap. 7. Bon. loc. cit.* * (*Ita etiam Salmant. Tract. 21. cap. 8. num. 65. cum Trull. Vasquez, Prado, Led. & Viva cum Suar. Less. Azor. & aliis communiter.*)

71 „ 9. Excusantur a mortali, imo etiam veniali, si causa adsit, artifices, qui faciunt, aut „ vendunt res indifferentes, quibus quis bene „ potest uti, licet plurimi abutantur, v. g. aleas, fucos, gladios. Ratio est, quia remote tantum ordinantur ad peccatum, & simpliciter impediri non possunt. Quod si tamen „ abusus esset contra justitiam, non liceret; „ v. g. si occisuro dares gladium ob magnum „ pretium, quod offert. Item, si quis sciat „ hunc innocentem non pervertendum, nisi per „ has suas merces: quia modicum lucrum certæ saluti alterius est postponendum. *Sanch.* „ *l. c.* Malum non est præsumendum: unde licite possunt vendi aleæ, fuci, gladii, venena (scil. ea tantum, quæ possunt deservire „ etiam ad medicinam) cuicumque, quem „ abusurum fore non constet. * (*Ita Salmant. de Contract. cap. 2. num. 22. cum S. Th. & communi.*) *

Dubium autem versatur, quando verosimiliter creditur emtor abusurus? *Busemb. hic cum Sanch.* dicit non licere illa vendere ob lucrum. At *Tamb. lib. 5. cap. 1. §. 4. num. 33. & Salmant. ibid. num. 33. cum Bon. Rebell. Tap. Sylvest.* dicunt licere, si venditor non posset sine damno a venditione recedere: sive ut loquitur *Tamb.* si jacturam pateretur, res suas non vendendo.

Eodem modo licitum esset vendere ornatus puellæ abusuræ, si illa ab aliis æque emeret, ait *Croix lib. 2. num. 263. cum Navar. Azor. Sanch. Bon. Dian.* Cum, negando tunc venditionem, neque impediretur peccatum. Sed hoc non admittendum, juxta dicta *num. 47. vers. Secunda*, nisi venditor alioquin notabile patiatur incommodum.

„ 10. Excusantur etiam, qui ob justam causam vendunt agnum Judæo vel Infideli usuro 72
„ ad sacrificium. Item qui Judæorum Synagogas, hæreticorum templa, legitimo Magistratu permittente, ædificant, vel restaurant: „ præsertim si fieret æque sine ipsis. *Navar. l. 5. cons. 1. de Judæis. Laym. l. 2. t. 3. cap. 13. num. 4.* Venena autem vendere, nisi iis, „ qui bene usuri putantur v. g. ad confectionem „ colorum, vel medicinam, non licet. v. *Sanch. 1. mor. cap. 7.* Unde venditio veneni, quod „ non servit, nisi ad hominis occisionem, simpliciter est mala.

„ 11. Christiani captivi, ex gravi metu, in 73
„ triremibus Turcarum, vel Hæreticorum, licite remigant contra Catholicos, sarcinas, „ machinas, arma ad bellum necessaria convehunt, propugnacula ædificant, &c. Ita probabiliter *Less. Sanch. Suar. Laym. lib. 2. t. 3. c. 13.* contra *Tol.* & alios, qui docent peccare mortaliter. Quod si tamen eo loco res „ esset, ut hæc negantes a magno periculo classem Christianam eriperent, vel victoriam „ conferrent, tenerentur tantum bonum vitæ „ suæ anteferre. *Suarez, Lessius, Sanch. loc. cit.*

„ 12. Incolæ urbis, vel provinciæ, quam 74
„ Tyrannus occupavit, licite manent inter iniquos possessores, eosque cogente imperio juvant excubiis, fossione, contributione: idque „ ex legitimi Principis præsumto consensu: ex „ quo etiam talia obsequia licite promittunt „ cum juramento, ad majora mala sua, & legitimi Principis declinanda. *Laym. loc. cit. num. 5.*

„ 13. Nautæ, & aurigæ Catholici in Hollan- 75
„ dia, etiam sine gravi metu, si absit prava „ intentio, licite vehunt annonam ad castra „ hæreticorum, si adsint alii, qui illis cessantibus, facerent: quia, nisi id faciant, excluduntur omni lucro tanquam osores boni publici. *V. Less. lib. 2. c. 19. Sanch. lib. 1. c. 7. Fill. t. 22. cap. 5.*

An autem liceat aurigis, aut nautis vehere meretricem ad amasium pro sola mercede lucranda? Affirmant *Spor. de V. Præc. c. 1. num. 94. Salm. dict. cap. 8. num. 72. cum Morell. & Diana apud Tamb. d. cap. 1. §. 4. num. 30. ex Croix l. 2. num. 274. cum Nav.* Quia (ut ajunt) hi sunt causa tantum remote cooperans. Sed recte negant *Sanch. Dec. lib. 1. cap. 7. num. 25. Bon. de Matr. p. 14. num. 6. Ronc. de Char. cap. 6. Reg. in praxi num. 2. & Viva in prop. 51. Inn. XI. num. 5.* qui contrariam opinionem ait non esse solide probabilem; hi omnes dicunt eos tantum excusari ob grave damnum vitandum: Imo *Angles apud Sanch.* putat nunquam licere, utpote intrinsece malum.

Ad-

76 Adduntur alii casus. 1. Peccat puella acceptans munera ab amasio, qui turpiter eam concupiscit, quia fovet amorem. *Croix lib. 2. num. 264. cum Spor.*

77 2. Peccat reddens gladium occisuro, nisi metus gravis incommodi excuset. *Croix num. 265. cum Sanch. Bonac. &c.* Sed vide *num.* 571. *Secus circa fine.*

3. An liceat petere juramentum a pejeraturo? Negant *Vasq. & Sotus ap. Croix lib. 2. num.* 268. item *Pontius de Matrim. lib. 5. cap. 18. n. 61. ex D. Aug. & D. Th. 2. 2. quæst. 98. art. 4. ad* 4. Ratio, quia (ut ait *S. Th.*) *in juramento ejus, qui falsum jurat, non videtur esse aliud bonum, quo uti liceat.* Sed probabilius affirmant *Salm. tract. 21. cap. 8. num. 78. Tournely tom. 3. p. 335. & Bonac. de 2. Præc. D. 4. p. 11. num. 1. cum Cajet. Salon. Suar. Reg. Fill. & Tamb. & Dian. ap. Croix loc. cit.* Modo adsit justa causa, nempe si Judex petat juramentum ratione Officii (quod idem *S. Thom. loc. cit. in corp.* etiam admittit); vel si magni tua interest uti perjurio ad fraudes alterius manifestandas, ut jus tuum consequaris: & sic non deest bonum utile petentis, quod sufficit pro justa causa. Et ita intelligendus *D. Thom.* ex contextu verborum in *loc. cit.* Commune autem est licere petere ob aliquod bonum juramentum a juraturo per falsos Deos. Ita *S. Thom. ibid.* & *Sanch. Dec. lib. 3. cap. 8. n. 21. cum Gabr. Suar. Sayr. &c. contra Abulens.* Si vero res sit vera, & alter ignoret, vel sit falsa, & alter credat veram, non licet eum inducere ad juramentum, ut recte dicunt *Salm. cap. 8. num. 79. & 80.*

4. Licitum est petere mutuum ab usurario propter aliquod bonum; est communis sententia cum *S. Thom.* qui 2. 2. *quæst. 68. art. 4.* sic docet: *Licet ab eo, qui usuras exercet, mutuum accipere sub usuris propter aliquod bonum, quod est subventio suæ necessitatis, vel alterius.* Et alibi, *de Malo quæst. 13. art. 4. ad 17.* inquit: *Si aliquis propter aliquod bonum utatur malitia Usurarii, accipiens ab eo mutuum ad usuram, non peccat. Si vero persuaderet, quod mutuaret ad usuram ei, qui mutuare ad usuram paratus non esset, absque dubio in omni casu peccaret.* Idque licet, si adsit causa vel necessitatis, vel notabilis utilitatis; ut dictum est *num.* 49. & ut dicunt *Salm. d. cap. 8. num. 76. & 77. cum Caj. Nav. Sanch. Bon. Pal.* Asserit autem *Lugo D. 25. num.* 235. commune esse inter DD. sufficere ad excusandum petentem mutuum ab usurario peccato gravi quamcumque utilitatem etiam modicam. Sed huic non acquiesco juxta dicta *num. 47. v. Secunda.* Ratio, quia ad excusandum grave peccatum, gravis requiritur causa. Secus igitur dicendum, si adsit notabilis utilitas, ut ajunt *Croix lib. 2. num. 272. & Sporer. de V. Præc. cap. 1. num.* 75. Et tunc licet etiam offerre ei usuras, conditionate dicendo: *Si vis usuras, dabo, ut Mol. Sanch. Hurt. Tamb. ap. Croix lib. 2. num.* 267. Immo licitum est etiam absolute eas offerre, dicendo: *Da mihi mutuum, & ego tibi solvam usuras,* ut dicunt *Lugo disp. 25. num. 227. Sanch. Dec. cap. 8. num. 26. cum Trull. Bann. Dian. Spor. num. 77. & alii apud Salm. de Contr. cap. 3. num.* 111. Et licet *Salm. ibid. cum S. Th. Bon. &c.* oppositum verius censeant, recte tamen probabilem vocant primam sententiam; quia illa oblatio revera semper est conditionata, scilicet si nolis dare gratis, offero usuras. Sed hoc nequaquam admitterem, si alter non esset paratus ad mutuum dandum sub usuris; quia aliter, qui sic eum alliceret ad mutuandum, directe induceret ad peccandum. Notant autem *Salm. d. cap. 3. de Contr. num.* 122. quod requiritur major causa ad petendum mutuum ab eo, qui scitur non daturus, nisi sub usuris: requiritur saltem magna utilitas, ut supra.

5. Qui adjuvat usurarium tantum in numerandis pecuniis, scribendis rationibus, aut in deferendo pignore, potest excusari a peccato sola ratione famulatus; Secus vero si exigat usuras, quia exatio est cooperatio proximior ad peccatum usurarii, etiamsi amicabiliter exigat. Quod si exigeret per vim aut minas, non solum peccaret, sed insuper teneretur ad restitutionem; Vide dicenda *lib. 3. num.* 789. 78

6. Licet dare mutuum abusuro, si adsit causa, scilicet si aliter ille multum possint nocere. Ita apud *Croix num. 269. Azor. & Less.* qui tamen dicit, non excusare causam lucri etiam justi.

7. Probabilius licet petere Sacramenta a Sacerdote excommunicato tolerato; quia ipse tunc minime peccat ea ministrando. *Tamb lib. 5. cap. 1. §. 4. num. 40.* cum *Sanch. & Hurt.* contra *Suar.* Vide dicenda *lib. 7. num. 39.* 79

Conveniunt etiam DD. licitum esse petere Sacramenta a Sacerdote, qui est in mortali, si adsit necessitas, aut notabilis utilitas. Sed dubium est, si utilitas non sit magna, an tunc liceat? Affirmant *Azor. Hurt. & Dian. ap. Croix lib. 2. n.* 272. Sed negandum cum *Croix*, juxta dicta *num.* 47. etiamsi Sacerdos sit paratus ad sacrilege ministrandum.

Volenti autem frangere jejunium, ubicunque inveniet cibos, licet eos præbere, dicendo conditionate: *Si vis jam comedere, cœna apud me,* ut dicunt *Sporer de V. Præc. n. 48. & Less. l. 4. cap. 2. num. 24. cum Navarr. Cajetan. ap. Viva de Præc. D. Qu. 10. Art. 4. n. 6.* Ratio, quia peccatum tunc jam est interne patratum, nec impediri potest, ut supponitur. Sed huic opinioni nec acquiesco, & sequor *Salm. Tract. 21. cap. 8. num. 81. & Ronc. de Carit. cap. 6.* qui cum *Pal. Vasq. Dian. &c.* oppositum sentiunt, quia id in iis circumstantiis est objective malum, ad quod non licet cooperari nisi tantum permissive, modo adsit causa gravis, juxta nostrum principium positum *num. 47. vers. Secunda,* & toties repetitum, nempe quod ad permittendum grave peccatum proximi, quod ille committet ex occasione a nobis præstita, non sufficit, quod alter sit paratus ad peccandum, sed insuper requiritur gravis causa necessitatis, vel saltem utilitatis, quæ nos deobliget a præcepto caritatis: Alioquin graviter peccamus tam contra caritatem, quam contra virtutem, quæ a proximo læditur.

LIBER III.

De Præceptis Decalogi, & Ecclesiæ.

TRACTATUS I.

De Primo Præcepto Decalogi.

HUJUS præcepti, prout est affirmativum, materia propria sunt actus virtutis Religionis. Est autem hæc Virtus moralis, qua interior, & exterior cultus Deo debitus exhibetur. Actus ejus internus est animi submissio, qua infinitam Dei excellentiam veneramur. Externus est, quo internum testamur, ut oratio, sacrificium, &c. de quibus vid. *Schol.* 1. 2. *&* 3. *partes*. Prout vero est negativum, prohibet vitia Religioni opposita: quæ quia opponuntur virtuti inter morales præcipuæ, sunt peccata, post ea, quæ contra virtutes Theologicas committuntur, gravissima & ex genere suo mortalia. Sunt autem duplicia: alia quæ opponuntur per excessum, ut Superstitio cum suis speciebus: alia per defectum, ut Irreligiositas cum suis.

Ex hac igitur Religionis virtute tenemur ad orationem, quæ ex S. Th. 2. 2. *quæst.* 83. *art.* 1. definitur, *Petitio decentium a Deo*. Et probabilius est, orationem nobis esse necessariam necessitate medii cum *Suar. Less. Laym. Bonacin. Azor. &c. apud Salmantic. Tract.* 21. *cap.* 9. *n.* 11. *S. Thom. ibid.* contra *Sylv. Led. Villal. &c.* qui putant, necessitate præcepti. Quando autem obliget præceptum orationis? *Salmant. ibid. n.* 20. *cum Trull. & Villal. contra alios*, censent obligare per se triplici tempore, scilicet in instanti usu rationis, in articulo mortis, semel saltem in anno. Dicitur *per se*: nam per accidens, certum est obligare, quando urget magna tentatio, quæ alias vinci nequeat: vel quando urget magna calamitas Populi, aut proximi. *Salm. loc. cit. num.* 15.

CAPUT I.

De Superstitione, & speciebus ejus.

DUBIUM I.

Quid sit, & quotuplex.

1 *Quid est Superstitio?*
2 *Quotuplex est Superstitio?*
3 *Quis committat Superstitionem falsi cultus?*
4 *Qui cultus superflui?*

RESP. 1. Superstitio est falsa religio, seu cultus vitiosus veri, vel falsi Numinis, *Less.* Et convenit cum definitione communi ex *S. Thom.* qua dicit esse vitium, quod religioni opponitur secundum excessum. Dicit *per excessum*; non quod Deus nimium coli possit, aut majore honore, quam dignus sit: sed id intelligitur secundum circumstantias, eo quod exhibeas cultum, vel quem debes, vel eo modo quo non debes, vel illi cui non debes.

2 Resp. 2. Superstitio est duplex; Alia *cultus indebiti*, sive incongrui, quo verus Deus; sed modo indebito, colitur, tribuendo ei cultum *falsum*, & perniciosum, vel *superfluum*, qui nimirum sit contra, vel præter Ecclesiæ consuetudinem, ac præscriptum. Alia est ratione *rei cultæ*, cum scilicet cultus Deo debitus falso Deo, vel creaturæ defertur. Et hæc subdividitur in Idololatriam, Divinationem, & Vanam observantiam; ad quam Magia vel revocatur, vel potius quartam speciem constituit. *Laym. lib.* 4. *t.* 10. *cap.* 1. ex *S. Th. quæst.* 92. *art.* 2.

Ex quibus resolves.

3 1. Superstitionem *cultus falsi* committit, I. Qui Deo tunc offert cultum per cæremonias veteris legis, verbi gratia circumcisionem, immolationem agni, &c. quia hæc significant Christum adhuc venturum, & nondum venisse. II. Laicus, qui Deum colit tanquam publicus Minister Ecclesiæ, verb. gr. sacrificando, absolvendo. Quod semper esse mortale, docet *Suar. de reli. lib.* 2. *de superstit. cap.* 2. III. Is qui sua auctoritate proponit aliqua facienda, tanquam ordinata ab Ecclesia ad Dei cultum. IV. Qui falsas Reliquias proponit; vel miraculum factum esse per aliquam imaginem; vel se habuisse has, vel illas revelationes fingit, sive ad faciendum lucrum, sive ad devotionem augendam. V. Qui, ut populum moveat, fingit miraculum aliquod, vel historiam reperiri in Scriptura Sacra, &c. Et hæc superstitio, etsi sit de genere suo mortalis, quia primæ veritati injuriam irrogat, & religionem fundat in mendaciis: sæpe tamen excusatur ab ignorantia, vel simplicitate. *Less. lib.* 1. *c.* 43. *Sanch.* 2. *mor. cap.* 37. *Nav. cap.* 12. *Laym. loc. cit. Bon. d.* 3. *q.* 5. *p.* 1.

4 2. Superstitio *cultus superflui* est, verb. gr. I. Ceremonia audiendi Missam ante ortum solis cum certo numero, situ, ordine cereorum, vel Sacerdotis qui dicatur Joannes, vel qui habeat staturam Christi, &c. quia hic cultus est ex se ipso inanis, & ad spiritum excitandum inutilis. II. Jejunare die Dominico, cum non jejunas aliis diebus. * (*Quamvis ex cap. Sacerdos*, 26. *Qu.* vetetur *jejunare in die Dominico, ad extirpandam hæresim Manichæorum negantium Resurrectionem Christi Domini; qui tamen mortificationis causa jejunaret, non peccaret, ne leviter quidem, ut ait Viva lib.* 2. *Qu.* 2. *Art.* 1. *numer.* 3. *imo mereretur, cum talem hæresim jam Ecclesia aboleverit. Etsi Salmant. Tract.* 21. *cap.* XI. *num.* 8. *dicant melius esse abstinere a tali jejunio; & ideo communiter docere DD. quod jejunium promissum in die Dominico possit in Sabbato adimpleri: Et si quis voverit jejunare per mensem non teneri in die Dominico, nisi expresse intenderit*) *. Item in Missa contra rubricam plures formare cruces, pluries dicere *Alleluja*, dicere *Gloria*,

vel

„ vel *Credo* contra rubricas, aliasque ceremonias demere, vel addere (etsi fiant ex devotione; hæc enim corrigenda est), quia sunt præter Ecclesiæ consuetudinem. Hæc tamen, & similia, bona intentione facta, venialia tantum sunt ordinarie, ut docet *Tol. Less. loc. cit. d.* 1. *Nav. & Laym.* qui est materia levis, & actio ex se non mala, & multa excusat simplicitas. Quod si tamen ex se mala esset, ut si rem furtivam offeras, turpia in Templo canas, ore vel organo notabiliter lascivam vel ad impuritatem provocantem vocem edas, est superstitio fere mortalis, ut *Laym. loc. cit. ex comm.*

DUBIUM II.

De Divinatione.

Quid, & quotuplex sit?

5 *Quid est Divinatio?*
6 *Alia est cum expressa invocatione Dæmonis, alia cum tacita.*
7 *An divinare sit semper peccatum mortale?*
8 *Resolutio casuum. Quid sentiendum de Virga Divinatoria?*
9 *An liceat divinare per somnia?*
10 *An sit licita Astrologia, & qualis?*
11 *An liceat adhibere Sortem divinatoriam?*

5 „ RESP. I. Divinatio est, cum quis opem dæmonis tacite vel expresse invocat, ut noscat res contingentes & libere futuras, aliterve occultas, & naturaliter incognoscibiles. Quæ si sint tales, quas solus Deus scire potest, involvitur tacita Idololatria, quod Dæmoni tribuatur cultus divinus; si vero sint tales, quas Dæmon naturaliter scire potest (nam ex signis, aliisque modis occultissima quæque cognoscere potest, etiam plurimas hominum cogitationes, & res futuras, v. *Del. lib.* 4. *c.* 2. *q.* 2. *Sanch.* 2. *mor. cap.* 28.; nihilominus illicita est, eo quod commercium habeatur cum Dei jurato hoste, quod importat quandam proditionem, & apostasiam a Deo, ac forte etiam (ut vult *Suar.* contra *Valent.*) superstitionem. Vid. *Laym. cap.* 3. *Bon. p.* 3. *S. Th.* 2. 2. *quæst.* 5. *art.* 2.

6 „ Resp. 2. Divinatio est duplex: una, in qua est invocatio, vel pactum expressum cum dæmone, & generali nomine dicitur Necromantia: ut, cum Dæmon occulta docet per Pythones, arreptitios, præstigias, per personas mortuorum, vel virorum apparentium, aliave signa in aere, aqua, igne, speculis; Alia est, in qua tantum est invocatio, vel pactum tacitum, seu interpretativum, ut cum ex lineamentis corporis, vocibus, garritu avium, & similibus, quibus se Dæmon immiscere solet, quæritur cognitio, ad quam ea sunt improportionata, *S. Thom. quæst.* 95. Cum vero utriusque speciei variæ rursus sint species, eas hic omitto, quod secundum sententiam communiorem, in genere moris non differant, nec specialem habeant malitiam; ideoque in Confessione non sit opus explicare, an v. gr. facta sit divinatio ex speculis, aere, mortuo, &c. Exprimendum tamen necessario est, utrum invocatio, sive pactio expresse, an tacita intervenerit; quia, sive hæc moraliter inter se specie differant, sive non, notabiliter tamen mutant judicium Confessarii. * (*Melius, quia invocatio expressa sæpe adjuncta habet alia peccata, scilicet hæresim, adorationem Dæmonis, &c. Cæterum probabile est de se non esse obligationem explicandi, ut Salm. Tract.* 21. *cap.* 11. *n.* 29. *&* 30. *cum Victor.*)* V. *Laym. loc. cit. Sanch. loc. cit. Less. loc. cit. disp.* 5. *Del. lib.* 4. *dis.* 4. *cap.* 2. *Bonac. q.* 5. *p.* 4.

Divinatio per expressam Dæmonis invocationem dicitur *Oraculum*, si fiat per idola. *Necromantia* specialiter, si per apparentem mortuorum resuscitationem; nam generaliter Necromantia comprehendit alias etiam species Divinationis. *Oniromantia*, si per somnia. *Præstigium*, „ si per fictas figuras. *Aruspicina*, si per signa in extis animalium. *Geomantia*, si per figuram in terra. *Hydromantia*, per figuram in aqua. *Aeromantia*, in aere. *Pyromantia*, in igne.

Per tacitam vero invocationem dicitur *Astrologia*, si fit per situs, & motus astrorum. *Auspicium*, per signa volucrum. *Augurium*, per signa animalium: *Omen*, si fiat per casum verb. gr. per occursum funeris &c. *Sortilegium*, si fiat ex sorte, v. gr. ex aperitione libri, jactu taxillorum.

„ Resp. 3. Divinatio, quæ fit per actum expressum, & Dæmon expresse invocatur, excusari non potest a mortali; eam vero, quæ fit per actum tantum implicitum, aliquando excusari a mortali quidam asserunt; videlicet tunc, cum vel intercedit simplicitas, & ignorantia non crassa, neque affectata: vel fides certa non adhibetur, sed tantum timor quidem, aut suspicio concipitur eventus futuri. *Laym. lib.* 4. *tract.* 10. *c.* 3. *Sanch. Less. Suar. Cajet. Bald. tract.* 3. *lib.* 4. *d.* 3. *num.* 2. *&c.* eo quod tunc superstitiosa vere non sit, cum intentio non sit talis. Vid. *Suar. Less. Sanch. Laym. Cajet. Navarr. Sayr. Valent. & Tanner. d.* 5. *de rel. quæst.* 7. *disp.* 1. *num.* 21. *& dub.* 2. *num.* 25. 7

Ex dictis resolvuntur sequentes Casus.

„ 1. Expresse censetur invocare, seu convenire, & pactum facere cum Dæmone, qui vel verbis Dæmonem invocat: vel saltem facto aliquid usurpat, per quod scit, aut putat Dæmonem cooperari. 8

„ 2. Is vero tacite paciscitur, qui vanis, & naturaliter improportionatis utitur ad aliquid cognoscendum, vel efficiendum. Neque requiritur, ut Dæmon aliquando pactus sit, se ad talis vani medii adhibitionem concursurum; eo enim ipso, quo quis vanitatibus iis utitur, Dæmon se immiscet, licet præter intentionem utentis sit eum invocare, ut docent *Suar. Less. & Sanch. ll. cc.*

„ 3. Non excusatur a peccato, qui utendo talibus rebus, quas constat esse naturaliter im-

„ pro-

„ proportionatus, protestatur, se nullum cum „ Dæmone commercium intendere, quia reipsa „ facit contra suam protestationem. Cum enim „ nec Deus, nec Angeli boni talibus se mi- „ sceant, Dæmon implicite iis invocatur, ut „ præter citatos docent *Laym.*, & *Bonac. ll. cc.*

„ 3. Neque is excusatur, qui talia media uti- „ lia credit propter experientias, quia has Dæ- „ mon procurat, ut Homines paulatim illaqueet, „ & ad similia usurpanda inducat. Vid. *Sanch.* „ 2. *mor. cap.* 38. * (*Cum Viva loc. cit. num.* „ 3.) *.

Quæres, quid sentiendum de *Virga Bifurcata* vocata *Divinatoria*, cujus conversione aliqui utuntur ad inveniendos thesauros in terra abditos, aquarum, aut metallorum venas, transpositos agrorum limites, & præsertim fures, ac homicidas? Usum hujus virgæ aliqui Doctores Medici, & etiam Theologi conati sunt naturalem probare & innocentem; sed merito eum reprobat *Contin. Tourn. tom.* 2. *pag.* 268. *cum P. Malebr. P. Lebrum*, & *aliis*. Ratio 1. quia, si talis Virga naturaliter in manu hominis movetur ac volvitur, intentio nihil conferre potest ad motum; Virga tamen remansit immota in manibus eorum, qui protestati sunt nolle aliquid superstitiosum, de quo *P. Lebrum* plura exempla refert: moveri contra cœpit in manibus aliorum, qui nullam præmiserunt protestationem. Ratio 2. Lapis constitutus pro limite agri nihil differt in materia ab alio lapide; ergo impossibile est, ut naturaliter Virga moveatur erga primum lapidem, & non erga secundum. Ratio 3. Quod agit physice, nequit dirigi ab intentione hominis ad agendum vel non, sed positum in iisdem circumstantiis, eodem modo agit; At Virga Divinatoria movetur juxta mentem ferentis, ita ut si ille quærit metalla, non aquam, Virga non movetur cum invenit aquam, sed tantum si invenit metalla, & sic contra: patet igitur talem motum non posse esse naturalem.

„ 5. Si quis ab astris, somniis, similibusve, „ ita dependeat, ut omnes pene actiones suas & „ vitam juxta ea regulare velit, eum mortali- „ ter peccare docent *Less. Suar. Sanch. loc. cit.* „ * (*idem Salm. c.* 11. *n.* 64. *cum Nav. Trull.* „ & *Pal.*) *.

„ 6. Ex talium observatione semel, atque „ iterum aliquid omittere, ad quod alioqui sub „ mortali non teneris, veniale tantum esse cen- „ sent *Cajet.* & *Arm.* Vid. *Somnium*; Uti & sub- „ inde timere leviter, ne ita sit, aut eveniat „ quod portendunt, ut notat *Suar. sup. loc. cit.* „ * (*Idem dicunt Salmant. dict. c.* 11. *numer.* „ 64.) *.

Quæritur, an divinare futura per somnia, semper sit illicitum? Respondetur, si somnia sint certo, vel probabilius a Deo, possumus, imo tenemur eis credere, cum Deus promiserit aliquando per somnia loqui, ut *N.* 11. *Per somnia loquar ad illum*. Ita *Salm. c.* 11. *num.* 60. *cum S. Thom. S. Greg. Niss. Suar. Less. &c.* E converso grave peccatum esset credere somniis diabolicis, ut *in cap. Episcopo.* 26. *quæst.* 5. *Salmant. num.* 66. *cum Laym. Less. &c.* Quandoque tamen potest homo rudis excusari a mortali ratione simplicitatis, vel quia solum tenuiter credit eisdem, ut bene advertunt *Anacl. tract.* 5. *D.* 2. *num.* 22. & *Busemb. mox infra*. Quid in dubio, an somnia sint a Deo, vel Dæmone? Resp. si non constet certo, vel probabiliter somnia esse a Deo, non licet eis credere; Ita *Salm. num.* 61. *cum Suar. Less. Sanch. Pal. &c.* ac *Spor. de* 1. *Præc. n.* 19. *ex comm.* Ratio, quia Deus, cum immittit somnia, simul etiam reddit hominem certum, vel fere certum, quod ab ipso immittantur. Pro regula autem discernendi, an somnia sint a Deo, vel a Dæmone, observandum, an somnium impellat ad opus bonum, vel malum, aut præsumtuosum. Item an post somnium homo se sentiat perturbatum, & minus promtum ad opera pietatis; vel alacrem, & promtum; tunc enim potest prudenter censere somnium esse a Deo. Ita *Elbel de* 1. *Precept. num.* 401. & *Anad. loc. cit. num.* 23. *ex communiter DD.*

„ 7. Communiter, & ut plurimum in simili- „ bus, in quibus tacitum tantum est pactum, „ venialiter tantum peccari, docent consequen- „ ter Doctores supra citati, & mox citandi: „ quia communiter fere aliquid istorum inter- „ venit, quæ a mortali excusare dicunt, ut v. „ gr. quod si fides integra non adhibeatur. „ *Sanch. loc. cit. numer.* 13. *Caj. in summ. Ar-* „ *mil. &c.* Recte tamen notat *Delrio*, esse sem- „ per rem valde periculosam, juxta illa suas „ actiones dirigere, etiam non credendo. Vid. „ *Sanch. loc. cit.*

„ 8. Licita est 1. *Physiognomia*, quæ ex vultu, „ dispositione, & habitudine corporis, & mem- „ brorum. 2. *Chyromantia*, si ex lineis, & par- „ tibus manuum consideres temperiem corpo- „ ris, imo etiam animi propensiones, & affe- „ ctus probabiliter conjectet. * (*Idem Salmant.* „ *num.* 73. & 74. *cum Azor. Bonac. Sanch.*) *. „ 3. Item divinatio, quæ ex somniis conjectat „ hominis complexionem, & hinc affectiones a- „ nimi diurnas. 4. Item alia, qua ex avium, „ piscium, aliorumve animalium voce, motu, „ aliisve actionibus naturales aliqui effectus præ- „ nuntiantur futuri ut plurimum, v. gr. sereni- „ tas, pluvia, &c. 5. Astrologia naturalis, quæ „ effectus corporeos, & naturales, ut ventos, „ eclipsim, fertilitatem, salubritatem, morbos, „ & similia prædicit, quæ ad medicinam, vel „ agriculturam conducunt; imo etiam, cum ex „ puncto nativitatis, sive horoscopo probabiliter „ prædicit complexionem corporis, & affectiones „ animi. Quia hæ divinationes omnes naturales „ sunt, & mediis proportionatis utuntur. *Less.* „ *lib.* 2. *cap.* 43. *d.* 7.

10 Alia est *Astrologia Naturalis*, quæ conjicit pluvias tempestates, sterilitates Terræ, & similia; & hæc non est illicita, ut ait hic *Busemb. cum Salm. Tract.* 21. *cap.* 11. *num.* 35. quamvis ut plurimum sit inutilis, & incerta. Alia est *Judiciaria*, quæ ex signis in astris prædicit futura contingentia, quæ pendent ex hominum voluntate; & hæc, si fiat de persona particulari, illicita est, ut dicunt *Salm. d.* 1. *num.* 46. *cum Trull. Sanch. Sal. &c.* contra *Pal.* & *alios apud ipsum*; Etiamsi, non ut certo, sed ut conjecturaliter seu probabiliter fiat, ex *Constit.*

Six-

Sixti V. Moderator Cæli, anni 1586. ubi damnantur etiam illi, qui id non certo affirmare audent, aut protestantur. Licitam autem esse censent si fiat in generali, puta si prænuncientur bella, seditiones &c. Ita *Salm. ibid. n.* 48. *ex S. Thom.* Qui *p.* 1. *quæst.* 115. *art.* 5. *ad* 3. sic loquitur: *Plures homines sequuntur passiones, ad quas cooperari possunt corpora cælestia. Pauci autem sunt, qui passionibus resistant. Et ita Astrologi, ut in pluribus, vera possunt prædicere, & maxime in communi, non autem in speciali.*

Quæritur inde, an liceat Astrologia, quæ prædicit ex horoscopo, & puncto nativitatis inclinationes, temperamenta alicujus? Distingue, si prædicit ut certa, certo illicita est, cum omnia sint incerta. Ita *Salm. dict. cap.* 11. *numer.* 10. *cum Sanchez, Trullench. Suarez* & alii communiter; Putant tamen esse tantum peccatum leve, ut *num.* 52. *cum Laymann, Suarez, Sanchez &c.* contra *Fill. & Trull.* Si vero prædicit, ut tantum probabiliter, seu conjecturaliter, licita, ut est *Salm. num.* 53. *cum S. Th. Suar. Pal. Bon.*

„ 9. Illicitæ vero sunt omnes prædictæ divinationes, si ex iis aliquid nosci, aut prænuntiari intendatur circa ea, ad quæ proportionata non sunt: ut circa effectus contingentes, & liberos, aut quæ a Deo pendent; ut circa statum animæ, dona Gratiæ, divitias, honores, fortunam, nuptias, statum vitæ, & similia, quorum electio voluntaria est, & a libera hominum voluntate pendet: itemque de rebus occultis, ut furto, thesauro abscondito. Vide *Less. loc. cit. & Bonacin. d.* 3. *quæst.* 3. *num.* 11. *Suar. Sanch. loc. cit. Bon. num.* 11.

Prædicere futura contingentia libera conjecturaliter tantum ex signis avium &c. dicunt *Salm. num.* 98. *in fine cum Less. Pal. Sanchez, Fill. &c.* non esse illicitum: quia constellatio, quæ potest homines commovere ad bellum, potest etiam illa signa causare in avibus.

„ 10. Peccant, qui Ægyptios de fortuna consulunt, & quidem, si fiat cum firma fide, vel scandalo, &c. mortaliter: si vero causa curiositatis, vel ritus, ut fit communiter, venialiter tantum. *Fill. & Sanch.*

„ 11. Superstitiosa est divinatio, quæ fit per sortes divinatorias, ad futurum, vel occultum aliquid cognoscendum, quasi sortibus vis aliqua divina insit: ut si quis v. g. ex taxillorum projectione, & dispositione divinet, quis sit obtenturus victoriam, beneficium, &c. Idem fere est de sortibus consultoriis, quibus inquiritur, quid in hac, vel illa re sit agendum. Dixi *fere*, quia aliquando hæ licitæ sunt, quando causæ necessitas, & honestas exigit; aptiorque modus dubium vincendi non apparet: dummodo fiant præmissa oratione cum debita reverentia; & indicium non expectetur, nisi a solo Deo; v. g. si quis hærens in bivio aliter quoad viam se determinare non possit; vel si divino instinctu, aut jussu fiant, ut 1. *Reg.* 10. in electione Saulis contigit. *Fill. Sanch. Bon. loc. cit.*

„ 12. Sortes divisoriæ sine superstitione, & plerumque licite fieri possunt, sive ad honestum ludum, sive ad hæreditatis divisionem, sive ad litis compositionem, dummodo litigantes, qui æquale jus habent, consentiant, quia nihil aliud continent, quam contractum inter eos, qui ad aliquam rem jus habent, ut illius sit, cui sors obtigerit. Sic etiam si plures mortem meriti sint, nec expediat, omnes puniri, sorte definiri potest, quis ex iis sit occidendus. Dixi, *plerumque*: tum quia in electionibus Ecclesiasticis sunt illicitæ, ut *Laym. l.* 3. *t.* 4. *& Bon.* tum quia officia secularia non sorte, sed secundum personarum aptitudinem sunt dividenda, etsi inter plures æque aptos, & dignos sorte agi possit. V. *Less. c.* 43.

Sortes in electionibus ad Officia secularia licitæ sunt, modo sint inter dignos. *Sporer de* 1. *Præc. cap.* 9. *n.* 21. *cum S. Th. q.* 97. *a.* 8. *Sanch. & comm.* Quoad vero Officia, vel Beneficia Ecclesiastica vetantur *c. Ecclesia de Sortilegiis*. An autem talis electio sit nulla? Affirmant *Panorm. & Villal. ap. Salm. c.* 11. *num.* 91. Negant tamen *Salm. num.* 92. *cum Suar. Sanch. Laym. &c.* Et quidem probabilius, quia nullibi talis electio sancitur invalida. Excipitur tamen sola electio Prælati habentis jurisdictionem *ex c. Quia propter de Elect.*

An liceat usus Sortium in decidendis litibus circa Officia, aut Beneficia Ecclesiastica? Affirmant *Laym. Less. Host. Abb. &c. ap. Salm. num.* 85. Negant vero *Felin. Farin. & Salm. nu.* 88. *cum Suar. Sanch. &c.* Et quidem verius, nam ex *c. Ecclesia. Extra de Sortil.* universe prohibetur electio Ecclesiastica per sortes. In casu nostro talis electio alterutrius ex litigantibus jam fieret per sortem saltem completive. Hoc tamen licere dicunt *Salmantic. ibid.* si hæc electio fieret auctoritate Judicis, quia tum vitatur periculum vitiosi ingressus, cum Judex habendo jurisdictionem ad collationem legitimum titulum conferat. 11

Ultimo notandum est *ex Salmanticens. ibidem num.* 95. *cum S. Thom. Suar. Pal. &c.* quod sors divinatoria, etiamsi a Deo expectetur, tunc tantum licita est, quando I. Adsit urgens necessitas salutis. II. Divina non convertantur ad terrena negotia. III. Non mittatur sors in quibuscunque electionibus Ecclesiasticis, quæ fieri debent instinctu Spiritus Sancti; Hinc raro licitam esse dicunt *Salm. d. n.* 95.

„ 13. Potest excusari a superstitione, qui modo illicito futura se velle divinare ostendit joci causa. Ratio est, quia non est actus superstitiosus, nec affectatio cognitionis Dei propriæ, sed tantum vanitas aliqua. *Suar. & Sanchez, Reg. lib.* 17. *num.* 170. * (*Cum Salm. dict. cap.* 11. *num.* 33. *Modo credat illa esse falsa*) *.

DUBIUM III.

Quid, & quotuplex sit Idololatria.

„ RESP. 1. Ea est, quando tribuitur honor creaturæ, sicut Deo. *S. Thom. quæst.* 94. *art.* 1. Id vero fit, ut docet *Less.* 2. *cap.* 43. 12

„ non-

„ non tantum sacrificio, sed etiam quovis signo
„ honoris, quo quis creaturæ, tanquam Deo,
„ se submittere intendit, v. gr. genuflexione,
„ suffitu, detectione capitis ad statuam Jovis.
13 „ Resp. 2. Idololatria est duplex: alia *Materialis*, sive simulata, ut cum quis sine inter-
„ no affectu, ex metu mortis, cultum idolo ex-
„ hibet. Alia *Formalis*, ac propria, vel per-
„ fecta, ut cum quis adorat idolum, quod ex
„ infidelitate putat esse Deum; vel imperfecta,
„ cum quis vel ex odio Dei, vel ex affectu ali-
„ quid a Dæmone, aliave creatura obtinendi
„ ipsi, quasi Deo, cultum defert. *Laym. loc.*
„ *cit. ex S. Aug. & S. Th.*

Unde resolves.

„ 1. Idololatria aliquando conjungitur cum
„ infidelitate, vel hæresi, cum scilicet creatu-
„ ra adorata in intellectu habetur pro Deo,
„ aliquando non.
„ 2. Idololatria etiam materialis, & ficta est
„ grave & mortale peccatum: quia est saltem
„ mendacium perniciosum, & contra religio-
„ nem; sæpe etiam contra confessionem Fidei
„ externam. *Sanch. lib. 1. cap. 37. n. 21. Azor.*
„ *1. p. lib. 9. cap. 11.*
„ 3. Idololatria imperfecta ob malitiam vo-
„ luntatis est peccatum gravius, quam perfe-
„ cta. Vid. *Laym. lib. 4. t. 10. cap. 2. Sanch.*
„ *lib. 1.*

DUBIUM IV.

Quid, & quotuplex sit vana Observantia, & unde colligatur.

14 *Quæ est vana Observantia? Et quotuplex?*
15 *An sit culpa gravis?*
16 *Quomodo cognosci potest?*
17 *Resolutio casuum.*
18 *An detur & licita sit virtus in iis qui vocatur* Salvatores?
19 *An arcendi qui faciunt mira supernaturalia?*
20 *Quid in dubio præsumendum?*
21 *An liceant Ensalmi?*
22 *An detur Fascinatio naturalis.*

14 „ RESP. 1. Ea est superstitio, qua medio a-
„ liquo inproportionato, & a Deo non in-
„ stituto procuratur aliquis effectus v. gr. sani-
„ tas, scientia, &c. *S. Thom. 2. 2. quæst. 69.*
„ *art. 1. Bon. & alii.* Differt autem a divina-
„ tione, quod hæc tantum ordinetur ad occul-
„ torum cognitionem; illa vero ad effectum ex-
„ ternum. Convenit cum eadem, quod utra-
„ que nitatur pacto Dæmonis, eique tribuat
„ perfectionem propriam Dei. Unde quæ de di-
„ vinatione dicta sunt, proportionaliter huic ac-
„ commodari debent.
„ Resp. 2. Dividitur 1. sicut divinatio in
„ eam, quæ ex pacto expresse cum Dæmone,
„ & in eam, quæ ex implicito pacto procedit.
„ 2. Dividitur communiter in quatuor species.
„ *Prima* dicitur *Ars notoria*, quæ inspectione
„ certarum figurarum, vel certo aliquo jejunio,
„ oratione &c. utitur ad scientiam repente ac
„ sine labore acquirendam, ut faciunt Anaba-
„ tistæ. *Secunda* dicitur *Magia* (quod nomen
„ alioqui generale est), quæ versatur circa cor-
„ pora varie immutanda, aliosque effectus mi-
„ ros. *Tertia* est *Observatio eventuum*, qua ex
„ consideratione alicujus eventus conjicitur,
„ quid sit futurum: ut v. gr. si ex eo, quod ca-
„ su occurrat vulpes, canis, aut cadaver, cer-
„ ta imminere credat, & inde actiones suas
„ moderetur. *Quarta* dicitur *Observatio sanitatum*, cum adhibentur quædam signa, ora-
„ tiones, certus numerus crucium, sacra ver-
„ ba, &c. velut necessaria, & efficacia ad pel-
„ lendos morbos. Idem est de gestione Reli-
„ quiarum cum vana circumstantia, v. gr. in
„ tali capsa, tot diebus, cum tali herba, &c.
„ *Sanch. cap. 40. numer. 11. Fill. t. 14. cap. 6.*
„ *n. 157.*
„ Resp. 3. Vana observantia, sicut divinatio, 15
„ est peccatum mortale ex genere suo. Ratio
„ est, tum quia tribuit honorem divinum crea-
„ turæ, expectando ab ea, quod a solo Deo
„ expectari debet: tum quia nititur pacto cum
„ Dæmone. *Less. Bon. quæst. 5. part. 4. & alii.*
„ Nec potest excusari a mortali ex parvitate
„ materiæ: quia simpliciter, & omni materia
„ usurpatur cognitio, aut virtus Dei propria.
„ Aliunde tamen fieri posse, ut non sit morta-
„ le, docent *Auct. supra cit. dub. 2. resp. 3.* 1.
„ Ratione ignorantiæ, si pactum sit implicitum
„ tantum. 2. Si non adhibeatur fides, licet ti-
„ meatur ita esse, vel futurum. Vide dicta de
„ divinatione *n. 8. casu 7. & Less. dub. 8. n. 53.*
„ *& 66.*
„ Resp. 4. Vana observantia cognosci potest, 16
„ 1. Ex insufficientia causæ adhibitæ ad effe-
„ ctum; si nimirum nec habeat naturalem vir-
„ tutem, nec de supernaturali legitime constet.
„ 2. Ex adjunctione falsæ, vel vanæ circum-
„ stantiæ, ut v. gr., si flagellatio fieri debeat
„ certa hora, numero, manu, flagro serico; si
„ nomina adhibeantur ignota, vel characteres
„ peregrini, verba falsa, vel apocrypha, v. g.,
„ Christum habuisse febres, vel spasmum, &c.
„ Item, si ponatur vis in modo scribendi, v. g.
„ Evangelii S. Joannis a Virgine, oriente so-
„ le, &c. 3. Si effectus statim evanescat, &c.
„ *Delrio lib. 2. quæst. 5. Sanch. cap. 40. num. 43.*

Ex dictis resolves.

„ 1. Superstitiosum est: 1. Sumere aliquam 17
„ potionem, vel bolum, vel quidvis aliud u-
„ surpare ad scientiam aliquam subito acquiren-
„ dam. 2. Gestare amuleta, ligaturas, involu-
„ cra falsis characteribus consignata contra vul-
„ nera, vel subitam mortem, ne possint lædi,
„ vel ne sanguis effluat, vel ad conciliandam
„ invisibilitatem, impenetrabilitatem, amorem,
„ fortunam, nocumenta, & maleficia. 3. Ex
„ casu fortuito conjicere de eventu, v. gr. sibi
„ aliquid boni, vel mali eventurum, ut si mane
„ egrediens pedem offendat, ideoque domum
„ regrediatur, timens aliquid infausti. 4. Dies
„ aliquos habere, tanquam faustos, aliquos ve-
„ ro infaustos, ideoque negotium omittere, v.
„ gr. die Veneris nolle ungues præscindere.

5. Fœminarum carminatricum benedictiones, & preces ad morbum depellendum adhibere. 6. Projicere statuam alicujus Sancti in flumen, ut pluat. 7. Si putentur Missæ non prodesse Defunctis, nisi legantur septem, cum septem certi coloris candelis, & septem eleemosynis. 8. Si unguento armario, quo gladius inungitur, absens curetur. 9. Si certo festo, v. gr. S. Joannis, certæ adhibeantur orationes, vel festo S. Mathiæ hederæ folia aquis imponantur, ut cognoscatur, cui debeant nubere. 10. Si quibusdam precibus, imaginibus, aut characteribus, aut crucibus tribuatur certa, & infallibilis vis, v. gr. evadendi ab hoste, expellendi morbos, non moriendi sine prævia Confessione, non incidendi in infortunium, &c. Aliud tamen est ea per orationes petere, ac sperare. *Delr. lib. 3. p. 2. resol. 4. sect. 7. Suar. c. 15. Less. cap. 4. d. 3. Sanch. n. 34. & 37. Vill. n. 150.*

2. Superstitiosum non est: 1. Observare lunam, aut tempora aptiora colligendis herbis (v. gr. die S. Joannis Baptistæ), purgandis corporibus, caedendis arboribus, &c. 2. Verba sacræ Scripturæ, vel Reliquias gestare ad Dei tantum honorem, & sine dictis vanitatibus. 3. Circa Templum alicujus certi Sancti ter jumentum circumducere; die alicujus certi Sancti equis venam secare, & si scilicet hæc fiant, ut major devotio excitetur, & effectus Sanctorum meritis adscribatur. Aliud tamen esset, si putarentur tales circumstantiæ infallibiles, aut plane necessariæ, aut per se efficaces. Vid. *Nav. in man. cap. 11.* Addit *Laym. ex Cajet.* si homines rudes bona fide, & ex devotione aliquem ritum ab Ecclesia non receptum observent, aliquando in sua simplicitate relinquendos, dum difficulter abducantur ab eo, quod bona fide a suis majoribus acceperunt. 4. Nec damandæ quædam devotiones, quas vocant novendiales, v. gr. novem, vel ad exemplum S. Gregorii triginta, vel alium certum numerum Sacrorum celebrare, cum certo numero & magnitudine candelarum, & similia, si fiant in memoriam alicujus mysterii, v. gr. novem mensium, quibus Christus fuit in utero, vel quinque vulnerum, &c. Esset tamen superstitiosum, credere eas preces non prodesse in majore, vel minore numero. 5. Multi excusant etiam eos, qui sanant morsos a rabido cane, quod putent illos ad hoc habere gratiam gratis datam: & sic tenent *Nav. in man. c. 11.* Vid. *Sanch. Laym. Bon. Il. cc.*

18 Quæstio est, an detur, & sit licita virtus (vocata magia naturalis) in aliquibus vocatis *Salvatores*, qui medentur quibusdam morbis signo Crucis, aut verbis Sacris, aut inhiationes. Affirmant *Azor. & alii ap. Salm. Tract. 21. c. 11. n. 123.* & dicunt dari tunc virtutem naturalem. Alii *n. 114.* dicunt non dari talem virtutem neque naturalem, neque gratis datam. *Salm.* tamen ex *num. 116. cum Delrio, Navarr. Vill. Trull. Pal. Hurt. & aliis*: item *Sanch. Dec. l. 2. c. 40. a n. 47. Suar. de Relig. tract. 3. lib. 2. c. 15. n. 25. & Less. lib. 2. c. 43. n. 63.* probabiliter dicunt dari in aliquibus hanc virtutem, sicuti notum est Reges Gallos sanare Strumas (ut agnoscit *S. Th. cum Bonif. VIII. in Canoniz. S. Lud.*) & Reges Hispanos sanare scrophias. Hanc virtutem tamen ajunt non esse naturalem (etsi hoc aliquibus gravibus DD. satis probabile videtur): nam alias omnes homines ejusdem temperamenti eandem virtutem haberent! sed esse gratis datam a Deo ad bonum publicum, juxta *Apost. Cor. 12. 9. Alii gratia sanitatum &c.*

Huic autem notandum illud quod invenitur in *Martyrologio Romano* adnotatum sub die 5. *Martii* de miraculosa sanatione a morsibus serpentum eorum, qui credentes januam Templi S. Phocæ Martyris, invocata ipsius intercessione, attigerit *Antiochiæ* (verba Martyrologii) *Natalis S. Phocæ Martyris, qui post multas quas pro nomine Redemptoris passus est injurias, qualiter de antiquo illo serpente triumphaverit, hodie quoque Populis eo miraculo declaratur, quod si quispiam a serpente morsus fuerit, ut januam Basilicæ Martyris credens attigerit, confestim evacuata virtute veneni sanatur.*

Bene vero advertunt iidem *Salm.* arcendos esse, qui carbones contrectant. Qui halitu fornacem tepefaciunt, vel hominem occidunt. Qui madidi vino sanant: Qui adstante alio Salvatore, virtutem amittunt: Qui talem virtutem ab alio discunt. Qui dicit talem habere virtutem, qui natus est die festa Parasceves, vel quia est septimus filius (sed in isto *Viva* dicit posse dari aliquam virtutem naturalem). Qui certis verbis utitur, quibus credit inesse virtutem, cum gratia conferatur personæ, non autem verbis, & signis. Ita *Salm. n. 118. cum Suar. Sanch. del Rio, Pal. Hurt. &c.* 19

Advertunt etiam, quod in dubio præsumendus est aliquis effectus potius provenire a causa naturali, quam a superstitione. Ita *Spor. de 1. Præc. c. 9. n. 31. cum S. Aug. Sanch. Laym. Elbel num. 591. Croix l. 3. p. 1. num. 28. & Salm. Tract. 21. c. 11. n. 112. cum S. Th.* qui docet 2. 2. *q. 60. art. 4. in corp. Ubi non apparent manifesta indicia de malitia alicujus, debemus idem bonum habere, in meliorem partem interpretando, quod dubium est.* Recte tamen consulunt *AA. cit.* tunc præmitti protestationem, nolendi effectum, si aliqua superstitio subsit. Si vero certo probabiliter constet rem nullam habere vim naturalem ad aliquem effectum, in dubio censetur potius provenire a Dæmone, quam a Deo, cum Divina promissio de illo non habeatur, ut docet *Sanch. Dec. lib. 2. cap. 40. numer. 2. cum Gersone, & Spor. num. 33. cum S. Thom. 2. 2. quæst. 96. art. 2.* An autem liceat usus pulveris *sympathici*? Respondet *Elbel n. 516.* doctores satis communiter negare, quia incredibile videtur qualitates hujus pulveris in distans habere vim operandi; unde *Elbel* censet hujusmodi usum non facile approbandum. At tamen in casu urgenti permitti posse, modo vulneratus non nimium distet v. gr. ultra 200. passus; & modo protestatio præmittatur. Ratio, quia probabile est dari *actionem in distans*. Certum valde probabiliter mihi videtur hoc esse licitum, si talis pulvis non in magna distantia applicetur; ducor ex iis quæ dicit celebris Philosophus Purchotius in suis *Instit. Phil. t. 2. part. 1. Physic. sect. 5. c. 11.* 20

n. 11. ubi sic ait: *Pulvis vitrioli calcinati, qui sympathicus appellatur, in sanguinem e vulnere recens emissum injectus, ipsi vulneri aliquot passibus remoto mederi, ac sanguinem sistere observatur. Id vero aliter fieri non concipitur, quam per profluvium substantiale, sive per spiritus vitrioli, qui calentibus adhuc sanguinis particulis admixti, ad vulnus, unde expressus est sanguis, feruntur, & tanquam cunei quidam apertos meatus, quibus affluit sanguis, penitus obstruunt*. Ungere autem in distans gladium adhuc calentem sanguine vulnerati, superstitiosum esse ait *Croix num. 29. cum Burg.* & asserit commune. Sed ex eadem ratione, ut supra, probabiliter id etiam permittit *Spor. loc. cit.* Adhuc enim in dubio, an effectus proveniat a causa naturali, jam diximus ex communissima DD. superstitiosum non esse illum procurare, saltem protestatione præmissa.

Quando autem adhibentur aliqua signa Crucis, vel tot Pater &c. in dubio, an adsit ibi aliqua superstitio, *Less. lib. 2. cap. 43. num. 26.* ea permittit, præmissa expressa protestatione. Consentiunt *Spor. n. 34. & Tambur. lib. 2. c. 6. §. 1. n. 12.* sic urgeat notabilis necessitas. Damnat vero *Sporer c. 9. num. 32. cum communi*, tanquam superstitiosum regulariter, certis festis, horis, &c. herbas, aut fructus colligere, nisi circumstantia temporis conferat ad herbarum virtutem, ut in vere, æquinoctio, &c. Damnat etiam *Sporer n. 28.* circumducere equos per Templa Sanctorum, nisi expectetur effectus per merita illorum; unde ait, quod ubi adsit hujusmodi consuetudo, ipsa est abroganda; at si non possit sine offensa Populi auferri, saltem ipse docendus est, quo animo id faciendum.

„ 3. Non est illicitum uti virtute rei natura„ lis, quæ per superstitionem cognita est, mo„ do ejus observatio, aut operatio non pendeat „ ab ope Dæmonis. Ratio est, quia licet illa „ cognitio male parta sit, peccatum tamen „ transit, neque virtus naturalis ex eo quicquam „ mali contraxit. Vid. *Sanch. 2. mor. cap. 38. „ Bon. quæst. 5. p. 4. Laym. loc. cit. t. 10. c. 4.*

21 Quid de Ensalmis? Ensalmus dicitur, quia communiter ex verbis Psalmorum componitur, & ordinatur ad morbos sanandos. Si Ensalmus est *Invocativus*, scilicet petens salutem a Deo, quia credatur infallibiliter effectus, licitus est. Secus si sit *Constitutivus*, scilicet si ei tribuatur virtus infallibilis. Ita *Salm. Tract. 21. cap. 11. n. 124. & 125. cum Navar. Azor. Bon. S. Anton. Suar.* Sane autem illicitus est Ensalmus (docet *S. Thom. 2. 2. quæst. 96. art. 4.*), si in eo invocetur indirecte Dæmon, aut nomen inusitatum Angelorum; vel si eo falsa, aut vana misceantur, vel adhibeatur certus modus scribendi, proferendi, &c.

22 An detur naturalis Fascinatio? Affirmant *Sal. n. 104. cum S. Th. 1. p. q. 117. art. 3. ad 2.* qui dicit: *Oculi autem inficiunt aerem continuum usque ad determinatum spatium.* Hinc dicunt *Sal. n. 138.* quod talis, qui in se experitur hanc pestiferam qualitatem, tenetur abstinere a nimio consortio hominum non necessario, & oculos declinare. Dicunt vero *num. 133. contra Azor. l. 9. c. 25.* superstitiosam esse fascinationem vulgarem, quæ a vulgo creditur, scilicet quod aspicientes invido animo noceant; & ideo tanquam superstitiosa vetanda esse oscilla, seu turpicula, quæ contra fascinationes imponuntur. Sed si adhibeantur adversus fascinationem naturalem, ut supra, nescio cur illa sint tam rigorose damnanda; unde enim certo apparet, quod dicta oscilla nullam naturaliter virtutem habeant ad illum malignum effluvium medendum? Consentit mihi *Spor. de 1. præc. c. 9. n. 31.* qui, ut supra retulimus, ait in dubio prudenti, an res applicanda habeat vim naturalem, quod licite potest adhiberi, cum communissima DD. ex *S. August.* Tanto magis, quia communiter eis certa fides non præstatur.

DUBIUM V.

Quid sit Maleficium, & quomodo possit tolli?

„ RESP. 1. Maleficium est vis nocendi aliis, 23
„ ex pacto, & cooperatione Dæmonis. Dif„ fert a Magia, quod hæc intendat facere mi„ ra; illud autem dirigatur ad nocendum. *Tol. „ lib. 4. cap. 10. Vill. t. 24. cap. 8. quæst. 1.*

„ *Resp.* 2. Maleficium aliud dicitur *Amato„ rium*, seu *Philtrum*, cujus usus est ad car„ nalem amorem, vel odium excitandum, Dæ„ mone hominis phantasiam commovente, ni„ hil tamen agente in voluntatem. Unde pa„ tet, si maleficio sic infecti labantur, eos ve„ re peccare; quia libertas non aufertur. Aliud „ dicitur *Veneficium*, quo alicui personæ vel e„ jus bonis damnum infertur. *Vill. loc. cit. n. „ 183. Azor. t. 1. l. 9. c. 26.*

„ *Resp.* 3. Contra maleficia uti licet, 1. Re- 24
„ mediis petitis ex medicina. * (*Plures enim her„ bæ, ut ruta, salvia &c. contra maleficia na„ turaliter prosunt, quia virtute naturali cor„ rigunt pravos humores, ope Dæmonis commo„ tos; non vero licet uti virga lupi, pulvere „ asperso corpori &c. & similibus, quæ natura„ liter conferre nequeant ad sedandos humores.* „ Vid. *Salmant. cap. 11. num. 143. & 135.*) * „ 2. Exorcismis & Sacramentis Ecclesiæ, pere„ grinationibus, invocationibus Sanctorum, &c. „ 3. Destructione signorum, per quæ Dæmon „ nocet, absque tam alio maleficio. *Navarr.* „ & communiter alii. * (*Est commune etiam „ ap. Salm. cap. 11. num. 158.*) *

„ 4. Si maleficus licito modo potest malefi„ cium tollere, licet eum ad id accersere, ro„ gare, imo etiam pecunia inducere, vel ver„ beribus, aut tormentis cogere (non tamen

„ interficere), si nolit. *Lugo*, *Diana par.* 8. *t.* 7. *R.* 53. Idque, etiamsi constet, eum id facturum per novum maleficium, sicuti ex causa licet ab usurario petere mutuum ad usuram, Ratio est, quia cum habeam jus petendi, quod ab illo recte præstari potest, & est indifferens, imputabitur illius malitiæ si id male faciat. * (*Ita Salm. ibid. n.* 154. *cum Pal. Suar. &c. contra Cajet.*) * Vid. *Sanch. lib.* 7. *de Matrim. disp.* 94. *numer.* 11. *Fill. num.* 192. *Less. lib.* 2. *cap.* 44. *d.* 6. contra *Delrium*. 5. Licet etiam contrarium signum positivum apponere, ex se tamen honestum: verb. gr. si Dæmon esset pactus cum malefico, se tandiu nociturum, quandiu maleficiatus se cruce non signaret, aut lavaret corpus (nam plerunque fit cum tali aliqua conditione, v. gr. ut tandiu duret, quandiu manet aliqua ligatura, aut res aliqua certo loco defossa), licebit illi se signare, lavare, &c. *Suar. Less. lib.* 2. *c.* 44. *num.* 45. * (*Ita etiam Elbel num.* 534. *Salm. num.* 161. *Sanchez*, *Palaus*, *Trullench. &c.*) * Ratio est, quia non est intentio positiva recuperandi sanitatem eo medio, sed tantum tollendi signum, & dissolvendi pactum cum Dæmone. Unde ulterius patet, licere repercutere sagam, quæ te tetigit; ea enim repercussa solet noxa cessare: ut habet *Lessius loc. cit. & Sanch. lib.* 7. *de matrim. disput.* 95. *&* 96. 6. Si maleficus non potest tollere maleficium, nisi per novum, non licet eum ad id inducere, quia id esset inducere ad peccatum, & actui intrinsece malo cooperari, *Suar. Sanch. Less. &c. ll. cc.* 7. Si dubitetur, an possit sine maleficio novo tollere, non licet ab eo petere, ut habet *Laym. lib.* 4. *tract.* 10. *cap.* 4. *n.* 9. *Sanchez*, *& Suarez*, quia est periculum peccandi. Facilius autem præsumi potest, eum qui signa posuit, posse ea sine novo maleficio destruere, quam eum, qui non posuit. Unde, si hic suam operam offerat, prius erit examinandus de modo solvendi. Vide *Laym. hic*, *Bonac. disp.* 3. *quæst.* 5. *p.* 5.

25 Quær. 1. An liceat petere a Malefico parato, ut maleficium cum alio maleficio tollat? Affirmant *Angel. & Aureol. apud Salm. c.* 11. *num.* 146. sicut dicunt etiam licere ad propriam utilitatem petere Sacramenta a Sacerdote sacrilego. Sed tenenda est negativa sententia *cum Less. lib.* 2. *cap.* 44. *num.* 35. *& Salm. num.* 134. *cum S. Thom. & pluribus*. Ratio, quia Sacerdos sacrilegus potest ministrare Sacramenta non sacrilege. Sed Maleficus nequit conficere maleficium sine Dæmonis cooperatione, quod est intrinsece malum. Nec officit illum esse ad id paratum, juxta dicta *lib.* 2. *num.* 47.

Quæritur 2. Utrum liceat petere a Mago solutionem maleficii in dubio, an sciat vel ne modum licitum solvendi? Certum est licere, si constet, quod Magus modum licitum non ignorat, etiamsi ille modo illicito sit usurus, quia id suæ malitiæ imputatur. Ita communiter cum *Busemb. ut supra num.* 4. *Salmantic. dict. cap.* 11. *numer.* 151. *& Sporer de* 1. *Præcept. cap.* 9. *num.* 43. *cum Laym. Sanch. & Less.* Idem dicunt *Tamb. cap.* 6. §. 2. *numer.* 9. *Sporer numer.* 42. *Viva Q.* 5. *Art.* 5. *numer.* 4. *cum Sanch. Trull. Fill. & Elbel num.* 532. *cum Suar. & Sayr.* licere si sit certo probabile, quod Maleficus sciat modum licitum. Sed quid in dubio negativo? Censet *Tambur. num.* 10. & non reprobat *Viva numer.* 3. quod aliquando etiam liceat petere, quia non raro præsumitur ex communiter contingentibus maleficos modum licitum non ignorare. Sed contradicit sententia communis quam tenent *Sanch. de Matrim. lib.* 7. *D.* 95. *num.* 13. *Less. lib.* 2. *cap.* 44. *num.* 46. *Viva loc. cit. num.* 3. *Salm. numer.* 152. *cum Pal. Laym. &c.* Ratio, quia præsumendum, quod Magi non sciant nisi modos illicitos. Ceterum, si in aliquo casu habeatur justa præsumptio, quod maleficus sciat modum licitum solvendi maleficium, puta per ablationem signi, satis probabilis videtur opinio *Tamburini*; cui tunc non obstaret sententia communis opposita, nam (ut ait *Tamburin.*) DD. contrarii loquuntur, quando dubium aliter non possit deponi. Advertunt autem cum *Busemb. Spor. numer.* 42. *Viva loc. cit. & Elbel num.* 533. *cum Laym. Less. & Del Rio*, facilius præsumendum, quod sciat solvere maleficium modo licito is qui signa posuit, illa auferendo, quam alius qui non posuit.

26 Hinc notandum est, communem esse sententiam cum *Salmantic. cap.* 11. *num.* 172. *Suar. Less. Del Rio*, *Palaus*, *Sanch. &c.* adesse Striges, quæ ope Dæmonis asportantur de loco in locum corporaliter. Nec obstat *cap. Episcopi*, 26. *quæst.* 5. ubi prohibetur sub pœna excommunicationis fidem præbere talibus anicularum neniis; nam ibi prohibetur asserere simul, quod ambulent cum Herodiade, vel Dea Diana. Vide *Elbel num.* 527. qui asserit cum *Del Rio*, *& aliis*, contrariam opinionem, quam tenuerunt Lutherus, Melanchon, & quidam alii Catholici, nempe hoc evenire per meram illusionem, & vim phantasiæ, esse valde perniciosam Ecclesiæ, quia conducit ad eximendas hujusmodi Lamias a penis ipsis indictis; quod gravis damni est Christianæ Reipublicæ.

27 Malefici autem incurrunt excommunicationem ex *cap. Si quis Ariolos*. Hanc autem *Salmanticens. cap.* 11. *numer.* 101. *cum Tabien. & Del Rio* tenent esse latæ sententiæ, cum in *dict. cap.* dicatur; *Anathema sit*. At *Suarez*, *Sanchez*, *Azor. Less. &c. numer.* 200. tenent esse ferendæ sententiæ; & dicunt, quod verba *anathema sit* in materia Fidei significant hæreticum jam ab Ecclesia præcisum: Sed in aliis materiis significant separationem tantum faciendam.

Incurrunt etiam excommunicationem Bullæ Cœnæ, si in iis conjungatur Hæresis; vel (ut dicunt *Salm.*) vehemens suspicio illius, nempe quando ineunt pactum expressum cum Dæmone, vel quando miscent res Sacras, vel Diabolum adorant, vel consulunt de iis, quæ ipse cognoscere nequit. Ita *Salm. n.* 203. *cum Suar. Az. &c.* Sed hæc intelligenda, quando adsit error Fidei in intellectu, ut ait *Spor. de* 1. *Præc. c.* 9. *n.* 45. Nam alias non datur Hæresis formalis, etiamsi quis expresse exterius Fidem neget,

ut

ut certum est *cum Busemb. ut supra de Pr. Fid. lib. 2. num.* 19. Et sine hæresi formali excommunicatio Bullæ minime incurritur, ut certum est *apud Laym.*

„ Quæres: Quomodo Confessario agendum cum „ Divinatoribus, Magis, &c.

28 „ *Resp.* 1. Examinandi sunt, præterquam de „ variis superstitionibus. 1. Quo fine tali superstitioni se addixerint, v. gr. an ratione vehementis passionis, tristitiæ, vindictæ, avaritiæ, aut sanctitatis nomen conciliandi, quæ esset sacrilega hypocrisis. 2. De apostasia, idololatria, & hæresi: abnegant enim Christum, & Deum; renunciant Sacramentis: habent Dæmonem pro Deo, vel sancto: nec damnatum putant, aut miserum, & consequenter illius asseclas non esse damnandos. 3. De blasphemiis in Deum, & Sanctos, de sacrilegiis; abutuntur enim rebus sacris, ut aqua benedicta, Eucharistia, &c. 4. De luxuria, & commixtione cum Dæmone. 5. De damnis proximo illatis. *Suar. Sanch. Fill. Bon. loc. cit.*

„ *Resp.* 2. Monendi sunt, eos teneri 1. Pactum expressum, si quod habent cum Dæmone, aut commercium abjurare, & dissolvere. 2. Libros suos, schedas, ligaturas, aliaque instrumenta artis comburere. 3. Comburere chirographum, si habent: si vero solus Dæmon id habeat, non necessario cogendus est, ut reddat: quia pactum sufficienter dissolvitur per pœnitentiam. 4. Damna illata resarcire, ad quod proinde etiam tenetur Fiscus (ubi veneficorum bona confiscantur); uti & hæredes, si ad eos bona devenerint. *Laym. loc. cit. Suar. c. 1. de rel. lib. 2. c. 17. Sanch. loc. cit. cap. 49. Fill. &c.*

„ *Resp.* 3. A Parochis moneri, & a Confessariis examinari circa hoc præceptum potissimum debent. 1. Opiliones, qui variis dediti esse solent observationibus, ut gregem suum a lupis vel aliis incommodis tueantur. 2. Fabri ferrarii, qui circa equos sanandos utuntur verbis vel ex Psalmis, vel ex Oratione Dominica desumtis. 3. Rustici, qui ad sananda pecora manibus, & superstitiosis observationibus utuntur, vel recurrunt ad peritos talium artium. 4. Vetulæ, quæ circa mulieres laborantes in partu vel ex matrice vanas, & superstitiosas adhibent orationes. 5. Milites, qui deferunt secum sacra nomina, vel orationes ad certitudinem, quod in bello, vel duello non sint vulnerandi, nunquam aqua, igne, vel subita morte perituri.

CAPUT II.

De Irreligiositate, ejusque Speciebus.

„ IRRELIGIO, quæ Religioni opponitur per „ defectum, vel tendit directe ad irreverentiam Dei, & est Tentatio Dei, aut Perjurium: Vel tantum tendit ad irreverentiam rerum sacrarum, & est Sacrilegium, aut Simonia. De Perjurio in secundo Præcepto, de reliquis hic.

DUBIUM I.

Quid sit Tentatio Dei.

„ RESP. Tentatio Dei est dictum, vel factum, quo quis explorat, num Deus sit potens, sapiens, misericors, aut aliquam perfectionem habeat. *S. Th. 2. 2. quæst. 97. art. 1. Sanch. &c.* Ea est duplex, scilicet vel *formalis*, quando quis expresse dubitans de aliqua Dei perfectione, eam experiri cupit; ut si quis petat miraculum, quo pateat Fidem Catholicam esse veram: vel det se præcipitem ex turri, ut experiatur, an Deus sit misericors, eum eripiendo a læsione: Vel est *implicita*, & *interpretativa*, quando quis, etsi expresse non intendat Deum tentare, id tamen petit, vel agit, quod suapte natura eo referri videtur; ut si quis se committat periculo, a quo vel nullo modo, vel vix possit eripi, nisi miraculose; vel si media naturalia omittat, sperans a solo Deo effectum, v. gr. in morbo periculoso respuens medicinam, petensque, ac sperans a Deo temere sanitatem. *Nav. cap. 11. Less. num. 4.* Item si sine necessitate, & causa rudis absque præparatione velit concionari, sperans a Deo sibi suggerendo conceptus. *Suar. Sanch. Less. Laym. lib. 4. t. 10. cap. 3.* 29

Unde resolves.

„ 1. Tentatio Dei *formalis* est peccatum ex genere suo mortale, in quacumque etiam materia. Ratio est, quia includit dubitationem de perfectionibus Dei, quæ in gravem Dei contemptum redundat, vel magnam irreverentiam, curiosius agendo cum Deo, quasi cum ludione. *Less. l. 2. cap. 45. d. 2. Sanch. lib. 2. cap. 3. Suar. & alii comm.*

„ 2. *Interpretativa* tentatio, cui dubitatio illa deest, plerumque eo tantum peccatum veniale ob imperfectionem actus, ignorantiam, inconsiderationem, vel parvitatem periculi. Imo sæpe nullum est peccatum, quando scilicet justa causa subest, v. gr. Dei instinctus, necessitas, vel pia utilitas. *Sayr. Tolet. Cajet. S. Th. 2. 2. quæst. 97.*

Sed quæstio hæc est, an in tentatione Dei *interpretativa*, ut supra, detur parvitas materiæ? Affirmant *Busemb. cum Cajet. & Valent. in 2. 2. D. 6. quæst. 14. num. 2. Less. lib. 2. cap. 45. n. 4. Sayr. Clav. reg. lib. 6. cap. 7. num. 14. & Tolet. lib. 4. cap. 19. num. 7.* Hi dicunt, quod si quis in re levi, & sine gravis damni periculo tentaret Deum, ex sola curiositate spectandi aliquod opus supernaturale, hic tantum venialiter peccaret. Sed probabilius *Sanch. Dec. lib. 2. c. 34. num. 5. Suar. tom. 1. de Rel. tract. 3. lib. 1. c. 3. num.* 30

num. 16. *Salm. tract.* 21. *cap.* 12. *n.* 3. eum damnant de mortali, nisi excusaretur ratione ignorantiæ, vel indeliberationis. Ratio, quia gravis est irreverentia velle ut Deus ostendat omnipotentiam suam ad satisfaciendum curiositati ipsius. Hinc *Salm. loc. cit.* dicunt, quod probabilius peccaret graviter qui in levi morbo, rejectis medicinis, speraret a Deo sanitatem, quamvis non peteret miraculum: quia (ut ajunt) videtur hic, respuendo remedia, reipsa miraculum exoptare, cum velit mutari causas naturales. Sed merito huic doctrinæ contradicunt *Sanch. loc. cit. cum Leonardo*, *Bonac. de* 1. *Præc. D.* 3. *quæst.* 9. *part. un. num.* 3. *cum Suar. Anacl. ibid. quæst.* 1. *num.* 8. *Elbel d. num.* 560. *& Sporer eod. tit. cap.* 10. *cum Laym.* qui in hoc non recognoscunt plusquam venialem culpam. Ratio, quia in hoc non adest gravis deordinatio: cum enim quis nequaquam miraculum petat curiositatis causa, juste excusatur a gravi, & aliquando ego puto etiam ab omni culpa, si speret sine remediis naturaliter, Deo adjuvante, a tali levi morbo liberari, dum sæpe in hujusmodi morbis natura ipsa salutem operatur.

„ 3. Si quis in puteum se conjiciat ad declarandam Dei erga se providentiam, aut supra prunas ambulet, ad innocentiam ostendendam, est interpretativa tentatio Dei: uti etiam sunt eæ probationes, quæ fiunt per ferrum candens, aquam ferventem, vel frigidam * (*Tales probationes sunt vetitæ cap.* 1. *& 2. de Purgat. Vulgar. ut communiter Salm. cap.* 12. *n.* 5. *& 6.*) * &c. de quibus v. *Beinsfeld. & Delrium lib.* 4. *disp.* Licet enim Deus aliquando tales purgationes miraculose probarit, id contigit, vel quia Deo inspirante factæ sunt, vel quia innocenter ad eas compulsi sunt liberati. *Bon. d.* 9. *p.* 1.

31 Peccat, qui absolute petit a Deo, vel offert miraculum ad conversionem Hæreticorum, cum sufficiant nostræ Fidei testimonia, *Salm. cap.* 12. *num.* 7. *cum Suar. Pal. Sanch.* Si vero aliquando sit firmissima spes conversionis, tunc poterit peti a Deo miraculum sub conditione, si ei placuerit, *Salm. ibid.* Ceterum *Sporer loc. cit. cum communi* ait satis esse licitum petere a Deo miraculum, quoties adsit utilitas gravis ad nostram aut aliorum salutem, vel Divinam Voluntatem implendam. Et idem clare docet *D. Thom.* 2. 2. *quæst.* 97. *art.* 2. ubi ait non tentare Deum qui signum ab eo petit, *ut aliis demonstret*; vel *ad hoc quod instruantur*, *quod circa aliquod factum sit placitum Deo. Ibidem ad* 3.

32 Item peccat qui periculo mortis, vel mutilationis se objicit ad præferendum martyrium sine justa causa; nam in casu necessitatis, si alias Fides, aut salus multorum periclitetur: vel ad vitandas blasphemias, in quibus casibus martyrium est in præcepto: vel in casu utilitatis, ad exaltandam Fidem, aut Dei gloriam; tunc licet martyrio se offerre, ut docet *S. Th.* 2. 2. *quæst.* 124. *num.* 3. *ad* 1. Vid. *Salm. num.* 9.

Item peccat qui respuit medicinas; nisi faciat ad se mortificandum, modo absit periculum mortis, ut *Viva quæst.* 6. *art.* 3. *cap.* 6. *& Salm. num.* 9. *cum Cajet. Nav. & Sanch.*

Quæritur, an Tentatio Dei expressa differat specie ab interpretativa? Affirmant *Suar. & Bon.* At probabilius negant *Salm. num.* 11.

DUBIUM II.

Quid, & quotuplex sit Sacrilegium?

„ RESP. Sacrilegium est violatio rei sacræ, hoc est dicatæ cultui Divino, & peccatum mortale ex genere suo, si opus specialiter repugnet cum rei sanctitate; non vero, si generaliter tantum repugnet, quomodo omnia peccata mortalia generaliter repugnant sanctitati, v. gr. Templi, ita ut ibi cum veniali peccato committantur. Est autem Sacrilegium triplex: *Personale*, quo persona; *Locale*, quo locus; & *Reale*, quo res aliæ violantur. *S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 99. *art.* 3. & ceteri Theologi. 33

Explicanda est in Confessione species Sacrilegii, an fuerit Personale, Locale, aut Reale. 34 *Viva de Præcept. Dec. quæst.* 6. *d.* 1. *num.* 1. *& Salm. cap.* 12. *cum S. Thom. & communi*. Quæstio est, an prædictæ species sint subalternæ, vel sint infimæ? *Prima sententia* tenet esse subalternas continentes sub se alias species infimas, Ita *Suar. Pal. Less. &c. apud Salm. cap.* 12. *n.* 17. cum *Bus.* (vid. *num.* 47. *infra ibid. n.* 5.) *& Elbel de Sacril. num.* 565. *cum Fil.* Et ideo dicunt percussionem Clerici specie differre a concubitu cum eo. *Secunda* tamen *sententia* tenet esse infimas, ut *Viva quæst.* 6. *art.* 1. *num.* 2. *& Salm. cum Cajet. Trull.* Ita ut, si quis violat Sanctimonialem verberando, aut cum ea concubendo, unum Sacrilegium formaliter committit. Et sic sentit *D. Thom.* 2. 2. *quæst.* 99. *art.* 3. *ad* 2. ubi ait: *Possibile est aliqua duo peccata differre specie secundum materiales actus, convenire autem in specie secundum unam rationem formalem sacrilegii; puta si quis Sanctimonialem violaverit verberando, vel concumbendo*. Et hæc est probabilior. Docet vero *ibid.* S. Doctor præfatas species habere diversos gradus, significans eos

eos constituere quidem circumstantias aggravantes, non autem speciem mutantes.

Unde resolves.

35 „ I. *Personale* sacrilegium est percussio Clerici, pertractio ejusdem ad judicium seculare, item luxuriosa violatio personæ Deo per votum castitatis sacratæ, de qua v. infra *c. 4. cap. 2. dub. 2. num. 6.*

36 „ II. *Locale* sacrilegium est omnis actus, quo Ecclesia polluitur, ut est v. gr. occisio hominis, effusio humani sanguinis, vel seminis illicita, & notoria, * (*Ut probabiliter tenent etiam Viva Qu. 6. Art. 1. num. 11. & Tamb. cum Vasq. Pont. Dian. Con. Tol. apud Salm. Tract. 6. cap. 8. num. 101. contra Salm. ibid. cum. Suar. Bon. Lug. Pal. &c. & Elbel n. 556. qui probabilius dicunt etiam occultam effusionem esse Sacrilegium.* Vide *dicenda de VI. Præc. n. 458. versic. II.* Circa locum, &c.) *. Item sepultura excommunicati, vel non baptizati; item si actus quidam profani fiant in Ecclesia, & repugnantes ejus immunitati, ut negotiationes, illiciti concubitus, & spurcities, seditiones, concilia secularia, stipulationes equorum, incendia, effractiones, spoliationes. Item si materia rei sacræ, vel Ecclesiæ directe ad profanos usus convertatur; si reus ex Ecclesia, velut asylo, extrahatur; nisi tamen sit latro publicus, vel nocturnus populator agrorum, vel enorme maleficium fiducia asyli istic commiserit. Denique si furto auferantur res Ecclesiæ, aut ibi depositæ. *Laym. cap. 7. Bon. quæst. 6.* Si vero res ablata fuerit per accidens tantum in Ecclesia v. gr. crumena viri divitis, probabiliter non committi sacrilegium docet *Dian. p. 1. t. 3. R. 27.* ex *Fagn.* & sex aliis, contra *Suar. Laym. &c.*

37 Similiter violatur locus Sacer, si in eo fiant conclamationes, deambulationes, mercatus, strepitus judiciorum secularium, non vero Ecclesiasticorum pietatem spectantium. Aliquando tamen judicia secularia, aut parlamenta licita sunt in necessitate, v. gr. ob pluviam, solis æstium: modo fiant sine strepitu, & desit alius locus opportunus. Pariter non videtur culpa gravis aliqua moderata deambulatio in Ecclesia, aut privata comestio, etiam sine necessitate, si absit scandalum, & clamor. Ita *Viva ib. num. 11. ex S. Thom. cum Salm. dict. cap. 12. num. 25.* Hic obiter advertatur nemini quacumque prædito dignitate, modo non Regali, licere indicere, ut sibi ad Ecclesiam deferatur Stratus; secus statim cessandum a Divinis, & Ministri Ecclesiæ ipso facto excommunicationem incurrunt, & Ecclesia tanquam interdicta habenda est. Hoc decretum fuit a S. C. Cærem. quæ ait. „ Proposito in S. C. Cærem. quodam „ abusu inter alios, qui de recenti in Urbe irrepserunt, eadem S. C. ad eum omnino tollendum die 30. Augusti 1071. decrevit": *Non licere cuicumque &c. (Personis Regalibus tantum exceptis) ad Ecclesias stratas sibi deferri facere; secus cessandum immediate a divinis: Quod nisi servetur, Rectores, ceterosque Ministros ipso facto excommunicationem incurrere, namque Ecclesiam esse pro interdicta.* (Ita adnotatum reperitur in Bullario Clementis XI. *part. 3. decr. 1. Cær.*) Deinde subjungitur: *Et facta relatione Sanctitas sua* (i. e. præfatus Clemens) *Decretum approbavit, nec non promulgari, atque executioni tradi, & in omnibus Urbis Sacrariis affigi mandavit die 3. Octob.* 1701. Hoc omne refertur a *Ferraris in sua Bibliotheca* (*Ferrar. Biblioth. tom. 3. Verbo* Ecclesia *art. V. num. 28. & 29.*), qui etiam refert (*ibid.* vetari pluribus ex Decretis S. R. C. dare intra Missam Laicis (etsi Præsidibus) Evangelium osculandum, uti etiam dare illis usum Baldachini, & illos admittere ut assistant in Presbyterio. Ad nostra autem redeuntes dicimus.

Sacrilegium est extrahere violenter hominem ab Ecclesia, etiam interdicta, vel polluta, & ab ejus cœmeterio, atrio, claustro, dormitorio, ambitu contiguo cum Ecclesia: Item a Domibus Religiosorum clausura septis. Vide *Salm. Tract. 28. cap. 3. a num. 81.* Ceterum, præter hunc usum violatæ Immunitatis, ad incurrendam speciem sacrilegii nomine loci sacri intelligitur tantum Ecclesia, non alia loca, cum in odiosis stricte facienda est interpretatio, ut notat *Elbel de Sacril. num. 566. cum Laym. Bon. &c.* 38

Quæritur, an omne furtum in Ecclesia sit Sacrilegium? *Prima sententia cum Lugo D. 16. n. 470. Tambur. in Meth. Conf. lib. 2. cap. 8. Pal. Azor. Dian. Less. Con. Henriq. &c. apud Salm. Tract. 6. cap. 8. num. 103.* tenent non esse Sacrilegium, nisi furtum sit de re Ecclesiæ commodata, vel commissa ibi custodiæ causa: nam aliæ res profanæ accipiuntur quidem materialiter *in loco sacro*, sed non *de loco sacro*, dum ad locum sacrum nullo modo pertinent. Excipit tamen merito *Lugo loc. cit.* furtum de rebus quas Sacrista fecisset sibi commodari pro Ecclesiæ ornatu. *Secunda tamen sententia* probabilior affirmat ex *c. Quisquis. 17. quæst. 4.* ubi absolute damnatur ut sacrilegus, qui non *sacrum de sacro* furatur; nec id limitatur ad depositum tantum. *Ita Elbel n. 587. cum Fill. Val., & Salm. Tract. 6. cap. 8. num. 103. cum Pal. Dic. Vasq. Bon. Laym. &c.* Recte tamen *Salm.* probabilem vocant primam sententiam. An autem sit Sacrilegium Locale furari e Sacristia? Negat *Sanch. de Matr. D. 15. num. 13.* contra aliquos. Certum autem est non esse Sacrilegium furtum in Claustris, nec in Oratorio domus privatæ. In Oratoriis vero Xenodochiorum, vel Eremitoriorum, licet non benedictis ab Episcopo, juste putat *Sanch.* furta esse sacrilegia. Vid. *Vivam d. loc. num. 13.* 39

„ 3. *Reale* sacrilegium est indigna tractatio, & administratio Sacramentorum, ut si ministrentur, vel suscipiantur cum peccato mortali. Item profanatio vasorum, & instrumentorum sacrorum: v. gr. si quis calice utatur in convivio, ornamenta altarium, vel Sacerdotum ad usus profanos applicet: intellige de iis, quæ consecrari, vel saltem benedici solent: nam ad nuptias, vel communem usum adhibere tapetes, candelabra, pelvim, imo & manutergium, & cetera, quæ mediate ser- 40

„ viunt ministerio sacro, non esse peccatum do-
„ cet *Tambur. expedit. Sacrif. lib.* 1. *cap.* 2. nisi
„ fiat ex aliquo contemtu saltem implicito, ut
„ si semper, & indifferenter sic utaris supradi-
„ ctis. Atque idem affirmat de candelis, ra-
„ mis, aqua, incenso, & similibus benedictis,
„ quod in modicis istis benedictionibus non a-
„ gatur cum tanto rigore ab Ecclesia, ut pa-
„ tet in pane, ligno, carbonibus, &c. benedi-
„ ctis. Vid. *loc. cit.* §. 3. Item violatio, vel
„ indigna tractatio sacrarum Imaginum, & Re-
„ liquiarum. Item abusus Scripturæ sacræ, v. g.
„ ad stabiliendas hæreses, vel res turpes. Item
„ raptura bonorum Ecclesiæ, suppressio piorum
„ legatorum, vel jurium Ecclesiæ defraudatio,
„ &c. Vid. *Fill. tract.* 24. *cap.* 9. *Regin. lib.* 19.
„ *num.* 57. *Suar.*

Concilium Tridentinum *Sess.* 4. *in fine* vocat temeritatem, torquere verba S. Scripturæ ad scurrilia, fabulosa, vana, adulatoria, detractoria, &c. Vid. *Salm. cap.* 12. *num.* 82.

41 Quæritur 1. an vasa, & vestes sacræ possint converti in usum profanum? Affirmant *Salmant. tract.* 21. *cap.* 12. *num.* 32. si illæ jam amiserint formam, & benedictionem. Sed alibi *cap.* 10. *num.* 145. omnino negant cum *S. Thom.* qui *p.* 3. *quæst.* 83. *art.* 3. *ad* 3. *Et cap.* 39. *dist.* 1. dicit: *Pallæ, velum, candelabrum, cathedra, & alia, quæ in Sacrario fuerint, non debent admitti in usum laicorum, sed esse comburenda.* Melius autem *Suarez p.* 3. *D.* 81. *sect.* 8. *Pal. tom.* 2. *tract.* 3. *D.* 1. *p.* 6. *Bon. D.* 3. *quæst.* 1. *p.* 4. *& Roncag. de* 1. *Præc. cap.* 1. *quæst.* 7. *cum Barbosa* distinguunt, & dicunt, quod si res ita totaliter immutetur, ut ad communem materiam redeat, sicut si calix igne vel ferro ad communem massam argenti reducatur, tunc licet in usum profanum convertere. Ita ipse cum *Bon. Pal. Suar. & Baur.* secus si totaliter non difformetur. Hinc non licet ex veteri Casula vestes profanas resarcire: & hoc adhæret ei quod dicit *S. Thom.* supra. Ideo alii dicunt non licere hujusmodi vestes ad usus profanos vendere, aut oppignorare. Vide *Salmant. dict. cap.* 10. *num.* 45.

42 Quæritur 2. an læsio quorumcumque bonorum Ecclesiasticorum sit sacrilegium? Resp. negative, sed tantum bonorum, quæ *pertinent ad ornamentum Ecclesiæ, aut sunt deputata ad sustentationem Ministrorum*, ut loquitur *S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 99. *art.* 3. Ly *ad sustentationem Ministrorum*, intellige, qua tales sunt, ut recte dicit *Tambur. Dec. lib.* 2. *cap.* 6. §. 3. *num.* 9.

Quæritur 3. an sit Sacrilegium injuste detinere legata relicta Ecclesiæ pro ejus servitio? Affirmat *Less. lib.* 1. *cap.* 16. *num.* 30. Sed negant *Tamb. dict. l. num.* 10. *cum Pal. & Salm. c.* 10. *num.* 35. *&c.* Quia, donec dicta bona ab Ecclesia non possideantur, non sunt sacra.

Quæritur 4. an sit Sacrilegium non solvere Decimas? Affirmat *Less. lib.* 2. *cap.* 16. *num.* 18. *Elbel num.* 569. *cum Val. Spor. &c.* Sed negat *Croix lib.* 3. *p.* 1. *num.* 52. *& Tamb. d. lib. n.* 11. *cum Pal.* Dicunt tamen esse peccatum gravius irreligiositatis; quia solutio Decimarum est ordinata in recognitionem Divini Dominii,

43 Notandum, quod per meros actus internos non violatur sanctitas loci; ideoque non committit sacrilegium, qui in Ecclesia habet voluntatem occidendi hominem extra illam. Secus, si quis extra Ecclesiam proponit occidere in Ecclesia. Ita *Salm. cap.* 12. *n.* 28. *cum aliis communiter.*

Palaus Tract. 17. *D.* 2. *p.* 2. tenet omittere Sacramenta tempore debito esse Sacrilegium. Probabilius vero negatur, sed esse dicitur peccatum contra obedientiam Ecclesiæ debitam. *Salm. cap.* 12. *num.* 38.

Item notandum est, quod censuræ contra sacrilegos latæ non incurruntur ipso facto, nisi a percutientibus Clericum: Itemque a violantibus Immunitatem Ecclesiasticam, imponendo tributa, usurpando bona: & ab effringentibus Ecclesias, & simul expoliantibus rebus sacris, ex *c. Conquest.* 22. *de Sent. excomm.* Vid. *Salm. n.* 24. Incendiarios autem Ecclesiarum probabilius est non esse excommunicatos ipso facto, ut *Salm. num.* 40. *cum Cajet. Sylv. Nav.* 44

Grave sacrilegium committit, qui furatur Reliquiam, etiam in parva quantitate, si scit dominum ob hoc esse valde contristandum. Ita *Leand. Prad. Nav. Mol. apud Salm. Tract.* 21. *cap.* 10. *num.* 108. 45

Quæritur 5. An tempus sit objectum Sacrilegii, scilicet si quis peccet die festo &c. Negant *Lugo de Ben. D.* 16. *num.* 523. *& Salm. cap.* 12. *num.* 36. *cum Less. & Pal. & Tamb. Met. Conf. lib.* 2. *cap.* 7. §. 5. *num.* 40. Nisi notabilis irreverentia irrogetur cultui Divino, ut si quis in die Veneris Sancti exhiberet comœdias, ludos publicos, &c. 46

Quæritur 6. an violatio voti sit Sacrilegium? Negant *Tamb. cum Suar. Dec. loc. cit. num.* 12. *&* 13. & *Pal. Tract.* 17. *D.* 2. *p.* 3. §. 2. Dicunt enim esse peccatum perfidiæ, seu contra fidelitatem Deo debitam, ut *Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 55. *cum Tamb. in Dec. loc. cit. num.* 13. Affirmat vero *S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 99. *art.* 3. *ad* 3. & sequuntur *Salm. cap.* 12. *num.* 22. Qui autem violat votum castitatis probabilius committit sacrilegium. Vide *Elbel num.* 584. 47

„ 4. Peccatur etiam Sacrilegio peccato omis- 48
„ sionis, v. gr. si quæ ad Sacrificium spectant,
„ ut corporalia, & similia, sint valde immun-
„ da. *Bon. de Euch.* * (*Qui p.* 9. *n.* 23. *cum*
„ *Fill. Suar. Reg. &c. dicit esse mortale.* Vid.
„ *lib.* 6. *num.* 384.) *.
„ 5. In Confessione exprimenda est species, &
„ materia sacrilegii. Ratio prioris est, quia sæ-
„ pe divisam malitiam habet, v. gr. percussio
„ Sacerdotis, & fornicatio cum eodem. Ratio
„ posterioris est, quia etiam materia aliquando
„ auget, & addit malitiam, v. gr. si sit contra
„ Eucharistiam, addit, secundum Gordonum,
„ communi violationi rei sacræ aliud peccatum
„ contra latriam. Attingere autem nuda manu
„ calices, patenas, aras, agnos cereos, &c.
„ Chrismate delibuta non licet feminis, & lai-
„ cis. * (*Licet vero Clericis etiam prima ton-*
„ *suræ, ut Tamb. ibid. num.* 11. *cum Suar.*) *
„ Citra contemtum tamen non mortale, si va-
„ cua sint; & si causa subsit, nec veniale, *Suar.*
„ *Tamb. loc. cit.* §. 1. sine causa autem veniale
„ esse docet *Suar. Coninch.* & alii communiter;
„ li-

„ licet *Tamb. loc. cit.* ex *Sa*, &c. contrarium „ censeat probabile. * (*Cum Scoto, & Bartol. ab Ang. Sed Sa apud Tamb. & Sot. Henr. Sanc. Fag. & Tamb. apud Pasq. ut refert Croix lib. 6. p. 2. num. 385. censet nullum esse peccatum. Pro monialibus vero adest privilegium, ut Salm. cap. 10. num. 132.*) * ut & „ si corporalia, vel purificatoria laventur ab iisdem. *Vid. lib. 6. num. 385.* Cetera autem, „ quæ Eucharistiam immediate non contingunt, „ nec chrismate unguntur, ut mappas, vestes „ Sacerdotales immediate contingere omnibus „ licet. *Suar. Layni. Tamb. loc. cit.* ubi ex *Palao*, &c. idem concedit de Reliquiis: sicut „ etiam, ut easdem thecis inclusas penes se habeant, vel laici in publicis processionibus gestent. Idem docet cum *Laym.* de pyxide, sive „ ciborio, & lunula benedictis, quando sacram „ Eucharistiam nondum continuerunt. Idem de „ corporalibus, pallis, & purificatoriis, quando post sacrum usum lota sunt: *ex Laym. & Bonac.* imo etiam ante lotionem *Laym. Tamb. loc. cit.*

DUBIUM III.

De Simonia.

ARTICULUS I.

Quid sit, & quotuplex?

49 *Quid est Simonia? & quotuplex?*
50 *An possit dari parvitas materiæ in Simonia?*
51 *Quando sit Simonia dare temporale pro spirituali?*
52 *An sit Simonia dare Beneficium alicui, ut se sustentet; vel sola ratione amicitiæ, aut precum?*
53 *An sit Simonia deducere in pactum obligationem antidoralem?*
54 *An dare spirituale principaliter ob temporale?*
55 *An sit Simonia accipere aliquid pro administratione Sacramentorum? Et an principaliter ob lucrum temporale ab eis captandum?*
56 *Quid intelligitur per* Munus a manu?
57 *An sit Simonia dare mutuum ob spirituale?*
58 *An solvere pensionem ob Beneficium?*
59 *An dare aliquid, ut alter præstet quid spirituale pro seipso accipiente?*
60 *An dare Beneficium cum aliquo onere spirituali? An resignare, vel præsentare cum onere?*
61 *Quid per* Munus ab obsequio?
62 *An sit Simonia inservire ob Beneficium?*
63 *Quid per* Munus a lingua?
64 *An sit Simonia dare aliquid Mediatori, ut obtineat tibi Beneficium?*
65 *Quid sit Intercessor mediatus?*
66 *Quid si promittas dare eleemosynam alicui Monasterio?*
67 *Quæ sit Simonia* Mentalis? *Quæ* Conventionalis? *Quæ* Realis?
68 *Quæ juris Divini, quæ humani?*
69 *An detur Simonia tantum de jure [illegible]?*
70 *An vendere Beneficia sit Simonia de jure Divino?*
71 *An sit Simonia vendere Juspatronatus? Et an de jure Divino? An vendere jus Sepulturæ?*
72 *An Beneficia possint permutari?*
73 *Quomodo possit permutari Beneficium cum pensione? Et cujus auctoritate? Et an Episcopi possint pensiones constituere? usque ad n. 76.*
77 *Quomodo in Beneficiis liceat transigere? usque ad num. 80.*
81 *Quomodo fieri possint Renunciationes Beneficiorum? usque ad n. 84.*
85 *Quotuplex sit Simonia* Confidentialis? *Et quæ ejus pœna? usque ad num. 90.*
91 *Quomodo fiat Simonia pro ingressu ad Religionem? 92. An liceat aliquid accipere pro sustentatione ingressuri?*
93 *An liceat pro catechizando, &c.*
94 *An pro instruendo aliquo in sacra Doctrina?*
95 *An pro absolvendo, &c.?*
96 *An pro danda dispensatione in Matrimonio?*
97 *An liceat dare aliquid, ut alter omittat rem spiritualem?*
98 *An ad redimendam vexationem? 99. An possit pecunia redimi vexatio circa possessionem Beneficii? 100. Quid si nondum sit acquisitum jus in re? Quid si quis corrumperet Electores, ne te eligant? 101. Quid si alter solis precibus impediret? 102. An possis dare pecuniam, ne alter se opponat ad tuam electionem? 103. An ne eligat indignum, vel ut eligat dignum? An, ut non concurrat ad beneficium, quod tu cupis?* 104. Vide *alia apud Busemb.*

„ RESP. Simonia est studiosa voluntas emendi, aut vendendi pretio temporali aliquid spirituale, vel spirituali annexum. *S. Thom. 2. 2. quæst. 100. art. 1. Laym. lib. 4. tract. 10. cap. 8. &c.* Dicitur 1. *voluntas emendi, &c.* quibus verbis intelligitur quivis contractus onerosus, sive venditionis, sive locationis, sive permutationis, aut renunciationis; quia simonia non consistit sine pactione aliqua tacita, vel expressa, & obligatione ex pacto. Quod addo, quia obligatio naturalis quæcunque, ut gratitudinis, sive antidoralis, non sufficit, v. gr. quando quis sperat, vel intendit tantum, non tamen obligat. *Sa, v. Simonia.* Ratio est, quia non facit contractum. Vid. *Bon. de Simon. d. 1. quæst. 6. p. 1. Less. lib. 2. cap. 35. d. 20.* * (*Sed* Vide *dicenda n. 54.*) * Dicitur 2. *pretio temporali:* „ sive illud sit *muneris*, sive *linguæ*, ut est laus, „ vituperium, patrocinium; sive *obsequii*, & *famulatus*. Dicitur 3. *spirituale*; quo nomine „ intelligitur res supernaturalis ad salutem ordinata, sive sit formaliter talis, ut Gratia, „ & dona Spiritus Sancti, sive causaliter, ut „ sunt Sacramenta, concio, preces, & Sacramentalia: sive sit effectus, & usus potestatis „ supernaturalis, ut consecratio, absolutio, dispensatio, benedictio, excommunicatio, electio, præsentatio, confirmatio, collatio beneficii, aliique actus jurisdictionis Ecclesiastica. Dicitur 4. *spirituali annexum*, ad com- 49

„ pre-

prehendendum ea, quæ non sunt per se spiritualia, sed ad ea ordinantur, iisque sunt annexa, sive antecedenter, ut jus patronatus respectu beneficii; vasa, & vestes sacræ respectu Sacramentorum: sive concomitanter, ut labor in administratione Sacramentorum: juxta sensum infra dicendum: sive consequenter, ut reditus beneficiorum, qui dantur propter officium spirituale. Unde patet, malitiam simoniæ consistere in irreverentia, quæ committitur, dum res spirituales instar temporalium pretio æstimantur, & contractibus subjiciuntur; atque esse peccatum mortale ex genere suo, nec veniale fieri posse ex materiæ levitate: quia nullum donum Gratiæ, licet parvum, potest vendi sine gravi irreverentia tum ipsiusmet doni, tum etiam Dei. Potest tamen esse veniale, ob actus imperfectionem, & ignorantiam: *Suar. t. 3. de rel. lib. 4. cap. 36. Azor. Fill. Laym. loc. cit. Less. lib. 2. cap. 35. d. 1.*

Simonia autem quadruplex est, Mentalis, Conventionalis, Realis, & Confidentialis; *Mentalis* est, cum quis dat temporale cum animo obligandi ad reddendum spirituale (aut e converso), sed absque alio pacto. *Conventionalis* est, cum adest pactum, sed a neutra Parte executum est. *Realis* autem est, cum pactum jam est impletum. *Confidentialis* tandem tripliciter potest fieri, nempe per accessum, per regressum, & per ingressum. Dicitur *per accessum*, cum renuntias Beneficium alteri cum pacto ut ille deinde illud resignet, & alteri conferatur. *Per ingressum*, cum reserves tibi jus reassumendi iterum Beneficium in aliquo casu. *Per ingressum*, si resignes Beneficium tibi collatum, sed nondum possessum, cum pacto capiendi possessionem illius in aliquo casu aut tempore; vide infra num. 85. & 86. ubi fusius sermo de hac confidentiali simonia redibit, & de ejus pœnis.

50 Quæritur I. An possit dari parvitas materiæ in simonia? In simonia de jure naturali est communis sententia negativa *ap. Salmant. tract. 19. de Simon. cap. 1. num. 8. & Croix lib. 3. p. 1. n. 195. cum Suar. Sanch. &c.* contra *Mol. Reg. &c. ibid.* Sed in simonia tantum de jure Ecclesiastico *Navarr. Zerol.* (quibus videtur adhærere *Croix lib. 4. num. 682.*) probabiliter docent posse dari parvitatem materiæ. Et disparitatem assignat *Croix*, quia, quando non accipitur temporale pro pretio rei spiritualis, sed acceptio prohibetur ad cavendum tantum speciem simoniæ, ne ipsa non fit injuria rei spirituali, sed peccatur tantum contra præceptum Ecclesiæ, in quo potest utique dari parvitas materiæ.

51 Quæstio II. est, an semper ac datur temporale pro spirituali, vel contra, sit simonia? *Prima sententia* affirmat *cum Azor. Durand. Adrian. &c. ap. Salm. tract. 19. de Simonia cap. 1. n. 26.* *Secunda sententia*, quam tenent *Salm. ibid. num. 32.* & vocant communem *cum Caj. Sanch. Suar. Less. Laym. Tol. &c.* negat, quando datur gratis, quamvis cum animo alliciendi, seu obligandi (non rigorose ex justitia, sed tantum ex gratitudine, sive ex benevolentia) alterum ad retribuendam rem spiritualem pro temporali, vel contra; Ita ut obligatio alterius antidoralis, seu gratitudinis principaliter intendatur, & retributio minus principaliter; Et probant ex c. *Quamquam 2. quæst. 2.* Et hoc, etiamsi in eodem actu retributio offeratur, ex c. *Placuit 1. &c. Dilectus 2. quæst. 1.* Hinc licere dicunt tibi dare aliquid Episcopo, vel ei inservire (cui alias non esses serviturus), ut tibi ex gratitudine conferat Beneficium; dummodo absit aliquod pactum, ut dicunt *Salm. dict. cap. 1. num. 55. & 56. cum Sot. Suar. Valent. & communi*. Et dummodo non inservias, ut Episcopus conferat tibi Beneficium, quasi pretium tui obsequii, ut bene notat doctus *P. Elbel de Simon. num. 617.* E converso si inservis primario ad captivandam Episcopi benevolentiam, & secundario ad obtinendum Beneficium, non committis simoniam, etiamsi, amota spe Beneficii, non inservires, ut dicunt *Salm. loc. cit. cum aliis*. Et etiamsi talem spem exprimas Superiori, ut addunt *Val. Pal. Sot. Rodr. &c. ap. Salm. num. 56. in fin.* quia licitum est, ut ajunt, petere ab alio, quod ille ex naturali obligatione præstare tenetur: Sed sapienter monet *Mazzot. de Simon. tom. 2. §. 2. p. 219. & Croix cum Suar. lib. 3. p. 1. n. 74.* id cavendum ob periculum pactionis, aut saltem scandali, maxime si detur aliquid tempore quo agitur de conferendo Beneficio.

Ceterum, recte advertunt *Roncaglia de Sim. c. 1. quæst. 5. & ipsi Salm. num. 57. cum Sanch. Bonac., &c.* quod ubi alius deest titulus, nempe stipendii, tollendæ injustæ vexationis, &c. quando datur aliquid solo intuitu obtinendæ rei spiritualis, vel contra, præsumenda tunc sit intentio saltem virtualiter simoniaca, scilicet commutandi temporale cum spirituali; nisi constet de opposito, vel aliter colligatur ex circumstantiis, nempe ex parvitate muneris, ex pietate, vel nobilitate dantis &c. Et hoc constat ex c. *Tua nos de Sim.* ubi Pontifex loquens de illo, qui bona sua Ecclesiæ donabat, rogans ut ad Canonicatum admitteretur, & de Canonicis eum admittentibus, ait: *Si tamen is, qui talem donationem facit, ea intentione ducatur, ut per temporalia bona spiritualia valeat adipisci; & Clerici qui eum in fratrem admittunt, non essent eum, nisi commoda temporalia perciperent, admissuri; sine dubio tam isti, quam ille apud districtum Judicem culpabiles judicantur.* Vide quæ dicentur *num. 54.* Et maxime nequit excusari a simonia mentali (ut bene sentiunt *Roncaglia loc. cit. Reg. VI. in praxi, & Elbel de Sim. num. 617.*) is qui Episcopo gratis inserviret animo eum obligandi ex gratitudine, etsi non ex justitia, ad retribuendum Beneficium; juxta mox dicenda *num. 53.*

Non autem damnandus de simonia Episcopus, qui beneficium confert Clerico in recognitionem gratitudinis ob obsequium præstitum, ut dicunt *Elbel n. 619. & Croix num. 75. cum Suar.* Item; si Episcopus conferat Beneficium gratis alicui, ut se honeste sustentet, non est simonia; *Croix lib. 3. p. 1. num. 83. cum Less. Laym. &c.* Immo collatio facta indigno, sola ratione consanguinitatis, amicitiæ, sed gratis, est quidem illicita, sed non simoniaca. Ita *Salm. cap. 1. n. 38.* 52

cum

cum Cajet. Suar. Pal. &c. Idque docet *D. Th.* 2. 2. *quæst.* 100. *art.* 5. *ad* 2. dicens: *Dare aliquid spirituale propter quamcumque carnalem affectionem. Unde hoc non pertinet ad contractum venditionis, in quo fundatur simonia.*

Utrum autem committat simoniam Episcopus, qui dat Beneficium indigno propter preces alterius? Videtur universe affirmare *D. Th. loc. cit. ad* 3. quia videtur Episcopus hoc facere ad favorem humanum acquirendum, sic enim S. Doctor ait: *Videtur ad hoc* (scilicet ad favorem humanum) *principaliter intendere, qui preces pro indigno porrectas exaudit*. Et sic quidem dicendum, si revera det Beneficium ad talem favorem adipiscendum: Imo ut bene addit Angelicus, hoc erit simonia, etiamsi Clericus sit dignus Beneficio. Ceterum absolute loquendo, probabiliter dicunt *Elbel de Simon. n.* 612. *La-Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 84. *& Laym. l.* 4. *tr.* 10. *c.* 8. *n.* 26. *cum Less. Suar. Nav. Cajet. &c.* non esse simoniacum Episcopum qui ad preces alterius etiam indigno Beneficium confert, sed nullo habito respectu ad favorem humanum acquirendum, quia revera tunc nulla intervenit venditio spiritualis cum temporali. Illud autem quod dicit *La-Croix l. c.* nempe nec esse simoniam, si conferat ad se liberandum ab aliquo injusto damno, minime admittendum puto, nam licet damnum sit injustum, semper tamen videtur intercedere aliqua commutatio rei spiritualis cum utilitate spirituali.

53 Quær. autem hic III. An sit simonia, deducere in pactum obligationem antidoralem? Negant *Hurt. Cœlest. Ronc. &c. ap. Dian. part.* 6. *tr.* 7. *R.* 42. item ipse *cum Diana Vidal. & Jo. de Soria*, quamvis *part.* 3. *tract.* 2. *R.* 64. in praxi hoc non approbet. Ratio istorum, quia non censetur simonia, committi, quando pactum fit de obligatione gratitudinis, quæ jam inest. Quapropter, dicunt, si licet aliquid spirituale intendere ex gratitudine obtinere, cum quis præstat aliquid temporale; licebit etiam id in pactum deducere. Sed omnino affirmandum cum sententia communi, quam tenent *Laym. tr.* 10. *c. ult.* §. 2. *art.* 9. *Viva in Propos.* 45. *Inn. XI. n.* 2. *Elbel de Simon. n.* 596. *& Suar. Bon. Fill. Cov. ac alii ap. Salm. tr.* 19. *c.* 1. *n.* 64. Ratio, quia ex pacto illo novum inducitur onus. Distingunt autem *Salm. cap.* 1. *n.* 66. 67. *&* 68. *cum Val. Caj. Pal. Less. &c.* & dicunt, quod si pactum novam obligationem non addat præter antidoralem, puta, si des, aut promittas alteri pecuniam, ut ipse sit obligatus ad tibi in genere remunerandum, non est Simonia, quia nullum novum onus imponitur. Sic etiam, si petas aliquid spirituale gratis sine obligatione rigorosa: quemadmodum frequenter, dantes eleemosynam, solent a paupere preces petere; & in hoc revera consentiunt omnes, etiam Auctores secundæ sententiæ. Secus autem censent, si pactum novam obligationem adderet; & hoc esset, quando peteretur in specie quid spirituale pro re temporali tradita; nisi ibi alius titulus interveniret, nempe stipendii, damni emergentis &c. ut infra. Sed neque distinctio hæc mihi ullo modo arridet, nam (ut bene arguunt *Viva l. c. & Ronc. de Sim. c.* 1. *q.* 5. *in fin.*) pactum semper [illegible] quam novam invehit saltem fidelitatis obligationem, quæ, cum sit aliquo pretio æstimabilis, certe pactum simoniacum reddit. Ideo enim in *c. Quam pio*, *c.* 1. *q.* 2. dicitur: *Omnis absit pactio, omnis conventio cesset*. Quoniam in hac materia quodcumque pactum, quomodocumque oneratum, est simoniacum, etiamsi non obliget rigorose ex justitia. Et idem dicendum de hujusmodi pacto in contractu mutui, ut probat *Viva in Prop.* 42. *Innoc. XI.* Præterea hic advertendum cum *Viva in prædict. Prop.* 45. *n.* 3. & *S. Thom. q.* 13. *de Malo art.* 4. quod licet possit mutuator exposcere a mutuatario, ut satisfaciat suæ obligationi antidorali (intellige semper sine pacto, itemque si exposcatur satisfactio illa non vero promissio, quia petita promissione, etiam peteretur nova obligatio fidelitatis, ut mox diximus, quod adhuc in mutuo illicitum est): Ratio, quia mutuator dat quod suum est; hoc tamen nequit exposcere dans aliquid spirituale, præcise ob ejus collationem, quia suum non præstat, sed quod Christi est: Unde, licet possit aliqua gratitudo exerceri erga collatorem rei spiritualis ob ejus benevolum animum, non potest tamen exerceri in gratuitam compensationem ipsius rei spiritualis.

Quæritur IV. an sit simonia mentalis, dare spirituale principaliter ob temporale, vel contra? Negant *Sotus, Val. Caj. Sanch. Less. Laym. &c. ap. Salm. tr.* 19. *c.* 2. *de Simonia n.* 59. Sed omnino est affirmandum, & contrariam opinionem recte asserunt *Salm. ibid. n.* 60. fuisse damnatam ab Innoc. XI. *in Propos.* 45. quæ dicebat: *Dare temporale pro spirituali, non est simonia, quando temporale non datur tanquam pretium, sed dumtaxat tanquam motivum conferendi, vel efficiendi spirituale; vel etiam quando temporale sit solum gratuita compensatio pro spirituali, aut contra. Et Propos.* 46. *Et id quoque locum habet, etiamsi temporale sit principale motivum dandi spirituale, immo, etiamsi sit finis ipsius rei spiritualis, sic ut illud pluris æstimetur, quam res spiritualis.* 54

Merito hoc damnatum est, nam, quamvis ibi dicatur ob motivum, non pretium, & certum sit, simoniam non committi, nisi interveniat venditio rei spiritualis; attamen ibi revera motivum idem est quam pretium. Quando enim, ut recte notant *Viva in dict. prop. n.* 6. *& Salm. c.* 2. *n.* 58. datur res mere spiritualis, uti sunt Sacramenta, Beneficia, &c. principaliter propter temporalem rem alicujus magni momenti (secus si parvi,) quæ apta sit moraliter pervertere voluntatem alterius; tunc spirituale difficile datur omnino gratis, sed practice datur cum aliquo pacto implicito imponendi alteri novam obligationem: & sic motivum virtualiter convertitur in pretium. Et hoc patet ex ipsa *dict. Prop.* 46. ubi additur in fine: *Imo etiamsi temporale sit finis ipsius rei spiritualis, sicut illud pluris æstimetur, quam res spiritualis.*

Quæt. V. An liceat accipere aliquid pro administratione Sacramentorum? Resp. I. Quod in administratione Sacramentorum, aliarumque functionum spiritualium est simonia accipere pecuniam, tamquam pretium rei sacræ, vel laboris intrinseci in iis actionibus requisiti. Secus, si la- 55

labor sit extrinsecus, puta si Sacerdos deberet celebrare cum cantu, vel tali hora, aut loco, & simili. Ita *Ronc. de Sim. c. 2. q. 2. pag. 208.* & *Salm. c. 2. n. 19. cum Caj. Sot. Less. Sanch. Pal. Tol.* & aliis comm. Resp. II. E converso non est simonia accipere pecuniam, non ut pretium, sed ut stipendium sustentationis, etiam pro labore intrinseco in talibus ministeriis impendendo: Unusquisque enim, qui in commodum alterius se occupat debet ex justitia ab eo sustentari ex illo *Lucæ 10. Dignus est operarius mercede sua*. Ita comm. etiam DD. ut *Anacl. de Simon. q. 3. n. 28. Cabass. Th. J. l. 5. c. 5. n. 14. & Suar. Less. Tol. Sanch. & alii, ap. Salm. n. 21.* cum *S. Th. 2. 2. q. 100. art. 3.* qui sic docet: *Vendere quod spirituale est in hujusmodi actibus, aut emere, simoniacum est. At accipere, aut dare aliquid pro sustentatione ministrantium, secundum ordinem Ecclesiæ, & consuetudinem approbatam, licitum est*. Hæc autem consuetudo invenitur approbata ex *c. 12. de Præbend.* & *c. Ex his 12. causa 12. q. 1.* Idque currit, etiamsi Minister aliunde sit locuples ex bonis propriis, vel Ecclesiasticis, ut adhuc comm. dicunt *Roncagl.* & *Salm. ll. cc.* cum *Suar. Less. Sanch. &c.* ac *S. Th.* præcipue in *Quodl. 7. a. 10.* Quia, ut ait *Apost. 1. Cor. 9. Nemo militat suis stipendiis*. Hinc licitum est etiam de tali stipendio pacisci, dummodo non excedatur taxa, vel consuetudo, prout dicunt *Ronc. ibid.* cum *Laym. Pal. Gutt.* & *Salm. n. 22.* cum *Suar. Tol. Sanch. ac aliis passim*. Nec obstant *c. fin. de Pactis*, & *c. Si quis de Sim.* ubi prohibetur quodvis pactum in spiritualibus; nam præfati textus vel explicandi sunt de pactis inhonestis, ut sentit *Ronc.* cum *Gloss.* in *c. ult. de Pactis*. Vel, ut asserit *Less. l. 2. c. 35. n. 99.* cum *Sot.* illis per contrariam consuetudinem derogatum est, prout probat ex *c. ult. de Pactis*.

Quærit. VI. An pariter sit simonia celebrare Missas, administrare Sacramenta, assistere in Choro, concionari, & similia principaliter ob temporale emolumentum? *Prima sententia* pariter affirmat cum *Viva in dict. prop. 45. n. 7.* & *Carden. cum aliis ap. La-Croix l. 3. p. 1. n. 60.* ex *S. Thom.* qui *Quodlib. 8. art. 12.* dicit, quod qui ad Ecclesiam vadit principaliter ob distributiones, peccat mortaliter ob simoniam; nisi principaliter intendat Deum, & secundario distributiones. Hinc inferunt, ordinarie committere simoniam celebrantes in mortali.

Secunda tamen probabilior quidem sententia, quam tenent *Salm. de Sim. c. 1. n. 60. Suar. de Relig. tr. 3. l. 4. c. 44. n. 21. Pal. tr. 17. D. 4. n. 3. Coreglia in d. prop. 45. cum Sot. Dian. &c.* item *Sanch. Sylv. Caj. Mald. & alii apud Croix l. c. n. 62.* dicit simoniam tunc tantum intervenire, quando temporale accipitur pro pretio spirituali, unum cum alio æquiparando; non vero, quando accipitur tanquam stipendium ad sustentationem Ministri, qui prædicta munera exercet: quod stipendium debetur ex justitia, ut *Ebbel n. 623.* cum *Laym. & Pal.* Confirmat *Croix d. n. 62.* recte sic arguens: Qui dat stipendium principaliter propter Missam, quæ certe res spiritualis est, numquid dicitur simoniacus? Sic vice versa neque simoniam committit, qui dicit Missam principaliter ob stipendium. Illicitum enim non est, ut notat cum *Nav. & Suar.* ordinare rem spiritualem, etiam principaliter, ad finem temporalem honestum.

Nec obstat præfata *prop. 46. Ly: Etiamsi temporale sit principale motivum dandi spirituale*. Ibi, enim, ut diximus *in qu. præced.* motivum accipitur per idem ac pretium rei spiritualis. At in casu nostro temporale accipitur, ut stipendium non rei, sed personæ occupatæ in gratiam alterius, cui debita est sustentatio, ut supra declaratum est. Nec etiam obstat quod ait *S. Th. in cit. Quodlib. 8.* Nam animadvertere oportet, quod in nostro casu dupliciter potest lucrum intendi, vel ut finis operis, vel ut finis operantis. Cum lucrum intenditur, ut finis operis, ita ut ipsum opus spirituale intendatur vendi, tunc certe committitur simonia; & sic intelligendus S. Doctor (ut dicunt *Salm. n. 61.*) dum ibi dicit: *Et ideo Simoniam committit, qui hujusmodi actum vendere intendit . . . Si distributiones recipit quasi finem sui operis principaliter intentum*. Secus vero dicendum, quando lucrum intenditur, ut finis operantis, scilicet ratione operationis personæ occupatæ in gratiam alterius, quia tunc lucrum accipitur pro stipendio sustentationis, & non est simonia. Hinc dicunt *Salm. c. 3. n. 32. cum Sanch.* licite Œconomum accipere stipendium a Parocho ad vices suas præstandas. Dicunt etiam *num. 15. cum Suar. & Laym.* quod, tametsi sit simonia dare pecuniam pauperi, ut pro te applicet orationis suæ impetrationem, aut satisfactionem, licitum tamen est dare, ut pro te oret, ad modum stipendii. Hoc vero alia ratione admittit *D. Th. 4. p. D. 25. q. 3. art. 2. q. 2.* dicens: *Qui dat pecuniam pauperibus, ut pro eo orent, non emit orationem, sed dat ad alliciendum*. Ceterum qui sacra Ministeria peragunt principaliter ob emolumentum temporale, non facile excusari possunt culpa veniali, cum sit quædam inordinatio dirigere spiritualia ad temporalia, ut ajunt *Salm. n. 60.*

Communiter autem DD. cum *S. Th.* ea, quæ habent rationem pretii in simonia, tripliciter denominantur, nimirum *Munus a manu*, *Munus ab obsequio*, *Munus a lingua*, ex *c. Sunt nonnulli. 114. 1. q. 1.* De singulis hic videndum.

I. Per *Munus a manu* intelligitur pecunia, & quodcumque temporale, quod pretio æstimabile est. Hinc simonia est dare rem spiritualem cum pacto, ut alter remittat debitum; & etiam, ut solvat pecuniam alias debitam, quia spiritualia omnino gratis, & sine respectu ad temporalia danda sunt. *Salm. c. 1. n. 34. cum S. Th. Suar. &c.* Simoniacum etiam esse pactum de præstando mutuo in futurum, ut certum est. Vide *Salm. c. 1. n. 36.* 56

Sed quæritur 1. an sit simonia dare mutuum, ut eodem tempore beneficium, aut alia res spiritualis, retribuatur, vel contra? Videtur, quod non, pariter ac si mutues cum pacto, ut alter se obliget ad remutuandum in futurum, esset quidem usura; non vero si cum pacto, ut eodem tempore alter aliud tibi remutuet; sicuti quoad mutuum approbant *Salm. de Contract. c. 3. n. 62. cum Less. Vill. Dian. &c.* docet *S. Th. 2. 2. quæst. 78. art. 2. ad 4.* Ratio, quia nihil tunc pretio æstimabile percipitur ultra sortem. Sed 57

in

in casu nostro omnino tale pactum tenendum est, ut simoniacum: Quia hic simonia est tradere quiequid temporale pro spirituali. Ita *Viva in d. pr.* 45. *n.* 3. *& Salm. c.* 1. *n.* 36. communiter *cum Laym. Less. Bon. Pal. Nav. Fill. &c.*

58 Quær. 2. an inter munera a manu computetur pensio, nempe si Episcopus dans alicui beneficium, peccet cum eo conveniendo, ut pensionem alteri solvat. Respondetur affirmative, cum tale onus sit pretio æstimabile. *Salm. c.* 1. *n.* 39. *cum Suar. Val. Tol.* & communi. Hinc certe simonia est pacisci cum aliquo, ut, si te adjuvet ad obtinendum beneficium, illi pensionem solvas. Vid. *Salm. ibid.*

59 Quær. 3. an sit simonia dare aliquid temporale sub conditione, ut alter præstet rem spiritualem in commodum tamen suipsius, nempe, si promittas dotem puellæ, si ingrediatur in Monasterium: munera adolescenti, si frequentet Sacramenta? Respondetur negative, quia hæc est simplex donatio, licet sub conditione, quæ tamen non addit onus. *Salm. c.* 1. *n.* 49. *cum Suar. Less. Pal. &c.* Secus si imponeretur obligatio simpliciter, v. gr. ingrediendi Religionem &c. ut docet *S. Th.* 2. 2. *q.* 10. *art.* 2. *ad* 4. Vel si conditio esset de præstando aliquid in utilitatem dantis, puta, si ingressus illius in Religionem cederet in dantis commodum; tunc enim esset quædam commutatio temporalis cum spirituali. Ita *Salm. ibid. n.* 41. *cum Laym. Pal. & Suar.* Vide dicendum *n.* 91.

60 Quær. 4. an sit simonia dare beneficium cum pacto, ut alter subeat aliquod onus etiam spirituale? Respondetur, quod si beneficio de jure, vel ex illius institutione inest onus, v. gr. docendi, canendi &c. Vel si ab Episcopo cum Capitulo imponatur beneficio vacanti onus aliquod honestum v. gr. infirmis assistendi &c. certe non est simonia, ut *Salm. d. cap.* 1. *n.* 42. *&* 43. ex communi cum *S. Th. ex c. Significatum de Preb.* Dubium est, an a resignante, vel præsentante ad beneficium possit beneficiario imponi aliquod onus spirituale? Affirmant aliqui *ap. Sanch. Cons. tom.* 1. *cap.* 3. *Dub.* 25. *n.* 6. Sed dicendum est, quod, licet in aliis rebus spiritualibus possit dari commutatio, v. gr. applico pro te Missam, ut mane applices pro me: in beneficiis tamen quodcunque pactum est simoniacum, ex *c. Quam pio* 1. *q.* 2. Ita *Sanch. loc. cit. & Salm. c.* 1. *n.* 44. *cum Suar. Bon. &c.*

61 II. Sequitur *Munus ab obsequio*, per quod intelligitur omne quod ad servitutem pertinet, ut est famulari, docere, &c. ad finem obtinendi aliquid spirituale. Hinc certe est simonia, conferre beneficium famulo, ut gratis inserviat, vel ut compensetur ei famulatus præstitus. Et sic contra, si famulus inserviat, ut loco salarii beneficium consequatur. *Salm. c.* 1. *n.* 25. *&* 30. *cum Laym. Less. Suar. & communi*. Hinc recte inferunt *Salm. in d. n.* 20. *cum Torre*, sine dubio simoniacos esse Episcopos, qui volunt famulos sibi inservire sola, vel fere sola spe beneficii. Advertunt tamen, *in omnibus prædictis casibus non incurri pœnas, nec obligationem restitutionis, nisi pactum expressum intercedat, ex cap. Mandatum, de Simon.* uti infra de pœnis *n.* 106.

Utrum autem sit simoniacus famulus, qui gratis inservit Episcopo, cum spe tamen beneficii, sed sine ullo tacito quidem pacto? Negant *Laym. Suar. Less. Sanch. &c. ap. Croix n.* 9. Imo *Sanch. ibid.* contra *Carden. & Pith.* dicit non esse simoniam, licet principaliter ob beneficium famuletur, sed hoc nullo modo admittendum juxta dicta *n.* 51. *&* 52. 62

III. Sequitur *Munus a lingua*, per quod intelliguntur laudes, favores, intercessiones, preces, & similia, quæ pretio sunt æstimabilia. 63
Vid. *Salm. cap.* 1. *num.* 25. Hinc est simonia, si Episcopus det alicui beneficium, ut illum laudet, faveat &c. Vel si dicas: *Non conferam tibi beneficium, nisi talis persona me roget*, *Salm. cap.* 1. *num.* 31. *cum Less. Laym. Bon. Suar. & communi.*

Quæritur hic 1. an sit simonia, si des pecuniam Mediatori, ut tibi obtineat beneficium, vel Ordinationem? Dicendum est, quod si des non pro mediatione, sed pro labore suscipiendo, vel pro damno subeundo, aut lucro amittendo ab eo, & pecunia sit utique cum illis proportionata, non est simonia. Ita *Less. lib.* 2. *cap.* 35. *num.* 46. *Croix num.* 91. *Salm. cap.* 1. *num.* 50. *cum Sanch. Suar. Pal. &c.* Idem ibi dicunt *Sanch. Pal. cum Suar. Mendo &c. apud Croix num.* 93. si des pecuniam famulo Episcopi, ut facilem tribuat aditum; vel si des ei gratis, ut factus benevolus obstacula removeat: sed hoc ultimum est valde periculosum. Pariter probabiliter dicit *Croix num.* 94. contra *Pal.* non esse simoniam, dare pecuniam alicui, ut tibi notitiam tribuat de beneficiis vacantibus; quia hæc valde remote se habent ad consecutionem rei spiritualis. 64

Nec etiam esse simoniam (licet sit periculosum) dicunt *Salm. num.* 51. *cum Bon. Pal. Az. Sanch. Fill. &c.* si des alicui pecuniam, ut tua merita simpliciter Episcopo proponat, quia ad simoniam requiritur, ut obtentio rei spiritualis sit immediatus finis præstationis pecuniæ: non autem sufficit, quod sit quid consequens ex alio immediato, nullam habens connexionem cum illo, ut dicunt *Salm. ibid. cum Suar. Navarr. Garcia.* Sed valde timendum est, ne alter relinquat officium informantis, & officium sumat intercedentis.

E contrario dicendum est veram esse simoniam (etiam de jure Divino, ut tenet *Salm. dict. cap.* 1. *num.* 53. *cum Suar. Bon. Fill. Sot.* contra *Sanch. & Nav.*), si des pecuniam mediatori, non gratis ad conciliandam illius amicitiam, ex qua motus te adjuvet; sed cum pacto, ut intercedat ad rem spiritualem obtinendam, *extrav.* 2. *de Sim.* ubi: *Simoniam committi, cum pecunia datur pro collatione .... favore, seu mediatione*. Vid. *Salm. d. cap.* 1. *n.* 52. *&* 53. Et oppositum puto improbabile, quicquid dicat *Elbel n.*607. *cum aliis*. Nam, licet detur temporale immediate pro alia re mere temporali, prout est illa intercessio; verumtamen *sic per pecuniam parares tibi viam ad rem spiritualem obtinendam*, ut in simili casu *ait S. Th.* 2. 2. *quæst.* 100. *art.* 2. *ad* 5. & in nostro particulari *Croix lib.* 3. *q.* 1. *num.* 90. *ac Fill. Anacl. &c. apud Elbel num.* 608.

Quæ-

65 Quæritur 2. an sit simonia dare pecuniam intercessori mediato, scilicet ut ipse intercedat apud alterum, qui tibi obtineat beneficium a collatore. *Sanch. Cons. Tom. 1. l. 2. c. 3. D. 28. n. 7. Vasq. & alii* putant probabile, non esse simoniam (licet oppositum censeant probabilius). Ratio, quia datur tunc pecunia pro re temporali, qua non proxime, seu immediate, sed remote paratur via ad beneficium: *Diana* tamen *p. 10. Tr. 4. Ref. 151. & Croix l. 3. p. 1. n. 90.* melius dicunt contrariam esse sequendam; & an prima sit probabilis, *Diana* dubitat, cum se remittat judicio Sapientum. Et merito dubitat, secundum mox supra dicta.

66 Quæritur 3. an sit simonia, si promittas pecuniam alteri ad erogandam illam in eleemosynam alicui Monasterio, vel pauperibus, si ille obtinebit tibi beneficium? Negant *Salm. d. c. 1. n. 54. cum Dian., Soria, & Rocafull.* Intellige, si pecunia datur omnino gratis, & in eleemosynam, quæ jam constituit titulum honestum excusantem a simonia, sicut excusat titulus sustentationis &c. ut supra.

67 „ Resp. 2. Simonia est triplex. *Prima* dicitur, *Mentalis*, cum exterius vel nihil datur temporale (& dicitur *Pure Mentalis*), vel cum aliquid datur (& dicitur *Mixte mentalis*) cum intentione obligandi ad reddendum spirituale, sine ullo pacto externo. *Secundo* dicitur *Conventionalis*, quæ ad ipsum pactum exterius procedit sine reali executione; diciturque *Pura*, si sistat in mutua conventione; *Mixta* autem, si de reali, & conventionali aliquid participet, ut v. g. si ex altera tantum parte realiter compleatur, atque huc reducitur Simonia *Confidentiæ*, cum quis alteri dat beneficium, ut illud sibi, vel alteri resignet, vel cum onere dandi certam partem fructuum. *Tertia* dicitur *Realis*, quæ scilicet utrinque realiter completur. Vid. *Less. l. c. d. 6.*

68 „ 2. Simonia dividitur in eam, quæ est *juris Divini*, estque prohibita propter malitiam suam; v. gr. Hostiam consecratam vendere: & eam, quæ est *juris humani*, estque mala tantum propter prohibitionem, & sic ab Ecclesia prohibetur 1. Venditio beneficiorum secundum id, quod in ipsis temporale est, scilicet quoad jus præcisum percipiendi fructus. 2. Venditio officiorum extrinsece tantum ordinatorum ad res sacras, v. g. Sacristiæ, Œconomi, Advocati Ecclesiæ, * (*Scilicet qui specialiter constituitur Advocatus ab Ecclesia. Adde* Vicedomini, & Castaldi, *seu* Majordomi, *ex cap. si quis 1. & c. Salvator q. 1.* Vide *Salm. c. 1. n. 13.*) * Thesaurarii. 3. Obligatio pecuniæ alicui facta, ut suadeat alteri, ut det beneficium, 4. Pactio de resignando beneficio, vel solvenda pensione, si alter beneficium tibi impetret. 5. Permutatio, & resignatio beneficiorum; item reservatio pensionis ex beneficio resignato, & in casu permutationis beneficiorum æquatio fructuum, &c. si absque Superioris auctoritate fiant; quæ si accedat, licita erunt. 6. Acceptio muneris, etiam sponte oblati, pro examine ad Parochiam, ex *Trid. sess. 24. cap. 18.* pro collatione Ordinum, pro tonsura, literis dimissoriis, ex *Trid. sess. 21. c. 10.* „ Excipitur tamen decima pars aurei pro Notario, si salarium non habeat, & consuetudo permittat. 7. Exactio pecuniæ pro admissione ad Religionem, non pro statu tantum (is enim spiritualis est, ideoque jure Divino invendibilis) sed etiam pro onere sustentationis: nisi Monasterii tenuitas, vel consuetudo contraria excusent. Vide *Laym. c. ult. Bonac. d. 1. q. 1. & 2. Less. Azor. 3. p. l. 12. c. 14.*

Quæritur, an possit dari simonia de jure humano, quin sit simonia de jure Divino? Negat 69
Gonet in Diss. de Prob. n. 147. quia homines ait, minime possunt rerum naturam immutare, ut sit simonia, quod simonia non est. Communis tamen est sententia opposita *ap. Salm. & Croix l. 3. p. 1. n. 57. cum Suar. & Carden.* qui probant recte posse Ecclesiam efficere, ut materia alicujus sui Præcepti sit materia alicujus virtutis, sicut hic Religionis. Vide *Croix. l. c.*

Sed pro majori intelligentia singula discutere satagimus in sequentibus quæstionibus.

Quæstio I. quonam jure simonia sit vendere beneficia. Esse simoniam tantum de jure Ecclesiastico tenent *Nav. Man. c. 23. n. 108. Less. c. 35. n. 19. cum Adrian.* item *Garcia, Less. Panorm. &c. cum Decio*, qui dicit esse communem sententiam Canonistarum *ap. Salm. cap. 2. n. 57. & Bon.* putat probabilem. Ratio, quia in beneficiis duo dicunt esse jura, unum ad exercendas spirituales functiones Ordinis, vel jurisdictionis; & hoc est certe invendibile jure Divino. Alterum ad reditus temporales, quod mentaliter separari potest, sicut in calice separatur valor argenti, & consecrationis; & ideo tale jus est invendibile tantum jure Positivo.

Probabilius tamen *Cajet. to. 2. Opusc. tr. 9. q. 1. Sotus de Just. l. 9. q. 7. art. 1. Sanch. Consil. 2. c. 3. dub. 24. n. 1. Palaus D. 7. p. 13. n. 3. Azor. p. 3. l. 12. c. 11. q. 3. Laym. l. 4. tr. 10. c. 8. n. 44. & Salm. l. c. cum Val. Vict. Led. Bon. Cov. &c.* dicunt esse simoniam de jure Divino ex *D. Th. 2. 2. q. 100. art. 5.* qui docet, aliud esse temporale in calice, quod est antecedenter annexum ad spirituale: aliud, quod subsequenter, ut in beneficiis, in quibus jus ad reditus subsequenter, & ita annexum est cum jure ad Officia Ecclesiastica, ut nullo modo separari possit, cum jus temporale essentialiter detur propter Officium spirituale: ita ut si consideretur jus ad reditus separatum a jure ad Officia sacra, jam amplius dici non posset jus beneficiale, nec beneficium, ut colligitur ex *c. Si quis 1. q. 3.* & ex *c. Et diligenti de Simon.* Hinc inferunt *Salm. d. n. 59.* nullam esse dispensationem in venditione beneficii, licet a Pontifice obtineatur. Notant tamen *n. 63.* quod Papa bene separare potest jus reditus a jure ad Sacra; & ita concedere potest, ut vendantur reditus tamquam mere temporales, vel ut aliqua super beneficium pensio imponatur separando tunc partem fructuum illius, & alicui tradendo, & confirmant *c. 3. n. 30.* Et idem docent *Less. l. 2. cap. 35. n. 19. & Croix lib. 3. p. 1. n. 123.* 70

Nota hic obiter, beneficiariis concessum esse loca-

locare fructus beneficii usque ad triennium, sed non ultra. Locare autem Decimas esset simonia. Vide *Croix num.* 124. & 225. Sicut etiam esset simonia elocare rem spiritualem, puta calicem; licet compensandum sit detrimentum temporale *Croix num.* 156.

71 Quæstio II. an sit simonia vendere Juspatronatus? Loquimur non de Jurepatronatus Civili, sed Ecclesiastico, quod ab Ecclesia conceditur iis, qui ad Templa construenda, vel dotanda concurrunt. Hoc jus quad honores, & subventiones, quæ Patronis debentur, bene vendi potest: quia quoad illa non dicitur spirituale, ut *Salm. c.* 2. *n.* 75.

Dubium est, an vendi possit jus præsentandi ad beneficium? Respondetur, quod, si tale jus est affixum rei, vendita re jus transfertur simul cum re in emtorem, ut *S. Th.* 2. 2. *quæst.* 100. *art.* 4. *ad* 3. Sicut etiam transferri potest donatione, aut titulo hæreditario. Vid. *Salm. ibid. num.* 76. Extra hos casus vendi nequit tale jus sine simonia de jure Positivo, *ex c. De jure & c. Præterea extra. De Jurepatr.* Hinc est simonia, si Patronus vendat pluris rem ratione talis juris, vel imponat præsentato, v. gr. ut suis expensis litiget, & probet jus ad illum Patronum spectare. Secus vero dicunt *Salmant. ibid. n.* 77. *in fine*, quando, vertente litigio circa Juspatronatus, apponitur conditio, ut, si intra tot menses præsentatus præsentationem suam non fuerit prosecutus, Patronus possit alium præsentare; quia tunc ille remanet in sua libertate, nec obligatur ad probandum jus Patroni pro illo, sed pro se si voluerit consequi beneficium. Ita *Salm. ibid. num.* 77. At in hoc magnum censeo esse periculum, quod virtualiter vendatur talis præsentatio pro expensis, quæ de jure a Patrono fieri debebant.

An autem venditio talis Juspatronatus sit vetita etiam jure Divino? Affirmant *Less. Pal. Laym. &c.* apud *Salm. d. cap.* 3. *num.* 78. Quia jus tale est quid spirituale, cum procedat a potestate jurisdictionis Ecclesiasticæ. Negant vero *Sanch. Sot. Sil. Nav. Torre, Dec. & alii*, quorum sententiam dicunt *Salm. ibid. n.* 79. & 80. non esse minus probabilem. Ratio, quia potius tale jus est quid temporale, cum sit temporalis favor concessus ab Ecclesia, quatenus ipsa exercet potestatem non jam jurisdictionis, sed politicam eminenter in illa contentam, ad quam spectat favores temporales distribuere.

Notandum hic, quod vendere jus Sepulturæ in loco sacro ob digniorem locum, probabiliter non est simonia, ut ait *Croix lib.* 3. *p.* 1. *num.* 185. *cum Barb. Burg. & Carinn.* contra *Suar. &c.*

72 Quæstio III. an possint permutari beneficia? Certum est, quod in aliis rebus spiritualibus præter beneficia, licita est permutatio, quando res sunt mere spirituales, v. gr. *Ego dico Missam pro te, ut pro me dicas tot Rosaria &c.* Quando vero coalescunt ex spirituali, & temporali, tunc distinguendum; nam si res temporales sint antecedenter annexæ rebus spiritualibus: ut argentum Calicibus, arculæ Reliquiis, ipsæ bene permutari, aut vendi possunt, modo ratio habeatur solius valoris rei temporalis. Ita *S. Th.* 2. 2. *quæst.* 100. *art.* 4. *Salm. c.* 3. *n.* 18. *Elbel de Sim. n.* 600. *cum Suar. & communi.* Secus vero dicendum, si res temporales consequenter annectantur, ut fructus beneficiis in quibus quæcumque permutatio est simoniaca sine auctoritate Superioris, non jam ex jure Divino, sed ex jure Positivo, *ex cap. Quæsitum de Rer. permut.* Hinc Episcopi possunt concedere permutationes beneficiorum sistentium in Diœcesibus, ut *S. Th.* 2. 2. *q.* 100. *art.* 1. *ad* 1. *ex c. Universorum. De Rer. permut.* Modo beneficia non pertineant ad Pontificem, ut *in Extravag. Dudum. Ben. H.* Et idem possunt Abbates facultatem Episcoporum habentes. *Salm. ex n.* 21. *cum Suar. Bonac. &c.* Hoc tamen non currit, si quis ad beneficium sit tantum electus; vel si his vertat super beneficio. Vid. *Salmant. ibid. n.* 26.

Licitum est autem volentibus permutare beneficia antecedenter pacta convenire, & etiam se obligare ad pœnam solvendam a retrocedente, ut *Less. lib.* 2. *cap.* 35. *n.* 104. *in fine.* Dependenter tamen a consensu Prælati, quia tunc obligatio non est nisi conditionata. *Salm. dict. cap.* 3. *num.* 27. *cum Sanch. Pal. Val. Suar. Less. Laym. &c. ex c. Inter cæt. de Præb.*

Sed quæritur, an, permutatione postea effectum non habente, possint propria auctoritate redire ad sua beneficia? Negant *Salm. c.* 3. *n.* 28. *cum Panormit. & Gomez*, qui pro hac sententia affert plures Decisiones Rotæ; quia renuncians amittit titulum, ac possessionem beneficii, unde ad redeundum eget nova collatione; merito dicunt tamen contrariam etiam esse probabilem, quam tenent *S. Anton. & Sylv.* Ratio, quia renunciatio illa est conditionata, si Prælatus consentiet: unde, non accedente postea Prælati consensu, omnino invalida est.

Quæstio IV. an possit beneficium cum pensione permutari? 73

Prænotandum, quod eo casu ad acquirendam pensionem quatuor requiruntur ex *Less. lib.* 2. *c.* 34. *Dub.* 38. nempe 1. Ut obtinens sit capax, scilicet legitimus, non excommunicatus, & saltem tonsuratus. 2. Ut adsit justa causa, v. gr. ad alendum pauperem, ob bonum Ecclesiæ, ad æqualitatem compensandam; alias obtinens non erit tutus in conscientia, etiamsi Papa dispensaverit, ut *Less. ibid. num.* 204. *cum Tolet. & comm.* Utrum autem requiratur etiam consensus Patroni? Negat *Less. cum aliis*, nisi beneficium resignetur, quo casu debet fieri mentio Patronatus. 3. Requiritur, ut pensio sit moderata, ita ut juxta usum non excedat tertiam partem redituum beneficii. 4. Ut interveniat legitima auctoritas, quæ certo est in Pontifice.

His positis, dubitatur 1. utrum Episcopi possint constituere pensiones in beneficiis? Affirmant *ap. Less. d. c.* 34. *n.* 205. *Gigas cum Felin. Imola, Decio, &c.* si adsit justa causa, nempe ad alendum Parochum senem, & ineptum; ad finiendam litem super beneficio, &c. ut habetur ex *cap. Nisi esset* 21. *de Præb. & c. Audivimus.* 3. *de Collusione.* Item ad compensandam æqualitatem in permutatione beneficiorum, *ex cap. Ad quæstiones, de Rer. permutatione.* Alii tamen cum *Less. ibid. & Salm. c.* 3. *n.* 31. 74

num. 31. dicunt folum Pontificem posse constituere pensiones, quia talis est Curiæ stylus, qui facit jus. Vide *n.* 81. *verf. II. Absolute.*

Sed notandum hic 1. quod pensionarii ex *Bulla Pii V.* tenentur recitare Officium B. Mariæ Virginis, alias non faciunt fructus suos, V. *Less. d. c.* 34. *n.* 208. Hoc tamen intelligitur, si pensio sit Clericalis, ita ut requirat primam tonsuram; non vero si sit mere laicalis, ita ut ejus fructus Pensionarius non exigat ut Clericus, sed ut Laicus, prout tenent *Salm. de Benef. n.* 64. *cum Azor. Nav. & Pal.* Item intelligitur, si Pensionarius non sit Clericus in Majoribus, vel Religiosus; nam si recitet Officium majus, vel alias preces a sua Religione præceptas, ad parvum non tenetur. Ita communiter *Salm. ibid. cum Azor. Led. Pal. Bon. &c.*

Notandum 2. quod, cum quis resignat beneficium cum pensione in favorem tertii, non potest exigere hypothecam, vel fidejussionem, aut anticipatam solutionem a pensionario, nisi hæc simul a Papa admittantur; quia jura prohibent circa beneficia omnia pacta, quæ de jure in eis non insunt. Unde censet *Less. ib. n.* 95. in tali casu non esse obligationem solvendi pensionem, & beneficium vacare.

75 Dubitatur 2. quomodo possit beneficium permutari cum pensione, & cujusnam auctoritate? Distinguendum, si pensio est spiritualis, potest fieri permutatio, sed auctoritate Pontificis, non Episcopi: nisi pensio illa spiritualis sit insuper erecta in titulum beneficii, uti sunt præstimonia, quia tunc sunt vera beneficia, & Episcopus recte potest concedere permutationes beneficiorum, ut *Salm. cap.* 3. *num.* 29. & uti diximus supra *quæst. preced.* Si autem pensio est mere temporalis, neque auctoritate Pontificia potest fieri talis permutatio, cum sit simonia contra jus Divinum, ut *Salm. cap.* 3. *n.* 29. *cum Suar. Bon. Tor. Vill. &c.* Pontifex tamen, ut supremus Dispensator, præscindendo a permutatione, sicut potest beneficio plures fructus addere, sic potest ab illo partem fructuum detrahere, & alteri dare, ut docet *Less. d. cap.* 35. *nu.* 89. & 91. ubi hoc dicit esse certum, cum communi DD. Et consentiunt *Salm. cum cit. AA. num.* 30. ut dictum est in *Q. I. n.* 70.

76 Sed magna quæstio est, quando beneficia permutanda inæqualia sunt, an liceat inæqualitatem compensare per aliquam pensionem, seu pecuniam auctoritate Pontificis? Affirmat probabiliter *prima sententia*, quam tenet *Less. d. cap.* 35. *art.* 101. *cum Cajet. Sot. Sylv. Angel. &c.* Ratio, quia tunc nudi tituli beneficiorum simpliciter commutantur; sed separantur a proventuum juribus, quæ temporalia sunt, & per alium contractum compensatur excessus, ut loquitur *Less. cap.* 35. *num.* 102. *verf.* 3. & probat *ex cap. ad quæst.* 6. *de Rer. permut.* ubi Clemens VIII. approbat permutationem duarum Ecclesiarum Parochialium, compensato per pecuniam excessu ditioris. Negat vero *secunda sententia* probabilius, quam tenent *Anacl. de Benefic. tract.* 11. *D.* 2. *quæst.* 5. *num.* 50. *cum Laym. Covarr. Vasq. & Salm. cap.* 3. *num.* 34. *cum Nav. Sanch. Fill. Suar. Bon.* Quia esset simonia contra jus Divinum, dum emeretur spirituale pro temporali; ille enim excessus consequenter est annexus titulo spirituali beneficii. Ceterum dicunt *Salmant. nu.* 35. posse Pontificem approbare contractum, non per modum permutationis, sed separando a beneficio pinguiori partem fructuum, & alteri dando, ut mox supra diximus.

Certum est autem esse simoniam, compensare pecunia excessum, qui fit in re spirituali, puta ob majorem dignitatem, jurisdictionem. Contra vero non est simonia commutare beneficium pinguius cum alio digniore, modo nullus habeatur respectus ad compensandum excessum redituum cum excessu dignitatis. V. *Salmant. ib. num.* 32.

Quæst. V. est, quomodo in beneficiis liceat fieri transactio? 77

In aliis materiis spiritualibus certum est, quod licet transactionem facere etiam auctoritate propria, *Salm. cap.* 3. *num.* 42. Sicuti licet rem spiritualem cum alia permutare, uti diximus *supra quæst.* 3. Sed in beneficiis requiritur saltem auctoritas Episcopi, etsi transigatur spirituale pro mere alio spirituali, *ex cap. Super eo &c. Statuimus de Transf.* ut *Salm. d. nu.* 43. *cum Suar. Pal. &c.* Advertendum tamen, hoc non tollere, quod partes possint acquirere, sua jura cedendo, vel se remittendo Arbitris, qui saltem sint Clerici; Modo nulla fiat divisio jurium, aut redituum, & nullum cedenti onus imponatur, *ex d. cap. Super eo Salmant. ibid. nu.* 40. & 48. *cum Laym. Bon. Fill. Pal. Suar.* Simonia autem est, litem componere interveniente fortium fine consensu Superioris, cum omnis pactio sit illicita in beneficiis, *Croix lib.* 5. *nu.* 5058. *cum Suar. &c.*

Sed dubitatur 1. an licite Episcopus possit litem componere cum aliquo onere, ita ut obtinens beneficium solvat aliquid cedenti? De se non videtur licere, cum commutetur spirituale pro temporali; sed ob aliquas causas cohonestari potest: 1. ob bonum pacis, quæ conducit etiam ad bonum spirituale, ex *cap. Nisi de Præb.* 2. ob æquitatem, ne cedens remaneat sine alimentis, quibus eget. 3. ob laborem, & expensas, quas cedens sit passus, & alter passurus foret, si ille non crederet; *Salm. c.* 3. *nu.* 44. *Pal. Bon. &c.* Quinimmo *Laym. l.* 4. *Tr.* 10. *c.* 8. *p.* 5. *n.* 58. *cum Suar. & Abb. & Salm. c.* 3. *n. n.* 48. *cum Pal. Fill. Bonac.* docent datum esse etiam Arbitris (qui tamen sint Clerici) componere lites cum tali onere, modo non sit annua pensio, & modo non removeatur beneficium a possessore; ut constat posse fieri ex *cap. de cetero, de Transact.* 78

Dubitatur 2. an Episcopus ob bonum pacis in tali commutatione possit imponere super beneficio pensionem solvendam cedenti, ejus vita durante? Negant *Salm. cap.* 3. *n.* 46. *cum Azor. Bon. &c.* Et sic plures decisum in Rota testatur *Bon.* Quia de Curiæ stylo dicunt hujusmodi transactiones non admitti. Contrarium tamen tenent *Laym. l. c. d. n.* 58. *cum Abb. & Pal. Suar. Torr. Patd. Menno ap. Salm. d. n.* 46. quam ipsi satis probabilem vocant. Ratio, quia, etsi (ut ajunt *Salm. n.* 45.) solus Papa possit imponere perpetuas pensiones beneficiariis, 79

riis, ut supra diximus; In transactionibus tamen ex communi DD. dicunt, jura, & usum jam introduxisse, quod Episcopi ob bonum pacis possint pensiones imponere, non utique beneficiariis, sed super eisdem beneficiis pro vita pensionariorum. Et hoc constare ait *Laym. ib. ex cap. Nisi essent de Preb.* Et idem posse ait *Laym. ibid.* Judices Ecclesiasticos.

80 Dubitatur 3. an possit admitti ab Episcopo talis transactio cum pensione super beneficio, si partes prius de illa convenerint, sed dependenter ab Episcopi consensu? Negant *Laym. & Reg.* Sed probabilius affirmant *Salm. num. 47. cum Bon. & Torre.*

81 Quæstio VI. quomodo Renuntiationes beneficiorum fieri possint?

Renuntiatio beneficii facienda est in manu Prælati illius, qui illud conferre potest; Itemque debet ab eo acceptari, ex *cap. Admonet, de Renuntiat.* Alias nulla est, & beneficium non vacat, ut *Salm. cap. 3. num. 49. cum Garcia, & Covarr.* Hoc tamen non currit in beneficiis litigiosis, vel in electionibus ad ea, quæ valide renunciantur propria auctoritate; ex *c. 2. de In Integrum restit. & c. Sane de Renunciat.*

Pluribus autem modis renunciatio beneficii fieri potest. I. *Pure, & absolute*; & in illa nulla intervenit suspicio simoniæ.

II. *Absolute* sed *non pure*, si fiat sine designatione personæ, sed cum onere pensionis: circa quam, si pensio est temporalis, diximus supra *num. 75.* esse jam nullam renunciationem hujusmodi factam in manu Episcopi. Sed dubium est. An valeat renunciatio cum onere pensionis spiritualis? Est duplex sententia, utraque probabilis, ut ait *Palaus D. 3. p. 17. num. 13. Prima* affirmat cum *Maldet. Gigas, Felin. Imola, Nav. Rebuff. &c. apud Salm. cap. 3. n. 59.* Quia valde probabile est, posse ex justa causa imponi talem pensionem ab Episcopis in beneficiis. Negant tamen *Salm. dict. num. 59. cum Azor. Bon. &c.* excepto casu gravissimæ necessitatis, quia dicunt, quod ex *Const. 5. Pii V. Intollerabilis*, fuit ademta talis facultas Episcopis. Idem tenet *Less. v. n. 74.*

III. Renunciatio fieri potest *pure*, sed non *absolute*, nempe si fit in favorem certæ personæ sine onere; Et hæc non jam prohibetur jure Divino, si finis adsit honestus; sed jure Ecclesiastico, nisi fiat in manu Pontificis. Est commune. Vid. *Sanch. c. 3. n. 52.*

82 Sed quæritur, an sit simoniaca talis renunciatio in favorem tertii facta in manu Episcopi? Bene distinguunt *Salmant. num. 53. cum Sanch. Bon. Sot. Torre, &c.* si pactum præcedat cum Episcopo, ut, facta resignatione, beneficium tertio conferatur, certe esset simonia; Secus vero, si non adsit pactum, quia tunc remanens Episcopus in sua libertate, si postea illi conferret, libere ageret. Peccaret tamen renuncians tali modo contra Religionem, & ob id posset ab Episcopo privari beneficio, ut dicunt *Salm. d. c. 3. n. 54. cum Less. Suar. &c.*

83 Notandum autem, quod valde probabile est non esse illicitum, si resignans etiam in eadem renunciatione declaret Episcopo suum desiderium, quod beneficium conferatur certo personæ: modo absit pactum, ut conditio rigorosa suspendens (sicut intelligendus est *Motus proprius S. Pii V. ann. 1568. ut* dicunt *Salmantic. cap. 3. num. 56.*) Ratio, quia revera tunc renunciatio fit simpliciter, & Episcopus liber est ad conferendum beneficium cui vult. Ita *Salm. ibid. n. 55. cum Nav. Azor. Pal. Sanch. Torre, & Garcia.*

Sed dubium est, an, facta resignatione cum conditione in favorem tertii in manu Episcopi, possit hic admittere resignationem, conditione rejecta? Affirmant *Sanch. cum Soto, S. Anton. & Sylv. ap. Less. lib. 2. cap. 35. num. 95. & Covarr. Arag. & Villal. apud Salm. cap. 3. n. 57.* Quia talis conditio, tamquam turpis, habetur ut non adjecta. Negat vero *Less. dict. lib. & Salm. dict. num. 37. cum Suar. Pal. &c.* quia dicunt non posse resignationem pro una parte admitti, & pro alia rejici. Utraque est satis probabilis, ut dicit *Torre apud Salmantic. ibid.* 84

Quæstio VII. quandonam resignatio beneficiorum *confidentialis* sit simoniaca?

Sciendum, quod ex *Constitutionibus Pii IV. & S. Pii V. in 7. Decretal. cap. 9. & cap. 10. de Benef. collat. juxta Trident. Sess. 24. cap. 9. & 19.* prohibentur omnes resignationes confidentiales factæ cum *accessu*, *regressu*, *vel ingressu* ad beneficium, vel cum confidentia recipiendi fructus ex beneficio resignato; nam si confidentia esset de alia re temporali, præter fructus beneficii, esset quidem simonia, sed non confidentialis, ut bene notat *Croix lib. 3. part. 1. num. 68. cum Suar. Laym. &c.* Per *accessum* dicitur, si resignes beneficium alicui cum confidentia, ut ipse postea renunciet, & illud alteri conferatur. Per *regressum*, si resignes beneficium, servato jure regrediendi ad illud in aliquo casu. Per *ingressum*, si resignes beneficium tibi collatum, antequam illud possideas, servato jure possessionem ingrediendi, v. gr. *si aliquis moriatur &c.*

Si quis autem resignat beneficium alteri sine pacto, sed cum spe, ut ille ex sola gratitudine iterum resignet in tui favorem, vel solvat aliquid ex beneficii fructibus, certum est non esse simoniam de jure divino, nec Canonico antiquo; licet sit valde periculosum, & ut plurimum simonia, ut *Salm. c. 3. n. 65.*

Sed quæritur hic 1. an ex jure novo ex *dd. Constit. Pii IV. & S. Pii V.* reprobetur talis resignatio cum spe sine pacto? Duplex est sententia satis probabilis, ut dicunt *Salm. ibid. n. 66. Prima* affirmat cum *Pal. Suar. Bonac. &c.* & probant ex verbis *Bullæ S. Pii V.* ubi dicitur: *Si quid .... etiam simplicis donationis titulo perceperit. Secunda* tamen sententia probabilius negat. Ratio, quia in iis Constit. renovatur tantum decretum Tridentini non solum damnans confidentias, quibus inducitur nova obligatio (cum pacto expresso, vel tacito, ut explicant *Navarr. & Rodr. ap. Salm. n. 69. in fine*). Per verba autem allata Pontifex nil aliud præcipit, quam quod confidentia simoniaca præsumatur, si probetur donatio postea facta. Ita tenent, & fusius probant *Salm. d. c. 3. n. 67. & 68. cum Suar. Sa, Vill. Nav. Less. Sanch. Azor. &c.* 86

87 Quær. 2. si resignans declaret suam intentionem esse, ut alter remaneat obligatus ad resignandum in futuro, sed sine alterius promissione, utrum sit vera simonia confidentialis? Affirmant *Pal. & Diana ap. Croix lib. 3. p. 1. num. 65.* Sed probabilius negant *Nav. Azor. Less. Suar. & alii ibid.* quia deest tunc pactum ex utraque parte obligatorium. Secus tamen dicendum, advertit *Croix num. 66. cum communi*, si ille resignet, declarans velle, ut solvatur alicui pensio ex fructibus, quia hoc est signanter expressum in Bulla.

88 Quær. 3. an dictis Constitutionibus comprehendatur confidentia, etiam in permutationibus beneficiorum? Negant *Suar. & Pal. cum Nav. apud Salm. dict. cap. 3. num. 7.* Cum de permutationibus in iis non fiat mentio. Sed oppositum dicendum esse dicunt *Salmant. ibid. cum Arau. & Torre.* Et probant ex *Bulla S. Pii V.* ubi, ut referunt, expresse dicitur: *At etiam omnes permutationes, præsentationes, collationes . . . . . & alias dispositiones nullius momenti fore.* Sed videndum diligentius esset, quomodo præfati Auctores prædicta verba explicent.

89 Ultimo duo sunt notanda, 1. quod per hanc simoniam; etiamsi fuerit tantum conventionalis, incurruntur pœnæ videl. 1. Interdictum ab ingressu Ecclesiæ. 2. Excommunicatio Papalis ipso facto. 3. Nullitas collationis, & obligationis solvendi fructus. 4. Privatio aliorum beneficiorum antea obtentorum. Vid. *Salm. dict. cap. 3. num. 79.* Hæc tamen ultima non incurritur, nisi post sententiam Judicis, saltem declaratoriam, ut *Salm. ibid. num. 73. cum Suar. Laym. Sanch. Henr. Torre.* Vide num. 112.

90 Notandum II. quod, si quis resignet beneficium cum confidentia, adhuc cum expresso pacto, sed auctoritate propria, minime impetrando assensum Superioris, peccaret utique, sed non incurreret prædictas pœnas: quia talis resignatio de se est nulla, etiam quando illa simoniaca pactio non intervenisset. *Salm. dict. num. 73. cum Navar.* Secus vero dicendum, si pactum valeret, nisi obstaret simonia, quia tunc pœnæ incurruntur, etsi resignatio sit nulla. *Salm. ibid. cum Nav.* Hinc bene inferunt *Elbel num. 649. & Croix lib. 4. num. 958. cum Fill. &c.* quod si quis resignet Beneficium in manu Superioris, postquam convenit occulte, ut resignatarius retribuat sibi aliquid, non solum resignatio est nulla, sed resignans amittit titulum, cum inter alias pœnas simoniæ sit inhabilitas ad idem Beneficium.

91 Quæstio VIII. qualiter committatur simonia pro ingressu ad Religionem?

Certum est, ut docet *S. Thom. 2. 2. q. 100. art. 3. ad 4.* esse simoniam aliquid dare, & accipere pro ingressu Monasterii *ex c. quam pio quæst. 2.* Hinc I. non licet admittere aliquem in Monasterium propter bona, quæ offert; esset enim vendere statum Religiosum, nisi ille simpliciter exprimat sine pacto velle ingredi cum bonis suis. Pariter non licet præstare servitutem Monasterio tanquam pretium admissionis: nisi quis inserviat ad sibi conciliandam benevolentiam Religiosorum, ut in illud admittant, ita *Salm. c. 2. n. 47. cum S. Anton. Sylv. & Sanch.*

II. E converso dicit *S. Th. loc. cit.* non esse simoniam, si quis eleemosynas Monasterio eroget, ut facilius ex gratitudine admittatur. Uti nec etiam, si Religiosi donis inflectant aliquem ad ingressum in Monasterium. Imo, ut dicit *Bon.* nec si Monasterium solvat illius debita, ad removenda impedimenta ingressus, relicta tamen ingrediendi libertate. Vel si Monasterium promittat eum admittere, postquam artem didicerit; quia tunc non imponitur onus, sed conditio declaratur requisita, si cupit admitti. *Salm. num. 48. cum Regin. Az. Sylv.*

III. Licitum est etiam, prout communiter docent *S. Thom. 2. 2. quæst. 100. art. 3. ad 4. & Cabass. Theor. Jur. lib. 5. cap. 5. num. 12. cum Bon. Daj. Nav. Tol. Suar. &c.* si Monasterium est egens, pro sustentatione ingressuri accipere aliquid, uti dotes Monialium, & distributiones, quæ solent aliis Monialibus distribui. Notat tamen *Sanch. apud Salm.* vix excusari posse Monasteria, quæ petunt uberiorem dotem propter ignobilitatem personæ, vel alium defectum; nisi ex hoc eveniret Monasterio detrimentum in honore, in bonis, & simili; quia hoc jam esset temporale damnum. Et sic permittitur recipere plus pro admittenda tertia sorore, aut vidua, sene, infirma, &c. Vid. *Salm. d. c. 2. n. 50.*

Sed quæstio magna est, an liceat aliquid accipere pro sustentatione ingressuri, si Monasterium sit opulentum? 92 *Prima* sententia, quam tenet *Sot. lib. 9. quæst. 6. art. 2. Pal. D. 3. p. 9. num. 4. Bon. D. 1. quæst. 4. §. numer. 2. Sanch. Cons. cap. 3. D. 33. num. 1. Elbel de Sim. num. 604. & Salm. dict. cap. 2. num. 53. cum Lezan. Sylvest. Arag. &c.* affirmat. Ratio, quia ut dicunt, hæc non est simonia neque de jure naturali, neque positivo. Non de jure naturali, quia ex una parte non recipitur temporale, nisi pro temporali sustentatione præstanda; ex alia parte nequit dici, quod ii, qui ingredi postulant, aliquod jus habeant ad bona Monasterii, cum ipsa vel propria industria a Monasterio sint adepta, vel ei ab aliis libere sint donata. Neque de jure positivo, nam si aliqua jura videantur id prohibere, nullus vero textus prohibet expresse aliquid recipi sustentationis titulo. Quod si, ajunt, unquam talis extitit prohibitio, ipsa per contrariam consuetudinem ablata est. Non negant tamen *Elbel*, & *Salmant. num. 54. cum Sylv. Torre, Vill. &c.* quod hoc saltem excusare non poterit ab avaritiæ labe.

Secunda vero sententia, quam sequuntur, & tenent *Cabass. l. c. n. 3. cum S. Bon. Suar. l. 4. de Sim. Laym. tract. 10. c. ult. §. 4. n. 39. Caj. 2. 2. q. 100. art. 3. Ronc. de Sim. c. 2. quæst. 6. & alii*, quibus clare consentit *D. Thom. d. q. 100. art. 3. ad 4.* qui docet tunc tantum licere aliquid exigere, *si Monasterium sit tenue*; (Et *ibid.*) *si ad hoc non sufficiant Monasterii opes*: Ratio potissima, & mihi valde urgens est, quia postulans, etsi ante receptionem nullum jus habeat ad bona Monasterii, postquam tamen receptus est, habet quidem jus ad illa pro sua sustentatione. Quapropter, si Monasterium est opulentum, & aliquid pro sustentatione illius temporis exigit, vendit ei jus, quod ille post receptionem jam est adepturus; Et quamvis il-

la sustentatio sit aliquid temporale, est vero quid consequenter annexum ad spirituale; unde, sicut non potest vendi jus ad reditus Beneficii, vel ad Decimas percipiendas, quia hi sunt proventus rei spirituali consequenter annexi; ita nec jus ad alimenta in Monasteriis. Hinc ex c. *Quoniam*, *de Sim.* vetitum fuit aliquibus Monialibus recipere temporalia prætextu paupertatis ab ingressuris ad ipsarum sustentationem. Et in *Extr.* 1. *de Simon.* prohibetur sub excommunicatione aliquid accipi ad quemcunque finem pro ingressu ad Religionem, nisi quis liberaliter dare voluerit. Et cum hæc sit simonia de jure Divino, ut probavimus, frustra affertur ab Adversariis in contrarium consuetudo, de qua tamen valde dubito; exceptis Monasteriis Monialium, ut infra videbimus. Secus autem dicimus, cum Monasterium est inops: quando enim ipsum non habet bona sufficientia ad aliorum sustentationem; tunc nihil vendit, cum recipiendus nullum habiturus sit jus ad bona quæ Monasterium non habet. Et in hoc communiter DD. conveniunt. Atque *Cabass. loc. cit. num.* 13. advertit, ad exigendum aliquid a recipiendis non requiri arctam necessitatem, sed sufficere illam, qua Monasterium non posset alias commode eis alimenta subministrare: Tridentinum enim *Sess.* 25. c. 3. *de Reg.* sic providit: *In temporalibus Monasteriorum facultatibus eam ineundam esse rationem, ut monialium numerus* commode *sustentari posset:*

Contra nostram autem sententiam non valet dicere cum *Salm.* quod; sicut Sacerdos, etsi opulentus, potest licite recipere pecuniam ab altero ad celebrandum pro stipendio suæ sustentationis, sic Monasterium a postulante pro eodem sustentationis titulo. Nam respondetur, quod Sacerdos recipiendo eleemosynam pro Missa, licite eam recipit tamquam stipendium suæ sustentationis, quæ ex justitia illi debetur, ut statuimus supra *num.* 55. Monasterium vero nihil potest exigere pro onere quod assumit sustentandi ingressurum, quia (ut diximus) ingressurus post receptionem habet jus ad sustentationem ex bonis Monasterii, utpote receptioni annexam.

Excipitur tamen I. Si aliquid recipiatur a postulantibus pro alimentis tempore Novitiatus, id enim expresse permittitur a Tridentino *Sess.* 25. *cap.* 17. *de Reform.* Excipitur II. Si recipiendus sit infirmus, senex, hebes ingenio, vel similis, quia tunc Monasterium licite accipit aliquid temporale ab illo, tum pro carentia servitutis, quam alius sanus vel juvenis præstaret; tum pro incommodo temporali extraordinario, quod pro ipso Monasterium est subiturum: *ita D. Thom.* 2. 2. *quæst.* 100. *ad* 4. *Croix lib.* 3. *p.* 1. *num.* 287. *cum aliis*; Et hoc est certum apud omnes, ut asserunt *Salmantic. numer.* 51. Excipiuntur III. Monasteria Monialium, quibus Clemens VIII. (ut referunt *Nav. Bassæus*, *Less.* & *Bonac.* apud *Cabass. num.* 17.) indulsit posse pacisci de dote recipiendarum pro earum sustentatione. Ratio hujus indulgentiæ videtur, quia Monasteria Monialium facilius sunt obnoxia diversis infortuniis, ut experientia patet, quam Monasteria virorum. An autem excommunicatio inflicta in *Extrav.* 1. *de Simon.* omnibus exigentibus & solventibus pro ingressu Monasteriorum, hodie sit usu abolita? Videntur affirmare *Nav.* & *Less.* sed *Cabass. num.* 17. ait illam adhuc posse vigere pro Monasteriis virorum.

Ex dictis resolves.

„ 1. Simonia est concionari, catechizare, Missas facere pro pretio, nisi excusetur ratione „ laboris, non intrinseci (is enim sacer est, & „ inæstimabilis; scilicet vel ipsa actio sacra, „ vel in ea intrinsece inclusus) sed extrinseci, „ non annexi rei spirituali, ut pro labore itineris, vel cantus in Missa, vel ratione alterius incommodi pretio æstimabilis. Ratio est, „ quia illæ actiones ex natura sua ordinantur „ ad aliquid supernaturale, & ad salutem, non „ autem ad aliquid temporale, sicut doctio „ quæcunque etiam Theologiæ, quæ pretio æstimabilis est. *Bonac. loc. cit. Suar. Fill.* &c. „ v. *infra lib.* 6. *t.* 3. *cap.* 4. *d.* 1. *Laym. lib.* 2. „ §. 4. * (Vide *dicta num.* 55.) *. 93

Quær. an sit simonia accipere aliquid ad instruendum alios in sacra Doctrina? Distinguitur, si instructio tendit ad bonum tantum spirituale aliorum; est simonia; quia tunc est res mere spiritualis, pro qua nullum potest accipi pretium. Hinc est simonia accipere aliquid pro concione, ut pretium pro labore illius intrinseco, uti pro studio, defatigatione, prout docent *Less. lib.* 2. *cap.* 34. *num.* 76. & *Salm. c.* 2. *num.* 42. *cum S. Thom.* & *communi*; Nisi accipiatur ut stipendium sustentationis, uti dicunt *Less. cap.* 35. *num.* 7. & *Salm. dict. cap. n.* 20 *cum S. Thom. Torre, Sanch. Vill.* &c. Vide dicta *num.* 55. Secus vero, si instructio tendat etiam ad aliquod bonum temporale alterius, ad utilitatem, honorem, oblectationem, prout est instructio ad interpretandas Sacras Scripturas, ad edocendas Theologicas conclusiones, ad expugnandas hæreses. *Croix num.* 179. *Less. ibid. num.* 80. *cum Sot. Cajet. Vict. Salm. ibid. n.* 43. *Elbel num.* 620. *ex D. Thom.* 2. 2. *quæst.* 100. *art.* 3. *ad* 3. ubi dicit: *Qui docet scientiam, potest stipendium accipere, quasi operas suas locans.* Hinc licitum est etiam accipere aliquid pro docenda Theologia Morali, ut est probabilius *apud Croix lib.* 3. *p.* 1. *num.* 163. & 184. Item pro impertienda licentia docendi Theologiam cum titulo Magisterii, ut patet ex usu Universitatum; sive pro dando consilio morali, quia est instructio temporalis, quamvis conducat ad pacem conscientiæ. Secus autem, si consilium tenderet ad bonum tantum spirituale alterius: puta, ut moveatur ad pœnitentiam, &c. *Salm. ibid. num.* 45.

„ 2. Item Simonia est dare, vel accipere pretium pro absolutione a peccatis, & censuris, „ pro dispensatione in voto, juramento, impedimento matrimonii, irregularitate, &c. Potest tamen in his aliquid exigi per modum „ mulctæ ad causam piam applicandæ. *Laym.* „ *loc. cit. num.* 10. 95

96 Accipiuntur solutiones in dispensationibus in Matrimoniis, &c. etiam per modum sustentationis onerum Pontificatus; Item per modum commutationis, sicut vota commutantur in eleemosynas. Et conceditur etiam Episcopis in talibus dispensationibus accipere aliquid eleemosynis distribuendum (modo ipsis, vel suis nihil perveniat) per modum pœnæ, vel commutationis, non autem per modum sustentationis: hoc enim vetitum est illis *ex c. Jacobus, de Simon.* & a *Trid. sess.* 24. *c.* 6. *Salm. cum S. Th. dist. c.* 2. *n.* 36. *&* 37.

97 Quær. hic, an sit simonia dare aliquid, ut alter omittat rem spiritualem? Distingue, & affirma, si omissio dirigatur a potestate spirituali, ut esset omissio absolvendi, dispensandi, eligendi &c. *ex c. Presbyter de Simonia*, ubi prohibetur, ne ob pretium negetur pœnitentia, nisi talis absolutio esset sacrilega, aut injusta. Vid. *Croix a n.* 174. Secus autem non est simonia, si actus spiritualis dependeat a libertate, ut esset omissio orandi, dandi eleemosynam, celebrandi, nisi alter ad ea teneatur ex justitia. *Salm. c.* 2. *ex n.* 27. *cum Led. Vill. &c.*

98 „ 3. Non est simonia dare aliquid ad redimendam vexationem a negante Sacramenta „ in necessitate. *Suar. Less. Laym.* Vel ab inique impediente electionem, vel possessionem „ beneficii, ad quod jus in re habes. Quod „ addo, quia si nondum habes jus in re, etsi „ possis redimere vexationem ab eo, qui tantum potest obesse, non tamen ab eo qui & „ prodesse, & obesse potest. Ratio est, quia „ non datur tanquam pretium æquivalens rei „ spirituali, sed ut alter ad officium rite præstandum inducatur.

In hoc sedulo attende duas regulas traditas a *S. Th.* 2. 2. *q.* 100. *art.* 2. *ad* 3. Prima est, quod, quando jus est certum, & in re jam quæsitum, licet tollere injustam vexationem, dando aliquid temporale, ex comm. cum *Nav. Man. cap.* 23. *n.* 102. *Salm. c.* 3. *n.* 3. *Elbel de Sim. n.* 616. *&* aliis. Dicitur *jus certum*, nam si dubium sit, non licet; quia tunc per temporale acquireretur ut certum jus spirituale quod erat dubium. Dicitur per *injustam vexationem*, nam si sit justa, neque licet. Dicitur item *dando aliquid temporale*, non enim posset dari spirituale pro redimenda vexatione, quia daretur spirituale pro re temporali, qualis est vexatio, *Salm. d. n. &* 6. *cum communi*.

99 Quæstio tamen est, an possit redimi pecunia vexatio circa possessionem beneficii? *Prima sententia* negat, quia talis possessio est res spiritualis, vel spirituali annexa, cum per possessionem acquiratur jus ad exercenda spiritualia. Ita *Viva de Benef. quæst.* 9. *art.* 6. *Bon. Garcia, Abb. &c. ap. Salm. c.* 3. *num.* 7. *Secunda* tamen *sententia* probabilior, quam tenet *Bus.* hic, *& Suar. lib.* 4. *c.* 50. *n.* 21. *Sanch. Cons. l.* 2. *c.* 3. *dub.* 30. *n.* 11. *Pal. tom.* 3. *D.* 3. *de Sim. p.* 20. *n.* 3. *Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 140. *Bonac. c.* 3. *q.* 4. *Less. lib.* 2. *cap.* 35. *n.* 109. qui vocat communem, & alii plures *ap. Salm. n.* 8. affirmat licere, quia jus quidem ad beneficium spirituale est, non autem possessio. Hanc recte sequuntur *Salm. n.* 9. *& Croix d. n.* 140. semper ac sit certe acquisitum jus ad possessionem; tum enim vexatio non esset circa jus spirituale, sed circa factum possessionis, quod est temporale, & sic videtur sentire *D. Th. l. c. art.* 2. *ad* 5. docens: *Sed postquam jus alicui jam acquisitum est, licet per pecuniam injusta impedimenta removere.* Secus tamen dicendum cum *Salm. n.* 8. *in fine*, si jus revocetur in dubium probabile, ut mox supra diximus. Notandum autem hic in *Trid. sess.* 24. *c.* 14. præcipi Episcopis, ne permittant pro admissione ad possessionem beneficii solutionem ullam, aut promissionem, utpote *simoniacæ labis, aut avaritiæ suspicionem habentes*, reprobata quacunque consuetudine in contrarium: Tantum permittit Concilium, si sit consuetudo, dare aliquid in usus pios convertendum. Sed hæc intelliguntur 1. non de omnibus Beneficiis, sed tantum de Canonicatibus, & præbendis in Ecclesiis Cathedralibus, aut Collegiatis, ut probabiliter ait *Bon. de Simon. quæst.* 7. §. 3. *num.* 4. *& Barb. in dict. l. Conc.* Intelliguntur 2. de recipientibus aliquid pro admissione ad possessionem, non vero de dantibus ad tollendam injustam vexationem ut supra; Nam Bulla S. Pii V. *Durum nimis*; edita ann. 1570. pro observantia præfatæ Sanctionis Concilii id explicat, & confirmat tantum pro recipientibus, his verbis: *Præcipimus Episcopis, Capitulis, &c. ne retineant fructus, neque alia petant, vel exigant, &c.*

Secunda regula est, quod, si jus non sit in re jam acquisitum, sed ad rem, non licet pecunia vexationem tollere, *ex cap. Matthæus de Sim.* ubi damnatur, qui, obtenta electione, pecuniam obtulit, ne alii electores impedirent confirmationem; cum ad confirmationem nondum haberet jus acquisitum. Hinc simonia est offerre pecuniam Episcopo, qui injuste nollet me præsentatum instituere, vel me dignum eligere; quia tunc per pecuniam non solum amoverem impedimentum, sed etiam rem spiritualem adipiscerer. Ita *Bus.* hic & *Sanch. Cons. lib.* 2. *cap.* 3. *D.* 30. *num.* 3. *Salm. d. c.* 3. *n.* 9. *cum Laym. Caj. Sylv. &c.* Et dicunt, quod hæc esset simonia de jure Divino cum *Soto, Suar. &c.* contra tamen *Pal. Laym. Bonac. &c. ibid. num.* 12. Notant tamen *Bus.* hic, *Croix n.* 144. *& Salm. n.* 11. *&* 13. *cum Less. Soto, Fill. Suar. &c.* quod hæc regula non currit, si aliquis Electorum vi vel fraude alios Electores corrumperet, ne me eligant, quia tunc non agit tanquam elector. Immo non currit, si vexatio esset ab his, qui tantum obesse possunt; *Suar. de Sim. c.* 50. *num.* 23. *Pal. de Sim. p.* 20. *n.* 4. *Anacl. eod. tit.* §. 13. *n.* 310. *Elbel de Sim. n.* 614. Secus vero, si possint obesse, & simul prodesse instituendo, præsentando, vel confirmando; quia tunc, quod datur eis ne obsint, necessario datur etiam, ut prosint, consensum non negando; & sic pecunia tunc directe sternetur via ad beneficium obtinendum. Ita tenendum omnino censeo cum *Anacl. num.* 314. *Suar. num.* 18. *Elbel l. c. & Salm. ib. cum aliis sit.* quando datur pecunia, ut Elector suum votum non neget, etiamsi injuste negaret; quicquid dicat *Pal. l. c. n.* 4. asse-

asserens ut probabile non esse simoniam, si detur pecunia tantum ad removendum pravum illius affectum. Dicunt autem *Sanch. Conf. l. 2. c. 3. d. 30. n. 5. & Less. lib. 2. cap. 35. num. 17.* simoniam non committi, quando datur pecunia Electori, non jam ut prosit præstando votum, sed tantum ad redimendam iniquam vexationem, qua ille obesset per vim, aut fraudem, vel subornationem aliorum; ut supra. Et satis probabile hoc videtur saltem casu, quo dans pecuniam manifestaret non aliud velle, quam quod alter non obsit injuste, ut *Mazzot. cap. 3. q. 1. p. 238.*

201 Sed hic quær. 1. Si aliquis non vi vel fraude; sed precibus aut muneribus Electores mihi propensos impediret, ne conferant mihi digno Beneficium, propter odium quo in me tenetur, an possim pecuniam illi dare, ut cesset? Negat *Sot. ap. Less. dict. cap. 35. num. 109.* Sed *Less. loc. cit. Croix lib. 3. p. 1. n. 147. cum Suar. Laym.* item *Salm. dict. cap. n. 13. cum Sanch. Val. & Bon.* recte affirmant licere; quia, ut ait *Less.* si licitum est dare pecuniam, ut alter cesset a me vexando contra justitiam, licet etiam dare, ut cesset a vexatione contra charitatem; cum revera talis vexatio sit res temporalis, quam alia re temporali redimo; & ex alia parte pecunia mea nonnisi valde remote sternit viam ad beneficium.

202 Quær. 2. an possim dare pecuniam, ut alter se non opponat ad meam electionem, quamvis nesciam Electores esse mihi propensos? Negant *Salm. ibid. num. 14.* & citant *Sanch. & Less.* At notandum est, quod *Lessius d. cap. 35. num. 126.* loquitur ibi tantum de præstatione facta illi, qui posset prodesse, & obesse; sed quoad alium, qui posset solum obesse, & ille vellet inique se opponere, peccando saltem contra charitatem, probabile videtur juxta eandem doctrinam *Less.* ut supra, quod liceret dare pecuniam, ut cesset ab illa illicita impositione. Et hoc tenet *Croix loc. cit. dict. num. 147.* qui cum *aliis DD. cit.* asserit, quod semper ac alter sine rationabili causa moveat Electores precibus vel muneribus, ut mihi non faveant, sed alteri; non est simonia, si dem ei pecuniam, ut cesset ab illa vexatione iniqua contra charitatem.

203 Quær. 3. an liceat dare pecuniam Electoribus, ne eligant indignum, vel ut eligant dignum? Respondetur licitum esse dare, ne eligatur indignus, si constet Electores paratos, aut saltem inclinatos esse ad indignum eligendum; quia Ecclesia habet jus acquisitum, ne detur ei minister ineptus, ut *Less. dict. cap. 35. n. 124. cum communiori, Croix n. 146.* Pariter *Salm. d. cap. 3. n. 15. cum Caj. Laym. Sot. Suar. &c.* dicunt hoc licere, ne eligatur minus dignus, & etiam, ut eligatur dignus vel dignior in communi, ut *n. 161. cum Caj. & Laym. &c.* ac *Croix n. 149. cum Suar. Less. Barb. &c.* communiter. Non licet vero dare pecuniam, ut eligatur aliquis dignus in particulari, etiam dignissimus in particulari, nisi in casu necessitatis, nempe si inter omnes unus tantum dignus inveniatur, quem illi nollent eligere. Et quamvis talis electio secundum jura esset nulla, posset tamen peti confirmatio illius a Pontifice. Ita *Less. cap. 35. D. 19.*

Quær. 4. An sit simonia dare pecuniam competitori, ut desistat concurrere ad Beneficium, quod tu prætendis? Negant *Elbel de Sim. num. 609. & Pasq. apud Croix lib. 3. p. 1. num. 142.* Quia, ut ajunt, hæc abstinentia a concursu ex una parte nequit dici aliquid spirituale, quod ematur; & ex alia parte competitor nihil positive confert ad Beneficii collationem, sed tantum negative se gerit. Verum huic opinioni non assentior, & recte *Croix loc. cit. cum Diana, & aliis* dicit, eam veluti contra communem non esse admittendam. Ratio, quia ut docent communiter *Less. Suar. Pal. Barb. &c. ap. Croix ibid. cum S. Th.* [illegible] *art. 2. ad 5.* tum dumtaxat licere per pecuniam vexationem removere, cum vexatio est injusta; non vero cum est justa, alias per pecuniam directe pararetur via ad Beneficium, quod omnino est illicitum.

Quær. 5. An liceat, urgente necessitate, dare pecuniam Sacerdoti volenti sine illa administrare Sacramenta? Negant *D. Th. Alens. &c. ap. Less. lib. 2. c. 35. num. 37.* quia, ut dicunt, emere Sacramenta nunquam est licitum, utpote intrinsece malum. Sed recte affirmant ipse *Less. num. 38. & 39. cum Adrian.* item *Suar. de Sim. lib. 4. cap. 12. num. 19. Castrop. de Sim. Rue. 6. Cajet. q. 100. art. 2. Dian. p. 5. tract. 7. R. 16. & Sporer de 5. Præc. cap. 5. num. 109. cum S. Bonav. Vasq. Pont. & aliis communiter.* Ratio, quia hoc non est emere Sacramentum, sed vexationem redimere, vel potius (ut ait *Less. n. 41.*) permittere cum justa causa peccatum alterius. Hinc *Diana, & Hurt.* dicunt hoc licitum esse non tantum in Sacramento Baptismatis, & Pœnitentiæ, ut plures ex DD. cit. volunt; sed etiam in aliis Sacramentis, prout consentit etiam *Less. dict. num. 38.* Et non tantum in casu gravissimæ necessitatis, ut ajunt *Suar. & Less.* sed etiam necessitatis gravis, puta si quis impleturus esset Præceptum Paschale Confessionis, & Communionis, vel peteret Viaticum aut Extremam Unctionem, vel esset in peccato mortali, vel etiam carere deberet frequenti usu Sacramentorum, itaque quotiescunque aliquis non posset sine gravi incommodo aliquo Sacramento carere. Quod videtur sane cohærere iis quæ diximus de scandalo *num. 47. v. Secunda vero*, ubi vidimus, cum *D. Thom. D. Aug.* & communi, cuique esse licitum causa cujusdam sui notabilis boni permittere alterius peccatum, quod dumtaxat ex ejus malitia provenit.

„ Nec similiter Simonia est, dare stipen- 104
„ dium ad sustentationem Clerici etiam divitis
„ pro Missis, concionibus, aut de eo etiam pa-
„ cisci. Ratio est, quia non datur tanquam
„ pretium spiritualis officii, sed personæ in al-
„ terius gratiam occupatæ; nec pro operatio-
„ ne spirituali, aut spiritualis est, sed ut in
„ alterius gratiam suscepta, proindeque non est
„ eleemosyna, sed debitum justitiæ. *Suar. Laym.
„ lib. 4. tract. 10. c. ult. &c.* contra *Rich. Sylv.
„ &c.* (Vid. *dict. n. 55.*)

„ Non est simonia reddere, vel redimere
„ pen-

pensionem mere temporalem: quia non fundatur in titulo spirituali, nec refertur ad functionem spiritualem. Dixi *temporalem*; quia spiritualis, quæ datur v. gr. Concionatori, vel Coadjutori Episcopi propter officium ecclesiasticum, in eoque fundatur, nec differt a beneficio, nisi quod non sit perpetua, vendi nequit: mixta vero, ut v. g. quæ datur Parocho seni, vel Clerico pauperi ad sustentationem, non quidem vendi potest: redimi tamen potest, modo obligatio recitandi Officium B. V. imposita non extinguatur. Quod intellige, si in loco, ubi fit venditio, Bulla sit recepta: Ratio est, quia qui pensionem redimit, non emit jus spirituale, sed extinguit onus temporale solvendi certam summam pecuniæ. *Less. cap. 35. dub. 21. Suar. c. 26. num. 5. Laym. loc. c. num. 46.*

6. Non est Simonia juris divini (etsi quandoque juris humani esse possit) spirituale cum spirituali permutare, v. g. beneficium pro beneficio, Reliquias cum Reliquiis, &c. vel dare temporale pro temporali, ut si calicem, vel agno Dei præcise ratione materiæ vendas: vel dare temporale pro spirituali, per modum doni gratuiti, etiam cum spe, vel intentione excitandi ad remunerationem doni spiritualis, vel contra. Ratio, quia gratitudo non respicit pretium, sed beneficium; nec solvit debitum justitiæ, sed antidorale: quo non excluditur, quin gratis detur. * (*Sed vide num. 51. & 54.*) * Recte tamen monet *Suarez*, hujuscemodi dona ob præsumptionem valde cavenda. Item donare, promittere, vel negare temporale quippiam, sub conditione operis spiritualis præstandi, modo non fiat per modum retributionis, seu commutationis: v. g. si parens filio promittat munus, si Sacramenta frequentet: Ratio est, quia hic non intervenit contractus onerosus, sed sistitur vel in liberali donatione, vel donatione sub tali conditione, & modo. *Suar. lib. 4. cap. 45. Laym. d. cap. num. 8.* (*Vide num. 59.*) *

ARTICULUS II.

Quæ sit pœna Simoniæ?

105 *Quænam Simonia inducat pœnas? An incurrantur pœnæ in venditione Sacramentorum, aut Capellaniæ non collativæ, &c.*

106 *An, ad incurrendas pœnas, Simonia debeat esse completa ex utraque parte?*

107 *An incurrat pœnas qui obtinet Beneficium per fictam promissionem pecuniæ?*

108 *An incurrantur pœnæ per Simoniam tantum de jure Ecclesiastico; An ob ingressum in Religionem?*

109 *Quæ sint pœnæ ob simoniacam Ordinationem?*

110 *An etiam ob collationem primæ Tonsuræ?*

111 *Quæ sint pœnæ ob Simoniam in Beneficiis?*

112 *An incurrantur pœnæ in venditione Vicariatus, vel alius Officii amovibilis: Nec non pensionis, Capellaniæ, aut Sacramentorum, & jurisdictionis?*

Deinde quatuor quæruntur. Quæstio I. An sint nullæ electiones simoniacæ ad Prælaturas Regularium? Qu. II. An pœnæ ob Beneficia simoniace accepta incurrantur ab ignorantibus? Quæst. III. An Beneficiarius simoniacus ipso facto privetur Beneficiis obtentis, & fiat inhabilis ad futura oblinenda. Qu. IV. An Electio Pontificis simoniaca sit nulla?

RESP. 1. Sola simonia Confidentiæ, & Realis in Ordine, Beneficio ecclesiastico, & Religionis ingressu pœnas juris ipso facto inducit, licet ob ingressum Religionis raro incurratur, ut dictum est, vel ob tenuitatem monasterii, vel contrariam consuetudinem receptam. * (*Sed vide num. 92.*) * *Suar. c. 56. & 57. Less. decis. 32. Laym. loc. citat. §. 7.* 105

In venditione igitur aliarum rerum, nempe Sacramentorum, jurisdictionis, pensionis, aut Capellaniæ non collativæ, etsi peccatur, nulla tamen incurritur pœna. *Less. l. 2. cap. 35. num. 23. & Salm. c. 4. num. 1. cum communi. Vide num. 112.*

Quæritur I. an ad incurrendas pœnas requiratur, ut simonia sit ex utraque parte completa? Duæ sunt sententiæ ambæ probabiles. *Prima sententia* negat, ut tenent ipsi *Salm. cap. 4. num. 9. cum Sot. Caj. Pal. &c.* Dicunt enim sufficere, quod tradatur res spiritualis, nam, re tradita, venditio perficitur, etiamsi pretium non sit solutum, modo de eo fides præstetur, ut ex *lib. 3. ff. de Contrah. emp.* Attamen *secunda* communior & probabilior sententia, quam tenent *Less. lib. 2. cap. 35. dub. 27. Nav. Man. c. 23. num. 104. Suar. de Sim. cap. 56. nu. 33. Anacl. a num. 240. Croix num. 112. Ronc. cap. 1. quæst. 2. Elbel num. 628.* item *Laym. Sanch. Covarr. Moya, &c. apud Salm. num. 17.* qui probabilem vocant cum *Palao, & aliis*, dicit requiri impletionem ex utraque parte. Ratio 1. quia non omnino perficitur venditio simul & emptio, nisi tradita re, & pretio. Ratio 2. quæ mihi magis urget, quia in jure nullibi infliguntur pœnæ contra simoniam non utrimque completam, & *in pœnis benignior est interpretatio facienda*, ut habetur in *cap. 49. de R. J. in 6.* Et hunc esse Curiæ Stylum (qui pro lege habetur cum *Elbel, & communi*) testantur *Navar. & alii*, nimirum non judicandi pœnas fuisse incursas, nisi simonia fuerit ex utraque parte consummata. Hinc inferunt DD. quod accipiens beneficium cum pacto præstandi pecuniam, non tenetur ante solutionem beneficium resignare, nec fructus restituere. Notandum tamen 1. cum *Less. ibid. num. 15. & Salm. num. 6.* quod, si pars tantum promissi solvatur, jam ex utraque parte intelligitur perfecta simonia. Notandum 2. quod ex simonia utrinque completa, quantumvis occulta, incurruntur pœnæ, ut in *Extr. 2. de Sim.* Vide *Elbel num. 620.* Notandum 3. quod si simonia sit confidentialis, pœnæ incurruntur etiam per simoniam conventionalem mixtam, scil. ex una parte completam, ex Bulla S. Pii V. *Intolerabilis*. §. 3. Vide *Anacl. l. 5. Decret. tit.* 106

3. n.

3. *n.* 284. *Elb. n.* 629. & vide *infra n.* 111. *circa fin. Resp.* 4.

107 Quæritur II. An committat simoniam, & pœnas incurrat, qui obtinet Beneficium per fictam pecuniæ promissionem non impletam? Dicunt *Pichler lib.* 5. *tit.* 3. *n.* 13. & *Pontas v. Simonia, cas.* 5. hunc satis simoniam committere, quia ad ipsam incurrendam non requiritur, ut facto res temporalis tradatur, sed sufficit, quod per motivum rei temporalis obtineatur spiritualis. Ego tamen dicendum censeo, quoad culpam hunc non posse excusari a peccato simoniæ, quia saltem cooperatur ad simoniam Collatoris; nam quoad seipsum puto probabilius cum *Elbel n.* 625. & *aliis gravibus DD.* peccare non peccato simoniæ, cum, non interveniente voluntate se obligandi ad promissionem, non adsit vera emtio, quæ ad simoniam requiritur. Quoad pœnas vero simoniæ puto cum *Croix l.* 6. *p.* 2. *n.* 200. & 204. eum illas non incurrere, cum desit simonia utrimque completa, ut mox supra dictum est in præcedenti quæstione.

108 Quæritur III. an incurrantur pœnæ per simoniam tantum de jure Ecclesiastico statutam, puta, si quis emat Officium Sacristæ, &c. vel si resignet beneficium cum pensione ex propria auctoritate, ut supra notavimus? Affirmant *Elbel n.* 627. *ac Nav. Sot. Vill.* &c. *ap. Salm. d. c.* 4. *nu.* 10. qui dicunt esse valde probabile; Sed non minus probabilem recte vocant negativam sententiam *Salm. nu.* 11. *ib. cum Sanch. Rodr. Dian. Aragon.* &c. ac *Ronc. c.* 4. *q.* 1. *Resp.* 4. Ratio, quia jura, quæ pœnas imponunt, intelligenda sunt communiter de simonia rigorosa, quæ fit etiam contra jus Divinum; & probatur *ex Extravaganti* 2. *de Sim.* quæ incipit: *Cum scelus simoniacæ pravitatis tam Divinorum, quam sacrorum Canonum auctoritas abhorreat*, &c.

Certum est autem, quod ex *c.* 1. *Extrav. de Sim.* dantes, & accipientes quid pro ingressu in Religionem, incurrunt ipso facto excommunicationem Papalem. Sed notandum est 1. *cum Nav. Sanch. Bon. ap. Salm. nu.* 12. illam non incurrere nisi præsumentes, ut colligitur ex textu; Hinc ignorantes, etiam culpabiliter, excusantur. Notandum 2. valde probabile esse, non incurri in simplici ingressu, sed in professione, ut *Salm. ib. cum Bon. Pal.* &c. Notandum 3. cum *Less. d. c.* 3. *n.* 131. & *Nav. Sylv. Pal. ap. Salm. ib.* hanc Extravagantem, ut supra, saltem quoad hanc excommunicationem, non esse usu receptam. Notandum ultimo, quod professio, etiam simoniace facta, valida certo est, ut docet *S. Th. q.* 109. *a.* 6. *ad* 5. Si vero accipiens sit integra Communitas, aut Capitulum, ultra excommunicationem (quam vero diximus non esse usu receptam) incurrit suspensionem etiam Papæ reservatam ab Officio, executione juris capitularis, & administratione jurisdictionis; Item incurritur ex utraque parte infamia juris, & consequenter irregularitas. Simoniace autem admissus debet transferri in arctius Monasterium; sed hoc non ante sententiam, *Elbel n.* 626. *ex ead. Extr.*

109 „ Resp. 2. ob simoniacam collation[illegible] & suspceptionem Ordinum, etiam primæ tonsuræ, „ incurritur excommunicatio, & suspensio Pa- „ palis, *Less. disp.* 24. *Laym. loc. c.*

Ultra excommunicationem, & suspensionem Papalem, Episcopi simoniace ordinantes, & ad id mediatores, incurrunt ipso facto, *ex c. Cum detestabile, Extr.* 4. incurrunt etiam interdictum ab ingressu Ecclesiæ. Et, si violaverint suspensionem, aut interdictum, suspenduntur a regimine Ecclesiæ, & privantur perceptione fructuum, *ex Motu Sixti V.* Vide *Salm. d. c.* 4. *n.* 14.

Ordinati autem, ultra prædictam excommunicationem, & suspensionem ipso facto *ex d. c. Cum detestabile*, & maxime *ex Bulla Sixti V.* suspenduntur ab exercitio suorum Ordinum, sed illius tantum, quem simoniace Ordinatus suscepit, ut docet *Less. c.* 35. *n.* 133. & probabile putant *Salm. c.* 4. *nu.* 15. contra *Palaum*, & *Rodriq.* Et suspenduntur etiam a spe ascendendi ad Ordines superiores. Notant vero *Less. d. l. n.* 136. *cum communi*, & *Salm. d. n.* 15. *cum Sot. Laym. Sanch.* non incurri suspensionem hanc, si, Ordinato ignorante, alius simoniam commiserit. Deinde notant *Salm. d. n.* 15. *in fine, cum Pal.* & *Less. ib. n.* 134. quod, licet ex Bulla Sixti V. hujus suspensionis absolutio a Pontifice ipsimet reservetur, & revocentur quoad hoc facultates concessæ Religiosis, & etiam Episcopis in *Trid. Sess.* 24. *c.* 6. In hac tamen parte dicunt præfati *Less.* & *Pal.* Bullam non esse receptam; Idemque confirmant *Salm. c.* 4. *n.* 34. *in fin. Cum Sa*, & *Suar.*"

Quæritur, an incurrantur prædictæ pœnæ in collatione simoniaca primæ tonsuræ? Affirmant hic *Bus.* & *Covar. ap. Less. c.* 35. *n.* 133. Quia *ex Trid. Sess.* 21. *c.* 1. prohibetur accipi aliquid, etiam sponte oblatum ab Episcopo, & ejus Ministris, adhuc pro collatione primæ tonsuræ, vel pro Literis Dimissoriis, seu Testimonialibus, & pro sigillo, & aliis; & contra facientes declarantur *in fine* incurrere pœnas de jure inflictas. Negant vero probabiliter *Salm. c.* 4. *n.* 14. *cum Pal.* quia tonsura non est verus ordo juxta dicenda *l.* 7. *num.* 734. Et idem docet *Less. n.* 133. (licet pro se citetur a *Bus.*) dicens, in nullo jure adesse pro his excommunicationem statutam, nec Concilium voluisse novas pœnas injungere. Pariter dicit, durum videri incurrere censuram Episcopos, & Ministros accipientes aliquid sponte oblatum, licet ipsi peccent. Imo id permittit *D. Th.* 2. 2. *qu.* 100. *art.* 2. *ad* 4. dicens: *Si vero* (aliqua) *exigantur quasi quædam stipendia per consuetudinem approbata, non est simonia, si desit intentio emendi, vel vendendi* . . . . & *præcipue quando aliquis voluntarie solvit*. Attamen S. Doctor loquutus est de simonia Juris Divini; Jure autem Ecclesiastico hoc vetitum est in Tridentino *l. c.* ubi reprobantur quæcunque consuetudines etiam immemorabiles, utpote quæ potius abusus dici debuissent. Ceterum *Croix l.* 3. *part.* 1. *num.* 167. videtur non improbabiliter censere ibi reprobari consuetudines tantum, quæ ante Concilium fuerunt, tanquam forte immoderatas, non autem quæ nunc sunt dandi aliquid moderatum, & quæ præsumi possunt

ex justa causa introductæ, istæ enim bene valere possunt juxta dicta de *Leg. lib.* 1. *n.* 108. *v. Sed quid*. Hinc ait *Mazzot. de Sacr. Ord. cap.* 1. §. 6. *pag.* 239. *cum Nav. & Lop.* Episcopum non committere simoniam, si recipiat aliquid sponte oblatum post (non autem ante) collatum Ordinem, hoc enim expresse permittitur in *can. Sicut*. 1. *quæst.* 2. modo Episcopus id non petat; ubi dicitur: *Si ille autem, qui ordinatus fuerit, si non ex placito, neque exactus; neque petitus, post acceptas cartas & pallium aliquid cuilibet ex Clero gratiæ tantummodo causa dare voluerit, hoc accipi nullo modo probibemus, quia ejus oblatio nullam culpæ maculam ingerit, quia non ex ambientis petitione processit*. Ita Gregorius *in Epist.* 44. Sic pariter videtur permitti etiam Notariis, juxta consuetudines locorum approbatas, aliquid pro sua sustentatione exigere, si pro opera sua præstanda quoad Acta Ordinationum conficienda nullum salarium sit eis assignatum, ut ex eodem Concilio deducitur.

111 „ Resp. 3. Ob simoniam *Realem* in Beneficio „ Ecclesiastico incurritur I. Excommunicatio „ Papalis. II. Irrita est electio, præsentatio, „ confirmatio, & institutio: Unde talis non facit fructus suos. Idque etiam, licet a tertia „ persona taliter provisus id ignoraverit, ut „ habetur ex *cap. Nobis fuit, de Simon.* Nisi „ tamen contradixerit * (*Prout sancitum est* „ *in c.* 33. *de Sim. Hic tamen notandum cum* „ *Less. cap.* 35. *num.* 145. *& Elbel n.* 652. *quod* „ *non obstante tua contradictione, nec etiam posses Beneficium acceptare, si scias pecuniam* „ *revera datam fuisse a tertio pro collatione*; „ *nam textus te excusat solo casu, quo* cóntra „ prohibitionem tuam *verba textus*) aliquis te „ penitus ignorante, promisit & exsolvit. *Nota illud*, te penitus ignorante, *ergo si Beneficium acceperis sciens tibi per simoniam alterius conferri, nequis illud acceptare, & si* „ *illud acceptaveris*, neque retinere. * (Vel „ nisi a tertio data fuerit pecunia per fraudem, „ ut redderetur inhabilis; Vel nisi bona fide „ possederit Beneficium per triennum) *. *Ut* „ *communiter docent Less. dict. cap.* 35. *n.* 149. „ *Laym. lib.* 4. *tract.* 10. *cap. ult. Bon. p.* 2. *n.* „ 20. *Elbel num.* 640. *cum Suar. Pal. &c. Nec* „ *obstat Regula Cancellariæ, ubi requiritur absolute, ut Beneficium obtineatur* sine ingressu „ simoniaco; *nam intelligitur de eo, qui culpabiliter ingreditur, Elbel ibid. cum Anacl.* „ *Hinc non tenetur Beneficiatus restituere (neo* „ *ante triennium) fructus bona fide consumtos,* „ *si ditior non evaserit, ut S. Thom.* 2. 2. *quæst.* „ 100. *art.* 6. *ad* 3. *Salm. cap.* 4. *num.* 18. *ac* „ *Elbel num.* 646. *Qui valde probabiliter addit* „ *neque esse restituendos fructus perceptos intuitu stolæ, & aliarum functionum Parochialium,* „ *nempe exequiarum, concionum, administrationis Sacramentorum, &c. Ratio, quia fructus* „ *isti non dantur ut reditus Beneficii, sed ut stipendia Officii; ita ut juxta communem sententiam DD. de illis potest Parochus libere* „ *dispensare, etiam ad usus profanos, ut dicunt* Lugo *de Just. D.* 4. *num.* 23. *Bon. D.* 4. „ *p.* 2. *num.* 19. *Busemb.* (*vide lib.* 4. *n.* 185. „ * (*& Sanch. Conf. lib.* 2. *cap.* 2. *d.* 45. *n.* 4. „ *qui eam vocat longe probabiliorem cum Nav.* „ *Panorm. Host. Soto, Sylvest. Covarr. & aliis* „ *pluribus, contra solum Innocent.*) *. III. „ Efficitur inhabilis ad idem Beneficium, etiam per dispensationem Episcopi obtinendum. „ Aliis tamen Beneficiis jure ipso non privatur, nec ad alia obtinenda fit inhabilis ante sententiam Judicis. *Suar. cap.* 54. *num.* 7. „ * (*Si vero quis bona fide Beneficium adiit,* „ *licet obtinuerit per simoniam tertii, probabiliter potest Episcopus cum eo dispensare ad* „ *idem Beneficium, dummodo prius illud Beneficiatus renunciet. Ita S. Th.* 2. 2. *q.* 100. *art.* „ 6. *ad* 7. *& Elbel n.* 642. *ex c.* 59. *de Electionibus*) *.

„ Resp. 4. Simonia confidentiæ completa, dato, & accepto Beneficio, licet accipiens promissionem vicissim non impleverit, inducit I. „ Excommunicationem Papalem utrique parti „ contrahenti. II. Annullat resignationem, & „ collationem Beneficii, in quo est commissa; „ & inhabilitat ad idem postea obtinendum. „ III. Privat omnibus Beneficiis, & pensionibus ante obtentis; non tamen ante sententiam latam. IV. Beneficia sic collata soli „ Pontifici reservantur. *Less. cap.* 35. *num.* 26. „ *Suar. cap.* 43. *Laym. num.* 76.

Hic ante omnia notandum, quod nomine Beneficiorum, & officiorum, ad quæ omnis electio simoniaca est ipso jure nulla, ut decernitur in *Extrav.* 2. *de Sim.* non veniunt Vicariæ amovibiles ad nutum, nec pensiones, nec Capellaniæ non collativæ, nec Officia Inquisitoris, Legati, aut cujusque habentis jurisdictionem spiritualem ad tempus; quia hæc non sunt proprie Officia ecclesiastica: Et licet illa vendere sit simonia de jure positivo, non tamen incurruntur pœnæ, ut communissime dicunt *Salm. cap.* 4. *num.* 18. *cum Suar. Pal. Sanch. &c.* item *Viva Opusc. de Benef. q. ult. art.* 3. *num.* 9. *cum Fill. & Reg.* contra *Garziam*. Neque incurritur ulla pœna in venditione Commendarum Equitum, aut Coadjutoriæ beneficii, ut ait *Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 114. Neque in venditione Sacramentorum, aut jurisdictionis spiritualis, ut *Less. c.* 35. *n.* 23. *& Salm. c.* 4. *n.* 1. *cum communi*. 112

Quæritur I. An autem sint invalidæ electiones simoniacæ Generalatus, Abbatiæ, Provincialatus, Prioratus, Rectoratus, aliorumque Officiorum spiritualium in Religionibus? Negant *Bonac. quæst.* 7. *p.* 2. *& Viva loc. cit.* Sed verius affirmandum, ut docent *Cabass. Theor. Jur. lib.* 5. *cap.* 8. *num.* 5. *Sanch. Conf. lib.* 2. *cap.* 3. *d.* 104. *num.* 5. *&* 11. *cum Sylvest. Cajet. Arm. & Lop.* item *Less. lib.* 2. *cap.* 35. *num.* 137. *& Elbel num.* 622. qui recte addit *num.* 638. non videre qua conscientia excusari possint a labe simoniæ Electores illi, qui eligunt aliquem in Generalem, cum pacto, ut ipsi postea eligantur in Diffinitores, Guardianos, &c. Ratio hujus sententiæ est, quia, licet prædicta Officia revera Beneficia non sint, expresse tamen comprehenduntur nomine Officiorum in præfata *Extravag.* 2. ubi sic dicitur: *Per electiones vero, provisiones &c. quas simoniaca contigerit labe fieri*,

ri, & quæ viribus omnino careant in Ecclesiis, Monasteriis, *Dignitatibus*, Prioratibus, *Officiis ecclesiasticis, & quibusve Beneficiis, cuique jus nullatenus acquiratur*.

Quæritur II. An prædictæ pœnæ ob beneficia simoniace accepta incurrantur ab ignorantibus?

Resp. Si ignorantia fuit omnino inculpabilis, certe negandum, ex *cap. 23. de R. J. in 6.* ubi dicitur: *Sine culpa, nisi causa subsit, non est aliquis puniendus*. Hic tamen notandum cum *Elbel num. 656.* quod, non obstante hac inculpabili ignorantia, provisio Beneficii semper erit nulla, cum inhabilitas ad idem Beneficium non sit pœna, sed statuitur in jure ad præcludenda mala. Poterit tamen eo casu Episcopus dispensare, post tamen renunciationem Beneficii, ut supra dictum est *num. 111.* Quid vero, si simoniacus sciverit committere simoniam, sed ignorarit invincibiliter pœnas? Quoad censuras, certe non eas incurreret, ex sententia communi. Vide *lib. 7. de Cens. num. 43.* Quoad reliquas tamen pœnas, & probabilius & communius est, eas incurrere, ut ait *Elbel num. 657.* cum *Az. Laym. &c.* sed *num. 658.* probabilem putat sententiam negativam, quam tenet *Pichler*; eo quod pœnæ a jure statutæ non incurrantur ab ignorantibus, ut dicunt *Sanch. Krimer &c.* apud *Pichler*, qui ea ratione dicit excusari ab impedimento criminis mulierem ignorantem esse conjugatum virum, cum quo peccat.

Quæritur III. An Beneficiarius simoniacus incurrat ipso facto privationem Beneficiorum ante obtentorum, & inhabilitatem ad alia Beneficia obtinenda? Quoad pœnam privationis, communissime docent DD. cum *Busemb. ut supra*, non privari Beneficiarium Beneficiis antea obtentis, nec fructibus eorum ante sententiam Judicis condemnatoriam, quia nulla lex habetur hanc pœnam expresse ipso facto designans. Ita *Sanch. loc. cit. d. 14. num. 16. Laym. cap. 8. num. 75. Bon. p. 2. diff. 2. Suar. cap. 58. num. 6. & Salm. cap. 4. num. 19. cum Fill. Pal. Rodriq. &c.* Excipitur 1. simonia commissa ab Examinatoribus Beneficiorum Parochialium in Synodo electis, qui si aliquid occasione examinis recipiant, privantur ipso facto Beneficiis ante rite obtentis ante omnem sententiam, ut expressum habetur in Trid. *Sess. 14. cap. 18. de Reform.* Excipitur 2. simonia confidentialis ex *Motu S. Pii V. Cum primum*, edito anno 1566. ubi acceptantes beneficium in confidentiam privantur omnibus Beneficiis, etiam juste prius obtentis, & tenentur ante sententiam ea dimittere. Sed ad hanc pœnam incurrendam in his casibus requiritur sententia saltem criminis declaratoria, ut tenent *Suar. cap. 44. num. 13. Sanch. d. 34. num. 13. Laym. c. ult. §. 8. Salm. cap. 3. num. 73. cum Henr. &c.* Ratio, quia omnes pœnæ privantes juribus jam quæsitis non incurruntur ante sententiam saltem declaratoriam criminis, ut diximus *lib. 1. num. 148.* & juxta probabilissimam sententiam, quam sequuntur *Sanch. de Matr. lib. 2. D. 43. num. 5. Less. lib. 2. cap. 29. d. 8. & cap. 34. d. 34. Cajet. in Sum. v. Pœna, Sot. lib. 1. q. 6. art. 6. & Salm. cum Mol. Salas, Pal. Led. Granad. de Leg. cap. 2. num. 60.* (contra *Vasq. Bon. &c.* qui volunt non requiri ullam sententiam, si reus potest pœnam subire sine infamia). Quia nimis rigidum est, ut reus pœnas ex seipso exequatur, & bonis possessis se privet. At si Examinatores illi vellent absolvi a labe simoniæ, nescio quomodo absolvi possent, nisi Beneficia dimittant, dum dicitur a Trident. *loc. cit. A qua* (idest a simonia) *nequeunt absolvi, nisi dimissis Beneficiis*.

Quod autem inhabilitatem incurrendam ad alia Beneficia obtinenda, *prima* sententia tenet incurri ante sententiam Judicis condemnatoriam. Ita *Bonac. D. 1. q. 7. p. 2. diss. 2. Laym. lib. 4. tract. 10. cap. 8. num. 74. Fill. tract. 45. cap. 13. quæst. 9. num. 26.* item *Ugol. Henr. Met. Lop. & Rodr.* apud *Salm. cap. 4. num. 20.* Ratio, quia ita expresse habetur in Motu S. Pii V. *Cum primum* ut supra, ubi sic sancitum fuit: *Qui Beneficium aut Officium ecclesiasticum simoniace adeptus fuerit, perpetuo sit inhabilis ad ea, & quæcumque alia Beneficia obtinenda.* Ad incurrendas autem pœnas inhabilitantes nulla requiritur sententia, ut dictum est *lib. 1. de leg. num. 149.*

Secunda vero sententia communior & probabilior, quam tenent *Sanch. Cons. lib. 2. cap. 3. d. 104. num. 14. Nav. de Sim. Cons. 92. Cabass. Theor. Jur. lib. 5. cap. 8. num. 9. Suar. de Rel. t. 1. lib. 4. cap. 58. num. 11. Viva Opusc. de Benef. q. ult. art. 3. num. 2. Elbel de Simon. num. 627.* cum *Anacl. Pichler. Salm. cap. 4. num. 21. P. Nav. l. de Rest. cap. 2. num. 43.* & probabilem vocant *Less. & Pal. apud Salm.* negat incurri prædictam inhabilitatem ante sententiam Judicis condemnatoriam. Ratio 1. quia Bulla relata S. Pii revera intelligenda est tantum pro foro externo, cum loquatur de convictis; ibi enim sic dicitur: *Quicumque detestabile crimen simoniacæ pravitatis commisisse convictus fuerit &c.* Ratio 2. quia, esto Bulla intelligatur de foro interno, tamen ipsa non fuit recepta, ut asserunt *Suar. P. Nav. Sanch. Salm. ll. cc.* Saltem, ut ait *Viva*, Bulla usu recepta est tantummodo in primo sensu fori externi. Nec huic obstat sententia, quam secuti sumus *l. 1. n. 97.* scil. quod in dubio, an lex recepta sit, lex bene obligat: Nam hic non versamur in dubio, sed in opinione probabili, cum valde probabile sit ex auctoritate DD. ut supra, hanc legem non fuisse receptam. In dubio enim præsumtio stat pro lege, cum delictum, in non recipiendo legem justam, non præsumatur. Quando autem probabile est, quod obligatio legis nunquam inceperit (vel quod lex abolita sit) tunc cessat præsumptio pro lege, & possidet libertas, ut docent *Sanch. Laym. & Pal.* cum *Salm. de Leg. cap. 2. n. 120.* Nemo tamen dubitat, quod inhabilitas ad idem Beneficium simoniace acceptum incurratur ipso facto ante omnem sententiam, cum hoc statutum sit de jure antiquo in *Extrav. 2. de Simon.* de cujus receptione non dubitatur. Notat autem *Sanch. l. c. n. 15.* cum *Nav.* & aliis, quod, secuta sententia Judicis condemnatoria, simoniacus erit quidem in conscientia inhabilis ad quæcumque alia beneficia, cum per sen-

sententiam evadat infamis, & consequenter irregularis.

Cum autem mentionem fecerim de præfata *Extravaganti* 2. hic adnotare censui id, quod in fine illius sancitum inveni: Ibi enim præcipitur *omnibus & singulis Ecclesiasticis, & secularibus in virtute sanctæ Obedientiæ, ut eos omnes, quos Simoniam hujusmodi commisisse, vel procurasse, aut mediatores esse sciverint, Pontifici per se vel per alios revelare quanto citius non omittant, etiamsi complices fuerint ..... Quod si non fecerint, absolvi non valeant, donec prædicta revelent, & complices detecti arctius puniantur*. Sed prædicta Extravagans in hac parte non fuit usu recepta, nec ad id obligatur ullus, nisi sit Curialis Sedis Apostolicæ, ut asserunt plures AA. graves apud *Cabass. Th. Jur. lib.* 5. *cap.* 8. *num.* 5. qui pro hoc citat *Nav. Cajet. Suar. &c.*

Quæritur IV. An electio Summi Pontificis simoniaca sit invalida? Negant *Suar. de Simon. cap.* 57. *ac Fill. &c. apud Viva Op. de Benef. quæst.* 10. *art.* 1. *num.* 8. & probant ex *cap. Licet* 6. *de Elect.* ubi Alex. III. statuit, *ut ille absque ulla exceptione ab universali Ecclesia Romanus Pontifex habeatur, qui a duabus partibus Cardinalium concordantibus electus fuerit & receptus*. Ratio, quia si talis electio esset irrita, posset facile Ecclesia esse sine Capite; saltem esset aliquando incerta. Affirmant tamen verius *Cabass. Th. Jur. lib.* 5. *cap.* 5. *numer.* 17. *Bonac. quæst.* 7. *p.* 2. & *Viva loc. cit.* ex communiori sententia. Probatur clare ex *cap. Si quis Dist.* 79. Ubi Nicolaus II. sic sancivit: *Si quis pecunia vel gratia humana, sine concordia & canonica electione Cardinalium & sequentium religiosorum Clericorum fuerit Apostolicæ Sedi inthronizatus; non apostolicus, sed apostaticus habeatur*. Clarius confirmatur ex *Concil. Later.* sub Julio II. *Sess.* 5. ubi dictum fuit: *Sacro approbante Concilio statuitur, ut electio Romani Pontificis per simoniam facta, eo ipso nulla existat; & sic electo nulla in spiritualibus vel temporalibus tribuatur facultas*. Ex quibus verbis patet nec Pontificem sic simoniace electum posse suam validare electionem. Nec obstat textus in *cap. Licet*, supra allatus, nec ratio adducta quod Ecclesia remaneret sine Capite; nam ut recte dicunt *Less. lib.* 2. *cap.* 35. *numer.* 46. & *Viva ibid.* cum sententia communi, ex vi *l. Barbarius*, posito communi errore cum titulo colorato, si occulta esset simonia, eo casu Ecclesia suppleret jurisdictionem; unde omnes actus hujusmodi Pontificis bene erunt validi, & ejus definitiones adhuc infallibilem habebunt auctoritatem, ut declaratur in citato *cap. Licet*. Secus si simonia esset publica. Quod autem Bulla Julii II. ut supra non sit recepta, ut ait *Suarez*, dicit *Viva* frivolum esse effugium.

ARTICULUS III.

An, & cui restituendum quod simoniace acceptum?

113 *Nibil spirituale simoniace acceptum restituendum, nisi Beneficium, & eorum fructus.*

114 *Restituendum est pretium acceptum pro Beneficio, Ordinatione, &c.*

115 *Cui restituendum?*

116 *Cui restituendi fructus Beneficii simoniace accepti?*

117 *Qui possint dispensare in prædictis pœnis? Usque ad n.* 120.

„ RESP. 1. Nihil spirituale simoniace acceptum, præter Beneficium (sub quo continetur pensio, secundum *Bon.* negante *Less.*) est restituendum. Ratio est, quia cetera vel restitui non possunt, ut Sacramenta, vel non sunt restituenda ante sententiam: cum Canones aliud non statuerint, *ex Less. num.* 68. *Suar. Fill. &c.* * (*Idem tenent Salm. cap.* 4. *num.* 23. 27. & 28. *cum Sanch. Soto, Pal.*) contra *Azor. Laym. Bon. d.* 1. *quæst.* 7. *p.* 5. *diff.* 2. Dixi *præter beneficium*; quia hoc retineri non potest, etiam ante judicis sententiam: ut patet tum *ex* 2. *Extrav. Cum detestabile, de Simonia* * (*Idem dicendum pro pretio accepto pro collatione Ordinum, & ingressu Religionis ex c. De hoc, & c. Veniens de Sim.* Vid. *Salm. cap.* 4. *num.* 29.) * Vid. *Bonac. loc. cit.* ubi addit etiam fructus perceptos esse restituendos, tum quia nullo justo titulo possunt retineri, cum adeptio beneficii simoniaca sit ipso facto irrita: tum quia sic expresse habetur in *Extr. Cum detestabile, de Simonia*, Vid. *S. Th.* 2. 2. *quæst.* 100. *art.* 6. *Nav. lib.* 5. *Cons.* 62. *Less. lib.* 2. *c.* 35. *dub.* 31. 113

„ Resp. 2. Pretium acceptum pro beneficio, collatione Ordinum, Sacramentorum, & sacramentalium, si notabiliter excedat id quod pro sustentatione exigi poterat, item pro admissione ad Religionem, jure positivo restituendum est. Hoc tamen posterius nonnisi post latam sententiam, si admissus in Monasterium maneat; quia plerumque ratione alimentorum retineri potest, modo in communem usum convertatur. Vide *Bonac. loc. cit. Less. lib.* 2. *c.* 36. *d.* 30. * (*Cum Pal. Laym. Sanch. apud Salm. ibid. num.* 31. *in fine*, & *Elbel num.* 635. *ut habetur in Extr. Sanch. de Sim. ubi dicitur quod bona simoniace accepta pro ingressu ad Religionem*, ad communem usum Monasteriorum possint retineri, & applicari) *. 114

„ Resp. 3. Acceptum pro beneficio, aliave re spirituali, non secuta collatione, jure naturæ restituendum est ei, a quo est acceptum: quia deest titulus retinendi, cum non præstetur id, pro quo est datum. Si vero res tradita sit, simonia utrimque completa, probabilius est restituendum esse Ecclesiæ, & non danti; quia Ecclesia utrumque punire intendit, ut *Less. Laym. hic loc. cit.* §. 9.

Quæ-

115 Quæritur hic 1. qui rem spiritualem cum simonia jam tradidit, & pretium accepit, cuinam illud restituere debeat? Tres sunt sententiæ omnes probabiles. *Prima* tenet, ante sententiam pretium restituendum esse ei qui dedit; quia, cum recipiens incapax fuerit ex jure positivo illud acquirendi, dominium remansit apud dominum, qui non alia ratione intendit illud a se abdicare, nisi quatenus transferret in venditorem. Ita *Sanch. Conf. lib. 2. c. 3. Dub. 114. num. 11. Less. lib. 2. cap. 35. n. 171. cum Val. Sot. Bann. Arag. Rodr. &c. ap. Salm. cap. 4. num. 30.*

Secunda tenet esse restituendum Ecclesiæ, in qua est Beneficium, *ex c. De hoc, &c. Audivimus, de Sim.* Et hoc in pœnam irreverentiæ irrogatæ Ecclesiæ in venditione rerum suarum. Ita *S. Th. 2. 2. quæst. 100. art. 6. ad 3. & 5. Salm. dict. num. 31. S. Antonin. Laym. Suar. Caj. &c. cum Busemb. ut supra.*

Tertia dicit, ex consuetudine posse restitui etiam pauperibus, ut etiam admittit *S. Th. 2. 2. quæst. 32. art. 7. & quæst. 62. art. 5. ad 2. cum Pal. Vict. Covar. &c.* & probabilem vocat *Laym. apud Salm. dict. n. 31.* Quare recipiens pretium juxta has sententias, satis omnes probabiles (ut recte dicunt *Salm. num. 31.*) poterit, prout voluerit, illud restituere vel danti, vel Ecclesiæ, vel pauperibus, & etiam sibi ipsi, si egens sit, ut *Salm. ibid. cum Sanch.* Pretium vero pro ingressu in Religionem restituendum est ipsi danti, ut afferat ad Monasterium, ad quod transfertur, & quod alere eum debet, ut ex *c. Veniens de Sim.* Si tamen remaneat, potest Monasterium datum retinere, ut *Sanch. Pal. Suar. & Laym. apud Salm. loc. cit.*

116 Quær. 2. cui autem sint restituendi fructus Beneficii per simoniam acquisiti? Restituendos esse Ecclesiæ docet *S. Th. quæst. 100. art. 6. ad. 4.* Modo commodum non recipiant ex hoc qui simoniam commiserunt. Sed probabile est posse restitui etiam pauperibus, vel successori in Beneficio; vel etiam se componere cum Pontifice pro dictis fructibus, ut *Salm. ib. num. 32. cum Nav. Sylv. & Sanch.*

117 Videndum hic ultimo, quinam possit in prædictis pœnis absolvere, aut dispensare? Certum est *ex cap. pen. de Sym.* quod excommunicationem, & suspensionem in Ordine simoniace suscepto solus Pontifex potest absolvere; nisi dictæ censuræ sint occultæ, quas potest tunc absolvere etiam Episcopus, *ex cap. Liceat 6. sess. 24. Conc. Trid.* Et etiam Confessarii Mendicantes, ut ex comm. ait *Elbel n. 645. cum Suar. Pal.* Dicunt autem *Less. lib. 2. c. 35. n. 34. & Salm. c. 4. n. 34. in fine*, quod Bulla in contrarium *S. Pii V.* in hoc non est recepta.

Quoad vero suspensionem Ordinum rite susceptorum probabile est posse illam absolvere Episcopum, ut *Suar. 4. de Sim. c. 61. num. 4. & Salm. n. 34.* Licet putent probabilius oppositum cum *Pal. & Sylv.* casu, quo Clericus scienter cum simonia ordinatus sit; & idem dicunt *ibid.* de suspensione Ordinantis.

Quoad inhabilitatem denique obtinendi alia Beneficia, præter illud simoniace obtentum, potest Episcopus dispensare, ut *Sanch. lib. 2. c. 3. d. 120. art. 31. & Sylv. Imola, Felin.* Excipitur si fuerit simonia confidentialis, aut si simoniacus expectet sententiam, quia tunc est irregularis ex infamia juris. *Salm. d. n. 38. in fine, & Elb. n. 631. & 645. cum Less. Pal. Henr. &c.*

Dubium magnum est, an Episcopus dispensare possit ad habendum ipsum Beneficium simoniace acceptum? Prænotanda sunt in hoc verba Pontificis *in c. pen. de Elect. Si alicujus electionem propter simoniam, eo ignorante, ac ratum non habente, commissam, contigerit reprobari; cum eo super prælatione, ad quam electus fuerat, illa vice non poterit Episcopus dispensare; quamvis circa eum, qui ignoranter suscepit simplex beneficium per simoniam post liberam resignationem, Episcopi dispensatione tollatur.* Hinc ad dubium respondetur I. quod, si Beneficium fuerit simplex (etiam Canonicatus, vel Dignitatis, cui non insit cura Animarum, ut *Sanch. & Nav. ap. Salm. c. 4. n. 35.*) & fuerit acceptum per simoniam ignoranter (scilicet, quando simonia fuerit commissa ab alio, Beneficiario ignorante, ut communiter intelligunt *DD. dict. n. 35. in fine*); tunc potest Episcopus dispensare etiam in illa vacatione, dummodo beneficiarius sponte renunciet: ita *Sanch. lib. 2. c. 3. dub. 120. n. 22. Pal. D. 3. p. ult. num. 3. & Salm. d. n. 35. cum Sylv. Nav. & Gloss. in cap. A nobis de Sim.* Vide dicta *num. 111.* Respondetur II. quod si autem Beneficium sit curatum, non potest Episcopus dispensare in illa vice; sed potest in alia vacatione cum ignorante. *Salm. n. 37. cum Panorm. Pal. Sanch. &c.* Respondetur III. quod si scienter simoniace quis acceperit Beneficium sive simplex, sive curatum, etiamsi sponte renuntiet, nequit Episcopus cum illo dispensare ad idem Beneficium habendum, neque pro illa, neque pro alia vice, ut docet *S. Th. d. q. 100. art. 6. ad 7. & Salm. ibid. num. 38. cum Sot. Pal. & Sanch.* Quamvis possit Episcopus dispensare ad alia Beneficia obtinenda, nisi fuerit simonia confidentialis, ut mox supra diximus *n. 117. in fin.* 118

Quær. 3. An prædictas dispensationes possit impertiri etiam Episcopus, cum quo commissa est simonia? Negant probabiliter *Panorm. &c.* Sed probabilius affirmant *Salm. ibid. num. 39. cum Nav. & Sanch. ex c. Si quis Presbyter, de reb. Eccl. non alien. & ex c. penul. de Sim.* ubi facultas Episcopis conceditur indistincte. 119

Quæritur 4. an Pontifex conferens Beneficium alicui, quem scit inhabilem ad illud accipiendum ob simoniam, censeatur dispensare? Affirmant probabiliter *Pal. D. 3. p. ult. n. 9. Suar. lib. 4. cap. ult. n. 14. Soto lib. 9. q. 5. art. 2. & Salm. cap. 4. n. 40. cum Torre.* Et idem dicunt *ibid. cum Sot. & Torre*, si Pontifex Beneficium vendat alicui. Vide *Croix n. 232.* Notandum tamen, quod, si Papa confirmat electionem, nesciens vitium simoniæ, etiamsi in Bulla dicat se supplere omnes defectus, non valet confirmatio, quia illud intelligitur de aliis defectibus in electione, non de simonia, ut *Croix n. 234.* 120

TRA-

TRACTATUS II.

De secundo Præcepto Decalogi.

„ PROHIBET hoc præceptum omnem inordinatam usurpationem nominis Dei; qualis potissimum fit blasphemando, temere jurando, vovendo, & non servando, de quibus hic agendum.

CAPUT I.

Quid, & quotuplex Blasphemia?

121 „ RESP. Blasphemia, directe opposita laudi Dei, est verbum maledictionis, vel convicii, seu contumeliæ in Deum, sive id fiat attribuendo creaturis, quæ ipsi debentur, sive etiam dicendo vera, sed quæ ad ejus dehonorationem seu vilipensionem tendunt; ut fit per modum ei indignantis, & contemnentis, &c. Ita commun. DD. S. Th. 2. 2. q. 13. Bon. disp. 3. quæst. & Sanch. 2. mor. c. 32. Layman. lib. 4. tr. 10. cap. 6. &c.

Unde resolves.

122 „ 1. Blasphemat, qui contra Deum infrendens, ei maledicit: item, qui ait se aliquid acturum eo invito: item qui eum negat: qui jurat serio per Deos falsos: qui eum vocat tyrannum, injustum, nolle, aut non posse nos juvare, non curare nostri: dæmonem esse fideliorem, plus posse: non omnia bene esse ordinata, melius in creatione quædam fieri potuisse, aut debuisse, &c. Quæ quidem si quis credat ita esse, & non tantum in ira, aut desperatione effutiat, tunc est blasphemia hæreticalis, idest cum hæresi conjuncta: quod in Confessione est addendum, quia specie differt ab imprecativa. Hurt. 2. 2. d. 92. sect. 12. §. 54.

123 Qui audit aliquem proferentem blasphemiam hæreticalem, tenetur eum denunciare intra sex dies, ut ajunt Viva de 2. Præc. quæst. 6. art. 2. num. 11. & Salm. tract. 21. cap. 3. num. 129. ex Edicto Inquisitionis, ut dicunt; sed videtur hoc spatium sex dierum esse juxta Inquisitionem Hispanarum, nam in Edicto Inquisitionis Generalis assignatur mensis. Vide dicenda lib. 4. num. 252. v. Rogabis. Secus autem si blasphemia non sit hæreticalis, nam licet ex Decr. Julii III. Pii I. & Conc. Later. obligatio sit denunciandi (vide apud Salm. tract. 21. cap. 3. num. 129.) Attamen Sanch. Dec. lib. 2. cap. 32. num. 47. cum Medina, Manuel, & Lopez, ac Salm. loc. cit. cum Bonac. Villal. Trull. & aliis, dicunt in his blasphemiis præmittendam esse correptionem, quando proficiat, omittendamque esse denunciationem. Imo Mazzotta (vide Tom. 1. pag. 290.) Tamb. Dec. lib. 2. cap. 6. §. 4. num. 6. & Viva dict. loc. dicunt, quod propter desuetudinem hæc Decreta non videntur hactenus obligare.

Insuper notandum, quod blasphemia est dicere: Vedi, nol vuol Dio; Perret Dio; A dispetto di Dio; Nego Sacramento. Item dicere Dæmonem sanctum, & omnipotentem; non vero, si nominetur potentem, sapientem, &c. secundum suam naturam; modo his verbis non intendatur ei aliquis honor tribui. Neque est blasphemia, quando verbum mutilatum, aut dimidiatum pronunciatur, verb. gr. Nego Di... Santo Di... Santo Diana; probabiliter cum Viva loc. cit. num. 8. Tamb. num. 18. & Croix num. 252. cum Gob. & Tann.

Neque dicere contra homines: Sangue di Dio, Corpo di Dio. Viva num. 9. ex communi, cum Laym. & Tamb. num. 25. nisi indignatio sit directa contra Deum. Et sic tenendum cum Busemb. & aliis infra num. 128. Quicquid dicat Croix lib. 3. part. 1. num. 268. nempe quod hæc verba per se semper præseferunt vilipensionem Dei.

Neque est blasphemia dicere: Per vitam Dei, vel Sanctorum. Communiter Viva ibi. & Tamb. num. 23. cum Sanch. contra Dician.

Neque dicere: Renego Deum, si te non percussero. Ita Tamb. num. 24. cum Salas, & videtur probabile contra Sanch. & Pal. quia tunc hæc verba proferens non habet animum negandi Deum, casu quo non percusserit; sed quia certe vult percutere, ideo dicit Deum non credere, si non percusserit, volens tandem sic dicere: sicut certum est quod Deum non negabo, ita certum habeo quod te percutiam.

Neque dicere: Hoc est verum, sicut Deus. Tamb. num. 16. cum Azor. Bon. Med. (contra Suar. & Sot.) Et hanc sententiam communem asserit esse Mazzot. cum Bon. & aliis, quia tunc communiter non æquiparatur veritas creata cum increata, sed solum indicatur similitudo quædam mixta cum aliqua hyperbole.

Neque dicere: Sic erat a fato destinatum. Tamb. ibid. cum Sanch. Neque afferre verba Scripturæ ad dicendam facetiam; modo quis non utatur ad turpia, & non fiat tam sæpe, ut contemptum sapiat. Tamb. cum Vill. ibid. & Gob. apud Croix num. 251. Neque jurare per membra honesta Christi. Tamb. num. 23. cum Sanch. Secus si juretur irrisorie, vel per membra inhonesta. Ideo vera blasphemia est dicere: Potta di Cristo; Potta di S. Paolo; si intelligatur

per

per ly *potta*, natura mulieris, quam tale verbum significat; sed talis significatus communiter neque intenditur, neque scitur; ideo communiter loquendo prædicta blasphemia a mortali excusatur: Tanto magis, quia verbum *potta* est æquivocum, dum Italica lingua denotat (etiam de se) non aliud, quam interjectionem furoris, ut observavi apud Vocabularium Etruscæ Linguæ recenter editum, & hoc probabile recte censet *Mazzott. de Blasphem.* §. 2. *dub.* 2.

Sic quoque excusari possunt a mortali rustici, qui blasphemant Deum, vel Sanctos, addendo: *Fuori di Dio*, aut *se l' ho fatto io*. Licet enim de se videatur esse vera blasphemia, quia talis conditio non tollit injuriam, quæ primis verbis Deo, vel Sanctis irrogatur, cum bene doceat *Sancb. Dec. lib.* 2. *cap.* 23. *num.* 3. *Sporer de* 1. *Præc. c.* 10. *num.* 22. *Pal. tract.* 17. *disp.* 2. *p.* 2. §. 1. *n.* 3. *cum Suar. & Valent.* item *Elbel n.* 180. & *Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 250. *cum Tamb. & Dic.* ad peccatum blasphemiæ non requiri affectum inhonorandi Deum, sed sufficere solam prolationem vergentem ad Divini honoris diminutionem, quidquid dicat *Gob.* apud *Croix*, putans non esse blasphemiam, si quis ex gravi causa proferat tantum ficte verba blasphema. Hinc dicunt *Sancb. num.* 41. & *Sporer loc. cit. cum Tamb.* quod omnis blasphemia etiam joco prolata est mortale, nisi jocus tolleret omnimodam rationem irreverentiæ in Deum (quod dicunt raro evenire), prout ait *Sancb.* si quis causa joci vel irrisionis juraret per falsos Deos. Attamen Auctor neotericus libelli, cui titulus (*Istruz. per li Confess. di Terre, e Villaggi cap.* 4. *pag.* 141.) & *P. Sarnell.* Auctor libri (*Opera contro la Bestemmia p.* 2. *pag.* 52.) item *P. Mazzott. de Blasph. loc. cit. cum Dian. & aliis* probabiliter inquiunt saltem ob ignorantiam facile posse excusari a mortali rusticum, qui non aliter intendit Sanctum blasphemare quando addito, *se l' ho fatto io*; intendens sic non blasphemare. Præterquamquod, etiam de se loquendo, probabile est tale dicterium non esse veram blasphemiam, verus enim sensus cujusvis propositionis formatur ex ultimis ejus verbis, & ideo recte dici potest, quod præfata propositio, *Managgia Santo N. se l' ho fatto io*, simul & complete sumta, non irroget Sancto veram injuriam, cum adsit illa conditio, *se l' ho fatto io*. Aliud autem est verba blasphema exterius proferre, & interius nolle blasphemare, ut supra dictum est; aliud prædictam propositionem proferre, in qua per illam conditionem expressam, expresse ostendit proferens nolle sancto ullam injuriam afferre. Secus vero dicendum, si is talia verba addat non ad tollendam malitiam blasphemiæ, sed pœnitentia ductus, vel ad reparandam blasphemiam jam prolatam.

125 ,, 2. Revocantur etiam ad blasphemiam alia signa contra Deum, *licet verba non* adsint; ut spuere in *cælum*, *infrendere dentibus*, &c. imo etiam *sola mente blasphemia* interior committi *potest*, *sicut etiam laus* mentalis Dei.

,, 3. Blasphemat item, qui in Sanctos, vel sacra contumeliosus est, intellige, ut Sancti sunt, sive cum habitudine saltem virtuali ad Deum, ita ut mortaliter hujus etiam honor censeatur tangi, quia alioqui tantum erit contra duliam, si nimirum contra illos, ut homines quidam in terris fuerunt, dicatur. Quod veniale est, si joco fiat v. gr. si sanctos Crispinum, & Crispinianum voces *sutores*, Joannem, & Paulum *eunuchos*: grave vero erit, si contemtim, vel ex odio, aut indignatione contra Sanctos hæc dicas. Licet vero blasphemiæ in Deum non admittant materiæ parvitatem, multi tamen admittunt in iis, quæ fiunt contra Sanctos. *Esc. t.* 1. *Extr.*

,, 4. Blasphemat item qui iratus, etsi non contra Deum, sed contra alios, aut alia, eadem tamen serio profert, quæ ex sua significatione, aut modo loquendi, ac circumstantiis important imminutionem divini honoris, aut improperii: licet enim eam non intendat formaliter, intendit tamen indirecte, & virtualiter: quamvis id ex subreptione sæpe sit veniale tantum, si tantum materialiter fiat.

,, 5. In Confessione exprimendum est, si quis (quod tamen raro contingit) directe, & formaliter Deum inhonorare intenderit, aut ei formaliter iratus fuerit. *Laym. l. c.* * (*cum communi apud Salm. Tr.* 21. *c.* 3. *n.* 123. *cum Less. l.* 2. *c.* 45. *n.* 33. *Secus, si tantum ex ira blasphemet*) *. 126

,, 6. Blasphemat item, qui injuriose usurpat membrum Christi: v. gr. perdat te Dei sanguis, vulnera, mors Dei, caput, passio, Sacramenta, chrisma, & similia sacra: cum ea non ad perdendum, sed ad salvandos nos data sint; & communiter in his apprehendant homines magnam Dei, earumque rerum vilipensionem contineri. *Laym. ibid. n.* 12.

,, 7. Qui talium verborum consuetudinem habet tenetur sub peccato mortali serio conari eam tollere. Quod si facit, & tamen labitur, potest excusari aliquando, eo quod juramenta ita impetu naturali effusa non sunt voluntaria nec in se, nec in causa, utpote retractata proposito efficaci. *Laym. lib.* 1. *t.* 2. *c.* 3. *num.* 6. Vid. *Escob. t.* 1. *cap.* 3. *num.* 36. Si non conetur, idque Confessarius notet, neget ei cum discretione absolutionem. *Laym. loc. cit.* 127

Hic advertendum, quod aliqui hujusmodi blasphemantes dicunt se non animadvertisse ad malitiam blasphemiæ. Ajuntque quidam DD. quod isti aliquando ob impetum iræ, vel habitus contracti possunt sine advertentia blasphemare. Sed puto cum Auctore citato (*Instruz. &c. pag.* 145.) semper adesse in blasphemando aliquam advertentiam saltem confusam de malitia illius prolationis; ira enim, aut habitus ordinarie non ita intellectum obtenebrat, ut penitus ad malitiam blasphemiæ non advertatur, licet ipsa reflexe non cognoscatur.

,, 8. Interim plurimi excusantur ob inadvertentiam in subita commotione, tametsi non satis excusare videatur, quod quidam ajunt, iis verbis aliud se non intendere, quam usurpare

,, tan-

" tanquam interjectiones significativas iræ suæ: " tum quia æque se possunt assuefacere ad verba alia iræ, & seriæ voluntatis significativa; " tum quia, tametsi id non possent, nihilominus non videtur licere usurpare ea, quæ ex communi apprehensione aliorum sunt inhonorativa Dei.

128 " 9. Quod si vero quis in ira contra hominem, non indignando Deo, sed homini tantum, nude nominet mortem Dei, septem Sacramenta, v. gr. o Dei mors, vulnera, &c. sine scandalo, & sine iis circumstantiis, quibus contemptus importatur, non sunt blasphemiæ, sed vana usurpatio Nominis Divini, hoc præcepto prohibita, & peccatum interveniale grave, *ut Cajet. & Armilla*, Vid. *Blasphemæ; & Sanch.* *(Vide *d.n.*124.)*. Quamquam propter periculum incidendi in blasphemias, & quia raro abest scandalum, ac nihilominus apud audientes Deus ejusque sacra censentur inhonorari, raro excusantur, & merito absterrentur homines a similibus dictis, ut notat *Laym. loc. cit.*

129 Quæritur hic, utrum sit blasphemia maledicere creaturis? Distinguitur, si maledicitur creaturis cum relatione ad Deum, sicut esse maledicere pluviæ, ventis, ut à Deo imperatis, vel addito verbo *Dei* verb. gr. *Managgia il fuoco di Dio* (Vid. *Tamb. & Mazzott.*), certe blasphemia est. Idem dicendum, si maledicatur creaturæ, quæ de se specialem relationem ad Deum habet, uti est Animæ nostræ, Fidei Catholicæ, Cælo, & similibus, vide mox infra. Secus autem, si indignatio fertur in creaturas sine relatione ad Deum. Ita comm. *Tournely tom. 3. p. 339. Viva d. quæst. 6. art. 2. num. 7. cum Bonac. & Less. ex D. Thom. 2. 2. quæst. 76. art. 2.* qui docet: *Maledicere rebus irrationabilibus in quantum sunt creaturæ Dei, est peccatum blasphemiæ; maledicere autem eis secundum se consideratis, est otiosum, & vanum.* Hinc *ex Viva & aliis* non est grave maledicere simpliciter horæ, diei, anno, nisi addatur verbum *Santo*; vel nisi de se dies præteferat aliquid speciale Sanctitatis, ut dies Paschatis, Epiphaniæ, Natalis, Pentecostes, ut dicunt *Salm. tract. 21. cap. 3. n. 121. Elbel de 2. Præc. cum Sanch. Laym. Spor.* & expressius Auctor *loc. cit.* (*Instruz. per li Conf. di Terre &c. pag. 142.*) Ratio, quia prolatio, ubi aliquid speciale relucet, aut explicatur sanctitatis, semper saltem indirecte ad Deum refertur, qui omnis Sanctitatis est Auctor.

Sed hic quæritur, an sit vera blasphemia maledicere toti Mundo, vulgo: *Managgia tutto il Mondo?* Hunc casum, quantumcumque Morales AA. revolverim, disceptatum non inveni; tantum illum vix indicatum reperi apud duos Auctores. Auctor citatus (*Instruz. &c.*) *De 2. præc. Dec. pag. mihi 143.* nimis obiter asserit hanc maledictionem non esse per se gravem blasphemiam. Sed oppositum verius omnino censeo, & ducor argumento illius communis sententiæ, quam universi Doctores tradunt, & dicunt, quod jurare per creaturas excellentiores, in quibus specialiter relucet Bonitas, Sapientia, aut Potentia Divina, nempe per Cælum, per Terram, & etiam per Animam (ut probabilius recte censent *Salm. de Jur. cap. 2. num. 28.* cum *Suar. Sanch. & Far.*) & similia sit verum juramentum. Ita in tractatu de Juramento *Busemb. num. 138. Laym. c. 1. num. 5. Sporer cap. 1. num. 7. Pal. D. 1. par. 1. num. 5. Salm. c. num. 12. Bonac. quæst. 1. p. 1. num. 4. Fel. Potest. c. 2. num. 1554.* Et hoc clare probatur ex *Deut. cap. 3. & 4.* ubi Moyses juravit dicens: *Testes invoco cælum, & Terram.* Et ex *Matt. c. 5. Nolite jurare omnino per Cælum ... & per Terram.* Ubi *S. August. lib. 1. de Serm. Dom. cap. 17.* ait: *Cum juras per Cælum, aut Terram, non te arbitreris non debere Domino jusjurandum tuum.* Sicut igitur, dico, jurare per prædictas creaturas, est verum juramentum, quia, cum in ipsis specialiter resplendeat Dei Potentia, indirecte per eas Deus in testem invocatur, ita ob eandem rationem maledicere eisdem creaturis, est vera blasphemia, quia in ipsis indirecte Deus contemnitur. Et hoc sentit quidem *Felix a Pahormo de 2. Præc. cap. 1. n. 1540.* ubi dicit convicium in creaturas non esse blasphemiam, nisi specialiter in eis Divina Bonitas reluceat, ut in Cælo, Terra, & Anima. Bene tamen excusaretur a peccato blasphemiæ, qui malediceret Mundo, intelligens Mundum illum qui Deo & Sanctis adversatur, juxta illud *Jo. 15. 18. Si Mundus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit.* Sed ordinarie loquendo, censeo rusticos, qui Mundo maledicunt, ut plurimum graviter peccare, dum ipsi de tali maledictione cum magno horrore se accusant.

Maledicere autem Diabolo recte putat *Tamb. Dec. lib. 2. cap. 6. §. 14. num. 13.* raro esse peccatum mortale, quia semper solet ille maledici ut auctor malorum, vel ut Dei inimicus; quo pacto, abstrahendo ab impatientiæ actu, ne veniale quidem esse dicit *Tamb. ibid.* & probabiliter consentit *Mazzott. de 2. Præc. q. 3. cap. 2. §. 1. & Elbel n. 21.*

Notant autem *Viva n. 10. & Tamb. num. 18. cum Bon. Lazar. & Pal.* quod in dubio, an aliqua sit, vel ne blasphemia, minime ut blasphemia est sumenda.

Quæritur etiam hic, utrum *maledictio mortuorum*, quæ vulgo dicitur, *Bestemmia de' Morti*, sit vera blasphemia? Casus apud Doctores morales non invenitur; tantum de eo fit mentio apud Auctorem Libelli enunciati (*Istruz. per li Conf. di Terre, &c.*) Qui libellus dignus habitus est magna laude, & approbatione Illustrissimi, & doctissimi Episcopi D. Julii Torni nimia eruditione, & fama præclari. Et insuper apud librum etiam citatum: *Opera contra l' abuso della bestemmia*; revisum ab illustrissimo, & perdocto D. Castrensi Scaja Oriæ Episcopo, tunc temporis in Academia Neapolitana publico & egregio Theologiæ Professore. In utroque libello dicitur prædictam nequaquam esse blasphemiam, sed levem dumtaxat maledictionem. Idemque postea inveni tenere *Mazzott. tom. 1. pag. 338.* 130

Et ita omnino tenendum censeo, quicquid aliqui dicant, ut ostendi in quadam Dissertatiuncula ad formam Epistolæ, quam olim hac super

super re typis demandavi, hicque subjicio. Tota ratio in summa est, quia hujusmodi maledictio nequaquam continet neque in se ex objecto, neque per relationem ad mentem proferentium, injuriam aliquam contra Animas Purgatorii, ut contrarii contendunt. Non ex objecto, quia vox hæc *Mortui* aliud in se non significat proprie, quam *Cadavera* (prædicatum enim Tò *Mortui* ad corpora proprie, non ad Animas pertinet); ad summum significat *Homines vita functos*, qui possunt esse salvi, & facilius damnari, juxta communiorem opinionem, quæ vult majorem partem adhuc Fidelium damnari, non autem Animas Purgantes, nisi forte in aliqua circumstantia sermonis, ubi expressa (& sic respondetur Adversariis) de sacris rebus mentio fiat; puta, quando dicitur: *Missa, Dies, aut Congregatio Mortuorum*. Ceterum in aliis locutionibus ordinarie talis vox nec in se, nec per communem acceptionem significat *Animas Purgatorii*, uti quando dicitur: *Ille timet a mortuis: Mortuis minime prodest ornatum sepulchrum*, & similia. Et hoc in dubium non videtur posse revocari.

Instant, quod maledicentes mortuis saltem maledicunt reipsa eorum Animabus, quæ separatæ a corporibus reperiuntur. Sed respondeo, quod tunc maledicere Animæ alicujus erit mortale, quando in prolatione maledictionis exprimitur verbum *Anima*, connotando excellentiam Divinæ Potentiæ, quæ in Anima relucet, prout dixi *n. antec. 129. v. Sed hic*. Non vero quando maledicitur homini, non facta mentione Animæ: sicut jurare per Animam alicujus esset verum juramentum, non autem jurare per aliquem hominem nempe per Franciscum, per Petrum. Unde sicut maledicere Homini vivo non judicatur grave peccatum, ita nec defuncto. Tanto magis quod (ut mox dixi) maledictio mortuorum proprius refertur ad corpora quæ sola moriuntur, quam ad Animas quæ sunt immortales. Et certum est, quod tales mortuis maledicentes communiter nullo modo intendunt eorum Animabus maledicere; præscindunt revera a consideratione Animarum, & corporum. Imo, ordinarie loquendo, nequaquam intendunt maledicere mortuis; sed exprobare vivis, ad quos maledictionem illam instar injuriæ dirigunt. Ideo recte Auctor citatus libelli (*Instruz. per li Conf. ut sup.*) prædictam maledictionem vocat magis proprie *imprecationem*. Et hoc ex praxi patet Confessariorum; qui, si interrogent pœnitentes, an intenderint maledicere Animabus Sanctis, vel saltem animabus mortuorum? cum horrore respondent: *Absit, avertat Deus*.

Confirmat nostram assertionem regula generalis, quam assignat *Laym. lib. 4. Tract. 20. c. 6. num. 12.* ubi docet: *Si pœnitens neget affectum indignationis suæ erga Deum directe se extendisse, sed solum adversus hominem, cui iratus fuerit; tunc Confessarius attendat ad verba: Si enim secundum se Divini honoris diminutionem nullam exprimunt, non censenda est blasphemia, atque mortale peccatum*.

Ad hoc accedit alia regula generalis, quod ad certo damnandum aliquid de gravi peccato, de ejus gravi malitia constare debet. Imo signanter quoad blasphemias docent *Pal. Bonac. Lazar. cum Tambur. lib. 2. cap. 6. §. 4. n. 10. & Viva quæst. 6. art. 2. num. 10.* quod in dubio, an aliqua sit, vel ne blasphemia, minime ut blasphemia sumenda est. Quomodo igitur damnari potest maledictio mortuorum, ut peccatum mortale, quando in se, ut diximus, nullam continet injuriam in Deum, vel Sanctos; neque ad ipsos mortuos refertur a proferentibus, qui eam proferendo, nec, quid dicant, intelligunt?

Super hoc puncto pro mea securitate consului Venerabiles, & celeberrimas Congregationes Sacerdotium Missionariorum Neapolis tum Regularium, tum Secularium, & uno ore mihi responderunt, talem maledictionem nequaquam accipiendam esse, ut blasphemiam, nec ut peccatum grave. Et responsiones illorum in præfata mea epistola extensas inserui.

Ex quibus omnibus operæ pretium puto, ut Confessarii, & Prædicatores sedulo curent instruere Populos rudes super hoc puncto, putantes id esse mortale, ne tot Animæ ex ignorantia ob erroneam conscientiam peccati mortalis misere pereant. Nec officit dicere, quod ex hac notitia frequentior erit abusus hujus maledictionis: nam respondetur melius esse permitti innumera venialia, quam unum mortale. Et utinam, dico, tales ignorantes propter horrorem peccati gravis abstinuissent a dicta maledictione? Malum est, quod adhuc cum tali conscientia peccati gravis non desistunt a vitio, & e converso ob eam ignorantiam damnantur. Sed vide in fine hujus Capitis Responsum, quod nuper edidimus circa hanc Mortuorum maledictionem, adversus quandam Epistolam ab Anonymo nobis oppositam.

Pariter hic adnotamus non esse in se blasphemiam, si quis maledicit *Fidei* alicujus; modo non exprimat, nec intendat Fidem sanctam, sive Christi. Ratio, quia *nomine Fidei* non significatur de se Fides Christi: intelligi enim potest etiam fides humana. Et revera fidei maledicentes, nunquam intelligunt blasphemare Fidem sanctam. Et ita *Mazz. l. c.*

Utrum autem sit mortale hominibus maledicere, sive malum imprecari? V. dicenda *l. V. n. 83.*

„ 10. In ira imprecari aliis dæmonem, grandinem, fulgura, &c. etsi multi confundant cum blasphemiis, non tamen est blasphemia, sed dira imprecatio, quæ plerunque (saltem, quando dicitur in illos, qui amantur ab irato) ob subitam commotionem, & inadvertentiam, ac defectum seriæ voluntatis, non est nisi venialis: quia, cum se homines reflectunt, ajunt longe aliter se sentire, ac sensisse, ita ut videantur si interjectiones tantum quædam esse ad significandam iram, tametsi Christianos parum deceat tam absurdis interjectionibus uti. *Bon. l. c. ex Nav. Tol. Reg. &c. Bald. dist. 25. num. 10.* ubi etiam censet veniale tantum esse sibimetipsi ex ira dæmonem imprecari, eo quod non lædat graviter charitatem. * (*Sic etiam veniale tantum est imprecari alicui sine animo, quod arripiatur a Dæmone. Ita Escob. ap. Tamb. lib. 2. c. 6. §. 4.*

„ §. 4. numer. 12.) * Verum Molin. &c. non „ audent id excusare a mortali, propter fœditatem, horrorem, & perversitatem. Grave „ autem est, si subditi Superioribus, filii parentibus (licet materialiter tantum) sic maledicant, præsertim in faciem: quia est grave contra debitam reverentiam. Bald. loc. c. „ vide infra lib. 5. c. 3. d. 16.

„ 11. In ira usurpare dæmonem sine imprecatione, non est per se peccatum: assidua tamen ejus nominatio non decet christianum: „ & ratione scandali posset esse gravis. Laym. „ loc. cit.

„ 12. In Confessione exprimenda est qualitas „ blasphemiæ, videlicet utrum contra Deum, „ an Sanctos fuerit: illas enim specie differre „ est probabile secundum Suar. Sanch. Reg. Azor. „ Laym. Dian. R. 50. Lug. d. 15. n. 2. contrarium tamen tenent Trull. lib. 1. n. 11. d. 2. „ n. 5. cum Dian. p. 1. de Circumst. R. 30.

An blasphemia contra Deum differat specie a blasphemia contra Sanctos? Affirmat probabiliter Bus. cum aliis: Sed etiam probabiliter negant Bon. tom. 2. D. 3. Qu. 8. p. 4. n. 1. Sanch. Dec. lib. 2. cap. 32. num. 38. Laym. lib. 4. tract. 10. cap. 6. num. 10. Viva d. quæst. 6. art. 2. n. 6. & Salm. dict. cap. 3. num. 124. cum Cajet. Bann. Fill. &c. Et probabile putat Viva dict. quæst. 6. art. 2. num. 6. quia communiter injuria contra Sanctos mediate ad ipsum Deum refertur. Tenent tamen Salm. n. 125. cum Bon. quod ob aliam rationem debet exprimi in Confessione, an blasphemia fuerit contra Deum vel contra Sanctos, quia dicunt prædictas blasphemias, ultra propriam malitiam continere aliam speciem distinctam contra Latriam, vel Duliam. At Viva dict. num. 6. in fin. Tambur. in Meth. Conf. lib. 2. cap. 3. §. 1. Holzm. tom. 1. pag. 284. num. 405. & Elbel de 2. Præc. num. 9. cum Azor. &c. etiam probabiliter hoc negant, dicendo quod tantum peccatur contra Duliam, quando blasphemia profertur in Sanctos ob propriam eorum excellentiam, absque relatione ad Deum, ita ut in ipsos terminetur, & sistat: Sed, cum ii, qui blasphemant Sanctos verius (communiter loquendo) eos injuria afficere intendunt, non ob præcisam propriamque ipsorum excellentiam, sed quatenus ad Deum mediate referuntur: ideo juxta primam probabilem Salmanticensium sententiam non contra Duliam, sed tantum contra Latriam peccant, & propterea non tenentur explicare, an Deum vel Sanctos blasphemarint.

EPISTOLA RESPONSIVA

Adversus Epistolam Apologeticam scriptam in propugnationem Dissertationis, quæ super abusu Mortuis maledicendi prodiit.

Præ omnibus indicandum esse duxi, quod cum adversus ea, quæ super hoc puncto scripseram, quædam Dissertatio, cui brevibus respondi, prius prodiisset, pollicitus fui, cum semel atque iterum iis quæ mihi opponebantur satisfecerim, non amplius circa hoc verbum me fore facturum, tum ne in infinitum daretur progressus, tum ne eadem, quæ jam a me scripta erant, repeterem: sed dixi quod dumtaxat respondere volebam (prout feci) ad duas S. Thom. *Doctrinas, quas mihi de novo objiciebat. Et una simul significavi in animo mihi statutum esse deinceps nihil amplius super hac controversia scripturum (quia mihi satis in propatulo res collocata esse videbatur) nisi cum ab Adversario meo de veritate prorsus fuissem persuasus; tunc enim nihil mihi difficultatis esset a sententia desciscere, & id omnibus per publicam scripturam significare non erubescerem, prout animus meus ab hoc faciendo non abhorruit in aliquibus aliis meis opinionibus, quas ubi eas rationi non consentaneas cognovi, libenter revocavi.*

Nihilominus post responsionem a me datam vulgata est altera Epistola Apologetica in propugnationem præfatæ Dissertationis, in qua contendebat Auctor probare mortuis maledicere per se esse mortale: cui Epistolæ, non obstante consilio, quod de non amplius respondendo ceperam, alia Epistola nunc respondere sum coactus. Et hanc dumtaxat hic subjungo, in qua summatim continentur tum responsio, quam ad Dissertationem dederam, tum responsio ad Dissertationis propugnationem.

Reverendiss. Abbati D. Bartholomæo de Marco Basiliano.

Reverendiss. Pater, & Domine Colendissime.

Cum Dissertatio quædam super Mortuorum maledictione, ac cum adversus eam brevis responsio mea prodiissent, novissime typis edita est altera Epistola Apologetica pluribus scripta in præfatæ Dissertationis propugnationem. Ubi ad manus meas illa Epistola pervenit, & accurate illa a me lecta, diu animi pependi, rescriberem nec ne. Ex una enim parte consilium de non amplius respondendo susceptum sartum tectum habere voluissem, ne in infinitum progrederer. Ex alia parte expediens videretur nunc denuo respondere, sicut Amici mei ad id faciendum me adigunt; tum quia in priori responsione error quidam, a quo me retractare intendo, fortuito excidit, licet ille ad rem nostram nihil referat, sicut ex hac altera Responsione animadvertes. Tum quia in laudata Epistola Apologetica adversarius alias novas exponit animadversiones, quibus ut ambiguitates aliquæ de medio tollantur, altera Responsione satisfacere opus esse duxi. Quapropter ad te hanc alteram responsionem afferendam curavi, & abs te duo hæc peto: Primum, ut omni qua potes animi attentione eam perlegas, detrahendo, addendo, corrigendo quicquid tibi visum fuerit: Secundum, ut mihi consilium tuum candide aperias, utrum expedire tibi videbitur, ut hanc typis excudendam curem, dum ex una parte mihi contendere displiceat cum viro & aliis ejus sociis Ordinis, quem ego maximi facio, atque mirum in modum veneror (tametsi mihi compertum est non deesse aliquos inter illius Ordinis, forte eis minime indoctiores, qui meæ adhærent sententiæ). Ex altera par-

parte a Fidelium cordibus hanc deducere opinionem, nimirum quod præfata maledictio sit mortale, cum tale non sit, ad Gloriam Dei, qui sibi Animarum salutem Gloriæ habet, non parum conferre censeo.

Parcas mihi quæso, si non pauca quæ in priori Responsione jam notata erant, hic repetita observas. Hoc non aliter faciendum esse censui, nisi ut Lectoris ante oculos omnia simul exponantur, dum legit illas animadversiones, quas mihi Adversarius de novo objicit. In Dissertatione probare aggressus est maledictionem in Mortuos esse peccatum lethale, & veram Blasphemiam duabus rationibus: 1. quia corpora fidelium Defunctorum sunt sacra. 2. quia præfata maledictio præscindere non potest, quin ad Animas referatur. In Responsione ad Dissertationem data, dixi, quod jam illis objectionibus bis responderam; propterea ne eadem semper canerem, volui ad omnia quæ apponebantur respondere. Nihilominus duabus *S. Thomæ* auctoritatibus, quæ de novo afferebantur, dixi me facere non posse quin responderem. Primus Textus desumptus est ex 3. *p. q.* 8. *art.* 2. ubi S. Doctor dicit Christum in fidelium corpora influere jus resurgendi propter Spiritus Sancti inhabitationem. Et hoc idem jus Auctor Dissertationis probare intendit aliunde, nempe ex ratione Sacramentalis Communionis, qua Fideles, dum vivunt, reficiuntur; hincque ex hisce duabus rationibus infert mortuorum corpora inter sacra annumeranda esse, adeo ut sacro cultu ex Religionis virtute emanato, veneranda sint. At si hæ rationes (respondeo) ego, probarent, quod corpora quorumlibet Defunctorum pro sacris habenda sunt, probarent etiam quod necessario corpora fidelium damnatorum inter sacra annumeranda essent; in iis enim etiam aliquando habitavit Spiritus Sanctus, & cum Jesu-Christo per Eucharistiam concorporata fuerunt. Dicit, quod illæ qualitates per peccatum postea amittuntur. Igitur, subsumo, quoties Ecclesiæ authentico testimonio mihi non constat, Animam illius Gloria æterna frui, ac etiam quoties Ecclesia honorem qui ei debetur ad cultus sacri rationem non elevat, ut infra explicabimus, mihi fas non est illud corpus pro sacro habere. Præterquamquod, si corpora Defunctorum Sacra sunt propter Eucharistiam quam receperunt, & propter Spiritus-Sancti inhabitationem, necessario dicendum erit etiam corpora viventium Fidelium tamquam Sacra colenda esse, ita ut quælibet injuria, aut maledictio in Fidelis viventis corpus irrogata, peccatum grave Religioni adversans dicendum sit. Sed hoc est contra expressam *S. Thomæ* Doctrinam, ut mox videbimus. Dicere autem Sacra esse corpora Defunctorum propter Ritus quibus erga illa utitur Ecclesia; quia nempe Sacræ Sepulturæ beneficio donat, processionibus, & benedictionibus ea decorat, thure sufficit, & etiam ob antiquum Ritum (ut Adversarius dicit) dudum adhiberi consuetum Sacram Eucharistiam super Defunctorum pectore collocandi. Nescio cur hi ritus actus sacri cultus dici debeant; cum compertum sit, seculis superioribus etiam tempore quo ab Infidelium persecutionibus pace Ecclesia fruebatur, Defunctorum Fidelium corpora sepeliri in Campis, & viis, prout testantur Thomassinus, & Calmet: Imo plura Concilia prohibuerunt quominus in Ecclesia Cadavera sepulturæ darentur. Quod si posterioribus temporibus usus invectus est, ut in loco sacro sepelirentur, hoc affirmante S. Gregorio, inde processit, ut proximi ex sepulcrorum conspectu recordarentur Defunctorum Animas sæpius suis precibus coadjuvare: *Hoc prodesse Mortuis* (sunt verba Sancti), *si in Ecclesia sepeliantur, quod eorum Proximi, ipso tumulorum conspectu admoniti, pro illis frequentius exorent*; *lib.* 4. *Dial. c.* 50. 52. & 53. Et idem dicit *S. August. lib. de Cura pro mortuis*. Benedictiones autem cum aqua lustrali, dicunt *Gavantus*, & *Durandus*, erga Cadavera ideo adhiberi, ut a dæmonum infestatione illa liberentur. Et hac eadem de causa illa thurificantur, ut scribit *Innocent. III. lib.* 2. *de Myster. Missæ, cap.* 17. & ob id idem SS. Eucharistia in Defuncti pectore apponebatur, ut idem Sanctus Gregorius asserit *Libr.* 2. *Dial.* 24. Quamvis hoc deinde reprobatum fuerit a Conciliis in IV. VI. & VII. Seculo, ut refert *P. Vestrini* in suis literis Theologicis *T.* 3. *Epist.* 53. sicut etiam vetitum fuit Sacram Eucharistiam in Ecclesiarum fundamentalibus lapidibus collocare, aut ad Energumenos, aut ad Infirmorum vulnera admovere, sicut pariter sanguine consecrato frontem, oculos &c. linire, qui apud antiquos Fideles mos receptus habebatur, referentibus S. Cyrillo, & S. Joanne Chrisost. Hæc perspicuum dilucidumque faciunt hos pios actus (qui a simplicitate potius quam a Religione derivarunt) non indicare sacra esse ea, circa quæ illi adhibebantur, sed quod solum ad bonos assequendos effectus, quos ex eorum usu sperabant Fideles, adhibebantur.

Sed loquendo de Ritibus, quibus hodie utitur Ecclesia communiter in tumulandis Cadaveribus, hæc sunt quæ scribit Spondanus (*Lib.* 1. *p.* 2. *cap.* 15. *sect.* 3. *De Sacr. Cœmeter.*): *Quanta namque sit vis Crucis, qua signantur & ornantur, & Aquæ benedictæ, qua asperguntur, & thuris, quo suffiuntur, tum ad alia plurima arcenda mala: tum maxime ad fugandos Dæmones, eorumdemque ac Magorum præstigia dissolvenda, pronum mihi esset quamplurimis Patrum testimoniis & exemplis testatissimum reddere*. Et in *Cap. II. Sect. I. Fit suffitus ad Corpora Fidelium defunctorum, quoniam, qui pie moriuntur, sunt Christi bonus odor; & ut insuper significetur, Defunctos reliquisse odorem bonorum operum &c. Per Incensum, ut judicetur eosdem credidisse se per mortem ire ad immortalitatem*. Insuper *Stephanus Durandus* (*lib.* 1. *cap.* 9. *num.* 9.): *Porro thurificatio fit ad reverentiam loci, & Divini Officii, &c.* Item Joannes Beleto (*in Explicat. Divin. Offic. c.* 161.): *Cadaver ponitur in sepulcrum, & aqua apponitur benedicta, ac pruna cum thure. Aqua benedicta, ne ad Corpus Dæmones accedant. Thus propter corporis fœtorem removendum. Prunæ ad designandum, quod terra illa in usus communes redigi nequeat*. Præterea Guillelmus Durandus (*in Rationali lib.* 7.

lib. 7. cap. 35.) *Aqua benedicta ponitur, ne Dæmones ad corpus accedant. Thus propter fœtorem removendum, seu ut Defunctus Creatori suo acceptabilem bonorum operum odorem indicetur obtulisse, seu ad ostendendum quod Defunctis prosit auxilium orationis.* Ex quo patet omnes præfatos Ritus, quos erga Defunctos adhibet Ecclesia, non esse cultum sacrum, quo honorare intendit Cadavera, sed mysticas cæremonias. Nota præterea quod eos denegat Ecclesia iis qui excommunicationis aut interdicti vinculo ligati ex hac vita decesserunt, quamvis antequam Animam efflarent certa pœnitentiæ ac suæ salutis signa dedissent. Igitur non ideo cum Defunctis eos Ritus adhibet Ecclesia, quia supponit eos esse templa Spiritus Sancti, sed quia communionem inter viventes & Defunctos cupit conservari.

Alter locus S. Thomæ, qui mihi objicitur excerptus est ex eadem 3. p. qu. 25. art. 6. ubi dicit Angelicus quod Sanctorum Reliquiæ venerandæ sunt, quia fuerunt templum & organa Spiritus Sancti, qui in ipsis inhabitavit & operatus est: Et etiam quia aliquando illa per gloriosam Resurrectionem Jesu Christi configuranda sunt Corpori. Ex hoc infert Adversarius maledictionem in Defunctorum corpora veram esse blasphemiam, ex eo quia illa jamdudum etiam templa & organa fuerunt Spiritus Sancti. Sed si hæc ratio valeret pro defunctis (iterum pariter dico) tanto magis valere deberet pro vivis, imo quam longe fortius; viventes enim sunt actu (si in caritate vivunt, prout pie præsumendum est) templa viva, & organa Spiritus Sancti. Sed S. Thomas 2. 2. q. 76. art. 3. cum communi Theologorum qui eum sequuntur, *Cajet. Sot. Azor. Prad. Serra, Mol. Lugo, Laym. Trullen.* & omnes dicunt quod maledictio sive imprecatio in homines prolata, veniale non excedit, quoties maledictio non est formalis, sed tantum materialis, nempe sine pravo affectu. Referamus integrum textum Angelici, ne mihi imponatur quod truncum retulerim. *Maledictio est, per quam pronunciatur malum contra aliquem* (nota) *vel imperando, vel optando. Velle autem, vel imperio movere ad malum alterius, secundum se repugnat caritati, qua diligimus proximum volentes bonum ipsius. Et ita secundum suum genus est peccatum mortale, & tanto gravius, quanto personam, cui maledicimus, magis amare & revereri tenemur. Unde dicitur* (*Lev.* 20.) Qui maledixit Patri suo, & Matri, morte moriatur. *Contingit tamen verbum maledictionis prolatum esse veniale, vel propter parvitatem mali, quod quis alteri imprecatur, vel etiam propter affectum proferentis, dum ex levi motu, vel ex ludo, aut ex subreptione aliqua verba proferuntur, quia peccata verborum maxime ex affectu pensantur.* Hinc in me adversarius invehendo, & verba Angelici cum emphasi mihi repetendo, *secundum genus suum est peccatum mortale;* sic me alloquens excandescit. *Intendes, o non intendis?* Ego tamen mihi videor hoc intellexisse, & quidem ita, ut nemo aliter quam ego intelligo Textum S. Thomæ intelligere debeat, nimirum quod hominibus maledicere tunc est peccatum mortale, cum maledictio est formalis, quæ tunc dicitur esse talis, cum quis animo pravo optat, ut illis eveniat malum, quod imprecatur, aut cum alios inducit ad illis malum inferendum, sicut se explicat Angelicus in *art.* 1. exemplo Judicis, qui Ministros justitiæ ad pœnam injustam exequendam in Reum injuste movet. Et hoc, dicit Sanctus ex se esse peccatum mortale, quia hoc *Secundum se* (ut ipse loquitur) *repugnat caritati, qua diligimus proximum, volentes bonum ipsius.* Nam sicut caritas nobis imponit, ut Proximi bonum velimus, ita vetat ne illi malum optemus, & ne alios ad illi malum inferendum inducamus. Loquendo vero S. Thomas de maledictione verbali (de qua dumtaxat nos in præsenti casu loquimur) dicit illam non excedere veniale, aut cum malum quod quis imprecatur est leve, aut deest pravus affectus, quæ materialis maledictio nuncupatur (proferendo nempe maledictionem aut joco, aut sine plena deliberatione). Et hoc denique hac ratione confirmat: *Quia peccata verborum maxime ex affectu pensantur.* Hoc idem docet *Cajetanus* super cit. *quæst.* 76. *art.* 1. dicens: *Nota ex* 1. *art. quid sit proprie maledictio, scil. dicere malum, in quantum malum, alicui per intentionem. Et ex hoc oritur quod maledictio distinguitur in maledictionem formaliter, & materialiter; & quod quandoque est peccatum mortale, quandoque veniale; nam maledictio formaliter est ex suo genere mortale ut patet; materialiter autem si sit optative, non est mortale; si vero fieret imperative posset esse mortale. Et ratio diversitatis est, quia præter intentionem optative maledicens hominem lædit; quia nec intentione, nec ex opere Ministri obsequentis, quamvis non ex propria intentione. Dixi autem ex suo genere, quia propter imperfectionem actus, sive ex parte objecti, ut si parvum malum optet, vel imperet; sive ex parte operantis, ut si ex ira (vel ex ludo,* addit S. Thom.) *maledicat, quamvis effectus tendat in malum, quia non ex consensu rationis in malum tendit, deficit a perfecta ratione peccati, & per hoc non est mortale.* In sequela igitur doctrinæ S. Thomæ Cajetanus ex una parte ait, quod maledictio formalis, nempe *ex intentione*, est de genere suo mortalis, & sic venialis vel propter imperfectionem actus, scilicet consensus rationis, vel propter parvitatem mali quod optatur; ex alia dicit, esse nonnisi venialem maledictionem materialem, nimirum *præter intentionem*, pronunciatam *optative*, idest modo optativo, sive per verba desiderium exprimentia, sumendo illud *optative* adverbialiter, ad differentiam τὸ *imperative*, scilicet imperativo modo. Et idem quippe, etsi diverso modo, docet D. Thomas loco citato; ibi enim distinguit maledictionem formalem a materiali; nam primo loco loquitur de formali, nempe, cum intentione volendi malum, quod pronunciatur, dum ait: *Velle autem, vel imperio movere ad malum alterius secundum se repugnat caritati, qua diligimus proximum volentes bonum ipsius. Et ita secundum suum genus est peccatum mortale.* Illud igitur quod S. Doctor repugnare intelligit cari-

caritati, & esse mortale secundum suum genus, non est simpliciter pronuntiare maledictionem, sed illud *velle*, *vel imperio movere ad malum alterius*. Ergo *S. Th.* tantum in volendo malum quod pronuntiatur, vel in movendo alios ad malum inferendum, gravitatem culpæ recognoscit. Deinde ad explicandam procedit maledictionem materialem dicendo illam esse venialem si ex levi motu, vel ex ludo profertur, rationem tradens: *Quia peccata verborum maxime ex affectu pensantur*, *ut supra dictum est quæst. 72. art. 21.* & in citato *art. 2.* sic prius dixerat: *Verba in quantum sunt soni quidam, non sunt in nocumentum aliorum, sed in quantum significant aliquid; quæ quidem significatio ex interiori prodiit: & ideo in peccatis verborum maxime considerandum est ex quo affectu aliquis verba proferat*. Aliud itaque est maledicere *optative*, ut loquitur *Cajetanus*: aliud maledicere *optando*, ut loquitur *S. Th.*; *optative* enim denotat maledicere per verba optativa præter intentionem; *optando* autem intelligit *S. Doctor* maledicere ex vera intentione, sicut perspicue deinde se explicat, dicendo: *Velle autem secundum se repugnat caritati &c.* Et hæc quidem est maledictio formalis, ac ideo graviter culpabilis; & tantum evadit venialis, ut subdit *Angelicus*, vel ob parvitatem mali quod optatur, vel ob subreptionem, sive levi motu, quo maledictio profertur.

Cæterum quæstio hæc me inter & meum Contradictorem de mero nomine est; nam dato quod *S. Thom.* generaliter diceret quamcumque maledictionem de genere suo esse mortalem, attamen *S. Doctor* pro certo equidem habet, quod maledicere homini sine pravo affectu non est nisi veniale. Et non aliud quam hoc ipse probare quæro. Itaque tam *D. Thomas*, quam *Cajetanus*, & omnes alii Doctores, tum *S. Augustino* apud eumdem *Angelicum* 2. 2. *quæst. 76. art. 4. Object.* 1. non reputant esse blasphemiam maledicere homini, ex eo quod homo sit templum Spiritus Sancti; nam si hoc tenerent, nequirent dicere maledictionem sine pravo animo esse venialem; maledicere enim Sanctis aut rebus sacris, licet absit malus animus, semper est mortale. Ex hoc evidenter infertur, quod juxta *Angelicum*, & communem DD. sententiam recte considerari potest fidelis persona præcise ab eo quod sit templum Spiritus Sancti. Et deducitur præterea (adversus id quod etiam innuit meus Adversarius) quod sicuti non est culpa gravis contra caritatem, & pietatem, maledicere corpori fidelis viventis, si abest pravus affectus; ita non est gravis contra caritatem, & pietatem sine pravo animo corpori fidelis defuncti maledicere; quandoquidem juxta ipsum *Sanctum Thomam*, caritas, qua mortui qui in gratia decesserunt prosequendi sunt, non est aliud quam extensio caritatis, quam vivis præstare debemus: *Caritas* (ait Sanctus) *quæ est vinculum Ecclesiæ membra uniens, non solum ad vivos se extendit, sed etiam ad mortuos qui in caritate decedunt*.

Sed Adversarius meus dicit, quod maximum est discrimen inter vivorum, & defunctorum maledictionem, quia in vivo regnat fomes, ac proinde ipse in peccandi periculo versatur, a quo qui decessit in gratia immunis est; unde fit (ait) quod maledictio in vivos potest esse veniale; cum enim sit peccatum contra caritatem, remoto pravo affectu, potest esse non grave; sed maledictio in defunctos, cum sit peccatum contra religionem, etiam remoto pravo affectu semper est grave peccatum, ratione injuriæ, quæ Religioni irrogatur, cum corpori sacro maledicitur. Sed ut respondeam, iterum principium ejus perquiramus, unde ille fidelium defunctorum corpora sacra esse autumat. Ipse dicit juxta *S. Thomæ* doctrinam mortuis maledicere esse grave, quia eorum corpora fuerunt organa Spiritus Sancti, & quia communionem sacramentalem receperunt. Respondeo igitur. Quoad illud quod defuncti corpus propter communionem & quia templum fuit Spiritus-Sancti, pro sacro habendum sit, jam superius dixi quod hæc ratio probat tam defuncti quam vivi corpora pro sacris habenda esse, quia etiam vivus est templum Spiritus-Sancti: *Membra vestra templum sunt Spiritus-Sancti*. 1. Cor. 6. 19. Sed in vivo (replicabit) quod fomes adest, qui hominem redigit sub potestatem peccandi. Respondeo. Ergo corpus Adæ ante peccatum erat sacrum? Præterea, potentia ad peccandum non efficit, ut mutetur species sanctitatis corporis. Item nec fomes, nec periculum peccandi efficiunt, ut *hic & nunc* vivens non sit templum Spiritus-Sancti. Tanto magis quod fomes iste nullum reatum aut maculam in animam inducit; nam gratia Redemptoris in baptizatis omnes peccati maculas extergit, & cumulatissime omnia ejus damna reparat. *Copiosa apud eum redemptio*. Psalm. 129. 7. *Ubi autem abundavit delictum, superabundavit gratia*. Rom. 5. 20. *Ego veni, ut vitam habeant, & abundantius habeant*. Jo. 10. 10. Unde definivit Tridentin. (*sess. 5. in decr. de Pecc. Originali. can. 5.*) per baptismum animas immaculatas reddi, & fomitem nihil nocere, imo prodesse ad majorem mercedem recipiendam non consentienti: *In renatis enim nihil odit Deus ...... innocentes, immaculati, puri, ac Deo dilecti effecti sunt &c. Manere autem in baptizatis concupiscentiam, vel fomitem hæc Sancta Synodus fatetur & sentit: quæ cum ad agonem relicta sit, nocere non consentientibus non valet, quinimo, qui legitime certaverit, coronabitur*. Ita ratio, quod sunt Spiritus Sancti organa, non efficit, ut corpus fidelis vivi vel defuncti sacrum habeatur; alias vivis etiam sine pravo animo maledicere, semper esset peccatum grave; & oppositum certum est, ut ipse Adversarius admittit. Unde ad aliam rationem (si forte Adversarius eam reperiat) confugere opus est, ut probet defunctorum corpora sacra esse. Nec valet dicere quod maledicendo vivum potest præscindi, eum non considerando, ut Templum Spiritus Sancti, sed mentem ad alia motiva peculiaria applicando, v. gr. ad injurias quibus ab eo affectus est. Et ego subsumo: & cur hæc præcisio effici non potest etiam respectu defunctorum, iis maledicendo-

do ratione habitu alicujus molestiæ qua ab eo affectus sit, sed sine pravo animo? Prætereaquamquod. (ut scripsimus in prima Epistola) plerumque hæ maledictiones potius in vivorum contumeliam, quam in defunctorum eructiuntur. Sed (dicit) hoc neutiquam effici potest, quia defunctorum corpora sunt sacra; seu hic redit quæstio, quia hoc est quod controvertitur; nos enim dicimus nullum defunctorum corpus pro sacro habendum esse, nisi cum Ecclesia Sanctum illud esse declarat, atque præcipit illud uti sacrum venerandum esse, elevando venerationem ab ordine humano ad supernaturalem & divinum, ut mox cum *S. Th.* auctoritate videbimus.

Sed replicabit, Auctor, quod juxta eundem *S. Thomam art. cit. ad* 2. Reliquiæ Sanctorum veneratione dignæ sunt, quia hujusmodi corporum animæ Deo actu fruuntur; & quod propterea defunctorum corpora (ait) licet cultu Duliæ venerari nequeant, non possunt tamen sperni, cum sint sacra; pie enim credendum est eorum animas salvas esse. Igitur, respondeo, defunctorum corpora, cum sint sacra, eis sacer cultus exhibendus est? Sed vellem scire quinam sacrorum cultuum eis exhibendus sit? Adversarius fatetur non deberi cultum Duliæ; sed ego nullum alium reperio qui ab Ecclesia aut a DD. assignetur, nec capere possum quod alia cultus sacri species assignari possit, præter Latriæ, Hyperduliæ, & Duliæ. Sed (insurgit) ad quem cultum reducitur altarium, vestium, & vasorum veneratio? Respondeo, quod reducitur ad cultum Latriæ, nam hæ res per se nullum cultum merentur; dum cum execrantur, non amplius sacro cultu venerantur, sed *relative* sive *reductive*; unde eorum cultus reducitur ad cultum Latriæ ratione sacrificii ad quod ordinantur. Ideoque dico quod cum Defunctorum corpora cultu Latriæ, vel alio sacro venerari non possint, inter sacra numerari non debent. *P. Suar.* (*opusc. defensor. fid. Cath. adv. Ang. Sect. errores lib.* 2. *cap.* 5. *nu.* 14. *circa fin.*) loquendo de veneratione debita Sanctorum, & cæterorum defunctorum Reliquiis, dicit: *Imo insuper addo, hanc ipsam consuetudinem* (nempe venerandi uti sacras Reliquias Sanctorum) *ostendere, longe altiori modo Ecclesiam de Sanctorum Reliquiis sentire, quam vulgarium hominum mortua corpora soleant reputari*. Occurrit mihi quod etiam S. Gregorius Nyssenus, loquendo de corporibus Sanctorum, & cæterorum Fidelium vulgari morte defunctorum, dicit nullam paritatem esse inter honorem qui illis exhibendus est, & illum, qui aliis; nam subjungit quod corpora aliorum defunctorum omnes horrent, & ab illis fugiunt; sed ad corpora Sanctorum quia sacra sunt quilibet se appropinquare optat, & tactu se credit sanctificari. Afferamus ejus verba, quæ de corpore Sancti Theodori affert (in *Orat. S. Theod.*): *Corpus S. Theodori ad alia corpora quæ communi, & vulgari morte dissoluta sunt, nec comparandum quidem est . . . . . nam cæteræ quidem Reliquiæ abominabiles plerisque sunt; ac nemo lubenter sepulcrum præterit, aut si ex inopinato opertum offendit, prætercurrit. At si veneris in aliquem locum, similem huic, ubi hodie noster Conventus habetur, ubi memoria Justi, Sanctæque Reliquiæ sunt, primum quidem earum rerum quas vides magnificentia oblectatur . . . . caput deinceps ipsi Conditorio appropinquare, Sanctificationem ac benedictionem contrectationem ejus esse credens.* Hinc notandum quam alia sit veneratio quam Ecclesia, & Fideles Sanctorum corporibus exhiberent, & alia qua aliorum defunctorum corpora honorantur.

Quoad venerationem autem debitam corporibus; quorum animæ Deo fruuntur, respondemus quod ratio S. Thomæ non potest valere, nisi pro solis Sanctis ab Ecclesia declaratis; de quibus tantum Angelicus loquitur; Sanctus enim Thomas ex ratione quod animæ Sanctorum Deo fruuntur, procedit ad demonstrandum quod eorum corpora veneranda sunt. Ad percipiendum igitur quid Sanctus Doctor sentiat, & quæ sit rei veritas, distinguendæ sunt duæ species cognitionis, qua nos scimus, & credimus animam alicujus Deo frui, humana una, superhumana, & Divina altera ex Ecclesiæ declaratione. Nunc certum est venerationem illam corporibus Sanctorum, de quibus loquitur Sanctus Thomas, debitam non posse applicari, nisi ad illa corpora, quorum animas beatas esse scimus cognitione revelata nobis per Ecclesiam, quæ elevat honorem qui eis debetur ex ordine humano ad superhumanum.

Hinc fit non sufficere nobis pro sacro habere aliquem Defunctum, etiam morali certitudine, ut debeat aut possit ejus corpus sacro cultu venerari, sed requiritur, ut Ecclesia authentice nos certos faciat certitudine ipsi divino lumine communicata, animam illius defuncti jam cum Deo in cælis regnare. Audiamus verba Sancti Thomæ *Quodlib.* 9. *articul.* 16. Ibi ad objectionem quam præmittit, quod non possint venerari Sancti, quia de ipsorum beatitudine moralis certitudo haberi non potest, Sanctus (*ad primum*) ita respondit: *Dicendum quod Pontifex, cujus est Sanctos canonizare, potest certificari de statu alicujus per inquisitionem vitæ, & attestationem miraculorum; & præcipue* (nota) *per instinctum Spiritus-Sancti, qui omnia scrutatur profunda Dei*. Itaque propter quamcumque moralem certitudinem, sed humanam, & naturalem, nos non debemus, nec possumus pro sacris habere fidelium defunctorum corpora, nec eis exhibere cultum sacrum, nisi post eorum canonizationem; tunc enim Ecclesia ex illa notitia supernaturali, quam ex Spiritus-Sancti instinctu habet, sicut dicit Angelicus, transfert venerationem erga illud corpus ab ordine humano ad ordinem superhumanum & Divinum. Idem apparet expressum in Decretis Urbani VIII. spectantibus ad cultum servorum Dei, non adhuc canonizatorum, aut beatificatorum (vide apud *Benedictum XIV. De Canonizat. SS. libro* 2. *cap. XI.*); in quibus præcipue statutum fuit, ut in scribendis vitis, aut

gestis

gestis talium Dei servorum sequens protestatio Auctoris præmitteretur: *Profiteor me haud alio sensu, quidquid in hoc libro refero, accipere, aut accipi ab aliis velle, quam quo ea solent, quæ humana dumtaxat auctoritate, non autem Divina Catholicæ Romanæ Ecclesiæ, aut Sanctæ Sedis Apostolicæ nituntur*; notentur hæc verba, *Quæ humana auctoritate, non Divina Ecclesiæ &c.* Itaque servorum Dei gesta aliam non habent fidem, & venerationem, quam humanam; sed cum eos Ecclesia Sanctos declarat, tunc veneratio ex humana ad Divinam extollitur, propter Ecclesiæ Divinam auctoritatem. Hinc est quod, ut alicui defuncto cultus aliquis præstetur Sacer, qui superhumanus est, necesse est, ut principium aliquod, & cognitio superhumana habeatur de sanctitate objecti, media illustratione Divina nobis per Ecclesiam communicata. Et propterea cum Sancti jam ab Ecclesia declarati sunt, sacra evadunt non tantum eorum ossa, sed etiam vestes, literæ, & cætera quibus ii usi sunt, & irreverentia gravis, & sacrilegium esset iis præcisa necessitate ad profana uti. Quod quidem contra de rebus mortuorum non adhuc canonizatorum, licet qualemcumque de eorum cælesti beatitudine haberemus notitiam, id efficere vetitum est.

Quamquam concedimus quod cum veneratione possimus Reliquias alicujus defuncti cum sanctitatis opinione apud nos habere, eum invocare, effigiem depingendam curare, & alia id genus efficere, quia hæc cultus sacri rationem non habent, sed sunt dumtaxat Religionis actus (non autem civiles), qui ut dicit P. Joann. a S. Thoma; auctoritatem cujus mihi Adversarius objicit, & ut etiam docet Bellarminus (*Contr.* 4. *lib.* 1. *C.* 10. *num.* 4. *&* 7. & Benedict. XIV. *de Canon. SS. lib.* 2. *C.* 7. *& num.* 4. 7.) adhiberi possunt æque erga defunctos ac erga vivos. Imo ex hoc infert Bellarminus licitos esse eos actus erga defunctos adhibere, qui vivis licite præstari possunt: *Si licet* (sic ille concludit) *honorare viventes, quos credimus Sanctos, cur non mortuos?* Et cum nonnulli hanc Bellarmini doctrinam carpsissent, nempe quod venerari concedebat Sanctos non canonizatos, sic eam vindicavit dicendo, quod ipse alium non concedebat non canonizatis cultum, nisi illum qui vivis exhiberi solebat. Apud Benedict. *loc. cit. cap.* 9. *num.* 1. Dixi *actus Religionis*, quia alius est actus Religionis, alius est cultus sacer: deosculari manus servo Dei, se ejus precibus commendare, pedes ei lavare, & cætera, hi sunt quidem Religionis actus, quia e Religione manant; non sunt autem cultus sacri, cum erga res sacras non exerceantur. Et ita pariter mortuos in loco sacro sepelire, thure suffire, pedes deosculari, Reliquias eorum venerari, sunt quidem cæremoniæ sacræ ac Religionis actus, non sunt autem cultus sacer.

Profecto cæremoniæ sacræ dicuntur, & vere sunt, quia illæ seipsas respiciunt, quæ sacræ sunt prout ab Ecclesia præceptæ; sed cultus sacer dici nequeunt, quia cultus [illegible] erga quod adhibentur respicit; ideoque [illegible] quam

dici potest cultus sacer cum objectum sacrum esse non constat. Præterea sunt utique actus Religionis: & hic fateor quod in mea prima responsione (nescio quomodo) error excidit; nam cum dicere deberem thurificationes, & benedictiones, & alias cæremonias, quæ erga defunctos adhibere solemus, non esse cultum sacrum, dixi non esse actus Religionis. Affirmo quidem, nec dubito quin actus Religionis sint; sed non proinde sunt cultus sacri, & per consequens non est quod propter præfatos actus, qui adhibentur erga defunctos, corpora eorum tanquam sacra adhibenda sint, atque ideo possint ex cultu sacro venerari. Propterea Alexander III. *cap.* 1. *de Reliq. & SS. venerat.* absolute prohibuit venerari pro Sancto aliquem nisi Ecclesiæ auctoritas accedat: *Cum etiamsi per eum miracula fierent, non liceret vobis ipsum pro Sancto absque auctoritate Ecclesiæ Romanæ venerari*: Et quamvis olim pro Sanctis sine Ecclesiæ declaratione, sed sola populorum consuetudine aliqui venerabantur; nihilominus respondet, Bellarm. loc. cit. (*cap.* 8. *in fin.*) quod hoc ex tacita Papæ approbatione licebat: *Sicut consuetudines, aliæ vim habent legis ex tacito consensu Principis, ita Sancti alicujus cultus, ex consuetudine introductus, vim habet ex approbatione tacita, vel expressa Pontificis.*

Repono igitur: Ego non dubito quin Ritus, quos adhibet Ecclesia erga defunctos sint cæremoniæ sacræ, & Religionis actus, non autem cultus sacer; prout revera Rituale Romanum, loquendo de Exequiis, Ritus qui adhibentur in sepelitione Mortuorum, non jam vocat cultum sacrum, sed tantum *Mysteria Religionis, & Signa Christianæ pietatis*, sic dicens: *Sacras Cæremonias ac Ritus, quibus Mater Ecclesia in filiorum suorum Exequiis uti solet, tanquam vera Religionis Mysteria, Christianæque pietatis Signa, & Fidelium mortuorum saluberrima suffragia, Parochi summo studio servare debent.* Addo duas alias animadversiones, ex quibus hoc fit clarius. Primo, si talis cultus esset sacer, etiam esset cultus publicus, siquidem ille a publico ministro Ecclesiæ exhibetur; & hoc certum est quod fieri non potest, dum ipsa Ecclesia prohibet, ne cultus publicus cuivis ab ea pro Sancto aut Beato non declarato exhibeatur. Præterea, dicit S. Franciscus Salesius, quod cultus sacer defunctis non præstatur nisi in protestationem eorum virtutis excellentis; & cognitio hujus excellentiæ certa esse debet. Quomodo autem dici poterit quod Ritus qui erga defunctos exercentur sint cultus sacer, cum de defunctis (communiter loquendo) non habetur hæc eorum excellentis virtutis cognitio? Imo pro comperto habetur, quod inter fideles defunctos non pauci sunt, qui æterno igne cremantur, & interim hi ritus indifferenter erga omnes practicantur. Igitur dicendum est Ecclesiam tales ritus pro sacro cultu non habere.

Argumentum quoddam prævenio, quod mihi objici posset: si ergo conceditur quod mortuos venerari sit actus Religionis, eis maledicere pro-

proculdubio erit Religioni actus oppositus. Respondetur prius per instantiam: si hoc argumentum valeret pro defunctis, valeret etiam pro vivis; nam venerari servos Dei viventes actibus superius descriptis, ut ostendimus, etiam est actus Religionis sive cultus Religiosus; unde maledicere huic tali servo Dei, etiam præciso animo pravo, esset pariter grave sacrilegium; sed nemo hoc dicit. Sed responsio directa affertur. Distinguendum atque videndum est ex quo motivo talis actus Religionis proveniat; si provenit ex motivo ipsius objecti, quia objectum sacrum est, contumelia in illud tunc est peccatum Religioni adversans, & est sacrilegium; sed si actus honoris procedit a pietate Religiosa fidelis, tunc utique erit actus religiosus, quia a motivo religionis procedit; sed maledictio in objectum non erit actus contra religionem, quia non est actus, qui ad objectum sacrum refertur.

Adversarius in Dissertatione admiratur, & imprudentes (ne dicam temerarios) sincera fronte appellat eos, qui in Confessionario, aut in Suggestu dicunt non esse ex se grave mortuis maledicere. Sed ego, & alii mecum admiramur eos qui sibi scrupulum non faciunt absolute prædicare hanc maledictionem esse peccatum mortale atque blasphemiam. Ad hoc ut dicatur quod actio aliqua non sit peccatum grave, sufficit, ut vera probabilitas habeatur, quod tale non sit, quemadmodum omnes fatentur: intelligo illam quæ fundamento non tenui innititur, talem esse, ut tuto (juxta sententiam communem, seposita quæstione de probabiliori, & minus probabili) possit teneri, & doceri. Et parvi aut nihili faciunt ad nostram rem duæ illæ doctrinæ, quas mihi Adversarius opponit, S. Augustini unam: *Graviter peccaret in rebus ad salutem animæ pertinentibus, vel eo solo quod certis incerta præponeret, lib. 1. de Bapt. cap. 3. Et cap. 5. Si incertum est peccatum, quis dubitat certum esse peccatum?* Nam ibi S. Doctor loquitur de eo qui operatur in dubio circa res ad salutis æternæ necessitatem spectantes, in qua re quilibet tenetur certum sequi. Præterquamquod ibi Sanctus sermonem habet de quodam Donatista, qui cum certus esset in Catholica Ecclesia rite, & recte Baptismum conferri, contra dubius erat an recte in sua secta eum reciperet; integrum textum exhibebo: *Si dubium haberet non illic recte accipi quod in Ecclesia Catholica recte accipi certum haberet, graviter peccaret in rebus ad salutem animæ pertinentibus, vel eo solo quod certis incerta præponeret.* Et deinde: *Accipere itaque in parte Donati, si incertum est esse peccatum, quis dubitat certum esse peccatum, non ibi potius accipere, ubi certum est non esse peccatum?* Quis dubitat quin iste Donatista certe peccaret? Sed non dicebat Sanctus Augustinus, quod qui ex vera & solida probabilitate operatur, cum dubium non versatur circa ea quæ ad salutis necessitatem pertinent, prout est baptismus, cum actio est certe illicita; lex enim dubia non imponit certam obligationem, juxta id quod docet Angelicus *Quodlib. 14. de verit. art. 3. Nullus ligatur per præceptum aliquod nisi mediante scientia illius præcepti.* Et idem probatur ex *cap. Cum jure 31. de Offic. & Pot. Judicis deleg. Nisi de mandato certus extiteris, exequi non cogeris quod mandatur.* Idem in *can. Sicut quædam, dist. 14.* ubi S. Leo hæc scribit: *In his quæ vel dubia fuerint, vel obscura, id noverimus sequendum, quod nec præceptis Evangelicis contrarium, nec Decretis SS. Patrum inveniatur adversum:* Hoc locum habet in quantum asseri potest, quod aliqua actio non sit graviter illicita. Sed ut affirmetur absolute, aliquam actionem esse peccatum mortale, non sufficit opinio probabilis nec etiam probabilior; nam probabilior non excludit rationabilem timorem errandi; unde non efficit quod lex non remaneat dubia, & quod opinio opposita non possit esse vera, si vere probabilis est; quapropter cum agatur de Sacramentis, non est licitum sequi probabiliorem, cum opposita est probabilis, licet minus probabilis. Ad hoc igitur ut actio aliqua sit graviter illicita, requiritur certitudo, prout docent omnes cum S. Raymundo, qui (*lib. 3. de Pœnit. §. 21.*) scripsit: *Non sis nimis pronus judicare mortalia peccata, ubi non constat per certam scripturam.* Itaque Sanctus monet ne judicetur aliqua actio esse peccatum mortale ubi non constat tale esse; & cum dicat Sanctus *ubi non constat*, semper reprobare intelligit tamquam excessum asserere aliquod esse peccatum grave, quoties de illius gravitate non constat. S. Antoninus pariter dixit (*P. 2. tit. 1. cap. 11. §. 28.*) Quod sine periculo peccandi determinari non possit, aliquam actionem esse peccatum grave, nisi aperta scriptura, aut Ecclesiæ determinatio, aut ratio evidens non habeatur: *Quæstio in qua agitur* (sunt verba Sancti) *de aliquo actu, utrum sit peccatum mortale vel non, nisi ad hoc habeatur auctoritas expressa Scripturæ aut Canonis Ecclesiæ, vel evidens ratio, periculosissime determinatur. Quia* (ut subjungit) *qui determinat sine aliquo ex prædictis momentis, ædificat ad gehennam,* conjicit animas in periculum damnationis. Hinc sapientissime Benedict. XIV. in suo opere *de Synodo*, in plerisque capitibus nihil aliud Episcopos monet, quam ne umquam peccati gravis eas damnent opiniones, quæ uti probabiles DD. utriusque partis defendunt.

Adversarius meus cæteroquin usque eo progressus est, ut conclusionem Theologicam suam opinionem appellet. Ego nolo me ingerere ad dicendum, utrum ejus opinio pondere, & quo pondere probabilitatis fulciatur; sed nescio an *Conclusio Theologica* dici possit, cum nullus scripturæ textus pro illa habeatur, nec Ecclesiæ definitio extet, nec ratio evidens, nec DD. communis auctoritas, imo nec unius, qui juxta ejus opinionem scripserit, reperiatur. Adducit ille textum S. Isidori Pelusiot. (*lib. 5. Epistolarum, Epist. 491.*) *Vivi incessunt etiam mortuos; & hostes fœdus ineunt! Cur igitur, & naturæ leges, & inimicitiarum superas terminos, vita functo maledicens? Videris enim in cinerem ac favillam linguam acuere; sed primo violas sanctimoniam, cui omnes mortales studeant, oportet. Deinde immortalem habet animam, cujus vindex est oculus Dei pervigil.* Sed

In libro, qui apud me est, typis edito Romæ an. 1626. reperio non ita, sed aliis verbis textum præfatum esse conceptum (*p.* 370.) sic enim ibi legitur: *Vivi solent calumniis incessi, cum jam defunctis etiam hostes conciliantur, & fœdus ineunt. Cur igitur ipse, & naturæ, & inimicitiarum terminos transgrederis, dum vita jam functum calumniaris, & lacessis? num putas quidem, te solum adversus cinerem, & pulverem linguam stringere; sed heus primum ipsum sacrosanctum sepulturæ jus violas, quod tamen non ambit, & habere studet: deinde habet is animam immortalem, cujus oculus ille pervigil, & semper excubans vindex est.* Judicent nunc alii, si hæc auctoritas quid momenti opinioni conferat Adversarii mei, qui defunctorum fidelium corpora omnia tamquam sacra veneranda esse contendit. S. Isidorus sacrum appellat Jus sepulcri, non autem corpus defuncti. Sed præterea, Adversariis sibi assentatur omnia sibi facere, Scripturas, Ecclesiæ definitiones, DD. communem auctoritatem, & evidentes rationes. Scripturæ sunt: *Neque maledici regnum Dei possidebunt*, 1. *Cor.* 6. 10. (*Maledici* explicat Calmet, qui convicium in faciem proferunt, vel de absente obtrectant). Ecclesiæ definitionem dicit esse disciplinam qua ipsa utitur in sepeliendis fidelibus. Pro se etiam habet communem DD. auctoritatem, dicendo quod Moralistæ ideo de hac sententia non dissferuerunt, quia juxta eorum regulas apud ipsos pro certa habita est. Tandem pro se rationes evidentes, quæ illæ utique sunt, quas ipse in sua Dissertatione exposuit. An hæc suadeant, nolo meo judicio quæstionem decidere, sed Sapientes omnem controversiam exhauriant.

Cæterum loquendo de mea sententia, ut superioribus paginis retuli, præter tres Auctores ibi citatos, qui de hac re scripserunt, curavi rem hanc a multis examinandam, & præsertim ab omnibus Congregationibus Missionariorum Civitatis Neapolis, in quibus, quia Missionariorum, Theologiam Moralem præcipue, omnes profitentur, & ibi (ut omnibus compertum est) selectiores Cleri Neapolitani coadunantur viri. Hic Adversarius meus Socratis quemdam Textum in medio afferens, innuit quod non omnes ea sunt solertia præditi, ut sint magistri idonei ad similes enucleandas quæstiones. Concedo quod non omnes sunt magistri; sed cum mihi præfatæ Congregationes totius corporis nomine responsum dedissent, supponendum est resolutiones non a minus sapientibus, sed a sapientioribus datas fuisse. Præfata quæstio, ut jam prius scripsi, fuit etiam Romæ ex mandato Benedicti XIV. discussa, & juxta mentem ipsius Pontificis, (quam cæteroquin numquam animo intendi hanc fuisse definitionem ex Cathedra) quæstio resoluta fuit, quod peccati mortalis reatu careret. Sed ille scribit quod non tenetur fidem præstare, nec huic examini adhibito, nec resolutioni Romæ datæ. Nec eo umquam meus appulit animus, ut cogerem eum ad id credendum: sed id ego scripsi, quia vehementia mihi adsunt momenta, ne in dubium id revocem; dum mihi testatus est tamquam [illegible] testis ex propria scientia, & de visu (ille [illegible] pro-priis oculis aspexit Pontificis schedulam) quidam Sacerdos, Religiosus, Doctus, & in hac controversia minime affectus; propterea que existimavi alios qui ad utramque sententiæ partem indifferentes sunt, prudenter & non abs ratione id credere etiam posse. Cæteroquin quantum ad me, tanto certius hoc mihi visum est, ut non dubitaverim hoc idem in eodem Opere Morali a me congesto, quod eidem Pontifici dedicavi, & præsentandum curavi, scribere, & rem uti mihi ille testatus fuit exponere. Quod reliquum est, si meus Adversarius bono fine ductus id scripsit, ego etiam pro certo habeo non inductum fuisse ad id scribendum aliqua animi adhæsione, aut contendendi lubentia (esset quidem optimum, ut postquam ex sæculi laqueis me expedissem, ut in æternæ salutis tuto animam meam collocarem, id aggredi contenderem, quod ad damnationem eam conduceret, & cur? ut inanem gloriam, melius dicam, ut perpetuum dedecus in defendenda opinione falsa aucuparer!) sed fine recto, & bono, ut ex tot peccatis liberarem tam multos, qui habitum contraxerunt ad mortuis maledicendum, & qui non obstante quod credant (erronee, meo judicio) esse peccatum grave prout eis assertum erat, prosequebantur nihilominus ad eas maledictiones effutiendas. Quod autem meus Adversarius voluerit me appellare *obstinatum*, & *falso zelo impulsum*, hoc omissum facio, sciens quoniam *qui judicat me, Dominus est*. 1. Corinth. 4. 4.

Ad hæc subjungo Epistolam responsivam ad me rescriptam a Reverendiss. Abbate D. Bartolomeo de Marco Basiliano, (cui hanc Epistolam meam perpendendam misi) *viro quidem maximi pro ejus doctrina habito, tum apud ipsius Religionem, quæ præstantissimis muneribus eum decoravit, tum etiam quoquoversum Neapoli, & Romæ, &c. Magistro in Sacra Theologia, quam ipse per plures annos cum omnium plausu docuit, & 30. aut 40. annos in excipiendis confessionibus exercitato. Ego animi pendebam, utrum huc referre deberem nec ne sequentem illius Epistolam; sed mihi consilium datum est, ut duobus ex motivis id efficerem, 1. ut omnibus notum fiat me, ut cautius agerem, & ne proprii sensus adhæsione deciperer, prout jam me deceptum autumat meus Adversarius, semper solitum fuisse aliorum Doctorum consilium expostcere: 2. ut patefaciam quam tum de mea, tum de opposita sententia, ceteri præstantes viri existimationem habeant. Epistola est sequens.*

Reverendiss. Padre, Sig. e Padr. Col.

Da molto tempo fa ebbi la consolazione di leggere la sua erudita Dissertazione sopra l'Imprecazione de' Morti, sostenendo che non sia culpa grave il maledirli, siccome tal'è il sentimento mio, e delle persone più sagge, colle quali fu di ciò ne ho tenuto spesso discorso. Ora per sua bontà mi manda la Risposta fatta ad un suo Contradittore, nella quale ho ammirata la sua dottrina, e aggiungendo ragioni l'ha resa quasi demonstrativa, nè saprei con qual fondamento il suo Contradittore difenda, che

che sia colpa grave, sembrandomi i motivi addotti da lui di niun momento, conforme li lessi in un libretto mandato dal medesimo alle stampe, e che V. S. Reverendiss. gli ha sodamente confutati, e presentemente li confuta. Certamente io non comprendo come possa esser peccato mortale il maledire i morti. Lodo poi la sua moderatezza in chiamar probabile questa sentenza, che dice non esser colpa grave la bestemmia de' Morti: dovea più tosto chiamarla moralmente certa, e per conseguenza l'opposta, che si difende dal suo Contradittore, moralmente falsa, e di debole, e tenue probabilità.

Io dunque non ho avuto nè che togliere, nè che aggiungere, nè che mutare della sua dotta scrittura; e prego il Signore, che illumini la mente del suo Contradittore, e di alcuni pochi Compagni, che fan pompa di trovar la colpa in ogni piccola azione. V. S. Reverendissima intanto non si arretri di mandar alla luce l'accennata Apologetica Risposta, che ne sarà applaudita, come ne fu in tutte l'altre sue opere. Mi raccomando alle sue orazioni, e facendole riverenza con ogni rispetto le bacciò le mani.

Di V. S. Reverendissima.

Mater Domini 14. Giugno 1758.

Umiliss. Servitore obligat. e divotiss.
Bartolommeo di Marco Abate.

Subjungo hæc pauca. Præfatus Abbas Reverendissimus, ut scribit, videtur supponere a me opinionem meam dumtaxat uti probabilem haberi. Hoc a me dictum non est; dixi tantum quod ad hoc ut affirmari possit culpa gravi actionem aliquam carere, sufficiens esse quod probabile sit non esse gravem. Cæterum nolui judicium ferre, utrum mea sententia sit nec ne moraliter certa, cum hoc sapientium judicio committam; sed cæteroquin ego illam plusquam probabilem esse duxi, & duco.

Nuper alia prodiit epistola Adversarii, cui respondere opus esse minime censemus; sufficiunt quæ jam respondimus. Si autem forte putat Adversarius in controversiis, eos remanere victores, qui ultimo loco scribunt, hujusmodi victoriam valde libenter ei concedimus.

CAPUT II.

DUBIUM I.

Quid sit Juramentum?

133 *Quid est Juramentum?*
134 *Quæ sint vera juramenta?*
135 *An dicere per conscientiam meam, vel Animæ meæ?* 136. *An dicere: Juro ita esse?* 137. *An dicere: Tam verum est, quam sol lucet: vel verum est sicut Evangelium?* 138. *An jurare per creaturas?*

133 „ RESP. Juramentum est invocatio tacita, „ vel expressa Numinis Divini, tanquam „ primæ, & infallibilis veritatis, in testem alicujus rei. Hæc autem invocatio in eo consistit, quod jurans, quantum in se est, cupiat ac velit, Deum id, quod jurat, testari & manifestare (si & quando nimirum illi placuerit, sive in hac vita, sive in altera), tanquam quod ab ipso Deo sit cognitum, & verum. Ita communiter DD. *S. Thom. 2. 2. quæst. 89. art. 1. Bon. d. 1. q. 1. part. 1. Sanch. 3. mor. cap. 1. Laym. lib. 4. tract. 3. cap. 1.*

Unde resolves.

„ 1. Quoad forum internum jurat, quisquis 134
„ interius intentionem habet sive formalem, „ sive virtualem, & invocat Deum in testem, „ sive his sive illis verbis, ac signis, sive etiam nullis usus sit: ita ut, si quis utatur verbis nullo modo importantibus juramentum, „ & is tamen ea putet esse juramenta, vere juret: & econtra; *Suar. lib. 1. cap. 1. Sanch. lib. 3. cap. 1. Laym. lib. 4. t. 3. cap. 1.* Quoad forum autem externum, quænam formulæ jurandi rationem habeant, ac proinde quæ verba licite usurpari in conversatione possint, patet ex sequentibus.

„ 2. Quando dubium est de jurantis intentione, judicari solet secundum communem acceptionem verborum, quibus est usus.

„ 3. Verum rationem juramenti habent hæ „ formulæ, testor Deum, vel invoco Deum testem. Item, *auffmeinem eidt: bermeinem eidt*, „ nisi aliud de usurpantis intentione constet, „ quia multi ita loquuntur, v. gr. *ich schvver edir ein eidt*, vel *ber meimem eidt*, hoc, „ vel illud faciam: quorum tamen mens non „ est serio id jurare, sed tantum iracunde, & „ gravius affirmare: *Laym. lib. 2. l. c. cap. 2.*

„ 4. Fides a Sacerdotibus loco juramenti exigi solita per eorum consecrationem, uti & „ formula illa Principum, *ber Unser Furstlichen Ehren, oder Crevven*, etsi non sint juramentum, tamen in foro fori accipiuntur „ loco juratæ promissionis: uti & si a personis „ illustribus, vel nobilibus dicatur, *ber meiner Allichen Ehren, Crevven, und Slauben*. V. *Laym. loc. cit. cap. 2.*

„ 5. Formulæ hæ, Deus novit, Deus testabitur suo tempore, coram Deo loquor, Deus „ novit omnia; Deus videt meam conscientiam, censentur tantum narrative proferri, „ non invocative (atque adeo non sunt juramenta), nisi aliud constet, aut circumstantiis probetur. *Laym. loc. cit. num. 4. Bonacina quæst. 1. p. 2. ex Suarez, Lessius, Sanchez &c.*

Pariter dicere: *Vivit Deus*, *Deus est veritas*, non est Juramentum, si renuntiative profertur, ut *Cajet. Led. &c. apud Salmanticens. Tract. 17. cap. 3. num. 25.* At *Salm. cum Azor. Fagund. Sot. Trull.* dicunt talia verba ex usu communi accipi ut prolata invocatio, & ut vera juramenta.

„ 6. Non sunt juramenta, quæ dicuntur per „ modum sponsionis: verb. gr. expono caput „ meum, amputentur mihi aures, ni ita sit, „ &c.

„ &c. Vid. *Sanch. loc. cit. num.* 42. * (Vid. „ *num.* 43.) *.

„ 7. Non vere jurat, qui, ut juramentum „ coactus vitet, dicit se jurare per omne id, „ per quod potest: quia, cum res nulla sit, „ per quam absque necessitate jurare licite pos- „ sit, censetur per nihil jurare intendisse.

„ 8. Non sunt juramenta (quod Confessa- „ rii, & Catechistæ moneant, ne ex erronea „ conscientia peccetur) *vere, certe, in veri-* „ *tate, fide boni viri, per fidem meam, fide* „ *boni Christiani, vel Sacerdotis, vel Regis.* „ * (*Ita Salmanticens. Tract.* 17. *cap.* 6. *nu-* „ *mer.* 23. *cum Soto, Suarez, Sanchez, Less.* „ *Villal.*) *.

135 „ Nec per *conscientiam meam, super con-* „ *scientiam meam, &c.* ut habet *Less. cap.* 42. „ *d.* 1. *Bonac. loc. cit.* quia tantum significant „ illum loqui ex dictamine conscientiæ, & no- „ titia veritatis; nec in testem adducitur Deus. „ Esset tamen juramentum, dicere, per *Fidem* „ *Catholicam, per sanctum Evangelium,* quia „ tunc censetur in testem adduci illius Fidei, „ & Evangelii Auctor. Vid. *Laym. loc. cit.*

Dicere igitur: *Per conscientiam meam, super meam conscientiam, in conscientia,* non est juramentum, ut docent *Less. lib.* 2. *cap.* 42. *n.* 4. *Elbel de* 2. *Præcept. num.* 42. *ac Salmant. dict. cap. num.* 28. *cum Led. & Villal.* quia nullus in testem adducitur, & sensus est: *Quod dico, est quod mihi dictat conscientia mea.* Idem videtur tenendum, cum Auctore ut sup. (*Istruz. &c. pag.* 152.) si dicas *Per conscientiam Animæ meæ;* Nam conscientia principaliter ibi, non Anima, nominatur & intenditur. Secus, si dicas: *Per Animam meam;* probabilius hoc esse verum juramentum dicunt *Salmantic. ibid. cum Suar. Fag. & Sanch. Elbel dict. num.* 47. *Renzi de Jur. q.* 17. *pag.* 125. *& Bus. n.* 150. Quia in Anima singulariter resplendet Deus, qui in testem tunc censetur adduci. Vide dicta n. 129. *V. Sed hic.*

136 Item dicere: *Juro ita esse,* non est vere juramentum, quia tunc nec explicite, nec implicite Divinum testimonium imploratur. Ita *Salm. cap.* 2. *n.* 24. *cum Suar. Sanch. Bon. &c.* Nisi præcesserit interrogatio de jurejurando, quia tunc per interrogationem præcedentem illud *juro* satis determinatur ad verum juramentum.

137 „ 9. Non jurat, qui dicit, tam verum est, „ quam sol lucet, quam hic sedeo, ambulo, „ &c. Unde etsi comparatio falsa sit, tantum „ est mendacium, cum nullus in testem invo- „ cetur. Idem est, si dicas, quod dico, est E- „ vangelium, est instar fidei, est de fide &c. „ * (*Dicere, est verum hoc sicut Evangelium,* „ *non regulariter est juramentum, ut Salm. ib.* „ *n.* 27. *cum Sanch. & Pal. Et idem tenet Au-* „ *ctor libelli cit.* (*Istruz. &c. pag.* 153.) *quia* „ *hæc verba denotant potius assimilationem, quam* „ *invocationem, ut mox infra subdit Bus.*) *.

„ 10. Quamvis hæ, & similes comparatio- „ nes, tam verum est, quam Deus est, quam „ Christus est in venerabili Sacramento, quam „ verum est Evangelium: item, tam sum in- „ nocens, quam B. Virgo, vel S. Franciscus, „ &c. communiter videantur continere jura- „ mentum cum blasphemia; id tamen non sa- „ tis apparet, quia nullus in testem invocatur. „ Neque videtur esse blasphemia, si sit verum, „ & animus proferentis sit significare tantum si- „ militudinem, ut sensus sit, hoc verum esse „ solummodo, sicut alterum est verum suo mo- „ do. Tunc vero esset blasphemia, si usurpans „ intenderet significare, tantam esse (secun- „ dum æqualitatem) in suo dicto certitudinem, „ quanta est in ea veritate Fidei. *Sanch.* 2. „ *mor. c.* 31.

„ 11. Non est juramentum, cum quis jurat 138 „ per creaturas, in quibus nihil divinæ boni- „ tatis specialiter elucet; quia tunc non cen- „ sentur adduci cum relatione ad Deum: ut si „ dicas: *Juro per hanc herbam, vestem, &c.* „ Censetur autem juramentum, cum fit per „ creaturas nobiliores; cum per eas tunc acci- „ piatur earum Creator, ut qui in iis singula- „ riter residet, ac relucet: sic v. gr. dum ju- „ ratur *per cælum,* intelligitur istius habitator: „ dum *per terram,* is cujus hæc est scabellum: „ dum *per templum,* is qui ibi colitur: dum „ per *aliquod Sacramentum,* is qui instituit; „ dum per *Crucem:* is qui in ea fixus est; dum „ *per Evangelia,* ea tangendo, aut nominan- „ do, is cujus ea verba sunt, *Bon. q.* 1. *p.* 1. „ *n.* 4. *Suar. Sanch. ll. cc.*

DUBIUM II.

Quotuplex sit Juramentum?

139 *Quotupliciter dividatur juramentum? usque ad n.* 141.
142 *An omnia juramenta sint ejusdem speciei?*
143 *An sit juramentum:* Puniat me Deus, si mentior?

„ RESP. Divisiones aliquot communiter af- 139 „ feruntur, sed tantum accidentales; quæ „ speciem non mutant, ut in Confessione distin- „ guere non sit opus. *Suar. Less. Bon. p.* 2. Ita- „ que dividitur.

„ Primo in *Verbale, Reale, & Mixtum,* cum „ videlicet vel verbis fit, vel actione aliqua, „ ut erectione digitorum, contactu Crucis, Sce- „ ptri, Evangeliorum: vel & verbis simul, & „ actione corporali, unde & vocatur juramen- „ tum corporale. Vid. *Bon. p.* 2.

„ Secundo in *Invocatorium,* seu Contestato- 140 „ rium, & in *Execratorium,* seu Imprecato- „ rium. Illud est, quo Deus simpliciter, ut „ testis, invocatur; hoc autem, quo non so- „ lum vocatur ut testis, sed etiam ut vindex, „ cum jurans, se vel alium dilectum, vel ali- „ quid sui, aut suorum subjicit Deo punien- „ dum, si falsum dicat: ut, *ita me Deus amet,* „ *adjuvet: puniat me Deus, faciat Deus, ut* „ *hinc nunquam sanus surgam: nec conjugem,* „ *nec liberos vivos hodie intuear, tollat me Deus* „ *subitanea morte: in æternum damner: super* „ *animam meam, &c.* in quibus, quando falso „ juratur, an sit conjuncta altera species malitiæ „ contra charitatem sui, aut proximi, Scholastici „ controvertunt. Negant *Suar. Val. &c.* quia non „ solet

„ solet quis etiam amico suo tale malum ex „ animo imprecari: sed potius cogitat Deum „ non facturum esse. Vid. *Bon. d.* 4. *quæst.* 1. „ *p.* 2.

141 „ Tertio in *Assertorium*, & *Promissorium*. Illud est, quo præterita, vel præsentia affirmantur, aut negantur: hoc autem est, quod aliquid futurum promittitur. Addunt aliqui *Comminatorium*, ut. v. gr. per Deum ego te cædam, Sed hoc referri potest ad promissorium. In confessione non opus est explicare, utrum per Deum, an Sanctos juraveris: quia est ejusdem speciei malitia, cum jurans semper intendat Deum adducere in testem. *Suar. Less. cap.* 42. *Lugo dist.* 16. *num.* 286.

142 Quæritur, an omnia ista juramenta sint ejusdem speciei? Negat *Pal.* Sed melius affirmat sententia communis cum *Salm. tract.* 17. *c.* 1. *n.* 18. & 19. *cum Sot. Less. Sanch.* &c.

143 Notandum autem, quod prædicta verba: *Occidar, si hoc non est*, & similia, quamvis sint vera juramenta, si per modum execrationis dicantur, quia significant: *Deus, quem in testem, invoco, me occidat, si hoc non est verum*. Ceterum communiter non continent, nisi quandam sponsionem, seu pœnæ obligationem, & significant: *Si non est ita, spondeo meam vitam, vel pœnæ mortis me submitto*. Itam *Salm. tract.* 17. *cap.* 2. *num.* 26. *cum Pal. Fag. Trull. Villal. Bus. D.* 1. *num.* 6. *Sanch. Dec. lib.* 3. *cap.* 2. *n.* 256. *Elbel num.* 52. Secus vero, si Deus ibi expresse nominetur, dicendo: *Deus me perdat, si mentior;* quia tunc jam invocatur Deus ut vindex mendacii, si forte profertur. *Sanch. Salm. Elbel ll.cc. cum Busemb.* mox supra *num.* 140. Dicere autem: *Habear ut hæreticus, si hoc est falsum*, non est verum juramentum: Sicut neque etiam, regulariter loquendo, dicere: *Tot Angeli tollant Animam meam, quot vicibus hoc feci*. Vel: *Ita faveat mihi Deus, sicut* &c. Ita *Salm. num.* 27. *cum Pal.* & *Sanch.* Neque est juramentum dicere: *Juro per istam Crucem*, Cruce tamen non demonstrata, vel signata. *Salm. n.* 24. *cum Sanch. Fag.* & *Vill.*

DUBIUM III.

An, & quando sit licitum jurare?

144 „ RESP. Juramentum, si debito modo fiat, „ licitum esse, est de Fide. Et quidem „ est actus Religionis, ut omnes docent. Tunc „ autem debito modo fit, cum in eo observantur hæc tria, 1. Est *Judicium*, quod exigit, „ ut cum discretione, prudentia, consideratione, ac reverentia, non sine necessitate, aut „ gravi causa fiat. 2. Est *Justitia*, quæ exigit, „ ut quod juratur, sit res justa, licita, & honesta. 3. Est *Veritas*, ut nimirum sit res vera, aut saltem ex gravi ratione putetur esse „ vera; ita ut, prout ex defectu alicujus horum minor, aut major in Deum injuria, aut „ irreverentia redundare censeatur, ita quoque „ majus aut minus committatur peccatum.

Unde resolves.

„ 1. Quoad *Judicium*, si hoc solum desit, ut „ plurimum est veniale tantum: ut si quis absque necessitate juret, sive ex levitate quadam animi, sive ex consuetudine. V. *Sanch. lib.* 3. *cap.* 6. *num.* 22. *Less.* 145

„ 2. Mortaliter tamen etiam hic, aut venialiter peccari potest, juxta quantitatem negligentiæ, quam jurans admittit in investigatione veritatis, vel tollenda consuetudine, „ *Sanch. num.* 10.

„ 3. Et sic mortalis est status illorum, qui „ non tollunt consuetudinem jurandi sine attentione, sitne verum hoc, an falsum, quod „ jurare solent.

„ 4. Quod ad *Justitiam* spectat, peccat mortaliter, qui jurat se facturum rem mortaliter malam, ut se aliquem interfecturum, „ quia est gravis irreverentia, divina auctoritate se ad peccatum mortale quasi obligare, „ ita ut hic duæ malitiæ concurrant: una, „ quod velit malum, altera, quod ad hoc abutatur auctoritate Dei odio habentis omne „ malum. *Bon. loc. cit. p.* 3. *Less. lib.* 2. *cap.* 42. „ *d.* 3. 146

Hoc certum est in juramento promissorio; sed quæstio est, an sit peccatum grave defectus justitiæ in juramento assertorio, si quis cum juramento se jactet de aliquo peccato? *Prima sententia* affirmat *cum Tolet. lib.* 4. *cap.* 21. *n.* 10. & 11. *ac Sot. Less.* &c. *ap. Salm. c.* 2. *num.* 46. Sed probabilius dicendum non esse nisi veniale contra Religionem, ut *Suar. tom.* 2. *de Relig. lib.* 1. *cap.* 3. *num.* 6. *Sanch. Dec. lib.* 3. *cap.* 4. *num.* 33. & *Salm. num.* 47. *cum Pal. Tamb.* & *Leand.* Ratio, quia ideo in juramento promissorio id est mortale, quia juramentum tum assumitur ad firmandam voluntatem exequendi malum; In tali vero assertorio non assumitur ad confirmandam complacentiam, sed tantum pronuntiatur ad alios certiores reddendos de suo peccato, quod non est nisi quædam animi levitas venialis. Secus tamen dicendum, ut bene advertunt *Salm. ibid. cum AA. cit.* si quis juramentum assumeret ad firmandam detractionem, quia juramentum tunc sumitur, ut medium ad infamiam alterius certiorem reddendam.

Notandum autem hic, quod ex ira proferentes verba, videlicet: *Per Deum, per Christum te occidam*, communiter non peccant graviter, quia ex ignorantia, aut indeliberatione ut plurimum excusantur, Ita mecum sentit Auctor cit. lib. (*Istruz.* &c.) *pag.* 154.

„ 5. Venialiter autem peccat, qui jurat facere rem venialiter malam, aut vanam, aut „ inutilem, aut frivolam; cum ibi levis tan-

„ tum

„ tum irreverentia censeatur. *Bon. ibid. Less. loc. cit.* *(*ita etiam tenent Tann. Spor. Sanch. &c. Sed magis mihi arridet sententia opposita, quam tenet Elbel num. 97. cum March. Turr. &c. quia non levis, sed gravis irreverentia videtur invocare Deum in testem ac fidejussorem peccati quamvis levis*)*.

„ 6. Item peccat venialiter, qui jurat aliquid contra consilia Evangelica: ut se non ingressurum Religionem, non daturum eleemosynam; aut mutuum. *Suar. Less. Sanch. Bon. loc. cit.*

147 „ 7. Quod ad *Veritatem* spectat: cum hæc deest, peccatur mortaliter, quia committitur gravis in Deum irreverentia; quippe cum adducatur in testem falsitatis, quasi vel ipse veritatem nesciat, vel velit, aut possit decipere testando falsum. Nec hic excusat levitas materiæ: quia, sive hæc sit gravis sive levis, seria, sive jocosa, æqualiter tamen repugnat Deo testificari falsum: & tale juramentum dicitur Perjurium. *S. Th. 2. 2. q. 89. art. 7. Less. Sanch. Bon. loc. cit.* * (Hac de re lege *Prop.* 24. inter damnatas ab Innoc. XI.)*. An autem, & quando perjurium possit esse veniale per accidens? * (*Scilicet ob defectum deliberationis, vel advertentiæ. Sal. Tract. 17. c. 2. num. 28. & 29.*) * Vid. *Escob. tom. 1. cap. 3. num. 6.*

„ 8. Nec excusatur, vel qui jurat verum, si is putabat esse falsum, vel qui jurat pro certo, de quo ipse dubitet, etsi a parte rei verum sit. *Sot. Nav. Bonac. loc. cit.*

148 Ad recte tamen jurandum non requiritur certitudo absoluta, & omnino infallibilis, sed sufficit aliqua certitudo moralis, sive quædam probabilitas, quæ ad quandam certitudinem moralem pertingat. Ita *Tamb. c. 2. §. 1. n. 6.* Immo *Sanch. lib. 3. cap. 4. num. 10. cum Val. & Suar. ac Salm. cap. 2. num. 42. cum Pal. Less. Bon. Azor. &c. cum communi, & eod. c. n. 49.* expressius ajunt sufficere in juramento sive assertorio, sive promissorio probabilitatem veritatis assertæ, vel impletionis exequendæ rei promissæ; modo intelligendum, non habeatur ratio probabilis in oppositum. Hinc dicunt posse quidem affirmari cum juramento, quod auditum est a persona ita fide digna, ut moraliter certos nos faciat. Hoc tamen non currit in judicio. *Salm. d. c. n. 44. cum Sanch. Pal. Bon. &c.* Vid. *Bus. n. 144.*

149 „ 9. Peccat æque graviter, qui ab altero exigit juramentum, sciens eum esse pejeraturum. Excipe, nisi justa causa, & necessitas exigat * (*Dicunt vero Pal. tract. 14. D. 1. p. 10. n. 9. & Elbel de Jur. num. 110. sufficere causam utilem honestam. Vide dicta lib. 2. n. 77.*) * quia tunc perjurium ex sola pejerantis malitia sequitur, nec alter moraliter censetur illius causa, cum utatur suo jure. Quod tamen extra judicium raro habet locum in privatis personis. *S. Thom. q. 20. Suar. lib. 3. c. 13. & 14. Sanch. lib. 3. c. 8.*

„ 10. Non pejeravit, qui juravit aliquid re ipsa falsum, quod ipse bona fide, & cum ratione putavit esse verum.

150 „ 11. Excusari subinde quidam simplices a mortali perjurio videntur posse, ratione inconsiderationis, cum usurpant quasdam formulas juratorias, ut, per animam meam; puniat me Deus. Etsi enim sciant id vocari juramentum, non tamen apprehendunt, quod jurare sit aliquid grave, & invocare Deum in testem, sed tantum apprehendunt confusam aliquam rationem mali non tanti momenti. Vid. *Bon. loc. cit. Laym. c. 14.*

Immo notandum, quod communiter rustici non apprehendunt gravitatem perjurii, dum se confitentes de juramentis parum, vel minime distinguunt juramenta vera a falsis; Et hoc ex praxi in Missionibus jamdudum intellexi. Quare pro iis, qui consuetudinem taliter ad pejerandum habent, Confessarios potius censeo abstinendos esse ab instruendis his talibus de peccato gravi, quod revera est in perjurio, ne peccata materialia in iis ob malum habitum, quem habent, formalia evadant; Ex regula generali, ut docet *Bus. de Sacr. Pœn. cum Lug. Sanch. & Laym. &c.* Vid. *lib. 6. n. 610.* Bene tamen tales consuetudinarii sunt fortiter monendi, ut deinceps desinant falsum jurare. Ceterum non semper expedit monere hujusmodi rudem Pœnitentem de gravitate perjurii, si monitio prævideatur non de facili profutura.

DUBIUM IV.

An in juramento liceat uti æquivocatione?

151 *An liceat jurare cum Amphibologia?*
152 *An vero cum Restrictione mentali?*
153 *Resolvuntur casus, de Confessario affirmante nescire peccatum confessum.* 154. *De Reo, vel Teste non legitime interrogato.* 155. *Quid si legitime rogetur, & æquivoce juret?* 156. *Et an Reus capitalis teneatur crimen confiteri?* 157. *De Pœnitente interrogato de peccato confesso.* 158. *De paupere indigente re aliena.* 159. *De debitore, qui alias non tenetur.* 160. *De rogato a Judice, an sit locutus cum Reo, & similibus?* 161. *De creditore asserente nihil sibi solutum.* 162. *De adultera negante crimen.* 163. *De requisito ad mutuandum.* 164. *De mercatore, &c.* 165. *De famulo asserente Dominum non esse domi.* 166. *De assumendis ad Doctoratum.* 167. *De asserente acceptionem pecuniæ, quam non recipit.* 168. *De asserente falsum, addendo submisse aliquid verum.*
169 *An liceat alicui non rogato æquivoce jurare?*
170 *Vide alios casus apud Busemb.*
171 *An liceat jurare sine animo jurandi? Sed de hoc vide fusius n. 172. Dub. 5. Quær. an simulatio sit aliquando licita?*

„ RESP. Jurare cum æquivocatione, quando justa causa est, & ipsa æquivocatio licet, non est malum: quia ubi est jus occultandi veritatem, & occultatur sine mendacio, nulla irreverentia fit juramento. Quod si sine justa causa fiat, non erit quidem perjurium cum saltem secundum aliquem sensum verborum, vel restrictionem mentalem verum 152

„ ju-

„ juret: erit tamen ex genere suo mortale contra religionem, cum sit gravis irreverentia ad alterum in re gravi decipiendum usurpare juramentum. Ita communiter DD. *Sanchez lib. 3. cap. 6. Bonacina p. 12. Laym. cap. 13.*

Ad majorem claritatem pro hic dictis, & dicendis in hac materia tam difficili plura sunt distinguenda. Primo loco distinguendum, aliam esse *Amphibologiam*, sive æquivocationem; aliam *Restrictionem mentalem*.

Amphibologia triplici modo esse potest, I. quando verbum habet duplicem sensum, prout *Volo* significat velle, & volare. II. Quando sermo duplicem sensum principalem habet, v. gr. *Hic liber est Petri*, significare potest, quod Petrus sit libri dominus, aut sit libri auctor. III. Quando verba habent duplicem sensum, unum magis communem, alium minus: vel unum literalem, alium spiritualem, ut verba illa, quæ dixit Christus de Baptista: *Ipse est Elias*. Et Baptista dixit: *Ego non sum Elias*. Quo sensu viri spirituales cibos delicatos, dicunt ei nocere, idest mortificationi; Doloribus afflicti dicunt bene valere, idest quoad robur spiritus. *Cardenas Diss. 19. n. 47.* Sic etiam quis interrogatus de aliquo, quod expedit celare, potest respondere, *dico non*, idest dico verbum *non*. *Card. n. 52.* de hoc dubitat, sed salvo meliori consilio, videtur immerito, cum verbum *dico* vere duplicem sensum habeat, significat enim proferre, & asserere, in nostro autem sensu *dico* idem est ac *profero*.

His positis, certum est & commune apud omnes, quod ex justa causa licitum est uti æquivocatione modis expositis, & eam juramento firmare. Ita *Less. lib. 2. cap. 41. n. 47.* Carden. *Diss. 19. n. 35. Salm. Tr. 17. de Juram. c. 2. n. 115. ex S. Hieron. c. 22. q. 2.* qui dicit: *Utilem simulationem, & in tempore assumendam*; quod explicans *S. Th. 2. 2. q. 111. art. 1. ad 2. ait*: *S. Hieronymus utitur large nomine simulationis pro quacumque fictione*. Ratio, quia tunc non decipimus proximum, sed ex justa causa permittimus, ut ipse se decipiat, & ex alia parte non tenemur ad mentem aliorum loqui, si justa causa subsit. Justa autem causa esse potest quicunque finis honestus ad servanda bona spiritui, vel corpori utilia. *Salm. ib. n. 109. cum Val. Sanch. Pont. & Leand.*

Utrum autem jurare cum amphibologia, sive restrictione non pure mentali, ut infra, sine justa causa, sit peccatum mortale? Affirmant *Viva in prop. 27. damn. ab Innoc. XI.* item *Tol. Ang. Arm. Nav. &c. ap. Sanch. Dec. lib. 3. c. 6. n. 2.* Idemque tenet *Bus. cum Laym. Sanch. & communi*, ut asserit. Sed immerito citat *Sanch.* & vocat suam sententiam communem: dum oppositam sequitur *Sanch. loc. cit.* & eandem tenent *Lugo de F. de D. 4. num. 64. Caj. 2. 2. q. 89. art. 6. ad 4. dub. 2. Salm. c. 2. n. 108. cum Sot. Val. Prado, Hurt. Candido, Leand. &c.* item *Less. lib. 2. cap. 42. n. 48. Pal. tract. 14. D. 1. p. 7. n. 3.* & probabilem putat *Bus. n. 170.* 3. Ratio hujus probabilioris sententiæ est, quia in hujusmodi juramento jam adsunt veritas & justitia; deficit tantum judicium, sive discretio, cujus deficientia non est nisi venialis. Nec obstat quod ait *Viva*, scilicet quod taliter jurans exercite invocat Deum ad testificandum falsum; nam reipsa invocat ad testificandum verum, juxta suum sensum, quamvis permittat ex justa causa, ut alter ex sua incuria, vel inadvertentia decipiatur. Excipiendum tamen *cum Salm. loc. cit. & aliis communiter*, nisi hoc fiat in judicio, vel in contractibus. Ex præfata autem sententia infertur, quod ad sic jurandum (præterquam in judiciis, & contractibus) non requiritur causa absolute gravis; sed sufficit quævis rationabilis causa, puta ad se liberandum ab importuna, & injusta interrogatione alterius, ut dicunt *Salm. n. 109. cum Val. Sanch. Bon. Pal. &c. Roncag. de Jur. c. 4. q. 2. R. 3. Elbel n. 129.* Hic tamen notandum 1. cum *Ronc. loc. cit.* majorem causam requiri ad æquivocandum cum juramento, quam sine illo. Notandum 2. cum *Salm. dict. n. 109.* quod quo verba majorem occasionem præbent errandi, major causa exigitur: Unde dicunt, quod quando verba fere nullam causam præbent errandi, ut sunt verba per se æquivoca, duplicem sensum æque habentia, tunc levissima causa excusat.

Restrictio autem *mentalis* alia est *pure menta-* 152
lis; quæ nullo modo ab aliis percipi potest: alia *non est pure mentalis*, quæ ex adjunctis circumstantiis innotescere potest.

Restrictio *pure mentalis* nunquam est licita, nec juramentum super eadem, ut patet tribus propositionibus damnatis ab Innocent. XI. in quibus. Prima *num. 26.* dicebat: *Si quis vel solus, vel coram aliis, sive interrogatus, sive propria sponte, sive recreationis causa, sive quocunque alio fine juret, se non fecisse aliquid, quod revera fecit; intelligendo intra se aliquid aliud, quod non fecit: vel aliam viam ab ea, in qua fuit, vel quodvis aliud additum verum revera non mentitur nec est perjurus.*

Secunda *n. 27.* dicebat: *Causa justa utendi his amphibologiis, est, quoties id necessarium, aut utile est ad salutem corporis, honorem, res familiares tuendas; vel ad quemlibet virtutis actum; ita ut veritatis occultatio censeatur tunc expediens, & studiosa.*

Tertia *n. 28.* *Qui mediante commendatione, vel munere, ad Magistratum, vel officium publicum promotus est, poterit cum restrictione mentali præstare juramentum, quod de mandato Regis exigi solet, non habito respectu ad intentionem exigentis; quia non tenetur fateri crimen occultum.*

E contrario licitum est justa causa uti restrictione *non pure mentali*, etiam cum juramento, si illa ex circumstantiis percipi potest. Id probatur *ex Joan. 7.* ubi Christus dixit: *Non ascendo ad diem festum hunc*. Et tamen narrat Scriptura quod postea ascendit: *Non ascendo*, subintellexit, *manifeste*, ut rogabant Discipuli, sed *ascendo occulte*. Pariter ex *Matth. 24.* ubi Dominus dixit: *De die illa nemo scit .... neque Filius*, subintelligendo, *ad manifestandum*, ut Discipuli petebant, prout explicat *D. Aug. P. 6. in Prol.* Sic etiam sentit S. Thom. 3. p. q. 10. art. 2. ad 2. inquiens: *Dicitur nescire diem, quia non facit scire*. Idest, ac si dixisset, nescio ad

ad manifestandum aliis. Et idem sentiunt S. Jo. Chrisost. S. Hieronym. S. Ambrosius, S. Athanasius, S. Basilius, S. Hilarius &c. ut testatur Suarez Tom. 3. in 3. p. q. 10. a. 2. Hanc sententiam communiter tenent *Gonet. Man. t. 5. n. 8. c. 2. §. 3. Laym. tr. 3. l. 4. c. 13. n. 7. v. Interim, Palud. in 4. D. 9. q. 3. a. 3. Concl. 1. Adrian. in 4. de Sacr. Confess. D. 6. §. Ad argum. Major in 4. D. 15. q. 18. q. 1. Soto de secreto, membr. 3. Wigandt tr. 10. Exam. 4. n. 61. Resp. 3. Cardenas in 2. Crisi Diss. 19. nu. 81.* (qui in Propos. Innoc. XI. *Diss. 19. n. 48.* cum *Suar. & Lugo* ait idem dicendum si respondeatur ad mentem interrogantis.) *La-Croix l. 3. p. 1. n. 287. Holz. to. 1. de Juram. pag. 273. nu. 400. Elbel eod. tit. to. 2. pag. 52. n. 144. Sporer tr. 3. c. 1. n. 115. Viva in prop. 27. Innoc. XI. n. 4. & Sal. tr. 17. c. 2. n. 117.* ubi dicunt hanc sententiam esse communem fere omnium DD. Idem sentit *Continuator Tournely to. 1. p. 689.* cum *Vargoi & Bourdad.* dicens, etiam strictiores Theologos has restrictiones late mentales (quod idem est ac non pure mentales) negare esse illicitas, ex D. August. qui *in lib. contra mendac. c.* 10. ait: *Quamvis omnis qui mentitur, velit celare quod verum est, non tamen omnis qui vult quod verum est celare, mentitur.* Consentit etiam rigidissimus *Contensonius tom. 4. Diss. 2. c. 1. in Resp. ad Instabis*; nam explicando illud Joannis 7. de ascensu Christi ad diem festum, dicit, Christum verba subobscura adhibuisse, in quibus poterat vir prudens verborum sensum facile interpretamento aperire. Favet *D. Thomas* (ut recte ait *Wigandt*) 2. 2. *quæst. 69. art. 2.* ubi: *Aliud est veritatem tacere, aliud falsitatem proponere.* Item *q. 110. art. 3. ad 4.* dicit: *Non est licitum mendacium dicere ad hoc, quod aliquis alium a quocunque periculo liberet; licet tamen veritatem occultare prudenter sub aliqua dissimulatione, ut Augustinus dicit in lib. contra mendac.* Ratio autem hujus sententiæ est, quia, si non liceret uti restrictione non pure mentali, non existeret modus secretum licite celandi, si quis nequiret aperire sine damno, vel incommodo; Quod utique esset æque perniciosum commercio humano, quam mendacium. Damnatio autem perasta a Pontifice restrictionis mentalis recte intelligenda est de restrictione pure, & stricte sumta; illa enim tantum vera mentalis restrictio dici debet, quæ tantum in mente fit, & ita occulta remanet, & nullo modo ex circumstantiis externis agnosci valet.

153 Hinc infertur I. Confessarius affirmare potest etiam juramento, se nescire peccatum auditum in Confessione, subintelligendo, *ut hominem*, non autem ut *Ministrum Christi*, ut docent *S. Th. 2. 2. qu. 70. art. 1. ad 1. Lug. Disp. 22.* (qui tamen *num. 75.* explicat alio modo illud verbum *nescire per scientiam, quæ utilis sit ad respondendum*) item *Sporer de Præc. n. 119. & Elbel de Jur. n. 149.* cum aliis communissime. Ratio, quia interrogans non habet jus, nisi ad sciendam notitiam communicabilem, qualis non est illa Confessarii. Et hoc etiam si alter interroget, an audierit ut Minister Christi, *Lug. n. 66. Viva in prop. 17. Inn. n. 3. & 13. Ronc. de 2. Præc. c. 4. Reg. prax. n. 2. & Elbel de Jur. n. 130.* *cum aliis*. Quia Confessarius semper censendus est respondere ut homo, nam ut Minister Christi non potest loqui. Hinc dicunt *Card. Diss. 19. n. 39. in fine, & 67. ac Fel. Pot. de Jur. n. 1734.* quod quoties tenetur quis occultare infamiam alterius, licite dicit, *nescire*, scilicet *non habeo scientiam utilem ad respondendum*: sive *non scio tanquam manifestabile*, ut *Card. cum Lugo d. loc. n. 43. & 44.* Et si quis temere petat a Confessario, an audierit tale peccatum in Confessione, bene potest respondere: *Non audivi*, scilicet, *ut homo, vel ad manifestandum*, *Card. cum Lug. n. 66.*

II. Reus, aut testis a Judice non legitime interrogatus potest jurare, se nescire crimen, quod revera scit; subintelligendo, nescire crimen, *de quo legitime possit inquiri*, vel nescire *ad deponendum* Ita *Caj. Opusc. to. 1. tr. 31. R. 5. Sporer de 2. Præc. c. 1. n. 120. & 121. Azor. to. 1. l. 11. c. 4. Ronc. de 2. Præc. c. 4. q. 2. R. 3. Sanch. Dec. l. 3. c. 6. n. 23. & 26. cum Nav. Tolet. Val. &c.* ex eodem *D. Th. 2. 2. q. 69. a. 1.* Idem, si testis ex alio capite non teneatur deponere, nempe si ipsi constet crimen caruisse culpa, ut *Salm. d. c. 2. n. 259. & Elbel n. 145.* Vel si sciat crimen, sed sub secreto, cum nulla præcesserit infamia, ut *Card. ib. n. 51.* Reus tamen, vel testis, qui legitime a judice interrogatur, nequit ulla æquivocatione uti, quia tenetur justo præcepto Superioris parere. Est communis, *Salm. c. 2. n. 146. cum Sot. Less. Sanch. &c. cum Bus. n. 2.* Et idem dicendum de juramento in contractibus onerosis, quia alias injuria alteri irrogaretur. *Salm. ib.* Excipe in judicio, si crimen fuerit omnino occultum, tunc enim potest, imo tenetur testis dicere, reum non commisisse. *Tamb. c. 4. §. 2. nu. 4. cum Card. & Pot. ut sup.* Et idem potest reus, si non adest semiplena probatio &c. *Tamb. §. 3. n. 1.* cum communi, quia tunc Judex non legitime interrogat. 154

Sed quæritur hic 1. an si talis reus, vel contrahens æquivoce jurando decepit, possit absolvi, nisi veritatem manifestet? Negant aliqui non improbabiliter, sed probabilius affirmant *Sanch. Dec. l. 2. c. 7. n. 8. & Salm. c. 2. nu. 147. cum Philiarch.* Quia tali juramento (quod perjurium nequit dici) non peccavit contra justitiam commutativam, sed contra legalem, & obedientiam Judici debitam; cujus præceptum detegendæ veritatis transiens est, duratque solum dum Judex interrogat. Idemque dicit *Sanch. ib.* de teste mentiente. Et ideo uterque absolvi possunt, quin veritatem revelent. Tenentur vero alteri satisfacere, si possunt alia via. At si non possunt, dicunt *Salm.* teneri denuo in judicio detegere debitum. Sed etiam excusarem, si omnino essent impotentes ad satisfaciendum in præsenti, & in futuro. 155

Quæritur 2. an reus legitime interrogatus possit negare crimen, etiam cum juramento, si grave damnum ex confessione ipsi immineat? Negant *Elbel n. 44. cum D. Th. d. ar. 1. ad 2.* & quidem probabilius, quia reus tenetur tunc pro communi bono damnum illud subire. Sed satis probabiliter, *Lugo de Just. D. 40. n. 35. Tamb. lib. 3.* 156

lib. 3. c. 4. §. 3. num. 5. cum Sanch. Viva q. 7. art. 4. n. 2. Sporer de 2. Præc. c. 1. n. 13. item *Elbel dict. n. 144. Carden. in Prop. Innoc. XI. Diss. 19. n. 78.* cum *Nav. Less. Sa.,* & *Kill.* & *aliis plurib.* dicunt posse reum, si sibi immineat pœna mortis, vel carceris, aut exilii perpetui, amissionis omnium bonorum, triremium, & similis, negare crimen, etiam cum juramento (saltem sine peccato gravi), subintelligendo *non commisisse, ita ut teneatur fateri*; modo sit spes vitandi pœnam. Ratio, quia lex humana non potest sub gravi obligare homines cum tanto onere. Additque *Elbel* hanc sententiam, licet minus probabilem, insinuandam tamen esse reis, & Confessariis, ut liberentur illi a culpa gravi, in quam facillime incident, si ad confessionem criminis obstringentur. Vid. dicenda *lib. 4. n. 274.*

157 III. Pœnitens interrogatus a Confessario de peccato confesso potest jurare non commisisse, subintelligens *illud, quod confessus non sit.* Ita *Carden. Diss. 19. num. 48. Salm. n. 118. in fine. Sanch. lib. 3. cap. 6. num. 14. Sporer de 2. Præc. cap. 1. numer. 105.* Hoc tamen intelligendum, nisi Confessarius juste interroget ad noscendum statum pœnitentis, *ex Propos. 58. damn. ab Innocent. XI.*

158 IV. Indigens bonis absconditis ad sustentationem, potest judici respondere, se nihil habere, *Salm. n. 140.* Pariter heres, qui sine inventario occultavit bona, si non tenetur ex illis satisfacere creditoribus, potest judici respondere, nihil occultasse, subintelligens *de bonis, quibus satisfacere teneatur. Salm. loc. cit.* & *Ronc. c. 4. Reg. 2. in praxi.*

159 V. Qui mutuum accepit, sed postea satisfecit, potest negare accepisse mutuum, subintelligens, *ita ut debeat solvere, Salm. n. 140.* & *Spor. de 2. Præc. c. 1. n. 122. cum Suar. Nav. Az. Laym. Sanch. Cov. & aliis.* Sic pariter, si quis fuit coactus ad Matrimonium, potest judici asserere etiam cum juramento *non contraxisse,* scil. *libere* ut par erat, *Tol. lib. 4. c. 21. Laym. c. 14. n. 8. Nav. in c. Humanæ aures 22. q. 5.* & *Spor. loc. cit.* qui idem ait de eo, qui irrita Sponsalia inivit. Pariter qui Matrimonium promisit, sed inde non tenetur ad illud, potest negare promissionem, scilicet *ut ex illa teneatur, Salm. n. 140.* Qui non tenetur ad gabellam, potest respondere nihil ferre, scilicet *ex quo gabellam debeat, Card. n. 77. Salm. n. 140. Spor. loc. cit. n. 121. cum Led.* Qui venit de loco falso putato infecto, potest negare venire ex illo, scilicet *ut pestilenti,* quia hoc est mens custodum. *Salm. n. 141. Less. c. 42. n. 47. Sanch. Dec. lib. 3. c. 6. n. 35.* & *Sporer loc. cit. n. 140. cum Tol. Nav. Suar. Henr. Rodr. &c.* Imo hoc admittunt *Tol. Less.* & *alii plures ap. Spor.* etiamsi ille celeriter transisset per locum infectum, modo sit certus nil luis contraxisse, quia posset intelligi non venisse, ut ab ipso periculum sit timendum: Sed huic ego non omnino acquiesco. Admittunt etiam *Salm. dict. loc. cum Bus.* quod si quis a fure vi obligetur ad promittendam pecuniam cum juramento, potest subintelligere: *Dabo, si tibi debuero, secluso juramento;* quia dicunt promissionem illam ex circumstantiis posse admittere talem amphibologiam. Pariter Uxor, cui constet Matrimonium esse nullum, potest Judici, vel Confessario, qui aliàs non vellet eam absolvere, promittere cum juramento cohabitare cum viro, etsi non intendat, intelligens de cohabitatione licita. *Salm. dict. n. 141.*

VI. Rogatus a Judice, an sit locutus cum reo, potest negare, intelligens, non locutum fuisse ad cooperandum crimini. Canonicus obligatus ad secretum, potest jurare nihil manifestasse, si vere nihil eorum, quæ sub gravi tenebatur celare, manifestavit. Ita *Salm. n. 142.* qui asserunt hæc omnia passim obvia esse apud omnes Auctores. Pariter *Less. c. 42. n. 48. cum Alex. Bann. &c.* qui eligendus est in officium, interrogatus, an habeat aliquod impedimentum, potest negare, si revera illud non sit tale, quod impediat. 160

Pariter, si quis invitatus interrogetur, an sit bonus cibus, qui revera sit insipidus; potest respondere, esse bonum, scilicet, *ad mortificationem. Cardenas Diss. 19. n. 74.* Sic etiam dicunt *Card. num. 76.* & *Croix lib. 3. p. 1. num. 302.* licite proferri ceremonialia: *Osculor manus, &c. Offero me famulum &c.* quia ex communi usu accipiuntur, ut verba materialia, prolata tantum ad honorem. Licitum est etiam celare veritatem cum causa; v. gr. si quis petat a te pecuniam, potes respondere: *Utinam haberem!* Vel *gaudeam habere, &c. Carden. Diss. 19. numer. 53.*

Sed quæritur 1. an creditor ex instrumento possit asserere cum juramento nihil sibi solutum, si revera sit pars soluta, sed ipse ex alio capite habeat creditum, quod probare non possit? Respondetur posse, dummodo non juret eam quantitatem sibi deberi ex illo instrumento, nec aliis creditoribus anterioribus damnum inferatur. Ita *Salm. cap. 2. n. 143. cum Sanch. Pal. Leand. &c.* 161

Quær. 2. an adultera possit negare adulterium viro, intelligens, ut illi revelet? Potest æquivoce asserere, non fregisse matrimonium, quod vere persistit. Et si adulterium sacramentaliter confessa sit, potest respondere; *Innocens sum ab hoc crimine,* quia per Confessionem est jam ablatum. Ita *Card. Diss. 19. n. 54.* Qui tamen hic advertit, quod nequit id affirmare cum juramento, quia ad asserendum aliquid sufficit probabilitas facti; sed ad jurandum requiritur certitudo. Sed respondetur, quod ad jurandum sufficit certitudo moralis, ut diximus *supra Dub. 3. n. 147. cum Salm. c. 1. n. 44. Less. Sanch. Suar. Pal.* & *commun.* Quæ certitudo moralis remissionis peccati potest quidem haberi, quando quis bene moraliter dispositus recepit Pœnitentiæ Sacramentum. 162

Ad quæsitum vero dicunt *Salm. n. 144. cum Soto* non posse feminam adulterium negare, quia esset pura restrictio mentalis. *Card.* tamen *num. 60.* admittit in periculo mortis licere uti metaphora, quæ communis est in Scriptura, ubi adulterium sumitur pro idololatria; ut ex *Jerem. 23. 27. Quia adulteratæ sunt ... & cum idolis fornicatæ sunt.* Imo si crimen est vere occultum, probabiliter cum *Bus. infra art. 4.* & *Less.*

& *Less. Trull. ibid.* ac *Sanch. lib. 3. Dec. c. 2. n. 41. cum Sot. Sayr, & Arag.* potest mulier negare cum juramento, & dicere: *Non commisi;* eodem modo, quo reus potest dicere Judici non legitime interroganti, *crimen non commisi*, intelligendo non commisisse, ita ut teneatur ei manifestare, ut *Tamb. ex comm. c. 4. §. 3. n. 1. & 2. Et Viva q. 7. art. 4. n. 2.*

163 Quær. 3. an requisitus ad mutuandum, possit jurare non habere pecuniam, quam revera habet, intelligendo, non habere, *ut ad mutuum præstet?* Negant *Salm. num. 145. cum Sot. Henr.* Ratio, quia illa restrictio ex circumstantiis percipi nequit. Sed hoc intelligendum, si veritas nullo modo percipi possit; nam si posset conjici ex aliqua circumstantia, nempe paupertatis, vel indigentiæ mutuatarii, bene posset ipse intelligere, non habeo superfluum, ut possim mutuare. Ita *Ronc. de 2. Præc. c. 4. q. Reg. 2. in prax. ti, Viva q. 7. art. 4. n. 9. cum Sanch. Bon. Sylv. &c. Card. Diss. 19. num. 48. cum Suar. & Lug. de Pænit. Disp. 23. sect. 4. num. 74.* qui sic docet: (Qui habet unum panem sibi necessarium, vere respondet se nullum habere ei, qui petit panem commodatum; quia nullum habet quem commodare possit, de quo solo ille interrogat). Et idem dicit *Card. n. 33.* de pecunia petita, si domino sit necessaria.

164 Quær. 4. an mercatores possint jurare, mercem carius ipsis constare, intelligendo *cum dicta merce?* Affirmant aliqui, sed merito negant *Salm. dict. num. 145.* Probabiliter tamen posse ait *Croix lib. 3. p. 1. n. 301. cum Gob.* quando tales non intelligunt de mero pretio rei, sed computant in eo expensas pro vectura, pro apotheca &c.

165 Quær. 5. an famulus ex jussu domini possit negare, ipsum esse domi? *Card. Diss. 19. n. 75.* admittit posse figere pedem in lapidem, & respondere, *non est hic*; Quia non est restrictio mentalis: sed huic non assentio, si alter nullo modo possit id advertere. Potius concederem posse dicere, *non est hic*, scilicet non in hac janua, vel fenestra; vel (ut ait *Torre. Mor. tom. 1. pag. 689.*) *Non est hic*, quatenus videri possit. Item ait *Card.* posse respondere, *egressus e domo est*, intelligendo *in præterito*; non enim tenemur, ait cum *Less. ut supra*, respondere ad mentem interrogantis, si adsit justa causa. Secus, si illi rogetur, an hac mane dominus egressus sit, ut *Croix lib. 3. p. 1. n. 184.* Sic etiam *Card. n. 82.* ait de viro nobili qui est in luctu, posse respondere famulum, esse foris, scilicet esse remotum a consortio, ut ex usu loquendi solet intelligi.

166 Quær. 6. an assumendi ad gradum doctoratus possint jurare cum æquivocatione conditionem requisitam non veram, scilicet vacasse tot annis illi scientiæ &c. si tales sint æque idonei ac alii Doctores? Vide *Tamb. Dec. lib. 3. cap. 1. §. ex num. 11.* qui affirmat, ut justam causam ait tunc esse sic jurandi, ne repellantur qui jam digni sunt. Sed quidquid sit de hoc, probabile magis mihi videtur non pejerare Doctorandos Neapoli, qui more solito scribunt manu propria in suscipiendo [illegible] *giuramento essere il primo* [illegible] cum revera id non sit. Ratio quia verbum illud *giuro*; sive *dico con giuramento*, ut supra diximus *Dub. 1. n. 136. cum Salm. c. 2. n. 24. Bon. Sanch. Suar.* de se non est juramentum, nisi præcedat interrogatio de juramento, sed hæc interrogatio Neapoli vel omnino non fit, vel non fit de vero juramento, sed tantum de illa scriptione materiali, quæ ex usu communi videtur non apprehendi ut verum juramentum.

Quær. 7. an possit quis licite coram Notario asserere accipere pecuniam, quam vere non recipit? Affirmat posse *Tamb. ibid. n. 20. & 23.* sensum impropriando, scilicet jurando, pecuniam pro accepta habere, vel accipere, qui censet sic moraliter alterum brevi pecuniam sibi fore soluturum. Et videtur probabilis ex communi usu loquendi. 167

Quær. 8. an liceat jurare aliquid falsum, addendo tamen submissa voce circumstantiam veram? Affirmat *Hurtad. & Prado cum aliis ap. Salm. c. 2. n. 136. contra Torre*, qui dicunt, quod ut locutio sit vera, sufficit, ut exterius concordet conceptui mentis, sive nutibus, sive voce submissa explicetur, & per accidens est, ut alter non audiat. At melius *Salm. n. 138.* id admittunt, si tamen aliquo modo possit ab altero percipi illa submissa prolatio, licet ejus sensus non percipiatur; secus si omnino alterum lateat. 168

„ 1. Graviter peccat, qui utitur æquivocatione, quando non rogatus, sed sponte sua „ jurat: quia tunc tenetur uti vocabulis secundum communem significationem, inquit *To- „ let. lib. 4. c. 21.* eo quod non habet rationem „ æquivocandi. 169

Probabilius tamen *Salm. c. 2. n. 142. in fine* cum communissime contrarium dicunt, nempe, quod quando adest justa causa necessitatis, vel utilitatis, potest quis uti amphibologiis in juramento, etiamsi ad jurandum sponte se offerat. 170

„ 2. Graviter item peccat qui utitur æquivocatione, quando juramentum juste exigitur, „ ut a judice vel superiore in re gravi. *Bon. „ loc. cit.*

„ 3. Si autem fiat tale juramentum in re le- „ vi, per jocum, & citra inobedientiam, ac „ notabile damnum alterius, erit tantum ve- „ niale, ut probabiliter docet *Sanch. l. 3. c. 5.* „ contra alios: quia sola discretione, sive ju- „ dicio caret. *Vid. Bon. loc. cit.*

„ 4. Licet æquivoce jurare, si juramentum „ exigatur injuste, ut v. gr. si quis exigat ju- „ ramentum, qui jus non habet, v. gr. judex „ incompetens: vel si non servet ordinem ju- „ ris. Item, si exigatur per vim, injuriam, „ metum, v. gr. si vir exigat juramentum ab „ uxore de adulterio occulto; si latrones exi- „ gant a te lytrum cum juramento. *Sayr. l. 4. „ c. 3. & lib. 11. c. 17. Less. Trull. lib. 2. cap. 1. „ d. 25.*

„ 5. Qui exterius tantum juravit sine animo „ jurandi, non obligatur, nisi forte ratione scan- „ dali; cum non juraverit, sed luserit. In fo- „ ro tamen externo potest cogi, ut servet. „ *Sanch. 7. mor. c. 10. n. 11. Trull. lib. 2. c. 1. „ d. 10.* * (*Sed de hoc vide mox dicenda Dub. „ seq. n. 172. v. Quæritur*) *. 171

Quæ-

Quæritur hic ultimo, an simulatio sit aliquando licita? Respondetur: Simulatio *formalis*, nempe cum quis intendit per factum externum aliud significare, quam in animo habet; hæc nunquam est licita, quia est verum mendacium facti, ut docet *D. Th. 2. 2. q. 111. art. 1.* Simulatio vero *materialis*, scilicet cum quis aliquid agit, non intendens deceptionem alterius, sed aliquem suum finem; hæc est licita cum justa causa, semper ac ex circumstantiis alii possint conjicere ad alium finem id agi, prout dictum est de restrictione non pure mentali *n.* 152. Sic Josue *c.* 8. licite fugit, non intendens significare metum, sed ut hostes longe abducerentur ab urbe *Hai*, & reliqui milites irruerent in Urbem. Ita etiam Christus Dominus *Luc.* 24. apud Emmaus *finxit longius ire*, non intendens, ut Discipuli hoc crederent, sed volens significare, se revera iturum fuisse longius, nisi ab eis invitaretur. Ita *Croix l. 3. p. 1. n. 298.*

DUBIUM V.

Quæ, & quanta sit obligatio juramenti promissorii?

172 *Quotuplex veritas affirmanda sit in juramento promissorio? Quale autem peccatum sit juramentum promissorium fictum, & quomodo obliget?*
173 *An peccet graviter non implens promissum in re parva?*
174 *An obliget juramentum metu extortum?*
175 *Quid, si sit errore, vel dolo extortum?*
176 *An obliget juramentum de re mala, aut vana?*
177 *Quid de juramento in favorem tertii?*
178 *An juramentum non ludendi excludat ludum moderatum?*
179 *An obliget juramentum factum contra primum?*
180 *An juramentum sequi debeat conditionem promissionis?*
181 *Quomodo obliget juramentum servandi statuta alicujus collegii?*
182 *De juramento Medicorum non visitandi &c.*
183 *De juramento servandi secretum, dicendi veritatem, & solvendi debitum.*
184 *An obliget juramentum factum concubinæ non cognoscendi aliam?*
185 *An promissio prodiga cum juramento obliget?*
186 *An obliget juramentum redeundi ad carcerem? De juramento Parentum ac Dominorum puniendi filios, aut famulos.*

172 „ RESP. 1. Juramento promissorio duæ affirmantur veritates, una de præsenti primaria, quod scilicet jurans habeat animum implendi quod promittit; altera secundaria de futuro, quod scilicet impleturus sit suo tempore quod promittit; sive promittat Deo, & est votum cum juramento; sive homini, & est jurata promissio humana. Unde oritur obligatio implendi, si rationabiliter possit. Ita communiter DD. *Laym. lib. 4. tom. 3. c. 6. Bon. p. 7.*

Unde resolves.

„ 1. Defectu primæ veritatis jurans vere peccat mortaliter, si vel non habet animum implendi, sive materia sit parva, sive magna: licita, sive illicita: vel si dubitat, an facturus sit, necne, quod jurat; vel si putat sibi moraliter impossibile, ut impleat quod promittit: quia quoad istam veritatem præsentem, promissorium ab assertorio non differt; unde nec parvitas materiæ excusat. *ib.* * (*Peccat quidem graviter, qui promittit aliquid cum juramento, putans impossibile, ut impleat. Ita hic Busemb. Sed addendum cum Salm. cap. 2. num. 49. cum Azor. Suar. Fag. Leand. &c. secus esse, si probabilem rationem haberet implendi.*

Quæritur, quale peccatum sit juramentum promissorum fictum, & ad quid obliget? Distinguo: Tripliciter potest quis ficte promittere cum juramento, I. Sine animo jurandi. II. Sine animo se obligandi. III. Sine animo implendi. I. Si quis jurat *sine animo jurandi*, peccat quidem, & ex prop. 25. damn. ab Innoc. XI. quæ dicebat: *Cum causa licitum est jurare sine animo jurandi, sive res sit levis, sive sit gravis.* Ratio, quia tunc illudit Divino testimonio. An autem hic peccet graviter? Resp. affirmative, si juret sine animo implendi promissionem; si vero cum animo implendi, peccat tantum venialiter, ut communissime dicunt *Sanch. Dec. lib. 3. c. 6. n. 10. Ronc. de Juram. c. 4. q. 1. R. 3. Tamb. de Juram. lib. 3. c. 3. §. 2. n. 4. Elbel de Jur. n. 129. Mazzott. eod. tit. c. 3. q. 3.* Recte vero excipiunt, si juramentum fiat in contractibus, vel coram judice; quia tunc, licet non sit perjurium, est tamen gravis deceptio contra justitiam.

II. Si autem jurat *sine animo se obligandi*, sed cum animo implendi, *Caj. 2. 2. quæst. 89. art. 6. Croix lib. 3. p. 1. n. 2. 9.* item *S. Anton. Nav. Scotus, Tambur.* & alii communius apud *Sanch. loc. cit. n. 5.* tenent hunc peccare mortaliter, tum quia sic jurans, falso significat habere intentionem se obligandi, quam vere non habet; tum quia, ut sentit *Croix* tamquam probabilius, videtur gravis irreverentia adducere Deum in testem, & nolle ejus testimonio obstringi. Sed valde probabiliter idem *Sanch. n. 7. Tamb. num. 6. Elbel num. 21. Renzi de Juram. p. 125. & Ant. a Spir. S.* cui adhæret *Ronc. loc. cit. R. 4.* tenent hunc non peccare nisi venialiter. Ratio, quia taliter jurans, cum habeat animum implendi, quamvis non intendat se obligare, ex una parte non jurat falsum, quia asserit verum de voluntate præsenti; ex alia parte, cum hic voluntatem non habeat se ullo modo obligandi ex vi juramenti, de cujus intrinseca ratione est inducere obligationem Religionis, revera non jurat, ut ex communi dicunt *Salmantic. tract. 17. cap. 1. num. 19. Elbel loc. cit. Sporer in 2. Præc. cap. 1. num. 134. &c.* & ideo juramentum hoc idem est ac si factum sit sine animo jurandi, quod non est nisi veniale, quando verum asseritur, ut supra dictum est.

An

An autem sic jurans cum animo jurandi, sed sine animo se obligandi, teneatur ad servandum juramentum? *Prima* sententia negat, tum quia hujusmodi juramentum fuit invalidum, ut supra; tum quia Deus juramenta promissoria non acceptat, nisi juxta jurantium intentionem, *ex ex c. Humanæ aures qu.* 5. ubi dicitur: *Divina judicia talia foris nostra verba audiunt, qualia ex intimis proferuntur*. Ita *Pal. tr.* 24. *D.* 1. *p.* 8. *n.* 7. *Salm. d. c.* 1. *n.* 15. *Ronc. R.* 4. *Tamb. n.* 7. *Mazzott. l. c. Elbel n.* 125. & *Sanch. Dec. l.* 3. *c.* 10. *n.* 8. cum *S. Bonav. S. Anton.*, *Scoto*, *Sylv. Nav. Arm. Gabr. Ang.* & aliis cum communi, ut asserit *Azor.* Et clare favet *D. Thom. num.* 3. *D.* 39. *quæst.* 1. *a.* 3. *q.* 3. ubi ait: *Si autem simpliciter juret absque dolo, tunc in foro conscientiæ non obligatur, nisi secundum suam intentionem.* Et idem confirmat 2. 2. qu. 89. a. 7. ad 4.; *Si autem jurans dolum non adhibeat, obligatur secundum intentionem jurantis*. Is autem jurat sine dolo (ut dicit *Elbel n.* 218. *cum Illf.*) qui jurat alicui nullum jus habenti ex justitia ad rem promissam. *Secunda* tamen sententia affirmat teneri ad servandum juramentum. Hanc tenent *Less. lib.* 2. *cap.* 42. *num.* 37. (licet vocet oppositam valde probabilem) *Cajet.* 2. 2. *q.* 89. *art.* 7. *Suarez cap.* 7. *Sot. lib.* 8. *q.* 1. *a.* 7. item *Valent. Sayr. Fill. Arag. apud Bonac. tom.* 2. *D.* 4. *quæst.* 1. *pag.* 7. *num.* 3. & *Renzi de Juram. pag.* 125. *q.* 5. Ratio, quia, qui jurat cum animo jurandi, jam verum juramentum emittit, & ideo tenetur efficere, ad servandam reverentiam Divini Nominis, ut verum evadat quod jurat; nec potest a juramento separare obligationem implendi promissum, cum obligatio oriatur ex ipso juramento, de cujus natura est, ut effectum habeat quod juratur, ne vocetur Deus in testem falsitatis. Et in hoc apparet differentia inter votum, seu contractum, & juramentum; nam in illis obligatio pendet ab intentione voventis vel contrahentis, in juramento autem ex vi ipsius juramenti. Utraque sententia est probabilis, sed prima est probabilior, nam ratio hujus secundæ sententiæ supponit ut certum, tale juramentum sine animo se obligandi emissum, esse verum juramentum; Attamen probabilius est, & commune, ut asserunt *Salmant. cap.* 1. *num.* 19. *cum aliis ut supra*, & etiam *Viva in proposit.* 25. *Innocent. num.* 13. (contra *Less. dict. num.* 37.) quod hujusmodi juramentum non sit verum juramentum, tum quia caret conditione necessaria ad naturam juramenti promissorii, qualis est animus se obligandi; tum quia juramentum sequitur naturam promissionis quam confirmat, ut certum est *ap. Bus. n.* 280. *cum Less. Bon. &c.* At promissio sine tali animo facta non est quidem promissio, sed simplex propositum; ergo evanescente promissione, evanescit etiam juramentum, & habetur ut factum sine animo jurandi, quod certe, ut vidimus, nullum est. Si autem nullum existit juramentum, nulla existit obligatio illud implendi.

III. Si demum quis jurat *sine animo implendi*, sed cum animo jurandi, & se obligandi, certe peccat mortaliter, quia tunc etiam de præsenti deficit veritas. An autem is obligetur ad implendum promissum? Respondetur affirmative, quia viget tunc essentia & obligatio juramenti. *Tamb. n.* 6. *Mazzot. loc. cit.* & *Sanch. lib.* 3. *cap.* 10. *num.* 5. cum *S. Bonav. Leon.* & *Suar.* qui oppositum vocat improbabile. Et hoc dicendum, etiamsi is nullum habuerit animum se obligandi ex vi promissionis, quia obligatur aliunde ex vi juramenti, ut *Sanch. n.* 6. *Tamb. ibid.* & *Mazzott. loc. cit.* Qui etiam recte advertit, quod is, qui habet verum animum jurandi, & nihil cogitat de juramenti obligatione, vere obligatur, quia obligatio sequitur ex ipsa juramenti natura; & qui vult actum, vult consequenter ejus proprietates. Idem ait, si ille ignoret obligationem juramenti; sed huic probabilius contradicunt *Salm. dict. c.* 1. *n.* 23. loquendo de voto, ubi ex sententia communissima dicunt, quod si quis ignoret votum trahere secum obligationem, & cum hoc errore emittat votum, obligationem nolendo, is ad votum non obligatur, quia nemo obligationem contrahit, nisi volens sibi illam imponat, Vide dicenda *de Voto num.* 201. *vers. Sed quær: I.* Et vide mox supra dicta, ubi vidimus cum *D. Th.* juramentum non obligare ultra intentionem voventis. Si autem quis injuste cogatur, puta a latrone, ad aliquid promittendum cum juramento, potest licite intendere non velle implere promissum, si relaxationem juramenti obtinuerit. Ita probabiliter *Croix lib.* 1. *p.* 3. *n.* 278. *cum Suar. Sanch. & Diana*.

„ 2. Defectu secundæ veritatis vere pejerat „ is, qui quod promisit, postea non implet, si „ rationabiliter implere potest. Id solum hic „ dubitatur; an qui promisit rem exiguam cum „ juramento, v. gr. dare alteri unum pomum, „ vel nummum pro eleemosyna, vel castigare „ prolem, vel inter vendendum nolle se minori pretio vendere, vel nolle primum locum „ occupare, aut præcedere in ingressu portæ, „ &c. an, inquam, sub gravi peccato teneatur „ hæc servare? Ubi speculative quidem videtur, quod sic, quia vere adductus est Deus „ ut testis, quod sit facturus: ergo si sine causa non facit, quantum in se est, facit Deum „ testem falsum. *Caj. Val. Tol. lib.* 4. *c.* 44. „ Nihilominus probabiliter alii tenent contrarium, ut *Sanch.* V. *Laym. sup. c.* 4. 173

Magna est quæstio, an detur parvitas materiæ in transgressione juramenti promissorii, ita ut promittens dare aliquid modicum, si verum habeat animum præstandi, dum jurat, sed postea non præstat, tantum leviter peccet? Prima sententia valde probabilis negat. Hanc tenent *Cajet.* 2. 2. *quæst.* 89. *art.* 7. *Dub.* 1. *Tol. lib.* 4. *cap.* 22. *Less. cap.* 42. *n.* 23. *Bonac. t.* 2. *Disp.* 4. *quæst.* 1. *p.* 14. *num.* 2. item *Val. Reg. Medin. Cand. &c. apud Salm. tract.* 17. *cap.* 2. *num.* 52. Ratio, quia tunc jam violatur juramentum, in qua violatione minime datur parvitas materiæ. Idque videtur sentire *S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 89. *art.* 7. *ad* 3. ubi ait, quod si quis compellitur invitus aliquid promittere sub juramento, licet postea in judicio poterit repetere quod solvit, tenetur tamen interim solve-

re promissum: *Quia magis debet damnum temporale sustinere, quam juramentum violare*.

Secunda vero sententia non minus probabilis, imo forte probabilior affirmat, & hanc tenent *Suar. de Relig. lib. 3. de Juram. cap. 16. n. 9. Soto de Justit. lib. 8. quæst. 1. art. 7. Dub. 1. Az. lib. 5. c. 27. quæst. 2. Castrop. tract. 14. Disp. 1. p. 6. num. 8. S. Antonin. part. 2. tit. 10. cap. 4. §. 1. Nav. Man. cap. 12. num. 10. Silv. v. Juram. 4. qu. 1. Laym. lib. 4. tract. 3. cap. 14. n. 6. & Salmant. loc. cit. cap. 2. num. 53. cum Arag. Sanch. Jo. a S. Thoma, Rodriq. Trull. &c.* Ratio, quia in juramento promissorio Deus non proprie ut testis adducitur (nam alioquin perjurium committeretur, etiamsi deinde promissio ex justa causa non impleretur) sed solum tanquam auctoritatem præbens obligationi, quæ oritur ex promissione coram Deo facta, prout si quis aliquid promitteret coram Principe, intendens ex illius auctoritate suam firmare promissionem. Hinc dicunt, quod cum postea promittens non implet quod promisit, non jam peccat pejerando, quia perjurium tum tantum patratur, cum invocatur Deus in testem mendacii; abest vero mendacium, ubi jurans habet voluntatem implendi promissum; non implere autem promissionem, non est mendacium, sed infidelitas, & aliquantulum gravior ratione irreverentiæ, quæ Deo irrogatur, coram quo promissio facta est; sed cum res promissa non sit gravis, hujusmodi infidelitas ad gravem culpam non pertingit. Sic etiam ajunt *Salm. cit. c. 2. num. 88. cum S. Antonin. Nav. Castrop.* & aliis supra relatis, quod si quis jurat servare secretum, & postea non servet, haud graviter peccat, nisi illud manifestet cum gravi læsione Proximi, vel Communitatis.

„ 3. Illud certum est, quod si ex eo quod „ jurasti, tantummodo parum aliquid non ser- „ ves, non est grave: v. gr. si jurasti te non „ bibiturum vinum, non peccas mortaliter pa- „ rum bibendo. *Sanch. t. 1. lib. 4. c. 12. n. 21.* „ quia tunc excusat parvitas materiæ. Et sic „ excusantur, qui jurant servare statuta alicu- „ jus Capituli, Collegii, Universitatis, &c. si „ postea parvum aliquod statutum violent. Et „ idem dic de tabellionibus juratis, & aliis mi- „ nistris justitiæ; ut & de eo qui ex summa, „ quam alteri se daturum jurasset, parum tan- „ tum detraheret. *Navar. Suar. Sanch.* Vide „ *Laym. Bon. p. 13.*

174 „ 4. Obligaris probabiliter juramento pro- „ missorio, etsi extortum a te sit per injuriam, „ ac metum, ut si oblitus uti æquivocatione, „ jurasti prædonibus dare lytrum, usurario usu- „ ram. *Bec. 2. 2. quæst. 82. &c.* Negat tamen „ *Azor. p. 1. lib. 1. cap. 21. quæst. 13.* in mate- „ ria matrimonii, quia matrimonium coactum „ metu cadente in constantem virum, nullum „ est: hinc etiam juramentum extortum de eo „ contrahendo videtur relaxatum ipso jure. „ *Caj. v. Perjurium, Suar. cap. 9. Sanch. Bon.* „ *p. 9.*

Quæstio magna est, num obliget in conscientia juramentum metu extortum? Dicitur *in conscientia*, quia in foro externo, ubi præsumitur non adfuisse animus jurandi, certe non obligat tale juramentum, *ex c. Verum de Juram.* Quoad forum autem internum *prima* sententia negat obligare *cum Azor. S. Antonin. Sylv. Lop. Angel. Panorm. & aliis apud Sanch. de Matrim. lib. 4. D. 20. num. 3.* qui eam probabilem vocat, *ex Authent. Sacramenta c. Si adversus venditionem*: ubi dicitur, talia juramenta nullius momenti esse habenda. Hinc dicunt, quod promissio sic jurata vel irrita est, vel rescindibilis a metum passo. *Secunda* tamen sententia longe probabilior, quam tenet *S. Thom. 2. 2. quæst. 89. art. 7. ad 3. Salm. de Contract. cap. 1. num. 26. cum Bonac. Sot. Less. Sanch. Suar.*; item *Elbel num. 57.* (qui vocat communissimam) *& Viva de Juram. quæst. 7. Art. 4. num. 7.*) qui vocat communem) dicit tale juramentum obligare. Ratio, quia tenemur efficere, ut verum sit quod juramus, ne Deum testem falsi faciamus. Ideo *ex cap. cum contingat. de Jurejur. in 6. & aliis ut infra*, regula est, quodlibet juramentum servandum esse, quod sine peccato impleri potest. Respondetur autem, *Authenticam* citatam non receptam, vel expresse revocatam fuisse a *c. 8. & 15. de Jurejur.* Notandum autem, quod metum passus tempore, quo ad impletionem ex vi juramenti tenetur, potest illius relaxationem petere ab Episcopo, vel a quocumque, qui possit juramenta commutare, ut *Salmantic. loc. cit. num. 65. cum Lug. Villal. & Ledesm.* Et si jam solverit promissum, potest in judicio repetere, vel occulte sibi compensare, *ut Viva loc. cit.* Vide *de Contr. num. 177. vers. Quær. 2.*

„ 5. Obligaris item, etsi juramentum sit er- 175 „ rore, aut dolo extortum, si dolus, vel error „ versetur tantum circa circumstantias acciden- „ tales non magni momenti; nam si versetur „ circa substantiam, ut verb. gr. si annulum te „ daturum alteri jures, putans esse ferreum, „ cum sit aureus, vel circa circumstantias ma- „ gni momenti, quibus cognitis non jurasses, „ non obligaris. Vid. *Sanch. lib. 3. cap. 11. n.* „ *11. Suar. &c.* * (*Hanc doctrinam circa qua-* „ *litates accidentales probabilem putant Salm.* „ *de Contractib. cap. 1. num. 21. Sed oppositam* „ *censet probabiliorem. At vide n. 187. v. Sed* „ *dubium, & de Voto. hoc lib. 3. n. 198. vers.* „ *Certum est. Et n. 225.*) *

„ 6. Non inducit ullam obligationem, si ju- 176 „ res rem malam, aut vanam, aut inutilem, „ aut (ut habet *Cajetan.*) indifferentem, quæ „ nec ex fine, nec ex circumstantiis cohonesta- „ tur; quia juramentum non potest esse vincu- „ lum iniquitatis, aut vanarum rerum, ac o- „ tiosarum, ad quas Deus non vult nos obliga- „ ri. *Bonac.* & alii communiter. Ubi nota ex „ *Laym. sup. cap. 6.* juramentum non conva- „ lescere, etsi talis res illicita, & vana, po- „ stea mutatis circumstantiis fiat honesta, cum „ juxta reg. 18. juris in 6. non firmetur tractu „ temporis, quod initio non subsistit. * (*Cum* „ *Salm. cap. 1. ex num. 55. Hinc etiam adde* „ *cum Elbel num. 60. Pal. & Tamb. quod si ju-* „ *ramentum sit de servando aliquo a lege pro-* „ *hibito, non valet, etiamsi lex prohibeat tan-* „ *tum sub pœna; secus, si sit de aliquo a le-* „ *ge permisso*) *.

Juramentum in favorem tertii, semper ac im- 177

pleri

pleri potest, sine peccato implendum est; etiamsi sit contra consilia Evangelica, *Salm. c. 2. n. 69. cum Pal. Less. Sanch. Suar. &c.* Et etiamsi promissio facta irrita sit a jure in odium iniqui creditoris, velut promissio solvendi usuras, ut *ex c. Debitores de Jurejur.* Et certum hoc esse apud omnes asserit *Sanch. Dec. lib. 3. c. 11. n. 3.* Vel promissio facta meretrici, licet tale juramentum fuerit illicitum, ut *Mol. Suar. Caj. Sanch. cum Salm. de juram. cap. 2. n. 69.* Intellige si meretrix jam opus suum præstiterit; secus, si non. *Spor. c. 1. n. 55. Laym. c. 6. n. 2. Elbel n. 88.*

Aliter tamen dicendum, si promissio sit irrita a jure, quia esset contra bonum commune; Ratio, quia tunc ipsa impletio illicita esset. Ideo non obligat juramentum metu extortum super professione, matrimonio, sponsalibus, renunciatione fori Ecclesiastici, si sit Clericus: Item super donatione a Clerico, vel a milite facta concubinæ. Ita *Salm. de Contr. c. 1. n. 67. ex c. Diligenti de Foro compet. cum Bus. n. 174.*

Quæritur autem, cum contractus est irritus a jure in favorem tantum promittentium, utrum tunc juramentum firmet contractum, ita ut promissarius ex eo acquirat jus justitiæ? Affirmant *Azor. Sanch.* & alii. Sed probabiliter negant *Elbel n. 61. ac Spor. c. 1. n. 53. cum Tamb. Potest. Pichler, &c.* Ratio, quia nullo modo juramentum habet vim firmandi hujusmodi contractum; non ex se, quia solum obligat virtute Religionis; non ex jure positivo, nam, licet ex *c. 28. de Jurejur. &c.* tales contractus debeant servari ob juramentum, nullibi tamen habetur servandos esse ex justitia; Et ideo hæc obligatio non transit ad hæredes jurantis; & ipse jurans deobligatur, relaxato juramento. Vide *Elb. n. 64.*

„ 7. Nec obligaris implere, si quid jurasti „ contra consilia Evangelica, ut non ingredi „ Religionem, non dare eleemosynam, &c. „ *Mol. Sanch. Laym. lib. 4. t. 3. c. 6.* Et licet „ peccaris talia jurando, non tamen peccas non „ implendo. *Cajet. V. Perjurium.* * (*Ita Sal.* „ *c. 2. n. 58. Nisi juramentum fiat in favorem* „ *tertii, cum Less. Sanch. Suar. Pal. &c. ut* „ *mox supra, & eod. Bus. mox infra*) *.

„ 8. Teneris implere, nec potest commutari „ in aliquod opus melius, ut, v. gr., religio„ nem, si aliquid jurasti in utilitatem, aut gra„ tiam alicujus hominis, aut aliquorum; dum„ modo sit honestum, & sine peccato impleri „ possit. Unde, v. gr., alumnus, qui juravit „ serviturum Principi, aut huic, vel isti Ec„ clesiæ, &c. non potest ingredi religionem sine „ relaxatione. Excipe tamen, si jurasses Titiæ „ eam ducere: nam eo casu potes, ea relicta, „ ingredi religionem; quia juramentum forti„ tur naturam actus, cui apponitur; promissio„ ni autem matrimonii hæc tacita conditio i„ nest, *nisi ingrediar religionem.* Vide *Laym.* „ *c. 6. Bon. d. 4. q. 1. p. 3.*

178 Quær. 1. an juramentum non ludendi obliget ad abstinendum etiam a ludo licito, & modicæ quantitatis? Resp. si juramentum factum sit non ludendi in genere, conveniunt omnes non obligare ad abstinendum a lusu honesto & moderato. Vid. *Salm. c. 2. num. 95.* Dubium est, si juramentum expresse, & specialiter factum sit abstinendi etiam a ludo licito, & moderato, an obliget? Negant *Dic. Nav. Rodr. & Bassaus apud Salm. num. 94.* Quia talis lusus pertinet ad virtutem eutrapeliæ. Sed affirmandum est *cum Salm. num. 96. Tamb. Pal. Bon. Sanch. & communi*; quia actus majoris virtutis est se abstinere etiam ab aliquo actu virtuoso ad majorem perfectionem. Hinc si jurans majus bonum expresse intenderit in abstinendo se a ludo, puta, ut Deo vacet, se mortificet, &c. tenetur implere; secus si sine tali fine juraverit. *Salm. num. 95. & 100. in fin.* In hoc autem ludo bene potest dari materiæ parvitas, quæ metienda est juxta finem intentum a jurante. Vide *Salm. n. 98.* Potest etiam talis jurans dare pecuniam alteri ad ludendum, & ipsum observare, & etiam adjuvare, quia hoc proprie non est ludere. *Sanch. lib. 3. Dec. cap. 18. n. 4. Bon. t. 2. D. 4. quæst. 1. p. 16. num. 5. Palaus tract. 16. D. 2. p. 7. num. 5. & Salm. num. 99. cum Cand. Trull. Fag. &c.*

Quær. 2. an obliget juramentum factum contra prius juramentum? Distinguendum, si juramentum alteri opponitur in *actu jurandi*, puta si jurasti non amplius jurare, & postea jures, v. gr. jejunare, teneris ad jejunium; quia secundum juramentum est tunc de materia licita, quamvis peccasti jurando. E converso juramentum secundum est nullum, si opponatur priori in *materia jurata*, quia tunc esset de materia illicita: Hinc si jurasti matrimonium Cajæ (imo etiam si simpliciter promisisti, ut docet *Sanch. de Matrim. lib. 1. D. 50. n. 2.*), & postea jures Titiæ, hoc secundum non obligat; etiamsi postea Caja remittat promissionem, ex regula: *Non firmatur tractu temporis quod ab initio non subsistit, de Reg. Juris in 6.* Ita Croix *lib. 3. p. 1. n. 323. cum Sanch. Pal. Tamb. & Salm. cap. 1. num. 102. & 103. cum Suarez &c.* Notat tamen *Croix ibid. cum Sanch. Tamb. & communi*, quod si contractus posterior juratus impleatur, validus est, quamvis illicitus, quia per juramentum non invalidatur actus, qui alias valide fieri poterat. 179

An autem valeat votum contra aliud votum? Vid. *infra de Voto n. 210. v. Notandum.*

„ Resp. 2. Juramentum promissorium eandem 180 „ habet conditionem, eodemque modo expli„ candum est quo promissio, vel propositum, „ cui est annexum. Ratio est, quia accesso„ rium sequitur principale; ideoque quando non „ obligat promissio, nec obligat juramentum „ appositum. *Less. lib. 2. cap. 42. d. 2. Bonac.* „ *d. 4. q. 1. p. 6. Trull. l. 2. c. 1. d. 17.*

Unde resolves.

„ 1. Titius, qui cum juramento promisit nu„ ptias Bertæ diviti, sanæ, virgini, bonæ fa„ mæ, &c. non tenetur stare juramento, post„ quam Berta incidit in paupertatem; infirmi„ tatem, fornicationem, vel infamiam, quia „ promissio ipsa non obligat eo casu * (*Et hoc* „ *habetur in c. 25. de Jurejur.*) *

„ 2. Qui urbanitatis causa juravit se ante „ alte-

„ alterum non sessurum, bibiturum, vel ingressurum domum, &c. non peccat contra juramentum, si coactus ab altero prius sedeat, bibat, vel ingrediatur: tum quia promissio illa, vel propositum habet tacitam conditionem adjunctam, nisi me cogeris, qua sublata, non obligat, & consequenter, nec juramentum: tum quia relaxatur ab altero cedente juri suo. *Bonac. loc. cit. Sanch. Less. Trull.*

„ 3. Qui juravit se servaturum decreta, & regulas, vel statuta alicujus Congregationis, Universitatis, vel Capituli, tantum tenetur servare ea quæ sunt in vigore, & quatenus sunt in usu, vel servantur a majore parte Capituli; nisi tamen aliud constet de mente jurantis, vel hic voluerit se ad illa independenter a statutis obligare. Ratio patet, quia promissio ipsa non aliter obligat. *Trull. l. c. Azor. Less. Dian. p. 2. tract. 6. R. 39.* * (Vid. *dicenda n.* 181.) *

In omni autem juramento promissorio, fictione juris, tacite subintelliguntur sequentes conditiones, I. *Si potuero*, quia nemo censetur se obligasse ad rem impossibilem physice vel moraliter, scilicet cum permagna difficultate non prævisa. Ita *Sporer c. 1. n. 77. Laym. c. 9. n. 4. Elbel num. 70.* II. *Salvo jure Superiorum*, *ex cap. 19. de Jurejur.* III. *Si is, cui fit promissio, acceptet, vel non remittat:* Hæc enim est promissionis natura quam sequitur juramentum. *Elbel ibid.* IV. *Si res non fuerit notabiliter mutata*. Vid. *num.* 187. *v. Non tenetur*. V. *Si & altera pars fidem servaverit*: intellige, si promissio fuit mutua *cap.* 75. de *R. J. in 6.*

181 Quæritur, quomodo obliget juramentum servandi statuta alicujus Collegii, Congregationis &c.? Attende quatuor regulas communiter a DD. in hoc puncto traditas, I. Quod tale juramentum intelligitur de statutis editis, non edendis. *Salm. cap. 2. num. 72.* II. Quod juramentum intelligitur obligare sub gravi, aut levi, vel tantum ad pœnam, vel tantum sub consilio, sicut obligat statutum. *Elbel n. 91. Salm. n. 78. cum Pal. Sanch. Bonac. &c.* III. Quod tale juramentum non obligat ad statuta, quæ non obligant ob impossibilitatem, vel ob desuetudinem, vel quia sic sunt usu recepta, etiamsi juramentum præstetur de aliquo statuto particulari. *Salm. n. 79. cum Suar. Bon. Sanch. Prad. &c.* IV. Quod neque etiam obligat, si aliquod statutum a majori parte Communitatis non observetur, *Salm. n. 80. cum Sa, Sanch. Azor. &c.* Hinc inferunt *Salm. n. 83. cum Sanch. Pal. Trull. &c*, quod Officiales, qui jurant servare taxam præscriptam, non peccant aliquid aliud recipiendo, si taxa, sive stipendium sit insufficiens.

182 Quæritur ultra, qualiter obliget juramentum, quod præstant Medici apud Collegia ex præcepto *S. Pii V. in Motu proprio anno 1566. Supra gregem*, non visitandi infirmos ultra tertium diem, nisi certificentur de Confessione infirmi per rescriptum Confessarii? Dicunt *Salm. cap. 2. num. 91. cum Sanch. Cajet. Prad. Trull. Leand. &c.* tale juramentum non obligare, si non sit usu receptum, prout non esse receptum in Hispania testatur (sicut nec etiam receptum est Neapoli). Hinc dicunt ibi, tunc Medicum tantum teneri, quando prævidet in infirmo probabile periculum mortis, & simul probabiliter credit eum esse in mortali, vel necessarium esse, ut disponat de rebus suis ad solvenda debita, tollendas lites &c. Ita *Salmantic. ibid. n. 92. & P. Elbel de Jur. num. 91.* in Diœcesi autem Neapolitana per ultimam Synodum factus est casus reservatus cum excommunicatione, nam antea erat sine excommunicatione; Ibi enim *num. 4.* sic dicitur: *Medici, qui visitantes in lecto infirmos post tres dies a visitatione non curaverint, ut prædicti infirmi peccata sua idoneo Confessario confiteantur, aut alias non deseruerunt, secundum terminos Constitut. S. Pii V. & Innocentii XI.* Sed, ut dixi, hujusmodi Constitutio non est Neapoli usu recepta, ut plures Sapientes mihi asseruerunt, quando infirmitas levis est: dum vero periculosa est, viget Constitutio, & reservatio. Hinc *Mazzott. de Sacram. Pœnit. tom. 3. pag. 287. & pag. 550.* loquens de prædicto Casu reservato, ait Constitutionem S. Pii a consuetudine temperatam esse, ut intelligatur tantum de morbis periculosis. Excusaretur tamen Medicus, si per alium moneret infirmum, vel si certe censeret monitionem non profuturam. Dicitur *certe*, nam in dubio tenetur monere. Ita *Elbel dict. num. 89. cit. Sanchez, Bonacina, Tamburin. &c.* Idem ait *Mazzott. dict. pag. 287.* qui addit sufficere testimonium domesticorum, vel ipsius infirmi de Confessione recenter peracta, si sint fide digni. Sed in hoc regulariter dico domesticos facile ut suspectos habendos. Vide dicenda fusius de hoc puncto in *Tom. II. de Sacrament. Pœnitent. num. 664. & in Praxi Confessar. numer. 53.*

„ 4. Qui juravit se servaturum secretum, 183
„ non peccat contra juramentum, illud detegendo, quando non potest illud celari absque gravi suo, vel alterius damno, quia ipsa promissio secreti non videtur obligare, nisi hac conditione, *si non noceat*. *Sylv. Bonacina, Sanch. Trull. loc. cit.* * (*Quoad revelandum secretum*. Vide *dicenda lib. 3. num. 971. v. Hoc*) *

Juramenta autem de servando secreto, quæ præstantur in Congregationibus circa electiones, vel alia, obligant graviter vel leviter juxta nocumentum quod afferre possunt. Ita *Elbel n. 90. cum Henno*, quia obligatio juramenti sequitur obligationem secreti. Idem dicunt *Spor. tr. 3. c. 1. n. 42. Croix l. 3. p. 1. n. 329. &c.* de juramento servandi secretum circa artem conficiendi aliquam medicinam. Imo, non obstante juramento, teneris ex caritate eam revelare, si aliter quis subiret grave periculum mortis, cum juramentum non sit vinculum iniquitatis. Ita *Croix cum S. Th. Suar. &c.*

„ 5. Qui juravit Judici, se dicturum quæ novit, non tenetur revelare occulta. Ratio patet. *Less. Bonac. Trull. loc. cit.*

„ 6. Qui juravit, se soluturum debitum intra mensem, non tenetur intra illum vi juramenti solvere, si a creditore terminus solutionis prorogetur: quia, cum hic

„ cedat

„ cedat juri suo, cessat obligatio promissionis, „ & consequenter juramenti. *Azor. Bon. Trull. l. c. n.* 18.

184 Quæritur 1. utrum, qui promittit concubinæ cum juramento aliam non cognoscere, teneatur ad illud? Negant *Dian. cum Fag.* Quia finis talis promissionis fuit pravus, nempe conservandi amicitiam, & quia tale juramentum præberet occasionem permanendi in peccato. Sed affirmant probabilius *Salmant. cap.* 2. *cum Sanch. & Prad.* Quia ex regula generali impleri debet juramentum semper ac impleri potest sine peccato: Occasio autem illa venit per accidens.

185 Quæritur 2. utrum promissio prodiga cum juramento obliget? Affirmant *alii ap. Salm. v. ib. n.* 71. Sed probabilius negant *Salm. d. loc. cum Sot. Suar. Trull. &c.* Quia talis promissio saltem est leviter mala, & ideo juramentum, cum non sit vinculum iniquitatis, non obligat ex *Reg. Non est juris in 6. Non est obligatorium contra bonos mores præstitum juramentum. Salm. n.* 78. Vide dicenda *de Matr. l. 6. num.* 851. *v. Cum autem.*

186 Quæritur 3. utrum qui promisit redire ad carcerem cum juramento, teneatur ad illud cum probabili timore mortis, vel gravissimi damni injusti? *Prima sententia* negat, quia esset actio mala sponte morti se offerre. Ita *Navarr. Man. c.* 12. *n.* 18. *& Vasq. Nav. Pon. Covarr. Tamb. Reg. ap. Salm. c.* 2. *num.* 74. *Secunda sententia* multo probabilior affirmat, quia, posita promissione, redire esset opus virtutis. Jta *Tolet l.* 4. *cap.* 22. *n.* 2. *Suar. l.* 2. *cap.* 10. *n.* 14. *&* 15. *Less. lib.* 2. *cap.* 42. *n.* 28. *& Salm. n.* 75. (licet primam vocent probabilem) *cum Bon. Sanch. Less. Suar. Laym. Toled. &c.*

Parentes, aut Domini jurantes punire filios, vel famulos, raro peccant, si juramentum non impleant, vel quia delinquentes jam sint emendati, aut emendationem promiserint; vel quia juramentum fuit de re inutili, aut potius de vindicta inordinata. Ita *Laym. num.* 9. *cap.* 14. *Anacl. D.* 2. *num.* 22. & *Elbel n.* 87. cum *Gob.* aliisque satis communiter. Additque *Elbel* plerumque talia juramenta fieri sine intentione jurandi, sed tantum terrendi; vide dicenda *num. seq.* 187. *ad* IV.

DUBIUM VI.

Quibus casibus excusetur ab impletione, qui in promissorio juramento obligationem contraxit?

187 *An excuset mutatio circumstantiarum?*
188 *An excuset cessatio causæ finalis?*

187 „ RESP. Tales casus præter ea, quæ ex superioribus colliguntur, a *Tol. & Caj.* „ recensentur isti. I, Si quod bonum erat tempore juramenti, propter circumstantias postea fiat illicitum, vel vanum, vel impeditivum majoris boni, vel melius sit omitti, „ quam impleri. *Sanch. c.* 14. * (*cum Salm. c.* 2. *n.* 65.) * II. Si juramentum mutes in „ opus aliquod aperte melius, & Deo gratius: „ id enim quisque per se potest, ut habet *Tol. c.* 13. Excipe tamen semper, si quid in hominis commodum jurasses: nec enim Deus illum vult defraudari. III. Si notabiliter mutetur status rei, ut si v. gr. jurasses aliquem „ punire justa punitione, is autem supplex veniam peteret, & ageret pœnitentiam, posses „ ei sine perjurio condonare: quia juramentum „ obligabat, servato eodem statu, in quo non „ pœniteret. *Lay. c.* 9. * (*Vide mox infra v. Non tenetur.*) * IV. Si res jurata facta sit inutilis ad intentum, maxime si magis illius „ destructiva; ut si verbi gratia ex correctione impœnitentis filii notaretur is magis destruendus, quam emendandus, aut sit turbanda familia, secuturæ rixæ cum uxore, & sic „ præstet non corrigere. *Regin. lib.* 18. *cap.* 56. *Bon. loc. c. p.* 14. * (*Hinc si pœna, quam minatur pater, parum conducat ad correctionem, ipse non tenetur implere, saltem non sub gravi. Salm. n.* 63. *cum Soto, & Sanchez. Excusatur autem ab implendo juramento, qui jurat comminatorie ex ira, vel non serio, ut solent pueri. Salm. n.* 61. *&* 63. *cum Bon. & Cajet. Vide dicta n.* 186. *in fine.*) * V. Si ita ferant conditiones illæ, quas in quovis promissorio juramento tacite subintelligi natura, „ & DD. docent. Tales autem sunt, ut *Laym.* „ dicit (*sup. c.* 9.) 1. si potero, 2. salvo jure Superioris 3. nisi res notabiliter mutetur. „ * (*Quid si superveniat circumstantia non prævisa? Vide dicta n.* 180. *v. In omni:*) * 4. „ nisi obligatio tollatur. De quo sequens Dubium.

Non tenetur quis implere juramentum, quando supervenit notabilis mutatio, v. gr. periculum mortis, infamiæ, vel alterius gravis damni, quia non censetur in tali casu voluisse se obligare, cum per mutationem tunc res sit diversa quam promissa; In dubio autem, an mutatio sit notabilis, tenetur. *Palaus tr.* 15. *D.* 1. *p.* 20. *n.* 4. *Sanch. Dec. l.* 4. *c.* 2. *n.* 34. *& Salm. de Jur. c.* 3. *n.* 20. *cum Trull. Leand. &c.* Vide *de Voto n.* 225.

Sed dubium est, num sit de se sufficiens illa mutatio, etiam non notabilis, qua tamen prævisa, ille juramentum non emisisset? *Prima sententia* affirmat *ex S. Thom. in* 4. *dist.* 48. *q.* 1. *a.* 3. *q.* 1. *ad* 1. qui sic docet: *Id liberare a voti, vel juramenti obligatione, quod si a principio notum fuisset, ea fieri impediret.* Ratio, quia intentio se obligandi tunc vel deest, vel sic interpretatur. Ita *Navarr. Man. c.* 18. *n.* 7. *Sylvest. v. Votum*, 2. *q.* 17. *in fin. Molina to.* 2. *de Just. D.* 272. *coll.* 2. *&* 7. item *S. Anton. Henr. &c. ap. Salm. d. c.* 3. *n.* 21.

Secunda sententia tenet non sufficere, quia obligatio non est desumenda ex promissione, quæ in futurum non fieret; sed ex illa, quæ jam facta est. Ita *Suar. l.* 4. *c.* 9. *n.* 8. *Sanch. Dec. l.* 4. *c.* 2. *n.* 22. *Pal. tr.* 15. *D.* 1. *p.* 20. *n.* 3. *& Salm. ib. n.* 22. *cum Sot. Cajet. Val. &c.* Merito tamen dicunt non posse negari probabilitatem primæ sententiæ. Imo ipsimet *Salmant. c.* 1. *n.* 152. censet illam esse notabilem muta-

mutationem, quæ si a principio cognita fuisset, jurans non promisisset; quod utique cum prima sententia cohæret. Vid. *de Voto n.* 226.

188 Adde, quod cessat obligatio juramenti, aut voti, si cessat causa finalis illius, v. gr. promisisti pauperi eleemosynam, sed ille postea fit dives: promisisti non ingredi talem domum ob periculum, sed illud cesset: promisisti peregrinationem ob salutem patris, sed ille moriatur, & similia. Ita *Sanch. lib.* 4. *c.* 2. *n.* 42. *Suar. lib.* 4. *de Voto c.* 18. *n.* 3. *Bon. D.* 4. *q.* 2. *p.* 3. §. 2. *n.* 10. *Pal. tract.* 15. *D.* 9. *p.* 20. *num.* 1. & *Salm. c.* 3. *n.* 16. *cum Prado, Trull. Tamb. &c.* Secus vero, si cessat causa tantum impulsiva. *Ibid.*

DUBIUM VII.

Quomodo obligatio juramenti tollatur per irritationem, dispensationem, commutationem, & remissionem?

189 *Quis possit irritare juramenta? Et quis dispensare?*
190 *An dispensans in votis possit & in juramentis?*
191 *De Commutatione, & Relaxatione juramenti?*
192 *Quid si juramentum sit factum in favorem tertii?*
193 *An possit remitti ab ipso tertio?*
APPENDIX De ADJURATIONE, & præcipue de Adjuratione Dæmonum.

189 „ RESP. De hoc ex conditionibus jam positis, & potestate Superiorum in suos, ac „ suorum vota, a *Laym.* hic *c.* 11. & aliis com- „ muniter hæc traduntur.

„ 1. Quod spectat ad irritationem, irritare, „ & annullare potest juramentum omnis Supe- „ rior, maritus, aut dominus, qui, & quomo- „ do irritare potest suorum vota. *Sanch. c.* 69. „ *num.* 7. *Suar. Azor. Fill. lib.* 25. *c.* 9. *p.* 17. „ *dub.* 6. V. Caput sequens ex *n.* 227.

„ 2. Possunt & iidem irritare juramenta pro- „ missoria facta in gratiam hominis, quotie- „ scunque ipsam promissionem, seu contractum „ infirmare iis concessum est.

„ 3. Quoad dispensationem quicumque habet „ potestatem ordinariam, vel delegatam; vel „ privilegium dispensandi in votis, potest in „ iisdem dispensare, etiamsi jurata sint.

190 Quæritur hic, an qui habet facultatem delegatam dispensandi in votis, possit dispensare in juramentis? *Prima sententia* probabilis negat, quia vinculum voti, & juramenti diversum est; & ideo ex stylo Curiæ facultas quoad juramenta specialiter conceditur. Ita *Less. lib.* 2. *c.* 42. *n.* 6. & *Sanch. Bon. Azor. ac Led. ap. Salm. de Juram. c.* 3. *n.* 3. *Secunda* vero *sententia* non minus probabilis affirmat, quia juramenta præstita soli Deo, licet sint vincula diversa a votis, in ordine tamen ad dispensationem, ut vota reputantur, argumento *l. Tantum. ff. de Servo corrupto*, ubi: *Dispositum in uno æquiparatorum, censetur dispositum in altero.* Illa autem specialis concessio quoad juramenta ex Stylo Curiæ fit ad majorem cautelam. Ita *Salm. d. n.* 4. *cum Caj. Pont. Suar. Pal. Trull. Dian. Prad. Arag. &c.* Sed hoc non obstante, prima sententia negativa omnino est tenenda; nam obligatio juramenti jam contracta, cum sit certa, & possideat, auferri non valet per dispensationem tantum probabiliter validam. Aliter autem dicendum videtur quoad juramenta facta homini, quando obsint bono communi; Imo hujusmodi juramenta sunt per se nulla, vide dicta *n.* 177.

„ 4. Quoad commutationem, eadem est ra- 191 „ tio, quæ de dispensatione.

„ 5. Quod attinet ad remissionem, sive rela- „ xationem, juramentum factum in favorem „ hominis non potest relaxari, nisi ab eo cui „ factum est, aut cui is, & promissa materia „ subjecta est.

„ 6. Et is quidem potest remittere, etsi ta- „ lis favor ei juratus esset propter Deum, verb. „ gr. si quis per Deum jurasset pauperculæ eam „ ducere, potest ipsa juramentum illud relaxa- „ re, ut habet *Navarr.* & alii, contra *Sotum*, „ & *Sylv.* quia, licet juramentum principali- „ ter factum sit propter Deum, quia tamen e- „ xecutio est in favorem hominis, ab hominis „ etiam voluntate dependet.

„ 7. An etiam civilis potestas relaxare possit „ juramenta suorum subditorum in temporali- „ bus, quando justa causa subest, v. gr. quia „ metu vel per aliam injuriam extorta sunt, „ controvertitur. Alii negant, alii ajunt apud „ *Laym.* Probabile est, quod docet *Sanch. l.* 3. „ *c.* 12. *cum Suarez*, non posse relaxare dire- „ cte, sicut potestas Ecclesiastica, quando di- „ spensat, sed tantum indirecte, verb. gr. ra- „ tione materiæ, vel supplendo vicem ejus, „ cui juratum est, & qui remittere debeat. Plu- „ ra ad forum externum spectantia circa jura- „ mentum vide apud *Laym. supra cap.* 11. *Bon.* „ *loc. cit.*

Pro majori claritate dicendum I. quod, si 192 promissio in favorem hominis, firmata juramento, nondum acceptata sit, non est obligatio illam implendi, & revocari potest; quia juramentum tunc est accessorium, & sequitur naturam promissionis; secus autem, si promissio principaliter fuit facta Deo. Hoc certum est. Vid. *Salm. de Juram. c.* 2. *n.* 56. *cum Suar. Less.* & *fusius de contract. c.* 4. *n.* 70.

Dicendum II. quod, si talis promissio sit acceptata a tertio, cui facta fuit, tunc sine ejus consensu nec etiam a Pontifice relaxari potest. Est adhuc commune *ap. Laym. de Jur. cap.* 11. *n.* 15. *cum S. Th.* 2. 2. *q.* 80. *art.* 9. *ad* 3. *Tamb. l.* 3. *c.* 7. §. 3. *n.* 3. *Salm. c.* 2. *n.* 68. *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 358. Et hoc, etiamsi juramentum principaliter sit factum in honorem Dei, ut dicit *Croix ibid. cum Sanch. Suar. Less. Lug. Dian. Moya &c.* semper ac per acceptationem sit tertio jus acquisitum. Sed de hoc juramento principaliter in Deum emisso magna vertitur quæstio, circa quam vide dicenda *cap.* 3. *de Voto n.* 255.

Limitatur tamen Dictio II. mox lata in tribus casibus. I. Si jurans sit subditus, & juramentum sit circa ea, quæ Superiorum potestati sub-

subduntur, ut docet *S. Th. loc. cit.* Ideo Pontifex irritare potest omnia juramenta circa Beneficia, Officia Ecclesiastica &c. Parentes etiam possunt irritare juramenta impuberum, non vero puberum circa res proprias ipsorum; Tutores pupillorum; Superiores Religiosorum; Viri uxorum circa bona dotalia: Domini Servorum. Vid. omnia *ap. Salm. c. 3. ex num. 4. cum Bus. n. 2.*

Lim. II. Si juramentum non posset servari sine damno communi, prout esset juramentum non denunciandi, non accusandi &c. vel super contractu a lege vetito, v. gr. solvendi pœnam, si quis resiliat a sponsaliis; quod prohibetur *cap. Gemina. de spons.* (An etiam solvendi perdita ludo prohibito, ut dicunt *Salm.* Vide dicenda de *Ludo tract. de Cont. D. 13.*) Talia juramenta verius relaxatione non indigent, cum de se sint nulla, juxta dicta *n. 177. v. Aliter.* Esto tamen essent valida, ab Ecclesia relaxari possunt. *Salm. ibid. n. 6. cum Sanch. Pal.* & *Guttier.* Nomine autem Ecclesiæ veniunt non solum Pontifex, sed etiam Episcopi, Capitula Sedibus vacantibus, & alii jurisdictionem Episcopalem habentes, ut *Salm. n. 7. & 8.* & etiam Confessarii delegatam facultatem habentes dispensandi in votis, qui possunt etiam talia juramenta relaxare, ut *Bus. n. 3. & Salm. n. 9. cum Rodr. & Ledesm.*

Lim. III. Si juramentum sit dolo, aut metu extortum; tunc enim etiam ab iisdem, ut supra, relaxari potest in pœnam extorquentium, ut certum est apud omnes; etiamsi juramentum sit extortum ab alio tertio, inscio principali, *Salm. n. 7. cum Suar. Sanch. Pal. Mol. Arag.* Imo hoc currit, etsi promissio non est indebita, puta de solvendo debito vero; sed juramentum injuste sit extortum; Et etiamsi extorqueatur juramentum per metum levem, saltem pro foro interno, ut *Salm. n. 8. cum Sanch. Suar. & Pal. ex c. Scilicet, & c. Accepta de Restit. spol.* ubi solum juramentum omnino spontaneum relaxari nequit.

193 Certum autem est, quod juramentum in favorem tertii potest libere ab eo remitti, absque relaxatione Ecclesiæ, ut docent omnes cum *D. Th. 2. 2. q. 89. art. 9. ad 2.* Sed quæstio est, an juramentum factum in favorem tertii cesset ex illius remissione, etiamsi promissio principaliter sit facta Deo? Negat *S. Th. ibid.* nisi opposita sit conditio, scilicet, si ita videbitur ei, cui promittitur; Et idem tenent *Salm. cap. 3. num. 10.* generaliter loquendo cum *Sot. Sylv. Sanch. Bon. Pal. &c.* E converso *Busemb.* hic *num. 6. cum Nav. & Croix lib. 3. p. 1. n. 358. cum Gob. Tamb.* probabiliter tenent cessare obligationem. Ratio, quia licet promissio sit facta Deo, fuit tamen semper facta dependenter a voluntate hominis, cui juratum est, scilicet si ille non remittat excusationem. Et hanc quoque sequuntur *Salm. n. 14. cum Sanch. Pal. Trull. Prad. Fag. Leand. &c.* contra *Scot. Sylv. &c.* semper ac, licet juramentum principaliter sit factum in honorem Dei, promissio tamen tota cedat in favorem partis, puta si quis intuitu pietatis juret huic Ecclesiæ Calicem dare, huic pauperi eleemosynam, hanc Religionem ingredi. An autem Juramentum, vel Votum *Perseverantiæ*, quod emitti solet in aliquibus Congregationibus, possit relaxari, vel dispensari ab Episcopis, sine Congregationis consensu. Vide dicenda *n. 255. infra.*

APPENDIX

DE ADJURATIONE.

I. ADJURATIO est invocatio Dei, vel rerum sacrarum, aut Sanctorum, ad inducendum aliquem ad quoddam agendum, vel omittendum. Ita *S. Th. 2. 2. q. 90. art. 1.* Alia autem est *Solemnis*, quæ fit a Ministris, & modis ab Ecclesia constitutis; alia *Privata*, sine hujusmodi solemnitatibus. Item alia est *Deprecativa*, prout fuit illa Principis Sacerdotum: *Adjuro te per Deum vivum, ut dicas nobis, si tu es Christus &c. Matth. 26.* Alia *Imperativa*, quæ competit tantum Superioribus erga subditos, & Exorcistis erga Dæmones.

II. Ut adjuratio sit licita, tria requiruntur, sicut in juramento, scilicet I. *Veritas*, idest, ut adjurans vere intendat assequi quod petit, & vera sit causa ob quam petit; Carentia autem hujus veritatis raro erit plusquam venialis, nempe si fictus pauper per Deum petat eleemosynam, ut dicunt *Sanch. Dec. l. 2. c. 42. num. 5. Sporer de 2. Præc. c. 1. num. 163. Elbel Conf. 6. n. 153.* II. *Justitia*, ex cujus carentia certe graviter peccaret rem petens graviter malam, ex communi DD. Quid si rem petat leviter malam? Tenent esse veniale *Salm. de 2. Præcept. cap. un. n. 4. Sporer n. 165. cum Suar. Bonac. Sanch. & Tab.* Sed melius *Elbel n. 97.* dicit esse mortale, quia satis gravis videtur irreverentia inducere alterum ad rem malam ope Divinæ auctoritatis. Vide dicta *num. 146. v. 5. Venialiter.* III. *Judicium*, idest debita discretio, cujus carentia certe non est nisi venialis.

III. Tantum creaturæ intellectuales possunt directe adjurari, ut Homines, & Dæmones. Indirecte autem etiam irrationales, ut sal, nubes, locustæ, &c. adjurando vel Deum, ut earum usus nos adjuvet; vel Dæmones, ut per eas desistant nocere, prout docet *S. Thom. 2. 2. q. 90. art. 3. cum aliis communiter.*

IV. Privatim omnibus quidem licitum est adjurare; solemniter autem tantum Ecclesiæ Ministris ad id constitutis, & cum Episcopi expressa licentia. Ita communiter *Salmantic.* cum aliis, *ex Luc. 10. 19. Ecce dedi vobis potestatem calcandi serpentes & scorpiones, & super omnem virtutem inimici.* Et ex *Marc. 16. In nomine meo Dæmonia ejicient.*

V. Præsertim autem circa *Adjurationem Dæmonum*, duo præcipue hic sunt notanda. I. Ut cum eis adjuratio sit imperativa, non vero deprecativa. II. Ut fiat tantum ad amovenda damna, & vexationem obsessi, non autem ad vanitatem & curiositatem; hinc dicunt DD. communiter cum *Salmanticens. de 2. Præc. cap. un. num. 55.* non posse excusari a peccato gravi, qui

qui multos sermones inutiles haberet cum Dæmone obsidente.

Sed quæritur 1. an sit mortale quærere a Dæmone unam vel alteram rem curiosam? Affirmat *Palaus*, quia tunc Exorcista potius videtur deprecative quærere, quam imprecative. Sed probabilius est tantum veniale, si revera adjuratio fiat imperativo modo. Ita *Sanchez*, *Dec. lib.* 2. *cap.* 42. *num.* 25. item *Cajet. Suar. Nav. Sot. communiter cum Salmantic. num.* 55. *&* 56.

Quæritur 2. quæ liceant Exorcistis a Dæmone interrogare? Licet quidem interrogare omnia, quæ ad ejus expulsionem conducant. *Salmanticens. num.* 51. *cum S. Thom. & communi*. Hinc possunt quærere numerum, & nomina eorum qui in obsesso habitant, & a quanto tempore, ut habetur in Rituali Romano. Item causam sui ingressus. Item signum sui egressus, ut communissime contra *Sotum* permittunt *Sanch. num.* 28. *Salmanticens. cum Pal. Del Rio*, *Trullench. &c.* An autem liceat quærere imperative a Dæmone manifestationem alicujus veritatis? Negat *Elbel Conf.* 6. *numer.* 156. quia (ut ait) non videntur Ministri aliam habere potestatem, nisi interrogandi tantum ea quæ ad eum expellendum conferunt. Sed probabilius & communissime affirmatur licere, si id conducat ad Divinam gloriam. Ita *Sanch. num.* 24. *ac Cajet. Sot. Con. Tab. &c. cum Salmanticens. num.* 59. Atque expresse hoc docet *D. Thom.* 2. 2. *quæst.* 95. *art.* 4. *ad* 1. ubi ait: *Aliud autem est inquirere aliquid a Dæmone sponte occurrente, quod quandoque licet propter utilitatem aliorum, maxime quando Divina virtute potest compelli ad vera dicenda. Et aliud est Dæmonem invocare ad cognitionem occultorum acquirendam ab ipso;* Quod certe malum est.

Quid si Dæmon assignaret pro causa sui ingressus, obsessum invalide fuisse baptizatum, an hic rebaptizandus esset sub conditione? Ex una parte videtur negandum, quia nulla Dæmoni præstanda est fides. Ex alia videtur affirmandum, quia Dæmon ex vi Exorcismi tenetur patefacere veritatem. In hac difficultate rationabiliter opinantur *Salm. num.* 6. hunc non esse rebaptizandum, nisi aliunde adsint validæ conjecturæ non accepti Baptismi, nempe si baptizans fuerit maleficus, vel hæreticus, vel muliercula parum instructa, vel acer inimicus Parentum baptizandi, qui dixerit velle ulcisci, & similia.

Exorcista autem, ut obsessus vere liberetur, sedulo curet sequentia observare, 1. Prius bene exploret, an ille revera obsideatur a Dæmone. 2. Muniat se Fide, fiducia, & Charitate; insuper & oratione, & jejunio, & maxime humilitate, alias parum proficiet. Dicunt tamen *Salmanticens. num.* 7. Exorcismum suam vim habere, etiamsi fiat ab eo qui est in peccato. 3. Inducat obsessum ad Confessionem, confidentiam, & orationem. 4. Utatur Exorcismis in Ecclesia Romana, vel saltem in sua Diœcesi approbatis. Utatur etiam invocatione nominum Jesus, Mariæ, & item signo Crucis, ac Reliquiis Sanctorum; aut Aqua benedicta, Agnus Dei, &c. 5. Caveat, ne cum Dæmone jocetur, sed potius pauca proferat, & non permittat ei plura loqui, sed imperet tacere. 6. Caveat etiam, ut advertit *Rituale*, ne ob dictum Dæmonis, confugiat ad Magos, ut maleficium dissolvant. Jubeat tamen Dæmonem dicere, an ibi sit ob maleficium; & ut signa malefica reddat, vel revelet. 7. Regulariter Exorcismum faciat in Ecclesia, januis apertis, nisi honesta adsit causa (ut dicitur in *Rit.*), ut fiat domi. 8. Excludat mulieres, pueros, & viros otiosos, quorum modica fides expulsioni obstare potest. 9. Repetat pluries comminationem, & verba, quibus observat Dæmonem magis angi, semper augendo pœnam. Demum advertat nulla adesse signa infallibilia egressus; probabilia tamen signa sunt, si per longum tempus obsessus sit a molestiis immunis; item Dæmonum confessio, ingens vomitus rerum putridarum, vel halitus valde fœtidus: item magni clamores, qui ibi audiantur; item si obsessus remaneat in terram dejectus & quasi mortuus, ac similia. Probabilius autem non licet concedere Dæmoni, quod invadat aliud corpus hominis, vel bestiæ, ut exeat ab energumeno, sicut ille promittit, ut censet *Elbel num.* 167. *cum Bonac. Tamb. & aliis* contra *Pal. &c.*

Communiter autem dicunt DD. Exorcismos habere vim infallibilem expellendi Dæmones tamquam ex opere operato. Ita *Sporer de* 2. *Præcept. num.* 167. *Sanch. dict. cap.* 42. *num.* 16. *Pal. p.* 4. *num.* 19. *Elbel num.* 160. *& Salmanticenses num.* 17. *&* 22. *cum Cajetan. Sot. Trullench. &c.* Nec obstat, quod plures Exorcismi effectum non habeant; nam ut dicunt *Salmanticens.* semper illi aliquem effectum sortiuntur, si non complete, saltem imperfecte, vires Dæmonum attenuando. Vide alia apud *Del Rio* fuse de hac materia tractantem.

CAPUT III.

De Voto.

DUBIUM I.

Quid sit Votum, & quotuplex?

194 *Quid est Votum?*
195 *Quotuplex est Votum.*

„ RESP. 1. Est promissio facta Deo, deliberate, de bono possibili, & meliori. *S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 86. Vid. *Sanch.* & *Laym. lib.* 4. *t.* 4. Unde patet, quod Votum sit actus latriæ soli Deo debitus. Quare, dum vovemus quædam Sanctis sensus est voveri ea Deo in honorem simul Sanctorum. *(*Ut ex communi acceptione Ecclesiæ*, *Salmantic. de Voto*, *cap.* 1. *num.* 29.) *, sicut templa, & altaria ædificamus Deo in eorumdem honorem. Porro ex singulis particulis datæ definitionis multi casus resolvuntur, quos, ut 194

„ vi-

„ vitetur confusio, & consulatur memoriæ, se-
„ paratis dubiis proponam.

195 „ Resp. 2. Dividitur Votum, I. in *Absolutum*, & *Conditionatum*. Illud est, quod fit „ sine ulla conditione, ut voveo eleemosynam: „ hoc autem, quod fit cum conditione, ita „ ut nisi hac posita, non exurgat obligatio; „ ut voveo eleemosynam, si sanitati restituar, „ vel (quod dicitur Pœnale) voveo facere di- „ sciplinam, si hoc fecero. II. In *Solemne*, & „ *Simplex*. Illud est, quod ut tale acceptatur „ ab Ecclesia, & sunt hæc duo: votum casti- „ tatis, quod majoribus Ordinibus annexum „ est, & votum professionis religiosæ. Simplex „ autem votum est omne aliud, quod talem „ solemnitatem non habet. Ubi sciendum, „ quod votum solemne reddit personam jure „ inhabilem ad contractus, vel actus contra „ votum, ut ad matrimonium, vel dominium „ bonorum habendum. Vide infra *lib.* 4. *c.* 1. „ *in tract. de statu relig.* Simplex autem tale „ votum verb. gr. castitatis (excipio quod in „ Societate JESU emittitur post Novitiatum), „ aut ingrediendæ Religionis, etsi reddat con- „ tractum, verb. gr. matrimonii, illicitum, „ non tamen invalidum. Vide infra *lib.* 6. *de* „ *Matrimonio*. III. In *Reale*, & *Personale*. „ Illud est, cum pecunia, vel alia res exter- „ na pretio æstimabilis promittitur, ut calix, „ eleemosynam: hoc autem, cum aliqua ho- „ minis actio, vel cessatio ab actione, ut vo- „ tum jejunii, peregrinationis, abstinentiæ a „ lusu. His aliqui adjungunt Mixtum ex u- „ troque, ut si voveas peregrinationem cum „ oblatione alicujus rei. Vide *Lessius lib.* 2. „ *cap.* 40.

DUBIUM II.

Quæ requiratur Voti deliberatio, & intentio.

196 „ RESP. Cum voti obligatio sit gravissima, „ requiritur intentio, deliberatio, & li- „ bertas perfecta, qua quis libere, & directe „ in se voluerit promittere, cum animo se ob- „ ligandi. Ita Doctores communiter. *Less. Bon.* „ *d.* 4. *q.* 2. *p.* 1.

Unde resolves.

„ 1. Ætas, & usus rationis ad vovendum ea „ sufficit, quæ satis est ad peccatum mortale „ perfecto actu humano, & directo in se voli- „ tum. Excipe tamen votum solemne reli- „ gionis, quod invalidum est ante certam æ- „ tatem.

„ 2. Non obligat votum factum cum semi- „ plena animadversione, vel deliberatione: v. g. „ ex repentino animi motu, vel consuetudine, „ lingua mentem præveniente, vel ex calore „ iracundiæ rationis usum auferente. *Azor. Sanchez, Trull. l.* 2. *c.* 2. *d.* 1. Ubi notat, non „ esse sufficiens indicium, quod defuerit præfa- „ ta ratio, vel deliberatio, si voventem facto „ voto mox pœniteat; item motum iræ raro, & „ vix unquam impedire usum rationis. * (*Hinc* „ *videndum an adsint aliæ circumstantiæ adjun-* „ *ctæ*. Vid. *Salm. c.* 1. *n.* 11. *Peccat autem sal-* „ *tem venialiter, qui levi consideratione emit-* „ *tit vota magni ponderis. Salm. n.* 13. *Licet* „ *inde ad ea sit obligatus n.* 14.)*.

„ 3. Quod si is, qui scit se vovisse, dubitat, „ an cum sufficienti deliberatione, & usu ratio- „ nis, ob defectum ætatis; si quidem vovit ante „ septennium, votum non obligat, nisi constet „ de sufficienti rationis usu; quia eum jus in „ tali non præsumit: & possessio stat pro liber- „ tate. Si vero post septennium vovit, obligat; „ quia possessio est pro voto, cum præsumatur „ usus rationis, nisi constet oppositum. Si deni- „ que dubitet, utrum ante, an post septennium „ voverit, teneri voto vult *Sanch. & Pal.* ne- „ gat *Diana &c.* * (*Sed probabilius Sanchez*)*.

In quocumque autem dubio, an defuerit plena deliberatio, valet votum. *Sanch. c.* 1. *n.* 147. *cum Suar. Sanch. Pal. &c.* Item in dubio, an vovens emiserit votum metu coactus, vel an metus fuerit gravis. *Salm. ibid. cum Bon. & Trull.* Secus in dubio, an materia fuerit honesta, vel possibilis; quia tunc votum nondum possidet; *ibid. cum Pal. Sanch., & Suar.*

4. Vota facta in ebrietate, etiam ante prævisa, & sic volita in causa, non sunt valida, cum non sint volita in seipsis, & directe, bonum autem non consurgat, nisi ex integra causa, quamvis ad peccatum satis sit voluntarium indirecte & in causa. *Laym. l.* 4. *t.* 4. *c.* 1. *n.* 4.

„ 5. Vota facta in metu non incusso ad hoc 197 „ ipsum, ut votum extorqueretur, valida sunt, „ quia sunt simpliciter voluntaria, & delibera- „ ta. * (*Sicut etiam valida sunt vota facta ex* „ *metu intrinseco, aut juste incusso. Salm. c.* 1. „ *n.* 161. *ex c.* 1. *&* 2. *de Adult.*)* Facta autem „ in metu injuste incusso ad ipsum votum ex- „ torquendum invalida sunt ex *communi*, non „ quia non sint voluntaria, sed quia vel jus ea „ irritat, vel Deus non acceptat, ne det vim „ injustæ coactioni; idque, sive metus sit gra- „ vis, sive levis; dummodo quis formaliter ex „ solo tali metu voveat. *Suar. de Voto lib.* 1. „ *c.* 8. *Fill. t.* 26. *c.* 1.

Sed quæstio hæc est, an votum emissum ex metu gravi injuste incusso sit invalidum, saltem ex jure

jure Ecclesiastico? *Prima sententia* negat cum *Suar. tom. 3. de Relig. lib. 6. cap. 14. num. 6. & t. 2. de Voto c. 8. num. 5. Sylv. v. Metus 8. fin. & v. Votum 2. q. 12. Pontius lib. 7. c. 19. Pal. t. 3. tract. 15. D. 1. p. 8. num. 13.* & probabiliter *Pal. Bas. Sylv.* & merito probabilem vocat *Bon. & Trull. apud Salm. cap. 1. num. 63.* Excepto tamen voto solemni emisso in Professione Religiosa, quod certe est nullum, ex *c. Prælatum. De his, quæ vi, &c. Secunda* probabiliter affirmat, *ut Busemb. & Sanch. lib. 4. c. 3. num. 11. Less. l. 2. cap. 40. num. 18. Azor. p. 1. lib. 11. cap. 56. quæst. 6. Nav. cap. 12. num. 52. ac Salm. ibid. num. 164. cum Trull. Bon. Val. Sot. &c. ex c. Ad audientiam de iis, quæ vi.* Ubi dicitur: *Debere carere robore firmitatis, quæ metu fiunt.* Ex *cap. cum locum de Spons.* ubi: *Cum locum non habeat consensus ubi metus, vel coactio intercedit.* Excipitur tamen, si metus juste illatus fuerit, ex *cap. 1. & 2. de Adult.* Vide *Salm. num. 161.* Utrum autem votum ex metu levi injusto emissum sit invalidum? Affirmat hic *Busemb. cum Suar. & Fill.* item *Nav. & alii plures ap. Sanch. Dec. lib. 4. c. 3. n. 24.* Ratio (ut dicunt) quia ideo metus irritat votum, eo quod plenam consensus libertatem auferat: Ergo, metus quoque levis irritabit, quando eamdem libertatem aufert, & causa est, ut votum fiat. Et hanc opinionem probabilem vocat *Sanch.* Sed probabilior est sententia opposita, quam tenet *Sanch. num. 24.* cum *Sot. Val. Sa, Azor. &c. ac Salm. cap. 1. num. 161.* qui vocant communem, & probant ex *c. Prælatum de Iis, quæ vi &c.* Ratio quia non censetur causa rei tam gravis prout est votum, levis metus, qui de facili rejici potest, ut pariter dicemus *de Contract. n. 718.*

„ 6. Quoad vota emissa ex errore, si error „ fuerit circa substantiam materiæ promissæ, „ vel circa conditionem substantialem, vel circa „ finem, sive rationem formalem, ac motivum „ vovendi, votum nullum est. * (*Cum Salm. cap. 1. n. 155.*) * ut verb. gr. 1. Circa „ *substantiam*, si quis voveret certum aliquem „ suum calicem, quem putat argenteum, cum „ sit aureus: vel se ingressurum certum Monasterium, „ putans esse Ordinis Sancti Benedicti, „ cum sit Cartusianorum. 2. Circa *conditionem substantialem*: si quis v. gr. voveret „ se ingressurum Monasterium, ubi putaret religiosam „ disciplinam, & essentialia religionis „ servari accurate, & tamen non ita esset: vel „ si voveret peregrinationem ad limina Apostolorum, „ putans tantum distare centum milliaribus, „ cum tamen distarent trecentis. 3. Circa „ *causam finalem*: si quis v. gr. voverit aliquid „ in gratiarum actionem pro sanitate parenti „ reddita, & is re ipsa non fuisset ægrotus, „ vel esset mortuus. * (*Cum Salm. c. 1. n. 158. & c. 3. n. 15. & 16.*) * Et ratio nullitatis „ talium votorum est, quia hic deficit liber „ consensus, qui non fertur in incognitum, „ & nihil tam est contrarium consensui, quam „ error. *Fill. t. 25. c. 1.*

Certum est, quod error circa substantiam invalidat votum; etiamsi fuerit concomitans, idest non dans causam voto, puta, si adhuc, errore cognito, tu vovisses. Ita *Sanch. de Matr. lib. 7. D. 18. num. 6. & Dec. lib. 3. c. 11. n. 43.* Et etiamsi talis error fuerit quantumcumque crassus. *Sanch. ibid. de Matr. num. 7.* Et certum est etiam, quod invalidat votum error circa circumstantias substantiales, idest quæ pertinent ad substantiam rei promissæ, juxta exempla a *Busemb.* hic posita. Secus vero, si error, licet dederit causam voto, fit circa conditiones, quæ substantiam rei non afficiunt, puta, si quis voveat dare eleemosynam pauperi putato probo, amico, tenetur dare, etsi postea cognoscit improbum, inimicum, quamvis, his cognitis, antea non vovisset. Ita *Salm. de Voto cap. 1. num. 156.* Aliter, ut dicunt, quot contractus, quot matrimonia, quot Ordinationes, quot Professiones infringi oporteret, si pateret aditus ad eas annullandas propter circumstantias accidentales præter substantiam non prævisas? Citant *Salm.* pro se *Sot. Less. cum Sanch.* At non bene, quia *Sanch. loc. cit. Dec. lib. 4. cap. 2. num. 11.* adhæret *Busembao*, qui *supra n. 175.* dicit probabiliter cum *Suar.* quod invalidat juramentum (& idem est de Voto) error etiam circa circumstantias accidentales, si hæc sint magni momenti, & si, ipsis cognitis, juramentum emissum non fuisset. Et hoc quoad contractus jam probabile putant *Salm. de Contract. c. 1. n. 21.* Ideoque quoad vota etiam probabile videtur. Vide dicenda *n. 226.*

„ 7. Vota, quæ emittuntur post Novitiatum, „ in quocumque approbato Ordine, instar matrimonii „ carnalis, non sunt irrita ob ullum „ errorem, nisi solum substantialem circa substantiam.

„ 8. Si error circa conditionem substantialem „ sit de re parvi momenti, non redditur votum „ irritum: ut si iter peregrinationis, quam „ quis vovit, sit paulo longius, quam putabatur, „ quia parum reputatur pro nihilo. Item „ si error sit tantum circa causam impulsivam, „ valet votum * (*Salm. cap. 1. num. 158.*) *: „ quia illa est tantum causa secunda, qua seposita, „ actus est sufficienter voluntarius secundum „ substantiam. Neque talis error in ceteris „ contractibus actum vitiat: v. gr. vovit „ aliquis peregrinationem Romam studio colendi „ Deum, & simul etiam habuit causam secundariam „ impulsivam, ut inviseret fratrem, „ quem putavit esse Romæ, quem etsi intelligat „ deinde isthic non esse, non ideo desinit „ obligari voto. Et ex his patet, quomodo intelligendum „ sit, quod dici solet, vota non „ obligare ultra intentionem voventis. *Sanch. lib. 4. c. 2. Less. c. 4. d. 2.*

„ 9. Ad votum non sufficit nudum propositum, „ licet firmissimum: quia qui tantum „ proposuit, non tenetur sub peccato præstare: „ qui autem promisit, obligatur sub peccato, „ & nisi præstet, agit contra fidem Deo „ datam. *Bon. p. 1. Laym. loc. cit.*

An negligens propositum bonum, peccet venialiter saltem? Affirmant *Less. Pal. &c. apud Salmantic. de Vot. cap. 1. num. 17.* ob inconstantiam sine causa tunc intervenientem. Negant tamen *Busemb. Sanch. Dec. lib. 3. cap. 1. num. 21. cum Sot. Arag. Azor. & Salm. n. 18.* 199

cum

cum *Dit. Val. Suar. Tol. &c.* quia (dicunt) defectus constantiæ de se non est culpa, nisi præceptum adsit. Utraque est probabilis.

200 „ 10. Ad votum aliquando sufficit promissio „ implicita, ut patet in susceptione Ordinum „ sacrorum, ubi licet non dicatur, voveo, vel „ promitto castitatem, votum tamen hoc fit „ implicite, hoc ipso quo sciens Ecclesiam an„ nexuisse iis Ordinibus istud votum, eos su„ scipis. An vero, si quis plane id ignoraret, „ adhuc censeretur vovere ex implicita inten„ tione, dubium est. Aliqui ajunt, aliqui pro„ babilius negant, dicuntque talem teneri ad „ castitatem, non ex voto, sed ex Ecclesiæ „ præcepto. *Sanch. de matrim. l. c. d. 87. n.* „ *23. Bonac. c. 2. p. 1. & comm.* * (*Sed censet* „ *Laym. probabilius teneri ex præcepto Ecclesiæ* „ *ad votum emittendum. Sed vide de hoc di-* „ *cenda de Sacr. Ord. lib. 6. ex n. 806.*) *

201 „ 11. Si quis haberet intentionem promitten„ di quidem, sed tamen se non obligandi, nul„ lum esset votum, secundum *Nav. Syl. Sanch.* „ *n. 27. Less. l. 2. c. 40. dub. 1. n. 6. Bon.* & „ alios contra *Cajet.* quia talis non vult vove„ re, cum apponat conditionem contra substan„ tiam actus. Unde *Lugo d. 24. de Just. sect.* „ *1.* & alii contendunt talem non posse dici „ promittere. Verum videtur esse quæstio de „ nomine. Si vero haberet animum voven„ di, & se obligandi, non tamen implendi; „ tunc etiam graviter peccaret, & votum es„ set validum. *Sanch. Fill. Bon. p. 1. n. 14.* „ *Laym. &c.*

Plura hic distinguere oportet, & I. Si quis vovet cum animo positivo non promittendi, nec se obligandi, certe votum est nullum, ut *Salm. tr. 17. c. 1. n. 19. cum S. Th. & communi.* II. Si vovens habet animum promittendi, & se obligandi, sed cum intentione non implendi, dicendum est teneri ad votum, ex communi sententia, quam docent *Less. l. 2. c. 40. n. 7. Sanch. Dec. l. 4. c. 1. n. 23. & Salm. n. 21. cum Suar. Cajet. Azor. Bon. &c.* contra *Valent.* Ratio, quia obligatio voti non pendet ab intentione implendi, sed a voluntate se obligandi, quæ jam adest. III. Si vovens habet animum promittendi, & implendi, sine tamen animo positivo se obligandi; tunc, si iste satis sciat obligationem voti, sed ad eam non advertat, cum votum emittit, & negative se habeat, non volendo, nec excludendo illius obligationem; tenetur quidem ad votum, quia qui vult actum antecedentem, vult (saltem implicite) ejus obligationem consequentem. Ita communiter *Sanch. de Matr. l. 1. D. 9. n. 11. Palaus tom. 3. tract. 15. D. 1. par. 3. n. 2. Tamburin. l. 3. c. 12. §. 1. n. 6. Salm. loc. cit. n. 23.* & alii passim.

Sed quær. I. An teneatur ad votum, qui nescit voti obligationem, & negative se habet, non explicite neque implicite intendens illam suscipere. Affirmat *Pal. l. c. n. 2. & Suar. de Vot. cap. 3. num. 9.* quia hic censendus est voluisse promittere, juxta modum, & intentionem, quam habent alii rite voventes. Sed verius negant *Sanch. de Matr. l. 1. D. 9. n. 2.* cum *Led. Arag.* & *Man.* item *Croix l. 3. p. 1. n. 365. Tamb. l. c. n. 8. & Salm. n. 23.* qui asserunt hanc esse fere omnium doctrinam. Ratio, quia nemo obligationem contrahit, nisi velit illam sibi imponere; hic autem nullo modo eam vult suscipere, nec formaliter in se, nec virtualiter in promissione, cum erret in substantia, judicando talem obligationem non esse voto annexam. Secus tamen dicendum, ut bene advertunt *Sanch. & Tamb. ll. cc.* si quis voluerit vovere modo ordinario quo alii vovent, quia tunc implicite voluit obligationem contrahere.

Quær. II. An teneatur ad votum, qui velit promittere, & sciat obligationem voti, sed nolit ad votum se obligare? *Prima* sententia, quam tenent *Sot. de Just. l. 7. q. 1. a. 2. ac Prado, Arag. Gutt. &c.* apud *Salm. c. 1. n. 24.* dicit obligari, quia, posita voluntate verum emittendi votum, nequit ab eo separari obligatio, quæ oritur ex voto. *Secunda* vero sententia communior, & probabilior negat, & hanc tenent *Sanch. Dec. l. 4. c. 1. n. 27. Less. l. 2. c. 40. Pal. tr. 15. D. 1. p. 3. n. 2. & Salm. n. 25. cum Suar. Azor. Bonac. Val. Trull.* Ratio, tum quia qui vult apponere conditionem contrariam substantiæ contractus, invalidum contractum reddit; tum quia lex (prout votum est lex particularis) non obligat, nisi juxta legislatoris voluntatem. Hinc inferunt *Salm.* quod is qui promittit sponsalia, vel sacros Ordines accepit, aut Religiosam Professionem emittit, animo non se obligandi, non tenetur ad sponsalia, neque ad votum. Sed vide de hoc dicenda *de Ord. l. 6. n. 809. Dub. 2.* Quale autem peccatum sit sic vovere sine animo se obligandi? Dicunt *Sanch. n. 38. Pal. n. 5. & Salm.* cum *Suar. Bonac. Trull. Regin. & Vill.* ordinarie non esse nisi veniale, propter quandam inordinationem. Dicitur *ordinarie*, quia in Professione Religiosa, & susceptione sacrorum Ordinum proculdubio esset mortale, quia esset deceptio in re gravissima. Vide dicta *de Juram. n. 172. v. II. Si autem.*

Quær. III. An teneatur ad votum, qui dubitat, an vovendo voluerit se obligare? *Tamb.* putat probabile non obligari; Sed dicendum oppositum cum *Croix l. 3. p. 1. n. 384. Gob. Dian.* & aliis *ib.* communiter; quia donec constet de invaliditate actus, præsumptio est pro illius valore, ut *Menoch. &c. ib.* communiter docent. Idem dicendum, ut recte ait *Croix n. 386.* contra *Gobat.* si quis dubitet, an noverit vel animadverterit obligationem voti, quia ex communiter contingentibus quisque censetur scire & advertere, quod omne votum obligationem parit illud implendi. Quid si quis dubitet, an fecerit votum, vel propositum, sed meminit credidisse graviter peccaturum, si promissionem non implevisset? Censet *Croix n. 366.* hunc non obligari, quia saltem votum est dubium, cum plures rudes adhuc nudum propositum facientes censeant erronee ad illud sub peccato teneri. Sed huic non consentio, & puto hunc censendum vere vovisse, & voti contrahisse obligationem; cum enim jam apprehenderit peccare non implendo promissum, recte arguitur illam revera agnovisse, & sibi imposuisse.

DU-

DUBIUM III.

Quæ requiratur materia Voti?

202 *An teneat votum de re impossibili?*
203 *An votum vitandi omnia venialia? Quid si quis voveat vitare omnia mortalia, & venialia collective?*
204 *An valeat votum de re vana?*
205 *An sit mortale vovere veniale?*
206 *An valeat votum factum ex malo fine?*
207 *An votum impeditivum majoris boni?*
208 *An valeat votum non petendi dispensationem?*
209 *An votum nubendi?*
210 *An votum non vovendi?*

202 „ RESP. Ea debet esse probabilis (cum impossibile nec efficaciter intendi possit, „ nec ad illud sit obligatio); & non solum bona, sed etiam melior, quam oppositum, sive „ ejus omissio: quippe finis intrinsecus voti est „ honorare per hoc Deum: id autem non potest fieri, nisi offeratur illi aliquid gratum: „ gratum autem esse non potest, ut quis obligetur ad relinquendum id, quod est melius. „ *Sanch. l. 9. c. 7. Laym. Navarr. &c.*

Quid, si quis voveat de re possibili simul, & impossibili? Respondetur teneri ad partem possibilem, si est divisibilis, puta si conjux voveat castitatem, tenetur ad non petendum. Ita etiam valet votum, si principale illius est possibile, licet accessorium sit impossibile. Secus, si e converso. V. *Salm. cap. 1. ex n. 75.* Quid, si votum sit disjunctivum? V. *num. seq.* (*vers. Pariter*).

Unde resolves.

„ 1. Invalidum est votum nunquam peccandi venialiter, cum id moraliter & ordinarie „ sit impossibile. Aliqui tamen volunt, sic voventem teneri isto voto ad vitanda mortalia, & venialia graviora, de quo Scolastici, „ *Nav. c. 12. n. 63. Suar. l. 2. c. 3. Sanchez de Matrim. lib. 9. d. 35.*

203 *Salm. c. 1. n. 80. cum Sanch. Pal. Trull. Prad.* asserunt votum de vitandis omnibus venialibus, etiamsi esset de plene deliberatis, omnino invalidum esse, prout de re moraliter impossibili, *ex c. 23. Sess. 6. Trid.* Quoad votum autem S. Teresiæ, agendi quicquid perfectius intelligeret, respondet illud ex speciali instinctu Spiritu Sancti emissum fuisse. Vide *Salm. n. 83.* Sed verius dicit *Croix lib. 3. p. 1. n. 401. cum Suar.* bene valere votum de vitandis venialibus deliberatis, cum hoc revera non sit impossibile, & personæ perfectionis amantes illa fatis evitant. Votum autem abstinendi a venialibus in aliqua materia determinata, communiter validum est, maxime in personis magnæ virtutis; in aliis vero modicæ virtutis erit materia impossibilis; imo in aliquibus materiis, puta cogitationum inhonestarum, otiosarum &c. cum sint inevitabiles quoad omnes, votum est nullum. Ita *Sal. n. 81. cum Caj. Sanch. Suar. &c.*

Pariter nullum est votum de vitandis mortalibus, & venialibus collective. Et etiam votum vitandi mortalia, aut venialia divisive: quia nullum est illud votum disjunctivum, cujus pars est apta, & pars inepta, & vovens de neutra voluit determinate se obligare, puta, si voveas aut orare, aut ludere, votum totum est nullum. *Salm. num. 83. & 141. cum Sanch. Trull. Vill. & Leand.* Ita etiam *Pal. p. 8. §. 1. n. 8. & Croix loc. cit. n. 402.* Qui tamen recte advertunt, quod si ad tale votum quis se obligavit, in quantum potest, tenetur quidem ad fugam saltem mortalium. Ac teneri etiam censeo ad vitanda venialia deliberata, juxta quod dixi mox supra.

„ 2. Invalidum est votum de re vana, vel 204
„ inutili, vel indifferente, nisi ex circumstantiis, aut fine fiat bona: *(*Modo circumstantia non ex sola relatione voventis, sed ex se ad bonum finem conducat. Salm. cap. 1. n. 57.*)* „ quia Deo displicet stulta promissio, & hinc „ eam non acceptat: ac peccat venialiter talia vovens, ut v. gr. si quis decidens ex equo, voveat non amplius equum ascendere. „ *Navar. c. 12. Sanch. mor. c. 7.* * (*cum Salm. n. 55.*) *.

„ 3. Invalidum est vovere mala, & qui vo- 205
„ vet mortale, peccat mortaliter; qui autem „ veniale, eum venialiter tantum peccare dicunt *Sa, Sylv. &c.* V. *juramentum:* licet „ mortaliter peccare velit *Caj.* V. *votum, & Less. lib. 2. cap. 4. d. 5.* quod videtur probabilius.

Probabilius etiam mihi est vovere malum, 206
etiam veniale, de se esse culpam gravem; cum de blasphemia sit velle, ut malum cedat in honorem Dei, sed communiter ob ignorantiam hoc non est nisi veniale, ut bene notant *Salm. c. 1. n. 71. in fine.* Idem diximus de Juramento *n. 146. v. 5. Venialiter.*

„ 4. Invalidum est votum, cui adjungitur finis, vel alia circumstantia mala, tenens se „ ex parte rei votæ: ut verb. gr. vovet quis „ eleemosynam ad obtinendam vanam gloriam, „ aut impetrandum per eam victoriam injustam, felicem successum furti, adulterii, &c. „ aut in gratiarum actionem pro successu talis „ peccati; quia datio eleemosynæ ad talem finem est actio blasphema, quasi Deus peccata promoveat, ideoque non potest esse materia voti. *Cajet. Nav. cap. 12. Sanch. cap. 6. Laym. lib. 4. t. 4. cap. 2. num. 6. Fill. t. 26. cap. 5.*

„ 5. Validum autem est, etsi ei adjungatur „ finis, vel alia circumstantia mala tenens se „ tantum ex parte voventis: ut v. gr. si quis „ ex vana gloria, aut ex ira erga importunum „ mendicum, voveat ei dare eleemosynam: „ quia tunc res ista bona est, quam vovet, licet ipse voveat male, & cum peccato *ibid.*

Nota igitur hic differentiam inter finem pravum ex parte *rei votæ*, & ex parte *voventis:* Nam finis ex parte *rei votæ*, est quando res promissa dirigitur ad pravum finem, nempe si voveas jejunium, ut ex illo plausum captes; & tunc votum est nullum, ut communiter docetur cum *Busemb. Laym. lib. 4. Tract. 4. cap. 2, n. 7.*

num. 7. Salm. cap. 1. num. 67. Et idem tenendum dicunt *Salm. num.* 68. cum aliis, etiamsi finis pravus voti non sit primario, sed tantum secundario motivus, seu sit impulsivus, sed sine quo votum non fieret. Idem dicendum, si finis sit indifferens, vel mere temporalis; unde si quis voveat jejunium, ut parcat sumtibus; eleemosynam, ne æstimetur avarus, nullum est votum. Valet autem votum emissum ad obtinenda a Deo temporalia, vel ad gratias ei agendas, quia bonum est hæc a Deo sperare, aut pro ipsis gratias agere. Ita *Laym. ibidem num.* 10. *& Salmant. num.* 70. *cum Sanch. Pal. Trull. Bon. &c.* Notant tamen *Laym. num.* 7. *& Salm. num.* 69. *cum Cajet. Sanch. Bonac. & communi*, quod si opus pravum non ponitur ut finis voti, sed ut simplex conditio, nempe si quis voveat jejunium, si inimicum occidet, si furtum faciet; tunc valet votum, quia impleta conditione posita, honestum est in se votum implere.

Ita ergo dicitur, quando finis pravus est ex parte rei votæ. Aliter tamen esset, quando finis pravus est ex parte *voventis*, scilicet quando non res vota, sed ipse vovendi actus dirigitur ad pravum finem, puta, si quis externe voveat jejunium, ut ex illa emissione voti ab aliis laudetur, tunc valet votum, ut dicit recte *Busemb. num.* 5. *seq. cum communi apud Laym. ibid. & Salmanticens. num.* 67. Hinc dicit *ibid. Laym.* quod qui ex appetitu deordinato vescendi piscibus vovet fieri Carthusianum, tenet votum. Sed hoc minime mihi probari videtur, si comestio piscium, & non quidem bonum spirituale Religionis sit finis illius voti; Nam tunc ipsa materia voti, quæ est susceptio status Religiosi, dirigitur ad vanum finem, qui votum infirmat, ut supra dictum est cum communi.

„ 6. Validum item est votum factum ex affectu erga rem bonam, ut bona est, etsi conjuncta cum causa mala: ut si quis voveret eleemosynam, si ex duello evaserit salvus, si non capiatur in furto; si filius sibi nascatur ex adulterio, quod parat, &c. licet enim duellum, furtum, adulterium velle malum sit; tamen his positis non lædi, non infamari, prolem gigni mala non sunt, sed Dei dona; & votum non cadit super ista mala, sed super hæc bona, considerata (ut suppono) quatenus in se bona sunt. *Nav. Laym. loc. citat.*

207 7. Invalidum est, & veniale peccatum, vovere bonum, quod est impeditivum boni majoris, ut præsertim sunt vota contra consilia Evangelica, ut v. gr. manere in seculo, ducere uxorem, ire ad malitiam, facere mercaturam. *Nav. num.* 29. *Suar. Fill. cap.* 1. *quæst.* 7. *num.* 58. *Sanch. &c.* * (*idem dicunt Salm. num.* 37. *cum S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 89. *art.* 7. *ad* 2.)*

„ 8. Si tamen aliquod bonum, per se & absolute minus, fieret per accidens majus bonum, tunc talia vovere valet: ut verb. gr. si quis videret susceptionem Ordinum sibi damnosam. Vid. *Bon. p.* 1.

208 Ita etiam *Salm. num.* 37. Quæstio autem vertitur, an valeat votum de non petendo voti dispensationem, commutationem, aut irritationem, etiam cum justa causa (nam sine justa causa, certum est quod valet); *Prima sententia* negat *cum Sot. Trull. Tamb. Sanch. &c. Secunda* vero affirmat cum *S. Antonin. Bon. Suar. Fill. &c. apud Salm. cap.* 1. *num.* 49. *&* 50. Et hæc videtur probabilior; advertendo, quod casu quo sit utilius ob bonum spirituale petere dispensationem, votum non obligat, quamvis fuerit validum. Hoc tamen votum semper a Superiore relaxari potest, cui salva semper est sua potestas. *Salm. n.* 51. *cum Sanch. Pal. Suar.* Notandum autem, quod vovens non petere dispensationem, potest petere commutationem; & e converso. Vid. *Salm. n.* 52.

„ 9. Matrimonium ordinarie invalide vovetur, quia ordinarie melior est cœlibatus. Dixi *ordinarie*, quia valide vovetur, 1. Si quis ad hoc obligetur; aut quia sine injuria aut gravi infamatione sponsæ, vel liberorum ex ea conceptorum a sponsalibus non potest recedere. 2. Si id Reipub. valde utile futurum existimetur, ut quia, v. gr. ex eo speratur pax inter Principes, conversio hæreticorum, regni tranquillitas. 3. Si quis ob fragilitatem, & inveteratam consuetudinem peccandi adeo sit pronus ad lapsum, ut prudentes judicent consultum ei esse, ut nubat: in quo tamen ultimo *Laym.* & alii dissentiunt. Vide *Bonacina loc. cit. Fill. num.* 6. *Nav. Suar. loc. cit. Laym. n.* 12. 209

Votum nubendi, per se loquendo, nullum est, etiamsi sit de ducenda paupere, meretrice, vel ad tollenda aliena peccata, quia semper cœlibatus est Deo gratior. Est commune *apud Salm. c.* 1. *n.* 38. *&* 39. *cum Sanch. Leand. Pal. Torre, Prad.* Secus, si votum sit emissum, ad scandalum, vel honorem puellæ ex obligatione reparandum; vel ad bonum commune, ut addit *Bus.* vel ex supposito, quod vovens vellet nubere, tenetur ad votum, ut *Salmant. n.* 38. *in fin.*

Sed magna quæstio est, an, qui vovet nubere ob expertam sui fragilitatem, teneatur ad votum? *Prima sententia* negat, quia tale votum esset de se impeditivum majoris boni, nempe ingrediendi Religionem, aut servandi cœlibatum? Deinde, quia tale votum esset inutile, cum tali voto non obstante, vovens libere posset Religionem ingredi; maxime, dum matrimonium est infimum remedium concupiscentiæ. Ita *Less. lib.* 2. *c.* 4. *n.* 44. *& Pal. Sot. Prado, & alii ap. Salm. c.* 1. *n.* 40.

Secunda tamen *sententia* certe, & longe probabilior, quam tenent *cum Bus. Sanch. Dec. lib.* 4. *cap.* 8. *num.* 53. *Viva de Sponf. quæst.* 1. *art.* 3. *ex num.* 3. *Salm. de Voto c.* 1. *num.* 41. *&* 42. *cum Bell. Nav. Caj. Bonac. Trull. &c.* dicit votum esse validum, supposito quod talis nollit uti aliis remediis; Quia in tali casu matrimonium est majus bonum, cum ad concupiscentiam sedandam eis, qui alia remedia meliora suscipere nolunt, ideo matrimonium a Deo concessum sit; De his enim ait Apostolus: *Melius est nubere, quam uri.* Maxime, quia hic frequenter recidens teneretur ex jure naturæ nubere, posito quod nollet aliis remediis uti. Dices:

ces: ergo Subdiaconus vovens castitatem posset nubere, si non posset se continere, cum nubere sit illi melius bonum? Sed respondetur, quod hic ob bonum commune expedit magis votum in suo robore manere, quam ille sic consulat suæ fragilitati. Vid. *Salm. num.* 45. Dicunt autem *Salm.* teneri ad Matrimonium qui nolit, vel *non possit* alia remedia adhibere. Sed melius dicunt *Laym. lib.* 4. *tract.* 4. *cap.* 2. *n.* 12. citans SS. Hieronymum, & Ambrosium, ac *Sporer de Voto num.* 61. *&* 62. quod tenetur ad Matrimonium, qui aliud remedium adhibere *nolit*, non autem *non possit*, Nullus enim, qui velit opportunis remediis uti, dici potest, quod non possit ea adhibere; quis ceterum prohibetur uti saltem oratione, quia proculdubio potest omnes concupiscentias superare, ex illo, *Luc.* 1. *Omnis qui petit accipit*?

210 Quæritur hic, an, si quis nimis pronus ad vovendum voveat non amplius vovere, nisi cum licentia Confessarii; si autem postea voveat, v. gr. jejunium, valeat votum? Respondeo cum *Laym. lib.* 4. *tract.* 4. *c.* 2. *n.* 5. & dico 1. Quod primum votum est quidem validum, cum sit de meliori bono, 2. Quod peccavit ille emittendo secundum votum. 3. Dico, quod, primo voto non obstante, tenetur ad secundum, quod cum habeat objectum bonum satis est validum. Excipio, nisi ille statuerit nolle futura vota valere, nisi accesserit Confessarii consilium, tunc enim nullum erit secundum votum, modo non retractetur expresse, vel virtualiter, scilicet si memor primi voti secundum emitteret.

Notandum denique, quod qui plura vota impossibilia emitteret, servare deberet illorum dignius, alioquin prius posteriori præfertur. Ita *Laym. eod. loc. cum Trull. & Bus. num.* 225. 2. contra *Sanch.* qui dicit, tunc esse in arbitrio voventis servare quod malit. De juramento autem contra aliud juramentum, vide *dicta supra n.* 179.

DUBIUM IV.

Quæ, & quanta obligatio Voti?

„ RESP. Tanta est, quantam tum quanti- 211
„ tas materiæ permittit, tum intentio vo-
„ ventis, qua se vel multum, vel parum, vel
„ absolute, vel cum certa conditione, restri-
„ ctione temporis, qualitatis obligare vult, de-
„ signat: ita ut, etsi obligatio voti sit juris
„ naturalis, vis tamen ejus pendeat a volunta-
„ te, & facto hominis tanquam prævia condi-
„ tione, ut tantum, vel tantum obliget. Ita
„ *commun.* Vide *Laym. c.* 3. *Bon. p.* 5.

Unde resolves.

„ 1. In materia levi nemo obligatur sub mortali, quia materia id non permittit * (*Neque etiamsi vellet sub gravi se obligare, Sal. c.* 1. *num.* 106.) * *Nav. n.* 40. *Sanch. lib.* 4. *c.* 12. *Laym. loc. cit.* Verbi gratia, vovisti recitare quotidie *Salve Regina*: omittendo semel, iterumque, non peccas mortaliter, quia materia est parva. *Sanch. lib.* 4. *c.* 12. *Laym. loc. cit. Azor. lib.* 21. *cap.* 15.

Quæritur, an transgressio voti sit mortale, quando tota ejus materia parva est? Affirmant *Cajet. Tolet. & Cord. ap. Salm. cap.* 1. *n.* 112. eodem modo, quo in juramento promissorio, si quid leve promittitur, peccat graviter (ut isti dicunt), qui illud non implet. Sed tenendum oppositum cum *Bus. & Less. lib.* 2. *cap.* 40. *n.* 56. *Sot. Suar. Trull. Bon. Pal. &c. ap. Salm. n.* 113. Quia votum est lex particularis, & lex non obligat, nisi juxta materiæ gravitatem. Imo idem dicendum de juramento promissorio, ut *Salmantic. num.* 114. *cum aliis*, & diximus supra *n.* 173.

Hinc infertur, quod votum vitandi peccatum non obligat, nisi juxta illius gravitatem: puta, si voves vitare mendacium, mentiendo peccas tantum leviter, sed dupliciter contra veracitatem, & contra votum. *Salm. num.* 115. *cum Sanch. Trull. Nav. &c.* Nisi tamen vitatio illius peccati ob causas sit res magni momenti, prout mendacium valde indecens esset personæ in dignitate constitutæ: vel nisi per illud peccatum multum quis impediatur a profectu in virtutibus. *Salm.*

„ Imo, etsi toto anno omittas, esse tantum 212
„ veniale, eo quod materiæ istæ parvæ non coa-
„ lescant in unam, probabiliter docet *Dian.*
„ *t.* 5. *misc. n.* 24. *ex Soto*, *Arag. & Tann.* 2.
„ 2. *d.* 3. *dub.* 3. contra *Valent. &c.*

Sicut etiam dicunt *Salm. cap.* 1. *n.* 115. *cum Vill. &c.* Sed recte hoc intelligendum esse advertunt, quando promissio illarum levium materiarum facta est in honorem diei, sicut censendum est in omnibus votis personalibus, nisi constet de opposito, ut dicunt communiter *Sal. loc. cit. & Croix lib.* 3. *p.* 1. *num.* 450. *cum Sot. Suar. Laym. Dian. Pal. &c.* Nam contra, si levis rei promissio sit facta per modum unius, ita ut dies non assignetur ut terminus, sed ne ultra obligatio differatur, tunc materiæ coalescunt, & possunt pervenire ad mortale. Quare, si voveas dare quotidie parvam eleemosynam, pec-

peccas graviter, si quotidie omittas, voto facto per modum unius. Ita *Salm. cap.* 1. *d. n.* 115. *cum Sanch. Suar. Trull. Leand. &c.* Hinc notant, quod circa vota realia, nisi aliud constet, regulariter dies non apponitur ad finiendam, sed ad sollicitandam obligationem, & ideo materiæ coalescunt, ut docent communiter *Salm. num.* 131. *cum Suar. Pal. Bon. Vasq. & Croix loc. cit. cum aliis, ut supra.* V. *dicenda n.* 220. *v. Utrum.*

213 „ 2. In materia gravi, etsi quis possit se obligare tantum leviter, * (*Ut fuse probant Salm. c.* 1. *num.* 100. *cum Molin. Suar. Pal. Fill. &c. cum communiori, & probabiliori contra Sotum, Pont. Cord. &c.*) * communiter tamen censetur voluisse se obligare graviter, nisi aliunde constet. Unde violans tale votum peccat graviter ex genere suo. Vide *ibid.*

„ 3. Qui postquam gravi voto se obstrinxit, serio deinde dolet, quod fecerit, non peccat graviter, modo retineat animum implendi. V. *Sa, v. votum.*

„ 4. Qui violat votum de re jam ante præcepta, v. gr., qui post votum castitatis fornicatur, debet in Confessione addere, quod votum id habeat, aut quod Ordines acceperit, si Confessarius nesciat, quia duplex tunc est malitia peccati. *Suar. cap.* 6. *Less. d.* 7. *Sanch. c.* 5. *Fill. cap.* 2. *q.* 7. * (*ex communi enim bene valet votum de re alias præcepta. Salm. c.* 1. *n.* 32. *cum S. Th. contr. Gers. S. Anton. &c. n.* 30.) *

„ 5. Alieno voto nemo obligatur ex vi illius voti. Unde, si qui Canones videntur indicare, filium a patre religioni devotum teneri eam profiteri, intelligendi sunt, si filius votum patris semel ratificaverit. *Suar. cap.* 9. *Sanch. Laym. cap.* 5. *num.* 6. * (*Salm. c.* 1. *n.* 118.) *

„ 6. Cum heres teneatur solvere vota realia defuncti, non tenetur vi voti, sed ex justitia: sicuti tenetur alia illius debita, legata, &c. solvere. *ibid.*

214 Certe Heres tenetur solvere vota realia defuncti, sicut alia debita *ex l. secunda, ff. de Pollic. & ex c. Licet de Voto.* Ex quo potest cogi ad solvendum per excommunicationem. Hinc talia vota debent satisfieri ante legata, sed postea debita justitiæ. *Salm. art.* 1. *n.* 125.

215 Quæritur hic, an Pater in morte per vota possit lædere legitimam filiorum? *Prima sententia* affirmat cum *Nav. Sylv. Dian. Lop. Vega, &c. ap. Salm. cap.* 1. *num.* 126. Sicut etiam (isti dicunt) potest Pater gravare legitimam donationibus remuneratoriis. Sed tenendum oppositum cum *secunda sententia.* Potest enim Pater in vita sua votis moderatis minuere aliqualiter legitimam filiorum, vel ascendentium: non tamen in morte, ubi juxta legem de bonis suis disponere debet, & legitima, cum debeatur de jure, nequit gravari debito voluntario, ex *Eccl.* 34. *Immolantis ex iniquo oblatio est maculata.* Ita *Salm. num.* 127. *cum Sanch. Laym. Bon. Pal. Trull. &c.*

216 „ 7. Eodem modo, si Communitas aliquid vovit, in quod posteri non consenserunt, non tenentur id servare vi voti, sed interdum ratione pacti, statuti, vel longæ consuetudinis. Vid. *Laym.* hic c. 3.

„ 8. Cum quis vovet factum alterius, sensus est; se curaturum id eo modo, quo licite potest, ut v. gr. rogando, persuadendo, vel etiam præcipiendo, si sit Superior, vel etiam aliquando paciscendo, & suppeditando sumptus. Sic parens, qui filium devovit religioni, ad nihil aliud tenetur, quam ut conetur eam filio persuadere: sic qui Missas, vel peregrinationem alterius curandam vovit, quando stipendium, ac sumptus ei persolvit, non tenetur alium substituere novis sumtibus, si prior non præstet, ad quod se obligavit. *Sanchez, Laym. n.* 7.

„ 9. Vota personalia non implentur, nisi per voventem; unde qui vovit peregrinationem Romam v. gr. non satisfacit, si conducat alium; neque ad id tenetur, si ipse non possit. *ibid.* 217

„ 10. Vota realia solvenda sunt ex proprio; unde qui nequit ex suo, non tenetur ab alio mendicare. Quod si possit ex suo, & tamen alius sive rogatus, sive sponte pro ipso velit solvere, id valet; quia tunc quod alter dat, fit ipsius: non autem actio alterius personæ potest fieri alterius. V. *ibid.*

Immo bene satisfacit voto, aut juramento eleemosynæ, qui illam ab alio eo fine præstitam, ipso inscio, postea ratificat, cum noverit, quia tunc jam adimpletur votum cum consensu voventis. Ita *Salm. cap.* 1. *num.* 122. *cum Sanch. Bon. Trull. &c.* Et satis probabile videtur; sicut enim tali modo bene satisfieret promissioni alteri homini factæ, sic etiam satisfit promissioni factæ Deo.

„ 11. Vota conditionalia non obligant, cessante conditione, etiamsi ipse vovens causa fuerit, ut conditio non poneretur; dummodo id non impediverit per dolum, vim aut malitiam: ut v. gr., vovisti peregrinationem, si eam Petrus approbet; deinde submittis, qui persuadeat, ut non approbet: illo igitur non approbante, non teneris. Imo, etsi malitiose per fraudem, dolum &c. impediveris, adhuc probabile est, te voto non teneri, ut habet *Laym. cap.* 8. ex *Suar.* & aliis * (*Et hæc est probabilior ex Salm. n.* 173. *cum Pal. Fill. &c. contra Azor. Bonac. &c. Quia jam non impletur conditio, licet per culpam voventis*) *. Interim *Laym.* recte hic advertendum monet ad intentionem voventis: ut v. gr. si filius vovet se ingressurum religionem, nisi pater contradixerit, videtur ejus intentio fuisse nisi contradixerit ex se, sua sponte, sibi relictus, &c. 218

At si dolose impedias, peccas: Vovisti v. gr. Religionem, si Pater approbet: si tu precibus, vel rationibus impedis consensum Patris, non peccas; secus, si impedias vi, vel fraude. Item vovisti castitatem, si Deus per annum te liberet a mortali; si tu ex fragilitate cadis, non peccas respectu voti. Secus, si studiose peccas, ut solvaris a voto. Et sic de ceteris. *Salm. cap.* 1. *numer.* 171. *cum Laym. Palaus, Sanchez &c.*

Quoad

Quoad conditiones autem votorum notandum 1. Quod omnes conditiones turpes, aut impossibiles vota reddunt nulla. *Salm. cap.* 1. *n.* 165. Notandum 2. quod ad obligationem voti non sufficit, ut conditio impleatur æquivalenter, sed debet impleri specifice: verb. gr. vovisti Religionem, si soror tua nupserit; non sufficit, si illa moriatur. *Salm. ib. n.* 169.

220 „ 12. Qui vovit rem certam, & determinatam, verb. gr. hunc calicem, si ea res pereat, non tenetur ad alium, cum id non soleat intendi: si autem eam rem vendiderit, probabilius videtur esse, teneri dare pecuniam, quam accepit: quia qui vovet rem, censetur promittere omnem ejus utilitatem.

„ 13. Qui vovit aliquid faciendum certo tempore, ut jejunare hoc vel isto die, illo transacto, sive cum culpa, sive sine culpa ejus, ad nihil tenetur, & neque, si præviderit impedimentum eo tempore superventurum, tenebatur prævenire, cum hæc non soleat intentio voventis esse. *Suar. Nav. lib.* 1. Vid. *Bon. p.* 5.

Sed eadem regula, quam diximus *supra n.* 212. currit hic, ex communi cum *Salm. c.* 2. *num.* 120. & 130. Ad nihil enim teneris, transacto die, si dies appositus est ad finiendam obligationem, ut censendum est in votis personalibus, nisi constet de opposito, ut communissime dicunt *Croix lib.* 3. *p.* 1. *num.* 450. *cum Sot. Pal. Laym. Dian. &c. Salm. cap.* 1. infra *num.* 115. V. *Infertur* 1. *cum Trull. Suar. Sanch. &c.* Secus si diem apposuisti tantum ad sollicitandam impletionem, sicut e converso judicandum est regulariter in votis realibus, præcise, si ille dies nullam habeat magis specialem rationem, quam alii, ut *Salm. ibid. num.* 133. *cum Suar. Pal. Bon. &c. ac Croix loc. cit. cum aliis, ut supra.*

Utrum autem in dubio, an dies sit appositus ad finiendam, vel ad sollicitandam voti executionem, tenearis ad votum pro diebus transactis? Negant *Dian. p.* 3. *tract.* 5. *R.* 26. quia, ut ait, vota in dubio non obligant, cum stricte sint interpretanda, ex regula communiter tradita a DD. cum *Cajet. Laym. &c.* Affirmant vero generaliter loquendo *Spor. de* 2. *Præc. num.* 109. & *Salm. cap.* 1. *n.* 132. *cum S. Th. Sanch. Pal. Tull. Azor. & Bon.* Rationem dant *Salm.* quia, cum votum sit certum, & dubitetur tantum de circumstantia excusante, possessio stat pro voto. Sed hæc ratio non convincit; posset enim ei responderi, quod hic dubitatur de circumstantia, quæ afficit substantiam voti, & ideo votum ipsum redderet dubium, juxta dicta *num.* 198. Hinc mihi rectius distinguendum videtur, & dicendum, quod in votis personalibus in dubio non teneris satisfacere pro diebus transactis; Secus autem in votis realibus. Ratio quia ex una parte regula firma est, quod pro eo stat possessio, pro quo stat præsumptio, ut docent DD. communiter cum *Busemb.* (vide *lib.* 1. *num.* 74. *v. Porro*) *Croix l.* 1. *num.* 509. *Sanchez Dec. lib.* 1. *cap.* 10. *num.* 13. *cum Sot. Mol. Arag. & Menoch.* Ex altera parte communissima est sententia, quod nisi de opposito constet, ut supra prænotatum est, in votis realibus dies præsumitur appositus tantum ad sollicitandam obligationem, ut *Salm. cap.* 1. *num.* 131. *cum Suar. Sanch. Vasq. Pal. Bon. Prado, & Croix lib.* 3. *p.* 1. *num.* 450. *cum Laym. Sot. & Dian.* Nisi tamen votum habuisset specialem connexionem ad diem, puta si voluisses dare eleemosynam in hebdomada Jubilæi, vel in Sabbatis per annum, quia verb. gr. in anno illo gratiam receperis, ut *Spor. num.* 106. & *Salm. num.* 129. *cum aliis.* Secus, si dies nullam connexionem habuisset cum voto, nempe si vovisses dare eleemosynam in Sabbatis per annum, nulla habita ratione speciali illius anni, ut recte ait *Spor. num.* 106. *in fine.* In votis contra personalibus præsumitur dies appositus ad finiendam obligationem, ut dicunt *Salmant. cap.* 1. *num.* 115. & *Croix loc. cit. cum aliis, ut supra allatis.* Hinc in votis realibus, quia præsumptio est pro voto, pro ipso est etiam possessio; & ideo implendum etiam pro diebus transactis. Secus vero dicendum in votis personalibus, in quibus præsumptio est in oppositum, & sic *Sal.* sunt intelligendi, dum ipsi *dict. c.* 1. *n.* 115. ut certum asserunt, quod in votis personalibus præsumitur dies appositus ad obligationem extinguendam.

„ 14. Qui vovit aliquid sine certo tempore, verbi gratia, peregrinationem, tantum tenetur implere, cum commode primum potest: quia sic moraliter quisque censetur intelligere suam promissionem, ut habita commoditate non nimis diu differat, quamvis minor causa sufficit ad differendum, quam ad omittendum. *Fill. cap.* 4. *q.* 10. *Suar. Laym. c.* 3. *Bonac. &c.* 221

Votum indeterminatum quoad tempus, v. gr. de Rosario diurno, jejunio in Sabbatis, obligat perpetuo, nisi aliud colligatur ex circumstantiis. *Salm. c.* 1. *n.* 140. *communiter.* Si dubium tamen sit, an votum fuerit pro anno, vel mense, non teneris, nisi ad minus. *Salm. n.* 146. *cum Sanch. Trull. Suar. Bon. &c. ex c.* 18. *de Censib.*

Quæritur, an faciens votum pro tempore indeterminato, peccet mortaliter, si diu differat implere? Certum est, quod si votum est in perpetuum obsequium Dei, puta ingrediendi Religionem, Xenodochio inserviendi, & similis, peccat lethaliter qui diu differt; si adsit opportunitas implendi, & non excuset rationabilis causa. Dicunt autem *Armill. Rodriq. & Ledesm. apud Salm. de Statu Relig. tract.* 15. *cap.* 2. *n.* 32. differre votum Religionis per duos vel tres annos, non esse mortale; Sed hæc opinio merito videtur laxa aliis, ut *Sporer de* 2. *Præcept. num.* 117. *Salm. loc. cit. Sanch. Dec. l.* 4. *c.* 14. *num.* 22. Alii vero, ut *Sanch. loc. cit. & Croix cum Pal.* universaliter loquendo, dicunt esse mortale differre per sex menses, & his adhærent *Salm. dict. num.* 32. *cum. Trull. & Garcia,* putantes mortalem fore dilationem ultra sex menses. Consentit etiam *Sporer* si vovens excedat ætatem 40. annorum; censet tamen *Tamb.* excusari a mortali juvenem 15. vel 16. annorum, qui differt per tres vel quatuor annos: quia (ut dicunt) hoc tempus videtur parva materia respectu ad servitium totius vitæ: Sed

huic omnino non acquiesco, nisi adsit justa causa dilationis. Justæ autem causæ differendi sunt, si vovens speret dilatione Parentes emolliendos. Item si obstet gravis necessitas spiritualis, aut corporalis sororum vel fratrum. Ita *Croix lib. 3. p. 1. num. 446. cum Pal. & Gob. Bonac. de Voto q. 2. p. 5. num. 3. cum Arag. & Tabien. Sanch. dict. lib. 4. c. 14. n. 5. & 6. & Salm. d. c. 2. num. 32. cum Suar. Mach. Pell. Trull. ac Garcia*. Bene tamen advertunt *Spor.*, & *Salm.* in his casibus sedulo cavendum, ne dilatio sit nimia, aut periculum adsit votum nunquam implendi; quod periculum non raro deest in votis Religionis, pro quorum exequutione Dæmones innumera excitant diffidia, & impedimenta.

Si autem votum sit in obsequium temporale, scilicet tot jejuniorum, peregrinationum, &c. censet probabile *Spor. de 2. Præc. num. 11. cum Tamb.* quamcunque dilationem non pertingere ad mortale. Et favet *Sanch. dict. lib. 4. c. 14. n. 21.* referens *S. Antonin.* qui dicit illam esse moram mortalem, *quando fit dilatio per longa tempora, & ex ipsa dilatione est periculum oblivionis, vel impotentiæ implendi*. Sed verius dicendum peccare mortaliter, qui sine justa causa notabiliter votum differt implere, nempe ultra duos vel tres annos, ut recte sentiunt *Croix lib. 3. p. 1. n. 446. & Salm. de Statu Rel. c. 1. n. 32. cum Pal. Trull. & Garcia*. Putat autem *Croix*, *cum Diana*, quod si vovisti singulis mensibus confiteri, posses ex causa differre per duos vel tres dies ultra mensem.

222 „ 15. Qui vovit aliquid sine certo loco, v. „ gr. ingredi religionem S. Benedicti, satisfa„ cit intrando quodcunque Monasterium illius „ Ordinis, in quo serventur substantialia regu„ læ. Neque tenetur pro admissione peragrare „ provinciam, sed satis est adire loca aliquot „ non nimis dissita. Et satisfacit voto, si post„ quam ingressus est, remittatur, aut egredia„ tur (saltem cum justa causa, qualis est v. gr. „ gravis ac diuturna tristitia, & anxietas, sive „ ex natura ipsa, sive aliunde nata. *Escob. ex* „ *Sanch. t. 1. lib. 4. cap. 16. num. 100.*) ante „ professionem. Vid. *Trullench. lib. 2. cap. 2.* „ *d. 20. num. 7. & 8.* * (*Et vide lib. 4. ex n.* „ *72.*) *

„ 16. Qui vovit aliquid sine certa qualitate, „ v. gr. religionem in genere, potest ingredi „ quamcunque, etiam laxiorem, modo serven„ tur essentialia, & sit approbata. Similiter, „ si quis vovit triticum, &c. non tenetur dare „ optimum, quod habet, sed satis est (loquen„ do de obligatione præcise) ut det, quod non „ sit plane ineptum * (*idem Salm. c. 1. n. 140.* „ *cum Laym. Suar. Bonac. &c. Qui vovet dare* „ *Calicem, ædificare Ecclesiam, debet implere* „ *juxta usum communem*) *.

„ 17. Qui vovit aliquid sine certa quantita„ te, v. gr. eleemosynam, pecuniam, frumen„ tum, &c. satisfacit dando quantum voluerit „ * (*Salm. ibid. cum cit. DD.*) *, modo non „ tam parum, ut videatur potius irridere suum „ votum, quam implere. Ratio horum omnium „ petitur ex intentione voventis, nemo „ censetur se obligare, nisi ad id quod com„ mode potest, & communiter est decens. *Suar.* „ *Sanch. lib. 4. cap. 13.*

„ 18. In dubio de mente voventis, debet fie„ ri interpretatio secundum verborum, quibus „ usus est, proprietatem, vel potius commu„ nem, & usitatam acceptionem. *Fill. t. 26.* „ *cap. 2. Laymann cap. 3.* * (*Salmanticens. ex* „ *n. 134.*) *

„ 19. Qui vovit, si ludat chartis, dare de„ cem imperiales tenetur secundum *Sanch.* dare „ toties decem, quoties ludit, quia pœna est „ actui accessoria. Videtur tamen negare *Laym.* „ *lib. 4. tract. 4. cap. 5. n. 4.* Vid. *Trull. Dian.* „ *p. 5. t. 9. R. 60.* 223

Bene distinguunt *Salm. cap. 1. num. 177.* Si votum fuit simplex de solvenda pœna, si luserit; tunc sufficit solvere pœnam pro prima vice cum *Sanch. Bon. Sa, Dian.* Et satis probabile vocat *Laym. & Pal.* Secus si votum fuit duplex, scilicet de non ludendo, & de pœna solvenda: Tunc quoties transgreditur votum, solvenda est pœna; nisi hæc sit gravissima, ut peregrinatio, elargitio magnæ eleemosynæ, quæ non soleat communiter repeti. Ita *Salm. ibid. cum Laym. Pal. Trull. Dian. &c.*

Hic advertendum, quod in tali voto pœnali duplici, si relaxetur primum, relaxatur etiam secundum, prout primi accessorium. *Salmant. cap. 1. num. 176. cum Pal. Laym. Sanch. &c.* Notandum deinde, quod qui invincibiliter ignorat, sive obliviscitur votum principale, aut votum de pœna, ad eam non tenetur. V. *Salm. ibid. n. 175. & 177.*

Plura ultimo hic pariter sunt notanda, & I. quod vota semper sunt interpretanda juxta benigniorem partem. *Salm. c. 1. n. 148.* cum *Laym. Caj.* & aliis communiter. Notandum II. quod fractiones votorum sunt ejusdem speciei: hinc, si quis habens votum castitatis fornicetur, potest seorsim fractionem voti confiteri. *Salmant. cap. 1. num. 101.* Sed quid, si quis voveat jejunium ex speciali motivo temperantiæ? *Val. Sanchez, Bon. &c. apud Salm. num. 102.* probabiliter tenent committere duo peccata jejunium frangendo. Ita pariter conjugem voventem castitatem, ex motivo amoris ad castitatem, si petat debitum, dicunt committere duo peccata. Sed probabilius tenendum cum *Salmant. & Caj. Trull. Suar. & Prad.* tales committere unum mortale contra votum, quia ex voto obligationem tantum fidelitatis erga Deum sibi imponunt, non aliam. Notandum III. quod si quis voveat disjunctive rem bonam, vel malam, aut vanam, aut impossibilem, votum nullum est. *Salm. cap. 1. num. 141.* Si vero utraque pars est materia apta, illa, quæ eligitur, præstanda est, etiamsi post electionem altera pars pereat, seu impossibilis reddatur. E converso, si pereat una pars, aut impossibilis reddatur ante electionem, non teneris ad alteram, nisi tua culpa res pereat, aut fueris in mora eam tradendi, aut determinandi. Ita *Salmant. dict. n. 141. & 142. cum Sanch. Pal. Mol. &c.* 224

Quæritur hic, an unam partem jam electam possit vovens cum altera commutare? Negant probabiliter *Pal. & Sanch. cum aliis ap. Salm. de Voto cap. 3. n. 107.* Unde, si electa sit pars, cu-

cujus materia sit reservata, ut castitas, &c. requiritur dispensatio Papalis. Affirmant tamen *Leand. & Tamb. cum pluribus apud ipsum*, & non minus probabile merito vocant *Salm. ibid.* Ratio, quia, non obstante electione facta, votum adhuc remanet disjunctivum, nec per determinationem peractam vovens se privavit libertate alteram eligendi partem.

Qui vovet per mensem audire Sacrum, probabiliter non tenetur in Festis audire duo: Sicut probabile etiam est hoc, si imponatur a Confessario pro pœnitentia. *Salm. c. 1. n. 136. cum Pal. Tamb. Suar. Trull. &c. Spor. de 2. Præc. c. 2. num. 96. ac Croix de Pœnit. n. 281.*

Qui vovet Rosarium, satisfacit recitando tertiam partem, quia communiter sic intelligitur. *Salm. c. 1. n. 136. cum Pal. Tamb. Prad. &c.* Et satisfacit recitando alternatim, quia tale votum obligat instar Officii Divini. *Salm. ibid. cum Trull. Tamb. Dian. Leand. &c.* Et etiam satisfacit dividendo Decades, *ibid. cum Sanch. Trull. Bon. &c.*

Qui vovet jejunium, potest comedere lacticinia, ut *Salm. cap. 1. num. 137. cum Sanch. & Pal.* Si vovet jejunium per mensem, non tenetur in Dominica; vel si vovet in vigilia alicujus Sancti, quæ veniat in Dominica, potest anticipare jejunium in Sabbato, *ibid. cum Bonac. Trull. Dian. &c.* Si vovens jejunium comedit carnes, non tenetur ad jejunium: ad differentiam jejunii præcepti ab Ecclesia, quæ duplici præcepto imponit & jejunium, & abstinentiam a carnibus, juxta *Salm. ibid. cum Sanch. Azor. Sylv. &c.* & prout declaravit regnans Pontifex Bened. XIV. vide *lib. 4. num. 992.* An vovens jejunium singulis Sabbatis teneatur ad votum, si in Sabbato cadat Natalis Domini? Probabiliter negant *Molin. Azor. Fag. Dian. Rodr. Vill. apud Salm. cap. 1. num. 138.* & probabilem vocant *Bon. de Voto p. 6. num. 9. & Tamb. de Voto §. 6. num. 13.* Nisi expresse intenderit adhuc eo die se velle obligare, quia tunc proculdubio tenetur. Affirmant tamen *Salm.* ut probabilius *n. 139. cum Suar. Sanch. Vasq.* Vide mox dicenda *n. 226.*

Si quis immemor voti, vel pœnitentiæ injunctæ, &c. præstet opus debitum, bene satisfacit per voluntatem generalem, quam quisque censetur habere satisfaciendi prius suis obligationibus, ita *Sporer. tract. 1. de Consc. num. 50. Sanch. Dec. lib. 1. cap. 14. num. 15. Less. lib. 2. cap. 37. num. 11. Laym. lib. 4. tract. 2. cap. 11. num. 9.* Si quis autem est certus de voto, sed habet probabilem rationem quod illi satisfecerit, dicunt plures AA. voventem ad nihil teneri. Sed huic opinioni jam diximus *tract. de Consc.* non esse adhærendum, quia obligatio voti certi sola probabili satisfactione nequaquam impletur.

DUBIUM V.

Quot modis tollatur obligatio Voti?

225 *Tollitur obligatio voti. 1. Per materiæ mutationem. 2. Per auctoritatem humanam. Vide resolutiones.*

226 *An sit obligatio implendi votum, si superveniat circumstantia non prævisa? (Quid vero de votis simplicibus castitatis, & Religionis, & quid de solemnibus? Vid. l. 4. n. 50.)*

„ RESP. Dupliciter tolli potest, 1. Nullius 225
„ auctoritate interveniente: idque vel materiæ mutatione; ut si materia ante honesta fiat turpis, indifferens, vel impeditiva majoris boni, ratione novæ circumstantiæ, vel prohibitionis: vel fiat impossibilis absolute, aut moraliter, vel desitione conditionis, a qua pendebat. 2. Interventu auctoritatis humanæ: idque tripliciter, irritatione, commutatione, vel dispensatione, de quibus sequentibus dubiis. Est communis, *Sanch. l. 4. cap. 24. Less. lib. 2. cap. 24. Suar. Fill. t. 26. cap. 8.*

Unde resolves.

„ 1. Etsi tua culpa materia facta sit impossibilis, inutilis, &c. tamen, postquam jam talis facta est, cessat obligatio, & sufficit pœnitere de culpa.

„ 2. Si concurrat obligatio duorum votorum incompossibilium, implendum est id, quod est præstantius, & Deo gratius, & alterum cessat. Quod si vero sit æquale, aut nescias, utrum sit melius, implendum est quod prius vovisti, & ruit posterius; si & hoc nescis, libera est electio. Vid. *Trull. lib. 2. cap. 2. d. 9.*

„ 3. Si materia voti fiat impossibilis quoad partem tantum, tunc, si commode talis materia dividi non potest, aut non solet, ad nihilum teneris: v. g. vovisti ædificare templum, si totum non potes, non teneris ad partem.

„ 4. Si vero dividi commode potest, & solet, manet obligatio ad illam partem, quam potest, ut v. gr. 1. Qui non potest jejunare tota hebdomada, potest autem aliquot diebus, ad hoc tenetur. 2. Qui matrimonium contraxit, & consummavit post votum castitatis, tenetur non petere debitum: cum eatenus votum adhuc sit possibile (reddere enim debet). Vide *Bon. p. 7. §. 1.*

„ 5. Quod si votum dividi quidem possit, sed unum in eo sit principale, reliqua vero accessoria tantum, non per se seorsim intenta, sed dependenter a priori, tanquam illius appendices, & modi; tunc, si principale fiat impossibile, ruit etiam obligatio accessorii, non autem contra: ut v. gr. vovisti peregrinationem Romam in cilicio, & ibi certi aliquid offerre; si peregrinatio impossibilis fiat, non teneris cilicium ferre, & oblationem mittere. Vide *Sanch. lib. 4. c. 10. Bon. d. 4. c. 2. p. 4. §. 4. Trull. lib. 2. c. 1. d. 10.*

Hic quæritur, an sit obligatio implendi votum, si notabilis circumstantia superveniat, qua prævisa, quis votum non emisisset? Est communis sententia apud *Salm. in tract. de Juram. c. 3. n. 20. cum Sanch. Pal. Trull. &c.* (vide dicta *n. 187. v. Sed dubium*); quod in omni promissione, prout est etiam votum, mutatio materiæ 226

riæ de se notabilis obligationem aufert. Ratio, quia per mutationem res fit diversa, quam promissa. Sed quid, si nova circumstantia accidat non prævisa, puta si quis vovisset jejunare omnibus feriis sextis, an teneretur ad jejunium in die Nativitatis Christi Domini, quem diem exclusisset, si prævidisset? Affirmant *Salm. de 3. Præc. c. 2. n. 104. cum Nav. Vasq. Sylv. aliisque cum Sanch. Dec. lib. 4. c. 11. n. 61.* (Sed notandum, quod *Sanchez hoc loco* loquitur de præciso casu jejunii, quia censet circumstantiam Festi non efficere notabilem mutationem: Verum circa nostrum quæsitum oppositam tenet sententiam, ut infra). Ratio, ut dicunt, quia ad eximendum voventem ab obligatione voti, non est attendendum ad id quod ipse promisisset, si meminisset, sed potius ad id quod actu promisit. Et probant ex *c. Explicari de Obs. Jejun.* ubi Honorius III. dixit: *Qui nec voto, nec regulari observantiæ sunt adstricti, in feria sexta, si festum Nativitatis Dominicæ die ipso venire contigerit, carnibus propter festi excellentiam vesci possunt secundum consuetudinem Ecclesiæ generalis*. Negant vero teneri ad votum *Molin. tom. 2. de Just. disp. 272. Azor. 1. p. lib. 11. c. 2. q. 3.* item *Fagund. Dian.*, & alii apud *Salm. loc. cit. de 3. Præc. num.* 103. loquendo de prædicto casu jejunii (de quo vide etiam dicta *num. 224. circa fin.*); & loquendo generice de omni nova circumstantia notabili superveniente, tenent *S. Anton. Nav. Sylv. Henr. &c. in tract.* ut supra *de Juram. cap. 3. n. 21.* Et hanc sententiam expresse tenet *D. Th. in 4. dist. 38. q. 1. art. 3. q. 1. ad 1.* ubi sic docet: *Id liberare a voti vel juramenti obligatione, quod si a principio notum fuisset, ea fieri impediret*. Ratio, quia tunc intentio se obligandi vel deficit, vel sic interpretatur. Et huic sententiæ dicunt *ibid. Salm. n. 22.* non posse denegari probabilitatem; Imo ipsimet *Salm. c. 1. num. 152.* censent illam esse notabilem mutationem, quæ si a principio fuisset cognita, quis non se obligasset. Hæc secunda sententia mihi videtur non minus probabilis, imo forte probabilior, quam prima. Ratio generalis, quia, superveniente circumstantia non prævisa, qua votum onerosius redditur, materia voti fit diversa, quam promissa. Et sic respondetur ad rationem oppositam, quia vovens teneretur ad plus quam promisit. Respondetur autem ad definitionem Honorii III. ut supra, quod ibi Pontifex non explicat an circumstantia diei Nativitatis Domini fuerit vel non prævisa; quare textus explicari potest (sicut intelligit *Azorius loc. cit.*) de iis, qui expresse voverint servare jejunium etiam in die Natalis, quo casu certe tenentur ad votum, ut diximus *supra num. 224. circa fin.*

DUBIUM VI.

De Voti irritatione.

ARTICULUS I.

An, & quomodo tollatur obligatio Voti per directam Irritationem?

227 *Quis possit vota irritare?*
228 *An liceat irritare vota sine causa?*
229 *Quæ vota filiorum possint irritare Pater, Avus, Tutor, &c.*
230 *Quæ possit irritare Mater?*
231 *An vota subditorum valeant donec irritentur?*
232 *Quid si quis per errorem æstimabatur Pater, Maritus, &c.?*
233 *Quis possit irritare vota Religiosorum, & Monialium? An Abbatissa?*
234 *An vir possit irritare omnia vota uxoris?*
235 *An uxor vota viri?*
236 *Quid si mutuo consensu voveant castitatem?*
237 *An Superior possit irritare vota facta ante subjectionem? Quid si dubium sit, an sint emissa ante vel post subjectionem?*
238 *An autem vota facta tempore subjectionis possint post illud irritari?*
239 *Quid si Superior ea ratificaverit?*
240 *Quæ vota servorum, aut famulorum possint a Domino irritari?*

„ RESP. Cum non debeat violari cujusquam 227
„ dominium, ac quilibet dominus possit
„ uti sua libertate, hinc si potestatis dominativæ alterius sit subjecta alicujus voluntas, potest is subditi istius omnia vota, qualiacunque sint, ad suum libitum sine ulla causa valide irritare directe; hoc est, potest velle, & pronuntiare, ut illa vota nulla sint, ita ut nullo etiam casu obligatio postea revivificat (etsi peccent, si absque causa irritent, ut docent *Less. lib. 2. cap. 40. num. 75. Navar. Suar. Fill.*). Porro hoc jus provenit ex jure positivo, quo datur alicui legitima potestas dominativa in voluntatem alterius. Ita communiter DD. Vid. *Sanch. l. 4. c. 24. n. 30. & 31.* * (*Sed provenit etiam ex jure naturali, ut Salm. c. 3. n. 27. cum S. Th. 2. 2. q. 185. art. 5.*) *

Quæritur, an liceat irritare vota sine causa? 228
Certum est pro valore irritationis nullam causam requiri: Et commune est, quod non sit mortale, ut *Salm. de Vot. c. 3. n. 29. & Less. l. 2. c. 40. n. 69.* cui videtur id certum cum *Palud. Sylv. & Aug.* Dubium est, an sit veniale? *Prima sententia* affirmat cum *Bus. Less. &c.* quia dissonum est Superiorem sine causa uti hac potestate. Sed de se loquendo verius est nullum esse peccatum, quia vota subditorum sub hac conditione consensus Superiorum emittuntur; unde obedientia sufficit pro causa. Ita *Salm. n. 30. cum S. Anton. Cajet. Sylv. Azor. Tambur. &c.* Dixi *de se* loquendo, quia difficulter aliunde poterit excusari a veniali, vel quia facit actum otiosum, vel quia irrationabiliter profe-

ctum alterius impedit, ut recte ait *Less. loc. cit. num.* 70. Sufficit vero quævis causa rationabilis ad excusandum a veniali, ut *Elbel num.* 254. *ac alii*. Et idem tenent *Spor. de* 2. *Præc. n.* 34. *cum Sot. Val. Med. &c. communius* non peccare graviter Superiorem, qui dederit permissive licentiam, & postea revocaverit; Imo probabile putat ne veniale quidem esse, nisi promiserit non revocare. Valida est autem irritatio omnium votorum in genere, etiam futurorum, ac etiam renuente subdito. *Salm. cum Pal. &c. num.* 34. & 35.

Unde resolves.

„ 1. Quivis pater, & in ejus defectu avus „ paternus, tutor, imo etiam mater, non tan„tum si nutrix sit, sed etiam in priorum de„fectu, & secundum quosdam, reliquis defi„cientibus, etiam magister, vel herus, ut „ *Suar. Less. d.* 10. *n.* 78. contra *Sanch.*, potest „ directe irritare vota liberorum impuberum, „ ut colligitur ex *c. Mulier* 32. *q.* 2. *c.* 1. & 22. „ *q.* 1. *&c. Si quis de reg.* Impubertas autem se„cundum jura finitur in masculis anno decimo „ quarto completo: in feminis, duodecimo „ completo, a die nativitatis computando, ut „ *Sanch. loc. cit. Laym. t.* 4. *c.* 7. *n.* 10. *Bonac.* „ *disp.* 4. *q.* 2. *p.* 6. §. 2.

229 Clarius singula explicanda. Pater, sive Avus paternus in ejus defectu, potest irritare quæcunque impuberum vota, sive personalia, sive realia; adhuc castitatis, & Religionis, etiamsi filius sit doli capax, & etiamsi votum sit de peculio castrensi, vel quasi, ut *Salm. c.* 3. *n.* 45. *ex S. Th.* 2. 2. *q.* 88. *art.* 9. *cum Caj. & Sanch. Suar. Trull. Laym. Less. Pal. &c. ex cap.* 1. 20. *q.* 1. & 2. Et ratio est, ut ait *Sanch. lib.* 4. *c.* 18. *n.* 5. quia in tali ætate deficit perfecta deliberatio ad tantam obligationem; Quare ad talem defectum natura prospexit, præbendo parentibus facultatem talia vota irritandi. In dubio autem, an votum sit emissum ante vel post pubertatem, adhuc potest Pater irritare, quia possidet sua potestas. Ita *Sanch. Dian. Mich. cum Elbel n.* 251. Qui recte idem ait dicendum in dubio, an filius post pubertatem votum ratificaverit. Filiorum autem puberum non possunt parentes irritare vota personalia, puta castitatis, frequentiæ Sacramentorum, &c. nisi præjudicent domesticæ gubernationi, prout vota longæ abstinentiæ, peregrinationis, jejunii incompatibilis cum modo familiæ, &c. Ita *Salm. num.* 46. *cum S. Th. Less. Pal. Sylv. Tamb. Pal. &c.* Bene autem possunt irritare (indirecte tamen, ut *Busemb. cum Laym. Art. seq. n.* 242.) vota realia puberum in minori ætate, quia in ea carent ipsi administratione bonorum. *Salm. ibid.* 47. *cum S. Th. Sanch. Trull. &c.* Excipe, si votum sit de peculio castrensi, vel quasi; vel si filius exierit a patria potestate. *Salmant. n.* 48. Item votum eundi Romam pro absolutione excommunicationis, ex *c. Relatum. de Sent. excomm.* Facultatem autem, quam habet Pater erga filios legitimos, eandem habet erga illegitimos, ut *Sanch. lib.* 4. *c.* 35. *n.* 82. *cum Pal. & Tamb, & est commune apud Salm. dict. c.* 3. *n.* 33. *infra*. Notandum hic, quod dictum est de Patre, dici etiam de Tutore respectu pupilli, & de Curatore respectu minoris. Et, si sint plures Tutores, vel Curatores, quilibet tandem potestatem habet. *Salm. c.* 3. *n.* 49. *cum Suar. Sanch. Bon. Trull.*

Quæstio est, an mater possit irritare vota filiorum? Si mater sit designata nutrix, aut curatrix, certe potest, quod tutores, & ceteri ut supra possunt. Sed quid, si non sit ut talis designata, & filius careat patre, vel avo paterno? *Sanch. Suar. Pal. &c. apud Salm. c.* 3. *n.* 50. putant tunc filium esse sui juris: Sed oppositum dicunt esse probabile, scilicet quod in eo casu incumbit matri esse curatricem, ut probabilius tenent *Salm. ib. cum Tamb. Prad. Leand.* quia rationabile est, ut mater vel avia minori provideat; Et ideo bene potest eorum vota ut curatrix irritare. 230

Sed magis dubitatur, an mater, præsente patre, vel tutore, possit filiorum vota irritare? Est duplex sententia probabilis. *Prima* negat, & dicit, quod, solum deficiente patre, & tutore, potest mater irritare vota impuberum, & deficiente matre, idem potest avus, & avia ex parte matris. Ita *Suar. Sanch. Tamb. Laym. Pal. Trull. Bon. &c. apud Salm. cap.* 4. *n.* 51. *Secunda* non minus probabilis, ut merito ajunt *Salm. n.* 52. (quam tenent *Prad. & Philiarch. ac Ronc. de Voto c.* 5. *q.* 3. *R.* 3.) asserit matrem, etiam præsente patre, vel tutore, posse irritare vota omnia impuberum, etiam castitatis, & Religionis; & etiam vota personalia puberum, quæ præjudicant gubernationi domus; non vero realia, quorum administratio pertinet ad patrem, vel curatorem. Ratio, quia talis potestas, licet non civiliter, naturaliter tamen etiam est in matre, cui filii tenentur obedire, etsi cum subordinatione ad patrem; ita ut potest pater irritare vota filiorum, contradicente matre: sed non sic mater, contradicente patre; Et probatur ex *S. Th. Op.* 17. *c.* 13. *art.* 10. qui parentibus indistincte præbet facultatem irritandi vota filiorum.

Quæritur ultra, an vota filiorum, & aliorum subditorum, velut Religiosorum, uxorum, &c. ut infra, donec irritentur, sint valida in iis quæ Superiorum mandatis, aut jurisdictioni non præjudicant? Negat *prima sententia*, & proinde ea non indigere dicit relaxatione, si sine consensu Superiorum sint emissa; quia tales subditi carent usu voluntatis, cujus dominium est penes Superiores. Ita *Val. Angel. Marcb. Ricc. Rosell. & alii*; & probabilem vocant *Leand. Torres, & Peyr. ap. Salm. c.* 1. *n.* 182. Et sibi favere ajunt *S. Th.* 2. 2. *q.* 88. *art.* 8. *ad* 3. qui sic dicit: *Nullum votum Religiosi est firmum sine consensu Prælati*: Et idem dicit de voto uxoris, &c. *Secunda* tamen *sententia* probabilior, quam omnino tenendam dicunt *Salm. ibid. n.* 183. *cum Caj. Nav. Tamb. Pal. Trull. Fill. Azor. Sanch. Suar. & aliis pluribus*, affirmat valida esse talia vota, sive sint realia, sive personalia, nisi irritentur; quia subditi revera non carent voluntate, sed eam subjicere debent voluntati Superiorum, si contradicant. Et sic intelligendus est *S. Th.* qui loco citato nihil aliud docet, quam tale 231

votum

votum non esse firmum; quia, ut dicit *in resp. ad* 1. & 4. *In eorum voto intelligitur debita conditio, si suis Superioribus placuerit, vel non renitantur.* Quare sufficit, quod illi non renitantur, ut impleatur conditio voti, & votum sit firmum.

232 Quæritur denique hic, utrum, si per errorem communem cum titulo, quis existimabatur Prælatus, Maritus, Pater, &c. sit valida votorum irritatio ab eis facta, sicut validi sunt actus jurisdictionis ex *l. Barbarius ff. de Offic. Prat.?* Negant *Sanch. Bon. Trull. Pal. & alii apud Salm. cap.* 3. *num.* 71. quia differt actus dominii ab actu jurisdictionis. Probabile tamen contrarium censent *Salm. ib. cum Prado*, quia in his eadem ratio currit.

233 „ 2. Vota Religiosorum * (*Quæcunque, etiam interna, ut Salm. n.* 27. *cum Sot. Sanch. Laym. & Ronc. q.* 2. *quia Relig. transtulit in Prælatum totum suum velle, & nolle.*) * „ (non tamen novitiorum) * (*Licet vota personalia Novitiorum suspendantur.* Vid. *Salm. c.* 3. *n.* 42. & 43.) *, etiam sub prædecessoribus emissa, irritare possunt directe, præter Papam * (*Papa omnia quidem potest directe irritare vota Religiosorum: Et Episcopus Monialium subjectarum. Salm. n.* 33.) * Abbates, Guardiani, Priores, & Rectores, * (*Etiam Prælati secundarii, absentibus primariis. Salm. n.* 40.) *; ac probabiliter etiam Abbatissa * (*Cum Salm. n.* 41.) *, ut habet „ *Suar. lib.* 7. *de voto, cap.* 7. *num.* 19. *Regin. lib.* 81. *num.* 242. *Fill. Bon. loc. cit. num.* 79. „ Excipitur tamen votum transeundi ad Religionem strictiorem. V. *Binsfeld.* 3. *p. Ench. c.* 9. *Less. n.* 73. *Sanch. c.* 24. *n.* 3. *Bon. l.* 4. „ * (*Hoc votum nec Papa potest irritare. Sal. n.* 38.) *.

234 „ 3. Idem potest, secundum *Sanch. lib.* 9. *de Matr. d.* 39. maritus respectu votorum uxoris: licet probabilius id alii limitent ad ea „ vota, quæ mariti juri præjudicant. *Laym. hic c.* 7. *Fill. tract.* 26. *c.* 8. *quæst.* 8. *Less. d.* 19. *n.* 83. & *d.* 15.

Sed probabilior, saltem extrinsece, videtur contraria sententia, quod vir possit directe omnia vota uxoris irritare, licet non præjudicent usui Matrimonii, vel prolis educationi, vel gubernationi domesticæ (ut tantum concedunt DD. contrariæ sententiæ *ap. Salm. cap.* 3. *n.* 57.). Et maxime probatur ex *Num. cap.* 30. ubi dicitur: *Si maritum habuerit, & voverit aliquid, si audiens vir statim contradixerit, & irritas fecerit pollicitationes ejus, propitius erit ei Dominus.* Quod non de solo voto abstinentiæ, sed de omni voto interpretantur 70. Interpretes, & S. Ambr. *ap. Salm. n.* 58. sic dicit: *Evidentissime apparet ita virum esse caput mulieris, ut nulla vota, abstinentiæ, vel Religiosæ conversationis liceat sibi sine ejus licentia Deo offerre.* Pariter *S. Thom.* 2. 2. *q.* 88. *art.* 8. *ad* 3. docet votum uxoris ita nullum esse sine consensu viri, sicut votum Religiosi sine consensu Prælati: *Nullum votum Religiosi* (verba *S. Thom.*) *est firmum, nisi de consensu Prælati; sicut nec votum puellæ, nisi de consensu Patris; nec uxoris; nisi sit ex consensu viri.* Et ratio est, quia expedit valde ad pacem familiæ, ad mutuum amorem fovendum, quod uxor voluntatem totaliter a viro dependentem habeat, & sic impetus feminarum retundantur. Ita *Sanch. de Matr. l.* 9. *D.* 39. *n.* 4. *cum Soto, Sa, & Salm. loc. cit. cum Sanch. Prado, Tamb. Dian. Rodr. Fag. Villal. Ledesm. Leand. Arag. &c.* contra *Sporer de Voto c.* 3. *n.* 27. *cum Nav. Sylv. Az. &c.* Sed etiam isti contrariam sententiam probabilissimam vocant *ap. Salm. ibid.* Hinc vir potest irritare etiam vota castitatis, & Religionis uxoris exequenda post mortem viri. *Salm. n.* 59. *cum Sot. Arag. Leand. Fag. &c.* item *Sanch. loc. cit. n.* 16. & *Disp.* 40. *n.* 17. *cum Pal. Led. & Vega*, contra *Navar. Cajet. &c.*

E converso notandum I. quod uxor nequit irritare vota viri, nisi sibi præjudicent, ut votum longæ peregrinationis, magnæ abstinentiæ, vestiendi habitum Eremitæ, & similia. *Salm. cum Bus. art. seq. n.* 242. *inf.* 2. Et etiam votum non petendi debitum, ut probabilius tenent *Sporer loc. cit. n.* 28. *cum Laym. Trull. Henr. Fag. &c.* (contra *Less. Sanch. Basil. &c.*) *ap. Salm. n.* 56. quia valde gravosum esset pudori uxoris cogi semper ad petendum. Talia vota docent DD. communiter esse irritanda: At potius videntur esse invalida, utpote de materia inepta, sicut sentiunt *Salm. ibid. n.* 55. 235

Notandum II. quod si conjuges mutuo consensu voveant castitatem, aut Religionem, nequeunt vota invicem irritare; quia virtualiter uterque cedit juri suo. Est commune; ita *Salm. cum Sanch. Suar. &c. n.* 56. & *Bus. art. seq. n.* 7. qui bene addit secus esse, si uterque independenter ab altero vovisset. Sed vide dicenda *n.* 239. *v. Quid autem.* Conjuges isti, si post tale votum mutuo consensu emissum revocant pactum, & coeant, licet non peccent contra castitatem, peccant tamen contra votum, nisi a gravissima causa excusentur. *Salm. n.* 59. *cum Suar. Pal. Bon. Sanch. &c.* 236

„ 4. Qui semel votum irritavit, si postea no„ lit, non ideo revalidatur, ut vult *Sa*, V. „ *irritatio voti.* * (*Sic Salm. n.* 70. *cum Soto, Sanch. Trull. contra aliquos*) *.

„ 5. Nullus supradictorum potest directe irritare vota emissa ante subjectionem, verb. gr. „ ante matrimonium: facta vero intra tempus „ subjectionis, de re implenda post tempus subjectionis, v. gr. in pubertate, vel post obitum mariti, possunt irritare. *Bonac. loc. cit.* „ * (*Cum Salmantic. cap.* 3. *n.* 74. *Val. Dian. Tamb. &c. ac Sanch. de Matrim. lib.* 9. *D.* 39. *num.* 16. *cum Sot. &c. Vide dicta numer.* 134.) *.

Non potest vir directe irritare vota ab uxore emissa ante matrimonium, sed bene potest illorum suspendere executionem, quatenus præjudicant suæ potestati. *Salm. c.* 3. *n.* 35. *cum Sanch. Val. Pal. Suar. &c.* Vota autem Religiosorum certum est quod per professionem extinguuntur, ut habetur ex *c. Scripturas de Voto.* V. *Elbel n.* 253. & *Salm. ibid.*

„ 6. Votum, de quo dubium est, utrum emiseris tempore libertatis, an subjectionis, non „ posse irritare Superiorem, docet *Salas* 1. 2. „ *q.* 21. & *Caram. lib.* 3. *c.* 1. *d.* 1. Sed contra-

„ rium tenent *Suar. Sanch. Bon. &c. cum Bard.* „ *lib. 6. cap. 2. §. 28.*

Quæritur igitur, utrum vir, vel Prælatus possit directe irritare uxoris aut Religiosi vota, de quibus dubitatur, an sint emissa ante vel post subjectionem? Affirmant *Sanch. Dec. lib. 4. c. 32. num. 7. ex Suar.* (cum aliis *apud Busemb. ut supra*). Ratio, quia, ut ait, possessio præsentis voluntatis subditi est certa, cum certum sit illam esse uxorem, vel Religiosum; at exceptio quoad illa vota est dubia; Quare, usquedum probetur exceptio, scil. quod vota sint emissa ante subjectionem, prævalet certa possessio Superioris. Sicut a pari conjux dubitans de valore Matrimonii tenetur reddere alteri petenti ob certam suam possessionem, ut habetur ex *c. Dominus, de Sec. nuptiis*. Ita *Sanch.* Sed pace tanti Doctoris oppositum sentio. Non dubito (ut diximus *num. 229.*) quod Pater possit irritare vota filii, quando dubium est, an filius pertigerit, vel non ad pubertatem, quia eo casu possesso stat pro potestate Patris, ut diximus *dict. num. 229.* Secus vero e converso dico tenendum hic, cum vota sint certa, & possessio viri, vel Prælati sit dubia, eo quod dubitatur, an vota sint vel ne emissa tempore, quo jam incœperit subjectio. Differt autem paritas conjugis petentis debitum; nam ibi ille habet certam possessionem super totum corpus conjugis dubitantis, & ex possessione jus certum habet illo utendi. Aliter tamen est in nostro casu, in quo vir, vel Prælatus non habet possessionem totalem super voluntatem uxoris aut Religiosi. Habet quidem possessionem super voluntatem præsentem subditi, sed non habet super præteritam. Et ideo prædicti non possunt directe irritare vota, de quibus dubitatur, an sint de materia ipsis subjecta. Possunt tamen directe, juxta dicenda *Art. seq. n. 241.*

238 „ 7. Vota facta tempore subjectionis possunt „ adhuc irritari post illud, verb. gr. quando „ filius jam est pubes. Quod verum est, etsi in „ pubertate ratificasset, putans ex errore esse „ firma: secus tamen, si infirma esse novisset, „ & independenter a prioribus ratificasset, ut „ *Less. lib. 2. c. 40. d. 19.* * (*Et Elbel n. 252.* „ *cum Spor. Tamb. &c.*) *

Et hæc est probabilior, scilicet quod vota facta tempore subjectionis, etiam post illud irritari possint a Patre, ut tenent contra alios *Salmantic. c. 3. num. 73. cum Sanch. Suar. Trull. Cajet. Bonac. Pal. &c.* Modo filius non confirmet votum in pubertate; & ut probabiliter addit *Bus. cum Less.* modo sciat tunc vota fuisse infirma.

Vota tamen realia puberum nequit Pater irritare, postquam ipsi emancipati sunt. *Salm. dict. num. 74.* Nec Prælatus vota Religiosi, si iste non sit amplius illi subjectus: nec vir vota uxoris, facto divortio formali. Vid. *Salmant. n. 72.*

239 „ 8. Supradicti possunt revocare, ac directe „ irritare vota, etsi semel ea ratificaverint, „ quia non privarunt se dominio, & potestate „ sua. Vid. *Suar. de voto lib. 6. cap. 6.* quod „ si tamen id sine causa fiat, erit secundum „ quosdam peccatum mortale, licet probabi„ lius id negent *Suar. loc. cit. cap. 4. & Layman* hic.

Quod valide possint Superiores irritare vota subditorum, tametsi illa ratificaverint, videtur certum, quia ipsi, etiamsi velint, nequeunt sibi adimere potestatem dominativam quam in subditos habent. Ita communiter *Sanch. Dec. l. 4. cap. 27. num. 9. Elbel de Voto num. 259. & Salmantic. cap. 3. num. 66. cum Cajet. Suar. Pal. Sayr. Trull. Prado, &c.* Et hoc valet non tantum pro Patre respectu filii, & Prælato respectu Religiosi: sed etiam pro Viro respectu uxoris, ut valde probabiliter tenent *Sanch. de Matrim. lib. 9. D. 40. num. 17. cum Sot. Ledesm. Arag. & Vega*, item *Tamb. Dec. lib. 3. cap. 16. §. 3. num. 48. & Salm. loc. cit. ex num. 64.* cum aliis cit. (contra *Elbel num. 259. & Sporer de 2. Præc. cap. 3. n. 32. &c.*) Ratio quia vir habet veram potestatem directam irritandi vota uxoris, etiam castitatis, & Religionis, ut dictum est *n. 234.*

Certum contra est, quod omnes præfati Superiores, si sine justa causa irritant vota subditorum, postquam positive illa approbaverint, peccant tam ipsi, quam subditi relaxationem petentes. (Dixi, *si positive approbaverint*, nam secus esset, si tantum permiserint subditos vovere, vel exequi rem voto promissam, ut *Salm. ibid. num. 69. cum Sanch. & Pal.* Sed dubitatur, an irritando peccarent graviter, vel leviter? Adest duplex sententia probabilis. *Prima* asserit graviter ex *num. 30.* ubi de viro consentiente ad uxoris votum, & postea irritante dicitur: *Portabit ipse iniquitatem ejus*. Ratio, quia, posito suo consensu, tenetur votum non impedire. Ita, *Salm. num. 67. cum Cajet. Sanch. Laym. Ledesm. &c.* *Secunda* tamen *sententia* forte probabilior asserit, peccare leviter, secluso scandalo, aut contemtu, quia Superior utitur jure suo, & irritando votum non est causa violationis illius, cum subditus nec ipse tunc violat votum. Ita cum *Busemb. hic* tenent *Suarez lib. 6. cap. 4. Bonac. p. 7. §. 2. num. 29. Sotus de Just. lib. 7. quæst. 3. art. 1. Tamb. loc. cit. num. 37. & Trull. Pelliz. Dian. Peyr. ap. Salm. n. 67.* Eandemque tenent *Sporer loc. cit. n. 34. cum Val. Med. & communiori*. Veruntamen idem *Sporer num. 32. & Less. lib. 2. cap. 40. num. 95. ac Elbel num. 258. cum Laym.* ab his excipiunt virum, qui suo positivo consensu votum uxoris approbasset, maxime si esset votum castitatis, quia tunc (ut dicunt) ipse jam cessit juri suo; unde nec valide irritare posset, & si irritaret, graviter peccaret. Sed hi AA. loquuntur juxta sententiam quam ipsi tenet, scil. quod vir tantum ex potestate indirecta possit vota uxoris irritare; Ajunt enim in hoc differre Prælatum respectu Religiosi a Marito respectu uxoris, quia Prælatus, cum habet potestatem directam irritandi, non potest juri suo renunciare; potest tamen Maritus, ad quem spectat potestas tantum indirecta. Sed nos juxta prædictam sententiam relatam *dict. num. 234.* dicimus cum *S. Thoma* eandem potestatem dominativam, quam habet Prælatus ad Religiosum, habere virum in uxorem; unde sicut non potest Prælatus illam sibi adimere, ita nec vir respectu uxoris.

Hinc

Hinc satis probabiliter videtur opinari secundum supra dicta *Tamb. loc. cit. num.* 53. quod vir sine causa irritans votum castitatis uxoris, etiam postquam positive approbaverit, non peccet plusquam venialiter.

Quid autem, si conjuges mutuo consensu voverint castitatem? Certe vir eo casu remanet obstrictus suo voto, quod ab uxore non potest quidem irritari. Sic etiam ait *Sanch. d. D.* 40. *num.* 20. nec virum posse votum uxoris irritare, & eum sequuntur *Salm. num.* 59. *& alii comm.* At ego non invenio rationem certam qua damnare possim *Palacium & alios apud Sanch. loc. cit. num.* 19. qui contradicunt; nam, si vir (prout concedit ipse *Sanch.* ut vidimus) potest valide irritare votum uxoris, ipso approbante, emissum, cur non poterit, arguit *Palacius*, si mutuo consensu ipse etiam castitatem voverit? Attamen, cum hæc opinio sit contra communem, & *Tamburinus* in hac difficultate involutus dubium indecisum reliquerit; ita & ego sapientibus decernendum remitto.

„ 8. Prælatus potest irritare votum subditi, „ a prædecessore æquali, vel inferiore confir„ matum, non tamen a Superiore. V. de his „ *Bonac. loc. cit.* §. 3. *Laym. cap.* 7. * (*Et hoc* „ *valide, & licite, Salmant. cum Sanch. Pal.* „ *Suar. Tamb. &c.*) *

240 Si loquamur de mancipiis, Dominus potest irritare quæcunque eorum vota realia, nisi illi aliquod de proprio habeant, & personalia, quæ Domino præjudicant, prout Religionis, longæ peregrinationis, &c. Non vero castitatis, vel moderatæ orationis, aut jejunii &c. Ita *Salm. cap.* 3. *num.* 62. *&* 63. *cum aliis*.

Vota autem famulorum nequeunt ab heris irritari, sed tantum suspendi possunt pro tempore famulatus, quatenus debitis obsequiis præjudicant. *Salm. dict. num.* 63. *cum Sanch. Suar. Bonac.*

ARTICULUS II.

Quis vota indirecte possit irritare?

241 „ RESP. Si alicui non quidem voluntas vo„ ventis, sed voti materia sit subjecta, „ ita ut in hanc jus habeat, is tale votum po„ test irritare, irritatione indirecta; hoc est „ ejus obligationem suspendere, in quantum „ suo juri præjudicatur; idque ex lege naturæ „ docente, quod nemo possit alteri promittere „ aliquid in præjudicium tertii. *S. Thom. in* 4. „ *d.* 38. *Suar. Less. &c. ll. cc.*

Unde resolves.

242 „ 1. Sic irritare possunt, præter supra nomi„ natos, Pater respectu filiorum puberum, „ quandiu manent in domo paterna, nec sunt „ emancipati: item tutor puberis, usque ad „ annum vigesimum quintum, in iis quæ eo„ rum potestati officiunt. *Laym. c.* 7. * (Vid. „ *Art.* 1. *antec. n.* 229.) *

„ 2. Item potest uxor respectu mariti, v. gr. „ si is voverit longiorem peregrinationem, ha„ bitare alibi, cubare seorsim, quæ derogant „ vitæ sociali, & usui dominii, quod habet in „ corpus mariti. *Less. n.* 83. *Fill. n.* 273. * (*V.* „ *sup. A.* 1. *n.* 235.) *

„ 3. Item Dominus, & Domina respectu fa„ mulorum, ut si ii voverint jejunium, quo fie„ rent inepti ad obsequia Domini: quale votum „ non est castitatis, vel brevis orationis. *Less.* „ *num.* 86.

„ 4. Item non tantum Pontifex respectu o„ mnium fidelium, sed etiam Episcopi, & Prin„ cipes respectu subditorum, quando materia „ illis præjudicat. Denique Superiores respectu „ novitiorum in iis, quæ impediunt novitatus „ exercitia. *Less. d.* 13. *n.* 8.

„ 5. Non possunt irritari indirecte vota de „ re alias præcepta, v. gr. non furandi, quia „ nemini præjudicant. Item neque vota implen„ da tunc, quando materia voti non erit am„ plius subjecta: v. gr. vota servi implenda, „ cum erit liber: & conjugis cum alter erit „ mortuus. * (*Sed probabilius hoc negatur de* „ *viro quoad vota uxoris, ut supra Art.* 1. *An*„ *tec. n.* 234.) *

„ 6. Potest quis etiam indirecte irritare vo„ ta longe ante facta, quam sibi materia sub„ jiceretur; v. gr. facta a conjuge longe ante „ matrimonium. * (*Salm. cap.* 3. *num.* 75. *ut* „ *supra n.* 237.) *

„ 7. Potest quis etiam vota a se vel antecef„ sore concessa & confirmata indirecte irritare, „ ut patet ex articul. superiore. Excipe ta„ men, nisi suo juri cessisset, & hanc conces„ sionem subditus acceptasset, ut v. gr. in voto „ castitatis, mutuo mariti, & uxoris consensu „ facto. Secus tamen esset, si vel sola uxor, „ vel uterque independenter ab altero vovis„ set. * (*Vide supra art.* 1. *n.* 239.) *

„ 8. Vota indirecte tantum irritata revivi„ scunt, & obligant, quando alteri desinunt „ præjudicare. V. de his *Bon. p.* 7. *Laym. c.* 8. „ * (*Vota autem directe semel irritata nun*„ *quam reviviscunt, ut Elbel n.* 266. *cum Sanch.* „ *Val. & Fill.*) *

DUBIUM VII.

Quid sit Commutatio Voti?

243 *Quando possint commutari vota?*
244 *An possit quis commutare sibi votum in opus æquale?*
245 *An valeat commutatio in minus sine justa causa?*
246 *Vide alia notanda.*
247 *An habens facultatem possit commutare in aliquantulum minus?*
248 *An facta commutatione, possit vovens implere votum per primam promissionem?*
249 *An facta impossibili re commutata, teneatur vovens implere primam?*
An qui immemor voti præstat opus promissum, a voto liberetur?

„ RESP. Commutatio est substitutio alterius 243 „ operis honesti loco ejus, quod voto pro„ missum erat, sub eadem obligatione. Circa „ quam, ut licite fiat, traduntur hæ regulæ:

„ *Prima*, ad commutationem voti requiritur „ auctoritas Ecclesiastica. 1. Quando commu- „ tatio fit in paulo minus bonum: quod si no- „ tabiliter minus sit, dicetur dispensatio. 2. „ Quando dubium est de æqualitate boni * (*Cum* „ *Salm. cap.* 3. *n.* 130.) * 3. Quando fit in bo- „ num æquale: licet aliqui tunc putent sufficе- „ re auctoritatem propriam; hæc tamen suffi- „ cit ad commutationem in melius, quia in „ meliori minus continetur. * (*Est commune* „ *cum Salm. num.* 132. *exceptis tamen votis re-* „ *servatis*) *. Voco autem *melius*, quod est „ tale in ordine ad utilitatem spiritualem vo- „ ventis, & Deo gratius. * (*cum Salm. num.* „ 142.) * *Tutior est commutatio in frequentiam* „ *Sacramentorum*, *Sanch. Tamb. Bardi*, *Bassius* „ *ap. Salm. loc. cit.*

244 Quæritur, an votum possit propria auctoritate commutari in opus evidenter æquale? Adest duplex sententia. *Prima* probabilior negat ex *S. Thom. in* 4. *Dist.* 38. *quæst.* 1. *art.* 4. *quæst.* 4. qui rationem profert: *Quia commutatio est quidam contractus, qui perfici nequit absque consensu ejus, qui vicem Dei gerit in terris, scilicet Prælati*. Deinde quia supposita promissione, magis gratum censetur esse Deo, ut vovens fidelis sit ei præstando rem promissam, quam aliam æqualem. Ita *Sanch. in Dec.* ubi, licet antecedenter *lib.* 3. *c.* 19. *num.* 9. *in fine*, & *lib.* 4. *cap.* 5. *num.* 28. contrarium censuerit, se revocat tamen *lib.* 4. *cap.* 49. *num.* 12. & 21. *cum Caj. Covarr. Sot. Azor. & Suar. Pal. Leand. Laym. Fill. Reg. &c. cum Salm. cap.* 3. *n.* 134. Qua posita sententia, alii dicunt talem commutationem esse tantum peccatum leve, ut *Sanch. Ledesm. Dian. Mendo*, & *alii ap. Salm. num.* 135. quia, ut dicunt, esset infidelitas in re modica. Quare, si jam præstita sit materia commutata, sufficit, quod vovens suppleat aliquid. Et idem dicendum asserunt, si materia præstita fuerit minor promissa. Alii tamen sentiunt esse peccatum grave, ut *Salm. cum Pal. Suar. Azor. Prad. &c.* quia de tali commutatione, prout irrita, nulla ratio habenda est. De hoc vide *n. seq.* 245.

Secunda tamen *sententia*, quam satis probabilem vocant *Salm. ibid. num.* 133. & tenent *Elbel num.* 304. *Henr. Medin. Major. ap. Sanch. loc. cit.* item *Tamb. Dec. lib.* 3. *cap. ibid.* §. 5. *num.* 14. *cum Sa*, *Rodr. Bon. Fag. Dian. Villal.* & probabilem vocant *Suar. Arag. apud Sanch.* & *Trull. Less. &c. apud Salm. ibid.* affirmat cuique licere commutare suum votum cum opere evidenter æquali. Ratio, quia præsumitur Deus æque acceptare opus quoad substantiam æquale, ob benignitatem Divinam, saltem ut hilarius ei oblatio præstetur; qua supposita præsumptione, ratio promissionis, ut supra, cessat. Doctrina autem, & ratio allata a *S. Thom.* intelligenda est de opere minori; nam aliter, nec etiam valeret commutatio in evidenter melius, quam valere non dubitat communis sententia, etiamsi sit materia disparata, ut *Salm. cap.* 3. *num.* 132. *cum Sanch. Azor. Val. Suar. Laym.* & *aliis contra paucos*, & probatur *ex c. Super his de Voto*. Conveniunt autem etiam primæ sententiæ DD. quod, si materia sit certo æqualis, & probabiliter, aut dubitanter sit melior, tunc propria auctoritate recte fit commutatio. Ita *Salmant. cap.* 3. *num.* 134. *in fine cum Sanch. Suar. Pal. &c.* quia tunc materia semper est moraliter melior, ut *Salm. ibid. n.* 144. *in fine*. Sed his non obstantibus, puto non recedendum a prima sententia, ratio enim allata a S. Thoma valde urget: Saltem ratio illa concludit pro opere æquali.

„ *Secunda* regula. Ad commutationem voti „ in æquali requiritur causa, licet minor, quam „ ad dispensationem, quia dispensatio plane li- „ berat ab obligatione voti; commutatio vero „ aliud subrogat. Unde si fiat in melius, nul- „ la causa requiritur; si in æquale cum aucto- „ ritate Superioris, sufficit major in illud pro- „ pensio. * (*ut Salmant. num.* 145. *cum Laym.* „ *Cajet. &c. vel minus periculum transgredien-* „ *di*, *ut Elbel num.* 306. *cum Sanch. Pal.* & „ *Croix*) *. Si vero dubitetur, an sit æqua- „ le, sufficit notabilis molestia in implendo. „ Vide *Less. lib.* 2. *cap.* 40.

Quæritur, an, si commutatio fiat in minus 245 sine justa causa, sit non solum illicita, sed etiam invalida? *Prima sententia* cum *Sanch. l.* 4. *c.* 51. *num.* 8. & *Dian. Candid. &c. ap. Salm. cap.* 3. *num.* 147. & *Tamb. de Voto* §. 5. *num.* 9. dicit esse validam, modo suppleatur defectus; quia, si non esset major obligatio erga homines, quam supplendi; tanto magis erga Deum, cum quo mitius agitur. Et hæc cohæret cum secunda opinione relata supra *num.* 244. *Secunda* vero *sententia* dicit esse invalidam, sicut invalidam esse dispensationem sine justa causa docet *S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 88. *art.* 12. Ratio, quia Prælatus nequit excedere facultatem, quam habet sibi a Deo delegatam, scilicet commutandi tantum cum causa justa. Ita *Salm. n.* 148. *cum Mar. Pal. Trull. &c.* Utraque est probabilis. In dubio autem, an causa commutationis fuerit sufficiens, vel non? docet *D. Th.* 2. 2. *q.* 88. *art.* 12. *ad* 2. posse voventem acquiescere judicio commutantis.

Unde resolves.

„ 1. Quamvis oratio absolute sit melior je- 246 „ junio, non licet tamen propria auctoritate „ hoc in illam commutare, quia hic & nunc „ potest jejunium esse Deo gratius, utpote uti- „ lius ad bonum spirituale hujus hominis. *Less.* „ *d.* 16. *Sanch. cap.* 56. * (*Asserit Lohn. in in-* „ *struct. &c. unam Confessionem, vel Communio-* „ *nem valere pro Rosario totius hebdomadæ.* „ *Sed huic, generaliter loquendo, non acquie-* „ *sco*) *.

„ 2. Omnia vota personalia propria auctori- „ tate commutari possunt in votum religionis: „ imo ipso jure omnia vota realia sic mutantur „ in professione. * (*Sic S. Thom. apud Salm.* „ *c.* 3. *n.* 129.) *

„ 3. Qui habet votum religionis, non potest „ illud propria auctoritate commutare in susce- „ ptionem Episcopatus, tum quia hic non effi- „ cit hominem perfectiorem, quam religio, „ licet perfectiorem esse supponat: tum quia „ non constat, quod illud hic & nunc sit Deo „ gra-

„ gratius: tum quia sic respondit Innocentius „ III. *ap. Bonac. in secundum præceptum d.* 4. „ *quæst.* 2. *p.* 7. Idem docent *Leff. lib.* 2. *cap.* 4. „ *d.* 16. *art.* 103. *Azor. Sanch. Laym. l.* 4. *t.* 5. „ *cap.* 6. *n.* 15. *Pal. d.* 3. *t.* 16. *n.* 2. *Fag. Dian.* „ *p.* 6. *t.* 6. *R.* 62.

„ 4. Qui habet facultatem dispensandi, * (*Etiam delegatam, ut verius Laym. Leff. Pal.* „ *Suar. cum Salm. cap.* 3. *num.* 81. *contra Nav.* „ *Sanch. &c.*) * habet etiam commutandi; „ non tamen contra: quia commutatio est pars „ dispensationis; qui autem potest majus, etiam minus potest. Qui autem habet facultatem commutandi tantum, non potest mutare, nisi in æquale: quod moraliter, & non „ scrupulose æstimandum est, ut monet *Laym.* „ *cap.* 8. In qua æstimatione, ait *Cajetan.* non „ negligenda sunt concomitantia: verb. gr. in „ voto peregrinationis habenda ratio non tantum laboris, sed etiam expensarum, quas fecisset. *Suar. Leff.* Vide *Bon. p.* 7. §. 3. * (*Ex* „ *c. Magna, de Voto*) *.

247 Quæritur, an habens facultatem tantum commutandi, possit commutare in opus aliquantulum minus? *Prima sententia* (quam satis probabilem recte vocant *Salm. cap.* 3. *num.* 138.) affirmat, modo excessus non sit notabilis. Ratio, quia, si potestas commutandi non esset talis, esset pluribus anxietatibus obnoxia, ideo inutilis: cum difficillimum sit æqualitatem invenire in re subrogata. Deinde quia, si probabile est, posse fieri commutationem auctoritate propria in æquale, probabile etiam esse debet, quod habens facultatem commutandi, possit commutare in aliquid minus, aliter talis potestas nihil operaretur. Ita *Su. Bonac. Trullench. Dian. Leand. Medin.* & probabile vocat *Leff. ap. Salm. dict. n.* 138. *Secunda* vero *sententia* tenet faciendam esse commutationem in rem æqualem, æqualitate tamen morali, non mathematica, itaut parva credatur esse differentia, & nullus excessus manifeste appareat. Ita *Salm. n.* 139. *cum Caj. Pal. Suar. &c. cum Bus. hic & Laym.* Et sic sententia hæc revera cum prima conciliatur.

Notandum hic, quod recte potest opus personale commutari in reale; & e converso, & perpetuum in temporale. *Salm. cap.* 3. *num.* 140. *cum Leff. Suar. Laym. Pal. &c.* Recte autem *Elbel num.* 308. *in fin. cum Gob. & Tamb.* monet Confessarium, ut conetur talia opera voto substituere, quæ pœnitenti videantur magis utilia, & non nimis difficilia.

248 „ 5. Si is, cujus votum mutatum est, malit „ deinde implere primum, id potest: tum quia „ id est melius, vel æquale; tum quia in ejus „ favorem factum est, cum tacita conditione, „ si ei placuerit. *Leff. num.* 97. *Sanch. Fill.* „ *num.* 289.

Si votum commutatum est in minus, vel æquale, procul dubio potest adhuc eligi primum opus. Est commune *apud Salm. cap.* 3. *n.* 167. *cum Sanch. Pal. Suar. &c.* Dubium est, si commutatio facta sit in melius cognitum, & acceptatum? Tunc *Suar. Fill. Regin. &c.* & *Salm. num.* 68. negant posse voventem redire ad primum. Sed probabilius id concedunt communiter *Leff. lib.* 2. *cap.* 40. *num.* 111. *Sanch. lib.* 4. *cap.* 35. *num.* 26. *Elbel num.* 318. *& Salmantic. num.* 169. *cum Laym. Bon. Pal. Tamb. Dian. Trull. &c.* Quia commutatio fit in favorem voventis. Excipit *Sanch. cum Suar. n.* 27. si talis commutatio fieret consulto, & in majorem Dei cultum. At verius dicunt *Salm. num.* 170. *cum Pal. Prad. & Villal.* neque adhuc talem commutationem obligare saltem sub gravi, nisi fiat novum votum; quia quodcunque propositum non obligat, nisi interveniente promissione, & animo se obligandi, ut docet *S. Thom.* 2. 2. *q.* 88. *art.* 1. *ad* 2. Ex his omnibus infertur, quod vovens, etsi redierit ad primum opus, potest tamen iterum redire ad secundum subrogatum. Et præterea, si pluries facta est commutatio in diversa opera, vovens potest eligere eorum quodcumque malit. *Salm. ibid. num.* 169. *in fine, & 171. cum Trull. Dian. & Villal.* Si quis tamen post acceptionem rei subrogatæ iterum voveat rem commutatam; tunc tenetur ad utramque præstandam, si intendat se obligare novo vinculo voti. In dubio autem præsumi, quod habuerit animum se obligandi novo voto, dicunt *Trull. & Bonac.* At *Salm. n.* 171. putant etiam probabile esse oppositum, & sic teneri tantum ad rem commutatam. Et hoc mihi est probabilius, quia votum dubium non obligat, juxta dicta *lib.* 1. *n.* 78.

„ 6. Si voti legitime a Superiore commuta- 249
„ ti materia, sive opus fiat impossibile, vel in- „ differens, non tenetur redire ad prius, quia „ obligatio extincta est. Vid. *Laym. Bon. ll. cc.*

Facta voti commutatione etiamsi res subrogata fiat impossibilis culpa voventis, vel si ipse eam non impleverit, non tenetur ad primam; v. gr. pro eleemosyna subrogatum est jejunium tali die, si tunc jejunare non potuisti, vel noluisti, peccasti, sed non teneris ad eleemosynam, quia per commutationem primam obligatio extinguitur; Ita *Sanch. lib.* 4. *cap.* 56. *num.* 15. *& Salmanticens. cap.* 3. *num.* 65. *cum Laymann, Palaus, Trull. Suarez, & Elbel numer.* 318. *ac Sporer cap.* 3. *num.* 136. *cum communissima*. Hoc tamen non currit, si commutatio fiat auctoritate propria, tunc enim, si non impletur secundum opus, implendum est primum; quia non extinguitur tunc prima obligatio, sed satisfit per impletionem superabundantem, vel saltem æquivalentem, ut supra; & hoc certum est. *Salm. n.* 166. *cum Tamb. Leand. &c.*

Ultimo pro complemento hujus Dubii quæritur 1. an habens facultatem commutandi vota pro aliis, habeat etiam pro se? Resp. affirmative, sicut de facultate dispensandi docent communiter *Sanch. de Matr. lib.* 8. *D.* 3. *n.* 8. *& 9. Dec. lib.* 4. *cap.* 18. *n.* 42. *& 45. Bon. p.* 7. §. 4. *n.* 31. Ita *Salm. c.* 3. *n.* 128. *cum Tamb. Suar. Trull. Azor. Dian. Prad. Leand. Rodr. &c.* & probant *ex S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 18. *art.* 8. ubi docet posse Prælatum sibi dispensare. Quær. 2. An qui immemor voti præstat opus promissum, a voto in posterum liberetur? Vide *dicta num.* 204. *circa fin.* & dicenda de *Rest. n.* 700. *Quæst.* II. *v. Limitant.*

DU-

DUBIUM VIII.

Quid sit dispensatio, & quis possit dispensare in votis?

250 ,, RESP. 1. Dispensatio est absoluta obligationis voti condonatio, nomine Dei facta. Ad hanc, ut valeat, justa causa requiritur: qualis verb. gr. est 1. Bonum Ecclesiæ, vel commune Reip. * (*Et etiam Familiæ: vel major profectus voventis. Salm. cap. 3. num. 125. cum S. Thom. Suar. Sanch. Et etiam in dubio: de hoc Palaus, & Suar. ibid.*) * 2. Notabilis difficultas in observatione voti. 3. Imperfectio actus, vel levitas, ac facilitas, ex qua processit votum. *Suar. loc. cit. cap. 17. Fill. num. 260. Sanch. lib. 4. cap. 25.* Vide *Bon. p. 7. n. 47. Laym. cap. 8. num. 5.* * (*Hinc monet Innocent. III. c. Magnæ. de Voto, tria attendenda esse in dispensatione votorum.* 1. Quid liceat secundum æquitatem: 2. Quid liceat secundum honestatem: 3. Quid expediat secundum utilitatem: *Ex quo ait Elbel numer. 177. cum Sporer cap. 3. num. 43. tunc dispensandum in voto, quando illud vergeret in ruinam, aut laqueum animæ ob perplexitatem; vel quando speratur major utilitas spiritualis*) *.

251 Quæritur hic an valeat dispensatio si bona fide credatur adesse justa causa, quæ revera non sit? *Prima* sententia, quam tenet *cum Busemb.* (*lib. 1. num. 3. ibid. in fin.*) *Sanch. Dec. lib. 4. cap. 44. num. 10. Less. lib. 2. cap. 40. num. 119. Salm. de Voto tract. 17. cap. 3. num. 119. cum Tamb. & Leand. ac tract. 11. de Legib. cap. 5. num. 71.* ubi citant etiam *Laym.* sed non bene, ut infra videbimus) affirmat valere dispensationem; quia talis censenda est Voluntas Divina, ne conscientiæ anxietatibus vexentur, & permaneant firmæ determinationes Pastorum, prout necesse id videtur ad rectum regimen Animarum. *Secunda* vero sententia, quam tenet *Pal. de Voto tract. 15. D. 2. p. 9. num. 4. cum Basilio, & Salas*, contradicit: Et hanc sequimur, si postea certum comperiatur non adfuisse causam, vel non sufficientem; primæ enim sententiæ, licet a tantis AA. defensæ, obstat tamen principium certum, quod in Lege Superioris invalide dispensat Inferior sine sufficienti causa. Secus autem dicendum puto, si dubium sit, an adfuerit causa, vel an sufficiens; tum quia in dubio tunc stat pro valore dispensationis; tum quia in eo casu urget ratio primæ sententiæ, nempe quod esset res nimis scrupulis obnoxia, si homines post obtentam dispensationem inquirere tenerentur de ejus valore; & cum hoc frequenter accideret, bene tunc præsumitur Deus ratam habere dispensationem illam ad conscientias pacandas, & ad rectam gubernationem. Ubi autem certe detegitur nullitas causæ, recte ait *Pal.* quod minime præsumitur Deus favere velle errori manifesto (quicquid dicat *Diana p. 1. tract. 10. R. 33.*) Et sic revera loquitur *Laym. tract. 4. de Leg. cap. 22. num. 12.* ubi dicit posse dispensatum bene acquiescere dispensationi, *donec veritas non appareat in contrarium*, citans *Sot. Nav. Suar. &c.* Et consentiunt nobis *Palaus*, qui ait casu quo causa est dubia, legitima præsumitur dispensatio. *V. lib. 1. num. 182.* Valde autem probabile est cum *Salmant. de Legib. cap. 5. ex n. 75.* validam esse dispensationem, etiamsi mala fide a dispensante ipsa fuerit impertita, si revera aderat justa causa, ut diximus *lib. 1. de Legib. num. 181.*

Sufficit autem pro causa ad dispensandum periculum transgressionis ob indispositionem particularem voventis, vel ob communem fragilitatem hominum. Sufficit etiam magna difficultas in executione, non solum si non fuit prævisa, ut dicunt *Sanch. Pal. Suar.* sed etiam, si prævisa fuerit, ut censet *Salm. cap. 3. num. 124. cum Leand. & Tambur.* Tum quia tunc etiam adest periculum transgressionis; tum quia res multo difficilior apprehenditur dum instat executio, quam deliberatur. Et etiamsi talis difficultas ortum habeat ex fragilitate voventis, ut *Suar. Pal. Laym. Trull. cum Salmant. ibid.* Sufficit etiam, si vovens vexetur magnis scrupulis. *Salmantic. ibid. cum Sanch. Trull. Fag. & Tamb.* 252

Præterea, etiamsi absit periculum transgressionis, & magna difficultas in executione, sufficit pro causa, quod votum emissum sit immature, scilicet cum nimia facilitate, vel ex imperfecta deliberatione, vel sine perfecta libertate; *Sanchez lib. 4. cap. 45. num. 28. & Caj. Pal. Suar. &c. cum Salm. cap. 3. num. 121.* Ob hanc rationem vota impuberum sine alia caussa possunt absolute dispensari sine aliqua commuta- 253

tatione, ut *Sanch. ibid. num.* 30. *& Tamb. Pal. Caj. Suar. &c. cum Salm. num.* 125. Idem dicendum est, si votum sit emissum ob metum levem incussum ab extrinseco, *Sanch. num.* 32. *& Pal. cum Salmanticens.* Idem, quando imperfecta deliberatio, aut libertas in vovendo processit ex tristitia, sive ira, sive metu intrinseco naufragii, mortis, vel alterius mali; quia tunc immature vota fieri solent; & ideo possunt dispensari sine commutatione. Si autem constaret tunc maturam adfuisse deliberationem, tunc dispensationi admisceatur aliqua commutatio. Sicut etiam fieri debet, si cessat causa impulsiva voti. Ita *Salm. eodem n.* 23. *cum Pal. Sanch. & Tamb.*

254 „ 1. Cum causa non sufficit ad integram dispensationem, partim dispensari, partim commutari potest. *Bonac. loc. cit.*

„ 2. Prælatus videns, ac (cum facile possit) non contradicens, videtur dispensare, ait *Sa*.

„ 3. Potestas etiam delegata dispensandi in votis extendit se etiam ad vota jurata, & juramenta pia soli Deo facta. Vide *Suarez lib. 6. de Voto, Sanch. lib. 8. de Matrimon. dub.* 4. * (*ut diximus supra num.* 190. *An autem juramenta Religionis, castitatis &c. sint reservata, ut vota? Utraque est probabilis, ut dicemus infra num.* 259. *v. Quaritur* 1.) *.

„ 4. Ante voti acceptationem a certa persona, aut Ecclesia, non censetur ei jus acquisitum, ideoque sine ejus injuria potest dispensari, vel commutari.

Sed hic fusius discutienda est quæstio, an votum redondans in utilitatem hominis possit dispensari, aut commutari sine ejus consensu? Resp. 1. quod si votum nondum a tertio est acceptatum, communissima est sententia posse commutari, ut *Elbel num.* 309. *& Sanch. Dec. l.* 4. *cap.* 41. *num.* 7. *cum Caj. Sa, Nav. Sylv. Azor. Suar. &c.* Etiamsi promissio non in solum Deum, sed peculiariter etiam in personam directa fuerit, puta, si vovens dixerit: *Promitto cum voto dare tali pauperi &c.* sed promissio non fuerit acceptata neque ab illo, neque ab aliis nomine illius, ut addit *Sanch. ibid. num.* 10. *& 11. cum Suar. Sylv. Armill. &c.* Et etiamsi promissio facta sit in honorem Sancti illius Ecclesiæ, requiritur acceptatio ab illius Rectore, ut commutatio non amplius fieri possit. *Sanchez num.* 12. *cum Caj. &c.* Respondetur 2. quod si promissio fiat soli Deo dandi aliquid pauperibus indeterminatis, tunc semper commutari potest, etsi promissio alicui ex pauperibus postea manifestetur, & ab illo acceptetur, ut *Sanch. ibid. num.* 14. *cum Suar. Lugo de Just. D.* 29. *n.* 93. *Tamb. lib.* 2. *cap.* 7. §. 6. *num.* 3. *cum Pal.* Respondetur 3. quod, si e converso promissio facta sit in utilitatem solius hominis, & sit acceptata, nullatenus sine ejus consensu revocari potest, ut diximus supra *c.* 2. *D.* 7. *n.* 192.

Dubium magnum est, utrum votum principaliter emissum in honorem Dei, sed secundario, seu minus principaliter etiam in favorem alicujus tertii determinati, puta talis Ecclesiæ, vel pauperis, possit commutari, postquam ab his sit acceptatum, sine eorum consensu? Negant *Elbel num.* 309. *Less. lib.* 2. *cap.* 40. *num.* 90. *Sanch. ibid. num.* 18. *Salm. cap.* 3. *n.* 156. *cum Suar. Moya, &c.* Ratio, quia tunc jus acquiritur Ecclesiæ acceptanti, aut pauperi, cujus simul in voto ratio habita est, verb. gr. ob specialem affectionem, aut illius necessitatem. Alii tamen, ut *Sporer de* 1. *Præc. cap.* 3. *num.* 113. *cum Henr. Viva de Jubilæo quæst.* 12. *art.* 1. *num.* 3. *& Fagund. Trull. Leand. apud Salm. n.* 155. dicunt satis esse probabile, quod bene potest tale votum commutari auctoritate Prælati, vel propria, etiam post acceptationem. Et huic opinioni consentit *Caj.* (*apud Sanch. ibid. num.* 27.) qui loquens *de cap. Licet de Regular.* ubi disponitur, quod professus in Religione, licet ejus Prælatus illum acceptaverit, potest in meliorem transire; *Caj.* reddit rationem, quia ille propter Deum, non propter Prælatum se Religioni donavit, & ideo potest suum votum propria auctoritate, etiam post acceptationem, in melius commutare. Consentit etiam *Nav. apud eundem Sanch. ib.*) qui hæc ait: *Cum quis emisit votum dandi alicui certam quantitatem, etiam postquam acceptata est, posset Pontifex commutare, quod principaliter ea promissio non sit facta in gratiam hominum, sed in Dei cultum.* Et quod *Navar.* dicit de Pontifice, idem dicendum est, ut ait *Sanch.* de aliis Prælatis ob rationem allatam. Ratio igitur hujus sententiæ, ut loquitur *Fagud. apud Tamb. lib.* 3. *cap.* 17. §. 2. *num.* 15. est, quia hæc vota principaliter diriguntur in Deum in finem *cujus:* & pauper est solum finis *cui* minus principalis, sive accessorius, qui finem principalem sequi debet. Etsi enim promissio sit peculiariter ad hunc pauperem, sit tamen propter Deum; hinc Deus est tota causa promissionis, & per accidens se habet, quod acceptaverit pauper, qui si adhuc aliquod jus acquisierit, acquisivit tamen dependenter a Beneplacito Dei, cui debet servari promissio.

Notandum pariter est hic 1. quod talis simplex promissio facta homini, etiam acceptata, etsi obligaret, non obligaret tamen sub gravi, juxta valde probabilem sententiam *Salmanticensium de Contr. cap.* 4. *num.* 82. *cum Caj. Bann. &c.* uti fusius dicemus *de Contract. num.* 720. Notandum 2. quod idem, quod dictum est de voto, dicendum est de juramento principaliter emisso in honorem Dei, ut probabiliter censet *Tamb. lib.* 2. *cap.* 8. §. 6. *num.* 3. *& c.* 17. §. 2. *num.* 15. *cum Fagundez*, quod possit relaxari ab Episcopo, sine consensu partis. Sed notandum 3. quod hoc intelligitur de sola promissione gratuita, secus vero dicendum: si pars acceptans se ad aliquod onus obligaret in commodum promittentis, tunc enim, cum intercedat ibi contractus onerosus utrinque obligatorius, promissio, & consequenter juramentum non potest remitti promittenti, nisi altera pars consenserit, juxta legem contractuum. Et sic evenit in juramento *Perseverantiæ*, quod præstatur in V. Congregatione PP. Missionis S. Vincentii a Paulo, necnon in nostra minima Congregatione SS. Redemptoris, ubi Oblati, licet principaliter in obsequium Dei juramento pro-

promittant perseverare in Congregatione; attamen, qui eodem tempore Congregatio eos acceptando se obligat ad ipsos sustentandos & instruendos, atque ad non dimittendos sine justa & gravi causa (de qua autem Superiores non tenentur dimissis rationem reddere), ideo cum intercedat hic contractus ultro citroque obligatorius, nequit juramentum ab alio remitti, quam ab ipsa Congregatione, vel a Summo Pontifice, prout supremo bonorum Ecclesiasticorum Domino. Id patet ex Monito SS. Domini Nostri Benedicti XIV. sive Bulla *Convocatis* edita 25. Novembr. 1749. §. 32. pro anno Jubilæi 1750. ubi dicitur: *Denique quoad vota noverint* (Confessarii) *sibi abstinendum ab eorum* (votorum) *commutatione, in quibus agitur de præjudicio tertii. Quare in eo, quod pertinet ad vota, quantumvis simplicia, seu* Perseverantiæ, *seu alia emitti solita in aliqua Congregatione vel Communitate; & in vota obligatoria a tertio acceptata, non se ingerant.* Ita præfatus Pontifex Noster apud *F. Theodorum a Spir. S. in Tractat. de Jubil.* novissime edito Romæ eodem anno 1750. Qui *cap.* XI. §. 2. *num.* 10. quæstionem proponens, an votum, vel juramentum perseverandi, emissum in Congregationibus a Sacerdotibus, sive Mulieribus Oblatis possit commutari in vim Jubilæi? Respondet negative, hanc rationem adducens: („ Nec quia reservatum, sed quia emissum est per modum contractus onerosi ultro citroque obligantis. Nunquam enim Summus Pontifex confert facultatem ad commutandum votum, ubi læditur jus aliorum, *ex cap. Cum sit, de Rescriptis*. Nec obstat, quod votum hoc perseverandi principaliter fiat in Dei cultum, secundario in Congregationis obsequium; quia hoc non adimit, quin sequatur inter voventem vel jurantem, & Congregationem contractus ex utraque parte obligatorius, & proinde quin jus Congregationi quæsitum læderetur, si ejus irrequisito consensu votum emissum commutaretur. Ex eadem ratione sequitur commutari non posse votum ab Alumnis Collegiorum emissum pro Missionibus ad Infideles, &c. cum de tertii præjudicio tractatur, &c."). Ita prædictus Auctor. Et idem SS. Pontifex Benedict. XIV. in Bulla *Inter præteritos* (edita die 3. Decemb. 1749.) §. 5. n. 66. sic ait: *Quod vero attinet ad commutationem votorum, in quibus de tertii præjudicio agitur, quæ quidem Pœnitentiariis interdicitur, apposite sane scribit Suar. tom. 2. de Relig. lib. 6. c. 5. num. 7. circa vota Perseverantiæ, quæ a quibusdam fiunt dum aliquam Congregationem ingrediuntur, quæque naturam assumunt contractus & reciprocæ obligationis inter ipsos & Congregationem quæ eosdem recipit, a quibus Pœnitentiarii dispensare non possunt.*

256 „ Resp. 2. Potestas dispensandi convenit omnibus Prælatis, qui habent jurisdictionem in foro externo, vel privilegium, *Less. lib. 2. cap. 40. num. 12. Sanch. cap. 37.* & commun. „ Unde dispensare possunt sequentes, I. Papa respectu omnium fidelium in omnibus votis. „ II. Episcopus respectu suorum subditorum; „ non autem Parochus, quia tantum habet „ jurisdictionem fori interni. *Suar. loc. cit. c. 12.* III. Prælati Regulares exempti respectu „ suorum Religiosorum, & Novitiorum: idque „ circa vota, quæ vel in sæculo, vel etiam in „ Novitiatu fecerunt. *Less. n. 8. & 107. Sanch.* „ *lib. 9. de Matr. d. 29.* non autem Prælati non „ exemti, neque Abbatissæ. * (*Neque Pœnitentiarii neque Vicarii Episcopi, nisi facultas specialiter eis delegetur. Salm. c. 3. n. 84.*)* „ *Suar. Less. ll. cc.* IV. Ex Privilegio Papæ, „ Confessarii Ordinum Mendicantium secundum „ concessionem, & moderationem suorum Superiorum, ut notat *Less. d. 13. n. 108.*

Quæritur, an Papa possit dispensare in votis solemnibus? Quoad Clericos in sacris bene probabiliter potest in voto castitatis, cum satis probabiliter hoc votum sit jure Ecclesiastico tantum sacris Ordinibus annexum (Vid. *lib. 6. n.* 807.). Ita *S. Thom. 2. 2. quæst. 88. art. 11. & Salm. de Ordin. cap. 6. n. 11. cum aliis, contra Gon. &c.* Majus dubium est, an Papa possit dispensare in votis Religiosorum? Negant *Sotus, Sylvest. Arag. Turr. &c. apud Salm. de Statu Relig. cap. 1. num. 41.* quia vota hæc sunt essentialiter annexa statui Religioso de jure Divino. Sed probabilius & communius affirmant *S. Thom. in 4. T. 33. quæst. 1. art. 4. q. 1. ad 3. & Salm. ibid. num. 42. cum S. Anton. Pal. Suar. Less. Sanch. Ponc. Cajet. Lez. Pell.* Et licet videatur *S. Thom.* se revocasse *2. 2. dict. q. 88. art. 11.* Verum *Caj. ibid. ac Salm. dict. cap. 1. num. 41. cum Az. & Basil.* non inepte S. Doctorem explicant intellexisse, Pontificem in eo tantum sensu non posse dispensare cum Monacho, ut simul sit conjugatus, & Monachus remaneat. Ceterum in primo *loc. cit.* expresse docuit bene posse Pontificem dispensare, cum causa tamen urgentissima, nimirum ob bonum commune Ecclesiæ, vel alicujus Regni, aut Provinciæ. Ratio, quia recte censetur hoc Pontifici concessum, cui concessit Deus totius Ecclesiæ regimen. Certum est autem Papam posse dispensare in votis simplicibus, & Episcopos in non reservatis. Qua vero ratione possint? Vide dicenda de *Matrim. lib. 6. num.* 1117. Certum etiam est, quod omnes Prælati, qui jure ordinario habent facultatem dispensandi in votis, possunt eam etiam aliis delegare, ut *Salm. de Voto cap. 3. num.* 83. Quamvis autem, qui dispensandi facultatem habent, sive ordinariam, sive delegatam; nequeant vota propria irritare, quia nemo potest emittere votum sub conditione sui consensus, ut certum est cum *Sanch. Pal. & Croix lib. 3. p. 1. num.* 483. Bene tamen possunt ea secum dispensare cum sit actus jurisdictionis voluntariæ. Ita *Less. lib. 2. c. 40. num. 116. Croix loc. cit. & l. 1. num. 799. cum Laym. Suar. Sanch. Bon. Fill. &c. Elb. n. 278. cum Ill.* qui asserit esse communem sententiam contra *Henno*, & alios aliquos.

Vota autem Religiosorum dispensari possunt a suis Prælatis, etsi fuerint emissa cum licentia ipsorum; & etiamsi fuerit votum transeundi ad strictiorem Religionem, si utilius noscatur Religiosum manere in sua. Vide *Salm. c. 3. n. 90. & 91.* Sicut posset etiam Episcopus cum suis subditis dispensare in voto ingrediendi in arctiorem 257

rem Religionem, voto Religionis quoad substantiam relicto; cum nullo jure talis dispensatio inveniatur reservata; ita *Less. lib. 2. c. 40. num. 107. & Sotus, Sanch. Arag. Ledesm. &c. cum Salm. cap. 3. num. 91.* Facultas autem dispensandi potest a dictis Prælatis delegari etiam simplici Clerico tonsurato. Vide *Salm. cap. 3. num. 85.* Vota tamen substantialia, vel ipsis annexa, prout votum non edendi carnes, renunciandi dignitates &c. quæ solent emitti in aliquibus Religionibus, nequeunt dispensari, nisi a Pontifice. Est commune *cum Salm. num. 29.* Præterea Vota Novitiorum, si non sunt reservata, possunt dispensari tum a Prælatis Religionis, tum etiam ab Episcopis propriis, ut docent *Sanch. Pal. Bon. Pelliz. cum Salm. c. 3. n. 89.*

Immo ex communi DD. cum *Less. lib. 2. cap. 40. n. 154. & Nav. Sanch. Pal. Tamb. & quamplurimis cum Salm. c. 3. n. 79.* Omnes Confessarii Regulares possunt dispensare vota quorumcumque Fidelium intra, & extra Confessionem (nam minime requiritur, ut qui facultatem habet, dispenset in Confessione): & hoc ex diversis Privilegiis Pontificiis, quæ afferunt *Salm. d. 94. Elbel n. 280.*

Eandem facultatem habent Legati a latere, & Nuntii in Provincia sibi commissa: Item Capitulum, Sede vacante, & Abbates Episcopalem jurisdictionem habentes. Vide *Salmantic. num. 88.*

258 „ Resp. 3. Supradicti omnes Papa inferiores „ possunt dispensare in omnibus votis, exceptis „ quinque soli Papæ reservatis, scilicet voto „ Castitatis perpetuæ, Religionis approbatæ, „ Peregrinationis ad limina Apostolorum, ad „ S. Jacobum Compostellam, & Ultramarina, „ sive in terram Sanctam. Vid. *Bon. Less. Laym.* „ *ll. cc.*

Quoad vota reservata plura sunt notanda. Notandum I. quod facultas dispensandi in his non intelligitur concessa a Pontifice, nisi adsit concessio specialis, vel saltem generalis per clausulam, quia talis facultas expresse concedatur, ex *Extrav. Et si Dominici. 2. de Pœnit. & Remiss.* ubi Pontifex præcipit non relaxari talia vota, *Nisi ex speciali licentia, & certa scientia nostra.* Atque *in c. Si Episcopus eod. tit.* dicitur: *In generali concessione non veniunt ea, quæ non esset quis verisimiliter concessurus.* Et est commune. Vid. *Salm. cap. 3. num. 116.* Si vero concedatur facultas dispensandi reservata, ad omnia extenditur, si nullum votum excipitur: *Suar. Pal. &c. cum Salm. ibid.*

Notandum II. quod Episcopi, & similem jurisdictionem habentes possunt recte dispensare in votis reservatis in urgenti necessitate, puta, si non sit facilis accessus ad Papam, & in mora sit periculum gravis damni vel spiritualis, prout violationis voti, scandali, rixarum, aut alius peccati; vel periculum temporalis proprii aut alieni, nimirum gravis infamiæ mulieris, & similium. Ita *Less. lib. 2. cap. 40. n. 126. & 127. Sanchez lib. 4. cap. 4. num. 44. & Laym. Barb. Suar. Pal. Sylv. Tambur. & alii cum Salm. cap. 3. num. 96.* An autem eo casu possint in his votis dispensare etiam Confessarii Mendicantes? Negant communius *Tambur. Croix, Sanch. Spor. &c.* Sed *Elbel num. 279. cum Ana. Henr. Bass. &c.* putat probabile, quod possint; quia Episcopi tunc dispensant vero jure ordinario, ut valde probabiliter docet *Less. ibid. cum Nav. Sylvest. & Sot.* Vide dicenda *lib. 6. de Matrim. num. 1129. v. Quæritur.* Adverte autem hic, quod prædicta procedunt, quando dispensatur votum reservatum, puta castitatis, ad contrahendum Matrimonium; tunc enim requiritur, ut periculum sit in mora, & non pateat facilis recursus ad Papam. Nam si Matrimonium est jam contractum, etiam sine tali periculo possunt Episcopi, sicut & Confessarii Mendicantes, dispensare in voto castitatis ad petendum debitum. Vide *de Matr. lib. 6. n. 989. 990. & 1129.*

Advertendum autem quod prædicta facultas, quæ probabiliter conceditur Episcopis, & aliis quibus ab ipsis communicata est potestas dispensandi in votis reservatis, urgente necessitate ut supra, non conceditur Confessariis in Jubilæo habentibus a Papa facultatem dispensandi in votis simplicibus; nam quod conceditur Episcopis propter ipsorum ordinariam potestatem, non conceditur Confessariis in Jubilæo. Ita recte ait *F. Theod. a Spir. S. De Jub. cap. 11. §. 2. num. 21.* Advertendum etiam, quod dispensatio præfata non est concedenda, nisi quatenus necessitas obligat; unde si sufficiet suspendi votum, non potest dispensari: Item, si dispensetur cum adstricto voto castitatis, ut nubat cum aliqua ad reparandum ejus honorem, nequit ille cum alia nubere. *Sanch. n. 40. & Salm. in fine cum Laym. Suar. Pal. Tamb. &c.*

Notandum III. quod prædicta vota minime sunt reservata. I. Si sint emissa sub obligatione levi, ut *Sanch. Dec. lib. 4. cap. 40. n. 47. & Salm. dict. cap. 3. num. 103. cum Pal. Trull. &c.* II. Si sint emissa ex metu, etiam levi, ab alio incusso, quia tunc non sunt facta cum plena libertate. *Salm. ibid. cum Tambur. Basseo, & Leand. &c.* III. Si votum non sit perfectum ex parte materiæ; & ideo non est reservatum votum non nubendi, non fornicandi, non petendi debitum, neque servandæ virginitatis, si intendatur tantum conservatio illius, secus si abstinentia ab omni actu venereo, neque votum castitatis pro aliquo tempore. Neque votum emittendi votum castitatis aut Religionis, vel suscipiendi Ordines Sacros, quia non est votum castitatis factum, sed faciendum. Ita *Laym. Suar. Pal. Prad. &c. cum Salm. num. 104.* Neque votum servandæ castitatis conjugalis. *Salmantic. ibid. cum Sanch. Trull. &c.* IV. Item nec est reservatum votum Religionis non approbatæ. Nec votum peregrinationis ad Romam &c. si non sit emissum sola devotionis causa, & præcise illorum locorum; unde, si quis vovet Romam ire ad visitandam Imaginem S. Mariæ Majoris &c. votum non est reservatum. *Sanch. ibid. n. 77. & Pal. Fag. &c. cum Salm. num. 105.* V. Quamvis vota sint reservata, non sunt tamen reservatæ circumstantiæ ipsorum, puta peregrinandi mendicando, ingrediendi Religionem arctiorem, potest enim Episcopus dispensare, ut is ingrediatur laxiorem; item, si

votum sit ingrediendi statim, potest Episcopus cum causa dispensare, ut differatur ingressus. *Sanch. num.* 74. *& Pal. Tambur. Bas. &c. cum Salm. num.* 106. VI. Nec est reservatum votum disjunctivum, puta Religionis aut jejunii, saltem si non elegerit partem reservatam, ut *Sanchez num.* 46. *Less. num.* 124. *& Pal. Laym. &c. cum Salm. num.* 107. Dubium est, an sit reservatum, si pars reservata jam electa fuerit? Affirmant *Sanch. Pal. &c.* Sed probabiliter etiam negant *Salm. ibid. cum Leand. Tamb. & aliis pluribus*, juxta dicta *n.* 224. V. *Quæritur hic.*

An autem Episcopus post matrimonium contractum dispensare possit votum castitatis emissum a conjuge? Vide dicenda *de Matrimon. lib.* 6. *num.* 989. *&* 990. ubi probabile est cum *Sanch. & aliis* posse, sive votum sit emissum ante, sive post matrimonium. Et idem posse Confessarios Mendicantes, dicitur *ibid. num.* 1129. Sed plures hic remanent quæstiones resolvendæ.

259 Quæritur 1. an juramentum castitatis, sive Religionis sit reservatum pariter ac votum? Adsunt tres sententiæ. *Prima sententia* affirmat cum *Less. Fill. Laym. & Azor. apud Viva de Jub. quæst.* 12. *num.* 12. quia in æquiparatis dispositum de uno censetur etiam de altero, *ex c. Postquam, de Elect. in* 6. Sed hæc ratio non videtur satis firma, dum communiter docent DD. vinculum voti, quod obligat ex fidelitate, & reverentia erga Deum, majus esse vinculo juramenti, quod obligat tantum ex reverentia, ut docet *S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 80. *art.* 8. & ideo talia juramenta Pontificibus non solent reservari, ut dicunt *Viva loc. cit. & Dian. p.* 4. *Tract.* 4. *Ref.* 69. *cum aliis. Secunda sententia* cum *Sanch. de Matrim. lib.* 8. *D.* 13. *num.* 4. *& Sot. Caj. Azor. Val. & Salm. cap.* 3. *num.* 108. cum aliis distinguit: si juramentum includat votum, seu promissionem obligatoriam erga Deum, dicit esse reservatum; secus, si non includat. Sed hæc sententia nec etiam videtur congruenter loqui, nam quando supponuntur in tali juramento adesse duo vincula, scilicet juramenti, & voti, tunc dicendum votum esse reservatum, sed non juramentum. *Tertia* igitur *sententia* cum *Viva, & Dian. loc. cit. cum Trull. Tabien. Led. Pelliz. &c.* & probabilem vocat *Sporer de* 2. *Præc. cap.* 3. *num.* 97. *cum Tamb.* congruentius loquitur, & tenet, quod minime sit reservatum tale juramentum; & si forte in ipso sit votum inclusum, votum equidem erit reservatum, sed non juramentum. Et hoc puto vere intellexisse *Sanch. loc. cit.*

Sed dubium magnum est, quandonam judicandum sit votum inclusum adesse, vel non in tali juramento? *Sanch. dict. lib. num.* 4. *Diana, & Viva dict. loc. cit.* putant, ut plurimum in tali juramento includi etiam votum; maxime, ait *Sanch.* quando offertur res Divinum honorem respiciens. Admittit tamen posse dari tale juramentum sine voto, quando quis inducitur ad jurandum ab aliquo motivo humano, puta si ob officium amissum, vel ex ira erga propinquos juret Religionem. Sed proprius loquendo dicendum esse censeo, quod talis jurans intenderit se obligare ad Religionem duplici vinculo, nempe voti seu promissionis obligatoriæ sub gravi, & amplius vinculo juramenti; tunc licet dispensetur a juramento, remanet tamen ligatus voto. Sed si intenderit se graviter obligare tantum vinculo juramenti; ita ut emittat juramentum Religionis non ad firmandam alio vinculo suam promissionem, sed ad firmandum suum nudum propositum, seu promissionem de se non obligatoriam, tunc tenetur sub gravi tantum ex vinculo juramenti, a qua obligatione per relaxationem juramenti omnino liberatur; quia tunc obligavit se Deo, non ut creditori suam promissionem acceptanti, sed ut testi exigenti veritatem sui testimonii in re promissa, seu proposita; ut in hoc recte loquitur *Sanch. dict. num.* 4. *cum Lopez, & Valent.*

In dubio autem, an adfuerit tale votum sive promissio obligatoria, jam communis est regula, quod votum dubie emissum non obligat; Vide *Bus. de Cons. lib.* 1. *n.* 75.

Quæritur 2. utrum, commutato voto reservato, materia subrogata etiam reservata sit? 260
Affirmant *Azor. & alii apud Leand.* quia tunc idem vinculum voti transfertur in illam. Sed communiter & probabilius negant *Less. lib.* 2. *cap.* 40. *num.* 124. *Sanchez Dec. lib.* 4. *cap.* 40. *num.* 46. *& Suar. Laym. Pal. Tamb. Bus. &c. cum Salm. cap.* 3. *num.* 109. Ratio, quia, licet materia subrogata habeat idem vinculum voti, sed, cum non sit reservata, secum minime trahit reservationem, quæ primæ materiæ tantum addicta erat.

Quæritur 3. an votum conditionale Castitatis &c. sit reservatum? Prænotandum 1. quod si conditio sit de præterito, vel præsenti, certe votum remanet reservatum, quia tunc revera non dicitur conditionale, sed absolutum; cum conditio non suspendat obligationem. Vid. *Salmant. de Matrim. cap.* 7. *num.* 1. Idem dicendum, si conditio sit de futuro necessario, quæ habetur ut non apposita; vel etiam de futuro contingente, quod sit commune, v. gr. *Si vixero, si potero &c.* Idem si conditio apponatur animo suspendendi non obligationem, sed executionem voti, v. g. *Voveo ingredi Religionem, si vigesimum annum attigero: Si cursum studiorum consummavero.* Vide *Salm. de Voto c.* 2. *n.* 38. Prænotandum 2. ut certum, quod si conditio nondum sit impleta, potest votum dispensari a quocumque habente facultatem ordinariam, quia reservatio intelligitur de obligatione consummata. Est commune cum *Salm. de Voto cap.* 3. *num.* 3.

Magnum dubium est, an sit reservatum vo- 261
tum conditionale de futuro, conditione jam impleta? Adest triplex sententia probabilis. *Prima* affirmat, sive votum sit conditionale, sive pœnale; quia, verificata conditione, perficitur votum, & fit absolutum, ac si tunc esset emissum. Ita *Sot. Azor. Covarr. & apud Salm. d. cap.* 3. *num.* 113. *Secunda sententia* dicit, reservatum quidem esse votum conditionale, non autem pœnale, cum pœnale non fiat ex affectu ad religionem, aut Castitatem; immo potius ex horrore erga illas, dum promittitur in pœnam. Ita *Less. lib.* 2. *c.* 40. *num.* 132. *& Laym. Suar.*

Bon.

Bon. & apud Salm. ibid. Tertia vero sententia valde probabilior, quam tenet *Sanch. Dec. l. 4. cap. 40. num. 93. Croix lib. 3. p. 1. num. 545. & 546. Salm. ibid. n. 114. & 115. cum Tol. Trull. Prado, Led. Dian. & pluribus aliis*, & Elbel num. 286. vocat probabilissimam *cum Pal. Fill. Spor. & March.* docet omnia vota sive conditionalia, sive poenalia non esse reservata; Ratio, quia votum, ut sit reservatum (prout admittere videntur omnes, etiam Auctores secundæ sententiæ), debet procedere ex perfecto, & solo affectu ad rem promissam: Sic enim reservatio intelligenda est. Votum autem poenale tale non est, ut patet; neque votum conditionale, ubi conditio præfertur rei promissæ, & ideo principalis affectus magis est ad conditionem. Quare, licet, impleta conditione, reddatur obligatio absoluta, votum tamen cum procedat ex affectu imperfecto, non est reservatum. Secus tamen dicendum, ut bene ait quidam Neotericus (*F. Theodor. in tract. de Jubil. cap. XI. §. 2. num. 9.*), si quis voveret Religionem cum conditione, v. gr. *si Mater obierit*; quia tunc votum potius est absolutum, quamvis ad executionem, durante Matris vita, non obliget: particula enim *si* non raro æquivalet particulæ *quando*.

262 Utrum autem peregrini possint dispensari ab Episcopo loci, ubi reperiuntur, in votis & juramentis? Probabilius negatur cum *Sanchez de Matrim. lib. 3. D. 25. num. 12. & 13. Salm. de Leg. cap. 3. num. 55.* & aliis communiter contra *Pontium, Pal. & Joseph de Januar.* nisi animum saltem habeant manendi ibi per majorem anni partem. Vide tamen quæ fuse de hac quæstione diximus *lib. 1. de Leg. num. 158.* Et vide etiam dicenda *num. 232. in fin. v. An autem*, ubi satis probabile est cum *Suar. Pont. Salas, Pal. Sanch. Salm. &c.* peregrinos fieri vere subditos Superioris illius loci, ubi sunt, etiamsi per breve tempus ibi commorentur.

TRACTATUS III.

De Tertio, & Quarto Præcepto.

CAPUT I.

Quid tertium præceptum, Memento, *&c.*

263 *An hoc præceptum sit naturale, vel cæremoniale?*
264 *An per hoc Præceptum præcipiatur cultus interior? Et an hoc Præceptum sit affirmativum?*
265 *An observantia Dominicæ sit de jure Divino?*
266 *An Episcopi possint Festa indicere?*
267 *A quo tempore incipiat obligatio Festi?*
268 *Ad quid obliget hoc Præceptum? Quibus Festis permittantur opera servilia in Regnis Siciliæ?*
269 *An sit obligatio audiendi Concionem? Et qualis sit obligatio Episcoporum, & Parochorum concionandi?*
270 *Qui teneantur observare Festa?*
271 *An in Festis liceat injungere servilia Infidelibus.*

„ PRÆCEPTUM hoc, quatenus vult tempus aliquod sanctificari, sive impendi cultui „ Divino, est naturale, & adhuc obligat: quatenus vero tempus id designatur die Sabbati, est cæremoniale; & in novo Testamento „ abrogatum, ac pro eo ab Ecclesia designatus „ dies Dominicus, & Festi, præscriptusque modus colendi, ut quædam opera illis diebus „ fiant, quædam non: hæc prohibentur, illa „ præcipiuntur. *Bon. Laym. ex D. Th. 2. 2. q. 122.* 263

Quæritur 1. an præceptum de Sabbato sanctificando fuerit *Naturale*, aut *Cæremoniale*? Respondetur una cum *Bus.* quod præceptum, prout determinavit in aliquo anni tempore esse Deo vacandum, fuit Naturale, & obligavit omnes, & ideo inter Decalogi præcepta computatur; prout autem determinavit diem Sabbati a vespera usque ad vesperam (ut in *Lev. 23.*) fuit cæremoniale, & obligabat tantum Hebræos. Est commune cum *Catech. Rom. 3. p. in Præc. Decl num. 4. & 6. & S. Th. 2. 2. q. 122. art. 4. ad 1.* qui sic docet: *Præceptum de sanctificatione Sabbati est partim morale, partim cæremoniale. Morale quidem est quantum ad hoc, quod homo deputet aliquod tempus vitæ suæ ad vacandum Divinis .... Sed in quantum in hoc præcepto determinatur speciale tempus in signum creationis Mundi, est cæremoniale. Unde ponitur inter Præcepta Decalogi, in quantum est morale, non in quantum est cæremoniale.* Vide *Salm. tract. 23. de 3. Præc.* hoc punctum fuse disserentes *c. 1. a n. 1. usque ad 7.*

Quæritur 2. an in hoc præcepto præcipiatur cultus Dei etiam interior? Affirmat *Scotus, Angel. & Tabien. apud Sal. dict. cap. 1. num. 8.* unde dicunt teneri Fideles ex hoc præcepto ad eliciendos actus charitatis, & contritionis; sic enim obtinetur animæ sanctificatio, quæ hoc præcepto jubetur. Sed communissime negant *S. Antonin. p. 2. tit. 9. cap. 7. §. 2. q. 4. art. 4. concl. 2. dub. 1. Sanch. Dec. lib. 2. cap. 35. num. 8. & Salm. ex num. 9. cum Cov. Fill. Bon. Sayr. &c. ex D. Thom. 1. 2. quæst. 122. cap. 4.* ubi docet quod ad interiorem cultum non cogimur, sed movemur a Spiritu-Sancto: *Et ideo* (ait) *in tertio præcepto præcipitur exterior Dei cultus.* Idemque docet *Catech. Rom. de 3. præc. num. 1.* ubi: *Hoc legis præcepto externus ille cultus, qui Deo a nobis debetur, præscribitur.* Sanctificatio autem animæ est quidem finis præcepti, sed finis præcepti non cadit sub præcepto, juxta commune axioma Theologorum, utque docet idem *D. Th. 1. 2. q. 100. art. 9. in corp.* & expressius *ad 2.* ubi: *Non enim idem est finis præcepti, & id de quo præceptum datur.* 264

Quær. 3. an hoc præceptum sit affirmativum, aut negativum? Et respondetur esse affirmativum, dum non obligat semper, & ad semper. *Suar. Sanch. Pal. Leand. Fag. cum Salm. ibid. n. 25.* contra *Caj. & Fill. &c.* qui tuentur esse negativum, cum in eo nihil positivum Judæis præcipiebatur; sed hoc negatur. Vide *Catech. Rom. n. 11.*

Quæ-

265 Quæritur 4: an observantia diei Dominici sit de jure Naturali sive Divino, vel tantum Ecclesiastico? *Prima* sententia asserit de Divino; quia Dominicus dies successit loco Sabbati, quod jure Divino erat institutum ad Deum colendum. Ita *Abb. Ang. Panorm. apud Salm.* & his adhæret *Croix lib. 3. p. 1. num. 691. cum March. & Spor.* qui dicit excusatum in Festo a Missa, teneri in Dominica colere Deum saltem aliquo actu interno. Sed longe probabilior, & communis est *secunda* sententia, quod sit de jure Ecclesiastico ex *Cath. Rom. num. 19.* ubi: *Placuit autem Ecclesiæ Dei, ut diei Sabbati cultus in Dominicam transferatur diem.* Idem docet *S. Thom. 2. 2. quæst. 122. art. 4. ad 4. Observantia diei Dominicæ succedit observantiæ Sabbati non ex vi legis, sed ex institutione Ecclesiæ.* Et ideo observantia Dominicæ ab Ecclesia mutari, & dispensari potest; quamvis dispensari non posset, quod nullus sit dies festivus cultui Divino specialiter deputatus, prout de facto Alexander III. dispensavit, ut in Dominicis fiat piscatio aleciarum, uti habetur in *c. licet de Feriis*, ubi sic dicit: *Licet tam veteris quam novi Testamenti pagina septimum diem ad humanam quietem specialiter deputaverit, & tam eum, quam dies Majestati altissimæ deputatos, necnon natalia Sanctorum Ecclesia decreverit observanda; Indulgemus, ut liceat diebus Dominicis, & aliis Festis (præterquam in solemnitatibus), si alecia terræ se inclinaverint, eorum captioni ingruente necessitate intendere.* Hanc sententiam tenent *Sotus de Just. lib. 2. quæst. 4. art. 4. ad 2. D. Anton. p. 2. tit. 9. c. 7. Nav. cap. 13. num. 1. Azor. tom. 2. lib. 1. cap. 2. quæst. 2. Suar. t. 1. de Relig. lib. 2. cap. 4. n. 8. Sanch. Cons. lib. 5. c. 2. Dub. 1. ex num. 2. Elbel n. 340. & Salm. cap. 1. num. 38. communiter cum S. Th. loc. cit. mox supra num. 263. Fill. Caj. Bon. & cum aliis Carden. in tract. 52. p. 2. num. 15. ac Bellarm.* Sed urget magna oppositio, videlicet: Præceptum Sabbati erat certe naturale, & morale, nam ideo inter Decalogi præcepta numeratum fuit: Ergo Dominica, quæ Sabbato substituta fuit, etiam de jure naturali sive Divino est. Respondetur, quod, licet sit de jure Divino & naturali, ut designetur aliquod tempus determinatum ad Deum colendum, determinatio tamen hujus cultus, & dierum quibus conferendus erat, fuit a Christo dispositioni Ecclesiæ relicta: ita ut posset tunc Papa decernere, ut observantia Dominicæ duraret tantum per aliquas horas, & quod licerent aliqua opera servilia, ut dicunt *Salm. dict. num. 38.* Et ideo præceptum hoc, quoad exhibitionem cultus, est quidem Divinum; sed quoad determinationem cultus, & temporis, est Ecclesiasticum. Vide *Salmantic. dict. num. 38. & 39. & in fine Proœmii ad 3. Præc.*

266 Quæritur 5. an Episcopi possint pro suis Diœcesibus Festa indicere? Constat posse ex *c. Conquestus de Feriis*. Sed dubium est ex *Bulla Urb. VIII.* ubi in Domino monentur Episcopi, ut abstineant a Festis instituendis. Verum probabilius illa verba sunt potius monitiva, quam præceptiva. Vide *Salm. t. 1. n. 113. & 114.*

Dubium majus vertitur, an requiratur consensus Cleri, & populi? Affirmandum est cum *Azor. Covarr. Bonac. Trull. &c. & Salm. ibid. num. 116. ex dict. cap. Conquestus de Fer.* Notandum tamen, quod sufficit, si Clerus, & Populus non contradicant. Notandum deinde, quod, licet Episcopus, illis contradicentibus, nequeat Festa indicere perpetua, potest tamen una, vel altera vice. Imo *Suar. Bonac. Trull. Pal. Barb. &c. ap. Salm. num. 117.* dicunt sufficere ex consuetudine solum Cleri consensum; sed huic contradicunt *Salm. num. 118.* juxta jus antiquum. Notant tamen, quod, attento jure novo ex *Bulla Urb. VIII. Universa*, edita ann. 1642. possunt Episcopi sine consensu Populi, & Cleri instituere Festa perpetua. Ita *Salmantic. num. 119. & 120. cum Bord.* Sed contradicit *Croix*, dicens non teneri Populum servare Festum indictum ab Episcopo sine ejus, vel Cleri consensu, cum *Barbos. Gav. Gob. &c. n. 619.* Et quidem probabilius, nam ex una parte certum est ex *dict. c. Conquestus*, non posse Episcopum sine consensu Cleri & Populi Festa indicere: Ex altera autem parte in præfata Bulla (juxta verba ipsius relata apud *Salm.*) non aliud dicitur, nisi quod Episcopi abstineant de facili Festa instituere: Unde non bene, saltem non satis deducitur hanc facultatem absolute Episcopis concedi.

Utrum autem Episcopi possint Festa instituere in honorem Sanctorum tantum beatificatorum? Affirmant *Suar. Trull. Fag. &c. apud Salm. num. 21.* Sed ipsi ut verius negant cum *Sanch. Barb. Vill. Diun. &c. num. 122.* Principes seculares etiam posse indicere dies festos, saltem quoad abstinentiam a servilibus, dicunt *Sa, Sylv. &c.* Sed negant commun. *Azor. Sanch. Fill. & plures alii cum Salm. num. 125.*

Quæritur 6. a quonam tempore incipiat obligatio diei festi? *Ang. Panorm. &c.* tenent incipere a vespera ad vesperam. Probabilius vero incipit a media nocte ad aliam; talis enim est usus hodiernus Ecclesiæ Romanæ. Verum est tamen, quod possunt institui Festa usque ad meridiem, aut noctem. Ita *Nav. Suar. &c. cum Salm. num. 131. & Elbel de 3. Præc. num. 331.* Notandum autem, quod si festum ob diem impeditam transferatur in aliam quoad Officium; non transfertur obligatio audiendi Sacrum, & abstinendi a servilibus. Est commune, vide *Salmantic. num. 133.* quia talis est communis praxis Ecclesiæ. 267

Quær. 7. an hoc præceptum obliget sub gravi; & ad quid obliget? Ad primum respondetur affirmative, cum damnata fuerit ab Innoc. XI. propos. 51. dicens: *Præceptum servandi Festa non obligat sub mortali, seposito scandalo, si absit contemtus.* Ad secundum respondetur, quod obligat ad audiendum Sacrum ex *c. Vice illius, de Tregua, &c. Si quis, de Consecr. Dist. 1.* Et ad abstinendum a servilibus *ex Lev. 23. 7. & ex cap. 1. Licet de Fer.* Et hoc non solum in Dominicis, sed etiam in aliis Festis. 268

Hic opportune advertendum, quod ex Brevi edito die 22. Decemb. ann. 1748. a nostro Pontifice Bened. XIV. pro Regnis utriusque Siciliæ permittuntur opera servilia in Festis, exceptis *diebus Dominicis Paschatis, Resurrectionis, & Pen-*

Pentecostes, *& aliis Dominicis per annum*; *necnon diebus Circumcisionis*, *Epiphaniæ*, *Ascensionis*, *Corporis Christi*, *& Nativitatis Domini*; *diebus Purificationis*, *Annunciationis*, *Assumptionis*, *Nativitatis*, *& Conceptionis B. M. V. Immaculatæ*; *Festo SS. Ap. Petri*, *& Pauli*, *omnium Sanctorum*, *ac præcipui quorumcumque locorum Diœcesum Patroni*. Pro aliis Festis præcipitur tantum auditio Sacri.

269 Utrum autem sit obligatio etiam audiendi concionem? Sic videtur præcipi in *c. Sacerdotes*. *Dist.* 1. *de* Consecr. Sed respondetur negative cum *Bus. infra n.* 308. *& n.* 323. *ac Salm. tract.* 23. *cap.* 1. *n.* 141. Explicat autem *Glossa* textum cit. loqui tantum de contemnentibus concionem. Et, ut notat *Suar. t.* 2. *de Relig. l.* 2. *c.* 16. *n.* 8. nil aliud ibi præcipitur, quam ut Episcopi, & Parochi diebus Dominicis, & solemnioribus per se, aut per alios idoneos concionem faciant, & in Adventu, & Quadragesima saltem tribus diebus in hebdomada prædicent, si ita oportere duxerint. Ex quibus verbis non imponitur alia obligatio, quam Episcoscopis, & Parochis prædicandi. Hic obiter advertendum, quod in *Trid. sess.* 5. *c.* 2. *de Ref.* præcipitur tam Episcopis, quam Parochis obligatio concionandi suis Populis in Dominicis, & Festis solemnibus, his verbis: *Omnes Episcopos*, *& Prælatos teneri per seipsos*, *si legitime impediti non fuerint*, *ad prædicandum* (vel per idoneos, si impediti fuerint). *Si quis autem hoc adimplere contempserit*, *districtæ subjaceat ultioni*. *Archipresbyteri quoque*, *Plebani*, *& quicumque curam Animarum obtinent*, *per se*, *vel alios idoneos*, *si legitime impediti fuerint*, *diebus saltem Dominicis & festis solemnibus plebes sibi commissas pro sua*, *& eorum capacitate pascant salutaribus verbis*, *docendo ea*, *quæ scire omnibus necessarium est ad salutem*, *annunciandoque eis cum brevitate*, *& facilitate sermonis vitia quæ eos declinare*, *& virtutes quas sectari oporteat*. Idem præceptum renovatur Episcopis in eodem Concil. *Sess.* 24. *cap.* 4. Hinc non dubito cum *Salm. de* 3. *Præc. c.* 1. *n.* 143. *&* 144. *& Barbos.* quin prædictum præceptum obliget tam Episcopos, quam Parochos graviter, & absolute. Nec obstat id quod sentit *Suar. apud Bon. D.* 5. *q. un. p.* 2. *in fin.* nempe quod hoc præceptum non obliget tam rigorose, ita ut graviter peccent Parochi qui interdum, vel sæpius omittunt concionari: id opinatur *Suar.* tam ex consuetudine sic legem interpretante; quam ex ipso Concilio, ubi in *dict. cap.* 4. *sess.* 24. cum agitur de hac obligatione Episcoporum, dicitur *si ita oportere duxerint*; Et huic interpretationi adhærent *Bonac. loc. cit. & Pal. tract.* 9. *D.* 9. *p.* 4. *num.* 5. Sed bene respondent *Salm. loc. cit. n.* 143. quod conditio illa refertur ad tempus tantum Adventus, & Quadragesimæ, ut patet revera ex contextu Concilii, sed non ad alia anni tempora. Communiter tamen DD. in tali præcepto admittunt parvam materiam; *Ronc. de* 5. *Præc. c.* 5. *p.* 6. vult parvam materiam esse tantum duodecimam partem concionum infra annum: Sed hoc videtur nimis rigidum. *Salm.* autem *n.* 145. rationabiliter asserunt non excusari a culpa gravi Parochos sæpius prædicationem omittentes, quo videntur *Salm.* excusare Parochos interdum omittentes. Hinc non improbabiliter videntur tenere *Bon. & Pal. ll. cc.* non peccare graviter Parochos, qui interdum concionari omittunt; secus vero, ut ajunt, si omittent per unum integrum mensem continuum, aut per tres menses discontinuos in anno. Tanto magis, quia in *Trid. d. s.* 5. *c.* 2. *in fin.* dicitur, quod si ab Episcopo ipsi Parochi, *moniti*, *trium mensium spatio muneri suo defuerint*, *per censuras &c. cogantur*, *ut officium suum impleant*. Ex quo videtur in hac materia ejus parvitatem majorem latitudinem habere. Notant demum *Salm. dict. n.* 145. bene posse Parochos conciones omittere, ut postea opportunius suppleant. Episcopi autem rarius quidem quam Parochi, tenentur conciones facere.

Quær. 8. quinam teneantur observare Festa? 270
Respondetur omnes Fideles rationis compotes, idest circa finem septennii. Ita ex communi *Croix l.* 3. *p.* 1. *& n.* 615. *& Salm. c.* 1. *n.* 151. contra alios, quorum opiniones passim rejiciuntur. Hinc pueri, qui ante septennium certo pervenerint ad usum rationis, tenentur, ut censent probabilius *Suar.* 3. *p. t.* 3. *D.* 82. *sect.* 4. *in fine*, *Nav. c.* 21. *n.* 7. *Azor. t.* 1. *l.* 7. *c.* 2. *q.* 1. *& Salm. c.* 1. *n.* 152. *cum Fagund. ac Dian. p.* 10. *tract.* 12. *R.* 37. qui hanc sententiam probabiliorem vocant (contra vero non tenentur, si post septennium adhuc usu rationis carerent). Ratio, quia lex ista obligat omnes qui ad annos discretionis perveniunt. Sed non immerito sententiam oppositam probabilem putant *Elbel de Leg. n.* 369. *Dian. loc. cit. cum Trull. Rocafull. & Pasqualig. ac Croix lib.* 1. *n.* 676. *cum Burg. Illsung. & Jo. Sanch. Zachar. l.* 3. *p.* 1. *n.* 615. nempe pueros ante septennium, etiamsi usum rationis acquisierint, non teneri ad leges positivas, quia istæ non obligant, nisi secundum communiter contingentia, ut habetur in *l. Nam ad ea. ff. de* Leg. ubi: *Nam ad ea potius debet aptari jus*, *quæ frequenter & facile*, *quam quæ perraro eveniunt*; hac etiam ratione *D. Th.* 2. 2. *q.* 147. *art.* 4. *ad* 2. excusat a jejunio juvenes ante 21. annum, etiamsi aliquis non indigeret frequenti cibo: *Quia* (ut ait) *Legislator attendit id quod communiter & in pluribus accidit*. Idem autem dicunt *Sanctius*, *Dian. & Burgh. apud Croix l.* 6. *p.* 2. *n.* 2026. de præcepto annuæ Confessionis; Sed tenendum cum *Pal. de Sacr. Pœn. p.* 20. §. 2. *n.* 2. qui dicit esse communem sententiam cum *Sylv. Suar. Con. Nav. Laym. Vasq. Bon. &c.* bene obligare ad Confessionem pueros conscientiam peccati mortalis habentes, dum ex *c. Omnis utriusque sexus*, *de Pœn. & rem.* præcipitur, quod omnis fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, teneatur ad annuam Confessionem. *Ad annos discretionis*, bene explicat *Glossa*, *idest*, *cum est doli capax*. Post septennium vero, in dubio rationis adeptæ pueri certe tenentur ad omnes leges, quia tunc sine dubio præsumptio ex communiter contingentibus stat pro obligatione, ut *Elbel ibid. & Sanch. Bon. Dian. &c. apud Salm. d. n.* 151. Qui autem simul esset cæcus, mutus, & surdus non tenetur adesse Missæ, quia non posset præstare moralem assistentiam; secus si tantum sit cæcus, vel surdus.

Croix lib. 3. p. 1. n. 616. An teneantur peregrini ad observanda Festa? Vide dicta supra *l. 1. n. 156.* & dicenda hoc *lib. 3. n. 332. in fin. v. An autem.*

271 An autem liceat in Festis injungere opera servilia Infidelibus? Negant *Fernand. ap. Tamb. c. 3. §. 1. n. 17.* Sed affirmant *ib. Dian. Merolla, Laym. lib. 1. t. 4. c. 9. n. 3. Croix lib. 1. n. 379. cum Viva, Tamb. & Elbel n. 410.* merito putant non improbabile: cum *Laym.* permittat injungi perpetuo amentibus servilia, utrique enim sunt extra legem, dum Apostolus nos instruit, *quod Ecclesia non judicat de iis, qui foris sunt, 1. Cor.*

DUBIUM I.

Quæ opera tum hoc præcepto, tum ab Ecclesia prohibeantur?

272 „ RESP. 1. Die festo prohibentur omnia opera servilia, hoc est, quæ & versantur circa materiam externam, & vel mechanica, & illiberalia sunt, v. gr. suere, fabricare; vel requirunt tantum laborem corporis, & ab operariis tantum, & servis fieri solent. Ita DD. communiter Vid. *Laym. lib. 4. tr. 6. c. 2. Suar. Fill. &c. ex S. Th. loc. cit.*

Prænotandum, triplex genus operum dari communiter ab AA. Alia sunt opera *corporis*, quæ per corpus exercentur & ordinantur immediate ad utilitatem corporis, ut fodere, suere &c. Et hæc dicuntur *Servilia*, quia a servis fieri solent. Hinc definitur opus servile ab *Illsf. apud Croix lib. 3. p. 1. n. 284. Actio quæ immediate in utilitatem corporis potius, quam animi viribus efficitur.* Alia sunt opera *Animæ*, quæ ab Anima præcipue procedunt, & ad animum excolendum spectant, ut legere, docere, canere, organa pulsare. Et hæc dicuntur *Liberalia*, quia a liberis exercentur. Alia denique sunt *Media* seu *Communia*, quæ a liberis & servis promiscue exercentur, ut iter facere, venari &c. Ita *Laym. Tract. 7. c. 1. n. 1. Bon. Dub. 5. q. un. p. 2. n. 6. Anaclet. Viva, &c.*

273 Quæritur hic, an peccent contra hoc præceptum, qui peccant in die festo? Affirmant *S. Bon. S. Anton. Med. &c. apud Salm. de 3. Præc. c. 1. n. 224.* quia, ut dicunt, peccatum opponitur cultui Divino, qui in Festo præcipitur. Sed probabilior, & non longe communior est contraria sententia *Nav. cap. 6. n. 9. Suar. t. 1. de Rel. lib. 2. c. 18. num. 3. Lug. de Pœnit. D. 16. n. 116. & Salm. ex n. 225. cum Caj. Sot. Sylv. Sanch. Bon. Pal. Med. Trull. &c. ex D. Thom. qui in 3. D. 39. q. 5. art. 5. q. 2. ad 2.* Glossæ dicenti in *cap. 13.* Lucæ, quod lex prohibet in Sabbato, *non hominem curare, sed servilia opera facere, idest peccatis gravari*, sic respondet: *Opera servilia mystice intelliguntur peccata, sed ad litteram dicuntur ad quorum exercitium servos deputatos habemus.* Nec obstat illud quod S. Doctor ait *2. 2. q. 122. art. 4. ad 3.* ubi dicit: *Magis contra hoc præceptum agit, qui peccat in die festo, quam qui aliud corporale opus facit.* Nam hoc intelligit de fine præcepti, non autem de præcepti obligatione; finis vero præcepti non cadit sub præcepto, ut dictum est *n. 264.* ex eodem *D. Th.*

„ 1. Impertinens est ad rationem operis servilis, utrum fiat ex lucro an ex recreatione: ex hac, an ista intentione, pia, vana, & turpi. *Cajet. Suar. Laym loc. cit. &c.* contra *Sylv.* & Canonistas.

„ 2. Impertinens quoque est, sive fiat cum defatigatione, & labore, sive non; sive brevi, sive longo tempore, &c. quia nihil horum mutat naturam operis. 274

„ 3. Servile non est, ideoque nec prohibitum, festo ludere, choreas ducere, instrumenta musica pulsare, iter facere pedibus, equo, curru, vel navi: unde etiam ad hæc necessaria sunt licita. *Nav. c. 13. Tolet. & Laym. Suar. de fest. c. 27.*

Utrum sit licitum in die festo itinerari pedibus, equo, vel curru? Negant *Abul. Caj. Sylv. &c.* At affirmandum est ex communi cum *Bus. Viva de 3. Præc. q. 9. n. 8. Elbel n. 404. & Salm. c. 1. num. 247.* Et sententia opposita nunc relinquenda est ut antiquata, bene ait *Ronc. cap. 3. quæst. 4.* 275

Utrum autem sit licitum uti lectica ab hominibus portata? Negat *Croix lib. 3. p. 1. n. 577.* Affirmat *Tamb.* cum *Illsf.* Sed in hoc dico attendendam esse consuetudinem locorum, quæ jam viget in urbe Neapolis, & excusat a culpa, ut bene advertit *Mazzotta de 3. Præcept. cap. 1. §. 1.*

„ 4. Nec servile est, ducere jumenta sine onere, cum id sit iter facere, ut ait *Fill.* hic *c. 9. n. 170.* Ducere autem jumenta, currus, vel navigium onustum mercibus, est servile. *Suar. loc. cit. Fill. loc. cit.* Quod si tamen ante festum talia itinera incœpta sint, continuatio eorum permittitur, vel ob publicam utilitatem, vel ob damnum, quod alias sequeretur. 276

Quæstio gravis est, an liceat ducere currus, vel jumenta onusta in die festo? Triplex est sententia. *Prima* tenet hoc esse per se opus servile, præciso labore. Ita cum *Bus. Bon. Disp. 5. q. un. p. 2. n. 25. cum Reg. & S. Ant. Nav. Caj. & Sylv. ap. Salm. cap. 1. n. 246. Secunda sententia* tenet non licere sub gravi, non autem

per

per se, sed ratione laboris, si is esset gravis in imponendis aut levandis oneribus: Secus si labor esset modicus. Ita *Croix l. 3. p. 1. n. 578. Tamb. Dec. lib. 4. cap. 3. §. 1. n. 22. cum Dian. Sancb. Conf. lib. 5. cap. 2. d. 7. n. 10. Pal. ap. Salm. cap. 1. n. 249. in fin. Elbel de 3. Præcept. n. 404. Tertia sententia* probabilior, saltem hodie, quam teneat *Viva q. 9. Art. 1. n. 9. Ronc. c. 3. q. 4. Salm. c. 1. n. 250. cum aliis*, censet omnino licitum esse non solum iter incœptum continuare, sed etiam inchoare. Ratio quia in tali labore muliones non insumunt tempus notabile: Et, si aliquando sit notabile, excusatur vel ob evitandum grave damnum, vel ob publicam utilitatem, vel denique quia adest universalis consuetudo, quam adesse merito asserit *Mazz. t. 1. p. 405.* Idemque ait de nautis *p. 409.*

277 An autem liceat in Festis molere? Concedit *Sancb. Conf. lib. 5. cap. 2. d. 13.* si sit mola, quæ agitur aqua, vel vento; non autem, si agitur bestiis, & in qua requiritur magnus labor, & occupatio. Ex qua doctrina satis probabiliter inferunt *Tamb. n. 14. & Croix n. 578.* quod quando cooperatio, & applicatio hominis est modica, non sit illicitum, saltem graviter, etiam cum bestiis molere.

An autem liceat Ferrariis equos iter agentium ferrare? Vid. *Dub. seq. II. n. 300.*

278 „ 5. Item nec servile est, sive gratis, sive „ pro pretio docere, studere, scribere, tran„ scribere, & secundum quosdam, ut *Medin.* „ *Lopez, & Armillam*, quorum sententiam pro„ babilem putat *Laym.* contra *Fill. Azor.* & a„ lios multos, pingere, etiam coloribus (nam „ de rudibus lineamentis plerique concedunt); „ terere tamen colores, & non pingere, sed „ tingere, ut v. gr. colorare asseres, vel pan„ nos, dealbare parietes, illiberale est.

Hic plura sunt distinguenda.

Quær. 1. an docere, scribere, ludere, canere &c. sint *servilia*, si fiant ob lucrum? Affirmant *Abul. Azor. Tabien. &c. ap. Salm. c. 1. n. 263.* quia, licet tales actiones sint liberales, ex lucro tamen fiunt serviles. Sed tenendum est oppositum ex *S. Th. 2. 2. q. 122. art. 4. ad 3. cum Sot. Nav. Suar. & Salm. n. 264.* Ratio, quia intentio operantis non potest opus mutare.

279 Quær. 2. an transcribere sit opus servile? Affirmant *Caj. Nav. Sancb. Sylv. &c. apud Salm. c. 1. n. 268.* quia transcribere, dicunt, non est opus mentis, cum multi transcribant etiam quod non intelligunt, sed negant communissime, & probabilius *Elbel num. 399. Ronc. c. 3. quæst. 4. Resp. 1. Salm. c. 1. n. 279. cum Suar. Sa, Trull. Bon. & Viva Q. 9. Art. 1. num. 3. cum Pal. & communi*, quia transcribere, sicut scribere, ordinatur ad mentem instruendam: Et ideo *Elbel n. 400. Viva ibid.* notat *ex Tamb.* licere etiam transcribere notas musicas, & rationes, & etiam characteres componere, ut *Laym. cum Dian. Bus. n. 282. seq. Mazz. & Elbel num. 401. cum Spor. Tamb. Mayr. & pluribus* contra *Pal.*

280 Quær. 3. an pingere sit opus servile? *Prima sententia* negat cum *Lopez, Med. Aug. Sylv. Sayr. Armilla, Rosell. Barb. apud Salm. c. 1. n. 237. & apud Busemb. & Laym.* Ratio, quia, ut dicunt, tale opus proprie servile non est, sed potius liberale, prout simillimum ac scribere. Saltem non esse servile, si fiat recreationis causa, admittunt *Azor. Reg. Fill. &c. apud Bon. Disp. 5. q. un. p. 2. n. 25.* Hanc sententiam *Spor. n. 45.* vocat probabilissimam. *Secunda* tamen communior sententia tenet esse opus servile, quia non potest dici actio liberalis, cum non tendat ad mentem instruendam, ut tendit scriptura, sed solum ad assimilandas imagines rerum. Deinde, quia pingere simillimum est ac sculpere, & acu depingere, quæ ex communi sunt servilia. Ita *Salm. n. 238. cum Caj. Suar. Pal. Sancb. & aliis.*

His tamen non obstantibus, *Laym. Tract. 7. c. 2. n. 3. Viva q. 6. A. 2. n. 4. Elbel num. 395. Holzm. n. 541. Ronc. ib. q. 4. Anacl. Tract. 10. q. 2. Tamb. lib. 4. c. 3. §. 1. n. 8. cum Sa, Pelliz. & Pal.* admittunt primam sententiam esse probabilem, modo id fiat sine magno apparatu, scilicet colores miscendo, tabulas adolando, &c. Ratio, quia pingere, licet requirat operationem materialem, non videtur tamen proprie posse dici actio servilis, immo potius dicenda videtur liberalis: nam, sicut scriptura exprimit conceptus internos, ita pictura exprimit imagines rerum, ut dicunt *Castrop. Tambur. & Viva*; Vel, ut ait *Laym.* videtur pingere esse actio liberalis, quatenus tendit ad animum recreandum. Negari non potest prædictam opinionem satis esse probabilem, ut recte dicit *Mazzotta*. Nam, etsi non constaret, quod pingere sit opus liberale, nec etiam constat esse servile; quod utique constandum fore videtur, ut posset dici prohibitum. Probabilius enim videtur esse actio, saltem *media, & communis* servis & liberis, dum sæpe communiter observamus nobiles viros non erubescere hanc operationem pingendi addiscere, & exercere; opera enim *in quantum* (loquitur *S. Th. 2. 2. q. 122. art. 4. ad 3.*) *sunt communia servis & liberis, servilia non dicuntur*. Saltem, ut dicit *Ronc. in Reg. Prax.* non sunt dimittendi sine absolutione, qui hanc opinionem, ut probabilem sequuntur.

Communiter autem admittunt *Sporer tract. 3. in Dec. c. 4. Fel. Pot. n. 2033. Mazzott. & alii apud Tamb. & Viva*, non esse opus servile delineare, retrahere imagines vel exemplaria acu, ut solent fœminæ: hæc enim (ait *Tamb.*) magis referuntur ad exercendum ingenium, quam ad operandum. Excusant etiam *Az. Fill. Sylv. & Ang. apud Bon. ib. n. 25. in fine* puellas acu pingentes, ut addiscant, cum *Pal. Sa, Marcb. apud Bus. bic n. 283. in fin.*

Ars tamen sculptoria communiter, saltem in æstimatione hominum, inter artes mechanicas numeratur. Vide *Tamb. cum Pal. ibid. n. 10.*

„ 6. Videtur etiam excusari posse in Typo- 281
„ graphiis litterarum collocatores, quando post „ Divina collocant neglectum pensum, ut ha„ bet *Laym.* hic. Imprimere tamen servile ha„ betur. *Escob. D. 5. c. 4. Suar. Laym. &c.*

„ 7. Excusat etiam *Fill.* hic *n. 169.* distilla„ tionem, quæ sine corporis fatigatione potius „ ad experientiam, & peritiam fit, quam ex „ officio, & arte * (*Admittit eam Croix n.* „ *578. si parva sit applicatio. An autem ob*

„ *eamdem rationem liceat emundare triticum* „ *manibus? Tamb.* §. 1. *in fin. in dubium revocat.* *Ceterum P. Michael apud Elbel n.* 408. „ *permittit ad vitandum otium leves labores*, „ *ut decerpere rosas, decorticare poma, &c.* „ *Sed in his potius dicendum puto, quod requiratur majus temporis spatium ad materiam* „ *gravem*).

283 „ 8. Servile aliqui non putant (alii contrarium tenent; & excusant per consuetudinem, „ ad otium, aliaque pejora vitanda) venari. *Granat.* 2. 2. *c.* 3. *t.* 12. *art.* 4. *sect.* 7. *n.* „ 65. aucupari, militare, gladiari, piscari (saltem in fluminibus recreationis gratia) & similia: piscatio tamen moderata esse debet. „ Vid. *Laym. & Fill. t.* 27. *c.* 9. *q.* 12. *Bon. d.* „ 5. *q.* 1. *p.* 2. *n.* 23. *Escob.* qui docet, laboriosam, & ex officio non licere. Similiter quidam excusant puellas ad otium vitandum acu „ pingentes, *Arm. Azor. Pal. Sa, Marcant.* „ Vid. *Dian. p.* 5. *t.* 6. *R.* 15. *& p.* 4. *tract.* 4. „ *R.* 64.

Quæritur, an venatio, aucupatio, & piscatio sint opera vetita in Festis? Adest duplex sententia. *Prima* affirmat, quia dicunt esse opera servilia, maxime si fiant ob quæstum, ut *Sylv. Angel. Corell. & apud Salm. c.* 1. *n.* 141. *Secunda* tamen *sententia* probabilior, & communior negat esse prohibita, etsi fiant causa lucri; vel quia non sunt opera servilia, ut tenent *Laym. cap.* 2. *num.* 4. *Elbel n.* 402. *Sanch. Conf. lib.* 5. *cap.* 2. *D.* 14. *&* 15. *Navar. Medin. Granad. Rod. Lop.* Vel quia saltem excusantur a consuetudine, ut recte tenet *Holzm. n.* 542. *Viva Art.* 1. *num.* 15. *cum Pal. Sanch. Trull. Fill. Leand. &c.* modo, intellige, hæc fiant sine magno labore: alias frustra videretur Pontificem dispensasse in piscatione halecum in *c.* 3. *de Feriis*.

284 „ Resp. 2. Prohibentur præterea quædam opera non servilia, quæ dicuntur forensia, ut „ sunt mercatus, placitum, judicium ad mortem, vel pœnam, & strepitus omnis judicialis, idest actiones, quæ ad decisionem causarum tam civilium, quam criminalium, tam „ Secularium, quam Ecclesiasticarum spectant. „ Ita *commun. DD. ex c.* 2. *de feriis*.

Unde resolves.

„ 1. Festo non licet citare, adducere testes, idest, exigere juramentum judiciale, „ proferre, aut exequi sententiam, quæ si feratur est irrita. Vid. *Laym. lib.* 4. *t.* 7. *c.* 2. „ *n.* 7.

Prohibetur in Festis præstare juramentum judiciale pro rebus temporalibus, ut *S. Th.* 2. 2. *quæst.* 89. *art.* 10. Sed licitum est præstare juramentum Inquisitoribus, & etiam juramenta, quibus confirmantur contractus promissi in die festo. *Viva, A.* 2. *num.* 15. Prohibentur etiam formatio processus, citatio partis, & sententiæ prolatio, sive executio, nisi aliter requirat necessitas, aut pietas, *ex c. ult. de Feriis*.

285 „ 2. Nec licet emere, & vendere res non „ necessarias, negotiari publice, vel privatim, „ inire contractus emtionis, locationis, permutationis, &c. (nisi ex consuetudine, vel aliis „ justis causis excusentur); quia intelliguntur „ nomine mercatus, qui prohibitus est *c.* 1. *de* „ *feriis*, ut docent *Bon. ex Suar. c.* 13. *& Fill.* „ *t.* 27. *c.* 10. *q.* 2. *n.* 180. *(*Vide n. seq. v. An* „ *autem*)*.

Nundinæ universales ex consuetudine jam permittuntur, & alicubi etiam nundinæ particulares in quavis hebdomada, ut *Viv. quæst.* 9. *art.* 2. *num.* 2. *cum Pal. & Salm. cap.* 1. *num.* 276. *&* 278. *& ibid. Sanch. Caj. Sot. &c. cum Croix num.* 606. qui *cum Pal. & Tamb.* dicit, quod ex consuetudine nunc videtur omnino licitus esse mercatus. Emtiones autem mercium certe sunt vetitæ a jure Canonico, ut ait *Sanch. D.* 25. *num.* 3. *&c. ap. Salm. num.* 279. At ubi est contraria consuetudo, excusantur: *Sanchez & Viv. ibid.* Consuetudo enim (ait *Mazz.* §. 2.) in hoc magna ex parte legem abrogavit. Hinc notant *Salm.* permitti in Festis vendere poculenta, & esculenta, etsi ad gulositatem, cum *Caj. Sanch. Nav. & Busemb. D.* 2. juxta *Decr. Sacr. Congr. Rituum ap. Salm. num.* 286. Item vendere calceos, candelas, & similia, quorum pretium jam æstimatum sit. Item vendere domum, equum, merces, etiam præsentes, & quamvis in hoc multum tempus impendatur; tum quia sic fert timoratorum usus; tum quia Ecclesia tantum venditionem in publicis officinis prohibuit ratione scandali. Ita *Salm. ex n.* 280. *cum Sanch. Nav. &c. & Croix n.* 606. *cum Pal. Tamb. & Illf.* 286

An autem nomine mercatus vetentur etiam locationes, negotiationes, & similia? Affirmant *Bus. cum Tab. Sylv. &c.* Sed communius negant *Sanch. cap.* 2. *D.* 26. *num.* 3. *Viv. Art.* 2. *num.* 4. *Salm. cap.* 2. *num.* 274. *cum Trull. Pal. Azor. & Leand.* Quia talis est sapientium consuetudo, qua videtur derogatum *Decretis S. Pii V. Cum primum, ann.* 1566. *& Sacræ Congreg. Rituum apud Salm. n.* 286. Hinc licitos esse omnes contractus, si fiant sine instrumentis, & Judicis auctoritate, dicunt *Sanch. Illf. & alii apud Croix n.* 606. Ideo venditionem magni momenti cum solemnitate *Mazzott. d.* §. 2. damnat de mortali; Sed *Viva* asserit ex commun. *cum Pal. Qu.* 9. *Art.* 2. *num.* 4. quod permittitur conficere testamenta, contractus celebrare, aliosque similes actus facere, qui non requirant strepitum judicialem; Et revera ubique inter nos in Festis stipulantur instrumenta; Quamvis Notarii alicubi solent ad hoc petere ab Ordinario generalem licentiam, quæ ceterum communiter conceditur.

„ 3. Festo licet excommunicare, dispensare, 287 „ judicem privatim informare, Advocatum consulere, consilia conficere, eligere, &c. quia „ non requirunt strepitum judicialem, V. *Bon.* „ *loc. cit.* * (*Est communis apud Viva Qu.* 9. „ *Art.* 2. *n.* 4. *Licitum est etiam conferre Beneficia, & etiam jurisdictionem exercere sine strepitu judiciali; Item emancipare, & etiam* „ *appellare, Viva ibid.*) *.

DU-

DUBIUM II.

Quæ causæ excusent ab observatione Festorum; ob quas opera prohibita liceant.

„ TALES præcipuæ sunt septem: Prima, *Di-*„ *spensatio* Episcopi, vel habentis potestatem quasi Episcopalem, uti Superiores Religionum; imo & Parochi, quando non datur facilis accessus ad Episcopum, *Suar. c. 33. Laym. c. 4. n. 2. Bon. p. 1. n. 20.*

288 In præcepto abstinendi ab opere servili dispensare potest *primo* Pontifex, ut supremus Legislator & Pastor, in omnibus festivitatibus, & pro tota Ecclesia. *Secundo* Episcopus in sua Diœcesi; & etiam Capitulum, Sede vacante; necnon Prælati Regulares erga suos Religiosos subditos, & eorum domesticos. Et notandum, quod Episcopi dispensare possunt etiam in Festis communibus: notandum tamen, quod, si in iis dispensent sine justa causa, peccant graviter, & invalida est dispensatio; secus, si dispensent in Festis Synodalibus sive particularibus loci. *Tertio* Parochus dispensare potest, quando subditus nequit adire Episcopum, sed tantum ad tempus, & pro aliquo particulari casu. Ita *Sanch. Conf. lib. 5. c. 2. d. 10. n. 2. & Caj. Sot. Nav. Suar. Pal. Azor. Trull. cum Salm. c. 1. n. 350. & Viva A. 2. n. 13.* qui notat, quod Vicarius Generalis etiam potest dispensare, sed tantum ex speciali mandato; nam ex generali ei non committuntur illa, quæ gratiam sapiunt, ut ait *Tamb. l. 4. §. 2. n. 3. cum Meroll. Barb. & Sanch.* Etiam vero præsente Episcopo, Parochi ex consuetudine possunt dispensare in minutis & frequentibus necessitatibus, in iis tamen rebus tantum, in quibus ex consuetudine introductum est ipsos dispensare, prout in jejunio, & in vacatione ab operibus servilibus in Festis. Ita *Viva loc. cit. Tamb. ut supra n. 37. & c. 5. §. 7. n. 56. cum Th. & Jo. Sanch. Spor. de Leg. c. 1. n. 349. cum Suar. Muzzott. de Leg. tract. 1. D. 4. q. 1. cap. 2. ac Salm. de Leg. c. 5. n. 40. comm.* Censet autem *Elbel de 3. Præc. n. 414. cum Suar. Sylv. Fill. &c.* quod, urgente necessitate, sufficit etiam dispensatio præsumpta, si Dispensator adiri nequeat. Hic autem notandum, quod habens potestatem ordinariam potest eam alteri delegare; non autem si habeat delegatam. *Croix n. 584. cum Tamb. &c.*

„ Secunda, *Consuetudo*; nam sic licent nun- 289
„ dinæ illæ, in Festis passim haberi solitæ, &
„ præparationes deliciarum non necessariarum, ut
„ cupediorum, placentarum, & similium cibo-
„ rum artificiosorum; item emtiones, & ven-
„ ditiones rerum parvi momenti. *Bonac. loc. cit.*
„ *Laym. loc. cit.*

Hinc ex consuetudine *Salm. c. 1. num. 348.* 290 *& Sanch. apud Viva Art. 2. n. 12.* excusant eos qui in area vertunt, ut separant segetes, & hortulanos rigantes olera; *Fernandez autem ap. Dian cum Tamb. num. 13.* excusant Barbitonsores ex consuetudine (& idem ait *Viva ibid.* dici posse de Sutoribus calceantibus novos calceos). Notat autem *Viva* quod communius DD. dubitant de tali consuetudine approbata, de qua pariter dubitant *Sanch. D. 27. num. 1. & Salm. c. 1. num. 343. cum Caj. & Tol.* Admittunt tamen probabiliter *Tourn. t. 3. p. 348. Coll. 4. Mazzott. tom. 1. c. 2. Croix lib. 3. p. 1. n. 591. Elbel n. 417. Tamb. §. 2. n. 13. & Viva loc. cit.* eos excusari posse, vel ex parvitate materiæ, scilicet si unum, vel alterum tondeant, vel ex necessitate rusticorum, quibus tantum in Festis conceditur tonderi. Et id concedunt *Salm. cum Trull. & Pasq. n. 341.* non solum quando rustici alibi habitant, ut admittit *Sanch.* sed etiam in eodem loco, ubi degit Barbitonsor, ex consuetudine jam introducta. Excusant eos etiam *Viva, Mazz., & Tamb. cum Fern. ib. & Croix cum Dian. & Ill. n. 591.* ratione notabilis lucri cessantis, si alias a plerisque relinquerentur cum gravi jactura lucri; cum *Spor. n. 55.* qui universe permittit id cum *Fern. Dian. &c.* ex consuetudine fere ubique tolerata.

Notandum autem circa consuetudinem id quod dicit *Viva Art. 2. n. 8.* scil. quod ad excusandum sufficit probabilis consuetudo: sufficit enim, ut dicunt *Salm. de Leg. c. 6. n. 18. cum Salas, Gran. &c.* dictum unius Doctoris eximii, etiam moderni, qui consuetudinem afferat. Bene autem advertit *Mazz. de 3. Præc. c. 2.* quod in dubio de consuetudine possidet Præceptum, unde petenda est dispensatio; secus si probabile sit adesse consuetudinem.

„ Tertia, *Pietas* in Deum, per quam licent 291
„ ope-

„ opera, quæ proxime (non quæ remote) spe-„ ctant ad cultum Dei: ut pulsare campanas, „ circumferre imagines, vel cruces in suppli-„ catione. Ornare autem, & verrere templa, „ ac similia, quæ ad ipsum officium non spe-„ ctant, si absque ratione in festum differan-„ tur, venialia habentur. *Fill. num.* 218. *Bon.* „ *loc. cit.*

292 Quæritur hic 1. an liceat in die festo verrere Templum, coquere Hostias, ornare Altaria aut Ecclesiam tapetis, tabulata erigere necessaria ad festivitatem, vel Sepulchrum, & similia? Tres sunt sententiæ. *Prima* sententia cum *Conrad. & aliis apud Dian.* dicit hæc esse illicita sub gravi, nisi excuset rationabilis causa, quia sunt vere servilia; Sed hæc est contra communem. *Secunda* sententia *cum Viva Art.* 2. *n.* 10. *Suar. Tol. Croix n.* 586. *& Tamb. S.* 2. *n.* 3. dicit non esse servilia; sed si possent expediri in die præcedenti, esset veniale transferre illa ad diem festum. *Tertia* sententia satis probabilis tenet hæc ne sub levi quidem vetari in die festo; tum quia est communis consuetudo; tum quia hæc opera per se proxime concurrunt ad cultum Divinum. Ita *Elbel n.* 420. *Salm. c.* 1. *n.* 259. *cum Dian. Pasq. Leand. &c.* Notant autem *Viva, & Tamb. ibid.* quod scienter præparare tabulata in die festo ad videndam processionem, de se esset peccatum grave; sed, si non sint facta pridie, licite fiunt in die festo: Et idem tenet *Mazzot. loc. cit.*

293 Quær. 2. an ob solam pietatem, sine actuali necessitate, liceat in Festis laborare, scilicet conficere vestes pro pauperibus, colere agros Ecclesiæ, vehere lapides, & ligna ad ejus ædificium, dealbare parietes Templi? Affirmant *Angl. v. Feriæ, n.* 9. *&* 28. *Tamb. v. Feriæ, n.* 18. *&* 37. *Gloss. in c. Conquestus de Feriis, v. Pietas, Sa, v. Fest. Vill. c.* 22. *num.* 80. *Fill. tract.* 27. *n.* 156. item *Perez, Sylvest. Pal. &c. apud Sanch. cons. lib.* 5. *cap.* 2. *Dub.* 23. Limitat tamen *Sylv.* modo non sit in Dominicis, & festis solemnioribus, nec usque ad ultimam fatigationem. Moventur, quia ex *c. Conquestus de Feriis*, excusantur judicialia, *si necessitas urgeat, vel pietas suadeat*: ergo similiter dicunt excusari servilia. Et hæc ratio non videtur spernenda, cum de eodem jure Ecclesiastico ut supra *n.* 265. vetentur judicialia ac servilia; In æquiparatis autem, ubi currit eadem ratio, eadem currit legis dispositio, ut ex communi diximus *de Leg. lib.* 1. *n.* 106. *in fin.* Negant vero alii licere, nisi actu urgeat necessitas, vel saltem nisi interveniat licentia Episcopi; quia talia opera de se sunt servilia, & nonnisi remote concurrunt ad cultum Divinum. Judicialia vero, ut supra, de se non sunt servilia, & ideo permittentur ob pietatem. Præceptum autem colendi Deum, abstinendo a servilibus operibus, est altioris ordinis, quam opera pietatis. Hæc secunda sententia mihi videtur certo probabilior cum *Sanch. loc. cit. n.* 3. *Pal. tract.* 9. *D. un. p.* 10. *num.* 2. *Bon. p.* 3. *num.* 6. *& Salm. cap.* 1. *n.* 260. *cum Suar. Cajet. Nav. &c. comm.* Hinc dicunt *Viva art.* 2. *num.* 8. *Tamb. n.* 18. *Sporer tract.* 3. *cap.* 4. *num.* 53. *Ronc. c.* 3. *q.* 5. *& Salm. num.* 357. tum solum licitum esse laborare, cum pauper actu graviter indiget; vel (prout addunt *Ronc. & Salm. ib. cum AA. cit.*) ita indiget, ut nisi in festo laboret, non posset suæ necessitati subveniri, & alias ipse pauper stipendium operariis non valeret solvere. Idem tenet *Escob. de* 3. *Præc.* dicens licere extruere Ecclesiam, ejus agros colere &c. si ipsa sit adeo paupercula, ut aliunde sibi providere non valeat. Advertit *Tamb. loc. cit. cum Fag.* ad hoc non sufficere necessitatem communem, sed requiri, ut noscatur hujusmodi pauper in particulari, vel gravis & certa necessitas in aliqua Universitate. Loquendo autem de locis piis *Salm. n.* 260. sic ajunt: *Ceterum, quia fere omnes Ecclesiæ, & Monasteria jam his temporibus egestate laborant: idcirco pro his, sive pro Hospitalibus, Confraternitatibus, & similibus possunt licite homines laborare Templa extruendo, segetes metendo, agros colendo, &c.* Ita *Salm. ibid. cum Suar. Sot. Pal. Bonac. Trull. Caj. Sanch. &c.* Sic pariter permittit *Mazzott.* laborare ad conficienda ornamenta necessaria pro Ecclesia indigente.

„ Quarta, *Caritas* erga proximum; per 294 „ quam licent, & valent actus judiciales pau-„ perum orphanorum, viduarum & miserabi-„ lium personarum, ne expensis graventur. Sic „ etiam possunt rusticanorum, in parvis oppi-„ dis, si aliis diebus adesse nequeant, causæ „ civiles agitari. Similiter licet pauperibus, & „ infirmis pro tunc egentibus subvenire. Item „ emere, & vendere rusticis, qui aliis diebus „ impediuntur. *Laym. cap.* 2. *n.* 7. Vid. *Dian.* „ *t.* 1. *R.* 34.

„ Quinta, *Necessitas* propria, vel aliena, cor- 295 „ poris, vel animæ; si nimirum sine gravi in-„ commodo; aut detrimento aliquid omitti „ non possit. * (*D. Th.* 2. 2. *q.* 122. *art.* 4. *ge-„ neraliter excusat, qui laborant ad vitandum „ damnum bonorum*) *. Quo modo excusan-„ tur. 1. Judicia, quæ celeritatem requirunt: „ v. gr. si latro sit fugitivus, nisi tunc capia-„ tur. 2. Servi, & ancillæ coacti a dominis la-„ borare, nec audentes recusare: quod si ta-„ men frequenter contingat eos deserere de-„ bent, *Suar. Laym. loc. cit.*

Famuli coacti a Dominis ad laborandum in 296 die festo, nisi sit in Festi contemtum, satis excusantur ob timorem gravis indignationis domini, aut gravis incommodi, v. gr. si timeant dimitti, quin possint statim, aut de facili alium dominum invenire. Ita *Croix cum Ills. n.* 593. *Ronc. c.* 3. *q.* 5. *Elbel de* 3. *Præc. n.* 377. *Viva Art.* 2. *n.* 9. *Salm. c.* 1. *n.* 346. *cum Pal. Suar. Azor. Bon. Nav. Sanch.* Quod si talis timor non adsit, verius dicunt *Sanch. n.* 18. *Salm. n.* 347. *Ronc. ibid. contra Bus.* ipsos teneri statim dominos deserere; nisi sint addiscentes, vel obligati ad famulandum usque ad certum tempus, si hi vere grave damnum paterentur. Idem quod de famulis, dicitur de filiis, aut uxoribus, quæ cogantur ad laborandum a viris, si nequeunt renuere sine timore gravis damni, aut gravis indignationis, ut *Viva & Salm. ib. cum citat. AA. cum Mazzott.*

„ 3. Excusantur iidem, & similes reficientes 297 „ suas vestes: cum id aliis diebus non possint

„ * (*cum*

„ * (cum Laym. & Spor. n. 50.) * 4. Paupe-
„ res, qui se, suosque alere non possunt, ope-
„ rantes privatim, sine scandalo, maxime quan-
„ do multi dies festi concurrunt. *Bon. num.* 13.
„ * (*Cum Sanch. lib.* 2. *D.* 18. *n.* 15. & *Salm.*
„ *n.* 331. *cum Azor. Suar. Pal. &c.*) *
298 „ 5. Excusantur Coqui, & Culinarii. Cer-
„ tum est licere coquere cibos, ut DD. com-
„ muniter *cum S. Th.* 2. 2. *q.* 122. *art.* 4. *ad* 4.
„ & 5. * (*Et quoad ipsos præparandos perti-*
„ *net, licitum est etiam animalia occidere, &*
„ *excoriare, si pridie commode non potuerit fie-*
„ *ri, ut solet evenire in magnis Civitatibus;*
„ *non autem in oppidulis, nisi sit in tempore æ-*
„ *stivo, vel nisi concurrant plura Festa. Sanch.*
„ *d. D.* 18. *n.* 6. *Salm. c. cum Salm. n.* 333.) *

Licitum esse etiam Artocopis facere pastillos, saltem ex consuetudine, ajunt *Sanch. n.* 3. *Salm. n.* 334. *cum Sot. & Trull.* Sed merito negat *Tamb.* §. 2. *n.* 21. nisi sint pro cibo proprio tantum illius diei; vel opus esset ad publicam abundantiam, ut ait.

Utrum liceat conficere cibos ad delectationem, puta sacchares conditos, &c. Negant *Sanch. n.* 15. cui adhæreat *Salm. num.* 328. & *Ronc.* nisi sint (ut dicunt *Salm.*) *ad modum victus diuturni;* vel nisi occurrat improvisa aliqua specialis causa invitandi amicos; vel nisi, addit *Roncag.* tales cibi in die antecedenti non sic commode, vel sane fieri possint. Sed *Pal. apud Tamb. num.* 9. dicit hos cibos, etsi superfluos, & ad delectationem, excusari consuetudine, & merito probabile putat *Tamb. n.* 10. *cum Fagund.* Et consentit *Viva Art.* 2. *num.* 6. *vers.* 2. *cum Azor. & Mazzott. c.* 2. *pag.* 408.

Permittunt etiam ex consuetudine *Mazzott. ibid. Viv. dict. n.* 6. & *Fag. Pal. apud Tamb. dict. l.* & *n.* 22. colligere fructus in die festo, etiam non necessarios ad usum diei, ut integriores serventur. Et hoc facilius permittendum, si periculum sit, ut ab aliis surripiantur, vel a pluvia contaminentur; Unde usu receptum est multis in locis colligi in die festo olivas, castaneas, & alios fructus sylvestres. Certum est autem licere in Festis præstare opera, quæ sunt necessaria ad usum quotidianum, ut sternere lectos, purgare domum, aut vestes, utensilia culinaria lavare, & similia. *Elbel numer.* 394. *cum Sporer num.* 42. *Henno, &c. communiter.*

„ 6. Excusantur Pistores, & Laniones, &
„ similes in oppidis populosis, & concursu fe-
„ storum. * (*Dicit Tourn. tom.* 3. *p.* 348. *Coll.*
„ 4. *cum Pontas, & Juenin, bene excusari Pi-*
„ *stores, & vendentes merces, si aliter nequeunt*
„ *se suosque sustentare; vel si non laborant,*
„ *sunt aliis grave incommodum parituri*) *.

Utrum liceat conficere, & coquere panem? Quoad Pistores seu Furnarios, ait *Viva* eos communius a DD. non excusari, si possint illum conficere die antecedenti; Et idem dicunt *Sanch. D.* 18. *n.* 3. & *Bonac. part.* 3. *n.* 9. sed excusant, si interveniant concursus Festorum, aut multitudo emptorum, vel utilitas Populi. Probabiliter tamen *Mazzott. loc. cit. & Salm. n.* 335. *cum Sa, Azor. Pasq. Leand. &c.* universe tales excusant, etsi ad panem conficiendum farinam cribrent, triticum terant. Ratio; tum quia semper adest aliqua ex causis excusantibus, a *Sanch. & Bon.* mox assignatis; tum quia panis diurnus est aptior ad victum, & alias minima ejus penuria apta esset ad populum commovendum; tum quia adest consuetudo Romæ, & crederem posse dici ubique cum *Spor. n.* 55.

Ita quoad Pistores, sed quoad alios, an adsit consuetudo permittens conficere panem? Merito dubitat *Tamb. num.* 9. nisi concurrant plura Festa; vel nisi panis coctus non sit satis aptus; vel denique nisi sit necessarius ad usum illius diei, ut dixit de pastillis, quia tunc reducitur ad præparationem proprii victus. Ita *Tamb. n.* 9. & 11. *cum Sanch. Bon. & Fag.* De Lanionibus autem, vendentibus carnes, vide dicta *n.* 298.

„ 7. Chirurgi, Pharmacopolæ. 8. Conflato-
„ res ferri, & vitri, coctores laterum, calcis,
„ &c. & quicumque, quorum opus semel cœ-
„ ptum non potest interrumpi sine damno.

Licitum est coquere calcem, vitrum, saponem, quia talium coctio plures requirit dies; Et hæc potest aliquando etiam inchoari die festo ad vitandum grave damnum, ut *Sanch. n.* 21. & *Sot. Pal. Trull. Nav. &c. cum Salm. d. n.* 348.

Licitum est pariter ferrare equos itinerantium, vel eorum qui summo mane iter sunt acturi, aut in agrum egressuri ad laborandum, nam alias grave damnum paterentur. Est commune, *Salm. c.* 1. *n.* 353. *cum Sanch. num.* 14. *Sot. Trull. Nav. &c. ac Mazzott. dict. c.* 2. Idcirco pariter possunt refici vomeres eorum, qui aliter die sequenti laborare non valerent. Sic etiam reficere vias, pontes, ut *Mazzott. ibid.*

„ 9. Excusantur Molitores (*Vide supra Dub.*
„ 1. *n.* 577.), & Naucleri pendentes a ventis.
„ 10. Piscatores halecum, thynnorum, &c. qui
„ certo tantum anni tempore id possunt.

Quæritur hinc 1. an occasio quærendi magnum lucrum excuset ab exercendis servilibus in die festo? Duplex est sententia probabilis. *Prima* affirmat, ut tenet *Cajet. Summ. v. Festor. violatio, Angel. v. Feria. n.* 34. *Armilla v. Festum, n.* 20. *Holzm. tom.* 1. *pag.* 287. *num.* 546. *v.* Quarta. *Sanch. Conf. lib.* 5. *c.* 2. *dub.* 19. *cum Palac. Rosell. & Alcoz. P. Zachar. l.* 3. *p.* 1. *n.* 588. *Renzi de III. Præc. cap.* 3. *q.* 13. *Spor. de* 3. *Præc. c.* 4. *n.* 51. *Mazzott. c.* 2. *Elbel n.* 402. *Bon. p.* 3. *n.* 15. *Viv. art.* 2. *n.* 9. *in fin. Tamb. c.* 3. §. 2. *n.* 80. *cum Dian. & Fill. Sayr. & aliis apud Salm. c.* 1. *n.* 349. Ratio, quia amissio magni lucri (scilicet extraordinarii, non autem mercedis diurnæ) idem est ac magnum pati damnum; ideo in *c. Licet de Feriis* Alexander III. dispensasse fertur, ut possent capi halecia in Dominicis, & aliis Festis, exceptis solemnioribus (sed non sub mortali ut notat *Sanch. n.* 4.) Idque *Bus.* hic *cum Gob. Caj. Nav. apud Sanch.* recte extendunt ad piscationem thynnorum. *Secunda* tamen sententia, quam tenent *Roncag. c.* 3. *q.* 5. *R.* 11. & *Salm. ibid. n.* 350. *cum Suar. Reginald. Pal. Abul. &c.* negat excusare, quia, ut dicunt, non est idem amittere lucrum, quam damnum pati. Sed prima satis est forte magis probabilis, cum com-

communiter illi, qui laboribus se sustentant, ratas habent occasiones talis magni lucri acquirendi, & existimant magnum lucrum sustinere, quando magnum lucrum amittunt; in idem enim revera coincidunt, aliquid amittere, & prohiberi acquirere quod amplius acquiri non potest; ut ait *Spor. dict. n.* 51. nam in *l. unic. C. de sentent.* magnum lucrum cessans gravi damno æquiparatur. Saltem in tali circumstantia dicendum videtur, præceptum Festi, prout humanum, non obligare cum tanta jactura, ut ait *Tambur.* Necnon *Roncag. d. l.* non negat saltem excusare magnum lucrum speratum, si esset tale, quod ex eo posset quis multas necessitates patiens, sibi providere & suis, cum *Suar. Reg. ex Fill.*

Ob eandem rationem probabiliter dicunt *Tamb. cap.* 2. §. 2. *num.* 7. & *Mazzott. de* 3. *Præc. cap.* 3. §. 2. contra *Salm. num.* 352. excusare etiam ab auditione Sacri, notabilis lucri amissionem. Vide *seq. Dub.* 5. *n.* 532. Merito autem reprobant *ibid. Salm.* Illud quod adhuc probabile putat *Tamb. cap.* 1. §. 3. *num.* 9. (& ei consentit *Viva q.* 4. *ar.* 3. *n.* 12.) posse aliquem proficisci in Sabbato ad venandum in nemore longinquo, licet in Dominica ibi non possit audire Missam; Communiter enim (ait *Tamb.*) excusantur itinerantes, & vectores mercium, qui pridie Festi iter aggrediuntur. Qui vero die Jovis venatum iret, communiter excusatur *apud Viv. ibid. cum Sanch. March. & Pal.*

302 Quæritur 2. an excuset ratio otii vitandi? Adsunt tres sententiæ. *Prima* cum *Suar. Comit. & aliis ap. Croix n.* 586. omnino negat, quia pius finis otii vitandi non potest efficere, ut servile opus servile non sit: Sed hæc ratio non suadet, quia causa quando est justa, licet naturam operis non mutet, tamen excusat. Hinc *secunda* sententia, quam tenent *Sa, Sylv.* & sequitur *Laym. l.* 4. *Tr.* 7. *c.* 4. *n.* 2. *in fine*, & *Mazzott. cum Pelliz. & Burgh. ap. Croix*, excusat eos qui nisi laborent, occasione otii versantur in probabili periculo peccandi. Si enim, dicunt, excusat periculum damni temporalis, tanto magis debet excusare periculum spiritualis. Hanc sententiam admittunt *Tambur. cap.* 3. §. 9. *num.* 18. *Viva art.* 2. *num.* 19. *Sanch. Dist.* 15. *num.* 13. *Croix d. num.* 586. *Zachar. l.* 3. *p.* 1. *n.* 586. tantum in casu, quo urgeret tentatio, quæ aliter vinci non posset, nisi laborando: Et sic etiam vere loquitur *Laym.* qui ideo dicit *cum Viva*, & *Spor. num.* 54. raro talem necessitatem laborandi accidere: Et hæc est *tertia* sententia, cui libentius me subscribo.

303 „ 11. Excusantur instauratores fontium, pontium, viarum publicarum, & similium, quæ „ moram non patiuntur. 12. Sartores in operibus „ necessariis, ut funeribus, nuptiis, &c. si aliter „ fieri non potest, ut satisfaciant.

Sartoribus, qui in diebus profestis vestes suere non potuerint, licet eas perficere in Festis, urgente necessitate, v. g. funerum, nuptiarum, & similium; puta (dicunt *Salm.*) si advena careat vestibus decentibus: decentia enim status istius illos excusat. Ita *Salm. c.* 1. *nu.* 344. *cum Laym. c.* 2. *n.* 2. *Trull. Dian. Pasq.* Eos excusant etiam *Viva a.* 2. *nu.* 7. *Mazzott. c.* 2. *Spor. n.* 50. & *Croix n.* 562. *cum Laym.* & *Dian.* si alii expectent ad usum vestes promissas: Sed intelligendum (ait bene *Croix*) si aliter Sartores passuri essent grave incommodum. Idem dicunt *Salm. ib.* de Sutoribus cum *Viva n.* 12. & *Mazzott.* qui excusant calceantes novos calceos, ex consuetudine introducta.

„ 13. Item Agricolæ ad cavendum damnum „ ruri laborantes, ut si ob pluviam imminentem „ segetes vel fœnum congregent. *Bon. n.* 13. *Fill.* „ *n.* 211. * (*Cum Croix n.* 558.) *

„ 14. Denique excusantur etiam mercatores, „ qui clausis tabernis quædam vendunt; cum „ præsupponere possint emtoribus ea tunc esse ne„ cessaria, nec alias commode emere posse. „ * (*Vid. sup. n.* 286.) * De supra dictis V. „ *Suar. Fill. Laym. Bon. ll. cc.*

„ Sexta, *Utilitas*, non simpliciter necessaria, 304
„ sed ad communem lætitiam, vel splendorem, „ sic enim licet in adventu vel ortu Principis „ laborare, ut perficiantur theatra, ignes, ve„ stes, &c. Quamquam monet recte *Suarez*, „ præstare in hoc casu petere veniam a Pasto„ ribus. V. *Bon.*

Licitum esse constat, ob publicam causam, & honestam necessitatis, vel lætitiæ, puta ob victoriam, adventum, vel ortum Principis &c. conficere vestes, theatra, & similia. Extendunt hæc fieri posse etiam ob recitandam comœdiam, *Sanch. D.* 18. *n.* 27. *Tol.* & *Trull. Pasq. ap. Sal. c.* 1. *n.* 354. qui a fortiori extendunt ad taurorum agitationes; dummodo talia in die profesto præveniri non potuerint. Ratio, quia talia signa lætitiæ sunt Reipublicæ moraliter necessaria; & ideo permittuntur ex consuetudine. Nam ad hæc omnia, ut notat *Viva*, sufficit probabilis necessitas, aut probabilis consuetudo. Sic pariter permittit *Mazzott. d. c.* 2. conficere theatra, vestes famulorum, &c. causa nuptiarum, si pridie perfici nequiverint.

„ Septima, excusat item, saltem a gravi pec- 305
„ cato, *parvitas* operis, seu temporis. Unde gra„ ve non videtur una hora laborare, ut habet „ *Suar. l.* 2. *de fest. c.* 32. maxime, ut notat „ *Laym.* si labor non sit nimis servilis, & fati„ gans corpus. Imo durum videtur mortalis da„ mnare, si quis duas aut tres horas impendat. „ V. *Fill. tr.* 29. *c.* 1. *q.* 1. *n.* 105.

Quæritur 1. quænam in hoc sit gravitas materiæ. Aliqui Canonistæ *ap. Suar.* ut ajunt *Salm. c.* 1. *n.* 319. ponunt pro materia gravi tertiam partem diei; sed hæc opinio communiter rejicitur. Alii contra nimis rigorose, ut *Azor. Bon.* & *Reg. ap. Croix n.* 594. ponunt unam horam, & hos impugnat *Suar.* & *Pal.* maxime, ut notat *Bus. cum Laym.* si labor non sit nimis fatigans. Alii ponunt pro materia gravi duas horas, ut *Ronc. c.* 3. *q.* 5. *R.* 5. *cum Sanch. Trull.* & *Salm. c.* 1. *n.* 320. *cum Pal. Elbel n.* 395. *Holz. n.* 545. Et hanc *Spor.*, *ac Mazz. cum March.* vocant communem sententiam. Idem sentit *Henno ap. Tourn. p.* 350. si labor sit valde servilis, ut cædere lapides, fodere terram, &c. In aliis autem requirit tres horas. Alii vero generice loquendo, requirunt ad materiam gravem (& non improbabiliter) duas saltem, & aliquantulum plus

plus quam duas horas, ut *Viva cum communiori*, ut asserit, & *Dian. Gran. Henr. Bassaus, Leand. Vall. Illss. ap. Salm. n. 319. in fin. & ap. Croix d. l. cum Tamb. cap. 3. §. 2. n. 1.* qui dicit esse hanc sententiam nostra ætate jam receptam. Alii ut *Marcb. & Gob. ap. Croix ib.* requirunt tres horas, quod *Viva & Mazzott.* etiam admittunt, si aliqualis necessitas, vel alia causa concurreret, per se sola non sufficiens ad excusandum. *Busemb.* pariter *cum Fill.* ait durum esse damnare peccati mortali laborem duarum, vel trium horarum. Consentit *Croix, lib. 3. p. 1. n. 564.* & concludit quod communior, & probabilior nunc est sententia non esse mortale, nisi laboretur saltem multum ultra duas horas, puta duas horas cum dimidia.

Quæritur 2. an peccet graviter, qui die festo mandat sex famulis, ut laborent per horam? *Coninck. in Clypeo Tomo 3. art. 5.* affirmat, & pariter non negat *Arsdek*, cujus opinionem dicit probabiliorem *Croix n. 581.* casu quo dominus mandet, ut laborent successive, nam si eodem tempore, consentiunt omnes cum *Sancb. Bon. Trull. &c. ibid. num. 580.* non esse mortale. Ceterum probabilior, & longe communior est sententia, quod in utroque casu non est mortale, ut *Viva Art. 2. n. 11. cum Bon. Sancb. Dec. l. 1. c. 4. n. 12. Ronc. c. 3. q. 5. in fine, & Salm. cap. 1. n. 324. cum Trull. Dian. Pasq.* Ratio quia operæ famulorum non uniuntur in unum: nequit autem dominus peccare magis, quam ipsi famuli, qui tantum leviter in hoc peccarent, cum leviter tantum unusquisque deficeret ab obligatione vacandi Deo. Secus certo esset, si dominus uni famulo mandaret pluries laborare in die festo usque ad materiam gravem.

„ In fornesibus autem, & judicialibus materiæ quantitatem non ex quantitate temporis, „ sed qualitate operis desumendam, monet „ *Escob. E. 5. c. 3. n. 14. ex Palao l. 1. tr. 9.* „ *d. 2. p. 3. n. 4.* Sic grave peccatum esse asserit „ venditionem rei magni momenti, cum magna „ solemnitate, licet brevi tempore fiat. Quod „ intellige (secundum prædicta) nisi consue„ tudo, vel necessitas excuset. * (*Vide dicta* „ *p. 286. in fin.*) *

DUBIUM III.

Quæ opera Festis præcipiantur?

308 *Quomodo præcipiatur in Festis auditio Concionis, & Missæ? Et Parochis concionari? Remissive.*

309 *An satisfaciat recitans sub Missa Officium, &c. An inserviens Missæ?*

310 *Quænam omissio sit gravis in audiendo Sacro?*

311 *An liceat audire successive duas Missas dimidias?*

312 *E quo loco possit audiri Missa?*

313 *An in audienda Missa requiratur attentio interna?*

314 *An satisfaciat se confitens tempore Missæ?*

315 *An extasim patiens?*

316 *An dormitans?*

317 *An confabulans, se vertens, aut calceans, aut deambulans, aut colligens eleemosynas, canens &c.?*

318 *In qua Ecclesia audienda sit Missa?*

319 *Quinam satisfaciant audiendo Missam in Oratoriis privatis? An satisfaciant audientes in litore, aut Castris?*

„ RESP. præcipitur 1. Auditio concionis, non 308 „ tamen sub mortali, nisi quatenus quis„ que tenetur discere necessaria ad salutem. „ V. *Trid. sess. 24. c. 4. de Reform. Fill. hic* „ *c. 8. Bon. t. 1. d. 5. qu. 1. p. 2. n. 27. Suar.* „ *&c.* Dixi, *nisi quatenus &c.* quia homines ru„ diores ignorantes præcipua Mysteria Fidei, „ ea præsertim, quæ sub gravi obligatione eos „ scire teneri dictum est supra *l. 2. tr. 1. c. 1.* te„ nentur lege charitatis (si alias ea commode „ addiscere non possint) sub gravi peccato con„ cioni, vel potius catechesi interesse. *Bon. d.* „ *2. in præc. 2. n. 28.* addens eo casu concionem „ etiam Missæ præferendam esse. *Trull. l. 1. c.* „ *1. d. 4. n. 12. Fag. &c.* * (*Quando autem E*„ *piscopi teneantur concionem facere: Vide dicta* „ *n. 269. v. Hic obiter*) * Præcipitur 2. specia„ li præcepto obligante sub mortali, audire Mis„ sam, hoc est morali, & humana assistentia, „ sive præsentia ei interesse. Est communis ex „ *cap. Omnes fideles*, & ex *c. Missas, de Con*„ *secrat. dist. 2.* contra *Ang. & Rosellam*, qui se„ mel, vel iterum negligere, dicunt esse veniale. „ * (*Est præterea damnata hæc propos. ab In*„ *noc. XI. Propos. 52.*) * Obligat hoc præce„ ptum omnibus festis omnes baptizatos usum „ rationis habentes: non autem infantes, a„ mentes, vel cathecumenos. Ratio primæ par„ tis est, quia est universale. Ratio secundæ „ est, quia assistentiam humanam habere non „ possunt. Ratio tertiæ est, quia non sunt Ec„ clesiæ subjecti. C. *Lugo d. 22. sess. 1. & 2.* „ ex *Navar. Sancb. & Conin.*

Unde resolves.

„ 1. Non est obligatio audiendi concionem „ in Parochia propria: tum quia DD. multi nul„ lum hac de re præceptum agnoscunt: cum „ *Trident. sess. 24. c. 4. de ref.* dicat, *teneri, ubi* „ *id commode fieri potest*; tum quia, si qua obli„ gatio fuit, ei derogatum est per privilegia „ Regularium, & generalem consuetudinem con„ trariam. *Suar. de rel. t. 1. l. 2. c. 16. Azor. Na*„ *var. Cened. Zerol. p. 1. V. præd. Trull. l. 2.* „ *c. 1. d. 4.* Vide *Barb. in Trid. sess. 24. c. 4.* „ Imo Fratres Prædicatores, & Minores, & qui „ cum ipsis privilegiis communicant, concio„ nantes in suis Ecclesiis quovis anni tempo„ re possunt auditoribus suis concedere 18. an„ nos, & 220. dies Indulgent. nomine Papæ. „ *Dian. p. 4. t. 4. R. 22. ex Rodriq. &c.* * (*Vi*„ *de dicta sup. n. 269. & dicenda ap. Busemb.* „ *n. 323.*) *

„ 2. Non est obligatio ad audiendam Missam „ feria quinta, & sexta, & Sabbato majoris „ Hebdomadæ, neque diebus Rogationum: *A*„ *zor. Henriq. Suar. d. 88. sect. 4.*

„ 3. In die Nativitatis Christi tantum tene„ ris audire unam Missam. *Nav. Suar. Fill.*

„ 4. Sa-

309 „ 4. Satisfacit, qui recitat sub Missa (ex „ obligatione) Horas Canonicas, vel pœnitentiam injunctam in Confessione, ut contra *Caj. Sylv. Ang. Armill.* docent *Suar. Sa, Rodriq. Fill. &c.* Ratio est, quia duobus præceptis „ potest simul satisfieri. * (*Idem sentiunt Spor. cap. 4. n. 16. Elbel n. 359. Salm. de Matrim. c. 6. n. 20. cum Pal. Bon. Sanch. & communissima*) *, ut v. supra *l. 1. t. 2. c. 3. dub. 3.* „ Idem de eo, qui confitetur tempore Missæ, „ affirmat *Regin. lib. 19. n. 14.* dummodo intentionem habuerit audiendi Missam. Negat „ autem *Suar. d. 88. sect. 6. Azor. cap. 7. q. 6. Gordonus, Card. Lug. loc. cit.* si quidem possit differre Confessionem, nec adsit necessitas „ præcepti Confessionis. Idem dicit *Bon. disp. 4. art. ult. p. 1.* Ubi contrariam praxim quorundam excusat, vel ob necessitatem communicandi, vel intentionem audiendi Missam „ aliam, vel denique ob bonam fidem. * (Vid. *infra n. 314.*) *.

„ 5. Satisfaciunt etiam inservientes Missæ, si „ recedant allatum necessaria, v. gr. vinum, „ hostiam, thus, &c. quia, cum hæc ordinentur ad officium, non censentur abesse, dummodo non recedant ab Ecclesia, vel saltem „ non longe. V. *Bon.* * (*Ita etiam Lugo Disp. 22. Sect. 1. n. 24. & Salm. de Sacr. Miss. c. 6. n. 21. cum Sa, Nav. Sylv. Dic. &c. Et sic tenendum cum Elbel n. 356. Pal. & Bon. si fit per breve tempus, vel non exeatur ab Ecclesia contra Dic. Leand. & Dian. apud Salm. dict. n. 21.*) *.

310 „ 6. Peccat, qui non audit integram Missam; & quidem venialiter, si omittatur parva pars: mortaliter, si notabilis, v. gr. media, vel tertia pars. *Laym.* tamen, & alii „ durum putant, mortalis damnare eum, qui „ ab Offertorio usque ad finem adsit. Additque communiter excusari a mortali, qui audiunt a principio Epistolæ, vel secundum alios Evangelii usque ad finem; vel ab initio „ usque ad Communionem. V. *Bon. l. 1. d. 4. q. ult. Card. Lugo d. 22. sect. 1. n. 3.*

Quær. 1. quænam omissio in audiendo Sacro sit peccatum grave? Diversæ sunt sententiæ. *Prima* dicit esse grave omittere ab initio usque ad Epistolam exclusive; ita *Tol. Bon. Nav. Torr. ap. Croix l. 3. p. 1. n. 665. Secunda* dicit esse grave, si omittatur inclusive usque ad Epistolam, ita tenent *Viva quæst. 9. art. 3. n. 2. Croix, & Salm. de Miss. Sacrif. c. 6. n. 2. cum Sot. Suar. Tab. Azor. Fag. Con. Henr. Dic. &c.* cum communiori, ut asserunt *Salm. Tertia* sententia dicit non esse grave, si omittatur ab initio usque ad evangelium inclusive, modo audiatur usque ad ultimum Evangelium. Ita *Dicast. Pal. Lug. Tamb. Sa, apud Salm. & Cr.* Et probabilem hanc censent *Holzm. de 3. Præc. n. 525. Elbel n. 258. & apud Salm. ibid. Suar. Azor. Bonac. Laym. Henr. Rodr. &c.* Etiamsi omittatur *Credo*, ut *Lug. Henr. Burgh. apud Croix loc. cit.* quia *Credo* non est pars regularis. Hinc dicunt non peccare graviter, qui veniat ante Offertorium, ex quo, teste Isidoro, olim Missa incipiebat. Secunda sententia mihi est probabilior; Sed hanc ultimam (recte dicunt *Salm.*) quis neget esse probabilem in re, quæ pendet ab æstimatione hominum, cum sit fulcita tot & talibus Auctoribus?

Qui autem omittit omnia post Sumtionem, non peccat graviter, est commune cum *Croix n. 666.* Neque si omittat omnia ante Epistolam simul, & omnia post Sumtionem, ut *Suar. Illsf. Fag. apud Croix*. Quid si omitteret etiam Epistolam? *Baun. & Llamas* etiam excusant, sed contradicunt *Pal. Suar. Con. &c. communius ap. Croix*. Omittere autem solum Offertorium sive ante, sive post Consecrationem non est grave, ait *Pasq. ap. Croix n. 667.*

Quoad Canonem autem certum est minorem omissionem esse grave. Quare grave quidem est omissio Consecrationis, & Sumtionis simul, ut communiter *ap. Salm. n. 3. & Croix d. n. 667.* Idem si omittatur a Consecratione usque ad *Pater noster* exclusive. *Salm. ib. Croix lib. 3. p. 1. n. 667. Leand. & alii apud Croix*. Sed dubitatur, an omittere tantum communionem, vel Consecrationem sit grave? Affirmant ex communiori *Reg. Bon. Con. Aversf. &c. cum Croix ib. Ronc. c. 2. q. 1. Pal. de Euch. p. 16. n. 6. Holzm. c. 1. n. 52. Salm. ibid. n. 4.* Immo *Pasq.* dicit esse grave, etsi una Consecratio omittatur, quia probabilius Sacrificium in Consecratione consistit. Alii tamen, ut *Lugo de Euch. D. 22. n. 4. Tamb. lib. 6. c. 2. §. 1. n. 3. Diana p. 5. tr. 13. R. 16. Escob. d. 17. n. 126.* a gravi excusant, etiamsi tota Consecratio omittatur: cum satis non constet, utrum essentia Sacrificii sit vere in Sumptione, vel Consecratione; Et probabile putat *Elbel n. 358.* cum *Suar. Hurt. Fag. Burghaber, &c.* valdeque adhærent *Spor. Viva, Laym. & Mazz.* Prima sententia videtur probabilior, quia (ut ajunt *Salm. & Holzm.*) licet non constet, an essentia Sacrificii consistat in Consecratione, vel Sumtione, constat tamen utramque ad integritatem substantialem Missæ pertinere. At quia contra non constat, an Ecclesia præcipiat sub gravi audientibus utrique parti interesse, ideo secunda sententia non videtur improbabilis. In die autem Parasceve non est obligatio audiendi Missam, si in eo occurrat Festum Annuntiationis, ut ait *Mazzott. de 3. Præcept. cap. 3. §. 1.* cum communi, contra *Vasquez*.

Quæritur 2. an qui veniret ante Consecrationem, nec posset aliam Missam audire, teneatur saltem illam partem audire? Negat *Sanctius*; At omnino affirmandum cum *Sanch. Dec. lib. 1. cap. 19. num. 6. Salm. de Sacrific. Miss. cap. 1. num. 13. cum Lug. Suar. & communi*, quia remanent ea, in quibus consistit Sacrificium. Sed si veniret post Consecrationem, tunc non teneri reliqua audire dicunt *Henr. & alii ap. Salm. ib.* juxta dicenda *de Sacr. Miss. lib. 6. n. 305.* ubi dicemus valde probabiliter essentiam Sacrificii in sola Consecratione specierum consistere. Sed contradicit *Cont. Tourn. tom. 3. pag. 353.* inquiens, obligationem Missæ se habere instar Officii, quod recitari debet in parte, si nequit integre. Sed hoc non suadet, quia in Officio præcipitur oratio, unde qui nequit integræ orationi satisfacere, tenetur parti quam potest; sed ubi deficit essentia Missæ, cessat

omni-

omnino obligatio, cum præceptum sit de audienda Missa, non autem de audienda ejus parte, quæ non est Missa. Ceterum sententia hæc affirmativa est valde probabilis, & in praxi tenenda (ut ait *P. Zachar. l. 3. p. 1. n. 668.*) ex alia ratione, scil. quia audiri potest pars notabilis cæremoniæ ab Ecclesia præceptæ.

Quæritur 3. an omittens levem partem Missæ, teneatur supplere, si possit? Negat *Fill.* quia si omisit cum causa, tunc non peccavit; si sine causa, tunc jam veniale commisit. Sed probabilius contradicunt *Salmant. num. 15. cum Leand.* quia, cum potest, tenetur Missam integram audire.

„ 7. Non peccat, saltem mortaliter, qui a „ duobus Sacerdotibus successive duas dimidias „ Missas audit, ut habet *Nav. c. 21. Sa, Sot.* „ *Henr. Dian. t. 1. tr. 3. R. 18. Bon. d. 4. q.* „ *ult. part. 11. Hurt.* contra *Suar. Conc. Fag.* „ quia audit integram Missam. Ob quam caus- „ sam est probabile, * (*nunc improbabile, ob* „ *damnatam ab Innoc. XI. propos. 53.*) * etsi „ simul audiat, ut habet *Bon. l. c. Hurt. &* „ *Dian.* contra *Regin. Conc. Card. Lugo*, &c. „ quorum sententia videtur probabilior.

Quæritur igitur, an satisfaciat præcepto Missæ audiens duas illius dimidias partes successive a duobus Sacerdotibus? Ad hoc prænotanda est propositio 53. damnata ab Inn. XI. quæ dicebat: *Satisfacit præcepto Ecclesiæ de audiendo Sacro, qui ejus duas partes, immo quatuor simul a diversis celebrantibus audit.* Sed dubium est, si audiat successive? *Prima* sententia, quam tenent *Nav. cap. 21. n. 2. Sa v. Missæ auditio num. 2. Laym. c. 3. in fine, Cabass. T. I. l. 2. c. 32. n. 5. P. Zaccar. lib. 3. p. 1. num. 611. Marcb. tr. 4. tit. 2. qu. 1. d. 2. item Sot. Bon. Pal. &c. ap. Salm. de Sacr. Miss. c. 6. num. 7. Card. ap. Croix l. 3. p. 1. num. 611.* & probabilem putant *Salm. & Croix ll. cc. Viva de 3. Præc. quæst. 9. art. 3. num. 1. cum Diana, Pasqual. & Tamb. de 2. Præc. cap. 2. num. 10. Mazzot. c. 3. §. 1.* affirmat satisfacere, etiamsi audiantur duæ partes dimidiæ inverso ordine, & etiam cum aliqua interpositione temporis, nimirum horæ, ut sentit *Mazzotta*, Ratio hujus sententiæ tum quia auditio tunc bene terminatur ad unam Missam integram, si non physice, saltem moraliter; Tum quia, cum Christus sit principalis offerens Missæ, jam illæ duæ partes ab ipso integrantur; Tum quia illæ duæ medietates, licet non sufficiant ad unitatem Sacrificii, sufficiunt tamen ad unitatem obsequii ab Ecclesia præcepti, cum jam præstetur assistentia partibus Sacrificium componentibus. Hanc sententiam dicimus non esse satis probabilem. Si quis autem audiat Missam ab uno Sacerdote usque ad Consecrationem exclusive, & ab altero a Consecratione usque ad finem, putamus probabilem. Si vero audiat ab uno usque ad Consecrationem inclusive, & ab altero usque ad finem, probabiliorem censemus *secundam sententiam*, quod non satisfaciat, ut tenent *Suarez de Festis sect. 2. Tour. tom. 3. p. 354. Coll. 5. Spor. de 3. Præcep. cap. 4. num. 23. Tamb. d. num. 10. Lugo disp. 22. num. 8. cum Azor. & Coninch.* Ratio potissima, quia Ecclesia præscribit audire & assistere Missæ, quæ sit unum integrum Sacrificium; Sed sicut non dicitur unum Sacrificium illa Missa, quæ ab uno Sacerdote celebratur usque ad Consecrationem, & ab altero usque ad finem; ita nec dici debet assistere uni Sacrifiaio, qui duas Missæ dimidias partes a diversis Sacerdotibus audit.

Nec obstat dicere 1. ut ait *Viva*, quod si dicatur Missa ab uno, & eo deficiente, ab altero perficiatur, unum dicitur Sacrificium; nam respondetur tunc vere unum Sacrificium perfici, sed aliter res se habet in casu nostro, ubi duæ dimidiæ partes minime unum Sacrificium integrant. Non obstat 2. dicere cum *Croix*, quod cum Christus sit principalis offerens, bene ex illis duabus partibus unum conficitur Sacrificium; quia respondetur, quod licet Christus in illis duabus Missis sit unus offerens, tamen quia Christus tunc bis offert, ideo non jam conficitur unum Sacrificium, sed vere sunt duo Sacrificia diversa, quibus assistens quis per dimidias partes, non potest dici quod uni Sacrificio assistat, sed duobus Sacrificiis imperfectis. Ceterum omnes conveniunt, & dicunt, quod qui sine justa causa duas medias Missas sic audiret, nullo modo excusaretur saltem a peccato veniali, ut ajunt *Salm. Viva & alii communiter*.

„ 8. Non satisfacit, qui sub Sacro dormit, * 312
„ (*Vide infra nu. 316.*) * pingit, docet; vel „ qui est post murum, aut aliam rem, tali loco, „ unde nihil audiri, videri vel notari possit, „ quid fiat; quia non censetur moraliter præ- „ sens. Satisfacit tamen surdus, cæcus, & qui- „ cunque (licet sit post ostium, aut columnam, „ vel in fenestra, vel procul a templo) ita est „ præsens, ut ex signis externis colligere possit, „ quid a celebrante agatur, spectata loci natu- „ ra (etiamsi per accidens nihil audiat, videat „ aut intelligat), sitque pars per moralem con- „ junctionem ejus multitudinis, quæ dicitur „ præsens, & est in conspectu altaris. *Bon. l. c.*

Idem, quod *Bus.* asserit, docent *Lug. Reg. Dic. Leand. Bord. ap. Salm. de Sacr. c. 6. n. 23.* Sufficit enim audire Missam in Choro post Altare, vel per fenestram, quæ fert in Templo, etsi non cernatur Sacerdos; modo per alios assistens advertere possit, quid fiat. Ita *Croix num. 641. & Mazzot. l. c.* qui subdit bene posse audiri Missam post Altare; & etiam post parietem, aut columnam, modo assistens uniatur aliis audientibus. Et adhuc e loco extra Templum, si junctus sit multitudini protensæ usque ad Altare; ut admittunt etiam *Croix nu. 642. & Elbel. n. 334.* cum communi. Dicit autem *Mazzot.* non satisfacere qui in magna Basilica esset in aliqua Capella, & in altera distantissima fieret Sacrum, sed hoc non videtur probabile, si is bene possit respicere celebrantem, & quid agat; quisque enim qui adest in Templo, quamvis procul ab Altari, satis præstat Missæ moralem assistentiam, ut bene ait *Spor. de 3. Præc. c. 4. n. 8.*

An autem possit audiri Missa ab eo, qui e domo sua, interjecta via, respicit Altare? Affirmant *Sporer num. 9. & 211. ac Lug. Dic. Gob. &c. ap. Croix nu. 643.* Idque non improbabi-

babiliter admittunt *Mazzotta l. c. & Elbel nu.* 355. *cum Escobar* & pluribus, si distantia sit parva; quia ille jam satis moraliter assistit. Et huic non dissentit *Continuator Tournely tom.* 3. *pag.* 352. *n.* 3. Dicunt autem *Lugo, & Escob.* non obstare distantiam 30. passuum; Sed *Tamb. & Gobat apud Croix ib.* id non admittunt.

„ 9. Audiens debet esse attentus, saltem virtualiter, & in confuso, ut aliquo modo advertat, quid fiat. Hinc si quis nunc attendat, nunc fabuletur, ut tamen semper advertere possit, quid fiat, licet peccet irreverentia, non tamen damnandus est mortalis. „ Imo *Con.* 3. *p. q.* 83. *cum Sylv. Rosel. & Med.* docet eum satisfacere, qui voluntarie toto Sacro est distractus, modo sibi sit præsens, & cum reverentia externa assistat. Quod probabile esse docet *Laym.* contra *Suar. Bon.* & alios. V. *Con. l. c. & Card. Lug. n.* 26. & 27. Plura de tota hac materia vide supra *l.* 1. *n.* 163. & 165.

Circa debitam attentionem ad Missam, quæritur 1. an ad satisfaciendum præcepto Missæ requiratur etiam attentio interna? Adest duplex sententia. *Prima* negat, quia Ecclesia actus internos non præcipit; itaque sufficit assistere attentione externa morali, ita ut possimus testari quæ fiunt. Ita *Lugo de Euchar. D.* 22. *S.* 2. *n.* 71. & *Con. Dic. Pell. Henr. Syl. Med. Hurt.* & alii multi *ap. Salm. de Sacr. Mis. cap.* 6. *n.* 38. & probabilem vocant *Laym. Less. Mazzotta c.* 3. §. 1. *Zachar. l.* 3. *p.* 1. *n.* 658. (cum communi, ut asserit) ac *Spor. n.* 18. &c. *Secunda* tamen sententia communior & probabilior, quam tenent *S. Th. in* 4. *D.* 15. *q.* 4. *art.* 2. *q.* 4. *Elbel n.* 435. *Sporer n.* 14. *Laym. Bonac. Dian. & alii cum Salm. d. c.* 6. *n.* 39. affirmat requiri attentionem internam; quia Ecclesia, licet non possit præcipere directe actus internos, potest tamen indirecte. Juxta autem sententiam hanc, sufficit (ut dicunt *Salm. nu.* 41. *cum Caj. Sot. Suar. Nav. l. c. n.* 10.) ad satisfaciendum, sicut in Officio, attentio virtualis, scil. quod quis sub initio habeat intentionem attendendi, & illam non mutet; nam si postea distrahatur; etiam advertenter, sed non advertat se distrahi a Missa, vel ab Officio, etiam satisfacit: quia iste, licet voluntarie se distrahat, non tamen distrahitur voluntarie a Missa. Ita *Salm. n.* 41. *cum Caj. Sot. Suar. Nav. & Sanch.* cum pluribus. Attentio autem sufficiens ad Missam duplex est, 1. ad verba & actiones Celebrantis, animo colendi Deum. 2. ad Misteria, vel ad Deum, scil. ad contemplanda ejus Attributa, Amorem &c. modo attendatur ad principaliores partes Missæ, & præcise ad Consecrationem, & Sumtionem; At post factum, bene advertit *Elbel nu.* 337. *cum Tamb. & Sporer n.* 16. quod nemo anxius esse debet ob scrupulum hujus attentionis non præstitæ, quia sufficit habuisse intentionem generalem colendi Deum.

Ceterum primam sententiam, quam *Croix lib.* 4. *n.* 1341. vocat spectata ratione probabiliorem, & *lib.* 3. *p.* 1. *nu.* 658. vocat communem, negari non potest esse satis probabilem, juxta dicenda *de Hor. Canon. lib.* 4. *n.* 177. Et a fortiori quoad missam audiendam, cui sufficit præstare assistentiam moralem, ut dicunt *AA. citati cum Renzi de* 3. *Præc. c.* 3. *q.* 5. quin expresse requiratur oratio. Saltem (dico), stante authoritate tot tantorumque DD. hanc sententiam tuentium, sat dubia videtur Ecclesiæ Lex (ab AA. contrariis supposita), quæ etiam ad attentionem internam, ac ad orationem audientes obliget, cum plures graves DD. ut *Less. Suar. Med. &c.* doceant ad Missam audiendam non esse opus orare, sed tantum intendere Deum colere. Hinc *Croix l.* 6. *p.* 2. *n.* 1740. ponit contrariam inter sententias rigidas periculosas in praxi, ratione scrupulorum, quibus illa semper est obnoxia. Intelligitur tamen, nisi distractio sit talis, ut audiens nullo modo attendat ad Missam, ut notat *Tr. l.* 3. *p.* 1. *n.* 659.

Quæritur 2. an satisfaciat, qui tempore Missæ se confitetur? Resp. negative cum sententia communi, quam tenent *Continuat. Tournely t.* 3. *p.* 351. *cum Tab. & Pontas, Salm. de Sacr. Miss. c.* 6. *n.* 46. *Tamb. de* 1. *Præc. c.* 5. *n.* 25. *Escob. c.* 9. *n.* 183. *Con. de Euch. q. ult. p.* 11. *n.* 26. (qui a contraria sententia se retractavit) *Holz. de* 3. *Præc. c.* 1. *n.* 527. (qui oppositam vocat improbabilem) item cum aliis *Lugo de Euch. D.* 22. *num.* 22. qui docet hanc nostram omnino tenendam. Utuntur autem diversis rationibus; *Bon.* enim & *Bassus* negant, quia non oraret; sed huic obstat id, quod docent *Suar. Less. Med. Gob. ap. Croix n.* 634. ut mox supra diximus, scilicet quod sufficit audire Missam colendo Deum, pro quo cultu oratio non est absolute necessaria. Melius *Tamb. Dic. Pasq. &c.* negant, quia nec externa præstaretur attentio, dum confitens tunc adesset ut reus, non jam ut offerens Sacrificium cum Sacerdote. *Secunda* vero sententia affirmat satisfacere, si se confitens aliquo modo attenderet simul ad Missam. Hanc tenent *Pal. Tr.* 22. *pun.* 16. *n.* 4. *cum Reg. & Molf. Gob. tr.* 5. *n.* 258. *Less. Cons. mbr.* 1. *Missa cas.* 2. (sed *Less.* requirit audiri saltem bonam partem Sacri extra Confessionem) item *Hurt. de Resid. p.* 1. *R.* 8. *n.* 26. & probabilem putant *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 655. *Zachar. l.* 3. *p.* 1. *n.* 655. & *Elbel de* 3. *Præc. n.* 345. cum *Fischer*, ac *Pell.* Ratio, quia talis bene assisteret moraliter, dum per piam actionem Confessionis satis Deum directe coleret. Item (dicunt *Gob. & Elbel*) Confessio facta Sacerdoti est ac si fieret Christo, quis autem negabit confitentem Christo peccata sua, Missæ non satisfacere? Et idem dicunt *Elbel n.* 342. *Zachar. n.* 656. (cum communi, ut asserit) & *Pal. ac Gob. apud Croix n.* 656. de Sacerdote excipiente Confessiones. Hæc *secunda* sententia non videtur omnino probabilitate destituta, & olim probabilem ipsemet censui; sed quia postmodum observavi eam a pluribus gravibus DD. rejici, modo non audeo probabilem dicere. Absolute autem illam tenet, & consuluit *Croix l. c. cum Less.* casu, quo obligati ad Missam essent famuli, qui aliter non confiterentur; tunc enim (ut ait) saltem præsumitur quod Ecclesia consentiat. Vide dicenda *n.* 332. *v. Non excusatur.* Commune vero est, quod satisfacit qui inter Missam examinat suam conscientiam; sicut qui legit librum spiritualem; nisi legeret historiam sacram animo discendi stylum, ut *Suar. Croix n.* 634. 314

654. *&c.* Sicut etiam celebrans potest audire Missam alienam, ut probabilius putant *Croix cap.* 657. *Zachar. n.* 657. *& Spor. n.* 16. quia hic dum celebrat, jam orat.

315 Quærit. 3. an satisfaciat præcepto qui, dum Sacrum audit, extasim patitur? Negant *Lug. Torr. Leand. apud Salm. Lug. de Euch. D.* 22. *num.* 19. item *Torre c.* 1. *num.* 205. quia tunc, cum sit alienatus ab usu sensuum, non assistit præsentia humana, & morali. Sed satisfacere affirmant *Salm. ex n.* 206. *cum Suar. Trull. Led.* & aliis: Quia tunc adest attentio ad Deum, quæ perfectior est præ aliis, ut communiter docent *DD. cum S. Th.* 2. 2. *q.* 83. *n.* 13. Utraque est probabilis. Sed probabilior est secunda cum *Cont. Tournely t.* 3. *p.* 352. quia in extasi non amittitur liberum arbitrium, ut docet *D. Th.* 1. 2. *q.* 113. *art.* 3. *ad* 2.

316 Quæritur 4. an dormitans inter auditionem Sacri, vel recitationem Officii, satisfaciat? Respondetur *cum Sanc. Cons. lib.* 7. *cap.* 2. *D.* 33. *Nav. & Salm. dict. c.* 6. *num.* 48. quod si post debitam intentionem audiat Sacrum, vel recitet Horas ea attentione, qua saltem advertat non omittere audire, vel dicere ullum verbum, licet vexatus a somno non attendat ad significationem, satisfacit, & saltem non peccat graviter.

317 Quæritur 5. an satisfaciat, qui audit Sacrum confabulando? *Bus.* hic affirmat, si confabulatio eum non impediat advertere, saltem in confuso, quid fiat. Sed verius contradicunt *Salm. d. c.* 6. *n.* 50. *cum Suar. Dicast. & Fill.* & eis adhærent *Laym. Bon. Trull. cum Sot. Med. & aliis ap. Croix n.* 653. *in fin.* qui dicunt non satisfacere, si confabulatio esset per magnam Missæ partem, & de re seria; secus, si esset per parvam partem, vel discontinuatim de re levi, quæ omnem attentionem non impediret: & sic sentit etiam *Elbel n.* 343. Sed huic ultimo neque omnino acquiesco; dum confabulatio etiam de re levi potest impedire attentionem externam.

Qui autem, dum audit Missam, se vestit, aut calceat, probabiliter satisfacit, ut dicunt *Dic. Leand. Nav. Caj. Bon. &c. cum Salm. n.* 52. Qui tamen deambularet audiendo Missam, dubitat *Bon.* an peccet graviter; sed dicunt bene satisfacere *Dic. Gob. cum aliis ap. Croix n.* 424. Qui autem magnam Sacri partem insumit in colligendis eleemosynis, a pluribus excusatur, si sit in Ecclesia parva, secus in magna: Ita *Henr. cum aliis apud Salm. n.* 52. Sed *Lessius apud Croix dict. n.* 652. indistincte eos excusat, si simul attendant ad Missam; Et vere talis distractio non videtur esse incompossibilis. Musici, Organœdi, & alii etiam satisfaciunt, si dum canunt, vel pulsant instrumenta, simul ad Missam attendunt; dum id etiam refertur ad eundem Dei cultum, ut *Croix d. n.* 652. *& Spor. n.* 16.

318 „ 10. Præceptum audiendæ Missæ impletur
„ quocunque in loco, *sive in Parochiali*, aut
„ Cathedrali, *sive in Regularium Ecclesia*, sive
„ in Oratoriis privatis, *sive extra* Ecclesiam
„ audiatur. Ratio *est, quia Ecclesia* tantum
„ auditionem *Missæ præcipit, non* autem lo-
„ cum: ergo quovis loco impletur. * (*Ita Salm.*
„ *de Sacrif. Missæ c.* 6. *n.* 1. *cum Lugo, Dic. &c.*
„ *communiter. Sed quoad Oratoria privata, vi-*
„ *de n. seq.* 319.) * *Tol. l.* 9. *c.* 7. *Azor. cap.* 6.
„ *Rodr. Nav. Fill. Nug. Suar. Conc. Bon. d.* 4.
„ *q. ult. c.* 32. *n.* 4. & plures. Quæ doctrina,
„ licet certa satis sit, nihilominus, quia post
„ omnes supra citatos Auctores a quodam Mo-
„ derno, viro alias docto, in dubium vocatur,
„ peculiari dubio examinanda est, ne cui (quia
„ liber obvius est) scrupulus, aut conscientia
„ nascatur erronea.

Hic operæ prætium est plura ad trutinam revocare circa privilegium Oratorii privati: & ante omnia refert adnotare verba Brevis Pontificii, quo solet hujusmodi Indultum concedi.

Clemens XIII. *Tibi NN. Diœcesis Neapolitanæ, qui (ut asseris) ex nobili genere procreatus exsistis, ut in privato domus tuæ solitæ habitationis Oratorio existente in Civitate N. & Diœcesi N. ad hoc decenter muro extructo, & ornato, seu exstruendo ab omnibus domesticis usibus libero, per Ordinarium loci prius visitando, & approbando, de ipsius Ordinarii licentia, ejus arbitrio duratura, unam Missam pro unoquoque die, dummodo in eadem domo celebrandi licentia, quæ adhuc duret, alteri concessa non fuerit, per quemcumque Sacerdotem ab eodem Ordinario approbatum sæcularem, seu de Superiorum suorum licentia Regularem, sine tamen quorumcumque jurium Parochialium præjudicio, ac Paschatis, Resurrectionis, Pentecostes, & Nativitatis Domini nostri Jesu Christi, nec non aliis solemnioribus anni festis diebus exceptis, in tua, & natorum, ac Familiæ tuæ, nec non Hospitum tuorum Nobilium præsentia celebrari facere libere & licite possis & valeas, indulgemus. Non obstantibus &c. Volumus autem quod Familiares servitio tuo tempore dicto actu non necessarii ibidem Missæ hujusmodi interessentes, ab obligatione audiendi Missam in Ecclesia diebus festis de præcepto minime liberi censeantur.*

Oportet nunc unamquamque Indulti Clausulam breviter ad examen ponere, ut difficultatibus occurratur.

CLAUSULA I. *Tibi N. N. Diœcesis Neapolitanæ.*

Hic quæritur, an Privilegiatus transferendo domicilium in aliam Diœcesim, poterit ibi illo uti? Affirmant communissime *Barbosa de Jure Ecclesiast. lib.* 2. *cap.* 8. *num.* 16. *Salas de Leg. D.* 20. *sect.* 15. *num.* 123. *Pasqual. tom.* 1. *de Sacrific. Miss. quæst.* 629. *Pellizzar. Man. tom.* 2. *tract.* 8. *cap.* 2. *sect.* 2. *num.* 132. *Tambur. Meth. celebr. Miss. lib.* 1. *cap.* 6. §. 4. *n.* 2. *La-Croix lib.* 6. *p.* 2. *num.* 269. *cum Sylv. Bon. &c. & Diana p.* 4. *tract.* 4. *Reg.* 208. cum aliis pluribus. Ratio horum est, quia hoc privilegium est personale, cum non concedatur loco, sed personæ ob illius nobilitatem; quapropter, sicut cessante causa privilegii, privilegium cessat, ita perseverante ejus causa, nempe nobilitate personæ, privilegium perseverat. Nec obstare dicebant illud, *Tibi N. N. Diœcesis Neapolitanæ*, id enim non apponitur taxative, sed tantum demonstrative, nimirum, *Tibi qui nunc es Diœcesis Neapolitanæ*, & hoc,

hoc, ne privilegium usurpari possit ab alio alterius Diœcesis, qui forte sit ejusdem nominis. Advertunt tamen præfati AA. quod semper requiritur inspectio loci ac approbatio ab Ordinario illius alterius Diœcesis. Sed his non obstantibus, sentio cum *P. Fortunato a Brixia de Oratio domest. p. 62. & P. Gattico eod. tit. c. 22. n. 20. ac Morella ap. Dian. loc. cit.* quod translato domicilio in aliam Diœcesim Privilegium cessat. Ratio quia in exemplaribus hodiernis hujusmodi indulti nomen Civitatis, & Diœcesis non solum applicatur personæ, nempe *Tibi Diœcesis N.* sed etiam ipsi Oratorio, cum ibi dicatur: *In privato domus tuæ solitæ babitationis Oratorio, in Civitate N. existente*; & aliquando additur etiam nomen Diœcesis; ergo sicut limitatur Privilegium circa personam, sic etiam circa locum. Et ideo puto Auctores pro prima opinione citatos olim fere communiter illam tenuisse, quia olim nomen Diœcesis apponebatur tantum personæ, non autem loco; sic enim habetur in Exemplari relato à *Tamb. loc. cit. num. 1. Tibi Diœcesis N. ut in privato Domus tuæ solitæ babitationis. Oratorio, ad hoc decenter muro extructo &c.* Sed hodie, posito quod nomen Civitatis, aut etiam Diœcesis apponitur adhuc loco, non dubitandum quin, non demonstrative, sed taxative apponitur. Præterquamquod, etiamsi hoc dubium esset, hujusmodi Privilegium in dubio stricte est interpretandum. Scio *Tambur. in cit. §. 4. n. 31.* citando pro se *Pellizz.* mihi adversari dicentem, quod tale Indultum Oratorii late interpretari debet, cum sit privilegium Principis, quo nulli præjudicium inducitur. Sed oppositum mihi verius apparet, & *P. a Brixia l. c. c. 3. Animadv. I. p. 91.* asserit id commune esse apud omnes. Ratio quia alias communiter docent *Sanchez de Matr. l. 8. D. 1. n. 1. & 5. Bon. de Privil. D. 1. q. 3. p. 7. §. 1. n. 5. Suar. de Leg. lib. 8. c. 27. Salm. tract. 18. cap. 1. n. 79. cum Palao, Laym. Bass. Tamb.* & aliis passim, quod licet privilegia, prout sunt favorabilia, late, imo latissime sint interpretanda, tamen privilegia illa quæ juri communi derogant (sicut est hoc) regulariter stricte interpretari debent; quia privilegium contra jus commune continet & importat dispensationem, quæ semper est odiosa. Idque confirmatur ex *Reg. 15. juris in 6.* ubi dicitur: *Quæ a jure communi exorbitant, nequaquam ad consequentiam sunt trabenda.* Dixi *regulariter*, nam excipiuntur aliqui casus, quos recensuimus in *Appendice de Privilegiis* posita *lib. 1. post Tract. 2. de Legibus*, vide ibi *n. 7.*

Dicunt autem *Pignatellus, & Pasqualigus*, posse Dominum, etiamsi per breve tempus maneret ruri, uti ibi privilegio Oratorii, cum privilegium hoc sit personale. Sed etiam hoc negandum cum *Ronc. de Sacrif. Missæ cap. 5. q. 3. vers. Quarto*, juxta verba ut supra relata Indulti, ubi dicitur: *In privato domus tuæ solitæ babitationis Oratorio*, Domus autem rusticana, ubi per breve tempus Dominus degit, nequit dici *solitæ babitationis*.

CLAUSULA II. *Qui (ut asseris) de nobili genere procreatus existis.*

Primo loco hic advertendum cum *Tambur. Meth. cel. Miss. lib. 1. cap. 6. §. 4. num. 5.* quod non verificata hac conditione nobilitatis, omnino corruit hoc privilegium; quia ex communi doctrina tradita a *Sanch. de Matr. lib. 8. D. 21. n. 8.* cum non verificatur conditio, qua non existente, privilegium non concederetur, privilegium cessat, eo quod conditio illa tunc requiritur ut causa finalis & principalis concessionis. Dicunt autem *Pignatell. Cons. 68. n. 100. & Pasqual. ac Clericat. ap. P. a Brixia in cit. Opusc. de Orat. dom.* sufficere ad id quamcumque nobilitatem sive ex genere, sive ex privilegio, sive ex dignitate, aut gradu, vel alio modo. Sed hoc negat præfatus *P. a Brixia*, dicens Pontificem principaliter ob nobilitatem moveri ad hoc Privilegium alicui impertiendum, & ideo non præsumi, quod velit illud participari ab eo qui non sit realiter nobilis. De cetero ait *Tamb. loc. cit.* illum hic censeri nobilem, qui per aliquot generationes artem mechanicam non exercuerit. Hinc censeo semper distinguenda esse loca, nam qui forte nobilis æstimabitur in aliqua Civitate, non æstimabitur talis in alia.

CLAUSULA III. *Ut in privato domus tuæ solitæ babitationis Oratorio, in Civitate N. existente, ad boc decenter muro exstructo, ornato, ab omnibus domesticis usibus libero.*

Nota 1. verba, *Muro exstructo*. Dicunt hic *La Croix lib. 5. part. 2. n. 266. & Tambur. loc. cit. n. 8.* non esse opus quatuor muris cum janua, qui Oratorium ab aliis dividant locis, sed posse pro quarto muro aptari tapes; aut tela quæ referetur, vel claudatur ad commoditatem audientium Missam. Censet autem *P. Fortunatus a Brixia* non sufficere amplos armarios intra cavitatem parietis, qui lignea tabula post absolutum Sacrificium claudantur. Nulli dubium quod hujusmodi Oratoria decentius intra quatuor, vel saltem tres parietes in separato cubiculo construerentur; sed ego novi præfatos armarios in usu esse Neapoli, novique ab Archiepiscopo approbari. Et revera hujusmodi Oratoria sic formata non videntur juxta tenorem Indulti, ut supponit *P. a Brixia*, esse verita, quia tabulæ laterales satis gerunt vices parietum; modo tamen Altare ligneum ita sit parieti colligatum, ut non sit amovibile, juxta Decretum S. C. Rituum emanatum die 3. Decemb. 1651. quo dictum fuit: *Habens Indultum eligendi Oratorium in propria domo, si quis voluerit ibi ædificare Altare ligneum; non indiget facultate Apostolica; dummodo Altare ligneum cum sacro lapide parieti colligatum amovibile non sit, & Altaris portatilis imaginem non præseferat.*

Nota 2. verbum, *Ornato*. Omnes conveniunt, locum Oratorii debere ita esse constructum, ut diversus discernatur ab aliis ad profanos usus designatis, ut ex ornatu sacrum appareat; imo ait *Pasqualigus quæst. 618. num. 3.* quod in his Oratoriis splendidior requiritur ornatus, quam in Ecclesiis; in quibus, cum adsit locus jam permanenter Divino cultui dicatus, per se locus venerationem sibi advocat; sed cum id cesset in Oratoriis privatis, ideo nitor ornatus venerationem supplere debet.

No-

Nota 3. verba, *Ab omnibus domesticis usibus libero*. Dicunt *Pasqual. de Sacr. Miss. qu.* 618. & *Tambur. loc. cit. num.* 9. *ex Sa verb. Ecclesia num.* 3. quod occurrente necessitate, sicut permittitur etiam in Ecclesia consecrata comedere, dormire, & similia agere, tanto magis ea permittenda in Oratorio, quod solum ad tempus est ad Sacrum usum deputatum. Addit *La Croix lib. 6. p. 2. num.* 266. quod hujusmodi actiones, licet absque necessitate fierent, non excedunt culpam venialem; docent enim DD. apud *Bonac. & Suar. de Relig. lib. 3. cap.* 5. quod illæ etiamsi fierent in Ecclesia consecratâ non sunt mortalia, nisi fierent constanter, & per modum habitus, utendo Ecclesia vel Oratorio tamquam quocumque loco profano; Quo tamen casu censet *Pasqual. cit. q.* 618. *num.* 8. cum aliis, locum effici ineptum, & ideo cessare Privilegium; Saltem, ait *Tamb. ex Castrop.* tunc locum indigere nova approbatione Episcopi.

An autem sit illicitum supra tectum Oratorii vel Ecclesiæ ponere lectos, aut alia profana exercere? Negant *Roncaglia de Sacr. Miss. cap.* 5. *qu.* 3. *v. Primo*, *in fine cum Pignatel. & Croix cit. n.* 266. *cum Quarti & Tamb. num.* 9. *vers. Illud*, *ex Sanch. l.* 1. *n.* 26. & *Glossa in cap. unic. de Consecr. Eccl. in* 6. dicentes quod abstinere ab his erit quidem de congruentia, non vero de præcepto; qui enim supra tectum Ecclesiæ dormit, extra Ecclesiam dormit. De cetero S. Carolus Borromæus in *Concil.* 4. *Mediol.* prohibuit ne supra Ecclesiam, Capellam, aut Oratorium, ubi Missa peragitur, locus sit in quo dormiatur, aut habitetur, aut quidquam profani fiat. *Sed P. Gattico c.* 23. *n.* 6. censet quod si alicubi aliter provideri nequeat ob angustiam domus Privilegiati, in hac re aliquid indulgendum.

CLAUSULA IV. *Per ordinarium loci prius visitando, & approbando; ac de ipsius Ordinarii licentia, ejus arbitrio duratura.*

Oratorium debet quidem ab Ordinario visitari, & approbari, ut aptetur in loco decenti; id vero non nisi semel & gratis. Approbato autem Oratorio, nequit deinde Ordinarius impedire, ne in eo celebretur, prout decisum refert *Barb. in Trident. sess.* 22. *Decret. de Observ. &c. n.* 19. Nomine *Ordinarii* veniunt tam Vicarius Generalis Episcopi, quam Capituli Sede vacante, ex *Sanch. de Matr. lib.* 5. *D.* 29. *n.* 3. & 5. Potest autem Episcopus etiam alteri hanc visitandi facultatem committere, cum hæc facultas Officio Episcopali perpetuo sit adnexa. *Sanch. ibid. D.* 31. *n.* 1. & alii passim.

Verba illa, *Ac de ipsius Ordinarii licentia, ejus arbitrio duratura*, asserit *Tambur. n.* 14. non in omnibus Indultis apponi, sed ubi apponuntur, si Ordinarius revocet licentiam, non potest quidem in Oratorio celebrari, tantum poterit ipse cogi ut concedat, si neget injuste; *Tambur. cit. num.* 14. & 15. Advertit tamen idem Auctor *num.* 16. *ex Sanch. Consil. lib.* 7. *cap.* 1. *Dub.* 55. *num.* 7. quod verbum *arbitrio* differt a libera voluntate, unde ait non posse Ordinarium hujusmodi licentiam revocare sine justa causa. Justa causa tamen existente, bene poterit celebrationem suspendere, & non solum vi præfatæ clausulæ, sed etiam vi Tridentini ex citato Decreto in *Sess.* 22. *de Obser. &c.* ubi universe Episcopis, tamquam Delegatis Apostolicis, data est potestas statuendi aut prohibendi quæ ipsis visa fuerint circa celebrationem Missarum.

CLAUSULA V. *Unam Missam pro unoquoque die, dummodo in eadem domo celebrandi licentia, quæ adhuc duret, alteri concessa non fuerit.*

Nota, *unam Missam*, *idest unicam*, ut declaravit (quicquid alii dixerint) Bened. XIV. in Bulla *Magno*; vide dicenda super hunc punctum *lib.* 6. *n.* 359. *vers. Notandum III.* Per verba autem, *Dummodo in eadem domo &c.* etiamsi unus ex duobus Dominis haberet proprium Oratorium in sua habitatione separata (vulgo *Appartamento*) ejusdem Domus, nulliter alter Dominus Privilegium impetraret.

CLAUSULA VI. *Per quemcumque Sacerdotem ab eodem Ordinario approbatum secularem, seu de Superiorum suorum licentia Regularem.*

Quidam Auctor apud *Tambur. num.* 33. putavit per hanc clausulam, Sacerdotes indigere speciali approbatione ad celebrandum in Oratorio privato; sed recte id negat *Tambur.*, quia passim Sacerdotes solent tantum ex universali approbatione celebrandi, in prædictis Oratoriis Sacra facere.

CLAUSULA VII. *Sine tamen quorumcumque jurium Parochialium præjudicio.*

Clausula hæc importat, ut celebrantes nequeant in privatis Oratoriis annunciare Matrimonia, jejunia, & similia ad Parochos spectantia. Importat etiam, ut non possint ministrare (quicquid dicat *Tambur.*) Eucharistiæ Sacramentum, sicut expresse prohibuit Bened. XIV. in quadam Encyclica ad Episcopos Poloniæ; vide dicenda *lib.* 6. *n.* 359. *in fine*, *vers. Quæres hic.* Sacramentum autem Pœnitentiæ universe præscribitur in Rituali Romano a nemine posse ministrari domi, nisi ex rationabili causa.

CLAUSULA VIII. *Paschatis Resurrectionis, Pentecostes, & Nativitatis Domini nostri Jesu-Christi, nec non aliis solemnioribus festis diebus exceptis.*

Advert *Tamb. n.* 7. *ex Gav. p.* 1. *tit.* 10. §. *Sciendum*; nomine *Paschatis*, & *Pentecostes* tantum primam diem intelligi, in qua revera solemnitas est. Quinam autem dies subintelligantur pro Tô *Solemnioribus* vide *lib.* 6. *n.* 359. *v. ex quo deducitur* 1. ubi affertur Decretum S. C. illos explicans.

CLAUSULA IX. *In tua, & natorum, ac Familiæ tuæ, nec non Hospitum tuorum nobilium præsentia celebrare facere.*

Nomine *Tua* omnino requiritur præsentia Domini. Olim *Roncaglia de Sacr. Missa c.* 5. *q.* 3. *vers. Quinto*, *cum Barbosa* probabilem putavit opinionem, posse celebrari Missam, assistente Familia, quamvis Dominus abesset, dicens particulam *Ac* (*in tua præsentia, & natorum, ac Familiæ*) intelligi pro *Vel*; alias (ait) non sufficeret præsentia Domini, si abesset Familia. Sed hodie sancitum habemus a Bened. XIV. in Decreto incipiente, *Cum duo nobiles* (vide Constitu-

stitutiones Benedicti XIV. in extensum relatas in *Diss. Proleg.* sub initio *tom.* 1. *Parte* 2. *c.* 3. *Decr.* 5.) non posse celebrari in privato Oratorio, nisi actu intersit aliqua persona ex iis, quibus Indultum principaliter concessum & directum est.

Nomine *natorum*, dicunt *Pignatell. tom. 6. Cons.* 58. *num.* 105. *&* *Pasqual. de Sacrif. Missae q.* 654. *num.* 1. venire etiam Filios illegitimos, modo sint nati ex certo Patre, & de ipso constet. Sed *P. Gattico de Orat. dom. c.* 25. *n.* 25. *& P. Fortun. a Brixa eod. tit. cum Barb.* tenent venire tantum legitimos, non vero spurios, nec naturales, donec hi legitimentur per subsequens Matrimonium, vel per auctoritatem Principis; atque hujus sententiae ego magis adhaereo, cum hujusmodi Privilegium stricte sit interpretandum prout probavimus in explicando Clausulam I.

Nomine *Familiae* veniunt quidem tam Consanguinei, quam Affines. Utrum autem veniant omnes Propinqui cujuscunque gradus? Affirmant *Pignatell. Cons.* 94. *n.* 102. *& Psqual. q.* 654. Verum tamen *P. Gattico loc. cit. num.* 76. sentit Privilegium non extendi nisi ad quartum gradum; quia (ut ait) praesens disciplina, postquam impedimentum Matrimonii ex carnali cognatione restrinxit ad quartum gradum, non respicit amplius ad gradus inferiores. Praeterea, dicit *Tamburinus* cum *Pellizzario* gaudere Privilegio Propinquos, etiamsi vivant propriis expensis, & in separatis partibus, modo habitent in eadem domo. Sed communius & verius id negant *Pignat. loc. cit. n.* 95. *Pasqual. q.* 649. *Roncag. de Sacrif. Miss. cap.* 5. *q.* 3. *v. Sexto. Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 627. *& P. a Brixa pag.* 83. quia ex Indulto requiritur, ut Cognati non solum degant in eadem domo, sed etiam ut sint de ejus familia.

Nomine tandem *Hospitum*, dicit *P. a Brixia pag.* 93. *cum Pellizz. & Gattico* admitti posse etiam Hospitem (modo sit nobilis juxta Indultum) unius diei: & adhuc qui ad prandium invitatur a Privilegiato, ut de Privilegio participet. Non possunt tamen de eo gaudere Hospitis Famuli, cum non sint de Privilegiati familia.

CLAUSULA XI. *Volumus autem quod Familiares servitio tuo tempore dicto actu non necessarii ibidem Missae hujusmodi interessentes, ab obligatione audiendi Missam in Ecclesia diebus festis de praecepto minime liberi censeantur.*

Ut ergo Familiares Privilegio Oratorii gaudeant, requiritur 1. ut vivant expensis Domini, & ejus servitio incumbant ex *c. sicut nobis, de Verb. sign. in* 6. Requiritur 2. ut actu ipsi sint necessarii servitio Domini. Requiritur 3. ut actu sint necessarii, non solum aliquando intra diem, sed tempore quo Missa celebratur; ita recte *P. a Brixa pag.* 96. *cum Gattico*, idque patet ex verbis Indulti. Censet autem *Pignatellus Cons.* 98. *n.* 107. quod Familiares utiles servitio habendi sunt pro necessariis; idque admittit *P. Gattico cap.* 25. *n.* 19. saltem casu quo Famuli sint necessarii convenienti decori Domini. Sed neutrum concedit *P. a Brixia* ex principio pluries supra repetito, quia Privilegium hoc stricte, & juxta rigorosam proprietatem verborum est interpretandum; tantum admittit cum Gattico unicum Famulum, qui reputetur moraliter necessarius ut assistat Domino in iis quae tempore Missae ei occurrere possunt. Familiares autem Cognatorum non gaudent hoc Privilegio, nisi assumantur ab ipso Privilegiato ut assistant, & sint necessarii modo praedicto, Cognatis qui sunt sub cura Privilegiati.

Dubitatur 1. An gaudeant Famuli viventes quidem expensis Domini, sed habitantes extra ejus domum? Negant *Bon. Barb. Lezana, & Gobat. apud Croix lib.* 6. *pag.* 2. *n.* 272. Sed affirmant *P. Mazzotta tom.* 3. *pag.* 183. *Pellizz. Man. tract.* 8. *c.* 2. *Sect.* 2. *q.* 22. *P. Gattico ap. P. a Brixia pag.* 98. *& Palaus, Diana, Quarti*, & alii apud *Croix loc. cit.* quorum sententia non videtur reprobanda, si Familiares illi assistant continuo servitio Domini, & revera (ut diximus) sint Domino necessarii tempore Missae. 319

Dubitatur 2. An omnes extranei audientes Missam in Oratorio privato, satisfaciant praecepto? Affirmant *Bus. cum Azor. & aliis*. Sed merito opinionem hanc rejiciunt *Tamb. Meth. celebr. Miss. lib.* 1. *c.* 4. §. 4. *n.* 34. *Sporer de* 3. *praec. c.* 4. *num.* 14. *Mazz. de Sacr. Miss. cap.* 3. *pag.* 183. & alii, ex verbis Indulti ubi dicitur: *Volumus autem ut qui non sunt de Familia, non censeantur liberi ab obligatione audiendi Missam in Ecclesia.* Nec obstat dicere, quod extranei illi jam Missam audiunt, & de loco non adest praeceptum; verba enim illa, *Volumus &c.* ajunt apponi de stylo Curiae, pro tempore quo olim Missa audienda erat in Parochia. Sed recte respondet *Tamburinus*, quod Pontifex dicendo, *Volumus &c.* satis clare imponit praeceptum etiam de loco, jubendo et qui non sunt de Familia, teneantur audire Missam, non jam in Parochia, sed in Ecclesia publica excluso Oratorio privato.

Dubitatur 3. An aliquando teneatur Dominus uti Privilegio Oratorii, si non possit Ecclesiam adire? Videtur negandum, quia si tenetur uti suo Privilegio, privilegium redderetur onerosum. At merito affirmant teneri Dominum, si commode Sacerdotem habere potest. *Pasqual. q.* 662. *n.* 4. *Gattico c.* 25. *n.* 33. *& P. Fortunat. a Brixia p.* 101. non quidem ex vi privilegii, sed ex vi praecepti, quo obligat ad Missam audiendam omnes qui illud sine gravi incommodo implere valent. Hinc (ut etiam recte ait *P. a Brixia pag.* 112. *cum Nugnez, Pasqual. & Gattico*) tenetur Privilegiatus, si commode potest, providere de Sacerdote, non solum sibi, sed etiam aliis de Familia, si quis eorum nequit ad Ecclesiam accedere.

Probabile autem est, quod satisfaciat quicunque audit Missam in littore, aut in castris, *Croix n.* 629. *cum Bon. &c. DD. cit.* Notandum hic, quod Oratoria in domibus Episcoporum, Religiosorum, vel Missionariorum privilegiatorum, vel alibi erecta, & benedicta ab Episcopo, cum janua in via (intellige hoc pro domibus laicorum), illa non sunt jam Oratoria privata, sed verae Ecclesiae; quare in iis audientes

tes Missam bene satisfaciunt, & in quibuscunque Festis. Vide *Croix n. 626.* Et vide *Tr. de Euch. lib. 6. ex n. 337.*

DUBIUM IV.

An sit obligatio audiendi Missam in Parochia Dominicis, & Festis majoribus?

320 RESP. Etsi id quidem decens sit, non tamen est obligatio. Est communis Auctorum (quos vide *superiore dub. cas. ult.*) & ut ait *Card. Lugo disp. 23. sect. 2. num. 2.* certa; etsi *Marchantius in Candelabro mystico t. 1. cap. 7.* & in *Resolutionibus moralibus in forma manualis edit. 8.* in dubium vocet, scrupulumque movere conetur. Ratio est 1. Quia nullum extat ea de re præceptum. 2. Quia *c. Ut Dominus*, jubetur Parochus ante Missam ejicere eos, qui, proprio Parocho contempto, istic Missam audire vellent: ergo sine contemtu (formali) licet. 3. Quia *c. Si quis, de Consecr.* jubentur ii, qui habent Oratorium domi, in majoribus festivitatibus audire sacrum in Parochia, vel in civitatibus. 4. Quia universalis fidelium, & ipsorummet etiam Parochorum doctorum, & Confessariorum (qui pœnitentes de hac de re non interrogant) consuetudo id non tantum, ut loquitur *Marchant. l. c.* insinuat, sed manifeste docet. 5. Quia *Trid. sess. 22. c. 7.* tantum dicit, populum debere moneri (non autem teneri), ut frequenter adeant Parochias, saltem Dominicis, & festis majoribus. V. *Fagund. Lug. Bonac. Zenad. Tamb. lib. 3. c. 1. dub. 6.*

321 Neque obstat, quæ *March.* objicit, ut 1. Quod jura antiqua decernant contrarium, eo quod Sixtus IV. *De Treuga, & pace*, præcipiat, ne Mendicantes prædicent, non teneri audire Missam in Parochia Dominicis, & festis. Nam imprimis ex illo *Sixti* decreto nihil sequitur, cum is non dicat teneri, sed tantum prohibeat, ne publice *prædicetur, non teneri.* Cum enim honestissimum sit populum audire Missam in Parochia, idque suadere deceat, minime deceret, id (publice præsertim) dissuadere; nam inde scandala, & proprii Parochi contemptus sequi possent; Et hoc est, quod Sixtus cavere voluit. Deinde, esto antiqua forsan aliqua jura id habeant, eis posterioribus temporibus, per varia privilegia, receptamque consuetudinem universalem, est derogatum, *Cajet. Lugo, &c. Auctor. cit.*

Nec obstat 2. Quod multos Canonistas eam opinionem secutos asserit. Esto enim olim quidem sic senserint: hoc tamen tempore, post tot, & tam ampla privilegia, post tam claram, & diuturnam consuetudinem, post Eminentiss. Cardin. declarationes, & ipsorum etiam Pontificum nota decreta contraria (*ut vid. seq. Resp.*), an aliqui id doceant, nescio.

322 Nec 3. Locus Trid. paulo ante in resp. citatus, quem objicit; ut patet ex ipsis verbis, & declaratione Eminentiss. Cardin., Auctorumque communi explicatione.

Resp. 2. Episcopus non potest censuris, mulctis, aliisque pœnis cogere ad audiendam Missam in Parochia. Est contra *March. loc. cit.* ubi ait, *Regulares ita communiter respondere, ut privilegiorum suorum fimbrias magnificent, & dilatent phylateria:* & contra Auctorem Parochiani obedientis. Ratio autem est, quia, ut ait *Navarr.* Episcopus non potest tollere (nec restringere) jus commune, & generalem totius orbis consuetudinem. Ita docent præter *Auct. sup. cit. S. Ant. p. 2. tit. 9. c. 10. §. 1. d. 4. Sylv. v. Missa. Tolet. Laym. lib. 4. t. 7. c. 3. &c.* & communiter omnes Theologi, & Canonistæ moderni; afferuntque *Azor. t. 1. lib. 7. c. 8. q. 6. & Card. Lugo disp. 22. sect. 1.* pro hac sententia declarationem Card. in *Trid.* quæ expresse habet: *Non posse Ordinarium mulctis, & pœnis cogere ad audiendam Missam, vel Concionem in propria Parochia, etiam in casu negligentiæ, & contumaciæ.* Et, si quis his duobus tanquam Regularibus, minus fidat, legere potest eandem declarationem *ap. Barb. in Trid. sess. 22. c. 8. de Sacrif. Miss. & sess. 24. de reform. c. 4. n. 12.* Item *tract. de Offic. & Potest. Parochi*, ubi eandem sententiam *Barbos.* ipse sequitur, & pro ea supra viginti Auctores celebres partim Theologos, partim Canonistas, qua Regulares, qua non Regulares citat. Vid. *ejusdem Remissiones* in Trident. impress. Antverpiæ Anno 1644. & *Zerolam in praxi Episcopali p. 2. v. Parochia, & p. 1. v. Missa, §. 6.* Idem disertis verbis confirmat Clemens VIII. Anno 1592. 22. Decembr. decreto suo, circa hanc ipsam controversiam Duaci excitatam, quo eam dirimit, his verbis: *Præsenti nostro decreto sancimus, libere secularibus, Christique fidelibus universis, Missas diebus Dominicis, & Festis aliis majoribus audire in Ecclesiis tam Fratrum Prædicatorum, quam aliorum Mendicantium, nec non etiam Collegii Societat. JESU, juxta eorum privilegia, & antiquas consuetudines, dummodo id in contemptum Parochialium Ecclesiarum non faciant: & tam dictis fratribus, Prædicatoribus, ac Presbyteris dictæ Societatis, quam aliis privilegiatis, quibus id a Sede Apostolica indultum est, idoneis tamen, & ab Ordinario approbatis, peccata sua, etiam Quadragesimali, & Paschali, & quovis alio tempore confiteri licite posse, &c.* Quod si vere dicta privilegia, & alia similia clarius cognoscere lubet, inspiciatur (ut alia taceam) Compendium privilegiorum Societatis JESU, ubi præter Leonis X. clara sunt verba Pauli III. in *Extrav.* data Anno 1549. Kalend. Novemb. quæ incipit, *Licet debitum*; qua *omnibus Christifidelibus, cujuscumque conditionis, qui verbi Dei prædicationibus in templis ejusdem Societatis interfuerint, concedit, ut ibidem Missas audire, & Sacramenta recipere libere, & licite valeant, neque ad id ad Parochiales Ecclesias accedere teneantur.* Porro, ne quis miretur, tam ampla privilegia Regularibus concessa a variis Pontificibus, placebit inspicere eorum Bullas, in quibus reperiet motiva gravissima: aut si nec inspicere lubet, recogitet saltem, Deum ipsum

„ Innocentio III. (dum vidit Ecclesiam Lateranensem jam jam ruituram) ostendisse eam „ sustentari a S. Dominico, & S. Francisco. „ Consideret, quod, sicut olim in varias orbis „ plagas, & in ipsam Germaniam doctrina „ Christi translata est opera Regularium, ita „ sine eorum subsidio conservata diu non fuisset, vel saltem minus floruisset. Et denique, „ ne Regularibus succenseat quisquam, quod „ privilegia sua tueantur, sciendum est, quod „ sine consensu Sedis Apostolicæ iis renunciare, aut cedere non possunt, ut *v. lib.* 2. *Decret. tit.* 43. *de Arb. c.* 5. imo, etsi faciant, „ irritum fore, & peccaturos: quia injuriam „ inferrent Ordini, & Ecclesiæ toti. Nunc ad „ argumenta *Marchantii* breviter respondeo.

„ 1. Affert auctoritatem cujusdam P. Capuccini, qui Parochianum obedientem scripsit; „ Et huic quidem me paulo ante sat multas, „ gravesque auctoritates opposuisse existimo.

„ 2. Ait, quorumdam Episcoporum praxim „ esse contrariam, eamque fundari in jure antiquo, & novo *Trid. loc. cit. sess.* 22. & *sess.* „ 24. ubi dicit, teneri unumquemque Parochiæ „ suæ interesse, ad audiendum verbum Dei, & „ rudimenta Fidei: hæc autem in plerisque locis ruralibus docentur in Missa: ergo etiam „ ad Missam possunt compelli.

323 „ *Resp.* 1. Praxim istam (sicubi est) paucorum esse, & contrariam praxi communi Episcoporum, in omnibus regnis, & provinciis, „ & insuper Præsulis summi.

„ 2. Praxim istam nec fundari in jure antiquo, cum illi (si quod fuit) per privilegia „ sit derogatum, & abrogaverit consuetudo; „ nec in novo, tum quia *Trid. loc. cit.* loquendo de concionibus, & catechesi, nullam fecit mentionem Missæ, & in pœnalibus non „ valet illatio; Tum quia *Trid.* expresse addit „ (quod *Marchantius* in sua citatione omittit, cum tamen ad rem plurimum faciat), „ *si commode fieri possit;* Tum quia nec illam „ quidem obligationem, quoad conciones, esse „ receptam ostendit universalis Ecclesiæ consuetudo, eo quod forte regulariter *commode fieri non poterat*, ut notat *Card. Lugo loc. cit.* „ Neque Catechesis communiter docetur in Missa, nisi forte in pagis, ubi rarius contendunt „ Regulares cum Parochis de re præsenti. Denique nescio, an non Episcopi, de quibus loquitur, ex numero forte sint eorum, de quibus Pius V. in Bulla, *Etsi Mendicantium*, „ quæritur, quod, etsi, Episcopi Ordines mendicantes merito colere, & adjuvare deberent, „ non solum id negligant, verum etiam Concilii Tridentini verbis in pravum sensum detortis, eos incommodis, & perturbationibus „ afficiant.

„ 3. Citat decreta Synodi Leodiensis, & Namurcensis, subjungitque: *Quis vero audeat hæc contemnere, & Patres istius Synodi, inter quos multi Theologi fuerunt?*

„ *Resp.* Decreta ista (& si quæ forte sunt similia) intelligenda esse, ne cum contemptu „ proprii Parochi audiant Sacrum extra Parochiam: aut, si quem sensum alium habent, „ non esse recepta, vel usu abrogata. Ita *Auct. cit. communit.* Videri potest *C. Lugo loc. cit.* „ *Barb. & Zerol. ll. cc.* & dignissimus lectu libellus *Francisci Pontani* Concionatoris regii „ cujus titulus: *Responsa ac quæsita cujusdam primarii Prælati, &c.* excusus primum Gallice Nancæi, Anno 1625. postea vero latinitate donatus, & recusus Viennæ Austriæ, typis Michaelis Rictii, anno 1634. Mitto rationes ceteras, quibus frequentationem Parochiæ (sine obligatione tamen) persuadere conatur: cum eam, utpote honestam imprimis, „ atque decentem, minime improbare, sed erroneam tantum conscientiam impedire intendam: ne videlicet cum persuasione obligationis Parochialia, vel cum apprehensione peccati Regularium templa frequententur.

Bened. IV. de Syn. lib. 7. *c.* 64. *n.* 7. ostendit (contra *Juenin. & Van-Esp.*) nunc non esse obligationem audiendi Missam in Parochia.

DUBIUM V.

Quæ excusent ab auditione Sacri?

324 *Quæ sint causæ excusantes? An habens privilegium Oratorii teneatur conducere Sacerdotem?*

325 *Quomodo excusentur navigantes, vel carcerati, vel infirmi, aut excommunicati?*

326 *An excusentur custodientes domus &c.? vel timentes carcerari, aut assistentes infirmis?*

327 *An uxores, filii, & famuli timentes offensionem Dominorum?*

328 *An aliquando viatores?*

329 *Quæ distantia ab Ecclesia excuset ab audienda Missa?*

330 *An excusentur fœminæ ratione luctus, vel partus, vel quia non habent vestes convenientes? Et an puellæ prægnantes, vel tempore quo faciendæ sunt proclamationes pro ipsis?*

331 *An possit omittere Sacrum puella sciens ab aliquo turpiter concupisci?*

332 *An excuset amissio magni lucri? An aliud bonum spirituale majus?*

An peregrini ad breve tempus commorantes teneatur audire Missam in loco, ubi est de præcepto?

„ RESP. Duæ sunt causæ, quarum altera si 324
„ adsit, non teneris curare celebrari privatim in portatili cum privilegio, neque (etsi „ id consilii sit) preces interim ullas loco Missæ dicere, ut habet *Nav. c.* 13. *Suar. Fill. t.* 5. *c.* 5. *q.* 11.

„ Prima causa est impotentia, vel simpliciter, vel moralis; aut difficultas ex notabili „ incommodo, proprio, vel proximi; corporis, vel bonorum, vel etiam honoris; quia „ hæc est mens Ecclesiæ præcipientis instar discretæ, & benevolæ matris. *Bon. d.* 4. *q. ult. p. ult. Nav. Fill. t.* 5. *c.* 7. *q.* 11. *Suar. d.* 85.

„ Secunda causa est quodcunque motivum rationale, quo quis bona fide putat se excusari. *Vid. Suar. in* 3. *p. sect.* 6. *c.* 5. *Laym. & Bon. loc. cit.*

Excusat igitur ab audienda Missa quævis causa

sa mediocriter gravis, scilicet, quæ involvit notabile aliquod incommodum, aut damnum in bonis Animæ, vel corporis proprii, vel proximi. Ita communiter cum *Bus. DD. ap. Croix lib. 3. p. 1. n. 675. Salm. de Sacrif. Miss. c. 6. n. 63. Mazz. de 3. Præc. cap. 3. §. 2. & Zachar. lib. 3. p. 1. n. 575. cum Suar. Azor. Pal. Fill. Tanner. &c.*

Recte autem docet hic *Bus.* & est commune *cum Dian. ap. Croix n. 676. & Salm. dict. c. 9. n. 62.* quod habens privilegium Oratorii non tenetur Sacerdotem conducere, ut Missam ipse audiat. Sed quid, si Missa jam dicatur gratis, vel facile gratis haberi possit? *Suar. Meroll. Escob. Pelliz. &c. ap. Croix n. 576. & Salm. ib. n. 61. cum Fill. Pal. Trull.* putant adhuc non teneri Missam audire, si alias erat excusatus, quia privilegium datur ut favor, non ut onus; Et ideo nemo tenetur uti privilegio suo; nam aliter privilegium redderetur gravosum. Probabilius tamen teneri dicunt *Tourn. t. 3. p. 358. v. 2. & Croix n. 676. cum Lugo, Tamb. & communiori*, ut asserit. Ratio, quia, licet non teneatur quisque uti privilegio suo, tenetur tamen satisfacere præcepto, dum potest sine notabili incommodo. Et idem dicendum puto cum *Tournely*, si cum modico stipendio possis conducere Sacerdotem, quia quisque tenetur leve pati incommodum, ut Præcepto satisfaciat.

Unde resolves.

„ 1. Excusantur, qui sunt in navigatione, „ vel carcere. Item in morbo, vel convale„ scentia, in qua obsit prodire foras. Item qui „ sunt in excommunicatione, vel interdicto, „ de quo suo loco.

Infirmi excusantur, quando prudenter timent non leve damnum, vel moram notabilem ad convalescendum. Ita *communiter DD. Cajetan. Soto, Suar. Nav. & alii cum Salm. de Sacrif. Miss. c. 6. n. 18. & Elbel de 3. Præc. num. 366.* apud quem *Gob. cum Sanch.* excusat etiam eum qui ægra valetudine laborans timeret exeundo notabile gravamen capitis, virium lassitudinem, cruditatem &c. Sed quid, si dubium sit, an incommodum sit leve, vel sufficienter grave? Standum est consilio Medici, aut Superioris, aut Parochi, vel alius viri prudentis; Et etiam suo judicio potest acquiescere infirmus, si prudenter ita judicet. Sed quid, si adhuc, concilio petito, maneat dubius? *Suarez* dicit tunc petendam esse dispensationem; sed *Pal. Gob. Bon. ap. Croix n. 679. & Salm. ibid. n. 59.* dicunt absolute non teneri ad Missam; quia, stante periculo gravis damni, præceptum Ecclesiæ tunc non possidet adversus infirmum; Et idem sentit *Lugo*: Saltem (ait *Gob.*) tunc judicandum est, Matrem Ecclesiam in tali casu non obligare: Vide *Croix ibid.* Est valde probabile cum *Mazzott. loc. cit.*

Excommunicatus, vel interdictus non peccat, omittendo Missam, & sic pariter carceratus, etiamsi negligant absolutionem, vel libertatem, quia isti non obligantur auferre impedimenta remota. Est commune contra paucos *ap. Salm. de Sacrif. Miss. c. 6. num. 53. cum Nav. Suar. Azor. Bon. Sa, Pal. &c.* Modo, ut bene advertunt *Sporer tract. 3. c. 4. n. 26. & Elbel n. 265.* ipsi non ideo ex proposito negligant liberationem, ne teneantur ad Missam. Imo probabilius dicunt *Bon. & Trull. ac Tourn. t. 3. p. 358. v. Sed hic*, ipsos non excusari, si de facili possent absolutionem, aut libertatem obtinere, & negligunt; quia quisque tenetur cum levi incommodo tollere impedimenta, ut gravi præcepto satisfaciat.

„ 2. Item qui custodiunt castra, urbem, gre- 326
„ gem, domum, infantes, vel puerum (qui in „ templo quietus, & sine perturbatione aliorum „ contineri non potest), aut ægris solatio sunt, „ aut coquere debent, & similia curare, quæ „ omitti non possunt. *Bonac. Con. num. 86. &* „ 314.

Excusantur igitur custodientes domos, vel greges, ex communi cum *Laym. lib. 4. tract. 5. c. 4. n. 3. Palao tr. 22. Tourn. p. 338. n. 2. D. un. p. ult. n. 4. Bon. D. 4. q. ult. n. 3. & Salm. c. 6. n. 68.* At si sint plures custodes, & una dicatur Missa; debent alternatim eam audire. Ita *Salm. d. cap. 6. cum Suar. Nav. Con. Laym. Cov. &c.* Et ita pariter, si a viro, vel uxore manendum sit domi ad custodiam, non potest vir cogere illam, ut semper domi maneat, cum sit socia, non famula, quæ converso cogi posset: sed etiam posset dominus manere domi quandoque, ut famula audiret Missam, nam ipsius utilitas dominum excusaret. Ita *Croix cum Steph. & Gob.* Pari modo excusantur ab audiendo Sacro Matres, quæ non habent domi cui relinquere parvulos sine periculo, & contra non possent eos adducere in Ecclesiam sine notabili astantium perturbatione. Ita *Bonac. loc. cit. n. 2. & Salm. num. 73. cum Suar. Trull. & Elb. num. 389. cum Laym. &c. communiter.* Probabiliter excusatur etiam qui timet carcerari, si Ecclesiam adeat. *Croix n. 680. cum Henr. Dic. & Gob. ac Zach. lib. 3. p. 1. n. 580.*

Excusatur etiam qui nequit Missam audire, quin relinquat infirmum sine assistentia ad cibum, sive ad remedia præstanda; vel quin infirmus, relictus ab illo, gravem turbationem patiatur. Ita *Pal. Dic. Fill. Suar. Sit. &c. cum Salm. d. c. 6. n. 76.* Et hoc, etsi adesset alius assistens, sed infirmus putaret illius assistentiam esse sibi necessariam, & alias gravem pateretur tristitiam. Ita *Pasq. ap. Croix n. 680. & Mazz. loc. cit.*

„ 3. Item, cui periculum est gravis offensio- 327
„ nis mariti, parentum, vel dominorum. *Henr. „ Suar. Fill. num. 226.* Si tamen id fere sem„ per fieret, de alio medio laborandum es„ set.

Excusantur famuli, quando eorum ministerium est communiter necessarium, & omittere nequeant sine gravi incommodo dominorum; Debent tamen mediocrem diligentiam adhibere, ut Missam non omittant: ita *Suar. D. 88. sect. 6. n. 5. Pal. loc. cit. num. 5. Tourn. p. 339. & Salm. num. 74. cum Con. & Dic.* Imo notat *Croix num. 685. in fin. cum Pal.* eos teneri ad hoc, adhuc cum mediocri molestia seu vigilia, non autem cum notabili diminutione somni. At si ministerium non sit ita necessarium, domini

 pro-

proculdubio peccant, si famulos impediant Sacrum audire. Ipsi autem famuli tenentur tunc audire, adhuc contra domini jussum, nisi gravem indignationem timeant; vel nisi statim, & de facili non possent alium dominum invenire, ut bene ait *Croix lib. 3. p. 1. n. 685. cum Pal. tr. 22. p. ult. n. 6.* Quicquid dicant *Sporer de 3. Praec. c. 5. n. 75. & Salm. n. 75. &c.* sentientes, famulos per aliquot vices semper excusari. Notat autem *Mazz. d. §. 2.* quod minime peccant domini, si tempore Missae praecipiant famulis, quae nequeant differri juxta communem vivendi modum (intelligendum, sine notabili ipsorum dominorum incommodo). Et tunc sane excusantur etiam famuli si tempore Missarum sint occupati in obsequio actuali & necessario, ut ait *Spor. d. 24. cum Salm. &c. ut supra.*

Sic pariter excusatur uxor, si ex accessu ad Ecclesiam timeat gravem indignationem viri iracundi, vel zelotypi; secus, si levem. Communiter *Pal. Suar. Bon. Azor. cum Salm. dict. cap. 6. n. 68. Mazz. loc. cit. & Elb. n. 369.* Sed hoc raro admittendum. Ex justa causa, notat *Croix n. 688. cum Tamb. & Fag.* posse Patrem detinere filium domi clausum in poenam, etsi Missam non audiat. Idem ait *Elb. n. 380.* Recte etiam excusatur cum *Tourn. p. 359.* qui omitteret Missam ad reparandas rixas aliorum, aut furta alienorum bonorum.

328 „ 4. Item, si quis alioqui amissurus esset occasionem commodam itineris, verb. gr. socios, cum viam ignoret, vel pericula metuat. Alias vero tenetur ad Missam ante iter, vel in itinere. *Suar. sect. 6. Rodriq. Bon. l. c.*

Excusatur etiam viator, si alias perderet expensas itineris, quas faceret socius, ut *Suar. Dic. Gob. ap. Croix n. 582. & Salm. n. 69. cum Bon. &c. ac Elbel n. 383.* Vel si graviores expensas subire deberet, si relinqueret occasionem illam ob Sacrum audiendum, ut addit *Elbel loc. cit.* Vel si non esset securus in itinere sine comitiva, *Elbel ibid.* Vel si societas illius multum eum sublevaret, & longae viae auferet taedium, quod certe videtur grave incommodum, vel saltem est conjunctum cum periculo gravis incommodi, ut *Tambur. Suar. Dic. Gob. Henr. apud Croix ibid.*

329 „ Si sit gravis difficultas eundi ad Ecclesiam ob distantiam, v. gr. unius, vel alterius milliaris Germanici, vel etiam minoris spatii: maxime si via sit molesta, caelum pluvium. Ubi habenda est ratio personarum, loci temporis, & consuetudinis, *Bon. Suar. Fill. loc. cit. March. Hor. Past. t. 4. c. 6. n. 7.*

Pro distantia excusante, alii assignant tria milliaria nostralia, alii duo, alii unum. Sed hoc judicandum ex circumstantiis personae, temporis &c. ut *Bus. Viv. Salm. ex communi.* Ordinarie tamen milliaris distantia non excusat, ut bene ait *Croix n. 687.* Sed *Dicastillus apud ipsum. ibid.* non obligat mulieres nobiles, & teneras ad 1500. passus; obligat vero alias mediae fortis, & rusticas ad longius spatium. E converso *Salm. d. c. 6. n. 65. cum Suar. Pal. Trull. Fill. &c.* (quibus adhaerent *Zach. lib. 3. p. 1. n. 687. ac Croix cum Dian. Gob., & Fag.*) dicunt, quod regulariter excusat distantia leucae, sive trium milliarium, idest (ut *Croix*) unius bonae horae, seu 5. quadrantium iter pedibus agentes; & minus si esset molestia nivis, imbris, vel alia causa. Et idem tenet *Mazz.* dicens absolute, quod distantia trium milliarium omnes excusat.

„ 6. Si ex consuetudine patriae feminae egredi non soleant tempore luctus, vel etiam post partum, *Sylv. Caj. & Fill. n. 227.* 330

Excusantur igitur viduae ratione luctus, ut *Spor. n. 35. & Elb. n. 384.* ac etiam filiae, & sorores, ut addit *Mazz. cum Suar.* Sed talem consuetudinem (ajunt *Fill. Villal.* & alii) non esse extendendam usque ad mensem a morte viri. Mensem tantum permisit S. Carolus Borromaeus in Conc. 1. Mediolanensi. Quamvis, si alia esset consuetudo in aliquo loco, non esse damnandam de peccato gravi docent *Pal. Dic. & Fill. cum ceteris ap. Salm. n. 82.* Illae tamen, quae e domo jam egrediuntur ad alia, non sunt excusandae, ut recte notant *Salm. ib. cum Pal.* Alicubi etiam ex consuetudine virgines excusantur a Missa, ne in publicum exeant, *Salm. n. 81. cum Fill. Pal. & Suar.* qui tamen cum *Azor. & ceteris* merito advertit talem consuetudinem moderandam esse, quoad fieri potest.

„ 7. Si quis non habet vestes statui suo convenientes, *Navarr. Henr. Sa, Azor. Bon. l. c.*

„ 8. Si quae ex occulta fornicatione praegnans metuat, ne id advertatur, si prodeat. *Laym. l. 4. t. 5.*

Bene excusantur cum *Bus. & Elb. n. 367.* mulieres non habentes vestes decentes juxta suum statum, vel famulum, aut sociam, sine quibus magno rubore suffunderentur, ut ait *Mazz. l. c.* Sed merito advertunt *Salm. de Sacr. Miss. c. 6. n. 64. Led. Suar. Fill. Dic. Pal. &c.* non esse excusandas ab audienda Missa valde mane, si possunt; aut in Ecclesia remota, ubi Populus non concurrit. Idem dicitur de puella inhoneste praegnante, si posset in aliquo loco occulte, & sine nota Missam audire. Ita communiter cum *Bus. infr. Elb. n. 367. Tourn. t. 3. p. 338. n. 2. & Pal. Laym. Reg. &c. cum Salm. ib.* Sic etiam possunt aliquando excusari puellae, quae ab Ecclesia exeunt, quando fiunt proclamationes pro earum matrimoniis, etsi ideo omittant Sacrum, si ob id notabilem verecundiam pati debeant. Ita *Elb. n. 384.* idemque sentit *Spor. c. 4. n. 35.* de mulieribus nobilibus. Hoc autem raro & difficile puto admitti posse; ut si revera puella ex hoc tantum ruborem pateretur, ut magnum incommodum subiret, eo casu non improbo. *Croix* vero *num. 690.* absolute tales puellas excusat, ubi adest hujusmodi consuetudo. Pariter consuetudo excusat puerperas, domi se continentes post partum per aliquod tempus (v. gr. per sex hebdomadas ex communi usu, ut testantur *Sporer, & Elbel*), etiam postquam convaluerint. *Spor. num. 35. Elbel n. 384. & Salm. c. 6. n. 79. cum Pal. ex cap. un. de Purif. post part.* Non vero excusantur mulieres ob menstruum. *Salmantic. n. 80.*

„ 9. Si quae sciret, alteri, a quo perdite amaretur, secuturam occasionem peccati, si prodiret. *Sa, Fill. n. 227.* 331

Qua-

Quæstio magna est, an puella sciens ab aliquo turpiter concupisci possit omittere Missam? Tres sunt sententiæ. *Prima*, quam tenent *Lay. de Car. c.* 13. *n.* 10. *Spor. de* 6. *Præc. c.* 1. *n.* 29. & 37. *Val. Lop. ap. Salm. dict. c.* 6. *n.* 77. dicit posse; Et bis, vel ter etiam teneri omittere. *Secunda cum Pal. & Henr.* dicit teneri audire Missam, non obstante ruina alterius, quæ illi voluntarie evenit. *Tertia* cum *Mazz. c.* 2. §. 2. qui asserit communem cum *Suar. Sa, Fill. Bon. Sanch. &c. ap. Salm.* docet posse quidem omittere ad evitandum proximi damnum: Sed non teneri, quia utitur jure suo, & damnum ille sua culpa patitur. Hæ sententiæ omnes sunt probabiles, sed prima probabilior. Ratio, quia præceptum naturale de vitando scandalo præferendum est positivo de audienda Missa. E converso, quia caritas non obligat cum gravi incommodo, non tenetur puella abstinere a Missa plus quam semel, vel iterum. Vide *dict. de Caritate l.* 2. *n.* 51. & 53.

332 Quæritur hic in fine, an amissio notabilis lucri excuset ab auditione Sacri? Negant *Salm. de* 3. *Præc. c.* 1. *n.* 352. Sed satis probabiliter affirmant doctus *P. Holzm. de* 3. *Præc. c.* 1. *n.* 258. *Viva Art.* 3. *n.* 7. *Mazz. loc. cit. Elbel n.* 368. *cum Anacl. Dian. &c. Tamb. c.* 2. §. .... *n.* 7. *cum Azor. Bass. apud Croix n.* 681. ob eamdem rationem, qua diximus supra *n.* 301. excusari, qui, ne amittat extraordinarium lucrum, laborat die festivo, ex ratione generali, quia Præcepta Ecclesiastica non obligant cum gravi incommodo. Idem tenet *Gob.* qui excusat pauperem etiam ob lucrum unius ducati, & duorum alium tenuis fortunæ. Et injuste *Salm. loc. cit.* rejiciunt prædictam secundam sententiam, cum *de Sacrif. Miss. c.* 6. *n.* 69. *cum Suar. Pal. Bon. &c.* non negent excusari viatorem, qui, ne amittat solas expensas, quas sperat a socio, Sacrum omittit. Utrum autem excusetur, qui in Sabbato venatum iret, ubi Missam audire nequit? Vide *d. n.* 301. *circa fin.* Verum *Dic. & Gob. apud Croix n.* 684. excusant Aurigas, qui non possunt audire Sacrum, quin vecturam relinquant cum notabili jactura. Idem ait *Mazz. d.* §. 2. de Tabellariis, & Custodibus Gabellarum, qui timeant notabilem jacturam: Idemque dicit de nautis vectoribus mercium, qui nequeant audire Missam sine magno incommodo. Illud autem non admittimus, quod aliqui AA. addunt *ap. Croix loc. cit.* scilicet quod, etsi quis possit sine tanto damno omittere vecturam, adhuc tamen is excusari posset ex consuetudine aliorum, quam habent vehendi. Pariter *ibid.* dicunt *Suar. & Gob.* excusari Molitores, si causa Missæ eis eveniret jactura mediocriter gravis. Valde autem probabiliter excusatur, qui ob Missam audiendam omittere deberet negotium cum damno gravi, ut *Suar. Dic. Cajet. &c. cum Salm. n.* 70.

Non excusatur autem ex communiori cum *Pasq. apud Croix n.* 683. qui omitteret Sacrum ob aliud bonum spirituale, quamvis majus. Probabiliter tamen *ibid.* admittit *Illsf.* excusari qui omitteret Missam pro se confitendo, si alias deberat aliquandiu permanere in statu peccati mortalis; & idem tenet *Croix cum Less. n.* 665.

Item excusatur a Missa, qui alias non posset impedire blasphemias, rixas, furta, &c. *Elb. n.* 391.

An autem Peregrini teneantur audire Missam, quæ audienda est ex peculiari præcepto loci, ubi sunt, etiamsi per unum diem ibi commorentur? Affirmant *Suar. de Rel. lib.* 2. *c.* 14. *a n.* 9. *Pont. de Matr. lib.* 8. *c.* 4. *n.* 7. *Jos. de Januar. & Salas ap. Pal. de Leg. D.* 1. *p.* 24. *n.* 12. qui merito probabile id vocat cum *Sanch. Dec. lib.* 1. *c.* 12. *n.* 37. & *Salm. de Leg. c.* 3. *num.* 58. Ratio quia Peregrini vere fiunt subditi Superioris loci ubi sunt, licet per breve tempus ibi commorentur. Probabilius tamen negant *Sanch. loc. cit. n.* 38. *cum Tol. Azor. Sayr. &c. Bon. D.* 1. *q.* 1. *p.* 6. *n.* 6. & 43. *Sylv. v. Jejunium q.* 2. *n.* 7. *Elbel de* 3. *Præc. n.* 383. item *S. Antonin. Gran. Vega, &c. ap. Salm. loc. cit.* Ratio, quia Superior loci non habet jurisdictionem in peregrinos, nisi ii maneant, vel saltem animum permanendi habeant per majorem anni partem juxta dicta *de Leg. lib.* 1. *n.* 156.

Hic refert adnotare, quod Benedict. XIV. in Brevi, *Cum sicut &c.* dato die 22. Dec. 1748. quoad Regna Neapolis, & Siciliarum indulsit ab abstinentia operum servilium in diebus festis, exceptis Dominicis Paschatis, & Pentecostes, ac omnibus aliis Dominicis in anno: item die Circumcisionis, Epiphaniæ, Ascensionis, Corporis Christi, Nativitatis Domini: item Purificationis, Annunciationis, Assumtionis, Nativitatis, & Conceptionis B. V. M. Immaculatæ: item die SS. Petri & Pauli, omnium Sanctorum, & Patroni principalis cujuscumque Civitatis aut Pagi illius Diœcesis. In aliis vero Festis præscripsit Fideles teneri tantum ad Missam audiendam.

CAPUT II.

De Quarto Præcepto, *Honora Patrem, &c.*

DUBIUM I.

Ad quid teneantur liberi erga Parentes?

333 *Quæ teneantur filii præstare parentibus circa Amorem?*
334 *Quæ circa Reverentiam?*
335 *Quæ circa Obedientiam? Vide alia ibid.*

„ RESP. Tenentur vi hujus præcepti, tum „ Genitoribus, tum Superioribus, in iis „ rebus, in quibus quisque, & quandiu subje- „ ctus iis est, *amorem*, *reverentiam*, & *obedientiam* præstare, ita ut, si notabilis horum de- „ fectus sit in re gravi, graviter peccetur: quod „ facilius fiet respectu parentum, quam alio- „ rum. Ita communiter. V. *Fill. t.* 28. *p.* 2. *c.* „ 1. *&c.* 333

Unde resolves.

„ 1. Contra *amorem* graviter peccat filius I. „ Si signa odii parentibus ostendat, & aspere „ tractet. II. Si torvo oculo fere semper in- „ tueatur, ac ita aspere loquatur, ac si odio „ haberet. III. Si non subveniat in gravi ne- „ cessitate spirituali, vel corporali * (*Hinc et-* „ *iam*

„ *iam graviter peccant filii negligentes preces,* „ *& Sacrificia offerri pro Parentibus. Salmant.* „ *tr. 24. c. un. n. 24.)* * IV. Si non impleat „ eorum testamenta, & legata, modo hæres „ sit. V. Si grave malum, v. gr. mortem illi „ optet. *Nav. Reg. lib. 20. n. 8. Fill. t. 28. c.* „ *1. q. 3. & 7.*

Graviter ideo peccant filii, si non curent, ut parentes in articulo mortis constituti suscipiant Sacramentum Pœnitentiæ, & alia. *Bon. de IV. Præc. p. 4. n. 5. Fill. n. 3. Salm. de IV. Præc. Tr. 24. c. un. n. 4. cum Az. Nav. Trull.* Idem, si impediant parentes, ne faciant testamentum. *Bon. ib. Tamb. n. 5.* Quod tamen intelligitur, si malis artibus impediant; secus vero, si modis permissis id faciant, tunc ab omni culpa immunes erunt.

334 „ 2. Contra *reverentiam* peccat graviter filius I. Si percutiat etiam leviter, secundum „ *Reg.* II. Si manum ad percutiendum deliberate „ attollat. * (*Ita omnes communiter; & recte* „ *advertit Spor. de 4. Præc. c. 5. n. 32. quod in* „ *his filius dupliciter peccaret, contra justitiam,* „ *& contra pietatem)* *. III. Si graviter Parentes contristet. *Reg. l. 20. n. 24. Fill. c. 17.* „ *n. 17.* * (*Etiamsi verba non sint graviter contumeliosa, ut probabilius ait Busemb. mox infra, & Bonac. de 4. Præc. p. 3. num. 4. contra Elbel eod. tit. num. 557. dicentem non esse* „ *mortale, si iracundia Parentum non oriatur* „ *ex ipso verbo aut facto, cum hoc sit leviter* „ *injuriosum, sed ex sinistra apprehensione, vel* „ *eorum indispositione; Nam si tunc non læditur graviter reverentia, saltem graviter violatur amor erga Parentes, eos sine justa causa graviter & deliberate contristando.)* * „ IV. Si animo deliberato ad gravem iram „ provocet verbis contumeliosis, vel talibus, „ quibus sciat graviter offendendos, * (*Hinc* „ *bene ait Roncag. de 4. Præc. c. 1. R. 1. in* „ *praxi non excusari a mortali, qui Matrem* „ *vocet:* Pazza, ubbriaca, bestia, strega, ladra, *& similia. Qui vero diceret tantum,* „ Vecchia, stordita, ignorante, *& similia, puto* „ *non posse de se absolute damnari de mortali,* „ *nisi Parens graviter de his verbis offendatur.* „ *Peccat autem graviter filius, qui Parentes frequenter torvis oculis aspicit, aut verbis asperis alloquitur, ita ut videatur eos odio habere. Bus. ut supr. & Bon. n. 3. cum Sylvest.* „ *Graff. &c. Elbel n. 550. Ron. R. 2.)* * V. Si „ maledicta, aut convicia in eos conjiciat. * „ (*cum Tournely t. 3. p. 338. Intellige in præsentia, ut videbimus in subsequenti Adnotatione. Idem, si Parentes deliberate gestu vel* „ *risu subsannet; ut Sporer n. 31. & alii. Dicitur* deliberate, *nam in his, & similibus ut* „ *supra, sæpe excusantur filii a mortali propter* „ *indeliberationem actus, ut notant Bon. & Elbel)* * VI. si Parentes pauperes despiciat, „ vel nolit agnoscere: Quod si tamen exteris „ tantum dissimulet se nosse, & nolit apud se „ habere ex justa causa, dummodo eos provideat de necessariis, *Bon. n. 4.* excusat eos a „ peccato gravi, eo quod rationabiliter non „ sunt invìti. * (*Hinc probabiliter ap. Salm.* „ *de 4. Præc. n. 5. Az. Nav. Tol. & Trull. excusant in casu filium a mortali, 1. si grave* „ *damnum passurus esset, 2. si Parentes infami* „ *crimine essent notati, 3. si solum exterius dissimularet, sine interno contemptu, quia tunc* „ (*ut ait Bon.*) *ipsi Parentes non censentur graviter, aut rationabiliter inviti.)* * VII. Si „ in foro externo filius etiam de vero crimine „ Parentes accuset; extra crimen hæresis, proditionis, vel conjurationis in Principem, cum „ non sit alius corrigendi modus. Vid. *Bon. l. c.*

Absolute dicit *Sporer d. c. 5. n. 30. & 31.* filium maledicentem Parentibus, sive eos subsannantem, non excusari a peccato mortali, sive faciat in eorum præsentia, sive in absentia. Nescio quomodo hic Auctor, quamvis in aliis suis sententiis satis æquus, & forte aliquando plus quam par est benignus, hoc potuerit absolute asserere: Nam, ut ipsemet fatetur *de 8. Præc. c. 6. n. 135.* & omnes docent, reverentia sive honor non læditur, nisi per contumeliam illatam in præsentia offensi; vel in absentia, sed eo fine, ut alter rescìat. Præterea accedit id quod dicunt plures graves DD. ut *Conink. de Ritu V. Sacr. a. 3. dub. 1. n. 230. Pontius de Matr. l. 10. c. 10. n. 15.* (& asserit commune) *Tol. l. 5. c. 8. n. 11. Nav. c. 27. n. 256. in fin.* item *Az. Vasq. Sa, &c. apud Salm. de Matr. c. 15. n. 64.* Ajunt enim præfati AA. per copulam fornicariam occultam in Ecclesia non committi sacrilegium, nec pollui Ecclesiam; Ratio, quam tradit *Conincb. ap. Salm.* quia reverentia Ecclesiæ debita consistit in opinione hominum, sicut fama: ergo sicut homines non fiunt infames, nisi crimina innotescant, ita reverentia loci sacri non violatur, nisi publice pateat de crimine. Quidquid sit de hac sententia, quæ satis est probabilis, ut dicunt *Salm. n. 65.* licet opposita mihi sit probabilior, quia irreverentia tunc irrogatur Deo, qui in Ecclesia speciali modo assistit, & omnia occulta respicit. (*V. infra de 6. Præc. n. 458.*) Quod mea interest hic, est ratio adducta, nempe quod reverentia non læditur nisi per manifestationem contumeliæ. Quomodo igitur peccabit graviter filius clam maledicens Parenti, aut subsannans in ejus absentia, cum non adsit tunc neque contumelia, neque irreverentia? Et hoc puto dicendum, etiamsi hoc faciat coram aliis. Attamen non nego in hoc adesse quandam vilipensionem exercitam, repugnantem reverentiæ Parentibus debitæ, specialemque malitiam contra pietatem continentem; sed quæ non pertingit ad peccatum mortale; nisi casu quo filius ei malediceret animo malevolo, aut cum magno contemtu, nempe si malediceret coram aliis eo fine, ut illi deinde Parentibus deferant, vel forte saltem præsumendo quod deferent.

Dicunt autem *Viva, Elbel, Tamb. Mazzott. & Bon. cum aliis*, filium Parentibus maledicentem graviter peccare, sive illi sint vivi, sive defuncti; sed præfati AA. (aliquantulum nimis inconsiderate) non explicant, an maledictio fiat cum animo, vel sine animo malevolo. Verumtamen omnino intelligendum non peccare graviter, si sine tali animo maledicat. Et revera *Nav. & Fill.* quos citat *Bon.* pro hac doctrina, sic intelligunt; *Navar.* enim *Man. c. 14. n. 12.*

v. Sex-

v. *Sexto*, dicit peccare filium, *qui ex animo Parenti maledicit, sive vivo, sive defuncto; si tamen oretenus tantum maledixerit, non amplius quam venialiter offendit*. Idque quasi eisdem verbis confirmat *Filliuc. c. 1. n. 17.*

335 „ 3. Contra *obedientiam* graviter filius peccat „ I. Si in re gravi sit inobediens circa ea, quæ „ pertinent ad gubernationem domus, bonos „ mores, vel animæ salutem. *Fill. n. 20.* II. „ Si contra voluntatem parentis ducat uxorem „ se indignam. Indigna autem dicitur, cum „ qua non potest contrahere sine dedecore juxta suæ regionis usum: * (*Vide dicenda de Matr. l. 6. n. 851.*) * non tamen potest exhæredari idcirco. * (*Vide l. 3. n. 949.*) * III. „ Si sine justa causa nolit eam ducere, quam „ vult parens, maxime si inde sopirentur odia, „ aut parentum necessitas levaretur: Erit autem justa causa, v. gr. si sit impar familia, „ si infirma, deformis, fatua, vel immorigera. IV. Si, inconsultis parentibus, nubat, „ * (*De hoc vide de Matr. lib. 6. n. 849.*) * ut „ habet *Sanch.* Potest tamen, ubi consuluit, „ ipsis invitis, prudenter contrahere cum se digna; cum circa electionem status sit sui juris. *Less. l. 2. c. 40. n. 43. Sanch. l. 4. c. 15. Fill. q. 10. n. 20.* An, & quomodo peccent „ liberi furando a parentibus? * (Vide infra „ *l. 3. n. 543.*) Item, an alienare possint bona? Vide infra, *l. 3. t. 5. c. 3. d. 1. l. 3. t. 5. c. 4. d. 1.*

Tenetur igitur filius obedire Parenti in iis quæ mox dicta sunt, & peccat graviter peccato speciali, in Confessione explicando, si materia sit gravis, & Parens præcepto expresso, & serio id mandaverit, secus si tantum monuerit, ut *Spor. de 4. Præc. c. 5. n. 14. Ronc. c. 1. q. 3. & Holzm. n. 555.* Additque *Lugo de Pœnit. D. 16. n. 226. & Bon. eod. tit. part. 6. n. 3. cum Nav. & Rodr.* filium tunc specialiter hoc peccatum committere, cum Parens imperat aliquid, intendens obligare ad obediendum obedientia sibi debita. Imo dicunt *Sporer n. 16. & Elbel de 4. Præc. n. 555. cum Marcb.* tunc filium graviter peccare, quando ordinarie præceptum transgreditur; Secus si aliquoties ex negligentia.

Præterea hic advertendum, filium non teneri obedire in iis quæ pertinent ad statum eligendum. Hinc graviter peccant Parentes, qui eos cogunt, etiam indirecte, invitos ad vitæ statum eligendum sive Religiosum, sive Clericalem, sive conjugalem; Vel contra, si eos injuste retrahunt, etiam sine vi vel fraude, a statu Religioso, Clericali, vel conjugali, sine justa causa; quia Parentibus specialiter incumbit consulere bono spirituali filiorum. Ita *Mol. t. 5. D. 51. n. 2. Elb. n. 538. & Spor. n. 21. cum communi*. Unde si filius se sentiat a Deo vocatum ad Religiosum vel Clericalem statum, & advertat Parentes injuste impedituros, consultius aget rem eis celando, Divinamque Voluntatem exequendo. Ita *Elbel l. c. Bon. l. c. n. 2. cum Sayr. Molf. Fill. & aliis.* Dictum est autem *injuste*, nam secus dicendum, si Parentes ob justam causam contradicerent, puta si remanerent in necessitate; vel si alias extingueretur nobilissima Familia, ut ait *Elb. n. 539.* In hoc tamen secundo casu puto non teneri filium ob id suam vocationem deserere. Vide alia, quæ de hac materia fuse dicentur *l. 4. ex n. 66.*

„ 4. Tenetur proles alere parentes egentes, „ adeo ut, si in gravi necessitate aliter juvari „ non possint, teneatur manere in seculo (nisi „ tamen in hoc illi certum, vel certe valde „ probabile periculum salutis immineret) * (*Vide infra de Statu Relig. l. 4. n. 66. ubi etiam de fraudibus n. 71.*) * &, si Religionem sit „ ingressus, teneatur egredi, & juvare parentes: dummodo eorum necessitas ejus professionem antecesserit. *Fill. q. 5. n. 9. Bon. q. 1. p. 6.* * (*Vide d. l. 4. n. 67.*) *

„ 5. Si vero necessitas post professionem superveniat, si extrema sit, tenetur egredi, petita prius, licet non obtenta, venia. Si autem sit gravis tantum, in qua utcunque possint vivere, non tenetur quidem, potest tamen egredi; si Prælatus permittat. Quo casu tenetur, in quantum non obstat suo intento, deferre habitum, & observare substantialia Religionis; at, postquam parentibus subventum est, redire tenetur. *V. Less. l. 2. c. 41. dub. 3.* * (*Vid. & infra de Statu Relig. l. 4. n. 67.*) *.

DUBIUM II.

Ad quid teneantur Parentes erga filios.

„ PARENTES, quo nomine etiam intelliguntur ascendentes, v. g. avus, proavus, &c. tenentur gravi obligatione juris naturalis „ conservationem, & educationem liberorum „ curare. Circa quod ex *Bon. disp. 5. q. 1. Az. p. 2. l. 2. q. 17. Fill. tr. 28. c. 2.* 336

Resolvuntur hi Casus.

„ 1. Graviter peccant parentes, qui sine justa causa prolem hospitali, vel locis publicis „ exponunt. Vid. *Bon.* hic, *& Fill. t. 21. p. 2. c. 2. & infra tract. 5. cap. 2.* * (*Justa autem causa est, si proles sit illegitima, ut probabiliter Laym. Dian. Henriq. Salm. de IV. Præc. n. 36. in fin. Vide de Rest. n. 656.*) *

„ 2. Mater tenetur (sub veniali tamen) lactare proprio lacte, nisi habeat justam excusationem * (*V. gr. sit debilis, aut nobilis ob consuetudinem. Salm. n. 35. cum Nav. Azor. Trull. &c.*) *: tunc vero tenetur sub gravi peccato bonam nutricem quærere. *Bon. d. 6. q. 1. p. 6. Laym.* Item tenetur secundum jura „ prolem alere ad finem anni tertii. * (*Si vero mater non possit lactare; tenetur pater ad expen-*

" *pensat lactationis*, *Croix l. 3. p. 1. num. 697.* " *Et Salmantic. de 4. Præc. c. un. num. 3. cum* " *communi.*) * Postea educatio usque ad e- " mancipationem spectat ad patrem. Excipe, " nisi hic esset pauper, & mater dives. *Fill.* " *Laymann lib. 5. t. 10. cap. 3. Regin. lib. 20.* " *n. 32.*

" 3. Pater tenetur proli, non tantum legiti- " mæ, sed etiam (in quo jus civile a canoni- " co correctum est juxta *c. Cum haberet*) spu- " riæ curare alimenta, hoc est, cibum, po- " tum, vestitum, & honestas artes, juxta suum " statum, nisi tamen aliunde se alere possit, " & non indigeat; deinde etiam dotem filiæ. " * (*Respectu autem filiorum dicunt Sanch. de* " *Matr. lib. 4. D. 26. num. 21. Boss. de Effectu* " *Matr. p. 2. cap. 4. num. 95. cum Glossa in c.* " *Admonere 33. quæst. 2. ac Surdo, & Megala,* " *quod Pater tenetur alimenta præstare non tan-* " *tum Filio, sed etiam Uxori illius, quamvis* " *eam duxerit fine dote, & contra ipsius Patris* " *voluntatem. Præterea tenent Azor. p. 2. lib. 2.* " *cap. 4. quæst. 12., & Merenda Controv. lib. 4.* " *cap. 34. num. 6. cum Baldo, & Jasone, quod* " *Pater debet filium alere, etiamsi filius con-* " *summasset vitiose portionem jam prius sibi tra-* " *ditam.*) * Et quidem Clerici, etiam ex fru- " ctibus Ecclesiasticis possunt hæc suis spuriis " præstare. *Fill. loc. cit. t. 28. cap. 2. num. 28.* " *Laym. lib. 5. t. 10. p. 3. c. 5.* Vide infra *t. 5.* " *cap. 4. d. 5. quæst. 1.* Hinc peccant 1. Si non " adhibeant diligentiam saltem mediocrem, ut " acquirant bona, quibus filii alantur, habeant- " que hæreditatem secundum suum statum. 2. " Si bona dilapidando impotentes se reddant " ad liberos honeste secundum statum suum e- " ducandos, ac dotandos, *Bonac. d. 6. §. 2. ex* " *Az. Pilh. &c.* 3. Si fine legitima causa filiæ " dotem negent (vel filium exhæredent), v. " gr. quia vult ingredi, vel est ingressa Reli- " gionem, vel quia ipsis invitis nupsit, licet se " indigno. *Bon. loc. cit. ex Az. Reginald.* &c. " vel quia filius Ordinem sacrum suscepit: Si- " cut enim Pater tenetur dotare suas proles pro " matrimonio, vel ingressu Religionis: ita et- " iam ad suscipiendos sacros ordines. Neque " hæc donatio est revocabilis: imo sic donata " non posse computari in legitimam, aut divi- " sionem cum fratribus, docet *Barb. cap. 17.* " Contrarium tamen tenet *Mol. &c. cum Dian.* " *p. 8. t. 6. R. 91. & 92.* * (*Et Salm. de IV.* " *Præc. n. 78. At vide dicenda de Contr. n. 956.* " *Ubi etiam vide aliis bonis a filiis in collatio-* " *nem adducendis*) *.

337 Quæstio est, an Pater teneatur dotare filiam contra ejus voluntatem nuptam? Distingue; affirma, si filia sit nupta major 25. annis, etiamsi indigno, ut *Sanch. de Matr. lib. 4. D. 26. n. 12. Salm. de 4. Præc. n. 40. cum Bon. Trull. &c.* Sed dubium majus est, si nupta sit minor 25. annis? Alii etiam affirmant absolute: Alii tantum si nupserit digno: Alii dicunt patrem ei teneri tantum ad alimenta, si tamen ipsa egeat, & hoc, etsi nupserit indigno, ut *Sanch. num. 18. & 19. Salm. num. 41. cum Mol. Trull. Cor.* Et hoc probabilius. Hinc infert *Sanch. n. 20. cum Trull. & Bann. ap. Salm. n. 42.* quod si etiam filius nuptias ineat, patre invito, tenetur pater alere eum indigentem, & uxorem ejus. Vide dicenda n. 949.

Notandum obiter hic est, nuperrima S. R. 338 Neapolitani Consilii, junctis quatuor Aulis, Sanctione, cui Regia Majestas annuit 15. Decemb. 1742. sancitum fuisse " (non licere parentibus sine justa causa a jure probata, vel a judice approbanda, liberos, & filios, seu aliquem illorum immerito e domo sua expellere, eisque extra domum præstare alimenta. Et e converso filiis, & liberis, seu alicui ipsorum facultatem non esse discedendi ab obsequio patris pro libito, & alimenta habendi extra domum paternam. Sed voluntatem non morandi cum parente tunc filiis prodesse ad exigenda ab illo extra domum alimenta, cum filiorum voluntas est causa virtutis, non causa vitii, quacunque alia interpretatione, & rerum forsan judicatarum auctoritate sublata deinceps perpetua lege inviolabiliter hoc observandum definitum est),

" 4. Parens tenetur proli subvenire, reli- 339 " cta Religione, iisdem casibus, quibus pro- " les parenti, quos vide *superiore dubio cas. 4.* " *& 5.*

" 5. Parentes gravi obligatione tenentur in- " struere liberos per se, vel alios, in necessa- " riis ad salutem. Hinc graviter peccant, 1. " Si quantum in ipsis est, non curent, ut bo- " nis moribus inbuantur, doctrinam Christia- " nam, seu Fidei rudimenta addiscant, pravo- " rum consortia vitent, mandata Dei & Eccle- " siæ observent, Sacramenta frequentent, a " peccatis abstineant, *Az. Fill. Bon. lib.* 2. Si " occasiones peccandi ab iis non avertant, vel " in locis, aut domibus suspectis habitare per- " mittant: *Trull. t. 1. d. 3. n. 4.* 3. Si consilio, " vel exemplo malo depravent. 4. Si non ob- " jurgent, puniantque dissolutos: moderate ta- " men, nam peccant etiam verberando immo- " moderate, v. gr. ut notabiliter lædantur. *Sot.* " *Sylv. Bonac. loc. cit. & d. 3. de contract. q.* " *ult. p. 3.*

" 6. Tenentur etiam proli relinquere liberta- " tem circa electionem status. Unde peccant " invitos ad matrimonium, vel Religionem co- " gendo, vel abstrahendo. * (*Vide d. n. 335.* " *v. Præterea, & dicenda l. 6. n. 850. in fin. v.* " *Dicit.*) * Et quidem *Trid. sess. 25. de Reg.* " 18. excommunicat cogentes ad Monasterium " filias.

" 7. Etsi frater fratri, vel sorori, saltem in 340 " extrema, vel quasi extrema necessitate tenea- " tur subvenire lege tum charitatis, tum pie- " tatis; non tamen est ea obligatio, quæ in- " ter parentes, & liberos, cum non sit ista de- " pendentia. V. *Less. lib. 2. cap. 31. num. 34.* " Unde, si professus est in Religione non tene- " tur egredi, ut eis succurrat. *Trull. lib. 2.* " *c. 2. d. 24. n. 8. ex Suar. &c.* * (*Vide lib. 4.* " *n. 67.*) *.

Notandum tamen hic, quemvis in utroque foro teneri, si possit, alimenta, & dotes præstare fratribus, vel sororibus in eorum non solum extrema, sed etiam gravi necessitate. Ita *Salm. de IV. Præc. num. 69. cum Azor. Trull.*

Fag.

Vasq. Bonacs. Men. &c. Extendunt DD. doctrinam hanc ad fratres ex eodem patre natos, licet ex diversa matre; nam isti ut utrinque conjuncti in jure reputantur ex *l. Cum plures. §. Cum tutor. ff. De administratione Tutorum.* Si vero fratres, sicut si sorores, sint tantum uterini ex parte matris; tunc est obligatio eos alendi, sed non sorores dotandi.

,, Quæres, an filius aliquando possit a patre privari hæreditate?

341 ,, Resp. Potest ex justa causa, alias non: eadem in testamento debet exprimi. *Auth. Sed hodie. C. de Inoff. test.* Talis autem censetur I. Ingratitudo (nisi in gratiam patris redierit, ipsumque pœnituerit ante testamentum conditum), ut si affecit patrem gravi injuria, vel ejus vitæ insidiatus est, vel manus injecit, vel maleficiis se immiscuit. *Bon. d. 3. quæst. 7. p. 4. ex Cov. Sanch. Az. Mol. &c.* II. Si novercam, seu patris uxorem cognoverit carnaliter; si parenti furioso, vel carcere detento noluit succurrere, fidejubendo: si impedierit patrem testari: si bona parentum dilapidaverit cum gravi ipsorum dispendio. III. Si filia minor 25. annis luxuriosam vitam elegerit, &c. Circa quas nota valere has causas, quando filius aliunde habet, unde vivat; nam alimentis ad vitam necessariis privari non potest, cum debeantur jure naturæ, quod a jure civili tolli non potest. *Bon. d. 6. quæst. 1. p. 6. §. 3. ex Sanchez, Mol. Az. Reg. Fill. Trull. lib. 4. c. 2. d. 3. & t. 2. lib. 7. & cap. 17.* * (*Secus de necessariis ad statum. Salmanticens. ibid. n. 43. cum communi. Circa autem exhæredationem filiorum, vide de Contract. num. 948. & 949.*) *.

DUBIUM III.

Ad quid teneantur tutores, curatores, qui parentum sunt loco?

,, TUTOR (idem est de curatore) tenetur curam gerere pupilli, ejusque bona rite, & fideliter administrare. Ratio est: Quia in hunc finem constituitur, & assignatur pupillo patris loco. Quare, si delinquat, vel notabiliter sit negligens hac in re, peccat graviter, & ad compensationem damni, quod pupillus ex eo accepit, obligatur (& saltem de dolo, & culpa lata): imo etiamsi tutoris officium exercet pretio (quod tamen si ab initio non est constitutum, censetur suscepisse gratis), tenetur etiam de levi culpa, *Bonac. de contract. d. 3. quæst. 19. p. 4.*

Unde resolves.

,, 1. Tutor tenetur tueri personam pupilli, dum opus est, eumque bonis moribus imbuere, & bene educare per se, vel per alios. *Bon. loc. cit.*

,, 2. Tenetur bona pupilli fideliter administrare, ideoque (officium tutoris suscipiens) inventarium conficere, alioqui [illegible] ex ejus defectu secuta resarcire; nec licet illi pupillo pecuniæ nimium ad usus inutiles concedere.

,, 3. Tutor (uti & Curator) tenetur conservare omnia jura, bona, & actiones pupilli (vel minoris), & bona alias peritura vendere, pecuniamque convertere in emtionem bonorum stabilium, vel in censum, &c. prout fuerit utilius. *Ibid. ex Rebell. p. 2. lib. 22. q. 17.*

,, 4. Si Tutor, vel Curator pecuniam pupilli convertit in suos usus, tenetur ad restitutionem totius lucri cessantis, vel damni emergentis, quod inde accepit pupillus, vel minor, *loc. cit. Rebell. q. 17.*

,, 5. Tenetur item ad restituendos fructus (deductis expensis) quos ex bonis pupilli percipere poterat, & sua culpa non percepit. *Sylv. v. Tutor. §. 4. Reb. loc. cit.*

,, 6. Tenetur nomina debitorum exigere, & debita pupilli persolvere, ita tamen, ut, quantum fieri potest, bono pupilli consulat. *Sylv. Reb. ll. cc. Tab. ibid.*

,, 7. Tutor, vel Curator non potest donationes, vel remissiones gratiosas facere de bonis pupilli, quia non ad destruendum, sed ad tuendum est constitutus, *ibid.* Excipe donationem remuneratoriam: sic enim potest verb. gr. stipendio debito pro liberali servitio aliquid addere ex liberali donatione, *Mol. Lugo d. 23. sect. 10. Sanch. Trullench. lib. 7. cap. 17. d. 8.* Vid. *Dian. p. 8. t. 6. R. 17.*

,, 8. Denique tenentur (officio finito) reddere rationes, quia hoc onus est commune eorum, qui bona aliena administrant. Vid. *Bonac. de con. d. 3. quæst. 19. p. 4.* & infra hoc libro *t. 4. cap. 3. in appendice ad contractus.*

DUBIUM IV.

Quæ obligatio Dominorum, & famulorum, aliorumque Superiorum & inferiorum erga se invicem?

342 *Quid teneantur Superiores præstare subditis? An Principes teneantur eligere digniores ad officia?*
343 *Quid teneantur famuli præstare Dominis:*
344 *An famuli non impedientes furta rerum Domini, teneantur ad restitutionem?*
345 *An famulus conductus ad annum, discedendo possit petere stipendium?*
346 *An ægrotans teneatur postea famulatum supplere?*
347 *An elapso triennio possit salarium exigere?*
348 *Quando famulus inserviens, nulla statuta mercede, possit exigere stipendium?*
349 *Quando possit mercedem sibi compensare?*
350 *An Servi capti in bello possint fugere ad suos?*

,, RESP. 1. Domini, & Superiores tenentur habere curam famulorum, aliorumque 342 suorum subditorum. Patet ex 1. ad *Timot. Si quis suorum, &c.* Et ratio est, quia sunt ipsorum

„ rum caput, & vices parentum gerunt, ideo„ que tenentur quodammodo ad eadem, ad „ quæ parentes. Inprimis vero curare tenen„ tur, quantum in ipsis est, ut servent præce„ pta Dei, & Ecclesiæ. *Bon. dub. 16. quæst.* „ *1. part. 8.*

Quær. hic obiter, an Principes sæculares teneantur eligere digniores ad Officia sæcularia? Affirmant *Salm. de IV. Præcept. n. 103. cum Sot. Bann. Less. Trull. &c.* Negant vero *Caj. Vasq. Lugo &c. ibid.* modo Officia non indignis distribuantur: quia, ut isti dicunt, hæc Officia non pertinent ad justitiam distributivam, nec sunt bona communia, sed potius Regis, qui sufficit, si digne, non autem dignissime Rempublicam regat. Utraque est probabilis, sed prima sententia probabilior, quia alias Respublica grave pateretur nocumentum; ob quod motivum *Lug. D. 34.* licet *n. 19.* oppositum sustinuerit, tandem *n. 21.* concludit regulariter teneri Principes digniores eligere, excepto uno vel altero Ministro. An autem Reges possint Officia sæcularia vendere? Negant *Adrian. Ang. Turr. & Med. ap. Salm. l. c. n. 94. ex 1. Hæc lex ff. ad leg. Jud. de Ambit.* ubi hoc expresse prohibetur. Affirmant vero *Nav. Cuj. Sot. Sanch. Azor. &c. cum D. Th. Opusc. 21. ap. Salm. ex n. 95.* Modo venditio sit omnino necessaria ad utilitatem Reip. & modo vendatur moderato pretio, ac dignis, & quantum fieri potest dignioribus. Ceterum omnes cum *D. Th.* conveniunt hanc venditionem non expedire; intellige de Officiis majoribus Magistratuum, quibus datur justitiam ministrare; non autem de minoribus, quibus competit tantum eam exequi. Vide *Salm. l. c.*

„ 1. Peccant domini graviter 1. Si sine justa „ causa impediant famulos, ne festis Missam „ audiant; vel si festis opera servilia impo„ nant: vel si jubeant ea, quæ sine peccato fieri „ non possunt. *Nav. c. 14. &c.* 2. Si peccandi oc„ casionem permittant, cum possint impedire; „ aut si graviter delinquentes non corrigant, „ vel negligentes necessaria ad salutem non „ moneant, corripiant. Bon. *l. c.* * (*Commu„ niter cum Salm. de IV. Præc. n. 140.*) *

„ 2. Peccant item graviter I. Si gravibus in„ juriis afficiant, diabolos, canes, &c. appel„ lent. *Bon. l. c. & Trull. l. 4. c. 1. d. 6.* li„ cet *Dian. p. 7. t. 7. R. 47.* excuset a peccato „ talem contumeliam, quod ex ira, & indeli„ beratione soleat proferri * (*Et revera com„ muniter hæ non habentur, ut graves injuriæ*) * „ II. Si alimenta convenientia non præbeant, „ mercedem justam (dummodo fideliter ser„ vierint) non solvant, vel differant sine ratio„ nabili causa. *Ibid.* III. Si ante elapsum ter„ minum temere domo expellant: in quo casu „ (nisi gravissima ex causa id fecerint) tenen„ tur ad solutionem integræ mercedis * (*Ut „ Salm. n. 150. cum communi: nec famulus in„ juste expulsus tenetur redire ad complendum „ tempus; intellige, si tempus conventionis sit „ jam transactum & per ipsum non defuit, ut „ compleret; Tunc enim tenetur Dominus ad sa„ larium promissum. Sed dubium est, si famulus „ causa expulsionis nullum damnum passus fuis„ set, an totum salarium ei deberetur? In hoc „ probabiliter opinari possumus, juxta dicenda „ n. 345. quod Dominus in pœnam injustitiæ te„ neretur in conscientia solvere ei saltem majo„ rem quam dimidiam partem salarii, imo ut „ notat Less. l. 2. c. 24. n. 8. teneretur ex l. Qui „ operas. 38. & l. 16. ff. Locati, totam mercedem „ tribuere; Sed hoc dicimus, nonnisi post senten„ tiam, juxta regulam omnium pœnalium.*) * „ *Less. Azor. c. 14. q. 1. Fill. n. 117. Regin. Mol. „ &c. Escob. t. 3. E. 9. q. 33.* IV. Si eum, qui „ liberos, aliosve domesticos verbis, exemplo, „ vel moribus pravis corrumpit, & reprehen„ sione non emendatur, e domo non dimittant. „ *Nav. c. 14. Azor. Trull. d. 51. n. 2.*

„ 3. Herus non tenetur famulo infirmo (quam„ diu ægrotat) dare salarium; nisi in extrema, „ vel gravi necessitate (tunc enim debet ex ca„ ritate); imo sumtus in ejus curationem im„ pensos potest repetere. *Mol. l. 1. t. 28. c. 4. „ n. 8. Escob. t. 3. c. 9.* * (*Salm. ib. cum Mol. „ Azor. Less. communiter n. 148. Vide dicenda „ hoc lib. n. 864.*) *

„ Resp. 2. famuli, ceterique subditi tenentur 343
„ suis dominis, & superioribus aliquo modo ea„ dem, quæ filii parentibus, nimirum amorem, „ reverentiam, & obedientiam præstare. Ratio „ patet ex dictis, quia sunt illis quasi loco pa„ rentum. *S. Th. 2. 2. quæst. 103. Reginald. l. „ 10. n. 26.*

Unde resolves.

„ 1. Peccant famuli graviter. I. Si non la„ borent, vel serviant fideliter: tenenturque ad „ compensationem damni. *Mol. Less. l. 1. c. 24.* „ II. Si grave damnum inferant, vel inferri per„ mittant, cum possint impedire. *Nav. c. 14. n. „ 22. Fill. tr. 28. c. 3. q. 16. Regin. l. c.* * (*Cum „ Mol. Less. Azor. & Salm. n. 138. ac commu„ ni.*) * Et quidem, si damnum illud infera„ tur sive a confamulis, sive ab extraneis in „ rebus, quarum cura ipsis commissa est, a re„ stitutione non possunt excusari. *Mol. Less. t. „ 2. c. 23. p. 30. n. 65. Fill. tr. 36. c. 9. q. 9. „ n. 114.* III. Si sine gravissima causa discedant „ a Domino ante terminum elapsum; ultra hunc „ vero manere non tenentur, etiamsi morbo im„ pediti servire aliquandiu non potuerint. *Mo„ lin. l. c. Regin. n. 517. Escob. E. 7. n. 50.* „ IV. Si Domino in rebus magni momenti non „ obediant. *Bon. l. c.*

Quæritur 1. an famuli non impedientes furta rerum Domini, teneantur ad restitutionem? Alii universe affirmant, ut *Renzi de IV. Præc. c. 1. q. 21. & de VII. Præc. sect. 3. q. 25. cum Pontio; & Dian.* (*contra Reb. Mol. Bon.*) Quia (ut dicunt) ex ipsa ratione famulatus unicuique famulorum videtur Dominus in custodiam res suas committere. Alii vero, ut *Less. l. 2. c. 13. n. 75. Lugo de Just. D. 19. Holzmann de Rest. n. 437. Salm. de 4. Præc. n. 138. cum Mol. Azor. &c.* communius, & probabilius distinguunt & dicunt, quod si damnum fit a domesticis, & res non sit famulis specialiter commissa ad curam (ut tuendam omnino cum *Bus. & communi*), non tenentur famuli ad restitutionem; tunc enim ipsi

ipsi peccant tantum contra caritatem, non autem contra justitiam; quia non obligantur ex justitia res Domini a domesticis tueri. Secus tamen, si furtum fiat ab extraneis, ut *Salm. loc. cit. cum communi, & Tambur. Dec. lib. 8. tract. 4. c. 3. §. 6.* Qui addit in eo casu unumquemque famulum teneri ad restitutionem in solidum; quisque enim ipsorum, cum poterat, tenebatur totum damnum impedire; & si nequibat solus impedire, debebat saltem alios confamulos advocare ad furtum impediendum.

345 Quær. 2. an famulus locans operas suas ad annum, si ante annum culpa sua discedat, possit stipendium petere pro tempore, quo inservit? Affirmat communior sententia, contra *Mol.* (nisi grave damnum inde domino evenerit; quia servitus exhibita meretur utique mercedem suam, quamvis non totam conventam; unde tenetur dominus solvere saltem parum minus dimidiæ partis stipendii. Ita *Az. p. 2. l. 2. cap. 3. q. 6. Fill. tr. 28. p. 2. c. 3. n. 68. Sylv. v. Famulus; q. 6. & Trull. Dian. Fagund. cum Salm. de IV. Præc. n. 132.*

346 Quæres 3. an famulus locans operas suas ad annum, si per menses ægrotet teneatur operas suas supplere? Minime ex *comm. cum Salm. ib. n. 133. cum Az. Bon. &c.* quia promissio tempori determinato alligata est. Salarium vero pro tempore ægrotationis petere nequit, ut dictum est supra cum *Bus. n. 342. in fine, v. Herus.*

347 Quær. 4. an famulus, elapso triennio postquam discessit a domino, salarium petere possit, & occulte sibi compensare? Affirmant *Sanchez de Matr. l. 7. D. 37. n. 17. & Salm. n. 134. cum Mol. Fag. Vill. & aliis;* quia, licet in foro externo famulus post præscriptionem triennii amittat actionem petendi salarium, ut dicunt *Cov. Med. & Llamas ib.* (contra *Mol.*) juxta legem Hispanicam, sive Bullam 33. S. Pii V. qua post biennium a servitio præstito adimitur famulo actio petendi salarium; sive juxta Sanctionem S. R. Consilii Neapolitani, junctis quatuor Aulis, relatum *inf. num. 516.* qua elapsis duobus mensibus, postquam famulus a Domino discesserit, negatur ei facultas mercedem in judicio petendi: Attamen in foro conscientiæ famulus jus ad salarium semper retinet; & dominus, si certus sit non solvisse, semper ad solutionem teneri videtur; tanto magis, quod in dicta Decisione (pro nostro Regno emanata) dicitur, actionem denegandam esse famulo non præscriptionis ope, sed vi præsumtæ solutionis. Hoc vero intelligendum, si famulo moraliter constet Dominum non legitime præscripsisse; nam si alias Dominus præscripsisset solutionem per triennium cum titulo, & bona fide, eo casu nec Dominus teneretur solvere, nec famulus posset salarium sibi compensare, etiamsi certus esset de solutione non facta; quia Dominus tunc ratione præscriptionis acquisivit jus non solvendi, juxta dicenda *infra n. 517.*

348 Quær. 5. an famulus nulla statuta mercede inserviens possit justum stipendium (saltem infimum) petere, vel occulte surripere? Distingue; si dominus hujuscemodi famulorum operas conducere solebat, affirma. Secus, si non: quemadmodum accidit cum pueris, quos Nobiles, aut Episcopi rogantur in suam familiam admittere; tunc enim sufficit, si Domini tribuant eis victum, vestes, & habitationem, cum talis est consuetudo. Ita *Salm. ib. n. 135. cum Mol. Azor. Trull. Villal. Fag. &c.* Famulis autem, qui inserviunt Magistris, ut artes ab ipsis apprehendant, certe nullum salarium debetur. *Salm. n. 136. cum Azor. Mol. Reb. Fag.* Nisi aliter sit in usu quoad aliquam artem; ex notabilitate enim artis quandoque aliquid a discipulo magister exposcit, ut est ars horologia construendi. Ex ignobilitate vero artis sæpe discipulus debet aliquid a magistro recipere, ut est ars malleatoris, &c. Videndum igitur est juxta prudentum arbitrium, quod ex usu in qualibet arte observetur.

„ 2. Famuli non peccant, si sustentationem 349
„ vel mercedem justam Domino negante, utantur compensatione occulta, *Mol. loc. cit. Fill. tr. 36. c. 6. q. 3.* dummodo tamen alius modus non sit impetrandi; nec plus accipiatur, quam debetur: neque scandalum, aut aliud incommodum grave timeatur. Vid. *Bon. de restit. d. 2. q. ult. p. 2. n. 16.* * (*Hac tamen in re animadverte Prop. 37. inter damn. ab Innoc. XI.*) *.

„ 3. Similiter pro obsequiis, ad quæ non tenebantur, præstitis (si quidem illa non gratis, & liberaliter, sed animo mercedis exhibuerint) licere ex rebus domini accipere compensationem, quæ aliter obtineri non possit, docet *Nav. c. 17. n. 108. Less. l. c.* Plura de his v. infra *tr. 5. c. 1. d. 4. & c. 3. d. 10. & Bon. d. 5. q. 1. p. 8.* * (*Nisi sponte suas operas auxissent. Salm. n. 136. cum Mol. Sot. Dian. &c.*) *.

An autem famuli possint conpensare sibi salarium pro majori opera præstita? Vide *dicenda n. 522.*

Notanda est hic obiter illa quæstio ad praxim 350
utilis, an servi justo bello capti licite possint ad suos fugere? Negant *Mol. Sylv. Panorm. & alii ap. Salm. de IV. Præc. n. 115.* quia tales servi censentur tanquam perpetuo ad servitutem damnati, cum dominus juste eos possideat. Contrarium tamen communius & probabilius tenent *Less. l. 2. c. 5. n. 24. Sot. Lug. Pal. Fill. Vasq. & quam plures cum Salm. n. 116.* Ratio, quia tale jus Gentium faciendi servos homines in justo bello captos taliter acceptatum est, ut ipsis relicta sit fugiendi libertas. Et patet ex *Instit. l. 2. tit. 1. de Rer. divis.* ubi *n. 17.* de istis dicitur: *Qui tamen, si evaserint nostram potestatem, & ad suos reversi fuerint, pristinum statum recipiunt.*

DUBIUM V.

Ad quid teneantur Conjuges erga se mutuo, vi hujus Præcepti?

351 *Ad quid teneatur uxor erga virum?*
352 *An uxor nobilis teneatur officia vilia præstare?*
353 *An teneat pactum pro uxore non mutandi domicilium? An autem uxor teneatur sequi virum in exilium?*
354 *An mortuo viro, teneatur uxor solvere debita contracta ad alendam familiam?*

355 *Quid*

355 *Quid teneatur uxor restituere filiis primi matrimonii?*

356 *Quomodo peccet vir in uxorem?*

351 „ RESP. Uxor in iis, quæ spectant ad domus gubernationem, & bonos mores, tenetur obedire marito; hic vero uxorem, non ut servam, sed ut sociam tractare. Ratio est quia maritus est caput, & uxor commembrum. *Nav. c.* 14. *n.* 20. *Trull. Filliuc. t.* 28. *c.* 9. *n.* 144. *& comm.*

Unde resolves:

„ 1. Conjuges peccant. I. Si debita intentione non contrahant matrimonium. 2. Si sine dispensatione prætermittant proclamationes. 3. Si Sacramentum matrimonii in statu peccati mortalis recipiant. 4. Si utantur matrimonio contra naturam vel modo indebito, vel cum periculo abortus. 5. Si debitum sine justa causa negent. 6. Si cum periculo pollutionis tactus habeant impudicos.

„ 2. Peccat graviter uxor. 1. Si maritum rixis, vel aliter verbis ad gravem iram, vel blasphemiam provocet. *Fill. loc. cit. n.* 145. *& Bon.* 2. Si quod notabile expendat contra voluntatem viri, & consuetudinem feminarum similis status, nisi tamen ex paraphernalibus, si habet. 3. Si, spreto viro, sibi imperium vendicet. 4. Si nolit sequi virum domicilium mutantem, dummodo possit sine periculo vitæ, & salutis, & contrarium non sint pacti; & maritus post nuptias non sit factus vagus. *Navarr. Tolet. Bon. p.* 7. V. infra *t.* 5. *c.* 1. *dub.* 5. Si sine sufficienti indicio male judicet de mariti continentia. 6. Si sine justa causa debitum neget: *v.* infra *l.* 6. 7. Si se ingerat in administrationem domus sine justa causa, qualis est, si v. gr. maritus prodigus bona familiæ dilapidet. *Sylv. Trull. c.* 1. *d.* 4. *n.* 18. * (*Vel si sit incurius, vel minus aptus ad familiam gubernandam. Elbel t.* 2. *Conf.* 21. *cum Fill. Gob. & Henno*) *.

352 Quær. 1. an uxor nobilis teneatur præstare viro præcipienti officia vilia, v. gr. cibos condire, verrere domum &c.? Affirmant *Ang. Tiraq. &c.* Sed probabilius negant *Sanch. de Matrim. l.* 6. *D.* 6. *n.* 14. *Salm. de IV. Præc. n.* 59. *cum Sylv. Garc. Fag. &c.* quia uxor est socia, & ideo non tenetur præstare famulæ opera, quæ ipsam dedecent. Et si ipsa præstaret, posset sibi compensare, ut ajunt.

353 Probabilius valet pactum non mutandi domicilium, nolente uxore, ut *Sanch. de Matrim. l.* 1. *D.* 40. *n.* 2. *cum Lop. Pal. &c. contra alios.* Sed hoc intelligendum, nisi nova & gravis causa superveniat. *Sanch. n.* 23. *Salm. de IV. Præc. n.* 61. *cum Nav. Sylv. Fag. &c.*

Quær. 2. an teneatur mulier sequi virum missum in exilium? Negant *Henr. & Bartol. apud Salm. ib. n.* 62. quia non tenetur uxor innocens viri pœnam subire. Sed probabilius affirmant *Salm. ib. & Sanch. lib.* 1. *D.* 41. *n.* 11. *cum aliis*; quia tenetur uxor sufferre non pœnam, sed infortunium viri. Et idem dicunt *Salm. & Pal.* si vir alicubi excommunicetur. E converso dicunt *Salm. cum eisdem DD.* quod, si mulier necessitate coacta mutet domicilium, vir comitari eam debet.

Quær. 3. an uxor, mortuo viro, teneatur ex bonis dotalibus solvere debita contracta ad alendam familiam? *Prima* sententia affirmat, si vir erat pauper, dum debita contraxit, secus si locuples, quia pauper non tenebatur alere uxorem, ergo tenetur ipsa solvere quod conversum est in sui utilitatem. Ita *Fag. Bart. Lupus, & alii apud Sanch. l.* 9. *D.* 4. *n.* 5. *Secunda* vero probabilior sententia negat, sive vir fuerit pauper, sive locuples; Ratio, quia actio creditorum repetendi mutui facti est personalis, scil. tantum contra virum; & licet in viro ratione inopiæ suspensa erat obligatio uxorem alendi, non erat tamen extincta, quare si ex mutuo aluit, suum debitum præstavit. Ita *Sanch. n.* 29. *Salm. de IV. Præc. n.* 64. *cum Mol. Trull. & Bon.* qui tamen limitat, si vir contraxerit debita nomine uxoris, vel ipsa sciente; vel si vir protestatus sit nolle, stante sua inopia, gratis, eam alere. Et quod dictum est hic de alimentis uxoris, dicit etiam de alimentis filiorum; ut *Salm. loc. cit.* 354

Quær. 4. an uxor ad secundas transiens nuptias debeat filiis primi matrimonii reservare quicquid a primo viro accepit, retento tantum usufructu? Affirmæ ex *Auth. Ex testamento, & Auth. In donat. C. de Sec. Nupt.* si accepit titulo lucrativo, secus tamen, si oneroso, vel si accepit ab extraneo. Et ideo dicitur respectu viri de rebus donatis a prima uxore. *Sanch. lib.* 6. *D.* 41. *Salm. n.* 66. *cum aliis.* 355

„ 3. Peccat graviter maritus. 1. Si verbis contumeliosis, vel infamatoriis afficiat uxorem. * (*Et tale peccatum esset duplicis malitiæ, ut Salm. n.* 67.) * 2. Si impediat illam circa præcepta Dei, vel Ecclesiæ sine justa causa. *Sayr. l.* 7. *c.* 7. *Nav. c.* 14. Si vere impediat etiam sine causa circa ea bona, quæ consilii tantum sunt, ut est Confessio, Communio, &c. communiter tantum peccat venialiter, nisi constet, quod illa magnam ex iis utilitatem percipiat. *Sayr. Fill. Bon. q.* 1. *p.* 7. *Trull.* 3. Si cædat graviter: moderate tamen castigare verbis, vel etiam ex gravi causa moderatis verberibus, habita ratione conditionis, & status, quandoque potest. * (*Consentit huic Elb. Conf.* 21. *num.* 588. *cum Gob.*) * 4. Si alimenta neget, nisi tamen uxor a consortio mariti propria culpa discesserit. * (*Vel nisi adulterium commiserit, ut Sanch. de Matr. l.* 10. *D.* 8. *n.* 25. *Pal. de Spons. D.* 3. *p.* 6. §. 5. *& Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 714. *Nequit autem vir retinere dotem uxoris adulteræ, si discedat ab ea ante sententiam propria auctoritate: quamvis ipse possit uxori repetenti dotem, opponere exceptionem adulterii, & petere, ut sibi applicetur, prout probabilius dicit Croix n.* 716. *cum Abbat. & Pal. contra Sanch.*) 5. Si negligit gubernationem domus, & rem familiarem. 6. Si uxori non cohabitet, vel sine justa causa diu absit. 7. Si, cum possit, alimenta non procuret. V. *Fill. n.* 140. *&* 141. *Nav. c.* 14. *n.* 19. *Tol. lib.* 5. *c.* 2. *Sanch. lib.* 10. *de Matr. disp.* 18. *n.* 16. *Bon. p.* 7. 356

DU-

DUBIUM VI.

Quæ obligatio Parochorum erga suos?

357 *Ad quid teneantur Parochi circa residentiam?*
358 *Ad quid circa Sacramenta ministranda, præsertim tempore pestis?*
359 *An teneantur celebrare pro populo?*
360 *An concionari, & populum instruere, &c. (de quo vide etiam dicta n. 269. Quomodo Parochi teneantur corrigere subditos? Dub. I. An ad id teneantur ex caritate, vel ex justitia? Dub. II. An teneantur inquirere mores subditorum? Dub. III. An teneantur non deserere oves etiam cum periculo mortis?*

357 „ RESP. Curatus, sive Parochus jure divino tenetur. 1. Residere in sua Parochia. *Trid. sess. 23. cap. 1. de Ref. Barb. de off. Paroch. c. 8. n. 1.* alioqui in conscientia fructus non facit suos, teneturque pro rata absentiæ restituere fabricæ Ecclesiæ, vel causæ piæ. Potest tamen ex justa causa, & licentia Episcopi ad breve tempus abesse. V. *Nav. c. 5. Azor. t. 2. lib. 2. c. 4. Possev. Barb. Trull. l. 4. c. 1. d. 8.* * (*Quoad residentiam, vide dicenda de Benef. l. 4. n. 121. & 123.*) *
„ 2. Tenetur administrare Sacramenta * (*Non solum in necessitate extrema; sed etiam gravi, Salm. Tr. 21. de Carit. c. 6. n. 33. cum S. Th. & communi. Et ibi addit Bon. teneri Parochum etiam inquirere graviter indigentes*) *. Quoties, & quanto cum periculo, v. infra, & *Bon. tract. 1. d. 2. q. 3. p. 2. Possev. Barb. ll. cc.* * (*Quoad Sacramentum Pœnitentiæ, vide Busemb. de Pœnit. lib. 6. n. 623. Resp. 2. & 3. Quoad Eucharistiam autem, tenetur ministrare quoties; oves rationabiliter petunt. Vide Busemb. de Euch. dict. lib. 6. n. 253. & 254. Tempore autem pestis probabile est non teneri ministrare Eucharistiam cum periculo vitæ. Vide de Euchar. eod. lib. 6. n. 233.*) *.

358 „ 3. Orare pro populo, & celebrare, ut populus audiat Missam: quam etiam teneri eum eidem applicare diebus saltem festis, & aliquot aliis, docet *Tol. lib. 3. cap. 5.* Sed negat *Suar. Con. in 3. p. quæst. 83. art. 1.* cum nullo jure id cautum sit. V. *Bon. quæst. ult. Barb. loc. cit.*

359 Nota hic, quod a SS. Pontifice Benedicto XIV. ex Epistola Encyclica edita anno 1744. statutum est quemcumque Parochum, sive habentem, sive non congruos reditus, teneri omnibus Dominicis, & festis diebus applicare Missam pro populo, Et quamvis concessum sit alicui Parocho, si aliter vivere nequeat, applicare Missam pro eleemosynam præbente in diebus festis; sancitum est tamen, ut debeant ipsi in aliis diebus ferialibus Missas pro Populo supplere. Et quoad Vicarios seu Œconomos Ecclesiarum vacantium, data est facultas Episcopis assignandi eis congruam fructuum portionem, ut pariter possint diebus festis pro Populo celebrare, Vide *Tom. II. lib. 6. numer. 323.*

„ 5. Docere populum concionando, arguendo, &c. per se, vel per alios. *Tol. lib. 5. cap. 5. Possev. Barbos. Trull. ll. cc.* * (*Vide dicta de 3. Præcept. num. 269. v. Hic obiter. Pariter Superiores Religionum etiam tenentur prædicatione pascere subditos, tamquam eorum Pastores, Elbel Conf. 21. num. 582. cum Henno*) *. 360

„ 5. Tenetur singulis diebus dominicis, & festis solemnibus populo doctrinam Christianam explicare, per se, vel per alium, ut constat ex *Trid. sess. 24. c. 4. de Ref.* idque sub gravi obligatione etiam juris divini, ob summam necessitatem, propter quam eos ab Episcopis, aliisque Prælatis ad id cogi posse sub pœna excommunicationis (omnesque alios, ut eam audiant, discant & sciant) docent *Trull. l. 1. c. 1. d. 5. n. 7. & 8. Bald. t. 2. lib. 1. d. 48. Sanch. Pal. Barb. &c.* * (*Bene autem potest huic obligationi doctrinam Christianam explicandi per alium satisfacere, Trull. & Led. ap. Salm. Tr. 21. c. 2. n. 55.*) *

„ 6. Tenetur infirmos visitare, pauperum curam habere, peccata corrigere, &c. de quibus *Poss. Reg. tom. 2. l. 20. c. 5. sect. 3. Barb. c. 7.* vide supra.

Parochi (& tanto magis Episcopi) tenentur sub gravi corrigere oves, in peccato mortali vel ejus proximo periculo existentes, etiam cum discrimine vitæ; & non solum in extrema, sed etiam in earum gravi necessitate, semper ac adest spes emendationis. Ita communiter *Bon. D. 3. q. 4. p. 4. num. 5. cum Val. Mald. & Reg.* item *Viva de 4. Præc. q. 21. art. 6. n. 12. Mazz. tom. 1. p. 458. Salm. tr. 21. c. 6. n. 33. cum Suar. Con. & Trull.* Vide etiam dicta *lib. 2. num. 40.* Præterea Parochi tenentur cum quocunque incommodo auferre scandala; unde si aliquis subditorum sit incorrigibilis, sed suo pravo exemplo sit aliis occasio ruinæ, tenetur Parochus tale damnum impedire, saltem Episcopum certiorando, non tantum semel, sed quousque scandalum perseverat, & spes effulget, ut illi occurri possit.

Sed dubitatur I. An ad id Pastores teneantur ex caritate vel justitia? *Suar. & Tapia apud Salm. loc. cit. 7. n. 58.* censet teneri solum ex charitate. Sed probabilius tenentur ex justitia, ut sentiunt *Ronc. de Char. Quæst. IV. q. 1. Holz. eod. tit. n. 192. tr. 6. D. 3. p. 7. n. 8. cum Cajet. & Con. Salm. l. c. cum Sanch. Val. Dian. & Trull.* Ratio, quia ad hoc utique a Communitate stipendium Pastoribus tribuitur, ut singulorum procurent salutem, & proinde vitia corrigant.

Dubitatur II. An Pastores teneantur inquirere mores subditorum? Respondetur affirmative ex communi sententia, ut docent *D. Th. n. 2. q. 33. art. 2. ad 3. & Salm. cum Laym. Cajet. Soto, Ledesm. Villal. &c.* Ratio, quam tradit *D. Thomas*, est, quia illi qui specialem obligationem habent incumbendi saluti alicujus certæ personæ, sicut habent Pastores erga singulas suas oves, tenentur non solum corrigere delinquentes, sed etiam prospicere, an obligationi suæ satisfaciant. Secus vero dicendum de aliis, qui generalem obligationem habent erga

pro-

proximos; illis enim sufficit corrigere eos tantum quos lapsos vel in proximo periculo labendi animadverterint.

Dubitatur III. An Episcopi & Parochi teneantur non deserere oves etiam cum periculo mortis? Respondetur cum *D. Th.* 2. 2. *q.* 185. *art.* 5. qui sic docet: *Ubi subditorum salus exigit Pastoris praesentiam, non debet Pastor personaliter suum Gregem deserere, neque propter aliquod commodum temporale, neque propter aliquod personale periculum imminens, cum bonus Pastor animam suam ponere teneatur pro ovibus suis*. Sic enim habetur in *Joann.* c. 10. & haec verba non solum consilium, sed etiam praeceptum continent, ut recte probant *Salm. tr.* 21. c. 2. n. 76. ex c. *Scitscitaris*, 7. q. 1. ubi clare hoc exprimitur. *Si vero* (subdit *S. Th.*) *subditorum saluti possit sufficienter per alium provideri, tunc licet vel propter aliquod commodum Ecclesiae, vel propter personae periculum, Gregem deserere*. Quaenam autem sint causae excusantes Parochos a residentia? Vide *lib.* 4. *n.* 125. Insuper notandum 1. quod Episcopus, cum suscipit regimen sui Episcopatus, debet (ut praecipit Concil. Trident. *Sess.* 24. *c.* 16. *de Ref.*) rationem exigere a Vicario Capitulari de omnibus ab eo gestis tempore vacationis. Notandum 2. teneri Episcopum ex eodem Trid. *Sess.* 24. *c.* 3. *de Ref.* quam celeriter potest suam Dioecesim visitare; & in visitatione nihil posse accipere, nisi victualia. Ibi sic dicitur: *Episcopi propriam Dioecesim per seipsos aut si legitime impediti fuerint, per suum generalem Vicarium, aut visitatorem, si quotannis totam propter ejus latitudinem visitare non poterunt, saltem majorem ejus partem, ita tamen ut tota per se vel per visitatores suos compleatur, visitare non praetermittant*. Deinde additur: *Studeant quam celerrime, debita tamen cum diligentia, visitationem absolvere ... Interimque caveant, ne ipsi, aut quisquam suorum procurationis causa pro visitatione, &c. nec pecuniam, nec munus quodcumque sit, etiam qualitercumque offeratur, accipiant; non obstante quacunque consuetudine etiam immemorabili; exceptis tamen victualibus, quae sibi ac suis frugaliter pro temporis tantum necessitate, & non ultra erunt ministranda. Sit tamen in optione eorum qui visitantur, si malint solvere quod erat ab ipsis antea solvi, certa pecunia taxata, consuetum; salvo item jure conventionum antiquarum cum Monasteriis, aliisve piis locis, aut Ecclesiis, non Parochialibus inito, quod illaesum permaneat. Quod si quisquam aliquid amplius accipere praesumpserit, is praeter dupliei restitutionem intra mensem faciendam, aliis etiam poenis &c.*

DUBIUM VII.

Quae obligatio Praeceptorum, & discipulorum?

361 „ RESP. Inter praeceptores (idem est de paedagogis) & discipulos est quodammodo eadem obligatio, quae inter parentes, & liberos,

Unde resolves.

„ 1. Discipuli peccant 1. Si praeceptoribus, „ & Paedagogis non exhibeant honorem & reverentiam. 2. Si non obediant in rebus pertinentibus ad studia, & bonos mores. 3. Si eos conviciis, vel contumeliosis verbis traducant. 4. Si negligenter studeant, scholarum, aut studiorum tempore lusui vacent, vel otio. 5. Pecunias parentum dilapident, vel inutiliter expendant. 6. Malo fine studeant. 7. Gymnasii sui leges, vel Academiae statuta (si quidem ea ad peccatum obligent) non servent. 8. Scientias superstitiosas, aut vetitas addiscant, vel libros prohibitos legant. 9. Stipendium debitum doctori suo non solvant, cum possint. V. *Nav. cap.* 23. & 25. *Fill. tr.* 28. *part.* 2. *c.* 10. *q.* 1.

„ 2. Magistri, & Paedagogi peccant 1. Si peccata discipulorum dissimulent, & non corrigant, quando possunt. 362 2. Profectum eorum in literis non sedulo promoveant. 3. Non doceant bonos mores. 4. Si ex proposito falsa doceant ut vera, vel superstitiosa, & saluti noxia. 5. Non studeant ipsi, ut officio satisfaciant. 6. Si stipendium exigant majus justo, vel quam Gymnasii leges, aut consuetudo permittant. 7. Doctoratus insignia negent dignis, indignis conferant, quod *Navarr.* dicit esse mortale; praesertim in Theologia, Jure Canonico, Civili, & Medicina: nam in Philosophia forte veniale tantum esse censet *Cajet.* verb. *Doctor.* 8. Si discipuli malo sint exemplo. 9. Si malis moribus imbutos, & qui aliis perniciosi sunt, ad scholas admittant, vel ex iis non dimittant V. *Trull. lib.* 4. *c.* 1. *d.* 11.

TRACTATUS IV.

De quinto & sexto Praecepto.

CAPUT I.

Quid Quinto Praecepto prohibeatur?

Non occides.

363 *Quae sint poenae mandantium homicidia per Assassinos?*
364 *An easdem incurrant ipsi Assassini?*
365 *De agitationibus taurorum.*

„ PROHIBETUR hominis occisio, mutilatio, verberatio, aliaque similis afflictio injusta; de qua quaeritur & quando sit injusta. 363

Adnotandum hic obiter ex *cap.* *Pro humani de Homicidio, in* 6. quod mandantes occidi Christianum per Assassinos, sive eos recipientes, defendentes, aut occultantes, ipso facto incurrunt excommunicationem, ac depositionem ab omni dignitate, officio, & Beneficio. Insuper per d. *cap. Pro humani*, tales habentur tamquam homiti;

niti; ita ut amittant omnia sua bona, & datur facultas cuilibet eos necandi. Intelligendum hoc tamen est post sententiam declaratoriam, ad quam autem emanandam sufficiunt tantum probabilia argumenta. Ita enim habetur *in fin. d. c.* ubi dicitur: *Et postquam probabilius constiterit argumentis aliquem scelus tam execrabile commisisse, nullatenus alia sententia adversus eum requiratur*. Intellige non requiri aliam sententiam decisoriam; Ita *Molina Bann. Gom. Farin. & alii ap. Salm. de V. Præc. c.* 1. *n.* 190.

Advertendum vero hic est 1. quod isti post sententiam declaratoriam, ut dictum est supra, ipso facto excommunicationem incurrunt, & privantur dignitatibus, & beneficiis, quæ ipso jure vacant, ut *Azor. & Gonzal. ap. Salm. ibid. n.* 191. Advertendum 2. quod soto mandato prædictæ pœnæ incurruntur, cum in *d. cap.* dicatur: *Quanquam mors ex hoc forsan non sequatur*. Et ita *Mol. Cov. &c. ap. Salm. d. n.* 191.

364 Dubium tamen est, an etiam Assassini incurrant præfatas pœnas, cum textus tantum mandantibus eas imponat? *Prima* sententia affirmat, quia Assassini proximius ad homicidium concurrunt; unde ex identitate motivi isti etiam comprehenduntur. Tanto magis, quia Pontifex ideo expresse ipsos non comprehendit, quia ibi loquebatur de Assassinis infidelibus, quibus non poterat pœnas imponere. Ita *Salm. ibid. n.* 188. *cum Farin. Barbos. Gom. & aliis*. Notant autem *Salm. n.* 193. *cum Alciat. Gabr. Farin.* &c. non censeri Assassinos, nisi qui homicidium patrant cum pacto, ut mandans aliquid temporale eis persolvat. *Secunda* tamen sententia cum *Caj. Nav. Suar. Azor. Fagund. Sylv. & apud Salm. n.* 187. probabilius negat, tum quia pœnæ non sunt extendendæ, tum quia textus loquitur de iis, qui per Assassinos infideles occidebant Christianos; unde motivum legis formaliter diversum apparet.

365 Notandum hic quod S. Pius V. sub excommunicatione ipso facto prohibuit Principibus, ne permitterent agitationes taurorum, sive ferarum in foro; & singulis Christianis, ne cum illis congrederentur, item Clericis, ne talibus spectaculis assisterent. Clemens tamen VIII. postea has pœnas abstulit pro Regnis tantum Hispaniarum quoad omnes, exceptis Religiosis. V. *Salm. de V. Præc. c.* 1. *n.* 20.

DUBIUM I.

An aliquando liceat occidere, vel mutilare semetipsum.

366 *An liceat directe occidere seipsum, & an indirecte?*
367 *An liceat se exponere periculo mortis ad vitandam mortem duriorem, &c.? An liceat navim incendere cum periculo mortis?*
368 *An virgo teneatur pati potius mortem, quam violari?*
369 *An liceat Reo ex præcepto Judicis se occidere? An haurire venenum ad experiendum antidotum?*
370 *An liceat Carthusiano abstinere a carnibus etiam in necessitate extrema?*
371 *An liceat macerationibus vitam sibi minuere?*
372 *An sit obligatio ad servandam vitam uti remediis extraordinariis, vel nimis duris?*
373 *An aliquando liceat se mutilare?*
374 *An liceat pueros castrare?*
375 *An qui occidit seipsum possit sepeliri in loco sacro?*

„ RESP. Absque divina authoritate non licet 366
„ seipsum directe, & ex intentione occidere. Ratio est, quia est contra caritatem sui, & fit injuria Reip. & Deo, qui est solus directus, & absolutus Dominus humanæ vitæ. * (*An occidens seipsum peccet etiam contra justitiam? Affirmant Salm. de V. Præc. c.* 1. *n.* 111. *cum Less. Bann. Sed negant ibid. n.* 110. *Lugo Nav. Fagn. &c.*) *.

„ Dixi 1. *absque authoritate divina*, propter Samsonem, & quosdam Martyres, qui seipsos occiderunt, vel ex divina spiratione, vel inculpata ignorantia. Dixi *directe*, quia indirecte quandoque licet se occidere, hoc est, aliquid facere, vel omittere, ex quo præter intentionem mors certo sequatur: quia præceptum conservandi vitam, utpote affirmativum, non semper obligat, sed potest omitti propter bonum finem, necessitatem, vel magnam utilitatem. *S. Thom.* 2. 2. *q.* 64. Vide *Fill.* hic *tr.* 29. *c.* 4. *q.* 5. & *Bec.* 2. 2. *t.* 3. *c.* 7. *q.* 8.

Unde resolves.

„ 1. Miles potest, imo tenetur persistere in statione, etsi moraliter certus sit se occidendum, *C. Lugo d.* 10. *q.* 1. * (*Ob magnum bonum commune, vel ob specialem obligationem ex pacto vel officio, quam habet miles, Gubernator, Episcopus, Parochus, licite possunt & tenentur mortem perferre. Ell. n.* 10. *Salm. de Rest. cap.* 2. *n.* 33.) * Item potest ad evertendam turrim hostilem aut perdendos hostes, pulverem incendere, etsi sciat se obruendum; uti & navem mergere, vel incendere, ne hostis ea potiatur cum gravi Reipub. damno, ut docent *Less. lib.* 2. *cap.* 9. *n.* 32. *Fagund. t.* 1. *l.* 5. *c.* 11. * (*Et Salm. de V. Præc. c.* 1. *n.* 123. *cum Bon. Trull. &c.*) *. Similiter licet se objicere telo, vel ictui ad servandam vitam Principis, amici ad mortem injuste damnati vices subire: *Less. l.* 2. *c.* 9. *n.* 30. vel in naufragio tabulam cedere, ex *Tol. Less. loc. cit. Lopez p.* 1. *c.* 95. * (*Etiamsi tabula jam sit capta, ut contra Sotum, Rodr. &c. docent Sylv. ap. Tourn. tom.* 3. *p.* 278. *v. Gravior, & Salm. de Rest. c.* 2. *n.* 34. *cum aliis, quos infra reperies citatos n.* 971. *v. Hoc*: Ex D. *Thom.* qui *in* 3. *D.* 29. *art.* 5. *ad* 3. *dicit*, quod tradere seipsum morti propter amicum, est perfectissimus actus virtutis; unde hunc actum magis appetit virtuosus, quam vitam propriam corporalem. *Recte autem advertit Sylvius eum non posse, ad tabulam cedendam, se projicere in mare, quia nemo potest positive se occidere. Hinc neque ad baptizandum puerum potest quis se in flu-*

„ *men*

„ men projicere, ut Tourn. p. 281.)* Item servire peste infectis, vel ad fugiendum incendium ex alto se præcipitem dare, cum certo periculo mortis. *Less. & Fill. l. c. Laym. cap. 2. num. 3. Cardin. Lugo disp. 10. sect. 1.* * (*cum Salm. num. 35.*) * Ubi tamen eversionem illam turris, & combustionem navis si (quidem nulla sit spes evadendi) timide, & nonnisi ex gravissima, v. gr. boni publici causa, videtur concedere. Vid. *n.* 51. 52. *&c. Malderum tr. 3. c. 1. dub. 19. Dian. p. 5. tr. 4. R. 26. Fagund. p. 5. cap. 11. n. 6. & seq.*

„ 2. Etsi Virgini non liceat ad castitatem servandam directe se occidere, licet tamen ei certo periculo mortis se exponere, etiam pro sola integritate corporali, licet rationabiliter præsumeret, se non consensuram; quia integritas ista magni æstimatur. Vid. *Laym. c. 1. num. 3.*

367 Hinc Quær. I. An liceat se occidere ob vitandam mortem duriorem? Resp. Directe se occidere nunquam licet; & si homines venerantur aliquos qui hoc fecerunt, dicendum eos fecisse ex Divino instinctu. Ita communiter DD. quicquid dixerit S. Hieronymus *in c. 1. Joann.* relatus in *cap.* 2. 23. *q.* 5. ubi legitur: *In persecutionibus non licet propria perire manu, absque eo ubi castitas periclitatur.* Verum illud *absque eo* explicari posset, scil. neque excepto casu quo castitas periclitatur, ut explicat *Laym.* Licet vero se indirecte occidere, puta si quis se ejiciat per fenestram, ut effugiat incendium, præsertim si adsit aliqua spes mortem evadendi, ita cum *Busemb. ut supra* docent *Lugo D.* 10. *n.* 50. *cum Less. Tourn. Contin. tom.* 3. *pag.* 425. *v. Secundus, & Sporer de V. Præc. cap.* 3. *num.* 24. Ac *Elbel num.* 13. hoc permittit etiam reis detentis in carcere ad evadendam certam sententiam mortis, vel etiam carcerem perpetuum, ut *n.* 16.

Quær. II. An autem liceat navim incendere cum evidenti periculo vitæ, ne illa veniat in manus hostium? Negat *Renz. de V. Præc. c.* 2. *q.* 3. *cum Diana ex D. Thom.* 2. 2. *q.* 64. *art.* 5. Sed affirmat *Lugo n.* 52. *cum Less.* licere, si sit aliqua spes saltem modicissima vitandi mortem, vel etsi mors sit certa, vitari tamen expediat damnum publicum. Dicit autem *Mazzott. de Rest. ob Homic. cap.* 1. *cum Busemb.* hic *num.* 2. posse virginem ad servandam castitatem ab invasore, se conjicere in certum periculum vitæ, sed non mortem certam: Quod non improbabile videtur, cum ob bonum virtutis non dubitent DD. communiter asserere, quod liceat vitam periculo exponere, v. gr. cedere tabulam in naufragio amico naufraganti, ut *n. anteced.* 366. dicunt *Busemb. cum Less. Tol. & Salmant. cum aliis.* Tanto magis, quia in casu prædicto stupri semper adest periculum consensus.

368 Sed hic magis urget quæstio III. An virgo teneatur potius permittere se occidi, quam violari; puta, si invasor minetur ei mortem, si copulæ non acquiescat? Adest duplex sententia. *Prima*, quam tenent *Navarr. sum. c.* 16. *num.* 1. *Sotus de Just. l.* 5. *quæst.* 1. *art.* 5. item *Tol. Lopez*, & alii *apud Salm. de V. Præcept. cap.* 1. *num.* 227. dicit, quod, licet possit, non tenetur tamen fœmina mortem pati, sed potest tunc permissive se habere, dum accidit copula; modo voluntate positive resistat, & consensus periculum absit; Quia ut dicunt, illa permissio non est tunc cooperatio moralis, sed tantum materialis, & ideo ob periculum mortis satis excusatur. *Secunda* sententia, quam tenent *Salm. loc. cit. num.* 128. *cum Lugo: Azor. Bon. Fill. Pal. &c.* docet hoc omnino illicitum esse, quia, cum fœmina possit copulam impedire, si timore inducta quiescit, sua tunc cooperatio vere moralis & voluntaria fit; In fœmina enim illa quies in copula reputatur ut actio. Hæc ratio tamen non convincit, quia illa quies feminæ revera non potest dici actio, dum nullo modo est positiva; ideo prima sententia (speculative loquendo) sua probabilitate carere non videtur. Non tamen negandum secundam sententiam in praxi omnino suadendam esse, saltem ob periculum consensus, quod in illa permissione facile adesse potest.

„ 3. Reo licet non fugere, imo etiam sponte se sistere judici plectendum, licet positive seipsum perimere non possit, etiamsi a judice id ei committeretur. Vid. *Less. c.* 9. *d.* 6. *C. Lugo d.* 10. *de just. sect.* 1. *n.* 38. contra *Vasq.* 1. 2. *d.* 173. *c.* 3. 369

Quær. hic, an possit Reus ex præcepto Judicis ipse se occidere? Affirmant *Vasq. Bon. Vid. Arag. & Card. apud Salm. de V. Præc. c.* 1. *n.* 118. Si enim, dicunt, posset Reus os aperire, ut venenum in eo infundatur, sic etiam potest manibus illud haurire, & sic etiam gladio se transfigere. Tunc enim Judex constituit Reum carnificem suipsius, quod probabiliter posse fieri videtur *cum Elbel de Homic. n.* 9. qui citat *Haunold. Illf. &c.* Verum *Salm. n.* 117. *cum S. Th. Bus. Suar. Soto, Laym. & communius* negant, quia occisio suipsius, ut intrinsece mala, nec a Judice potest præcipi, nec a Reo patrari. Concedunt tamen communiter posse Reum scalam ascendere, collum gladiu adaptare &c. cum hæ actiones tantum remote ad mortem tendant.

Notandum vero cum *Salm. num.* 120. *Nav. Lop. Salon. &c.* graviter utique peccare, qui venenum hauriunt, vel a vipera morderi patiuntur ad experiendum antidotum; nisi eis constet, ex experimento, vel judicio peritorum, nullo probabili periculo mortis se committere; quod approbat Henno. Et idem dicendum de funambulis ludentibus per funem in locis altis cum probabili periculo vitæ. *Salm. ibid. cum eisdem, & Sylv.*

„ 4. Etsi Cartusianus in extrema ægritudine possit servare vitam vescendo carnibus. * 370
„ (*Etiam in probabili periculo mortis, ut Ar. Med. Vict. contra Vasq. Gran. & Salm. de Leg. c.* 2. *num.* 137. *quia tamen primam sententiam sat probabilem vocant*) *; idque probabiliter ei tum liceat, atque adeo non peccet, qui inscio præberet cibos ex carnibus, *Sanch. Dian. part.* 8. *t.* 7. *R.* 70. licite tamen, & laudabiliter etiam tum omittit, cum certo periculo mortis * (*Et hoc certum esse censent Salm. loc. cit. n.* 136.) *, ut contra

„ *Vasq.*

Dian. part. 5. d. 4. R. ...uia rationabiliter ne- ...mmuni Ordinis. C. ...tra *Azor.* & *Escob.* ...ri carnibus vesci, ...aliter vitam con- ...nch. part. 2. conf. ...x ita distinguit, ...ntrinseco, v. gr. ...corum convale- ...ium, ait proba- ...vesci (tametsi li- ...t naturaliter ex ...causa: Si vero sit ...ob inopiam aliorum ...ndum esset, teneri ve- ...a, cum sit violenta, ipsi ... (*Et hoc merito ut certissimum* ...*m. de Rest. c. 2. n. 27. & de Leg.* ...*135.*) *

...t carnem vigiliis, & inedia mode-
„ ...gere: qui autem advertens vitam iis
„ nota...ter minui, nihilominus continuaret,
„ peccaret graviter, ut notat *Laym. d. 3. de*
„ *just. t. 3. p. 2. c. 1. n. 5.* Ex *Cajet.* Etsi hic
„ multi ob bonam fidem, & zelum Deo pla-
„ cendi excusentur. Vid. *Bonac. d. 2. q. ultim.*
„ *sect. 1. part. 7. n. 9. Fill. loc. cit. Card. Lugo*
„ *de just. d. 10. sect. 1. n. 32. 33. & 36. &c.* Ubi
„ recte notant, aliud esse procurare abbrevia-
„ tionem vitæ, seu mortem positive sibi affer-
„ re: aliud permittere, vel periculum ejus su-
„ bire, vel non adhibere media ad averten-
„ dam. Prius ait esse illicitum; v. gr. pœni-
„ tentiis indiscretis, carnisque macerationibus
„ vitam notabiliter abbreviare; posterius vero
„ sæpe licere: * (*Ita etiam Lugo de Just. D. 10. num. 32. Tournel. tom. 3. pag. 427. q. 3. & Salm. de Rest. cap. 2. num. 30. cum Gran. Vill. Sayr. &c. Si macerationes fiant consilio prudentis Prælati, vel Confessarii; esto vita etiam per 12. annos esset abbrevianda, ut alii ibi dicunt. Et revera, si licebit Fabris ferrariis (dicebat Abbas Ransé fundator Reformationis Trappensis) vitam sibi minuere, laborando quotidie pene in medio ignis, a quo nequit non notabiliter consummari humidum radicale, quo tam indiget vita humana; si licebit studiosis sanitatem labefactare ad scientias addiscendas: si licebit Militibus exponere vitam tot ærumnis, & periculis mortis; cur non licebit viro religioso austeritates corporales amplecti, ut rebellem carnem in servitutem redigat?*) * „ Ideoque non teneri Carthusianum
„ carnibus vesci nec aliquem alium uti pretio-
„ sa, & exquisita medicina, ad mortem vitan-
„ dam; nec secularem, relicto domicilio, quæ-
„ rere salubriorem aerem extra patriam. * (*Ut*
„ *Lugo, Bonac. Trull. cum Salm. ibid. n. 26.*
„ *Sufficit enim uti mediis ordinariis*) *.

372 „ 6. Excusantur ægri, qui paulo ante mor-
„ tem, causa humilitatis, vel boni exempli,
„ petunt humi collocari, quia non intendunt
„ vitam abbreviare. *Vide Vasquez loc. cit.* Ad-
„ dit *Laym. lib. 3. part. 4. c. 1. n. 5.* non tene-
„ ri quemquam mediis extraordinariis & ni-
„ mis duris, v. gr., abscissione cruris, &c. vi-

„ tam conservare; nisi tamen ea communi bo-
„ no sit necessaria. * (*Ita communiter Lugo,*
„ *Soto, Bann. Bonac. cum Salm. ibid. num. 50.*
„ *Idem docet Tournely pag. 425. cum Sylvio.*
„ *Addit tamen quod Pater, Tutor, aut alius*
„ *Superior potest jubere abscindi membrum sub-*
„ *diti, si hic moderatos dolores tantum sit pas-*
„ *surus, contra Henno*) *. Vide *Less. loc. cit.*
„ *Sanchez in opusc. tom. 1. lib. 5. c. 1. d. 34.*
„ Ubi dicit infirmum in periculo mortis, si sit
„ spes salutis, non posse medicamina respue-
„ re. Non videtur tamen virgo ægrotans (per
„ se loquendo) teneri subire manus Medici,
„ vel Chirurgi, quando id ei gravissimum est,
„ & magis, quam mortem ipsam, horret. *Esc.*
„ *E. 7. cap. 8. ex Turrian. sum. p. 1. cap. 263.*
„ *d. 5.* * (*Ita Salm. de Rest. cap. 3. num. 26.*
„ *cum Less. Sanch. Dian. &c. Posset tamen vir-*
„ *go permittere tangi; Imo teneretur sinere, ut*
„ *ab alia fœmina curetur, ut recte ait Dia-*
„ *na*) *.

„ Resp. 2. Non licet se mutilare, nisi sit ne- 373
„ cessarium ad conservationem corporis totius,
„ quia nemo est suorum membrorum absolute
„ dominus. *Less. lib. 2. c. 9. d. 14.*

Unde resolves.

„ 1. Non licet se castrare ad conservandam
„ castitatem, vel sedandas tentationes, quia
„ hoc ad eum finem non est necessarium. *S.*
„ *Th. 2. 2. q. 65. art. 1. Less. Mol. Fill. t. 29.*
„ *c. 4. q. 3. &c.*

„ 2. Peccant parentes, qui filios etiam con-
„ sentientes castrant, ut fint utiles cantui. Vid.
„ *Laym. lib. 3. tr. 3. c. 1.*

Quæritur, an liceat pueros castrare ad vo- 374
cem in eis conservandam? *Prima* sententia probabilior negat cum *Busemb.* hic *Sporer de V. Præcept. cap. 3. numer. 32. & Salmanticens. de Rest. cap. 2. numer. 45. & de V. Præcept. num. 121. in fin. & ibid. Lugo, Bonac. Dian. Villal. &c.* Si enim, dicunt, pro bono Animæ id non licet, quanto minus pro lucro temporali? Deinde ajunt, quod conservatio vocis non est bonum tanti momenti, ut liceat agere quod natura reprobat. *Secunda* tamen sententia, quam tenent *Tamburin. l. ..... cap. 2. §. 3. num. 4. Trull. Salon. Pasqual. apud Salmanticens. de Rest. dict. num. 45.* & probabilem putant *Mazzot. de Rest. quæst. 3. cap. 1. §. 1. Elbel num. 29.* (qui insinuandam censet ob praxim toleratam) affirmat licere, modo absit morale periculum vitæ, & non fiat pueris invitis. Ratio istorum est, tum quia eunuchi utiles sunt bono communi ad Divinas laudes in Ecclesiis suavius canendas; tum quia conservatio vocis non parvi quidem momenti in eis dicendum est bonum, cum per illud conditionem notabiliter in melius mutant, & per totam vitam nobilem & pinguem sustentationem sibi comparant; Et ideo tantum bonum justa esse causa videtur, ut cum illo tale corporis nocumentum resarciri licite possit; Tanto magis, quod hoc in dies in usum deducitur, & ab Ecclesia toleratur, ut ait *Elbel.*

375 „ Quæres, an sepeliendus sit in loco sacro, „ qui seipsum occidit?

„ Resp. Id vetant Ecclesiæ Canones: qui tamen non sunt intelligendi de iis qui ex furore, amentia, vel passione gravissimæ tristitiæ, turbata phantasia, id facerent, vel qui ante mortem vere de hoc doluerunt. Quod si constet, quempiam seipsum occidisse, & dubitetur, utrum deliberate, an ex animo turbato factum, in praxi privatur sacra sepultura, cum præsumatur secundum opus externum voluntarie esse factum: nisi tamen ex circumstantiis contrarium colligatur. Si vero dubitetur, a seipso, an ab alio, v. gr., sit præcipitatus in aquam; delictum tam atrox, & contra naturam non præsumitur sine evidentibus indiciis. *Molin. t. 3. d. 20.* Vide *Laym. loc. cit. n.* 8. Vide etiam *Escob. E. 7. q.* 8. ubi dicit, eum, qui moritur ex vulnere in duello accepto, si vivus ex loco discessit, non esse privandum sepultura Ecclesiastica.

DUBIUM II.

An, & quomodo liceat occidere malefactorem?

376 *An liceat occidere Proscriptos propria authoritate?*

377 *An liceat Principi occidere Reos non prius sententia damnatos?*

378 *An liceat unquam Clericis damnare Reos pœna mortis?*

379 *An teneatur Judex concedere tempus Reo pro sumptione Sacramenti Pœnitentiæ, & Eucharistiæ?*

„ RESP. Extra causam necessariæ defensionis, de quo infra, nulli id licet, nisi auctoritate publica, & juris ordine servato, ut patet *Exod. 22. & Rom. 13.*

Unde resolves.

376 „ 1. Non licet marito uxorem, aut Patri filiam occidere in adulterio deprehensas: quia ad id non habent auctoritatem publicam; & leges civiles id permittentes in jure Canonico sunt correctæ, tanquam iniquæ. * (Hinc damnata est opinio contraria ab Alex. VII. Propos. 19.)* Secus est de proscriptis, quos occidendi cuivis auctoritas publica datur; idque non injuste, cum ad Reip. defensionem sit necessarium. * (*Modo occisio non fiat extra territorium proscribentis: Nisi præsumatur licentia alterius Principis. Salm. de V. Præc c. 1. n. 19.* Vide *n. 380. vers. Decius*)* Peccant tamen, qui non ex zelo justitæ, sed odio, aut privatæ vindictæ causa faciunt. V. *Laym. l. c.*

377 „ 2. Peccat Princeps, vel Magistratus (regulariter loquendo) ut v. infra *l. 5. cap. 3. d.* 1. qui occidi jubet reos non citatos, vel non auditos, vel non damnatos, etsi privata scientia constet esse nocentes; quia ex jure naturæ actus publicus fieri debet ex scientia, & auctoritate publica. V. *Caj. v. homicidium, Fill. tr. 29. c. 2. q. 6. n. 27. Bonac. loc. cit. p. 1. num. 7.* Vid. & infra *l. 5. cap. 3. d. 1.* * (*Excipe 1. si crimen sit notorium. 2. Si esset periculum seditionis, aut esset dedecus Regis, si juridice procederetur. Salm. ib. n.* 18.)*

Notandum hic 1. Clericis, etiam laicalem potestatem habentibus, illicitum esse Reos pœna mortis damnare, ex *cap. Sententia de Cler. percussore*. In hoc tamen potest Papa dispensare, ut *Salm. de V. Præc. c. 1. n. 13. & 14.* cum *S. Thom. &c.* Et ipsi Episcopi, vel similes, habentes dominium temporale loci alicujus, possunt licite committere laicis potestatem suam ad causas sanguinis. *Salm. ibid. num. 16.* cum *S. Thom. Bonac. Trull. &c.* Vide dicenda *l. 7. n. 566.* 378

Notandum 2. quod Judex tenetur sub gravi concedere Reo tempus sufficiens ad Confessionem, etsi timeretur periculum direptionis. *Salm. c. 1. n. 21.* cum *Navarr. Sylv. Trull. &c.* Tenetur etiam concedere tempus pro sumptione Communionis (nisi tamen grave damnum timeatur); cum Reus sit tunc in articulo mortis, in quo præceptum Communionis obligat jure Divino; *Salm. ibid. cum Suar. Navarr. Lug. &c.* & de hoc addunt Motum proprium *S. Pii V. ibid.* Et tunc etiam non jejunus Reus potest communicare, quia tunc vere est in articulo mortis, ut *Salm. ib. cum Nav. Bon. Suar. Lugo, &c.* Et laudabiliter potest communicare eadem die mortis, modo Communio præcedat per horam executionem, ut *Sa, & Fagund. ibid. n. 22.* 379

Notandum 3. quod, si Reus nolit se confiteri, post adhortationem, licite potest occidi a carnifice, quia tunc sua damnatio suæ culpæ tribuitur. *Salm. n. 23.* cum *Trull. Bonac. Salm. & aliis.*

DUBIUM III.

An & quomodo liceat occidere privata auctoritate iniquum aggressorem?

380 *An liceat tueri vitam cum morte invasoris? An autem vetetur reis, & præcise Bannitis armis se defendere?*

381 *An liceat viro honorato occidere invasorem sui honoris? An autem id liceat plebejo, vel Ecclesiastico, si fugere possit sine periculo vitæ? Et quid si contumelia sit jam illata?*

382 *Vide plures resolutiones P. Busembai.*

383 *Quæst. 1. An liceat occidere furem rei magni valoris? Quæst. 2. Quantus debeat esse iste valor? Et quid si valor sit modicus, sed res tollatur cum violentia? Qu. 3. Quid si fur rem jam abstulerit, & resistat Domino volenti eam recuperare?*

384 *Quæst. 4. An liceat Clericis & Religiosis furem interficere? Et utrum tunc incurrant irregularitatem?*

385 *Quæst. 5. An liceat cuique per famulos armis sua defendere?*

386 *Quæst. 6. An liceat occidere invasorem pudicitiæ?*

387 An

380 ,, RESP. Jus naturæ permittit, ut vim vi repellas, & aggressorem, qui inique eripere tibi conatur vitam, aut quæ ad eam honeste agendam tibi sunt necessaria, ut bona temporalia, honores, pudicitiam, membrorum integritatem, prævenias, & occidas: Ita tamen, ut id fiat animo te defendendi, & cum moderamine tutelæ inculpatæ, hoc est, non inferendo majus damnum, nec utendo majore vi, quam necessarium est ad arcendam injuriam. Ita comm. *S. Th.* 2. 2. *q.* 74. *art.* 7. *Mol. &c. Less. dub.* 8. *num.* 44. (*Nota hic errare nuperum Auctorem libri, cui titulus*: Esposizione della Dottrina Cristiana, *dicendo quod S. Th. cum S. Aug. negat licitum esse occidere Aggressorem ob defensionem propriæ vitæ; nam Angelicus expresse oppositum docet loc. cit. inquiens*: Nec est necessarium ad salutem, ut homo actum moderatæ tutelæ prætermittat ad evitandam occisionem alterius. *Addit tantum in respons.* ad primum; & *ibi explicat doctrinam S. Augustini; & ait*, quod in occidendo non potest intendi mors alterius, sed sola propria defensio) *.

Et cum *D. Th.* admittit *Catech. Rom. de* 5. *Præc. n.* 8. ubi dicitur: *Licet salutis suæ tuendæ causa alterum occidere;* subdens satis apparere, quod hujusmodi homidium a Lege Divina non vetatur. Et ita *Lugo de Just. D.* 10. *n.* 138. *Less. l.* 2. *c.* 9. *d.* 8. *cum S. Antonin. Azor. Bon. Sot. &c. communiter*, contra *Gers. Ric. de S. Vict. Hugon. &c. apud Salm. de* 5. *Præc. c.* 1. *n.* 51. Id probat *S. Th. loc. cit. ap. Bus.* ex illo *Ex.* 22. ubi dicitur: *Si effringens fur domum, sive suffodiens inventus fuerit, & accepto vulnere mortuus fuerit, percussor non erit reus sanguinis*. Hinc subdit S. Doctor: *Sed multo magis licitum est defendere propriam vitam, quam propriam domum*. Idem docet *S. Bonav. Serm.* 6. *de* 10. *Præc. S. Anton. p.* 2. *t.* 7. *c.* 8. §. 1. *Cont. Tourn. t.* 3. ex *p.* 457. *cum Estio, Sylvio, Pontas, Natal. Alex.* & aliis innumeris cum *Salonio*, qui vocat oppositam sententiam temerariam cum repugnet communi DD. & pluribus textibus, & præsertim in *c.* 3. *& in c. Significasti*. 8. *de Homic.*, *& c. Si vero* 3. *de Sent. excomm.* ubi dicitur: *Cum vim vi repellere omnes leges, omniaque jura permittant*. Sed dices: Qui injustum invasorem occidit ad suam vitam tuendam, excedit moderamen, præferendo vitam temporalem propriam æternæ vitæ proximi sui. Respondetur cum *Tourn. tom.* 3. *pag.* 462. *ad* 2. *Less. lib.* 2. *c.* 9. n. 51. *Soto q.* 1. *art.* 8. *Petrocor. l.* 4. *c.* 3. *q.* 3. & aliis *communiter*, tum nos teneri præferre altioris ordinis proximi bono inferiori bonum nostro cum vita ex. gr. nostra absolute necessaria est ad salutem spiritualem proximi, ut si infans alias esset decessurus sine Baptismo. Secus vero, si ipse invasor ex sua malitia in periculum damnationis se conjicit; tunc enim, cum quisquis jus habeat ad vitam suam tuendam, licite vim vi repellit, etiam cum damnatione invasoris. Eademque ratio valet, si timeatur ab invasore vulnus grave, aut deformitatem afferens, ut *Salm. tr.* 10. *c.* 8. *n.* 7. *& Ronc. de* 5. *Præc. c.* 3. *q.* 1. Et eadem ratio currit pro defensione honoris, & bonorum fortunæ, ut infra. Hinc etiam Clericus, aut Religiosus potest occidere invasorem suæ vitæ, neque tunc incurrit excommunicationem, aut irregularitatem, ut *Salm. loc. cit. cum aliis e. ex dist. c. Significast.*, *& Clem. si furiosus, de Hom.* (Vide dicenda de *Cens. l.* 7. *n.* 382.) An autem fiat vel ne irregularis Clericus adulter, qui ob se defendendum a marito eum occidit? Vide *infra hic n.*388. *v. In ordine*. Ubi distinguitur, si invasio prævideatur proxima, vel remota. Dixi autem *potest occidere*, nemo enim tenetur aggressorem occidere, sed licite & laudabiliter potest occisionem propriam permittere, ne alter vita temporali & æterna privetur, ut dicunt communiter *Less. n.* 55. *cum S. Antonin. Sylv. & Salm. n.* 50. *cum Sot. Bann. &c.* (contra Abul. & Fagund.) qui non sunt audiendi. Excipiunt 1. *Salm.* quando vita invasi esset valde utilis bono communi. Excipiunt 2. *Less. n.* 56. *cum S. Ant. & Salm. cum aliis*, quando ipse esset in peccato mortali, quia tunc omnino teneretur se defendere.

,, 1. Non licet reo occidere ministros justitiæ, a quibus ad carcerem, vel supplicium trahitur * (*Vid. l.* 4. *n.* 279.) *: uti nec licet id proscripto, ut notat ex communi *Laym. lib.* 3. *t.* 3. *p.* 2. quia non sunt iniqui aggressores.

Decius, *& Carterius ap. Tamb. l.* 6. *c.* 1. *n.* 8. & plures Auctores apud *Clarum*, *& Nellum*, ut refert *Azor. p.* 3. *c.* 1. *q.* 11. tenent licitum esse Proscriptis se defendere, quia lex humana auferre nequit jus, quod unusquisque habet ad suam vitam tuendam; Et probabilem hanc opinionem putat *Azor. l. c.* & idem videtur sentire *Tamb. l. c.* Sed omnino tenenda est opposita cum *Ronc. de* 5. *Præc. c.* 3. *q.* 3. *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 816. *Salm. c.* 1. *n.* 19. *Elbel de Homic. n.* 35. *cum Sa, & communi*. Ratio, quia lex humana bene potest cuilibet tribuere jus necandi reum, & vice versa auferre ipsi jus se defendendi; alias possent rei etiam a carnifice se tueri, quod nullus admittit. Certum est autem licere unicuique Proscriptos occidere; non vero alios reos, etiamsi essent publici grassatores, & etiam capite damnati, nisi ipsi vellent tibi rapere magnam quantitatem (juxta infra dicenda *num.* 183.). Ita *Croix lib.* 3. *part.* 1. *n.* 796. *& Elb. n.* 55. *&* 56. Hinc peccant Satellites, aut Milites, qui reum, cujus captio ipsis mandata sit, fugientem aut resistentem interimunt, nisi hoc auctoritate publica eis sit mandatum: Id vero tantum fieri potest, si capiendus sit reus sufficienter diffamatus alicujus criminis capitalis, & non possit alio modo capi; & alias, eo dimisso, graviora mala ab ipso timeantur. Ita

Croix n. 797. Elbel num. 54. & Diana p. 8. tr. 7. R. 44. cum Farinac. & Claro.

381 „ 2. Etsi ob contumeliam aliquam, verbi „ gratia, si viro honorato dicatur, *mentiris*, „ non liceat alterum occidere, eo quod aliter „ repelli possit, ac soleat (*Less. Azor. Hurt. „ &c. Dian. p. 5. t. 4. R. 12. & 13.*); licere „ tamen, si aggressor fustem, vel alapam vi- „ ro valde honorato impingere conaretur, „ quam aliter avertere non posset, docent cum „ *Dian. l. c. R. 4. Lessius, Hurtad.* & alii 12. „ * (*Sed in praxi rarissime uti licet praedicta „ opinione, nam Sylvius in 2. 2. quaest. 64. ar. „ 7. qu. 9. recte sic ait*: Etiamsi honor sit bo- „ num praestantius, quam divitiae, aut nullum, „ aut rarissimum arbitramur esse casum, quo „ pro defensione solius honoris liceat Aggresso- „ rem interficere.) *.

„ 3. Si fuste, vel solo vulnere, vel amputa- „ tione brachii, vel aliter arcere injustam vim „ potes, non licet occidere. Unde si quis sit „ persona talis, cui non sit dedecus fugere, „ debet fugere potius, si potest, & salvare se: „ (*Nisi sit periculum percussionis in fugiendo; „ Et ita tenendum cum Lugo D. 10. n. 166. & „ Salm. c. 1. cum Tapia &c. contra aliquos „ n. 19. qui dicunt improbabiliter, etiam ple- „ bejo fugam esse ignominiosam. Unde Clerici, „ & Religiosi tenentur fugere, si possint sine pe- „ riculo Vitae, quia ipsis fugere non est probro- „ sum, sed honorificum, ut Lugo l. c. Sed et- „ iam respectu Secularium, & Nobilium sapien- „ ter advertit Sylvius in 2. 2. qu. 64. art. 7. „ qu. 9. dicens:* Etiamsi honor sit bonum prae- „ stantius, quam divitiae, aut nullum, aut „ rarissimum arbitramur esse casum, quo pro „ defensione solius honoris liceat aggressorem „ interficere) * Secus tamen, si turpe sit fu- „ gere, ver. grat. viro nobili, vel Officiali „ bellico; nisi rursus hic & nunc id tali turpe „ non esset, ob praestantiam invasoris, vel alias „ ejus qualitates, v. gr. quia ebrius est, vel „ amens; talem enim occidere non licet, quan- „ do potes fugere. *Mald. Dian. part. 5. tract. „ 4. R. 9.* Vide *Laym. lib. 3. tom. 3. part. 3. „ cap. 3.*

382 „ 4. Non licet occidere furem ob res exi- „ guas. Licet autem, si quis auferat hono- „ rem valde notabilem, aut bona magni mo- „ menti; nisi tamen alia via, v. gr. juris, „ vel aliter, arceri, aut recuperari possint. „ Quare, quando jura significant furem noctur- „ num occidi impune, non autem diurnum, prae- „ supponunt, quod plerumque nocturni non pos- „ sint aliter arceri, diurni autem possint. Alio- „ qui enim, si nocturnus potest capi, non debet „ occidi: & si diurnus non potest capi, nec re- „ peti ab eo quod aufert, nisi occidendo, id licet: „ Ea tamen non debent esse parvi momenti, & „ minimum unius aurei secundum *Molin. t. 4. „ t. 3. d. 16. n. 7. V. Laym. c. 3.* Vel potius secun- „ dum alios apud *Dian. p. 3. t. 4. R. 18.* duorum: „ quamquam & hoc *Dianae l. c.* nimis laxum vi- „ deatur: imo *Bon. de rest.* rem non magni valo- „ ris hic censet, etsi sit trium, vel quatuor au- „ reorum. Si tamen talem rem fur v. g. usur- „ pet, vidente ac resistente domino, aut custode, „ aut huic vim faciat, v. g. repetentem inci- „ piat ferro invadere, permittunt caedem *Bon. „ Dian. l. c.* * (*Sed vide infr. n. 383. q. 2. in „ fin.*) *, Ut etiam si dubium sit, an res pos- „ sit aliter salvari, aut recuperari. *Bon. l. c.* „ quia nemo, inquit, tenetur se exponere pe- „ riculo amittendi res suas. V. *Laym. c. 1. Na- „ var. Less. Dian. l. c.*

„ 5. Probabilius est haec etiam licere Cleri- „ ricis, & Religiosis, ob bona temporalia. Ju- „ ra vero in contrarium asserri solita intellige, „ quando non servatur moderamen inculpatae „ defensionis. *Laym. l. cit.* * (*Cum aliis in- „ fra, vide n. 384.*) * *Tann. t. 3. d. 4. q. 8. „ d. 4. Escob. E. 7. c.* 8. ubi etiam docet ex „ *Tann. t. 3. d. 4. n. 68.* licere virgini occide- „ re invasorem pudicitiae, si violantem ne- „ queat aliter evadere. * (*Vide infra num. „ 386.*) *

„ 6. Cum tamen iniquus aggressor sit in pe- „ riculo salutis, potest quis ex caritate ei par- „ cere, & injuriam potius pati: * (*Vide dicta „ num. 380.*) * sed non tenetur, eo quod al- „ ter sua malitia sit in isto periculo. *Laym. „ ibid.*

„ 7. Non licet occidere, si injuria jam est „ contracta, vel aggressor jam fugit; quia id „ non esset se defendere, sed vindicare, ut do- „ cet *Tol. Rodr.* Sed *Henr. & Nav. c. 15. n. 5. „ Fern. p. 1. c. 9. §. 1.* dicunt, si laesus magnam „ faceret jacturam honoris, nisi fugientem mox „ persequeretur, posse eum persequi, & percu- „ tere, quantum esset satis ad defensionem ho- „ noris. * (*Sed oppositum tenendum omnino „ cum Lugo D. 10. ex n. 189. & seq. Viva in „ prop. 17. Alex. VII. n. 9. cum Sot. Mol. Vasq. „ & alii comm. ap. Lugo. Ratio, quia tunc „ non recuperatur honor per se, sed per damnum „ alterius apud homines improbos, quod est in- „ trinsece malum. Et nequeo intelligere, cur „ sententia contraria non debeat dici proscri- „ pta ex prop. 30. damnata ab Inn. XI. rela- „ ta n. 381. quae permittebat repercutere per- „ cutientem, qui fugit, si aliter ignominia vi- „ tari nequibat.*) * Concedit tamen *C. Lu- „ go, Molin. Less. &c.* cum *Dian. p. 8. tr. 7. „ misc. R. 47.* licere furem fugientem, v. g. „ cum equo tuo, conficere telo, vel sagitta „ quia invasio adhuc durat. (*Vide infra Qu. „ 1. in fin.*) * Etsi vero id non liceat, post- „ quam in tutum se recepit; si tamen per ju- „ dicem non possis recuperare rem tuam, po- „ tes ingredi locum, ubi illa detinetur, eam- „ que tibi vendicare, & si alter vi impediat, „ vim vi repellere. *Tan. Less. Mald. Hur- „ tad. Diana part. 5. tom. 5. Resol. 37. part. „ 8. tom. 7. Resol. 47.* * (*Vide infr. Qu. „ 3.*) *

Adverte hic quatuor Propos. damnatas, I. 383 „ Prop. 31. ab Innoc. XI. quae dicebat: *Re- „ gulariter possum occidere furem pro conserva- „ tione unius aurei.* II. Prop. 32. *Non solum li- „ citum est defendere defensione occisiva, quae actu „ possidemus, sed etiam ad quae jus incboatum babe- „ mus, & quae nos possessuros speramus.* III. Prop. „ 33. *Licitum est tam haeredi, quam legatario con- „ tra injuste impedientem, ne vel haereditas adea-*

tur,

ficut & jus habenti in Cathedram, vel Præbendam contra earum possessionem injuste impedientem. IV. Prop. est 18. ab Alex. VII. damnata: *Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, ac etiam Judicem, a quo iniqua certo imminet sententia, si alia via non potest innocens damnum evitare*. His oppositis quæritur 1. an liceat occidere furem rei magni momenti? Negat *prima* sententia, quam tenent *Gerson. tract. de Euch. & Abul. Abb. Cov. Sylv. & Tamb. ap. Salm. de 5. Præc. c. 1. n. 80.* Ratio, ut isti dicunt, quia ex præcepto caritatis debemus præferre vitam proximi rebus temporalibus. Eamque probant ex *c. Suscipimus de Hom.* ubi Pontifex duos damnavit Religiosos, quia alter ipsorum interfecit duos latrones, vestes ei eripere conantes, *quoniam* (verba textus) *expediebat potius rerum sustinere jacturam, quam pro conservandis vilibus rebus & transitoriis, tam acriter in alios exardescere*. *Secunda* tamen probabilissima & communis sententia affirmat; & hanc tenent *S. Anton. 3. p. t. 4. c. 3. §. 15. & eod. c. 3. in princ. ex Jac. Aret. & Petro* sic tradit: *Nam si possum occidere furem, ubi non cognosco, & non potest ei rebus furatis provideri per Judicem (ut l. Furem, ff. ad l. Cornel.), multo magis licet occidere, ubi persona aliter salva esse non potest*: Idem docuit S. Antonin. loc. cit. §. 2. dicens: *Item licita est defensio cum moderamine, non solum pro persona, sed etiam pro rebus; & non solum pro suis, sed etiam pro rebus sibi depositis, & commodatis; & etiam pro rebus Amicorum, & Propinquorum suorum, eos scilicet adjuvando*. Idem tenet Sylvius in 2. 2. q. 64. art. 7. q. 8. inquiens licitum esse occidere Aggressorem rerum, si *sint magni momenti, & non possint aliter aut defendi, aut recuperari, quam per mortem diripientis*. Idem scribit Dominicus Soto (de just. & jur. lib. 5. q. 1. art. 3.): *Dum quis quempiam aggreditur, ut trucidet, vel sua eripiat, post ille vim vi repellendo eum interimere*. Idem tenent *Angel. v. Defensio, n. 4. Sylvest. v. Excommunicatio, in 6. num. 8. Armilla v. Defensio, n. 2.* Idem docuit olim *D. Raymundus lib. 2. de Raptu §. 18.* ubi sic dixit: *Non possum repellere a possessione, nisi illos occidam, & sic erit licita talis defensio*. Idem docent *Sotus de Just. lib. 1. q. 1. art. 8. Less. lib. 2. cap. 9. d. 11. Lugo D. 10. n. 175. Caj. 2. 2. q. 64. art. 7. Croix lib. 3. p. 1. n. 808. Elbel de Hom. ex n. 64. Ronc. de 5. Præc. c. 3. q. 5. & Salm. n. 81. cum Bonac. Suar. Prado, &c.* & clare adhæret *S. Thom. 2. 2. q. 64. art. 7. v. Sed contra*. Et probatur 1. ex illo *Exod. 22. 2.* prout retulimus supra *n. 380.* Ex quo textu *S. Thom. loc. cit.* infert multo magis licere vitam tueri, dicens: *Sed multo magis licitum est defendere propriam vitam, quam propriam domum*: ergo supponit pro certo textum permittere occidi invasorem bonorum. Nec obstant verba quæ post allata verba leguntur in eodem Exodi textu, nimirum: *Quod si orto sole hoc fecerit, homicidium perpetravit, & ipse morietur*. Nam bene respondet Cornel. a Lapide in cit. loc., quod id non dicitur ibi [illegible] eo quia post lucem abest periculum mortis, sed quia alto jam meridie fur melius agnosci potest, & sic *Lig. Theol. T*[illegible]

facilius bona recuperari possunt in judicio; insuper quia orto sole melius potest fur repelli, invocato vicinorum auxilio. Probatur 2. ex *c. Dilecto de Sent. Exc. in 6.* ubi dicitur: *Liceat utique ipsi Decano, si prædictus Ballivus eum bonis suis mundanis injuriose expoliare præsumpserit .... se tueri*. Deinde subditur: *Et quoniam adversus ejus nimiam potentiam sufficiens temporalis defensio sibi forte non aderat &c.* Ex quo supponit Papa potuisse armis secularibus se defendere, si vires suppetebant. Probatur 3. ratione, quæ inter alias mihi potior est, eamque tradunt *Lugo, & Salmantic.* quia præceptum caritatis non obligat præferre bona proximi altioris ordinis, nisi quando (ut supra diximus) proximus est in extrema necessitate; non vero quando ipse sponte se exponit mortis periculo. Et sic omnino eliditur ratio Adversariorum; nam alias nec etiam licitum esset occidere injustum vitæ invasorem, quod omnia jura admittunt. Ad textum autem in *c. Suscipimus*, oppositum ut supra, recte respondent *Salm. num. 84.* ibi merito damnatos fuisse Religiosos, quia res non erat tanti momenti; nec timor mortis inferendæ a latronibus ibi jam vinctis, qui a vinculis se solvere nitebantur, potuit occidentem excusare, cum interim bene valebat fugere, & a periculo se liberare. Hinc dicimus cum *Less. dict. dub. 11. Sot. loc. cit. & Salmantic. num. 88. cum Bonac. Prado, Trull. Dic. Sayr. & aliis communiter*, licere furem eminus telo occidere, si ipse rem asportet, & præmonitus de suo periculo, eam nolit dimittere, ut bene explicat *Bonacin. p. 10. numer. 2.*

Quæritur 2. Quantus debet esse valor rei, ut liceat furem interficere? Certum est ad furem occidendum duo requiri: primo, quod res alia via nequeat recuperari; secundo, quod res sit magni momenti, quale utique non est valor unius auri, ut habetur ex dicta prop. damn. 31. Nisi in aliquo casu raro, quo cuidam tale furtum ingens damnum afferat, puta (ut ait *Viva in prop. 17. Alexand. VII. num. 10.*) si artifici tollatur instrumentum similis valoris, quo sublato, ipse non possit suam suorumque vitam sustentare. Hinc generaliter loquendo dicunt *Viva loc. cit. & Elbel de Hom. num. 65.* illam esse magnam summam, qua ablata, deficeret alicui sustentatio pro se & suis; & idem tenet Natal. Alex. Theol. de V. Præc. Art. 2. Prop. 6. *Salmanticenses* vero, & *Vasq. ac Mol. apud Lug. D. 10. num. 178.* ajunt sufficere jacturam illam, quæ notabile damnum domino afferret, juxta qualitatem personæ; nam, ut bene ait *Ronc. de 5. Præc. cap. 3. quæst. 5.* furtum decem aureorum, quod alicui grave damnum possit esse, alteri opulento potest esse leve. Ceterum *Carden. in 2. Crisi D. 21. n. 88.* censet respectu cujuslibet summam 400. argenteorum (apud nos 40. ducatorum) esse magnam. Et regulariter recte dicunt *Salm. num. 87.* sequendam esse sententiam *Soti, & Arag.* (quibus consentiunt *Sayr. Bon. & Trull.* & oppositum recte rejicit *Viva*) non licere occisionem pro furto quatuor vel quinque aureorum: Necnon bene advertunt *Lugo num. 178. & Salmant. n. 86.* tempore Soti

quinque aureos sive ducatos pluris æstimari, quam nunc decem, quia processu temporis crevit copia pecuniæ, & rerum pretium. An autem liceat occidere furem auferentem rem modici valoris cum resistentia domini, aut custodis illius? Affirmant *Molin. t. 4. tract. 3. Bon. p. 10. num. 1.* & videntur adhærere *Lugo D. 10. n. 178. Spor. tract. 5. c. 2. n. 157. & Viva loc. cit. n. 10. ac Ronc. loc. cit.* (modo, ut isti duo ajunt, resistens sit vir nobilis) quia tunc cum illa re, honor etiam aufertur. Hanc sententiam *Tamb. lib. 4. c. 1. §. 2. n. 3.* non reprobat: Sed multo magis mihi arridet sententia contraria, quam tenent *Salm. n. 85. & Dian. p. 5. tr. 4. R. 18.* id non admittentes. Ratio, quia, licet talis ablatio fiat cum speciali injuria domini ratione violentiæ, attamen, cum non omnis injuria dehonorationem afferat, hic mihi videtur per illam ablationem non proprie aut graviter honorem lædi, juxta æstimationem hominum; quis enim graviter dehonoratus æstimabitur, quia fur violenter ab eo rem aliquam arripuerit?

Quæritur 2. an liceat tibi interimere furem, si rem ablatam adhuc extantem ille in tuto exposuerit, & tu velis eam recuperare? Negant *S. Antonin. Sot. Bon. Sayr. & alii apud Salm. d. c. 1. n. 92.* qui hanc sententiam probabilem putant. Ratio, quia eo casu fur non est invasor, sed tantum injustus rei detentor, & ideo non licet eum occidere, sed solum apud Judicem accusare; alias enim magna sequeretur Reipublicæ perturbatio. Sed probabilior mihi videtur sententia affirmans, casu quo non sit spes rem alia via recuperandi. Ratio, quia tunc latro, quamvis non sit invasor personæ, adhuc tamen est invasor rei, cum tibi contendat rem tuam recipere. Ita *Less. c. 9. n. 75. Lugo D. 10. n. 181. & Vasq. Tann. Mald. Dian. ap. Salm. n. 91. cum Bus. ut supra n. 382. v. 7.*

384 Quær. 4. an liceat etiam Clericis, & Religiosis occidere injustum aggressorem suorum bonorum magni momenti? Affirmant probabilius cum *Bus. Lugo D. 10. n. 175. Elbel num. 83. & Salm. cum Less. Bec.* & aliis communius. (Vide *dicta lib. 1. n. 41.*) Ratio, quia jus defensionis est de lege naturali, & ideo unicuique competit. An autem hoc casu incurrant irregularitatem? Vide *de Irreg. lib. 7. n. 389.* ubi probatur sententia negativa.

385 Quær. 5. an liceat alicui sua defendere armis etiam per famulos? Probabiliter affirmant *Spor. n. 169. & Elbel n. 66. cum Nav. Lugo, Laym. &c.* quia id quod aliquis potest facere per se, potest etiam per alium. Hinc infert *Elbel ibid.* unicuique licere ratione caritatis vi repellere alterum injuste accedentem ad expoliandam domum proximi sui: Et probabiliter consentiunt *Salm. dict. c. 1. n. 104.* cum aliis communiter: Sicut etiam dicitur pro defensione honoris, & pudicitiæ. Vide dicenda *n. 392.*

386 Quær. 6. an liceat occidere invasorem pudicitiæ? Si licitum est hoc ad tuendum honorem, & facultates, multo magis dicendum licere pro tuenda pudicitia: quando aliud non suppetit remedium. Ita *D. Anton. p. 2. t. 5. c. 6. in fin.* ubi: *Et si licet non solum se, sed & bona sua defendere, quare etiam ne pudicitiam amittat?* Et ideo dicit non peccare puellam, si vim vi repellendo aggressorem occidit. Ita enim Archiepiscopus alibi (p. 2. tit. 7. cap. 8., & p. 3. tit. 4. c. 3. §. 2.) loquitur: *Quia mulier utitur jure suo naturali, quo licet vim vi repellere; & magis tenetur saluti suæ providere, quam alienæ, nam exponit se periculo consentiendi actui peccati, permittendo se opprimi, propter difficultatem voluntatis.* Idem docent *P. Cuniliati de V. Præc. c. 2. §. 3., Lugo n. 195. Mol. D. 17. num. 10. & 11. Less. lib. 2. c. 9. dub. 12. Anacl. de 5. Præc. q. 2. n. 19. Elbel de Homic. n. 61. Spor. tr. 5. in 5. Præc. c. 2. n. 265. Salm. de 5. Præc. c. 1. n. 96. cum Bon. Trull. Fill.* & aliis communiter. Et hic bene advertunt *Lugo n. 186. & Ronc. de 5. Præc. c. 3. Reg. 5. in praxi*, quod non solum licebit puellæ, dum actu violenter tangitur ab altero, sed etiam immediate post, eum percutere alapis, pugnis, fuste, & etiam ictibus non periculosis. Ratio, quia nisi tali modo ipsa suam constantiam & displicentiam ostendat, non facile ille discedet. Hinc semper ac id non fiat ad vindictam, non tantum permittendum, sed etiam mulieri est consulendum, ut alter saltem resipiscat, & alia vice eam non sollicitet.

„ 9. Licet quoque occidere eum, de quo certo constat, quod de facto paret insidias ad „ mortem, ut si uxor verb. gr. sciat se noctu „ occidendam a marito, si non potest effugere „ licet eum prævenire. *Nav. Less. n. 45. Fill.* „ *n. 39.*

Quæstio tamen est, an liceat prævenire aggressorem; *Prima* sententia negat cum *Sylvio, Nav. Trull. &c. ap. Salm. de Hom. c. 1. n. 45.* Quia prævenire inimicum, solum paratum ad aggrediendum, non esset vera defensio. *Secunda* tamen sententia affirmat cum *Lugo, Bann. Vasq. Mol. &c. ib. num. 55.* quia, isti dicunt, ad occidendum invasorem pro sua defensione non est opus, ut alter jam incœperit lædere, sed sufficit, si sit paratus ad lædendum.

Attamen *Tambur. Dec. c. 1. §. 2. num. 15. &* 387 *Ronc. c. 3. q. 2. ac Salm. n. 56. 57. & 58.* cum *Sot. Azor. Cov. Dian. & aliis* has sententias conciliant, & distinguunt: Si quis ex aliqua actione noverit inimicum esse determinatum ad invadendum, puta si certo moraliter sciat illum jam ad hoc parasse arma, vel mandatum dedisse servo; tunc, si aliter effugere nequit, licite potest prævenire: Alias *ridiculum esset* (ait *Ronc. loc. cit.*) *velle cogere eum ad expectandam aggressionem, quando juste timeret non posse amplius eam repellere.* Secus vero dicendum, si non certo sciat, sed tantum suspicionem, seu dubium timorem habeat de invasione, impium enim est ob dubiam violentiam proximum vita privare. His tamen non obstantibus, censeo secundam sententiam, hac etiam distinctione supposita, vix in praxi posse sequi, propter hallucinationis periculum, quod in hujusmodi re adesse potest.

„ 10. Hinc etiam dicunt alii, ut *Sanch., 2.* 388 „ *mor. c. 29.* & alii licere occidere eum, qui „ apud Judicem falsa accusatione, aut testimo- „ nio, &c. id agit, unde certo tibi constat, „ quod sis occidendus, vel mutilandus, vel et-

„ iam

„ iam (quod alii difficilius concedunt) amis„ surus bona temporalia, honorem, &c. quia „ hæc non est invasio, sed justa defensio: posi„ to, quod de alterius injuria constet, nec sit „ alius evadendi modus. *Less.* tamen, *Fill.* & „ *Laym.* non audent id defendere, propter pe„ riculum magnorum abusuum. Vid. *Esc. Ex.* „ *7. c. 8. Hurt. Lugo d. 10. sect. 7. Dian. p. 8.* „ *t. 7. R. 52.* * (*Imo præfata opinio Sanchezii* „ *expresse damnata est in Prop. 18. proscripta* „ *ad Alex. VII.* Licet interficere falsum accu„ satorem, falsos testes, ac etiam Judicem, a „ quo iniqua imminet sententia, si alia via „ non potest innocens damnum vitare) *.

389 „ 11. Quandocumque quis juxta supradicta „ habet jus alium occidendi, id potest etiam „ alius pro eo præstare, cum id suadeat ca„ ritas. *Fill. Tann. t. 3. d. 3. q. 4. Mol. d. 18.* „ An autem, & quando ad hoc teneatur? Vid. „ *Less. loc. cit. c. 9. d. 13. Dian. p. 5. t. 4. Res.* „ *6. 14. 20.*

Dicendum igitur est I. Licitum esse defendere vitam proximi cum occisione injusti vasoris. Ita *Contin. Tourn. t. 3. pag. 463.* cum communi DD. & *S. Th.* 2. 2. *q. 60. art. 6. ad 2.* ubi ait: *Vel potest dici, quod Moyses occidit Ægyptium, defendendo eum qui injuriam patiebatur, cum moderamine inculpatæ tutelæ. Unde Ambros. dixit in lib. 1. de Offic. cap. 36. quod* qui non repellit injuriam a socio, cum potest, tam est in vitio, quam ille qui facit: *Et inducit exemplum Moysis.* Et hoc currit, etsi proximus innocens vellet pati occidi, cum ipse non sit dominus vitæ suæ: & ideo nequit aliis jus defensionis adimere. *Less. lib. 2. cap. 6. n. 87. Lugo, Bon. Dic.* & alii communiter cum *Salmant. de Homic. c. 1. n. 94.* Sed dices: Si invasus cedit juri suo, quomodo poteris tu jus ejus defendere cum morte aggressoris? Respondeo; Proximus ille invasus duo jura (ut sic dicam) quodammodo ad vitam suam habet, alterum ad vitam, alterum ad ipsam defendendam: Juri ad vitam non potest quidem cedere, cum non habeat illius dominium; unde non posset alterum inducere ad ipsum occidendum, & quamvis permitteret occidi, occisor semper contra justitiam peccabit. Juri vero tuendi suam vitam bene potest cedere, permittendo quod alter occidat, juxta dicta *n. 380.* Hinc, cum tu occidis aggressorem innocentis, non defendis jus quod ille habet ad se defendendum, cui ipse jam cessit; sed defendis jus quod habet ad vitam, cui ille cedere non potest. Nec occidens eo casu irregularitatem incurreres. *Salmantic. ib. n. 65.* cum *Suar. & Bon. Sporer de 5. Præc. c. 2. n. 179.* cum communissima; vide *l. 7. n. 388.*

390 Sed hic, quæritur an sit obligatio defendere vitam innocentis ab invasore? Resp. quod Magistratus, & principes utique ex justitia ad hoc tenentur, & quando agitur de bono Reip. tenentur etiam cum periculo vitæ, utpote latrones publicos de medio tollere &c. Et pariter ad hoc tenentur milites specialiter conducti ad Civitatem defendendam: vitam vero privati hominis non tenentur ii cum tanto periculo tueri. *Salm. d. n. 98.* cum *Less.* Hic autem periculo obiter adverte, quod Episcopi, & Parochi in ordine ad spiritualia, tenentur adjuvare singulas suas oves adhuc cum periculo vitæ, ut *Salm. ibid.* Hinc Parochi etiam cum periculo vitæ tenentur ministrare ovibus Sacramentum Baptismi, aut Pœnitentiæ; non autem Eucharistiæ, neque tempore pestis, ut tenent *Dicast.* & alii *ap. Salm. de Euch. c. 9. n. 30.* quod ipsi probabile putant, Vid. *d. lib. 2. n. 27. v. Dic. II,* & vide infra *de Euch. l. 6. n. 233.*

Sed dubium majus est, an, si innocentem positive nolentem occidi, defendere non possis sine occisione invasoris, tenearis, si possis sine periculo tuæ vitæ, invasorem occidere? Affirmant *Salm. cap. 1. n. 100.* cum *Nav. Bon. Sa,* &c. quia, dicunt, ex Præcepto Divino caritatis quisque tenetur defendere vitam innocentis, cum commode possit. Probabilius tamen negant *Less. lib. 2. c. 8. n. 92. & Lugo Dis. 10. n. 208;* cui adhæret *Tourn. p. 463. R. 2.* Ratio 1. quia præceptum caritatis eo casu non obligat, cum præstet evitare tunc mortem æternam aggressoris, quam mortem temporalem innocentis. Ratio 2. quia in occisione alterius nunquam evitari potest magnum incommodum ob timorem inimicitiarum, publicæ justitiæ, &c. Saltem quis non dicet, horrorem inquinandi manus humano sanguine magnum afferre incommodum, ad quod quidem præceptum caritatis non censetur obligare? Excipe casum, quo persona invasa esset persona necessaria ad bonum publicum. Excipit etiam *Spor. loc. cit. n. 170. cum communi,* ut asserit, si invasus sit Parens, filius, uxor, aut frater, quia tunc obligat pietas ad eos tutandos. Recte etiam excipit *Tourn. t. 3. p. 282. Coll. 2. cum Raynaud.* si occidendus sit ebrius, & in statu peccati mortalis, quia is est vere in extrema necessitate Animæ.

Dicendum II. Fas esse pariter occidere invasorem pudicitiæ, vel honoris proximi, si invasio fiat facto, scil. percussione, &c. Secus, si tantum per verba (ut dictum est supra *n. 282.*) Ita *Lugo D. 10. n. 203. Less. c. 9. d. 13. & Salm. n. 96. cum Bon. Fill. Dic. Trull. &c. contra Spor. n. 169.* qui id negat (sed minus probabiliter) esse licitum, nisi persona contumeliis affecta, sit conjuncta, ut supra, vel Princeps, aut Dominus. 391

Quando autem fœmina consentit, vel saltem, si positive non resistit, non licet ejus pudicitiæ invasorem interficere, quia tunc non esset vim vi repellere. *Salm. n. 79.* Si vero fœmina sit tibi consanguinitate valde propinqua, dicunt *Less. Spor. n. 173.* & cum aliis *Salm. loc. cit.* quod posses, etiam fœmina ad copulam consentiente, ejus invasorem occidere, si aliter tuam infamiam evitare nequeas. Hæc autem intelligenda ante factum, nam ipso facto, vel post, certe non licet occidere, ut patet ex prop. 20. damn. ab Alex. VII. quæ dicebat: *Non peccat maritus occidens propria auctoritate uxorem in adulterio deprehensam.* Notant etiam *Less. l. 2. c. 9. art. 88. & Salm. dict. c. 1. n. 97.* quod non ideo licebit viro uxorem necare, si ipsa audacter velit adulterari; quia vir potest aliis mediis injuriam reparare, eam baculo percutiendo, vel adulterum minis abigendo. Adverte hic autem illud quod habetur in *c. Si vero, 1. de*

Sententia excommunicationis; ubi definitur, quod percutiens clericum turpiter agentem cum matre, filia, sorore, & uxore, immunis est ab excommunicatione, sed non a culpa.

390 Dicendum III. nos teneri ex caritate defendere etiam bona proximi, quando commode possumus, aut cum levi nostra jactura, non vero cum gravi. *Bon. Trull. Dic. &c.* communiter *apud Salm. de Hom. c.* 1. *n.* 102. At si aliquid expendimus pro defensione bonorum alicujus, possumus etiam occulte compensare. *DD. ibid.*

Sed quæritur, an quis ob tuenda bona proximi magni momenti possit etiam occidere furem, si oporteat? DD. qui id negant ob defendenda bona propria, tanto magis negant ob defendenda aliena, ut *Gers. Sylvest. &c. apud Salm. c.* 1. *n.* 80. Quia, dicunt, Caritas magis obligat ad tuendam vitam unius, quam bona alterius. Sed contrarium tenent *S. Anton.* 3. *p. tit.* 5. *c.* 3. §. 15. *Less. l.* 2. *c.* 9. *n.* 88. *Lugo D.* 10. *n.* 202. *& Nav. Mol. Bon.* cum *Salm. n.* 104. Ratio, quia vitam proximi præferre debemus bonis alterius, quando ille est in necessitate involuntaria; non autem quando in necessitate sponte se constituit, ut pluries repetivimus in præsenti *Dubio*. An autem liceat expellere fœtum pro tuenda vita Matris, vide dicenda *Dub. seq. n.* 394. *Qu.* I. *&* II.

DUBIUM IV.

An aliquando liceat occidere innocentem?

393 *An unquam liceat occidere innocentem directe?*

394 *An aliquando procurare abortum? Qu. I. An liceat matri sumere pharmacum directe ad fœtum inanimatum expellendum? An autem liceat mulieri oppressæ statim expellere semen viri aggressoris? Qu. II. An liceat matri sumere medicamentum directe ad expellendum morbum, cum periculo abortus fœtus animati? Qu. III. Quando censeatur proles anima informata?* 395. *Qu. IV. Quibus pœnis subjiciantur procurantes abortum? Qu.* 5. *An incurrant excommunicationem mulieres prægnantes, quæ abortum faciunt?* 396. *Qu. VI. An procuratores abortus in dubio de animatione fœtus incurrant irregularitatem?* 397. *Qu. VII. Qui possit relaxare pœnas pro abortu inflictas?*

398 *Quando imputetur alicui ad peccatum homicidium casuale? An adulter occidens adulteræ maritum aggressorem incurrat irregularitatem? Et an incurrat, si, ipsa prævidente, adultera occidatur?*

393 „ RESP. Directa intentione, & scienter nunquam licet, nisi Deus omnis vitæ Dominus concedat: Indirecte autem, & per accidens aliquando licet, utendo nimirum suo jure, & dando operam rei licitæ, & necessariæ, ac tanti momenti, ut vitæ æquivaleat S. Th. & Doctores communiter.

Unde resolves.

„ 1. Si Tyrannus minetur Urbi excidium, nisi innocens occidatur, id non licet directe. Neque valet, sicut membrum licet abscindere pro salute corporis, ita & civem pro Republ. quia homo est tantum pars moralis Reipub. a qua non accipit esse, & vivere sicut membrum corporis a corpore, *Mol. t.* 4. *t.* 3. *d.* 10. *Less. Fill. &c.* * (*S. Thom.* 2. 2. *q.* 64. *art.* 6. *Salm. de Rest. c.* 2. *n.* 52.) *

„ 2. Potest tamen Respublica eo casu talem cogere, ut Tyrannum adeat, & si nolit, tradere: cum ex caritate, & justitia legali teneatur vitam exponere pro Reip. Unde, si id renuat, fit nocens. Neque hoc erit cooperari ejus morti, sed tantum permittere; cum traditio de se sit indifferens, & mors tantum sequatur indirecte, & præter intentionem Reipubl. *Mol. loc. cit. Less. lib.* 2. *c.* 9. *d.* 7. *Fill. t.* 29. *n.* 11. *Laym. &c.* * (*Sotus Aragon. Turrian. &c. cum Salm. ib. num.* 58. *dicunt non posse Remp. tradere illum invitum, quia cooperaretur ad ejus mortem, quod est intrinsece malum. Sed probabilior videtur prima sententia cum Lugo D.* 10. *n.* 13. *& Busemb. Molin. Less. Fill. ac Laym. ut supra, quia videtur non posse negari, quod eo casu innocens teneatur se tradere, ut concedit idem Sotus; Si ergo ille se tradere tenetur, bene potest Resp. eum tradere, si ipse culpabiliter recuset; tunc enim non est amplius innocens, ut consentit Tourn. t.* 3. *p.* 436. *cum Sylvio, Bann. & Salon.*) * Limitat. tamen *Lugo d.* 10. *de just.* si innocens sit subditus, vel peregrinus teneatur mori pro Rep. aliena.

„ 3. Si fugere non possis mortem, persequente hoste, nisi per viam angustam, qua quispiam istic sedens esset obterendus, licet nihilominus (dummodo tamen, si infans est, sit baptizatus, ut monet C. *Lugo, & Escob. E.* 7. *c.* 8.) fugere cum ejus periculo, & interitu, præter tuam intententionem. *Less. n.* 58. *Fill. n.* 36. * (*Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 74. *&* 65. *cum Prado Vill. Tapia, Sanch. Dic. &c.*) *

„ 4. Similiter ad expugnandam urbem, & victoriam reportandam, si necessarium sit, licet tormenta in eum locum dirigere, ubi multi sunt innocentes: quia horum mors præter intentionem sequitur. *Less. c.*

„ 5. Non licet occidere obsides, etsi qui eos miserunt, non servent fidem: quia sunt innocentes. *Bonac. t.* 2. *d.* 2. *q. ult. sect.* 3. *p.* 7. *Dian. p.* 5. *l.* 4. *R.* 25. contra *Az. &c.*

„ Quæres, quando liceat procurare abortum?

„ Resp. Quicunque malitiose in se, vel altero curat abortum, peccat graviter, sive fœtus sit animatus, quia est verum homicidium, sive non, quia tendit ad occisionem hominis, & est contra naturam generationis, *Less. lib.* 10. *n.* 61. Si tamen ad vitam matris conservandam omnino sit necessarium, sequentes Regulæ tenentur: 1. Si fœtus mortem matri allaturus sit probabiliter, & necdum sit animatus anima rationali (animari autem communiter ajunt mares die quadragesimo, femellas 394

„ vero

„ vero octogesimo: quæ res valde incerta est), „ quidam permittunt, etiam directa intentione „ expelli, ut *Sanch. lib. 9. de Matr. d. 20. n.* „ *9. & 10. Henr. &c.* contra *Less. lib. 2. c. 9. d.* „ *16.* & alios, quorum sententia in praxi suadenda: quorsum enim directe expellas, cum „ indirecte liceat, & sufficiat? 2. Si vero fœtus „ sit animatus, materque judicetur moritura „ cum prole, nisi medicinam sumat; licet eàm „ sumere, & secundum quosdam tenetur, intendendo directe suam tantum sanitatem, etsi „ indirecte, ac consequenter destruatur fœtus: „ quia in pari necessitate mater potest magis „ prospicere sibi, quam proli. 3. Si vero cum „ morte matris spes vitæ, & baptismi prolis effulgeat, tenetur mater secundum plerosque sub „ mortali abstinere ab omni remedio destructivo „ prolis, quia tenetur vitam corporalem exponere pro extrema necessitate spirituali infantis. Contrarium tamen docet *Lud. Lopez*, quod „ *Sa*, V. *Caritas* dixit esse probabile. V. *Less.* „ *l. c. Sanch. Fill. c. 29. q. 1. Bon. t. 8. art. 3.*

Quæritur igitur I. An liceat matri in morbo extremo constitutæ sumere pharmacum ad expellendum directe fœtum inanimatum? Certum est quod expellere fœtum, quamvis inanimatum, per se est peccatum mortale, & expellens *de homicidio tenetur*, ut dicitur in *c. Si aliquis de Homic.* quia, licet vitam homini non adimat, proxime tamen vitam hominis impediat. Contra certum est apud omnes licitum esse remedium præbere prægnanti, directe ad eam curandam, etiam cum periculo abortus, si morbus est mortalis, secus si non esset talis, ut recte advertit *Tourn. t. 3. p. 451. R. 2.* Dubium fit, an tunc liceat dare ei pharmacum directe ad fœtum expellendum? *Prima* sententia affirmat, eamque tenent gravissimi AA. *Sanch. de Matr. l. 9. D. 20. n. 9. Laym. lib. 3. tr. 3. p. 3. c. 4. n. 4. cum Sylv. Nav. &c.* item *Petroc. t. 2. tr. 2. l. 4. c. 3. q. 1. Viva. in prop. 34. Innoc. XI. n. 11. Mazz. t. 2. p. 470. Habert t. 7. p. 749. & alii.* Ratio tum quia, cum fœtus ille sit pars viscerum, non tenetur mater eum servare cum tanto vitæ suæ discrimine, tum quia mater eo casu potest illum expellere tanquam suæ vitæ aggressorem, & licet fœtus non sit aggressor voluntarius, non tenetur tamen mater negligere suam vitam præsentem ad servandam vitam futuram prolis; maxime quia, pereunte matre, fœtus minime animabitur. Huic sententiæ favet *D. Antonin. p. 3. tit. 7. c. 2. §. 2.* ubi: *Si autem puerperium nondum est animatum, posset tunc & deberet* (Medicus) *talem dare medicinam, quia, licet impediret animationem talis fœtus, non tamen esset causa mortis alicujus hominis: & hoc bonum sequitur, quia liberat Matrem a morte.* Recte vero excipit *Sanch. n. 7.* (idque asserit ut commune apud omnes, contra paucos aliquos), si dubium adsit, an fœtus sit vel ne animatus eo quod tunc intrinsece malum est, innocentem positive periculo necis exponere. *Secunda* sententia communior docet, licere quidem matri sumere medicamentum directe ad curandum morbum, etsi fœtus indirecte expellatur; non vero directe ad fœtum expellendum. Ita *Less. l. 2. c. 9. n. 61. Lugo de Just. D. 10. n. 131. Pont. de Matr. l. 10. c. 13. n. 2. Fill. t. 2. tr. 29. c. 6. n. 140. Cabass. l. 5. c. 20. n. 8. Tourn. t. 3. p. 451. Spor. de Matr. c. 4. n. 704. Carden. in prop. 34. Innoc. XI. n. 28. Bon. de Rest. D. 2. p. 7. n. 3. Salm. de Rest. c. 2. n. 62. Croix l. 3. p. 1. n. 825. Holzm. de 5. Præc. c. 1. n. 579. Elb. de Matr. n. 464.* & alii plurimi. Ratio, quia, si nunquam licitum est expellere semen, etsi ex ejus abundantia mors timeatur, tanto minus licebit expellere fœtum, qui est propinquior vitæ humanæ. Non valet dicere fœtum inanimatum esse partem matris, nam respondetur fœtum non pertinere ad integritatem corporis materni, sed esse inchoative condistinctum individuum humanum. Excipe, ut bene advertunt *Spor. n. 506. & Holzm. loc. cit.* si fœtus esset corruptus, quia tunc non est jam fœtus, sed massa putrida, quæ amplius non est capax animationis.

Utraque sententia est probabilis, sed secundam tanquam tutiorem censeo in casu nostro omnino amplectendam, cum prima nihil ad praxim possit deservire, & frustra videntur circa eam DD. desudare; ad quid enim (bene ait noster *P. Busemb.*) velle sumere pharmacum directe ad expellendum fœtum, cum possit & sufficiat indirecte expelli? In duobus dumtaxat casibus posset prima sententia in praxim deduci; primus casus esset si mater alias parturiendo experta fuisset periculum mortis: At propter hoc non licet fœtum expellere, ut cum communi docent *Sanch. l. c. n. 10. Petrocor. d. q. 1. Az. c. 4. q. 2.* contra aliquos. Ratio quia fœtus eo casu non est aggressor præsens, cum periculum multum sit distans, & poterit mater ex alia causa interim obire. Idque confirmatur ex alia doctrina communi, quam tradunt *S. Th. Nav. Caj.* & alii *ap. Sanch. n. 2. ex c. Aliquando 22. q. 2.* scil. nunquam licitum esse matri ob quodcunque periculum sumere potionem ad conceptionem impediendam. Secundus casus esse posset, quando mater, nisi fœtum expelleret, periculum occisionis a conjunctis, vel suæ famæ subiret; sed hoc certe est illicitum ex Prop. 34. Innoc. XI. quæ dicebat: *Licet procurare abortum ante animationem fœtus, ne puella deprehensa gravida occidatur, aut infametur.* Ratio, quia aliud est quod fœtus sit aggressor per se, & ab intrinseco; aliud quod per accidens, & ab extrinseco: Potest enim quisque occidere aggressorem, ne ab illo occidatur; nequit tamen occidere alterum, ne occidatur ab hoste.

Dicunt vero *Sanch. de Matr. lib. 2. D. 22. n. 17. & Viva dict. prop. 34. n. 17.* quod mulier vi oppressa a viro posset incontinenter semen receptum expellere, tanquam sui honoris aggressorem, ad infamiam vitandam; pariter ac licet viro nobili occidere invasorem actu volentem eum fuste percutere ut diximus supra *n. 381.*), quamvis hoc non liceat post percussionem impactam. Sed huic opinioni acquiescere nequeo, nam si mulier posset tunc expellere semen tanquam aggressorem sui honoris, posset etiam postea; quod ipsimet AA. non concedunt. Nec valet dicere cum *Sanch.* licitum esse mulieri eo casu continuo semen expellere, quia tunc semen non est adhuc in pacifica possessione uteri; nam ut bene docet *Pont. de Matr. l. 10. c. 3. n. 1.* statim

tim ac vir semen effundit, feminae matrix illud recipit, & clauditur. Et hoc negari non potest ab ipso *Sanch. lib. 9. D. 16. num. 3. cum Salm. de Matr. c. 13. n. 75. Spor. de Matr. c. 2. n. 493.* & aliis communiter (vide *de Matr. l. 6. n. 917.*) qui dicunt non peccare mortaliter uxorem, quae reddit debitum, ipsa incuba; ideo quidem, quia (ut mox dictum est) matrix mulieris clauditur statim ac semen excipit; alias illud statim effunderetur & frustraretur, & idcirco esset procul dubio peccatum mortale; hinc recte dicunt *Salm. loc. cit. n. 75.* quod non peccaret uxor, si ex aliqua justa causa se erigeret continuo post receptum semen, nisi hoc faceret pravo animo illud disperdendi, ut dicit etiam *Sanch. lib. 9. D. 20. n. 3.* Bene autem admittimus id quod dicit *Sanch. lib. 2. D. 22. n. 17.* nempe quod mulier vi oppressa licite potest se vertere & coitum interrumpere, quamvis semen viri esset effundendum; quia hoc per accidens & ob solam malitiam viri eveniret. Unde bene concludit *Croix lib. 3. p. 1. n. 824. cum Carden.* esse quidem licitum feminae invasae repellere semen, ne immittatur; non autem ejicere, si jam sit immissum. Vide dicenda *de Matr. lib. 6. n. 954. v. Dub. 1.*

Quaer. II. An liceat matri sumere pharmacum directe ad expellendum morbum, si inde timeatur indirecte abortus foetus animati? Respondetur: Si remedium directe tendat ad occisionem foetus, ut esset dilaceratio uteri, percussio ventris, &c. haec quidam nunquam licent. Si autem tendat directe ad servandam vitam matris, ut esset purgatio corporis, scissio venae, balneum, &c. haec certe licita sunt, quando aliter certo mortaliter judicatur mater cum prole moritura. Ita *Habert t. 7. p. 748. & Tourn. tom. 3. p. 451. R. 4. cum communi.* Sed quaestio est, an liceat matri sumere medicamentum, quando dubitatur, an pereunte matre, proles possit supervivere, & baptizari? Affirmant *Holzm. de 5. Praec. cap. 1. n. 79. Salm. de Rest. c. 2. n. 66. cum Prado*; quia (ut dicunt) obligatio mortem perferendi, ad procurandam vitam aeternam proximi in extrema necessitate constituti, tunc solum adest quando constat, jacturam temporalis vitae esse absolute necessariam ad vitam spiritualem alterius (ut etiam ajunt *Sct. & alii apud Salm.* generaliter loquendo); non autem quando salus spiritualis proximi est incerta, prout in casu nostro de ea multipliciter dubitari potest. Et huic opinioni videntur favere *Sanchez de Matr. lib. 9. D. 20. n. 17. & Ronc. de 5. Praec. c. 2. q. 3.* dicentes tunc solum illicitum esse remedium sumere cum periculo vitae prolis, quando certum, vel saltem probabilius est prolem vivam edendam. Sed huic sententiae nec valeo acquiescere, nam sicut quando certa est mors prolis, si mater medicinam sumat, & alias est certa mors matris, si a medicina abstineat, tenetur utique mater ex ordine caritatis abstinere a medicina, & praeferre suae vitae corporali vitam spiritualem prolis: Sic etiam ex eadem caritate tenetur abstinere, quando dubitatur de salute matris, & prolis, ut recte ait *Tourn. t. 3. p. 450. Concl. 2. & p. 452. R. 5. cum Habert.* Nisi aequale sit periculum abortus, sive medicina sumatur, sive non, quia tunc sine majori foetus periculo juste consulitur vitae matris. Et etiamsi mors matris esset moraliter certa, si non sumat remedium, nec etiam tunc auderem ei medicinam permittere, si aliqua rationabilis spes effulgeret, quod mortua matre proles superviveret, & baptizari posset; quia nemini licet, ob tuendam suam vitam temporalem, positive exponere proximum in necessitate constitutum periculo mortis aeternae. Secus vero puto dicendum cum *Elbel, Petrocor. t. 2. d. 4. tr. 2. c. 3. q. 2. & Tourn. p. 451. R. 3. cum Sylvio, Hab. Comit.* & communi, si nulla spes rationabilis esset de vita prolis post mortem matris, ita ut possit illa deduci ad baptismi gratiam; quia tunc non videtur caritas obligare matrem in extrema necessitate positam, vitam suam negligere, a remediis abstinendo, ob exiguam & remotissimam spem vitae prolis. Hinc rationabiliter dicunt *Salm. n. 65.* medicos in hoc casu quoad pharmaca praestanda matribus non esse scrupulose angendos, eo quod probabilissimum est id quod dicunt iidem *Salmant. ac Sanch. d. n. 17. Lugo D. 10. n. 135. Ronc. dict. q. 3.* rarissimum esse casum, & moraliter impossibilem, ut pene miraculum sit, quod pereunte matre proles supervivat, ut baptismum recipere possit. Idque mihi confirmarunt plures artis medicinae Periti, quos consului; quia, matre laborante lethali morbo, humores corrumpuntur, & inficiunt foetus alimentum. An autem Mater teneatur pati incisionem ventris, ut proles baptizetur? Vid. dicenda *Tom. II. lib. 6. n. 106. v. Omnino.*

Quaer. III. Quandonam censeatur proles animata informata? Damnata fuit prop. 25. ab Innoc. XI. quae dicebat: *Videtur probabile omnem foetum quandiu in utero est, carere anima rationali, & tunc primum incipere eandem habere, cum paritur; ac consequenter in nullo abortu homicidium committi.* E converso male dixerunt aliqui foetum in primo instanti quo concipitur, animari, quia foetus certe non animatur antequam sit formatus, ut colligitur ex S. Script. *Exod. 21.* ubi juxta versionem 70. dicitur: *Qui percusserit mulierem praegnantem, & illa abortum fecerit, si foetus erat formatus, dabit animam pro anima, si nondum erat formatus, mulctabitur pecunia.* Certum est itaque foetum non statim animari: Hinc *Less. lib. 2. c. 9. num. 65.* censet ex Hippocrate masculum ad summum animari die 30. vel 35. vel 40. vel 45. Feminam vero die 35. vel 40. vel 45. aut 50. Et idem sentiunt *Lugo D. 10. n. 133. & Bon. ac Fill. apud Salm. c. 2. n. 59.* Attamen *Bus. ut supra num. 394. Elbel de Matr. n. 470. & Salm. cum S. Th. Azor. Sylvest.* & communi, ut fatetur idem *P. Holzm.*, dicunt masculum formari, & animari spatio 40. dierum, feminam autem 80. Et hanc sententiam sequi forum externum quoad poenas homicidis inferendas, testatur *Anacl. &c. apud Elb. n. 470.* Immo *S. Th. dist. 3. q. 5. art. 2.* sic ait: *Maris conceptio non perficitur, nisi usque ad 40. diem, ut Philosophus in 9. de Animalibus dicit: Foeminae autem usque ad 90. Sed in compositione corporis masculi videtur Augustinus superaddere sex dies.* Verum *Tourn. t. 3. p. 452.*

dicit

dicit in hoc magis adhærendum Glossæ, & Theologis, qui fere cuncti (ut ait) censent mares die 40. animari, & die 80. Fœminas: Et hanc opinionem sequitur S. Pœnitentiaria, cum agitur de irregularitate & pœnis, ut ex *Nav.* tradit *Sylvius* 2.2. *q.64. art.7. p.419. in fin.*

395. Quær. IV. Quibus pœnis subjiciantur procurantes abortum? Sixtus V. anno 1588. Bullam edidit, quæ incipit, *Effrenatam*, & habetur in Bullario *t.* 5. *pag. mihi* 25. In ea Pontifex omnes *scienter* procurantes abortum fœtus sive animati sive inanimati, & quocunque modo in hoc consentientes, vel præbentes mulieribus venena sterilitatis, subjecit cunctis pœnis, quæ debentur homicidis de jure Civili, & Canonico, ut sunt privatio omnis privilegii clericalis, dignitatis, aut Beneficii ecclesiastici, necnon inhabilitas ad ea in posterum obtinenda: Insuper præsertim imposuit eis irregularitatem, & excommunicationem; ipso facto (effectu secuto) incurrendas, quarum dispensationem, & absolutionem Romano Pontifici reservavit. Attamen Gregorius XIV. in Bulla, *Sedes Apostolica*, edita ann. 1591. abstulit irregularitatem, & excommunicationem pro abortu fœtus inanimati; reliquit vero tam irregularitatem, quam excommunicationem Papæ reservatas pro abortu fœtus animati; sed quoad excommunicationem concessit facultatem ab ea absolvendi tam Episcopis, quam aliis ab ipsis specialiter ad hos casus deputatis. (Hanc facultatem absolvendi habent etiam Mendicantes; vide dicenda *Tom.* 2. *lib.* 7. *n.* 99.) Cum autem Sixtus excommunicationem inflixerit tantum *scienter* abortum procurantibus, excusat ab illa ignorantia etiam crassa, ut docent communiter DD. cum *Sanch. de Matr. l.* 5. *D.* 32. *& aliis*, ut dicetur *lib.* 7. *n.* 47. An autem excuset ignorantia affectata? Vid. *ibid. n.* 48. Et idem videtur dicendum de irregularitate ibi imposita, juxta probabilem sententiam, quæ adducetur *eod. lib.* 7. *n.* 351.

Quær. V. An incurrant excommunicationem mulieres prægnantes, quæ abortum sibi procurant? *Prima* sententia communissima affirmat cum *Viva in Prop.* 34. *Innoc. XI. n.* 18. *Bon. de Rest. D.* 2. *q. ult. sect.* 1. *p.* 7. *num.* 6. qui dicit hanc esse usu receptam, & *Spoter de Matr. c.* 4. *n.* 718. *cum Fill. Dic.* qui eam tenet ut certam. Rationes sententiæ hujus mox referentur in expositione secundæ sententiæ subsequentis. *Secunda* autem sententia valde probabilis, & attenta ratione intrinseca probabilior, negat cum *Avila de Censur. p.* 2. *c.* 5. *D.* 3. *dub.* 12. *Lezana t.* 3. *v. Abortus, n.* 11. *Salm. de Rest. c.* 2. *n.* 70. *cum Naldo, & Alphons. de Leone*: Eandemque tenent *Lugo Resp. Mor. Dub.* 4. *n.* 4. (ait tamen hic standum esse usui communi, si iste aliter Bullam explicuit), & non improbabilem vocat, imo enixe tuetur *Ronc. de* 5. *Præc. c.* 2. *q.* 6. Tota hujus dubii resolutio pendet ex verbis Bullæ, *Effrenatam*, in præcedenti quæst. IV. enunciatæ Sixti V. in qua prædicta excommunicatio inflicta est contra procurantes abortum. Dicunt DD. contrarii, in fulminatione excommunicationis præfatæ satis expresse comprehendi etiam prægnantes, quia in §. 1. Bullæ dicitur: *Ac etiam prægnantes ipsas mulieres, quæ scienter præmissa fecerint.* Item in §. 5. Pontifex loquens de venenatis potionibus sterilitatis, inquit: *Ac mulieres ipsas, quæ eadem pocula sponte ac scienter sumserint.* Sed respondetur in utroque paragrapho Pontificem patenter loqui (ut sedulo in Bulla observavi) tantum de pœnis temporalibus contra homicidas statutis; nam cum deinde Papa gradum facere voluit ad pœnas spirituales, præsertim ad præfatam excommunicationem infligendam, in §. 7. sic subdit; *Insuper, ut immanissimi hujus delicti gravitati non solum temporalibus, verum etiam spiritualibus pœnis prospiciamus, & consulamus, omnes & singulos cujuscunque gradus, status, &c. qui vel quæ uti principales, vel ut sociæ ad tale facinus committendum, opem, consilium, favorem, potionem, vel alia medicamenta scienter dederint, &c.* Loquendo hic igitur Pontifex de pœnis spiritualibus, non nominat mulieres prægnantes, sed tantum eos vel eas, *qui vel quæ dant opem, consilium, &c.* Instant Adversarii & dicunt saltem in hoc §. 7. comprehendi prægnantes, cum ibi dicatur: *Qui vel quæ uti principales, vel ut sociæ ad tale facinus committendum &c.* Sed rursus respondetur hic sub nomine *principales* non quidem intelligi ipsas prægnantes, sed principales cooperatores, qui opem, vel consilium, aut medicamenta præbent, ad distinctionem sociorum, quæ ad abortum mediate concurrunt. Et revera nullo modo hic intelligi possunt prægnantes, nam alias Pontifex non dixisset, *qui vel quæ &c.* Quomodo enim masculi possunt medicamentum sumere ad procurandum abortum mulierum? Ratio autem, cur Papa exemisse præsumitur prægnantes ab hac excommunicatione, verosimiliter opinantur *Lugo, & Salm. cum aliis ut supra*, quia forte compassus est infirmitati feminarum, quæ dum impulsæ a vehementi timore damni obventuri hæc medicamenta sumunt, & dum a tanto facinore non abhorrent, facile etiam excommunicationem parvipenderent, & ideo Pontifex ad vitandum novum animæ laqueum, & alia pericula, præsertim sacrilegarum Confessionum, eas noluit comprehendere. Saltem ait *Ronc. loc. cit.* cum dubium sit, an hæc excommunicatio lata sit etiam contra prægnantes, valde probabiliter ipsæ ab ea excusantur, juxta quæ dicemus *l.* 7. *de Censur. n.* 67.

Quær. VI. An procurantes abortum irregularitatem incurrant, in dubio an fœtus sit vel ne animatus? 396
Prima sententia affirmat, quam tenent *Salm. de Censur. c.* 7. *n.* 29. *& de Rest. c.* 1. *n.* 59. *Viva in prop.* 34. *damn. ab Innoc. XI. n.* 18. *cum Sanch. Mol. &c. ap. Elbel de Matrim. n.* 479. Ratio, tum quia in omni homicidio dubio incurritur irregularitas, prout habetur ex *c. Ad audientiam de Homic. & c. Significasti*, ac *c. Petitio eod. tit.* Tum quia in dubio fœtus præsumitur masculinus. Hinc dicunt, quod procurans abortum post 40. dies, habendus est ut irregularis; Sic enim ajunt *Fill. & alii apud Tamb. l. inf. citando* judicari in foro externo, & sic etiam servari in S. Pœnitentiaria. *Secunda* tamen verior sententia negat, eamque tenent *Tamb. Dec. l.* 1. *c.* 3. §. 6. *v. Irregularitas, & de Censur. l.* 10. *c.* 5. *n.* 18. *cum Prepos. &*

Gi-

Gibalkin. item *Moya tr. 5. q. 6. n. 6. cum Pell. March. Leand. & Verde*, *Elbel loc. cit. cum Spor. Diana*, *Bardi*, *& aliis*; & idem sentit doctus Auctor neotericus Libelli, cui titulus (*Istruz. per li Novelli Conf.*) *part. 2. c. 18. n. 464. & 465.* Ratio convincens; quia irregularitas non incurritur, nisi expressa sit in jure, ut dicitur in *c. Is qui, de Sent. exc. in 6.* (Vide dicenda *lib. 6. n. 345.*) In hoc autem casu irregularitas nulli habetur expressa, nam licet in præfatis textibus imposita fuerit irregularitas aliquibus, de quibus dubitabatur, an ipsi fuissent vel ne causa homicidii; homicidium tamen erat certe commissum. At in nostro casu, cum dubia sit animatio fœtus, dubia quoque est patratio homicidii; hicque casus nullibi quidem est expressus in jure, & ideo procurans abortum non est habendus irregularis. Quid vero dicendum, si dubium esset, an aliquis suo consilio vel opera ad mortem certam fœtus jam certe animati cooperatus fuerit? Vide dicenda *lib. 7. n. 372.* Nulla autem præsumptio esse potest (ut sine fundamento asserunt *Salm.*), quod fœtus sit masculinus; imo potius præsumi potest fœmineus, quia ex frequentiori eventu, ut audivi, amplior est numerus fœminarum, quam masculorum; saltem de hoc utrinque æque dubium est. Addit non improbabiliter *Tamb. l. c. in Dec.* quod possessio in hoc casu stat pro priori statu, prius enim fœtus est inanimatus, quam animatus. Hinc valde probabile est, ex dictis supra in quæst. III. non censendum irregularem, saltem in foro interno, qui intra 80. dies a fœtus conceptione abortum procuravit. Quod autem hic dicitur de irregularitate, dicendum etiam de excommunicatione, juxta dicenda *l. 7. n. 67.* & de aliis pœnis, ut bene ait *Elbel l. c.*

397 Quær. VII. Quisnam pœnas pro abortu commemoratas valeat relaxare? Quoad excommunicationem pro abortu fœtus animati, jam diximus ex Bulla Greg. XIV. solos Episcopos, & alios ab eis specialiter ad hos casus deputatos posse ab ea absolvere. Sed dubium fit, an possint absolvere Confessarii, qui generalem facultatem ab Ordinario habent absolvendi ab omnibus casibus ipsi reservatis? Negant *Salmant. de Rest. c. 2. n. 67. Dian. part. 7. tr. 5. R. 15. & 19. Ronc. de 5. Præc. c. 2. q. 5. R. 1. & alii*, dicentes requiri deputationem specificam ad hunc casum abortus. Idque arguunt ex verbis præfatæ Bullæ *Greg.* relatis a *Bon. tom. 3. D. 2. q. 2. p. 10. n. 15.* ubi dicitur: *Quilibet Presbyter tam secularis, quam cujusvis Ordinis regularis, ad Christi Fidelium Confessiones audiendas, & ad hos casus specialiter per loci Ordinarium deputatus, plenam & liberam in foro conscientiæ tantum absolvendi habeat facultatem.* Sed valde probabiliter affirmant posse absolvere idem *Bon. l. c. n. 16. ac Viva Opusc. de Censur. q. 7. a. 2. n. 7.* & adhæret *Elbel de Matr. n. 471.* ac non improbabile putat *Sporer de Matr. c. 4. n. 720.* Ratio, quia verba illa, *ad hos casus specialiter deputatus*, non referuntur ad casum abortus, sed ad Confessarium; ita ut non potest quidem quicunque Confessarius hunc casum absolvere (ut falso opinati sunt aliqui ap. *Dianam*,) sed bene potest is, quem Episcopus specialiter deputat ad hos casus absolvendos, vel speciatim exprimendo casum abortus, vel generatim concedendo facultatem absolvendi ab omnibus casibus sibi reservatis. Et recte ajunt *Bon. & Viva* usum receptum sic interpretasse præfatam concessionem, cum gratiæ large interpretentur, & sic ipsemet firme testor universe practicari in Missionibus, pro quibus, ad hunc casum abortus absolvendum, contenti sunt Sacerdotes Missionarii, quod Episcopi generaliter eis facultatem impertiantur pro cunctis casibus ipsis reservatis.

Pariter præterea dicit multo probabiliter *Elb. d. n. 471.* ab hac excommunicatione posse etiam absolvere omnes Prælatos majores Regularium jurisdictione quasi Episcopali gaudentes; sed tantum subditos suos, pro quibus possunt etiam alios deputare. Item addunt *Salm. tr. 6. c. 13. n. 52. cum Peyrin. & Pell. Spor. p. 4. c. 4. n. 721. & Elbel ib.* (qui asserit in hoc satis communiter DD. convenire), quod omnibus Confessariis Mendicantibus competit in foro interno facultas ab hac excommunicatione absolvendi, quia Pontifex, etsi negavit hanc facultatem Confessariis ab Episcopo non specialiter deputatis, non censetur tamen eam voluisse denegare Confessariis privilegiatis, quibus aliunde concessa est facultas in casus Papæ reservatos. Ceterum post *prop. 12.* damnatam ab Alexandro VII. certum esse debet (ut consentit idem *Elb. eod. l. & Cabass. T. J. l. 1. c. 11. n. 5.*) quod si alicubi Episcopus sibi reservavit casum abortus, vel homicidii voluntarii, nullus Regularis poterit ab eo absolvere sine Episcopi licentia. Vide dicenda *T. II. l. 7. n. 99. in fin.*

Quoad irregularitatem autem pertinet, per se loquendo, solus Papa potest in ea dispensare, non vero Episcopi, etiamsi abortus esset occultus; quia in facultate eis concessa a Tridentino in *cap. Liceat 6. Sess. 24.* expresse est exceptum homicidium voluntarium. Verum quoad alias pœnas in Bulla Sixti inflictas, scil. privationis Beneficiorum, & inhabilitatis ad ea; ad privationem requiritur quidem sententia condemnatoria, vel saltem declaratoria criminis, cum sit privatio juris acquisiti, ut diximus *l. 1. n. 148.* utque hic dicit *Elbel n. 478.* Quoad inhabilitatem autem dicimus, eam incurri ante omnem sententiam, juxta *dict. eodem n. 148.* & ut fusius dicemus *l. 6. n. 705.* (quidquid dicant *Sporer de Matr. c. 5. num. 722. & Elbel loc. cit.*); quia inhabilitas non privat jure acquisito, sed acquirendo. An vero Episcopi possint in hac inhabilitate dispensare? Concedunt *Elb. de Leg. n. 642. & de Matr. n. 474. ac Spor. p. 4. c. 4. n. 722.* & merito censet non improbabile *Ronc. de 5. Præc. c. 2. q. 6.* (contra *Anacl.*). Ratio, quia omnibus pœnis a jure generaliter latis, & non specialiter Papæ reservatis possunt Episcopi dispensare, ut generice loquendo communissime docent apud *Elbel S. Bon. Scot. & alii.* Idque colligitur ex *c. Nuper. 29. de Sent. excomm.* ubi, habito sermone de excommunicatione, dicitur: *Quia tamen conditor Canonis ejus absolutionem sibi specialiter non retinuit, eo ipso concessisse videtur facultatem aliis relaxandi.* Et *ibid.* subdit Glossa: *Et hic est argumentum Episcopos posse*

se dispensare, ubi specialiter dispensatio non est inhibita, & concessum videtur quod non est prohibitum. Vid. *dict. l.1. n.191.*, & vide insuper dicenda *l.6. n.980. in Tom.II.*

398 Ultimo oportet hic aliqua addere *de homicidio casuali*, multum scitu necessaria. Dupliciter contingere potest homicidium, casuale, vel dando operam rei licitæ, vel rei illicitæ. Unde has regulas dat *S. Th. 2. 2. q. 64. art. 8.* dicens: *Secundum jura, si aliquis det operam rei licitæ, debitam diligentiam adhibens, & ex hoc homicidium sequatur, non incurrit homicidii reatum*. Et hoc etiamsi (ut ex comm. notant *Sal. de V. Præc. c. 1. n. 133.*) homicidium in causa prævisum fuerit. *Si vero* (sequitur S. Doctor) *det operam rei illicitæ, non evadit homicidii reatum*. Duæ igitur sunt regulæ, quæ in hac materia communiter assignantur, I. Quando quis dat operam rei licitæ, & ex ea per accidens sequitur homicidium, iste excusatur, etiamsi illud præviderit, modo non intenderit, & sufficientem diligentiam posuerit ad illud vitandum. II. Secus vero si dat operam rei illicitæ, & homicidium prævideat; quia tunc, licet illud non intendat, & diligentiam adhibeat, ne sequatur, non excusatur. Sed advertendum, quod ad imputandum huic homicidium, non sufficit quod opus sit per se illicitum, sed requiritur amplius, quod sit illicitum præcise respectu ad homicidium. Hinc quæritur, quodnam opus dicendum sit proprie illicitum respectu ad homicidium? Omissis diversis sententiis super hoc dubio, recte distinguendum est cum *Salm. loc. cit.*

Et dicendum I. Quod si opus de se est frequenter periculosum, ita ut ex eo communiter mors accidat; tunc homicidium ei, qui illud ponit, semper imputatur, licet quamcunque diligentiam adhibeat ad damnum præcavendum. Unde rei homicidii sunt, qui calce percutiunt mulierem prægnantem, vel terrefaciunt, ex quo abortus evenit; parentes suffocantes infantem in lecto; hominem mactantes, jaciendo lapides funda, causa ludendi. Vide *Salm.* cum *aliis d. n.136.* Hinc sancitum fuit *in c.fin. de Hom. in 6.* irregularem effici, qui mandarit aliquem verberari, licet prohibuerit occidi, si mandatarius occidat. Dicendum II. Quod si opus illicitum sit quidem periculosum, sed raro, ita ut raro ex eo mors eveniat; tunc sufficit ad excusandum, si diligentia apponatur ad eam vitandam, saltem in foro conscientiæ. Hinc excusatur ab homicidio Clericus, qui casu necaret hominem, dans operam venationi ferarum alias ei prohibitæ, si diligentiam debitam adhibuerit. Ita *Ronc. de Cens. c. 3. q. 3. n. 147.* cum *Pal. Bon. Henr. Medin. &c.* Dicendum III. Quod si opus non sit de se periculosum, quamvis sit illicitum, nunquam imputatur homicidium illud exercenti, si casu ex eo mors eveniat. Puta, si Clericus tempore interdicti pulsaret campanam, & casu tintinnabulum cadens viatorem opprimeret. Item, si ex fornicatione commissa moriatur fœmina partu. Adde, si adulter cum discrimine inculpatæ tutelæ virum adulteræ occidat. Ita *Less. l. 2. c. 9. D. 15. n. 83.* *Salm.* [illegible] *n.138.* cum *Suar. Pal. Cor. &c.* Hoc [illegible] certum est in ordine ad restitutionem.

In ordine vero ad irregularitatem, magna est inter DD. controversia, an evadat irregularis adulter, qui occidit maritum aggressorem, ob inculpatam suæ vitæ defensionem? Communiter DD. docent, quod si adulter possit fugere, & non fugiens occidit maritum, non excusatur ab irregularitate. Ita *Salm. de Censur. c. 8. n. 52.* & *Sporer de V. Præc. c. 2. n. 181.* qui asserit hoc certum esse apud omnes. Ratio (ut recte dicunt *Salmant.*), quia ipsi fugere in eo casu non est probrosum; & si forte fuga aliquam ignominiam ei irrogaret, tenetur eam pati, cum ipse in tales angustias sua culpa se immiserit. Sed quid, si non posset fugere sine periculo vitæ? Adsunt tres sententiæ. *Pima* sententia absolute affirmat adhuc irregularitatem incurrere. Ita *Nav. Man. c.27. n.238.* & *S. Anton. Mol. Gutt. ap. Laym. l. 3. de Just. tr. 3. p. 3. c. 10. n. 2.* Et probant ex *c. Dilectus de Homici* ubi dicit, quod dans operam rei illicitæ fit irregularis, si mors inde sequatur. *Secunda* sententia opposita absolute negat incurrere; & hanc tenent *Sylvest. v. Homicidium, 3. q. 4. Bonac. D. 7. q. 4. Less. l. 2. cap. 9. n. 106. cum Ban. Med. &c.* item *Avila, Sot. Tab. Leand. Dian. ac Henr. ap. Salm. loc. cit. n. 49.* Ratio, quia homicidium non provenit tunc ex adulterio nisi per accidens; per se autem provenit tantum ex injusta invasione mariti, cujus vim licite potest adulter vi repellere ad suam vitam tuendam. Dicunt autem præfatum textum in *c. Dilectus* intelligi, quando res illicita cui datur opera, est proxime & per se periculosa homicidii, non vero quando est periculosa per accidens & remote, ut esset in hoc casu adulterium, quod esset potius occasio, quam causa homicidii, cum ex illo raro homicidium eveniat. *Tertia* sententia, quam tenent *Suar. D. 46. sect. 1. n. 22. Laym. loc. cit. Spor. ut supra n.182. cum Fill. Roncagl. de Censur. c. 3. q. 4.* & *Salm. loc. cit. n. 50. cum Pal. Con. Vill. Cornejo, &c.* distinguit & dicit, quod si adulter, prævidendo invasionem mariti, temere accedat, & illum occidat, tunc fit irregularis; Secus si accedat clam, & cum debita cautela, ne a marito inveniatur. Et huic sententiæ me adjicio, si periculum invasionis prævideatur proximum & facillimum, ut bene exprimit *Roncaglia*; quia eo casu adulterium est proxime periculosum homicidii: Secus, si periculum sit remotum, & adulter caute accedat, juxta mox supra dicta. Et ita videntur omnes prædictæ sententiæ satis conciliari. Quid, si vir cognito adulterio occidat uxorem, erit ne adulter irregularis? Affirmant *Nav. & alii*, negant vero communius DD. *ap. Sporer n. 82.* Sed ipse *Spor. Laym. loc. cit.* eodem modo distinguunt, ut in præcedenti quæstione; eodemque modo ipsis consentio, si uxoris occisio proxima & facillima prævideatur; secus si remota, & difficilis.

DU-

DUBIUM V.

De Duello, & Bello.

ARTICULUS I.

Quid sit, & an liceat Duellum?

399 „ RESP. Duellum est duorum (vel subinde „ plurium) certamen, quod ex condicto, „ uno indicente, & altero acceptante suscipitur, ita ut id non sit vitam defendere, sed „ exponere periculo. Quod etsi communiter sit „ mortale peccatum, licitum tamen est ex justa causa, quæ semper est attendenda. Vide „ *Trid. sess.* 25. *c.* 19. *de Reform. Sanch.* 2. *mor.* „ *c.* 39. Item de pœna duellantium. Vide infra „ *n.* 401.

Unde resolves.

„ 1. Duellum non est licitum ad indagandam „ veritatem vel justitiam, vel purgationem objecti criminis, aut litem terminandam: quia „ est fallax, imo superstitiosum medium ad eum „ finem, cum etiam innocens homicidium & „ facere & pati possit. *Trull. l.* 5. *c.* 2. *d.* 13. „ *n.* 12. * (*Ut c.* 1. *&* 2. *de Purg. Vulgari cum* „ *Salm. de V. Præc. c.* 1. *n.* 18.

„ 2. Neque ob inimicitias, aut ad injuriam „ vindicandam, neque ob solam ostentationem „ virium, aut delectationem.

Hic quæritur, an liceat, suscipere duellum fictum ad vitandam infamiam? Affirmant *Tamb. l.* 7. *c.* 2. *n.* 17. *cum Escob. & Boss.* Sed omnino negandum cum *Bus. & Salm. de* 5. *Præc. c.* 1. *n.* 180. *Elb. n.* 135. *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 840. *Holz. n.* 604. *cum communi*. Ratio, tum ob vitandum scandalum aliorum; tum quia Clemens VIII. in Constit. *Illius vires*, ann. 1592. hoc prohibuit, vetando *duella etiam non fatalia*. Et ideo non licet Ducibus permittere duella militibus, etiam contra hostes, ad ostensionem virium. *Sanch. Dec. l.* 2. *c.* 39. *n.* 12. *Salm. ibid. n.* 180. *cum Nav. Bon. Pal. Caj.*

„ Nec item ad evitandam ignominiam: quia „ apud bonos, & prudentes honorem non perdet: imo nec apud alios, si provocanti dicat, se eum non æstimare dignum cum quo „ congrediatur, contra leges divinas, & humanas. Interim iturum se in dies libere suas „ vias, paratumque semper fore, & nunc esse, „ contra quemvis invasorem se tueri. *Trull. l. c. n.* 4. * (*Ita etiam Sanch. l. c. Salm. n.* „ 163. *cum Soto, Navarr. Azor. Caj. & aliis*, „ *Damnata autem fuit Propos.* 2. *ab Alex. VII.* „ *quæ dicebat: Vir equestris ad duellum provocatus potest illud acceptare, ne timiditatis* „ *notam apud alios incurrat*) *.

„ 4. Duellum licet acceptare, vel offerre ad 400
„ conservandam æstimationem exercitus apud „ hostes, eosque debilitandos, vel ad terminandum bellum cum minore damno. V. *Sanch. l. c.*

„ 5. Acceptare item licet, si quis alias te „ occisurus concedat tamen arma, ut sic fortunam experiaris: quia est tantum defensio, „ posito quod aliter non possit evadere. * (*Præterea P. Cuniliati probabiliter sentit Tr.* 4. „ *c.* 9. §. 5. *n.* 3. *quod si vir nobilis provocatur* „ *ad duellum, licite respondere potest*: Ergo ut „ Christianus non possum acceptare duellum, „ tamen paratus sum ad me defendendum contra injustos Aggressores.) * Similiter, si Judex duos ad mortem damnatos vellet duello „ congredi: quia alter alterius esset constitutus „ minister justitiæ. *Trull. loc. cit.*

„ 6. Denique, si vir nobilis in aula regia, „ vel Militaris in castris, provocatus sisteret „ se, meræ defensionis gratia, cum spe prævalendi, privandus alioqui, ob suspicionem ignaviæ, dignitate, officio, vel favore Principis, non audet eum damnare *Laym. lib.* 3. „ *t.* 3. *p.* 3. *c.* 3. eundem excusat *Hurt.* 2. 2. *d.* „ 170. *sect.* 8. §. 73. *Less. c.* 9. *d.* 8. *Fill. cap.* 8. „ *q.* 6. *Nav. c.* 13.

Quærit igitur 1. an liceat viro nobili, vel militari acceptare duellum, & adhuc illud offerre, si alias, honore amisso, certe privandus esset officio, quo se & familiam substentat? Affirmant *Holzm. de* 5. *Præc. c.* 3. *n.* 608. *cum Pichler, & Anacl.* item *Spor. eod. tit. c.* 2. *n.* 204. *ac Elbel n.* 118. *&* 128. *cum aliis*. Ratio, ut dicunt Auctores præfati, quia eo casu non solus honor defenditur, sed etiam bona ad vitam necessaria, quorum jactura certo supponitur non posse aliter reparari. Et huic sententiæ adhærent *Lessius l.* 2. *c.* 9. *n.* 49. *Sanch. Dec. l.* 2. *c.* 39. *n.* 7. *Pal. tr.* 6. *D.* 6. *p.* 7. *n.* 9. *cum Con. & Val.* dum dicunt licite posse acceptari duellum ad necessariam defensionem bonorum magni momenti, hocque probabile putant *Roncag. de* 5. *Præc. c.* 4. *q.* 2. *R.* 3. *& Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 836. modo actu alter bona invadat, & actu pugnandum sit: non vero si in posterum. Sed hodie hæ ambæ prædictæ opiniones amplius non sunt probabiles, ex prima & quarta inter quinque Propositiones, quas SS. P. Ben. XIV. nuper damnavit in sua Constitutione quæ incipit, *Detestabilem*, edita die 13. Nov. ann. 1752. Propositiones enunciatæ hæ sunt.

I. *Vir militaris, qui nisi offerat & acceptet duellum tamquam formidolosus, timidus, abjectus, & ad Officia militaria ineptus haberetur, indeque officio, quo se suosque sustentat, privaretur, vel promotionis alias sibi debitæ, ac promeritæ spe perpetuo carere deberet, culpa & pœna vacaret, sive offerat, sive acceptet duellum.*

II. *Excusari possunt etiam honoris tuendi, vel humanæ vilipensioni vitandæ gratia, duellum acceptantes, vel ad illud provocantes, quando certo sciunt pugnam non esse sequuturam, utpote ab aliis impediendam.*

III. *Non incurrit ecclesiasticas pœnas contra duellantes latas Dux vel Officialis militiæ acceptans duellum ex gravi metu amissionis famæ, vel officii.*

IV. *Li-*

IV. *Licitum est in statu hominis naturali acceptare & offerre duellum ad servandas cum honore fortunas, quando alio remedio eorum jactura propulsari nequit.*

V. *Asserta licentia pro statu naturali applicari etiam potest statui Civitatis male ordinatæ, in qua nimirum vel negligentia, vel malitia Magistratus, justitia aperte denegatur.*

401 Quær. 2. an liceat innocenti duellum indicere adversus falsum accusatorem, quando aliud remedium non suppetit ad evitandam injustam sententiam mortis? Affirmant *Lugo D.* 10. *num.* 184. *Sanch. in Dec. l.* 2. *c.* 39. *n.* 7. *Bann. Caj. Azor. Nav. Trull. ap. Salm. de V. Præc. n.* 168. Ratio istorum, quia cuilibet licet vitam defendere contra injustum invasorem, prout existimatur hic iniquus accusator. Sed tenendum cum *Salm. ib. n.* 163. *ac Suar. Arag. Hozes, &c. ap. eosd.* illicitum esse. Ratio, quia defensio hoc casu esset excessiva, ut probatur ex *S. Th.* 2. 2. *q.* 64. *art.* 7. dum mors non procederet tunc directe ex omissione duelli, sed ex injusta sententia judicis; & contraria videtur sane fuisse reprobata ab Alex. VII. in Prop. 18. quæ dicebat: *Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, ac etiam judicem, a quo certo imminet iniqua sententia, si alia via non potest innocens damnum evitare.*

Quær. hic 3. quænam sint pœnæ duello impositæ. Respond. tres esse ex Trid. *Sess.* 25. *c.* 19. I. Excommunicatio ipso facto incurrenda, & Pontifici reservata, quam etiam incurrunt Patrini, consulentes (intellige efficaciter, secus si non persuaserint, ut bene ait *Elbel de Hom. n.* 122.); item favorem præbentes, Domini dantes locum; ac etiam spectatores, non quidem illi qui obiter transeundo ibi reperiuntur, sed qui de industria spectant, & sua præsentia quodammodo approbant & animant duellantes, prout Greg. XIII. & Clemens VIII. explicant Tridentinum, vide *Elbel d. n.* 122. II. pœna est proscriptio omnium bonorum, cum perpetua infamia; hæc tamen pœna non videtur recepta in nostris partibus. III. est privatio Sepulturæ Ecclesiasticæ, si duellantes in ipso conflictu decedant. Excipiunt *Elbel n.* 142. *Tamb. Dian. &c.* si ipsi alibi moriantur, vel si ante mortem signum præbeant pœnitentiæ. Sed in præfata Bulla, *Detestabilem*, etiam isti privantur sepultura Ecclesiastica, quamvis (ut ibi dicitur) *Sacramentis muniti decesserint*. Istæ autem pœnæ incurruntur tantum ob duellum stricte sumtum, scil. convento loco, tempore, & armis; non vero ob conflictum improvisum, quamvis pugnantes ex eodem impetu rixæ perrexerint ad aliquem locum idoneum. Ita valde probabiliter *Elbel n.* 132. *cum Dian. Bonasp. &c. communissime*. Idemque probabiliter dicunt *Tamb. Dec. l.* 6. *c.* 1. §. 3. *n.* 11. *Dian. p.* 5. *tr.* 13. *R.* 39. *ac Elbel n.* 137. si quis alteri dicat, *tecum pugnabo prima vice, qua mihi obviaveris*; Nam eo casu postea, etiam habito conflictu, isti non incurrunt pœnas, quia tunc deest designatio loci, & temporis.

ARTICULUS II.

An, & quousque liceat Bellum?

„ RESP. Bellum defensivum, quo scilicet vis injusta repellitur, licet etiam privata auctoritate: offensivum vero, quo vis infertur, ut liceat, tres conditiones requirit, 1. Ut geratur auctoritate Principis, vel Magistratus nullum agnoscentis Superiorem: qualis est Papa, Imperator, Reges, & quædam Resp. v. gr. Venetorum, Genuensium &c. 2. Ut adsit justa causa eaque gravis; v. gr. necessitas boni communis, & quietis conservandæ, recuperatio injuste ablatorum, coercitio rebellium, defensio innocentium, &c. Vid. *Laym. hic, & Mol. t.* 1. *d.* 114. *Dian. p.* 6. *t.* 4. *R.* 3. * (*Justa etiam causa est bellum indicendi, si impediatur prædicatio Evangelii, ut Salm. tr.* 21. *c.* 3. *p.* 2.) * 3. Ut fiat ex recta intentione, hoc est, non ex odio, sed ex amore boni communis, quamquam, si hæc ultima sola desit, non fit obligatio restitutionis. Ita commun. cum *D. Thom. q.* 41. *Laym. l.* 2. *t.* 3. *c.* 12. 402

Unde resolves.

„ 1. Si quis justum bellum gerat, non potest alter licite se defendere, quia circa eandem rem non possunt duo habere contraria jura. Fieri tamen potest, ut neutra pars peccet ob ignorantiam invincibilem. *Fill. n.* 185.

„ 2. Tenetur Rex, antequam bellum incipiat, omni diligentia curare, ut certus sit de ejus justitia, & gravi causa. Ad quod sequentia conducent. 1. Ut curet habere non tantum peritos, sed etiam bonos Consiliarios 2. Ut attendat, an etiam a suis impediantur, vel intervertantur litteræ, aut instructiones ad ipsum. 3. Si non tantum a suis Consiliariis, sed etiam a diversis Theologis curet justitiam belli secundum leges Evangelicas examinari, & libere edici. 4. Si auditis omnibus, ipse quoque coram Deo illam examinet, statuatque id quod in puncto mortis se fecisse vellet. Denique, licet sufficiat opinio probabilis de justitia belli, si tamen justitia maneat æqualiter dubia, & alter sit in possessione, non licet ei bellum indicere, cum melior sit conditio possidentis. *Filliuc. tr.* 29. *c.* 9. *q.* 4. *Trull. l.* 5. *c.* 2. *d.* 3. ubi cum *Diana p.* 4. *tr.* 4. *R.* 72. docet licere etiam Principi concedere repressalia, servatis tamen conditi- 403

ditionibus certis, quas v. apud *Pal. tr.* 1. *c.* 6. *disput.* 5. *part.* 4. & hic infra *Art. seq.*

404 Quæritur, an Princeps cum sola opinione probabili pro se possit inferre bellum alteri Regnum bona fide possidenti? *Prima* sententia affirmat *cum Sanch. Dec. l.* 1. *c.* 9. *n.* 36. & *Az. Fill. Trull. Escob. &c.* apud *Salm. tr.* 21. *c.* 9. *n.* 20. Et hanc sequitur *Sporer de V. Prac. c.* 2. *n.* 100. Ratio istorum, quia Princeps non debet inferioris esse conditionis personæ privatæ; si enim privatis conceditur facultas litem movendi super re ab alio possessa, quando habet pro se solam opinionem probabilem, quod sit sua; cur non concedenda est Principi adversus alterum facultas indicendi bellum, saltem ad partem Regni ab altero possessi vindicandam, cum non adsit Judex superius, cui inter ipsos valeat litem secundum jus decidere? *Secunda* sententia tenet, quod ut Princeps non possidens possit bellum inferre, pollere debeat opinione saltem probabiliori. Ita *Suar.*, & *Victoria*; saltem ad partem Regni obtinendam, ut dicunt *Tourn. t.* 3. *p.* 400. *v. Si primum*, item *Bann. Prado*, & *Led.* ap. *Salm. loc. cit. n.* 20. Ratio, quia in eo casu potius est jus non possidentis, & sicut ei, si esset persona privata, res a judice adjudicanda esset, juxta sententiam de qua loquemur *l.* 4. *n.* 210. *quær. I.* ita Princeps, cum non possit Judicem competentem adire, bene potest bello rem sibi vindicare. Hanc probabilem vocat *Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 869. Sed *tertia* sententia longe mihi probabilior docet non posse Principem adversus alterum bona fide possidentem bellum indicere, nisi certitudinem sui juris habeat. Ratio potissima est, quia possidens (cum possessio certum jus ipsi tribuat rem retinendi, juxta dicta *lib.* 1. *n.* 53. & 54.) nequit unquam re possessa expoliari, nisi constet, quod illam injuste retineat. Ita *Pal. t.* 1. *tr.* 1. *D.* 2. *punct.* 7. *n.* 5. *Elbel de Bello Conf.* 6. *num.* 149. qui nostram sententiam habet ut certam, *Holzm. de V. Prac. n.* 602. *Salm. loc. cit. n.* 22. & 26. *cum Vasq. Montesin. Villal.* & *Salas.* Idem tenent *Laym. l.* 1. *tr.* 1. *c.* 5. §. 3. *n.* 25. & *Tamburin. Dec. l.* 1. *c.* 3. §. 4. *n.* 30. dicens hanc esse legem Canonicam, etiam a Regibus observandam, neminem posse expoliare alterum bona fide possidentem, nisi habeat certitudinem sui juris; Et putant opinionem contrariam improbabilem ex principiis intrinsecis. Mihi autem, licet secunda sententia satis probabilis, speculative loquendo, etiam intrinsece videatur; tamen multum arridet quod ait *Roncaglia de Carit. c.* 5. *q.* 7. cui adhærent *Salm. n.* 24. nimirum quod bellum communiter talia fert secum flagitia & damna Religioni, innocentibus, honori mulierum, &c. ut practice vix unquam justum videri possit, si ex solis probabilibus rationibus, & non certis inferatur.

405 „ 3. Perspecta justitia belli, debet ea proponi parti adversæ: quæ si offerat competentem satisfactionem, non debet bellum inchoari. Imo, ut probabilius est, si cœptum sit, debet si non ex rigore justitiæ, saltem plerumque ex caritate mox finiri. V. *Mol.* supra *d.* 103. *Trull. l.* 5. *c.* 2. *d.* 3.

„ 4. Potest princeps pro satisfactione petere restitutionem ablatorum, & expensarum, item in pœnam illatæ injuriæ. *Dual.* Hinc potest victos privare bonis, etiam innocentes, tributa eis imperare, extruere arces, & cetera quæ ad securitatem sunt necessaria. *Con. Dian. p.* 6. *d.* 4. *R.* 22.

„ 5. Principes tenentur stipendia solvere militibus, alioqui tenentur compensare damna, tum ipsis militibus, tum aliis qui ab iis damnum acceperunt. *Con. Pal. Dian. p.* 6. *t.* 4. *R.* 29.

„ 6. Tenentur etiam aliquando Principes Catholici a bello alioqui per se justo abstinere, si inde oriturum sit scandalum, & spiritualis ruina multorum, ac detrimentum Ecclesiæ. V. *Pal. Dian. p.* 6. *t.* 4. *R.* 7.

„ 7. Etsi per se loquendo, in bello justo liceat advocare Insideles in auxilium, per accidens tamen subinde, imo plerumque non licet, ratione scandali, aut periculi in Fide; v. gr., ne subditi pervertantur, sacra profanentur &c. *Reg. tom.* 2. *lib.* 21. *num.* 10. *Fill. n.* 81. 406

„ 8. Similiter licet alteri Principi, etiam alterius fidei, in bello justo auxilium ferre; nisi tamen sit periculum scandali, incrementi hæreseos, & damni veræ Fidei. Vid. *Con. tr. de Char. d. de Bello.*

Quæritur, an liceat Regibus Catholicis in bello justo contra alium Catholicum Principem in auxilium vocare Hæreticos, aut Gentiles? *Prima* sententia universe affirmat cum *Farinac. Themudo, Salcedo, Aponte, &c. ap. Salm. de V. Prac. c.* 8. *n.* 32. *Secunda* sententia tenet hoc absolute esse illicitum ex *Exod.* 34. *v.* 12. ubi habetur: *Cave ne unquam cum habitatoribus terræ istius jungas amicitias, ne sint in offendiculum in medio tui.* Ita *Ramirez, Pizarrus*, & alii plures, quos congerit *Diana p.* 10. *tr.* 2. *Addit. Ref.* 2. *Tertia* sententia vero dicit, per se licitum esse advocare Hæreticos aut Gentiles, sed plerumque per accidens esse illicitum ob damna Religioni imminentia. Ita cum *Bus.* tenent *S. Antonin. Sylvestr. Suar. Coninch. Prado, Tapia, Pal.* & *Bon. ap. Salm. n.* 34. Hæc tertia sententia speculative est quidem probabilis, sed secunda in praxi videtur omnino tenenda cum *Sporer n.* 107. & *Salm. num.* 35. *cum Mol. Con. Dian. Prado, Lorca,* & *Villal.* Ratio, quia est moraliter impossibile, quod contracta societate cum Hostibus Fidei, præfata damna Religioni non obveniant.

„ 9. Duces, Tribuni, Centuriones, aliique Officiales peccant, tenenturque ad restitutionem. 1. Si pauciores habeant milites, quam in solutione stipendii exhibent. 2. Quando debent ex officio commeatum curare, & dant militibus cibum, vel potum corruptum, ex quo morbi oriantur. 3. Si in transitu per regiones accipiant pecunias a variis pagis, ne istic pernoctent, aut morentur. 4. Si uni militi dent plura syngrapha ad domos diversas. *Molin. Bec. Dian. p.* 6. *t.* 4. *R.* 27. & 28. 5. Si stipendium militibus subtrahentes permittant extorquere ab innocentibus necessaria. 407

„ 10. Miles, qui in bello & justo, & injusto paratus est mereri stipendia, est in malo

„ statu,

„ statu, & incapax absolutionis, nisi mentem „ corrigat; & quidem, si militet in bello injusto, tenetur ad restitutionem damnorum; „ nisi inculpabilis ignorantia excuset; tunc enim sufficit restitutio eorum, quæ in specie „ habet, vel eorum, in quibus factus est ditior. V. *infr.*

408 „ 11. Si vocatus ad bellum fit subditus Principis, qui bellum gerit, aut ab eo ante conductus, non tenetur inquirere de justitia belli, quandiu nulla vehemens suspicio occurrit „ in contrarium, quæ positive reddat dubium; „ quia potest præsumere pro suo Principe, cui „ in dubio debet obedire, ejusque auctoritas „ plerumque illi sufficit ad formandum etiam „ positive judicium probabile de justitia causæ, „ ne cum dubia fide operetur. Vide C. *Lugo d.* 18. *de just. s.* 1. *n.* 21. Si vero non sit subditus, tenetur prius inquirere, & postea saltem probabile formare judicium, bellum esse „ justum. *Mol. d.* 113. *n.* 171. *Laym. l.* 2. *t.* 3. *c.* 12. *n.* 8. *Azor. Mald. Reg.* contra quosdam „ apud *Dian. t.* 2. *tract.* 5. *misc. R.* 96. & *t.* 3. „ *R.* 7. *Card. de Lugo l. c. Escob. E.* 7. *c.* 8.

Quæritur, an milites bellare possint cum dubio de justitia belli? Distinguendum cum *Bus.* si ipsi sunt subditi Regis bellum inferentis, tunc nisi certi sint de belli injustitia, possunt, imo tenentur obedire Principi jubenti. Ita communiter *Sanch. Dec. lib.* 6. *c.* 3. *n.* 15. *Sporer de V. Præc. c.* 2. *n.* 102. & *Salm. de eod. Præc. c.* 8. *num.* 29. *cum Suar. Mol. Pal. Bann. Salas,* & *Villal.* Et habetur expressum in *c. Quid culpatur, Dist.* 23. *q.* 1. ubi S. August. sic docet: *Vir justus, si forte sub Rege homine etiam sacrilego militet, recte potest illo jubente bellare, si quod sibi jubetur vel non esse contra Dei præceptum certum est, vel utrum sit, certum non est.* Ratio, quia subditi tenentur obedire, ubi peccatum non est certum; & insuper præsumere debent bellum esse justum, quoties contrarium non constat. Secus vero dicendum de non subditis, qui nequeunt militare, nisi prius certi fiant de justitia belli. Ratio, quia, cum agatur de damno tertii, nequit illud inferri, nisi constet de injustitia possidentis. Ita comm. *Cajet.* 2. 2. *q.* 169. *art.* 2. *ad* 4. *Sanch. Sporer ll. cc.* & *Salm. n.* 30. *cum Led. Mol.* & *Villal. contra aliquos apud Palaum.*

De militibus autem alienigenis stipendio conductis idem dicendum quod de subditis; intellige tamen, si reperiantur conducti ante bellum excitatum; nam alioquin, si post bellum indictum conducantur, etiam hi certificari debent de justitia belli. Ita *Sporer,* & *Salm. ll. cc. cum AA. citatis.*

„ 12. Miles intelligens bellum esse injustum, in quo est, non potest absolvi, nisi velit, quam primum potest, curare dimissionem, & interea abstinere ab actibus hostilitatis, v. gr., cæde, præda, &c. V. *Laym. l.* 2. *t.* 3. *c.* 12. An autem talis possit occidere militem hostilem se invadentem. V. *Escob. E.* 7. *c.* 8.

ARTICULUS III.

Quid in bello justo liceat?

„ RESP. Etsi circa hostes in bello justo liceat ea omnia facere, quæ ad finem „ belli sunt necessaria; v. gr. occidere, spoliare, &c. innocentes tamen (quo nomine intelliguntur pueri, qui arma gestare non possunt, mulieres, senes, Religiosi, Clerici, „ peregrini, mercatores, & rustici) directe vita spoliari non possunt; bonis tamen externis „ possunt, si sint pars Reip. hostilis, aliterque „ finis belli obtineri non possit. *Mol. Bel. p.* 2. *c.* 10. 11. & 12. *Laym. Fill. n.* 191. &c. Ratio est, quia cum sint pars Reip. possunt propter hujus delicta puniri in iis bonis, quæ „ Reip. dominio subsunt. * (*Dicit tamen Spor. de* 5. *Præc. n.* 122. *quod transacto bello, restituenda sunt Ecclesiasticis omnia ablata, nisi „ ea in usum justi belli absumta sint*). 409

Unde resolves.

„ 1. Per accidens licet aliquando comburere etiam Ecclesias, & hostes ex iis extrahere, „ in iis spoliare, & occidere, si v. gr. Ecclesia „ velut castro ad repugnandum utantur. *Sylv. v. bellum, n.* 11. *Sa, Bon. p. ult.* §. 3. 410

„ 2. Contra hostem licet uti insidiis, & stratagematis, dummodo absint mendacia: etsi „ etiam hæc, v. gr. quando exploratores se fingunt amicos, non sint mortalia. Ea vero, „ ad quæ cavenda nulla prudentia datur, v. g. „ veneno inficere puteos, aquas, glandes, sunt „ contra jura belli, nec licent. *Mol. d.* 111.

„ 3. Fides hosti data servanda est, nisi vel „ coactus dederis, vel in grave detrimentum „ cederet Reip. aut Religionis; aut si hostes „ eam non servent: aut denique conditiones, „ ac circumstantiæ plane sint mutatæ. *Dual. Pal. Dian. loc. cit. R.* 10. vide etiam *Laym. l.* 3. *t.* 3. *c.* 12.

„ 4. Capti in bello etiam ex parte capientium „ justo, nisi obstet scandalum, aut specialis „ promissio, possunt fugere. Capti vero in bello ex parte capientium injusto & fugere, & „ bona hostium secum auferre possunt. *Laym. l.* 2. *tr.* 3. *c.* 12. *n.* 16. An obsides liceat occidere, vide supra *d.* 4. *c.* 5.

„ 5. Potest quidem aliquando (raro tamen, „ & nonnisi ob causas gravissimas) dari urbs „ in prædam: milites tamen privata auctoritate prædas agere, aut hostibus damna inferre „ non possunt, quia sunt executores tantum, „ & ministri. V. *Sa, ver. Bellum. Laym. hic tr.* 4. *c.* 12. *Fill. n.* 198. *Dian. p.* 6. *t.* 4. *toto.* „ Dum autem urbs spoliatur injuste, gregarios „ milites tantum teneri ad damnum, quod ipsi „ intulerunt, probabile esse docent *Dian. loc. cit. R.* 31. *ex Sylv. Nav.* &c. Item *p.* 3. *t.* 5. *R.* 86. Vide infra *t.* 4. *c.* 2. *d.* 4.

„ 6. Milites peccant cum onere restituendi, „ si a rusticis, aliisve, apud quos hospitantur, „ vel per quorum loca transeunt, auferant, aut „ invitis extorqueant, vel etiam donata accipiant

„ piant (nisi constet omnino libere fieri: siquidem donationes illæ plerumque non spontaneæ, sed coactæ sunt) præter ea, quæ ex constitutione Principis iis debent subministrare; nisi tamen sint in extrema, vel saltem gravi necessitate. *Mol. Gen. Pal. Dec. &c. Dian. p. 6. t. 4. R. 21.* * (*Milites tenentur etiam restituere omnia damna, quæ inferuntur ab hostibus, & ipsi non impediunt. Ita Elbel n. 154. Quia ipsi tenentur ex justitia damna Reip. impedire. Peccant item milites, si aufugiant, victoria adhuc non desperata, vel si discedant a castris sine justa causa; secus, si discedunt ex gravi necessitate ob neglectum stipendium. Elbel num. 180. cum Pal. Laym. Sporer, &c.*) *

„ 7. Repressalia licita sunt his conditionibus. 1. Ut manifeste constet cives alterius Reip. fecisse injuriam. 2. Ut Superiores illorum rogati recusent administrare justitiam. 3. Ut constet eos culpabiliter id recusare. 4. Ut Princeps supremus, causa cognita, id concedat. 5. Ut non inferatur plus damni, quam justa satisfactio requirit. 6. Ut non concedantur in personas Ecclesiasticas. *Molin. Dian. p. 4. t. 4. R. 72. ex 18. & aliis.*

411 „ Quæres. Ad quem pertineant bona hostibus erepta?

„ Resp. 1. Immobilia cedunt Principi, aut Reipublicæ, mobilia fiunt capientis, nisi consuetudo habeat, ut pars cedat Principi, & Communitati. 2. Jure Cæsareo, nisi consuetudo sit contraria bona ablata justo bello, qui ea injuste possidebant, fiunt capientium, postquam ea in sua prædia deportarunt. *Valent. t. 3. d. 4. q. 3. Mol. d. 18. & Hurt. t. 2. d. 169. sect. 12. §. 119.* ubi requirit, ut una saltem nocte possederint. Vide etiam *Sylv. Bonac. loc. cit.* de peccatis in bello committi solitis. *Trull. lib. 2. d. 10. & seq. Dian. p. 6. t. 4. R. 23.* ubi contra *Durand.* docet hanc sententiam esse in praxi tutam.

CAPUT II.

De Sexto Præcepto, & Nono.

Non mœchaberis, & Non concupisces &c.

412 „ CONJUNGO hæc duo Præcepta, quia utroque idem explicite, vel implicite prohibetur, scilicet peccata impudicitiæ, & luxuriæ. Est autem luxuria inordinatus appetitus, vel usus delectationis, seu sensus venerei, qui fit cum commotione spirituum generationi servientium, circa partes corporis venereas, ita ut appetitus, vel delectationes aliæ, etsi etiam sensitivæ, aut sensitivorum, si tamen non sint venereæ, aut venereorum, nec ad ea ordinentur, non spectent ad luxuriam. Porro actus, seu peccata luxuriæ distinguuntur in imperfectos, in quibus non intervenit ultimus terminus venereorum, quæ est decisio seminis, ut sunt actus interni desideriorum, & oblectationum morosarum, qui speciem sumunt ab objectis, & perfectos, ac consummatos, qui terminum jam dictum habent adjunctum. Qui rursus sunt duplices. Alii enim sunt naturales, qui naturæ non repugnant, nec specie differunt in ratione luxuriæ (etsi per deformitatem superadditam aliquando specie differant) v. gr. adulterium, incestus, &c. Alii innaturales sunt, seu contra naturam, in quibus conditiones a natura institutæ, v. gr. identitas speciei, vas debitum, &c. non servantur. Et hi etiam in ratione luxuriæ differunt specie, quæ in illis variatur secundum modos, quibus committuntur, naturæ repugnantes.

DUBIUM I.

An, & quando peccata sint oscula, amplexus, tactus, verba obscœna, & similia extra matrimonium?

„ RESP. Ad id dignoscendum, distinguenda est imprimis intentio, & delectatio venerea, & venereorum ab intentione, & delectatione sensitiva, & sensitivorum aliorum, quæ consistit in quadam proportione, & conformitate rei tactæ cum organo tactus. Deinde sciendum, intentionem, & sensum venereorum esse mortalem, & excludere a Regno cælorum, secundum Apostolum ad *Gal.* 5. 413

Nunc ægre materiam illam tractandam aggredimur, cujus vel solum nomen hominum mentes inficit. Det mihi veniam quæso castus lector, si plures quæstiones, & circumstantias a *P. Busembao* omissas, hic discussas, & declaratas

ratas inveniet: Utinam brevius, aut obscurius explicare me potuissem! Sed cum hæc sit frequentior atque abundantior Confessionum materia, & propter quam major Animarum numerus ad Infernum delabitur: imo non dubito asserere, ob hoc unum impudicitiæ vitium, aut saltem non sine eo, omnes damnari quicunque damnantur. Hinc opus mihi fuit ad instructionem eorum qui Moralem scientiam cupiunt addiscere, ut clare, (licet quo castissime fieri potuit) me explicarem, & plurima particularia discuterem. Oro tamen studiosos qui ad munus audiendarum Confessionum se parant, ut hunc Tractatum de Sexto Præcepto, quemadmodum & alium de Debito Conjugali, non legant, nisi cum fuerint ad excipiendas Confessiones jam proximi; legantque ob hunc unice finem, omnem prorsus curiositatem abjicientes; Atque eo tempore sæpius mentem ad Deum elevent, & Virgini Immaculatæ se commendent, ne dum aliorum Animas Deo student acquirere, ipsi suarum detrimentum patiantur.

414 Quamvis sub hoc Præcepto *non mœchaberis* tantum exprimatur adulterium, quod proprie significat vox græca *mœchia*; Nihilominus omnis actus venereus extra matrimonium eodem Præcepto vetatur. Vid. *Salm. de VI. Præc. c. 1. n. 3.* qui fuse hoc probant cum *S. Aug. & S. Ambros.* Nam, etsi fornicatio minus sit malum, quam adulterium, attamen, quia a lege Naturæ copula carnalis tantum ad Matrimonium est ordinata, per quod proles non solum gigni, sed etiam bene educari possint, ideo in hoc Præcepto Deus prohibuit omnem coitum extra Matrimonium, & simul omnem actum venereum, qui ad generationem ordinatur. Præterquamquod fornicatio jam alibi expresse vetita a Deo invenitur, prout *Lev. 19. 29. Deut. 23. 17. & 1. Cor. 6. 9.*

415 „ 1. Oscula, amplexus, aspectus, tactus, & „ similia, si extra matrimonium fiant, ex intentione actus luxuriosi, vel ob delectationem veneream, etiamsi non illam perfectam, quæ est in seminatione, sunt tamen semper peccata mortalia: quia eo animo, extra matrimonium, sunt impudica, & natura sua talis delectatio tendit ad perfectam, *Fill. t. 30. c. 9. n. 294. Less. lib. 4. c. 3. d. 8. Sanch. l. 9. d. 46.*

Quæres, an in genere luxuriæ detur parvitas materiæ? Prænotandum, quod distinguunt DD. delectationem veneream sive carnalem, scilicet cum commotione spirituum genitalium, a delectatione sensitiva sive naturali. Hinc duo dubia agitantur.

Dubium I. est, an detur parvitas materiæ in re venerea? *Sanch. de Matrim. l. 9. D. 46. n. 9.* secluso periculo pollutionis, vel consensus in actum carnalem, sentit dari parvitatem materiæ, prout esset attrectare manum, vel pedem feminæ, brachium premere, vellicare, seu intorquere digitos. Et idem tenent *Nav. Sotus, Salas,* & plures apud *Salm. c. 3. n. 79.* Idem videtur etiam tenere *Tambur. Dec. de Impud. c. 8. §. 1. n. 8. & 9.* Sed *Tamb.* alia via incedit; Distinguit enim cum *Palao* (qui vocat hanc sententiam communissimam), & dicit non dari quidem parvitatem materiæ in re venerea, in qua quævis parva delectatio graviter est mala: Sed dari tamen in materia luxuriæ, quæ latius patet ad sensus tactus. Hinc dicit tactum levem ex joco, vel cum delectatione non venerea, culpam venialem non excedere. His tamen non obstantibus, omnino tenendum est cum *Viva in Trut.* Super Prop. 40. damn. ab Alex. VII. & *Salm. c. 3. n. 81.* ac *Moya, & Corella,* quod omnis delectatio carnalis sive luxuriosa cum advertentia & deliberatione capta, sit mortale peccatum, maxime post prædictam prop. 40. quæ dicebat: *Est probabilis opinio, quæ dicit esse tantum veniale osculum habitum ob delectationem carnalem, & sensibilem, quæ ex osculo oritur, secluso periculo ulterioris consensus, & pollutionis.* Si enim in osculis non datur materia levis, nec etiam danda est in aliis tactibus cum delectatione carnali. Ratio, quia quævis carnalis delectatio, sive commotio spirituum generationi deservientium est quædam inchoata pollutio, seu motus ad pollutionem. Merito igitur *Tournely Continuat. tom. 3. pag. 526. Concl. 2. & Salm. c. 3. n. 65. cum Caj. Bon. Tamb. Lop.* actus supra relatos, scil. vellicare manum feminæ, intorquere digitos, &c. damnant peccati mortalis, ob delectationem carnalem, quæ tunc habetur, vel saltem ob istius proximum periculum. Et merito pariter *Croix lib. 3. p. 1. n. 911.* rejicit opinionem *Arriagæ*, qui dicit non graviter peccare, qui sponte consentit in tales motus leves carnales sponte obvenientes.

Dubium II. est, an detur parvitas materiæ in delectatione sensibili, sive naturali, nempe, si quis delectetur de contactu manus feminæ, prout de contactu rei lenis, puta rosæ, panni serici, & similis? *Prima* sententia affirmat cum *S. Anton. Sylvio, Salas, Nav. Fill. Hurt. Moya,* & pluribus apud *Salm. c. 1. n. 36.* & adhæret *Bus. infra num. 4. & Tourn. t. 3. pag. 516. Concl. 7. cum Comit. Baron. Sylvio, & aliis.* *Secunda* tamen sententia negat cum *Caj. Diana,* & aliis *ap. Salm. n. 40. in fine.* Ratio, quia tactus, secundum quod sunt delectabiles juxta sensum tactus puellæ, vel adolescentis, per se ad pollutionem ordinantur. Et hanc puto omnino tenendam, dum merito dicunt *Salm. n. 48.* cum *Fill. Trull. Diana, &c. ac Roncag. de 6. Præc. c. 1. q. 2.* primam sententiam non esse practice probabilem, quia ob corruptam naturam est moraliter impossibile habere illam naturalem delectationem, quin delectatio carnalis & venerea sentiatur, maxime a personis ad copulam aptis, & maxime si actus isti habeantur cum aliquo affectu, & mora, ut ait *Elbel de 6. Præc. n. 186.* Hinc recte dicunt *Sporer de Matr. c. 3. n. 687. cum Sanch. l. 9. D. 49. & communi,* ac *Croix l. 3. p. 1. n. 804.* regulariter primam sententiam non esse practice probabilem, quia per se est mortale se exponere periculo consentiendi in delectationem veneream. Excipit tamen *Croix* aliquem, a quo abesset tale proximum periculum. Id vero tantum admitterem cum *P. Holzmann de 6. Præc. c. 2. n. 706.* in aliquo casu raro, quo per longam experientiam quis esset moraliter certus nullum periculum consensus ipsi imminere; sed hic casus quando erit? Notandum 416

dum vero aliud esse (ut bene distinguit *Tournely tom. 3. pag. 570. in princ.* (Agere propter delectationem, capiendam, aliud cum delectatione, quæ consurgit ex qualitatibus corporibus annexis, in qua bene potest dari parvitas materiæ, si delectatio sit mere sensibilis sive naturalis; modo (addendum) non sistat in ea sed in tactu delectationem detesteris, alias non ageres cum delectatione, sed propter delectationem; quod non potest non esse sejunctum a periculo incidendi in delectationem veneream.

417 „ 2. Tales actus sunt ejusdem naturæ cum „ perfectis, sive consummatis; ideoque in con„ fessione explicandum, utrum sint habiti cum „ simili sexu, an diverso; cum libera, an con„ jugata, cognata, persona sacra, &c. *Less. d.* „ 15. *Sanch. l. 1. c. 2.*

„ 3. Oscula, amplexus, compressiones ma„ nuum, & similia non obscœna, si fiant tantum „ officii, * (ut *S. Thomas 2. 2. quæst. 15. art.* „ 4.) * aut moris patrii, aut moris honesti, „ vel benevolentiæ augendæ causa, etiamsi de„ lectatio venerea suboriatur (modo in eam „ non consentiatur (non sunt peccata *Less.* „ *Fill. l. c. n. 171.* * *Ita communiter S. An*„ *ton. p. 2. tit. 5. c. 1. §. 10. & Tournely* „ *tom. 3. pag. 505. cum Sylvio, respond. v. ad* „ 1.) *

Recte tamen notant *Croix l. 3. part. 1. n.* 900. quod oscula, etiam habita ex more Patriæ, si habeantur cum mora, vel ardore, ordinarie sunt mortalia. Idem ait cum *Sporer* de osculis in ore, vel si quis ore excipiat linguam alterius. Advertit e converso cum *Sanch. &c. n. 902.* quod osculari pueros (intelligendum de valde pueris), etiam cum sensibili delectatione, non est ordinarie nisi veniale, quia delectatio illa ordinarie non est nisi naturalis.

418 „ Si vero ista fiant ex aliqua veniali vanita„ te, joco, curiositate, levitate, petulantia, „ imo etiam sensualitate, sive affectu sensuali, „ ac naturali (dummodo non cum delectatio„ ne venerea, nec ejus causa: & si præter in„ tentionem suboriatur, ea repulsa, ac tunc „ abstinendo ab illis), venialem culpam non „ excedunt. Vide *Fill.* hic *Less. Sanch. loc. cit.* „ *Dian. p. 4. t. 3. R. 136.* Contrarium ta„ men est tutius, *V. Trul. l. 6. c. 1, d. 12. n.* „ 8. * (*Sed vide dicta n. 416.*) *

419 „ 5. Idem dicendum de tactu, & aspectu in„ honestarum partium corporis proprii, aut „ commistionis animalium; non cum animo ve„ nereo, sed ex curiositate tantum, aut levita„ te, secluso scandalo, & periculo consensus ve„ nerei. * (*Tangere propria verenda ex levi*„ *tate, aut curiositate per se non est mortale, ut* „ *dicunt Salm. c. 3. n. 43. cum Sanch. & Bon.* „ *ac Tornely t. 3. p. 510. cum Silvio, & commu*„ *ni: modo absit turpis delectatio, aut ejus pe*„ *riculum: & fiat obiter, & non repetitis vici*„ *bus, ut bene advertit Tournely, quia alias* „ *jam aderit periculum. Hinc non excusa*„ *tur a mortali, qui cum commotione spiri*„ *tuum, & sine juxta causa propria pudenda* „ *tangeret. Hinc recte aut Tournely p. 510. Con.* „ *1. esse mortalem aspectum propriorum genita*„ *lium, si fiat studiose, & morose, absque ne*„ *cessitate (ut intelligendum). Secus si bre*„ *viter, ut Sylvius., & Sanch. ibid. An autem* „ *conjux seipsum voluptuose tangens, peccet? Vi*„ *de dicenda de Matrim. l. 6. n. 937. Morose* „ *autem aspicere commixionem animalium, pe*„ *riculum est, ut bene notant Salm. n. 13. &* „ *Croix n. 903. Excusantur vero conjungentes* „ *equos, tauros, & similes ad procreandam* „ *prolem; modo absit animus libidinosus, ut* „ *bene ajunt Tournely p. 510. v. Nostro, Tamb.* „ *l. 7. c. 8. §. 2. n. 5. Elbel n. 211. & Holz*„ *mann nu. 711.*) * Imo, si tactus talis, „ aut aspectus proprii corporis naturali aliquo; „ ac non malo fine fiat, ne veniale quidem „ erit, ut ver. gr. si frictione extinguere velis „ pruritum non venereum: dummodo tamen „ absit periculum pollutionis, aut consensus „ in eam, si improviso præter intentionem for„ te obveniret. *Less. n. 63. Fill. n. 214. Sanch.* „ *l. 9. d. 31.*

„ 6. Tactus nudi, & aspectus partium inho„ nestarum alterius corporis, maxime diversi „ sexus, aut concubitus humani ex curiositate „ (nam de necessitate aliud est), etiam se„ cluso affectu venereo, videntur non posse „ excusari a mortali propter gravem indecen„ tiam, & periculum proximum actus vene„ rei: nisi tamen aspectus fiat ex loco tam re„ moto, & ita obiter, ut hæc absint. *Sanchez* „ *n. 23. & 29. Fill. n. 218. Layman &c.* *) *cum* „ *Tamb. & Salmanticens. d. num. 13.*) *

Notandum I. quoad tactus impudicos, quod eos sola necessitas excusat; Hinc medici tangentes, aut aspicientes ex necessitate pudenda personæ, etiam diversi sexus, non peccant, esto per accidens involuntariam pollutionem patiantur. *Tamb. 6. Dec. de Impudic. c. 3. n. 49.* ex communi, & *Salmanticens. c. 3. n. 12. & 68. Sanct. Thom. 2. 2. quæst. 154. a. 4. & Sporer de Matrim. n. 674.* Vide dicenda ex *n. 481.* Hoc speculative verum est: utinam tamen practice Medici in his jugiter non peccarent! Non excusatur autem a mortali qui sine tali necessitate tangit alterius pudenda, etiam personæ ejusdem sexus, nisi forte fiat per jocum, aut ex petulantia, vel curiositate, ut cum *Busemb.* hic *n. 7.* tenent *Tambur. Dec. c. 8. §. 2. n. 4. & Croix n. 906.* An recte *Salmant. n. 50.* hoc neque practice dicunt admittendum, sed tantum speculative, modo tactus ille fiat leviter, & non ex proposito, neque per aliquod notabile temporis spatium. Quid si quis tangeret alterius verenda super vestes? *Croix n. 904. cum Sanchez*, nec etiam excusat a mortali, nisi faciat ex quadam petulantia, vel cum levi delectatione non carnali. Et id merito *Salm. c. 3. n. 49.* practice etiam damnant de mortali si ita tangantur pudenda diversi sexus, etiamsi fiat per transennam, quia valde periculosum est. *Croix* autem *n. 902.* probabiliter excusat a mortali ancillas tangentes pudenda puerorum, dum illos vestiunt, nisi cum mora, aut carnali delectatione hoc agant. Notandum II. tangere genitalia brutorum non esse ordinarie nisi veniale, ut dicunt *Croix l. 3. part. 1. n. 903. Sanchez de Matrim. l. 9. D. 46.* num.

num. 15. *&c.* Secus probabilius dicendum, si fieret talis tactus usque ad pollutionem, ut dicunt *Croix loc. cit. Holzm. n.* 711. *Elbel de 6. Præc. n.* 211. *Tourn. p.* 510. *v. Nostro, & Sporer de Matr. c.* 3. *n.* 697. *cum Bon. Salas, & Tamb.* (contra *Dian. ex Sanch.* putantes hoc non esse mortale). Ratio, quia, licet hoc fieret tantum levitatis causa, tamen est actio per se vehementissime excitans ad venerem. Notandum III. cum *Bus.* hic *n.* 7. *& Salm. c.* 3. *num.* 13. quoad aspectus, non esse de se mortale, citra periculum consensus venerei, aspicere pudenda personæ ejusdem sexus, nisi aspiciens esset valde propensus ad sodomiam, ut notant *Salmanticens. cap.* 3. cum *Sanchez, & Filliuc.* Vel nisi, adderem, pulcher adolescens aspiceretur nudus.

421 Sed quæritur 1. an aspicere pudenda personæ diversi sexus, vel concubitum humanum cum voluntaria delectatione visus, sit de se mortale? Negant *Caj. & Navarr.* apud *Sanchez de Matrim. lib.* 9. *D.* 46. *n.* 21. Quia, dicunt, delectatio ex visu non est talis, sicut ex tactu, quod ad venerea inducat; potest enim quis sistere in delectatione tantum naturali. Sed cum *Sanch. n.* 22. *& S. Antonin. Gers. Less. Fill. &c. ac Salm. c.* 1. *n.* 7. 9. *&* 12. omnino dicendum esse mortale, nisi visio fieret a loco longinquo, & tempore brevissimo, ut *Salm. n.* 13. *& Ronc. c.* 1. *q.* 1. Ratio, quia talis turpis aspectus proculdubio valde ad luxuriam excitat. Excusant tamen a mortali *Salm. n.* 12. *in fin.* si absit periculum commotionis, ratione ætatis puerilis, vel etiam senilis, vel frigidæ complexionis; At hoc nec admittendum puto, cum saltem ex visu turpi oriatur periculum concupiscendi. Dicunt item *Salm. c.* 3. *n.* 13. virum aspicientem pudenda adolescentium non peccare mortaliter, nisi esset vehementer proclivis ad sodomiam. Sed ego difficulter excusarem a mortali quemcunque deliberate aspicientem pulchrum adolescentem nudum.

Notant autem *Salm.* eodem loco in fine cum *Sanch. & Fill.* quod aspectus peccaminosi induunt, sicut tactus, eandem speciem objecti; & ideo dicunt explicandam esse in Confessione qualitatem personæ, quæ fuit turpiter aspecta. Sed huic doctrinæ verius contradicit *Croix l.* 6. *p.* 2. *num.* 130. ubi ait, quod qui sine ullo desiderio personam veneree aspicit, non tenetur dicere qualis fuerit persona. Quomodo enim fœmina, aspiciendo turpiter Sacerdotem nudum, committet sacrilegium, quod consistit in violatione personæ sacræ, cum ibi nulla violatio intercedat? Et quomodo quis aspiciens turpiter consanguineam, committet incestum?

422 Quær. 2. an sit aliqua culpa aspicere partes honestas personæ pulchræ sexus diversi? *S. Antonin. Less. Tol. Caj. Fill. Dic. &c. cum Salm. c.* 1. *n.* 2. dicunt hoc esse per se licitum, prout licitum est aspicere quascunque res pulchras ad visum a Deo creatas; ideo tenent nullam esse culpam per se, præcisa curiositate, aspicere mulierem pulchram. Et idem sentit *Tourn. t.* 3. *pag.* 513. *in fine*, loquendo de homine sæculari. Sed in praxi puto hoc raro excusari a veniali, nisi fiat ex urbanitate debita, aut alia justa causa. Secus tamen merito dicunt, si aspectus esset diuturnus, quia tunc excusari nequit a veniali, & etiam a mortali, si proximum sit periculum turpis concupiscentiæ, vel morosæ delectationis, quæ proculdubio aderit, quando in aspiciendo adest commotio spirituum. Ita *Salm. ibid. num.* 3. *cum Less. Caj. S. Antonin. Fill. &c. ac Holzm. n.* 712. *& Elbel num.* 188. Imo valde merito ait *Roncaglia de 6. Præcept. cap.* 1. *Reg. in praxi* 1. diuturnum mulieris pulchræ aspectum, maxime si quis inordinato amore erga ipsam afficiatur, non esse sine gravi peccandi periculo. Et idem merito dicit de diuturno colloquio vano cum puella, inordinate dilecta, cui valde adhærent *Salmanticens. cap.* 3. *n.* 22. *& cap.* 7. *n.* 34. *ex D. Thom.* saltem propter proximum periculum labendi.

Aspicere autem partes minus honestas, sed haud turpes mulieris, scilicet pectus, brachia, crura, secluso periculo lapsus, & modo aspectus non sit diuturnus, ut supra, de se non est mortale; Ita *Nav. Sum. c.* 23. *n.* 19. *Sanch. de Matrim. lib.* 9. *D.* 46. *n.* 25. *Cajet. v. Ornatus, & Salm. c.* 3. *n.* 13. *cum Armill. & aliis.* Dictum est *de se*, nam bene inquit *Holzm. dict. n.* 712. id facile mortale esse in aspiciente valde ad venerem proclivi. 423

Aspicere picturas obscœnas tantum ex curiositate, non est mortale, ut dicit *Tambur. Dec. c.* 8. §. 5. *n.* 1. si delectatio turpis, & ejus periculum absit. Sed in praxi virum morose aspicientem pudenda mulieris depictæ difficulter puto excusari a mortali, quia difficulter se liberare hic poterit a delectatione turpi, vel ab ejus probabili periculo, ut *Elb. n.* 195. nisi aspiceret per brevissimum tempus, & in magna distantia, ut bene ait *Ronc. c.* 1. *q.* 1. 424

Quær. 3. an liceat mulieri se ornare? Respondetur affirmative, si ornat se pro decentia sui status, vel juxta morem Patriæ. *Salm. de VI. Præc. c.* 13. *n.* 16. Et idem, si hoc faciat, ut viro suo placeat, vel ut sponsum reperiat, ut docet *S. Th.* 2. 2. *q.* 769. *art.* 2. Mulier autem, quæ sine recto fine se ornaret, certe peccaret, & quidem graviter, si hoc faceret ad provocandos viros, ut ipsam concupiscant; leviter vero, si faceret tantum ex levitate, aut vanitate. Ita *Caj. Less. Sylv. &c.* cum *Salm. loc. cit. n.* 15. *ex S. Th. eod. loc.* Et idem dicendum de muliere se fuco pingente, ut *Salm. n.* 16. *cum S. Th. dict. art.* 2. *ad* 1. *&* 3. qui excusat pariter mulierem, quæ se fucaret faciem, ad suam turpitudinem tegendam. Vid. alia dicta de scandalo *lib.* 2. *n.* 55. ubi diximus, quod mulier juxta consuetudinem loci fuco se pingens, aut aliquantulum ubera detegens, non peccat graviter, per se loquendo, si forte inde in generali alii scandalizentur. Dubium est, si sciat aliquem in particulari scandalum pati? Vide dicta *eod. lib.* 2. *num.* 54. Mulier autem utens veste virili ex se non peccat graviter; Sed non raro erit mortale; Vide *ibid. num.* 52. *vers.* 2. *Si fœmina.* 425

„ 7. Aspectus vero, & subinde etiam (rarius
„ tamen propter periculum adjunctum) tactus
„ ex petulantia, vel curiositate, partium inho-
„ nesta-

„ nestarum alterius corporis, ejusdem tamen „ sexus, citra affectum, & periculum consensus venerei, excusari posse a mortali, ut v. „ gr. quando simul aliqui natant, vel lavant, „ docet *Laym. l.* 3. *sect.* 4. ex *Sanch. l.* 5. *mor.* „ *c.* 6. *n.* 12. 13. *& n.* 27. 28. *Trull. d.* 12. *n.* 15. „ * (*Vid. dict. n.* 420.) *.

426 „ 8. Verba turpia, lectio obscœnorum, spectatio comœdiarum turpium, cantiones inhonestæ, gestus, literæ, & dona amatoria, si „ tantum fiant ex curiositate, vel vano solatio, non sunt mortalia; secus tamen, si fiant „ vel animo inhonesto, sive venereo, vel cum „ periculo ruinæ spiritualis sui, vel aliorum. „ *Sanch. d.* 46. *q.* 3. *Fill. t.* 30. *c.* 10. *q.* 3.

Quær. 2. an sit peccatum mortale verba turpia proferre? Quicquid in hoc puncto diverse DD. sentiant, dicendum I. de se non esse malum verba turpia proferre, aut audire (idem enim dicitur de proferente, quam de audiente); sed hoc pendet ex bono, vel malo fine, quo verba proferuntur. Ita *Sanch. de Matr. l.* 9. *D.* 46. *n.* 34. Dicendum II. quod loqui turpia ob vanum solatium, sive jocum, de se non est mortale. Ita cum *Bus.* hic, & *S. Antonin. p.* 2. *tit.* 5. *c.* 1. §. 8. *ac Sanch. n.* 35. cum *S. Antonin. Nav. &c. Tamb. c.* 8. §. 3. *n.* 2. Nisi audientes sint ita debiles spiritu, ut scandalum patiantur, ut *Sanch. n.* 36. *cum Nav. &c.* Aut, nisi verba sint nimis lasciva, ut addunt *Salm. c.* 3. *n.* 19. Hinc notant *n.* 20. cum *Dicast.* dicteria turpia, quæ proferuntur a messoribus, vindemiatoribus, & mulionibus, non esse mortalia, quia ludrice dicuntur, & audiuntur. Ita etiam loquitur S. Antonin. loc. cit. dicens: *Ubi talia verba turpia dicuntur ex quadam levitate ob solatium; quamvis de se non sint mortalia .... tamen potest esse mortale ratione scandali, ut cum Audientes sint debiles spiritu, & verba essent multum lasciva. Idem dicendum de facientibus, vel cantantibus cantilenas plenas lasciviis.* Sic etiam dicunt cum *Bus. Sanch. n.* 44. *Tam.* §. 5. *n.* 1. *& Spor. de Matr. n.* 695. de se esse tantum veniale legere libros turpes ex curiositate, sine turpi delectatione, vel ejus proximo periculo. (Sed id sedulo satagant Confessarii prohibere, quantum valent, juvenibus, qui ex hujusmodi lectionibus universe magnam Animæ ruinam hauriunt). Et idem dicendum de audiente prædicta verba ob vanum solatium, ut *Sanch. n.* 38. *cum Caj.* Recte autem advertit *S. Antonin. l. c.* quod audiens turpia *cum delectatione deliberata* illius turpitudinis, *non videtur posse excusari a mortali*, sicut qui morose delectatur in turpi cogitatione, *nisi forte* hæc forent inter Conjuges. Dicendum III. cum eodem *Sanch. n.* 37. esse sine dubio mortale dicere turpia ob delectationem captam ex cogitatione ipsarum rerum turpium, vel cum periculo talis delectationis; ut recte addit *Tamb. l. c.* sive cum periculo gravis scandali, quod frequenter adest, cum talia proferuntur coram juvenibus, vel puellis, ut bene advertit *Elbel n.* 194. Hinc tenent *Salm. c.* 5. *n.* 19. non excusari a peccato gravi; qui nominat pudenda, aut modum copulandi, maxime coram adolescentibus, & mulieribus juvenibus honestis. Nominare autem pudenda sui proprii sexus coram aliis sexus ejusdem, puto, communiter loquendo, non esse grave.

Mortaliter etiam utique peccant, qui ob jactantiam narrant sua turpia peccata: Et tunc peccant non solum peccato scandali propter audientes, sed facillime etiam peccato complacentiæ de ipsis peccatis, ut recte dicunt *Salm. cum Dic. n.* 21. Et ideo in Confessione explicare debent speciem peccati, de quo se jactarint. Colloqui autem honeste cum puellis extraneis de se non est nisi veniale; sed ratione periculi, maxime in conversatione diuturna, potest esse grave, ut diximus *n.* 442. *in fin.* cum *Salm. n.* 22. *Ron. c.* 1. *Reg.* 2. *in praxi*.

Quæres 2. an sit mortale audire comœdias turpes? Respondetur, quod, si comœdia non sit notabiliter turpis, illam audiens non peccat mortaliter, nisi qui expertus sit suam fragilitatem. Ita *Sanch. de Matr. l.* 9. *D.* 46. *n.* 42. Si vero in comœdia repræsententur res notabiliter turpes, vel modo turpi, mortale quidem esset illam spectare ob delectationem consurgentem ex ipsis rebus turpibus; veniale autem ob curiositatem tantum, aut ob vanum solatium, secluso periculo consensus in turpem delectationem. Ita *Sanch. d. n.* 41. *& Tamb.* §. 5. *n.* 1. *cum Diana, Rodr. Lorca, &c.*) Quicquid sit (ut ait *Tamb.*) de cooperatione (de qua mox agendum) quam quisque afferret sua pecunia concurrens ad talem repræsentationem. 427

Num autem graviter peccent omnes, qui pecunia, vel plausu ad hujusmodi comœdias notabiliter turpes concurrunt, etiamsi sine ipsis comœdia repræsentaretur? Negant *Turrianus, Bald. & Baldel. ap. Croix l.* 2. *n.* 239. Et huic opinioni olim adhæsi. Sed melius nunc censeo affirmandum cum eodem *Croix, & Holzm. de Carit. c.* 4. *n.* 142. Ratio, quia isti, etsi materialiter, tamen positive cooperantur ad actionem graviter peccaminosam; quæ cooperatio non est licita, nisi fiat ex gravi causa necessitatis, vel utilitatis. Et idem recte dicit *Holzm.* de iis, qui ex officio impedire tenentur, vel etiam qui alias impedire commode possunt. Non damnarem vero de mortali simplices spectatores, præciso periculo turpis delectationis, ut supra, sine quibus comœdia etiam fieret; isti enim neque essent causa illius turpis repræsentationis, quia non positive ad illam influerent; neque occasio, quia (ut supponitur) etiam sine ipsis comœdia ageretur. Excipe Clericos, & Religiosos, qui non possunt ibi interesse sine gravi laicorum scandalo. Sic enim recte docet Benedict. XIV. de Synodo l. 11. c. 10. Et excipe etiam laicos, sine quibus comœdia non fieret. Nullo autem modo a mortali excusarem Adolescentem, qui absque necessitate vellet curiositatis causa hujusmodi comœdiis interesse, nisi quis esset valde timoratus, & insuper pluries esset expertus illas spectando nunquam lethaliter peccasse; modo suo exemplo aliis Adolescentibus occasionem non præberet hujusmodi turpibus repræsentationibus assistendi.

Certum est autem repræsentantes, seu componentes has comœdias notabiliter turpes nullo modo excusari posse a peccato gravi, ob scandalum aliorum, quamvis non intentum. 428

Sanch.

Sanch. loc. cit. n. 42. cum S. Anton. Sylv. Ang. &c. Nec lucrum quamvis magnum eos excusare potest, ut recte notat *Tamb. ibid.* Nota autem hic id quod docet *D. Th. 2. 2. q. 168. a. 3. ad 3.* nempe: *Ad omnia autem quæ sunt utilia conversationi humanæ, deputari possunt aliqua officia licita. Et ideo etiam officium histrionum, quod ordinatur ad solatium exhibendum hominibus, non est secundum se illicitum: Nec sunt in statu peccati, dummodo moderate ludo utantur, idest non utendo illicitis verbis vel factis* (*idest turpibus, vel quæ vergunt in Proximi nocumentum*, ut explicat in corp.) *ad ludum, & non adhibendo ludum negotiis, & temporibus indebitis. Unde illi qui moderate eis subveniunt non peccant; Si quis autem sustentant illos histriones, qui illicitis ludis utuntur, peccant quasi eos in peccato foventes.* Idem docet *D. Antonin. p. 2. tit. 23. §. 14.* ubi explicando verba illa *D. Thomæ, illicitis verbis aut factis*, dicit; *Si cum verbis turpibus, vel actibus turpia repræsentantibus, tunc est illicitum & mortale.* Vide alia dicta *de Scandalo lib. 2. n. 56.*

429 „ 9. Choreæ, nisi malo fine fiant, aut cum „ periculo aliquos aut seipsum incitandi ad libidinem, vel cum alia circumstantia mala, „ secundum se non sunt malæ, nec actus libidinis, sed lætitiæ. Quando vero sancti Patres eas interdum valde reprehendunt, loquuntur de turpibus, & earum abusu. Vide „ *Caj. v. Chorea. Fill. n. 223.* * (*Choreæ, ut docet S. Antonin. p. 2. tit. 6. c. 6. per se licitæ sunt, modo fiant a personis secularibus, cum personis honestis, & honesto modo, scil. non gesticulationibus inhonestis. Idem dicunt Salm. c. 3. n. 17. & 18. cum Azor. Cajet. Fill. Bon. &c. In choreis autem leviter apprehendere manum fœminæ vel non erit culpa, vel ad summum venialis, ut notat Caj. ibid. Sum. v. Choræa, & Consentit probabiliter Spor. de Matr. c. 3. n. 694. Vetitum autem fuit Clericis a Trid. sess. 24. c. 13. choreis illicitis assistere, saltem illas ducere.* Vid. *Salm. ibid.*

„ 10. Exhibentes comœdias turpes, item facientes libros, aut picturas incitantes ad libidinem peccant mortaliter: quia sunt ruina „ proximi; cum moraliter certum sit multos „ inde ad peccatum incitandos. *Fill. n. 211.* „ Similiter Magistratus, qui permittunt exhiberi turpes comœdias, peccare mortaliter „ docet *Hurt.* & concedit *Bald.* si auctoritatem „ illis præstent, approbent, vel foveant: addit „ tamen posse aliquando excusari, si ad majus „ malum impediendum non puniant, & tantum „ tolerent. Vid. *Diana p. 5. t. 15. R. 82.*

430 „ 11. Persona soluta permittens se tangi ab „ alia, tactu, qui vulgo censetur pudicus, ut „ prehensio, contrectatio manus, amplexus, & „ oscula juxta morem patriæ, non peccat nisi „ ei constet fieri pravo affectu; huic enim cooperari non licet. Docet tamen *Filliuccius* „ etiam tunc admitti posse, ne tangens infametur. * (*Sive ne suspitionem infamiæ ingerat, vel ne alii scandalizentur. Ita Tourn. tom. 3. p. 505. cum Sylvio & Salm. c. 3. n. 62. cum Sa, Azor. Caj. Bon. Tenetur tamen resistere, si tactus fiant clam, & certum sit malitiose fieri. Salm. ibid. Tamb. §. 4. num. 25. Croix l. 2. n. 249.*)* Admittens autem tactus „ impudicos (ut mamillarum & obscœnarum „ partium) vel oscula furtiva, * (*ut dicunt etiam Salm. d. n. 22.*)*, & morosa vel indecentia, peccat: quia præsumitur affectus malus. Vid. *Fill. l. 30. n. 169.* & infra *l. 5. c. 1. dub. 2.*

Utrum autem mulier vi oppressa, ad vitandos impudicos tactus alterius, teneatur etiam clamare, si oporteat? Affirmant *Salm. ibid. cum Caj.* ex communi, ut asserunt; & probant ex *Deut. 22. 23.* ubi damnatur ad mortem puella, *quia non clamavit, cum esset in Civitate.* Sed valde probabiliter dicit *Nav. Sum. c. 16. n. 1. Soto de Just. lib. 5. q. 1. art. 5. & Bon. de IV. Præc. q. un. n. 10. cum Reg.* non teneri mulierem ad clamandum cum periculo notabilis damni, sive infamiæ, vel nimiæ verecundiæ; quia tunc, si aliter jam resistat quantum potest, non tenetur cum tanto suo incommodo vim repellere. Excipe, si adsit periculum proximum consentiendi. Nec obstat textus Deuteronomii, supra relatus; nam præceptum illud erat præceptum judiciale pertinens quidem ad judicium externum, in quo damnari præcipiebatur puella quæ violata fuisset, & non clamasset, *cum esset in Civitate*; quia præsumebatur ipsa (ut commentat *a Lap.*) *stupro consensisse; & ideo non clamasse.* Et idem sentiunt *Menoch. & Gordon. cum Philone* apud *Calmet* super textu citato. Præterea nemo dubitat omnia præcepta judicialia Veteris Legis jam omnino cessasse per præcepta judicialia perfectiora Legis Evangelicæ, ut probat doctus *Frassen t. 6. de Leg. D. 3. art. 2. q. 4. concl. 1. in fine.* Non negandum tamen, quod si mulier sit in periculo proximo consentiendi in copulam, ob experientiam anteactam, vel ob sui cognitam fragilitatem, teneatur utique clamare ad se liberandam ab illo congressu. An autem mulier oppressa teneatur potius pati mortem, vi repellendo invasorem suæ pudicitiæ, quam permittere copulam? Duplex est sententia, ut diximus *num. 368.* At negativa, quam tenent *Sot. Nav. Tolet.* & alii, potius speculative, quam practice est probabilis.

„ Quæres, an, & quatenus liceant tactus, & 431
„ aspectus, &c. inter conjuges, vel sponsos?

„ Resp. 1. Conjugibus licent, si referantur ad „ copulam, ad hanc enim licite se excitant. „ Alio autem fine, v. gr. voluptatis causa si „ fiant, sunt peccata venialia: quia matrimonium eos cohonestat, ac defectus debiti finis „ non est mortalis; nisi tamen habeantur cum „ periculo pollutionis: quæ, cum iis sit illicita, eo casu erunt mortalia, regulariter saltem. *Sanch. l. 9. d. 46. n. 7. Fill. n. 357.* & „ alii. * (*Vid. l. 6. n. 932. ad 936.*)*

„ Resp. 2. Sponsis tactus impudici non licent; „ pudici vero in partibus honestis licent, si ex „ iis tantum intendant delectationem sensitivam; secus, si veneream; *Sanch. l. c. n. 50. &c. Bon. p. 9. n. 6. &c.* * (*Sed vide dicenda l. 6. n. 854.*)*

DUBIUM II.

Quæ sint species luxuriæ consummatæ naturales.

432 *An fornicatio sit vetita de jure Naturæ?*
433 *An peccet mulier non resistens turpi congressui ob metum mortis, si non consentiat?*
434 *An permitti possint meretrices?*
435 *Circa concubinatum, quæritur I. An possit absolvi qui nequit ejicere concubinam sine infamia?* 436. *Quær. II. An absolvi possit promittens concubinam ejicere?* 437. *Quær. III. An possit absolvi concubina ob necessitatem non discedens?* 438. *Quær. IV. An qui est in proxima occasione, causa exercendæ artis? Quid vero, si is, adhibitis remediis, semper eodem modo recidit?* 439. *Quær. V. An famula peccans cum Domino?* 440. *Quær. VI. An uxor peccans cum viro?* 441. *Quær. VII. An tollenda occasio etiam cum gravi damno?*
442 *Quæ sint pœnæ pro concubinatu, præsertim pro Clericis?*
443 *An stuprum sit speciale peccatum.*
444 *Ad quid teneatur Raptor?*
445 *Quid de adulterio?* 446. *An sit adulterium copula sodomitica inter conjuges?*
447 *An copula habita inter desponsatos?*
448 *Circa incestum, quæritur I. An omnes incestus sint ejusdem speciei?* 449. *Qu. II. An differant incestus cum affinibus?* 450. *Qu. III. An incestus cum cognatis spiritualibus?* 451. *Qu. IV. An sit speciale peccatum copula Confessarii cum Pœnitente? Quid si sit ejus Parochus?* 542. *Qu. V. An committant incestum propinqui copulantes post dispensationem?*
453 *An soli tactus incestum constituant?*
454 *Quomodo committatur sacrilegium per peccatum turpe?*
455 *Circa sacrilegium* Personale, *Quær. I. An Sacerdos simul Religiosus lædens castitatem committat duo sacrilegia.* 456. *Qu. II. An copulans cum alia persona sacrata?* 457. *Qu. III. An committat sacrilegium habens votum castitatis, si inducat alterum ad turpia? Quid si morose delectetur de peccato alterius?*
458 *Circa sacrilegium* Locale, *Qu. I. An sit sacrilegium copula occulta, vel maritalis in Ecclesia?* 459. *Qu. II. An sint sacrilegia tactus impudici habiti in Ecclesia.* 460. *Quæ comprehenduntur per locum sacrum?* 461. *Qu. III. An verba & aspectus lascivi habiti in Ecclesia sint sacrilegia?* 462. *Qu. IV. An cogitationes turpes?*
463 *Circa sacrilegium* Reale, *quæritur quando committatur?*

432 „ RESP. Eæ dicuntur, in quibus fit commixtio eo modo, quo natura instituit: „ v. gr. quando servantur sexus diversus, species eadem, vas, & modus naturalis, &c.

Unde resolvitur tales esse has sequentes, quæ ideo in Confessione sunt exprimendæ.

„ 1. Est fornicatio, quæ est concubitus soluti „ cum soluta (hoc est, quæ sit libera a voto, „ matrimonio, religione) ex mutuo consensu. „ Ad hanc reducitur. 1. Concubinatus, qui est „ fornicatio continuata. Unde concubinarius „ (sicut & meretrix) ordinarie non debet ab„ solvi, nisi dimissa concubina, aut muliere su„ specta, cujus retentio scandalum daret, licet „ cum ea non peccaret. *Sanch. lib. 1. mor. c. 8.* „ *Nav. c. 3. Fill. tr. 30. c. 2. n. 56.* 2. Congres„ sus cum alterius sponsa, quæ est fornicatio „ intra eandem speciem gravior, & in Confes„ sione aperienda; saltem respectu sponsæ, ut „ docet *Rodr. tr. 3. c. 109. Sanch. de Matr. t. 1.* „ *l. 1. d. 2. n. 6. Fag. t. 1. l. 4. c. 3. Fill. l. 2.* „ *tr. 30. c. 2. n. 52.* contra *Covarr. Vivald. Led.* „ *Azor.* quorum sententiam, (etiam respectu „ sponsæ) probabilem, & in praxi tutam cen„ set *Dian. p. 1. tr. 7. Res. 5.*

Attende hic prop. 25. damn. ab Alex. VII. quæ dicebat: *Qui habet copulam cum satisfacit Confessionis præcepto dicens commisi cum soluta grave peccatum contra castitatem, non explicando copulam.*

Deinceps notandum, proculdubio fornicationem vetitam esse de jure Naturæ, cum Natura ordinet copulam tantum ad matrimonium, quo non solum proles generari, sed etiam bene educari possit. Ideo fornicatio semper est intrinsece mala, licet aliquando per accidens a fornicario proles bene educaretur; Ratio, tum quia in hoc ob magnum periculum hallucinationis, causa nimiæ delectationis, facillime errari potest; tum quia natura considerat, quæ communiter, non quæ per accidens eveniunt; tum quia de se est contra jus naturæ carni rationem subjicere, ut accidit in fornicatione ob delectationem actus. In matrimonio autem esto eadem delectatio interveniat, Deus tamen speciali providentia disponit, ut talis deordinatio absit. V. *Ronc. de VI. Præc. c. 1. q. 2.*

Quæritur hic 1. an peccet graviter mulier, 433
non resistens turpi congressui alterius ob metum mortis, quamvis non consentiat? Alii omnino affirmant, quia talis immobilitas esset quædam cooperatio voluntaria, cum possit se agitando congressum aliquo modo impedire. Ita *Lugo de Just. & Jure Disp. 10. n. 197. Ronc. ibid. q. 3. cum Fill. Azor.* quos saltem in praxi puto sequendos. Alii vero negant. Vide dicta *num.* 368.

Quær. 2. an permitti possint meretrices? *Pri-* 434
ma sententia probabilis affirmat, eamque tenent *Salm. de 6. Præc. c. 2. n. 91. cum S. Thom. Cov. Trull. Led. &c.* huicque clare adhæret *S. Aug. l. 4. de Ord. c. 4.* Ratio, quia demptis meretricibus, pejora peccata evenirent, nempe sodomiæ, bestialitatis, mollitierum, præter prævaricationem mulierum honestarum; Ideo *S. Aug. loc. cit.* ait: *Aufer meretrices de rebus humanis, turbaveris omnia libidinibus.* Verum *secunda* sententia, practice probabilior, negat; & hanc tenent *Ronc. de 6. Præc. c. 2. q. 6. Nav. Man.*

Man. c. 27. n. 195. cum Cornel. Gutt. & aliis ap. Salm. n. 83. Ratio, quia per meretrices hæc mala graviora non evitantur, eo quod in hominibus luxuriosis ex facili & frequenti cum meretricibus congressu libido altiores figit radices; & ideo, cum hoc vitium frequentia magis augeatur, ipsi non desinunt committere pollutiones, & peccata nefanda, saltem cum ipsis meretricibus; necnon haud se abstinent a sollicitandis feminis honestis. E converso permissione meretricum innumera alia mala superaddunt, nempe plures puellæ prostituuntur, adolescentes parentes parvipendunt, bona dissipant, studia scientiarum negligunt, rixas excitant, honestas nuptias respuunt. Ceterum, bene advertit & probat *P. Sarnelli* in suo *Opusculo de Abusu meretricii*, quod licet in vastis Urbibus meretrices permitti possint, nullo tamen modo in aliis locis permittendæ sunt.

435 Concubinatus autem proprie est concubitus soluti cum soluta (improprie vero cum uxorata vel uxorato); dummodo habeantur invicem uxorio modo, sive in unamet domo, sive in alia, ut constat ex stilo Curiæ Romanæ, & ex Concilio Tridentino *sess. 24. c. 8.* Nota hic ante omnia prop. 41. proscriptam ab Alex. VII. quæ dicebat: *Non est obligandus concubinarius ad ejiciendam concubinam, si hæc nimis utilis esset ad oblectamentum concubinarii, vulgo* regalo, *dum, deficiente illa, nimis ægre ageret vitam, & aliæ epulæ tædio magno concubinarium afficerent, & alia famula nimis difficile inveniretur.* Item nota alias tres prop. damnatas ab Innoc. XI. 16. *Potest aliquando absolvi, qui in proxima occasione versatur, quam potest, & non vult omittere, quinimo ex proposito quærit, aut se ingerit.* 62. *Proxima occasio peccandi non est fugienda, quando causa aliqua utilis, aut honesta non fugiendi, occurrit.* 63. *Licitum est directe quærere occasionem proximam pro bono spirituali, aut temporali nostro, vel proximi.*

Hinc quæritur I. An aliquando possit absolvi concubinarius, qui concubinam ejicere e domo non posset sine scandalo, aut infamia? Communiter loquendo non est absolvendus, ut cum *Bus.* dicunt *Salm. c. 2. n. 27.* Ratio, quia in diuturno concubinatu est moraliter impossibile rem aliis non fieri notam: Non negant tamen *Salm. ib.* in aliquo casu rarissimo posse absolvi; puta (ut ait *Spor. de Pœn. n. 329. cum Gob.*) si aliter non possit vitari grave damnum famæ, vel fortunarum, juxta dicenda *de Pœn. n. 455.* Sed eo casu dico omnino expedire, quod saltem differatur absolutio, donec experimento probetur continentia pœnitentis; nisi casus esset, quod pœnitens (satis alias dispositus, ut supponitur) non amplius redire posset ad se confitendum; vel si immineret necessitas communicandi, ad vitandam positivam infamiam.

436 Quær. II. An extra prædictum rarissimum casum infamiæ, aut scandali, possit absolvi concubinarius, antequam concubinam dimittat, si sedulo eam dimittere promittat? Alii concedunt pro prima, vel secunda vice, ut *Diana, Sancius, Megala, & F. Anton. a Sp. S.* apud *Salm. c. 2. n. 28.* Alii omnino negant etiam pro prima vice, quando occasio est proxima. Ita *Nav. Pal. Azor. Tol. Fill. &c.* cum *Diana*, se revocante *ap. Salm. n. 32.* Alii denique, ut *Salm. d. n. 32.* cum *Trull. Sylv. Rodr. Lop.* distinguunt sic: Si concubinarius est publice notus, minime est absolvendus, etiamsi det signa magni doloris, nisi concubinam dimittat, aut nisi postquam (concubina extra domum degente) per aliquod tempus notabile ad eam non accesserit. Ratio, tum quia scandalum pateret videre eum, qui adhuc domi concubinam retinet, vel ejus domum frequentat, ad Eucharistiam accedere; tum quia publicus peccator non debet absolvi, nisi etiam publice pœniteat, & scandalo satisfaciat. Vide dicenda *l. 6. n. 511.* Si vero concubinarius est occultus, nec etiam absolvi potest, nisi in aliquo casu raro: puta, si vir nobilis doleat profusis lacrymis, vel post terribilem concionem auditam, vel si confiteatur territus a morte socii, vel a magno periculo mortis evasus. Ita *Lugo de Pœn. D. 10. n. 151. & Salm. n. 34. cum Pal. Laym. Dic. Trull. &c.* Hoc tamen tantum admittendum puto, quando sit moraliter impossibile, quod concubina ante absolutionem brevi dimitti possit; vel quando urgeat necessitas communicandi ob vitandam magnam infamiam, juxta mox dicta *n. 435. in fine.* Nam alias semper absolutio est differenda, quia experientia nimis constat, quod, obtenta absolutione, difficulter occasio postea aufertur, & sic facillime reditur ad vomitum. Vide dicenda *l. 6. n. 456.*

Quær. III. An concubina, quæ a concubinario sustentatur, possit absolvi, antequam a domo illius discedat? Recte negant *Salm. c. 2. ex n. 43.* Excipiunt tamen *n. 44.* primo, si ex discessu ei grave eveniret damnum, puta infamiæ, vel aliorum scandalum. Secundo, si femina nequiret manuum labore se alere, aut in alia domo deservire, aut mendicare sine dedecore, aut alio gravi incommodo. Emendicare autem illi, quæ non est ad id assueta, semper magnum incommodum afferre videtur, ut ait *Hurt. ib.* Sed in his casibus regulariter semper etiam est differenda absolutio. 437

Quær. IV. An possit absolvi, qui, causa artis licitæ exercendæ, est in proxima occasione peccandi? Probabiliter respondent *Suar. to. 4. in 3. p. D. 32. sect. 2. Cajet. v. Periculum, & Salm. c. 2. n. 46. cum Cand.* posse quidem absolvi, si ille esset moraliter impotens ad officium suum deserendum, & peccaret, non ex vi occasionis, sed ex propria fragilitate, & inde ostenderet signa veræ pœnitentiæ, cum proposito occasionem cavendi quantum potest. Hinc communiter possunt excusari a deserenda occasione qui ratione officii cum feminis versando peccant, ut dicunt *Nav. c. 3. n. 5. ac Graff. Jann. Hurt. Lopez, &c.* cum *Salm. n. 47. & Milant. in pr. 61. Inn. XI.* Idem dicitur de Chirurgis, qui feminis medendo sunt in occasione peccandi. *Salm. ib. cum Sanch. Nav. Hurt.* Idem de Parocho, qui in audiendis feminarum Confessionibus voluntarie se polluit: Hi possunt absolvi, quin officium deserant; secus tamen dicendum de Confessario simplici, qui tenetur abstinere a Confessionibus excipiendis, nisi forte ex hoc infamiam subi- 438

subiret. *Salm. n.* 48. *cum Pal. Nav. Hurt. &c.* Potest etiam absolvi fœmina, quæ vivit hospitando, & peccat occasione hospitandi, & ideo cadit cum diversis, & etiam cadit cum aliquo particulari, modo proponat inde evitare sola cum solo conversari. Ita *Salm. n.* 49. *cum Nav. & Trull.* Si tamen, adhuc remediis adhibitis, peccans eodem modo relabitur, nulla apparente probabili spe emendationis, tunc nullo modo absolvenda, nisi occasionem deferat, vel specialia signa doloris exhibeat, juxta dicenda *de Pæn. l.* 6. *n.* 457.

439 Quær. V. An possint absolvi famulæ cum heris peccantes, si etiam antea cum eis peccaverint? Si illæ bis, vel semel tantum peccaverint, & post admonitionem Confessarii occasionem tollere curaverint, tunc absolvi posse recte dicunt *Salm. c.* 2. *n.* 50. Secus, si occasionem removere neglexerint, *ibid.* Quare nunquam eas absolverem, si peccatum fuerit frequens, nisi in casu gravis necessitatis proposito supra in *quæst.* III. Ac ipsæ essent sufficienter dispositæ, juxta dicenda *l.* 6. *n.* 459. Et etiam in eo experimentum quærerem.

440 Quær. VI. An possit absolvi uxor, si ipsa est in occasione proxima peccandi cum suo viro, qui eam contra naturam cognoscat, vel prostituat? Respondetur negative cum *Salm. cap.* 2. *n.* 52. *cum Sanch.* Tenetur enim tunc divortium facere; sed hoc intelligendum, nisi ad hoc sit moraliter impotens, ut dictum est in *quæst.* IV. *ut supra.*

441 Quær. VII. An quis teneatur tollere occasionem proximam peccandi cum concubina, etiam cum suo gravi damno temporali; puta, si amasius debitor esset concubinæ in magna summa? Negant *Tancred. Sanctius, & Anton. de Sp. S.* apud *Salm. n.* 57. Sed contrarium omnino tenent *Salm.* quia damnum spirituale magis quam temporale præcavendum est. Verum hæc ratio, si hic valeret, valere deberet etiam pro casibus supra allatis *quæst.* III. *&* IV. ubi iidem *Salm.* probabiliter excusant aliquando eos, qui ad grave damnum evitandum occasionem non deserunt. Quapropter primam sententiam probabilem censeo, si amasius non posset solvere sine magno detrimento suæ famæ, vel sui status, ita ut ille in gravem necessitatem redigeretur; vide dicenda *lib.* 6. *n.* 455. Sed in omnibus his casibus expedit omnino, ut differatur absolutio usque ad emendationem; vide eodem *lib.* 6. *n.* 456.

Plura hic adduntur scitu utilia in hac materia.

442 I. A Concil. Trid. *sess.* 24. *c.* 8. indicta fuit pro concubinatu pœna excommunicationis ferendæ post tertiam monitionem, & insuper pœna ejectionis extra Oppidum, vel Diœcesim, implorato brachio Seculari. II. In crimine hoc, cum sit mixti fori, procedi potest tam a laicali, quam ab Ecclesiastico Judice. III. Clericus concubinarius ex Conc. Trid. *sess.* 25. *c.* 14. post primam monitionem privatur tertia parte fructuum Beneficii; post secundam vero privatur pensionibus, & Beneficii administratione; deinde post tertiam omnino beneficio expoliatur; denique excommunicatur, & tunc potest etiam Curiæ seculari ab Episcopo tradi. Vide *Salm. c.* 2. *n.* 60. Probabiliter autem non privatur tertia parte fructuum (ut dictum est) Clericus, qui etiam post monitionem tantum semel peccaverit. *Salm. ibid. n.* 64. Notandum autem 1. nomine fructuum non comprehendi distributiones quotidianas, ut a S. C. fuit decisum apud *Salm. n.* 66. Notandum 2. pœnas pecuniarias hujus criminis ad pios usus ab Episcopo applicandas esse, *Salm. n.* 67. Notandum 3. quod Clericus non privatur fructibus Beneficii, nisi post sententiam. *Salm. n.* 68.

Utrum autem Clerici concubinarii publici sint etiam ipso jure suspensi? Affirmant *Barbos. S. Anton. Nav. Sylv. &c. apud Salm. c.* 2. *n.* 70. dicentes, ipsos incurrere talem suspensionem tam ab Officio, quam a Beneficio ex *c. Sacerdotes. Dist.* 50. Et sic declaratum esse a S. C. Concilii. Sed negant probabiliter *Sot. in* 4. *D.* 5. *q.* 5. *a.* 6. *Fill. tr.* 27. *n.* 124. *ac Trull. Suar. & Fag. ap. Salm. ib.* qui huic sententiæ adhærent. Ratio, quia de tali suspensione non constat; imo potius probatur oppositum ex Trid. *loc. cit.* ubi dicitur, quod si Clericus concubinarius secundæ monitioni non paruerit, ab Episcopo suspendatur ab administratione Beneficii, ergo supponit Concilium nullam esse suspensionem anterius ipso jure latam. Ad Declarationem autem S. C. respondent eam non esse authenticam, & etiamsi esset authentica, aliam non habere auctoritatem, quam sententiæ probabilis Doctorum, juxta dicta *l.* 1. *n.* 106.

„ 2. Stuprum, hoc est defloratio virginis, 443
„ ipsa invita; quia, si consentiat, erit tantum
„ fornicatio simplex, nec circumstantia in Con-
„ fessione aperienda, ut probat *Less. & Sanch.*
„ *l.* 7. *dis.* 12. contrà *Nav. Azor.* & alios.

Et cum *Bus. & Sanch.* consentiunt *Salm. de VI. Prec. c.* 4. *num.* 2. *& Ronc. c.* 3. *q.* 2. *cum Barb. Bon. &c.* Dicunt autem *Bon. & Salm. n.* 13. *cum Less. Fill. Diana*, quod fornicatio cum virgine consentiente potest esse aliunde speciale peccatum, scilicet ratione infamiæ, vel mœroris parentum, vel rixarum, odii, &c. Vide dicenda *de Sponsalibus*, *l.* 6. *n.* 847.

„ 3. Raptus, cum scilicet persona aliqua 444
„ (sive masculus, sive fœmina, sive nupta,
„ sive innupta) libidinis causa abducitur, illa-
„ ta vi sive abductæ, sive iis, quorum potesta-
„ ti subest. * (*Scilicet parentibus, aut tutori-*
„ *bus, aut viro; non autem si sint fratres, &*
„ *mulier sit sui juris. Ronc. q.* 3. *cum Mol.*) *
„ Si quæ tamen sponte discedat cum Amasio,
„ insciis parentibus, non erit proprie raptus,
„ sed fuga, non addens malitiam specie distin-
„ ctam fornicationi. *Lug. d.* 16. *n.* 137. *Filliuc.*
„ *n.* 10. *Vid. Bon.* Idem dicit *Diana p.* 1. *t.* 7.
„ *R.* 37. *ex Less. lib.* 2. *cap.* 19. *d.* 1. *Sanch. de*
„ *Matr. t.* 2. *l.* 7. *d.* 4. *n.* 5. *&c.*

Ex Tridentino *Sess.* 24. *cap.* 6. raptor tenetur mulierem ducere, aut dotare; nisi mulier sit meretrix, aut malæ famæ. Quando tamen adest Raptus cum violentia mulieris invitæ, matrimonium semper est nullum etiamsi cum rapta sint sponsalia contracta. Constituunt raptum etiam preces importunæ. Num autem etiam dolus? Vide *Salmantic. de IV. Precept. cap.* 4. *num.*

num. 28. Vide alia *de Matrim. lib. 6. n.* 1107. *&* 1108.

445 „ 4. Adulterium, cum scilicet uterque, vel „ alteruter coeuntium est conjunctus matrimo- „ nio, etiamsi adulterantis conjux sit conten- „ tus: esto enim tunc illi non fiat injuria, fit „ tamen ipsi statui, Sacramento, & huic præ- „ cepto. Quod si fœmina adulterans sit cojuga- „ ta, gravius habetur, quam si vir, propter „ incommoda graviora, v. gr. damnum veri he- „ redis, prolis incertitudinem, &c. Si vero u- „ terque sit conjugatus, adhuc gravius est, „ quia sunt duæ injuriæ in utriusque conjugem „ in Confessione exprimendæ. *Fill. t. 26. c. 4.* „ *n. 85. & 89.*

* (*Nota* hic prop. 50. damn. ab Innoc. XI. quæ dicebat: *Copula cum conjugata, consentiente marito, non est adulterium; ideoque sufficit in Confessione dicere, se esse fornicatum.*

446 Qui sodomitice uxorem cognoscit, probabilius etiam adulterium committit, quia est contra bonum datæ fidei, ut *Sanch. de Matr. l. 9. D.* 18. *num.* 4. *Ronc. c. 4. q. 3. cum Azor. &c. Salm. de IV. Præc. c. 5. n.* 15. cum communi, contra paucos. Et debet explicari, sodomiam commissam esse cum propria conjuge, ut *Salm. ibid.*

447 An vero sit adulterium copula habita cum desponsata per verba de futuro? Probabilius negatur cum *Sanch. de Matr. l. 1. D. 2. n. 2. Salm. d. c. 5. n. 10. Ronc. ib. q. 5.* Censent autem *Ronc. & Salm. de Matr. c. 1. n. 11.* quod si unus ex sponsis cum alia persona fornicetur, debet aperire in Confessione circumstantiam sponsalium tanquam mutantem speciem, ratione injuriæ alteri illatæ: Probabile vero satis est cum *Trull. Pont. Dian. Covarruv. Lugo, Sanch. & Laym.* esse tantum circumstantiam aggravantem, cum sponsus per *sponsalia* nullum acquirat jus super corpus alterius. Vide hoc *de Matr. l. 6. n.* 847.

448 „ 5. Incestus, hoc est congressus cum con- „ sanguinea, vel affine usque ad quartum gra- „ dum, eo gravius peccatum, quo gradus est „ propinquior; quem proinde in Confessione „ exprimere, saltem securius est, ut habet „ *Nav. c. 6. C Lugo disp. 16. n.* 312. sicut et- „ iam multo gravior est incestus cum consan- „ guinea, quam cum affine in eodem gradu, „ v. gr. cum matre, quam cum noverca; cum „ sorore propria, quam cum sorore uxoris; & „ rursus gravior est cum affine, quam cum co- „ gnato spirituali, vel legali. Addi vero de- „ bet, si in primo gradu fuerit, utrum cum „ matre, an cum filia, an sorore. *C. Lug. l. c.* „ *& Escob. de actibus humanis E. 2. c. 6.* ubi ex „ *Hurtad. d. 9. de Pœn. diff.* 4. probabile dicit, „ incestum in eodem gradu, & linea, ejusdem „ esse speciei (eo tamen graviorem, quo gra- „ dus est vicinior stipiti); & satis esse dicere, „ habui rem cum consanguinea in linea recta. „ Ad hanc speciem revocatur, tanquam analo- „ ga, fornicatio cum filia Confessionis; cum „ proprie non sit cognatio spiritualis, quam ta- „ men circumstantiam in Confessione exprimen- „ dam esse probat *Sanch. l. 8. de Matr. d.* 55. „ *Con. d.* 32. *Fagund.* & ceteri probabiliter con- „ tra *Sa*, V. *Confessio, & Dian.* V. *Lugo n.* 355.

Ad majorem horum claritatem; quæritur I. An omnes incestus quoad gradus sint ejusdem speciei? Vide dicenda *de Sacr. Pœn. l. 6. n.* 370. ubi hoc sat probabiliter affirmatur (excepto tantum primo gradu consanguinitatis in linea recta) *cum Caj. Sot. Lug. Bon. &c. cum D. Th.*

Quær. II. An incestus cum consanguinea differat specie ab incestu cum affine? utraque sententia est probabilis. *Prima* cum *Croix l. 6. p. 2. n.* 1973. *Caj. Lugo Dian. ex S. Th.* negat, quia in utroque casu contra reverentiam conjunctis debitam pariter peccatur. *Secunda* sententia cum *Vasq. Dic.* & aliis *ibid.* affirmat; ratio istorum, quia videtur totaliter diversa reverentia debita ob sanguinis conjunctionem, quam ob conjunctionem affinitatis. Vide dicenda *l. 6. n.* 469. 449

Quær. III. An incestus inter cognatos spirituales sit diversæ speciei, quam inter consanguineos, & affines? Absolute affirmandum cum *Salm. & S. Thom.* qui 2. 2. *q.* 154. *art.* 10. *ad* 2. docet per copulam inter cognatos spirituales *committi sacrilegium ad modum incestus*. An autem tunc sit explicandus gradus cognationis? Affirmant *Salm. ib. n.* 40. sed probabilius negat *Croix n.* 1078. Pariter incestus inter cognatos legales, nempe ratione adoptionis, est diversæ speciei ab aliis enunciatis, & explicari debet. Vide *Salm. ib. n.* 41. 450

Quær. IV. An Confessarius rem habens cum filia spirituali occasione Confessionis, debeat hoc explicare in Confessione? *Prima* sententia affirmat, quia Pater cum filia spirituali contrahit quandam extraordinariam familiaritatem, & obligationem ducendi illam ad salutem: & ideo videtur specialis turpitudo illam trahere ad perditionem. Ita *Salm. c. 5. n. 43. cum Sot. Sanch. Fag. &c. Secunda* tamen probabilior sententia negat cum *Fill. tract. 30. n. 105. Spor. de Matr. c. 3. n. 620. Elb. de 6. Præc. n. 141. Holz. eod. tit. num.* 669. item *Vasq. Bon. Pont. Dic. Dian. Trull. Leand. &c.* apud *Salm. n.* 42. Idem sentit *Tourn. t. 3. p. 488. art. 4. v. Quær. ex c. ult. de Cogn. Spir.* ubi: *Ex datione aliorum Sacramentorum* (præter Baptismum, & Confirmationem) *cognatio spiritualis nequaquam oritur.* Ratio quia nec est incestus, dum inter illos nulla intervenit cognatio; neque est sacrilegium (intellige quoad hanc circumstantiam), dum nulla Sacramento injuria irrogatur. Recte vero advertit *Elb. l. c. cum Henno*, Parochum peccantem cum tali pœnitente, peccare etiam contra justitiam, cum ex justitia teneatur suas oves pascere ex Trid. non solum verbo, sed etiam exemplo. 451

Quær. V. An propinqui, obtenta dispensatione ad Matrimonium contrahendum, si ante Matrimonium fornicentur, incestum committant? Affirmant probabiliter *Major, & Callego apud Croix lib. 6. part. 2. n.* 1077. quia impedimentum propinquitatis non censetur auferri per dispensationem, nisi tantum ut ipsi conjuncti possint Matrimonium contrahere, non autem fornicari. Sed non minus probabiliter contradicit *Sanch. de Matr. l. 7. D. 67. num. 9. cum Cajet. Arm. & Vega*, & idem sentit *Lugo de Just. D.* 3. *n.* 13. Ratio, quia dispensatio non concedit quidem fornicationem, sed tollit prohibitionem 452

Ma-

Matrimonii; ubi autem Matrimonium non est vetitum, ibi non est incestus; ergo, cessante Matrimonii prohibitione, cessat tanquam accessoria prohibitio specifica fornicationis.

453 Nota hic, quod omnes tactus inter consanguineos, saltem primi, & secundi gradus, sunt incestus, juxta receptam sententiam. Vide *Dub. seq. n.* 469.

454 „ 6. Sacrilegium, hoc est violatio rei sacræ „ per actum venereum. Res autem sacræ, quæ „ sic violantur, sunt locus, & persona. Unde „ sacrilegium est. 1. Omnis actus luxuriosus „ exterior (qualis etiam est verbi gratia pol„ lutio; & probabiliter etiam tactus impudi„ ci. V. *Lug. nu.* 464. in loco sacro, hoc est, „ templo, vel cœmeterio; nisi tamen fiat a „ conjugibus ex necessitate, verbi gratia ad vi„ tandam incontinentiam. 2. Omnis actus lu„ xuriosus tam interior, quam exterior in per„ sona, vel cum persona voto castitatis conse„ crata: circa quem tamen probabile est, non „ opus esse exprimere, utrum fuerit votum so„ lemne, an simplex: Sicuti neque, si duplici „ titulo sit sacrata, v. g. quia est Sacerdos, & „ Religiosus: quia est moraliter una numero „ malitia: *Sanch. de Matr. l. 7. d. 27. n. 27.* „ *Henr.* & ceteri quos citat *Dian.* & sequitur „ *p. 1. t. 7. R. 3. V. Card. Lug. d. 16. de Pœn.* „ *s.* 4. *Bon. q. 4. p. 17. Esc. E.* 8.

Pro clariori intelligentia, quæstiones super hoc punctum segregatim exponam quoad sacrilegium circa *personam*, circa *locum*, & circa *res*.

455 I. Circa *personam*, quæritur I. An Sacerdos, qui sit etiam Religiosus, peccans contra castitatem, duo committat sacrilegia? Prima sententia affirmat, quia talis, ut Religiosus debet servare castitatem ratione voti: ut Sacerdos autem, ratione præcepti Ecclesiæ. Ita *Less. lib.* 4. *c.* 3. *n.* 87. *Con. Ledes. &c.* Sed negant verius *Sanch. de Matr. lib. 7. D. 25. n. 28. & 81. Pal. Azor. Trull. &c. cum Salm. de VI. Præc. c. 6. n.* 7. Ratio, quia, quamvis ex duplici præcepto talis Sacerdos maneat obstrictus voto castitatis, attamen contra idem præceptum, & ex eodem motivo peccaret; dum Sacerdos, non jam ex Ecclesiæ constitutione, ut isti censent, sed tantum ratione voti sacris Ordinibus annexi ad castitatem obligatur, juxta probabiliorem sententiam. Vide *de Ord. lib. 6. n.* 808. Præterea, etiamsi obligatio castitatis in Sacerdote immediate esset tantum ex Ecclesiæ præcepto, is tamen, lædendo castitatem, etiam peccaret contra Religionem, juxta communem DD. sententiam *ibid.* allatam, quia Ecclesia ex solo motivo Religionis ob reverentiam sacri Ordinis, cœlibatum suis Ministris imponit. Recte etiam Ecclesia potest efficere, ut materia alicujus sui præcepti sit materia alicujus virtutis, ut probat *Croix l. 3. p. 1. n. 57. cum Suar. & Card. Vide* de hoc *l. 6. n.* 4. 470. *circa fin.*

456 Quær. II. An persona Sacra rem habens cum alia sacrata, duplex sacrilegium committat? Quicquid dicat *Sa*, omnino est affirmandum cum *Less. l. 4. c. 4. n. 84. Elbel de 6. Præc. n. 248. Salm. c. 6. n. 5. cum Fill. Bon.* & communi, quia is dupliciter Religionem offendit, scilicet peccato proprio, & peccato alterius, cui cooperatur.

Quær. III. An habens votum castitatis sacrilegium committat, si alterum suo consilio inducat ad carnale peccatum? Affirmant probabiliter *Lug. Leand. Perez. Salm. c. 6. n.* 10. Ratio, quia (ut isti dicunt) non induceret ille alios ad castitatem lædendam, nisi ipse ad libidinem positive affectus esset, ideoque ipse quoque castitatem offendit. Sed satis probabiliter etiam negant *Sanch. Dec. t. 2. l. 5. c. 6. n.* 11. *& Dicast. &* apud *Salm. ib. n.* 9. Quia castitatis votum emittens, non alienam, sed tantum propriam castitatem respicit. Attamen prima sententia mihi certo probabilior videtur, si ille ex positivo affectu ad libidinem alterum ad peccandum induceret; secus, si ex alio pravo fine. Omnino autem tenendum cum *Salm. c. 6. n. 13. & 14.* contra paucos, sacrilegium utique committere Religiosum, qui morose delectaretur de peccato carnali alterius, vel qui alterum suis manibus pollueret, etiam sine sua delectatione. 457

II. Circa *locum*, quæritur I. An copula maritalis, aut occulta habita in Ecclesia, aut sine alia culpa, sit sacrilegium? Prænotandum, quod ex *c. un. de Consec. Eccl. in 6, & ex c. Ecclesiis* 20. *de Consec. Dist.* 1. prohibetur sanguinis aut seminis voluntaria effusio, per quam (modo effusio certe sit peccatum mortale, & sacrilegium) Ecclesia remanet polluta, donec iterum benedicatur. Sed dubium est, quænam autem effusio ad id sufficiat? Adsunt tres sententiæ, omnes satis probabiles, ut recte ajunt *Salm. de Matr. c. 15. n. 65. in fine. Prima* sententia tenet, præciso scandalo, nunquam esse sacrilegium copulam maritalem, sicuti nec sanguinis effusionem ob defensionem factam; quia prædicta lex, cum sit pœnalis, stricte est intelligenda, nimirum de sola effusione illicita. Ita *Glossa in d. c. Ecclesiis*, 20. *v. Semine*, dicens hoc esse secundum Hyginum Papam in *c.* 19. antecedenti, ubi; *Si homicidio, vel adulterio Ecclesia violata fuerit, expurgetur. Pontius de Matr. l. 10. c. 10. n. 13. Sa v. Ecclesia n.* 14. item *Alensis, Rosell. ac Henr.* & probabile putant *Sotus, Dic. &c.* apud *Salm. l. c. Secunda* sententia distinguit, & dicit committi quidem sacrilegium, & Ecclesiam pollui per sanguinis aut seminis effusionem publicam; non vero per occultam, scilicet nemini notam, aut tantum duobus, aut tribus. Ita *Glossa in cit. c. un. de Consecr. in 6. v. Polluit*, ubi: *Si pollutio fuerit occulta, Ecclesia non debet reconciliari; dicunt enim Theologi, quod ideo reconciliatur Ecclesia, ut videntes Ecclesiam lavari, cogitent quantum pro lavatione peccatorum sit laborandum.* Item *Pontius l. c. n.* 9. (vocans communem) *Tolet. l. 15. c. 8. Sa v. Ecclesia, n. 19. Nav. c. 27. n. 230. Azor. t. 1. l. 10. c. 26. q. 3. & Vasq. Coninch. Rodr. &c. apud Salm. d. c. 15. n. 63. &* 64. Ratio, quia ut isti inquiunt, talis effusio non est sacrilegium de Jure Divino, sed tantum de Jure Ecclesiastico, quo sola publica effusio prohiberi videtur, dum tantum per istam aufertur in opinione hominum reverentia loco Sacro debita; & saltem ob tantorum DD. auctoritatem hanc sententiam probabilem bene putant *Salm. n.* 65. Notant tamen, quod, ut effusio 458

fusio dicatur jam publica, sufficit, si manifestetur verbis; aut si vir, & femina in eodem toro cubare cernantur. *Tertia* sententia probabilior dicit, adhuc per copulam maritalem occultam committi sacrilegium, & Ecclesiam pollui, nisi fiat ex morali necessitate: Ratio, quia textus citati universe loquuntur de quacunque effusione; & sic rectius intelligendi, dum etiam per copulam occultam, & licitam Ecclesiæ gravis injuria irrogatur; & ipsa etiam probabilius polluitur, quamvis tamen, cum sit crimen occultum, non sit obligatio a Divinis officiis abstinere. Ita *Sanch. de Matr. l. 9. D. 15. n. 12. Bon. de Matr. q. 4. p. ult. n. 6. Holz. de 6. Præc. n. 667. Croix l. 6. p. 2. num. 1071. Salm. ib. n. 65. & 67. cum Suar. Less. Silv.* Opinantur autem isti DD. tunc conjuges in morali necessitate esse, quando sunt in periculo incontinentiæ, vel quando diu in Ecclesia permanere deberent, nempe per 10. dies, ut aliqui censent; alii per 20. alii vero per mensem. Et casu, quo conjuges judicarent per mensem in Ecclesia esse mansuros, etiam ab initio mensis copulari possunt. Ita *Sanch. l. c. & Salm. n. 67.* cum aliis.

459 Quæritur II. An autem soli tactus impudici habiti in Ecclesia sint sacrilegia? Negant plures DD. ut *Sanch. de Matr. l. 9. D. 15. n. 21.* cum *Caj. Nav. & Bon. Fag. Zan. Dian. Candid. Leand. &c.* apud *Moya*; Dummodo absit periculum pollutionis; Ratio, quia talibus tactibus non violatur Ecclesia, adeo ut impediantur Divina Officia, ideoque cessat ratio sacrilegii. Sed probabilius contradicunt *Elbel de Sacril. n. 576. Holz. de 6. Præc. n. 721.* Item *Sylvest. Cordub. Lop. & Manuel.* apud *Sanch. l. cit. ex n. 15.* Ratio, quia tactus inhonesti eandem malitiam habent, quam ipsa copula, & ideo sunt sacrilegi, non ob violationem Ecclesiæ, statutam fieri tantum per pollutionem, sed ob gravem irreverentiam quæ loco sacro irrogatur. Non ideo enim pollutio est sacrilegium, quia polluitur Ecclesia; sed ideo polluitur Ecclesia, quia pollutio est sacrilegium.

460 Per *locum* autem Sacrum comprehenditur omnis locus ab Episcopo benedictus, & deputatus ad Officia Divina, aut ad mortuos sepeliendos a tecto usque ad pavimentum. Non autem comprehenduntur Cellæ, Claustrum, Sacristia, Dormitorium, Tectum supra Ecclesiam, Janua extra limen Ecclesiæ, Atrium. Ita *Salm. de Matrim. l. c. & de VI. Prec. c. 6. n. 30. 69. & 70. cum Sanch. Dic. Boss.* Nec etiam veniunt Oratoria privata: nisi sint erecta auctoritate Episcopi, ut fieri solent in Hospitalibus, quia tunc sunt veræ Ecclesiæ, & ibi omnes Missam audire possunt, ut *Salm. tr. 18. cap. 3. n. 87. cum Pal. Suar. Fag. &c.* Secus autem, si sint mere privata, quamvis ibi dicatur Missa ex concessione Papæ, vel Episcopi; juxta dicenda *de Sacr. Euch. l. 6. n. 347. & 359.*

461 Quæritur III. An verba, & aspectus lascivi in Ecclesia habiti sint sacrilegia? Tres pariter adsunt sententiæ. *Prima* dicit omnes actus externos, etiam leviter turpes, in Ecclesia habitos esse sacrilegia. Ita *Sylv. & Cordub.* apud *Salm. de VI. Præc. c. 6. n. 20. Secunda* sententia damnat, ut sacrilegia, tantum actus externos graviter turpes. Ita *Sanch. de Matr. l. 9. D. 15. n. 20. Salm. ib. ex n. 21. cum Suar. Molin. Dic. &c. Tertia* sententia, quam tenent *Toll. Con. Vasq. Basil. Dian. Valent. &c.* apud *Salm. n. 19. Holzm. de 6. Præc. n. 721.* vocans communem, & ut certam alibi sequuntur *Salm. de Matr. c. 65. n. 68. in fine* (licet hic sibi contradicant), negat tales actus, aut leviter, aut graviter turpes esse sacrilegos. Ratio, quia hujusmodi colloquia, aut aspectus turpes, sive etiam oscula libidinosa (secluso semper periculo pollutionis), licet sint mortalia, & mortaliter deformia, non tamen continent per se gravem deformitatem physicam contra reverentiam loco sacro debitam. Hoc tamen non obstante, puto secundam sententiam absolute probabiliorem.

Quæritur IV. An sint sacrilegia cogitationes turpes habitæ in Ecclesia? Recte distinguunt *Salm. ibid. n. 24. cum Soto Nav. Azor. Suar. &c.* Affirmant, si desideria sunt deliberata peccandi externe in Ecclesia, etiam si illa extra Ecclesiam habeantur, juxta dicta hoc *l. 3. n. 13. cum Salm. &c.* communiter. Secus dicendum, si desideria sint peccandi extra Ecclesiam, contra *Medin.* Si vero consensus sit peccandi intra Ecclesiam, sed occulte, sacrilegium est juxta nostram sententiam allatam mox *n. 458.* 462

III. Circa *res Sacras*; est etiam sacrilegium abuti rebus sacris ad turpiter peccandum; ideo sacrilegium quidem committit, qui indutus ad Missam se polluerit &c. ut *Dian. & Tancred.* apud *Salm. c. 6. n. 37.* 463

Dubitatur, an Sacerdos gestans Sacramentum Eucharistiæ, peccando externe vel interne contra castitatem, committat aliud sacrilegium? Affirmant communiter *Tamb. de Sacr. Pœn. l. 2. c. 7. nu. 12. & Sanch. c. 6. n. 36.* cum aliis. Ratio quia Sancta sancte tractanda. Sed vide dicenda *l. 6. n. 35. in fin. v. valde*, Sic pariter dicunt *Salm. num. 37. cum Lugo Tamb. &c.* non posse excusari a sacrilegio, qui se pollueret statim post Communionem, scilicet post mediam horam in circa.

Non autem committit sacrilegium, qui peccat gestando Reliquias, aut Agnos cereos; neque, si illas daret amasiæ titulo donationis. Secus, si daret in pretium peccati; Nam esset tunc sacrilegium, & simonia: *Salm. c. 6. nu. 37. & 38. cum Azor. & Fill.*

An autem sit sacrilegium peccatum carnale commissum in diebus festis? Affirmant aliqui. Sed probabilius negatur cum *Salm.* Quia finis præcepti non cadit sub præcepto. Vide dicta hoc *l. 3. n. 46. & 263.*

DUBIUM III.

Quæ sint species luxuriæ consummatæ contra naturam?

467 An

464 „ RESP. Cum contra naturam esse dicantur „ ea, in quibus fit seminatio modis repu„ gnantibus institutioni naturæ, ita ut juxta ta„ les modos species varientur; hinc resolvitur, „ tales species esse sequentes.

„ 1. Est congressus inordinatus, hoc est in„ naturalis, sive indebitus concumbendi mo„ dus, cum scil. servatur quidem identitas spe„ ciei, diversitas sexus, & debita naturæ orga„ na, sed inordinato tantum modo acceditur: „ v. gr. cum vir succumbit, vel averse accedit „ more pecorum, vel a latere, vel stando, aut „ sedendo, aliave ratione insolita: quod est „ contra naturam: mortale, quando inde peri„ culum est impediendæ generationis, aut ef„ fundendi seminis: alias, si hoc periculum ca„ veatur, aut non sit, eo quod matrix fœmi„ næ satis attrahat semen, & retineat, ut fit „ plerumque, non contra, sed præter naturam „ erit: & veniale grave, imo nullum, si gra„ vis causa adsit, v. gr. quia mulier est præ„ gnans, vel quia corporis dispositio sive u„ triusque, sive alterius conjugis aliter fieri „ non patitur. *Fill. tr. 30. cap. 8. q. 8. n. 137.* „ * (*Vide dicenda de Matr. l. 6. n. 917.*) *

465 „ 2. Mollities, sive pollutio, & est cum ab„ sque congressu, seu copula, voluntarie pro„ curatur fluxus seminis, sive id foras effunda„ tur, uti in maribus, sive intus defluat in ma„ tricem, ut in feminis. Et hoc peccatum præ„ ter propriam malitiam, sæpe aliam habet ad„ junctam, v. gr. fornicationis, adulterii, in„ cestus, &c. cum quis nimirum simul imagi„ natur, ac desiderat congressum alicujus per„ sonæ liberæ, conjugatæ, &c. quod proinde „ si fiat, in Confessione aperiendum est. Plura „ de mollitie v. sequenti dubio.

466 „ 3. Sodomia imperfecta, & est congressus „ debito quidem sexu, maris nempe cum femi„ na, sed extra vas naturale. Potest etiam si„ mul habere alias malitias, v. gr. adulterii, „ si fiat cum conjugata; incestus, si cum con„ sanguinea. *Bon. q. 4. de Matr. p. 11. num. 1. Fill. loc. cit. n. 158.*

„ 4. Sodomia perfecta, & est congressus duo„ rum ejusdem sexus, ut maris cum mare, vel „ fœminæ cum fœmina, & potest etiam habe„ re alias malitias adjunctas, v. gr. incestus: „ quo casu cognationis gradum non necessario „ explicari docet *Escob. de act. hum. E. 2. c. 6.* „ sed satis esse dicere, coivi cum consangui„ neo, vel affine; quia nec miscetur caro, nec „ contrahitur affinitas, nec linea variat spe„ ciem. Ita ille. Explicandum tamen esse, fue„ risne agens, an patiens, dicit *C. Lugo d. 16. n. 423.* contra *Dian. p. 2. t. 4. de sacram. R. 159. & p. 6. t. 6. R. 36.*

Quæstio magna est, in quonam actu consistat sodomia? Alii tenent consistere in concubitu ad indebitum vas, alii in concubitu ad indebitum sexus. Utraque sententia est probabilis, & in utraque sententia cernitur specialis deformitas, quam habet sodomia contra naturam, quæ requirit utrumque servari ad generationem, idest debitum vas, & debitum sexum.

Primam autem sententiam, quod sodomia fit in congressu ad indebitum vas, tenent *Trull. Reg. Henr. Covarr. Lez. Leand. Llamas*, & communiter Juristæ apud *Salm. de IV. Præc. c. 7. ex n. 81.* Hinc dicunt veram sodomiam committere, qui coit in vase præpostero cum persona etiam sexus diversi. *Secunda* vero sententia probabilior, & communis Theologorum tenent consistere in congressu ad indebitum sexum. Ita *S. Th. 2. 2. q. 154. art. 11. Less. l. 4. c. 3. num. 89. Holzm. de 6. Præc. n. 676. Elbel n. 263. ac Salm. loc. cit. cum Sa, Azor. Bon. Caj.* & aliis plurimis. Ratio, quia vera & propria sodomia committitur in accessu ad personam, cum qua nullo modo generatio fieri potest. Hinc infertur I. esse veram sodomiam coitus fœminæ cum fœmina, ut dicunt *S. Th. loc. cit. Ronc. de 6. Præc. c. ult. q. 1. Holzm. loc. cit. Sporer de Matr. c. 3. n. 626. Salm. n. 80. cum Caj. &c.* Quamvis non improbabiliter sentiat *Elbel loc. cit. cum Fel. Pot. de 6. Præc. n. 2171.* hujusmodi concubitum, etiam cum affectu ad vas præposterum, non videri nisi sodomiam impropriam, cum inter fœminas non possit dari copula perfecta. Infertur II. esse veram sodomiam quemcumque concubitum, sive corporum conjunctionem habitam cum persona ejusdem sexus, sive in vase præpostero, sive in alia parte; semper enim adest tunc, regulariter loquendo, affectus ad indebitum sexum, ut tenent *Tamb. in Meth. Conf. c. 7. n. 64. Ronc. loc. cit. Tourn. t. 3. pag. 501. sect. 2. Croix lib. 3. p. 1. n. 920. & l. 6. p. 2. n. 1082. Salm. loc. cit. n. 81.* Hinc dicunt *Ronc. Tamb. n. 70. & Salm. n. 87. in fine* contra *Graff.* non esse necessario in Confessione explicandum, si pollutio fuerit intra, vel extra vas; sufficit enim confiteri, *peccavi cum puero*, ut Confessarius judicet adfuisse sodomiam cum pollutione. Si vero non adfuerit pollutio, deberet explicari. Infertur III. cum *Salm. n. 82. ac Caj. Sa, Bon. Tamb.* & communiori, coitum viri in vase præpostero mulieris esse sodomiam tantum imperfectam, specie distinctam a perfecta, ut ajunt *Tourn.*, *vide loc. cit. & Tamb. n. 74.* Qui notat *n. 64. cum Fill.* & recte consentiunt *Holz. n. 720.* & *Sporer n. 336. cum communi*, ut asserit, quod si vir coiret inter crura, brachia, aut alias partes mulieris, esset quædam copula inchoata, saltem in affectu. Unde juxta hanc doctrinam, vir concumbens cum virgine extra vas duo committit peccata, contra quidem eandem castitatem, sed diversæ speciei, unum fornicationis in affectu, alterum contra naturam in

in effectu. Dicunt autem præfati *Spor. Holzm. & Tamb. n. 77. cum Angel.* quod Confessarius intelligens mulierem cognitam fuisse extra vas naturale, aut præposterum, non debet quærere, in quo loco, vel quomodo. An autem pollutio in ore sit diversæ speciei? Affirmant *Sporer n. 637.* cum aliquibus *ap. Dian.* & hoc peccatum vocant irrumationem. Sed probabilius dicunt *Holzm. loc. cit. & Fill. tr. 30. n. 155. cum Cajet. Graff. &c.* quod si vir polluitur in ore fœminæ erit copula inchoata, ut supra: si vero in ore maris, erit sodomia. Quale vero peccatum sit coire cum fœmina mortua? Dicendum cum *Holzm. n. 720. Salm. n. 74. Spor. n. 639. cum Tamb. &c.* communiter, non esse fornicationem, quia fit cum cadavere: nec bestialitatem, ut quidam volunt; sed esse pollutionem, & fornicationem affectivam.

467 Dubitatur 1. an pollutio habita tangendo puerum, aut mulierem dormientem, aut doli incapacem, aut pudenda bestiarum, sed absque concubitu, sit diversæ speciei a simplici pollutione? *Prima* sententia affirmat, & dicit talem pollutionem cum puero esse sodomiam, cum fœmina vero esse copulam inchoatam. Ita *Spor. n. 635. & Dic. & Diana ap. Salm. cap. 7. n. 9. Secunda* vero sententia cum *Caj. 2. 2. q. 154. art. 11. Azor. lib. 3. p. 3. c. 23. q. 1. Bonac. de Matr. q. 4. p. 10. n. 15. & Salm. num. 10. cum Trull. Mach. Sayr. Fill. Bassæo, &c.* tenet esse simplicem pollutionem. Ratio, quia, quando abest concubitus, dicunt de materiali se habere, quod fiat pollutio tactibus propriis vel alienis. Sufficit tunc confiteri, *habui pollutionem tactibus alienis*; Quando enim non adest concubitus, non adest affectus ad sexum, sed ad pollutionem: Et hæc est probabilior. Notat ideo *Ronc. de VI. Præc. c. 7. q. 6. cum Bon. Trull. & Fill.* quod si quis polluitur tactibus alienis, non oportet, ut explicet, an tactibus viri, vel fœminæ; quia, cum tantum pollutio tunc intendatur, etiam de materiali se habet, si tactibus viri, vel fœminæ illa eveniat. Secus tamen dicendum, si facta sit tactibus conjugatæ, vel votum castitatis habentis.

468 Dubitatur 2. an in peccato sodomiæ explicandum sit, si quis fuerit agens, vel patiens? Negant *Salm. c. 7. n. 87. cum Dian. &c.* quia, dicunt, taliter coeuntes communiter ambo polluuntur. At verius explicandum est, secundum *Holzm. n. 678. Tourn. t. 3. p. 503. n. 2. Mazz. t. 1. p. 13. & Tambur. Leand. Lugo, &c.* apud *Salm. n. 86.* Quia in agente multo facilius adest pollutio, quam in patiente.

469 Dubitatur 3. an sodomia inter consanguineos, aut affines addat speciem incestus? Tres sunt sententiæ. *Prima* universe negat cum aliquibus apud *Diana*, qui eos sequi videtur; Quia dicunt incestum committi tantum, & quando adest coitus in vase debito cum mixtione sanguinum. Sed hæc non videtur satis probabilis. *Secunda* sententia, quam tenent *Bon. de Matr. p. 4. numer. 10. & 11.* item *Azor. Cand. &c.* apud *Salm. c. 7. n. 90.* dicit coitum sodomiticum inter propinquos in 1. & 2. gradu esse quidem incestum, cum hic sit vetitus de jure naturali; non vero coitum inter propinquos quos in 3. & 4. gradu qui prohibetur tantum a jure positivo inter marem, & fœminam in ordine ad Matrimonium; quare dicunt coitum sodomiticum, qui non dicit ordinem ad Matrimonium, non esse vetitum inter tales propinquos de jure positivo, præcise ratione propinquitatis. *Tertia* sententia, quam probabiliorem puto *cum Lug. de Pæn. D. 16. a n. 345. Tourn. t. 3. p. 490. q. 2. Ronc. c. ult. q. 2. Croix l. 6. p. 2. n. 1082. cum Sylv. & Graff.* item *Leand. Dic. &c. cum Salm. n. 92.* docet omnem coitum, sive naturalem, sive innaturalem inter propinquos usque ad 4. gradum, sive sint consanguinei sive affines, sive sint cognati legales, sive spirituales, inducere malitiam incestus. Ratio, quia ex lege Ecclesiæ jam debetur his omnibus reverentia & pietas, quæ si deturpatur coitu naturali, tanto magis coitu innaturali. Sic etiam dicunt *Salmanticens. num. 94.* incestum committere, qui polluitur tactibus alicujus conjuncti in quarto gradu. Idemque dicendum de aliis tactibus impudicis, in quibus explicanda est species personæ complicis, an sit consanguinea, conjugata, &c. cum *Tournely pag. 509. v. Hic, & Viva, ac Salm. ib.* qui asserunt esse communе. Notandum vero, ut certum, explicandum esse in Confessione, si sodomia sit habita cum violentia, vel cum persona ligata voto castitatis: Et insuper, si cum conjugata, quia fides Matrimonii postulat, ut conjux nullo concubitu carnem suam cum aliis dividat; *Sanch. Trull. cum Salm. ib. ex num. 98.*

Quoad pœnas autem hujus criminis, sciendum sodomitas a Lege Civili damnari pœna mortis, & combustionis; A Jure autem Canonico ex Bulla S. Pii V. apud *Salm. cap. 7. num. 107.* tam Clericos quam laicos Religiosos hoc dirum nefas *exercentes* (verba Bullæ) *omni privilegio Clericali, Officio, Beneficio præstantis canonis auctoritate privari*. Et insuper præcipit S. Pontifex, ut ii Potestati sæculari tradantur. 470

Hic plures quæstiones agitantur, circa quas, brevitatis gratia, dicimus probabilius esse ad prædictas pœnas incurrendas requiri. I. Ut sodomia sit consumata cum pollutione intra vas, (ut contra *Laguna*) tenent *Ronc. de VI. Præc. c. ult. q. 5. Bon. de Matr. q. 4. p. 11. n. 3. Holzm. c. 3. n. 719.* item *Suar. Nav. Fill. Azor. Barb. cum Salm. c. 7. n. 109.* & communi; Nam lex pœnalis semper exigit, ut crimen sit perfectum, & consummatum. II. Ut sodomia sit maris cum mari, nam coitus sodomiticus maris cum fœmina, non est vera sodomia, ut *Bon. loc. cit. n. 5.* & cum *Azor. Hurt. Dic.* & communiori tenent *Salm. ibid. n. 111.* contra *Less. & Garcia*. Hinc probabiliter notant *Salm. n. 112. cum Bon. &c.* quod sodomia cum fœmina non comprehenditur sub reservatione sodomiæ. Secus vero, si sit reservatum peccatum contra naturam. An autem, reservato peccato contra naturam, comprehendatur pollutio? Videtur de se comprehendi; Sed *Salm. n. 115. in fine cum Hurt.* negant, quia Episcopi, ut dicunt, communiter pollutiones in hujusmodi reservatione comprehendere non intendunt. III. Quoad pœnas Clericorum pertinet, ut actus sodomiæ sit frequentatus, sive usu continuatus, ut ait *Navarr.* Hoc enim impor- 471

portat verbum *exercentes*, ut supra in Bulla expressum. Ita *Bon. n. 2. & Salm. n. 121. cum Barb. Suar. Hurt. Henr.* & communi, contra *Lop. Farinac. &c.* Hinc excusatur, qui semel, vel bis peccaret.

Sed magis dubitatur 1. an Clerici sodomiam patientes, pœnas incurrant? Negant *Hurt. Graff. &c.* apud *Salm. n. 120.* quia dicunt, verbum *exercentes* proprie significare actionem, non passionem, & hæc satis probabilis videtur. Contrariam vero merito tenent esse probabiliorem *Salm. n. 117. cum Dian. Bon. Barb. &c.* quia patientes etiam sunt veri sodomitæ; pari modo ac feminæ a pœnis adulterorum, licet sint tantum patientes non excusantur.

472 Dubitatur 2. an prædictæ pœnæ ante sententiam incurrantur? *Prima* sententia affirmat, quia Pontifex dicit: *Præsentis Canonis auctoritate privamus*. Ita *Az. Dic. Far. Garc. &c. ap. Salm. c. 7. n. 124. Secunda* tamen verior & communior sententia negat cum *Nav. c. 27. n. 249. Suar. de Cens. t. 5. D. 31. sect. 4. n. 22. Bon. de Matr. q. 4. p. 11. n. 3. Less. l. 2. c. 29. n. 63. & Salm. n. 125. cum Barb. Fill. Trull. Dian. Hurt. &c.* Ratio, quia (ut probant *Salm. tr. 11. c. 2. ex n. 69.*) nulla pœna privans aliquo jure acquisito incurritur, nisi post sententiam, quamvis in lege exprimatur pœna ipso facto incurri. Imo etsi ibi dicatur: *Nulla expectata Judicis sententia:* tunc enim saltem requiritur sententia declaratoria criminis. Ratio, quia nimis dura esset lex, qua per seipsum quis pœnas exequi teneretur, priusquam per sententiam damnaretur. Vide dicta *l. 1. n. 140.*

473 Dubitatur 3. an Clericus bestialitatem exercens pœnas sodomitarum incurrat? Affirmant *Quaranta, Ledes. Rodriq. &c.* apud *Salm. n. 128.* Quia, ut dicunt, etiam lex pœnalis extendi debet de casu ad casum, quando currit eadem ratio, & crimen est gravioris malitiæ, ut esset in hoc casu. Sed opposita tenenda est cum *P. Concina c. 5. Salm. c. 129.* cum *Barb. Bon. Dian. &c.* Quia ratio primæ sententiæ currit in lege præceptiva, quæ omnino pendet a ratione legis; Non vero currit in lege pœnali, quæ pendet non solum a ratione legis, sed etiam a voluntate Legislatoris; Ideoque in ea non valet argumentum a pari.

474 „ 5. Bestialitas, quod est gravissimum inter „ omnes, & est congressus, in quo non serva„ tur identitas speciei; v. gr. si homo coeat „ cum bestia, sive ejusdem sexus sit, sive non. * „ (*Bestialitas est gravius peccatum, quam so„ domia; Quia non solum ibi non servatur de„ bitum vas, aut sexus, sed neque debitum ge„ nus. Salm. c. 7. n. 139.*) * Neque opus est „ explicare, qualis, sive cujus speciei fuerit: „ quia est differentia tantum materialis, & in „ genere entis; non autem formalis, & in ge„ nere moris. *Escob. E. 2. c. 6. Fill. t. 2. tr. 30. c.* „ *7. n. 131.* * (*Hoc est commune cum Salm. c. 7. n.* „ *137. & Elbel n. 260. cum Henno, &c.*) *

Sed dubitatur, an opus sit explicare, an bestia illa fuerit mas, aut fœmella? Affirmant *Croix l. 3. p. 2. Elb. n. 261. Holz. n. 681.* quia (ut dicunt) moraliter diversa est deformitas congressus cum bestia mari, & cum fœmella. Sed communiter (ut fatetur idem *Elbel*), & probabilius negant *Tournely p. 503. n. 3. Fill. tr. 30. c. 8. n. 161. Tamb. Dec. l. 7. c. 8. §. 5. n. 1. Felix Pot. de 6. Pr. n. 2182. Azor. l. 3. c. 22. q. 3. Renzi de 6. Pr. c. 8. q. 16. cum Graff. & de Januar.* Ratio, quia tota essentialis deformitas hujus facinoris consistit in accessu ad diversam speciem; unde circumstantia sexus omnino accidentalis est, nullamque in genere moris differentiam involvit. Tactus autem impudici cum bestia, licet non sint proprie peccata bestialitatis, tamen habent aliquam specialem turpitudinem, ut ait *Elbel l. c.* saltem venialem.

„ Ad bestialitatem autem revocatur peccatum 485
„ cum Dæmone succubo, vel incubo. Cui pec„ cato superadditur malitia contra religionem; „ & præterea etiam sodomiæ, adulterii, vel in„ cestus, si affectu viri, vel mulieris sodomiti„ co, adulterino, vel incestuoso cum Dæmone „ coeat. Vide *Bon. de matr. q. 4. p. 12. Fill.* „ *n. 162.*

Bene ait *Busemb.* quod congressus cum Dæmone reducitur ad peccatum bestialitatis, ut dicunt etiam *Tamb. l. c. Elbel n. 262. cum Bon. Fill. & Salm. n. 141. cum Caj. Az. & Trull.* Præter autem crimen bestialitatis accedit scelus superstitionis. An autem qui coit cum Dæmone apparente in forma conjugatæ, monialis, aut consanguineæ, peccet semper affective peccato adulterii, sacrilegii, aut incestus? Videtur universe affirmare *Bus. cum aliis ut supra*; sed valde probabiliter negandum, si concumbens delectetur de muliere illa a Dæmone repræsentata, non qua nupta, aut moniali, sed qua pulchra, juxta sententiam *Lugonis, Pal. Vasq.* & aliorum plurium, qui valde probabiliter docent, quod delectatio morosa non involvit speciem objecti, de quo aliquis delectatur, nisi circumstantia personæ intret in delectationem; vide *l. 5. n. 15.*

DUBIUM IV.

An aliquando liceat procurare pollutionem?

xuria; si lapsus fuerit frequens: Quid si causa sit in alio genere? An saltem sit veniale eam ponere?

485 *De pollutione secuta in somno. An mutua pollutio habeat diversam malitiam?*

476 „ RESP. Auctoritate Scripturæ, quæ molles „ a regno cælorum excludit 1. *Cor.* 6. do„ cent omnes, nullo casu licitum esse intende„ re, vel procurare directe mollitiem, ne cau„ sa quidem sanitatis, ac vitandæ alias certæ „ mortis. Causam dat *Sanch. l. 9. d.* 17. quod „ natura administrationem seminis extra matri„ monium, in omni eventu, homini denegarit, „ eo quod adeo vehemens sit in ea re sensus „ voluptatis, ut homines passione excæcati pas„ sim sibi facile persuaderent, habere se justam „ causam irritandi seminis, unde plurima, gra„ vissimaque vitia contra bonum commune, & „ in impeditione generationis emergerent.

Adverte hic 1. ante omnia Prop. 49. damnatam ab Innoc. XI. quæ dicebat: *Mollities jure naturæ prohibita non est: Unde, si Deus eam non interdicisset, sæpe esset bona, & aliquando obligatoria sub mortali.* Hæc merito est damnata, si enim fornicatio est mala, quia est contra educationem prolis, pejor est pollutio, quæ est contra prolis generationem. Adverte 2. quod pollutio spadonum, & puerorum (licet illi semen perfectum non habeant) nihil differt a pollutione adultorum. Adverte 3. quod omnes pollutiones secundum se sunt ejusdem speciei, quocunque modo fiant, si fiunt sine concubitu, ut dicunt *Azor. part. 3. lib. 3. cap. 21. Bonacin. de Matrimon. quæst. 4. p. 10. num. 15. Anaclet. de 6. Præcept. num. 49.* vide dicta *num.* 467. Dicitur *secundum se*, quia ratione circumstantiæ possunt ei adjungi aliæ malitiæ specie distinctæ, puta si polluatur Sacerdos, additur sacrilegium; si conjugatus, adulterium; si cum desiderio peccandi cum alia persona, additur malitia juxta qualitatem personæ concupitæ; item additur alia malitia, si quis polluitur se delectando de concubitu imaginato cum aliqua persona mari, vel femina, nupta vel soluta, juxta dicenda *l. 5. n.* 15. Item si polluitur tactibus alienis.

477 „ 1. Distillatio, quæ est fluxus humoris quasi „ medii inter urinam, & semen (cum quo co„ loris, & viscositatis similitudinem gerit) sine „ ingenti illa delectatione, non est vera pollu„ tio, &, si proveniat sine omni commotione „ sensus venerei, ut quandoque fit, de ea „ non magis laborandum, quam de sudore, „ dicit *Cajetan.* Si vero fiat cum sensu car„ nis, & commotione spirituum generationi ser„ vientium, tum ei cooperari, vel causam præ„ bere, non est, vel est peccatum; idque ve„ niale, vel mortale, ad eundem modum, quo „ de pollutione dicetur. *Sanch. l. 9. d. 45. n. 32.* „ *Laym. l. 3. t. 4. n.* 18.

Quæritur, utrum distillatio voluntaria sit peccatum mortale? Distinguendum, si ipsa contingat cum notabili commotione spirituum, proculdubio est peccatum mortale; quia talis notabilis commotio est pollutio inchoata. Et idem dicendum, si distillatio sit in magna quantitate, quia talis notabilis distillatio non potest esse sine notabili carnis rebellione; unde sicut graviter peccat qui notabilem commotionem procurat, ita etiam qui magnam procurat distillationem. Ita *Sanch. de Matr. l. 9. D. 17. n. 17. & D. 45. num. 41. Sporer eod. tit. n. 659. Elbel de 6. Præc. n. 259. Holzmann eod. tit. n. 692. Tambur. Dec. l. 7. cap. 3. §. 5. num.* 53. & alii communiter. Hinc tenemur sub gravi obligatione, non solum hujusmodi distillationem directe evitare, sed etiam indirecte, vitando omnes causas proxime in eam influentes, pari modo ac dicemus de pollutione *inf. n.* 484. Si vero distillatio fit in modica quantitate, & sine delectatione, & commotione, tunc sine peccato possumus illam permittere, ut dicunt *Cajet. & Margar. apud Sanch. l. 9. D. 45. n. 2. Salm. de 6. Præc. c. 7. num. 35. cum D. Thom. Sayr. Bon.* & aliis communiter; quia de tali fluxu non est magis curandum, quam de emissione cujuscumque alterius excrementi, de quo natura se exonerare solet: *De quo* (ita *Cajet. Opusc. 22. q. 1. §. Animadverte*) *nisi cum rebellione carnis veniret, non magis curandum quam de sudore videtur.* Idem ait *Tournely tom. 3. p. 499. v. Hic, cum Henr. a S. Ignat.* Imo *Holzm. Tamb. Sporer, & Elbel ll. mox cit.* dicunt id permitti etiam cum levi carnis commotione. Recte vero advertit *Sanch. apud Salm. d. n. 35. in fine*, & consentit *Bon. de Matr. q. 4. p. 8. n.* 17. quod directe & data opera procurare quamcunque distillationem, etiam levem, nullo modo potest excusari a peccato mortali; quia revera quæcunque distillatio semper, vel ut plurimum, secum fert aliquam commotionem, & aliquantuli seminis effusionem.

„ 2. Si semen judicio medicorum transivit in 478
„ materiam venenosam, licet eam medicamen„ tis expellere, etsi præter intentionem sequa„ tur aliqua veri seminis emissio. *Sanch. de* „ *Matr. l. 9. D. 17. n. 16. Fill. tr. 30. c. 8. n. 150.* „ *Trull. l. 6. c. 1. d. 8. §. 1.*

Hanc sententiam non admittunt *Salm. de 6. Præc. c. 7. n. 27. & Ronc. eod. tit. c. 7. q. 3.* tum quia (ut dicunt) impossibile est semen corruptum expellere, quin verum semen simul emittatur; tum quia non desunt alia remedia ad medendum semen corruptum, quin opus sit illud ejicere. Sed communius DD. hanc sententiam nostri *P. Busemb.* amplectuntur. Ratio, quia medicamenta illa per se directe solum tendunt ad expulsionem seminis corrupti; effusio autem aliqualis veri seminis sequitur per accidens, & præter intentionem, quod non potest dici illicitum, cum omnes concedant licitum esse remediis alios expellere humores nocentes, quamvis per accidens sequatur pollutio, sicut etiam licet pharmacum sumere ad morbum expellendum, etsi indirecte expellendus sit fœtus inanimis (juxta pariter communem sententiam relatam *n.* 384. *Q. I.*) Ita *Sanch. l. 9. D. 17. n. 15. & D. 45. num. 9. Spor. de Matr. n. 643. Tamb. l. 7. c. 7. §. 2. n. 8. Anacl. de 6. Pr. n. 47. Bon. de Matr. q. 4. p. 10. n. 12. Dian. p. 2. tr. 19. R. 55. Croix l. 3. p. 1. n. 926. cum Laym.* Hanc secundam sententiam satis probabilem censeo, modo tamen 1. Semen certo sit corruptum, non vero si dubie. 2. Expulsio seminis cor-

corrupti possit fieri sine sensu libidinis, ut bene advertit *Anacl.* 3. Alia non sint remedia ad semen corruptum medendum: Nunquam tamen est licitum tactu semen corruptum expellere, etiamsi absit periculum consensus; sic tenendum omnino cum *Sporer n.* 643. *Croix l. c. n.* 926. *cum Laym. Fill.* & communi (contra *Bon. l. c. & Tamb. d. §.* 2. *n.* 8.) Ratio, quia, licet permittatur remedium, eo quod illud solum tendit de se ad expellendum semen corruptum, nullo modo tamen est permittenda confricatio; quia ista tendit de se ad commovendos spiritus carnales, & semen verum expellendum, quod nunquam est licitum. Hinc sapientissimus & piissimus *Sanchez*, quamvis contrarium tenuerit in *tr. de Matrim.* tamen in *Dec. l.* 9. *c.* 6. *n.* 12. non dubitavit se retractare. An autem liceat sumere medicamentum ad semen verum corrumpendum, & postea ejiciendum resolutum in sanguinem, aut alium humorem? Negat *Sporer d. num.* 643. *cum Diana*, quia (ut dicit) id repugnat feminis institutioni. Sed probabiliter id concedunt *Sanch. l.* 9. *D.* 17. *num.* 15. *Bon. p.* 10. *n.* 12. *Anacl. n.* 47. *Rone. q.* 3. *&c.* Ratio, quia natura non obligat ad conservandum semen cum periculo vitae: Si enim (ait *Sanch.*) licet amputare testiculos ad tuendam vitam, quamvis homo sine illis omnino impotens reddatur ad generandum, cur non licebit semen corrumpere?

479 „ 3. Non tenetur quis (modo tamen absit „ periculum consensus in voluptate, nec voluntarie promoveat) impedire pollutionem sponte sua evenientem, aut jam coeptam, v. gr. in somno, reprimere, sed potest sanitatis causa sinere, ut natura se exoneret: quia id non est procurare, sed pati, ut effluat, quod alias corruptum sanitatem laederet. Unde idem admittit *Sanch.* etiamsi orta esset prius ex culpa, modo de ea doleat; & consensum ulteriorem abstrahat, additque plerumque expedire, munire se cruce, & sine alio attactu, quietis manibus, rogare Deum, ne permittat lapsum in delectationem, *Sanch. d.* 17. *n.* 17. *Trull. l.* 6. *c.* 1. *d.* 10.

Quando pollutio incipit in somno, & emissio contingit in vigilia semiplena, tunc si homo aliquam experitur delectationem non plene deliberatam, non peccat quidem nisi venialiter, ut bene notant *S. Anton. p.* 2. *n.* 6. *c.* 5. *in fin. Navar. c.* 16. *n.* 8. *v. Non est. Salm. de* 6. *Praec. c.* 7. *n.* 74. *ac Contina n.* 48. & patebit ex dicendis *lib.* 5. *n.* 3. *&* 5. Quando vero emissio incoepit in somno, sed postea consummatur in plena vigilia, eo casu (modo absit consensus in delectationem, vel proximum consensus periculum ex praeterita experientia) non tenetur homo illam cohibere; tum quia difficillimum est avertere exitum seminis jam e lumbis decisi, ut communiter dicunt DD. cum *Salm. l. c. Nav. Azor, Trull. &c.* tum quia non tenetur persona, cum periculo morbi ex semine corrupto retento, effusionem illam impedire, ut docent *Sanch. de Matr. l.* 9. *D.* 17. *n.* 16. *Conc. l. c. Spor. de Matr. n.* 657. *Holzm. de* 6. *Praec. n.* 688. *Tamb. l.* 7. *c.* 7. *§.* 2. *n.* 17. & alii communiter; tunc enim illa pollutionem non vult, sed mere patitur. Bene tamen monet *Gerson Alph.* 38. *l.* 3. *prop.* 9. quod eo casu *pro exercitatione virtutis, & evitatione periculi, videtur expediens, ut homo conetur prohibere quantum sentit, & commode fieri possit.* Saltem (dicendum cum *Sanch.*) tunc expedit signo crucis se munire, atque mentem ab illa turpi delectatione avertendo, ac nomina Sanctissima Jesu & Mariae invocando, eos ferventer precari, ne ullum lapsum permittant?

„ 4. Licitum est ob finem honestum, v. gr. 480 „ minuendae tentationis, sanitatis, tranquillitatis animi, optare simplici affectu spontaneam „ & naturalem exonerationem naturae; modo desiderium illud non sit causa efficax pollutionis. * (*Et hunc probabiliorem censent Salm. n.* 75. *cum S. Anton. Trull. Fag. Dian. &c.*) * „ Similiter licet etiam de ea gaudere, via naturali, & sine peccato facta: quia objectum „ istius desiderii, & gaudii non est malum. „ * (*Et ita S. Ant. p.* 2. *tit.* 6. *c.* 5. *in fin. Modo intellige (ut notat Rone. c.* 7. *in Reg. prax. n.* 40.) *pollutio non sit orta ex somno turpi, vel ex tactu proprio, ut dicemus l.* 4. *n.* 20. „ *Semper autem licet delectari non de causa, sed de effectu futuro, scil. de exoneratione; vid. ib.*) * quanquam ejusmodi desideria simplicia inutilia esse, nec periculo carere, quidam „ bene observent, *Less. d.* 14. *num.* 15. *Laym. num.* 17.

„ 5. Si quis facturus rem aliquam necessariam, 481 „ vel licitam, & honestam, praevidet inde naturaliter secuturam pollutionem (idque multo magis valet de distillatione), quam tamen ille nullo modo velit, nec intendat: „ tunc, modo absit periculum consensus in delectationem, non tenetur abstinere a tali actione, quia prosequenti suum jus non imputatur effectus per accidens, & praeter intentionem secutus. Hinc non obstante periculo pollutionis, licet audire confessiones mulierum, „ studere casibus conscientiae, tangere se ex necessitate, feminas caute, & cum necessitate „ alloqui, osculari, amplecti juxta morem patriae, si alioqui incivilis habendus esset. Quod si „ tamen periculum esset consentiendi in delectationem (quod colligitur inde, si saepius ex „ simili occasione mortaliter fit lapsus) a causa illa, quantumvis licita, abstinendum esset; „ proindeque Confessarius tali casu teneretur relinquere officium. *Fill. Sanch. l.* 9. *d.* 45. „ *Navar. c.* 16. *Laym. n.* 16. Monet autem *Laym.* „ eum, qui in actionibus honestis, & utilibus „ talem miseriam experitur, facilius liberari „ contemnendo, quam aestimando, quia imaginatione, & timore augetur.

„ 6. Si pollutio secutura praevideatur ex re illicita, otiosa, vel minus necessaria, & haec 482 „ sit causa propinqua, ac natura sua ad venerem ordinata, ut sunt actus luxuriosi, tactus, „ aspectus, lectio, auditio, locutio turpis, mortale est ab illa non abstinere: quia in eam „ consentiens moraliter in effectum consentire „ censetur. Quod si res illa sit causa tantum „ remota, per accidens tantum ad pollutionem „ concurrens, qualis est v. g. esus, aut potus „ calidorum, equitatio, confabulatio inutilis, „ crapula, ebrietas etiam mortalis (modo pol-

„ lutio-

„ tutionem non intendat, & absit periculum venerei consensus), secuta pollutio non est mortale: quia in talem rem consentiens, non ideo velle censetur effectum. *Fill. tr. 30. c. 8. q. 6. n. 192. Sanch. l. c. Less. lib. 4. c. 3. d. 14. V. Dian. p. 5. tr. 13. R. 4.* Addunt quidam DD. hanc regulam, pollutionem in causa volita tantum esse peccatum, quantum est ipsa; ut, si causa sit peccatum mortale, etiam ipsam fore mortalem: si sit veniale, venialem: si vero causa nullum sit peccatum, nec ipsam fore (secluso semper periculo consensus); hinc venialem v. gr. esse illam, quæ provenit ex lectione curiosa, vel aspectu per se non mortali. *Trull. lib. 6. cap. 1. d. 9. ex Lopez, Henriq. Vasq. Bon. de matr. p. 10.* Vid. *Diana p. 1. t. 2. misc. R. 56.*

Clarius & distinctius hæc omnia explicanda & discutienda hic operæ pretium est. Si causa pollutionis est in ipsam graviter influens, & homo non abstinet a causa sive actione illa ponenda, patet quod pollutio imputatur ad peccatum etiamsi non fuerit intenta, modo saltem in confuso sit prævisa. Hujusmodi autem causæ sunt procul dubio omnes illæ, quæ per se sunt graves culpæ in genere luxuriæ, nempe tactus vel aspectus pudendorum alieni aut proprii corporis, cum delectatione turpi & deliberata; aspectu concubitus humani & cogitationes morosæ de rebus venereis. Omnes igitur pollutiones ex his causis provenientes certe sunt mortalia; Ita *S. Thom. 2. 2. q. 154. a. 5.* & alii communiter. Et tunc actus ille turpis, qui est causa pollutionis, habet specialem malitiam contra naturam, ut ait *Sanch. de Matrim. lib. 9. D. 45. num. 21.* & certum est apud omnes. Idem recte dicit *Sporer de Matrim. n. 647.* de pollutione orta ex actionibus, quæ, licet sint veniales per se & ex objecto, evadunt tamen mortales ratione periculi proximi consentiendi in ejus turpem delectationem. Hinc dicendum non excusari a malitia pollutionis, qui polluitur ex diuturno colloquio cum puella a se inordinate dilecta, saltem ob periculum consensus, ut bene inquiunt *Petrocorens. to. 2. de 6. Præc. c. 4. pag. 214. & Salm. de 6. Præc. c. 7. n. 34. cum S. Thom. Opusc. 65. c. de Fluxu libid.* ubi expresse id docet.

483 Excipitur tamen, si præfatæ actiones ponantur ex causa necessaria, vel utili, vel convenienti animæ aut corpori, tunc enim pollutiones ex ipsis provenientes, adhuc prævisæ, non sunt peccata, dummodo absit consensus, vel ejus periculum. Ita communiter *Sylvius 2. 2. q. 154. a. 11. ad 2. Tournely to. 2. pag. 498. cum Henr. a S. Ignat. & communi, Salm. n. 45. & 46. Croix l. 3. p. 1. n. 925. Roncaglia de 6. Pr. cap. 7. qu. 9. & alii ex D. Thom. loc. cit.* Ratio, quia tunc homo potius patitur, quam agit, dum pollutio non ex sua malitia, sed ex infirmitate naturæ procedit, ut loquitur D. Gregorius in *cap. Testamentum Distinct.* 6. & D. Thomas 2. 2. quæst. 64. art. 7. ubi: *Quando causa habet duos effectus, unum bonum, alterum malum, poni potest ex intentione effectus boni, permissive se habendi ad* [illegible] Hinc etiam prævisa pollutione involuntaria, licet I. Parochis, & etiam aliis Confessariis, audire Confessiones mulierum, ac legere tractatus de rebus turpibus; Chirurgis aspicere, & tangere partes feminæ ægrotantis, ac studere rebus medicis: licet quoque aliis alloqui, osculari, aut amplexari mulieres juxta morem Patriæ, servire in balneis, & similia. Ita *S. Thom. p. 3. q. 80. a. 7. Sanch. dist. D. 45. ex n. 4. usque ad 8. Bonac. de Matrim. q. 4. p. 10. n. 6. Sporer loc. cit. num. 650. Anacl. de 6. Præcept. num. 53. P. Holzm. eod. tit. num. 690. Salmant. loc. c. n. 45. 46. & 53. in fin.* item *Petrocorens. to. 2. de Temp. pag. 215. cum Navarr. Cajet. & S. Anton. p. 2. tit. 6. c. 4. in fine*, ubi sic ait; *Sed ubi pollutio fit omnino involuntaria, contra intentionem, non est peccatum, sicut cum quis audit in Confessione turpia, aut loquens cum mulieribus ex causa honesta, & inde sequitur pollutio.* Et idem docet *Nav. cap. 16. num. 7.* II. Licet alicui, qui magnum pruritum patitur in verendis, illum tactu abigere, etiamsi pollutio sequatur. Ita *Busemb. supra num. 419. in fin. Bonac. loc. cit. num. 8. Laymann lib. 3. sect. 4. num. 13. Mareb. Salmant. num. 49. cum Trull. & Diana*; item *Cajetan. Navarr. Vill. Ledesm. Zanard. Bass. ap. Moyam.* Forte dices posse accidere, quod pruritus ille proveniat ex ipso ardore libidinis, unde extinctio pruritus, quæ per fornicationem fit, venerea delectatio potius censeri debeat. Sed respondetur, rationabilius judicandum quod talis pruritus, quando est valde molestus, oriatur ex acrimonia sanguinis, quam ex ardore luxuriæ. Saltem in dubio possidet libertas se liberandi ab hujusmodi molestia per tactum de se licitum, dum licite quisque potest tactu pruritum corporis abigere; & si accidit pollutio, absque periculum consensus, per accidens, & involuntarie, ac proinde inculpabiliter accidit: ut autem iste ab eo tactu abstinere teneretur, probandus pro certo esset pruritus ille a libidine procedere. Ceterum sapienter monet *Croix loc. cit.* eos qui puritatem amant, ut se abstineant (intellige quantum moraliter est possibile) ab hujusmodi tactibus. Idque absolute, & merito prohibet *Roncaglia loc. cit.* si pruritus non sit valde molestus; permittit tamen eo casu pati aliquam commotionem, si quis non habet virtutem illum tolerandi. III. Sic etiam licet, etiam prævisa pollutione, equitare causa utilitatis. *Bonac. num. 7. Sanchez num. 7. cum Nav. Armill. Vasq. Lop. &c. Salmant. num. 53. cum Less. Azor. & Dic.* Et etiam causa recreationis, ut *Sporer num. 650. Anacl. num. 53. & Holzmann. num. 690. cum Pichler*, & communi, ut asserit. IV. Licet decumbere aliquo situ ad commodius quiescendum. *Salmant. num. 53. & 56. in fin. Sporer num. 650. Sanchez, Pal. Laym. &c. apud Croix num. 925. Holzm. num. 690.* cum aliis communiter. V. Cibos calidos aut potus moderate sumere, & honestas choreas ducere. *Sporer num. 650. Salmant. loc. cit. cum S. Anton. Tol. Less. Holzm. d. n. 690. cum Pichler &c.* communiter.

Quid, si chirurgus in feminis medendis aliquoties misere consenserit in pollutionem, an tenetur officium derelinquere? Probabile est

quod non tenetur, modo proponat debitis mediis se munire, ut dicunt *Navarr. Summ. cap. 3. in fine ex Salmant. de 6. Præcept. cap. 2. num. 47. cum Hurt. Anton. a Sp. S. &c.* Vide dicenda in *lib. 5. num. 63. v. Quæritur*. Idem dicitur de Parocho, qui in eamdem miseriam plures lapsus fuerit in excipiendis Confessionibus; Secus vero de simplici Confessario, qui sine gravi detrimento famæ vel facultatum exercitium deserere possit audiendi Confessiones, ut *Salmant. num. 48. cum Palao, & aliis cit.* At quid, si hujusmodi personæ semper vel fere semper lapsæ fuerunt, & nulla rationabilis spes effulgeat emendationis? Tunc dicimus teneri eum quacunque jactura officium deserere, juxta dicta hoc *lib. 3. num. 488.* & fusius *l. 6. num. 457.*

484 Quæstio autem hic magna agitur, an sit mortalis pollutio prævisa, quæ involuntarie sequitur ex causis leviter ad eam influentibus? Plures diversæ adsunt sententiæ. I. sententia affirmat esse mortales omnes pollutiones prævisæ, & non impeditæ, etiamsi causæ alias sint licitæ. Ita *Val. Metin. Manuel, &c. apud Sanchez l. 9. D. 45. num. 10.* II. sententia, quam tenet *Armilla apud eundem Sanchez num. 11.* dicit quamcunque causam, etiam venialiter illicitam, efficere pollutionem mortalem. III. sententia, quam sequuntur *Soto, Ang. Gerson, Lopez &c. apud Sanchez num. 12.* tenet omnem causam, quæ in se est peccatum mortale, constituere etiam mortalem pollutionem, quæ ex illa sequitur. Et pro hac sententia videtur stare *S. Thom. 3. part. quæst. 80. num. 7.* ubi ait *Quandoque vero* (pollutio nocturna) *est cum peccato, puta cum provenit ex superfluitate cibi, vel potus. Et hoc etiam potest esse peccatum veniale, vel mortale.* IV. sententia communis, & probabilior docet pollutionem non esse mortalem, nisi proveniat ex causa per se mortali in genere luxuriæ. Ita *Less. lib. 4. cap. 3. nu. 102. Sylvius 2. 2. quæst. 154. artic. 11. ad 2. Sporer de Matrimonio cap. 3. num. 647. Croix lib. 3. part. 1. num. 922. Sanchez de Matrim. lib. 9. D. 45. num. 10. cum Sylvest. Abul. Sa, Ang. Turr. Henr. &c.* Item *Roncaglia cap. 7. q. 9. R. 2. Elbel de 6. Præcep. num. 257. Anaclet. eod. tit. num. 54. Holzmann. nu. 610. Bonac. quæst. 4. p. 10. num. 5. Salmant. cap. 7. num. 51. & 54. cum S. Anton. Suar. &c.* Ratio, cur causa debet esse per se mortalis, est, quia, cum pollutio non sit volita in se, sed tantum in causa, eo gradu mala erit, quo mala est ipsa causa. Ratio autem, cur debet insuper esse mortalis in eodem genere luxuriæ, est, quia, cum causa leviter ad pollutionem concurrat, non est gravis obligatio causam illam vitare, ob pollutionem, quæ præter intentionem accidit.

Hinc infertur I. non esse nisi venialem pollutionem, quæ oritur ex colloquio non diuturno cum puella, vel levi aspectu, aut curiosa lectione venialiter turpi; quia, ut dictum est, cum causæ istæ leviter influant, pollutio subsequens potius a causa naturali, quam ab illis procedit. Ita *Sanchez dict. D. 46. num. 18. Salmant. cap. 7. n. 50. cum aliis ut supra.* Idem sentit *P. Cuniliati Tract. 2. cap. 2. num. 15.* dicens: *Peccat mortaliter ponens actiones turpes, de se proxime excitantes ad pollutionem, seu commotiones. Secus si causa sit remota, ut equitare, cubare, comedere cibos calidos, loqui cum mulieribus, etiamsi ponantur sine fine virtutis, peccabit tantum venialiter.* Idem de pollutione involuntarie orta ex lectione turpi facta ob curiositatem, sine pravo animo, aut periculo se delectandi de ipsis rebus obscœnis dicunt *Less. lib. 3. cap. 3. num. 102. cum Sa, Bonac. quæst. 4. p. 10. num. 9. cum Vasq. Tambur. §. 2. n. 8. Sporer num. 748. cum Sanchez.* Sed in praxi id nunquam concederem, & tanto minus si ob lectionem turpem, solius curiositatis causa, frequenter acciderit pollutio, recte enim dicunt *Salmantic. num. 48.* & consentit *Roncaglia quæst. 7. num. 11.* non excusari a mortali eum, qui frequentem pollutionem expertus sit ex aliquibus causis in eodem genere luxuriæ; quæ vehementius ad pollutionem influunt, & alias voluntarie ac sine necessitate ponit, quamvis ipsæ per se non pertingant ad mortalia, uti sunt nimirum curiosa lectio turpis, aspectus picturæ obscœnæ, vel coitus animalium, tactus propriorum verendorum, aut alterius ex levitate, & similia; Ratio, quia respectu istius personæ ob suam pravam dispositionem talis causa non leviter influit. Secus vero dicunt, si pollutio ex hujusmodi causis raro eveniat, ut *Salmantic. loc. cit.* Et secus etiam, si causæ sint omnino leves, prout essent visus partium honestarum mulieris, lectio leviter turpis, colloquium cum femina non diuturnum, vel leviter obscœnum: Ratio, quia hominibus est quasi moraliter impossibile omnes has causas communiter evitare. Ita *Sanchez num. 18. & Salm. num. 50.*

Infertur II. non esse mortalem pollutionem, quæ præter intentionem accidit ex causis illicitis adhuc mortaliter in alio genere, quam luxuriæ, puta ex ebrietate, vel ex comestione carnis nimis immoderata, aut in die vetito. Ita cum *Busemb. Sanchez num. 20. Navar. cap. 16. num. 8. Suar. 3. part. tom. 3. quæst. 80. artic. 7. Bonac. p. 10. num. 6. Less. lib. 4. cap. 3. num. 99. Salmantic. num. 54. cum Vasq. Dicast. &c. Sporer num. 649. cum Laym.* & aliis citatis supra *n. 484.* Ideo S. Gregor. in *cap. Testamentum, Dist. 6.* loquens de pollutione orta ex superfluitate cibi vel potus, dixit tantum aliquem reatum contrahi: *Cum vero* (verba Pontificis) *ultra modum appetitus in sumendis alimentis rapitur, habet exinde animus aliquem reatum.* Quod verbum *aliquem* explicans *Glossa*, inquit, *idest veniale peccatum.* Tanto magis non erit mortalis pollutio, quæ oritur ex causis venialibus in alio genere, ut ex equitatu, esu calidorum, situ, & aliis similibus actionibus, Sed hic controvertitur, an sit saltem veniale peccatum, ponere has causas leviter illicitas in alia materia, sine rationabili motivo, quando ex illis aliquis prævideat pollutionem pati? Negant *Holzman de sexto Præcepto cap. 1. num. 690. Croix lib. 3. part. 1. num. 924. cum Arriaga, & Rodr.* Quia (ut dicunt) tunc pollutio oritur potius ex naturæ infirmitate,

quam

quam ex causa illa, quæ nonnisi per accidens & remote ad pollutionem concurrit. Sed probabilius affirmant *Sanch. n. 21. Less. c. 3. n. 99. Ronc. q. 7. Sporer n. 649. Bonac. part. 10. n. 6. Salm. c. 4. n. 52. cum S. Gregor. S. Antonin. Nav. Suar. & Dic.* Ratio, quia sine causa rationabili permittere pollutionem, semper videtur aliquid indecens & deordinatum. Sed ab hoc veniali excusat quidem quævis causa rationabilis necessitatis, utilitatis, aut convenientiæ, ut cum *Laym. l. 3. sect. 4. n. 12.* docent communiter DD. citati n. 483. Et hoc etiamsi causa illa esset venialiter illicita in eadem materia luxuriæ, ut communiter dicunt *Salm. n. 51. & 63. Ronc. q. 7. R. 3. Spor. n. 650. Holzm. n. 690.* utpote mox supra dictum est.

485 „ 7. Pollutio in somno facta est mortalis, 1. „ Si ante directe, vel formaliter est procura- „ ta, & causa non est retractata. 2. Quando „ post somnum placuit, & approbata est propter „ delectationem veneream; alias non. *Fill.* „ *q. 5. n. 148. Trull. loc. cit. n. 9.* * (*Sed vide* „ *de hoc l. 5. n. 20.*) *

„ Quæres, an mutua pollutio inter mares, „ vel feminas procurata sit molities tantum, „ an sodomia?

„ Resp. Si fiat ex solo affectu ad veneream „ libidinem sine concubitu, esse tantum molitiem: si vero fiat ex affectu ad personam il- „ lam indebiti sexus (præsertim si adsit aliqua „ conjunctio, & commixtio corporum) est quoad „ malitiam sodomia. *Fill. t. 30. c. 8.* Plura de „ tota hac materia V. infra *lib. 5. cap. 1. d. 2.* „ *art. 2.* de peccato in genere, & auctores ci- „ tatos. * (*Vid. de hoc supra Dub. anteced.* „ *n. 467.*) *

TRACTATUS V.

De Septimo Præcepto.

Non furtum facies.

„ CUM hoc prohibeatur omnis injusta da- „ mnificatio in bonis proximi, quæ fit, 1. „ per furtum, & rapinam, 2. per omissionem „ reparationis damni illati, 3. per iniquita- „ tem contractuum, de his tribus hic agen- „ dum.

TRACTATUS PRÆAMBULUS

DE JUSTITIA, ET JURE.

ANTEQUAM aggrediamur tres hos perdifficiles sequentes Tractatus de Furto, Restitutione, & Contractibus, ad melius intelligenda ea, quæ dicentur, aliaque generalia de Justitia, & Jure expedit prænotare. 486

Justitia dividitur communiter in Legalem, Distributivam, & Commutativam. *Legalis* respicit Jura Legum, & pœnas. *Distributiva* respicit personarum merita, quoad præmia, & honores. *Commutativa* autem respicit æqualitatem valoris rerum, juxta hominum æstimationem, ut tantum domino reddatur, quantum ab eo surreptum, vel quantum damnum ei illatum est.

Jus autem dividitur in *Jus in re*, & in *Jus ad rem*. *Jus in re* est, quando res ipsa habetur obligata, & ideo tribuit reivindicationem, seu actionem in rem ipsam, v. gr. venditor, qui tradidit rem, actionem in ipsam rem habet pro pretio: Beneficiarius per collationem habet jus in Beneficium, & similia. *Jus* autem *ad rem* est, quando res nondum est obligata, sed tantum jus habetur ad eam acquirendam. Ideo jus ad rem tribuit tantum actionem personalem contra impedientem acquisitionem rei.

Deinde Jus in re dividitur in *Dominium*, & *Usumfructum*. *Dominium* illud est *jurisdictionis* erga subditos, ut habet Pater erga filios, Episco- 487

pus erga Diœcesanos &c. Aliud *proprietatis* erga res, sive servitutes. Idem dominium aliud est *directum*, ut habet Princeps in feudis, & Dominus in prædio dato ad emphyteusim: Aliud est *utile*, quod habet Feudatarius, & Emphyteuta.

Usufructus autem est jus utendi, & fruendi aliqua re, fructus ex ea percipiendo. Hic notandum ab usufructuario differre usurarium, qui alicujus rei usum habet, v. gr. horti, ex quo colligere potest fructus pro sua familia, & suis hospitibus; non autem potest illos alienare, *l. Plenum. ff. de usu &c.* Ita pariter habens domus usum, potest eam habitare, sed non locare, nec alteri concedere usum, si ipse eam non habitet. Notandum præterea, quod usufructuario incumbit solvere expensas pro fructuum perceptione, & tributa seu collectas super rem impositas, ut ex *l. Hactenus. ff. de Usufr.* Deinde tenetur rem bene colere, arbores mortuas substituere. Ad magnas autem expensas non tenetur ipse, sed proprietarius.

488 Filiusfam. dominium habet peculii Castrensis, & quasi Castrensis. In quo notandum, quod peculium filiorum fam. quadruplex, *Castrense*, *Quasi Castrense*, *Profectitium*, & *Adventitium*. Et I. *Castrense* dicuntur bona illa, quæ filius acquirit in castris & in militia, sive hæc sint debita, ut stipendia, sive hæc sint acquisita per donationem a Præfectis militiæ, vel a Parentibus, aut ab aliis occasione militiæ, ut *Less. l. 2. c. 4. n. 7. Lugo D. 4. n. 15.* II. *Quasi Castrense* dicuntur bona, quæ filius acquirit in Officiis publicis Judicis, Advocati, Lectoris, Medici, &c. Istorum duorum peculiorum pertinet ad filium plenum jus quoad proprietatem, & usumfructum. Et hoc etiamsi merces exigatur a privatis, *Lugo n. 16. cum Sylvest. Mol. &c.* Idem ait *Lugo n. 17. cum Nav. Mol.* de Notariis sive publicarum causarum, sive privatorum contractuum. Pro aliis vero Artificibus, etsi Publico inserviant, eorum tamen merces non pertinet ad peculium quasi castrense; Excipit tamen *Sanch. apud Lugo n. 18.* Architectos Principis, vel Communitatis. Omnia autem bona donata intuitu exercitii prædictorum Officiorum sunt quasi castrensia, *Lugo num. 19.* Hujusmodi sunt omnia quæ acquiruntur a filiofam. ex Officio clericali, ex *Auth. Presbyteros. 1. C. de Episc. & Cler.* Imo idem dicitur de omnibus quæ Clerico adveniunt ex quocunque titulo. *Lugo n. 21. cum Mol. Sanch. & communi.* Hocque recte dicit *Lugo n. 22.* contra aliquos de Clericis etiam tonsuratis, cum textus *cit.* exprimat etiam Cantores.

III. Peculium autem *Profectitium* sunt bona, quæ proficiscuntur de rebus paternis, & filius lucratur in ipsis negotiando: Peculium hoc totum pertinet ad Patrem quoad fructum, & proprietatem, etiam dicuntur bona profectitia illa, quæ donantur filio intuitu Patris: Secus vero, si donantur filio intuitu suipsius, etsi occasione Patris filius cognitus sit a donante, *Lugo n. 37.* In dubio autem, an aliquid sit donatum intuitu Patris, vel filii, erit totum filii, si ipse bona fide incœperit possidere; alias dividendum pro rata dubii. Bona vero donata filio a Patre in patrimonium ad suscipiendos Ordines sacros non sunt numeranda inter profectitia, sed bene sunt conferenda cum aliis fratribus, cum ille hereditatis portionem exposcit, ut *Lugo loc. cit. cum Mol.* & ut dicimus *n. 956.* Dubium fit 1. an quod lucratur filius ex bonis paternis sit totum & semper profectitium? Affirmant *Sylv. Azor. &c. apud Lugo n. 40.* Dicunt vero *Gom. Bart. Tab. Ang. &c. ib.* esse partim profectitium, partim adventitium. *Lugo* autem cum *Mol.* tenet esse profectitium, si filius nomine Patris negotiatur, adventitium vero si nomine suo, puta si ipse furatus sit pecuniam a Patre, vel si pecunia otiosa erat apud Patrem. Certum autem est, ut docet *Lugo dict. n. 40.* quod si filius negotietur extra domum Patris ex aliis bonis quam paternis, lucrum non erit profectitium. In dubio tamen, an lucrum provenerit ex bonis Patris, vel alterius, tum tantum profectitium præsumitur, cum filius administrabat bona paterna. *Lugo n. 41. cum Gom. Bart. &c.* Dubium fit 2. an filius pro labore præstito in beneficium Patris possit stipendium exigere? Affirmant *Nav. Less. Ang. Lop. ap. Sanchez l. 1. c. 2. d. 8. n. 1.* & probabile putant *Laym. lib. 3. tr. 4. c. 8. n. 6. & Bus. infr. n. 544.* Negant vero *Mol. & alii plures cum Sanch. loc. cit. & Croix lib. 3. p. 1. n. 1054.* Recte autem distinguit *Lugo D. 5. n. 42.* & ait, quod si filius extra domum Patris habitet, nec a Patre alitur, id quod lucratur est adventitium; profectitium vero, si in domo paterna degat, & a Patre alatur, necnon obsequia illa sint Patri debita: Quæ si tamen excedant, bene potest filius petere stipendium. Sed hic dubium fit 3. utrum, si prædicta obsequia fuerint excedentia, & filius non petierit stipendium, præsumatur illud remisisse? Omnino affirmant *Mol. D. 234. & Sanch. loc. cit. n. 4.* quia hoc præstat bono communi, ut inter Parentes & filios frequentia jurgia vitentur. Sed probabilius docet *Lugo dict. n. 42. cum Nav. Less. Ang. &c. ut supra*, quod si filius potens non petat, rationabiliter remisisse censeatur. Secus si renuat poscere ex paterna reverentia; debet tamen eo casu detrahere alimenta a Patre percepta. Vide etiam dicenda *n. 544.*

IV. Peculium tandem *Adventitium* sunt bona, quæ filiisf. proveniunt aliunde, quam ex bonis paternis, vel intuitu Patris acquisitis. Horum bonorum filius proprietatem habet, Pater vero acquirit usumfructum, etiamsi sint bona majoratus. *Lugo D. 5. n. 30.* Quandoque tamen filius etiam talem usumfructum acquirit, nempe I. Quando præcise usufructus donatur filio, vel donatur aliquid filio, Patre contradicente. II. Si filius una cum Patre succedit in hæreditate fratris, vel sororis. Ita *Less. l. 2. c. 3. n. 9. 10. & 11. & Lugo D. 5. n. 23. cum aliis.* III. Addit *Lugo ibidem* si filius accipit dotem, Patre non se obligante: Vide alia apud *Lugo*. Exceptis autem his casibus, filius de bonis adventitiis non potest disponere sine consensu Patris, nec testari, etiam cum suo consensu, nisi ad pias causas, ex *c. Licet 4. de Sepult. in 6.* Potest tamen universe testari de castrensi peculio, ut *ibid.* Usufructus autem peculii adventitii erit Patris, quam-

quamdiu vivit, etiamsi filius exierit a patria potestate; nisi filius electus sit ad Episcopatum, vel ad magnam dignitatem, scil. si fiat Cardinalis, Præfectus Urbis majoris, Consiliarius regius, Magister militum; tunc enim totus ususfructus pertinet ad filium, ut *Lugo n. 24. Salm. tr. 12. c. 2. n. 128. Holzm. part. 4. num. 274.* Si vero Pater emancipet filium, dimidia pars ususfructus erit Patris, & dimidia filii, *Lugo, & Holzm. ibid.* Hoc intelligitur tamen, si emancipatio fuerit voluntaria Patris; nam si filius emancipetur ratione matrimonii, ex jure Hispano tunc ususfructus erit totus filii; si vero ratione status religiosi a filio assumti, ususfructus erit totus Patris, *Lugo ibid.* Hic notandum I. quod si Pater permittat filio discedere e sua domo, non censetur remittere prædictum usumfructum, nisi filius dimittatur ad quærendum sibi victum; vel nisi filius, vidente, & tacente Patre, fructus expendat, ut *Lugo n. 27. ex l. Cum oportet. C. de bonis quæ liber.* Notandum II. quod si bona sint usu consumtibilia, tunc pater potest de illis disponere, cum obligatione reddendi filio tantundem, *Lugo n. 35. & Mol.*

489 Bona Uxoris alia sunt *dotalia*, alia *parapbernalia*, quæ sunt res quas uxor attulit, vel sibi reservavit ultra dotem. Bonorum *parapbernalium* uxor habet plenum dominium, & usum, *l. Ac lege, ff. de Pactis.* Bonorum *dotalium* proprietas spectat ad uxorem, ususfructus vero & plena administratio ad maritum, *l. 2. ff. de Jure dotium.* Hinc uxor post mortem viri omnibus creditoribus personalibus præfertur. Et adhuc, vivente viro, si ipse vergit ad inopiam, potest uxor dotem repetere *ex eadem l.* Deinde notandum, quod si dos consistat in pecunia, vel rebus usu consumtibilibus, tunc dominium dotis plene transit ad virum, cum obligatione tantundem restituendi. Matrimonio soluto, *l. Res in dotem, ff. de Jure Dotium.* Deinceps notandum, quod si bona dotalia, etiam stabilia, dentur viro æstimata, animo, ut æstimatio venditionem constituat, tunc vir etiam eorum dominium acquirit, & soluto Matrimonio, non tenetur nisi ad pretium reddendum. *l. Quoties, ff. de Jure Dotium.* Et in prædictis duobus casibus, si pereunt dicta bona, viro pereunt, *loc. cit. Res in dotem.*

490 Clericorum bona quadrupliciter distinguuntur, videlicet. I. Bona *Patrimonialia*, quæ dicuntur ea quæ ipsi obveniunt ex quacunque causa profana. II. Bona *Quasi Patrimonialia* seu *Industrialia*, & dicuntur ea quæ Clerici acquirunt ex Ecclesiasticis functionibus sine Beneficio, ut ex concionibus, Missis, &c. III. Bona mere *Ecclesiastica*, & sunt illa quæ acquiruntur ex Beneficiis. IV. Bona tandem *Parsimonialia*, quæ sunt illa quæ Clericus ex reditibus Ecclesiasticis, subtraxit de sua sustentatione, vivendo parcius quam honeste vivere potuisset.

491 I. Quoad bona *Patrimonialia* certum est, quod Clerici plenum eorum dominium habent, ut patet ex *c. Relatum, 12. de Testam.* II. Idem est de bonis *Industrialibus*, ut communiter docent DD. cum *Sanch. Conf. l. 2. c.* [illegible] 35. & 45. *Less. de Just. l. 2. c. 4. dub. 6. Lugo* [illegible] *ust. D. 4. n. 23. Anacl. tr. 7. D. 4. q. 3. Viva Opusc. de Benef. q. 3. art. 1. n. 5. Salm. tr. 12. c. 2. n. 138. cum Pal. Conin. &c.* Ex quo infert *Anacl. n. 27. cum Less. & aliis*, quod si Clericus vivat aut expendat de bonis his, vel propriis in pias causas, possit tantundem accipere de bonis ecclesiasticis, & de eis ad libitum disponere; quia, cum jus habeat vivendi ex Beneficio (ut infra videbimus in quæst. V.), non tenetur vivere ex bonis propriis; unde, si de iis vivat, potest uti compensatione. Hoc tamen non admittendum puto, si Clericus non habeat superfluum de bonis Ecclesiasticis, atque hic & nunc teneatur de bonis propriis pauperi subvenire. Secus autem, si hic & nunc non teneatur ad eleemosynam, habeat tamen intentionem compensandi. An vero Distributiones quotidianæ Canonicorum computentur inter bona Industrialia? Negans *Nav. de Redit. Eccles. q. 1. n. 74. Sanch. l. c. dub. 46.* Quia (ut dicunt) Distributiones vere sunt partes redituum Beneficii, & ideo eandem naturam ac onus sortiuntur, quam alii Beneficii fructus. Sed probabilius affirmant *Lugo D. 4. n. 25. & Salm. c. 2. n. 140. cum Azor. Sylvest. Angel. Bon. & Covarr.* Ratio, quia præfatæ Distributiones, licet ex titulo Beneficii proveniant, non tamen dantur immediate pro titulo, sed pro servitio personali, tanquam personæ stipendium.

III. Idem quod de bonis Patrimonialibus, & Industrialibus, dicitur *de Parsimonialibus*, ut possit Clericus ad libitum de eis disponere, ut docent *Nav. de Redit. q. 1. Mon. 30. Less. c. 4. n. 39. Cabass. Th. Jur. l. 2. cap. 16. n. 8. Anacl. n. 28. Mazz. tom. 2. pag. 420. & Less. dict. c. 3. n. 39. cum Sot. Covarr. & aliis* (contra *Petroc. l. 4. de Benef. c. ult. q. 7.* & alios paucos). Et idem expresse docet *S. Th. 2. 2. q. 185. art. 7.* ubi ait: *De his autem, quæ sunt specialiter suo usui* (scil. Clerici) *deputata, videtur esse eadem ratio, quæ est de propriis bonis.* Ratio, quia præfata bona non dantur ut fructus Beneficii, sed ut stipendia laborum iis qui Ecclesiæ inserviunt. Nec obstat textus in *c. Ut Episcopi, 12. q. 1.* quem opponit *Petrocor.* ubi legitur: *Quidquid vero de provisione suæ Ecclesiæ fuerit, sive de agris, sive de fructibus, omnia in jure Ecclesiæ reservari censuimus.* Nam respondetur ex prædictis, bona Parsimonialia non esse de provisione Ecclesiæ, sed de provisione seu stipendio laborum Ministri, ut sancitum fuit in Conc. Agath. *Can. 36.* ubi dictum fuit: *Clerici omnes qui fideliter Ecclesiæ deserviunt, stipendia tantis laboribus debita, secundum servitii sui intuitum vel ordinationem Canonicam, a Sacerdotibus seu Episcopis consequantur.*

IV. Major difficultas est de bonis mere *Ecclesiasticis*, quæ propriæ sustentationi supersunt, an de iis possint Clerici sine injustitia male disponere? Certum est, quod Beneficiarii tenentur sub mortali reditus superfluos suæ sustentationi in usus pios aut in pauperes elargiri. Ita *S. Th. 2. 2. q. 185. art. 7. Lugo D. 4. n. 9. Sanch. Conf. l. 2. c. 2. dub. 38. Salm. tract. 12. c. 2. n. 141. & 144. cum Mol. Con. Pal. & communi.* An vero ad id teneantur virtute justitiæ, vel Religionis, infra dicetur. Hic autem sedulo no-

 tan-

tandum: quod in hoc, ut materia censeatur gravis, requiritur quantitas multo major, quam in furto, ut dicunt *Lugo numer.* 42. *cum Mol. Henriq. Holzm. de Just. num.* 204. *& alii ex D. Thom. loc. cit.* qui requirit *multum excessum* ad malam fidem Clerici constituendam. Quænam autem sit ista notabilis quantitas? *Conincbius, Palaus, & alii apud Mazz. tom.* 2. *pag.* 419. requirunt quartam vel quintam partem superfluorum. Sed verius sufficit pars vigesima ad materiam gravem constituendam, ut ait idem *Mazzott.* & tenent *Lugo D.* 4. *n.* 44. *ac Croix l.* 4. *n.* 1358. qui cum *Haunoldo* merito sententiam *Conincbii* reprobant. Hic obiter advertatur Benedictum XIV. in sua Bulla 29. *Universalis Ecclesiæ* edita die 20. Augusti 1741. (*t.* 1. *in Bullar.*) declarasse, quod si Beneficiarius fructus Beneficii vendit per totam suam vitam, sive una, sive pluribus solutionibus, contractus est nullus.

Sed Quær. I. An Clericus teneatur ex superfluis necessario pauperibus succurrere? Negant *Azor. p.* 2. *lib.* 7. *c.* 11. *q.* 2. *cum Nav. & Viva Opusc. de Benef. q.* 2. *art.* 4. *num.* 12. qui dicit cum *Vasq. & communi*, posse Clericum superfluum erogare sive in pauperes, sive in alios pios usus pro suo libito, quia sufficit illud applicare in Dei cultum, & non dissipare, ut loquitur *Trid. Sess.* 25. *c.* 1. *de Ref.* Sed excipiendum omnino mihi videtur cum *Lugo D.* 4. *num.* 15. *&* 39. *ac Less. c.* 4. *n.* 47. si adsint pauperes in gravi necessitate temporali vel spirituali constituti; tunc enim non potest Clericus superflua in alios usus pios expendere, quia tunc urget præceptum naturale charitatis, ex quo, si habet bona propria superflua statui, jam tenetur sub gravi iis illa elargiri. Et hic advertit *Viva loc. cit. cum Vasq.* Pastores, ut Episcopos & Parochos, teneri insuper inquirere hujusmodi pauperes, non tamen Beneficiarios non Pastores.

Quær. II. Qui veniant nomine pauperum? Veniunt quidem non solum ostiatim mendicantes, sed etiam ii qui aliter nequeunt suum statum conservare. Veniunt etiam consanguinei, si vere pauperes sint, ita ut alias non possint proprium statum sustinere, ut *Sanch. Cons. lib.* 2. *cap.* 2. *D.* 38. *n.* 21. *Laym. lib.* 4. *tract.* 2. *cap.* 3. *num.* 3. *Croix lib.* 4. *num.* 904. *cum Azor. Pal. & communiter*. Et patet ex *Trid. sess.* 25. *c.* 1. *de Ref.* ubi interdicitur Beneficiariis, *ne ex reditibus ecclesiasticis consanguineos familiaresve suos augere studeant .... Sed si pauperes sint, iis ut pauperibus distribuant*. Hos autem consanguineos indigentes potest Clericus præferre aliis pauperibus, etiam gravius egentibus (quicquid dicat *Laym. loc. cit.*). Ratio, quia ut bene advertit *Viva loc. cit. art.* 2. *n.* 2. *cum Mol. & communi*, subventio propinquorum egentium pertinet etiam ad proprium statum Clerici servandum, cum illorum paupertas in ipsius dedecus redundet. Unde *Tol. lib.* 5. *c.* 4. *Concl.* 3. sic scripsit: *Episcopus, subtractis quæ ad decentem victum pertinent, & subtractis his quæ gratia pietatis* (nota) *& charitatis potest in alios consanguineos indigentes aut famulos distribuere, tenetur residuum dare pauperibus sub mortali*. Idque expressum habetur in Decreto indicto a Cardinali Polo Legato Apostolico ann. 1566. apud *Thomasin. de Eccl. Discipl. t.* 3. *p.* 3. *lib.* 3. *cap.* 32. quo præceptum fuit Beneficiariis Angliæ (prout etiam olim præceperat S. Gregor. instruens Augustinum Anglorum Apostolum): *Ne sumtuum moderatio avaritiæ tribuatur, quicquid ex fructibus Ecclesiarum, deductis iis quæ earum muneribus sustinendis, & ipsis atque ipsorum Familiaribus necessaria sunt, supererit, id omne juxta illa quæ B. Greg. Papa Augustino de fructibus Ecclesiæ dispensandis rescripsit, ad pauperes Christi alendos distribuant*. Hinc dicit *Croix lib.* 4. *num.* 904. *cum Azor. Pal. &c.* quod sub nomine victus Beneficiario debiti veniunt omnia necessaria ad se & Familiam sustentandam; adque Familiam spectant parentes, Fratres, nepotes, & alii consanguinei. Item advertunt *Laym. lib.* 4. *tract.* 2. *cap.* 3. *n.* 3. *Ronc. Cons.* 6. *n.* 6. *& Viva loc. cit. cum aliis*, quod si Beneficiarius statum suum mutet ex assumtione ad Beneficium, tunc potest subvenire consanguineis, saltem proximioribus, ut ipsi quodammodo decenter vivant juxta suam Dignitatem. Hoc tamen recte ait *Roncaglia loc. cit.* procedere pro Episcopis, aut assumptis ad similem Dignitatem, non vero pro Parochis.

Quær. III. An in distributione præferendi sint pauperes loci in quo est Beneficium? Dicunt *Salm. tract.* 12. *cap.* 2. *num.* 144. *& Holzmann p.* 4. *tract.* 1. *num.* 210. quod, licet congruentius sit bona distribui pauperibus loci, de hoc tamen non est obligatio; nisi ibi sint pauperes extrema, vel etiam gravi egestate laborantes. Sed *Azor. p.* 2. *l.* 7. *cap.* 11. *quæst.* 2. *Bonac. de Benef. D.* 4. *p.* 2. *num.* 3. *& Mol. D.* 145. *cum Navarr.* hanc limitationem negant, & censent satis esse, si bona superflua in quosvis pauperes (intellige æque egentes) erogentur, etsi testatores oppositum expresserint, vel saltem tacite significarint. Ratio, quia Canones (præcise in *cap. Sancimus* 31. *Caus.* 12. *quæst.* 2.) indistincte præcipiunt eleemosynam fieri, sive in cives, sive in exteros. Et hoc videtur satis probabile, quia pauperes loci non habent, saltem non constat habere peculiare jus ad illa bona. Excipit *Mol.* si aliud exigat bonum commune illius Diœcesis, puta si subveniendum sit Collegio educandorum, &c.

Quær. IV. An Beneficiarii possint superflua reservare in futurum ad usus pios? Negant *Navarr.* dicens ea statim esse distribuenda. Sed verius docet *S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 185. *art.* 7. *ad* 4. (quem sequitur *P. Holzm. part.* 4. *n.* 207. *cum aliis*) dicens: *Si quis, necessitate non imminente providendi pauperibus, de his quæ superfluunt ex provenientibus possessiones emat, vel in thesauro reponat in futurum utilitati Ecclesiæ & necessitatibus pauperum, laudabiliter facit*. Bene tamen advertit *Holzmann loc. cit.* quod eo casu cautio adhibenda est, ne morte advenientes tales reditus forte a consanguineis diripiantur.

Quær. V. An Clericus, qui habet ex suis unde vivere, possit se sustentare ex reditibus Beneficii? Negant aliqui pauci; sed affirmandum cum *Habert de Just. t.* 4. *cap.* 21. *in fin. Petro-*

cor.

tor. de Benef. cap. ult. quæst. 8. Fagnan. cap. Si quis de Pecc. Cler. Anacl. quæst. 3. numer. 27. Holzm. n. 208. &c. communiter. Recte enim ait *Fagnan.* quod primis Ecclesiæ seculis nulli Clerici admittebantur, nisi qui relictis omnibus propriis bonis de solis Fidelium oblationibus vivere volebant. Secundo autem tempore, si id servare nolebant, permittebatur eis vivere ex proprio patrimonio, modo nihil de oblationibus exigerent. Tertio demum tempore, scilic. postquam Clerici portionem suam a Mensa Episcopali separatam habere cœperunt, & Beneficia fuerunt illi credita, mos inolevit, ut ipsi, separato Patrimonio, Ecclesiæ bonis viverent. Et hoc sane est rationi naturali omnino consonum, justum enim est, ut qui Altari servit, de Altari vivat, juxta illud: *Quis militat suis stipendiis unquam? Ap. 1. Cor.* Fortène divites qui Reipublicæ inservientes stipendia habent, injuste accipiunt? Per accidens autem est, quod sint divites, vel pauperes. Et hanc sententiam expresse tenent *D. Thom. 2. 2. quæst. 185. art. 7. ad 3.* Recte vero limitat S. D. si casus occurreret, quod aliquis pauper esset in gravi necessitate, nam tunc ait: *In tali necessitate peccaret Clericus, si vellet de rebus Ecclesiæ vivere, dummodo haberet patrimonialia bona, de quibus vivere posset*. Ratio patet, quia tunc jam habens superfluum statui, pauperi graviter egenti succurrere tenetur.

Quær. VI. An sicut Beneficiariis erogare tenentur superflua in usus pios, ita etiam Pensionarii? Affirmant *Sanchez Cons. lib. 2. cap. 2. dub. 47. Mazzott. t. 2. pag. 421. & Salmantic. tract. 12. c. 2. num. 147. cum Mol. & Pal.* modo Pensio sit Ecclesiastica, aut detur Ecclesiasticis: Secus si sit mere Laicalis ob titulum mere secularem, & detur laicis ob obsequia præstita, puta Principibus, Equitibus, &c. aut si detur Clericis ob aliquod munus temporale, nempe Cantoris, Procuratoris, &c. Ratio, quia, cum hæc obligatio sit annexa reditibus Beneficii, Pensio illa Ecclesiastica, ex fructibus Beneficii detracta, transit cum eodem onere. Satis tamen probabiliter negat *Lug. D. 4. n. 32. cum Vasq. Gigas, Cov. &c.* & ita decisum habetur in Rota Rom. ap. *Azor.* Ratio, dum Pontifex justam ob causam extrahit Pensionem ex fructibus Beneficii, jam eosdem fructus applicat in usus pios; unde fructus isti non ferunt secum obligationem, ut iterum pie applicentur. Idem ait *Mastrius D. 14. quæst. 2. art. 3. num. 69. cum Bonac. &c. contra Navarr. Azor. &c.* de Equitibus Commendatariis S. Jacobi Calatravæ, Alcantaræ, & S. Stephani Florentiæ, &c. quibus a Gregor. XIII. jam concessum est testari.

492 Quær. VII. An Beneficiarii expendentes reditus superfluos Beneficii in usus profanos, teneantur ad restitutionem? Hæc quæstio magnopere inter DD. agitatur, & ideo in ejus discutione diutius immorabor. *Prima* sententia probabilis, & valde communior inter Recentiores negat. Hanc tenent *S. Antonin. p. 2. tit. 2. cap. 5. §. 3. Less. de Just. lib. 2. cap. 4. num. 43. Mol. tom. 1. tract. 2. D. 143. Cabass.* Theor. Jur. *lib. 2. cap. 26. num. 7. Sporer de 7.* Prac. c. 1. *num. 113. Azor. p. 2. lib. 7. c. 9. Viva Opusc. de Benef. q. 2. a. 3. n. 2. Mazzott. tom. 2. pag. 419. Sanch. lib. 2. Cons. cap. 2. d. 37. num. 2. Anacl. tract. 7. D. 4. quæst. 3. num. 34. Holzmann p. 4. de Just. num. 196. Salm. tract. 12. cap. 2. num. 155. cum Pal. Con. &c. Lugo de Just. D. 4. num. 2. cum Soto, Gers. Abul. Vasq. Adrian. Tab. Covarr. Cordub. Arag. &c.* Auctores hujus sententiæ diversis rationibus utuntur. Major pars eorum sic ratiocinantur: Omnes Clerici antiquitus in communi vivebant, & bona Ecclesiastica singulis distribuebantur prout opus erat ad cujusque sustentationem; reliquum vero applicabatur fabricæ Ecclesiarum, & pauperum subventioni. Sed Simplicius Papa, qui creatus est ann. 465. in *capit. de reditibus. 28. Caus. 12. quæst. 2.* eo quod frigescente charitate forte Episcopi non tam fideles erant in tali distributione, fructus bonorum Ecclesiasticorum in quatuor partes divisit, primam applicando Episcopis, secundam Clericis, tertiam fabricæ Ecclesiarum, quartam pauperibus. Idque confirmavit Gelasius in *cap. Concesso 26.* & Gregorius in *cap. Cognovimus 29. dict. cap. 12. quæst. 2.* Hinc dicunt, quod licet ante hanc divisionem nullus Clericorum ad ea bona jus haberet, post tamen divisionem eorum dominium ipsi adepti sunt, cum illa ab Ecclesia ad proprium usum fuerint eis deputata. Idque confirmant ex Concilio Trid. *Sess. 24. c. 12. de Reform.* ubi præcipitur, quod Beneficiarius omittens recitationem Horarum, *privetur dimidia parte fructuum, quos ratione etiam præbendæ ac residentiæ fecit suos*. Ergo, ut arguunt, Concilium supponit Clericum vere dominium ipsorum fructuum acquisivisse. Ex quibus concludunt obligationem, quam habent Beneficiarii erogandi superflua pauperibus, non oriri ex justitia, sed ex virtute Religionis, quæ non obligat ad restitutionem.

Cabassutius vero *l. c. cum Azorio* alia via incedens hanc sententiam tuetur; dicit enim hanc obligationem Beneficiariorum erogandi superflua in usus pios non esse de lege naturali justitiæ, quia Fundatores Beneficiorum libere & sine ullo pacto donant Clericis eorum fructus; sed esse tantum de lege Ecclesiæ, quæ intendit ipsos obligare virtute Religionis vel charitatis ad applicandos hujusmodi fructus superfluos in usus pios; tamquam bona dicata Deo, & ex pietate donata. Nec obstat, quod ait *Nav.* hanc obligationem restitutionis oriri ex præsumta mente testatorum, qui videntur bona reliquisse cum tacito pacto, quod Clerici, detracta sua sustentatione, reliqua in pios usus expenderent. Respondet enim *Cabassutius* noluisse quidem testatores, ut sua bona luxui Clericorum deservirent, sed non censendum voluisse eos adstringere ad illam obligationem, quemadmodum quicumque testator minime intendit, ut heres suos bona relicta dissipet, si tamen ille dissipabit, non ideo peccabit contra justitiam, quia illa testatoris intentio non fuit in pactum expresse deducta. Et pro hac sententia non potest negari fuisse etiam *D. Th.* non jam in *Summa 2. 2. q. 185. ar. 7.* ut censent *Salm.* quia ibi loquitur tantum de iis quæ *specialiter sunt suo usui* (scilicet Beneficiarii) *deputata*,

nata, idest assignata suæ necessariæ sustentationi, ut Contrarii explicant. Sed expresse id docet in *Quodlib. 6. art. 12. ad 3.* ubi distinguit bona ecclesiastica assignata pauperibus, ab illis quæ assignantur Clericis, prout sunt Præbendæ, de quibus ait ipsos nullam debere restitutionem. Hæc S. Doctoris verba: *Aliter ergo dicendum est de illis ecclesiasticis bonis, quæ principaliter sunt attribuenda necessitatibus pauperum, & ex consequenti necessitatibus Ministrorum, sicut sunt bona Hospitalium &c. Et aliter de illis bonis quæ principaliter sunt attributa usibus Ministrorum, sicut sunt Præbendæ Clericorum, & alia hujusmodi. Nam in primis bonis peccatum committitur non solum ex abusu, sed etiam ex ipsa rerum conditione, dum alius in suos usus assumit quod est alterius. Et ideo tenetur ad restitutionem, tanquam defraudator rei alienæ. In secundis vero non committitur peccatum, nisi per abusum, sicut & de bonis Patrimonialibus dictum. Unde non tenetur quis ad restitutionem, sed solum ad pœnitentiam peragendam.*

Secunda vero sententia tenet Beneficiarium obligari ad restitutionem; ita sentiunt *Navar. tract. de Redit. Eccl. q. 1. mon. 4. Laym. lib. 4. tract. 4. cap. 3. nu. 3. Bonac. de Benef. D. 4. p. 2. n. 9. Petrocor. tom. 4. eod. tit. cap. ult. q. 7. Habert tom. 4. de Just. cap. 21. Concina tom. 2. Diss. 6. cap. 18. Roncaglia de Praec. VII. c. 6. Reg. 1. in praxi cum Petr. Soto, Archidiac. Comit. & Tanner.* item *Panorm. Armill. Angel. Major, Hostiens.* & alii apud *Lugo de Rest. D. 4. n. 1.* Dicunt autem hi, quod ante suppositam divisionem Clerici minime quidem erant domini bonorum Ecclesiasticorum, cum omnia tunc erant communia; unde quicquid ipsi præter necessariam sustentationem sibi vindicabant, restituere tenebantur. Probari igitur deberet divisio præcepta per Simplicium; sed de hac divisione nullum probatur vestigium; quinimo (ait *Habert loco cit.*) multa suadent divisionem hanc non fuisse peractam; cum nullibi videatur sua portio pauperibus, aut fabricis Ecclesiarum assignata. Saltem (dicunt) de hoc non constat, & usque dum non constat, pauperes jus primævum retinent ad illa bona Ecclesiastica, tenenturque Beneficiarii ex justitia superflua ipsis ministrare.

Nec revera probabile videtur id quod adstruit *Cabassutius*, nempe quod Testatores intenderint bona sua in dominium Clericorum relinquere; potius enim præsumendum relinquere voluisse in manus Ecclesiæ, ut ipsa postmodum per suos Prælatos Ministris bona illa committeret, ut ex eis ipsi sustentarentur, & superfluum pauperibus erogarent. Et quod hæc fuerit intentio Fundatorum, testatur Concilium Aquisgranense an. 816. ubi in *Can. 116.* dicitur: *Fideles ob Animarum suarum remedium suis facultatibus sanctam locupletem fecerunt Ecclesiam, ut his & Milites Christi alerentur, Ecclesiæ exornarentur, & pauperes recrearentur.* Unde plures AA. ut *Fill. Petrocor. Thomassin. & Natal. Alexander* constanter sentiunt, nunquam Beneficiarios dominium adeptos esse fructuum Beneficiorum. Sed quidquid sit de voluntate testatorum, de qua non constat, prout utique etiam constare deberet, ut certe dici posset eos dominium talium bonorum in Clericos transtulisse: saltem Ecclesia, quæ bonorum Ecclesiasticorum (ut omnes fatentur) supremum dominium, habet, noluit suos Ministros eorum aliud acquirere dominium nisi limitatum, cum onere scil. superfluum reddendi pauperibus, ut valde probabiliter ex Tridentino *l. c.* ut supra tenent *Roncaglia Bon. Laym. cum Palud.* & non dissentit *Habert*. Prout enim, si alicui dentur centum aurei ad peregrinationem agendam, cum pacto, ut quod superest, pauperibus eroget, iste acquirit dominium centum aureorum, sed gravatum, ita ut teneatur ex justitia superfluum pauperibus elargiri; ita & Beneficiarius. Quod autem Ecclesia revera hoc dominium, si concessit, limitatum quidem concesserit Beneficiariis, cum onere certo superfluum distribuendi pauperibus, pluribus probatur testimoniis. Gratianus *in Causa 12. q. 1. post c. 25. & 27.* quærens, an Mensa communis scindi potuerit in plures Præbendas? Respondet affirmando, eo quod sicut superflua Mensæ communis olim erant pauperibus eroganda, sic hodie superflua cujusque Præbendæ; quo Gratianus ostendit, quod sicut antiquitus Ecclesiastici onus justitiæ habebant superfluum bonorum communium pauperibus distribuendi, sic etiam habent postea, cum Præbendas incœperint possidere. „ Ita & Præbendæ „ Ecclesiasticorum (verba Gratiani), eadem „ charitate manente, pie & religiose possunt di- „ stribui; nec tunc rebus Ecclesiæ *ut propriis*, „ sed ut communibus deservituris.) Ex quo patet Præbendas non jam institutas fuisse, ut essent totaliter propriæ Clericorum; sed eis reale onus aliorum piorum usuum annexum esse. Item in Concilio Mediol. 1. an. 1565. sub D. Carolo Borrom. *p. 39.* sic dicitur: *Si vero qui Beneficia Ecclesiastica obtinent, quorum fructus ad eos sunt attributi, si uberiores sint quam ad tuendam vitam requiratur, dubitare non debent ad eum finem hanc copiam illis esse attributam, ut præter ea, quæ ad victum satis essent, suppeterent etiam quibus pauperum inopia sublevaretur.* Et idem sancitum fuit de Episcopis in Capitularibus Caroli Magni l. 6. c. 58. in Conc. Galt. *t. 2. p. 429.* ubi: *Episcopus Ecclesiasticarum rerum potestatem habeat, ad dispensandum erga omnes qui indigent; participet & ipse quibus indiget.* Item D. Petrus Damianus apud *Baronium* an. 1055. sic quemdam Episcopum monet: *An ignoras, quia ad hoc Ecclesiis prædia conferuntur, ut ex eis pauperes sustententur?* Deinde subdit, quod prioribus seculis agri Ecclesiæ donati vendebantur, & pretium distribuebatur pauperibus, sed postea: *Procedente tempore Ecclesiarum Rectoribus visum est, ut ipsa potius prædia traderentur, ut scilicet non modo Clericos Ecclesia pasceret, sed & refrigerii stipem indigentibus ministraret.*

His tamen non obstantibus nequit negari primam sententiam esse satis probabilem, præsertim ex auctoritate *S. Thomæ* (juxta ejus verba supra relata) qui supponit, & asserit pro certo factam fuisse præfatam divisionem bonorum, & ideo absolute ipse eximit Clericum a restitu-

stitutione, si de bonis Ecclesiasticis abutitur. Præterquamquod, ut scribit quidam doctus Neotericus, non jam Papa Simplicius divisionem illam introduxit; sed ipsam introductam invenit, & dumtaxat ipse executionem ejus præcepit, prout clare eruitur ex sua Epistola scripta ad Florentium, aliosque Episcopos adversus Episcopum Gaudentium, qui præter portionem propriam tres alias partes sibi usurpaverat: unde Pontifex præcipit auferri ab eo omnem talium bonorum administrationem, ipsumque teneri ad restituendum portiones, quas per triennium exegerat: *Simul etiam* (verba sunt Simplicii) *de reditibus Ecclesiasticis, vel oblatione fidelium, quid deceat nescienti nihil licere permittat: sed sola ei ex his quarta portio remittatur ... Cui etiam hoc specialiter præcipimus imminere, ut tres illas portiones, quas per triennium dicitur sibi tantummodo vindicasse, restituat. Epist. Simplicii ad Florent. &c.* scripta ann. 475. apud *Harduin. in Collect. Conc. tom.* 2. *pag.* 803. Quapropter non incongrue Fautores primæ sententiæ concludunt ex divisione executa, bona Clericis attributa jam transisse in eorum dominium. Quod videtur confirmari a Tridentino ut supra *Sess.* 24. *c.* 12. *de Ref.* verbis illis; *fructuum, quos ratione etiam præbendæ, ac residentiæ fecit suos.* Insuper ex Conc. Lateranensi V. *Sect.* 9. §. *Statuimus*, ubi dictum fuit, quod Beneficiarius Officium post sex menses a possessione Beneficii omittens *fructus suos non faciat;* ergo si Officium non omittit, jam facit suos.

Quær. VIII. An dono accipiens a Beneficiario hæc bona superflua peccet graviter, & teneatur ad restitutionem? Quoad restitutionem pertinet, teneri negant omnes AA. qui in præcedenti quæstione censent Beneficiarium non obligari ex justitia ad talia bona in pios usus eroganda. Nos tamen distinguendum putamus: Si Beneficiarius ob talem donationem non reddatur impotens ad satisfaciendum præfatæ suæ obligationi, nihil tenetur restituere accipiens, cum valde sit probabile, ut docent *Laym. Bon. Palud. & Ronc.*, ut supra retulimus, quod Beneficiarius bene habeat dominium fructuum superfluorum, etsi gravatum onere illos in pios usus elargiendi. Ergo, si eos donat, suum donat, & aliunde jam poterit satisfacere; quod si non faciet, id proveniet ex sua malitia, non ex acceptatione donatarii, ut recte ait *Lug. D.* 4. *n.* 48. Si vero per talem donationem Clericus redditur impotens, dicimus probabilius accipientem teneri ad restitutionem, juxta nostram sententiam, qua tenuimus Beneficiarium obligari ex justitia dare superflua pauperibus; tunc enim donatarius accipiendo vere influit in damnum pauperum, qui jus habent ad illa bona prout in simili casu diximus *n.* 112. & fusius probabimus *de Contract. n.* 722. Dixi *probabilius*, non enim nego posse accipientem excusari a restitutione propter probabilitatem contrariæ sententiæ, intellige quoad partem juxta proportionem talis probabilitatis, si accepit cum dubia fide; quod si vero in bona fide acceperit, probabilius est non teneri ad aliquid restituendum juxta dicta *lib.* 1. *n.* 83. & *l.* 3. *n.* 927.

Sed, admissa sententia contraria tanquam probabili, scil. quod absit peccatum contra justitiam, nunc dubium occurrit, an accipiens peccet cooperando peccato donantis contra Religionem aut charitatem, ut supponunt præfatæ sententiæ Auctores? Affirmant *Mazzott. tom.* 2. *pag.* 219. & *Sanch. Cons. c.* 2. *D.* 58. *n.* 14. citans *Nav. Sylvest. &c.* communiter, ut asserit. Ratio, quia accipiens vere cooperatur ad consummationem peccati donantis, concurrendo ad translationem dominii rei donatæ, quod non transfertur nisi per acceptationem. Sed probabilius (juxta illam sententiam) dicimus cum *Lugo D.* 4. *n.* 49. *Busemb. l.* 4. *n.* 183. *Holzm. p.* 4. *de Just. n.* 221. & *Salm. tract.* 12. *c.* 2. *n.* 149. accipientem non peccare neque contra Religionem, neque contra charitatem, nisi petat, vel inducat ad donandum. Non contra Religionem, quia tunc ipse minime cooperatur peccato donantis: Licet enim dominium rei non transferatur sine sua acceptione, tamen peccatum donantis jam per ipsam oblationem, etiam externe, omnino consummatum est; per accidens autem se habet, quod oblatio effectum habeat vel non, per acceptionem vel refutationem donatarii; prout nihil minuit vel addit ad peccatum homicidæ, quod ex vulnere lethali ab ipso inflicto mors vulnerati sequatur, vel non. Neque contra charitatem, ratione damni quod ex illa donatione pauperibus obvenit, quia charitas non obligat hominem, ut cum suo æquali incommodo alienum nocumentum evitet, prout ait *Lugo loc. cit. n.* 50. *cum Less.* Semper intellige, si acceptet cum bona fide, ut mox supra limitavimus.

An autem Regulares facti Episcopi possint libere disponere de bonis Ecclesiasticis, & Patrimonialibus: Probabilius negatur. Vide dicenda *l.* 4. *de Statu Relig. n.* 2. ubi *Salm. cum aliis* secus dicunt de bonis Patrimonialibus.

DE ACQUISITIONE DOMINII.

Tribus modis Dominium acquiritur: 1. Jure Naturali, seu Gentium. 2. Jure Civili, aut Canonico, scil. per præscriptionem, & usucapionem. 3. Voluntate privata Hominum, per contractus. Addi posset alius modus Jure Belli; sed iste magis pertinet ad Jus Gentium. Jure autem Gentium pluribus modis dominium acquiritur. 493

Et I. *Occupatione*, ex §. *Feræ, Instit. de Rerum divisione*, ubi sic dicitur: *Quod enim ante nullius est, id naturali ratione occupanti conceditur.* Quid de Thesauris inventis. *Vid. infra n.* 602. Quid de Venatione, & Piscatione. *Vide n.* 604. Certum autem est omnia bona inventa restituenda esse domino certo, si iste inveniatur. An vero post inquisitionem, domino non invento, sit obligatio restituendi res inventas pauperibus? Triplex adest sententia. *Vide Dub.* 5. *n.* 603.

II. Acquiritur dominium *Nativitate*, per quam nostra fiunt, quæ nascuntur a propriis animalibus, ex §. 1. *Item cap. eod. loco Instit.* Hinc ad usufructuarium spectant partus ovium, equarum, &c. salvo semper numero matrum. 494

III. Al-

III. *Alluvione*, per quam, si aliquid latenter & insensibiliter tuo fundo adjicitur, tibi acquiritur. Secus autem, si patenter adjiceretur pars de prædio alterius; tunc enim ipsa ad eundem pertineret, *ex* §. *Præterea eod. loc.* Statutum etiam est *ibid.* quod si alveus fluvii divertat ad aliam partem, novus alveus sit publicus, aut alterius, si iste erat fluvii dominus? Antiquus autem alveus accrescet iis, qui agros utrinque habent.

496 IV. *Specificatione*, quando forma datur in alienam materiam, v. g. si bona fide ex aliena lana vestem tibi conficias, dominus illius efficeris, domino lanæ pretium solvendo, §. *Cum ex alien. eod. loc.* cum limitationibus tamen ibi expressis. Idem, si facias pretiosam picturam, vel Scripturam in vili tabula, vel tela aliena, ut ait *Tamb. ex* §. 34. *ibid.* Secus tamen esset, si de alienis uvis vinum faceres: illud enim ad dominum uvarum pertinet; ita *Tamb.* Sed contradicit *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 121. Dicit etiam *Croix n.* 123. quod, si ex alieno frumento farinam facias, farina est tua. Et idem dicit, si de aliena quercu facias navem *nu.* 124. *cum Haunoldo*. Secus vero, si navem facias de asseribus alienis, quia tunc navis adhuc in primos asseres reduci posset. Probabilius autem addit *Croix nu.* 123. *cum Gloss. ad* §. 25. *Instit.* & *Haunoldo contra alios*, ad acquirendum dominium per specificationem, bonam fidem requiri.

497 V. *Accessione*, quando alicui rei accedit ornamentum, licet pretiosius, puta, si vesti tuæ intexetur purpura aliena, vel tuo auro aliena gemma, purpura, & gemma a te acquiritur. §. *Si tamen eodem loc.* Limitant DD. nisi ornamentum facile divelli posset. *Croix ib. n.* 126. *cum Lug.*

498 VI. *Confusione, vel Commixtionem*. *Confusio* est quando duo corpora liquida, aut liquefacta (ejusdem, sive alterius speciei) ita coeunt in unum, ut post confusionem nulla pars assignari posset, quæ de utroque non participet; utpote si misceatur vinum cum vino, aurum cum auro, vel argentum cum stamno, &c. *Commixtio* autem est, quando miscentur solida, ut nummi cum nummis, frumentum cum frumento, itaut de quovis grano separato dici non possit, quod illud sit utriusque materiæ, *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 116. His positis, sciendum quoad *Confusionem*, quod si Confusio consensu dominorum, vel casu sit facta, tunc res erit communis, & Judicis arbitrio dividenda, ex §. *Si duorum* 27. *eod. Inst.* V. *Tamb. Dec. lib.* 8. *tr.* 3. *c.* 3. §. 4. *n.* 11. *cum Palao*, *Croix lib.* 3. *pag.* 2. *num.* 117. Si vero Confusio altero nesciente, vel invito sit facta, tunc dominium rei tibi acquiritur, si opera tua facta sit confusio, & amplius sit tua major materiæ pars; teneris tamen rei alienæ pretium solvere, *ex dicto* §. 25. Ratio, quia tunc aliena res habetur ut accessoria ad rem tuam. Non vero, si tua pars esset modica. *Tamb. ib. cum Azor.* Quod si res sint æquales, tunc tota materia erit communis, *Tamb. eod. loc.* Quoad *Commixtionem* autem, si hæc sit pecuniæ, habetur lex expressa, quod miscens alienam cum pecunia sua animo dominium, totius habendi, totius sit dominus etiam altero inscio, vel invito. Nam in *l. Si alieni*, *ff. de Solutionibus*, sic dicitur: *Si alieni nummi, inscio vel invito domino, soluti sunt, manent ejus, cujus fuerant. Sed, si mixti aliis sunt ita ut discerni non possint, ejus fieri, qui accepit, in libris Cassii scriptum est; ita ut furti actio Domino cum eo, qui dedisset, competeret.* Hinc etiam quando mixtio, quæ discerni non potest, facta sit mala fide, nummi fiunt accipientis, sive furis. Hoc tamen intelligendum, quando major pars pecuniæ sit miscentis; secus, si minor, vel æqualis, quia tunc totus cumulus communis erit, ut *Lugo*, *Mol. Vasq. & Dic. ap. Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 118. Et idem esset, si commixtio casu, vel consensu Dominorum facta fuisset, ut diximus; vide *dict.* §. 27. & 28. *Quod si eod. Instit.*

Quæritur autem, an idem, quod in nummis, currat in mixtione aliarum rerum, frumenti, leguminum, &c? Negant *Gloss. in d. l. Si alieni*, *Anacl. Theol. Mor. tract.* 7. *D.* 5. *q.* 3. *n.* 28. & 29. *cum Haun. ap. Croix ibid. n.* 119. Quia dicunt id tantum de pecunia statutum fuisse ob specialem rationem, quoniam pecuniæ sunt in quotidiano hominum commercio, cui valde officere posset, si earum dominium, cum miscerentur, incertum maneret. Sed *Lugo de Just. D.* 6. *n.* 64. & *Dicast.* affirmant omnes res, quæ post mixtionem discerni nequeunt, a miscente acquiri, ob generalem rationem quam assignat *Glossa in d. l. Si alieni*, scilicet quod mixtio æquivalet rei consumptioni. Et hanc *Tamb. d. l. n.* 17. asserit esse communem cum *Less. Sylv. Vasq. & aliis*, *ex l. Idem Pomponius*, *ff. de Rei vindic.* Quandoquidem, ut advertit *Tamb. n.* 18. miscens habeat animum acquirendi dominium; vel saltem contrariam voluntatem non habeat, & pars sua sit principalior. 499

Notandum autem, quod si res extat in cumulo permixta sive apud furem, sive apud alium, dominus illius prout habens jus in re, retinensque dominium una cum fure, pro sua parte præ omnibus creditoribus est satisfaciendus; immo potest ipsemet ex cumulo accipere quantum suum est. Ita *Less. l.* 2. *c.* 20. *n.* 157. & *Salm. de Contract. c.* 3. *n.* 110. *cum Pal. & Trull.* Et probant *ex l.* 3. §. *Pomponius*, *ff. de Rei vendicat.* ubi sic: *Si quid, quod ejusdem naturæ est, ita confusum, & mixtum est, ut separari nequeat, pro parte vindicandum.* Hoc quidem probabile est. Sed non minus probabile est, ut dicunt *Lugo de Just. D.* 6. *n.* 66. & *D.* 20. *n.* 172. *Sanch. Dec. l.* 1. *c.* 23. *n.* 34. & *Tamb. de Rest. c.* 3. §. 3. *n.* 26. (qui ceterum probabilem censet sententiam *Lessii*) quod fur per commixtionem devenit absolutus dominus totius cumuli, ita ut jure possit dominium illius in alium transferre, cum onere aliunde restituendi debitum. Tantum ait *Pal. de Just. D. un. p.* 21. *n.* 5. quod dominus rei permixtæ habebit actionem implorandi a Judice, ut ex cumulo illo partem suam ei adjudicet.

VII. *Ædificatione*, *ex* §. *Cum in suo eod. Instit.* ubi statuitur, quod, si tu ædifices in solo tuo de aliena materia, omne cedat solo, sed tenearis reddere duplum pretii illius materiæ: 500

Et

Et si ædificium ruat, possit dominus materiam illam sibi vindicare. V. *Croix l. cit. n.* 128. E converso in §. 30. statuitur, quod si ædifices scienter ex materia tua in solo alterius, ædificium illius est, & tu materiæ dominium amittis. Ex quo colligitur, in eo casu ne pretium quidem illius te posse repetere, quia præsumptio sit te donare voluisse. Secus autem, si constet noluisse donare, *ex l.* 2. *C. de Rei vindicat.* Tunc enim, diruto ædificio, potes tuam materiam vindicare, & interim etiam pretium repetere ex æquitate juxta utilitatis æstimationem, ut *Croix n.* 130. *cum Illsung*, *& Haun. ex l.* 38. *ff. de Pet. hæred.*

501 VIII. *Plantatione*, *ex* §. 31. ubi statuitur, quod si tu ponas alienam plantam in solo tuo, illa tua fiat, sic e converso, si ponas tuam in solo alterius, planta illius erit, si jam radices egerit. Et ibi pariter statuitur, quod planta posita prope confines fundi alieni, quæ in illum radices jecerit, sit communis. Vide *Croix n.* 132. Notandum hic autem, non licere arboris in alieno fundo positæ succidere radices, aut ramos porrigentes in agrum proprium, nisi alter monitus eos tollere nollet, ut dicunt *Schengiderv. & alii apud Croix d. num.* 132. Idem quod dictum est de planta, statuitur de frumento sato, quod etiam solo cedit, *ex* §. 32. Et qui seminaverit mala fide, neque expensas repetere potest, ut *Croix dict. n.* 132. *cum Hann.* Pariter in §. 33. statuitur, ut litteræ, licet aureæ, cedant chartis: Sed hodie ex consuetudine, asserit *Croix n.* 134. *cum Illsung*, *Haun. & Tamb.* contrarium vigere.

502. IX. *Perceptione* fructuum, si facta sit bona fide, & fructus sint consumti. §. *Si quis a non Domino eod. Instit.*

503 X. *Traditione*, per quam dominus vult in alterum alienare suæ rei dominium. §. *Per traditionem eod. Instit.*

504 Jure autem *Positivo Civili*, seu *Canonico* acquiritur dominium per *Præscriptionem*, *seu Usucapionem*, quæ proprius dicitur de rebus corporalibus fieri. Ad *Præscriptionem* quatuor requiruntur conditiones. I. Bona Fides. II. Titulus justus. III. Continuata Possessio. IV. Ut res illa præscribi possit.

I. Igitur conditio est *Bona Fides*, *ex Reg.* 2. *jur. in* 6. qua quis prudenter, non jam ex ignorantia crassa, credat rem esse suam. Hinc qui ab initio dubitat, an res sit sua, nequit inchoare possessionem. Si vero ad possessionem bonæ fidei dubium supervenit, præscriptio non interrumpitur; modo interim diligentia adhibeatur ad veritatem inquirendam. Idem tenet *Anaclet. D.* 6. *quæst.* 2. *num.* 12. tanquam communius & probabilius. Vide dicenda *num.* 251.

505 II. Conditio est *Titulus justus*, puta emtionis, donationis &c. saltem rationabiliter sive probabiliter præsumtus, etsi revera non intervenerit. Notandum tamen, quod Titulus non semper requiritur, sed tantum quando præsumtio est contra possessorem, ut mox dicemus. Ad præscribendum autem sufficit titulus coloratus: *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 498. cum communi. Sufficit etiam titulus existimatus, puta si existimes rem Patri tuo fuisse donatam. Vide *Croix n.* 499.

III. Conditio est *Continuata Possessio* per tempus a jure definitum. Si enim adest Titulus, res usu consumtibiles, seu mobiles triennio præscribuntur, ex *l. un. Cod. de Usuc. &* §. 1. *Instit. de Usuc.* ibi: *Cautum est, ut res quidem mobiles per triennium usucapiantur. Bon.* tamen *de Restitut. quæst. ult. p.* 2. §. dicit hoc esse inter præsentes, sed inter absentes requiri quatuor annos: Sed hanc distinctionem nec textus agnoscit, nec ceteri DD. nam *Less. l.* 2. *c.* 6. *n.* 22. *cum communi*, *Verde Inst. Civ. l.* 2. *de Usucap. Lemma* 8. *n.* 451. *Anacl. l. cit. n.* 21. indistinctæ isti dicunt sufficere triennium ad mobilia præscribenda. Idem dicit *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 529. Et adhuc pro rebus spectantibus ad Ecclesiam, ut *Mol. Laym. Pal. Sanch. Lugo*, *ib.* (contra *Sylvest. Covar. Less. &c.*). *Busembaum* autem *de Restitution. num.* 610. *circa fin. cum Trull. & Salon.* dicit, quod ad præscribendos fructus collectos sufficit biennium inter præsentes, & quatriennium inter absentes. 506

Debita ex rebus mobilibus, sicut etiam fructus, pari modo ac mobilia præscribuntur, *Croix lib.* 3. *p.* 2. *num.* 522. *cum Dicast. & pluribus*: quia accessorium sequitur principale. Aliæ vero actiones non præscribuntur nisi per 30. annos. Vide *Croix n.* 539. 507

Si quis per triennium possedit Beneficium Ecclesiasticum, vel ipsius fructus, jam præscribit ex Regula Cancellariæ relata in extensum *apud Croix l.* 4. *n.* 689. Etiamsi titulus fuerit nullus, ut *Croix n.* 716. *cum Nav. Sot. Sa*, *Less. &c.* contra alios. Modo absit ingressus simoniacus, vel intrusio, ut dicitur in Regula prædicta Cancellariæ. *Ingressus* autem *simoniacus* est, si quis sciens simoniam a se vel ab alio tertio commissam ingrediatur Beneficium, *Croix n.* 709. Vide dicta *de Simon. n.* 111. Secus vero, si fuerit a tertio, ipso contradicente, ac deinde ignorante simoniam, ut dictum est *n.* 111. utque dicit *Croix ibid. cum Less. Suar. Sanch. Pal. Luca*, *&c.* Vel si post simoniam supervenerit titulus coloratus, *Croix* cum *Gom. & Cbok. contra Lugo num.* 710. Ad excludendum autem Beneficiatum, simonia debet esse utrinque completa. *Croix num.* 712. Vide dicta *n.* 106. *Intrusio* deinde intelligitur, si ipse se immittit in Beneficium sine vera collatione, aut institutione, aut confirmatione, aut expeditione Literarum Pontificiarum; vel si post excommunicationem, suspensionem, aut amotionem per sententiam saltem declaratoriam, &c. V. *Croix ex n.* 713. Possessio decennalis majores favores habet. Vide *ibi n.* 715.

Res vero immobiles non præscribuntur, nisi per spatium 10. annorum inter præsentes, & 20. inter absentes. Ita ex communi *Bon. ib. Anacl. n.* 22. Notandum autem, quod *Præsentes* dicuntur, qui in eadem Provincia, Absentes, qui in diversis Provinciis habitant, sive res sita sit in eadem Provincia, sive alibi, ut *Anacl.* ait *num.* 23. *ex l. ult. C. de longi temp.* Sed *Lugo de Justitia & Jure Disp.* 7. *num.* 76. cum aliis dicit censeri absentes etiam eos, qui, esto in eadem Provincia, in diversis tamen de- 508

guant

gunt locis, qui proprium Gubernatorem habent licet eidem Principi, vel Senatui subditum. Si quis autem partim fuerit praesens, & partim absens, anni absentiae sunt duplicandi, ver. gr. si fuerit praesens octo annis, & duobus absens, hi duo duplicandi sunt, & inde 12. anni ad praescriptionem requiruntur. *Anacl. n. 24.*

509 Quando autem non adest Titulus, ad praescribenda sive mobilia, sive immobilia requiruntur 30. anni. Est commune cum *Anacl. & Bon. ex l. Sicut in rem. Cod. de Praesc. 30. vel 40. an.* Idem ait *Tamb. Dec. l. 8. tr. 2. c. 4. §. 1. n. 3. cum Mol. & Less.* qui notat deinde, quoad immobilia sine Titulo praescribenda, nihil in Jure esse constitutum. Unde videntur etiam 30. anni requiri.

510 Ad praescribenda bona Ecclesiae, vel locorum piorum requiruntur 40. anni, ex *Auth. Quas Actiones. Cod. de Sacr. Eccl.* Immo, quoad bona Ecclesiae Romanae requiritur praescriptio centenaria, ut *Anacl. n. 25.* Dubitatur autem utrum res mobiles Ecclesiarum etiam triennio praescribantur? Affirmant *Bus. l. c. Less. lib. 2. cap. 6. num. 12. cum Laym. & aliis pluribus ap. Anaclet. num. 27.* Et probant ex *dict. Auth. Quas actiones*. Negant vero *ibid. Ostiens. Panorm. cum Anacles.* Probantque *ex c. 2. D. de In integr. Rest.* eo quod, ut isti dicunt, concessio locis piis facta a Jure Canonico, ut non praescribantur eorum bona nisi spatio 40. annorum, non distinguit mobilia ab immobilibus. Utraque est satis probabilis.

511 Dicitur autem *Possessio continuata*, nam praescriptio interrumpitur vel *naturaliter*, si praescribens amittat possessionem, aut ei supervenit mala fides; vel *civiliter*, si ab altero lis super rem intimetur; nisi alter injuste hoc faciat ad interrumpendam praescriptionem. *Less. n. 40. Anacl. n. 30. cum aliis.*

Si vero bona fide possidere incoepisti, & supervenit dubium, teneris inquirere, an res sit aliena. Quod si non comperias, potes pergere ad eam possidendam, & praescribendam. Ita *Croix lib. 3. par. 2. num. 482. Lugo D. 7. nu. 27. Less. Mol.* & communiter (contra *Adrian.*) Et favent *c. Si virgo. 34. quaest. 1. & c. fin. de Praescr.* Dicitque *Croix num. 548.* quod pro litis contestatione non interrumpitur praescriptio triennalis. Notat etiam *Dicastil. ibid.* posse quemque praesumi bona fide incoepisse possidere; Et hoc valere pro foro interno, etiamsi bona fides sit ex ignorantia juris manifesti, dicunt *Lugo, Less. Pal. & alii apud Croix num. 484.* Quia leges ideo tunc improbant praescriptionem, quoniam non praesumunt perfectam bonam fidem. Sed tamen probabilior videtur sententia contraria quam tenet *Croix ibid. cum Dicastil. Molin. &c.* Ratio quia ad praescriptionem non tantum requiritur fides theologice, sed etiam civiliter bona, cum tantum ex vi legum dominium acquiratur. Ait autem *Lugo apud Croix num. 489.* quod si fides tua sit solum venialiter mala, potes praescribere; & id deducitur ex Conc. Cart. *in c. fin. de Praescript.* ubi damnatur sola fides cum peccato mortali.

512 Heres possessoris malae fidei probabilius non praescribit, ut ex communi tenent *Mol. disp. 65. & Croix n. 490. cum Dic. &c.* Excipiunt *Less. Pal. Cov. Gutier. & alii ib.* si praescribens sit heres heredis; Sed hoc probabilius etiam negat *Croix cum Lugo &c.* Secus vero dicendum de successore particulari, ut emptore, legatario, &c. *Croix n. 491.*

Per bonam fidem potest quisque praescribere libertatem a solvendo debito, si invincibiliter illud ignoret, *Lugo D. 7. num. 40. & Croix n. 403.* Et sic etiam praescribet libertatem a solvenda mulcta, si intra certum tempus non exigatur, etsi sciat illam debere. *Croix n. 494. cum Mol. Con. &c.* Notandum autem, quod si quis possessionem dimittet, ut alter habeat, si hic non acquirat, prior retinet, quia semper inest conditio, ut alter acquirat. Ita ex *l. 34. ff. de Acqu. poss. Croix num. 517.* Possessio autem nequit dimitti, nisi animus sit manifestatus, ut *Lug. D. 23. n. 50. & Croix ibid. cum Suar. & Dic.* Ratio, quia cum possessio consistat in facto externo, nonnisi alio externo facto amittitur. 513

Sedulo insuper advertendum, quod aliquibus personis privilegiatis datur restitutio in integrum per quatuor annos post praescriptionis tempus, ad recuperanda ea quae per praescriptionem amiserunt, prout Minoribus, & Ecclesiis, aut aliis locis piis; Item mulieribus, & rudibus, ut probabile putant *Palaus, Less. &c. ap. Croix lib. 3. p. 2. num. 558.* Item uxoribus quoad bona dotalia; Item iis qui probent, ut alii opinantur, ideo non interrupisse praescriptionem, quia invincibiliter ignorarint; Sed hoc negant *Haunold. Fachineus*, & merito *ibid.* de hoc dubitat *Croix cum Dic.* Alioquin sic jurgia etiam saepissime manerent, & facile frustraretur lex praescriptionis. 514

IV. Conditio est, *ut res sit apta praescribi*; nam res furtivae, aut vi possessae nunquam praescribuntur a fure. Res autem, quas bona fide tertius possessor a fure accepit, non praescribuntur adhuc cum titulo, nisi spatio 30. annorum inter praesentes, & 40. inter absentes. Si vero Titulus non adsit, res furtivae nunquam a quocumque praescribuntur, ut notat *Verde l. c.* & annuit *Anacl. n. 18.* Res Fisci tantum praescribuntur per 40. an. Quaedam autem res nunquam praescribi possunt, ut sunt res publicae, Jura spiritualia, prout jus Decimarum, jus conferendi beneficia, non autem jus patronatus, *Anacl. n. 17.* 515

Probabile autem censet *Verde l. cit.* quod Heres cum bona fide rite possit praescribere rem, quam Testator mala fide possedit. Sed ut diximus supra *n. 512.* id probabilius negant *Mol. Croix &c.* communiter. Imo notandum, hoc Neapoli reprobatum esse ex recenti Decisione Quatuor Aularum edita an. 1738. Quamvis caeterum admittatur ibi Praescriptio legitima 30. an. a die mortis assinis (deductis temporibus de jure deducendis) in tertio possessore, in quo sancitum est praesumendam esse bonam fidem, nisi mala fides apertis argumentis (non tantum praesumptionibus) ab Auctore probetur. Item decisum fuit, Advocatos, & Procuratores litium post biennium non posse agere pro suis laboribus: Notarios pro scripturis, copia non tradita, non posse agere post biennium, copia autem 516

tem tradita, omnem actionem eis interdici: Pharmacopolas contra principalem, post biennium; contra Hæredes autem, post duos menses: Fabros, post annum: Famulos, & similes post duos menses. Notandum tamen hæc locum habere, ut ubi statuitur, *nisi scriptura publica, vel privata producantur*; Et insuper ibi dicitur; hæc decerni *non ope præscriptionis, sed vi præsumptæ solutionis*; quare infertur, quod debitor, qui certus esset solutionem non esse factam, ex dicta Decisione minime ab obligatione solutionis eximitur.

517 Communis autem est sententia apud Jurisconsultos, & Theologos, quod etiam in foro conscientiæ per præscriptionem acquiritur dominium, ut habetur apud *Croix l. 3. p. 2. n. 470.* & eam tenet & fuse probat *Lugo de Justit. D. 7. ex n. 4. cum Cajet. Sot. Cov. Mol. Less. Sylv. &c.* communiter, contra aliquos paucos. Id probat præsertim *Lugo n. 1. ex Conc. Lat.* relato in *c. final. de Præscript.* ubi tantum reprobatur præscriptio malæ fidei, & clare approbatur præscriptio bonæ fidei, his verbis: *Unde oportet, ut qui præscribit, in nulla temporis parte habeat rei alienæ conscientiam*. Ratio autem est, quia bene potest lex humana transferre dominium de uno in alium ob bonum commune, ad vitanda jurgia, & ne dominia rerum remaneant incerta. Sed quæstio hic maxime utilis agitur apud *Tambur. Dec. l. 8. tr. 1. cap. 4. §. 2.* an in locis, ubi lex præscriptionis non viget in foro judiciali, possit quis ille uti in foro conscientiæ? Et primo loco ait *Tamb.* videri negandum, cum is tantum ex lege possit Jus accipere rem retinendi. Enixe tamen tenet *num.* 8. talem bene uti posse præscriptione de jure communi, saltem ante sententiam, ubi Jus Commune præscriptionis Lege Municipali non sit explicite abrogatum, prout Neapoli expresse in Decisione relata statutum est illud, quod Heres Testatoris mala fide rem possidentis nunquam præscribere possit. Ceterum, quoad alias præscriptiones a Jure communi statutas, nihil vere in nostro Regno derogatum expresse invenitur; Immo *Verde loc. cit. Lemma 4. num. 424. cum Staib. Gallup. Prado, & Amato, contra Ursil. & Rovit.* tenent in regno servari quidem præscriptionem *: Juri enim standum* (ait Verde); *cujus oppositum non invenitur in Regno sancitum*. Quare concluditur (prout etiam me docuit Doctissimus Episcopus Torni) licite nos uti posse in conscientia præscriptionibus Juris Communis in Regno, & in omni loco, ubi oppositum per Municipalem Legem expresse sancitum non habetur.

CAPUT I.

De Furto.

DUBIUM I.

Quid sit furtum, & quale peccatum.

518 *Quid est furtum?*
519 *An liceat aliquando auferre alienum bonum invito domino?*
520 *An ob necessitatem? Quær. I. an captivi apud Turcas possint alienum surripere ad se liberandum a captivitate? Quær. II. An pauper extreme indigens possit accipere antequam petat? Quær. III. An possit accipere rem magni valoris? Quær. IV. An fur teneatur restituere, si consumpserit rem ablatam in extrema necessitate? Quær. V. An surripiens in extrema necessitate, teneatur ad restitutionem, si fiat dives? Et hic quæritur, an dives satisfaciat suæ obligationi, si det mutuo rem pauperi? Quær. VI. An dives non subveniens, teneatur postea ad restitutionem?*
521 *Quando liceat creditori facere compensationem?*
522 *An famuli possint sibi compensare salarium pro suis operibus? Sequitur idem 523. & 524.*
525 *An Christiani possint auferre res Turcarum?*

„ RESP. Est occulta de injusta rei alienæ ablatio, invito rationabiliter domino. Quod, si res sit sacra, dicitur sacrilegium, de quo supra. Si aperte cum vi fiat, est rapina, a furto specie distincta. Licet autem furtum, ceteris paribus, quam rapina, levius sit, & ex genere suo minimum inter ea, quæ circa proximum committuntur, est tamen mortale, si quantitas sit notabilis. Ita communiter omnes. 518

Unde resolves.

„ 1. Qui alienum accipit per jocum, vel ob bonum, aut commodum illius, a quo accipit, non furatur: v. g. si uxor auferat a marito pecunias, ne ludis, aut comessationibus prodigat? aut vinum, ne inebrietur: aut librum hæreticum, ne legat; aut famulus det eleemosynam non nimis magnam valde indigenti, in qua dominus rationabiliter non sit invitus, a quo tamen ob verecundiam, vel aliam causam non audeat petere. V. *Less. l. 2. cap.* 12. 519

„ 2. Qui pro se, vel alio in extrema necessitate constituto alienum accipit, quantum necessarium est, nec furatur, nec tenetur restituere postea sic absumptum, siquidem re, & spe indigens fuit. Idem docet *Lessius, loc. cit. d. 4. Malderus &c.* de necessitate gravi. Verum id probabilius alii negant, cum *Lay. lib. 3. t. 3. p. 1. c. 1. num. 7. ex S. Thom. 2. 2. q. 66. art. 7. Sylv. Ang. V. Dian. t. 1. p. 2. t. misc. R. 20. C. Lugo d. 16. s. 7.* * (*Adverte hic Prop. 36. damnatam ab Innoc. XI. Permissum est furari, non solum in extrema necessitate, sed etiam in gravi*)* 520

Certum est eum, qui est in extrema necessitate constitutus, posse alienum surripere, quantum sufficit ad se a tali necessitate liberandum. Ita communiter DD. cum *D. Th. 2. 2. qu. 66. a. 7.* Ratio S. Doctoris, quia in tali casu omnia sunt communia; jus enim Gentium, quo divisio facta fuit bonorum, non potest derogare juri naturali, quod cuique competit sibi providendi, dum extrema necessitate laborat. Idem di-

dicitur, quando necessitas est proxima extremæ, aut illi æquivalens, in tali enim necessitate, quæ vocatur alias gravissima, seu quasi extrema, potest etiam quis sibi providere per media ordinaria, non autem exquisita & extraordinaria. Ita communiter *Lugo de Just. D. 16. nu.* 154. *Less. lib. 2. cap. 21. num. 71. Spor. tr.* 5. *cap. 5. num.* 103. *Salmantic. de Restitut. c.* 5. *num. 38. cum Navar. Sot. Cajet. Prad. &c. Viva in prop. 36. damn. ab Innoc. XI. num.* 14. *cum Sylvest. Azor. Croix lib. 3. p. 1. num.* 947. *cum Card. Haunold. & Tamb.* qui vocat sententiam certam. Talis autem gravissima necessitas putatur, quando quis est in probabili periculo incurrendi mortem, ut *Ronc. de Char. c. 2. q. 3. Holzm. eodem tit. n. 172. ac Vasq. Val. Nav. Moya, Dic. &c.* apud *Croix l. 2. n.* 195. Aut vero in periculo amittendi membrum aliquod principale, aut aliquem sensum, puta oculum. *Pal. Dic. & Tamb. ap. Croix ib.* Item quando quis est in proximo periculo incidendi in perpetuam captivitatem, sive pœnam triremium vel gravissimum aut perpetuum morbum, vel infamiam. *Lugo l. c. Sporer tr. 5. n. 85. Ronc. l. c. Elbel de Rest. n.* 271. Non enim opus est ut dicunt *Lugo, & Elbel ex D. Th.* & aliis, quod hujusmodi mala actu inferantur, sed sufficit quod proxime & moraliter certo immineant: Imo ait *Holzm. l. c.* quod de eis adsit periculum certo probabile. Sed dubitatur, an putetur eadem necessitate laborare Pater, qui ob inopiam est in periculo prostituendi filiam? Affirmat *Bon.* & consentit *Mazzott. l. c. cum Cajet. Suar. &c.* Sed probabilius contradicunt *Salm. d. n.* 39. quia nulla necessitas potest cogere aliquem ad peccandum, cum possit alia via, saltem mendicando, suæ necessitati subvenire. Sed quid, si aliquem virum honoratum valde puderet mendicare vel laborare, an possit ex alienis sibi providere? Negant *Salm. n. 39. cum Soto & Prado*, dicentes hanc potius judicari necessitatem gravem, quam extremam, cum bona temporalia tantum ordinentur ad vitam, non ad honorem servandum. Affirmant vero *Viva l. c. n. 3. Ronc. l. c. Mazzott. tom. 2. pag.* 375. *ac Less. Pal. & Dicast. apud Croix lib. 3. p. 1. num.* 952. item *Bann. & Serra apud Salmant.* Hocque probabilius mihi videtur, si pudor mendicandi esset tantus, ut potius ille mortem subire vellet, quam mendicare.

Sed hic plures quæstiones occurrunt. Quær. I. An dicantur esse etiam in tali necessitate gravissima ii qui sunt captivi apud Turcas, ita ut liceat ipsis alienum surripere ad se redimendum? Quæstio hæc pendet ab alia, an divites teneantur redimere tales captivos? Negant *Hurt. in 2. 2. D. 259. sect. 3. §. 21. & Spor. tr. 3. c. 6. n.* 59. Quia dicunt hos non esse in extrema necessitate, cum libertas non requiratur ad vitam, & alias requireretur magna summa ad ipsos redimendos, & facile pretium redemtionis augeretur. Excipiunt tantum, nisi quis captivus esset interiturus ex tristitia, vel aliis ærumnis. Item addit *Spor.* quod si captivus petat eleemosynam, tenetur dives saltem aliquid dare pro sua redemtione. E converso dicunt *Fill. tr. 28. c. 3. n. 76. & Az. t. 2. l. 12. c. 8. q. 5. cum Caj. & Major.* quod divites teneantur ad redimendum vicinum, quem sciunt captivum esse. Ceterum, si absolute ajunt DD. ut supra, & ipse *Spor.* fatetur, quod quisque possit alienum surripere ad se liberandum a perpetua captivitate, vel etiam ab ejus periculo, cur non tenebitur dives ad eum liberandum aliquo saltem mediocri subsidio? & cur non poterit ille alienum auferre, si nullam aliunde probabilem spem habeat suæ redemtionis? Sed generaliter loquendo, hic adjicere libet judicium perdocti *P. Concinæ*, qui disserens de dubio, an divites teneantur hujusmodi captivos redimere? *t. 2. D. 6. c. 9. n. 7.* sic ait, „ (Captivitas ex se grave malum est, ad quod tollendum plus minusve divites adstringuntur pro majori, aut minori divitiarum abundantia. Si captivitati junctum sit aliquod grave periculum amittendæ Fidei aut vitæ, si captivus utilis sit Reip.; tum gravior est divitum obligatio, quando hæc omnia illi perspecta sunt. Si captivorum redemtio maximam divitiarum summam exigeret, non audirem cuique diviti onus imponere similes captivos in libertatem redigendi. Hoc quippe onere divitibus injecto, possent Infideles extremis malis captivos torquere; Christianorumque opes brevi expilare. Spectandæ ergo sunt circumstantiæ omnes, & juxta illarum diversitatem divites plus minusve obligantur.) „ Attamen in hoc dubio, quod nihil ingentem confusionem ingessit, & in quo DD. tam obscure loquuntur, ipse nihil decidere audeo. Sufficit utriusque partis momenta proposuisse. Sapientiores decernant.

Quæritur II. An pauper in extrema necessitate possit occulte alienum surripere, antequam petat? *Coninchius D. 27. de Charit. dub. 10. n.* 158. censet pauperem peccare mortaliter, si surripiat non petendo; quia non dicitur extreme indigere, qui petendo sibi subvenire potest. *Lessius* vero *lib. 2. cap. 12. Laym. lib. 3. tract. 1. cap. 1. num. 7. & P. Concina tom. 2. D. 6. cap. 9. num.* 11. dicunt eum teneri ad petendum, sed non peccare nisi venialiter, si non petat; quia dominus tunc non est invitus quoad substantiam, cum pauper jus habeat ad illa bona, sed tantum quoad modum, ordinem invertendo, quod non est amplius quam veniale. Sed melius distinguendum cum *Lugo D. 16. n.* 140. qui dicit: Si res illa peculiaris non est absolute necessaria ad inopiam pauperis sublevandam, pauper peccabit mortaliter clam illam subripiendo, nam alias omnes mendici possent impune accipere aliena non petita, eo quod perirent nisi eis ab alio subveniatur, quod falsum est. Si vero pauper peculiari illa re extreme indiget, ita ut dominus teneatur omnino eam dare, quia ipso non dante pauper periret; tunc iste, ut ait *Lugo*, occulte accipiendo non peccat mortaliter, nec venialiter imo dico, cum ille habeat eo casu absolutum jus ad rem illam accipiendam, juxta *S. Th. 2. 2. q. 66. a. 7.*

Quæritur III. An pauper extreme indigens possit accipere rem magni valoris, si illa sit absolute necessaria ad suam vitam servandam? *Prima* sententia negat; hanc tenent *Croix l. 3. p. 1. n.* 953. *Conc. t. 2. D. 6. c. 9. n. 6.* & probabilem vocat *Spor. de Charit. c. 6. n.* 54. (*Croix* autem citat *Lugo D. 16. a n.* 147. Sed non bene, quia

quia *Lugo* loquitur tantum de obligatione divitis, dicens ipsum non teneri extraordinariam summam expendere ad pauperem sublevandum, in quo dispar currit ratio, ut infra videbimus). Ratio autem hujus sententiæ est, quia charitas, ex qua solum tenetur dives ad eleemosynam, ut supra diximus, non obligat cum tanto dispendio. Et quamvis in extrema necessitate pauper habeat jus ad bona aliena, non tamen habet jus ad bona extraordinaria, sed tantum ad ea quæ ordinarie sufficiunt ad vitam sustentandam. *Secunda* tamen sententia verior affirmat, eamque tenet *Spor. de Charit. cap. 6. n.* 154. consentitque *Lugo loc. cit. n. 146.* dummodo dives per talem ablationem non constituatur in æquali necessitate, & *Croix loc. cit.* putat practice probabilem. Ratio, quia revera in extrema necessitate, cum omnia fiant communia, pauper jus habet ad accipiendum omne id quod est necessarium ad suam vitam servandam, *ita ut* (sicut docet *D. Thom. 2. 2. q. 66. art. 7. ad 2.*) *per talem necessitatem efficitur suum id quod quis accipit*. Nec distinguit S. Doctor inter rem parvi vel magni momenti. Non autem obstat communis doctrina, quam tradunt *Lugo D. 16. n. 150. Laym. lib. 2. t. 3. c. 6. n. 4. Spor. de Charit. c. 6. n. 51. Ronc. eod. c. 2. q. 3. R. 3. Dian. p. 5. tract. 8. R. 6.* cum communi, & consentit *P. Conc. loc. cit. n. 6.* nempe quod dives non tenetur permagnam summam erogare ad proximum liberandum a morte, maxime si ipse deberet e suo statu decidere; eo quod charitas non obligat cum tanto incommodo; Unde ajunt *Lugo loc. cit. & Pal. Con. ac Tamb. ap. Croix lib. 2. n. 201.* neminem obligari pro vita alterius expendere ter vel quater mille aureos, etiamsi non excideret a suo statu: Nisi (excipiunt *Spor. & Croix cum Tamb. ll. cc.*) pauper esset persona conjunctissima, puta pater, vel filius. Nam respondetur, quod, licet hæc sententia, & ratio sit vera respectu divitis, diversa tamen currit ratio respectu pauperis; Recte enim discurrit *Lugo n. 143.* & dicit, quod sicut ab initio ante divisionem bonorum omnia erant communia, unde quisque poterat ex eis accipere quantum erat ei necessarium; sed nullus quidem tenebatur ipsi ex justitia bona dare. Sic etiam in casu extremæ necessitatis, cum omnia tunc fiant communia, potest utique pauper accipere bona divitis, sed non tenetur dives ex justitia dare. Quapropter casu quo pauper est in extrema necessitate alicujus rei magni valoris, juste potest eam accipere, quia jus habet ad illam arripiendam; non ideo tamen dives tenetur dare, cum ipse tantum ex charitate obligatur, quæ non obstringit cum tanto incommodo. Quod autem dicit *Spor. eod. n. 54.* scilicet, quod eo casu dives etiam impediendo, quominus pauper rem accipiat, non peccaret contra justitiam: mihi non videtur probabile, quia pauper habet jus ad rem accipiendam, & consequenter, ne alter ab ea accipienda impediat.

Quær. IV. *An fur consumens rem ablatam in extrema necessitate, tenetur semper ad restitutionem? Prima sententia negat*, quam tenet *Pal. t. 1. tract. 7. D. 2. p. 10. n. 3.* [illegible] *Con. & Lig. Theol. Tom. 1.* *P. Nav. Diana t. 8. coord. tract. 7. R. 14.* & æque probabilem vocat *Spor. de 7. Præc. c. 5. n.* 102. satisque probabilem putant *Less. l. 2. c. 15. n. 7. & Tamb. lib. 8. tr. 2. c. 6. §. 2. n. 3.* Ratio, quia, cum in extrema necessitate omnia fiant communia, fur sicut habet jus accipiendi bona aliena, sic habet consumendi, non secus ac de novo surripiendi. *Secunda* vero sententia gravissima, & communior affirmat; & hanc tenent *Less. l. c. Sylv. v. Furtum, q. 5. Armil. eod. v. n. 10. Az. lib. 12. c. 7. & P. Conc. tom. 4. de Furto c. 5. q. 4.* Ratio, tum quia obligatio jam contracta ex injusta acceptione non extinguitur ex superveniente necessitate; tum quia necessitas furis non tribuit ei dominium rei alienæ, sed tantum dat jus utendi, & obligationem suspendit restitutionis. His tamen non obstantibus non puto improbabilem primam sententiam, quia pauper in tali necessitate, ut docet *D. Th. l. supra cit.* surripiens alienum, suum efficit. Obligatio autem restitutionis eo casu non solum suspenditur, sed etiam vero extinguitur consumtione rei, quia dominus teneretur consentire consumtioni, adhuc si res apud ipsum inveniretur. Hoc tamen limitandum dico, 1. Si ille sit pauper non tantum re, sed etiam spe, ut dicimus in Qu. sequenti. 2. Si pauper absolute indigeat re illa peculiari, nec aliter possit sibi subvenire, ut dixi in Qu. præcedenti.

Quær. V. An surripiens rem alterius in extrema necessitate, hac cessante, teneatur illam restituere? Hæc quæstio ab illa alia pendet, utrum dives satisfaciat suæ obligationi, si pauperi extreme indigenti rem qua ille eget mutuet, aut donet sub pacto restitutionis, si deveniat ad meliorem fortunam? Adest triplex sententia. *Prima* affirmat, & hanc tenent *Tol. lib. 5. cap. 14. Nav. in Man. c. 17. n. 61.* item *Less. Vasq. Cov. Adrian. ap. Croix lib. 2. n. 207.* & probabilem putat *Lugo D. 16. num. 167.* casu quo res data sit magni momenti. Ratio, quia charitas, ex qua procedit hoc eleemosynæ præceptum, obligat tantum ad subveniendum proximo indigenti; ergo sufficit, ut aliquo modo ei subveniatur, quo ille a sua necessitate eximatur, quin res absolute donetur. *Secunda* sententia negat, eamque tenent *Az. tom. 2. lib. 12. cap. 9. q. 1. Sot. de Just. l. 4. q. 7. art. 1. ad 4. Sanch. Cons. p. 1. cap. 5. dub. 5. n. 56.* (cum communi, ut asserit) item *Suar. Bon. Pal. Bann. &c. apud Salm. tr. 21. c. 7. n. 8.* Ratio, tum quia dives ex præcepto naturali tenetur eleemosynam dare extreme indigenti, obligatio autem dandi eleemosynam involvit obligationem donandi; cum vero datur res ad mutuum, non fit donatio, sed una obligatio mutatur in aliam. Tum quia in extrema necessitate omnia sunt communia, unde dives tenetur ex justitia rem tradere pauperi, cum ille juste possit eam surripere, etiam invito domino, & suam facere, ut docet *S. Th. 2. 2. quæst. 66. art. 7.* *Tertia* sententia longe communior, & verior, quam tenent *Pal. tr. 6. D. 2. p. 4. num. 9. P. Holzm. de Charitate cap. 3. num. 182. Sporer de 7. Præcept. cap. 5. num. 99. Croix loc. cit. cum Val.* qui vocat certam, & *Bann.* qui primam sententiam putat falsissimam, ac *Salm. cum Reg. Med. Trull. Villal.*

Dian. & omnibus aliis AA. citatis pro secunda sententia, distinguit & docet, quod si pauper tempore necessitatis est absolute pauper, tunc dives tenetur omnino gratis ei succurrere, quia tunc absolute obligatur ad præstandam eleemosynam. Secus, si alter habeat aliunde bona, aut spem moralem sive probabilem habendi; tunc enim sufficit rem ipsi mutuare, quia tunc ille non est absolute pauper, nec posset rem alterius absolute arripere, & suam facere. Et hanc sententiam expresse tenet *D. Th. Quodlib.* 5. *art.* 17. ubi supponens quod pauper non sit carens bonis propriis, ut in *respons. ad* 1. sic inde ad 2. docet: *Unusquisque tenetur ad liberandum proximum a morte secundum suam conditionem; & hoc quidem convenienter implevit qui pecuniam mutuavit: non autem tenetur condonare in casu quo ille poterat per mutuum liberari.*

Sic igitur pariter dicendum in quæstione primo loco proposita de surripiente bona aliena in extrema necessitate: Nihil tenetur ipse restituere, si tempore necessitatis erat absolute pauper, ut dicunt *Lugo D.* 16. *n.* 171. & *Salm. de Rest. c.* 5. *n.* 35. (contra *Laym. lib.* 3. *tract.* 3. *p.* 1. *c.* 1. *n.* 7. ac alios *ap. Salm. ib.*) Ratio, quia, ut docet *D. Thom. loc. cit.* qui est absolute pauper, potest licite ex rebus alienis sibi subvenire, & efficit suum id quod accipit: Recte autem excipiunt *Salm. loc. cit. num.* 35. si res accepta cessante necessitate existat in propria specie, tunc enim dicunt, quod tenetur eam restituere; Ratio, quia, cum illius rei solus usus erat ei necessarius ad suam necessitatem sublevandam, non poterat illius dominium sibi abdicare. Pauper autem, qui aliunde bona habuit vel spem habendi, ut supra diximus, bene tenetur restituere rem acceptam, & consumtam in necessitate, quia quando rem accepit, non fuit absolute pauper.

Quær. VI. An dives non subveniens pauperi tempore quo ille erat in extrema necessitate, teneatur postea ad restitutionem? *Prima* sententia affirmat, & hanc tenent *Carden. in* 1. *Crisi D.* 26. *num.* 76. *cum Hurt. Laym. lib.* 3. *tract.* 3. *p.* 1. *c.* 1. *n.* 7. item *Prado & Arag. ap. Salm. de Rest. n.* 33. eamque putat probabiliorem *P. Concina tom.* 2. *de Eleem. cap.* 9. *quæst.* 10. Ratio, quia pauper in extrema necessitate habet verum jus ad bona divitis, & ideo, si dives illa non tradat, peccat contra justitiam, & tenetur restituere. Alias, si non peccaret contra justitiam, sed tantum contra charitatem, posset ipse sine injustitia etiam impedire pauperem, ne in tali necessitate suum arriperet, nec teneretur ad restitutionem damnorum obvenientium filiis pauperis, qui ex illa impeditione mortem subiret; quod nemo dicit. Hinc inferunt, quod si dives sive impedit, sive negligit dare eleemosynam in eo casu, tenetur, adhuc sublata necessitate, resarcire omnia damna pauperi illata. *Secunda* vero sententia probabilior, quam tenent *Less. lib.* 2. *cap.* 12. *num.* 25. *Lug. D.* 16. *ex num.* 143. *Holzm. ann. de Charit. c.* 3. *num.* 182. cum communi, ut asserit, & *Salm. loc. cit. num.* 34. *cum Suar. Con. Bann. Sanch. Vasq.* negat teneri divitem ad restitutionem damnorum, si negligit dare eleemosynam. Ratio, quia talis obligatio est ex præcepto charitatis, quæ ad restitutionem non obligat. Et quamvis pauper in extrema necessitate habeat jus ad bona divitis apprehendenda, cum illa eo casu fiant communia, non acquirit tamen eorum dominium; tunc enim non quoad dominium, sed tantum quoad usum bona aliena communia evadunt. Sed dices: Si dives non obligatur ad subveniendum pauperi ex justitia, quomodo poterit pauper juste rem ejus surripere, ipso invito, vel nesciente? Respondeo cum *Lug.* eodem modo, ut diximus in *Qu. III.* Ante divisionem bonorum omnia erant communia, & quisque poterat ex eis accipere sibi necessarium, sed nullus tenebatur ipsi ex justitia dare. Idem dicendum in casu extremæ necessitatis, cum omnia tunc fiant communia, potest pauper accipere bona divitis, sed dives non tenetur dare ex justitia. Cum autem pauper habeat jus ad accipiendum, peccat proculdubio dives contra justitiam, si illum impedit ab accipiendo, & tenetur ad omnia damna filiis aliisque heredibus necessariis ex tali impeditione obvenientia. Si vero non impedit, sed tantum negligit dare, ad nihil postea tenetur. Unde concluditur, quod pauper potest juste bona divitis accipere, sed dives non tenetur ex justitia dare.

Ultimo hic notandum, quod in sola gravi necessitate prohibetur surripere rem alienam ex *propos. damn.* 36. mox supra relata. Excipit *Viva in dict. prop.* 36. *n.* 10. quando pauper ad levandam suam non levem miseriam, quamvis non extremam, aliquid leve surriperet, probabiliter judicando dominum opulentum ex pietate non esse invitum, saltem quoad substantiam. Recte tamen advertit hujus epikejæ usum non debere esse facilem, nec in materia gravi, quia divites in hoc etiam quoad substantiam sunt rationabiliter inviti.

„ 3. Nec item furatur, qui accipit in com- 521
„ pensationem justam, si aliter sibi debitum ac-
„ cipere nequeat, verb. gr. si famulus justum
„ stipendium non possit aliter obtinere, vel ini-
„ que inductus sit ad serviendum iniquo pre-
„ tio. Vide *Laymann loc. cit.* & *Tol. lib.* 5.
„ *c.* 15.

Nota quoad *compensationem* I. Quod compensatio potest fieri etiam in alia specie, si non potest fieri in eadem. *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 967.

Nota. II. Quod compensatio regulariter peti debet per judicium; sed hoc omittere est tantum veniale peccatum, *ex Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 313. *in fin. cum Lug. &c. Viva in Prop.* 37. Innoc. XI. *n.* 1. *ac Croix n.* 965. *Tamb. & aliis.* Imo nullum, si alias timeantur inimicitiæ, amissio expensarum, & similia, ut recte docet *Laym.*

Nota III. Quod, licet ad compensationem requiratur certitudo crediti ex communissima *ap. Croix n.* 962. quamplures tamen, & graves Auctores *ap. Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 320. admittunt posse fieri compensationem cum credito tantum probabili in tribus casibus, scilicet quando compensatur fama cum pecunia; infamia cum infamia data; & legatum relictum in testamento

non

non solemni. Sed vide quæ de his diximus *de Conscientia lib. 1. n. 35.*

522 Nota hic Propos. 37. Innoc. XI. quæ dicebat: *Famuli & famulæ domesticæ possunt occulte Heris suis subripere ad compensandam operam suam, quam majorem judicant salario, quem recipiunt. Salm. de IV. Præc. n. 130. cum aliis*, loquentes *de hac propos. damn.* dicunt I. quod si famulus sine necessitate libere conveniat cum Domino de stipendio inferiori, postea nihil poterit sibi compensare; secus, si ex necessitate, ad levandam nimirum suam miseriam, conveniat de salario notabiliter minori justo. Ratio, quia Decreta Pontificia non intelligunt obligare famulum contra justitiam. Ita *Salm. de Rest. c. 1. n. 317. & Viva in dict. Prop. 37. n. 12. cum Less. Suar. Mol. &c.* contra *Croix lib. 3. p. 2. n. 975.* qui ait nihil penitus posse famulum surripere post pactum, quia jam cessit juri suo; sed respondetur, quod famulus, cum cogitur ad sic conveniendum a sua paupertate, tunc non cedit juri suo sponte, sed coacte; & ideo ipsius paupertas nequit excusare Herum, ut non solvat ei saltem infimum stipendium. Quando autem famulus coactus a necessitate convenit pro parvo pretio, poterit sibi compensare usque ad pretium infimum, ut ait *Viva dict. n. 12. cum Less. Suar. Mol. & Dic.* & aliis (ut ait) communissime. Hoc tamen currit, nisi Dominus alios famulos pro eodem parvo pretio jam juste invenisset; Vel nisi ipse famulus de se oblatus fuisset, & Dominus ex pietate sive indigentia ipso uteretur. *Viva dict. n. 12. in fin. & Salm. de IV. Præc. n. 136. cum Mol. Sot. Nav. Vill.*

523 Dicunt II. *Salmanticenses* quod si famulus ex electione propria augeat operas debitas, nihil potest surripere, quia tunc censetur operam suam condonare ad conciliandam sibi Domini gratiam; secus autem, si ex voluntate Domini expressa, vel tacita, quia tunc servanda est regula illa, nempe quod quivis operarius dignus est mercede sua. Ita *Salm. de IV. Præc. cap. 4. n. 136. & de Rest. cap. 1. n. 138. cum Mol. Sot. Villal. Nav. Dian. Fagund. Bass.* & ita etiam *Corella cum Filguera, Tonesil. Lastra, & Hozes super dict. prop. 37.* Consentitque huic *Croix lib. 3. p. 2. n. 976.*

524 An autem famulus, si evidenter sibi constet de justitia sui stipendii, possit tunc ex proprio judicio facere sibi hujusmodi compensationem? Negant *Croix lib. 3. p. 2. n. 976. Carden. sup. Prop. Innoc. XI. Diss. 23. c. 2. art. 4. n. 62. & 63. & Viva in dict. prop. 37. n. 1.* Et dicunt, quod famulus, sive quicunque alius mercenarius non debet sibi compensare, nisi ex judicio communissimo peritorum, aut viri valde docti, & in re morali versati; Ideoque inquiunt ad hoc non sufficere judicium Confessarii mediocriter docti. Attamen *Salm. de IV. Præc. n. 137.* dicunt famulum posse etiam ex proprio judicio sibi compensare suam operam, si ipse certe judicet majus stipendium mereri. Quod sane videtur satis probabile mihi & aliis doctis recentioribus, si hic famulus, vel quicunque alius mercenarius sit vir prudens timoratus, & vere aptus ad recte judicandum, ac certus sit de justitia compensationis, remoto omni hallucinationis periculo. Sed hæc rarissime evenient. Nec obstat supradicta *propos. 37.* damnata, quæ merito proscripta fuit, quia nimis generaliter loquebatur.

525 Quæritur hic obiter, utrum Christiani possint licite subripere res Turcarum? Resp. si Christiani sint in locis Turcarum captivi, certum est posse eos surripere a Dominis quantum sufficit, ut redimantur, & ad Patriam redeant in compensationem injustæ servitutis, & damnorum, quæ ratione servitutis patiuntur. Ita habetur ex Decreto Congr. SS. Off. die 23. Aug. 1630. *ap. Peyrin. de Priv. Minim. t. 3. c. 4. n. 29.* ubi sic fuit declaratum. *Qui captivi injuste detinentur ab infidelibus, possunt a dominis particularibus accipere sine injustitia, quantum sufficit ad congruam compensationem, etiam pro sufficientia redemtionis ab illis, vel ab aliis qui sunt partes Reip. sive Judææ, sive Turcæ.* Dubium fit, an quilibet Christianus possit surripere bona Turcarum? Negant *Azor. tom. 1. l. 8. c. 24. q. 12. & Fill. tr. 22. c. 5. n. 123.* Sed affirmant probabiliter *Mol. tom. 1. tract. 2. D. 37. lit. D. cum Cajet. 2. 2. q. 66. art. 8.* item *Victorel. Naldus, Duvall. Rebell. Velasq. Covarr. & alii apud Dian. p. 5. tr. 13. R. 98.* qui probabile putat. Ratio, quia sic recte præsumi potest ei concedi a Principibus Christianis, qui jus habent spoliandi Turcas omnibus bonis, ac locis ab ipsis usurpatis. Consentit etiam *Felix Pot. de 7. Præc. n. 2053.* modo (recte limitat) non adesset inter Turcas tempus treguæ, vel Salviconductus; vel nisi aliquis Turca degat in locis Christianorum, sive liber, sive servus, maxime si adsit ut publicus negotiator sub fide Regia.

DUBIUM II.

Quæ sit quantitas notabilis ad mortale peccatum?

526 *Quæ sit quantitas gravis respectu ad diversa genera personarum, vel ad diversas circumstantias?* 527. *Id clarius elucidatur.* 528. *Conclusio & probabilior sententia.*

529 *Quid de furto rerum expositarum, nempe fructuum, & lignorum?*

530 *Quæ quantitas sit gravis in furtis minutis?*

531 *Quid si sit animus restituendi brevi tempore, vel partem complentem materiam gravem?*

532 *An sit mortale furari parum Reliquiæ sacræ?*

526 „ VARIÆ ea de re sunt sententiæ. *Nav.* „ nimis scrupulose statuit medium Regalem; alii nimis laxe 10. aureos; moderatius „ *Tol. Med. Less. &c.* duos Regales, etsi minus sufficiat, & notabiliter noceat.

„ Resp. Ea non mathematice, sed moraliter „ metienda est, non tantum ex valore rei ablatæ, sed etiam ex circumstantiis personæ, „ cui aufertur: si nimirum ei grave damnum „ inferatur, aut saltem charitas Christiana gra-

„ vi-

„ viter laedatur, quomodo respectu valde divi„ tis, imo etiam Regis, unus, vel alter au„ reus notabile quid videtur: respectu vero me„ diocriter divitum, quatuor circiter Regales, „ sive medius imperialis: respectu mechanico„ rum duo; respectu pauperis, unus. Ita nunc „ plerique cum *Bon.*

Unde resolves.

„ 1. Grave peccatum est auferre rem parvam „ domino valde proficuam v. gr., sartori acum, „ quam unicam habet, nec habere aliam po„ test, qua se alat. *Less. lib.* 2. *c.* 12. *d.* 8.

„ 2. Grave item est (etsi non in specie fur„ ti) si fur sciat ex jactura rei parvae domi„ no secuturam valde magnam molestiam, v. g. „ quia valde ad eam afficiebatur, nec similis „ recuperari potest: nisi tamen res sit nullius „ prorsus momenti. V. *Bon. d.* 2. *q.* 8. *p.* 1.

527 Quoad hoc punctum tam ad praxim scitu necessarium, nempe quaenam sit materia gravis in furto, operae pretium est plura hic elucidare. Quidquid aliqui dicant, commune est apud DD. & non videtur posse negari, quod ad determinandam hujus materiae gravitatem, non possit absolute pro omnibus eadem quantitas assignari, sed ipsa dimetienda sit respective ad circumstantias personae, rei, loci, & temporis; cum enim furti gravitas consistat in quantitate damni quod proximo infertur, facile nocumentum quod respectu unius leve erit, respectu alterius erit grave. Ideo enim *S. Th. Opusc. de Erud. Princ. lib.* 7. *cap.* 8. dixit: *In amissione unius gallinae plus pauper gravatur, quam unus multum dives gravaretur in mille marcis.* Ideo etiam ait *Laym. lib.* 3. *tract.* 3. *p.* 1. *c.* 1. *cum Nav. Buss.* & communi, quod auferre acum sartori poterit aliquando esse grave furtum, si ille ea carens nequiret sibi de victu providere. Ceterum ad justam dimensionem faciendam hujus gravitatis, recte dicunt *Salm. de Rest. c.* 5. *n.* 12. magnopere conferre judicia Sapientum, quorum major auctoritas in hoc puncto mihi videtur majorem constituere probabilitatem. Quapropter diversas Doctorum sententias sedulo hic congerere curavi; & ne pluries citationes eorum repetam, omnes AA. quos observavi hic simul refero. Hi sunt videlicet *Less. de Just. lib.* 2. *cap.* 12. *ex num.* 31. *Lugo eod. tit. D.* 16. *n.* 27. & 28. *Laym. lib.* 3. *tract.* 3. *p.* 1. *cap.* 1. *num.* 3. *Bon. de Rest. D.* 2. *quaest.* 8. *p.* 1. *num.* 7. *Fill. tract.* 31 *cap.* 10. *num.* 239. *Salm. de Rest. cap.* 5. *ex num.* 15. *Habert tom.* 4. *p.* 2. *cap.* 8. §. 5. *P. Concina t.* 4. *cap.* 3. *Sporer de* 7. *Praec. cap.* 5. *ex num.* 31. *Holzm. eod. tit. c.* 1. *n.* 732. *Ronc. eod. tit. c. un. q.* 4. *Anacl. tr.* 9. *D.* 5. *q.* 1. *n.* 8. *Elbel Conf.* 10. *n.* 288. *Wigandt tract.* 9. *Ex.* 3. *q.* 2. *Croix lib.* 3. *p.* 1. *num.* 987. *Mazzot. t.* 2. *pag.* 397. *Tamb. Dec. lib.* 8. *tr.* 2. *cap.* 2. *n.* 2. *Viva de Rest. q.* 7. *art.* 5. *n.* 5. *Tol. l.* 5. *c.* 16. *n.* 3. *Fel. Potestà de* 7. *Praec. cap.* 3. *n.* 2618. Et quoniam Auctores isti, in assignanda materia gravi, diversis pecuniae nominibus utuntur; ideo hic opus est referre plures pecuniae species quas ipsi nominant, & earum aestimationem, secundum iidem DD. explicant: *Pauzius* sive *Paceus* juxta *Laym.* valet quatuor vel quinque asses, sive grana nostratia. *Regalis* juxta *Tamb.* valet tarenum unum, ac quinque grana monetae siculae; & ad eundem valorem in circa reducitur *Julius*, *Argenteus*, sive *Carolenus* noster. *Florenus* juxta *Lessium*, & *Anacl.* valet quatuor Regales; juxta *Lugonem* valet quinque; juxta vero *Fill.* sex Regales. *Imperialis* juxta *Bus.* valet octo Regales. *Aureus* juxta *Tamb.* & *Fel. Potestà* valet 12. vel 13. Julios; Et ad idem reducitur in circa *Scutus*, sive *Ducatus* noster.

Communiter DD. dicunt in furto illam esse gravem materiam quae alicui juxta suam conditionem in die sufficeret pro sui suaeque familiae sustentatione; in qua, ut bene advertit *Croix num.* 985. *cum Spor. Gom. & aliis*, non solum computatur victus, sed etiam vestitus, & habitatio. Sed regula haec, cum sit valde obscura & confusa, nec universe possit pro omnibus valere, idcirco afferemus DD. qui pro diversis personarum generibus gravem materiam assignant. Et I. Respectu *pauperum mendicantium* assignant pro gravi materia paucos nummos *Habert*, *Elbel*, *Spor. & Holzm.* Alii vero communius assignant unum Regalem, & aliquando etiam dimidium (sed in casu raro, ut dicunt *Salm.*) Ita *Bus. Less. Bon. Viva*, *Anacl. Escob. Renzi*, *Mazzott. Wigandt cum Bann. & Serra*; item *Nav. Reg. ac Diana apud Lugo*. II. Respectu *pauperum laborantium*, generaliter loquendo, dicunt *Laym. & Lugo* eam esse gravem materiam, quae pertingit ad valorem victus diurni, sive ad mercedem mediocrem, quae datur Fossori pro uno die. Alii tamen distinctius loquuntur; *Ronc. & Habert* assignant pro materia gravi unum Julium. Alii vero communius dicunt esse duos Regales, tam pro Fossoribus, quam pro Artificibus, sive Mechanicis; ita *Laym. Less. cum Medin. Bonac. Viva*, *Wigandt*, *Conc. Renzi*, *Escob. Mazzott. Tambur. Bus. Holzm. Serra apud Salm. & Nav. Reg. ac Diana apud Lug.* Verumtamen pro Artificibus *Sotus*, & *P. Nav. ap. Less.* requirunt pro materia gravi plus quam duos Regales, & idem dicunt *Elbel*, & *Potestà*; *Filliucius* requirit tres Julios, *Lugo* autem quatuor Argenteos. Hinc probabiliter dico, pro Fossoribus sufficere duos Regales, pro Artificibus autem requiri ad materiam gravem saltem duos Regales cum dimidio, si similem aut majorem mercedem ipsi quotidie lucrentur. Recte tamen advertit *Habert*, quod si quis operarius vix sustentaret lucrando septem vel octo Asses singulis diebus, pro hoc talis summa erit siquidem gravis. III. Respectu *communiter* sive *mediocriter divitum*, qui vivunt propriis reditibus; *Conc. & Ronc.* assignant pro materia gravi tres Julios; *Laym.* 12. vel 15. *Pazios*, idest sex Regales in circa; Communius vero *Busemb. Less. Bonac. Gordon. Habert*, *Viva*, *Anacl. cum P. Navarr. Elbel*, *Tamb. Holzm. Potest. Wig. cum Bann.* item *Serra*; *Reg. Dian. cum Salm.* dicunt pro his materiam gravem esse quatuor Regales, sive Julios. Imo *Escob. Mazzott. Renzi*, & *Tamb.* extendunt usque ad quinque Regales. Hoc tamen recte advertit *Viva*, non intelligendum de illis,

qui,

qui, licet vivant propriis redditibus, tamen stricte vivunt; pro his enim certe puto tres Regales gravem materiam; imo etiam minus pro eis qui nimis misere se & familiam sustentant. E converso pro persona absolute opulenta *Sporer* requirit unum Florenum; *Lugo* vero *6.* vel *7.* Argenteos. Quoad Mercatores autem tenuis fortunæ puto esse materiam gravem duos Regales cum dimidio. Pro aliis autem mediocris fortunæ puto cum *Elb.*, *Viva*, *Anacl.* & *Croix* esse quatuor Regales. Pro Mercatore vero valde divite *Croix n.987.* requirit unum Imperialem sive octo Regales; *Tamb. Renzi*, & *Potestà* requirunt unum Aureum; *Laym.* autem, *Elbel*, *Holzman.* & *Angel. Sylvest. Rodriqu. Arag. Cordub. ap. Salm.* requirunt tres Florenos. IV. Respectu *Magnatum* ditissimorum, *Sylvest. Ang. Arag. Cordub. Rodr. ap. Salm.* requirunt pro materia gravi plus quam duos Aureos; *Viva* autem, *Elbel cum Sporer*, & *Croix* requirunt saltem duos Aureos. Communius vero sufficere ad materiam gravem unum Aureum dicunt *Bon. Gordon. Mazzot. Fill. Anacl. Tamb. Lugo cum Nav. Reg. & Diana*, *Less. cum Sot. & P. Nav. Ronc. Holzm.* Et hoc procedere, etiam respectu *Regum* dicunt *Filliuc. Ronc. Holzm. & Lugo*; quia licet respectu ipsorum unus Aureus videatur levis materia, revera tamen (ut ajunt) gravis est, spectatis Regum oneribus & muneribus. *Salm.* dicunt saltem sufficere pro Regibus unum Aureum cum dimidio. Alii vero probabiliter dicunt requiri saltem duos aureos, ut *Croix*, *Bon. Busem. Sporer. Mazzot. Elbel*, *Tamb. Viva*, & *Serra ap. Salm.* Imo *Potestà* pro Regibus requirit plus quam duos Aureos, & plurimi alii extendunt usque ad tres Aureos, ut *Wigandt cum Bann. & Serra*, *ac Layman. cum P. Nav. Ang. Sylvest. Sot. Arag. Rodr. Corduba*, & *communi*, ut asserit *Laym.* V. Respectu tandem alicujus Communitatis, censent *Sanch. & Cardenas ap. Croix l. 3. p. 1. n. 1012.* unum Aureum semper esse materiam gravem. Sed *Croix* probabiliter dicit, quod si Communitas esset valde opulenta, posset materia gravis ulterius extendi, modo duos Ducatos non excedat.

528 Ex his omnibus concludo quid probabilius mihi videtur. Et quidem 1. Respectu *Mendicantium* puto esse materiam gravem unum Julium, seu Carolenum, & minus, si aliquis pauper minus quotidie eleemosynis lucretur. 2. Respectu *Fossorum*, & similium operantium, communiter loquendo, duos Julios; Pro *Artificibus* vero duos Julios cum dimidio. 3. Respectu *communiter*, sive *mediocriter Divitum* quatuor Julios, & minus pro iis qui ex propriis misere vivunt; verum pro *absolute Divitibus* quinque vel sex Julios: Et idem censeo pro *Mercatoribus* valde opulentis. 4. Respectu *Magnatum* ditissimorum unum Aureum. Et idem puto pro Communitate valde opulenta; saltem pro hac dico sufficere ad gravem materiam Aureum cum dimidio. Respectu autem *Regum* duos Aureos.

„ 3. Plus requiritur ad notabilem quantita-
„ tem in rebus, quæ ultro proveniunt, & sunt
„ valde expositæ, v. gr. fructus ad viam pu-
„ blicam, Vide *Less. l. c.*

Quær. I. An cædentes ligna in sylva vetita peccent, & teneantur ad restitutionem? Certum est licitum esse cuilibet Communitati prohibere sub aliqua pœna, etiam incolis suis, ob bonum publicum, ne illa dissipentur, ut communiter docent *Molina t. 1. tr. 2. D. 58. Soto l. 4. de Just. q. 6. art. 4. Lug. de Just. D. 6. n. 85. & Sanch. Consf. l. 1. c. 5. dub. 1. n. 4.* cum aliis. Hoc tamen intelligendum dicunt, modo aliunde possint oppidani commode ligna asportare, ut *Mol. ib. & Sanch. n. 5. ex Soto, & Ledesma.* Item communiter DD. docent, quod si nemus est totius Communitatis, incolæ illius qui contra prohibitionem ligna cædunt, non peccant saltem graviter (imo nec venialiter, juxta *Sanch. num. 22. cum Soto Salon. Angles, Corduba, &c.*), & nihil tenentur restituere, nisi magnam faciant stragem, sed tantum tenentur ad pœnam post sententiam; talis enim prohibitio censetur pure pœnalis juxta dicta *lib. 1. n. 145.* (Ita *Molina loc. cit. Soto v. Dubium autem*, *Lug. n. 85. Laym. de Just. cap. 5. n. 18. Bus. infra nu. 614. v. 2. In loco, & Sanch. nu. 19. Cum Arag. Bann. Mann. Galac.* & aliis pluribus. Ad hoc autem ut strages dicatur magna, dicunt *Soto loc. cit. & Sanch. numer. 25. cum Salon. Lop. & Mann.* quod non est attendenda gravitas materiæ in se, sed respectu ad damnum quod Communitati infertur: unde dicit *Sanch.*, *cum Henriqu.* non peccare scindentem unicam sarcinam singulis diebus pro usu proprio, nec duas singulis hebdomadis ad vendendum; quod enim dives (ait *Sanch. num. 23. cum Salon. & Mercado*, & approbat *Lugo num. 89.*) accipit ad usum proprium, pauper accipit ad vendendum, ut inde vivat. Idem dicendum ajunt *Sot. l. c. Mol. Concl. 4. & Sanch. nu. 20. cum Led. Salon. Lop.* & aliis, si adsint duo oppida propinqua, & oppidani soleant ligna cædere ex Sylva alterius. Quod etiam expresse approbat *Bon. de Rest. D. 1. qu. 3. p. 7. num. 26. cum Valent. Rebell. Sayr. Fill. Turrian. & Arag.* (contra *La-Croix nu. 254.* qui perperam citat pro se *Bonacinam*) Adduntque *Lugo n. 91. & Dicast. Burgh. & Illsung. apud Croix loc. cit.* nec teneri ad restitutionem, nec peccare graviter, sed tantum teneri ad pœnam qui scindit ligna a nemore propinquo Communitatis, etiamsi nulla sit inter illa oppida communicatio, quia tales Communitates videntur esse contentæ pœnis quæ a cædentibus exigunt: quod sic præsumendum ait *Bonac. n. 27. cum Vasq. Molin. Fill. Reg. Turrian. & aliis*, si Communitas læsa taceat, nec curet restitutionem. Quid vero, si nemus sit alicujus privati, vel alterius Communitatis non propinquæ? Sentit *Sanch. n. 35. cum Nav. Salon. Bann. Henriqu.* & aliis satis esse probabile, quod cædentes non teneantur nisi ad pœnam. Quia (ut ait) Respublica transferens sylvam in Communitatem, aut personam, non majus dedit jus quam ipsa Respublica habebat; at quando sylva erat Reipub. cædentes tantum tenebantur ad pœnam; ergo sic etiam, si sylva translata est. Sed huic rectius contradicunt *Mol. dicta Disp. 58. Soto art. 4. v. Dubium*, *Bonac.* cum AA. citatis *dicto n. 27.* & alii plures *apud Sanch. ibidem*. Ratio; quia

quia Dominus habet jus strictum ad sylvam illam, ita ut possit libere eam vendere, aut locare arborum scissionem. Hinc bene dicunt *Croix n. 259. cum Illsung., & Lugo n. 88.* cum aliis, quod si Communitas sylvam vendat, aut locet alicui privato, scindentes tenentur ad restitutionem cujuscumque damni, etiamsi sint illius Communitatis partes; quia tunc Communitas, ac proinde singuli cives illius, ex quorum mandato sive consensu Administratores vendunt, aut locant, totum jus suum in illum trasferunt. Quod autem dictum est de sylvis quoad scissionem arborum, dicitur etiam de agris quoad pascenda animalia, ut dicit *Lugo n. 93. & Sanch. n. 5. cum aliis.*

Quær. 2. An liceat in vinea aliena comedere uvas? Affirmat *Covarr. Valer. Ripa, &c.* apud *Lugo D. 16. n. 33.* modo quis uvas foras non asportet; adducuntque illud *Deuter. 23. v. 23.* ubi dicitur: *Ingressus vineam proximi tui comede uvas, quantum tibi placuerit: foras autem ne efferas tecum. Si intraveris in segetem Amici tui, franges spicas, & manu conteres, falce autem non metes.* Et idem quod dicitur de uvis, & spicis, ait *Abulensis* apud *Cornel. a Lap.* intellige de pomis, ac aliis fructibus. Idque Josephus Hebræus, & plerique alii apud *Calmet in loc. cit.* dicunt intelligi non solum de incolis, sed etiam de omnibus viatoribus, quibus hoc permitti ajunt ad refocillandas vires. Sed *P. Holzm. de 7. Præc. n. 758.* (cui adhæret *Lugo loc. cit.*) sentit ex *Lyrano in dict. loc. Deut.* illud concessum fuisse tantum Hebræis ex speciali Dei permissione, vel solis vinitoribus, qui in vinea laborant. Et huic ultimæ interpretationi favent versio Chaldæa, & Arabica apud *Calmet*, ac etiam Hebræa, quæ verba illa, *foras tamen ne efferas tecum*, legit: *& non ponas in vas tuum*, idest *in cbalatum tuum*, ut *Calmet* explicat. Ceterum probabiliter ait *Lugo* de jure naturæ licere comedere unum vel alterum uvarum racemum (idest unam, vel alteram uvam); Parique modo concedit comedere ex pomario alieno unum vel alterum pomum: Id enim prohibere videtur durissimum, & contra humanitatem. Et huic secundæ sententiæ videtur accedere Hugo Cardinalis, qui præfatum textum sic explicat: *Hoc non servatur hodie ad literam, sed in contrarium dispensatum est propter malitiam hominum.* His tamen non obstantibus satis probabilis videtur prima sententia: Nam quod permissio illa fuerit pro solis Hebræis, nullo valido videtur niti fundamento. Quod autem fuerit pro solis vinitoribus, huic obstat 1. Auctoritas aliorum ut supra, & maxime Josephi Hebræi, quæ in hac materia multum valet, cum ipse præ aliis melius nosset Hebræorum mores. Obstant 2. verba textus, *ingressus vineam proximi tui*, quæ magis proprie intelliguntur de viatoribus, quam de in vinea laborantibus. Obstat 3. factum Apostolorum *Lucæ 6. v. 1.* qui juxta hanc legem, *cum transirent per sata, vellebant spicas, & manducabant confringentes manibus.* Ipsi autem objurgati fuerunt a Pharisæis, non quia hoc illicite facerent, sed quia facerent in die Sabbati; At Christus Dominus eos omnino excusavit.

4. Plus item, si quis a diversis, vel ab uno interpolatum parva, & plura furetur. Vide *Less. loc. cit. n. 46.* 530

Docent *Less. Trull. Villal. apud Salm. dict. c. 5. n. 19.* in furtis minutis requiri ad materiam gravem duplo majus; nempe si materia gravis sit per se v. gr. quatuor Julii, per furta minuta ad materiam gravem requiruntur octo Julii. Eandem quantitatem requirit *P. Holzm. de 7. Præc. n. 745.* si hæc furtula fiant diversis: atque si fiant per notabilia intervalla, requirit triplum. Mihi tamen æquius videtur, ut dicunt alii *ap. Elbel de 7. Præc. Conf. 11. n. 325.* quod si furtula fiant eidem per intervalla, aut diversis eodem tempore, requiritur & sufficit ad materiam gravem simplum cum dimidio, v. gr. sex Julii. Si vero utrumque concurrat, nempe si fiant a diversis, & discontinuatim, censeo requiri duplo majus, scil. octo. Hoc tamen intelligitur cum *Less. & Lugo D. 16. n. 51.* modo furta non fiant per partes ex industria, & modo inter furta non interponatur magnum intervallum. Addunt *Laym. Bon. Lug. &c. ibid.* furta minuta non coalescere, si fiant a pluribus, & magno intervallo intercedente, videlicet anno. Immo *Sanch. Dec. lib. 7. c. 21. n. 10. Ronc. Viva prop. 29. Alex. VII. n. 17. cum Trull. &c.* (contra *Rebell. & Croix lib. 3. p. 1. n. 1011.*) excusant a restitutione sub gravi, etsi furtula accipiantur ab uno anno interjecto. Rejiciunt autem *Viva & Ronc. c. un. quæst. 5.* opinionem *Fill., Dian. Salaz. Vidal. Tol. &c. ap. Salm. loc. cit.* qui excusant, si adsit intervallum 15. dierum, vel mensis, ut admittit *Nav. ap. Sanchez.* Nisi excipit *Viva*, materia sit valde modica. Hinc magis mihi arridet quod sensit *Ronc. ibid.* scilicet saltem requiri interpolationem duorum mensium, dum agatur de materia, quæ, licet non sit gravis, tamen proxima est materiæ gravi.

Non est mortale per se loquendo surripere quamcumque summam cum animo restituendi statim, v. gr. intra quadrantem, *Croix lib. 3. p. 1. n. 1002. cum Less. Lug. Vasq. &c.* Idem est, si intra illud breve tempus quis vult restituere tantum illam ultimam partem complentem materiam gravem, aut si ad breve tempus restitutionem differat. *Croix ib. cum Vasq. Sanch. Rebel. Reg. Sayr.* & aliis plurimis. 531

Quæritur hic, an sit mortale furari parum Reliquiæ sacræ? Nulli dubium quod in Districtu Romano est mortale, cum Clemens VIII. & Paulus V. excommunicationem indixerint contra eos, qui invitis Rectoribus Ecclesiarum furantur Reliquias etiam minimas. Secus probabiliter ait *Croix lib. 3. p. 1. n. 1603.* cum *Sanch. Castrop. Dian. & Baldell.* si quis furetur extra Districtum aliquid minimum, ipsam Reliquiam non deformans, neque minuens illius æstimationem; nisi sit aliqua Reliquia insignis, aut rara, ut puta Sanctæ Crucis, Capillorum B. Mariæ V. &c. 532

DUBIUM III.

Quando graviter peccet, qui multa minuta furta committit?

533 *Quid si furatur, non habeat animum ditescendi? Quid si habeat?* 534. *An furtula facta a diversis coalescant? Et an tunc restitutio possit fieri pauperibus?*
535 *Quid si plures furentur parva, altero alterum nesciente?*
536 *Quid si mutuo sciant, & eodem tempore furentur?*
537 *Quid si unusquisque moveatur exemplo alterius?*
538 *An sit mortale furari quid leve post completam materiam gravem?*

„ RESP. Hic quoque quantitas læsionis, vel „ damnificationis, quæ fit proximo, & „ quam fur intendit, est mensura quantitatis „ peccati. Vide *Less. loc. cit. Sanch. l. 7. c. 21.*

Unde resolves.

533 „ 1. Si quis ex occasione tantum furatur, „ sive, uni, sive pluribus, modicum, non in„ tendens notabile aliquid acquirere, nec pro„ ximo graviter nocere singulis furtis, non „ peccat graviter, neque ea simul sumta unum „ mortale constituunt; postquam tamen ad „ quantitatem notabilem pervenit, eam deti„ nendo, mortaliter peccare potest. *Less. d. 7.* „ *Sanch. lib. 7. c. 21. Bonac. q. 8. p. 2.* * (*Etsi* „ *nunquam adverterit ad culpam gravem, ut* „ *Tamb. Croix, Carden. &c. communiter.* Vid. „ *dicenda n. 553.*) *. Verum & hoc mortale „ evitabit, si vel tunc restituere non possit, vel „ animum habeat paulo post restituendi ea sal„ tem, quæ tunc accipit. *Gran. Dic. p. 3. n. 6.* „ *R. 25.*

„ 2. Si autem per plura parva furta uni, vel „ pluribus facta habeat intentionem paulatim „ ditescendi, vel inferendi grave damnum, pec„ cat graviter ea intentione; ac, licet execu„ tio singulorum sit tantum venialis ex se, ut „ tamen substat tali intentioni, est continuata „ executio peccati mortalis, *Lessius, lib. 2. c.* „ *12. d. 7. Sanch. loc. cit.* quia nocent graviter „ Reip. & praxis illa valde perniciosa est so„ cietati humanæ, v. gr. si sartor particulas „ panni a diversis surripiat; si mercatores utan„ tur brevioribus ulnis, &c. * (*Nota autem* „ *hic Prop. 38. damn. ab Innoc. XI.* Non tene„ tur quis sub pœna peccati mortalis restitue„ re, quod ablatum est per pauca furta, quan„ tumcunque sit magna summa totalis) * In„ terim hi excusantur subinde a gravi pecca„ to. 1. Ex eo, quod dictum est casu primo. „ 2. Si id faciant, ut se servent indemnes, „ vel quia alias non lucrarentur, vel pretium „ augere deberent, & tunc non invenirent em„ tores, *Rosella. V. Emtio. 3.* Si alios non „ habeant, unde se, vel suos alant.

534 Hic quæritur, I. An furtula facta diversis personis coalescant, & gravem obligationem pariant restitutionis? Negant *Ang. Med. & P. Navarr. apud Sanch. Dec. lib. 8. cap. 12. n. 10.* & probabile putat *Croix lib. 3. p. 2. n. 1013. cum Esp.* Nisi fur magnam quantitatem auferre intendisset; vel nisi Domini læsi unam Communitatem constituerent. Sed merito dicit *Lugo de Just. D. 16. n. 48.* hanc opinionem ab omnibus rejici, cum contraria sit communis, & tenenda cum ipso *Lugo, & Sanch. loc. cit. n. 16. Salm. de Rest. c. 5. n. 19. Croix ibid. & aliis.* Et verius videtur cum *Salm. loc. cit. & Milante in dict. prop. 38.* oppositum expresse damnatum, cum præfata propositio generice loquebatur. Ratio patebit ex quæstione sequenti, quam apud nullum Auctorem discussam inveni.

Quær. II. Si furtula, quæ simul ad magnam quantitatem perveniunt, sint facta diversis Dominis certis, an fur teneatur sub culpa gravi eis restitutionem facere: vel an satisfaciat, debita illa pauperibus distribuendo? Ex una parte videtur dicendum sub gravi restitutionem faciendam esse Dominis, nisi excuset periculum famæ amittendæ, vel gravissimum damnum aut incommodum. Ratio, quia licet Domini non sint graviter læsi, fur tamen certe non potest sibi retinere magnam quantitatem ablatam; nam (ut dicunt *Sanch. Dec. lib. 7. cap. 12. n. 15.* & aliqui alii apud *Lugo D. 16. n. 46.* etsi in alio proposito) præceptum non furandi non solum prohibet, ne quis alios graviter lædat, sed etiam ne ditescat notabiliter ex ære alieno. Quapropter, cum fur certe ad restitutionem teneatur, non videtur satisfacere, si restituat pauperibus, quia his restitutio facienda est tantum, quando creditores sunt incerti, non vero quando sunt certi: Propterea quod, restituendo pauperibus, cum restitutio sine magno incommodo possit fieri ipsis Dominis, non videtur fur restituere ablatum personis debitis; sed alienis, ad quas nullum jus spectat, & ideo non videtur suam obligationem implere. Sed probabilius mihi & aliis doctis junioribus dicendum videtur, quod hujusmodi fur non peccet graviter, si non restituat Dominis certis, cum commode possit; & satisfaciat suæ gravi obligationi, si debita pauperibus distribuat. Ratio, quia, ut docet *Lugo l. c. n. 5.* & consentit *Sanch. l. c. cum Vasq. Val. P. Led. & Reb.* præceptum non furandi, non tam intendit vitare emolumentum proprium, quam damnum proximi. Si ergo singuli Domini non fuerint graviter læsi, fur non tenetur sub gravi obligatione eis restitutionem facere. Attamen, cum ipse notabiliter ditescendo ex bonis alienis, grave intulerit damnum Reipublicæ, ideo Reip. damnum restituere debet. Eo igitur casu sub gravi tenebitur Reip. restitutionem facere, Dominis vero tantum sub levi. Unde videtur, quod sufficienter fur satisfaciet suæ gravi obligationi ex præsumto consensu Reip. si restituat pauperibus, aut locis piis, qui sunt egentiores Reip. partes. Sed dices: Nunquam præsumitur Resp. velle quod fur restituat pauperibus cum culpa veniali, a qua ipse nullo modo excusari potest, dum sine suo gravi incommodo debitum Dominis restituere posset. Respondeo: Cum in hoc non censeatur graviter invita Resp. ad quam (ut diximus)

principalius tunc pertinet jus rei ablatæ, si restituatur pauperibus; ideo probabiliter videtur dici posse, quod fur semper excusabitur a mortali, si pauperibus restituat; & etiam a veniali, si aliqua rationabilis causa adsit.

535 „ Si plures simul, vel successive plura furta „ parva alicui faciant, quæ simul sumta graviter illi noceant; tunc, si alter de altero „ non sciat, nullus peccat graviter: v. g. si „ viatores ex vinea unam, alteramve uvam „ rapiant, & comedant, etsi hoc licere dicant „ *Covarr. Val. & Ripa*; * (*Vide dicta n. 526.*)* „ Contra *Dian. p. 3. t. 6. R. 30.* Si autem singuli conspirent, singuli graviter peccant. Si „ denique de se mutuo sciant, nullus tamen „ alteri sit causa furti, probabilius est non esse „ mortale, ut docent *Less. Tan. &c.* contra „ *Suar. Vasq.* V. *Bon. l. c.*

536 Probabilissima est hæc sententia *Bus.* scilicet si plures modica furantur, neminem peccare graviter, etsi mutuo sciant grave damnum Domino fieri, nisi ex communi consilio faciant. Ita etiam tenent *Habert t. 4. c. 7. §. 5. q. 6. Lugo D. 16. n. 55. Salm. de Rest. c. 5. n. 28. cum Less. Sanch. &c.* Et hoc, etiamsi singuli eodem tempore furentur, ut cum *Bus.* censet *Less. c. 12. n. 52. de Justit. cum Soto, & Sanch. Dec. l. 7. c. 21. n. 24.* (contra *Lugo*). Ratio, quia tunc nemo est causa damni, quod per accidens ab aliis domino evenit.

537 Si autem plures plura parva furentur, itaut unusquisque moveatur exemplo alterius, quamvis sine communi consilio, *Laym. Ovied. Steph. &c. ap. Croix l. 3. p. 1. n. 1009.* dicunt omnes peccare contra justitiam. Sed probabilius *Lessius, Lugo, Salm. & Tamb. ib.* tenent peccare tantum contra charitatem (& graviter, si materia est gravis) ratione scandali, non vero contra justitiam; quia exemplum non est causa positive influens in damnum alienum, ut diximus *l. 2. num. 45.* communiter *cum Sanch. Salm. Mol. &c.*

538 Si quis post completam materiam gravem furatur adhuc aliquid aliud leve, *Lug. D. 16. n. 43. & Croix l. c. n. 1007. cum Spor. Dic. &c.* tenent esse peccatum mortale, toties quoties aliquid leve surripitur. *Sed Lessius cap. 12. num. 44. & Salm. de Rest. cap. 5. n. 23. cum Tapia, & Diana* hujusmodi furtum leve dicunt non constituere peccatum mortale, nisi pertingat ad aliam novam quantitatem gravem; & hoc *Bon. de Rest. D. 2. qu. 8. p. 2. num. 5.* merito putat valde probabile.

DUBIUM IV.

Quid sentiendum de furtis domesticorum vel amicorum?

539 Quid de furto uxorum, & virorum?
540 An uxor possit dare eleemosynas &c.? 541. An aliquando possit expendere? 542. An liceat ipsi subvenire Parentibus &c.?
543 Quale furtum filiorum sit grave?
544 An filius possit a Patre mercatore surripere mercedem pro opera sua?
545 Quid de furtis famulorum in esculentis &c.
546 De Restitutione facienda ab uxore, & filiis.

„ RESP. Licet vere furtum sit, si uxor, liberi, amici, servi patrisfamilias invito „ quid auferant, plerumque tamen major „ quantitas requiritur, ut sit mortale, cum „ plerumque hic dominus aut non rationabiliter invitus, aut saltem minus invitus sit, „ ut ab his, quam ab aliis, auferatur: vel, „ etsi valde invitus sit, sæpe tamen id fiat, „ non tam ratione rei acceptæ, quam modi „ accipiendi clam, aut ratione finis, ob quem „ accipiunt, v. g. ad ludendum, potandum, „ &c. V. *Cajet.* V. *Furtum. Less. c. 12. n. 76.* 539

Unde resolves.

„ Uxor graviter peccat, si notabilem summam accipiat, invito marito, etiam ex dote, vel bonis communibus; quia, licet media pars ad eam spectet, maritus tamen habet usumfructum illius partis, ideoque tenetur „ ad restitutionem. *Trull. l. 7. c. 6. d. 8. n. 7. &c.*

„ 2. Similiter peccat graviter maritus contra justitiam, cum obligatione restituendi, si „ aliquid notabile uxori surripiat, sine ejus „ consensu, ex bonis ipsius paraphernalibus, „ vel aliis propriis, si quidem libera eorum administratio ipsimet uxori competat, quia par „ est ratio mariti, & uxoris, quoad bona propria. Vide *Villalob. t. 2. d. 13. Trull. l. 6. c. 1. d. 9.*

„ 3. Uxor potest dare eleemosynam, & 540 „ munera, secundum consuetudinem aliarum „ mulierum illius loci, & conditionis, etiamsi maritus eleemosynas omnes illi prohibeat, quia consuetudo hoc jus ei tribuit, „ quo maritus eam privare non potest. * (*Ita „ Lugo D. 16. num. 64. communiter cum Mol. „ Con. Bon. Reg. &c. apud Dian. t. 1. p. 2. tr. 1. „ Res. 33. Et hoc etiamsi uxor habeat bona propria, ut Lugo, Bon. Gob. &c. cum Croix l. „ c. n. 1025.*) * *ibid. n. 13. Dian. p. 1. t. 3. „ R. 22. & p. 5. t. 8. R. 34.* ubi cum *Mol.* & „ 10. aliis docet, posse eam inscio marito dare vigesimam partem annui census, vel lucri; eo quod hoc pertinet ad decentiam status, & maritus irrationabiliter sit invitus. „ *(*Sed hoc ita universaliter dictum reprobat „ Lugo D. 16. num. 16. Sporer, & Tamb. cum „ Croix eod. l. c. n. 1021. Idem autem Tamb. „ Dec. lib. 8. tr. 1. cap. 2. §. 3. num. 14. tantum admittit, quando divitiæ non multum „ excedunt*)*. Hinc etiam potest cum Abigail „ moderatas eleemosynas dare, ut mariti conversionem impetret; vel ne Deus illum puniat. „ *Vasq. Bonac. Regin.* & alii 10. contra *Con. &c.* „ Vid. *Dian. p. 2. t. 16. R. 23. & p. 5. t. 8. R. 34.*

„ 4. Uxor potest bona expendere, marito absente, vel fatuo: quia tunc ad illam spectat 541 „ administratio domus: Item, quæ acquirit sua „ industria. * (Dempto tamen labore, quem „ præstare debet Familiæ, ut bene advertit „ *Croix ib. n. 1018.*) *; Item paraphernalia, „ hoc est, bona, quæ, præter dotem marito „ allatam sibi reservavit, *Trull. loc. cit.* & cæ-

„ teri

„ teri comm. * (*Item potest uxor libere dispo-* „ *nere de iis quæ sibi reservavit de bonis a vi-* „ *ro sibi assignatis pro vestitu, aut sustentatio-* „ *ne Familiæ ad certum tempus, modo honeste* „ *Familiam jam sustentarit. Ita Croix l. 3. p.* „ *1. n. 1024. cum Pal. Nav. Less. Mol. Bon. &c.*)*

5. „ Non peccat uxor, subducendo aliqua, vel „ compensationis causa, si vir sit prodigus: „ quia is tunc facit uxori injuriam, partem „ ipsius profundendo; vel pro victu, vestibus, „ ceterisque sibi, vel familiæ necessariis, quæ „ mariti sæpe non intelligunt, & frustra ab il- „ lis peterentur, *Bonac. Trull. l. c.*

542 „ 6. Uxor, si ejus pater, mater, vel proles „ ex alio matrimonio sit pauper, ita ut misere „ secundum statum suum vivant, & maritus eis „ nolit succurrere, potest ex bonis suis propriis, „ vel etiam ex communibus (dummodo post „ mortem viri omnia computet in sua parte) „ eis subvenire, quia jure naturæ tenetur eos „ alere, & maritus in id consentire. *Nav. Pa-* „ *laus, Less. lib. 2. cap. 12. d. 14. Dian. p. 5.* „ *t. 8. R. 34.* ubi illam potestatem extendit ad „ fratres, & sorores, quod etiam *Less. l. c. &* „ *Trull. l. 6. cap. 1. d. 9.* judicant probabile. „ * (*Cum Lugo D. 16. num. 71. Mol. Sanch.* „ *&c.*) *

543 7. Filius peccat graviter, invitis parentibus, „ notabilem summam accipiens, qualis non „ semper est, secundum *Less. c. 12.* si filius pa- „ tri prædiviti duos, vel tres, imo secundum „ *Sanch.*, quinque, vel sex aureos furetur: „ eo quod parens sit minus invitus, & filius sit „ aliquid patris. Unde non tenebitur ad re- „ stitutionem, nisi forte cohæredibus graviter „ noceat.

Dicit *Salas* apud *Croix lib. 3. p. 1. n. 1032.* non esse grave furtum filii 20. vel 30. aureorum a Patre possidente annuos 1500. aureos, & non improbat *Lugo D. 16. a n. 76.* si Pater non sit tenax, & filius adoleverit, ac accipiat ad usus honestos; *Lessius, Nav. & Fill. ap. Spor. de 7. Præc. cap. 5. n. 57.* dicunt non peccare graviter filium furantem 2. vel 3. aureos a Patre divite. *Bannez* dixit ad furtum grave filii Parentis prædivitis requiri saltem 50. aureos: sed hoc *Lugo, & La-Croix ll. cc.* rejiciunt; nisi forte esset Filius Principis in quo consentit *Holzmann n. 755.* qui etiam dicit non esse grave accipere a Parente prædivite decem aureos. Admittunt autem *Nav. Sot. Laym. &c. ibid.* quod si Pater mittat centum aureos filio in studiis versanti, poterit filius insumere quinque aureos in recreationes honestas ex præsumpto Patris consensu.

544 „ 8. Si filius notabilem summam expendat in „ res turpes, aut vanas, contra voluntatem „ parentum, ex pecunia sibi suppeditata ad u- „ sus honestos, putat *Less. cap. 22. d. 13.* eum „ peccare mortaliter: etsi excuset a restitutione, „ si pater rogatus facile condonaturus putetur.

„ 9. Si filius, v. g. mercatoris, vel caupo- nis administret bona parentis, potest a patre „ exigere salarium, quantum dare deberet ex- „ traneo, & si id impetrare non possit, vel exi- „ gere non audit, potest clam accipere. Ita „ probabiliter *Laym. l. 3. s. 5. t. 4. cap. 8. Dian.* „ *p. 4. t. 4. R. 66.*

Ita etiam sentiunt apud *Moya Tract. 6. disp. 4. Qu. 1. ex num. 1. Nav. Escob. Ang. Gom.* cum communiori, ut asserit *Molin.* & non improbabile putant *Less. Villal. Lop.* Et hoc concedit *Serra*, etiamsi filius serviat gratis, ignorans quod possit servire cum mercede, si præsumatur, quod si non ignoraret, minime operam gratis impendisset. Et in dubio ut censet *Moya*, tenendum est filium noluisse gratis servire. Unde videtur hic posse filius sibi compensare mercedem eodem modo, quo Clericus posset sibi compensare de fructibus Beneficii, quod de bonis patrimonialibus ignoranter impendit in sui substentationem, nisi expresse voluerit compensationi renuntiare; quia in dubio nemo præsumitur velle se suo jure privari, ut dicunt *Leand. ibid. cum S. Thom. Caj. Pal. Less. Molin. & Nav.* Verum *Lugo D. 5. n. 42. & Moya cum Molin. Med. Sylvest. & aliis* tenent nullo modo filium posse hoc salarium a Patre exigere; quia secundum jura Filius debet Patri suas operas, & industrias; & quidquid ex bonis paternis acquirit, Patri acquirit, ut probat *Sanchez Cons. 1. cap. 2. D. 8. & 9.* Et cum hæc sententia sit valde probabilis, imo probabilior cum *Croix l. 3. p. 1. n. 1054.* Ideo, si Pater negaret salarium, vel Filium puderet illud petere, merito ait *Croix ibid. num. 5035.* minime posse Filium occulte sibi illud compensare, cum compensatio non sit licita, nisi ubi jus est certum, sed hic jus Filii est valde dubium. Dices: Prima opinio est saltem practice probabilitate juris, seu proxima, prout dicunt DD. de eo qui potest compensare famam sibi ablatam cum pecunia, vel non restituendo famam alteri detrahenti (Vide dicta *lib. 1. num. 35.*). Sed respondetur ibi supponi diffamatum habere certum jus ad suam famam, & dubium est tantum de modo. Sed hic valde dubitatur, an filius habeat jus se compensandi in casu proposito. Quando autem jus sive creditum non est certum, omnes conveniunt ad dicendum, quod non licet compensare: Vide *Salm. de Rest. c. 4. n. 148.* Si vero filius præstet in beneficium Patris majora opera & obsequia, quam tenetur, an eo casu possit exposcere stipendium a Patre? Vide dict. *n. 438. v. III.*

„ 10. Etsi famuli in esculentis, & poculentis, 545 „ quæ domo exportant, aut divendunt, graviter „ peccent; quæ tamen ipsi domi consumunt, in „ iis facilius (uti & Religiosi) excusantur; cum „ in his dominus, aut Prælatus sæpe tantum sit „ invitus quoad modum accipiendi clam, non „ quoad rem. Quod tamen timeri posset, si ex- „ traordinaria acciperentur. *Laym. Esc. & Less.* „ *d. 2. c. 12. d. 8. n. 48.* Ubi docet, quod furta „ minima famulorum ex comestibilibus, quæ „ claudi non solent, non calescant, si non ad ven- „ dendum, sed ad comedendum tantum accipian- „ tur. * (*Ita etiam Caj. Nav. Ban. Moya, Sanch.* „ *apud Croix l. 3. p. 1. n. 19. Sed merito hoc non ad-* „ *mittit Spor. t. 5. n. 57. si magna esset quanti-* „ *tas.*) *

„ 11. Cum a gravi peccato furtum domesti- 546 „ cum non potest excusari, tunc uxor tenetur „ restituere ex paraphernis, filius ex castrensibus, „ vel quasi, vel si ea non habet, post mortem

„ pa-

» patris afferre in divisionem hæreditatis, si » quantitas rei ablatæ sit valde magna, nec » pater restitutionem tacite, vel expresse dimiserit. Famuli vero, si sine magna difficultate restituere non possint, jubeantur compensare officiis, & obsequiis extraordinariis, » quantum possunt. *Laym. l. 3. t. 3. p. 2. c. 1.*

CAPUT II.

De Restitutione.

DUBIUM I.

Quid sit Restitutio, & qui teneantur ad eam?

547 *Quid est restitutio, & an debeatur tantum ex læsione Justitiæ commutativæ?*

548 *Quæ sint Radices restitutionis?* 549. *Quænam est culpa Theologica, & quæ Juridica?*

550 *Ex qua culpa oriatur obligatio restituendi?*

551 *Quid si quis leviter alterum lædat animo graviter nocendi?*

552 *An culpa venialis inducat obligationem restituendi?*

553 *An ex levi furto possit aliquando oriri gravis obligatio restituendi?*

554 *An ad restitutionem in contractibus requiratur culpa Theologica?* 555. *An idem in Officiis?*

556 *Quid de injuria materiali, & formali? Et vide ibi resolutiones?*

547 » RESP. 1. Restitutio est actus justitiæ ad salutem necessarius necessitate præcepti, » quo reparatur damnum proximo illatum per » injuriam; ita ut radix restitutionis non sit » quævis læsio proximi, v. gr. contra caritatem, &c. in quibus non habet jus, quod » violetur; sed ea tantum, quæ est contra justitiam, in qua proprie injuria infertur, hoc » est, læditur aliquod jus proximi, quod is habet in re, vel ad rem, in qua damnum patitur. Quod variis modis fieri potest, v. gr. » furando, defraudando, destruendo rem alterius, negligenter custodiendo, occidendo, » mutilando, detrahendo honorem, convitiando, & similibus.

Aggrediamur nunc ad hos duos discutiendos Tractatus *de Restitutione, & de Contractibus*, qui, cum permultis implicatissimis quæstionibus & dubiis solutione difficillimis conserti sint, maxima digni sunt animadversione, & ad praxim ita scitu necessarii, ut si in his Confessarii non bene sint versati, eos in multa offendicula incurrere oporteat. Facile continget in hoc meo libro, & potissimum in hac postrema editione, omnium sensui me non fore satisfacturum: Ab illis enim, qui rigidæ vel benignæ sententiæ plus forte quam par est amantiores sunt, aut nimis austerus habebor, quia a multorum graviumque Auctorum sententiis recessi; aut nimis indulgens, quia plures opiniones libertati faventes tanquam probabiles approbavi. Testor Deum, cujus honorem, & animarum salutem mihi proposui, quod quidquid scripserim, non ab aliqua passione impulsus, aut verbis aliquorum Auctorum addictus, vel austeritati aut benignitati nimis adhærens, ad hæc scribenda me induxi. In qualibet quæstione prævio diuturno studio curavi quidem veritatem investigare, præcipue in iis quæ ad praxim magis faciunt; & propterea non solum diligenti trutina perpendere elaboravi rationes, quas Doctores Classici tradunt; sed etiam plures doctos Recentiores consulere non neglexi, adeo ut aliquando in recto judicio de aliqua quæstione faciendo multos dies consumserim. Siquidem non tanquam ovis (ut verbis utar Rigoristarum) semitas Scriptorum cæco ductu secutus sum, sed operam dedi, ut veritatem assequerer, aut sententias quæ magis veritati accedunt amplecterer. Pro viribus sum conatus semper rationem auctoritati præponere, & ubi ratio me convicit, non renui Auctoribus plurimis contraire, etiam iis quibus magis forsan adhærere potuissem, utpote quia, cum hanc scientiam addiscerem, ad manus meas ante alios illi pervenerunt. Hinc, benevole Lector, ne putes me Auctoribus benignæ sententiæ omnino addictum, si eos sæpius me citare observas; nam ad hoc opus conficiendum non prætermisi etiam rigidæ sententiæ Auctores legere, & præcipue Merbesium Contensonium, Habert, Natalem Alexandrum, Jueninum, Cabassutium, Tournely, Genettum, Petrocorensem, P. Concinam, &c. paratus quidem a sententiis meis deficere, dummodo suis rationibus de veritate me convicissent. Sed quomodo me convincere poterant, dum videbam, quod ipsi ut plurimum magis conviciis & subsannationibus, quam vi rationum sententias suas suadere conantur? Quomodo in omnibus adhære potuissem iis qui opiniones suas sæpius veriores, & Evangelio conformiores prædicant, nonnisi quia rigidiores sunt, & frequenter insultant in oppositas, tanquam falsas ac Evangelio adversas, nonnisi quia libertati favent?

Ceterum in dubiis discutiendis æqualis mihi scrupulus fuit, tam sententias libertati faventes, & a ratione alienas uti probabiles admittere, quam damnare ut improbabiles eas, quæ valido quodam fundamento innixæ mihi videbantur. Cum certum sit, vel ut certum tenendum, prout communiter DD. docent, & ipse doctus R. P. *Concina*, quamvis rigidarum sententiarum celebris fautor, in suo eruditissimo opere Theologiæ Dogmatico-Moralis me instruit, quod Hominibus imponenda sub culpa gravi non sunt, nisi evidens ratio id suadeat. Æque enim nefas est a culpa excusare qui reus est, quam innocentem tanquam culpæ reum judicare, ut sedulo monuit *S. Antoninus p. 2. tit. 1. cap. 11. §. 28.* ubi differens, quando aliquid damnandum sit de mortali vel non, sic scripsit: *Nisi habeatur auctoritas expressa S. Scripturæ, aut Canonis, seu determinationis Ecclesiæ, vel evidens ratio, nonnisi periculosissime determinatur. Nam si determinetur, quod sit ibi mortale, & non sit, mortaliter peccabit contrafaciens, quia omne quod est contra conscientiam ædificat ad Gehennam. Si autem determinetur, quod non sit mortale,*

& se-

& secundum rei veritatem sit, error suus non excusabit a mortali .... Quando scilicet erraret ex crassa ignorantia: secus, si ex probabili, puta quia consuluit peritos in tali materia, a quibus sibi dicitur illud tale non esse mortale; Videtur enim tunc ignorantia quasi invincibilis, quæ excusat a toto. Et hoc quantum ad ea quæ non sunt expresse contra jus Divinum, vel Naturale, vel contra articulos Fidei, decem Præcepta, & hujusmodi, in quibus ignorans ignorabitur. Item S. Bonaventura dixit: *Cavenda est conscientia nimis larga, & nimis stricta, nam prima generat præsumtionem, secunda desperationem: Prima sæpe salvat damnandum, secunda contra damna salvandum*. Quapropter semper timor mihi fuit, ne Deus æque rationem a me exigeret, si opiniones laxas ut probabiles approbassem, quam si probabiles, ut laxas reprobassem. Humanæ conditionis præsenti fragilitate spectata, non est semper verum, tutius esse Animas per viam arctiorem dirigere, cum videamus Ecclesiam tam nimiam libertatem, quam nimium rigorem sæpe proscripsisse. Unde *Gerson de Vita Spir. part.* 3. *lect.* 4. *coll.* 10. animadvertens damna sententiarum excedenter rigidarum, sic advertit: *Fit, ut per tales assertiones publicas nimis duras & strictas, præsertim in non certissimis, nequaquam eruantur Homines a luto peccatorum, sed in illud profundius, quia desperatius, immergantur*. Et hoc magis urgere debet in materia restitutionis, ubi in dubio possessor bonæ fidei, cum jus certum habeat ad rem possessam, non debet expoliari, nisi moraliter constet rem esse alterius, juxta regulam communiter receptam etiam ab AA. rigidæ sententiæ, ut testatur *Lugo de Just. D.* 17. *n.* 86. & sic revera tenent *Gonet. Diss. de Prob. Habert t.* 4. *p. mihi* 76. *Natal. Alex. l.* 4 *R.* 39. *Wigandt Ex.* 1. *q.* 7. *P. Henno, &c.* Vide dicta *lib.* 1. *n.* 83. Communiter enim dicunt saltem in materia justitiæ valere regulam illam, quod in dubio melior est conditio possidentis. De reliquo tandem me protestor, quod si in aliquo erravi, opto, ut error mihi ostendatur, nam paratus sum illico me retractare, nec erubescam, prout non erubui id facere in hac mea nova editione, in qua a pluribus recessi opinionibus, quæ olim probabiles, sed postmodum vel nimis benignæ, aut nimis rigidæ mihi visæ sunt.

Restitutio igitur est *actus justitiæ*, sed addendum est *Commutativæ*; non enim debetur restitutio ex læsione justitiæ *Legalis*, quæ respicit jura legum, & pœnas; neque ex læsione justitiæ *Distributivæ*, quæ respicit merita personarum. Quare Episcopus conferens Beneficium simplex indigno, nihil tenetur restituere digno, uti probabiliter dicetur *n.* 585. *& lib.* 4. *n.* 107. Quid vero si Beneficium sit curatum? Vid. *eodem loco n.* 109.

Tantum igitur ex læsione justitiæ *Commutativæ*, quæ respicit jus rei, oritur obligatio restitutionis. Ex læsione autem aliarum virtutum nulla oritur obligatio restituendi, *ut Croix l.* 3. *part.* 2. *n.* 205. *cum Soto, Lugo Bann. Tamb. &c. contra Less. & Cov.* Quare dicunt præfati DD. quod si actio ex alia virtute, quam ex justitia sit debita, non est restituendum quod accipitur pro ea servanda.

Notandum est I. quod *Radices restitutionis* 548
duæ communiter assignantur; Prima *ex injusta acceptione*, cui adjungitur radix ex injusta damnificatione. Secunda *ex re accepta*, sive *ex injusta retentione*, cui adnectitur obligatio restituendi ex contractu.

Notandum II. quod alia est culpa *Theologi-* 549
ca, quæ respicit conscientiam, & est eadem, quam peccatum mortale, aut veniale. Alia *Juridica*, quæ dividitur in *latam*, scil. quando omittitur diligentia, quam communiter omnes adhibere solent: *levem*, si omittitur diligentia, quam omnes diligentes adhibent: *Et levissimam*, si omittitur diligentia, quam diligentissimi ponunt. Hinc resolvitur, quod qui damnum minime prævidet, nec intendit, certo ad nihil tenetur, etsi operam daret rei illicitæ, uti fur penitus fortuito domum alienam incenderet. Ita *Salm. de Restit. c.* 1. *num.* 24. *cum Less. Bonac. Rebell. & aliis*.

His positis, quærit. I. Ex quali culpa oritur 550
obligatio gravis restitutionis in delictis? Respondetur oriri tantum ex culpa lata conjuncta cum culpa gravi Theologica. Ita *Less. lib.* 2. *cap.* 7. *num.* 27. *Lugo D.* 8. *num.* 96. *Sotus l.* 4. *quæst.* 7. *art.* 2. *in fin. Navarr. lib.* 2. *de Restit. cap.* 1. *num.* 48. *Sanch. Dec. lib.* 2. *cap.* 23. *n.* 160. *Viva de Restitutione quæst.* 1. *art.* 4. *n.* 2. *Salm. de Restitutione c.* 1. *num.* 26. *cum Laym. Azor. &c. Croix lib.* 2. *p.* 2. *num.* 184. *&* 185. Item *Cabassut. Theor. Jur. &c. lib.* 6. *cap.* 12. *num.* 2. *Roncaglia de Restitut. cap.* 1. *quæst.* 4. *& alii communiter*. Ratio, quia (ut docent *Lugo de Just. D.* 8. *num.* 59. *& alii*) restitutio communiter accipitur ut pœna; & ideo dicimus, quod ut debita æqualitas servetur, ad obligationem gravem restituendi rem gravis valoris, requiritur culpa theologica gravis: *Theologica*, quia, cum conscientia oneretur de obligatione, oportet, ut in conscientia adfuerit delictum: *Gravis*, quia, ut conscientia teneatur ad gravem obligationem, oportet, ut gravis fuerit culpa.

Quæritur hic II. Si quis committat culpam 551
juridicam levem, sive levissimam contra justitiam, sed cum animo nocendi graviter, an teneatur ad damnum ex illa secutum? Affirmant *Lugo D.* 8. *num.* 75. *& Salm. de Restit. cap.* 1. *num.* 22. *cum Mol. &c.* Ratio, quia tunc ille pravus affectus efficit, ut effectus damni secuti sit voluntarius. Negant vero *Sanch. Cons. l.* 1. *cap.* 4. *d.* 5. *num.* 9. *cum Angles*, item *Navarr. & Turr. apud Salmant. num.* 21. Ratio, quia ad obligationem restitutionis non sufficit solus pravus affectus, sed requiritur etiam actus externus complete injustus. Sed in hoc dubio mihi videtur omnino vera sententia *Lessii lib.* 2. *cap.* 7. *num.* 25. qui alia via casum resolvit, & sic distinguit: Si ille prudenter dubitans, an ex sua actione damnum proximo obveniat, committit culpam levem, sive levissimam, omittendo eam diligentiam, quam tenebatur adhibere, tunc peccat quidem graviter contra justitiam, & te-

& tenetur ad restitutionem. Secus, si omnem debitam diligentiam adhibeat: quia tunc nullam culpam committit contra justitiam, & ideo ad nullam tenetur restitutionem, licet aliunde ob pravum anim..n peccet contra charitatem.

552 Quæritur III. Utrum peccatum veniale contra justitiam inducat obligationem restituendi? Resp. si est veniale ratione parvitatis materiæ, certe obligat ad restitutionem sub levi. Si vero est veniale ratione inadvertentiæ, sive indeliberationis, hoc quæritur, an obliget ad restitutionem? *Prima* sententia affirmat, sed ejus Auctores sunt diversi apud *Lugo de Just. D.* 8. *n.* 56. nam alii, ut *Vasquez*, *& Turr.* dicunt tunc esse obligationem restituendi totum damnum, quin tamen explicent an sub gravi culpa, vel levi? Alii autem, ut *Laym. l.* 3. *part.* 1. *c.* 6. *sect.* 5. *n.* 4. *Mol. to.* 3. *tr.* 2. *D.* 698. *n.* 7. *Croix l.* 3. *part.* 2. *n.* 191. *cum Soto*, *Bonac. Reginal. & aliis*, dicunt esse obligationem restituendi pro ratione culpæ: Hinc *Bonac. D.* 1. *q.* 1. *pun.* 3. ait posse culpam ita levem esse, ut non obliget, nisi ad centesimam partem damni; Si vero sit gravior, potest obligare usque ad decimam partem; casu autem quo dubitatur, an culpa fuerit venialis, aut mortalis, obligandus est damnificator usque ad medietatem damni, ita *Bonacina*. *Secunda* tamen sententia probabilior & communior, quam tenent *Petr. Nav. l.* 2. *c.* 1. *n.* 4. *Less. l.* 2. *c.* 7. *n.* 27. *Sanch. Dec. l.* 2. *cap.* 25. *n.* 160. *Lugo dict. D.* 8. *n.* 57. qui omnino existimat veriorem cum *Henr. Sa*, *Rodr. Salas & aliis pluribus*, *Roncaglia de Rest. c.* 1. *Viva q.* 4. *de Rest. q.* 2. *a.* 4. *n.* 3. *cum Azor. & Fill. apud Cabassut. Theor. Jur. &c. l.* 6. *c.* 17. *n.* 2. docet in eo casu nullam esse obligationem restituendi. Ratio, quia culpa venialis ex indeliberatione non est simpliciter delictum & injuria, & ideo non potest parere obligationem restitutionis: sicut ex contractu, ubi non adfuit consensus plene deliberatus, non oritur obligatio; & sicut etiam non obligat votum emissum sine plena deliberatione; Actus igitur non perfecte deliberatus nequit esse causa perfectæ obligationis. (Vide dicenda *l.* 5. *n.* 3.) Dixi, *nullam obligationem*, nec sub gravi, nec sub levi. Non sub gravi, quia obligatio gravis non habet proportionem cum illa culpa levi; Non sub levi, quia levis obligatio non habet proportionem cum re gravi, ut ex suis principiis optime arguit doctissimus *Lugo n.* 58. *&* 60. qui post D. Thomam non temere inter alios Theologos facile Princeps dici potest, cum in dubiis discutiendis hic Auctor sæpe nullo præcunte falcem ita ad radicem ponit, ut rationes, quas ipse in medium adducit, difficulter solvi valeant.

553 Quær. IV. Utrum ex peccato levi ob parvitatem materiæ contra justitiam possit aliquando per accidens oriri gravis obligatio restituendi? Affirmat, & casus est, quando in ultimo furtulo complente materiam gravem non advertit fur ad furtula præterita; tunc enim tenetur sub gravi ad restitutionem saltem illius ultimi furtuli; Ita *Lugo D.* 8. *n.* 62. *Viva d. q.* 2. *n.* 5. cum *Carden. Tamb. & La Croix l.* 3. *part.* 2. *n.* 245. (*contra Dian. Ovied. Pesch. &c. apud ipsum*). Et ratio est, quia obligatio gravior tunc non oritur ex illa ultima acceptione injusta, quæ, cum sit tantum culpa levis, non posset gravem obligationem parere, sed oritur ex injusta retentione gravis materiæ culpabiliter jam acceptæ: Vel ut ait *Croix loc. cit.* oritur ex gravitate materiæ debitæ propter illas leves oblationes formaliter injustas. Sufficit autem ad vitandum mortale, ut restituatur tantum materia illa parva, gravem materiam complens, ut probabilius tenent *Sanchez*, *Less. Vasq. Reb. Bonac. &c. cum Croix n.* 249. contra *Medinam*, *Lopez*, *Esp. &c.*

Quær. V. An etiam in contractibus requiratur culpa theologica pro obligatione restitutionis? Certum est, ut ait *Lug. de Just. D.* 8. *n.* 101. tam Leges, quam contrahentes bene posse se ipsos obligare ad restitutionem sine ulla culpa theologica. Sed dubium est, an de facto obligentur? Affirmant *Laym. l.* 3. *sect.* 5. *tract.* 3. *part.* 1. *c.* 5. *num.* 2. *cum Nav. Molin. Vasq. Turrian. & aliis apud Lug. n.* 99. & dicunt in contractibus obstringere ad restitutionem solam culpam juridicam, & quidem levissimam, si contractus est in commodum committentis culpam: latam, si in commodum alterius contrahentis: levem, si in commodum utriusque. Ratio istorum, quia id postulat æqualitas contractus, ut ubi majus est commodum, major apponatur diligentia. Sed valde probabiliter negant *Sotus de Just. l.* 5. *q.* 7. *art.* 2. *Less. c.* 7. *n.* 43. *Fill. c.* 2. *n.* 13. *Tol. l.* 5. *c.* 17. *Sa v. Culpæ n.* 2. *Lugo loc. cit. nu.* 106. *Croix lib.* 3. *part.* 2. *n.* 177. *Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 32. *cum Tap. Led. Henr. &c. Roncaglia de Rest. c.* 1. *q.* 5. Ratio, quia ex una parte non est æquum aliquem obligare ad pœnam gravem sine sua gravi culpa; ex alia non præsumitur, saltem non constat, quod aliquis voluerit se obligare in conscientia ad satisfaciendum damnum factum cum sola culpa juridica. Leges autem quæ adducuntur in contrarium obligantes cum sola culpa juridica, vel præsumunt culpam theologicam, ut ait *Viva de Restit. q.* 2. *a*... *n.* 4. vel obligant solum pro foro externo; vel non sunt receptæ in alio sensu, ut dicunt *Lugo*, *Salm. &c.* Illæ vero Leges quæ in aliquibus casibus omnino præcipiunt restitutionem, istæ quidem obligant, etiamsi absit peccatum, sed non ante sententiam Judicis, ut communiter dicunt *Salm. Viva*, *& alii*; quicquid alii dicant. Vide dicta *l.* 1. *n.* 100. *in fin. v. Quæro*, *p.* 37. 554

Pariter in Officiis est probabile ex eadem ratione, quod nemo tenetur ad restitutionem, nisi ex culpa lata conjuncta cum gravi theologica. Ita *Salm. de Restit. c.* 1. *nu.* 27. cum *Vasqu. Sot. Less. Lugo &c.* Tenetur tamen etiam ex culpa levi juridica, qui recipit stipendium, ut dicit *Laym.* vel qui promittit diligentiam majorem communi debita: vel si Officium de se exigat magnam diligentiam: *ut Salmant. cum aliis d. l. n.* 28. Sed semper intelligitur, quod culpa juridica sint conjuncta cum gravi peccato, ut graviter obliget. 555

„ Resp. 2. Ex data responsione patet, teneri „ ad restitutionem eos, qui intulerunt injuriam „ damnosam. Hæc autem est duplex, scilicet „ materialis, ut v. g. cum quis rem alienam „ destruit, accipit bona fide, vel retinet, id- 556

est,

„ est, probabiliter judicans id sibi licere, vel „ esse suam: & formalis, qua quis rem alienam „ destruit, accipit, vel retinet mala fide, id „ est, cum sciat, vel scire possit, ac debeat, „ id sibi non licere, & rem non esse suam. „ Vide *Laym. l. 3. tr. 2. c. 1. Less. l. 2. c. 7.* „ *d. 6. Bonac. d. 3. q. 1. p. 6.*

Unde resolves.

„ 1. Qui injuriam intulit, ex qua alteri nul-„ lum est damnum secutum, ut si adulterium „ commisit, sine damnificatione alterius, non „ tenetur in conscientia ad restitutionem; cum „ hæc sit reparatio damni: potest tamen a „ judice cogi ad satisfaciendum pro inju-„ ria.

„ 2. Quisquis intulit injuriam damnosam, „ etiam materialem tantum, tenetur restitue-„ re, sed nonnisi id, quod ex alterius re ad-„ huc habet, vel quo ex ea factus est ditior.

„ 3. Qui intulit injuriam formalem, sive „ rem adhuc habeat, sive non, tenetur resti-„ tuere, & quidem tantum, quantum est da-„ mnum secutum. An vero sufficiat culpa ve-„ nialis, controvertunt Auctores, & sententia „ utraque probabilis videtur, ac in praxi tu-„ ta, saltem quando non commode potest resti-„ tuere. Vide *Auct. cit. & Laym. l. 3. tr. 2.* „ *Less. l. 2. c. 7. d. 1. n. 27. C. Lugo disput.* „ 8. *sect.* 5. *n.* 56.

DUBIUM II.

An qui cooperantur ad damnum alterius, teneantur ad restitutionem?

557 *Quotuplex dicantur cooperantes?*
558 *Quid de* mandante?
559 *Quid de* consulente? *Qu. I. An præbens pravum consilium, & postea revocans teneatur ad restitutionem?* 560. *Qu. II. Executo consilio, quinam primo teneatur?* 561. *Qu. III. Quid si damnum etiam sine consilio evenisset?* 562. *Quær. IV. Quid in dubio, an consilium fuerit causa damni?* 563. *Quær. V. Quid si alter sit determinatus ad damnum & tu tantum suadeas modum?* 564. *Qu. VI. An teneatur ad restitutionem suadens damnum ex ignorantia culpabili?* 565. *Qu. VII. An parato inferre majus damnum possit suadere minus?*
566 *Quando teneatur ad restituendum* dans iniquum suffragium?
567 *Quando teneatur* palpo?
568 *Quando* præbens recursum?
569 *An emptor rei furatæ possit illam reddere furi ad recuperandum pretium?*
570 *An idem possit emptor malæ fidei?*
571 *Quomodo teneatur participans? Quid si recuperetur ob metum?* 572. *Quid si impedias alium ne reparet damnum alterius?*
573 *Quomodo teneantur* causæ privativæ?
574 *Vide alios casus apud Busemb. usque ad num.* 578.

„ RESP. Tenentur omnes illi, qui quoquo „ modo sunt causa influens & efficax da-„ mni secuti: ac qui ex officio & obligatione „ justitiæ obligati cavere damnum, non cave-„ runt. Ita communiter Doctores. Unde con-„ cludunt, teneri ad restitutionem comprehen-„ sos sequentibus verbis:

„ *Jussio, consilium, consensus, palpo, re-*
„ *cursus,*
„ *Participans, mutus, non obstans, non*
„ *manifestans.*

„ Patet ex sequentibus Casibus.

„ 1. Tenetur ad restitutionem mandans, sive 558
„ expresse mandet, sive tacite, dicto nimirum, „ vel facto, ex quo verbi gratia faciat; non „ autem tenetur, qui ratum tantum habet o-„ pus suo nomine factum; uti nec mandans si „ ante executionem mandatum retractet, id-„ que mandatario innotescat: quia tunc non „ est vera causa. *Mol. Less. l. 2. c. 3. d. 3.* „ *Fill. t. 32. n. 54.*

„ 2. Tenetur item consulens, aut precibus, „ ac promissionibus ad damnificationem indu-„ cens. * Juxta *prop.* 39. damnatam ab In-„ nocentio XI. * Quod si tamen ante execu-„ tionem consilium suum retractet, & quantum „ potest contrarium suadeat, etsi non persua-„ deat, probabile est excusari a restitutione; „ maxime si eum, cui damnum paratur, mo-„ neat, ut caveat. Vide *Bon. & Tan. 2. 2. d.* „ *4. q. 6. d. 14. Sa, v. Consilium, & Dian. tr.* „ *2. misc. res. 18. t. 5. resol. 83.*

Quær. I. an consilium dans, si postea revocet 559
illud, teneatur ad restitutionem damni post revocationem secuti?

Prima sententia, quam tenent *Habert de Rest. to. 4. c. 4. §. 2. q. 3. Less. l. 2. c. 13. n. 16. Lugo de Just. D. 19. n. 37. Croix l. 3. p. 2. n. 28. Holz. de Rest. cap. 3. n. 439. Sporer eodem tit. c. 3. n. 21. cum Tol. Gom. Laym. Mol.* & aliis communissime, distinguit: Si consulens dederit simplex consilium, vel falsum, vel modo auctoritativo, tunc consilium revocando, vel falsitatem ostendendo excusatur a restitutione; secus si insinuarit motivum, sive modum inferendi damnum. Ratio, quia, adhuc revocato consilio, hæc pergunt semper movere. Sicut enim, dicunt, qui ignem in alienam segetem injecit, tenetur ad damnum, etiamsi postea dolens conatus fuerit ignem extinguere; ita & consulens. *Secunda* autem sententia, quam tenent *P. Concina to. 7. p. 134. Merb. p. 1. q. 182. Concl. 2. Salm. de Rest. c. 1. n. 117. cum Reg. Villal. &c. Azor. p. 3. l. 4. c. 11. q. 2. Dian. p. 2. tr. 16. R. 17.* cum *Navar. & Salon. Ronc. de Rest. c. 4. q. 4. R. 2.* item *S. Antonin. Sylvest. Fill. ap. Spor. n. 22.* & probabilem putant *Less. n. 18. Spor. l. c. Elbel de Rest. to. 3. n. 143. Bonac. D. 1. q. 2. p. 6. Viva de Rest. q. 3. art. 2. n. 3. Ronc. de Rest. c. 4. q. 4. R. 2.* vocat sententiam probabilissimam, & *Laym. l. 1. tract. 5. p. 3. c. 5. n. 7.* valde probabilem vocat, excusat, a restitutione, semper ac consulens conetur postea meliori modo quo potest damnum dissuadere, saltem adducendo rationem salutis æternæ, quæ debet Christiano præponderare omnibus aliis rationibus mundanis. Nec

obstat

obstat paritas ignis allata, nam eo casu ignis necessario operatur, sed revocato consilio, damnum non amplius ex vi consilii evenit, sed ex sola malitia executoris. Hanc secundam sententiam satis probabilem, sed primam probabiliorem censeo. Recte vero notant *Salm. num.* 158. *& Sporer num.* 22. *cum aliis*, quod si consulens nequeat avertere executorem a damno inferendo, tenetur ex justitia monere lædendum, ut sibi caveat.

560. Quær. II. Secuto damno ex consilio, quinam primo teneatur ad restitutionem? Respondeo cum *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 56. *de Lugo*, *& Less.* Si consilium sit utile illud præbenti, ipsum primo teneri: Secus, si soli executori. Si autem sit utile utrique, utrumque teneri pro rata; & idem puto, si ex damno illato neutri utile evenerit. In defectu autem alterius, tenentur in solidum.

561. Quær. III. An teneatur qui consilium dedit restituere, si damnum etiam sine consilio evenisset? Respondeo cum *Viva d. q.* 3. *artic.* 3. *n.* 3. *Less. Mol. Vasqu. & communi, ac Bus.* hic *n.* 8. quod si executor de se erat determinatus ad damnificationem, tunc suasor ad nihil tenetur. Ratio, quia ubi intercesserit tantum injuria, sed sine damno, nulla datur obligatio restitutionis, ut bene advertit doctus *P. Holzm. n.* 436. *cum P. Elbel ex S. Thom. Opusc.* 73. *c.* 20. qui docet: *Si aliquis passus sit injuriam, & non damnum, illi non est facienda de jure restitutio realis, sed tantummodo secundum genus injuriæ facienda est emendatio per similem satisfactionem.* Secus autem (recte ait *Viva*), si executor etiam a consilio motus fuerit, quia tunc vere est efficax concausa damni.

562. Quær. IV. Utrum in dubio, an tuum consilium, sive mandatum, consensus, recursus, palpatio, taciturnitas &c. fuerit causa damni, aut mortis alterius, tenearis ad restitutionem? *Prima* sententia valde probabilis affirmat, eamque tenent *Habert t.* 4. *cap.* 4. §. 2. *q.* 4. *Lugo D.* 19. *num.* 21. *Sanch. de Matrim. l.* 2. *D.* 41. *num.* 17. *& Dec. l.* 1. *c.* 10. *num.* 44. *cum Covar. Ang. Boss. Felin. &c. Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 574. *Roncaglia de Restit. c.* 4. *qu.* 1. *R.* 3. & valde adhæret *Less. l.* 2. *c.* 27. *num.* 13. licet prius in *c.* 13. *num.* 38. expresse contrarium tenuerit. Ratio 1. quia in tali dubio possidet delictum pravi consilii, cum enim consilium erat de se aptum ad damnum suadendum, in dubio præsumitur ipsum fuisse causa damni; prout si quis infligat alteri vulnus aptum de se ad occidendum, si alter postea decedit, præsumitur ex illo vulnere decessisse; unde consulens homicidium, ad se liberandum probare deberet ex alia causa mortem, aut aliud damnum provenisse. Ratio 2. quia pro eo stat possessio pro quo stat præsumptio; non præsumitur autem executor damnum intulisse sine consilio, quia nemo præsumitur malus; saltem non præsumitur determinatus ad damnum inferendum; ergo possessio stat pro obligatione consulentis, & hoc casu ruit possessio quam ipse habet super bonis suis. Excipiunt tamen *Sanchez & Roncaglia*, nisi adsint aliæ conjecturæ quæ contrarium suadeant; puta (ut ait *Sanch. in Dec. d. n.* 44.) si homicida erat acer inimicus occisi, vel necem jam minatus fuerat, & similia: Item si executor, fide dignus, affirmaret non esse impulsum a consilio, ut dicunt idem *Sanch.*, *Habert*, *& Mazz.* Commune autem est inter DD. cum *Less. l.* 2. *c.* 27. *num.* 13. *& Roncaglia d. c.* 4. *q.* 1. quod in dubio, an consilium datum sit, vel an damnum sit illatum, ad nullam restitutionem consulentem teneri.

Secunda vero sententia satis etiam probabilis negat in tali dubio obligationem esse restitutionis; ita *cum Busemb. Less. l.* 2. *c.* 13. *num.* 38. *cum P. Nav. & Sylvest.* qui vocat communem, *Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 113. *cum Henr. Dic. & Reb.* item *Mez. apud Sanchez l. c.* & probabilem putat *Elbel de Rest. n.* 146. *cum Sayr. Dian.* & aliis pluribus. Et hanc videtur tenere *D. Thom.* 2. 2. *qu.* 62. *art.* 7. ubi docet: *In aliis autem casibus enumeratis non semper obligatur aliquis ad restituendum; Non enim semper consilium, vel adulatio, vel aliquid hujusmodi est efficax causa rapinæ. Unde tunc solum tenetur consiliator, aut palpo ad restitutionem, quando probabiliter æstimari potest, quod ex hujusmodi causis fuerit injusta acceptio subsequuta.* Ergo juxta *D. Thomam* probari debet consilium certo fuisse causa damni; verbum enim illud *probabiliter* (si sit ex una parte) significat persuasionem moraliter certam, quod consulens fuerit causa damni, ut bene explicat Doctus *P. Concina t.* 7. *de Just. Diss.* 2. *c.* 9. §. 1. *num.* 14. dicens: *Per Tò probabiliter S. Doctor intelligit moralem persuasionem, & certitudinem.* Ratio hujus sententiæ est illa regula generalis, quod nemo obligatur ad restitutionem, nisi omnino de tali obligatione constet, nempe quod ipse fuerit vera causa damni. Ad 1. autem rationem, quod præsumatur influxus, quando consilium de se aptum est influere; respondetur ex *D. Thom. l. sup. c.* quod ad obligationem restitutionis non sufficit consilium de se aptum esse ad influendum, sed insuper requiritur quod revera influat, cum autem ex *D. Thoma* consilium non semper est causa damni: *Non enim semper* (verba S. Doctoris) *consilium vel adulatio est efficax causa rapinæ:* influxus non præsumitur, nisi probetur. Dispar autem est ratio vulneris adducta, quia vulnus lethale de se necessario est causa mortis, non ita consilium. Ad 2. rationem scilicet quod delictum executoris non præsumitur, respondetur quod regula hæc currit pro eo qui omnino innocens est, non autem pro eo qui jam delinquentem se prodidit; cum enim ipse omnino voluntarie crimen patraverit, vel præsumitur ipse ex sua mala voluntate fecisse, vel saltem de hoc positive est dubitandum, & in dubio suis bonis non est alter expoliandus. *P. Concina loc. cit.* addit tertiam sententiam dicens, quod in tali dubio consiliator teneatur restituere tantum pro rata dubii. Sed huic obstat, quod vel certo possidet consilium; & tunc ille tenetur ad totum damnum; vel non certo possidet consilium; & tunc ad nihil tenetur, quia melior est conditio possidentis bona sua; quod in materia ju-

sti-

nihil certum esse omnes docent, ut vidimus num. 547. Dicit autem Sanch. Dec. loc. cit. num. 44. quod in dubio, an consilium fuerit causa occisionis, consulens habendus est irregularis, quia, cum homicidium sit certum, quisque in dubio an sit ad illud cooperatus, censendus est irregularis; ex c. Ad audientiam, & c. Significasti, de Homic. Sed vide de hoc dicenda in Tom. II. l. 7. num. 371. Certum autem mihi est, quod si tu pravo consilio revera movisti aliquem ad damnum inferendum, teneris ad restitutionem, etiamsi certe alter non defuisset, qui idem illi persuasisset. Et ita P. Concina l. c. §. 1. q. 1. cum communi, & Sporer n. 7. cum aliis.

563 Quær. V. Quid, si alter jam sit determinatus ad damnum, v. g. ad occidendum, & tu suadeas tantum modum, nempe, ut occidat veneno, non gladio: in illo non in alio loco, vel tempore? Adest duplex sententia probabilis. Prima dicit te teneri ad restitutionem, quia suadendo modum concurris ad substantiam damni; suadendo vero, quod damnum citius inferatur, totius es causa damni, cum alter per illud tempus potuisset animum mutare. Ita Cajet. 1. 2. q. 62. a. 7. Viva de Rest. q. 3. a. 3. n. 5. cum Mol. Reb. &c. Secunda sententia te absolute excusat a restitutione, modo certum sit alterum suum pravum animum non mutaturum. Ita Lugo D. 19. n. 9. & 15. Laym. l. 3. tr. 2. c. 5. n. 5. Less. l. 2. c. 13. num. 6. Sporer c. 3. n. 27. Holzmann de Rest. c. 3. n. 437. & probabilem putant Salm. c. 1. n. 111. cum S. Ant. Prado, Sylv. Navar. &c. Ratio, quia consulens tunc non est causa efficax mali quoad substantiam damni; Et hæc est mihi probabilior. Nec valet dicere, hypothesim illam suppositam, quod alter certe damnum sit illaturus sine consilio, semper esse incertam, cum animus humanus semper sit mutabilis. Nam respondetur 1. quod in tali dubio influxus consulentis ad damnum secutum non est certus, juxta id quod mox supra diximus nu. 562. Resp. 2. (quod magis urget) possessionem hic stare pro determinatione prava voluntatis executoris. Et sic pariter Holz. l. c. & Laym. ib. cum Adrian. S. Ant. Sylv. Palud. Mol. Navar. Less. contra Vasq. probabilissime excusant a restitutione eum qui materialiter cooperatur ad damnum domini, quando scil. alter sine sua cooperatione adhuc certe damnum intulisset, v. gr. si quis teneat scalam ei qui etiam ascenderet sine suo auxilio.

564 Quær. VI. An teneatur ad restitutionem suadens damnum ex ignorantia, sed cum culpa gravi? Respond. cum Viva d. Art. 3. n. 7. ex Laym. Holz. c. 2. n. 432. Less. c. 7. n. 34. distinguendo: Si consilium dans ex suo statu, v. gr. Advocati, aut Confessarii existimatur peritus, tenetur; quia tunc vere decipit. Contra tamen, si noscatur ut rudis: quia tunc damni illatio magis imputatur ei, qui imprudenter sequitur ejus consilium; nisi cum consilio adfuit etiam dolus, sive intentio damnificandi. Huc tamen procedit, quando agitur de damno solius petentis consilium; nam secus dicendum, si agitur de damno tertii. Notandum autem hic, quod dans consilium noxium tenetur postea facere quantum potest, ne accidat damnum, etsi inculpabiliter egit. Eodem modo, qui sine culpa gravi ignem accenderit in domo aliena, tenetur ex justitia impedire, si potest sine magno incommodo, ne ex sua actione alter lædatur. Ita Viva cum Sanch. & Less. & communi d. l. 9.

Quær. VII. an paratus inferre majus damnum possit suadere minus adversus eandem personam, v. gr. volenti occidere aliquem, suaderi, ut solum percutiat? Affirmat cum Viva d. l. n. 10. Sanch. Bonac. Bus. hic n. 11. & communiori. Dixi adversus eandem personam, quia adversus aliam in particulari nequit suaderi damnum quantumcumque minus. Ita Viva, cum communi apud Bon. d. n. 10. in fin. Addit Viva, quod solum in genere potest suaderi illi, ut potius minus malum faciat; vel etiam suaderi minus malum esse furari a Petro divite, quam a Paulo paupere. Immo concedit posse dici illi, qui vult furari a Titio, ut furetur ab alio in genere quia sic avertitur ab illo furto, & nulli e converso in particulari fit injuria. Sed huic ego non acquiesco cum Sporer c. 3. n. 27. quia sic jam suadetur damnum alterius. Concedit idem Viva super Propos. 36. Innoc. XI. volenti furari a Petro, aliquod, ob quod ille in extremam redigeretur paupertatem, posse suaderi, ut subripiat aliquantulum a Paulo ditissimo, qui aliter in hoc esset irrationabiliter invitus. 565

„ 3. Tenetur item, qui suo consensu, cal- 566
„ culo, vel suffragio est causa efficax damni.
„ Less. d. 3. num. 23. Fill. c. 32. n. 1.

Ideoque ultimi, qui iniquum dant suffragium, peccant, sed non tenentur ad restitutionem, cum non sint causa damni, nisi ex condicto egerint.

Sed quæritur, utrum, si quis dubitat, an suum suffragium fuerit ex prioribus & necessariis ad damnum alicui inferendum, teneatur ad restitutionem? Adest triplex sententia. Prima sententia dicit ad nihil teneri, & hanc tuentur Reb. Henr. Gran. Dian. & alii apud Lugo de Just. D. 29. num. 20. & Sporer de Rest. cap. 3. num. 34. vocat non improbabilem. Ratio, quia in dubio melior est conditio possidentis exemptionem ab obligatione restitutionis. Secunda sententia, quam tenent Salmantic. de Restitut. cap. 1. num. 123. cum Bonac. Dicast. &c. dicit omnes teneri ad restitutionem in solidum, quia omnes isti fuerunt concausæ totius damni; Alias, si primi tantum tenerentur, cum primi sint ignoti, nemo teneretur, & a nullo resarciretur damnum: Sed huic respondetur, quod per accidens se haberet. Tertia tamen vera sententia docet singulos teneri pro rata ad totum damnum reparandum. Ratio, cur non teneantur in solidum ad totum damnum, est, quia hic dubium intervenit, an quisque illorum fuerit vel non causa damni: Et in tali dubio nemo tenetur ad restitutionem certam. Ratio autem quod singuli teneantur pro rata, est, quia quisque saltem suo suffragio deterioravit jus quod damnificatus habebat ad exigendam restitutionem damni ab aliis suffragium præbentibus. Ita Lugo D. 19. n. 22. Sporer l. c. n. 35. Mol. D. 736.

D. 736. n. 6. Notandum autem hic cum *P. Concina c. 9. §. 2. n. 27.* quod si ille qui debet ferre ultimo loco suffragium, prævideat alios se revocaturos; tunc tenetur ad restitutionem damni, si ferre suffragium negligat. In dubio autem dicit hic Auctor non præsumi alios non mutaturos consilium; Consentio, si alii inculpabiliter erraverint; Secus, si culpabiliter, quia tunc possidet prava eorum voluntas.

567 „ 4. Item palpo, aut qui laude, adulatione, „ vel exprobratione ignaviæ, aliterve alium ad „ damnum inferendum excitat, animat. *Less.* „ *Fill. c.* * (*Dummodo judicet, sic ad damnum* „ *influere, licet non intendat. Salm. de Rest.* „ *c. 1. n. 128.*) *

568 „ 5. Item qui inferenti damnum præbet re- „ cursum, illum receptat, illius furta, aut „ instrumenta occultat, vel ea emendo rapinas „ fovet, &c. *ib.* Hi enim omnes, uti & is, „ cui res furtivæ traditæ sunt in custodiam, te- „ nentur (non manifestato fure) restituere do- „ mino. Et sic peccare eos, qui a sartoribus „ emunt fragmenta panni, seu vestium, docet „ *Villalob.* apud *Dian. p. 4. tract. 4. R. 176.* „ Licet *ib. Sanch.* excuset eos, qui ista emunt „ a sartoribus magistris, eo quod his plerum- „ que detrahatur plus a justa mercede, quam „ mereantur ista fragmenta, ideoque licite ea „ retineant. * (*Huic doctrinæ non acquiesco,* „ *quia potius censeo plerumque oppositum acci-* „ *dere. Communiter tamen, nisi contraria in-* „ *dicia urgeant, sartor non præsumitur frau-* „ *dasse*) * Neque hic a peccato excusari cau- „ pones, qui a filiis familias acceptant pecu- „ nias, aliasve res parentibus surreptas, notat „ *Laym. lib. 3. t. 2. c. 5. Bon. &c.* Qui vero „ post delictum ipsum reum juvat ad fugien- „ dum (non concurrendo ad delictum), non „ tenetur restituere, modo non det illi spem „ refugii in posterum: Tum quia non est cau- „ sa damni: Tum quia reo licet fugere, ut „ infra dicetur, *lib. 4. d. 7.*

Receptans igitur tenetur ad restitutionem, quando receptatio est causa furti. Sic tenentur ad damna Domini non impedientes famulos damnificantes in confidentiam ipsorum. Ita *Salm. de rest. c. 1. n. 125. & alii communiter.* Non tenetur autem, qui post furtum juvat furem ad fugiendum, modo non influat ad damna futura, ut bene notat *Busemb.* hic *in fine*, & consentit *P. Concina p. 137. n. 30.* Nec tenetur qui receptat furta, vel furem, non qua furem, sed qua amicum, cognatum: vel ratione officii, uti stabularius etsi recipiat furem ante delictum. Ita *Conc. l. c. Salm. d. n. 125. circa finem ex communi.* Hoc tamen intelligendum, modo, ut diximus, non influat ad furta futura, ut bene advertit *Croix n. 37.*

529 Utrum autem emptor rei furtivæ possit illam furi restituere ad recuperandum pretium? *Prima* sententia tenet, quod possit, quia in hoc non infert Domino damnum, cum reponat rem in eumdem statum in quo erat. Ita *S. Anton. p. 2. c. 5. §. 2. Lug. de Just. D. 17. n. 29. cum Nav. Sylv. Ang. Mald.* & alii (ut asserit) recentioribus communiter: ita etiam *Less. l. 2. c. 14. n. 14. Holzm. c. 3. n. 450. Salm. de Rest. c. 1. n. 83. cum Prado, Rebell. Ban. Elb. de Rest. n. 38. cum aliis satis comm. Secunda* autem sententia, quam tenent *Caj. 2. 2. q. 62. a. 6. Conc. tom. 7. p. 112. & Croix l. 3. p. 2. n. 100. cum Mol. Laym. & aliis*, dicit teneri emptorem rem Domino restituere, quia res erepta a manu furis jam adepta est meliorem statum; & ideo, si furi eam redderet, illam in deteriorem statum dejiceret; & sic injuriam Domino irrogaret, nemini enim licet vestem alterius in ignem injicere, ut suam salvet. Hæc sententia est quidem multum probabilis, sed non minus probabilis, & forte probabilior est prima, & valde me urgent hæ duæ rationes, quas subdo. Prima, quia non teneris rem Domino servare cum tuo damno, & ideo potes permittere, ut fur rem illam recipiat ne pretium tuum amittas? Prout si rem alienam in via inventam abstulisti, & postea scias damnum te passurum, si eam retineas, bene potes illam in eodem loco reponere, & permittere, ut alter auferat, licet id faciendo in deteriorem statum rem immittas; tunc enim acceptio furis evenit ex sua malitia, & tua cooperatio est tantum permissiva detrimenti alieni, quod tu evitare non teneris cum proprio damno. Secunda ratio, quia, cum quisque jus habeat ad sua bona recuperanda, nemini interdicitur actio illa quæ per se est necessaria & directa ad suum damnum reparandum, licet indirecte & per accidens damnum alteri eveniat; Quemadmodum si quis non possit vitare mortem ab hoste insequente, nisi equo conculcando puerum baptizatum, licite quidem currit, etiamsi mors pueri sequatur, ut communiter docent DD. cum *Less. lib. 2. cap. 9. n. 58. Cordub. & Caj.* item *Busemb. de V. Præc. lib. 3. n. 393. infr. n. 5. cum Lugo, & Escob. Sam. de Homic. cap. 1. n. 34. ac de Rest. cap. 1. n. 64. cum Sanch. Dic. Prado, Tann. Villal. &c.* Ita in casu nostro, in quo emptor habet jus ad rescindendum contractum, ut suum pretium recuperet; & quoniam illum non potest rescindere, nisi rem furi restituat, per se necesse est ei rem reddere furi ad suum recuperandum; Atque ideo tunc licite reddit, esto rem in deteriorem statum injiciat, quia rescissio contractus est ipsi directe licita, ac necessaria; & damnum Domino per accidens infertur. Dices: Ergo juxta sententiam hanc, casu quo fur minetur rem tuam auferre, nisi accipias & tradas ei alienam, poteris hanc surripere, ne tuam amittas? Respondetur: Hoc facere non possum, quia non habeo jus inferendi alteri damnum, ut bona mea servem; & ideo si id faciam, illicitam ac injustam actionem faciam. Sed ad rescindendam emptionem illam, certum jus habeo, & eam rescindendo licitam actionem facio; unde si ex ipsa damnum proximo evenit, per accidens evenit; illudque licite præter intentionem meam permitto, ut me servem indemnem; prout licite permitto mortem pueri, juxta mox dicta, ut consulam vitæ meæ, quia jus habeo ad eam servandam. Tandem distinguere oportet terminos, qui ab Adversariis confunduntur: Aliud enim est rem alterius auferre, aliud non servare: Aliud damnum alteri inferre, aliud damnum alterius permittere. Advertendum tamen

men hanc sententiam tunc tantum posse habere locum, quando emptori nulla alia suppetit via recuperandi suum pretium, quam restituendo rem latroni.

570 Majus autem dubium urget, an possit rem furi restituere emptor malæ fidei? Negant hoc communius DD. cum *Less. Mol. & aliis apud Bus. Dub. V. n. 600. & Salm. loc. cit. n. 87. cum aliis*. Sed adhuc affirmat *Holzm. c. 3. n. 455. Elbel loc. cit. n. 39. & Tol. Dian. Prado, Sylv. Ang. apud Salm. dict. n. 87.* item *Alensis, Gabriel apud Lugo loc. cit. n. 37.* Et hanc sententiam vocant non improbabilem *Less. loc. cit. n. 21. ac Malder.* Et quidem non immerito *Bus.* putat absolute probabilem, imo *Lugo* dicit forte probabiliorem. Ratio, quia, licet iste peccaverit, rem mala fide emendo, tamen post emptionem habet jus æque ac emtor bonæ fidei ad contractum rescindendum, rem furi reddendo, ut supra probatum est. Nec obstat dicere (ut ait idem *Lugo*), quod hic intervenit injusta acceptio emptoris; nam ipsa postquam retractatur, non est de facto causa, ut Dominus rem suam amittat; Revera enim (ut diximus *n. 551.*) ad obligationem restitutionis requiritur, ut actio acceptoris non solum sit injusta, sed etiam ut realiter influat in damnum alterius; in hoc autem casu acceptio emptoris, licet fuerit Domino injuriosa, nullum tamen damnum ipsi intulit, cum damnum jam illatum extiterat per acceptionem furis, ut dictum est *n. præced.*

571 „ 6. Item participans de præda, aut quoquo „ modo cooperans: ut agens excubias, expli„ cans scalas, parans instrumenta, conficiens „ literas, &c. in bello iniquo tormenta adve„ hens; Excusantur tamen (modo actio per se „ non sit mala) qui ea non sponte, sed justo „ metu coacti faciunt, v. gr. cum rustici, fur„ to a solis militibus facto, coguntur eorum „ prædas avehere, vel pecora abigere. *Less.* „ *lib. 5. n. 19.*

Participantes dupliciter intelligi possunt, nempe in re furata, & in actione furti. Participantes in re furata tenentur quidem restituere, quantum de illa ad ipsos pervenit. Quoad participantes vero in actione furti, videndum, an ipsi concurrant ad totum damnum, vel ad partem, juxta dicenda *n. 579.* Sed quæstio est, si participatio sit in actione furti, an excusentur a culpa, & a restitutione ii qui cooperantur aliquo modo ad illationem damni, ob metum gravis detrimenti? *Prima* sententia inter recentiores communissima, quam tenent *Salm. tract. 13. de Rest. cap. 1. n. 127. & 129. Sporer de 7. Præc. c. 3. n. 41. & Holzm. de Rest. c. 3. n. 443. Viva eod. tit. q. 3. art. 4. n. 10. cum Less. l. 2. cap. 13. num. 29. & 30. Bon. de Rest. D. 1. q. 2. p. 10. num. 8.* distinguit: Si actiones cooperantis remote concurrant ad furtum, ut esset, scalam tenere furi ascendenti, tradere ipsi claves, sive instrumenta ad reserandam arcam, deferre prædam jam ablatam, & similia; tunc cooperans ob metum mortis, vel alterius gravis mali, excusatur tam a restitutione, quam a culpa; quia istæ sunt actiones per se indifferentes, neque lædunt dominum, nisi ex malitia furis. Secus si actiones sint proxime influentes in furtum, ut fores effringere, incendere domum, claves falsas conficere, res furatas per fenestram ejicere, pecora e stabulo abjicere, & similia; tunc cooperans non excusatur neque a culpa, neque a restitutione. Ratio, ut dicunt, quia actiones hæ, utpote intrinsece malæ, non possunt ob quemcunque metum excusari. Ita AA. citati; Imo *Salm. tract. 21. c. 8. n. 75.* se revocantes, dicunt etiam actiones prioris generis primo loco relatas, pariter esse intrinsece malas. Ratio, ut ajunt, quia istæ actiones proxime influunt in peccatum injustitiæ quod fur committere intendit, & ideo evadunt intrinsece malæ, ac formaliter injustæ, etiamsi ponantur ad mortem evitandam. Et quamvis ob tantum periculum licitum sit tibi surripere vel destruere bona aliena, quia in eo casu dominus esset irrationabiliter invitus, si nollet consentire, ut tu in necessitate extrema constitutus sua bona acciperes, vel perderes ad servandam vitam; non tamen potes ob quemcunque metum proxime cooperari injuste actioni furis; quia tunc formaliter concurreres ad peccatum ipsius & justitiam læderes; ideoque si id agis, peccas, & ad restitutionem teneris. Tantum te excusant *Viva & Roncag. de Rest. cap. 3. q. 9.* si malum quod tibi imminet sit magnum, & incommodum quod dominus est passurus sit leve; vel damnum, adhuc te non adjuvante, pariter inferretur: cui quoque consentit *Laym. l. 3. tr. 2. c. 5. n. 5. cum S. Antonin. Palud. Mol. P. Nav. Adrian. & Sylvest.* juxta dicta *n. 563.*

Secunda vero sententia, quam tenent *Busemb.* (Vide *lib. 2. n. 68.*) *Sanch. Dec. lib. 1. cap. 7. n. 30. & Less. lib. 2. c. 16. n. 59.* censet ejusmodi participantes non peccare, si ob metum magni nocumenti præfatas actiones præstant. In hoc dubio, ut meum judicium proferam, illud Sapientibus submittens tamquam minus sapiens, nemine me præcedente, sic dico: Peccatum hoc cooperantis considerari potest vel respectu domini damnum passuri, vel respectu furis damnum inferentis. Respectu domini dico, quod, si tu solum times damnum facultatum, non poteris sine peccato concurrere ad damnum alterius, ut in propriis bonis te serves indemnem; nisi id facias animo compensandi, ut ajunt *Bonac. Viva, & Less. cum Nav. ll. supra citatis*. Si autem times malum superioris ordinis, quam bonorum, nempe mortem, aut mutilationem membri, vel gravem infamiam; tunc poteris sine peccato, si præter tuam intentionem facias, cooperari ad damnum alterius, ut dicit etiam *Tournely tom. 3. p. 336. v. Quinta*; quia tunc dominus tenetur consentire, ut adhuc cum jactura suorum bonorum tu vitæ aut honori tuo consulas, alias esset irrationabiliter invitus. Respectu vero ad peccatum furis, secundam sententiam probabiliorem censeo. Ratio, quia omnes præfatæ actiones tam primi, quam secundi generis sunt revera indifferentes, cum juxta finem quo fiunt, vel licitæ vel illicitæ esse possint. Si enim tu præstas illas cum pravo fine nocendi domino, certe erunt tibi illicitæ: Si vero præstas ad damnum tuum in vita vel honore præcavendum, tunc licitæ tibi erunt; Et quod fur illis abutatur ad

ad suam pravam voluntatem exequendam, hoc per accidens se habet, tuque solum materialiter tunc cooperaris ad peccatum illius, quod ex justa causa licite permittis. Nec verum est, quod formaliter tunc concurris ad peccatum furis; nam hoc esset, si positive tu influeres in suam malam voluntatem; quando autem tantum actiones illas præstas, quibus fur postea abutetur ad damnum inferendum, non erit quidem causa damni actio tua, sed sola malitia furis, juxta quæ fusius diximus de *Charit. l. 2. n. 63. vers. ad distinguendum*. Et quod actiones illæ non sint formaliter influentes ad peccatum furis, nec intrinsece malæ, ut Adversarii autumant, mihi videtur indubitabile; nam alias, si fur te cogeret ad arcam tuam confringendam, ut tradas ei pecuniam ibi contentam, non posses sine peccato hoc facere, quia formaliter cooperareris ad illius peccatum. Sed hoc quis sanæ mentis asserere audebit? Expresse autem favet mihi doctrina *P. Molinæ*, qui *tom. 1. D. 105. Concl. 5.* sic docet: „(Mortis metu, vel mutilationis membri fas est ejusmodi captivis nocumentum inferre Christianis in bonis externis ad Infidelium imperium, ea destruendo, capiendo, &c. Quoniam in eo eventu sunt in extrema necessitate eorum bonorum ad vitam conservandam. Ergo quantum fas est cuique in extrema necessitate sumere de bonis aliorum ad conservandam propriam vitam, tantum damnum fas erit ejusmodi captivis inferre bonis aliorum ad vitam tuendam)" Hæc *Molina*. Idem mecum tuetur *Continuator Tourn. t. 1. p. 303. in fine*, ubi sic loquitur: „(non enim teneor grave subire detrimentum, ut alterius peccatum avertam; ipse sane (*nempe fur*) malitiam suam sibi imputet; hæc mihi perperam imputaretur, cum id unum intendam, ut rebus meis consulam, easque a damno liberem". Idque expresse confirmatur a S. Thom. qui ait: *Licet ei qui incidit in latrones manifestare bona quæ habet, quæ latrones peccant diripiendo, ad hoc quod non occidatur, exemplo decem virorum qui dixerunt ad Ismael:* Noli occidere nos, quia thesauros habemus in agro, *Jer. 41. S. Thom. 2. 2. quæst. 78. art. 4. Corp. in fine*.

Majus dubium est, an talis cooperans teneatur ad restitutionem? Affirmant omnes AA. pro prima sententia citati, ut supra diximus; Sed spectata ratione intrinseca, cum *P. Milante* mihi probabilius videtur eum neque peccare, neque ad restitutionem teneri. Hæc quæstio pendere videtur ab alia relata *pag. 180. Qu. V.* scilicet, an surripiens bona alterius in extrema necessitate, illa cessante, teneatur ad restitutionem? Ibi diximus veram sententiam esse quod teneatur, si spe non fuerit pauper; secus, si pauper fuerit re, & spe. Atque sic videtur dicendum in præsenti casu, nempe quod participans, si metu mortis, vel gravis infamiæ ad alienum damnum concurrat, tunc tantum eximatur a restitutione, quando tempore cooperationis erat absolute pauper, non solum re, sed etiam spe. Sed hic sentio, eadem ut supra distinctione utens, quod si participans adjuvat furem ad inferendum damnum ob metum similis gravis damni in bonis propriis, eo casu tenetur ad restitutionem; quia nemo potest ad damnum alterius cooperari, ut proprium damnum bonorum evitet. Secus puto, si is furem adjuvaret coactus metu mortis, vel gravis infamiæ; Ratio, quia tunc iste non tenetur ad restitutionem neque ex re accepta, neque ex injusta acceptione. Non ex re accepta, quia in nihilo factus est ditior; non ex injusta acceptione, quia non peccavit, ut jam probavimus. Sed dices, cur ille qui in extrema necessitate utitur re aliena, tenetur restituere, quando non est absolute pauper? Respond. is ideo tenetur, quia, cum possit ex proprio sibi subvenire, accipiendo aliena, quando non potest accipere proprium quod alibi habet, tunc evadit ditior, & propterea tenetur. Sed in casu nostro cooperans in nihilo fit ditior; & ideo nihil tenetur restituere; nec alias obligatur offerre & substituere bona propria ad damnum alterius reparandum. Mihi consentit doctus *P. M. Milante* in prop. 15. Innoc. XI. ubi ait, quod is qui præstat hujusmodi actiones adjuvantes furem, non peccat, nec tenetur ad restitutionem, sic enim scribit: *Ideoque iis innoxie cooperatur, quicunque ex metu cadente in virum constantem ad ea concurrit. Ut quid aliena rapere malum est, & quidem ab intrinseco? Procul dubio ex eo solum, quia invitus patitur malum; at in casu præfato dominus invitus non foret circa malum quod pateretur, ablatæ nimirum rei: sic præsumendum est, cum ille non possit præsumi invitus in casu quo cooperanti in furtum tam grave damnum immineret; Nemo quippe potest præponere vitam proximi temporali bono, ut est omnium sensus, & naturæ dictamen*. Hinc asserit hunc cooperantem bene excusari non tam a culpa, quam a restitutione. Idem infertur ex sententia *Laymanni*, qui *lib. 3. tract. 1. cap. 1. num. 7. cum P. Navarr. & Med.* in simili casu sic dicit: *Si quis merces alienas in mare abjiciat, ne ipsemet pereat, non tenetur ad ullam restitutionem, cum nec injuriam intulerit, nec rem alienam possideat*.

Secus autem omnino dicendum censeo, si quis cooperaretur ad confirmandam vel augendam malam voluntatem furis, puta si furi terga servaret (vulgo *guardasse le spalle*), vel si annuntiaret ei horam opportunam furando, & similia; quia, in his influeret in ipsam pravam voluntatem furis, eum saltem animosiorem reddendo, & sic formaliter cooperaretur ad illius peccatum, quod nunquam licet. Secus etiam dicendum, si quis cooperationes illas præstaret occisuro, tradendo gladium sive claves ad occidendum (Vide *n. 607. V. Teneris*), vel humeros subjiciendo ad ascendendum, aut scalam deferendo, &c. Id tamen recte dicunt *Salm. de Rest. c. 1. n. 204. cum Soto, Less. Bann. Tap. Arag. Vill. & La-Croix l. 3. n. 265. cum Sanch. & Bonac.* intelligi, si ille posset negare suam cooperationem sine periculo mortis, aut æqualis gravis damni, quia aliter non tenetur dare damnum alterius (etiamsi alter sit in extrema necessitate damni patiendi) cum æquali proprio detrimento. Hinc diximus de *Charit. lib. 2. cit. n. 66.* quod, cum dominus vellet ascendere ad

su-

stuprandam virginem, nullius damni metus, præterquam mortis imminentis, posset famulum excusare in adjuvando dominum, scalam deferendo, subjiciendo humeros &c. quia sola vita famuli prævalet virginis honori. Miror hic autem, cur *P. Milante*, cum dixerit *loco supra cit.* præfatas actiones quoad cooperationem ad furandum non esse intrinsece malas, ibidem asseruerit easdem esse intrinsece malas quoad cooperationem ad fornicandum, dum æque in utroque casu nulla disparitas possit assignari, ut recte advertunt *Salm. dict. tract.* 21. *cap.* 8. *num.* 75. Sed nos ex propriis principiis rem absumentes, censemus patenter probasse, quod in neutro casu cooperationes illæ, justa & proportionata causa interveniente, sunt intrinsece malæ.

572 Hic obiter notandum, quod si tu precibus vel consilio impedias Titium, ne ipse reparet damnum Caji, peccas contra charitatem, sicut peccaret Titius, si malitiose permitteret damnum illud, non vero contra Justitiam; unde non teneris ad restitutionem. Ita *Croix cum Mol. Less. Lugo* (contra *Nav. & Medin.*) Secus dicendum, si impedit vi, vel fraude.

573 „ 7. Item tenentur causæ, quæ privative ad „ damnum alterius concurrunt; nimirum mutus, sive non clamans, cum potest: aut non obstans, non manifestans, sed tunc tantum, quando tales ex aliquo pacto, vel officio, vel stipendio, &c. tenentur ex justitia damnum cavere. *S. Th.* 2. 2. *q.* 62. *art.* 7. Sic Princeps, Magistratus, belli Dux tenentur ad restitutionem damnorum quæ a feris, latronibus, militibus, ob ipsorum culpabilem negligentiam, dantur. Item Consiliarii, Canonici tacentes, absentantes se, non impedientes iniquam constitutionem, vel electionem. Item Tutores, Administratores bonorum, &c. non impedientes damna Pupillis, Minoribus, Ecclesiis provenientia. Item custodes montium, vinearum, sylvarum, agrorum, piscinarum, qui damna non impediunt, vel facta non manifestant. *Mol. d.* 116. *Fill. t.* 32. *c.* 2. *q.* 12. vide supra *lib.* 3. *t.* 5. *c.* 2. *Peccant etiam famuli custodientes bona Domini, & tenentur ad restitutionem si non impediant damna ab extraneis. Salm. de IV. Prac. n.* 138. *cum Lug. Mol. &c. Sed omnino* Vide *dicta hoc lib.* 3. *n.* 344.)* Item Principes, & domini Territoriorum, si sciant vias publicas infestari prædonibus, & cum possint, non impediant, tenentur mercatoribus, & ceteris viatoribus damna, quæ ab istis accipiunt, compensare. *Dian. p.* 8. *t.* 7. *R.* 38.

574 „ 8. Supradicti non tenentur ad restitutionem, quando non fuerunt causa efficax damni; ut v. gr. si fur homicida non fuit efficaciter motus mandato, consilio alterius, sed nihilominus absolute erat facturus. Item, si v. gr. in Capitulo alii ante te dederint suffragium, ita ut videas, te nihil impetraturum, etsi neges; tunc enim non teneris restituere, licet pecces, pro qualitate damni, addendo tuum, vel mandando, consulendo, &c. *Bon. loc. cit.*

575 „ 9. Probabile est, non teneri supradictos, „ si non sit moraliter certum, eorum mandatum, consilium efficaciter induxisse: quia in dubio melior est conditio possidentis, præsertim circa materiam justitiæ. *Less. c.* 3. *d.* 4. *Bon. q.* 2. *p.* 4. *Dian. t.* 5. *misc. R.* 64. *Tan.* 2. 2. *d.* 4. *q.* 6. *d.* 14. * (*Vide dicta supra n.* 552.)*

„ 10. Nec tenentur, si efficaciter tantum concurrant ad circumstantiam, & modus actus damnosi, v. gr. si quis tantum impellat alium, ut citius, vel animosius, hoc, vel illo loco, vel modo noceat, vid. *Laym. lib.* 2. *f.* 5. *t.* 2. *c.* 5. * (Vide *dicta supra n.* 563.)* 576

„ 11. Nec tenetur, qui deliberate volenti inferre magnum damnum, suadet, ut minus eidem inferat, quia tunc utiliter alterius negotium gerit. Dico *eidem*, quia non licet impedire damnum unius cum injuria alterius. (Vide *dicta hic n.* 565.) 577

„ 12. Non tenetur item (*contra Nav. Ang. &c.*) Confessarius etsi ex officio Confessiones audiat, ut Parochus, &c. si ex negligentia, vel ignorantia pœnitentem non moneat, aut obliget ad restitutionem, quia, etsi ex officio teneatur bene instruere pœnitentem, ideoque peccet graviter omittendo, quando est necessarium: non tamen ad hoc tenetur ex obligatione erga tertium, quasi ex justitia debeat ejus damnum cavere, aut procurare, ut hoc ei compensetur. Secus tamen dicendum videtur, si positive restitutionem impediat ex malitia, imo etiam ex ignorantia crassa, vel culpa lata: quia tunc consilio suo est causa efficax damni. Vid. *Less. & Bon. d.* 1. *q.* 2. *p.* 11. *Laym. l.* 3. *t.* 4. *c.* 6. & infra *l.* 6. *c.* 2. *d.* 5. * (Vid. *dicenda l.* 6. *de Pœn. n.* 521.)* 578

DUBIUM III.

An supradicti teneantur singuli restituere in solidum, & quo ordine?

„ RESP. Cum plures damnificantes, vel seorsim singuli rem suam agere possint, vel conjunctim, atque alii aliis plus, minusve in damnum influere, hinc ex tali ordine, & mensura influxus ordo, & mensura restitutionis desumenda est. Ita communiter Doct. 579

Unde resolves.

„ 1. Si plures absque consensu, quisque per se seorsim, & casu concurrant ad damnum, singuli non plus tenentur restituere, quam quod quisque per se damni intulit. *Laym. lib.* 3. *tract.* 2. *c.* 6.

„ 2. Si plures cum consensu, & se invicem juvantes id fecerunt, singuli in solidum tenentur restituere totum damnum: quia singuli sunt causa totius damni, cum unus juvet alterum, & procedat ex confidentia, quam habet in auxilio aliorum. Unde, si unus eorum restitutionem fecit, potest a reliquis, ni-

„ mirum a principali totum, aut, si is nolit, „ a reliquis pro rata singulorum repetere. *Bon.* „ *de Rest. d.* 1. *q.* 2. *d.* 11. *ex Vasq. Mol. Kill. &c.*

Quæritur, an singulæ causæ ad damnum concurrentes, teneantur in solidum? Distingue: Si res est individua, ut incendere domum, occidere hominem, trahere navem &c. tunc quisque cooperans tenetur in solidum: Et hoc etiamsi sine illo damnum eveniret. Ratio, quia tunc moraliter totus effectus a singulis procedit; propter enim concursum, particularis cooperatio cujusque unam actionem constituit contra justitiam; unde quia damnum ex hac unica actione evenit, omnes in solidum obligantur ad restitutionem. Ita probabiliter *Salm. de Rest. cap.* 1. *n.* 151. *cum Soto, Bon. Sanch. Caj. &c.* Et idem tenet *Less. lib.* 2. *c.* 13. *d.* 4. *n.* 34. (Excipit autem *n.* 35. si quis non concurreret ad damnum immediate, sed tantum mediate, præbendo instrumenta, juvando conscendere, &c.) Sed adhuc probabilis est sententia *Nav. c.* 17. *n.* 17. *&* 21. *Sylv. v. Restit. n.* 3. *q.* 6. *Ang. v. Furtum*, §. 16. & satis probabilem eam vocant *Lugo de Just. D.* 19. *n.* 83. *& Spor. de* 7. *Præc. c.* 3. *n.* 76. *cum Dicast. & aliis*: Dicunt isti, teneri cooperantes tantum ad suam partem, si damnum etiam sine ipsis fieret. Ratio (ut ait *Lugo*), quia cum obligatio restitutionis pendeat ab influxu; seu causalitate in damnum, obligatio non debet esse major, quam est ipse influxus; ergo sicut partialiter quisque concurrit, ita partialiter obligatur. Prout enim qui concurreret tantum ad partem alicujus damni dividui, licet cum aliis concurreret ad totum damnum, tamen ad solam suam partem tenetur ob partialitatem rei circa damnum causatum; ita qui concurrit partialiter ad damnum individuum, ob partialitatem causalitatis, sive influxus partialiter tantum tenetur, quia solum partialiter damnum ab ipso procedit. Et huic doctrinæ non videtur dissentire *Lessius*, in contrarium adductus; nam *dict. n.* 35. ipse tum obligat cooperantem ad totum damnum, cum *sine ipso, vel alio similem opem conferente, damnum non fieret*, verba *Lessii*. Secus autem omnino dicendum cum *Lessio dub.* 2. *n.* 2. *Salm. n.* 151. *& communi* (quicquid dicant aliqui *ap. Salm. n.* 149.) si damnum sine ipsius ope non obveniret; quia tunc certe tenetur ad totum, etiamsi, ipso non opitulante, alter eandem opem certe præbuisset.

Si autem res est dividua, ut furari vineam, thesaurum &c. tunc motor principalis tenetur ad totum, cooperantes vero tantum ad partem suam, etiamsi communi consilio ad damnum concurrant. Ita *Lugo D.* 19. *n.* 99. *Salm. c.* 1. *n.* 147. *cum Bonac. Dic. Less. Nav. Molin.* contra *Croix lib.* 3. *p.* 2. *num.* 62. qui putat in casu communis consilii quemque teneri in solidum. Si vero omnes invicem se excitent, sive moveant ad damnum (ita ut singulis non concurrentibus damnum non eveniret, ut dicit idem *Croix n.* 53.), certe singuli tunc in solidum tenentur; ita *Bus. Ronc.*, *& Salm. d. l. n.* 148. Cum autem dubitatur, an quisque fuerit causa totius damni, non tenetur nisi ad partem suam, juxta id, quod diximus supra *Dub.* 2. *n.* 362.

Utrum, quando plures tenentur in solidum, quisque teneatur restituere totum, si dubium sit, an socius restituerit? Negant *Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 152. *& Ronc. eod. tit. c.* 5. *q.* 5. dicentes, quemque teneri tantum partem suam restituere, quia præsumendum alios Socios jam restituisse. Sed id mihi minime probatur. Advertendum tamen, quod rudes, etsi teneantur in solidum, raro expedit eos obligare ad totum; cum difficulter isti sibi persuadeant teneri ad restituendam partem a sociis ablatam. Quinimo satis præsumi valet, quod ipsi domini, quibus debetur restitutio, consentiant, ut illi restituant tantum partem ab eis ablatam; cum aliter valde sit timendum: quod nihil restituant, si obligentur ad totum.

„ 3. Quod si actio damnificans fuit lucrativa, 580
„ & apud aliquem ex cooperatoribus res ablata „ adhuc existit, aut is eam mala fide absumsit, tenetur is primo loco restituere ipsam, „ vel æquivalens; & si ille non faciat, reliqui. „ *Less. lib.* 2. *c.* 3.

„ 4. Si actio damnificans non fuit lucrativa, „ quia res periit, & destructa est, ut fit v. gr. „ in combustione, mutilatione, detractione, „ tunc ante alios primo tenetur restituere qui „ mandavit, vel qui causa fuit primaria, vel „ executor primarius, ut in bello princeps, & „ Dux; & si is non sit facturus, vel quia non „ vult, vel quia non potest, tenentur reliqui, „ v. gr. ceteri. Quod etsi de militibus speculative verum sit, practice tamen ii excusantur „ per accidens: tum quia non possunt totum „ restituere: tum quia dominorum voluntas non „ est, nec expectatio, ut plus restituant, quam „ partem suam; ideoque, si hanc possunt, ad „ id tenentur: uti & si quid adhuc reliquum „ habent ex iniquo. *Laym. lib.* 3. *t.* 2. *cap.* 6. „ *n.* 5. *ex Cajet. Mol. &c.* Imo *Bon. de Rest.* „ *d.* 2. *q.* 2. *p.* 10. *n.* 13. *ex Nav. cap.* 17. *Vasq.* „ *Less. d.* 4. *n.* 37. dicit militem gregarium, qui „ alios non induxit, non teneri ad restitutionem „ totius damni illati a toto exercitu, sed tantum pro sua parte. Vid. supra *t.* 4. *c.* 1. *d.* 5. „ *art.* 3.

Ordo restitutionis est quoad cooperantes: I. Tenetur restituere mandans; sive consilium dans alteri ad faciendum damnum in gratiam sui, ut *Salm. c.* 1. *n.* 140. *cum Less. & Lug. ac Croix lib.* 3. *p.* 2. *num.* 55. *cum Nav.* contra *Vasq. & Turrecrem.* II. Tenetur executor. III. Tenentur aliæ causæ positive, ut consilium dantes in gratiam alterius &c. IV. Causæ negativæ. *Salm. dict. lib. n.* 140. *&* 145.

„ 5. Si damnum passus condonet restitutionem 581
„ principali damnificanti, etiam minus principales liberantur, non autem vice versa; quia, „ ruente principali, ruit accessorium, non contra. *Laym. l. supra c.*

Hic notandum, quod si creditor promittat alicui ex debitoribus æque principalibus, eum non molestare, censetur remittere partem illius; nam, si totum exigeret ab aliis, ille cogeretur ab illis ad restitutionem, & sic promissio frustranea esset.

DU-

DUBIUM IV.

An teneatur restituere, qui alium impedivit a consecutione alicujus boni?

582 „ RESP. Attendendum, an lædatur jus alicujus, quod a natura, lege, vel aliter „ habeat: & an per vim, fraudem, calumniam, „ & mendacia quis alium impedierit: num vero aliter. Inde enim apud *Laym. loc. cit.* „ *Bonac. q. 2. p. 12.*

Resolves sequentes Casus.

„ 1. Qui alterum impedivit a consecutione „ rei debitæ ex justitia, tenetur ad restitutio„ nem. *Less. cap. 12. d. 18. Fill. t. 32. c. 3. q.* „ *12. n. 72.*

„ 2. Si res non erat debita ex justitia, sed „ conferenda ex libera voluntate, tunc qui sine „ vi, fraude, & calumnia collatorem inducit, „ ut v. gr. officium, vel legatum, beneficium „ ecclesiasticum, & similia dona gratuita non „ conferat, cui apud se constituerat, aut qui „ petierat, sed vel nulli, vel alteri etiam mi„ nus digno; etsi sæpe is possit graviter pecca„ re, præsertim si id ex odio, malo fine fa„ ciat; non tamen tenetur ad restitutionem, „ *Azor. 3. p. l. 4. c. 9. Vasq. Sa, Bon. p. 12.*

583 Quær. hic I. An qui fraudibus seu mendaciis, aut falsis testibus impedit, ne Fisco applicentur bona, quæ ob crimen, v. gr. non soluti vectigalis, vel aliud essent Fisco addita, teneatur ad restituendum? Respondetur cum *Less. l. 2. c. 12. n. 134. Sanch. Dec. lib. 2. c. 22. n. 22. Lugo de Just. D. 18. n. 108. & Salm. de Rest. c. 1. n. 104. cum Dian. Bann. Az. Tanner.* ac aliis communissime, quod post sententiam certo tenetur; secus vero ante sententiam, quia ante sententiam nullum jus acquirit Fiscus ad pœnam, quæ non nisi post sententiam debetur; Vel quia sic saltem accipitur communiter hoc Fisci jus ad pœnas.

584 Quær. II. An, qui impedit [illegible] a consecu-

tione justi boni ex odio, sed sine vi, aut calumnia, teneatur ad restitutionem? Adest duplex sententia. *Prima* sententia probabilis affirmat; hanc tenent *Scotus in 4. Dist. 19. Cajet. 2. 2. quæst. 62. art. 2. Salm. de Rest. cap. 1. num. 103. cum Bann. Lugo de Just. D. 18. num. 98.* item *Covarr. & Major. ap. Less. lib. 2. c. 12. n. 128. & alii apud Lugo.* Probant ex *lib. 2. §. Ideo Labeo ff. de Aqua plu. arc.* ubi dicit: *Qui avertit torrentem, ne sibi noceat, unde factum sit, ut vicino noceatur, cum eo aquæ pluviæ arcendæ agi non posse a vicino; modo hoc non hoc animo fecit, ut vicino noceat, sed ne sibi noceat.* Probantque ratione, quia animus injustus quando conjungitur cum opere externo, efficit, ut idem opus, quod sine tali animo injustum non erat, injustum cum illo reddatur. Idem videtur sentire *D. Th. 2. 2. quæst. 62. art. 2. ad 4.* ubi ait: *Ad quartum dicendum, quod aliquis potest impedire aliquem, ne habeat præbendam multipliciter. Uno modo juste, puta si intendens utilitatem Ecclesiæ procuret quod detur personæ digniori, & tunc nullo modo tenetur ad restitutionem. Alio modo injuste: puta si intendat ejus nocumentum, quem impedit propter odium, vel vindictam.* Et tunc dicit, quod tenetur ei totum damnum resarcire, si Episcopus erat determinatus, ei dare Beneficium; si vero non erat determinatus, tenetur tantum ad æstimationem spei, quam ille ad Beneficium habebat.

Secunda vero sententia communis (ut fatentur iidem *Salm. cit. n. 102.*), & probabilior negat teneri ad ullam restitutionem; eamque tenent *Less. loc. cit. Petrocorens. lib. 4. de Just. c. ult. q. 6. Pal. tract. 13. de Benef. D. 2. p. 11. §. 5. n. 3. cum Vasq. Gutt. Nav. & Reb. Ronc. de 7. Præc. c. 3. q. 4. cum Ant. a Spir. S. Spor. tract. 4. de Rest. c. 2. n. 213.* qui vocat sententiam veram & communem cum *Tamb. lib. 8. tract. 3. c. 4. §. 2. n. 4. Viva de Rest. q. 2. art. 1. n. 5. Laym. lib. 3. tract. 2. c. 6. n. 1. Holzmann tr. 2. de Rest. c. 5. n. 539. Elbel de Rest. Conf. 4. n. 108. Bon. D. 1. quæst. 2. p. 12. n. 2. Mol. t. 3. D. 272. n. 4. Sanch. Cons. l. 2. c. 1. d. 49. n. 27. Croix l. 3. p. 2. n. 148. cum Turr. Espars. &c. Mazz. t. 2. p. 300.* Eandemque sententiam, ut certam tenet *Sot. de Just. lib. 4. quæst. 6. art. 3. ad 6.* versus finem, quem male citant pro se *Salm. n. 103.* nam *Sot.* sic expresse ait: *Ad propositum igitur nostrum, qui suo utens jure Præbendam absque vi & fraude sibi vel amico procurat, etiamsi ex odio alterius id faciat, & contra charitatem delinquat, ad nullam tenetur restitutionem.* Ratio, quia nemo potest obligari ad restitutionem damni, nisi damnum sit injustum, & ipse sit efficax causa illius damni, & in illud positive influat, ad damnum autem asserendum, non sufficit intentio, sed requiritur actio externa, quæ non solum sit occasio (ut esset in præsenti casu), sed etiam sit vera & efficax causa damni; nam alias, si illud evenit, aliunde evenit, & mere fortuito. Unde, si tu hujusmodi nocumentum fortuitum proximo optabis, peccabis quidem, vel tantum contra charitatem, vel tantum affective contra justitiam, non autem effective, cum ille non habeat jus; &

ideo opus externum cum pravo animo conjunctum non erit effective, sed tantum affective injustum, ex quo nulla orietur obligatio restitutionis; Falso enim dicitur is affective pati injustum damnum, qui privatur re ad quam nullum jus habet. Ad textum autem ut supra oppositum, respondetur 1. cum *Less. Anacl. & Croix*, illam esse legem pœnalem, quæ ante sententiam non obligat. Deinde respondetur 2. cum *Soto*, quod lex illa juste prohibuit arcere aquam ex intentione nocendi vicino, quando nulla utilitas ex hoc tibi provenit; unde recte ait *Sotus*, quod eo casu tu non habes jus arcendi aquam, & arcendo peccas contra justitiam ex vi legis id prohibentis. E converso, si id facias ad tuam utilitatem, ne aqua tibi noceat, non peccas contra legem, quæ negat actionem vicino, unde semper ac tu arces aquam, *ne tibi noceat*, etiamsi facis, ut vicino noceas. Nec etiam obstat doctrina *S. Th.* supra allata, nam explicat *Sot. eod. l. c.* S. Doctorem intelligere, impedientem aliquem ob obtinenda Præbenda tunc teneri ad restitutionem damni, quando impedit *injuste*, ut S. Doctor exprimit, nempe vi vel fraude: Nec obstat, quod ibi dicat; *Puta, si intendat ejus nocumentum, quem impedit propter odium, vel vindictam;* Nam Angelicus hic supponit injustitiam, cujus causa sit odium: *Facere enim ex odio* (ait *Sotus*) *non te onere restitutionis gravat, sed facere injuste, scil. nullo tuo jure, sed violando alienum.*

585 Hinc infertur I, quod si quis ex odio, sed sine vi vel fraude suadet Episcopo, etiam determinato ad conferendum Beneficium digniori, ut conferat minus digno, etiamsi probabilius sit quod tam Episcopus quam suasor graviter peccent, quamvis Beneficium sit simplex, ut dicemus *l. 4. n. 93.* Suasor tamen non tenetur ad ullam restitutionem; quia non lædit justitiam commutativam, avertendo Collatorem a conferendo Beneficio, ad quod alter jus non habebat, Ita *Glossa in c. 2. de Offic. Cust. Sot. l. c. Sylv. v. Episc., n. 10. q. 9. Less. n. 128. Laym. n. 2. Ronc. d. q. 4. Holzm. n. 340. Pal. tr. 13. del Ben. D. 2. p. 21. §. 5. n. 3. cum Vasq. Gutt. & Reb. Spor. tr. 4. c. 2. n. 213. cum Mol. & communi*, item *Sa, Fill. Nav. & Dic. ap. Salm. de Rest. c. 1. n. 106.* (qui hoc probabile vocant *n. 107.* licet oppositum alibi probabilius putent in *tr. de Benef. n. 371.*) Vide dicenda *l. 4. n. 106. usque* ad 108. Dicendum tamen cum probabiliori sententia teneri ad restitutionem eum qui post concursum impedit digniorem a consequendo Beneficio, juxta dicenda *l. 4. n. 109.* Infertur II. propter eamdem rationem non teneri ad restitutionem, qui sine vi vel fraude impedit testatorem, ne relinquat hæreditatem alicui, qui ad illam nullum jus habet. *Laym. l. c. n. 1. Elbel de Rest. n. 108. Tamb. l. c. Spor. n. 113. cum Sanch. Sot. Mol. &c.*

586 An autem, si quis occidat aliquem, intendens, ut homicidium alteri imputetur, teneatur damnum restituere quod ex imputatione ille passus fuerit; Vid. *n. 636.*

„ 3. Si in re prædicta ex libera voluntate conferenda, aliquis per vim, fraudem, vel ca-
587 „ lumniam collatorem induceret, ne ei daret, „ aut cum a petitione (cum quivis habeat „ jus petendi), aut consecutione talis rei per „ vim, fraudem, calumniam, vel mendacium „ impediret (cum etiam quivis jus habeat, ne „ inique impediatur), is teneretur ad compensationem damni arbitrio viri prudentis, juxta „ certitudinem, vel probabilitatem, qua alter „ tale bonum alioqui assecutus fuisse existimaretur, dummodo tamen eo sit dignus: nam si „ indignus est, non tenetur ad restitutionem, nisi „ famæ, si eam forte læserit. *Less. l. 2. c. 12. d. 18. Mol. t. 1. D. 135. Sa, V. Restit. n. 221.* „ *V. Bon. l. c.*

Censetur *Salm. de Contract. c. 5. n. 30.* quod æquiparentur vi preces importunissimæ, aut metus reverentialis, maxime si ei addantur verba aspera, vel torvus aspectus, vel preces, ut dicunt *de Matrim. c. 9. n. 37.*

Nota hic autem, quod graviter peccat Religiosus, qui suadet Testatori, ut suo Monasterio potius, quam Ecclesiæ Matrici bona relinquat, ex *Clem. 1. de Privil.* in qua etiam adest excommunicatio. Non tenetur tamen ad restituendum quia Ecclesia nullum habet jus quæsitum; Ita *Sanch. Cons. l. 2. c. 1. dub. 49. n. 38. Lugo Disp. 18. n. 95. & Croix l. 3. p. 2. n. 74. Mol.* Imo *Sanch.* putat Religiosum non peccare, si bono zelo hoc faciat, nempe pro majori utilitate Testantis, modo non petat pro se, vel amicis. 588

DUBIUM V.

Cui, vel quibus restituendum?

589 *Quid si creditor sit incertus?*
590 *An tradita re pauperibus, sit restituenda Domino comparenti?*
591 *Quid notandum circa Compositionem in debitis incertis? usque ad n. 594.*
595 *Quid circa furta minuta?*
596 *An bona certa sint restituenda Domino, vel possessori?*
597 *An fur teneatur rem mittere Domino cum magno suo damno?*
598 *Quid si sumptus pro missione excederent valorem rei?*
599 *Quid si acceperis a possessore bona fidei rem non suam?*
600 *Emptor rei furtivæ an possit eam reddere furi? V. etiam d. n. 569.*
601 *An revendens rem emtam bona fide teneatur pretium restituere emptori.*
602 *Quid notandum circa thesauros inventos?*
603 *An inventor rei perditæ possit eam sibi retinere?*
604 *Quid notandum circa res captas venatione?*
605 *Quid si quis venatur in locis reservatis?*
606 *Quæ venatio vetetur Clericis, & Religiosis?*

„ RESP. Attendendum ad naturam justitiæ, 589
„ & si quis damnum patitur, quidve ratio,
„ & leges ferant communiter. V. *Less. & Laym.*
„ *hic, c. 9.*

Un-

* *Unde resolves.*

„ 1. Quando bona restituenda, sive debita quæcunque sunt incerta, hoc est, cum, cui debeantur, ignoras, aut adire non potes, aut illi restituere; tunc si ea habes sine delicto, ut si invenisti, vel a mercatore, v. g. per errorem accepisti duas ulnas panni pro una, & jam is discessit, nec scis, quo abierit, teneris adhibere aliquam diligentiam inquirendi: post quam, si spes non sit sciendi dominum, probabile est, quod non tenearis ea dare pauperibus (licet ita plerique cum S. *Thoma* sentiant * (*Quorum sententiam vocant communem Salm. de Rest. c. 1. n. 214. Sed vide num. 603.*) * & sit magis pium, ac practice suadendum); sed possis tibi retinere, ut docet *Petrus Navarrus*, quem sequitur *Laym. hic*, & *Less. l. 2. cap. 14. dub. 7. n. 48.* idque *Dian. p. 2. tr. 3. misc. R. 5.* dicit esse tutum in praxi. * (*Cum Pal. & Dic. apud Salm. ibidem numero 213. exceptis debitis ob usuram, aut simoniam ex textibus allatis in fine hujus numer.*) * Si vero ea habeas ex delicto, ut furto, usura, &c. teneris ea restituere pauperibus, vel Ecclesiæ, hospitali, &c. quia debet tunc fieri restitutio meliori modo, quo potest; ut saltem, cum corpori domini non prosit, prosit ejus Animæ, dum in pauperes expenditur. Ita communiter Doctores; ut videbis apud *Laym. hic*.

590 Quæritur 1. quomodo facienda restitutio, si Dominus rei est incertus? Distinguendum, & videndum an res accepta sit bona, vel mala fide. Si *mala fide*, tunc iterum distinguendum est: vel Dominus incertus rei est ignotus tantum in particulari, prout si sciretur rem spectare ad aliquem ex tribus, vel quatuor hominibus loci, sed ignoratur, ad quem peculiariter spectet; tunc nequit restitutio fieri Pauperibus, sed res dividenda est inter eos, quos inter defraudatus existit; ita *Sylvius tom. 3. in 2. 2. q. 62. a. 5. Lessius l. 2. cap. 14. n. 32.* idemque dicunt *Palaus, Mol. Cajet. P. Nav. &c.* Vel autem Dominus est ignotus in generali, ita ut nequeat discerni inter loci habitatores, ad quem vel quos res pertineat: & tunc restitutio fieri debet Pauperibus, ut habetur in *cap. Cum tu, de Usuris*, ubi præcipitur Usurariis restitutionem facere Dominis, vel eorum heredibus, vel, his non superstitibus, Pauperibus. Sufficit autem quod restitutio fiat Pauperibus cujuscumque loci. Sufficit etiam, quod fiat locis piis, ut communiter docent *Less. lib. 2. cap. 14. n. 33. Nav. cap. 17. n. 33. Salm. de Rest. cap. 1. n. 216. Croix lib. 3. p. 2. n. 94. Bonac. de Rest. D. 1. qu. 3. p. 4. n. 5. cum Azor. Mol. P. Nav. Vasqu. Fill. &c.* Id tamen locum habet, modo adhibita sit debita diligentia, ut proprii Domini invenirentur; nam si ante diligentiam adhibitam fieret restitutio Pauperibus, & deinde Domini comparerent, utique damnum ipsis resarciendum esset. Præterea id locum habet, cum defraudati pauciores sunt, ut [illegible] nempe tres vel quatuor, ita ut si restitutio fie[illegible] quibuscumque illius loci indiscriminatim, res verosimiliter non perveniet in manus proprii Domini; & ideo restitutio tunc fieri potest Pauperibus cujuscunque loci, ut communiter tenent *Sylvest. verb. Restitutio 8. qu. 3. Bonac. loco cit. n. 10.* & idem dicunt *Salmant. n. 213. cum Soto, Rebell. & Tapia*, & quamvis *Sylvius loco supra cit.* dicat congruentius esse, ut eo casu restitutio fiat Pauperibus illius loci, ubi furtum patratum est, addit tamen id non esse necessarium. Si autem plures & varii Domini incerti alicujus Communitatis damno affecti fuerint, tunc omnino restituito facienda est Pauperibus ejusdem Communitatis læsæ. Vide dicenda *num. 595.*

Quæritur 2. Si res post debitam diligentiam adhibitam ad inveniendum dominum tradita sit pauperibus, & postea dominus compareat, utrum ei restituenda sit? Negant *Nav. Sot. Henr. Led. ap. Croix l. 3. p. 2. n. 95.* item *Cajet. & Bon. ap. Spor. de Rest. c. 3. n. 104.* Quia, cum debita diligentia est præmissa, pauper, aut locus pius, absolute acquirit dominium rei. Dicitur *quando debita diligentia est præmissa*, nam alias certum est apud omnes rem domino comparenti restituendam esse; quoniam nulla ratione tunc poterit in pauperem dominium transferri, cum eo casu dominus sit rationabiliter invitus. Communius vero *Laym. l. 3. tr. 1. c. 5. n. 24. Salm. tr. 12. c. 2. n. 85. Pal. de Just. D. un. p. 19. n. 7. Less. l. 2. c. 14. n. 43. Spor. l. c. n. 113. & Croix l. c. cum Mol. Dian. &c.* dicunt, quod si res extat, pauper debet eam restituere domino comparenti; si vero est consummata, tantum id in quo factus est ditior. Ratio, ut ait *Palaus*, quia, licet dominium rei in pauperem translatum sit, res tamen adhuc extat tunc in æquivalenti. Sed hæc ratio non videtur congrua, nam si rei dominium vere translatum est, nulla deberetur restitutio, sive res extet, sive non. Melius igitur distinguendum cum *Lugo de Just. D. 21. n. 102.* juxta ea quæ de inventore rei perditæ fusius dicemus *infr. n. 603. cum eodem. Lug. Holzm., & Croix l. c. n. 92.* (qui *n. 95. supra citato* non sibi cohæret): Quando, spectatis omnibus circumstantiis, non est amplius possibile quod dominus inveniatur, tunc pauper acquirit rei absolutum dominium, sine ullo onere restitutionis. Quando vero adhuc post diligentiam adest aliqua spes inveniendi dominum rei, tunc pauper non acquirit ejus dominium, & proinde debet eam domino servare, ipsique restituere si compareat; additque *Lug. ib.* ex ipsa manifestatione domini tunc communiter argui, quod non adfuerint debitæ circumstantiæ ad transferendum irrevocabiliter dominium in pauperem. Sed vide omnino dicenda *d. n. 603.* Recte tamen excipiunt *Spor. d. n. 113. & Wigandt tr. 8. Ex. 3. n. 50.* nisi pauper aut locus pius bona fide rem jam præscripserit, quia virtute præscriptionis tunc dominium irrevocabile vere acquirit.

Notandum quod super his debitis incertis bene 591
potest fieri Compositio per Bullam Cruciatæ, quæ refertur *ap. Tamb. tr. de Bull. Cruciatæ c. 18.* pro Regnis Hispaniarum, Sardiniæ &

Siciliæ, & pro omnibus aliis particularibus, quibus Bulla communicatur. Potest etiam hæc compositio fieri per S. Pœnitentiariam; sed si ab ipsa obtineatur, constituit Bened. XIV. in sua Bulla *Pastor Bonus* (vide *Tom. 1. Bullar. Bulla* 95. §. 25.) quod restitutio fiat, cum poterit commode fieri, iis in locis, ubi furtum factum est. An autem valeat hujusmodi Compositio, facta sine sufficienti causa? Affirmant *Cord. Tur. Alens. ap. Lug. D. 21. n.* 95. Sed negant *Covarr. Sot. Nav. Mol.* & alii communiter *ib.* Verius tamen distinguendum cum *Lug.*, & dicendum valere, si restitutio sit facienda ex sola lege Ecclesiastica, puta ex fructibus ecclesiasticis male perceptis; Secus, si restitutio aliunde sit debita. Ratio primi, quia Pontifex in lege propria valide dispensat; Ratio secundi, quia bonorum aliunde debitorum Pontifex non est absolutus Dominus. An autem id possit Pontifex pro bono spirituali communi? Vide *Lugo n.* 96. & vide quæst. *n. seq.*

592 Quæritur autem, an Compositione facta debitor ad aliquid teneatur, si postea Dominus certus compareat? Dicunt alii teneri restituere id in quo factus est ditior. Ita *Vill. Rodr. ap. Tamb. l. c.* §. 5. *n.* 9. *& Caj. Sot. &c. ap. Renzi de 7. Pr. c.* 3. *q.* 26. Ratio, quia non præsumitur Pontifex dominus rebus suis expoliare voluisse. Alii vero dicunt ad nihil teneri, ut *Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 17. *Cum Trull. Dic. Tap. &c.* & idem tenent *Lug. D.* 21. *n.* 98. *& Tamb. l. c.* semper ac præmissa sit debita diligentia. Ratio, quia Pontifex ut Administrator bonorum temporalium, quatenus spectat ad bonum spirituale, tunc transfert dominium per Compositionem propter bonum publicum.

Notat autem *Viva l. c. n.* 3. *cum Vill. Dian. & Mendo*, idemque dicunt *Trull. & Henriqu. ap. Croix l. c. n.* 413. *cum Bus. infra Dub.* 7. *a.* 3. *n.* 2. hujusmodi compositionem posse fieri etiam ab Episcopo, cum hoc nullo jure sit reservatum Papæ, & videatur esse juxta voluntatem creditorum pro bono Animarum suarum. Sed contradicunt verius *Lug. n.* 107. *ac Mol. cum Rodr. Turr. Cord. &c. ap. Croix l. c.* Ratio, quia id non potest efficere Episcopus nec ratione administrationis talium bonorum incertorum; cum ea pertineat ad solos Reges, vel ad Pontificem; nec ratione supremæ potestatis mutandi voluntates Dominorum; cum hæc pertineat ad solam Sedem Apostolicam, ex *Clem. Quia contingit, de Rel. dom.* ubi dicitur: *Quia contingit, cum ea quæ ad certum usum largitione sunt destinata fidelium, ad illum debeant non ad alium (salva Sedis Apostolicæ Auctoritate) converti.* Sed quoad ultimas voluntates, vide *l.* 6. *n.* 329.

593 Compositio hæc solet etiam concedi pro fructibus Ecclesiasticis male perceptis, *Croix num.* 416. Dicunt etiam *Escobar. l.* 37. *c.* 12. *num.* 7. *Tamb. Dec. l.* 8. *tr.* 3. *c.* 1. S. 3. *num.* 19. item *Vasq. Lop. & alii apud Dian. p.* 4. *tr.* 4. *Res.* 46. Compositionem fieri posse etiam pro furtis minutis commissis ab iis, qui vendunt civibus vinum, oleum, &c. Sed tenendum oppositum cum *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 417. *Diana l. c.* Quia talis restitutio omnino facienda est eisdem civibus defraudatis. Vide mox dicenda *num.* 595.

An vero, si creditor sit notus, sed tam longe absit, ut res pauperibus dispensari possit, fieri tunc valeat Compositio? Affirmant *Turr. Covar. Rodr.* & putat probabile *Lugo n.* 139. 594
Sed videtur probabilius oppositum cum *Soto, & Henr. apud Croix n.* 418. quia Compositio conceditur tantum, quando creditor est incertus. An autem Heres qui Compositionem obtinuit, teneatur summam relaxatam tribuere aliis creditoribus certis sui Testatoris? Affirmat *Mol.*; sed negat *Lugo D.* 20. *n.* 12. & assentit *Croix n.* 419. si concessio facta est illi non ut heredi, sed ut tali personæ. Secus vero si facta sit ei ex vi potestatis quam Testator habuit.

„ 2. Qui multis minutis furtis, v. g. olei, „ panis, vini, &c. damnum intulit multis ci- „ vibus, eum teneri restituere, non pauperibus, „ sed ipsis civibus (minoris deinceps vendendo, „ aut majore mensura, donec veniatur ad æ- „ qualitatem) dicit *Mol.* At *Vasq. & Escob.* „ dicunt esse probabile, quod possit dare pau- „ peribus, præsertim civitatis ejusdem.

Alii igitur dicunt, ut *Escobar l.* 3. *c.* 12. *n.* 71. *Anacl. de 7. Præc. D.* 5. *n.* 20. item S. *Thom. in* 4. *sent. D.* 15. *q.* 1. *c.* 5. *Vasq. Lop. & alii apud Dian. p.* 4. *tr.* 4. *R.* 46. quod pro hujusmodi furtulis commissis a venditoribus publicis restitutio potest fieri pauperibus; cum regula sit generalis, debita incerta pauperibus esse restituenda, ut in simili casu de usurario, qui pluribus incertis defraudavit, sancitum est in *c. cum tu de Usur.* Advertunt tamen restitutionem faciendam esse pauperibus ejusdem loci, quia cum Communitas illius loci sit læsa, illi damnum resarciendum est; Nisi (excipit *Bon. de Rest. D.* 1. *q.* 3. *p.* 4. *n.* 10.) damnum sit illatum aliquibus paucis personis incertis; quia tunc ait restitutionem posse fieri pauperibus alterius loci: Et hanc sententiam *Dian. l. c.* non audet dicere improbabilem propter auctoritatem *D. Thomæ*, Alii vero, quorum sententiam tanquam communissimam suadendam puto, dicunt talem restitutionem omnino, quoad fieri potest, faciendam esse civibus ejusdem loci, ubi fraus commissa est. Ratio, quia, cum existant damnum passi, & aliquo modo cogniti, iis quantum fieri potest damnum compensari debet. Ita *Laym. l.* 3. *tr.* 1. *c.* 10. *n.* 2. *Concina tom.* 7. *D.* 2. *c.* 13. *n.* 10. *Spor. de Rest. c.* 3. *n.* 117. cum communi ut asserit *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 417. *Dian. l. c. Tamb. l.* 8. *tr.* 3. *c.* 1. §. 3. *n.* 19. *Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 215. *cum Dic. Reb. & Tap.* Veruntamen censeo, juxta dicta *n.* 534. quod hujusmodi venditores non teneantur sub gravi restituere civibus; satisfaciunt enim suæ gravi obligationi, si pauperibus restituant. Quapropter excusantur etiam a veniali, si restituant pauperibus, accedente aliqua rationabili causa, puta si non possint restituere civibus sine aliquo notabili incommodo; vel si urgeat necessitas aliquorum pauperum valde indigentium, quibus præsumatur cives illi non esse inviti restitutionem fieri. Et sic invenio sensisse etiam Continuatorem Tournely (*Tom.* 1. *c.* 3. *a.* 4. *sect.* 2. *qu.* 4. *pag.* 391.)

391.) qui loquens signanter de Tabernario, qui Communitatem defraudavit, ita ait: *Deinde, ut quod vere furatus es, si singulis restituere nequeas, vel quia ignorantur, vel quia difficilior est executio, quam res tantilla postulet, vel quia periculum est infamiæ, hoc sive per Parochum, qui suorum indigentiam novit, sive aliter in pauperes loci quem læsisti, diffundi cures, vel in alia opera eidem loco utilia insumas.*

596 „ 3. Quando bona sunt certa, ordinarie restitui debent possessori justo, a quo accepta sunt, vel cui damnum illatum; etsi is non sit immediatus dominus. Unde quod acceptum est a depositario, commodatario, conductore, custode, administratore, debet non a domino, sed ipsis restitui; quia alioqui ipsis fieret injuria, si jure possessionis, detentionis, custodiæ, aut utilitatis spoliarentur; & damnum, atque lucrum cessans compensari deberet.

„ 4. Excipitur tamen hinc, 1. Si horum nihil interesset, ut si sine illorum damno, infamia, domino restituatur. 2. Si probabiliter ipsi putarentur rem absumpturi, vel ablaturi cum injuria domini; quo modo bona Ecclesiæ non Prælato dissipatori, sed potius Capitulo restituenda sunt. Item accepta a filiofamilias, pupillo, furioso, uxore, religioso; si sint ex iis bonis, quorum administratio ipsis non competit, plerumque restituenda sunt patri, tutori, marito, Prælato. Sic etiam, si bona alicujus publicata, & Fisco addicta sint: tunc enim depositum, & similia debita Fisco debent reddi.

„ 5. Cum quis ignorato domino, cui restituendum erat, non præmissa aliqua diligentia, pauperibus distribuit, non satisfecit domino postea comparenti: secus, si diligentia sit præmissa. V. *Less. l. 2. c. 14. dub. 3.*

597 „ 6. Cum dominus quidem scitur, sed ei mitti non potest sine sumptu, tunc, si res male accepta est, tenetur restituens aliquas expensas ex se facere; si autem bene accepit, non nisi expensis domini. Quando nullo modo potest mitti, expectandum est ad tempus. At si adhuc non sit spes, reputatur debitum incertum. *Tol. l. 5. c. 24.*

198 Quæritur, an fur teneatur restituere rem ablatam cum qualicunque suo damno? *Prima* sententia affirmant cum *Caj. 2. 2. qu. 62. art. 5. ac Vasq. Nav. Cov. Arm. &c. apud Lugo de Just. D. 20. n. 184.* Ratio, quia Dominus debet servari indemnis cum quoque furis detrimento, quod suæ malitiæ imputandum est. *Secunda* vero sententia communissima, & probabilior negat; hanc tenent *Busemb.* (vide *num. 677.*) *Bon. de Rest. D. 1. quæst. 5. p. 1. num. 5. Less. l. 2. cap. 15. num. 50. Mol. tom. 3. D. 752. n. 5. Holzm. nu. 493. Fill. tr. 32. cap. 4. qu. 8. num. 111. Salm. de Rest. cap. 1. num. 195., cum Pal.* item *Lug. l. c. num. 385. cum Scoto, Gabr. Ang. Salon. Arag. &c.* cum communi, ut asserit *Croix l. 3. p. 2. num. 368.* Ratio, quia justitia, cum sit virtus, & prudenter præcipiat æqualitatem servari, non potest obligare ad restituendum cum quocunque gravissimo damno debitoris, quod esset contra charitatem, & alias Dominus esset irrationabiliter invitus. Si autem res in individuo non posset ad Dominum mitti, nisi cum tanto damno, fur potest & debet eam vendere, & pretium Domino transmittere, ut dicunt *Lugo n. 189. & Croix n. 370.* Casu vero quo creditor simile damnum, vel parum minus sit passurus, tenetur omnino debitor ei satisfacere, ut communiter ajunt *Less. cap. 16. num. 23. Tamb. l. 8. tr. 4. cap. 1. §. 8. num. 4. cum Nav. Val. Caj. &c. ac Lugo num. 186.* qui dicit in hoc attendendum non solum damnum emergens creditoris, sed etiam lucrum cessans. Bene tamen advertunt ipse *Lugo n. 188. & Croix n. 373. cum Illf. & Haun.* quod damnum creditoris & debitoris pensandum est comparative ad subjectum; fieri enim potest, ut damnum decem nummorum respectu debitoris inopis sit longe majus, quam damnum centum respectu creditoris opulenti; & sic vice versa.

Sed ceteris paribus difficultas est, quænam mensura damni assignanda sit, ut debitor excusetur a restitutione facienda creditori? Et in hoc distinguendum: Si sit spes, ut res vel pretium alio tempore restituatur Domino, vel ejus heredibus sine magno damno debitoris, & tunc probabiliter dicunt *Bon. l. c. Lugo num. 191. Less. c. 15. num. 50.* restitutionem posse differri. Si vero desit talis spes, ita ut Dominus esset re privandus; & tunc adhuc probabiliter dicunt *Less. l. c. & Dicast. ap. Croix n. 365.* (qui id non probat cum *Lugo n. 184.*) quod si res parvi sit momenti, & damnum furis esset duplo majus, tunc posset restitutio applicari pauperibus, vel operibus piis; quia in hoc præsumitur Dominus assentiri. Si tamen esset res magni momenti, *Sylvester, & Petsch. apud Croix l. c. & Busemb. cum Bonac. infra n. 677.* excusant furem a restituendo Domino immediate, casu quo expensæ faciendæ essent æquivalentes rei valori. Sed hoc communiter non admittunt *Tamb. l. c. n. 4. Spor. tr. 4. c. 3. n. 162. & Croix n. 368. cum Lugo Vasq. & Illf.* Excusant autem *Scotus, Gabr. & Ricch. apud Croix num. 365.* si sumptus essent majores debito. Hujus sententiæ est etiam Glossa *in cap. Cum tu, de Usur. lit.* (i) ubi dicitur fur non teneri rem mittere Domino, si expensæ deportationis excedant ipsius valorem. Probabilius vero *Spor. Tambur. & Mol. ll. cc.* excusant solo casu, quo sumptus essent longe majores; immo *Lugo num. 190.* obligat furem, etiamsi passurus sit damnum duplo majus. Quando autem damnum esset omnino excessivum, sufficit restituere pauperibus, ut communiter dicunt cum secunda sententia, ut supra relata, ipse *Lug. Spor. l. c. & Bon. cum Sayr. & Vill. apud Salm.*

„ 7. Cum quis accepit rem alienam a posses- 599
sore bonæ fidei putante rem esse suam, cum non sit, tum si quidem intervenerit aliquod justum pactum, ut depositi, commodati, pignoris, &c. illi restituendum est, non domino, qui tamen ex charitate monendus erit, si id ei profuturum putetur, sine alterius graviore incommodo, infamia, &c. *Vasq. Azor. par. 3. lib. 4. quæst. 2.* Si autem

„ ali-

„ aliter accepta est, tunc vero suo domino restitui debet, si eum novisti, & sine incommodo fieri possit.

600 „ 8. Quando a fure, vel aliquo venditore quis emit, sive mala, sive bona fide rem furtivam, tenetur restituere domino, non furi. Ita communiter *Mol. Regin. t. 1. l. 10. c. 5. n. 40. Tol.* tamen *l. 5. c. 17. Sylv. Ant. Mald. in 2. 2. tit. 4. c. 3. dub. 2.* probabiliter sentiunt posse reddi furi, ut ab eo pretium suum recuperet, quia non constituit rem pejore loco, quam ante fuerat: & consequenter ipse non infert domino damnum. * (*Vide dicta n. 569. & 570.*) * Quod *Nav. Trul. l. 7. c. 11. d. 4.* admittunt cum hac limitatione; si mox, & non post longum tempus contractum rescindat, vel si certo sciat, furem redditurum rem domino, vel si dominus rei sit mortuus, aut absit, ita ut conveniri non possit. Quod si autem pretium suum recuperare non possit a venditore, tenetur reddere domino, & sibi damnum adscribere. Quod si porro sciens rem esse furtivam, emat eo fine, ut invento vero domino restituat, tunc si emit parvo pretio, tenebitur id ei dominus refundere cum utiliter ejus negotium gesserit: secus autem, si pretium esset fere æquale rei: tunc enim sufficit refundere ad arbitrium viri prudentis tantum, quantum videtur meritus rem domini utiliter redimendo, *Less. l. c. c. 14. d. 3. Dian. p. 2. t. 3. R. 5.*

601 „ Si bona fide rem alienam, v. g. equum emisti ab altero, v. g. Petro, & vendidisti tertio, v. g. Paulo, & postea cognoscatur esse Joannis, eoque repetente a Paulo, Paulus repetat pretium a te, existimat quidem probabile *Nav. & Dian. p. 1. t. 8. R. 68.* non teneri te Paulo id reddere (si in nullo factus sis ditior); sed sufficere, si tuam actionem, quam habes in Petrum, ei cedas. Verum *Sotus, Salon. Less. Sayr. Bon. de rest. q. 4. p. 2.* rectius docent, teneri te exigente Paulo, contractum rescindere, & pretium restituere: tum quia vendidisti rem vitiosam: tum quia teneris de evictione emtori, nec eum potes remittere ad illum, cum quo nihil habet negotii. Quod si tamen Paulus, cum possit, tibi non restituat equum, sed Joanni, & hoc ipse impediat, quominus pretium tuum possis recuperare, nec tu teneris ei pretium ab ipso acceptum restituere. *Bon. Less. &c.* Vid. *Trull. c. 11. d. 31.*

Si igitur ab emptore Dominus rem evincat, omnino sequenda est sententia *Busembai*, quam præter DD. ab eo citatos, docet etiam *Less. l. c. c. 14. n. 26. & Salm. de Rest. c. 1. n. 88.* nempe teneri venditorem pretium emtori restituere, saltem in quo factus est ditior, prout dicunt iidem *Salm. tr. 14. c. 2. n. 31.* Vide dicenda infra *n. 800.* Si vero res non evincatur, nulli tenetur venditor restitutionem facere, ut ajunt *Salm. cit. c. 1. n. 88.* Nec tenetur (ut dicit *Lessius c. 14. n. 30.*) monere Dominum, aut indicare emtori, quod res illa sit aliena, si post venditionem bona fide factam, id venditor rescit, & non possit amplius pretium quo ipse rem emit recuperare; quia cum rem illam amplius non habeat, nec sit causa ut Dominus re illa privetur, non tenetur cum magno suo damno carere, ut Dominus rem suam redipiscatur.

„ Quæres, cui restituendi, sive dandi sint thesauri, & alia inventa, quæ habentur pro derelictis? Resp. Quando nullius domini sunt, jure naturali, & gentium fiunt primo occupantis. Potest tamen per consuetudinem, & leges aliter quid ordinari, quod servandum est. De quo v. *Less. l. 2. c. 5. d. 10. Laym. l. 3. t. 1. c. 5.* 602

Circa thesauros jura disponunt. I. Ut thesaurus, si inveniatur in loco proprio, sit inventoris. II. Si in loco alieno, sed inveniatur casu, dimidium sit inventoris, & dimidium domini loci; & ad hoc dimidium præstandum domino inventor tenetur in conscientia etiam ante sententiam judicis; Ratio, quia jus positivum potuit hoc disponere, non obstante jure naturæ, ob bonum commune. Ita *Salm. Tr. 12. de Just. & Jur. c. 2. n. 93. cum Lug. Less. Pal. &c.* Licet de hoc dubitare videantur aliqui apud *Tamb. in Decal.* Si vero thesaurus inveniatur in loco alieno, non casu, sed ex industria, inscio domino: tunc statuit *L. unic. de Thes.* ut totus reddatur domino loci. Sed quia lex hæc est pœnalis, non obligat, nisi post sententiam, ut dicunt *Salm. d. n. 93. cum Laym. Less. & aliis citatis.* Pars autem, quæ pertinet ad dominum loci, si locus habeat dominum utilem, & dominum directum, inter ipsos dividenda est, nihil vero debetur usufructuario, *Salm. cum Lug. Palm. & Reb. d. l. n. 97.* III. Si thesaurus inveniatur in loco publico, aut sacro, dividendus est inter inventorem, & Fiscum, aut Prælatum. *Viva de Rest. q. 2. Art. 2. num. 3.* IV. Si autem inveniatur per artem magicam, applicandus est Fisco totus: Quam legem pariter, ut pœnalem, non obligare, nisi post sententiam, dicunt *Salm. d. l. n. 91. cum Lug. Less. &c.* Et adhuc post sententiam dominum fundi innocentem non privari sua parte in tali casu, censent *Salm. eod. l. c. n. 91. in fin.* Sed aliter disponunt jura Regni nostri circa thesauros inventos. Si enim inveniuntur in loco publico, & arte non propria, tunc toti applicantur Fisco: Si vero inveniantur in loco privato, & casu, tunc tertia pars spectat ad Fiscum, tertia ad inventorum, & tertia ad Dominum fundi. Sed vide alia *ap. Salm. l. c.*

Quæritur, an inventor rei perditæ, domino non invento, possit illam sibi retinere? Adsunt tres sententiæ. *Prima* sententia affirmat, modo inventor omnem debitam diligentiam adhibuerit ad dominum inveniendum. Hanc tenent *Sotus l. 5. de Just. q. 3. a. 3. ad 2. Nav. l. 4. de Rest. c. 2. n. 75. Dian. p. 2. tr. 17. R. 5. Sa verb. Thesaurus, n. 4.* item *Merchnd. Led. Escob. &c. ap. Croix. l. 3. n. 89.* Et probabilem vocant *Less. l. 2. c. 14. n. 48. Lugo de Just. D. 6. n. 139. Holzmann p. 4. de Just. num. 59. Salm. tr. 12. c. 2. n. 84. Croix l. c. cum Vasq. Malder. Med. Salas, Henr. Rodr. &c.* ac valde probabilem vocant *Laym. l. 3. tract.* 603

tract. 1. c. 5. num. 24. Ratio, quia, domino non invento, post omnem (ut dictum est) diligentiam adhibitam, res censetur domino carere, & ideo fit primi occupantis. *Secunda* sententia valde communior censet inventorem rei non posse illam sibi applicare, sed debere elargiri in usus pios: Hanc ut probabiliorem tenent *Palaus D. un. p. 19. num. 4. Less. loc. cit. Cajet. Sum. v. Furtum, Laym. l. c. Salm. n. 85. cum Tap. & Reb.* Ratio, quia præsumitur voluntas domini esse, quod, si ipse rem perditam habere non possit, saltem illa pro anima sua erogetur. *Tertia* sententia verior & sequenda, quam tuentur *Lugo dict. D. 6. n. 104. & fusius n. 140. Holzm. de Just. n. 51. & 54. & Croix l. 3. p. 2. n. 89.* distinguit & dicit: Quando adhuc post diligentiam possibile est dominum invenire, tunc res vel pretium servari debet; quod si utrumque servari nequeat, res vel pretium omnino est erogandum in usus pios, juxta præsumptam voluntatem domini, qui adhuc illius rei dominium retinet, semper ac res potest in manus suas redire. E converso, quando res, spectatis circumstantiis longitudinis temporis, vel distantiæ loci, vel eo quod res non possit amplius a domino pro sua recognosci, ut accidit in nummis ordinariis, non videtur possibile, ut ad dominum redeat; tunc illa fit nullius, & ideo acquiritur a primo occupante, qui illam non tenetur dare juxta voluntatem prioris domini, cum ille per impossibilitatem eam recuperandi ejus dominium prorsus amisit. Et hanc sententiam expresse tenet *S. Thom. 2. 2. q. 66. art. 5. ad 2.* ubi ait: *Et similiter si* (res) *pro derelictis habeatur, & hoc credit inventor, licet sibi eas retineat, non committit furtum*. Ratio a priori est, quia jus gentium tribuit privatis dominium rerum non ad aliud, quam ut illis utantur; hinc quando est impossibile rem pervenire ad ipsorum usum, illa tanquam derelicta evadit nullius, & redit ad primævum jus naturæ, ac ideo fit primi occupantis sine ulla obligatione.

604 „ Quæres 2. an, & cui restituenda, quæ capiuntur venatione juste prohibita?

„ Resp. Id æstimandum partim ex jure naturæ, partim ex consuetudine, & legibus, ac juribus particularibus, ut videre potes apud „ *Laym. l. c. lib. 3. t. 1. cap. 5. num. 14. & „ Less. c. 8. d. 9. & Sa V. Venatio.*

Ex quibus resolvitur hic Casus.

„ Venator iniquus tenetur restituere saltem „ damna, quæ segetibus, fructibusque infert.

Quoad *Venationem*, quær. 1. si fera, aut avis ab uno sit vulnerata, ab alio capta, ad quem pertineat? Ex *l. Naturalem*, *§. illud ff. de Acq. rer. dominio*, pertinet ad capientem, quia multoties fera vulnerata non capitur. Ex qua ratione *Molin. & Less.* inferunt, pertinere ad vulnerantem, si constet feram manus vulnerantis effugere non posse; si vero sit dubium, dividenda est. Ita *Laym. de Just. & Jur. c. 5. n. 12.*

Quær. 2. ad quem pertineat avis, cui unus laqueum tetendit, alius capit. Probabilius *Laym. d. l. cum Mol. Sa*, contra *Nav. & Covar.* dicit, pertinere ad laqueum tendentem, qui certe avem capturus esset.

Nota, quod legem prohibentem venationes tantum Reges ferre possunt, & alii quibus Rex tanquam privilegium tale jus concesserit. *Laym. eod. loc.* 605

Quær. 3. utrum venatores, in locis a Rege reservatis venando, peccent mortaliter, & teneantur ad restitutionem? Affirmant *Laym. n. 14. & Less. c. 5. n. 44.* & dicunt teneri restituere Regi non feras captas, sed valorem ipsarum juxta spem, quam Rex habebat capiendi. *Diana* tamen *cum Dic. & aliis ap. Busemb. n. 614. v. 5. Spor. tr. 6. n. 169. cum Sot. Mol. &c.* excusant venatorem a restitutione, & a peccato gravi, si loca non sint conclusa. Quod etiam admittit *Less. dict. numer. 44.* si damnum non fuerit notabile, cum feræ non sint magni pretii, vel non sint multæ; tunc enim dicit, prohibitionem accipi ex communi judicio factam tantum sub veniali. Immo addit ibi cum *Mol.* quod semper excusari possint venatores a restitutione, quando pœna injuncta est quia illam tantum videntur tunc Principes intendere.

Quær. 4. utrum venatio Ecclesiasticis prohibita sit? *Ex c. 1. de Clerico venatore*, sic habetur: *Episcopum, Presbyterum ac Diaconum canes, aut accipitres, aut hujusmodi ad venandum habere non licet; quod, si quis talium personarum in hac voluptate sæpius detentus fuerit, si Episcopus est, tribus mensibus a Communione: si Presbyter, duobus: si Diaconus, ab omni officio suspendatur.* In quo notandum 1. quod hanc prohibitionem communiter intelligunt DD. de venatione clamorosa cum strepitu, ut *Salm. de Just. & jur. cap. 2. n. 64. & Laym. d. l. n. 15. cum Abb. & aliis Canonistis.* Tridentinum tamen *sess. 24. c. 12.* circa finem generalius loquitur: *Ab illicitisque venationibus, aucupiis &c. abstineat.* 606

Notandum 2. quod etiam venatio clamorosa non est vetita sub gravi, nisi sit frequens: ut *ex textu cit.* & insuper sit cum scandalo, vel magnis expensis. Ita *Less. & Vasq. apud Lugo de Just. D. 6. n. 51. & Pal. Reb. apud Salm. l. c.* Idem tenent *Spor. de 7. Præc. c. 1. n. 15. & Mol. ap. Lug. ib. & Caj. Ab. ac Sa*, apud *Laym. l. c. n. 15.* qui dicunt ex sola causa venationis, nisi aliud adjunctum sit, non esse de facili Clericum damnandum peccati mortalis; Ratio, ut ajunt, quia talis venatio de se est gravis deordinatio, idque arguitur ex ipso Canone supra citato, ubi imponitur pœna suspensionis ferenda, & ad tempus; talemque suspensionem testantur hodie non esse in usu. Immo sentit *Laym. l. c.* cum *Less. Sa, Val. &c.* quod fieri potest, ut talis venatio omni culpa vacet, si sit rara, & moderata: vel si sit causa necessitatis, vel exercitii. Proinde doctus Neotericus Auctor libri cui titulus (*Instr. per li Nav. Conf.*) ait, venationem non clamorosam ad honestam recreationem omnino esse licitam; clamorosam vero, juxta communiorem sententiam, ratione Canonum non esse de se peccatum mortale, nisi adsit contemtus, aut contumacia.

Stri-

Strictius autem venatio clamorosa vetatur Religiosis *Clem.* 1. §. *Porro de stat. Monach.* Sed iis, præciso scandalo, dicit *Pal.* nec etiam esse peccatum grave. Et hoc admittunt *Salmant. d. n.* 64. si bis, vel ter contingat, & sine magno strepitu fiat.

DUBIUM VI.

De rebus, quæ debent restitui.

ARTICULUS I.

Quid debeat restitui ab inferente injuriam materialem tantum, sive a possessore bonæ fidei?

607 *Ad quid teneatur possessor bonæ fidei?*
608 *Quid si acceperit a fure, qui potens sit restituere?*
609 *Vide alios casus.*
610 *Quos fructus tenetur restituere possessor bonæ fidei?*
611 *Quid si acceperit rem commixtam cum bonis furis?* 612. *Quid si per illam acceptionem fur factus sit impotens ad restituendum?*
613 *Quid si quis projiciat in mare gemmam, quam putabat valere decem, si illa valebat centum aureos?*

607 „ RESP. qui bona fide damnum intulit, aut „ possidet aliquid, de quo postea melius cognoscit; tenetur, ne incipiat esse possessor „ malæ fidei, & detinere alienum, id tantum, „ & non plus restituere, quod ex ea re ipsi superest, una cum ejus fructibus, si extent, „ vel quatenus inde factus est ditior; præterquam si dominium sibi comparavit per legitimam præscriptionem. Ita communiter Doctores *Mol. Sanch. Less. lib.* 2. *c.* 6. *Bon. d.* 1. *q.* 1. *p.* 1. *Laym. lib.* 3. *t.* 2. *c.* 2.

Unde resolves.

„ 1. Si vestem v. gr. bona fide donatam a fure, aut alio portasti, & fere attrivisti, ac „ postea dominus compareat, teneris eam, aut „ æqualem ei restituere, & insuper persolvere, „ quantum attrita est, si alias vestem æqualis „ valoris atrivisses; si autem eam amisisti, aut „ ablata tibi est, &c. ad nihil teneris. *Bonac. loc. cit. Laym. n.* 1. Vide *Trull. lib.* 7. *c.* 11. *d.* 1. Si autem res, quam a fure bona fide „ accepisti (sive donatione, sive emtione), sit „ usu consumtibilis, eamque cum tuis miscuisti, ita ut discerni nequeat; etsi deinde deprehendas furtivam fuisse, non teneris restituere, *Nav. Sylv. Sayr. Less. Bon. d.* 1. *q.* 3. *p.* 1. quia per istam commixtionem bona fide „ factam est in re translatum dominium, ut „ colligitur *ex l. Si alieni nummi. ff. de solut.* „ Neque est ratio, cur hæc potius, quam illa „ pars censeatur aliena: atque adeo periit obligatio realis, & tantum manet personalis in „ venditore. Vid. *Dianam p.* 4. *tract.* 4. *R.* 66. *Trull. lib.* 7. *c.* 11. *d.* 3. *Less. lib.* 2. *cap.* 20. „ *d.* 18. ubi addit esse valde probabile, jurique „ naturæ conforme, quod verus dominus rei illius ablatæ, & permixtæ (quamdiu totus cumulus extat) retineat jus in re, ut ex illo „ cumulo sibi satis fiat ante alios, imo possit „ ex eo occulte accipere.

Hoc intelligendum est, quod in tali casu semper teneris reddere domino, in quo factus es ditior, etiamsi latro potens sit restituere; quia nemo lucrari potest cum jactura alterius. Vide *Tamb. de Rest. c.* 3. §. 4. *Bon. d. loco n.* 5. qui hoc pro certo supponunt. Sed quoad mixtionem vide *n.* 498. & 499. 608

Dicunt *Bann. Led. & alii ap. Salm. n.* 35. *in fine*, quod accipiens rem consumtibilem, v. g., pecuniam bona fide a fure, non tenetur illam, etiamsi extet, domino reddere, si fur potens sit restituere, quia pecunia furis est obnoxia jam restitutioni pariter, ac illa furtiva, cum dominus non habeat jus, illam specie pecuniam petere a fure. Sed hæc opinio non videtur mihi probabilis, cum ratio non probetur; nam dominus nunquam censetur amittere jus in pecuniam suam in specie, cum nulla sit major ratio in aliis, quam in rebus usu consumtibilibus.

„ 2. Milites bona fide militantes, intellecta „ postea belli injustitia, id tantum restituere „ debent, quod adhuc habent ex præda, & quo „ facti sunt ditiores. *Bon. loc. cit.*

„ 3. Qui bona fide per inculpatam ignorantiam celebravit contractum, quem postea usurarium esse cognoscit, non in plus tenetur, „ quam factus est ditior. Vide *Laym. l.* 3. *tr.* 2. „ *cap.* 3.

„ 4. Possessorem bonæ fidei, si adhibita diligentia inclinet in eam partem, quod res „ non sit sua, teneri aliquid restituere juxta inclinationem, docet *Con. d.* 3. *dub.* 10. *n.* 39. „ At *Pal. t.* 1. *d.* 2. *p.* 2. *n. ult.* putat ad nihil „ teneri, quia possessio, contrariis rationibus „ non convincentibus, præponderat: Idem docent *Vasq. ap. Escob. t.* 2. *c.* 3. *n.* 154. *Dian. p.* 4. *t.* 3. *R.* 24. & 26. Si neglexit investigare „ veritatem, & deinde sciri non potest, dicit „ *Pal. loc. cit.* ad nihil teneri. * (*Vide dicta lib.* 1. *n.* 83. & 85.) *

„ 5. Si bona fide rem vendidisti dono tibi „ datam, teneris restituere pretium, quia factus es locupletior, & satis debet esse tibi, „ non habere minus, quam ante. Quod si tamen apud alterum res est, is reddere tenetur, *ibid. & Vasq. c.* 9. §. 2. *Mol. Less. l.* 2. *c.* 14. *d.* 3.

„ 6. Si bona fide rem ipse emisti, & vendidisti sine lucro, nihil teneris restituere, sed „ solus is, apud quem res est. *Mol. l. c. Less. l.* 2. *c.* 14. *d.* 1. contra *Vasquez*, &c.

„ 7. Si rem alienam bona fide donasti, non „ donaturus aliam, si hanc non habuisses, ad „ nihil teneris: quia non es factus ditior; secus si aliam donaturus fuisses (quia tunc „ parcendo tuæ, factus es ditior); vel si aliquid accepisti in remunerationem. *Bonac. Trull. l.* 7. *c.* 11. *d.* 1. 609

„ 8. Si aliena re lucratus es, tanquam instrumento, v. g. frumentum alienum alio deportatum vendidisti: vel pecuniam alienam

„ ne-

„ negotiationi exposuisti, non teneris illud lu„ crum restituere; quia non est fructus rei alie„ næ, sed tuæ meræ industriæ: tales enim fru„ ctus dicuntur meræ industriæ, quos ipsa na„ tura ex se nullo modo gignit, sed tantum „ concurrit, ut instrumentum operantis. *Laym.* „ *l. c. n. 3. ex S. Thom. &c.*

610 „ 9. Fructus omnes rei, sive ii sint mere na„ turales, hoc est, qui vix ullo hominum la„ bore egent, ut fœtus animalium, arborum, „ herbæ, & gramina; sive sint simul industria„ les, sive mixti, hoc est, ad quos æque, aut „ magis hominum labor cum natura concurrit, „ ut verbi gratia segetes, & quæ serendo gi„ gnuntur: item vinum, oleum, lana, &c. „ quo etiam referuntur pretia locationis domo„ rum, jumentorum, &c. qui fructus civiles „ appellantur: hi, inquam, fructus rei, si „ percepti, & extantes sint, domino restitui „ debent, deductis tamen expensis propriis, „ & æstimatione laboris * (*Sed vide infra n.* „ 825. v. Bene autem, *ubi dicemus cum Mo-* „ *lina, La-Croix, & communi, quod fructus* „ *mixti a possessore tam bonæ, quam malæ fidei* „ *non debent restitui, nisi in quantum respondent* „ *malæ fidei non vero in quantum respondent indu-* „ *striæ*) *. Et quidem pretium locationis ex „ re aliena debet domino restitui, licet is „ rem, si penes se habuisset, non fuisset lo„ caturus. V. *Laym. l. c.* * (*An tenearis re-* „ *stituere pretium libri alieni locati? Negat* „ *Laym. quia liber non videtur de se aptus ad* „ *gignendos fructus. Sed verius tenendum oppo-* „ *situm cum P. Conc. tom. 7. pag. 110. n. 3.* „ *Salmant. de Rest. cap. 3. num. 70. qui ci-* „ *tant Lugo, Prado, Sanch. & Less. Et idem* „ *dicendum de veste, torque aureo, equo, &* „ *simili, quia, licet non sint aptæ fructus gi-* „ *gnere, sunt tamen per se locabiles*) * Si ta„ men fructus isti reales bona fide possessi fue„ rint tempore a lege præscripto ad usucapien„ dum illos (quod si adsit titulus, est biennium „ inter præsentes, inter absentes quadriennium: „ si autem non adsit titulus, anni 30. cum bo„ na fide), non sunt restituendi: quia usucapio „ transfert dominium. *Salon. Trull. l. 7. c. 11.* „ *d. 3.* * (*Ita Lugo, Less. Caj. Sot. Mol. & alii* „ *communiter; vide dicta n. 517. Quoad vero* „ *præscriptionem & ejus requisita, vide quæ su-* „ *se diximus hoc lib. 3. ex n. 504.*) *

611 „ 10. Si a fure accepisti (sive bona, sive ma„ la fide) rem usu consumtibilem, v. g. vinum, „ oleum, triticum, cum propriis ipsius furis „ rebus permixtum, ita ut discerni non possit, „ non teneris restituere, si fur ad restituendum „ sit potens, quia fur per commixtionem istius „ rei cum propria acquisivit ejus dominium, „ atque adeo illud tanquam verus ejus domi„ nus potuit transferre, *Navarrus, Sanch. Less.* „ *Bon. Trull. l. 7. c. 11. d. 2. V. Dian. p. 2.* „ *tr. 5. misc. R. 40.* * (*Ita etiam dicunt Sal-* „ *mant. de Rest. c. 1. n. 46. cum Sanch. Reb.* „ *Dic. &c.*) *

612 Sed quid, si recepisti a fure rem jam commixtam cum illius bonis, & per illam tuam acceptionem fur factus sit impotens ad restituendum? *Spor. de 7. Præc. n. 250. & Tamburr. de rest. c. 3. §. 4. num. 26.* ajunt probabile esse quod dicunt *Less. Mol. &c.* ad nihil teneri donatarium, qui accipit rem a debitore non solvendo; quia debitor dat rem suam, & damnum per accidens creditoribus obvenit: Quapropter cum debitor per illam commixtionem, quæ æquivalet consumtioni, jam acquisierit totale dominium cumuli, ut dicunt *Lugo de Just. D. 6. num. 172. Sanch. Dec. lib. 2. cap. 23. num. 34. & Tambur. loc. cit.* Ideo probabile esse dicunt *Tambur. & Spor. ll. cc.* quod donatarius possit rem illam accipere, & retinere. Sed huic opinioni obstat primo id quod valde probabiliter docent idem *Less. lib. 2. c. 20. num. 157. & Salm. de Contract. cap. 3. n. 110. cum Trull.* ut dictum est *num. 499. vers. Notandum*, contra *Lugo, Sanch. &c.* nempe quod, cum cumulus ille extat, sive apud debitorem, sive apud alium, dominus rei permixtæ habet jus in rem, retinetque verum dominium in illo acervo una cum debitore. Qua sententia posita, donatarius rem illam permixtam accipiens semper teneretur ad restitutionem, quia tunc non acciperet rem donantis, sed alienam. Sed magis obstat sententia, quam veriorem putamus, & referemus *n. 722.* contra *Less. & Mol.* ut supra, scilicet omnino peccare contra justitiam accipientem rem a debitore non solvendo creditoribus, quia efficaciter influit in alienationem rei cum creditorum detrimento. Hinc dicimus in casu proposito cum *Sanch. d. num. 34. eod. Tamb.* & communi sententia *ap. Spor. l. c.* accipientem teneri domino rem permixtam restituere.

Quæritur hic, ad quid teneatur qui in mare 613 projecerit gemmam, putans valere decem aureos, si illa revera valebat centum? *Prima* sententia dicit teneri ad centum, quia injuste damnificans cum culpa mortali tenetur ad omne damnum factum, licet ignoratum. Ita *Lugo de Just. D. 8. num. 63. Pallav. ac Illf. apud Croix l. 3. p. 2. n. 194.* & aliqui docti Juniores. *Secunda* tamen sententia, quam sequuntur *P. Holzm. de Rest. n. 514. Pontius in Cursu Theol. D. 52. qu. 2. Concl. 2. n. 6. Croix l.c. cum Dicast. Mazzot. de Rest. tr. 4. D. 1. q. 3. c. 3. q. 5. Esparz. q. 34. Diana p. 11. tr. 2. R. 34.* & alii docti Juniores dicunt teneri tantum ad decem modo invincibiliter credat gemmam non pluris valere, & ne in confuso quidem dubitet de suo reali valore; quia non censetur volitum damnum illud, quod non est cognitum; ideo quoad illum excessum deest voluntas damnificandi. Et satis probabilis hæc sententia mihi videtur; Rationem enim a principiis petendo, dico, quod secundum omnes ad restitutionem requiritur culpa theologica; & tanta est culpa, quanta invincibiliter apprehenditur: Ita ut ille, qui proximo damnum infert, plus aut minus peccat, quanto plus vel minus æstimat damni valorem. Juxta autem culpam correspondere debet obligatio restitutionis; Si igitur culpa est tantum pro decem, obligatio restitutionis nequit esse pro centum; ipse enim *Lugo loc. cit.* fatetur, quod si damnificans putet rei valorem esse levem, & eam destruit, non tenetur (saltem sub gravi) ad integre re-

40

restituendum, quia deest injuria gravis erga dominum. Ob eamdem ergo rationem ille, qui apprehendit invincibiliter rem valere minus sui veri valoris, non tenetur excessum suae aestimationis restituere, cum gravior injuria desit: nam est commune axioma apud Philosophos, quod *sicut se habet simpliciter ad simpliciter, ita magis ad magis*. Nec obstat dicere, quod damnificans tenetur ad omne damnum illatum; hoc enim intelligendum est, modo damnum illud sit aliquo modo, saltem in confuso, animadversum, ut ceterum ordinarie accidit; non vero si prorsus invincibiliter fuit incognitum, ut advertunt *Croix dict. n. 194. Mazzotta loc. cit. c. 2. n. 4. & P. Holzm. de Rest. tract. 2. n. 592. Salm. de Rest. c. 4. n. 118. & 124.*

ARTICULUS II.

Quid debeat restitui ab inferente injuriam formalem, seu malae fidei damnificatore, seu possessore?

614. *Ad quid teneatur possessor malae fidei? Vide resolutiones.*

615. *Circa solutionem gabellarum, Quaeritur I. Quis possit tributa imponere? Qu. II. Quae requirantur ad justi tributi impositionem? 616. Qu. III. An fraudantes gabellas peccent, & teneantur ad restitutionem? Qu. IV. An teneantur solvere gabellam subditi deferentes ad usum proprium? Et an pauperes? 617. Qu. V. An populi in dubio de justitia tributi teneantur ad ejus solutionem? Qu. VI. An Creditor Regis possit fraudare gabellam alteri locatam, aut venditam? Qu. VII. An emens mercem a defraudante gabellam teneatur ad ipsam?*

618. *An Dominus possit retinere expensas utiles in re factas a fure? Et an fur teneatur ad omnia damna, saltem confuse praevisa?*

619. *Cui crescat pretium rei ablatae?*

620. *Quid si apud furem pereat res, quae aeque periisset apud Dominum?*

621. *Quid si quis occidat agnum alterius, qui postea pluris valuisset? Et quid si fur consumat tempore majoris pretii agnum, quem Dominus tempore vilioris erat consumpturus?*

622. *Quid si quis se fingat pauperem?*

623. *Quid si quis consumat rem alienam in extrema necessitate? 624. Quid si consumat rem mutuatam?*

625. *Quid si quis emat rem alienam cum dubio?*

614. „ RESP. Id juxta supradicta aestimandum a „ quantitate tum juris quod alter habet, „ tum damni quod injuste infertur; cui aequa„le reddi debet, nisi aliud de damnificati mente, & consensu rationabiliter praesumatur.

Unde resolves.

„ 1. Si damnificatus habeat jus in re, in qua „ damnum est passus, restitutio ei facienda in „ solidum; si autem tantum habet jus ad rem, „ restitutio facienda est pro quantitate juris, „ consideratis circumstantiis: quia non debetur „ solidus valor rei, quae expectabatur; cum tan„tum sit in spe, & multis modis possit impe„diri.

„ 2. Qui in loco publico suae civitatis con„tra justam prohibitionem pascit, vel ligna „ caedit, non tenetur ad restitutionem, nisi com„munitati graviter nocuerit, v. gr. stirpes in„cidendo, arbores aedificiis idoneas sternendo: „ quia rationabiliter praesumitur mens Reipub. „ non esse, suis membris usum publicorum lo„corum rigidius prohibere, quam sub mulcta „ solvenda, casu quo deprehendantur. * (cum „ *Raym. de Just. c. 5. n. 18. Hinc ad nihil tene„retur ante sententiam*. Vide *dicta num. 529. „ Qu. 1.*)

„ 3. Gravius tamen peccaret, & teneretur ad „ restitutionem, si quis pasceret in loco alicu„jus privati; etsi etiam hic praesumi aliquan„do possit de consensu domini, qui saepe non „ intendit, ut fiat restitutio, sed ut deprehen„sus poenam luat.

„ 4. Qui venantur, vel piscantur in locis al„teri locatis, vel alias prohibitis (saltem si „ ea conclusa, vel circumsepta non sunt) non „ peccare mortaliter, nec teneri ad restitutio„nem, docet *Dian. ex Less. Dicast. &c. p. 9. „ r. 9. Res. 39.* contra *Bon. &c.* * (Vid. *dict. n. „ 604. & 605.*) *

„ 5. Etsi probabilius sit, & in praxi communi„ter tenendum, peccari mortaliter circa ve„ctigalium fraudationem, ex eaque oriri obli„gationem restitutionis: non omnino tamen „ improbabiliter id alii quidam negant, eo „ quod consuetudo interpretetur non esse men„tem legislatorum ad aliud obligare, quam ut „ deprehensi mulctentur. Vid. *Nav. c. 23. Sa, „ v. Gabella, Bonac. q. 9. p. 1. n. 5. ex Navar. „ Fill. t. 28. n. 12. Less. Mol. d. 9. Dian. tract. „ de Leg. Res. 19. Laym. lib. 3. t. 3. p. 1. c. 8. „ n. 4. & 5.* vide etiam *Dian. p. 1. t. 11. Res. „ 38. & p. 2. t. 17. R. 38.* ubi ex *Cajet. Med. „ Soto, &c.* docet non esse negandam absolutio„nem poenitenti, qui defraudavit gabellas, seu „ vectigalia imposita rebus iis, quae emuntur „ non ad negotiationem, sed ad usus proprios, „ vel familiae necessaria, v. gr. pani, carnibus, „ piscibus, frumento, oleo, &c.

Circa hanc tributorum materiam plures hic quaestiones sunt enucleandae.

Quaer. I. Quis possit tributa imponere? Resp. 615. possunt Imperatores, Reges, Respublicae, omnesque Principes supremam habentes potestatem. Possunt etiam Concilia, & Pontifex, ex potestate indirecta disponendi de temporalibus, quando id opus est ad regimen spirituale; ita communiter *Less. lib. 2. cap. 33. num. 12. Mol. D. 666. Lugo de Just. D. 36. num. 3. & 4.* Possunt etiam ii, quibus Princeps gubernandi potestatem impertitur, & expresse simul hanc dat facultatem tributa imponendi, ut *Lugo num. 6. & Sanch. Cons. lib. 2. cap. 4. dub. 31.* Possunt item Civitates, & Communitates adhuc subditae aliquando imponere contributiones, sive *collectas* ut vocant, ad sui gubernationem, si Princeps saltem non contradicat, quo tacite con-

consentire videatur: *Lugo num.* 8. An autem Principi infideli debeantur tributa a Christianis negotiantibus vel transeuntibus? Resp. debentur, si justo titulo ille Regnum possidet: secus si injusto, nisi præcedat pactum de aliquo tributo solvendo; *Sanch. loc. cit. dub.* 5. *& Lug. num.* 16.

Communissime autem docet *Molina loc. cit. Less. dub.* 2. *num.* 14. *Lugo num.* 14. *Sanch. dict. c.* 4. *dub.* 4. *cum Sylv. Panorm. Ang. &c.* quod bene possit consuetudine ab aliquo Principe acquiri jus tam exigendi, quam imponendi tributa.

Quæritur II. Quæ requirantur conditiones ad justi tributi impositionem? Prima conditio est *Justitia causæ*, quæ non est quidem abundantia vel utilitas Principis, sed necessitas boni communis, ad quod merito pertinet etiam sustentatio Principis, juxta ejus dignitatem. Hinc si Princeps nequeat alia via suæ necessitati subvenire, etiamsi ipse sua culpa in talem necessitatem devenerit, adhuc tenentur subditi contribuere, ut communiter docent *Molina D.* 667. *Less. cap.* 33. *num.* 48. *Sanch. Cons. lib.* 2. *c.* 4. *dub.* 2. *num.* 8. *& Lugo D.* 36. *cum Vasq. & aliis* contra *S. Antonin. Host. Henr. &c.* Notant tamen præfati AA. debere tunc Principem moderari sumtus, quantum fieri potest, immo & resarcire damnum subditis, si ad pinguiorem venerit fortunam. Unde bene monet *Molina loc. cit.* peccare utique Principes, si excessivis sumptibus, & largitionibus periculo se committunt excedenter gravandi subditos.

Secunda conditio est *Proportio tributi* cum necessitate occurrente, nempe quod Populus non magis gravetur, quam ejus bonum postulat. Hinc ait *Lugo num.* 21. non posse Principem, ut Regnum sibi conservet, propter expensas belli tam subditos gravare, ut eos in magnam paupertatem conjiciat, non enim Regnum est propter Regem, sed Rex propter Regnum; Nisi (bene excipit) alter Princeps, qui Regnum invadit, sit infidelis, vel hæreticus, ita ut sub ejus regimine gravissima timeri possint Religionis damna subditis imminere. Notant autem *Lessius c.* 33. *num.* 49. *& Lugo num.* 22. *cum Victoria* juste posse Principem subditis qui rebellarint, absque alia necessitate novum imponere tributum, partim ad compensandum damnum ab ipso propter rebellionem passum, partim in justam criminis commissi pœnam.

Tertia conditio est *Æqualitas in personis*, nempe quod si qui majoris vires habent, plus solvant, & minus qui minorem; vide *Lugo numer.* 23. Sed dubitatur, an *Assisium* impositum ob utilitatem alicujus loci, juste exigatur etiam ab exteris? Negant *Sylv. Cajetan. Ang. &c. apud Sanch. dicto cap.* 4. *dub.* 45. *num.* 6. Sed communiter & probabilius affirmant *Sanch. num.* 9. *Mol. D.* 669. *num.* 3. *& Lugo numer.* 28. *v. Secundo, cum Vasq. & aliis*; tum quia non apparet alius modus conveniens colligendi tributum, aliter difficulter poterunt exteri a Civibus dignosci; tum quia sic in Populis invicem consuetudo servatur, incolæ enim hujus loci, cum ad alios confluunt, etiam tributa illorum locorum solvunt.

Quæritur III. An fraudantes gabellas peccent, & teneantur ad restitutionem? 616 *Prima* sententia communissima, & probabilior affirmat, hancque tenent *Sanchez Dec. lib.* 6. *cap.* 4. *num.* 82. *Mol. D.* 674. *La-Croix lib.* 3. *p.* 2. *num.* 669. *Concina tom.* 6. *pag.* 420. *Viva de Restit. quæst.* 7. *art.* 7. *num.* 1. *Roncaglia eod. tit. c.* 10. *q.* 4. *Holzmann de Leg. num.* 358. *Diana p.* 1. *tract.* 10. *R.* 19. *cum Suar. P. Nav. Led. Graff. Vega, &c. Less. cap.* 33. *num.* 56. *cum Cajet. Arm. Med. Cov. &c. ac Lugo D.* 36. *n.* 38. *&* 39. *cum Soto, Sylv. Gabr. Corduba, &c.* Probatur 1. ex illo Matth. 22. *Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, &c.* Et ex Apost. ad Roman. 13. *Ideo & tributa præstatis; ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes, Reddite ergo omnibus debita, cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal.* Probatur 2. ratione, quia sicut Rex tenetur vacare saluti Populi, administrationi justitiæ, & aliis oneribus, sic contra tenetur Populus ex justitia, & de jure naturali solvere Principi vectigalia ad ejus sustentationem. *Secunda* vero sententia negat, & eam tenet *Navarrus Man. cap.* 23. *num.* 55. *&* 60. *Angel. v. Pedagium num.* 6. *Beja in Respons. p.* 1. *Cas.* 13. *Duard. in Comment. Bull. Cœnæ lib.* 2. *Can.* 15. *quæst.* 22. *num.* 9. ubi fuse illam tuetur, & respondet ad contraria argumenta; Et probabilem putant *Bossius p.* 2. *§.* 24. *num.* 290. *&* 296. *cum Sayr. & Sancio, ac Diana loc. cit. cum Sa, & Malder.* qui dicunt defraudantes vectigalia non esse a Confessariis urgendos ad restitutionem. Ratio, quia, licet subditi per se loquendo de jure naturæ teneantur Principi congruum subsidium ministrare, non tamen tenentur sub culpa ad eas gabellas, quæ ab ipso sub pœna magna sunt imposita, cum juste præsumatur Princeps tunc nolle eos obligare ad culpam simul & pœnam, nam *leges humanæ* (ait Navarrus) *etiam præcipientes, quæ pœnam temporariam constituunt, in dubio ad æternam non obligant, quatenus sunt leges ejus qui pœnam statuit.* (Cujus sententiæ sunt etiam alii citati *lib.* 1. *n.* 147.) Obligatio autem subditorum solvendi vectigalia Principi, quoties eas defraudant, compensatur illi cum obligatione pœnæ cui subditi subjiciuntur. Unde videntur Principes satis sibi fieri, si cum tanto eorum emolumento pœna illa defraudantibus irrogetur. Quod eo magis præsumendum videtur, quo (ut quidam doctus Recentior dicebat) solutiones gabellarum certo excederent Principum necessitates, si subditi integras impositiones solverent. Præterea adhuc in sententia (communiori quidem, & probabiliori) non dari legem mixtam, nempe quæ præcipit, & pœnam imponit, quæ non obliget ad culpam, nihilominus in præsenti casu, existente lege quæ præcipit solvi gabellam, & pœnam injungit non solventibus, dici potest quod tunc peccat fraudans, quando, non soluta gabella, nollet etiam post confiscationem solvere pœnam; lex enim hæc videtur conditionalis, sive disjunctiva (juxta id quod dicit *Sanch. Cons. lib.* 1. *cap.* 5. *dub.* 1. *num.* 22. *cum Salon. Cord. Angles, Mercad. Met. & aliis*) ut solvatur gabella, aut pœna. Quod hic magis

gis videtur praesumendum in hujusmodi poenis lucrativis pro Rege, in cujus beneficium cedunt, quam in aliis tantum afflictivis. Saltem dubium est, an lex ista obliget sub culpa ad utrumque scil. ad solutionem gabellae, & poenae, vel tantum poenae, & in dubio nemo tenetur obligationem certam subire. Nihil autem obstat dicere, quod talis defraudatio esset in damnum ementium hujusmodi tributa; nam respondetur, subditos non plus teneri quoad gabellas erga ipsarum emtores, quam erga Regem vendentem; ipsis autem imputandum est, si non invigilent, nam sub tali conditione gabellas emunt, & si in alio amittunt, in alio lucrantur propter poenam contraventionis. Haec dici possunt pro hac secunda sententia; an autem propter has rationes (quae ceterum non videntur contemnendae) ipsa sit sufficienter probabilis, sapientioribus me remitto.

Sentit autem *Sanchez Cons. cap. 4. dub. 10. num. 7.* neminem qui palam, & recta via transit, teneri solvere vectigalia, ratione transitus per portam vel pontem, quae imponuntur pro affecuratione viarum; durissimum enim esset obligare advenas ad scienda haec statuta in portis vel pontibus. Et hoc probabile putat *Sanchez num. 12.* cum aliis, etiamsi quis consulto merces aut se occultet, quia hujusmodi tributa ita sunt recepta, ut non debeantur nisi petita. Generaliter vero loquendo de omnibus vectigalibus, putat *Lugo D. 36. n. 43. cum Mol. D. 674. n. 9.* monendos esse Populos ad tributa solvenda, sed post factum non esse cogendos ad restitutionem tributi defraudati, si probabiliter sibi suadeant in tanta vectigalium multitudine aliquid injustum solvisse, vel competenter contribuisse ad publicas necessitates.

Quaeritur IV. An teneantur solvere gabellas subditi deferentes res ad usum proprium? Et an pauperes?

Certum est de jure apud omnes nullum deberi vectigal de rebus cuique deservientibus ad usum proprium & familiae, ut expressum habetur in *l. Universi. C. de vectigal.* Et confirmatur in *cap. Quanquam de Censib. in 6.* ubi: *Quamquam pedagium exactiones regulariter merito sint damnatae.* Quod tantum de rebus ad usus proprios forte dispositum putat *Lug. D. 36. num. 88. in fin.* Unde refert *Sanchez Cons. lib. 2. c. 4. D. 44. num. 2. cum S. Antonin. Jason. & Gabr.* hujusmodi vectigal non esse solvendum, nisi expresse imponatur etiam deferentibus bona ad usum proprium, quia, cum sit res odiosa, & contra jus commune, expresse indiget mentione. Sed dubium hinc oritur, an solutio hujus vectigalis possit per consuetudinem induci? *Prima* sententia negat, & hanc tenet *Cajetanus v. Vectigal, sub initio, Sotus de Just. l. 3. q. 6. art. ult. v. Causa, & Host. Angel. Tab. Led. ac alii ap. eund. Sanch. l. cit. n. 4.* Quia (ut ajunt) injustum est gravare pauperiores, cum isti pluribus indigeant ad usum proprium. *Secunda* vero sententia affirmat, eamque tenet *Lugo de Just. D. 36. n. 71. Less. c. 33. D. 7. & Sanch. n. 6. cum Nav. S. Antonin. Angles, Sylv. Gab. & Rosell.* Quia talis consuetudo (quae instar legis obligat) non esset quidem injusta, non enim gravarentur magis pauperes quam divites, dum divites ob majorem copiam famulorum quos alunt, & majorem sumtuum largitatem plus emunt, quam pauperes. Dicunt tamen *Lessius loc. c. & Sanch. n. 7. cum Corduba, &c.* quibus adhaeret *Lugo dicto n. 27. & 71.* ad talis vectigalis justitiam requiri causam urgentissimam, & non ingerendum scrupulum defraudantibus, nisi de ejus justitia constet.

An autem pauperes teneantur ad vectigalia? Dicunt *Lugo dicta D. 36. n. 69. cum Bartolo, & Decio, Less. l. 2. c. 33. n. 62. ac Sanch. D. 15. n. 2. cum Sylv. Baldo, Felin. Rosella, Panorm. Gigas, Ilern. Baez. &c.* quod si paupertas in aliquo eo deveniret, ut hic non posset alere se & suos, etiam cum mediocri lucro ex negotiatione, vel quia habet multos filios, aut debita, vel propter alias necessitates, non tenetur solvere gabellas, quoniam hoc postulat naturale jus, ut quis prius alat se & suos, deinde tributa solvat. Subduntque *Sa*, & alii AA. citati, etiam Ministros posse eas remittere alicui ob nimiam paupertatem, cui ipse Princeps remittere praesumitur.

Quaeritur V. An populi in dubio de justitia 617
tributi teneantur ad ejus solutionem? Plures sunt sententiae, nam in dubio negativo affirmant teneri *Less. lib. 2. c. 33. dub. 8. n. 64. ac Sotus, Palac. Malder. &c. apud Lugo D. 36. n. 86.* Ratio, quia in dubio praesumendum est pro justo praecepto Principis, cujus auctoritas est in possessione praecipiendi. Sed negant *Molina D. 674. num. 6. & 9. concl. 5. Diana t. 3. tr. 3. R. 39. cum Villal. Arag. Fill. &c. Lugo de Just. D. 36. num. 89. & Sanch. Cons. l. 2. c. 4. dub. 6. num. 5. cum S. Antonin. Host. Cajet. Sylv. Gabr. Med. Cord. Arm. Tab. Ang. &c.* Id tamen intelligendum putat *Lugo*, si adsit aliqua praesumtio de injustitia tributi, quia tunc dubium illud non erit merum dubium, cum praesumtio fundet partem contrariam. Quando enim tributum nequit judicari justum, saltem probabiliter, non videtur (ait *Lugo*) obligandus subditus ad solutionem, in dubio enim onus probandi justitiam tributi incumbit Principi, qui petit illud. Hinc limitant praefati AA. suam sententiam, ut procedat de tributis novis, quorum scitur initium causae: non vero de antiquis, quorum causae non est memoria & ideo praesumenda sunt justa; nisi (ait *Molina dicto num. 6.*) semper adfuerit gravis suspicio, sive conjectura de ejus injustitia, vel de cessatione causae. Probant autem dicti Auctores praefatam secundam sententiam ex *c. Pervenit de Censib.* ubi dicitur census, cujus causa ignoratur, non deberi, his verbis: *Oportet, ut omnis census ad quid esse, quando persolvi debeat, praesciatur.* Item ex *c. Quamquam de Censib. in 6.* ubi: *Quamquam pedagiorum exactiones regulariter merito sint damnatae, tanto tamen districtius ne ab Ecclesiasticis exigantur, prohiberi oportet.*

Dices: Lex in dubio praesumitur justa, ita & tributum. Respondet *Lugo num. 90.* non ean-

eandem fieri præsumtionem pro lege, quam pro tributis, quorum plura a viris probis censentur injusta, quia (ut notat *Molina d. num.*): *Rari sunt qui veritatem in hac materia Principibus dicant, cupientes ei placere; & Populi non audent se opponere, neque sufficienter audiuntur.* Non est ergo (subdit *Lugo*) præsumptio illa ita fundata in Lege tributi, ut dubia expellat, cum tot gravissimi DD. dicant pauca esse tributa, in quibus conditiones omnes ad eorum justitiam necessariæ de facto concurrant. Neque obstare dicunt regulam illam, quod Superiori præcipienti in dubio parendum est; Omnes enim, dicit idem *Lugo dicto n. 90. v. Dices*, fatentur subditum non teneri in dubio ad obediendum, quando præceptum est nimis difficile, vel grave illi damnum affert; & ita etiam docet *Less. lib. 2. cap. 31. num. 10. & cap. 41. numer. 77. in fin. Sotus de Teg. secret. Membr. 3. quæst. 2. Conclus. 2. Cordub. lib. 3. quæst. 6. & Sanchez loc. cit. & Dec. lib. 6. cap. 3. num. 24. cum Arag. Bann. Tap. Sayr. Met. Lop. Man. Rodr. Henriq. Salas, &c.* Ratio, quia in dubio favendum est ei de cujus damno agitur, tunc enim difficultas illa, una cum dubio de potestate imperandi, præponderat possessioni Superioris. Confirmant eandem sententiam plures Juristæ apud *Sanchez Cons. dicto numer. 5.* ut *Bartolus, Corneus, Decius, &c.* dicentes quod cum tributum sit res odiosa, judicandum est in dubio non esse solvendum.

Hæc in dubio negativo, quid in positivo, nempe cum probabile sit tributum esse injustum, an teneantur subditi illud solvere? Affirmant *Suarez, Vasquez, & Turrianus apud Lugo D. 36. num. 91.* Sed communissime negant *Less. lib. 2. cap. 33. num. 67.* asserens esse communem sententiam DD. cum *P. Navarr. lib. 3. cap. 1. numer. 263.* Item *Sanchez Dec. lib. 6. cap. 3. num. 7. Laymann lib. 3. tract. 3. cap. 3. num. 6. Pal. tract. 1. D. 2. p. 6. numer. 5. Lugo dicto num. 91. & Sporer de 7. Præcept. cap. 5. numer. 154. cum Azor. Cajetan. Sylv. &c.* vocans pariter communem; aliique multi quos congerit *Diana tom. 1. p. 1. de Parlam. R. 22. & p. 2. tract. 3. Misc. R. 59.* Ratio, quia subditus juste tunc suo jure utitur ad non solvendum, dum probabiles rationes pro se habet. Et huic sententiæ tandem convenit etiam *Suarez tom. 5. in 3. part. D. 4. Sect. 6. num. 6. in fin.* ubi fatetur non esse obligationem obediendi, quando saltem manifeste probabile est mandatum esse supra potestatem præcipientis. Et expresse eam docet *D. Antoninus p. 2. numer. 1. cap. 13. §. 8.* ubi sic ait: *Non solventes pedagia, quia sunt instituta ex injusta causa (quod tamen credi non debet, nisi probabiliter sciatur), non peccant, nec tenentur restituere, juxta Raymundum.*

An autem peccent exigentes publica tributa in dubio an sint justa? Affirmant *Mol. loc. cit. num. 7. & Sanchez Cons. lib. 2. cap. 4. dub. 7. numer. 2. cum Navarr. Sylvestro, Cajet. Ang. Arm. Host. &c.* nisi ipsi sint subditi & a Principe ad has exactiones compellantur, ut iidem DD. limitant. Sed *Lugo cum Vasquez, & Turrian. num. 93.* excusat etiam non subditos, vel subditos non compulsos, si exigant judicando Regem esse prudentem, nec imponere tributa absque sapientum consilio. Imo *Lugo num. 28.* sentit non peccare exactorem, quando ei de injustitia non constat, potest enim præsumere pro justitia tributi, præsertim in tanta opinionum varietate.

Quæritur VI. An creditor Regis, si nequeat debitum recuperare, possit non solvere gabellam alteri locatam? Negant *Corduba, Reginald. & Graff. apud Lugo D. 36. num. 72.* Sed affirmant communiter *Less. cap. 33. dub. 10. Sanchez Cons. lib. 2. cap. 4. dub. 48. Molina D. 674. numer. 10. & Diana tom. 1. p. 2. tract. 2. Misc. R. 16. cum Navarr. Vasq. Sylv. Bon. Turriano, Molf. Nald. Vega, &c.* & consentit *Lugo n. 76.* Ratio, quia conductor non majus habet jus, quam Rex; si ergo Rex injuste ab hoc creditore tributum exigeret, ita & conductor. Idem dicunt *Less. ibid. num. 76. v. Secus, & Lugo num. 82. cum Sylv. P. Navarr. & Vega*, si gabella fuerit alteri vendita. Hoc tamen non procedit, ut recte ait *Lugo num. 80.* quando debitum contractum fuit a Rege, postquam gabella fuerit locata, aut vendita.

Quæritur VII. An emens mercem a defraudante gabellam teneatur ad ipsam? Affirmat *Sylvester apud Croix lib. 3. part. 2. numer. 276.* Sed probabilius negant *Sanchez lib. 2. cap. 4. dub. 12. numer. 3. Lugo D. 36. a numer. 65. Sporer de 7. Præcept. num. 151. ac Molina, Less. Bonacina, & Dicast. apud Croix loc. cit.* Ratio, quia gabella non est onus stricte reale gravans mercem, sed est reale simul & personale, scilicet, debitum quidem de tali re, at non a quovis habente rem illam, a solo venditore solvendum, qui facta venditione adhuc remanet obstrictus ad solutionem gabellæ. Id tamen intelligendum, ut omnes dicunt, modo emtor non cooperetur positive ad defraudationem tributi. Item excipiunt *Lugo a numer. 65. & Sporer loc. cit.* si emtor adverteret ex hujusmodi frequentibus emtionibus fraudolentis, aliis passim tale exemplum sequentibus Principi grave damnum evenire.

„ 6. Ceterum ordinarie injustus, seu ma- 618
„ læ fidei damnificator, aut possessor tene-
„ tur non tantum restituere rem ablatam,
„ & fructus perceptos (exceptis suis expen-
„ sis) * (*Sed ex l. Adeo 7. §. Ex diverso.*
„ *ff. de Acquir. dom. possessori malæ fidei ne-*
„ *gatur actio ad repetendas expensas. Hinc*
„ *probant Sanchez de Matrimon. lib. 6. D.*
„ *58. numer. 35. & Lugo putat tutam sen-*
„ *tentiam, posse Dominum retinere expen-*
„ *sas utiles in re factas a fure. Atta-*
„ *men Lugo cum Molina, Lessius, Palao,*
„ *Navarrus, Covarruv. &c. apud Croix lib.*
„ *3. part. 2. numer. 221. oppositam meri-*
„ *to vocat probabiliorem; Præfata autem*
„ *lex prout pœnalis non obligat nisi post sen-*
„ *tentiam*) *, & industria, sed etiam sarci-
„ re damnum emergens, & lucrum cessans,
„ cum

„ cum vere sit injusta causa talium damnorum. „ * *Etiamsi hæc damna sint ignorata; modo sint „ prævisa saltem confuse, ut advertunt Croix l. „ 3. p. 2. n. 198. Salmant. & alii cit. n. 613. in „ fin.*) *. Unde, si dominus, re sua retenta „ per culturam vel negotiationem percepturus „ fuisset ex agro suo aut pecunia centum flo„ renos, & alter parum, vel nihil, debet is „ domino suo satisfacere pro centum illis flo„ renis: quamvis communiter soleant domini „ plurimum remittere, si res componatur. „ *Laym. l. 3. tr. 2. cap. 4. n. 7.*

619 „ 7. Si res aliena, dum injuste detinetur, „ crescat, ut si pretium ejus augeatur, domi„ no crescit, ac proinde id ei præstari debet. „ Vid. *Laym. hic lib. 3. t. 2. cap. 4.*

620 „ 8. Si res aliena, dum injuste detinetur, pe„ reat, aut deterior fiat, idque casu, vel ju„ sta hostium incursione, vel naturaliter, & „ certum sit apud dominum æque parituram „ fuisse, non tenetur alter restituere: quia ni„ hil novi detrimenti domino apud furem, v. „ gr. accidit, quod non apud ipsum. Si vero „ non fuisset peritura apud dominum, vel sal„ tem nonnisi per injuriam, tunc injustus de„ tentor adhuc tenetur ad restitutionem, licet „ sine culpa sua res perierat. *Laym. tr. 2. cap.* „ *4. n. 2.*

„ 9. Si res aliena apud iniquum detentorem „ pereat, idque ipsius culpa, aut quia is ab„ sumsit, alteri donavit, destruxit, &c. tunc „ etiamsi domino relicta fuisset certo peritura, „ nihilominus tenetur pro ea domino satisfa„ cere, ut est communis apud *Laym. loc. cit.* „ *Lessium &c.*

Pro majori claritate quæritur, an teneatur fur ad restitutionem rei apud ipsum deperditæ quæ æque apud dominum peritura fuisset? Distinguendum: Si res periit apud furem sine culpa sua, neque alterius, & eodem tempore ac periculo quo apud dominum fuisset peritura, fur non tenetur ad restitutionem; quia furtum, licet fuerit commissum cum injuria, non tamen fuit efficax causa damni; justitia enim commutativa ad restituendum non obligat, nisi damnum effective accidat. Ita *Busemb. ut mox supra, Laym. de Rest. cap. 4. ex communi, Salmanticens. eodem tit. cap. 1. num. 52. cum Less. Pal. Dicast. &c. Sporer num. 162. Holzmann num.* 400. Et confirmatur ex *l. 1. ff. Ad leg. Rhodian. &c.* ubi dicitur non teneri ad restitutionem nautam, qui ex una in aliam navem deteriorem, invito domino, transtulit mercem, quæ periit, pereunte prima navi in eadem tempestate. Sed dices: Quomodo extinguitur sine satisfactione obligatio restitutionis ex injusta acceptione jam contracta? Respondeo: extinguitur eventu illius communis periculi, quo fit, ut nullum damnum ex furto domino eveniat; non enim facienda est reparatio damni quod non adest, cum restitutio ad hoc tantum debeatur, ut damnum reparetur; Probavimus autem *n. 561.* ex *D. Thoma*, quod sola injuria non obligat ad restitutionem, ubi damnum non intercessit.

Dixi 1. *sine sua culpa*, nam si fur rem consumsit, vel ex negligentia culpabili perdidit, antequam periculum illud eveniret, tenetur quidem ad restitutionem, ut dicunt *Bus. sup. n. 9. Salm. l. c. & Laym. cum Mol. & communi.* Quamvis *Spor. de Rest. n. 168. & Less. lib. 2. cap. 12. num. 93. cum Vasq. & aliis* excusent furem a restitutione, si rem ipse consumserit eodem loco, & intra idem tempus, quo jam prævidcrit rem apud dominum æque perituram; Quod probabile recte putant *Laym. num. 2. ac Lugo D. 18. num. 77.* quia revera fur eo casu nec etiam est causa damni. Dixi 2. *sine culpa alterius*; nam ut bene advertit *Elbel de Rest. n. 77.* tenetur quidem fur ad restitutionem, si res periisset apud ipsum, non casu, sed injuria alterius; quia tunc jam iste alter obligationem contraxisset restitutionis; unde remanet ad eum obstrictus fur, qui prius obligationem contraxit. Ita *Elbel, Holzm. Bus. Sporer & alii communiter.* Dixi 3. *eodem tempore & periculo*, nam si transacto periculo illo communi fur non restituat, & postea res pereat in alio periculo dicunt *Salmanticens. loc. cit. num. 51. cum Pal. Dicast. & Less.* furem teneri ad restitutionem, quia non restituendo fuit in mora culpabili. Sed adhuc probabiliter *Croix l. 3. p. 2. num. 218.* excusat furem a restitutione, semper ac evenit commune periculum, in quo æque apud dominum res peritura fuisset: Recte enim ait *Croix*, teneri tunc quidem furem ratione moræ ad restituendos fructus, quos dominus ex re percepturus fuisset; quia mora dominus fuit causa, quod damnum illorum fructuum pateretur; non tamen tenetur rem restituere, cum non mora, sed periculum fuerit vera causa, quod dominus rem amitteret.

Si quis occidit agnum alterius, qui nunc valeat quinque denarios, sed postea valiturus erat decem, dicunt *Sotus, Bann. Salon. &c. ap. Croix l. 3. p. 2. n. 236.* restituendos esse decem denarios. Sed probabilius *Less. Mol. & Dic. cum Croix ib.* tenent ex communi restituendos tantum quinque. Bene tamen excipit *Croix* cum *Lugo*, nisi Dominus pretio illo non possit emere similem agnum, vel quia caret pecunia, vel quia non habet amplius opportunitatem emendi; Hoc tamen intelligendum, si Dominus reservaturus fuisset ad tempus incrementi. 621

Quid si Dominus consumturus fuisset rem tempore vilioris pretii, fur vero consumsit tempore incrementi? Sentiunt *Molin. Vasquez, Laym. Less. &c. apud Salm. de Rest. c. 1. n. 58.* furem non teneri nisi ad pretium vilius, tum quia restitutio facienda est juxta quantitatem damni Domino illati; tum quia venditio facta tempore incrementi est fructus industriæ, qui non debetur Domino: Et hanc sententiam *Salm.* probabilem putant. Sed mihi videtur omnino verior opposita, quam tenent *Lugo D. 18. n. 126. Pal. de Just. q. un. p. 24. §. 9. P. Concina tom. 7. pag. 106. n. 24. & Salm. n. 59. cum Sylv. Reb. & Vill.* Ratio, quia res Domino suo fructificat, licet Dominus fructum non percepturus fuisset. Nec fructus ille est fructus industriæ, sed fructus rei; unde deductis expensis totus ei debetur. Quid si Dominus consumturus fuisset agnum tempore vilioris pretii, & apud furem crevit valor, sed postea apud ipsum de-

decrevit ad pristinum valorem? Respondet *P. Concina loc. cit. pag.* 105. *n.* 21. furem teneri ad restituendum vilius pretium, quoniam restitutio non obligat nisi ad mensuram damni illati. Sed id mihi videtur penitus improbabile, quoniam cum pretium agni creverit ad quinque in beneficium Domini, & eo tempore culpabiliter agnum illi fur non restituerit, damnum non fuit in quinque, sed in decem, & mora furis fuit quidem causa hujus damni; quapropter non quinque, sed decem ille restituere debet.

622 „ 10. Qui fingens se pauperem, vel alium, „ quam est, extorsit eleemosynam, non tene„ tur restituere, si parva fuit, qualis ostiatim „ mendicantibus datur; secus, si fuit magna; „ tunc enim, quia subintelligitur conditio hæc „ (si pauper est) tenetur restituere secundum „ *Molin.* danti; secundum Palaum, vel danti, „ vel aliis pauperibus. Vid. *Escob. t.* 3. *E.* 2. „ *c.* 6. *n.* 109.

623 „ 11. Qui in extrema necessitate consumsit, „ quod ante acceperat commodatum, condu„ ctum, vel precarium, non tenetur restitue„ re: quia nec ratione rei acceptæ, cum ea „ nec in se, nec in pretio extet; nec ratione „ acceptionis, cum jure eam consumserit; nec „ ratione contractus, cum hic non obliget, „ nisi re pereunte tua culpa. *Less. Hurt. Trull.* „ *Diana p.* 5. *tr.* 8. *R.* 10. Imo probabiliter ne „ id quidem, quod ante illam necessitatem e„ rat furatus, & in ea consumsit, quia furtum „ illi non ademit jus, quod ad rem in tali ca„ su habebat. *Con. Pal. Hurt. Dian. loc. cit.* „ *R.* 8. contra *Less. & Vasq.* sicut neque si in „ ipsa necessitate, accepisset, & consumsisset. „ *Dian. l. c. R.* 9. ex *Azor. & 6.* aliis contra „ *Lessium.* * (*Vid. quæ diximus Quæst. IV.*) *

624 Certum est autem, quod mutuatarius, qui in extrema necessitate rem mutuatam consumit, tenetur adhuc restituere mutuum; quia tunc consumit rem propriam, cum rei mutuatæ transferatur dominium in mutuatarium.

625 Quæritur, utrum emens rem alienam cum dubio an sit venditoris, & postmodum, facta diligentia, dubium evincere non possit, ad quid teneatur? Dicunt aliqui teneri ad totam rem reddendam vel alteri, de quo dubitat an sit sua, vel pauperibus si ignoretur persona. Sed probabilius tenetur ad rem dividendam pro qualitate dubii, cum ex una parte non faveat illi possessio incepta cum dubia fide, & ideo nequit rem sibi totam retinere: ex altera parte non videtur æquum teneri totam restituere, cum dubium est an res sit aliena. Ita *Lugo D.* 17. *n.* 80. & 81. *Less. l.* 2. *c.* 14. *n.* 15. *Pal. D.* 3. *punct.* 3. *n.* 2. *Salm. c. n.* 62. *cum Dic. & Villal.*

ARTICULUS III.

An, & quid debeat restitui pro injuria illata corporis, v. gr., per mutilationem, occisionem, &c.

626 *Ad quid teneatur occisor?*

627 *An impotens restituere in uno genere, teneatur in alio?*

628 *Quid si quis occidens Cajum, putarit occidere Titium? Et an ista incurrat irregularitatem, aut excommunicationem Canonis?* 629. *Quid si quis incenderit domum Titii, putans Caji?*

630 *An valeat remissio Patris occisi in præjudicium filiorum?*

631 *Vide alios casus. Quibus hæredibus facienda restitutio?*

632 *An homicida teneatur restituere bona, quæ occisus aliis dedisset ex liberalitate?* 633. *Quid si damnum istorum intenderit?*

634 *Ad quid teneatur homicida creditoribus occisi?*

635 *Quid si homicidium imputetur alteri, & hoc occisor advertat.* 636. *Quid si hoc etiam intendat?*

637 *Ad quid teneatur invasus excedens moderamen inculpatæ tutelæ?*

638 *Quid si provocans occidat alterum pugnam acceptantem?*

639 *An detrahendum pretium laboris, quem occisus sustinuisset pro lucro amisso.*

„ RESP. Injustus occisor, aut mutilator in 626
„ conscientia tenetur tantum restituere pro „ damnis bonorum fortunæ, quæ ex tali occi„ sione, vulnere, &c. directe ab eo causata „ sunt, juxta prudentis arbitrium: præcise au„ tem pro vita, membro, vel cicatrice nihil „ tenetur restituere secundum rigorem, cum „ sint bona altioris ordinis, quæ pecunia æsti„ mari non possunt. Ita contra *Sotum, Sylv.* „ *&c.* probat *Less. lib.* 2. *c.* 9. *d.* 23. V. *Laym.* „ *l.* 3. *t.* 3.

Quæritur, an impotens restituere in uno genere bonorum, teneatur restituere in altero inferiori, puta si quis hominem occidit, aut vulneravit, aut infamavit, teneatur pecuniam dare, si nequeat aliter damnum compensare? Adest duplex probabilis sententia. *Prima* affirmat cum *Soto de Just. lib.* 4. *q.* 6. *art.* 3. *ad* 3. *Caj. Sum. v. Restitutio*, item *Sylv. Mercad. Arm. Arag. &c. apud Lugo D.* 11. *n.* 4. Et pro hac sententia videtur esse *D. Th.* 2. 2. *q.* 42. *art.* 2. *ad* 1. ubi ait: *Cum aliquis alicui abstulit membrum, debet ei compensare vel in pecunia, vel in aliquo honore.* Idem repetit *ibid. ad* 2. loquens de restitutione famæ: *Vel si non possit famam restituere, debet ei aliter recompensare.* Ratio, quia qui non potest totum damnum, tenetur saltem compensare partem quam potest. *Secunda* vero communior & probabilior sententia negat, eamque tenent *Lessius lib.* 2. *c.* 9. *n.* 141. *Lugo loc. cit. a n.* 5. & *Disp.* 15. *n.* 23. *Laym. l.* 3. *tract.* 3. *p.* 3. *c.* 6. *n.* 2. *Bonac. D.* 2. *q. ult. sect.* 2. *p.* 10. *n.* 10. *Sanch. Cons. lib.* 1. *c.* 4. *d.* 1, *n.* 7. *Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 299. *Sporer de* 8. *Præc. c.* 6. *n.* 127. *Salm. de Rest. c.* 2. *n.* 80. & *cap.* 4. *n.* 142. *cum Bann. Vasq. Vict. Fill. P. Nav. &c.* At probabilem putat *P. Conc. tom.* 7. *pag.* 110. *n.* 7. Probatur 1. *Exod.* 21. 19. ubi dicitur, quod convalescente vulnerato, *percussor erit innocens, ita tamen, ut operas ejus, & impensas in medicos restituat.* Ergo sufficit restituere tantum damna in bonis illata, quin sit obligatio restituendi aliquid pro vulnere; alioquin (bene ar-

Aa 2 guit

guit *Lugo*) percussor non diceretur innocens. Probatur 2. ex *l. fin. ff. de His qui effud. &c.* ubi dicitur vulnerans teneri ad expensas curationis, & mercedes, quibus cariturus est vulneratus: *Cicatricum autem, aut deformitatis nulla fit æstimatio; quia liberum corpus nullam recipit æstimationem*. Probatur 3. ratione, quia justitia commutativa obligat ad restituendum juxta æqualitatem damni illati, ubi autem restitutio facienda sit in genere diverso, nulla adest æqualitas, nec ulla erit unquam compensatio damni; per quamcumque enim pecuniam damnum minime reparabitur, neque in toto, neque in partem: Et sic respondetur opposite sententiæ. Communiter tamen præfati AA. monent congruum esse, ut Confessarius imponat pœnitenti pro pœnitentia, vel ex æquitate aliquid læso elargiri.

„ 1. Qui occidit ebrius alium, si ebrietas „ non fuit culpabilis, & voluntaria, vel, li- „ cet fuerit talis, si tamen homicidium vel „ non prævidit, vel diligentiam debitam adhi- „ buit ad cavendum, non tenetur ad restitu- „ tionem: tenetur autem, si prævidit, & non „ cavit. *Bon. d. 2. q. ult. sect. 2. p. 1.*

628 „ 2. Qui occidit Cajum, putans esse Titium, „ tenetur ad restitutionem: quia actio ista est „ Cajo injuriosa. *Bon. loc. cit. comm.*

Quær. I. An occidens Cajum putans occidere Titium, teneatur ad restitutionem? Affirmat *Bus.* hic *cum communi*. At negant alii, quia homicidium respectu Caji est mere casuale, & involuntarium. De hoc vide in quæstione sequenti dicenda, quæ ad idem coincidunt. Sed hic dubium fit, an incurrat excommunicationem Canonis, qui volens occidere Clericum Petrum, per errorem invincibilem occidit Clericum Paulum? Negat *Dian. p. 9. tr. 4. R. 31.* cum *Suar. de Censur. D. 22. sect. 1. n. 54. Conc. tom. 3. D. 53. n. 3.* & probabile vocat *Tambur. Dec. l. 6. c. 4. §. 3. n. 29.* Ratio, quia respectu Pauli percussio illa non fuit voluntaria, sed mere casualis & affectiva; solum autem affectus percutiendi Petrum fuit voluntarius, sed solus affectus non est sufficiens ad inducendam excommunicationem. Probabilius tamen dicunt incurrere *Sanch. de Matr. l. 9. D. 32. n. 26. cum Cordub. & Cov. Viva de Rest. q. 7. art. 1. n. 7. Bonac. de Cens. D. 1. q. 2. p. 1. n. 20. cum Mol. Reb.* & aliis communiter, ut fatetur ipse *Tamb. n. 28.* Ratio, quia occidens Clericum ideo incurrit excommunicationem, quoniam injuriam irrogat statui Clericali; qui autem unum Clericum pro alio percutit, licet erret in personam, jam lædit statum Clericalem, quia Clericum vult lædere, & de facto Clericum lædit. Sed dices, cur iste excommunicationem Canonis incurrit, & non obligationem restitutionis? Respondetur: differentia est, quia restitutio non debetur personæ, nisi ob injuriam personæ illatam; sed excommunicatio incurritur ob injuriam factam statui ecclesiastico, quæ in hoc casu jam adest; & quamvis respectu Pauli sit accidentalis, & materialis, respectu vero status est substantialis & formalis. Tanto magis puto occisorem in eo casu non excusari ab incurrenda irregularitate, ut dicit *Snacb. loc. cit. cum Cov. Cordub. Led. Vega, &c.* contra *Fill. tr. 20. c. 3. q. 10. Spor. de 5. Præc. c. 3. n. 206. & Tamb. loc. cit. n. 25. cum Con. Hen. & Farinac.* qui afferunt pro se quandam Declarationem S. C. Concilii ann. 1587. *ap. Dian. loc. cit.* ubi declaratum fuit, quod mandans occidere Petrum, non incurrit irregularitatem, si mandatarius errans occidit Paulum. Sed respondetur: in hoc casu ideo mandantem non esse irregularem, quia respectu occisionis Pauli non potest dici, quod ille fuerit verus mandans, cum mors Pauli accidat omnino per errorem mandatarii non propter mandatum; sed qui unum pro alio occidit, verus dicitur homicida. Nec obstat dicere, quod si quis projiciens lapidem vult occidere inimicum, & occidit mere casualiter amicum, non incurrit irregularitatem, ut dicunt *Bonac. l. c. cum Suar. & Sayr.* Sic etiam dicendum de eo, qui volens pugione occidere inimicum, casu occidit amicum. Sed respondeo: in primo casu tantum adest pravus affectus, non autem externum homicidium, cum occisio illa omnino accidat præter voluntatem. Et in casu nostro adest affectus, & homicidium externum, cum occisor velit interficere hominem, & de facto hominem interficiat, licet erret in personam.

Quær. II. An autem, si quis velit incendere domum Titii inimici, & incedat domum Caji amici, teneatur Cajo restituere damnum? 629 *Prima* sententia cum *Bonac. de R. in partic. Disp. 2. q. ult. sect. 2. p. 2. n. 8. cum Haunold. & aliis ap. Croix lib. 3. p. 2. n. 200.* absolute affirmat. Ratio, quia omnis actio contra justitiam executa cum advertentia parit onus restitutionis; nec excusat error personæ domini, cum error sit tantum circa qualitatem, non circa substantiam. *Secunda* sententia cum *Leandro t. 10. q. 28. Mol. tom. 3. D. 127. n. 4. Tamb. Dec. lib. 8. tract. 3. §. 6. n. 2. verb. Dixi; Spor. tr. 4. de Rest. c. 2. n. 139. Lugo de Just. D. 17. n. 78. & D. 28. n. 86. Croix l. 3. p. 2. n. 200.* cum aliis doctis Junioribus, & præsertim doctissimo Magistro meo Illustriss. Episcopo Torno, negat teneri ad restitutionem, modo is non intenderit, ne confuse quidem, incendere domum alterius quam Titii; nempe si non fuerit sic animo actualiter saltem implicite comparatus, quod etiamsi scivisset domum esse Caji, adhuc incendisset, quia tunc censetur damnum intulisse Cajo, non ut Cajo, sed ut domino domus; & ideo tunc cuique domino damnum resarcire debet. Secus vero, si nullum alium intenderit lædere, quam Titium inimicum, invincibiliter credens domum esse Titii. Ratio, quia ad obligationem restitutionis, quæ oritur ex damnificatione principaliter facta propter injuriam, requiritur injuria formalis; nec sufficit injuria materialis, & solum effectiva sine animo, sicut nec sufficit injuria tantum affectiva, opere externo non completa, ut esset hæc; *Cardinalis* enim *de Lugo* sic loquitur: Cum ego intendo damnum inferre Titio, animo illi tantum injuriam irrogandi, quocunque alio excluso; si postea per errorem invincibilem lædam Cajum, injuriam respectu Titii non est formalis, & effectiva, sed duntaxat materialis, & affectiva, ac mere accidentalis, cum mihi non fuerit animus eum lædendi, nec

in

in particulari, nec in generali: Et ideo non teneor illi restituere damnum, quod oritur ex injuria. Nec obstat dicere, quod ad obligationem restitutionis satis est intendere aliquam actionem injustam, & eam exequi. Nam respondent DD. citati, quod ad onus restitutionis ratione damnificationis non sufficit sola actio materialiter injusta, sed insuper requiritur actio formaliter, seu voluntarie injuriosa in alterum qui læditur. Hæc autem actio injuriosa voluntaria deest in casu nostro, cum accidat actio præter intentionem, quæ non est alicui formaliter injuriosa: Si enim intendo tantum lædere Titium, & quemcumque alium excludo, tunc neminem voluntarie offendo; non Titium, quia de facto is non læditur; non alterum, quia respectu istius mea actio est prorsus involuntaria, & ideo error est circa substantiam. Et ob eamdem rationem idem dicunt *Sporer de 5. Præcept. cap. 3. num. 206. Fill. tract. 20. c. 3. quæst. 10. Croix lib. 3. p. 2. n. 201. Leand. loc. cit. Tamb. lib. 6. cap. 4. §. 3. num. 31.* (contra *Bon. loc. cit. num. 8. cum Cov. Gom. & Sanch. lib. 9. D. 32. n. 27. Suar. &c.*) de eo qui occidit amicum, invincibiliter credens esse suum inimicum. Nec obstat textus in *l. 18. Eum qui, §. Si injuria, ff. de Jurejur.* ubi dicitur quod si quis læditur ab aliquo, qui putat eum esse alium, is habet in illum actionem damni. Nam respondetur id procedere in foro externo, ubi præsumtio scientiæ personæ læsæ stat contra lædentem, cui fides minime præstatur, si asserat alium voluisse offendere; non vero in foro interno, ubi lædens certus est alium offendisse pro eo quem offendere intendebat.

Idem etiam dicunt de furto *Molin. l. c. Lug. D. 17. n. 78. Spor. tract. 4. de Restit. c. 2. n. 139.* & probabile putant *Leand. & Tamb. ll. cc.* Ait enim *Lugo* quod si fur, rem injuste accipiendo, vult illam absolute possidere, tunc saltem in confuso vult injuriam inferre domino, quicunque ille sit: Secus vero inquit, si acciperet sub expressa conditione, si res sit v. gr. Principis; quia tunc non intendit absolute possidere. Sed huic doctrinæ non acquiesco, & adhæreo sententiæ, quam tenet *Sanch. Dec. lib. 2. cap. 23. n. 157.* In furto enim non attenditur cui volueris facere injuriam, sed an vere volueris rem accipere invito domino; cum in hoc videatur differre obligatio restitutionis ob damnificationem a restitutione ob furtum: nam in damnificatione principaliter intenditur injuria in personam domini, & accessorie illius damnum, in furto autem principaliter intenditur lucrum injustum, & accessorie injuria domini; & ideo error domini in casu furti videtur esse circa qualitatem, in casu vero damnificationis circa substantiam.

630 „ 3. Si læsus ante mortem omnia remisit, ad „ nihil tenetur occisor: quia filiis non fit in„ juria in bonis, nisi quatenus læduntur in pa„ tre contra ejus voluntatem (volenti enim „ non fit injuria); ergo sicut per eum jus ac„ quirunt, sic etiam amittunt: etsi non recte „ faciat parens, si filii valde egeant. *Less. l. 2.* „ *c. 9. d. 26.* * (*Ita etiam Salm. de Rest. c. 2.* „ *n. 113. cum Sanch. Sot. Bonac. & communi-* „ *ter contra Croix l. 3. p. 2. n. 310. cum Lugo:* „ *Facta autem remissione injuriæ, non intelligi-* „ *tur facta remissio damnorum; V. ib. n. 112.*)*

„ 4. Etsi præcise pro vita, membro, occisio- 631 „ ne non sit obligatio restituendi: per senten„ tiam tamen judicis cogitur injurians satisfa„ cere pro injuria.

„ 5. Consilium est, ut Confessarius pro his „ injungat eleemosynas, & Missas pro salute „ occisi.

„ 6. Si occisus, vel mutilatus fuerit servus, „ vel animal, tunc etiam pro vita, & mem„ bris facienda est restitutio, quia horum vita „ pretio æstimatur; ac proinde tantum debet „ restitui quanti potuisset vendi; & pro muti„ latione, vel cicatrice, quanto pluris vende„ retur.

„ 7. Pro expensis funeris nihil restituitur; „ quia illæ aliquando faciendæ tandem fuissent; „ Nisi forte occasione illatæ necis, v. gr., ex„ tra patriam, majores fieri oportuerit.

„ 8. Restitui debent impensæ factæ in cura„ tionem, & medicamenta, vulnerati, vel oc„ cisi. *Fill. tom. 32. c. 8. n. 202.*

„ 9. Item lucra, quæ ex mutilatione, vel „ vulneratione cessarunt; non quidem tam in „ solidum, ac si de facto essent acquisita, sed „ pro majore, aut minore spe, quam læsus ha„ buit illa acquirendi. Vid. *Trull. lib. 7. c. 8.* „ *d. 3.*

„ 10. Si homicida a Magistratu plectatur, „ verius est adhuc teneri ad damna sarcienda, „ cum morte sua tantum satisfaciat justitiæ pu„ blicæ, non hæredibus occisi. Qui tamen, „ cum plerumque aliud non exigant, viden„ tur esse contenti, ac proinde hæredes homi„ cidæ ad nihil tunc teneri. *Fill. loc. cit. nu-* „ *mer. 214.*

„ 11. Debet autem restitutio fieri tantum pa„ rentibus interfecti, filiis, & uxori: quia hi „ soli directe læduntur: cum moraliter censean„ tur una persona cum occiso. Nisi tamen oc„ ciderit animo etiam nocendi aliis: nam tunc „ etiam his restituere teneri dicit *Card. Lugo* „ *de Just. d. 11. n. 8. ex Less.* Vid. *Trull. l. c.* „ *d. 4.*

Quær. I. Quibus hæredibus teneatur homicida restituere damna? Et quænam damna restituenda sint? Certum est I. quod hæredibus necessariis, ut filiis, parentibus, & etiam uxori, restituendum est damnum, & lucrum cessans, non tantum illud quod cessavit in vita occisi, sed etiam post ejus mortem, juxta tempus quod defunctus verisimiliter victurus creditur, attenta ætate, valetudine, &c. ut recte docet *Sanch. Cons. lib. 1. cap. 4. d. 2. num. 10. cum Panorm. Gom. Ang. Palao &c.* Sed hoc lucrum non est restituendum integrum in re, sed juxta spem, ut idem *Sanch.* bene advertit cum *S. Thom. Navarr. Sot. Salon. Arag. & aliis*, contra *Panormit. Gom. & alios*. Certum est II. quod restituendum est hæredibus non necessariis omne debitum reale contractum cum defuncto ante ipsius obitum, nempe damnum ejus bonis irrogatum per occisionem, & lucrum quod amisit vulneratus tempore quo vixit: Non autem lucrum quod cessavit a tempore mortis,

tis, cum id non fuerit debitum reale cum defuncto contractum, ut dicunt *Sotus*, & *alii Moll. apud Sanch. loc. cit. dub.* 3. *n.* 9. & consentit *Croix lib.* 3. *p.* 2. *num.* 309. Dicit autem *Croix ibid.* quod si nullus superfuerit heres, restitutio dictorum debitorum realium facienda est pauperibus. Addit etiam *Croix eod. n.* 309. quod si uxor (& idem dicendum esset de filiis, & parentibus) postea æque commode nupserit, vel si quis ipsi alimenta præstiterit, huic nihil restituendum, quia tunc reipsa non patitur damnum.

632 Quæritur II. An homicida teneatur restituere fratribus, consanguineis, vel aliis bona, quæ occisus illis probabiliter daret, si viveret? Tres sunt sententiæ. *Prima* universe affirmat, quia illi, quamvis jus non haberent ad talia bona, habent tamen jus, ne vi impeditus fuisset defunctus ea ipsis elargiri. Ita *Vasq. Scot. Azor,* & *alii apud Salm. de Rest. c.* 2. *n.* 105. *Secunda* dicit, restitutionem deberi tantum fratribus, præter parentes, uxorem, & filios. *Tertia*, & quidem probabilior sententia, quam tenent *Bus. infra n.* 13. *cum Less.* & *Trull,* item *P. Conc. tom.* 7. *pag.* 214. *n.* 18. & *Salm. dict. lib. n.* 108. *cum Soto*, *Lugo*, *Fill. Bon.* &c. docet, nihil deberi aliis, nisi Parentibus, filiis, & conjugi, etiamsi homicida illorum damna prævideret. Nec obstare ajunt *Salm. n.* 108. & *Lugo Disp.* 11. *num.* 117. id quod dicit *Sanch. Cons. lib.* 1. *cap.* 4. *d.* 3. *num.* 11. esse semper contra justitiam, impedire vi aliquem a consecutione boni, cum hujusmodi impeditio prævidetur: Nam respondent justitiam non obligare ad non apponenda ea (etiam vi vel fraude) ex quibus per accidens, & remote sequitur aliquod damnum, quia tunc vis aut fraus non censetur esse illius causa nec physica, nec moralis. Regula autem, qua quis habet jus, ne vi impediatur a consecutione justi boni, currit quando directe intenditur illius damnum, non vero, si eveniat per accidens.

633 Contra autem dicunt *Salm. dict. lib. n.* 108. *cum Cajet. Mol.* &c. teneri homicidam ad restituendum, si damna illorum intenderet. Sed concedunt, satis esse probabilem sententiam oppositam, scilicet tunc etiam ad nihil teneri, cum deficiat ibi opus externum contra justitiam erga damnificatos, ut tenent *Sanch. Sot. Trull, Dic. Bon. dict. n.* 108. juxta dicta *supra n.* 583. Sed huic sententiæ nescio acquiescere, nam occidens, animo nocendi directe aliis, certe peccat contra justitiam erga illos, cum quisque habeat jus, ne vi impediatur a consecutione justi boni. Tunc enim occidens jam opere injusto externo lædit illos, & ideo teneri eos indemnes reddere recte dicunt *P. Conc. loc. cit. Tamb. de Restit. ex homic. c.* 4. §. 3. *n.* 13. *cum Less.* & *Viva de Rest. Qu.* 7. *Art.* 1. *n.* 8. *in fine*, *Croix lib.* 3. *p.* 2. *num.* 310. *Elb. cum Henr.* & *Ills.* Neque hic valet dicere, quod si hic tenetur ad restitutionem, cur non tenebitur qui impedit alterum ex odio a consecutione justi boni, quem dictum est supra *num.* 584. non teneri? Respondetur, quod ille non tenetur, quia malitia fuit omnino interna pravæ voluntatis odientis; sed hic prodiit in vim externe injustam, prout est homicidium debitoris; quisque autem habet jus, ne per vim privetur justo bono, & ideo tenetur homicida ad restituendum ipsi damnum.

„ 12. Etsi probabile sit, deberi etiam resti- 634
„ tutionem creditoribus occisi, si quod damnum
„ illis ex ea cæde obvenit; contrarium tamen
„ etiam probabile (saltem secundum limitatio-
„ nem casus præcedentis) est, cum occisio illa
„ non sit directe causativa illius damni. Vide
Laym. loc. cit. n. 4.

In hac quæstione, scilicet an homicida teneatur restituere creditoribus occisi damnum eis illatum? Tres sunt sententiæ. *Prima* dicit teneri, si homicida prævidit eorum damnum. Ita *Sanch.* & *Tap. apud Salm. de Rest. c.* 2. *n.* 110. *Secunda* dicit teneri, sive prævidit, sive non; quia creditores jus habebant exigendi sua credita ab occiso. *Molin.* & *Laym. apud Salmant. n.* 110. *Tertia* autem sententia, quam tenent *Tamb. de Rest. c.* 4. §. 3. *n.* 12. *cum Less. Soto, Bec. Dicast.* &c. *Salm. dict. l. n.* 11. & *Viva de Rest. q.* 7. *Art.* 1. *n.* 8. docet non teneri ad restitutionem, etiamsi præviderit damnum, modo non intenderit; quia damnum illorum tunc evenit per accidens. Secus, si damnum creditorum directe intendisset, ut *Tamb. dict. lib. n.* 13. & *Viva*; & hoc recte vocat communius & probabilius *P. Conc. t.* 7. *p.* 214. *n.* 10. juxta mox supra dicta *n. preced.*

„ 13. Non tenetur occisor aliquid eis resti-
„ tuere, quos occisus alebat ex liberalitate,
„ quia damnum illorum per accidens sequitur.
„ *Less. lib.* 2. *c.* 9. *art.* 26. *Trull, l. c.* * (Vide
„ *dicta mox n.* 632.) *

„ 14. Nec tenetur ad damna, quæ v. g. pro- 635
„ venient ex morte alicujus innocentis, quia
„ per errorem putaretur homicidium fecisse, &
„ sic captus plecteretur, quia hujus mors non
„ directe causaretur ab ipso, sed per accidens,
„ & ex errore, vel malitia accusatorum. Vid.
„ *Bonac. d.* 2. *q. ult. sect.* 2. *p.* 2.

Quær. I. An tenearis restituere damnum alteri obveniens ex tuo homicidio, nempe si illi crimen imputetur? Respondet *Less. l.* 2. *cap.* 9. *Dub.* 16. *n.* 110. quod certe ad nihil teneris, si non advertas ad damnum illi eventurum. Quid si advertas? *Navarr. apud Sanch. Cons. lib.* 1. *c.* 4. *dub.* 5. *n.* 6. *aliique ap. Less. lib.* 2. *cap.* 9. *n.* 111. dicunt teneri ad restitutionem, quia tunc fuisti causa efficax damni. Probabilius tamen negant teneri *Less. dict. n.* 111. *cum Soto*, *Lopez*, & *aliis*, item *Sanch. num.* 7. *Tamb. Dec. lib.* 6. *c.* 4. §. 1. *n.* 3. Ratio, quia non censetur alteri injuriosa actio illa, ex qua provenit damnum non ex se, sed ex errore aliorum, licet error prævideatur; Modo tamen (ut bene limitat *Less. num.* 114. *Tamb. n.* 4. & *Croix lib.* 3. *part.* 2. *n.* 157.) actio illa exterior non sit talis, ut ea, ejusque circumstantiæ proxime influant moraliter ad imputationem in tertium, puta, ut dicunt *Viva de Rest. q.* 7. *art.* 1. *n.* 5. *Tamb.* & *Croix ll. cc.* si occidas indutus vestibus, vel armis Pauli, vel in domo, aut agro, aut cum famulis Pauli. Nisi (addunt tamen *Less. loc. cit.* & *Petsch. ap. Croix*) quis in hujusmodi actionibus utatur jure suo; quia tunc

ne-

nemini infert injuriam, quamvis peccare possit contra caritatem, si tunc parum ipsius intersit jure suo uti.

636 Sed majus dubium fit, si non solum advertas, sed etiam intendas, ut homicidium tuum alteri imputetur? *Lugo de Just. Disp.* 8. *n.* 75. cum *Caj. Ricc. Cord. Ang. &c.* & *D.* 11. (Et idem sentit *Viva l. c.* sibi non bene congruens cum a se dictis *q.* 2. *art.* 1. *num.* 5.) affirmat tunc teneri ad restitutionem; quia, licet tua actio sit causa remota imputationis, tua tamen prava intentio nocendi efficit, ut sit causa moralis illius damni. Verum adhuc probabilius puto nec etiam eo casu teneri, ut docent *Less. n.* 113. *Sanch. num.* 9. *cum Angles, Tambur.* & *Croix num.* 156. *cum Diana, &c.* Ratio, quia semper ac actio ex se, vel ex ejus circumstantiis, non sit proxime causans imputationem, ut supra explicatum est, intentio prava juxta communiorem sententiam non efficit, ut sit injustum illud opus, quod de se externe graviterque non est injustum respectu tertii. Sed dices; sicut quis occidens hominem, ut noceat fratribus, aut aliis, quibus ille benefaciebat, licet ex liberalitate, prout, diximus *num.* 633. tenetur eis damnum restituere; sic etiam tenetur qui alium occidit, ut alteri homicidium imputetur. Sed respondetur differre casus; nam ibi damnum fratrum illorum per se necessario, & proxime erat conjunctum cum morte benefactoris; at in casu præsenti damnum ejus cui imputatur homicidium non est necessario, per se, & immediate conjunctum cum morte occisi, sed remote & mere per accidens, cum proprie pendeat ex judicio aliorum putantium ob extrinsecas conjecturas ipsum fuisse homicidam. Unde hic homicidium est tantum occasio imputationis non vere causa, quia non influit proxime, & directe.

637 Quær. II. An teneatur ad restitutionem damni invasus, qui excedit moderamen inculpatæ tutelæ? Negant *Sot. Mol. Sylv. Angl. &c. ap. Lug. disp.* 9. *n.* 51. & *Tamb.* probabile putat; quia tunc invasor censetur cedere juri suo. Attamen *Lugo n.* 50. & *Croix l.* 3. *part.* 2. *n.* 305. *cum Sanch. Navarr. Vasq.* & *aliis communiter*, probabilius putant teneri ad totum damnum, quia excedendo jam gravem injuriam alteri infert, & invasor utique habet jus, ut a nemine ex privata auctoritate injuste occidatur.

638 Censet autem *Suar. ap. Croix lib.* 3. *part.* 2. *n.* 307. quod si quis provocet alterum ad pugnam, & illo acceptante, occidat, tenetur restituere damnum; quia provocatio fuit vera damni causa. Sed probabilius contradicunt *Lugo Disp.* 12. *n.* 58. *cum Vasq.* & *aliis*; quia, licet provocans peccet contra caritatem, dum autem alter pugnam acceptat, pugnando non peccat contra justitiam.

639 Quær. III. An in restitutione lucri amissi ab occiso propter occisionem debeat detrahi pretium laboris, quem ille pro lucro obtinendo impendere debuisset? Affirmant *Molin. Rebell. Diana &c. apud Croix loc. cit. n.* 312. Negant vero communius DD. cum *Stepho.* ut asserit *Croix*, sed rationabiliter sententias conciliat *Bonac.* dicens illud tantum detrahendum, quod præsumitur occisus libenter daturus fuisse pro redemtione laboris.

ARTICULUS IV.

Quid debeat restitui pro illato stupro?

„ RESP. Qui virginem per injuriam deflora- 640
„ vit, tenetur tantum rependere damnum,
„ quod ei ex tali injuria est secutum, idque
„ vel matrimonio, vel damni æstimatione, ad
„ arbitrium prudentis, ut talem nimirum in-
„ veniat, qualem manens virgo invenisset. Vid.
„ *Sanch. lib.* 7. *d.* 14. *Fill. t.* 32. *cap.* 8. *n.* 209.
„ * (*Hinc si stuprator non possit dotare, tenetur*
„ *ducere. Tamb. de Rest. cum de Rest. cum Lug.*
„ *c. v. n.* 27. *Nisi magnus sit excessus. V. infra*
„ *n. seq.* 642. & 649. *in fin.*) *

Unde resolves.

„ 1. Præcise pro sola virginitate non obligat
„ restitutio. Unde si stuprum mansit clam, aut
„ non impedivit, quin æque laute nuberet, ad
„ nihil tenetur stuprator. *Less. Bonac. q.* 4. *de*
„ *Matr. p.* 7. * (*At si virgo, antequam nubat,*
„ *satisfactionem petat, tenetur stuprator satis-*
„ *facere, licet stuprum sit occultum. Tambur.*
„ *dict. lib. n.* 32.) *
„ 2. Item ad nihil tenetur, si defloravit con- 641
„ sentientem, absque vi, fraude, vel promis-
„ sione matrimonii, quia non est facta injuria,
„ *ib.* & *Trull. d.* 2.
„ 3. Si virginem importunis precibus flexit,
„ nihil tenetur restituere, quia adhuc consensit
„ libere: nisi forte preces tales fuerint, ut cum
„ vi, & coactione æquiparentur; ut si conjun-
„ ctæ fuerint, cum minis, vel metu reveren-
„ tiali, v. gr. si fuit illius dominus, vel vir ma-
„ gnæ auctoritatis. *Trull. c.* 9. *d.* 2.

„ 4. Si per promissionem veram, vel fictam „ matrimonii eam flexit, tunc tenetur ducere „ eam, quia in omni contractu, ubi alter ex „ parte sua acceptavit, & implevit, tenetur & „ alter implere, etiamsi ficte contraxerit, quia „ tenebatur ex justitia vere contrahere, cum „ alioqui omnia humana commercia fraudibus „ paterent. Et id quidem verum est, etiamsi „ stuprator religionem vovisset. *Less. l. 2. c. 10.* „ *d. 3. & 4. Trull. d. 3.*

„ 5. Non tamen tenetur fictus promissor eam „ ducere casu, quo 1. Is puellam valde nota„biliter conditione excederet, vel verbis usus „ esset fictionem facile indicantibus. 2. Si ipsa „ conscia esset prædicti voti: quia tunc ipsa „ contraxisset mala fide. 3. Si ipse putavit esse „ virginem, cum tamen non esset. 4. Si ex „ matrimonio grave damnum, aut scandalum „ timeretur. 5. Si ipse jam sacris initiatus est, „ aut alteri matrimonio copulatus; tunc enim „ his casibus solum teneretur curare, ut æque „ commode nubat, modo ante dicto, dando „ scilicet dotem, vel aliter. Vid. *Sanch. 1. de* „ *Matr. d. 10. l. 1. Trull. l. 7. c. 9. d. 3.*

Omnia hæc, cum agatur de rebus valde gravibus, & quæ frequenter ad praxim deducuntur, sedulo hic discutienda & elucidanda sunt; & primo videndum de obligatione viri deflorantis virginem sine promissione Matrimonii; secundo de eo, qui defloravit, Matrimonium promittendo.

§. I.

Ad quid tenetur deflorator, si non promittit Matrimonium?

IN hoc distinguendum: Si virgo libere consentit, commune est deflorantem nihil teneri ei restituere. Sed dubium 1. fit, an eo casu teneatur ille satisfacere injuriam Parentibus puellæ? Adest duplex sententia probabilis. *Prima* negat, & hanc tenent *Sanch. de Matrim. lib. 7. D. 14. num. 11. Lugo de Pœnitent. D. 16. n. 223. & 224. Suar. tom. 4. D. 22. Sect. 4. n. 7. Less. lib. 2. cap. 10. d. 1.* & probabilem putant *Croix lib. 3. p. 2. numer. 316.* & *Laym. lib. 3. tract. 3. p. 3. cap. 13. num. 1. cum Soto, P. Nav. & Vasq.* Ratio, quia, si ipsa puella, cum sit domina sui corporis, nullam irrogat injuriam Patri, si deflorationi consentit utens jure suo, tanto minus irrogat deflorator. Tantum illa peccabit, & consequenter etiam violator, contra pietatem Patri debitam, & etiam contra obedientiam, si de tali crimine expresse prohibitionem a Patre habuerit, ut ait *Lug. num. 226. Secunda* vero sententia affirmat, & hanc tenent. *S. Anton. 2. p. tit. 5. cap. 6. §. 1. Nav. Manual. cap. 16. num. 19. Cordub. lib. 1. quæst. 13. col. 4. §. Ubi*, item *Bannez, & Salm. apud Sanch. dict. num. 11.* & probabilem putant ipse *Sanc., & Laym. num. 2. in fine cum Cajet. Sylvest. & Valent.* relatis ibi *num. 1.* Et idem tenent *D. Thomas 2. 2. quæst. 154. art. 6. ad 3.* qui dicit: *Injuriam facit* (deflorator) *Patri puellæ, unde ei secundum legem tenetur ad pœnam; nimirum ex Deuter. 22.* ubi defloratores, si in judicium adducti fuissent, tenebantur solvere Patri puellæ 50. siclos? Id tamen bene advertit *D. Antoninus* locum habere tantum post sententiam Judicis. Ceterum docet præfata secunda sententia tam puellam, quam ejus violatorem dupliciter peccare, contra nempe castitatem, & justitiam, ac teneri deflorantem restituere Patri honorem ablatum per aliquod signum honorationis, veniæ petitionem, aut per aliud simile, nisi præsumatur Pater talem nolle satisfactionem.

Dubium 2. fit, an violator puellæ consentientis restituere teneatur Parentibus damnum bonorum ipsi obveniens propter dotem quam augere debent ad filiam in Matrimonio collocandam? Affirmant *Azorius t. 3. lib. 5. q. 1. Diff. 9. & Corduba loc. cit. quæst. 13. d. 5.* & alii. Sed communissime negant *Soto lib. 4. de Just. q. 7. art. 1. ad 2. Suarez t. 4. de Pœnit. D. 22. n. 26. Sanch. de Matrim. lib. 7. D. 14. num. 11. Less. lib. 2. cap. 10. num. 9. Lugo de Just. D. 16. n. 8. cum Vasq. Ronc. de Rest. cap. 2. q. 1. pag. 352. Molin. D. 206. num. 2. Laym. l. 3. tract. 3. p. 3. n. 2. cum Sylv. & Salm. tract. 12. de Rest. c. 3. num. 2. cum P. Nav. Tapia, Reb. Bann. &c.* Ratio; quia sicut puella, cum possit libere nuptias respuere, non facit injuriam Parentibus, si ad illas minus aptam se reddit, consentiendo ad suam deflorationem; ita neque injuriam eis facit deflorator, ipsam consentientem violans.

Excipitur 1. si vir deinde facinus propalando puellam infamaverit, tunc enim ex justitia tenetur omne damnum ex infamatione proveniens puellæ & Parentibus resarcire, ut recte advertunt *Laym. loc. cit. n. 2. in fine, & Salm. n. 7. in fine.* Excipitur 2. si deflorator sit valde dives, & puella pauper; tunc enim tenetur ipse dare ei aliquam saltem partem dotis, licet non promiserit, quia tunc censetur puella sub hac spe, & ex quodam implicito pacto suæ deflorationi consensisse: ita *Salm. dicto cap. 3. num. 6. cum Bann. Villal. & Tapia.* Quamvis *Dicast.* & *Rebell.* dicant ad id teneri violatorem tantum ex consilio, & æquitate. Excipitur 3. cum *Laym. dicto num. 2. in fine*, si Judex, sequendo sententiam probabilem oppositam, damnet defloratorem ad pœnam, propter injuriam Parentibus illatam; Bene enim contra ipsum competit Parentibus actio pro injuria, ut dicunt *Lug. de Restit. D. 12. n. 10.* & *Molina D. 104. n. 13.* cum *Guttier. & Salcedo.*

Ceterum, loquendo de legibus quæ in foro externo cogunt defloratorem ad puellam ducendam, aut dotandam (ut habetur in *c. 1. & 2. de Adulter.* & in *l. unic. ff. de Raptu*), eo quod leges ordinarie præsumunt, nisi oppositum probetur, virginem fuisse deceptam, recte dicunt *Salm. dicto c. 3. n. 5.* ad ea non teneri in conscientia defloratorem, si puella revera sponte consensit. Leges enim, quæ fundantur in falsa facti præsumtione, non obligant in conscientia, ut diximus *l. 1. n. 99. in fine v. Quæro.*

Hic obiter adnotare juvat cum *Tourn. t. 3. pag. 484. v. Quæres*, valde utile fore ad hujusmodi flagitia vitanda, quod promissiones Matrimonii ad obtinendam deflorationem, etiam forte juramento firmatæ, invalidæ declarentur

ab

ab Episcopis, prout fert Auctor præfatus, in praxi deductum in quadam Diœcesi Gallicana cum magno profectu. Præterea notandum cum *Sylvio ex Nav. & Sayro apud eund. Tournely pag.* 478. quod si vidua, habens bona relicta viro cum conditione, ut caste vivat, fornicetur, nequit bona illa retinere propter conditionem non servatam.

Hæc de viro deflorante virginem consentientem. Si vero quis vi, minis, aut fraudibus violat, hic tenetur tam puellæ, quam Parentibus omnia damna reparare, honoris, & fortunæ, *ex c. Si culpa, de Injur.* Hinc tenetur talem augere dotem, ut puella æque bene nubat, ac si violata non fuisset; ita communiter *Lugo Dicta D.* 12. *num.* 13. *Less. cap.* 10. *n.* 11. *Sanch. lib.* 7. *D.* 14. *num.* 12. *Roncagl. pag.* 352. *quæst.* 2. *Laym. dicto cap.* 13. *num.* 3. *& Salm. cap.* 3. *num.* 8. Qui addunt teneri defloratorem etiam aliquid aliud dare puellæ prudentum arbitrio, propter mœrorem & periculum vexationis patiendæ a viro, si corrupta cognoscatur. Satisfacit tamen stuprator dotando; non tenetur enim eam ducere, si Matrimonium non promisit, ut *Less. num.* 13. *Lugo num.* 11. *&* 14. *Salm. n.* 9. *cum Bann. Dicast. & Rebell.* Veruntamen Judex (ut notant *Salm. ibid.*) bene potest eum obligare ad ducendam in pœnam sui criminis, ex *cap.* 1. *de Adulter.* juxta olim sancitam ex *Exodo* 22. ubi: *Si seduxerit quis virginem, dormieritque cum ea, dotabit eam, & accipiet eam in uxorem.* Si autem ipse vellet ducere, at puella nuptias respueret, tenetur omnino dotare, ut recte dicunt *Less. cap.* 10. *n.* 12. *Roncaglia loc. cit. Lugo num.* 12. *cum Azorio, & Turriano, ac Salmantic. num.* 10. *cum Rebell. & Dicast.* vide infra *num.* 648. Et idem dicendum etiam in dubio, an puella fuerit prius, vel non ab alio corrupta, quia præsumitur ipsa integra, donec certo oppositum probetur. Idem si vir rem habeat cum puella clam corrupta, vel cum vidua honestæ famæ, & ex suo injusto concubitu ipsæ famæ jacturam faciant. Secus vero, si concubitus omnino occultus remaneret; tunc enim ad nihil teneretur; Ita *Laym. cap.* 13. *n.* 4. *Ronc. loc. cit. & Salm. n.* 11. ex communi DD.

642 Dubium fit 1. Quid si virgo injuste violata postea æque bene nubat? Respondetur ad nihil teneri violatorem, nisi ante Matrimonium per sententiam vel pactum dos fuerit puellæ adjudicata; nam alias nil tenetur præstare: non pro violatione virginitatis, quæ irreparabilis est; nec pro damno, cum nullum secutum sit: ita *Nav. Man. c.* 16. *n.* 7. *&* 19. *Less. c.* 10. *n.* 15. *Lugo D.* 12. *n.* 16. *Laym. cap.* 13. *n.* 4. *cum Vasq. Corduba, & Azor. ac Salm. c.* 3. *n.* 12. *cum Dicast. Villal. P. Nav.* Qui tamen advertunt, quod si mulier male tractetur a viro ob cognitum defectum, tenetur stuprator damna mulieri compensare.

Dubium fit 2. An qui precibus repetitis & importunis, vel muneribus aut promissis virginem ad consensum deflorationis induxit, teneatur eam ducere, vel dotare? Negant communissime *Sanch. de Matrim. lib.* 4. *D.* 10. *n.* 1. *&* 4. *Less. cap.* 10. *num.* 14. *Lugo D.* 11. *numer.* 4. *& Salm. cap.* 3. *num.* 14. *cum Vasq. Soto, Dicast. Diana, & P. Navarr.* Ratio, quia preces illæ, aut promissa non tollunt quod virgo vere sponte consentiat, cum possit facile, ut decet, molestiam illam excutere. Excipiunt 1. præfati AA. si una cum precibus junctæ sint minæ, aut metus reverentialis. Excipiunt 2. si preces essent adeo importunæ & frequentes, ut puella majus detrimentum putaret vexationem illam, quam virginitatis jacturam; tunc enim solicitatio tam importuna vi comparatur *ex l.* 1. *de Raptu, & Glossa in c. Scienti, de Reg. Jur. in* 6. Tametsi bene addant *Salm. loc. cit. cum Sanch. & Less.* rarissime id contingere, dum fœmina de facili possit, concepta ira, vel aliter a solicitante se liberare. Excipiunt 3. *Ronc. dicta quæst.* 2. *pag.* 353. *in fine, & Salm. n.* 16. *cum Bann. Tapia: & Villal.* si vir incipiat tactibus & osculis vim puellæ inferre, etiamsi illa postea libere consentiat deflorari, quia per antecedentem illam violentiam vir constituit eam in proximo periculo consentiendi in copulam. Excipiunt 4. *Ron., & Salm. ll. cc. cum Rebell. & Dicast.* si vir nolit discedere, & virgo consentiat quia alias timet infamari, si cum illo ab aliis sola reperiatur. In his tamen & similibus casibus dicunt *Salm. dicto n.* 16. *in fine*, teneri violatorem tantum ad partem, non vero ad omnem damnorum reparationem.

§. II.

Ad quid tenetur deflorator si Matrimonium vere aut ficte promittat?

QUÆRITUR I. An qui per fictam promissionem matrimonii copulam extorserit a virgine, teneatur eam ducere? *Prima* sententia dicit non teneri, sed satisfacere, si damnum reparet eam dotando. Ita *Gabriel, & Barth. Led. apud Salmantic. de Matrim. cap.* 1. *n.* 33. idem tenet *Proposs. ap. Tamb. Dec. lib.* 7. *c.* 5. §. 3. *num.* 44. & probabile putat *Dic. ap. Salm.* (qui citant etiam *S. Antoninum*, sed non bene, nam hic *p.* 2. *tit.* 5. *cap.* 6. §. 1. expresse tenet oppositum). Ratio istorum, quia in hoc casu stuprator non tenetur vi promissionis, cum defecerit consensus; tenetur tantum ex damno illato, ergo sufficit ei, si damnum resarciat. *Secunda* tamen communis sententia, omnino tenenda, docet ipsum obligari ad matrimonium. Hanc tenent *D. Thom. Suppl. q.* 46. *art.* 2. *ad* 4. & sequuntur *Busemb. ut supra*, item *S. Anton. p.* 2. *tit.* 5. *cap.* 6. §. 1. *Nav. Man. c.* 16. *n.* 18. *Sanch. de Matr. lib.* 1. *D.* 10. *n.* 3. *Lug. D.* 12. *n.* 20. *Less. lib.* 2. *c.* 10. *num.* 20. *Escob. de Rest. c.* 7. *n.* 36. *Tamb. loc. cit. Pal. de Spons. D.* 1. *p.* 2. *n.* 3. *Elbel de Matr. n.* 14. *Salm. loc. cit. n.* 34. *Croix l.* 6. *p.* 3. *n.* 69. *Viva de Matr. q.* 1. *art.* 2. *n.* 3. *Laym. lib.* 5. *tr.* 10. *p.* 1. *c.* 1. *n.* 11. *Holzm. de Matr. c.* 1. *num.* 119. & alii passim. Præfatam sententiam probat *P. Holzm. ex cap.* 1. *de Adulter.* ubi dicitur: *Si seduxit quis virginem nondum desponsatam; dormieritque cum ea, dotabit, & habebit eam uxorem; Si vero Pater virginis dare noluerit, dabit pecuniam juxta modum dotis, quam virgines accipere* con-

consueverunt. Sed ex hoc textu nostra sententia non satis probatur, nam docent *Laym. lib. 13. tract. 3. p. 3. c. 13. n. 3. cum Nav. Mol. Azor. P. Nav. &c. & Tourn. p. 363. Resp. 4.* quod lex præfata non obligat in conscientia ante Judicis sententiam. Hic tamen notandum, quod omnes conveniunt *Lugo D. 12. n. 11.* defloratorem teneri in conscientia, vel ducere violatam, vel aliter damnum reparare. Hinc, si non possit damnum resarcire, dicendum cum *Lugo n. 16.* omnino teneri ad eam ducendam; Nisi (bene excipit ipse *Lugo ib. cum Mol.*) conditio viri multum excederet feminæ conditionem, quia nemo tenetur restituere cum suo damno nimis excedenti debitum, juxta dicenda *n. 697.* Melius autem nostra sententia probatur rationibus intrinsecis. Ratio 1. est, quia aliter, si deflorator virginem deceptam non ducat, nunquam ei reddet æquale, nec damnum adæquare reficiet. Ratio 2. quia in contractibus innominatis, *do ut des, facio ut facias*, quando alter ex sua parte implevit, tenetur alter implere ex justitia, quamvis ficte contraxerit. Ut enim humanum commercium recte servetur ob bonum commune, ipsum jus naturæ exigit, ut omnis fraus a contractibus absit; & propterea obligat decipientes, ut in pœnam suæ fraudis teneantur ita reddere omnino indemnes proximos deceptos, ac si nulla fraus intercessisset. Unde sicut in aliis contractibus, quando res non est integra, tenetur ex. gr. venditor tradere domum venditam, pro qua pretium jam accepit, quamvis ficte contraxerit, juxta communem sententiam, quam referimus de Contract. n. 709. Ita in casu præsenti deflorator etiamsi aliunde posset damnum resarcire, tenetur omnino matrimonium promissum contrahere.

Hæc vero sententia limitatur I. nisi femina
643 ex verbis, aut aliis conjecturis facile poterat advertere deceptionem promittentis; tunc enim non tenetur deflorator promissionem servare, cum ipsa eo casu videatur sponte voluisse decipi. Ita communiter *Sanch. lib. 1. D. 10. n. 7. cum D. Th. D. Antonin. Ang. Sylvest. Tab. &c.* Hinc docet *Less. cap. 10. numer. 24.* quod si vir inconstanter fuerit locutus, vel usus fuerit verbis ambiguis, vel nimias adhibuerit exaggerationes, tunc non tenetur ad matrimonium. An autem eo casu teneatur ad damnum compensandum? mox infra videbimus Dub. 3.

Sed hic dubitatur 1. An teneatur stuprator ad nuptias ficte promissas, si ipse notabiliter excedat in nobilitate vel divitiis conditionem mulieris, & illa jam noverit disparitatem? *Pal. loc. cit. & Pontius de Matr. lib. 12. c. 2. n. 15. Croix lib. 6. c. 3. n. 711. Laym. de Sponf. cap. 1. n. 11. cum Nav. Vasq. &c.* tenent non sufficere solam inæqualitatem ad liberandum virum a matrimonio proximo, sed insuper requiri, ut ex aliis circumstantiis puella potuerit deceptionem percipere, cum non raro viri feminas dispares ducant. Sed valde probabiliter eum excusant cum *Busemb. ut supra, Salm. loc. cit. num. 37. Lugo de Just. D. 12. n. 21.* (cum communi, ut asserit) & *Sanch. n. 5. cum S. Anton. Nav. Sylvest. Ang. Arm.* & aliis pluribus. Ratio, quia ipsa disparitas conditionis dat seu ingerit motivum prudenter dubitandi de veritate promissionis; quod si femina eo casu non dubitavit, ut debebat, hoc per accidens se habet, & suæ negligentiæ imputandum. Sicque expresse docuit *D. Th. Suppl. q. 46. art. 2. ad 4.* ubi dixit, quod sponsus extorquens copulam a virgine per fictam promissionem, *tenetur eam ducere uxorem, si aliam non duxerit; sed si aliam duxerit, sufficit si ei de nuptiis provideat; Et ad hoc etiam non tenetur, ut quidam dicunt, si sponsus* (Nota) *sit melioris conditionis, aut aliquod signum evidens fraudis fuerit, qua præsumi probabiliter potest, quod sponsa non fuerit decepta, sed decipi se finxerit.* Et in his casibus vir non tenetur ad matrimonium, etiamsi juramento promissionem firmaverit, ut dicunt *Lugo n. 22. & Sanch. lib. 1. D. 9. n. 8. & D. 10. n. 8. cum S. Antonin. Sylvest. Cajet. Sot. Nav.* & aliis plurimis. Ratio, quia juramentum non obligat, nisi juxta intentionem promittentis. Quanta autem debeat esse hæc disparitas ad liberandum virum a matrimonio? *Lessius d. c. 10. n. 21.* requirit, ut vir sit longe nobilior, nempe, si sit filius Comitis, & mulier sit filia fabri; sed *Sanch. lib. 1. D. 10. n. 6. cum S. Anton. & Nav.* ait multo minorem disparitatem sufficere, nempe si nobilis ducere debeat filiam agricolæ, vel si ipse sit notabiliter opulentior, ut *ibid.* subdit *Sanch. cum Nav. Lop. Cordub. Veracr.* & admittit idem *Less. loc. cit.* Sic enim loquitur *Navarr. Manual. c. 16. n. 18. Obligatur ad explenda promissa ..... nisi essent valde inæquales genere, potentia, vel divitiis, puta si ille esset nobilis, & illa Agricolæ, vel Artificis filia.* Idem docet *D. Antonin. p. 2. tit. 5. c. 7. §. 1.* ubi: *Servet promissum, nisi nimis distans esset eorum conditio, puta mulier plebeja, vir nobilis & potens.*

Dubitatur 2. An deflorator eo casu teneatur ad matrimonium, si puella omnino disparitatem ignoraverit? Affirmant probabiliter *Lessius loc. cit. num. 22. & Busemb. de Matrim. cap. 1. d. 2.* Quia tunc mulier nullo modo potuit deceptionem advertere. At valde adhuc probabiliter negant *Lugo D. 12. num. 31. & 32. Viva loc. cit. num. 4. Salm. de Matrim. cap. 1. num. 38. cum Cornejo, Sanch. n. 21.* & probabile putant ipse *Less. loc. cit. & Cordub. Man. P. Led. Verac. apud Sanch.* Ratio, quia deflorator non obligatur nisi ad æqualitatem injuriæ illatæ; injuria autem illata in hoc consistit, quod ipse non servet id quod mulier petiit, & propter quod copiam sui corporis ei fecit. Ergo ad reparandam injuriam illam non tenetur vir reddere plus quam mulier petiit: Mulier autem ignorans conditionem viri, nihil aliud petiit, quam ut alter ejusdem suæ conditionis, vel parum excedentis eam duceret. Si igitur vir multo melioris conditionis eo casu sibi matrimonio copularet, redderet plus quam est æquale injuriæ illatæ, dum redderet id quod illa nec petiit, nec petere intendit; & ideo non tenetur eam ducere, sed sufficit, si damnum reparet dotando, vel de nuptiis providendo.

Dubitatur 3. Utrum casu quo mulier ob disparitatem cognitam, vel ob alias conjecturas potuit

tuit percipere deceptionem, teneatur saltem vir ad damnum compensandum? Affirmant *Sotus*, *Nav. Cord. & alii apud Sanch. dist. D. 10. n. 18.* quia ipse jam injuste puellam defloravit. Sed probabilius negat *Lessius cap. 10. numer. 24. Lugo D. 10. numer. 30. Sanchez numer. 19. cum S. Antonin. Sylvest. Tab. Ang. Arm. Lop. &c.* Ratio, tum quia, quando puella deceptionem jam percepit, ut prudenter percipere debuit, tunc recte præsumitur libere consensisse; tum quia ad obligationem restitutionis non sufficit animus internus, sed amplius requiritur actio externa injusta per se apta ad damnum inferendum, ut diximus *n.* 584. Hinc si damnum evenit sine tali actione, per accidens evenit, & nulla debetur restitutio. Idque expresse tenet *D. Thom. l. c.* ut vidimus, ubi docet, stupratorem ad nihil teneri, si sit melioris conditionis, vel aliud signum dederit deceptionis; & *D. Thom.* sequitur *S. Antonin. p. 3. tit. 1. cap. 19.* sub initium.

644 Limitatur II. Si timeatur ex matrimonio pessimus exitus, ut si puella noscatur nimis levis, ut dicunt *Bus. ut supra, Lug. D. 10. n. 23. & Sanch. D. 10. n. 10. cum Man. & Henr.* Idem dicunt *Sanch. ibid. cum S. Antonin. & Salm. n. 40. cum Dic.* si timeantur magna scandala, vel rixæ inter consanguineos contrahentium. Sed quoad hoc punctum vide quæ dicemus de Matr. *n.* 851. *vers. ad id autem*. Casu vero quod ex tali matrimonio dedecus obveniret familiæ viri, ratione disparis conditionis; puto ipsum minime teneri virginem violatam ducere, sive ficte sive vere promisit. Nam si ficte promiserit, jam probavimus non teneri ad matrimonium imo nec etiam ad damna, ut mox supra diximus. Si autem vere nec etiam tenetur ducere, quia promissio est nulla, cum sit de re illicita, utpote de matrimonio cum dedecore familiæ, prout dicemus *de Matr. d. n. 851. cum Laym. Roncaglia, &c.* Sed dices: Si virgo deflorata condonat viro obligationem matrimonii promissi, valide condonat, etiamsi ex condonatione infamiæ suæ familiæ obveniat, quia jus ad matrimonium ipsi proprie competit, & ideo illi libere potest cedere, ut probabilissime dicunt *Lugo D. 12. n. 9. cum Vasq.* (contra *Cordub. & alios*) *Less. c. 10. n. 9. Laym. l. 3. tr. 3. part. 3. c. 13. n. 2. Roncaglia de 7. Præc. c. 2. q. 1. R. 2.* Ergo a pari videtur dicendum quod si vir promittat ducere feminam cum dececore familiæ, valide promittit. Sed respondetur; quod dispar est ratio inter promissionem, & contractum consummatum; nam promissio non potest esse valida, nisi sit de re licita, cum justitia non potest obligare ad illicitum, juxta dicenda *n.* 712. Et ideo promissio de ineundo matrimonio cum dedecore familiæ non est valida, quia est de re illicita. Contractus vero consummatus potest esse quidem illicitus, & validus; Cum ergo puella corrupta condonat matrimonium, valide condonat (quamvis illicite, si immineat familiæ infamia), quia cedit juri suo; & sicut illa potuit antecedenter consentire ad damnum deflorationis, sic etiam potest deinde cedere juri acquisito, sed si tantum promitteret cedere, nulla esset promissio, tanquam de re illicita propter infamiam suæ familiæ. E converso, si talis vir contrahit matrimonium cum puella; etsi illicite, valide tamen contrahit: At si matrimonium solum promittit, invalide promittit; Sicut si quis habens votum castitatis contrahit matrimonium, valide contrahit; si vero solum promittit, invalide promittit, & ad nihil tenetur, nisi aliunde teneatur ad damnum illatum, ut supra diximus.

Limitatur III. Si vir habeat solos tactus cum virgine, ita *Sanch. l. 1. D. 10. n. 24. cum Navar. Lugo D. 12. n. 27. Croix l. 3. p. 2. n. 329.* Modo (ut bene excipiunt *Lugo n. 48. & Croix l. c. cum Sanch.* qui adhæret *n. 24.*) ipsi tactus aut familiaritas cum femina non innotescant, ita ut ipsa, nisi ducatur, infamiam subire debeat. Hæc tamen exceptio valet, quando vir solos tactus petierit cum pacto matrimonii; nam aliter dicendum, ut infra videbimus, si ille simul tactus & copulam postulaverit. Ratio autem, cur vir solos tactus exigens non teneatur ad matrimonium, est quia tactus non afferunt tantam injuriam, quæ proportionem habeat cum onere ducendi; & ideo mulier facile tunc potuerit fictionem promissionis advertere. Recte vero advertit *Lugo l. c.* quod hoc procederet, si femina esset humilis conditionis; secus si esset nobilis & honesta, & ex illis tactibus multum deturpata remaneret, ita ut sine spe matrimonii minime eos præstasset, tunc enim probabilius tenetur vir eam ducere, quia injuria esset eo casu satis æqualis nuptiis promissis. Idem censet dicendum *Lugo ibid.* etiam quoad feminam humilis conditionis, si vir petiisset simul ab ea tactus & copulam; quia tunc, ut ait, femina nequiisset advertere fictionem; Sed pace tanti Doctoris, melius dicendum mihi videtur cum *Tamb.* quem sequitur *Sporer de Matrimon. num. 602.* eo casu omnino excusandum virum ab onere matrimonii, quia tunc nulla adfuisset fictio promittentis, nec mulier præstitit id quod vir petebat sub promissione conjugii; & ideo, cum fraus abfuerit, non tenetur ipse nisi ad compensandum damnum infamiæ, quam forte ex illis tactibus mulier esset subitura: Ita *Tamb. Dec. l. 7. c. 5. §. 2. n. 41.* Et hic mihi permittatur obiter verbum dicere de hoc Auctore, qui ab aliquibus nimis parvipenditur. Negari non potest, quod Auctor iste multum facilis fuit ad tribuendum probabilitatis pondus pluribus opinionibus, quæ probabiles dici non merebantur, unde cum cautela legendus est. Ceterum ibi ille ex sua sententia loquitur, ut verbis utar doctissimi, & illustrissimi Episcopi D. Julii Torni, sane theologice loquitur, & ex propriis principiis quæstiones resolvit, ita ut sententiæ, quas ipse probabiliores judicat, Sapientum judicio, ut plurimum probabiliores sint. 645

Limitatur IV. Si vir feminam cognoverit, existimans esse virginem, sed corruptam invenerit. Ita *Salmant. de Matrim. cap. 1. n. 39. Sanch. l. 1. ead. D. 10. n. 11. cum Lop. & Bordon.* item *Spor. Laym. Holzm. Ronc. locis cit. & c. comm.* Idemque dicendum putat *Sanch. ibid.* pro quocunque alio notabili errore viri. His tamen casibus putat *Sanch. loc. cit. Spor. num.* 646

num. 602. & *Lugo D.* 12. *num.* 25. teneri virum aliquid compensare fœminæ ratione copulæ traditæ; Nisi femina deceperit fingens se virginem; quia tunc una deceptio cum altera compensatur. Ita præfati Auctores; sed probabilius docent *Lessius cap.* 10. *num.* 30. *Ronc. de Matr. c.* 2. *q.* 5. *Concina tom.* 7. *pag.* 216. & 218. in eo casu virum ad nihil teneri, nisi pactum præcessisset dandi aliquid: vel nisi ex copula illa mulier infamiam contraxisset; nam alias pro damno violatæ honestatis probabilius nihil debetur, cum tale damnum nulla pecunia compensari possit, prout diximus pariter de restitutione vitæ & famæ ablatæ (vide dicta *nu.* 627.). Immo probabiliter ait *Elbel de Restit. num.* 221. quod si puella ideo infamatur, & a meliori connubio impeditur, quia ipsamet stuprum clam passum manifestat, ad nihil tenetur stuprator; Ratio, quia ipsamet sola tunc est causa sui damni. Quid si vir ante copulam non ignoraverit feminam illam esse corruptam? Adhuc teneri ad eam ducendam sentiunt *Cordub. Man. & Lop. apud Sanch. num.* 22. Sed melius distinguendum; Si femina fuerit corrupta extra matrimonium, tunc dicendum cum *Sanch. ibid. & Salmant. num.* 39. teneri virum tantum ad damna, non vero ad matrimonium, quia revera matrimonium cum femina inhoneste corrupta est longe majus, quam copula exacta. Si vero femina sit bonæ famæ, & fuerit corrupta ex matrimonio. *Sanchez num.* 23. *cum Henr. & Verac.* censet virum tunc non teneri ad matrimonium, nisi femina infamiam ex copula contraheret. Sed verius dicendum cum *Lugo num.* 34. & *Salmant. loc. cit.* virum semper teneri ad eam ducendam, quia tunc copula revera est æqualis ad matrimonium promissum, ad quod vir obstrictus remansit per deceptionem commissam, ut diximus in principio hujus quæstionis *n.* 642.

647 Limitatur V. si non stet per virum, quominus matrimonium fiat; sed stet per puellam, quæ deflorationi consensit sub illa ficta promissione; tunc enim vir ad nihil teneretur, etiamsi vere promisisset; ergo tanto magis, si ficte promisit, ut *Sanch. l.* 1. *D.* 10. *n.* 15. & *Lugo, D.* 12. *n.* 28. ubi id habet ut certum. Sed recte excipit *Lugo ibid.* si stuprator se finxerit melioris, vel æqualis conditionis fœminæ, cum fuerit inferior, quia tunc obligatur eam dotare. Dubium est, quando non est per puellam, sed per ejus Parentes, an eo casu vir ficte promittens teneatur damnum compensare? Negant *Sanch. D.* 16. *numer.* 16. & *Lugo num.* 29. *cum Tur.* Ratio, quia tunc non tenetur ratione fictæ promissionis, cum per eam teneretur tantum ad conjugium, ac si vere promisisset: nec ratione damni illati, quia damnum tunc non provenit ex sua fraude, sed ex repugnantia Parentum. Sed verius mihi videtur tenendum oppositum cum *Sylvest. Nav. Henr. ap. Sanch. n.* 25. & *Vasq. ap. Lugo l. c.* Ratio, quia, si deflorator vere promisisset conjugium, adhuc teneretur ad damnum compensandum, etiamsi per ipsum non stet quominus matrimonium ineatur, quando promissio principaliter facta fuerit ad damnum compensandum. Quando autem promissio fuit ficta, certe non ob aliud fuit facta, nisi ad damnum reparandum; & ideo ad illud puto omnino teneri ac si damnum compensare promisisset.

Quæritur deinde II. Si virgo vi corrupta nolit matrimonium contrahere cum stupratore, an teneatur ipse eam dotare? Negant *Mol. Covar. &c.* Sed probabilius affirmant *Lugo D.* 12. *num.* 12. & *Croix l.* 3. *p.* 2. *num.* 313. cum *Less. Azor. Bon. & Turr.* Ratio, quia non est æquum, ut puella ob injuriam stupratoris sua libertate privetur nubendi cum quo velit. Si autem ipsa, cum esset vi corrupta, nollet dotem, sed peteret matrimonium, *Azorius* ad illud obligat stupratorem; sed communiter, *Lessius cap.* 10. *n.* 13. & *Lugo l. c. n.* 13. *cum Gob. ap. Croix ib.* dicunt satis esse, ut ille dotando damnum compenset: intellige autem, nisi interfuerit promissio, saltem ficta, ut supra diximus; aut nisi non possit alia via damnum reparari, quam per nuptias, ut notat *Croix l. c.* cum eisdem AA. Dummodo vero (ut advertunt *Lugo n.* 18. & *Tamb.*) non sit magna disparitas, juxta supra dicta *num.* 643. 648

Quæritur III. An vir habens votum castitatis vel Religionis teneatur ducere virginem defloratam post veram vel fictam promissionem matrimonii? Si votum fuit emissum post promissionem, commune est Doctorum ap. *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 320. teneri virum ad conjugium, quia tunc votum est nullum, cum factum fuerit in injuriam puellæ. Dubium est, si fuerit emissum ante promissionem? *Prima* sententia negat teneri, & hanc tuentur *Laym. lib.* 5. *tract.* 10. *p.* 1. *c.* 2. *n.* 5. *cum Nav. Rodr. Dian.* 3. *p. tr.* 4. *R.* 280. *Salm. de Rest. c.* 3. *n.* 13. *cum Sylv. Prad. & Dic.* item *Perez, Hurt. & Gob. ap Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 320. & probabilem vocant *Lugo D.* 12. *n.* 41. *ac Sanch. de Matr. l.* 1. *D.* 5. *n.* 2. *cum Man. ac Vivald.* & probabiliorem putat *P. Conc. to.* 7. *D.* 3. *c.* 2. *n.* 10. Ratio, quia tunc corruptor non tenetur ratione damni illati, quia defloratio injusta sine promissione non obligat præcise ad matrimonium cum deflorata, sed alterutrum, vel ad eam ducendam, vel ad dotandam. Neque tenetur ratione promissionis, cum illa fuerit nulla. Nec obstat, quod ficte promittens obligatur ad matrimonium ratione delicti; nam respondent AA. citati, delictum ficte promittentis in hoc esse, quod cum poterat apponere verum consensum, fraudulenter non apposuit. In præsenti autem casu, stante voto, corruptor non poterat verum consensum præstare, & ideo tenetur tantum ad damnum, dotando, vel de nuptiis providendo, eodem modo ac si sola defloratio sine promissione intercessisset. 649

Secunda vero sententia probabilior, quam tenent *Less. l.* 2. *cap.* 10. *n.* 32, *Sanch. de Matr. lib.* 1. *D.* 45. *n.* 3. *Lugo D.* 12. *n.* 42. *cum Vasq. Con. Reg. & Gutt. Tamb. Dec. l.* 7. *c.* 5. §. 2. *nu.* 34. *Spor. de Matr. c.* 3. *num.* 601. *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 320. docet talem stupratorem omnino teneri ad matrimonium. Ratio 1. quia (ut diximus) damnum deflorationis nunquam adæquatæ reparatur, nisi per solum conjugium. Ratio 2. quia obligatio ducendi defloratam oritur non ex eo quod tenebatur corruptor vere promitte-

mittere, & non promisit, sed ex ipso delicto fraudis, in cujus pœnam, ut probavimus, remanet ipse obstrictus ad reddendam indemnem alteram partem deceptam, tali modo ac si non intervenisset fraus; hoc enim expostulat æquitas naturalis contractuum propter bonum commune. Et sic respondetur rationi oppositæ sententiæ. Nec obstat votum emissum, quo vigente, videtur corruptor non potuisse ad matrimonium se obligare. Nam respondet *Lugo*, communem esse sententiam, quod debita onerosa semper sint præferenda debitis, quæ obligationem trahunt ex libera voluntate hominis prout sunt vota. Ita communiter docent *Less. l. 2. c. 15. n. 35. Mol. D. 790. Bon. de Rest. D. 1. q. 8. p. 2. n. 12. Lugo D. 20. n. 140. cum Nav. Man. Med. Reb. Reg.* Et probatur ex *l. Inter eos, §. Is quoque, ff. de Re jud.* ubi dicitur: *Qui ex causa donationis convenitur, in quantum facere potest condemnatur, & quidem is solus, deducto ære alieno*. Ratio, quia in promissione gratuita semper subintelligitur conditio, *dabo, si potero, vel nisi status rerum mutetur*. Et signanter loquendo de votis id docent *Laym. lib. 4. tr. 4. c. 3. q. 6. n. 13. Sanch. Dec. lib. 4. c. 15. n. 39. Bon. tom. 2. D. 4. q. 5. §. 2. n. 29. Pal. D. 1. p. 16. n. 10. Salm. de Vot. cap. 1. n. 125. cum Trull. & Leand.* Eo quod vota non sunt solvenda nisi ex bonis ipsius voventis; bona autem voventis sunt ea sola, quæ remanent deducto ære alieno, ex *l. Mulier, ff. de Jure Dotium*. Hinc est, quod si quis voverit bona sua Ecclesiæ, & postea damnum alicui inferat, prius tenetur resarcire damnum, & deinde implere votum. Sicque votum castitatis semper intelligitur emissum sub conditione, nisi advenerit obligatio alteri damnum compensandi. Et hoc censet valere *Lugo D. 12. n. 50.* etiamsi virgo violata fuerit conscia voti; & merito probabile putat *Croix d. n. 320.* contra (*Sanch. & Less.*) ex infra dicendis. Sed dices: Si hoc esset, ergo posset deflorator sine dispensatione matrimonium contrahere? Non desunt AA. qui dicunt posse, ut *Less. lib. 4. cap. 20. num. 34. Spor. de Matr. c. 3. n. 702. Tamb. l. c. n. 36. & Trull. Candid. &c. ap. Salm. de Rest. cap. 3. num. 22.* qui censent dispensationem non esse tunc necessariam ad contrahendum, sed tantum eam suadent, ut vir possit inde etiam petere. Sed præterea respondeo cum *Lugo D. 12. n. 41.* quod, licet talis vir nequisset matrimonium promittere, poterat tamen promittere se impetraturum dispensationem, & ad hoc stuprator jam se obligavit ratione deceptionis, copulam extorquendo sub promissione matrimonii; unde tenetur ipse dispensationem impetrare; qui enim tenetur ad finem, tenetur etiam ad media necessaria ad finem conducentia, cum possit ea ponere sine gravi incommodo. Deflorator autem in hoc casu facillime potest dispensationem obtinere, & ideo tenetur: Prout si Religiosus teneatur alicui damnum resarcire, & possit restituere, laborando, vel petendo a Prælato facultatem, ad id tenetur. Hæc secunda sententia mihi certo & longe probabilior videtur. An autem prima sententia sit probabilis, dubitat *Tamb. n. 35.* imo *Spor.* ait non esse audiendum *Dianam* qui eam tuetur. Ego ipsam nec probabilem nec improbabilem dicere audeo.

Illi autem opinioni quam tenent *Laym. eod. l. c. & Nav. Manuel & Vivald. apud Lugo D. 12. n. 40.* nempe quod si vir non possit eo casu damnum resarcire, nec etiam tenetur ad matrimonium. Huic dico opinioni non valeo acquiescere; verius enim contradicit sapientissimus *Lugo n. 41.* & sequitur *Sporer de Spons. c. 3. n. 595.* Ratio, quia certum est apud omnes, quod injustus deflorator, etiamsi matrimonium non promiserit, ad illud tenetur, si non possit aliter damnum resarcire, ut docent communiter *Less. l. 2. c. 10. n. 13.* ipse *Lugo n. 11. & Salm. de Rest. cap. 3. num. 9. cum Bann. Dic. Vill. &c.* Tanto magis igitur stuprator, quando matrimonium ficte promisit, ad illud tenetur, si alter damnum nequeat compensare. Modo (bene excipit *Lugo n. 18.*) ipse non sit multo melioris conditionis, ut diximus.

Quæritur IV. Ad quid teneatur, qui sub 650
promissione matrimonii violaverit consanguineam? Duo casus in hoc sunt distinguendi. Primus casus est, si vir promisit matrimonium expresse sub pacto impetrandi dispensationem; & tunc, quando impedimentum est tale, ut in eo Pontifex nunquam vel raro soleat dispensare, prout inter consanguineos in 1. vel 2. gradu transverso, utique promissio erit omnino invalida, atque ideo non erit alia obligatio, quam resarciendi damna. Quando vero impedimentum est tale, in quo Papa dispensare soleat, alii dicunt promissionem matrimonii esse invalidam, ut *Innoc. Hostiens. Abb. Præpos. Sylv. Henr. Villal. Vict. Led. &c. ap. Sanch. de Matr. l. 5. D. 5. num. 5.* qui probabile putat; & ita tenent omnes qui excusant in casu præcedenti ab obligatione ducendi stupratorem habentem votum castitatis; Idque fortius dicunt in hoc casu, ubi adest impedimentum non solum impediens, sed etiam dirimens. Ratio, tum quia hæc conditio rejicitur a contractu matrimonii, tanquam impossibilis; ea enim quæ a voluntate Principis pendent impossibilia dicuntur, *ex l. Continuus 137. §. Cum quis ff. de Verb. Sig.* Tum quia impediti ad matrimonium, sicut sunt inhabiles ad contrahendum, ita ad promittendum; & pro hac opinione *Diana p. 6. in fine R. 290.* adducit plures Decisiones Rotæ Rom. Alii tamen communius & verius docent talem promissionem satis obligare; ita *Lug. D. 13. n. 53. Laym. lib. 5. §. 10. p. 2. cap. 7. num. 4. Sporer de Spons. cap. 1. num. 211. cum Pal. Con. & Dic. Salm. de Matrim. cap. 2. n. 47. cum Pont. Bon. Reb. & Led. Sanch. l. c. n. 12. cum Mol. Cov. Lop. Gom. Holzmann de Matr. c. 3. n. 191.* cum aliis communiter, ut asserit. Ratio 1. quia matrimonium promissum sub tali pacto revera est possibile, id enim quod Princeps concedere solet, minime impossibile reputatur, ut habetur ex *l. Apud Julianum, §. Constat de Leg.* Tum quia omnis contractus, licet pro tempore impedimenti non sit validus, potest tamen esse validus respectu ad tempus, quo impedimentum aufertur; actus enim factus tempore inhabili, valet, juxta Jurisperitorum axioma, pro tempore habili ad quod refertur. Et

sic

sic respondetur rationibus oppositis. Hinc stuprator eo casu bene tenetur ad dispensationem impetrandam, & deinde ad matrimonium contrahendum.

Secundus casus est, si promissio matrimonii est absoluta, nulla facta mentione dispensationis; tunc dicit *Sanch. dict. D. 5. n. 26. cum Cov. Nav. Gutt. Led. Lop. &c.* promissionem esse omnino nullam, utpote de re bonis moribus adversa, ex *l. Si stipulet 35. ff. de Verb. oblig.* Sed verius adhuc puto cum *Lugo D. 13. n. 54. Croix l. 3. p. 2. n. 314. Tamb. Dec. l. 7. c. 6. §. 3. n. 37. cum Mol. Tab. Arm. ap. Sanch. n. 25.* qui vocat probabile, promissionem esse validam, si impedimentum promittenti jam notum fuerit. Ratio, quia, conditio illa de dispensatione impetranda semper in tali promissione subintelligitur tacite apposita; prout si Religiosus promittit aliquid dare, valet promissio, quia subintelligitur conditio apposita de licentia Prælati. Ideo in tali casu vir etiam tenetur ad procurandam dispensationem, & ad matrimonium, cum taciti & expressi eadem est ratio.

Major difficultas est, quando stupraror ficte promisit matrimonium cum pacto impetrandi dispensationem. Hic recte distinguunt idem *Lugo n. 55. & Tamb. n. 37.* quod, si mulier prudenter advertere potuit fictionem promissionis, vir ad nihil tenetur, quia tunc ipsa sponte decipi voluit. Secus, si mulier non potuit advertere; quia tunc deflorator ratione fraudis tenetur ad matrimonium, & consequenter ad dispensationem impetrandam. At quid, si deflorator ficte, sed absolute conjugium promiserit consanguineæ, non advertens ad impedimentum? Respondeo: Si ipse culpabiliter non adverterit, tenetur pariter ad matrimonium, quia jam fraudulenter egit. Si vero inculpabiliter, tunc dico, quod quando dispensatio non potest obtineri sine gravi incommodo, non tenetur ad matrimonium, quia ad hoc præcise non se obligavit, stante ignorantia inculpabili impedimenti; sed bene tenetur ad damnum compensandum ratione defloratione extortæ; Et si non possit damnum compensare, adhuc tenetur ad matrimonium, prout tenetur quisque injustus deflorator. Ita *Lugo, & Tamb. ll. cc.* Quando autem dispensatio facile impetrari potest, & sine gravi incommodo, tunc dico omnino teneri virum ad matrimonium, eo quod qui tenetur ad finem, tenetur etiam ad media ordinaria, quæ de facili adhibere potest, ut diximus mox supra *n. 629.* in præcedenti quæstione de eo qui habens votum castitatis virginem violavit sub vera promissione matrimonii; Deflorator enim ficte promittens matrimonium, tenetur ad illud ratione fraudis eodem modo, ac si vere promisisset, ut pluries repetivimus.

ARTICULUS V.

Quid debeat restitui pro Adulterio?

651 *Ad quid teneantur adulteri?*
652 *Ad quid tenetur adultera? 653. An teneatur manifestare prolem non esse legitimam? 654. an tunc spurius teneatur credere Matri?*
655 *Ad quid tenetur adulter?*
656 *An teneantur adulteri reficere expensas Hospitalibus pro exposita prole?*
657 *Ad quid teneatur adulter, si dubium sit an proles sit mariti? 658. Quid si dubium sit inter duos adulteros?*
659 *Ad quid tenetur adulter si ipse non fuerit causa suppositionis?*

„ RESP. Cum ex adulterio damnificari possint conjux alter, & proles legitimæ circa „ sustentationem, hæreditatem &c. patet, quod „ uterque adulterans, nata eis prole, debeant, „ cum id damnum causent, eatenus restituere, „ quatenus possunt sine detrimento altioris boni, & causatione majoris mali. Et communis. V. *Laym. l. 3. to. 3. p. 1. c. 14.* 651

Unde resolves.

652 „ 1. Quod attinet ad ipsam adulteram, ordinarie non tenetur prodere, quod proles ejus spuria sit: nam & viro suo tristitiam, & „ sui odium, & discordias domesticas crearet, „ ac famam suam prodigeret, quibus damna „ fortunæ merito cedunt. Accedit, quod proles matri non teneatur credere, se esse illegitimam. *Fill. tr. 32. q. 222.*

„ 2. Debet tamen, si potest, aliis industriis „ damnum compensare, v. gr. 1. diligentius „ administrando rem familiarem. 2. de cultu „ corporis detrahendo. 3. si habet bona propria, plus legitimis, quam spurio relinquendo. 4. eum inducendo, ut relicta hereditate, „ vel ejus parte, amplectatur statum Ecclesiasticum, vel religiosum, si idoneus sit, &c. „ *Trull. l. c. d. 4.*

653 Quær. I. An adultera teneatur se prodere, si sciat prolem non esse legitimam, ad evitandum detrimentum mariti, & filiorum legitimorum? Affirmant *Adrian. Palud. &c. ap. Croix l. 3. p. 2. n. 332.* Sed negat *Sotus, Major, & alii ib.* nisi ingens sit damnum, nempe Regni, Principatus, & similis. Alii vero ut *Cajetan. Less. Scotus, Vasq. Med. Ricc. &c. ap. Lugo D. 13. num. 45.* negant ullo casu teneri matrem se infamare; & probant ex *cap. Officii 9. de Pœn. & rem.* ubi dicitur: *Mulieri, quæ ignorante marito de adulterio prolem suscipit, quamvis id viro sua timeat confiteri, non est pœnitentia deneganda.* Ultima tamen sententia vera, & satis communis, quam omnino sequendam puto, & tenent *Lugo num. 45. cum Soto, Cov. Mol. Tol. Val. Turr. &c. Croix num. 333. Roncaglia de 7. Præc. cap. 2. quæst. 4. R. 2. cum Azor. Fill. Diana, & Tambur. Spor. de Matrim. cap. 2. num. 462. Elbel eod. tit. n. 457. Laym. lib. 3. tract. 4. num. 1.* Et huic se adjungit *Less. l. 2. c. 10. n. 58.* Hæc sententia distinguit: Si damnum famæ multum præponderet damno mariti & filiorum legitimorum, tunc non tenetur mater illud subire: Secus vero, si infamia non sit tanta. Hinc infertur matrem teneri se prodere. I. Si ipsa sit perditæ famæ, ut *Laym. Ronc. Lugo, Croix &c.* Bene tamen ad-

advertunt *Lugo n.* 57. & *Elb. n.* 458. non sufficere quamlibet suspicionem de adulterio, sed requiri, ut alii vulgo de ea male sentiant. Idem autem, quod de femina malæ famæ dictum est, dicunt *Lugo*, & *Less.* de femina vili, modo (addit *Lugo*,) sit adeo abjecta, ut non esset longe magis æstimabilis fama sua, quam damnum aliis inferendum. II. Si alioquin timeatur publicum damnum, nempe si spurius sit perditis moribus imbutus, & succedere debeat Regno, vel Principatui, ut *Ronc.* & *Laym. cum Less.* III. Si mater se manifestando filio spurio, verosimiliter speraret filium crediturum, bonisque cessurum, ne timeretur ulterior magna infamia, aut vexatio matris, ut docent *Lugo n.* 60. *Ronc. cum S. Antonin.* & *Less. Croix n.* 333. *Holz. Spor. Tamb. l.* 7. *c.* 3. §. 4. *n.* 15. Idem dicendum videtur, si mater posset damnum vitare, se manifestando soli marito, sed bene ajunt *Lugo* & *Spor.* raro ad hoc teneri uxorem, eo quod raro ex tali manifestatione ipsa non sit subitura magnam vexationem, & hoc satis indicare videtur textus in *c. Officii*, supra relatus.

Sed dices, nec teneri matrem se prodere apud filium, quia justitia commutativa non obligat ad reparanda damna bonorum cum detrimento famæ, quæ est superioris ordinis. Et ideo ex communiori & probabiliori sententia, ut dictum est *num.* 627. non tenetur detractor, qui non potest aliter famam restituere, eam cum pecunia compensare. Ex altera vice non videtur posse dici mater modicam infamiam pati se prodendo apud filium, cum communius doceant DD. cum *Lugo D.* 14. *num.* 52. & *Salmantic. de Restit. cap.* 4. *n.* 48. *Sot. Bann. Prado, Reb. Vill. Tap.* &c. quod infamatio apud unum vel alterum virum, adhuc sit gravis ponderis. Sed respondetur: Aliud est teneri ad compensandam famam cum facultatibus: aliud teneri suam famam prodere ad damnum illatum reparandum. Non enim tenetur qui alterum infamavit pecunia famam compensare, quia fama nulla pecunia reparari potest. At cum quis damnum bonorum alteri intulit, tenetur quidem cum damno æquali, ac etiam aliquantulum majori illud resarcire, quando per manifestationem facti, quamvis cum infamatione manifestantis, damnum reparatur. In eo solo casu posset is excusari, quo certum esset, quod ad damnum resarciendum longe majus detrimentum, ut diximus, incurrere deberet, In casu autem nostro non est certum, quod mater se manifestando apud solum filium, gravem patiatur infamiam, dum satis probabilis est sententia, quod revelatio criminis apud unum vel alterum virum cordatum non sit gravis infamatio, juxta dicta *lib.* 1. *num.* 38. & in præsenti casu id dicunt *Lugo*, & *Sporer ll. cc.* Cum ergo ex una parte mater sit certe obstricta ad damnum viro & aliis filiis reparandum; & ex altera non sit certa excusatio, quia certum non est, quod ipsa, revelando suum crimen filio, tale longe majus damnum incurrat, quod sufficiat ad eam excusandam; ideo possidet obligatio restitutionis, & proinde tenetur mater se prodere. Imo hoc puto dicendum, non solum si mater spem moraliter certam concipiat præcavendi damnum, ut asserunt *Less. Ronc.* & *Conc. tom.* 2. *pag.* 222. sed etiam si habet spem tantum verisimilem, ut dicunt *Spor. Lugo*, & *Holzm.* ex eadem ratione, quia in dubio semper possidet obligatio matris. Secus si nulla esset spes, aut valde exigua. Hinc ajunt *Tamb. num.* 16. & *Elbel num.* 460. *cum Bambust.* in praxi raro teneri matrem se manifestare marito, aut filio, quia raro fieri potest, quod ex tali manifestatione non sit subitura ingentia damna, & contra, raro continget quod filius credat, & teneatur credere matri, ut mox infra videbimus in sequenti quæstione.

Quær. II. An eo casu teneatur spurius credere matri? Affirmat *P. Concina pag.* 223. *n.* 10. *Tamb. l.* 7. *cap.* 3. §. 4. *num.* 10. & *Host. Panor. Med. Adrian.* & *Vasq. ap. Lugo D.* 13. *num.* 61. si mater sit fide dignissima, spectatis circumstantiis, nempe amore in filium, & sua præsenti probitate, p ta, si tunc pœnitentem vitam ducat, Sacramenta frequentet, &c. aut si sit in articulo mortis, & suum dictum juramento confirmet, ut dicunt *Tol.* & *Turr.* apud *Croix lib.* 3. *p.* 2. *num.* 334. Sed communissime & probabilius filius non tenetur credere matri, etiamsi juramento id asserat. Ita *Lugo d. n.* 61. *Salm. de Rest. c.* 3. *n.* 39. *cum Trull. Dic. Vill.* &c. *Holzmann de* 6. *Præc. c.* 1. *num.* 657. (cum communi, ut, asserit) *Less.* 2. *c.* 10. *n.* 51. *Laym. l.* 3. *tr.* 3. *c.* 14. *n.* 1. *cum Abb. Rich. Sa*, &c. *Roncaglia de* 7. *Pr. c.* 2. *q.* 4. *R.* 2. *cum Azor. Fill. Dian.* &c. *Sporer de Matr. c.* 2. *num.* 555. *Croix l. c.* Id probatur I. quia filius est in possessione legitimitatis, cui cedere non tenetur, nisi convincatur quod sit adulterinus, vel illegitimus, ut habetur ex *l. filium ff. de his qui sunt sui*, &c. Vide *Lugo D.* 13. *n.* 16. Probatur 2. quia nemo tenetur credere uni testi, etsi probatissimo, ut patet ex *c. relatum de Testam.* ubi dicitur, etiam quoad legata pia requiri saltem duos testes, *tribus aut duobus legitimis testibus requisitis, quoniam scriptum est Deuteron.* 17. *In ore duorum vel trium testium stat omne verbum.* Et ex *c. Licet de Testib.* ubi *Licet quædam sit causæ, quæ plures, quam duos exigant testes: nulla tamen est causa, quæ unius testimonio, quamvis legitimo, terminetur.* Hoc enim dicunt *Laym.* & *Holzm.* quod fuit necessarium pro communi bono ad fraudes avertendas. Secus tamen dicendum, ut bene ajunt *Lugo num.* 62. *Holzm. Ronch. Spor. Less. Salm. Croix ll. cc.* si adsint indicia ita vehementia, ut filius in foro externo tanquam spurius condemnaretur, prout si mater clare ostenderet impotentiam vel absentiam mariti tempore procreationis; tunc enim tenetur ille ut spurium se habere: quia quisque tenetur se conformare in conscientia foro externo, ubi forus non nititur falsa præsumptione. 654

„ 3. Quod attinet ad ipsum adulterum spurii 655
„ patrem, etiam ipse sæpe excusatur vel in toto, vel ex parte, sive quia damnum ab adultera compensatum fuit, vel compensandum creditur; sive quia huic restitutio non

pot-

potest fieri sine periculo vitæ, dispendio famæ, turbatione, & discordiis familiarum; sive quia non est certus, filium esse suum. V. *Less. l. 3. cap. 10. d. 6. Bonac. de Matr. q. 4. p. 15. Trull. l. 7. cap. 8. d. 7.*

Ceterum adulter tenetur restituere omnia damna, scilicet hereditatem relictam a viro adulterinæ proli, & alimenta ab eo data puero a tertio ætatis anno: Nam usque ad tertium annum mater tenetur eum lactare. Dixi *lactare*, nam ad alias expensas tenetur pater. Si vero mater non possit lactare, non ipsa, sed adulter tenetur subire expensas ad lactandum, ut dicunt *Salm. de 4. Præc. c. unic. num. 3. cum communi*. Nisi pater sit impotens, quia tunc tenetur mater.

656 Quæritur 1. an, si adulteri sint divites, & exponant prolem Hospitalibus, teneantur reficere illis expensas factas pro nutrienda prole? Affirmat *prima* sententia, quam *Salm.* communem vocant *de Rest. cap. 3. num. 28. cum Mol. Less. Sanchez, &c.* item *Elb. de Matr. n. 461. Spor. eod. tit. n. 538. Lugo D. 13. n. 5. &c.* Ratio, quia hæc pia Opera unice pro pauperibus sunt instituta. Negat vero *secunda* sententia, quam tenent *Henriq. Dic. Roder. de Acun. ap. Salmant. num. 29. Renzius de 6. Præc. cap. 5. q. 8.* & probabilem vocant *Salm. num. 29. Elbel, Sporer ll. cc. & Croix lib. 3. p. 2. num. 159.* Eamdemque sententiam docent *Laym. de Just. lib. 3. tr. 4. cap. 14. num. 4.* si Hospitale sit opulentum, secus si pauper: Sed universe præfatam sententiam ego puto probabiliorem; Ratio, quia hujusmodi Hospitalia non solum sunt instituta ad subveniendum pauperibus, sed etiam divitibus in infamiæ periculo, in quo ipsi solent vel procurare abortum, vel prolem necare ne infamentur; & huic malo intendunt Hospitalia ocurrere: Imo dico ista potius, quam pro pauperibus, erecta esse pro pueris spuriis, ad eos liberandos a discrimine mortis æternæ, & temporalis, quam facile subirent ob infamiæ timorem, si adulteri ex proprio eos alere deberent.

657 Quær. 2. ad quid teneatur adulter si dubium sit an proles sit sua, vel mariti? *Laym. c. l. n. 3.* licet contrarium putet probabile, probabilius tamen esse dicit, teneri ad damnum pro rata dubii. Communis vero est contraria sententia, quæ excusat ab omni restitutione adulterum, modo non sit certus prolem esse suam, Ratio, tum quia possidet matrimonium, & filius legitimus reputatur, nisi constet oppositum; tum quia melior est conditio adulteri possidentis bona sua, de quibus non tenetur se spoliare pro obligatione dubia. Ita *Tournely tom. 1. pag. 365. Elbel de Matr. n. 443. cum Soto, Nav. Spor. Salm. de Rest. c. 3. num. 30. cum Less. Pal. Sanch. Dicast. Trull. & aliis*, & est commune *ap. Croix num. 335. cum Lugo D. 13. n. 27. Az. Concina, &c.*

658 Et ob eandem rationem idem tenent valere, si dubium sit inter duos adulteros, cujus sit proles. Ita *Sanch. Cons. lib. 4. cap. 3. dub. 1. Disp. 13. num. 20. Zachar. lib. 3. p. 1. n. 704. cum Gob. Less. Fill. & Bon. ac Salm. d. l. nu. 32. cum Sot. Trull. Lop. &c.* (*contra Dicast. Mol. & aliis*). Quæ utique sententia, spectata ratione, & absolute loquendo, probabilior est; nemo enim tenetur ad damnum, nisi certo moraliter constet ipsum fuisse causam damni, ut probavimus supra ex *n. 562.* cum *D. Thom. 2. 2. q. 62. art. 7.* Nec obstat dicere cum *Roncaglia*, quod possidet obligatio adulterorum ex actione injusta ab eis posita; Nam respondetur, quod ad obligationem restituendi, ex una parte non sufficit actio injuriosa, sed insuper requiritur damnum ex actione certe secutum, ut docuit idem *S. Thom.* cujus verba retulimus *nu. 561.* Ex altera, ut quis teneatur ad restitutionem non sufficit posuisse actionem aptam ad damnum causandum, sed requiritur, ut actu moraliter certe illud intulerit. Non semper autem adulterium est causa prolis, sicut non semper consilium est causa damni, juxta *D. Thom.* cujus textum (vide *d. n. 562.*) Per accidens vero est, ut prolem nullus alere teneatur, cum incertus sit pater. Hanc sententiam *Croix l. 3. p. 1. n. 704.* (loquens de spurio nato ex muliere soluta) vocat probabilem cum *Gob. Less. & Fill.* (contra *Bardi*), & communem asserit *Lugo D. 13. n. 19.* Attamen ipse *Croix l. 3. p. 2. n. 337.* cum *Lugo num. 24.* loquens de prole adulterina, absolute dicit cum *Ills.* adulteros teneri ad alimenta pro rata dubii; quia, licet nemo teneatur ad damnum in dubio, an ab ipso sit illatum; tamen hic (dicit) quisque adulter posuit certam causam damni; nam uniuscujusque copula fuit causa incertitudinis, ne ab aliquo ipsorum determinato exigantur alimenta, & in hoc damnum videntur singuli consensisse, copulam patrando causantem hujusmodi damnum. Sed hæc ratio universe non suadet, quia videtur tantum valere pro secundo adultero, qui sciens adulterium factum ab altero, cum adultera rem haberet advertens suo secundo adulterio fieri causam incertitudinis, ne possint a primo adultero exigi alimenta; vel locum haberet si plures adulteri ex communi consilio adulterium patrarent. At non valet quidem ratio pro adultero anteriori, qui nihil adverteret de adulteriis futuris. Et ut secundus teneatur, requiritur ultra, ut ipse advertat ad illud damnum quod evenire potest ex suo adulterio: Quia tamen rarissima erit hæc advertentia, rarissima etiam erit hæc obligatio adulteri; Et ita mecum sentit *Elbel de Rest. cap. 18. num. 452. & 453. cum Petschascher, & Babestuber.* Vide dicta *num. 562.*

Quær. 3. an adulter certus de prole teneatur ad damna, si ipse non fuit causa suppositionis, 659
scil. si ipse non induxit mulierem, ut mulier supponeret viro suo prolem uti filium suum, sed negative se habuit? Tres sunt sententiæ. *Prima* sententia docet, teneri semper ad omnia damna; quia ipso suo crimine fuit causa suppositionis, nempe quod proles credatur mariti, quemadmodum, ut adultera sit causa suppositionis, sufficit, ut constante matrimonio prolem suscipiat. Hanc tenent *Less. l. 2. c. 10. n. 45. Lug. D. 13. n. 14. Mol. t. 4. D. 103. n. 2. & Salm. de Rest. c. 3. n. 36. cum Caj. Less. Mol. &c.* & vocant communem. *Secunda* vero sen-

sententia excusat adulterum; quia tunc adulter non est ipse causa suppositionis, nec illam intendit, sed est mater; Sicut non est causa abortus, qui fornicatur cum muliere, licet conjiciat eam in necessitatem abortus. Ita *Sot. Trull. &c. ib. Tertia* sententia apud *Tambur. Decal. l. 7. c. 3. §. 5. & 6.* distinguit, & dicit, quoad alimenta, teneri patrem illa subministrare, & hoc *Tamb.* supponit ut certum, quia pater tenetur de se alere filium; Quoad hereditatem vero proli relictam, dicit non teneri, quia de hoc tenent *Sot. de Just. l. 4. q. 7. art. 2. & Henriquez l. 2. de Matr. c. 2. num. 3.* & probabilem vocat *Tamb. l. c. & Dian. cum Bart. a S. Faust. apud Lug. de Just. D. 13. num.* 10. Sed longe probabilior mihi est prima sententia, teneri in eo casu adulterum tam ad alimenta, quam ad hereditatem, quam una cum adultera tenetur ipse compensare filiis legitimis. Ratio potissima, quia, licet adulter tantum permittat filium suum supponi, tamen filium procreando est causa proxima, & directe moralis omnium damnorum, cum in moralem necessitatem supponendi prolem ponat adulteram, cui est inde moraliter impossibile prolem e domo ejicere propter infamiam quam subiret. Ita *Less. l. 2. c. 10. n. 45. P. Conc. to. 7. p. 222. n. 7. Croix l. 3. p. 2. n. 336. Elbel l. c. & Lug. l. c. n. 11. cum Vasq. Caj. Sylv. Navar. Mol. Az.* & aliis communiter, qui (ut asserit *Lugo*) præfatas duas sententias rejiciunt. Secus autem dicendum ait *Lugo num. 13. cum Vasq.* si adultera sine sua infamia, & periculo suppositionis possit prolem extra domum tenere, & alere.

ARTICULUS VI.

Quid debeat restitui pro fama, & bonis spiritualibus, in inductione ad peccatum, avocatione a Religione?

660 *An restitutio facienda in alio genere? De restitutione famæ, vide dicenda n. 988. Vide hic alias resolutiones.*

661 *Quid si quis inducat alterum ad peccandum?*

662 *Ad quid teneatur, qui abduxerit Novitium vel Religiosum a sua Religione?*

663 *De restitutione ob omissionem Officii Divini.*

664 *Qu. I. Quid si fructus Beneficii non percipiantur?*

665 *Q. II. Quid si omittatur Officium sine culpa?*

666 *Qu. III. An restituendi fructus intra primos sex menses?*

667 *Qu. IV. An omittens Officium possit postea supplere altera die?*

668 *Qu. V. Quid si omittatur pars minor, quam integræ Horæ?*

669 *Qu. VI. Quid si recitentur Horæ sine attentione interna?*

670 *Qu. VII. An excommunicatus teneatur restituere fructus?*

671 *Quæst. VIII. An omittens incurrat aliam pœnam?*

672 *Quæst. IX. Cui facienda restitutio?* 673. *Qu. X. An omnes fructus restituendi? Et de Beneficiario simplici?*

674 *Qu. XI. An teneatur ad Officium habens tenue Beneficium?*

675 *Qu. XII. An Canonici non assistentes, vel non psallentes in Choro teneantur ad restitutionem Distributionum, & Præbendarum? Dub. 1. An peccent graviter Canonici, qui Choro non intersint? Dub. 2. Quid teneantur restituere, si Choro non intersint? Dub. 3. An satisfaciant Choro, qui tantum intersunt, & non recitant? Dub. 4. An satisfaciant Choro, qui submisse recitant?*

„ RESP. 1. Juxta dicta, si restitui non pos- 660
„ sunt bona ablata ex bonis ejusdem ordi-
„ nis, non est obligatio faciendi ex bonis di-
„ versi ordinis. * (*Vide d. n. 627.*) *

Unde resolves.

„ 1. Pro fama restituenda est fama: cum id „ non potes, non teneris ad pecuniam, & bona „ fortunæ, nisi per sententiam a judice cogaris sic satisfacere. Eadem est ratio de reliquis. Quod si tamen, lædendo famam, in „ bonis etiam fortunæ alteri damnum allatum „ esset, constat ex supra dictis quid faciendum „ sit. Porro de læsione famæ, &c. *Vide dicenda n. 988.*

„ 2. Si quis alterum induxit ad peccatum suasione, vel exemplo suo, tenetur quidem ex „ charitate, quoad potest, eum revocare ad „ meliorem statum, sed non ex justitia. *Less. l. 2. c. 8. d. 2. n. 20. Laym. c. 8. n. 1.*

„ 3. Si quis autem induxit fraude, dolo, 661
„ injusto metu, &c. tenetur ad id ex justitia; „ quia quisque habet jus, ne injuste lædatur „ in bonis spiritualibus. Unde, si læditur, debet id spirituale restitui, si potest, *ib.*

„ An autem teneatur tunc ex justitia se cooperari, ut alter convertatur? *Croix l. 3. p. 2. n. 240.* putat probabiliter teneri; sed non negat oppositum esse etiam probabile cum *Sanch.*

„ 4. Si quis aliquem (etiam Novitium) ab- 662
„ duxit ab ingressu religionis, tamen sine vi „ & fraude, etsi graviter peccarit, id irrationabiliter faciendo, ac proinde teneatur ei „ rursus suadere ingressum ex charitate; non „ tamen ex justitia vel illi, vel religioni tenetur, quæ nullum adhuc in eum jus acquisivit. *V. Laym. l. 3. t. 2. c. 8.*

„ 5. Si quis religiosum ad apostasiam induxerit, suasione, aliave cooperatione, obligatur ex justitia religioni ad restitutionem, „ non quidem ut ipse (quod aliqui volunt) loco alterius ingrediatur, sed ut suadeat alteri, quoad potest, reditum, & compenset „ monasterio commoda, quæ ex hereditate, „ bonis, vel industria alterius expectabantur.

Qui per vim, fraudem, aut metum gravem impedit, vel avertit aliquem a Religione, graviter peccat contra justitiam, est commune apud *Croix l. 3. p. 2. n. 307. cum Less. Dic. Bugb. & Steph.* Probatur ex Tridentino *Sess. 25. c. 18. de Reg.* ubi excommunicatur qui puellam a Religione

re impedit. Fortius peccant Parentes, si impediant; vide dicta *n.* 335. *v. Præterea*. Probabilius autem est, quod is qui hunc impedit, non teneatur alium adducere ad Religionem, ut ait *Croix ib. cum Sanch.* contra *Nav.* Tenetur tamen reparare damna ob id Monasterio provenientia, ut communiter dicunt DD. cum *Lugo D. 9. n.* 40. Et hoc dicendum probabilius, etiamsi ille aversus simplex erat Novitius, ut *Lug. n.* 39. *& Less. cum aliis apud Croix ib.*, contra *Sanch.*, qui putat oppositum probabile, dicens Monasterium non acquirere jus in Novitium nisi post Professionem. Hic autem videndum.

De Restitutione ob omissionem Divini Officii.

663 Ex decreto Concilii Lateranensis sub Leone X. aucto a S. Pio V. anno 1571. Beneficiarii tenentur restituere fructus Beneficii pro rata omissionis Officii, elapsis sex mensibus a die possessionis Beneficii. In præfato enim Concilio *Sess. 9. §. Statuimus*, sic dicitur: *Statuimus quoque, ut quilibet habens Beneficium, si post sex menses, obtento Beneficio, Officium Divinum non dixerit, legitimo impedimento cessante, fructus non faciat suos pro rata omissionis recitationis Officii, & temporis*. Deinde S. Pius V. in sua *Const.* 186. quæ incipit, *Ex proximo Lateranensi*, edita anno 1571. sic sancivit. *Statuimus, ut qui Horas omnes canonicas uno vel pluribus diebus intermiserit, omnes Beneficii fructus, qui illi vel illis diebus responderent; qui vero Matutinum, tantum dimidiam; qui cæteras alias Horas, aliam dimidiam; qui Horam singulam, sextam partem fructuum ejus diei amittant; tametsi aliquis Choro addictus, non recitans, omnibus Horis Canonicis cum aliis præsens adsit, fructusque & Distributiones forte aliter assignatas sola præsentia juxta statuta, consuetudinem, vel alias sibi lucrari fecisse prætendat: is etiam præter fructuum, & Distributionum amissionem, grave peccatum intelligat se admisisse. Item ille qui primis sex mensibus Officium non dixerit, nisi legitimum impedimentum ipsum excusaverit, grave peccatum intelligat admisisse, &c.* Hujusmodi autem restitutio certe debetur ante judicis sententiam, ut patet ex damnatione Alexandri VII. prop. 20. quæ dicebat: *Restitutio a Pio V. imposita Beneficiatis non recitantibus, non debetur in conscientia ante sententiam declaratoriam Judicis, eo quod sit pœna*.

664 Super hoc puncto plures quæstiones occurrunt; Quær. 1. An Beneficiatus, fructus non percipiens, teneatur ad Horas recitandas? Respondetur: Si ipse careat spe recuperandi fructus, & non negligenter se gerat in illis exigendis, non tenetur. Ita *Viva de rest. q. 7. a. 9. n. 2. Croix l. 4. n. 1193. Bon. de Hor. Can. Dec. 1. q. 2. p. 4. n. 25. & Lug. Resp. Mor. dub. 5. n. 5.* Ratio, quia non est æquum, ut aliquis subeat onus Officii, si fructus non percipiat sine sua culpa. Excipe I. Si Beneficiatus juste privetur fructibus in pœnam alicujus criminis; *Bon. l. c. cum Az.* Secus si injuste privetur, ut idem *Bon. cum Suar. Molf. Azor. Laym. Lop. Garz. &c.* Excipe II. Si spem certam habeat exigendi fructus sequentibus annis, ut *Lugo l. c. n. 5. cum Suar. & Croix l. c.*

Quid si vertatur iis super Beneficio? Distinguendum: si Beneficiarius nondum acceperit possessionem Beneficii, *Cajetanus v. Hora, Nav. in c. Quando, c. 6. n. 29. & Sanch. Cons. l. 2. c. 2. d. 76. n. 6. cum Corduba* dicunt teneri ad recitandum Officium, semper ac verisimiliter putet pro se ferendam esse sententiam. Ratio quia Beneficiarius per solam collationem jam acquirit dominium Beneficii, ex *c. Si tibi de Præb. in 6.* Quapropter, cum a die collationis ad ipsum fructus pertineant, justum est, ut ipse onus Officii subeat. Communis tamen & revera sententia docet hunc non teneri ad Officium; Ratio, quia Beneficiarius ad Officium non tenetur nisi ex perceptione fructuum; is autem cui collatum est Beneficium, habet quidem jus in illo, & ad possessionem accipiendam; sed ante possessionem non habet jus ad fructus percipiendos, tale enim jus non acquiritur nisi per possessionem. Ita *Habert to. 4. pag. 232. q. 7. P. Concina tom. 7. pag. 411. Continuator Tournely tom. 1. pag. 620. Salm. tr. 16. c. 2. n. 36. cum Suarez, Pal. Lug., Bon. Fill. Rodr. &c.* Bene tamen excipiunt, nisi stet per Beneficiarium, quin possessionem adipiscatur; quia ex *reg. 25. in 6. Mora sua cuilibet est nociva*. Nec obstat, quod fructus reserventur proviso; nam respondet *Habert l. c.* etiam fructus Beneficii vacantis sæpe reservari Beneficiario futuro, & tamen nemo dicit hunc teneri ad Officium. Hoc autem Beneficium usquedum liti subjicitur; habetur pro vacante, ut ait *Conc. l. c.* Et sic respondetur rationi oppositæ sententiæ.

Si vero Beneficiarius jam fuerit adeptus possessionem Beneficii, tunc, si ipse habet spem moraliter certam vincendi litem, utique tenetur ad Officium, ut docent *Less. l. 2. cap. 34. num. 173. Suar. lib. 4. cap. 29. numer. 7. & 10. Lug. loc. cit. dub. 5. num. 9. Conc. pag. 412. num. 27. Salmantic. num. 38. cum Pal. Fill.* & aliis communiter. Secus, si absit hæc spes, & Dubium sit, cui adjudicandi erunt prædicti fructus; quia nemo obstringendus est ad onus certum ob mercedem incertam. Ita *Lugo n. 14. Salm. n. 39. cum Sanch. Led. Pell. & Tamb. l. 2. c. 5. §. 1. n. 30. cum Bon.* Et hoc dicendum, etiamsi Beneficiarius emolumentum ex fructibus Beneficii jam perciperet, sed ob aliquod manuale servitium (ut recte notant *Lugo n. 5. & Salm. n.* 38.), ob quod non foret privandus tali emolumento, etiamsi litem amitteret. Si autem Beneficiarius vincit litem, sentit *Salas ap. Croix*, ipsum teneri fructus sequestratos largiri pauperibus. Sed melius censent *Lugo n. 5. & Salm. n. 39. cum Bon.* nullam esse obligationem restitutionis ei qui sine culpa sic omisit Officium, unde licite eos retinere potest, sicut licite retinet fructus maturatos a tempore vacationis Beneficii, etsi Officium non dixerit.

Quær. 2. An omittens Officium sine culpa teneatur ad restitutionem? *Prima* sententia affir- 665
mat cum *Led. & aliis apud Viva l. c. num. 2.*

v. Inf.

v. Inf. secundo, qui probabilem putat: Negat vero *secunda* sententia probabilior, quam tenent *Less. lib. 2. cap. 34. n. 180. v. Quinto*, *P. Conc. tom. 2. pag. 417. n. 5.* & ipse *Viva cum Sanch.* & communiori. Ratio, tum quia cessante culpa cessat pœna restitutionis fructuum, ut colligitur ex verbis Concilii Lateranensis, *qui officium non dixerit, legitimo impedimento cessante, fructus suos non faciat*; tum quia, ut censent *Sylv. v. Clericus, 4. n. 17. cum Innoc. Panormit. Butr. idem Less. loc. cit. n. 179. cum Palud. & Rosell.* (contra *Ang. & Cav.* qui tamen fatetur contrarium esse commune) hujusmodi restitutio non debetur de jure naturali, cum fructus Beneficii non dantur pro mercede recitationis, sed pro sustentatione Beneficiati, cum onere tamen Officii; ante enim Concilium Lateranense, ita *Lessius*, nullus erat Canon, quo hæc restitutio præcipiebatur. Bene autem potuit Ecclesia, omittentibus restitutionem imponere ipso facto, & ante omnem sententiam; sed cum hæc restitutio proculdubio sit pœna (ut non dubitat *Viva in cit. prop. 20. n. 3.*), ipsa omnino culpam requirit; & ideo satis a restitutione excusantur officium inculpabiliter omittentes. Sed dices: Si restitutio fructuum culpabiliter omittentibus est pœna; cur non requiritur sententia saltem declaratoria criminis, ut declaravit Alexander VII. damnando Propositionem 20. dum (ut diximus *lib. 1. n. 149.*) in omnibus pœnis positivis requiritur sententia? Respondetur non requiri sententiam, eo quod hæc restitutio est pœna conditionalis juxta dicta ibidem dicto *num. 149. v. Pœnæ*, sive quia recitatio Officii est conditio sine qua non potest Beneficiarius adipisci fructus, sicut declaravit Lateranense (ut mox vidimus *n. 663.*) dicens: *Si post sex menses, obtento Beneficio, Officium Divinum non dixerit, legitimo impedimento cessante, fructus suos non faciat.*

666 Quæritur 3. An omittens Officium infra sex primos menses teneatur ad restitutionem? Affirmant *Suarez de Relig. lib. 4. cap. 29. & Val. cum aliis apud Viva loc. cit. n. 2. v. Inf. sexto*. Sed negant probabilius *Less. cit. cap. 34. n. 167. Conc. tom. 2. pag. 416. n. 3. & Viva cum Vasq.* & communiori. Ratio est eadem, quam mox adduximus, quia restitutio fructuum non debetur nisi de lege Ecclesiæ, quæ hanc pœnam injunxit tantum omittentibus post sex menses. Advertendum tamen, quod isti non excusantur a culpa gravi, ut habetur ex Bulla S. Pii V. *ut supra n. 663.*

667 Quær. 4. An Beneficiarius omittens Officium in uno die possit supplere in alio? Omnes docent, & non dubitandum, hunc non excusari a peccato mortali, ut diximus haberi etiam in præfata Bulla S. Pii V. Dubium fit, an ita supplens excusentur a restitutione fructuum? *Prima* sententia affirmat, quam tenent *Molf. tom. 1. tract. 5. cap. 5. num. 7. Salm. tract. 16. c. 4. num. 65.* qui citant *Palud. & Quintan.* item *Henr. Suar. & Fill.* (Sed *Dian. p. 2. tract. 12. R. 24.* asserit *Henr.* esse pro contraria sententia, & *Filliucium*, *ac Suar.* loqui tantum pro casu præcedentis quæstionis); ac probabilem vocat *Bon. de Horis Can. D. 1. quæst. 5. part. 2. num. 5.* Ratio, quia in tali casu iste jam rependit æquale, prout si Capellanus omittit Missam uno die, bene potest altero supplere. *Secunda* vero sententia communissima, cui adhæreo, negat; & hanc tenent *Bonac. loc. cit. Viv. dict. art. 9. num. 2. Roncaglia de Hor. Can. c. 4. quæst. 7. R. 2. cum Navarr. Pell. Bass. &c. ap. Salm. loc. cit.* item *P. Concina t. 2. pag. 420. cum Leand.* qui dicit hanc omnino tenendam, *& Croix lib. 4. num. 1209.* qui contrariam non putat probabilem. Ratio, quia onus Officii est addictum diei, unde qui illud non implet, non potest implere in alio; & hæc videtur fuisse vera mens S. Pii V. dum sancivit non facere fructus suos, qui *Horas Canonicas uno vel pluribus diebus intermiserit*: Ubi notandum non dixisse Pontificem *omiserint*, sed *intermiserint*, quo verbo satis significavit, non lucrari fructus qui uno die Officium intermittit, etiamsi in altero suppleat; quia, licet is dici possit quod Horas non omiserit, nequit vero dici quod non intermiserit. Hinc bene arguit *Roncaglia*, quomodo ille qui uno die fructus sui Beneficii jam amisit, poterit altero die reacquirere? Tanto minus deinde approbo id quod subdunt *Salmanticens. ibid.* nempe quod Beneficiarius omittens Officium possit supplere aliis piis operibus. Nec etiam acquiesco ei quod dicit *Roncaglia*, nimirum quod, cum sub nomine pauperum veniant etiam Animæ Purgatorii, si Beneficiarius applicat preces pro ipsis, possit liberari a restitutione: Non acquiesco, dico, quia Papa omnino imposuit omittentibus restitutionem fructuum.

Quær. 5. An omittens partem minorem quam integræ Horæ, teneatur ad restitutionem? Si 668
partes omissæ materiam gravem non constituerent, commune est nullam deberi restitutionem, ne sub veniali quidem; etiamsi fructus illi parti respondentes ad magnam quantitatem pertingerent. Ratio, tum quia sic fert Chori usus, tum quia a S. Pio V. tantum omittentibus aliquam Horam imposita est restitutio: qui autem partem levem illius omittit, non potest dici Horam omisisse, ita *Suar. lib. 4. c. 3. num. 13. Bonac. D. 1. quæst. 5. part. 2. num. 11. Salm. tract. 16. cap. 2. num. 13. & P. Concina tom. 2. pag. 419. num. 8. in fine*. Et hoc verum putant *Pal. tom. 2. cap. 7. Dec. 2. p. 7. num. 6. Salm. loc. cit. num. 56. cum Fill. P. Nav. Pell. Dian. &c.* ac probabile censet *Bon.* etiamsi partes in pluribus Horis constituerent simul gravem materiam; quia præceptum recitandi integrum Officium diversum est a præcepto restitutionis, quæ (ut dictum est) non debetur de jure naturæ, sed ex mandato Ecclesiæ, pro omissione singularum Horarum. Sed his non obstantibus, verius mihi videtur oppositum, quod docent *Suar. de Relig. lib. 4. cap. 30. num. 13. P. Concina loc. cit. Bon. de Hor. Can. D. 2. q. 5. p. 2. num. 19. cum Garc. &c.* nempe non excusari a restitutione, qui in uno Officio per plures leves omissiones ad gravem materiam pertingit. Ratio, quia ex Concil. Lateranensi absolute præcepta fuit restitutio fructuum *pro rata omissionis Officii*, ubi nota, non dici ibi pro rata omissionis cujuslibet Horæ, sed *Officii*: ergo

go ex Concilio omittens partem notabilem Officii jam tenebatur ad restitutionem. Postea S. Pius V. suam Bullam emanavit, qua nihil quidem de illa Constitutione Concilii immutavit, *sed expressius providere volens*, ut dixit, solum definivit, quantum fuerit restituendum pro omissione singularum Horarum; ex hac autem definitione perperam infertur, quod Pontifex voluerit eximere omittentem partem notabilem totius Officii a restitutione jam a Concilio illi imposita, quamvis non omittatur pars notabilis uniuscujusque Horæ. Tanto magis deinde rejicimus cum *Salmantic. ibid. Bonac. Pal. &c.* id quod dicunt *Filliuc. Pellizz. & Dian.* (& *Viva* putat probabilem cum *Navar. & Tolet.*), nimirum non teneri ad restitutionem, qui omittit partem notabilem alicujus Horæ, nam qui partem notabilem omittit, vere non recitat Horam, sicut vere Missam omittit qui partem ejus notabilem non audit.

669 Quæres 6. An teneantur ad restitutionem Beneficiarius qui recitat Officium sine debita attentione? Qui externe voluntarie se distrahit certe non satisfacit Officio, & tenetur restituere. Dubium est de se distrahente interius; de hoc magna est quæstio, de qua fuse agemus *lib. 4. num. 177.* ubi probabiliorem esse sententiam dicemus, non satisfacere. Sed quia oppositam sententiam non possumus negare adhuc esse probabilem, hic dicimus non esse obligandum Beneficiarium ad restitutionem fructuum, semper ac bona fide eos perceperit; quia, posito jure certo quod ipse habet ad res suas bona fide possessas, non tenetur ad restitutionem, nisi sit certus de obligatione restituendi. Magnus Rigoristarum princeps *Prosper Fagnanus* gravem scrupulum imponit Confessariis absolventibus pœnitentem, qui non vult restituere juxta opinionem probabiliorem sui Confessarii, quia ejus sententiæ tanquam sui Judicis pœnitens ut reus parere debet. Sed gravior quidem scrupulus videtur mihi & communiter aliis innumeris Doctoribus, etiam rigidæ sententiæ fautoribus, angere debere Confessarios damnantes ad restituendum pœnitentes, qui ex una parte habent opinionem probabilem eos excusantem a restitutione, & ex altera habent jus certum possessionis ad bona sua, quibus expoliari non debent, nisi constet de obligatione restitutionis, juxta dicta *n.* 547. Præterea, diximus *lib. 1. num.* 25. & fusius dicemus *Tom. II. lib. 6. num.* 604. quod pœnitenti, qui habet pro se opinionem probabilem, nequit denegari absolutio, ut communiter docetur, & fatentur etiam plures inter Probabilioristas, quos ibi retulimus, & referemus. Nec obstat dicere, quod pœnitens debet se uniformare judicio Confessarii, nam Confessarius non est judex controversiarum, prout est summus Pontifex, sed tantum Judex dispositionis pœnitentium, & satisfactionis injungendæ, ut habetur ex Tridentin. *Sess. 14. cap. 5.* ubi dicitur: *Jesus Christus Sacerdotes sui ipsius Vicarios reliquit tamquam præsides & Judices, ad quos mortalia crimina deferantur, qui pro potestate clavium remissionis aut retentionis peccatorum sententiam pronuncient, Constat enim Sacerdotes judicium hoc incognita causa exercere non potuisse, neque æquitatem quidem illos in pœnis injungendis servare potuisse, si in genere dumtaxat, & non potius in specie sua ipsi peccata declarassent.* En igitur patet, pœnitentem in hoc tantum sequi debere judicium Confessarii, ut peccata apud eum deferat, & pœnitentem acceptet. E converso pœnitens post Confessionem suorum peccatorum habet jus certum ad absolutionem, quæ non potest ei denegari, nisi aliunde sit indispositus; neque potest quidem dici indispositus, quia non sequitur opinionem Confessarii, ad quem certe non pertinet reprobare opiniones quas alii Sapientes approbant, sed tantum judicare an pœnitens rectam vel ne conscientiam sibi formet. Sed instabit *Fagnanus*. Hæc sunt principia probabilistica. Ego nescio, an sint probabilistica, vel antiprobabilistica, cum plures etiam inter Probabilioristas illa sequantur. Hoc unum scio, quod in omnibus scientiis regula probata est, ut sequamur principia magis recepta a Sapientibus, prout sunt ista quæ invenio passim teneri a Scriptoribus undique doctrina & pietate conspicuis, qui in faciem Ecclesiæ sua volumina ediderunt, & quibus adhærere consultius tutiusque mihi esse judico; quod enim docetur *ex unanimi Theologorum consensu* (ait *Continuator Tournely tom. 1. pag. 293.*), *magni esse debet ponderis, quia ubi est aliqua obscuritas, id sequendum est in praxi quod prudentissimi quique judicant.* Neque hic Auctor dixit hoc loquens de opinione omnino communiter recepta, sed de quadam sententia, cui plures graves Auctores contradicunt.

Quær. 7. An excommunicatus teneatur restituere fructus Beneficii? Certum est teneri excommunicatum tempore collationis, quæ fuit nulla, *Viva quæst. 7. art. 9. num. 7.* Secus, si post collationem incidit in excommunicationem. Ita *Laym. lib. 1. tr. 5. p. 2. c. 2. num. 9. Continuator Tournely tom. 2. p. 486. Pal. R. 2. p. 11. num. 4. Sanch. de Matr. lib. 3. D. 51. nu. 12. Salmant. de Cens. cap. 13. num. 115. cum Henr. Bonac. Con. Avila, Hurt. & aliis pluribus* (contra *Suar. Cov. Fill. Sayr. &c.*) Et quidem probabilius: Ratio, quia pœnas, quæ actionem requirunt, ut diximus *lib. 1. num.* 148. reus non tenetur subire, nisi post sententiam. Et sic videtur significare textus in *c. Pastoralis 63. §. Verum, de Appell.* ubi dicitur: *Illi proventus ecclesiastici merito subtrahuntur, cui Ecclesiæ communicatio denegatur.* To autem *subtrahuntur* ait *Tournely*, potius indicat expoliationem, quæ fit ab homine, quam quæ ipso jure inducitur, ut etiam explicat *Glossa*. Tanto magis, quia Pontifex respondet ibi interrogationi factæ, an Clericus excommunicatus potuisset privari a Judice ecclesiasticis Beneficiis. Hæc tamen sententia procedit, si Beneficiarius per se, vel per alium jam muneri suo satisfecerit. Si autem ob injustam excommunicationem abesset a Choro, posset percipere fructus Beneficii, & etiam distributiones, ut ait *Viva num. 8. cum Sa, Fill.* 670

Fill. Av. &c. Quid, si excommunicatio sit justa, sed excommunicatus non assistit Choro, quia non stat per ipsum, ne absolvatur? *Sa, Henr. & Ugolin.* concedunt huic distributiones; sed negant communius, & multo probabilius *Viva cum Suar. &c. ibid.*

671 Quær. obiter 8. omittens ultra restitutionem, quamnam aliam pœnam incurrat? Incurrit pœnam privationis Beneficii, si admonitus, saltem bis, post sex menses Officium omittat intra 15. dies, *ut Suar. apud Viva d. l. num.* 10. *ex Conc. Lateran.*

672 Quær. 9. omittens cui debeat facere restitutionem? Resp. pauperibus, vel fabricæ Beneficii, ut *ex Decr. S. Pii V.* sive Ecclesiæ, sive domui Beneficii, sive in augendis agris, ut *Suar. & Vasq. apud Viva qu. 7. a. 9. num.* 11. Non autem (ait *Viva*) potest dare fabricæ alterius Ecclesiæ, nisi fabrica sit in utilitatem pauperum, vel nisi Ecclesia propria non indigeret restauratione, & aliæ Ecclesiæ eleemosynis indigerent, ut reficerentur, ut ait *Concina tom. 2. p. 425. num. 24.* Nomine autem pauperum intelliguntur pauperes cujuscumque loci, & etiam intelliguntur ipsi Defuncti. Et etiam ipse Clericus sibi potest applicare dictos fructus, si vere pauper est, ut dicunt *Palaus tract. 7. D. 2. p. 7. n. 12. cum Nav. Suar. Bon. Tol. & Viva cum Less. ex communi d. n. 11. in fine.* Excipitur tamen, si ille in fraudem Officium omittat, sciens posse retinere fructus ob paupertatem, ut bene advertunt *Pal. & Viva.* Addunt *Palaus tr. 7. D. 2. p. 7. num. 11. cum Suar. Bonac. & Salm. de Hor. Can. c. 2. n. 60. in fin. cum Nav. Pell. Reg. Fill. Quintan. & communi*, posse Beneficiarium satisfacere restitutioni, si quæcunque alia pia opera pro Defunctis offerat æquivalentia recitationi omissæ, nempe (ut explicat *Quintan. ap. Salm. n. 66.*) auditionem Sacri, flagellationem, lucrationem Indulgentiarum, & similia: Sed huic supra *n. 667. Quæst. 4. in fine* non acquievimus. Tantum admittendum videtur cum *Concina p. 427.* posse Beneficiarium fructus restituere, ut celebrentur Missæ, vel alia suffragia applicentur pro Defunctis.

673 Quær. 10. An Beneficiarius restituere debeat omnes fructus, juxta Officia quæ omisit? Affirmant *Suar. Valent. Azor.* quia sic loquitur Bulla. Sed *Sanch. Cons. to. 1. lib. 2. cap. 2. d. 83. num. 3. Sotus de Just. l. 10. qu. 5. art. 6. Less. l. 2. cap. 34. n. 133. Viva l. c. nu. 13. & Salm. tr. 16. cap. 2. num. 59. cum Pell. Vasq. Led. Vill. Dia. Henr. Rodr. Bonac. &c.* probabiliter dicunt ex benigna interpretatione ipsos non teneri omnes fructus restituere, sed tantum eos qui respondent ad onus Officii omissi. Ratio, tum quia Bulla S. Pii sic recepta est, & sic explicata usu, utpote conformior æquitati naturali; tum quia durum videtur eodem modo obligari Episcopos, Parochos, & Capellanos qui ferunt alia onera, ac simplices Beneficiarios. Quare dicunt, Episcopum, vel Parochum teneri restituere tertiam, vel quartam partem fructuum, retinendo alios pro aliis oneribus, quibus ipsi satisfaciunt: Canonicos, dimidiam partem: Habentes Capellaniam, dimidiam, vel tertiam partem: (Capellanus enim tenetur ad Officium, cum quælibet Capellania confereda ab Episcopo, & ejus auctoritate erecta, est vere Beneficium, etsi sit ad nutum amovibilis: Secus, si non sit erecta auctoritate Episcopi, licet ab ipso conferatur. Ita *Salm. de Horis Can. cap. 5. n. 59. cum Suar. Pell. Vill. &c.*) Ratio, quia isti omnes recipiunt fructus non solum pro Officio, sed pro aliis etiam oneribus. *Henriquez* autem *apud Sanch. Consil. lib. 2. cap. 2. D. 84. n. 4.* dicit, Episcopum & Parochum teneri tantum ad quintam partem, quod *Viva* etiam approbat *in prop. 20. Alex. VII. n. 6. in fin. & de Horis Can. qu. 3. Art. 3. n. 8. in fine.* Canonicum ad quartam, ut etiam *Viva d. n. 8. in fine.*

Quid de Beneficiario simplici? Recte *Viva cum Bon. d. l. de Rest. num. 13. in fine* dicit teneri ad omnes fructus; quia onus gestandi habitum, vivendi caste &c. compensatur cum privilegiis Clericalibus. Attamen *Henr. apud Sanch. d. loc.* dicit teneri tantum ad tertiam partem, ratione aliorum onerum. Et asserit hanc esse communem recentiorum cum *Manuel. & Medina*, quorum opinionem ait *Sanch.* esse rationi consonam. At hanc opinionem merito ait *Lessius l. 2. cap. 34. nu. 177.* esse laxam. Unde rationabiliter eam limitat ad eos Beneficiarios tantum, qui præter Horas Canonicas alia onera habent, idque juxta onerum proportionem.

Quær. 11. an teneatur ad Officium, habens tenue Beneficium? *Salm. de Horis Canon. c. 2. num. 48. cum Nav. Laym. Pal. Sa, &c.* teneri censent, quia S. Pius V. hunc non excludit. Negant tamen *apud Moya Tract. 2. de Rel. Disp. 2. q. 4. num. 8. Malder. Escob. Quintan. Diana, & Arag.* qui testatur, hanc esse communem recentiorum: Et idem sentiunt *Lessius lib. 2. cap. 34. num. 169. Sanch. l. 2. Consil. cap. 2. d. 66. cum Rodr. Molf. Vega, Led. Torre, & Pell. apud. Salmant. d. cap. 2. num. 46.* (quamvis *Less. & Pell.* sentiant teneri hunc Beneficiarium recitare saltem Dominicis, & diebus festivis). Ratio, quia *ex c. Is, cui De Præbend. in 6.* in jure tenue Beneficium non reputatur pro Beneficio; In præfato enim Canone habens tenue Beneficium non excluditur ab alio Beneficio obtinendo, cum ibi prohibeatur Beneficium provideri tantum obtinenti aliud Beneficium sufficiens: *Is cui* (verba textus) *conceditur, Auctoritate Apostolica uni personæ idoneæ in sua vel alia Ecclesia providere alicui, aliud sufficiens Beneficium obtinenti providere non potest.* Addit ibi *Glossa*: *Ergo si non est sufficiens, secus est.* Deinde infra rationem adducit: *Quia Beneficiatus idoneus non est, & jure communi Beneficiatus beneficiari non mandatur ex c. Quia in tantum. de Præb.* Habens igitur tenue Beneficium, si potest beneficiari, ergo reputatur in jure tanquam non Beneficiatus: & proinde censetur eximi ab onere Officii. 674

Quæritur autem quodnam Beneficium judicetur tenue? Dico non audiendos aliquos, qui contra communem asserunt tale judicari Beneficium quod non pertingit ad 20. vel 30. aureos.

Merito tamen *Viva in prop.* 20. *Alex. VII.* *n.* 7. *Sporer de Hor. Can. cap.* 1. *num.* 27. *Elbel eod. tit. n.* 421. *Tamb. l.* 2. *c.* 5. §. 1. *n.* 24. & *Salm. d. c.* 2. *n.* 48. *cum Mald. ac aliis communiter* censet probabile, tenue existimari illud Beneficium quod non pertingit ad tertiam partem sustentationis; Et adhæret *Sanchez Cons. l.* 2. *cap.* 2. *Dub.* 67. *num.* 4. *cum Suarez*, putans Beneficium tenue illud quod non pertingit ad tertiam, vel non magis declinet ad tertiam ultra quartam partem. Sustentatio autem rationabiliter dicit *Viva loc. cit.* mensurari juxta diversitatem Patrimoniorum, quæ in diversis locis solent Clericis assignari. Hinc *Sotus ap. Sanch. n.* 5. obligat ad Officium Beneficiarium, qui percipit annuos aureos octo. Sed *Sanch.* excusat, etiamsi percipiat 16. aureos. Verum huic minime acquiesco: Communis enim sententia est apud *Croix l.* 4. *n.* 1195. nullo modo excusari ab Officio Beneficiarium percipientem tertiam partem sustentationis. Idemque recte censet dicendum *Croix n.* 1196. *cum Vasq.*, si dubium sit, an Beneficium sit tenue; quia, cum Beneficium sit certum, & tenuitas excusans sit dubia, possessio stat pro Beneficio, & proinde pro obligatione Officii. Merito addunt *Lugo*, *Re. Mor. Dub.* 6. *n.* 5. *cum Suar. & aliis, Croix num.* 1193. & *Tamb. l. c. num.* 26. neque excusari Beneficiarium si ob suam culpam Beneficium factum sit tenue; vel si ipse speret in posterum uberiores fructus exigere, tunc enim unus annus compensatur cum alio, contra *Palaum tom.* 2. *D.* 2. *p.* 1. §. 2. *num.* 18. Pariter addit *Croix ibid.* teneri ad Officium, qui acceptat Beneficium cum onere solvendi omnes fructuus pro pensione. Sic etiam, si non faciat fructus suos, quia non residet, ut ait idem *Croix l. c. cum Suar. Lugo*, &c. Hoc tamen limitant *Bus.* & *Sanch.* si absit cum licentia: Sed id recte rejiciunt *Tamb. nu.* 23. & *Croix ibid. cum Azor.* cum ille possit fructus percipere, si velit.

875 Quær. 12. an Canonici non assistentes, vel non psallentes in Choro, teneantur ad restitutionem Distributionum, & Præbendarum? Plura dubia hic discutienda sunt. Certum est, quod Clerici Ecclesiarum Cathedralium & Collegiatarum tenentur ad Officium in Choro ex *c.* 1. *de Cel. Miss. cap. Fin. Dist.* 92. & ex Trid. *Sess.* 24. *cap.* 12. Atque tenentur quotidie assistere, nisi alibi alia sit institutio, vel consuetudo; vel nisi necessitas cogat, ut in alio loco extra Ecclesiam Officium persolvatur, & adsit licentia Episcopi, quando ad ipsum aditus patet, ut ait *Viva de Rest. q.* 7. *a.* 9. *n.* 14. Imo probabiliter putat *Bon.* cui adhæret *Viva*, Canonicos bene Distributiones lucrari, si recitent in Sacristia ob aliquam causam, etiam sine licentia Episcopi, si ipsa licentia præsumatur; in Sacristia enim reputatur Officium moraliter ac in Ecclesia recitari.

Sed dubitatur 1. an peccent graviter Canonici, qui Choro non assistunt? Negant plures DD. antiqui, ut *Nav. de Orat. cap.* 5. *nu.* 14. *Sylvest. v. Horæ q.* 11. *Cajet. eod. verb.* §. 5. item *Ang. Vald. Barb. Pell. Reg. Tamb. apud Salmant. tr.* 16. *cap.* 4. *num.* 2. Tum quia de hoc non adest præceptum expressum, tum quia obligatio assistendi Choro oritur ex Distributionibus; ergo, cum his Canonici renunciant, omni obligatione se liberant. Sed verius *Suarez lib.* 4. *cap.* 17. *Bonac. D.* 11. *quæst.* 1. *p.* 2. *P. Concina tom.* 2. *pag.* 510. *n.* 4. *Viva loc. cit. n.* 14. *Continuator Tourn. tom.* 1. *pag.* 642. *Salmant. loc. cit. num.* 3. *cum Vasq. Pal.* &c. docent peccare mortaliter, qui a Choro absunt notabiliter, ultra tempus a Tridentino permissum. Ratio, quia ex *c. Si quis Presbyter. Dist.* 113. Depositioni subjicitur Clericus non recitans in sua Ecclesia; tum quia obligatio assistendi non oritur ex Distributionibus, sed ex primaria institutione ipsius Beneficii; Tridentinum enim *Sess.* 24. *cap.* 12. loquens de Canonicis præcipit: *Omnes compellantur in Choro ad psallendum instituto, hymnis, & canticis Dei nomen reverenter, distincte, devoteque laudare.* Diximus autem 1. *notabiliter*, nam si absit Canonicus per tres vel quatuor dies, est communis sententia non peccare graviter. Ita *Salmant. cap.* 4. *numer.* 1. & *Croix l.* 4. *num.* 876. *cum Sylvest. Bonac. Covar. Vasquez*, & *Suarez lib.* 4. *cap.* 13. *numer.* 8. & 9. qui tamen dixit, præfatam sententiam non videri certe improbabilem, sed se nolle suum judicium interponere. Diximus 2. *ultra tempus permissum*, quia Tridentinum permittit Canonicis, sicut Episcopis, per tres menses abesse. Recte autem docet *S. Thomas* 2. 2. *quæst.* 91. *artic.* 2. *ad* 3. quem sequitur *Viva loc. cit. ver. Dico tertio*, *cum Val. Fill.* & *Bonac.* contra *Nav.* & *alios*, Episcopos non obligari ad Chorum; tum quia sic fert consuetudo; tum quia ipsi majoribus negotiis vacare debent, quæ Chori assistentiam non compatiuntur.

Dubitatur 2. quid teneantur restituere Canonici Choro non interessentes? Certum est ipsos non posse lucrari Distributiones, etiamsi alii Consocii eas illis remittant, ut habetur ex Trident. *Sess.* 24. *cap.* 12. ubi dicitur: *Distributiones vero, qui statis Horis interfuerint, recipiant; reliqui, quavis collusione aut remissione exclusa, his careant.* Nota, *remissione exclusa*, nam ut bene advertunt *Croix l.* 4. *n.* 877. & *Concina t.* 2. *p.* 523. *n.* 4. si portiones illæ præsentibus jam sint præstitæ, isti licite possunt donare eas absentibus; Modo hoc non fiat ex pacto, & in fraudem legis, ut ait *ib. Croix cum Sanch.* & *Lugo*, quia hæc esset palliata collusio. Non privantur autem Distributionibus qui absunt ex legitimis caufis, de quibus agemus *l.* 4. *ex num.* 130.

Hæc quoad Distributiones. An vero non assistentes teneantur etiam fructus Præbendæ restituere? Sic habetur in Trid. *l. cit. Primo anno privetur unusquisque dimidia parte fructuum, quos ratione etiam Præbendæ, ac residentiæ fecit suos. Quod si iterum eadem fuerit usus negligentia, privetur omnibus fructibus. Crescente vero contumacia, contra eos juxta sacrorum Canonum Constitutiones procedatur.* Ex sacris autem Canonibus, ut dicunt *Salm. c.* 4. *n.* 12. illi expoliantur ipsis Beneficiis. Hoc vero ajunt *Salm. d. cap.* 4. *n.* 9. ex communi, non fieri nisi post sententiam: Sed contrarium hodie tenendum, ut mox videbimus in Dubio sequenti.

Du-

Dubitatur 3. an satisfaciant Choro, & lucrentur Distributiones, Canonici qui tantum assistunt, & non canunt? Affirmat *Sanch. Conf. l. 2. cap. 2. dub. 99. n. 2. tum Met. Arag. & Panorm.* Et consentiunt *Bon. de Hor. Can. D. 1. q. 3. p. 2. §. 1. n. 18. & Salm. cap. 4. n. 5. cum Pal. Suar. Less. Pell. & Led.* pro iis Ecclesiis, ubi talis viget consuetudo, quam asserunt adesse fere in omnibus Ecclesiis. Sed hodie, aliis omissis, causa finita est in Bulla *Cum super oblatus*, (vide in calce Tom. II. *Epist. Encycl. n. VI.*) ubi SS. noster Pontifex postquam asserit præfatam opinionem absonam esse menti Conc. Tridentini, atque pluries improbatam a Congregatione ipsius Concilii, dicit; *Equidem minime vobis compertum est, quod peculiari titulo suffulti persuasum habeant unius vel alterius Ecclesiæ Canonici suo muneri satisfacere per simplicem in Choro assistentiam, absque Divinæ Psalmodiæ cantu. Verum, nisi illis præsto sit Apostolicum, non præsumtum vel abrogatum, sed legitimum ac vigens privilegium, jure ac merito verendum est, ne isti, dum ita se gerunt, Præbendarum ac Distributionum fructus minime suos faciant, & consequenter ne ad eorum restitutionem teneantur.* Ex quo verbo *verendum* recte infert *Concina tom. 2. p. 518. num. 22.* ita infirmatam esse contrariam opinionem, ut non amplius probabilis dici possit; tale enim verbum importat formidinem practicam, cum qua certe non licet operari. Sed quidquid aliqui dixerint super præfatam Bullam, idem SS. Pontifex omnia dubia abstulit novo Brevi, quod direxit die 19. Januarii anno 1748. ad Emin. Cardin. Delphinum Patriarcham Aquilejensem, incipiens, *Dilecte Filii, &c.* vide apud *Concina pag. 520. num. 29.*) Ibi noster Pontifex consuetudinem Canonicorum tantum interessendi Choro extirpandam esse declarat, sic dicens: *Itaque a te, dilecte Fili noster, poscimus, & flagitamus, ut non solum hujusmodi* abusum & corruptelam *ab Ecclesiastica disciplina absonam, & Canonicis ordinat onibus ac nostræ quoque* Constitutioni contrariam *penitus evellere & eradicare adnitaris: Verum etiam ipsos suaviter fortiterque admoneas, ut in posteram, ea qua decet ac* tenentur *reverentia, Choro intersint, adsistantque, nec non pari pietate, attentione, ac vigilantia omnino canere vel psallere cum ceteris studeant ac contendant. Deinde iisdem edicas, & notam facias nos (quemadmodum per hasce nostras in forma Brevis Litteras tibi declaramus & injunximus)* decernere atque statuere, *sicut in eadem Constitutione nostra innuimus, ipsos suosque successores Canonicos Choro quidem interessentes absistentesque, minime vero canentes, psallentesve, nullo pacto ex Præbendis & Distributionibus facere fructus suos, atque adeo restitutioni obnoxios esse, ac fore.* Ex quo Diplomate remanet tandem decisum, quod Canonici vel non interessentes, vel non canentes aut psallentes in Choro, nedum Distributiones quotidianas amittunt, sed etiam non faciunt fructus suos ex Præbendis, atque ad restitutionem sunt obnoxii.

Dubitatur 4. an satisfaciant Choro, qui submisse recitant psalmos, alteram partem audiendo? Loquendo de Choro in generali, an isti satisfaciant Officio adsunt duæ sententiæ. *Prima*, quam tenet *Cajet. Summ. v. Horæ, in fine, Arm. eod. v. n. 22. Navarr. in cap. 10. n. 80. & alii apud Salm. tract. 16. cap. 1. num. 25.* dicit non satisfacere, quia non communicant cum aliis canentibus. *Secunda* vero sententia valde probabilis, & communior affirmat; hancque tenet *Sanch. Conf. tom. 2. l. 7. cap. 2. dub. 14. n. 2. Less. l. 1. cap. 34. n. 184. Suar. to. 2. l. 4. cap. 12. n. 8. Fill. tr. 26. cap. 6. n. 195. Concina to. 2. pag. 513. n. 9. Bon. D. 1. q. 3. p. 2. §. 1. n. 16. Salm. l. c. cum Sot. Trull. Vill. &c.* Ratio, quia ad satisfaciendum Officio in Choro non est necesse, ut quisque audiat omnes voces alterius partis; unaquæque enim pars cum alia unum corpus constituit, & mutuo communicat.

Loquendo autem de Choro Canonicorum, an ipsi submisse recitando satisfaciant Choro, & lucrentur Distributiones? Affirmat *Sanch. l. c. cum aliis*. Sed communiter, & merito id negant *Less. Fill. ll. cc. Concina pag. 513. n. 9. Tournely tom. 1. pag. 638. & Bonac. l. c. num. 17. cum Suar. P. Nav. & Rodr.* Ratio, quia Distributiones debent solum iis qui Choro inserviunt; servitium autem Chori, ut habetur ex *Clement. 1. de Cel. Miss.* in eo consistit, ut Clerici conveniant in Ecclesia ad Officium psallendum. Ergo qui non psallunt, sed Officium submissa voce recitant, non possunt dici Choro inservire. Censet tamen *Bonac. loc. c. cum Suar. Fill. &c.* quod Canonici id recitantes possunt saltem percipere mediam partem Distributionum: Sed SS. noster Pontifex Bened. XIV. ut mox supra vidimus in præcedenti Dubio expresse declaravit, Canonicos non cantantes vel psallentes, non solum amittere omnes Distributiones, sed etiam teneri ad restituendos fructus Præbendæ.

Dubitatur 5. An Canonici, Portionarii, & similes possunt inservire Choro per Substitutos, vel alternatim unus pro alio. Negat *Jo. Baptista Ventriglia Praxis &c. Annot. 19. §. 3. n. 18. cum Zerol. Barb. & Garz.* ex præscripto Concilii Trident. *Sess. 24. Cap. 12.* ubi dicitur: *Omnes vero divina per se, & non per Substitutos compellantur obire Officia*. Hinc ait id vetari, etiamsi adsit consuetudo, vel statutum id permittens, ex Declaratione S. C. 25. Jul. 1570. *Si factum est aliquod Statutum, quod Canonici possint inservire per Substitutos, vel alternatim unus pro alio, non habeatur ejus ratio, quia est contra Concilium*. Tantum id concedit Ventriglia, si adsit legitimum impedimentum, v. gr. infirmitatis, & absentiæ permissæ. Veruntamen advertunt *Fagnan. Tom. 1. in Cap. Cum omnes, de Constit. num. 28. Monacel. Tom. 2. tit. 13. Form. 2. num. 64. & Matthæuc. Offic. Cur. Cap. 35. §. 1. num. 9.* declarasse S. C. Concilii, quod Episcopus (ubi adest consuetudo, ut notat *Monac.*) potest concedere facultatem Capitularibus invicem se substituendi in servitio tum Ecclesiæ, tum Chori, modo non substituantur iis temporibus, quibus servitio Ecclesiæ adstricti sunt, & modo curet Episcopus, ne hac facultate substituendi illi abu-

abutantur puta si hujusmodi substitutiones sint nimirum sequentes. Alias vero, ut scribit idem *Fagnanus*, declaravit S. C. Decretum hoc locum habere tantum inter præsentes. Cumque deinde dubitatum fuerit, an censendus sit absens, qui pernoctat extra mœnia Civitatis, ubi est Cathedralis, per medium milliare vel circa in Suburbiis, unde Canonicus opportune possit ad servitium accedere; S. C. respondit, non censeri absentem. Omnes has Declarationes colligit, & refert *Card. Lambertini Notif.* 107. *n.* 17. & 18.

DUBIUM VII.

De Circumstantiis restitutionis.

ARTICULUS I.

Quo tempore, loco, & modo debet restitui?

676 *Quando, & ubi facienda restitutio?*
677 *An sumtibus furis?*
678 *Quando & ubi facienda solutio ex contractu?*
679 *Quando peccet differens restitutionem?* 680. *Ad quid tenetur debitor, si ex dilatione creditor patitur damnum?*
681 *An absolvendus, qui potens restituere vult differre restitutionem?*
682 *An absolvi possit debitor, antequam restituat? Et an Confessarius debeat monere de restitutione pœnitentem, qui est in bona fide, si prævideat monitionem non profuturam?*
683 *Quot peccata committat negligens restituere?*

676 „ RESP. Debet quamprimum, & eo modo, „ ac loco restitui, qui jus, & interesse „ damnificati requirit, & commode ac moraliter fieri potest sine gravi incommodo, quod „ quis pateretur in re sua propria ultra debitum. Vid. *Laym. hic l.* 3. *tr.* 2. *cap.* 10. „ *Fill. tr.* 32. *cap.* 4. *q.* 11.

Unde resolves.

„ 1. Qui non potest commode restituere aperte, faciat clam, & qui non potest per se „ faciat per aliam personam interpositam, v. „ g. Confessarium * (*Quid, si Confessarius non restituat? Vide de* Conscientia *quæ diximus l.* 1. *n.* 39.) *.

677 „ 2. Possessor malæ fidei, v. g. fur, debet „ suis sumtibus ad eum locum rem deferre, „ ubi alter habiturus fuisset, si non fuisset ablata, destructa, vel inique detenta, deductis tamen expensis, quas alter eam servando, vel deferendo debuisset facere. Excipe, „ nisi transferendo deberet plus impendere, „ quam res valet; tunc enim plerumque ex „ præsumta mente domini posset restituere pauperibus, vel in usus pios. *Bon. q.* 6. *p.* 1.

Quæstio est, an fur teneatur rem reddere domino, etiam cum sumtu majori, quam res valet? Affirmat *Navar. Val. Dicast. Cajet. &c. apud Salm. de Restit. cap.* 1. *n.* 195. Sed negant *Salm. d. l. cum Soto, Pal. Bon. Less. &c. cum Bus. hic.* Vide dicta supra *n.* 597. & 598.

„ 3. Bonæ fidei possessor satisfacit, si restituat in loco, ubi rem possidet *l. c.*

„ 4. Debita ex contractu eo loco, & tempore solvi debent, de quo inter partes conventum fuit expresse, vel tacite. Vide *Less.* & *Bonac. l. c.*

Regulariter, præcisis pactis, solutio in contractibus, quoad locum, fieri debet in loco, ubi contractus fuit initus: Et expensis illius, in cujus favorem fuit contractus. Quoad tempus autem, si istud non sit conventum, non peccat graviter debitor, si non restituat, donec moneatur ab altera parte; nisi illa ob timorem, oblivionem, aut impotentiam omittat monere; vel nisi debitor obligarit se cum juramento, quia juramentum de se obligat quamprimum. Ita *Salm. de Rest. cap.* 1. *n.* 254. *cum Pal. Covar. &c.* Monent autem *ib. n.* 255. *Lug. Con. Trull. &c.* non esse damnandum de culpa gravi, qui differt solvere debitum ex contractu sine gravi damno creditoris, licet iste petat, quia talis dilatio non videtur tunc graviter ei injuriosa; & adhæret *Bus. n. seq.*

„ 5. Si quis possit quamprimum restituere 679
„ totum, ad id tenetur. Si autem alter dilatione non pateretur ulterius damnum, aut „ non notabile, non facile arguendus esset gravis peccati is, qui cum proposito satisfaciendi differret, aut paulatim per partes solveret. „ V. *Bon. de contract. d.* 1. *q.* 6. *p.* 1.

Certe excusatur a peccato gravi, qui differt restitutionem per breve tempus, in quo Dominus nec damnum patitur grave, nec graviter censetur invitus. Ita *Salm. de Rest. cap.* 1. *n.* 253. *cum Lugo, Caj. Bon. &c. Palaus*, ordinarie loquendo spatium 20. dierum putat esse breve.

Utrum, si debitor habet justam causam dif- 680
ferendi restitutionem, teneatur deinde restituere omne damnum quod creditor ex dilatione patitur? Respondetur: Si debitum non est ex delicto, non tenetur, ut ex communi docet *Lugo D.* 18. *num.* 35. & *Croix l.* 3. *p.* 2. *num.* 252. Si vero ex delicto est, nec etiam teneri, si dilatio sit justa, dicunt *Navar. Dic. Burgb.* & *Dian. ap. Croix ib.* qui probabile putant, quia, ut ajunt, tunc circa dilationem creditor esset irrationabiliter invitus. Sed communius & probabilius tenetur, ut docent *Lugo D.* 2. *n.* 17. *Less. cap.* 16. *num.* 32. & *Molin. Laym. Reb. Tamb. aliique cum Croix loc. cit.* Ratio, quia, licet justa dilatio posterior non sit causa damni, tamen revera causa fuit illa prima injusta acceptio.

„ 6. Qui scit se teneri ad restitutionem, & 681
„ cum possit in vita, non vult restituere, nisi „ in articulo mortis, vel post mortem per heredes, absolvi non debet, nec potest: quia „ semper est in actuali peccato, & impœnitens, „ *Sylv. Sayr. Bon. Trull. cap.* 14. *d.* 11.

Certum est non posse absolvi, qui potens non „ vult restituere, nisi in morte, vel per partes. Limita 1. Nisi ille sit in bona fide, & „ monitio prævideatur non profutura, ut *Salm. de Restit. cap.* 1. *num.* 256. *cum Dicast. P. Nav.*

Nav. Sylv. &c. Limita 2. Nisi adsit justa causa, nimirum scandalum, infamia, & similia, si statim fieret restitutio, *Salm. d. lib. n. 259. cum Lug. Dic. Bon. Bann. &c.*

682 Quæritur hic 1. utrum sit absolvendus debitor antequam restituat (*Prima* sententia dicit bene posse absolvi, non solum prima, sed etiam secunda vice, si det vera signa doloris, & propositi. Ita *Viva de Rest. q. 1. art. 5. num. 2. cum Nav. Val. Led. Sayr. &c. Mazzott. tom. 3. pag. 577.* Et probabilem putant *Salm. de Rest. c. 1. n. 258. cum P. Navarr. & Dic.* etiamsi pœnitens monitus prima vice culpabiliter non restituerit. Sed mihi omnino placet secunda sententia, quam tenet *P. Concina tom. 7. pag. 85. num. 25.* regulariter non esse absolvendum debitorem, nisi prius restituat, quando ipsi restitutio est moraliter possibilis: Sicut non est absolvendus concubinarius, antequam concubinam abjiciat; experientia enim satis compertum est, quod debitores post absolutionem rarissime restituunt, prout concubinarii rarissime concubinas dimittunt. Unde *S. Thom. de Villan. fer. 6. post 4. Dom. Quadr.* recte monuit: *Prius ergo vadat & concubinam e domo pellat, pecuniam alienam restituat ....., & tunc ad Confessarium redeat, ut absolvatur*. Ceterum bene ait *Conc. loc. cit. n. 24.* quod si revera prudens Confessarius deprehendat debitorem sincere paratum esse restituere, cum primum poterit, & restitutio non possit fieri cito, recte poterit eum absolvere pro prima vice: imo probabilissime id admittunt *Salm. n. 258. & Lugo de Just. D. 20. num. 213.* etiam pro secunda, & tertia vice, si tales occurrant circumstantiæ, quod Confessarius solo proposito restitutionis contentus esse debeat.

Quær. 2. utrum, si pœnitens sit in bona fide, & Confessarius prævideat monitionem restitutionis minime esse profuturam, debeat monere? De hoc dubio vide dicenda *de Pæn. l. 6. n. 614.* ubi partem negativam probavimus cum *Lugo, Sanch. Cano, Laym. Salm. Ronc. Spor.* & aliis communiter contra paucos: Si enim Confessarius cum magna prudentia officio suo fungi debet, quomodo prudenter se geret, si pœnitentem monebit, prævidens, quod ille animæ detrimentum patietur, & e converso damnum creditoris non amovebitur?

683 Quær. 3. quot peccata committat negligens culpabiliter restituere? *Prima* sententia, quam *Salm.* probabilissimam vocant, tenet tot peccata distincta committere, quot intersunt occasiones restituendi, & quoties proponit non restituere: imo quoties per somnum, aut per alia distrahitur. Ita *Bon. Vasq. Dic. Trull. Bann. &c. apud Salm. c. 1. n. 252.* *Secunda* sententia docet unum peccatum committere, licet per annum, & amplius in eadem voluntate non restituendi perseveret. Ratio, quia tale peccatum, quamvis physice interrumpatur, mortaliter tamen non censetur interruptum, quoties non retractatur mala voluntas, quæ virtualiter semper permanet in effectu retentionis. Ita *Lug. de Pœn. D. 16. n. 549. cum Nav. Gabr. Tanner. & Salm. loc. cit. cum P. Nav. Arag. & Dian. cum aliis.* Hinc dicunt, sufficere pœnitenti confiteri omissionem restitutionis, quin tempus exprimat, quia diuturnitas temporis non est nisi circumstantia aggravans. Utraque sententia est probabilis, sed hæc secunda videtur probabilior. Vide *lib. 5. de Pecc. n. 40.*

ARTICULUS II.

Quo ordine restitui debeat?

684 *Cui facienda restitutio, si res extet?*
685 *An pretium rei venditæ possit solvi creditori venditoris?*
686 *An pecunia furtiva, immixta propriæ, restituenda sit ante alia debita?*
687 *An prius restituenda debita certa, quam incerta?*
688 *An prius solvenda debita ex delicto, quam ex contractu?*
689 *Quæ alia debita prius solvenda?*
690 *An semper præferendi creditores hypothecarii anteriores, etiam ex hypotheca tacita? An autem personales anteriores?*
691 *An præferri possit creditor personalis pauperior?*
692 *An prius exigens?*
693 *An creditor, cui inter plures facta est solutio, possit eam retinere?*
694 *An famuli possint accipere salarium a debitis gravato?*
695 *An uxor, & filii alimenta?*

„ RESP. Certum est, non necessario ordinem servari, quando debitor omnibus „ solvere potest; quando vero tantum non habet, ut heredibus reliquit, sequentes Regulæ servandæ. 684

„ 1. Si debitor rem alterius apud se habet, „ quocumque titulo habeat, sive ex furto, sive „ ex deposito, sive intentione, &c. debet prius „ restitui domino suo, vel eo deficiente, pauperibus. Similiter, si res emta ad creditum, pretio non soluto, adhuc extet, *Nav. Sylv. Bon. q. 3. p. 2.* Hoc tamen *Less. c. 15. d. 2.* contra *Bonat. &c.* limitat, nisi venditor ab emtore fidejussorem vel pignus acceperit.

Quæritur, an venditor rei, extante re, sit 685
præferendus pro pretio aliis creditoribus emtoris? Certum est 1. quod, si venditor non acceperit ab emtore nec pignus, nec fidejussionem, neque fidem de pretio, ipse debet præferri, quia tunc adhuc retinet rei dominium, ex *l. Quo vendidi 19. ff. de Contr. emt.* & ex *§. Venditæ, Instit. de Rer. Div.* Vide *Salm. de Rest. c. 1. n. 231.* & vide *infra n. 976.* Certum est 2. quod, si venditor acceperit pignus, vel fidejussionem, nullam habet prælationem, quia tunc jam est securus de pretio. Ita *Lugo D. 20. n. 15.* Quæstio igitur est, quando venditor rem tradidit, & de pretio tantum fidem accepit? *Prima* sententia dicit, tunc præferendum esse venditorem, & hanc tenent *Salm. l. c. n. 232. cum Sylvest. Bon. Bann. Tap. Vill.* (citant etiam *Lessium*, sed non bene, nam *Lessius lib. 2. cap. 15. numer. 11.* ubi citatur, loquitur de casu

casu quo non sit data nec etiam fides de pretio). Ratio, tum quia hoc postulat æquitas naturalis; tum quia dominium rei, licet eo casu translatum fuerit, est tamen translatum sub conditione pretii solvendi; unde talis res manet hypothecata solutioni pretii. *Secunda* vero sententia probabilior, quam tuentur *Mol. tom.* 2. *D.* 536. *Laym. lib.* 3. *sect.* 5. *tract.* 2. *cap.* 11. *n.* 2. *Pal. D.* 1. *p.* 18. §. 14. *num.* 5. *Lugo D.* 20. *n.* 17. *cum Vasq. P. Nav. Cov. Azor. &c.* tenet nullam venditori prælationem deberi. Ratio, quia, cum dominium jam translatum sit, venditori remanet tantum creditum personale erga emtorem; nulloque jure habetur, quod res venditori hypothecata remaneat, donec ei pretium solvatur: Alias emtor non posset de illa pro suo libito disponere, quod nemo dicit.

686 An pecunia autem furtiva, immixta propriæ, sit ante alia debita restituenda? Affirmant rationabiliter *Pal.*, *Rebell.* & *Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 375. quia totus cumulus est specialiter obligatus Domino pecuniæ ablatæ. Vide dicta *n.* 499. *v. Notandum*.

687 „ 2. Si restitutio facienda sit ratione injustæ „ actionis, prius restitui debent certa, hoc est, „ quorum domini cognoscuntur, quam incer- „ ta, *Bonac. Less. d.* 1. quia illa jure naturæ „ debentur suis dominis, hæc autem jure solo „ positivo pauperibus.

Quamvis probabilis sit sententia cum *Busemb. Less. &c.* imo communis cum *Salm. de Restit. cap.* 1. *n.* 230. & *Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 377. quod prius restituenda sint debita certa, quam incerta: Attamen etiam probabile est; quod si debitor non possit utraque restituere, restitutio fiat pro rata etiam pauperibus pro debitis incertis. Ita tenent *Bann. Mol. Rebell.* & probabile vocant *Tapia*, *Vill.* apud *Salm. de Restit. cap.* 1. *n.* 299. & *Lugo D.* 20. *n.* 5. probabilissimum putat. Ratio istorum; quia prælatio creditoribus certis non debetur neque jure positivo (quod est certum), neque jure naturæ, ut supponit *Bus.* Sed æque de jure naturæ pauperes succedunt in locum creditorum incertorum, ut dicunt *Caj.* 2. 2. *quæst.* 62. *art.* 9. *ac Covarr. Arag.* & *Tap. ap. Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 210. Talis enim præsumitur voluntas creditorum, ut quod ipsis nequit restitui, restituatur pauperibus pro ipsorum Animabus.

688 „ 3. Prius facienda est restitutio debitorum „ licite contractorum, quam usurarum; cum „ in his dominus non fuerit simpliciter in- „ vitus.

Quæritur, utrum debita ex delicto sint solvenda ante debita ex contractu? Tres sunt sententiæ apud *Salm. de Rest. c.* 1. *ex n.* 234. quas ipsi vocant omnes probabiles, & in praxi tutas. *Prima* præfert debita ex delicto, quando non intervenit hypotheca, vel pignus in contractu, aut non extet res in propria specie; quia retinere rem injuriose ablatam, est gravior injuria, quam non solvere rem debitam ex contractu; ideo illa prius est reparanda. Ita *D. Th. Opusc.* 73. *c.* 17. *Rebell. Med. &c.* *Secunda* præfert debita ex contractu, scilicet oneroso; (nam debita ex gratuito, certum est solvenda esse ultimo loco, ut *Bus. n. seq.*). Ratio, quia alias solverentur debita ex ære alieno; maxime cum creditor dedit æquivalens. Ita *Caj. Navarr. Valent. &c.* Sed hanc sententiam dicit *Lugo D.* 20. *ex n.* 34. nullam præseferre rationem magni momenti. *Tertia* communior & probabilior dicit; prædicta debita solvenda esse pro rata, nisi adsit res in specie, vel hypothecata, ut supra. Ratio, quia ex nullo jure habetur in his aliqua prælatio facienda. Ita *Lugo D.* 20. *n.* 36. *Less. lib.* 2. *c.* 15. *n.* 16. item *Bon. Dic. Vill. Pal. Laym. &c. apud Salm. n.* 236.

„ 4. Debita ex titulo oneroso prius solvenda 689
„ sunt, quam quæ debentur gratuito, v. gr. ex „ promissione; quia hæc includunt tacitam con- „ ditionem, nisi quid obstet. Hinc debita de- „ functi solvenda sunt ante omnia legata, et- „ iam pia, *Navarr. Sylvest. Con. q.* 8. *p.* 2.

„ 5. In reliquis debitis servandum est jus „ particulare loci, si tale sit, & non repugnet „ juri naturæ. Si nullum sit, sequendum est jus „ commune, secundum quod 1. Solvenda sunt „ debita, ad quæ bona debitorum expresse fue- „ runt obligata. 2. Dos uxoris extrahenda est. „ * (*Dos ex Laym. præfertur omnibus creditis* „ *hypothecam tacitam habentibus*) *. 3. Debita, „ ad quæ bona debitorum sunt tacite hypothe- „ cata. 4. Deposita perdita in potestate debito- „ rum. 5. Debita privilegiatorum. 6. Aliorum „ creditorum: post quos omnes sunt hi, a qui- „ bus usuræ acceptæ sunt, & adhuc post hos re- „ stituenda sunt bona incerta. Quando autem „ multi unius rationis creditores inveniuntur, „ temporis antiquitas inter eos servanda est. „ V. *Laym. l.* 3. *tr.* 2. *c.* 11. Ubi addit, e bo- „ nis debitoris, si is defunctus sit, imprimis „ solvendas esse impensas funeris, & quæ ad „ confectionem inventarii, apertionem testamen- „ ti, item ad Medicos, & Pharmacopolas per- „ tinent. V. *Filliuc. c.* 4. *q.* 13.

Quoad creditores hypothecarios nulli dubium est præferendos esse anteriores, etiam ex hypo- 690
theca tacita, qui si tempore antecedant alios creditores ex hypotheca expressa, adhuc præferendi sunt, ut tenent communius *Lugo D.* 20. *n.* 41. *cum Mol. Vasq.* & *alii apud Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 392. contra *Navarr. Sylvest.* & *Angel.* Notandum tamen, quod inter creditores hypothecarios semper omnibus est præferendus supra rem creditor, qui pecuniam dedit ad illam emendam, vel ad reficiendam, v. gr. domum; vel ad custodiam sive ad cultum agrorum; vel ad collectionem segetum, ex *l.* 3. *ff. Qui potiores &c.* Vide *Salm. de Rest. c.* 1. *n.* 211. Dubium est quoad personales. *Prima* sententia tenet, omnibus his satisfaciendum esse pro rata. Ita *Pal. tract.* 32. *D.* 18. §. 18. *n.* 5. *Holzm. de Rest. tract.* 2. *n.* 477. & *Less. Bon. Vasq. Azor. &c. apud Salm. de Rest. cap.* 1. *n.* 245. Ratio, quia his non bona debitoris, sed obligata est persona, quæ æque omnibus est obnoxia. Et probant ex *lib.* 1. *ff. de Separat.* ubi dicitur: *Licet alicui, adjiciendo sibi creditorem, creditoris sui deteriorem conditionem facere.* Ergo, inferunt, creditor anterior non habet jus ad illius bona. *Secunda*, quam tenet *S. Antonin. p.* 2. *tit.* 2. *cap.* 7. §. 3. *Sylvest. v. Restitutio*, *q.* 5.

Diana p. 3. tract. 5. Res. 10. Navarr. Ang. Arag. Bon. Baldi cum Lug. de Just. Disp. 20. n. 148. Bon. q. 18. n. 18. Croix l. 3. p. 2. n. 403. Conc. tom. 7. p. 178. n. 17. Salm. dict. lib. n. 246. cum D. Thom. Suar. Val. Tol. Sa, &c. docet præferendos esse anteriores, *ex regula 45. Juris in 6. Qui prior est tempore, potior est jure.* Licet enim Jus Civile sic loquatur tantum de creditoribus hypothecariis: Jus tamen Canonicum loquitur de omnibus, & fundatur in jure naturali; Creditor enim anterior personalis, quamvis directe personam debitoris, indirecte tamen habet obligata etiam ejus bona, in quibus non debet præjudicari a creditore superveniente. Utraque est probabilis, sed secunda probabilior.

691 Quæritur, an debitor impotens satisfacere omnibus suis creditoribus personalibus, possit præferre pauperiorem diviti, vel non egenti; Duplex datur sententia, utraque probabilis, ut recte dicunt *Salm. de Rest. c. 1. n. 247. Prima* affirmat. Ratio, quia obligatio restitutionis datur ad reparandum damnum proximi; plus autem damnum patitur pauper, si ei non fiat restitutio, quam non indigens. Ita *D. Thom. Op. 73. c. 18. Molin. Sa, Med. &c.* & probabilem putant *Less. Laym. apud Salm. loc. cit. Secunda* sententia probabilior negat, quia nullo jure talis prælatio datur: Hinc pro rata restituendum. Ita *Lugo D. 20. n. 161. Pal. Less. Vasq. Azor. Dic. &c.* Excipiunt *Salm. dict. num. 247. cum Less. lib. 2. c. 15. n. 26.* si creditor esset extreme, vel graviter indigens: Tunc certum esse dicunt, illum esse præferendum ex caritate. Et sic revera tenendum casu quo creditor jam teneatur ex caritate cedere solutionem illam sibi debitam, habens superflua statui, ut pauperi subveniatur; alias non tenebitur ipse ex propriis pauperi illi succurrere cedendo solutionem.

692 „ Quæres, utrum prius exigenti non liceat „ prius solvere?

„ Resp. 1. Solvens scienter posteriori, prætento qui habet hypothecam priorem, vel privilegiatam, peccat, teneturque priori de damno, qui etiam potest recuperare solutum. „ *Less. d. 5. ex l. Scimus, §. Et si præterea. C. de jur. delib.*

„ 2. Si ex pluribus creditoribus personalibus „ æqualibus aliquis exigat (sive in judicio, sive „ extra), teneris ei in integrum solvere, quia „ diligentia fecit eum potiorem, *Nav. Sylv. Bonac. l. c. ex l. Pupillus ff. Quæ in fraudem &c.*

Si talis creditor petiit solutionem in judicio, communiter dicunt DD. posse illum exactum retinere. Ita *Lugo D. 20. n. 177.* quia leges dant prælationem etiam in conscientia ei qui prius obtinuit sententiam, & post eam etiam debitor debet ei solvere in conscientia, ut ait *Lugo n. 170. cum Molin. & Vasq.* eo quod lex dat creditori hoc privilegium propter reverentiam judicii publici. Si vero is petiit extra judicium & exegit, *Lugo n. 176.* sentit non posse retinere exactum, quia præjudicavit creditoribus anterioribus, quibus competit prælatio, juxta suam sententiam, *ut diximus n. 690.* Attamen *Salm. c. 1. n. 249. cum Less. Bann. Vill. Dic. Nav. Sylv. & Bus. ut supra, & Cabassut. l. 6. c. 23. n. 14.* recte dicunt probabilius esse, quod possit retinere, ex *dict. lib. Pupillus*, ubi dicitur: *Si vero juste exegerit, & certi creditores neglexerint exactionem .... id quod acceperit creditor, revocari nullo pacto potest, quia alii creditores suæ negligentiæ expensum ferre debent.* Idipsum clarius confirmatur ex *l. Si non 6. §. 1. ff. de Bon. auct. Jud. &c.* ubi habetur: *Statuendum ne alterius aut negligentia, aut cupiditas huic qui diligens fuerit noceat. Quod si utroque instante tibi gratificans tutor solvit, æquum est aut prius eandem portionem mihi quæri, aut communicandum quod accepisti.*

„ 3. Debitor sciens statum suum labentem, „ non potest non petenti integre satisfacere, sed „ debet omnibus personalibus solvere pro rata „ (si tamen iste solutionem accipisset, an posset retinere, controvertitur. Vid. *Bonac. Less. loc. cit. Trull. lib. 7. c. 14. d. 22.*): Nec potest uni solvere omissis aliis, nisi secundum „ ordinem supradictum.

Alii autem, ut *Lessius lib. 2. c. 15. n. 41. & Dicast. Dian. Villal. Led. &c. apud Salm. de Rest. cap. 1. n. 250.* dicunt, quod creditor, cui facta est solutio integra, possit illam retinere, licet debitor sit impotens aliis satisfacere. Ratio, quia solutum non revocatur, *ex l. Qui autem, & l. Pupillus, ff. quæ in fraude &c. Card. de Lugo D. 20. n. 178. & 179.* distinguit & dicit, quod si creditor mala fide solutionem acceperit, tenetur restituere aliis creditoribus: Secus si bona fide, quia is non tenetur ex injusta acceptione, eo quod bona fide accepit; non ex injusta retentione, quia per solutionem acquisivit dominium accepti. Sed verius *P. Concina tom. 7. p. 180. n. 22. Pal. D. 1. p. 18. §. 21. n. 6. Tourn. pag. 299. & Salm. n. 251. cum Bann. Tap. Bon. Az. & Turr.* dicunt, ipsum in conscientia tenere aliis pro eorum rata satisfacere: Quia ex jure naturali nullum jus habet, ut sibi integre solvatur, cum debitor non possit satisfacere omnibus: jure autem positivo prædictæ leges statuunt solutum non posse repeti in foro externo, sed non quod possit retineri. Præterquamquod præfatæ leges, ut supra vidimus, intendunt solum præmio afficere diligentiam creditoris exigentis, non autem dare illi jus retinendi id quod injuste debitor solvit. Nec prodest creditori, quod acceperit in bona fide, nam licet accipiendo non fecerit injuriam aliis creditoribus, facit tamen retinendo cum damno ipsorum, qui saltem æquale jus habebant ad bona debitoris. 693

Utrum famuli possint recipere salarium a domino debitis gravato? Recte possunt, si bona fide famulatum præstiterunt. An vero ipsi teneantur discedere, si advertant, dominum ex tali famulatu impotentem reddi ad satisfaciendum debitis? Affirmant *Navarr. Adrian. & Ang. apud Laym. de Rest. c. 11. n. 8.* Negant tamen *Mol.* (& non improbabiliter ait *Laym.*); Nam ipsi neque contra justitiam peccant, si a domino rogati famulentur, & mercedem accipiant; neque contra caritatem, si defuturi non sint alii ad famulandum. Sed vide *dict. n. 612.* 694

Utrum

695 Utrum filii, & uxor possint accipere alimenta a debitis gravato? Affirmant *Laym. d. lib. n. 9. cum Sanch. & Croix lib. 3. p. 2. num. 387.* contra *Henriq. & alios*: etiamsi paterf. alia debita contrahat ad eos alendos, cum ipse ad eos alendos ex justitia teneatur; modo isti non habeant aliunde sustentationem. Immo docet *Laym. cum Nav. Vasq. & Molin. contra Sylv.* quod uxor possit vivere ex bonis viri usurarii, qui non est solvendo, licet alere se possit bonis propriis, vel propinquorum: quia vir non minus tenetur alere uxorem, quam usuras restituere. Nequit tamen uxor uti ad sustentationem familiæ pecuniis a viro datis ad solvenda debita; nisi in casu, quo familia graviter egeret, tunc enim huic prius vir succurrere tenetur; ideoque uxor tunc utitur jure suo. Ita *Laym.* qui subdit mercedes operariorum ad necessarios usus debitoris præferendas esse etiam creditoribus hypothecariis.

ARTICULUS III.

Quæ a restitutione excusent?

696 *Quæ excusent a parte debitoris?*
697 *Quid si non possis restituere, nisi cum graviori damno? Quid si Dominus æquale damnum sit passurus? Quid si Dominus sit abusurus re restituenda?*
698 *Vide alios casus.*
699 *Quid si debitor cedat bonis?*
700 *Quando excusetur restitutio ex parte creditoris? Quær. I. An liceat alienam retinere, vel accipere ex præsumto consensu Domini? Qu. II. An debitor donans immemor debiti excusetur a restitutione?*
701 *Quid si debitor restituendo se conjicere deberet in necessitatem extremam?* 702. *Quid si in necessitatem gravem?* 703. *Quid si creditor sit in eadem necessitate?*
704 *An debitor differens restitutionem ex juxta causa, teneatur reddere interesse quod patitur creditor?*
705 *An hæres Rei teneatur ad damna, quando Reus, cui successit, fuit capite damnatus?*
706 *An possessor bonæ fidei in dubio an factus sit ditior, teneatur restituere?*

696 „ RESP. 1. Ex parte debitoris excusant ea, „ quæ faciunt, ut creditor rationabiliter „ debeat esse contentus, etsi de facto non sit „ contentus, *commun. Doct.*

Unde resolvuntur casus sequentes.

„ 1. Excusaris in foro conscientiæ (juxta sententiam probabilem) a compensatione damni, si illud datum sit sine tua culpa theologica gravi, hoc est, mortali peccato, nisi aliud cum altero pactus sis, vel inde sit factus ditior. Unde excusaris, si v. g. aliquem occidisti ex subita ira, ut si fuerit motus tantum primo primus, vel si ex oblivione non extinxeris candelam, & hinc ortum sit incendium, &c. Quod si advertens periculum in „ actionibus periculosis, omittas eam diligentiam præcavendi, quam homines ejusdem conditionis communiter præstare solent, graviter peccas, & teneris restituere damna secuta. „ Porro in foro externo proceditur secundum culpam juridicam, quæ sepe non est peccatum, & dividitur in latam, & levem, & levissimam. * (*Vide dicta n. 549. & 550.*)

„ 2. Excusaris a restitutione incertorum, si „ fecisti compositionem cum Episcopo vel Papa, „ *Less. c. 10. d. 11. Bon. q. ult. p. 2.* * (*Quod possit etiam Episcopus componere, tenent Trull. Villal. Henr. Dian. sed oppositum tenendum cum Lugo, Mol. &c. ap. Croix l. 3. p. 2. n.* 413. Vide *dicta ex n. 592. v. Notat.*)*

„ 3. Item, si casu, quo teneris rem restituere pauperibus, tibi ipsi revera indigenti eam des, & tunc quidem postea factus ditior, adhuc non teneris restituere. Vid. *Laym. l. 3. t. 2. c. 12.*

„ 4. Si non possis restituere, nisi cum nota- 697
„ biliter graviore damno tibi, Reip. inferendo, quam æstimari debeat commodum ex restitutione creditori obventurum, tunc enim differre potes, dum esset ista impotentia, „ *Laym. l. c. ex Sylv. Nav. &c.* Idque verum est, etsi debitum sit ex delicto, uti & in sequentibus casibus. * (*Vide dicta n. 598.*)* Teneris autem restituere etiam cum tuo damno, si omissa restitutione Dominus æquale damnum sit passurus. Ita *Salm. de Rest. c. 1. n. 270. cum Pal. Less. & Dicast.* Cessationem autem lucri dicunt *Salm. n. 271.* non esse causam justam differendi restitutionem: Nisi (excipit *Beja ap. Croix lib. 3. p. 2. n. 424.*) ex dilatione creditor nullum damnum patiatur. Vide alia circa dilationem restitutionis *ap. Croix n. 425.* Probabilissimum autem est cum *Lugo D. 21. n. 26. & Croix n. 426. cum Nav. Sot. Mol. Less. &c.* (contra *Az. Sanch. Bon. &c.*) te non teneri restituere rem, qua Dominus est abusurus ad peccandum: Imo si ille prævidetur abusurus in damnum tertii, peccares restituendo, quando posses negare sine tuo graviori, vel saltem æquali gravi damno, juxta dicta *n. 571. vers. Secus.* Idque expresse docet *S. Th. 2. 2. q. 62. art. 5. ad 1.* ubi dicit: *Quando res restituenda apparet esse graviter nociva ei cui restitutio facienda est, vel alteri, non ei debet tunc restitui; quia restitutio ordinatur ad utilitatem ejus, cui restituitur.* Et tunc peccares restituendo non solum contra caritatem, ut dicunt *Mol. & Dic.* sed etiam contra justitiam, ut docent *Salm. loc. cit. Conc. t. 7. p. 168. & Lugo n. 29. cum Less. Pal. Bonac. Sot.* aliisque communiter apud *Croix num. 427.* Ratio, quia proximus habet jus, ne tradas aliquid alteri in ejus perniciem.

„ 5. Si ad restituendum sis impotens; ut si 698
„ vivere non possis secundum decentiam tui status juste a te acquisiti. * (*Secus injuste acquisiti, Salm. c. 1. n. 269.*)* Unde, si nobilis, v. gr. non potest statim solvere, nisi se privet famulis, equis, armis, &c, vel civis primarius, nisi obeat artem mechanicam sibi insuetam; vel mechanicus, nisi vendat instrumenta sua, quibus vivit, aut magnum

„ da-

„ damnum subeat, potest differre, & paulatim
„ restituere sine jactura sui status, *Laym. l. c.*
„ *Bon.* * (*Est commune apud Croix lib. 3. p. 2.*
„ *n. 340.*) *
„ 6. Quod si tamen tua culpa in illas angu-
„ stias delapsus sis, v. gr. luxuria, ludis, super-
„ fluis expensis vestium, tibi imputare debes,
„ quod jam sine status tui amissione non possis
„ satisfacere. *ibid.*
„ 7. Quod si item creditor ex dilatione æ-
„ quale damnum subire debeat, tu potius,
„ quam is, sustinere debes, cum ejus conditio
„ sit melior. Excipitur extrema necessitas, in
„ qua quoad usum, sunt omnia communia, *ib.*
„ * (*Communiter omnes cum Laym. ap. Croix*
„ *n.* 430.) *
„ 8. Quod si item damnum quod timetur ex
„ restitutione, non esset propriorum bonorum,
„ sed in hoc præcise tantum, quod spoliet se
„ rebus debitis, non potest ideo differre resti-
„ tutionem: quia hoc non est pati in suis re-
„ bus, neque suum statum amittere, sed est di-
„ mittere alienum, & reverti ad statum pro-
„ prium, *Sayr. Bonac.*
„ 9. Item excusaris a restitutione, si fieri ne-
„ quit absque periculo salutis animæ tuæ, vel
„ tuorum; ut v. gr. si non possis absque pecca-
„ to, ut sit periculum, ne uxor, aut filiæ se
„ prostituant, ne filii se dent latrociniis, ne
„ ipse per impatientiam incidas in desperatio-
„ nem. *Bon. Less. Mol. Fill.*
„ 10. Item, si non possis restituere absque pe-
„ riculo vitæ, vel notabili detrimento famæ:
„ cum alias plus damni sustineres, quam intu-
„ listi, *Bon. d. 2. q. ult. p. 1.* * (*Nisi jactura*
„ *famæ sit minima respectu damni in bonis cre-*
„ *ditoris. Salm. c. 1. n. 283.* Vide *dicta n. 653.*
„ *v. Sed dices*) *.
699 „ 11. Item, si cedas bonis; quia leges con-
„ cesserunt, ut qui contraxit multa debita, nec
„ habet unde solvat, possit cedere bonis, ea
„ relinquendo in manibus creditorum, & tunc
„ maneat liber, ita ut etiam in conscientia sit
„ tutus, retentis instrumentis artis, & quæ ad
„ sustentationem sunt necessaria. Quod si ta-
„ men postea redeat ad pinguiorem fortunam,
„ tenetur adhuc restituere, ex *l. Cum & filii-*
„ *fam. C. Qui bon. Navarr. Bon. Less.* * (*Imo*
„ *ex Laym. c. 12. q. 1. remanet obligatus ad la-*
„ *borandum, & acquirendum, ut solvat*) * Ex
„ quo *Trull. lib. 7. d. 15. c. 5.* sic limitat: si
„ acquirat plus, quam ad decentiam status est
„ necessarium, ex dicta *l. Cum &c.* Nisi tamen
„ debita proveniant ex delicto, v. gr. furto;
„ eo enim casu tantum posse retinere, quæ sim-
„ pliciter necessaria sunt ad victum, docet *Na-*
„ *varr. Salon. Less. loc. cit.* etsi hic concedat
„ ea, quæ post cessionem juste acquiruntur, li-
„ cite teneri, si ad statum sint necessaria.
„ Vid. *Tol. Laym. lib. 3. cap. 12. Less. lib. 2.*
„ *cap. 16. d. 3. Bonac. Trull. loc. cit.* Porro,
„ etsi cessionem dictam non habere locum in
„ bonis ex delicto provenientibus communiter
„ teneant DD. cum *Laymann loc. cit.* contra-
„ rium tamen ex *Less. Diana &c.* docet *Trull.*
„ *loco citato.* Denique, etsi debitor principa-
„ lis cesserit, non ideo liberantur fidejusso-
„ res, *Card. Lugo, Dian. p. 7. t. 8. R. 18. &*
„ *alii.*
„ Resp. 2. Ex parte creditoris excusat, 1. Si 700
„ is, qui debet restitui, semel remiserit, ex-
„ presse, vel tacite, v. gr. si laceraverit tuum
„ chirographum, vel tibi reddidit. Remissio au-
„ tem hæc debet esse libera; non metu, frau-
„ de, vel mendacio extorta, *Fill. tr. 32. c. 5.*
„ *q. 9. Less. l. 2. c. 16. d. 2.*
„ 2. Excusat in foro conscientiæ, si solvisti
„ ei, cui debebat tuus creditor. *Less. d. 5. Bon.*
„ *p. 3.* 3. Si compensatio facta est creditori per
„ commodum æquivalens, v. gr. per procura-
„ tionem officii non gratis factam. 4. Omitti,
„ aut saltem differri potest restitutio, imo ali-
„ quando debet, si creditor sit abusurus, v. gr.
„ si quis pecunias ibi mutuo datas repetat ad
„ fornicandum, vel aliter peccandum. Item si
„ eas repetat ad peccandum contra justitiam,
„ sive inferendum damnum injustum tertiæ per-
„ sonæ: nisi tamen ex negatione restitutionis
„ timeretur majus malum. * (*Vid. dict. n. 697.*
„ *& alibi*) *

Quær. hic I. An liceat tibi rem aliam retinere, vel accipere ex præsumta voluntate Domini, nempe quod si peteres, libenter ille donaret? Respondetur affirmative cum sententia satis communi, quam tenent *Sanch. Dec. lib. 7. c. 19. n. 13. cum Ang. Nav. Arag. Mendoz. Lop. Lug. D. 21. n. 54. & 63. cum Sylv. Tab. Sayr. Holzm. tr. 3. pag. 483. n. 600. Croix lib. 3. p. 2. n. 462. cum Less. Sa, Reg. & Dic.* Et expresse eam docet *S. Antonin. 2. p. tit. 1. c. 15. init.* ubi loquens de obligatione restitutionis, ad quam tenetur qui accipit alienum invito Domino, sic subdit: *Invito Domino dicitur, quia, si credit Dominum permissurum, & subest justa causa credendi, non tenetur.* Ratio hujus sententiæ est, quia malitia furti non tam consistit in ditescendo ex re aliena, quam in ditescendo cum damno Domini graviter inviti, cum hoc præceptum non furandi tantum ordinetur ad charitatem erga proximum servandam, ut diximus *n.* 534. *v. Quær. II.* & docet *Lugo cum aliis D. 16. num. 49.* Unde, ut excuseris in tali casu a peccato, sufficit ut Dominus non sit positive invitus. Id confirmatur ex *l. 46. §. 7. ff. de Furtis*, ubi legitur: *Recte dictum est, qui putavit Domini voluntate rem attingere, non esse furem; Quid enim dolo fecit, qui putat Dominum consensurum fuisse?* Confirmatur etiam ex doctrina *S. Thomæ art. 15. q. 2. art. 5. q. 4.* qui ait non esse proprietarium Religiosum, qui ponat aliquid, potens spem in ratihabitione Prælati; Ratihabitio autem semper de futuro est. Oppones id quod ait *Suar. tom. 3. de Rel. lib. 8. cap. 11.* nempe quod licentia interpretativa, quatenus daretur si peteretur, non est licentia, sed esset si peteretur; ideoque non sufficit ad valorem actus, verb. gr. ad Confessiones audiendas, ad assistendum matrimoniis. Sed respondetur cum *Lugo, & Holzmann ll. cc.* quod ad audiendas Confessiones, atque assistendum matrimoniis, requiritur facultas præsens positiva, quæ non habetur, nisi de præsenti concedatur. Sed ad rem alienam accipiendam vel retinendam non requiritur positiva voluntas Domini,

mini, sed sufficit, ut diximus, quod ipse non sit positive invitus; saltem ad te excusandum a culpa gravi, nam si putas Dominum invitum quoad modum, tunc non excusaberis a veniali, ut recte docet *Sanch. loc. cit. cum Nav. Caj. Arm. Sa, Reb. Led. &c.*

Quær. II. An debitor aliquid donans suo creditori immemor debiti, excusetur a restitutione? Negat *Prima* sententia cum *Sanch. Dec. lib. 1. c. 13. n. 11. Laym. lib. 3. tract. 2. c. 12. n. 9. Sporer de Consc. tract. 1. c. 1. n. 90. Bonac. de Leg. q. 1. p. 10. num. 13. Dian. q. 3. tract. 6. R. 57. Salm. de Leg. c. 2. num. 146. &c.* Ratio, quia, cum is sit debitor tum ex titulo justitiæ, tum ex titulo donationis acceptatæ, non potest una solutione his duabus obligationibus ex diversis titulis ortis satisfacere. Nec obstat 1. ut dicunt, quod debitor, si memor sui debiti fuisset, non donasset, sed potius debitum solvisset; quia in contractibus non attenditur voluntas conditionalis, sed actualis. Nec obstat 2. quod donatio fuerit facta per errorem, sive propter ignorantiam debiti, dantem causam donationi; nam ut dicunt *Less. lib. 2. cap. 17. n. 28. Sanch. & alii* communiter adhuc in contractibus gratuitis error non invalidat actum, etiamsi causam illi dederit, nisi adfuerit error in motivo donandi; Hinc, si quis promiserit eleemosynam pauperi: quia pauperem eum judicavit, non tenetur illam præstare, si postea sciat eum non indigere, quia error hic fuit in substantia: Contra vero, si postea sciat pauperem illum fuisse suum calumniatorem, tenetur dare, etiamsi non fecisset promissionem, si prius hoc novisset. Vide dicenda *n. 71.*

Limitant vero præfatam sententiam, 1. Si obligatio restitutionis proveniat ex præcepto ecclesiastico, puta si beneficiarius, obstrictus ad restitutionem fructuum ob omissionem Horarum, vel Residentiæ, eleemosynas postmodum erogaverit immemor suæ obligationis. Ita *Laymann lib. 1. tract. 4. cap. 4. n. 7. Sanch. Dec. lib. 1. cap. 13. n. 10. Suar. de Rel. lib. 4. c. 26. num. 8. Roncaglia de Leg. cap. 45. in fine, Spor. & Dian. ll. cc.* Et idem dicunt *Roncaglia loc. cit. ac Bon. loc. cit. p. 10. n. 13.* de omni restitutione ob debita incerta. Limitant 2. Quando probabiliter præsumitur creditor libenter debitum remissurus, si rem cognitam haberet, *Laymann & Spor. ibid.* Limitant 3. Si obligationes essent aliunde quam ex justitia, puta si quis immemor voti, pœnitentiæ sacramentalis, aut præcepti ecclesiastici, opus debitum præstaret, quia tunc bene satisfaceret, ut docent *Laym. Suar. Sanch. Bonac. ll. cc. & Bus. n. 163. v. 2. Is votum, cum Azor. & Less.*

Secunda vero sententia, quam tenent *Card. in 1. Crisi d. 64. a n. 24. Rodr. part. 2. c. 49. Concl. 2. Mazz. de Rest. tom. 2. pag. 366. Croix lib. 3. part. 2. n. 452. cum Reb. Tambur. lib. 1. cap. 3. §. 7. v. Solutio, n. 4.* cum suo Magistro *Baldello* (& probabilem censet *Diana*, se revocans a prima sententia *p. 5. tr. 13. R. 94.*), affirmat talem donantem bene satisfacere suo debito ex justitia. (Et idem esse ait *Mazzott.* si quis conferat suo creditori gratis officium aliquod seculare, quod sit pretio æstimabile). Ratio, quia in omni liberali præstatione quisque præsumitur prius velle satisfacere obligationibus justitiæ. Idque probatur ex *l. Cum pluribus 97. ff. de Solution.* ubi dicitur, quod qui ex pluribus causis alteri debet pecuniam & solvendo non exprimit ex qua causa solvat, censetur solvere pro causa potiore; hæc sunt verba textus: *Cum ex pluribus causis* (nempe propter infamiam, vel pœnam, vel hypothecam) *debitor pecuniam solvit, utriusque demonstratione cessante, potior habebitur causa ejus pecuniæ, quæ sub infamia debetur, mox ejus quæ pœnam continet, &c.* Et ratio ibi subditur (quod magis urget), quia præsumitur, quod si debitor fuisset admonitus, pro causa potiore solvisset: *Quod verisimile videretur, diligentem debitorem admonitum, ita negotium suum gesturum fuisse.* Si textus, ubi *Glossa ad verb. Admonitum*, addit, *idest sua discretione, vel ab amicis.* Accedit alia ratio, quia oblivio debiti efficit, ut donatio fuerit omnino involuntaria, qui enim donat, censetur semper hanc actualem voluntatem (saltem implicitam) habere: *Dono, nisi tenear ex aliquo alio titulo potiore.*

Prima sententia est communior, & quidem valde probabilis; sed hæc *secunda* sua probabilitate non caret. Ad rationem enim præcipuam primæ sententiæ, nempe quod in contractibus non conditionalis, sed actualis voluntas attenditur; respondetur, quod in nostro casu non sola voluntas conditionalis habetur, quæ nunquam in actu adfuerit, sed habetur vera voluntas, ut supponimus, anterius absolute habita solvendi debitum, quæ semper perseverat, quamdiu non revocatur: Sed dices: debitor donans non potest in uno actu duas voluntates oppositas habere, unam donandi, alteram solvendi debitum. Sed respondetur, quod donans immemor debiti potius censetur velle solvere ex prima voluntate habita, quam velle donare. Tota igitur quæstio reducitur ad videndum, an in hac solutione prævaleat prima voluntas generalis habita solvendi debitum, an secunda actualis donandi; sed videtur satis probabile, quod prævaleat prima voluntas, tanquam potior & præcedens. Hocque probatur ex concessis ab eisdem DD. contrariis; Concedunt enim *Laym. l. 1. tract. 4. cap. 4. num. 5. Sanch. Dec. lib. 4. cap. 8. n. 17. cum Led.* juxta etiam quæ diximus *num. 210.* quod si quis emiserit votum non vovendi, & statuerit nolle futura vota valere, & postea immemor primi voti secundum emittat; tunc nullum erit hoc secundum votum, dummodo primum non retractet expresse, vel virtualiter, nempe si memor primi secundum faciat. Sic pariter *Sanch. loc. cit. & Laym. lib. 3. tract. 5. c. 4. n. 3. ex l. Si quis de Legatis. 3.* dicunt non valere posterius testamentum contra prius habens clausulam, ut per nullum aliud censeatur revocatum, nisi in secundo testamento per aliam clausulam expresse primum revocetur. In his casibus quæro, cur valet primum votum, primum testamentum, & non secundum? Nulla utique alia ratio assignari potest, nisi quia illa prima generalis voluntas habita prævalet secundæ voluntati actuali. Si ergo talis impletio (loquendo de voto) satisfacit

Deo,

Deo, cur non homini? Præterea concedit *Laymann lib. 1. tract. 4. cap. 4. num. 7. v. Ceterum*, quod si quis promittit aliquid dare, & promissio acceptatur; si postea illud donat, primæ donationis immemor, ad nihil aliud tenetur: Hic rursus rogo, quare hic non tenetur ad primam donationem, cur prima & secunda donatio sint duo actus distincti, nisi quia prævalet anterior voluntas solvendi debitum, quam donandi? Nec valet dicere, quod ambo isti actus pendeant ex eodem titulo liberalitatis; nam certum est hunc donantem potuisse ex eodem titulo donationis se obstringere ad duas obligationes. Quapropter in tantum is immemor primæ donationis per secundam illi primæ satisfacit, quantum prævalet voluntas generalis jam prius habita potius solvendi debitum ex anteriori donatione contractum, quam iterum donandi. Id quidem fortius dicendum in casu nostro, ubi agitur de solvendo debito contracto ex justitia, quod strictius obligat, quam debitum ex donatione.

Sed occurrit hic alia urgentior difficultas, nimirum quod debitum certum non compensatur probabili satisfactione. Sed respondetur cum *Carden. Croix, & Mazz.* hoc procedere, quando adest sola probabilitas facti, non autem quando accedit probabilitas juris. Clarius explico: Quando debitum est certum, & probabilitas versatur circa factum solutionis, certe ex probabili solutione debitor non liberatur, quia solutio probabilis æquare non potest debitum certum. Sed hic probabilitas non est circa veritatem sive factum solutionis, sed circa effectum illius, scilicet quod per solutionem illam debitum sit probabiliter satisfactum, eo quod probabiliter adfuit satisfaciendi voluntas; hæc enim est probabilitas juris, sive proxima, qua debitor bene uti potest, ut diximus *lib. 1. n. 33. cum Suar. Sot. Nav. Sylvest. Ang. Lugo, Salm. & aliis.*

701 Quæritur III. Quando debitor in necessitate constitutus excusetur a restitutione? Hic distinguenda est primo necessitas gravis ab extrema; & dicendum, quod si debitor aliter sibi non potest subvenire, nisi per bona quæ restituere deberet, tunc non tenetur ea restituere, & in extremam necessitatem se conjicere, etiamsi creditor in eadem necessitate constituatur, nisi debitum ei restituatur. Hæc est sententia communis, ut testantur *Salm. de Rest. cap. 1. n. 271.* Et hoc etiamsi extet res debita in specie, ut docet *Less. lib. 2. cap. 10. cum Caj. Sot. & Tol. ac Sporer de Rest. cap. 4. num. 77. contra Nav.* Ratio, quia tunc omnia fiunt communia, cessatque potestas dominii jure Gentium introducta. Excipe tamen cum *Less. & Pal. part. 7. tract. 32. D. 1. quæst. 17. §. 2. num. 6.* nisi præcise ob subtractionem illam Dominus in extremam necessitatem sit conjectus, quia auferre alicui rem sibi ad vitam necessariam, est idem ac eum occidere, unde in eo casu melior debet esse conditio Domini prius possidentis. An autem, transacta hujusmodi necessitate, debitor teneatur ad restitutionem? Distinguit *Less. loc. cit. numer. 4.* & ait, quod si restitutio debebatur ex contractu, tunc quando per illum fuerat dominium rei jam translatum in debitorem, certe debet tantundem restitui; quia tunc debitor consumsit quod erat suum, unde debitum perseverat; Si vero res non fuerat translata in dominium alterius, ut in deposito, precario &c. tunc adhuc probabile esse dicit *Less. cum Pet. Navarr.* non teneri debitorem ad restitutionem. Si autem restitutio facienda erat ex delicto, *Lessius n. 5.* dicit probabile esse adhuc cum eodem *P. Navarr.* non esse obligationem restituendi; sed probabilius recte ipse cum *Scoto, Rich. Palad. Sylv.* putat restitutionem esse faciendam. At vide dicta *n. 520. Quær. IV.* ubi distinximus pauperem in re, & in spe. Id autem quod licitum est auferre pro necessitate propria, licet quoque pro necessitate suorum, nempe Uxoris, Parentum, & Filiorum; Ita *Less. n. 14. cum Sot. Lop. & Tolet.* qui admittit etiam pro necessitate Fratrum.

In gravi autem necessitate, plura alia distinguere oportet, & dicendum I. Quod si solus debitor est in necessitate gravi constitutus, certe potest restitutionem differre, quando debitum est ex contractu, ut fatentur omnes apud *Croix lib. 2. p. 2. num. 430.* Si vero ex delicto, negant posse differri restitutionem *Sotus, Mol. &c. ibid.* Sed communiter affirmant *Pal. loc. cit. n. 4. Salm. num. 272. S. Antonin. p. 2. tit. 2. c. 8. §. Quidam, & Croix eodem loco cum Lugo, Scoto, Nav. Azor. Sylv. Laym.* Quod si necessitas autem prævideretur perpetua, in eo casu putat *Croix num. 431.* debitorem teneri restituere saltem diversis vicibus parcissime vivendo. Citat autem ibi *Ills.* qui dicit posse excusari etiam in perpetuum, si damnum subeundum a debitore esset notabiliter majus damno creditoris: Et idem sentit *Lugo D. 21. numer. 21.* qui subdit tamen *numer. 22.* quod ad excusandum debitorem ex contractu, deberet is subire damnum duplo excedens debitum; ex delicto, damnum quadruplo excedens debitum, & damna creditori obvenientia ex omissione restitutionis, ad quæ fur proculdubio tenetur. Dicendum II. Quod pariter excusabitur debitor, si restituendo decisurus sit e suo statu juste acquisito, ita ut in gravem necessitatem incidere debeat. Ita *Palaus loc. cit. numer. 1. Viva de Restitut. quæst. 6. art. 1. num. 3. & 7. cum Tambur. & Bonac. Salmanticens. loc. cit. num. 269. cum Prado, Bann. Villal. Dic. Tapia.* Dixi *juste acquisito*, nam secus dicendum, si status injuste acquisitus fuisset & usuris &c. ut communiter limitant *Pal. dict. numer. 4. & Salm. dict. num. 269. cum AA. cit.* Sicut etiam limitant *Pal. ibid. cum Sylv. ac P. Nav. atque Croix dict. n. 430. cum Laym. & communi*, si debitor propria culpa, nempe ludis & comessationibus in illum miserum statum devenerit: Sed in hoc casu mihi, & aliis doctis junioribus durum videtur damnare debitorem ad restituendum, si ille statum juste jam acquisierit. Hic autem bene advertunt *S. Antonin. p. 2. tit. 2. cap. 8. Elbel de Restitut. num. 347. Holzm. num. 507. & Sporer cap. 4. num. 65.* cum communi, quod licet tunc debitor ad restituendum non teneatur totaliter mutare statum, tenetur tamen illum diminuere quantum potest, scil. dimittendo splendorem equorum, famulorum &c. 702

Sed

703 Sed dubitatur 1. an in gravi necessitate debitoris, & creditoris sit obligatio restituendi? Respondetur; si creditor jam necessitatem gravem patitur, & debitor tunc ea non laborat, sed laborabit restituendo, certe tenetur restituere, quamvis in necessitatem gravem sit constituendus; quia in æquali necessitate gravi præferendus est creditor, ut magis ab ea eximatur ipse creditor innocens, quam debitor, sive hic sit ex delicto, sive ex contractu. Ita communiter *Less. dict. cap.* 10. *num.* 30. *Salmanticens. dict. cap.* 1. *num.* 270. *& Croix loc. cit. n.* 430. *cum Azor. Laym. Dicast. Mol. Spor. &c.* Si vero debitor jam constitutus sit in necessitate gravi, dubium est, an teneatur restituere, quando creditor eadem necessitate laborat? *Prima* sententia affirmat cum *Prado*, *Trull. ap. Salm. num.* 273. Et hanc sequitur ut probabiliorem *Roncaglia de* 7. *Præcept. cap.* 9. *quæst.* 2. quando debitum est ex delicto. Ratio istorum, quia extra casum, quo debitor in extremam necessitatem decidere debeat, in æquali necessitate semper reputanda est melior conditio creditoris innocentis: Secus tamen censet *Roncaglia*, si debitum esset ex contractu. *Secunda* vero sententia tenet in eo casu posse debitorem etiam ex delicto differre restitutionem, dummodo res ablata non extet in specie, & modo non præcise per illam ablationem creditor in gravem necessitatem sit conjectus. Ita *Lessius num.* 19. *Pal. n.* 7. & probabilem vocant *Roncaglia & Trull. cum Sylvio ap. Salm. loc. cit.* qui eam æque probabilem putant; Et revera videtur sua probabilitate non carere, quia in eo casu, si restitutio facienda esset, non tantum æquale damnum debitor sustinere deberet, sed multo majus quam creditor; cum enim is gravi necessitate jam laboret, certe non posset restituere, nisi cum gravissimo incommodo, ita ut quasi ad extremam necessitatem se conjicere videretur.

704 Dubitatur 2. an talis debitor restitutionem differens ex justa causa teneatur reddere creditori interesse, quod hic patitur ex dilatione? Negat *Pal. loc. cit.* §. 10. *num.* 2. *cum P. Nav. & Lessio* ex parte, quia, ut dicit, damnum creditori tunc non obvenit ex illa prima injusta acceptione, sed ex retentione posteriori, quæ juste fit. Sed probabilius dicendum cum *Viva loc. cit. num.* 7. *Salm. num.* 274. *Bon. & Villal.* quod si debitum sit ex contractu, tunc non debetur interesse, quando juste differtur solutio; Secus vero si ex delicto, quia tunc prima injusta acceptio revera fuit culpabilis causa damni. Vide *dict. n.* 680.

705 Quær. IV. Si fur mittat Domino rem ablatam per Confessarium, aut virum fidelem, & iste sibi illam retineat, an teneatur iterum restituere? Negant *Castropal. Soto*, *Gabr. Ledesm. &c.* & hanc opinionem probabilem vocant *Trull. Filliuc. &c. apud Salm. de Rest. cap.* 1. *n.* 187. quibus olim adhæsi. Eandem enixe tuetur *Felix Potestà* (*num.* 179.) dicens: Si Fur ex consensu expresso creditoris hoc faceret, certe ad nil amplius teneretur; Idem ergo dicendum, si hoc agit ex consensu tacito, qui certo præsumitur; alias creditor esset irrationabiliter invitus, dum certe fur non tenetur se prodere: Taciti autem, & expressi consensus eadem est vis. Sed oppositum docet sententia communis, & tenenda cum *Less. lib.* 2. *cap.* 16. *n.* 67. *Lugo de Just. D.* 21. *tota sect.* 5. qui mordicus eam tuetur, & contrariam vocat parum probabilem, spectata ratione, & citat pro se *S. Anton. Nav. Sayr. P. Navarr. Sylvium*, *&c.* Item *Sporer de Rest. c.* 4. *n.* 25. *cum Mol. Tol. Rebell. Fabr. Salm. loc. cit. Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 364. *&* 462. Ratio, quia debitor ex delicto tenetur efficaciter, & cum effectu reddere Dominum indemnem. Et hoc sive restituatur res furata in individuo, cum furis crimen sit jam vera causa, ut tunc res pereat, prout bene ajunt *Lugo*, *& Sporer* cum aliis; sive restituatur valor rei, & mittatur ad creditorem. Quo casu fortius probatur nostra sententia, ex eo quod dominium pretii illius manet apud furem, donec pecunia ad creditorem perveniat, adeo ut possit illam repetere ad suum libitum; si ergo perit, cur perire debet creditori innocenti, & non furi qui adhuc illius Dominus est? Ratio autem a priori est, quia debitor ex delicto tenetur ad omne damnum, etiam fortuitum (ut certum est apud Doctores) quod Domino evenit ex sua injusta ablatione; ergo quomodocumque res pereat, etiam sine ulla nova culpa furis, debet damnum Domino resarciri. Dices eo casu, cum fur non teneatur se prodere, præsumitur creditor consentire, ut debitum per alium restituatur periculo sui; alias irrationabiliter peteret, ut fur restitueret per seipsum. Respondeo: non tenetur quidem fur per seipsum restituere, sed tenetur vere, & cum effectu indemnem suum creditorem reddere; & cum faciat id quod potest ad restituendum, hoc sufficit utique ad ipsum excusandum a novo peccato, non autem ad liberandum a restitutione. Creditor autem, licet præsumatur consentire in missionem, non tamen censetur, nec tenetur remittere jus suum, donec creditum consequatur. Irrationabiliter quidem ipse peteret, ut fur se proderet, sed non irrationabiliter petit, ut indemnis servetur. Nec valet dicere, quod si creditor expresse consentiret in hujusmodi missionem, jam fur liberaretur; nam tunc creditor virtute sui expressi consensus debitum haberet pro accepto, & periculum in se susciperet; sed in casu nostro nec præsumitur, nec tenetur habere debitum pro accepto, nisi cum effectu recipiat. Olim primam sententiam vere probabilem censebam, sed ex rationibus mox allatis melius postea perpensis de illius probabilitate valde dubito. At quia *Lessius & Sporer cum Tambur.* non audent primam opinionem damnare, nec ipse audeo.

Quid si cum Dominus sit certus, Confessarius imponat furi, ut det pauperibus pro Anima Domini, & ille dat. *Tambur. dict. lib. num.* 8. dicit quod si teneri potest primam sententia, potest etiam & hæc; quia Dominus non debuit esse invitus, quod fur Confessario bona fide judicanti obediat dando eleemosynam. Tanto magis quia, si denuo ille restituat, Dominus plus recipiet suo credito, recipiendo creditum, & bonum spirituale per eleemosynam jam illi applicatum. Hujusmodi satisfactioni nec etiam

acquie-

acquiesco. Quamvis eum, qui vellet hanc opinionem sequi, nec etiam audent damnare *Spor. num.* 20. *& Tambur. num.* 8. Secus tamen esset (dicit idem *Tambur.*) si Confessarius mala fide suaserit furi restituere pauperibus; quia tunc videtur Dominus nunquam consensisse in hoc casu, & rationabiliter invitus præsumitur.

Quæritur V. Quando Reus morte plectitur, an hæres ejus teneatur restituere damna causata per crimen? Negant *Scotus &c. apud Croix lib.* 3. *p.* 2. *num.* 465. Sed contrarium est dicendum cum *Croix*, *Sporer*, *& aliis communiter*. Censet tamen probabile *Croix ibid. cum Soto*, *Less. Fill. Bus. &c.* excusari heredem a restitutione, si compensatio damnorum non petatur; quia tunc partes præsumuntur condonare; nisi res adhuc extaret, ut bene limitant *Croix*, *& Sporer*: Vel nisi, *ait Lugo*, damnum esset valde grave.

706 Possessor bonæ fidei in dubio, an factus sit ditior, ad nihil tenetur; quia tunc possessio est pro libertate. Ita *Croix lib.* 3. *p.* 2. *num.* 568. *cum Sanch. Tamb. Rosm, &c.* Pariter etiam in dubio, an debeas plus vel minus, teneris tantum ad minus, *Croix ibid.* Sic quoque in dubio, an sis cooperatus ad damnum alienum, non teneris, *Croix n.* 574. In dubio autem, an res restituenda sit materia gravis, aut levis? Teneris sub gravi rem restituere, ne exponas Dominum periculo grave damnum sustinendi. Ita *Croix cum Carden. n.* 575.

An autem possessor bonæ fidei superveniente dubio, an res sit aliena, & dubio manente post debitam diligentiam adhibitam, teneatur aliquid restituere? Respondetur negative: Vide quæ super hac quæstione fuse diximus *lib.* 1. *num.* 83. *&* 84. Et quid, si, superveniente dubio, negligat inquirere? Vide ibi *n.* 85.

CAPUT III.

De Contractibus.

DUBIUM I.

Quid in genere sit Contractus?

707 *Quid est contractus, & quotuplex?*
708 *Quotupliciter contractus perficitur?*
709 *Quid si quis contrahat sine animo contrahendi?*
710 *Quid si sine animo se obligandi?*
711 *An contractus sine solemnitatibus obliget in conscientia?*
712 *An oriatur obligatio ex contractu de re turpi? Et cui facienda tunc restitutio?*
713 *An, quando actio est debita, sed non ex justitia, pretium sit restituendum pro illa acceptum?*
714 *Quando dolus vel error irritet contractum?* 715. *Quid si dolus fuerit circa rei qualitatem, sed dederit causam contractui?*
716 *An metus gravis injustus reddat irritum contractum ipso facto?* 717. *an metum passus possit rescindere contractum pro suo arbitrio? Quid si contractus sit irritus per metum reverentialem, aut per preces importunas?* 718. *Quid si per metum levem?* 719. *An metum passus possit rem repetere a tertio possessore.*

„ RESP. Est pactum, sive consensus duorum, 707
„ quo scienter, libere, & legitime uterque
„ se vicissim, vel nimirum saltem una pars se
„ alteri acceptanti obligat, quocunque signo
„ externo id fiat: ut v. gr. in contractu mu-
„ tui, ex una parte mutuans se obligat non
„ repetere mutuum ante certum tempus; ex
„ altera parte mutuatarius se obligat tunc illud
„ reddere; & sic de aliis. In promissione au-
„ tem, vel donatione absoluta, una pars tan-
„ tum obligatur post alterius acceptationem.

Prænotandum alios esse contractus nominatos, ut sunt emtio, mutuum, &c. Alios innominatos, quorum *ex l. Naturalis, ff. de Præscript. verb.* quatuor dantur species, scilicet: *Do ut des: Facio ut facias: Do ut facias: Facio ut des.* Notandum deinde alios esse contractus nudos, alios vestitos, nimirum stipulatione, juramento. Pro nudis autem regulariter non conceditur actio in foro externo.

Sed quæritur 1. quot modis contractus perficiuntur? Resp. quatuor modis, I. *Consensu*, ut in emtione, locatione &c. Et si in istis convenitur de scriptura, ista magis ad probationem, quam ad constitutionem deserviet, *ex §. Un. Inst. de Obl. ex consens. & l. S. C. de Trans.* Excipe, nisi partes intendant suspendere consensum, donec scriptura fiat; & hoc esse judicatur, quando ab initio de scriptura conveniunt, *l. Contractus*, C. *de Fide Instrum.* II. Contractus perficiuntur *verbis*, prout in stipulatione. III. *Scriptura*, ut in contractu census. IV. *Traditione*, ut sunt mutuum, donatio, depositum, commodatum, pignus: qui omnes contractus, nisi tradita re, non perficiuntur. Ita communiter *Lugo*, *Less. Mol. &c. cum Salm. de Contr. c.* 1. *n.* 5. 708

Hinc in contractibus, qui solo consensu perficiuntur, nequit una pars, altera invita, resilire; Secus, si contractus scriptura, aut traditione indigeant. Ceterum in foro conscientiæ contrahentium intentioni standum est; Ita communiter DD. *apud Salmanticens. ibid. num.* 6. *cum Less. lib.* 2. *cap.* 17. *numer.* 19. *Covarr. Gom. &c.*

Quæritur 2. an, si quis externis signis contraheret, sed sine contrahendi animo, in conscientia teneretur ad contractum? Resp. negative ex communi cum *Sanch. de Matrim. l.* 1. *disp.* 9. *num.* 5. *& Lug. Sylv. Prado cum Salm. ibid. num.* 7. Excipe, nisi in aliquo contractu oneroso alter contrahens jam partem suam præstiterit; tunc enim teneris tu implere tuam, etiamsi ficte promiseris, juxta dicta de stupratore ficte promittente Matrimonium, vide *dict. n.* 642. 709

Quæritur 2. an qui, sciens obligationem contractus, velit quidem contrahere, sed nolit se obligare, remaneat obligatus in conscientia? Adest duplex sententia probabilis. *Prima sententia* affirmat cum *Less. Soto, Dic. Pont. &c. apud Salm. de Matr. cap.* 1. *n.* 20. *Secunda* vero *sententia* probabilior negat cum *Sanch. de* 710

Matrim. lib. 1. *D.* 9. *num.* 5. *Bonac. eod. tit. Qu.* 1. *p.* 1. *num.* 5. & *Salmanticens. dict. n.* 28. *cum Pal. Con. Avers. Villal. Bec. Cornejo, &c.* Ratio, quia conditio apposita contraria substantiæ contractus, contractum invalidat; qua ratione in *cap. fin. de Condit. appos.* dicitur, quod conditio contraria substantiæ matrimonii ipsum annullat, licet adsit intentio contrahendi. Vide dicta *de Juram. pag.* 121. *vers. An autem*; & *de Voto pag.* 126. *vers. Quæritur II.*

711 Quær. 4. utrum contractus fine debitis solemnitatibus celebratus obliget in conscientia? Triplex datur probabilis sententia. *Prima* negat; quia leges irritantes tales contractus fundantur in præsumtione non solum doli, sed etiam periculi; & ideo potest Lex humana omnino tollere naturalem obligationem contractus initi: Sic enim Ecclesia nullum reddidit Matrimonium sine Parocho, & testibus contractum. Ita *Less. lib.* 2. *c.* 19. *n.* 35. *Lugo D.* 22. *sect.* 9. *n.* 252. *Salm. de Contr. c.* 1. *n.* 50. *cum Vasq. Trull. Bon. & aliis.*

Secunda sententia omnino opposita, quam tenet *Sotus de Justit. lib.* 4. *quæst.* 5. *Mol. D.* 81. *Sa v. Contractus n.* 1. item *Abbas*, *Innocent. S. Antonin. & alii apud Cabass. Thor. Jur. l.* 6. *c.* 3. *num.* 2. & merito probabilem vocant *Lug. Less. & Salm. num.* 50. & 52. affirmat hujusmodi contractus obligare, quia in illis humana lex, quamvis neget actionem civilem, non tamen tollit naturalem obligationem, ad quam solus quidem consensus sufficit. *Tertia* sententia, quam sequuntur *Sanch. Cons. lib.* 4. *cap.* 1. *d.* 14. *cum Henr. Lop. &c. Cabass. loc. cit. cum Bann. & Beja* (& his se postmodum adjungit *Sotus loc. cit. q.* 5. *art.* 3.) docet in his contractibus præferendum esse possessorem, donec per sententiam Judicis condemnetur ad restituendum; & probatur ex *c. Cum sunt*, *de Reg. Jur.* ubi: *Cum sunt partium jura obscura, reo potius favendum est, quam actori*. Hanc sententiam non solum puto probabiliorem, sed in praxi omnino tenendam, eo quod (juxta principium in hoc libro toties statutum), cum possessio jus certum tribuat, nequit possessor re expoliari, nisi constet de jure alterius. Hæc autem tertia sententia supponit secundam satis esse probabilem. Sed primæ sententiæ Auctores possent objicere exemplum supra relatum Matrimonii clandestini, sine Parocho & testibus initi, ex quo nulla remanet naturalis obligatio, cum ab Ecclesia in Tridentino *Sessione* 24. *cap.* 2. omnino invalidum declaratum fuerit. Sed respondetur, hujusmodi contractum multum differre ab aliis, respectu enim ad Matrimonii contractum, cum ipse ad Sacramenti dignitatem elevatus fuerit, singularis potestas a Deo impertita est Ecclesiæ, solvendi scilicet ab omni obligatione Sponsos, qui sine debitis conditionibus ab Ecclesia præscriptis Nuptias ineunt; etenim Ecclesia, licet nihil mutare possit circa Sacramentorum materiam, & ideo nullum potest invalidare Matrimonium legitimo consensu contractum, attamen bene præscribere valet, & declarare, illegitimum esse consensum illum, quem Sponsi apponunt contra legem ab Ecclesia propter commune bonum Christianæ Reipublicæ sancitam. Procul tamen dubio tenetur possessor stare sententiæ Judicis, si damnetur ad restituendum, ut bene addit *Cab. loc. cit. num.* 5. *in fine*. An vero possit Judex eo casu judicare contra possessorem, si probabilior sit Judici opinio possessori opposita? Probabilius nego, juxta dicenda *lib.* 4. *num.* 210. *v. Quæritur II.* Hic autem notandum id quod habetur *in l. Etsi inutiliter, C. de Fideicom.* nempe, quod si hæres jam tradiderit rem ex fidei commisso relictam in Testamento non solemni, nequit postmodum eam repetere hac præcisa ratione, *cum non ex sola Scriptura* (verba textus) *sed ex conscientia relicti fideicommissi defuncti voluntati satisfactum esse videatur*. Hinc ponitur in Argumento: *Agnoscens minus solemnem voluntatem, & solvens, non repetit.*

„ 1. Si alteri promisisti, aut donasti interius „ tantum, aut si externo signo quidem, alter „ autem non acceptavit, non fuit contractus, „ nec obligaris.

„ 2. Invalidus est contractus, si contrahentes „ sint inhabiles ad contrahendum, vel si jus „ positivum resistat. Vide *Less. lib.* 2. *cap.* 37. „ *d.* 8.

„ 3. Item si materia contractus sit illicita, 712
„ ut si sit peccatum; vel illegitima, ut si fur „ vendat rem alienam.

Quæritur I. An inducant obligationem pacta de re turpi, puta de patrando homicidio, adulterio, furto, sacrilegio, fornicatione, & similia? Certum est, quod ante patrationem peccati nullus est contractus, & nullam parit obligationem, quoniam justitia nullo modo potest obligare ad illicitum; unde certum est, quod eo casu nec promittens tenetur dare pretium conventum, nec alter retinere potest pretium acceptum. Dubium est, an post opus illicitum præstitum sit obligatio solvendi pretium promissum, & alter possit illud retinere? Quoad meretrices commune est, & certum inter DD. quod possint retinere pretium meretrici præstiti. Ita *S. Thomas* 2. 2. *quæst.* 32. *art.* 7. *ad* 2. & *quæst.* 62. *art.* 5. *ad* 2. ubi docet: *Cum quis dat meretrici propter fornicationem, mulier potest sibi retinere quod ei datum est. Sed si superflue aliquid per fraudem aut dolum extorsisset, teneretur eidem restituere*. Et ita *Continuator Tournely tom.* 1. *pag.* 330. *sect.* 4. & omnes alii communiter: Et probatur ex *lib.* 44. *ff. de Condit. ob turp. caus.* ubi dicitur. *Sed & quod meretrici datur, repeti non potest.... quia licet turpiter faciat quod sit meretrix, non tamen turpiter accipit, cum sit meretrix*. Pro aliis vero maleficiis, puta pro ferenda sententia injusta, vel patrando homicidio, adulterio, fornicatione, &c. duplex est sententia probabilis: *Prima* negat esse obligationem solvendi pretium, aut posse illud retineri; ita *Adrianus in* 4. *de Rest.* §. *Restat*. *Comitol. lib.* 3. *D.* 5. *Jo. Med. Cod. de Restit. Nav. Man. cap.* 17. *n.* 38. (quamvis *Less. & Lugo* asserant *Navarrum* alibi mutasse sententiam) *Continuator Tournely loc. cit. pag.* 330. *ac alii ap. Concinam tom.* 7. *pag.* 147. *numer.* 5. & probabilem vocant *Less. lib.* 2. *cap.* 14. *num.* 60. *Roncagl. de* 7. *Præcept. cap.* 6.

cap. 6. quæst. 4. & Dian. part. 2. tract. 2. Misc. R. 40. atque huic adhæret Conc. loc. cit. Probatur 1. hæc sententia ratione, quia actio illicita nullo pretio digna est, cum peccatum non sit vendibile. Probatur 2. ex l. Mercedem. C. de Condict. ubi dicitur: *Ob turpem causam ex stipulatione contra bonos mores interposita denegandas esse actiones*. Item ex l. Pacta. C. de Pactis: *Pacta quæ contra leges constitutionesque, vel contra bonos mores fiant, nullam vim habere, indubitati juris est*. Si igitur pactum ante impletionem est nullum, non potest per impletionem validari; regula enim communis est quod illud quod ab initio non subsistit, tractu temporis convalescere nequit. Censentur autem leges istæ non solum prohibere actiones ipsas illicitas, sed etiam solutionem pretii pro illis, eo quod solutio fomentum præberet similibus sceleribus. Accedit quod leges quæ non nituntur falsa præsumtione, bene obligant in conscientia. Unde S. Th. 2. 2. quæst. 32. art. 7. ad 2. ait: *Apud illos qui sunt hujusmodi legibus obstricti, tenentur universaliter ad restitutionem*. Et quæst. 62. art. 5. ad 2. *Ille qui accipit contra legem non debet sibi retinere*. Juxta autem hanc sententiam dubitatur cuinam facienda est restitutio accepti? *Sotus, & Covarruvias* censet faciendam esse illi qui dedit: Sed probabilius & communius tenent *Less. num. 61. cum S. Antonin. Navarr. & aliis* erogandam esse pauperibus, vel locis piis; absurdum enim est, & contra mentem legum, ut illi fiat restitutio, quem potius leges punire, quam juvare intendunt.

Secunda vero probabilior sententia & communis, quam tenent *Sanchez Dec. lib. 3. cap. 9. num. 27. & 28. Less. lib. 2. cap. 14. num. 52. & cap. 18. num. 18. Salm. de Rest. cap. 1. n. 154. Croix lib. 3. part. 2. num. 692. Viva de Restit. quæst. 1. art. 1. n. 3. Lugo de Just. D. 18. n. 59. cum Vasq. Sot. Mol. Turr. Covarr. Cajet. Arag. & aliis communiter*, docet teneri promittentem solvere pretium, & contra, recipientem non teneri ad restitutionem. Ratio, ut quidam dicunt, quia opus malum, etsi pretio dignum non sit, quatenus est malum, est tamen pretio dignum, quatenus est alteri utile, vel delectabile. Sed hæc ratio tenuis mihi videtur, nam, ut docent communiter DD. cum D. Thoma, nullum pretium meretur res, quæ cedit tantum in utilitatem emtoris, & ejus privatio nullum affert incommodum venditori pretio dignum. Nec valet dicere, quod præstans opus illicitum juste pretium accipit pro rectitudine qua privatur; hujus enim rectitudinis privatio, cum sit res mere spiritualis, nullo modo videtur esse pretio æstimabilis. Ratio potior mihi est, quia in quocunque contractu oneroso, *do ut des, facio ut facias* (ut statuimus ex communi sententia num. 644.), lex naturalis dictat, quod cum quis partem suam præstiterit, tenetur alter suam implere, quam licite præstare possit. Unde, si alter opus suum (etsi illicitum) jam præstitit, teneris tu pretium promissum ei satisfacere. Sed dices: hoc currit quando utraque pars est pretio æstimabilis; at hic actio illicita præstita nullo pretio digna est. Respondeo: actio illa peccaminosa nullo quidem pretio est digna, qua illicita est; sed bene pretium meretur, qua est temporaliter laboriosa, vel ignominiosa, vel periculosa illam præstanti; pretium enim & actio tunc conveniunt saltem in genere rei temporalis. Et quamvis ignominia illa, sive periculum, nullo pretio compensari possit, & ante pactum nihil compensare tenearis, cum sint res diversi ordinis, inter quas nulla datur proportio, & ideo qui famam alteri abstulit, non tenetur pecunia infamiam compensare, si nequeat famam restituere, ut ex probabiliori sententia diximus num. 627. Posito tamen contractu, & præstita ab altero actione peccaminosa, teneris tu pretium promissum solvere, non jam ad compensandum damnum alterius, sed ad implendam obligationem naturalem, ex qua (ut diximus) quisque tenetur suam partem promissam implere, postquam alter suam præstitit. Alias (recte ait *Lugo loc. cit.*) non videtur, quomodo possit obligari stuprator, qui virginem violavit sub ficta promissione matrimonii, ad eam ducendam, ut diximus num. 643. ex communi sententia. Ad leges autem civiles pro prima sententia allatas respondet *Less. dict. cap. 14. num. 57.* quod licet ipsæ rescindant hujusmodi pacta, & auferant omnem obligationem civilem, ob quam possit peti in judicio promissum, tamen non irritant acquisitionem rei ex tali causa. Et hoc satis significat lex in principio hujus quæstionis relata, qua declaratur meretrix posse retinere pretium sui meretricii, *quia, licet turpiter faciat quod sit meretrix, non tamen turpiter accipit cum sit meretrix*.

Quæritur II. An si vir donet feminæ ad extorquendam copulam, possit illa retinere, copula non concessa? Si adfuerit pactum de copula explicitum, vel implicitum, tunc certe tenetur restituere; Secus vero, si donum datum est ad animum alliciendum, quia datio illa fuit omnino liberalis; Quemadmodum si quis det pecuniam Episcopo tantum ad alliciendum, ut conferat Beneficium, juste potest Episcopus retinere, si non conferat. Ita communiter *Lugo D. 18. num. 49. Mol. t. 3. D. 737. Roncaglia de 7. Præcept. cap. 6. quæst. 2. & Salmanticens. de Restit. cap. 1. num. 165. cum Prado, Tap. Vill. Dic. Reb. &c.* Bene tamen advertunt *Salmant. ibid.* difficulter excusari mulierem accipientem tale munus a peccato scandali, quia munere accepto vir ardentior, & audacior redditur ad eam concupiscendam. Unde dixit *D. Thom. lib. 4. de Erudit. Princip.* ex D. Hieronymo: *Matrona non est casta, quæ cum rogatur, munera accipit*.

Quæritur III. Si actio sit debita ex alia virtute quam ex justitia, puta jejunium in Quadragesima, an restituendum sit pretium pro illa actione acceptum? Affirmant *Less. Medin. &c. apud Croix lib. 3. p. 2. num. 295.* Sed communius & probabilius negat *ibid. Sot. Lugo, Bann. Tambur. Dian. & alii*. Ratio quia præbens pretium tunc acquirit jus, quo antea carebat. 713

„ 4. Item si contractus sit factus vi, dolo,
„ vel errore versante circa rei substantiam:

„ v. gr. si acetum pro vino, vitrum pro gemma vendidisti.

714 „ 5. Non est invalidus contractus (etsi aliquando ob injuriam possit rescindi), si error vel dolus interveniat circa qualitatem, aut circumstantiam accidentalem, v. gr. emisti vinum Mosellanum, putans esse Rhenanum: nisi forte intentio contrahentis fuerit conditionata non obligandi se, nisi existente tali qualitate, aut circumstantia; qualis virtualiter fuisse censeri potest, si error versetur circa circumstantiam valde immutantem objectum, & nimis excedentem ejus existimationem, ut notat *Laym. lib. 3. t. 4. c. 6.*

Contractus est nullus, si dolus, vel error sit contra substantiam contractus. Est commune; *Less. l. 2. c. 17. n. 27. Salm. c. 1. n. 19. cum Trull. Bon. Villal. &c. ex S. Thom. p. 3. q. 51. art. 2. ad 7.* Et hoc, etiamsi dolus, aut error non dederit causam contractui, idest etiamsi, patefacto errore, pars adhuc contraxisset: quia semper deficit actualis consensus, *Salm. ibid. cum Sanch. Bon. Con. Trull. Aversf. &c.* Communis e converso est sententia, quod si error sit non circa substantiam, sed circa qualitatem rei, & non dederit causam contractui, contractus sit validus, *Less. ibid. n. 28. cum S. Antonin. Soto, Caj.* Hinc ait *Less.* quod, licet una pars decepta fuisset in pretio ultra dimidium, contractus non posset rescindi, altera nolente, sed solum ad æqualitatem reducendus esset; *Salm.* tamen *cap. 1. num. 20. cum Molin.* dicunt posse rescindi.

715 Sed majus dubium est, si dolus, vel error fuerit tantum circa rei qualitatem, sed dederit causam contractui, ita ut, illo manifestato, pars non consensisset, utrum validus contractus remaneat? Negant *P. Concina tom. 7. pag. 246. Basil. & alii apud Salm. de Matrim. c. 10. n. 12. & Præpos. cum Medina apud Salm. de Matr. lib. 7. D. 18. n. 17. & Salm. de Contr. c. 1. n. 21.* probabile putant. Ratio, quia, licet qualitas in esse physico sit quid accidentale, in esse tamen morali habet rationem substantiæ. Oppositum tamen est communiter traditum a DD. & probabilius cum *Lug. D. 22. num. 92. Sanch. de Matr. lib. 1. D. 64. num. 3. Less. loc. cit. num. 29. Laymann lib. 3. tract. 4. cap. 5. num. 3. Pal. tract. 14. D. 2. p. 5. n. 19. Ronc. de Contract. quæst. 5. R. 2. Tourn. tom. 1. pag. 415. Salmant. loc. cit. cum Mald. Prado, Trull. &c.* Ratio, quia contractus hic non est invalidus neque de jure positivo, neque naturali. Non de jure positivo, cum ex *Inst. l. 4. tit. 13. de Except.* sic habeatur: *Si metu coactus, aut dolo inductus, aut errore* (intellige circa qualitatem) *lapsus stipulanti Titio promisisti quod debueras promittere, palam est te jure civili obligatum esse, & actio qua intenditur dare te oportere efficax est: Sed iniquum est te condemnari, ideoque datur tibi exceptio, quod metus causa, aut doli mali, &c.* Non de jure naturali, nam ad contractum validandum sufficit animus voluntarius quoad substantiam, licet sit involuntarius quoad accidentia: Nisi (ut bene advertunt cum *Busemb.* hic *num 5. ut supra Tournely loc. cit. & Sporer de 7. Præcept. num. 86. cum Sanch. ac Laymann*) contrahens expresse consentiat sub conditione, si talis adsit circumstantia, quia tunc qualitas transit in substantiam. Communiter autem DD. ut ait *Concina cum Busemb. Less. Spor. Tourn. &c.* docent semper posse irritari talem contractum a decepto ratione injuriæ, & defectus consensus, & teneri deceptorem ad damna ex deceptione orta, *ex lib. 13. de Act. emtoris.* Et quando res adhuc integra est, ajunt *Less. loc. cit. Laymann num. 6. Pal. num. 23. Sporer de 7. Præcept. c. 2. num. 98.* quod si error fuit invincibilis, non tenetur deceptus in conscientia implere contractum, etiam onerosum, postquam noverit veritatem, quæ si ab initio ei nota fuisset, minime consensisset: Ratio, quia hæc est tacita mens contrahentium, non se obligandi ad contractum, quando se deceptos deprehendunt: idque dicit confirmari a consuetudine recepta. Quando vero res non est integra, nempe si altera pars jam implevit, tunc si illa non erat conscia erroris, licet tu non habeas actionem ad rescissionem, adhuc tamen contractum potes rescindere in conscientia, si res est magni momenti, & deceptio fuit causa contractus, ut *Sylv. & Navarr. apud Less. cum Laym. & Bus. dict. num. 5. in fine.* Si autem altera pars conscia erroris erat, tunc potes contractum irritare, ut supra, etiam in judicio. Notandum tamen, quod in conscientia altera pars errorem tibi manifestare non tenebatur. Ita *Less. loc. cit. num. 33.* Intellige, modo non decipiat, sive ipse non sit causa erroris, prout dicit idem *Lessius* loquendo de Donatione, vide *infr. n. 737. in fin.*

„ 6. Nec est invalidus, contractus, sive onerosus, sive gratuitus, ex metu, licet gravi, injuste incusso, cum adhuc simpliciter sit liber, & voluntarius: licet possit a judice rescindi pro arbitrio metum passi. Ita communiter *ap. Sanchez d. 8. n. 4. Card. Lugo d. 22. Laym. loc. cit. c. 5.* Excipiuntur tamen aliqui contractus, qui ipso facto sunt irriti (saltem ex jure positivo), si ex metu gravi fiant; talis est 1. Contractus matrimonii, etiamsi juramentum accesserit, *ex c. Cum loco, & c. Veniens.* * (*Utrum currat idem in sponsalibus? Affirmant Salm. de Matr. c. 1. num. 62. cum Sanch. Aversf. Cov. Bec. At probabilius Conc. Trull. Dic. Hur. Led. dicunt sponsalia esse tantum rescindibilia.* V. *de Matr. lib. 6. n. 844.*) * 2. Professio religiosa, *ex c. 1. De his.* 3. In aliis quibuscumque votis. * (*Etiamsi vovens voluerit se obligare. Salm. de Contr. c. 2. n. 12. ex communi.* Vid. *dict. n. 197.*) * 4. Contractus dotis promissæ, vel solutæ, qui in hoc sequitur naturam matrimonii, cui accessorius est. *Leg. Si mulier. §. Si dos, ff. Quod metus causa.* 5. Promissio, vel traditio, in rebus Ecclesiæ, *c. 15. q. 6.* 6. Auctoritas tutoris per metum extorta. *Leg. 1. §. ult. ff. de Auctor. tutor.* His addunt alii plures, ut promissionem, & donationem gratuitam, renunciationem beneficii; jurisdictionem per metum extortam. Verum hi controvertuntur, vide *C. Lugo de Just. d. 22. n. 115. & seq.*

Quæ-

716 Quær. 1. An contractus per metum gravem initus sit ipso facto invalidus? Adest triplex sententia probabilis. *Prima* sententia affirmat; Ratio 1. quia si hujusmodi contractus naturaliter esset validus, ex injustitia oriretur justitia, cum ex contractu per injuriam extorto oriretur obligatio, quæ est actus justitiæ. Ratio 2. quia, si contractus valeret, utique transferretur dominium rei traditæ, & metum incutiens eam retinere posset, saltem usque ad Judicis sententiam; sed hoc omnes negant; ergo contractus per se est nullus, saltem de jure positivo, ex *l. Qui in carcerem*, 22. *ff. de eo quod metus causa*, ubi dicitur contractum ex metu initum, *nullius esse momenti*. Ita *Mol. t. 2. D. 326. Fel. Pot. de Contr. n. 2359. cum Vill. Dian. Leand.* item *Sylv. Rebell. & alii apud Salm. de Contract. cap. 1. n. 10.* qui probabilem vocant. *Secunda* sententia tenet contractus gratuitos esse invalidos, non vero onerosos. Ita *Sot. in 4. D. 29. q. 1. art. 3. Pont. de Matr. lib. 4. cap. 6. num. 4. cum Medin. Arag. Reb. &c.* & quoad donationes hæc videtur esse *D. Th. 2. 2. q. 89. art. 7. ad 3.* ubi ait: *Talis obligatio tollitur per coactionem, quia ille qui vim intulit hoc meretur, ut ei promissio non servetur*. Ratio, quia ad liberalem donationem, ad differentiam aliorum contractuum, requiritur de jure naturali voluntas omnino libera. *Tertia* vero sententia probabilior & communissima, quam tenent *Lugo de Contract. D. 22. num. 115. Less. lib. 2. c. 17. dub. 6.* qui vocat fere communem, *Salm. dict. cap. 1. num. 11. Roncaglia de Contract. cap. un. quæst. 4. R. 1. Fill. tract. 33. cap. 2. numer. 32. Azor. t. 1. lib. 1. cap. 11. Renzi de Contr. c. 5. quæst. 3. Viva quæst. 1. art. 3. numer. 11.* & alii innumeri, docet talem contractum esse quidem rescindibilem, non vero invalidum, neque de jure naturali, neque positivo. Non naturali, quia metus non tollit simpliciter voluntarium, ut *D. Thom. 1. 2. q. 6. art. 6.* Non jure positivo, dum in *l. Si mulier ff. de eo quod metus &c.* præcipitur Judicibus, ut tales contractus rescindant; ergo per se lex habet eos ut validos.

Excipe tamen Matrimonia per metum gravem inita, quæ certe per se sunt nulla ex jure Canonico. Vide *de Matr. lib. 6. num. 1054.* cui adjunguntur. I. Professio Religiosa *c. 1. de his quæ v.* II. Electio Prælati, *cap. Periculum. §. Ceterum, de Electione in 6.* III. Auctoritas Tutorum extorta per metum, *lib. 1. §. ult. ff. de Auctor. Tut.* IV. Traditio rerum Ecclesiasticarum. ex *c. Pervenit de Jurejur.* V. Jurisdictio Ecclesiastica per metum acquisita, & etiam civilis, *l. 2. ff. de Judæis*. VI. Absolutio a censuris (non vero inflictio illarum). VII. Renunciatio Beneficiorum, vide *Less. c. 7. d. 6. a n. 37.*

717 Quær. 2. An metum passus possit pro suo arbitrio rescindere contractum sine auctoritate Judicis? Negat *Croix lib. 3. p. 2. n. 638.* & eum sequitur *Mazzott. de Contr. t. 2. pag. 40.* qui dicunt hoc prohiberi, ne jurgia multiplicentur, si cuilibet liceret rem repetere propria auctoritate. Sed affirmat communis sententia tenenda, quam tradunt *Less. dict. c. 17. num. 38.* & vocant communem *Sporer tr. 6. c. 2. num. 123. Fill. loc. cit. n. 33. Laym. de Contract. c. 6. n. 2. Pal. tr. 2. D. 1. p. 12. n. 6. ad 2. Viva loc. cit. Salm. dict. cap. 1. num. 16. ad 2. Renzi loc. cit. Roncag. dict. q. 4. R. 1. cum Mol. & Reb.* Unde inferunt, quod metum passus bene potest occulte sibi compensare; intellige, si petat, & alter nolit contractum rescindere. Et contra qui metum incussit, tenetur restituere rem extortam, statim ac alter petat. Ita *Pal. loc. cit. Viva dict. num. 11. in fin. Less. numer. 38. Fill. num. 35.*

Idem autem, quod dictum est de contractibus initis ob metum gravem, dicendum cum *Pontio de Matr. lib. 4. cap. 11. num. 3. & 4.* de initis per metum reverentialem. (Etsi *Pontius d. n. 3.* teneat contractus mere gratuitos, juxta suam sententiam ut supra in quæst. 1. esse non solum irritandos ad nutum, sed ipso jure irritos). Alii tamen DD. cum tantum id admittunt, cum metui reverentiali adjiciuntur etiam verbera, aut minæ, aut diuturna indignatio; sive torvus aspectus, dura verba, & similia, quæ vere gravis mali timorem immittant. Ita *Sanchez de Matr. lib. 4. D. 6. n. 14. Viva de Matr. q. 4. art. 3. n. 7. Salm. eod. tit. c. 9. n. 33. & 34. cum Pal. Dic. &c. communiter*. Idem in substantia sentit *Pontius*, sed merito ait *l. 4. c. 5. ex n. 3. cum aliis*, metum reverentialem per se esse gravem, quia aliud est operari ex reverentia Superiori debita, aliud ex metu reverentiali, qui necessario induit timorem alicujus gravis damni imminentis ex obedientia non præstita, puta diuturnæ indignationis, &c. ut supra. An autem preces importunæ constituant metum gravem? Affirmat *Pontius ibid. num. 17. cum Nald. Lugo, &c.* Sed verius negandum, nisi preces addantur metui reverentiæ erga Superiorem: Ita *Sanch. lib. 4. D. 7. num. 7. cum plurib. & Salm. loc. cit. num. 37. cum Pal. Bonac. Covarr. Dic. Hurt. & plurib.* Et bene advertit *Sanch. ibid. num. 8.* non omnes preces assiduas dici importunas, sed tantum quæ sunt instantissimæ, & sæpius inculcatæ. Quarum autem personarum respectu detur metus reverentialis? Ultra proprium Patrem, Episcopum, Magistratum, dicit *Sanch. lib. 4. D. 5. ex num. 26. cum aliis*, dari etiam respectu Soceri, Avi, Curatoris, Matris (si tamen sit austera, & minas soleat exequi); & etiam Fratris majoris, aut Patrui, si cum eis habitetur, & ab eis alimenta præbeantur.

Sed quæritur 3. utrum contractus ex metu levi initus sit rescindibilis arbitrio metum passi? 718
Prima sententia affirmat in foro interno; nam in externo non datur actio *ex lib. 6. ff. de eo quod metus &c.* Ratio, quia quicunque metus injuriam infert, ex qua incutiens commodum reportare non debet; unde sicut ipse tenetur in conscientia relaxare promissionem tali metu extortam; sic contra promittens in conscientia non tenetur illam adimplere. Ita probabiliter *Less. lib. 2. cap. 17. n. 46. cum Navarr. Sot. Sylv. &c.* item *Sanch. de Matr. lib. 4. D. 19. num. 6. Pal. dict. p. 12. n. 6. ad 2. & Salm. de Contract. c. 1. num. 14. cum Mol. Trull. Dic. & Reb.* Bene tamen excipiunt Matrimonium (juxta nostram sententiam, vide *de Matr. lib. 6. num. 1056.*), & Pro-

& Professionem religiosam. An etiam votum? Vide dicta *de Voto n. 167. Secunda* vero sententia mihi probabilior, quam tenent *Pontius de Matr. l. 4. cap. 10. n. 5. Tamb. Dec. l. 1. cap. 2. §. 6. n. 4. & Viva de Matr. q. 4. art. 2. n. 6. cum Per. Med. &c.* dicit neque in foro externo, neque interno rescindi posse contractum initum ex metu levi. Ratio, quia non praesumitur consensisse ex metu, sed vere sponte, qui noverit esse levem, & cum facile potuisset, non rejecit. Excipienda tamen censent *Salm. loc. cit.* omnino esse sponsalia, quae etiam per metum levem contracta rescindi possunt per judicis sententiam, ex maxima libertate, quam sponsalia requirunt.

719 Quaer. 4. utrum si interfuerit metus gravis injustus dans causam contractui, & res pervenerit ad tertium possessorem bonae fidei, possit metum passus ab illo rem revocare, & ille teneatur restituere? Negat *Laym.* Sed recte communius affirmant *Salm. de Contr. c. 1. n. 15. cum Lugo, Sanch., Sylvest.* Quia res semper transit cum vitio suo, etiamsi metus non sit ab illo tertio incussus; Et patet *ex l. 14. §. 3. de Eo, quod metus, &c.* ubi: *In hac actione non quaeritur, utrum is, qui convenitur, an alius metum fecit! Sufficit enim hoc dicere, metum illatum.*

„ 7. Non possunt contrahere, qui bonorum „ suorum administrationem non habent: quales „ fere sunt prodigi, furiosi, filiifamilias, „ uxores, religiosi, pupilli, minores; exce- „ ptis quidem casibus, de quibus V. *Less. lib.* „ *2. c. 17. d. 4. & infra hic cap. 4. d. 1. ex* „ *num. 918.*

DUBIUM II.

Quid in specie de Promissione, & Donatione?

„ RESP. Quae huc spectant, facile colligun- 720 „ tur ex dictis supra de Voto *l. 3. tr. 2.* „ *c. 3.*

Ex quibus, & doctrina praecedentis dubii resolvitur.

„ 1. Promissio acceptata a promissario, si „ materia sit notabilis, an sub mortali obliget „ secundum se spectata? Non convenit inter Do- „ ctores. *Caj.* negat, quem sequitur *Marat.* „ *tom. 2. de just. d. 19. sect. 10.* Alii (forte pro- „ babilius) affirmant cum *Vasq. 1. p. d. 65. c.* „ *7. n. 4. Fill. Mald. &c.* Dixi *secundum se*, „ quia certum est, quod per accidens possit obli- „ gare sub mortali, v. gr. ratione gravis da- „ mni, quod alias promissarius pateretur: ut si „ promisisses ei dare mutuum, & ille tibi confi- „ sus aliunde sibi non prospexisset. Vid. *Less. l.* „ *2. cap. 18. d. 5.*

„ 2. Tota haec obligatio communiter depen- „ det ab intentione promittentis. Circa quod „ notat *Sa*, vix quemquam promittentium in- „ tendere se obligare, aut alteri dare jus exi- „ gendi, nisi addat juramentum, aut faciat in- „ strumentum: sed plerumque tantum intendere „ declarare suum propositum. V. *Escob. t. 3. c.* „ *6. & Mol.* Hinc, ut in foro externo censea- „ tur valida promissio, requiritur praeter acce- „ ptationem, ut exprimatur causa, propter quam „ promittitur; alioquin praesumitur errore, vel „ joco facta; *Trull. l. 7. c. 16. art. 7. ex Co-* „ *varr. & Vill.*

In hac quaestione tres sententiae adsunt omnes satis probabiles. *Prima* dicit, quod quaevis promissio acceptata obligat sub gravi, & ex justitia, quia fidelitas promissa jus praebet promissario ad rem promissam. Ita *Sanch. de Matr. l. 1. D. 5. n. 20. Laym. tr. 4. cap. 12. n. 1. cum S. Anton. Covarr. Pal. Trull. &c. ap. Salm. de contr. c. 4. n. 79. Secunda sententia* dicit, quod qualis sit obligatio, pendet ex voluntate, quam promittens habuit. *Bus. hic n. 2. & Lugo D. 23. n. 89. Spor. n. 65. & Holzm. n. 702. Mol. Vill. Reb. Reg. &c. ap. Salm. n. 80. & 81.* In dubio tamen, ait *Lugo*, non censeri factam obligationem, nisi per verba obligatoria sit expressa; vide *Lugo D. 23. S. 6. n. 39.* imo *Sa, ap. Bus.* nisi addatur juramentum, aut instrumentum. Ceterum in dubio, an quis voluerit se obligare ex justitia, vel ex fidelitate, an graviter vel leviter, probabilissimum mihi dicendum videtur cum *Lugo D. 23. n. 90. Mol. tom. 2. D. 262. Spoer de 7. Pr. c. 2. n. 69. Holzm. tr. 3. n. 702.* eum non esse obligatum nisi sub levi. Et hic advertunt *Sanch. de Matr. l. 1. D. 6. n. 24. Spor. num. 68.* & alii communiter apud *Tournely tom. 2. p. 556. v. Fatentur tamen*, ad constituendam materiam gravem in promissione requiri materiam quadruplo majorem, quam in furto mortali, quia promissor agit de proprio, fur de alieno. *Tertia sententia*, quam tenent *Salm. ex n. 82. cum Bann. Caj. Led. Henr. Diana, &c.* dicit simplicem promissionem non obligare, nisi sub levi, quia tantum obligat ex fidelitate, & probant ex *S. Th. 2. 2. q. 88. art. 3. ad 1.* qui docet promissionem obligare tantum secundum honestatem, non autem secundum jus civile, idest secundum

dam justitiam, ut explicant *Salm.* Et insuper probant ex *L. Juris gentium* §. *Si cum null. ff. de Pactis*, ubi dicitur, quod nuda pactio obligationem non parit. Et huic adhæret *P. Concina tom. 7. p. 637. n. 13.* sentiens raro esse obligationem ex justitia in simplici promissione.

Notandum autem est ut certum, quod quævis promissio, etiam acceptata, non obligat, si postea promissum reddatur impossibile, seu valde nocivum, vel illicitum, vel inutile: Et generaliter loquendo, quoties supervenit notabilis mutatio rerum, quæ si prævisa fuisset, non fuisset facta promissio: Quia semper promissio facta præsumitur sub tali tacita conditione. Ita communiter *Viva de Contract. q. 8. Art. 2. n. 16. & Salm. cap. 4. n. 78. Continuator Tourn. tom. 1. pag. 558. n. 5.* Idque expresse docet *D. Th. 2. 2. q. 110. a. 3. ad 5.* ubi loquens de obligatione promissoris ait: *Si vero non faciat quod promisit, tunc videtur infideliter agere per hoc, quod animum mutat. Potest tamen excusari ex duobus; uno modo, si promisit id quod manifeste est illicitum ..... Alio modo si sunt mutatæ conditiones personarum, & negotiorum: Ut enim Seneca dicit (l. 4. de Benef. cap. 34. & 35.)* Ad hoc quod homo teneatur facere quod promisit, requiritur, quod omnia immutata permaneant.

721 „ 3. Donare non possint 1. Carentes usu rationis. 2. Muti & surdi nati; secus si tantum sint surdi, vel muti, vel, licet utrumque, si norint scribere. 3. Senes deliri, sive bis pueri, secus si sint judicio vegeto. 4. Pupilli, vel impuberes (nisi ad pias causas) donationes tamen eorum in foro conscientiæ sunt validæ. (V. infra *c. 4. d. 1.*) 5. Damnatus criminis capitalis. V. *Dian. p. 5. tr. 6. R. 3.*

„ 4. Qui præsunt Civitatibus, Universitatibus, Reipubl. &c. non possunt facere donationes, nisi remuneratorias, vel in eleemosynas, *Sanch. Dian. p. 8. t. 6. R. 16.* Imo si Reges, & Principes nimis sint profusi in donationibus, in præjudicium Regni, vel status præsertim si debitis gravati iis satisfacere non possunt, vel subditi nimium graventur exactionibus) possunt eæ revocari a Successore, *Bart. Lug. &c. cum Dian. p. 8. tr. 6. R. 18. & 123.*

722 Adde. Neque donare potest debitis gravatus. Sed hic quæritur, utrum licite possis tu a debitis gravato accipere donum? Affirmant *Lessius l. 2. c. 20. n. 168. Mol. to. 2. D. 328. Nav. l. 3. c. 4. n. 217.* item *Trull. Dian. cum Laym. apud Salm. de Contr. c. 4. n. 91.* & probabile putant *Lugo de Just. D. 20. num. 116. & Pal. de Just. tr. 32. D. 1. p. 14. n. 7.* Hi dicunt te non peccare contra justitiam, & ideo non teneri ad restitutionem, nisi induxeris ad donandum, esto scias propter hoc donantem fieri impotentem ad solvendum. Ratio, quia ille bene potest dominium transferre, cum adhuc sit verus dominus rei quæ donatur; & tu rem acceptando uteris jure tuo, justitia enim non obligat, ut renuas accipere donum ob damnum alterius vitandum, cum illud per accidens eveniat, & tu non sis causa motiva damni, sed tantum permissiva, quæ non obstringit ad restitutionem. Additque *Lessius*, cui adhæret *Molina*, neque peccare contra charitatem, quia charitas non obligat, ut repudies commodum tuum ad servandos creditores indemnes. *Secunda* tamen sententia verior, & communis, quam tenent *Pal. loc. cit. Bonac. de Restit. D. 1. quæst. 8. p. 2. Lugo l. cit. cum Cajet. Sot. Nav. Sylv. Palud. Ang. Cov. & Reb. ac Salm. l. c. n. 92. cum S. Anton. Prado, Salon. & Arag.* docet donatarium mala fide accipientem omnino teneri ad restitutionem damni, quod obvenit creditoribus. Ratio 1. quia creditores etiam personale jus habent ad bona donata, nam licet in debitis personalibus directe sit tantum persona obnoxia, tamen creditores indirecte habent etiam jus ad rem, sive ad bona debitoris, ut probabilius dicunt *Lugo d. D. 20. n. 158. Croix l. 3. p. 2. n. 403. Roncaglia de 7. Præc. cap. 8. q. 6. Salm. de Restit. cap. 1. n. 246.* alii relati *n. 690.* contra *Pal. & alios ib.* Et quamvis debitor donans sit dominus rei quæ donatur, attamen (ut ait *Pal. cit. p. 15. n. 7.*) habet illius dominium infirmum, sub onere solvendi quod debet, adeo ut nequeat de re illa ad suum arbitrium disponere; quapropter dominium illud sicut est in debitore, sic transit cum eodem onere in donatarium. Ratio 2. magis urgens, & convincens est, quia sicut donans lædit justitiam, se reddendo impotentem ad solvendum (quod nemo dubitat), ita etiam lædit accipiens, qui positive cooperatur actioni donantis injuste cum damno creditorum; & licet donatarius non sit causa motiva, est tamen vera causa influxiva & efficax alienationis rei in damnum creditorum: contractus enim donationis (ut dicemus infra *num. 725.*) non consistit in sola voluntate donantis, sed etiam in voluntate acceptantis, quo contractus constituitur, & sine qua nulla existit alienatio, sive donatio. Notandum autem hic 1. quod de jure positivo creditores infra annum a die scientiæ habent actionem contra recipientem titulo sive lucrativo, sive oneroso, ad vindicandam rem scienter acceptam in ipsorum fraudem, nullo restituto pretio, ex *l. Quia debitores, l. Qui autem, §. Similis, ff. Quæ in fraud. &c. ac l. penult. Cod. eod. tit.* Notandum 2. nihil posse accipi titulo lucrativo per ultimam voluntatem a debitore in præjudicium creditorum, ex *l. Qui autem, ff. tit. cit.* Vide *Lugo D. 20. n. 107.*

Adde: inter conjuges, quamvis alii contractus sint validi *ex l. 5. ff. de Don. inter vir. & ux.* donatio tamen est nullius momenti, *l. 2. §. Secundum. ff. eod. tit.* Potest tamen conjux retinere, vel distrahere rem donatam, si donans sciat, & non contradicat. Ita *Sanch. de Matrim. l. 6. D. 11. n. 2. Salm. cap. 4. n. 100. cum Pal. & Villal.* Semper tamen talis donatio juramento firmatur, ut *Less. lib. 2. cap. 18. n. 88. Sanch. ibid. num. 2. Salmant. num. 101. cum Sylv. Tapia, &c.* Firmatur etiam morte donantis, modo iste ante donatarium decedat, & modo res in vita tradita sit, *Salm. d. num. 101.* Imo ab initio valida est donatio inter conjuges, si sit remuneratoria; vel sit causa mortis, vel si ex illa donans non fiat pauperior, nec donatarius ditior; item si vir sit prodigus, 723

vel si uxor donet viro, ut consequatur aliquam Dignitatem, &c. Vide *Salm. num.* 102.

724 Præterea invalida est donatio inter Patrem, & filium sub patria potestate adhuc manentem *l. 2. C. de inofficiosa donatione*. Sed est communis, quod firmatur juramento, vel morte Patris. E contrario similiter est valida in casibus ut supra mox enumeratis pro donatione inter conjuges: vel si fiat causa studiorum, ut *Bus. hic n.* 5. vel si fiat causa Matrimonii; vel si filius sit tantum naturalis; vel si Pater fructus peculii adventitii filio donet. Hæc tamen intelliguntur, nisi donatio sit inofficiosa (vide *n.* 740.) scilicet lædens aliorum filiorum legitimas, vel creditores, *Salm. n.* 104. *cum Nav. Sylv. Tapia & Less. n.* 90. qui notat donationes factas a matre, vel a filiis Parentibus per se firmas esse.

„ 5. Donatio patris filio facta studiorum causa est valida, nec filius tenetur computare in legitimam, tum quia fuit loco alimentorum; tum quia, si detrahatur, jam non fuit donatio contra hypothesim. *Wading* & 6. alii cum *Dian. p.* 8. *t.* 6. *R.* 23. & 29. Sed *Trull.* limitat, nisi constet, contrariam intentionem patri fuisse. Quod si tamen de ea non constet, præsumendum esse de pietate patris, ideoque tales expensas ordinarie post mortem patris non venire in collationem bonorum, nec debere conferri in commune, nisi pater potestatus fuerit, se velle in legitimam computari. Ita etiam *Wading. ex l. si Pater* 2. *ff. familiæ ercisc.* * (*Vide n.* 955.) *

„ 6. Si Pater officium filio emit, debet pretium computari in divisione cum fratribus: non autem, si illud gratis a Principe obtinuit: uti neque quæ filio intuitu meritorum patris sunt donata, quia sunt quasi castrensia, *Mol. Fag. Dian. p.* 8. *tr.* 6. *R.* 127. & 128.

725 „ 7. Donatio ante acceptationem non parit obligationem, ne naturalem quidem; potestque revocari, etiamsi voluerit se absolute obligare. Præsenti autem, & tacenti facta, censetur ab eo acceptata, quia in favorabilibus habetur pro consensu, *Molin.* & alii 18. *Dian. p.* 8. *t.* 6. *R.* 89. 98. & 108. Pro altero vero nemo potest acceptare, sine speciali commissione, nisi donatio fiat Ecclesiæ, vel causæ piæ; nam hanc sine acceptatione valere, & irrevocabilem esse, est probabile. *Laym. Dian. l. c. R.* 106. & *p.* 3. *t.* 5. *Res.* 107. Multis tamen casibus, dummodo verba dirigatur in præsentem, potest pater, vel mater pro filio, etiam emancipato, tutor pro pupillo, curator pro minore, filiusfamilias pro patre, servus pro Domino, monachus pro monasterio; imo etiam, secundum multos, quicunque alterius curam gerit, ut Prælatus pro Religioso, maritus pro uxore, Dominus pro servo, &c. stipulari. Deinde idem jura permittunt Judicibus, & Notariis publicis, *Sanch. Mol. Trull.* &c. *Dian. p.* 8. *t.* 6. *R.* 97.

Communis est sententia (quicquid dicat *Dian. p.* 5. *Res.* 116.), quod donatio ante acceptationem nullam obligationem inducit, ita *Lugo de Contr. D.* 23. *n.* 38. *Tourn. de Promiss. pag.* 557. *Habert de Contract. tom.* 4. *p.* 3. *c.* 18. *q.* 1. *Conc. tom.* 2. *l.* 9. *Dis.* 5. *n.* 13. *Wigandt tract.* 8. *c.* 4. *n.* 53. *v. Dixi* 3. *Antoine in Decal. c.* 2. *q.* 1. *Conil. Decal. c.* 2. §. 1. *n.* 2. *Franzoja de Præc. Decal. c.* 3. *Animad.* 2. *Less. l.* 2. *c.* 18. *n.* 34. *Soto de Just. l.* 3. *q.* 3. *art.* 3. *Sanch. de Matr. lib.* 1. *D.* 6. *n.* 10. & *Salm. de Contract. c.* 4. *n.* 68. *cum Pal. Prad. Tapia*, & *aliis*. Et hoc verius est, ut probant *Lugo*, *Sot. Less. Sanch.* & *alii* (*contra Molin.* &c. *ap. Less.*) provenire non ex solo jure positivo, sed etiam ex jure Naturæ, vel saltem Gentium, ut probatur ex *l. Absenti*, *ff. de Donat.* ubi dicitur: *si nesciat* (Donatarius) *rem quæ apud se est, sibi esse donatam, donatæ rei dominus non fit, etiamsi per servum ejus, cui donabatur, missa fuerit; nisi ea mente servo ejus data fuerit, ut statim ejus fiat*. Ratio est, quia nequit contrahi obligatio a Contrahentibus sine alterutrius consensu, ut enim sapienter ratiocinatur doctissimus *Card. de Lugo*, nemo de jure naturali potest acquirere ullum jus in rebus alienis absque ejus consensu; quamobrem absque acceptatione donationis nullum transfertur jus in donatarium super rem donatam; & ideo cum Donans immunis remaneat a quacunque obligatione ante donationis acceptationem, poterit quidem ipse pro libito eam revocare. Nec obstat *l. Si argentum*, §. *final. si autem*, *C. de Donat.* nam ibi nihil aliud dicitur, nisi quod donatio valet, etiamsi res tradita non fuerit. Nec obstat *l. Nec ambigi*, *ff. de Don.* ubi habetur donationem absentibus factam satis valere; respondetur enim (ut explicat Glossa) id intelligendum, cum donatio acceptata fuerit per Epistolam, aut Nuntium, aut Servum, ut habetur in *l. Si aliquid* 13. *ff. de Don. l. Etiam per interpositam* 4. *C. eod. tit.* & *loc. cit. Absentem*. Neque demum obstat jus Canonicum in *c. Qualiter*, *de Pactis*, & *c. Si tibi absenti*, *de Præbend. n.* 6. nam in primo textu tantum dicitur, quod donatio per nudum pactum tenet, etiamsi nulla interfuerit stipulatio, quod negari non potest: Sed ibi nullum fit verbum de donatione non acceptata. In altero autem textu agitur de Beneficiis, ubi dicitur quod si Episcopus conferat Clerico absenti aliquod Beneficium ipso ignorante, nequit collationem revocare; sed alia est collatio Beneficiorum, circa quæ Episcopus aliam non habet facultatem, quam ea conferendi, & ideo facta collatione, nequit ipsam revocare: alia vero est donatio, quæ nullam habet vim ante acceptationem. Advertendum tamen cum *Sanch. de Matrim. l.* 1. *D.* 6. *n.* 11., & *Villalob. D.* 3. *n.* 4. quod si donatio facta sit Infantibus, valet ipsa etiam ante acceptationem Donatarii, quia pro Infantibus lex ipsa acceptat. Idemque docent *Less. c.* 18. *n.* 36. & *Laym. c.* 1. *n.* 2. de donatione facta Civitati ad ædificia reparanda.

Sed quær. 1. utrum donatio facta ad pias causas ante acceptationem valeat? Affirmant *Less. loc. cit.* & probabile putat *Busemb. ut supra cum Laym.* & *Diana*, item *Molin. Felin.* &c. *apud Sanc. de Matr. l.* 1. *D.* 6. *n.* 16. Ratio istorum, quia acceptatio requiritur tantum de jure positivo, & civili; non autem de jure naturali, & Canonico. Sed probabilius negant *Sanch. loc. cit. cum Cov. ac Salm. c.* 4. *num.* 69. *cum Pal.* 726

Vill.

Vill. Reb. &c. Ratio, quia ad donationem de ipso jure naturæ, ut mox dictum est supra, requiritur acceptatio, sine qua nulla adest donatio. Secus vero dicendum, si donatio sit facta Deo, videlicet: *Promitto Deo, dare tali Ecclesiæ, &c.* Quia, cum intentio feratur in Deum, tunc donatio valet ut votum, prout dicunt *Sanchez*, *& Salm. cum Sylv. Rof. Ang. &c.* Non autem, si promissio immediate sit facta Ecclesiæ. Notant tamen *Salm. loc. cit.* quod donatio Ecclesiæ facta potest a quocunque particulari acceptari nomine illius. Notant præterea *Lugo loc. cit. & Sanch. n. 17.* in dubio de intentione donantis præsumi habuisse animum vovendi, quia in causis piis, dum in absentia promissio fit, communiter intentio fertur in Deum. An autem eo casu possit Episcopus in tali donatione adhuc acceptata dispensare, sine loci pii consensu? Probabile est, vide *de Voto, n. 255. v. Dubium.*

727 Quær. 2. utrum ante acceptationem revocari possit donatio juramento firmata? Negat *Laym. tract. 4. c. 1. n. 3. cum Covarr.* quia juramentum servandum est semper ac sine peccato servari potest. Sed communiter affirmant *Sanch. de Matr. l. 1. D. 7. n. 24. Viva de Contr. q. 8. art. 2. n. 3. cum Trull. Bon. Salm. ibid. n. 70. cum Pal. Gutt. & Mol.* quia juramentum sequitur naturam actus, scilicet donationis, quæ de se revocabilis est, donec acceptetur *ex finali, C. de non n. pec.*

728 Donatio facta absenti, si per nuntium fiat, potest revocari, donec coram nuntio acceptetur: non enim sufficit, si acceptetur coram aliis, *Less. lib. 2. c. 18. n. 43. Viva dict. art. 2. num. 9. cum Sancio, & pluribus contra Sylv. & alios.* Si vero donatio offeratur per literas, *Viva* dicit sufficere, ut literæ ad donatarium perveniant: At *Less. ibid. n. 43. & Salm. c. 4. n. 73.* dicunt requiri amplius, ut remittantur litteræ, vel nuntius acceptationis, ut donatio sit valida.

729 Quær. 3. utrum post mortem donantis possit donatio valide acceptari; Distinguit *Less. l. 2. c. 18. n. 44. vers. Petes, cum Mol.* Si donatio jam facta est, & donans ante mortem mittat nuncium, aut epistolam, tunc censet posse acceptari. Ratio quia donatio permanet virtualiter in literis, vel nuncio misso. Et idem probabiliter tenent *Sanch. de Matrim. lib. 1. D. 6. n. 5. atque Salm. c. 4. n. 75. Lugo D. 23. n. 75. & 81. Viva dict. art. 2.* Sed probabilius hoc negant *Lopez, Isern. Tiraq. Decius, & alii apud Sanch. ibid.* & probabile censent *Salmant. dict. n. 75.* quia post mortem donantis nequit voluntas ejus uniri cum donatarii consensu, ut ad acceptationem requiritur. Hinc dubium oritur, an donatarius possit rem retinere, si donationem acceptavit post mortem donantis? Ex his sententiis ambabus probabilius meo judicio infero, quod si acceptaverit in bona fide, cum jam acquisierit legitimam possessionem, juste potest retinere. Secus, si cum mala, vel dubia fide, juxta dicenda *n. 761.* ubi tenuimus, non posse cum dubio, etiamsi positivo, inchoari præfatam legitimam possessionem.

730 Si autem, ajunt *Lugo num. 75. Less. num. 46. & Sanch. ibid.* donatio nondum sit facta, sed mandata fieri a nuncio, per illum etiam munere misso, tunc donatio post mortem donantis amplius acceptari nequit, ex *l. Inter causas ff. Mandati &c.* ubi expresse declaratur mandatum expirare post mortem mandantis. Hoc tamen non obstante, dicit *Sa* donationem posse acceptari, quia hic mandatum, cum sit quædam gratia facta, non expirat morte mandantis; Et hoc *Less. ibid. & Viva numer. 11. cum Sporer, & Tamb. ap. Croix lib. 3. t. 2. n. 220.* merito probabile putant. Hinc juxta primam sententiam dicunt *Sanch. num. 8. Spor. de Rest. cap. 4. num. 21. Croix loc. cit. & Less. ibid. cum Mol.* quod si res culpa nuntii non sit tradita ante mortem mandantis, nuntius tenetur ad duplicem restitutionem, nempe hæredibus defuncti ratione rei, quæ ad ipsos pertinet: & donatario ratione damni illati. Sed juxta secundam sententiam, tenetur tantum restituere donatario, ut dicunt *Sa v. Donatio, Tambur. lib. 8. tract. 4. cap. 1. §. 5. n. 11.* & probabile putant *Sporer & Less. loc. cit.* Advertendum tamen cum *Lugo n. 78. Mol. ac Sanch. ibid. ex ead. l. Inter causas*, quod si donatio facta fuerit a nuncio, inscio mortis mandantis tam nuncio, quam donatario, tunc donatio valebit, ut clare colligitur ex *ead. l. Inter causas*, ubi subditur: *Si tamen* (mandatum) *per ignorantiam impletum est, competere actionem utilitatis causa dicit.*

Quæritur 4. An, mortuo donatario ante acceptationem, suus hæres possit donationem acceptare? Affirmat *Sanch. eod. loc. num. 6. cum Mol. Suar. Tiraquell. Covarr. &c.* quia hæres repræsentat personam defuncti. Negant tamen probabilius *Less. lib. 2. cap. 18. num. 35. & Salmant. c. 4. num. 74. cum Pal. & Rebell.* Quia hæres succedit in juribus realibus defuncti, non autem personalibus, ut est jus acceptandi donationem. Concedit tamen *Less. dict. loc.* quod, si hæres sit filius donatarii, ex æquitate posset acceptare, cum talis præsumenda tunc sit mens donatoris. 731

„ 8. Etsi acceptes donationem verbalem, qua 732
„ tibi Cajus v. gr. dat equum absentem; non
„ acquiris jus in re, & dominium equi ante
„ traditionem. Unde, si interea Cajus det, aut
„ vendat eum alteri, eique tradat, is dominium
„ acquirit; tu autem habes actionem in Ca-
„ jum pro injuria ratione juris, quod habebas
„ ad rem. Ac sic donatio pure verbalis ante
„ realem, hoc est rei traditionem, vix differt
„ a promissione, ut *Less. loc. cit. dub. 2.*

„ 9. Donatio, uti & remissio debitorum li- 733
„ quidorum, una vice & uno animi motu, uni,
„ aut pluribus facta, ultra summam 500. soli-
„ dorum (quæ summa hodie ad 700. vel secun-
„ dum quosdam ad 800. aureos Italicos excurrit,
„ ut ex Claro, &c. notat *Laym. l. 3. tr. 4. c. 12.*
„ *n. 15.*) non tenet quoad hunc excessum, sed
„ lege ita statuente, ob commune bonum, po-
„ test a donatore pro arbitrio repeti. Excipe
„ nisi Judici donatio ea insinuata sit, aut jura-
„ mento firmata, aut facta ad pias causas, aut
„ ad redemptionem captivorum, aut ad repara-
„ tionem ædium incendio, vel ruina destructa-
„ rum, aut sit remuneratoria beneficiorum,

„ aut

„ aut fiat in remunerationem jurium, saltem „ speratorum, vel denique fiat militibus a Belli duce, ex bonis propriis mobilibus, vel hostium spoliis. Vide *Less. loc. cit. lib. 2. c. 18. n. 102. Laym. lib. 3. t. 4. c. 12. n. 15. Tanner. d. 6. de Just. q. 2. dub. 2. n. 15. ex Mol. Claro, Rebello, &c.* quare, si tunc repetatur, quod absque iis conditionibus, vel ultra dictam summam datum est; tenetur donatarius reddere ipsi, aut hæredibus repetentibus; si non repetatur, potest retinere. Vide *auth. cit.* * (*Idem dicitur de donatione omnium bonorum. Salmanticens. cap. 4. num. 97. 98. & 99.*) *

734 „ 10. Si donationi apponatur modus, tacite, vel expresse, non quidem obligando, sperando, &c. aliquid alterum facturum; vel animo eum ad hoc inflectendi, valet donatio, etsi finis non sequatur: verb. gr. dat aliquis puellæ ad ejus consensum eliciendum; si postea non consentiat, non tenetur datum reddere: nam, etsi non dedisset, si scivisset eam sibi non consensuram, tamen dedit absolute sine obligatione alia, ut ponitur. Secus esset, si vere intendisset eam obligare, & hac conditione dedisset. *Less. c. 18. d. 16. & 17.*

Ita *Less.* etiam *lib. 2. c. 18. n. 124. & Salm. de Restit. cap. 1. n. 165. cum Mol. Dicast. Lug. Tap. &c.* Vide dicta *pag. 193. v. Quær. II.* Bene autem hic advertunt *Salm. ibid.* quod puella accipiens donum post illicitam petitionem, difficulter excusabitur a peccato scandali, ex *S. Th.* Addit *ibid. Lessius* cum *Mol.* quod, si legatum sit relictum puellæ, ut nubat, potest ab illa retineri, etiamsi maneat cælebs; &, si moriatur ante nuptias, legatum transit ad hæredes puellæ. Quando autem donans intendit ad aliquem finem obligare, si finis est principalis, debet donatarius illum præstare, nisi ab alio impediatur. Si vero finis sit secundarius, tunc donatio non est irrita, sed potest a donante irritari. Ita *Less. n. 126. cum Medin.* Immo addit, quod, si detur aliquid Monasterio sub aliquo onere, non potest repeti, si onus non impleatur, sed tantum cogi Monasterium ad implendum, si possit.

735 Quæritur utrum promittens prodige aliquid feminæ ob copulam, teneatur post copulam dare? Affirmant *Lugo, Filt. Sanch. apud Salm. de Rest. c. 1. n. 166.* Quia, posita promissione, datio tunc est debita, non prodiga. Negant autem probabilius *Sotus, Bann. Trull. &c. cum Salm. n. 167.* etsi adfuerit juramentum, quia promissio non tollit dationem prodigam esse illicitam; ideo res promissa reducenda est ad æqualitatem, juxta communem æstimationem, & si res est indivisibilis nihil debetur. Vide dicenda de *Matr. lib. 6. n. 851. v. Cum autem.* Non negandum tamen, quod femina honesta pro usu sui corporis potest recipere quanto plus, ut docet *Less. lib. 2. c. 14. n. 53.*

736 „ 11. In similibus donationibus allectivis potest aliquis, v. gr. prædicta puella, acceptare, etsi non intendat præstare quod donator sperat, cum donatio sit absoluta, animo alliciendi, non obligandi. Unde, si spe frustratus repetat, dicens se non dedisse, nisi sub tali obligatione, non tenetur puella credere: quia eo ipso, quod donator non expressit conditionem, præsumitur sine ea dedisse, & repetere vel animo vindictæ, vel ut consensum extorqueat. *Less. loc. cit. Diani p. 1. t. 2. m. R. 40.*

„ 12. Non tenet donatio ob causam præteritam, vel præsentem, quæ vere non est, ut v. gr. si dem tibi aliquid, quia apud Principem meam causam transegisti: vel quia pauper es, & revera non ita est; teneris restituere, cum sit error in formali causa, & principali. Unde qui mentiuntur se pauperes, cum non sint, debent aliis pauperibus eleemosynam restituere. Aliud est, si error sit tantum in causa secundaria; ut v. gr. si vere sint pauperes, & simulent insuper sanctitatem, ad hominum misericordiam provocandam: quia tunc primaria intentio dantium est dare pauperi. *Bon. Less. v. Dian. p. 8. t. 6. R. 89.* 737

Docet tamen *Less. l. 2. c. 18. n. 129.* quod, si error sit circa causam secundariam, licet donatio non sit irrita, esset tamen irritabilis a donante; immo, si donatarius sit causa erroris, tenetur ipse errorem detegere, nisi donans ita sit affectus, ut censeatur non revocare donationem, etsi errorem agnosceret. In dubio autem ait *Less.* restituendum esse pro rata dubii. Vid. *Less. ex n. 131.* Sed *Croix n. 62.* adhæret *Bus. cum Dic. &c.*

DUBIUM III.

Quibus casibus donatio possit revocari?

738 *Quid si donatarius sit ingratus?*
739 *Quid si donanti nascatur proles post donationem?*
740 *Quid si donatio fuerit inofficiosa?*

„ RESP. 1. Donatio inter vivos, hoc est, qua quis vult, se vivo, rem absolute alterius esse, potest revocari (etsi res jam tradita sit) tribus casibus; nisi tamen donatio fuerit remuneratoria, aut facta sit Ecclesiæ, vel Monasterio. 738

Sunt autem hi Casus.

„ Si donatarius enormiter ingratus sit: ut si donanti atroces injurias inferat, si inopia pressum non alat, &c. Quod notandum pro filiis, quibus parentes omnia donarunt, & eos postea negligunt. *Sylvest. Less. Bonac. Trull. c. 17. d. 12.* * (*Adde, si donatarius adulteretur cum uxore, vel filia donantis. V. Salm. c. 4. n. 107.*) * Neque valet pactum, ut donatio non possit ob ingratitudinem revocari, *Bartol. & alii 8. Lug. Dian. p. 8. t. 6. R. 57.* Debet tamen ingratitudo coram judice probari, ante cujus sententiam donatarius non tenetur restituere, *Molin. Lugo, & alii 4. Dian. loc. cit. R. 58.* post eam vero, etiam fructus perceptos post litem contestatam, *Mol. Dic. Dian. R. 58.* Ab hæredibus autem non potest revocari ob eas causas, ob quas donator ipse potuisset, si eas ipsas scivit, & tacuit;

„ cuit; secus, si ignoravit, *Gom. Hurt. Wading. Lug. Dian. loc. cit. R.* 54.
„ Et quidem revocatio etiam habet locum in legato respectu legatarii, si defunctum testatorem gravi injuria afficiat, v. gr. uxorem ejus carnaliter cognoscat, *Mol. Dicast. Dian. loc. cit. R.* 58.
„ 3. Non habet autem locum I. In donationibus factis Ecclesiae, tametsi Praelatus, vel Clericus fuerit ingratus, quia facta est ob bonum animae testatoris, & principaliter Deo, qui ingratus esse non potest, *Less. Lug. Hurt. Hun. Vad. Dian. loc. cit. R.* 56. II. In donatione remuneratoria (v. gr. pro beneficiis alias non debitis, & aliquo modo aequivalentibus) quia potior est remuneratio, quam donatio. Remuneratoria autem censetur 1. si donator in ipsa donatione expresse meminerit meritorium; vel 2. si de meritis constet; 3. in dubio, *Dian. loc. cit. R.* 115. 116. 17. 19. 20. *ex Barb. &c.*
739 „ 4. Si quis prole carens magnam partem bonorum donaverit, & postea nascatur proles: quia ex juris dispositione inest donationi haec tacita conditio, nisi nascantur mihi liberi. Et quidem, si facta sit extraneo, revocari potest tota: si alicui ascendentium, ut patri, vel avo, vel Ecclesiae, aut causis piis, tantum revocari potest, quantum necessarium est, ut filii habeant legitimam. Quamquam recte notat *Lessius*, ad aedificationem expedire, ut, quod Ecclesiae, vel Monasterio datum est, Praelatus totum restituat. Porro etsi juraverit se non revocaturum donationem, adhuc potest, liberis natis, revocare; quia hoc juramentum non excludit dictam conditionem. Excipe, nisi expresse etiam hanc conditionem excluserit: tunc enim ipse revocare non posset: possent tamen ejus liberi post mortem patris, *Bon. Less. cap.* 18. *d.* 14. An autem haec revocatio locum habeat, si filii nascantur illegitimi, qui postea legitimentur? Vid. *Dian. loc. cit. R.* 63. & 64. Item, an in donatione remuneratoria, *Ref.* 65. ubi cum *Mol.* & aliis sex negat, nisi excedat causam * (*Potest tamen donatarius retinere rem, donec illa a donante repetatur, Less. l.* 2. *c.* 18. *n.* 110. *Pal. Vill. cum Salm. c.* 4. *n.* 110.)*
740 „ 5. Si donatio fuerit inofficiosa; contra officium paternae pietatis, ut si pater tantum donet, ut filii priventur sua portione legitima: tunc enim post mortem patris possunt filii revocare, *Navarr. c.* 26. *Less. loc. cit.* licet donatio fuerit juramento confirmata, *Megal & alii* 5. *Dian. p.* 8. *t.* 6. *R.* 66. Imo etiam vivente patre; licet enim ante mortem patris non debeatur legitima, ut tradenda, debetur tamen ut conservanda. Hinc, si pater bona dissipet, potest a filio per judicem cogi, ut servet legitimam, ne is post mortem patris careat alimentis. Ita probabiliter *Dian. loc. cit.* ex aliis 6. contra *Less. &c.* An autem, & quando donatio rescindenda in totum? vide *Dian. loc. cit.*

Notandum, quod donatio, si est inofficiosa tantum re, infirmatur quoad partem, in qua filii fraudantur: Si autem re, & consilio, scil. animo fraudandi filios, tunc tota infirmatur, quando fit extraneis; quando vero fit aliis descendentibus, vel piis causis, etiam quoad partem tantum infirmatur, *Less. lib.* 2. *cap.* 18. *n.* 112. *Salm. c.* 4. *n.* 111. *cum Vill. & Gom. Dian. p.* 8. *tr.* 7. *Ref.* 66. *P. Concina tom.* 7. *pag.* 441. *n.* 13. *Cabass. lib.* 6. *cap.* 29. *num.* 1. *ex Bartolo lib.* 1. *C. de Inoff. don. & ex l. Si totas* 5. *ac l. Si Mater.* 7. *C. eod. tit.* Notandum autem, quod donatarius in tali casu ante sententiam Judicis nil tenetur restituere filiis. Ita *Salm. ibid. cum Pal. & Villal.* Deinde notandum cum *Laym. lib.* 3. *tract.* 4. *cap.* 12. *num.* 18. *Navarr. cap.* 26. *num.* 39. *&c.* quod Parentes, licet nequeant donationibus minuere filiorum legitimas, possunt tamen contractibus onerosis, & donationibus remuneratoriis. Imo *Cardenas cum Lop. Rodr. Navarr. Vega, Cord. apud Croix lib.* 3. *p.* 2. *num.* 812. dicunt Patrem posse insumere sua bona in opera pia, etiam in praejudicium legitimae filiorum, modo illi non priventur alimentis jure naturae debitis, quia jus civile nequit praejudicare causae piae. Sed huic opinioni contradicunt *ib. Sanch. Gutt.* ideinque sentiunt *Less. Salm. Diana, Concina, & alii*, ut mox supra diximus. Utraque sententia videtur probabilis.
„ 6. Per supervenientiam liberorum, ut probabilius affirmat *Dian. p.* 8. *tr.* 6. *R.* 78. ex aliis 4. contra quosdam. Si tamen pater non revocaverit, non potest a filiis postea natis revocari, nisi pro ratione Falcidiae, sive ex testamento, sive ab intestato successerint, *ibid.*

DUBIUM IV.

Quid sit donatio mortis causa? Et an possit revocari? Et quomodo, & quibus competat?

741 *Quando donatio causa mortis censeatur revocata?*
742 *An valeat haec donatio in absentem?*
743 *Qui possint donare causa mortis?*

„ RESP. 1. Donatio mortis causa, qua quis sic donat, ut velit rem esse alterius primum post suam mortem, ut si dicas, do tibi hoc post mortem meam, vel cum moriar, vel quia timeo me nunc moriturum, revocari potest etiam tribus casibus his: * (*in dubio donatio est censenda inter vivos, & irrevocabilis, Lugo, Prado, Sylv. Vill. ap. Salm. c.* 4. *n.* 113.)* 741
„ 1. Si donatorem poeniteat, sive expresse, sive implicite, ut si rem illam donet alteri, *Less. loc. cit.*
„ 2. Si dedit intuitu alicujus instantis periculi, ex quo metuit mortem, hoc ipso, quo periculum evasit, censetur tacite revocata donatio; ut si quis det in gravi morbo, vel instante praelio. *Bon. disp.* 3. *quaest.* 13. *p. ult. num.* 20.
„ 3. Si donatarius moriatur ante donatorem, ipso jure revocata est: ut etiam accidit in te-

„ stamentis, & legatis. Secus est in promissione, & donatione inter vivos, quæ transit ad hæredes. Quod si donator promiserit se non revocaturum, transit in donationem inter vivos. Vide *Less. c.* 18. *d.* 14. *num.* 116. *Mol. d.* 286. *& d.* 288. *Azor. l.* 11. *c.* 11. *q.* 4. *Bon. loc. cit.*

742 „ Resp. 2. Hæc donatio fieri debet in præsentem, *Dian. loc. cit. R.* 66. *& alii* 5. Nec valet in absentem sine nuntio ad hoc destinato, vel epistola: licet valeat, ut fideicommissum, si fuerint adhibiti testes, *Dian. &c. loc. cit.* Valet autem probabiliter, etsi donatarius præsens tacuerit.

743 „ Respondeo 3. Donare mortis causa possunt omnes, & soli, qui possunt testari, excepto filiofamilias, qui, licet testamentum condere nullo modo possit, cum hoc sit juris publici, donare tamen mortis causa cum id sit juris privati, potest, si adsit patris consensus expressus: imo sine hoc donare eum posse, non tantum de castrensibus, sed etiam de adventitiis probabile censet *Dian. l. c. Reg.* 68. *&* 69. * (*Si nimirum filius ex concessione Patris habeat de istis usumfructum, & administrationem, ut Salm. c.* 3. *n.* 116. *cum Pal. intelligunt.*) * Hinc donare sic possunt minores 20. annis, etiam sine consensu sui curatoris. *Dian. loc. cit. Res.* 71. *ex Mol.* & aliis.

„ 4. Non autem usurarius, nisi prius usuris satisfecerit, vel cautionem præstiterit; Potest tamen ad causas pias, *Dian. ibid. R.* 73. *ex Fagund.* & aliis 6. Nec surdus, & mutus a natura, secus si a casu superveniente (vel si surdus sit, aut mutus tantum), licet donare inter vivos possit, secundum quosdam, *Azor. Dian. p.* 5. *t.* 6. *D.* 12.

DUBIUM V.

Quid sit Commodatum, Precarium, & Depositum?

744 „ RESP. Commodatum est contractus, quod res aliqua mobilis, vel immobilis quoad solum usum gratuito conceditur, idque ad aliquod certum tempus explicite, vel implicite determinatum: explicite, ut si dicas, commodo tibi hunc librum, vel domum ad unum mensem; implicite, ut si dicas, commodo tibi librum, ut eum describas, quia tunc implicite tantum temporis determinatur, quantum necessarium est ad commode describendum.

„ Precarium est, quo conceditur petenti res 745 utenda, non ad certum tempus (in quo differt a commodato, sed donec concedens repetat, sive expresse, sive tacite, ut si det alteri, aut vendat, *Laym. lib.* 3. *t.* 4. *c.* 14.

Precarium cessat per mortem accipientis, non autem per mortem dantis, si ab heredibus non revocetur, *L. Cum Precarium, ff. de Prec.* V. *Viva de Contract. q.* 9. *art.* 2. *n.* 9.

„ Depositum est, quo aliquid traditur custo- 746 diendum, ut integrum reddatur. Et communiter est res mobilis, vel se movens, ut vestis, equus, &c.

Unde circa hæc resolvuntur.

„ 1. Commodator non potest repetere absque 747 injustitia ante definitum tempus, *Laym. l.* 3. *t.* 4. *c.* 14.

„ 2. Quod si tamen commodanti damnum impendeat, potest repetere, licet simile damnum impenderet commodatario ex rei ante tempus repetitione, ut habet *Less. c.* 27. *d.* 5. quia, ut ait *Navarr.* in commodatione intelligitur tacita hæc conditio, nisi interea contigerit rem esse necessariam commodanti, *Laym. loc. cit.*

Nota cum *Viva ibid. n.* 7. quod in re commodata expensæ ordinariæ debent fieri a Commodatario, ut alere equum, &c. expensæ autem extraordinariæ a Commodante, ex *l. In rebus, de Commod.*

„ Si depositarius bona fide existimet deposi- 748 tori non displicitum, si re deposita utatur, licebit uti, alias non, *Less. l. c. d.* 2.

„ 4. Si depositum sit res usu consumtibilis, ut triticum, vinum, pecunia, quæ exponendo absumitur, eaque tradita sit certo numero, pondere, & mensura, non videtur depositarius peccare saltem graviter iis utens; si certus sit, se tantundem ejusdem bonitatis habiturum, quando repetetur, *Less. loc. cit.* Secus, si pecunia tradita fuerit sacculo, vel arca inclusa, vel munita sigillo, *Sylv. Azor. Less. Bonac. v. Trull. c.* 25. *d.* 1.

Ita etiam *Viva loc. cit. n.* 4. *cum Mol. vers. Notat.* Deinde notandum, quod Depositarius, utens mala fide re deposita, tenetur restituere valorem usus; at si utatur bona fide, tenetur in quo factus est ditior, quando intelliget id domino displicuisse. Ita *Viva num.* 3. *cum Hurt.* Quando autem dominus concesserit usum rei consumtibilis, & saltem tacite; tunc depositum transit in mutuum, ex communi cum *Less. Mol. &c. ibid. contra Hurt.* Saltem quando depositarius re actualiter utitur ex consensu domini.

„ Verum si is, cui res commodata, locata, 749 deposita, & pignorata est, negligenter custodiat, ita ut pereat, negligentia autem non sit theologica culpa mortalis, probabile est,

„ quod

„ quod dixi ex *Soto*, *Sa*, non teneri ad restitutionem in conscientia. * (*Ut etiam tenet Salmanticens. de Restitut. c.* 1. *num.* 32. *cum Lugo, Led. Roncaglia, Cabass. lib.* 6. *cap.* 9. *num.* 2. *&c. vide dicta num.* 554.) * Alii tamen aliter sentiunt, nimirum teneri restituere, qui juridicam culpam in custodiendo contraxerit, si ea fuerit lata; & subinde si levis tantum, imo & aliquando sit levissima, nimirum quando depositio facta est in commodum utriusque, & si pretium pro custodia accipiat. Vide *Less. cap.* 7. *d.* 8. *Laymann tract.* 4. *cap.* 25. ubi docet depositarium tantum teneri de dolo, vel culpa crassa, quæ dolo æquiparetur.

„ Dicitur autem juridica culpa lata, seu crassa, cum quis facit, aut omittit, quod ut plurimum non facerent, vel omitterent in ea re homines suæ professionis; ut v. gr. si quis rem apud se depositam relinquit in loco publico, etsi inadvertenter. Levis autem dicitur, cum quis facit, vel omittit, quod facerent, vel omitterent homines suæ professionis diligentes, ut si quis depositum relinquit in suo cubiculo, sed negligit ostium claudere. Levissima dicitur, cum facit, vel omittit, quod non facerent homines diligentissimi; ut si quis ostium quidem obserarit, sed neglexerit tentare manu, an esset bene clausum.

750 „ 5. Sartores, molitores, & ceteri artifices, quibus res traditur polienda, vel immutanda; item nautæ, caupones, apud quod res deponuntur, tenentur ex levi culpa, quia depositio fit etiam in commodum ipsorum; imo *Sylv. v. Nauta*, vult eos teneri ex levissima: *ex lib.* 1. *ff. Depositi*, idque cautum esse ad vitandas eorum fraudes. Quod etiam *Less. & Trull. c.* 25. *art.* 1. putant esse probabile in utroque foro, si quis eis rem expresse tradiderit custodiendam: si autem ipsis tantum videntibus deposuerit, v. gr. in diversorio, navi, &c. ne ex lata quidem teneri. Vid. *Bon. Trull. Diana p.* 1. *t.* 8. *R.* 74.

751 „ 6. Si depositarius (idem est de commodatario) dubitet, an depositum sua culpa perierit, non tenetur in conscientia ad restitutionem, *Sanch. de Matr. lib.* 2. *d.* 41. *n.* 18. quia in dubio non præsumitur delictum, ex *l. Merito, ff. pro socio. v. Dian. p.* 2. *t.* 9. *R.* 49. In foro tamen externo, si res depositarii manserint incolumes, præsumitur de dolo, nisi depositarius probet, depositum casu periisse, & non potuisse simul cum rebus suis (imminente v. gr. incendio) servari: tunc enim non teneretur, quia præsumtio doli cessaret. Vid. *Pal. tom.* 1. *de Cens. d.* 3. *p.* 4. *Trull. c.* 25. *d.* 1.

752 Hic pro regula generali distinguitur cum *Viva ibid. n.* 2. Quando res perit in incendio, naufragio, &c. si contractus sit in favorem dantis, & res est minoris, vel æqualis valoris, quam res tua; tunc poteris rem tuam præferre, & salvare: At si res alterius sit longe pretiosior, eo casu potes petere compensationem pro re tua deperdita. Si vero contractus fuit in commodum tui, tunc teneris rem domini præferre, nec potes petere compensationem, *Less. num.* 27. *& Viva quæst.* 9. *art.* 2. *n.* 2. *cum communi*.

„ 7. Si Domino repetenti depositum remiserit per hominem, qui fidelis habebatur, isque sibi retinuerit, vel perdidit, Domino periisse dicit *Molin.* citatus ab *Escob.* V. *Trull. l. c.*

„ 8. Deponens rem usu non consumtibilem, potest a depositario pro ejus usu aliquid accipere; quia is est pretio æstimabilis (licet eo casu non depositi, sed locati, & conducti contractus sit dicendus). Secus, si sit usu consumtibilis: tunc enim depositum, eo ipso, quod depositarius incipit eo uti, induit naturam mutui, ex quo (seclusa ratione lucri cessantis, &c.) nihil licet accipere, ut v. *dub. seq. & Bon. d.* 3. *q.* 13. *p.* 3. *Trull. l. c.*

Notandum hic, quod depositarius in quatuor casibus potest depositum domino denegare: 1. Si per sententiam sint addicta omnia bona depositantis. 2. Si comprehendat certo rem esse furatam. 3. Si habeat ipse certam causam compensationis. 4. Si prudenter certo timeat illum abusurum re deposita contra justitiam, puta gladio ad occidendum; quia tunc peccaret, gladium reddendo, contra caritatem, ut *Viva de Rest. quæst.* 4. *art.* 5. *num.* 1. Immo *Less. lib.* 2. *cap.* 16. *d.* 4. *Salm. & Viva num.* 2. *ac Tamb. contra Mol.* putant verius, quod peccaret etiam contra justitiam: quia valde proxime cooperaretur ad homicidium. Vide *dicta n.* 697. Dixi tamen *certo timeat*, nam in dubio, vel pari probabilitate de damno, gladius restitui debet, nisi dominus sit furiosus, ita ait *Viva ibid.* Sed illi, *pari probabilitate*, non acquiesco, nam proximus etiam possidet jus ne lædatur in vita, unde videtur potius præcavendum malum ejus quod est majus. 753

Dubium est, an idem currat, si dominus abusurus sit re non contra justitiam, sed contra alias virtutes? Negant *Sanch. & Bonac. q. ult. p.* 1. Sed adhuc peccare reddentem contra caritatem verius dicit *Less. loc. cit. cum S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 62. *art.* 5. *ad* 1. cujus verba retulimus *n.* 697. Nisi non reddendo grave timeat incommodum.

D U B I U M VI.

Quid sit Mutuum?

„ RESP. Est contractus, quo rei alicujus numero, pondere, vel mensura constantis dominium a mutuante in mutuatarium transfertur, cum obligatione restituendi eandem, vel similem specie, & bonitate. Proprie autem mutuum fere est in rebus usu consumtibilibus, inter quas etiam est pecunia: quæ, licet non absumatur, nec pereat in se, perit 754

„ ta-

„ tamen exponenti. Distinguitur a permutatio-
„ ne, quod in ea reddatur res alterius speciei;
„ item a pignore, hypotheca, deposito, com-
„ modato, & locato, quod dominium in iis
„ non transferatur, sed usus tantum. *Bonacin.*
„ *disp.* 3. *q.* 3. *p.* 1.

Unde resolves.

„ 1. Mutuans obligatur monere de vitio rei,
„ alioqui ad damnum tenetur in conscientia.

„ 2. Item non repetere rem ante tempus, nisi
„ ipse sit in pari necessitate.

755 Si non est præfixus terminus ad restitutionem, debes mutuum reddere, quando a mutuante interpellaris: Intellige post aliquod tempus competens arbitrio prudentum, nam alias mutuum potius tibi obesset, quam prodesset. At teneris reddere etiam non petitus, si non petatur ob oblivionem, reverentiam, aut distantiam: Mutuans vero non petens, cum facile possit, censetur indulgere dilationi. Ita *Laym. tr.* 8. *c.* 15. *n.* 2. *Pal. Rebell. cum Salm. de Contr. c.* 3. *n.* 4.

„ 3. Item præstare casum fortuitum mutuata-
„ rius tenetur, cum penes hunc rei dominium
„ sit, & rem eadem quantitate, & qualitate
„ reddere suo tempore.

„ 4. In vero mutuo lucrum aliquod accipere
„ non licet, quia est usura, de quo *dub. seq.*

756 Sed hic notandum 1. quod mutuum præstitum Ecclesiæ, Causæ piæ, aut Universitati non potest repeti, nisi probetur in utilitatem illius conversum fuisse, *l. Civitas ff. Si certum petatur.* Et idem dicitur de mutuo dato Minori, qui alias non tenetur, etiam major factus, restituere, *lib.* 3. *C. Quando facto tut.* Si tamen Prælatus cum consensu Capituli (& idem dicitur de Gubernatore cum consensu Officialium) accipiat mutuum nomine Ecclesiæ, ipsa semper tenetur solvere; dum Prælati, cum Capitulo recte alienare possunt res mobiles Ecclesiæ, *Less. lib.* 2. *c.* 20. *n.* 13. *Salm. ibid. n.* 6. *cum Laym. Mol. & Pal.*

757 Notandum pariter 2. quod mutuum datum filiisf. ut sic putatis, & carentibus bonis castrensibus, sine saltem tacito consensu parentum, neque ab illis postea restituendum est, saltem in foro externo, *l.* 1. *C. de S. C. Maced.* Quo privilegio filii uti possunt, etsi ei renuntient, *Less. cap.* 20. *n.* 8. *Salm. n.* 7. *cum Pal. Dic. & Bon.* Excipitur 1. Si mutuum sit in aliis rebus, quam in pecunia, de qua lex loquitur. Excipitur 2. Si filius juravit solvere: quamvis post solutionem habeat actionem ad repetendum: immo potest relaxationem juramenti sibi procurare, *Salm. cum cit. DD. n.* 8. Excipitur 3. Si mutuum datum sit, sciente & non contradicente patre, aut si conversum sit in utilitatem patris aut filiorum in rebus, quas pater eis præbere tenebatur: Item si res mutuata adhuc extet; vel si pater solitus fuerit solvere debita filiorum; Ita *Salm. n.* 9.

Dubium est, an filiisfam. in primo casu posito liberi sint a restitutione mutui, non solum in foro externo, sed etiam interno? Negant *Bon. Dic. Covarr. & Rebell. ap. n.* 10. quia Jus Civile non tollit obligationem naturalem. At satis probabilius affirmat *Less. dict. c.* 20. *n.* 8. *& Sanch. Laym. Pal. &c. cum Salm. n.* 10. quia lex bene potest eum justa causa naturalem obligationem auferre, & sic fecisse judicatur in hoc casu ad providendum damno parentum, & nequitiam fœneratorum avertendam: Non videtur autem posse negari, quod Potestas suprema humana, ob altum dominium quod habet, bene potest propter bonum commune transferre dominium rerum ab uno in alterum, ut patet in lege præscriptionis: Vide *dict. n.* 517.

DUBIUM VII.

Quid sit Usura?

An

758 „ RESP. Est lucrum immediate proveniens „ ex mutuo: ita ut mutuans supra sortem, id est, summam capitalem, lucretur „ aliquid, quod sit pecunia aestimabile, ita ut „ lucrum tale precise intendatur ratione mutui. Quod plane iniquum est, & grave peccatum contra jus humanum, & Divinum; „ cum mutuans acquirat lucrum ex re jam non „ amplius sua: quia res mutuata jam transiit „ in dominium mutuatarii, ut patet ex definitione. Et regula generalis est: Omne pactum, vel gravamen, sive onus additum mutuo praeter id quod ei proprium & intrinsecum est, reddit contractum usurarium, *Bon.* „ *d. 3. q. 3. p. 3. Card. Lugo, &c.*

759 Certum est, quod usura etiam de jure naturali est illicita, nec per usum rei mutuatae potest aliquid ultra sortem exigi, ut communiter dicunt Theologi, & Juristae *cum S. Thom. 2. 2. q. 78. art. 1. ex c. Super eod. de Usuris.* Ratio est, quia, ut docet *S. Th. loc. cit.* licet in re, quae usu non consumitur, prout in domo, equo, possit usus a re distingui: in re tamen usu consumtibili, ut vino, tritico, pecunia, non adest usus rei distinctus a dominio, cum usus rei sit ipsa rei consumtio, & ideo in mutuo ex sua natura transfertur rei dominium in mutuatarium: Si igitur aliquid exigeretur pro usu rei consumtibilis, injuste quidem exigetur, ait *S. Thom.* & omnes, quia exigeretur pro re, quae non extat. Quidam autem Neotericus in libro recenter edito laboriose conatus est probare, pecuniam de se non esse sterilem, & infructiferam, sicut aliae sunt res usu consumtibiles; cum ex communi commercio hominum, ut asserit, quamplura lucra ex pecunia observemus oriri. Hinc infert, praecisis justis titulis periculi, damni, &c. de quibus infra dicemus, licite posse aliquid exigi a mutuo pecuniae ultra sortem, modo lucrum sit moderatum, & modo mutuatarius sit dives, & pecuniam illam in augendis bonis suis impendat. Sed merito haec nova opinio interdicta est ab hodierno nostro Summo Pontifice Benedicto XIV. in Epistola Encyclica edita ann. 1745. quae incipit: *Vix pervenit*, & extensa afferetur in fine *Tom. III.*, vide *n. VII.* Ratio certa est, quia lucrum quod recipitur ex pecunia, totum oritur, non ex ipsa pecunia, quae, cum omnino sterilis sit, fructum parere haud potest, sed oritur ex mera industria hominum: Nec pro eo, quod mea pecunia alteri proderit ob suam industriam, possum ego ultra sortem aliquid ab eo exigere; pariter ac, si vendo rem, quae emtori valde utilis erit propter industriam suam, non possum propter hoc aliquid recipere ultra justum rei pretium. Ratio de se patet, & alia declaratione non indiget. Ad illud autem, quod opponitur, Judaeis Deum permisisse ex *Deut. 28.* foenerari ab alienis, respondet *S. Th. ap. Salm. c. 3. n. 27.* quod tunc non permisit Deus usuras, sed concessit hoc modo accipere Gentium bona, quae Dominus Judaeis largitus est. Lege *P. Concinam*, qui peculiari volumine hanc falsam opinionem fuse & perdocte confutavit.

Hic autem notandae tres Prop. damnatae. Prima ab Innoc. XI. *n. 41.* dicebat: *Cum numerata pecunia pretiosior sit numeranda, & nullus sit, qui non majoris faciat pecuniam praesentem, quam futuram, potest creditor aliquid ultra sortem a mutuatario accipere, & eo titulo ab usura excusari.*

Secunda ab eod. Innoc. *n. 42. Usura non est, dum aliquid ultra sortem exigitur, tanquam ex benevolentia & gratitudine debitum, sed solum si exigatur tanquam ex justitia debitum.*

Tertia ab Alex. VII. *n. 42. Licitum est mutuanti aliquid ultra sortem exigere, si se obligat ad non repetendam sortem usque ad certum tempus.*

Sed quaeritur, an pro obligatione, cui se submitteret mutuans non repetendi mutuum, nisi 760 post multum tempus, possit aliquid ultra sortem exigere, etiamsi nullum incommodum ex dilatione ei eveniat? Adsunt tres sententiae. *Prima sententia* communis negat, & hanc tenent *Less. l. 2. c. 20. n. 127. Viva in d. prop. 42. n. 10. Laym. l. 3. tr. 4. c. 16. n. 7. Lugo D. 25. num. 17.* qui vocant contrariam falsissimam, & communiter ab aliis reprobatam. Ratio, quia talis obligatio est intrinsece annexa mutuo, quod non repetatur statim; sicut igitur non potest aliquid exigi ex eo, quod solutio expectetur pro aliquo tempore, ita nec pro tanto tempore; alias, dicunt, facile tali modo multoties usura palliari posset, illam exigendo non pro mutuo, sed pro obligatione expectandi solutionem. Et huic videtur favere damnatio secundae Prop. allatae.

Secunda sententia dicit, quod, licet in mutuo sit obligatio expectandi solutionem per aliquod tempus; quando tamen obligatio est de non repetendo, nisi post multum tempus, puta per triennium, tunc, cum illa non sit intrinseca mutuo, potest aliquid licite exigi. Ita *Medina de Rest. q. 32. §. Inde, Serra, Led. ap. Salm. n. 25.* ibique probabilem putant *Trull. Henr. ac Bassaeus*, atque non improbabilem putat *Sporer de 7. Praec. c. 4. n. 71.* Et haec sententia vere non videtur sua probabilitate carere; si enim licite aliquid exigere potest, qui obligatur ad mutuandum infra longum tempus, ut docent DD. communius cum *Mol. apud Viva in d.*

in d. prop. 42. *n.* 5. cur non potest, qui obligatur non repetere suum, nisi post diuturnum tempus? Vide mox infra dicenda.

Tertia sententia parum huic secundæ dissimilis, quam tenent *Salm. ibid. n.* 26. *cum Bann. Prado*, *Arag.* & *Caram.* dicit, quod, licet, adhærendo primæ sententiæ, exigere aliquid præcise pro tempore sit usura, attamen, cum sit moraliter impossibile, quod per multum tempus expectando mutuans non patiatur aliquod periculum, damnum, vel incommodum, aut saltem non impediatur ab exercendo aliquem actum liberalitatis, aut alterius decentis operationis, idcirco potest aliquid ultra sortem recipere, & pacisci.

Sed dices I. Obligatio expectandi per aliquod tempus inest cuilibet mutuo, unde sicut in mutuo ad 15. dies adest obligatio non repetendi intra 15. dies, ita & in mutuo ad tres annos est obligatio per tres annos non repetendi; quia tunc obligatio illa expectandi per tres annos est intrinseca tali mutuo, alias mutuator venderet suam commoditatem: Nec talis obligatio expectandi per tantum tempns dici valet pretio æstimabilis, cum ipsa non procedat ex justitia, sed ex eadem liberalitate, ex qua procedit beneficium mutuandi. Sed responderi potest: Cuilibet mutuo est quidem intrinseca obligatio expectandi per aliquod tempus ordinarium; verumtamen mutuo in particulari, cum pacto expectandi per tempus extraordinarium, non est intrinseca, sed omnino extrinseca talis obligatio; & ideo illa non procedit ex liberalitate, sed ex justitia, ratione pacti quod ex justitia obligat ad expectandum pro tanto tempore. Hinc, si mutuans aliquid accipiat pro tali obligatione, rite accipit, non ratione commoditatis qua privatur, sed ratione oneris ex pacto sibi impositi, quod onus utique est pretio æstimabile, ut fatetur ipse *Lugo loc. cit. n.* 24. *cum aliis*. Dices II. Obstat tertia Propositio proscripta mox supra relata, ex qua videtur omnino vetitum aliquid exigi pro obligatione expectandi *usque ad certum tempus*. Sed respondetur: Dicta Propositio merito fuit damnata, quia per illa verba nimis generalia comprehendebatur cujuscunque temporis expectatio, etiam ea quæ mutuo est intrinseca: Non autem ibi prohibetur aliquid exigi pro obligatione expectandi per tempus extraordinarium, quæ obligatio est mutuo extrinseca. Et hic obiter notandum, nonnullos induci ad reprobandas cunctas opiniones, quæ aliquam similitudinem habent cum Propositionibus damnatis, inepte putantes, eas ita generaliter proscribi, ut nullam patiantur exceptionem, vel justam interpretationem. Quod revera est contra naturam Propositionum damnatarum; juxta enim omnium DD. consensum, non sunt clausis oculis rejiciendæ omnes opiniones, nisi expresse aut virtualiter in proscriptis contineantur. Ceterum, regulariter loquendo, Propositiones damnatæ intelligendæ sunt uti jacent, & in sensu rigoroso, atque ab Auctoribus illarum intento. Præterquamquod quædam opiniones (prout dici potest esse hanc de qua loquimur) damnatæ sunt, quia nimis generaliter loquebantur, & ideo non sunt extendendæ ad omnes casus particulares, qui propter aliquam momentosam circumstantiam distinguuntur.

„ 1. Peccat graviter ex genere suo exercens talem usuram, etsi sit mentalis tantum, sine externo pacto. Dicitur enim usura mentalis, cum quis intentionem habet accipiendi aliquid ex mutuo ultra sortem, etsi exterius pacto id non exprimat: sicut realis, sed exterior usura dicitur, cum quis intentionem illam per pactum aliquod exprimit. Quod aliquando tantum implicite fit in aliquo contractu, & vocatur usura palliata, cum videlicet contrahentes prætendunt alium contractum emtionis, locationis, &c. in quo tamen revera usurarium quid intervenit. Vide exempla apud *Tolet. lib.* 5. *c.* 31. 761

Hinc non est sermo de usura mentali, quæ in solo animo sistit sine datione mutui, hæc enim ad nullam restitutionem obligat: Sermo autem fit de usura mentali, quæ conjuncta est cum mutuo, sine tamen pacto expresso vel tacito lucrandi aliquid supra sortem, ad distinctionem usuræ realis, quæ oritur ex pacto. Quæritur I. Quando ex hac usura mentali oriatur obligatio restitutionis? Dicimus I. Quando usura mentalis est ex parte utriusque, ita ut mutuans accipiat lucrum tamquam pretium mutui, & mutuatarius ut tale etiam solvat, tunc certe lucrum restituendum est. Dicimus II. Quando usura mentalis est ex parte solius mutuatarii, qui dat lucrum ut pretium, & mutuator accipit bona fide ut gratis datum, tunc non tenetur hic restituere ex injusta acceptione, sed tantum ex re accepta, cum noverit mutuatarium non gratis præstasse. Dicimus III. Quando contra usura est solum ex parte mutuantis, eo quod mutuatarius dederit gratis, & mutuans recepit ut pretium, tunc si noverit illum liberaliter donasse, potest retinere.

Quæritur II. In dubio an mutuatarius dederit aliquid ultra sortem gratis, vel ut pretium mutui, utrum mutator possit illud retinere? Certum est, licite posse mutuantem accipere a mutuatario dona liberalia, ut docent omnes cum *D. Thom.* 2. 2. *quæst.* 78. *art.* 2. *ad* 3. Si vero dubium sit, an mutuatarius dederit gratis, vel non? Respondent *Less. lib.* 2. *cap.* 20. *num.* 45. & *Salmanticens. cap.* 3. *num.* 31. quod, si mutuans accepit munus in bona fide, potest superveniente dubio illud retinere; secus vero, si accepit cum dubio. Sed quid, si acceperit cum dubio positivo, sive cum probabilitate veræ donationis. Admittit *Sporer de* 7. *Præcept. num.* 80. posse retinere, utens opinione probabili; sed communiter, & recte id negant *Less. loc. cit. Concina tom.* 7. *pag.* 559. *num.* 3. *Continuator Tournely tom.* 1. *pag.* 515. *v. Cum dubia*, & *Sal. tract.* 14. *cap.* 3. *num.* 31. *cum Soto*, *Bonacina*, *Covarr. Prado*, *Arag.* &c. Ratio, quia cum tali dubio nequit mutuator inchoare possessionem rei alienæ; Item, quia in dubio mutuatarius regulariter præsumitur coacte dedisse, quia difficulter homines gratis sua largiuntur, ut fatetur ipsemet *Sporer num.* 77. Ceterum in hoc dubio deferendum est illi parti, pro qua est potior præsumtio; hinc ajunt

Salm.

Salm. d. num. 31. *Sporer loc. c. Less. c.* 20. *dub.* 6. præsumendum esse mutuatarium moraliter certo donasse, si non sit pauper, aut avarus, aut non dederit impulsus ex metu, neque ex molestia, vel petitione mutuantis. Idemque dicunt *Salm. n.* 43. *cum S. Antonino*, si mutuatarius per scripturam asserat, liberaliter se donasse, nisi constet in fraudem usuræ id scripsisse. Oppositum vero præsumitur cum *Salm. n.* 42. si mutuans ante donationem significarit velle aliquid ut sibi debitum, aut si mutuatarius sit pauper, vel non solitus donare, vel si solvat ante redditionem mutui: quia tunc facile præsumitur dare, ne cito cogatur ad mutuum reddendum. Idem rationabiliter censeri dicunt *Nav. & Med. apud Salm.* contra *Dicast.* si mutuatarius acceperit mutuum ad usus necessarios, quia talis necessitas tollit, aut saltem infirmat præsumptionem, quod ille omnino gratis donaverit.

762 „ 2. Non est usura si mutuans nihil intendat „ ut pretium, sed tantum speret aliquid ex „ gratitudine, & ea intentione illi aliquid do„ netur; licet illud ut finem principalem in„ tendat, *Mol. tom.* 2. *pag.* 305. *num.* 5. *Lugo D.* 25.

Quæritur I. An liceat dare mutuum sub spe lucri? *S. Thomas* 2. 2. *q.* 78. *art.* 2. *ad* 3. sic distinguit: *Si aliquis ex pecunia mutuata expectet vel exigat, quasi per obligationem pacti taciti vel expressi, recompensationem muneris ab obsequio, vel a lingua, perinde est ac si expectaret vel exigeret munus a manu .... Si vero munus non quasi ex obligatione rei exhibetur, sed ex benevolentia, quæ sub æstimationem pecuniæ non cadit, licet hoc accipere & exigere, & expectare.* Hinc inferunt 1. *Cajet. Pal. Prado, Trull, & Villal. apud Salmantic. cap.* 3. *num.* 34. in foro conscientiæ non esse signum usuræ mentalis, quod quis non mutuaret, si crederet mutuatarium nullam recompensationem redditurum. Inferunt 2. iidem *Cajet. Prado ibid. cum Trull. Serra, & Salas*, posse mutuantem licite talem spem mutuatario etiam manifestare: sed bene advertunt *Salm. loc. cit. cum Lugo &c.* hoc non carere vehementi suspicione usuræ, juxta dicta *de Simonia numer.* 51. Unde recte dicunt *Salmant. & Viva in prop.* 42. *Innoc. XI. n.* 15. taliter mutuantes ordinarie censendos esse usurarios.

Sentiunt autem *Bus. ut sup. Salm. c.* 3. *n.* 33. *& Less. c.* 20. *n.* 37. *cum P. Nav. ex Soto*, non esse illicitum mutuanti dare mutuum sub spe lucri, etiamsi talis spes sit principale motivum mutuandi. Sed verius puto cum *P. Concina tom.* 7. *pag.* 462. *n.* 10. hoc esse omnino illicitum, ex textu *Lucæ* 6. ubi præcipitur: *Mutuum date, nihil inde sperantes.* Si textus hic non explicatur saltem de hac principali spe, nescio in quo alio casu explicari poterit. Ratio autem nostræ sententiæ est, quia, si non licet dare mutuum principaliter ob lucrum ex mutuo percipiendum, nec etiam licet mutuare principaliter ob spem lucri. Id omnino confirmatur exemplo simoniæ, quæ incedit quidem pari passu cum usura: Circa enim simoniam jam probavimus *n.* 51. *v. Ceterum*, *& n.* 54. quod si quis det temporale solo intuitu obtinendæ rei spiritualis, tunc censetur habere intentionem saltem virtualiter simoniacam, ut patet ex propos. damnata 46. Innoc. XI. quæ dicebat non esse simoniam dare temporale pro re spirituali, *etiamsi temporale sit principale motivum dandi spirituale*. Idem dicendum in mutuo, quando etenim mutuum datur principaliter ob spem lucri, tunc ipsum lucrum speratum, cum sit principale motivum mutuandi, virtualiter convertitur in pretium mutui. Et hoc clare colligitur ex *cap. Consuluit de Usuris*, ubi sic habetur: *Consuluit nos tua devotio, an ille usurarius debeat judicari, qui (non alias mutuo traditurus) eo proposito mutuam pecuniam credidit, ut, licet omni conventione cessante, plus tamen sorte recipiat. Verum, quia quid in his casibus tenendum sit, ex Evangelio Lucæ manifeste cognoscitur, in quo dicitur*: date mutuum nihil inde sperantes; *hujusmodi homines pro intentione lucri quam habent, cum omnis usura prohibeatur in Lege, judicandi sunt male agere, & ad ea quæ taliter sunt accepta restituenda in animarum judicio efficaciter inducendi.* Hinc sapienter dixit Sanctus Raymundus: *Qui sub tali spe mutuavit, quicquid postea (etiam gratis oblatum) ultra sortem acceperis, usura est. Tract. de Usur.* §. 3. Bene autem ait *Concina pag.* 460. *num.* 6. minime peccare mutuantem, qui mutuum dat ad captandam alterius benevolentiam, etiamsi hæc benevolentia sit principale motivum mutuandi, quia beneficium gratuitum ex se pertinet ad conciliandam mutuam benevolentiam. Imo addo, etiamsi secundario speretur aliquod lucrum, ita ut lucrum sit causa impellens ad mutuandum; (non tamen, si hac spe deficiente, mutuum non daretur, quia tunc saltem præsumitur animus usurarius). Ita ex *D. Thom.* 2. 2. *quæst.* 78. *art.* 2. ubi ait: *Si* (mutuans) *accipiat aliquid non quasi exigens, nec quasi ex aliqua obligatione tacita vel expressa, sed sicut gratuitum donum, non peccat. Recompensationem vero eorum quæ pecuniæ non mensurantur, licet pro mutuo exigere, puta benevolentiam & amorem ejus qui mutuavit, vel aliquid hujusmodi.* Et in *Disput. de malo quæst.* 13. *art.* 4. dicit licere mutuanti adhuc hujusmodi donum *sperare*; modo (intelligendum, ut diximus) hæc spes non sit causa finalis mutui; nam, licet speculative loquendo, differat sperare lucrum ex benevolentia, & sperare ex justitia, in praxi tamen facillime hæc confunduntur.

Quæritur II. An mutuans possit retinere, 763
quod mutuatarius dedit non ex mera gratitudine, sed ex timore, ne alia mutuatio ei negetur in futurum, aut ne æstimetur ingratus? Negant *Cajet. Molina, Nav.* & alii apud *Dianam*, cum *Viva in Prop.* 41. *num.* 10. qui oppositam sententiam putat speculative, non practice probabilem. Sed affirmant *Laym. tr.* 4. *c.* 16. *num.* 1. *Lugo, Pal. Sot. Dian. & Salas apud Salm. cap.* 3. *n.* 35. quia ex *S. Th.* & communi, requiritur ad usuram, quod detur ex vi pacti, sive ut debitum ex justitia; dari

dari autem ex tali timore non efficit, quod detur in pretium: Lex enim mutui non prohibet, ut alter nollit ingratus apparere; *Salmant.* autem, licet primo dicunt talem donationem difficulter non esse usurariam, cum rarissime praesumenda sit mere voluntaria, attamen revera postea primae sententiae adhaerent, dicendo quod, si donatio vere fuerit gratuita, bene potest retineri: Etsi enim illa sit alioquin involuntaria, nequaquam vero tale involuntarium illam irritat, cum non proveniat ab extrinseco cogente, sed ab intrinseca necessitate, vel voluntate ipsius mutuatarii. Ita *Salmanticens. num.* 36. *cum Serra, Trull. Prad. & Soto*, qui advertit discernendum semper esse, an mutuans recipiat ratione amicitiae, vel an ratione mutui.

764 „ 3. Quod si tamen intelligeret sibi aliquid „ donatum, non gratis, ut putabat, sed ut de„ bitum ratione mutui, teneretur restituere, „ quantum inde ditior evasisset, ut habet *Sa*, „ *v. Usura, Card. Lugo, d.* 25. *sect.* 3.

Adverte hic prop. 42. damnatam ab Innoc. XI. quae dicebat: *Usura non est, dum aliquid ultra sortem exigitur ex benevolentia, & gratitudine debitum, sed solum si exigatur tanquam ex justitia debitum.* Recte notat *Viva in d. prop. n.* 6. quod in illa verba *ex gratitudine debitum* cadit damnatio, nam mutuatarius non tenetur bonis suis satisfacere obligationi gratitudinis cum possit satisfacere, mutuantem laudando, pro eo orando, &c. An autem obligatio antidotalis, seu gratitudinis possit unquam in pactum deduci? Omnino negandum, ut clare infertur ex praefata propositione, nam id quod in pactum deducitur, jam dicitur debitum. Vide dicta *de Sim. n.* 53.

„ 4. Nec est usura dare mutuum, alterius „ amicitiae captandae causa, atque ulterius in„ de sperare officium; quia amicitia non aesti„ matur pretio, *Card. Lugo l. c.*

„ 5. Pactum tamen de obtinendo a mutua„ tario (vel ejus opera) officio aliquo, illici„ tum est, & usurarium. Ita communi *Mol.* „ *d.* 310. *Less. Sal. C. Lugo*, * (*Cum Viva* „ *in Prop.* 42. *Innoc. XI, num.* 15. *& Salm.* „ *cap.* 3. *numer.* 58. *communiter*,) * contra „ *Navarr.* Etsi *Salas de usura d.* 9. *num.* „ 4. eum excuset, qui mutuat aliquid pacto, „ ut statim praestetur aliquod Beneficium ex „ gratitudine. Vid. *Trullench. lib.* 7. *cap.* „ 19. *disput.* 7. * (*Excusatur quidem qui mu-* „ *tuat cum pacto ut alter remuneret in prae-* „ *senti: Secus, in futurum. Vide dicta de* „ *Simon. num.* 57. *& dicenda num,* 781. *ex D.* „ *Thoma*).

„ 6. Pactum, ut mutuatario conferatur be„ neficium Ecclesiasticum, est usura (& simo„ nia), quia cogitur is subire novum onus.

„ 7. Non est usura, cum quis, non potens „ sua recuperare, mutuat, ut sibi reddantur „ sua, vel ne sibi inique noceatur: quia haec „ jure jam ante debetur, & sic non facit lu„ crum, nec imponit novam obligationem, „ *Bon. quaest.* 3. *p.* 3. *n.* 15. *ex Azor. Reg. &c.* „ *(Vide dicta de Simon. ex n.* 98. *quae dicun-* „ *tur etiam de mutuo*) *.

„ 8. Nec est usura exigere aliquid ratione 765 „ periculi recuperationis, difficultatum, vel ex„ pensarum, quae erunt, vel metuuntur in re„ cuperanda sorte: quia pretio aestimari pot„ est, quod quis se in tale periculum, & dif„ ficultatem conjiciat, *Con. d.* 3. *q.* 3. *p.* 5. „ Necesse tamen esse, ut periculum istud, &c. „ deducatur in pactum expresse, vel tacite, „ docet *Laym. l.* 3. *t.* 4. *c.* 16. *n.* 9. *ex Me-* „ *din. Val. Mol. Less. &c.* Idem dicit *C. Lugo* „ *num.* 80. Et sic liciti sunt *Montes Pietatis*, „ ut vocant, hoc est, thesauri quidam, qui in „ refugium pauperum a Republ. vel Principe „ reponuntur, unde pauperibus gratis mutue„ tur, ita tamen, ut parum retribuant pro „ expensis, quae fiunt in ministros, & conser„ vationem talium montium. V. *Tol. l.* 5. „ *cap.* 18. *Less. l.* 2. *cap.* 20. *Bonac. loc. cit.* „ *p.* 13.

Magna agitur quaestio, an ratione periculi amittendae sortis liceat aliquid supra sortem exigere? *Prima sententia* negat, eamque tenent *Nav. cap.* 23. *num.* 81. *Sot. l.* 6. *q.* 4. *a.* 1. *ad* 1. *Tol. de* 7. *Praec. cap.* 11. *Nat. ab Alex. lib.* 3. *art.* 5. *Reg.* 3. *Genett. tr.* 4. *cap.* 7. *qu.* 3. Rationes hujus sententiae infra exponemus in objectionibus ad secundam sententiam, quam sequimur. *Secunda* igitur sententia probabilior, & satis communis, quam tenent cum *Bus. ut supra, Less. lib.* 2. *c.* 20. *n.* 111. *Sylvius in* 2. 2. *q.* 77. *art.* 1. *quaest.* 4. *Sylvester v. Usura*, *Continuator Tournely tom.* 1. *p.* 499. *Wigandt tract.* 9. *Ex.* 8. *Resp.* 9. *Fagnan. in c. Naviganti lib.* 5. *tit. de Usur. Petrocorensis t.* 2. *pag.* 387. *Cabassut. Th. J. lib.* 6. *cap.* 8. *num.* 2. *Lugo D.* 25. *num.* 77. *&* 79. *Salmant. cap.* 3. *cum Mol. Val. Salmant. Trull.* & aliis innumeris, affirmat licite posse aliquid moderatum accipi propter periculum sortis: Dummodo 1. periculum sit verum & extraordinarium, non autem commune, amittendi sortem, vel eam non recuperandi sine magnis expensis & laboribus, nempe si detur mutuum homini dubiae fidei, vel pauperi (intellige, si ipsi des mutuum, praeter id quod tu praecise teneris ex praecepto illi mutuare, ad ejus praesentem inopiam sublevandam). Dummodo 2. non recuses assecurationem sortis, si tibi offeratur per pignus, aut fidejussionem, & non cogas mutuatarium ad tale periculum transigendum, ut recte notant *Less. n.* 39. *& Salmant. n.* 85. *in fine.* Ceterum bene exigere potes a mutuatario id quod alter tibi daret pro assecuratione sortis, licet mutuum postmodum integre tibi reddatur. Ratio, quia te exponere tali periculo, vere est pretio aestimabile. Id confirmatur 1. Ex Concilio Lateranensi *Sess.* 10. sub Leone X. ubi pro usura damnatur quodlibet lucrum ex re infrugifera perceptum, secluso tamen titulo laboris, aut sumptus, aut periculi: *Quando videlicet* (verba Concilii) *ex usura rei quae non germinat, nullo labore, nullo sumtu, nullove periculo, lucrum, foetusque conquiri studetur.* Confirmatur 2. ex doctrina *D. Thom. Opusc.* 75. *cap.* 6. (*ap. Petrocor. l. c.*) ubi S. Doctor sic ait: *Res quae extra periculum possidentur ejusdem speciei, plus aestimantur, quam eadem exi-*

sten-

fluenter in periculo; & ideo ad naturam rei convertitur recompensatio, quae propter periculum aestimatur plus vel minus valere. Confirmatur 3. ex Declaratione S. C. de Propag. Fide, quam referunt *Cabassutius*, & *Tournely II. cit. ad Baneel Sum. Mor. v. Usura.* Casus fuit hic: Apud Sinenses lege statutum erat, ut in mutuo acciperentur 30. pro centum, sine respectu ad damnum emergens, vel lucrum cessans: & quia in recuperanda sorte erat periculum fugae debitorum, aut tardae solutionis, vel repetendi pecuniam cum onere recurrendi ad Judices, quaesitum fuit, an hoc liceret. Respondit S. C. approbante Innoc. X. (& haec Declaratio an. 1645. Romae typis demandata) *Censuit S. C. Cardinalium S. Rom. Ecclesiae, ratione mutui immediate praecise nihil esse exigendum ultra sortem principalem; Si vero aliquid recipiant ratione periculi probabiliter imminentis, & qualitatis ejusdem, ac servata proportione inter periculum & id quod accipitur, &c.* Deinde Pontifex praecepit omnibus Missionariis sub excommunicatione latae sententiae, ut omnia hujus Decreti observarent, & illis uterentur. Nec obstat dicere, quod non constet de hac Declaratione, ut ait *Henricus a S. Ignatio apud Tournely l. c.* Nam *Thomas Hurtadus Ethica p. 402.* affert exemplar hujus Declarationis authenticatum per Notarium Apostolicum. Opponit deinde idem *Henricus* praefatam Declarationem non esse approbativam, sed tantum tolerativam; Sed respondetur, quod S. C. dicit ibidem, mutuantes *non esse inquietandos, dummodo habeatur ratio probabilitatis periculi*, quae utique verba non meram tolerantiam, sed positivam permissionem significant. Praeterea quod Pontifex, ut diximus, positive praecepit observantiam hujus Decreti: Unde (bene ait *Tournely*) inaudita fuisset haec agendi ratio, si Pontifex praecepisset Decreti observantiam, cum haberet sibi persuasum, aut dubitaret hanc esse usuram. Demum opponit praedictus *Henricus* id procedere in casu extraordinario periculi longe majoris quam periculi communis. Respondetur, quod S. C. respondit de periculis, de quibus fuit quaesitum, nempe fugae, tardae solutionis, & difficultatis exigendi, quae pericula inter extrinseca non sunt extraordinaria.

Objicitur I. Fur, cum restituit ablatum, non tenetur restituere pretium periculi: ergo tanto minus tenetur illud restituere mutuatarius: Si enim periculum amittendae sortis non est titulus qui furem obstringat ad aliquid ultra sortem Domino solvendum, nec etiam mutuanti erit justus titulus exigendi; nudum enim pactum titulum non praestat. Sed respondetur: Nemo dubitat, quin ob damnum emergens possit mutuans aliquid ultra sortem exigere, & tamen, si damnum non est deductum in pactum, nihil potest exigere, quia deest pactum, ut dicemus *num. 769. v. Sed dubitatur.* Ergo damnum emergens nec etiam est titulus accipiendi ultra sortem, sed bene est titulus juste deducendi in pactum exactionem. Ita a pari, periculum sine pacto non est titulus percipiendi aliquid ultra sortem, sed bene est titulus juste paciscendi, cum mutuans in gratiam alterius in se suscipiat periculi onus, quod per se est pretio aestimabile. Fur autem, quia inter ipsum & Dominum nullum pactum intercessit; ideo nihil ratione periculi ultra sortem tenetur restituere. Unde pro conclusione regula certa sit, quod, ut mutuans licite possit aliquid ultra sortem exigere, requiritur ut pactum justum intercedat, ut autem pactum sit justum, requiritur, ut mutuans aliquod onus extraordinarium in se suscipiat. Sicut ergo ipse potest juste pacisci aliquid exacturum ob damnum emergens certum, sic etiam, ut exigat aliquid (etsi minus) ob damnum probabile, quemadmodum est damni periculum. Ideo bene ait *Tourn. p. 500.* quod creditum periculosum non potest tanti vendi, quanti creditum securum.

Objiciunt II. textum in *c. Naviganti de Usuris*, ubi sic dicitur: *Naviganti vel eunti ad nundinas certam mutuans pecuniae quantitatem, pro eo quod suscipit in se periculum, recepturus aliquid ultra sortem, usurarius est censendus.* Huic textui multipliciter respondetur. Respondent 1. *Layn. Barbos. Palaus, & Cabass. l. c. n. 3.* ibi mendum irrepsisse & omissam esse particulam *non*. Hancque interpretationem bene fieri posse dicit *Tournely* ex contextu Canonis praefati, ubi cum sermo deinde immediate fiat de mutuante granum, aut vinum, qui aliquid exigit ob dubium decrementi pro tempore restitutionis, subditur: *Ille quoque qui dat decem solidos, ut alio tempore totidem sibi, grani, vini &c. non debet ex hoc usurarius reputari.* Idem igitur dictum censetur pro primo casu, particula enim *quoque* id satis ostendit; Alias (ait *Tournely*) potius debuisset Pontifex apponere particulam *sed*, si contractum illum usurarium declarare intendisset. Respondetur 2. cum *Fagnano in dicto c. Naviganti, & Salmant. de Contr. cap. 2. numer. 145.* quod praefatus textus intelligitur tantum pro foro externo, ubi talis contractus pro usurario habendus esse decernitur; & ideo non dicitur ibi illum esse usurarium, sed quod *usurarius est censendus*. Prout pariter ait *Fagnanus*, si Episcopus accipit gratuitum munus ab aliquo, cui postea gratis confert Beneficium, in foro externo censebitur simoniacus, sed talis utique non erit in conscientia. Respondetur 3. cum eodem *Cabassut.* item *Lugo D. 25. num. 78. Less. cap. 20. num. 116. Salmantic. cap. 3. n. 92. cum Layn. Pal. Covarr. Tap. Villal.* & aliis communiter, textum intelligi pro casu, quo mutuans ex vi ipsius mutui obligaret mutuatarium ad talem contractum assecurationis ineundum; Vel casu quo (ut sentit *Petrocor. to. 2. p. 338.*) mutuans intendat omnino ex mutuo lucrari, ita ut aliter non mutuaret. Idque expresse sentit etiam *D. Thom. Opusc. 75. cap. 6.* (apud eumdem *Petrocor.*) ubi dicit: *Quod si mutuans non sperat lucrum pro mutuo, sed onus periculi quod suscipit petit sibi compensari, ita ut esset dispositus ad mutuandam gratis pecuniam, si tale periculum in se non sumeret, certe tunc non peccat.*

Circa autem *Montes Pietatis*, quos meminit *Busembaum* mox supra, advertendum hos appro-

batos fuisse a Concilio Lateranensi sub Leone X. sub hac limitatione: „ (Concedit tantum „ accessionem ad solas ministrorum expensas, „ & aliarum rerum ad illorum conservationem, „ ut praefertur, pertinentium pro eorum indemnitate duntaxat ultra sortem, absque lu„ cro eorundem Montium). „ Hinc advertunt P. *Concina tom. 7. pag. 481. num. 4. & Tournely tom. 1. pag. 521.* quod, ut licite tales Montes erigantur, tres conditiones requiruntur: I. Ut pecunia tradatur pauperibus intra limitem certae summae, pro tempore determinato restituendae. II. Ut pignus a debitoribus exhibeatur, illudque custodiatur a ministris, & tempore praefinito vendatur sub hasta, ac retento pretio, quod Monti debetur, reliquum restituatur Domino pignoris, vel pauperibus, si hic inveniri nequit; vel etiam eidem Monti, ut ait *Roncaglia de Usur. quaest. 3. in fine*: Quod etiam admittit *Concina pag. 382. n. 5.* si Mons sit pauper, & prematur necessitate succurrendi pauperibus, ut concesserunt aliquibus Montibus Sixtus V. & Clemens X. Hic autem notandum cum *Concina loc. cit. num. 6.* peccare divites, qui sine necessitate accipiunt mutuum a Monte, ut alias lucrentur, & ideo tenentur illico pecuniam restituere. Hoc autem intelligendum dicerem, si Mons esset pauper, quia tunc deficeret subventio pauperum, pro quibus isti Montes sunt instituti. *Pasqualigus* autem apud *Concina num. 7.* affert quasdam Litteras Pauli III. quibus asseritur licite concedi posse aliquam annuam accessionem iis, qui pecuniam otiosam in praefatis Montibus collocant. Sed *P. Ballerinus ibid.* clare & merito evincit has literas apocryphas. Adducit tamen *P. Concina to. 7. p. 483. n. 9.* alias Literas ejusdem Pauli III. Julii III. & Pii IV. in quibus id conceditur, sed cum hisce limitationibus, ut deponentes pecuniam id faciant zelo charitatis erga pauperes, & alias paratas habeant emtiones, ex quibus licite lucrari possent. An vero sit licitum etiam privatis hujusmodi Montes instituere? Affirmat *Less. lib. 2. cap. 20. n. 194.*

766 „ 9. Nec est usura, si timens difficultatem, „ aut fraudem mutuatarii in reddendo tempo„ re constituto, paciscaris, ut, si tunc non sol„ vat, aliquid det praeter capitale loco poenae, „ quae poena licite exigetur, dummodo non fiat „ alia intentione, quam ut mutuatarius sic „ quasi constringatur, ne sua culpa fallat. Un„ de, si mutuatarius absque sua culpa non pos„ sit solvere, non licebit poenam exigere, ut „ habet *Tol. sup. c. 32.* qui ait, manifestum „ esse argumentum pravae intentionis, si optes „ non solvi tibi praefixo tempore, ut poenam „ recipias: ac simpliciter usuram fore, si cer„ to sciens alterum non valiturum solvere, „ adhuc tali poena oneres. V. *Bonac. d. 3. q. 3. „ p. 7. Mol. t. 2. d. 317. Less. l. 2. c. 20. d. 15.*

Licitum est igitur in mutuo pactum *poenae conventionalis*, ut tenent communiter *Lugo D. 26. sect. 6. Sot. l. 6. quaest. 1. a. 3. Tourn. tom. 1. p. 511. cum Henrico a S. Ign. Holzm. de Contract. cap. 3. num. 756. Wigandt tract. 9. Ex. 8. q. 3. ad 13. Cabassut. Th. J. l. 6. c. 7. n. 1. Less. lib. 2. cap. 20. n. 128. Anacl. q. 4. num. 38. & Salm. c. 3. n. 75. cum Scot. Trull. Vill. &c.* Ratio autem, cur hoc pactum sit licitum, est, quia talis poena apponitur, ut contractus firmitati consulatur, & avertatur negligentia mutuatarii. Ad licite vero hoc pactum apponendum requiritur 1. ut mora debitoris sit notabilis, & culpabilis. 2. ut absit animus lucrandi per poenam appositam, qui animus praesumitur, si oneretur debitor ad restituendum pro tempore, quo scitur eam solvere non posse. Ita *cum Bus. Salmantic. num. 75. & 76.* Adde 3. ut poena sit moderata, & culpae proportionata. V. *Salm. d. n. 76.*

An autem dicta poena debeatur ante Judicis sententiam? Negant *Sanch. de Matr. D. 37. n. 4. & Pal. Dian. &c. ap. Salm. ib. n. 77.* quia ratio generalis de poenis est, ut non debeantur ante sententiam. Oppositum tamen tenent probabilius *Continuator Tournely tom. 1. pag. 512. Holzm. Less. lib. 2. cap. 10. d. 14. in fine, & Sylv. Villal. & alii cum Salmantic. num. 77.* Quia haec poena magis habet rationem pacti, quam poenae. 767

„ 10. Nec est usura, pacisci, & accipere a- 768
„ liquid ratione damni emergentis (siquidem „ mutuum vere illius causa sit), aut lucri ces„ santis, vel cessaturi, dummodo de hoc prae„ moneatur mutuatarius: ut si volebas domum „ reficere, aut poteras nunc commodo tempo„ re emere triticum, privando autem te tua „ pecunia in dando mutuo, corruit domus, & „ postea carius emes triticum. Item non pote„ ris lucrari cum tua pecunia, quod poteras, „ & volebas negotiando, ita ut mutuatio sit vere „ causa lucri cessantis. Ubi notat *Tol.* suppo„ nendum in hoc titulo lucri cessantis, 1. Quod „ vere volueris cum ea pecunia negotiari, & non „ habeas aliam. 2. Quod malis negotiando, „ aliterve lucrari, quam sic mutuando, ita ut „ mutues tantum in gratiam mutuatarii. Ut „ minus exigas, quam lucrari poteras, & dedu„ ctis expensis, quia lucrum cessans non est a„ ctu, sed in potentia, & variis adhuc eventi„ bus obnoxium. Unde ad arbitrium viri pruden„ tis, pro majore, vel minore ejus certitudine, „ aestimare id poteris, & sic cum mutuatario de „ eo pacisci. *S. Th. a. 1. ad 2. Mol. d. 324. Sal. „ dub. 26. &c. Card. Lug. d. 25. sect. 6. Bonac. q. „ 3. p. 4.* Hinc qui non habuit animum nego„ tiandi, vel si non erant, nec brevi spera„ bantur merces, vel non erat moraliter cer„ tus de lucro, nihil potest accipere ultra sor„ tem: quia mutuatio ista vere non fuit causa „ lucri cessantis. Eadem ex causa usura est, si „ mercatores credito vendentes aliquid ultra „ pretium rigorosum accipiant titulo lucri ces„ santis, verbi gratia, rem tantum valentem „ 100. vendant pro 105. numerandis post an„ num; quia vendendo ad creditum (quod est „ virtualis mutuatio) plures habent emtores, „ plerasque res tendunt, & sic compensatur lu„ crum cessans, atque adeo illud non cessat ra„ tione hujus venditionis, *Dian. p. 2. tract. 24. „ Trull. c. 19. d. 9. vid. dub. seq.* Hac in re „ perlege Propos. 41. inter proscriptas ab In„ noc. XI.

Cer-

Certum est ob titulum *Damni emergentis* licitum esse mutuanti exigere id quod sibi interest causa mutui. Ita omnes cum *D. Thom.* 2. 2. *quæst.* 78. *art.* 2. *ad* 1. qui rationem dat, inquiens: *Hoc enim non est vendere usum pecuniæ, sed damnum vitare.* An autem id liceat ob titulum *Lucri cessantis?* Dubitat *Sotus l. 6. q.* 1. *art.* 3. & absolute negant *Scotus, Durandus, & alii apud Azorium*; hisque videtur adhæsisse idem *S. Thom. l. c.* ubi subdidit: *Recompensationem vero damni, quod consideratur in hoc, quod de pecunia non lucratur, non potest in pactum deducere, quia non debet vendere id quod nondum habet, & potest impediri multipliciter ab habendo.* Sed communiter alii DD. affirmant, ut *Cajet.* 2. 2. *quæst.* 62. *art.* 4. *Sylvius* 2. 2. *q.* 77. *art.* 1. *q.* 5. *Less. l.* 2. *c.* 26. *d.* 10. *Gennetus tom.* 1. *p.* 233. *q.* 1. *Petroc. tom.* 2. *p.* 399. *quæst.* 12. *Wigandt tr.* 9. *Ex.* 8. *q.* 2. *Resp.* 8. *Continuator Tournely t.* 1. *pag.* 501. *Anacl. q.* 4. *num.* 36. *Salm. tr.* 14. *c.* 3. *numer.* 79. *cum P. Nav. Laym. Val. Bon. Reb. &c.* Hunc titulum approbat *l.* 13. *ff. Rem. rat. hab.* & expresse videtur approbasse SS. noster Pontifex Bened. XIV. in *Epist. Encycl. de Usuris* (vide *Epist. VI. in fin. Tom. II.*) dicens: *Neque item negatur posse multoties pecuniam ab unoquoque suam per alios diversæ prorsus naturæ a mutui natura contractus recte collocari & impendi, sive ad proventus sibi annuos conquirendos, sive etiam* (nota) *ad licitam mercaturam & negotiationem exercendam, honestaque indidem lucra percipienda.* Ratio nostræ sententiæ est, quia, ut docet idem *S. Th.* 2. 2. *q.* 62. *art.* 4. dupliciter potest aliquis damnificari, uno modo auferendo ei quod actu habebat: *Alio modo impediendo, ne adipiscatur quod erat in via habendi; & tale damnum non oportet recompensare ex æquo, quia minus est habere aliquid virtute, quam habere actu.* Idque in *Resp. ad* 2. dicit S. Doctor valere etiam pro lucro quod aliquis sperat ex sua pecunia, en verba D. Thomæ: *Nam ille qui semen sparsit in agro, nondum habet messem in actu, sed solum in virtute, & utrumque potest multipliciter impediri.* Nec officit, quod S. Doctor id intelligat, (ut habetur ex *objectione* 2.) de lucro cessante ob mortem mutuatarii non solventis tempore præfinito, nam sive lucrum cesset ob moram mutuatarii, sive ob causam mutui, eadem ratio currit exigendi lucrum cessans, cùm tale interesse non debeatur mutuanti, nisi ob compensationem damni, quod in utroque casu æque illi obvenit. Ad textum autem *D. Thomæ*, primo loco relatum, respondet *Sylvius l. c.* S. Doctorem negare ibi, quod mutuator possit exigere integrum lucrum assequendum, non vero partem ejusdem; Et merito sic respondet, cum ipsemet S. Doctor in secundo loco supra allato doceat furem teneri compensare damnum, *non autem ex æquo*; rationem adducens, *quia minus est habere aliquid virtute, quam habere actu.* Si ergo fur tenetur recompensare Domino lucrum cessans ex furto, juxta tantum æstimationem spei; cur juxta eandem æstimationem mutuator non poterit exigere lucrum cessans ex mutuo? Id maxime confirmatur ex Bulla Benedicti XIV. vide in fine *Tomi II. ad num.* III. ubi dicitur juste posse aliquid exigi ex mutuo, si concurrant justi tituli, nempe si pecunia alias collocanda fuisset ad licitam negotiationem.

Ad hujusmodi tamen interesse exigendum 769
tres conditiones requiruntur: I. Conditio, ut interesse ab initio in pactum deducatur; nam post contractum mutuans nihil petere potest, etsi immemor fuerit de suo damno: Nisi vi, metu, vel fraude coactus sit a mutuatario, ut *S. Thom. d. q.* 78. *art.* 4. *& ad* 2. *Less. num.* 79. *& alii*: Vel nisi involuntarie coactus sit ad mutuandum, quamvis licite, verb. gr. a Rege ad bonum publicum. Pariter tenetur mutuatarius ad damnum, & lucrum cessans, si juste interpellatur ad solutionem; vel terminus præfixus elabitur, & ipse culpabiliter non solvat, *S. Th. d. l. ad* 1. *& Salm. c.* 3. *n.* 82.

Sed dubitatur hic: an in contractu sit necesse præmonere mutuatarium de vero damno, vel alio titulo justo, pro quo possit exigi aliquid ultra sortem? *Prima* sententia negat, quam tenent *Lugo D.* 25. *num.* 74. *&* 182. *cum Sot. Salas, Aragon. Salon. &c.* item *Cajet. Tap. Vill. ap. Salm. cap.* 3. *num.* 83. Ratio, quia mutuatarius nequit rationabiliter alligare suam intentionem ad titulum injustum, sed debet contrahere juxta capacitatem materiæ, & in titulum justum consentire. Maxime quia regulariter mutuatarius non retardaretur a contractu, ex eo quod nosset justo titulo lucrum exigi. *Secunda* tamen verior sententia (licet olim contrariæ adhæsi) docet monitionem esse necessariam; ita cum *Busemb. ut supra, Less. c.* 20. *num.* 110. *P. Concina tom.* 7. *pag.* 406. *numer.* 4. *& pag.* 465. *Continuator Tournely tom.* 1. *pag.* 505. *v. Quarta. Salm. l. c. cum Laym. Pal. Dic. &c.* Ratio, quia mutuatarius putans contractum usurarium, non consentit in contractum justum, in quem forte non consentiret, si novisset justum titulum; putans enim titulum esse injustum, forte contrahit sperando non solvere usuras, vel solutas eas sibi compensare, vel saltem quod alter tempore mortis restituat; alioquin, bene ait *Concina*, posset forte evenire, quod ille majus detrimentum ex mutuo, quam commodum, retraheret. Sed ratio magis universalis est, quia ad contrahendum non sufficit voluntas interpretativa, sed conditionalis, ut dicemus *num.* 773.: sed requiritur voluntas actualis, aut virtualis, aut saltem aliquando habita; & non retractata, (juxta dicenda *l.* 6. *de Sacr. Miss. n.* 324. Ergo mutuans, si lucrum sibi cessat; imputet suæ negligentiæ; ait enim *S. Thom. q.* 3. *de malo art.* 4. *Debebat sibi cavisse, ne detrimentum incurreret; nec ille qui mutuum accipit, debet damnum incurrere de stultitia mutuantis.* Secus vero dicendum, si revera existeret titulus justus, tam mutuans quam mutuatarius in contractum consentirent, omni meliori modo quo possent, ut mox dicemus in quæstione IV. *numer.* 773.

II. Conditio est, ut non plus exigatur, quam sit lucrum, quod speratur ex alio contractu licito, juxta æstimationem spei, & periculi, & de-

deductis expensis. V. *Salm. n.* 84. An autem deducenda sit æstimatio laboris in tali lucro impendendi? Affirmant probabiliter *Caj. Tap. Villal.* Sed probabilius negandum censent *Less. n.* 89. *& Salm. d. n.* 84. *cum Bon. Trull. Pal. Dic. Salas*, quia non tenetur mutuans detrahere æstimationem cessationis laboris, quem ipse libenter subiturus esset. Alias, si labor compensandus esset, raro a mercatoribus aliquid exigi posset pro lucro cessante. Verumtamen ex æquitate censeo aliquam detractionem faciendam esse casu, quo esset cessatio a magno labore, a quo mutuans ut se liberaret, probabiliter aliquid impenderet.

III. Conditio est, ut mutuum vere sit causa damni, vel lucri cessantis; nam, si mutuans aliam habet pecuniam, quam ad negotiandum substituit; vel si lucrum, quod amittit ob mutuum ex mercatura facienda, potest & vult sibi comparare ex alia via, aut arte, cui mercando non potuisset vacare; tunc nequit exigere aliquid, nisi esset pro majori molestia subeunda in illa alia lucrandi. Vide *Less. c.* 20. *n.* 89. *Salm. c.* 3. *n.* 85. *cum Pal. Trull. &c.*

An autem mutuans licite exigat interesse damni emergentis, vel lucri cessantis, si mutuet non compulsus alterius precibus, sed ipse se offerat ad mutuandum? Negant *Conradus*, & alii quidam *apud Less. lib.* 2. *cap.* 2. *numer.* 101. Quia cum mutuator non rogatus, sed sponte mutuum offert, lucrum non cessat causa mutui, vel mutuatarii, sed ipse mutuans lucrum sibi impedit. Sed probabilius affirmant idem *Less. Lugo D.* 25. *n.* 107. *cum Mol. Nav. Tol. Val. Bann. &c.* Ratio, quia mutuator tunc non offert mutuum absolute, sed sub conditione, ut ei compensetur lucrum cessans; & sic mutuatarius acceptando mutuum, est vera causa cessationis lucri, vereque impedit, quin mutuator ex sua pecunia juste lucretur: Prout si quis in gratiam alterius offerat omittere jactum retis, licite exigit pretium spei jactus illius, quia alter est vera causa, ut captio piscium sperata illi impediatur.

Sed hic plures quæstiones sunt enucleandæ.

770 Quæstio I. An liceat mutuatori pacisci ab initio de certa pecunia solvenda, quando damnum emergens, vel lucrum cessans est incertum, seu tantum probabiliter futurum? Distinguit *P. Conc. to.* 7. *p.* 408. *n.* 5. *& p.* 438. *q.* 4., & dicit, quod, si est certum damnum eventurum, vel lucrum cessandum, nempe quia occasiones lucrandi sunt actu vel proxime præsentes, & dubitatur solum de ejus majori vel minori quantitate, tunc bene potest taxari arbitrio prudentum; & in pactum deduci quantitas solvenda. Secus vero, si damnum non est certe eventurum, vel si occasiones lucrandi tantum probabiliter occurrere possent. Ratio, quia his casibus posset accidere, quod damnum non eveniat, vel occasiones non occurrant, & tunc mutuator ex solo mutuo lucretur. Sed verius censent *Salm. c.* 3. *n.* 84. *cum Malder. Vill. Gutt. Tap. Tamb. Dec. l.* 8. *tr.* 3. *c.* 8. §. 3. *n.* 4. & 14. *cum Nav. & Salas*, item *Sylv. & Decoq. ap. Tournely to.* 1. *p.* 506. *v. Quæres*, licite posse mutuantem pacisci de aliqua certa quantitate solvenda, debita servata proportione juxta timorem damni, vel spem lucri futuri. Ratio, quia debita æqualitas jam bene servatur; nam sicut, damno non eveniente, lucraretur mutuans, ita contra, eveniente damno lucrabitur mutuatarius. Nec refert, quod damnum eventurum postmodum non accidat: quia pactum de auctario non fit pro damno futuro quod forte eveniet, sed pro periculo ejus probabili quod actu supponitur, & actu est pretio æstimabile: Prout si quis vendit jactum retis, non vendit quidem pisces, qui forte non capientur, sed vendit spem eorum probabilem, quæ jam de facto existit. Objicitur *l. Quemadmodum*, §. *Item Labeo*, *ff. Ad l. Aquil.* ubi statuitur, quod si quis frangit retia; nihil tenetur solvere Domino pro spe piscium capiendorum, sed solum damnum retium. Sed respondetur cum *Glossa* (ibi verbo *Fieri*) quod tunc Dominus præcise ex Lege Aquilia nullam habet actionem pro impedita spe captus piscium: sed bene habet aliunde actionem ex *l. Si jactum* 13. *ff. de Act. emt. & vend.* ubi sic dicitur: *Si jactum retis emero, & rete jactare piscator noluit, incertum hujus rei æstimandum est*. Subdit Glossa: *Æstimatur quantum est verisimile, quod esset captum*. Unde apparet licite posse compensari damnum probabiliter ex mutuo eventurum, quamvis incertum.

Ob eandem rationem probabiliter ait *Bon. D.* 3. *p.* 4. *n.* 13. mutuatorem, qui non certo, sed tantum probabiliter erat destinaturus pecuniam ad negotiationem, posse aliquid exigere pro rata probabilitatis. Sed dices: si potest aliquid exigi per probabilitate applicationis pecuniæ, ergo posset etiam aliquid exigi pro possibilitate applicandi. At respondeo negando paritatem; possibilitas est mera potentia, seu non repugnantia applicationis: unde mutuator ex ea nullum habet actuale, & positivum fundamentum lucri futuri, sed tantum negativum. E converso probabilitas futuri lucri habet quidem positivum fundamentum talis lucri, sive spei istius, & ideo est pretio æstimabilis. Quid si mutuator solum animi pendeat, velit an non negotiari? Adhuc affirmant *Tamb. l.* 9. *tr.* 1. *c.* 3. §. 4. *n.* 3. *& Lugo D.* 20. *n.* 2. *cum Salas*, posse aliquid exigere, quia pariter est pretio æstimabile, privare se in gratiam mutuatarii hac potestate deliberandi, destinandique pecuniam ad negotium, cum non teneatur gratis ea spe & potestate privari: Prout si quis hæreat, an cras possit aut velit vel ne piscari, bene potest aliquid exigere, si in gratiam tui se obligat ad non piscandum. Et hoc neque improbabile videtur, cum hæc privatio obligatoria, cum teneatur mutuator non repetere mutuum per aliquod tempus, est aliquo pretio æstimabilis.

Quamvis autem sub initio liceret in pactum deducere, ut diximus, damnum eventurum, vel lucrum cessandum incertum; numquam tamen licebit ab initio per pactum exigere hujusmodi interesse, ut communiter docent *Lugo D.* 25. *n.* 106. *Azor.* 3. *p. l.* 5. *q.* 3. *Concina to.* 7. *p.* 446. *n.* 8. Ratio, quia si mutues centum, & pro lucro cessante accipias decem, non jam mutuas centum, sed nonaginta: privare autem mutuatarium ex pacto ante tempus commoditate pecuniæ mutuatæ,

-tæ, onus est, & illud imponere est usura. Concedit tamen *Az. l. c.* posse exigi sub initio lucrum conventum in alia specie: Sed recte hoc etiam reprobat *Concina l. c.* quia privare mutuatarium illa re ante tempus, etiam onus est.

771 Quæstio II. An possis exigere lucrum cessans ob mutuum pecuniæ destinatæ ad negotiandum, si aliam pecuniam habeas non destinatam, quam tamen negotiationi substituere posses? Et quidem, si illam aliam pecuniam reservasses ad usum familiæ, nimirum ad domum alendam, filias dotandas, senectutem solandam, vel ne tuum statum periculo exponas, tunc licite exiges lucrum cessans, quia non teneris ratione mutui tuam providentiam negligere. Ita *Less. l. 2. c. 20. n. 87. cum Nav. & Salm. c. 3. n. 86.* ut certum supponunt. Sed dubium est, quid si sine tali incommodo posses aliam pecuniam supponere? Negant probabiliter alii tunc posse aliquid exigere, quia tunc tibi non cessat lucrum ex causa mutui. Sed *Less. l. c. Pal. D. 4. p. 15. n. 7. Tamb. l. 9. tr. 1. c. 3. §. 4. n. 2. Spor. de 7. Pr. c. 4. n. 44. cum Mol. Laym. & Lugo, Croix l. 3. p. 2. n. 861.* item *Valent. Trull. Vill.* (& merito probabile putant *Salm. ib.*) affirmant, posito, quod statueris illam solam pecuniam negotiationi, & periculo exponere, licite posse petere lucrum cessans, quia vere mutuatio est causa, ut tibi cesset lucrum speratum ex illa pecunia; nec teneris in gratiam mutuatarii pecuniam non destinatam negotiationi exponere. Hoc tamen non admitterem, nisi, cum mutuum das, vere habeas animum pecuniam illam reservatam negotiationi non substituere.

772 Quæstio III. Utrum, si pecuniam non destinaveris absolute, sed conditionate ad negotium, uti si dicas: *vellem negotiari, nisi multi peterent mutuum*, tunc possis exigere interesse? *Less. lib. 2. cap. 20. num. 90.* dicit probabile esse, quod possis, nam etsi ob multitudinem mutuum accipientium nulla mutuatio sit causa de se, sed omnes simul sint causa lucri cessantis, attamen verum est, quod tu, ut isti mutues, jam de facto lucro privaris, & ex alia parte mutuatarii in hoc non putant injuriam sibi fieri. Et idem sentiunt *Laym. l. 3. tr. 4. c. 16. n. 8. Tamb. l. 9. c. 3. §. 4. n. 4. Spor. de 7. Pr. c. 4. n. 44.* Sed dices; iste usuram committit, quia efficaciter vult lucrari ex mutuo, & inefficaciter ex negotiatione. At responderi potest: iste quamvis habeat voluntatem inefficacem negotiandi, vult tamen efficaciter juste lucrari, & quia jam potest juste lucrari ex negotiatione, ideo juste lucratur ex mutuo, cum mutuum sit huic vera & efficax causa, ut lucrum ex negotiatione ipsi cesset. Recte vero advertit *Less. n. 95.* non facile hoc admittendum ob periculum palliandi usuras; Nam (ut notat *Bus.* hic cum *Tol.*), ut quis ab usuræ labe sit immunis, malle debet lucrari negotiando, quam mutuando: & mutuare debet tantum in gratiam mutuatarii.

773 Quæstio IV. Utrum, si quis bona fide ineat contractum usurarium, & lucrum exigat; re postea cognita, possit illud retinere, si vere poterat contrahere ex justo aliquo titulo, nempe ratione periculi, lucri cessantis, &c.? *Prima sententia* affirmat, quia quisquis bona fide contrahit, semper intendit contrahere modo licito, quo potest. Ideo enim hoc tali modo contraxit, quia licitum putavit; quare virtualiter intendit contrahere quocunque licito modo, quo contractus cohonestari poterat. Ita *Lugo Disp. 25. Sect. 9. & Sa, Dian. Tanner ap. Salm. c. 3. n. 38. & Tamb. l. 8. c. 8. §. 3. n. 21. Secunda* tamen verior sententia, quam tenent *Salm. c. 3. n. 39. Less. c. 20. n. 104. Concina to. 7. p. 465. Contin. Tourn. to. 1. p. 515.* negat posse eo casu mutuatorem lucrum perceptum retinere. Ratio, quia minime dici potest ipsum voluntatem virtualem sive implicitam habuisse, cum non de alio contractu quam de usurario cogitaverit. Eo casu tantum habuisse voluntatem interpretativam, quæ non sufficit ad contrahendum, ut diximus supra *n. 769. v. Sed*. Nec obstat dicere, quod mutuator iste potest retinere lucrum, tanquam possessor bonæ fidei, qui tenetur tantum ad id in quo factus est ditior; nequit autem dici ditior factus ille, cui ratione mutui cessavit lucrum, quod juste percipere poterat. Nam respondetur, quod ad juste exigendum in mutuo aliquid ultra sortem, omnino requiritur, ut mutuatarius de justo titulo moneatur, ut diximus supra *l. c. n. 769. v. Sed.* Aut saltem, ut tam mutuator, quam mutuatarius expresse vel implicite consentiant in titulum justum, saltem explicite intendentes contrahere omni meliori modo quo possunt: quod e converso sat probabiliter sufficit ad exigendum id quod licite exigi poterat ex illo justo titulo, quamvis non expresso; ut dicunt *Croix l. 3. p. 2. n. 924. & Salm. Tournely l. c.* ac probabile putat *Less. n. 105.* Ceterum SS. noster Pontifex Bened. XIV. in sua Bulla *de Usuris* (vide in calce *Tomi II. Epist. Encycl.* (ubi postquam dixit n. III. *Per hæc autem nequaquam negatur posse quandoque una cum mutui contractu quosdam alios (ut ajunt) titulos, eosdemque ipsimet universim naturæ mutui minime intrinsecos, forte concurrere, ex quibus justa omnino causa consurgat quiddam amplius supra sortem ex mutuo debitam rite exigendi.* Deinde ad significandum quales sint tituli justi aliquid exigendi ex mutuo, statim sic subdit: *Neque item negatur posse multoties pecuniam ab unoquoque suam, per alios diversæ prorsus naturæ a mutui natura contractus recte collocari & impendi, sive ad proventus sibi annuos conquirendos, sive ad licitam mercaturam exercendam, honestaque indidem lucra percipienda.* Tandem ait *n. V.* falsum esse quod semper & ubique præsto sint justi tituli, vel contractus, unde sic monet; *Quisque igitur suæ conscientiæ consultum velit, inquirat prius vere ne cum mutuo justus alius titulus, vere ne justus alter a mutuo contractus occurrat, quorum beneficio lucrum omnis labis expers, & immune reddatur.* Postea sapienter sic instruit: *Qui ab omni usuræ labe se immunes & integros præstare volunt..... admonendi sunt, ut contractum instituendum antea declarent, & conditiones inserendas explicent, & quem fructum ex eadem pecunia postulent*, Et hic sedulo animadvertendum est id de quo in eadem Bulla Pontifex monet Confessarios: *Ab extremis longe se abstineant;*

etenim aliqui tanta severitate de iis rebus judicant, ut quamlibet utilitatem ex pecunia desumtam accusent. Contra vero nonnulli indulgentes adeo sunt, ut quodcunque emolumentum ab usuræ turpitudine liberum existiment. Suis privatis opinionibus ne nimis adhærcant, sed priusquam responsum reddant, plures Scriptores examinent, qui magis inter ceteros prædicantur. Deinde eas partes suscipiant, quas tum ratione, tum auctoritate plane confirmatas intelligent. Quod si disputatio insurgat, dum contractus aliquis in examen adducitur, nullæ omnino contumeliæ in eos infligantur, qui contrariam sequuntur; Neque illam gravibus censuris notandam asserant, si præsertim ratione, & præstantium Virorum testimoniis minime careat. Hoc ut adverterent, cuperem, qui in Scriptores non humilis notæ non dubitant plurimis conviciis sæpius insultare, eo quod eorum sententiis contradicunt.

774 Quæstio V. Quænam pacta licite apponi possint in mutuo? Præ omnibus in hoc attendenda est generalis illa regula tradita *a S. Thom.* 2. 2. *q.* 78. *art.* 2. quod omne onus pretio æstimabile impositum in mutuo, tanquam debitum ex justitia, vera sit usura. Secus, si exigatur res, quæ pecunia non mensuratur, ut benevolentia, amicitia, & similia: ita S. Doctor. Item certum est, nec etiam esse usuram exigere ex mutuo rem alias ex justitia jam debitam; Hinc licite in mutuo potest exigi, ut alter cesset a vindicta privata, a vexatione injusta, &c. secundum dicta *de Simon. ex n.* 98. Ita *Less. l.* 2. *cap.* 20. *n.* 57. *Salm. cap.* 3. *n.* 54. *cum Pal. Trull. Caj. &c.*

775 Sed dubitatur 1. an in mutuo possit apponi pactum *Legis Commissoriæ*, scil. quod, non facta solutione pro certo tempore, pignus acquiratur a mutuante? Communiter negant DD. *Pal. Navar. Bonac. &c. cum Salmant. n.* 47. Nisi pignus non valeat pluris, quam sors, vel nisi sit pactum (certe licitum) ut si tali tempore non fiat solutio, vendatur pignus, & de pretio mutuans retineat tantum suam sortem. Utrum autem valeat pactum, ut in pœnam non impletæ solutionis amittatur pignus, etsi pluris valeat? Negant *Vasq. Palao, & Covarruv.* Sed probabiliter affirmatur cum *Bonac. Trull. Azor. Reg. &c. apud Salm. n.* 48. juxta dicta *n.* 766. ubi pœna conventionalis licita jam fuit probata.

776 Notandum est autem, quod, si mutuator accipiat loco pignoris rem fructiferam, tenetur fructus ejus in sortem commutare; Et ideo pactum, quo creditor uti possit pignore, ejusque fructibus frui, donec debitum solvatur, dictum *Antichriseos* (vulgo *Contratto a godere*), communiter rejicitur de se, præciso alio titulo, tanquam usurarium: Est certum cum *S. Thom.* 2. 2. *q.* 78. *n.* 2. *& communi*; contra *Dianam*; quia, cum res adhuc remaneat in dominio mutuantis, illi soli fructificat, *ex cap.* 1. *&* 2. *de Usuris*. Immo tenetur mutuans reddere fructus illos, quos sua culpa negligit colligere. Vide *Salm. c.* 3. *n.* 46.

Excipitur tamen pignus pro dote promissa datum, cujus fructus non computantur in dotem, ad onera Matrimonii sustinenda, ut *Concina p.* 467. *n.* 6. *& Petroc. p.* 389. *quæst.* 7. *ex c. Salubriter. de Usuris*, ubi dicitur: *Generum ad fructus possessionem, quæ sibi a Socero sunt pro numerata dote pignori obligatæ, in sortem computandos, non esse obligandum.* Et hoc currit, esto fructus pignoris onera Matrimonii excedant, quando pignus conceditur absolute, & tempore, quo dos constituitur. Secus tamen, si detur tantum in dotis securitatem, aut dote jam constituta; Secus item, si gener onera Matrimonii non sustineat. V. *Salm. cap.* 3. *ex n.* 40.

Dubitatur 2. an possit in pactum deduci, ut 777
reddantur a mutuatario, quæ ab eo sunt debita, non ex justitia, sed ex caritate, aut Religione? nempe ut Medicus medeatur, si alius non est: Advocatus patrocinetur: Dives succurrat in necessitate gravi; Item, ut qui vovit eleemosynam, eam præstet: ut Missam præceptam audiat &c.? *Azorius* 3. *p. l.* 5. *cap.* 7. *qu.* 15. *Bonac. D.* 3. *q.* 3. *num.* 7. item *Covarr. Salas, Trull. Reg. &c. apud Salm. cap.* 3. *n.* 55. negant id posse fieri sine labe usuræ, quia pactum addit onus justitiæ, quod prius non aderat; & hanc tenet *Viva prop.* 42. *Innoc. XI. num.* 15. dicens omne pactum, novum onus imponens mutuatario, usurarium esse. Contradicunt tamen *Lugo, d.* 25. *sect.* 5. *n.* 49. *Less. l.* 2. *cap.* 20. *d.* 8. *Concina tom.* 7. *p.* 468. *n.* 2. *Tourn. p.* 509. *Salmant. d. loc. cum Valent. Pal. &c.* quia, ut inquiunt, talis obligatio superaddita non meretur pretium cum sit in utilitatem tam mutuantis, quam mutuatarii, qui implendo exoneratur ab obligatione, quam jam habebat. Addunt, si ex sententia omnium potest deduci in pactum mutui, ut alter desistat ab injuria inferenda homini; tanto magis ab injuria inferenda Deo. His non obstantibus, huic secundæ sententiæ, pace tantorum Doctorum, nunquam valui acquiescere, quia omne onus quod imponitur mutuatario ex pacto, tenetur ipse præstare ex justitia, & ideo evadit quidem pretio æstimabile; ita ut si post tale pactum Medicus ille non medeatur, Advocatus non patrocinetur, tenebitur utique ex justitia compensare damnum quod eveniet ex omissione medelæ, vel patrocinii præstandi, ad quod damnum resarciendum prius certe non erat obligatus. Quid ergo refert, quod pactum impositum cedat, vel non, in utilitatem mutuatarii, cum usura in hoc consistat, quod exigatur ex mutuo onus pretio æstimabile? Et miror, cur *Salmanticenses*, qui loquentes de simonia *cap.* 1. *num.* 41. (& ut diximus *n.* 59.), tanquam certum asseruerunt ex *D. Thom.* simoniam committere qui dat aliquid alicui cum obligatione præstandi aliquod opus spirituale, licet illud non sit in commodum dantis, eo quod esset contractus onerosus; hinc vero teneant non esse usuram, similem imponere obligationem; cum ex communi axiomate dicatur: Quod in spiritualibus est simonia, in temporalibus est usura. Ceterum omnes recte docent non inferre usuram pactum solvendi id quod jam prius erat debitum ex justitia, vel tollendi injustas vexationes; quia tunc nihil exigitur pretio æstimabile,

bile, vel de quo mutuatarius pretium petere potuisset; ita *Concina pag.* 468. *n.* 1. *Tournely tom.* 1. *pag.* 509. *& alii*.

778 Dubitatur 3. an possit deduci in pactum, ut mutuatarius faciat injuriæ condonationem, ad quam neque ex caritate tenebatur, sed poterat juste satisfactionem petere? Affirmant *Sot. Nav. & Sylv. apud Salm. c.* 3. *n.* 57. quia læsio tunc ratione amicitiæ naturaliter condonari solet. Longe tamen probabilius & verius negant *Lugo d.* 35. *f.* 8. *n.* 38. *Laym. Bon. Pal. apud Salm. ibid.* Quia adderetur obligatio vere pretio æstimabilis. *Lessius* autem *l.* 2. *c.* 20. *d.* 7. *& Salm. l. c. cum Trull. Serra, Prado, &c.* adhærent secundæ sententiæ, quando esset pactum justitiæ; Secus vero, si esset fœdus amicitiæ, ut loquuntur, ex qua exigatur, ut alter libenter injuriam remittat; Sed bene advertunt, hoc palliatæ usuræ periculo non caret.

779 Dubitatur 4. an liceat pactum, ut mutuanti officium conferatur? Alii dicunt, quod, si hoc petatur ex justitia, esset quidem usura, & est communis cum *S. Thom.* 2. 2. *q.* 78. *a.* 2. *ad* 3. & aliis contra paucos *ap. Salm. cap.* 2. *n.* 38. Secus vero si petatur ex amicitia, aut gratitudine; *Salmant.* autem *ib.* dicunt hoc practice non posse admitti, nisi forte in aliquo casu raro. Sed ego absolute nunquam admittendum esse dico *ex prop.* 42. *Innoc. XI. ut supra allata*, ubi ab usura excusabatur aliquid ultra sortem exigi, tanquam ex gratitudine debitum. Hinc officium sic recipiens, teneretur illud resignare ex justitia, vel pretium officii in sortem computare, nisi mutuatarius hoc nolle præsumatur; cum alias collatio jam valida existimetur. Vid. *Less. l.* 1. *cap.* 20. *n.* 62. *Lugo n.* 42. *Salm. n.* 59.

780. Dubitatur 5. an liceat obligare mutuatarium ad ea, quæ ex gratitudine tenebatur præstare, v. g. ut emat sibi necessaria a mutuante, suam domum locet, agrum cum justa mercede colat, &c.? Omnino negandum cum *Bus. n.* 12. non solum si hæc exigantur ut debita ex justitia, sed etiam ut debita ex gratitudine, juxta eandem prop. 42. ut diximus *Salm.* autem *c.* 3. *n.* 271. dicunt, quod simpliciter rogare mutuatarium hæc libere præstanda ex amicitia, de se non esset illicitum; Et in hoc videtur expresse consentire *S. Th.* 2. 2. *q.* 78. *a.* 2. *ad* 3. ubi dicit: *Si vero munus non quasi ex obligatione exhibetur, sed ex benevolentia quæ sub æstimatione pecuniæ non cadit, licet hoc accipere, exigere, & expectare*. Hæc autem doctrina currit speculative loquendo, sed in praxi recte dicunt *Salm. loc. cit.* esse valde periculosam. Nec admittendum id quod ait *Laym. lib.* 3. *tr.* 4. *c.* 16. *n.* 3. licitum esse obligare mutuatarium ad hæc præstanda, si obligatio imponatur non ut onus, sed ut conditio sine qua non daretur mutuum, quia, acceptata conditione, reipsa jam onus imponitur, & mutuatarius obligatur ad illud: quod nunquam licet ex *D. Th.*; vide *n. seq.*

781. Si pactum autem sit remutuandi, *S. Th.* 2. 2. *q.* 78. *art.* 2. *ad* 4. sic docet: *Licet simul mutuanti unum aliquid mutuum recipere: non autem licet obligare ad mutuum imposterum faciendum*. Licitum igitur est mutuatarium obligare ad remutuandum eodem tempore mutui: quia potes ab altero petere officium amicitiæ, quod ille a te postulat; modo illud non sit ipsi magis onerosum: Et sic pariter posses petere, ut eodem tempore domum tibi locet, frumentum vendat, &c. Secus autem, si obligares in futurum; ita cum *S. Th. Less. lib.* 2. *c.* 20. *n.* 53. *& Salm. c.* 3. *num.* 62. *&* 74. *cum aliis, contra Bann. & Rodr. &c. n.* 63. qui excusant ab usura pactum adhuc in futurum remutuandi, sed improbabiliter.

Dubitantur 6. an liceat pactum, ut reddatur res mutuata in eadem specie, & quantitate, quando creditur pluris valitura? 782

In hoc certum est 1. quod licet, si æque dubium est, an valor rei sit augendus, vel minuendus; Vide *Less. lib.* 2. *cap.* 20. *n.* 145. Certum est 2. quod, si rem servaturus eras usque ad tempus, quo ejus valorem augendum esse certo credas, potes petere, ut reddatur res in eadem quantitate, vel ejus incrementum, deducta tamen æstimatione periculi, vel expensarum in reservanda. Ita *Habert to.* 4. *p.* 243. *in fin. Concina to.* 7. *p.* 471. *n.* 11. item *Bon. Dic. Reb. &c. cum Salm. c.* 3. *n.* 67. Certum est 3. quod licet mutuare vetus frumentum, ut reddatur novum, quod non credatur pluris valiturum, nec melius vetero. Ita *Salm. ibid. cum Pal. Mol. Trull. &c. cum Bus. n.* 11.

Quæstio igitur est, an possis petere, ut tibi reddatur res, quam non es servaturus, in eadem quantitate, eo tempore, quo credis eam pluris valituram? Affirmant *Sot. & Mol. apud Less. d. cap.* 20. *n.* 154. Et his adhæret *Bus. hic infr. n.* 18. quia ut dicunt, hæc est natura mutui, ut res in eadem quantitate reddatur, & quia per mutuatarium stat, ne res reddatur ante illud tempus. Sed docet *Less.* hanc sententiam tunc esse probabilem, cum fuisset dubium, an pretium foret augendum, vel an rem tu servasses (in quo casu etiam puto, rem valore jam auctam cum aliqua detractione reddendam esse, juxta prædicti dubii æstimationem, ne quid ex mutuo lucreris: posito quod non fuisses certo rem servaturus); nam alioqui recte dicit *Less.* non videre, quo jure possis æqualem mensuram recipere. *Salm.* autem *n.* 70. *cum Bon. Azor. & Trull.* prædictam sententiam approbant, si ex vi pacti attendatur tantum ad rei substantiam præcisa consideratione valoris, & incrementi. Sed hæc præcisio non video quomodo licite posset fieri, quando res non foret servanda pro tempore redditionis, & certo, vel probabilius pluris valitura creditur; pretium enim rei de se necessario semper pertinet ad rei substantiam.

Certum autem puto e converso cum *Salm. n.* 76. quod, si certo, vel probabiliter res tempore restitutionis censeatur minus valitura, poteris majorem mensurum petere, ut te serves indemnem.

Hæc dubia tamen locum habent, quando cogitatur, & creditur res pluris valitura; Si vero bona fide nulla habeatur consideratio de incremento, vel decremento rei; bene potes pacisci, ut res in eadem quantitate tibi reddatur. Ita *Less. c.* 20. *n.* 149. *P. Conc. l. c. ac Layman &c.*

&c. cum Salmant. num. 72. Hoc tamen non dici posse de mutuo pecuniæ, tenent *Salm. n.* 73. *cum Sa, Pal. Trull. Tol. &c.* quia in pecunia principaliter attenditur valor. Sed *Azorius, Nav. & alii apud eosd. Salm. n.* 72. *in fine cum Busemb. infra nu.* 17. ajunt bene valere pactum, ut reddatur pecunia in eadem specie, & numero monetarum, quando nullum cogitatur, nec intenditur incrementum, & sic expresse sit conventum: Horumque sententia est mihi probabilior, saltem si commune sit periculum incrementi, vel decrementi, ut sentit *P. Concina tom.* 7. *pag.* 473. *n.* 14. Pactum autem reddendi pecuniam in alia specie, quam traditur, omnino usurarium est, quia imponitur onus pretio æstimabile, ut dicunt *Salm. c.* 3. *n.* 74. *Concina l. c.* & alii communiter. Usque adhuc de pactis; circa quæ bene advertit *Anacl. de Us. q.* 4. *in fin.* cum aliis communiter, quod contractus in aliqua Regione usitatus, & a viris probis celebrari solitus, non est facile damnandus. Sed procedamus ad alias quæstiones, quæ supersunt.

783 Quæstio VI. utrum usurarius acquirat dominium lucri usurarii? Affirmant *Lugo D.* 25. *n.* 206. *ac Scot. Sa, Nav. &c. apud Salm. c.* 3. *num.* 106. quia mutuatarius, quamvis coacte det, & ideo usurarius teneatur ad restitutionem, dat tamen libere, & transfert dominium; sicut transfert qui metu coactus rem vendit. Sed oppositum tenendum cum *S. Thom.* 2. 2. *q.* 78. *art.* 3. *& communi cum Salm. cap.* 3. *num.* 107. *Conc. tom.* 7. *pag.* 534. *n.* 4. *Tournely tom.* 1. *pag.* 514. Et ratio est quia contractus usurarius est omni jure nullus. Nuda autem traditio rei dominium non transfert, ut habetur in *l. Nunquam ff. de Acquirendo rerum dominio*.

784 Circa fructus autem acquisitos per usuras acceptas, docet *ibid. S. Thom.* quod, si percepti sint ex re usu consumptibili, tunc restitui non debent, quia sunt fructus industriæ; Secus, si percepti sint ex re non usu consumptibili, puta ex domo, agro, *quia* (verba *D. Thomæ*) *sunt fructus rerum, quarum alius est dominus, & ideo ei debetur*. Et hoc valet, etiamsi usurarius fructus non percipiat, si alias dominus percepisset. Quid de fructibus, quos dominus non fuisset percepturus, sed usurarius percepit? *Lugo d.* 25. *s.* 11. *n.* 209. dicit non esse restituendos, quia ex sua sententia usurarius dominium usurarum acquirit, & tantum tenetur mutuatarium indemnem servare. Sed nos contrarium in nostra sententia ut supra dicendum putamus cum *Salm. n.* 113. *Tournely l. c. & Conc. n.* 5.

785 Quæstio VII. utrum dans consilium pro usuris, ut præbens pecuniam usurario, ut mutuet, teneatur ad restitutionem? Negant *Lugo D.* 25. *num.* 217. *& Sa, Tol. Sylv. Med. &c. apud Salm. cap.* 3. *num.* 115. quia hi non sunt causa efficax damni, cum possit postea debitor solutionem usurarum negare. Sed respectu hujus rationis longe probabilius (saltem, dico quoad suadentem usuras teneri) affirmat *Bus. hic cum Less. lib.* 2. *cap.* 20. *num.* 178. *Lugo D.* 25. *n.* 116. *Salmant. ibid. cum Pal. Bon. Trull. &c.* quia vere ipse tunc est causa injusti contractus; & licet debitor posset non solvere, si tamen solvet ex causa sua injuste solvet. Commune autem est *ib.* quod non peccat, nec ad restitutionem tenetur, qui in gratiam mutuatarii illa faceret; Et ideo ex alia ratione prima sententia est satis probabilis, quia rationabiliter in illis mutuatarius præsumitur consentiens, ut ait *Lugo l. c.* Quoad eum autem qui tradit pecuniam usurario, ajunt *Concina to.* 7. *p.* 534. *n.* 7. *Less. c.* 20. *num.* 178. *& Salm. l. c. cum Bon. Trull. &c.* peccare & teneri ad restitutionem; quia proxime cooperaretur ad damnum mutuatarii. Sed *Lugo eod. n.* 116. recte excipit ob eamdem rationem, nisi præstet pecuniam in gratiam mutuatarii. Vel nisi, addendum dico, non posset ipse pecuniam tradens eam negare sine damno superioris ordinis, quam esset mutuatarii damnum, juxta dicta *n.* 571. *v. Secunda*.

Quæstio VIII. an peccet, & teneatur ad restitutionem deponens pecuniam apud eum, quem scit abusurum ad usuras? Respondet *Less. l.* 2. *c.* 20. *D.* 21. *& Salm. cap.* 3. *num.* 116. *cum Pal. Lug. Bonac. & Trull.* quod is peccaret utique contra caritatem, si usurarius non haberet alias, unde usuras exerceret: Sed non teneretur ad restitutionem, quia in hoc injuriam non irrogaret mutuatariis. Teneri tamen sentit *P. Concina tom.* 7. *p.* 535. *n.* 8. *ex D. Thoma* 2. 2. *q.* 78. *art.* 4. *ad* 3. ubi dicit: *Quod si quis committeret pecuniam suam usurario non habenti alias unde usuras exerceret, vel hac intentione committeret, ut inde copiosius per usuram lucraretur, daret materiam peccandi, ut & ipse esset particeps culpæ*. Unde si talis deponens est particeps culpæ, non erit quidem particeps alterius culpæ quam injustitiæ, quam perpetrat mutuator. Sed hoc non obstante, verius mihi dicendum videtur, quod deponens non teneatur ad restitutionem: sua enim actio non est injuriosa, sed potius gratiosa mutuatario, cum hic potius gratam habeat, quam ægre ferat depositionem pecuniæ, ut in necessitate sibi providere possit. Posito ergo quod mutuatarius in hoc non sit invitus, deponens, licet sit particeps injustitiæ, quatenus lædit virtutem justitiæ in generali, juxta sententiam quam tenuimus in *Tract. de Carit. n.* 45. *v. Tertia*, ubi diximus præbentem occasionem peccandi, non solum lædere caritatem, sed etiam virtutem, ad quam lædendam proximum inducit; non tenetur tamen ad restitutionem, quia non lædit justitiam in particulari, nempe peculiare jus alterius, nec ei injuriam irrogat, cum ille respectu deponentis non sit invitus. Et sic intelligi potest *S. Th.* 786

Quæstio IX. an Principes, Judices, & Advocati, qui sunt causa, ut usuræ solvantur, teneantur ad restitutionem? Respondetur teneri: sicut tenentur etiam illi, qui non excludunt a suis locis usurarios: Immo excommunicantur ipso facto in *Clem. Ex gravi de Usuris*; nisi tamen ob bonum publicum hoc permittere expediret. Ita *Less. n.* 179. *Sal. c.* 3. *n.* 117. *cum Pal. &c.* 787

Quæstio X. an si usurarius sit tibi debitor, possis tu licite exigere usuras, quas ille tibi assignat exigendas a mutuatario: Negat; atque si exi- 788

si exigis, teneris ad restitutionem; modo tamen tibi constet illud debitum esse pro usuris, *Sal. c. 3. n. 118.*

789 Quæstio XI. an peccent famuli cooperantes dominis usurariis? Certum est, quod famuli minus principales, qui tantum scribunt, enumerant pecunias, deferunt pignus, & similia, non tenentur ad restitutionem, nec peccant. Ita *Salm. c. 3. n. 118. Croix l. 2. n. 268. Tambur. Dec. l. 5. c. 1. §. 4. n. 49. & Bus. circa fin. hujus dubii.* Dubium est de iis, qui exigunt usuras, & ad solutionem cogunt, an teneantur ad restitutionem? *Sa, Sylv. Tabien. Vega apud Salm. ibid.* licet dicant peccare, excusant tamen a restitutione, quia isti non sunt vere causa exactionis, vel tantum sunt materialis, & remota; *Salm.* autem *ib. cum Pal. Val. Med. Salm. &c.* putant teneri, cum vere sint causæ injustæ proxime cooperantes: Et hoc videtur probabilius cum *Tamb. eod. loc.* si ipsi cooperantur in re ingrata debitoribus, prout esset, si cogerent eos ad solutionem, subscriberent apodixas: Secus, si in re illis non ingrata, nempe si eos hortarentur simpliciter ad solutionem, vel exigerent usuras sine coactione; quia in hoc debitores non censentur inviti. Sed non excusarem exigentem a peccato cooperationis ratione solius famulatus.

790 Quæstio XII. an heredes Usurarii, vel alterius debitoris teneantur ad restitutionem in solidum? Distinguendum: Si debita sint hypothecaria ex contractu, communis est sententia, omnes in solidum teneri. Dubium est, si debita sint personalia defuncti ex delicto? Adhuc teneri in solidum docent Canonistæ cum *Sylv., Salas, Lopez, Major, &c. apud Continuat. Tournely to. 1. pag.* 518. Idque arguunt ex *c. Tua nos. 9. de Usur.* ubi dicitur, *Filii ad restituendas usuras ea sunt districtione cogendi, qua Parentes sui.* Sed satis probabiliter *Tournely l. c. cum Azor. Cajet. Tol. Bon. Bann. Med. Habert, Pontas, Sambov. &c.* dicit hos heredes teneri solum pro rata, nisi ipsi delicto defuncti cooperati fuerint: Et probatur ex *l. 1. C. de Delictis defunct. l. 4. tit.* 17. ubi dicitur: *Post litis contestationem, eo quia vim* (seu damnum) *fecit defuncto, successores ejus in solidum; alioquin in quantum ad eos pervenit, conveniri juris absolutissimi est.* Rationem dat *Cajetanus* respondens ad textum *Tua nos*, supra oppositum, & dicit „: (Filii tenentur sicut & Pater obligatione scil. personali suorum bonorum: Sed in hoc est differentia, quod Pater est tota illa persona, ac per hoc habet totam obligationem; quilibet tamen heres (scil. filius) est pars illius personæ, & consequenter partem tantum obligationis subiit.) „

Quæstio XIII. Hic etiam pertineret quærere, an licitum sit petere mutuum ab usurario, & illas eis offerre? Sed de hac satis dictum est supra *de Caritate l. 2. n. 47. v. Secunda; & n. 77.*

791 „ 11. Mutuare frumentum vetus cum obligatione, ut restituatur novum (præsertim certo „ tempore) est usura, si mutuans sciat novum „ fore melius, & majoris pretii, *Sylvest. Nav.* „ *Trull. d. 15. n. 11.*

„ 12. Est usura ex communi sententia, si „ des mutuum ut postea mutuatarius ex debito „ civili obligetur tibi rursus mutuare, aut vendere, vel apud te in tua officina emere merces, aut operas suas locare: quia talis obligatio est res pretio æstimabilis, cum privet mutuatarium potestate alibi emendi, & locandi „ operas, *Less. l. 1. c. 20. d. 8. Card. Lugo d.* „ 25. *n. 46.* V. *Laym. l. 3. t. 4. c. 16. n. 3. Bon.* „ *l. c. p. 3.*

„ 13. Usura est, mutuare Principi, vel Reip. „ eo pacto, ut interim, dum non solvitur, sis „ liber a tributis vel oneribus justis solvendis, „ *Salas*, C. *Lugo n. 64.* ex communi.

„ 14. Item mutuare ea lege, ut mutuatarius „ eam pecuniam exigat a debitore mutuantis, a „ quo non facile extorquebit. Quod addo, quia, „ si sponte onus illud suscipiat, eo quod facile „ possit obtinere non erit usura. *ibid. & Bon.* „ *l. c.*

„ 15. Item, si frumentum, quod alibi habes, „ des mutuum, obligando, ut tibi reddatur hic, „ vel alibi (cum majoribus sumtibus, vel laboribus) ubi plus valet, *ibid.*

„ 16. Usura etiam est, obligare mutuatarium, „ ut partem mutui accipiat in mercibus, quibus „ non indiget, *ibid.*

„ 17. In mutuo pecuniario, nisi aliter conventum sit, si quis det mutuo, v. g. 100. florenos, non potest exigere plus quam eorum „ pretium, & valor tunc fuerit. Unde, si eorum „ valor tunc augeatur, non potest repetere 100. „ quia reciperet aliquid supra sortem. Quod si „ valor decrescat, debet mutuatarius reddere „ plus, quam 100. quia alias non restitueret ad „ æqualitatem *Vid. Less. l. 2. c. 20. n. 140.* „ *Laym. l. 3. t. 4. c. 16. Bon. l. c. p. 3.* * (*Vide n. 782. vers. Hæc dubia.*) *

„ 18. In mutuo tamen aliarum rerum, ut vini, tritici, &c. aliter se res habet, quia, si „ quis v. g. mutuet alteri 10. modios tritici, „ sive pretium crescat, sive non, potest repetere 10. Ratio disparitatis est, quia in pecunia „ non spectatur ordinarie (nisi aliter conventum „ sit ob certas, & licitas causas) nisi valor, sive pretium. Unde non debet restitui nisi „ pretium æquale. At vero in frumentis, &c. „ spectatur ipsa materia, quia non petitur mutuum frumentum propter pretium frumenti, „ sed propter ipsum corpus, & substantiam: ergo, etsi crescat pretium illius, potest repetere tot mensuras, quot dedit mutuo. Interim „ tamen quidam de his rebus eodem modo loquuntur, quo de moneta. V. *Laym. l. c. n. 14.* „ *& Bon. l. c.* * (*Vide dict. n. 782.*) *

„ Quæres: Quæ obligatio, & pœna sit usurariorum, & cooperantium? 792

„ Resp. 1. Usurarius etiam non manifestus, ac „ heres tenentur restituere; imo etiam omnes „ ii, qui ex parte usurarii cooperantur efficaciter: v. g. judices, domini temporales, notarii, famuli, advocati, qui quovis modo „ juvant, vel cogunt mutuatarios ad solutionem „ usurarum. Dixi (positive, seu efficaciter) „ quia habendo se negative, possunt permittere „ usurarios, ob justam causam, & necessitatem „ pauperum. Propterea in praxi, ex præsumpta voluntate mutuatariorum, fere excusantur

„ tur minus principales famuli. * (*Vide dicta*
„ *supra n. 789. & l. 2. n. 78.*) *
„ 2. Usurarius publicus, sive notorius non
„ debet admitti ad Communionem Altaris,
„ nec absolvi, donec restituat usuras, nec se-
„ peliri in loco Sacro; & qui scienter sepelit,
„ ipso facto est excommunicatus. 3. Addit
„ *Laym. l. c. n. 21.* ejus testamentum ipso ju-
„ re irritum esse, nisi ante mortem restituerit.
„ V. *Less. Bonac. Trull. cap. 14. d. 22.* * (*I-*
„ *tem usurarii sunt infames. Salmant. c. 3.*
„ *n. 125.*) *

DUBIUM VIII.

De Emptione, & Venditione.

ARTICULUS I.

Quid sit emptio, & Venditio?

793 *Quando venditio est justa?*
794 *An requiratur determinatio pretii? An, da-ta* arrha, *liceat a contractu resilire?* 795 *An requiratur scriptura, & traditio?*
796 *An ad transferendum dominium requiratur solutio pretii, vel fides de illo?*
797 *Ad quem spectent fructus, cum completur conditio emptionis?*
798 *Ad quem spectent fructus rei venditæ, sed non traditæ?*
799 *Cujus sit res empta pecunia aliena?*
800 *An valeat contractus, si vendatur res aliena?*
801 *In quibus casibus res suo valore crescat, vel decrescat?*
802 *Quid de merce ultronea?*
803 *An taxa obliget in conscientia?*
804 *Quotupliciter pretium varietur? Et an res pretiosæ habeant majorem latitudinem?*
805 *An deceptio semper obliget ad restitutionem?*
806 *An liceat pluris vendere rem utilem emptori?*
807 *Quid si adsint alii justi tituli?*
808 *An res extraordinariæ possint vendi quanti plurimi? An communis æstimatio variet pretium? Et an venditio sub hasta, aut per venditrices?*
809 *Quid si res vendatur minutim?*
810 *An res possit carius vendi ob dilatam solutionem? An ratione periculi, vel quia res pluris esset valitura?*
811 *An res ad creditum carius vendi possit?*
812 *An & quando liceat vendere cum pacto retrovendendi?*
813 *An licitum sit pactum reemendi, ad arbitrium emptoris? Quid de contractu* Mohatra?
814 *De* Monopoliis. 815. *Quot modis sit* Monopolium? 816. *An unus, vel pauci, qui annonam emunt, ut carius vendant, peccent contra justitiam?* 817. *An mercatores inter se conspirantes, ut merces vendant pretio summo, teneantur ad restitutionem? Et an facto* Monopolio *a Mercatoribus, liceat aliis mercem eodem pretio vendere?*
818 *An irritet contractum vitium occultum?*
819 *Quid si vitium sit circa substantiam?* 820. *Quid si venditur ut pura res mixta perfectior aliis? Quid de vino mixto cum aqua?* 821. *An sit injustitia vendere quid pro quo?*
822 *Quid si vitium est circa quantitatem?*
823 *Quid si circa qualitatem?*
824 *An sit illicitum vendere pretio ordinario debitum, cujus debitor non est solvendo; vel mercem mox minuendam?*
825 *An tradita tibi re ad vendendum pretio designato, possit retinere superfluum? Et an idem dicendum de eo qui emit nomine alieno?* 826. *Quid de Sartoribus vilius pannum ementibus?*
827 *Si res vendatur duobus, cui acquiratur dominium?*
828 *Si res pereat ante traditionem cui pereat? Quid si post traditionem?*
829 *An liceat vilius emere chirographa, seu credita?*
830 *Vide alia apud Busemb.*

„ RESP. Est contractus, quo pretium pro 793
„ merce solvitur; completurque mercis
„ traditione. Venditio contra. Justitia ejus in
„ hoc consistit, ut pretium sit justum, sive ex-
„ æquet valorem rei, & contra. Alias, si sine
„ legitimo titulo secus fiat, committetur inju-
„ stitia gravis, vel levis pro gravitate exces-
„ sus, qui proinde, ad restitutionem in con-
„ scientia obligabit; etsi in foro externo ad
„ restitutionem fere non cogatur quis, nisi ul-
„ tra dimidium defraudaverit. V. *Laym. c. 17.*
„ *Bon. d. 3. q. 2. p. 1. & 4.*

Notandum I. Quod, ut contractus emptionis 794
sit validus, requiritur determinatio pretii, quæ si remittatur ipsi emptori, nullus est contractus, *l. Quod sæpe. ff. de Contrahenda emptione.* Secus, si remittatur tertio, *l. ult. C. eod. tit.* sive judicio Prudentum, ut recte ait *Dicast.* An autem valeat emptio facta pro justo pretio, sine determinatione? Affirmat *Palaus disp. 5. p. 1. num. 2. Salmant.* autem *de Contr. c. 2. num. 2.* negant cum communi, nisi pretium sit jam a lege taxatum. Et sicut pretium, sic etiam (ut valeat contractus) res debet esse determinata, saltem in spe, ut quando venditur hic jactus retis. V. *Salm. ib. n. 3.*

Quæritur hic, an quando data sit arrha, liceat danti resilire a contractu cum jactura arrhæ? Respondeo cum *P. Concina to. 7. p. 267. n. 2.* quod licite potest ex consuetudine, quæ regulariter talis est. Excipitur, nisi arrha data sit pro majori securitate contractus jam initi. Utrum autem in dubio, an arrha data fuerit pro securitate, liceat danti resilire? Videtur negare *La Croix l. 6. p. 2. n. 134. ex Onnate de Contr. t. 2. D. 34. sect. 1.* quia natura hujus contractus arrhæ est, ut detur pignus ad statuendam obligationem ad non recedendum a contractu sub pœna pignus amittendi. Sed affirmat *Concina l. c.* Et hoc verum mihi videtur in iis contractibus, ubi regulariter talis est consuetudo; quisque enim præsumitur velle contrahere juxta consuetudinem, qua regulariter fiunt contractus?

No-

795 Notandum II. Quod contractus emptionis solo consensu perficitur, nisi ante emptionem conveniant partes conficere scripturam, ex §. *un. Inst. de Oblig. ex cons.* & §. *Emptio. de Empt. & Vend.* Dominium autem rei non transit ad emptorem, nisi facta traditione, ut est commune, contra *Pal. Nav.* & videtur certum esse ex §. *Utique. Inst. de Empt. &c.* ubi: *Qui nondum emptori tradidit rem, adhuc ipse dominus est.*

796 Immo nec transfertur dominium rei, etiam emptori traditæ, donec ab emptore pretium solvatur, vel offeratur, aut saltem præstetur pignus, vel fidejussio, aut saltem fides de illo, *ex §. Venditæ. Inst. de Rerum divisione*, ubi dicitur: *Venditæ vero res, & Traditæ non aliter emptori acquirentur, quam si is venditori pretium solverit, vel alio modo ei satisfecerit veluti ex promissione, vel pignore dato. Sed si is, qui vendit, fidem emptoris secutus fuerit, dicendum est emptoris fieri.* Quæstio autem hic fit, an gabella debita pro venditione, solvenda sit Gabellario tempore contractus, vel tempore traditionis? *Vasquez, P. Nav. &c.* apud *Salmantic. cap. 2. num. 4.* dicunt tempore traditionis. Et probabile putant *Salm.* Sed recte probabilius censent oppositum cum *Pal. Vill. Prado, Bon. Dic.* & idem tenent *Less. l. 2. c. 21. num. 1. Lugo D. 26. num. 5. & Continuator Tournely tom. 1. pag. 338.* Ratio, quia contractus emptionis solo consensu perficitur, ut habetur ex §. *un. Inst. de Obl. ex consensu*, ubi dicitur: *Consensu fiunt obligationes in emptionibus, locationibus ... Ideo autem istis modis obligatio dicitur consensu contrahi, quia neque scriptura, neque præsentia omnino opus est; at nec dari quicquam necesse est, ut substantiam capiat obligatio.*

797 Notandum III. Quod quando venditio est conditionata, impleta conditione, contractus retrotrahitur ad diem venditionis; ideoque fructus interim percepti pertinent ad emptorem. Hoc tamen, est, quando conditio adjecta est casualis: secus, si protestativa, scil. cujus impletio sit in potestate emptoris. Ita *Less. Mald. &c. cum Salm. n. 25.*

798 Notandum IV. quod periculum, & commodum rei regulariter spectat ad dominum rei, sed in contractu venditionis, emptione perfecta, spectat ad emptorem, semper ac est vendita res determinata, etiamsi res non sit tradita, vel tradita sine habita fide de pretio (quibus casibus remanet res in dominio venditoris, ut dictum est mox supra n. 796.), nisi aliter conventum sit. Ita ex §. *Cum autem 3. Inst. de Empt. & vend. l. Id quod 7. ff. de Peric. & comm. & l. Post perfectam 1. Cod. eod. tit.* Excipe tamen, si venditor sit in mora trahendi; tunc etiam ad ipsum pertinet periculum, ex *l. 17. ff. de Per. & comm.* Idem, si culpa venditoris res fuerit destructa, vel deteriorata, ex *l. 2. eod. tit.* Vide *Croix l. 3. p. 2. n. 605.* Perfecta autem emptione, si aliter conventum non fuerit, fructus rei pendentes spectant ad emptorem, ut communiter docent *Less. l. 2. c. 21. n. 100. Spor. de 7. Præc. c. 5. n. 93. Cont. Tourn. t. 1. p. 450. Lugo D. 26. Sect. 14. Croix l. c. n. 977. cum Mol. Laym. &c.* Et hoc currit etiam pro foro conscientiæ, ut *Spor. cum Mol. & communi.* Dicit tamen *Tournely, cum Lugo*, quod hoc valet quoad æstimationem, quam habent fructus tempore emptionis: Si vero fructus tempore venditionis erant immaturi, cum postea sunt maturi, certum est, quod, re non tradita, eorum incrementum debetur venditori, ut *Less. & Molina apud Lugo D. 26. n. 212. ac Tourn. loc. cit.*

Ita quoad fructus pendentes; Quoad fructus vero futuros rei, dubitatur 1. Ad quem spectent ipsi, re non tradita, vel tradita sine pignore, aut data fide de pretio, ita ut dominium rei adhuc fuerit apud venditorem? *Prima* sententia, quam tenent *Tournely tom. 1. pag. 451. n. 4. & Bon. de Contr. D. 3. q. 2. p. 7. §. 1. n. 4. cum Cov.* dicit spectare ad venditorem, ex regula illa generali, quod res suo domino fructificat. *Secunda* tamen sententia communis & verior, quam tenent *Less. lib. 2. cap. 21. n. 109. Croix lib. 3. p. 2. num. 978. Salmantic. de Contr. cap. 2. num. 17. cum Sylvest. Tap. Mald. Spor. de 7. Præc. cap. 5. num. 94. cum S. Antonin. Arm. P. Nav. & Laym.* docet, fructus spectare ad emptorem, nisi aliter conventum sit. Ratio, tum quia, cui debetur res, debentur etiam fructus tanquam accessorii; tum quia æquum est, ut ad eundem emptorem spectet commodum fructuum, ad quem spectat rei periculum, ut mox supra dictum est. Nec obstat regula enunciata, quod res domino fructificet; nam respondetur hoc intelligi de domino absoluto, non autem de domino rei, quæ debetur alteri, ad quem rei periculum spectat. Nec deinde obstat dicere, iniquum videri, quod emptor percipiat fructus, & venditor non possit pretio frui; Nam respondetur, hoc commodum emptoris bene compensari cum periculo rei ab ipso assumpto; Ceterum pretium solvendum per se æquale est pretio persoluto, nisi ex mora solvendi venditor patiatur aliquod interesse ratione damni emergentis, vel lucri cessantis; tunc enim emptor sane teneretur illud ei resarcire, ut omnes docent cum *Spor. n. 96.* Certum autem est, quod si venditor intenderet non ratam habere venditionem, nisi postquam pretium solvatur, eo casu tam periculum rei, quam commodum fructuum ad ipsum spectat, ut *Spor. l. c. cum P. Nav. & Laym.*

Diximus autem, *nisi aliter conventum sit*, nam si res non sit tradita, vel tradita sit sine pignore, aut fide de pretio; tunc dubitatur 2. an possit venditor pacisci, ut fructus ad ipsum spectent, donec pretium solvatur? *Prima* sententia negat cum *P. Concina tom. 7. pag. 269. n. 11. & S. Antonin. Sylvest. Major. Arm. Gabr. &c. apud Dian. p. 4. tr. 4. R. 139.* qui probabilem putat. Ratio, quia venditor, concedendo dilationem ad solvendum pretium, nequit per hoc tempus proventum exigere; compensato tamen interesse ab emptore, si tempore præfinito fuerit in mora solvendi. *Secunda* vero sententia communior, & probabilior affirmat, eamque tenent *Mol. D. 368. num. 9. Fill. tr. 35. c. 8. q. 2. num. 177. cap. 7. dub. 21. n. 3. cum Nav. Ang. Tab. Castr. &c. Bon.*

tr. 33. *q.* 2. *p.* 91. §. 1. *n.* 5. *cum* Covarr. *Gom.* *&* *Reb.* & idem tenetur *Petrocorens. tom.* 2. *pag.* 393. Ratio, quia venditor juste potest dominium directum transferre in emptorem, & reservare sibi dominium utile, ut fructus percipere valeat, usquedum pretium solvatur; & tunc non exigit fructus ratione solutionis dilatae, sed ratione ipsius venditionis hoc pacto initae. Hoc tamen casu bene ait *Petrocorens. loc. cit.* quod si praedium pereat, vel deterioretur, non posse venditor exigere id quod ratione praefatorum fructuum emptor promiserit ei correspondere.

799 Quaeritur 1. cujusnam sit res empta pecunia aliena? Respondetur, emptoris, si emat nomine suo, ex *l. Si eo. C. de Rei vindicatione*: ubi dicitur: *Si ex ea pecunia, quam deposueras, is apud quem collata fuerat, sibi possessiones comparavit, ipsique traditae sunt..... ab eo invito in te transferri injuriosum est*. Excipe, si pecunia sit Ecclesiae, minoris, & militis, ut *Bon. Rebel. Sylv. &c. cum Salm. c.* 2. *n.* 29. Quia tunc illis res acquiritur.

800 Quaer. 2. an valeat contractus, si vendatur res aliena? Resp. ex *l. Rem alienam*, 28. *ff. de Contr. empt.* validum esse quoad translationem dominii, non quidem rei, sed pretii: unde vendens mala fide acquirit dominium pecuniae, sed tenetur emptori omnia damna restituere: qui autem vendit bona fide, non tenetur ad damna, neque ad evictionem, ut dicunt *Salm. de Contr. c.* 2. *n.* 31. cum aliis, quibus consentit *Pal. tr.* 33. *D.* 5. *p.* 28. §. 1. *n.* 1. sed tenetur quidem pretium restituere emptori, etiamsi cum eo convenerit non teneri de evictione, ut exprimitur in *l. Emptorem* §. *Qui autem. ff. de Action. empt.* ubi: *Idem esse dicendum, etsi aperte in venditione comprehendatur nihil evictionis nomine praestitum iri, pretium quidem deberi re evicta*. Aequum enim non est, ut venditor lucrum faciat cum jactura emptoris; vide *Palaum l. c.* §. 4. *n.* 2. Sed excipitur 1. nisi expresse fuerit conventum de non restituendo pretio, ut *Pal. ibid.* Excipitur 2. nisi venditor in nihilo factus sit ditior, eo quod nimirum bona fide in largitiones forte, aut in lusum pretium insumpserit, ut ajunt *Salm. dict. n.* 31. Excipitur 3. nisi emptor scienter rem alienam vel alteri obligatam comparaverit; tunc enim ipse, nisi expresse de evictione convenerit, in poenam sui criminis nec etiam pretium potest repetere, ut sancitur in *l. Si fundum. C. de Evict.* Vide *Pal. l. c. n.* 16. qui deinde *n.* 18. tamen advertit, ex hoc non inferendum, quod pretium eo casu possit a venditore retineri, nam in foro conscientiae illud emptori restituendum est, in foro autem externo Fisco adjudicandum.

Refert autem hic aliqua adnotare de obligatione evictionis. Debetur evictio, non tantum in venditione, si res ab emptore evincatur ex *l.* 1. *& seq. ff. de Evict.* sed etiam in permutatione, datione in solutum pro debito, constitutione dotis aestimata, transactione, divisione hereditatis, & in quolibet alio contractu oneroso, ut fuse probat *Pal. tr.* 33. *D.* 5. *p.* 8. §. 1. Non vero in contractu lucrativo; unde donans non tenetur ad evictionem, nisi forte donatio incoeperit a promissione rei indeterminatae, & postea tradat rem quae evincitur: vide *Pal. l. c. ex n.* 11. Ut autem emptor possit de evictione agere, tenetur litem motam, antequam tempus probationum elabatur, venditori denunciare ex *l. Emptor, C. de Evict.* & *l. Si rem, ff. Eod.* A qua tamen denuntiatione excusantur Minores, & Ecclesiae: *Pal. l. c.* §. 3. *n.* 5. *&* 6. Facta autem denuntiatione, tenetur venditor praestare emptori documenta pro defensione; sed non tenetur defendere, nisi id promiserit; *Pal. ibid. n.* 9. *&* 10. Tenetur tamen ad expensas litis, ut dicit *Pal.* cum aliis (contra aliquos) §. 5. *n.* 4. *&* 5. ex *l. Si plus*, §. *Nota ff. de Evict. & l. Qui absentem. ff. de Procurat.* Si vero malitia, aut culpa Judicis, aut vi alterius, aut negligentia emptoris res evincatur, venditor ad nihil tenetur; periculum enim fortuitum ad emptorem pertinet, ut recte ait *Pal.* §. 5 *ex n.* 11.

„ Quod spectat ad emptorem, is potest eme- 801
„ re vilius, quam res valeat, si ei non sit com-
„ moda, vel emat in gratiam venditoris, ac
„ similes sint circumstantiae, quae rem faciant
„ viliorem. Nec obstat, quod venditor necessi-
„ tate ductus vendat vilius; quia venditio ma-
„ net voluntaria, inquit *Cajet.* Vid. *Bon. l. c. n.*
„ 21. *&* 23. Potest nihilominus graviter peccari
„ contra caritatem, si quando pauperculi ex-
„ trema inopia res suas vendere coguntur, ni-
„ mis viliter ab eis emas, *Layon. l. c. n.* 10.

Notandum est 1. quod res in manu mercatoris ratione sui laboris & operarum pluris aestimantur, quam in manu alterius. Propterea tamen non est illicitum alteri rem vendere tanti, quanti venditur a mercatore. *Less. l.* 2. *c.* 21. *n.* 24. *Salm. c.* 2. *num.* 21. *cum Lug. Bonac. &c.*

Notandum 2. quod concursus emptorum, & penuria mercium auget pretium rei; paucitas contra emptorum, & copia mercium minuit pretium, *Salm. cap.* 2. *num.* 102. *cum communi. P. Concina tom.* 7. *p.* 301. *n.* 101. *Tourn. tom.* 1. *p.* 442.

Notandum 3. quod pretium rei decrescit, 802
quando res est parum utilis emptori, & hic in gratiam venditoris emit. Est communis sententia cum *Tourn. tom.* 1. *pug.* 443. *& Salm. c.* 2. *n.* 103. *&* 105. *in fine cum Bon. Dic. Reg. & aliis*. Hinc fit, quod merces ultroneae licite possunt vilius emi, ut communiter docent *P. Concina to.* 7. *pag.* 301. *n.* 18. *Tourn. l. c. Diana p.* 1. *tr.* 8. *n.* 36. *& Salm. n.* 105. cum aliis communiter, contra *Roncaglia de Contr. c.* 3. *q.* 5. *R.* 4. qui ait ex hoc solo capite quod res ultro a venditore offeratur, non esse causam, ut pretium rei decrescat, nisi accedat alia circumstantia, nempe paucitatis emptorum, vel pluralitatis offerentium: Sed verius alii DD. communiter, ut diximus, contrarium docent, quia regulariter in hujusmodi ultroneis venditionibus pauci inveniuntur emptores. At dubitatur. 1. Quanti vilescat res ultro oblata. *Mi Serra* 2. 2. *q.* 77. *a.* 1. *dub.* 3. *cum Conrad. & Reb. Salas, Palac. Barth. a S. Fausto, & Megala ap. Dian. p.* 1. *tr.* 8. *R.* 78. sentiunt vilescere usque

que ad dimidium. Sed probabilius *Cajet.* 2. 2. q. 77. *art.* 1. *Bon. D.* 3. q. 2. *pun.* 4. *n.* 23. *Fill. tr.* 35. *c.* 4. *n.* 79. *Sporer de* 7. *Pr. n.* 22. *Diana* 1. *c. R.* 36. *Mazzot. to.* 2. *p.* 111. *Tamb. l.* 8. *tr.* 3. *cap.* 7. §. 4. *n.* 6. censent vilescere tantum pro tertia parte. Dubitatur 2. An idem currat, quando venduntur merces ob paupertatem? *Prima* sententia affirmat; eamque tenent cum *Busemb. Cajet. d. a.* 1. *Conrad. Ref. cas. p.* 1. *q.* 157. *Bon. l. c. cum Soto, Sa, Vasq. & aliis, Dian. d. R.* 78. *cum Nav. Terr. & Vill.* Ratio, quia res ultronea de se pretio decrescit juxta communem æstimationem; inopia autem venditoris non efficit, ut pretium mutetur. Negat autem *secunda* sententia, quam tenent *Tournely to.* 1. *pag.* 442. & *Salm. cap.* 2. *num.* 105. *cum P. Nav. Reg. Dic.* Ratio, quia hoc videtur adversari caritati, & justitiæ, emere vilius a paupere, qui necessitate coactus vendit. Excipitur *Salm. & Conc. ll. cc.* si res ematur tantum in gratiam venditoris, ita ut alias non emeretur. Hinc *secunda* sententia est quidem æquior, & omnino suadenda; sed spectata ratione, *prima* sententia non videtur improbabilis. Dummodo excipio, res emenda non sit de iis, quæ communiter emuntur, & offeruntur, ut frumentum, oleum, vinum: Secus de aliis, quæ non ita facile venduntur. Neque in eo casu officit, quod emptor re illa indigeret, quia id per accidens esset, & casus non mutat pretium rerum. Quando vero alter vendit coactus a necessitate, & tu non emis mere in gratiam sui, facile potes peccare contra caritatem, ut bene ait *Mazzotta l. c.* emendo tanto vili pretio, quanto emeres mere in gratiam venditoris. Qui autem venderet in gratiam emtoris, sentio non posse vendere plus pretio supremo, nisi concurreret aliqua extraordinaria circumstantia, nempe raritas rei, multitudo emptorum, incommodum venditoris, vel specialis ipsius venditoris affectus ad rem, ut dicemus infra: Alias, si adesset tantum commodum, vel affectus emptoris ad rem, utique non liceret augere pretium, ut dicemus cum *S. Thom. n.* 806.

Notandum 4. quod si tam emptor, quam venditor ignorent pretium rei, tunc justum erit pretium illud quod convenitur, quia uterque tunc exponitur periculo jacturæ. Ita *Tournely tom.* 1. *p.* 446. *cum Bannez.* Item notandum cum eodem *Tourn. p.* 447. quod si aliqua res minoris valeret in uno loco, & majoris in alio potest majoris vendi in loco minoris pretii, dummodo venditor assumat in se periculum transvehendi rem ad locum pretii majoris.

„ 2. Emtor potest emere minoris, ex eo quod „ multa simul emat; quia tunc venditorem li„ berat multis curis, & expeditum facit ad „ alia nova comparanda, unde merito pretium „ decrescit. *Bon. l. c. p.* 4. *n.* 13. *ex Less. Regin.* * (*Est commune cum Less. c.* 21. *n.* 38. *Lugo &c. ap. Salm. n.* 149.) *

803 „ 3. Quoad venditorem, is communiter de„ bet vendere secundum pretium taxatum a „ lege, *vel magistratu*; quod, si nullum est, „ id *censebitur* justum, quod morali hominum „ *æstimatione* imponitur. Quod non consistit in „ *indivisibili*, ut anxie scrupulari oporteat, sed „ dividitur in infimum, medium, & summum, „ sive, ut alii vocant, pium, moderatum, & „ rigorosum, ita ut intra latitudinem hujus „ pretii vendere, & emere liceat, nunc sum„ mo, nunc infimo.

Notandum est 1. quod taxa facta pretii a Republica obligat in conscientia, ut *S. Thom.* 2. 2. *q.* 96. *a.* 1. *ad* 3. *cum communi*, etiam Ecclesiasticos (licet sit probabile alias leges Ecclesiasticos non obligare) v. *Salm. c.* 2. *n.* 118. Intelligitur tamen, nisi notabiliter res mutentur, ut *Less. c.* 21. *d.* 2. *Salm. ibidem cum Reg. Trull. Dia. &c.* Vel nisi taxa a majori parte Populi non servetur, sciente Principe, & non puniente, *Salm. n.* 116. & 135. vel si annus sit sterilis, ut mox subdetur. Utrum autem tunc res optima possit carius vendi, vel misceri cum alia, ita ut fiat sicut aliæ res communes? Affirmant probabiliter *Salm. c.* 2. *n.* 128. & 130. *P. Concina t.* 7. *tr.* 306. *n.* 29. & *Tourn. t.* 1. *p.* 447. Ratio, quia Princeps, taxando pretium, respicit tantum valorem mercis ordinariæ. An vero venditor possit cogere emtorem solvere in determinata specie pecuniæ? Probabile esse, quod possit, dicunt *Salmant.* Negat vero *P. Conc. l. c. num.* 28. Ego censeo posse cogere ad solvendum pecunia usuali; nempe ænea pro rebus vilibus, argentea pro rebus magni valoris. Probabile autem est in annis valde sterilibus, taxam non obligare, ut *Nav. Bonac. Mol. Covarr. Pal. &c. contra Ledesm. Ban. Tap. Azor. &c.* Vide *Salmant. c.* 2. *ex n.* 132.

Notandum 2. quod pretium variari potest, ratione temporis, & loci, debet enim attendi tempus, in quo res traditur, & locus, ubi est res quæ venditur, non autem ubi fit contractus, nisi venditor conveniat huc rem transferri, *Salm. c.* 2. *n.* 98. & 99. *cum Lugo, Dic. &c. ac Tourn. ut sup. n.* 802. *in fin.* Hinc res pretiosa potest parvi emi, ubi parvi æstimatur; & res vilis magni vendi, ubi magni æstimatur. Vide *dicenda n.* 808. E contrario venditor non potest alicubi rem vendere pluris, quam ibi æstimatur, licet emerit carius, & multum expenderit ad illam vehendam, ut docet *S. Th. Less. Bon. &c. cum Salm. n.* 100. 804

Notandum 3. quod pretium rerum vilium minorem latitudinem habet, quam pretiosarum; vinum enim, aut simile quod valet 5. potest vendi 6. vel 4. Aut si valet 10. potest vendi 12. vel 8. ut dicunt *Tournely tom.* 1. *pag.* 442. & *Caj. apud Salm. num.* 79. *in fine*; Aut si valet 100. potest vendi 105. & 95. *Less. c.* 21. *num.* 10. & *Concina tom.* 7. *pag.* 294. *n.* 2. Domus autem, aut villa, quæ forte vendita est pro 20. mille, post annum emi poterit pro 12 mille. V. *Salm. ib. n.* 80. *cum Less. Lugo, &c.*

Notandum 4. quod, licet in foro externo non invalidetur venditio, nisi deceptio sit ultra dimidium justi pretii: In foro tamen conscientiæ etiam deceptio infra dimidium obligat ad restitutionem. Et ita omnino dicendum (contra Juristas aliquos) cum *S. Th.* 2. 2. *q.* 77. *a.* 1. *ad* 1. *Less. l.* 2. *c.* 21. *n.* 21. *Lugo D.* 16. *n.* 81. & *Salm. c.* 2. *n.* 85. *cum communi*. Et hoc etiamsi contractus fuerit initus bona fide; tunc enim decipiens tenetur saltem ad id, in quo factus est ditior. 805

Quod

Quod si, ut supra notavimus cum *Tournely t. 1. pag. 446. & Salm. 2. n.* 88. tam emtor, quam venditor rei valorem ignorent, & uterque sorti se committant, ut lucrum vel damnum spectet ad eum, cui sors contingeret, tunc valet contractus, etiamsi postea inveniatur deceptio in dimidio, quia tunc sibi invicem censentur cedere excessum, ut recte ajunt *AA. cit.*

Hic etiam advertendum, quod communiter non praestatur fides mendaciis vendentium, dum satis noscuntur haec esse communia stratagemmata; unde ipsi regulariter non tenentur ob id ad restitutionem, ut *Salm. c. 2. n.* 84. *cum Trull. Bon. & Reb.* Dixi *regulariter*, quia si aliquando venditor certe animadverteret, emtorem mendaciis credere, & ideo majoris emere, tunc quidem ab injustitia is non est excusandus.

806 „ 4. Si quid emtori valde utile sit, non licet hoc solo nomine rem vendere ultra pretium justum: quia utilitas emtoris tota est ipsius, non venditoris, *Bon. l. c. n.* 27. *ex Less. l. 2. c. 27. d. 4. Fill. t. 35. n. 77.* * (*Ut communiter Salm. c. 2. n. 91. cum S. Th. 2. 2. q. 77. a. 1. qui ait:* Si aliquis multum juvetur ex re alterius, ille vero qui vendit non damnificetur carendo illa, non debet eam supervendere)*.

807 „ 5. Licet autem vendere carius, quam valet pretio currenti, si alii boni tituli adsint, & simul de hoc emtorem moneas: quia tunc illi non fit injuria. Tales autem sunt, v. g. lucrum cessans, aut damnum emergens, aut incommodum, vel molestia tibi obventura ex rei venditione: aut affectus in eam singularis, ut si acceperis a majoribus, a Principe. Item si res sint novae, rarae, & singulares; ut v. g. peregrini flores, aves, ferae, monumenta antiqua, picturae, numismata, *Laym. l. 3. t. 4. c. 17. §. 5. n. 10. Con. l. cit. n. 15. ex Less. Reg.*

Certum igitur est posse rem pluris vendi ratione damni emergentis, vel lucri cessantis causa venditionis, ex *D. Th. 2. 2. q. 77. a. 1.* Modo de his emtor moneatur, ut communiter docent cum *Busemb. ut supra, Less. l. 2. c. 21. n. 26. Lugo D. 26. n. 89. & Salm. c. 2. n. 89. cum Bon. Soto, Trull. Bann. Mald. &c.* Et hoc etiamsi pretium sit a Principe taxatum; quia taxa respicit rem tantum secundum se, ut *Salm. l. c. cum Trull. & Salon.* An vero possit hujusmodi interesse exigi a venditore, si ipsemet se offerat ad vendendum? Negant *Tournel. t. 1. p. 444. in fine, & Bann. ac Trull. ap. Salm. l. c.* Quia tunc ipse venditor, non jam emtor, esset causa talis damni. Sed probabilius mihi est oppositum, juxta dicta *de Usuris n. 768. v. An autem, in fin.* Ratio, quia emptor, acceptando contractum, jam ipse est vera causa damni venditoris.

Quaeritur I. An autem ratione specialis affectus, quem habet venditor ad rem, possit eam pluris vendere? Negat *Tapia ap. Salm. c. 2. n. 90.* quia ob hoc res non fit magis aestimabilis, cum id nihil commodi afferat emptori. Sed communiter, & verius affirmant *Less. Lugo, ac Salm. ll. cc. cum Bon. Trull. Vill. & Mald.* Ratio, quia privatio rei, erga quam est quis specialiter affectus, vere est pretio aestimabilis. Si autem valeret ratio *Tapiae*, nec etiam ob damnum emergens, aut lucrum cessans, posset res pluris vendi, quia neque illa afferunt emtori aliquid commodi.

Quaeritur II. An res, quae non sunt necessariae ad communem convictum, ut gemmae extraordinariae, equi pretiosi, aves indicae, picturae singulares, & similia possint vendi quanti plurimi? Idem quaeritur de cantu, saltatione, abusu mulieris? Affirmant *Diana p. 1. tr. 8. Res. 56. cum Sot. Tol. Ban. Reg. Serra, Val. Arag. &c.* Et *Salm. c. 2. n. 92.* recte probabile vocant. Ratio est, quia cum res non habeat pretium nec legitimum, idest a lege taxatum, nec vulgare, nempe juxta communem hominum aestimationem, illud putatur justum, quod convenitur. Attamen probabilius negandum puto, ut tenent *Lugo D. 26. n. 47. Less. c. 21. dub. 3. Tourn. t. 1. p. 441. & Salm. n. 93. cum Pal. Bon. &c.* Quia, tametsi pretium talium rerum magnam recipiat latitudinem, aequum vero est, quod habeat quandam taxam, juxta arbitrium prudentum. Excipio tamen ex his mulieris honestae usum, qui cum sit pretio inaestimabilis, sine injustitia poterit illa pro eo quamplurimi accipere.

Notandum autem 1. cum *Lug. n. 48. & Salm. n. 94. cum Pal. Bon. & Prado*, quod communis aestimatio rei in aliquo loco reddit justum qualecunque pretium, prout apud Japones magni aestimantur specula, cultelli, &c. 808
Notandum 2. *cum Lugo D. 26. n. 45. Tournel. p. 446. Conc. p. 299. n. 13. Salm. n. 95. cum Dicast. Trul. Bon. Bann. Dian. &c.* quod res, quae venduntur sub hasta, aut per venditrices, possunt quanti carius vendi, & quanti vilius emi, ex *l. 2. C. de Resc. vend.* Modo absit fraus, & pretium non sit a lege taxatum. Ratio, quia tunc Potestas publica approbat pro justo pretium illud, quod publice emptorum concursu probatur. Idem dicitur de radicibus beneficiorum, Commendarum, &c. quae locantur sub hasta, quia tunc, si emptores concurrant, res fit aestimabilior, si non concurrant, fit vilior. Et non satis probabiliter videtur huic contradicere Auctor *Petrocor. t. 2. p. 349.* qui enixe conatur probare, quod si res adjudicetur offerenti pro pretio notabiliter minori, deberet ipse legitimum pretium adaequare. Nam si hoc esset, dico, quod casu quo emtor in licitatione offerret ultra pretium supremum, teneretur dominus rei excessum restituere; & hinc sequeretur, quod res non posset adjudicari ultimo offerenti, si primus offerens jam supremum pretium obtulisset; sed hoc nemo dicet. Ergo, si res adjudicatur offerenti ultra pretium summum, hoc certe evenit, quia leges decernunt illud esse justum rei pretium. Ergo, si dominus potest retinere excessum, etiam emtor potest rem pretio minori quam infimo emtam retinere.

Diximus, *modo absit fraus*, quae vel potest intervenire ex parte venditoris, nempe si celet occultum vitium rei, aut si immittat fictos licitatores; vel ex parte emtoris, si dolo, minis, aut precibus importunis impediat, ne alii plus offe-

offerant. Hi enim peccant & tenentur ad restitutionem, donec ad justum pretium, perveniatur; ita communiter *Tourn. tom. 1. p. 446. Lug. D. 26. n. 45. Dian. p. 4. tr. 4. R. 17. & Salm. c. 2. n. 58. & 96.* cum aliis passim. Idemque recte docent de Proxenetis, vel aliis quibus commissa sit venditio rei, qui merces vendendas, aut bona Hastæ exponunt eo tempore, quo sciunt paucos emtores esse adfuturos, ut res amicis suis adjudicetur.

Sed dubium 1. fit, utrum, exposita re ad licitationem, possit emtor alios rogare (precibus tamen non importunis), ne plus offerant, ut ipse pretio infimo rem obtineat? Negat *P. Megala 2. 2. lib. 2. c. 6. q. 5. n. 146.* cui adhæret *Cabass. Theor. Jur. cap. de Emt. & vend.* Quid, dum alii parati erant plus offerre, venditor impeditur, ne majus pretium consequatur? Et huic opinioni favet *Lessius lib. 2. c. 21. n. 46. v. Dico Tertio*, ubi ait: *Pari modo emtores contra justitiam peccant, quando conspirat, vel rogant alios, ut non liceantur rem justo pretio, sed minori; ratio, quia venditores* (nota) *jus habent ad pretium majus*. Affirmant vero communissime *Tourn. dict. p. 446. Lugo D. 26. n. 45. Dian. p. 1. tr. 8. R. 76. cum Villal. Reg. Vega, Rodr. Arag. Conrad. & P. Nav. ac Salm. c. 2. n. 58. cum Pal. Trull. Tap. & Dic.* Ratio (ut ajunt), quia emtor licite hoc casu utitur sua diligentia, ut sibi consulat.

Dubium 2. fit, an liceat emptori pacto convenire cum aliis licitatoribus, ne plus offerant? Videtur *Diana dicta Res. 76.* cum aliis citatis pariter, affirmare, adducendo verba *Petri Nav.* (*de Restit. lib. 3. c. 2. n. 84. & 85.*) qui sic tradit: *Non enim meo judicio quodcunque monopolium mercatorum, ut nonnisi certo pretio emant, est iniquum, si revera illud est justum. Atque idem est, si quis in publica licitatione roget amicos, ne plus dent, ut ipse justo pretio* (*infimo tamen, vel mediocri*) *rem habeat juxta illum forum; iste enim utitur industria, ut res justo pretio detur, timens in emendo augmentum magnum in pretio*. Sed mihi, & aliis doctis Junioribus videtur oppositum dicendum, saltem casu quo per sententiam Judicis res ad subhastationem exponitur. Ratio, quia tunc Dominus rei tenetur omnino rem tradere plus offerenti; ideoque injuriam ei emtor irrogat, si solum pretium infimum, aut medium offerendo impedit venditorem a consecutione pretii supremi, ad quod jus habet, scilicet ne impediatur ab illo consequendo. Sicut igitur talis venditor constitutus est in periculo tradendi rem pretio parvo, si nullus alius emtor inveniatur plus offerens: ita jus habet, ne privetur spe obtinendi pretium majus, si plures interveniant oblatores, qui æmulatione ducti pretium augeant: Id enim videtur requirere jus, & natura licitationis, ut æqualitas servetur. Et idem videtur sentire *Lugo d. 26. n. 45. in fine*, ubi licet permittat rogare, non tamen admittit pactum inire.

809 „ 6. Qui res minutim, & in parva quantitate vendunt, possunt aliquanto carius vendere, quam qui in magna quantitate, quia debent majores labores, expensas, &c. impendere ad eas conservandas; & sic quidem excusant caupones, & stabularios, qui avenam, fœnum, paleas, &c. carius vendunt, quam alii; dummodo pretium iis non sit taxatum. *Salas, Trull. d. 15. n. 11.* * (*Est commune apud Salm. cap. 2. n. 149. cum Less. n. 38. & Lugo*) *.

„ 7. Non licet carius vendere præcise ob dilatam solutionem, aut vilius emere, ob præcise anticipatam solutionem: quia in venditione, quæ fit credito, vel in anticipata solutione est virtuale mutuum, ideoque usura, si quid supra sortem exigatur. Quod intellige, ne interveniat alius titulus ex supra enumeratis de usura: vel nisi aliunde crescat pretium, v. gr. ex frequentia emtorum, &c. *Bon. l. c. ex Less. Regin. Fill. &c.* V. *superiore dub.* 810

Potest igitur de se res carius vendi ob dilatam solutionem, vel emi ob anticipatam, ratione damni emergentis, vel lucri cessantis, dummodo de his emtor moneatur. Notant tamen *Salm. c. 2. n. 241. cum Bann. & Villal.* non excusari, qui tantam habent copiam mercium, quod opus eis sit partem earum ad creditum vendere; vel qui habent superabundantem copiam pecuniæ, ut semper servent aliquid in deposito. (Sed de hoc vide *dicta supra n. 771.*) Recte notant deinde, raro his venditoribus contingere hoc lucrum cessans, quia, si venderent pecunia numerata, tantas merces non distraherent; & sic jam lucrantur pecunia credita, quod lucrarentur numerata. Ex quo dicunt, eis satis esse vendere ad creditum pretio summo id, quod alias infimo vendituri essent, sed non amplius.

Ratione autem periculi in exigendo pretio, etiam carius res licite vendi potest, eodem modo ut dictum est supra de usura *n. 766.* Sed in venditione certum est, de his titulis monendum esse emtorem, ut *Salm. ib. cum Serra*.

Certum est etiam, rem posse carius vendi, si pretium tradendum sit tempore, quo res pluris est valitura, modo a venditore usque ad illud tempus res esset servanda; sicut contra potest vilius emi, si res tradenda sit tempore, quo minoris valebit, *Salm. c. 2. n. 146. & 147.*

Quæritur, an juxta consuetudinem loci, præciso quocumque alio titulo, liceat carius vendere rem ad creditum, quam venderetur pecunia numerata? *Prima* sententia negat, eamque tenent *Nav. Man. c. 23. n. 82.* item *Val. Medin. Garc. Cord. &c. ap. Salm. c. 2. n. 150.* quia quicquid exigitur ob dilatam solutionem, est usura. *Secunda* vero sententia probabilis, quam tenent *Less. lib. 2. cap. 21. num. 56. Lugo D. 26. num. 107. cum Mol. Cano, Tolet. Vict. &c. Spor. de 7. Præc. num. 24. & Salmantic. cum Soto, Pal. Sanchez, Trull. Serra, Bann. Reb. Vill. &c.* asserit licitum esse. Ratio, quia communis æstimatio justum reddit pretium rerum, quæ communiter ad creditum venduntur, cum plures emtores ad sic emendum conveniant, & ideo res pretio augetur. Nec obstat, quod emtores cogantur ad sic emendum a sua necessitate; nam hoc per accidens se habet, ceterum verificatur, quod eo casu concurrit emtorum multitudo, quæ justam reddit talem adauctam æstimationem. Tanto magis, quia in multitudine emtorum impossibile est non successe ali- 811

quod periculum amittendi pretium. Nec valet dicere, quod tunc non multitudo emtorum, sed modus sic emendi augeret pretium, & hic modus est usurarius; Nam respondetur, quod revera non modus dat titulum augendi pretium, sed multitudo aliorum sic ementium, licet multitudo ex tali modo oriatur. Ex dictis pariter est probabile licitum esse rem vilius emere numerata pecunia ob anticipatam solutionem, si talis alicubi sit consuetudo. Ratio, quia tunc pauci sunt emtores qui emunt anticipata solutione; & contra multi sunt venditores tali modo vendentes, ex quo oritur, quod merces de se crescant. Ita *Less. c.* 21. *n.* 61. *Lugo D.* 26. *n.* 120. *cum Mol. Tol. Cano, Turr. Vict. Salon. Reb. &c.* item *Salm. cap.* 2. *num.* 153. 154. *cum Sanch. Bon. Pal. &c.* contra *Bann. Az. Valent. &c.* Nec obstat id quod objicit *Habert t.* 4. *pag.* 277. nempe quod ad hoc, ut valeret ratio paucitatis emtorum, oporteret, ut hæc raritas adesset tempore traditionis rei, quando perficitur venditio; sed tempore traditionis non habetur hæc supposita paucitas emtorum. Nam respondetur, quod contractus emtionis non perficiuntur tempore traditionis, ut supponit *Habert*; sed tempore contractus initi, licet dominium rei non transferatur, nisi post traditionem, juxta dicta *n.* 706. An autem chirographa possint minoris emi ob anticipatam solutionem? Vide infra *n.* 829.

812 „ 8. Licitum est vendere rem cum pacto de „ retrovendendo, id est, ut emtor teneatur tibi statuto tempore, vel cum volueris, eam „ revendere; modo vera, & non ficta emtio „ fiat, nec palliata usura intercedat, *Mol. d.* „ 375. *Less. dub.* 14. *&c.* Qui addunt, juxta æstimationem illius operis, ac pacti, pretium „ esse imminuendum. V. *C. Lug. d.* 26. *n.* 189.

Plures conditiones requiruntur, ut venditio cum pacto retrovendendi sit justa. I. Ut pretium minuatur juxta æstimationem gravaminis, quod sic emtori imponitur. Hinc pretium rei venditæ cum pacto retrovendendi, alii dicunt decrescere usque ad quartam partem, alii usque ad tertiam, alii ad arbitrium prudentum, ut *Salm. c.* 2. *n.* 59. *cum Less. Bon. & communi*; Sed *num.* 67. dicunt decrescere usque ad infimum pretium, non ultra: Sed parum probabiliter, nam hoc revera decrementum dici nequit, quia emtor ad pretium infimum, etiam sine tali pacto, jus habet. II. Conditio, ut non apponatur pactum, quod pluris, vel minoris retrovendatur; licitum autem est pactum, ut retrovendatur eodem pretio licet res pretio augeatur, ut *Less. lib.* 2. *n.* 115. *Bon. & Vill. ap. Salm. num.* 64. Ideo enim minoris emitur, quia venditor libertatem habet reemendi rem eodem pretio, quando res pretio augetur. III. Conditio, quod non imponatur, ut periculum rei venditæ sit apud venditorem, cum illud per se spectet ad emtorem; Nisi augeatur pretium juxta æstimationem periculi. Ita *Salmanticens. num.* 65. Vid. *num.* 842. & 849. IV. Conditio, ut res retrovendatur, sicut traditur vaqua, vel cum fructibus. *Salm. dict. n.* 65. Probabile autem est, quod ob pactum retrovendendi venditor habeat actionem in rem, etiamsi emtor alteri eam vendiderit. Vid. *Less. n.* 121. *& Salm. num.* 66.

Si in venditione apponatur *Retractus Gentilitius*, sive pactum, ut consanguineus proximior venditoris jus habeat infra certum tempus rem reemendi, non poterit is rem reemere, ut aliis tradat; cum hic *Retractus* tantum institutus sit, ut bona conserventur in Familia; ita *Tourn. t.* 1. *p.* 465. *Conc. t.* 7. *p.* 290. *n.* 7. *Spor. de* 7. *Præc. c.* 5. *n.* 100. *& Cabassut. lib.* 6. *c.* 9. *n.* 11. *cum aliis*, *ex l. Dubium* 14. *C. de Contrah. emt.* Si autem emptor velit rem vendere, tenetur monere consanguineos, qui si per duos menses noluerint emere, potest ille cuilibet vendere, ut *Spor. loc. cit.* Quando autem res venditur, consanguineo irrequisito, iste poterit rem retrahere intra annum, & diem; ita DD. *ib.* communiter, *ex l.* 2. *Feudorum ap. Laym.*

An sit licitum pactum reemendi ad arbitrium 813 emtoris? *Prima* sententia negat, quam tenent *Habert t.* 4. *p.* 267. *Cont. Tourn. t.* 1. *pag.* 463. *Concl.* 2. Ratio, quia licet hujusmodi contractus fiat sub nomine venditionis, revera tamen res non videtur vendi, sed tantum in pignus dari, ita ut emtor percipiat fructus ex sua pecunia, quam potest recuperare ad suum libitum. Eandem sententiam sequuntur *Salm. c.* 2. *n.* 61. *cum Vill. & Tap.* Modo tamen limitant, nisi de pretio tantum minuatur, quantum valent fructus; vel nisi sub initio contractus vendatur prædium cariori pretio, juxta spem fructuum per aliquod tempus designatum percipiendorum. *Secunda* vero sententia communissima affirmat, & hanc tenent *Less. l.* 2. *c.* 21. *n.* 113. *Lugo D.* 26. *num.* 200. *Mol. D.* 377. *Pal. tr.* 33. *D.* 5. *p.* 13. §. 1. *ex num.* 1. *Spor. de* 7. *Præcept. cap.* 5. *num.* 101. *Viva de Contr. quæst.* 2. *art.* 3. *num.* 12. *Mazzotta t.* 2. *pag.* 124. *Bonac. D.* 3. *quæst.* 3. *p.* 3. *ex num.* 2. *cum Cov. Azor. Fill. & Garcia*; item *P. Navarr. Malder. & Sylvest. apud Salm. num.* 60. Hanc secundam sententiam certe probabiliorem puto, cum his tamen conditionibus, I. Ut adsit verus animus emendi, & vendendi, non autem fœnerandi. II. Ut emptor majus pretium solvat, juxta æstimationem hujus oneris quod imponit venditori, reemendi rem quando ipsi emtori placuerit; in quo omnes conveniunt. Hoc autem onus putant aliqui apud *Viva loc. cit.* æstimari usque ad tertiam partem pretii. III. Ut non obligetur venditor reemere eodem pretio majori quod recipit, ut docet *Less. num.* 118. Quicquid postmodum subdat, scilicet hoc excusari posse ex communi usu & æstimatione hominum; quod mihi minime probatur. Hinc censeo non posse emtorem in tali contractu obligare venditorem, nisi ad solvendum solum pretium, juxta valorem rei tempore venditionis, & si res sit deteriorata, juxta valorem rei tempore reemtionis; excessus enim justi pretii datus venditori, totus ad illum spectat, ratione oneris ipsi impositi reemendi ad arbitrium emtoris. His conditionibus servatis, nequaquam illicitum mihi videtur præfatum pactum reemendi: Sicut enim licitum est pactum retrovendendi in beneficium venditoris cum diminutione pretii, sic contra cum pretii augmento licitum dici debet pactum

ree-

redimendi in beneficium emtoris, dum ita gravamina utrinque compensentur. Neque dicatur hoc esse mutuum virtuale, cum sit vera emtio & venditio, disparem quidem habens naturam a natura mutui, in mutuo enim res oppignorata perit mutuatario, sed hic, si res pereat, emtori perit, aut deterioratur.

Nota hic vetitum esse contractum *Mohatræ*, scilicet quando quis emit a te mercem majori pretio credito, cum pacto explicito, vel implicito, ut tibi retrovendant minori pretio numerata pecunia. Adest de hoc *prop.* 40. *damn.* ab Innoc. XI. *Contractus mohatra licitus est etiam respectu ejusdem personæ, & cum contractu retrovenditionis prævie inito cum intentione lucri*. Ratio, quia patet esse palliatam usuram. Ceterum, si res sine ullo prævio pacto retrovendatur, etiam pretio infimo, eidem venditori, de se contractus licitus est, modo absit animus usurarius. Ita *Less. lib.* 2. *c.* 21. *n.* 130. *Tournely t.* 1. *pag.* 464. *Salm. cap.* 2. *num.* 70. *cum Tol. Navarr. Pal. Bon. & communi*. Addit imo *Lugo D.* 26. *num.* 208. non esse illicitum venditori, si creditor vendat mercem, & dicat emtori: *Si volueris eam viliori pretio vendere pecunia numerata, ego paratus sum emere*. Speculative loquendo, hoc neque videtur illicitum, sed practice puto difficillime hunc venditorem carere animo usurario.

814 „ 9. Monopolia, id est, cum unus, vel plures id efficiunt, ut ipsi soli aliquid vendant; vel cum mercatores conspirant, non minoris vendere, non sunt contra justitiam; modo non conspirent ultra justum pretium vendere. Ita contra *Rebell. Navarr. &c.* docent *Mol. Less. &c.* Qui tamen concedunt, esse contra caritatem. Vid. C. *Lugo d.* 26. *sect.* 13. Porro Principum, vel Magistratus est, cum uni, vel paucis tale privilegium conceditur, ut soli aliquid vendant; iis etiam pretium taxare, & sic providere, ne subditi graventur. Vid. *Less. c.* 21. *d.* 20. *Card. Lugo loc. cit. & Trull. cap.* 20. *d.* 18. ubi recte notat *ex Navarr. &c.* etsi alia monopolia ex justa causa, auctoritate Principis, vel Reipublicæ concessa taxato pretio sint licita, v. gr. bibliopolis, ut nemo alius talem librum vendat, vel ut tantum sit unus, aut duo tabernarii in aliquo loco; nihilominus quando unus, vel pauci propria auctoritate ea constituunt, v. gr. emendo merces certi generis, ut frumentum, vinum, oleum, &c. ut ipsi deinde arbitratu suo vendant carius, peccare semper etiam contra justitiam cum obligatione restituendi.

815 *Monopolium* idem sonat ac venditio unius, nam *Monopola* sonat unicus venditor. Quatuor igitur modis Monopolium contingere potest. I. Si Princeps alicui concedat privilegium, ut solus vendat aliquod genus mercium; & hoc certe licitum est. II. Si mercator impediat, ne aliæ merces advehantur, ut ipse merces suas vendat cum damno Reipublicæ; & hoc est certe illicitum, & tenetur ad damni restitutionem. Et idem dicendum de eo qui falsam notitiam spargit, naves esse submersas, aut similia mendacia. III. Si unus vel pauci omnes merces emant, ut deinde vendant quanti plurimi. IV. Si venditores conspirent inter se de pretio, ut non minoris vendant. Sed circa hos duos modos, hic ultimo loco adnotatos, duæ magnæ agitantur quæstiones.

Quær. I. An unus vel pauci Mercatores, qui tempore messis aut vindemiæ emunt omne triticum, aut vinum pretio vili tunc currente, ut postea carius vendant, peccent contra justitiam? Certum est 1. id licitum esse, si emantur merces non necessariæ ad vitæ sustentationem, vel ad communem Reipubl. statum, ut sunt gemmæ pretiosæ, equi generosi, ornatus mulierum, & similia. Certum est 2. licitum esse emere triticum, vinum, &c. ut postea vendantur Reipub. pretio communi, quo venderent alii negotiatores ea de longe asportantes, vel ut vendantur civibus moderato lucro, postquam cives jam emerint sibi necessaria, & convenientia. Ita *Bon. D.* 3. *q.* 2. *p.* 2. *n.* 3. *Salm. cap.* 2. *num.* 45. *cum Trull. Tap. ac Villal.* & sic etiam docet *S. Antonin. p.* 2. *tit.* 1. *cap.* 23. §. 15. ubi ait: *Licite potest Mercator annonas illas emere mercis tempore, carius postea venditurus, ut sic honestum per opera sua lucrum reportet*. Quæstio igitur est de ementibus omnes illas res necessarias ad sustentationem, ut postea vendant carius ad suum libitum, an isti teneantur ad restitutionem? *Prima* sententia negat, & hanc tenent *Less. lib.* 2. *c.* 21. *n.* 151. & *Mol D.* 145. *in fin.* Ratio, quia hujusmodi emtores, quamvis peccent contra justitiam legalem, non tamen lædunt justitiam commutativam, cum emerint pretio currenti; Alias, ut dicunt, etiam eam læderent emtores, qui concurrendo simul caritiam inducerent, quia sic etiam ipsi essent causa, ut pretium augeretur. Hæc tamen sententia minime mihi videtur probabilis, quia constitutio pretii non pendet a privato arbitrio venditorum, sed a communi æstimatione civium; Nec obstat paritas adducta emtorum concurrentium, quia tunc auctio pretii evenit per accidens; at hic pretium augetur ex sola venditorum voluntate, Unde recte *Sanctus Antonin. loc. cit.* sic docuit: *Si autem annonas temporis emit, & tantum congregat, ut postea compellantur homines emere ab uno ad placitum suum, & ideo vendit care ut vult, enormiter peccat contra proximum, & Communitatem*. *Secunda* igitur sententia communis, & vera, quam tenet *Sotus l.* 6. *de Just. q.* 2. *a.* 2. *Sylvest. v. Emtio, q.* 10. *Contin. Tournely. c.* 1. *pag.* 477. *Viva q.* 2. *a.* 4. *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 946. *Salm. c.* 2. *n.* 44. *cum Trull. Bann. Tap. & Vill.* docet hos emtores teneri ad restitutionem damni arbitrio prudentum ceteris emtoribus, & Reipubl. si merces vendant carius quam juxta fori æstimationem pretium curreret, si ipsi Monopolium non fecissent. Ratio, quia isti sunt causa, ut pretium injuste augeatur. Eandem sententiam sequitur etiam *Lugo D.* 26. *n.* 176. modo tamen pretium augeatur supra summum, quo merces venderentur, si factum non fuisset Monopolium. Ceterum probabiliter censent idem *Lugo num.* 177. *Bon. D.* 3. *q.* 2. *p.* 5. *n.* 4. *Fill. tract.* 35. *c.* 8. *n.* 224. *Holzmann de Contr. c.* 4. *n.* 805. *Croix l. c. n.* 946. & *apud Lugo d. n.* 177.

177. *Bann. Arag. Eman. & Vega*, non peccare contra justitiam tales emtores si vendant pretio summo, quod curreret, si monopolium non praecessisset. Ratio, quia quisque jus habet ad rem suam vendendam pretio rigoroso. An autem hujusmodi venditor (si unus sit qui merces illas congregarit) peccet tunc saltem contra caritatem? Affirmant plures, sed negant *Holzmann c. 4. n.* 805. *& Lugo D. 26. n.* 178. *cum Mol. & Less. c.* 20. *n.* 168. Modo alios non inducat ad carius vendendum; nam alioquin nemo tenetur negligere commodum suum, ut damnum alienum evitet, quando non tenetur avertere.

817 Quaer. II. An Mercatores inter se conspirantes, ut merces vendant pretio cariori, teneantur ad restitutionem? Certum est teneri, si conveniant vendere pretio ultra supremum; sicut pariter peccant contra justitiam artifices illi, & similes, qui inter se conveniunt de non locando operas suas, nisi pretio summum excedenti, ut *Less. lib.* 2. *cap.* 21. *num.* 147. *Salm. de Contract. cap.* 2. *num.* 58. cum aliis communiter. Quaestio igitur est, quando conventio fit, ut merces non vendantur, nisi pretio summo, an peccetur contra justitiam? *Prima* sententia affirmat, quam tenent *Laymann libr.* 3. *tractat.* 4. *cap.* 18. *num.* 43. *Sot. lib.* 6. *quaest.* 2. *art.* 3. *Tournely t.* 1. *pag.* 477. *Spor. de* 7. *Praec. cap.* 5. *num.* 203. *Ronc. de Contract. cap.* 8. *q.* 2. *R.* 3. *& Reb. ac Dic. apud Salm.* Ratio, tum quia ex *l. un. C. de Monop.* hoc graviter prohibetur sub privatione omnium bonorum, & perpetuo exilio; tum quia hujusmodi Mercatores per medium iniquum cogunt alios emere pretio illo supremo. *Secunda* tamen sententia dicit hos non peccare contra justitiam, & hanc tenent *Less. lib.* 2. *cap.* 21. *num.* 145. *Lug. D.* 26. *num.* 172. *&* 173. *Viva de Contr. quaest.* 2. *art.* 4. *n.* 2. (qui vocat communem) *Fill. t.* 35. *c.* 8. *n.* 232. *Holzm. c.* 4. *n.* 805. *Tambur. Dec. lib.* 8. *c.* 3. §. 12. *n.* 11. *cum Mol. Bonac. & Salm. c.* 2. *n.* 56. *cum Tap. Bann. Reg.* & probabilem vocat *Laym. l. c. n.* 42. *cum P. Nav.* Prima sententia est quidem probabilis; sed haec secunda non minus probabilis videtur, & forte probabilior, tum auctoritate DD. tum ratione; quia non apte dicitur, quod venditores convenientes vendere pretio summo cogant alios ad sic emendum, cum isti voluntarie emant; si coguntur, non coguntur a venditoribus, sed a sua propria necessitate, quae non potest dici vera coactio ex parte venditorum emanans. Recte igitur loquendo, dicendum per talem conventionem emtores potius impediri ab emendo pretio minori. Cum autem sic impediuntur, non irrogatur eis injuria, nisi impediantur minis vel mendaciis, sicut accidit in omni alio contractu: Aliter etiamsi aliquis tantum suaderet venditori, ut venderet pretio summo, etiam peccaret contra justitiam, & teneretur ad restitutionem; quod iidem Contrarii negant. Haec ratio sumitur ex regula generali, ut diximus *num.* 582. *&* 584. Sicut enim non infertur injuria alteri, cui sine vi vel fraude impedias, ut testator relinquat haereditatem non debitam, etiamsi testator erat determinatus ad eam illi relinquendam; ita in casu nostro. Licet igitur talis conventio sit illicita, quia est prohibita jure positivo, non est tamen injuriosa jure naturali. Nec valet dicere, quod ipsa conventio venditorum, cum ipsi mutuo obligentur ad non vendendum nisi pretio summo, cogeret emtores ad sic emendum: Nam respondetur 1. quod hoc pactum, cum sit sponte initum, non est in illo nec vis, nec fraus. Respondetur 2. quod hujusmodi conventio, cum sit illicita, & contra caritatem, ut infra dicemus, nullam potest inducere obligationem, ex Regul. Jur. 69. in 6. ubi: *In malis promissis fidem non expedit servare*; juxta dicta *num.* 172. Hinc, posita probabilitate hujus secundae sententiae, probabilius est hos venditores non teneri ad restitutionem, prout diximus *pag.* 179. *v. Ceterum, & numer.* 669. Non dubitatur autem, quod Judex eo casu possit pretium supremum reducere ad medium, ut *Lugo num.* 177. Nec dubitandum quin praefati venditores sic conspirando graviter peccent contra caritatem, ut docent *Less. cap.* 21. *num.* 145. *Salmanticens. dict. num.* 56. *& Lugo num.* 175. *cum Mol.* & communi, a qua ait *Lugo* non recedendum. Ratio, quia licet caritas non te obliget ad vendendum infra pretium summum, videtur tamen te obligare ad non dissuadendum aliis, ne mitiori pretio vendant: Sicut, esto caritas non te obliget ad dandam eleemosynam, videtur tamen te obligare ad non dissuadendos alios, qui eam largiri volunt.

Sed hic aliud dubium fit, an facto monopolio de pretio injusto a mercatoribus, liceat aliis merces eodem pretio vendere? Negant *Tapia, Reb. & Dic. apud Salmanticens. cap.* 2. *num.* 57. quia pretium illud injustum est. Sed affirmant *Salmanticens. ibid. cum Bonac. Trull. Reg. Medina, & Diana.* Ratio quia illud pretium jam commune est, & currens; & per accidens se habet, ut ex injustitia aliorum adauctum sit. At prima sententia mihi omnino melior videtur, semper ac (intelligo) pretium sit ultra supremum. Ratio, quia pretium illud per injustitiam adauctum, semper, & per se injustum est, & ad justitiam reducendum. Illa autem minime est dicenda justa aestimatio, quae injusta deprehenditur, & ex injustitia est orta; imo neque aestimatio dici debet, sed potius deceptio & fraus. Ita recte *Concina t.* 7. *pag.* 286. *num.* 5.

„ 10. Venditor debet emtorem praemonere de 818
„ notabili vitio rei, quod ei obesse potest, v.
„ gr. si equus sit furiosus, domus ruinosa, o-
„ ves morbidae, pannus adustus, &c. alioqui
„ tenetur de fraude, & damno secuto: saltem
„ si defectus fuerit in substantia, vel quantita-
„ te, v. gr. si deficiat in pondere, vel mensu-
„ ra, aut vendiderit rem unam pro alia: & sic
„ peccat mortaliter cum obligatione restituen-
„ di, 1. Qui frumentum venditurus ponit prius
„ in loco humido, ut intumescat. 2. Qui vino
„ Rhenano miscet Francicum. 3. Qui carnes
„ bubulas vendit pro vervecinis, &c. V. *Less.*
„ *Bon. Dian. p.* 1. *t.* 8. *R.* 51. *Trull. d.* 11. Quan-
„ do autem venditor possit juste tacere vitia qua-
„ litatis rei, quae venditur, sine obligatione re-
„ sti-

„ stituendi pretium, vel rescindendi contra-„ ctum, vide *Card. Lugo d.26. sect.8. n.128. & Trull. t.20. d.11.* ubi notat venditionem fa-„ ctam ab ignorante vitium rei esse validam: „ rescindendam tamen, vel reducendam ad æ-„ quitatem, nisi venditor contra hoc exceperit.

Triplex igitur vitium potest esse in re vendenda, I. circa *Substantiam*, ut si vendatur stannum pro argento. II. circa *Quantitatem*, si dentur 5. modia pro 10. III. circa *Qualitatem*, ut si vendatur vinum corruptum, pannum adustum.

819 Et I. si vitium fuit circa *Substantiam*, certe contractus est nullus, & venditor tenetur vel contractum rescindere (si alter vitio manifestato non emisset, ut docet *Less. l.2. c.21. n.87.*), vel saltem excessum pretii reddere. Idem contra, si emtor emat gemmam pro vitro, tenetur supplere pretium, saltem infimum, si dolum ipse non adhibuit, *Salm. c.2. n.171.* Excipe, si uterque sorti se committant ob ignorantiam valoris, ut diximus *n.802. v. Not.4.*

Sed hic dubitatur, an licite quis emeret scienter argentum pro stanno, petendo a venditore ignorante, ut condonet, quod amplius valeat? Omnino negandum, contra aliquos, quia talis donatio, cum procedat ex ignorantia, nulla est. Ita *Tamb. lib.8. tr.3. c.7. §.11. n.39. cum Salas, & Salm. c.2. n.172. Less. n.84.*

Idem, si venditor ob ignorantiam rem venderet infimo pretio, etiamsi venditor non interrogaret emtorem de rei valore (nam, si interrogaret, certe tenetur emtor valorem manifestare. Ita *Salm. ibid. Lugo D.26. n.137. & Tamb. n.38. in fin.* Ratio, quia venditor tunc ob ignorantiam facile pretium infimum acceptat. Excipit *Less.* nisi ignorantia esset communis in aliquo loco, per quam res vilius æstimatur). Sed huic sententiæ nescio acquiescere. Non nego, quod ratione illius donationis nihil emtor retinere possit, quia non est vera donatio, quicquid dicant *Cajet. & Arm. ap. Lugo*; At nescio, cur non valeat hujusmodi contractus, ut vera venditio? Ex una parte enim emtor juste emit, infimum pretium solvendo; ex alia non valeo intelligere, unde ipse obligationem habeat certiorandi venditorem (sive interroget venditor, sive non) de rei valore ignorato, quando nullo modo eum positive decipit, aut cogit ad vendendum: Quod autem venditor ignoret pretium illud esse infimum, per accidens se habet, & ipsi imputandum est.

820 Si vero res mixta venditur ut pura, quando vere sit res perfectior aliis, & post mixtionem aliis non sit deterior, probabiliter vendi potest, vitio non manifestato, pretio communi, *Salm. n.173. Less. n.83.* & consentit *P. Conc. p.307. n.30.* cum sententia fere communi, ut asserit; modo, facta mixtione, merx vere adæquet alias, quæ communiter venduntur. Sed dubitatur 1. an idem possit dici de vino mixto cum aqua? Negant *ibid. Salm.* sed fatentur graves DD. hoc admittere, ut revera admittit *Less. d. n.83. cum Lop. & aliis, ut infra.* Et satis probabile videtur, nisi ex mixtione vinum acesceret, vel servari non posset ab emtore, qui ad servandum emeret, ut ajunt *Tamb. n.27. Serra 2.2. q.77. art.2. cum Soto, & Conrado, Jo. de la Crux; & Dian. ap. Moyam.* Saltem in hoc non videtur esse gravis injustitia. Id confirmat S. Antoninus dicens: *Cum aliqui sophisticant ea quæ vendunt, ut se servent indemnes, & cum aliquo lucro congruo, quia si venderent puras res, emptores non vellent dare justum pretium, quia alii vendunt alia sic mixta minori pretio; videntur posse excusari, dummodo non fiant mixturæ quæ noceant corporibus in his, quæ venduntur in cibum, & potum, & præcipue in medicinalibus. P.2. tit.1. cap.17. §.4.* Confirmatur id etiam ex S. Thoma, qui ait: *Cum usus rei est conveniens emptori, si venditor propter hujusmodi vitium subtrahat quantum oportet de pretio, non tenetur ad manifestandum vitium. 2.2. q.77. art.2.*

Dubitatur 2. an sit injustitia vendere quid pro quo, ut soleant pharmacopolæ, si quod traditur, sit æque, vel fere æque utile? Negant probabiliter *Spor. c.5. n.74. Salm. cap.2. n.174. cum Lugo, Sot. Dic. Medin. Salas; & Tamb. lib.6. n.9.* dummodo exigatur justum pretium rei traditæ. Ratio, quia tunc non adest diversitas substantialis quoad finem emtoris. Recte tamen advertit *Tamb.* quod, ut venditor in hoc excusetur, debet esse certus, non dubius de tali æqualitate virtutis. 821

II. Si vitium est circa *Quantitatem*, quæritur, an excusetur qui utitur mensura diminuta, ut consequatur justum pretium, alias non consecuturus ob injustam taxam, vel injustum monopolium ementium? Valde probabiliter affirmant *Lugo D.26. num.125. Laym. lib.3. tr.4. cap.17. §.2. n.15. Pal. D.5. p.22. n.5. Spor. de 7. Præc. c.5. num.76. cum Sot. Val. Tol. & Salm. c.2. num.175. cum Reb. Salas, & Dic.* Ratio, quia tunc iste vexationem suam juste redimit. 822

III. Si vitium denique est circa *Qualitatem*, quando est de se patens non tenetur venditor illud manifestare, ut *S. Th. 2.2. q.77. art.3. cum communi.* Notant bene tamen *Salmanticenses cap.2. num.176. cum Lugo, Laym. Dic. & Pal.* quod, si venditori constet ignorantia emtoris, tenetur in conscientia vitium manifestare, vel damnum compensare; quamvis ceterum (*ut dicit Tambur. ibid. num.19. cum Less. & Mol.*) contractus sit validus; nisi, excipit *Less. lib.1. cap.17. num.33.* res adhuc sit integra. Excipitur item, si qualitas transierit in substantiam, puta, si emtor expresse dixerit, *nolo vinum, si non est vetus, Tambur. numer.21. cum Dic.* qui etiam notat *num.22.* quod venditor dolo decipiens emptorem circa qualitatem, si res æque illi non sit, vel fere æque utilis, tenetur vel contractum rescindere, vel damnum resarcire ad arbitrium emtoris; & idem dicit *Habert t.4. pag.281. quæst.3.* Quando autem vitium rei occultum, & nocivum sit emtori, ut si equus sit furiosus, domus ruinosa, recte dicit hic *Bus. cum Viva art.5. num.3.* teneri ex justitia venditorem illum de vitio monere. Notat etiam *Viva quæst.2. art.5. num.3. cum Less.* quod, si emtor interroget, an res habeat certum defectum, tenetur venditor manifestare: alias venditio est nulla: Secus autem, si in- 823

interroget in genere, tunc, si res est utilis ad finem emtoris, venditio est valida. Deinde notat *Tambur. dict.* §. 11. *n.* 29. quod si venditor protestetur, se nolle rationem dare de quocumque defectu, sed vendere uti vulgo dicitur: *A sacco d' ossa rotte*; tunc ad nihil tenetur. Unde merito approbat *Tamb.* consuetudinem, quæ alicubi viget, præsertim in nundinis magnis, quod ita vendantur animalia, etiamsi vitia sint occultissima. Ratio, quia ad tollendas lites ob commune bonum satis hoc cohonestari potest a consuetudine: Dummodo, intelligendum, non vendatur res ultra justum pretium, saltem supremum, quanti valet res, habita ratione illius vitii occulti.

824 „ 11. Si scias occulte debitorem tuum non „ esse solvendo, injustum videtur, iis, qui id „ nesciunt, debitum illud vendere pretio ordi„ nario; tum quia est dolus, tum quia vitium „ intrinsecum crediti non revelatur, *Bon. loc.* „ *cit. p.* 10. *Less. c.* 21. *d.* 10. *Fill. &c.*

„ 12. Etsi venditor sciat pretium mercis mox „ minuendum, licet tamen vendere pretio cur„ rente, & non dicere emtori (secluso tamen „ dolo, fraudibus, & mendaciis, quibus emto„ rem allicere ad emendum ei non licet); quia „ pretium currens simpliciter adhuc est justum, „ *Bon. q.* 2. *p.* 5. *n.* 12. *ex Az. & Fill. &c.*

Sed de hoc dubitatur inter DD. Alii enim, *ut Rodr. Med. Gob. &c. c.* 2. *n.* 107. negant posse vendi pretio currenti rem, quæ scitur mox minoris valitura, quia tunc res illa ex tali circumstantia minus valet: Et hanc recte *Salm. cum Pal.* probabilem vocant. Alii tamen affirmant, ut *cum Bus. Less. c.* 21. *n.* 40. *Tournely t.* 1. *p.* 448. *Salm. n.* 108. *cum Caj. Bonac. Pal. Sot. Trull. ex S. Th.* qui 2. 2. *q.* 77. *art.* 3. *ad* 4. expresse hoc docet, inquiens: *Venditor qui vendit rem secundum pretium quod invenit, non videtur contra justitiam facere, si quod futurum est non exponat.* Ratio quia non est respiciendus valor futurus, sed præsens, qui non variatur ex notitia particulari, sed ex communi æstimatione: Et hanc sententiam veriorem censeo, si vere notitia sit particularis, non autem si communis. Sic pariter contra, bene ajunt *P. Concina t.* 7. *pag.* 302. *n.* 20. *Tourn. pag.* 447. *cum Bann. Cajet. Muld. & Salm.* licere cuique emere merces pretio currenti, scienti pretium brevi augendum, quamvis hoc ignorent venditores, ut probatur exemplo Josephi *Gen.* 41. Item dicendum cum *Tournely p.* 449. *& Concina pag.* 303. *num.* 21. bene te posse emere pecunia, quam private scis brevi prohibendam; modo, semper intellige, absint mendacia, vis, aut fraus. Utrum autem emtor, aut venditor eo casu peccet contra caritatem, qui venderet rem illam alicui cum tanto ejus damno? Resp. *S. Thom. loc. cit. Abundantioris esse virtutis, si pretium minuat.* Sed, si non minuit, regulariter non peccat, ut dicunt *Tourn. dict. p.* 449. *& Salm. ibid.* quia sic ille consulit rebus suis, licet damnum per accidens alteri eveniat: Certum autem est non teneri cum suo damno rem manifestare, ut *Contin. Tourn. t.* 1. *p.* 44. *Ronc. de Contract. c.* 5. *q.* 6. *R.* 2. *& Salmantic. c.* 2. *n.* 108. *cum Less. Bon. Trull. &c.* Ratio, quia ex una parte non lædit caritatem, qui utitur jure suo juste consulens rebus suis, quamvis alter per accidens damnum ex eo patiatur, ex altera parte non tenetur notitiam illam manifestare cum suo incommodo, ut ajunt *Less. l.* 2. *c.* 21. *n.* 40. *& iidem Salm. ibid. cum Sot. Caj. Bann. Pal. Bon. Nav. &c. communiter.* Dictum est *regulariter*, nam excipiunt 1. *Tourn.*, *& Ronc.* si tali venditione emptor reduceretur ad extremam, vel gravem necessitatem; sicut enim caritas præcipit, ut subveniamus proximo graviter indigenti, sic vetat, ne in paupertatem ipse redigatur, ut nobis divitias comparemus. Excipit 2. *Ronc.* si ille caussa talis notitiæ venderet in majori quantitate, quam foret venditurus cum gravi damno emtoris; nisi iste adhuc eamdem quantitatem eodem pretio emturus fuisset ab aliis: At *Salm. l. c.* merito sentiunt hanc exceptionem regulariter non valere. Excipit 3. idem *Ronc.*, si is posset mercem suam pluribus vendere, & vendit uni; vel si posset vendere alicui, qui statim iterum venderet aliis rem consumturis, & venderet alteri rem servaturo usque ad tempus diminutionis pretii. An autem in his omnibus casibus venditor semper graviter caritatem læderet, dubito, si attendatur ratio ab iisdem Auctoribus citatis, nempe quod caritas non vetat, ne sibi quis consulat utendo jure suo, licet alteri per accidens damnum obveniat.

„ 13. Si cui datum est aliquid vendendum 825 „ pretio, v. gr. infimo, vel moderato, & is „ vendat rigoroso, probabile est, ut habet *An„ gel. v. Emtio*, non teneri restituere, sed pos„ se retinere excessum, cum sua industria ac„ quisiverit. Aliud tamen est de famulis mer„ catorum, quibus indeterminato pretio tradi„ tur meliori modo vendendum, quo possunt, „ in utilitatem domini. V. *Less. d.* 18. *C. Lug.* „ *d.* 29. §. 9.

Quæritur, an tradita tibi re ad vendendum, pretio designato, possis tibi retinere plus quod ex ea retrahes? Certum est nihil posse retinere, si sis famulus stipendiatus domini rei, sive pretio conductus ad vendendum. Alioquin, duo adsunt sententiæ: *Prima*, quam tenet *Bus. mox supra cum Ang.* & probabilem putant *Viva de Contr. q.* 2. *art.* 3. *n.* 4. *ac Mazz. t.* 2. *pag.* 122. *q.* 4. affirmat posse retinere, si ex tua industria vendas ultra pretium assignatum, quia excessus ille non rei, sed tuæ industriæ fructus est. *Secunda* tamen sententia vera, quam tenent *Less. lib.* 2. *cap.* 21. *n.* 138. *Lugo D.* 26. *n.* 150. *Sporer Complem. de* 7. *Præc. c.* 5. *n.* 38. *Ronc. de Contr. c.* 9. *q.* 1. *R.* 2. *Tamb. Dec. lib.* 8. *tract.* 3. *c.* 7. §. 9. *n.* 10. *Tourn. t.* 1. *p.* 473. *Conc. t.* 7. *p.* 293. *n.* 13. *Salm. c.* 2. *n.* 72. *cum Sylvest. Pal. Vill. & Fagund.* (qui *apud Renzi de* 7. *Præc. cap.* 6. *q.* 10. primam sententiam putat improbabilem), negat te posse retinere illud pluris quod ex venditione retrahis. Ratio, quia assignatio illa facta est a domino, ne infra, non autem ne supra res vendatur. Excipiunt vero *Salm. n.* 71. *& Ronc. loc. cit.* consentitque *Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 114. si dominus commiserit vendere in uno loco, & tu, facta ibi diligentia, plus vendas in alio valde distanti. Sed merito id negant

Lug.

Lug. loc. cit. v. Quanto, Spor. Tamb. & Tourn. ll. cc. tunc enim tantum potes retinere pretium tui laboris, non autem totum excessum retractum ex re, quæ semper domino suo fructificat. Et idem dicendum sentio (quicquid dicant Salm. n. 76.), si tibi alter commiserit aliquid tanti emere, & tu minoris emas, adhibita diligentia extraordinaria; eo casu, præter valorem tui laboris, non poteris plus a Domino exigere, quam impendisti, cum nomine suo, non tuo rem emisti.

Bene autem poteris excessum ex re vendita retractum tibi retinere in sequentibus casibus. I. si res tua industria sit meliorata, & ideo pluris vendas, ut concedunt P. Conc., & Tourn. ll. cc. cum Salm. n. 71. Ratio, quia, ut communiter docent Mol: Dic. & alii cum Croix l. 3. p. 2. n. 213. fructus mixti, scilic. provenientes tam ex natura rei, quam ex industria, non debent restitui domino a possessore tam bonæ quam malæ fidei, nisi quantum respondent naturæ, non vero quantum respondent industriæ: fructus enim illi non sunt rei, sed hominis, occasione rei, vel per rem tanquam instrumentum sibi lucrantis. II. Si tacite cum domino conveneris, nihil ei dare ultra pretium designatum; ita Lugo Disp. 26. n. 150. & Salm. cum Pal. Salas, Led. &c. Quod utique intervenire asserunt, si dominus pro tuo labore nullum assignet stipendium. III. Si lucrum sit parvi momenti, ut Spor. & Tamb. ll. cc. quia tunc facile præsumitur dominus consentire, ut modicum illud lucrum tibi retineas. IV. Si tu, facta communi diligentia, & pretio majori non invento, rem tibi emas, & postea pluris vendas, solvasque domino solum assignatum. Ita Lug. dict. n. 150. v. Quinto, Less. c. 21. n. 139. Tourn. pag. 174. Viva loc. cit. & Salm. n. 75. cum Vill. & Mald. Et idem ait Lugo n. 151. si alter tibi commiserit aliquid emere tali pretio, & tu invenias rem pretio minoris; poteris tunc rem tibi emere, & postea eam vendere illi alteri pretio majori, dummodo postea, adhibita diligentia ordinaria, non invenisses occasionem rei emendæ, nisi illo majori pretio. Additque Lugo n. 152. tunc censeri, quod tu volueris rem tibi emere, aut vendere, quoties habueris animum retinendi tibi excessum, & simul assumendi periculum rei, si forte periisset. Id tamen bene advertit Lugo, non esse licitum Clericis, quibus interdicta est negotiatio, si ipsi ideo emant, ut postea non mutatam carius vendant, ut in Dub. seq. fusius declarabimus.

Quid, si tu gratis te obtuleris ad vendendum, vel emendum? Nihil posse retinere dicunt Mol. D. 363. & Less. c. 21. n. 138. Sed Ronc. loc. cit. Spor. n. 41. cum Fagund. Tamb. n. 6. dicunt posse tibi retinere pretium tui laboris, si non habueris animum donandi; Sic enim fuisti quidam mendax, & non fidelis, sed non fuisti injustus, cum tuus labor jam pretio dignus erat. Et hoc probabilius mihi videtur, modo dominus jam prius statuisset vendere rem illam, & modo alter non fuisset, qui gratis rem domino venderet.

826 „ 14. Quando Sartoribus ementibus pannum „ pro iis, quibus vestes conficiunt, minoris „ venditur, quam aliis, eo quod sint Parochiani mercatorum, vel sæpe ab iis emant, possunt partem pretii remissam sibi retinere dummodo alias fideliter agant, quia nulli fit injuria: & cum mercatorum plurimum intersit, ut tales ad ipsorum potius, quam ad aliorum officinas veniant, censetur in ipsorum gratiam remittere, iisque donare eam partem, Filliuc. Dian. p. 1. t. 8. R. 26. Negant tamen Salas, eo quod mercatores falso dicant se remittere, ut alliciant.

Caute igitur, ut bene advertit Cont. Tourn. t. 1. p. 464. v. Colliges, permittendum est Sartoribus ementibus pannos pro aliis, retinere aliquid de pretio; nam aliquando mercatores revera potius simulant ipsis donare, quam donent, ita ut si dominus ipse adiret, pro eodem pretio rem obtineret. Ceterum, si Sartor fideliter negotium domini gerat, & mercator ei aliquid donet vere gratis, quia suam officinam ille frequentet, vel ut eum alliciat ad suam officinam frequentandam, licite Sartor posset retinere donatum, modo moralem diligentiam adhibuerit ad emendum ab aliis mercatoribus pretio minori, ita Tourn. loc. cit. Spor. de 7. Præc. c. 5. n. 37. cum Bus. mox supra, & Salm. c. 2. n. 76. cum Fill. Trull. Dian. &c. Præterea advertunt Salm. ibid. nihil posse exigere Sartores ob lucrum, quod iis cessat, cessando ab opere, causa adeundi mercatores ad vestes emendas, quando ipsi ultro ad emendum se offerunt; Hoc intelligendum, si alioquin alter non deesset, qui gratis domino emeret, ut diximus mox supra n. anteced. in fin.

„ 15. Cum res duobus insolidum est vendita, is dominium acquirit, cui tradita est, dummodo is pretium solverit. Si neutri tradita sit, debetur ei qui prius tempore emit, & alter habet actionem in venditorem. Si quid tamen vendatur, aut detur Ecclesiæ, vel alias piis locis, acquiritur dominium ante traditionem. Vid. Less. loc. cit. & Card. Lugo d. 26. sect. 9. 827

Si res igitur sit vendita uni, & postea tradatur secundo emtori, istius sit. Excipe 1. nisi hic secundus emptor sit conscius prioris venditionis; Ita Less. lib. 2. c. 19. n. 142. cum Gloss. in c. Si tibi de Preb. in 6. P. Conc. t. 7. p. 267. n. 4. Salm. tr. 14. n. 20. cum communi; Et hoc etiamsi hic secundus emtor sit persona privilegiata, ut Tourn. t. 1. p. 456. Conc. loc. cit. Salm. ibid. cum Less. & aliis communiter; Tunc enim iste tenetur rem tradere primo emtori: sed non ante sententiam, si forte ipse induxerit venditorem ad rem ei secundo vendendam, ut Less. Salm. & Tourn. ll. cc. Excipe 2. si primus emtor sit privilegiatus, nempe locus pius, aut Universitas; Tourn. p. 455. Conc. p. 267. n. 4. & Salm. n. 9. Excipe 3. si res sit tradita secundo titulo gratioso, nam hic debet rem sibi traditam restituere emtori, qui jus habet ad rem, ex l. Ignoti C. de Revoc. bis qua &c. Hæc tamen restitutio non debetur, nisi alius emtor petat intra annum, ex l. 1. D. Quia in fraud. Ita Less. Tourn. & Salm. loc. cit.

„ 16. Si res pereat ante traditionem, & sit certa, ac determinata, v. gr. hæc domus, 828

 „ hoc

„ hoc dolium vini, perit emtori, nisi aliter „ expresse conventum sit, aut venditoris culpa „ pereat. Si autem res sit indeterminata (ut „ si quis emerit 10. modios tritici ex grana- „ rio; oves ex grege) aut si emat rem deter- „ minatam quidem, sed ad mensuram (ut acer- „ vum totum tritici uno floreno in singulas men- „ suras), tunc ante rei traditionem, aut men- „ surationem, periculum spectat ad venditorem. „ Vid. *Less. d. 12. loc. cit. Card. Lugo, d. sect.* „ 14. *n. 216. Laym. l. 3. t. 4. c. 17. §. 2. Bonac.* „ *q. 2. p. 8.* * (*Excipe, si emtor sit in mora,* „ *ne res sit dimensa, ex l. Lector D. de Peric.* „ *Nota tamen, quod incrementum, & decremen-* „ *tum rei etiam indeterminatæ spectat ad emto-* „ *rem. Salm. c. 2. n. 13. cum Less. Bon. &c.*) *.

„ 17. Si res vendita pereat, aut deterior fiat „ post traditionem, perit emtori; licet pretium „ nondum persolverit, quia res Domino perit, „ *Laym. Bon. ll. cc.*

829 „ Quæres 1. an, & quomodo liceat emere „ chirographa, seu credita alterius?

„ Resp. Si credita imposterum exigenda (sive „ jus, quod habet alter, ut ipsi in futurum a- „ liquid solvatur) sint certa, ea minoris eme- „ re, solutione anticipata, est usura, secluso „ tamen lucro cessante, & damno emergente, „ *Bon. d. 3. q. 3. p. 10.* ex *Mol. Less. Tol. Fill.* „ quia accipitur aliquid supra sortem ex mu- „ tuo; nam mutuat implicite minorem pecu- „ niam pro exigenda majore. Dixi *certa*, quia „ si credita sint incerta, periculosa, & litigio- „ sa, at cum difficultate exigenda, licite is, „ qui non est causa istius difficultatis, minoris „ emit, prout difficultas, vel incertitudo solu- „ tionis minor est, vel major; quia cum tali „ periculo, & difficultate minus valent, *Bon.* „ *loc. cit. Trull. lib. 7. c. 20. d. 8.*

Creditum incertum, vel difficilis exactionis licite potest minoris emi, etsi ementi sit facile illud integre exigere; quia pretium sumitur a communi æstimatione, non ex circumstantia particularis ementis, ut dicunt ex *S. Thom. 2. 2. q. 77. art. 1. Less. lib. 2. c. 21. n. 78. Lugo d. 25. n. 84. Salm. c. 2. n. 156. cum Mol. Bon. Trull.* contra alios. Sed in dubium revocatur, an creditum liquidum possit licite emi minori pretio quam infimo? *Prima* sententia affirmat, quam tenent *Caj. v. Usura, Arm. eod. v. n. 33. Nav. c. 17. n. 231. Sanch. Cons. lib. 1. c. 7. d. 17. Tol. lib. 5. c. 31. in fin. Auctor in Add. ad Anacl. de Vendit. q. VI. Tamb. Dec. lib. 8. tr. 3. c. 7. §. 8. n. 3. cum Dic.* & probabilem putant *Lug. D. 26. n. 95. adhæretque Az. t. 3. lib. 7. c. 10. q. 5. v. In hac, cum Abb. in c. Ex parte de Alien. mut. & S. Bern. Sen. p. 2. Serm. 34. Diana p. 1. tr. 8. Res. 49. cum Sa, Malder. Philiarcho, & Fab.* item *Innoc. Bannez, Trull. & Serra ap. Salm. c. 2. n. 159.* refert *Less. lib. 2. cap. 21. n. 66.* sic docuisse Lovani Cardinalem Bellarminum. Ratio, quia hic contractus non est mutui, sed emtionis, quia non emitur pecunia, sed actio ad illam; & ideo justum censetur pretium, quod communiter negotiatores pro talibus chirographis solvere solent. *Secunda* vero sententia negat, eamque tenent *S. Th. Opusc. 68. Less. l. 2. c. 21. n. 67. Lugo D. 26. n. 96. Salm. n. 160. cum Pal. Sylv. &c. Croix lib. 3. p. 2. n. 984. Laym. lib. 3. tr. 4. c. 17. §. 5. n. 33. Azor. loc. cit. Viva de Contr. q. 2. art. 2. n. 8. Spor. de 7. Præc. c. 4. n. 49.* & alii plures. Ratio, quia actio ad creditum liquidum revera, cum nullum adsit periculum, aut sumptus pro eo recuperando, tanti valet quanti ipsa pecunia debita; unde emere vilius actionem illam anticipata solutione, quando nullum intervenit incommodum, est virtualis usura. Hæc sententia est quidem suadenda, ut communior & tutior, sed primam, tum ob auctoritatem DD. tum ob rationem, sicut *Azor. & Laym.* reprobare non audent, ita nec ego, modo absit omnis animus usurarius; Res enim naturales, ut bene ait *Petrocor. t. 2. pag. 348.* pretium non habent, sed tanti valent, quanti ab hominibus æstimantur, ex *l. Pretia 62. D. ad l. Falc. apud Cabass.* Constat autem (ait *Laym.*) quod, cum talia chirographa ad venditionem exponuntur, minoris communiter æstimatur, quam præsentes pecuniæ, & hæc diminutio æstimationis oritur ex difficili exactione, a qua communiter præfata chirographa solent non esse immunia. Unde iidem *Lugo loc. cit. n. 99. Croix, & Spor.* licet secundam sententiam sequantur, dicunt tamen, quod ea speculative loquendo est vera, sed non practice, nam in praxi communiter hujusmodi credita vix sunt libera a periculo exactionis, vel saltem a molestiis, & sumtibus. Cum autem in praxi communiter hæc credita sint obnoxia hujusmodi periculis, & incommodis; idcirco non improbabile videtur, pretio ipsa decrescere juxta communem hominum æstimationem, & ideo minoris emi posse. Alia autem est ratio mutui, alia emtionis; ex mutuo enim nihil præter sortem exigi potest, nisi titulus extrinsecus ipsi accedat; in emtione autem sola æstimatio hominum constituit justum pretium rerum, hicque præbet titulum minoris emendi.

„ 1. Usuram committunt 1. Ministri Regum, 830 „ & Principum, &c. qui ut anticipatam faciant „ solutionem, aliquid accipiunt a creditoribus. „ 2. Qui aliquid accipiunt a debitoribus, con- „ cessa dilatione ad solvendum; quia accipiunt „ aliquid ultra sortem pro mutuo virtuali, *Con.* „ *loc. cit. Nav. Mol. Salm. &c.*

„ 2. Minoris emi possunt regulariter credi- „ ta, & stipendia, sive salaria debita militi- „ bus, aut famulis Nobilium, quia habent ad- „ juncta incommoda, pericula, & molestias in „ exigendo, quam ob causam idem licet, et- „ iamsi credita illa tempore præsenti, vel et- „ iam præterito fuerint solvenda. *Bon. loc. cit.* „ *ex Regin. Mol. &c.*

„ 3. Si ipse est causa difficilis solutionis, pec- „ cat contra justitiam emendo minoris, & te- „ netur ad restitutionem: tum quia ipse est „ causa damni, cum ipsius culpa creditum va- „ leat minus; tum quia alioqui præmium ex „ delicto suo reportaret * (*Hoc certum est apud* „ *omnes, v. Salm. c. 2. n. 157.*) * *Mol. d. 313.* „ *Fill. Bon. loc. cit.* Hinc Quæstores Principum, „ ad quos solutio pertinet, quando ipsi sunt „ causa difficilis, & malignæ solutionis, non „ possunt chirographa, vel credita emere mi- „ noris, ut docent *Auct. cit.* Additque *Salas,*

„ *& Mol.*

„ *& Mol. loc. cit.* non esse liberum quæstoribus, „ &c. quibus incumbit solvere Magnatum de„ bita, uni potius solvere, quam alteri (nisi „ quis forte jus præ aliis habeat: Vid. supra „ de ordine restit.): sed teneri omnibus solve„ re pro rata, *Bon. l. c.* Vid. *Trull. l. c. d.* 10.

ARTICULUS II.

Quid sit negotiatio, & quibus illicita?

831 *Quando Clericis negotiatio sit graviter illicita?*
832 *Quid si Clericus negotietur per alium?*
833 *Quid si negotietur nomine alieno? Et vide ibi sancitum ex Bulla Benedicti XIV.*
834 *An liceat Clerico, aut Religioso emere animalia, ad ea vendenda saginata in pascuis suis?*
835 *An liceat emere pecora ad ea saginanda ex pascuis alienis?*
836 *An liceat emere agrum cum fructibus? An vendere carius, ut ematur vilius? An emere lanas ad vendendum pannum?*
837 *An liceat Clerico absolute negotiari pro necessitate sui, vel familiæ?*
838 *An aliquando Laicis negotiatio sit illicita? An liceat Clericis gerere negotia, sive procurationes Secularium?*

831 „ RESP. Ea est, cum quis rem sibi compa„ rat eo animo, ut integram, & non mu„ tatam *(*secus si in melius mutatam. S. Th.* „ 2. 2. q. 77. a. 4. ad 1.)*, carius vendendo, vel „ permutando lucretur. Quod, quia obnoxium „ est periculo multorum peccatorum, & valde „ distractivum, ac indecens statui Clericali, sic „ lucris inhiare, severe prohibitum est Cleri„ cis constitutis in Sacris *(*Constitutis in Sacris* „ *tantum, ut Salm. c. 2. n. 37. Lugo D. 26. n.* „ *25. Less. c. 21. n. 4. & alii communiter, ex c.* „ *Secundum 6. Ne Cler. vel Mon. Id affirmat* „ *etiam de Novitiis Tur. ap. Lugo, sed Lugo* „ *merito de hoc dubitat, quia Novitii in odiosis* „ *non veniunt nomine Religiosorum*)*; ita ut „ mortaliter peccent *(*Ut habet communis (sed* „ *non contra justitiam). Et incurrunt suspensio-* „ *nem, & excommunicationem, ferendæ tamen* „ *sententiæ; Salm. ib. De immunitate gabella-* „ *rum autem, vide Salm. l. c.*)*, si multam „ negotiationi dent operam, ut ait *Less. quem* „ *v. l. c. d. 1. Lay. l. 3. t. 4. c. 17. §. 7. Bon. de* „ *contr. d. 3. q. 1. p. 5. C. Lugo d. 26. s. 3. n. 19.*

Communis igitur est sententia, non prohiberi negotiationem Clericis in Minoribus. Ita *Contin. Tourn. t. 1. p. 467. n. 1. Habert t. 4. p. 288. Conc. t. 7. p. 279. n. 5. Lugo D. 26. n. 25. & Salm. tr. 14. c. 4. n. 37.* Dubitatur autem, an vetetur Beneficiatis in Minoribus? Negant *Mol. D. 342. & Trull. ap. Salm. l. c.* qui id probabile putant cum *Fill. t. 2. tr. 36. c. 1. q. 8. n. 20.* Sed melius tenendum oppositum cum communi sententia, quam tenent *Lugo D. 36. n. 26. Salm. Tourn. Conc. Habert ll. cc.* item *Sa, Tab. Reb. Salas ap. Lugo, ex c. Placuit 3. C. 21. q. 3.* ubi prohibetur negotiatio non solum Presbyteris, & Diaconis, sed etiam *Clericis*: quod saltem de Beneficiariis in Minoribus intelligendum est; nec intelligi potest de Subdiaconis, dum in tertio sæculo, quo peractum fuit Concilium Carthaginense III. cujus est præfatus Canon, nondum Subdiaconatus ordo inter sacros connumerabatur; etenim adhuc tempore Urbani II (qui vivebat anno 1031.) tantum Ordines Presbyteratus, & Diaconatus erant sacri, ut patet ex Conc. Benevent. *Dist. 60. c. 4. ap. Tourn. t. 10. p. 250.* Ratio autem, cur Beneficiariis negotiatio sit interdicta, est, tum quia Beneficiarii ex officio debent Deo vacare, utpote addicti Ministerio ecclesiastico, tunc quia ex Bullis Pontificum, ut asserit *Lugo*, Beneficiarii, non solum in Majoribus, sed etiam in Minoribus constituti expoliantur bonis acquisitis ex negotiatione; ergo etiam iis negotiatio est interdicta. Sententia autem contraria, nescio quo valido fundamento nitatur.

„ Si Clericus semel, iterumque tantum ne„ gotietur, in materia non gravi, v. g. libros, „ cruces, &c. emat, ut occulte iterum vendat „ carius, non est mortale. *Less. Mald. Fill.* „ *Dian. C. Lugo l. c.*

Non peccat graviter Clericus bis, vel ter exercens negotiationem non turpem, nec in magna quantitate, quia Jura loquuntur de exercente. Ita *Less. l. 2. cap. 21. n. 4. Lugo d. 26. n. 24. Salm. de Contr. c. 2. n. 38. cum Fill. Trull. Vill. &c. ex c. Multa 1. Ne Cler. vel Mon.* ubi prohibetur Clericis, *negotium injustum exercere*. Hinc, etiamsi semel in materia gravi negotietur, nec etiam peccare graviter, probabiliter tenet *Caj. Salas, Delbene ap. Croix l. 3. p. 2. num. 1003.* Immo *Caj. Michael de Palao & Rod. ap. Salm. ib.* dicunt non esse grave, etiam frequenter negotiari, quando fiat sine scandalo, & negotiatio non sit turpis, nisi præcedat monitio; Sed *Salmant.* hoc recte inquiunt minime admittendum, cum jura ante monitionem graviter negotiationem prohibeant: monitio autem tantum requiritur ad pœnas incurrendas, non vero ut hujusmodi exercitium sit illicitum, cum illud a lege interdicatur, utpote statui Clericali per se indecens.

Notandum hic ex Bulla *Bened. XIV.* contra 832
Clericorum negotiationem, edita Romæ 25. *Febr. an. 1741.* quæ incipit, *Apostolicæ*, statutum esse, quod Constitutiones, & pœnæ contra Clericos negotiantes intelligantur etiam pro Clerico, qui non suo, sed alieno nomine quomodolibet illicitam negotiationem exercet. Item quod negotia a Laicis incœpta, si ad Clericum quovis titulo deferantur, statim sint dimittenda; Quod si non possit dimitti sine detrimento, permittitur continuatio, sed tantum ad tempus, & per interpositam Laici personam, ac de licentia S. C. Concilii (aut Ordinarii, si sit extra Italiam); Alias incurret Clericum eamdem Spolii pœnam.

Plures autem AA. dicunt non peccare gravi- 833
ter Clericos, qui per alios negotiantur, dantibus ipsis pecuniam, aliis ponentibus industriam; nisi eorum superintendentia esset tanta, ut ipsimet negotiari viderentur; ita *Salm. de Contr. cap. 2. num. 38. Lugo Disp. 26. num. 36. in fin. cum Laymann & Castropal. apud Croix lib. 3. p. 2. num. 1009.* Sed hodie oppositum omnino tenendum ex Bulla Benedicti XIV. *Apostoli-*

Julica, edita 25. Febr. ann. 1741. ubi statutum est poenas inflictas adversus Clericos illicitos negotiatores, extendi etiam *ad Clericos* illicite (verba Bullæ) *sub alieno laici nomine quomodolibet negotiantes, perinde ac per seipsos, ac proprio eorum nomine negotia ipsa illicita exercerent*. Quod intelligitur (ut ipse Benedictus clarius explicavit *de Synodo t. 2. lib. 9. c. 6. n. 4. & 5.*) de Clericis, qui per laicos negotiantur, lucrum pro seipsis acquirendo. Quod patet sic esse intelligendum etiam ex eadem Bulla, ubi Pontifex immediate post relata verba declarat, quod bona sic a Clericis alieno nomine sibi acquisita ad spolii pœnam subjiciantur. Præterea ex Bulla Regnantis Clementis XIII. *Cum primum*, data 17. Sept. ann. 1759. confirmatur Bulla Benedicti, & rursus expresse prohibetur Clericis, ne negotientur per interpositam personam, & præsertim ne per alios *cambium activum* contrahant. Insuper in hac Bulla Clemens præcipit, quod etiamsi adsit necessitas Familiæ, Clericus nequeat negotiari sine Dispensatione Sedis Apostolicæ, si sit intra Italiam; Episcopi vero, si extra Italiam. Præterea addit, quod si aliquis contractus negotiationis dubitatur, an licite possit a Clerico iniri, vel ne, *expeditissimam ait esse viam scribendi ad S. C. Concilii, quæ dubium decernet*.

834 „ 2. Non est negotiatio Ecclesiasticis, vel „ Religiosis prohibita, si emant pecora, quæ „ pascuis suis saginata vendant, quia vendunt „ fructus suorum prædiorum, vel agrorum, *Mol.* „ *Less. C. Lugo sect. 3. n. 29.* Uti nec si greges „ alant, ut fœtus, lac, lanam vendant, *C. Lug.* „ *loc. cit.* Ubi tamen negant licere iis conduce„ re agros, ut fructus vendant, eo quod (licet „ non sit negotiatio proprie dicta) specialiter „ illis sit prohibitum in *Concil. Carthag. 2. loc.* „ *cit.*

835 Certum est non esse licitum Clericis vel Religiosis conducere agros alienos ad vendendos fructus. Ita cum *Bus.* ut supra *Lugo de Contr. D. 26. n. 29. Less. l. 2. c. 21. num. 6. Laym. de Contr. cap. 13. §. 7. n. 40. Ronc. de Contr. c. 2. q. 4. R. 2. &c.* Ratio, quia, (ut dixit *Bus.*), quamvis hæc proprie non sit negotiatio, tamen vetitum est *a Conc. Chalced.* (non *Chartag.*) ut habetur in *c. Pervenit 1. caus. 21. q. 3.* ubi sic dicitur: *Pervenit in S. Synodum, quia de eis in Clero connumerantur, quidem propter turpis lucri gratiam alienarum possessionum conductiones, & causas seculares suscipiunt; & seipsos quidem a ministeriis sanctis per desidiam separant; ad domos autem secularium concurrunt, & substantiarum eorum gubernationes avaritiæ causa suscipiunt. Decrevit igitur S. Synodus neminem deinceps eorum, sive Clericum, aut Monachum, conducere possessiones, aut misceri secularibus procurationibus*. E converso licitum est Clerico emere agrum cum fructibus jam maturis, & illos vendere, quia tunc vendit fructus agri proprii. Ita *Salm. loc. cit.* cum *Mol. Fill. & Bus. ut mox infra*. Licitum esse etiam emere pullos equinos, ut postea domitos vendat, dicit *Pal. tr. 16. D. 4. p. 13. §. 3. n. 3. cum Gutt. & Lassarte*; Sed hoc parum mihi arridet.

An vero liceat Clerico emere pecora, vel porcos, ut vendat saginatos, vel ut fœtibus, lacte, lana lucrum faciat? Communiter id admittunt DD. si in propriis prædiis animalia saginentur, vel alantur, ut *Less. loc. cit. num. 6. Lugo n. 29. Bal. n. 3. Laym. n. 40. Salm. n. 41. Ronc. loc. cit. R. 2.* Sed dubitatur, an liceat ea alere ex prædiis alienis, ut postea vendantur? Si ad hoc conducantur prædia aliena, censeo omnino dicendum, quod non liceat, ex citato *Conc. Chalced.* (nisi alicubi contraria vigeret consuetudo). Ratio, quia, si ibi prohibetur conducere agros ad vendendos fructus, tanto magis videtur id vetitum ad animalia saginanda. An autem liceat Clerico emere fructus alienorum agrorum ad animalia saginanda, & saginata vendenda? Generaliter loquendo, id concedunt *Viva de Contr. q. 2. art. 4. n. 7. & Salm. n. 34.* modo absit scandalum. Sed negant *Laym. loc. cit. & Spor. tr. 6. c. 5. n. 102.* Verumtamen nequeo intelligere, cur hoc absolute sit illicitum, cum ex una parte hæc non sit negotiatio; emere enim rem, ut in melius mutata carius vendatur, certum est non esse negotiari, *sed præmium sui laboris accipere*, ut docet *D. Th. q. 77. art. 4. ad 1. cum aliis*. Ex alia parte nullo Canone hoc vetitum invenitur. Et regula generalis est, licitum esse quodcumque non constat a Lege prohibitum, ut fuse probatum est *lib. 1. n. 48.* Dicit *Laym.* hoc prohiberi, quia dedecet statum Ecclesiasticum. Sed respondeo, vel dedecet per se, vel propter scandalum aliorum: Quod per se dedeceat, nequit dici; nam si hoc esset, etiam Clericum dedeceret animalia saginare in prædiis propriis, quod communiter DD. cum ipso *Laym.* permittunt. Si vero ob scandalum, ergo, secluso scandalo, non est illicitum.

„ 3. Non peccat Clericus 1. Si emat agrum 836 „ cum fructibus jam maturis, illosque vendat; „ quia vendit fructus agri sui, *Card. de Lugo* „ *loc. cit. ex Molin. Filliuc. &c.* 2. Si id, quod „ ad proprios usus emerat, postea, vel quia „ non indiget, vel mutato consilio, carius ven„ dat, *ibid.*

Notandum est deinde, quod, ut negotiatio Clericis vetita sit, requiritur animus vilius emendi, ut vendatur carius; unde licet eis vendere carius, ut emant vilius, *Salm. n. 42.* Sic pariter non est vetitum Clericis, vel Monachis aliquid emere ut consumant, & postea vendere, si pretium illius crescat, ut vilius simile emant, quia *hoc non est propria negotiatio* (ait *S. Th. 2. 2. q. 77. art. 4.*) *nec pertinet ad negotiatores, sed magis ad Œconomicos, & Politicos, qui habent providere vel domui vel Civitati de necessariis ad victum*. Item nec prohibetur iis emere plura pro securitate suæ provisionis, & quod semper est etiam carius vendere, quia emit ne provisio deficiat, ut ajunt *Lugo D. 26. num. 32. Mazzott. tom. 2. pag. 128.* Licitum etiam est Clericis emere ferrum, ad vendendos gladios: colores, ad vendendas picturas: lanas, ad vendendum pannum; modo tamen ipsi pannum conficiant, non autem per operarios conductos, quia aliter hoc valde accederet ad negotiationem; ita *Lugo numer. 34. Salmanticenses cum Mol. & Malder.* Et hoc affirmant, etsi

etsi lanæ essent propriæ; de hoc tamen dubitàt *Lugo*. An vero liceat conducere equos ad eos locandos? Negat adhuc *Mol.* sed concedunt *Lugo*, & *Salm. n.* 42.

„ An vero, & quomodo Clericis liceat ne„ gotiari per alios non famulos, præsertim in „ necessitate? V. C. *de Lugo d.* 26. *s.* 4. *n.* 36. „ *Trull. l. c. d.* 19. *Barb. de jur. un. l.* 1. *c.* 40. *a.* 1.

837 Commune est apud DD. licitum esse Clerico negotiari pro sua vel suorum necessaria sustentatione. Ita *Less. l.* 2. *cap.* 21. *n.* 6. *Lugo D.* 26. *n.* 37. & *Salm. c.* 2. *n.* 39. *cum Mol. Sa*, *Nav. &c. ex c. Multa* 1. *Ne Cler. vel Mon.* ubi dicitur: *Nec tamen justum negotium est contradicendum propter necessitates diversas &c.* Sed hic dubitatur, quænam necessitas requiratur, vitæ, an status? Nimis rigide *Laym. cap.* 13. §. 7. *n.* 39. requirit necessitatem ad vitam sustentandam. Sed communius & probabilius *Pal. tr.* 16. *D.* 4. *p.* 13. §. 3. *n.* 8. *Spor. tr.* 6. *c.* 5. *n.* 102. *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1006. & *Mazzot. de Contr. c.* 3. *p.* 127. *in fin.* dicunt sufficere necessitatem gravem ad statum decentem, nempe si aliter Clericus cum sua Familia commode sustentari nequeat. Ratio, tum quia Lex ecclesiastica non obligat cum gravi incommodo; tum quia prohibitio, cum facta sit ob decentiam status, non censetur prohiberi id quo necessarium est ad decentem statum servandum suum vel suorum.

838 Notandum est ultimo, quod negotiatio, licet tantum Clericis prohibita sit, adhuc tamen laicis aliquando illicita erit: nempe si unus, vel pauci mercatores emant in magna quantitate res necessarias ad victum, vestitum, vel ad usum communem civium, antequam hi sufficienter de illis sibi providerint, ut postea vendant pretio majori, quam juxta fori æstimationem venderentur. Ita *Salm. c.* 2. *n.* 44. & 45. *cum Trull. Sot. Sylv. &c.* Et addunt in hoc peccare eos contra justitiam, & teneri ad restitutionem. Sed oppositum non esse improbabile ait *Less. l.* 2. *c.* 21. *n.* 151. cui adhærent *Palaus Mol. Dic. & Dian. ap. Salm.* dicentes, quod isti potius peccant contra caritatem, & contra Justitiam legalem, non autem contra commutativam; quia non peccant emendo, nec peccant non vendendo statim, cum nullus teneatur vendere res suas. Excipit tamen *Less. num.* 152. si pretium, spectato tempore venditionis, esset irrationabile; Sed vide dicta *n.* 815. Admittunt autem *Salm. d. n.* 44. *cum commui* posse mercatores vendere merces pretio majori, si emant eas, antequam in Urbem invehantur. Sicut etiam admittunt, quod dives in urgenti necessitate civium, possit emere frumenta, ut moderato lucro postea vendat, & sic eorum necessitati subveniat.

Valde refert hic ultimo loco quærere, an liceat Clericis gerere negotia, sive procurationes Secularium? Certum est illicitum esse Clericis exercere officium Tutoris, Curatoris, aut Procuratoris pupillorum, item Tabellionis, & qualecumque aliud officium publici ministerii, ex quo teneantur rationes reddere de justitia, vel de bonis administratis. Et ob hanc causam tales Clerici fiunt irregulares ex *c. un. de Obligatione ad Ratioc.* Advertit tamen *Mazzot. de Irreg. t.* 4. *p.* 463. *cum Tamb. Ugolin. & aliis*, quod si a Clerico suscipiatur administratio post Ordinationem, non incurritur Irregularitas, cum hæc non inveniatur expressa in jure. Deinde advertunt *Salm. de Censur. c.* 9. *n.* 63. *cum Pal. Bonac. Cornejo*, & *Sayro*, quod ut Clericus qui hujusmodi officia exercuerit, possit ordinari, sufficit, quod, deposita administratione, idoneam fidejussionem de gestis præbeat. Imo (ut addunt iidem *Salm. cum Pal. Suar. Bon. &c. ib.*) sufficit, quod reddat rationes, & administrationem deponat, etiamsi debita non solverit. Communiter autem DD. cum *Salm. n.* 64. docent quod Administratores locorum piorum, aut viduæ, aut pupilli indigentis, qui causa pietatis tale onus susceperint, bene possunt ordinari etiam ante redditas rationes, argumento ex *c.* 1. *Ne Clerici, vel Mon. c.* 6. *q.* 1. & clarius ex *c. Pervenit*, 2. *Can.* 21. *q.* 3. *ac c. Indicatum* 5. *dist.* 89.

Ad quæsitum veniamus; communiter docent *Less. l.* 2. *c.* 21. *n.* 6. *Pal. de Censur. D.* 6. *p.* 13. *n.* 8. *Bon. eod. tit. p.* 4. *n.* 4. *Salm. eod. tit. c.* 9. *n.* 28. *cum Suar. Laym. & aliis*, illicitum esse Clericis procurationem gerere personæ secularis privatæ non miserabilis, cum obligatione reddendi rationes, ut habetur ex *c. Sed nec* 4. *Ne Cler. vel Mon.* ubi sic dicitur: *Sed nec procurationes villarum, ut jurisdictiones etiam seculares ... Clericorum quisquam exercere præsumat. Si quis autem adversus hæc venire tentaverit, quia contra doctrinam Apostoli dicentis* (*ad Tit.* 2.): Nemo militans Deo implicet se secularibus negotiis; *ab ecclesiastico fiat Ministerio alienus, pro eo quod, officio Clericali neglecto, fluctibus seculi, ut Potestatibus placeat, se immergit.* Ex præfato autem textu infertur 1. talem Clericum incurrere suspensionem ab Officio, sed nonnisi ferendæ sententiæ, a qua excusabit ignorantia, etiamsi fuerit crassa: cum ibi appositum sit verbum *præsumat*, quod importat commodam contumaciam per scientiam censuræ, ut dicemus *lib.* 7. *num.* 47. Infertur 2. cum *Ronc. de Contr. c.* 2. *Reg. in praxi* 5. illum Clericum serio increpandum esse in hac materia, qui ita se immergeret in hujusmodi procurationibus, ut sua ministeria cogeretur negligere, prout deducitur ex verbis textus allati, *officio clericali neglecto, fluctibus sæculi se immergit*. Hinc non auderem damnare de mortali Clericum, qui ob talem procurationem sua ministeria non negligeret: Maxime si id non faceret avaritiæ causa, sed ad decentius statum suum & familiæ conservandum.

DUBIUM IX.

Quid sit Contractus Census, & an liceat?

839 *Quando census est licitus?*
840 *An liceat census super personas?*
841 *An pereat census, pereunte re censuata?*
842 *An liceat apponere in censu pactum assecurationis?*
843 *An sit licitus census redimibilis ex utraque parte?*

839 „ RESP. Is est, cum certa summa pecuniæ, v. g. 100. florenis, emo a te jus percipiendi quotannis ex bonis tuis, aut certa aliqua re tua utili, sive fructifera certam aliquam pensionem, seu censum, v. g. florenos 5. annuos, vel 6. prout consuetudine, vel lege taxatum erit: Ita ut hic non sit mutuum, & usura, si alias pravam intentionem non habeas, sed vera emptio, & venditio quia emitur non præcisa ipsa pensio, sed jus eam percipiendi * (*Ita Salm. c. 4. n. 24.*) *, quod longe minus valet, ideoque minoris emitur; licet post multos annos pretium longe superet. *Mol. Less. Laym. l. 3. t. 4. c. 18.* & ceteri communiter. Rectius tamen C. *Lugo d. 27. s. 2. n. 20.* probat, ad excusandum censum ab usura, dicendum esse, non emi pensiones, neque jus ad illas, neque fructus, sed potius partem ususfructus talis prædii, super quo census constituitur; ita ut dominium totum directum prædii maneat apud venditorem, dominium vero utile, seu jus ususfructus ex parte vendatur: *Unde solvuntur sequentes Casus, qui etiam ex natura emtionis, & venditionis solvi possunt.*

„ 1. Hic contractus est injustus, si non servetur pretium justum a Lege, vel consuetudine probatum, quomodo pro Germania constituit Carolus V. ut jus ad 5. tantum pro 100. ematur.

840 „ 2. Non solum licitus est census realis, id est constitutus super re aliqua, ut supra dictum, ex cujus utilitate pensio extrahatur, ita ut ad quemcumque res transeat cum illa obligatione, & onere: sed etiam (saltem ex natura rei, & seclusa prohibitione legis positivæ) personalis, & constitutus immediate super persona, quæ sua opera, & industria utilis sit, & fructum aliquem pariat, vel bona in spe, vel re habeat, unde pensio duci possit: alioqui enim jus, quod venderet, non esset pretio æstimabile, & sic contractus fictitius. Ita probabiliter *Cov. Less. Sal. dub. 3. n. 2. &c.* contra *Nav. Mol.* C. *Lugo d. 27. n. 25.* ubi censum mere personalem illicitum esse, docet esse probabilius, & prolixe probat.

An census personalis sit licitus de jure naturali? *Prima* sententia negat, & hanc tenent *Lugo D. 27. n. 25. cum Mol. Ang. Reb. Lup. &c. P. Concina t. 7. pag. 576. §. 3. cum Panorm. Nav. Sylvest. &c.* Probant 1. quia persona non potest vendi, ex *l. Ob æs alienum. Et l. seq. C. de Action. & Obl. ac c. 2. de Pignor.* Probant 2. ex *Extrav. 1. & 2.* Martini V. & Callixti III. qui solos census reales approbarunt; & clarius ex Bulla S. Pii V. in sua *Extrav. de Censibus*, qui expresse statuit censum super re immobili, & non aliter, constitui posse. *Secunda* vero sententia communior & probabilior docet esse licitum. Ita *Less. lib. 2. cap. 22. dub. 4. Sot. lib. 6. quæst. 5. artic. 1. concl. 4. Pal. D. 6. p. 11. n. 2. Abelly p. 376. num. 2. Merb. to. 1. p. 354. q. un. Habert t. 4. p. 324. Cabass. l. 6. c. 12. n. 5. Continuat. Tournely t. 1. p. 540. Wigandt tr. 9. Ex. 8. n. 4. R. 1. Ronc. de Contr. c. 2. q. 4. R. 1. Anacl. eod. tit. dist. 3. q. 6. n. 68. & Salm. c. 4. n. 26. cum Cov. Bann. Trull. Prad. Salas, &c.* Probatur 1. ex *Const.* Nicolai V. in sua *Extrav. de Censibus*, ubi videtur clare approbari census super personis, ut notant *Pal. Tournely, Salm. & Wig. ll. cc.* Hæc sunt verba Bullæ: *Cum opportuna contrahentium securitate, ac potestate vendentis, personas earumque proprietates, reditus, jura &c. census & omnia, & singula mobilia & immobilia bona obligandi, & obligari faciendi &c.* Idemque confirmasse Gregorium XIII. testantur *Palaus*, & *Wigandt*. Probatur 2. ratione, quia si quisque potest operas suas locare, potest etiam & vendere. In tali autem contractu proprie non emitur persona, sed improprie, nam proprie emitur jus super industriam personæ. Sicut enim in censu reali non emitur prædium, sed emitur jus super fructus percipiendos ex prædio; sic in censu personali non emitur persona, sed jus ad percipiendos fructus industriæ & laboris personæ. Nec valet dicere hujusmodi contractum esse quoddam mutuum virtuale; nam in mutuo cogitur mutuatarius reddere eandem sortem, sed in censu capitale fit demortuum, & tantum reddi potest ad arbitrium venditoris. An autem sit licitus census personalis redimibilis ex utraque parte? Vide mox dicenda in *seq. n.* 843. Ad Bullas autem Martini V. & Callixti III. respondetur, quod ibi minime reprobatur census personalis, sed quia ibi tantum agebatur de censibus realibus, de quibus quæsitum fuerat, an liciti essent; ideo Pontifices eos tantum approbarunt. Hinc bene ajunt *Cabass. l. c. Less. n. 47. Salm. num. 29. & 33. cum Pal. Sot. Vill. Prado, &c.* præfatas Bullas non obligare, cum non sint præceptivæ, sed tantum approbativæ conditionum in iis expressarum. In Bulla autem S. Pii V. præcipitur quidem non constitui censum nisi super re stabili, non tamen declaratur census personalis illicitus de jure naturali. An vero hæc Bulla S. Pii sit ubique recepta? Infra videbimus *nu.* 848.

„ 3. Iniqui sunt venditores, seu censuarii, qui emptoribus, sive censualistis obligant rem

„ non

„ tentem reddere fructus, saltem tot, quot „ pensio exigit, aut reddentem quidem, sed „ jam aliis censibus venditos, *Bon. dub.* 3. *q.* „ 4. *p.* 1. *n.* 9. & 13.

841 „ 4. Sicut in emtione res perit damno em- „ ptoris, sic etiam in censu reali, si res, su- „ per quam impositus est census, pereat, vel „ fructus ejus absque culpa venditoris, tunc „ enim perit census, ita ut emptor, sive cen- „ sualista non possit amplius recipere fructus, „ sive censum: quia qui emit, suo periculo e- „ mit, *Bon. l. c. Fill. c.* 35. *p.* 2. *n.* 225. *(V. „ *n.* 847.) * Unde ad hoc incommodum ca- „ vendum inventus est sequens modus.

842 „ 5. Licitum est, ut probat *Tol. l.* 5. *c.* 46. „ & *Less. c.* 21. *d.* 11. contractui census adjun- „ gere aliud pactum assecurationis, ut si res, „ super quam fundatus est census, pereat, id „ fiat damno venditoris, ideoque nihilominus „ obligatus sit vel super aliis bonis suis eum „ statuere, vel restituta sorte eodem pretio re- „ dimere. Debet tamen hoc pactum venditori „ compensari, augendo pretium census, vel quod „ eodem recidit, minorem pensionem designando, „ *Bonac. l. c. n.* 30. *(V. *infra n.*847. *Dub.* 2.)*

843 „ 6. Ex natura rei licitus est non tantum „ census irredimibilis, sed etiam redimibilis, „ tum ex una parte, tum utriusque, ut patet „ ex terminorum explicatione: quia irredimi- „ bilis census dicitur, cum venditor non potest „ illum pro suo arbitrio redimere: redimibilis „ autem, cum potest, reddendo emtori eandem „ summam, quam accepit, atque ita rursus sibi „ emendo, quod ante vendiderat. Utrinque re- „ dimibilis dicitur, cum ita conventum est, ut „ tam emtor, quam venditor possit emptionem „ factam resolvere, & summam, quam dedit, „ repetere. *Less. d.* 10. *Dian. p.* 2. *t.* 5. *m. R.* 76. „ * (*Vide dicta de pacto retrovendendi, & ree- „ mendi sup. n.* 812. & 813.

„ 7. Nihilominus, quia contractus census re- „ dimibilis, ex parte emtoris, est res periculosa, „ suaderi non facile debet: nam in Constit. Mar- „ tini V. & Callixti III. PP. uti Caroli V. Imp. „ & usurarius contractus judicatur. Verum id „ intelligi debet secundum præsumtionem fori „ externi: præterquam quod illæ Constitutiones „ multis locis eatenus non sunt receptæ, qua- „ tenus prohibent ea, quæ juri naturali non „ adversantur, ut notat *Laym. l.* 3. *t.* 4. *c.* 18.

Quæritur, an sit licitus census redimibilis ex utraque parte? Adest duplex sententia probabilis. *Prima* sententia negat, quam tenent *Sotus l.* 6. *q.* 5. *a.* 3. *concl.* 1. & *Salm. c.* 4. *n.* 41. *cum Cov. Tap. Vill. &c.* Ratio, quia ubicumque traditur pecunia cum pacto eandem rursus recipiendi, est mutuum virtuale, unde quicquid ex eo percipitur ultra sortem, est usura. *Secunda* vero sententia affirmat, & hanc tenent *Less. l.* 2. *c.* 22. *dub.* 10. *Laym. l.* 3. *tr.* 4. *c.* 18. *n.* 8. *Pal. t.* 6. *tr.* 32. *D.* 6. *p.* 24. §. 4. *n.* 2. *Spor. de* 7. *Præc. c.* 7. *n.* 21. item *Val. Salas, Diana, & a S. Fausto ap. Salm. n.* 40. Hæc sententia, spectata rei natura, satis probabilis mihi videtur, modo observentur limitationes quas adnotavi circa pactum reemtionis *n.* 813. Nam revera non potest assignari ratio disparitatis in venditione prædiorum, & in hac venditione censuum. Gratis autem asseritur hoc esse mutuum virtuale; cum hic contractus omnino differat a mutuo, in mutuo enim, si perit res oppignorata, mutuatario perit; hic autem, si perit res censuata, censitori perit. (Vide omnino quæ diximus dicto *n.* 813. Idque dicunt *Less. Laym. & Spor. ll. cc.* valere non tantum pro censu reali, sed etiam pro personali; quod non est improbabile, si debita proportio servetur. Ceterum, ut bene advertunt iidem *Lay. & Spor.* hujusmodi contractus non caret periculo usurariæ intentionis.

„ 8. Census vitalitius, quia est virtualis sponsio, 844
„ & nititur eventu fortuito, licitus est. *Fill. Dia.* „ *p.* 7. *t.* 9. *R.* 70. *(*Et communiter Less. c.* 22. *Dub.* 6. „ *Salm. c.* 4. *n.* 28. *cum S. Th. Pretium hujus census „ vitalitii constituitur juxta rationem ætatis & sa- „ nitatis: Hinc dicunt Bon. D.* 3. *q.* 4. *p. un. n.* 18. „ & *Cabass. l.* 6. *c.* 12. *n.* 8. *quod si censitor possit ad „ annum* 60. *pertingere, poterit quotannis exigere „ aureos* 10. *pro* 100. *Sed Lessius l.* 2. *c.* 22. *n.* 41. *cui „ adhæreat Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 123. & *Mazz. t.* 2. *p.* „ 142. *dicunt posse exigere unum pro septem vel „ octo, quod importat in circa* 12. *vel* 14. *per* 100. „ *Et alibi (in Auctar. v. Societas Offic.) ait Less. „ posse exigere aliquando usque ad* 16. *pro* 100.) *

Hic videndum, quæ conditiones requirantur ad 845
licitam censuum constitutionem. De jure naturali, ut ait *Less. l.* 2. *c.* 22. *n.* 74. duæ tantum conditiones desiderantur: prima, ut sit æqualitas inter censum & pretium; secunda, ut pacta præter naturam census adjecta, juste compensentur. De jure autem Canonico duæ habentur Bullæ, in quibus plures assignantur conditiones pro censibus instituendis. Prima est Nicolai V. incipiens *Solicitudo*, edita anno 1452. pro utraque Sicilia: In hac approbatur census solitus institui in præfatis Regnis, etiam cum pactis & pœnis appositis pro securitate; modo serventur hæ conditiones, I. Ut census constituatur specialiter super re certa, & generaliter super omnibus bonis censuarii. II. Ut adsit pactum retrovendendi eodem pretio. III. Ut pensio solvenda non sit ultra decem pro centum. In hoc autem ait *Viva q.* 7. *a.* 3. *n.* 14. standum esse consuetudini locorum.

Secunda Bulla posterior est S. Pii V. quæ incipit 856
Cum onus &c. edita anno 1568. In hac plures aliæ conditiones præscribuntur; Et I. Ut census constituatur super re stabili fructifera, & designata: Unde excluduntur census personales, etsi cum hypotheca celebrentur, & ut verius tenent *Viva de Contract. Q.* 4. *art.* 3. *n.* 4. & *Salm. commun. c.* 4. *n.* 41. *contra Nav. Lop. ap. Viva*, putantes in Bulla præscindi a censu personali. Res autem stabilis reputatur domus, ager, & etiam officium perpetuum, & census perpetuus irredimibilis, uno etiam redimibilis, ut contra *Mol. & Az.* probabiliter tenent *Pal. p.* 14. *n.* 3. *Bon. Reb. Hurt. ap. Viva l. c.* Notat tamen *Viva*, quod, licet res debeat designari, hoc tamen non tollit, quin possint obligari alia bona ad securitatem pensionis, quæ tamen pensio utique periret, pereunte re specialiter hypothecata. Vide *n. seq.* 847.

II. Ut census ematur pecunia enumerata coram Notario, & testibus. Sed hic quæritur 1. an hæc conditio non obliget in foro interno, ita ut liceat in conscientia constituere censum ex pecunia antecedenter debita? Affirmant *Less. l.* 2. *cap.* 22. *n.* 80. *Nav. de Usur. n.* 88. *Dian. p.* 1. *tr.* 8. *R.* 44. *cum Megala, Mald. Val. Jo.* de

de la Crux, &c. & probabile putat *Tamb. de Contr. l. 9. tr. 2. c. 8. §. 2. n. 4.* Negant vero *Pal. tr. 33. D. 5. p. 16. n. 8.* cum *Med. Lop.* &c. item *Mol. D. 390. Lugo D. 27. n. 83. cum Salon. Reb.* & aliis pluribus. Ratio, quia, cum Bulla sit juste constituta ad vitandas fraudes, si in aliquo casu particulari cesset fraus sive injustitia, non cessat tamen ejus periculum. Hæc quidem secunda sententia est probabilior, sed prima non videtur improbabilis, casu quo omnino absit in casu particulari fraus aut injustitia: Licet enim probabilius sit Legem non cessare, cessante fine legis in casu particulari, contraria tamen adhuc videtur probabilis cum *Caj. Sylv. Ang. Val. Carden. Sa*, *Viva*, *Salm.* & aliis pluribus, ut diximus *l. 1. n. 199.* Si autem (loquendo in casu nostro) venditio rei frugiferæ per pecuniam creditam certe est valida & justa, cur injusta censenda est venditio census realis, quæ procul dubio vera venditio est, cum vendatur jus ad fructus fundi, in quo census constituitur, ut bene arguit *Lugo l. c. n. 80. cum Sot. Salas*, &c. ad probandum, quod jure naturali minime sit illicitus census constitutus ex pecunia credita. Quæritur hic 2. utrum venditor census, si sit læsus in pretio, possit minuere pensionem, aut ipsam integram teneatur solvere, & censitor teneatur supplere pretium? Utraque videtur probabilis. Vide *Viva ib. n. 5.*

III. Ut solutio pensionis non fiat anticipate, aut sic in pactum deducatur. Probabiliter tamen ait *Bon. de Contr. D. 3. q. 4. p. un. n. 26. cum Mol. D. 390. Fill. Reb. Salas*, *Less. Az.* & *Salon.* quod si censuarius sponte vellet solvere anticipate, hoc non prohiberi ex Bulla. Illicitum est autem obligare Censuarium ad solvendam pensionem suis expensis in domo Censitoris, quia hoc onus esset extra naturam contractus, ut recte ajunt *Viva q. 4. a. 3. n. 6.* & *Bon. l. c. n. 35. cum Reb. Salas & aliis*, contra *Rod.* Intellige, nisi propter hoc onus pretium minuatur.

IV. Ne obligetur censuarius ad casus fortuitos: Hinc, si res hypothecata perit, nequit Censitor petere, ut alia substituatur, secus, si res reperiatur aliena; vel si reddatur infrugifera culpa censuarii, ut *Less. Nav.* &c.

847 Sed dubitatur 1. an, præcisa Bulla S. Pii, pereunte re, de jure naturali pereat etiam census? *Prima* sententia negat, & hanc tenent *Pal. tr. 33. D. 6. p. 31. n. 3. cum Sot. Cov. Palac.* item *Salm. c. 4. n. 48. cum Salas*, *Mercad. Rodr. Martin.* &c. Ratio istorum, quia in censu præcipue obligatio imponitur personæ, & accessorie rei, quæ tantum obligatur pro hypotheca, sive pro assecutione pensionis solvendæ: Hinc asserunt, quod pereunte re hypothecata, non perit obligatio personalis censuarii. Sed venerando tot DD. auctoritatem, mihi omnino tenenda videtur *secunda* sententia, quam tenent *Less. l. 2. c. 22. n. 34. Lugo D. 27. n. 103. Tol. l. 5. q. 39. n. 4. Mol. D. 383.* & *394. dub. 3. Laym. l. 3. tr. 4. c. 15. n. 4. P. Conc. t. 7. p. 594. n. 4. Ronc. de Contr. c. 2. q. 4. R. 5. Anacl. num. 75.* item *Val. Reb. Med. Vill.* &c. *ap. Pal. n. 2.* & *ap. Salm. n. 47.* Ratio mihi potissima, quia in censu reali pensio non super persona constituitur, sed super re, ad cujus fructus jus venditur; Unde *Lessius* recte dicit falli *Sotum*, & *Covarruv.* dicentes rem ibi obligari tantum pro hypotheca debiti personalis; Nam revera in censu non obligatur res pro assecuratione pensionis solvendæ, sed venditur jus percipiendi fructus ex re censita: Hinc sicut, pereunte re, amittis jus servitutis quod super illa haberes, puta transeundi, colligendi glandes &c. Ita etiam amittis jus percipiendi fructus per contractum census tibi acquisitum, & eo casu venditor ab omni obligatione liberatur. Ita *Less.*; Admittit tamen ipse *Less. ib.* & consentiunt *Spor. tr. 4. c. 6. n. 14.* & *Tamb. c. 4. §. 3. n. 1.* pactum adjectum solvendi pensionem, adhuc re pereunte, sustineri posse, si contractui census adjiciatur alter contractus assecurationis, dummodo pensio illa proportionate moderetur. Sed neque opinioni isti acquiescere valeo; Licet enim probabilem censeam sententiam *Lugonis*, & *aliorum*, ut mox dicemus *v. seq. Dubitatur 2.* quod liceat pactum exigendi integram pensionem, etiamsi fundus per aliquot annos non det fructus, modo pretium minuatur, quia per pactum illud virtualiter compensantur pensiones minores solvendæ annis sterilibus, cum pensionibus, quæ solvendæ fuissent pro annis fertilibus, & hæ relaxantur; & sic jam adest æqualitas. Attamen in nostro casu, cum pactum apponitur solvendi pensiones, etiam re pereunte, nulla æqualitas esse potest, dum pensiones solvendæ remanent in perpetuum; fructus enim anteriores relaxati, quacunque relaxatione facta, non possunt adæquare pensiones quæ in perpetuum solvi debent.

Dubitatur 2. an si res per certos annos non det fructus, attenta Bulla, debeatur integra pensio? Negant *Less. l. 2. c. 22. n. 82.* & *Mol. t. 2. D. 390.* ex hac Bulla *S. Pii*, ubi prohibentur *conditiones directe vel indirecte obligantes ad pensionem in casibus fortuitis eum, qui alias ex natura contractus non tenetur*. Sed probabiliter affirmant *Lugo D. 27. n. 71. cum Sot. Sa*, *Val. Salas*, &c. item *Nav. Bon.* & *Reb. ap. Viva l. c. n. 7.* modo compensetur pretio periculum hoc quod venditor in se suscipit. Ratio, quia licitum est contractui census realis adjicere alium contractum assecurationis, qui eo casu virtualiter censetur appositus. Pactum autem hoc assecurationis minime videtur reprobatum a Bulla, nam Pontifex ibi prohibet tantum pacta præter naturam contractus qui celebratur. Quamvis enim in tali contractu pactum solvendi pensionem, etiam casu quo res non fructificet, non sit juxta naturam contractus censualis, est tamen juxta naturam alterius contractus adjecti assecurationi, ut dicetur infra de Contractu Trino. Putat autem *Lugo n. 103.* quod, si pars prædii facta sit infructifera in perpetuum, tunc non debeatur integra pensio, etiamsi pars remanens reddat fructus sufficientes ad pensionem. Sed probabilius mihi videtur oppositum, quod decretum fuit in quadam Decisione Rotæ Romanæ (quam refert idem *Lugo num. 105.* idque non negat esse probabile), nempe deberi totam pensionem ex parte prædii remanente, nisi fru-

fructus ejus ad pensionem non sufficiant, & ita tenet *Ronc. de Contr. c. 1. q. 4. R. 5. cum Duard.*

Dubitatur 3. An, pereunte re specialiter designata, de jure naturali maneant obligata cetera bona venditoris in contractu generaliter hypothecata; Affirmat *Habert t. 4. p. 324. vers. Verum*, & videtur ei favere citata Bulla Nicolai V. ubi conceditur posse constitui censum super re certa, & generaliter super omnibus aliis bonis venditoris. Sed mihi videtur probabilius negandum cum *Az. p. 3. l. 12. c. 5. q. 5. & P. Conc. t. 7. p. 595.* Quia, pereunte tota re, totus census perit, juxta mox supra dicta *Dub. 1.* Nec obstat, quod in hujusmodi contractu soleant substitui omnia venditoris bona: Nam cautio hæc solum valet ad reddendum fundum securum ab evictione, ut bene ait *Concina*, nempe si ille sit gravatus aliis censibus, vel fideicommisso, &c. Non autem, quod si fundus pereat, census permaneat super aliis bonis. Et sic etiam intelligi, ait *Az.*, Bullam Nicolai. Dicit autem *Ronc. de Contr. c. 1. q. 4. R. 1.* ad constituendum censum satis esse designationem fundi, vel plurium aliquot fundorum in aliqua via, aut villa, quin necessaria sit designatio alicujus fundi in individuo, & testatur ita pluries decisum fuisse a Rota Romana, ex *Clericato in Decision. Miscell. Dec. 73. n. 8.*

V. Ut non privetur censuarius rem vendere, aut donare. Debet tamen iste, si vendere vult, monere censitorem, num velit ipse emere eodem pretio? Et ideo debet expectare per mensem: Vide *Viva n. 8. & 9.* Præcisa vero Bulla, licitum esse pactum non alienandi rem, dicunt *Salm. c. 4. num. 49. cum Sot. Cov. Pal. Sal. &c.* Sed, quando tale pactum non adest, prædictam monitionem semper faciendam esse afferunt cum *Val. Sal. & Pal. n. 50.* Imo semper æquum esse putant, ut censitor in emtione præferatur.

VI. Ne constituatur pro non soluta pensione alia pœna, aut interesse lucri cessantis scilicet extrinseci, puta, si præstandum erat triticum tempore quo valebat duobus aureis, & reddatur tempore quo valet uno, ut *Mol. & Hurt. ap. Viv. n. 20.* Sed jure naturali appositio pœnæ proportionatæ non est illicita, *Salm. n. 38.* Item de jure naturali ex dilatione solutionis bene potest exigi interesse; sed ex Bulla ob fraudem usurariam nequit illud in pactum deduci, ut docet *Less. l. 2. c. 22. n. 85.* In foro tamen conscientiæ ob dilationem culpabilem tenetur debitor ad interesse etiam extrinsecum, *Less. n. 83.*

VII. Ne ex pensionibus non solutis novus census creetur. An autem id sit illicitum de jure naturali? Bene ait *Lugo D. 27. num. 98.* hanc quæstionem pendere ex alia supra enunciata (vide dicta *n. 846. vers. II. Ut census*), nimirum an liceat constituere censum ex pecunia debita?

VIII. Ut censitor non possit pretium unquam repetere, & contra possit censuarius semper redimere censum, facta denunciatione per bimestre. Pactum autem quod census non possit unquam redimi a censuario, compensato pretio, per se non est illicitum, ita *Less. l. 2. c. 22. n. 26. & Salm. c. 4. n. 43.* qui ajunt hoc omnes docere: Sicut enim censuarius potest vendere fundum, vel servitutem super illo in perpetuum, sic etiam jus ad ipsius fructus; Et ob eandem rationem licitum quoque est constituere censum cum pacto, ut non possit redimi, nisi infra certum tempus, ut communissime docent *Less. c. 22. dub. 9. Sot. l. 6. q. 5. a. 3. Concl. 3. Pal. D. 6. p. 24. §. 1. num. 4. & Salm. d. num. 43.* cum *Salas, Arag. & Reb.* contra aliquos: Modo (intelligendum) pretium proportionate minuatur. Communiter etiam docent *P. Concina, & Salm. c. 4. n. 44.* cum *Lugo, Soto, Pal. Prado, &c.* (contra *Nav.*) licitum esse pactum, ut census non per partes redimatur, sed totum simul: Justum enim est, ut sicut emptor totam summam numeravit; ita etiam totam simul recipiat.

IX. Ut non vendatur aliis census majori vel minori pretio, quam ab initio constitutus fuit. De jure autem naturali certum est, ut dicunt *Salm. c. 4. n. 35.* censum non liquidum posse minori emi. Et etiam, attenta Bulla, probabilissimum videtur hoc fieri posse, ut ait *Viva q. 4. a. 3.* cum *Less. Mol. & Bon.*

Quæritur I. an hæc Bulla S. Pii obliget in conscientia? Negat *Habert t. 4. p. 324.* (dicens Bullam obligare in solis locis Sedi Apostolicæ subjectis) *Sa v. Census, num. 3. Megala 2. 2. l. 2. c. 7. q. 2. n. 57.* item *Nav. Salm. Mol. ap. Bon. de Contr. D. 3. q. 4. p. un. n. 45.* & probabilem putant ipse *Bon. & Tamb. l. 9. tr. 2. cap. 6. §. 2. n. 4.* Ratio, quia in foro interno illæ tantum conditiones requiruntur, quæ jure naturæ ad constitutionem census sunt necessariæ: Bulla autem est constituta ad tollendas fraudes; unde ubi fraudes absunt, Bulla non obligat in conscientia contrahentes, sed tantum Judices, ne in foro externo contractum admittant. Probabilius tamen affirmant præfatam Bullam obligare etiam in foro interno *Salm. c. 4. n. 31. Lugo D. 27. n. 83. Bon. l. c. n. 46. Less. l. 2. c. 22. n. 100. & Viva de Contr. q. 4. n. 3.* cum *Salon. Trull. Hurt. & communi*, ut asserit. Ratio quia, licet contractus ex rei natura non sit usurarius, lex tamen positiva bene potuit illicitum eum reddere ob periculum usuræ. Vide dicta supra *n. 846. v. 2. II. Ut census.* 848

Quæritur II. an prædicta Bulla obliget, ubi non est recepta? Negant communiter *Less. c. 2. Dub. 13. Tournely t. 1. p. 540. Mol. D. 395. Bon. p. 4. n. 43. Lugo D. 27. n. 61. cum Sot. Nav. Salas, & aliis.* Et sic tenendum censeo, quicquid dicant *Salm. t. 4. num. 32.* Ratio, quia, licet verius sit leges Pontificias non indigere subditorum acceptatione, prout (contra *Less. l. c. & Cabass. Val. Bon. ac alios*) tenuimus *l. 1. de Leg. n. 97. in fin. & 138. cum Suar. Laym. Pal. Croix, &c.* Attamen communis est sententia, quod ubi lex non est recepta, & per sufficientem desuetudinem est derogata, etsi primi legem non observantes peccaverint, præsentes vero ad eam non obligantur, ut tenent ipsi *Salmant. de Leg. c. 1. num. 106. cum Azor. Bonac. Granad.* item *Suar. l. 4. c. 16. n. 9. Pal. tr. 3. D. 1. n. 13. n. 5. & 9. & Less. l. c.* ubi cum *Cov.* asserit certum esse, quod lex adhuc ecclesiastica desi- 849

desinit obligare, si per solum decennium non fit recepta, ut pariter diximus *d. l. 1. n. 139. cum Bus. Nav. & Az.* Bulla autem S. Pii non est recepta in duobus Regnis Siciliæ, ut testantur *Less. l. c. n. 99. Salas ap. Viva l. c.* item *Verde Inst. Civ. de Censib. l. 3. n. 2389. cum de Marinis, de Ponte, &c.* Nec est recepta in Hispania, ut dicunt *Salm. l. c. n. 32.* Nec in Belgio, ut *Spor. tr. 6. c. 6. n. 11. & Less. ib.* Nec in Germania, ut idem *Less. Habert; ac Tanner. Illsf. Pbir. & Platell. ap. Croix l. 3. p. 2. n. 1010.* Neque in Gallia, ut *Less. & Platell. ap. Croix ibid.* Nec etiam Romæ observatur, ait *Tourn. pag. 541.*

DUBIUM X.

Quid sit Cambium?

850 *Quid sit Cambium, & quotuplex?*
851 *An liceat Cambium minutum?*
852 *An Cambium per litteras?*
853 *An Cambium reale?*
854 *Quid de Cambio ficto, seu sicco? An liceat* Cambium cum Recambio? *Quid de Cambio Francofurtense?*
855 *An liceat pecuniam adulterinam expendere?*
856 *An liceat famulo lucrari commutando pecuniam Domini?*

850 „ Resp. Cambium, quod permutationem significat, hic accipitur pro sola permutatione pecuniæ. Et est contractus, quo Campsor aliquis Campsario volenti cambit pecunias, cum lucro aliquo præter sortem. Quod si sine intentione usuraria fiat, ob titulos justos tali lucro æstimabiles, patet non esse malum. Unde cum quatuor sint cambiorum genera; nimirum 1. Cambium minutum; seu manuale, 2. Cambium per literas 3. Cambium reale, 4. Cambium siccum, seu fictum.

Circa ea resolvuntur.

851 „ 1. Licitum est Cambium *minutum*, in quo dantur pecuniæ minores pro majoribus, vel contra: quia hic sunt justi tituli aliquid lucrandi, nimirum labor Campsoris in numeranda pecunia, item diligentia in pecunia omnis generis conquirenda, ut Campsariis quibusvis sit paratus; item puritas materiæ, & commoditas, ut cum aurum, vel alia moneta commoda datur pro minuta, & incommoda, *Laym. l. 3. t. 4. c. 19. n. 4.* * (*Idque licet etiam eis, qui officium cambiendi non habent, Salm. c. 4. n. 8. cum Pal. Nav.*) *

852 „ 2. Licitum est item Cambius *per literas*, cum scilicet Campsor hic, v. g., Monasterii prior accipit pecunias, quas postea literis datis alibi, v. g. Francofurti refundit per suos factores; quia hic etiam sunt justi tituli, scilicet virtualis trajectio pecuniæ, & ejus assecuratio. Tantundem enim facit, ac si Campsario pecuniam ejus Francofurtum transferat sine periculo. Minus tamen Campsor exigere debet, quam si realiter transtulisset, *Laym. l. c. Bon. d. 3. q. 5. p. 1. Nav. Less. &c.* „ * (*S. Pius V. in Bulla de Cambiis, ad usuras amovendas, statuit non protrahi tempus solutionis cambii, nisi ad primas Nundinas; & solutiones esse faciendas ubi determinatæ sunt, ac juxta tempus communiter taxatum de uno alio loco. Vide Salm. c. 4. n. 12.*) *

„ 3. Item licitum est Cambium *reale*, cum Campsor hic Monasterii prior dat pecunias, ut per suos alibi eas recipiat a Campsario, qui alibi habet pecunias, sed eget nunc eis hic. Titulus hujus Cambii est item translationis, & assecurationis: tantundem enim fecit Campsor, ac si pecunias Campsarii absentes sisteret hic præsentes, vel ut alii ajunt, ac si præsenti pecunia emeret absentem, quæ utique minus valet; *Laym. loc. cit. n. 6. & 7. Bonac. l. c.* * (*Probabiliter ait Croix lib. 3. p. 2. n. 1031. cum Less. Laym. & Spor. quod licite potest Campsor accipere lucrum cambii, esto translatio pecuniæ sit ipsi utilis, quia in communi æstimatione hæc translatio est digna pretio, cum communiter in ea incommodum adsit, commodum autem Campsoris tunc per accidens se habet.*) * 853

„ 4. Illicitum est Cambium *fictum*, seu *siccum*, quod nihil est, quam titulus lucrandi; ut v. g. Titius indigens pecuniis petit a Campsore sibi dari 100. Campsor autem non aliter dat, nisi Francofurti, v. g. vel alio loco distante solvendos, petitque ab eo pretium quod solet dari pro locis similibus. Titius ergo accipit, & tamen vere non cogitat reddere in istis locis, imo forsan nec habet istic correspondentem, idque constat Campsori: contractus hic est Cambium fictum, ac revera mutuum, ideoque palliata usura. Excusabitur tamen Campsor, si lucrum illud exigat titulo lucri cessantis. Plura vide apud *Tolet. l. 5. c. 52. Bon. d. 3. q. 5. p. 1.* 854

Quæritur hic, an sit licitum cambium cum recambio, vulgo *Cambio colla ricorsa*? Casus est: Tu accipis Neapoli centum nummos a Campsore solvendos in Sicilia, sed quia non habes ibi nec pecuniam nec procuratorem, qui pro te solvat, rogas Campsorem, ut tibi concedat procuratorem suum in Sicilia residentem, ut nomine tuo solvat debitum ipsi Campsori cum lucro cambii, Campsor autem scribit ad suum procuratorem, ut tanquam procurator tuus solvat sibi Campsori cambium cum lucro, & tanquam procurator ipsius debitum recipiat: At quia tu non habes pecuniam in Sicilia, procurator ille rescribit Campsori, ut hic exigit tuum debitum Neapoli cum alio lucro recambii, *Tamb. l. 9. tr. 3. c. 5. §. 3.* dicit hunc contractum probabiliter esse licitum citatque *Nav. Sa, Less. & Lugo*. Sed merito hujusmodi contractum reprobant *P. Conc. t. 7. p. 549. n. 2. Cabass. l. 6. c. 10. n. 7. & Spor. de 7. Pr. c. 6. n 44.* qui ait saltem practice hoc esse cambium siccum duplicatum: Atque ego censeo etiam speculative, cum revera in eo casu neque tu intendis pecuniam acceptam restituere, nisi Neapoli ubi accepisti; neque contra Campsor intendit exigere pecuniam creditam, nisi Neapoli ubi tradidit, ut ita ex sua pecunia lucrum percipiat. Nescio quomodo a labe usuræ manifestæ id excusari possit.

„ 5.

855 „ 5. Quod attinet ad Cambium *Francofurtense*, in quo mercatores dantes Cambium ad proximas nundinas, quo magis eæ distant, eo plus exigunt; si ideo præcise plus exigatur, quia solutio diutius differtur, usura est; si autem ratione alterius tituli justi, v. gr. lucri cessantis; cum pecunia mercatorum sit instrumentum lucrandi, quo si diutius carent, carent lucro, & quo longius est tempus, eo plures cambium petunt, ideoque crescit valor pecuniæ, tunc lucrum est justum. *Laym.* ... *o. ex Mol. Less. &c.* * (*Hoc cambium* ... *itum, dummodo Campsor vere patia-* ... *resse. Sola autem dilatio solutionis non* ... *te causa justa augendi pretium, ut ve-* ... *P. Conc. t. 7. p. 557. n. 2.*)*

... si cambiendo, vel aliter, pecuniam ... nam accepit, sive ex ignorantia, aut ... tentia, non potest illam expendere: ... vitiosa non potest tradi alteri, vi- ... detecto, ut supra *de Vendit.* Neque ... quod ipse deceptus est, potest deci- ... os, cum actio, qua deceptus fuit, ... ad hoc jus tribuat, *Bonac. d. 3. q. 5.* ... *Azor. Sanch. &c.*

... distinguunt: Si moneta non sit ma- ... alsa, nempe si impressa sit signo Prin- ... nateria sit bona, ejusdemque ponde- ... is eam expendere, cum nullum alteri ... mnum; ita *Spor. de 7. Pr. c. 5. n. 30.* ... *b. 3. p. 2. n. 960.* Si vero moneta ad- ... etiam materialiter falsa, tunc certe ... s illa uti. Dubitatur autem, an si ... deris bona fide, tenearis ad restitu- ... legant *Sylvest. & Ang. ap. Dian. p. 3.* ... qui probabile censet. Sed verius af- ... *Nav. ap. eundem Dian. & Croix l. c.* ... i ait in hoc omnes consentire. Ra- ... tunc ad restitutionem teneris ex vi ... actus, quo obligaris solvere justum ... o re emta; cum autem pecuniam ... ro argentea tradis, minime justum ... vis.

... amulus recipiens pecuniam auream ... ut satisfaciat creditoribus domini, ... i, illam cum ænea commutando? ... quia est fructus industriæ; nisi sit ... essam, vel tacitam domini volunta- ... *c. 4. n. 7. cum Lug. Pal. &c.*

... U B I U M XI.

... *l sit Locatio, & conductio?*

... *versos casus apud Bus.*

... *locator potest conductorem expellere* ... *tempus expletum.*

... *ccessor locatoris expellere possit conductorem?*

860 *An ob sterilitatem debeatur colono remissio pensionis?*

861 *An liceat pauperi elocare jus mendicandi?*

862 *An Nuncius proficiscens ad eundem locum, possit accipere a duobus duplicatam mercedem?*

863 *An conductor obligatus ad meliorationes, illas debeat facere expensis suis?*

864 *An debeatur salarium famulo ægrotanti? Et an expensæ curationis?*

„ RESP. Est contractus, quo quis personam, vel rem aliquam mobilem, vel immobilem alteri ad tempus utendam, vel fruendam concedit, certo pretio, aut mercede, seu pensione constituta. Utenda conceduntur, v. gr. elocata domus, equus, servus, &c. fruenda conceduntur, elocatæ vaccæ, capræ, fundus, pomarium, &c. 857

Unde, considerata hujus contractus natura, & juris dispositione, resolvuntur sequentes Casus.

„ Si res locata ante traditionem pereat, contractus dissolvitur, & conductor liberatur.

„ 2. Si, absque culpa conductoris, usus, vel fructus rei cesset, v. gr. quia domus ruinam minatur, infestatur spectris, vel ob periculum pestis (nisi tamen quoad hoc consuetudo sit contraria), aut belli, tutam habitationem non præstat, liberatur conductor a solvenda pensione pro tempore, quo non potest inhabitare, vel alia re conducta uti, vel frui, ut v. *ap. Laym. lib. 3. t. 4. c. 23. Less. l. 2. c. 24. d. 2. &c.*

„ 3. Servo, aut laboratori conducto non debetur stipendium temporis notabilis, quo æger decubuit; nec ægro, nisi expensæ modicæ: nisi tamen aliter sit conventum, aut consuetudo ferat. V. *Sa, v. Conductio.* * (*Vid. n. 864.*)*

„ 4. Propter modicum damnum, vel infortunium, nihil remittitur colono de pensione: secus, si magna sit clades. Quod si tamen antecedentium, vel sequentium annorum fertilitate damnum compensetur, non remittitur, *Laym. n. 7. Less. l. 2. c. 24. d. 4.* * (*Vid. n. 860.*)*

„ 5. Si pluribus annis ob cæli clementiam (secus si ob industriam colentis) uberiores fructus ex fundo elocato proveniant, potest colono pensio augeri, *Laym. n. 8.*

„ 6. Expensas facere in rem conductam, quæ duraturæ sunt, verb. gr. conservare sarta tecta, tributa, & onera publica præstare, ad locatorem, seu dominum spectat; nisi aliter conventum sit, aut consuetudo ferat. *Laym. l. c. n. 4.*

„ 7. Si conductor in rem conductam necessarias, sive utiles expensas fecerit, potest eas de pensione detrahere, vel repetere a locatore, & dum non solvuntur, retinere rem conductam, *Laym. l. c. Mol. d. 496.*

„ 8. Etsi incendium plerumque accidat culpa inhabitantium, & sic in dubio contra illos præsumtio sit, quia tamen, sæpe id fit culpa famulorum, quam paterfamilias præstare non cogitur, hinc conductor absolvendus est, nisi locator ostendat culpam. Vid. *Laym. supra n. 6. & Dian. p. 9. t. 7. R. 31.* ubi ex *Haun. & Beri.* docet, si constet accidisse culpa certi, & determinati alicujus de familia, isque circa officium suum deliquerit, v. gr.

„ v. gr. stabularii, qui lumen male custodierit „ in stabulo, teneri patremfamilias (nisi famulus iste pro fideli, ac diligenti fuerit habitus) de damno: secus, si culpa alterius, vel „ si non constet, utrum casu, an culpa cujusquam acciderit.

„ 9. Si conductor domus, v. gr. ante tempus „ velit emigrare, id quidem licet, poteritque „ alteri locare: ceteroqui autem de pensione „ nihil ei remittitur.

858 „ 10. Locator non potest ante tempus praefinitum conductorem invitum privare re conducta, nisi his casibus: 1. Si pensionem non „ solvat; expectare tamen debet biennium, si „ ultra biennium res sit conducta. 2. Si casus „ improvisus accidat, ob quem domus v. gr. „ ipsi domino sit necessaria. 3. Si rem locatam reficere necesse sit, nec possit fieri altero „ inhabitante. 4. Si conductor in re conducta „ male versetur, v. gr. destruat, vel abutatur, „ ut alendo ibi meretrices, *Laym. n. 9.*

„ 11. Successor universalis, sive haeres non „ potest ante completum tempus conductorem „ expellere: Partialis autem successor, ut emptor, donatarius, legatarius, &c. non tenetur „ stare contractui locationis, uti neque conductor; nisi tamen aliter pactum sit, v. gr. ne „ res locata durante tempore locationis alienetur. Vid. *Less. lib. 2. c. 24. & Laym. lib. 3. „ t. 4. n. 22.*

859 Commune est, & certum cum *Bus.* ut supra, quod Successor universalis non potest expellere conductorem, ut communiter dicunt *Lugo D. 29. num. 16. & Sporer de 7. Praec. c. 7. n. 23. cum aliis*, ex *l. Viam decima. C. de Locat.* Certum est etiam & commune, quod possit eum expellere Successor particularis, uti emtor, legatarius, &c. ex *l. Emptorem. C. eod. tit.* Conductor autem habet eo casu actionem pro interesse contra locatorem, vel ejus haeredem, ex *l. Qui fundum 25. ff. de Locat.* Excipiunt tamen *Spor. n. 34. & Croix lib. 3. p. 2. n. 1047.* si ager jam esset a colono elaboratus, vel seminatus; quia (ut dicunt) non patitur aequitas, ut colonus jacturam illam patiatur. Sed dico hanc exceptionem esse contra expressam juris sanctionem, cum ex praefatis textibus Successor particularis habeat jus certum expellendi colonum: E converso non video, quomodo laedatur aequitas, cum colonus jam habeat actionem contra locatorem, vel ejus haeredem, repetendi damnum; expresse enim in *c. l. Qui fundum*, (ubi sermo fit de legatario expellente colonum fundi legati) dicitur: *Et hoc detrimentum* (idest ab expulsione proveniens) *ad haeredem pertinet*. Notandum autem hic, quod minor tenetur stare locationi sui Curatoris: Beneficiarius, sui praedecessoris: Et uxor stare locationi sui Mariti. Vid. *Croix lib. 3. p. 2. n. 1047.*

860 Quaer. 1. an ob jacturam causa sterilitatis possit colonus petere remissionem pensionis? De jure naturae jactura sterilitatis per se spectat ad conductorem: Ob aequitatem tamen juris introductum est, si ingens sit damnum, ut aliquid remittatur; nisi sterilitas compensetur cum ubertate aliorum annorum, ut ex *l. 8. C. de Loc. & ex cap. Propter sterilitatem, de eod. tit.* ubi Gregorius IX. in quadam sua Extravag. sic sancivit: *Propter sterilitatem efficiendo magno incommodo conductores, vitio rei, sine culpa coloni, seu casu fortuito contingente, colono Ecclesiae pro rata pensionis remissio est facienda: Nisi cum ubertate praecedentis vel subsequentis valeat sterilitas compensari*. Hinc, si nulli fructus percipiantur, nulla debetur pensio, ut docet *Lug. D. 29. n. 40. ex l. Si merces. §. Vis major. ff. de Locat.* Si autem aliqui fructus percipiantur, ajunt *Less. lib. 2. c. 24. n. 17. & idem Lugo n. 43. cum Con. Bartolo, & aliis*, tunc tantum remissionem esse faciendam quando, deductis semine, & expensis, non superest quod sufficiat saltem ad solvendam dimidiam pensionem. Verumtamen putant *Croix lib. 3. p. 2. num. 1049. cum Laym.* & aliis, in hoc servandam esse consuetudinem locorum.

Quaer. 2. an liceat pauperi elocare jus mendicandi. Affirmant *Sanch. Cons. lib. 1. cap. 7. dub. 2. cum Henriq. & Spor. de 7. Praec. n. 23.* 861
Quia ex una parte contractus est justus, cum utrinque aequalis sit sors lucrandi, & perdendi: & ex alia hoc idem esset, ac si pauper mediate per alium eleemosynam peteret. Sed merito negant *Lugo D. 29. n. 9. cum Rodr. & Card. Conc. t. 7. p. 629. num. 13. ac Croix lib. 3. p. 2. n. 1044.* Ratio, quia, tametsi hic contractus sit justus inter locatorem & conductorem, est tamen injustus respectu ad fideles eleemosynam dantes, qui pauperi tantum volunt dare, non conductori, qui non est pauper, ut supponitur. Nec valet dicere, quod Fideles mediate dent pauperi; nam bene respondet *Croix*, quod vi juris emti ad petendum, conductor non jam petit nomine pauperis, sed nomine suo: Et ideo nec mediate, nec immediate eleemosynae illae pauperi dantur. Secus autem dicendum censerem, si pauper non posset petere per seipsum: quia hoc casu, licet eleemosynae illae hic & nunc non perveniant ad dominium pauperis, prosunt tamen, ut eorum subventio sic manuteneatur; alias non inveniretur, qui pro paupere illo loca circumiret, & sic pauper destitutus maneret.

Quaer. 3. an Nuncius proficiscens ad eundem locum, licite possit accipere a duobus duplicatam mercedem? De Aurigis ait *P. Conc. t. 7. p. 632.* nullam esse difficultatem, quod possint, quia talis est consuetudo: De Nuncio vero opinatur aequum esse, ut dimidiam tantum mercedem exigat a secundo conductore. Et hoc videtur satis probabile, cum eo casu opera illius pro itinere, quod non suscipit gratia illius secundi conductoris, non videtur valere, quanti valeret, si pro eo solo iter susciperet. Ceterum satis etiam probabile est, quod possit totam mercedem exigere, ut tenent *Less. l. 2. c. 24. n. 28.* cum communi sententia, ut asserit idem *Concina*, & probabilem putat *Croix l. 3. p. 2. cum Laym. & Pal.* Ratio, quia, per accidens se habet, ut opera sua sit utilis duobus; de se autem ab unoquoque mercedem justam exigit, cum unicuique se obliget ex justitia ad iter illud peragendum; quod si non peragit, peccat quidem injustitiae contra jus utriusque. Vide dicta *de Cambio n. 853. in fine*. 862

Quaer.

863 Quær. 4. an conductor obligatus ad meliorationes, illas debeat facere expensis suis? Negant *Mol. & Velasq. ap. Lug. D. 29. n. 69.* Sed verius affirmant ipse *Lug. ib. cum Lop. & Croix lib. 3. p. 2. n. 1053.* quia, cum quis se obligat ad aliquid faciendum, per se censetur obligatus ad id faciendum suis expensis: sicut si quis se obliget ad solvendam pensionem in domo locatoris, tenetur quidem ad sumtus, ut illuc pensio transmittatur. Intellige, dummodo in contractu locationis detrahatur aliquid de ordinaria pensione, cum hoc onus meliorationum alienum sit a natura conductionis. Ceterum expensæ modicæ, & ordinariæ in re conducta faciendæ, regulariter spectant ad conductorem; extraordinariæ vero ad locatorem, ut *Croix loc. cit. n. 1052. cum Spor., & Tamb.*

864 Quær. 5. an debeatur pensio famulo conducto ad servitium annuum, si ægrotet per aliquos menses, puta per trimestre? Affirmant *S. Antonin. Graff. &c. apud Croix lib. 3. p. 2. n. 1050.* Sed verius negat communis sententia, quam tenent *Lugo D. 29. n. 58. & Croix loc. cit. in fine cum Mol. Laym. & aliis.* Quia de justitia non debetur salarium pro obsequio non præstito. Putat autem *Azorius apud Lugo n. 60.* teneri saltem dominum ad præstanda famulo alimenta, & expensas necessarias pro curatione. Melius tamen dicunt *ib. Rebell. & alii cum Diana*, non teneri nisi ad sumtus leves pro brevi infirmitate: Quinimmo non immerito ait *Lugo*, neque ad id obligandum esse dominum, nisi forte aliquando ex caritate, casu scilicet quo infirmus esset in gravi necessitate. Bene tamen excipit *Ronc. q. 3. R. 2.* nisi alicubi esset consuetudo, ut domini teneantur ad totum stipendium, si famulus, ad annum conductus, per aliquot dies ægrotet.

DUBIUM XII.

De Contractu Emphyteusis, Feudi, & Libelli.

865 *Quid de Emphyteusi?* 866. *An debeatur pensio in gravi jactura fructuum?*
867 *Quid de Feudo?*
868 *Quid de Contractu Libellatico?*

865 „ RESP. 1. Emphyteusis est contractus similis locationi, in quo res immobilis, quæ cultura possit effici melior, conceditur alteri, vel in perpetuum, vel non brevius saltem, quam ad decennium; ita ut dominium ejus directum, & possessio civilis maneat apud dominum, qui tradidit in Emphyteusim; dominium autem utile transferatur in Emphyteutam, cum hoc onere, ut quotannis certum canonem, ut vocant, seu pensionem domino solvat; quam si totam solvere negligat 26. annis continuis in Emphyteusi Ecclesiastica (cum scilicet res est Ecclesiæ, vel pii loci), vel in seculari 36. annis, incidit ipso jure in pœnam commissi, ut dominus eum expellere possit * (*Etiam auctoritate propria, ut multi cum Pal. p. 10. n. 1. & 6. Sed Less. dicit præcedere debere monitionem. Vide Croix lib. 3. p. 2. n. 1061.*) *, etsi de solutione interpellatus non fuerit. Licet enim *Bart.* & alii quidem *ap. Dian. p. 8. t. 7. R. 36.* dicant, si per 30. vel 40. annos non solverit, eum præscribere immunitatem in futurum, id tamen *Wesemb.* & alii 5. negant, V. *loc. cit.* Porro, quid juris sit in hoc contractu, pendet ex consuetudine locorum, quæ scripto instrumento concipi debet, ut valeat. Vid. *Laym. lib. 3. t. 4. c. 23. Less. l. 2. c. 24. d. 9.*

Utrum Emphyteuta debeat pensionem, quando patitur gravem jacturam fructuum? Dicit *Pal. tr. 33. D. 9. p. 7. n. 5.* de juris rigore, & consuetudine, integram pensionem esse solvendam, ex *l. 1. C. de Jure emphyt.* ubi sancitur, quod, prædio manente in parte, solvenda est pensio. *Less.* tamen *lib. 2. cap. 24. n. 49. & 50. ac Lugo D. 29. num. 88.* recte sentiunt hanc legem esse intelligendam, quando pensio est modica respectu fructuum, & magis datur in recognitionem dominii directi, quam ad fructus compensandos. Secus vero, si sit magna & fere æqualis fructibus, nam tunc ex æquitate deberet minui, vel fundo pereunte ex parte, vel magna sterilitate adveniente. Utrum autem Emphyteuta gaudeat privilegiis, quæ dominus directus in re habebat? Affirmant *Bart. Jason. Tiraq. &c. ap. Croix lib. 3. p. 2. n. 1064.* Sed negant probabiliter *Less. Laym. Pal. &c. ibid.* Ratio, quia, cum transfertur in Emphyteutam utile dominium rei, res fit sua; unde, si nimirum ipse sit laicus, non potest gaudere privilegiis Ecclesiæ, ad quam spectet dominium directum. 866

„ Resp. 2. Feudum est contractus similis Emphyteusi, quo res immobilis alicui conceditur, cum translatione dominii utilis, proprietate retenta, sub onere non quidem aliquid solvendi, sed exhibendi fidelitatem, & obsequium personale directo domino. Quod si tamen non faciat Vassallus (sic enim dicitur feudi acceptor), perdit feudum. Interdum etiam in feudo aliquid persolvi debet in recognitionem dominii directi, sed tunc ex ea parte deficit a puro feudo, & declinat ad Emphyteusim: Porro, quid juris sit circa feuda, pendet item a locorum a consuetudine: quæ juris communis sunt, v. *loc. cit.* 867

„ Resp. 3. Contractus Libellaticus, sive datio ad libellum dicitur, cum Emphyteuta, vel Feudatarium rem illam, quam in feudum, vel emphyteusim accipit, simili contractu tradit tertio, (ad quod tamen, si in decennium fiat, requiritur domini consensus): ita ut sit quasi subfeudum, subemphyteusis. Ita *Less. d. 1. n. 6.* 868

DUBIUM XIII.

Quid sit Sponsio, & Ludus?

869 *Quid est Sponsio, & an sit licita?* 870. *An liceat spondere circa peccatum committendum?*
871 *Quid ludus, & quando licitus?*
872 *An sit restituendum lucratum a filiofam. aut Religioso?*

873 *Quid, si Religiosus ludat illicite per licentiam generalem?*
874 *An Religiosus possit plus lucrari, quam perdere?*
875 *An si exponat majorem summam, quam possit, teneatur restituere lucratum?*
876 *Quantum filiusfamilias possit exponere ludo?*
877 *Quando ludens cum deceptione teneatur restituere?*
878 *An valeat sponsio, si unus spondeat majorem summam, quam alter?* 879. *An si unus rem certo sciat, & manifestet? Vide alia ibid.*
880 *An cogens alterum ad ludendum possit retinere lucratum?*
881 *An teneatur restituere præsciens se victurum ob suam peritiam?* 882. *An qui utitur astutiis licitis? Quid, si utatur illicitis, & quantum debeat tunc restituere? An liceat ludere precibus sacris?*
883 *Agitur de ludo vetito.* 884. *Quæ sint Leges hunc ludum prohibentes?* 885. *An, & quomodo peccent.* I. Laici *hoc lusu ludentes?* 886. *An peccet graviter ludens ob lucrum?* 887. *An victor ludo vetito possit retinere lucratum?* 888. *Quid, si impediat Judicem, ne ipsum condemnet? Et an teneatur fateri veritatem Judici interroganti?* 889. *An possit retinere lucratum, si lusit animo repetendi?* 890. *An victus teneatur solvere?* 891. *Quid, si uterque renuntiaverit legi?* 892. *Et an victus poterit petere relaxationem juramenti?* 893. *An victus possit sibi compensare solutum?* 894. *An possit transigere, si sibi minitetur repetere in judicio?*
895 II. *Quoad* Clericos; *quinam Clerici comprehendantur;* 896. *An certe peccent graviter Clerici ludentes frequenter, & in magna quantitate?* 897. *Quid, si solum frequenter?* 898. *Quid, si solum in magna quantitate?* 899. *Quando non peccent graviter, nec leviter?* 900. *An hæc procedant in omni ludo* chartarum?
901 III. *Quoad* Religiosos; *an, & quomodo peccent Religiosi hoc lusu ludentes?*
902 IV. *Quoad* Episcopos, *quomodo ipsi peccent?*
903 *An peccent graviter Clerici & Religiosi his lusibus assistentes?*

869 „ RESP. Sponsio est contractus, in quo duo „ de veritate, aut eventu alicujus rei certantes sibi invicem aliquid spondent, ut id „ ejus sit, qui veritatem assecutus fuerit: v. g. „ certo tecum 10. imperialibus hanc vel istam „ civitatem obsessam, captam &c. Ut licite „ fiat, quær. 1. ut fiat super re dubia. 2. Ut „ sit æqualitas in re, quæ spondetur, cum æ„quali incertitudine. * (*Æqualitas tunc adest, quando res est proportionata probabilitati alterius partis, Lugo D.* 31. *n.* 77.)* 3. Dubius eventus in utroque. 4. Ut uterque eodem sensu accipiat id, de quo certatur, „ *Molin. Less. C. Lug. d.* 36. *sect.* 6.

Sed quæritur, an sint licitæ hæ sponsiones, vulgo dictæ *Scommesse*? Negant *S. Antonin. p.* 2. *tit.* 1. *cap.* 25. §. 9. *Sylv. v. Negotium*, *q.* 4. *in fin. & Concina t.* 7. *pag.* 608. *n.* 21. *cum Gabr. &c.* Ratio, quia leges civiles has sponsiones reprobant, nisi forte fiant causa exercendæ virtutis, puta in palæstra luctando, &c. Affirmant vero communiter *Azor. p.* 3. *l.* 11. *c.* 19. *dub.* 1. *Sanch. Cons. lib.* 1. *c.* 8. *dub.* 32. *num.* 2. *Lug. D.* 31. *num.* 73. *Tourn. t.* 1. *pag.* 554. *Ronc. de Contr. c.* 3. *q.* 1. *Wigandt tract.* 8. *Ex.* 4. *q.* 20. *R.* 2. *Salmantic. cap.* 4. *n.* 74. cum aliis pluribus. Ratio, quia hic est contractus fortunæ, quo uterque spondens exponitur pari periculo jacturæ, & lucri. Neque verum est leges prohibere sponsiones, nisi fiant circa corporis certamina, causa odii, libidinis & similis: Aliæ vero sponsiones indifferentes potius approbantur, ut in *l. Si quis. ff. de Verb. Obl. & l. Si Pater.* C. *de Inoff. Test.* Hanc sententiam per se veram puto, quia sponsio per se est res indifferens. Tamen in individuo (cum ex mea sententia non detur actio indifferens) regulariter censeo hujusmodi sponsiones non excusari a peccato veniali, quia in eis deest motivum cohonestans licitæ recreationis, sicut adest in ludo honesto. Et sic videtur intelligere *S. Antoninus loc. cit.* vocans tale lucrum *turpe*, utpote *nulli deserviens utilitati*, *sed vanitati*, *& prodigalitati*.

Nemo autem dubitat reprobandas esse sponsiones circa ingluviem, aut potum; vide *Lugo loc. cit.* Sic per bullam Pii IV. *in Eligendis &c.* prohibentur sponsiones circa dubiam electionem Pontificis, sive super ejus vitam & mortem, ut refert *Azor. l. c. c.* 20. *dub.* 4. Item testatur *Ronc. l. c. q.* 2. *R.* 2. Gregorium XIV. per aliam Bullam, quæ incipit, *Cogit nos*, ampliasse præfatam Bullam Pii etiam ad electiones Cardinalium, & adhuc extra Urbem sub excommunicatione latæ sententiæ, Papæ reservata respectu ad electionem Pontificis; & respectu aliarum sponsionum, ipsæ annullantur in utroque foro, adeo ut quisque teneatur ad restitutionem ante omnem sententiam. Sic etiam, ut testatur *Sanch. l. c. n.* 4. prohibentur sponsiones Scholasticorum Salmanticorum circa electiones ad cathedras.

Dubitatur 2. an sit licita sponsio circa peccatum committendum? Bene distinguit *Lug. D.* 31. 870
n. 75. Si sponsio est de peccato patrando ab alio tertio, licita est, si spondens optet peccatum, vel opem ferat ad peccatum committendum. Ita *Lugo l. c. & Sanch. n.* 6. Advertunt tamen iidem *Lugo*, *& Sanch. cum Alcoz.* quod eo casu optans peccatum, peccaret quidem, sed non tenetur ad restitutionem, quia læderet quidem virtutem quam lædi optat, sed non læderet justitiam. Si vero sponsio est de peccato patrando ab uno ipsorum spondentium, licita erit, si tu v. gr. sponderes alterum commissurum fore peccatum, quia tunc sponsio eum avertit a peccato: Secus, si sponderes te commissurum peccatum, alterum non commissurum; quia tunc sponsio ad peccandum induceret.

Sed dubit. 2. an hoc casu, quod sic illicite sponderes, tenearis ad restitutionem? Recte negant *Lugo n.* 75. *Sanch. n.* 8. *Az. d. c.* 19. *dub.* 7. *& Ronc. c.* 3. *q.* 2. *R.* 1. Ratio, quia, licet sponden-

dendo preces, non tamen lædis justitiam, cum tu non accipias tunc pretium pro peccato commisso, sed pro eventu jam successo juxta pactum sponsionis. Et in hoc consentit etiam *S. Antonin. loc. cit.* ubi ait: *Non tamen restituere oportet de necessitate; sed pauperibus erogandum, & hoc magis est consilio, quam ex præcepto.*

871 Ludus vero est contractus, quo ludentes inter se paciscuntur, ut victori cedat, quod uterque deposuit. Hi contractus jure naturæ liciti sunt, modo debitæ conditiones adsint, & aliunde non interveniat scandalum, aut justa prohibitio, aut iniquitas se misceat, nec peccati sit occasio: quia, sicut quivis suæ rei dominus potest alteri eam donare absolute, sic etiam sub aliqua conditione, sive ea fortuita sit, sive ex industria pendeat, *Less. c. 26. d. 1. Bon. d. 2. q. 3. p. 1.*

„ 1. Qui rei dominus non est, aut alienare eam non potest, non potest etiam de ea ludere, aut disponere. Et sic deberet restituere, qui lucratus esset a religioso, & filiofamilias non potente alienare, *Laym. l. 3. t. 4. c. 21. n. 5.*

872 Quod lucratur quis ludo a filiof. debet ei restituere, nisi sit de bonis castrensibus, &c. vel nisi ludus sit moderatus juxta decentiam; vel adsit tacita licentia parentum, *Salm. de Contr. c. 4. n. 54.* idem dicendum de uxore, & Religioso, ut *Lug. Mol. Azor. cum Salm. de Rest. c. 6. n. 34.* Hoc tamen non intelligitur de ludis illicitis vetitis a jure, a Regula, vel a Prælato, uti sunt ludi alearum, & taxillorum, & consequenter omnis ludus fortuitus, nisi fiat in parva quantitate, & in illis Religionibus, ubi usu permittitur ad recreationem, ut *Salm. ibid. n. 95. cum Dic. Peyrin. &c.* At in Religionibus reformatis talis ludus esset peccatum grave propter specialem Regulæ prohibitionem, ut communiter dicunt *Salm. ibid. cum Lugo, Diana, Dic. &c.* Et tunc lucratum omnino restituendum ipsi Religioso, vel Monasterio. Vide fusius infra dicenda super hoc puncto *n. 901.* Ubi etiam agetur de quantitate, quam alii Religiosi possunt ludo exponere.

873 Hinc quæritur 1. si Religiosus, obtenta licentia generali a Prælato expendendi aliquam summam, expendat in usibus illicitis, puta in ludis vetitis, aut cum meretricibus, &c. utrum tunc peccet contra votum paupertatis, & tam ipse, quam accipiens teneantur ad restituendum Monasterio? *Prima sententia* cum *Salm. de Restit. c. 6. n. 85. cum Nav. Sanch. Less. Sylv. &c.* affirmat: Ratio, quia talis licentia a Superiore nec præsumitur data, nec dari poterat, cum ipse non sit dominus, sed simplex administrator bonorum Monasterii. *Secunda* tamen *sententia*, quam tenent plures Auctores graves, ut *Suar. Lug. Hurt. Med. Salas, Lop. Pelliz. Reb. &c.* apud *Salm. ib. n. 84.* quibus *Croix l. 4. n. 114.* adhærere videtur, censet nec Religiosum tunc peccare contra votum, nec restitutionem Monasterio deberi ab ipso, aut ab accipiente. Ratio istorum, tunc quia (ut ait *Croix*) tunc licentia habetur ut data, non a Prælato administratore, sed a Religione domina, quæ in tali casu, licet sit invita quoad modum, non est tamen quoad substantiam; & Religio præsumitur (ut ait *Rebell.*) sæpe in eam consentire, ne periclitetur fama subditi, vel Superioris: Tum quia eo casu Superior aufert de se impedimentum, quantum potest; & ideo, cum universaliter licentiam præbet, non est cur credatur eam limitasse ad usus tantum licitos, ut dicunt *Croix, & Lugo cum aliis.* Sed his non obstantibus, censeo primam sententiam absolute probabiliorem. Vide quæ fusius dicentur *l. 4. n. 31.*

Quær. 2. an Religiosus possit in ludo plus lucrari, quam perdere possit? Distingue: Potest, si eodem jactu (exponendo v. gr. quinque argenteos) totidem a quatuor personis lucretur; vel si ludus moraliter non interrumpatur; quia tunc, sicut posset amittere pecuniam jam lucratam, una cum sua exposita, ita bene potest plus lucrari, saltem duplum suæ pecuniæ expositæ; *Sanch. loc. cit. 19. n. 33. & Valent. Reb. &c. cum Salm. de Rest. c. 6. n. 97.* Si vero ludus moraliter interrumpatur, vel si lusores sint omnino diversi, non potest pecuniam lucratam integre exponere, quia illa non est sua, sed Monasterii. Concedunt tamen *Salm. ib. cum Lugo, & Villal.* non interrumpi ludum, si de pluribus lusoribus unus substituatur alteri in eodem genere ludi; Aut si in altera die, urbanitatis caussa ludatur cum iisdem. Idem de filiisfamilias docet *Sanch. Cons. l. 7. c. 8. D. 8. n. 2.* & idem de similibus ait *Rebellius*. 874

Quær. 3. an Religiosus, qui sine licentia exponit ludo majorem summam, quam possit, teneatur restituere lusori summam lucratam uno jactu supra illam, quam perdere poterat? Negant *Nav. Gabr. Armill. Graff. Tol. & alii ap. Sanch. Dec. lib. 7. c. 19. n. 85.* Ratio istorum, quia contractus aliquando bene potest esse validus ex parte unius, & invalidus ex parte alterius, ut sunt contractus cum Pupillo, & Ecclesia sine solemnitate initi, ex *l. Julianus. §. si quis. ff. de Act. emt. & cap. Si quis. 12. q. 2.* Hanc opinionem *Sanch. n. 86.* licet oppositam vocet longe probabiliorem, putat tamen probabilem: Sed ratio allata nullo modo probabilis mihi videtur, in adducta enim paritate supponit lex adesse in contractu æqualitatem, & tantum respectu deficientiæ solemnitatum favet Ecclesiæ, & Pupillo; At in casu nostro deficit æqualitas, & justitia contractus, cui nescio quomodo lex favere possit, cum sit in substantia injustus. Hinc adhæreo secundæ sententiæ, quam tenent *Salm. de Rest. c. 6. num. 98. Sanch. cum Less. Villal. &c.* nimirum, quod eo casu omnino teneatur Religiosus ad restituendum; quia nequit lucrari tali contractu inæquali, & injusto. Et hoc congruit doctrinæ *Molinæ, Sanch. & Lugo ap. Croix lib. 3. part. 2. n. 1079.* qui recte dicunt, quod si quis lucratur exponendo ad ludum pecuniam furtivam, extra quam nil aliud habeat quod tradat, tunc tenetur restituere lucratum, quia contractus fuit nullus cum exposuerit pecuniam, quam collusor acquirere non poterat. 875

Dicunt tamen *Salm. n. 98. & Sayr. Henr. Salon. Sa, &c. apud Sanch. n. 87.* quod, si alter lusor sciat Religiosum, vel filiumfamilias non posse

posse illam quantitatem exponere, tunc nihil repetere posse; quia volenti non fit injuria. Sed hoc verius negant *Salas apud Lugo D.* 31. *num.* 59. *& Sanch. dict. n.* 87. *cum Soto, Lop. Reb. &c.* Ratio, quia ille, esto colludat cupiditate ludendi attractus, non tamen censetur ita cedere juri suo, ut possit perdere, & non lucrari. Recte tamen id admittit *Sanch. cum Lop.* solo casu, quo ex conditione colludentis, & ex parva quantitate ludo exposita, probabiliter praesumatur animus donandi; Vel si ipse colludens non animo lucrandi, sed recreationis gratia ludit, nec esset res magni momenti, ut etiam bene subdit *Sanch. cum Reb.*

876 „ 2. Si tamen filiusfamilias (& idem de religioso ait *Nav. ap. Less. loc. cit. d.* 1.) alatur in distanti loco a parentibus, poterit ex alimentis moderate aliquid insumere in honestum lusum, v. gr. 5. ex 100. quia talis communiter praesumitur voluntas parentum, ut habet *Sal. loc. cit. Laym. &c.* Ac praeterea potest etiam filius deponere quicquid lucratus fuerit, cum ad hoc etiam parens censeatur tacitam facultatem dare, *Laym. loc. cit. Bon. de Restit. d.* 1. *q.* 3. *p.* 2. *n.* 10. *& seq.*

Probabile tamen est, ut mecum senserunt Juniores valde docti, quod eo casu, si filiusfamilias nolit solvere amissum in ludo, licite potest exceptionem opponere, nec tenetur solvere, reservando aliquid ex alimentis. Utrum autem filiusfamilias possit una vice exponere, quod per totum annum perdere potest? Negant *aliqui*, sed probabilius affirmant *Sanch. & Diana.* Nec victor tunc tenetur inquirere, an filius poterit, necne, illam summam exponere, nisi sciat quod iste solet cum aliis ludere. Ita *Sanch. Lug. &c. ap. Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1073.

877 „ 3. Tenetur restituere, qui vicit faciendo contra conditiones ludi, & decipiendo; aut fraude, ac per injuriam alterum pertraxit ad ludendum; v. gr. si simularet se plane ignarum lusus, & sic alterum multo imperitiorem provocaret, qui alioqui ludere noluisset, aut si conviciis lacesseret, ad quae vitanda alter consensisset in lusum, alias non consensurus, *Mol. d.* 517. *Laym. loc. cit. Bonac. d.* 2. *q.* 3. *p.* 2. *n.* 3.

878 „ 4. Si in re, quae spondetur, sit inaequalitas, & hoc alteri parti (v. gr. cujus pecunia major est) sit nota, isque nihilominus spondere velit, valet contractus probabiliter: quia scienti, & volenti non fit injuria, ut dicit *Navarr. Medin. Sanch. Dian.* Contrarium tamen probabilius docet *C. Lugo d.* 31. *sect.* 6. *n.* 81. *ex Molin. Less. & Bon.* Si autem ignota sit, non potest alter lucrari; quia non est aequalis conditio utriusque, & alter nulli se exponit periculo. Vid. *Azor. p.* 3. *l.* 5. *c.* 25. *q.* 7. *Bon. d.* 5. *q.* 3. *p.* 2. *q.* 36. *n.* 3. *Salas de ludo, dub.* 13. *n.* 3. *Escob. & C. Lug. loc. cit.*

879 An valeat sponsio, si quis manifestet certo rem scire, & hoc non obstante alter perseveret in sponsione? *Prima sententia cum Viva de Lugo art.* 4. *Salm. de Contr. cap.* 4. *n.* 64. *& ibid. Sanchez, Trull. Dian. Villal.* affirmat valere, quia alter suae pertinaciae detrimentum imputare debet. Sed *secunda sententia* mihi multo probabilior, quam sequuntur *Lugo D.* 31. *n.* 82. *& Croix lib.* 4. *n.* 1068. tenent contractum esse nullum; pari modo, ac si quis pertinaciter emere velit gemmam falsam pro vera. Tunc enim, quamvis venditor manifestet illi veritatem, si tamen ille pro vera emat, adhuc emtio est nulla, cum ibi non alius contractus interveniat, quam emtionis; nec emtor animum habet transferendi dominium suae pecuniae alio titulo, quam emtionis, quae cum sit injusta quoad substantiam, nulla est. Excipitur 1. Si ille qui a principio certus videbatur de aliqua re, postea, altero contradicente, ac spondere volente, incipiat dubitare, advertens jam alias se deceptum deprehendisse, etiam in iis quae sibi certa apparebant; tunc enim poterit lucrari. Ita *Lugo n.* 79. *Tourn. tom.* 1. *p.* 555. *Ronc. de Contr. c.* 3. *q.* 2. *R.* 2. *Anacl. de Spon. q.* 9. *n.* 116. *cum Mol.* Praeterea ego exciperem, si sponsor deceptus suam assertionem haberet pro dubia, quia tunc sponte vult perdere: Quando enim credit certum quod ipse asserit, tunc spondet, non quia vult cedere juri suo, sed quia decipitur, unde non habet voluntatem perdendi; sed quando alter prodit suam assertionem ut certam, & ipse de assertione sua incipit dubitare, & tamen pertinaciter vult spondere, tunc cessat sua deceptio, & ipse vere vult perdere, casu quo res se habeat, ut alter asserit. Prout si venditor asserat gemmam esse falsam, & emtor jam dubitans vult pluris emere, etiamsi deinde detegatur falsa esse, bene poterit venditor pretium illud retinere.

„ 5. Per se quidem, & jure naturae licita est etiam sponsio de futuro eventu, qui damnum proximi conjunctum habet, v. gr. Petrum intra annum moriturum (etsi enim detur occasio optandi, vel machinandi mortem Petro, id est per accidens; potestque idem periculum esse in censu vitalitio): jure tamen humano saepe prohibetur, *C. Lug. l. c. n.* 74.

„ 6. Etsi sponsio cum conditione illicita, v. gr. plus altero potaturum, sit illicita, quia inducit ad peccatum; quod tamen ea lucratus es, non teneris restituere, *Sanch. Lug. Diana p.* 7. *t.* 9. *R.* 69.

„ 7. Probabile est, quod docent *Molin. &c.* 880
dum quis, minis, vel conviciis ad lusum inductus est, & perdit, victorem non teneri restituere, quia talis absolute voluntarie lusit, *Bon. loc. cit. ex Mol. & Garc.* contra *Az. Less. Regin. Fill. &c.* communiter.

Quaeritur igitur an si quis cogat injuriose alterum ad ludendum, possit postea retinere quod lucratur? *Prima sententia* negat, quia damnum ex injuria secutum omnino est restituendum. Ita *Lessius lib.* 2. *c.* 26. *n.* 9. qui vocat communem cum *Malder. Steph. & aliis apud Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 1080. *Secunda* vero sententia, quam tenent *Molin. D.* 516. *cum Trull. Hurt. Dic. & Dian. apud Croix loc. cit. ac Garc. apud Less. n.* 8. & probabilem putant ipse *Less. & Bus. ut supra*, affirmat posse retinere, quia tunc non coactio, aut ludus, sed potius casus, aut peritia cogentis fuit causa damni: si enim dicunt, iste cogens perderet, jam solvere utique teneretur, & alter posset retinere, ut communiter do-

doceat. *ibid. S. Thom. S. Antonin. Less. &c.* Ergo vice versa, si vincit, potest retinere. Hæc sententia, per se loquendo, mihi probabilior est (nisi collusor qui coegit superaret coactum in peritia ludendi, eo enim casu sentio teneri ad restituendam saltem partem lucrati, juxta mensuram peritiæ qua præcelleret alteri). Ratio, quia contractus ille, non obstante injuria metus incussi, fuit satis utrinque voluntarius, & validus, juxta communiorem sententiam relatam *n. 717.* Neque obstat dicere cum *Tourn. tom. 1. pag. 553.* quod eo casu tenetur cogens ad restitutionem, quia esset causa damni, cum ex sua injuria alter damnum patitur. Nam respondetur, ex *D. Thom. 2. 2. quæst. 62. art. 7.* cujus verba retulimus *num. 562. v. Secunda*, quod irrogans injuriam tunc tenetur ad restitutionem, quando injuria per se conjuncta cum damno; sed in casu nostro damnum non est de se annexum injuriæ, cum metum passus, sicut perdidit, ita æque poterat lucrari; ergo damnum non provenit ex injuria, sive ex metu incusso, sed ex infortunio & casu. Dixi *per se loquendo*, nam si metum passus petat restitutionem pecuniæ amissæ, recte docet *Less. loc. cit. cap. 26. n. 10.* teneri incutientem metum, lucratum restituere, juxta dicta *dist. n. 717. v. Quærit. 2.* Quid vero, si ille cogat tantum per preces importunas? *Sanch. Nav. Sylv. ap. Croix ibid.* adhuc tenent non posse retinere. Sed longe probabilius contradicunt *Less. loc. cit. & plurimi cum Dian.* quia preces non tollunt voluntarium, sicut nec minæ, ut ex communi asserit *Bus. hic cum Bonn. & Mol.*

Quid, si victus cogat injuriose vincentem ad ulterius ludendum, & postea vincat aliud ultra amissum, an possit retinere? Negat *Croix l. 3. p. 2. n. 1080. in fin.* nisi victor ex more lusus haberet jus cogendi alterum ad ulterius ludendum. Sed alii DD. ut *Adrianus, Tol. Mol. Garc. &c. apud eundem Croix loc. cit.* dicunt non teneri ad restitutionem; Et hos sequor juxta mox supra dicta, nam idem est cogere ad ludendum, quam ad ulterius ludendum. Potest tamen coactus, ut diximus, repetere quod post coactionem amittit.

881 ,, 8. Communior sententia est, teneri restituere, qui lusit, vel certavit, certo præsciens se victurum esse. Contrarium tamen, ,, nempe non teneri, dummodo dolus abfuerit, ,, tenent *Tol. & Sa.*, Vid. *Contractus*, quia non ,, tenetur quis ex justitia suam peritiam, vel ,, scientiam adversario declarare? sed is suæ ,, temeritati imputet, quod ausus fuerit cum ,, eo deponere, cujus scientiam non norat. V. ,, *Bon. loc. cit. n. 4. Dian. p. 7. t. 9. R. 62.*

882 ,, 9. Non tenetur restituere, qui utitur astutiis illis, quas regulæ lusus, & consuetudo ,, recepta patitur; cum uterque sciat, tales a- ,, stutias esse solitas, & sic tacite in illas libe- ,, re consentiat, *Azor. Filliuc. Less. Bon. l. c.* ,, *p. 2. n. 2.* v. gr. 1. Si potiores chartas ha- ,, bens, & securus de victoria augeat sponsio- ,, nem, vel simulet metum, ut adversarius au- ,, geat. 2. Si sciens se inferiores chartas ha- ,, bere, dissimulet, augeatque sponsionem, ut ,, sic relinquatur sibi, quod erat appositum, ,, *Cardin. Lugo, Salm. Sanch. Dian. part. 7.* ,, *t. 9. R. 43.* 3. Si inspiciat chartas alterius, ,, ex sola ipsius negligentia, & absque fraude; ,, secus, si ita se collocet, ut possit videre; vel ,, si alium constituat, a quo admoneatur. 4. Si ,, chartas a tergo discat nosse inter ludendum, ,, quas ante non signarat, nec noverat, *Trull.* ,, *Sanch. Lug. Dian. p. 4. t. 9. R. 50. & 52.*

,, 10. Qui vero utitur fraudibus non adhiberi ,, solitis, vel colludenti ignotis; v. gr. suffura- ,, tur chartas, vel signis a tergo notat, vel ,, utitur notatis, aut iis, quas ante novit, i- ,, gnorante socio, vel arte quadam eas compo- ,, nit, &c. tenetur restituere non tantum lu- ,, crum, sed etiam quantum alteri valebat spes ,, lucrandi, imo etiam colludendi, *Reg. Amic.* ,, *Trull. Dian. l. c. R. 42.* vid. etiam *p. 4. t. 3.* ,, *R. 25. & Bon. de Rest. d. 2. q. 3. p. 2.*

Certum est, quod fraudator tenetur restituere non solum id quod lucratus est, sed etiam quod alter juste lucraturus erat, si fraus abfuisset: ita *Less. lib. 2. c. 29. & Salm. c. 4. n. 58. cum Bon. Vill. & Trull.* In dubio tamen, an alter fuisset lucraturus, non potest quidem fraudans retinere lucratum, quia saltem est dubius, an juste lucratus sit: sed non tenetur quantitatem expositam alteri dare, quia melior est conditio possidentis (cum alter non erat certo lucraturus, ut dicunt *Less. loc. cit. & Salm. ibid. cum Sylv. Dian. Villal. & Trull.* Sed melius sentit *Contin. Tournely tom. 1. p. 552. cum aliis*, teneri ad dandum alteri quantum valebat spes victoriæ, quam colludens cessante fraude habuisset; Modo (intelligendum dico) in colludente potior fuisset spes lucrandi, quam periculum perdendi; Ratio, quia eo casu spes illa, quo alter per fraudem privatus est, jam aliquo pretio digna erat.

Qui lusit, quia fraudulenter monitus fuit ab altero, qui vidit socii chartas, certe lucrum restituere tenetur, nisi ante monitionem jam illum jactum (vulgo *Posta*) ludere statuisset. In dubio tamen, an fuisset lusurus, si monitus non fuisset, alii dicunt teneri restituere totum lucratum; Sed probabilius teneri tantum pro rata dubii judicat communis sententia cum *Croix lib. 3. p. 2. & ibid. Bon. Sanch. & Dian.* Quid, si post monitionem adhuc eventus ludi erat dubius? *Sanch. ibid.* dicit non teneri ad restituendum aliquid: Alii dicunt teneri ad totum. Probabilius dico tunc teneri etiam pro rata dubii, cum dubia sit illatio damni; Sed quia adfuit certa injustitia ob illam majorem fraudulentam probabilitatem vincendi, ideo tenetur ad aliquid. Nota hic, non teneri lusorem monere alterum de suo errore, puta, si det manum, si numeret pro se minora puncta, *Croix ib. num. 1043. cum Sanch.* Quia sic fert communis mos lusorum.

,, 11. Si ludens habeat animum non solven- ,, di, vel si perdat, repetendi, non potest lu- ,, crari, atque adeo nec retinere, quod est lu- ,, cratus, quia fraudulenter decipit, nec alter ,, vellet cum eo ludere, si id sciret, *Less. l. c.* ,, *d. 5. n. 31. Regin. n. 388. Bon. loc. cit.*

,, 12. Peccant graviter, & communiter mor- ,, taliter, qui totos se lusibus tradunt, cum

„ sciant in gravia se inde peccata labi, aut impotentes reddi ad solvenda debita, vel alendos liberos, & uxorem, &c. *Sanch. Trull. c.* 27. *dub.* 1.

„ 13. Ludere pro Psalmo, vel Oratione Dominica recitanda non est peccatum, nec irreverentia, *Nav. Reb. Sanch. Dian. p.* 7. *t.* 9. *R.* 1.

Quæritur hic, an liceat ludere precibus sacris, applicandis pro victore? Negant *Habert*, *ac Lop. Vega*, *&c. apud* Conc. *t.* 7. *p.* 662. *n.* 4. quia non licet miscere sacra profanis; imo dicunt esse simoniam, si vellent victos civiliter obligare. Sed merito affirmant licere idem *Conc. loc. cit. & Tourn. t.* 1. *pag.* 553. *cum Henrico a S. Ignatio*. Ratio, quia malum quidem est, adhibere spiritualia propter profana; adhibere vero profana propter spiritualia, licitum & bonum est: Idque probat piorum usus. Sicut autem licitum est permutare spirituale cum spirituale, ut diximus *de Simon. pag.* 105. *n.* 72. sic etiam licet, nec est simonia, invicem se obligare ad præstanda spiritualia. Si vero unus luderet pecunia, alter precibus, hæc certe esset simonia.

883 „ 14. Peccat idem ludens, si lusus lege positiva sit prohibitus, ut lusus alearum, & similes, qui magis in fortuna, & casu, quam in industria fundantur. At laicis ratione circumstantiarum sub veniali, clericis sub mortali prohibentur, *Less. lib.* 1. *c.* 26. *n.* 6. Intellige, si clericus crebro, perque longum tempus luserit, non autem, si per breve tempus, & causa recreationis, & absit scandalum; quia Canones id prohibentes non videntur recepti, nisi quatenus id fieret cum periculo scandali; ut habet *Less. l.* 3. *tract.* 4. *c.* 21. *n.* 1. Notat autem *Diana part.* 7. *t.* 9. *R.* 2. *& ex Lug. Dicast. Amic. Trull. &c.* prædictis legibus per contrariam consuetudinem ita derogatum esse, ut non tantum laicus, sed etiam clericus non peccet, si principaliter pro recreatione, & simul pro lucro moderato ludat chartis, vel aleis: In Religiosis tamen (apud quos disciplina regularis viget), uti & Episcopis, e peccato gravi excusari vix posse, *ibid. Res.* 4. *ex Molin. Dic. Lug. &c.* etsi *Sanch.* conetur excusare, si urgeat necessitas, v. gr. excitandi, aut recreandi infirmum, vel si parum ludat ob solam recreationem.

„ 15. Si quis ludo tali vetito lucratus fuerit, juxta sententiam probabiliorem non tenetur ad restitutionem ante judicis sententiam: quia jura non annullant contractum, nec impediunt acquisitionem dominii, sed tantum concedunt, ut possit repeti. An vero qui tali lusu perdidit, teneatur postea adhuc solvere? Alii negant; vide *Less. hic dub.* 5. *Molin. Reg. Fill. &c.* Alii affirmant, ut *Azor. Reb. Val. &c.* apud *Bon. loc. cit. p.* 3. *n.* 2. Vide *Diana p.* 2. *tr.* 7. *R.* 8. *& p.* 7. *t.* 9. *R.* 21.

884 Omnia hæc, operæ pretium est, singula fusius, & sedulius ad trutinam revocare. Ante omnia hic prænotandæ sunt leges, quæ tam de jure Canonico, quam Civili, prohibent ludos vetitos. De jure Canonico in *Can.* 41. *&* 43. *Apost.* qui refertur in *c.* 1. *Dist.* 35. sic habetur: *Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, aleæ, atque ebrietati deserviens, aut desinat, aut certe damnetur. Subdiaconus, aut Lector, aut Cantor similia faciens, aut desinat, aut communione privetur: Similiter etiam laicus*. Item in *c. Clerici de Vita & Hon. Cler.* dicitur: *Ad aleas &c. taxillos non ludant, nec hujusmodi ludis intersint*: Item in *c. Inter dilectos. De Excess. Prel.* Pontifex declaravit indignum Beneficio quemdam Clericum *aleatorem manifestum*, & proinde consuetudinem talis lusus in Clericis penitus improbavit, eamque dixit *pravam*, *ac corruptelam*. Item Conc. Trid. *Sess.* 22. *c.* 1. quoad hanc materiam, & Clericos, antiquos Canones eorumque pœnas in usum revocari præcepit, non obstantibus quibuscumque consuetudinibus. De jure autem Civili in *l. Alearum*. C. *de Rel. & Sumtib. fun.* generaliter prohibetur usus alearum, adeo ut *nulli liceat in publicis, aut privatis domibus vel locis ludere, aut inspicere; Et si contra factum fuerit, nulla sequatur condemnatio* (id est victi ad solvendum), *sed solutum reddatur, & actionibus competentibus repetatur ab iis qui dederunt*. Idem sancitur in *l.* 1. *&* 3. *C. de Aleatoribus*. Idem statutum est jure Hispano pro ludentibus pecunia credita; Vid. *Salm. de Contr. c.* 4. *n.* 63.

Hinc videndum, an & quomodo peccent Laici, Clerici, Religiosi, & Episcopi, aleis ludentes. Et 1. quoad *Laicos* pertinet, commune, & certum est inter DD. quod hujusmodi lusus non est eis vetitus sub gravi, ut cum *Bus.* tenet *Sanch. Cons. l.* 1. *c.* 8. *dub.* 25. *n.* 5. *Lug. de Just. D.* 31. *n.* 9. *Mol. de Just. D.* 510. *Hurt. eod. tit. D.* 8. *diff. & Diana part.* 7. *tr.* 8. *Res.* 2. cum aliis communiter. Imo probabilissimum est cum *Bus.* quod, respectu ad leges supra relatas, Laici ne venialiter quidem peccant, ut dicunt *Less. l.* 2. *c.* 26. *n.* 6. *Spor. tract.* 6. *de* 7. *Præc. c.* 6. *& Sa*, *Val.* & alii communiter *ap. Croix. l.* 3. *p.* 2. *n.* 1086. Quia (ut dicunt AA. præfati) leges civiles prohibentes obligant laicos tantum ad pœnam, non vero ad culpam; datur enim ibi victis actio repetendi amissum, ut ex *d. l. Alearum*, ut supra. Canon autem citatus *Episcopus*, quoad laicos est consuetudine derogatus, ut dicunt communiter DD. vide infra *n.* 895. Dixi, *respectu ad leges relatas*, nam, utrum peccent venialiter laici ludentes principaliter propter lucrum? Negant alii *ap. Lugo n.* 4. Quia non est peccatum ordinare medium ad finem utilem; si ergo lucrum honestum est utile, ludere propter illud, culpa caret. Sed probabilius, præcisis circumstantiis, puto cum *P. Conc. tom.* 7. *pag.* 601. *n.* 3. non excusari a culpa veniali, quia (ut docet *D. Th.* 2. 2. *q.* 77. *art.* 4.) omnis negotiatio propter lucrum cupiditati deserviens, quandam turpitudinem habet. Idque clare probatur ex *cap. Quicunque*, 14. *Qu.* 4. ubi dicitur: *Quicunque tempore messis, vel vindemiæ, non necessitate, sed propter cupiditatem comparat annonam, ... hoc turpe lucrum dicimus*.

Sed dubitatur 1. an peccet graviter ludens ludo vetito principaliter ob lucrum? Affirmant *Sylv. vers. Ludus q.* 4. *& Abul. Gabr. Ricch. ac* Co- 886

Comit, apud Dian. loc. cit. R. 1. & Caj. S. Antonin. Gutt. &c. apud Sanch. loc. cit. c. 8. n. 7. Quia (ut dicunt), esto intentio lucri non sit mortalis, quando ludus est illicitus, mortalis tamen est, quando ludus est prohibitus: quia in illo ludens intendit expoliare proximum medio illicito. Sed communiter, & merito negant peccare graviter Sanch. dict. n. 6. cum Alcoz. Mol. D. 510. Lugo D. 31. n. 5. Hurt. D. 8. diff. 2. & Dian. l. c. R. 1. cum Val. Reb. & communi. Ratio, quia intentio lucri non potest esse mortalis, quando ludus est talis, ut per ipsum valde transferatur dominium, eo quod tunc ludens licito medio intendit lucrum, licet ludus, sive modus lucrandi sit illicitus. Imo Lugo, & Diana, probabiliter dicunt nec veniale esse, si ad honestum finem lucrum intendatur.

887 Dub. 2. an victor tali lusu teneatur restituere lucratum ante sententiam Judicis? Affirmant Sylv. S. Antonin. Arm. Tab. &c. apud Sanch. Conf. 1. c. 8. d. 1. n. 2. ex dict. l. Alearum, ubi dicitur quod, si victus solverit; solutum reddatur, & competentibus actionibus repetatur. Sed negandum cum Busemb. & communi sententia, quam tenent Laym. lib. 3. tr. 4. n. 21. n. 3. Lug. D. 31. n. 60. Salm. de Contr. c. 4. n. 61. Sporer cap. 6. num. 82. Croix l. 3. p. 2. n. 1086. Sanch. loc. cit. num. 3. (qui merito dicit hanc sententiam omnino tenendam) Less. cap. 26. num. 17. qui vocat veram cum Sot. Mol. Med. Covarr. & aliis communiter. Ratio, quia (uti patet ex verbis Legis, ut supra) ibi non declaratur irritus contractus, sed tantum datur victo actio ad repetendum. Et idem dicunt Salm. n. 63. & Lugo n. 67. de lege Hispana vetante ludum ad creditum. Addunt tamen Salm. hoc valere solo casu quo victus libere solverit, sciens ad id non teneri; Sed Lugo num. 67. Dian. loc. cit. R. 24. & Dic. ap. Croix loc. cit. num. 1087. probabiliter dicunt victorem posse retinere lucratum, etiamsi victus ignoraverit posse negare solutionem: quia recepit ex contractu valido, & victus jam habebat obligationem naturalem solvendi, licet ex jure positivo poterat exceptionem opponere.

888 Dub. 3. an si victor impediat, ne Judex eum obliget ad restitutionem, teneatur restituere? Respondetur affirmative, si impediat vi vel fraude; secus, si alio modo. Ita communiter Lug. D. 31. n. 62. Less. cap. 26. n. 21. Sanch. dub. 2. n. 2. & Mol. Disp. 514. Quia victor non tenetur restituere, nisi post sententiam. An autem victor interrogatus a Judice teneatur fateri quidquid ludo vetito lucratum fuerit, & alias obligetur restituere? Negant Mol. & Sanchez apud Lugo num. 63. & alii cum Diana p. 7. tract. 9. R. 27. & probabile putat Less. num. 22. si id probatum non sit saltem semiplene. Ratio, quia, cum victor examinetur criminaliter, ut puniatur privatione lucri in pœnam criminis, non tenetur fateri; quando crimen est occultum. Sed probabilius Lugo n. 64. Less. dict. num. 21. & Croix num. 1090. affirmat. Ratio, quia hic non agitur de punitione, sed de restitutione concessa a lege, quæ est dispositiva in favorem eorum qui perdunt, non autem pœnalis; si enim esset pœnalis, restitutio non esset facienda victo, cum ipse etiam particeps fuerit delicti; sed Fisco, vel pauperibus. Regula autem, quod reus non tenetur fateri veritatem occultam Judici interroganti sine semiplena probatione, ut docent Less. loc. cit. & c. 31. n. 9. & Lugo n. 63. currit tantum in causis criminalibus, non in civilibus.

Dub. 4. an qui ludit ludo vetito cum animo 889
repetendi in judicio, possit retinere lucratum? Negant Less. cap. 26. n. 31. & Mol. Reg. ac Dic. apud Croix num. 1088. quia tolleret æqualitatem contractus, cum eo casu posset lucrari, & non perdere. Sed probabilius affirmant Lugo D. 31. n. 53. Sanch. lib. 1. cap. 8. dub. 5. n. 1. & Sporer num. 84. Ratio, quia ex una parte contractus fuit validus, cum intentio non adimplendi minime irritet contractum; & ex alia parte contractus remansit æqualis, exceptio enim non solvendi utrique parti semper competebat. Hinc, si iste lucratur, retinet ex contractu valido: si vero perdit, negat solutionem, utens beneficio quod lex ipsi tribuit.

Dub. 5. an qui ludo vetito perdidit, teneatur solvere? 890
Prima sententia valde probabilis affirmat, & hanc tenent Sayr. lib. 9. cap. 22. num. 21. item Val. Bann. & Reb. apud Bon. de Ludo quæst. 3. p. 3. num. 2. & probabilem vocant Lugo D. 22. num. 301. & Salm. c. 4. n. 62. Ratio, quia jure naturali contractus fuit validus, & ideo victus illi tenetur stare donec judicialiter exceptionem opponat, vel petat restitutionem. Secunda vero sententia communior & probabilior negat, eamque tenent Sanchez Dec. lib. 2. cap. 13. num. 144. Less. lib. 2. c. 26. num. 24. Lugo dict. D. 22. num. 300. & D. 31. num. 70. Viva de Ludo q. 9. art. 4. n. 1. Salm. cap. 4. num. 62. & Sporer tract. 6. num. 7. Prec. cap. 6. num. 83. cum Nav. Tol. Mol. & Laym. Ratio, ut dicunt Salm. loc. cit. & cap. 1. n. 71. ac Less. num. 24. quia in citata l. Alearum. C. de Relig. &c. videtur ablatam fuisse omnem obligationem solvendi adhuc naturalem, dum in ea sancitur, ut victus non cogatur solvere. At frustra (ajunt) diceretur ludentem non posse cogi ad solvendum, si in foro conscientiæ alias cogeretur. Sed hæc ratio probaret nimis, probaret enim quod ex tali lusu vincens teneretur ante sententiam restituere lucratum, quia, si victus obligationem naturalem non haberet solvendi, injuste ille reciperet; sed huic contradicit communis sententia, quam tenent ipsi Salm. & Less. ut vidimus supra in dub. 2. Ratio igitur potior est, quia lex, nisi obligationem naturalem non auferat, cum tamen sit lata non tantum in pœnam victoris, sed etiam in favorem victi, dando jus victo ad se defendendum exceptione vel repetitione soluti, dat etiam jus absolutum ad non solvendum; At quid enim is tenetur solvere, si potest solutum statim repetere? Hoc confirmatur ex l. Creditori. 5. de Pactis, ubi dicitur: Frustra solvitur, quod statim repetendum est. Idque probabile putat Lugo D. 31. n. 302. (contra Mol.) etiamsi victus ob verecundiam non haberet animum excipiendi, vel repetendi in judicio.

Dub. 6. an, si uterque ludens renunciaverit 891
beneficio legis, poterit victus negare solutionem? Re-

Recte affirmant *Less. c. 22. n. 26. & Lugo Disp. n. 65.* si renunciaverint sine juramento, quia beneficium legis datum est in bonum commune, & ideo invalida est cessio ludentium. Bene tamen advertit *Lugo ib.*, quod si post solutionem fieret illa, cessio valida videtur & irrevocabilis; quia esset nova gratuita donatio independens a ludo. Si vero lusores renunciaverint beneficio cum juramento, recte distinguit *Less. l. c.* & dicit, quod si juraverint tantum se soluturos, tenerentur quidem solvere, sed poterunt postea solutum repetere. Secus, si juraverint etiam non repetituros, quia, licet ludus sit vetitus, permissum tamen est & licitum solvere tali ludo amissum, illudque non repetere; ac ideo valet quidem tale juramentum, utpote de re licita, ut mox videbimus in quaestione sequenti, contra *Salmant.*

892 Quaeritur enim, utrum eo casu poterit victus petere a Praelato relaxationem juramenti? Affirmant alii apud *Less. c. 26. n. 27.* prout dicitur de Juramento de solvendis usuris. Sed verius negat *Less. l. c. cum Mol.* quia hic intervenit contractus validus, qui non intervenit in pacto solvendi usuras. Dicunt autem *Salm. de Jur. c. 3. n. 6.* praedictum juramentum solvendi amissum in ludo vetito, revera non indigere relaxatione, quia est de re illicita contra bonum commune, cum ob commune bonum sint vetiti tales lusus. Sed bene contradicit *Sporer de Jur. c. 1. n. 21.* dicens, verum esse, quod juramentum contra id quod leges prohibent, per se est irritum, ut probat *Palaus D. 2. p. 8. n. 6.* Sed in nostro casu advertendum, quod lex, quamvis prohibeat hunc lusum, non prohibet tamen, sed bene permittit solvere perditum: Hinc concluditur, quod juramentum ludendi lusu vetito esset quidem nullum, quia lusus est vetitus, & contra bonum commune; non autem est nullum juramentum solvendi amissum, quia hoc a lege non prohibetur.

893 Dub. 7. an victus, qui jam solvefit, possit occulte sibi compensare solutum? Affirmat *Adrianus*, & probabile putat *Angles apud Sanch. l. 1. c. 8. dub. 2. n. 5.* Sed oppositum est omnino tenendum cum *eod. Sanch. Arag. Mer. Lop. l. c. Sporer tr. 6. n. 82. & Lugo D. 31. n. 71. cum Sot. Led. & communi*. Ratio, quia dominium pecuniae solutae jam valide translatum est, unde repeti non potest, nisi coram Judice: Sed quid si victus repetat solutum, petendo rescissionem contractus, & victor renuat restituere? Perpende dicta *n. 717.*

894 Dub. 8. & ultimo, utrum si victus ficte minitetur in judicio repetere solutum, possit titulo transactionis aliquid recipere a victore? Negant *Mol. d. 514. Bonac. de Ludo §. 3. n. 13. & Lugo D. 31. n. 72. cum Salas*, & fusius *D. 27. n. 167.* quia (ut dicunt) contractus ille transactionis factus est per dolum dantem causam contractui, scilicet per metum qui revera non aderat, deficiente animo repetendi; & ideo victus nihil potest accipere, & si accipit, tenetur restituere. Sed probabilius affirmant posse accipere *Less. l. 2. cap. 17. n. 42. Sanch. de Matr. l. 4. D. 9. n. 9. Pal. to. 1. tr. 2. D. 1. part. 10. n. 5. Dian. p. 3. tr. 4. n. 24. & Trull. ac Dic. ap. Croix l. 3. p. 2. n. 1088.* Ratio, quia, licet victus non habeat animum, habet tamen potestatem repetendi; qua se privat impostérum per talem transactionem; & victor revera non dat, ut ille animum deponat, sed ut cedat juri suo repetendi, prout revera cedit.

II. Quoad *Clericos* vero pertinet, aliter res se habet, quam quoad Laicos. Sed praenotandum, quod Canones vetantes ipsis ludos alearum afficiunt solos Clericos in Majoribus constitutos, & Beneficiatos, ut dicunt communiter *Roncag. de Ludo c. 1. q. 3. Lugo de Just. D. 31. n. 12. cum Less. & Salas*, item *Sanch. Cons. l. 1. cap. 8. dub. 28. n. 8. cum Nav. & Lop.* contra *Alcoz.* Ratio, quia (ut ajunt) Canon *Episcopus*, in principio relatus, quoad alios Clericos saltem ex consuetudine derogatus est, sicut quoad Laicos. Quoad Beneficiatos autem vide dicta *n. 831. v. Communi*. 895

At dubitatur 1. an praedicti Clerici in Sacris, aut Beneficiati peccent graviter, aleis ludendo frequenter, & in magna quantitate? *Salm. de contract. c. 4. n. 60.* quamvis probabilem putant sententiam affirmativam, negant tamen hos peccare mortaliter, cessante scandalo. Ratio eorum, quia praefatae leges vel ab initio non obligarunt, nisi ad poenam, vel ex consuetudine sunt abrogatae; & citant pro sua sententia *Sanch. Less. ac alios, apud Dianam*; Sed *Sanchez Less.*, *& alii apud Dianam*, ut infra videbimus, expresse oppositum tenent. Unde omnino dicendum ipsos peccare mortaliter cum communi sententia, quam tenent *Sanch. d. dub. 28. n. 7. Less. l. 2. c. 26. n. 6. Spor. tr. 7. in 7. Praec. cap. 6. n. 80. Mol. D. 512.* & alii infra citandi. Ratio, tum quia juxta Canones (ut pro certo habet *Dian. p. 7. t. 9. R. 3.*) damnantur de mortali Clerici publice & frequenter aleis ludentes; tum quia, licet Canones prohibentes hodie non sint in tota sua observantia (ut concedunt *Less. & Lugo ll. cc. ac Filh. tr. 37. c. 4. n. 50.*) tamen non sunt omnino aboliti, cum lusus alearum de ipso jure naturali notabiliter dedeceat statum ecclesiasticum; ut mox dicemus dubio sequenti. 896

Dub. 2. an peccent graviter Clerici frequenter ludentes aleis, etsi in parva quantitate? *Prima* sententia negat, quam tenent *Sylv. v. Ludus, q. 4. Nav. Summ. c. 19. n. 12.* item *Abb. S. Anton. Gutt. Lop. ap. Sanch. dub. 28. num. 6.* Ratio istorum, quia frequentia ludendi, licet aggravet peccatum, non tamen mutat speciem, ut de veniali reddat mortale. Affirmat vero *secunda* sententia communissima, quam sequimur, & tenent *Cajet. 2. 2. q. 168. art. 3. dub. 3. Ang. v. Ludus, n. 4. Arm. eod. verb. §. 4. Hurt. de Just. D. 8. diff. 3. Viva de Contr. q. 9. art. 4. num. 6. Sanch. l. c. n. 7. cum Alcoz, & Palac. Laym. l. 3. tr. 4. c. 21. n. 1. Mol. D. 512. Less. c. 26. n. 6. Roncag. de Ludo c. 1. q. 3. R. 2. Spor. l. c. n. 80. & Dian. cum aliis dict. Ref. 3. & p. 4. tr. 4. R. 183.* ubi vocat hanc sententiam communem, atque ab ea non discedendum. Idem sentit *Bus.* ut supra (modo tamen ludus non solum sit frequens, sed etiam per longum tempus, ut etiam loquuntur *Less. & Wigandt t. 8. Ex. 4. n. 77.*). Ratio, quia, ut jam supra indicavimus, & ut docent *Sanch.* 897

Sanch. n. 6. & Mol. ac Ronc. ll. cc. frequentia talis lusus de jure naturæ dedecet valde Ecclesiæ Ministros. Neque consuetudo id excusare potest, quia, ut Pontifex declaravit in *c. Inter dilectos, de Vita & honest. Cler.* talis consuetudo, tanquam vera corruptela, est omni tempore improbanda & removenda. Qualis autem sit hæc frequentia mortalis? *Bardon.* putat esse ludere semel in hebdomada, sed *Roncaglia* merito id putat nimis rigidum. Immo *Less. d. n. 6. & Wigandt l. c.* sentiunt non damnandos de mortali Clericos ludentes ad breve tempus, etsi crebro, recreationis causa, nisi propria statuta Diœcesis, vel Ordinis id prohibeant.

898 Dub. 3. an peccent graviter Clerici ludentes aleis in magna quantitate, etsi non frequenter? Affirmant *Sporer d. cap. 1. n. 80.* & adhærent *Mol. 512. ac alii apud Nav. Man. c. 24. num. 9.* Sed negat *Salas apud Lugo D. 31. num. 11.* & consentit *Laym. d. c. 21. n. 1.* citans *Less. & Reb.* nisi fiat publice, & cum scandalo: Dicit enim *Laym.* quod Canones (ut habetur in *cit. cap. Inter dilectos de Excus. Prel.*) loquuntur tantum de publico aleatore, & his lusibus dedito.

899 Ex his omnibus dico I. non peccare graviter Clericos, qui raro, moderate, & privatim sine scandalo aleis ludunt. Imo probabiliter nec venialiter, si ludant recreationis gratia in loco ubi præfati Canones non rigide observantur, ut dicunt *Mol. D. 512. Laym. l. c. n. 2. Spor. n. 80. & Dian. p. 7. tr. 9. R. 3. in fin. cum Dic. & Amic.*

900 Dico II. præfatas sententias, quæ damnant de mortali Clericos aleis ludentes, non procedere in ludis chartarum, qui non sunt meræ sortis seu fortunæ. Confundunt alii ludum alearum cum omni ludo chartarum: Sed immerito, nam revera alea, ut Magistri Idiomatis latini docent, est nomen comprehendens solos ludos sortis, qui non ex arte, sed omnino a casu pendent, & hujusmodi sunt ludi talorum, tesserarum, & similium. Hinc dico, quod lusibus illis chartarum, qui totaliter pendent a casu, ut sunt lusus vulgo vocati, *Bassetta*, *primiera*, & similes, pro his quidem valent sententiæ præfatæ. Non autem pro aliis, qui sunt tam industriæ, quam fortunæ, ut sunt illi qui dicuntur, *Ombre, tressette*, & similes. Pro his enim valde probabiliter puto cum Auctore Libelli cui titulus (*Instruz. per li Novelli Confess.*) *p. 2. c. 17. n. 397. cum Passerin.* valere sententiam *Salmanticensium, ut supra*, scilicet non peccare graviter Clericos iis ludentes, nisi alicubi esset specialis prohibitio, aut scandalum. Circa quod bene insuper advertit *Molin. dict. D. 512.* pensandam esse qualitatem personæ, an sit magnæ vel parvæ æstimationis; Clerici enim, qui vitam non tam exemplarem ducunt, revera grave scandalum non ingerunt, si etiam frequenter aspiciuntur in talibus ludis versari, modo propria ministeria non negligant; imo nec ullum præbent scandalum, si mera recreationis causa id faciant. Et hos vere dici potest excusari ab hodierna & universali consuetudine, quæ certe differt ab illa antiqua arcta primitivæ Ecclesiæ disciplina.

III. Quoad Religiosos autem pertinet, dicunt *Lugo D. 31. n. 12. Sanch. c. 8. dub. 28. n. 9. & Mol. 521. in fin.* ipsos propter eorum statum, & scandalum aliorum, facilius posse graviter peccare, aleis sive taxillis ludendo. Unde dicunt *Roncaglia d. c. 1. quæst. 3. R. 2. & Bann. apud Lugo d. num. 12.* quod Religiosi reformati, ut Capuccini, Jesuitæ, Discalceati, & similes peccant, si semel his lusibus ludant. Et tanto magis id dicendum cum *Salm. de Rest. cap. 6. n. 95.* de eo, qui in his Religionibus viam talibus ludis aperiret: *Roncaglia* autem *l. c. & Sanch. num. 9. cum Mer.* dicunt adhuc Religiosos non tam arctæ observantiæ peccare graviter, si frequenter versentur in his lusibus, etsi sine scandalo; sed *Salm. l. c. cum Peyrin. Dic. & Ant. a Spir. S.* dicunt, quod, præciso scandalo, & præcepto in contrarium, hujusmodi Religiosi excusantur a mortali, si ludant in modica quantitate; & etiam a veniali, si faciant ob rationabilem causam; puta ad solandum infirmum, aut socium tristem; Et hoc probabile mihi videtur, loquendo de ludis chartarum non meræ sortis, juxta id quod supra diximus de Clericis. Adsunt *Salmant.* id licitum esse etiam recreationis gratia, vel ubi consuetudine permittitur; sed huic non acquiesco, quia talis recreatio est per se indecens statui Religioso; nec consuetudo talem indecentiam cohonestare potest. Quantam vero summam possit Religiosus ludo exponere? Modo ludus non sit specialiter interdictus a Regula, *Spor. de 7. Præc. cap. 6. num. 72.* censet posse exponere tres florenos quotannis. Alii autem, ut *Lugo de Just. D. 3. num. 144. Elbel tom. 2. C. 18. num. 655. Sanch. Dec. l. 7. c. 19. n. 79. cum Nav. Val. Graff. Salon. & Mol. D. 520. &c.* probabiliter opinantur, quod si Religiosus habet quotannis centum aureos, possit exponere quinque, dummodo tantundem in eodem anno non impendisse in alios usus non necessarios. Alii tandem, ut *Salm. c. 6. n. 94. cum Lugo, Mol. Azor. &c.* dicunt posse exponere, quantum sibi subtraheret parce vivendo de iis quæ sibi ad usum sunt assignata. 901

IV. Et ultimo quoad *Episcopos* pertinet, isti si ludant aleis, cum hoc valde dedeceat statum episcopalem, vix possunt excusari a mortali, ut dicunt *Sotus, & Salzed. apud Sanchez, Cons. l. 1. c. 8. dub. 28. n. 5.* qui *n. 9. cum Alcoz.* absolute eos damnat de peccato gravi, nisi faciant ad recreandum infirmum. Extra tamen hanc, vel similem causam, *Alcoz. apud Lugo D. 31. num. 12.* ait peccare mortaliter Episcopum, qui semel ludat. Sed merito (præcisis circumstantiis) *Lugo* hoc putat nimis durum: *Sanchez* autem *ibid. cum Mer. & Reb. apud Dian. p. 7. tr. 9. R. 4.* excusat eum a mortali, si ludat semel ad recreationem; imo *Salas apud Lugo l. c.* eo casu excusat etiam a veniali. Ceterum Episcopum ludentem ludo meræ sortis, etiam semel, difficulter puto excusari posse a scandalo gravi; Sicut etiam censeo, si frequenter versetur in aliis ludis chartarum non omnino fortuitis. 902

An autem peccent mortaliter Clerici, aut Religiosi, qui assistendo inspiciunt ludentes aleis? Hoc quidem prohibetur, ut vidimus, in 903

c. Cle-

v. Clerici, de Vita &c. ubi eis praecipitur, *ne hujusmodi ludis intersint.* Communiter tamen negant DD. in hoc ipsos peccare mortaliter, nisi essent causa ludi mortalis, vel negligerent lusores corrigere, vel nisi de tali ludo, quatenus mortali, se complacerent; secus, si assisterent causa tantum se delectandi de industria vel fortuna ludentium. Ita *Sancb. Conf. lib.* 1. *c.* 8. *dub.* 29. *cum Cajet. Sylvest. & Ang. ac Dian. p.* 7. *tract.* 9. *R.* 40. Qua de re improbabiliter sentit *Bartholom. de S. Fausto apud Dian. loc. cit.* quod Clerici & Religiosi assistentes ludis alearum non excusentur a mortali, eo quod in Bulla S. Pii hoc interdicitur iis sub poena excommunicationis; Sed censeo praefatum Auctorem quoad hoc in magnum irrepsisse errorem, nam *Sanch. loc. cit.* loquens de ludo alearum, nil penitus meminit de tali Bulla; meminit vero de ea paulo post *dub.* 31. *num.* 5. & 12. At ibi observatur Bullam S. Pii loqui tantum de Clericis & Religiosis assistentibus agitationibus taurorum, non autem lusibus alearum. Episcopi autem his lusibus ex proposito, & frequenter assistentes difficulter etiam excusari possunt a peccato scandali gravis.

DUBIUM XIV.

Quid sit contractus Societatis?

904 „ RESP. Is est, cum aliqui inter se conveniunt, & contributis aliquibus rebus ad lucrandum idoneis, sive fructiferis, ut pecunia, animalibus, industria, labore, &c. commune aliquod lucrum faciunt, quod, uti & damnum, pro ratione, & rata cujusque dividunt inter se, Vid. *Less. Laym. c.* 20. *Bon. q.* 6. *p.* 1.

Unde spectando id, quod ratio, & justitiae natura hic requirit, resolvuntur hi Casus.

„ 1. Plus lucrari debet, qui confert pecuniam, & operam suam, quam qui vel pecuniam, vel operam solam.

„ 2. Capitale, seu sors, quam quivis contribuit, si pereat casu, vel culpa sociorum levissima, contribuenti perit. Ubi discrimen est inter hunc contractum, & mutuum: quia in mutuo sors data alienatur, & dominium ejus transfertur in mutuatarium, cujus proinde solius periculum ac damnum est, si casu pereat; in Societate autem, qui sortem confert, eam non omnino alienat a se; & sicuti commodum, ac lucrum ad eum spectat, sic etiam periculum, & damnum. *Bon. l. c.*

Tres igitur sunt praecipuae conditiones licitae 905
societatis. I. Ut societas fiat in negotiatione honesta. II. Ut damnum sortis spectet tantum ad dominum. III. Ut servetur aequalitas, nempe, ut aestimatio laboris unius aequiparet usum pecuniae alterius. Vid. *Salm. tract.* 14. *cap.* 3. *n.* 96. *Viva de Contr. q.* 9. *art.* 3. *n.* 2. & alios passim. IV. Conditio est, ut uterque socius subeat onus damnorum, & expensarum. Nomine autem *damnorum* veniunt tantum damna illa, quae solo intuitu societatis obveniunt socio, puta si ipse causa custodiendi, vel transferendi, vel comparandi merces diripiatur a latronibus, ut habetur ex *l. Cum duobus.* §. *Damna*, ubi dicitur: *Damni partem dimidiam* (alterum) *agnoscere debere tam pecuniae, quam rerum ceterarum, quas secum non tulisset socius, nisi ad merces communi nomine comparandas proficisceretur.* Non tamen veniunt damna, quae remote occasione societatis socius patitur, puta si occupatus in societate praetermittat acquirere legatum sibi relictum, negotiis domus suae providere, &c. ita *Bon. de Contract. D.* 3. *q.* 6. *p.* 4. *n.* 1. *Cont. Tourn. tom.* 1. *pag.* 523. *& alii*, ex *l. Socium.* §. *Socius.* ff. *eod. tit.* ubi id expresse sancitur. Nec veniunt damna, quae non contemplatione societatis, sed intuitu ipsius propriae personae obveniunt socio, ut legitur in eodem §. *Socius*, mox citato. Si autem causa societatis vulneretur socius, vel ejus servus a latronibus, tunc solae expensae curationis debent esse communes, ex praedicta *l. Cum duobus.* §. *Damna.*

Nomine autem *expensarum*, veniunt sumptus 906
itinerum, transvectionum, solutionis vectigalium, conservationis mercium, &c. Sed hic dubitatur, an socius itinerans causa societatis posset sibi deducere omnes expensas itineris? Negant *Sylv. v. Societas, quaest.* 12. *Ang. eod. v. n.* 12. item *P. Nav. Reb. apud Bonac. de Contr. D.* 3. *q.* 6. *p.* 4. *n.* 4. & probabile putat *Less. l.* 2. *c.* 25. *n.* 35. Ratio, quia societas non tenetur subire sumptus, quos alter socius domi fecisset, sed solum illos in quibus is damnificatur causa societatis. Alii vero, ut *Roncaglia de Contr. cap.* 3. *quaest.* 2. *R.* 2. *Mol. D.* 418. *num.* 2. *Less. lib.* 2. *cap.* 25. *num.* 35. *Navarr. cap.* 17. *n.* 283. & *Bonac. lib.* 2. *cum Reg. & Salon*, concedunt posse

posse integros deducere, modo aliter non sit conventum, & diversa non sit consuetudo; Et probant ex *l. Si frater*. §. *Si quis*. *ff. pro socio*, ubi dicitur, quod socius *viatica, & stabulorum, jumentorum, carrulorum vecturas, vel sui, vel sarcinarum suarum gratia*, (societati) *recte imputabit*. Unde, cum lex absolute concedat socio sibi recipere viatica cum ceteris expensis, non apparet ratio, cur ea non integre recipiat. Hac secunda sententia videtur probabilior, utpote juri conformior. Sed quia primam non audeo dicere improbabilem, ideo censeo, quod si bona fide socius sibi expensas applicavit, poterit retinere; secus, si mala fide; quia, ut diximus *n.* 761. *v. Quær. II.* cum opinione probabili & non certa, non potest inchoari possessio.

807 Quær. I. Si in societatem unus confert pecuniam, alter laborem, an in fine societatis ante omnia restituendum sit capitale domino pecuniæ? *Prima* sententia, quam tenent *Glossa in l.* 1. *C. pro socio, & Bart. Accurs. Covarr. &c. ap. Pal. tr.* 33. *D.* 8. *p.* 3. *n.* 1. negat, & non solum lucrum, sed etiam sortem inter utrumque socium dicit esse dividendam. Ratio, quia in societate omnia debent communicari, unde sicut mercator facit communem operam suam, sic alter debet suam pecuniam communem facere. Alii dicunt, quod sicut ad dominium spectat capitale, & postea ejus lucrum; sic ad mercatorem prius pretium suæ industriæ, & postea pars lucri, quod in idem coincidit. *Secunda* tamen vera sententia, quam tenent *Pal. loc. cit. n.* 2. *Azor. l.* 9. *c.* 3. *q.* 1. *cum Baldo, & S. Bern. Sen. Lug. D.* 30. *n.* 24. *Petrocor. tom.* 2. *p.* 405. *Bon. de Contr. D.* 3. *p.* 3. *n.* 2. *Cabass. l.* 6. *c.* 13. *n.* 3. *Escob. l.* 41. *c.* 12. *dub.* 1. *n.* 82. *Ronc. de Contr. c.* 2. *q.* 3. *R.* 2. docet sortem semper primo loco domino deducendam, etiamsi nullum lucrum supersit. Probatur 1. Ex Bulla Sixti V. *Extrav. Detestabilis*. § 2. ubi sic sancitur: *Si finita societate ipsum capitale extat, ei qui illud in societatem contulerit, restituatur, nisi socio recipienti fuerit communicatum, aut aliter inter contrahentes legitime conventum sit*. Probatur 2. ratione, quia pecunia collata in societatem minime fit communis inter socios quoad dominium, seu proprietatem, sed tantum quoad usum, seu commoditatem, ut habetur ex *D. Th.* 2. 2. *q.* 78. *art.* 2. *ad* 5. ubi S. Doctor ait: *Qui committit pecuniam suam mercatori per modum societatis, non transfert dominium pecuniæ suæ in illum, sed remanet ejus; ita quod cum periculo ipsius mercator de ea negotiatur*. Sicut ergo, si pecunia perit, domino perit; ita si superest, eidem superest. Nec obstat dicere, quod in societate fiunt communia tam industria, quam pecunia; Nam respondetur; ut jam innuimus; quod in societate non communicatur pecuniæ proprietas, sed tantum usus, seu commoditas; unde sufficit, ut uno conferente industriam, alter conferat pecuniæ commoditatem. Et ideo, si finita societate solum remanet capitale, non erit injustitia, si totum domino restituatur; sicut enim socius amittit lucrum suæ industriæ, sic iste amittit lucrum commoditatis suæ pecuniæ, quæ cum sit negotiationi exposita, bene apta est fructum reddere. Et sic etiam neque verum est id quod alii supponunt, nempe quod unus conferat operam, & alter pecuniam; Nam revera ex una parte confertur opera, & ex altera non pecunia, sed pecuniæ commoditas præstatur; Unde non quidem debetur mercatori pretium sui laboris, & sui laboris lucrum; sed tantum dimidium lucri spectat ad eum, ut fructus suæ industriæ, & dimidium spectat ad dominum sortis, ut fructus commoditatis suæ pecuniæ negotiationi expositæ, semper domino salvo suo capitali. Prout, si quis ad negotium confert navim, & alter operam, completo negotio, navis quidem integra debetur domino, cum tantum usus navis sit collatus; & lucrum deinde est dividendum.

Quær. II. Detracta sorte domino, quomodo dividendum est lucrum? In hoc valde obscure, & confuse DD. loquuntur. Alii, ut *Less. l.* 2. *c.* 25. *n.* 9. *Viva de Contr. q.* 9. *art.* 3. *n.* 5. (& probabile putat *Croix lib.* 3 *p.* 2. *n.* 1101.) dicunt, quod, si unus confert centum aureos, & alter operam tantidem æstimatam, tunc æqualiter dividendum est lucrum, & capitale, juxta primam sententiam allatam in præcedenti quæstione. Alii vero, ut *Cabass. lib.* 6. *c.* 13. *n.* 6. *cum Angl. Sylvest. Navarr. & P. Navarr. &c.* dicunt, quod deducto prius capitali in beneficium domini, reliquum æque dividendum etsi valor operarum æquiparet valorem sortis. Pace tantorum Doctorum, censeo neutram prædictarum sententiarum æquitati conforme esse; prima enim plus æquo tribuit ponenti operam, ut jam diximus in *Qu. I.* secunda plus ponenti pecuniam. Hinc omnino mihi dicendum videtur cum *Roncagl. de Contr. c.* 2. *q.* 3. *R.* 2. *& Pal. tr.* 33. *D.* 8. *p.* 3. *n.* 2. *&* 3. *cum Reb.* quod, salvo capitali domino, lucrum dividendum est pro rata, habita ratione valoris industriæ ex una parte, & ex altera commoditatis præstitæ ex pecunia, juxta communem æstimationem lucri quod communiter haberi solet ex pecunia applicata ad negotiationem. Hinc bene advertendum cum *eod. Ronc. l. c. R.* 1. *& Sporer de 7. Præc. c.* 6. *n.* 51. quod aliquando industria mercatoris plus valebit, quam usus pecuniæ, & tunc proportionaliter debet lucrum distribui: Ita ut aliquando licitum poterit esse pactum, ut in fine etiam capitale dividatur, æque interim distributo lucro, prout fit ex consuetudine in pluribus locis in societate animalium, ut testatur *Cabass. l. c.* Insuper advertendum, quod aliquando valor industriæ decrescit, ob multitudinem Operariorum societatem petentium; Qua ratione poterunt forte excusari plures contractus, qui primo aspectu videntur injusti, eo quod operariorum industria in societatem collata juxta consuetudinem loci communiter non pluris ibi æstimatur.

E converso injustum omnino esset pactum, quod, empta merce, ante omnia durante societate restituatur domino suum capitale, & deinde quod superest æqualiter dividatur; nam, licet compensentur mercatori fructus, quos interim non percipit, cum medietate sortis, quam in fine societatis percipiet; tamen ponenti pecuniam minuitur periculum sui capitalis, dum in principio illud salvum

sa-

facit, & mercator, si postea merx pereat, subjacet periculo sortis & lucri; ita optime *Ronc. loc. cit. R. 3. in praxi.*

Quær. III. An damnum sortis sit commune, quando, uno conferente pecuniam, altero operam, pecunia casu perit? *Prima* sententia, quam tenent *Major in 4. Dist. 15. q. 47. §. Tertius Glossa in l. 1. C. Pro socio*, & alii *apud Azor. t. 3. lib. 9. c. 3. q. 3.* sic distinguit: Si sors perit, postquam socius suam operam posuit, tunc damnum totum spectat ad ponentem pecuniam; Si vero pecunia perit, antequam socius operam præstet, damnum debet esse commune. Ratio, ut dicunt, quia tunc, uno æqualiter conferente operam, & altero pecuniam, omnia fiunt communia lucra & damna. *Secunda* tamen & vera sententia, quam tenent *Glossa in l. Si non fuerint. ff. Pro socio. Nav. cap. 27. n. 252. Ang. v. Societas, n. 17. Sylvest. eod. v. n. 1. q. 6. Azor. loc. cit. cum Bartol. Baldo, S. Bern. Sen. & aliis*, docet damnum sortis ad solum dominum pecuniæ pertinere. Ratio, quia non est verum, quod, collata pecunia, etiam sors conferatur; confertur enim tantum pecuniæ commoditas, ut supra diximus in quæst. I. Unde, cum, sorte pereunte in principio contractus, dominus illius nullam pecuniæ commoditatem conferat, sic etiam ad nihil tenetur alter, si nullam conferat operam. Et ideo diximus e converso, quod, finita societate, prius reddenda est sors domino pecuniæ, & postea lucrum, si remanet, inter socios dividendum.

Quær. IV. An liceat pactum, quod, sorte pereunte, commune sit damnum inter ponentem pecuniam, & mercatorem? Respondetur: Si pactum sit, ut sicut damnum, ita & sors sit communis, tunc licitum est; quia sicut ponens operam habet commodum, ut ipsi tradatur media pars sortis, quamvis sors de jure tota ad dominum spectet, sic æquum est, ut, sorte pereunte, ipse subeat mediam partem damni, licet damnum sortis ad ipsum non pertineat. Ita *Roncaglia cap. 3. Reg. in praxi 3. & Azor. t. 3. lib. 9. cap. 3. quæst. 4. cum Ang. Sylvest. Rosell. & aliis.* Si vero pactum est, ut sors non sit communis, commune vero sit damnum, tunc certe illicitum est, & injustum, cum nulla hic detur justa recompensatio. Vid. *Azor. Roncag. loc. cit.*

Quær. V. Quandonam censetur inter Fratres contracta societas? & quid in ea servandum? Respondetur: non censetur facta societas, nisi expresse, vel tacite ex conjecturis id habeatur; Unde, non quia Fratres habent patrimonium indivisum, & de communi mensa vivunt, inter ipsos contrahitur societas, nisi vero omnes in aliquo negotio se exerceant; vel nisi, uno negotiante, alii conferant bona sua. Ita *Azor. p. 3. lib. 9. c. 19. q. 1. Mol. D. 421. n. 6. Bonac. D. 3. q. 6. p. 7. n. 2. cum Fill. Ronc. de Contr. c. 4. q. 1.* Idque clarius præsumitur, si omnes conferant in commune cuncta bona ad unumquemque spectantia. Hoc tamen intelligitur, quando unusquisque confert etiam bona propria, præter communia; Secus, si tantum unus sua propria bona confert, puta lucra alicujus, officii, vel artis, & alii sola bona communia; tunc enim is potest ea sibi compensare, ut dicunt *Azorius quæst. 5. cum Bart. & Baldo, ac Bonac. n. 7. cum Navi* Et ita pariter, si unus majorem laborem conferat (ait *Bonac. num. 3. contra Mol.*) potest ille plus accipere, juxta æstimationem sui laboris. Si autem aliquis Frater absens negotietur communi nomine ex communibus bonis, intelligitur habere societatem, usquedum admoneatur ab aliis Fratribus, velle ipsos divisionem facere; & tunc neque etiam desinit societas pro negotiis inceptis; ita *Ronc. loc. cit. cum Giribald.* contra aliquos.

Quæritur VI. Quibus modis finiatur societas? Finitur I. completo tempore ad societatem constituto, aut finita negotiatione, ex *l. Actiones. §. Item. ff. pro socio.* II. per mutuum sociorum consensum. Ad id autem sufficit etiam tacitus consensus, nempe si aliter sociorum incipiat seorsim negotiari pro seipso, *l. Itaque. ff. eod. tit.* Si vero quis, socio invito, renunciet ante tempus, tenetur ad interesse. Excipe 1. Si hoc est necessarium ad bonum publicum, ut si socius abesse debet causa Reipublicæ, nec alium commode subrogare possit. 2. Quando nulla subest spes obtinendi id, ob quod facta est societas. 3. Quando alter non servet pacta. 4. Quando alter grave damnnum infert societati. Hæc tamen debent esse certa, alias possessio stat pro observantia contractus. Vide *Bonac. de Contr. D. 3. q. 6. p. ult. n. 2.* III. Finitur societas morte alterius socii, nec transit ad hæredes; Et hoc, etiamsi conventum sit, ut transeat societas ad hæredes mercatoris, ex *l. Verum, §. In heredem. ff. pro socio.* Ratio, quia in societate eligitur industria personæ, ignoratur autem qualis sit industria heredis. Excipit tamen *Bonac. n. 3.* nisi pactum juramento sit firmatum: Sicut etiam non finitur societas circa negotia cœpta; neque circa vectigalia, seu alias res publicas conductas, ut *Mol. D. 414. & Bonac. ibid. cum Fill. &c.* communiter. IV. Finitur societas etiam per mortem civilem, idest per exilium, aut Professionem solemnem socii, ex *l. Verum. §. fin. ff. eod.* V. Finitur, si socius egestate vel infirmitate laborans, aut in carcerem conjectus non posset pecuniam, vel laborem promissum præstare. Item, si pereat pecunia collata, etiamsi socius habeat aliam, quam possit conferre. *Bonac. n. 5.* Item, si res ita sint mutatæ, ut societas non sit amplius idonea, ex *cit. l. Verum, §. fin.*

„ 3. Potest tamen etiam fieri in hoc contra- 908
„ ctu, ut quis juste servet sortem suam inde-
„ mnem, & insuper certum lucrum percipiat,
„ si nimirum ad contractum societatis adjun-
„ gantur duo alii, assecurationis, & venditio-
„ nis, cujus tale exemplum ponit *Laym.* Inis
„ societatem cum mercatore, & contribuis ei
„ 1000. florenos, v. g. spes est, quod is quotan-
„ nis lucraturus sit 300. cujus lucri dimidium,
„ v. gr. jure societatis tibi debetur una cum
„ sorte; sed quia ad te quoque pertinere de-
„ beret ejusdem sortis periculum, ut ipse id
„ periculum in se suscipiat, & tibi sortem asse-
„ curet, in hujus oneris compensationem, re-
„ linquis ei majorem partem lucri sperati, ut
„ scilicet duæ partes lucri ad ipsum, & tertia
„ ad

„ ad te pertineat. Et rursus, quia spes lucri „ hujus incerta est, ideo adhuc partem hanc „ lucri sperati, nempe 100. florenos in spe, „ vendis etiam eidem pro 50. vel 60. v. gr. „ annuis certis, & sic tandem id lucrum facis, „ & sortem servas indemnem. Vid. *Laym.* & „ *Bon. ll. cc.*

Hæc est celebris illa quæstio *Trium contractuum*, an per eos possit lucrum certum exigi, salvo capitali? *Prima* sententia negat, quam tenent *Sotus lib. 6. q. 6. art. 2. Merbes. tom. 1. pag. 348. Hab. tom. 4. pag. 317. P. Conc. tom. 7. pag. 489. Contin. Tourn. tom. 1. pag. 525.* (qui tamen *pag. 541.* admittit contractum duplicem, ubi sola sors, vel solum lucrum assecuratur, in quo consentit etiam *Cabass. lib. 6. c. 13. n. 1.*), item *Bann. Reb. Prad. Tap. Led. & Mercad. apud Salm. tract. 14. c. 3. n. 96.* & videtur adhærere *Azor. p. 3. lib. 9. c. 4. q. 5.* Ratio, quia per hujusmodi contractus adjunctos contractui societatis, societas destruitur, cum de ejus natura sit, ut dans pecuniam sit in periculo lucri, & sortis, vel saltem alterutrius, juxta sententiam *Cabassutii*, & *Tournely*, ut supra: Destructo autem societatis contractu, deficit justus titulus, ex quo ille possit fructus exigere ex sua pecunia; & tunc exigeret lucrum ex mutuo, in quod transiret societas, dejecto toto periculo sortis & lucri in socium recipientem pecuniam. Nec obstat dicere, quod si contractus isti, societati adjecti fierent cum personis diversis, vel in diverso tempore cum eodem socio, jam persisterent; sic etiam, si fiunt eodem tempore, & cum eodem socio. Nam respondent Fautores hujus primæ sententiæ, quod in iis casibus perseveraret societas; sed hic societas destruitur, & sic deficit fundamentum lucri ex ea percipiendi. Præterea tuentur præfati AA. oppositam sententiam reprobatam jam fuisse a Sixto V. qui per Bullam, *Detestabilis*, editam anno 1586. (*in Bullario pag. 154.*) ubi in §. 1. sic dicitur: *Damnamus & reprobamus omnes contractus posthac ineundos, per quos cavebitur personis, pecunias, animalia, aut alias res societatis nomine tradentibus, ut etiamsi fortuito casu quamlibet jacturam sequi contingat, sors ipsa seu capitale semper salvum sit; sive ut de certa quantitate in singulos annos aut menses durante societate respondeatur.* Et ideo huic sententiæ videtur adhæsisse noster SS. Pontifex Benedict. XIV. in suo aureo Libro *de Synodo, lib. 7. cap. 1.* ubi dixit, quod licet quæstio hæc adhuc indecisa remaneat, cum *plures, & non obscuri nominis Theologi posteriores trinum contractum ab usura absolverint*, hanc tamen sententiam sentit præfatæ Bullæ magis congruere. Accedit alia Bulla S. Pii V. qui in sua *Extrav. onus. §. 4. de Censib.* sic dixit: *Conventiones directe, aut indirecte obligantes ad casus fortuitos eum, qui alias ex natura contractus non tenetur, nullo modo valere volumus.*

Secunda vero sententia communior defendit licitum esse hunc trinum contractum, dummodo absit animus fœnerandi, & omnino obligetur socius pecuniam accipiens, ut illam ad negotium applicet. Hanc tenent *Nav. Man. c. 17. n. 254. Less. lib. 2. c. 25. n. 23. Tol. lib. 5. c. 41.*

n. 3. Lugo D.
c. 18. num. 21
Bonac. D. 3.
n. 88. Ronc.
p. 161. Spor.
Salm. tract. 2
Parigin. & S
& valde prob
saltem de jur
excusum Pari
men Theologi
in quo verbat
ni contractus
tibus Theolog
plotensi, Salr
Biscoica, &
sententiæ jam
si hi tres con
juncti valere
ctores hujus
pua fundame
cessante peric
societate tran
mum, negant
culo in sociu
Sicut enim i
periculum rei
dominum, j
potest illi adj
ad commodat
de Commod.
commodati:
de cujus esser
riculum damn
id probare del
clare probetu
Pro socio, ubi
se, ut nullam
crum vero com
tia ideo socie
que pars aliq
lucrum, & æ
da. Ex quo
qualia sint lo
æqualia sint
mit totum pe
de sorte, tun
commodum,
modo majoris
cuniam, qua
periculi, sent
cri, & sic fi
constituitur
possit exigi?
pro centum;
tio esset lucr
autem dicunt
pro centum.
Ad secund
quod societa
quia, conject
tunc etiam
nium, ita ut
le pro libito
se respondent
sius n. 30. &
trariæ senten

modi contractus, licet non remaneret societas, non tamen transiret in mutuum, sed in aliam speciem contractus, nempe conductionis operarum socii, ut loquitur *Lessius*, vel contractus innominati, ut ait *Azorius*, qui pro certo habet tunc contractum non transire in mutuum. Alii vero, ut *Lugo*, *Palaus*, *Escob. & Roncaglia*, respondent, quod, non obstante periculo suscepto a socio, adhuc persistit societas: Sicut enim (inquiunt) in commodato, si commodatarius suscipit in se periculum rei commodatæ, non acquirit illius dominium, cum permaneat contractus commodati; ut habetur ex *cit c. un. de Commodato*; Ita etiam in nostro casu socius ob periculum in se susceptum non acquirit dominium sortis, sicut in mutuo; etenim, quamvis ille solvendo in fine contractus valorem sortis, & lucri conventi, non irrogaret damnum domino sortis; faceret tamen ei injuriam, si pecuniam non applicaret ad negotium, ita ut eo casu (ait *Lugo n.43.*) posset juste cogi, ut pecuniam ad negotium applicet. Pariter addit *Lugo*, quod si socius ille esset gravatus debitis, etiam hypothecariis, non possent creditores ejus habere actionem super hanc pecuniam; & contra, posset eam dominus sibi vendicare tamquam suam. Sed quod hic contractus non transeat in mutuum, fortius probari dicunt ex textu supra relato in *l. Si non fuerit*, ubi dicitur bene posse coiri societatem, ut suscepto a socio periculo, alter nullam partem damni sentiat, & tamen lucrum communicetur.

Ad Bullam autem Sixti V. etiam multipliciter Auctores istius secundæ sententiæ respondent: *Less.*, *& Salm.* dicunt prohibitionem Bullæ intelligi de eo qui cogeret socium ad sic contrahendum ex vi ipsius contractus societatis; Sed *Lugo*, *& Roncag. c. 3. q. 2.* ajunt neque hoc illicitum esse, quia unusquisque potest uni contractui alterum unitum velle, quando nulla adsit injustitia. Hinc *Lugo num. 37. & alii* dicunt Pontificem ibi nulla alia pacta reprobasse, nisi usuraria; & sic respondisse vivæ vocis oraculo eundem Sixtum, refert *Lugo ex Filliucio*, *& Comitolo*, qui Auctor insuper testatur sibi retulisse *P. Tucium*, quod Cardinales Toletus, & S. Severina, quibus commissa fuerat cura hanc Bullam sanciendi, idem affirmassent. Item *Lugo* refert quandam Decisionem Rotæ Romanæ sub die 3. Junii 1602. ex *Cherubino in Comp. Bull. Schol. 1.* ubi decretum fuit præfatam Bullam solos comprehendere contractus usurarios de jure naturali vetitos, additis tamen majoribus pœnis. Demum respondent *Salm. c. 3. nu. 104. cum Less. & Malder.* Bullam vel receptam non fuisse, vel usu in hac parte abrogatam; testantur enim adesse consuetudinem immemorabilem tali modo contrahendi in Hispania, Gallia, & Italia, & fere per totam Ecclesiam. Ad Bullam autem S. Pii V. vide quæ alii AA. respondent *supra n. 849*. Hanc secundam sententiam tot auctoritatibus, & rationibus roboratam merito non reprobant *Lud. Abelly de 7. Pr. §. 13. n. 6. & auctor Petrocorens. t. 2. pag. 411.* quamvis contrariæ sententiæ adhæreant, & ego satis probabilem reputo. Ceterum, quia non potest negari hujusmodi contractum periculo non carere animi usurarii; hinc censeo expedire, ut prima sententia universe omnibus suadeatur.

„ 4. Societas etiam in pecoribus valide, & „ licite instituitur. Et interdum quidem ita, „ ut tam pecora ipsa, quæ alteri pascenda, & „ nutricanda traduntur, quam emolumenta, & „ fructus, ipsaque detrimenta, & damna danti, & accipienti communia sint: interdum vero ita, ut pecorum dominium, ideoque etiam periculum, sive casus fortuitus spectet „ ad solum dantem; emolumenta autem fructuum, nempe fœtus, lanæ, lactis, ad u- „ trumque. Vide *Less. hic*, *& Laym. l. 3. t. 4. cap. 20.* 909

Hic operæ pretium est aliqua valde utilia ad praxim adnotare *de Societate Animalium*. Juxta naturam societatis, animalia quæ pereunt, domino tantum perire debent. Iis autem pereuntibus; ad custodem pertinet probare, quod illa sine sua culpa perierint; alias tenebitur restituere domino earum æstimationem, ut bene ajunt *Continuator Tournely tom. 1. pag. 535. cum Sanbov. Pontas*, *& aliis*. Idque clare probatur ex *l. cum duobus 52. §. Damna, ff. Pro socio*, ubi: *Quod si a furibus* (pecus) *subreptum sit*, *proprium ejus* (idest custodis) *detrimentum est*, *quia custodiam præstare debuit*, *qui æstimatum accepit*.

Quæritur 1. si rusticus petat a te pecuniam, ut par boum emat, & ad negotium applicet, revera tamen ille non emit boves, sed debitum suum extinguit; utrum possis tu lucrum exigere? Bene distinguit *Roncaglia de Contract. cap. 3. Reg. in praxi 2.* quod si tu mala fide pecuniam dedisti, sciens illum non empturum boves, nihil exigere potes; nisi (intelligendum) aliunde pecuniam applicasses alteri negotiationi, & de hoc illum monuisses. Si vero bona fide dedisti, tenetur ille reddere tibi lucrum cessans: & tunc ad illud tenetur, etiamsi tu eum de tali lucro cessante non monuisses.

Quær. 2. an sit licitum pactum, quod si ex grege aliquæ oves pereant, suppleri debeant ex fœtibus quæ nascuntur, & interim ceteri fœtus, lana & caseus æque dividantur? Negant *Tamb. Dec. l. 9. c. 11. n. 2. & Sylv. Ang. Tabien. &c. ap. Azor. tom. 3. l. 9. c. 8. quæst. 12.* quia dicunt in hoc non servari æqualitatem, *Filliucius* autem *tract. 38. cap. 6. n. 101.* ait in hoc standum esse consuetudini locorum. Attamen dicunt iidem *Filliuc. Azor. loc. cit.* cum aliis, item *Pal. tract. 33. p. 6. n. 2. & Roncag. de Contr. c. 3. Reg. in praxi 2.* hunc contractum satis licitum esse, quia talis substitutio ovium resultat tam in gratiam pastoris, quam ementis oves. Nec officit, quod interim pastor amittere debeat lucrum fœtuum substituendorum, quia etiam interim socius amittit partem sui lucri. His tamen non obstantibus, prima sententia omnino vera mihi videtur, quia, licet lucrum utrique prius diminuatur, & utrique postea compensetur; tamen fœtus, qui substituuntur, æque dividendi essent inter pastorem & dominum: at quando substituuntur, id certe magis cedit in utilitatem domini, quam pastoris, cum dominus jam sibi compenset deinde jacturam lu-

lucri, sicut & pastor, sed interim dominus semper salvam sibi servat sortem, quæ ipsi diminui deberet, & ideo in contractu non servaretur æqualitas.

Quæritur 3. an liceat contractus societatis vocatus *ad caput salvum*, scil. quando traduntur pastori animalia, cum pacto reddendi ea salva in eodem numero in fine societatis, & lucrum dividendi? Per se loquendo, hic contractus illicitus est, ut bene ajunt *Ronc. de Contr. c. 3. q. 3. Viva q. 9. art. 3. n. 2. Azor. tom. 3. l. 9. c. 8. q. 10. cum Sylvest. & Reg.* quia sors debet stare periculo apponentis, res enim suo domino perit. Probabiliter tamen licitus fieri potest, si adjiciatur alius contractus assecurationis, compensando pastori per majorem partem fructuum onus talis periculi sortis in se suscepti: ita idem *Azor. l. c. cum Sylvest. & Ang. Roncag. l. c. cum Pal. &c. Viva de Contr. q. 9. art. 3. n. 8. cum Nav. Less. Trull. Rebell. & aliis*, contra *Bonac. & Reg. ib.* qui videntur docere talem contractum esse usurarium, quia dum transfertur periculum animalium in alterum, jam transfertur eorum dominium per venditionem, ex qua non tenetur ille reddere nisi pretium; unde, si partem fructuum reddit, usurarie reddit. Sed *Less. cap. 23. dub. 3. & Viva cum Nav. & aliis*, respondent in eo casu non haberi contractum venditionis, sed permanere societatem, & lucrum licite exigi per aliud pactum assecurationis, prout dictum est supra *n. 608.* in quæstione trium contractuum. Quantum autem possit in hujusmodi contractibus accipi, ait *Viva l. c.* standum esse judicio peritorum, vel praxi timoratorum cujuscunque loci; recteque addit, consultius esse hos contractus seorsim inire. Ad Bullam autem Sixti V. *Detestabilis*, ubi reprobantur contractus societatis, per quos cavetur, ut capitale semper domino salvum sit, vide quæ respondent DD. citati dicto *n. 908. v. Ad Bullam supra*. Bene autem advertit *Roncaglia d. c. 3. Reg. in praxi*, certe injustum esse contractum, quo dominus dat boves æstimatos juxta præsentem valorem, cum pacto, ut si decrescant, finita societate, idem valor restitui debeat; quia deterioratio rei ad dominum pertinet, nisi aliunde hoc damnum compensetur. Quod si tamen adesset pactum, ut in fine societatis non solum lucrum, sed etiam sors animalium dividenda sint cum socio, tunc non quidem injustum erit pactum, ut si interim pereat capitale, pastor restituere teneatur domino medietatem sortis prout dictum est *pag. 253. vers. Quær. IV.*

910 Hic ultimo quæritur, an filius negotians cum Patre ponente pecuniam, & ipse industriam, possit accipere partem lucri suo labori & industriæ correspondentem? Affirmat *Roncaglia de Contr. c. 1. quæst. 5. R. 2.* casu quo filius nomine proprio negotietur; secus, si nomine Patris; tunc enim tantum potest accipere id, quod Pater pro tali labore alteri daret; Et idem dixit *Bus. de Furto, num. 544. cum Laym. & Diana*. In eo tamen casu ait *Roncaglia ibid.* posse Patrem detrahere sibi valorem alimentorum, quæ non amplius debet filio, cum habeat unde se alat. Sed cum valde probabiliter neget *Croix l. 3. p. 1. n. 1054. cum Mol. Moya &c.* posse filiumfam. stipendium petere a Patre pro suis laboribus impensis in ejus domo, ut tenuimus *dict. n. 544.* hinc dicimus (contra *Roncaglia & Bus.*) nullo modo posse filium illud occulte accipere, dissentiente Patre.

DUBIUM XV.

Quid sit Assecuratio, & Fidejussio?

„ RESP. 1. Contractus Assecurationis est, 911
„ quo quis alienæ rei periculum in se suscipit
„ obligando se, vel gratis, vel pro certo pretio, ad eam compensandam, si perierit. Quod si gratis fiat, est gratuita promissio: si pretio, est quasi emptio, qua assecurans vendit suam obligationem præstandi alteri rem ejus indemnem. Ad ejus justitiam requiritur, ut eventus rei sit incertus utrique, saltem quoad notitiam, quam de eo habent; quia alioqui non servaretur æqualitas, *Less. Bon. d. 3. q. 9. p. 3. Less. l. 2. c. 28. d. 4. n. 24.*

Unde resolves.

„ 1. Si assecurans certus sit rem esse in tuto, inique pretium petit, & tenetur restituere. *Ibid. Bon. d. 3. qu. 9. p. 3.* * (*Certum est. Ronc. Qu. 9. c. 3. q. 22.*) *

„ 2. Si res nondum est in tuto, etsi privata scientia sciat non fore periculum, licere nihilominus pretium ordinarium assecurationis accipere, dicit *Less. l. c. n. 27.* Quia illa obligatio ob pericula ordinaria magis æstimatur, & causæ occultæ, quæ periculum minuunt, non imminuunt communem æstimationem. Verum id *Bon. d. 3. q. 6. p. 3. n. 3. & Card. de Lugo d. 31. sect. 7.* rectius negant.

„ 3. Si cupiens rem suam assecurari, certo sciat, eam periisse, non potest pacisci de ejus assecuratione. V. *Less. l. c. n. 25.*

„ Resp. 2. Fidejussio est contractus, quo quis 912
„ alienam obligationem suscipit implendam, si debitor principalis non solverit. Ita commun. Doct.

Unde resolves.

„ 1. Pro fidejussione licet accipere pretium, etsi nullum periculum timeatur; quia ex se pretio est æstimabilis. *Nav. Azor. p. 3. l. 11. c. 22. d. 5. Fill. n. 159.* * (*Est commune apud Viva n. 3. Etsi mihi omnino videtur tenendum quicquid dicant Covarr. Moya &c. apud Croix n. 1106. quia assumptio talis oneris proculdubio est pretio æstimabilis*) *

„ 2. Mulieres ex fidejussione (saltem si juramentum absit, & instrumentum publicum) non tenentur, ut nec Clerici, nisi quatenus solvere commode possunt, & non egeant. V. *Laym. Bon. q. 9. p. 2. Less. l. c. cap. 28.*

„ 3. Fidejussor non obligatur plus, quam principa-

„ cipalis; & hujus obligatio, si sit invalida, erit „ etiam fidejussoris, *Card. Lugo* &c. commun.

„ 4. Fidejussor regulariter non potest conveniri, nisi, facta excussione principalis debitoris, constet ipsum non esse solvendo. *Azor. l. c. Fill. n.* 153.

„ 5. Debitor tenetur de omni damno sua culpa accedente fidejussori, &c. Vide *Azor. d.* 10. *Bon.*

„ 6. Ex fidejussione Religiosi propria auctoritate facta, monasterium, non obligatur, nisi quatenus in ejus utilitatem versum est. Vid. *Less. c.* 28. *& Laym. c.* 29. *n.* 7.

„ 7. Qui fidejussit pro reo, cui periculum capitis impendebat, si is aufugit, non est ejus loco plectendus, quia non præsumitur sic se obligare; imo nec potest, cum nemo sit dominus vitæ, *Sylv. Bon. Less. d.* 7. *n.* 41.

„ 8. Si debitor sua culpa non solvit, tenetur fidejussori, qui pro ipso solvit, non tantum ipsum debitum, sed etiam damna, & expensas omnes compensare. Si vero sine culpa, v. gr. ob impotentiam, non solvit, ad solum debitum videtur teneri, *Azor. Sylv. Sa, Bon. Trul. c.* 26. *d.* 2.

DUBIUM XVI.

Quid sit Pignus, & Hypotheca?

913 „ RESP. Pignus est contractus, quo debitor dat creditori rem aliquam mobilem, vel immobilem, ut sit pro debito obligata, ex eaque solutio peti possit. Aliquando tamen pignus accipitur pro ipsa re, quæ datur. Differt autem ab hypotheca, quod pignus proprie sit rei mobilis, illa immobilis, *Mol. Fill. Bon. q.* 10. *p.* 1. * (*Hypotheca specialis impedit vendi bona, non autem generalis. Viva n.* 8.) *

Unde resolves.

914 „ 1. Pignore non licet uti contra voluntatem domini; quia est res aliena, ad securitatem tantum, & non ad usum tradita, *Bon. l. c. ex Mol. Reg. &c.* Si tamen utatur, v. g. equo, vel agro, debet valorem usus sicuti & fructus omnes, si sit res ex se fructifera, computare in sortem, deductis expensis, quia alioqui committet usuram, cum res domino suo fructificet. *Nav. Bon. Trull. c.* 26. *d.* 2. * *Præsumitur autem Dominus consentire, si nullum damnum ei sequatur, puta, si alter utatur libro, & simili, Viva n.* 9.) *.

915 „ 2. Non possunt pignorari, quæ non possunt vendi, v. g. Ecclesiæ, *Molin. d.* 530. *Less. l.* 2. *t.* 28. *d.* 3. *Bon. l. c.*

„ 3. Immobilia, uti & mobilia pretiosa, cultui divino dicata, v. g. calices, casulæ, &c. non possunt oppignorari, nisi in necessitate, quia tunc etiam vendi possunt, ut Ecclesiæ, & indigentibus subveniatur. Vide *Nav. c.* 17. *Less. Bon. l. c.*

„ 4. Creditor, qui pignus ab aliquo accepit, potest illud alteri oppignorare, sed non pro majore quantitate. Neque potest vendere, debitore non solvente, nisi post biennium, & eo prius monito. Quidam tamen dicunt, posse vendere post trinam monitionem. V. *Laym. l.* 3. *t.* 4. *c.* 30. *Bon. l. c. n.* 9.

„ 5. Eandem rem non licet oppignorare, seu in hypothecam dare pluribus, nisi sit sufficiens ad solvendum omnibus, vel posteriores de priore hypotheca admoneantur, *Azor. Filliuc. Bon. d.* 3. *q.* 10. *p.* 1. *Trull. c.* 26. *d.* 4.

„ Quæres. Quid sit contractus Antichriseos, 916
„ Germanice *ein Pfandschafft*. * (*Apud nos*, A godere.) *

„ Resp. Is est, cum in contractu pignoris convenitur, ut creditor utatur pignore, v. g. agro, ac fructus inde tamdiu lucretur, donec debitum ipsi restituatur.

Unde circa hunc ex supradictis resolves.

„ 1. Contractus hic videtur juxta *Cajet. Sot. &c.* (contra quosdam Juristas) esse usurarius: quia creditor ultra sortem aliquid lucratur, causa solius mutui, quæ est usura. V. *Laym. l.* 9. *t.* 4. *c.* 16. *n.* 17. * (*Et certum est cum Pal. apud Croix n.* 1115. *Quare tenetur fructus etiam illos reddere, quos ex culpa levi neglexit percipere. Vasq. Pal. &c. ibid. Quid, si agrum incultum coluerit? Adbuc teneri fructus restituere, dicunt Mol. Bon. &c. contra Sa., Soto, &c. Vide Croix n.* 1112.)

„ 2. Possunt tamen intervenire tituli justi lucrandi fructus ex pignore, sine diminutione sortis: ut si v. g. fructus ex hypotheca percepti non superent quantitatem pensionis, quæ jure census super eandem constituti exigi potest cum pacto redhibitionis, ut supra dictum est de censibus: aut si alioquin lucrum cesset, aut damnum emergat, dum debitum differtur. Unde non facile damnandi illi, qui a Principibus in locum debitorum agros, pascua, officia, &c. in antichrisim habent. V. *Laym. l. c. & Binfeld. de usuris, Mol. &c. Less. cap.* 137. *&c.*

CAPUT IV.

De Tutela, & Testamentis.

DUBIUM I.

Quid sit Tutela, & Curatela?

Vide infra vers. 6. Pupillus.

„ RESP. Sunt quasi contractus, quibus Tutor, & Curator ad procuranda bona, & commoda 917

„ moda Minorum cujuscunque sexus, qui vel parente carent, vel sub ejus potestate constituti non sunt, obligatur ex justitia, perinde ac si ex contractu ea obligatio suscepta fuisset; supplente nimirum lege, vel magistratu vim contractus. Differunt Tutor, & Curator, quod Tutor solum datur impuberibus, etiam invitis; & principaliter datur personis, ut curet earum educationem, & institutionem: secundario vero datur etiam bonis illarum respectu omnium negotiorum. Curator vero datur Minoribus, post annos expletos pubertatis, usque ad annum 25. completum; nec communi jure datur invitis, nisi in certis casibus, & datur principaliter rebus Minorum, secundario personis. Unde pro directione in foro conscientiæ, ex jure tum naturali, tum positivo communi resolves ex *Laym. & Tan. t. 3. d. 1. q. 7. d. 10. Bon. d. 3. q. 10.*

918 „ 1. Tutores, sive sint testamentarii, hoc est relicti ex testamento, aut codicillo patris, sive sint dativi, hoc est constituti a Judice, aut Magistratu; sive sint legitimi, hoc est præscripti a lege (qualis præ ceteris, est mater, si velit, & promittat se non transituram ad alias nuptias, quin prius tutelam abdicet, & rationem reddat: dein avia, & consanguinei proximiores idonei) tenentur, uti & curatores, jurare se fideliter officium suum facturos, ac fidejussorem dare, rem Minoris salvam, & integram restituendam: & universim tacite omnia eorum bona sunt hypothecata Minori; ita ut ad quemcunque pervenerint, possit illa Minor sibi vendicare, ut sibi satisfiat, si quid illorum culpa est passus. V. *Tan. l. c. Laym. l. 3. t. 4. c. 9. Bonac. l. c.*

„ 2. Bona Minorum tenetur Tutor, vel Curator administrare ea cura, quam diligens paterfamilias proprius suis rebus adhiberet, tam impediendo, & præcavendo damna, quam procurando commoda, & lucra Minoris; alioqui damnum, & defectus congrui lucri ipsi imputabitur, & tenebitur etiam in conscientia ad restitutionem. Vide supra *l. 2. t. 3. cap. 2. d. 3. R. 6.*

„ 3. Bona immobilia Minorum, aut alia pretiosa, quæ possunt servari non possunt alienari, saltem sine Judicis decreto. * (*Sicut neque mobilia, quæ servari possunt, etsi adsit consensus tutoris. Salm. c. 1. n. 40.*)*

„ 4. Tutori, aut Curatori, & personis ei subjectis nihil licet emere, sive per se, sive per alium, ex illis bonis Minoris, quamdiu illi tales sunt, nisi cum auctoritate Judicis, aut cum ejus decreto bona pupillorum publice, per privatum venditorem omnibus venalia exponuntur.

NB „ 5. Sine decreto Judicis non potest Minor remittere, vel renunciare hereditati, legatis, fideicommissis, aliisque juribus sibi acquisitis. Si tamen Religionem ingressus sit, potest bona alienare, quia moritur quasi.

„ 6. Pupillus, dum infans est, hoc est minor septennio, vel infantiæ proximus (ita ut si masculus est, non expleverit annum decimum cum dimidio; si fœmina, nonum cum dimidio) nihil per se efficere potest, quo ullo modo vel alteri obligetur, vel alium sibi obliget: at pubertati proximus obligare quidem sibi potest alium, sed non se alteri, saltem civiliter, *Sanch. d. 38. Less. l. c. c. 17. n. 61. Laym. c. 9. n. 7.*

Certum est 1. quod Minor, aut Pupillus etiam sine consensu tutoris, vel curatoris possunt se obligare circa bona castrensia, vel quasi castrensia; quia de his liberam administrationem habent. Vide *Salm. de Contr. c. 1. n. 39.* Certum est 2. quod non possunt se obligare circa bona immobilia sine Judicis auctoritate, ex *l. Lex quæ 22. C. de Admin. tut.* quia jus omnino irritat ipsorum conventiones, ut habetur in *l. Si ad solvendum 7. C. de Prædiis Minor.* Circa autem mobilia nequeunt se obligare, saltem civiliter, sine consensu tutoris, vel curatoris. *Salm. n. 41.* Sed quæstio est, an Pupillus, vel Minor circa prædicta bona mobilia, si contrahant sine auctoritate tutoris, vel curatoris, remaneant naturaliter obligati? Certum est, quod si Pupillus, aut Minor contrahant cum tutore, vel curatore, minime obligantur, ex *l. Non licet. C. de Contrab. empt. & l. Pupillus. 5. De Auct. tut.* Pariter idem communiter traditur a DD. si Pupillus non sit pubertati proximus, ut docent *Sanch. de Matr. l. 6. D. 38. n. 24. Lugo D. 22. n. 286. & Salm. num. 42.* & patet ex *l. Pupillus. 58. ff. de Act. & oblig.* Si vero Pupillus sit pubertati proximus, & contrahat cum extraneis, hic quæritur, an maneat naturaliter obligatus? *Prima* sententia affirmat, & hanc tenent *Lugo D. 22. num. 288. Less. lib. 2. cap. 17. num. 61. Sanch. loc. cit. n. 31. Laym. l. 3. Se. 5. tr. 4. c. 9. n. 7. Pal. D. 1. p. 4. §. 3. n. 9. & Salm. n. 5. cum Nav. Reg. Fill. Reb. Tann. & Diana.* Ratio 1. istorum, quia fidejussor Pupilli remanet civiliter, & naturaliter obligatus, ex communi sententia, ut asserunt *Salm. d. n. 45. ex l. fin. de Jurejur. & l. Marcellus. 25. ff. Fideiss.* Ergo, si fidejussor (arguunt) jam obligatur, etiam Pupillus obligatus intelligi debet; nam, deficiente obligatione principalis, deficere debet etiam obligatio fidejussoris, ut docet communis sententia ex *l. Cum lex 46. de Fidejuss. & l. Naturaliter, ff. De Condit. indeb.* Sed hæc ratio non satis evincit, quia probat nimis; probat enim, quod Pupillus etiam civiliter teneatur. Ratio potior est, quia ex *l. Novatio, ff. de Novation.* habetur, Pupillus obligari naturaliter, si promittit sine auctoritate tutoris; cum in præfata lege dicantur creditores esse satisfaciendi, *dummodo obligatio aut civiliter teneat, aut naturaliter, ut puta si pupillus sine auctoritate tutoris promiserit.*

Secunda vero sententia negat Pupillum, vel Minorem remanere naturaliter obligatum; & hanc tenent *Bonac. de Contr. D. 3. q. 1. p. 5. n. 6. in fin.* item *Cov. Bann. Rodr. Dic. &c. ap. Salm. n. 44.* & vocant probabilem *Sanch. l. c. n. 20. & Diana p. 2. tr. 5. R. 43.* Ratio, quia ex *l. Pupillus. 41. ff. de Condit. ind. & ex l. Pupillus 58. ff. de Action. & obl.* expresse negatur Pupillus naturaliter obligari, & præcise in

dict. l. 58. sic dicitur: *Pupillus mutuam pecuniam accipiendo, ne quidem jure naturali obligatur.* Sed hæc ratio non videtur firma, nam ibi casus est de Pupillo infante, ut exponit *Glossa*; Unde alia *Glossa in dict. l. Notario*, ait tam relatam *l. Pupillus*, quam alias, tantum de Pupillo infante intelligendas esse. Hinc prima sententia verior mihi videtur. Ceterum, probabilissimum est, quod Pupillus non teneatur solvere quod promisit, ut tenet *Lugo D.* 22. *n.* 300. *cum Soto, Mol. Cov. &c.* & probabile putant *Salmant. d. c.* 1. *n.* 47. *cum Sanch. Reg. &c.* Ratio, quia, cui competit actio ad repetendum, competit etiam exceptio ad retinendum, ex *l.* 8. *ff. de Dol. mal. except. & ex reg. jur. in 6.* ubi: *Qui ad agendum admittitur, est ad excipiendum admittendum.* Vide dicta *n.* 890.

„ 7. Eadem est ratio Minoris, si Curatorem „ habeat: quem, si semel susceperit, tenetur „ illi subesse jure communi usque ad annum 25. „ expletum; & si litem habeat, tenetur ad „ eam sumere Curatorem, exceptis tamen causis spiritualibus. Quod si Curatore careat, „ valent acta per illos, ita tamen, ut, si læsi „ sint, restituantur in integrum. Vide *Auth. cit. & Bon. d.* 3. *q.* 5. *p. ult.*

„ 8 Etsi Minores sine Curatorum auctoritate donare non possint, nisi quæ ejus conditionis adolescentes donare solent (in iis enim „ præsumitur tacitus consensus Curatoris); qui „ tamen dona ab iis accepit, non tenetur restituere, nisi repetantur legitime; quia probabile est valere naturaliter, tametsi non civiliter, *Mol. Lugo, Trull. Dian. p.* 8. *t.* 6. „ *R.* 4. *&* 7.

„ 9. Tenentur Curatores, & Tutores singulis annis administrationis rationem reddere; „ ubi, si quis deses, aut noxius reperiatur, „ amovendus est, imposita satisfactione, aliusque subrogandus.

„ 10. Si Tutor, vel Curator, post rationes „ officii redditas, fidelis deprehensus fuerit, „ debetur ei premium; quod quibusdam locis „ est vigesima pars reddit的uum bonorum omnium „ Minoris, in aliis autem decima pars.

„ 11. Porro, qui non possunt esse Tutores, „ & Curatores; & qui a tutela, & curatela „ excusentur, ne iis imponi possint, v. g. habentes quinque filios superstites pauperes, „ &c. V. apud *Tann. l. c. & Sa, v. Minor*, „ ubi sic habet: *Tutor non potest esse junior* 25. „ *annis, nisi forte mater; nec Religiosus, nec* „ *femina (nisi mater aut avia, & uxor casu* „ *ante dicto); nec Clericus in sacris, si non* „ *velit, nec Episcopus, nisi miserabilium personarum. Horum vero tutelam suscipere tenentur & Episcopi, & Clerici, & Religiosi;* „ *quod ego*, inquit, *de Religiosis universim non* „ *admitto*. V. *Laym. l. c.*

„ 12. Si Tutor, & Curator, cum tenerentur negotiari, omiserunt, possunt pupilli ab „ eis accipere 5. pro 100. *Sa, v. Curator*. „ Vid. etiam *Navar. c.* 25. *Plura vide supra* „ *l.* 3. *tr.* 3. *c.* 2. *dub.* 3.

DUBIUM II.

Quid, & quotuplex sit Testamentum?

„ RESP. 1. Testamentum est voluntatis justa 919 „ sententia de eo, quod quis post mortem „ suam fieri vult, cum directa heredis institutione. Quod additur, ut distinguatur a reliquis ultimis voluntatibus, nam differt a legato, seu fideicommisso partiali, quod hoc „ sit donatio a defuncto relicta, & ab herede „ præstanda: (*Legata accipienda sunt a manu* „ *hæredis. Vide Salm. c.* 5. *n.* 178.) *; a codicillo vero differt, quia codicillus est quasi „ testamentum imperfectum, & non fit ad instituendum heredem, nisi ex privilegio, v. „ gr. militia, sed ad aliquid in testamento explicandum, mutandum, detrahendum, vel „ ad legata instituenda. V. *Laym. l.* 3. *t.* 5. *c.* „ 1. *& seq. Tann. t.* 3. *d.* 4. *q.* 8. *Less. l.* 2. „ *c.* 19. *Bon. d.* 3. *q.* 17. *p.* 1.

Ad Codicillum sive nuncupativum, sive in scri-

scriptis, sufficiunt quinque testes, etiam non rogati, & feminæ (quamvis ad Codicillum in scriptis requiratur testium subscriptio), ex *l. ult. C. de Codicill.* Ad Codicillum vero inter liberos, & militis, sufficiunt duo testes; Vide *Lugo D.* 23. *nu.* 15. Hic notandum cum *eodem Lugo num.* 17. quod clausula in testamento apposita, scil. quod si illud non valeat ut testamentum, valeat ut Codicillus, importat, ut si testamentum sit nullum, sive ob defectum solemnitatis, sive ob præteritionem heredis necessarii, heres ab intestato debeat solvere legata, ex *Auth. Ex causa. C. de Fil. prat.* & insuper ipse teneatur hereditatem restituere heredi in illo testamento instituto, retenta sibi quarta trebellianica, ut colligitur ex *l. Posthumus. §. Si paganus ff. de Injusto rupto test.* & si est heres necessarius, retenta sibi portione debita.

920 „ Resp. 2. Testamentum est duplex. I. *In* „ *scriptis, seu clausum*: quod testamentum testator, sive sua, sive alterius manu scriptum, „ septem testibus idoneis, non defectuosis, non „ cæcis, non surdis, mutis, nec furiosis, prodigis, infantibus, religiosis, cognatis, qui „ in testatoris potestate sunt * (*Adde infames* „ *de jure, fratres, patrem Testatoris, qui sunt* „ *in ejus potestate. Viva Qu.* 10. *n.* 4. *Salm. c.*5. „ *n.* 10. *Adde heredem, sed non legatarios, non* „ *tutores, &c. Viva & Salm. Nec Religiosos,* „ *etsi isti peccent, si testentur sine licentia. Viva ib.*) (quibus adde ipsum heredem, & qui „ in ejus sunt potestate), sed masculis, puberibus, liberis, ad id rogatis, & vocatis coram offert, profitendo id esse suum testamentum: tum, si possit, manu sua subscribit, „ alioqui octavus pro eo testis, dein omnes, „ & singuli septem testes eodem tempore subscribunt, si possint, per seipsos, proprioque, „ vel alieno, aut communi omnes sigillo consignant, *Laym. l. c. Bon. dist.* 3. *q.* 12. *p.* 1. „ *(*Nullum est Testamentum scriptum ab ipso* „ *herede, saltem post sententiam. Salm. c.* 5. *n.* „ 155.) * II. Nuncupativum, quod minorem „ solemnitatem requirit, scilicet tantum, ut „ septem testes idonei supradicti convocati audiant, & intelligant testatoris voluntatem, „ coram eis scriptam, vel voce articulata prolatam * (*Simul & eodem tempore, ut sint* „ *contestes, Salm. c.*5. *n.* 11. *Per signa autem* „ *nequit heres institui. Quid, si Testator annuat? Probabile est posse sic institui. Lugo,* „ *Vasq. &c. Vide Salm. c.* 5. *n.* 12. *Maxime* „ *ad causas pias, Salm. n.* 17. *in fine cum Villal. Gom. &c. Et Croix n.* 1130.) *. Etsi „ vero talis nuncupatio coram testibus a notario in scriptum communiter redigi soleat, „ id fit non ad actus substantiam servandam „ sed ad meliorem probationem, & securitatem, si testes decedant, vel idonei reddantur. Si autem testamentum careat solemnitate debita, dubiteturque, utrum testator „ voluerit conficere clausum, an apertum, valet ut nuncupativum: hæc enim præsumitur „ testatoris voluntas, ne actus omnino corruat, *Sanch. lib.* 4. *cons. Lugo t.* 2. *de just.* „ *d.* 24. *Bard. d.* 6. *q.* 10. §. 1.

„ Porro præter has solemnitates jure communi requisitas, aliæ sunt partialium locorum, quas in singulis locis norunt periti Notarii: qui proinde, ne impingatur, utiliter „ adhibentur.

Notandum 1. cum *Lugo D.* 24. *n.* 5. qui citat *Vasq. & Ronc. de Testam. c.*1. *q.*3. *R.*2. cum communiori, contra aliquos, ex *l. Hæc consultissima, C. Qui testam. &c. & l. Hæres.* 12. *ff. eodem tit.* non sufficere ad valorem testamenti nuncupativi, quod Testator declaret, se in tali schedula, puta sigillo signata, vel tali loco clausa nominare heredem, & alias dispositiones; sed requiri, quod ipse coram testibus sufficientibus heredem nominet; & quoad alias, sufficere, quod se ad schedulam remittat.

Notandum 2. quod ex triplici capite Testamentum potest esse nullum: I. ob defectum *solemnitatum* substantialium, quæ ab Auctore explicantur. II. ob defectum *complementi*, nam, si Testator moriatur, vel loquelam amittat, antequam testamentum compleat, Testamentum est nullum, etsi heredem instituerit, ex *l. Si quis, ff. de Test.* Hoc tamen currit, si constet Testatorem voluisse instituere alios heredes, vel legata ordinare; In dubio autem Testamentum valet. Sicut etiam valet, si heres sit causa pia, vel si in eo sint scripta legata pia, *Salm. c.* 5. *cum Mol. Tap. Dic. &c.* III. Testamentum potest esse nullum ob defectum *libertatis*, eo quod, Testator non libere egit, vel non compos mentis, vel deceptus, vel coactus vi, aut precibus importunissimis, vel metu reverentiali, *Salm. n.* 30. Sicut, si Testator fuit inductus precibus simplicibus, suasione &c. Vid. *Salm. l. c.* 921

„ Quæres, an testamentum sit validum, cui „ desunt solemnitates a jure civili requisitæ? 922

„ Resp. 1. Si testamentum factum sit ad causas pias, etiam in foro externo eas non requiri, sed sufficere eas, quæ sunt juris gentium, scilicet duos testes; in foro autem conscientiæ, supposita potestate disponentis, sufficere scripturam, nutum, vel aliud signum „ testatoris, absque ullo teste. Quod si tamen „ manus testatoris non extet, requiruntur duo „ testes in foro externo, inter quos etiam femina esse potest. *Covar.* & alii 22. *Dian. p.* „ 7. *t.* 6. *R.* 16. * (*Cum Salm. c.* 5. *n.* 17.) * Item Confessarius, vel Parochus esse potest, „ licet legata sint pro sua Ecclesia, idque ad „ hoc tantum, ut voluntas testatoris probari „ possit, & Judex pro ea sententiam ferat. V. „ *Less. & Card. Lugo tom.* 2. *d.* 22. *s.* 9. ubi „ etiam probat, in tali testamento ad pias causas non esse necessarium heredis institutionem. At, licet morte interveniente non fuerit absolutum, valet tamen quoad legata „ pia in eo jam expressa, *Malder. Laym. Dia. par.* 5. *t.* 16. *R.* 126. An autem tale testamentum ad causas pias principaliter factum, „ si solemnitates desint, valeat quoad legata profana, controvertitur. Negant *Bonac. & Lugo*. Affirmant *Covar. Sa, Less. Fill. Sanch.* „ *Barbos. Trull. cap.* 18. *d.* 4. *Dian. p.* 7. *tr.* „ 6. *R.* 4. * (*Et hanc tenent Salm. n.* 19. *&* „ *Viva artic.* 2. *numer.* 5. *cum communiori &*

„ *Roncaglia cap. 2. q. 6. R. 1. vocat communem, quia accessorium sequitur naturam principalis. Attamen sententia Bonacinæ punct. 3. n. 18. & Lugonis D. 22. n. 274. cum Vasq. Jason. &c. est satis probabilis: quia respectu laicorum Papa nihil disponit. Nec semper valet regula, quod accessorium sequitur naturam sui principalis, nam ipsa non currit, ubi diversa est ratio accessorii a principali, ut hic accidit; & ideo, non obstante quod Testamentum principaliter sit profanum, debetur legatum in eum relictum, etiam deficientibus solemnitatibus Juris Civilis, ex dicto cap. Relatum. Præterea Testamentum in favorem liberorum, licet valeat quoad liberos, non tamen valet quoad alios, si solemnitates juris communis desint, ut habetur in l. Hac consultissima, & in l. Ex imperfecto. C. de Testam.*) * Denique testamentum ad pias causas non solemne revocat aliud solemne, etsi hujus mentionem non faciat. *Molin. &c. Dian. p. 6. t. 6. R. 25. & 26.* * (*Cum Viva num. 4.*) * idque, etiamsi prius etiam fuerit ad causas pias. *Molin.* & alii, licet hoc posterius quidam negent. V. *l. cit. R. 26. 27.*

923 Quoad dispositiones pias certum est, quod si constat heredi voluntas Testatoris, sive per verba, sive per nutum, aut scripturam, tenetur heres in conscientia vel cedere hereditatem loco pio, vel legata solvere. Ita communiter *Lugo D. 22. num. 267. Concina t. 7. pag. 647. num. 9. Laym. c. 7. de Testam. n. 5. Roncagl. eod. tit. 2. q. 2. R. 1. & Salm. c. 5. num. 18. cum Less. Dic. Vill. &c.* Unde infertur, quod si Testator dedisset tibi aliquid, ut tanquam pauper retineres, vel ut in pias causas distribueres, tute id faceres, etiam inscio, & invito herede, prout docent *Lugo n. 268. Mol. t. 1. D. 134. & Salm. l. c. cum Dic. Vill. Cov. Com. &c.*

924 Ceterum, si contra non constet heredi voluntas Testatoris, docet *Laym. ibid. n. 4.* quod ex certa regula, omnium consensu recepta, non tenetur heres in suo præjudicio credere uni testi, quamvis probatissimo, dum *in c. Relatum. 1. de Test.* expresse dicitur. *Tribus, aut duobus testibus requisitis.* Et in *c. Licet, de Testib.* dicitur: *Licet quædam sint causæ, quæ plures exigant testes; nulla tamen est causa, quæ unius testimonio, quamvis legitimo, terminetur.* Hoc enim necessarium fuit ad bonum commune, ut fraudes evitantur, prout ajunt *Laym. ib. Holzm. de 6. Pr. c. 1. n. 657. & Croix l. 2. p. 3. n. 1130.* Hinc docet *Laym. n. 5.* quod heres non tenetur credere soli Parocho, nisi alius adsit contestans; & idem dicunt *Viva q. 10. art. 2. n. 3. & Croix ut sup.*

925 Hic autem quæritur, an testamentum nullum quoad causas non pias, valeat quoad legata pia? Alii negant, quia corruente principali, corruit accessorium. Sed communior sententia affirmat, quia specialis ratio reperitur in accessorio, quæ non est in principali, nempe favor Religionis, & ideo ibi attenditur tantum jus Canonicum. Ita *Laym. lib. 3. tr. 3. c. 2. & Ronc. de Testam. c. 2. q. 6. R. 2. cum Cov.*

„ Resp. 3. Tempore pestis non requiruntur septem testes simul congregati ad testamenti subscriptionem, sed sufficit, si singuli separatim adhibeantur. Adde, æquitatem postulare, ut, quando testis, vel Notarius haberi non possunt, ultimæ voluntates validæ pronuntientur, si de voluntate defuncti liquido constet. Hinc in Camera Imperiali valet testamentum, peste valde grassante, conditum coram duobus, vel tribus testibus, inter quos Confessarius esse potest. Atque hæc vera sunt secundum jus Commune Cæsareum, seclusis specialibus locorum statutis. Nam Venetiis v. g. & Viennæ duo testes ad testamentum sufficiunt. Vide *Laym. l. c. c. 2.* Imo absolute loquendo tempore pestis sufficere solemnitates juris gentium, atque adeo tres, vel duos testes, *Dian. p. 7. t. 6. R. 34.* ex *Sa*, *Laym.* &c. atque inter eos esse posse feminam, & Notarium ipsum (tametsi non sit immatricolatus); modo non sit consanguineus, vel affinis defuncti, *R. 36. ex Menoch.* &c. nec opus esse, ut sint rogati, vel audiant vocem testantis (etsi hoc quidam requirant), modo eum videant. *R. 37. & 38.* neque invalidari, licet ægrotus convalescat, *R. 39.* ex aliis 8. Denique, si Parochus scribat coram unico teste, habere vim testamenti, saltem nuncupativi, dicit *Molin. & March.* cum *Dian. l. c. R. 34. & 41.* vide etiam *p. 5. t. 3. R. 123.* 926

„ Resp. 4. Etsi probabilis, & secura sententia sit *Cov. Bon. d. 3. q. 1. part. 4.* & aliorum, testamentum factum ad causas non pias, sine solemnitatibus jure requisitis, invalidum esse in foro conscientiæ, præterquam quod legata pia, *Molin. Lugo, Vasq. Sanch. Diana p. 7. t. 6. R. 3.* contra *Barbos.* ita ut heres per illud institutus, & legatarius teneantur ad restitutionem heredibus ab intestato. Contrarium tamen verius est, ideoque licite retinetur, quod tali testamento possidetur. Ratio est, quia illæ solemnitates tantum requiruntur ad cavendam deceptionem, & ad fidem in foro externo faciendam. V. *Less. l. 2. c. 19. d. 3. C. Lugo disp. 22. s. 9.* Unde secundum hanc posteriorem sententiam resolves sequentes. 927

Triplex etiam sententia (prout diximus de contractibus *n. 711.*) est pro Testamentis conditis sine solemnitatibus. *Prima* sententia tenet ea valere in conscientia, & naturalem parere obligationem: Ita cum *Bus. Less. l. 2. cap. 19. d. 3. Mol. D. 81. Sa, & Sylvest. v. Testam. Roncaglia de Testam. cap. 1. q. 4. R. 2.* item *Mald. Reg. &c. apud Cabass. T. J. lib. 6. cap. 3. n. 4.* Et probant ex §. *Per traditionem Inst. de rer. div.* ubi: *Nihil est tam conveniens naturali æquitati, quam voluntatem domini volentis rem suam in aliam transferri, ratam haberi.* Hinc *Less. Salas, Sayr. & Molf. ib.* dicunt heredem ab intestato, si certus sit de voluntate Testatoris, teneri eam exequi, & restituere hereditatem. *Secundam* vero sententiam omnino oppositam tenent *Suar. Bon. Cov. apud Cab. l. c. & Sal. tr. 74. c. 1. n. 52. cum Laym. &c.* quia lex solemnitatum non solum fundatur in præsumtione fraudis, sed etiam in ejus pericu-

riculo. Eandem sententiam sequitur *Lugo D.* 22. *n.* 256. *cum aliis*: sed excipit fidei commissa, ex §. *ult. Inst. de Fideic. Tertia* sententia, quam amplectitur *Cabas. l. c. cum Sot. Sanch. Bann. & Beja*, tenet præferri debere possessorem. Primam, & secundam sententiam probabilem censeo, sed hanc tertiam probabiliorem, & in praxi omnino sequendam; quia potius omni jure est jus possessionis; Unde omnino dicendum puto, quod heres non tenetur solvere; & contra, legatarii, si bona fide legatum acceperint, non tenentur restituere. Observa attente quæ diximus *dict. num.* 711. Id tamen intelligendum nisi accedat sententia Judicis, ut dicunt *Roncag. loc. cit.* & *Cabas. l. c. cum aliis cit.* Nec obstat dicere, sententiam Judicis non obligare, si nitatur legi fundatæ in falsa præsumptione fraudis, quæ non adsit; nam, præterquamquod sententia tunc nititur legi quæ fundatur in periculo generali fraudum, ut respondet *Roncaglia*, quisque tenetur parere Judici præcipienti, semper ac ejus sententia non sit evidenter injusta, ob bonum commune pacis, ut litibus, & jurgiis finis imponatur.

„ 1. Heres ab intestato, si sciat voluntatem „ defuncti, tenetur restituere hereditatem, & „ solvere legata iis, quibus testamento minus „ solemni, aut ex voluntate ejus debentur *Mol.* „ *Less.* (*contra Bonac. loc. cit.*) * (*Secus vero dicendum juxta contrariam sententiam probabilem mox supra allatam.*) *

928 „ 2. Si dubius sit de voluntate testatoris, debet cum illis componere pro ratione dubii; „ quia, cum nec ipse, nec alii cœperint adhuc „ possidere bona fide, in dubio par est eorum „ conditio, *V. Bon. l. c.*

„ 3. Si heres ab intestato retineat hereditatem, & legata, possunt illi, quibus aliquid „ per tale testamentum erat relictum, uti occulta compensatione, quia revera res illæ „ erant ipsorum. V. *Bon. l. c.* * (*Sed hoc negamus. Vide dicta l. 1. n. 35. v. Attamen.*) *

„ 4. Si heres ab intestato fateatur, mentem „ testatoris fuisse, ut hereditatem nomine fideicommissi alteri traderet, vel legatum aliquod solveret; aut si, oblato juramento, jurare noluerit, cogendus est, etiam in foro externo, hereditatem tradere, & solvere legatum.

„ 5. Ob eandem causam idem dicendum est, „ si fateatur voluntatem testatoris fuisse, ut hæreditas, non ut fideicommissum, sed immediate pervenire ad alium, quia non est recurrendum ad fidem testium, vel ad juris subtilitatem, quando is, cujus interest, ipse „ confitetur testatoris voluntatem. Vide *Less.* „ *& C. de Lugo l. c.*

Ait *Lugo D.* 22. *n.* 257. *&* 258. quod, si Testator voce committat heredi fideicommissum, & heres tacet, tenetur heres utique illud implere; secus, si Testator committat ei legatum; Dicit tamen, quod si heres solverit jam legatum, non potest repetere.

929 „ Resp. 5. Etsi probabile sit Clericorum, & „ Novitiorum testamenta facta ad causas non „ pias sine solemnitatibus juris non valere: *Molin.* & alii 3. Cum tamen contrarium etiam „ sit probabile, ex *Suar.* &c. potest heres ex tali „ testamento hereditatem adire pro foro conscientiæ, *Dian. p* 9. *t.* 9. *R.* 16.

„ Resp. 6. Milites hujus temporis gaudent „ iisdem privilegiis testandi, quibus olim, dummodo in castris (vel in propinquo ex causa „ legitima) versentur. *Dian. p.* 7. *tr.* 15. *R.* „ 24. *& seq.* ex aliis 13. contra *Bald.* &c. atque adeo sufficiunt duo testes (licet probabiliter nec hi requirantur, *R.* 45.), etiam „ non rogati, *R.* 46. & alii 4. contra *Molin.* „ *Lugo*, &c. etiam alias inidonei, modo non sint „ impuberes, nec cæci, vel servi, *R.* 47. *Lugo*, „ *Vasq. &c.* Neque opus est eorum subscriptione, vel signorum appositione, vel ut sint in „ conspectu testatoris, *Ibid.* Imo miles jure militari (quo præsumitur esse testatus in dubio) „ potest testari solo nutu, *R.* 19. Potest etiam „ plura simul testamenta valida facere, vel pro „ parte testatus, vel pro parte intestatus decedere, *R.* 53. *&* 55. Valetque ejus testamentum „ etiam post missionem honestam, sed non ultra „ annum, *Molin. Lugo &c. R.* 61. Denique possunt milites supradicto modo testari, tametsi „ sint surdi, & muti (saltem si in castris auditum, & vocem amiserunt.) *Dian. R.* 48. 49. „ *&* 50. ex aliis * *Testamentum inter Liberos valet, ut dispositio facta ad causam piam. Vide Salm. c.* 5. *n.* 20.) *

Hic plura dubia oportet adnotare circa materiam Legatorum. Dub. 1. An legatum relictum puellis, ut nubant, possit dari eis, quæ fiunt Religiosæ? Resp. Si legatum sit relictum personæ determinatæ, certum est posse dari, nisi aliter constet de mente Testatoris, ita ex *Auth. de Sanctiss. Episc.* §. *Et hoc*. Vide *Salm. cap.* 5. *num.* 148. Quid, si legatum relictum sit personis indeterminatis? *Prima* sententia negat deberi illud puellis Religionem ingredientibus; hanc tenet *Sanch. de Matr. lib.* 1. *D.* 33. *num.* 32. *Con. D.* 3. *q. ult. n.* 19. *Mol. D.* 207. *Barb. de Pot. Ep. Alleg.* 83. *n.* 27. *Ronc. de Test. c.* 7. *q.* 2. *R.* 3. *Conc. tom.* 7. *pag.* 679. *num.* 10. *& Lugo Disp.* 24. *num.* 293. cum communi, ut asserit. Ratio, quia mens Testatoris servanda est in specifica forma, semper ac servari potest; nec recurrendum ad ejus voluntatem præsumtam, quando habetur voluntas contraria expressa: Tales enim Testatores sæpe & pie providere sic intendunt solis puellis nubere volentibus, ne exponantur periculo prostitutionis. Nec obstat præfata lex in *Auth. cit.* quia ibi sermo fit tantum de legato facto personæ determinatæ, unde nullum aliis damnum infertur, si ipsi ingredienti Religionem tradatur; sed in casu posito præjudicium irrogaretur aliis nubendis a Testatore nominatis. 930

Secunda vero sententia, quam tenent *Salm. c.* 5. *n.* 185. *Diana p.* 4. *tr.* 24. *Misc. R.* 35. *cum Pontio, Natta, Boerio, & Ochagav.* ac adhæret *Less. l.* 2. *c.* 18. *n.* 123. affirmat deberi legatum; quia in dicta *Authent.* assignatur ratio, cur legatum relictum certæ personæ ad nubendum, ei debeatur, si fiat Religiosa: *Quod vitam profitentur religiosam*; scilicet ne puella relinquat statum religiosum, ut legatum consequatur. Cum autem in legato relicto puellis indeterminatis idem legis motivum urgeat,

ideo Religiosæ non sunt illo privandæ: *Ubi enim* (ut dicitur *in l. Illud. ff. ad l. Aquil.*) *eadem militat ratio, eadem militare debet juris dispositio*. Neque (ait *Lessius*) præfata lex Justiniani innititur præsumptæ menti Testatoris, sed absolute vult favere pietati, etiam contra expressam Testatoris voluntatem; ita ut, si Testator expresserit excludendas esse puellas Religionem ingredientes, talis dispositio rejicitur tanquam turpis. Hanc sententiam reprobare non audeo, sed prima mihi videtur certe probabilior; quia dispositio *Authenticæ* continet jus novum, quod, cum exorbitet a jure communi, non est extendendum de casu ad casum; Maxime quia talis extensio redundaret in præjudicium aliarum. Probabiliter autem dicit *Concina to. 7. pag. 680. n. 11.* quod, si non extarent puellæ, quæ nubere vellent, tradendum esset legatum Religionem ingredientibus; nisi ex mente Testatoris expresse oppositum colligeretur. Præterea addit *Barb. d. All. 83. n. 28. cum aliis*, quod si Testator relinquat alicui puellæ mille si nubat, & centum, si ingrediatur Monasterium, debentur Monasterio omnia mille, si hoc sit factum in odium Religionis, quia tunc sic decernendum est in pœnam Testatoris: Secus, si id factum sit, eo quod dotes Religiosarum sunt minores nubentium.

Dub. 2. An legatum relictum civibus loci, possit dari extraneis? Negandum, nisi isti animum habeant ibi perpetuo manendi, tunc enim ab initio pro naturalibus habentur; vel nisi sine tali animo ibi per decennium manserint. Ita *Salm. cap. 5. num. 186. cum Lugo, Sanch. &c. ac Concina tom. 7. p. 681. n. 14. ex l. 1. C. de Incolis*. Hic addendum id quod tradunt *Sanchez, Trullench. & Barbosa apud P. Ferraris* (*Bibl. v. Civitas n. 71.*) nempe quod legatum relictum puellis originariis non est dandum eis, quæ casualiter natæ fuerint in eo loco.

Dub. 3. An legatum relictum Orphanis possit dari pauperibus habentibus Parentes inutiles? Non concurrentibus vere orbatis Parentibus, videtur receptum apud omnes, quod dari possit. Ratio, quia sic etiam impletur voluntas Testatoris, qui vult opitulari filiis non habentibus, a quo alantur, & tales sunt qui habentes Parentes inutiles, ex celebri illo dicto apud *Glossam in c. Admove. caus. 33. q. 2. ver.* Dixi. *Si re priveris, nec nomen habere mereris*. Et ex *Glossa v. Inutilem. in c. Inter cetera. de Trans. Episc.* ubi dicitur, inutilem reputari ut mortuum. Huic adhæret id quod dicunt *Covarruv. Bald. Pal. Perez, &c. apud Sanch. loc. cit.* nempe quod Pater dicitur orbatus filio, si filius est inutilis, ex *Glossa in l. Plagiarii. C. ad L. Flaviam de Plag.* Et ex eadem *Glossa* dicitur vidua, quæ virum inutilem habet. Sic a pari dicendus Orphanus, qui Parentes habet inutiles; Ita *Roncaglia de Testam. cap. 7. q. 5. R. 1. Concina to. 7. pag. 681. n. 15. Dian. p. 1. tr. 2. R. 52. Salm. c. 5. n. 187. cum Trull. &c.* ac adhæret *Lugo D. 24. n. 303.* An autem, concurrentibus vere orbatis parentibus, hi sint præferendi? Affirmant omnes præfati Auctores cum *Sanchez Cons. lib. 4. c.* 2. *dub. 13.* qui vocat commune; Ratio, quia, cum voluntas Testatoris possit impleri in sensu proprio, non debet impleri in improprio, *ex Clement. Quia contingit de Rel. domib. & ex Trident. sess. 25. c. 8.* Sicut enim proprie vidua non est, quæ virum habet inutilem, sed quæ viro caret, ut dicunt *Sylv. Tab. & Ang. apud Sanch.* Ita in casu nostro. Attamen videntur non omnino improbabiliter negare *Bonac. D. 3. q. ult. num. 9. & Roncaglia l. cit. R. 2.* Ratio, quia id, licet non congruat literis dispositionis, congruit tamen, imo magis accedit ad finem Testatoris, subveniendi paupertati filiorum, qui cum Parentes habent inutiles, egentiores sunt vere orphanis, dum non solum debent tunc propriæ, sed etiam Parentum indigentiæ providere.

Dub. 4. An legatum relictum puellis ut nubant, possit dari eis, quæ sine dote jam nupserint? Resp. affirmative, si sit relictum puellis determinatis, quia præsumitur Testator voluisse ipsis omnino providere ob peculiarem erga illas affectum, vel ut nubant, vel ut nuptæ decenter vivant. Secus, si indeterminatis, quia tunc censetur potius Testator voluisse subvenire nubendis, ut periculum prostitutionis vitarent. Quando vero legatum est relictum pro dotandis puellis pauperibus, bene potest dari nuptis; nam tunc perseverat finis Testatoris, nempe sublevandi ipsarum indigentiam. Ita communiter *Sanch. lib. 7. de Matr. D. 91. n. 63. Ronc. de Testam. c. 7. q. 3. R. 1. Salmant. c. 5. n. 188. cum Trull. & Dian. Conc. tom. 7. pag. 680. n. 12.*

Dub. 5. An legatum relictum feminis in matrimonium collocandis, possit tradi viduis iterum nupturis? Resp. affirmative, si non sint aliæ feminæ ætate nubiles: secus, si adsint, quia nomine mulieris in matrimonium collocandæ, proprie intelligitur ea, quæ nunquam nupsit, vel si nupsit, invalide nupsit, aut matrimonium non consummavit, ex *l. Hoc sermone. ff. de Verb. signif.* Ita communiter *Sanchez l. 7. de Matrim. D. 95. n. 65. Roncaglia d. c. 7. q. 3. R. 4. Conc. tom. 7. p. 681. num. 13. & Salm. t. 5. n. 189. cum Bon. Trull. &c.* Qui tamen recte addunt cum *Roncaglia*, quod si legatum sit relictum pro nubendis fœminis pauperibus, viduis etiam dari potest, quia verbi significatio utrisque convenit tam virginibus, quam viduis.

Dub. 6. An legatum relictum virginibus nubendis possit dari virgini etiam corruptæ? Distinguendum, si publice constet de ejus corruptione, non potest tradi: quia non adimpleretur finis Testatoris, volentis tantum subvenire iis, quæ vere virgines sunt. Secus, si clam sit corrupta, quia in communi æstimatione hæc pro virgine reputatur, ut colligitur ex *l. Liber. §. Quod autem. ff. de Legat.* Nec censetur Testator voluisse, quod puella manifestet suam turpitudinem: Ita communiter *Conc. tom. 7. pag. 681. n. 16. Roncag. de Testam. d. c. q. 4. R. 1. Salmant. c. 5. n. 190. cum Trull. Dian. Martin. a S. Jos. &c.* An autem puella corrupta possit tale legatum petere? Affirmant *Salm. loc. cit.* quia in favorabilibus verba sunt large in-

interpretanda, ut probant *in tr. de Leg. c.* 4. *n.* 19. Sed probabilius negant *Concina l. c. & Martin. a S. Jos. ap. Salm.* tum quia verba Testatoris servanda sunt in rigore, quantum fieri potest; tum quia talis interpretatio fieret in præjudicium aliarum. Et idem videtur sentire *Roncag. loc. cit.* dicens illum, cui data est facultas a Testatore eligendi virgines pro legato, non posse eligere eam, quam certo scit corruptam, si absit scandalum. Conveniunt tamen *Concina*, *Ronc.* ad dicendum, posse illam petere, & eligi, si desint aliæ vere virgines.

Dub. 7. An legatum relictum puellæ, ut remaneat virgo, debeatur ei, si nubat? Affirma; sic enim statutum est in *l. Quoties*, 22. *ff. de de Condit. & demonstr.* Quia, ut habetur ex alia *l.* 2. *C. de Induct. viduit.* multum interest Reipubl. ut proles augeantur. Secus dicendum, si legatum relinquatur viduæ, ad viduitatem servandam, *Auth. Cui relictum. C. tit. cit.* Quia honestum est a secundis nuptiis abstinere; Ita *Sal. de Matrim. c.* 1. *n.* 109. & 110. & *Conc. pag.* 678. *n.* 7.

Dub. 8. An legatum relictum puellæ, ut nubat, transeat ad ejus heredem, si ante nuptias illa moriatur? Recte distinguit *Lugo D.* 24. *n.* 209. *cum Sanchez & Mol.* Si legatum relictum sit puellæ intuitu subventionis illius personæ, ut possit nubere, tunc transit ad ejus heredem; Secus, si nullo habito respectu ad personam, sed tantum ad operam piam peragendam; quia tunc est convertendum ad dotandam aliam pauperem; Vel si legatum sit relictum sub conditione necessaria, ut puella nubat, sine intentione faciendi operam piam, quia tunc legatum erit profanum, & fiet caducum, ac ideo transibit ad hæredem Testatoris.

Dub. 9. An legatum relictum pro fabrica Ecclesiæ possit expendi in ornamenta, & alia Divino cultui necessaria? Negant *Panormitanus*, & *Lopez apud Sanchez Cons. lib.* 4. *cap.* 2. *dub.* 14. Sed probabiliter affirmant id *Sanch.* & *Lugo D.* 24. *num.* 304. quia nomine fabricæ intelliguntur omnia necessaria ad servitium Ecclesiæ, nisi aliter constet de mente Testatoris.

Dub. 10. Quomodo distribuendum legatum relictum pauperibus? Resp. si legati executio relicta sit ad electionem heredis, potest ipse dare cuicunque vere pauperi. Si vero non est heredi electio commissa, tunc præferendi sunt I. Conjuncti Testatoris, ut communiter DD. cum *Barbosa de Pot. Ep. All.* 83. *n.* 17. & *Roncaglia de Testam. cap.* 7. *q.* 6. *R.* 2. Et inter eos præferendi sunt proximiores, ut docet *D. Th.* 2. 2. *q.* 32. *art.* 9. Id enim exposuit ordo charitatis: Atque hoc (addit *Roncaglia*) etiamsi adsint alii pauperiores. II. Pauperes concives Testatoris præferendi sunt ceteris extraneis, ut *Glossa in c. Pauperes, de Testam.* & *Ronc. l. c. cum Men.* utque colligitur ex *l. Præses. C. de Serv.* III. Magis indigentes, ut *S. Th. l. c. art.* 3. *ad* 1. *Ronc. l. c.* Et etiam nubiles, ut addit *Barb. cum Surdo n.* 18. IV. Pauperes probatioris vitæ, *S. Th. ib. art.* 9. Hinc dicunt *Laym. l.* 3. *tr.* 5. *c.* 11. *num.* 6. *Roncag. cum Men.* præferendos esse Religiosos, qui ex eleemosynis vivunt; Recte vero censet *Roncag.* contra aliquos, non venire nomine pauperum Religiosos, qui habent reditus sufficientes, unde vivant. V. In æquali paupertate præferendæ sunt feminæ, quatenus iste majori periculo peccandi sunt expositæ, idem *Roncaglia*. Cum autem Testator dixerit, legatum inter pauperes distribuendum, non potest uni tradi; ita *Ronc. & Barb. n.* 19. *cum Men. Bart. &c.* communiter. An vero eo casu possit executor etiam sibi aliquid applicare? Affirmant *Laym. l. c. n.* 7. *Sanch. Dec. l.* 2. *c.* 11. *n.* 34. & *Barb. l. c. vide n.* 22. & 54. *cum Palac. Men. Gonzal. & aliis* communiter. Excipiuntur tamen *Laym. & Sanch.* si Testator noverit ejus paupertatem, quia tunc censetur, quod si voluisset illi subvenire, aliquid expresse reliquisset. Sed non improbabiliter *Roncag. l. c.* hanc exceptionem non admittit, quia non præsumitur Testator eum voluisse inferioris conditionis facere, quam alios pauperes; & si aliquid ei non reliquerit, id evenire potius censendum vel ex oblivione, vel inadvertentia, vel quod noluisset Testator ruborem executori inferre, si inter pauperes eum numerasset.

Quæritur hic I. An Summus Pontifex possit 931
sine justa causa valide commutare ultimas voluntates Testatorum? Nulli dubium, quod Papa potest cum causa ultimas voluntates commutare, ut patet ex *Clem. Quia contingit. de Domib. relig.* ubi dicitur: *Ea quæ ad certum usum largitione sunt destinata Fidelium, ad illum debeant, non ad alia (salva Sedis Apostolicæ auctoritate) converti.* Sed dubitatur, an id possit Papa sine causa? Tres sunt sententiæ apud *Sanch. Consil. l.* 4. *cap.* 2. *dub.* 1. *n.* 1. *Prima* sententia affirmat, quam tenent *Armil. v. Legatum. n.* 55. *Ang. eod. verb. l. c.* Ratio, quia omnia legata intelliguntur implicite relicta ad arbitrium Papæ, vel Principis. *Secunda* sententia, quam tenent *Angles*, *Rosell. Covarr. &c. apud Sanch. n.* 2. & cui adhæret *Croix l.* 4. *n.* 482. id admittit de potestate absoluta, non autem ordinaria. *Tertia* sententia verior & communis, quam tenent *Bus. infr. n.* 939. *Sanch. n.* 4. *cum Bart. Socin. Laym. l.* 3. *tr.* 5. *c.* 11. *n.* 11. *Salm. c.* 5. *n.* 194. cum communi, *Mol. l.* 4. *de Primog. c.* 3. *n.* 10. & *Lug. D.* 24. *num.* 312. (qui præfatas duas sententias falsas vocat), omnino negat posse Pontificem, aut Principem sine justa causa commutare Testatorum voluntates. Probatur 1. ex Trid. *Sess.* 22. *c.* 6. ubi (ut sentit *Laym. l. c. cum Mol. D.* 249.) supponitur, tales commutationes posse fieri a Sede Apostolica, *nonnisi ex justa & necessaria causa*. Probatur 2. ratione, quia licet dispositiones Testatorum censeantur commissæ Papæ (vel Principi), non tamen ut domino, sed ut boni communis, aut piarum causarum dispensatori committuntur, unde, cum Pontifex non sit dominus talium bonorum, non potest neque ex potestate ordinaria, neque extraordinaria convertere sine causa has dispositiones ad alium usum, quam a Testatoribus sunt destinatæ. Si igitur legatum est profanum, poterit Princeps ob necessitatem publicam, vel aliam

justam causam, in aliud legatum profanum, vel pium commutare. Si vero legatum est pium, poterit Papa tantum, justa causa interveniente, in aliud pium convertere.

Quaeritur II. An Episcopi cum justa causa possint commutare pias dispositiones? *Prima* sententia affirmat & hanc tenent *Angel. v. Legatum. 2. n. 12. & 14. Sylvest. eodem v. q. 12. Arm. n. 35. Cas. 56. & Rosell. Tap. apud Sanch. Cons. l. 4. c. 2. dub. 2. n. 3. & Beja* cum aliis *ap. Croix l. 4. num.* 849. qui huic sententiae adhaeret. Ratio 1. quia communis sententia (ut asserit *Cr. ib.*) tenet, apud Episcopos esse hujusmodi facultatem ordinariam commutandi; quia talis commutatio est quaedam dispensatio in lege praescribente exactam impletionem ultimarum voluntatum; unde, quando dicitur fieri posse dispensationes, & non exprimitur a quo in Tridentino, satis intelligitur fieri posse ab Episcopis; uti cum pluribus docent *Suar. de Leg. l. 6. c. 14. n. 8. & Sanch. de Matr. l. 8. D. 5.* Hinc inferunt idem *Sanch. l. c. dub. 7.* & *Lugo D. 24. n. 310.* quod, si Testator reliquit alicui Ecclesiae Legatum pro festo anniversario, potest Episcopus illud ad tempus commutare in reparationem Ecclesiae, quae aliter non posset reparari. Ratio 2. quia, licet Episcopus nequiret hoc facere ex potestate ordinaria, potest tamen ut Sedis Apostolicae Delegatus, modo adsit justa causa judicio Episcopi: Idque probant ex Trid. *Sess. 23. c. 6.* ubi dicitur: *In commutationibus ultimarum voluntatum, quae nonnisi ex justa, & necessaria causa fieri debent, Episcopi, tanquam Delegati Sedis Apostolicae, summarie & extrajudicialiter cognoscant, nihil in precibus, tacita veritate, vel suggestu falsitate, fuisse narratum, priusquam commutationes praedictae executioni demandentur.* Ita *Barbosa de Pot. Episc. Alleg. 83. n. 3. cum Sylv. v. Legatum 4. q. 12. Menca, Beja, Graff. Mendoza,* citatque etiam Rotam Rom. Dec. 1122. Et ita etiam *Salmanticens. de Leg. cap. 5. numer. 67.*

Secunda vero sententia probabilior, quam tenent *Mol. de Just. D. 249. Laym. l. 3. tr. 8. c. 11. num. 10. & Sanch. l. c. dub. 2.* cum aliis negat posse Episcopos, etiam cum justa causa, commutare ultimas voluntates. Ratio, quia ex *cap. Tua de Testam.* & ex Trident. *Sess. 22. c. 8.* imponitur Episcopis exequi exacte ultimas voluntates; Et hoc, etiamsi commutatio fieret in melius, ut dicunt *Barb. l. c. num. 3. cum Imola, & Bonif. Laym. ibid.* ac adhaeret *Lugo D. 24. n. 307. ex c. Conquestus de Foro comp. & cap. Quia nos de Testam.* contra *Dian. p. 2. R. 26. ac Sylv. Beja, Graff. Comit. Vasq. &c. apud. Croix l. 4. n. 847.* qui admittunt commutationem in melius. Nec probari dicunt primam sententiam a Trid. in *cit. c. 6.* Nam ibi tantum committitur Episcopis, ut, quando commutatione ultimae voluntatis a Sede Apostolica eis committuntur, ipsi, antequam illae executioni demandentur, examinent, an sint verae causae expositae? Concilium enim in *cap. 5.* immediate praecedenti loquutum erat de executionibus dispensationum a sola Sede Apostolica obtentarum. Et hoc ajunt esse conform. *Clementinae, Quia contingit citatae in I. Quaest.* Valde tamen probabiliter censet *Laym. cit. n. 11.* & consentiunt *Salm. c. 5. n. 194. cum Bon. & Trul.* quod, si aliqua causa superveniat, vel si fuerit Testatori ignota, quam si ille cognovisset, aliter disposuisset, tunc Episcopus cum herede potest ex epicheja interpretari voluntatem Testatoris, & legatum in alium usum convertere, puta si legatum sit relictum pro vasis sacris conficiendis, quibus Ecclesia non egeat, sed potius casulis. Quando autem legata pia nullo modo possunt applicari ad usum a Testatore intentum, illa non sunt caduca, sed applicanda sunt in alium pium usum, arbitrio Episcopi, & Executoris, ut docent idem *Laym. ib. cum Abb. & Lugo D. 24. n. 305. ex c. Nos quidem de Testam.*

Sed dubitatur 1. An in commutationibus ab Episcopis faciendis, requiratur etiam consensus heredis, & Legatarii: *Abbas, & Petr. de Ubaldis ap. Barbos. de Pot. Ep. All. 83. n. 6.* dicunt requiri consensum heredis, ex *c. Nos quidem de Testam.* Sed si heres nollet consentire, Episcopus solus potest commutationem exequi, ut ait *Roch. cum Felin. ap. Barb. loc. c.* Dicit autem praedictus *Petr. de Ubald. ib. ex Barth.* quod insuper requiritur consensus Ecclesiae, cui factum est legatum; sed si neque Ecclesia vellet consentire, Episcopus solus commutare potest.

Dubitatur 2. Quae sint causae, ob quas Episcopus ultimas voluntates commutare valeat? Causa I. est, quando pecunia legata ad aliquem usum, non sufficit, *Barbos. de Pot. Ep. All. 83. n. 7. &c.* II. Quando usus legati non potest adimpleri, idem *Barb. n. 8. cum Riccio*; Vel si res legata nequeat deservire pro usu destinato, ob impedimentum facti, vel juris? ita *Barb. n. 9. cum Imola, Bonif. Abb. Innoc. Ubald. Socin. &c.* Hinc, si non potest Monasterium Monialium construi, ubi voluit Testator, puta in loco campestri, contra praescriptum a Concilio Tridentino *Sess. 25. c. 5.* potest Episcopus alium locum destinare, ut *Farinac. Alexandr. Riccius cum eod. Barb. num. 10.* Qui tamen notat cum *Ubald. & Genuens.* quod, si impedimentum est facti, & non est perpetuum, debet expectari tempus opportunum, ex *c. non est &c. Quod super his, de Voto.* Si vero impedimentum est juris, distinguit idem *Petrus de Ubald.* quod, si legatum est ad usus pios, tunc fit commutatio; secus, si ad usus inhonestos, puta, ut in Ecclesia fiant ludi theatrales, qui prohibentur in *c. cum decorem. de Vita & hon. Cler.* tunc legatum est nullum, tanquam inutile, & fit caducum. III. Causa est, si legatum est factum ad usum non ita necessarium; tunc enim poterit Episcopus commutare in alium pium usum magis eidem Ecclesiae necessarium; ita *Barb. n. 12. cum Riccio, & Genuen.* Vide mox dicta in *Qu. II.* Imo etiam ad alium usum fructuosum, si causa sit gravissima, & ita praesumatur mens Testatoris, ut addit *ib. Genuensis ap. Barb. n. 13.* Sic pariter dicit idem *Barb. n. 14. cum Riccio*, quod reditus alicujus Capellae deputati pro Missis, Episcopus potest commutare in paramentorum emtione pro una vice tantum.

DU-

DUBIUM III.

De Renunciatione hereditatum.

932 *Quando valeat renunciatio hereditatis?*
933 *An hæc stricte interpretanda? Vide ibi resolutiones.*
934 *An sint irrita pacta de hereditate viventium? Vide exceptiones.*
935 *De Constitutione Tridentini irritante renunciationes ingredientium Religionem.*

932 „ RESP. 1. Renunciatio futuræ hereditatis, „ nisi juramento firmetur, nullius roboris est. Ratio est, quia ita jure cautum est „ propter bonum publicum. Excipe 1. Nisi „ quis in ipso testandi actu renuntiet juri successionis, vel post testamentum conditum, „ in quo præteritus est, præteritionem sui approbet. 2. Nisi heres necessarius, post debitam sibi portionem integram a patre acceptam, reliquæ hereditati renuntiet; qui tamen, si bona patris postea augeantur, legitimam eorum portionem poterit exigere.

933 „ Resp. 2. Renunciatio hereditatis, cum odiosa sit, & contra jus commune, strictæ „ interpretationis esse debet.

Unde resolves casus seq.

„ 1. Non obstat renunciatio hereditatis, etiam jurata a filio facta, quominus ab eodem „ patre, mutata iterum voluntate, possit institui heres, *Molin. Sanch. l. 7. c. 7.*

„ 2. Si filius renuntiavit in favorem fratris, „ eo mortuo ante patrem, is, qui renuntiavit „ in prima hereditate, succedere potest; imo „ etiam institui debet, quia causa renuntiationis cessavit, *Mol. d. 579. n. 19.*

„ 3. Filius post juratam renunciationem nihilominus succedere potest in iis bonis, quæ „ pater ad secundas nuptias transiens, liberis „ ex priore matrimonio susceptis relinquere cogitur. Ratio est, quia in his filius non succedit jure sanguinis, cui renunciavit, sed „ propter civiles Constitutiones, & favores, „ *Mol. n. 21.*

„ 4. Etsi filia accipiens dotem a patre dicat „ se ea contentam, & renuntiare paternæ hæreditati; pactum tamen illud est invalidum, „ eoque non obstante, potest petere complementum legitimæ portionis suæ. *Ex l. pactum dotale, C. de Collat. L. si quando C. de pact. &c. Quamvis pactum, de pact. in 6. Mol. Sanch. l. 6. cons. Lugo respon. mor. l. 6. dist. 24.*

„ 5. Si parentes dent filiæ dotem infra portionem legitimæ debitæ, inducantque eam „ coactione, vel fraude, seu dolo ad renuntiandum legitimæ, non sunt in conscientia „ tuti, sed tenentur illi restituere libertatem, „ *Sanch. l. 4. de Matrim. d. 9. Lugo loc. cit.* „ Ac licet filia, si renunciationem juramento „ firmaverit, eam servare teneatur; si tamen „ dolus, vel metus intervenerit, licebit relaxationem juramenti injuste extorti petere: ea„ que obtenta, non tenebitur pacto, quod ex „ injusta coactione processit. Vid. *Sanch. l. 2. mor. cap. 23. Lugo t. 2. de Just. d. 22. sect. 8. & resp. mor. l. 6. d. 24.*

„ Resp. 3. Omne pactum, vel donatio de alterius viventis hereditate ipso jure irrita est; 934 „ v. g. irritum est pactum quo Titius hereditatem, quam sperat a Sempronio, promittit, „ aut obligat *Cajo*. Ratio est, quia tales pactiones odiosæ sunt, & plenæ periculis, ob „ insidias, quæ parantur ejus vitæ, super cujus bonis fit pactio, *Laym. c. 7. n. 3.*

„ Excipe 1. Nisi consentiat is, de cujus hereditate agitur, & in eo consensu usque ad „ mortem perseveret. 2. Nisi renuntiatio fiat in „ favorem Communitatis, seu Collegii, hic enim „ cessat præsumtio, vel periculum insidiarum. „ 3. Nisi quis ob Constitutiones Ordinis, de „ omnibus bonis, & juribus acquisitis, & acquirendis disponere debeat, idque in favorem „ Communitatis piæ, vel etiam certæ personæ „ pauperis, *Sanch. c. 2. n. 54. Laym. l. c. n. 3.* „ 4. Nisi fiat pactum circa hereditatem personæ incertæ, v. g. si quæ mihi hereditas obvenerit, dum vixero, tua esto: cessat enim „ periculum, *Mol. Sanch. l. 7. c. 2.*

„ Quæres, quousque se extendat constitutio 935 „ *Trid. sess. 25. c. 16.* irritans donationes, & „ renunciationes, etiam juratas, quæ fiunt ab „ ingredientibus religionem, nisi fiant cum licentia Episcopi, sive Vicarii, intra duos „ menses proximos ante professionem, & professio postea subsequatur?

„ Resp. 1. Hanc constitutionem non habere „ locum in codicillis, testamentis, aut donationibus mortis causa: quia hujus constitutionis ratio est, ne per renunciationem hereditatis novitiis imponatur necessitas profitendi; hæc enim ratio cessat in his ultimis „ voluntatibus, quippe quæ usque ad professionem revocabiles sunt. Quare valet adhuc „ hodie testamentum a novitio conditum, neque rumpitur, secuta professione, etsi Monasterium in eo præteritum fuerit, *Sanch. l. 7. c. 5.* Qui autem licite a religione recedit, recuperat omnia bona cuicunque ante donata, „ intuitu ingressus in Religionem.

„ Resp. 2. Ea constitutione non prohiberi „ donationem modicam, quia cessat ratio, „ *Sanch. num. 23.*

„ Resp. 3. Ea comprehendi renunciationem „ Beneficii Ecclesiastici. Ratio est, quia hæc „ est amissio magni juris ob quam libertas egrediendi a religione impeditur, *Sanc. n. 37.*

„ Resp. 4. Per eandem etiam irritantur renunciationes, quæ fiunt ante ingressum religionis, intuitu, vel causa impulsiva ingrediendi; qualis intentio in dubio præsumitur, „ si non multo ante ingressum factæ sint. Ratio est, tum quia Concilium absolute loquitur; tum quia alias non sufficienter consuluisset libertati novitiorum, *Nav. Less. l. 2. c. 41. n. 40.* contra *Sanch.* cujus tamen sententia est probabilis. Unde sic donatum tuto „ retineri potest, donec per sententiam Judicis rescindatur.

„ Resp. 5. Irritam etiam esse donationem,

„ seu

„ seu renunciationem bonorum, sub conditio„ne professionis edendæ factam, ita ut, ea „ non secuta, corruat, *Nav. Sanch. n.* 17. „ *Mol.* &c. Ratio est, quia donantes, seu re„nunciantes ægre contristant donatarios, ut „ eos de possessione semel capta dejiciant: & „ Monasteria, quæ tales donationes accepe„runt, omnes modos adhibent, ut tales ad „ professionem inducantur, *Laym. cap.* 7. *n.* 8.

„ Resp. 6. Non obstante hac constitutione, „ validas esse renunciationes, ante, vel post „ ingressum Soc. JESU factas, juxta ejus con„stitutiones. Ratio est, quia Tridentinum So„cietatem diserte excipit. Dixi (juxta con„stitutiones) quia in iis donationibus, quæ „ contra constitutiones fiunt, non videtur ha„bere locum, quia Tridentinum id voluit in „ favorem Societatis. Quod autem ob gratiam „ alterius conceditur, non est in ejus dispen„dium retorquendum, *Mol. Sanch. Laym. l. c.*

DUBIUM IV.

Qui possint, & debeant esse Executores Testamenti?

936 *Qui possint esse Executores? Et qui sint de jure? Et an possint officio fungi per alios?*

937 *An Religiosus Executor possit applicare suo Monasterio legata relicta ad pias causas?*

938 *Quomodo relicta incerta sint exequenda?*

939 *An legata ad pias causas possint commutari?* 940. *Vide resolutiones.*

941 *Quomodo exequenda voluntas Testatoris?*

936 „ RESP. 1. Illi a Testatore nominari possunt, „ unus, vel plures ex heredibus, vel non he„redibus; nec tantum masculus, sed etiam fe„mina, *Sanch. Wad. Dian. p.* 8. *t.* 5. *R.* 4. non tan„tum laicus, sed etiam clericus, & religiosus. „ Hic tamen non sine sui Prælati licentia; At „ Fratres de observantia nullo modo. Quod si „ tamen religiosus, contra Canonum decreta, „ executor testamenti fit, acta ejus valent. „ Ita *Laym. c.* 11. Et ratio est, quia, spectato „ jure naturali, sufficit voluntas Testatoris e„xecutoris; nec Canones executionem religiosi „ infirmant, sed prohibent tantum. V. *Bon. de contr. d.* 3. *q.* 18. *Dian. p.* 8. *t.* 5. *R.* 9. 10. „ Et, licet impubes executor esse non possit, „ potest tamen minor, si explevit annum 17. „ *Sanch. Lugo, Wading. Dian. p.* 8. *t.* 5. *R.* 6. „ Nullus autem cogi potest, ut sit executor, „ *Dian. l. c. R.* 27. Detrectans tamen hoc ipso „ perdit legatum (saltem quod in præmium „ muneris ei relictum fuit) ceditque hoc aliis „ executoribus, *Molin. Lugo, Dian. p.* 8. *t.* 5. „ *R.* 27. contra *Wald.*

„ Resp. 2. Si nullus a testatore nominatus „ est executor, executio pertinet ad heredem, „ etiam quoad legata pia; quo tamen casu „ Episcopus jure communi ad se pertrahere „ potest, *Laym. l. c.*

„ Resp. 3. Executor non potest officio fun„gi per alium, nisi testator id ei permiserit, „ aut nisi committatur executio nudi facti jam „ declarati, *Sanch. C. de Lugo, Dian. p. un.* 8. *t.* 5. *R.* 26.

„ Quæres 1. An religiosus executor legatum „ in pias causas monasterio suo applicare possit? 937

„ Resp. posse. Ratio est, quia, si quid ob„staret, esset ex eo, quod executor etiam in„digens eleemosynam sibi ex testamento appli„care nequeat, nisi testator indigentiam ejus „ ignoraverit, aut ea postmodum supervenerit, „ cum, si eam cognovisset, certum quid ei le„gaturus fuisse videatur. Sed hæc ratio non „ ligat, quia causa Monasterii distincta est a „ causa, seu persona professi, sicut causa Eccle„siæ a causa beneficiati. Unde etiam quivis jus„sus aliquid dare pauperibus, potest id tribuere „ cognatis, vel filiis suis, quia evidens est distin„ctio inter donantem, & accipientem, *Sylv.* „ *Sanch. l.* 6. *c.* 11. *n.* 56. V. *Dian. p.* 8. *t.* 5. *R.* 46. „ Porro ad pias causas legata dicuntur, quæ in„tuitu pietatis relicta sunt, nimirum 1. Loco, „ vel personæ Sacræ. 2. Hospitali. 3. Confrater„nitatibus. 4. Pupillis & Orphanis. 5. Quod „ causa alimentorum iis, qui indigent. 6. Quod „ causa studii, saltem Theologici. 7. Ad con„structionem monumenti. 8. Ad utilitatem pu„blicam, v. g. pro munienda urbe in necessi„tate, vel viis reficiendis, *Dian. p.* 7. *t.* 6. *R.* „ 29. & 30. *ex Bald.* & ceteris multis.

„ Quæres 2. Quomodo relicta incerta execu„tioni sint mandanda?

„ Resp. 1. Si incertitudo sit ex parte lega- 938 „tarii jure civili corruit legatum: v. g. quia „ sunt duo ejusdem nominis, & amicitiæ erga „ testatorem, jure civili corruit legatum: in „ foro conscientiæ tamen tenetur executor in„ter eos dividere æqualiter, si in id consentiant, „ *Mol. &c. Dian. p.* 3. *t.* 5. *R.* 58. *Trull. d.* 12. 2. „ Legata ad causas pias ob incertitudinem lo„ci, vel Ecclesiæ, non fiunt caduca, sed ple„rumque pauperiori Ecclesiæ, vel Xenodochio „ danda erunt. 3. Si incertitudo sit ex parte „ rei legatæ, videndum, an terminos a natura „ habeat, ut v. g. bos, & equus; vel ab arte, „ & industria, ut domus, vestis, &c. Si a na„tura habeat, danda est una ex mediocribus; „ si ab arte, electio ad heredem pertinet, qui „ rem in eo genere minimam dando satisfacit. „ Idemque dicendum est de legatis, in nume„ro pondere & mensura consistentibus. Vide „ *Laym. l. c. n.* 7. 8. & 9.

„ Resp. 2. Si acceperint summam pecuniæ di„stribuendam pauperibus, non tenentur dare „ pauperibus; possuntque etiam dare hospita„libus, Ecclesiis (quæ ornamentis, vel fabri„ca indigent) Monasteriis, vel iis, qui se„cundum suum statum non possunt vivere, si„ve ii sint opifices, sive altioris conditionis, „ etiam Nobiles, *Vasq. Mol.* & alii 8. dummo„do tamen non constet, vel ex signis colli„gatur, aliam fuisse intentionem testatoris, „ quæ semper attendenda est, *Dian. p.* 2. *tit.* „ 15. *R.* 8. Si vero designaverint semel certos „ pauperes, non posse eos variare, docet *Wad.* „ sed affirmat *Lugo. V. Dian. p.* 8. *t.* 5. *R.* 50. & „ *p.* 2. *t.* 16. *R.* 19. Possunt etiam sibi ipsis, vel „ suis cognatis, si vere pauperes sint & præser„tim si testator id ignoraverit, eam applicare, „ *Wading. Dicastill. Dian. p.* 8. *tr.* 5. *R.* 46. & 47.

„ Quæres 3. An legata ad certas pias causas 939 „ pos-

„ possint ab Executore, vel Episcopo commutari in alium pium usum?

„ Resp. 1. Si voluntas testatoris impleri potest juste, & honeste, non licet eam commutare in opus quantumcumque melius nisi ex dispensatione Pontificis, & justa de causa, *Mol. Wading. Dian. p. 1. t. 17. R. 28. & p. 8. t. 5. R. 63. &c.* communiter contra *Vasq.* & aliquos, qui docent, Episcopum posse commutare in æquale, vel melius. Interdum tamen ad Episcopum, heredes, & executores pertinet, secundum epikejam interpretari, non alienum esse a defuncti voluntate, si mutatio fiat; v. g. si testator pecuniam Ecclesiæ leget ad calices comparandos, & Ecclesia non egeat calicibus, sed casulis, *Mol. Laym. l. c. n. 10.* Vid. *Vasq. opusc. de test. cap. 8. §. 5. d. 3. n. 104. Trull. c. 18. d. 12. Barbos. de off. & potest. Episc.* * (*Vide dicta n. 931. Qu. II.*) *

„ Resp. 2. Si ad usum a testatore destinatum applicari nequeunt, non ideo fiunt caduca, sed arbitrio Episcopi, & executoris ad aliam piam causam applicanda sunt: ita tamen, ut, quod fieri potest, defuncti voluntas impleatur. Ratio est, quia is principaliter intendit ea in salutem animæ suæ ad Dei honorem reliquere, *Molin. disp. 294. Bon. disp. 3. de cont. quæst. ult. p. ult. Barb. de Offic. Episc.* * (*Ex Trid. sess. 25. c. 8. Vide Salm. c. 5. n. 193. & vide dicta n. 931. vers. Quær. II.*) *

Ex dictis resolvuntur sequentes Casus.

940 „ 1. Si testator pauperi determinato aliquid legarit, hic autem ante solutionem moriatur, heres illud tenetur alteri pauperi dare, quia præsumitur legatum pium factum in beneficium animæ testatoris, adeoque designatio pauperis demonstrative, non taxative facta fuisse: nisi tamen aliud constet, vel ex circumstantiis colligatur de testatoris intentione, de qua si maneat dubium, manet data resolutio. *Mol. Sanch. Bard. D. 6. c. 10. §. 7.*

„ 2. Si legata pia inveniantur inducta, & non constet de testatoris intentione, tenetur heres ea solvere; quia præsumitur id fortuito, ac casualiter, & non ex testatoris voluntate accidisse, *Bard. d. 6. c. 10. §. 17.*

„ Si Testator legaverit summam pecuniæ pro certo numero Sacrorum? heres autem eam summam Sacerdoti cuipiam bono tradiderit, ac postea ob mortem dicti Sacerdotis, aliamve ob causam dubitet prudenter, an Sacrificia illa sint peracta, non tenetur curare ea iterum celebranda; quia satisfecit testatoris voluntati, *Bard. d. 6. q. 10. §. 22.*

941 „ Quæres 4. Intra quod tempus, quo ordine, & modo heredes, & executores defuncti voluntatem exequi debeant & quis cogere possit?

„ Resp. 1. Teneri statim post aditam hereditatem, confectumque inventarium, etiam intra annum, nisi justo impedimento excusentur. Imo in legatis piis intra sex menses, *Mol. Vasq. Dian. p. 8. t. 5. R. 53.* idque, etiamsi hereditas non sit adita, eo quod heres vel ante fuerit mortuus, vel eam repudiarit, *Covar.* & alii tres, *Dian. p. 7. t. 6. R. 25.* Unde si differant notabiliter (præsertim solutionem piorum legatorum), aut negligant exequi, graviter peccant; tenenturque damnum, quod alii ipsorum culpa acceperunt, compensare, *Bon. d. 3. q. 18. p. 4. Nav. cap. 25. Lugo, Dian. p. 8. tr. 5. R. 52.* * (*In foro igitur conscientiæ heredes, & exequutores tenentur sub gravi statim implere legata (maxime pia), cum possunt. Ita communiter Salm. c. 5. n. 155. cum Lugo, Dian. S. Anton. Trull. &c.*) *

„ Resp. 2. Ab utroque Judice, Ecclesiastico, & seculari compelli possunt (si tamen laici sunt.) Quod si post annum a monitione judicis, vel Episcopi exequi negligant, omni commodo (excepta tota legitima, si heredes necessarii sunt) ex testamento ipsis provenienti privantur. Vid. *Laym. l. c. tr. 5. c. 11. C. de Lugo d. 26. de just. Dian. p. 3. t. 3. R. 59. Valer. Trull. d. 11.* immo, si intra annum negligant exequi, jus executionis devolvitur ad Episcopum, *Molin.* & alii 8. *Dian. p. 8. t. 5. R. 40.* nec admittitur purgatio moræ, *Sanch. Dian. l. c. R. 33. & 54.* Sed tenetur Episcopus exequi, removendo illos ab executione, & emolumentis spoliando; atque in defectum Episcopi idem potest Metropolitanus, *Molin. Merol. Dian. R. 57.*

„ Resp. 3. Executor tenetur omnia exequi secundum mentem testatoris; ad hoc tamen executor particularis non potest vendere bona defuncti, nisi hic ita statuerit: universalis autem potest, *Lugo D. 24. sect. 16. Dian. p. 8. t. 5. R. 32.* Neque potest unquam, invito herede, rem legatam dare legatario: quia non potest, nisi per Judicem, spoliare heredem sua possessione, licet teneatur monere Episcopum, ut heredem cogat, *Sanch., Lug. Dian. p. 8. t. 5. R. 39.* quod si bona non sufficiant ad legata omnia solvenda, distribuenda sunt omnibus æqualiter pro rata (etiamsi sint pia, & licet uni res certa, & in dividuo sit legata) nec licet uni præ aliis gratificari: quia par omnium est ratio, & jus, *Sylv. Sanch. Bon. Dian. Trull. l. 7. c. 18. d. 12.*

„ Resp. 4. Tenentur Executores reddere rationem executionis (idque probabiliter, etiam testator eos hoc onere liberasset) exceptis iis, quæ testator jussit erogari secreto, *Diana p. 8. t. 5. R. 34.* & alii 35. Possuntque ad hoc cogi ab Episcopo, vel Capitulo, Sede vacante, *R. 36. & 37. & 62.* nisi sint Regulares plene exemti, quos cogi posse alii negant, affirmant alii, ut vide *l. c.* Denique non debetur iis salarium, cum sit officium voluntarium amicitiæ: si tamen damnum ex eo patiantur, vel sint etiam administratores bonorum, debet assignari a Judice, *Lugo d. 24. sect. 16. n. 335. V. Dian. R. 39.* Plura de executione piarum, & ultimarum voluntatum, V. apud *Trull. & Dian. ll. cc. & Barb. l. 3. de jure univ. c. 27.* * (*Nemo tenetur munus exequutoris exercere, nisi jam acceptavit, aut legatum accepit, alias legatum amittit. Salm. c. 5. n. 164. cum Dicast. &c.*) *

DU-

DUBIUM V.

De iis, qui testari, & heredes institui possunt.

942 „ RESP. 1. Omnes homines liberam de suis „ bonis testandi facultatem habent, nisi „ naturali, aut positivo jure prohibeantur. Naturali autem jure testari vetantur infantes, „ furiosi, amentes, nisi tamen lucida intervalla habeant, vel in una tantum materia delirent, & aliis non, ut *Nav. Sanch. l. 1. de* „ *Matrim. d.* 8. Quid autem sentiendum de eo, „ qui ex morbo aliquandiu delirat? V. C. *Lugo* „ *d.* 14. *sect.* 4. Positivo autem, surdus simul, „ & mutus a natura, prodigus, servus, usurarius „ publicus, filiusfamilias de bonis adventitiis „ * (*etiam de consensu Patris, nisi ad causas* „ *pias, ex l. Qui in potestate. 6. D. Qui testamenta, &c. & ex c. Licet de Sep. in 6.*) * (si „ quidem ante Clericatum advenerint, ut v. C. „ *de Lugo de just. d.* 24. *n.* 67.), impubes, captivus apud hostem damnatus ad mortem, si „ bona ejus confiscantur, C. *Lugo l. c. num.* 72. „ professus religionem.

„ Dico, *professus*, quia novitius, cum adhuc „ sui juris sit, absque superioris licentia valide testari potest, etiam non servata juris solemnitate, ut habet *Trull. c.* 18. *d.* 5. *ex Sa*, „ *& Bon.* & si quidem intestatus decedat, proximi consanguineis in bonis succedunt. Similiter Religiosus Societatis, post emissa vota „ simplicia, etsi non licite, valide tamen potest testari; quia dominium bonorum suorum „ retinet impeditum quasi voto paupertatis, „ quoad dispositionem sine licentia superioris; „ non tamen ulla constitutione Canonica dispositio irritatur. Ita *Mol. Sanch. Laym.* qui addit, potestatem testandi, seu jure, seu consuetudine, etiam Religiosis ordinum militarium concessam, frequenterque a Pontifice „ concedi iis solere, qui extra claustrum Beneficium, vel Episcopatum habent.

„ Resp. 2. Omnes homines etiam amentes, 943 „ surdi, muti, servi, imo & communitas, heredes institui possunt; nisi specialiter prohibeatur. Ita *Bon. de cont. d.* 4. *q. ult.* Quia ad „ hoc tantum requiritur plena potestas in disponente, & capacitas in herede. Incapaces „ autem secundum jura sunt 1. Apostatae, & „ Haeretici, eorumque receptores, defensores, „ fautores: licet probabile sit, eos ante sententiam judicis ad restitutionem non teneri, „ eo quod hoc jus in eo rigore non sit receptum, *Less. l.* 2. *c.* 19. *dub.* 5. *Sanch. l.* 2. *c.* 14. „ *n.* 31. 2. Civitas hostium, & communitas Judaeorum. 3. Damnatus ad metalla; persecutores, & percussores Cardinalium, & qui ob „ crimen active intestabiles sunt, *Less. loc. cit.* „ Adde casus, in quibus aliqui excluduntur a „ bonis defuncti; ut 1. Heres (uti & legatarius) qui testatorem occidit, *l. ult. §. ult. ff.* „ *de bonis damnatorum*. 2. Idem si testatori „ prohibuit testari, aut testamentum revocare, „ aut si ad uxorem testatoris accedat. 3. Si „ dum testator mente captus fuit, heres illius „ curam non habuit, aut si captivum redimere neglexit. V. *Mol. d.* 168. *&* 202. *C. de* „ *Lugo d.* 24. *n.* 75.

Unde resolves.

„ 1. Heredes institui possunt professi Ordinum, quibus permissum est bona immobilia 944 „ in communi possidere, eorumque nomine monasterium succedit. Tales autem sunt omnes „ fere religiones excepto Ordine Minorum de „ Observantia, & Capuccinorum. Ratio est, „ quia illi sunt incapaces, secundum *Trid. sess.* „ 25. *cap.* 3. Vide *Sanch. l.* 6. *c.* 18. *Bonac. l. c.* „ *Laym. l.* 3. *t.* 5. *c.* 15. licet contrarium probabilius esse putet *Wading. tr. de cont. lib.* 4. „ *dub.* 1. §. 5. Vide *Dian. p.* 9. *t.* 9. *R.* 16.

„ 2. Testator potest quemvis extraneum instituere heredem nulla facta mentione consanguineorum collateralium, etiam fratris pauperis, dummodo absit scandalum, & gravis „ necessitas illorum: quia nullo jure prohibetur, & bona sunt ipsius, de quibus disponit libere, *Bonacin.* & alii 5. *Dian. p.* „ 1. *t.* 8. *R.* 83. *&* 85. Item *p.* 5. *t.* 3. *R.* „ 114.

„ Quaeres 1. Quae sit divisio heredum?

„ Resp. Heres alius est ex testamento, alius 945 „ ab intestato. Heres ex testamento, vel est „ universalis, sive ex asse; vel partialis, seu „ ex parte tantum, v. g. ex triente, vel dodrante, vel quadrante. Uterque horum vel „ est heres necessarius, vel necessario institui „ debet, ut sunt omnes in recta linea descendentes, & post hos ascendentes, nisi sit causa „ justa exhaeredandi; vel non necessarius, quem „ testator potest instituere, & non tamen cogitur. *Laym. c.* 5. *n.* 9.

An

946 An testator teneatur sub gravi obligatione relinquere bona cognatis, qui non sunt heredes necessarii, si ipsi graviter indigeant? Loquendo de fratribus, aut sororibus, negant *Sal. c.* 5. *n.* 87. & dicunt esse obligationem tantum sub levi, nisi illi sint in extrema paupertate, & citant *Lugo de Just. D.* 24. *n.* 175. *& Dian. p.* 1. *tr.* 8. *R.* 85. Sed ipsorum pace nec *Lugo*, nec *Diana* hoc dicunt, sed isti cum *Sylvest. Sa*, *Bon. & Beja* afferunt absolute esse obligationem relinquendi bona fratribus graviter egentibus, saltem quantum sufficiat ad sublevandam ipsorum indigentiam, juxta præceptum charitatis; Et cum hæc sit materia gravis, non videmus qua ratione possit negari, quod charitas ad hoc graviter obliget. Confirmatur ex eo, quod communiter docent *Laym. de Just. tr.* 4. *c.* 13. *n.* 5. *cum Ang. Abb. Sylv. Sa*, *&c.* & idem *Salm. de* 4. *Præc. c. un. n.* 69. cum communi, scilicet quod unusquisque tenetur fratribus alimenta præstare; adeo ut Clerici beneficiati teneantur ex fructibus Beneficii præferre fratres graviter indigentes aliis pauperibus, prout dicunt *Salm. l. c. cum Azor. Sylv. Fag. Ang. &c.* Eadem igitur obligatio, quæ urget in vita, urget etiam in morte. Et hoc non tantum ex generali præcepto charitatis, sed ex obligatione speciali pietatis, quam habemus erga fratres, & propter quam certum est, læsionem in fratres habere specialem malitiam, in Confessione explicandam, ut communiter dicunt DD. cum *Lugo de Pœnit. D.* 16. *n.* 305. *& Salm. cod. tit. c.* 8. *n.* 82. *&* 87. Hinc censemus omnino dicendum cum *Spor. de* 4. *Præc. c.* 5. *n.* 66. *& Ronc. de Contr. c.* 4. *Reg.* 1. *in praxi* (qui citat etiam *Lug. loco supra cit.*), quod idem vinculum pietatis, graviter obligans ad fratres non lædendos, obligat etiam sub gravi ad subveniendum eis in gravi necessitate præ omnibus aliis pauperibus, sive operibus piis ... Addit *Ronc. ibid.* quod, si fratres sint pauperes, etiamsi gravem indigentiam non habeant, adhuc est saltem veniale eos præterire.

Erga vero alios consanguineos remotiores, putat *Spor. l. c.* adesse eandem obligationem gravem eis succurrendi, si gravi vel adhuc ordinaria paupertate laborent; quia censet offensam adversus eos diversam etiam speciem afferre. Attamen cum hæc opinio sit singularis hujus Auctoris, & communis sit sententia opposita, nempe quod peccata contra ipsos speciem non mutent, ut docent *Lugo de Pœnit. D.* 16. *n.* 308. *Bon. eod. tit. q.* 5. *sect.* 2. *p.* 2. §. 3. *diff.* 3. *n.* 15. *Salm. de Pœnit. c.* 8. *n.* 89. *Croix l.* 6. *p.* 2. *n.* 1009. *cum Dic. &c.* Hinc non videtur adesse gravem obligationem ipsos præferendi aliis pauperibus. E converso, quia (ut dicunt *Lugo*, *& Salm. ll. cc. cum Tamb. Exp. Conf. c.* 5. §. 2. *n.* 9.) offensa cognatorum, extra fratres, saltem aggravat culpam, esto speciem non mutet, ideo puto non excusari a veniali præterito ipsorum, si graviter indigeant, cum erga ipsos etiam adsit aliqua, licet non ita stricta, obligatio pietatis.

947 „ Quæres 2. Quantum heredibus necessariis „ debeatur?

„ Resp. Jure novo legitimam portionem descen- „ dentium esse trientem hereditatis, si non sint „ plures, quam quatuor liberi; si plures, semissem. Similiter ascendentium portio, etsi „ unus tantum sit, est triens hereditatis. * (*Sive tertia pars, ex commune DD. ut Salm. t.* „ *6. n.* 83.) * idque absque ullo gravamine, „ modo, & conditione; alioqui pro non appositis habentur. Quod si autem alicui ascendentium, vel descendentium portio legitima non „ relinquatur, competit ei actio ad petendum „ complementum, vel ad rescindendum testamentum, ut ipso jure nullum, maxime si „ causa idonea exheredationis non sit inserta, „ & probata, *Laym. cap.* 8. *n.* 10.

Justæ causæ exheredandi filium sunt ex *Salm.* 948 *t.* 2. *n.* 90. 1. Si filius, cum peccato gravi, manus injiciat in parentem, aut contumeliam dicat, aut conetur occidere. 2. si accuset parentem, aut sit testis vel procurator contra eum in causis criminalibus mortis, exilii perpetui, vel infamiæ, aut damni gravis; nisi crimen sit hæresis, vel læsæ Majestatis. 3. Si rem habeat cum uxore, vel unica concubina patris. 4. Si nolit fide jubere ad liberandum patrem a carcere. 5. Si prohibuit patrem testari. 6. Si filia, recusato justo Matrimonio, luxuriose ut meretrix vivat; non vero, si nubat contra parentum voluntatem.

Quæritur hic autem, an Parentes possint exheredare filios nubentes cum indignis? Affir- 949 mant *Baldus*, *Goffred. & alii apud Sanch. de Matrim. l.* 4. *D.* 24. *n.* 2. *ex Authent. Ut cum, de Appell.* §. *Aliud quoque*; ubi dicitur filium exheredare posse ob gravem injuriam Patri illatam; & talem hanc esse dicunt. Sed omnino negandum cum *Sanch. n.* 3. *ac Suar. Sot. Mol. Palud. Tab. &c.* apud ipsum, ac *Bonac. de* 4. *Præc. p.* 5. §. 3. *n.* 3. Ratio, quia in præfata Authentica expresse declaratur eo solo casu posse filiam exheredari, quo filia minor 25. annis, rejectis nuptiis a Patre oblatis, luxuriose vixerit. Utrum autem adhuc in hoc casu possit Pater filiam exheredare? Negant pariter *Conc. loc. cit. & Sanch. l.* 4. *D.* 25. *n.* 2. *cum Abb. Nav. Suar. Sylv. Ang. Henr. & aliis plurimis.* Ratio, quia jus Civile in hoc correptum est a Canonico, argumento *cap. Gemma de Desponsi.* ubi, ad servandam libertatem in Matrimonio, irrita declaratur quæcunque pœna in sponsalibus apposita: Cum autem in Matrimonio ratio Sacramenti sit dignior ratione contractus, ideo ad Potestatem ecclesiasticam principaliter pertinet de Matrimoniis disponere, & refellere statuta illa civilia, quæ omnimodam libertatem in Matrimoniis diminuunt. Contradicunt tamen *Sotus*, *Mol. Salm. Led. Vega*, *Viguer. & alii apud Sanch. l. c. n.* 1. horumque sententiam *Bonac.* vocat probabilem, & *Sanch.* probabilissimam. Ratio, quia in dicto *c. Gemma*, sermo est de pœna, cui sponsi ultro se subjiciunt, & ad quam nullo modo obstringebantur, nisi per pactum, quod quidem adversatur Matrimonii libertati; sed in nostro casu agitur de pœna, quæ filiis juste infligitur, juste enim ex omni jure filii privantur legitima, quando grave crimen contra Parentes committunt; quale autem majus crimen, quam rejiciendo honestas nuptias

velle

velle filiam se prostituere? Utraque sententia est probabilis, sed hæc secunda videtur probabilior juxta dicta *num.* 137. Tanto magis, quia etiam pœna apposita in sponsalibus parti injuste resilienti, valet ex probabiliori sententia, ut dicemus *de Matrimon. lib. 6. num.* 852. *vers. Notandum autem*. Alia vide *apud Salmanticens. cap.* 2. *num.* 90. Filii e contrario Parentes exheredare possunt ob similes causas, quas videre poteris apud *Salmantic. numer.* 91.

Sed dubitatur 1. an in casibus enumeratis possint Parentes filiis etiam alimenta denegare? Affirmant *Vasqu. & Sylv.* Sed communius, & longe probabilius negant *Salmanticens. numer.* 92. *cum Trullench. & Villal.* si filii aliunde alimenta non habeant ad vitam necessaria; ista enim semper debentur, saltem ex jure Canonico, & naturali; & etiam dico de jure civili, ex quo tamen exheredare filium conceditur Parentibus, non autem alimenta denegare.

Dubit. 2. si pater justam causam habens, de facto tamen non exheredet filios, possint isti privari hereditate? Respondendum negative cum communi; ita *Mol. Lugo, Dicast. Trull. & Salm. n.* 93. Ratio, quia exheredatio non ex jure naturali, sed vim habet ex jure civili; quo insuper sancitur, ut causa exheredationis, non solum in testamento inseratur, sed etiam legitime probetur, ita in *Auth.* C. *de Liberis &c.*

Dubit. 3. An pater possit exheredare filium ob causas similes enumeratis? Affirmant *Tap. Vasq. Villal. &c.* Sed negant probabilius *Salm. c.* 2. *num.* 94. *cum Lugo, Mol. Lop. &c.* Cum in pœnalibus non fiat extensio de casu ad casum; maxime quia in Jure prohibetur exheredatio ob alias causas, quam expressas, ex *Authent. Ut cum de Appell.* §. *Aliud.*

Dub. 4. an pater recipiens filium in suam gratiam, & injuriam remittens, possit adhuc exheredare? Negandum cum *Salm. num.* 59. *Trull. Lugo, Mol. Villal. &c.* communiter: quia remissa injuria, pater non habet amplius justam causam exheredandi.

Dubit. 5. an, si filius pœnitentiam agat de crimine patrato contra patrem ante ejus mortem, possit pater eum exheredare? Negant *Trullench. Sylv. &c.* Sed probabilius affirmant *Lugo D.* 15. *num.* 108. *& Salm. num.* 96. *cum Vasq. & Mol.* quia pœnitentia in foro humano a pœna delinquentem non liberat.

950 „ His adde I. Rumpi testamentum ob posthumi præteritionem. II. Peccare parentes, „ si absque justa causa ex inordinato affectu erga liberos successionis inæqualitatem inter „ eos instituant. Justæ autem causæ hujus æqualitatis erunt merita, & obsequia majora, si „ pusilli magno sumtu in studiis ali debeant: „ siqui plus egere videantur, *Dian. p.* 1. *t.* 8. „ *R.* 83. Si quis in studiis substentatus sit Doctor, possitque lucrari, & alii secus: imo pater id, quod habet supra partes legitimas „ filiis debitas, potest de rigore relinquere extraneo, *Trull. c.* 18. *d.* 19. *Bonac. Dian.* „ *p.* 1. *t.* 8. *R.* 83. III. Liberos naturales, „ nisi legitimati sint, respectu patris non esse „ heredes necessarios, respectu tamen matris „ esse; idque æquali jure cum legitimis. „ Quod si tamen pater liberis caret, naturales potest instituere heredes, modo parentes „ superstites legitima portione non priventur. „ IV. Fratrem, & sororem tunc tantum posse „ infirmare testamentum, si persona infamis „ instituta sit. *Laym. loc. cit. num.* 12. 13. V. „ *Bonac. d.* 3. *de contr. q. ult. p.* 3. V. Patrem non posse expensas factas pro filio in „ studiis literarum repetere, siquidem eas liberaliter fecit, vel donavit; secus si habuit animum repetendi, & computandi in legitimam. Quod si pater non repetiit, quando „ potuit, non tenetur filius eo mortuo in divisione conferre in commune, quia præsumi „ potest liberaliter factas, vel condonatas, nisi „ aliunde constet contrarium, *Azor. Villal.* „ *Trull. t.* 1. *l.* 4. *c.* 1. *d.* 3. V. supra, *c.* 3. „ *d.* 2. *de donatione.*

Hic quæritur I. An filii illegitimi possint succedere Parentibus? Ante omnia advertendum, filios illegitimos alios dici *naturales*, alios *spurios*. *Naturales* dicuntur ii, qui nascuntur ex Parentibus solutis, inter quos matrimonium bene contrahi poterat, vel tempore conceptionis, vel tempore nativitatis. Omnes alii dicuntur *spurii*, nempe si nascantur ex Parentibus incestuosis, vel adulteris, vel voto solemni ligatis. Istorum autem aliqui dicuntur geniti ex damnato concubitu, nimirum quando ob copulam est imposita Matri pœna mortis, puta si ipsa coierit cum ascendente, vel descendente, vel si cum adulterio intercesserit incestus, & in aliis casibus apud *Salmant. c.* 5. *ex num.* 48. 951

Certum est autem, quod Parentes tenentur alimenta præstare filiis, etiam spuriis, & adhuc ex damnato coitu natis, si isti nequeant aliunde sustentari. Et in hoc merito jus Canonicum in *c. Cum haberet de Eo qui duxit &c.* correxit jus Civile in *Authent. Ex complexu.* C. *de Incest. Nupt.* ubi vetitum erat spuriis etiam alimenta præbere. Quoad successionem vero, filii *naturales*, si Pater careat filiis legitimis, de jure novo communi (*Auth. Licet.* C. *de Natur. Lib.*) possunt succedere Patri in omnibus bonis; V. *Lugo D.* 24. *n.* 88. *& Less. c.* 19. *n.* 71. Si autem Pater habeat filios legitimos, potest ipse relinquere naturalibus duodecimam partem bonorum, *Lugo ib.* Et deficientibus filiis legitimis, naturales succedunt ab intestato Patri (non relinquenti tamen uxorem) in sextam partem hæreditatis, dividendam cum Matre, *Lugo n.* 90. Ipsi vero filii naturales succedunt Matri æque ac legitimi, non solum ex testamento, sed etiam ab intestato, *Lugo n.* 91. Filii autem *spurii* præter alimentis nihil penitus ex quocunque titulo possunt recipere a Patre, neque inter vivos, neque ex testamento, aut ab intestato; & si quid acceperint, tenentur in conscientia restituere heredibus Patris. Ita communiter *Salm. c.* 5. *n.* 62. *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1164. *Less. c.* 19. *n.* 58. *Lug. D.* 24. *n.* 92. *& Sanch. Cons. l.* 4. *c.* 3. *dub.* 3. *n.* 4. & vocant prædicti *Less. Lugo & Sanch.* omnino improbabilem opinionem

Soti,

Soti, *Led.* & *Angles* dicentium posse in conscientia spurios accipere inter vivos aliquid a Patre, modo non sint filii Clerici, vel Religiosi. Ratio, quia isti spurii effecti sunt per legem omnino incapaces in odium Genitorum, ut habetur ex *Novella 74.* (*mihi 89.*) *c. 6. tit. Quib. mod. nat. fil.* ubi dicitur: *Nulla eis participanda clementia est, sed sit supplicium etiam hoc Patrum, ut agnoscant eos nihil habituros.*

An autem spurius possit succedere Matri? Negant *Covar.* & *Mol. ap. Less. l. c. n. 64.* qui hanc veriorem sententiam putat; sed dicit contrariam non esse improbabilem (& merito, cum textus cit. loquatur de solis Parentibus); Sicut neque probabilem censet sententiam, quam tenent *Sa*, *Henr.* scil. quod possit spurius retinere ea quæ Mater ipsi reliquit, donec a Judice per sententiam illis privetur.

952 Quæritur II. Si Pater instituat heredem amicum, cum pacto, ut bona reddat spurio, & heres acceptet, an iste teneatur reddere in conscientia? Adsunt tres sententiæ probabiles, ut ajunt *Salm. cap. 5. ex n. 69. Prima* dicit, talem heredem posse retinere, & pro suo arbitrio potest dare spurio, ex sua gratuita donatione, & contra potest negare, si velit: Quia ex una parte promissio illa contra leges eum non obligat; & vice versa vere est heres, & dominium acquirit hereditatis. Ita *Sanc. d. c. 3. dub. 10. n. 9. Mol. D. 169. Less. c. 19. n. 60.* & *Lugo D. 24. n. 95.* qui vocat hanc veriorem, & communem cum *Vasq. Dian.* &c. *Secunda* sententia, mihi probabilior, dicit heredem teneri bona restituere heredi ab intestato, quia ex una parte non tenetur illa tradere spurio, cum non teneatur gravamen illud observare, utpote appositum contra legem; ex altera non potest hereditatem retinere contra voluntatem Testatoris, qui nunquam intentionem habuit, ut apud eum bona remaneant. Ita *Sotus l. 4. de Just. q. 5. art. 1. ad 4.* item *Salon. Led. Trull. apud Salm. l. c. n. 70.* & valde probabilem hanc vocat *Sanch. Tertia* vero sententia, quam ut non minus probabilem enixe tuentur *Salm. n. 73.* & non immerito, tenent heredem bene acquirere hereditatem, sed ex justitia pacti initi teneri eam reddere spurio. Ratio, quia promissio illa facta in pretium hereditatis promissæ; satis obligat heredem ex justitia, postquam hereditas est tradita; maxime, si ideo heres aliquam partem bonorum sibi acquisiverit. Ad objectionem autem, quod illa promissio non obliget, tum quia facta est contra legem, & in ejus fraudem; tum quia gravamen illud, sive conditio est turpis; & ideo rejicitur a lege. Respondent, aliud esse quod promissio sit contra legem, aliud quod materia sive res fuerit promissa contra legem; Promissio enim facta ad obtinendam rem turpem, illicita quidem est, ac invalida ante traditionem rei turpis; postquam vero res turpis jam est tradita, promissio pretii valet & obligat, ejusque impletio licita est. Sicut enim qui promittit pretium meretrici, illicite promittit, & ante copulam non tenetur promissionem implere, at copula secuta, licite pretium tradit, & ex justitia tradere tenetur, ut diximus *n. 712.* Ita a pari, quamvis heres illicite promittat tradere spurio hereditatem, & peccet promittendo, quia fraudat legem: Licite tamen potest, & debet ipsi tradere hereditatem ex pacto inito, postquam Testator ipsi hereditate reliquit.

„ Quæres 3. Qui heredes succedant ab intestato, aut testamento rupto, vel irrito? 953

„ Resp. I. Ante omnes alios patri succedere „ legitimos liberos, & in demortuorum locum „ nepotes. II. Deficientibus descendentibus, „ patrem, & matrem defuncti, & in eorum „ locum avos, & avas. III. His quoque deficientibus, fratres, & sorores ex utraque parte conjunctos; Idque æquis portionibus, exclusis iis, qui ex solo patre, vel matre conjuncti sunt. IV. Si ex fratribus vel sororibus „ utrimque conjunctis unus mortuus liberos reliquerit, succedunt hi loco parentis sui cum „ patruis, non in capita, sed in stirpes. Si „ tamen fratres, & sorores utrique conjuncti „ omnes mortui sunt, tunc eorum liberi, exclusis patruis ex una tantum parte conjunctis, „ non in stirpes, sed capita, adeoque æquis „ proportionibus succedunt; quia duorum fratrum filii, non suorum parentum loco, sed jure propriæ conjunctionis succedunt. Cum ergo æqualiter juncti sint, æquales etiam in „ portione hereditatis esse debent. * (*Ita Salm.* „ *n. 106. cum Lugo Mol.* &c. *contra alios.*) * „ V. Deficientibus fratribus, & sororibus utrimque conjunctis eorumque liberis, succedunt „ fratres, & sorores, ex una tantum parte „ conjuncti, hoc tamen discrimine, ut, qui „ ex parte patris sunt juncti succedant in bona „ a patre provenientia, in reliquis æqualiter „ omnes. VI. Si fratres, & sorores, eorumque „ filii deficiant, succedunt propinquiores collaterales, usque ad decimum gradum: & fit talis successio in capita, nulla habita ratione, „ an ex altera parte, an ex utraque sint conjuncti. * (*Authent. post Fratres. Cod. de Legat. Hered.*) * VII. In horum defectu succedit uxor, „ & denique in illius morte fiscus secularis in „ bonis omnibus laici ab intestato defuncti: fiscus „ autem Ecclesiasticus in bonis Clerici, *Laym.* „ *c. 6. n. 1. 2. 3.* & *4.*

Hinc quæritur 1. quomodo facienda sit inter fratres collatio bonorum a Parente defuncto provenientium? Hæc collatio, licet de jure antiquo locum haberet tantum, quando filii ab intestato Patri succedebant, de jure tamen novo, ex *Auth. de Trient.* & *Sem. §. Illud*, tenentur semper filii conferre bona a Patre obtenta, nisi Pater expresse eos a collatione exemerit; vel nisi aliquis eorum nolit habere cum aliis portionem, contentus iis, quæ in vita de bonis defuncti habuit. Poterit tamen petere, si aliquid a Patre in dotem, vel causa Matrimonii aut simili ei fuerat promissum, nisi promissione illa aliorum legitima læsa fuerit, *leg. penult.* & *ult. ff. de Coll. dot. Salm. de 4. Pr. c. un. n. 75. cum communi.* 954

Quæritur 2. an sumtus a Patre pro filii studio, libris, Doctoratus gradu facti, debeant in collationem, & portionem bonorum afferri? Resp. negative cum communi, quia hæc cedunt in bonum commune, *Salm. ib. n. 76.* 955

cum *Nav. Bon. Mol.* Nisi (dicunt *Nav. Sylv. &c. ib.*) in manu Patris aderant bona propria filii, v. g. castrensia, vel quasi castrensia; tunc enim censetur de illis filium in studiis sustentasse.

Extendunt 1. hanc doctrinam ad expensas factas, pro aliqua dignitate, tunc enim præsumitur Pater potius eas donasse; nisi aliud expresserit, aut sumtus scripserit in libro rationum cum filio, quia ex hoc contrarium judicatur. Extendunt 2. ad expensas factas, ut filius militiam ingrediatur, vel obtineat Beneficium, vel ut liberetur a vinculis, aut a pœna criminis. Ita *Salm. ib. n. 77. cum Mol. &c.* Extendunt 3. ad expensas factas pro filii honesta recreatione, *Nav. Sylv. cum Salm. ib.*

956 Quær. 3. an conferri debeat Patrimonium a Patre filio donatum ad sacros Ordines suscipiendos, si donatio lædat aliorum filiorum legitimam? Negant *Gomez, Pereira, & alii ap. Salm. ib. n. 78. Conc. Trid. sess. 21. c. 2.* ubi prohibetur omnis alienatio Patrimonii. Affirmant vero probabilius *Lugo D. 5. n. 37. Salm. n. 79. cum Vasq. Mol. Led. Bon. &c.* quia donatio, quæ lædit aliorum jus, est jure naturali illicita. Concilium autem (respondetur) non absolute prohibet Patrimonii alienationem, sed tantum quando Clericus aliter decenter vivere nequit: Hinc licite Clericus potest sponte Patrimonium conferre, spe majorem portionem consequendi. *Salm. n. 81.*

957 Quær. 4. an filius conferre teneatur, quæ de bonis paternis male expendit in ludis, meretricibus, &c.? Affirmant *Nav. Syl. Bon. Vasq. &c. ap. Salm. ib. n. 82.* modo expensæ fuerint in magna quantitate; & Pater eas non remiserit. Negant vero *Salm. n. 83. & tr. 13. c. 5. num. 44. cum Mol. Sot. Fag.* modo filius plus non consumserit male, quam Pater contentus fuit, ut in suam sustentationem, & honestas recreationes expenderet: Secus, si expensæ excessissent. His autem limitationibus utrimque positis facile hæ duæ sententiæ conciliantur.

958 Quær. 5. an expensæ factæ a Patre in die nuptiarum sint in collationem adducendæ? Resp. negative cum communi, etiamsi filius habeat bona propria, nisi aliud expresse constet de voluntate Patris, *Nav. Mol. Bon. &c. cum Salm. de 4. Præc. n. 85.*

959 Quær. 6. an mobilia, vestes pretiosæ, & similia data a Parentibus sint in collationem afferenda? Affirma, nisi Parentes expresse aliud disposuerint ex *l. Ut a litteris, & l. Illud C. de Collat.* Et idem de arrhis, & muneribus, *Salm. ib. n. 86. cum comm. Sanch. Bon. &c.* Idemque dicunt de vestibus pretiosis datis a viris uxoribus, constante matrimonio. Secus vero dicendum de vestibus ordinariis.

960 „ His adde 1. Si uxor, susceptis ex priori „ marito liberis, ad secundas nuptias, transit, „ quicquid, a priore marito, donatione, aut „ testamento acquisivit, ejusdem matrimonii li„ beris cedere. Similiter, si maritus alteram „ uxorem ducat.

961 „ Adde 2. Heredem adeundo hereditatem, „ non commoda tantum, & jura, sed etiam debi„ ta, & onera realia defuncti in se transferre. „ Interim tamen duplici beneficio gaudere. 1. „ Ut supra vires hereditatis non obligetur. 2. „ Quod deductis expensis funeris, & solutis de„ bitis, quartam partem * (*Quæ vocatur* Fal„ cidia *in legatis, sive donationibus causa mor„ tis, non vero in legatis piis; ut Salm. c. 5. „ n. 196.* Trebellianica *autem in fideicommis„ sis*). * hereditatis obtinere debent heres, „ vel heredes; & si eam non habent, legatis, „ non tamen piis, ut notat *Trull. l. 7. c. 18. d. „ 12. ex Authent.* similiter *C. ad legem Falc.* „ detrahere possunt, beneficio legis *Fal. Lay„ man. l. 3. t. 5. c. 6. n. 7. Sanob. l. 4. c. 15.* Ut „ autem hoc beneficio frui possit heres, confi„ cere tenetur inventarium * (*Intra 30. dies, „ & per alios 60. concludere §. Si autem. D. „ Jur. Del. l. 6. Tit. 6. p. 6. Nisi adsit legitimum „ impedimentum*) *; tametsi hanc obligatio„ nem testator possit remittere, respectu lega„ tariorum, & fideicommissariorum, quibus ex „ mera liberalitate aliquid relinquit, non ta„ men respectu creditorum, quibus præjudicare „ non potest. Universim enim ab onere inven„ tarii, & a rationibus reddendis eos, quibus „ potest relinquere bona, sine onere dandi par„ tem aliis, potest liberare, hisque concedere, „ ut eorum dictis, vel juramento stetur, *Mol. „ C. de Lug. d. 34. s. 8. n. 236.*

TRACTATUS VI.

De Præcepto octavo, nono, decimo, & Præceptis Ecclesiæ.

CAPUT I.

De Præcepto Octavo.

„ PROHIBETUR hic omnis injusta læsio fa„ mæ, & honoris proximi: ac præcipue om„ nis falsitas, & mendacium: ac læsio verbalis, „ quæ fit tum in judicio falso accusando, vel „ verum celando, de quo supra: tum etiam „ extra perniciose mentiendo, secreta reve„ lando, de quo V. *Bon. de rest. d. 2. p. ult. „ Laym. l. 3. p. 2. q. 5.* ac denique detrahendo.

DUBIUM I.

Quid sit suspicio, judicium temerarium, & declinatio, ac quale peccatum?

962 *De Judicio temerario, & quando est mortale.*
963 *De Suspicione, & Dubitatione temeraria.*
964 *An hæc pertingere possit ad mortale?*
965 *Quomodo discernatur Judicium a Suspicione?*

„ SUPPONO hæc tria differre inter se, quod 962
„ Judicium sit firma animi sententia, seu as„ sensus indubitatus: Suspicio, assensus inchoatus, „ quo quis inclinat in unam partem, judicans „ probabiliter, latere aliquod fundamentum opi„ nandi. Dubitatio autem non est affectus (nisi „ causaliter), sed quasi suspensio animi, in „ neutram partem inclinando. Quæritur ergo „ hic

„ hic non de suspicione, & judicio prudenti, „ quod sufficientibus indiciis nititur, sed de imprudenti, & temerario quod iis destituitur. „ Majora autem indicia requiruntur ad judicium, quam ad suspicionem; & ad hanc, „ quam ad dubitationem.

„ Resp. 1. Judicium temerarium, cum plena „ advertentia, de gravi malo proximi, communiter est mortale, contra justitiam. Ita *Fill. Less. c.29. l.2. Laym. l.c. t.3. c.2.* Ratio est, quia „ proximo fit gravi injuria, dum sine causa improbus habetur, cum habeat jus ad bonum nomen, & famam: præterquamquod ex his judiciis plerumque gravia mala sequantur. In Confessione tamen non opus est explicare speciem „ mali judicati, cum omnia uni justitiæ commutativæ in specie infima adversentur. *Esc. E. 10. c.4.*

„ Dixi, *communiter*, quia, si judicium habeat magnam probabilitatem, etsi non omnino „ sufficientem ad certitudinem, erit veniale; quia „ moralis certitudo, & magna probabilitas non „ adeo distant, ut censeatur gravis injuria, judicare certum, quod est valde probabile, v. g. si „ judices juvenem solum cum puella inventum in „ cubiculo illicita tractasse. Ex quibus resolvitur, peccari tantum venialiter remote judicando sequentibus casibus. V. *Tann. 2.2. q.3. d.2.*

„ 1. Si non sit grave malum, quod proxima „ temere impingis: & sic eum, qui judicat alium esse spurium, vel filium Judæi, a mortali excusant *Nav. Azor. & Less.* contra alios „ apud *Dian. p. 5. R. 69.*

„ 2. Si sit grave quidem, sed non perfecte advertas.

„ 3. Si advertas quidem te male judicare, „ non tamen advertas signa esse insufficientia, „ nec de iis dubites.

„ 4. Si signa sint sufficientia ad opinionem „ saltem probabilem.

„ 5. Mortale etiam non est (per se loquendo), „ si de indeterminato tantum judices: quia nulli „ fit gravis injuria, *Esc. l. c. ex Bugund.*

963 „ Resp. 3. Suspicio, & Dubitatio temeraria ex „ genere suo videntur esse peccata tantum venialia, maxime si procedant ex errore intellectus, „ quo indicia, ut sufficientia, apprehenduntur. „ Ita *Laym. ex S. Th. Nav. Mol. Fill. tr. 4. c. 1. q. 5. Less. l.2. c. 29. d.3. &c.* contra multos, qui „ putant esse mortale. Ratio est quia communiter suspicio tantum est concitatio quædam ad „ assensum: manet enim in mente suspicantis aliquo modo bona existimatio proximi: ergo non „ fit illi gravis injuria, cum non totaliter deturbetur de possessione bonæ famæ; fit tamen aliqua, quia temere dubitatur.

„ Dixi, *maxime, si ex errore*: quia talis, cum „ non sit per se voluntaria, nec pertinax, meretur excusationem; si vero ex malevolentia „ in suspicione gravi persistas, erit mortale, ut „ docent *Less. Fill. &c.* ob injuriæ gravitatem. „ Atque idem est de dubitatione positiva, orta „ ex malevolentia absque causa: procedit enim „ ex contemptu alterius, proindeque gravis injuria reputatur.

964 Quæritur, an suspicio, sive dubitatio temeraria possit pertingere ad peccatum grave? *Prima sententia* negat, & tenent *Caj. & P. Nav.* quibus adhæret *Laym. l. 3. Tr. 3. p. 2. c. 2. num. 6. cum Dian. Sa, Armill. &c. ap. Salm. de Rest. c. 4. n. 102.* Ratio illorum, quia suspicio, quantumvis temeraria, nunquam graviter famam alterius lædere videtur. *Secunda* vero probabilior *sententia* affirmat, si suspicio, sive dubitatio sine indiciis fieret de peccatis gravissimis, ut esset de pio Religioso suspicari, quod hæreticus, vel quod cum Matre incestarit; vel de viro communiter habito ut Catholico, quod sit Judæus, vel Atheus. Ratio, quia forte major injuria iis irrogatur talia suspicando, quam si certum judicium haberetur illorum de delictis gravibus ordinariis. Ita *Lugo, Mol. Dic. &c. ap. Croix l. 4. p. 2. n. 1177. & Salm. ib. n. 103.* qui tenent hanc ut communem, & veram.

„ Quæres, quomodo discerni possit suspicio a 965 „ judicio firmo, quando formido de opposito „ expresse non est conjuncta?

„ Resp. Cajetanus censet eum judicare, qui „ rogatus, an habeat rem pro certo, respondet sibi certam, aut fere certam videri; „ eum vero suspicari, qui respondet se non esse „ moraliter certum, sed facile posse falli. V. „ *Bon. de rest. d. 2. q. 7. p. 2.*

DUBIUM II.

Quid sit, & quam grave peccatum Detractio?

„ RESP. Detractio est alienæ famæ injusta violatio, vel denigratio. Differt a contumelia, quæ est injusta honoris diminutio 1. Objecto: quia contumelia honor, detractione autem fama læditur, quæ est opinio, seu æstimatio de alterius excellentia; honor autem est testificatio alienæ excellentiæ animo conceptæ. 2. Differt modo: quia contumelia instar rapinæ fit aperte contra præsentem: detractio ut plurimum instar furti occulte, & contra absentem. Unde licet contumelia detractione gravior sit, est tamen detractio peccatum mortale ex genere suo, etsi ex parvitate materiæ, aut indeliberatione fieri possit veniale. Ratio est, quia est gravius furto, quod est mortale, cum lædat proximi famam, quæ est majus bonum, quam opes.

„ Hic quæritur, quando contumelia est peccatum mortale? Apud *Matth. c.* 5. habetur: *Qui dixerit fratri suo*, raca, *reus erit Concilio, qui autem dixerit*, fatue, *reus erit Gehennæ*. Explicant interpretes apud *Corn. a Lap.* verbum *Raca*, significare hominem vituperabilem, sive sputo dignum, illudque proferentem dici *reum Concilio*; quia in Concilio tantum gravia crimina deferebantur. Sub verbo autem *Fatue* intelliguntur cuncta convicia gravem injuriam irrogantia. Hæc igitur verba contumeliosa per se sunt mortalia, nisi excuset circumstantia personæ, vel inadvertentiæ, vel animi nolentis graviter lædere. Ita præfatus *Corn. a Lap. & Conc. t.* 4. *p.* 604. *n.* 3. Hic vero *S. Th.* 2. 2. *q.* 72. *a.* 2. *ad* 2. sic recte advertit: *Dicendum, quod sicut licitum est aliquem verberare causa disciplinæ* (puta Patri, Prælato, Domino, aut Magistro); *ita etiam potest aliquis alteri, quem debet corrigere, verbum aliquid conviciosum dicere*.

Omnes autem tenemur contumelias tolerare animum vindictæ abjiciendo: Quandoque tamen expediens erit contumelias repellere, nempe cum tolerantia prævidetur adscribi, obsistendi impotentiæ, aut stultitiæ: vel si obesse possit bono communi, prout si Prælatus tolerando redderetur contemtibilis, & sic petulantia subditorum augeretur, ut *Conc. p.* 606. *n.* 5.

„ Detractio alia est directa, & formalis, quæ fit ex intentione famam lædendi: alia indirecta, & materialis tantum, quæ fit ex levitate, & loquacitate aliqua.

967 „ 1. Regulariter non est mortale (etsi per accidens ratione damni sequentis tale esse possit) revelare naturales defectus animi, corporis, vel natalium; quia tales non sunt morales; nec infamia apud prudents reputatur, quod quis, v. g. sit stupidus, spurius, luscus, *Bon. t.* 2. *d.* 2. *q.* 4. *p.* 2. * (*Ita Less. c.* 11. *n.* 14. *Salm. de Rest. c.* 4. *n.* 45. *cum Nav. Dicast. &c. Si vero dicantur in faciem, aliquando possunt esse mortalia, Salmanticens. ibid. Idem dicunt de defectus natalium propalatione, quæ aliquando etiam potest esse mortalis, ut dicere de viro honorabili, exercuisse vilissimum officium, vel fuisse mancipium: Sed omnia hæc maxime pendent a circumstantiis*) *.

„ 2. Plerumque etiam legis detractio habetur „ si alium infames generalibus nominibus peccatorum mortalium, v. g. esse iracundum, superbum, &c. (etsi aliquando gravis esse possit) quia audientes plerumque interpretantur de naturali propensione, & defectu involuntario: nec oritur grave damnum famæ: *S. Ant. I. p. t.* 8. *c.* 4. *Sylv. Less. d.* 3. *n.* 18. *Laym. l.* 3. *t.* 3. *p.* 2. *c.* 3. *n.* 3.

„ 3. Similiter non erit mortale communiter referre peccata mortalia, quæ ob conditionem personæ non notabiliter famam lædant, v. g. si dicas militem habere concubinam, pugnasse in duello, cogitare vindictam, adolescentem esse prodigum, deditum amoribus, &c. *Laym. l.* 3. *t.* 3. *p.* 2. *c.* 3.

„ 4. Fieri tamen potest, ut narrando defectus etiam naturales, spectata conditione, & statu illius, graviter noceas, & sic graviter pecces: ut si gravem, & optimi nominis Prælatum, aut Religiosum, mendaciis assuetum esse; virum gravem, ac consularem, illegitime natum, Judæum, &c. dicas. * (Item *Salmant. ib. n.* 43. *cum Less. Navar. Dicast. &c.*) * Idem est, etsi de altero nihil in particulari, sed tantum in genere dicas, v. g. te scire aliquid de illo, quod si dicas, magno illum rubore sit affecturum. *Card. Lugo d.* 14. *n.* 49.

„ 5. Crimen, aut defectum alicujus, modo verum, sæpe licet prodere ob justas causas: 968
v. g. 1. Cum expedit Superiorem scire suorum defectus, ut emendentur, de quo v. supra, *de Corr. frat.* & sic eos, qui crimen occultum filiorum parentibus, vel famulorum heris * (*vel Religiosorum Prælato ut Patri: vide dicenda l.* 4. *n.* 243.) *, in ordine ad correctionem (cavendo tamen, ne ex revelatione majus damnum sequatur) significant, communiter excusari docet *Trull. l.* 7. *c.* 10. *d.* 11. *ex Bonac. &c.* uti & uxorem loquentem cum marito (vel contra) de criminibus occultis filiorum, vel famulorum. 2. Causa consilii, vel auxilii capiendi; in quo tamen videndum, ut cum minimo damno tertii fiat. 3. Causa cavendi alterius damni; ut si alicujus æstimatio falso concepta de ejus doctrina, probitate, est aliis perniciosa. Unde, cum agitur de conferendo officio, de contrahendo matrimonio, de suscipienda religione, assumendo medico, præceptore, famulo, famula, &c. licet manifestare (imo aliquando oportet) occulta alterius impedimenta, inhabilitatem, crimina, unde notabile aliquod incommodum merito timeretur: dummodo nulla alia sit ratio commodior impediendi, & damnum, quod proximo timetur, sit majus, aut saltem æquale damno, quod ex manifestatione defectus, aut criminis alterius ei obvenerit, *Less. l.* 2. *c.* 11. *d.* 12.

Maxime hic advertenda doctrina *S. Th.* 2. 2. *q.* 73. *a.* 2. ubi docet, illum proprie detrahere, qui male loquitur de altero, intendens ejus famam denigrare, secus autem, si hoc non intendat, sed aliquid aliud. Ratio, quia (ut addit idem *S. Thom. loc. cit.*): *Hoc non est detrahere per se, & formaliter loquendo, sed solum materialiter, & quasi per accidens*. Unde infert Sanctus Doctor, quod *si verba, per quæ*

fama

fama alterius diminuitur, proferat aliquis propter aliquod bonum necessarium, debitis circumstantiis observatis, non est peccatum, neque potest dici detractio. Hinc dicendum cum *P. Conc. p. 626. n. 17. Tourn. t. 1. p. 372.* posse revelari crimen alterius I. ut proximus emendetur, deferendo illud Judici, aut Prælato, Domino, aut Parenti. II. ad damnum publicum vitandum. III. ad tuendum innocentem, puta, si innocens accusetur de homicidio, potes manifestare auctorem; vel si scis furem habitare cum alio ignorante, potes eum certiorare, ut sibi caveat, ita *Conc. loc. cit. Tourn. p. 373. Lugo D. 14. num. 95. & Salm. tr. 13. c. 4. n. 64.* cum *Soto, Bann. & Tap.* ex S. Basilio, qui in *Regul. brev. interr. 25.* ait, bene posse crimen revelari, quando necessitas poscit, ut periculo consulatur aliquorum. IV. Addunt *Lugo l. c. n. 112. Tourn. l. c. Bonac. p. 8. n. 1. & Salm. l. c. cum aliis cit.* quod unusquisque ad evitandum grave damnum sui, vel aliorum, etiam in bonis fortunæ, licite potest detegere grave crimen alterius; modo non intendat illum infamare, sed damnum proprium, vel alienum vitare: Sufficit autem, ut damnum vitandum sit grave, quamvis majus damnum immineat diffamato. Secus vero, si damnum vitandum sit leve, vel longe minus. Ita *Salm. ib. n. 65. cum Vill. Dic. Tap.* item *Elbel Conf. 12. n. 353. Mazzott. t. 2. p. 442. q. 5.* & hoc satis probabile puto cum *Lugo d. D. 14. n. 97. & 112.* qui dicit eo casu te non teneri neque ex justitia, neque ex charitate proximi crimen occultare cum gravi tuo damno. Non ex justitia, quia proximus ad famam suam non habet jus ita strictum, ut obligentur alii ad tegendam veritatem, quando oportet eam patefacere ad proprium damnum effugiendum: Si enim spectat ad bonum commune, quod sine sufficienti causa non manifestentur crimina occulta, magis ad commune bonum pertinet illa revelare: quando hoc est necessarium ne alii errent cum notabili suo dispendio. Neque tenetur ex charitate, quia charitas non obligat cum tanto detrimento: Sicut enim non teneris impedire damnum proximi, etsi majus, cum gravi damno tuo; ita nec etiam teneris eo casu occultum crimen proximi celare; ita *Lugo*. Et hoc etiam in dubio de gravitate tui damni, quia in tali dubio favendum est innocenti, uti dicunt *Salm. ib. cum AA. cit.* Hæc autem omnia intelligenda, modo non possit damnum aliter averti: Et modo non amplius, nec pluribus crimen manifestetur, quam oportebit ad reparandum damnum quod timetur.

969 Sed hic magna quæstio occurit, an ad vitandum grave tuum damnum, possis crimen occultum alterius revelare, si notitiam acceperis injuste per vim, aut fraudem, puta aperiendo literas &c.? In hac plures sunt sententiæ: *Sotus l. 5. de Just. q. 10. a. 2.* dicit non posse, etiamsi mortem subire deberes, & fere consentit *Sanch. Conf. l. 6. c. 6. dub. 2. n. 6. Navar.* autem *Man. c. 18. n. 54.* dicit non posse, si damnum irreparabile alteri immineat ex illa infamatione; secus, si reparabile. *Molin. D. 37. num. 13.* censet tunc tantum posse revelare, quando longe majus detrimentum tibi times. *Lessius lib. 2. c. 11. num. 55. P. Navarr. l. 2. de Rest. cap. 4. n. 131. Mazzot. to. 2. pag. 443. Conc. to. 4. pag. 627. num. 18.* (& probabile putant *Salm. cap. 5. num. 65.*) dicunt posse te revelare ad quodcumque tuum grave damnum vitandum, quia licet peccaveris notitiam accipiendo, in gravi tamen necessitate poteris illa uti, prout, quamvis injuste furatus sis equum, potes tamen adveniente necessitate illo uti, etiam cum damno domini. Inter has tam varias sententias, mihi magis arridet sententia *Lugonis D. 14. n. 101.* (quem sequuntur *Croix lib. 3. part. 2. num. 1233. Tournely pag. 373. & Sporer de 8. Præc. cap. 4. num. 46.*) Docet hic magnus Theologus, te non posse, generaliter loquendo, uti notitia illa injuste accepta cum alterius damno, ob quodcumque damnum tuum effugiendum. Ratio, quia actio injusta, qua tu secretum accepisti, obligat te ad restituenda omnia damna propter illam proximo obventura. Prout casu quo debitor est in extrema vel gravi necessitatte non tenetur restituere, etiamsi creditor eadem necessitate laboret, ut diximus *p. 399.* ex *n. 701.* Sed omnes (vide *ib.*) *cum eod. Less.* dicunt quod teneris restituere, si præcise propter illam subtractionem proximum in eandem necessitatem injeceris. Sic a pari in casu nostro, si tu, secretum revelando, damnum infers alteri, teneris ad restitutionem, cum per illam fraudulentam secreti extorsionem, proximum conjecisti in necessitatem tale damnum patiendi. Et hanc sententiam tenet etiam *Laym. l. 3. tr. 3. p. 2. c. 5. n. 3.* Tunc tantum recte admittunt *Lugo ex n. 130. Spor. & Croix ll. cc.* te posse crimen manifestare, quando esset tibi permissum etiam per vim aut fraudem illud exquirere, & literas aperire: Et casus esset 1. Si revelatio esset necessaria ad commune bonum Resp. 2. Si alter teneretur ex justitia secretum revelare, ad damnum tuum reparandum. 3. Si ille injuste te vexaret. Alias, non licet tibi alterius literas aperire, ad bonum tuum procurandum, vel ad malum aliquod vitandum, quia hoc esset contra commune bonum humani commercii; tantum enim id permittunt Auctores, ad se tuendum ab injusta vexatione inimici, ut *Less. l. 2. c. 12. n. 133. Laym. l. 3. tr. 2. c. 4. n. 2. Bon. D. 2. q. 3. p. un. n. 5. & Salm. c. 4. n. 85. cum aliis* communiter. An autem possis defectum alterius detegere, ut ille excludatur ab amicitia alicujus, & tu ad illam admittaris? Vide *infra lib. 5. de Pecc. n. 72. vers. An citra*, ubi dicemus id illicitum esse.

Quandonam autem *Secretum* sit servandum? 970
Prænotare oportet, quod Secretum triplex esse potest, scilicet ex sua natura, Promissum, & Commissum. I. Secretum *ex sua natura*, puta, si casu aliquid scias, servare debes ex justitia, dum ex manifestatione graviter alter læderetur in fama, vel bonis; Nemo tamen tenetur illud servare cum periculo mortis, nisi damnum alias imminens sit commune, & grave. Ita *Sanch. Conf. Tr. 2. c. 6. D. 2. Salm. de Restit. c. 4. n. 76. cum Bon. Dian. &c. Trull.* Sed vide mox dicenda *n. seq.*

II. Secretum *Promissum* regulariter obligat gra-

graviter, vel leviter juxta intentionem promittentis. Ita *Salm. n. 77. cum Sanch. & Lug.* In dubio autem dicendum puto, neminem censeri gravi obligatione obstrictum, nisi de illa constet. Notandum autem est, quod promissio secreti, etiam jurata, non obligat, quando tu revelare teneris: Unde judici legitime interroganti debet testari crimen alterius, etsi promiseris non detegere. At, si secretum sit tibi commissum, & alias non est publicatum, teneris servare etiam legitime interrogatus, & potes respondere, te nihil scire, scilicet ad revelandum: quia Judex nequit abrogare jus naturæ, ex quo servandum est secretum commissum, nisi ex alia via res sit jam cognita, aut sit justa causa illam revelandi, ut infra. Ita *Lugo D. 14. n. 141. Bon. Dic. Pal. Nav. cum Salm. ib. n. 78.*

III. Secretum autem *Commissum*, quod alias, dicitur rigorosum, & absolute naturale, potest committi expresse, vel tacite, prout Medicis, Advocatis, Obstetricibus, Theologis consultis. Et hoc secretum strictius obligat, vide *Salm. d. c. 4. n. 75. & 79.*

971 Ex quatruplici autem capite potest manifestari secretum commissum, saltem sine peccato gravi, I. Ex præsumto consensu principalis, ut *Salm. d. n. 79. in fin. cum Lug. Sanch. Valen.* &c. II. ex parvitate rei sub secreto commissæ; vel si aliunde res sit cognita, vel publicata, *Salm. n. 80.* An autem sit mortale, rem gravem sub secreto commissam uni, vel alteri viro probo sub eodem secreto revelare? Probabiliter negatur cum *Lugo D. 14. n. 147. Bon. Trull. Az. Salm. ib. n. 80.* Dummodo non detegatur personæ, cui creditur, quod secretum committens specialiter voluerit celari; & ita etiam *Ronc. de 7. Pr. c. 4. q. 4. & Mazzott. q. 10. V. n. 973.* III. Ex inadvertentia, vel indeliberatione; sive ex suppositione, quod res non sit gravis. Notant tamen *Salm. n. 81. cum Sanch.* quod, ut revelans excusetur a mortali, debet certo credere rem non esse gravem? IV. Ex justa causa, nempe si servare secretum verteret in damnum commune, vel alterius innocentis, sed etiam ipsius committentis, quia tunc ordo charitatis postulat, ut reveletur; Unde, etiamsi jurasses, tunc detegere posses. Ita communiter *Salm. n. 82. cum Mol. Dic. Valen. Bann. Nav. Bon. Trull. Reg. &c.*

An autem quis possit revelare secretum commissum ad proprium damnum grave effugiendum? Loquendo de secreto commisso, sive rigoroso, negat *de Alexandro Conf. Monial. p. 124. q. 9. cum Scoto, Sylv. & Regin.* Ratio, quia secretum servandum est semper ac sine peccato servari valeat: Et huic sententiæ adhæret *D. Th. Quodlib. 1. a. 15.* ubi dicit secretum commissum servari debet, *quando de se celari potest sine peccato*. *Secunda* sententia, quam tenet *Mol. D. 24. n. 2.* censet, tunc posse tantum revelari secretum, quando ejus observantia vergeret in multo gravius damnum ipsius manifestantis. *Tertia* vero sententia communior, & probabilior quam tuentur *Laym. l. 3. tr. 3. p. 3. c. 5. n. 2. Sot. de Just. q. 10. a. 2. Less. l. 2. c. 52. n. 53. & 54. Nav. c. 18. n. 54. Lugo D. 14. num. 102. Ronc. de 7. Pr. c. 4. q. 3. R. 2. Spor. de 8. Pr. t. 1. p. 156. n. 46. Elbel t. 2. p. 383. n. 390. Bon. de Restit. D. 2. q. 2. p. un. n. 8.* tenet te posse aperire secretum ad vitandum tuum grave damnum, etiamsi inde alteri immineret periculum mortis, modo illud sine vi aut fraude exceperis. Ratio, quia non teneris cum tanto tuo incommodo damnum proximi vitare: Et non præsumitur quis ad tale onus se obligasse, nisi ex circumstantiis id certe appareat, ut addunt *Lugo d. D. 14. n. 116. & Croix. l. 3. p. 2. n. 1232.* Nec obstat dicere, quod spectet ad bonum commune secreta commissa servare, ne humanum perturbetur commercium. Nam respondet *Lugo*, ut diximus supra, hoc verum esse, nisi ex observantia secreti damnum alterius interveniat, eo enim casu magis ad bonum commune pertinet, ut unusquisque noscatur qualis est, ne alii ex ignorantia graviter errent, & perniciose decipiantur cum damno innocentium. Præterea, si potest ille cui secretum est commissum illud revelare ad vitandum damnum innocentis, ex communi DD. ut supra vidimus: cur debet ipse inferioris esse conditionis aliorum, ne possit revelare ad damnum proprium effugiendum? Excipe tamen, ut communiter DD. docent, nisi ex tali revelatione immineat damnum commune grave. Dicimus *grave*, nam si esset leve, probabiliter etiam posses secretum revelare, ut grave damnum proprium vitares, ut dicunt *Sanchez Conf. c. 6. d. 2. numer. 5. & Roncaglia loc. cit. cum Trullench.* Quia non videtur obligatio vitandi leve damnum commune te obstringere ad grave damnum tuum patiendum.

Hoc quoad secretum commissum, quid si sit promissum? quando non promiseris cum obligatione servandi secretum etiam cum tuo damno, certum est te posse manifestare, cum nemo censeatur ad secretum se obligare cum incommodo gravi. Ita *Laym. Ronc. Spor. & Holzm. locis supra cit.* Quid vero dicendum, si expresse promiseris secretum non revelare, etiam cum dispendio vitæ, an revelare posses in periculo mortis? Affirmat satis probabiliter *Spor. de 8. Pr. c. 4. n. 46.* dicens tunc posse, & teneri, quia nulli est licitum propriam vitam prodere: Et huic sententiæ se adjungit *Laym. l. 3. tr. 3. p. 2. c. 5. n. 4.* juxta aliam sententiam ab ipso propugnatam *l. 3. c. 3. n. 4.* ubi tenet cum *P. Nav.* (& idem tenent *Sot. Rodr. & Vega apud Salm. de Rest. c. 4. n. 34.*) non esse licitum alterius vitæ propriam postponere, puta cedendo cibum in penuria, aut tabulam in naufragio; quia ex præcepto charitatis quisque tenetur propriam vitam præferre alienæ. Sed, cum sit etiam valde probabilis, & communior sententia opposita, quod liceat ob honestum finem, conservationem propriæ vitæ omittere, ob alterius vitam servandam, ut tenent *Lugo D. 10. n. 48. Less. l. 2. c. 9. n. 29. & 31. & Salm. de Restit. c. 2. n. 34. cum Victor. Prado, Dian. ac Trull.* quia hoc non est directe sibi mortem inferre, sed vitam non tueri, quod licitum est ob justam causam: Ideo valde probabiliter DD. cum *Lugo D. 14. n. 115. Mol. D. 37. n. 10. & Croix l. 3. p. 2. n. 1232. cum Haun.* dicunt in casu proprio te satis obligari ad servandum secretum etiam cum discrimine

vitæ,

vitæ, si id promiseris; aliud enim est prodigere vitam, aliud omittere (ut dictum est) ejus conservationem, ut promissum serves.

972 Quomodo autem peccent aperientes & legentes literas alienas? Vide *l. 5. n. 70.*

„ 6. Hinc quoque, si quis injuste lædit famam tuam, nec potes eam tueri, nec recuperare alia via, quam imminuendo quoque famam illius, id licet (dummodo falsa non dicas) in tantum, quantum ad tuam famam conservandam necesse est, nec magis lædas, quam lædaris, collata tua, & alterius persona. Vide *Card. de Lugo n. 50.* * (*Ita Carden. ap. Croix l. 3. p. 2. n. 1217. & consentit Tourn. t. 1. p. 381. Secus tamen, si agatur in judicio & tu nullo modo possis probare illius crimen; quia tunc infamatio illius nihil tibi prodest. Omnino etiam peccas, si falsa dicas, ex Prop. 44. damnata ab Innoc. XI. quæ dicebat*: Probabile est non peccare mortaliter, qui imponit falsum crimen alicui, ut suam justitiam, & honorem defendat, &c.) *

973 „ 7. Si quis solatii tantum causa, & non intentione detrahendi, alicui amico narret injuriam ab alio sibi factam, non videtur esse mortale, etsi inde aliqua infamia proveniat auctori; ea enim ipsi imputanda est. * (*Est communissima ap. Salm. ib. n. 46. Et communis cum Mazz. t. 2. p. 444. cum Nav. Bon. Sayr. Led. &c. Hinc probabiliter ait Mazz. cum aliis, excusari posse saltem a mortali, famulos detegentes injurias illatas a dominis, uxores a viris, filios a Patre, Religiosos a Prælato.*) * Cavendum tamen, ne dicatur pluribus, vel apertius nominetur persona, quam necesse sit ad consilium, vel solatium, *Less. Laym. Tann. 2. 2. q. 8. d. 2. d. 4. Card. Lugo d. 14.* & sic excusari posse famulos (saltem a mortali), qui injurias sibi ab heris suis, uxores, quæ a maritis, filios qui a patre, Religiosos, qui a Prælato illatas, doloris tantum mitigandi causa, referunt, docet *Trull. l. 7. c. 10. p. 11. ex Less. Laym. Tann. Nav. Dian. p. 2. R. 39.* Item putat *Caj.* dicendum, si crimen occultum reveles uni alicui viro prudenti, & taciturno, cui dicere perinde sit, ac si nulli diceretur; eo quod damnum illud censetur leve: & sic *Trull. l. 7. c. 10. d. 11. cum Dian. p. 1. t. 3. m. R. 22. & p. 2. t. 5. R. 33.* excusat Pœnitentem, qui in confessione manifestat complicem: dicuntque cum *Tann. Bon. Escob. E. 9.* eam sententiam esse probabilem. Verum hoc universim non videtur satis tutum, quia læsio famæ apud unam etiam personam censetur gravis, ut patet ex judicio temerario: imo sæpe quidam ægrius ferunt, se lædi apud unam personam gravem, quam tres, vel quatuor alias. Unde *Suar. Fill. Less. Az. & Laym.* putant communiter esse mortale. V. C. *Lugo l. c.*

Sed opposita sententia, nempe quod revelare crimen alterius uni vel alteri viro probo, non sit mortale, satis est probabilis, ut dicunt *Less. l. 2. c. 11. num. 70. Cajet. 2. 2. q. 73. a. 2.* item *Nav. Trull. Covar. P. Navar. Reg. Bon. Tamb.* & alii. Ratio, quia, cum fama consistat in communi æstimatione hominum, non censetur absolute diffamatus, qui apud unum vel alterum tantum suam famam amiserit. Et huic sententiæ aperte adhæret *D. Th. Quodlib. 11. a. 13. ad 3.* ubi dicit: *Ad 3. dicendum, quod si aliquis referat Prælato culpam proximi, intendens vel cautelam in futurum, vel aliquid hujusmodi, quod ad emendam proximi videret expedire, non peccat. Si autem hoc sive Prælato, sive alicui amico suo ex malitia referet, tunc peccat mortaliter. Quod si ex incautela alicui dixerit hoc* (idest crimen alterius) *ita tamen quod non proveniat inde aliud, vel infamia vel vituperium proximo delinquenti, tunc non peccat mortaliter, licite incaute agat.* Ergo S. Doctor putat non provenire illi infamiam, cujus crimen uni tantum reveletur, nisi aliunde infamia ei proveniat, nempe si alter sit aliis manifestaturus. Secus autem ait *S. Thom.* si tu peccatum proximi amico revelares *ex malitia*, nempe ex pravo animo nocendi, tunc enim non poteris a mortali excusari. Nec dicas verbum illud *ex incautela*, intelligi pro inadvertentia, ex hac enim nunquam peccatur mortaliter; sed omnino intelligitur imprudentia, sive levitas animi, quæ tantum est venialis; & tunc tantum erit mortalis, cum ex ea inde provenit delinquenti infamia aut vituperium. Nec obstat paritas judicii temerarii a *Bus.* allata; nam bene respondet *Less. loc. cit.* quod ibi peccatum mortale non committitur ob damnum famæ, sed ob gravem injuriam quæ alteri irrogatur, cum quisque habeat jus ne falsum crimen ei imputetur, & ideo judicium temerarium est mortale, ut docet *D. Thom. 2. 2. quæst. 69. art. 3. ad 2.* dicens: *Hoc ipso quod aliquis malam opinionem habet de alio, sine causa sufficienti; indebite contemnit ipsum, & ideo injuriatur ei.* Idque patet ratione, quia, si judicium temerarium esset mortale ob damnum famæ alteri proveniens, etiamsi tu ex justis indiciis, tibi tantum notis, judicares de occulto illius crimine, adhuc graviter peccares, quod nemo dicet; ergo malitia judicii temerarii non sumitur ex damno infamiæ, sed ex contemtu, sive injuria, quæ proximo infertur.

„ 8. Crimen simpliciter publicum, sive ut notorium jure, sive facto, manifestare aliis, qui nesciunt, non est peccatum mortale injustitiæ: quia hoc ipso auctor amisit jus ad famam, cum ratio justi judicii, & evidentia facti faciat, ne de injuria juste quæri possit. Quod confirmat consuetudo, mandans historiæ publica crimina. 974

„ Dixi: *non est mortale injustitiæ*: quia detegere eo loco, quo fama non erat perlatura, vel nonnisi post longum tempus, vel aliter cum gravi mœrore ejus, qui commisit, sæpe potest esse mortale contra charitatem, ut *Less. Val. Tol. l. 5. c. 65.* contra *Nav. & Cajet. V. C. Lugo d. 14. num. 59. Fag. p. 2. l. 5. c. 3*

Quæritur, an peccet mortaliter, qui crimen in aliquo loco publicum manifestat in alio loco, ubi ejus notitia nondum pervenerit, nec perventura erit intra breve tempus? Circa dubium hoc

tres sunt sententiæ. *Prima cum Dicastill. Villalob. Antoine, Cont. Tournely, Cuniliati, &c.* tenet peccare graviter contra justitiam, quia peccator ille in eo loco adhuc est in sua famæ possessione. *Secunda* sententia cum *Less., Bon. & Sylv.* tenet peccare graviter, sed tantum contra caritatem. Ratio, quia licet Reus jam amiserit jus ad famam, graviter tamen ille tristaretur, si sciret crimen suum patefactum fuisse ubi erat occultum. *Tertia* sententia communior, quam tenent *Card. de Lugo de Rest. D. 14. n. 59.* (& hic vocat communem, & veram) cum *S. Antonino, Cajetano, Ledesma, & Jo. Major, ac Salmant. eod. tit. c. 14. n. 61. cum Navar. Bannez, Serra, Filliuc., Fagund. Macado*, & aliis, dicit non peccare graviter neque contra justitiam, neque contra caritatem. Plures adducunt rationes præfati Auctores pro hac sententia. Ratio mihi probabilior videtur esse, quod publico bono conducit facinorosos non ignorari, ut ab eis caveant omnes; publicum enim bonum sane præferendum est famæ privati hominis. Hæc tamen ratio valet tantum respectu illorum criminum, quæ reddunt hominem perniciosum, & ab aliis vitandum, ut sunt crimina homicidii proditorii, latrocinii, lenocinii, scandalosæ impudicitiæ, & similium. Nec obstat dicere, Reum in eo loco suam famam possidere, & ideo non posse illa expoliari cum sola opinione probabili. Nam respondetur, quod eodem tempore quo suum crimen fit publicum, ex una parte jam probabiliter amittit ipse jus ad suam famam, & ex alia Communitas aliorum acquirit jus ad eum agnoscendum, ut vitet; & cum suum jus tunc evadit incertum, redditur etiam incerta possessio illius. *P. Concina (Compend. Theol. to. 1. pag. 239. n. 10.)* in hac quæstione distinguit, & ait, quod cum delictum est publicum *notorietate facti*, idest si publice est patratum, tunc in omni loco manifestari potest; cum autem esset publicum tantum *notorietate famæ* respectu ad illius manifestationem sic concludit: *Cauti omnes sint oportet, quia facile fingitur hæc publica fama.*

„ 9. Similiter non est peccatum contra justitiam, saltem mortale, quærere causam captivitatis alicujus, vel de ea loqui, sicut enim captivitas est publica, sic etiam causa videtur esse facta publica, *Sayr. Bon. Trull. t. 7. c. 10. d. 11.* Ubi eodem modo excusat eum, qui refert delictum alicujus publicum, referendo simul pœnitentiam, & emendationem; secus, si taceatur pœnitentia, quam fecit: sic ait peccare historiographus, describendo peccata mortuorum publica, & non referendo pœnitentiam, vel emendationem, si respuerint.

„ 10. Similiter manifestare crimen, quod nondum est publicum; moraliter tamen certum est, brevi fore publicum (sive per facti evidentiam, sive per sententiam Judicis) non est mortale, quia parum nocet, nisi tamen ex ista anticipatione sequerentur gravia damna, v. gr. in officio, &c. *Card. Lugo l. c. n. 92.*

975 Ut autem aliquod crimen possit dici publicum, censent *Mol. Lugo & Haun. ap. Croix l. 3. p. 2. n. 1219. & Elbel Conf. 13. n. 379. cum aliis* sufficere, si in aliqua Communitate octo personarum, quatuor illud sciant, vel si centum personarum, sciant quindecim; vel si mille, sciant viginti in circa diversarum familiarum plusquam duarum: Publicum autem esse in aliqua Vicinia 40. personarum, si sciant 8. ex diversis familiis: Item, si in Oppidis 5000. civium sciant 40. per illud dispersi: Addit *Stephan.* cum aliis, crimen dici famosum, si illius fama pervagatur per majorem partem Oppidi, Communitatis, Viciniæ, vel Parochiæ. Item dicunt *Mol. & Lugo* dici infamatum in Regno, qui jam infamatus est in Curia, vel in alio illustri loco, ex quo facile in Regnum fama dimanet.

„ 11. Infamem in uno crimine de altero vel de affini infamare, est tantum veniale: ut v. g. si de adultero, dicas, quod miserit literas amatorias; quia tunc non notabiliter augetur infamia. * (*Nec si de publico fure dicas esse perjurum; nec si de famulo lusore dicas omisisse Missam, non curare familiam. Ita Salm. n. 52. cum Less. Lug. Bon. Tap. &c. Vel si dicas de milite fornicationem, vel duellum patrasse*) *. De disparato tamen, & non connexo crimine infamare, est mortale: quia infamis in uno genere vitii non amisit jus famæ in aliis virtutibus. *Tan. d. 4. de just. q. 8. d. 7. n. 141. ex Nav. & Less.* * (*Sic etiam dicunt Salm. ib. cum Less. Lugo, Bon. &c. esse grave de femina diffamata de uno adulterio narrare aliud occultum*). contra *Sylv. V. detractio Palud. &c.* 976

„ 12. Detractio materialis ex loquacitate orta est mortale, si gravem proximi læsionem importet, idque advertatur: quia etsi non intendatur directe læsio alterius: ea tamen indirecte, & implicite est volita, & æquivalet formali. Veniale autem tantum erit, si non sequatur læsio gravis, quia scilicet communiter non serio accipitur, nec creditur. Similiter erit veniale tantum, audita referre, ut audita tantum, hoc est, nihil affirmando de rei veritate, sed dubitationem potius suam de ea significando; ita ut nulla inde secutura putetur infamia, nec auditores rationabiliter sint credituri. Ita contra *Az. n. 3. l. 13. c. 6.* docet *Tann. 2. 2. d. 4. q. 8. dub. 7. n. 121. Esc. E. 10. c. 4. n. 40.* eo quod diffamatio, si forte sequatur, imputetur audienti, si credat. Idem docet *C. de Lugo l. c.* recte limitans, nisi grave damnum ex modo narrandi, vel ex levitate audientium (qui temere credituri sint, & vulgaturi) secuturum possis prævidere. Hinc peccas graviter contra justitiam, si referens grave crimen addas, id tibi dictum esse a viro fide digno, quia præbes sufficiens fundamentum credendi. V. *Dian. t. 5. m. R. 18.* 977

Quæritur, an referre tantum peccata occulta alterius, ut ab aliis audita, sit mortale? dicendum I. Non peccas mortaliter, si ita referas, ut tibi probabile non sit ullam inde infamiam orituram, eo quod alii non sint credituri. Dicendum II. Si audita referas coram iis, qui proba- 978

babiliter sint credituri ex sola sua levitate, vel malitia, non peccas contra justitiam, quia non es causa efficax damni, sed mere per accidens, at peccas contra charitatem, quia quisque tenetur impedire grave damnum proximi, quantum commode potest. Dicendum III. Si tandem ita referas, ut audientes probabiliter, & merito sint credituri, puta si asseras audivisse a persona fide digna, tunc peccas etiam contra justitiam, quia das sufficientem causam credendi malum. Ita *Leff. l. 2. c. 11. d. 5. Lugo D. 14. n. 56. & 57. Spor. de 8. Præc. c. 4. n. 62. cum S. Anton. Caj. Sylvest. Laym. Tamb. & communi*, *Croix l. 3. p. 2. n. 1207. Salm. de Rest. c. 4. n. 51. cum Soto, Trull. Vill. Sylvio, &c.* Addit *Leff. l. c. n. 24.* (& hoc *Salm. num. 49.* habent ut certum cum *Bann. Lugo, & Bon.*) quod si referas crimen alicujus valde enorme, puta hæresis, rebellionis, aut sodomiæ, tunc peccas graviter, etiamsi dubitanter dicas, quia hæc sola suspicio horum valde infamat, juxta dicta *n. 964.* E converso, si referas crimen tanquam auditum a personis fide indignis, v. g. ab inimicis infamati, & tunc non peccas mortaliter respectu infamati, ut *Salm. ib.*

„ 13. Mortuum infamare, minus grave est, „ quam vivum: mortale tamen, & ad restitu- „ tionem obligans; *Leff. lib. 2. c. 11. d. 21. Bon.* „ *d. 1. q. 3. p. 2.*

979 „ 14. Non esse mortale de aliquo ignoto, „ vel indeterminato male loqui, v. g. in tali „ loco esse multos improbos, in tali Collegio „ unum Canonicum commisisse grave crimen, „ v. g. simoniam; docet *Escob. E. 10. c. 4. Fag.* „ quod *Trull. l. 7. c. 10. d. 4. ex Bonac. Az.* „ *&c.* limitat, si non sit tale, quod in alios „ redundet.

„ 15. Gravissime autem peccant, qui Ordini „ seu statui alicui Religiosorum in communi, „ vel Monasterio detrahunt, dicendo v. g. quod „ in eo male vivatur, non servetur observan- „ tia regularis, &c. *nisi id sit plane notorium*: „ quia gravissime nocent, tenenturque sub mor- „ tali ad restitutionem toti communitati, a „ qua Superioris remissio excusat, *Sot. Nav.* „ *Trull. c. 10. d. 14.* Talem autem sufficienter „ confiteri, si dicat, detraxi cuidam Religio- „ ni, Ordini, vel Monasterio, & sive sit com- „ munitas numerosa, sive non, docet *Lugo &* „ *Tamb. de exped. conf. l. 2. c. 1.*

„ 16. Similiter mortale est, tacita persona, „ nominare Monasterium, vel Ordinem reli- „ giosum, ex quo aliquis grave peccatum oc- „ cultum, v. g. adulterii, vel fornicationis „ commiserit. *Nav. Trull. c. 10. d. 14.*

„ 17. Explicandum est in Confessione, an a- „ pud multos, & quot circiter; an vero apud „ unum tantum alicui detraxerit. Ita probabi- „ liter *Bon. de sacr. d. 5. q. 5. p. 2. §. 3. diff. 3.* „ *n. 16. & 21. ex Sanch.*, *Sylv. Andr. n. 135.* Sed „ *C. Lugo d. 16. n. 125. 130. & 149. ex Nav. Sa-* „ *las, Con.* &c. negat, dicitque contrarium „ esse probabilius. Nec omittendum, si quem „ infamaveris libello famoso; cum id sit genus „ detrahendi gravissimum, & ad plurimos per- „ tinens. Non tamen necessario dicendum, in „ quo genere infamaveris: quia fama semper „ est ejusdem speciei in genere moris, *Card.* „ *Lug. d. 16. n. 265.*

„ 18. Peccat mortaliter contra justitiam, & 980 „ tenetur ad restitutionem, ratione cooperatio- „ nis, qui audit detractorem, excitando, vel „ animando efficaciter: qui vero lætatur tan- „ tum detractione audita, aut, licet non læte- „ tur, qui non impedit, cum commode possit, „ peccat pro ratione damni mortaliter, vel ve- „ nialiter contra charitatem; non tamen tene- „ tur ad restitutionem, nisi sit superior, pater, „ vel dominus: is enim ex officio tenetur im- „ pedire subditum, ne alteri injuste noceat. „ Dixi, *si commode possit*: quia non peccat, qui „ putat monitionem suam nihil profuturam: „ vel ex eo magnum incommodum metuit, vel „ qui rationabili verecundia prohibetur, ob au- „ ctoritatem detrahentis. Debet tamen tunc „ discedere, si commode potest, faciem tristio- „ rem ostendere, vel alio sermonem avertere, „ *Leff. & Bon. l. c.* Hinc æqualis raro, inferior „ rarissime tenetur corrigere detractorem. 1. „ Quia audiens plerumque nescit, an quod di- „ citur, sit notorium, tametsi ipse ignoraverit; „ & in dubio non est, cur damnet detractorem: „ in quo multi falluntur, existimantes, simul „ ac aliquid audiunt dici contra proximum, id „ sibi mox refutandum. * (*Excipe, si detra-* „ *hens sit homo perditus, ut recte ait Ronc. de* „ *7. Pr. p. 2. q. 11. R. 4.*) * Quia, cœpta de- „ tractione, sæpe melius consulitur proximo, „ si finatur absolvi, quam si abrumpatur. Nam „ si distincte explicetur, sæpe non tam gravi- „ ter apprehenditur, quam initio conceptum „ erat. 3. Quia sæpe sine gravi offensione non „ potes corrigere. 4. Quia sæpe alter habet „ justam causam manifestandi, præsertim uni „ soli, *C. Lugo l. c. n. 128. V. Dian. t. 3. m. R.* „ *24. & t. 5. m. R. 25.*

Sed melius hæc sunt explicanda. Quæritur, quomodo peccet audiens detrahentem? Resp. I. Qui inducit alterum ad murmurandum, certe peccat graviter, & contra justitiam. Resp. II. Qui autem non inducit, sed tantum gaudet de detractione gravi, peccat graviter, non contra justitiam, sed contra charitatem, cum delectetur de gravi damno proximi; ita cum aliis *S. Th. 2. 2. q. 73. n. 4.* Excipiunt *Leff. & Bon. ap. Salm. c. 4. de Rest. n. 69.* si ille non gauderet de infamia proximi, nec de detractione, sed de auditione rei novæ, seu de cognitione curiosa alienorum criminum. Imo *Elbel n. 263. Ronc. de 7. Pr. c. 2. q. 11. R. 2. Spor. de 8. Pr. c. 4. n. 106. cum Mol. Leff. ac Laym. Bon. p. 21. n. 5. & Salmant. cum Tol. Dian. & Reg. ibid.* dicunt non peccare graviter, etiamsi de ipsa detractione delectetur, non causa odii, vel gaudii de alterius damno, sed ex curiositate seu vanitate; idque deducunt ex *S. Th.* qui *l. c.* tunc tantum docet esse grave, quando *placeat ei detractio propter odium ejus cui detrahitur.* Resp. III. Superior tam detrahentis, quam detracti peccat graviter audiendo detractionem, si eam non avertat, cum commode possit; quia ipsi specialis obligatio incumbit corrigendi detrahentem, aut damno infamati obviandi, *S. Th. eod. l. c. Lugo D. 14. n. 133. Spor. n. 107. cum comm.*

An

An autem Superior tunc peccet contra justitiam, & teneatur ad restitutionem? *Prima* sententia cum *Bus.* hic affirmat, si Praelatus sit Superior detrahentis; quia, dicit, ipse tenetur ex officio obstare, ne subditus alteri noceat. *Secunda* sententia cum *Salm. d. c. 4. num. 70. Bann. & Tap. ib.* affirmat, si sit Superior infamati, quia ex officio tenetur ad obviandum infamiae subditi, quae efficit illi ad bonum spirituale in alios promovendum. *Tertia* tamen forte probabilior sententia negat peccare contra justitiam, neque Superiorem detrahentis, cum ipse non teneatur invigilare bono alterius non subditi (sed non excusatur a culpa gravi contra charitatem, & etiam contra justitiam, si sit Episcopus, vel Parochus, & non corrigat, quia hi tenentur ex justitia ad corrigendos subditos, juxta dicta *n. 360. v. Sed dubitatur*); neque Superiorem infamati, cum ipsi non incumbat ex justitia bono temporali subditi attendere. Quod autem infamatus impediatur sic promovere spiritualem profectum aliorum, videtur esse per accidens. Ita *Sotus, Rebell. & Dicast. ap. Salmant. ibidem*, & consentit *Lugo D. 14. ex n. 130.* Bene autem advertit *Lugo n. 133.* quod si infamatus, & infamans sint subditi, & infamatus imploret Praelati auctoritatem, ut fama ei restituatur; tunc ille ex justitia ad id tenetur, modo possit sine timore gravioris mali.

981 Dubium majus est, an persona particularis peccet graviter, si detractionem, cum commode possit, non avertit? Affirmat *Bus. bic cum Lugo, Less. Bon. Dic. &c. ap. Salm. ib. n. 72.* Sed quia Auctores relatae sententiae plures addunt limitationes, quas afferunt *Bus. Lug. &c. n. 978. ut supra*; censet absolute *Salm.* dicendum esse cum communi Thomistarum, privatam personam nonnisi venialiter peccare, si ex verecundia, timore, vel negligentia detractioni non resistat, etiam cum commode possit: modo praeter infamiam aliud damnum ex detractione non accedat. Ita *Ronc. de 7. Pr. c. 2. Reg. in pra. 7. Less. l. 2. c. 11. n. 22. Spor. n. 109. Mazz. t. 2. p. 448. Elbel Conf. 12. n. 373. Salm. n. 74. cum Sot. Bann. Tap. Reb. Tann. Dian. &c. ex S. Th.* qui 2. 2. q. 73. a. 4. sic docet: *Si vero non placet ei peccatum, sed ex timore, vel negligentia, vel verecundia quadam omittat repellere detrahentem, peccat quidem, sed multo minus, quam detrahens; & plerumque venialiter.* Addit autem S. Doctor *plerumque* (ut notant *Salm.*), quia dicit postea in tribus casibus peccare graviter, nempe 1. Si esset Superior. 2. si aliud damnum proximo immineret. 3. si ipse ob timorem ultimum finem in creatura constitueret. Praeterea, praecisis his casibus, memoranda est alia doctrina *S. Th. 2. 2. q. 33. a. 1. ad 3.* relata per extensum *l. 2. n. 36.* ubi docet excusari a mortali, qui ob timorem omittit facere correptionem, modo ei non constet, quod correptio sit profutura. At quia in hac materia detractionis difficillime constare potest correptionem proficere, & aliunde facillime offenduntur detrahentes coram aliis correpti, imo periculum est quod potius augeant vel confirment detractionem: Ex omnibus his motivis simul congestis rationabiliter substineri potest praefata communissima sententia excusans universe audientes a mortali, si correptionem omittant. Excusantur autem apud omnes etiam a veniali, qui advertendo detractionem, vel discedunt, vel sermonem divertunt, vel faciem avertunt, aut tristem ostendunt ex *Prov. 25. Dissipat facies tristis linguam detrabentem.* Ratio, quia istae actiones sunt verae correptiones. Vid. *Salm. n. 72. Elbel n. 373. Mazzott. loc. cit. & alios* communiter.

„ Quaeres 1. an liceat alium infamare ad 982
„ tormenta gravia vitanda?
„ Resp. 1. Licet, si crimen sit verum: quia
„ nullam alteri facit injuriam, cum habeat
„ jus illud in necessitate revelandi.
„ Resp. 2. Si crimen sit falsum, non licet;
„ quia esset mendacium perniciosum. *Sylv.* ta-
„ men, & *Nav.* putant, veniale tantum esse,
„ si sola infamia sequatur, & post torturam
„ revocetur, eo quod non sit infamia efficax
„ (*Vid. inf. l. 4. n. 277.*)*
„ Quaeres 2. an liceat seipsum infamare?
„ Resp. Id non esse saltem mortale regula- 983
„ riter. Ita *Less. Fill. & Laym. l. 3. t. 3. p. 2. c. 3.*
„ *n. 14.* quia non est contra justitiam, cum sit
„ famae suae dominus; nec contra charitatem,
„ quia haec non obligat ad bona externa con-
„ servanda, nisi in quantum id exigat salus
„ propria, vel proximi.
„ Dixi, *regulariter*: quia per accidens pot-
„ est esse mortale, ut v. g. si tua fama sit ne-
„ cessaria muneri, vel si tibi damnum vitae,
„ vel aliis infamiae ex eadem sequeretur.
„ Non est mortale, ad vitanda gravia tor-
„ menta, falsum crimen sibi imponere, ex quo
„ etiam mors sequatur: quia non tenetur homo
„ cum tantis cruciatibus vitam suam tueri, nec
„ talis dicitur se interficere, sed tantum ex
„ justa causa vitam morti exponere. *Less. Ang.*
„ *Sylv. Fil. Tann.* * (V. inf. *lib. 4. n. 275.*) *

984 Notandum autem est hic, quomodo restituendus sit honor injuste ablatus? Certum est, quod, si honor publice sit ablatus per contumeliam, publice etiam restitui debet coram illis, qui dehonorationi praesentes fuerunt, vel saltem per modum, quo satisfactio de facili ad ipsorum notitiam pervenire possit. Sufficit autem, ut satisfactio fiat per aliam personam, quae nomine dehonorantis veniam petat, &c. Ita *Salm. de Rest. c. 4. n. 110. cum Trul. & Pal. & Nav.*

985 Sed quaeritur I. An, si contumelia fuit occulta, debeatur satisfactio? Negant *Mol. D. 46. ex n. 5. & Laym. l. 3. tr. 3. p. 2. c. 7. n. 6.* Sed isti Auctores diversa ratione ducuntur; Ratio *Laym.* est, quia in eo casu adest injuria sine damno, quo secluso, nullam ait esse obligationem restitutionis. Ratio autem *Molinae* est, quia, licet damnum adfuerit, illud tamen transiit, & amplius non perseverat, cum deinde offensor jam solutam debitamque honoris testificationem nunc offenso exhibeat, ut supponitur. Sed affirmandum reor omnino cum communi & vera sententia, quam tenent *Less. l. 2. c. 11. n. 144. Salm. de Rest. c. 4. n. 112. cum Reb. Trull. Vill. Prada, & Serra, Spor. de 8. Pr. c. 4. n. 135. Roncag. de*

7. Pr.

7. Pr. q. 4. c. 1. q. 2. R. 3. cum S. Anton. Lugo D. 15. n. 54. qui dicit omnino tenendam, referens ex *Rebel.* contrariam reprobatam fuisse Romæ a Censoribus Societatis JESU. Ratio, quia contra rationes primæ sententiæ probatur in tali casu, quod bene adest damnum, & damnum perseverat. Quod adsit damnum non videtur posse negari: nam, ut pro certo habet *S. Th. 2. 2. q. 72. a. 1. ad 1.* in omni contumelia, adhuc occulta, præter injuriam adest damnum honoris injuste læsi, cum quisque habeat jus, ut debitus honor ei servetur. Quod autem damnum hoc perseveret, pariter non est dubitandum, cum honor offensi remanet læsus, usquedum per debitam satisfactionem reparetur: Non reparatur vero per signa communia postea exhibita, ut supponit *Mol.*, postquam injuria est illata, quia, ut bene arguit *Lugo*, qui alteri injuriam irrogavit, in æstimatione hominum non videtur eum honorare sicut debet, imo potius videtur contemnere, si honore solito ipsum revereatur, quin veniam ei petat contumeliæ irrogatæ. Ceterum ipsi *Molin.* & *Laym.* non negant, quod offensor teneatur petere veniam ab offenso, saltem ad reconciliandum animum illius exasperatum, juxta præceptum Salvatoris *Matth. 5. Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te, vade prius reconciliari fratri tuo.*

986 Quær. II. Quomodo facienda sit honoris restitutio? Resp. illam satisfactionem requiri, quæ censetur sufficiens ad manifestandam æstimationem, juxta conditionem personæ offensæ. Si enim dehonorans fuerit Superior, sufficiet si honorabiliter dehonoratum salutet, domi invitet, benevolentiam ostendat, &c. Secus si fuerit æqualis, vel inferior, tunc major satisfactio requiritur, nempe ut præveniat in salutando, cedat locum, veniam petat; qui modus quidem aptior est ad contumeliam compensandam: Ceterum talis petitio veniæ non est necessaria, nisi quando aliter satisfieri nequeat. Ita *Less. l. 2. c. 11. n. 244. Salm. d. c. 4. n. 113. & 114. cum Caj. Trull. Bon. Dia. &c.* Ideo addunt numquam teneri Prælatum veniam petere a subdito, herum a famulo, virum ab uxore, nobilem a plebejo.

987 Quær. III. An veniæ petitio sit semper sufficiens satisfactio? Affirmant *Less. ib. n. 145. cum Bon. Trull. &c. ap. Salm. d. c. n. 115.* Sed negant *Salm. n. 116. cum Soto, Serra, Lug. Led. & Ronc. l. c. cum S. Anton. Laym. & Ant. a Sp. S.* Quando enim injuria est gravissima, puta, si subditus inhonoret Superiorem, vel plebejus nobilem alapa percutiat, ultra petitionem veniæ, tenetur petere illam flexis genibus, vel aliam similem humiliationem ostendere: Quæ quidem sententia probabilior est.

988 Ceterum, quoad praxim diligenter advertendum puto, quod multoties expedire continget, ut Confessarius omittat monere pœnitentem in bona fide existentem, qui alium inhonoravit, de satisfactione præstanda, in pluribus casibus: Et I. Si prævideat monitionem non profuturam, imo potius obfuturam, juxta regulam infra dicendam de *Sacram. Pœnit. l. 6. n. 610.* dum experientia constat, quod pœnitentes facile tales satisfactiones promittunt, sed difficulter in facto esse adimplent, ob ruborem quem postea in hoc sentiunt, vel apprehendunt. II. Si probabiliter putet, dehonoratum magis recusare, quam cupere illam publicam satisfactionem, ne memoria injuriæ acceptæ apud alios redeat, aut ne ipse rubore magis afficiatur, ut *Lug. D. 15. n. 58. cum Mol.* Tunc vero bene advertit *Lug. ib.* aliam esse quærendam viam honorandi peculiariter offensum extraordinariis actionibus, in quibus aptius contineatur petitio veniæ. III. Idem dicendum si probabile periculum sit, quod in actu satisfactionis odia inter offensum & offensorem renoventur. IV. Si ex signis manifeste appareat remissio facta ab offenso, nempe si iste sponte ad offensorem accedat, atque valde familiariter, & jocose cum eo tractet, & similia. Notant autem hic *Salm. ib. n. 126. cum Bon. Dic. Trull. &c.* non sufficere, ad præsumendam remissionem, simplicem familiarem conservationem offensi: Multi enim odium deponunt, & dissimulant injuriam acceptam ad evitandam notam, vel aliud damnum; sed satisfactionem vere non condonant.

Quær. IV. Utrum, si tu offensus vindictam sumseris; liberetur offensor ab onere satisfactionis pro contumelia illata? Videtur quod non, quia non videris recuperare honorem tuum læsum per læsionem honoris offensoris tui. Sed affirmandum cum *Lugo D. 15. n. 58.* & communi sententia. Ratio, tum quia per vindictam jam censeris tibi satisfieri, tum quia offensor tuus; tolerando posteriorem injuriam, videtur suam culpam recognoscere, & satisfacere pro offensa prius tibi illata; Recte vero censet *Lugo n. 60.* quod si injuria a te irrogata tuam primam offensam notabiliter excedat, teneris tu saltem secundum excessum satisfacere. 989

Quær. V. Utrum, si offensor a Judice publice puniatur, adhuc teneatur in conscientia pro injuria illata satisfactionem exhibere? Probabilissime negat *Lugo d. D. 15. n. 61.* cum communi. Ratio, quia ipsa pœna inflicta pro honore tibi ablato videtur satis honorem tuum resarcire. Ita etiam, si offensor a Judice coactus debitam satisfactionem tibi præstiterit: tunc enim licet coacte, jam vere testificationem exhibuit æstimationis tuæ dignitatis. Dixi *debitam*, nam si satisfactio imposita a Judice non fuit sufficiens ad reparandum tuum honorem ablatum, adhuc remanet ei obligatio illum ad æqualitatem resarciendi. 990

DUBIUM III.

An, & quomodo fama restituenda?

991 *Quomodo debet fama restitui? Et an apud auditores etiam mediatos?*
992 *Quid, si verum crimen propalaveris?*
993 *Quid, si bona fide alterum infamaveris?* 994. *An tunc tenearis ad damnum, si advertens famam non restituas? An autem diffamans injuste de crimine vero, teneatur restituere integrum damnum?*
995 *Quid notandum circa infamantem libello famoso?*

996

996 *An tenearis ad damnum ortum ex infamatione?*

997 *Quae excusent a restitutione famae?*

998 *Quid, si prudenter judices rem oblivione deletam?*

999 *An & quando restitutio famae possit compensari, si alter renuat restituere?*

1000 *An tenearis infamiam pecuniis compensare?*

1001 *An infamatus possit pecuniis sibi famam compensare?*

1002 *An excuset a restitutione periculum vitae vel propriae infamiae?*

1003 *Quid, si infamatus remittat restitutionem? Et an haec liceat remitti?*

991 „ RESP. Nisi sit causa excusans, patet ex natura justitiae, & ex dictis de restitut. famam injuste ablatam restitui debere. Et quidem, si verum crimen quis narravit, debet opinionem conceptam, quantum potest, apud audientes abolere, dicendo v. g. se male dixisse, injuriam intulisse, deceptum esse, &c. Vel, si hac ratione parum proficiatur, eum laudando in aliis rebus, crimen extenuando, honores ejus in re alia procurando &c. sic enim sensim tantundem fama ejus illustratur ex una parte, quantum ex altera obscurata fuit. Quod si autem crimen falsum impegisti, teneris id aperte retractare (adhibito etiam, si opus est, juramento). * (*Sufficit autem juramentum, quin adhibeantur etiam testes; ut tenent Navarr. Trull. Dicast. Salm. de Rest. c. 4. n. 129. contra Lug. Bonac. &c. qui etiam testes requirunt*) *. apud eos, quibus dixisti, & (per se loquendo) ad quos infamia pervenit, sive apud auditores mediatos: ut contra *Less. & Tann.* 2. 2. *d.* 4. *q.* 6. *d.* 6. *n.* 146. docet *Card. Lugo*, quia totum damnum famae, cujus causa es, teneris reparare.

„ Licet aliquando sufficiat dicere, te penitus deceptum, rem aliter se habere, male te informatum fuisse. V. *Laym. l.* 3. *t.* 3. *p.* 2. *c.* 7. *Less. c.* 11. *d.* 30.

„ Dixi, *per se*; plerumque enim per accidens ab hac obligatione talis excusatur respectu auditorum mediatorum: tum ob moralem impotentiam, tum quia eo ipso, quod apud immediatos retractavit, implicite illis commisit ut hanc retractationem ipsi indicent aliis, si quibus forte revelaverint. Idque confirmat praxis Confessariorum, qui tantum obligant, ut retractent apud eos, quibus ipsi revelarunt. Vide *Card. Lugo loc. cit.*

Quaeritur, an infamator teneatur famam restituere, non solum coram auditoribus immediatis, sed etiam mediatis? *Prima* sententia quam tenet *Lugo D.* 15. *num.* 15. *cum Navar. Less. & Turr. Spor. de* 8. *Praec. cap.* 4. *n.* 100. *Croix lib.* 3. *p.* 2. *num.* 1242. *Salmanticens. c.* 4. *num.* 122. *Roncagl. de* 7. *Praecept. cap.* 3. *quaest.* 1. *Concina t.* 4. *pag.* 670. *num.* 5. *Contin. Tournely pag.* 378. distinguit: Si famam abstulisti apud auditores, quos putabas non revelaturos, non teneris restitutionem facere apud auditores mediatos, quia, cum non praevideris damnum, non teneris illud reparare, tale enim damnum, si evenit, per accidens evenit: Secus, si praevideris alios facile evulgaturos. *Secunda* vero sententia, quam (practice loquendo) probabilem putant cum *Busf. Lugo num.* 16. *cum Fabr. Holzm. de Restitut. cap.* 3. *num.* 301. *Croix loc. cit. Spor. numer.* 102. *& Salmantic. d. num.* 122. tenet sufficere ut plurimum restitutionem facere apud immediatos; tum quia restitutio apud omnes mediatos saepe est moraliter impossibilis: tum quia per illam retractationem coram immediatis jam imponitur iis obligatio se retractandi apud alios. Sed, his non obstantibus, prima sententia est mihi verior; quamvis enim ad nihil tenearis, si auditores tui jam se retractent apud alios; quando tamen illi hoc facere negligunt, teneris damnum reparare, quantum est moraliter possibile: Prout, si incendisti segetem tui inimici, praevidens ignem facile extensurum ad segetes finitimas, teneris utique totum damnum resarcire: cum quisque teneatur restituere omne damnum, quod alteri provenit ex sua injuria, semper ac illud fuerit praevisum.

992 Notandum autem hic, quod, cum fama sit restituenda ab eo, qui verum crimen propalavit, tres modi a DD. assignantur: I. Modus, ut docet *S. Thom.* 2. 2. *quaest.* 62. *art.* 2. *ad* 2. est, si diffamator dicat, *Se male dixisse, vel quod injuste diffamavit*. Sed hic modus, ut dicunt *Cajetan. Ledesm. Less. ap. Salm. de Restit. cap.* 4. *num.* 130. vix hodie sufficiens est apud rusticos, & simplices. II. Modus, qui communiter aptissimus existimatur, est, quod si restitutio famae alio modo facta potius noceat, quam profit, tunc melior est indirecte occasione oblata, serio & pluries honorabiliter loqui de laeso, vel illum honorifice tractare. Ita *Salmantic. cum Cajet. d. num.* 130. III. Modus esset asserere: *Se falsum dixisse, erasse, se deceptum, vel mentitum fuisse*. Et licet hunc modum adhiberi posse negant *Sotus, Cajetan. Bann. Sylv. &c. apud Salmant. n.* 131. putantes haec esse vera mendacia; Probabiliter tamen *Lugo d.* 15. *num.* 30. *Sanch. Dec. lib.* 3. *cap.* 6. *num.* 14. *Wigandt d.* 333. *num.* 104. *Less. cap.* 11. *num.* 110. *Roncagl. cap.* 3. *qu.* 2. *R.* 2. *Mazzott. t.* 1. *pag.* 451. *cum communi*, ut asserit, *& Salmanticens. ibid. num.* 233. *cum Villal. Trull. Led. Serr. Tap. Prad. Sayr. P. Nav.* censent praedicta verba non esse mendacia, sed veras amphibologias; nam, ut *S. Th.* 1. *p. quaest.* 17. *art.* 1. ait: *Ipsa peccata falsitates dicuntur in Scripturis; secundum Psal.* 4. *Ut quid diligitis vanitatem, & quaeritis mendacium?* Et idem habetur in *Jerem.* 8. *A Propheta usque ad Sacerdotes omnes faciunt mendacium*, idest peccatum. Pariter igitur qui peccavit, bene potest dicere, *se mentitum fuisse, sive errorem fecisse*. Hinc in nostro casu bene possumus, imo, si opus sit, tenemur talibus verbis ambiguis uti; dum *S. Thom. in* 4. *D.* 15. *quaest.* 1. *art.* 4. *q.* 2. *ad* 1. docet famam proximi omni modo possibili reparandam esse. Ita *Salm. d. n.* 133.

„ 1. Con-

„ 1. Confessarii, est, uti & Concionatorum, „ bene instruere suos, & monere de restitutione, ac fuga vitii tam communis.

993 „ 2. Is, qui bona fide, vel probabili errore „ ductus, sine formali mendacio falsum de alio „ dixit, tenetur (intellecta postea materiali injustitia) ad restitutionem, licet non tam stricte, quam qui infamavit per injuriam formalem: hic enim tenetur restituere cum detrimento famæ suæ, etiam æquali; alter non „ item, sed tantum, quatenus sine suo notabili incomodo potest. *Mol. Less.* C. *Lug. d.* 15. *n.* 4. Similiter qui crimen narravit de uno, „ quod auditores ex errore intellexerunt de „ alio, licet non ex justitia (siquidem non ejus „ actio, sed error audientium causa fuit damni „ injusti), tamen ex charitate tenetur ad restitutionem, cum possit grave damnum proximi „ sine suo detrimento præcavere, *Bon. d.* „ 44.

994 Notandum tamen, quod talis materialis detractor, si commode possit, tenetur statim ac advertit, famam restituere ex justitia; pari modo, quo incendens alterius domum sine culpa, tenetur ex justitia ignem extinguere; alias damnum, quod inde sequitur, ipsi imputatur. Ita communiter *Less. l.* 2. *c.* 11. *D.* 22. *Lugo D.* 15. *n.* 4. *Laym. Trull. Bon. Dic. &c. cum Salm. de Rest. c.* 4. *n.* 120. *&* 121.

An autem, qui injuste alium diffamavit, crimen ejus verum manifestando, teneatur integre damnum, quod inde sequutum est, restituere? Negat *Sotus*, dicens teneri tantum ad partem, cum damnum proveniat non solum ex manifestatione, sed ex ipso crimine commisso; & hoc probabile putant *Bonac. & Trullench. apud Salmanticens. num.* 125. Sed omnino oppositum tenendum cum *Croix lib.* 3. *p.* 2. *num* 1240. *& Salm. n.* 126. *cum Laym. Lugo*, *Mol. Dicastil. &c.* quia hic & nunc sua injusta revelatio est causa vera & unica damni, dum sine ipsa damnum omnino abfuisset.

995 „ 3. Qui detraxit alteri libello famoso, tenetur, ut efficax sit restitutio, eam facere „ contrariis scriptis, vel publica revocatione. *Sa*, *Bonac. d.* 2. *de test. quæst.* 4. *p.* „ 9.

Notandum I. quod *libellus infamatorius* tunc conficitur, quando profertur scriptura, etsi brevissima, continens infamiam occultam alicujus, ut publica fiat. Unde non esset talis, si confectus esset ad ingenium ostentandum, non autem malum publicandum; vel si infamia jam esset facta publica; vel si quis ob bonum publicum proferret defectum grassantem in communem perniciem; vel si quis jocosa non gravia conscriberet. Ita *Salm. de Rest. c.* 4. *n.*39. *cum Dic. Bon. & aliis*. Notandum II. cum *Mol, & Dic. ib. n.* 49. auctorem libelli censeri, & pœnis subjici etiam illum, qui aliquod signum infamatorium appendit ad januam domus alicujus, qua publice eum infamet. Dicuntur autem libelli famosi etiam schedulæ ad Judices delatæ contra aliquem sine nomine accusantis, ob quas prohibetur Judicibus ad inquisitionem procedere in c. *Inquisitionis*. §. *Tertiæ de Accusat.* Notandum III. Quoad pœnam contra tales libellos conficientes, adesse excommunicationem ferendam ex *c. Qui alterius* 5. *q.* 11. Latam autem ipso facto, si libellus sit contra Papam aut Cardinalem: esset imo reservata, si libellus sit contra Statum Ordinum Minorum, aut Prædicatorum, aut aliorum communicantium, ut *Bon. Mol. Dic. &c. ap. Salm. ib. n.* 45. Non vero, si contra Religiosum particularem.

„ 4. Si ex læsione famæ ortum etiam est alteri damnum fortunarum, ut si privatus est „ officio, excidit spe divitis matrimonii, amisit dotem, &c. tunc & fama debet restitui, & „ damnum illud compensari, ad arbitrium prudentum. * (*Juxta spei æstimationem, ut Less. Lug. cum Salmanticens. cap.* 4. *num.* 24. *Notandum vero, quod ad obligationem restituendi damna omnino requiritur prævisio ipsorum, saltem in communi. Salm. n.* 118. *&* 124. *Vide dicta n.* 613.) * Et quidem obligatio restitutionis famæ, cum sit pure personalis, non transit ad heredes: obligatio autem compensationis dicti damni, cum habeat respectum ad „ bona infamatoris, transit ad heredes: *Laym. l. c. c.* 6. *num.* 7. *cum Lugo*, *Less. Bon. &c.* 996

Quæres 1. quæ excusent a restitutione famæ?

„ Resp. Patere ex dictis *de Restit. ex n.* 696. 997

„ Et 1. Excusatus es a famæ restitutione, si „ plane sis impotens. * (*Qui autem nequit restituere totum, tenetur quoad partem, quam potest. Salm. c.* 4. *n.* 134.) *

„ 2. Si crimen occultum quod dixisti, vel simile alia ratione fiat publicum. * (*Cum Lugo, Less. Bon. & Salm. n.* 139. *&c. Vel si auditores non credant. Salm: n.* 134.) *

„ 3. Si fama aliis modis jam recuperata sit, „ ut infamati purgatione, vitæ probitate, testimonio prudentum. *Less. l.* 2. *c.* 11. *d.* 24. * (*Ita etiam Salm. n.* 137. *cum Less. Dic. Trull. Nav. & communi*) *. Etsi tunc pro damno, „ quod secutum est, debeat satisfieri, *C. Lugo d.* 15. *sect.* 3.

„ 4. Si prudenter judicetur, jam dudum rem „ oblivione deletam. Quo casu maxime prudentia opus est: nam aliquando periculosius „ est retractare renovando memoriam. *Vid. Card. Lug. d.* 15. *s.* 3. *n.* 35. 998

Quid agendum, si dubium sit, an infamatio fuerit oblivioni data? Distinguunt DD. Si crimen, de quo alter est infamatus, fuerit verum, ait *Less. l.* 2. *c.* 11. *n.* 100. non esse facile revocandum ad memoriam, nisi evidens sit periculum, quod infamia illa ex alia via ad memoriam redeat. Si vero crimen fuerit falsum, semper revocanda est infamatio, nisi constet de oblivione; ita *Lessius l. c. & Caj. ac Dic. ap. Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1255. Hoc tamen advertunt procedere, si nullum periculum sit, ut per retractationem crimen memoria renovetur; Nam *Lugo D.* 15. *n.* 35. & *Holzm. de Rest. c.* 3. *n.* 604. dicunt, aliquando multo magis periculosum fore, quoad servandam famam proximi, detractionem retractare, memoriam renovando quæ forte jam evanuerat, quam tacere. Hinc ajunt *Cont. Tournely t.* 1. *p.* 380. *Mazz. t.* 2. *p.* 456. *Holzm. l. c. & Salm. c.* 4. *n.* 138. *cum Less. Nav. Mol. Val. Bon.*

Bon. Trull. & Dic. sufficere ad omittendam retractationem, quod oblivio probabiliter credatur. Deinde censet *Less. & Salm. cum Lugo, & Bon.* crimen praesumendum oblitum, si per multum tempus nulla de illo mentio facta fuerit. Et in hoc insuper advertendum 1. quod ad restitutionem famae requiritur moralis certitudo, quod detractor fidem obtinuerit apud auditores; alias, ex regula generali, nullum damnum dubium est de necessitate restituendum, prout diximus *p.* 187. *num.* 562. *v. Secunda.* Nec raro de facto accidit, quod his detractionibus fides non praestatur; maxime si detractor loquatur ex ira, vel alia passione, & detractio testimoniis aliorum, aut aliter non firmetur. Advertendum 2. cum *Lugo d. n.* 95. quod retractatio per se affert infamiam retractanti, unde quando dubitatur de oblivione infamationis, non videtur quis teneri damnum certum pati, ad reparandum incertum damnum proximi. Et licet injuria irrogata sit certa, & ideo possideat, attamen quia restitutio non debetur ob solam injuriam, sed ob damnum vere illatum, ut diximus cum *S. Thom. d. n.* 562. non videtur esse obligatio resarciendi damnum dubium cum damno certo restituentis, nisi quando solum periculum infamiae alterius in aliquo casu magis aestimaretur, quam infamia certa, sive damnum detractoris.

999 „ Si is, cui detraxisti, tibi similiter detra„xerit, nec velit restituere; quia tunc potes „jure compensationis, seu retentionis uti, „dummodo infamia illata non redundet in a„lios. Ita probabiliter *Tol. Less. Sylv. Mald.* „*Dian. t.* 2. *tr.* 5. *R.* 30. *Mol.* contra *Caj. Tan. Card. Lugo, & Nav.*

Quaeritur igitur I. An liceat compensare famam cum fama? Certum est 1. quod, si alter tibi velit famam restituere, teneris tu pariter restituere famam ei ablatam. Certum est 2. quod, si alter famam tibi jam abstulerit, non potes deinde in compensationem famam illi auferre; quia tunc non esset haec compensatio, sed vindicta, cum fama tua non reparetur per infamiam illius. Ita communiter DD. cum *Salm. tr.* 13. *c.* 4. *n.* 143. Sed quaestio vertitur, an si alter nolit famam tibi restituere, possis tu compensationem facere, differendo restitutionem suae famae? *Prima* sententia negat, quam tenent *Nav. c.* 18. *n.* 47. *Lugo D.* 15. *n.* 45. *Spor. de* 8. *Pr. c.* 4. *n.* 118. *cum P. Nav. Cajet. Val. & Tan.* Ratio, quia compensatio tantum conceditur ad reparandum damnum illatum: in nostro autem casu, tu non restituendo alteri famam, non jam recuperas famam tuam ab illo ablatam, & ideo non datur compensatio, cum ipsa non reparet damnum illatum. *Secunda* vero sententia communior (imo communissima, ut fatetur idem *Spor.*), & probabilior, quam probabilem vocat *Lugo*, & tenent cum *Bus. ut supra*, *Lessius l.* 2. *c.* 11. *n.* 133. *Laym. tr.* 3. *p.* 3. *c.* 7. *n.* 4. *Continuator Tournely t.* 1. *p.* 381. *Mol. D.* 49. *Sylvius* 2. 2. *q.* 62. *a.* 2. *Ronc. de* 7. *Pr. c.* 3. *q.* 3. *R.* 5. *Holzm. de Rest. c.* 3. *n.* 604. *Wigandt tr.* 8. *Ex.* 5. *n.* 103. *R.* 4. *in fin. Sotus l.* 4. *de Just. a.* 3. *ad.* 4. *& Salm. l. c. n.* 143. *cum Sa, Reb. Dic. Trull. Vill. &c.* concedit compensationem. Ratio, quia hoc casu non fit compensatio in reparatione proprii damni, cum utriusque partis damnum permaneat; sed fit in retentione debiti, eo quod potes tu retinere famam alterius, donec ille famam tibi restituat: Ait enim *Laym.*, regulam esse generalem, *quod cognis jus suum alteri reddere, si ille recuset tibi reddere tuum*. Licet ergo haec quomodocumque dicta compensatio non auferat damnum tibi ablatum, aufert tamen, sive suspendit obligationem resarciendi famam alterius, usquedum ille tibi famam restituat.

Nec obstat dicere cum *Lugo*, quod si posses retinere famam alterius cum illius damno, posses etiam famam illi tollere, quod nemo certe admittit. Nam respondemus, aliud esse damnum inferre, aliud illud permittere; aliud enim est positive auferre famam proximi, aliud omittere famam ei restituere, & negative se habere; quia pro his duobus diversis actibus, diversa occurrit ratio: Tollere famam alterius, qui te infamavit, utique tibi non licet, quia infamia illius non reparat damnum infamiae tuae; omittere autem famam alteri restituere, licitum est, si justam causam habes omittendi; justa causa est hic, ut diximus, quia non teneris reddere jus alteri debitum, donec ille jus debitum tibi reddat. Praeterea, ablatio famae de se positive & principaliter tendit ad damnum proximi; & ideo est intrinsece mala; Et quamvis id faceres, ut alter sic moveatur ad restituendam famam tuam, hoc tamen non potest reddere licitam tuam detractionem, cum tale medium non sit per se aptum ad famam tuam reparandam. Non sic in omissione restitutionis, quia haec omissio non tendit de se ad malum proximo inferendum, sed tantum ad servandum te indemnem, ne obligeris famam restituere alteri, qui famam tuam renuit restituere.

Quaeritur II. An, quando restitutio famae sit impossibilis, teneatur diffamator infamiam pecuniis compensare? *Prima* sententia probabilis affirmat, quia, cum fama sit pretio aestimabilis, debet compensari pecunia, si aliter resarciri nequit. Ita *Sylvius, Led. Sot. Arag. Tap. Covarr. &c. ap. Salm. de Rest. c.* 4 *n.* 141. Et videtur clare hanc tenere *S. Thom.* 2. 2. *q.* 62. *art.* 2. *ad* 2. ubi dicit: *Vel si non potest famam restituere, debet ei aliter compensare, sicut & in aliis dictum*, scilicet pecunia, ut in solutione ad 1. jam dixerat. *Secunda* tamen probabilior sententia negat, quia justitia tantum obligat ad reddendum ablatum, vel aequivalens, sed pecunia non est id quod per detractionem ablatum est, nec aequivalens famae ablatae, cum fama sit ordinis superioris ad pecunias, & ideo quibuscumque pecuniis nunquam satisfieri potest. Monent autem communiter DD. quod si infamator sit dives & infamatus pauper, tunc si nequit famam illi restituere, congruum est, ut ille ex aequitate compenset infamiam cum aliqua pecunia, si alter libenter illam acceptat. Vide *dicta n.* 627. 1000

Quaer. III. An infamatus, si alter famam tibi restituere nolit, vel nequeat, possit pecuniis illius compensari? Alii negant; Alii affirmant; 1001

ut

ut *Less. l. 2. c. 11. n. 136. Mol. Bon. Trull. Arag. Dian.* Sed difficultas hic urget, quomodo possit fieri compensatio cum sola probabilitate debiti? Sed jam diximus *tract. de Consc.* quod à generali regula hunc casum specialiter DD. excipiunt *apud Salmantic. de Restitut. cap. 1. n. 321. cum Less. Med. Arag. Led. &c.* Et *Salm.* probabile hoc esse ajunt *c. 4. num. 140.* dicentes, quod cum DD. doceant non posse fieri compensationem debiti probabiliter dubii, intelligunt loqui, quando ipsum debitum est dubium; non vero quando debitum est certum, & dubium tantum versatur circa modum satisfactionis; tunc enim licite potes uti probabili opinione, tibi satisfaciendo compensatione, vel aliter. Ita *Salmant. loc. cit.* Sed vide dicta *lib. 1. n. 35. & v. Attamen*, ubi contrariæ sententiæ adhæsimus.

1002 ,, Si non possis absque periculo vitæ. (*Nisi ,, alter ob tuam infamationem sit in eodem periculo vitæ, Salm. d. num. 138. Tenet tamen ,, Croix n. 1251. cum Ills. metum gravissimi damni temporalis in bonis, etiam excusare a restitutione famæ; Hoc tantum potest admitti, ,, si damnum bonorum sit respective majus, quam ,, famæ*) *. Vel si fama restituenda sit minoris valoris, quam fama detractoris. Sic v. ,, g. Prælatus non tenetur restituere vili homini; si aliter non potest, quam cum amissione famæ suæ multo majoris momenti, sed ,, sufficit tunc si infamatum laudet, aut pecunia compenset. V. *Card. Lugo l. c.* * (*Ita ,, etiam Less. l. 2. c. 11. n. 138. & Salm. de Restit. c. 4. n. 136. cum Bann. Dic. Trull. &c. ,, contra aliquos: Quia aliter non servaretur ,, æqualitas*) *.

1003 ,, 7. Si infamatus sponte remiserit, (modo tamen ejus infamia non redundarit in alios, ut ,, familiam, statum) sive expressa, sive tacita ,, sit condonatio: tametsi nihilominus ex charitate damnum resarcire aliquando tenearis, ,, si possis absque gravi incommodo. *Card. Lugo d. 25. s. 3. n. 28.* Imo aliquando etiam sufficit condonatio præsumpta, sive interpretativa voluntas ejus, qui potest condonare, si ,, nimirum ille sit ita affectus, ut, si rogaretur facile condonaret: tunc enim non est invitus, saltem quoad substantiam, etsi fama ,, non restituatur. V. *C. Lugo l. c.*

,, Quæritur, an restitutio famæ licite condonetur?

,, Resp. Licite fit in iis casibus, in quibus ,, seipsum licet infamare; in quibus autem, & ,, quam graviter peccat se infamando, in iisdem, & tam graviter peccat condonando, ,, *Nav. Trull. l. 7. c. 10. d. 38.* * (*Per se loquendo ,, non est mortale infamare seipsum* (exceptis ,, *casibus ap. Bus. ut inf.*); *Ita Holzm. t. 1. p. ,, 303. n. 644. cum Laym. & communi, quia quisque est dominus suæ famæ. Est tamen veniale, si sit sine causa*) *.

,, 1. Condonans famæ restitutionem peccat ,, mortaliter, 1. Si infamia redundet in alios. ,, 2. Si inde sequatur scandalum. 3. Si sit valde utilis Reip. & ex infamia fructus impediatur. 4. Si fama sit necessaria ad muneris gubernationem, *Sot. Less. Trull. l. c.* qui ,, tamen notant, condonationem semper esse ,, validam, quando fama non redundat in alios, secus quando redundat. Unde parentes ,, non possunt condonare, quando redundat in ,, filios, neque filii, quando in parentes. V. ,, *Auct. cit.*

,, 2. Ex eo vero præcise, quod infamatur, ,, vel contumelia affectus, conversans cum infamatore, videatur remittere injuriam, non ,, censetur condonare restitutionem famæ, vel ,, honoris, sicut nec alia debita per familiaritatem. *Nav. c. 18. Trull. d. 19.*

CAPUT II.

Quid de præcepto Nono, & Decimo?

,, RESP. Prohibent omnes internas concupiscentias, & delectationes voluntarias ,, illorum operum, quæ præceptis secundæ tabulæ, præsertim sexto, & septimo vetantur. ,, Qua de re vide supra: & patebit ex dicendis ,, de peccatis, infra *lib. V.*

CAPUT III.

Quid de Præceptis Ecclesiæ?

,, RESP. Etsi ea sint plurima, præcipue tamen toti Christiano Populo communia ,, quinque numerantur. Ex quibus hic agendum restat de tertio, quia de 1. & 2. actum ,, est in Præc. 3. Decal. De 4. & 5. infra lib. ,, VI. de Sacram. * Contra porro hoc præceptum ex solo contemptu peccari, propos. est ,, proscripta ab Alex. VII. Proposit. 23.

DUBIUM I.

Quid requiratur ad jejunium Ecclesiasticum, & quanta ejus obligatio?

1004 *De unica comestione.*

1005 *De abstinentia a carnibus, ovis, & lacticiniis.*

1006 *An abstinentia a lacticiniis in Quadragesima obliget sub gravi?*

1007 *Dub. I. An hæc abstinentia obliget etiam in Dominicis Quadragesimæ?* 1008. *Quinam in Quadragesima excusentur ad edendas carnes, aut lacticinia?*

1009 *Dub. II. An in jejunio extra Quadragesimam sit abstinendum a lacticiniis de jure communi? Dub. III. An ubi viget consuetudo abstinendi? Dub. IV. An liceat edere biscoctos ovis confectos?*

1010 *Dub. V. An liceat edere laridum, cui permittuntur ova?*

1011 *Dub. VI. Quorum animalium carnes vetentur in jejuniis?*

1012 *Dub. VII. Quibus pueris possint ministrari carnes?*

1013 *An dispensati ad carnes teneatur ad unicam comestionem, & ad abstinendum a piscibus?*

1014 *Quid in mensa privata?*

1015 *Sancita circa hoc a N. SS. P. Ben. XIV. l. de*

I. De obligatione sub gravi. II. De cibis in cœnula adbibendis. III. De bora prandii. IV. De epulis vetitis ad carnes dispensatis. V. De Dominicis Quadragesimæ. VI. De Bulla Cruciatæ. VII. De jejuniis extra Quadragesimam, Quid, si quis sit dispensatus ad carnes ob debilitatem virium? An dispensatis ad carnes permittantur tantum carnes salubres?

1004 „ RESP. Jejunium ex præcepto Ecclesiæ, „ obligante sub mortali, requirit tres con„ditiones, *Laym. l.* 4. *t.* 8. *c.* 1. *n.* 13.

„ 1. Est unica tantum comestio de die in or„dine ad nutritionem. Quæ ita necessaria est „ conditio, ut secunda comestione pecces mor„taliter; reliquis autem supra secundam, ad „ summum venialiter tantum, *Laym. c.* 1. *n.* 12. „ *&* 13.

1005 „ 2. Est abstinentia ab esu carnium, item„que ovorum, & lacticiniorum, eo quod ex „ carne originem trahant, multumque nutriant. „ Unde intra Quadragesimam jure communi „ prohibentur; extra eam permittuntur. Imo „ intra eam quibusdam locis consuetudo per„mittit, quæ ubique notanda est, *Bon. d. ult.* „ *q.* 1. *p.* 2. *ex Sylv. Nav. Less. Az. Lay. l. c. Fill.* „ *Fag. p.* 4. *l.* 1. *c.* 2. Adde, dispensatum quoad „ carnes etiam lacticiniis, & ovis vesci posse, „ non tamen vice versa: & cui est permissus „ esus carnium, etiam secunda refectio permis„sa videtur, ut contra *Regin. Less. Nav. &c.* „ probabiliter docent *Az. l.* 7. *c.* 10. *q.* 3. *Fill. t.* „ 27. *c.* 3. *q.* 4. *Tolet. &c.* * (*Sed bæc opinio* „ *bodie non est amplius probabilis ex Declara*„*tione nostri SS. Pontificis Bened. XIV. Vide* „ *infr. n.* 1013.) * Confirmatque *Bon. l. c.* si „ esus carnium sit permissus ob debilitatem na„turæ, & non propter nauseam, vel damnum „ tantum. Vide *Less. Fill. Azor. &c.* Ratio est, „ quia de essentia jejunii est abstinentia a car„nibus.

Quær. an abstinentia ab ovis, & lacticiniis in diebus jejunii obliget sub gravi? Damnata quidem fuit ab *Alexandro VII. Propos.* 32. quæ dicebat: *Non est evidens quod consuetudo non comedendi ova, & lacticinia in Quadragesima obliget.* Unde certum est prædictam abstinentiam in Quadragesima obligare, & quidem sub gravi, ut communiter DD. apud *Salm. Tr.* 23. *de Tertio Præc. c.* 2. *n.* 34. 1006

Sed dubitatur I. an abstinentia a lacticiniis obliget etiam in Dominicis Quadragesimæ? Negant *Pasq. Fagund. Mendo, Macb. Gom. Llamas, &c.* apud *Salm. l. c. n.* 35. Ratio istorum, quia in *c. Denique, Dist.* 4. prohibentur lacticinia solum in diebus jejunii, ut refert ibi *Glossa*; Dies autem Dominici in Quadragesima non sunt dies jejunii; ergo non est in eis abstinendum a lacticiniis. Neque constat, ut dicunt, contrariam consuetudinem Fidelium animo se obligandi sub culpa gravi fuisse introductam. 1007

Quamvis præfata sententia non sane comprehendatur sub Propos. relata *Alex. VII.* omnino tamen opposita est tuenda cum *Viva in d. Propos.* 32. *n.* 9. *Sancb. Cons. lib.* 5. *c.* 1. *D.* 19. *n.* 30. *cum Cajet. Cov. Metin. &c. Salm. d. c.* 2. *n.* 35. Ratio, quia ex *citato c. Denique*, universe præcipitur in diebus quadragesimalibus abstinentia a lacticiniis. Certum autem est, quod dies Dominici, etiam Quadragesimæ dies sunt: Quare prima sententia sat probabilis non videtur, cum plures eam improbabilem putent apud *Sanchez d. n.* 3.

Notandum 1. cum *Sancb. ib. n.* 4. *& Salm. num.* 40. *Trull. Pasq. & Machad.* quod pauperes, qui non habent, aut non possunt invenire aliud ad se alendum, quam lacticinia, licite in Quadragesima possunt ea comedere, & præbere domesticis, ac operariis suis. Idem dicit *Sancb.* de pauperibus mendicantibus. Et idem afferunt *Sancb. num.* 6. *& Salmantic. ib. cum Trull. & Pasqual.* de iter agentibus, si in via non inveniant pisces ad emendum. Contradicunt tamen probabilius huic *Dian. p.* 10. *tract.* 14. *R.* 59. *& Leand. ac Stepb.* apud *Croix lib.* 3. *part.* 2. *num.* 1323. si hoc accideret tantum per unum diem; nisi, ajunt, sit persona, quæ aliter non valeat commode refici. 1008

Notandum 2. cum *Sancb. n.* 7. *Holz. de Præc. Eccl. c.* 1. *num.* 4. *v. Dices, Croix d. n.* 1323. cum *Dian. Pasq. & Salm. d. c.* 2. *n.* 19. cum *Vega, & Angles*, quod in longa inedia per plures dies, ubi aliud, quam panis, haberi non possit, liceret vesci non solum lacticiniis, sed etiam carnibus. *Sancb.* tamen refert, ab *Angles & aliis* non excusari pauperes, qui oleo ca-

carentes, larido sibi herbas præpararent; Sed hoc valde rigidum mihi videtur, si carentia esset per notabile tempus, puta per hebdomadam: Unde saltem in tali necessitate probabiliorem censeo sententiam *Laymani tr.* 8. *c.* 1. *n.* 5. *Holzm. d. n.* 4. *& Elbel to.* 2. *p.* 156. *cum Alense*, qui laridi usum pauperibus concedunt. Circa esum autem laridi extra Quadragesimam, vide dicenda infra *n.* 1010. *Dubitat. V.*

Notandum 3. plures DD. censere, quod, qui in Quadragesima per plures dies careret piscibus, posset licite jam lacticinia tunc comedere. Probabilius tamen dicit *Ronc. Tr.* 9. *c.* 2. *q.* 4. hoc tantum permittendum assuetis piscibus vesci, non vero rusticis, qui pane, & herbis, aut leguminibus ordinarie aluntur; Nisi tamen (ut recte notat *Bus. Dub. II. n.* 2.) etiam istis cibis carerent ad sufficientiam. Cum autem tales tenues cibi parum substentent, minime tenentur ii ad unicam comestionem, ut dicunt probabiliter *Ronc. l. c. Sanch. l.* 4. *c.* 1. *D.* 15. *n.* 4. cum *Angles & aliis*, *ac Salm. c.* 2. *nu.* 133. Et idem recte docet *Sanch. ib. n.* 1. cum communi, si quis non haberet mane prandium sufficiens ad se pro tota die substentandum; Vel si in die præcedenti inediam sit passus, ut *Tamb. & Sanch. n.* 4. cum *S. Th. &c.*

1009 Dubitatur II. An in diebus jejunii extra Quadragesimam teneamur sub gravi abstinere a lacticiniis de jure communi? Certum est in Quadregesima teneri ad abstinendum, ex propos. proscripta, supra relata. Dubium est, an teneamur extra Quadragesimam? *Prima* sententia affirmat, eamque tenent *Cov.* 4. *Var. c.* 2. *n.* 15. *Gomez in Bulla, Claus.* 7. *num.* 3. Idque probant ex *cap. Denique*. 6. *Dist.* 4. ubi Gregorius Magnus ad Augustinum Anglorum Episcopum sic scripsit: *Par autem est, ut quibus diebus a carne animalium abstinemus, ab omnibus quoque, quæ sementinam carnis trahunt originem, jejunemus, a lacte videlicet, caseo & ovis.* Ubi notandum, quod verba, *par est*, non denotant hic consilium, sed præceptum, ut explicat ibi *Glossa*, & tenent communiter DD. cum *Diana part.* 3. *tr.* 6. *R.* 80. *& Elbel tom.* 2. *pag.* 155. *n.* 428. Confirmatur ex *cap. Rogationes*. 3. *dist.* 3. ubi in Concilio Aurelianensi dictum fuit, quod in diebus Rogationum (in quibus olim jejunium servabatur) Fideles *cibis quadragesimalibus utantur:* Si ergo in Quadragesima vetantur lacticinia, vetantur etiam in aliis diebus jejunii. Hanc sententiam videtur etiam tenere *D. Th.* 2. 2. *q.* 147. *a.* 8. *in c.* ubi loquens generaliter de jejuniis, sic ait: *Illos cibos Ecclesia jejunantibus interdixit, qui hominem ad venerea provocant. Hujusmodi autem sunt carnes animalium in terra nascentium & respirantium, & quæ ab eis procedunt, sicut lacticinia ex gressilibus, & ova ex avibus... Et ideo ab his cibis præcipue jejunantibus Ecclesia statuit esse abstinendum.* Ergo S. Doctor videtur sentire quod in cunctis jejuniis sola consuetudo, ubi viget, derogat obligationi abstinendi a lacticiniis.

Secunda vero sententia communis, quam sequimur, & tenent *Laym. lib.* 4. *tract.* 8. *cap.* 1. *n.* 3. *Sanch. Cons. lib.* 1. *cap.* 1. *dub.* 20. *n.* 2. cum *S. Antonin. Nav. Palac. Henr. &c. Bonac. de Præc. Eccl. D. ult. q.* 1. *part.* 2. *num.* 2. *Conc. t.* 5. *pag.* 188. *n.* 5. *Salm. tr.* 23. *c.* 2. *n.* 33. *cum Conc. Tolet. an.* 1583. *Sporer de Jejun. sect.* 2. *n.* 9. *Viva in prop.* 32. *Alexandri VII. n.* 10. *Holzm. de Præcept. Eccl. cap.* 1. *numer.* 3. *Elbel tom.* 2. *pag.* 155. *num.* 428. docet de jure communi non vetari lacticinia, & ova: Ratio quia contrarium, extra Quadragesimam, nullo jure probatur: in citato enim *cap. Denique* agebatur tantum de jejunio quadragesimali, de quo erat quæsitum, ut patet ex *Glossa*, & ex ipso contextu Canonis, ubi dicitur, *a Quadragesima propositum jejunandi suscipiant*, & denique, *hujus sacri temporis*, *&c.* Et sic intelligunt *Panorm. Fagnan.* & alii communiter. Nec obstat illud *cit. c. Rogationes*, quia illud statutum fuit pro illa particulari Ecclesia Aurelianensi.

Nec obstat *D. Th. in l. c.* nam *ib. ad* 3. clare docet abstinentiam a lacticiniis extra Quadragesimam non præcipi, & ideo non pertinere ad essentiam jejunii, dum ait: *Et ideo in quodlibet jejunio interdicitur esus carnium; in jejunio autem quadragesimali interdicuntur universaliter etiam ova, & lacticinia.* Nota To *etiam*; ergo in jejunio extra Quadragesimam lacticinia non vetantur. Cur autem vetantur in Quadragesima, plures rationes assignat S. Doctor, tum quia tale jejunium est solemnius; tum quia illud observatur ad imitationem Christi Domini; tum quia per ipsum disponimur ad Redemtionis nostræ misteria devote celebranda. Hinc *Viva in Prop.* 32. Alex. VII. *n.* 8. supponit ut certum, quod dispensatus ad lacticinia tenetur ad jejunium, cum non sit ob talem esum a jejunio solutus.

Dubitatur III. An ubi viget consuetudo abstinendi a lacticiniis in jejuniis extra Quadragesimam, talis consuetudo obliget sub gravi? *Prima* sententia negat, quam tenet *Sanchez Cons. l.* 5. *c.* 1. *dub.* 21. *n.* 2. *cum aliis*, *Villalob. Summa t.* 1. *tr.* 23. *diff.* 9. *n.* 1. & probabilem vocat *Tamb. Dec. l.* 4. *c.* 5. §. 1. *n.* 22. *cum Portell. Salas, Henr. &c.* Hæc sententia asserit, præfatam consuetudinem non obligare saltem sub gravi, etiam ubi viget, nisi constet esse introductam a Populo scienter, & animo se obligandi; nam alias censetur servata fuisse ex ignorantia, vel ex devotione sine obligatione. Ratio, quia ad se obligandum ex consuetudine, non sufficit credere aliquam esse obligationem, sed requiritur, quod constet majorem Populi partem habuisse animum graviter se obligandi, ut dicunt *Salm. de Leg. tr.* 11. *cap.* 5. *n.* 28. *cum Suar. Pal. Bon. &c.* Unde dicunt, quod in dubio tunc judicandum est pro libertate; nulla enim lex obligat, nisi probetur ut certa, & nemo præsumitur in dubio certum onus sibi imposuisse.

Secunda tamen sententia communis, quam amplectimur, & docent *S. Th.* 2. 2. *q.* 147. *a.* 8. *ad* 3. *Az. t.* 1. *l.* 7. *c.* 10. *q.* 1. *Less. l.* 5. *c.* 2. *n.* 3. *&* 10. *Laym. l. c. n.* 3. *Viva in d. prop.* 32. *n.* 10. *Ronc. de* 3. *Præc. Q.* 2. *c.* 1. *q.* 3. *in fin. Conc. t.* 5. *p.* 188. *n.* 5. *Salm. c.* 2. *n.* 33. *Bon.*

Bon. loc. cit. part. 2. *n.* 2. *cum Nav. Sylvest. Valent. Fill. Reg. &c.* communiter tenet esse obligationem abstinendi a lacticiniis in locis, ubi ab immemorabili talis viget consuetudo. Ratio, quia in hoc casu possessio non stat pro libertate, sed pro obligatione consuetudinis; Regula enim generalis est, ut pluries diximus, quod pro eo stat possessio, pro quo stat præsumtio; una autem ex conjecturis quæ faciunt præsumere consuetudinem introductam animo se obligandi, est quando consuetudo constanter, & cum gravi incommodo a majori parte Populi observatur, ut dicunt *Suar. de Leg. l.* 7. *c.* 15. *n.* 17. *Pal. t.* 1. *tr.* 3. *D.* 3. *p.* 2. §. 3. *n.* 13. *Diana p.* 3. *tr.* 6. *R.* 80. utque diximus *de Leg. n.* 107. *v. IV. Requiritur, cum Salm. & Croix*; quia non solet Populus constanter convenire in observantiam alicujus consuetudinis graviter onerosæ, nisi quando vere obligatum se sentit. Si ergo præsumtio stat pro consuetudine, quod animo se obligandi sit a Populo introducta, pro ea quoque stat possessio.

Dubitatur IV. An in jejuniis Quadragesimæ liceat comedere in quacunque quantitate panes biscoctos ovis confectos, vulgo *Ciambelle?* Affirmat *Pasqualigus decis.* 85. *n.* 3. quia quantitas ovorum farinæ immixta ita absorbetur in ejusmodi compositione, ut nullo modo censeatur cibus ex ovis. Sed omnino negandum cum *Palao tr.* 30. *D.* 3. *p.* 2. *n.* 6. *Conc. t.* 5. *p.* 190. *n.* 8. *& Salm. tr.* 23. *c.* 2. *n.* 41. Ratio, quia substantia ovorum non deperditur per hoc quod farinæ miscetur, alias quilibet posset in diebus prohibitis comedere cibum album, vulgo *mangiar bianco, confectum ex carne*, & farina. Dicunt tamen *Salm. l. c.* quod DD. communiter admitunt sine jejunii læsione posse edi tantum duos biscoctos, & citant *Dian. p.* 1. *tr.* 9. *R.* 31. *Led.* 2. *p. tr.* 27. *de Abstin. c.* 1. *diff.* 5. *Vill. t.* 3. *tr.* 23. *diff.* 7. *n.* 8. Sed *Diana* id tantum admittit ratione consuetudinis; *Ledesma* vero, & *Vill.* dicunt duos bicoctos posse edi sine peccato gravi. Hinc mihi probabilius dicendum videtur, hujusmodi cibi esum non excusari a peccato veniali, nisi saltem aliqualis causa accedat.

1010 Dubitatur V. An, cui licitum sit edere lacticinia, liceat etiam edere laridum, & sagimen? Affirmant *Hostiens. Abbas, Sylv. & Glos. in c. Presbyter. Dist.* 82. apud *Laym. Tr.* 8. *c.* 1. *n.* 5. cum *Fagund.* apud *Bus.* Ratio, quia dicunt laridum, & sagimen revera non esse carnes; cum pinguedo crescat, etiam finito naturali augumento animalium; ideoque censent pinguedinem potius dicendam esse excrementum carnis, sicut est lac, quam veram carnem; *Viva de* 3. *Pr. Dec. Q.* 10. *a.* 1. *n.* 2. id putat probabile cum *Laym.* & *Az.* quos citat; Sed *Az. t.* 1. *l.* 7. *c.* 10. *q. ult.* minime id asserit esse probabile tantum non improbat; *Laym.* autem *l. c.* dicit expresse prædictam sententiam non esse practice probabilem ob contrariam conditionem; Quamvis concedat posse eam inservire 1. ad permittendum lacticinia pauperibus. 2. Ut esus laridi, & saginis non facile damnetur de peccato gravi. 3. Ut permittatur ancillis illa coquere, & etiam vesci, si nequeant resistere dominis hoc jubentibus. *Tamb.* autem *Dec. l.* 4. *c.* 5. §. 1. *ex n.* 14. distinguit, & dicit, laridum, sive pinguedinem nondum igne liquefactam, omnino censendam esse carnem; Si vero illa sit liquefacta, & in *sagimen* reducta, dicit probabile esse cum *Dian. Henriq. &c.* quod inter lacticinia numerari possit.

His omnibus igitur non obstantibus (quicquid sit de pauperibus, & ancillis, ut supra dicit *Laym.*), omnino videtur non recedendum a sententia communi, quam docent *Sanch. Cons. l.* 5. *c.* 1. *D.* 19. *in fine & Dec. l.* 4. *c.* 11. *n.* 48. *Bon. D.* 4. *q.* 2. *p.* 6. *n.* 23. *Conc. t.* 5. *p.* 159. *n.* 2. *Elbel t.* 2. *p.* 156. *n.* 430. *Ronc. Tr.* 9. *c.* 1. *q.* 3. *Milante p.* 266. *Salm. d. c.* 2. *num.* 15. cum *Trull. Henr. Rodr.* &c. Hi omnes dicunt laridum, & sagimen veras esse carnes, cum vere de substantia carnis participent. Si vero adsit in aliquo loco diversa consuetudo, hanc servandam esse dicit *Bus. n.* 3. *in fine*.

Dubitatur VI. Quorum animalium carnes judicentur vetitæ in die jejunii? *S. Th.* 2. 2. *q.* 147. *a.* 8. ait interdici carnes omnium animalium, *in terra nascentium & respirantium*. Sed ad discernendum, quæ animalia reputanda sint carnes, quamvis non leve judicium sit attendere, an illa diu extra aquam vivere soleant, magis tamen attendenda est communis æstimatio Fidelium ac judicium medicorum, si reputent carnes, vel pisces; ita *Less. l.* 4. *c.* 2. *n.* 8. *Concina tom.* 5. *pag.* 159. *n.* 2. *Elbel l.* 2. *pag.* 155. *n.* 427. *Holzm. t.* 1. *p.* 333. *num.* 4. *& Bon. de Pr. Eccl. D. ult. q.* 1. *p.* 2. *n.* 1. *cum Sylvest. Navar. Azor. Valent. Laym. Fill. & Reg.* Hinc dicunt *Tamb. Dec. l.* 4. *c.* 5. §. 1. *num.* 10. *Conc. Bon. Elbel Holzman ll. cc.* item *Reg. & Gab. ap. Croix l.* 6. *p.* 2. *num.* 1266. non vetari carnes limacum, testudinum, ranarum, locustarum, & concharum. Ratio, quia hujusmodi animalia saltem æquiparantur piscibus, cum vix habeant sanguinem, vel sanguinem frigidum, vel nutriuntur piscibus, aut in aquis ad instar piscium. Idem ajunt *Milante p.* 265. *& Tamb. d. nu.* 12. de viperis, quæ similes sunt anguillis. Idem dicunt *Elbel, & Holzm. ll. cc.* de lutris, castoribus, fibris, & de anatribus cujusdam generis. Aves tamen, ut *Mil. & Conc. ll. cc.* licet aliquæ nutriantur in aquis, habeatur ut veræ carnes, prout sunt fulicæ, corvi marini, & similes. 1011

Dubitatur VII. Quibus pueris licite possint ministrari carnes? Certum & commune est posse pueris usu rationis carentibus ante septennium, sicut & amentibus; *Sanch. Dec. l.* 1. *c.* 12. *n.* 0. *&* 16. *Salm. tr.* 23. *c.* 2. *n.* 20. *cum Panorm. Bon. Trull. &c.* Idem dicitur de pueris, qui adhuc post septennium ad usum rationis non pervenerint, ut *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1367. cum communi. E converso nequeunt carnes ministrari pueris statim ac completo septennio, usum rationis adepti fuerint, ut omnino tenendum cum *Sanch. Laym. Bon. Pal. Salm. &c.* contra *S. Antonin. &c.* Vide dicta *l.* 1. *n.* 155. *in fine, v. Quæritur.* Dubium fit, an possint dari carnes pueris, qui ante septennium 1012

jam

jam habent usum rationis? Affirmant *Sancius*, *Diana*, *& Burgh. ap. Croix l. 1. n. 676.* & alii in pari casu allati *n.* 270. quorum sententia non videtur improbabilis ex doctrina *D. Thomæ*, quia, ut dicunt lex positiva tantum respicit communiter contingentia. Sed communius & probabilius negant *Sanch. l. c. n. 6. Az. p. 1. l. 7. c. 17. alias 28. q. 2. in fine*, *& Salm. d. n. 20. cum Suar. Bon. Vill. Trull. Fill. &c.* Ratio, quia Ecclesia pro hujusmodi abstinentiæ obligatione non quidem determinat tempus septennii, sed tempus quo pueri sunt capaces præcepti; & hoc sane evenit, quando usus rationis jam sunt compotes facti. In dubio autem, an aliquis puer pervenerit, vel non, ad usum rationis, possuntne ei carnes ministrari? Distinguendum: Si puer attigerit septennium, non possunt, quia tunc præsumptio stat pro usu rationis, & consequenter pro obligatione, ut recte dicunt *Salm. l. c. cum AA. citatis*. Secus dicendum, si non attigerit; quia tunc præsumptio stat pro opposito, & ideo possessio stat pro libertate, ut *Salm. de Leg. c. 3. n. 52. Holzm. t. 1. p. 82. n. 402.*

1013 Quoad eos autem, qui in diebus jejunii dispensantur ad carnes, attente oportet hic advertere, quæ nuper sancita sunt a SS. Nostro Pontifice *Bened. XIV.* in Epistola Encyclica, quæ incipit: *Non ambigimus*. Ipsam in Dissertatione Prolegomena P. II. in extensum reperies: ubi SS. Pontifex, graviter dolens de perniciosa licentia plurimorum, hanc adeo invaluisse conqueritur, *ut nulla Apostolici instituti* (verba sunt Epistolæ) *habita ratione jejuniorum tempore palam, & impune ab iisdem agitantur convivia, & epulæ interdictæ promiscue inferuntur*. Hinc in prædicta Epistola, & clarius in altera, quæ incipit: *In suprema*, (& hanc ibidem reperies) ita Pontifex sancit: *Nos quibuscunque, quacunque occasione, sive multitudini indiscriminatim ob legitimam causam, & de utriusque medici consilio (dummodo nulla certa, & periculosa affectæ valetudinis ratio intercedat, & aliter fieri necessario exigat) in Quadragesimæ, aliisque anni temporibus, & diebus, quibus carnium, ovorum, & lacticiniorum esus est probibitus, dispensari contigerit, ab omnibus omnino, nemine excepto, unicam comestionem servandam, & licitas, atque interdictas epulas minime esse apponendas, tenore præsentium declaramus, & edicimus.*

1014 Hic ab aliquibus dubitatum fuit, an dispensatus ad carnes licite possit aliquem pisciculum, sive cibum legalem, non in conviviis, neque cum scandalo, sed in privata mensa aliquando moderate comedere? Ad hoc dubium quidam modernus Auctor (*de Petio in Addit. ad Fel. Pot.*) animadvertens relata verba SS. nostri Pontificis, quæ sub initio primæ Bullæ præmittuntur, ut supra; *Ut nulla Apostolici Instituti, Sacratissimique Præcepti habita ratione, jejuniorum tempore palam, & impune ab iisdem aguntur convivia, & epulæ interdictæ promiscue inferuntur*. Sic respondet: „ (In conviviis igitur, lautisque mensis promiscue carnes, ac legales cibos comedere prohibetur. At si privatæ sint mensæ, & nullum sit scandalum, dispensatos ad carnes, legales etiam cibos cum illis edere, si debita cum moderatione fiat, non ad satietatem, non immodice, non ad gulæ delectationem, sed ad stomachi appetentiam, minime censetur hac Bulla prohibitum. Nonne & actus posset esse temperantiæ, ut, si quis, ne comedat duo fercula carnis, unum carnis, legale alterum edat? Nec enim illa SS. Pontifex vult esse vitanda, quæ Theologorum sensus probat, sed ea, quæ solum abusum redolent laxitatis) „ His tamen non obstantibus, attentis duabus Bullis Nostri SS. Papæ Benedicti XIV. nempe Bulla, *Non ambigimus*, & Bulla *Libentissime*, præfata opinio non videtur probabilis; quia, licet in prima Bulla fiat obiter mentio de conviviis, non ideo tamen infertur, quod prohibitio fuerit facta tantum pro conviviis: nam in primis Bulla generaliter prohibet dispensatis, ne piscibus vescantur; secundo, Pontifex asserit hanc Bullam emanasse ad instar alterius sui Rescripti eodem anno editi, quo cum dispensasset generaliter ad carnes, expresse vetuit apponi promiscue licitas, atque interdictas epulas: Quis autem dicet, tunc Pontificem prohibuisse dispensatis esum piscium tantum in conviviis? Deinde per alteram prædictam Bullam *Libentissime*, & per insertam ibi Constitutionem, *si Fraternitas*, videtur hoc dubium omnino ablatum: ibi enim Pontifex præcepit Medicis, ne dent facultatem vescendi carnibus tempore vetito, nisi geminis adjectis conditionibus, scilicet *unicæ die comestionis*, *& non permiscendarum epularum*. Ergo dispensatis ad carnes interdicti fuerunt generaliter pisces, tam in conviviis, quam in mensa privata, cum licentiæ Medicorum non dentur ad carnes edendas tantum in conviviis, sed etiam in mensa privata. Tandem in præfata Constitutione, *Si Fraternitas*, ad *Quæsitum* 4. solis dispensatis ad ova conceditur esus piscium, & negatur dispensatis ad carnes, nec ullam ibi Papa mentionem facit de conviviis, sed generice loquitur. Præterea præfatus Auctor *de Petio l. c.* notat in præfata, & sequenti Epistola nostri SS. Pontificis Benedict. XIV. non reprobari opinionem, quod extra Quadragesimam non sit obligatio de jure communi, in diebus jejunii abstinendi a lacticiniis, juxta dicta *num.* 1009. Et quidem valde probabiliter; nam licet in præfata Epistola, *In suprema*, ut supra dicatur: *In quadragesimæ, aliisque anni temporibus & diebus, quibus carnium, ovorum, & lacticiniorum esus est probibitus, dispensari contigerit, &c.* Per hæc tamen verba, assertive prolata, nulla apparet facta a Pontifice de hoc peculiaris sanctio; & illa prohibitio lacticiniorum rationabiliter intelligitur asserta relative ad tempora Quadragesimæ, in quibus procul dubio eorum esus est vetitus.

Insuper alia Epistola edita die 10. Junii 1745. quæ incipit, *Libentissime*. (Vide Epistolam in eadem Dissertat. Proleg. P. II.) noster SS. Pontifex declaravit I. quod duo prædicta præcepta pro dispensatis ad carnes, scilicet de unica comestione in die facienda, & de non 1015

permiscendis epulis, obligant sub gravi. II. quod dispensati ad carnes in vespertina refectiuncula ut debeant *eo cibo*, *eaque portione*, *quibus utuntur jejunantes rectæ meticulosæ conscientiæ*. III. quod iidem dispensati servare debent horam jejunantibus præscriptam. IV. quod pro dispensatis ad carnes epulæ licitæ sunt ipsæ carnes, interdictæ vero sunt pisces, adeo ut utrumque simul adhibere non possint. V. quod præceptum de dictis epulis non miscendis dies quoque Dominicos Quadragesimales complectatur. VI. quod lex non respiciat eos, qui gaudent Bulla Cruciatæ. VII. quod prædicta duo præcepta urgeant diebus jejunii, etiam extra Quadragesimam. Hic autem notandum, quod dispensati ad carnes minime prohibentur secundam comestionem facere, si sint dispensati ob debilitatem virium, ut *Salm. cap. 2. numer. 26.* cum *Wigandt*: Et idem declaratur in Epistola nostri Summi Pontificis verbis, ut supra: *Dummodo nulla certa, & periculosa affectæ valetudinis ratio intercedat, &c.* Scribit autem *Angelus Franzoja l. 3. tr. 6. c. 3. Animad. II. v. At hic &c.* quod dispensatus ad carnes, si pulmentum vulgo *Minestra*, carnium jure coctum comedit, licite vesci potest non tantum lacticiniis & ovis, sed etiam piscibus. Ratio, ut puto, quia prohibitio Pontificis non miscendi carnes & pisces, stricte intelligenda est, nempe cum comeditur proprie ferculum carnium, sed jus carnium magis quam edulii, condimenti rationem habet.

Quæritur hic, an dispensati ad carnes possint sine læsione jejunii edere carnes non salubres, nempe porcinas, & similes? Affirmant communissime DD. & quidem probabiliter, tum quia licentia ad carnes generaliter impertita, non est restringenda ad solas salubres, tum quia alias dispensati pluribus subjicerentur scrupulis, non raro dubitando, quænam carnes noceant, vel prosint. Ita *Lugo de Just. D. 3. num. 139. Sanchez Dec. l. 4. c. 1. num. 59. Croix lib. 3. part. 2. num. 1313. Tamb. Dec. l. 4. c. 5. §. 1. numer. 8. & Salm. tr. 23. de 3. Præc. c. 2. num. 21. cum Villal. Trull. Diana, &c.* Veruntamen *P. Concina t. 5. p. 273. n. 6.* adducit quoddam Edictum Clementis XI. Romæ publicatum die 24. Febr. an. 1703. & confirmatum an. 1704. ubi dispensatis in Quadragesima permittuntur tantum carnes salubres. Sed advertendum cum *P. Viva de Jejun. quæst. 10. art. 1. num. 4. & Capellotto, ac aliis ap. eundem Concina*. Edictum illud non fuisse generale pro tota Ecclesia, sed tantum pro statu Romano, idque declaratum fuit a N. SS. P. Benedicto XIV. prius in libro Notificationum (*to. 1. Notif. 15. num. 24.*), ubi testatur hujusmodi Edictum emanatum fuisse a Clemente tanquam Episcopo Romæ. Deinde expressius id declaravit in sua Bulla de Jejunio, *Non ambigimus*, in qua loquens de præfato Edicto (ubi, ut diximus, vetitum fuit dispensatis edere carnes insalubres & insuper in eodem Edicto simul præscriptum fuit dispensatos teneri ad unicam comestionem) dicit: *Nolumus tamen vos ignorare cum hujusmodi necessitate, & servandam esse unicam comestionem, sicut alias hic Romæ, ac nos ipsis hoc anno, urgentibus causis dispensantes, expresse præscripsimus*. Nota To *sicut alias hic Romæ*, ergo clare exprimit noster Papa Benedictus Decretum illud, ubi simul præscripta fuit quoad dispensatos unica comestio, & esus carnium tantum salubrium, fuisse particulare solum pro Roma. Noster autem Pontifex tale Decretum ampliavit quidem pro tota Ecclesia quoad partem unicæ comestionis, non vero quoad prohibitionem carnium insalubrium. Advertendum tamen, quod in Bulla, *Libentissime*, ejusdem Benedicti XIV. (Vide Dissert. Proleg. P. II. Epist. III. *vers. Innocentius III.*) dicitur, quod, interveniente aliqua urgentissima necessitate dispensandi ad esum carnium cum universa quadam Civitate, aut Gente, tunc tantum a Sede Apostolica *carnis, salubris tamen, facultas concedetur*. Hoc enim æquum fuit sic disponere, & strictius procedere, cum ageretur de universo Populo. Quod autem in præfata Bulla disponendum sancitur pro universo Populo, non habetur sancitum quoad dispensationem pro singulis personis. Sed loquendo in particulari de carne porcina, non videtur illa absolute posse dici insalubris, cum ipsa, ut scribit celebris Medicus Hoffman, maximam habeat convenientiam cum sanguine humano. Refertque *Riverius (Instit. medic. lib. 2. c. 17.)* id quod sentit Galenus de carne suilla, & ait: *Galenus humanæ carnis similem esse asserit, & si bene coquatur, omnium ciborum potissime nutrire. Crassum & lentum habet succum, & ideo nutrimentum præbet firmum, ac durabile, quod dissipari facile nequit*. Dicet aliquis: sed cur caro porcina vetita fuit Hebræis, nisi quia nociva? Respondetur, quod Palæstinæ (regionis tam adustæ) prohibita fuit illa, quia sues ibi magis quam alibi lepra laborant, ut scribit Calmet in Levit. 11. 8. sicut ibi etiam leporica caro interdicta fuit, quæ certe inter nos non habetur ut noxia. Præterea ait S. Thomas, quod carnes Judæis vetitæ aliæ interdictæ fuerunt ob nimiam humiditatem aut siccitatem, aliæ quia reputabantur immundæ, prout carnes porcinæ; & de facto ratio a Moyse prolata de tali prohibitione hæc quidem fuit, quia carnes suillæ immundæ erant: *Horum carnibus non vescimini, quia immundæ sunt vobis. Levit. 11. 8. Immundæ autem appellantur quia (ut scribit Plutarchus) nullum animal ita gaudet cœno, ac sordidis locis*. Item ait Natalis Alexander, & idem scripsit olim Tertullianus (*lib. 2. contra Marcionem cap. 18.*) carnes suillas vetitas esse Hebræis, ut eorum coerceretur ingluvies, & incontinentia refrænaretur.

„ 3. Conditio est certa hora refectionis, 1016
„ quæ est circa meridiem, nisi aliud loci con-
„ suetudo ferat. Idque non mathematice com-
„ putandum, sed moraliter. Dictam autem ho-
„ ram notabiliter sine justa causa prævenire,
„ mortale putat *Nav.* & quidam alii; sed pro-
„ babilius docent esse veniale *Tolet. & Filliuc.* eo
„ quod non violetur substantia, sed tantum
„ cir-

„ circumstantia. *Tol. Less. d. 2. n. 13.* Vid. „ *Laym. c. 3. n. 10. & seq.*

„ Dixi 1. *notabiliter*: *& sine causa*: quia „ prævenire ex justa causa, v. g. si iter faciendum, si hospites dimittendi, &c. & „ absque ea, per mediam horam tantum, nullum peccatum videtur esse. Dilatio in vesperam, & licita est, & laudabilis, si nihil ante sumas.

Quæritur, an antevertens notabiliter sine causa horam meridianam graviter peccet? Primitus compertum est, horam refectionis fuisse vespere post solis occasum. Deinde retroacta est ad horam nonam, nempe ad horam mediam inter meridiem, & occasum. Verum a XIV. seculo consuevit refectio fieri ad horam sextam, sive ad meridiem. Hæc autem hora non mathematice, sed moraliter computanda est, ut docet *D. Th. 2. 2. q. 137. a. 7. ad 2.* ubi ait: *Ad jejunium requiritur hora determinata, non secundum subtilem examinationem, sed secundum grossam æstimationem: sufficit enim, quod sit circa horam nonam*: hæc enim tunc erat hora refectionis. Quæ autem dicenda est notabilis anticipatio? Alii dicunt, si refectio anticipetur plus, quam hora; Alii autem probabilius, si tantum hora, ut *Azor. tom. 1. l. 7. c. 11. q. 4. Conc. t. 5. p. 277. num. 6. Elbel tom. 2. p. 160. n. 444. Holzm. t. 1. p. 333. num. 6.* Quamvis apud plures Religiosos, ut ait *Elbel l. c. cum Croix, Spor. & Tamb.* receptissima sit consuetudo anticipandi prandium per integram horam. Ceterum omnibus licitum est anticipare infra horam, etiam sine causa. An autem notabilis anticipatio sit mortalis. *Prima* sententia probabilis affirmat cum *Az. l. c. Sanch. Dec. l. 4. c. 11. n. 51. & Nav. Sylvest. Led. Cov. &c. ap. Salm. tr. 23. c. 1. n. 86.* & hanc probabiliorem putat *Conc. l. c. n. 5.* Ratio, quia sicut datur præceptum de unica comestione, sic etiam datur de comestionis tempore. *Secunda* vero sententia communior, & probabilior negat eamque tenent cum *Bus. Less. l. 4. c. 2. n. 15. Tol. l. 6. c. 2. Bon. q. 1. p. 4. n. 3. Pal. p. 2. §. 3. n. 3. Laym. l. 4. tr. 8. cap. 1. n. 11. Spor. de 3. Præc. sect. 5. n. 23. Elbel p. 160. n. 443. Holzm. t. 1. p. 433. n. 6. Salm. d. c. 2. n. 87. cum Innoc. Ricch. Archidiac. Vill. Fill. & Rodr.* Ratio, quia hora non est de essentia jejunii, ut ipsi Contrarii fatentur, sed est circumstantia tantum accidentalis; Unde, sicut in Officio Divino, licet hora recitationis sit præcepta, anticipatio tamen non est mortalis; ita nec etiam in jejunio. Hinc non valet dicere, quod esto horæ determinatio non sit de essentia jejunii, est tamen conditio ab Ecclesia præscripta; Nam respondetur, quod hæc conditio vel non obligat sub gravi, vel an obliget sub gravi, saltem non constat; & ideo ad mortale non obligat. Neque officit, quod anticipando, finis jejunii frustretur; quia (ut bene respondet *Elbel*) maceratio, quæ mane habenda erat, compensatur postea, licet cum minori difficultate; sed hæc diminutio non reputatur gravis; præterea quod finis præcepti non cadit sub præcepto. Nemo autem dubitat, quin hujusmodi notabilis anticipatio sit saltem veniale; a quo excusat quælibet causa rationalis, nempe iter inchoandum, urgens negotium, debilitas complexionis, urbanitas, & similia. Ita *Elbel, Holzm., Sporer ll. cc. & Salm. numer. 90. cum Pal. Azor. Nav. &c.*

„ 1. Non solvitur jejunium per divisionem 1017
„ prandii, ob negotium incidens, vel si quid „ sumatur per modum medicinæ, vel ob debilitatem, aliamve causam rationabilem, ut „ apud Religiosos faciunt ministri, & lectores „ mensæ, quia non nisi unicam refectionem intendunt. * (*Ita Caj. Bon. Less. Pal. & Salm. num. 51. Et ita præscripsit S. Benedictus in Reg. 28.*) * Et hinc *Sanch. t. 2. opusc. l. 5. c. 1. dub. 34. Escob. t. 1. E. 6. c. 3. num. 29.* excusant famulos mensæ ministrantes, si aliquid prægustent, aut ex reliquiis gulose sumant, tum ut melius serviant, tum „ ut famem sublevent; intellige, si cum illorum refectione licita moraliter uniatur. * (*Ut ait etiam Elbel tom. 2. p. 161. num. 448. cum Less. Tamb. Sporer numer. 13. cum Azor. Nav. Diana, & Croix l. 3. p. 2. num. 1280.*) * Nec solvitur per sumtionem electuariorum, vel crebriorem haustum (ante „ quem modicum sumere, ne potus noceat, permittit *Azorius, Escob. tom. 1. E. 7. c. 3. n. 28.*); „ & quidem toties, quoties biberit dummodo „ non in fraudem jejunii, verbi gratia 5. vel „ 6. amygdalas, vel quid simile, *Regin. &c.* cum *Diana p. 1. tom. 8. R. 24.* quia „ ordinantur potius ad alterationem corporis, vel digestionem ciborum, quam nutritionem.

Quæritur I. an liceat sine fractione jejunii 1018
sumere toties quoties libuerit aliquid cibi ante potum, ne potus noceat? Affirmant *Pasq. Fag. Dian. & Leander* (*apud Salm. tr. 23. cap. 2. num. 66.*), qui citat *D. Thom. Sylv. Sanch. Bonac. &c.* Sed recte contradicunt *Salm. numer. 68. cum Caj. Abul. &c.* qui dicunt nequaquam *D. Thomam*, nec alios citatos a *Leandro*, id permittere toties, quoties, sed tantum vix pro una vice, in quo consentiunt ipsi *Salm. & Concina tom. 5. pag. 255. n. 3.* Alii vero, ut *Elbel tom. 2. pag. 165. n. 440.* cum communissima, ut asserit, *Sporer sect. 5. n. 14. Laym. l. 4. tr. 8. c. 1. n. 7. Croix l. 3. p. 2. num. 1293.* id permittunt, si non fiat frequenter.

Quæritur II. an *Electuaria* frangant jeju- 1019
nium? Electuaria dicuntur ea, quæ ex electis rebus, puta ex saccharo & junipero, aut cedro conficiuntur, vulgo dicta *Conserve*, ut *Concina tom. 5. pag. 203. n. 8. & Elbel t. 2. p. 171. num. 447. cum D. Th.* loco mox citando; non autem intelliguntur potiones de *Kaffè*, & herba *Thè*, quæ omnino ad libitum quidem permittuntur, ut bene ajunt *Croix l. 3. p. 2. n. 1292. Holzmann t. 1. p. 337. num. 21. Milante in Prop. Ex. 23. p. 257. & Elbel p. 156. num. 433. cum communi.* De præfatis autem Electuariis sic docet *D. Th. 2. 2. q. 147. art. 6. ad 3.* ubi ait; *Electuaria, etiamsi aliquo modo nutriant, non principaliter assumuntur ad nutrimentum, sed ad digestionem ciborum: Unde non sol-*

solvunt jejunium, sicut nec aliarum medicinarum assuntio; nisi forte aliquis in fraudem electuaria in magna quantitate assumat per modum cibi. Hanc doctrinam S. Doctoris communiter sequuntur *Holzmann l. c. p.* 338. *R.* 2. *Elbel p.* 161. *nu.* 447. *Spor. num.* 14. *& Salm. cap.* 2. *num.* 42. *cum Caj. Less. Navar. Laym. &c.* An autem hæc, ob solam delectationem sumta, jejunium lædant? Negant *Salm. num.* 53. *cum Abul. & Sylv.* modo sumantur in parva quantitate: utuntur ratione *D. Thomæ*, scilicet quod Electuaria non sumuntur ad nutriendum, sed ad digestionem adjuvandam? sicut vinum, etiamsi vere nutriat, & ad delectationem sumatur, tamen, quia non est ad nutriendum institutum, non frangit jejunium. Sed oppositum tenendum cum *Concina p.* 203. *n.* 8. qui citat *Leand. Fag. &c. ac Dian. Coord. tr.* 6. *R.* 95. *num.* 2. Ratio, quia ideo Electuaria licite sumuntur in parva quantitate, eo quod, cum assumuntur ut medicamentum, adest sufficiens causa excusans a veniali; cum autem sumuntur ad delectationem, deficit causa, & propterea nequeunt sumi sine culpa. Nec obstat ratio *D. Thomæ*, ut supra opposita; quia, cum dicat S. Doctor non posse ea sumi per modum cibi, utique consequenter excludit posse sumi ad delectationem. Neque etiam valet paritas vini, nam vinum per se habet rationem potus, & non cibi, ut per se habent Electuaria. Ceterum, ad excusandum sufficit quælibet rationabilis causa, licet non tam gravis, puta ad digestionem ciborum, ut ait S. Thomas, sive ad confortandum stomachum, ad tollendum fœtorem oris, ad conservandam vocem, & similia; Ita *Spor. d. num.* 14. *& Elbel l. c.* Et sic probabiliter excusantur ii, qui aliquid sumunt, ne vires deficiant, quando prandium differre debent ultra horam communem, ut docent *Pal. t.* 7. *tr.* 1. *D.* 3. §. 2. *n.* 3. *cum Az. Tol. Sa, Nav. & Val. Less. ac Layman apud Croix l.* 3. *part.* 2. *num.* 1282.

1020 Quæritur III. Per quantum temporis prandium moraliter non interrumpatur, itaut illud continuari possit? *Tamb. Dec. l.* 4. *c.* 5. *n.* 16. *& Fill.* apud *Dian. part.* 1. *Tract.* 9. *Ref.* 32. dicunt, si nulla adsit causa, non interrumpi prandium per quadrans cum dimidio, etiamsi decreveris non amplius comedere; imo *Elbel tom.* 2. *p.* 158. *num.* 438. concedit id etiam per semihoram. Per horam procul dubio interrumpitur prandium, ut *Salm. tr.* 10. *c.* 21. *num.* 38. Quando vero intercedit negotium *Sanch. Cons. l.* 5. *cap.* 1. *D.* 24. *num.* 1. cum aliis, & *Viva Qu.* 10. *A.* 2. *n.* 4. dicunt, nec etiam per horam prandium interrumpi. Imo *Joan. Sanchez* extendit adhuc ad duas horas; Et quamvis hoc non admittant. *Salm. tr.* 23. *c.* 2. *n.* 49. attamen *Tamb. Dec. l.* 4. *c.* 5. §. 2. *n.* 15. cum *Fag. & Lezan. Dian.* apud *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1279. absolute concedunt; Et sane probabiliter, quando quis non sufficienter se refecit, ut ait *Holzmann t.* 1. *p.* 338. *n.* 22. Imo *Croix l. c. cum Leand. Steph. & Pasq.* adhuc probabiliter concedunt, quantumcumque sit sero, posse eum redire ad prandium: Dummodo (addunt) retinuerit intentionem redeundi, & non sufficienter se refecerit. Sed casu quo aliquis non posset tolerare jejunium sine magno incommodo, puto, etiam sine illa intentione, posse redire, quia Ecclesia nunquam intendit obligare ad diem transigendum sine sufficienti refectione? Et hoc concedere videntur etiam ipsi *Salm.* sequenti *n.* 50. *in fine* cum *Less. Trull. & Fill.*

Quæres IV. an quis, postquam surrexit a mensa animo non amplius comedendi, possit iterum ad comedendum redire? Negat *Nav.* Sed affirmant *Less. l.* 4. *c.* 2. *D.* 2. *Ronc. c.* 1. *q.* 1. *R.* 1. *ac Bon. Trull. & Vill.* apud *Salm. c.* 2. *n.* 50. qui merito probabile putant, si convivæ adhuc comedant, vel si in mensa apponatur aliud ferculum, quod ille ignorabat apponendum; ut ait *Sanch. n.* 5. *& Salm. n.* 16. cum *Villal.* quia adhuc moraliter censetur idem prandium durare. Id autem quod dicunt *Nav. Sylv. & Pal.* scilicet, quod qui causa itineris mane jentaculum sumpserit, non tenetur ad jejunandum, si postea non proficiscatur; Recte id negant *Salm. Less. Trull. & Fill.* nisi quando per illam unicam comestionem non possit is reliquo die commode jejunare; Nam alias, cum essentia non adhuc sit destructa, tenetur utique jejunium servare.

Quæritur V. Quamdiu liceat protrahere prandium? Probabiliter respondet *Tamb. l.* 4. *c.* 4. §. 2. *n.* 15. *& Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1283. *cum Fagund.* licere usque ad duas horas; Imo *Elbel t.* 2. *p.* 158. *n.* 437. *cum Gobat* concedit usque ad tres, vel quatuor horas, saltem pro Germanis, juxta eorum morem; sed *Croix* merito dubitat, an hæc consuetudo sit approbata; nisi, ut ait, post duas circiter horas apponantur sola bellaria, vel cibi leviores; maxime si postea vesperi omittatur refectiuncula; Hocque ego nec approbo, nec reprobo.

„ Excipe tamen 1. Si quis sumeret lac, ju- 1021
„ sculum, & similia, quæ sive sorbeantur,
„ sive comedantur, non habent rationem po-
„ tus, sed cibi, ac principaliter referuntur ad
„ nutriendum * *Est commune apud Salm. n.*
„ 57. *cum Sanch. Trull. &c.*) * 2. Si quis po-
„ ma, pira, vel etiam uvas in magna quan-
„ titate sumeret; quia habent rationem ci-
„ bi. *Dic.* & alii 6. *Dian. p.* 9. *t.* 6. *R.*
„ 14. * (*Etiamsi solum succum deglutiat.*
„ *Salm. n.* 64. *Et idem de uva, ex communi*
„ *Salm. n.* 65. (*contra Pal.*) *Et idem dicit*
„ *Viva q.* 10. *a.* 1. *n.* 8. *de peponibus, vul-*
„ *go* melloni d'acqua, *ut est communissima*
„ *contra quendam Anonymum, qui improbabi-*
„ *liter contrarium scripsit*) * 3. Nisi quis in
„ magna quantitate electuaria in fraudem je-
„ junii sumeret. Qui vero in potu valde exce-
„ deret, contra temperantiam quidem, non
„ tamen contra jejunium peccaret, sal-
„ tem mortaliter. *Laym. l. c. n.* 7.

Quæritur hic I. An potus vini frangat 1022 jejunium? Non dubitandum, quod, ut testantur plures Patres, S. Chrysostomus, S. Hieronymus, S. Basilius, &c. juxta primam

Ecclesiæ disciplinam antiqui Christiani in jejuniis omnino vino abstinebant. Sed nec etiam dubitandum, quod hodierno tempore potio vini non est interdicta, si sumatur in comestione, vel extra, ad sedandam sitim, vel ad digestionem juvandam; sic docet S. Thomas: *Non autem intendit Ecclesia interdicere abstinentiam potus ... licet aliquo modo nutriat*. 2. 2. q. 141. *a.* 1. ad 2. Et patet *ex c. Denique*, *Dist.* 3. ubi Gregorius Magnus sic ait: *Vinum quoque ita bibere permittitur, ut ebrietatem omnino fugiamus*. Attamen dubium fit, an vinum sumptum extra refectionem ad sedandam famem lædat præceptum jejunii? *Prima* sententia affirmat, quam tenent *Sylvest. v. Jejunium n. 9. Nat. Alex. l.* 4. *a.* 7. *Reg.* 14. item *S. Anton. Abul. Reg. &c. ap. Salm. de* 3. *Præc. c.* 2. *n.* 55. Et hanc videtur tenere *D. Th. in* 4. *Sent. D.* 15. *q.* 3. *a.* 4. *q.* 1. *ad* 1. his verbis: *Qui potat extra horam unicæ comestionis, non dicitur bis manducare, & propter hoc nec statutum Ecclesiæ frangit: nisi fraudem faciat, quia legem violat, qui in fraudem legis aliquid facit*. Ratio igitur hujus sententiæ est, quia, licet bibens vinum ad famem extinguendam non peccet frangendo jejunium, peccat tamen frustrando finem jejunii. Hæc sententia est probabilis, sed probabilior est mihi sententia opposita, quam tenent *Sanch. Conf. l.* 5. *c.* 1. *dub.* 23. *n.* 3. *Nav. Sum. c.* 21. *n.* 13. *Az. l.* 7. *c.* 10. *q.* 6. *Ronc. tr.* 9. *c.* 1. *q.* 6. qui hodie certam vocat, & *Salm. c.* 2. *n.* 56. *cum Less. Laym. Pal. Bon.* & aliis communiter. Ratio, quia, ut ipse *D. Th. eod. l. c.* docet: *Statutum positivæ legis non attendit intentionem observantis, sed ipsum actum, eo quod modus virtutis non cadit in præcepto, sed est finis præcepti*. Si igitur modus virtutis, seu finis præcepti non cadit sub præcepto, ergo non peccat contra præceptum, qui modum virtutis, seu finem præcepti non observat, quia utitur jure suo. Neque huic obstat dicere, quod, si hoc esset, non peccaret qui sine justa causa laborem assumeret, ut posset jejunium solvere; quod verum non est, ut dicemus in *Dub. seq. n.* 1045. Sed respondetur, aliud esse apponere impedimentum contra præceptum, aliud contra finem præcepti: Quando labor assumitur ad non jejunandum, peccatur quidem contra jejunii præceptum, eo quod Ecclesia, præcipiendo jejunium, præcipit simul non apponere impedimentum proximum ad jejunandum; At in nostro casu potus vini ad sedandam famem non est contra præceptum jejunii, sed contra finem jejunii, qui non cadit sub præcepto, & ideo talis potus non est saltem culpa gravis; & forte per se nec venialis, quia potu vini non omnino frustratur finis jejunii, sicut frustratur per sumptionem cibi, qui ab Ecclesia vetatur.

Quæritur II. An frangat jejunium potus cervisiæ ex hordeo, & cerasis confectæ, aut aquæ mixtæ saccharo, & succo cinnamomi, vel mali cedrini, vulgo dictæ *Limonata*, sive *Sorbetto*? Certe si cum parva aqua magna rerum harum quantitas, misceatur, jejunium frangitur; Secus, si parva quantitas cum magna quantitate aquæ, quia tunc judicantur isti veri potus, eo quod alia, quæ cum aqua miscentur, ita liquefiunt, ut videantur propriam naturam amisisse. Ita communiter *Wigandt p.* 738. *n.* 97. *Ronc. c.* 1. *q.* 6. *Elbel t.* 2. *p.* 156. *n.* 433. cum communissima, *Concina t.* 5. *p.* 204. *n.* 9. *Viva q.* 10. *a.* 1. *n.* 8. *Mazzotta t.* 1. *p.* 425. *Croix l.* 3. *p.* 2. *num.* 1292. *cum Leand. & Steph. Tamb. de Præc. Eccl. c.* 5. *num.* 8. & *Salm. cap.* 2. *n.* 57. Nec obstat dicere, quod aqua mixta saccharo, cum congeletur, mutet naturam; quia mutatio naturæ importat privationem prioris esse, ad quod redire non possit: sed aqua congelata liquefit statim ac ori admovetur, ergo naturam non mutat. Confirmatur: si gelum mutaret naturam, accideret quod in speciebus congelatis vini post Consecrationem desineret ibi esse Christus, sed hoc est contra Rubricam Missalis (*c.* 10. *n.* 11.), ubi præcipitur, ut si Sanguis congeletur, debeat igne liquefieri, & sumi. Instabis: si quis uvam manibus exprimat, & succum tamen deglutiat, quippe jejunium frangit, unde non refert, quod aqua illa liquefacta deglutiatur. Sed respondetur: Liquor intra uvas non est quidem in forma potabili, sed in forma cibi, & per masticationem deglutitur, sed aqua congelata non jam per masticationem deglutitur, sed ore immissa, cito per se ipsius oris calore liquefit, & ad pristinum statum redit, sicque naturam potus non amittit, & ut potus habetur.

Quæritur III. An potio *Chocolatis* frangat 1023
jejunium? *Prima* sententia, quam tuentur *Cardinalis Brancatius in sua Differt. de Chocol. Escob. tom.* 12. *pag.* 93. *dub.* 28. *Hurtad. p.* 2. *tr.* 10. *cap.* 5. *numer.* 98. *Holzmann tom.* 1. *pag.* 337. *num.* 21. *Viva de* 3. *Præc. q.* 10. *a.* 1. *num.* 8. item *Machad. Avila*, *Henriq. Quintanad. apud Guimenium*, & probabilem putant *Felix Potestas pag.* 307. *num.* 2877. & *Tamb. lib.* 4. *cap.* 5. §. 2. *num.* 13. qui testatur probabilem etiam censuisse *Card. de Lugo*; negat jejunium frangere, modo fiat usus illius, ut est in Mexico; non autem, si sumatur ad instar densæ pultis, puta si misceatur æque in majori aut æquali quantitate. Fundamentum hujus sententiæ est prout aliqui ex citatis AA. dicunt, quia ratio potus sumitur a materia prædominante, quæ hic est aqua. Et hoc modo sentiunt citati Auctores hanc potionem posse sumi toties, quoties libuerit; Feruntque *Hurtadus*, & *Illsung ap. Holzm.* eam licitam declarasse S. Pium V. Gregorium XIII. & Paulum V.

Secunda vero sententia, quam tenet *Sanch. Conf. l.* 5. *c.* 1. *dub.* 23. *n.* 1. *Sylvius* 2. 2. *q.* 147. *a.* 6. *Laym. l.* 4. *tr.* 8. *c.* 1. *P. Conc. t.* 5. *p.* 307. *n.* 4. *Salm. tr.* 23. *c.* 2. *n.* 60. *Dian. p.* 4. *tr.* 4. *R.* 194. *Ronc. tr.* 9. *c.* 1. *q.* 6. *R.* 3. *Tamb. Dec. l.* 4. *n.* 5. §. 2. *n.* 9. & alii plures, docet frangere jejunium. Ratio, quia illa tantum potio habet rationem potus, quæ inservit ad vehiculum alimenti, non vero quæ ipsa alimentum est, ut est lac, & jusculum; ita &

chocolates. Alias, si quis pisces contunderet, & in aqua mixtos sumeret, nec iste frangeret jejunium. Hoc tamen non obstante, prima sententia probabilior mihi est, sub limitationibus tamen, ut infra dicam. Ratio, quia potus chocolatis eo modo quo admittemus, licet non habeat rationem potus, cum non deserviat ad extinguendam sitim, ut certe sentio, & licet aliquo modo nutriat; habet tamen rationem medicinæ, quatenus juvat ad vehendum cibum, sive ad caput, ac stomachum confortandum. Unde de hoc potu idem dici potest, quod diximus supra de electuariis n. 1019. cum *D. Th.* 2. 2. *q.* 147. *a.* 6. *ad* 3. ubi ait: *Electuaria, etiamsi aliquo modo nutriant, non tamen principaliter assumuntur ad nutrimentum, sed ad digestionem ciborum; unde non solvunt jejunium, sicut nec aliarum medicinarum assumptio.* Sed hac ratione medicinæ non licebit sumere chocolatem, nisi in parva quantitate, & cum aderit aliqua rationabilis causa, eo modo quo licitus est usus electuariorum. Hinc *P. Milante in Prop. Alex. VII. Exerc.* 23. *pag.* 257. loquendo de electuariis, recte ait: *Ergo etiam ex fine in præsentiarum chocolatam ad consolidandum stomachum viri probi in moderata quantitate permittunt.* Accedit alia ratio extrinseca universalior & forte potior, nempe consuetudinis jam hodie communiter receptæ, quæ negari non potest, & quam etiam testantur *Salm. n.* 62. *in fine*, & *Viva Tamb. Holzm. ll. cc. ac Felix Potestas n.* 2879. *cum Ronc. l. supra c.* ubi sic ait: „ (Dixi chocolatum frangere jejunium; habeo tamen rationem extrinsecam, qua certum mihi redditur, jejunium non frangere: Hæc autem fundatur in universali consuetudine, quam sciunt & tolerant Prælati Ecclesiæ, quæ consuetudo legi derogavit) „. Hæc autem ratio consuetudinis (etsi in alio casu) confirmatur ex *D. Thom.* 2. 2. *q.* 147. *art.* 4. *ad* 3. *in fine* ubi differens de operariis, & peregrinantibus, an excusentur a jejuniis, ait excusandos esse, si immineat necessitas, & deinde subdit: *Videtur tamen in talibus recurrendum esse ad Superioris dispensationem, nisi forte ubi est consuetudo, quia ex hoc ipso, quod Prælati dissimulant, videntur annuere.* Cum vero ratione consuetudinis potus chocolatis admittitur, censeo cum *Salmanticensibus d. n.* 62. *in fine*, hanc consuetudinem non adesse, nisi pro uno tantum cyatho in diem, non toties quoties, ut alii dicunt.

Quænam autem quantitas censeatur parva, & juxta usum hodie permitti possit? Sane improbabiliter *Pasqualig. in suo Tr. de jejun.* putat nimiam mediam unciam chocolatis, ut possit sumi pro parva materia, inepte dicens, quod hujusmodi quantitas plus nutrit, quam sex unciæ alterius cibi: unde tantum admittit octavam, vel sextam partem unciæ; Et huic opinionis videtur adhærere *P. Conc. t.* 5. *p.* 243. *n.* 5. ubi ait solum posse admitti aliquid pulveris chocolatis cum aqua ita admixtæ, ut aqua sapida efficiatur, & stomacho attemperetur: Ceterum *n.* 6. non dubitat chocolatem posse sumi per modum medicinæ ad instar electuarii. Contra vero, merito *Salm. n.* 63. rejiciunt *Leand. q.* 5. §. 4. & *Turrian. Sum. p.* 1. *c.* 256. *dub.* 37. qui permittunt potionem duarum unciarum chocolatis. Alii, ut *Pinellus ap. Salmantic. Felix Potestas, ac Auctor Adnotation. ad Anacl. de Præc. Eccl. D.* 2. *q.* 1. *n.* 6. permittunt unam unciam & dimidiam chocolatis cum dimidia sacchari. Rationabilius tamen *Cardin. Brancatius* admittit potionem unius unciæ chocolatis (cum quinque unciis aquæ, ut ait) non frangere jejunium; Vel, ut admittunt *Escobar l. c. Salm. n.* 65. *in fine*, *Viva ut supra*, & *Renzius de Præcept. Eccl. c.* 2. *q.* 18. *cum Hurtad.* unam unciam chocolatis cum dimidia sacchari. Spectata autem hodierna consuetudine, *P. Milante l. c. pag.* 256. sic scribit: *Dico in præsentiarum esse absolute licitam chocolatæ potionem in moderata sexquiunciæ quantitate* (idest unciæ cum dimidia), *quia parvitas materiæ ex consuetudine introducta & tolerata ab Ecclesia omnino excusat a culpa. Dixi ex tolerantia Ecclesiæ, quia ex laudata permissione hodie chocolata in præfata quantitate sumpta communalis potus semel dumtaxat in die permissus evasit.* Et quidem valde probabiliter, dum communis usus fert ut mihi constat, non minus quam unciam cum dimidia chocolatis in ordinariis cyathis solere immitti. Dicit autem *Viva*, quod tunc chocolates habet rationem potus, quando uncia chocolatis, & media sacchari, miscentur septem unciis aquæ. Sed hoc videtur contra communem usum, neque hoc congruit ei quod dicit ipse *Viva*, & quod proferunt *Leander*, *Diana*, *Escob. Potestas*, &c. nempe tunc chocolatem non habere rationem potus, cum illa æquat quantitatem aquæ. Unde melius videtur sufficere, quod præfata permissa quantitas sumatur cum acqua, quæ de more solet in usualibus cyathis adhiberi.

„ 2. Jejunium non solvitur per collatiuncu- 1024
„ lam vespertinam, etsi hæc non ad somnum, „ sed ad nutritionem ordinetur: quia consuetudo permittit. Addo, *vespertinam*: quia sine „ causa non licet illam sumere mane, vel meridie: ex justa tamen causa licet utrumque: „ ut si fiat ratione debilitatis, negotiorum, studiorum; sine ea erit veniale tantum, cum „ non videtur substantia jejunii * (*Ita Viva* „ *Q.* 10. *A.* 3. *n.* 5. & *Salm. c.* 2. *n.* 82. *cum* „ *Less. Tol. Sanch. Cajet. Fill. & communi. Ibidem dicunt Fagund. & Leand. quod venatio sufficit pro causa justa tempus commutandi.*) *

„ Quoad ejus quantitatem, communiter designatur quarta vel quinta pars integræ cœnæ, ut contra *Dian.* 1. *p. tr.* 4. *R.* 117. *Turr.* „ &c. docent *Reg. c.* 2. *l.* 6. *n.* 185. *Laym. c.* 1. „ *n.* 9. *Fill. t.* 2. *tr.* 27. *p.* 2. *c.* 2. *q.* 7. *n.* 33. „ dicens, ita decisum esse in celebri Academia „ Theologorum, qui omnes in quartam partem „ consenserunt. Idem probat *Escob. t.* 1. *E.* „ 13. *c.* 3. *n.* 61. siquidem cœna ordinaria „ duarum librarum pondus non excedet, quia „ talis in reliquis præceptis modica censetur, „ ac proinde tanto quis magis, minusve peccat, „ quanto magis, vel minus transgreditur.

„ Adde, quibusdam locis ex consuetudine „ plus permitti secularibus, quam religiosis, „ nobilibus, quam plebeis, & in frigidis regio„ nibus, quam in aliis, ut notat *Laym. l. 4. t. 8. c. 1. & Bon. l. c.* Plus item quibusdam „ in locis in vigilia Nativitatis Domini, & alibi „ in cœna Domini, permitti ex consuetudine dicit „ *Med. Cajet. n. 34. & Sanch. in opusc. Escob. t. 1. E. 9. c. 3.* Quod *Bon.* non improbat; ubi ea „ consuetudo est recepta.

„ Quoad qualitatem, in ea prohibentur cibi „ ob nutritionem communiter ordinati, quique „ inter fercula fere apponuntur. Permittuntur „ autem leviores, ut fructus, aliave ex saccha„ ro, & melle confecta; & pro more regionis „ parum butyri, & casei, ut in regionibus se„ ptemtrionalibus, ob fructuum inopiam. *Laym. l. c. n. 9.*

1025 In serotina igitur refectione duo spectanda sunt, quantitas, & qualitas cibi. Sed hic ante omnia animadvertendum præcipue in his attendendam esse consuetudinem locorum, ut bene advertunt *Caj. 2. 2. q. 147. n. 6. §. 2.* & alii passim: Certum enim est, quod ubi agitur de consuetudine, tam circa jejunium, quam circa omnes alias Ecclesiæ leges, quibus nemo negat per consuetudinem derogari posse, auctoritas Doctorum recentiorum, licet pauciorum, qui soli de posteriori moderna consuetudine testari possunt, pluris facienda est, & sine dubio præferenda auctoritati, etsi communiori AA. antiquorum, qui nihil de consuetudine imposterum introducenda scire poterant. Cum autem Auctores de aliqua consuetudine testantur id non temere, & sine sufficienti fundamento asseruisse credendum est. His positis, omnibus patet, quod antiquitus, præter unicam comestionem, nulla alia refectio cibi permittebatur. Tractu temporis introductum fuit aliquid parum sumere fructuum, herbarum, aut dulciarium ad medicinam, ne potus noceret, ut testatur *D. Antonin. & Caj.* de suo tempore. Postmodum consuetudo obtinuit, etiam ad nutriendum sumere aliquid panis, & fructuum, usque ad tres, vel quatuor uncias, ut aliqui DD. dicebant; vel usque ad sex, ut alii putabant. Recentiorum autem, quoad quantitatem pertinet, alii, ut *Holzm. t. 1. p. 338. n. 23. cum Laym. Fill. Reg. Spor. t. 1. p. 293. n. 26. Wigandt p. 139. Resp. 5. Croix lib. 3. p. 2. n. 1299. cum Bus. & Elbel t. 2. p. 175. n. 401. cum Henno, & aliis, Anucl. p. 387. n. 27.* dicunt ex consuetudine permitti jejunantibus quartam partem cœnæ; Sed hæc regula non multum mihi arridet, nam vel potest esse nimis indulgens, & ideo reprobant eam *Salm. tr. 23. c. 2. n. 71. & Diana p. 1. tr. 9. R. 1. cum aliis*, vel saltem est valde obscura, scrupulisque obnoxia. Melius igitur alii communiter asserunt permitti in collatiuncula octo uncias cibi: ita *Palaus t. 7. tr. 1. D. 3. §. 2. n. 7. Ronc. de 3. Præc. c. 1. q. 5. R. 1.* qui asserit sic ferre hodie praxim timoratorum, *Viva eod. tit. q. 10. a. 3. n. 1. Tamb. Dec. l. 4. c. 5. §. 3. n. 1. Elbel t. 2. pag. 180. num. 493. Felix Potestas de Præc. Eccl. n. 2886. Mazzotta t. 1. pag. 428. Diana p. 1. tr. 8. R. 1.* qui ait hanc sententiam ab omnibus admittendam, & *Salm. cap. 2. num. 72. cum Vill. Turr. Pasqualig. Led. Trull. Leand. &c.* communiter, qui dicunt sic hodie tenere communem Piorum usum, & sic practicari ab eodem suorum Discalceatorum Ordine, sicut apud ipsos *Salm.* testatur *Fagund. ex Suar.* de Societate Jesu. Idem confirmat *P. Millante in prop. Alexandri VIII. Exerc. 23. p. 258.* qui Auctor, licet rigidarum sententiarum fautor sit, tamen non dubitat sic asserere: „ (Ut cœnula ista innoxia sit, debet esse modica, ita ut octo unciarum pondus ordinarie haud excedat quantitas illa, quæ pro refectione sumitur; ita quidem universim viri qua pietate, qua doctrina pollentes docent, & ad praxim deducunt. Dixi *ordinarie*, quia justa ex causa poterit esse majoris ponderis, quando videlicet aliquis majori eget nutrimento.) „ Quod ultimum etiam communiter DD. admittunt. Quapropter cum censeant *Salm. loc. cit. cum Sanch. Viva num. 3. Elbel t. 2. p. 180. n. 484. Spor. §. 3. n. 2. & Vivald. Tamb. Leand. ac Diana apud Croix l. 3. p. 2. n. 1300.* duas uncias in refectiuncula non reputari excessum gravem; consequenter tenere debent, eum a culpa excusari, qui majori indiget nutrimento, & per duas tantum uncias cœnulam excedit. Ceterum, quantitas octo unciarum ita hodie usu recepta est, ut indistincte permittatur, etiam iis qui cum illa ad satietatem reficiuntur; ut dicunt *Spor. ad 3. Præc. de Jejun. n. 27. Croix n. 1299. cum Vill. Fag. & Bon. Tamb. §. 3. n. 1. Elbel t. 1. p. 180. n. 491. & Holzm. t. 1. p. 339. n. 24. cum communi.*

In Vigilia autem Nativitatis Domini ex consuetudine permittitur quantitas duplo major, ut dicunt *Viva a. 3. n. 2. Holzm. n. 25. Mazzott. t. 1. pag. 278. Ronc. R. 2.* Imo *Sanch. Cons. l. 5. c. 1. dub. 26. n. 6. cum Metin. Elbel p. 181. n. 496. Pal. §. 2. n. 7. & Salm. n. 73. cum Mol. Barb. Led Fag. &c.* dicunt in ea nocte posse sumi quantumlibet de fructibus, herbis, & dulciariis, non autem de pane; quia hanc asserunt esse consuetudinem Ecclesiæ ab omnibus receptam. Hanc tamen consuetudinem *Mazzota* apud nos negat adesse; & ego cum *Pasq. Dec. 92. n. 2. & Renzi t. 2. p. 589. q. 6.* saltem de illa dubito. Duplicem autem refectiunculam *Sanch. Az. Dian. Tamb. &c. apud Croix n. 1301. Mazz. & Ronc. ll. cc.* admittunt, etiamsi Vigilia Nativitatis adveniat in Sabbato Quatuor Temporum, hoc est etiamsi Festum Nativitatis accedat in die lunæ; quia id conceditur ratione lætitiæ, & solemnitatis. Probabilius tamen advertit *Sanch. l. c. n. 6.* quod, si quis in meridie anteverteret refectiunculam, non posset excedere octo uncias, quia tunc non adhuc Festum incœpit. In Vigilia autem Paschatis, aut Pentecostes dicunt *Viva, & Salm.* non permitti duplicem cœnulam, sed tantum posse sumi ex consuetudine decem vel undecim uncias cum *Leand. Pasq. & Quintan.* sed de hac consuetudine apud nos etiam dubito.

Quoad qualitatem vero cibi in cœnula sumendi, hodie commune est posse comedi panem, fructus, oleas, herbas, & dulciaria, ut dicunt 1026

dicunt *Viva q. 10. art. 1. n. 9. Salm. c. 2. n. 77. cum Laym. Nav. Az. Pal. &c.* communiter. Ceterum, *Spor. to. 1. ad 3. Præc. n. 32. Elbel tom. 2. pag. 176. num. 483. cum Marcb. Tamb. & Burgbaber*, dicunt quod spectata moderna consuetudine, tuta est sententia, quod in collatione vespertina non est attendenda qualitas ciborum, sed tantum quantitas; adeo ut ex omnibus cibis, qui die jejunii sumi possunt in prandio, etiam piscibus, leguminibus, ovis &c. adhuc liceat sumere in cœna. His videtur se adjungi *Bonac. de Præcep. Eccl. D. ult. q. 1. p. 3. n. 3.* dicens: *Ex quo patet in secunda refectiuncula magis servandam esse quantitatem, quam cibi qualitatem.*

1027 Huic opinioni non universe acquiescendum est, nam dubitatur. I. An in cœnula liceat sumere ova, cui hæc sint permissa? Affirmant *Sporer ut supra tom. 1. pag. 284. n. 32. cum Pasqualig. & Vivald. apud Croix l. 3. p. 2. n. 1303.* Sed hoc omnino negandum, ut dicunt *Viva p. 10. a. 3. n. 3. Potestas de Præcept. Eccl. num. 2886. Mazzotta num. 1. pag. 427. Roncaglia l. c. & Tamb. t. 4. cap. 5. §. 3. num. 5. cum Sanch. Fill. & Diana.* Ratio, quia ova sunt maximæ substantiæ, & ideo a consuetudine communiter rejiciuntur. Tantum permittunt *Busemb. ut supra, Layman. l. 4. tr. 8. c. 1. n. 9. Holzmann. to. 1. pag. 339. n. 23. & Elbel tom. 2. pag. 276. n. 483.* pro regionibus frigidioribus sumere parum casei, vel butyri. Verumtamen *Viva, Potestas, Tamb. ll. cc. & Mazzotta tom. 1. pag. 427.* id indiscriminatim permittunt. Hocque probabiliter apud nos admittitur, & in usum deducitur a pluribus perdoctis Junioribus, & præsertim a doctissimo meo Magistro ac Illustrissimo Episcopo D. Julio Torni, pro eis qui jam dispensati sunt ad lacticinia; modo non sumatur plus quam una uncia casei, vel ad summum una cum dimidia. Idem ait *Palaus §. 2. n. 6.* de biscoctis cum ovis, vel butyro confectis, modo eorum non sumatur plus quam una vel altera uncia.

Hic notandum, quod nuper per quemdam confessarium supplicatus fuit SS. Pontifex Ben. XIV., ut explicaret an revera liceret in serotina collatiuncula parum casei sumere iis, qui in Quadragesima & vigiliis sunt dispensati ad lacticinia? Pontifex supplicationem transmisit ad S. Pœnitentiariam, quæ sic rescripsit: *Sacra Pœnitentiaria optime conscia mentis Sanctitatis suæ ex speciali auctoritate ejusdem respondet non licere.* Rationem afferens quod illud *jejunantes*, expressum in Bulla *Libentissime*, præfati Nostri Pontificis Benedicti XIV. (ubi dictum fuit dispensatos ad carnes, vel ad lacticinia, *opus habere eo cibo eaque uti portione, quibus utuntur omnes jejunantes rectæ meticulosæ conscientiæ*) intelligitur de rigorose jejunantibus Quadragesimali jejunio, in quo tum carnes, quam ova & laticinia vetantur.

Deinde dubium subortum fuit, an S. Pœnitentiaria illud, *Optime conscia mentis; &c.* dixerit ex sua interpretatione, vel ex proprio Oraculo Pontificis? Idcirco idem Confessarius item Papam supplicavit, ut ipsemet mentem suam explicaret. Venit Responsum (quod ego ipse authenticum observavi, & nunc ad me est) in quo sic dicitur: *Sacra Pœnitentiaria de mandato SS. Domini, qui suis ipsis oculis retroscriptam epistolam dignatus est legere, respondet vera esse, & pro veris habenda quæ constat ab eadem Pœnitentiaria fuisse rescripta. Datum Romæ in Pœn. die 23. Julii 1756.*

Sed super hoc illud dubium aliquibus factum fuit, an hujusmodi Declaratio Pontificis indigeat universali promulgatione, ut Fideles obliget. Dubitatio orta fuit ex eo quod dicunt DD., nimirum quod interpretationes, sive Declarationes, etiam authenticæ, factæ scilicet ab ipso Legislatore, vel a Successore, aut ejus Superiore, indigent promulgatione, ut vim legis habeant. Attamen dicimus distinguendam esse Declarationem pure talem, a Declaratione non pure tali, sive ab Interpretatione. *Declaratio pure talis* est illa quæ clare a pincipio inest in ipsa lege, idest cum sensus declaratus totus jam in lege continebatur, v. g. si lex loquatur de alio, & dubitetur, an de filio legitimo, vel spurio; si Legislator declaret intelligi de legitimo, jam sensus clare in lege inest a principio. *Declaratio* autem *non pure talis*, sive interpretatio est illa, cujus sensus non clare est in lege imbibitus, sed infertur ex aliquo argumento, puta, quod nomine Patris veniat etiam Avus, nomine mortis naturalis veniat etiam civilis & similibus.

Hinc dicimus cum sententia communi, quam tradunt *Castrop. t. 3. D. 5. p. 3. §. 3. n. 3. cum Suar., Vasq. Salas, &c. citatis ib. in §. 1. n. 5. Holzm. t. 1. de Lege pag. 112. n. 543. Spor. supplem. eod. tit. c. 1. pag. 47. n. 330. La Croix l. c. n. 824. Salm. tr. 11. de Leg. c. 3. n. 30.* quod Declaratio *pure talis* illius sensus qui clare jam inest in lege, non indiget promulgatione, sed obligat omnes qui Declarationem illam jam sciunt: cum ipsa non sit nova lex, sed a principio in lege sit imbibita. Declatatio contra *non pure talis*, sive interpretatio alicujus sensus obscuri vel ambigui, qui dubius est, an insit vel ne in ipsa lege, sed ex argumento infertur, hujusmodi Declaratio, ut obliget, indiget promulgatione. Ut recte ajunt *Pal. l. c. §. 1. n. 2. & Suar. de Leg. l. 6. c. 1. n. 3.* quod Declarationes omnes quæ non fiunt a Legislatore, sed ab ejus Successore, aut superiore, semper indigent nova promulgatione, ut obligent; Ratio, quia Successori aut Superiori non est tam aperta mens primi Legislatoris, sicut ipsi Legislatori nota est; ideoque, ut illi aliquid declarent, etiamsi explicarent aliquem sensum jam in lege existentem, semper opus habent recurrere ad argumenta, & interpretationes, & propterea semper videntur aliquid novi constituere. Saltem (ut ait *P. Suar. de leg. l. 4. c. 14. n. 3.*) hujusmodi Declarationes, prout sunt Responsa declarativa Pontificum, obstringunt ad illam interpretationem tuendam, sive ad servandum antiquum jus secundum illam interpretationem. Veruntamen idem *Suar. eod. tit. l. 6. c. 1. n. 3.* sic addit; *Ut authentica sit interpretatio, oportet, ut habeat legis conditiones, ut sit justa, sufficienter promulgata &c.* Unde ...

de mo-

de consequenter fit, ut hæc lex interpretativa alterius exposita sit dubiis, ita ut aliæ interpretationes necessariæ sint.

His positis concluditur in nostro casu, quod cum sensus explicatus a Pontifice, legis ipsiusmet conditore (nempe verbum *jejunantes* accipiendum esse pro rigorose jejunantibus), jam totus insit in lege, totum enim quod significet abstinentiam tam a carne quam a lacticiniis, jam in verbo *jejunantes* continetur; propterea hæc Declaratio non indiget promulgatione; tum quia explicatus est sensus jam in lege imbibitus, tum quia ab ipso Legislatore declaratus est.

Sed post hæc scripta Regnans Pontifex Clemens XIII. per Bullam quæ incipit *Appetente*, sub die 20. Dec. 1759. in hoc puncto omnia sustulit dubia, dicens: *Nova infringendis jejunii legibus, vel opinionum commenta, vel a vera jejunii vi & natura abhorrentes consuetudines humani pravitate ingenii sint invectæ, ea omnia radicitus convellenda curetis. In quibus profecto abusum illum censemus omnino numerandum, cum nonnulli, quibus ob justas & legitimas causas ab abstinentia carnium dispensatum fuerit, licere sibi putant potiones lacte permistas sumere: contra quam prædictus Prædecessor Noster censuit tam dispensatos a carnium abstinentia, quam quovis modo jejunantes, unica excepta comestione, in omnibus æquiparandus iis esse, quibuscum nulla est dispensatio; ac propterea tantummodo ad unicam comestionem posse carnem, vel quæ ex carne trahunt originem, adhibere.* Quænam autem sint quæ ex carne originem trahunt, habetur in *Can. Denique*, *Dist.* II. ubi dicitur: *Quæ trahunt originem sementinam a carnibus, ut sunt ova, & lacticinia.* Itaque Dispensatis non permittitur in Collatiuncula alius cibus, nisi ille qui permittitur non Dispensatis.

1208 Dubitatur II. An in cœnula permittantur pisces? Hic plures concurrunt Doctorum sententiæ. Id absolute negant *Salm. c.* 2. *n.* 80. *cum Sanch. Led. & Pal.* ex communi, ut asserunt, etiamsi pisces sint parvi, & siccati; quia, ut ajunt, nullibi est hæc consuetudo. Attamen *Laym. cit. n. 9. cum Azor.* concedit pisciculum sale coctum. *Tamb.* autem *l. c.* §. 3. *n.* 3. tenet pisces sale coctos, sive parvos, sive magnos, hodie vetitos non esse; & asserit *Viva d. a.* 3. *n.* 3. putans hanc consuetudinem jam introductam esse. Imo *Sporer loco supr. cit. pag.* 284. *n.* 32. *& Elbel pag.* 176. *nu.* 483. *& Vivald. March. Pasqual. ac Burgh. apud Croix l.* 3. *p.* 2. *nu.* 1302. dicunt juxta hodiernam consuetudinem licitum esse vesci piscibus, prout in prandio, modo quantitas debita servetur. Ceterum, *Bon. Dist. ult. q.* 2. *p.* 3. *n.* 3. *& Viva, d. n.* 3. *ac Mazzot. tom.* 1. *pag.* 427. probabiliter ajunt, hodie ex consuetudine jam apud nos recepta (quam mihi confirmarunt alii docti & probi Juniores) posse sumi in cœnula exiguam partem, v. g. duas vel tres uncias piscis majoris. Hancque consuetudinem confirmat, & approbat ut licitum *M. Milante in prop. Alexand. VII. Exerc.* 23. ubi sic ait: *Nec scrupulosus quidem Theologus inficiari audet* (licitum esse vesci pisciculis recentibus,) *præsertim quia viri prudentes ac docti, immo Regularium Communitates eisdem vesci in antipaschali jejunio consueverunt. Ut ingenue meam in re proferam sententiam, attenta præsenti disciplina, sine ullo scrupulo posse etiam magnos pisces in eadem quantitate permitti existimo... Unde, sicut hodie in prandio licet grandes pisces comedere, licet pariter in cœnula cum debito moderamine manducare.*

Dubitatur III. Utrum liceat sumere octo un- 1209
cias panis cocti cum aqua, & oleo. *Prima* sententia affirmat, quam tenent *Diana p.* 10. *tr.* 14. *R.* 58. *Spor. to.* 1. *pag.* 284. *n.* 32. *cum Bassæo, & Dress. ac Bon. D. ult. q.* 1. *p.* 3. *n.* 3. citans *Az. l.* 7. *c.* 8. *q.* 7. (sed non bene, nam *Az.* ibi nihil aliud admittit, nisi aliquid panis, ne alii cibi soli noceant) item *Elb. t.* 2. *p.* 181. *n.* 499. qui probabilissimam vocat, & *Lay. l.* 4. *tr.* 8. *c.* 1. *n.* 9. dicit non carere aliqua probabilitate. Ratio, ut dicunt, tum quia, si panis, & liquor sejunctim sumi possunt, cur non una simul? tum quia, licet panis crescat ponderè, non tamen acquirit rationem majoris substantiæ quoad nutritionem, sed solum rationem temperamenti quoad cibum vehendum. *Secunda* vero sententia tenenda negat, eamque docent *Pal. tr.* 30. *D.* 3. *p.* 2. *n.* 6. *Laym. l. c. Fill. tr.* 27. *p.* 2. *c.* 2. *n.* 30. *Ronc. c.* 1. *q.* 5. *R.* 2. *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1303. *Tamb. Dec. l.* 4. *c.* 5. §. 3. *n.* 2. qui oppositam non audet vocare probabilem, item *Salm. tr.* 23. *c.* 2. *n.* 77. *cum Trull. Villal. & Reg.* idemque sentit *Viva Q.* 10. *art.* 3. *num.* 4. qui asserit hanc esse communem, & contrariam non esse sequendam, ut communiter rejectam. Ratio 1. quia, esto panis coctus in aqua naturam non mutaret, tamen hujusmodi ferculum minime est consuetudine receptum. Ratio 2. quia revera panis per decoctionem, & fermentationem cum aqua, aliam naturam acquirit, & ita fit quid unum panis & aqua ut evadat una substantia major, & ab invicem separari nequeant. Tantum ipse censeo admitti posse cum *Tamb. l. c.* ut quis actu, quo se reficit, infundens panem in aqua, aut vino, statim, ori admoveat; quia tunc non intervenit fermentatio, & liquor deservit ad vehiculum cibi. Nec improbo quod ajunt *Salm. ib.* nempe quinque uncias (aut saltem quatuor, ut ait *Ronc.*) panis cocti non excedere notabiliter debitam quantitatem.

Probabiliter autem licitum est in cœnula edere jusculum ex herbis coctis cum aqua, & aceto, aut oleo, aut vino decocto, ut dicunt *Palaus p.* 2. §. 2. *n.* 6. *Dian. p.* 10. *tr.* 14. *R.* 58. *cum Laym. & Leand. & p.* 9. *tr.* 6. *R.* 8. *Viva q.* 10. *a.* 3. *n.* 3. *cum Bon. & Tamb. Mazzot. to.* 1. *pag.* 427. *ac Salm. cap.* 2. *n.* 77. *cum Nav. & Azor.* nec dissentit *Wigand. p.* 139. *Resp.* 5. si adsit aliqua causa, alias ait esse veniale. Bene tamen advertit *Viva loc. cit.* oleum, & acetum computanda esse in pondus; & ratio est, quia oleum & acetum revera non habent rationem potus. Admittunt autem *Salm. loc. cit.* octo uncias ex leguminibus igne tostis: Negant vero posse sumi legumina cocta cum aqua, quia (ut dicunt) in hoc adversatur consuetudo; Sed id conce-

concedunt *Escob. t. 12. l. 45. dub. 54. n. 293. & 294. Spor. l. c. n. 32. & Elbel num.* 483. Ceterum, quod dictum est supra de pane decocto, fortius videtur posse dici de leguminibus quæ minoris sunt nutrimenti, quam panis.

„ 3. In Confessione non sufficit dicere, non „ servavi, aut fregi jejunium, sed addendum, „ utrum refectione multiplici, an esu carnium. „ Et, si hoc, utrum semel, an sæpius quanti„ tatem notabilem sumpserit: quia probabile sa„ tis est etiam in hac materia, parvitatem a „ mortali excusare, ut docet *Bon. t. 2. D. ult.* „ *p. 1. q. 2. & Tann. t. 3. d. 3. q. 3. dub.* 5. v. g. „ si coquus, aut ægroti minister parum carnis „ prægustent, *Escob. l. c. n. 54. Sanch. in opusc.* „ *t. 2. l. 5. c. 1. dub. 12. n. 10.* * (*Mediam un*„ *ciam carnis, ait Pasq. esse materiam parvam,* „ *sed merito rejicitur a Salm. c. 2. n. 17. qui* „ *dicunt materiam parvam esse tantum octavam* „ *partem unciæ, ut ajunt etiam Ronc. & Dian.* „ *ap. Croix n.* 1305.) * vel ex aliis cibis quar„ tam tantum partem collationis serotinæ, sive „ unam vel duas uncias sumat: hanc enim esse „ materiam parvam, cum *Turrian. & Leon.* „ docet *Diana p. 5. t. 5. R. 11. p. 8. t. 7. R.* „ 54. esse probabile. Si autem sæpius eodem die „ parum sumeret, peccaret graviter; quia ma„ teriæ illæ coalescerent in unam magnam, ut „ contra *Salas* docet *Diana p. 3. tr. 6. R.* 43. * „ Accedit auctoritas Pontificia damnans opinio„ nem oppositam. Vide *Propos.* 29. inter pro„ scriptas ab *Alexandro VII.* * Denique, si sit in „ Quadragesima, utrum fregeris esu ovorum, „ aut lacticiniorum? Tametsi etiam *Dian. t. 9.* „ *R. 54. & t. 6. misc. R.* 82. citans multos Docto„ res, dicat, certum esse, quod sit mortale, si „ non ex jure positivo, saltem ex consuetudine, „ in omnibus fere mundi partibus recepta, vesci „ ovis, & lacticiniis in quadragesima: probabi„ le tamen est, & tutum (saltem in Germa„ niæ partibus) esse tantum veniale. *Laym. c.* „ *1. n. 3. Fagund. l. 1. c. 2. &c.* Tum quia, „ licet consuetudo habeat, ea tamen non sem„ per sub peccato, præsertim mortali, obligat. „ V. *Fill. t. 27. 3. Bon. n.* 2. Tum quia Eccle„ sia non tam graviter ad hoc obligat; ut patet „ tum ex verbis ipsis, tum ex faciliore dispen„ satione in his, quam in carnibus, * (*Sed* „ *hodie hoc est improbabile ex Prop. 32. damnata* „ *ab Alex. VII. relata supra n.* 1007.) * Ob quam „ causam etiam laridi, & adipis usum facilius „ concedi posse pauperibus, docet *Laym. l. 4. t.* „ *8. c. 1. n.* 5. Imo ait, nec divitem propter eum „ usum continuo damnandum esse peccati mor„ talis, presertim cum *Syl. verb. jejunium*, & „ alii dicant, ei, cui ovorum, & lacticiniorum „ usus permissus est, etiam laridi, & sagimi„ nis permissum videri, idque non improbet „ *Az. l. 7. c. 10. q. ult.* V. *Laym.* hic, *Fa*„ *gund. p. 4. l. 1. c. 2. n.* 20. ubi dicit, pin„ guedinem inter carnes non computari. V. „ *Dian. p. 1. t. 9. R.* 21. Verum in his viden„ dum ubique, quid recepta priorum consuetu„ do ferat, a qua non temere recedendum. „ *Az. l. 7. c. 10. q. ult.* * (*Vide dicta n.* „ 1010.) *

„ Dixi: *si sit in Quadragesima;* quia extra „ eam licite vescitur ovis, qui debet jejuna„ re, v. g. ob Jubilæum, *Henric. &c.* vel ex „ pœnitentia sacramentali. *Fag.* vel ex voto, „ aut in vigilia. V. *Dian. p. 1. c. 9. R. 5. &* „ *6.* * *Vide dicta n.* 1009.

Quæritur I. Utrum, qui in die jejunii culpabiliter bis comedit in notabili quantitate, peccet graviter, si iterum comedat? Affirmat *prima* sententia, quam tenet *Wigandt pag.* 140. *n. 101. Resp. 3. Sylv. v. Jejunium num.* 22. *Elbel tom. 2. pag. 154. n. 46. cum Med. &c. Henno*: item *Major, ac Montesin. apud Salm. de 3. Præc. c. 1. n. 7.* Ratio, quia, sicut præceptum abstinendi a carnibus est negativum, ita ut qui eas quoties comedit, toties peccet, prout omnes asserunt cum *Salm. c. 2. n. 29. Suar. Diana &c.* communiter, contra *Palud. Tab. &c.* Sic est illud per quod præcipitur abstinentia a secunda comestione. Negat vero *secunda* communis, & probabilior sententia, quam tenent *cum Busemb. n. 1004. Sanch. Dec. l. 4. c. 1. n. 42. & 45. Holzmann tom. 1. pag. 335. num.* 8. *Anacl. pag. 386. num. 20. Mazzotta tom. 1. pag. 326. Roncaglia de 3. Præcept. c. 1. q. 2. R. 2. cum Az. Suar. Fag. Palaus tom. 7. tr. 1. D. 3. p. 2. §. 2. n. 8. cum Caj. Val. Sa, Tol. Laym. Henr. &c. Salm. l. c. & c. 2. n. 47. cum Bon. Trull. Fag. & Bass.* Ratio 1. ut alii dicunt, quia præceptum jejunii est positivum, cum præcipiat principaliter per se unicam comestionem, unde non obligat semper ad semper; & proinde qui semel illud fregit, non peccat saltem graviter iterum comedendo; sed hæc ratio non convincit, nam si hoc esset præceptum mere positivum, peccaret qui prorsus nihil per diem comederet. Ratio 2. potior est, quia essentia jejunii consistit in unica comestione, ut clare videtur docere *D. Thomas 2. 2. q. 147. art. 6.* dicens: *Ecclesiæ moderamine statutum est, ut semel in die a jejunantibus comedatur.* Quapropter, destructa essentia jejunii, cessat præceptum. Dispar autem est ratio præcepti abstinendi a carnibus, ibi enim essentia præcepti consistit in unica comestione, quia facta secunda comestione, jam jejunium solutum est; ideoque bis comedens non tenetur deinde jejunare, cum amplius jejunium servare non possit. Adde, quod hoc præceptum communiter sic DD. interpretantur; & hoc solum redderet probabiliorem sententiam nostram. Dixi autem *saltem graviter*, nam *Less. l. 4. c. 2. n. 17. Fill. tom. 2. tr. 27. num. 24. & Croix l. 3. p. 2. num.* 1265. cum communissima (contra *Pal. Anacl. & Salm. ll. cc.*) dicunt id esse veniale, eo quod est contra finem legis, qui est carnis mortificatio: & quidem probabilius, quia contraire fini legis est quædam inordinatio, quæ ab omni culpa non videtur excusari.

Quæritur II. Utrum, qui inculpabiliter bis comedit in die, teneatur abstinere a tertia refectione? Negant *Bonac. de Præc. Eccl. D. ult. qu. 1. p. 3. num. 8. Holzman l. c. pag. 335. Laym. c. 1. n. 13. Pal. p. 2. §. 2. n. 9. Elbel l. c. & Spor. tom. 1. pag. 285. n.* 39. Quia, ut dicunt, adhuc in casu inadvertentiæ jam destructa est essentia jejunii. Sed affirmant *Azor. Val. Sa,*

Nav.

Nav. &c. apud Bon. l. ut sup. Ratio, quia is qui jejunium inadvertenter fregit, materialiter tantum fregit, & non formaliter; unde cum primum advertit ad jejunii legem, tenetur illam servare, ne formaliter lædat. Utraque sententia est probabilis, sed juxta dicta in præced. Quæst. prima videtur probabilior.

Quæritur hic III. an liceat cauponibus in die jejunii indiscriminatim ministrare omnibus cibos, & carnes? Affirmat *Viva Qu. 10. A. 4. n. 7.* cum communi, etiamsi dubitent, an aliquis petens excusetur, quin eum interrogent; quia in dubio nemo præsumitur malus. Imo etiamsi certo sciant eum non excusari, concedunt tabernariis *Sanch. l. 7.* cum *Nav. Tol. Mol. &c.* apud *Viva ib.* posse adhuc invitare ad prandium; quia, ut dicunt, illa invitatio intelligitur conditionata, hoc est, *si vultis comedere, comedite apud me*. Ad carnes vero dicit *Viva* non posse invitare hospites, nisi expresse sub dicta conditione nuper enunciata. Sed hæc duo ultima non admittimus, nisi permissive, & accedat gravis causa excusans a peccato scandali, prout diximus *l. 2. n. 80.*

DUBIUM II.

Quæ causæ excusent a jejunio?

1031 *Quatuor sunt causæ excusantes a jejunio, I. Dispensatio. II. Impotentia. III. Labor. IV. Pietas. Vide omnia quæ de his dicit Busemb.*

1032 *I. Causa est* Dispensatio; *Possunt enim a jejunio dispensare 1. Papa. 2. Episcopi. 3. Parochi. 4. Prælati, de quibus singulatim agitur.*

1033 *II. Causa est* Impotentia. *Quinam excusentur de* Impotentia Physica. *Resp. 1. Infirmi. 2. Pauperes. 1034. Quinam excusentur de* Impotentia Morali? *Resp. Excusantur 1. Qui laborant dolore capitis: Vel qui nequeunt dormire: An autem hi teneantur mane sumere cœnulam? 2. Milites. 3. An uxores timentes indignationem a Viris: & an Viri non potentes reddere debitum? 1035. 4. Adolescentes. 1036. 5. Senes. Dub. 1. An Sexagenarii robusti teneantur jejunare? 1037. Dub. 2. An Feminæ quinquagenariæ? 1038. Dub. 3. Quid de senibus habentibus votum jejunandi? 1039. Dub. 4. An Religiosi sexagenarii teneantur ad jejunia Regulæ? 1040. Dub. 5. An jejunium subrogatum voto castitatis, obliget Sexagenarios?*

1041 *III. Causa est* Labor. *Quæ sint artes per se laboriosæ? An excusentur Tonsores, & Sartores? An Pistores, Scribæ, & Horologiarii? An Molitores, Argentarii, & Sculptores? 1042. Qu. 1. An excusentur Artifices divites? 1043. Qu. 2. An excusentur Artifices qui possunt sine gravi incommodo? 1044. Qu. 3. An excusentur ipsi in diebus, in quibus non laborant? 1045. Qu. 4. An excusentur, qui assumunt laborem in fraudem jejunii? 1046. Qu. 5. An qui laborant sine justa causa? Et an qui laborant ob rarum lucrum?*

1047 *De Itinerantibus. Dub. 1. Quale iter sufficiat ad excusandum? Dub. 2. An excusentur iter facientes equis, vel rhedis?*

1048 *IV. Causa est* Pietas. *An ideo opera pietatis possint sponte suscipi? 1049. 1. Quando excusentur inservientes infirmis? 2. Quando peregrinantes ad Loca sacra? 3. Quando Concionatores? 4. Quando Cantores? 5. Quando Lectores? 6. Quando Advocati, Judices, Medici, & alii Professores? 7. Quando Confessarii?*

1050 *An absentes a Patria teneantur ad jejunium in illa præceptum? Et an ad jejunium loci ubi sunt? Remissive ad n. 1056.*

„ RESP. Hæ sequentes; 1. Superioris *Dispensatio*; qua tamen non est opus, si necessitas sit evidens, sed in dubio tantum; „ idque sive ad esum carnium, sive ad secundam „ refectionem. Talis autem Superior est Episcopus, & Parochus, etiam præsente Episcopo, „ quando legitima consuetudo sic habet. Imo „ *Sylv. & Sanch. de matr. l. 9. d. 9. n. 27. & in opusc. t. 2. l. 5. c. 1. dub. 5. n. 18.* absolute „ affirmat, posse dispensare præsente Episcopo: „ quia, inquit, ad Episcopum non recurritur „ in minimis, ut usus habet; quod Episcopi „ sciunt, & non contradicunt. Verum id totum „ pendet ab usu, & consuetudine, sine qua non „ licebit. V. *Trull. l. 2. c. 3. d. 7.* Item Prælatus, & in ejus absentia Vicarius illius, ut „ habent *Sanch. l. c.* respectu suorum Religiosorum. Non tamen Confessarius, licet privilegiatus, si non sit Parochus: quia non habet jurisdictionem in foro externo, *Sanch. l. c.* contra *Pal.* Unde tantum potest judicare „ de justitia causæ. * (*Vel adesse causam ad non jejunandum. Viva d. n. 5.*) * Causa autem valida ad dispensandum erit vel vera, vel „ quæ talis putatur; sufficit enim credulitas inculpata. Item cum quis bona fide putat se a „ jejunio excusari, etsi causa insufficiens sit, tantum venialiter peccare docet *Cajet.* At si vere „ bona fide putet, se plane excusari nullo modo „ peccare videtur. 1031

„ 2. Causa est *Impotentia*, qua excusantur, „ qui sine notabili damno non possunt jejunare: „ ut sunt juniores usque ad annum 21. completum; quibus tamen post septimum annum „ carnes dari non debent. Item debiles, infirmi, convalescentes, prægnantes, lactantes, „ &c. * (*Etiamsi lactantes sint robustæ, ut Viva q. 10. Art. 4. n. 3. Salm. n. 126. communiter. Idem Tamb. dicit de muliere mox conceptura, si jejunium ei nocere probabiliter possit. Hinc probabilis metus gravis mali, ut ait Viva Art. 4. n. 2. aut gravis incommodi, ut dicit Croix l. 3. p. 2. num. 1324. cum Bon. Tamb. & Pasqual. excusat a jejunio.*) * Ratio est, „ quia hi omnes egent alimento multiplicato: „ uti & senes communiter sexagenarii, nisi evidenter constet posse jejunare sine damno. „ In dubio autem an possint, non teneantur „ cum periculo tentare fortunam: quia cum de „ ætate constet, & robur sit dubium, non est

expe-

„ expectandum, donec deficiat; tunc enim irrecuperabilis est defectus. *Gra. to. 2. d. 6. tract. 3. p. 1. d. 6. s. 5. n. 39. Escob. Laym. l. 4. tr. 8. c. 3. Tan. 2. 2. d. 3. q. 3. dub. 5. Fill. to. 2. tr. 27. p. 2. c. 6.* & ceteri communiter, contra *Nav. Sa, Sanch. de matr. t. 2. l. 7. d. 32. n. 17. & par. 2. consil. lib. 6. c. 1. d. 4. n. 7.* item *Dian. p. 1. tr. 9. R.* 20. &c. qui absolute, sine omni restrictione, sexagenarios omnes a jejunio liberant. Quam sententiam *Trull.* tanquam communiorem & magis conformem tempori, & imbecillitati humanæ, ut ait, sequitur (cum *Molf. Ortiz. &c.*) *lib. 3. c. 2. d. 7. num. 3.* præsertim cum scrupulis, quibus exponit contraria, liberat. Quidam insuper id extendunt ad eos, qui pro toto tempore certis diebus voverunt jejunium; adduntque esse probabile, quod sufficiat, si annus 60. sit inchoatus, eo quod is in favorabilibus habeatur pro completo. *Diana p. 5. t. 14. R. 83.* ex *Naldo, & Sanch.* Idem *p. 9. t. 7. R. 73. ex Trull.* & aliis 6. Eademque ætate, uti & ante annum 21. Regulares non teneri ad jejunia sui Ordinis, probabile affirmat *Dian. p. 9. t. 7. R. 73.* ex aliis 4. qui etiam probabile censet excusari feminas quinquagenarias, *p. 9. t. 7. R. 93.* Ex aliis 4. Denique pauperes, qui non habent alium cibum præter prohibitum, vel non sufficientem pro unica refectione. Vide *Sanchez in opusc.* ubi ex *Nav. Gabr. Ang.* excusat eos qui laborant tertiana, vel quartana, item qui ex vacuitate stomachi notabilem capitis dolorem, vel tota nocte calefieri, aut dormire non possunt. Neque hos teneri mane sumere collatiunculam, & vesperi cœnam, notat *Dian. p. 1. t. 9. R. 51. ex Fill.* & aliis 3. quia nemo tenetur pervertere ordinem refectionum.

„ 3. Causa est *Labor*, vel Officium, cum quo jejunium non possint consistere, qualis est agricolarum, & multorum opificum, ut fabrorum, pistorum, sutorum; &c. (etsi de sutoribus neget *Angles*: cujus sententiam *Sanchez* dicit esse veram, si non suant, sed tantum scindant corium, & materiam præparent); non tamen pictorum, sartorum, quorum labor exiguus est. Excusat etiam *Laym. l. 4. t. 8. c. 3.* figulos, argentarios, lignarios, fullones, cœmentarios, coriarios, & textores. *Dian. p. 4. t. 4. R. 138. & Gordon. t. 2. l. 6. q. 18. c. 6.* versantes prælum typographicum, non tamen typorum compositores: fossores autem, ferrarios, & similes, etiam in die uno, vel altero, quo non laborant, excusat *Azor. &c. cum Dian. p. 1. t. 9. R. 9.* Similiter excusatur qui pedibus facit iter per magnam diei partem, ut ait *Sanch. in opusc. loc. cit. Vid. Fill. num. 119.* Ratio horum omnium est, quia communiter horum vires non sufficiunt ad hujusmodi labores cum jejunio.

„ Dixi, *pedibus;* quia multi non excusant equites; longa tamen equitatio ad plures dies, ut docet *Filliuc. tract. 37. c. 6.* merito excusat. Ubi etiam concedit ob labores præcedentes & subsequentes, posse aliquem excusari, si probabiliter debilitatus, vel debilitandus putetur, ita ut officio rite fungi nequeat. V. *Bon. dist. ult. qu. 4. n. 11.* Ex eodem capite Doct. excusant conjugem, si debitum reddere non possit, quando jejunat; uti & uxorem, quæ ob maciem non possit cum jejunio se viro gratam præstare. *Bon. loc. cit.* Atque, universim loquendo, nemo tenetur opus, ad quod obligatur, omittere ob præceptum jejunii, ait *Cajet.* Quod intelligo, nisi ista obligatio sit valde levis, & rationabiliter postponenda obligationi jejunii.

„ 4. Est *Pietas*, vel majus bonum. Unde excusantur, qui cum jejunio non possunt vacare operibus melioribus, v. g. Concionatores, Præceptores ordinarii, Confessarii, Cantores, & quotquot opera charitatis, & misericordiæ tam corporalia, quam spiritualia exercent, etiam ob mercedem, si ea cum jejunio peragere non possunt. *Fill. t. 2. tr. 27. p. 2. c. 6. num. 24. Azor. p. 1. l. 7. c. 28. Fern. Navar. Sylvest. Fagund. &c.* Atque hi quidem omnes intelligunt, & fere addunt, quando eorum labores cum jejunio non possunt consistere. *Diana* autem (absolute loquendo) *p. 1. t. 9. R. 9.* Prædicatores, qui diebus quadragesimalibus (intelligo omnibus) concionantur, putat a jejunio excusandos; quia, inquit, summopere laborant: non item eos, qui Dominicis tantum concionantur, nisi sint debiles. *Sanchez* tamen *in consil. p. 2. l. 5. c. 1. d. 13. n. 6. 7. & 8. Trull. l. 3. c. 3. d. 7.* putat a jejunio Quadragesimæ communiter, & regulariter excusari eos, qui ter, vel quater in hebdomada concionantur cum fervore. Lectoribus vero *Dian. l. c. cum Fagund. p. 4. l. 1. c. 8. n. 19.* censet non omnes excusandos, sed eos tantum, quorum labor est improbus; vel qui ita sunt debiles, ut satisfacere non possint. Idem fere sentit *Sanch.* licet *l. cit.* putet Lectores eos, qui quotidie quatuor lectiones legunt (ut in Societate faciunt præceptores Grammaticæ) satisfacere, si media Quadragesima, sive ter in hebdomada jejunent, eo quod sit magnus labor, & paucis annis sic fatigentur, ut progredi non possint; sic ille. Verum præstat, ut Superiores, ad tollendum scrupulum, cum talibus dispensent; ut monet idem *Sanch. l. c.* Nam in omnibus istis regula certa, & universalis statui non potest alia, quam quod lex Ecclesiæ non obliget cum magna difficultate, ut notat *Laym. c. 2. n. 3.*

„ 5. *Charitas*, vel etiam urbanitas secundum quosdam excusat etiam a veniali eum, qui die jejunii rogatus ab amico, modicum sibi sumit, *Med. Fab. Fill. Dian. p. 2. t. 9. R. 29.* vel qui ad excitandum infirmorum appetitum, comedit parum, etiam carnis. *Sanch. Dian. p. 3. t. 5. R. 32.*

Quatuor igitur sunt causæ excusantes a jeju- 1032
nio; I. Dispensatio. II. Impotentia. III. Labor. IV. Pietas. De his seorsim hic, & accurate censeo differendum, cum sint res omnes pertinentes ad praxim, & scitu necessariæ. Sedulo curavi super hoc puncto quamplures Auctores observare, & hic recensere, eo quod Doctorum auctoritas in hoc redundat in probabilitatem

intrin-

intrinsecam, cum agatur de re quæ valde pendet ab æstimatione Sapientum. Et quia pluries infra in singulis sententiis eosdem AA. sæpe citare mihi opus erit, ideo, ne citationes iterum semper repetam, loca Doctorum de hoc puncto agentium, quos observavi, hic congero: Hi sunt *Sanch. Conf. l. 5. c. 1. ex dub. 1. pag. 90. Laym. l. 4. tract. 8. c. 2. pag. 144. Less. l. 4. c. 2. pag. 590. Azorius tom. 1. l. 7. c. 17. ex pag. 830. Petrocorens. tom. 2. ex pag. 291. c. 3. Escob. tom. 12. l. 94. Palaus tract. 30. D. 3. p. 2. §. 5. pag. 22. Bon. tom. 2. de Præc. Eccl. D. ult. q. 1. p. ult. pag. 413. P. Concina tom. 5. de Pr. Eccl. Dissertat. 2. ex pag. 308. Sporer Append. ad 3. Pr. Sect. 4. §. 1. pag. 286. Roncaglia tr. 9. de Jejun. c. 2. pag. 266. Salm. de 3. Pr. tr. 23. c. 2. p. 7. pag. 362. Wigandt tr. 5. E. 4. pag. 137. Holzmann tom. 1. p. 3. de Pr. Eccl. tr. 1. c. 3. pag. 335. Abelly tract. 2. c. 5. pag. 414. Viva de 3. Pr. q. 10. art. 5. ex pag. 115. Anaclet. Dec. l. 4. c. 5. §. 7. pag. 392. Croix l. 2. p. 3. ex n. 138. Tamb. l. 4. c. 5. §. 7. pag. 140. Elbel tom. 2. Conf. 18. pag. 283. Mazzotta tom. 1. de 3. Præc. D. 1. q. 4. §. 4. p. 428. Felix Potestas de Pr. Eccles. ex. pag. 308. Renzius tom. 2. de Pr. Eccl. ex pag. 592. &c. ut infra.*

I. Causa est *Dispensatio*; circa quam rogatur, quisnam possit in jejunio dispensare? Resp. 1. Papa habet potestatem dispensandi a jejuniis in universam Ecclesiam, & quidem valide etiam sine justa causa, quamvis non licite. Quomodo autem peccet dispensando sine causa. Plures censent peccare graviter, ut *P. Concina pag. 330. n. 2. & Sotus, Covarr. Cordud. Tap. &c. ap. Salm. de Leg. c. 5. n. 61.* qui id putant probabile, quia hoc esset contra bonum commune, ad quod leges ordinantur. Sed satis probabiliter dicunt peccare tantum venialiter *Sanch. de Matr. l. 8. D. 18. n. 7. Laym. l. 1. tr. 4. c. 22. n. 13. & Salm. l. c. n. 66. cum Basil. Pal. Salas, Vill. &c.* modo tamen scandalum, vel aliud damnum absit. Ratio, quia hoc quod non omnes conformentur in observantia legum humanarum, non videtur tam gravis deordinatio, ut damnetur de mortali.

2. Episcopi possunt etiam dispensare cum subditis suis pro casibus occurrentibus, sed nonnisi ex justa causa; alias dispensatio erit nulla. Si vero causa non videatur omnino sufficiens ad dispensandum, vel dubitetur, an sufficiat, poterit Episcopus partim dispensare, & partim commutare jejunium in aliud pium opus, ut ajunt *Roncaglia c. 2. Reg. in praxi 4. & Viva n. 4. cum Tamb.* Potest etiam Episcopus ob aliquam specialem causam dispensare pro una vice in lege universalis jejunii, aut commutare, cum ejus Officium sit saluti suarum ovium invigilare, & scandala infirmorum tollere, puta si periculum sit alicubi jejunium non observari, ita *Laym. cap. 3. n. 5. Azor. c. 18. q. 5. & Salm. de 3. Pr. c. 2. n. 160. cum Caj. Armill. Tab. Trul.* Sed Summ. Pontif. Benedict. XIV. in Bulla *Prodiit jam dudum*. §. 10. (*vide Bullar. Tom. 3.*) dixit sententiam oppositam, nimirum non posse Episcopos pro universo grege dispensare in lege jejunii, esse non modo communiorem cum *Raynaud. Merat. Diana, Monacell. Leand. & Ferrar.* sed etiam magis rationi consentaneam. Et sic ait ipse respondisse quibusdam Episcopis rogantibus, an possent vigiliam S. Mathiæ occurrentis in ultimo die bacchanaliorum ad præcedens sabbatum transferre. Hinc ipse Benedictus licentiam eis impertivit, ut pro illo anno prædictam vigiliam anticiparent. Vicarii autem Episcoporum non possunt dispensare, nisi ex speciali facultate ipsis concessa, ut ait *Viva art. 5. n. 5.* Neque possunt dispensare Abbatissæ, aliæque superiores Monialium, cum ipsæ nullam habeant jurisdictionem spiritualem; possunt tamen in aliquo casu declarare, Moniales subditas ad jejunium non teneri. Ita *Concina tom. 5. p. 331.* cum aliis passim. Vide dicenda *l. 4. n. 53. & 61.*

3. Parochi, licet dubitetur inter DD. an ex vi juris communis possint dispensare in jejuniis, jure tamen consuetudinis certe id possunt ex justa causa cum suis subditis particularibus, non vero pro tota Parochia. Ita ex communi sententia, quam tenent *Laym. c. 3. n. 8. Less. n. 45. P. Concina p. 331. n. 4. Elbel num. 504. Sanch. de Matr. l. 8. D. 9. num. 27. Holzm. pag. 436. num. 19.* (quamvis hic permittat tantum ad unum vel alterum diem, sed alii absolute loquuntur) item *Salm. c. 2. n. 155. cum Cajet. Suar. Sylvest. &c.* Ratio, quia hoc expedit ad suave regimen Ecclesiæ; nimis enim grave foret ex locis remotis adire Episcopos ad obtinendam dispensationem, cujus necessitas occurrit in diem. Vide *lib. 2. n. 109. & l. 2. n. 288.* Imo valde probabiliter potest Parochus in iis dispensare, etiam præsente Episcopo; quamvis enim Parochi de jure hanc jurisdictionem, non habeant tamen, ut dictum est, ex consuetudine, quæ satis potest jurisdictionem tribuere, ex *c. Contingat de Foro compet.* ita *Sanch. Concina & Salm. loc. cit. cum Lop. Azor.* & aliis supra relatis. Id possunt etiam Vicarii Parochorum, qui exercent actus parochiales jurisdictionem exigentes, nisi Parochi expresse repugnent, ut *Salm. cum Sanch. Palac. Pasqualig. &c.*

4. Possunt etiam dispensare cum suis subditis, & adhuc cum semetipsis, omnes Prælati Religiosorum, etiam inferiores, atque Vicarii Superiorum localium: Ita *Concina p. 331. n. 5. & Elbel n. 503.* cum aliis communiter. Ratio, quia Regulares Superiores veram habent jurisdictionem spiritualem supra subditos suos, ut eis provideant in illis quæ ad ipsorum bonum regimen pertinent.

Hic autem maxime advertenda est de omnibus hujusmodi facultatem dispensandi habentibus doctrina communis, quam tradit *D. Thomas 2. 2. qu. 147. art. 4.* nimirum: *Si causa sit evidens, per seipsum licite potest homo statuti observantiam præterire, præsertim consuetudine interveniente, vel si non posset de facili recursus ad Superiorem haberi. Si vero causa sit dubia, debet aliquis ad Superiorem recurrere, qui habet potestatem in talibus dispensandi.*

II. Cau-

1033 II. Causa est *Impotentia*, sive Physica, sive Moralis. Ex impotentia *Physica* excusantur 1. Infirmi, quibus jejunium timetur posse notabile damnum afferre; Hinc dicunt *Elbel num.* 527. *& Viva art.* 5. *num.* 2. quod, si quis sibi persuadeat ex experientia, vel ex probabili ratione, jejunium graviter nociturum, non tenetur jejunare. Sed ideo etiam excusantur, qui laborant febri tertiana, vel quartana, vel qui ab ea immediate convaluerunt, *Holzm. n.* 14. Item debiles qui una vice alimentum sufficiens non possunt sumere, ut *Sanch. dub.* 14. *n.* 11. *cum Sylvest. & Angles*, ac *Holzm. n.* 14. *cum Laym.* Item prægnantes, & lactantes, quibus aliquando permittunt etiam carnes, si puer sit infirmus, aut ei immineat periculum infirmitatis, vel si mater sit debilis, ut *Roncaglia c.* 2. *n.* 1. *& Holzm. n.* 18. Imo prægnantes peccarent, si pluries jejunarent; Secus si unum vel alterum jejunium aliqua mulier robusta ferre vellet, ut *Petrocorens. tom.* 2. *p.* 198. *cum Nav.*

2. Excusantur pauperes, qui non habent prandium perfectum pro unica congrua refectione. Ita communiter *Lessius c.* 2. *n.* 40. *Sanch. dub.* 14. *n.* 1. *Elbel n.* 507. *Sporer n.* 55. *Holzm. n.* 13. *& alii ex D. Thoma* 2. 2. *q.* 147. *art.* 4. *ad* 4. ubi ait: *Excusari videntur illi, qui frustatim eleemosynas mendicant, qui non possunt simul habere quod eis ad victum sufficiat.* Hinc valde probabiliter dicunt *Sanch. dub.* 14. *n.* 3. *cum Angles*, *Salm. n.* 133. *& Roncaglia q.* 4. *R.* 1. (contra *Mazzotta*) quod si quis non haberet nisi panem & legumina, aut herbas, non teneretur ad unicam refectionem: Licet enim esset is ad hujusmodi obsonia assuetus, tamen ideo se sufficienter sustentat, quia pluries in die, & pluries in magna quantitate se reficere solet iis cibis, qui sunt modicæ nutritionis.

1034 Impotentia autem *Moralis* etiam excusat a jejunio: & hæc est, quando jejunium non sine gravi incommodo, sive sine magna difficultate extrinseca, quæ magno incommodo æquiparatur, substineri potest, ut dicunt *Abelly pag.* 412. *num.* 2. *Viva num.* 3. *Tamb. num.* 14. *& Croix n.* 1324. *cum Bon. &c.* Hinc 1. non tenentur jejunare ii, quibus jejunium affert gravem capitis dolorem, ut dicunt *Holzmann. numer.* 14. *Elbel numer.* 507. *& Sanch. dub.* 14. *num.* 10. *cum Abul. Navar. & Gabr.* 2. Excusantur ii qui jejunando non possunt noctu calefieri, vel per notabile tempus somnum capere, ut communiter docent DD. ut *Sanch. dub.* 14. *num.* 10. *& Salm. c.* 2. *num.* 125. *Pal. num.* 9. *Spor. num.* 53. *Holzmann num.* 14. *Less. num.* 40. *Laym. num.* 3. *&c.* An autem isti teneantur eo casu mane sumere collatiunculam, ut sero possint comedere, & sic servare jejunium? affirmant *Roncaglia c.* 1. *Reg. prax.* 4. *Concina pag.* 310. *n.* 41. *Salm. c.* 2. *n.* 83. *& Croix n.* 1325. *cum Sanch. dub.* 27. *n.* 4. Ratio, quia ille qui tenetur ad finem, tenetur etiam ad media non difficilia. Sed valde probabiliter id negant *Elbel n.* 507. *Tamb.* §. 7. *n.* 14. *Fill. tom.* 2. *tr.* 27. *c.* 6. *n.* 130. *Viva n.* 5. *n.* 3. *cum Fagund. Diana p.* 1. *tract.* 9. *R.* 51. item *Lop. Sanctius*, *& Loth. ap. Croix loc. cit.* Ratio, ut alii dicunt, quia nemo tenetur ordinem pervertere, sed potest communi aliorum consuetudini se uniformare. At hæc ratio debilis est, nam refectionem ad vesperam transferre, revera non est ordinem pervertere, sed illum perfectius servare, cum hæc erat antiqua disciplina. Ratio potior est, quia dilatio comestionis usque ad vesperam revera medium est non solum extraordinarium, sed grave afferens incommodum, cum in eo non leve perferatur incommodum, qua ratione derogatum est antiquæ disciplinæ, quæ olim tam rigorose fuit observata.

3. Excusantur milites, sive sint in castris, sive in hospitiis, ut dicunt communiter *Concina pag.* 323. *n.* 2. *Roncag. c.* 2. *Reg. prax.* 2. *& Salm. cap.* 2. *num.* 141. *cum Leand. Pasqualig. & aliis.* Ratio, tum quia ipsi magnos labores perferunt, tum quia statis horis non possunt comedere, nec congruum habent cibum pro jejunio.

4. Excusantur uxores, quæ alias jejunando magnam paterentur indignationem a viris, ut *Less. n.* 44. *Azor. c.* 18. *q.* 7. *Viva art.* 6. *num.* 6. *Sanch. de Mat. l.* 9. *D.* 3. *numer.* 13. *&* 26. *Salm. c.* 2. *n.* 127. *Holzmann n.* 16. *& Sporer n.* 65. *cum Cajet. Sylvest. Nav. Laym. &c.* Modo jejunium a viro non prohibeatur in contemtum Religionis, vel præcepti Ecclesiæ. Pariter *Sanch. l. c. de Matr. num.* 12. *Viva art.* 6. *num.* 3. *& Tamb. num.* 45. excusant a jejunio puellam petentem nuptias, si timeat jejunando notabiliter deformari. Sed recte ait *Croix num.* 1326. hoc practice vix esse probabile, cum vix accidat ex jejuniis ordinariis Ecclesiæ hanc notabilem deformitatem causari. Bene autem excusantur viri, si jejunando non possent uxoribus debitum reddere, quia præceptum justitiæ debet prævalere præcepto humano jejunii. Ita *Sanch. loc. cit. num.* 10. *cum Cajet. Arm. Nav. Sa, Val. &c. Laym. num.* 4. *Holzmann numer.* 16. *Tamb. num.* 37. *& Salm. c.* 2. *n.* 127. *cum Less. &c.* Idem sentit *Concina pag.* 317. *num.* 14. sed censent teneri virum prius precibus hortari conjugem, ut a petendo desistat: Si tamen hoc omitteret, non putarem eum peccare, saltem mortaliter. Si autem vir servans Ecclesiæ jejunia, & alia moderata ex devotione, redderetur minus potens ad debitum reddendum, non teneretur ab eis abstinere; quia non tenetur cum spirituali jactura illa omittere, ut potentiorem se reddat, uti dicunt *Sanch. num.* 5. *cum Gabr. Soto, Sylvest. Angles &c. ac Croix num.* 1338. *cum Cornejo, & Steph.* Non autem excusantur conjuges a jejunio, si cum illo debitum petere non possint, ut *Croix loc. cit. & Tamb. numer.* 40. qui tamen *num.* 41. probabiliter excusat conjugem advertentem in altero, nisi petat, periculum incontinentiæ, vel gravem suspicionem concipere quod ipse adulteratus fuerit, vel aliam diligat.

5. Excusantur universe Adolescentes usque ad 1035
annum 21. completum, ut docet *D. Thom.* 2. 2. *q.* 147. *art.* 4. cum aliis communiter: Hi enim indigeant majori & crebriori cibo, tam ad augmen-

augmentum naturæ, quam ad vires solidandas. Sentit autem *Durandus in 4. Dist.* 15. *qu.* 10. *art.* 4. quod, si aliquis adolescens esset robustus, & in ipso natura jam attigerit terminum augmenti, is teneretur ad jejunia; sed hæc opinio est contra communem, & contra *D. Thomam loc. c.* qui prorsus deobligat juvenes ante finem tertii septenii, & tantum subdit; *Conveniens tamen est, ut etiam in hoc tempore ad jejunandum se exerceant.* An vero aliquis adolescens complens 21. annum, verb. gr. hora tertia, vel nona, teneatur eo die jejunare? Negant *Escob. pag.* 108. *num.* 364. *Sporer pag.* 286. *num.* 41. *& Trull. Diana, &c. ap. Salm. c.* 2. *num.* 120. quia, ut hi dicunt, preceptum jejunii respicit totum diem integrum, tanquam unicum objectum præcepti. Sed probabilius affirmant *P. Concina p.* 289. *numer.* 3. *Sanch. de Matr. l.* 2. *D.* 24. *num.* 23. *& Salm. loc. cit. cum Bon. &c.* Ratio, quia præceptum obligat statim ac tempus obligationis advenit; prout qui perveniens ad locum, ubi tenetur ad jejunium, obligatur jejunare, statim ac pervenit.

1036 6. Excusantur Senes; Sed de his dubitatur 1. an sexagenarii indistincte sint ab obligatione jejunii immunes? Communiter DD. docent sexagenarios excusari in dubio de validitate virium, nisi oppositum constet, ita *Bonac. p. ult. n.* 4. *Less. num.* 41. *Laym. num.* 2. *Sanch. dub.* 4. *num.* 7. *Abelly num.* 2. *Sporer num.* 50. *cum Nav. Tol. &c.* Ratio, quia in istis præsumtio in dubio stat pro imbecillitate virium, ut a jejunio excusari censeantur. Sed dubium fit, an teneatur jejunare, si quis certe robustus inveniatur? *Prima* sententia affirmat, eamque tenent *Fill. tr.* 27. *c.* 6. *q.* 4. *num.* 112. *Elbel num.* 458. *Bon. p. ult. num.* 4. *cum Valent. Abul. Rodr. Reg. Laym. num.* 2. *cum Nav. Cajet. Tol. Sa, &c.* Ratio, quia illi qui in ea ætate vires validas habent, non reputantur ut senes. Hæc quidem est probabilis, sed non minus probabilis est sententia opposita, quam tenent *Sanch. de Matrim. l.* 7. *D.* 22. *num.* 17. *Escob. pag.* 108. *num.* 367. *Holzmann n.* 17. *Roncaglia quæst.* 4. *R.* 1. qui eam tutam vocat, *Viva art.* 6. *num.* 8. *cum Trull. Molf. &c. Salm. c.* 2. *num.* 130. *cum Villal. Leand. &c.* & probabilem putant *Azor. c.* 17. *q.* 4. *Palaus §.* 5. *num.* 6. *cum Sa, & Angles, Elbel pag.* 166. *num.* 458. *ac Mazzot. tom.* 1. *pag.* 428. Ratio, tum quia sic fert universalis consuetudo, ut testantur communius DD. apud *Roncaglia*; tum quia alias esset res multis scrupulis obnoxia, examinare, an aliquis sexagenarius sit vel ne sufficienter robustus ad jejunium substinendum. Sed ratio potior est, quia hujusmodi senes, tam ob virium imbecillitatem, quam ob defectum caloris, nequeunt simul alimentum sufficiens sumere, egentque cibo frequentiori; & licet nonnulli in tali ætate robusti videantur, eorum tamen robur est de facili illusivum, & inconstans, cum negari non possit in hujusmodi senibus vires deficere & prolabi in interitum, ita ut si in morbum incidant, difficulter perfecte convalescunt, unde *Galenus l.* 5. *de Sanit. tuenda* sic dixit: *Senibus simili ratione iis, qui ex morbo convalescunt, in victu esse curandum.* Hinc commune adagium prodiit; *Senectus ipsa morbus est.*

Nec obstat dicere cum *Elbel*, quod senes ante sexagenarium annum certe tenentur ad jejunium: unde cum dubium accedat, an deinde ob ætatem excusentur, possidet præceptum. Nam respondetur I. quod, cum dubitatur, an lex comprehendat aliquem casum, aut subjectum, non obligat; quia tunc prorsus perinde est, ac si dubitetur, an existat lex vel non pro illo casu, aut subjecto; & ideo possidet libertas, ut docent *Sanch. Dec. l.* 1. *c.* 10. *numer.* 33. *Palaus tom.* 1. *tr.* 1. *D.* 3. *p.* 7. *numer.* 2 *cum Salas, Salm. de Leg. c.* 2. *num.* 110. & *Tamb. Dec. lib.* 1. *c.* 3. *§.* 7. *verb. Leges, num.* 1. An verò sexagenarii comprehendantur a lege, vel non, est quidem dubium, imo valde probabiliter negatur, ut ostendimus; unde hoc casu, non lex, sed libertas possidet. Respondetur 2. quod, etiamsi eo casu possessio staret pro lege, sexagenarii nec etiam tenentur ad jejunium; quia, cum senes ad eam ætatem perveniunt, duobus ipsi obligationibus obstringuntur, una servandi præceptum Ecclesiæ, altera tuendi valetudinem; unde sicut in dubio prudens timor gravis incommodi excusat a recitatione Officii, ut communiter dicunt *Holzmann tom.* 1. *pag.* 451. *num.* 486. *Viva de* 1. *Præc. q.* 3. *art.* 6. *num.* 3. *Salm. de Hor. Canon. c.* 3. *num.* 36. *cum Sanch. Pelliz. Trull. & aliis*, ac ipse *Elbel tom.* 2. *p.* 556. *num.* 443. ita excusat etiam sexagenarios a præcepto jejunii; præceptum enim naturale servandi sanitatem præponderat præcepto ecclesiastico jejunii, cum in talibus senibus adhuc robustis, ut ait *Palaus num.* 8. semper adest periculum moraliter certum gravis nocumenti, aut diminutionis virium, quæ semel amissæ, nunquam recuperantur.

An autem annus sexagesimus debeat esse completus, ad excusandum? Affirmant *Sporer, & Elbel ll. cc.* Sed alii dicunt sufficere, ut sit inchoatus, *Viva art.* 6. *num.* 8. *Mazzott. tom.* 1. *pag.* 428. *Diana p.* 6. *tract.* 14. *R.* 83. *cum Naldo*; & probabile putat *Palaus §.* 5. *num.* 6. *cum Sa, Angles, & Llamas.* Ratio, quia communiter dicitur sexagenarius, qui annum sexagesimum inchoavit.

Dubitatur 2. An excusentur a jejunio feminæ quinquagenariæ? Prima sententia affirmat, quam tenent *Escobar p.* 109. *n.* 372. *Renzius p.* 593. *q.* 4. *& Narbona, Machad. ac Pelliz. ap. Diana p.* 9. *tr.* 7. *R.* 73. & hanc approbat etiam *Sanchez*, qui licet *in Tract. de Matrim.* in dubium revocaverit, in Opusculo tamen Consiliorum *dub.* 4. *n.* 5. *cum Cajet. & aliis* eam absolute docet: & probabilem putant *Viva art.* 6. *num.* 8. *& Mazzot. tom.* 1. *p.* 428. Ratio istorum, quia in fœminis antecedit senectus, ita ut quinquagenariæ nequeant amplius generare. *Secunda* vero sententia, quam tenent *Laym. c.* 3. *Salm. c.* 2. *n.* 131. *Tamb. §.* 7. *n.* 5. *Croix n.* 1318. *Holzmann p.* 336. *n.* 17. *Elbel p.* 184. *n.* 507. *Anacl. p.* 393. *n.* 64. negat quinquagenarias excusari, nisi adsit spe- 1037

specialis circumstantia infirmitatis, vel debilitatis; quia experientia constat, quod feminæ sine detrimento valetudinis facilius jejunant, cum ipsæ minoris indigeant cibo. Primam sententiam non audeo improbare, sed neque audeo probabilem dicere, dum video illam a *Laym. Tamb. Elbel*, *& La Croix* cum aliis omnino rejici, & *Dianam* dubitare de sua probabilitate.

1038 Dubitatur 3. An qui voverit jejunare, puta semel in hebdomada, *toto vitæ suæ tempore*, teneatur ad jejunium in ætate sexagenaria? *Prima* sententia, quam tenent *Sanchez Dec. l. 4. c. 11. n. 54. Bon. p. ult. n. 4. Renzius tom. 2. pag. 594. q. 6. Palaus §. 5. n. 8. Escobar l. 94. n. 379. & Tamb. §. 7. n. 9. cum Fag. ac Diana*, negat, nisi quis expresse voluerit se obligare ad jejunandum post sexagesimum annum. Ratio istorum, quia votum, cum sit lex particularis, non obligat nisi ad instar legis Ecclesiasticæ. *Secunda* tamen verior sententia, quam tenent *Laym. n. 3. Sporer n. 51. Anacl. n. 78. Holzmann n. 26. Elbel n. 528. & Ronc. c. 2. q. 4. R. 1.* affirmat teneri, nisi adveniat specialis ratio debilitatis. Ratio, quia votum, quamvis obliget ad instar præcepti Ecclesiastici quoad modum, non tamen quoad personas; unde sicut adolescens ante 21. annum potest se obligare ad jejunandum, & ita & senes post annum sexagesimum; & satis præsumitur ad id voluisse se se obstringere, qui vovit jejunium *usque ad mortem*, sive *toto vitæ suæ tempore*. Secus autem dicendum cum *Anacl. & Elbel*, si quis voveat sine tali expressione, & non advertat ad ætatem sexagenariam; tunc enim non tenetur, quia eo casu vel censetur se obligasse ad instar præcepti ecclesiastici, juxta primam sententiam: vel quia tunc supervenit notabilis mutatio, ad quam si advertisset, non intendisset se obligare, juxta dicta *n. 226.*

1039 Dubitatur 4. An Religiosi sexagenarii excusentur a jejuniis Regulæ? Affirmant *Sporer p. 287. n. 51. Holzm. p. 340. n. 26. Tamb. de Jure Abb. D. 12. q. 5. num. 7.* item *Rodr. Pasqualig. & Sanctius ap. Salm. c. 2. n. 132.* Quia pariter dicunt præceptum Regulæ obligare ad instar præcepti ecclesiastici. Sed negant *Azor. q. 3. Elbel pag. 167. num. 480. Roncaglia q. 4. R. 1. & Salm. c. 2. n. 132. cum Bordon. &c.* Ego distinguendum puto, & dico non excusari, si in Regula, quam Religiosi profitentur, expresse promittatur observantia *usque ad mortem*. Secus, si promissio fit sine illa clausula *usque ad mortem*, juxta id quod dicimus in præcedenti dubio. Et hujus sententiæ videntur quidem esse *Salmanticenses*, cum asserant in eorum Regula (secundum quam loquuntur) observantiam *usque ad mortem* promitti.

1040 Dubitatur 5. An jejunium subrogatum voto castitatis obliget voventem post 60. annum? Negat *Tamb. §. 7. ex n. 10. cum aliis*, quia in illa ætate, ut ait, ipsa senectus, utpote magnis infirmitatibus obnoxia, æquivalens est morbus a jejunio excusans. Affirmat vero *La-Croix num. 1320.* dicens, quod sicut senes tenerentur in ea ætate ad castitatem, sic tenentur ad jejunium illius vice impositum. Sed hæc ratio non convincit, nam nimis probat: probaret enim, quod si vovens gravi laboraret morbo, adhuc teneretur ad jejunium. Quapropter, cum senectus morbo æquiparetur, eisdemque ærumnis subjiciatur, non omnino improbabilis videtur prima sententia; Sed cum res sit valde dubia, putarem hunc teneri ad impetrandam dispensationem, pro qua ætas illa est quidem sufficiens causa.

III. Causa est *Labor*. Ante omnia hic est advertenda Propos. 30. damnata ab Alex. VII. 1041
quæ dicebat: *Omnes Officiales, qui in Republica corporaliter laborant, sunt excusati ab obligatione jejunii; nec debent se certificare, si labor sit compatibilis cum jejunio*. Merito Pontifex præfatam Propositionem damnavit, quia secundum eam omnes laborantes, sive ob officium, sive ob recreationem, sive labor esset compatibilis, sive non cum jejunio, essent excusati, quod falsum est. Ideo igitur fuit illa proscripta, quia nimis generaliter loquebatur. Ceterum omnes artes, quæ exerceri non possunt nisi cum ingenti corporis agitatione, a jejunio excusant, eo quod in eis multi spiritus consumuntur. Hujusmodi artes laboriosas exercere, & a jejunio excusari, ex communi sententia dicuntur Fossores, Agricolæ, Lapidicinæ, Figuli, Textores, Lanarii, Fullones, Bajuli, Aurigæ, Nautæ remigantes, Fabri lignarii, ferrarii, & murarii; ita communiter *Salm. c. 2. n. 136. Concina pag. 320. n. 2. Elbel n. 508. & alii*. Iis merito adduntur Cursores cum *Sanchez dub. 10. n. 6. Wigandt n. 92. Ronc. c. 2. Reg. in prax. 2. Sporer n. 58.* Sutores, qui calceos conficiunt, non vero qui coria scindunt, *Sanch. d. dub. 10. n. 7. Salm. n. 136. Elbel n. 508. Azor. q. 8. Pal. n. 10. Wigandt n. 92. & Sporer num. 58.* Item Furnarii, *Salm. n. 136. Holzm. n. 15. Palaus n. 8.* Pistores, *Azor. q. 8. Elbel n. 508. Pal. n. 8. Holzmann n. 15.* Coqui, plures dapes & multis personis præparantes, si fere per diem laborent, ut *Salm. & Spor. ll. cc. Roncaglia Reg. 2. in prax. & Tamb. n. 27.* Secus, si pauca fercula parent, vel tantum præsideant inferioribus ministris. Typographi prælum versantes, non vero typos componentes, *Concina pag. 322. n. 7. Salm. n. 136. Holzm. n. 5. Elbel n. 508.* Famuli, qui vehementer tota die incumbunt majoribus laboribus, ut *Laym. n. 3. & Sporer n. 58.* non vero Ancillæ lanam aut linum nentes, aut similia levia servitia domus exhibentes, ut *Tamb. §. 7. n. 25.* Secantes lapides, percursantes urbem ad vendendas merces, *Croix n. 1330.* ornantes Templa scalas circumferendo, *Tamb. §. 7. n. 30.* qui autem bene advertit omnes hoc laborantes non excusari a jejunio nisi laborent saltem per majorem diei partem, non vero si per duas vel tres horas.

Barbitonsores communiter non excusantur, ut docent *Less. c. 2. n. 43. Laym. c. 3. n. 3. & Salm. c. 2. num. 39. &c. cum communi*. Excipe, nisi aliquis artem suam sine refectione exercere non valeret propter laboris molestiam, vel propter complexionis debilitatem, ut dicunt *Palaus p. 2. §. 5. n. 10. Sanch. c. 1. dub. 7. n. 8. Mazzotta tom. 1. p. 429. Concina p. 321. n. 6.*

n. 6. & *Led. Fagund. ac Leand. ap. Salm. l. c. ex Less. d. n.* 43. Item *Palaus n.* 10. & *Led. ac Angles ap. Sanch. dub. 6. n.* 7. excusant etiam Sartores; sed hoc non admittendum, nisi ipsi peculiari debilitate laborent, ut ait *Concina p.* 371. *n.* 6. vel nisi aliquando deberent extraordinario labore etiam per magnam noctis partem fuere, ut evenire posset, si aliqua festivitas immineret, & non possent necessarias vestes conficere, ut dicunt *Roncaglia Reg. in prax.* 2. & *Salm. n.* 139. Pictores, & Scribæ sive Notarii non excusantur, ut verius docent *Salm. n.* 140. *Tamb. num.* 25. *Viva art.* 6. *n.* 4. & *Elbel n.* 508. *cum communi*, ut asserit (contra *Henr. Machad. Leand.* & *Pasq. ap. Salm. ibid.*) nisi labor sit talis, ut non posset exerceri cum jejunio, sine magna difficultate. Neque Horologiarii, ut ait idem *Elbel*; Sed excipe eos, qui magna horologia conficiunt, ad quæ connstruenda magnis viribus opus est.

Alii absolute excusant Molitores, Argentarios, & Sculptores; At *Concina p.* 326. *n.* 6. hos non excusat, nisi ob debilitatem personæ. Sed melius puto dicendum, in his attendi debere qualitatem laboris, an sit gravis, & cum jejunio incompatibilis: Regula enim communiter recepta est cum *Lessio num.* 43. quod qui sine magno incommodo nequit aliquam artem, etsi per se non laboriosam, exercere, vel propter debilitatem personæ, vel propter aliam peculiarem circumstantiam, is non tenetur ad jejunium.

1042 Hic quæritur 1. An Artifices divites, qui ex officio exercent artes laboriosas, peccent, si in die jejunii laborem assumunt; *Prima* sententia probabilis affirmat, quam tenent *S. Antonin.* 2. *p. tit.* 6. *c.* 11. §. 8. *Concina p.* 319. *n.* 1. cum *Fabr. Durando*, & *Armill.* Et hanc clare tenet etiam *S. Thomas* 2. 2. *q.* 147. *art.* 4. *ad* 3. ubi sic ait: *Si operis labor commode differri possit, aut diminui absque detrimento corporalis salutis, & exterioris status, qui requiritur ad conservationem corporalis, vel spiritualis vitæ; non sunt propter hoc Ecclesiæ jejunia prætermittenda.* Verum *secunda* communis sententia, quam tenent *Sylvest. v. Jejunium n.* 4. *Nav. c.* 21. *n.* 16. *Salm. n.* 134. *Viva in prop.* 39. *Alex. VII. Less. n.* 42. *Ronc. c.* 2. *Reg. in prax.* 2. *Elbel n.* 518. *Sanch. dub.* 7. *n.* 4. *cum Tol. Led. Met.* & alii innumeri, dicit hos non peccare, quamvis non indigeant pro sui vel suorum sustentatione. Probatur 1. ex Decreto, sive Oraculo vivæ vocis prolato ab Eugenio IV. ann. 1440. ut testantur omnes AA. citati, utque habetur in *Compend. Privilegiorum Fratr. Minor. verb. Jejunium n.* 2. In illo enim sic fertur Pontifex declarasse: *Artifices laboriosas artes exercitantes, & rustici, sive divites sint, sive pauperes, non tenentur jejunare sub præcepto peccati mortalis. Et quod absolvi possunt, & induci ad eleemosynas, & alia bona opera facienda.* Alicui hujusmodi Declaratio visa est apocrypha, dicens 1. Inepta videri verba illa, *sub præcepto peccati mortalis*; ergo ne declarat Pontifex teneri sub veniali? & cur? Sed respondetur, quia facile hujusmodi divites possunt venialiter peccare, assumendo laborem propter cupiditatem lucri, juxta dicta *num.* 885. Et ob hanc causam rationabiliter monet Pontifex eos inducendos esse ad alia bona opera facienda. 2. Inepta etiam videri alia verba illa, *& quod absolvi possunt*: Si non peccant, a qua culpa absolvi debent? Sed hoc clare intelligitur; eo quod forte ii tamquam indispositi a Confessariis dimittebantur, propterea Eugenius declaravit bene eos absolvi posse, non quidem a transgressione jejunii, sed ab aliis peccatis confessis. Ceterum, usquedum mihi non constabit falsitas hujus Declarationis, numquam audebo eam apocrypham dicere, postquam tot classici Auctores communiter pro vera illam habent, & super ea suam sententiam fundant. Ratio autem hujus sententiæ mihi videtur esse, quia valde interest Republicæ, ne causa jejunii Operarii intermittant exercere artes, quibus ex suo officio incumbunt; si enim in diebus jejunii tantum pauperes laborare possent sine jejunii obligatione, plures, quibus non est opus actualiter laborare ad se sustentandum, laborem intermitterent, quod certe verteret in notabile Reipublicæ detrimentum.

Quæritur 2. An Artifices, qui laborando sine 1043 gravi incommodo jejunare valent, teneantur ad jejunium. *Prima* sententia negat, quam tenet *Tamb.* §. 7. *n.* 18. & *Leand.* & *Pasqual. ap. Concina p.* 320. *num.* 3. Ratio, tum quia consuetudo communiter a jejunio eximit omnes qui laboriosas artes exercent; leges autem non respiciunt quod raro, & per accidens evenit, sed quod communiter, & per se contingit; tum quia ab Eugenio IV. in præfata Declaratione omnes hi fuerunt dispensati. *Secunda* vero sententia, quam tenet *Bonac. p. ult. n.* 8. *Conc. l. c. Viva in prop.* 30. *damn. ab Alex. VII. Regin. l.* 4. *c.* 16. *n.* 216. affirmat teneri, modo tamen sit manifestum, quod ipsi jejunando grave non subeant incommodum; cum ex una parte lex universe obliget omnes, qui valent cum levi incommodo jejunare: & ex altera satis non constat Eugenium voluisse cum eis dispensare. Secus vero dicendum, si dubium sit, an jejunando grave perferant incommodum; quia ex communiter contingentibus in dubio præsumitur jejunium non esse compatibile cum artibus laboriosis. Hæc secunda sententia, speculative loquendo, videtur probabilior; sed in praxi vix reperietur unus qui ex hujusmodi labore non graviter relaxetur.

Quæritur 3. An excusentur a jejunio exer- 1044 centes artes laboriosas in diebus, in quibus vacant a labore? Commune est inter DD. quod ii qui uno vel altero die non laborant, non tenentur jejunare. Ita *Sanc. dub.* 7. *n.* 10. *Bonac. p. ult. n.* 8. *Azor. c.* 17. *q.* 8. *Roncag. c.* 2. *Reg. in prax.* 2. *Elbel p.* 189. *n.* 518. *Tamb.* §. 7. *n.* 24. *Croix n.* 1333. *cum Mendo*, & *Diana.* Ratio, quia in primo die excusantur, ad reficiendam lassitudinem propter laborem assumtum in die præcedenti: in altero, ad servandas vires propter labores in subsequenti die assumendos. Sed quid, si in illis duobus diebus posset aliquis sine gravi incommodo

 jeju-

jejunare? *Bonac. l. c. Ledesma, & Med. apud Viva in d. prop. 30. Alex. VII. n. 9.* affirmant teneri, nisi experti jam fuerint ex præcedenti labore laxatos manere, vel minus aptos reddi ad laborem pro die sequenti. E contrario *Elbel p. 189. n. 518. Sanch. dub. 7. n. 10. cum Victoria, &c. Diana p. 1. tr. 9. R. 9. cum Fag. & Hurtado* absolute excusant, quia ipse labor lassitudinem infert. At ego sentio cum *Viva l. c.* pariter distinguendum, ut in præcedenti quæstione, nempe quod si manifeste ipsi grave incommodum ex jejunio non sustinerent, tenerentur jejunare; Secus, si non manifeste; in dubio enim excusantur, quia ex communiter contigentibus præsumtio stat pro necessitate alimenti, ut vel reficiantur a labore exercito, vel idonei reddantur ad laborem exercendum.

1045 Quæritur 4. An qui laborem assumit, ut eximatur a jejunio, excusetur a culpa? Non videtur dubitandum, quod hic postquam graviter est defatigatus, etiam malo fine, & etiamsi præviderit defatigationem illam fore incompossibilem cum jejunio, ad illud non tenetur, ut communissime docent *Laym. l. 4. tr. 8. cap. 3. n. 5. P. Concina tom. 5. p. 308. n. 2. Sporer num. 61. cum Med. ac Diana, & Sylvest. Palud. Sanch. Pal. Fill. & Pasqualig.* (qui asserit communem esse sententiam) *apud Croix l. 3. p. 2. num. 1334.* Ratio, quia jam ille est factus moraliter impotens ad jejunandum. An autem iste, apponendo impedimentum, peccet contra jejunii præceptum? Negant *Salm. de Leg. c. 2. n. 164. cum Pasq. Sanctio, & Recaful. ap. Croix l. c.* Ratio ut dicunt, quia tunc ille utitur jure suo, quo potest se extrahere ab obligatione legis, sicut se eximit ab obligatione jejunii, qui egreditur e sua Patria, ubi aderat obligatio jejunandi, ut alium locum adeat, in quo tale præceptum non adest. Sed omnino affirmandum cum sententia communi, quam tenent *Sanch. Cons. l. 5. cap. 1. dub. 7. n. 13. Azor. tom. 1. l. 7. c. 17. n. 9. P. Concina tom. 5. p. 140. n. 2. Mazzota tom. 1. pag. 126. & Diana p. 3. tr. 14. R. 11.* qui ait ab hac sententia non recedendum, quidquid prius alibi dixerit: item *Viva q. 10. art. 6. n. 7. & Croix l. c.* qui dicunt contrariam sententiam communiter rejici. Ratio, quia, licet is non peccet contra præceptum jejunii, mittendo jejunium post defatigationem, peccat tamen, qui operatur in fraudem præcepti; omnis enim lex obligat, ne quid fiat data opera, ut lex eludatur, ex *D. Th.* vide *num. seq.*

1046 Quæritur 5. An peccet contra legem jejunii, qui sine justa causa laborem assumit, quamvis non in fraudem præcepti? *Negant Roncaglia tr. 9. c. 2. Reg. 1. Bonac. Led. Med. Leand. Pasqualig. & alii ap. Croix l. 3. p. 2. n. 1334.* Sed oppositum pariter omnino tenendum, ut censent *Laym. l. 4. tr. 8. c. 3. n. 5. Sanch. Cons. lib. 5. c. 1. dub. 8. n. 2. Palaus tr. 30. D. 3. p. 2. §. 5. n. 10. cum Nav. Gajet. Tol. Abul. Fill. &c. communiter*, item *Croix, l. c. cum Sanch. Diana, ac aliis;* Et hanc clare docet *S. Th. 1. 2. q. 71. art. 5.* ubi loquens de eo qui *se occupat talibus, quibus ab eundo ad Ecclesiam impenditur* (nempe ad Sacrum audiendum), damnat de peccato omissionis; & rationem adducit: *Qui enim vult aliquid, cum quo aliud esse non potest, ex consequenti vult illo carere.* Nec obstat dicere, quod, si quis obligatus ad Sacrum audiendum, alio pergat, ubi non adest tale præceptum, eo fine, ut eximatur, vel prævidens sic eximi ab obligatione Missæ, non peccat. Nam bene respondet *Mazzota l. c.* quod hic talis, alio eundo, omnino eximitur a debito Sacri audiendi; sed qui opus assumit ad se liberandum, vel prævidens se liberatum iri a jejunio, adhuc remanet ad illud obligatus, licet postea propter laborem assumtum a jejunio excusetur. Notat autem *Sanch. Cons. l. 5. c. 1. dub. 7. n. 16. cum Victor. & aliis*, quod, si quis non ad recreationem, sed ad finem utilem, licet non necessarium, assumit laborem, non peccat contra præceptum jejunii, si postea non jejunet. Et idem ait *n. 17.* de itinerante ex aliqua causa honesta, etsi non necessaria puta ad visendos propinquos, vel Patriam, ad venandum, ad ludendum pila; tunc enim semel, vel iterum excusat. Sed his non universe acquiesco; præsertim, si sola delectationis causa, iter, sive alius labor suscipiatur, ut bene ajunt *Abelly p. 412. n. 3. & Sporer n. 61.* Ceterum probabiliter *Elbel p. 591. num. 526. Sporer n. 60. cum Laym. & Sanch. dub. 7. n. 2. cum Caj. Nav. Anglas*, & aliis communiter, excusant a culpa eos, qui, licet ex proprio officio non laborent, tamen laborem aliquem magnum assumunt ob rarum lucrum; sicut probabiliter non peccant, qui ob hujusmodi causam laborant in die festivo, ut ait idem *Sanchez*, utque diximus *de 3. Præc. pag. 139. n. 301. & pag. 146. n. 332. cum aliis.*

Ratione pariter laboris excusantur a jejunio iter facientes pedester per majorem diei partem, ut probabiliter docent *Sanch. dub. 10. n. 2. Less. c. 2. n. 43. Holzmann pag. 335. n. 15. Pal. §. 5. n. 10. & alii communiter.* Sicque pariter excusantur Muliones, & Agasones pedester mulas, aut asinos ducentes, ut *Salm. c. 3. n. 137. cum Sanch. Pal. Tol. Laym. &c.* Hoc tamen intelligitur 1. nisi persona, completo itinere, & alia refectione non sumta in notabili quantitate, jam postea satis se reficiat, tunc enim nequit secundam comestionem facere, nisi die sequenti iter prosequi deberet. Intelligitur 2. nisi iter commode differri possit, ut docet *D. Thom. 2. 2. q. 147. art. 4. ad 3.* dicens: *Si peregrinatio commode differri possit... non sunt propter hoc Ecclesiæ jejunia prætermittenda.* Et eum sequuntur *Less. n. 43. & Laym. n. 3. cum Sylvest. Tol. & Medin.* Quando autem, incœpto itinere, jejunii dies intercurrit, non tenetur itinerans ab illo desistere, ut jejunet, uti docent *Sanch. dub. 11. n. 5. cum Abul. Laym. c. 3. n. 5. & Sporer n. 66. cum aliis communiter.* 1047

Sed dubitatur 1. Quale iter, communiter loquendo, sufficiat ad excusandum? *Pasqualigus apud Croix n. 1344.* dicit satis esse iter septem milliarium, idest duarum leucarum, & mediæ (leuca enim importat hic spatium

trium

trium milliarium, sive unam horam itineris). Sed hæc opinio ab aliis non recipitur, qui probabiliter dicunt requiri ad excusandum saltem iter quatuor vel quinque leucarum, ut *Salm. n.* 145. *Pal.* §. 5. *n.* 10. *Viva art.* 6. *n.* 4. *cum Trull. & Diana;* quamvis *La-Croix cum Bonac. Fill. &c.* requirat iter ad minus quinque leucarum, idest 15. milliarium. Si tamen via esset tam ardua, aut tempus tam asperum, aut si itinerans esset adeo debilis, vel itineri non assuetus, ut non posset jejunare sine magna difficultate; ob has causas aliquando posset eum excusare a jejunio iter etiam sex milliarium, vel minus; ita *Sanchez dub.* 10. *n.* 3. *Salm. n.* 137. *Roncag. Reg.* 2. *in prax. & Croix l. c.* Sic pariter *Tamb.* §. 7. *n.* 35. *in fine* recte excusat famulos pedestter comitantes Dominum, qui per totum diem equitaret per Urbem. Et sic adhuc probabiliter quidam doctus excusabat famulos, qui jugiter per diem inserviunt, ambulantes ad emendum, ad comitandum, ad literas ferendas, & similia.

Dubitatur 2. an iter facientes equis, vel rhedis, excusentur a jejunio? Damnata quidem fuit prop. 31. ab Alex. VII. quæ dicebat: *Excusantur absolute a præcepto jejunii omnes illi, qui iter agunt equitando, utcumque iter agant, etiamsi iter necessarium non sit, & etiamsi iter unius diei conficiant.* Ceterum communiter DD. excusant qui sic itinerantur per plures dies, ut *Salm. n.* 138. *Sanch. dub.* 10. *n.* 5. *Ronc. c.* 2. *Reg.* 2. *in prax. Laym. n.* 3. *& Viva art.* 6. *n.* 4. *cum Trull.* (*Viva* tamen, & *Laymann* requirunt, ut tale iter sit saltem per octo dies; sed hoc videtur nimis rigorosum). Bene autem advertit *Viva*, quod hujusmodi itinerantes non excusantur, si constet eos sine magno incommodo posse jejunare. Præterea, recte dicunt *Croix, Ronc. ll. cc. & Salm. n.* 137. *&* 138. *cum Sanch. Azor. Tol. Trull. &c.* posse aliquando excusare iter etiam unius diei, si agendum esset cum magna defatigatione, ut evenit Cursoribus; vel si equitans sit debilis, aut tempus sit asperum, vel iter arduum, aut extraordinarium. Iter autem octo, vel decem leucarum putant non esse extraordinarium *Salm. cum Sanch. Tol. Trull. Lastra, Corella, &c.* contra *Marchad. Dianam, Leand. &c. ib.* Merito autem hic notat *Viva d. art.* 6. *n.* 11. *cum Sanch. dub.* 32. quod itinerantes, si non habeant cibos quadragesimales sufficientes ad substentandum, potius debent refici lacticiniis, adhuc in Quadragesima, & servare jejunium, quam aliis legalibus cibis levioribus vesci & jejunium frangere, quia observantia jejunii præstat abstinentiæ a lacticiniis.

1048 IV. Causa excusans est *Pietas*. Communiter docent DD. propter hujusmodi causam pietatis posse hominem jejunium omittere, scil. ob peragendam aliam piam charitatis aut religionis operam, quæ sit majoris boni, quam jejunium. Ita *Salm. c.* 2. *n.* 142. *cum aliis passim*, ex *D. Th.* 2. 2. *q.* 147. *ad* 3. ubi sic ait: *Si autem immineat necessitas statim peregrinandi, & magnas diætas faciendi, vel etiam multum laborandi, vel propter conservationem vitæ corporalis, vel propter aliquid necessarium ad vitam spiritualem, & simul cum hoc non possint Ecclesiæ jejunia observari, non obligatur homo ad jejunandum; quia non videtur fuisse intentio Ecclesiæ statuentis jejunia, ut per hoc impediret alias pias, & magis necessarias causas.* Subdit tamen S. Doctor: *Videtur tamen in talibus recurrendum esse ad Superioris dispensationem; nisi forte ubi est ita consuetum; quia ex hoc ipso, quod Prælati dissimulant, videntur annuere.* Sed facile *S. Thomas* dispensationem hanc potius requirit ad majorem cautelam, vel de convenientia, non vero de necessitate, cum mox prius jam dixerat ut supra, *propter hujusmodi causas pietatis non obligatur homo ad jejunandum.*

Sed dubium fit, an hujusmodi opera a jejunio excusantia possint suscipi sponte, & non ex officio, vel obedientia? Negant *Sylvest. Navar. Cajet. & alii ap. Salm. n.* 142. Sed probabilius affirmant *Sanch. dub.* 17. *num.* 2. *& Salm. l. c. cum Arm. Gabr. Palac. & Villal.* Idque expresse docet *D. Th. in* 4. *dist.* 15. *q.* 3. *art.* 1. *q.* 2. *ad* 3. ubi dicit: *Si enim sit tanta abstinentia, quod homo ab operibus utilioribus impediatur, quamvis ad ea de necessitate non teneatur, indiscretum est jejunium, etsi non sit illicitum.* Modo, intelligitur (ut infra, explicabimus), opera illa ex justa causa assumatur, & differri non possit.

Hinc 1. Excusantur qui pluribus Infirmis 1049
cum magno labore inserviunt in Hospitalibus, aut Monasteriis, ut dicunt *Palaus* §. 4. *n.* 11. *Bon. p. ult. n.* 13. *& Salm. c.* 2. *n.* 143. *cum Led. &c.*

2. Excusantur peregrinantes ad loca sacra, modo I. ipsi vero zelo peregrinationem suscipiant, in magnum Dei honorem, aut magnam ædificationem comunem, nempe si sint personæ gravis auctoritatis, ut ait *Cajetanus ap. Laym. n.* 5. vel si peregrinatio vertat in magnam ipsius peregrini spiritualem utilitatem, ut dicunt *Sanch. dub.* 11. *n.* 5. *Holmann pag.* 336. *n.* 16. *& Salm. tr.* 23. *c.* 2. *n.* 144. *cum Sylvest. Abul. Pal. Vill. &c. contra Ledesm. Palac. & Met. ap. Sanch. l. c.* qui excusant a jejunio etiam eos qui simplicis devotionis causa peregrinationem suscipiunt: Sed hæc opinio non videtur satis tuta, semper ac ipsi commode peregrinationem differre possunt, ut docet *D. Th. eod. loco supra cit. art.* 4. *ad* 3. ubi ait: *Si peregrinatio, & operis labor commode differri possit, aut diminui absque detrimento corporalis salutis ... vel spiritualis vitæ, non sunt propter hoc Ecclesiæ jejunia prætermittenda.* Et sic alii communiter, ut *Less. c.* 2. *num.* 44. *Laym. d. n.* 5. *Holzm. & Salm. ll. cc.* Quando vero peregrinatio jam suscepta fuerit, & interim dies jejunii occurrat, non est obligatio intermittendi eam, ut jejunium servetur, prout communiter inquiunt *Sanch. & Salm. ll. cc. cum Abul. Spor. n.* 66. *& Laym. d. n.* 5. qui ait id ut certum tenendum.

3. Excusantur Concionatores, qui prædicant quotidie sive frequenter in Quadragesima, ut ex communi sententia dicunt *P. Wigandt Ex.* 4. *n.* 92. *Tolet. l.* 6. *c.* 4. *n.* 6. *& Salm. c.* 2. *n.* 149.

n. 149. *cum Nav. Cajet. Tolet. Trull. &c.* quia actio concionandi est valde laboriosa, tum propter studium ad id necessarium, tum propter corporis agitationem. Et hoc maxime locum habebit pro Missionariis, qui diebus Missionis cum vehementi agitatione concionantur. Ceterum decet quidem Concionatores omnes, qui non solum verbo, sed etiam exemplo debent prædicare, ut quantum fieri potest, ad ædificationem Populorum, jejunia satagant observare, ut faciunt qui perfectionis amantiores sunt. An vero excusentur, qui tantum ter, vel quater in hebdomada Conciones habent; Affirmant absolute *Sanch. dub.* 13. *n.* 6. *Roncag. c.* 2. *Reg. prax.* 3. *Tamb.* §. 7. *n.* 26. & *Henr. Trull. ac Pasqualig. ap. Sal. num.* 149. Idem sentiunt *Busemb. ut supra, Elbel pag.* 169. *n.* 464. & *Viva art.* 6. *n.* 4. Modo tamen, ut isti dicunt cum magno fervore concionentur. Sed melius ajunt *Holzm. pag.* 335. *n.* 15. & *Salm. l. c.* in hoc standum esse judicio prudentum, nempe si Concionatores isti ob corporis agitationem, & applicationem mentis ita debiles evadant, ut nequeant jejunium perferre, tunc possunt excusari. Et hoc valet etiamsi ipsi concionentur causa lucri, ut dicunt *Sporer n.* 63. *Tamb. n.* 26. *Sanch. dub.* 13. *num.* 3. *cum Nav. & Angles*, (contra *Cajet. Led. & Arm.*) & *Salm. d. n.* 149. *cum Less. Bonac. &c.* Ratio, quia hujusmodi lucrum, cum sit justum stipendium talis laboris, licite intenditur; & aliunde ex tali intentione non impeditur utilitas audientium.

4. Excusantur Cantores, sive Musici, qui jejunium observando vocem amitterent, nec possent suum Officium exercere, ut dicunt *Anacl. n.* 65. *Sporer n.* 63. *Elbel n.* 511. & *Less. n.* 44. *cum Sylvest. Nav. & Tamb.*

5. Excusantur Lectores Scientiarum, qui magno studio & labore indigerent; non vero qui dictant lectiones jam prius ordinatas, & sæpius repetitas; ita communiter *Roncag. c.* 2. *Reg. prax.* 3. *Elbel n.* 464. & *Salm. cap.* 2. *num.* 147. *cum Less. Navar. Caj. Tol. Azor. &c.* Asserunt *Salm.* contrarium sentire *Sanch. dub.* 13. *n.* 7. Sed non bene, nam hic Auctor ibi non loquitur de Lectoribus, sed de Scholasticis, qui propter studium non possent jejunare, & dicit cum *Angles*, hos potius debere omittere studium, etiam per totam Quadragesimam, quam jejunium; contra *Azorium q.* 8. & *Pal. n.* 11. qui censent Scholasticos excusari, si per quinque horas utilibus studiis vacant. An autem excusentur a jejunio Lectores Grammaticæ? Negant *Salm. n.* 148. Sed affirmant *Sanch. n.* 7. si in die quatuor legant lectiones: sive si doceant per quinque horas, ut ait *Azorius*; *Palaus* autem, & alii *ap. Croix n.* 1340. dicunt Magistros Grammaticæ, qui per quatuor horas docent, non teneri jejunare plusquam tribus in hebdomada.

6. Excusantur Advocati, qui cum jejunio non possent satisfacere suis clientibus, propter studium quo indigent, ita *Ronc. Reg.* 3. *prax. Holz. n.* 15. *Elbel. n.* 464. Idem ajunt *Salm. n.* 140. de Judicibus, qui egent studio ad sententias ferendas. Idem dicunt *Sporer n.* 59. *Holzm. & Elbel ll. cc. cum Bonac.* de Medicis, & Confessariis, qui magno indigent studio, ut suis infirmis, aut pœnitentibus satisfaciant: Hi enim licet non egeant majori cibo, cum labor sit mentis, opus tamen habent cibo frequentiori, ut in eis reparetur spirituum consummatio.

7. Confessarii causa Confessionum excipiendarum communiter non excusantur; nisi extraordinarium laborem subeant, nempe si Confessiones audiant fere per totum diem (puta per septem, vel octo horas; ita *Palaus n.* 11. *Salm. n.* 150. & *Ronc. c.* 2. *Reg. prax.* 3. Sed melius *Sanch. dub.* 13. *n.* 11. *Sporer n.* 59. *Viva art.* 6. *n.* 4. & *Diana p.* 1. *tr.* 9. *R.* 10. *cum Fagund.* ad eos excusandos, ultra laborem extraordinarium, requirunt, ut ipsi sint ita debiles, ut cum jejunio non possent satisfacere frequentiæ pœnitentium; & idem sentit *Tamb.* §. 7. *n.* 25. ubi insuper notat, quod prædicti Professores, nempe Lectores, Cantores, Advocati, Medici, & Confessarii, non per se, sed tantum per accidens a jejunio excusari possunt, nimirum si ratione alicujus gravis circumstantiæ suis officiis jejunando non possint satisfacere. Et hoc maxime advertendum in hac materia, nam ubi labor per se excusat, in dubio præsumtio stat pro exemtione jejunii; e converso, ubi labor non per se, sed per accidens, nempe ob aliquam circumstantiam debilitatis personæ, vel gravitatem laboris excusat, in dubio præsumptio stat pro obligatione jejunii.

Hic autem ultimo animadvertenda est quædam doctrina, quam tradunt *Sporer n.* 67. & *Laym. cap.* 3. *num.* 6. *cum Nav. Sylvest. Cajet. & Tol.* quod, si quis non habeat causam absolute sufficientem ad eum excusandum a jejunio Quadragesimali, & aliqua ratio ipsi probabilis & justa appareat, qua tantum bis, vel ter in hebdomada jejunet, non est urgendus ad jejunandum, etiamsi causa illa non omnino sufficiat, sed relinquendus in sua bona fide, ne ipse forte deinde omnia jejunia culpabiliter omittat.

An autem peregrinus teneatur ad jejunium 1050
quod servatur in loco ubi repetitur non permanenter, sed per aliquod tempus, aut transeunter; Et quid si ibi non servetur jejunium quod servatur in Patria; Vide dicta *l.* 1. *n.* 156. *v. Hic refert.*

FINIS TOMI PRIMI.